Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Amsterdam in zyne opkomst, aanwas, geschiedenissen, voorregten, koophandel, gebouwen, kerkenstaat, schoolen, schutterye, gilden en regeeringe

https://hdl.handle.net/1874/36746

AMSTERDAM

BESCHREEVEN,

DOOR

JAN WAGENAAR.

IN DRIE STUKKEN.

OP DE

TITELPRENT.

HISTORIESCHRYFSTER, gy, gyzelve ontvouwt den zin
Der Prent, waaraan geen kunst of vindingen ontbreeken:
Gy zelv' gaaft PLOOS de ſtof dier ſchoone teekning in:
De Beelden luistren hier: dus hoort het oog u ſpreeken.

't Is AMSTERDAM, een telg des AMSTELS, die gy ziet,
Aloude VISSCHERS, ja, wier wieg gy met uw riet
En zeelisch hebt getooid, naar uw eenvoudige orden;
Die Spruit is, ſinds uw tyd, zo ſchoon, zo ryk geworden.
Nu praaltze, aan 't zeilryk Y, in ongemeene pragt,
En met een heerlykheid, die de uitgebreide magt
Dier ryke Zeevorſtin, hoe ſchamel opgetoogen,
Vertoont, in vollen dag, aan uw verwonderde oogen.
Nog ſiert uw *Stroomtuig*, en uw *Vischwant* haaren *Stoel*;
Vanwaar zy 't minzaam oog laat ſpeelen op 't gewoel,
Dat om haar' drempel dringt, en wemelt op de baaren.
Zy heeft uw hutten reeds geſloopt, in vroeger jaaren;
Daarze, op den zelfden grond, *Paleizen*, ſier van kruin,
En *Tempels* heeft geſtigt van marmer en arduin.
Hier komt de WEEREELD, van *vier Oorden* aangedrongen,
Bekoord door haare faam, die roemſtof aller tongen,
Haar, ſtaatig, hulde doen, of vallende op de kniên,
Haar *Schatten*, en *Gewas*, en *Kunstgewrogten* biên:
Terwyl haar *Kielen*, door de verſte zeên en vloeden,
Zig, daaglyks, van haar reê naar alle kusten ſpoeden.
Zy kweekt den handel, lokt de wetenſchappen aan:
Geleerdheid koestert zy: ze ontſluit de gloriebaan
Voor 't yverend vernuft: zy handhaaft de eêlſte panden,
De Vrede en Vrydom, en de Hoogheid deezer Landen.
En ſchemert uw gezigt op 't goud van haare *Kroon*;
En vraagtge naar den *Rei*, die, minnelyk en ſchoon,
Haar zyde en zetel ſiert, en neêrziet op uw grysheid;
Het is STANDVASTIGHEID, VOORZIGTIGHEID en WYSHEID;
Drie Deugden, door wier hulp en invloed, de agtbre Maagd
Zig tot dien ſtand verhief, en 't Staats vermogen ſchraagt.
Een Koning heeft die Kroon, een rykskroon, haar geſchonken,
Niet om met de Oppermagt, maar 's Vorſten gunst te pronken.
Haar regten, rang en eer, van aanzien en gewigt,
Vertolkt u *'t Pergament*, ontrold voor uw gezigt.
Myn *Veder* heeft de Schoone, uwe eeuw, haar' groei beſchreeven,
Haar' rykdom en bedryf geboekt voor laatre neeven.
Zy blyv', daar 't Vaderland zig in haar' glans vermaakt,
In onverwelkbren bloei, zo lang de Dagtoorts blaakt!

PIETER HUISINGA BAKKER.

Cörn. Ploos van Amstel Tec. Corn. Fil. inven.

Rein. Vinkeles fecit.

Te AMSTERDAM,

By YNTEMA en TIEBOEL.

RAR
394.1

AMSTERDAM,

IN ZYNE

OPKOMST, AANWAS,

GESCHIEDENISSEN,

VOORREGTEN, KOOPHANDEL,

GEBOUWEN,

KERKENSTAAT, SCHOOLEN,

SCHUTTERYE, GILDEN

EN

REGEERINGE,

BESCHREEVEN,

DOOR

JAN WAGENAAR,

HISTORIESCHRYVER DER STAD.

EERSTE STUK.

TE AMSTERDAM,

By ISAAK TIRION. 1760.

Met *Privilegie* van de Edele Groot-Mogende Heeren Staaten van Holland en Weſtvriesland.

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

AAN DE

EDELE GROOT-AGTBAARE HEEREN,

SCHOUT,

BURGEMEESTEREN,

SCHEPENEN,

EN

RAADEN

DER STAD

AMSTERDAM.

EDELE GROOT-AGTBAARE HEEREN,

LAng, veel te lang, hadt het uw AMSTERDAM,

die welbeſtierde Stad,

ontbroken aan eene uitvoerige, naauwkeurige en nuttige Beſchryving, dan dat eene Wethouderſchap, die van

het dienen en helpen der Burgerye een voornaam voorwerp haarer zorgen maakt, niet, eindelyk eens, de middelen uitvinden, en in 't werk ſtellen zou, om het reikhalzend verlangen van het opmerkzaamſt gedeelte der ingezetenen naar zulk eene Beſchryving, te boeten en te voldoen.

Uwe Voorzaaten, EDELE GROOT-AGTBAARE HEEREN, verſtonden, reeds voor ruim dertig jaaren, dat zy, om de goede Gemeente van zulk eene Beſchryvinge te voorzien, de *Stads Regiſters*, de egte bronnen, waaruit de gegronde kennis der oude en laatere gelegenheid, geſchiedeniſſen en Regeeringe der Stad geſchept moet worden, moeſten openleggen voor zulken, die 't werk der Beſchryvinge op zig zouden neemen.

Maar het voltrekken van dit beſluit; het daadelyk openleggen van alle oude en laatere Regiſters, Brieven en Stukken, die van eenigen dienſt konden zyn, om de Stad wel te kennen, ſcheen geſpaard te wezen voor deezen tyd, en voor de beſcheidene en Vaderlyke Regeeringe van UWE EDELE GROOT-AGTBAARHEDEN, welker grootmoedige Burgerliefde, eindelyk, te raade geworden is, die ryke Schatkamers van nutte kundigheden, ten dienſte van alle eerlyke ingezetenen, te ontſluiten.

Waren 'er, naar 't zeggen van iemant der Ouden, *zeldzaam* zulke *gelukkige tyden*, *waarin 't vry ſtondt*

te

te gevoelen wat men wilde, en te zeggen wat men gevoelde van 't gene 's Lands of der byzondere Steden geſchiedeniſſen aanging; nog *zeldzaamer*, voorwaar! zyn, hier ter Stede, geweeſt zulke *tyden*, waarin de Overheid zelve den ingezetenen gelegenheid gaf, om van de Stad, en derzelver ouden en hedendaagſchen toeſtand, te *gevoelen*, niet *wat zy wilden*, maar *wat waar is*; en om 't gene zy daarvan *gevoelen*, onbeſchroomdelyk, *voort te zeggen.* Doch die *zonderling gelukkige tyden* beleeven de ingezetenen deezer Stad, tegenwoordig. De gunſt van UWE EDELE GROOT-AGTBAARHEDEN ſtelt hen in ſtaat, om al wat voor hun weetenswaardig is te leeren kennen van de Stad, in grooter volkomenheid, dan zy 't, ooit voorheen, hebben konnen kennen. En 't ſtaat hun vry, de verkreegen kundigheden, beſcheidelyk, mede te deelen, daar zy 't goed vinden.

Zo 't my, een' gebooren Burger deezer Stad, nevens andere myne Medeburgers, hadt mogen gebeuren, blootelyk te ontvangen, 't gene UWE EDELE GROOT-AGTBAARHEDEN aan allen gemeen willen maaken; ik zou reden t'over gehad hebben, om my in UWE goedheid te verheugen.

Maar nu 't UWEN EDELEN GROOT-AGTBAARHEDEN behaagd heeft, myne pen te gebruiken, om den Schat van nutte kundigheden, die thans ontflooten is, aan alle ingezetenen en anderen mede te deelen, is myne erkentenis zo veel grooter, als het meer eere en geluk is, te mogen medewerken, tot bevordering van

nutte kenniſſe in anderen en in zig zelven, dan alleenlyk te leezen of aan te hooren, 't gene ons wetenswaardigs, door anderen, medegedeeld wordt.

't Zou vermetelheid zyn, zo ik immer denken durfde, om deeze en andere gunſten, my betoond, aan UWE EDELE GROOT-AGTBAARHEDEN te vergelden. De wil mogt 'er zyn; maar de kragten zoude verre te kort ſchieten.

Een ding is 'er egter, waardoor ik myne erkentenis en dankbaarheid aan al de weereld zal konnen doen blyken, en 't welk UWE EDELE GROOT-AGTBAARHEDEN, des houde ik my verzekerd, gunſtiglyk, voor eene genoegzaame vergelding zullen willen aanzien. Gelyk Uw oogmerk, in 't ontſluiten der Schatkiſt van nuttige kenniſſe, die uit de Stads Regiſters te haalen is, eeniglyk of voornaamlyk was, door myne pen, dienſt te doen aan UWE goede Burgerye, en aan 's Lands ingezetenen in 't gemeen; zo zullen UWE EDELE GROOT-AGTBAARHEDEN zig vergolden rekenen, wanneer myn arbeid veel nuts toebrengt aan veelen, en aan de ingezetenen deezer Stad in 't byzonder. En 't zal myne poſt zyn, my hierop met de noodige naarſtigheid en omzigtigheid toe te leggen. De tyd alleen zal doen zien, welk een' uitſlag myne poogingen, ten gemeenen dienſte, zullen gehad hebben.

Betaamlyk is 't, ondertuſſchen, dat ik mynen arbeid, waarvan nu de eerſtelingen het licht zien, eerbiediglyk toewyde aan UWE EDELE GROOT-AGTBAARHEDEN, van welker gunſt, in 't openleggen der Stads Regis-

ters,

ters, het Werk, zo 't eenige waarde geoordeeld wordt te hebben, zyne meeſte waarde ontleenen moet.

Uw AMSTERDAM, EDELE GROOT-AGTBAARE HEEREN, wordt U dan wedergegeven, wien het eigenlyk toebehoort. Niet eeniglyk op dat het, door UWE magt en aanzien, zou beſchermd worden. Dat het Werk, zo 't zig zelf niet ſtaande houden kan, liever daale in de diepſte vergetelheid, dan dat men UWE AGTBAARHEID hoonen zou, door 'er, in zulk een geval, beſcherming van te vergen of te verwagten. 't Wordt UWEN EDELEN GROOT-AGTBAARHEDEN, eigenlyk, opgedraagen, op dat de goede Gemeente het uit UWE waardige hand zelve, niet uit de myne, ontvangen zou.

Dat de Stad, onder UWE wyze en vredelievende Regeeringe, beſtendiglyk bloeije; dat het Regt aldaar beſcheidelyk gevorderd, onzydiglyk gehandhaafd worde; dat de ruſt, de welvaart, het eerlyk genoegen van alle Ingezetenen het groot oogmerk blyve van alle UWE Opvolgeren, gelyk het het beſtendig oogmerk is van UWE EDELE GROOT-AGTBAARHEDEN; dat, eindelyk, in 't behertigen van den welſtand der Stad, ook het heil en den welſtand des gantſchen Lands, waarvan zy zulk een aenzienlyk deel uitmaakt, moge gezogt en behertigd worden, is myne opregtſte en vuurigſte bede.

Zo zullen 's Lands ingezetenen, by aanhoudende bevinding, overtuigd worden van het duurzaam en wezenlyk heil, welk, door de goede Regeeringe eener aanzienlyke

Stad,

OPDRAGT.

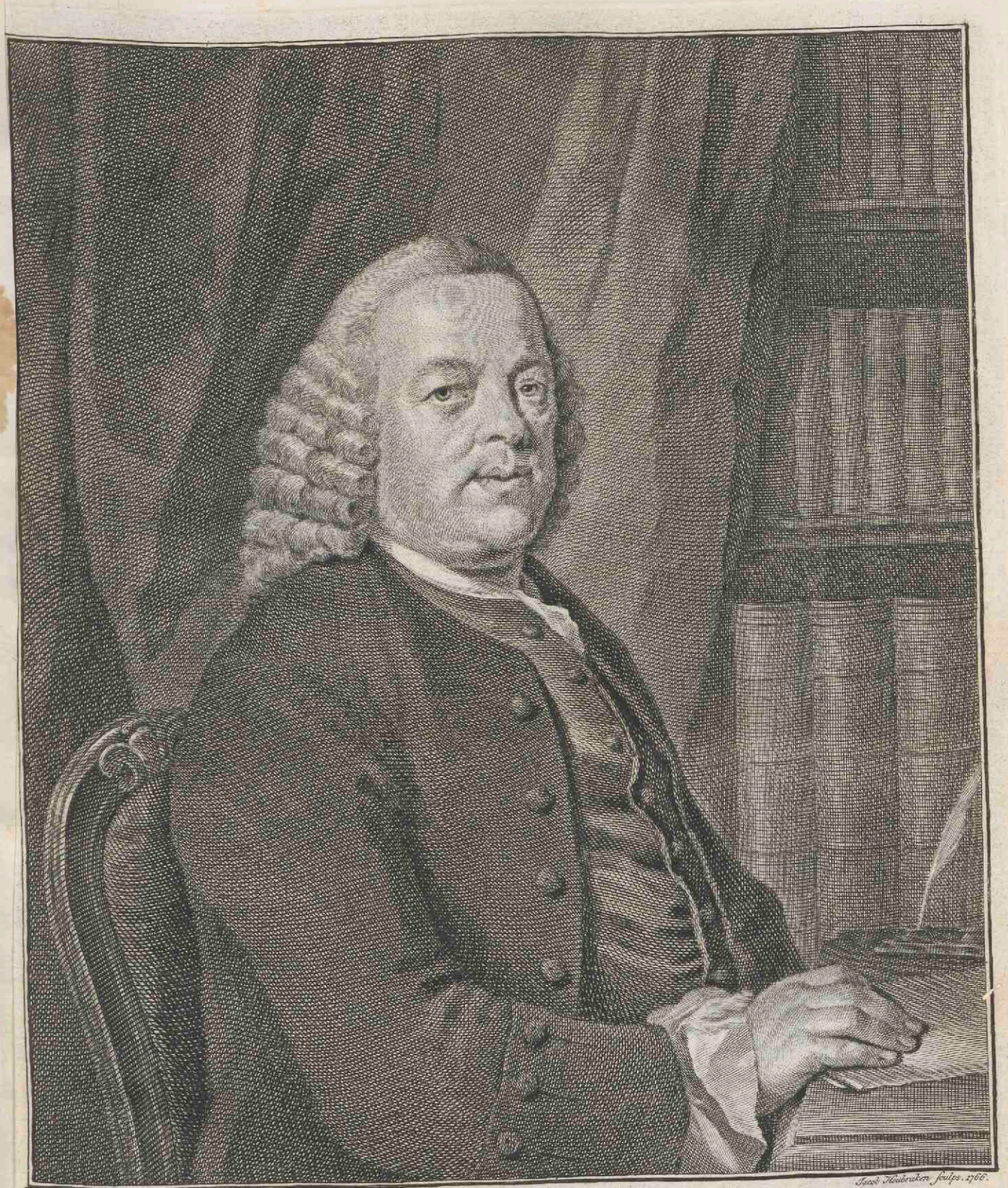
Stad, over het gantſche Vaderland verſpreid wordt! Zo zullen de inwooners deezer Stad in 't byzonder zig gelukkig rekenen, dat zy den gunſtigen invloed deezer heilzaame Regeeringe, van nader by, ondervinden! De naam van AMSTERDAMMER zal altoos een der loffelykſte naamen blyven, en ik tot eere rekenen, dat ik my beſtendiglyk moge noemen,

EDELE GROOT-AGTBAARE HEEREN,

UWER EDELE GROOT-AGTBAARHEDEN

Getrouwe ingezeten en
gehoorzaame dienaar,

JAN WAGENAAR.

Jacobus Buys pinxit 1766. Jacob Houbraken sculps. 1766.

JAN WAGENAAR,

HISTORIESCHRYVER DER STAD AMSTERDAM,

aldaar gebooren, den 21 October 1709.

Aanſchouw de beeldtenis van uw' Hiſtorieſchryver,
ô Neêrland, en erken, met my, zyn waarheidsmin.
Zyn wyze kundigheid ſcherpt ons rechtſchapen yver
Voor Overheid en wet, voor deugd en vryheid in.
Dus ziet men WAGENAAR elk aan zyn pen verpligten,
Zyn Vaderland, zyn Stad, zich zelv' eene eerzuil ſtichten.

JAN DE KRUYFF.

Yntema & Tieboel excud.

VOORREDE.

ZO 'er ooit eene Stad ware, in of buiten ons Vaderland, die, in haare Opkomſt, Aanwas en tegenwoordigen Staat, omſtandiglyk en naauwkeuriglyk, verdiende beſchreeven te worden; 't is, buiten tegenſpraak, De Stad Amſterdam is waardig, naar behooren beſchreeven te worden: met naame, ten opzigte van haare

A M S T E R D A M.

AMSTERDAM, zeg ik, zonder eenigen eerlyken bynaam; om dat 'er alle bynaamen, die men gewoon is te gebruiken, om den roem der Steden te verheffen, op paſſen, die van *aloud*, veelligt alleen, uitgenomen: en men 'er, met een' der Puikdigteren van de voorgaande eeuwe, van zeggen kan:

Die ſchrick'lixt van my ſwyght heeft allerbeſt geſeit.

Ziet men op de geringe *beginſels*, van welken deeze Stad, voor minder dan zes eeuwen, opgekomen, en op den ſpoed, met welken zy, in twee of drie eeuwen, aangewaſſen en groot geworden is; ziet men, vooral, op de verbaazende *Vergrootingen* der Stad, in de jongſt voorleeden eeuwe; men verlangt te weeten, door welken zonderlingen ſamenloop van oorzaaken, de ſlegte Amſtelbuurt tot eene Weereldſtad uitgedyd, en de laage Viſſchers ſtulpen in pragtige Paleizen verkeerd zyn. En 't ontvouwen deezer oorzaaken is eene omſtandige en naauwkeurige beſchryving waardig. De *Geſchiedeniſſen* van zulk eene Stad verdienen, insgelyks, uitvoeriglyk beſchreeven te worden; zo om dat zy, naar gelang van de grootte der Stad, menigvuldiger zyn, als inzonderheid, om dat veelen der zelven, naar maate dat de Stad meer invloeds gekreegen heeft op de Regeeringe des gantſchen Lands, veel gewigtiger zyn geweeſt, dan die der meeſte andere Steden van Holland: 't welk ééne van de redenen is, waarom inwooners van andere Steden onzes Vaderlands zig ook nuttiglyk oefenen konnen, in de byzondere geſchiedeniſſen der Stad Amſterdam. De uitgebreide *Koophandel* deezer Stad, die aan geen enkel weereld-deel bepaald is, en mogelyk nergens weêrgade heeft, is dubbel waardig, van zynen oorſprong af, opgehaald, en in zynen voortgang vertoond te worden. Het groot getal van treffelyke *Gebouwen*, welk nog, van tyd tot tyd, toeneemt, en waarin Amſterdam de meeſte Steden van den Aardbodem te boven gaat, is eene waardige ſtof voor eene naauwkeurige beſchryving. 't *Beſtier* der Godshuizen, Tugthuizen en andere *Geſtigten*, zo vermaard buitens Lands, dat vreemde Mogendheden zig, desaangaande, wel hebben willen laaten onderregten, verdient, bovenal, naar waarheid, beſchreeven te worden: om niet te ſpreeken, van den ſtaat en 't beſtier der Gereformeerde en andere *Kerken*, der Doorlugtige en Latynſche *Schoolen*, en zo veele andere Geſtigten, die hier in overvloed gevonden worden. Ieder burger, ieder inwooner van Amſterdam heeft, voor anderen, belang, om de natuur en herkomſt der *Schutteryen* en *Burgervendelen*, en derzelver voorregten en pligten te kennen: gelyk de oorſprong en Keuren der byzondere *Gilden* voor alle Gildebroeders en veele anderen weetenswaardig zyn. De *Privilegien* en Voorregten der Stad en Burgerye in 't gemeen, en die der Regeeringe in 't byzonder, welke laatſten, boven die van veele andere Steden, uitmunten, verdienen dubbel, naauwkeuriglyk gekend te worden. Maar de REGEERING zelve, waardoor wy verſtaan de byzondere Ampten van Regeeringe, en de wyze, waarop dezelven, ten gemeenen nutte van zulk eene volkryke Stad, bekleed worden; de *Regeering* zelve is, om haaren luiſter en aanzien niet alleen, maar vooral om den grooten dienſt, dien zy aan Stad en Land toebrengt, eene gegronde, uitvoerige, en naauwkeurige beſchryving waardig. Met één woord, gantſch AMSTERDAM, met al wat 'er in is, het leevende en leevenlooze, verdient, zo wel als eenige Stad, en meer dan de meeſten, opgemerkt en gekend, en, ten deezen einde, behoorlyk beſchreeven te worden.

Opkomſt en Aanwas, Geſchiedeniſſen, Koophandel, Gebouwen, Kerken, Schoolen en andere Geſtigten, Schutteryen, Gilden, Privilegien en Regeeringe.

* *

Doch

Drie redenen waarom zulks, tot hiertoe, niet geschied is.

Doch, 't gene, misschien, minder te verwonderen dan te beklaagen is, 't heeft den Amsterdammeren, tot hiertoe, ontbroken aan eene naauwkeurige en uitvoerige Beschryving hunner Stad: 't welk men, voornaamlyk, aan *drie* oorzaaken, schynt te mogen toeschryven.

1. De nyverheid der inwooneren, om hunnen Koophandel en neering voort te zetten, heeft den luft tot boekoefeningen, in 't eerst, gestremd.

1. In 't algemeen gesproken, is een Inwooner van Amsterdam best bekwaam, tot het beschryven deezer Stad. Doch toen de Stad nog in 't opkomen en aanwassen was, leiden verre de meeste inwooners zig zo vlytiglyk toe, op het voortzetten hunner neeringe en Koophandel, dat hun geen tyd tot schryven overschoot. Zy zullen zelfs bezwaarlyk tyd tot leezen gevonden hebben: 't welk anderen ook den luft benomen heeft, om iet te schryven, dat voornaamlyk door hen gelezen moest worden. HADRIANUS BARLANDUS of *Adriaan van Baarland*, die, in 't begin der zestiende eeuwe, bloeide, gewaagt van deeze nyverheid der Amsterdammeren, in zyne korte Latynsche *Beschryving van Holland*, met deeze woorden: *Hoc cæteris, quæ nominavi, recentius Oppidum, genus hominum incolit pecuniæ studiosius. Quo circa in remotissimis etiam terris negotiantur, habentque toto fere anno externum domi suæ mercatorem. Præstat hoc illis commoditas portus.* dat is „ Amsterdam is jonger dan de andere Steden, welken ik genoemd heb" [Dordrecht, Haarlem, Delft en Leiden] „ en wordt bewoond door eene soort „ van Luiden, die zeer op winst gezet zyn. Hierom dryven zy handel, zelfs „ in de afgelegenste Gewesten, en hebben, schier jaar uit jaar in, vreemde „ Koopluiden by zig t'huis. De bekwaamheid hunner haven is hier oorzaak „ van (*a*)." Maar daar de winstploeg zo sterk gedreeven wordt, schiet zeldzaam gelegenheid tot boekoefeninge over.

2. De groote omslag van 't werk heeft 'er veelen van afgeschrikt.

2. Toen de Stad haaren vollen wasdom gekreegen hadt, en toen 't, na de opregting der Doorlugtige Schoole, voor omtrent honderd en dertig jaaren, hier niet ontbrak aan geleerde en schrandere mannen, heeft de groote omslag, die aan 't behoorlyk beschryven van zulk eene aanzienlyke Stad vast was, ongetwyfeld, veelen van 't werk afgeschrikt. Hadt de vermaarde PETRUS FRANCIUS zyne zuivere pen konnen en willen leenen tot het beschryven der Stad, daar hem zo veel eers beweezen werdt; men zou niet over gebrek aan goede beschryvingen van Amsterdam hebben behoeven te klaagen. Maar 't werk zal hem te uitgebreid geschcenen hebben. Ook riepen hem zyn beroep en neiging tot anderen arbeid. En onze medeburgers, die der Latynsche taale kundig zyn, moeten zig met een keurlyk Lofgedigt aan den Amstel, welk uit zyne nette pen voortgevloeid is, en met eenige verzen op beroemde Amsterdammers, HUDDEN, HUIDEKOOPERS, HOOFDEN, HOPPEN, CORVERS, SIXEN en anderen, te vrede houden. Andere bekwaame mannen, in vroeger en laater tyd, zyn in het zelfde geval geweest, of door de dood verrast geworden, eer zy 't ondernomen werk voltooijen konden.

3. De Magistraat heeft, in vroeger tyd, zwaarigheid gemaakt, om byzonderen persoonen toegang te verleenen tot Stads schriften.

3. Doch de voornaamste reden, die veelen wederhouden heeft van de hand te slaan aan eene uitvoerige en naauwkeurige Beschryving deezer Stad, is, ongetwyfeld, deeze geweest, dat de Magistraat, in vroeger' tyd, en zelfs, zo ik my niet bedriege, tot voor ruim dertig jaaren toe, zeer agterlyk geweest is, om iemant vryen toegang te geeven tot de Stads Registers, Stukken en Papieren, zonder welken, het opstellen eener goede Beschryvinge van Amsterdam volstrekt onmogelyk is. Een Amsterdammer Digter, die, in 't begin der voorgaande eeuwe, bloeide, en de opkomst der Stad in Latynsche Digtmaat beschreeven heeft, gaf te verstaan dat hy, om verder te gaan, 't gezigt der oudste Stads Registers noodig hadt; doch tevens, dat hy wanhoopte, dat dit gezigt hem immer gebeuren zou. Zie hier zyne woorden:

Publica scrutari modò si quoque scrinia fas sit:
Credo, in iis quædam non reticenda latent.

Ipse

(*a*) Hollandiæ compendiosa Descript. *in* P. SCRIVERII Batav. illustr. *p.* 143.

Ipſe etiam, juſto quem dignor honore, ſenatus
Multa patrum longâ traditione tenet
In medium exponenda. tenet quoque nomina rerum
Nempe vetuſtarum quid ſibi caſca velint.
Simque ego, qui verſus faciam, non pauca docendus,
Pollice quæ nequeo fugere ducta meo.
Sed ſi membranæ veteres, ſi Curia deſit,
Forſan abortivam te tamen ipſe dabo (b).

De Hiſtorieſchryver PIETER KORNELISZOON HOOFT zou gaarne toegang tot de Stads Regiſters gehad hebben, om nader kennis te krygen van de partyſchappen, die, omtrent den aanvang der Spaanſche beroerten, hier ter Stede, in zwang gingen. Doch 't mogt hem niet gebeuren. „ Ik zoude," ſchryft hy, den twee-entwintigſten January des jaars 1634 „ dezelve [de gemelde „ partyſchappen] noch wel naakter ontdekt hebben, waar my vrye toegank ver„ leent geweeſt tot de ſchriften der Stad. Maar, (ach armen!) voor zo vreemdt „ word ik hier gereekent, dat my, op aanbodt van eedt om te zwygen, wat Bur„ germeeſteren te heelen docht, niet heeft moogen gebeuren, 't geen de Heeren „ Staaten van Uitrecht zo mildelyk aan Pieter Bor, by openbaar ſchriftelyk be„ ſcheidt, gegunt hebben (c)." Zo lang dan de Stads ſchriften, voor anderen dan Leden der Regeeringe, geſlooten bleeven, moeſten byzondere Perſoonen ſterk afgeſchrikt worden van het onderneemen eener Beſchryvinge van de Stad, die haare voornaamſte waarde, zekerlyk, ontleenen moeſt van het gepaſt gebruik, welk, in dezelve, van deeze Stads ſchriften gemaakt was.

Maar ſchoon de opgenoemde en andere oorzaaken ons, tot hiertoe, verſteken hebben van eene uitvoerige en naauwkeurige Beſchryving der Stad Amſterdam, zyn 'er egter, van tyd tot tyd, maar voornaamlyk na 't jaar 1660, kleine en groote Beſchryvingen in 't licht gegeven, die wy den Leezer hier zullen doen kennen; om daar na, te bekwaamer, te konnen overgaan, tot het ontvouwen van ons oogmerk, in de Beſchryving, van welke wy hem nu 't begin aanbieden.

Nogtans zyn 'er, van tyd tot tyd, eenige Beſchryvingen van de Stad uitgegeven.

Wy maaken egter geen gewag van de Beſchryvingen van *Guicciardyn*, *Le Petit*, *Boxhorn*, *Schook*, *de Laat*, *Blaauw* en veele anderen; die, Holland in 't algemeen beſchryvende, ook Amſterdam kortelyk beſchreeven hebben; veel min van eenige kleine Werkjes, Amſterdam betreffende, die, van tyd tot tyd, uitgekomen zyn.

Optelling der oudſte en voornaamſte Beſchryveren van de zelve.

Wy zullen ons, voornaamlyk, bepaalen, aan zulken, die Amſterdam op zig zelf hebben beſchreeven, en onder de anderen alleenlyk melding maaken van twee oude Schryvers, door PONTANUS uitgegeven.

I. Een ongenoemd Schryver van omtrent het jaar 1500.

De eerſte en oudſte heeft, in eene korte *Beſchryving van Holland*, die naauwlyks zeven bladzyden *in folio* beſlaat, eene Beſchryving van Amſterdam van omtrent vier bladzyden ingevoegd, waarin hy verſcheide byzonderheden aantekent, de gelegenheid en handel der Stad, ten zynen tyde, betreffende, welken men elders vergeefs zoeken zou. Hy heeft geleefd omtrent den jaare 1500, gelyk af te neemen is, uit het gene hy (d) van 't Karthuizers-Klooſter meldt, te weeten, dat het, honderd jaaren geleeden, geſtigt was. „ [*Extra portam Carthuſien*„ *ſium, unde itur verſus Harlem, eſt monaſterium Carthuſienſium pulcherrimum, ante*„ *centum annos fundatum, per Albertum Bavariæ ducem & Hollandiæ comitem*]". En men weet, dat dit Klooſter, in 't jaar 1393, was geſtigt. PONTANUS heeft den naam van den Opſteller deezer Beſchryvinge nergens konnen ontdekken. Ook is hy my nergens voorgekomen. GERARD VAN NIEUWMEGEN, beter bekend by zynen Latynſchen naam *Gerardus Noviomagus*, telt, in zyne *Hiſtoria Batavo-*

(b) C. G. PLEMPII Amſterod. Monogramm. *p.* 33.
(c) HOOFTS Brieven *N.* 399. *bl.* 313.
(d) *Ad calcem* PONTANI Amſt. *p.* 5.

tavorum (*e*), die in 't jaar 1520 uitkwam, onder de geleerde mannen van zynen tyd, vier Amſterdammers, *Alard van Amſterdam*, *Nikolaas Kan*, *Kornelis Krok* en *Jan Snyders*, of, gelyk hyze in 't Latyn noemt, *Alardus Amſterodamus*, *Nicolaus Cannius*, *Cornelius Crocus* en *Joannes Sartorius*. Veelligt, is onze onbekende Schryver één van deezen vier geweeſt; en, zo 't vryſtondt nog verder te giſſen, zou men mogen vermoeden, dat ALARD VAN AMSTERDAM onze oudſte Beſchryving heeft opgeſteld: want, in deeze Beſchryving, wordt beweerd, dat Holland, van ouds, geheel tot Batavia behoord heeft: en dat Alard van Amſterdam ſterk voor dit gevoelen geyverd heeft, blykt uit eenen zyner Brieven, in den jaare 1515, aan *Kornelis van der Goude*, bekend by den naam van *Cornelius Aurelius*, geſchreeven (*f*). Doch wy geeven deeze onze giſſing gaarne om een beter Wy merken, ten opzigte van deeze oudſte Beſchryving van Amſterdam, alleen nog aan, dat PONTANUS het Handſchrift, waar naar hy dezelve uitgegeven heeft, bekomen hadt uit de boekery van Doctor JAN TEN GROOTENHUYS, Schepen en Raad, en naderhand Schout van Amſterdam; en dat hyze zo hoog waardeerde, dat hy, volgens zyne eigene verklaaring „ de Beſchry-
„ ving van oud Amſterdam nooit ernſtig zou hebben durven voorneemen, zo hy,
„ door deezen Schryver, niet voorgelicht geweeſt was" (*g*).

II. Pieter van Afferden.

Omtrent zeſtig jaaren na deeze oudſte bekende Beſchryving, kwam 'er eene zeer korte van honderd en zestien Latynſche verzen in 't licht, geſteld door PETRUS APHERDIANUS, een Wageninger van geboorte (*h*), die, in de *Stads Regiſters* (*i*), PIETER VAN APHERT, dat is, *Afferden*, een Dorp in 't Ampt van tuſſchen Maaze en Waale, genaamd wordt Na dat de Vroedſchap, op 't einde des jaars 1555, beſlooten hadt, de twee Latynſche Schoolen, aan de Oude en aan de Nieuwe-zyde, te vereenigen (*k*), werdt Apherdianus, den dertigſten january des volgenden jaars, tot Onder-Rector der vereenigde Schoole aangeſteld (*l*). Doch in 't jaar 1561, werdt de School wederom in twee geſcheiden, gelyk te vooren (*m*). En in deezen tuſſchentyd, heeft Apherdianus zyne Beſchryving van Amſterdam opgeſteld: 't welk niet alleen blykt, om dat hy, in dezelve, ſlegts van één Schoole gewaagd; maar 't wordt ook, ontwyfelbaar, beveſtigd, doordien zyne Beſchryving, reeds in 't jaar 1560, te Antwerpen, gedrukt geweeſt is (*n*). Sommigen tekenen aan, dat hy, *in der Geuzen beroerte*, van zynen dienſt verlaaten is (*o*): 't welk, vermoedelyk, eerſt na de verandering der Regeeringe van 't jaar 1578, geſchied zal zyn, om dat ik vind, dat Burgemeeſteren toen twee nieuwe Rectoren der twee Latynſche Schoolen hebben aangeſteld (*p*). Wat zyne Beſchryving van Amſterdam betreft „ eerſt roemt hy,
„ in dezelve, den uitgebreiden Koophandel der ingezetenen, naar Ooſten en
„ Weſten, en in allerhande waaren, onder welken hy ook de Speceryen telt, die
„ egter toen, niet uit de Indien, maar van Venetie of uit Portugal, herwaards
„ gevoerd werden. Ook ſpreekt hy, byzonderlyk, van den handel in uitheemſch
„ Bier, en telt 'er zes ſoorten van op, Hamburger, Breemer, Lubekker, En-
„ gelſch, Roſtokker en Dantziger. Daarna verheft hy de luſtige wandelwegen
„ langs de Stads muuren; van waar men de groene weiden en zeilende kielen
„ beſchouwen kon. Dan gaat hy over tot de pragtige Gebouwen, roemende, bo-
„ ven al, de Nieuwe Kerk, by welke zyne School geſtigt was. De wysheid en
„ voorzigtigheid der Regeeringe wordt, vervolgens, van hem gepreezen, en ten
„ bewyze daarvan, gedenkt hy aan haare zorg voor de Gemeente, by gelegenheid
„ van de duurte des jaars 1557. Hy vergeet ook niet de Geeſtelyken te pryzen.
„ Hy begroot de Kloosters op twintig: en 't getal was, inderdaad, zo groot,
„ als

(*e*) *P.* 67. *in* SCRIVERII Batav. illuſtrata.
(*f*) *Vide* SCRIVERII Batav. illuſtr. *p.* 76.
(*g*) *In* Dedic. *ad* JOHANNEM GROTENHUSIUM.
(*b*) J. F. FOPPENS Bibl. Belg. *Tom.* II. *p.* 951.
(*i*) Groot-Memor. *N.* II. *f.* 60.
(*k*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 31 *Decemb.* 1555.
(*l*) Groot-Memor. *N.* II. *f.* 60.
(*m*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 10 *Decemb.* 1561.
(*n*) *In* Epigramm. Moralium *Libr.* II.
(*o*) J. F. FOPPENS Bibl. Belg. *Tom.* I. *p.* 201.
(*p*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 13 *Juny* 1578.

„ als men 't Begyn-hof mede, en de Karthuizers- en Regulieren-Kloosters buiten de Stad niet mede rekent. Wyders, gewaagt hy van de Gasthuizen, en van het Weeshuis, en roemt, ter deezer gelegenheid, de barmhertigheid der Amsterdammeren, omtrent allerlei behoeftigen. Hy beschryft de ingezetenen, als schoon, groot en sterk. Hy roemt hunne vreedzaamheid en eendragt, en besluit met een kort berigt van de Schutters-Doelen, en jaarlykssche Doelen-Feesten". Wy hebben den inhoud deezer Latynsche Beschryvinge van Amsterdam hier wel willen inlassen, om dat zy aan weinigen bekend is. Aan 't einde deezer Voorrede, zullen wy den taalkundigen Leezer het Gedigt zelf mededeelen; minder nogtans, om de fraaiheid der Poëzije, dan om de Oudheden van Amsterdam, die 'er in vervat zyn, in gedagteniſſe te houden. In de *Delitiæ C. Poetarum Belgicorum* van JANUS GRUTERUS (*q*), zyn eenige betere Verzen van onzen Apherdianus te leezen.

III. Kornelis van Haemrode.

Eenige jaaren na 't uitkomen van dit Digtstuk, beschreef KORNELIS VAN HAEMRODE gantsch *Batavia*, waardoor hy niet alleen *Holland*, maar ook Gelderland, en de Provincie van Utrecht verstondt, in *twaalf* bladzyden *in folio*. De Beschryving van Amsterdam beslaat hier nog geene halve bladzyde: en 't eenige byzondere, dat men 'er in vindt, is de juiste aanwyzing der waarschynlyke plaats van het oude Slot der Heeren van Amstel. PONTANUS, die 't Handschrift van dit Werkje van den Notaris, Meester *Jakob Gysbrechtszoon*, bekomen hadt, heeft het agter den eerstgemelden ongenoemden Schryver willen in 't licht geeven. Haemrode hadt dit Handschrift, en nog een ander, de geschiedeniſſen der Nederlanden ten tyde des Hertogs van Alva betreffende, aan Jakob Gysbrechtszoon, by uiterſten wil, nagelaaten. PONTANUS meldt niet, van welk beroep de Schryver geweest zy. Doch daar is nog een Stuk voor handen (*r*), door hem zelven, in 't jaar 1572, opgesteld, waarby blykt, dat hy toen Notaris te Amsterdam geweest is. Sommigen hebben gegist, dat dit werkje, door Haemrode, in zyne jeugd, en terwyl hy te Leuven studeerde, geschreeven zy (*s*). Doch naardien hy 'er in gewaagd van 't inneemen van Naarden, en van de belegeringen van Haarlem en Leiden, welke laatste Stad hy zegt „ door „ God verlost te zyn", komt het my veel waarschynlyker voor, dat hy 't, na 't jaar 1578, te Amsterdam heeft opgesteld. Want met PONTANUS te gissen, dat het gene men van Leiden, Haarlem en den moord te Naarden, in zyn Werkje leest, byvoegsels zyn van eene andere hand, of van Haemrode zelven, in laater' tyd, schynt my luttel gronds te hebben, om dat zulks, gelyk te vermoeden is, in het by uiterſten wil gemaakte Handschrift, zou hebben konnen bespeurd worden: 't welk nogtans niemant meldt geschied te zyn. Haemrode is, volgens sommiger aantekening (*t*), in 't jaar 1599, te Amsterdam, overleeden.

IV. Joan Izaak Pontanus.

Maar in 't jaar 1611, kort na dat de zogenaamde *derde* uitlegging der Stad vastgesteld en aangevangen was, gaf JOAN IZAAK PONTANUS, toen Professor der Filozoofie in de Hooge Schoole te Harderwyk, de eerste uitvoerige Beschryving van Amsterdam in 't licht. De Schryver was wel te Elseneur in de Zond geboo-ren, doch uit Haarlemsche Ouders (*u*), en, van zyne vroege jeugd af, te Amsterdam opgevoed; gelyk hy zelf, in de Opdragt aan Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Raaden, te kennen geeft. 't Werk is in *drie* Boeken verdeeld. In 't *eerste*, vindt men eene algemeene beschryving van Holland, Batavia en Amstelland, en eene schets van de Opkomst, Vergrootingen en Geschiedeniſſen der Stad, tot op het jaar 1585. Het *tweede* vervat eene Beschryving der Godshuizen, Tugthuizen, Stadhuis, Waag, Doelen en andere openbaare Gebouwen, Marktplaatsen enz. Hierby komt een uitvoerig verhaal der eerste reizen naar Oostindie, getrokken uit de Reisbeschryvingen, die toen in menigte in 't licht kwamen. Dit verhaal beslaat meer dan een derde van 't geheele Werk, waarna dit

(*q*) *Tom.* I. *p.* 165 & *seqq.* (*r*) By DAPPER Amst. *bl.* 327. *Zie ook* LE LONG Reform. van Amst. *bl.* 543.
(*s*) *Vid.* PONTANI Præfatiuncula & J. F. FOPPENS Bibl. Belg. *Tom.* I. *p.* 202.
(*t*) J. F. FOPPENS Bibl. Belg. *Tom.* I. *p.* 202. (*u*) J. F. FOPPENS Bibl. Belg. *Tom.* II. *p.* 670.

dit Boek, met eene Beſchryving van de Beurs, die toen naauwlyks drie jaaren geſtigt geweeſt was, en met eene korte ſchets van de leevens en werken eeniger Amſterdamſche Geleerden, beſlooten wordt. In het *derde* Boek, wordt, de Regeering der Stad beſchreeven, genoegzaam eeniglyk uit de Handveſten, zo verze toen het licht zagen. Doch van de waardigheden van Schout, Burgemeeſter, Schepen en Raad wordt, in deeze Beſchryving, naauwlyks gerept. Het Boek wordt beſlooten met eene Naamlyſt van Schouten, Burgemeeſteren, Schepenen, Theſaurieren, Weesmeeſteren enz van 't jaar 1413 tot het jaar 1611.

Men heeft, in deeze Beſchryving, die in 't Latyn opgeſteld was, en in 't jaar 1614, eenigszins verbeterd, in 't Nederduitſch in 't licht kwam, altoos berispt de menigvuldige breede uitweidingen, die weinig of niet te paſſe kwamen, en 't Boek, zonder noodzaake, deeden uitdyden. Van de geweldigſte deezer uitweidingen hebben wy reeds geſproken. In de twee eerſte Boeken, zyn 'er nog meer, die 'er even weinig voegen. Wie zou, by voorbeeld, in eene beſchryving van Amſterdam, verwagten eene vergelyking tuſſchen den afval der Nederlanden van Spanje, onder Prinſe Willem den I., en den opſtand der Batavieren onder Claudius Civilis? Wie zou hier eene verhandeling van de Peſt zoeken? of van den oorſprong van 't Kloosterleeven? Zeker, zo zulke en diergelyke dingen tot de beſchryving eener byzondere Stad behooren; dan kan men, in eene Stad als Amſterdam, de geheele weereld beſchryven, om dat deeze Stad, of 't gene 'er in gevonden wordt, eenige betrekking tot het overig gedeelte der weereld heeft. PONTANUS is egter, eenigszins, te verſchoonen. Hy wilde een boek maaken van Amſterdam. Maar hy hadt genoegzaam geene voorgangers. Hy woonde niet in de Stad. Hy kon, derhalve, geenen toegang hebben tot de Stads Regiſters. Was 't wonder, dat hy, van veele gewigtige zaaken, weinig of niet ſprak, en zyn boek vulde met uitweidingen, die overal, zo wel als in eene Beſchryving van Amſterdam, zouden gevoegd hebben?

V. Kornelis Gysbertsz. Plemp.

En nogtans was dit werk ſchier het eenige, dat, in den tyd van eene halve eeuw, aangaande Amſterdam, in 't licht kwam. Het Gedigt van Doctor KORNELIS GYSBERTSZ. PLEMP, *Amſterodamum Monogrammon* genaamd, ſchoon 'er de opkomſt en oude gedaante der Stad keurlyk in verhandeld werdt, beſloeg maar ruim dertig bladzyden *in Quarto*, en was geenszins geſchikt, om voor eene eigenlyke beſchryving van Amſterdam door te gaan. Het werdt, in 't jaar 1616, in 't licht gegeven. En 't is aanmerkelyk, dat de Digter, in 't Werkje of in 't Voorberigt, zo weinig gewag van PONTANUS *Beſchryving* maakt, als of hy 'er niets van geweeten hadt. Plemp was nogtans een gebooren Amſterdammer. Hy heeft 'er 't grootſte deel van zyn leeven geſleeten, en woonde 'er niet verre van de Lange-brugge, gelyk hy zelf, in deeze woorden, te kennen geeft:

— *Nunc alius longi quoque nomina pontis*
Servat, abeſtque meâ non procul ille domo (*v*).

Hy hadt *Pieter van Afferden*, van wien wy, hiervoor, gewaagd hebben, tot zynen Leermeeſter gehad, na dat deeze van zynen dienſt in de Latynſche Schoolen verlaaten geworden was. Want hy was in den Roomſchen Godsdienſt opgevoed, dien hy ook, tot zynen dood toe, die in 't jaar 1638 voorviel (*w*), bleef aankleeven. 't Schynt, dat hy voorgehad heeft, meer van Amſterdam te ſchryven. Doch my is niet bekend, dat hy zyn voorneemen voltrokken heeft. Twee anderen hebben nog, na PONTANUS, de hand gelegd aan 't beſchryven van Amſterdam, zonder dat zy 't werk ten einde gebragt hebben (*x*).

Men

(*v*) Amſterod. Monogramm. *p.* 23.
(*w*) J. F. FOPPENS Bibl. Belg. *Tom.* I. *p.* 201.
(*x*) *Zie* DOMSELAARS Voorbericht.

Men behielp zig dan met PONTANUS *Beſchryving*, tot dat, in 't jaar 1657, beſlooten werdt tot de zogenaamde *vierde* of laatſte Vergrootinge der Stad, van welke reeds, in 't volgende jaar, een aanvang gemaakt werdt. De jongſt voorgaande Vergrooting hadt PONTANUS aanleiding gegeven tot het onderneemen zyner Beſchryvinge: doch deeze hielp verſcheide pennen aan 't werk. Niet minder dan vyf inwooners van Amſterdam, MELCHIOR FOKKENS, OLFERT DAPPER, IZAAK COMMELYN, TOBIAS VAN DOMSELAAR, en FILIPS VAN ZESEN, arbeidden, genoegzaam op éénen tyd, aan het beſchryven der Stad. Men ſcheen Amſterdam, ter gelegenheid der nieuwe uitlegginge, te willen overlaaden met Beſchryvingen, tot *boertigen* toe (1), gelyk het, ter zelfder gelegenheid, van alle kanten, met Grondtekeningen en Afbeeldingen der Stad, overlaaden werdt. Elk bevlytigde zig om eerſt gereed te zyn, en de nieuwsgierigheid en het verlangen zyner medeburgeren ſpoedig te voldoen: 't welk hun niet veel gelegenheid liet, om hunnen arbeid te beſchaaven naar behooren.

De laatſte Vergrooting der Stad geeft aanleiding tot eenige nieuwe Beſchryvingen.

VI. MELCHIOR FOKKENS, een Groninger van geboorte, kwam eerſt voor den dag, in 't jaar 1662, met eene Beſchryving der Stad van ruim drie honderd bladzyden *in twaalve*: waarin hy eerſt haare opkomſt en een gedeelte haarer Geſchiedeniſſen verhaalt; daarna tot eene breeder beſchryving der Gebouwen, niet het minſte gedeelte van 't Werkje, overgaat, en eindelyk, met eene korte ſchets van de geſteldheid der Regeeringe, beſluit.

Melchior Fokkens.

VII. Hem volgde Doctor OLFERT DAPPER, die, in 't jaar 1664, zyne *Hiſtoriſche Beſchryving der Stad Amſterdam*, in een bekwaam ſtuk *in folio*, in 't licht gaf. 't Werk is in *vyf* Boeken verdeeld. In 't *eerſte*, wordt Oud-Holland; en Oud-Amſtelland, met de Ambagtsheerlykheden in het zelve, beſchreeven. Het *tweede* handelt van de Gelegenheid, Vergrootingen en Geſchiedeniſſen der Stad, tot op de overdragt der Landen aan Filips den II., Koning van Spanje. Het *derde* vervolgt de geſchiedeniſſen, tot op het jaar 1652, en is, doorgaans, uit de ſchriften van HOOFT en AITZEMA, ſamengeſteld. In het *vierde*, worden de oude en nieuwe Gebouwen, en het Stadhuis zeer uitvoeriglyk beſchreeven. Het *vyfde* en laatſte handelt van de Regeeringe, Schutteryen, Poorters, Soldaaten en geleerde en vermaarde Mannen. Op 't einde, vindt men eene korte Beſchryving der Eilanden Urk en Emmeloord. 't Werk van DAPPER overtrof, buiten tegenſpraak, al wat, tot hiertoe, wegens Amſterdam, het licht gezien hadt. Doch DOMSELAAR merkt (*y*) aan, dat eenige zaaken, door DAPPER, breed genoeg verhandeld; anderen, door grooten haaſt, te kort overgeloopen waren. Hy heeft, daarenboven, het ongeluk gehad, dat hem geen toegang tot de *Stads Regiſters* gegund geweeſt is. Alleenlyk, hadt men hem, uit de boekery van den Oud-Burgemeeſter KORNELIS WITSEN, van *eenige aloude gedenktekenen en ſchriften* voorzien. Doch hy klaagt, dat eenige voornaame perſoonen hier ter Stede, die *een ſchat van gewichtiger zaaken en eenige gedenkwaardiger Stads aeloudheden* bezaten, zig ongeneigd getoond hadden, omze hem, ten gemeenen nutte, mede te deelen (*z*).

Olfert Dapper.

VIII. IZAAK COMMELYN, Regent van 't Nieuwe-zyds-Huiszitten-Huis (*a*), en Schryver en Uitgeever van eenige andere Werken (*b*), hadt, ondertuſſchen, insgelyks, aan eene uitvoerige Beſchryving van Amſterdam gearbeid. Ook ſtelde hy 'er een kort Begrip van op, welk, naderhand, agter de *Reizen door Frankryk*, in 't licht gegeven is. Doch 't gene van de uitvoerige Beſchryving in orde gebragt was, heeft TOBIAS VAN DOMSELAAR, Amſterdammer, en Schryver van het *Ontroerde Nederland door de Wapenen des Konings van Frankryk* (*c*), ingevlyd in zyne Beſchryving der Stad, die, in 't jaar 1665, in een dik Stuk *in quar-*

Izaak Commelyn.

IX. Tobias van Domſelaar.

(*y*) *In* zyn Voorbericht. (*z*) *Zie* zyne Opdracht. (*a*) *Zie* COMMELIN *bl.* 542.
(*b*) *Zie* COMMELIN *bl.* 866. (*c*) *Zie* COMMELIN *bl.* 866.

(1) Zodanige was *La Deſcription de la Ville d'Amſterdam en vers burlesques*, die, in 't jaar 1666, in 't licht kwam.

quarto, het licht zag, en met grooten haaſt ſamengeſteld en gedrukt was: 't welk, onder anderen, af te neemen is, uit het, tot driemaal toe, herhaald begin der bladzyden van 't Werk, die eerſt van 1 tot 282; dan van 1 tot 312, en eindelyk van 1 tot 446 loopen: waaruit blykt, dat, tot dit Boek, ten minſten drie Drukperſen, op éénen tyd, gebruikt zyn. De inhoud en verdeeling van 't Werk toont ook, dat men 'er zeer mede gehaaſt heeft. Het beſtaat uit *zes* Boeken. Het *eerſte* vervat eene Beſchryving van oud Amſtelland, door ARNOLDUS MONTANUS, reeds te vooren, opgeſteld, en in 't licht gegeven. In het *tweede*, vindt men de Hiſtorie der Heeren van Amſtel tot op het jaar 1323, door TOBIAS VAN DOMSELAAR, opgeſteld, en ook reeds te vooren gedrukt. In het *derde*, wordt gehandeld van de Gelegenheid, Opkomſt en verſcheide Vergrootingen der Stad, tot op het jaar 1665. Het is, in *drie* afdeelinlingen, onderſcheiden. De eerſte, die de Stad tot op het jaar 1482 vertoont, is door DOMSELAAR ſamengeſteld; de tweede, die haare gedaante en vergrooting, tot op 't jaar 1585, aanwyſt, door IZAAK COMMELYN; en de derde, waarin de Beſchryving der Vergrootingen, tot op 't jaar 1665, vervolgd wordt, wederom door DOMSELAAR. In het *vierde* Boek, vindt men eene Beſchryving van de oude en nieuwe Gebouwen der Stad, door IZAAK COMMELYN. Het *vyfde* behelſt eene Beſchryving der Regeeringe, die byna geheellyk uit DAPPER ontleend is, hebbende DOMSELAAR daar alleenlyk eenige Keuren en eenige geleerde Mannen bygevoegd. En in het *zesde* en laatſte, wordt de Hiſtorie, die in het *tweede* Boek afgebroken was, door DOMSELAAR tot op het jaar 1665, grootendeels woordelyk uit DAPPER en voorts meeſt uit AITZEMA, vervolgd. IZAAK COMMELYN hadt, tot de Beſchryving der oude Gebouwen, eenig gebruik gemaakt van Kloofter- en andere Schriften, die by de Godshuizen, en voornaamlyk, naar 't ſchynt, in 't Nieuwe-zyds-Huiszitten Huis, waarvan hy Regent was, bewaard werden. Doch 't blykt nergens, dat hy of DOMSELAAR toegang tot de Stads Regiſters gehad hebben.

X. Filips van Zeſen.

Ruim een jaar voor dat deeze uitvoerige Beſchryving het licht zag, hadt FILIPS VAN ZESEN, Ridder en Raadsheer van zyne Hoogheid, den Prinſe van Anhalt (*d*), en Saxer van geboorte (*e*), eene Hoogduitſche Beſchryving der Stad uitgegeven, die omtrent vierhonderd bladzyden *in quarto* beſlaat (2). Zy was, volgens des Schryvers eigen getuigenis (*f*), in den tyd van vier maanden, terwyl zy gedrukt werdt, opgeſteld, en werdt, hier ter Stede, uitgegeven by *Joachim Noſchen*, op de Haarlemmerſtraat, in den Hoogduitſchen Bybel. 't Werk is in *vyf* Boeken verdeeld. In de *twee eerſten*, wordt de Hiſtorie der Stad, van haare opkomſt af, gebragt tot op den tyd der jongſt voorgaande vergrootinge. In het *derde*, *vierde* en *vyfde*, doorwandelt de Schryver de gantſche Stad, en beſchryft alle de weereldlyke en geeſtelyke Gebouwen, in die orde, alsze hem voorkomen. Het vyfde Boek wordt beſlooten met eene Beſchryving der Regeeringe en eene Lyſt der vermaarde Mannen. De Schryver, die der Augsburgſche belydeniſſe toegedaan was, is naauwkeurigſt, in 't gene den Lutherſchen, hier ter Stede, betrof. Ook was hem het uiterlyke van de Stad ten zynen tyde zeer wel bekend. Hy getuigt, in de *Voorrede*, dat hy, reeds twee en twintig jaaren, in Amſterdam, gewoond hadt, en aldaar, in 't jaar 1662, met het Burgerſchap vereerd geworden was. Men vindt nogtans niet veel gewigtigs in deeze Beſchryving, 't welk ook niet elders te leezen is. Doch zy vervat, daarentegen, wederom verſcheide kleine byzonderheden, die men, te vergeefs, by anderen zoeken zou.

De

(*d*) *Zie* B. HUYDECOPER Proeve van Taal- en Dichtkunde, *bl.* 379.
(*e*) Vid. WITTE Diar. Biograph. *Tom.* II. *ad* 13 *Novemb.* 1689. *p.* 171.
(*f*) P. 398. *en* Narede.

(2) Op den Titel, ſtaat het jaar 1664; doch de Opdragt is, den eerſten Auguſtus des jaars 1663, getekend.

De Beſchryving van Amſterdam, door TOBIAS VAN DOMSELAAR uitgegeven, na verloop van eenige jaaren, zynde uitverkogt, werdt CASPARUS COMMELIN, Zoon van bovengemelden IZAAK COMMELYN, aangezogt, om daarvan eene nieuwe, verbeterde en vermeerderde uitgave te bezorgen. CASPARUS COMMELIN hadt, Regent van 't Oude-zyds-Huiszitten-Huis zynde, eenige oude Brieven en Schriften, die aldaar bewaard werden, in handen gekreegen. Ook waren hem eenige ſtukken, den huize van Amſtel betreffende, van Utrecht toegezonden. Hy liet zig dan overhaalen tot het werk, en gaf, in 't jaar 1694, eene *Beſchryving van Amſterdam* in 't licht, in *twee* ſtukken *in folio*. Men vondt hier de uitgave van DOMSELAAR, in de zelfde orde. Het *eerſte* Boek, de Beſchryving van Amſtelland van MONTANUS behelzende, is gebleeven zo als 't was. In het *tweede*, vervattende de Hiſtorie der Heeren van Amſtel tot op het jaar 1323, zyn geplaatſt eenige Brieven, de Heeren van Yſſelſtein en Mynden, voornaamlyk, betreffende. Het *derde* Boek, waarin de Opkomſt en Vergrootingen der Stad beſchreeven worden, is opgehelderd, door eenige Schepenenbrieven, de oude geſteldheid der Stad raakende. En dit mag men wel voor het nuttigſte gedeelte van COMMELINS arbeid rekenen. Voorts, vindt men, in deeze twee Boeken, een goed getal van Hiſtoriſche byvoegſels, uit laatere Schryvers, gelyk *Mattheus Voſſius*, *Schotanus*, *Sligtenhorſt*, zelfs uitheemſchen, als *Mezeray*, en anderen; behalve dat ook, in het *derde*, aangetekend wordt, welke voornaame veranderingen de Stad, in den tyd van omtrent twintig jaaren, ondergaan hadt. In het *vierde* Boek, de Gebouwen betreffende, vindt men de meeſte byvoegſels en veranderingen. Ook worden, in het zelve, eenige weinige Schepenen- en andere Brieven aangehaald. In het *vyfde* Boek, de Regeering aangaande, zyn de byvoegſels zeer weinig, en van klein gewigt. COMMELIN haalt hier, daar 't zo noodig was, byna geene oude ſtukken aan. Voorts, heeft hy de Lyſt der vermaarde Mannen, in DOMSELAARS uitgave te vinden, met eenige Perſoonen vermeerderd. Maar in 't *zesde* Boek, waar de Hiſtorie der Stad, van 't jaar 1323 af, tot op het jaar 1664 vervolgd wordt, zyn veele byvoegſels; doch, ten opzigte der oudſte tyden, zeer zeldzaam uit tydgenooten ontleend. Onder de weinige oude Brieven, die in deeze byvoegſels voorkomen, zyn 'er twee van aanbelang, eene Ordonnantie op eene uitruſting ter Zee, door Amſterdam en de Waterſteden, van den vyftienden April des jaars 1475 (*g*), die niemant voor COMMELIN in 't licht gegeven hadt, en die, ſchoon hy zulks niet meldt, uit de *Stads Regiſters* (*h*) ontleend is; en de Huwelyksvoorwaarde van Jan, Hertog van Touraine, en Jakoba van Beieren van den zesden Auguſtus des jaars 1415 (*i*). Doch deeze betrof het Land in 't gemeen; niet Amſterdam in 't byzonder. De Schryver gafze uit, *om dat* hy *die nog nergens, by eenige Schryvers, gezien* hadt. Hy zouze egter, in 't III. Deel van 't *Groot-Plakaatboek* (*k*), welk reeds in 't jaar 1683 uitgekomen was, hebben konnen zien: en zelfs in de *Chronyk van Zeeland*, door MARKUS ZUERIUS VAN BOXHORN uitgegeven (*l*), die, reeds in 't jaar 1644, het licht gezien hadt. Wyders, heeft hy de Hiſtorie vervolgd, daar DOMSELAAR dezelve gelaaten hadt, tot op het jaar 1692.

XI. Casparus Commelin.

Zie daar, kortelyk, wat COMMELIN heeft, boven DOMSELAAR. 't Voornaamſte zyn eenige Schepenen-brieven, meeſt, naar 't ſchynt, bekomen uit het Oude-zyds-Huiszitten-huis, van welk hy, veele jaaren, Regent geweeſt was (*m*). Immers, ik vind niet, dat hy eenige Schepenen-brieven aantrekt, met aanwyzing van de plaats, daar zy beruſten, dan zulken, die hy, in 't Oude-zyds-Huiszitten-Huis, gezien hadt (*n*). Ook klaagt hy, in zyne Voorrede (*o*), dat de Regenten van 't Burger-Weeshuis hem toegang tot hunne oude Brieven geweigerd hadden. 't Is waar, dat hy, ter zelfder plaatſe, zegt „ dat hy *alles, wat* hem *noch van Out-*
„ *heden uyt eenige* Godshuiſen *middelerwyle was ter hand gekomen, en ook ter Se-*
„ cretarye *te vinden was, opgeſtelt* hadt." Doch 't gene hy, uit andere Godshui-

(*g*) *Bladz.* 915, 916. (*h*) Groot-Memoriaal, *N.* I. *f.* 33. (*i*) *Bladz.* 901.
(*k*) *Bladz.* 6. (*l*) II. *Deel*, *bl.* 182. (*m*) *Zie* COMMELIN, *bl.* 539.
(*n*) *Zie* COMMELIN, *bl.* 170, 176, 191, 198, 437, 1166. (*o*) *Bladz.* * 2.

* * *

huizen, bekomen hadt, moet zeer weinig geweeſt zyn, om dat hy 'er zo weinig gebruik van gemaakt heeft.

Maar niets heeft ons meer verwonderd, dan dat hy hier ook zegt, *opgeſteld* te hebben *alles*, 't gene *ter Secretarye te vinden was*. Zo 'er, voorwaar! ter Secretarye, niets meer te vinden ware, dan hy 'er toont gevonden te hebben, zouden braave mannen, vergeefs, zo veel moeite hebben aangewend, om toegang ter Secretarye te bekomen. Ik heb byzonderlyk myn werk gemaakt, om naar te gaan, welke Stads ſchriften COMMELIN aanhaalt, en hoe dikwils; en ik ben volkomenlyk overtuigd geworden, dat hy nimmer eigenlyken toegang tot de Stads ſchriften, die, of ter Secretarye, of elders, bewaard worden, gehad heeft. Ik vind niet, dat hy ergens de *Reſolutieboeken der Vroedſchap* aanhaalt, een' der voornaamſte Regiſters ter Secretarye, en daar zo veel in te vinden is, tot opheldering van den Staat, Geſchiedeniſſen en Regeeringe der Stad: de eenige aanhaaling (*p*) van het *Reſolutieboek* L^r. O. *f.* 59. uitgenomen. Doch deeze aanhaaling is nog verkeerd, en moeſt zyn *Reſolutieboek* F. *f.* 42 *verſo*, ten duidelyken bewyze, dat hy 't *Regiſter* zelf niet ingezien; maar 't ſtuk, welk hy aanhaalt, vermoedelyk uit het *Vervolg* op de naaſtlaatſte Uitgave der *Handveſten* (*q*), of van elders, overgenomen heeft. In de laatſte Uitgave der *Handveſten*, vindt men 't op *Bl.* 124. Ik heb, wyders, niet gevonden, dat hy, meer dan eens (*r*), een ſtuk aanhaalt, uit de menigvuldige Stukken, die in de Oude Kerke bewaard worden; onder welken 'er nog veelen zyn, die nimmer in 't licht zyn gegeven. Wat is 'er waarſchynlyker, dan dat hy geen' toegang tot de oorſprongkelyken gehad, noch 'er immer afſchriften van gezien heeft? Hy ſpreekt, 't is waar, (*s*) van *Stads Boeken*, (*t*) van *oude Stads Regiſters*, (*u*) van een *oud Stads Regiſter*. Doch deeze wyze van aanhaalen toont genoegzaam, dat hy die Boeken en Regiſters zelf niet ingezien heeft; anders moeſt hy byzonderlyk hebben aangeweezen, van welk *Boek*, van welk *Regiſter* hy ſpreeken wil. Zo haalt hy ook, op eene enkele plaats (*v*), een *Sententie-boek* aan; doch alzo hy dit Boek niet *numereert*, gelyk, tot onderſcheiding, behoorde geſchied te zyn, blykt wel, dat hy, 't gene hy 'er uit ontleent, niet uit de eerſte hand heeft.

Een enkel ſtuk van een *Stads Regiſter* ſchynt hy egter te hebben ingezien, te weeten het *eerſte Groot-Memoriaal;* alzo hy dit, tot zeven maalen toe, aanhaalt (*w*). Doch onder deeze zeven aanhaalingen, van welken 'er twee op *bl.* 857 gevonden worden, zyn 'er twee van eene en dezelfde plaats, die *bl.* 174, wordt aangeweezen, als ſtondtze in 't *eerſte Groot-Memoriaal* op *f.* 52 verſo en 53; en *bl.* 857 op *f.* 31 geplaatſt wordt, welk laatſte alleen goed is. Op *bl.* 924 wordt, uit het zelfde *Groot-Memoriaal f.* 206, verhaald, dat de Slotvoogdy van Gouda, in 't jaar 1491, aan *Jacob van Kralingen Floris Zoon* opgedraagen werdt. Doch 't ſtuk, waartoe men ons wyſt, zegt, dat *Romert Jacobs*, in de plaats van *Jacob van Cralingen Florys ſoen*, tot Slotvoogd van Gouda werdt aangeſteld. Uit het een en 't ander blykt dan, dat COMMELIN, zo hy dit *eerſte Groot-Memoriaal* al heeft gezien, niet alleen van het zelve zeer weinig gebruik gemaakt; maar het ook niet, met de vereiſchte aandagt, gelezen heeft.

Meer aanwyzingen van Stads Schriften zyn my, in 't gantſche Werk van COMMELIN, niet voorgekomen: ten ware men ook tot de Stads ſchriften betrekken wilde eenige Ordonnantien en Sententien van den Burger-Krygsraad, op *bl.* 809, 810, 814, 815, 816, 817, 818 en 819 te vinden, van welken hy, als Provooſt van 't geele Regement, gelyk *bl.* 816, 817 blykt, goede kennis hebben kon. En nu oordeele de Leezer zelf, in wat zin, hy hebbe konnen zeggen, dat hy *alles opgeſteld* hadt, *wat ter Secretarye te vinden was.*

Men bemerkt de gebrek-

Myn voorneemen is geenszins, deeze Voorrede te vullen met eene verdere aanwyzing der misſlagen en onnaauwkeurigheden, in COMMELINS uitgave te vin-

(*p*) *Bladz.* 858. (*q*) *Bladz.* 903. (*r*) Te weeten, *bl.* 1166. (*s*) *Bladz.* 191.
(*t*) *Bladz.* 207. (*u*) *Bladz.* 190. (*v*) *Bladz.* 939. (*w*) *Bladz.* 174, 857, 914, 917, 919, 924.

vinden. 't Zy my genoeg, aan te merken, dat men, by 't uitgeeven van den tweeden druk derzelve, die in 't jaar 1726 het licht zag, reeds beſpeurd hadt, dat *daerin twyffelachtigheden en feylen gevonden* werden; en *dat men veel volſlagener en netter werk kon vervaerdigen.* Ook zagen de uitgeevers toen reeds om, *naer middelen, waer door* COMMELINS uitgave *verbetert, vervult en vervolgt mocht worden* (x). lykheid van Commelins uitgave der Beſchryvinge van Amſterdam.

Van 't jaar 1694 af, tot omtrent het jaar 1726 toe, hadt niemant aan eene uitvoerige Beſchryving de hand willen ſlaan. Doch toen ondernam de Heer PIETER VLAMING, door zyne Poëzye en uitgave van SPIEGELS *Hertſpiegel*, vermaard, deezen moeilyken arbeid. Men hadt hem, *ongevraegd, veele zeer gewichtige en voorhenen nooit gedrukte Gedenkſtukken* aangebooden, *tot welker bekooming* hem, ſchryft hy, *mogelyk meerder gelegenheidt dan anderen gebeurt* was. *De kunſtlievende Heer* CHRISTOFFEL BEUDEKER en *veele andere Lieden van rang en geboorte* hadden hem hunne hulp toegezeid. *De ryke Verzameling van den onvermoeiden* GERARD SCHOEMAKER ſtondt voor hem open. En 't gene hem bovenal aanmoedigde tot dit Werk, *de Ed. Gr. Achtb. Heeren Burgermeeſteren deezer Stede gaven* hem, *op zyn verzoek, eene Burgervaderlyke toezegging van behoorlyken toegang tot zodanige zaeken en papieren, als tot* zyn *voorneemen dienſtig mogten zyn* (y). Men viel, hierop, vlytiglyk aan den arbeid. Men verzamelde, vooreerſt, al wat men bekomen kon, de Kerken, Klooſters en Godsdienſtige Geſtigten betreffende. Ook werden 'er eenige Konſtplaaten vervaardigd. Men maakte zelfs, na verloop van eenige jaaren, eenen aanvang met drukken: en zyn 'er, toen reeds, zes bladen van 't werk afgedrukt geweeſt, het grootſte gedeelte van de beſchryvinge der Oude Kerke behelzende. Doch de dood van den Heere Vlaming, en eenige andere beletſels zyn oorzaak geweeſt, dat een arbeid, die met zo veel luſt begonnen was, plotſelyk is blyven ſteeken, zonder dat iemant, in eenige jaaren, genegenheid getoond heeft, om 't begonnen Werk met yver voort te zetten. Pieter Vlaming arbeidt aan eene nadere Beſchryving. 't Werk blyft ſteeken.

Alleenlyk, hadt ISAAK LE LONG, van wien de Drukkers der onderhanden zynde Beſchryvinge zig zogten te bedienen, tot de uitvoeringe van een gedeelte van 't Werk, 't welk egter niet gelukt was; in 't jaar 1729, een ſtuk *in folio* in 't licht gegeven, onder den titel van *Hiſtoriſche Beſchryvinge van de Reformatie der Stadt Amſterdam:* een Boek, waarin veel gebruik van COMMELINS *Beſchryvinge* gemaakt is; en dat, van de eerſte beginſelen der Reformatie hier ter Stede omtrent het jaar 1525, byna niets inhoudt, en van de Reformatie, in de jaaren 1566 en 1578, veel minder, dan men by BRANDT en anderen leezen kan: zo dat het zeer kwalyk aan zynen titel voldoet. Iſaak le Long geeft eene Hiſtorie der Reformatie van Amſterdam in 't licht.

't Werk der Beſchryvinge van Amſterdam zou, veelligt, tot hiertoe, door niemant, voortgezet geweeſt zyn, zo ik, voor eenige jaaren, na dat myne VADERLANDSCHE HISTORIE reeds afgeſchreeven was, geene aanleiding gekreegen had, om te hoopen, dat het Burgemeeſteren niet onaangenaam zyn zou, dat ik dit werk ter hand nam. Ik had, reeds voor omtrent twintig jaaren, de Beſchryvingen van Amſterdam gelezen, en daaruit aangetekend, wat my dienſtig ſcheen, om de Stad wel te kennen. Het ſamenſtellen der *Vaderlandſche Hiſtorie* hadt my gelegenheid gegeven, om veel te zien van Amſterdam, 't welk niet bekwaamlyk in eene algemeene Hiſtorie kon worden ingevlyd, en nogtans der geheugeniſſe wel waardig was. Ik ſcheen dan niet t'eenemaal ongeſchikt tot dit werk. Nogtans te zeer, om het met hoop van eenen gelukkigen uitſlag te durven onderneemen, indien die hoop niet opgewekt ware, door haare Edele Groot-Agtbaarheden zelven, die, my, op myn nedrig verzoek, toegang verleend hebbende tot de Regiſters der Stad, ter Secretarye en elders beruſtende, ook tot de Godshuizen, en waar ik het verder dienſtig zou oordeelen; my, naderhand, by ſchriftelyke Acte, den eer. naam van *Hiſtorie-Schryver deezer Stad* toeſtonden, en zelfs verlof gaven, om de Aanleiding tot het onderneemen der tegenwoordige Beſchryvinge.

ge-

(x) P. VLAMINGS Voorberigt voor den *tweeden Druk* van COMMELIN.
(y) P. VLAMINGS Voorberigt *als boven.*

gemelde Regiſters, onder behoorlyke verzekering, voor eenigen tyd, tot myn gebruik ten mynen huize te mogen hebben: eene gunſt, voorwaar! zo groot, dat ik-ze altoos, met de opregtſte en gevoeligſte dankbaarheid, erkennen zal.

En tot het uitgeeven van den aanvang derzelve.

Op deeze wyze aangemoedigd, beſloot ik, een goed gedeelte van mynen tyd te beſteeden aan het beſchryven van myne Geboorte-Stad, AMSTERDAM. Ik maakte, terſtond, gebruik van de vryheid, my door Burgemeeſteren vergund; viel vlytiglyk aan 't leezen en doorbladeren der gewigtigſte Stads Regiſters, en verzamelde daaruit alles, wat my eenigszins ſcheen te paſſen, in eene uitvoerige en naauwkeurige Beſchryvinge der Stad. Ik vergeleek het met het gene ik, reeds van elders, voor veele jaaren, verzameld hadt; bragt myne aantekeningen in orde, en beſloot, eindelyk, om aan het verlangen van veelen te voldoen, het *eerſte* Stuk van 't Werk ter drukperſe over te geeven, met oogmerk om de overigen, op het eerſte, te laaten volgen, met zo veel ſpoed, als met de vereiſchte naauwkeurigheid en gepaſtheid in de uitvoeringe beſtaanbaar is.

Zy zal niet met egte Stukken overlaaden worden.

Geenszins, heb ik voor, het werk deezer Beſchryvinge tot eene geweldige grootte te doen uitdyden. Ware dit myn oogmerk, 't zou my zeer gemakkelyk vallen. Ik had het werk maar te vullen met oude Stigtingen van Kloosteren, Vicaryen, Altaaren enz. die ik in groote menigte in handen heb; doch van welken weinigen het regte gebruik weeten te maaken, en die de meeſten naauwlyks leezens waardig rekenen zouden. Myn toeleg is, deeze Beſchryving niet zo groot, maar zo nuttig te maaken als my mogelyk is, eerſt voor de ingezetenen deezer Stad, en daarna voor alle myne Landsluiden, die hier ook veel ontmoeten zullen, 't gene anderen Steden, en 't Land in 't gemeen, zo wel als Amſterdam in 't byzonder, aangaat. Ik zal dan de Beſchryving niet overlaaden met egte Stukken; maar, uit de menigte, die ik reeds heb, en dagelyks bekomen kan, alleenlyk zulken uitkippen, die de gewigtigſten en nuttigſten, en voorheen nooit, of te gebrekkelyk uitgegeven geweeſt zyn. Zy zullen, doorgaans, agter ieder Boek, waarin zy eerſt worden aangehaald, geplaatſt worden. Van de overigen, die ik niet dienſtig agt geheel in 't licht te geeven, zal ik, dikwils, de eigen woorden aanhaalen, zo ver zy te paſſe komen; 't welk den Leezer, doorgaans, aan de hand geeven zal al het gebruik, welk 'er, tot opheldering der Beſchryvinge van Amſterdam, van te maaken is.

Doch evenwel van de nuttigſten, en tot hiertoe ongedrukten voorzien zyn.

De meeſte deezer Stukken zyn ontleend,

De meeſte ongedrukte egte Stukken, uit welken een groot gedeelte myner Beſchryvinge opgemaakt wordt, heb ik gevonden, ten deele in eene ryke verzameling derzelven, door den Heere VLAMING en anderen, byeengebragt; ten deele en voornaamlyk, in de Stads Regiſters.

Uit de Verzameling derzelven, die in de Oude Kerke bewaard wordt: en

De verzameling van den Heere VLAMING en anderen is, door koop, in bezit gekomen van den Boekhandelaar TIRION, door wienze my ter hand geſteld is. In dezelve, munten uit de Affchriften van alle de oorſprongkelyke Stads Stukken, die, in de OUDE KERKE, bewaard worden, en verſcheide eeuwen bewaard geweeſt zyn; onder welke ſtukken, nog veelen gevonden worden, die nimmer gedrukt zyn geweeſt, en van welken wy 'er eenigen in 't licht geeven zullen. De gedrukten vindt men, byna allen, in de *Handveſten* deezer Stad, met naame in de laatſte uitgave, die, door den beroemden Heere HERMANUS NOORDKERK, den luiſter der Regtsgeleerden van ons Vaderland, bezorgd is. Wy wyzen dan den Leezer, wanneer wy gedrukte Stukken uit de *Oude Kerke* aanhaalen, alleenlyk tot de *Handveſten*; in onze aanhaalingen van welken, op dat wy dit hier, in 't voorbygaan, melden, men doorgaans twee bladzyden zal aangeweezen vinden, waarvan de eerſte die der uitgave van den Heere NOORDKERK, de tweede, die tusſchen [ ] haakjes ſtaat, die der uitgave van den jaare 1662 met de *Vervolgen* aanduidt. Maar wanneer wy ongedrukte Stukken uit de OUDE KERKE aanhaalen, noemen wy, nevens den naam van *Oude Kerke*, de byzondere *Laaden*, in welken deeze Stukken bewaard worden. Men moet, naamlyk, om dit te beter te verſtaan, weeten, dat, in den Weſter muur van het Zuider kruispand der Oude Kerke, oudtyds het Handboogsſchutters-Choor, en nu de gewoonlyke Catechizeerplaats, omtrent vyftien voeten uit den grond, een yzeren deur is; en agter dezelve een eekenhouten, die een Vertrekje van omtrent tien voeten in 't vierkant afſluit,

ſluit. In dit Vertrekje, ſtaat een zwaare eekenhouten kas van omtrent agt voeten hoog, van vooren en van ter zyde, wel digt met yzer beſlaagen. Zy heeft vyfenveertig *Laaden*, die ieder een en een halve voet lang en twee duim diep zyn. En deeze Laaden, die allen genommerd zyn, beſluiten de oude en laatere Handvesten en Privilegien der Stad, en veele andere egte Stukken, de oudſten van welken zelfs zeer wel bewaard zyn, en nog gaave zegels hebben. Men noemde dit Vertrekje, of deeze Kas, van ouds, *het Secreet*, dat is, de *geheime Plaats*; gelyk my gebleeken is, uit eene *Reſolutie* van den jaare 1588; toen de Vroedſchap goedvondt „ eenige Privilegien, door den Koning van Deenemarke aan de Stad „ verleend, te ligten uit *het Secreet in de Oude Kerke* (z)." Onder de Stukken, die hier bewaard worden, zyn vooral opmerkelyk de Privilegien, die de Stad, in 't begin der Beroerten onder Alva en Requeſens, verkreeg, om dat zy de Spaanſche zyde zo getrouwelyk aankleefde; doch die zy, naderhand, by de *Satisfactie* van den jaare 1578, wederom afſtondt. Zy zyn nog nimmer gedrukt geweeſt: en wy hebben voor, omze den Leezer, als *Bylaagen* tot de Hiſtorie der Stad van dien tyd, in 't vervolg, mede te deelen.

Uit de Stads Regiſters, met naame uit

De Stads Regiſters, die ter Secretarye en elders op 't Stadhuis beruſten, zyn zeer menigvuldig en uitgebreid. De voornaamſten zyn de *Privilegie boeken*, de *Reſolutieboeken der Vroedſchap*, de *Keurboeken*, de *Groote Memoriaalen*, het *Muniment-Regiſter*, de *Miſſiven-boeken*, de *Confeſſie-* en *Sententie-boeken*, de *Krygsraads-boeken* enz. En onder deezen, zyn van het meeſte gebruik, tot eene behoorlyke Beſchryvinge der Stad, de RESOLUTIEBOEKEN DER VROEDSCHAP, de KEURBOEKEN en de GROOTE MEMORIAALEN.

de Reſolutien der Vroedſchap,

In de RESOLUTIEBOEKEN DER VROEDSCHAP, vindt men veel, de geſteldheid der Stad, en haare verſcheiden' Vergrootingen, en de Stads Werken en Gebouwen betreffende. Ook is, uit dezelven, het meeſte licht te ſcheppen, aangaande de Stads geſchiedeniſſen, door alle tyden, zo ver dit Regiſter gaat: want het vangt eerſt met het jaar 1536 aan, 't zy dat 'er, in vroeger tyd, geen Regiſter van de handelingen en beſluiten der Vroedſchap gehouden zy; 't zy dat de vroegere Regiſters, by ongeluk van brand, of andere ongelegenheid, verlooren geraakt zyn. De natuur en herkomſt van de voornaamſte Ampten en Kollegien van Regeeringe is ook, uit dit Regiſter, met den meeſten grond, op te maaken.

de Keurboeken, en

De KEURBOEKEN dienen, voornaamlyk, om de wyze, op welke de Stad, van vroeg af aan, beſtierd geweeſt is, te leeren kennen. Men ziet 'er de herkomſt in van oude en laatere neeringen en handwerken, met de verſcheiden ſchikkingen, die 't Geregt, van tyd tot tyd, op de oefening derzelven gemaakt heeft. De oudheid der Gilden, der Schutteryen, der Burgervendelen, met derzelver byzondere Voorregten, wordt 'er in vertoond: voorts, de dienſt en 't gebruik der Sluizen en Waterkeeringen, de wyze van 't brandbluſſchen en verlichten der Stad, in vroeger' en laater' tyd, en ontelbaare andere zaaken, die de wysheid der Regeeringe, tot beſcherming der ingezetenen, tot bevordering der goede orde en ruſt onder dezelven, tot bewaaring van derzelver gezondheid, en zelfs om hun een eerlyk genoegen en vermaak te verſchaffen, op verſcheiden tyden, heeft goedgevonden te beraamen. Het oudſte *Keurboek*, A. getekend, begint met het jaar 1465, ſchoon 'er ook eenige ouder Keuren in gevonden worden. Maar voor het zelve, is eene verzameling van ouder Keuren gevoegd, die zeer net op franchyn geſchreeven zyn. Eene diergelyke Verzameling van oude Keuren, insgelyks, op franchyn, doch wat laater geſchreeven, is geplaatſt voor het *Keurboek* C. De eerſte beſlaat veertig, de tweede tweeendertig *folien*. De Keuren, in deeze Verzamelingen vervat, zyn byna allen zonder dagtekening (3): waaruit af te neemen is, dat zy, op laſt der Regeeringe, naar alle waarſchynlykheid in 't begin der vyftiende eeuwe, uit ouder Keurboeken, zul-

(z) Reſol. Vroedſch. *N.* 6. 1 *Aug.* 1588.

(3) In de eerſte Verzameling *f.* 8. vind ik alleenlyk eene Keur op de wydte der graften, waarin de *oude graften*, of Voorburgwallen, op agt, de *nieuwen*, of Agterburgwallen, op vyf roeden wydte geſteld worden, *al omme de Stede*: aan 't einde van welke Keure ſtaat: *Dit wert ghewilcoirt den leſten dach van mairte anno* M. CCCC. *een.*

zullen getrokken wezen; welke ouder Keurboeken, ſedert, verlooren zullen zyn. Het maakſel der letteren toont klaarlyk, dat deeze franchyne Regiſters niet laater dan in den aanvang der vyftiende eeuwe geſchreeven zyn. Maar uit de taal, ſtyl en inhoud der Keuren, blykt, dat men veelen derzelven, zo niet de meeſten, tot de veertiende eeuwe brengen moet. Beide deeze Verzamelingen worden, nu en dan, aangehaald in andere Regiſters. Zo lees ik van *'t francyne Kuer-boeck*, en van het *francyne Willekeur-boeck* in de *Reſolutien der Vroedſchap* (*a*), waarmede op de tweede Verzameling wordt gezien; die elders (*b*) *t nyewe Willekeure-boeck* genoemd wordt.

de Groote Memoriaalen.

De GROOTE MEMORIAALEN, die met het jaar 1474 beginnen; doch waarin ook ſtukken van veel ouder tyd geplaatſt zyn, zyn van dienſt, om de herkomſt van veele mindere en kleine ampten en bedieningen te leeren kennen. In de oudſten, zyn ook veele brieven, door Burgemeeſteren afgevaardigd, en veele overeenkomſten, by verſcheiden' gelegenheden, van wege de Stad, gemaakt, te boek geſteld; waaruit der Hiſtorie geen gering licht bygezet wordt.

Op wat gronden, deeze Beſchryving der Stad, in de aller oudſte tyden, geveſtigd

De opmerkende Leezer zal, ondertuſſchen, ligtelyk gewaar geworden zyn, dat de oudſte Regiſters der Stad, hoe veel nuts 'er ook, tot eene naauwkeurige Beſchryvinge, uit te haalen zy, ons geenszins brengen tot de eerſte opkomſt van Amſterdam, omtrent de dertiende eeuwe. 't Gemeen gevoelen is, dat veele oude ſtukken en papieren, in den brand van het oude Stadhuis, die den zevenden July des jaars 1652 voorviel, vernield geworden zyn. Doch 't kan ook zeer wel wezen, dat men, in de oudſte tyden, toen Amſterdam weinig aanziens hadt, en 't ſchryven, onder weereldlyken, ook niet zeer gemeen was, weinig aangetekend heeft. Amſterdam ſtaat hierin gelyk, met de meeſte Hollandſche Steden, van welken men ook, voor de vyftiende eeuwe, weinig te boek geſteld vindt, buiten de Graaflyke Privilegien, die elk zorgvuldiglyk gadeſloeg, en die, hier ter Stede, zo getrouwelyk als ergens, bewaard geworden zyn. Wy hebben, hierom, de alleroudſte geſteldheid en geſchiedeniſſen van Amſterdam, zo ver het een en 't ander met zekerheid te weeten is, alleenlyk konnen veſtigen op onze oudſte Privilegien, die, in de *Oude Kerke* en in de *Privilegie-boeken*, voor handen, en, voor het grootſte gedeelte, in de gedrukte *Handveſten*, te vinden zyn: en op veele andere oude Brieven, van tyd tot tyd, ſedert eene eeuwe omtrent, in 't licht gegeven. En hier is ons veel dienſt geweeſt het *Groot-Charterboek der Graaven van Holland*, onlangs, in IV. Deelen *in folio*, door den Heere FRANS VAN MIERIS, uitgegeven, waarin veele ſtukken geplaatſt zyn, oud Amſterdam betreffende, de meeſten van welken hem, uit de Leen- en Regiſterkamer van Holland, zyn medegedeeld.

Zie daar, Leezer, de voornaamſte behulpſels aangeweezen, van welken ik my bediend heb, en nog bediene, om myne Medeburgers en Landsluiden te voorzien van eene volkomener, naauwkeuriger en allenthalve nuttiger Beſchryving van Amſterdam, dan hun, tot hiertoe, is medegedeeld. Myne voorgangers in dit werk mogen bekwaamer geweeſt zyn dan ik; maar zy zyn zo gelukkig niet geweeſt. 't Heeft hun ontbroken aan behulpſels, die my, in overvloed, ter hand gekomen zyn. En ſchande ware het, zo iemant zelfs van maar maatige bekwaamheid en ervaarenis, van zulk eene gewenſchte gelegenheid, niet ten minſte zo veel gebruik wiſt te maaken, dat hy deedt zien, dat de Schatkamers van de gegrondſte kundigheden niet te vergeefs voor hem ontſlooten geweeſt waren.

Waarop men zig meeſt zal toeleggen, in het beſchryven der

In eene nuttige Beſchryving van Amſterdam, moet ieder Amſterdammer, van wat ſtaat of beroep hy zy, konnen vinden 't gene voor hem, in zyne omſtandigheden, aangaande de Stad, weetenswaardigs is, van haaren oorſprong af, zo ver men daarvan iet met grond te weeten komen kan, tot op den tegenwoordigen tyd toe. De overige ingezetenen onzes Lands, die zig, gelyk wel behoort, iet laaten gelegen zyn aan eene Stad, welke zo veel invloeds heeft op het gantſche Gemeenebeſt der Vereenigde Provincien, moeten 'er ook in konnen voldaan worden.

(*a*) *N.* 1. 6 *May* 1556. *N.* 3. 7 *Aug.* 1577. (*b*) Keurb. *D. f.* 75 *verſo.*

den. Of myne Beſchryving deeze hoedanigheid hebben zal, ſtaat anderen te oordeelen.

Schoon myn oogmerk is, niets van belang over te ſlaan, wat tot eene nuttige Beſchryving der Stad kan geagt worden te behooren, is myn toeleg egter, voornaamlyk, eenige zaaken uitvoeriglyk en naauwkeuriglyk te verhandelen, die anderen, of zeer onvolkomen, of geheel niet beſchreeven hebben. De Beſchryving der GEBOUWEN zelve, die uitvoerigſt by anderen gevonden wordt, zullen wy niet ſlegts met de beſchryving der nieuwe Gebouwen vermeerderen; maar ook, omtrent de ouden en derzelver ſtigtinge en beſtieringe, veele weetenswaardige zaaken aantekenen, die by anderen zyn overgeſlaagen. Ik zwyge, dat eenige voornaame Gebouwen, oude en nieuwe, konſtiglyk, in 't koper gebragt, by de uitgave *in folio* zullen worden gevoegd: onder welke Konſtplaaten uitmunten de keurlyke afbeeldſels der oude Kloosteren, die reeds voor de uitgave van den Heere VLAMING vervaardigd waren, en die wy, hierom, te gereeder by het eerſte gedeelte onzer Beſchryvinge hebben konnen voegen. Zy zyn ontleend uit de egte en nette Houtſnêekaart van CORNELIS ANTHONISZOON, het beſte gedenkſtuk van oud Amſterdam, welk tegenwoordig voorhanden is. Gebouwen,

Doch onder 't gene tot eene nuttige Beſchryving van Amſterdam behoort, tellen wy byzonderlyk *drie* zaaken, die, tot hiertoe, zeer gebrekkelyk verhandeld zyn, en die nogtans, meer dan anderen, verdienen uitvoeriglyk en naauwkeuriglyk verhandeld te worden, te weeten, de *Hiſtorie*, den *Koophandel* en de *Regeering* der Stad. Wy hebben ons, hierom, op het verhandelen deezer drie zaaken, met verdubbelden vlyt, toegelegd.

In de HISTORIE, hebben wy ons bepaald tot de Stad alleen, en niet geraaden gevonden, het Werk, buiten reden, te doen uitdyden, door een Verhaal van 't gene Amſtelland, en den ouden Heeren van Amſtel aangaat, zonder dat 'er de Stad eenig deel in gehad heeft. Van de geſchiedeniſſen van Holland en van de Vereenigde Geweſten in 't gemeen, die een aanmerkelyk gedeelte van de Hiſtorie der voorgaande Beſchryveren van Amſterdam uitmaaken, hebben wy niet meer aangeroerd, dan volſtrekt vereiſcht werdt, om de Hiſtorie der Stad, die ons ſtof in overvloed uitlevert, wel te verſtaan. Men verwagte, derhalve, niet, hier nog eens te zullen herhaald vinden, 't gene, in de *Vaderlandſche Hiſtorie*, alreeds uitvoerig genoeg te boek geſteld is. 't Gene, in die *Hiſtorie*, Amſterdam aangaande, gevonden wordt, is hier alleenlyk omſtandiger en naauwkeuriger verhaald. En men vindt hier, daarenboven, eene ontelbaare menigte van byzonderheden, de Stad betreffende, van welken het niet gevoegd zou hebben, in eene algemeene Hiſtorie des Lands, gelyk de *Vaderlandſche* is, gewag te maaken. Zodanigen zyn, by voorbeeld, een omſtandig berigt van de gelegenheden, by welken de Stad haare oudſte en voornaamſte Privilegien verkreegen heeft, met eene korte verklaaring der duiſtere plaatſen in die Privilegien; een uitvoeriger verhaal, dan men ergens vindt, van de eerſte beginſelen der Reformatie in de Stad, omtrent het jaar 1525; een volledig berigt van het invoeren en afſchaffen der openbaare Preeke hier ter Stede, in de jaaren 1566 en 1567, en van de gewigtige verandering des jaars 1578, met het gantſche beloop van de handeling over de *Satisfactie* of Voldoening, in het laatſtgemelde jaar, door den Prinſe van Oranje en de Staaten van Holland, aan de Stad toegeſtaan; van welke handeling nog geen onzer Hiſtorieſchryveren een eenigszins voldoend berigt gegeven heeft: een naauwkeuriger verhaal, dan men tot hiertoe gezien heeft, van 't voorgevallene hier ter Stede, in de jaaren 1626, 1627, 1628, 1629 en 1630, toen de geſchillen tuſſchen de Regeering en eenige Kerkelyken hier zeer veel beweeging maakten: voorts, veele byzonderheden der onluſten van de jaaren 1650, 1672, 1684, 1690 en der volgende tyden, die men vergeefs elders zoeken zou. Het ontvouwen van zo veele gewigtige gebeurteniſſen, die, van tyd tot tyd, in den loop des verhaals, voorkomen, zal, hoop ik, aan onze Hiſtorie van Amſterdam een leeven byGeſchiedeniſſen,

zet-

zetten, welk, anderszins, bezwaarlyk te brengen is in de Hiſtorie eener byzondere Stad.

Koophandel, en

In de ſchets, die wy van Amſterdams KOOPHANDEL voorhebben te geeven, ſtellen wy ons voor, deeze bron van de welvaart der Stede, in haaren eerſten en tederſten oorſprong, naar te ſpooren, en vervolgens te doen zien, hoe zy, allengskens, aangewaſſen is, en zig, eindelyk, wyd en zyd verſpreid heeft, over den gantſchen bekenden aardbodem. En hier zal 't byzonderlyk te pas komen, te doorloopen de meeſte en voornaamſte Verdragen van Zeevaart en Koophandel, die de Staat ooit met uitheemſche Mogendheden geſlooten heeft, en den inhoud en het waare oogmerk van dezelven, met de veranderingen, die daarin, van tyd tot tyd, gekomen zyn, aan te wyzen. Want ſchoon deeze Verdragen den Vereenigden Provincien in 't gemeen aangaan, is 'er geene Stad in den gantſchen Staat, die zo veel belang by dezelven heeft, als Amſterdam. De verhandeling van de natuur en het oogmerk deezer Verdragen zal niet alleen voor Koopluiden; maar ook voor alle zulken, die begeerig of verpligt zyn, den Staatkundigen toeſtand des Koophandels te leeren kennen, van dienſt konnen wezen.

Regeeringe.

De voorgaande Beſchryvingen van Amſterdam zyn naauwlyks ergens in zo onvolkomen geweeſt, als in het verhandelen van het Stuk der REGEERINGE, het gewigtigſte van allen. PONTANUS heeft het weinige, welk hy van de hooge Ampten van Schout, Burgemeeſteren, Schepenen en Raaden te boek geſteld heeft, nog aangevuld, met Romeinſche en Middel-eeuwſche Oudheden. DAPPERS beſchryving der Ampten van Regeeringe is beter; doch ook kort en onvoldoende: en DOMSELAAR en COMMELIN hebben DAPPER byna woordelyk gevolgd. De *Stads Regiſters* hebben ons gelegenheid gegeven, om de natuur deezer hooge Ampten en *Dienſten*, gelykze oudtyds genoemd werden, nader te leeren kennen, te gelyk met de wyze van verkiezinge tot dezelven, en van de vereiſchten in zulken, die 'er toe bevoegd geoordeeld worden. De oorſprong, de inſtelling, het gezag en de bezigheid der byzondere Kamers of Kollegien van Regeeringe en Regtsoefeninge is ook niet beter te leeren, dan uit de Stads Regiſters. Van dit alles en nog meer heeft de Leezer, in onze Beſchryving, een omſtandig en gegrond berigt te wagten. Veel nuttigs zal 'er ook nog te zeggen zyn van de wyze, op welke de Regeering haar aanzien en gezag handhaaft, waarin de verhandeling der *Schutterye* en *Stads bezettinge* te pas komen zal; omtrent de eerſte van welken twee, eenige ingezetenen, nu en dan, zeer verkeerde bevattingen gevoed hebben, die, eens vooral, dienen te worden verbannen. Omtrent het beſtier der Stad in veele opzigten is ook een groot getal van nutte kundigheden te haalen uit de *Stads Regiſters*, welken, in de voorige Beſchryvingen, niet aangeroerd zyn.

Doch deeze Voorrede, die reeds lang genoeg is, zou veel te ver uitloopen, zo wy den Leezer breeder verſlag deeden van 't gene hy, in 't vervolg deezer Beſchryvinge, te wagten heeft. 't Is meer dan tyd, dat wy afbreeken, met eenen hertelyken wenſch, dat onze Medeburgers en Landsluiden zo veel nuts trekken mogen uit deeze onze Beſchryvinge, dat wy ons den arbeid van eenige jaaren, daaraan naarſtiglyk te koſte gelegd, nimmer beklaagen mogen. AMSTERDAM, onze loffelyke Geboorteſtad, bloeije lang, onder de wyze en vriendelyke beſtiering van braave Overheden, en zy, tot in het laatſte nageſlagt, de Kweekſchool van nuttige Weetenſchappen, Konſten en Handwerken, de Voedſter van nyvere en eerlyke Koopluiden, de Voorſtandſter van redelyke Vryheid in den Godsdienſt en in den Burgerſtaat!

PE-

PETRI APHERDIANI

Brevis Descriptio

URBIS AMSTELODAMENSIS.

Insignibus sunt oppida dotibus
Permulta passim prædita: sed tuum
Amstelredamum non videmus
Esse decus minimum inter illa.
Ditaris undis quinque fluentibus,
Amstella quarum latius explicat
Vires suas, dans civitati
Nobile nomen ubique notum.
Portum frequentem navigiis habes:
Portantque merces omne genus tibi
A Gange & extremis Eois,
Occiduaque plaga repente.
Frumenta, pisces, vina suavia,
Gratumque potum, quem celebris coquit
Homborga, Bremenses, Lubecum,
Anglia, Rostochium, & Gedanum.
Lac, caseos, & nobile butyrum,
Carnes, piper, cum purpureo croco,
Et saccaro, Pangæa abunde
Cynnama, amoma, & odora thura.
Ficus, nuces, & versicoloria
Poma, Atticum mel, lanificæ Deæ
Munus, colorati feruntur
Qualia vellera habere Seres.
Circumjacentes quæ populos sibi
Emptum venire huc quottidie vides,
Ut cæteris passim revendant,
Et sibi lucra domum reportent.
Sunt ambulacris moenia commodis,
Spectare campos unde virentibus
Herbis licet, curvas carinas,
Et fluitantia vela malis.
Structura quam sit magnifica ædium,
Quid dicto opus? cum vix videas parem
Germaniæ fines per omnes:
Templa quod ipsa queunt docere.
Non poenitendi sollicita duo
Constructa cernas artificis manu,
Miranda pigmentis & aris
Sunt opera, atque foris polita.
Altare quantis sumptibus in Novo
Templo locatum! quis similem locus
Picturam habet? pulchris tapetis
Quàm locus est decoratus ille!
Res constituta est publica legibus
Æquis, Senatus justitiam colit,
Et civium quærit salutem,
Utilitate sua relicta.
Musas amat cum Delphicola Deo,
Erexit illis magnificam domum,
Bonas ubi pubes tenella
Cum pietate docetur artes.
Præclarius quò nil fieri potest,
Cùm civitatis sint pueri seges.
Et prima qualis disciplina,
Talis & est populus futurus.
Et contineri castius hæc nequit
Ætas, parentum quàm ante oculos: minor
Et sumptus est illis futurus
In patria atque domi educando.
Quid quòd facultas non datur omnibus,
Curare proles institui ut queant
Extra solum natale: nonne
Hic bene consuluit Senatus?
Prudentia ejus conspicua extitit,
Cum dira panis nos premeret fames: Ao. 1557.
Nam providus tunc ni fuisset,
Innumeri misere perissent.

O quanta passim tunc querimonia
Audita, quantis fletibus omnia
Tunc plena erant? nullum patebat
Perfugium, nisi ad hunc Senatum.
Prospexerat qui civibus antea
Edicto in annum dimidium suis,
Et deinde frumentum coëmit,
Quo miseros aluit benignè.
Quid clerus hujus non minimum decus
Urbis? piè, ne præteream, colit
Vitam: sacras ædes frequentat,
Atque Deum celebrare gaudet.
Numero sunt 20. Visuntur hic & Coenobia inclyta,
Casti & boni quæ condecorant viri,
Et virgines omni supremum
Sedulitate Deum colentes.
Quid ampla ducam ἱστοχορεῖα, ubi
Gratis foventur languida corpora?
Quid pauperis curam popelli?
Egregiumque ἀριφοτροφεῖον?
Sunt nota cunctis hæc satis in locis:
Namque hujus urbis tanta benignitas
Spectatur in quosvis egenos,
Ut vocitetur alumna eorum.

Proceritatem nunc quoque civium,
Formam venustam & fortia corpora
Horum, puto omnino tacenda.
Nam periergon id esse dicas.
Concordiae quàm sint potius decet
Omnes amantes dicere. non vides
Certare de lana caprina,
Nec tetricas agitare lites.
Hortos scoporum conspicuos habent,
Ædesque in illis aëreas, ubi
Exercitant sese sagittis,
Atque epulas celebrant frequentes.
Et disciplinam conspicias ibi
Tantam inter illos, improba jurgia
Rixæque ut haud unquam audiantur:
Sed joca læta & honesta verba.
Conspectui se fulgida publico
Præbent, gerentes arma, nitentibus
Solemnem agant tanquam triumphum
Vestibus, hoc quoque bis quotannis.
Jam plura posses dicere, sed satis:
Cum nota cunctis sint, minus arbitror
Hoc esse opus. Musa ergo finem
Hic facias, alioque tendas.

Extat EPIGRAMMATUM MORALIUM
Libr. II. *ANTVERPIÆ* 1560.

INHOUD

van de

DEELEN EN BOEKEN

der volgende Beschryvinge van

AMSTERDAM.

EERSTE DEEL.

Stuk. Bladz.

OPKOMST, AANWAS *en* VERGROOTINGEN *van* AMSTERDAM . . I. 1 - 78

EERSTE BOEK.

Oorsprong, Aanwas en Gelegenheid der Stad AMSTERDAM, *tot omtrent den aanvang der zestiende eeuwe.* . . . . I. 1 - 38

TWEEDE BOEK.

VERGROOTINGEN *der Stad, in de zestiende en zeventiende eeuwe, en derzelver tegenwoordige* GELEGENHEID. . . I. 41 - 78

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN *van* AMSTERDAM. I. 79 - 743

EERSTE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN,

Van de Opkomst der Stad af, tot op het jaar 1334. . . I. 79 - 104

TWEEDE BOEK.

Van 't jaar 1334, *tot het jaar* 1401. I. 105 - 136

DERDE BOEK.

Van 't jaar 1402, *tot het jaar* 1477. I. 137 - 174

VIERDE BOEK.

Van 't jaar 1477, *tot het jaar* 1506. I. 175 - 206

VYFDE BOEK.

Van 't jaar 1506, *tot het jaar* 1534. I. 207 - 232

ZESDE BOEK.

Van 't jaar 1534, *tot het jaar* 1555. I. 233 - 266

ZEVENDE BOEK.

Stuk. Bladz.

Van 't jaar 1555, *tot in 't begin des jaars* 1567. . . I. 267 - 302

AGTSTE BOEK.

Van 't jaar 1567, *tot in het jaar* 1575. I. 303 - 344

NEGENDE BOEK.

Van 't jaar 1575, *tot op de Verandering der Regeeringe in 't jaar* 1578. . . I. 345 - 380

TIENDE BOEK.

Van 't jaar 1578, *tot het einde van 't bewind des Graaven van Leicester, in 't jaar* 1587. I. 381 - 402

ELFDE BOEK.

Van 't jaar 1588, *tot in het jaar* 1612. I. 403 - 426

TWAALFDE BOEK.

Van 't jaar 1612, *tot in 't begin des jaars* 1617. . . I. 427 - 460

DERTIENDE BOEK.

Van 't jaar 1617, *tot in het jaar* 1626. I. 461 - 489

VEERTIENDE BOEK.

Van 't jaar 1626, *tot in het jaar* 1632. I. 490 - 528

VYFTIENDE BOEK.

Van 't jaar 1632, *tot het jaar* 1649. . I. 529 - 548

ZESTIENDE BOEK.

Van 't jaar 1649, *tot het jaar* 1651. I. 549 - 580

ZEVENTIENDE BOEK.

Van 't jaar 1651, *tot het jaar* 1661. I. 581 - 603

	Stuk.	Bladz.
AGTTIENDE BOEK.		
Van 't jaar 1662, *tot het jaar* 1671.	I.	609-624
NEGENTIENDE BOEK.		
Van 't jaar 1672.	I.	625-654
TWINTIGSTE BOEK.		
Van 't jaar 1673, *tot in het jaar* 1684.	I.	655-686
EEN EN TWINTIGSTE BOEK.		
Van 't jaar 1684, *tot in het jaar* 1695.	I.	687-710
TWEE EN TWINTIGSTE BOEK.		
Van 't jaar 1696, *tot op de Utrechtsche Vrede des jaars* 1713. . .	I.	711-729
DRIE EN TWINTIGSTE BOEK.		
Van 't jaar 1713, *tot het jaar* 1740.	I.	730-743

DERDE DEEL.

GEBOUWEN *der Stad* AMSTERDAM.	II.	3-412
EERSTE BOEK.		
WEERELDLYKE GEBOUWEN *en* WERKEN.	II.	3- 88
I. STADHUIS. . .	—	3
II. BEURS. . .	—	29
III. KOORENBEURS. . .	—	31
IV. KOORENMEETERS-HUIS. .	—	32
V. STADS-EXCYNS-HUIS. .	—	33
VI. OUDE WAAG. . .	—	33
VII. S. ANTONIS *of* NIEUWE WAAG.	—	34
VIII. REGULIERS WAAG. .	—	34
IX. LOMBERD *of* BANK VAN LEENING.	—	35
X. VLEESCHHALLEN. .	—	39
1. *Groote Vleeschhal.* .	—	39
2. *Kleine Vleeschhal.* .	—	40
3. *Weſter-hal.* .	—	40
4. *Heerenmarkts-hal.* .	—	40
5. *Nieuwe* of *Botermarkts-hal.*	—	40
XI. STAALHOF, ZYDEHAL *en* SAAIHAL.	—	41
XII. KISTENMAAKERS PAND. .	—	44
XIII. WITWERKERS PAND. .	—	44
XIV. STADS-WERKPLAATSEN. .	—	45
1. *Stads-Timmertuin.* .	—	45
2. *Stads-Steenbouwery* en *Metseltuin.* . .	—	45
3. *Stads-Schuitenmaakers-Werf.*	—	45
4. *Stads-Geſchut-* en *Klokgietery.*	—	46
5. *Proefwerf van 't Geſchut.*	—	46
6. *Stads Salpeterhuis.*	—	46
7. *Stads Kar-* en *Paardenſtallen.*	—	47
XV. STADS-WAPENHUIZEN *en* KOORENPAKHUIZEN. .	—	47
XVI. WAGTHUIZEN. .	—	49
XVII. TOORENS. . .	—	50
1. *Reguliers-Tooren.* .	II.	51
2. *Jan-Rooden-Poorts-Tooren.*	—	53
3. *Haringpakkers-Tooren.*	—	54
4. *Schreijers-Tooren.* .	—	54
5. *Montelbaans-Tooren* .	—	55
XVIII. SLUIZEN *en* WATERKEERINGEN.	—	55
XIX. WAALEN. . .	—	65
XX. HAVENS. . .	—	66
XXI. KRAANEN. . .	—	67
XXII. BRUGGEN, . .	—	68
en in 't byzonder		
Oude Brug. . .	—	69
Nieuwe Brug. . .	—	70
Paapen-Brug. . .	—	71
Lange Brug. . .	—	72
Doele Brug. . .	—	72
Halvemaans Brug. . .	—	72
Blaauwe Brug. .	—	72
Magere Brug. .	—	72
Amſtel Brug. . .	—	72
XXIII. DOELEN. . .	—	73
1. *Handboogs-Doele.* .	—	74
2. *Kloveniers-Doele.* .	—	74
XXIV. STADS HERBERGEN. .	—	75
1. *Oude-zyds-Heeren-Logement.*	—	75
2. *Nieuwe-zyds-Heeren-Logement.*	—	76
3. *Nieuwe-Stads-Herberg.*	—	76
4. *Nieuwe Stads Herberg in de Plantaadje.* . .	—	77
XXV. GENERAAL-POST-COMPTOIR.	—	77
XXVI. ADMIRALITEITS GEBOUWEN.	—	77
1. ADMIRALITEITS- *of* PRINSENHOF. . .	—	78
2. ADMIRALITEITS-MAGAZYN *en* SCHEEPSTIMMERWERF. .	—	80
3. ADMIRALITEITS-LYNBAAN.	—	82
XXVII. GEBOUWEN *der* OOSTINDISCHE COMPAGNIE. . .	—	82
1. OOSTINDISCH HUIS. .	—	82
2. OOSTINDISCH ZEEMAGAZYN *en* SCHEEPSTIMMERWERF.	—	84
3. LYNBAAN *der* OOSTINDISCHE COMPAGNIE. . .	—	85
XXVIII. WESTINDISCH HUIS *en* PAKHUIS.	—	85
TWEEDE BOEK.		
KERKEN *en* KERKBESTIER *der* GEREFORMEERDEN.	II.	89-180
I. OUDE KERK. . .	II.	89
II. NIEUWE KERK. . .	—	108
III. NIEUWE-ZYDS-KAPEL. . .	—	118
IV. OUDE-ZYDS-KAPEL. .	—	124
V. GASTHUIS-KERK. . .	—	127
VI. ZUIDER-KERK. . .	—	130
VII. WESTER-KERK. . .	—	132
VIII. NOORDER-KERK. . .	—	134
IX. OOSTER-KERK. . .	—	135
X. EILANDS KERK. . .	—	137
XI. AMSTEL-KERK. . .	—	137
XII. KERKBESTIER *der* NEDERDUITSCHE GEREFORMEERDEN. .	—	138
XIII. OUDE-WAALEN-KERK. .	—	164
XIV. NIEUWE-WAALEN-KERK. .	—	167
XV. ENGELSCHE PRESBYTERIAANSCHE KERK. . .	—	173
XVI. ENGELSCHE EPISCOPAALE KERK.	—	175

DERDE BOEK.

	Stuk.	Bladz.
KERKEN *en* KERKBESTIER *der* BYZONDERE GEZINDHEDEN, *buiten de* GEREFORMEERDEN.	II.	183-240
I. LUTHERSCHE KERKEN.	—	183
II. REMONSTRANTEN-KERK.	—	188
III. DOOPSGEZINDEN KERKEN.	—	191
IV. COLLEGIANTEN-VERGADERPLAATS.	—	204
V. QUAKERS-VERGADERPLAATS.	—	206
VI. KERKEN *der* ROOMSCHGEZINDEN.	—	207
VII. ARMENISCHE KERK.	—	218
VIII. GRIEKSCHE *of* RUSSISCHE KERK.	—	218
IX. JOODSCHE SYNAGOGEN.	—	219
X. KERKHOVEN.	—	234

VIERDE BOEK.

GODSHUIZEN *en* GODSDIENSTIGE GESTIGTEN.	II.	241-367
I. GASTHUIS *en* PESTHUIS.	II.	241
II. MANNEN-TUGTHUIS *of* RASPHUIS.	—	250
III. SPIN- *en* NIEUWE WEEKHUIS.	—	256
IV. VERBETERHUIS.	—	261
V. HUISZITTEN-AALMOESSENIERSHUIZEN *en* WEDUWENHOF.	—	262
VI. BURGER-WEESHUIS.	—	275
VII. AALMOESSENIERS-WEESHUIS.	—	286
VIII. OUDE-MANNEN- *en* VROUWEN-GASTHUIS.	—	301
IX. KRANKZINNIGEN-HUIS.	—	307
X. LEPROOZEN-HUIS.	—	311
XI. S. JORIS-HOF.	—	316
XII. ZYDE-WINDHUIS.	—	319
XIII. DIACONIE-WEESHUIS.	—	321
XIV. DIACONIE-OUDE-VROUWEN- *en* MANNEN-HUIS.	—	326
XV. CORVERS-HOF.	—	330
XVI. WAALEN-WEES- *en* OUDE-VROUWEN *en* MANNEN-HUIS.	—	332
XVII. ENGELSCHE-WEES- *en* OUDE-VROUWEN-HUIS.	—	335
XVIII. LUTHERSCHE-WEESHUIS.	—	336
XIX. WEESHUIS *der* DOOPSGEZINDEN.	—	338
XX. OUDE-VROUWEN-HUIS *der* DOOPSGEZINDEN.	—	340
XXI. WEESHUIS *der* COLLEGIANTEN.	—	341
XXII. ROOMSCH-KATHOLYKE-OUDEN-ARMEN-COMPTOIR.	—	344
XXIII. WEESHUIZEN *der* ROOMSCHGEZINDEN.	—	345
MAAGDENHUIS.	—	345
JONGENSHUIS.	—	346
XXIV. BEGYNHOF.	—	348
XXV. HOFJES.	—	352
1. DEUTZEN-HOFJE.	—	352
2. RAAPEN-HOFJE.	—	353
3. ROETERS-HOFJE.	—	353
4. OCKERS-HOFJE.	—	353
5. MEDENBLIKKER-HOFJE.	—	353
6. FONTAINE-HOFJE.	—	353
7. LUTHERSCHE-DIACONIE- *of* KONYNEN-HOFJE.	—	354
8. VAN BRANTZEN-RUS-HOFJE.	—	355
9. ZWAARDVEEGERS-HOFJE.	—	356
10. GRILLS-HOFJE.	—	356
11. HOFJE *de* ZON *en* ARKE NOACH.	—	356
12. LINDEN-HOFJE.	—	357
13. RYPEN-HOFJE.	II.	357
14. HOFJE VENETIA, *of* MAARLOOPS-HOFJE.	—	357
15. SUIKER-HOFJE.	—	358
16. ANSLOS-HOFJE.	—	358
17. HUISJES *van* BOSCH.	—	359
18. HOFJE *in de* SCHUIJERMAAKERSGANG.	—	359
19. ROOZEN-HOFJE.	—	360
20. S. ANDRIES-HOFJE.	—	360
21. CLAAS-REINIERSZ-HOFJE.	—	361
22. HAMERS-HOFJE.	—	361
23. BOUWERS-HUISJES.	—	361
24. MOENS-HOFJE.	—	361
25. HOFJE *de* ZEVEN KEURVORSTEN.	—	361
26. PAARSLAKENS-HUISJES.	—	361
27. NIEUW SUIKER-HOFJE.	—	362
28. SWIGTERS-HOFJE.	—	362

VYFDE BOEK.

GEBOUWEN, TOT BEVORDERING VAN WEETENSCHAPPEN EN NUTTIGE OEFENINGEN AANGELEGD.	II.	369-412
I. DOORLUGTIGE SCHOOL.	II.	369
II. LATYNSCHE SCHOOL.	—	373
III. STADS SCHOOLEN.	—	378
IV. *Collegium Medicum* of GENOOTSCHAP DER GENEESMEESTEREN.	—	380
V. *Anatomie* of ONTLEEDPLAATS.	—	383
VI. *Hortus Medicus* of STADS-ARTSENYTUIN *en* PLANTAADJE.	—	386
VII. STADS-APOTHEEK.	—	389
VIII. STADS-REGENBAKKEN.	—	390
IX. STADS-COURANTEN-DRUKKERY.	—	390
X. SCHOUWBURG.	—	391
XI. TEKENSCHOOL.	—	406
XII. *Maneges* of RYSCHOOLEN.	—	407
XIII. DRILSCHOOL.	—	408
XIV. SCHERMSCHOOL.	—	408
XV. DOOLHOF.	—	408

VIERDE DEEL.

KOOPHANDEL VAN AMSTERDAM. II. 413-547

EERSTE BOEK.

HANDEL IN DE STAD, VOORNAAMLYK TEN GEBRUIKE DER INGEZETENEN. — 413-492

I.

OPENBAARE MARKTEN. II. 416-430

DAM.	—	416
S. ANTONIS *of* NIEUWE MARKT.	—	416
HEERENMARKT.	—	417
WESTERMARKT.	—	417
NOORDERMARKT.	—	417
BOTERMARKT.	—	417
VISCHMARKT (GROOTE, BOEREN- *en* KLEINE).	—	418
BEESTENMARKT.	—	421
OSSEN-, VARKEN-, SCHAAPEN- *en* KALVERENMARKT.	—	422

	Stuk.	Bladz.
KOORENMARKT (STIGTSCHE *en* GOOISCHE).	II.	423
——— ——— (WESTFRIESCHE).	—	423
BIERKAAIJEN.	—	424
MELKMARKT.	—	424
GROENMARKTEN.	—	425
FRUIT- *of* APPELMARKT.	—	426
BOOMMARKT.	—	427
BLOEMMARKT.	—	427
TURFMARKTEN.	—	427
HOUTMARKT.	—	428
KUIPERS-MARKT.	—	428
BOOMMAAKERS-MARKT.	—	428
HOEPEN-MARKT.	—	428
HENNIP-MARKT.	—	428
HOOIMARKT.	—	428
STROOMARKT.	—	429
ZANDMARKTEN.	—	429
KALKMARKT.	—	429
STOELENMARKT.	—	430
MANDEN-MARKT.	—	430
PYPEN-MARKT.	—	430

II.

GILDEN *van* NEERINGEN, HANDWERKEN *en* ARBEIDERS.	—	431-477
I. S. PIETERS-GILDE.	—	433
II. VLEESCHHOUWERS-GILDE.	—	434
III. SPEK- *of* VERKENSLAAGERS-GILDE.	—	435
IV. HOENDER- *en* VOGELKOOPERS-GILDE.	—	436
V. GROOT-KRAAMERS-GILDE.	—	436
VI. KLEIN-KRAAMERS-GILDE.	—	437
VII. LAKENBEREIDERS- *en* DROOGSCHEERDERS-GILDE.	—	437
VIII. LAKENVERWERS-GILDE.	—	440
IX. ZYDEVERWERS-GILDE.	—	442
X. WEEVERS-GILDE.	—	442
XI. FRUITVERKOOPERS-GILDE.	—	443
XII. PELTIERS- *of* BONTWERKERS-GILDE.	—	443
XIII. S. ELOIJEN- *of* SMIDS-GILDE.	—	444
XIV. GOUD- *en* ZILVERSMIDS-GILDE.	—	445
XV. BIERDRAAGERS-GILDE.	—	446
XVI. BIERBESCHOOIJERS-GILDE.	—	447
XVII. KOORENDRAAGERS-GILDE.	—	447
XVIII. KOORENMEETERS- *en* KOORENZETTERS-GILDE.	—	448
XIX. KOOREN-LIGTERMANS-GILDE.	—	449
XX. WAAGDRAAGERS-GILDE.	—	449
XXI. TURFDRAAGERS-GILDE.	—	451
XXII. GROOT-BINNEN- *en* BUITENLANDSVAARDERS-GILDE.	—	453
XXIII. KLEIN-BINNENLANDSVAARDERS-GILDE.	—	454
XXIV. KLEÊRMAAKERS-GILDE.	—	455
XXV. HUIDENKOOPERS-, LOOIJERS- *en* SCHOENMAAKERS-GILDE.	—	456
XXVI. OUDE SCHOENMAAKERS- *of* SCHOENLAPPERS-GILDE.	—	457
XXVII. BERGENVAARDERS-GILDE.	—	458
XXVIII. S. JOZEFS-GILDE.	—	458
XXIX. SCHEEPSTIMMERMANS- *en* MASTENMAAKERS-GILDE.	—	460
XXX. METSELAARS-GILDE.	—	461
XXXI. CHIRURGYNS-GILDE.	—	462
XXXII. HOUTZAAGMOLENAARS-GILDE.	—	463
XXXIII. S. VICTORS- *of* KOORENMOLENAARS-GILDE.	II.	464
XXXIV. BROODBAKKERS-GILDE.	—	465
XXXV. KOEKEN-, BISCUIT- *en* PASTEIBAKKERS-GILDE.	—	466
XXXVI. MAKELAARS-GILDE.	—	467
XXXVII. KUIPERS- *en* WYNVERLAATERS-GILDE	—	468
XXXVIII. WYNKOOPERS-GILDE.	—	469
XXXIX. SCHAATSEN-, LEESTEN- *en* KLOMPENMAAKERS-GILDE.	—	470
XL. S. LUCAS-GILDE.	—	470
XLI. BOEKVERKOOPERS-, BOEKDRUKKERS- *en* BOEKBINDERS-GILDE.	—	471
XLII. TINNEGIETERS-GILDE.	—	471
XLIII. GLAZEN-KANNEN- *en* AARDENWERKSVERKOOPERS-GILDE.	—	472
XLIV. MANDENMAAKERS-GILDE.	—	472
XLV. ROEI- *en* STEIGERSCHUITENVOERDERS-GILDE.	—	473
XLVI. VLOTSCHUITENVOERDERS-GILDE.	—	473
XLVII. LOOTSMANS-GILDE.	—	474
XLVIII. SLEEPERS-GILDE.	—	475
XLIX. HOEDENMAAKERS-GILDE.	—	476
L. LINT- *en* PASSEMENTWERKERS-GILDE.	—	476
LI. COMPASSENMAAKERS- *en* ZEILENMAAKERS-GILDE.	—	476

III.

VOORNAAME NEERINGEN, TOT GEENE GILDEN BEHOORENDE.	—	477-492
I. BROUWERYEN.	—	477
II. MOUTERYEN.	—	481
III. BRANDERYEN.	—	481
IV. AZYNMAAKERYEN.	—	482
V. MEEDEMAAKERYEN.	—	482
VI. HARING- *en* ZOUTENVISCHKOOPERYEN.	—	482
VII. ZOUTKEETEN.	—	483
VIII. SUIKERRAFINEERDERYEN.	—	483
IX. TABAKSSPINNERYEN.	—	484
X. TOUWSLAAGERYEN.	—	484
XI. TEERKOOPERYEN.	—	485
XII. ZEEPZIEDERYEN.	—	485
XIII. HOUTKOOPERYEN.	—	486
XIV. STEENKOOPERYEN.	—	486
XV. ZYDEREEDERYEN.	—	486
XVI. ZYDEWEEVERYEN.	—	487
XVII. GOUD- *en* ZILVERDRAADTREKKERYEN.	—	487
XVIII. TWYNERYEN.	—	488
XIX. KATOENDRUKKERYEN.	—	488
XX. PARSSERYEN.	—	489
XXI. KALANDERYEN.	—	489
XXII. YZERGIETERYEN.	—	489
XXIII. SALPEETERRAFINEERDERYEN.	—	489
XXIV. ZWAVELRAFINEERDERYEN.	—	489
XXV. KRUIDMAAKERYEN.	—	489
XXVI. LOODGIETERYEN.	—	490
XXVII. GLASBLAAZERYEN.	—	491
XXVIII. SMEERSMELTERYEN.	—	491
XXIX. VERMILLIOEN-, VERNIS- *en* TEREBINTHYNMAAKERYEN.	—	491
XXX. POTTEN-, STEENTJES- *en* PLATEELBAKKERYEN.	—	492

Stuk. Bladz.

TWEEDE BOEK.

BINNENLANDSCHE KOOPHANDEL, VEER- *of* BEURT- *en* MARKT-SCHEPEN *en* SCHUITEN. . . II. 493-522

DERDE BOEK.

BUITENLANDSCHE KOOPHANDEL, WISSELHANDEL *en* BEHULPSELS VAN DEN KOOPHANDEL IN 'T GEMEEN. II. 523-552

I.

BUITENLANDSCHE KOOPHANDEL *en* SCHEEPVAART. . — 523-536

Op HAMBURG *en* BREEMEN. . — 525
— BRABANT *en* VLAANDEREN. — 527
— ZWEEDEN, DEENEMARKE *en* NOORWEGEN. . . . — 527
— DUITSCHLAND. . — 528
— *de* OOSTZEE. . . — 529
— FRANKRYK. . . . — 530
— ENGELAND, SCHOTLAND *en* IERLAND. . . . — 531
— SPANJE. . . . — 532
— PORTUGAL. . . . — 533
— ZWITSERLAND. . . — 533
— ITALIE, *de* MIDDELLANDSCHE ZEE *en de* LEVANT. . . — 533
— MUSKOVIE. . . — 534
— OOST- *en* WESTINDIE. — 535

II.

WISSELHANDEL. . . — 536-542

III.

BEHULPSELS *en* BEDIENDEN *van den* BINNEN- *en* BUITENLANDSCHEN KOOPHANDEL. . . — 543-552

POSTERYEN. . . . — 543
WAGENAARS. . . . — 545
JAGERS. . . . — 547
PAKKERS. . . . — 547
BALLASTERS *enz.* . . — 547

VYFDE DEEL.

VOORREGTEN, GEWOONTEN, KEUREN *en* BEZITTINGEN VAN AMSTERDAM. . . . III. 1-139

EERSTE BOEK.

PRIVILEGIEN of VOORREGTEN, *COUSTUMEN of* GEWOONTEN en VOORNAAME *en* ALGEMEENE KEUREN. . . . III. 1-49

PRIVILEGIEN. — 1-22

I. JURISDICTIE *of* VRYHEID. . — 1
II. VEREENIGING *met* HOLLAND. — 9
III. WAPEN. . . — 9

Stuk. Bladz.

IV. MAAT *en* GEWIGT. . . III. 15
V. EXCYNS. . . . — 17
VI. EXUE. . . . — 18
VII. PAALGELD. . . — 20
VIII. RENTEN. . . — 21

COUSTUMEN of GEWOONTEN. — 22-34

KEUREN. . — 34-49

1. *Op het* TIMMEREN *en* ROOIJEN. — 37
2. *Op de* STRAATEN. . . — 40
3. *Op het* BRANDBLUSSCHEN. . — 41
4. *Op de* LANTAARNEN. . . — 44
5. *Op het* BYTEN. . . . — 47
6. *Op het* NAGTWERKEN. . — 47
7. *Op het* DOBBELEN. . . — 48
8. *Op het houden van* BORDEELEN. — 48

TWEEDE BOEK.

VOORNAAMSTE BEZITTINGEN der STAD. . . — 52-139

AMBAGTSHEERLYKHEDEN. — 52-88

I. AMSTERVEEN *of* NIEUWER-AMSTEL. — 52
II. OUDERKERK *of* OUDER-AMSTEL. — 60
III. DIEMEN. . . . — 64
IV. SLOOTEN, SLOOTERDYK, OSDORP, DE GEER *en* VRYE AMBAGTEN. — 68
V. KUDELSTAART. . . — 75
VI. LEIMUIDEN *en* VRIEZEKOOP. — 78
VII. VOLEWYK. . . — 82
VIII. URK *en* EMMELOORD. . — 84
IX. AANDEEL *der Stad in* SURINAME. — 88

POLDERS, WATEREN, DYKEN *en* WEGEN. . . — 89-114

I. WATERGRAFTS- *of* DIEMER-MEER. — 89
II. BYLEMER-MEER. . — 93
III. ABKOUDER-MEER. . . — 95
IV. ZEEBURG *of* DIEMERDYK. — 95
V. ZEEDYK BEOOSTEN MUIDEN. — 101
VI. HOOGHEEMRAADSCHAP *van* AMSTELLAND. . . — 103
VII. AMSTEL. . . — 107
VIII. WESTFRIESCHE DYK. . — 108
IX. HONDBOSSCHE. . . — 109
X. SLAAPERDYK. . . — 109
XI. HEILIGE WEG. . — 110
XII. VAART, TREKPAD *en* WAGENWEG *op* HAARLEM. . . — 110
XIII. WAGENWEG *en* TREKPAD *op* WEESP. — 111
XIV. TREKVAART *en* WEG *op* MUIDEN *en* NAARDEN. . . — 112
XV. TREKPAD *en* VAART *op* GOUDA. — 112
XVI. TREKPADEN *en* VAARTEN *over* MONIKENDAM *en* EDAM, *en over* PURMERENDE *naar* HOORN. . — 113
XVII. ZANDPAD *tuſſchen* OUDERKERK *en* BREUKELEN. . . — 113
XVIII. ZANDPAD *van* WEESP *naar 's* GRAAVENLAND. . . — 114
XIX. WEG *van* DUIVENDRECHT *op* ABKOUDE. . . — 114

Stuk. Bladz.

ZESDE DEEL.

POORTERSCHAP, SCHUTTERYEN, KRYGSRAAD, BEZETTING EN VERMAARDE PERSOONAADJEN VAN AMSTERDAM. . . III. 141-268

EERSTE BOEK.

POORTER- of BURGERSCHAP EN DESZELFS VOORREGTEN. III. 141-163

TWEEDE BOEK.

SCHUTTERYEN, BURGER-COMPAGNIEN, WAGTEN en BEZETTING. . . III. 164-194

I.

OUDE SCHUTTERYEN. . — 164-169

II.

NIEUWE SCHUTTERYEN *of* BURGER-COMPAGNIEN *en* KRYGSRAAD. . — 169-181

III.

RUITERWAGT *en* RATELWAGT. — 181-184

IV.

GUARNIZOEN *of* BEZETTING. — 184-187

DERDE BOEK.

VERMAARDE PERSOONAADJEN. — 195-268

ZEVENDE DEEL.

REGEERING DER STAD AMSTERDAM. . . III. 269-502

EERSTE BOEK.

REGEERING IN 'T GEMEEN. BYZONDERE BESCHRYVING DER AMPTEN VAN SCHOUT, BURGEMEESTEREN, SCHEPENEN EN RAADEN. . . III. 269-365

I. OUDE *en* LAATERE REGEERING *der* STAD IN 'T GEMEEN. . — 269-279
II. SCHOUT. . — 279-285
III. BURGEMEESTEREN. . — 286-306
IV. SCHEPENEN. . — 307-349
V. RAADEN. . — 349-363

Stuk. Bladz.

TWEEDE BOEK.

COMMISSARISSEN *der* COLLEGIEN *van* REGEERINGE *of* BEWIND. III. 366-424
I. THESAURIEREN ORDINARIS. — 367-376
II. WEESMEESTEREN. . — 376-389
III. THESAURIEREN EXTRAORDINARIS. — 389-395
IV. REKENMEESTEREN. . — 395-401
V. COMMISSARISSEN *van de* WISSELBANK. . . — 401-407
VI. COMMISSARISSEN *van de* BANK VAN LEENING. . . — 408-412
VII. EXCYNSMEESTERS *of* COMMISSARISSEN *van den* GROOTEN EXCYNS. — 412-420
VIII. COMMISSARISSEN *tot den* ONTVANGST *van de* HONDERDSTE *en* ANDERE PENNINGEN. . — 420-424

DERDE BOEK.

COMMISSARISSEN *der* COLLEGIEN *of* BANKEN *van* JUSTITIE *of* REGTSOEFENING. . — 425-469
I. COMMISSARISSEN *van* HUWELYKSCHE ZAAKEN *en* INJURIEN. . — 425-435
II. ASSURANTIE-MEESTERS *of* COMMISSARISSEN *van de* ASSURANTIE-KAMER. . . — 435-444
III. COMMISSARISSEN *van* KLEINE ZAAKEN. . . — 444-453
IV. COMMISSARISSEN *van de* ZEEZAAKEN. — 453-461
V. COMMISSARISSEN *van de* DESOLAATE BOEDELS. . . — 461-469

Twee ALPHABETISCHE REGISTERS *van de* NAAMEN *der* MAGISTRAATSPERSOONEN *van* AMSTERDAM.

I. *Voor, en tot op het jaar* 1578. III. 472 *enz.*
II. *Van de Verandering des jaars* 1578, *tot op het jaar* 1768. . — 481 *enz.*

VIERDE BOEK.

VOORNAAMSTE MINISTERS *en* MINDERE BEAMPTEN *der* REGEERINGE. — 491-502
I. PENSIONARISSEN *en* SECRETARISSEN *der* STAD. . . — 491 *enz.*
II. CONCIERGE, CIPIER, BODEN, KAMERBEWAARDER, WAGTERS *van de* VIERSCHAAR *en* DEURWAARDERS *van de* HOVEN *en* GEMEENE MIDDELEN. . . — 499 *enz.*

BYVOEGSELS *en* VERBETERINGEN. . . — 503 *enz.*

LYST *van* EGTE STUKKEN, AMSTERDAM *betreffende.* . . — 514 *enz.*

BLADWYZER *van* PERSOONEN *en* ZAAKEN. — 518 *enz.*

AMSTERDAM,

IN ZYNE

OPKOMST, AANWAS, GESCHIEDENISSEN, VOORREGTEN, KOOPHANDEL, GEBOUWEN, KERKENSTAAT, SCHOOLEN, SCHUTTERYE, GILDEN

EN

REGEERINGE,

BESCHREEVEN.

EERSTE DEEL.

OPKOMST, AANWAS EN VERGROOTINGEN VAN AMSTERDAM.

EERSTE BOEK.

Oorſprong, Aanwas, en Gelegenheid der Stad AMSTERDAM, tot omtrent den aanvang der zeſtiende eeuwe.

Naams-reden der Stad.

AMSTERDAM, waarvoor men oudtyds *Amſtelredamme* of *Aemſtelredamme* ſchreef, en waarvoor ſommigen nu verkiezen *Amſteldam* te ſchryven, heeft, ongetwyfeld, zynen naam gekreegen naar den ſtroom den *Amſtel*, van ouds ook *Ameſtelle* geheeten, die de Stad doorſnydt; en naar eenen *Dam*, in deezen ſtroom gelegd. De Plaats is *Amſtelredamme*, dat is *Amſtelerdam*, genoemd (1), welk zo veel als *Dam des Amſtels* betekent; even als *Rotterdam*, *Dam der Rotte*, een bekend Water in Schieland; en *Zaanredam*, of *Zaanerdam*, en by verkorting *Zaardam* en *Sardam*, *Dam der Zaane* zeggen wil.

Of men *Amſterdam* of *Amſteldam* behoore te ſchryven.

Wy verkiezen *Amſterdam* te ſchryven, niet ſlegts om ons naar het tegenwoordig gemeen gebruik te voegen, maar voornaamlyk, om te nader te blyven by de oude ſchryfwyze van *Amſtelredamme*. Wy willen egter zulken, die tegenwoordig liever *Amſteldam* ſpellen, geenszins veroordeelen. Men zegt en ſchryft ook *Schiedam*, niet *Schie-erdam*, en *Edam*, niet *Eerdam*, of *Y-erdam*. 't Schynt dan dat men, op gelyken grond, ook *Amſteldam* ſchryven moge.

Loop des Amſtels.

De *Amſtel*, die Amſterdam den naam geeft, neemt zynen aanvang omtrent drie uuren gaans ten zuiden van de Stad, daar de Waters de *Dregt* en de *Kromme Mydregt* of *Miert* ſamenlopen; deelt *Amſtelland* in twee deelen, en loopt, voorby *Ouderkerk*, naar en door de Stad, alwaar hy zig vereenigt met het Y, den bekenden inham der Zuiderzee.

Plaats en naamen van den Dam.

Door den *Dam*, die het ander gedeelte van den naam der Stad uitmaakt, moet men, naar alle waarſchynlykheid, den tegenwoordigen *Middeldam* of *Vygendam* verſtaan, die den eerſten deezer twee naamen ſchynt gekreegen te hebben, om dat hy *midden in den Amſtel*, of liever, om dat hy *midden in de Stad* legt: de laatſte naam werdt, in de zeſtiende eeuwe, gegeven aan het gedeelte van het *Water*, welk van de Zoutſteeg tot aan den Dam loopt, zo getuigd wordt (2), ter oorzaake van eene partyty

(1) De ouden ſchreeven, ook in andere gevallen, *re*, daar wy nu *er* ſchryven. Zie STOKE in *Floris den III.* bl. 51.

Die re *waren gevaen bielden 't leven.*
Dit waren d'Edelinghe die re *bleven.*

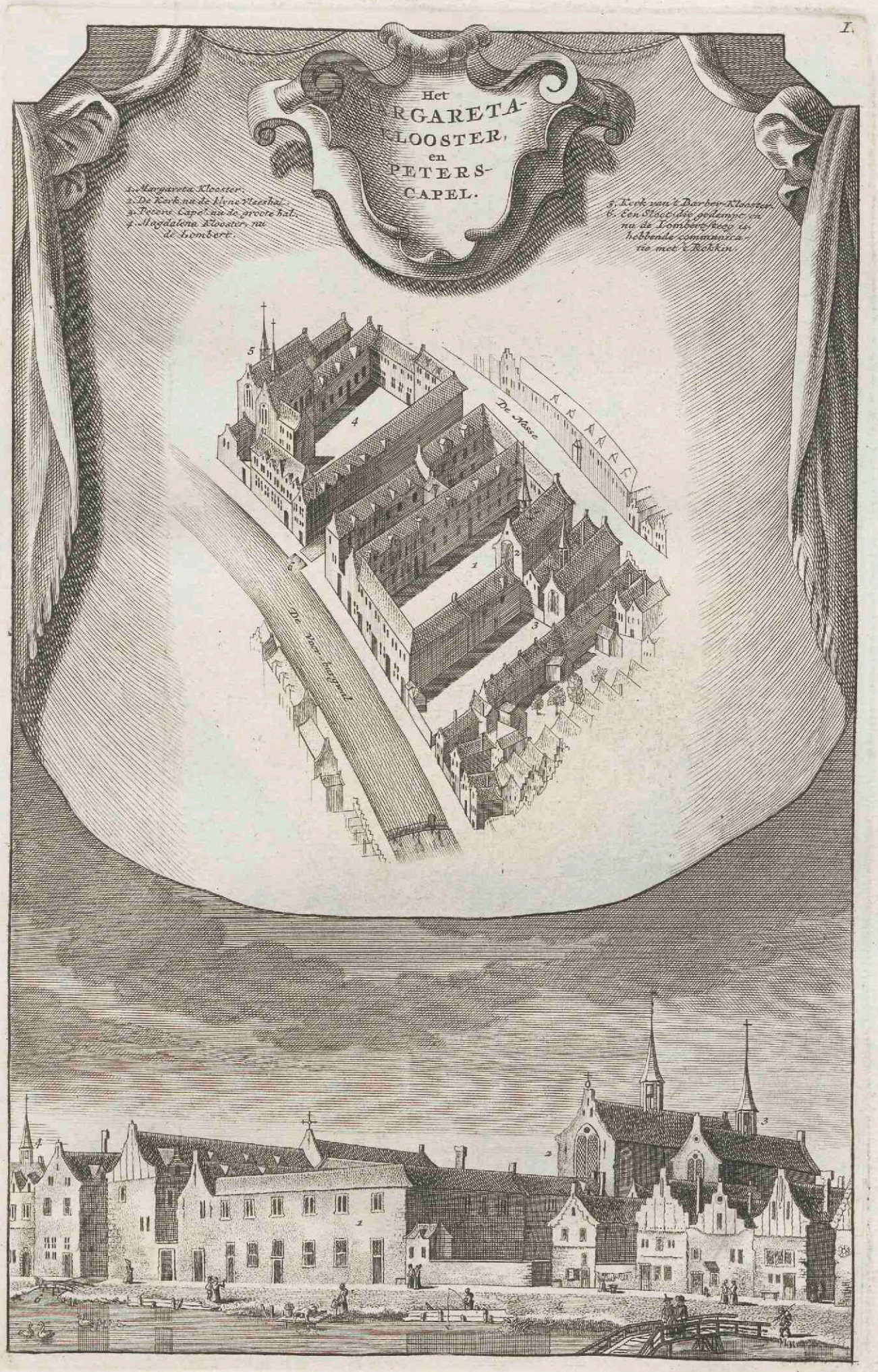
en in *Ada* bl. 69.

Menich Appelboom die re *ſtont.*

(2) *In 't ſelffde jaar* [1526], lees ik, in eene aantekening, op de laatſte bladzyde van het *eerſte*

Het MARGARETA-KLOOSTER, en PETERS-CAPEL.

1. Margareta Klooster.
2. De Kerk nu de Kyne Vleeshal.
3. Peeters Capel nu de groote hal.
4. Magdalena Klooster nu de Lombert.
5. Kerk van 't Barbey-Klooster.
6. Een Straet die gedempt en nu de Lombertsteeg en hebbende communicatie met 't Rokkin.

ty bedorven *Vygen*, die aldaar, met verlof of op bevel der Regeeringe, gelyk in dergelyke gevallen gebruikelyk is, in 't water geworpen waren. Doch in de zeventiende eeuwe, heeft dit gedeelte, zo wel als het overige van den burgwal langs het Damrak, den naam van het *Water* gekreegen, en de naam van *Vygendam* is op den Middeldam gepast geworden.

Wanneer dezelve gelegd werdt, is onzeker.

Doch de nette tyd, wanneer deeze Dam allereerst gelegd werdt, is t'eenemaal onzeker. Alleenlyk weet men, dat dezelve in 't jaar 1275 in wezen was, om dat de Plaats toen den naam reeds hadt van *Amstelredamme*, gelyk wy beneden zien zullen.

Onderzoek der redenen voor de oudheid van Amsterdam.

De opkomst en eerste aanwas van Amsterdam is bedolven onder eenen dikken mist van twyfelagtigheid en onzekerheid. De Plaats is, waarschynlyk, van zeer geringe beginselen aangegroeid: en heeft, in 't eerst, denkelyk, geenen byzonderen naam gehad, tot dat zy, allengskens aangewassen, vermoedelyk niet voor de dertiende eeuwe, den naam van *Amstelredamme* heeft aangenomen.

Eerste Reden, ontleend uit de Lyst der Leenmannen van 't Stigt van Utrecht.

Ik weet wel, dat sommigen de Plaats veel ouder maaken; doch laat ons, kortelyk, onderzoeken, op wat grond. Zy vinden, in eene Lyst der Leenmannen des Bisschops van Utrecht, die tot het jaar 1021, en den tyd van Bisschop *Adelbold* gebragt wordt (*a*), gewaagd van eenen *Here van Amstel*, *die dat meeste deel van zyn Heerlykheit van den Sticht van Utrecht ter leen hieldt:* en hier uit maakenze op, dat 'er, reeds in de elfde eeuwe, eene plaats, *Gehugt of Dorp* in wezen geweest is, welk toen *Amstel* genoemd werdt, en het eerste begin van Amsterdam geweest is (*b*). Doch men moet hierop aanmerken, 1. Dat deeze Lyst der Leenmannen van 't Stigt, by veele Geleerden, verdagt is, en door sommigen, die ze niet geheellyk verwerpen, tot laatere tyden gebragt wordt (*c*). 't Laatste blykt, onbetwistbaar, met grond te geschieden, naardien 'er, in de gemelde Lyst, gewaagd wordt van eenen *Graaf van Gelder*, als 's Bisschops Leenman; daar 't bekend is, dat Gelder, niet voor 't jaar 1079, met den titel van *Graafschap* vereerd werdt (*d*), en dat de Heeren van dit Gewest, ten tyde van Bisschop Adelbold, den titel van *Voogden* voerden. Voeg hier nu nog 2. by, dat in de Lyst, van welke wy spreeken, zo alsze door HEDA in 't licht gegeven is, geheel geen gewag gemaakt wordt van den *Here van Amstel*. Zulks geschiedt alleenlyk, in eenige andere uitgaven van deeze Lyst (*e*), waarop minder, immers geen meerder staat te maken is, dan op de uitgave van HEDA. Maar genomen, 3. dat 'er, zo vroeg in de elfde eeuwe, reeds een *Heer van Amstel* geweest ware; dan zou nog te bezien staan, of men, door *Amstel*, juist bepaaldelyk een *Dorp* of *Gehugt* van dien naam, en niet veel liever het gantsche *Land* van Amstel, welk zig, van den oorsprong des Amstels, tot aan het Y toe, uitstrekte, verstaan moest. Voorwaar, de naam van *Amstel* kan zo wel op gantsch *Amstelland*, als op een *Gehugt* of *Dorp* in 't byzonder, worden toegepast; en past 'er, daar van eenen Heer van Amstel, die zekerlyk uitgestrekter gebied hadt dan over een enkel Dorp of Gehugt, gewaagd wordt, myns oordeels, ruim zo natuurlyk op.

Tweede Reden, ontleend van de naamen van Amstel en Schout van Amstel.

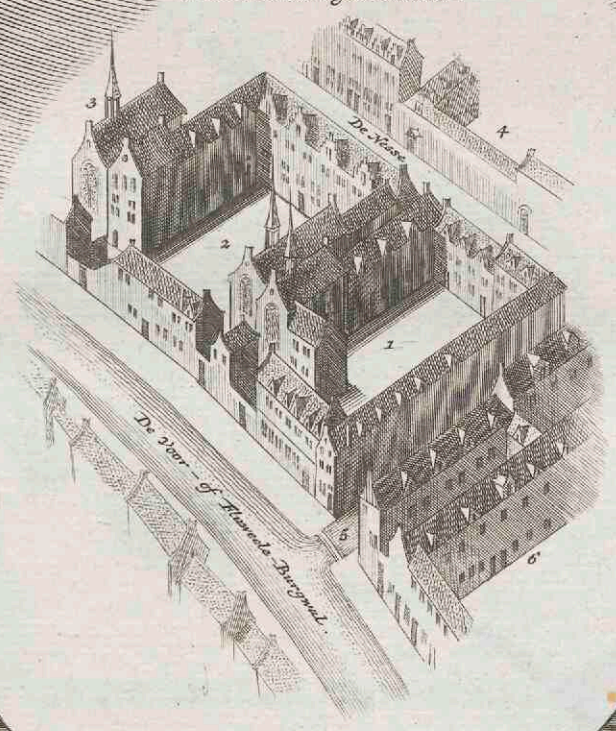
Men tragt, wyders, de oudheid van Amsterdam te bewyzen, uit eenen Latynschen Brief van den jaare 1105 (*f*), waarin *Wolfgerus*, *Scultetus de Amstelle*, dat is, *Wolfger*, *Schout van Amstel*, genoemd wordt. Hieruit, wordt zelfs opgemaakt, dat het Dorp *Amstel* reeds eenig aanzien moest verkreegen hebben, om dat het eenen Schout onderhouden kon (*g*). Doch 't is immers ten hoogsten onzeker, of men, door *Amstel*, een Dorp van dien naam, of, gelyk wy zo even aanmerkten, niet veel eer gantsch *Amstelland* verstaan moet. In eenen Brief van den jaare 1126, wordt *Wolfgerus de Ameestelle* genoemd (*h*), dien men, niet zonder reden, voor den zelfden houdt, die, in 't jaar 1105, *Wolfger*, *Schout van Amstel*, genoemd is. 't Is ook te vermoeden, dat hy uit den Huize van Amstel gesprooten is, om dat de Heeren uit deezen Huize, op gelyke wyze, in oude Brieven, genoemd werden. Zo leest men van *Egbertus van Ameestel* of *Amstelle*, in Brieven van de jaaren 1131, 1143, 1145, 1165, 1172 en 1176. Van *Godefridus van Ameestelle*, in eenen Brief van den jaare 1131; en

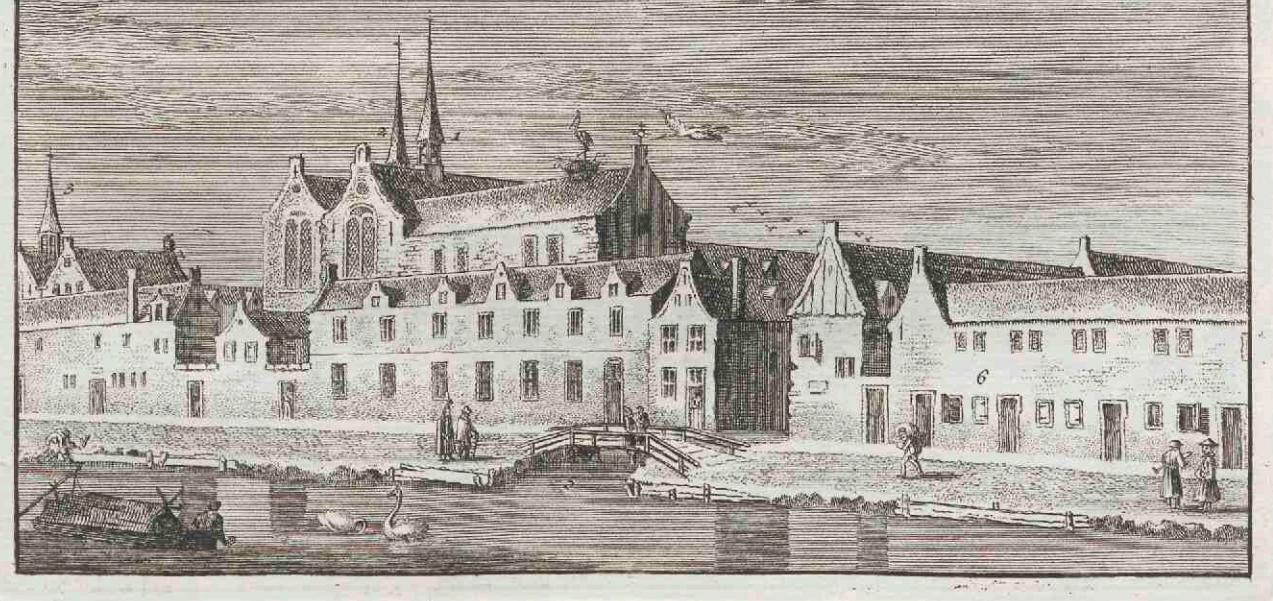
(*a*) *Vid.* HEDA Hist. Ultr. p. 111.
(*b*) LE LONG Reform. van Amst. *bl.* 61, 62.
(*c*) *Vid.* BUCHELIUS *ad* HEDAM p. 117.
Stads Groot-Memoriaal, *een nieuw burchval gemaekt*, *streckende van de Soutsteeghe tot den damme toe*, *genaempt Vyghendamme*, *omme arghe vyghen dairin geworpen*. Zie ook T. v. DOMSELAAR *Amst.* III. Boek, bl. 194. en C. COMMELIN *Amst.* bl. 172. In 't zelfde *Groot Memoriaal* f. 291 *verso*, vergeleeken met f. 287, wordt ook gesproken van huizen, staande *op den houck van de Zoutsteeghe*, *ende Vyghendam*: waaruit blykt, dat dit gedeelte van het Water toen de *Vygendam* genaamd werdt. En dien naam draagt het nog, in de groote Kaart van *Balthazar Floriszoon*, die, in 't jaar 1625, eerst gemaakt; doch naderhand merkelyk vermeerderd is.

(*d*) *Vide* PONTANI Hist. Gelriæ, *Libr.* V. *p.* 95.
(*e*) *Vid.* Chron. de Trajecto. *in* MATTHÆI Anal. *Tom.* V. *p.* 332. Groote Chr. VII. *Div.* XIV. *Cap. f.* 67. *vers.*
(*f*) *Vid.* BUCHEL. *ad* HEDAM. *p.* 145.
(*g*) LE LONG *bl.* 82.
(*h*) *Ap.* BUCHEL. *ad* HEDAM p. 153.

MAGDALENA en BARBERAS KLOOSTERS.

1. Magdalena-klooster, nu de Lombert.
2. Barbara-klooster.
3. Kerk van het Clara-klooster.
4. Gedeelte der Cellebroers.
5. Sloot, communicatie hebbende met 't Rokin die gedempt nu de Lombert-steeg is.
6. Gedeelte van Margriete-klooster.

en van *Giſelbertus van Ameſtelle*, in Brieven van de jaaren 1176, 1220, 1224 en 1225 (3). Maar wat waarſchynlykheid heeft het, dat een Heer uit den Huize van Amſtel Schout van een enkel Dorp zou geweeſt zyn? 't Is immers veeleer te vermoeden, dat hy, het ampt van *Schout* of *Baljuw* over gantſch Amſtelland bekleed zal hebben. De naam van *Schout* was niet te gering, voor eenen Heer uit den Huize van Amſtel. Hy werdt ook, ſomtyds, aan de oude Heeren van Woerden en Amersfoort gegeven (*i*). En zo Wolfger Schout van Amſtelland geweeſt zy; dan is 'er, uit den naam van *Schout van Amſtel*, niet op te maaken, dat 'er, reeds in 't begin der twaalfde eeuwe, een Dorp of Gehugt in wezen was, welk toen *Amſtel*, en naderhand *Amſtelredam* genoemd werdt. In de gantſche twaalfde eeuwe zelfs, is my geen bewys voorgekomen, dat 'er een Dorp, *Amſtel* genaamd, in wezen was. Zulks alleen uit de naamen van Wolfger, Egbert, Godefrid en Gysbrecht van Amſtel te willen beſluiten, loopt aan tegen alle waarſchynlykheid. Al was 'er, ten hunnen tyde, een *Dorp Amſtel* in wezen geweeſt, de Heeren van Amſtel zouden zig niet naar dit Dorp, maar zekerlyk naar hunne gantſche *Heerlykheid van Amſtel* of *Amſtelland*, hebben willen benoemen.

Derde Reden, afgenomen uit zeker ſchryvens van 't jaar 1475.

Doch voor de oudheid van Amſterdam wordt nog eene reden bygebragt, die, in den eerſten opſlag, meer ſchynt te klemmen. In het *eerſte Stads Groot-Memoriaal*, f. 31, en niet, als Commelin ſchryft, f. 52 vers. en 53, ſtaat een Brief geregiſtreerd, die, van Stads wege, den een en dertigſten Maart des jaars 1475, *aan den Scholte en Stad tot Vollenhoe*, of Vollenhove in Overyſſel, geſchreeven is; en waarin men onder anderen leeſt: *dat wy ende alle onſe medepoirteren, als een Lit van Aemſterlant, ende dat principaelſte Litt van dien, ſculdig ſyn met U tot Vollenhoe ende anders wair daer omtrent tollenvry te weſen, ende altyt vry geweeſt hebben, over* IJC. *ende* IIJC. *jaren, off meer, ende ymmer alſoe lange jaren, dat geen menſche ter contrarie gedynken en mag.* Uit deeze woorden, hebben ſommigen (*k*) opgemaakt, dat Amſtelland, en derhalven ook Amſterdam, voor 't jaar 1275, tolvryheid *van de Graaven van Holland* gehad heeft. Doch de woorden ſpreeken van geheel wat anders. Zy ſpreeken van eene tolvryheid in Overyſſel, alwaar de Graaven van Holland, voor 't jaar 1275, en nog meer dan twee eeuwen daarna, niets te gebieden hadden, en gevolgelyk geene tolvryheid verleenen konden. Overyſſel, oudtyds het *Overſtigt* genaamd, ſtondt onder den Biſſchop van Utrecht; en deeze alleen hadt regt, om aldaar tolvryheid te verleenen. Doch of hyze, zo vroeg, aan Amſtelland verleend hebbe, is my uit geene oude ſtukken gebleeken. Wel vind ik, dat Amſterdam, in 't jaar 1478, aan Biſſchop David van Bourgondie verklaard heeft, *in den beſitte der Vryheyt van de* [Stichtſche] *Tollen geweeſt te hebben, ſoo langhe dat gedachteniſſe van menſchen anders daer over niet en is*; en dat de Biſſchop de Stad, daarop, tot aan Rheenen toe, tolvry verklaart (*l*). Ook blykt, dat de Stad Zwolle en die van Amſterdam elkanderen, in 't jaar 1469, wederzyds, tolvry verklaard hebben (*m*), en dat 'er, omtrent honderd jaaren vroeger, tuſſchen Deventer en Amſterdam, meer dan eene overeenkomſt op 't ſtuk der tollen gemaakt is (*n*). Men vindt zelfs eene Verklaaring van die van Staveren van 't jaar 1353, omtrent de vryheid van des Biſſchops tol aldaar, voor *die porters* der *vryen ſteden in Holland* in 't gemeen (*o*). Doch uit dit alles volgt niet, dat Amſterdam, lang voor 't jaar 1275, in Overyſſel tolvry geweeſt is; en gevolgelyk reeds eenig merkelyk aanzien gehad heeft. Zulks zou, derhalve, alleenlyk blyken moeten, uit het ſchryven der Stad aan die van Vollenhove, in 't jaar 1475. Doch uit dit ſchryven volgt, ten ſcherpſten, niet meer, dan dat Amſtelland, voor driehonderd jaaren, dat is, in de twaalfde eeuwe, van de Stigtſche tollen vry was geweeſt. Men voldoet zelfs aan de woorden, als menze zo opvat, dat die tolvryheid, maar ſedert tweehonderd jaaren, genooten was. Zy bewyzen geenszins, dat Amſterdam, al in de twaalfde eeuwe, in wezen geweeſt is en gebloeid heeft. Laat ons toegeeven, dat Amſtelland, in de twaalfde eeuwe, van de Stigtſche tollen vry verklaard geweeſt is; Amſterdam, ſchoon laater opgekomen, kon zig immers die vryheid toeëigenen, om dat het in Amſtelland geſtigt, en, door den tyd, *dat principaelſte Lit* van Amſtelland geworden was. De aangehaalde woorden zeggen ook meer niet, dan dat Amſterdam zig een

(*i*) *Uit* oude Aantekeningen.
(*k*) Commelin Amſt. *bl.* 174.
(3) Eenigen van deeze Brieven zyn by Heda, in de aantekeningen van Buchelius op Heda, in de Werken van Matthæus, en elders te vinden: van eenige anderen, die in Utrecht bewaard worden, heb ik afſchriften onder my. Wy zullen, in 't vervolg, van ſommigen deezer Brieven nog verder gebruik moeten maken.

(*l*) Handv. van Amſt. *bl.* 129. [95.] Gr. Utr. Placaatb. II. *Deel*, *bl.* 332.
(*m*) Handv. *bl.* 130. [163.]
(*n*) Handv. *bl.* 67. [161, 162.]
(*o*) Handv. *bl.* 130.

1. De Kerk. 2. De Binnenplaats. 3. 't Pesthuis.
4. 't Peters-Gasthuis. 5. De Nes.

Dan Amstel, nu 't Rokin

't CELLEBROERS KLOOSTER.

CELLE-BROERS
GEWAAIDT.

een voorregt toeëigende, welk Amſtelland in 't gemeen bezat; en de Regeering heeft geenszins voor, te zeggen, dat de Stad in wezen en bloei was, toen de tolvryheid aan Amſtelland eerſt werdt verleend.

De Stad is niet bekend geweeſt, voor het begin der dertiende eeuwe.

Wy vinden, derhalve, nog geen bewys altoos, dat Amſterdam, of de Plaats, die naderhand *Amſterdam* genoemd is, in de twaalfde eeuwe, in wezen is geweeſt. Een der oudſte Beſchryveren van Amſterdam (*p*), die voor 't einde der zeſtiende eeuwe overleeden is, noemt de Stad *nieuw*, en getuigt dat zy geloofd werdt, eerſt omtrent het jaar 1200, opgekomen te zyn. *Amſterodamum*, zegt hy, *urbs recens anno ſalutis humanæ milleſimo ducenteſimo aut circiter primum exorta creditur.* Een ander, die omtrent honderd jaaren eerder gebloeid heeft (*q*), beſchryft de Stad ook als van eene zeer jonge herkomſt [*Oppidum Amſtelredamenſe — ortu noviſſimum.*] Daar dan de oudſte Schryvers, die Amſterdam beſchreeven hebben, de Stad als van jonge herkomſt hebben aangemerkt, behoeven wy 'er ook geene zwarigheid in te maaken. De Plaats is, naar waarſchynlykheid, niet voor 't begin der dertiende eeuwe, bekend geweeſt. Men vindt, op het jaar 1204, in onze oudſte Chronyken, gewaagd van eenen inval der Kennemeren in Amſtelland „ daar zy den Amſteldyk doorſtaken, de „ Amſtellandſche Veenen afliepen en plat „ brandden, het ſlot des Heeren van Amſtel aan koolen leiden, en den boomgaard „ by dit ſlot verdelgden". Op deeze wyze, ſpreeken de Schryvers van deezen inval, een van welken den tyd beleefd heeft, waarin dezelve voorviel (*r*). Laat ons nu zien, hoe uit hun verhaal af te neemen zy, dat de Plaats, die ſedert Amſterdam genoemd is, toen reeds in wezen ware.

Wat Melis Stoke verſta, door den *Dyc t'Aemſtel.*

MELIS STOKE, die in de dertiende en in 't begin der veertiende eeuwe bloeide, ſpreekt (*s*) van het doorſteeken van *den dyc t'Aemſtel.* Sommigen verſtaan hierdoor een dyk, waarmede de rivier in het Dorp *Amſtel* bedykt was (*t*). Doch 't heeft weinig ſchyn van waarheid, dat onze Chronykſchryver, den Amſteldyk willende beſchryven, dien genoemd zou hebben den dyk by het Dorp Amſtel, daar die dyk zig veel verder, en ongetwyfeld langs den gantſchen ſtroom uitſtrekte. Ook getuigt een Latynſch Schryver, die honderd jaaren eerder gebloeid heeft, blootelyk, dat de Amſteldyk doorgeſteken werdt [*indixere, ut communi impetu aggerem Amſtel interrumperent* (*v*).] BEKA, die in 't laatſt der veertiende eeuwe leefde, zegt „ dat de Kennemers den dyk „ doorſtaken, en alle de Amſtellandſche „ weiden lieten onderloopen". [*Walterus quidem & Albertus, præfati milites, Kinemaris induxerunt* [l. indixerunt] *claſſem aſſumere, aggerem interrumpere & prata totius Amſtelandiæ ſubmergere* (*w*)]. En HEDA, dit nader verklaarende, paſt het woord *dyk* duidelyk op den *dyk langs den Amſtelſtroom* [*aggerem ad flumen Aemſtel* (*x*)]. Wy zien, uit dit alles, hoe weinig grond 'er zy, om MELIS STOKE hier van een Dorp *Amſtel* te doen ſpreeken. Doch hy getuigt verder, dat *Aemſtel ſine Veſten*, of, gelyk men in een ander oud Handſchrift leeſt (*y*), *Aemſtel ſine Veſte* in brand geſtoken zy: en veelen meenen dat deeze woorden op *Amſterdam* zien, welk toen reeds in wezen, en eene Stad geweeſt zou zyn. Doch hier helpt ons de meergemelde ouder Schryver wederom te regt, ter aangehaalder plaatſe, duidelyk zeggende „ dat het Huis des Heeren van Amſtel, „ een treffelyk gebouw, aan koolen gelegd „ werdt; en dat zelfs de Appelboomgaard, „ nevens het huis gelegen, aan de vlam „ werdt ten beſte gegeven". [*Inter quæ domum Giſelberti honorificæ ſtructuræ favilla tenus exuſſerunt. Arbores pomiferæ domui vicinæ exuſtulatæ ſine ſpe germinis relictæ ſunt.*] MELIS STOKE gewaagt ook van dit verbranden des Appelboomgaards, waaruit ten hoogſten waarſchynlyk wordt, dat hy den Latynſchen Schryver gevolgd heeft: en is dit zo; dan kan hy, door *Aemſtel ſine Veſte*, niet anders dan het *Huis* of *Slot des Heeren van Amſtel* verſtaan hebben. *Veſte* was, gelyk men weet, oudtyds, en inzonderheid ook by STOKE (*z*), de naam van een *beveſtigd* of *verſterkt Huis* of *Slot*.

en door *Aemſtel ſine Veſte.*

Wy zien, uit het bovenſtaande, dat, noch MELIS STOKES *dyc t'Aemſtel*, noch zyne *Aemſtel ſine Veſte* ons wyſt tot de Plaats, die ſedert *Amſterdam* genoemd is. Nogtans is 't my waarſchynlyk, dat deeze Plaats, omtrent deezen tyd, opgekomen is. Men zal ons hierin ligtelyk medevallen, na dat wy zullen aangeweezen hebben, waar het Slot der Heeren van Amſtel, naar alle waarſchynlykheid, geſtaan hebbe.

Hy verſtaat 'er Amſterdam niet door.

Onder de laatere Schryvers, plaatſen ſommigen dit Slot te Ouderkerk aan den

Aanwyzing der Amplaatſe van het

(*p*) CORNEL. HAEMRODIUS *ad calcem* J. I. PONTANI Amſtel. *p.* 16.
(*q*) Anonym. *Ibidem p.* 2.
(*r*) *Vide* MATTHÆI Anal. *Tom.* II. *p.* 491. *coll. p.* 496.
(*s*) *In* Ada, *bl.* 69.
(*t*) LE LONG *bl.* 108.
(*v*) *In* MATTHÆI Anal. *Tom.* II. *p.* 491.
(*w*) *In* Theodor. II. *p.* 64.
(*x*) *In* Theodor. II. *p.* 186.
(*y*) *By* LE LONG *bl.* 207.
(*z*) *In* Dijk VII. *bl.* 60. *in* Ada, *bl.* 61, 70, 72, 75.

CLARA'S KLOOSTER.

1. 't Klooster.
2. De Nes
3. Gedeelte van 't Maria-klooster.
4. O.Z.Voorburgwal.
5. De Grim.
6. Gedeelte van 't Nieuwe-nonnen klooster.

Slot der Heeren van Amſtel.

Amſtel (*a*); anderen omtrent de plaats, daar nu het oudſte gedeelte van Amſterdam is. Met deeze laatſten, ſtemmen twee onzer oudſte Beſchryveren van Amſterdam, Kornelis Gysbertsz. Plemp en Kornelis van Haemrode, overeen. Zie hier de woorden van den eerſtgemelden (*b*):

Haud a ponte procul, veteris cui nomen inhæret;
Alteriuſque, olim qui puto jactus erat.
Ponte procul nec ab hoc, nomen cui tranſitus olim
Ipſe ſacerdotum, myſtica pompa, dedit.
Tunc fuit, ut nunc eſt, ripæ contraria ripa:
Et locus, occaſum quæ tenet, arcis erat.

Van welken de zin is „ dat het Slot der „ Heeren van Amſtel ſtondt, tuſſchen de „ Oude en Paapenbrug, aan de weſtzyde „ des Amſtels". „ De eerſte Heer van „ Amſtelland, welks hoofdſtad Amſterdam is, was, zegt de laatſtgenoemde, „ Engelbert, die een Slot geſtigt heeft aan „ den oever des Amſtels, byna op dezelfde plaats, en tegen over het Huis, welk „ het *Huis van Spanje* genaamd wordt, op „ welke plaats, nu het Huis *Hinloopen* ſtaat. „ De grondſlagen van deszelfs toorens zyn „ aldaar gevonden in 't jaar 1564, toen de „ eigenaar van 't huis, *Antoni Bontekoe*, al„ daar eenen kuil tot een heimelyk gemak „ deedt graaven." [*Primus dominus Amſterlandiæ, cujus caput eſt Amſterdamum, fuit „ Engelbertus, qui arcem exſtruxit in ripa „ Amſtellæ, eodem ferme loco & è regione Do„ mus Hiſpaniarum titulo inſigni, quo loco „ nunc Domus Hinlopus dicta, cujus turrium „ fundamenta ibidem ſunt inventa anno* 1564, „ *cum Antonius Bontekoe domus dominus ibidem „ vellet fodere ſcrobem, excipiendis hominum „ excrementis idoneum* (*c*)]". Het Huis, welk, ten tyde deezes Schryvers, *het Huis van Spanje*, of blootelyk *Spanje* (4), genoemd werdt, was eene voornaame Herberg (*d*), en heeft geſtaan aan den Nieuwendyk, ter plaatſe omtrent van de Dirk van Haſſeltsſteeg, in welken nog een ſteegje uitloopt, de *Spanjaards*-of *Spanjes-Poort* genaamd. Op of omtrent deeze plaats, heeft dan het Slot van Amſtel ook geſtaan. Pontanus heeft dit niet alleen op den rand van het Werkje van Haemrode aangetekend (5), en elders (*e*) beweezen, uit de oude overlevering, en uit de grondſlagen van een zwaar gebouw, welk men aldaar, voor veele jaaren, in 't graaven, gevonden hadt; maar 't wordt ook beveſtigd, uit den eigendom, dien de Graaven van Holland, na dat hun de Heerlykheid van Amſtel afgeſtaan was, aan den grond hier omtrent gehad hebben: 't welk wy hier alleenlyk ter loops aanroeren; doch onder, daar wy van de gelegenheid der Stad in de veertiende eeuwe zullen moeten ſpreeken, omſtandiglyk bewyzen zullen. De grond, daar 't Slot der voorige Heeren geſtaan hadt, of nog ſtondt, kon gewiſſelyk niemant dan hunnen opvolgeren in eigendom toekomen.

Uit het gezeide neemen wy af, dat het Slot der Heeren van Amſtel, omtrent tegen over de Oude Kerk, beweſten het Damrak, aan den Nieuwendyk, binnenwaards, geſtaan heeft. Dit Slot was, reeds in de twaalfde eeuwe, in ſtand. Maar hieruit volgt van zelf, dat zig, omtrent dien tyd, of weinig laater, eenige luiden metterwoon omtrent dit Slot hebben nedergezet. De bevinding heeft altoos geleerd, dat byna overal, waar hier te Lande Heeren-Sloten van eenig aanzien werden geſtigt, al ſtondenze in 't eerſt geheel alleen, niet lang na derzelver opregting, de naaſte grond met eenige huizen bezet werdt, die, allengskens toeneemende in getal, dikwils tot Vlekken en Steden zyn aangegroeid. Zo is 't ook omtrent het Slot der Heeren van Amſtel gegaan. Eenige opgezetenen van Amſtelland, en waarſchynlyk ook van Waterland hebben zig, is het te denken, al in de twaalfde eeuwe, omtrent het zelve nedergeſlaagen. De Amſterdammer Arts Nicolaas van Wassenaar tekent, in de *Opdragt* des *Zevenden Deels* van zyn *Hiſtoriſch Verhaal*, aan, dat Amſterdam „ eerſt van enckele huy„ ſingen, met een rond fort verſekert, „ zynen oorſprong genomen heeft": en dat 'er, naderhand „ uit de naburige plaatſen" van Waterland en Weſtfriesland, inwooners bygekomen zyn. Doch 't is jammer, dat hy niet meldt, op wat grond, deeze zy-

Amſterdam heeft, naar alle waarſchynlykheid, zynen eerſten aanvang omtrent dit Slot gehad.

(*a*) van der Houve Handv. Chron. *bl.* 134.
(*b*) Amſterodam. Monogramm. *p.* 20. *Ed.* 1616.
(*c*) *Ad. calc.* Amſtel. Pontani *p.* 16.
(*d*) *Vide* L. Hortens. de Tumult. Anabapt. *int.* S. Schardii German. Script. *Tom.* II. *p.* 311.

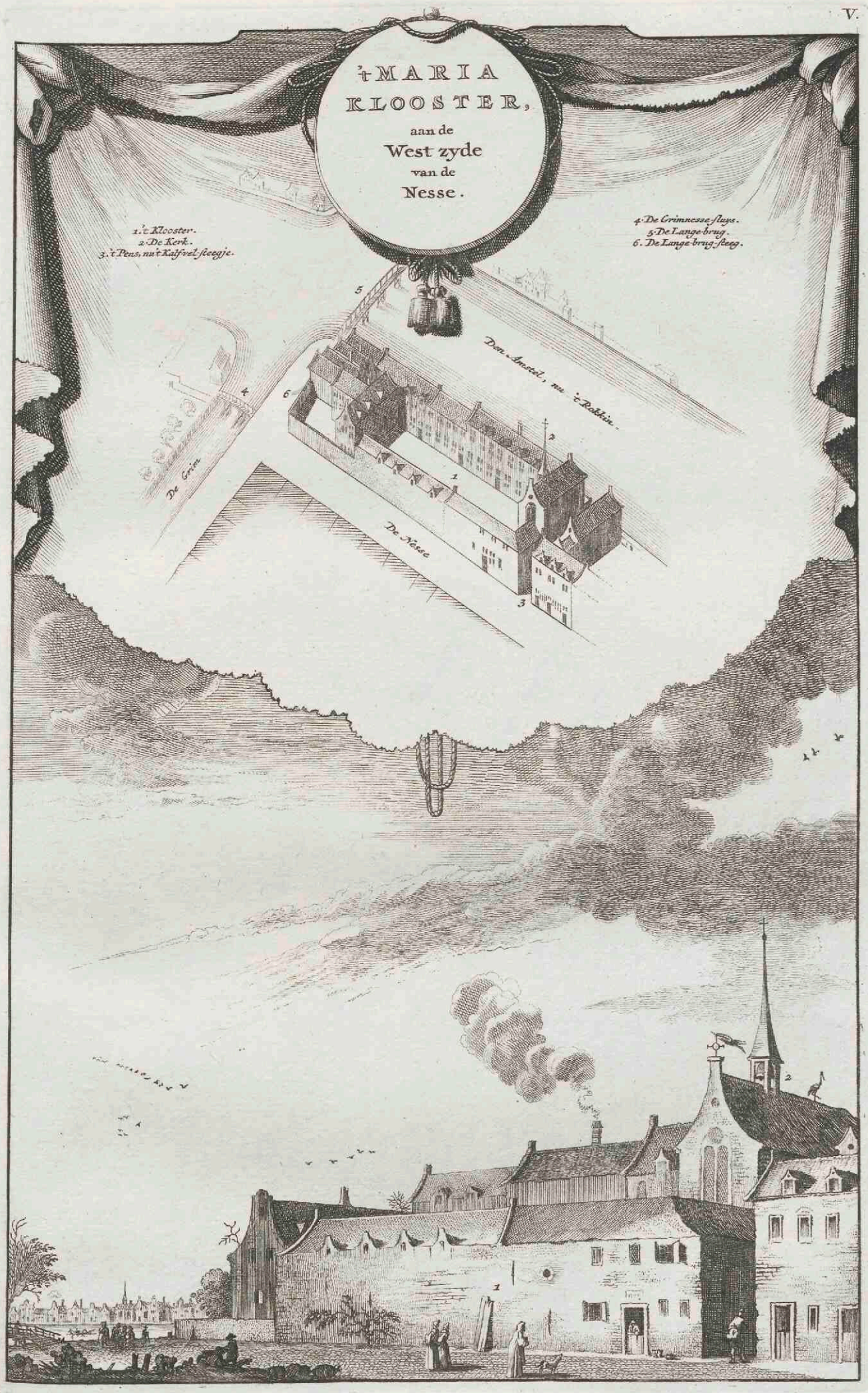
(4) Met deezen laatſten naam, vind ik het aangeweezen, in eenen Brief van verzoening voor 't Cellebroeders-Klooſter in de Nes, van den eerſten Juny des jaars 1536, die dus beſlooten wordt: *Aldus gheſchiedt, binnen der voorsz. ſtede van Aemſtelredamme, ten huyſe van Jan Vrancken Zoen*, in Spaengnen *geheeten, geſtaen an de Windtmoelen-zyde* enz. De *Windmolen-zyde* zullen wy terſtond aanwyzen.

(*e*) Amſt. *Libr.* I. *Cap.* III. *p.* 9.

(5) Ik houd Pontanus voor den Schryver deezer aantekeninge, zo om dat hy zig zelven als aantekenaar op Haemrode, in de Opdragt van zyn eigen werk, opgeeft; als om dat hy (*ad calc.* p. 36.) erkent, iet op den rand van den ongenoemden Schryver te hebben ter nedergeſteld: 't welk wy hier byvoegen, op dat men, met Le Long (*bl.* III) niet twyfele, of de aantekening ook door Haemrode zelven geſteld zy.

't MARIA KLOOSTER, aan de West zyde van de Nesse.

1. 't Klooster.
2. De Kerk.
3. 't Pens, nu 't Kalfvel-steegje.
4. De Grimnesse-slays.
5. De Lange-brug.
6. De Lange-brug-steeg.

zyne aantekening ruſte. DIRRICK ADRIAENSZ VALCOOCH zegt (*f*) „ dat „ een van de *Grebbers* zig, in overoude „ tyden, uit Weſtfriesland, metterwoon „ begeven heeft naar de plaats, daar ſe„ dert Amſterdam geſtigt is". Doch op dit getuigenis is geenen vaſten ſtaat te maaken. Meer gronds heeft het zeggen van den Amſterdammer Digter, KORNELIS GYSBERTSZ. PLEMP, die, in 't begin der voorgaande eeuwe, bloeide, en (*g*) getuigt „ dat zyn Overgrootvader, een Zaan„ redammer, zig, tot voortzetting zyns „ Koophandels, metterwoon, naar Am„ ſterdam begeven hadt". En ſchoon dit getuigenis ons op verre na niet brengt tot vroeg in de dertiende eeuwe, wanneer het Slot der Heeren van Amſtel verwoeſt werdt, zullen egter de opgezetenen der Plaatſe, die ſedert Amſterdam genoemd is, toen reeds tot een merkelyk getal zyn aangegroeid; 't welk hier uit is af te neemen, om dat zy, omtrent zeventig jaaren laater, reeds zo veel Koophandel dreeven, dat zy voor eene gunſt rekende, dat hun, in 't jaar 1275, tolvryheid in Holland geſchonken werdt (*h*). Het Privilegie, hiervan verleend, is het oudſte gedenkſtuk, my bekend, waarin de naam van *Amſtelredamme* voorkomt. De ingezetenen der Plaatſe worden genoemd *Luiden woonende te Amſtelredamme* [*Homines manentes apud Amſtelredamme.*] De *dam*, waarnaar de Plaats haaren naam gekreegen heeft, moet dan, ten deezen tyde, reeds gelegd geweeſt zyn. Doch hoe veel vroeger, is geheel onzeker.

De eerſte ingezetenen ſchynen, grootendeels, Viſſchers geweeſt te zyn.

Wy vinden, derhalven, Amſterdam klaarlyk in den dertiende eeuwe: wy vinden de beginſels der Plaatſe reeds, met veel waarſchynelykheid, in de twaalfde. Doch wy vinden nog niet, waarmede de ingezetenen zig geneerden. De oudſte Beſchryver van Amſterdam, meermaalen aangehaald, zegt „ dat Amſterdam, zo lang het „ onder de Heeren van Amſtel ſtondt, zeer „ klein was, en weinige ingezetenen hadt, „ die, voor 't grootſte gedeelte, Viſſchers „ waren (*i*)". Hiermede ſtemt de oude overlevering overeen; en de gelegenheid der Plaatſe aan 't Y en den Amſtel maakte dezelve bekwaam tot de Viſſcherye. De Amſterdamſche Viſſchers en andere inwooners hebben zig, derhalve, na dat de Dam in den Amſtel gelegd was, voor 't grootſte gedeelte, beneden den zelven ten ooſten van den ſtroom, of eigenlyk van het *Damrak*, zo als het, van vroeg af aan, genoemd is, nedergezet; de Viſſchers, vermoedelyk, digtſt naar den Y-kant, de overigen ingezetenen meer binnenwaards. De ooſtzyde des Amſtels, dus eerſt bewoond zynde, heeft hierom, ſedert, den naam van *oude zyde* behouden.

Beſchouwing van Amſterdam, omtrent den aanvang der dertiende eeuwe.

Zo veel alleen kan men met zekerheid, of met eenige merkelyke waarſchynlykheid, zeggen van de gelegenheid van Amſterdam, in de twaalfde en dertiende eeuwe, dat is, eer nog 't Slot der Heeren van Amſtel verwoeſt, en na dat het wederom herſteld was. En volgens dit geleide, verbeeld ik my de Stad, in haare eerſte gedaante, op deeze wyze. De Amſtel, die van ouds den zelfden loop gehad heeft, welken hy nog behoudt, was, daar nu de Vygendam en groote Viſchmarkt is, afgedamd, en ter wederzyde, gedeeltelyk ten minſte, bedykt. De dyk langs den linker oever was de gewoonlyke weg naar 't Slot der Heeren van Amſtel, welk binnenwaards tegen den dyk, ten weſten van den ſtroom, beneden den dam, geſtigt was, een' ſchoonen boomgaard agter zig hadt, en digt by welk, geene of byna geene gemeene huizen ſtonden; 't welk met het aanzien, en met de vereiſchte ſterkte van het Slot, niet beſtaanbaar geweeſt zou zyn. De buurt of het gehugt lag aan de ooſtzyde van het Damrak, in het gezigt van 't Slot, vong aan, omtrent de plaats, daar de oude Kerk ſtaat, en de grond hoogſt is, en liep, in de oudſte tyden, naar den Dam, en wat laater, zo 't ons voorkomt, ook naar den Y-kant, tot op de hoogte der nieuwe brugge toe. Of Amſterdam, in 't begin der dertiende eeuwe, reeds met eene graft omringd geweeſt zy, is onzeker. Miſſchien, hebben de huizen toen geſtaan van vooren tegen het Damrak, op den Ooſter-Amſteldyk, nu de *Warmoesſtraat*: en miſſchien hebben zy, van agteren, geen ander water gehad dan de binnen-ſloot van den dyk, die ſedert de *Oude-zyds-Voorburgwal* geworden is. Ten weſten, daar weinig meer dan 't Slot ſtondt, heeft, vermoedelyk, een diergelyke binnen-ſloot geloopen, die ſedert in de *Nieuwe-zyds-Voorburgwal* veranderd is. De gantſche Plaats werdt dus, in deezen vroegſten tyd, ten Ooſten en ten Weſten, bepaald door de twee Voorburgwallen, zo men anders den binnen-ſlooten van den Amſteldyk dien naam geeven wil. Ten Zuiden en ten Noorden, ſtrekte zy zig van den Dam tot aan 't Y toe uit. Doch een groot gedeelte der erven, die in deezen omtrek vervat waren, lag nog onbebouwd. Ook is 't niet te denken, dat de Plaats Poort of Poor-

(*f*) Chron. van de Sype, *bl.* 24.
(*g*) Amſterodam. Monogramm. *p.* 15.
(*h*) *Zie* Handv. *bl.* 125. [1].
(*i*) *Ad calc.* PONTANI, *p.* 3.

't NIEUWE NONNEN-KLOOSTER, genaamt TER LELIEN, nu 't Gasthuis-hof.

1. De Plaats van 't Klooster, nu 't Gasthuis-hof.
2. De Kerk.
3. De Schaffery, hier staat nu 't O. Z. Heere Logement.

4. De Tuin, nu Stads Pakhuisen.
5. Hier is nu de Grimnesse sluis.
6. De Roode brug, nu de Doele-sluis.

Den Amstel

De Grim

Poorten gehad heeft, in 't begin der dertiende eeuwe. Of 'er, behalve 't Slot, eenig ander Kerkelyk of Weereldlyk gebouw geſtaan hebbe, is geheel onzeker. 't Gene ſommigen, omtrent het ſtigten der *S. Olofs-*, nu de *Oudezyds-Kapelle*, in de twaalfde eeuwe, hebben aangetekend (*k*) ſteunt op bloote giſſingen, zonder eenig bewys. Zelfs twyfel ik zeer, of men deeze Kapel wel voor de oudſte Kerk der Stad te houden hebbe, gelyk eenigen doen. Meer reden is 'er, agt ik, om der Oude Kerke die eer te geeven. Doch wy zullen hiervan, naderhand, omſtandiger moeten handelen. Of 'er ook, zo vroeg, reeds hier ter Plaatſe, een Raad- of Regthuis geſtaan hebbe, en wel tegen over de S. Olofs Kapel, alwaar men zwaare overwelfde kelders gevonden heeft, in welken groote yzeren ringen en tralien plagten te zyn (*l*), mag met reden in twyfel getrokken worden. Wy erkennen wel, met ſommigen, dat Amſterdam, van omtrent de plaats der Oude Kerke af, tot aan den Y-kant, al zeer vroeg, ſchoon niet allervroegſt, bebouwd en bewoond geweeſt is. 't Is ook niet onwaarſchynlyk, dat het oudſte Raadhuis, in deeze buurt, geſtigt is geweeſt, ter gedagtenis van welk, men lang, voor zeker Huis in de Oude Kapel-ſteeg, gelezen heeft *het oude Stadhuis*; welk opſchrift, nog voor weinige jaaren, vernieuwd is; doch of het 'er, reeds in de twaalfde, of zelfs in 't begin der dertiende eeuwe, geſtaan hebbe, is ten hoogſten onzeker. In eenen Brief van den jaare 1282, gewaagt *Jan Perſyn* van de *Huizen*, *ſterkten* en andere goederen [de *domibus*, *munitionibus & ceteris*], die hy *in Ameſtelredamme* (6) bezat (*m*); doch of deeze Huizen en Sterkten, welken zy ook mogen geweeſt zyn, reeds zo vroeg, en wel in de twaalfde eeuwe, in Amſterdam zyn geweeſt, is met geene zekerheid aan te wyzen. Zelfs vind ik niet, dat 'er, zo vroeg, eenige Kerk of Kapel in Amſterdam geweeſt is, behalve dat 'er, vermoedelyk, volgens het gebruik dier tyden, eene Kapel aan of in 't Slot der Heeren van Amſtel, gebouwd geweeſt zal zyn. De buuren of ingezetenen van Amſterdam behoorden onder de Parochie of het Kerſpel van Ouder-Amſtel, welks Kerſpelkerk te Ouderkerk ſtondt; en waarmede de eerſte Kerk van Amſterdam, zynde de Oude Kerk, in 't eerſt vereenigd geweeſt is: al 't welke beneden klaarder blyken zal.

Ondertuſſchen, zal het ſommigen vreemd voorkomen, dat wy Amſterdam, in de twaalfde, en zelfs in 't begin der dertiende eeuwe, zo klein maaken, daar men een Kaartje der Stad voor de *Handveſten* geplaatſt heeft, waarin zy vertoond wordt, zo als ze, omtrent het jaar 1220, geweeſt zou zyn; en waar in men het oude Stadhuis op den Dam, de Oude Kerk en verſcheide Kapellen en Klooſters afgebeeld zyn. Ook heeft de Stad daar reeds vyf Poorten, en legt, ten Ooſten en ten Weſten, in eene graft, nu de Oude- en Nieuwezyds-Voorburgwal, en houten wallen beſlooten. Doch als men aanmerkt, dat dit Kaartje, door Christoffel van Hartogveld, eerſt in de zeventiende eeuwe, *voor zyn byzonder vermaak*, opgeſteld is (*n*), zal men terſtond moeten erkennen, dat daaruit, omtrent de waare oude gedaante der Stad, niets met zekerheid te beſluiten is. Anderen hebben reeds voor ons gezien, dat 'er gebouwen in geplaatſt waren, die, in 't jaar 1220, nog niet waren geſtigt. Domselaar heeft hierom geoordeeld (*o*), dat 'er de Stad in vertoond werdt, zo als zy omtrent het jaar 1260 of 1270 beſtondt. Casparus Commelin meende, dat hy 'er de Stad in zag, zo als zy was omtrent het jaar 1300 (*p*). En Dapper (*q*) hadt, reeds voor hem, geſchreeven, dat het gemelde Kaartje de Stad afbeeldde, zo als zy was voor 't jaar 1400. De laatſte kwam zekerlyk naaſt aan de waarheid. Doch uit het verſchil deezer Schryveren is klaarlyk af te neemen, dat, uit het Kaartje, waarvan wy ſpreeken, omtrent de waare gedaante der Stad in 't begin der dertiende eeuwe, niets met zekerheid te beſluiten is. Le Long heeft dit zo klaarlyk getoond (*r*), dat wy noodeloos agten, daarop langer ſtil te ſtaan.

Wat men te houden hebbe van het Kaartje der Stad, door Christoffel van Hartogveld ontworpen.

Maar in 't einde der dertiende en in de veertiende eeuwe, begon Amſterdam allengskens aan te waſſen. Het Privilegie van tolvryheid door Holland, welk de Plaats, in 't jaar 1275, ontvangen hadt, gaf den Ingezetenen gelegenheid om hunnen handel uit te breiden, niet ſlegts door de nabuurige geweſten; maar ook allengskens Ooſtwaards, naar Hamburg en verder, en Weſtwaards, naar

De Koophandel doet Amſterdam toeneemen.

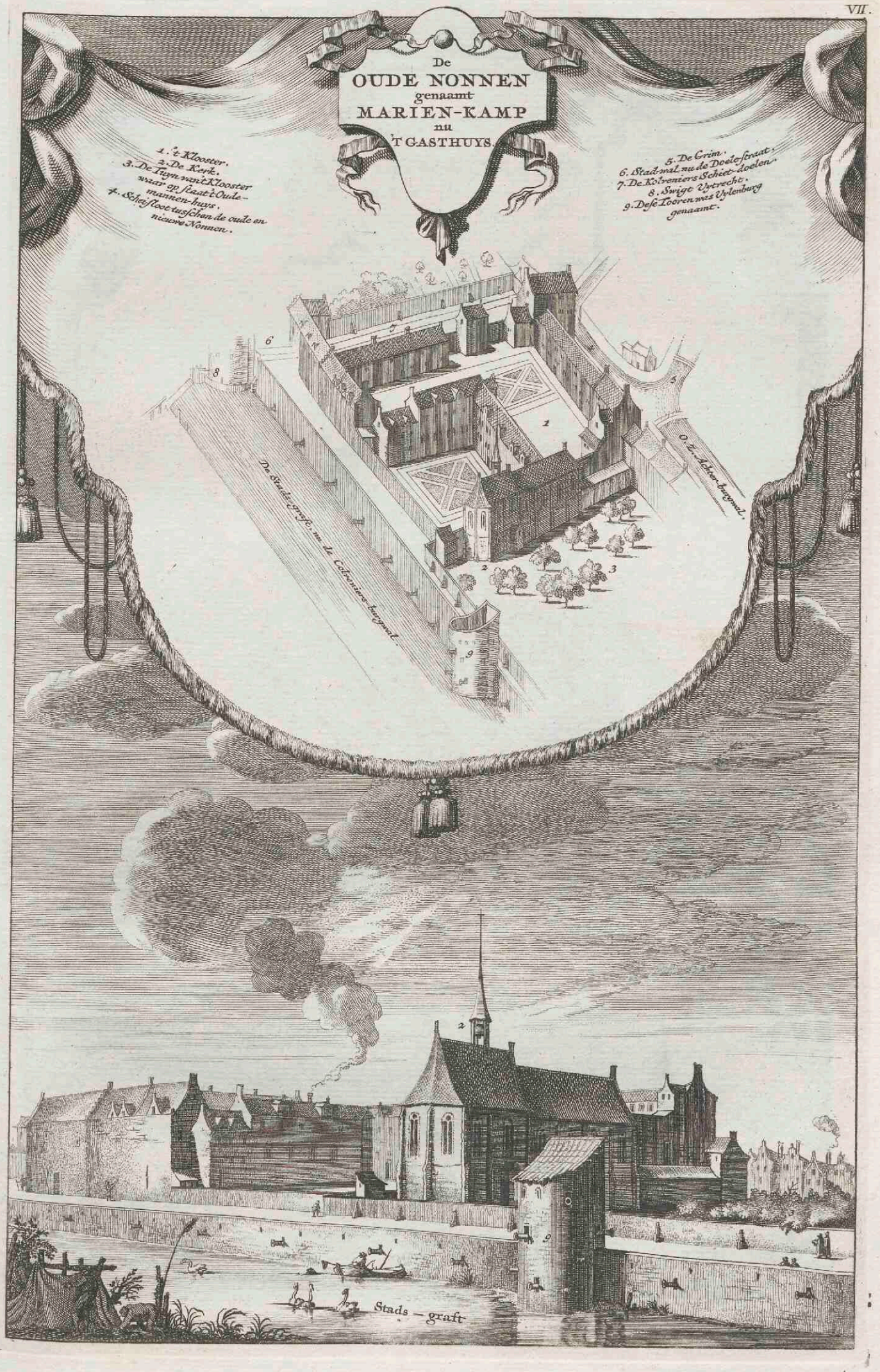
(*k*) Le Long, *bl.* 91 *enz.*
(*l*) Le Long *bl.* 92. Domselaar III. *Boek*, *bl.* 188. F. von Zesen, *bl.* 31.
(*m*) *Zie* Mieris Charterb. I. *Deel*, *bl.* 423.
(6) In eene zeer gebrekkelyke vertaaling van deezen Brief, by H. Soeteboom (*Beſchryv. van Waterl.* bl. 46), die door Le Long (*Reform. van Amſt.* bl. 135) gevolgd is, leeſt men, niet *Ameſtelredamme*; maar *Amſtelland*. Wy houden de eerſte leezing voor de waare.

(*n*) *Zie* Domselaar III. *Boek*, *bl.* 193. Commelin, *bl.* 171.
(*o*) III. Boek, *bl.* 192, 193.
(*p*) *Tuſſchen bl.* 170 *en* 171.
(*q*) Amſt. *tuſſchen bl.* 44 *en* 45.
(*r*) Reform. van Amſt. *bl.* 112, 113.

De
OUDE NONNEN
genaamt
MARIEN-KAMP
nu
't GASTHUYS.

1. 't Klooster.
2. De Kerk.
3. De Tuyn waar't Klooster
waar op staat 't Oude-
mannen-huys.
4. Schiesloot tusschen de oude en
nieuwe Nonnen.

5. De Grim.
6. Stadtmal nu de Doelestraat.
7. De Kolveniers Schiet-doelen.
8. Swigt Uytrecht.
9. Dese Toren wes Uylenburg
genaamt.

naar Brabant: van al 't welke wy omſtandiger handelen zullen, als wy, in 't vervolg, den Koophandel van Amſterdam zullen beſchryven. De handel kon, in 't kleine Amſterdam, niet toeneemen, of het getal der huizen moeſt naar gelang aanwaſſen. Het Slot der Heeren van Amſtel, welk, in 't jaar 1204, verdelgd geworden was, ſchynt naderhand wederom opgebouwd, en omtrent het jaar 1282, door JAN PERSYN, Heere van Waterland, en ook, zo 't ons voorkomt, voor eenen tyd, Heere van Amſterdam, bezeten te zyn (*s*). Maar toen, in 't jaar 1297, Amſterdam, met alle de goederen der Heeren van Amſtel, aan de Graaven van Holland verviel, nam de hoop toe, om de Plaats, onder 't aanwaſſend gezag deezer Graaven, nog ſpoediger en ſterker, te zien bloeijen. Graaf JAN DE II. gaf deeze goederen, in 't jaar 1300, aan zynen Broeder GUY (*t*), die ſedert Biſſchop van Utrecht werdt, en Amſterdam, volgens het verhaal van eene onzer oude Chronyken (*u*), met Keuren voorzien heeft. Doch terwyl hy Heer van Amſterdam was, gaf WILLEM, oudſte Zoon van Graave Jan den II., in 't jaar 1304, bevel aan die van Amſterdam, om hunne *bruggen te breeken, en alle* hunne *veſten te ſlechten* (*v*): waaruit ten minſten blykt, dat de Plaats, voor dien tyd, bruggen en *veſten*, 't zy het Slot van Amſtel alleen, of, gelyk, uit den boven (bl. 7.) aangehaalden Brief van den jaare 1282, waarſchynlyker is, nog andere Sterkten nevens het zelve gehad heeft. Van de bruggen der Stad is, ongetwyfeld, de *oude brug* eene geweeſt; 't welk men niet alleen uit den naam afneemen kan: maar ook, uit de noodzaakelykheid, die 'er al vroeg geweeſt is, om eenen toegang van de oude naar de nieuwe zyde te hebben, nader dan over den Dam. Men vermoedt, wyders, dat Biſſchop Guy, die, in 't jaar 1311, de Heerlykheid van Amſtel aan WILLEM DEN III., Graave van Holland, te rug gaf, (*w*), te vooren reeds, Kapellen en Kloosters te Amſterdam geſtigt hadt, waarvan egter geen duidelyk blyk gevonden wordt. Miſſchien was de S. Oloſs Kapel nu reeds in wezen; doch de Oude Kerk, die thans de eenige Kerk van Amſterdam, en aan S. Nikolaas toegewyd was, was zekerlyk reeds geſtigt. Zy was, nog in 't begin deezer eeuwe, onderhoorig aan, of ſamengevoegd met de Parochie-

(*s*) *Zie* MIERIS Charterb. I. *Deel*, *bl.* 423, 424. *vergeleeken met* SOETEBOOM Waterl. *bl.* 47.
(*t*) MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 11.
(*u*) Ongen Klerk, *bl.* 187.
(*v*) MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 40.
(*w*) *Id.* II. *Deel*, *bl.* 121.

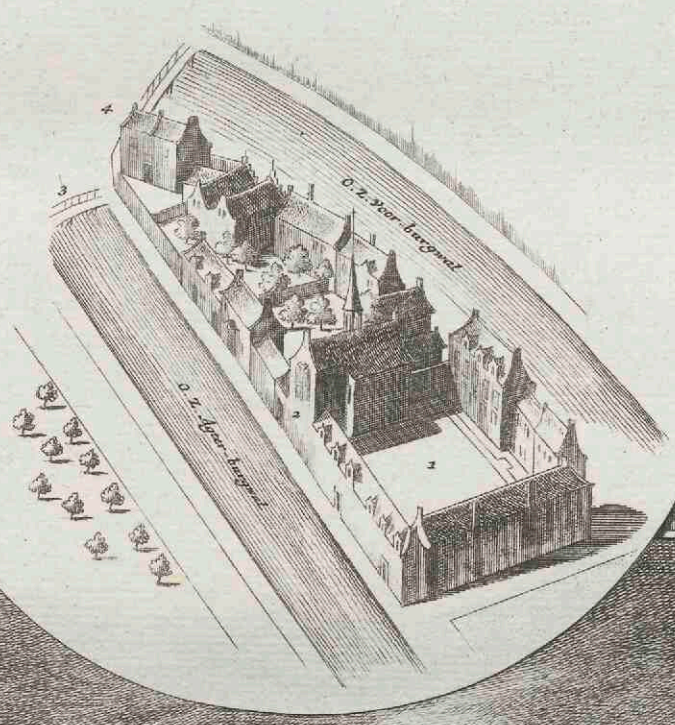
of Kerſpelkerk van Ouder-Amſtel, te Ouderkerk, en werdt door een en denzelfden Paſtoor bediend, gelyk duidelyk blykt uit eenen brief van Graave Willem den III. van den jaare 1323, vergeleeken met eenen anderen van den jaare 1334 (*x*). Doch in 't laatſtgemelde jaar, werdt verklaard „ dat „ de Kerſpel-Kerk van Aemſtelredamme, „ uit zig zelve, afgezonderd en geſcheiden „ was van de Kerken van *Oude Aemſtelle* „ [Ouderkerk] en *Nieuwe Aemſtelle* [Am- „ ſterveen]". Amſterdam kreeg, derhalve, hoe langer hoe meer aanziens, en draagt, zelfs in Brieven van de jaaren 1336 en 1339 (*y*), den naam van *Porte*, *Poirte* of Stad: 't zy dat Graaf Willem de III., of één zyner Voorzaaten de Plaats tot eene Stad verheven hebbe; 't zy dat zulks geſchied zy, by de Keuren en Voorregten, door Biſſchop Guy, aan dezelve geſchonken. Amſterdam wordt *Stad* genoemd.

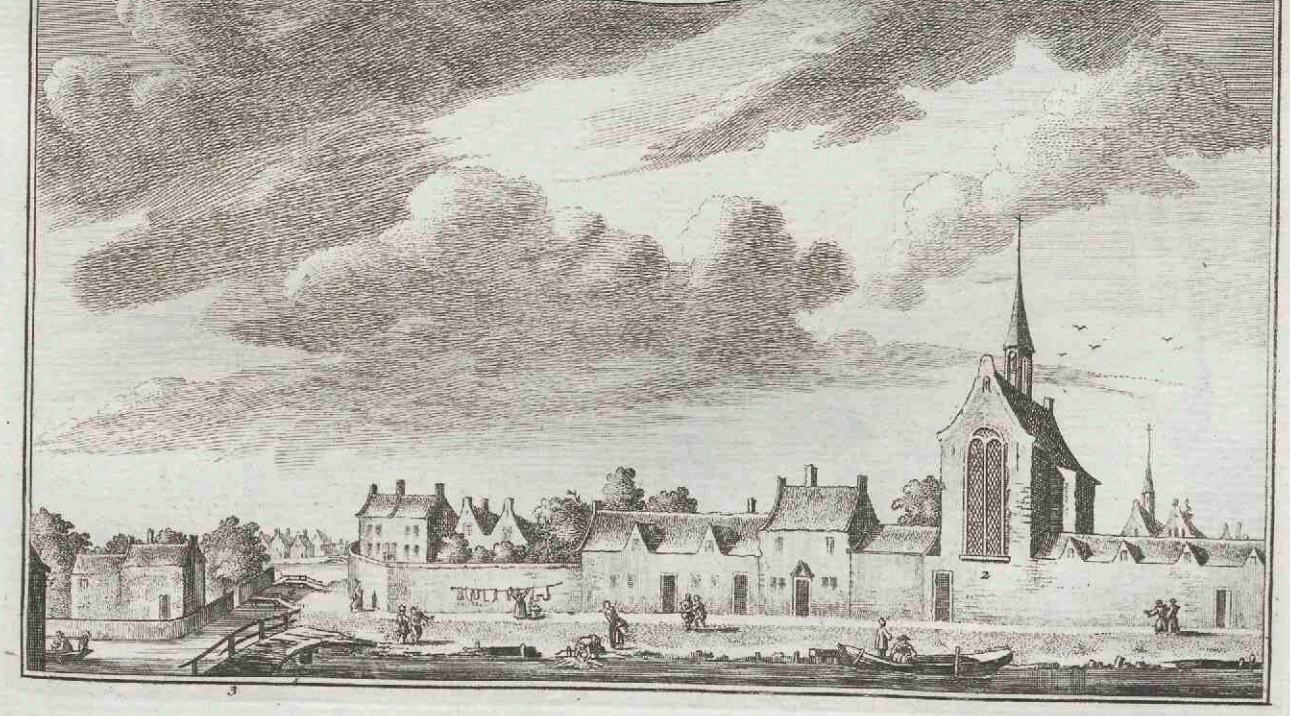
In deezen ſtaat der Stad, begon men met ernſt de hand te ſlaan aan het betimmeren der erven, die op veele plaatſen binnen de graft ledig lagen. Na het andermaal ſlegten van het Slot van Amſtel, in 't begin der veertiende eeuwe, was de grond, waar op het zelve geſtaan hadt, en die den Graave in eigendom toekwam, gedeeltelyk ten minſten onbetimmerd gebleeven. Van deezen grond gaf, naar alle waarſchynlykheid, Graaf Willem de III., den eerſten May des jaars 1333, *vier hofſteden op die Weſtzide van der havene, ſtreckende ute t'Te toit der grafte, elke hofſtede dortich voeten breet*, in eeuwige erfpagt uit (*z*). In deeze weinige woorden, worden verſcheide ſtellingen beveſtigd, die wy te vooren gemaakt hebben. Wy zien 'er uit 1. dat de Weſtzyde van de *haven*, of het Damrak, nog niet overal betimmerd was, en derhalve, met reden, ſedert, den naam van *nieuwe zyde* kreeg. 2. Dat de Stad, ten deezen tyde, maar ééne graft hadt, aan welke deeze *Hofſteden* of erven (7) paalden, en die hier geene andere dan de Nieuwe-zyds-Voorburgwal kan geweeſt zyn, of ten minſten om- De Weſt- of Nieuwe zyde wordt ſterker betimmerd.

(*x*) *Zie* MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 304, 562.
(*y*) By den zelfden, II. *Deel*, *bl.* 578, 625.
(*z*) *Zie* MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 544.
(7) Het woord *Hofſtede* heeft hier, en gemeenlyk in oude Brieven, geene andere betekenis dan die van *Erve*. In eenen Brief van Hertog Albrecht van den jaare 1387, leeſt men van *eenig huys* op den Middeldam alhier, *dat men breect van der* Hofſtede *daer 't op ſtaen ſal*. Zie *Handv.* bl. 709. [6.] Zelfs vindt men, nog in eenen Brief van den jaare 1518, agter EIKELENBERGS *Gedaante van Weſtfriesland* bl. 97. gewaagd van *die Hofſteden* in het Dorp S. Pancras, *daer die huyſſen op ſtaen*. In beide welke plaatſen, 't woord *Hofſtede* niet dan in den zin van *erve* of grond kan genomen worden.

't AGNIETE KLOOSTER.

1. De Binne-plaats. 2. De Kerk. 3. Brug, na de Oude Nonnen. 4. De Grim.

omtrent op de zelfde plaats, en in de zelfde ſtrekking geloopen heeft. De zelfde Brief zegt ook nog, dat *Griete Clays Heynen Soens* de vier verpagte Hoffſteden, *op die Zuutſide, beleghen* hadt, *en* 's Graaven *Hofſtede, dair Louwekyn op woende, op die Nortſide*: 't welk, ten 3., beveſtigt, dat het Slot, de Boomgaard, en veelligt nog andere Landeryen der Heeren van Amſtel hier gelegen hebben; alle welken aan de Graaflykheid gekomen waren, en dus door den Graave bezeten werden. Een andere Brief van den twaalfden May des jaars 1336 opent ons de gelegenheid deezer Weſtzyde van het Damrak nog nader. De zelfde Graaf geeft, daarin, *aen Coppe Heynen Sone*, zynen *Schoute van Aemſtelredamme*, zynen *Molenwerf, alſo als 't ghelegen is binnen der Porte van Aemſtelredamme, op die Weſtzide van der haven, tuſchen der Porte erve van Aemſtelredamme op die Nortzide, en de Louwen Jurdaens Soens erve op die Zuytſide* (*a*). Zo men onderſtelt, gelyk niet onwaarſchynlyk is, dat deeze *Louwen Jurdaens Soen* (8) de zelfde is, die, in den voorgemelden Brief, *Louwekyn* genoemd wordt; dan paalden de vier eerſtgemelde erven aan het zyne; het zyne aan de Molenwerf, en de Molenwerf aan de oudſte Haarlemmer-Poort, die, bezuiden de plaats, daar nu de oude Haarlemmerſluis legt, geſtaan heeft, en ongetwyfeld naar den Molen op deeze Molenwerf, in brieven van den jaare 1418, *der Wind-molen-zyde Poirthuys* (*b*) genaamd is. Ook draagt de nieuwe zyde, in brieven van 't begin der vyftiende eeuwe, nog dikwils den naam van de *Windmolen-zyde* (9). Doch in laater' tyd, werdt deeze naam, of die van *Windmolenſtraat* bepaaldelyk gepaſt op 't gene men nu den *Nieuwendyk* noemt (*c*), van den Dam af tot aan de S. Jakobsſtraat, zynde den naam van *Nieuwendyk*, in de vyftiende eeuwe, alleenlyk gegeven aan het gedeelte van den tegenwoordigen Nieuwendyk, welk zig van de S. Jakobsſtraat ſtrekt tot aan de oude Haarlemmerſluis, welk gedeelte dyks reeds voor het jaar 1426 gelegd was (*d*): waarom, ſedert, ook de naam van *Windmolenzyde - Poirthuys*, in dien van *Nieuwendyker - Poort*, is veranderd. Tuſſchen de Kolk en Dirk van Haſſeltsſteeg, plagt een ſteeg te loopen, die den naam van *Windmolenſteeg* voerde (*e*), en beſcheidelyk te zien is, in de groote Houtſnêe-Kaart van 't jaar 1544, gemaakt door *Cornelis Anthoniszoon*. Schuin tegen over deeze ſteeg, aan de Ooſtzyde van den Nieuwendyk, ſtondt de Lieve-Vrouwe-Kapel, ter zyde langs eene ſteeg, de *Lieve Vrouwenſteeg*, nu de *Vrouwenſteeg* geheeten; gelyk my duidelyk gebleeken is, uit een Affchrift van een' Schepenen-brief van den jaare 1360, waarin van *Onſer - Vrouwen-Capelle, die ſtaet in die Wintmolen-ſtraete*, gewaagd wordt, en die, derhalve, ook reeds in de veertiende eeuwe, moet geſtigt geweeſt zyn. Wy hebben de plaats der Windmolen-zyde en Poort, zo duidelyk, willen aanwyzen, op dat men deeze Poort, met Commelin (*f*), niet aan de Ooſt- of Oude zyde zoeken zou; en te minder, daar hy zelf, op eene andere plaats (*g*), de Windmolen-zyde ſtelt, daar 't behoort; gelyk reeds door Le Long (*h*) is aangemerkt.

Aanwyzing van de *Windmolenzyde* en *Windmolenſtraat*.

Ondertuſſchen, ziet men, aan het uitgeeven van zo veele erven aan de Nieuwe zyde, dat de Stad, aan de Oude zyde, tot aan of over den Dam, ten deezen tyde, reeds grootendeels betimmerd geweeſt moet zyn. 't Leedt zelf niet langer dan tot in 't jaar 1342, wanneer Willem de IV., Graaf van Holland, goedvondt, de uitgeſtrektheid van de Vryheid of *Jurisdictie* der Stad nader te bepaalen, in eenen Brief, die, den negenden December des gemelden jaars, in den Haage, gegeven werdt. Zie hier de woorden van dien Brief, zo als ze, uit het *eerſte* Stads *Privilegie-boek* f. 2., in de *Handveſten* (*i*), zyn nagedrukt:

De Vryheid der Stad wordt bepaald, in 't jaar 1342.

In den eerſten, ſo ſullen die palen van hare vryheyt weſen op die Ooſt-zyde van der Poorten, aen Jans Witten Hofſtede; op die Noort-zyde, aen het groote Gods-huys-Lant; op de Weſt-zyde, aen den uytere egge van der Laen, die leghet in Tsbrandts Landt van der Zydwynde; op die Zuidt-zyde, in die Neſſe tegens der Lane over: alſo alst metter Graft begrepen is. Ende in die Haven, ten

(*a*) Mieris Charterb. II. *Deel*, *bl.* 578.
(*b*) Groot Memoriaal, N. I. *f.* 8. *Zie* ook Commelin *bl.* 176. *Aant.* b.
(*c*) Groot Memoriaal, N. I. *f.* 324 *vers.* *enz.* Keurboek, A. *f.* 14 *verſo.*

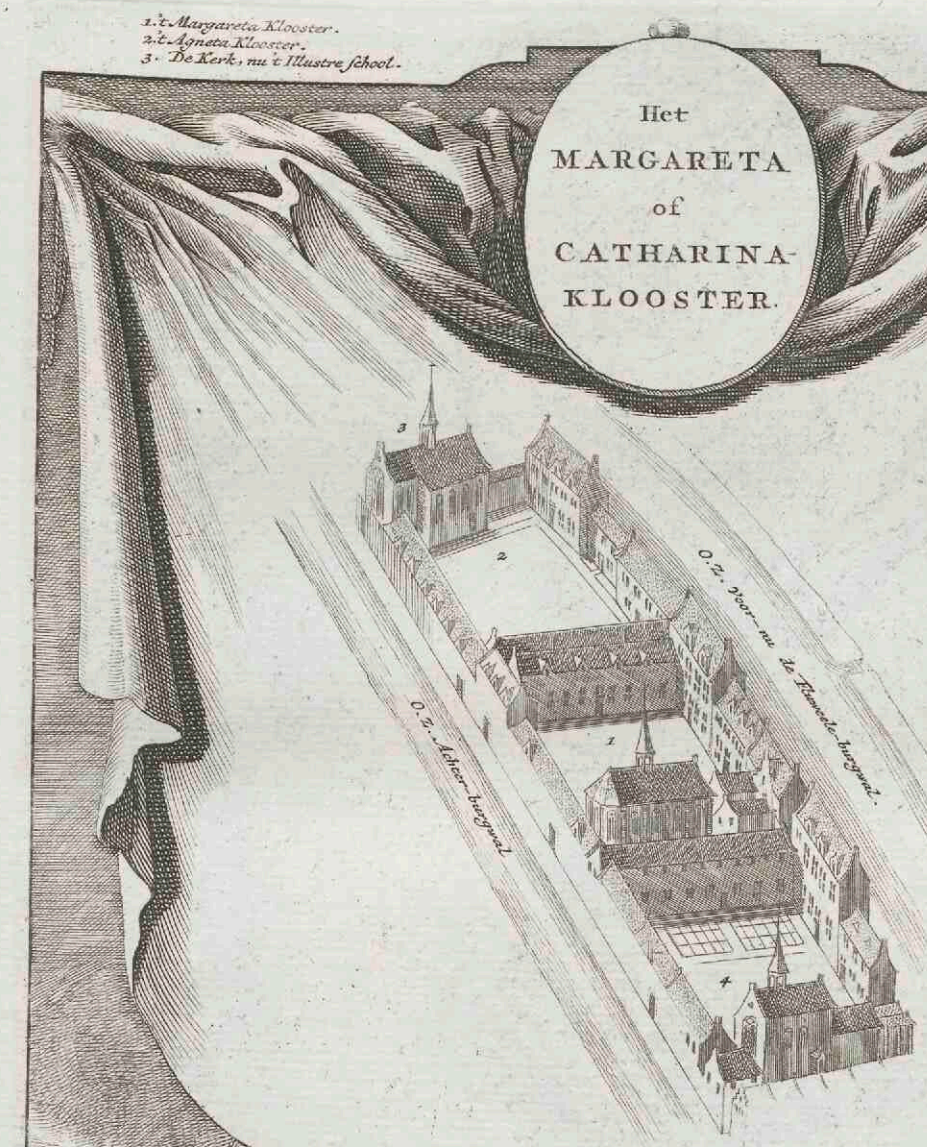
(8) In de Dirk van Haſſeltsſteeg, loopt een dwarsſteegje, *Louwen-Poortje*, en in de Kaart van Balthazar Floriszoon, *Meeſter Louwenſteegje* genaamd, veelligt, naar deezen *Louwen Jurdaens Soen*, die zekerlyk hier omtrent gewoond heeft.

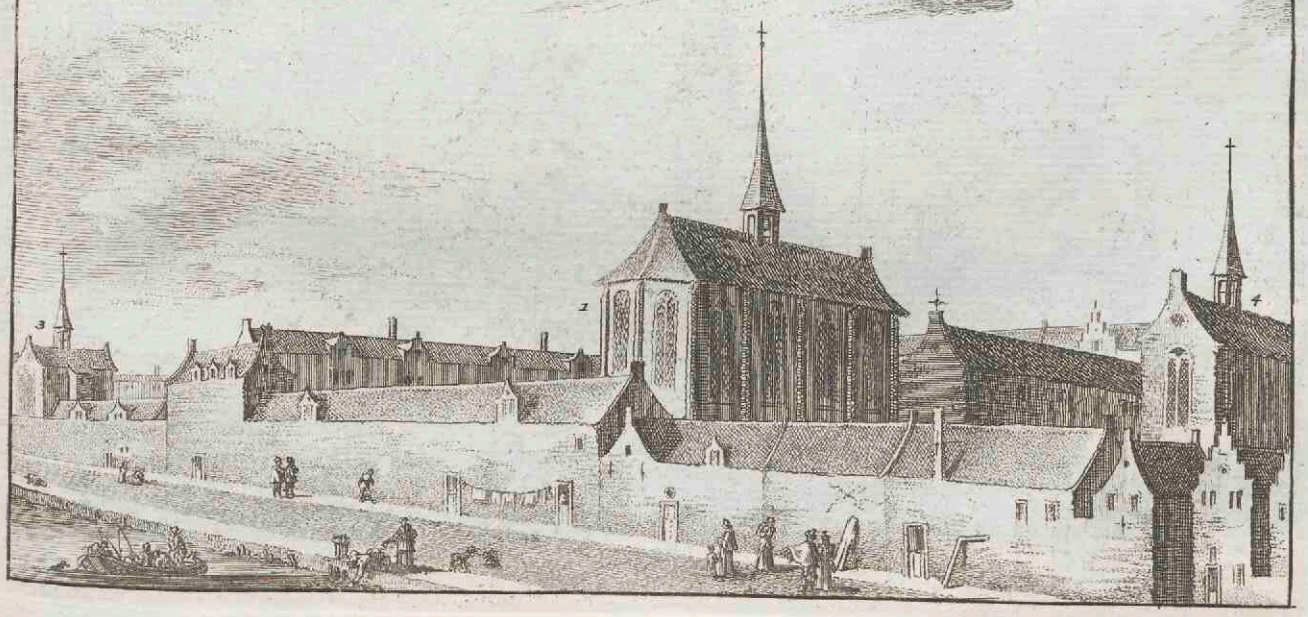
(9) Zie Commelin bl. 201. *Aant.* b. In eenen Schepenen-brief van den vierentwintigſten Maart des jaars 1423, die in 't Leproozen-Huis bewaard wordt, lees ik van *eene erue ghelegen op ti Wyntmolen zide after ons Vrouwe nye Kerke, tuſſchen den twee graften — ſtreckende van der ouder grafte tot ander Steede nye grafte toe.*

(*d*) Schepenen-brief van 15 *Jan.* 1426. *in* 't Groot Memor. N. I. *f.* 215.
(*e*) Handv. *bl.* 981. [590].
(*f*) *Bl.* 176. *Aant.* b.
(*g*) *Bl.* 201.
(*h*) Reform. *bl.* 404.
(*i*) *Bl.* 10. [2].

1. 't Margareta Klooster.
2. 't Agneta Klooster.
3. De Kerk, nu 't Illustre school.
4. 't Cecilia Klooster, nu 't Princen hof.

Het MARGARETA of CATHARINA-KLOOSTER.

ten halven ſtroom toe in 't Ye, ende voorts ſtreckende in 't Ye, langhes den Dycke Ooſtwaards, vyftigh roeden buiten de Wintmolen, die haer Willem van Outshoorne van onſen wegen maken dede. De oorſprongkelyke Brief wordt tegenwoordig bewaard in de *Oude Kerk*, Laade N. 4., en komt, in de ſtelling en ſpelling der aangehaalde woorden, na genoeg met de gedrukte uitgaaven van den Brief overeen. Laat ons nu zien, hoe ver wy tegenwoordig de uitgeſtrektheid van de vryheid der Stad, uit de aangehaalde woorden, konnen opmaaken.

Nadere aanwyzing van de paalen der Stad.

Stads Vryheid te Lande wordt, by dezelven, bepaald,

1. Ten *Ooſten*, of aan de *Oude zyde*, tot *aan Jans Witten Hofſtede.*

2. Ten *Noorden*, aan *het groote Godshuis-Land.*

3. Ten *Weſten*, of aan de *Nieuwe zyde*, aan den *uiteren egge van der Laen*, *die legh het in Ysbrandts Landt van der Zydwynde.*

4. Ten *Zuiden*, in *die Neſſe tegens der Lane over.*

Waarby, tot nadere aanwyzing der paalen van de Stads vryheid, gevoegd wordt *alſo alst metter Graft begrepen is.*

Men zal zig niet zeer verwonderen, dat de aangehaalde woorden, voor ons, na verloop van vier eeuwen, niet klaar zyn. Wy zullen egter beproeven, of wy 'er niet eenig licht aan geeven konnen.

Zy hadt maar ééne graft, zynde den Voorburgwal.

1. Wy zien 'er uit, dat de Stad, in de veertiende eeuwe, nog maar ééne *Graft* hadt, die geene andere dan de Oude- en Nieuwezyds-Voorburgwal kan geweeſt zyn; en, na dat de Agterburgwallen gegraaven, of onder de Vryheid der Stad betrokken waren, de *oude Graft* genoemd werdt, krygende de Agterburgwallen den naam van *nieuwe Graft*. Zo leeſt men, in Schepenenbrieven van de jaaren 1415 en 1425, dat het S. Paulus-Broeders-Klooſter, nu het S. Joris-Hof, ſtondt *binnen der vryheden van Aemſtelredamme buten ander Stede* NYE GRAFTE (*k*). En in eenen Latynſchen Brief van den jaare 1437, dat het S. Cecilien-Klooſter, nu het Prinſen-Hof, ſtondt *tuſſchen de twee graften* [*infra duo foſſata*] (*l*). In eenen Latynſchen Brief van den jaare 1493, van welken een Affchrift onder my beruſt, wordt het S. Barbaren-Klooſter beſchreeven als gelegen „ in *Grimmeneſſe* tuſſchen den „ *Amſtel* en de *oude Graft* [*infra ripam fluvii, qui vulgariter* die Aemſtel *dicitur*, „ *& infra* antiquum foſſatum.]" Vergelyk hier mede den Schepenen-brief van den jaare 1455, by COMMELIN, bl. 209.

De bepaaling

2. Van de vier Vryheidspaalen is de *Zuidelyke* tegenwoordig beſt bekend. De ſtraat, die, oudtyds, de *Neſſe* en *Grimneſſe* of *Grimmeneſſe* genaamd werdt, en thans nog de *Nes* heet, was weleer een ſtuk laag Land, waterig en met biezen bezet. Ten minſte blykt klaarlyk, dat het Zuidelyk gedeelte der Nes, naar de *Grimmeneſſeſluis* toe, zo geſteld was. Het Noordelyk gedeelte, van ouds *Gansoirde* genaamd (10), en zig tot aan den Middeldam uitſtrekkende, ſchynt wat hooger gelegen te hebben. Zulk laag Land lag 'er meer langs den Amſtel, en droeg, gemeenlyk, den naam van *Nes*. Hertog Albrecht ſchonk, in 't jaar 1386, twee zulke *Neſſen* weg (*m*). De Zuidelyke paalen der Stad hebben zig, derhalve, tot aan 't einde der Nes, by de plaats, daar ſedert de Grimmeneſſeſluis gelegd is, uitgeſtrekt. der Stad aan de Zuidzyde was de Nes.

3. Wanneer wy nu, van hier naar 't Weſten, voortgaan, zullen de *Weſtelyke* paalen ook niet moeilyk te ontdekken zyn. 't Is waar, dat wy niet naauwkeuriglyk weeten, waar *Ysbrandts Land*, en *de Laan* in het zelve, gelegen heeft: maar die Laan lag *tegen over de Nes*: wy konnenze, derhalve, nergens anders dan in de Kalverſtraat, of weinig Weſtelyker zoeken; mids blyvende binnen den Nieuwezyds-Voorburgwal. De *uyteren egge* of *uiterſte kant* van deeze Laan was de uiterſte paal der Stads Vryheid aan deeze zyde. Doch *Ysbrand* en zyn *Land*, welk egter ook hier omtrent moet gelegen hebben, zyn my geheel onbekend. De *Zydwinde*, aan welke dit Land ſchynt gepaald te hebben, was, naar alle waarſchynlykheid, de dyk, die hier het Amſtelwater keerde, of tot eene Landſcheiding tuſſchen Ouder- en Nieuwer-Amſtel, plagt te ſtrekken. Immers, dat het woord *Zydwinde*, in de betekenis van *Landſcheiding* of *Waterkeering*, dikwils, voorkomt, konnen verſcheide oude brieven getuigen (*n*). Aan de Weſtzyde, de buitenkant van de Laan in Ysbrands Land.

4. Van 't Weſten naar 't Noorden voortgaande, is de uiterſte Grenspaal der Stads Vryheid, aan de *Noordzyde*, het *groote Godshuis Land*. PONTANUS maakt hiervan *het Land van het groote Klooſter* (*o*): doch hy zegt niet, wat Klooſter hy op 't oog heeft: behalve dat het niet zeer waarſchynlyk is, dat 'er, reeds zo vroeg, een Klooſter in Amſterdam zou geweeſt zyn, welk den naam van *groot* draagen mogt. LE LONG verſtaat 'er het *Lieve-Vrouwe-Gaſt-* Aan de Noordzyde, het groote Godshuis Land.

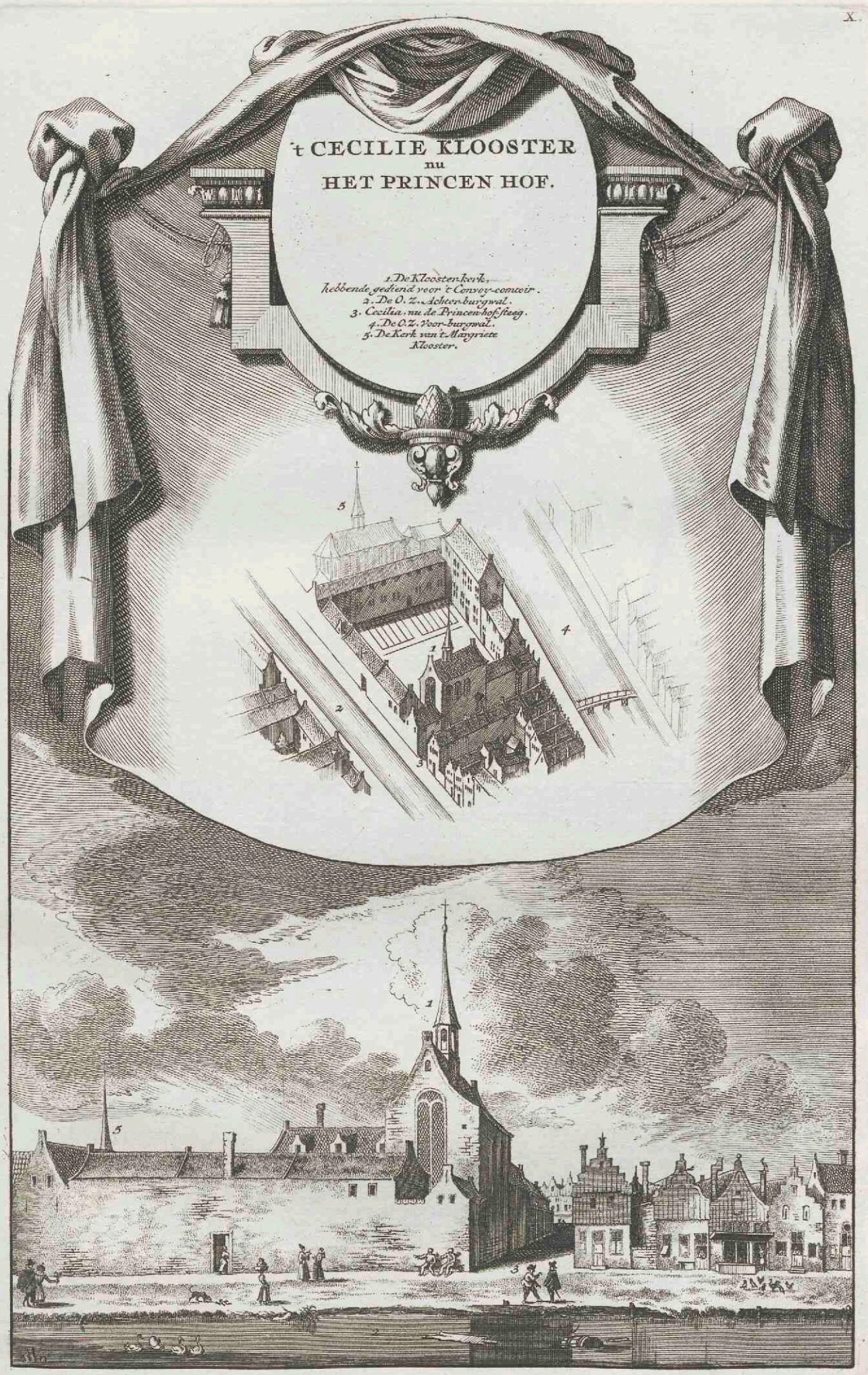
(*k*) *Uit* Affchriften, *onder my beruſtende.*
(*l*) *Uit een* Affchrift, *als boven.*

(m) *Zie* MIERIS Charterb. III. *Deel*, *bl.* 446.
(*n*) *Zie* MIERIS Charterb. II. *Deel. bl.* 604. Handv. van Rynl. *bl.* 10, 11, 107, 109.
(*o*) Amſt. *Lib.* I. *Cap.* IV. *p.* 10.

(10) Dit blykt, onder anderen, uit een Schepenen-Brief van 't jaar 1425, ten behoeve van 't Margrieten-Klooſter *in Gansoirde.*

't CECILIE KLOOSTER nu HET PRINCEN HOF.

1. De Kloosterkerk, hebbende gedient voor 't Convoy-comtoir.
2. De O. Z. Achter-burgwal.
3. Cecilia, nu de Princen-hofsteeg.
4. De O. Z. Voor-burgwal.
5. De Kerk van 't Maygriete Klooster.

Gaſthuis door, by welk hy onderſtelt dat eenig *Land* zal gelegen hebben (*p*). Doch dit Gaſthuis ſtondt aan de *Windmolenzyde*, dat is, aan de Weſtzyde, niet aan de Noordzyde der Stad: en 't is zeer twyfelagtig, of het ten deezen tyde nog wel geſtigt was. De Lieve-Vrouwe-Kapel, tegen over het Gaſthuis, was, 't is waar, in wezen, gelyk my, uit een' Schepenen-brief van den jaare 1355, gebleeken is; doch van het Lieve-Vrouwe-Gaſthuis vindt men niet voor de vyftiende eeuwe gewaagd (*q*). Wat my dan betreft; ik verſta, door het *groote Godshuis*, de Oude Kerk, welker Kerkmeeſters, in de oudſte tyden, den naam van *Godshuis-Beraaders* droegen (*r*). Dit Godshuis was thans het *grootſte* van de Stad: en zal, waarſchynlyk, een ſtuk Lands bezeten hebben, welk zig, Noordwaards van de Kerk af, agter de tegenwoordige Warmoesſtraat heen, naar den kant van 't Kamperhoofd uitſtrekte. Men mag vermoeden, dat dit Land, omtrent deezen tyd, tot moestuinen verhuurd geweeſt is, en dat de naaſte ſtraat hiervan den naam van *Warmoesſtraat* (11) gekreegen heeft. Meer Zuidwaards, naar den Middeldam toe, droeg zy van ouds den naam van de *Kerkſtraat*, en in de vyftiende en zeſtiende eeuwe, ook dien van de *Oudezyds-Kerkſtraat* (*s*). Dus hebben wy dan ook de paalen der Stad Noordwaards gevonden.

Aan de Ooſtzyde, Jans Witten Hofſtede.

5. De *Ooſtelyke* paalen *der Poorte* of Stad waren *Jans Witten Hofſtede*, welker gelegenheid thans t'eenemaal duiſter is; doch die, tuſſchen den Oude-zyds-Voorburgwal en de Warmoesſtraat, gezogt moet worden. Wie *Jan Witte* geweeſt zy is ook geheel onbekend. De Digter Joost van den Vondel, wiens vindingryke geeſt oud Amſterdam met veele treffelyke Gebouwen heeft opgeſchikt, van welken men, in 't begin der veertiende eeuwe, den tyd waarop hy ziet, geen ſpoor altoos vindt in egte Gedenkſchriften; ſchynt van *Jan Witte* ook een aanzienlyk man te hebben willen maaken, als hy *Gysbrecht van Amſtel*, in het *derde Bedryf* van het Treurſpel, welk zynen naam draagt, doet zeggen:

Ik zag het groot Gebouw Jan Witten *gevels vallen.*

Hy heeft den naam van *Jan Witte*, ongetwyfeld, ontleend uit den Brief van den jaare 1342. Doch miſſchien heeft hy 't woord *Hofſtede* in den Brief voor eene *Buitenplaats* genomen, en daar uit 's mans rang afgeleid. Maar wy hebben reeds te vooren (bl. 8) gezien, dat het, van ouds, blootelyk *erve* betekende. Voor 't overige, is my, in oude Schriften, niemant van deezen naam, hier ter Stede, voorgekomen, dan een *Jan die Witte* en een *Heynric de Witte*, die de Gaſthuis-Molen van 't Oude of Heiligen-Geeſt-Gaſthuis gepagt hebben *om acht oude Vrancryxe Schilden* in 't jaar, mids zy ook alles, wat het Gaſthuis noodig hadt, maalden (*t*). Deeze twee Witten ſchynen, derhalve, Molenaars geweeſt te zyn. Ten beſluite, merk ik aan, dat de gantſche Vryheid der Stad te Lande, wanneer menze naar de tegenwoordige gelegenheid zou willen beſchryven, zig bepaalde, van omtrent het Kamperhoofd af, langs de Weſtzyde van den Oude-zyds-Voorburgwal, tot aan den Grimburgwal; van daar voort, over de Langebrug en agter de Begynen, tot aan den Nieuwe-zyds-Voorburgwal, en, langs de Ooſtzyde deszelfs, tot by de oude Haarlemmerſluis toe.

6. Doch te Water werdt Stads Vryheid bepaald *uit de Haven*, of het Damrak, in 't Y, *ten halven ſtroom*, dat is, tot op den halven afſtand tuſſchen de Stad en de overzyde van den Y-kant, 't zy aan de Volewyk, of aan den Waterlandſchen dyk; want dit blykt niet zeer klaar: en voorts Ooſtwaards *langs den dyk*, dat is, langs den *Zeedyk*, die nu binnen de Stad legt, en nog dien naam draagt, *vyftig roeden buiten den Windmolen* van Heere *Willem van Oudshoorn*, die op of aan den *Zeedyk*, op eene plaats, welke ſedert in de Stad getrokken is, zal geſtaan hebben, en buiten welken Molen, Y-waards, Stads Vryheid zig vyftig roeden uitſtrekte. 't Is zeer te vermoeden, dat de gelegenheid van deezen Mo-

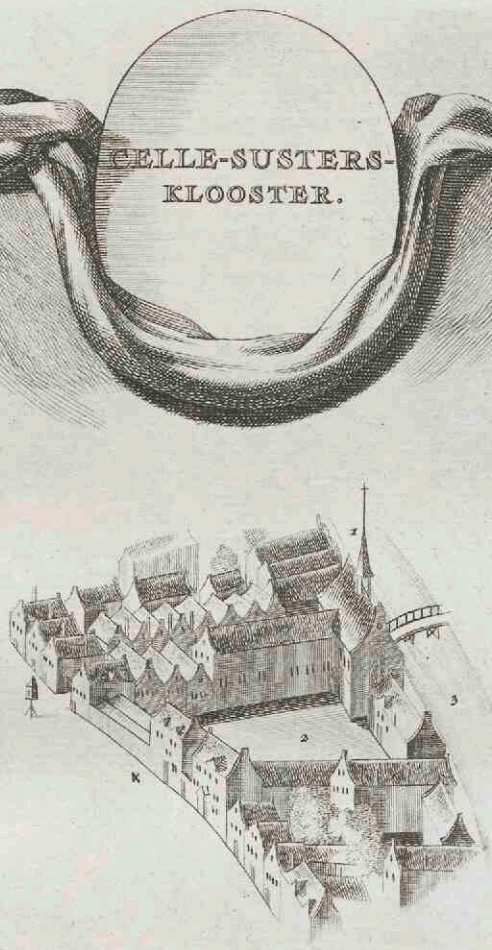
Vryheid der Stad te Water.

(*p*) Reform. *bl.* 191.
(*q*) *Vide* Pontani Amſt. *Libr.* II. *Cap.* III. *p.* 71.
(*r*) *Uit* een geſchreeven Lyſt van dezelven.
(*s*) *Uit* een geſchreeven Lyſt der Inkomſten van het Pauliniaanen-Klooſter.

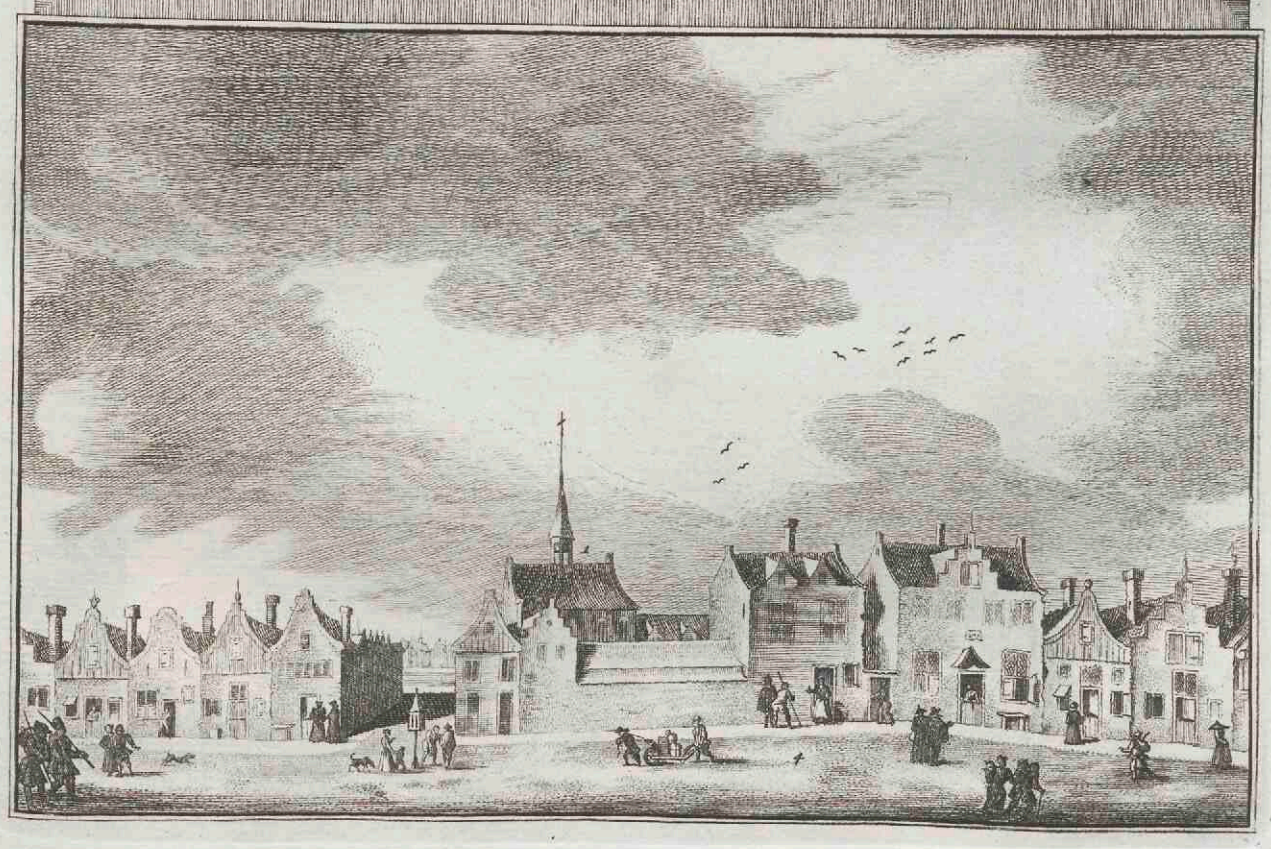
(11) Commelin meent (bl. 170) na Domselaar (III. Boek bl. 191.) dat deeze ſtraat ten onregte *Warmoesſtraat*, naar zekere *Warmoestuinen*, genoemd wordt, en eigenlyk *Warmeſtraat* heeten moeſt, om dat dezelve *warmer* was dan de naaſtgelegen *Zeedyk*, daar men bloot ſtondt voor de guure Noordooſten-winden. Doch wy houden ons aan den ouden en gewoonen naam, die overal, in de oudſte Schepenen-Brieven en andere egte ſtukken, voorkomt, en ook by den eerſten bekenden Beſchryver van Amſterdam (*ad calcem* Pontani p. 5.) gelezen wordt. *Eſt etiam*, zegt hy, *in hac* [vetere] *parochia, platea Olerum dicta.* 't Is waar, dat de ſtraat, van welke wy ſpreeken, in de Kaart van Cornelis Anthoniszoon, de *Warmesſtraat* heet: 't welk weinig van *Warmeſtraat* ſchynt te verſchillen. Doch *Warmesſtraat* is eigenlyk *Warmoesſtraat*, 't welk klaarlyk blykt, uit de Grondtekening van het Minderbroeders-Klooſter, in 't jaar 1578 gedaan, door Joost Jansz., gezeid Bilhamer: in welke de *Moestuin* de *Wermestuyn* genoemd wordt.

(*t*) *Uit* geſchreeven Aantekeningen, het Gaſthuis betreffende.

CELLE-SUSTERS-KLOOSTER.

1. De Kerk.
2. De Binne-plaats.
3. O. Z. Agter-burgwal.
4. De Zeedyk.

Molen aangeduid wordt, door de *Molenſteeg* op den Zeedyk, die, van ouds, een toegang naar denzelven geweeſt zal zyn. En zo de Molen over deeze ſteeg op den dyk geſtaan hebbe; dan zal de lengte van *vyftig roeden* langs denzelven, ons niet verder brengen, dan tot op de hoogte van de Waterpoortsſteeg, daar de Vryheid der Stad aan deeze zyde zig bepaalde. Wie Heer Willem van Oudshoorn, de Stigter van deezen Molen, geweeſt zy, kan by VAN LEEUWEN (*v*) worden nagezien, die egter niet meldt, dat hy het Ampt van Rentmeeſter van Graave Willem den III. bekleed heeft; 't welk my, uit eenen Brief van den jaare 1333 (*w*), gebleeken is.

Gebouwen der Stad, ten deezen tyde.

Eer wy geheellyk afſtappen van de bepaaling van Stads Vryheid in 't jaar 1342, moeten wy alleenlyk nog aanmerken, dat 'er, ten deezen tyde, zekerlyk verſcheide Weereldlyke, en vooral Kerkelyke gebouwen binnen de Vryheid geſtigt waren, ſchoon men niet zeker weet welken. Van de Oude Kerk en Lieve-Vrouwe-Kapel, is het klaar: van eenige andere Godsdienſtigen geſtigten, gelyk van de Heilige-ſtede, thans de Nieuwe-zyds-Kapel, meer of min waarſchynlyk. Vermoedelyk, was 'er ook een openbaar *School* in de Stad, om dat, in den zelfden Brief van 't jaar 1342, de begeeving van het School-ambagt aan de Stad gelaaten werdt. En 't is waarſchynlyk, dat deeze School, aan of in de Oude Kerke, de Kerſpelkerk der Stede, zal geplaatſt geweeſt zyn. Immers, in laater' tyd, hadden de beide Parochie- of Kerſpelkerken van Amſterdam, en veelligt ook verſcheiden' Kloofterkerken haare Schoolen (*x*). Een Stadhuis is 'er, ongetwyfeld, geweeſt, gelyk wy reeds hebben aangemerkt. En naardien Graaf Willem de III., in 't jaar 1323, bevolen hadt, dat het Ooſterſch Bier ook te Amſterdam vertold zou worden (*y*); zal 'er, waarſchynlyk, tot het ontvangen van deeze en andere Tollen, ook een Tolhuis opgeregt geweeſt zyn. Ondertuſſchen, lagen 'er, binnen de Stads graft, en vooral ten Weſten en ten Zuiden, nog veele erven ledig, die tegen 't einde der veertiende, en in 't begin der vyftiende eeuwe, betimmerd werden.

School.

De Vryheid der Stad wordt uitgebreid.

De Koophandel deedt de Stad zo ſpoedig aanwaſſen, dat men, na ruim veertig jaaren, om eene nieuwe uitbreiding haarer paalen denken moeſt. De vermaardſte Koopſteden van Europa hadden, omtrent deezen tyd, een verbond opgeregt; en 't blykt, uit egte ſtukken van den jaare 1370, dat Amſterdam toen reeds onder deeze Koopſteden geteld werdt (*z*). Men kan van het toeneemend vermogen der Stad rekening maaken, uit de boete van tien duizend Schilden, van vierentwintig Dordrechtſche of Vlaamſche grooten ieder Schild, welke zy, in 't jaar 1366 [1367], aan Hertoge Albrecht, Ruwaard van Holland, opbrengen moeſt (*a*): 't welk, ten dien tyde, eene zeer aanzienlyke ſomme was. De zelfde Ruwaard vermeerderde, derhalve, by eenen Brief van den zevenden January des jaars 1386 [1387] (12), de Vryheid der Stad, van *der ouder Vribede*, *die* zy toen hadt, *tot hondert gaerden* of roeden (13) *toe*, *ter goeder ſchepe* (14), *gaende al om die Stede te Water ende te Lande*; met verlof om *dit ruum* te mogen betimmeren en bewoonen, *elck op 't zyne die daar binnen erve leghende hebben* (*b*). Sommigen hebben geſchreeven (*c*), dat de Vryheid der Stad, by deezen Brief, niet vermeerderd werdt, dan tot aan den Oude- en Nieuwezyds-Agterburgwal: en indien zy hiermede alleenlyk willen zeggen, dat de eigenlyke Stad, van omtrent deezen tyd af, binnen de Agterburgwallen, toen de *nieuwe graft* genoemd, beſlooten geweeſt is, kan men hun zeggen aanneemen. Doch de Vryheid of Jurisdictie der Stad ſtrekte zig, volgens den Brief van Hertoge Albrecht, een goed ſtuk wegs buiten de Stads *nieuwe graft*, of Agterburgwal. Men behoeft, om hiervan overtuigd te zyn, ſlegts eene Kaart van Amſterdam voor zig te leggen, en met de paſſer honderd roeden te meeten,

(*v*) Batav. illuſtr. *bl.* 1045.
(*w*) *Zie* MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 544.
(*x*) *Zie* WALICH SYVAERTS Roomſche Myſter. ontdekt, *Voorreden*.
(*y*) *Zie* MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 321.
(*z*) *Zie* LUNICH Reichs Archiv. *Part. Spec. Cont.* IV. 2 *Th. 9 Abth. p.* 8. DUMBAR Deventer *bl.* 540.
(*a*) *Zie* MIERIS Charterb. III. *Deel*, *bl.* 184.
(*b*) Handv. *bl.* 11. [6].
(*c*) LE LONG, *bl.* 228.

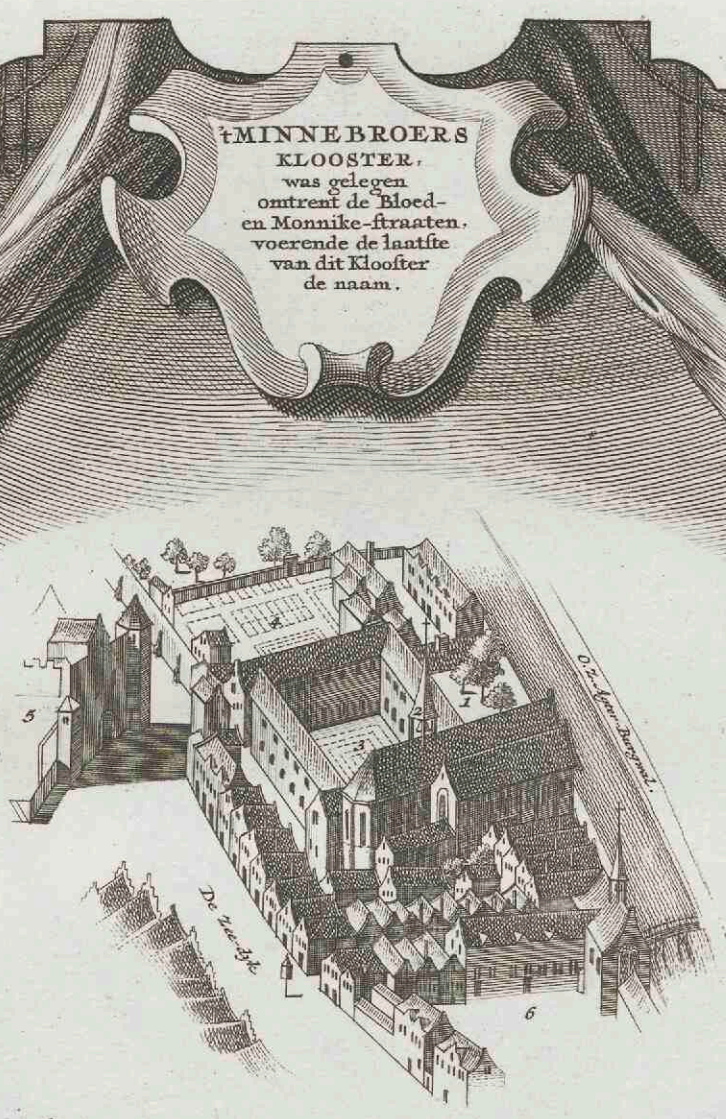
(12) In MIERIS *Charterboek*, ſtaat deeze Brief tweemaal, eens verkeerdelyk, op 't jaar 1380. III. Deel, bl. 362: en eens op 't regte jaar 1386. III. Deel, bl. 430.

(13) 't Woord *gaerden* wordt met het woord *roeden* verklaard, in het Privilegie van Maximiliaan en Filips, van den zesden February des jaars 1488 [1489]. Zie *Handv.* bl. 14. [42].

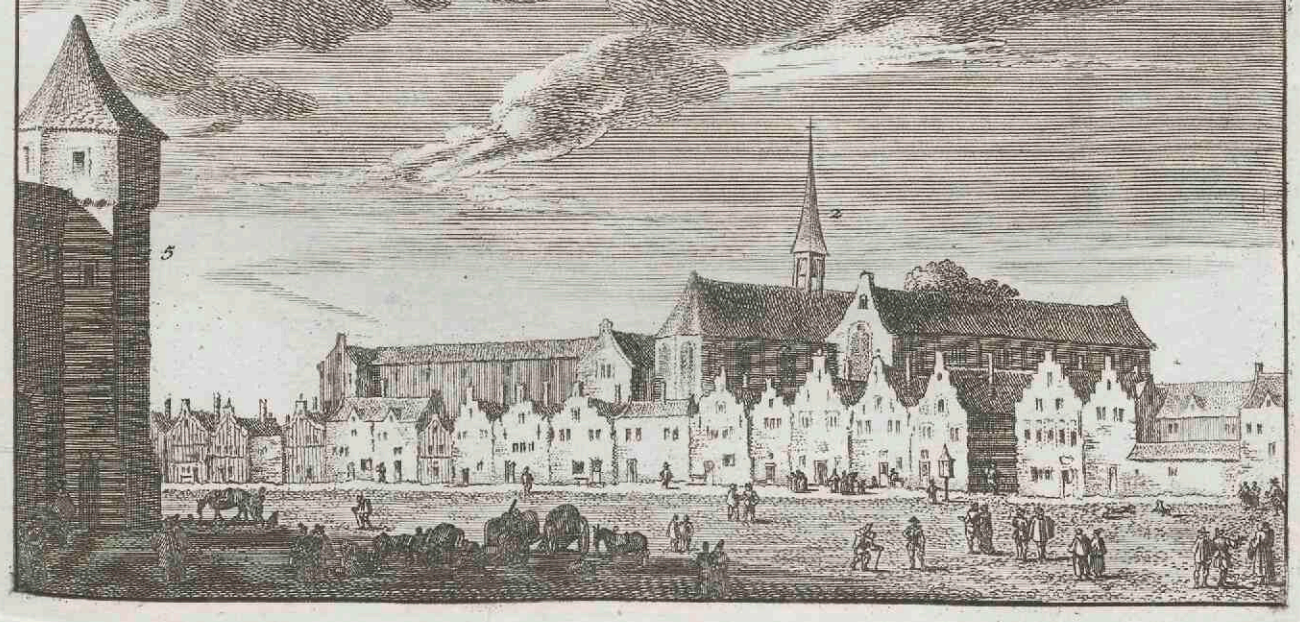
(14) My ſtaat niet voor, deeze uitdrukking, *ter goeder ſchepe*, immer, in eenig oud Stuk of Schrift, gelezen te hebben. De betekenis derzelve is duister. Waarſchynlykſt is 't my, dat 'er door verſtaan wordt, dat de Vryheid zig, *in eene goede* of *bekwaame gedaante* of *ſtrekking*, rondsom de Stad, uitbreiden moeſt. In 't Engelſch, zegt men nog *Shape*, voor *gedaante*, *geſtalte*, *vorm*, *fatſoen*. Men weet, dat onze oude Taal veel overeenkomſt met het Engelſch heeft. En *Schepe* heeft geen minder overeenkomſt met het Engelſch *Shape*, dan ons *Schaduw*, *Schaamte*, *Scherp*, *Schip*, met het Engelſch *Shadow*, *Shame*, *Sharp*, *Ship*.

't MINNEBROERS KLOOSTER,

was gelegen omtrent de Bloed- en Monnike-ſtraaten, voerende de laatſte van dit Kloofter de naam.

1. d'Ingang. 2. De Kerk. 3. De Plaats.
4. De Tuyn.
5. St. Antonis Poort.
6 Gedeelte van 't Celle susters-Kloofter.

ten, van de Oude- en Nieuwe-zyds-Voorburgwallen af, zynde deezen de *graft* geweeſt, binnen welke de *oude vrihede* der Stad, in den Brief van den jaare 1342, bepaald geweeſt was: en die honderd roeden zullen zig veel verder dan de twee Agterburgwallen uitſtrekken: zy zullen ons brengen, ten Ooſten, tot over de Nieuwemarkt en Kloveniersburgwal; en ten Weſten, tot omtrent de Keizersgraft. De Stad is, derhalve, binnen de twee Agterburgwallen, bepaald geweeſt; doch haare Vryheid heeft zig merkelyk verder uitgeſtrekt. En deeze Vryheid werdt ook al ſpoedig betimmerd. Immers wy hebben, hier voor (bl. 10) reeds gewaagd van twee Brieven van de jaaren 1415 en 1425, waarin geſproken wordt van het S. Paulus-Broeders Klooſter, nu het S. Joris Hof, welk men weet buiten den Oude-zyds-Agterburgwal te ſtaan; als gelegen, niet binnen de Stad, maar *binnen der* Vrihеden *van Aemſtelredamme*, buten *ander ſtede nye grafte*. De Stad zelve werdt ook meer en meer bebouwd. Het getal der Klooſteren, Gaſthuizen en andere Godsdienſtige Geſtigten nam ſterk toe. De welvaart der ingezetenen, die van tyd tot tyd aanwies, lokte de Geeſtelykheid van alle oorden herwaards. Hertog Albrecht begunſtigde het opregten der geeſtelyke geſtigten (*d*); waarom het getal derzelven, terwyl hy regeerde, zeer vermeerderde, te Amſterdam. Zelfs werden 'er, ten zynen tyde, twee Klooſters buiten de Stad geſtigt; een van *Regulieren*, een ſtuk wegs buiten de Vryheid ten Zuiden, op de hoogte der Keizersgraft, by de Utrechtſcheſtraat (*e*), en een van *Karthuizers*, ten Weſten, ook omtrent honderd roeden buiten de Vryheid, ter plaatſe waar nu het Karthuizers Kerkhof is (*f*). Van de jaarlykſche *Pitancie* of maaltyd, die *Margriete Heertgens*, Huisvrouw van *Bartholomeus Jacobszoon*, Burgemeeſter der Stad, in laater' tyd, aan dit Klooſter beſprak; en van het lekker leeven der Karthuizeren kan men, by Walich Syvaerts (*g*), een omſtandig berigt vinden. In de *vermeerderde Chronyk* van Beka, wordt de ſtigting van dit Klooſter geſteld op het jaar 1393. Ook leeſt men daar, dat 'er, ten zelfden tyde, een Nonnen-Klooſter by Amſterdam geſtigt werdt (*h*). Maar van dit Nonnen-Klooſter vind ik nergens eenig beſcheid. Miſſchien moet het niet *by*, maar *in* de Stad gezogt worden; of miſſchien heeft de Schryver van het Mannen-Klooſter der Regulieren, by verzinning, een Nonnenklooſter gemaakt. Tot het ſtigten van het Regulieren-Klooſter is eerſt in 't begin des jaars 1395 verlof gegeven (*i*).

Doch het aantimmeren van Burgerwoningen langs de Oude en Nieuwe graft, was egter niet zo algemeen, of het Geregt keurde, op den twee en twintigſten April des jaars 1399: *So wie ſyn erven tuſſchen die twee Graften niet en betimmert, die ſal houden ende maecken een ganck, buyten aen die oude Grafte acht voeten breet, alle de Stede alomme; ende binnen aen den nye Grafte een ganck houden ende maecken zes voeten breet die Stede alomme, by* XL. *ſchellingen Hollandſch, uytgezeyt Zuytwaart van der* Canoniſſen-Brugge, *by de oude Graft* (*k*). Uit deeze Keure blykt, dat de buitenzyde van de *oude Graft* of Voorburgwal nog niet alomme betimmerd was, veel min de *nieuwe Graft*, of Agterburgwal; langs welke, zelfs aan de binnenzyde, nog ledige erven lagen. Men oordeelde hierom, dat de eigenaars der erven van de buitenzyde der *oude* en van de binnenzyde der *nieuwe Graft*, elk op zyn erf, tot geryf der voorbygangeren, langs de graften, eenen gang of ſtraat leggen moeſten, die, langs de buitenzyde van de oude Graft, agt, en langs de binnenzyde van de nieuwe Graft, zes voeten breed zyn moeſt. Zo men, derhalve, onderſtelt, dat, langs de twee gemelde zyden der twee Graften, geene huizen geſtaan hebben, heeft de ruimte tuſſchen die twee graften zig vertoont als een laan of weg, ter wederzyde met twee ſteenen paden belegd, en miſſchien in 't midden met gras begroeid. Waarom nu, langs de binnenzyde der *nieuwe Graft*, *Zuytwaarts van der Canoniſſen-brugge*, geen weg van zes voeten breed behoefde gelegd te worden, zal men ligtelyk begrypen, als wy zullen hebben aangeweezen, waar deeze *Canoniſſen-brugge* geweeſt zy. Uit veele oude brieven blykt, dat de *Canoniſſen* dezelfden zyn als de *oude Nonnen*, die, voor het einde der veertiende eeuwe, een Klooſter bewoonden, welk buiten de *nieuwe graft* aan de oude zyde geſtigt was, op de plaats daar nu het Gaſthuis en Oude-mannenhuis ſtaat (*l*). Een Opdragtbrief van den vierden April des jaars 1460, die in 't S. Joris-Hof bewaard wordt, en waarvan ik een affchrift voor my hebbe, begint in deezer voege: *Wy ſuſter Dyert Jacobs dochter, Prio-*

Keur wegens het leggen van eenen gang of weg, van 't jaar 1399, verklaard.

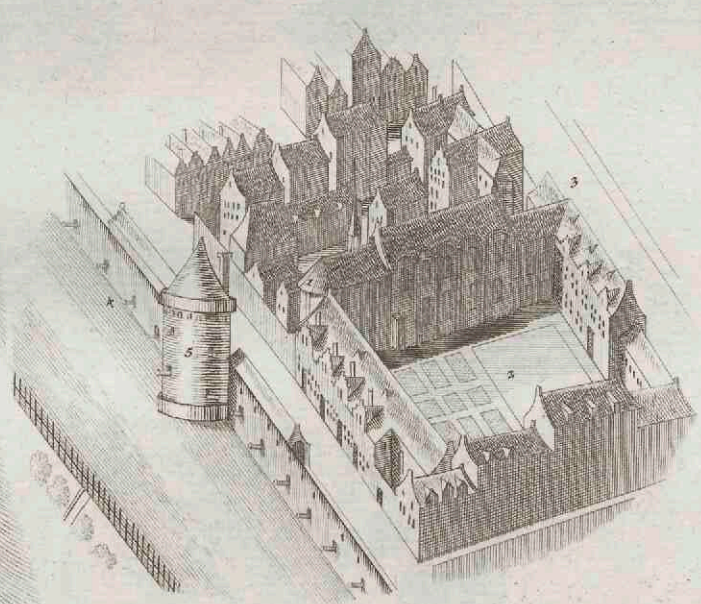
Aanwyzing waar de Canoniſſen-brug gelegen hebbe.

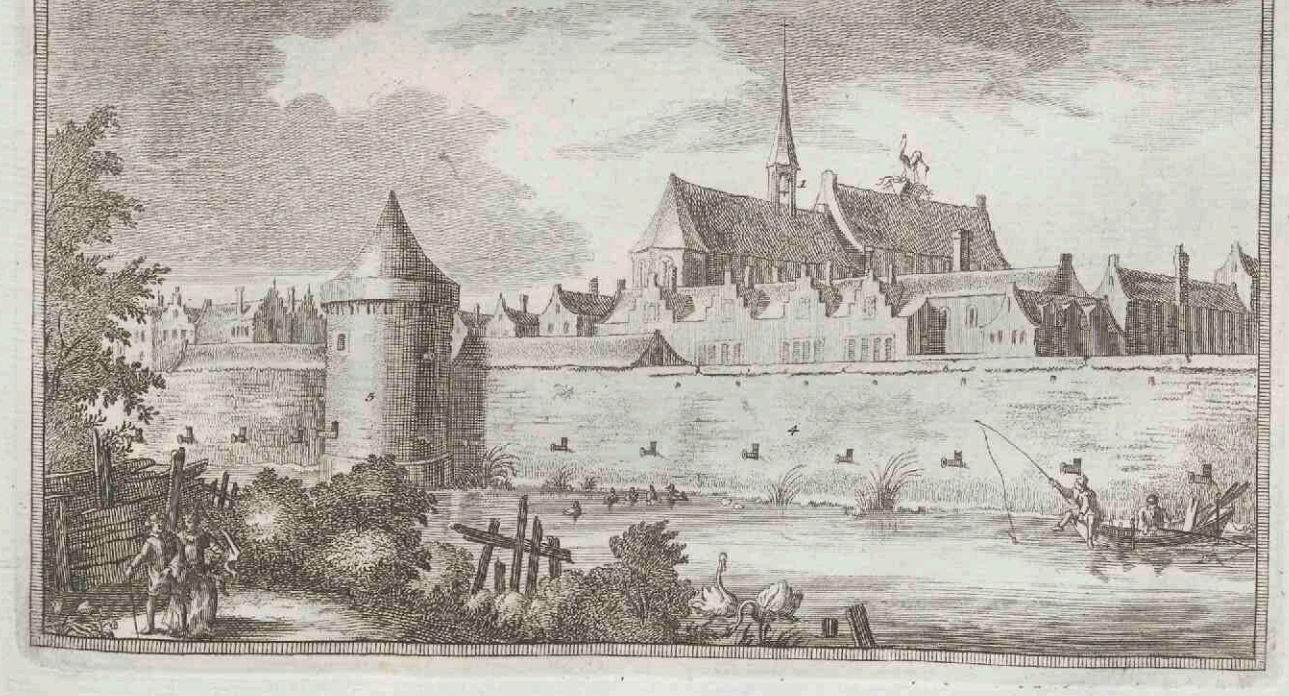
(*d*) *Zie* zyne Brieven by van Heussen en van Ryn, Kerk. Oudh. IV. *Deel*, *bl.* 200, 206.
(*e*) *Zie* Commelin, *bl.* 203, 204.
(*f*) *Zie* Commelin, *bl.* 206.
(*g*) Roomſche Myſterien ontdekt, *f.* 67. *vers.*
(*h*) Matthæi Analect. *Tom.* III. *p.* 292.
(*i*) *Zie den* Brief *by* Dapper, *bl.* 324. *en* Le Long, *bl.* 241.
(*k*) *Zie* Commelin, *bl.* 209.
(*l*) *Zie* Commelin, *bl.* 544.

't BETANIE-KLOOSTER.

1. De Kerk
2. De Plaats
3. De O.Z. Agter-burgwal
4. Des Stads-vest

5. Deeze Toren vindt men genoemt der bekeerde Zusteren Toren of Agter de bekeerde.

Priorin en 't ghemeene Convent der Canonisſen Regulieryſſen des Cloiſters Marienvelde, *gheheten* die oude Nonnen, *binnen der Stede van Aemſtelredam, doen conde alle luden, dat wy wittelic ende wel vercoft hebben den breuderen van der derden Oerden van Sinte Paulus Convent, binnen derſelver Stede*, [nu het S. Joris Hof], *een erve gelegen an die Noertſide van de breuderen voorſ. ſtreckende van der Stede graft* [den Oude-zyds-Agterburgwal] *an Jan van Ghelres Tuyn.* Uit deezen brief blykt klaarlyk, dat de *Canoniſſen* en *oude Nonnen* dezelfde zyn. De *Canoniſſen-brugge* nu vind ik in eenen veel ouder' Schepenen-brief van den jaare 1396, die in 't Gaſthuis, *Laade* LXXV., bewaard wordt, en aldus begint: *Wy Jan Jans Soen en Heynric Hoec Dircxſoen, Scepene in Aemſtelredamme, oirconden dat voir ons quam Pieter Hoſe, ende gaf eenen vrien eyghendoem den Canoniſſen Reguliers, gheleghen binnen der Vriheden van der Stede voerſ. van den erue, van den tymmert en houte dat daer op is, ghelegen tuſſchen den twien graften, up tie zuutſide van der* Canoniſſen-brugge, *daer die Canoniſſen an beyde ſiden an gheëruet ſin, en gheliede* enz. Uit deeze woorden blykt, dat de *Canoniſſen-brug* nergens anders kan gelegen hebben, dan op of omtrent de plaats, daar nu de brug voor de poort van 't Gaſthuis, over den Oude-Zyds-Agterburgwal, legt. Ook ziet men hier, in de groote Kaart van *Cornelis Anthoniszoon*, regt voor het Klooſter der Canoniſſen of oude Nonnen, eene brug afgebeeld.

Maar zo deeze de Canoniſſen-brug is, dan blykt de reden, waarom men, ten Zuiden van dezelve, van de *nieuwe* naar de *oude graft* toe, geene ſtraat van zes voeten breed behoefde te leggen. De *oude* en *nieuwe graft* liepen hier, van ouds, gelyk zy nog doen, zo digt aan elkanderen, dat de gang van agt voeten breed, die langs de *oude graft* loopen moeſt, genoeg aan 't oogmerk voldeedt. Wy hebben de plaats deezer *Canoniſſen-brugge* hier wel willen aanwyzen, om dat COMMELIN dezelve, vergeefs, agter de Oude Kerk gezogt (*m*), en LE LONG (*n*) Commelins misſlag wel gezien; doch de nette plaats der brugge niet aangeweezen heeft.

Aanwas der Stad, in 't begin der vyftiende eeuwe.

De Stad nam, in den aanvang der vyftiende eeuwe, zo merkelyk in welvaart toe, dat het aanwaſſend getal der Ingezetenen eene nieuwe Kerſpel-Kerk aan de Weſtzyde of Nieuwe-zyde vorderde, die, omtrent het jaar 1410, geſtigt werdt.

(*m*) *Bl.* 209. *Aant.* b.
(*n*) Reform. *bl.* 240.

Naar deeze Kerk, ſedert de *Nieuwe Kerk* genaamd, die aan de H. Maagd werdt toegewyd, en niet, gelyk LE LONG (*o*) wil, naar de Lieve-Vrouwe-Kapel, werdt de Nieuwe-zyde, ſedert, dikwils, *Onze Lieve Vrouwe Parochie* genoemd; gelyk de Oude-zyde *S. Nicolaas Parochie* geheeten werdt, om dat de Kerk dier Parochie, thans de Oude Kerk, aan S. Nikolaas was toegewyd. De Klooſters waren, in de veertiende, en in 't begin der vyftiende eeuwe, ook zo zeer toegenomen in de Stad, dat Hertog WILLEM VAN BEIEREN den Klooſterlingen, in 't jaar 1411, verboodt, aldaar eenige erven meer aan te koopen (*p*): welk verbod egter kwalyk naargekomen werdt. De Regeering kogt, omtrent deezen tyd, ook een of twee Huizen op *die Plaetſe* of Dam, tot een *Stedehuis* (*q*): en men ſtigtte verſcheide Gaſthuizen en Huis-Zittenhuizen. De erven binnen de *nieuwe graft* werden meer en meer betimmerd. zelfs bouwde men, naar 't ſchynt, omtrent het midden der vyftiende eeuwe of eerder, reeds aan de buitenzyde der nieuwe graft, Burgerwooningen, na dat men aldaar, aan de Oude zyde, met het ſtigten van Klooſteren begonnen was. Ook is toen, vermoedelyk, eene derde Stads graft, nu de Singel en Kloveniers-burgwal, gegraaven: 't welk onder anderen blyken kan uit den naam van *middelſte graft*, die, ten deezen tyde, aan den Oude-zyds-Agterburgwal gegeven werdt (*r*). Wyders, lees ik, in eenen Schepenen-brief van den jaare 1447, dat aan 't Margrieten-Klooſter in de Nes opgedraagen werdt *een Warmoestuyne, twee roeden wyt, gelegen up tie Karcſyde* [dat is, de Oude zyde] *over die uterſte grafte*: door welke *uiterſte graft*, men den Kloveniersburgwal ſchynt te moeten verſtaan; indien, door de *middelſte graft*, gelyk duidelyk blykt, omtrent deezen tyd, de Agterburgwal verſtaan werdt.

Poorten der Stad, in dien tyd.

In deeze graften, en in eenige poorten, beſtondt, ten deezen tyde, de voornaamſte ſterkte der Stad. Na dat haare houtenwallen, of andere ſterkten, in 't begin der veertiende eeuwe, geſlegt geworden waren, vindt men geen blyk, dat zy, van nieuws, rondsom bemuurd geworden is. Zulks ſchynt, niet voor het jaar 1480, gebeurd te zyn. Maar voor en op dien tyd, hadt de Stad reeds verſcheide Poorten. Men leeſt, in vroeger of even vroege Brieven der vyftiende eeuwe, van eene S. An-

to-

(*o*) Reform. *bl.* 181, 338.
(*p*) *Zie* Handv. *bl.* 111. [16].
(*q*) *Zie* den Brief by COMMELIN, *bl.* 254.
(*r*) Schepenen-brief van 't jaar 1455. by COMMELIN, *bl.* 209. *Aant.* a.

De
PAULUS BROEDERS.
ook
TERTIANEN,
nu de
OUDE-WAALE-KERK
en
St. JORIS-HOF.

1. De Kerk.
2. Woningen van Monniken.
3. Sebastiaans Toren.
4. De Hoogstraat.

5. De Tuyn, hier staat nu 't Oost Indis huis.
6. Hier is nu 't St. Joris-hof.
7. Stadts wal.

O. Z. Achter burgwal.

Stadts-gracht, nu de Colveniers-burgwal.

tonis-Poort (*s*), van eene Kerkzyde-, of Kerkſtraate- of Warmoesſtraat-Poort (*t*), ook de S. Olofs-Poort genaamd; van eene Nieuwendyker-Poort (*u*), van eene Byndwyker- of Byntwyker-Poort (*v*), en van eene Heilige-wegs-Poort (*w*). Veelligt zyn 'er nog eene of twee andere Poorten geweeſt, waarvan my egter geen duidelyk blyk voorgekomen is. De *S. Antonis-Poort* heeft aan den Zeedyk geſtaan, op of omtrent de plaats, alwaar tegenwoordig de Waag op de Nieuwemarkt is. De *Kerkſtraat-* of *S. Olofs-Poort* ſtondt aan 't einde van de *Warmoesſtraat*. De *Nieuwendyker-Poort* heeft geſtaan omtrent de plaats van de oude Haarlemmerſluis, aan den Nieuwendyk: de *Byndwyker-Poort*, die, in vroeger' tyd, de *Reguliers-Poort* plagt te heeten (*x*), in de Kalverſtraat, ter plaatſe daar nu de Oſſenſluis is. Het gedeelte der Kalverſtraat, ten Zuiden der Nieuwe-zyds Kapelle, en byzonderlyk ten Zuiden der Oſſenſluis, droeg den naam van *Byndwyk*, of *Bindwyk* (15). In eenen Schepenen-brief van den jaare 1434, wordt geſproken van een Huis en Erve, *gelegen in die Byndwyk, ter halver ſtraet tot aan die Bagyngraft:* en in eenen anderen van den jaare 1457, leeſt men van een Huis *in die Byndwyk, op ten hoek van de ſtraet, die men gaat totter Langebrugge toe* (*y*). Amſterdammers weeten, dat de Begynen-graft langs de Kalverſtraat loopt, en dat de Takſteeg, door welke men naar de Langebrug gaat, ook in de Kalverſtraat is. In eene Keur van den jaare 1487, wordt de Oſſenmarkt geſchikt in *die Byndewyk, tuſſchen den tween Reguliers-Poirten* (*z*). In eenen Schepenen-brief van den jaare 1471, die in 't Gaſthuis, *Laade* LXVI. bewaard wordt, lees ik van een *ſtucke Lants gelegen buten de Byntwycker Poorte, neffens die Molen, die men die papegaey of plagen te ſchieten.* De plaats, waar de Molen ſtondt, op welken de Schutters de papegaai, naar welke zy om prys ſchooten, vaſt maakten, ſchynt dezelfde, die ſedert tot eene Schuttersdoele geſchikt werdt. De Hand- en Voetboogſtraaten aan 't Spuy by de Kalverſtraat hebben 'er den naam nog van. De Bindwyker-Poort is, eerſt in 't jaar 1526, in January, afgebroken, en toen is aldaar de brug gelegd (*a*), die nu de Oſſenſluis genoemd wordt. De *Heiligewegs-Poort*, die ik, in 't jaar 1480, gemeld vinde, en die misſchien niet veel eerder gemaakt geweeſt is, ſtondt, volgens de Kaart van *Cornelis Anthoniszoon*, ten einde van de ſtraat, die nog de Heilige weg genaamd wordt, aan den Singel.

De Oorlog tegen de Utrechtſchen, die in 't jaar 1481 aanving, doch waarvan de beginſels reeds eenige jaaren te vooren beſpeurd waren, hadt der Regeeringe van Amſterdam aanleiding gegeven, om haare Stad, rondsom, met ſteenen muuren en toorens, te omringen, en dezelve daar door te ſterken tegen de aanvallen der Stigtſchen. De ongenoemde Beſchryver van Amſterdam, door Pontanus uitgegeven, die deezen tyd beleefd heeft, ſpreekt van dit werk, met deeze woorden (*b*). „ Amſterdam is, „ zonder muuren, en alleenlyk met eene „ diepe graft omvangen geweeſt, tot in „ 't jaar 1482. Toen hebben de Burgers, „ aangezet door den nood des Oorlogs, de „ Stad, in den tyd van een jaar, voor 't „ grootſte gedeelte, met eenen muur en „ ſchoone toorens omringd, *na dat zy daar-* „ *toe van de nabuurige Haarlemmers, ten* „ *deele tot wederopzeggens toe, ten deele on-* „ *der zekere laſtige verbindteniſſe, verlof* „ *verworven hadden.* Voorts, hebben zy, „ in de volgende jaaren, het overige ge- „ deelte van den muur, met twee Poor- „ ten, de S. Antonis-Poort en de Regu- „ liers-Poort, voltooid, behalve langs het „ gedeelte der Stad aan den Y-kant; waar „ het

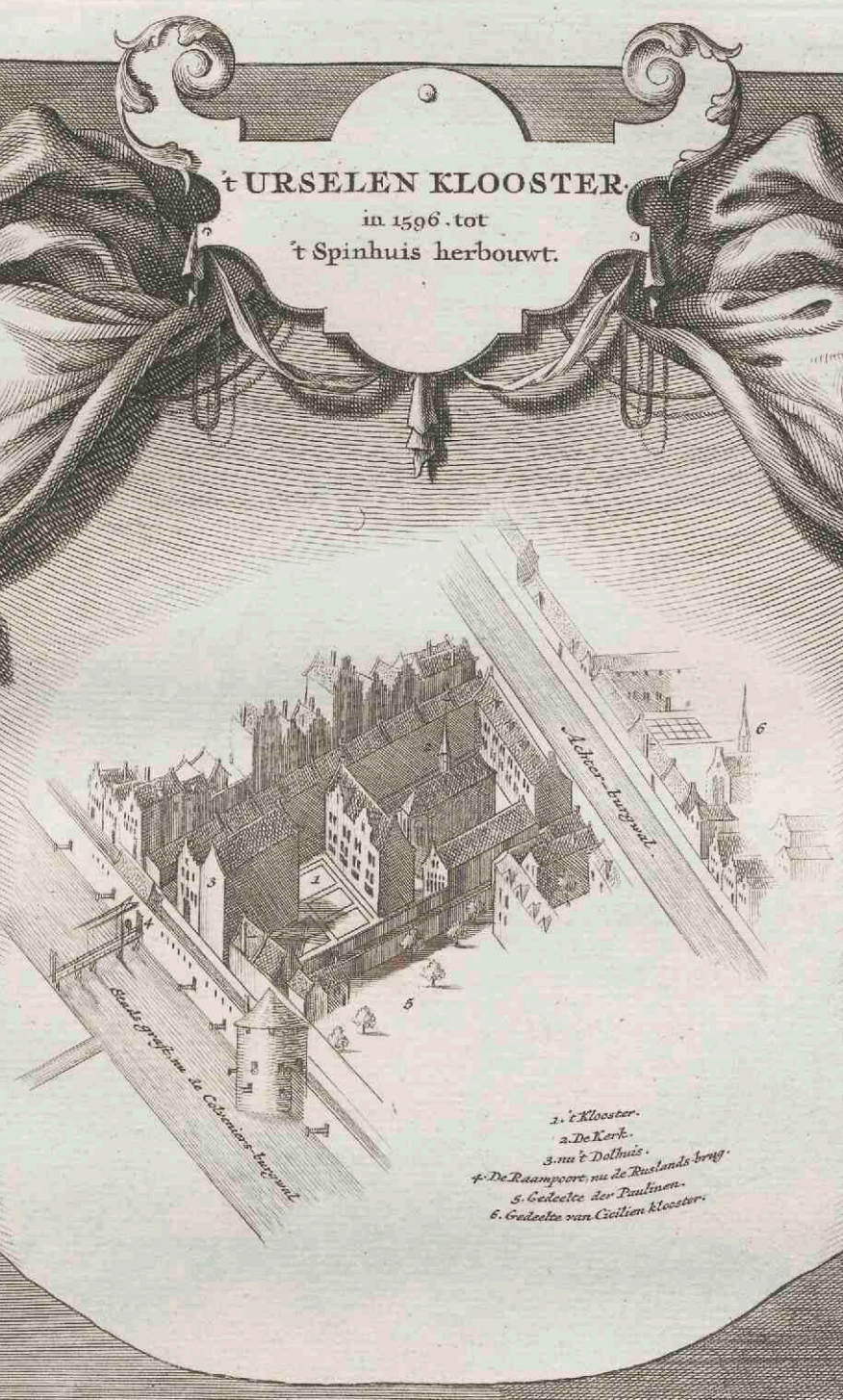
De Stad wordt, met muuren, Poorten, en Toorens, omringd, kort na 't jaar 1480.

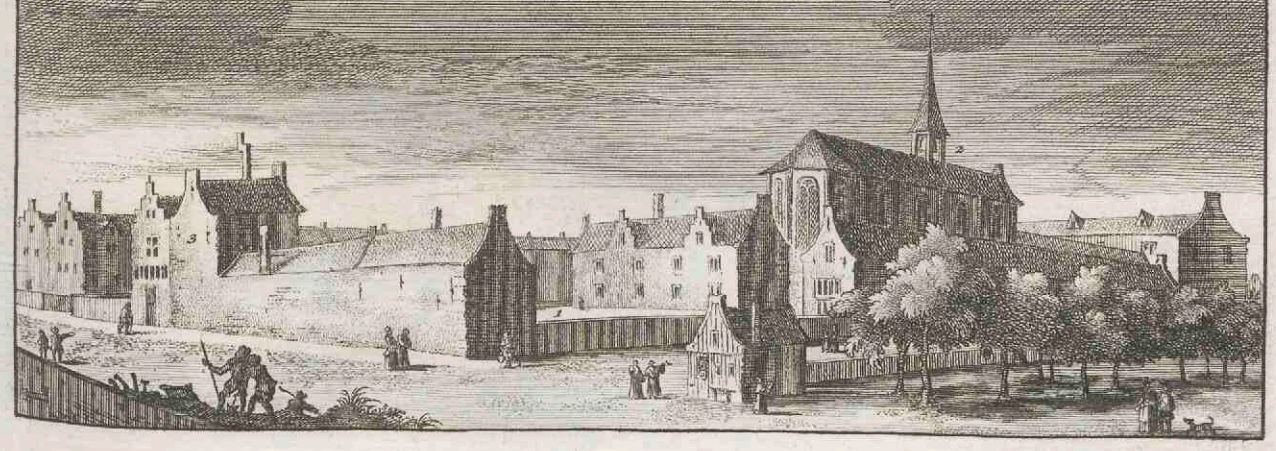
(*s*) *Zie* een Brief *van* 1469. *by* Commelin *bl.* 192.
(*t*) *In* Brieven *van de jaaren* 1424 en 1431. *en* Groot Memoriaal *N.* I. *f.* 279. *verſo.* Keurb. A. *f.* 101.
(*u*) Schepenen-Brief *van* 1461. *by my.*
(*v*) Brieven *van* 1420, 1441 en 1471. *by my. Zie ook* Commelin, *bl.* 172.
(*w*) Schepenen-brief *van* 1480. *by my.*
(*x*) Keurb. A. *f.* 158. *verſo.*
(*y*) *Zie* Commelin, *bl.* 172 *Aant.* b.

(15) Domselaar (III. Boek, bl. 193), en Commelin (bl. 172), uit hem, ſchryven ook *Bentwyk*: doch deeze ſpelling is my in geen oud ſtuk voorgekomen. Zy bekennen ook, niet te weeten, wat de naam *Bentwyk* of *Bindwyk* betekenen mag. Doch de vergelyking van eenige oude ſtukken heeft my zulks klaarlyk doen ontdekken. *Bintwyk* of *Bindwyk* is niet anders dan *Binnenwyk*: en *Bindwyker-Poort*, *Binnenwyker-Poort*. In de Keur van 't jaar 1487, die wy terſtond zullen aanhaalen, leeſt men *Byndewyk*, eene verkorting van *Binnendewyk*, en in eene andere van den zesentwintigſten Auguſtus 1502 (*Keurb.* B. f. 68.), duidelyk *Binnenwyk*, wordende in dezelve, bevolen, geene Oſſen te koop te ſtellen, dan tuſſchen *die Binnenwycker Poirte ende die Reguliers Poirte.* Men gaf, aan dit gedeelte van de Kalverſtraat, den naam van *Binnenwyk*, die eerlang in *Bindwyk* veranderde, tot onderſcheiding der *Buitenwyk* of *Buurt buiten de Poorte*: en vooral werdt deeze naam gemeenzaam, na dat de nieuwe Reguliers-Poort, in 't jaar 1480 of daaromtrent, geſtigt was: even als, na 't ſtigten der nieuwe Haarlemmer-Poort, ten zelfden tyde, de oude, die nog eenige jaaren ſtaan bleef, de *Binnewycker Haerelemmer-Poerte* genoemd werdt; gelyk blykt, uit eene Verklaaring van den zevenden November 1493, te vinden in 't *Groot-Memoriaal*, N. I. f. 299.

(*z*) Keurb. A. *f.* 158. *verſo.*
(*a*) Groot-Memoriaal, *N.* 1. *f.* 328. *verſo.*
(*b*) *Ad calc.* Amſt. Pontani, *p.* 4.

't URSELEN KLOOSTER
in 1596. tot
't Spinhuis herbouwt.

„ het geweld der Schepen nu, door drie
„ ryen paalen, wordt afgekeerd. [*Fuit autem*
„ *Amſterdam absque muris, foſſa tantum pro-*
„ *funda circumdatum, uſque ad annum* 1482.
„ *tunc urgente bello cives animati oppidum uni*
„ *anno pro majori parte muro ac turribus pul-*
„ *cherrimis cinxere*, venia ad ad a vicinis
„ Harlemenſibus partim precariò partim
„ titulo oneroſo obtenta. *Demum annis ſe-*
„ *quentibus reliquum murorum cum duabus*
„ *portis, ſcilicet S. Anthonii & Regularium,*
„ *compleverunt, præter eam oppidi partem,*
„ *quæ Tya fluvio abluitur, & nunc tribus*
„ *palorum ordinibus contra vim navium clau-*
„ *ditur*"].

Aanmerkingen over een oud verhaal desaangaande.

Wy zullen, over deeze woorden, die in verſcheide opzigten duiſter zyn, eenige korte aanmerkingen maaken.

Stads oude Grafften.

1. Wanneer hier gezeid wordt, dat Amſterdam, tot in 't jaar 1482, met eene diepe graft omringd geweeſt is, moet men, door deeze graft, in de oudſte tyden, de Voorburgwallen, in laatere tyden, de Agterburgwallen, en eindelyk den Singel en Kloveniersburgwal verſtaan.

Wanneer het bemuuren begonnen is.

2. Het bemuuren en verſterken der Stad is, waarſchynlyk, in 't jaar 1482, yverigſt voortgezet; doch het was, al eerder, begonnen. Men heeft nog eene Keur van den veertienden September des jaars 1481, waarby elk, *jongh of out, wyf of man, poorter of gaſt, wie hy ſy*, verbooden wordt, *eenige onſtant ofte verminderheyt* te *doen aen de muragien ende boſſen* (16) *van der Stede, alſoo wel die van outs gemaeckt ſyn* (17) *als* DIE MEN NU MAECKT, *ende desgelycx aen de ſtrate die men nu maeckt, ofte maken ſal, aen de veſten van der Stede* (c).

In wat zin, die van Haarlem gezeid worden, daartoe verſtaan wordt.

3. Doch het gene duiſterſt is, in de woorden van den ongenoemden Schryver, betreft het verlof tot het bemuuren der Stad, welk die van Amſterdam van het nabuurig Haarlem verworven zouden hebben, ten deele *precariò*, of *tot wederopzeggens toe*, ten deele *titulo oneroſo* of *onderlaſtige verbindteniſſe*, waardoor, veeltyds, het opbrengen of betaalen van zekere geldſomme verſtaan wordt. AMPZING, die (d) de woorden van onzen ongenoemden Schryver ook aangehaald; doch het woord *precariò*, verkeerdelyk, *door bidden*, overgezet heeft, maakt uit dezelven dit beſluit op:

lof gegeven te hebben.

„ *Hoe ver ook onſe* [Haarlems] *magt by*
ouds heeft uitgeſteken,
„ *Is dat aen Amſterdam niet merkelyk ge-*
bleken?
„ *Zy mogt het minſt niet doen aen muur,*
aen veſt, en wal
„ *'t Moſt Haerlems wille ſyn, en Haer-*
lems welgeval.

Ik weet niet, of anderen ook, gelyk *Ampzing*, geoordeeld hebben, dat Amſterdam zig niet verſterken mogt, dan met toeſtemming van Haarlem; maar ik weet wel, dat dit oordeel zeer ongegrond, en zeer ongerymd is. 't Is *ongegrond*, om dat van zulk eene zonderlinge magt van de eene Hollandſche Stad over de andere een egt en duidelyk bewys zyn moeſt; 't welk niemant, tot hiertoe, te berde gebragt heeft. Zo de Stad Haarlem ooit zulk een regt gehad hadt, en hiervan ſlegts het minſte bewys voor handen was, behoorde men het geplaatſt te hebben, in de jongſte uitgave der *Handveſten van Haarlem*. Doch men vindt daar, noch ergens anders, zo ver my bekend is, van zulk een zonderling regt eenigen den minſten ſchaduw van bewys. Te oordeelen dat Haarlem het waarlyk gehad hebbe, is, daarenboven, ten hoogſten *ongerymd*. Men plagt altoos verlof tot het bemuuren, verſterken en vergrooten eener Stad te verzoeken van den Souverain, den Graaf (e); en naderhand de Staaten van Holland: nooit van eene nabuurige Stad. De Steden overtroffen elkanderen, in ouderdom, rang, grootte, rykdom; maar hadden geen regt van gebieden over elkanderen, noch konden elkanderen beletten zig te ſterken, wanneer het haar, door den Graave, veroorloofd werdt.

Maar, zal men vraagen, wat betekenis hebben dan de woorden van den ongenoemden Schryver, die duidelyk zegt, dat Amſterdam verlof om zig te ſterken van het nabuurig Haarlem verkreegen heeft? Ik kan hierop niet dan by giſſing antwoorden; en zal elk van de gegrondheid myner giſſinge laten oordeelen.

4. Toen *Willem*, Zoon van JAN DEN

(c) Handv. *bl.* 706.

(16) *Boſſen* of *Buſſen* waren de ſtukken geſchuts, die op de veſten lagen. Zie *Keurboek* A. *f.* 115 *verſo.* 129 *verſo.*

(17) Hier uit ſchynt te volgen, dat de Stad, voor deezen tyd, ten minſten hier en daar, bemuurd en verſterkt geweeſt is. Ook wordt dit beveſtigd, uit eenen brief van Hertoge Filips van Bourgondie van den vyfentwintigſten July des jaars 1452, die, in de Oude Kerke, *Laade* VII., bewaard wordt, en gewaagt van eenen zwaaren brand van den vierentwintigſten May des gemelden jaars, waarin de *Poort, de Toorens en de Bolwerken tegen de Stad Utrecht* [*la porte, les tours, & les bolwercbs devers la Ville d'Utrecht*] door de vlam vernield werden. COMMELIN ſpreekt (bl. 1166. Aant. *b.*) ook van deezen Brief; die egter nog nooitin 't licht gegeven is, en hierom van ons, aan 't einde van dit I. *Boek*, onder de *Bylaagen* Letter A. gevoegd zal worden.

(d) Beſchr. van Haarl. *bl.* 358.

(e) *Zie* by voorb. MIERIS Charterb. I. *Deel. bl.* 357. II. *Deel, bl.* 722. III. *Deel*, bl. 45. BALEN Dordrecht, *bl.* 427.

LUCIA KLOOSTER,
nu
't Burger Meisjes-
Weeshuis.

1. De Kerk.
2. Ingang van 't Klooster
3. De Schaffery
4. De Binnen plaats

Grond van 't Begyne-hof
De Voor-burgwal nu de Boom-markt.
De Begyne-Sloot.

den II., die naderhand Graaf Willem de III. werdt, in 't jaar 1304, beval, dat Amſterdam zyne *bruggen breeken*, en zyne *veſten ſlegten* zou, behieldt hy zig, onder anderen, het regt voor, om uitſpraak te doen, over 't gene die van Amſterdam, zyns oordeels, jegens die van Haarlem, misdaan hadden, waarſchynlyk in den binnenlandſchen kryg, ter gelegenheid van het ombrengen van Graave Floris den V. ontſtaan. Zie hier zyne eigene woorden:

Vort houden wy noch ane onſe ſegghene, als wi willen, van alſulcke broke, als ſi [die van Aemſtelerdamme] misdaen hebben, jegens ons, jegens onſe porte van Harlem, *jegens onſe goede luden van Kenemerlant ende van Waterlant, ende jegens andere onſe goede luden, ſo wie dar ſyn, te verbeterene, na ſtonde en na onſtonde*: dat is, tydig en ontydig (*f*). Veelligt, heeft hy, of één zyner opvolgeren, naderhand, belaſt, dat Amſterdam zig niet van nieuws verſterken zou, zonder, vooraf, Haarlem, onder anderen, genoegen gegeven te hebben, wegens den eiſch, dien deeze Stad vooronderſteld werdt op Amſterdam te hebben. Het niet voldoen aan deezen eiſch zal mogelyk eene der redenen geweeſt zyn, waarom Amſterdam zo lang onbemuurd gebleeven is. Maar omtrent het jaar 1480, zal Amſterdam met Haarlem, wegens deezen ouden eiſch, overeengekomen zyn. Amſterdam zal Haarlem in zo verre voldaan hebben, dat Haarlem zig niet heeft willen kanten tegen het bemuuren van Amſterdam, terwyl Haarlem egter, op deezen tyd, nog niet geheellyk van zynen ouden eiſch ſchynt te hebben willen afſtaan; en hierom zal de ongenoemde Schryver zeggen, dat Amſterdam van Haarlem verlof verworven heeft om zig te ſterken, „ ten deele *precariò*, dat is, ter„ wyl Haarlem noch zekeren eiſch op Am„ ſterdam openhieldt, en ten deele, *titulo* „ *oneroſo*, of uit kragte der voldoeninge „ van zekere ſomme gelds". Men moet hierby nog in aanmerking neemen, dat Jongkheer Willem ook gewild hadt, dat de Amſterdammers hunne bruggen en veſten nimmer hermaaken zouden, *het en ſie*, zegt hy, *bi ons*, dat is, met ons verlof, *en bi onſen goeden luden van onſen Landen*. Maar onder die *goede luden* bekleedde de Stad Haarlem eene voornaame plaats; waarom derzelver verlof tot het bemuuren van Amſterdam, nevens dat van andere *goede luden*, veelligt, ook omtrent het jaar 1480, vereïſcht werdt, en gegeven is. Hoe 't zy, dit is, ten minſten, onzes oordeels, de waarſchynlykſte betekenis, welke men, zo lang ons geen meerder licht opgegaan is, geeven kan aan de woorden des Latynſchen Schryvers; wiens zeggen, om dat hy den tyd, waarvan hy ſchryft, beleefd heeft, wy niet loſſelyk verwerpen moeten; doch die, uit onkunde in zaaken van Regeeringe, 't gehandelde tuſſchen de twee Steden wel wat gebrekkelyk beſchreeven kan hebben.

Schilderyen Kaart der Stad van Cornelis Anthoniszoon.

Amſterdam kreeg, door deeze bemuuring, eene lang-ronde gedaante, en werdt, merkelyk toegenomen zynde in getal van huizen, in 't jaar 1536, in platten grond geſchilderd, en in 't jaar 1544, op twaalf bladen, in hout geſneeden, uitgegeven door Cornelis Anthoniszoon (17). Men houdt deeze Houtſnêe-Kaart, die Pontanus, Dapper, Domselaar, Commelin en Le Long, in 't koper, hebben doen naſnyden, voor het oudſte en beſte gedenkſtuk, dat ons van oud Amſterdam overgebleeven is. Wy hebben hierom dienſtig geoordeeld, de Stad, zo als zy zig, na de bemuuring omtrent den jaare 1480, vertoond heeft, op het geleide van deeze Kaart, die wy hier, insgelyks, verkleind, bygevoegd hebben, eens om en door te wandelen.

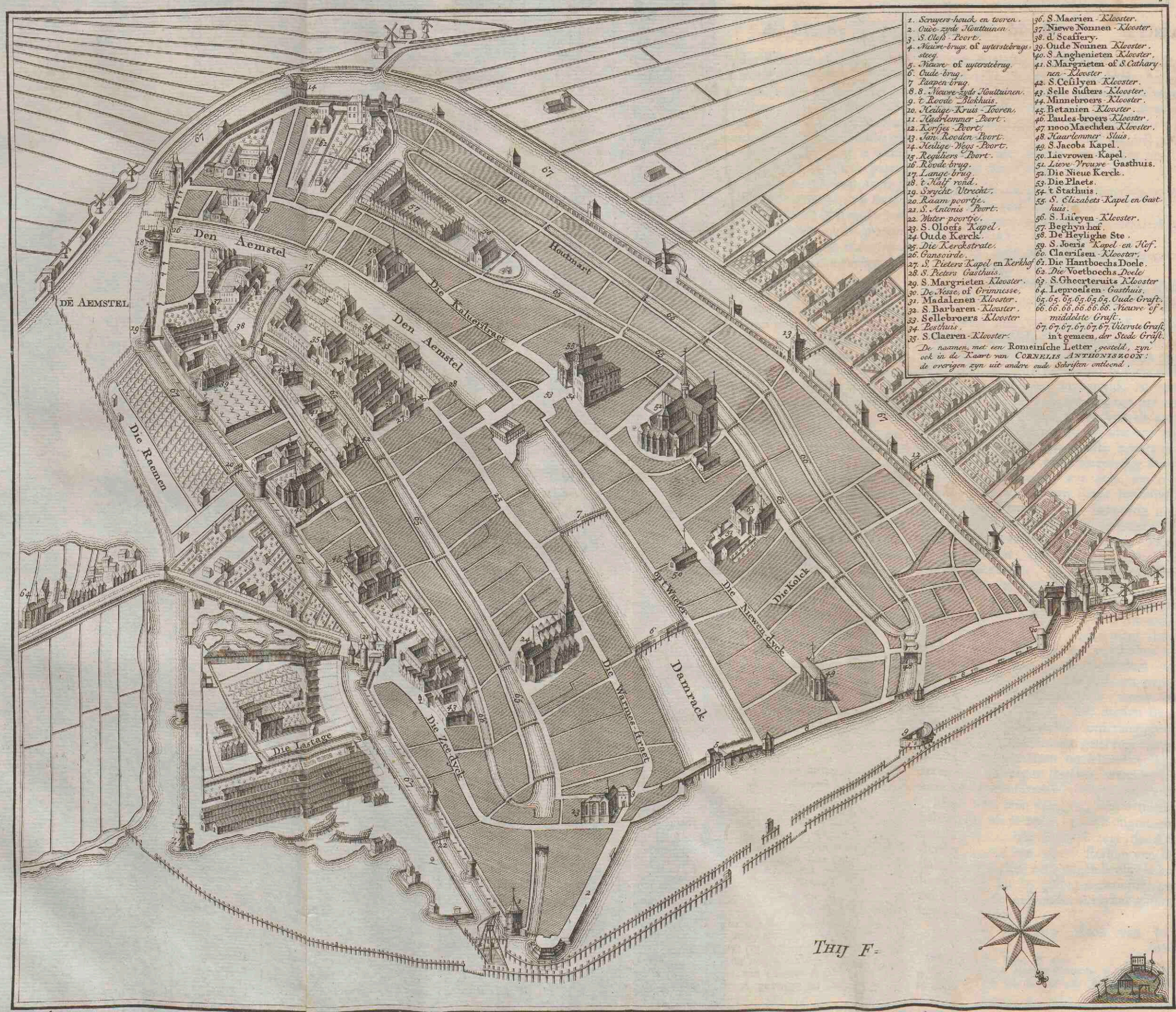
Omwandeling der Stad van buiten, ten deezen tyde.

De Kloveniers-burgwal en Gelderſche-kaai ten Ooſten, en de Singel ten Weſten, was nu de uiterſte graft der Stad geworden. De muur ten Ooſten begon aan den Schreijers-tooren, en eindigde in 't Weſten, pas beneorden de Haarlemmer-Poort, die toen ſtondt omtrent daar nu de nieuwe Haarlemmerſluis legt, aan den Haringpakkers-tooren: terwyl de Y-kant onbemuurd bleef. Wy beginnen het beſchouwen van deezen omtrek der Stad van den *Schreijers-tooren* af. Van hier, Weſtwaards voortgaande, ontmoet ons eerſt een uitſteekend hoofd met geſchut beplant, nu het Kamperhoofd: voorts de *Oude-zyds-Houttuinen*, nu de oude Teertuinen, daar de houtwaaren ſtonden: ten einde van welken, men, door de *S. Olofs-Poort*, regts af, kwam in de Nieuwebrugsſteeg, van ouds ook de *uyterſte brugsſteeg* genaamd (*g*) en langs dezelve, over de Nieuwebrug, toen nog, gelyk de overige bruggen in de Stad, van hout gemaakt, in de *Nieuwe-zyds-Houttuinen*, nu de Texelſche kaai en Haringpakkery. Omtrent op 't midden der nieuwe brugge, ſtondt een vierkant

(*f*) *Zie* Mieris Charterb. II. *Deel*, *bl.* 40. en naauwkeuriger, hier agter in de *Bylaag*. Letter B.

(*g*) *Zie* een' Brief *van* 1448, *by* Commelin, *bl.* 170. *Aant.* c.

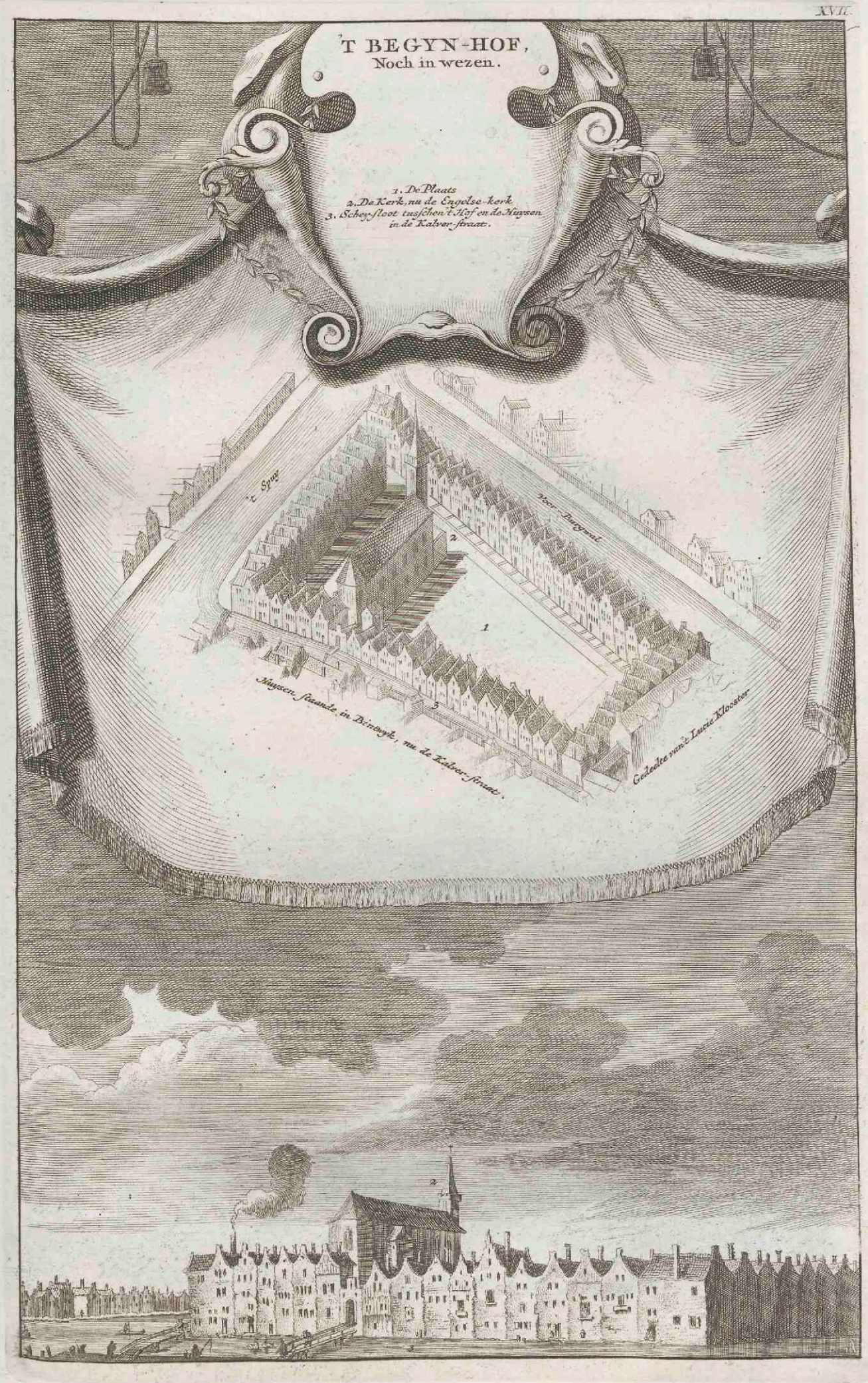
(17) Deeze Schilder was een man van aanzien in de Stad. Hy werdt, in de jaaren 1544, 1546, 1548, en 1550, tot Schepen, en in 't jaar 1547, tot Raad verkooren.

AMSTERDAM geconterfeyt door *CORNELIS ANTHONISZOON*, Schilder, en wtghegeven in't jaer 1544.

'T BEGYN-HOF,
Noch in wezen.

1. De Plaats
2. De Kerk, nu de Engelse-kerk
3. Schey-sloot tusschen 't Hof en de Huysen in de Kalver-straat.

kant Blokhuis: en ten einde der zelfde brugge, op den Noordweſterhoek van het Damrak, was een diergelyk Blokhuis geſtigt. Ten einde der Weſtzyde van de *nieuwe graft*, of Nieuwe-zyds-Agterburgwal hier het *Sparendammer Hoofd* genaamd, even buiten de ſluis, die nu de oude Haarlemmerſluis heet, was een zeskante Tooren of Blokhuis geplaatſt. Ten einde der Houttuinen, nu de Haringpakkery, ontmoette men den *Heilige-Kruistooren*, nu de Haringpakkers-Tooren, die met een gordyn gehegt was aan de *Haarlemmer-Poort*, welke, kort na de bemuuring des jaars 1482, nog de *buiten Haarlemmer-Poort* genoemd werdt; om dezelve te onderſcheiden van de *binnen Haarlemmer-Poort* of *Nieuwendyker-Poort*, die, eerſt in 't jaar 1506, werdt afgebroken (*h*). Buiten de Haarlemmer-Poort, zag men een plas, de *Braak* genaamd, die ſedert gedeeltelyk gedempt, betimmerd, en in de Stad getrokken is. Langs den wal, nu den ooſtkant van den Singel, voortgaande, ontmoette men een Korenmolen, tuſſchen twee kleine Toorentjes, waarvan het zuidelykſte *Sint Jeroenstooren* genaamd werdt. De Molen en Tooren hebben hunnen naam gelaaten aan de *Molenſteeg*, die, ſedert, regt over den Molen, werdt aangelegd, en aan de *Jeroenenſteeg*, benoorden de Lutherſche Nieuwe Kerk, op den Singel. Wat verder, volgde *Heymans-Tooren*, en nevens denzelven een Poortje onder den wal door, welk, waarſchynlyk, naar *Kors Tymensz. Houtzager*, die, in 't jaar 1528, en veelligt al eerder, Heymans-Tooren bewoonde, den naam van *Korsjes-Poort* gekreegen heeft (*i*); welke naam hier nog in de Korsjesſteeg of Korsjes-Poortsſteeg is overgebleeven. Na Heymans-Tooren, volgde nog een groote Tooren tuſſchen twee kleinen, en dan de *Jan-Rooden-Poort*, die nog in wezen, doch ſedert tot een hoogen Tooren verbouwd is. De Jan-Rooden-Poort en de Korsjes-Poort waren ſlegts uitgangen naar de tuinen, die hier even buiten de veſten lagen. Op de Jan-Rooden-Poort, volgden de *S. Jakobs-Tooren*, een kleine Tooren, die niet genoemd wordt, *S. Pieters-Tooren*, de *Lieve Vrouwe-Tooren*, de *Tooren agter oude Jair Bannings over*, 't *Waterpoortje* agter den Gasthuis-molen, de Tooren by *Vechters Boomgaard*, *S. Andries-Tooren*, de Tooren agter *Melis molen*, en eindelyk *Oude Leeuwenburg*: alle welke plaatſen wy niet naauwkeuriglyk beſchryven konnen, om dat de Lyſt, uit welke wyze ontleenen (*k*), hier niet met de Kaart van CORNELIS ANTHONISZOON overeenkomt. Maar na oude Leeuwenburg, volgde de *Heiligewegs-Poort*, die, gelyk wy reeds hebben aangetekend, ſtondt ten einde van de Straat, die nog den Heiligen weg heet. Op deeze Poort, volgde een Toorentje, *Meyert* genaamd, en daarna de *Reguliers-Poort*, die ſedert in den Reguliers-Tooren en herberg de Munt veranderd is. Men ging, vervolgens, over den Amſtel, nu het Rokin, langs eene brug, toen de *Roodebrug* genaamd, beweſten welke een Wagttooren ſtondt, *Leeuwenburg* geheeten, en beooſten, een groot *half rond* (18), nu tot eene burgerwooning verbouwd, en het *Rondeel* genaamd. Tuſſchen dit Rondeel, en den volgenden Tooren, *Swycht Utrecht* geheeten, die nu een gedeelte van de nieuwe Kloveniers-Doele uitmaakt, lagen eenige ſtukken geſchut. Voorts kwam men aan den Tooren *Uilenburg*, den *S. Sebaſtiaans-Tooren*, den Tooren *agter de Bekeerde Zuſters*, dat is, agter het *Bethanien-Klooſter*, welk ſtondt, daar nu de Bethanienſtraat is, en nog twee Toorens, ter wederzyde van deezen laatſten. Over den Tooren Uilenburg, ſtonden, langs de buitenzyde van de Graft, eenige Laakenraamen, naar welken men, door een Poortje onder den wal, omtrent op de hoogte van de Spinhuisſteeg ſtaande, toegang hadt. De Raamgraft heeft den naam van deeze Raamen gekreegen. Voortgaande, ontmoette men de *S. Antonis-Poort*, nu de Waag op de Nieuwemarkt; daar na den *Heyman-Ruyſchen* of *S. Nikolaas-Tooren*, het Toorentje *Soetgens* genaamd, en nog een of twee anderen, behalve het *Waterpoortje*, welk uitliep naar de *Laſtaadje*, zynde de overzyde der Gelderſche kaai; waarna men wederom kwam aan den Schreijers-Tooren, daar de Stads muur eindigde. In den muur der Stad, waren alomme overwelfde boogen gemetſeld, waarin de Regeering, eenen tyd lang, arme luiden om niet woonen liet (*l*).

De Stad dus van buiten beſchouwd hebbende, moeten wy dezelve ook van binnen doorwandelen. Wy beginnen aan de Oude zyde, by de S. Olofs-Poort, of *der Stede Kerkſtrate Poirthuis* (19), ten einde van de Doorwandeling der Stad aan de Oude zyde.

(*h*) Groot Memoriaal, *N.* I. *f.* 213 *verſo.* 242 *verſo.* 323 *verſo.*

(*i*) *Zie* COMMELIN, *bl.* 191. *Aant.* 2.

(*k*) *Zie* COMMELIN, *bl.* 190. *Aant.* a. LE LONG, *bl.* 405.

(*l*) *Zie* DOMSELAAR, III. *Boek*, *bl.* 145. COMMELIN, *bl.* 217.

(18) In eene Keur van den jaare 1566, wordt gewaagd van *de geërfde tuſſchen de Grimmeneſſe ſluys en* 't half ront *aen den Amſtel*. Zie *Handv.* bl. 990.

(19) Deezen naam vind ik, in eenen Brief van den 27 January des jaars 1424, die in 't Leproozenhuis bewaard wordt. Ook leeſt men, in eenen Sche-

't NIEUWE
CLARISSE KLOOSTER
nu
't RASPHUYS,
LATYNSCHE SCHOOL
enz.

1. 't Klooster.
2. De Reguliers Poort.
3. De Huysen op de H. weg.
4. Oudstyds de Osse-mart, en nu de Kalver-straat.
5. De Schaapen-mart.
6. De Stads-wal.

Warmoes- en Kerkstraat.

de Warmoesstraat. Hier ontmoet ons eerst, aan de Oostzyde der gemelde Poorte, de

S. Olofs-Poort en Kapel.

S. Olofs-Kapel, sedert de Oude-zyds-Kapel genaamd; daar na de

S. Nikolaas-Kerk.

S. Nikolaas- of Oude Kerk, bezuiden de Niezel, oudtyds de

Liesdelle.

Liesdelle en *Liesdaal* genaamd, 't welk zo veel als

Gansoirde, Nesse of Grimnesse.

laagte of *dal*, met *lis* of *lies* bezet, betekende. Bezuiden de Oude Kerk, daar de Warmoesstraat den naam van *Kerkstraat* aannam, hadt men, in dezelve, noch aan de Oost-, noch aan de West-zyde, geene andere openbaare gebouwen. Voorby den Middeldam, kwam men, in eene straat, nu de *Nes*, en toen, tot op de hoogte van de Lomberdsteeg, *Gansoirde* of *Gansoord*, en verder tot aan de Grimnesse-sluis de *Nesse* en *Grimnesse* geheeten. Hier ontmoette men, voor eerst,

S. Pieters Kerk en Kerkhof.

aan de Oostzyde, *S. Pieters-Kerk* of *Kapel* en *Kerkhof*, nu de groote Vleeschhal, en het plein daar nevens en agter. Sommigen hebben deeze Kerk voor de oudste der Stad gehouden (*m*); doch zonder eenige waarschynlykheid. De grond hieromtrent was laag en waterig, en is hierom, ongetwyfeld, laater bebouwd, dan het hooger gedeelte der Stad omtrent de Oude Kerke. Tegen over de S. Pieters-Kerk of Kapel, stondt het

S. Pieters Gasthuis.

S. Pieters-Gasthuis, een ruim gebouw, voor mannen geschikt, en waarin ook Kostgangers of Proveniers werden aangenomen. Het werdt, in 't jaar 1584, tot burgerwooningen verbouwd (*n*). De Poort, nog de *S. Pieters-Poort* genaamd, schynt alleen overgebleeven te zyn. Naast aan S. Pieters Kerk, aan de zelfde Oostzyde van de Nes of *Gansoord*, stondt het

S. Margareeten-Klooster.

S. Margareeten-Klooster, welks Kerkje of Kapel de kleine Vleeschhal is, zynde het Klooster, Zuidwaards van de Kapelle gelegen, sedert, tot burgerwooningen vertimmerd. Het Klooster van S. Margareet *in Gansoirde*, gelyk het in oude Brieven genoemd wordt, was een Vrouwen-Klooster, en door de Nonnen, die het bewoonden, eerst gehuurd (20); tot dat haar, in 't jaar 1425, door *Geertruyd Splinters van Rossen Weduwe*, een gedeelte van den grond in eigendom opgedraagen werdt (*o*). In 't jaar 1479, kogten zy nog een *tuin ofte erve*, in het Klooster gelegen, en de *Vogelenzang* genaamd, *om honderd gouden Andries guldens* (*p*): en zy hebben dus, vermoedelyk, door den tyd, den eigendom beide aan den grond en opstal van hun gantsche Klooster bekomen. Naast aan het S. Margareeten-Klooster, volgde, aan de zelfde Oostzyde van de straat, die hier nu den naam van *Nesse* en *Grimnesse* aannam, het

S. Maria Magdalenen-Klooster.

Maria-Magdalenen-Klooster, nu de Bank van Leening of Lomberd (21). De Nonnen van dit Klooster woonden, in 't jaar 1411, in *Willems die Bruyne Roelofssoens huisinge, ghelegen in Grymnesse* (*q*) Sedert schynen zy deeze Huizing gekogt te hebben. Zy hebben altoos ter deezer zelfder plaatse gewoond: 't welk wy te liever aanmerken, op dat men niet, met sommigen, het Maria-Magdalenen-Klooster *op Spuij*, tusschen de Ossen-sluis en het Boerenverdriet, zoeken zou, wanneer men, in oude Brieven (*r*), las, dat het stondt *aan de graft, door de wandeling op de Spoije genaamd.* Ik erken, dat zulks in veele oude Brieven gelezen wordt. Ik heb 'er zelfs eenige Affschriften van onder my. Doch deeze *Spoije* of *Spuije* moet nergens dan in de *Nesse* gezogt worden. Wy zullen dit klaarlyk bewyzen. Men weet, dat, oudtyds, door een *Spuije*, een klein Sluisje of duiker verstaan werdt; welk eenig smal water schutte, of doorliet. 't Water zelf, waarin de Spuije lag, kreeg vervolgens ook den naam van *Spuije*; en de Huizen, die langs dit water of deeze graft gebouwd waren, werden gezeid *langs de Spuije* gebouwd te zyn. Zulk eene graft of *Spuije* nu liep, in de vyftiende en in 't begin der zestiende eeuwe, tusschen de S. Margareeten- en S. Maria-Magdalenen-Klosters, van den Burgwal af, tot in het Rokin, gelyk men duidelyk zien kan in de Schildery van *Cornelis Anthoniszoon* van 't jaar 1536, en zelfs, eenigszins, in den Houtsnêe-Kaart; alwaar eene brug, dwars voor de plaats der

Waar 't *Spuij* geweest zy, waaraan het zelve stondt.

(*m*) Pontani Amst. *Libr.* I. *Cap.* VI. *p.* 14.
(*n*) *Zie* Commelin, *bl.* 544.
(*o*) *Uit* een Schepenen-brief *van* 16 *Oct.* 1425. Schepenen-brief van den tienden July des jaars 1431, die ter zelfder plaatse berust, van *een eruen, ghelegen buten der Kerkstrate poirtbuus, an den Zeeburch*, of Zeedyk, *bi der stede sluse*, dat is, de oude Kolkssluis.

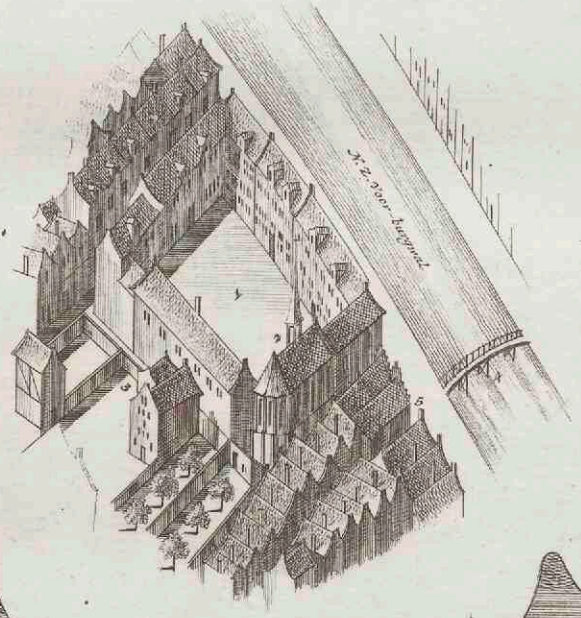
(20) Ik heb een Affschrift onder my, van den Huurcedul van een gedeelte van den grond van dit Klooster, die, in 't jaar 1415, voor den tyd van zeven en negentig jaaren, gemaakt was. De huur beliep *drie oude francrixe scilde goet van goude in 't jaer.*

(*p*) *Uit* een Schepenen-brief *van* 14 *July* 1479.
(*q*) *Uit* een Schepenen-brief *van* 4 *Dec.* 1411.
(*r*) *Zie* van Heussen *en* van Ryn, Kerk. Oudh. IV. *Deel*, *bl.* 197. Le Long, *bl.* 308.

(21) Wy spreeken niet van het *Oude-zyds-Huiszitten-Huis*, welk, in Le Longs uitgave van de Kaart van *Cornelis Anthoniszoon*, tusschen de Margareeten- en Maria-Magdalenen-Klooster, geplaatst wordt; om dat het, in 't jaar 1544, toen de gemelde Kaart eerst uitkwam, nog niet gebouwd was, gelyk uit twee Brieven van den jaare 1550, by Commelin bl. 535 te vinden, duidelyk blykt. In 't jaar 1567, werdt den Gereformeerden toegelaaten in het *Huiszitten-Huis in de Nesse* te prediken, Zie G. Brandt *Hist. der Reform.* I. Deel, bl. 427. vergeleeken met Commelin bl. 1004. welke laatste het Margareeten-Klooster kwalyk het *Geertruide-Klooster* noemt.

Het
GEERTRUIDE-KLOOSTER,
genaamt
MAAG-DENDAAL,
op de
N:Z:Voor-burgwal.

1. 't Klooster.
2. Deszelfs Kerk, nu een Suiker-Raffinadery.
3. Kerkhof van 't Lieve vrouwe Gasthuis.
4. De Dirk van Hasseltsbrug.
5. De Dirk van Hasseltssloeg.

der Lomberds-ſteeg, aan den burgwal legt, die 'er niet te pas kwam, zo deeze Lomberds-ſteeg toen geene graft geweeſt was, welke, ſedert, gedempt geworden is. Langs deeze graft of Spuije, ſtondt het Maria-Magdalenen-Klooſter. Allerklaarſt vind ik dit, in eenen Brief van 't jaar 1422, die dit Klooſter beſchryft als *ghelegen an den Burchwalle in Grymeneſſe*; en waarin, aan het zelve, opgedraagen wordt *de helfte van den huſe en erue ghelegen in Grymeneſſe up ten hoeck van der Spoije, daer die voirſ. Suſteren erue naeſt gheeruet is* (*s*). In eene verklaaring van den Geregte van den twintigſten Auguſtus des jaars 1489, die in 't Gaſthuis, *Laade* LXXII., bewaard wordt, leeſt men, *dat Sinte Maria-Magdalene- en Sinte Margrieten-Klooſter elcx' die eene ſyde aen de wallen en ſtraete van der Spoijbrugge*, dat is, de brug, van welke wy zo even ſpreken, *alleen onderhouden ſullen*. 't Is waar, de graft of *Spuij*, waarvan hier gewaagd wordt, moet zeer ſmal geweeſt zyn. Doch zulke ſmalle graften waren 'er van ouds veelen, en zyn 'er nog eenigen in de Stad. De graft wordt hierom met regt het *Spuijtgen* genoemd, in een *Accoord* tuſſchen de Nonnen van Maria-Magdalena en de Leproosmeeſteren van den veertienden July des jaars 1579; waarby de Klooſtergoederen, onder zekere voorwaarden, aan 't Leproozen-Huis worden overgegeven. Het Klooſter wordt, in dit Accoord, welk in 't Leproozen-Huis bewaard wordt, genoemd het *Convent van Maria-Magdalena op 't Spuijtgen, binnen deſer Stede*. Ik heb nog verſcheide andere brieven onder my, waarin van deeze *Spuije*, by verkleining, geſproken wordt. Doch wy hebben ons reeds lang genoeg by dit Klooſter opgehouden.

S. Barbaren-Klooſter.

Bezuiden het zelve, ſtondt het *S. Barbaren-Klooſter*, welk geheel in Burgerwoningen veranderd, en waarvan de naam alleen in de *Barberſtraat* overgebleeven is. Tuſſchen dit en het Maria-Magdalenen-Klooſter, liep een ſteeg, die beide den Klooſteren, elk voor de helfte, toebehoorde, en in de Nes met eene gemeene Poort geſlooten was. Men kwam, in 't jaar 1431, overeen, dat men zulk eene Poort ook aan den burgwal maaken, en de ſteeg niet betimmeren zou (*t*). De twee zo digt nevens elkanderen gelegen Klooſters hebben, dikwils, by vertimmering van 't een of 't ander, onderling overhoop gelegen, gelyk my, uit oude ſtukken, gebleeken is; doch 't is noodeloos, dat wy ons hiermede ophouden. Alleenlyk merken wy nog aan, dat de Nonnen van S. Barbaren-Klooſter verpligt waren, het Lynwaat, welk tot de Oude Kerke behoorde, te waſſchen en te bleeken; waarvoor haar twintig guldens 's jaars werden toegelegd (*u*).

Tegen over de twee laaſtgemelde Klooſters, en naaſt het S. Pieters-Gaſthuis, ſtondt een Mannen-Klooſter van *Cellebroeders*, welks Kerk juiſt de plaats beſloeg, die nu door de Huizen der Zuidzyde van de Wyde-Lomberds-ſteeg beſlaagen wordt. Men weet niet, wanneer dit Klooſter geſtigt zy; doch het was, in 't jaar 1440, reeds in wezen (*v*). De Broeders in dit Klooſter, in eenen Brief van den jaare 1453, die in 't Leproozenhuis bewaard wordt, genoemd *de Broedertgyns die om broot gaen*, maakten hun werk van 't oppaſſen van kranke, en vooral met peſt beſmette luiden (*w*), en moeſten, hierom, in de Oude Kerke, op eene afgezonderde hangkamer, boven in de Smids-Kapelle, by de Zuider-deur, zitten (*x*). Zy hadden nog andere Klooſterlyke dienſten waar te neemen: doch kweeten zig daarin zo kwalyk, dat zy, in 't jaar 1536, niet dan met moeite, vergiffenis verwierven van 't Kapittel der Lieve-Vrouwe-Kapelle in den Haage, waaronder zy en de andere Amſterdamſche Klooſters ſtonden (*y*). Het Cellebroeders-Klooſter is geheel in Burgerhuizen veranderd. By 't omgraaven der grondſlagen van twee derzelven, die, in of omtrent het jaar 1721, vertimmerd werden, heeft men nog oude doodkiſten en doodsbeenderen gevonden. De huizen, van welken wy ſpreeken, ſtonden aan de Zuidzyde der Wyde-Lomberds-ſteeg, en dus juiſt op de plaats, daar de Cellebroeders-Kerk of Kapelle geſtaan hadt. De naam van het Cellebroeders-Klooſter is nog in dien van de *Cellebroeders-ſteeg* overgebleeven. Volgens ſommiger aantekening (*z*), heeft, nevens het Cellebroeders-Klooſter ten Zuiden, een *Peſthuis* geſtaan, waarvan my weinig beſcheids voorgekomen is. De Cellebroeders kreegen, in 't jaar 1505, verlof van den Geregte, om *'t water, genoempt Speuijtgen, lopende bezyden heuren Convente* en *ſtreckende tot an d'Amſtel* of het Rokin, te mogen overwelven (*a*): waaruit beveſtigd wordt, 't gene ik, boven (bl. 19) aanmerkte, dat het Spuij, welk uit de oude graft voor de Lom-

Celle-broeders-Klooſter.

(*s*) *Uit* een Schepenen-brief *van* 27 *January* 1422.
(*t*) *Uit* het Oorſprongkelyk Accoord.
(*u*) O. Kerks Boek.
(*v*) *Uit* een' Schepenen-brief *in* de Oude Kerk.
(*w*) Anonym. *ap.* PONTAN. *p.* 4.
(*x*) *Zie* COMMELIN *bl.* 434.
(*y*) *Uit* den Oorſprongkel. Zoen-brief, *van den* 1 Juny 1536.
(*z*) COMMELIN, *bl.* 194.
(*a*) Groot Memoriaal, *N.* I. *f.* 252.

Reguliers Klooſter, buiten de Reguliers Poort.

Karthuizers Klooſter, buiten de Haarlemmer of Karthuizers Poort. 1602.

Lomberds-ſteeg begon, tot in 't Rokin geloopen heeft.

Klooſter van S. Clara.

Op het S. Barbaren-Klooſter volgde, nog in de Nes, het *Klooſter van S. Clara*, welk zig tot digt aan de *Grim* of *Grimburgwal* uitſtrekte, wordende alleenlyk, door de huizen, die langs den gemelden burgwal ſtonden, van denzelven afgeſcheiden. Le Long heeft getoond (*b*), dat dit Klooſter, in 't jaar 1475, reeds in wezen geweeſt is. Doch men kan bewyzen, dat het zeer veel ouder is. My is, uit eenen Brief van het Kapittel der Lieve-Vrouwe in den Haage van den negenden November des jaars 1414, gebleeken, dat het toen al in ſtand was, eene Kapel hadt, en geſchikt werdt, om tagtig Nonnen te huisveſten. Het is nu in Suikerbakkeryen en Woonhuizen veranderd, en midden door het zelve is eene dwarsſtraat geſchooten, het *Gebed zonder end* genaamd.

S. Maria's Klooſter.

Tegen over het Klooſter van S. Clara, en naaſt het Cellebroeders-Klooſter, of eigenlyk naaſt het Peſthuis, ſtondt nog een Nonnen-Klooſter, *S. Marias-Klooſter* genaamd. Het heeft dit met de meeſte Amſterdamſche Klooſters gemeen gehad, dat men niet weet, wanneer het geſtigt geweeſt is. De Heer Caspar Burman (*c*), en uit hem Le Long (*d*) haalen eenen Brief van den jaare 1459 aan, waarin van dit Klooſter gewaagd wordt. Doch ik bezit een afſchrift van eenen Brief van den zeventienden November des jaars 1431, waarby het Klooſter van S. Maria, *op den Amſtel gelegen*, door het Kapittel onzer Lieve-Vrouwe in den Haage, voor vyftig Nonnen geſchikt wordt. 't Gebouw van dit Klooſter beſloeg het overig gedeelte der Nes tot agter tegen de huizen der Langebrugs-ſteeg, en is geheel tot Burgerwooningen vertimmerd. De Klooſter-Kerk alleen, die aan 't Rokin ſtondt, op den hoek van het Styffel- of Kalfsvelſteegje, is wel zeer verbouwd; doch noch tegenwoordig zeer kennelyk voor 't gene zy eertyds was. Zy is, in de voorgaande eeuwe, eenigen tyd tot eene Lakenhal gebruikt geweeſt.

Waarom de Nes zo vol Klooſters geweeſt zy.

Dus zyn wy de Nes, de grootſte Klooſterbuurt der Stad, ten einde geraakt. De Klooſterlingen hebben, waarſchynlyk, den laagen en waterigen grond deezer plaatſe verkooren, om dat dezelve onkoſtbaarſt en ligtſt te bekomen was, en veelligt ook, om dat de andere ledige erven der Stad reeds met een genoegzaam getal van Klooſters bezet waren, toen de meeſte Klooſters in de Nes werden aangelegd.

Klooſter der nieuwe Nonnen.

Wanneer wy nu, uit de Nes, de houten brug overgaan, gelegen daar nu de Grimneſſeſluis is, ontmoeten wy het *Klooſter ter Lelien* of *der nieuwe Nonnen*, welks Kerk nu een gedeelte der Gaſthuis-Kerke is. Het Klooſter is meeſt in Burgerwooningen veranderd, en een gedeelte van deszelfs aloude gedaante nog aan het Gaſthuis-Hof te kennen. De oude ingang des Klooſters is ook nog overgebleeven. Men ziet dien, in 't afgaan der Grimneſſeſluis, en boven denzelven een onthoofde S. Denys, die zyn gemyterd hoofd voor zyne borſt houdt: 't welk beveſtigt, 't gene ook uit veele oude ſtukken blykt, dat dit Klooſter aan *S. Denys* of *Dioniſius* is toegewyd geweeſt. De Nonnen worden, in Brieven van de jaaren 1432, 1438, 1439 en 1463, die allen in 't Gaſthuis bewaard worden, genoemd *Canoniſſen t'Sinte Dioniſius*, of *t'Sinte Dioniſius in die Lelyen*; en 't Klooſter, in eenen Brief van den jaare 1495, *het Huis van S. Dioniſius*. De juiſte tyd, wanneer dit Klooſter gebouwd zy, is na genoeg bekend. Men weet, uit twee Schepenen-Brieven van de jaaren 1395 en 1400, dat de grond van het zelve toen nog onbetimmerd was. In den eerſten deezer twee Brieven, geſchiedt de Opdragt *van enen tune, ghelegen over den nye grafte by der Zuſteren houe* (22), *daer Hille die Wigger Gherytsſoens wyf was, ende hoir kinderen mit enen tune by gheerft ſyn an die ene ſyde, ende Heynric Bruninxſoen mit enen tune op die ander ſyde, ſtreckende van Barent Claasſoens tune tot Heynrik Dirkſoens Lant toe* (*e*). In den Brief van 't jaar 1400, geſchiedt eene Opdragt *van der weederhelfte van eenen ſloete, in den uterſte Neſſe gelegen — ſtreckende van der Aemſtel noirtwaert tot an Barent Claeszoen die Stilgancmakers erve* (*f*). Doch in 't jaar 1403, geeft *Claes Jansſoen* aan *Griete Arents dochter ende horen Suſteren in den huſe ter Lelyen enen vryen eyghendoem van enen erue ghelegen twiſſche den twien graften neffen* den nuwen huſe ter lelye, dat die voirſ. Zuſteren nu tymmeren, *van Willem Ruuſchen tune tot Pieter Vuyden tune waert an vier roeden breet, mit zulken ganc als daertoe behoert, en*

(*b*) Reform. *bl.* 390.
(*c*) *In* Hadriano VI. *p.* 519.
(*d*) Reform. *bl.* 353.

(*e*) Schepenen-brief *van* 12 *Febr.* 1395.
(*f*) Schepenen-brief *van* 2 *Aug.* 1400.

(22) Door *der Zuſteren Hove*, verſta ik hier den Hof van 't Klooſter der Oude Nonnen, die, in twee Schepenen-Brieven van den jaare 1392, reeds zo genoemd wordt. Men bewaartze, in 't *Gaſthuis*, *Laade* LXIX.

en mit zulker tymeringe ende hueve als nu op ten zelven erue is (*g*). Uit welke woorden blykt, dat de nieuwe Nonnen, in 't jaar 1403, bezig waren met een nieuw Klooster te timmeren. Maar uit eenen Latynschen Brief van *Fredrik van Blankenheim*, Bisschop van Utrecht, zie ik, dat 'er, niet voor 't jaar 1419, verlof toe verworven is, van den Utrechtschen stoel (*h*). Uit eene oude tekening van dit Klooster en dat der oude Nonnen, blykt, dat, nevens den Tuin van het eerstgemelde, ter plaatse daar nu het Oude-zyds-Heeren-Logement staat, eene Werf was, de *Schaffery* genaamd, daar de Stads Timmertuin lag, *der Stede Scafferie* genoemd, in eenen Brief van den jaare 1547 (23), toen deeze Timmertuin reeds verplaatst was. Omtrent eene eeuw vroeger, lag *by der nieuwe Nonnen ter Lely een Tuyne, daer dat Baerdschuys* toen *gemaect* was (*i*): welk *Baerdschuys*, vermoedelyk, de zelfde Timmerwerf geweest is. Immers men weet, dat *Baerdsen* eene soort van Vaartuigen waren, die in den oorlog te water gebruikt werden (*k*).

Stads-Timmertuin.

Het Kloosters der Oude Nonnen.

Het Kloosters der Oude Nonnen, waarvan wy spreeken, was, Oostwaards, door eene sloot, die met den Oude-zyds-Agterburgwal gemeenschap hadt, gescheiden van het *Kloosters der Oude Nonnen*, nu het Gasthuis en Oude-Mannen-huis. Het wordt reeds gemeld in eenen Schepenen-brief van den jaare 1389; hoewel men elders (*l*) leest, dat het, eerst in 't jaar 1394, een begin genomen heeft. De naam van *Oude Nonnen* schynt te kennen te geeven, dat dit Kloosters voor dat der Nieuwe Nonnen gestigt geweest is. In verscheide oude Brieven, draagt het ook den naam van *Marienvelde* (*m*), in 't Latyn *Domus Campi beatæ Mariæ* (*n*), waarvan sommigen (*o*) *Marienkamp* gemaakt hebben. Wy hebben, hier voor, (bl. 14.) by eene andere gelegenheid, reeds getoond, dat de Oude Nonnen ook *Regulieren Canonissen* geweest zyn. *Imme Eggerts*, Dogter van *Willem Eggert*, heeft, in 't jaar 1415, groote goederen, en *Heyndrik van Borssel*, *Hr. van der Veere*, *van Zandenburg ende van Heemstede*, in 't jaar 1461, zyne Landen, leggende *binnen den Ban van Amsterveen an die nieuwe Meer*, aan dit Kloosters geschonken, waarvan de bewyzen nog in 't Gasthuis bewaard worden. Het Geregt der Stad beval, in 't jaar 1489, den twintigsten Augustus, *dat men, van stonden an, wederom op nieuw, als men eerst can en mag, maken ende repareren sal die oude Nonnen lange brugge, staende op beyde die burchwallen; ende 't Spoijbrugge* (*p*). De Oude Nonnen moesten een derde tot de kosten draagen; een derde moest betaald worden door de vyf daaromtrent gelegen Kloosters, van S. Maria-Magdalene, S. Agniet, S. Clara, S. Maria en S. Barbara, *mit die Huysen, Tuynen en Eruen an beyde syde van de burchwalle, beginnende van de Spoijbrugge voirs. tot die langebrugge toe*; en het overige derde door de Stad (*q*). De *oude Nonnen langebrug*, die op *beide de Burgwallen*, dat is, op beide de zyden van den Oude-zyds-Voor-, of Fluweelen-burgwal stondt, kan nergens anders gelegen hebben, dan daar nu de steenen brug voor 't Heeren-Logement legt. De plaats der *Spuijbrugge*, hebben wy hier voor (bl. 19) aangeweezen. Tot het Kloosters der oude Nonnen, behoorde ook de *Canonissen-brug*, die wy, te vooren (bl. 14) getoond hebben, dat omtrent of op de plaats, daar nu de brug voor 't Gasthuis legt, moet gelegen hebben.

Oude-Nonnen-lange-brug.

Van de vyf Kloosters, die het tweede derde deel der oude Nonnen Langebrugge mede bekostigen moesten, hebben wy 'er reeds vier gevonden, ter wederzyde der Nesse, te weeten die van Maria-Magdalena, Barbara, Clara en Maria. Het vyfde zal ons ontmoeten, als wy uit het Kloosters der oude Nonnen de Canonissen-brug overgaan tot op de Oostzyde van den burgwal, of oude graft, nu den Fluweelen-burgwal. Hier stondt, maar weinige huizen van der oude Nonnen langebrugge, het *S. Agnieten-Kloosters*, ook, gelyk dat der oude Nonnen, gestigt voor *Reguliere Canonissen*. Het is, in 't jaar 1406, reeds bekend geweest, gelyk blykt uit eenen Brief van dat jaar, die in 't Gasthuis bewaard wordt. In eenen Opdragt-brief van 't jaar 1424, wordt dit Kloosters beschreeven als *het Convent der Susteren van Sinte Agneten der Oerden van penitencie Sinte Franciscus, ghelegen binnen der Stede van Aemstelredamme twisschen die twee grafte, aen die Oeststde van derselver Stede* (*r*). Tegenwoordig is dit Kloosters, voor 't grootste gedeelte, in Burgerwooningen veranderd. De Kerk of Kapelle heeft nog het meest van haare

Oude graft of burgwal, Oostzyde.

S. Agnieten-Kloosters.

(*g*) Schepenen-brief *van* 12 *Jan.* 1403.
(*h*) Diploma Frederici Episcopi. *MS.*
(*i*) Schepenen-brief *van* 1456.
(*k*) *Zie* VELIUS Hoorn, *bl.* 43, 115.
(*l*) Chron. Windeshem. *p.* 189.
(*m*) Opdragt-Brieven *van* 1421, 1438, 1460.
(*n*) Charta 12 *Maji* 1473.
(*o*) H. v. HEUSSEN *en* H. v. RYN, Kerk. Oudh. IV. *Deel*, *bl.* 197.

(23) De Schepenen, die in deezen Brief spreeken, waren *Cornelis Anthonisssoen*, Schilder en maaker van de vermaarde Houtsnêe-Kaart der Stad van 1544, en *Jonge Jacob van Coelen*.

(*p*) Keurb. A. *f.* 52.
(*q*) *Uit* een Brief *in 't* Gasthuis, *Laade* LXXII.
(*r*) Opdragtbrief *van* 26 *Jan.* 1424.

re

re oude gedaante behouden, en is in drie gedeelten onderscheiden. Het onderste verstrekt tot een Pakhuis voor de Admiraliteit: het middelste tot de Gehoorplaats van Stads *Athenæum Illustre* of *Doorlugtige Schoole*, en het bovenste tot de Stads openbaare *Bibliotheek* of Boekzaal. De naam van het S. Agnieten-Klooster is in de naastgelegen *Agnieten-straat* overgebleeven.

S. Margareeten- of S. Catharynen-Klooster.

Noordwaards langs de Oostzyde der oude Graft voortgaande, kwam men aan het *S. Margareeten-Klooster*, welk naast het S. Agnieten-Klooster stondt, en dikwils, mogelyk om het te beter te onderscheiden van het S. Margareeten-Klooster in Gansoord, het *S. Catharynen Klooster* genoemd werdt. Het moet, reeds voor 't jaar 1414, gestigt geweest zyn, (*s*), en schynt, in 't eerst, gemeenlyk, *S. Catharynen-* naderhand *S. Margareeten-Klooster* genaamd te wezen (*t*); onder welken laatsten naam, het, in de groote Kaart van *Cornelis Anthoniszoon*, voorkomt. Van dit Klooster is niets in wezen gebleeven, dan eenige zwaar gewelfde kelders. De grond, waar het gestaan heeft, is geheel met deftige Burgerhuizen bezet; nevens een van welken, een gang loopt, die nog de *S. Catharynen-Kloosters-gang* genaamd wordt.

S. Cecilien-Klooster.

Verder Noordwaards, stondt, naast dit Klooster, ten Zuiden van de steeg, die oudtyds de *S. Cecilien-*, en tegenwoordig de *Prinsen-Hofs-steeg* genoemd wordt, het *S. Cecilien-Klooster*, een ruim gebouw, op welks grond, sedert, het Prinsen-Hof gestigt is. De Kloosterkerk is, veele jaaren, tot een Comptoir van de Convoojen gebruikt geworden, en, eerst in 't jaar 1758, geheellyk afgebroken. Het Klooster, waarvan wy spreeken, was, reeds in 't begin der vyftiende eeuwe, gestigt, voor Nonnen, die naar den derden regel van S. Franciscus leefden. Het wordt, in eenen Brief van den jaare 1437, beschreeven als *gelegen tusschen de twee graften aan de Oostzyde* van de Stad [*infra duo fossata, in parte orientali* (*u*).]

Pieter-Jacobs- en Dirk-Pylen-bruggen.

Even voorby het S. Cecilien Klooster, lag eene brug, de *Pieter-Jacobs-brugge* genaamd, die op de *Pieter-Jacobszoene-stege*, nu de Pieter-Jakobs-straat, aanliep, en sedert, zo wel als de *Dirk-Pylen-brugge*, die regt voor de Pylsteeg lag, afgebroken is (*v*).

Doele der Oude Schutteren.

Hieromtrent was de *Doele der oude Schutteren*, die tusschen de twee graften langs de *middelste graft* schynt gelegen te hebben, gelyk uit eenen Schepenen-Brief van den jaare 1455 af te neemen is (*w*).

Nieuwe Graft, Oostzyde. Celle-zusters-Klooster.

Voorts, ontmoeten ons, langs de Oostzyde der oude Graft, of Fluweelen Burgwal, geene openbaare gebouwen meer. Ten einde derzelve, door eene steeg, van ouds *Cornelis Jacobsz. Brouwers stege*, en nu het *Rotteneest*, of ook de *Zoutkoopers-*, en de *Vredenburgs-steeg* genaamd; en langs de brug, die over dezelve legt, aan de Oostzyde der nieuwe Graft of Oude-zyds-Agterburgwal gekomen zynde, komt ons eerst voor het *Cellezusters-Klooster*, welk tusschen de Boomsteeg en Molensteeg gestaan heeft, en agter, aan den Zeedyk, nu reeds in de Stad getrokken, en betimmerd, uitkwam. De Nonnen, *Faly Susterkyns*, en *Alexius- of Celle-Susterkyns*, in oude Schriften, geheeten, moesten, volgens haaren regel, even als de Cellebroeders, de zieken oppassen, en werden, onder voorwaarden, dat zy zig hiervan getrouwelyk kwyten zouden, by eene Akte van *Scout*, *Burgermeesteren*, *Scepenen ende Rade*, den twintigsten Juny des jaars 1475 gedagtekend (*x*), hier ter Stede toegelaaten. Zy namen, in 't kort, zo zeer toe in vermogen, dat het Geregt, nog voor 't einde der vyftiende eeuwe, den Overmannen der Timmerluiden en Metselaaren beval, niet te gedoogen, dat hunne Gildebroeders iet aan dit Kloosster maakten of herstelden (*y*). Na de verandering der Regeeringe, werdt het voornaamste gedeelte van het zelve, eenen tyd lang, tot 's Lands-Convoi-Comptoir gebruikt (*z*); doch na dat dit Comptoir in de Kerk van 't Cecilien-Klooster verplaatst was, is het gantsche Cellezusters-Klooster tot Burgerwooningen vertimmerd. Aan het zwaar muurwerk van het hoekhuis der Molensteeg, schynt men egter nog te konnen zien, dat het een overblyffel der Cellezusters-Kapelle is.

Minderbroeders Klooster.

Zuidwaards naast het Cellezusters-Klooster, stondt het *Klooster der Minderbroederen*, het grootste Mannen-Klooster in de Stad; alzo het zig, van omtrent de Molensteeg, tot aan de Barndesteeg strekte, en van agteren aan den Zeedyk en Kloveniersburgwal, tot voorby de S. Antonis-Poort, uitkwam. De brug over den Oudezyds-Agterburgwal, langs welke, men naar dit Klooster toegang had, schynt den naam van de *Minderbroedersbrug* gedraagen te hebben (*a*). Sommigen hebben aangetekend, dat dit Kloos-

(*s*) Separacio Dom. S. Katherinæ 30 *Oct.* 1414.
(*t*) van Heussen *en* van Ryn, Kerk. Oudh. IV. *Deel*, *bl.* 198, 202.
(*u*) Separacio Domus S. Cecilie 19 *Junii* 1437.
(*v*) *Zie* Commelin, *bl.* 195. *Aant.* a.
(*w*) *Zie* Commelin, *bl.* 209. *Aant.* a.
(*x*) I Privilegieboek, *f.* 34.
(*y*) *Zie* Kerk. Oudh. IV. *Deel*, *bl.* 200.
(*z*) *Zie* Commelin, *bl.* 197.
(*a*) W. Syvaerts, Roomsche Mysterien ontdekt, *f.* 7 *verso*.

Klooſter, in zynen eerſten aanleg, in 't jaar 1304, veel kleiner was, en door eene zekere ſoort van Minderbroederen, *Gaudentes*, dat is, *ruimen* of *rekkelyken*, genaamd, bewoond werdt (*b*). Doch in 't jaar 1462, maakten deeze Monnikken plaats voor eene andere ſoort van Minderbroederen, *Obſervantes* of *naauwgezetten* geheeten, die, voorſpraak ten Hove van Karel van Bourgondie in den Haage hebbende weeten te verwerven, zig, tegen den wil der Regeeringe, ter Stad wiſten in te dringen, en aldaar te handhaaven (*c*). De voornaamſte van 't gezelſchap was *Jan Brugman*, die gehouden werdt voor zo wel beſpraakt, dat 'er van hem een ſpreekwoord nagebleeven is, *al koſt gy kallen* of *praaten als Brugman*. Doch wy zullen van hem en zyn bedryf, in de Hiſtorie der Stad, omſtandiger handelen. *Hendrik Koemans van der Schellink*, een ryk Inwooner, heeft veel tot den opbouw van het Minderbroeders-Klooſter toegebragt. Ook werdt hy in de Klooſter-Kerke begraaven; vanwaar zyne Graſzerk, naderhand, in de Oude Kerke is overgebragt. Na de Beeldſtorming des jaars 1566, werdt de Kerk der Minderbroederen, by voorraad, aan *die van den Nyeuwen Ghereformeerde Religie* ingeruimd; die 'er, ſlegts tot in 't volgende jaar, gebruik van gemaakt hebben. De Minderbroeders behielden, van dien tyd af, hunne Kerk en Klooſter tot in 't jaar 1578, wanneer zy, met de Roomſche Regeering, ter Stad uit werden geleid: al 't welke wy hier ſlegts ter loops aanroeren, om 'er, in de Hiſtorie der Stad, uitvoeriger op ſtil te ſtaan. Het Klooſter, welk toen geplonderd werdt, is, weinige dagen na de plondering, door den beroemden Amſterdamſchen Konſtenaar, *Jooſt Janszoon*, gezeid *Bilhamer*, naar 't leeven, afgetekend, en ſedert geheellyk tot Burgerwooningen vertimmerd, behalve dat 'er eenige ſtraaten en dwarsſtraaten door gerooid zyn. In 't jaar 1662, ſtonden 'er nog eenige Huisjes of Celletjes van dit Klooſter agter de Bloedſtraat, die toen door de vlam verteerd werden.

Bethanien-Klooſter.

Naaſt aan het Minderbroeders-Klooſter, ſtondt het *Bethanien-Klooſter*, ook wel het *Klooſter van Maria-Magdalena in Bethanie* genoemd. Het ſtrekte zig, van de *nieuwe Graft* of Oude-zyds-Agterburgwal, tot aan de *Stads Veſte* uit. Het was geſtigt voor Vrouwsperſoonen, die zig van een ergerlyk gedrag bekeerd hadden; hoewel 'er zulke Vrouwsperſoonen, volgens het getuigenis des ongenoemden Schryvers by PONTANUS (*d*), ten zynen tyde, dat is, omtrent het jaar 1500, zeldzaam werden aangenomen. Het Klooſter was toen, veelligt, nog geene vyftig jaaren oud. Immers het wordt, in eenen Brief van het Kapittel der Lieve-Vrouwe-Kerke in den Haage, gedagtekend den derden May des jaars 1462, *eene nieuwe, ſtigting* [*nova plantatio*] genoemd (*e*). Ik vind ergens aangetekend, dat *Katryn Boelen*, Dogter van *Dirk Boel Dirksz*, die in 't jaar 1447. Burgemeeſter werdt, Nonne in 't Bethanien-Klooſter geweeſt is. Haar Broeder, Meester *Claes Boelen*, is aldaar Prieſter geweeſt, en den dertienden Juny des jaars 1511 overleeden. De Kerk of Kapel van dit Klooſter is, in 't jaar 1594, tot eene Stads Latynſche School geſchikt, die haaren ingang in de Koeſtraat hadt (*f*), en lang daarna eene Herberg geweeſt is, het *groote School* genaamd; doch onlangs tot Burgerhuizen vertimmerd. Het overige gedeelte van 't Klooſter is, reeds in 't jaar 1679, met Burgerwooningen bezet geworden (*g*). De naam van het zelve is nog in dien van de *Bethanien-ſtraat* en *Bethanien-Dwarsſtraat* bewaard gebleeven.

Oude-zyds-Huiszitten-Huis.

Omtrent tegen over dit Klooſter, op den hoek van de *Huiszitten-*, nu de *Stoofſteeg*, ſtondt een *Oude-zyds-Huiszitten-Huis*, waarin twaalf wooningen of kamers waren voor behoeftige Vrouwen. Doch het werdt, in 't jaar 1548 bouwvallig geworden zynde, van daar in de Nes verplaatſt (*h*).

Klooſter der S. Paulus-Broederen.

Van het Bethanien-Klooſter, langs de Ooſtzyde der *nieuwe Graft*, of Oude-zyds-Agterburgwal, voortgaande, kwam men, even voorby de Hoogſtraat, aan het *Klooſter der S. Paulus-Broederen*, of *Pauliniaanen*: ook wel *Tertiaanen* of *Tertiariſſen* genoemd, om dat zy naar den *derden* regel van S. Franciscus voorgaven te leeven. Men ſtelt, in 't gemeen, vaſt, dat dit Klooſter, in 't jaar 1409, geſtigt werdt: 't welk ook, in een Franſch Opſchrift, nog tegenwoordig, aan de Kerk, thans de Oude-Waalen- of Franſche Kerk, te leezen, beveſtigd wordt. En het Gebouw kan niet veel jonger zyn, om dat wy, hier voor (bl. 10.) eenen Brief van 't jaar 1415 hebben aangehaald, waarin van het zelve gewaagd wordt. Eenigen der Klooſterlingen begaven zig, in 't jaar 1457, naar Hoorn, daar zy, insgelyks, een Klooſter betrokken; doch ſommigen van dee-

(*b*) *Zie* VAN HEUSSEN *en* VAN RYN, Kerk. Oudh. IV. *Deel*, *bl.* 194.
(*c*) *Zie* WALICH SYVAERTS Roomſche Myſterien ontdekt, *f.* 47.
(*d*) *Ad calcem* Amſt. *p.* 4.
(*e*) Separacio Domus B. Mariæ Magdalenæ in Bethania, 3 *Maji* 1462.
(*f*) *Zie* COMMELIN *bl.* 645.
(*g*) *Zie* COMMELIN *bl.* 197.
(*h*) *Zie* COMMELIN *bl.* 530, 535.

deezen, zig met de overigen niet konnende verdraagen, keerden, in 't jaar 1462, naar hun oude Klooster, te Amsterdam, te rug (*i*). Het Kapittel der Lieve-Vrouwe-Kerke in den Haage gaf den S. Paulus-Broederen, in den jaare 1470, verlof om hun Huis verder op te bouwen, en daarin tot vyfentwintig Broeders en vier of vyf Kostgangers [*Commensales*] te ontvangen (*k*): doch vermeerderde, in 't jaar 1493, 't getal der Broederen op veertig, en dat der Kostgangeren op zes of agt (*l*). Uit eene Lyst der Inkomsten van dit Klooster in de zestiende eeuwe, blykt dat dezelven jaarlyks *vierhonderd agt guldens vier stuivers en een oortgen* beliepen; waartegen jaarlyks *agtenvyftig guldens en dertien stuivers* moesten worden uitgekeerd. Doch in 't jaar 1558, was dit Klooster genoegzaam uitgestorven; waarom by de Vroedschap beslooten werdt, het zelve, voor de Stad, tot een Gasthuis te verkrygen (*m*) Na de verandering der Regeeringe, werdt de Kerk van dit Klooster aan de Walsche Gereformeerden ingeruimd, en het Klooster geschikt tot een Proveniers-Huis, gelyk het reeds te vooren eenigszins geweest was. De Kostgangers of Proveniers, uit het S. Joris-Hof in de Kalverstraat, werden derwaards overgebragt (*n*), en het verbouwde Klooster der Pauliniaanen nam den naam van *S. Joris-Hof* aan, dien het nog heden draagt.

S. Urselen-Klooster.

Voorby het Pauliniaanen-Klooster ten Zuiden, stondt het *Klooster van S. Ursula of der elfduizend Maagden*, welk zig agter tot aan de Stads-Graft uitstrekte, en ten Zuiden aan het *Rusland* paalde. Men weet niet, wanneer het gestigt werdt; doch in 't jaar 1419, werdt het, door het Kapittel der Lieve-Vrouwe-Kerke in den Haage, voor vyf en zestig Nonnen en zes of zeven Kostgangsters [*Commensales*] geschikt (*o*). In eenen Brief des jaars 1420, wordt het beschreeven, als gelegen *over de twee grafften* [*ultra duo fossata*]. Na de verandering der Regeeringe, werdt het, in't jaar 1596, grootendeels vertimmerd tot een Spinhuis of Vrouwen-Tugthuis, welk, in 't jaar 1643, afbrandde; waarna het tegenwoordige Spinhuis, op dezelfde plaatse, gebouwd is (*p*). Het gedeelte van het Urselen-Klooster, welk agter aan de Veste, nu den Kloveniers-burgwal, uitkwam, is tot een Krankzinnigen-Huis geschikt.

(*i*) Velius Chron. van Hoorn, *bl.* 39, 41.
(*k*) Separacio Domus Sancti Pauli, 29 *Novembr.* 1470.
(*l*) Separacio Domus Sancti Pauli 28 *Sept.* 1493.
(*m*) Resol. Vroedsch. *N.* I. 29 *Juny* 1558.
(*n*) *Zie* Commelin *bl.* 566.
(*o*) Separacio Domus Sancte Ursule, 28 *Augusti* 1419.
(*p*) *Zie* Commelin *bl.* 514, 515.

Door-ling der Stad aan de Nieuwe-zyde.

Dus hebben wy de Oude-zyde der Stad, zo als dezelve zig, omtrent den aanvang der zestiende eeuwe, vertoonde, doorwandeld. Wy gaan nu over aan de Nieuwe-zyde, en vangen aan van de Haarlemmer-Poort, die, gelyk wy boven (bl. 17.) aantekenden, stondt daar nu de nieuwe Haarlemmersluis legt. Hier ontmoet ons eerst de *Haarlemmer-sluis*, nu de oude Haarlemmersluis, die van ouds eene andere gedaante hadt dan tegenwoordig, gelyk uit de Kaart van *Cornelis Anthoniszoon* te zien is. Over deeze Sluis voortgaande, kwam men, ten Oosten van den *Nieuwendyk*, aan de *S. Jakobs-Kapel*, die, naar sommiger gedagten, reeds in de veertiende eeuwe gestigt is (*q*); hoewel my daarvan geen bewys altoos is voorgekomen. Het tegendeel blykt veeleer uit eene Akte van *Scout, Scepenen ende Rade* van den zevenden October des jaars 1435, waarby aan *die Broederen van Sinte Jacobs Broederscip en Capelle op ten Nieuwendycke* verlof gegeven wordt om een *Capelle, geheeten Sinte Jacobs Capelle, te volmaken.* De S. Jakobs-Kapel stondt digt aan den Nieuwendyk, en hadt eenen uitgang in de Hasselaarssteeg, oudtyds het *Trouwloossteegje* genaamd (*r*), zo men wil, om dat, wanneer het huwelyk tusschen twee Egtgenooten, in de S. Jakobs-Kapel, van wege het Geregt, gescheiden verklaard was, de een de deur der Kapelle aan den Nieuwendyk, en de andere de deur in deeze steeg uitging (*s*). Ondertusschen is aanmerkelyk, dat van dit zonderling gebruik, in het oorsprongkelyk *Kapelboek*, dat nog voorhanden is, en in de Nieuwe Kerke bewaard wordt, geen het minste gewag is gevonden. De zangers van de S. Jakobs- en de S. Olofs-Kapellen erkenden zelven, dat zy liefhebbers waren van goeden sier te maaken, verkiezende, in zekere Loterye, tot hunne byspreuk:

Haarlemmer-sluis.

S. Jakobs Kapel.

De Sanghers van Sinte Jacobs- en Sinte Olofs-Capel
Mogen haer natgen ende haer droochtgen wel (*t*).

De goederen der S. Jakobs-Kapelle zyn, in 't jaar 1578, overgegeven aan de Nieuwe Kerke, welker Kerkmeesters het Toorentje en uurwerk der Kapelle nog onderhouden; zynde dit het eenige overblyffel van dezelve (*u*), en het overig gedeelte tot Burgerwooningen vertimmerd.

De

(*q*) Le Long, *bl.* 181.
(*r*) Handv. *bl.* 981, [590].
(*s*) van Heussen *en* van Ryn Kerk. Oudh. IV. *Deel*, *bl.* 190.
(*t*) W. Syvaerts Roomsche Mysten. ontdekt, *Voorreden.*
(*u*) Commelin, *bl.* 504.

Lieve-Vrouwe-Kapel.

De Oude-brugs-ſteeg en Mandemaakers-ſteeg voorby gegaan zynde, kwam men aan de *Lieve-Vrouwe-Kapel*, die op den hoek der *Lieve-Vrouwe-ſteeg*, nu de *Vrouwe-ſteeg*, ſtondt; doch geheellyk verdweenen en aan Burgerhuizen verbouwd is. De Lieve-Vrouwe-Kapel is, vermoedelyk, eene der oudſte Kapellen der Stad geweeſt, en, naar 't ſchynt, geſtigt op of omtrent den grond, die tot het Slot der oude Heeren van Amſtel behoord hadt. De tyd der ſtigtinge is egter onzeker; doch in de Oude Kerke, wordt een Brief bewaard, waarby blykt, dat de *Oudermans van onſer Vrouwe-Capelle*, naderhand *Kapelmeeſters* genoemd, reeds in 't jaar 1355, eene rente van drie pond Hollandſch, *tot onſer Vrouwe-Capelle behouf*, gekogt hebben. De *Oudermans*, van welken wy ſpreeken, waren te gelyk *Gaſthuysmeeſters* van onzer *Lieve-Vrouwe-Gaſthuis*, welk ſchuin tegen over de Kapelle ſtondt, aan de Weſtzyde van den Nieuwendyk, tuſſchen de Dirk van Haſſeltsſteeg, en de plaats, daar ſedert de *Nieuwſtraat* geſchooten is. Van dit Gaſthuis, weet ik niet, dat melding gemaakt wordt, voor de vyftiende eeuwe (*v*). Het was voor Vrouwen geſchikt, en men ontving 'er ook eenige Koſtgangſters. Tot het zelve behoorden een *Bayert* en *Peſtilencie huis*, gelyk my, uit oude Brieven, die in het tegenwoordige Gaſthuis bewaard worden, gebleeken is. Het Kapittel der Lieve-Vrouwe-Kerke in den Haage gaf aan het Lieve-Vrouwe-Gaſthuis, in 't jaar 1523, regt *om* aldaar *alle Sondaghen des morgens omtrent half acht uren, mit open deuren*, te *preeken voor den zieken ende andere, die daer komen na ouder gewoonte* (*w*). Het Hof van Holland beveſtigde het Lieve-Vrouwe-Gaſthuis, welk *groote profyten* hadt *uyt dien dat men daer preeckte*, in deeze vryheid, *weluerſtaende*, dat men *nyemant* liete *preeken*, *die gediffameerd* was *van Secte Lutherane te weſe, of die eenighe ſcandaloeſe of quade Leringe ſayde* (*x*). Het Lieve Vrouwen-Gaſthuis kreeg, door den tyd, merkelyke inkomſten, gelyk, onder anderen, uit de rekening, die de Regenten, in 't jaar 1545, aan Burgemeeſteren deeden, blyken kan (*y*); doch na de verandering der Regeeringe, werdt het, met alle deszelfs goederen, vereenigd met het tegenwoordig' Gaſthuis. De plaats daar 't geſtaan heeft, is ſedert met Burgerwooningen betimmerd geworden.

Voortgaande langs dezelfde Weſtzyde van den Nieuwendyk, kwam men, voorby de S. Nikolaas-ſtraat, aan 't *Gravenſtraatgen* en *de wyde Kercx-ſtege* (*z*), beide toegangen naar de Nieuwe Kerke, die hier aan de *oude Graft* of Nieuwe-zyds-Voorburgwal ſtondt. De Gravenſtraat is nog in wezen; doch de wyde Kerksſteeg, die tuſſchen de Kerk en een groot blok Huizen, welk tuſſchen deeze ſteeg en 't Oude Stadhuis ſtondt, plagt te loopen, is, met het afbreeken deezer Huizen, ter gelegenheid van het bouwen van het Nieuwe Stadhuis, aan den Dam getrokken en verdweenen. Weinige huizen voorby de wyde Kerks-ſteeg, kwam men aan de *Plaats*, nu den *Dam* genaamd, om welke te vergrooten, de Stad, in 't jaar 1506, *Jan van Ghelders huyſinge op den middeldam*, met het huis daar tegen over; in de jaaren 1510, 1511 en 1525, nog verſcheide andere erven, en zelfs, in 't jaar 1540, *Thyman Gerytsz. varckendryvers-huys ende erue ſtaende an de plaetſe*, gekogt en overgenomen heeft (*a*). Op de Plaats, ſtondt het oude *Stadhuis*, vry wat meer voorwaards dan het tegenwoordige, en omtrent op gelyken rooijing met de huizen der Weſtzyde van den Nieuwendyk. Het was nog niet veele jaaren in den ſtaat, waarin het toen beſtondt, gebouwd geweeſt; alzo het voorige Stadhuis hier ter plaatſe, waartoe de Stad, nog in 't jaar 1418, een erf gekogt hadt (*b*), in den grooten brand des jaars 1452, met drie vierde gedeelten der Stad, door de vlam verteerd geworden was. 't Geval wordt, in zeker Octroi van Hertog Filips van Bourgondie, waarvan wy boven (bl. 16. Aant. 17.) ſpraken, met deeze woorden, in de Franſche taale, beſchreeven (*c*): *De la partie des deputez de par ceulx de notre ville d'Amſtelredam, en notre dit pais d'Hollande, nous a eſté expoſé, que le xxiiij. jour de May derrenierement paſſé, par feu de meſchief qui ſe point a unze heures de nuit ou environ en laditte ville, les trois parts d'icelle ont eté arſées & brulées, & ny eſt demouré que la quarte partie de laditte ville entiere, & autre autres choſes ont eté brulées la porte, les tours & les bolwerchs devers la ville d'Utrecht*, la Maiſon de la Ville *& pluſieurs Egliſes, & ont eſté, & ſont tous les biens & Marchandiſes qui eſtoient*

Graven-ſtraatje.

Wyde Kerks-ſteeg.

Nieuwe Kerk.

De Plaats

't Stadhuis.

es

(*v*) In een Accoord tuſſchen de Gaſthuism. en het Conv. van S. Geertruid, *van 9 Oct.* 1432.

(*w*) De Brief is in 't Gaſthuis, en *by* DAPPER, *bl.* 407.

(*x*) *By* een beſl. Miſſive *van* 1 *Decembet* 1530, in 't Gaſthuis.

(*y*) Groot Memoriaal, *N.* I. *f.* 322.

(*z*) *Zie* Handv. *bl.* 981. [590].

(*a*) Groot Memoriaal, *N.* I. *f.* 254 *verſ.*, 259 *verſ.*, 260, 283 *verſ.* 284, 297 *verſ.*

(*b*) *Zie* COMMELIN, *bl.* 254. *Aant.* 2.

(*c*) *Zie* den Brief van Hertog Filips van Bourgondie, *van* 25 *July* 1452, in de *Bylaagen*, Letter A.

es maiſons des dites trois parts ainſi arſées & brulées du tout perduz & deſtruiz par le dit feu; lesquels bien & Marchandiſes valoient plus ſans comparaiſon, que lesdittes maiſons: dat is, „ Van wege de Afgevaardigden „ onzer Stad Amſterdam, gelegen in ons „ Land van Holland, is ons vertoond, dat „ den vierentwintigſten May laatſtleeden, „ door eenen ongelukkigen brand, die des „ nagts omtrent elf uuren in de gemelde „ Stad begon, drie vierde deelen van de- „ zelve aangeſtoken en verbrand zyn, zyn- „ de een vierde gedeelte alleenlyk over- „ gebleeven, en onder anderen verbrand „ de Poort, de Toorens en de Bolwerken „ tegen de Stad Utrecht, *het Stadhuis* en „ verſcheide Kerken. Ook zyn de Goe- „ deren en Koopmanſchappen, in de Hui- „ zen der gemelde drie vierde deelen, ge- „ heellyk door den brand vernield gewor- „ den; welke goederen en koopmanſchappen „ zeer veel meer waardig waren dan de ge- „ melde huizen". Het Stadhuis, welk in de plaats van het afgebrande Stadhuis geſtigt werdt, was een redelyk ſchoon Gebouw van gebakken ſteen. Doch de ingang en Vier-ſchaar waren van witten gehouwen ſteen opgemaakt. Boven de tralien der Vierſchaar, ſtonden de Beelden van Hertoge Willem den VI., Vrouwe Jakoba en Hertoge Filips van Bourgondie; waaruit met veel waarſchynlykheid beſlooten wordt, dat het Stadhuis, of ten minſten de Vierſchaar, ten tyde van den laatſten, gebouwd is. Het Gebouw pronkte met eenen hoogen ſpitſen Toren, die, in 't jaar 1601, vry veel naar de eene zyde overhellende, binnen drie dagen, wederom regt gezet werdt. Het hadt, van binnen, verſcheide vertrekken, en onder andere twee ſchoone Zaalen, ter wederzyde van den ingang (*d*). Men weet, dat het, den zevenden July des jaars 1652, terwyl men bezig was met het tegenwoordige Stadhuis te bouwen, by ongeluk, verbrand is (*e*).

S. Elizabets-Kapel en Gaſthuis.

Naaſt en tegen het Stadhuis ten Zuiden, ſtondt een Gaſthuis en Kapel, *S. Elizabets Kapel* en *Gaſthuis* genaamd, waarvan my weinig beſcheids voorgekomen is. De tyd, wanneer het geſtigt werdt, is onzeker. Het ſtondt 'er reeds omtrent het einde der vyftiende eeuwe (*f*). Doch het is zekerlyk veel ouder: 't welk alleen hieruit blykt, om dat het den naam van het *Oude Gaſthuis* plagt te voeren. In 't gemeen, werdt het, het *Heilige-Geeſts-Gaſthuis* genaamd: en deezen naam meent Le Long (*g*), in eenen Schepenen-Brief van den jaare 1363 gevonden te hebben. In eenen diergelyken van den jaare 1437, vind ik gemeld van een *huyſe en erfve, gelegen achter 't oude Gaſthuys van den Heyligen Gheeſt, over die oude grachte* (*h*). En op dat men niet twyfelen zou, welk Gaſthuis hiermede gemeend werdt; in het tegenwoordige Gaſthuis, worden twee Boekjes bewaard, op Franchyn geſchreeven, en tot opſchrift voerende, het eene: *Dit ſyn die Landen en Renten des Gaſthuys van den Heyligen Geeſt tot Aemſtelredamme:* en het andere: *Dit's Boec van Renten toebehorende dat oude Gaſthuys binnen Aemſtelredamme en wert gemaect* A°. LXXII. *ende* XIIII.C In deeze Boekjes, leeſt men dat *Symen Abbe Pieters ſoen*, die in 't jaar 1371 Schepen der Stad geweeſt is, *en Katharyn ſyn Wyf den Gaſthuſe* beſproken hadden *een half huys ende een erue mitte Carthuſers ghemeen, ende geleghen bi den Gaſthuſe an der plaets*, dat is, aen den Dam, *alnaiſt Willem Noirts*. Nog vindt men aldaar deeze woorden; *Dit ſyn die Renten, die die van der Stede den Gaſthuſe bewyſt hebben, voir des Raathuus erue, dair dat Gaſthuus 't huus af hebben ſal als men 't afbreect* enz. Uit welke woorden blykt, dat het Stadhuis, gedeeltelyk ten minſten, op het erf van 't Gaſthuis geſtigt was, en dat de Stad het Gaſthuis, voor dit erf, eenige Renten afſtondt, benevens den opſtal van het Raadhuis, wanneer men het, t'eenigen tyde, afbreeken mogt. Voorts is my, uit Brieven van de jaaren 1410, 1411 en 1413, gebleeken, dat, in het Heilige-Geeſts-Gaſthuis, ook Koſtgangers ontvangen werden, ſomtyds op zeer zonderlinge voorwaarden, gelyk uit de Brieven zelven, die wy in de *Bylaagen* (*i*) voegen zullen, blyken zal. Het oude Gaſthuis werdt, omtrent het einde der vyftiende eeuwe, waarſchynlyk ter gelegenheid der vergrootinge van het Stadhuis, overgebragt naar het S. Pieters Gaſthuis in de Nes. De ongenoemde Beſchryver van Amſterdam by Pontanus, die in dien tyd leefde, geeft dit klaar genoeg te kennen. *Eſt quoque in eadem parochia* [*vetere*], zegt hy, *hoſpitale totius Hollandiæ celeberrimum — ex duobus hoſpitalibus confectum, S. Petri & S. Eliſabeth, ex novo latere eo translatum* (*k*). Doch de

(*d*) Pontani Amſt. *Libr.* II. *Cap.* XI. p. 110.
(*e*) *Zie* Commelin, *bl.* 257.
(*f*) Anonym. *ad calc.* Pontani, *p.* 5.
(*g*) Reform *bl.* 235.
(*h*) Schepenen-brief *van* 25 *Aug.* 1437.
(*i*) Letter C.
(*k*) Anonym. *ad. calc.* Pontani, *p.* 5.

de vereeniging deezer twee Gasthuizen, schynt, in 't jaar 1491, nog niet geschied te zyn. Immers, my is een uittreksel ter hand gekomen uit een Testament van *Catharyn Foppens Dogter*, die, in dat jaar, besprak *aen 't Hospitael van S. Pieter*, 12 *Rynsche guldens*, *aen 't oude Hospitael*, 12 *Rynsche guldens*, *en aen 't Vrouwen-Hospitael*, 6 *Rynsche guldens*. Doch uit eenen Schepenen-brief van 't jaar 1497, die in het tegenwoordige Gasthuis bewaard wordt, en waarby *een vierendeel van twaalf maden lants* aan de *Gasthuysmeesteren van Sinte Pieters en Sinte Elisabethen Gasthuysen* wordt opgedraagen, schynt af te neemen te zyn, dat de vereeniging der twee Gasthuizen toen reeds voltrokken was. Ook is my, uit de Stads *Registers*, gebleeken, dat de Heeren van den Geregte en de zesendertig Raaden, *mitten Ryckdoeme deser Stede*, op den zevenentwintigsten Juny des jaars 1508, *op de Sael van 't Gasthuys* vergaderd geweest zyn (*l*): waaruit blykt, dat het Gasthuis toen reeds aan het Stadhuis getrokken was. De S. Elizabets-Kapel, naast het Stadhuis, was, zo 't schynt, nog in 't jaar 1570, in wezen, zynde, uit aantekeningen van dien tyd, klaar, dat toen eene *Vicary* in die Kapel, door *Pieter Pieterszoon*, Schout, *Joost Sybrandszoon Buik*, Oud-Burgemeester, en *Cornelis de Ryk*, Oud Regent van 't Hospitaal van S. Pieter, aan *Pieter Henrikszoon*, Provisoor van Amstelland, Waterland en Zeevank, opgedraagen werdt. Na de verandering der Regeeringe, is de Kapel, zo wel als het Gasthuis, geheellyk verdweenen. Van het Gasthuis is de naam overgebleeven in de *Gasthuis-steeg* bezuiden het Stadhuis, en in de twee Gasthuis-Molen-steegen, tusschen den Nieuwe-zyds-Voorburgwal en den Singel, zo genaamd naar den *Gasthuis-Molen*, die op een bolwerk aan de Vest, agter het Gasthuis, opgeregt was.

Waag. Rederykers-Kamer.

De Waag, die eerst in 't jaar 1565 op den Dam werdt opgeregt, was 'er nog niet, toen de Schildery en Kaart van *Cornelis Anthoniszoon* gemaakt werden. Nogtans stondt 'er een ander gebouw in 't gezigt van 't Stadhuis, welk beneden tot eene *Waage*, en boven tot eene *Rederykers-Kamer* gebruikt werdt (*m*). Doch of 'er zulk eene Waag, reeds in de dertiende eeuwe, geweest zy, gelyk het zogenaamd oud Kaartje van *Christoffel van Hartogveld* aanwyst, is bezwaarlyk te zeggen. In stukken van de jaaren 1525 en 1540, wordt gewaagd van eene *Waagsteeg*, waarin het *Vleyschhuys* stondt: en 't blykt klaarlyk, dat 'er, in 't jaar 1550, eene Waag omtrent de *Plaats* of den Dam geweest is (*n*).

Vogelsteeg.

Tusschen het Stadhuis en het Blok huizen, welk de Nieuwe Kerk van het Stadhuis scheidde, liep een steeg, *de Vogelsteeg* genaamd, die, met het bouwen van het tegenwoordige Stadhuis, verdweenen is. De groote Amsterdammer, PIETER CORNELISZOON HOOFT, wien 't gelust heeft, Amsterdam, zo als 't omtrent den aanvang der zeventiende eeuwe bestondt, op eene overaartige wyze, af te beelden, in zynen *Warenar*, maakt gewag van deeze *Vogelsteeg*, als hy (*Act.* II. *Sc.* I.) den ouden Vrek van de *Vischmarkt* doet loopen

„ *De Veugelsteeg deur, de kercksbrug over,*
„ *na myn Heer de Schout.*

Elendige Kerkhof.

Voorts, lagen 'er, agter dit blok huizen, twee Kerkhoven, een van welken, leggende beoosten de Zuiderdeur der nieuwe Kerke, die nu op den Dam ziet, het *elendige Kerkhof* genaamd werdt (*o*), om dat 'er geenen dan misdaadigen begraaven werden. Dit Kerkhof en het andere doet de Ridder HOOFT ons ook kennen, in het zelfde Blyspel, *Act.* III. *Scen.* V., daar hy *een barbier mit zyn wyf* eerst een *Kerkhofje om* doet wandelen, tot op de hoogte van 't *Groot-School*, welk agter de Nieuwe Kerk stondt, aan het sedert genaamde *Blaauw erf*. Hier was aan het Kerkhof geplaatst *het kniels-vat*, dat is, het *bekkeneels-* of *doodsbeenderen-vat*, waaruit de Barbier een *doodshoofdt* zoekt, welk zyne Vrouw draagt, *'t Grave-straetje deur, de Nuwedyk over* tot *op het Water veur de Zoutsteegh*, daar de jongens 't stuk ontdekken. *Warenar* besluit hierom, zyne *Pot* niet in 't *Kniels-vat* te verbergen. Maar, zegt hy,

„ *Ik gae ze liever begraeven op 't* ellendige
„ Kerkhof,
„ *Daer wort niemant begraeven as verwe-*
„ *zen liên,*
„ *En daer zel tusschen dit en morgen geen*
„ *Justicy geschiên.*

Beide deeze Kerkhoven zyn ook verdweenen. Doch de straat of steeg, die ten Oosten langs de Nieuwe Kerk loopt, plagt de *elendige steeg* genaamd te worden.

Kalverstraat.

De *Plaats* of Dam dwars overgaande, kwam men in de *Kalverstraat*, veelligt zo genoemd, om dat, in dezelve, voormaals, de

(*l*) Groot-Memoriaal, *N.* I. *f.* 233. *verso in marg.*
(*m*) *Vide* L. HORTENS. de Tumult. Anabapt. *in* Collect. S. SCHARDII, *Tom.* II. *p.* 311.
(*n*) Groot-Memoriaal, *N.* I. *f.* 284, 297 *verso.* Resol. Vroedsch. *N.* I. 23 *Apr.* 1550.
(*o*) *Zie* COMMELIN, *bl.* 459.

Offenmarkt. de *Kalvermarkt* plagt te zyn, gelyk men, verder op, de *Offenmarkt* hadt, waarvan de Offen-fluis, in de zeftiende eeuwe, de *Offenburger-* en *Offen-markts-fluis* genoemd (*p*), den naam voerde. En nog verder, by de Reguliers-Poort, was de *Schaapenmarkt;* zo dat de voornaamfte Veemarkten hier, van ouds, by elkanderen waren. Ten Weften in de Kalverftraat, ontmoette men eerft *de Jonge Roelen-fteeg*, zo alsze toen genoemd werdt (*q*), en daarna, de *S. Lucien-fteeg*, door welke men, over de Begynen-graft, kwam aan 't *S. Lucien-Klooftet*, nu het Burger-Meisjes-Weeshuis.

Offenmarkts-fluis.

Schaapenmarkt.

Jonge-Roelen-fteeg.

S. Lucien-Klooftet. De tyd der ftigtinge van dit Klooftet is onzeker; doch fchynt tot vroeg in de vyftiende eeuwe gebragt te moeten worden. Ik vind het reeds vermeld, in eenen Brief van den twintigften January des jaars 1420, by den naam van *de Sufteren van Sinte Lucien, wonende achter den Baghynen in die Byndwyk* (*r*). De Nonnen van S. Lucia waren verbonden zig te voegen naar den derden regel van S. Franciscus (*s*). Van dit Klooftet was, in de voorgaande eeuwe, nog veel overgebleeven; doch het Gebouw wordt, van tyd tot tyd, vernieuwd en verbeterd, zo dat het tegenwoordig naauwlyks te kennen is, voor het gene het voordeezen was. Agter het zelve, legt het *groote* of *ronde Begynhof*, waartoe men ook eenen toegang heeft uit de Kalverftraat, door de Begynenfteeg. Het heeft nog zeer veel van zyne oude gedaante behouden; fchoon het, tegenwoordig, met verfcheide fraaije wooningen, bezet is. Doch de *Begynen-Kapel*, die nu door de Engelfche Gereformeerden gebruikt wordt, is nog in wezen. Het Begynhof is één van de oudfte geeftelyke Gebouwen der Stad. Het was, in den jaare 1389, reeds geftigt; werdt, in 't jaar 1393, door Hertoge Albrecht, in zyne befcherming genomen (*t*), en federt met verfcheide geeftelyke voorregten begiftigd. Het wordt nog door Begynen bewoond.

Ronde Begynhof.

Kapel der Heilige Stede. Wanneer wy nu, van 't Begynhof, naar de Kalverftraat te rug keeren, ontmoet ons, aan de Ooftzyde, omtrent op de hoogte van S. Lucien-Klooftet, de vermaarde *Kapel der Heilige Stede*, nu de *Nieuwezyds-Kapel*, die omtrent in 't midden der veertiende eeuwe geftigt is. Wy zullen 'er, in 't vervolg, omftandiger van moeten handelen. Hier tekenen wy alleenlyk aan, datzy, van ouds, gelyk nog tegenwoordig, agter aan den Amftel, federt, het *Ruck-in* (*u*), of *Rak-in*, en nu het *Rok-in* genaamd, uitkwam.

Ruck-in.

Van de Kapel der Heilige Stede af, de Kalverftraat, hier *Byntwyk* genaamd (*v*), door-, en de Offenmarkts-fluis overgaande, kwam men, ten Ooften tegen over den Heiligen-Weg, aan *S. Joriaans-* of *S. Joris-Kapel* en *Hof*, gefchikt voor zieken en Leproozen, en waarin ook Proveniers of Koftgangers werden aangenomen. S. Joris-Hof en Kapel ftonden nu binnen de Stad; doch waren, reeds in de veertiende eeuwe, buiten de Stad gebouwd. In eenen Schepenen-brief van den jaare 1399, wordt gewaagd van *enen vryen eygendom totter zieken behouf, die woenen tot Sinte Joeriaens buten der poerten van Aemftelredamme* (*w*). In een' anderen Schepenen-brief van den jaare 1441, worden de Regenten van S. Joris-Hof genoemd *bewarers van den zieken van Lazaryen 't Sinte Joryaens bute der Byndwiker Poorte*, die wy hier voor (bl. 15.) gevonden hebben, ter plaatfe daar nu de Offen-fluis is. De plaats van S. Joris-Hof was, na de vermeerdering van Stads-Regtsgebied door Hertoge Albrecht in 't jaar 1386 [1387], egter binnen de Vryheid, en wordt hierom, in eenen Schepenen-brief van 't jaar 1429, genoemd *de zieken van Lazaryen 't Sinte Joriaens binne de Vryheyt van der Stede.* Doch 't Gebouw kwam, met de nieuwe bemuuring van omtrent den jaare 1480, binnen de Stad, en werdt hierom, reeds in eenen Schepenen-brief van den jaare 1482, genoemd *Sinte Jorys Cappelle, off die zieken Cappelle binnen der Stede van Amftelredamme.* Doch voor het einde der vyftiende eeuwe, werden de Leproozen, uit S. Joris-Hof, overgebragt in het *S. Nikolaas-* of *S. Antonis-Gafthuis* (*x*), welk, in den aanvang dier eeuwe, geftigt werdt, en nog onder den naam van *Leproozen-Huis* in wezen is. Het ftondt toen buiten de Stad, en wordt, in eenen Schepenenbrief van den jaare 1402, befchreeven met den naam van *Synte Nyclaes Gafthuus, dat nu geordineerd ende ghemaect is, ftaende op ten Zeedyck twyffchen Aemftelredamme ende Oetenwael* (*y*): welk *Oetenwael* of *Outenwaal* eene kleine buurt was, gelegen aan den Diemerdyk: gelyk duidelykft te zien is,

Byntwyk. S. Joris-Kapel en Hof.

S. Nikolaas-of S. Antonis-Gaft-huis: ook Leproozenhuis.

(*p*) Handv. *bl.* 981 [590.]
(*q*) Handv. *bl.* 981 [590.]
(*r*) Lucien Boek I., *f.* 169.
(*s*) *Zie* COMMELIN *bl.* 202, 562.
(*t*) VAN HEUSSEN *en* VAN RYN Kerk. Oudh. IV. *Deel*, *bl.* 200, 201.
(*u*) Refol. Vroedfch. *N.* I. 7 *Dec.* 1559.
(*v*) *Zie* hier voor *bl.* 15. *Aant.* (15).
(*w*) Schepenen-brief *van* 21 *April* 1399.
(*x*) Anonym. *ad calcem* PONTANI Amft. *p.* 5.
(*y*) Schepenen-brief *van* 15 *Maart* 1402.

is, in eene gemeten Kaart van Rynland van den jaare 1647. Outenwaal is, met de laatſte vergrooting der Stad, verdweenen, en de plaats is nu langs de Middellaan der Plantaadje, naar 't einde. Wyders is my, uit Schepenen-brieven van de jaaren 1404 en 1410, gebleeken, dat men toen reeds Koſtgangers in het S. Nikolaas-Gaſthuis aannam. Aan dit Gaſthuis, was ook eene Kapel gevoegd (z): en 't gantſche Gebouw wordt, in Schepenen-brieven van den jaare 1427, genoemd *de Capelle ende Gaſthuze 't Sinter Nycolaes en Sinte Anthonis, ſtaende tuſſchen Oetewael ende der Stede van Aemſtelredamme* (a), of *'t Sinter Nyclaes Capelle ende Gaſthuys, ſtaende an den Zeedyc tuſſchen die voirſ. Stede ende Oetewael, dat men ghemeenliken noempt 't Sinte Anthonis* (b). Het Gaſthuis, van welk wy ſpreeken, mogt ook verkens houden, ten koſte van 't gemeen, die vryelyk door de Stad liepen, en door 't volk onderhouden werden, uit eerbied voor S. Antoni, wien zy waren toegewyd, en die, als een Patroon der dieren, en inzonderheid der Verkens, zo wel hier als elders hier te Lande (c), geëerd werdt. In de oudſte Keuren deezer Stede, die op pergament geſchreeven, en in de veertiende, of in het begin der vyftiende eeuwe, gemaakt zyn, wordt verbooden, Verkens te houden, die *ſtadelic by der ſtrate* gaan, *wtgheſet dat Sinte Anthonys ende Sinte Cornelys* (24) *moghen ſtadelike houden elcx twee verkene, gaende wail gheringet mit bellen, ende elc verken een oir afgeſneden. Dats te wetene, Sinte Anthonys twie verkene elcx hoir rechter oir, ende Sinte Cornelis twie verkene elcx hoir luchter oir afgheſneden. Ende zo wes verken men wil offeren Sinte Anthonys, ofte anders eenighen heylighen, die ſal men eerſten leueren den ghenen die 't heuolen is van dier heylighen weghen, eer men ze laet gaen* (d). WALICH SYVAERTSSOON gewaagt ook van de S. Antonis verkens (e). Het S. Joris-Hof bleef, na dat de zieken daaruit waren overgebragt in 't S. Antonis-Gaſthuis, een bloot Proveniershuis. Doch in de Kapel, die, ingevolge eener overeenkomſt van den vyftienden January des jaars 1540, tuſſchen de Regenten van S. Joris-Hof en *de gebuyren wonende buyten de Byntwycker Poorte*, door de laatſten, *in raeck ende dack, mit vyff Miſſen ter weecken*, moeſt onderhouden worden (f), werdt gepredikt en dienſt gedaan, tot na de verandering der Regeeringe; wanneer, in 't jaar 1579, de Proveniers werden overgebragt in 't Klooſter der Paulus-Broederen, welk toen den naam van *S. Joris-Hof* aannam (g), dien het nog heden draagt. Het oude S. Joris-Hof, boven welks portaal, S. Margareet, by S. Joris en den Draak, afgebeeld (h), en welks platte grond, in 't jaar 1578, door *Jooſt Jansz.* afgetekend was, werdt toen aan Perceelen verhuurd en verkogt. De plaats is, ſedert, met Burgerwooningen bezet. Doch de Kapel, op den hoek van de ſteeg, die thans de Olieſlagers-ſteeg heet, ſtaande, dient tot een Kiſtenmaakers-pand. De naam van *S. Joris-Hof* is hieromtrent alleen overgebleeven in de *S. Joris-ſteeg*, tot aan welke het zig, van de ſteeg, die nu de Olieſlagers-ſteeg heet, plagt uit te ſtrekken; gelyk uit de tekening van *Jooſt Jansz.* te zien is.

Tegen over het oude S. Joris-Hof, agter de huizen der Zuidzyde van den *Heiligen-Weg*, ſtondt het *Klooſter van S. Clara*, welk, om het te onderſcheiden van het Klooſter van S. Clara in de Nes, het *nieuwe Klooſter van S. Clara*, of het *Clariſſen-Klooſter* genoemd werdt. Het ſtrekte zig, in de breedte, uit tot digt aan de Reguliers-Poort en Stads Wal. De Nonnen van S. Clara maakten, eerſt omtrent het jaar 1496, toeleg om hier een tweede Klooſter te betrekken. Doch het Geregt en de Vroedſchap der Stad, de Burgery reeds te zeer overlaaden vindende met eene menigte van Klooſteren, kantten zig tegen 't opregten van 't nieuwe Geſtigt by eene waarſchuwing, die den drie-entwintigſten November des gemelden jaars van de puije van 't Stadhuis werdt afgekondigd (i). In de jaaren 1498 en Clariſſen-Klooſter.

(z) Acte van 't Geregt *van* 30 *Jan.* 1417.
(a) Schepenen-Brief *van* 10 *January* 1427.
(b) Schepenen-brief *van* 6 *July* 1427.
(c) *Vide* MATTHÆI Fund. & Fata Eccles. *p.* 562. *en* K. BURMAN Utr. Jaarb. I. *Deel, bl.* 228 *enz.*
(d) Keurb. A. *f.* 13 *verſo.*

(24) Wat plaats of gebouw, hier ter Stede, aan S. Cornelis toegewyd geweeſt zy, vind ik nergens gemeld. Want het is niet te denken, dat men, in de Keure, S. Cornelis voor S. Nikolaas geſchreeven hebbe. Ondertuſſchen, blykt, uit eenen Brief van Karel den V. van den jaare 1535, (by MATTHÆUS *Fund. & Fata Eccl.* p. 9.) dat S. Cornelis, een der eerſte Pauſen van Rome, wien 't vermogen om de vallende ziekte te geneezen werdt toegeſchreeven, ook hier te Lande, bekend was, en geëerd werdt.

(e) Roomſche Myſterien ontdekt, *f.* 19.
(f) Groot-Memoriaal *N.* I. *f.* 295 *vers.*
(g) *Uit* oude Aanteken. *in het* S. Joris-Hof.
(h) *Zie* WALICH SYVAERTS Roomſche Myſter. ontdekt, *Voorreden.*
(i) Groot. Memor. *N.* I. *f.* 214. *zie ook* VAN HEUSSEN en VAN RYN Kerk. Oudh. IV. *Deel, bl.* 199. COMMELIN, *bl.* 924.

en 1499, werdt het timmeren aan 't Clariſſen-Klooſter door Burgemeeſteren en 't Geregt verbooden (*k*): waardoor de opbouw van het zelve, eenige jaaren, geſtremd werdt. In eene Geſlagtrekening van den Huize van *Benning*, wordt gemeld, dat *Imme*, eene ryke Boeren dogter van Diemen, die met *Jan Benning Janszoon*, in den jaare 1496, Schout van Amſterdam, gehuwd was, Stigtſter van 't Clariſſen-Klooſter zou geweeſt zyn; doch in de oorſprongkelyke Brieven en ſtukken van de Orde der Minderbroederen in Nederland, die te Bruſſel bewaard worden, en waarvan my uittrekſels ter hand gekomen zyn, lees ik „ dat *Jan de Wael*, Burger en Koopman te Amſterdam, een Clariſſen-Klooſter aldaar willende ſtigten, ten dien einde, eenige Huizen met eenen Tuin by de Reguliers Poort, en buiten de *Buynwycker* [Bintwyker] *Poort*, onder onzer Lieve-Vrouwe-Parochie-Kerke gelegen, geſchikt hadt; alwaar reeds, ſedert eenige jaaren, eenige ongeordende Maagden van een eerlyk gedrag gewoond hadden. Dat hy, tot de opregting van een Klooſter voor deeze maagden, de toeſtemming van den Roomſch-Koning Maximiliaan en den Aartshertog Filips, by Brieven van den zesden October des jaars 1494, te Mechelen getekend, verkreegen hadt; dat hierby, in 't volgende jaar, de beveſtiging van Paus Alexander den VI. gekomen was; waarby *Herman van Lokhorſt*, Deken van S. Salvators-Kerke, en *Antoni de Pott*, Kanonnik der Dom-Kerke te Utrecht, gemagtigd waren, om uit het Clariſſen-Klooſter te Delft drie of vier wel geoefende Nonnen naar Amſterdam over te brengen, en eene haarer te kiezen tot Abtdis over het nieuwe Klooſter. Dat David van Bourgondie, Biſſchop van Utrecht, nog in 't zelfde jaar, de Pauſelyke Bulle bekragtigd hadt. Dat de Gemagtigden hierop, den eenendertigſten October des jaars 1496, de opregting van het Klooſter hadden vaſtgeſteld enz. (*l*)". Uit al het welke, klaarlyk blykt, dat Jan de Wael de eigenlyke Stigter van 't Clariſſen-Klooſter geweeſt is. Het raakte, niet voor het jaar 1513, in ſtand: ſchoon de Raad, reeds in 't jaar 1506, beſlooten hadt, zig, ten beſte mogelyk, naar 's Vorſten begeerte, te voegen (*m*). Het Hof van Holland zondt toen Gemagtigden naar Amſterdam, die eene overeenkomſt troffen tuſſchen de Regeering en de Nonnen, waarby aan de laatſten, onder zekere voorwaarden, vergund werdt, haar Klooſter te volmaaken. Wy zullen deeze overeenkomſt, die in verſcheide opzigten merkwaardig, en nog nooit in 't licht gegeven is, hier agter onder de *Bylaagen* (*n*) plaatſen. Het Clariſſen-Klooſter is, midlerwyl, naauwlyks tagtig jaaren in ſtand gebleeven. De Regeering ſchikte het, in 't jaar 1595 en ſedert, ten deele tot een Mannen-Tugthuis of Raſphuis; ten deele tot een Verbeterhuis, en ten deele tot een Aalmoeſſeniers-huis; welk nu de Latynſche School is (*o*). Door het overige gedeelte, welk met kleine Burgerwooningen bezet werdt, zyn drie ſtraaten, van welken maar eene tot in de Kalverſtraat doorloopt; en eene dwarsſtraat geſchooten, die nog *het Klooſter* genaamd worden.

Doelen der Hand- en Voetboog-Schutteren.

Agter de Noorder-huizen van den Heiligen-Weg, tegen over het Clariſſen-Klooſter, ontmoette men de *Doelen der Voet- en Handboog-Schutteren*, die, van de Veſt by de Heilige-wegs-Poort, liepen tot agter tegen de Huizen van de Kalverſtraat. De plaats, alwaar deeze Doelen, in of kort na 't jaar 1517, werden gebouwd, heette te vooren het *Schaapenveld* (*p*). Zy werden, in 't jaar 1650, afgekeurd, en de erven verkogt (*q*); dwars door welken, van den Heiligen-Weg af tot aan 't Spuij toe, twee ſtraaten geſchooten werden, die nog den naam draagen van *Handboogſtraat* en *Voetboogſtraat*.

Wet-ſteeg.

Van den Heiligen-Weg te rug keerende door de Kalverſtraat, naar de Oſſen-ſluis, en over dezelve voortgaande, voorby de *Wet-ſteeg* (*r*), nu de Roozeboom-ſteeg, en de Begynenſteeg; kwam men, voorby de laatſte, aan dezelfde Weſtzyde, wederom aan de S. Lucien-ſteeg, en door dezelve over de *S. Lucien-brugge* op de *Deventer-Houtmarkt*, nu de Bloemmarkt. Langs deeze voortgaande, kwam men, voorby de Stilſteeg, aan de Huiszitten-ſteeg, op den Zuiderhoek van welke, aan de *nieuwe graft*, of Nieuwe-zyds-Agterburgwal, in 't jaar 1486, het *Nieuwe-zyds Huiszitten-Huis* werdt getimmerd; waarin de voorraad voor de behoeftigen bewaard werdt. Ook waren 'er eenige wooningen in, voor arme Vrouwen. In het tegenwoordige Nieuwe-zyds-Huis-

S. Lucien-brugge.

Deventer Houtmarkt.

Nieuwe-zyds Huiszitten-Huis.

(*k*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 221. Commelin, *bl.* 925.
(*l*) *Ex* Inſtrument. authent. *in* Archivo Fratr. Minor. Bruxelies repert. *MSS.*
(*m*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 254.
(*n*) Letter D.
(*o*) *Zie* Commelin, *bl.* 199, 507.
(*p*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 259 *verſ.*, 273 *verſ.*
(*q*) Commelin, *bl.* 199, 225.
(*r*) *Zie* Handv. *bl.* 981. [590].

Huiszittenhuis, wordt nog een brief bewaard van den jaare 1477, waarby blykt, dat *Geryt Gerbrant Pauwensoen die Huyssitten aen die Nieuwe syde* geschonken heeft *een smeerhuys en een dwershuys daar aan, de Peereboom geheeten, gelegen in de Gasthuyssteege by de brug aan der Steede middelste grafte, willende dat dit Huys en Erve bewoond sal worden door tien Maagden of Weduwen, die onbesprooken syn, de naaste van den bloede.* Zo men wist, dat de tegenwoordige Huiszittensteeg toen de Gasthuissteeg geheeten hadt, gelyk zeer wel zyn kan, zou men agten mogen, dat de Huizitten-meesters aan de Nieuwe zyde, door deeze giste, in staat gesteld zyn, om het Huis, waarvan wy spreeken, te konnen hertimmeren. Het is, sedert, in Pakhuizen en Burgerwooningen veranderd. Doch in een ouden steen, die in den zydmuur van het hoekhuis gemetseld is, leest men nog, in oude Letters,

Dit huus is ghetimert in
die ere Gods tot behoste
des Armē huyssitten / anno
MCCCC en LXXXVI.

Waar onder, in nieuwe Letters, staat

EN HERBOUWT Aº. 1710.

Nieuwe steeg, genaamd Ruyssensteein. Geleynensteegje. S. Geertruids-Klooster.

Den Voorburgwal langs voortgaande, voorby de Molsteeg, *de nieuwe steeg*, *genaamd Ruyssen-steyn*, en *Geleynen-steegje*, welke twee laatsten nu de Mostaardpotssteeg en kleine Lynbaans-steeg genoemd worden, zag men, schuin over de laatste, aan de Oostzyde der *oude graft*, de *Kapel* en het *Klooster van S. Geertruid*, ook *Maagdendaal* genaamd, welk van agteren aan het Lieve-Vrouwe-Gasthuis paalde. LE LONG schryft (*s*), dat het, omtrent den jaare 1455, gestigt werdt. Doch het is zekerlyk veele jaaren ouder, alzo *Gheertruyd Tydemans*, Moeder van S. Geertruids-Kloosster, reeds in 't jaar 1432, eene overeenkomst met het Lieve-Vrouwe-Gasthuis geslooten heeft (*t*). In 't volgende jaar, verwierf dit Kloosster vryheid van het Kapittel der Lieve-Vrouwe-Kerke in den Haage, om tot vyftig Nonnen, en zes of zeven Kostgangsters [*Commensales*] te mogen aanneemen (*u*). Het getal der Nonnen werdt, in 't jaar 1493, tot op tagtig vermeerderd (*v*). Na de verandering der Regeeringe, is dit Kloosster, welk zig van de Suikerbakkersteeg tot aan de S. Geertruids-steeg uitstrekte, grootendeels in Pak- en Woonhuizen veranderd; doch dwars door het zelve, en door het Lieve-Vrouwe-Gasthuis, tot op den Nieuwendyk, is eene straat gerooid, de *Nieuwstraat* genaamd. De S. Geertruids-Kapel, die nog veel van haare oude gedaante behouden heeft, en op den hoek van de Suikerbakkers-steeg staat, is in eene Suikerbakkery veranderd.

Voor 't overige, vondt men, omtrent den aanvang der zestiende eeuwe, langs de Nieuwe-zyds-Voor- en Agterburgwallen, en langs de Stads vesten, geene openbaare geestelyke of weereldlyke Gebouwen meer. Wy eindigen derhalve de doorwandeling der Nieuwe-zyde van oud Amsterdam aan de Haarlemmer-Poort, daar wyze begonnen hebben.

Korte optelling van de Gebouwen der Stad.

Wy hebben, in de Stad, beide aan de Oude en aan de Nieuwe-zyde, veel meer geestelyke Gebouwen ontmoet dan weereldlyken. De laatsten waren alleenlyk 't *Stadhuis*, de *Waage* en de *Doelen*: doch onder de eersten, waren de *Kloosters* alleen *negentien* in getal, *drie* voor Mannen, en *zestien* voor Vrouwen. De *drie* eersten, die aan de Oude-zyde stonden, waren die van de *Minderbroeders* op den Oude-zyds-Agterburgwal tusschen de Molen- en Barndesteegen; van de *Paulus-Broeders*, daar nu het S. Joris-Hof is, en van de *Cellebroeders* aan de Westzyde van de Nes tusschen de Wyde-Lomberds- en Cellebroeders-steegen. Van de Vrouwen-Kloosters stonden 'er *dertien* aan de Oude-, en drie aan de Nieuwe-zyde. In de Nes, stonden die van *S. Margareet*, welks Kerk nu de kleine Vleeschhal is; van *S. Maria-Magdalena*, nu de Bank van Leening, van *S. Barbara*, van *S. Clara* en van *S. Maria*, allen verdweenen, en in Burgerwooningen veranderd. Over de Grimnesse-sluis, was dat der *nieuwe Nonnen*, nu gedeeltelyk de Gasthuis-Kerk en Hof. Naast het zelve, dat der *oude Nonnen*, nu het Gasthuis en Oude Mannenhuis. Op den Fluweelen Burgwal aan de Oostzyde dat van *S. Agniet*, nu het Doorlugtige School, dat van *S. Catharina* of *S. Margareet*, geheellyk verdweenen, en dat van *S. Cecilia*, nu het Prinsen-Hof. Op den Oude-zyds-Agterburgwal, stonden het Kloosster der *Cellezusteren* aan den Zeedyk; het *Bethanien-Kloosster*, zuidwaards van dat der Minderbroederen; welke twee Kloosters verdweenen zyn; en eindelyk dat van *S. Ursula*, welk nu het Spinhuis is. De *drie* Vrouwen-Kloosters aan de Nieuwe-zyde waren het *S. Geertruids-Kloosster*, op den Nieuwe-zyds-Voorburgwal, be-

(*s*) Reform. *bl.* 339.
(*t*) *Zie* hier voor *bl.* 26.
(*u*) Charta 6 *Novembr.* 1433.
(*v*) Charta 19 *Octobr.* 1493.

bezuiden de Dirk van Haſſelts-ſteeg, nu tot eene Suikerbakkery en Burgerwooningen geſchikt; het *S. Lucien-Klooſter*, nu het Burger-Meisjes-Weeshuis, en het nieuwe *S. Clara's* of *Clariſſen-Klooſter*, nu voor een gedeelte tot het Rasphuis verbouwd. Buiten de Stad, ſtonden nog *twee* Mannen-Kloosters, een van *Regulieren*, buiten de Reguliers-Poort, op de hoogte van de Keizersgraft en Utrechtſche-ſtraat, nu verdweenen; en een van *Karthuizers*, buiten de Haarlemmer-Poort of *Karthuizers-Poort*, waarvan alleen het Kerkhof en eenige oude muuren overgebleeven zyn. Deeze eenentwintig Kloosters en het *ronde Begynhof*, welk nog in wezen is, en agter de Kalverſtraat ſtaat, hadden allen hunne Kerken of Kapellen. De Stad hadt, daarenboven, *twee* Parochie- of Kerſpel-Kerken, eene aan de Oudezyde, de *Oude of S. Nikolaas Kerk* genaamd, en eene aan de Nieuwe-zyde, de *Nieuwe* of *Lieve-Vrouwe-Kerk* geheeten. Voorts, waren 'er nog *vier* Kapellen, eene aan de Oudezyde, de *S. Olofs*, nu de *Oude-zyds-Kapel*, en drie aan de Nieuwezyde, de *Kapel der Heilige Stede*, nu *de Nieuwe-zyds-Kapel*, de *Lieve-Vrouwe-Kapel* en de *S. Jakobs-Kapel*, beide op den Nieuwendyk, van welken twee de eerſte geheellyk verdweenen is; en van de laatſte is alleenlyk een Toorentje overgebleeven. Doch de Gaſthuizen hadden ook hunne Kapellen. Zy waren *vier* in getal. Het *S. Pieters Gaſthuis* in de Nes, welks Kapel nu de groote Vleeſchhal is, was het eenigſte Gaſthuis aan de Oude-zyde. Aan de Nieuwe-zyde, ſtonden 'er drie, het *Lieve-Vrouwe-Gaſthuis*, op den Nieuwendyk over de Lieve-Vrouwe-Kapelle, het *Oude*, *H. Geeſts* of *S. Elizabets-Gaſthuis*, naaſt het Stadhuis aan de Zuidzyde, en het *S. Joris-Hof* in de Kalverſtraat over den Heiligen-Weg. De twee eerſten zyn verdweenen, en de Kapel van het derde is nu het Kiſtenmaakers-Pand. Dit laatſte was ook een Leproozen-Huis; doch de Leproozen werden, eerlang, uit het zelve overgebragt in het *S. Nikolaas* en *S. Antonis-Gaſthuis* buiten de S. Antonis-Poort, welk nog in wezen is, en het *Leproozen-Huis* genaamd wordt.

Tot ſchuttinge en doorlaatinge van 't water, was de Stad, reeds ten deezen tyde, voorzien van vier *Sluizen*: twee in den Middeldam, waardoor het Amſtel- en Y-water doorgelaaten of geſchut werdt; eene ter plaatſe daar nu de oude Haarlemmer-ſluis legt, die 't water van de Nieuwe-zyds-Voor- en Agterburgwallen doorliet of ophieldt, en eene ten einde van den Oude-zyds-Voorburgwal, daar nu de Oude-Kolksſluis is, door welke het water der Oude-zyds-Voor- en Agterburgwallen opgehouden, of doorgelaaten werdt. Sluizen.

De ongenoemde Schryver, door Pontanus uitgegeven, tekent (*w*) aan, dat men van de eene Parochie naar de andere toegang hadt over vyf houten *Bruggen*, van welken 'er twee over den Amſtel, en drie over het Damrak lagen. De twee eerſten waren de *Roode-brug*, nu de Doelenbrug en de *Langebrug*; de drie anderen de *Paapenbrug*, zo genoemd, naar 't ſchynt, om dat zy veel van Prieſters en Geeſtelyken betreden werdt (26), de *Oudebrug*, en de *Nieuwebrug*. De Oudebrug was, zekerlyk, de oudſte van de drie: de Nieuwebrug is ook reeds voor 't jaar 1424 gelegd geweeſt (*x*); doch of de Paapenbrug toen al in wezen was, is my niet klaarlyk gebleeken. De Schryver, van wien wy ſpreeken, voegt 'er by, dat de Oude- en Nieuwe-zyde ieder van twee *Graften* doorſneeden werden, die van 't Zuiden naar 't Noorden liepen, en elke zyde in drie deelen deelden: over welke vier graften, in 't geheel dertig houten bruggen lagen. Nog meldt hy (*y*), dat de ingezetenen, in de moeraſſen rondsom de Stad, den Y-kant uitgenomen, een groot getal van *Tuinen*, niet zonder zwaare kosten, hadden aangelegd, en dat de Voorſteden ook met Poorten, Graften en Boomen waren afgeſlooten. Hy heeft hier waarſchynlyk byzonderlyk het oog op de Voorſtad, de *Laſtaadje*, van welks gelegenheid en den verderen aanwas der Stad wy, in het volgende Boek, handelen zullen. Bruggen. Graften. Tuinen.

(*w*) *Ad ſalcem* Pontani, *p.* 4.
(*x*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 245, 251, 272 *vers.*
(*y*) P. 5.
(26) Walich Syvaerts tekent aan (*Roomſche Myſterien ontdekt*, *f.* 18 vers.) dat de *Paapenbrug* zo genaamd werdt, na dat eene voorgaande, die ter zelfder plaatſe lag, door de Prieſters, op eenen Vaſten-avond, moedwilliglyk afgebrand was.

BYLAAGEN

op het I. DEEL. I. BOEK.

L. A.

FILIPS, Hertog van Bourgondie, verklaart Amsterdam vry van eene tienjaarige Bede, en van 't voldoen van zekere Lyfrenten, mids de Huizen en Muuren der Stad, die door eenen zwaaren brand beschadigd waren, behoorlyk herbouwd worden. Gegeven te Brussel den vyfentwintigsten July des jaars 1452.

PHELIPPE, *par la grace de Dieu, Duc de Bourgoingbe, &c. A noz aimez & feaulx conseillers, les commissaires ordenez sur le fait de noz finances, & a notre Rentmaistre general de Hollande, ou autre commis ou a commettre a recevoir l'ayde a nous derrenierement ottroie & consenti en notre dit pais de Hollande, salut & dilection. De la partie des deputez de par ceulx de notre ville d'Amstelredam en notre dit pais de Hollande nous a este exposé que le xxiiij. jour de May derrenierement passé, par feu de meschief qui se point a unze heures de nuit ou environ, en ladite ville, les trois pars dicelle ont este arses & brulees, & ny est demoure que la quarte partie de ladite ville entiere, & antre autres choses ont ete brulees, la porte, les tours, & les Bolwerchs devers la ville d'Utrecht, la maison de la ville & plusieurs Eglises, & ont este, & sont tous les biens & marchandises qui estoient es maisons desdites trois pars ainsi arses & brulees, du tout perduz & destruiz par ledit feu les quelx biens & marchandises valoient plus sans comparison, que lesdites maisons. Et ja soit ce que pour obvier a la totale destruction de notre dite ville, il soit necessite de la refaire, remettre sus & refortiffier en toute diligence tant pour cause des marchans qui y affluent de toutes pars, pour le notable port qui y est, & que cest la ville plus marchande de tout notre dit pais de Hollande, comme pour obvier aux entreprinses que pourroient faire sur icelle, ceulx dela ville d'Utrecht, qui ne l'aiment point. Neantmoins ceulx dicelle notre ville d'Aemstelredam, ne pourroient en quelque maniere, encommencer, faire ne accomplir la reparation & fortification dicelle, obstant ce quilz sont ainsi grandement appoviz par ledit feu de meschief & mesmement quils sont tres fort chargiez de Rentes tant heritables comme viagieres lesquelles ils paicient de lassis qui de present par le cas dudit feu advenu, est de nulle valeur, & ainsi iceulx de notre dite ville qui tousjours ont este enclins de nouz servir & complaire en toutes nos demandes & affaires, comme noz bons & loyaulx subgez doivent faire, sont demourez en grande tribulation & misere, & en voie de perdition, se par nous ne leur estoit pourveu & secouru de notre grace, si comme ilz dient, requerans sur pluseurs poins & articles, pour ce par eulx adviziez, nostre dite grace leur estre impartie, & antre les autres, que comme il leur soit impossible par ce quie dit est, de contribuer a layde a nous derrenierement ottroie en nostre dit pais de Hollande pour dix ans, & de paier la composition des rentes viagieres, dont ils seroient feaus, en paiant leur portion dudit ayde, nous les vueillions dudit ayde, & aussi de la dite composition faire tenir quittes & paisibles. Pour ce est il que nouz les choses dessus dites considerees, & sur icelles eu l'advis de noz amez & feaulx, les gens de nostre conseil, & des comptes a la Haye en notre dit pais de Hollande, par quoy nous est apparu, que la part & portion a la quelle ceulx de nostre dite ville sont ou seront assuz & imposez a cause dudit ayde monte par chacun an trois mil Clincars du pois de trente gros de nostre monnoye de Flandres la piece, qui sont pour dix ans trente mil Clincars, aux habitans de nostre dite ville dAemstelredam, affin que icelle ville puist estre reedifiee, remise sus, & fortifiee, avons par la deliberation de nostre conseil estant chez nous, ottroie, & ottroions de grace especial que dudit ayde a nous ottroie pour dix ans comme dit est, ensemble de la dite composition, Ilz soient & demeurent pour le dit temps de dix ans, frans, quittes, deschargiez, & paisibles, & tant dicellui ayde, comme de la dite composition, les avons pour le dit temps quittez, affranchiz & dechargiez, quittons, affranchissons & dechargons par ces presentes, voulans de notre dite grace, & pour les causes dessusdites, que ils en soient tenuz & demeurent quittes & paisibles pourveu toutevoies que par mi ce les dits habitans de notre dite ville dAemstelredam, seront tenuz faire refaire & edifiier les murailles des maisons & edifices, qui se feront en icelle ville, dumoins des deux costez, de bonne pierre ou de brique, & les couvrir de tieule, & que pour ce faire, ilz feront ayde & secours de telle portion & somme de deniers, que par eulx conioinctement sera advisie & conclu, & ainsi que ont fait & font pluseurs autres noz villes de Hollande & Zellande, comme la Goude, Rotterdam, Remmerswale, & autres diceulx noz pais pour pareil cas; si vous mandons commandons & expressement enioingnons & a chacun de vous, si comme a lui appartiendra, que de notre dite grace, octroy, descharge & quittance, vous feriez, souffrez & laissiez, soubs les conditions dessusdites, lesdits habitans de nostre dite ville dAmstelredam, joir & user plainnement & paisiblement, en les tenant & faisant tenir leur dite part & portion dudit ayde, & de la dite composition, pour tout le dit temps de dix ans, que le dit ayde a cours, quittes deschargies & paisibles, sans aucunement les contraindre traveiller ou molester au contraire, Et par rapportant ces presentes, ou* Vidimus *dicelles fait soubs seel auttentique, ou copie collationee & signee de lun de nos Secretaires ou en notre dit chambre des comptes a la Haye, pour une joiz seulement, & Recognoissance des dits habitans de nostre dite ville ou de la loy dicelle, pour chacun an & pour tant de foiz que besoing sera, quilz auront este & seront tenuz quittes & nauront aucune chose paie dudit ayde, ne de la dite composition, Ce a quoy monte la portion imposé a la dite ville, a cause dudit ayde, jusques a la somme de iij^m clincars dudit pris, par an, sera al-*

Bylaage L. A.

alloue es comptes, & rebatu de la recepte de vous Rentmaiſtre general de Hollande, ou de cellui, ou ceulx qui ſont ou ſeront commis a cueillir & recevoir ledit ayde par nos dits gens de comptes a la Haye, auſquelx nous mandons, que ainſi le facent ſans aucun contredit ou difficulte, pourveu que ledit Rentmaiſtre ou commis en facent mention par chacun an en leurs comptes, & non obſtant quelxconques mandemens ou defenſes a ce contraires. Donne en notre ville de Bruxelles le xxv. jour de Juillet, lan de grace mil quatrecens cinquante & deux.

Par Monſ. le Duc, nous levesque de Tournay & autres preſens.

(Op den rug deezes Briefs ſtaat het volgende) *Les commiſſaires ordonnez par Monſeigneur le Duc de Bourgoinge ſur le fait de ces finances, conſentent & accordent que ceulx de la ville dAmſterdam joiſſent & uſent de la grace & octroy que mon dit Seigr. leur a fait ſelon le contenu ou blanc de ces preſentes ainſi & pour les cauſes que mon dit Seigr. le veult & mande eſt fait par icelles. Eſcript ſoubs le ſeing manuel de lun desdits Commiſſaires le premier jour de Septembre lan mil cccc cinquante deux.*

B. Doynville.

VERTAALING

Van den voorſtaanden Brief.

„ Filips, door Gods genade, Hertog van „ Bourgondie, enz. aan onze lieve en „ getrouwe Raaden, de Gemagtigden ter zaa„ ke van onze Geldmiddelen, en aan onzen „ algemeenen Rentmeeſter over Holland, of „ iemant anders, geſteld of nog te ſtellen, „ tot den ontvangſt der Bede, ons laatſtelyk „ in ons gemelde Land van Holland toege„ ſtaan en ingewilligd: Onze Groete en Lief„ de.

„ Van wege de Afgevaardigden van die van „ onze Stad Amſtelredam, in ons gemelde „ Land van Holland, is ons vertoond, dat „ den vierentwintigſten dag van May laaſtle„ den, door eenen ongelukkigen brand, die „ des nagts omtrent ten elf uuren in de ge„ melde Stad begon, drie vierde deelen van „ dezelve aangeſteken en verbrand zyn, zyn„ de een vierde gedeelte alleenlyk overgeble„ ven, en onder anderen verbrand de Poort, „ de Toorens, en de Bolwerken tegen de „ Stad Utrecht, het Stadhuis, en verſcheide „ Kerken. Ook zyn de goederen en koop„ manſchappen, in de huizen der gemelde „ drie vierde deelen, geheellyk door den brand „ vernield geworden; welke goederen en „ koopmanſchappen zeer veel meer waardig „ waren dan de gemelde huizen. En naardien „ het noodzaakelyk is, tot voorkominge van „ den geheelen ondergang van onze gemelde „ Stad, dat dezelve, ten ſpoedigſte, herbouwd, „ wederom opgeregt, en van nieuws verſterkt „ worde; zo uit hoofde van de Koopluiden, „ die van alle kanten derwaards komen, om „ de aanmerkelyke haven aldaar en om dat het „ de Kooprykſte Stad van ons gantſche ge„ melde Land van Holland is, als om te voor„ komen de onderneemingen, welken die van „ de Stad Utrecht, die haar niet gunſtig zyn, „ op de Stad zouden konnen doen; en die „ van onze Stad Aemſtelredam, nogtans, in „ geenen deele, de herſtelling en verſterking „ van dezelve zouden konnen beginnen, voort„ zetten of voltooijen, naardien zy, door den „ gemelden ongelukkigen brand, zo groote„ lyks verarmd zyn, en zelfs zwaarlyk be„ laſt met erfelyke en lyfrenten, die zy vol„ deeden uit de excynzen, welken tegenwoor„ dig, uit hoofde van den gemelden voorge„ vallen brand, niets waardig zyn; en dat dus „ die van onze gemelde Stad, welken altoos „ geneigd geweeſt zyn, om ons, in alle on„ ze eiſchen en zaaken, te dienen en te be„ haagen, gelyk onze goede en getrouwe On„ derdaanen ſchuldig zyn te doen, in groote be„ kommering en elende, en zelfs op den weg „ van hunnen ondergang gebleeven zouden zyn, „ zo wy daar in, uit onze gunſte, niet voor„ zagen, en hen onderſteunden: ten welken „ einde, zy dan ook, gelyk zy zeggen, onze „ gemelde gunſte, in verſcheide punten en „ artikelen, door hen voorgeſlaagen, verzogt „ hebben, en onder anderen, dat, naarde„ maal het hun, gelyk uit het gezeide blykt, „ onmogelyk is, te betaalen tot de Bede, die „ ons, laatſtelyk, in ons gemelde Land van „ Holland, voor tien jaaren, toegeſtaan is, „ noch te voldoen aan de overeenkomſt we„ gens de Lyfrenten, waarvan zy vry zyn „ zouden, wanneer zy hun aandeel in de ge„ melde Bede opbragten; wy hun van de ge„ melde Bede en ook van de gemelde Over„ eenkomſt kwyten en ontheffen wilden; ZO „ IS 'T, dat wy, het voorſtaande in aanmer„ king genomen, en daarop gehad hebbende „ het advis van onze lieven en getrouwen, „ de Luiden van onzen Raade, en van de Re„ keninge in den Haage, in ons gemelde Land „ van Holland, waarby ons gebleeken is dat „ het aandeel, waarop die van onze gemelde „ Stad, uit hoofde van gemelde Bede, geſchat „ of aangeſlaagen zyn, of zullen worden, „ jaarlyks beloopt drie duizend Klinkaarts van „ 't gewigt van dertig grooten van onze munt „ van Vlaanderen het ſtuk, 't welk, in tien „ jaaren, dertig duizend Klinkaarts uitmaakt; „ aan de inwooners van onze Stad Amſtelre„ dam, op dat die Stad herbouwd, wederom „ opgeregt en verſterkt zou worden, met over„ leg van onzen Raade by ons wezende, uit „ byzondere gunſt, verleend hebben en ver„ leenen, dat zy van de gemelde bede, aan „ ons, gelyk gezeid is, voor tien jaaren, toe„ geſtaan, en tevens van de gemelde Over„ eenkomſt, voor denzelfden tyd van tien jaa„ ren, vry, ontheeven en ontlaſt zullen zyn. „ Wy hebben hen dan, voor den gemelden „ tyd, bevryd, ontheeven en ontlaſt, en be„ vryden, ontheffen en ontlaſten hen, mids „ deezen; willende, uit onze gemelde gunſt, „ en om de gemelde oorzaaken, dat zy daar„ van vry en ontheeven zyn en gehouden zul„ len worden. Met dien verſtande nogtans, „ dat de gemelde inwooners van onze gemel„ de Stad Amſtelredam, ondertuſſchen, ge„ houden zullen zyn, de muuren der Huizen „ en Gebouwen, die in die Stad gemaakt zul„ len worden, te maaken, te hermaaken en te

Bylaage L. A.

BYLAAGE L^r. A.

„ ſtigten, ten minſten aan twee zyden, van
„ goeden gehouwen of gebakken ſteen, en de
„ zelven met hard dak te doen dekken; waar
„ toe zy geholpen en ondersteund zullen wor-
„ den, met zulk een gedeelte en ſomme van
„ penningen, als by hen gezamenlyk zal ge-
„ raaden gevonden en beſlooten worden, op
„ gelyke wyze, als verſcheide andere van on-
„ ze Steden van Holland en Zeeland, als Gou-
„ da, Rotterdam, Remmerswale en andere
„ Steden van onze gemelde Landen, in gelyk
„ geval, gedaan hebben, en nog doen. Wy
„ beveelen, gebieden, en verpligten ulieden
„ en een iegelyk van u, die het aangaat, dan
„ wel uitdrukkelyk, dat gy de gemelde in-
„ wooners van onze gemelde Stad Amſtel-
„ redam, deeze onze gunſt, octroi, ontheſſing,
„ en kwytſchelding, onder de voorgemelde
„ voorwaarden, volkomenlyk en vredelyk laat
„ genieten, en gebruiken, dezelven vry en
„ ontlaſt houdende, en doende vryhouden van
„ hun aandeel in de gemelde Bede en in de ge-
„ melde Overeenkomſt, voor den gantſchen
„ gemelden tyd van tien jaaren, dien de ge-
„ melde Bede loop heeft, zonder hen eenigs-
„ zins tot het tegendeel te dwingen, of te per-
„ ſen. En zullen zy, op het vertoonen van
„ deezen Brief, of van een *Vidimus* van den
„ zelven onder een behoorlyk zegel, of een
„ Affchrift, door een van onze Sekretariſſen,
„ of in onze gemelde Kamer van Rekeninge
„ in den Haage, vergeleeken en getekend,
„ voor een enkele reize alleen; en op erken-
„ tenis der gemelde inwooneren van onze ge-
„ melde Stad, of van derzelver Wethouder-
„ ſchap, eens 's jaars, of voor zo veele rei-
„ zen als 't noodig zyn zal, vry zyn en vry
„ gehouden worden, en niets van de gemelde
„ Bede of van de gemelde Overeenkomſt te
„ betaalen hebben. Waarom ook het aandeel,
„ der gemelde Stad, uit hoofde der gemelde
„ Bede, opgelegd, ter ſomme van drieduizend
„ Klinkaarts van den gemelden prys in 't jaar,
„ in rekening geleeden en afgetrokken zullen
„ worden van de rekening van u algemeenen
„ Rentmeeſter van Holland, of van hem, of
„ hun, die tot het inzamelen en ontvangen der
„ gemelde Bede gemagtigd zyn, of zullen wor-
„ den, door onze gemelde Luiden van Re-
„ keninge in den Haage; aan welken wy be-
„ veelen, dat zy het zo uitvoeren, zonder we-
„ derzeggen of zwaarigheid, mids de gemelde
„ Rentmeeſter of Gemagtigden daarvan, jaar-
„ lyks, in hunne rekening melding maaken, en
„ niettegenſtaande alle andere bevelen of ver-
„ boden, hoe genaamd, hiermede ſtrydende.
„ Gegeven in onze Stad van Bruſſel, den XXV.
„ dag van July, in 't jaar onzes Heeren veer-
„ tien honderd twee en vyftig.

By myn' Heere den Hertoge.
In de tegenwoordigheid van
ons, den Biſſchop van Door-
nik, en anderen.

(*Op den rug ſtondt*)

„ De Gemagtigden, door myn' Heere den
„ Hertoge van Bourgondie, geſteld ter zaake
„ van zyne Geldmiddelen, bewilligen en ſtaan
„ toe, dat die van de Stad Amſterdam de gunſt
„ en het Octroi, welk myn gemelde Heer hun
„ volgens den inhoud of het witte van deezen,
„ verleend heeft, genieten en gebruiken, op
„ zulk eene wyze, en uit zulke oorzaaken, als
„ myn gemelden Heer gewild en by deezen
„ bevolen heeft. Geſchreeven onder handte-
„ kening van eenen der gemelde Gemagtigden,
„ den eerſten dag van September, in 't jaar
„ veertienhonderd twee en vyftig.

B. DOYNVILLE.

BYLAAGEN L^r. A. B.

L^r. B.

Brief van Grave WILLEM *weegens Brug-gen te breeken, Veſten nederleggen, als an-ders, teegens die van Amſtelredam, om dat ſy Jan van Aemſtel hadden ingehaelt.* Gege-ven te Aalbrechtsberg, den twee en twin-tigſten May des jaars 1304.

WY Willaem outſte zoë s'graue van He-neg: van Hollant, van Zeelant ende heere van Vrieslant, maken kont allen Luden, omme dat die van Aemſtelredamme die ghenen waren die Janne van Aemſtelle inhaelde, eñ die ghenen die dien graue Florenſe mette hant vermorede, die wi ute diē Landen verſworen hadde ende ſo mede omme die broke en mis-daet di ſi daer ane jegens [ons] misdaen heb-ben, ſo es ons ſeggen, in den eerſten, dat ſi haere brugge breecken ſullen end alle haere veſten ſlechten, ende nu in manedage die naeſt comet dat te beginnene eñ binnen viertienda-ge daer naeſt coemende al vuldaen, ende nie-mer meer brugge eñ veſte weeder te maekene, het en ſie bi ons en bie onſen goede Luden van onſen Landen, vort ſoo ontſegge wi hen al hare vryheyden eñ marcten die ſy van ons, ende van onſe voorvaders hebben, vort dat men dat gruytgelt dubbelen oft twievoudich daer geuen ſal . . . . . dat hier nae te Spaernedamme leghet na den ma-nendage in te ghane, behouden elke manne ſyns rechts, ute ghenomen die van Aemſtelredam-me, dien wy met deſen brieven ontſeggen hoer recht alſt voors: es: vort houden wy noch ane onſe ſegghene alſe wi willen van al ſulc-ker broke alſe ſi misdaen hebben jegens ons jegens onſe porte van Harlem, jegens onſe goe-de Luden van Kenemaerlant eñ van Water-lant, end jegens anderen onſe goede Luden, ſo wie dat ſyn te verbeterene na ſtonde en na ontſtonden. in Keneſſen van deſer dinc, ſo hebben wy deſen brief bezeghelt uythangende met onſen Zegelen. Gegeuen in 't jair ons heñ MCCC en viere des vriendagh na Pynſt-dagh toit Aelebrechtsberge.

Ende wy broeder Brune, Prioer van onſer Vrouwen broeders te Harlem, ende mieſt. Gheryt Prieſt. en Scholaſt. te Harlem, Oirconden allen Luden, die deſen brief ſien ſellen ofte horen leſen, dat wi, in den Jaire ons heñ MCCC en viue, des manedagh voer ſent Jans-dagh baptiſte te middezomer deſe letteren voors: gans goet en hiel, [gelyk] ſi horen te weſen, eñ wel geſegeld mit des grauen Willaems ze-gel van Hollant, in ſelkdanige woorden als hier voirſcreuen ſtaen, hebben geſien en ge-zegelt met onſen zegele in den ſelver tyd voir-ſchreuen.

Weſene bezegelt mit een langachtich en
een klyn rond zegelken, beyde in groe-
nen waſſe, onder uythangende een dou-
ble Franchynen ſtaerte.

L^r. C.

Bylaage L. C.

Lr. C.

Drie Schepenen-Brieven van den 10 *May* 1410, *den* 17 *April* 1411 *en den* 19 *December* 1413, *het Oude-, of Heiligen-Geests-, of S. Elizabets Gasthuis betreffende.*

WY dirc heynensoen en ghysbert petersoen Scepene in Aemstelredamme oirconde en kenne dat voir ons quamē die beraders en oudermans, des Heyligengheestes Gasthuusbinnē deser Stede alze Jacob ysebrants die Smit, Claes die Zael Jacobs, gheryt Willems, en Jan beth walichs, van des gasthuus weghen voirn. an d'eene syde, en Joest euerts ende agnese syn getruwede wyf, mittē selve Joest hore man hore mondbair up d'ander side, en geliede an beyde side by consente der rade van der Stede, dat sy mit malcanderē syn ouerdraghen inder maniere en voirwairde nabescreuē te wetene is eerst dat joest euerts en agnese syn wyf voirs. hebben quyt gescouden eñ ouergaue tenen vryen eighene den beraders en oudermans voirn. tots gasthuus behoef voirs. alle die goede die joest en agniese syn wyf nu ter tyd hebben eñ namaels sullen uercrighē rorende eñ onrorende, soe waer en an wat goede die syn, en sullen wesen ghelegen, behoudeliken dat joest en agniese syn wyf voirs. besighen en bruken zullen in den gasthuze voirn. alsulke ingeboedele en tilbair goede als sy nu hebben, en namaals uercrighē moghen, durende alsoe lange als een van hē beide voirn. leuet en niette langher en na hoire beyder doot te mael in den gasthuse voirs. te bliue des soe sullen joest eñ agniese syn wyf voirn. hebben in den gasthuse voirs. hore coste alsoe langhe als sy beyde of hoire ene leuet, alse te eten van sulker spyse alsmē in den gasthuse ghewoenlic is te gheuen, en tot hore dranke een yghelic van hem beyde een minghele biers elkes daghes: voert soe sal Joest voirn. tot allen tiden alst te doen is die Clocke luden en dat Outaer bereyden, item soe sal hi mitten borden omgaen bidden, in den gasthuse als die beraders en oudermans daer niet en syn, item soe sal hy opter Market gaen bidden, visschc, en [vlysch] copē daertoe van des gasthuus wege alsoe veel alsme daer behoeft, item soe sal hy tots voirs. gasthuse en profyt doen, alle datten beraders eñ oudermans van den zelue gasthuse die nu syn en naemaels wesen sullen redelike sal duncke alsoe lange als hi levet, wtgenomē zwair werke, alze dyken damme of zieken te uerbedden en dierghelye, item zoe sal agniese voirn. de dekene cussene en slae plakenen najen tot allen tiden, als des te doen is, en voert sal sy die slotelen, eñ alle dinghe in de gasthuse bewaren, ter tyd toe dat die beraders en oudermans van den gasthuse voors. een ander vrouwe dairtoe aennemen. in Oirconde desen brieue besegelt mit onzen zeghelen, gegeuen upten tienden dach in Meye int jair ons heren MCCCC eñ tien.

Wy Claes Brunincx, en Jacob Jan Adamssoens soen Scepene in Aemstelredamme Oirconden en kennen dat voir ons quamen, die beraders en oudermans des Heyligengeests gasthuys der Stede voirn. alse Jacob Ysebrants die Smit, Coppe Jans, Tiedeman Heynricx en Claes Dammas, van des gasthuus weghen voirs. op d'eene syde en Harment Ditmers op d'ander side, en geliede bi consente van der Rade van der Stede dat si syn overdraghe dat Harmen voirs. heeft quytgescoude tots gasthuus behouf alle rorende en onrorende goederen die hy heeft of namaals uercrygen zal, des zo sal harman hebbe in de gasthuus voirs. syn coste soe langhe hy leeft etc: in oirconde deze brieue bezeghelt mit onsen zeghelen gegeuen op te zeuentienden dach in Aprille int jair ons heren MCCCC. en elue. Bylaage L. C.

Wy Claes Brunincx, en Vranke noirt Scepene in Aemstelredamme oirconde en kenne dat voir ons quamē die beraders en oudermans, van des Heyligen gheests gasthuse, binnen der Stede van Aemstelredamme alze gheryt Willems, Seruaes Roelofs, Jan beth Walichs, en Vrederic Jans, van des gasthuus wege voirs. an d'eene side, en Claes Willems op d'ander zide, en gheliede bi consente der Rade van der Stede voirn. dat zy mit malcander zyn overdraghen in deser manieren ende voirwaerde, eerst dat Claes voirn. sal hebben in den voirs. gasthuse syn leuen lanc durende huusvestinge beddinge beddecleede, luchte en vuer, alse redeliken is, en sinen coste van bequamelikē brode en spise zoete ende zuere alst in den gasthuze gewoonliken is, en voirt tot sinen dranke dagelixe drie pynten Hoppenbiers, voirt so sel Claas voirn. bewaren die huusraet in den gasthuse, ghelikerwys als hi syns selfs huusraet beware zoude, dats te wetene den coste te bezettene van rogghe, vleysche, zoute, barninge en anders dat daertoe behoert, te copen, en oec die huzinge te doen stoppen, en te verhemelen, en des zoe zullen die oudermans van de gasthuse die nu syn of namaels zullen wesen hem van alle stucken voirs. dat ghelt daertoe leveren iof doen him betalen van den gasthuus weghen voirs. item zoe zal hi alle zeuentughe van des gasthuus weghe bewaren buten der vriheden van der Stede, na behiets en goetdunken der oudermans van der Gasthuse voirn. die nu syn of namaels zullen weesen op hare consiencie, en op des gasthuus coste, item zoe zal hi den siekē in den gasthuse hoer behoefte doen hebben, van des gasthuus goede en boede, en oec die vreemde gaste bestuwen, en gheviel hem daer hinder in dat hys niet machtich en ware, zoe soude hyt den oudermans toeghen, en die souden hem daer in sterken, en te bate koomen, item wairt zake dat joest euerts, en Harmen ditmer beide ziec worde iof wt ware iof aflivich worden zoe soude claes voirs. die clocke luden en dat Outaer bereyden, mer gheen swair werc te doen als diken dammen slocthē zieken te hauenē of te uerbedden of diergelye, en niet te bidden, item wairt sake dat hi eenige onbehoorlike punte deede of hantierde, dat zoude hi wtgaen bi den gerechte te nerbetere. item zoe zal claes voirn. moghen utreysen om zyn neringe te doen en anders daer hi te doen zal hebben tot allen tiden, alset hem genoecht, eñ telken als hi weder coemt, hi zy cort of lange wtgeweest, soe sal hy weder comen op syn prouen voirs. voirt so heeft claes voirn. in desen gasthuse gebrocht een bedde, een paer slaeplakenen en een deeken, ende daer toe in ghelde hondert francrixe

BYLAAGEN L. C. D.

kroonen, drieenviertich enkele vlaemſe botgins voor elken croen voorſ. gherekent te bliue in den zelue gaſthuſe tot ewigen dage, mer alle zyn andere goede zullen comen op zinen erfnamen ten waere dat hi daer af yet beſprake. in oirconde deſen brieue bezeghelt mit onſen zeghelen gegeven opten negentienden dach in Decembri int jaar ons heren MCCCC. eñ dertien.

Lr. D.

Eerſte Compackt of *Overeenkomſt van den dertigſten April des jaars* 1513, *tuſſchen het Hof van Holland en de Regeering van Amſterdam, wegens het ſtigten van het Clariſſen-Klooſter op den Heiligen Weg.*

In nomine Domini, Amen. Nicolaus Everard Preſident Jan Boudewynsz ende Jan Banninck Raden shoefs van Hollandt ghecommitteert by onſe ghenadichſte vrouwe Eerthertoghinne van Oeſtenryck Hertoginne eñ Graefvinne van bourgougn &c. Regente eñ Gouvernante van Hollandt, zeelant eñ vryeſlant. Omme te verenighen ſekere Suſterkens die gerne doerde van Sinte Clara ſouden annemen an d'een zyde Eñ die Stede van Aemſtelredamme des nyet admitteren wilde ter andere, int mogelick waere Oft anders ons op beyden partien recht te informeren all nae luyden der commisſien mit ſekere requeſte ons daer aff oever gheſonden ter eender zyden. Ende die Scout Burgermeeſters Scepene mit die alinghen Vroetſcap der voerſcreven Stede ter andere zyden, Doen kondt eñ openbare Dat wy mit minnen eñ vrienſcape oever coemen zyn ter eeren Goids vermeerderinghe ſyns godlicken dienſts Dat die voerſchreven Suſterkens plaetſe eñ ſtede hebben zullen omme inder ſelver Stede heure Convent te crighen, tymmeren eñ volmaken In manieren eñ op conditien eñ voerwarden hier naevolghende Eñ eerſt dat die plaetſe van tſelve Convent groet zal zyn tſeſtich roeden ommegaens eñ niet groeter nu noch tot ghenen tyden. Item dat die plaetſe zal weſen langes de veſten by den heilighen wech blivende all omme dertich voeten vanden platten mure vander Stede. Eñ twe Roeden van booghen van de mure van der Stede van de ſloet after ande zuytzyde vanden heilighen wech beghinnende Eñ ſoe voertan nae die Reguliers poirte zuytwaert opgaende. XV. Roeden eñ van dair oiſtwaert op nae die ſtrate Ende ſoe noirtwaert langhes den huyſen die mit hoeren erfven onghequeſt bliven zullen wederomme tot ande voerſeyde ſloet comende Ende ſoe voert oeſtwaert an comende daermen beghonnen heeft. In all nyet meer inden ommeganck makende dan tſeſtich Roeden, maer wel min. In alder manieren alsmen die lyn hier op ſcheren ſall. Voert an zullen zy ende hoere naecomelinghen gehouden weſen alle erfven pachten eñ renten die zy nu hebben oft namaels zullen moghen vercryghen by coope, ghifte, teſtament ofte enighe andere manieren buyten de voerſcreven limiten binnen der Stede ende hoere vryheit te doen vercoopen an waerlicke luyden handen voer tjaer alsmen ſcrieven zal van Goids gheboertten xvc. eñ xmj. Item indien zy nae dien tyt enighe vanden voerſeiden goeden vercreghen inder manieren voerſcreven directe vel indirecte by hem ofte hoeren vaderen die zullen zy oft hoere vaderen doen vercopen an waerlicker luyden handen binnen drie maenden na dat ſy die vercreghen zullen hebben. Op pene indien bevonden wordde yett contrarien van tgene dat voerſcreven is van die goeden verbuert te zyn tot behouff van der Stede Die alsdan alſulcke goeden mitter daet antaſten, ghebruycken, oft vercoopen zal moghen als hoer eyghen goet ſonder voerder treyn van Rechtveirderinghe daer op te doen ſonder contradictie van heure oft van hoeren vaderen, oeverſten, geeſtelick ofte waerlick ofte yemant anders daer aff zy mits deſen ten ewyghen daghen renuncheren Eñ hoer recht dat ſy hebben oft eryghen zullen moghen in handen van der Stede tranſporteren Eñ dit recht vander Stede en ſal nyet moghen ghepreſcribeert werden by verſumeniſſe oft by de contrarie te ghebruyken, oeck hoe langhe den tyt verloepen waere all waert oock ſaeke dat zy in toecomenden tyden by enighen weghen conſent van den Burgermeeſteren int gheheel oft int deel daer toe ghecreghen hadden, des zullen heure die Burgermeeſteren behulpelick zyn omme tot redelycken pryſe te vercryghen die erfuen die zy noch nyet en hebben binnen die voerſcreven limiten hoere byder Stede ghegunt. Item ſy zullen tot ghenen tyden meer in ghetalle zyn dan dertich beſloeten Nonnen eñ vier uytganckſters. Item zy en zullen tot ghenen tyden als daer plaetſze waere enighe vreemde maechden annemen indien daerom bidt een poirterſſe bequaem ſynde. Item ſy zullen hoer tot ewighen daghen houden onder die obedientie vanden obſervanten binnen deſe Stede woenende Ten waere dat God verhoeden moet dat die obſervanten vander puerheyt hoers regels merckelicken dwaelden. Item ſy zullen der Stede altyt onderdanich zyn in tamelicken ſaeken. Ende hoere vaderen kyeſen by advys eñ wille vanden Burgermeeſteren Op dat alle beloften te bet onderhouden moghen werdden. Item dat ſy die plaetſe heure gheconſenteert nyet en zullen moghen betymmeren voer dat alle deſe voerwaerden an beyden zyden ghevesticht zullen zyn, hoger dan een vadem boven der aerden. Item om dit te veſtighen, Die voerſcreven Suſteren voer hoer eñ hoeren naecomelinghen zullen loeven alle die voerſcreven Articulen vaſt ende onverbreckelick te houden op die zalicheyt huerder zielen ende penen inden Articulen begreepen, ſub inſtrumento publico. Ende dit geconfirmeert by transfixe vanden Hove van Hollandt ende van hoeren Vicarys generael en Capittel. In kenniſſe der waerheit hebben wy, Nicolaus Everardi Preſident, Jan Boudewynſzoen ende Jan Banninck Raden voerſcreven onſe ghewoenlycke hanteykenen hier beneden gheſcreven Ende wy ſcout Burgermeeſteren Scepenen eñ Raedt voerſcreven der voerſeider Stede van Amſtelredamme zeghel ten ſaken hier beneden an doen hangen. Gegeven op den dartichſten dach van Aprille int jaer ons Heren duyſent vyf hondert eñ derthien. Ondergeteykent, N. Everardi, Jo. Boudewynsz, Jo. Banninch Ende opde plycke was geteykent Ja. Pouwelsz.

BYLAAGE Lr. D.

39

ALLE DE KLOOSTERS VAN OUD AMSTERDAM,

OP TWINTIG PLAATEN,

AFGEBEELD.

ADELE DE

KLOOSTERS

VAN

OUD AMSTERDAM,

OF TWINTIG TEAATEN.

AFGEBEELD.

AMSTERDAM
BESCHREEVEN.

EERSTE DEEL.

OPKOMST, AANWAS EN VERGROOTINGEN VAN AMSTERDAM.

TWEEDE BOEK.

VERGROOTINGEN der Stad in de zestiende en zeventiende eeuwe, en derzelver tegenwoordige GELEGENHEID.

Aanwas van Amsterdam, na de bemuuring van omtrent het jaar 1480.

't Leedt niet veele jaaren, na dat Amsterdam, omtrent het jaar 1480, alomme, uitgenomen langs den Y-kant, met muuren, toorens en poorten omringd was, of de Stad werdt te klein voor de menigte van inwooneren, die 'er, van alle kanten, naar toe zakten. Zy hadt zulk een' ongemeenen aanwas eeniglyk te danken aan haare toeneemende Scheepvaart en Koophandel. Maximiliaan en Filips, den zesden February des jaars 1488 [1489], der Stad regt geevende om allerlei misdaadigen eene myl buiten de Vryheid te mogen vangen en bannen, noemen haar reeds *een Coopſtede, waer converſeren veel en diverſche Coopluyden, ende menighte van Volck* (*a*). En Keizer Karel de V. getuigt, in 't jaar 1544, dat Amsterdam *principaelick gefondeert is op de Seilagie van Weſten en den Ooſten, daar by* de inwooners *leven, en* 's Vorſten *beden en ſubventien betalen, dycken ende dammen onderhouden* (*b*). Geen wonder, dat de Stad haaſt zo digt betimmerd werdt, als de Kaart van *Cornelis Anthoniszoon* uitwyſt (1), en HENRIK LAURENSZOON SPIEGHEL beveſtigt (*c*), zingende van

Het ſchipryck Amſterdam', vol nauw-behuysde Huyſen
Gheprop — — — —

Houten gevels

De meeſte huizen der Stad hadden eg-

(*a*) Handv. *bl.* 14 [42].
(*b*) Handv. *bl.* 352 [63].
(*c*) *Apud* PONTANUM *Libr.* II. *Cap.* XXVII. *p.* 234.

(1) 't Schynt nogtans, dat 'er, in deeze Kaart, plaatſen betimmerd worden geſteld, die, in 't jaar 1544, toen dezelve eerſt uitkwam, nog niet betimmerd waren. Onder anderen, wordt de plaats tuſſchen de Graven-ſtraat en Dirk van Haſſelts-ſteeg vertoond als betimmerd, en in 't jaar 1552 beſluit de Vroedſchap eerſt, eene Kaart van die plaats te doen maaken, om te zien of men daar huizen zou konnen zetten. *Reſol. Vroedſch.* N. I. 26. Nov. 1552.

ter, in den aanvang der zeſtiende eeuwe, nog houten gevels, en houten wanden ter wederzyde, en raakten elkanderen niet; doch ſtonden ook niet zo ver van een, dat men, by ongeval van brand, tuſſchen de ſnyding in komen kon, om 't vuur te blusſchen of weg te neemen: waarom Keizer Karel de V. der Regeeringe, reeds in 't jaar 1521, magt gaf, om de *ryeke ende machtighe Poorters ende Inwoonders* te noodzaaken, om hunne houten huizen af te breeken, en ſteenen in de plaats te bouwen; en om den onvermogenden daartoe de behulpzaame hand te bieden (*d*). En in gevolge van deeze magt, vindt men, dat eenige bewooners der oude- en nieuwe-brug-ſteegen, in 't jaar 1536, bevel gekreegen hebben, om de houten wanden hunner huizen in ſteenen te veranderen (*e*). Van dien tyd af, namen de ſteenen huizen allengskens toe in getal. De toevloed van Inwooneren en het aanbouwen van huizen maakte de Stad, ondertuſſchen, binnen weinige jaaren, te klein; en gaf gelegenheid tot ſterk timmeren binnen de Vryheid; 't welk zo ver gegaan was, dat het Geregt, in de jaaren 1542, 1543 en 1545, voor eenen aanval der Gelderſchen dugtende, beval, alle timmeraadjen, ſtaande binnen de zeſtien roeden buiten de Stads muuren, ten gronde toe, af te breeken (*f*); welk bevel nogtans niet in allen deele naargekomen, en, toen 't gevaar over was, ook minder noodig werdt.

en wanden aan de huizen.

Het timmeren buiten de Stad neemt ſterk toe.

Het timmeren binnen de Vryheid was nergens rykelyker geſchied dan op de *Laſtaadje*, gelegen buiten de S. Antonispoort, ter plaatſe waar nu de overzyde der Gelderſche kaai is. Hier waren, al voor den

Inzonderheid op de *Laſtaadje*.

(*d*) Handv. *bl.* 978 [53].
(*e*) Groot-Memor. *N.* 1. *f.* 309 *verſo.*
(*f*) Handv. *bl.* 1005 [599].

AMSTERDAMS
OUDSTE STAAT,
en byzondere
VERGROOTINGEN,
door *ZEVENDERLEI* Stippen
en Streepen afgebeeld.

Te AMSTERDAM by Is. TIRION, 1760.

Rynlandsche Roeden.

25 50 100 150 200

den aanvang der zeſtiende eeuwe, ſcheepstimmerwerven, in merkelyken getale, opgeregt, die, met de gebouwen, welken 'er toe behoorden, zig ſtrekten, van omtrent het Leproozen-huis aan den S. Antonisdyk af, tot omtrent den Y-kant toe (*g*). Zy ſtonden allen op buitendyks land; welk hier, met het verloopen des Y-ſtrooms, aangewaſſen was. Men gaf aan deeze ſtreek, veelligt, den naam van *Laſtaadje*, welk woord, in baſtaard-latyn der middeleeuwe, zo veel als *Ballaſt* betekende (2), om dat de Schepen hier ook beballaſt werden.

Gelegenheid deezer Voorſtad in de zeſtiende eeuwe.

Regt voor de Laſtaadje, was de Waal met paalwerk afgeſlooten, waarin de Schepen, by wintertyd, gebergd werden. In 't jaar 1512, hadden de Gelderſchen hier een groot getal van Schepen in den brand geſtoken (*h*): 't welk de Regeering, ſedert, bewoog, de plaats te ſterken met een aanzienlyk Blokhuis, 't *Huis te Montelbaan* genaamd, en geſtigt ter plaatſe, daar nu nog de *Montelbaans-tooren* ſtaat. Voorts werdt 'er, langs de Laſtaadje, naar den S. Antonisdyk toe, eene breede graft gegraaven, en van de uitgegraaven aarde eene Schans opgeworpen, ter plaatſe, die nog de *Oude Schans* heet. In 't midden deezer Schanſe, ſtondt een gemetſeld half rond, waardoor de Schans beſtreeken werdt. Men kwam, uit de Stad, op de Laſtaadje, door een Waterpoortje, tuſſchen de S. Antonispoort en den Schreijers-tooren, over eene ophaalbrug, gelegen, daar nu nog de *Waterpoorts-brug* legt. In deezen ſtaat, was de Laſtaadje voor 't jaar 1536, toen de Stad door *Cornelis Anthoniszoon* geſchilderd werdt. Doch 't bevel om alle buitentimmeraadjen, tot op zeſtien roeden van de Stads muuren te ſlegten, welk, in de jaaren 1552 en 1553, vernieuwd werdt, was oorzaak dat de ſcheepstimmerwerven en huizen voor 't arbeidsvolk op de Laſtaadje, ſedert, werden afgebroken. Filips de II. egter, een ambagt van zo veel belang voor den Lande, als het Scheepstimmeren was, willende begunſtigen, gaf, in 't jaar 1556, verlof, om binnen de vyf en twintig roeden zekere hutten met week dak en houten wanden te mogen opſlaan. En onder dekſel van dit verlof, werdt de Laſtaadje, wel haaſt, met Schuuren, Pakhuizen en Huizen betimmerd. De Regeering, na eenige jaaren, de zaaken willende doen herſtellen op den voorigen voet, ontmoette veel tegenkantens van de geërfden in de Laſtaadje, die verſtonden, dat hunne ſchade, te gelyk met het gevaar voor de Stad, voorkomen kon worden, als men de Stad uitleide, en de Laſtaadje binnen de muuren trok. Doch eer men hierover beſluiten kon, deedt de vrees voor de aankomſt van den Graave, van der Mark, die de Stad, in Auguſtus des jaars 1572, beſtondt te belegeren, de Regeering overgaan tot het afbranden der Laſtaadje (*i*), die, eerſt na het uitleggen der Stad, wederom betimmerd werdt.

Men begon op dit uitleggen ernſtelyk te raadpleegen, na dat de Stad, in 't jaar 1578, de Staatſche zyde gekooren hadt. Willem de I., Prins van Oranje, die zig, in 't jaar 1581, te Amſterdam bevondt, riedt de vergrooting der Stad aan, en Robert Dudlei, Graaf van Leiceſter, algemeen Landvoogd der Nederlanden, verleende 'er verlof toe, op den eenentwintigſten Maart des jaars 1586 (*k*), wanneer hy zig ook te Amſterdam ophieldt. De Staaten van Holland beveſtigden dit verlof, in 't jaar 1594 (*l*). De toeleg was, de Stad, van den Haarlemmerdyk af, tot den Amſteldyk toe, uit te leggen en te verſterken, en de Regeering verwierf Octroi om de erven, die tot graften vergraaven, of tot ſtraaten gerooid ſtonden te worden, van de eigenaars, volgens de waardeering van Schepenen, over te neemen (*m*). Doch eer men deeze merkelyke vergrooting begon, ving men aan met het betimmeren der Laſtaadje, van het plein buiten voor de S. Antonis-Poort af, langs den Stads-Buitenſingel, tot aan den Y-kant, over den Schreijers-Tooren, daar eene ry huizen gezet werdt, die nog de *Laſtaadje* heet. Van hier vervolgde de nieuwe aanleg, met eene bogt langs den Y-kant of *Waal*, nu de *Oude Waal*, tot aan den Montelbaans-Tooren: van waar de Schans, nu de *Oude Schans*, ook met huizen betimmerd werdt, tot aan den S. Antonis-dyk, nu de S. Antonis-Breeſtraat, toe. De dyk was buitenwaards bezet met houten ſtaketſels, die geopend en geſlooten konden worden, en de Stad nog ſcheidden van de Laſtaadje. Voorts waren, door dit gantſche blok, geſchooten zes groote en

Vergrooting der Stad, die voor de *eerſte* gerekend wordt.

(*g*) Anonym. *ad calc.* PONTANI, *p.* 5.
(*h*) PONTAN. Hiſt. Gelr. *Libr.* XI. *p.* 646.

(2) Dit blykt, onder anderen, uit deeze woorden van eenen Brief van Waldemar, Koning van Deenemarke, van den jaare 1324: *Item liceat ipſis* LASTADIA *ſumere in fluctibus maris ubi volunt.* Vide BOXHORNII *Apol. pro Navigat. Holl.* p. 12. Adde DU CANGE *Gloſſarium* Voce LASTAGIUM.

(*i*) HOOFT Hiſt. II. *Boek*, *bl.* 64. VII. *Boek*, *bl.* 267
(*k*) Handv. *bl.* 4 [99].
(*l*) Handv. *bl.* 5 [100].
(*m*) Handv. *bl.* 5 [98].

en eenige kleine ſtraaten en dwarsſtraaten, nevens eene graft en dwarsgraft, *Boomſloot* en *Dwars-Boomſloot* genaamd, en eerſt *Cornelis-Boomen-ſloot*, naar *Cornelis Boom*, die dezelve, naar 't ſchynt, hadt doen graaven (*n*). En naardien men voorhadt, de Stad, aan deeze zyde, nog verder uit te zetten, werden 'er, voor eerſt, geene nieuwe toegangen gemaakt, naar de nieuwe uitlegging. Men kwam 'er alleenlyk door den ouden uitgang naar de Laſtaadje, zynde het Waterpoortje en de Waterpoorts-brug. De uitlegging, van welke wy ſpreeken, draagt, in 't gemeen, den naam van de uitlegging van 't jaar 1585, waarſchynlyk, om dat zy toen werdt aangevangen (*o*).

De Stad wordt, voor de *tweede* reize, uitgelegd.

Doch 't leedt maar weinige jaaren, of Burgemeeſteren en Raaden beſlooten, de voorgenomen vergrooting der Stad verder uit te ſtrekken tot op den Zuiderhoek der Waale, en, van daar, door 't buitens- en binnensdyks Land, tot aan en over den Amſtel, daar de Stads muur, aan de Nieuwe-zyde, eindigde. De Staaten van Holland verleenden, den agtſten Maart des jaars 1591, het gewoonlyk Octroi tot het overneemen der noodige erven, volgens waardeeringe van Schepenen (*p*): en verklaarden, den zevenden September des zelfden jaars, dat de Vryheid, en het Ban- en Vang-Regt der Stad zig zo ver buiten de nieuwe Graften uitſtrekken zouden, als dezelven zig eertyds buiten de oude Grafften hadden uitgeſtrekt, te weeten de Vryheid tot op honderd roeden, en het Ban- en Vangregt tot op eene myl in 't ronde (*q*). Men beoogde egter, met deeze vergrooting, inzonderheid ook de verſterking der Stad. 't Werk werdt, in 't jaar 1593, aangevangen, en was, in 't jaar 1601, grootendeels voltrokken.

En met twaalf aarden bolwerken verſterkt.

De Stad werdt, in deeze vergrooting, met eenige nieuwe houten Poorten voorzien, en voorts verſterkt met aarden wallen en twaalf Bolwerken, geſchikt naar de wyze van veſtingbouwen, die toen in gebruik begon te komen. Aan de Oude-zyde, werdt de Stad meeſt, aan de Nieuwe-zyde minſt uitgelegd. Het uiterſte Bolwerk aan de Oude-zyde, het *Ryzenhoofd* genaamd, lag ten einde van de Y-graft, omtrent de plaats, daar nu de Kattenburger-brug legt. Hier op volgde het tweede, een weinig bewesten de plaats, daar nu de Raapenburgerſluis legt. Op dit Bolwerk plagt eene *Goudledermaakery* te ſtaan. Binnenwaards tegen het zelve, waren groote Lynbaanen aangelegd, daar nu de nieuwe Raapenburgerſtraat is. Ten einde derzelven, ontmoette men het derde Bolwerk, gelegen digt aan den S. Antonis-dyk, die hier door de Stads wallen liep, en op welken de *nieuwe S. Antonis-poort* van hout gemaakt was, ſchuins tegen over het *Leproozen-huis*, welk nu binnen de wallen getrokken werdt. Het vierde Bolwerk lag tegen den Amſtel, agter het Oude-zyds-Huiszitten-Huis, en juiſt op de plaats, daar ſedert de Synagoge der Hoogduitſche Jooden gebouwd is. Hier ſtondt het *Stads Salpeterhuis*, alwaar de Salpeter, voor de Stads Kruidmaakery, gezuiverd werdt. Deeze vier Bolwerken waren de eenigſten aan de Oude-zyde; doch beſlooten, met de wallen, waardoor dezelven aan een gehegt werden, een uitgeſtrekt gedeelte van de Stad: eerſt gantſch Raapenburg, aan den Y-kant; daar na Marken en Uilenburg, twee Eilanden, met de ſtraaten en dwarsſtraaten, die 'er door geſchooten waren: voorts, de Houtkoopers-graft en S. Antonis- of Jooden-Breêſtraat. Op Raapenburg, werdt eene houten Loots gezet, de *Ooſter-Loots* genaamd, waarin, by voorraad, werdt gepredikt. Wyders, waren, bezuiden den dyk, nog vier grooten blokken in deeze uitlegging begreepen, twee ten Ooſten, en twee ten Weſten van den Zwaanen-burgwal. In de twee eerſten, ſtonden het Leproozen-huis en het *Oude-zyds-Huiszitten-Huis*. In het Noordelykſte der twee laatſten, werdt, in 't jaar 1611, de Zuider-Kerk volbouwd. Het Zuidelykſte beſtondt grootendeels uit Verweryen.

Voortgaande naar de Nieuwe-zyde, over de Amſtel-, nu de Blaauwe-brug, ontmoette men, terſtond, het vyfde Bolwerk, gelegen daar nu de Amſtelſtraat eindigt. Tuſſchen dit Bolwerk en het zesde, ſtondt de *nieuwe Reguliers-Poort*, die ook maar van hout gebouwd, doch met twee Ophaalbruggen voorzien, en geplaatſt was, daar nu de Waag op de Botermarkt ſtaat. Binnen deeze Poort, op de Reguliers-Breêſtraat, werdt, ten deezen tyde, de vette Beeſtenmarkt gehouden. Het zesde Bolwerk lag digt aan deeze Poort, omtrent de plaats, daar de Reguliers-dwarsſtraat eindigt, en het zevende, daar dezelfde ſtraat aanvangt, digt by de *nieuwe Heilige-wegs-Poort*, ook van hout gemaakt, ten einde van 't Konings-Plein, zo als het ſedert genoemd is.

(*n*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 24 *July* 1561. 28 *Juny* 1564.
(*o*) *Zie* Handv. *bl.* 1007 [601].
(*p*) Handv. *bl.* 4 [97].
(*q*) Handv. *bl.* 12 [97].

is. Het agtſte Bolwerk lag omtrent tegen over de Leidſche-graft, daar de Wal toen, gelyk nog, begon te wenden. Op het zelve was de *Stads-Steenhouwery*. Het negende Bolwerk lag omtrent de plaats daar nu de Wolvenſtraat begint. Digt aan het tiende, welk omtrent tegen over de plaats, daar nu de Warmoesgraft eindigt, gelegen was, ſtondt de *nieuwe Jan-Rooden-Poort*, gemeenlyk *Jan-Roon-Buiten-Poort* genaamd. Zy was van hout gemaakt, liep onder den Wal door, en hadt, van buiten, twee ophaalbruggen en eene hameije. Het elfde Bolwerk lag omtrent de plaats, daar tegenwoordig de Heerenſtraat begint, en dus tegen over den Blaauwburgwal. Hier op volgde de *nieuwe Haarlemmer-Poort*, die ook van hout gemaakt was, twee ophaalbruggen en eene hameije hadt, en ſtondt tegen de Brouwersgraft, daar nu de kaai van de Heeren-markt is. Tuſſchen deeze en de Jan-Rooden-Buiten-Poort, ſtonden, aan den binnenkant van den Wal, Lynbaanen, die van vooren met boomen beplant waren. De gedagtenis deezer Lynbaanen is in de *Lynbaansſteeg* en *Lynbaansbrug*, door en over welken men derwaards ging, bewaard gebleeven. Even voorby de Haarlemmer-Poort, kwam men aan het twaalfde of laatſte Bolwerk, welk op en over den dyk gelegd was, ter plaatſe daar de brug begint, die naar de Oude-Stads-Herberg plagt te loopen. De agt Bolwerken en de Wallen aan de Nieuwe-zyde lagen, gelyk men uit het voorgaande heeft konnen merken, niet ver van den Singel, die langs de oude muuren liep. De Stad werdt, derhalve, door deeze vergrooting, aan de Weſt- of Nieuwe-zyde, niet merkelyk uitgelegd. Men ſchynt, in dezelve, meeſt op de verſterking der Stad gezien te hebben. De vergrooting der Stad aan de Nieuwe-zyde was, in de breedte, bepaald tuſſchen den Singel of Konings-graft, en 't gene men nu de Heeren-graft noemt, en in de lengte, van omtrent de Buiten-Wieringerſtraat op Droogbak, tot aan de Botermarkt. Doch de Heeren-graft, die, ten dien tyde, maar half zo breed was als zy tegenwoordig is, liep van de Brouwersgraft, tot omtrent de Huideſtraat of Leidſchegraft, daar zy eindigde.

Waarom, aan de Ooſtzyde van de Heeren-graft, nog eenige geringe Huizen ſtaan.

't Gene in deeze uitlegging der Nieuwe-zyde begreepen was, werdt al ras betimmerd. De Weſtzyde van den Singel, eertyds de Stads buitengraft, werdt met aanzienlyke huizen bezet. Doch aan de Ooſtzyde der Heeren-graft, voorheen de Singel-ſloot, timmerde men geringer huizen, alzo dezelven vlak tegen den Stads wal aan kwamen, waar weinige deftige luiden verkiezen te woonen. Van deeze geringe huizen zyn nog eenigen overgebleeven: en van deherbouwden zyn de erven doorgaands ſmal.

Paalen in den Amſtel, het Y en de Stads Graft.

De Amſtel en het Y waren, buiten de Stad, met twee ryen paalen afgeſlooten, eene van welken verder rondsom de Stad door de buitengraft liep. In deeze ryen waren, op zekere afſtanden, bekwaame doorvaarten gemaakt, die met boomen geſlooten werden.

Overblyfſels der oude toorens.

De Vergrooting, van welke wy ſpreeken, in 't jaar 1601, meeſt voltrokken zynde, begon men, met vlyt, te arbeiden aan 't betimmeren der erven, die nu binnen de Stad getrokken waren. De oude muuren en de meeſte toorens, te vooren (bl. 17.) door ons opgeteld, werden afgebroken. Doch op de Jan-Rooden-Poorts- en H. Kruistoorens, welke laatſte nu den naam van *Haringpakkers-tooren* aangenomen hadt, werden nieuwe ſpitſen gezet. Op de grondſlagen van het Huis te Montelbaan, ſtigtte men, in 't jaar 1606, den *Montelbaans-tooren* (*r*), die nog in wezen is, en, na twee of vier jaaren verloops, wel vier voeten over zyde hellende, met veel beleid, wederom regt gezet werdt. De Schreijerstooren, en de tooren aan de Kloveniers-Doele, *Swycht Utrecht* genaamd, bleeven in wezen. Ook is nog tegenwoordig, aan de Bantammer-brug, een voet van eenen tooren te zien, waaraan nog eenige Kareelſteen is; die den *S. Nikolaas-tooren* plagt te heeten (*s*). De oude Reguliers-Poort, in 't jaar 1618, meeſt afgebrand zynde, werdt, op de grondſlagen, de tegenwoordige *Reguliers-tooren* geſtigt. De oude S. Antonispoort werdt in ſtand gehouden, en is tegenwoordig de Waag op de nieuwe Markt. Voorts, hadt de Stad, ten deezen tyde, nog eenige kleine Poorten, als de *Heipoort*, daar nu de Heiſteeg is; de *Buspoort*, ten einde van de oude Hoogſtraat, die ook de *Busſtraat* genaamd werdt, om dat 'er Stads *Bushuis* ſtondt; en de *Gaſthuispoort*, daar nu de Gaſthuismolen-ſteeg is (3); om niet te ſpreeken van twee of drie anderen, die, reeds te vooren, in wezen geweeſt waren. De gedagtenis der voornaamſte veranderingen, die in en omtrent het jaar 1601 in de

(*r*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 20 *Aug.* 1605. *f.* 70.
(*s*) Reſol. Vroedſch. *N.* 1. 5 *April* 1554.

(3) Zy worden genoemd in de *Reſol. Vroedſch. N.* 8 19 Oct. 1596, 27 Nov. 1600 f. 149 verſo 321.

de Stad voorvielen, zyn in de volgende rymen bewaard:

In 't jaer duyſent ſes hondert ien,
Sagh men t' Amſterdam veel wonders geſchien,
De Stads Tooren rechten,
De Stads muuren ſlechten,
Twee ſteenen ſluyſen ſtichten,
En ſeven hondert huyſen richten (t).

Of, gelyk men elders (u) leeſt:

In 't jaar ſeſthien hondert een,
Werden des Stads Veſten gheſlecht,
De Toorn gherecht,
Ende ghemaeckt dry ſluyſen,
En wel ſes hondert huyſen.

Het *regten* van den *Stads Tooren*, waarvan deeze rymen ſpreeken, ziet op het regt zetten van den Stadhuis-Tooren, die ruim zes voeten overhelde, en binnen drie dagen wederom regt gezet werdt. Men leert dit, onder anderen, uit een Rym, in 't jaar 1628, ſamengeſteld en uitgegeven door Jacobus Laurentius, toen Predikant te Amſterdam, ter gedagteniſſe van de Stads Werken, die, onder het opzigt van *Henrick Jacobsz. Staats*, Stads Timmerman, en toen in den ouderdom van zeventig jaaren bedlegerig, gemaakt waren. Uit Sluizen. dit Rym, blykt ook, dat de *S. Antonis-* en *nieuwe Haarlemmer ſluis*, in 't jaar 1601, en de *Heilige Wegs-* en de *Jan-Rooden-Poorts-ſluis*, in 't jaar 1602, gemaakt zyn: 't welk, zo wel tot opheldering van de aangehaalde rymregels, als van 't gene Domselaar en Commelin daarover aangetekend hebben, ſtrekken kan. Wy zullen hierna nog meer dan eens gelegenheid hebben om ons van het Rym van Laurentius te bedienen. Hier tekenenwe 'er alleenlyk uit aan, dat, in de Vergrooting van welke wy Kruid- ſpreeken, nog gemaakt zyn twaalf *Kruid-* toorens. *toorens* onder de Wallen, in 't jaar 1601; en dat de Timmerman *Staats*, reeds in 't Oorga- jaar 1596, de *Oorgaten* uitgevonden hadt, ten. die toen aan de bruggen in het Damrak, en ſedert ook aan andere bruggen in de Stad gemaakt werden. Dit moet egter zo niet verſtaan worden, dat 'er, in vroeger tyd, nergens Oorgaten geweeſt zouden zyn. In eene der oudſte Ordonnantien op de Burgerwagt van 't jaar 1481, wordt reeds van het *Oirgat* aan de nieuwe brugge gewaagd (v). Doch deeze Oorgaten zullen, naar alle waarſchynlykheid, van eene andere gedaante geweeſt zyn. Ook blykt, dat de opening in de paalen om de Stad, welken men al vroeg, gelyknog, met boomen plagt te ſluiten, van ouds *Oorgaten* genoemd werden (w). De volgende regels van den Amſterdamſchen Digter Henrik Laurenszoon Spieghel konnen ten beſluite dienen van onze Beſchryvinge der twee laatſtgemelde uitleggingen van Amſterdam.

Het ſchipryck Amſterdam, vol nauw-behuyſde Huyſen 1585.
Ghepropt, den Amſtel damt met ſes ghewelfde Sluyſen:
Die (als de vruchtbaer Nyl) door ſeven armen braackt
't Veen overtollich nat, en thien Eylanden maackt.
Dus wast bemuert, doe dit gherym wert voorghenomen: 1600.
Sint iſſer mette wall noch vyfthien by ghecomen.

Weinige jaaren verliepen 'er maar, of de Stad moeſt van nieuws worden uitgelegd. De opregting der Ooſtindiſche Maatſchappye in 't jaar 1602 bragt, onder anderen, veel toe tot den aanwas der Stad, die wel haaſt wederom overkropt werdt van inwooneren. Allermeeſt was deeze uitlegging noodig aan de Weſtzyde, daar zy, gelyk wy boven (x) aanmerkten, kleinſt geweeſt was, en daar een groot getal van paden liep, die allen betimmerd, en eenigen van welken, by de jongſte vergrooting, gedeeltelyk, in de Stad getrokken waren. De buiten-erven werden geduuriglyk gehoogd, en met wooningen bezet, onaangezien zulks met de Keuren ſtreedt, die zeldzaam ſtreng werden uitgevoerd, om dat het krenken derzelven een bewys was van de toeneemende welvaart der Stad. Men hadt, tuſſchen de jaaren 1586 en 1589, een Singel en Singel-ſloot, ſamen vyftig voeten wyd, doen graaven buiten de nieuwe wallen, die zig, toen reeds, van den Haarlemmerdyk, tot voorby de Jan-Rooden-Poort ſtrekten; doch men bevondt, in 't laatſtgemelde jaar, dat 'er, onaangezien het verbod, reeds *veele timmeraadjen en afgeſchutte tuinen* geſteld waren binnen de vyftig roeden van den buitenkant der Singel-ſloot (y). De Wethouderſchap verzogt (z) en verkreeg dan, in 't jaar 1609, wederom een gewoonlyk Octroi van 's Lands

Derde Uitlegging der Stad.

Gelegenheid tot dezelve.

(t) *Zie* Domselaar III. *Boek*, *bl.* 244. Commelin, *bl.* 217.
(u) *Apud* Fontan. *Libr.* II. *Cap.* XXVII. *p.* 228.
(v) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 324 *verſ. enz.*
(w) Keurb. A. *f.* 14 *verſo.*
(x) *Bladz.* 44.
(y) Handv. *bl.* 1007, 1007. [601, 601].
(z) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 10 *July* 1609. *f.* 207.

Lands Staaten, tot vergrooting der Stad en overneeming der vereiſchte erven. Zy hadt geklaagd „ dat het timmeren en hoo„ gen tegen de Keuren den jongſten aan„ leg der Veſtingwerken byna nutteloos „ gemaakt hadt; en dat de buitenwooners „ ook groote gelegenheid hadden tot het „ ſluiken van der Stede Excynzen:" Hierop hadt zy verzogt om Octroi „ tot zulk „ eene vergrooting der Stad, als zy beſt „ dienſtig oordeelen zou; en om uitbrei„ ding van *Jurisdictie* of Regtsgebied, naar „ gelang van de vergrooting:" al't welke haar vergund werdt (*a*). Men begon dan, eerlang, een ontwerp der aanſtaande vergrootinge te maaken. De toeleg was, de Stad wel een vierdendeel uurs aan de landzyde uit te zetten; en om dat dit werk niet ſpoedig uit te voeren was, midlerwyl, Octroi te verwerven tot de uitbreidinge van de *Jurisdictie*, naar alle zyden, tot op honderd gaarden buiten de ontworpen' Veſtingwerken. De voorgenomen' Vergrooting werdt, met overleg van Prinſe Maurits, 's Lands Stadhouder, in eene Kaart gebragt (*b*), en elk wel uitdrukkelyk bevolen, binnen de honderd gaarden van de Stads grafften of Singel-ſlooten, niet te timmeren, noch erven of tuinen te hoogen. Ook geſchiedde dit niet, van buiten de Haarlemmer-, tot buiten de Heilige-Wegs-Poort, daar de Vergrooting, ten deezen tyde, volbragt werdt. Doch men was bedugt, dat het, buiten de andere poorten, alwaar de Vergrooting, om de moeilykheid van 't werk, en de koſten die 'er aan vaſt waren, nog moeſt uitgeſteld worden, ligtelyk zou konnen geſchieden. Om 't welk te voorkomen, de Regeering, in 't jaar 1613, verzogt, dat 's Lands Staaten de ontworpen' Vergrooting volgens de Kaart, ook buiten de andere poorten, als voltrokken wilden aanmerken; in welk verzoek bewilligd werdt (*c*). Hierdoor kreeg de Stad vryheid om het buiten-timmeren, ook aan de Ooſtzyde, daar de Stad, vooreerſt, niet vergroot werdt, te beletten, niet ſlegts tot binnen honderd, maar zelfs tot binnen tweehonderd gaarden, buiten de toenmaalige graft aan dien kant. Men ſtelde, terſtond, nieuwe paalen, die de uitgeſtrektheid der Stads Vryheid aanweezen, en die, van buiten de Haarlemmer-, tot buiten de Heilige Wegs-poort, ſtonden, op den afſtand van honderd gaarden van de nieuwe Veſtingwerken; doch van den Heiligen-Weg over den S. Antonis-dyk, op den afſtand van tweehonderd gaarden van de ouden: 't welk duidelyk blykt uit eene Keure van den dertienden Auguſtus des jaars 1613, waarby *myne Heeren van den Gerechte, achtervolgende d'Ampliatie van het Octroy, van de Ed. Mo. Heeren Staten van Holland geobtineert, verclaren ende ordonneren, dat binnen de naergenoemde limiten geen timmeragie, reparatie ofte hooginge ſal mogen gedaan worden; te weten van de tegenwoordige Stads grafften buyten de nieuwe fortificatie van den Te buyten de Haarlemmer dyck, tot aen de Heyligе Weg ſtreckende, tot hondert gaerden toe, ende van de voorsz. Heyligen Weg over de St. Antonis dyck mede tot twee hondert gaerden toe, uytwyſende de palen tot dien eynde buyten de reſpective plaetſen geſtelt* (*d*).

De uitlegging, van welke wy ſpreeken, was, in 't jaar 1611, aangevangen, ſchoon de nieuwe Waal, een gedeelte derzelve, al eerder, begonnen was. In de plaats der vyf Bolwerken, die tuſſchen den Haarlemmer-dyk en Heiligen Weg lagen, werden nu, op verderen afſtand, elf Bolwerken gelegd, die nog in wezen zyn. De drie eerſte en uiterſte Bolwerken in 't Noorden leggen buitens-dyks, aan den Y-kant, op een ſtuk Rietland, en begrypen drie Eilanden, die, ſedert, het *Reaalen-*, *Prinſen-* en *Bikkers-Eiland* genoemd zyn, en voor welken, ten Ooſten, eene geheel *nieuwe Waal*, tot berging van Schepen, gemaakt werdt, welke men, vooraf, gerekend hadt, wel tweehonderd en vyftig duizend guldens te zullen koſten (*e*). Het Weſtelykſte deezer drie Bolwerken werdt met een ſteenen Beer gehegt aan den Haarlemmer-dyk, op welken, een weinig binnen-waards, in 't jaar 1615, de *Haarlemmer-Poort* werdt aangelegd, die nog in wezen is. Even voorby dezelve, en dus binnensdyks, legt het vierde Bolwerk over de Brouwers-graft. Het vyfde legt tuſſchen de Palm- en Lindengraft; het zesde tuſſchen de Linden- en Anjeliers-graft, tegen het Zaagmolens-Poortje ten Noorden, welk egter laater gebouwd is; het zevende tuſſchen de Anjeliers- en Egelantiers-ſtraat; het agtſte, ten Zuiden van welk, ſedert, het Raam-Poortje gemaakt werdt, tuſſchen de Egelantiers- en Blom-graft; het negende tegen over de Roozen-graft; het tiende tegen over de Elands-ſtraat, en het elfde en laatſte, tuſſchen

Elf nieuwe Bolwerken gelegd, in de plaats van vyf ouden.

Haarlemmer-Poort.

(*a*) Handv. *bl.* 6 [104].
(*b*) Reſol. Vroedſch. *N.* 16. 6 *Febr.* 1610. *f.* 224 *verſo*. *N.* 11. 9 *April* 1612. *f.* 60.
(*c*) Handv. *bl.* 13 [108].
(*d*) Keurb. I. *f.* 39. Handv. *bl.* 1008 [602].
(*e*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 9 *Juny*, 5 *July* 1610. *f.* 237 *verſo*, 238.

ſchen de Looijers- en Paſſeerder-graft. Van hier ſtrekte zig de wal Ooſtwaards tot voorby de plaats, daar ſedert de Leidſche graft gegraaven werdt, alwaar, in 't jaar 1630, een twaalfde Bolwerk gelegd werdt. Voorts liep de wal Noordooſtwaards naar de Heilige-Wegs-Poort en oude wallen toe. De oude wallen, van de houten Haarlemmer-poort, of Heeren-markt, af, tot omtrent de Heilige-Wegs-poort toe, waren, al in of kort na 't jaar 1613, geſlegt (*f*).

Wat binnen de derde Uitlegging begreepen was.

Door deeze uitlegging, werdt de Stad aan de Weſtzyde vermeerderd met drie aanzienlyke graften, de *Heeren-graft*, de *Keizers-graft* en de *Prinſen-graft*, die van 't Noorden naar 't Zuiden liepen, en omtrent de plaats der Leidſche-graft eindigden. Ook liep 'er eene graft, de *Lynbaans-* of *Baangraft* genaamd, langs de nieuwe Wallen, omtrent van het een tot het ander einde. Van den Singel, tot de Heeren-, van de Heeren-, tot de Keizers-, en van de Keizers-, tot de Prinſen-graft, werden eenige ſtraaten en graften geſchooten: en in de uitgeſtrekte ruimte tuſſchen de Prinſen- en Baangraft, veele graften, ſtraaten en dwarsſtraaten gerooid, in welken nog een groot getal van ſloppen en gangen liepen, die, door den tyd, zeer digt met Huizen en Huisjes betimmerd werden. Het Karthuizers-Klooſter was het eenige oude Gebouw, welk, met deeze vergrooting, binnen de Stad kwam; doch de nieuwe Stad werdt, eer men op verdere uitlegging dagt, met verſcheide openbaare en andere gebouwen, betimmerd. In 't jaar 1614, werdt de Weſtzyde van de Heeren-graft of oude Stads Wal reeds met verſcheide aanzienlyke Huizen bezet. Op het betimmeren der beide zyden van de Keizers-, en der Ooſtzyde van de Prinſen-graft, kwamen, in de jaaren 1615 en 1616, verſcheide Keuren uit (*g*). Omtrent denzelfden tyd, maakte men, aan de Noordzyde des Binnen-Amſtels, tegen over de Kloveniers Doele, van de Halvemaans- tot aan de Blaauwe-brug, veel water tot land, waarop deftige Huizen gebouwd werden. De *Nieuwe Doeleſtraat*, langs welke voorheen de Stads Wal plagt te loopen, werdt, vervolgens, met ſchoone Huizen bezet, en de Stads Timmertuin, die hier lag, naar elders verplaatſt. Ook werdt toen de fraaije ſteenen Doelebrug gemaakt. De Weſter- en Noorder-Kerk werden aangevangen en volbouwd. De oude Waal, aan den Y-kant, voor den Montelbaans-Tooren gelegen, werdt, in 't jaar 1644, gedeeltelyk, tot land gemaakt, welk den naam van *Nieuwe-Waals-Eiland* kreeg. Dit Eiland werdt in drie blokken geſcheiden. Door het zelve, liepen twee ſtraaten. Alles was in honderd twee en twintig erven verdeeld, die, in 't jaar 1646, voor vierhonderd vyf en zeventig duizend agt honderd en agt guldens verkogt (*h*), en eerlang, langs den Binnen- en Buitenkant, met aanzienlyke Huizen bezet werden. Voorts, werdt de nieuwe Stad met veele ſteenen en houten bruggen voorzien. De geringe houten Poorten van de voorige uitlegging werden ook, gedeeltelyk, weggenomen en in ſteenen veranderd. De *Heilige-wegs-Poort* werdt, in 't jaar 1636, van graauwen gehouwen ſteen ſierlyk herbouwd. Buiten dezelve lagen, over de breede Stads-graft, twee ophaalbruggen. Van binnen liep naar deeze Poort, en onder door den Wal, eene graft, die naderhand gedempt geworden, en 't *Konings-Plein* genaamd is. De *Reguliers Poort* werdt, eerſt in 't jaar 1655, zeer fraai, meeſt van gebakken ſteen, herbouwd. Zy was eene der zwaarſte en ſterkſte Poorten der Stad, is, nog tegenwoordig, op de Botermarkt, in wezen, en dient nu, onder anderen, tot eene Stads Waage. De houten S. Antonis-Poort was, reeds in 't jaar 1636, meeſt van graauwen gehouwen ſteen, ſierlyk herbouwd, en ſtondt op den Dyk aan 't einde der S. Antonis- of Jooden-Breêſtraat, nevens de plaats, waar ſedert de Portugeeſche Jooden-Synagoge gebouwd is. De ban- of mylpaalen buiten de Stad waren, al in 't jaar 1624, wel honderd roeden verder uitgezet. En in 't jaar 1611, hadden Dykgraaf, Hooge-Heemraaden en Hoofd-ingelanden van Rynland, ten behoeve van de Regeering der Stad, reeds afſtand gedaan van hun Regtsgebied over de Dykaadje en Wateren, die, met de jongſte vergrooting, binnen de Stad of derzelver Vryheid getrokken waren, mids men aanname, dat gedeelte der Dykaadje, ten eeuwigen dage, te onderhouden, en, ten behoeve van Rynland, eene rente van tweehonderd guldens 's jaars opbragt (*i*).

Nieuwe-Waals-Eiland.

Nieuwe ſteenen Poorten.

De Stad dus, aan de Weſtzyde, meer dan ooit te vooren, zynde uitgelegd, bleef de voorgenomen uitlegging aan de Ooſtzyde, omtrent veertig jaaren, ſteeken. Vee-

Het timmeren buiten de Stad gaat ſterk voort, aan de

(*f*) Reſol. Vroedſch. *N.* 11. 28 *Oct.* 29 *Nov.* 31 *Dec.* 1613. *f.* 89, 92 *verſo*, 98 *verſo*.
(*g*) Handv. *bl.* 991, 992 [594].

(*h*) Domselaar III. *Boek*, *bl.* 254. Commelin *bl.* 225. F. von Zesen. *bl.* 177, 178.
(*i*) Oude Kerk *Laade* XXXII. Handv. *bl.* 9 [156].

Veelen, hierdoor in den waan geraakt, dat zy geheel agterblyven zou, begonden, naar gelang dat de nieuwe Stad van binnen bebouwd werdt, ſterk van buiten, aan de Ooſt- en Zuidzyde, te timmeren, zonder het gevaar te ontzien van, by het voortzetten der ontworpen' Vergrootinge, tot het afbreeken hunner timmeraadjen, zo ver dezelven tegen de Keuren waren opgeregt, genoodzaakt te worden. De Wethouderſchap, ondertuſſchen, geduuriglyk het oog houdende op de voorgenomen' Vergrooting, hadt, in 't jaar 1625, by wege van verklaaring van 't Octroi des jaars 1609, van 's Lands Staaten verkreegen, dat zy alle erven en timmeraadjen, die binnen de paalen der voorgenomen' vergrootinge gelegen waren, na 't betaalen der waarde, zou mogen naar zig neemen, zonder daartoe eenige overdragt of kwytſchelding noodig te hebben (*k*). 't Verkrygen van zulk eene verklaaring op het voorige Octroi behoorde de Luiden te hebben afgeſchrikt van het bouwen binnen de paalen der voorgenomen' vergrootinge, alzo 'er duidelyk genoeg uit bleek, dat de Wethouderſchap die Vergrooting geenszins uit den zin ſtelde. Evenwel ging het buiten-timmeren voort, aan de Zuid- en Ooſtzyde der Stad, daar menigten van paden liepen, die met tuinen en huizen bezet werden, in zo grooten getale, dat 'er, by de jongſte Vergrooting, naauwlyks, een vierde van de buiten-timmeraadjen, die nu in de Stad getrokken ſtonden te worden, binnen dezelve gebragt geweeſt ware (*l*).

Ooſt- en Zuidzyde.

Eindelyk, werdt, in 't jaar 1657, een ernſtig beſluit genomen, om de ontworpen' Vergrooting te voltrekken, en, in 't volgende jaar, maakte men eenen aanvang met het graaven der nieuwe Graften. In de plaats van de zeven Bolwerken der tweede uitlegging, werden 'er veertien gelegd, zo dat de Stad nu, met de voorige elf, en nog een twaalfde, welk ten Weſten der Leidſche-graft opgeworpen was, in 't geheel zesentwintig geregelde Bolwerken hadt, die, eerlang, met ſteen bemuurd, en, door hooge ſteenen gordynen of muuren, die voor de aarden wallen lagen, aan elkanderen gehegt werden. Een groot gedeelte van den buitengrond kwam, door deeze Vergrooting, binnen de Stad. Men rekent, dat zy, in 't begin der veertiende eeuwe, toen zy, door de oude Graft, zynde de Oude- en Nieuwe-zyds-Voorburgwallen, bepaald werdt, beſloeg . . . 59 Morgen 503½ Roeden.

Vierde en laatſte uitlegging der Stad.

Toen zy zig, wat laater, tot aan de nieuwe Graft, of Oude- en Nieuwe-zyds-Agterburgwallen, uitſtrekte, werdt zy vergroot met . . 18 —— 92 ——

En beſloeg dus . 77 Morg. 595½ Roeden.

Na dat zy, omtrent het jaar 1480, met eenen ſteenen muur, omringd was, en den Singel tot haare uiterſte graft gekreegen hadt, kwamen hierby nog . 52 Morg. 387 Roeden.

Zy beſloeg, derhalve, toen 130 Morg. 382½ Roeden.

De Vergrootingen van de jaaren 1585 en 1593, hierby gekomen zynde, vermeerderden de Stad met . . . 96 —— 233½ ——

waardoor zy groot werdt 227 Morg. 16 Roeden.

Doch de Vergrooting, die in 't jaar 1611 begonnen werdt, maakte de Stad meer dan tweemaal zo groot, en beſloeg 303 —— 346 ——

Zo dat zy toen groot werdt 530 Morg. 362 Roeden.

Eindelyk kwam hier de Vergrooting, van welke wy ſpreeken, by, waardoor aan de Stad werden toegevoegd . . 362 —— 260 ——

Weshalve zy nu binnen haare muuren beſlaat 893 Morg. 22 Roeden.

Uit welke onderſcheidene aanwyzing, niet alleenlyk blykt, hoe zeer de Stad, van tyd tot tyd, vergroot geworden is; maar men kan 'er ook byzonderlyk uit afneemen, dat 'er, met de laatſte Vergrooting, veel meer gronds binnen de Stad gekomen is, dan met de onmiddelyk voorgaande.

De Regeering hadt, by de jongſte Vergrooting, geraaden gevonden, de overgenomen' erven, die niet aan ſtraaten of graften verdeeld werden, te rug te geeven aan de voorige eigenaars, mids dezelven, onder

Octrojen en Keuren deeze uitlegging betreffende.

(*k*) Handv. *bl.* 7 [113].
(*l*) DOMSELAAR III. *Boek*, *bl.* 271.

der den titel van *Melioratie* of *Verbetering*, wat meerder betaalden voor hunnen ouden grond, dan zy 'er voor genooten hadden, gelyk dezelve ook, inderdaad, meerder waardig geworden was, na dat men dien in de Stad getrokken hadt. Doch het schatten deezer Verbeteringe, welk door Schepenen geschiedde, hadt, nu en dan, merkelyke onluften veroorzaakt. Ook waren veelen onvermogend geweest, om de penningen, waarop hunne verbeterde erven geschat waren, te voldoen. Men vondt, derhalve, geraaden, by 's Lands Staaten, Octroi te verzoeken „ om alle Landen, tuinen, „ erven en gronden, die met de voorgenomen Vergrooting binnen de Stad zouden „ getrokken worden, van Stads wege, naar „ de schatting van den Geregte, te mogen „ naar zig neemen niet alleen; maar ook zulken, die niet tot graften, straaten, markten en diergelyke openbaare werken of „ plaatsen gebruikt, maar tot erven om te „ betimmeren gerooid zouden worden, in „ volstrekten eigendom, te mogen behouden". En dit verzoek werdt der Stad, op den tweeden May des jaars 1663, toegestaan (*m*). De Stad nam, derhalve, sedert, alle de erven aan, die binnen de nieuwe uitlegging kwamen, en verleende, voor de waarde, waarop dezelven, door het Geregt, geschat waren, Rentebrieven ten behoeve der eigenaaren: op welke Rentebrieven, zulken, die te vooren op de erven geld geschooten hadden, regt van wettige pandschap behielden, terwyl de erven zelven in volkomen eigendom aan de Stad behoorden, en sedert, van tyd tot tyd, voor een zeer groot gedeelte, in 't openbaar verkogt zyn. Wyders, werdt de Regeering, in 't jaar 1670, gemagtigd door 's Lands Staaten, om de uitgegeven Rentebrieven, binnen zes jaaren, afteloffen (*n*); gelyk sedert geschied is. Doch de eigenaars van de opstallen der buiten-timmeraadjen, die, na 't jaar 1613, tegen de Keuren, waren opgeregt, werden verpligt, om dezelven ten hunnen koste af te breeken: alleenlyk was hun, in 't jaar 1663, van Stads wege, toegestaan het gebruik hunner erven, tot dat hun het opruimen derzelven nader gelast zou worden, mids zy zig terstond verklaarden, of zy dit gebruik, tot dien tyd toe, begeerden te behouden, dan of zy hunne erven, van stonden aan, aan de Stad wilden overgeeven (*o*).

De veertien Bolwerken, die, met de nieuwe Vergrooting, langs de Zuid- en Ooftzyde der Stad, gelegd werden, begonden van het twaalfde Bolwerk af, welk, in 't jaar 1630, beweften de plaats der Leidsche Poort opgeworpen was, en liepen, met de nieuwe Wallen en Graften, dwars over de Heiligewegs Vaart, tot aan den Amstel, over welken eene fraaije steenen brug gelegd werdt. Van den Ooftkant van dien stroom, vervolgden de Wallen en Bolwerken tot aan eene breede gegraaven' Vaart, de *nieuwe Vaart* genaamd, die tusschen den Zeedyk, en de nieuwe Eilanden, *Kattenburg*, *Wittenburg*, zo genaamd naar *Jan Witten*, een' Houtkooper, die aldaar de eerfte Scheepstimmerwerf aangelegd hadt (*p*), en *Ooftenburg* liep; en over welke nog twee Bolwerken lagen, die de Stad, aan de Ooftzyde, beflooten. Van de veertien Bolwerken, lagen 'er zes beweften, en zes beooften den Amstel. De twee Bolwerken beooften de nieuwe Vaart maakten met deezen twaalf het getal van veertien Bolwerken uit. Zie hier de naamen van alle de zes en twintig Bolwerken der Stad, die nog tegenwoordig in wezen zyn. Naamen van de zes en twintig Bolwerken der Stad.

De twaalf Bolwerken van de voorige vergrooting, beginnende van den Noord-Weftерhoek van 't Y, heeten

1. Leeuwenburg of 't Blaauwhoofd.
2. De Bogt.
3. De Weftерbeer.
4. Slooterdyk.
5. Haarlem.
6. Karthuizers.
7. Slooter-Meer.
8. Ryker-Oord.
9. Ryk.
10. Nieuwerkerk.
11. Osdorp.
12. Slooten.

De veertien nieuwe Bolwerken zyn

13. De Schinkel.
14. Amsterveen.
15. Weteringspunt.
16. Reguliers.
17. Ouwerkerk.
18. 't Weftер-Blokhuis.
19. 't Ooftер-Blokhuis.
20. Weesp.
21. Diemen.
22. Muiden.
23. Outewaal.
24. De Ooftерbeer.
25. Jaap Hannes.
26. Zeeburg.

Ieder van deeze Bolwerken ruft op vier en veertig overwelfde boogen, en heeft vyf en vyftig roeden in zynen omtrek; en juift zo lang is ook elk der gordynen, die de Bolwerken aan een hegten, en ieder zeven en veertig overwelfde boogen onder zig hebben.

In 't midden van eenigen deezer Gordynen, zyn nieuwe Poorten gezet, wordende de voorigen, die nog maar weinige jaaren geftaan hadden, of afgebroken, of tot een ander gebruik geschikt. Tusschen de Bolwerken, *Slooten* en de *Schinkel*, Poorten.

(*m*) Handv. *bl.* 8. [887].
(*n*) Handv. *bl.* 8.
(*o*) *Zie* Domselaar, III. *Boek*, *bl.* 269.
(*p*) F. von Zesen, *bl.* 185.

kel, bouwde men de *Leidſche Poort*, in de plaats der onlangs gebouwde Heilige-Wegs-Poort aan 't Konings-Plein, die afgebroken werdt. Tuſſchen de Bolwerken *Amſterveen* en *Weteringspunt*, kwam het *Wetterings-Poortje*, zynde een uitgang onder den Wal door. Tuſſchen de Bolwerken *Ouwerkerk* en 't *Weſter-Blokhuis*, bouwde men de fraaije *Utrechtſche-Poort*, in de plaats van de Reguliers-Poort, die nog in weezen, en nu de Waag op de Botermarkt is. De *Weesper-Poort*, ook zeer wel gebouwd, werdt geplaatſt tuſſchen de Bolwerken *Ooſter-Blokhuis* en *Weesp*; en de *Muider-Poort*, die juiſt dezelfde gedaante heeft als de twee voorgaanden, werdt tuſſchen de Bolwerken *Muiden* en *Outewaal* geplaatſt; waartegen de net gebouwde S. Antonis-Poort afgebroken werdt.

Graften en Straaten der laatſte uitleggінge.

De grond, die, door deeze laatſte groote uitlegging, in de Stad getrokken was, werdt haaſt aan Graften en Straaten verdeeld. In de plaats van den ouden Stads Wal tegen 't Ooſten, die van tegen over de Beulingſtraat liep tot omtrent de plaats daar toen het Peſthuis ſtondt, en tegen welken de Heeren-, Keizers-, en Prinſen-graften plagten te ſtuiten, werdt eene graft gegraaven, die ſedert de *Leidſche-graft* genaamd werdt, en van de Heeren- tot de Baangraft loopt. Voorts liepen de Heeren-, Keizers- en Prinſen-graften door de gantſche nieuwe uitlegging, de eerſte tot door de Raapenburger-ſluis in 't Y; de tweede tot in de Muider-graft, agter de plaats, daar ſedert de *Hortus Medicus* of *Artſeny-tuin* werdt aangelegd; en de derde tot in de nieuwe Raapenburger-graft. De Baangraft liep zo ver als de Heeren-graft, tot in de nieuwe Vaart. De Straaten en Graften, die, van 't Noorden naar 't Zuiden, door de nieuwe uitlegging, gerooid werden, waren de *Leidſche-ſtraat*, de *Spiegel-ſtraat* en *Graft*, de *Vyzel-ſtraat* en *Graft*, de *Reguliers-graft*, de *Utrechtſche-ſtraat*, de *Weesper-ſtraat*, de *Muider-graft*, de *Muider-ſtraat*, nu ook de middellaan der Plantaadje, en de *nieuwe Raapenburger-graft*; om niet te ſpreeken van de Straaten en Dwarsſtraaten, die, door de drie Eilanden benoorden de nieuwe Vaart, Kattenburg, Wittenburg en Ooſtenburg, gerooid werden. Nog liepen 'er, in gelyke ſtrekking met de Keizers- en Prinſen-graft, eenige ſtraaten en dwarsſtraaten, van welke de *Kerkſtraat*, tuſſchen de Keizers- en Prinſen-graft, de voornaamſte is; en eene Graft, de *Agtergraft* genaamd, tuſſchen de Prinſen- en Baangraft, van de Reguliers- tot aan de Muidergraft.

De vier Poorten der nieuwe uitlegginge, de Leidſche, Utrechtſche, Weesper- en Muider-Poort, maaken, met de Haarlemmer-Poort in de oude Stad, de vyf voornaamſte Poorten uit. Voorts, zyn 'er drie Poorten onder de Wallen door, het *Zaagmolens-* en *Raampoortje* in de oude, en het *Weteringspoortje* in de nieuwe Stad. Aan den Y-kant blyft de Stad, gelyk van ouds, nog onbemuurd; doch bezet met twee ryen paalen, binnen welken de Scheeps-Waalen afgeperkt zyn, waarin, doorgaands, en vooral des Winters, een groot getal van Schepen leggen, behalve zeer veele anderen, die hunne legplaats binnen de paalen voor de Stad, of buiten tegen dezelven, en verder af op ſtroom verkiezen. De Stad vertoont zig, van buiten, nergens zo grootſch en aanzienlyk als van den Y-kant, waarom zy ook doorgaands, van die zyde, geſchilderd en getekend wordt. Zy is, na de uitlegging, van welke wy nu geſproken hebben, niet verder vergroot; doch van binnen, meer en meer, betimmerd geworden; en laatſtelyk, langs den *nieuwen Zeedyk*, tuſſchen de Raapenburgergraft en nieuwe Vaart, daar twee Straaten gelegd zyn: ook op de Keizersgraft aan 't Ooſteinde, en elders; doch in de nieuwe uitlegging, behooren nog veele erven aan de Stad, die niet verkogt of uitgegeven, en derhalve nog niet betimmerd zyn. Zy leggen egter na aan de Wallen. De Stad is van binnen alomme digt bebouwd.

Begrooting van het getal der Huizen

Het getal der Huizen en Inwooneren in Amſterdam is, van ouds, en zelfs nog tegenwoordig, aan geduurige veranderingen onderhevig geweeſt; waarom het niet met volkomen' zekerheid te bepaalen is. De Inwooners zyn zeldzaam geteld; en nu, in veele jaaren, niet: weshalve het getal derzelven, met nog veel minder naauwkeurigheid, dan dat der Huizen gemeld kan worden. Zie hier, wat wy, omtrent het een en het ander, hebben aangetekend. In 't jaar 1515, toen de Singel ten Weſten, en de Kloveniers-Burgwal en Gelderſchekaai ten Ooſten de uiterſte paalen der Stad waren, werden 'er maar *tweeduizend vyfhonderd een en dertig* Haardſteden in de Stad geteld (*q*). 't Is te vermoeden, dat het getal der Huizen toen niet veel boven de twee duizend zal geweeſt zyn, alzo 'er zekerlyk veele Huizen waren, die meer dan éene haardſtede hadden: ten ware dat men toen verſcheide haardſteden niet ge-

(*q*) *Zie* ORLERS Leiden, *bl.* 53.

geteld hadt, om dat de huizen, in welken zy gevonden werden, aan onvermogenden behoorden, die niet in 't Haardſtedegeld droegen; gelyk men, zekerlyk, de haardſteden der Kloosteren en Godsdienſtige Geſtigten overgeſlaagen heeft. Het getal der Huizen zou, in zulk een geval, ook grooter geweeſt zyn. In 't jaar 1632, toen de derde uitlegging, reeds voor een goed gedeelte, betimmerd was, ſchoon 'er, tuſſchen de Prinſen- en Baangraft, nog veele erven ledig lagen (*r*), werden veertien duizend vier honderd en veertig Huizen in de Stad, en elf honderd twee en twintig in de Voorſteden, ſamen *vyftien duizend vyf honderd twee en zeſtig*, geteld (*s*). Men ziet hieraan, hoe zeer de Stad, in den tyd van ruim honderd jaaren, in getal van Huizen, toegenomen was. Met de laatſte uitlegging, zyn deeze Voorſteden, grootendeels, in de Stad getrokken, en, na 't genoegzaam betimmeren dier uitleggingc, zyn 'er, in 't jaar 1732, binnen de Stad en de Vryheid, zes en twintig duizend vyf en dertig Huizen in de Lyſten der Verpondinge gebragt; welk getal, tot in 't jaar 1740, met twee honderd twee en tagtig vermeerderd was (*t*); zo dat 'er toen *zes en twintig duizend drie honderd zeventien* Huizen geteld werden, die verponding ſchuldig waren. 't Getal der Huisgezinnen is, in 't jaar 1747, opgenomen, en bevonden te zyn *een en veertig duizend vyfhonderd een en zeſtig*, naamlyk twee en twintig duizend agt honderd een en twintig Huisgezinnen, die in Huizen, en agttienduizend zevenhonderd en veertig, die in Agterhuizen, in Kelders en op Kamers woonden.

en inwooneneren van Amſterdam.

Zo na weet men, tegenwoordig, 't getal der Huizen en Huisgezinnen. Het tegenwoordig getal der ingezetenen is moeilyker te bepaalen. In 't jaar 1622, zynze geteld geworden, en bevondt men toen in de Stad, negen en negentig duizend vyf honderd zes en tagtig menſchen: in de Voorſtad buiten de S. Antonis-Poort, zeventien honderd negen en tagtig; buiten de Reguliers-Poort, veertien honderd zes en zeventig; buiten de Heilige-Wegspoort, veertien honderd drie en twintig; en buiten de Haarlemmer-Poort, drie honderd zeven en tagtig; en dus, in de vier Voorſteden met elkanderen, vyf duizend drie honderd vyf en zeventig: en in de Stad en Voorſteden ſamen, *honderd en vier duizend negen honderd een en zeſtig* ingezetenen (*u*). De Vroedſchap heeft Burgemeeſteren, nog in 't jaar 1630, gemagtigd, om alle de zielen in de Stad te doen opſchryven (*v*). Doch of zulks geſchied zy, is my niet gebleeken. Naderhand, is 'er geene nette telling geſchied. Men kan, derhalve, het tegenwoordig getal der ingezetenen, niet dan uit gisrekening, weeten. De Heer Nicolaas Struyck heeft zig, voor eenige jaaren, veel moeite gegeven, om het getal der inwooneren van eenige Dorpen te laaten tellen, en uit vergelyking van de getrouwden, geboorenen en geſtorvenen aldaar, met de getrouwden en geboorenen, en vooral met de geſtorvenen alhier, opgemaakt, dat het getal der ingezetenen deezer Stad, naauwlyks *twee honderd duizend* beloopt (*w*). Anderen ſtellen 't grooter; doch, zo 't ons toeſchynt, op loſſer grond. Veiligſt is 't, nogtans', in eene zaak van deezen aart, die niet op bevinding ruſt, niets als volkomen zeker vaſt te ſtellen.

Tot de regte kennis van de Stad, en van derzelver Gelegenheid en Geſchiedeniſſen, is van veel dienſt, dat men de gelegenheid van alle Graften, Straaten en Steegen wel kenne. Wy hebben hierom de moeite genomen, om van deeze allen, twee Naamwyzers op te ſtellen, die wy hier tuſſchen voegen.

(*r*) Reſol. Vroedſch. *N.* 16. 6 *Oct.* 1628. *f.* 38.
(*s*) Chron. van Medenblik, *bl.* 200.
(*t*) *Zie* N. Struyck Nader Ontdekk. omtr. den ſtaat van 't Menſch. geſlagt *gedr.* 1753. *bl.* 132.
(*u*) N. Struyck Nader Ontdekk. *bl.* 117.
(*v*) Reſol. Vroedſch. *N.* 16. 1 *Nov.* 1630. *f.* 167 *verſo.*
(*w*) N. Struyck Nader Ontdekk. *bl.* 146.

NAAM- EN PLAATS-WYZER

Van alle GRAFTEN, STRAATEN, STEEGEN en voornaame GANGEN der Stad

AMSTERDAM.

BERIGT.

De volgende NAAM- *en* PLAATSWYZER is verdeeld in *zeven* Hoofddeelen, met I. II. III. IV. V. VI. en VII. aangeweezen, geschikt naar den oudsten bekenden staat der Stad en derzelver verscheide Vergrootingen. In ieder derzelven, vindt men de voornaame GRAFTEN, STRAATEN *en* EILANDEN, met groote letters, en *A. B. C. D.* enz. getekend: de mindere Graften, Straaten, Steegen, Gangen, op de voornaame Graften of Straaten beginnende of eindigende, met 1. 2. 3. enz., a. b. c. enz., †. ‡. *. enz., en kleine letters; gaande de telling derzelven overal van binnen naar buiten, of, in de oude Stad, naar den Y-kant, en in de twee laatste uitleggingen VI. en VII., naar de Vesten. Agter de naamen der doorloopende Graften, Straaten, Steegen, of Gangen, wordt overal aangeweezen, waar zy uitkomen. Als 'er niets agter staat, blykt, dat zulk eene Graft, Straat enz. niet doorloopt, ten ware het tegendeel daarby aangetekend stondt, gelyk somtyds, omtrent Graften, Straaten of Steegen, die op Markten, Pleinen, of aan de Schans uitkomen, geschiedt. De *Naam-* en *Plaatswyzer* toont dus, welke Graften, Straaten, Steegen enz. in de oudste en jongere gedeelten der Stad leggen, en wat 'er, in elke vergrooting, bygekomen is. De strekking of loop dier Graften, Straaten enz. wordt 'er, insgelyks, in aangeweezen. Ook kan men 'er den naam in vinden van eene Graft, Straat of Steeg, welker plaats bekend is. Zo men, by voorbeeld, weeten wil, hoe de *zevende* Steeg aan de Oostzyde van het ROKIN heet, ziet men, in Hoofddeel I., op de Letter *A.*, by 7., dat derzelver naam *Heremyten-steeg* is. Agter dien naam, staat, *Zie* I. *I.* 14. 't welk, in 't zelfde Hoofddeel, wyst op de Letter *I.* zynde het teken van de NES; waar men, by 14., de zelfde *Heremyten-steeg* getekend vindt: waaruit blykt, dat dezelve in de NES uitkomt. Zo de naam van eenige Graft, Straat of Steeg bekend is, en men derzelver plaats begeert te weeten; kan men, in de LYST *naar orde van 't* A. B. C., die op den *Naam-* en *Plaatswyzer* volgt, vinden, waar dezelve, in den *Naam-* en *Plaatswyzer*, getekend staat.

I. I. I.

Het oudste bekende gedeelte der Stad, toen zy, in 't jaar 1342, *ten* OOSTEN, *met den* OUDE-ZYDS-VOORBURGWAL, *ten* WESTEN *met den* NIEUWE-ZYDS-VOORBURGWAL, *ten* ZUIDEN, *met den* GRIM-BURGWAL *en het* SPUIJ, *en ten* NOORDEN, *met den* Y-KANT *beslooten was.*

DE DAM

legt omtrent midden in de oude Stad.

Op den zelven loopen uit

het DAMRAK of WATER. *Zie* I. *B.*
de Vygendam *of* Middeldam. *Zie* I. *I.* 15.
de Beurs-steeg (*Zie* I. *A.* 18.), uitkomende op het ROKIN. *Zie* I. *A.*
de Kromelleboog-steeg. *Zie* I. *A.* 17.
de KALVERSTRAAT. *Zie* I. *L.*
de Gasthuis-steeg. *Zie* I. *D.* 13.
de Mozes- en Aäron-straat. *Zie* I. *D.* 14.
Beoosten *of* agter de Nieuwe Kerk, *genaamd* de Elendige-steeg. *Zie* I. *M.* 12. a.
de NIEUWENDYK. *Zie* I. *M.*

GRAFTEN,

de oude Stad in de lengte doorsnydende:

A. 't ROKIN, oudtyds, *de Amstel.*
B. 't WATER *of* DAMRAK.

Aan de Oost- *of* Oude zyde:

C. OUDE-ZYDS-VOORBURGWAL.

Aan de West- *of* Nieuwe zyde:

D. NIEUWE-ZYDS-VOORBURGWAL.

In 't Zuiden:

E. de GRIM-BURGWAL, oudtyds, de *Grim.*
F. Het SPUIJ.

In

I.

In 't Noorden:

G. Oude Teertuinen, oudtyds, *Houttuinen.*
H. Texelsche Kaai, oudtyds, *Nieuwe-zyds-Houttuinen.*

Groote Straaten.

Aan de Ooſt- *of* Oude-zyde.

I. Nes, oudtyds, ten deele, de *Neſſe* of *Grimnesſe*, ten deele, *Gansoord.*
K. Warmoesstraat, oudtyds, ten deele, *Kerkſtraat*, ten deele, *Warmoesſtraat.*

Aan de Weſt- *of* Nieuwe-zyde:

L. Kalverstraat, oudtyds, ten deele *Bindwyk* of *Binnenwyk.*
M. Nieuwendyk, oudtyds, *Windmolenſtraat.*

Kleine *Straaten* en *Steegen.*

A. *A.* op 't Rok-in.

Van de Lange-brug tot den Dam.

Ooſtzyde.

1. Lange-brugs-ſteeg. *Zie* I. *I.* 8.
2. Kalfsvel-ſteeg *of* Styſſel-ſteeg. *Zie* I. *I.* 9.
3. Cellebroêrs-ſteeg *of* Pens-ſteeg. *Zie* I. *I.* 10.
4. Wyde-Lomberds-ſteeg. *Zie* I. *I.* 11.
5. S. Pieters-Poort. *Zie* I. *I.* 12.
6. Nadorſt-ſteeg. *Zie* I. *I.* 13.
7. Heremyten-ſteeg, eertyds, *Utrechtſche Steigers-ſteeg. Zie* I. *I.* 14.

Weſtzyde.

8. Tak-ſteeg. *Zie* I. *L.* 1.
9. Water-ſteeg. *Zie* I. *L.* 2.
10. Enge Kapel-ſteeg. *Zie* I. *L.* 3.
11. Wyde Kapel-ſteeg. *Zie* I. *L.* 4.
12. Mooren-ſteegje.
13. Duifjes-ſteeg. *Zie* I. *L.* 5.
14. Gaapers-ſteeg, oudtyds, *Oven-ſteeg. Zie* I. *L.* 6.
15. Spaarpots- *of* Spreeuwpots-ſteeg, oudtyds, *Jakob van Olen-ſteeg. Zie* I. *L.* 7.
16. Paapenbroek-ſteeg, oudtyds, *Popius-ſteeg Zie* I. *L.* 8.
17. Kromelleboog-ſteeg, oudtyds, 't *Roode-leeuwen-ſteegje*, komt uit op den Dam.

Het Rokin *ter wederzyde de Beurs heet*

18. Agter *of* bezyden de Beurs, *en* Beurs-ſteeg.

B. *B.* Water of Damrak.

Weſtzyde.

1. Valken-ſteeg. *Zie* I. *M.* 1.
2. Dubbelde-Worſt-ſteeg, eertyds, *Romeni-ſtraat. Zie* I. *M.* 2.
3. Zout-ſteeg. *Zie* I. *M.* 3.
4. Baafjes-ſteeg. *Zie* I. *M.* 4.
5. Vrouwen-ſteeg. *Zie* I. *M.* 5.
6. Mandemaakers-ſteeg. *Zie* I. *M.* 6.
7. Oude-brugs-ſteeg. *Zie* I. *M.* 7.
8. Karnemelks ſteeg. *Zie* I. *M.* 8.
9. Kapel-ſteeg. *Zie* I. *M.* 9.

Ten einde van 't Water, *komt men Weſtwaards aan de* Texelsche Kaai. *Zie* I. *H.*

C. *C.* Oude-zyds-Voorburgwal.

Weſtzyde.

1. Kuipers ſteeg *of* Zilver-ſteeg. *Zie* I. *I.* 1. waarin.

a. 't Gebed zonder end. Z.z. *Zie* I. *E.* 1. I.
2. Barberſtraat. *Zie* I. *I.* 2.
3. Lomberds-ſteeg. *Zie* I. *I.* 3.
4. Engelſche Poort. C.
5. Agter de Hal, en ter wederzyde van de Groote Hal. ten Zuiden heette ook S. Pieters-ſteeg. *Zie* I. *I.* 5.
6. Pieter Jakobsz-ſtraat. *Zie* I. *I.* 6. en in dezelve
   a. Pieter-Jakobsz-Dwarsſtraat. (*Zie* I. *C.* 7. a.), in welke is O. z. de
   †. Steenhouwers ſteeg op den Voorburgwal uitkomende.
7. Hal-ſteeg, waarin
   a. Pieter-Jakobsz-Dwarsſtraat (*Zie* I. *C.* 6. a.) uitkomt. *Zie* I. *I.* 7.
8. Pyl-ſteeg. *Zie* I. *K.* 1. heeft Z. z. twee gangen en N. z. een: loopende in de
9. Jan de Vriezen-ſteeg: heeft N. z. een gang, loopende in de
10. Servet-ſteeg, oudtyds, *Ravet-ſteegje. Zie* I. *K.* 2. in dezelve is N. z. een gang, loopende in 't
11. Duive-ſteegje, oudtyds, *Arend Jakobszoons-ſteeg*, heeft ook N. z. een gang, loopende in de.
12. Schouten-ſteeg, oudtyds, *Jan Schouten-Aartszoons-ſteeg.* (*Zie* I. *K.* 3.) heeft een gang Z. z., loopende in 't Duive-ſteegje, en een N. z. in de
13. S. Jans-ſtraat. (*Zie* I. *K.* 4.). In dezelve is N. z. een gang, loopende in de
14. Leidekkers-ſteeg, komt Z. z. door een gang in de S. Jans-ſtraat.
15. Gooijers-ſteeg.
16. Blaauwlakens-ſteeg.
17. Zwartlakens-ſteeg.
18. S. Anne-ſtraat. *Zie.* I. *K.* 5. in dezelve N. z.
    a. S. Anne-Dwarsſtraat, in welke, *ten Ooſten*, uitkomen, de volgende twee Steegen, die op den Burgwal ingaan.
19. Dolle Begynen-ſteeg.
20. Trompetters-ſteeg *of* Zoger-ſteeg.
21. Oude-Kerks-Plein. *Zie* I. *K.* 6. 7. 8.
22. Agter de Oude Kerk, in de Bogt.
23. Sleepers-ſteeg, eertyds, *Paternoſters-ſteeg.*
24. Niezel. *Zie* I. *K.* 9.
25. Heintje-Hoek-ſteeg. *Zie* I. *K.* 10.
26. Zak-ſteeg *of* Suikerbakkers-ſteeg.
27. Oude-zyds-Arm-ſteeg. *Zie* I. *K.* 11.
28. Wyngaardsſtraatje. *Zie* I. *K.* 12.

D. *D.* Nieuwe-zyds-Voorburgwal. D.

Ooſtzyde.

1. S. Lucien-ſteeg. *Zie* I. *L.* 11.
2. Turfhok-ſteeg *of* Turkſche Keizers-ſteeg.
3. Zwarte Paard-ſteeg.
4. Witte Kelk-ſteeg.
5. Mooriaans-ſteeg.
6. Stoutehaans-ſteeg *of* Penſionaris-ſteeg.
7. Slooterdyks-ſteeg.
8. Melkmeisjes-ſteeg.
9. Azynmaakers-ſteeg *of* Zwartlakens-ſteeg.
10. Spykerboors-ſteeg.
11. Jonge Roelen-ſteeg. *Zie* I. *L.* 12.
12. Boeren-ſteeg *of* Melkboeren-ſteeg, *of* Blaauwehaan-ſteeg.
13. Gaſthuis-ſteeg. } komen uit op
14. Mozes en Aäron-ſtraat. } den Dam.
15. Gravenſtraat. *Zie* I. *M.* 12.
16. Zwartehand-ſteeg, eertyds, *School-ſteeg. Zie* I. *M.* 12. a. †.

I. D.

17. 't Hol. *Zie* I. *M.* 13.
18. S. Nikolaas-ſtraat. *Zie* I. *M.* 14.
19. Geertruid-ſteeg, komt N. z. met een gang uit in de
20. Nieuwſtraat. *Zie* I. *M.* 15. In deeze is N. z. een ſlop, waarin *Ooſtwaards* een andere loopt,
a. *Spanjaards-* of *Spanjes-poort* genaamd, met een winkelhaak in de *Dirk van Haſſelts-ſteeg* uitkomende: en *Weſtwaards* de
21. Suikerbakkers-ſteeg.
22. Dirk van Haſſelts-ſteeg. *Zie* I. *M.* 16.: en in dezelve
aan de Zuidzyde,
a. Louwen-poort *of* Meeſter Louwen-ſteegje.
b. Spanjaards- *of* Spanjes-poort, uitkomende *in de* Suikerbakkers-ſteeg.
aan de Noordzyde,
c. Zilverſmids gang, *of* Kruimans-ſteegje.
d. Stuivers gang.
23. Kolk en Kolk-ſteeg. *Zie* I. *M.* 17.
24. S. Jakobs-ſtraat. *Zie* I. *M.* 18.
aan de Zuidzyde
Dwarsſtraat, uitkomende op de Kolk.
25. Oude Braak
in dezelve, drie niet doorloopende gangen,
een gang, uitkomende in de
a. Kromelleboog-ſteeg op den Nieuwendyk. *Zie* I. *M.* 19., en
een gang, uitkomende in de
26. Nieuwe-zyds-Arm-ſteeg. *Zie* I. *M.* 20.
27. Brouwers-ſteeg. *Zie* I. M. 22.

E. E. GRIMBURGWAL.

1. Gebed zonder end, hebbende ter wederzyde
een niet doorloopende dwars-gang, en uitkomende in de Kuipers-ſteeg. *Zie* I. *C.* 1. I. *I.* 1.

F. F. SPUI.

1. *Noordzyde*, of agter de begynen.

G. G. OUDE TEERTUINEN, oudtyds, *Houttuinen*. *Zie* III. *F.*

1. Zeedyk. *Zie* onder III. *I.*

H. H. TEXELSCHE KAAI.

1. Haſſelaars-ſteeg, oudtyds, *Trouwloos-ſteeg*. Zie I. *M.* 10.
2. Ramskooi. Zie I. *M.* 11.

I. I. NES.
Ooſtzyde.

1. Kuipers- *of* Zilver-ſteeg. *Zie* I. *C.* 1. waar in
a. 't Gebed zonder end Z. z. *Zie* I. *E.* 1.
2. Barber-ſtraat. *Zie* I. *C.* 2.
3. Lomberds-ſteeg. *Zie* I. *C.* 3.
4. Hal-plein *of* Boeren-Viſchmarkt. *Zie* I. *C.* 5.
5. Agter *of* nevens de Hal, eertyds S. Pieters-ſteeg. *Zie* I. *C.* 5.
6. Pieter-Jakobsz ſtraat. *Zie* I. *C.* 6.
7. Hal-ſteeg. *Zie* I. *C.* 7.

Weſtzyde.

8. Langebrug-ſteeg. *Zie* I. *A.* 1.
9. Kalfsvel- *of* Styffel-ſteeg. *Zie* I. *A.* 2.
10. Cellebroêrs-ſteeg *of* Pens-ſteeg. *Zie* I. *A.* 3.
11. Wyde-Lomberds-ſteeg. *Zie* I. *A.* 4.
12. S. Pieters-Poort. *Zie* I. *A.* 5.
13. Nadorſt ſteeg. *Zie* I. *A.* 6.
14. Heremyten-ſteeg. *Zie* I. *A.* 7.
15. Vygen- *of* Middeldam: en daar op een poort of doorgang *ten Zuiden* naar de Beurs-ſteeg, en
twee *ten Noorden* naar de groote Viſchmarkt.

I. I.

K. K. WARMOESSTRAAT.

Ooſtzyde.

1. Pyl-ſteeg. *Zie* I. *C.* 8.
2. Servet ſteeg. *Zie* I. *C.* 10.
3. Schouten-ſteeg. *Zie* I. *C.* 12.
4. S. Jans-ſtraat. *Zie* I. *C.* 13.
5. S. Anne-ſtraat: in dezelve
a. een Dwarsſtraat, hebbende *ten Weſten*
†. Goudbergs-ſteeg.
‡. Bethlehems-ſteeg.
‡. Trompetters-ſteeg.

ten Ooſten, *Zie* I. *C.* 18. a.

6. Zoete-naam-Jezus-ſteegje. } komen uit op 't
7. Wyde-Kerks-ſteeg. } Oude-Kerks-
8. Enge-Kerks-ſteeg. } plein. *Zie* I. *C.* 21.
9. Niezel. *Zie* I. *C.* 24.
10. Heintje-Hoek-ſteeg. *Zie* I. *C.* 25.
11. Oude-zyds-Arms-ſteeg. *Zie* I. *C.* 27.
12. Wyngaards ſtraatje. *Zie* I. *C.* 28.
13. Oude-zyds-Kapel-ſteeg, loopt naar de O. Z. Voorburgwal *Weſtzyde*.
het einde der Warmoesſtraat heet
14. S. Olofs-poort,
buiten welke is de
15. Kamper-ſteiger.

Weſtzyde.

16. Viſch-ſteeg, oudtyds, *Henrik Katrynszoons-ſteeg*, loopt naar de Viſchmarkt.
17. Eerſte Waaigat. } loopen regt tegen 't WATER *Ooſtzyde*.
18. Paapenbrug-ſteeg.
19. Tweede Waaigat.
20. Oudebrug-ſteeg.
21. Guldehand-ſteeg.
22. Nieuwebrug-ſteeg.

L. L. KALVERSTRAAT.

Van de Oſſen-ſluis tot den Dam.

Ooſtzyde.

1. Tak-ſteeg. *Zie* I. *A.* 8.
2. Water-ſteeg. *Zie* I. *A.* 9.
3. Enge-Kapel-ſteeg. *Zie* I. *A.* 10.
4. Wyde-Kapel-ſteeg. *Zie* I. *A.* 11.
5. Duifjes-ſteeg. *Zie* I. *A.* 13.
6. Gaapers-ſteeg. *Zie* I. *A.* 14.
7. Spaarpots-ſteeg. *Zie* I. *A.* 15.
8. Paapenbroeks-ſteeg. *Zie* I. *A.* 16.

Weſtzyde.

9. Roozeboom-ſteeg, loopt regt agter de Begynen. *Zie* I. *F.* 1.
10. Begynen-ſteeg, loopt naar 't *Begynhof*.
11. S. Lucien-ſteeg. *Zie* I. *D.* 1.
12. Jonge Roelen-ſteeg. *Zie* I. *D.* 11.

M. M. NIEUWENDYK.

Van den Dam tot de Oude Haarlemmer-ſluis.

Ooſtzyde.

1. Valken-ſteeg. *Zie* I. *B.* 1.
2. Dubbelde Wortt-ſteeg. *Zie* I. *B.* 2.
3. Zout-ſteeg. *Zie* I. *B.* 3.
4. Baafjes-ſteeg. *Zie* I. *B.* 4.
5. Vrouwen-ſteeg. *Zie* I. *B.* 5.

6. Man-

I. 6. Mandemaakers-ſteeg. *Zie* I. *B.* 6.
7. Oudebrugs-ſteeg. *Zie* I. *B.* 7.
M. 8. Karnemelks-ſteeg. *Zie* I. *B.* 8.
9. Kapel-ſteeg. *Zie* I. *B.* 9.
10. Haſſelaars-ſteeg. *Zie* I. *H.* 1.
11. Ramskooi. *Zie* I. *H.* 2.

Weſtzyde.

12. Graven-ſtraat. *Zie* I. *D.* 15. aldaar
ten Zuiden
a. Agter de Nieuwe Kerk, *of* Elendige ſteeg, uitkomende op den Dam.
ten Noorden
b. de Blaauwe ſtraat en erf, loopende *Weſtwaards*, naar de
†. Zwarte hand-ſteeg. (*Zie* I. *D.* 16.) en *Ooſtwaards*, naar het
13. Hol, (*Zie* I. *D.* 17.) welk ook *ten Noorden* uitloopt in de
14. S. Nikolaas-ſtraat. *Zie* I. *D.* 18.
15. Nieuw-ſtraat. *Zie* I. *D.* 20.
16. Dirk van Haſſelts-ſteeg. *Zie* I. *D.* 22.
17. Kolk-ſteeg. *Zie* I. *D.* 23.
18. S. Jakobs ſtraat. *Zie* I. *D.* 24.
19. Kromelleboogs-ſteeg. *Zie* I. *D.* 25. a.
20. Nieuwe-zyds-Armſteeg. *Zie* I. *D.* 26.
21. Klapmuts-ſteeg, *eertyds*, Malle Frans-ſteeg.
22. Brouwers-ſteeg. *Zie* I. *D.* 27.

II. II.

Vergrooting der Stad, ſedert het graaven der NIEUWE GRAFT, *nu de* OUDE- *en* NIEUWE-ZYDS-AGTERBURGWAL, *voor het jaar* 1400.

GRAFTEN.

A. OUDE-ZYDS-VOORBURGWAL *Ooſtzyde*, of FLUWEELEN-BURGWAL.
B. NIEUWE-ZYDS-VOORBURGWAL *Weſtzyde.*
C. OUDE-ZYDS-AGTERBURGWAL *Weſtzyde.*
D. NIEUWE-ZYDS-AGTERBURGWAL *Ooſtzyde.*

A. *A.* OUDE-ZYDS-VOORBURGWAL,
Ooſtzyde.
of FLUWEELEN-BURGWAL.

1. Agnieten-ſtraat. *Zie* II. *C.* 1.
2. S. Katrynen-Klooſters gang.
3. Prinſen-Hof-ſteeg, oudtyds, *S. Cecilien-ſteeg.* *Zie* II. *C.* 2.
4. Oude Doele-ſtraat. *Zie* II. *C.* 3.
5. Stoof-ſteeg, *oudtyds*, Huiszitten-ſteeg. *Zie* II. *C.* 4.
6. Kreupel-ſteeg. *Zie* II. *C.* 5.
7. Minderbroeders-ſteeg, *ook* Oude-Kerks-ſteeg, *in 't gemeen* Oude Kennis-ſteeg. *Zie* II. *C.* 6.
8. Korte-Niezel *of* Blaauwe Lelie-ſtraat. *Zie* II. *C.* 7.
9. Rotteneſt, *of* Zoutkoopers-ſteeg, *of* Vredenburgs-ſteeg. *Zie* II. *C.* 8.

B. *B.* NIEUWE-ZYDS-VOORBURGWAL,
Weſtzyde.

1. Roskam-ſteeg. *Zie* II. *D.* 1.
2. Roosmaryn-ſteeg. *Zie* II. *D.* 2.
3. Wyde-ſteeg. *Zie* II. *D.* 3.
4. Kaatsbaans-ſteeg.
5. 't Keizerryk. *Zie* II. *D.* 4.
6. Stil-ſteeg. *Zie* II. *D.* 5.
7. Huiszitten-ſteeg. *Zie* II. *D.* 6.
8. Mol-ſteeg. *Zie* II. *D.* 7.
9. Mostaardpot-ſteeg *of* Schuitmans ſteeg. *Zie* II. *D.* 8. II.
10. Korte Lynbaans-ſteeg *of* Kleimans-ſteeg. *Zie* II. *D.* 9. B.
11. Pottebakkers ſteeg. *Zie* II. *D.* 10.
12. Waterſcheeps-ſteeg *of* Hopkuil-ſteeg. *Zie* II. *D.* 11.
13. Klimop-ſteeg. *Zie* II. *D.* 12.

C. *C.* OUDE-ZYDS-AGTERBURGWAL, C.

Weſtzyde.

1. Agnieten-ſtraat. *Zie* II. *A.* 1.
2. Prinſen-Hof-ſteeg. *Zie* II. *A.* 3.
3. Oude Doele-ſtraat. *Zie* II. *A.* 4.
4. Stoof-ſteeg. *Zie* II. *A.* 5.
5. Kreupel-ſteeg. *Zie* II. *A.* 6.
6. Minderbroeders-ſteeg. *Zie* II. *A.* 7.
7. Korte-Niezel. *Zie* II. *A.* 8.
8. Rotteneſt. *Zie* II. *A.* 9.

D. *D.* NIEUWE-ZYDS-AGTERBURGWAL, D.

Ooſtzyde.

1. Roskam-ſteeg. *Zie* II. *B.* 1.
2. Roosmaryn-ſteeg. *Zie* II. *B.* 2.
3. Wyde-ſteeg. *Zie* II. *B.* 3.
4. 't Keizerryk. *Zie* II. *B.* 5.
5. Stil-ſteeg. *Zie* II. *B.* 6.
6. Huiszitten-ſteeg. *Zie* II. *B.* 7.
7. Mol-ſteeg. *Zie* II. *B.* 8.
8. Mostaardpot-ſteeg. *Zie* II. *B.* 9.
9. Korte Lynbaans-ſteeg. *Zie* II. *B.* 10.
10. Pottebakkers-ſteeg. *Zie* II. *B.* 11.
11. Waterſcheeps-ſteeg. *Zie* II. *B.* 12.
12. Klimop-ſteeg. *Zie* II. *B.* 13.

III. III.

Vergrooting der Stad, omtrent het jaar 1480, *door het bemuuren derzelve, langs de* OOST-ZYDE *van den* SINGEL, *en de* WESTZYDE *van den* KLOVENIERS-BURGWAL *en* GELDERSCHE KAAL.

GRAFTEN.

A. OUDE-ZYDS-AGTERBURGWAL *Ooſtzyde.*
B. NIEUWE-ZYDS-AGTERBURGWAL *Weſtzyde.*
C. SINGEL *Ooſtzyde.*
D. KLOVENIERS-BURGWAL *Weſtzyde.*
E. GELDERSCHE KAAI.
F. OUDE TEERTUINEN, oudtyds, *Houttuinen.*
G. ROKIN, van de *Schaapenmarkt* tot de *Lange brug.*
H. OUDE TURFMARKT.

GROOTE STRAATEN.

I. ZEEDYK.
K. KALVERSTRAAT, van de *Schaapenmarkt* tot de *Oſſen-ſluis.*
L. NIEUWENDYK, van de *Oude* tot de *Nieuwe Haarlemmer-ſluis.*

A. *A.* OUDE-ZYDS-AGTERBURGWAL, A.

Ooſtzyde.

1. Blyde Hoek, zynde het Zuideinde van dien Burgwal.
2. Oude-man-huis-Poort. *Zie* III. *D.* 2.
3. Slykſtraat. *Zie* III. *D.* 3.
4. Rusland. *Zie* III. *D.* 4.
5. Spinhuis-ſteeg. *Zie* III. *D.* 5.

6. Kor-

III. A.

6. Korte-Spinhuis-ſteeg.
Deeze twee Spinhuis-ſteegen loopen in 't midden door een
a. Dwarsſtraat in elkanderen, in welke dwarsſtraat, *Ooſtwaards* een niet doorloopende ſteeg loopt, genaamd de
b. Zak-ſteeg.
7. Waalen-Kerks-Plein.
8. Oude Hoog-ſtraat. *Zie* III. *D.* 6. en daarin, *ten Zuiden*,
a. Bethanie-Dwarsſtraat.
9. Bethanie-ſtraat. *Zie* III. *D.* 9. in dezelve
a. Bethanie-Dwarsſtraat, waar in uitkomt de
†. Boeren-ſteeg, die ook in de Bethanie-ſtraat, en op den Kloveniers-Burgwal (*Zie* III. *D.* 8.) uitkomt.
10. Koeſtraat. *Zie* III. *D.* 10. en in dezelve Z.z.
a. Oude Hoefyzers gang.
b. Nieuwe Hoefyzers gang.
11. Hoogkamers-ſteeg *of* gang.
12. Barnde-ſteeg. (*Zie* III. *D.* 11.), waarin, N.z.
a. Bruiniſten gang.
13. Bloedſtraat. (*Zie* III. *D.* 12.), waarin, N.z. twee Dwarsſtraaten, de Ooſtelyke genaamd
a. de Gordynen-ſteeg, de Weſtelyke
b. de Bloed- *of* Monniken-dwarsſtraat, beide uitloopende in de
14. Monniken-ſtraat. *Zie* III. *D.* 13.
15. Molen-ſteeg. *Zie* III. *I.* 6.
16. Boom-ſteeg. *Zie* III. *I.* 7.
17. Korte Storm-ſteeg. *Zie* III. *I.* 8.

B. B. NIEUWE-ZYDS-AGTERBURGWAL,

Weſtzyde.

1. Korte Hei-ſteeg. *Zie* III. *C.* 4.
2. Houtzaagers gang.
3. Vliegende ſteeg, oudtyds, *Fye Vliegen-ſteeg* en *Vyf vliegen-ſteeg*. *Zie* III. *C.* 5.
4. Raam-ſteeg. *Zie* III. *C.* 7.
5. Kruis-ſteeg *of* Schoorſteenveegers-ſteeg. *Zie* III. *C.* 8.
6. Korte-Gaſthuis-Molen-ſteeg. (*Zie* III. *C.* 9.), en daar in, N.z.
a. Naaldenmaakers-gang, eertyds, *Hamſteegje*.
7. Wyngaards-ſteegje.
8. Sprokkelbeurs-ſteegje.
9. Korte Huiszitten-ſteeg. *Zie* III. *C.* 10.
10. Jan-Rooden-Poorts-Tooren-ſteeg, *of* Tooren-ſteeg. *Zie* III. *C.* 11.
11. Spaarpots-ſteeg. *Zie* III. *C.* 12.
12. Lynbaans-ſteeg. (*Zie* III. *C.* 13.) in dezelve een Dwarsſtraat, genaamd de
a. Oude Nieuw-ſtraat, uitloopende in de
13. Korte Korsjes-poorts-ſteeg. (*Zie* III. *C.* 14.), waar in nog een Dwarsſtraat, genaamd de
a. Teerketels-ſteeg, komt uit aan 't water van
14. 't Kattegat. (*Zie* III. *C.* 17. a.), waar in, Z.z. een ſteegje, uitloopende op den Singel, genaamd
a. Osjes-ſpook-ſteeg, *eertyds*, Steeg naaſt de Brouwery van den Os. (*Zie* III. *C.* 15.), en N.z. een diergelyk, uitloopende op den Agterburgwal, genaamd het
15. Hemelryk.
16. 't Kleine Hemelryk.
17. Zwarte-byl-ſteeg.
18. Smids-ſteeg.
19. Nieuwendyk. *Zie* III. *L.*
De Nieuwe-zyds-Agterburgwal tuſſchen 't Kattegat en den Nieuwendyk, heet het
20. Hekelveld.
en tuſſchen den Nieuwendyk en de Haringpakkery, de III. B.
21. Martelaars-graft.
22. Haringpakkery. *Zie* III. *C.* 19.

C. SINGEL. C.

Ooſtzyde

1. 't Klooſter, hebbende drie ingangen, een Dwarsſtraat, en de middelſte ingang één' uitgang in de Kalverſtraat. *Zie* III. *K.* 3.
2. Heilige-Weg. (*Zie* III. *K.* 4.) en op den zelven Z.z. de
a. Vrouwen gang: en N.z.
b. Handboogſtraat. *Zie* III. *C.* 3. a.
c. Voetboogſtraat. *Zie* III. *C.* 3. b.
d. Schaapen-ſteegje, in de Voetboogſtraat uitkomende.
3. 't Spuij, (*Zie* III. *K.* 5.) waarop uitkomen, aan de Z.z.
a. Handboogſtraat. *Zie* III. *C.* 2. b.
b. Voetboogſtraat. *Zie* III. *C.* 2. c.
4. Korte Hei-ſteeg. *Zie* III. *B.* 1.
5. Vliegende-ſteeg. *Zie* III. *B.* 3.
6. Kaatsbaans-gang.
7. Raam-ſteeg. *Zie* III. *B.* 4.
8. Kruis-ſteeg *of* Schoorſteenveegers-ſteeg. *Zie* III. *B.* 5.
9. Korte Gaſthuis-Molen-ſteeg. *Zie* III. *B.* 6.
10. Korte Huiszitten-ſteeg. *Zie* III. *B.* 9.
11. Jan-Rooden-Poorts-Tooren-ſteeg *of* Tooren-ſteeg. *Zie* III. *B.* 10.
12. Spaarpots-ſteeg. *Zie* III. *B.* 11.
13. Lynbaans-ſteeg. *Zie* III. *B.* 12.
14. Korte Korsjes-poort-ſteeg. *Zie* III. *B.* 13.
15. Osjes-ſpook-ſteeg. *Zie* III. *B.* 14. a.
16. Jeroenen-ſteeg, uitkomende op de
17. Kuip of Stroomarkt, waarop nog uitloopen.
a. 't Kattegat. *Zie* III. *B.* 14.
b. Engelſche-ſteeg. *Zie* III. *L.* 3.
c. Smak ſteeg. (*Zie* III. *L.* 4.) waarin N.z. een gang.
d. Gouwenaars-ſteeg. (*Zie* III. *L.* 5.)
18. Nieuwendyk *Zie onder* III. *L.*
19. Haringpakkery. *Zie* III. *B.* 22. aldaar
a. Panaals-ſteegje, *eertyds* Holmans-ſteegje. *Zie* III. *L.* 2.

D. KLOVENIERS-BURGWAL, D.

Weſtzyde.

1. Nieuwe-Doele-ſtraat. *Zie* III. *H.* 1.
2. Oude-Manhuis-Poort. *Zie* III. *A.* 2.
3. Slykſtraat. *Zie* III. *A.* 3.
4. Rusland. *Zie* III. *A.* 4.
5. Spinhuis-ſteeg. *Zie* III. *A.* 5, 6.
6. Oude Hoogſtraat. *Zie* III. *A.* 8.
7. Klokken-ſteegje.
8. Boeren-ſteeg. *Zie* III. *A.* 9. a. †.
9. Bethanie-ſtraat. *Zie* III. *A.* 9.
10. Koeſtraat. *Zie* III. *A.* 10.
11. Barnde-ſteeg. *Zie* III. *A.* 12.
12. Bloed-ſtraat. *Zie* III. *A.* 13.
13. Monniken-ſtraat. *Zie* III. *A.* 14.

E. GELDERSCHE-KAAI, E.

1. Storm-ſteeg. *Zie* III. *I.* 1.
2. Waterpoorts-ſteeg. *Zie* III. *I.* 2.
3. Frans Talingen ſteegje, *of* Frans Teilingen-ſteegje, *ook* Kromelleboog-ſteeg. *Zie* III. *I.* 3.

F. Ou-

III.

F. F. Oude Teertuinen, *oudtyds* Houttuinnen.

1. Zeedyk. *Zie* III. *I.*
2. Kamperhoofd, en
3. Schreijers-hoek.
4. Oude-zyds-Kolk. *Zie* III. *I.* 4.

G. G. Rokin, van de *Schaapenmarkt* tot de *Langebrug.*

1. S. Joris-ſteeg. *Zie* III. *K.* 1.
2. Katersſteeg: heeft ter wederzyde een dwarsgang.
3. Olieſlaagers-ſteeg. *Zie* III. *K.* 2.

H. H. Oude Turfmarkt.

1. Nieuwe Doele-ſtraat. *Zie* III. *D.* 1.
2. Gaſthuis-Hof, *eertyds* Gaſthuis-Kerkhof.
3. Grimmeneſſe-ſluis.

I. I. Zeedyk.

Ooſtzyde.

1. Storm-ſteeg. *Zie* III. *E.* 1.
2. Waterpoorts-ſteeg. *Zie* III. *E.* 2.
3. Frans Talingen-ſteegje *of* Frans Teilingen-ſteegje, *ook* Kromelleboog-ſteeg. *Zie* III. *E.* 3.
4. Oude zyds-Kolk. *Zie* III. *F.* 4.
5. Muggebeensgang.

Weſtzyde.

6. Molenſteeg. *Zie* III. *A.* 15.
7. Boomſteeg. *Zie* III. *A.* 16.
8. Korte Storm-ſteeg. *Zie* III. *A.* 17.
een gang.
9. Oude-zyds Wyde Kapelſteeg, uitloopende op de O. z. Voorburgwal Weſtzyde.

K. K. Kalverstraat, van de *Schaapenmarkt* tot de *Oſſen-ſluis.*

Ooſtzyde.

1. S. Joris-ſteeg. *Zie* III. *G.* 1.
2. Olieſlaagers-ſteeg. *Zie* III. *G.* 3.

Weſtzyde.

3. 't Klooſter. *Zie* III. *C.* 1.
4. Heilige-Weg. *Zie* III. *C.* 2.
5. 't Spuij. *Zie* III. *C.* 3.
6. Oſſen-ſluis.

L. L. Nieuwendyk, van de *Oude* tot de *Nieuwe Haarlemmer-ſluis.*

Ooſtzyde.

1. Roozebooms-ſteegje.
2. Panaals-ſteegje, *oudtyds*, Holmans-ſteegje. *Zie* III. *C.* 19. a.

Weſtzyde.

3. Engelſche ſteeg. *Zie* III. *C.* 17. b.
4. Smak-ſteeg. *Zie* III. *C.* 17. c.
5. Gouwenaars-ſteeg. *Zie* III. *C.* 17. d.

IV.

IV.

Vergrooting der Stad in 't jaar 1585, *gemeenlyk de eerſte Vergrooting genaamd.*

Grafte n.

A. De Lastaadje.
B. De Waal *of* Oude Waal.
C. Boomsloot *en* Dwarsboomsloot.
D. Oude Schans *of* Montelbaans-Burgwal.

IV.

A. Lastaadje. *A.*

1. Dykſtraat. *Zie* IV. *C.* 3. d.
waarin, *ten Noorden*,
a. Dyk-Dwarsſtraat.
2. Keizers ſtraat. *Zie* IV. *C.* 3. f.
waarin, *ten Noorden*,
a. Keizers Dwarsſtraat.
3. Konings ſtraat. *Zie* IV. *C.* 3. g.
waarin, *ten Noorden*,
a. Brandewyns-ſteeg. *Zie* IV. *C.* 1.
ten Zuiden.
b. Suikerbakkers-ſteeg.
waarin
† Zak-ſteeg. O. z.
4. Boomſloot. *Zie* IV. *C.*
5. Ridder-ſtraat. (*Zie* IV. *D.* 6.), waarin
a. eerſte Ridder-Dwarsſtraat. *Zie* IV. *C.* 4.
b. tweede Ridder-Dwarsſtraat. *Zie* IV. *C.* 5.
6. Jonker ſtraat. (*Zie* IV. *D.* 7.), waarin
a. eerſte Jonker-Dwarsſtraat. *Zie* IV. *B.* 2.
b. tweede Jonker-Dwarsſtraat. *Zie.* IV. *B.* 3.
7. Bantammer ſtraat. (*Zie* IV. *B.* 5.), waarin
a. de Kollegats-ſteeg, loopende tot door de tweede Jonker-Dwarsſtraat.
8. Schippers ſtraatje. *Zie* IV. *B.* 6.
9. Lelie ſtraatje. *Zie* IV. *B.* 7.
10. Wittepaards-ſteeg.
11. Smids-ſteeg. *Zie* IV. *B.* 8.

B. Waal *of* Oude Waal. *B.*

1. Smids-ſteegje.
2. eerſte Jonker Dwarsſtraat. *Zie* IV. *A.* 6. a.
3. tweede Jonker Dwarsſtraat. *Zie* IV. *A.* 6. b.
4. Kollegats dwars-ſteeg. *Zie* IV. *A.* 7. a.
5. Bantammer ſtraat. *Zie* IV. *A.* 7.
6. Schippers ſtraatje. *Zie* IV. *A.* 8.
7. Lelie ſtraatje. *Zie* IV. *A.* 9.
8. Smids-ſteeg. *Zie* IV. *A.* 11.

C. Boomsloot *en* Dwarsboomsloot. *C.*

Zuidzyde van Boomsloot.

1. Brandewyns-ſteeg. *Zie* IV. *A.* 3. a.
2. Korte Konings Dwarsſtraat. *Zie* IV. *D.* 4. a.
3. *Tuſſchen beiden loopt* Dwarsboomsloot.
en daar op *ten Ooſten*
a. Korte Dyksſtraat. *Zie* IV. *D.* 2.
b. Korte Keizers-ſtraat. (*Zie* IV. *D.* 3.), in welke
†. Korte Keizers-Dwarsſtraat. *Zie* IV. *D.* 3. a.
c. Korte Konings-ſtraat. (*Zie* IV. *D.* 4.), waarin
†. Korte Konings-Dwarsſtraat. *Zie* IV, *D.* 4. a.
ten Weſten,
d. Dyk-ſtraat. *Zie* IV. *A.* 1.
e. 't Slootje, uitloopende, met twee uitgangen in de Keizers-, en met één uitgang in de Dyk-ſtraat.
f. Keizers-ſtraat. *Zie* IV. *A.* 2.
g. Konings-ſtraat. *Zie* IV. *A.* 3.
h. Boom-ſteeg.

Noordzyde van Boomsloot.

4. eerſte Ridder-Dwarsſtraat. *Zie* IV. *A.* 5. a.
5. tweede Ridder-Dwarsſtraat. *Zie* IV. *A.* 5. b.

D. Oude Schans *of* Montelbaans-Burgwal. *D.*

1. Snoekjes-graft, en daarop

IV. *Ooſtzyde*,

a. Dwars-Boomſloot. *Zie* IV. *C.* 3.

D. *Weſtzyde*,

b. Snoekjes-ſteeg *of* Korte Hoog-ſtraat. *Zie* V. *I.* 11.

c. Linker vleugel van de S. Antonis-ſluis. *Zie* V. *I.* 12.

2. Korte Dyk-ſtraat. *Zie* IV. *C.* 3. a.

3. Korte Keizers-ſtraat. (*Zie* IV. *C.* 3. b.) en

a. Dwarsſtraat. *Zie* IV. *C.* 3. b. †.

4. Korte Konings-ſtraat. (*Zie* IV. *C.* 3. c.) en

a. Dwarsſtraat. *Zie* IV. *C.* 2.

5. Boomſloot. *Zie* IV. *C.*

6. Ridder-ſtraat. *Zie* IV. *A.* 5.

7. Jonker-ſtraat. *Zie* IV. *A.* 6.

8. Oude Waal. *Zie* IV. *B.*

V. V.

Vergrooting der Stad van 't jaar 1593, *gemeenlyk de* tweede *Vergrooting genaamd.*

Aan de Oude zyde.

GRAFTEN.

A. KLOVENIERS-BURGWAL *Ooſtzyde.*
B. ZWAANEN-BURGWAL.
C. HOUT-GRAFT.
D. LEPROOZEN-BURGWAL.
E. HOUTKOOPERS-GRAFT *of* JOODEN HOUTTUINEN.
F. OUDE SCHANS *of* MONTELBAANS-BURGWAL, *Ooſtzyde.*
G. RAAPENBURG.
H. Y-GRAFT.

STRAATEN.

I. S. ANTONIS- *en* JOODEN-BREÊ-STRAAT.

EILANDEN.

K. UILENBURG.
L. MARKEN.

Aan de Nieuwe zyde.

GRAFTEN.

M. AMSTEL, *van de Reguliers- tot de Blaauwebrug.*
N. SINGEL, *Zuid-* en *Weſtzyde.*
O. HEEREN-GRAFT, *Ooſtzyde, van de Beuling-ſtraat tot de Brouwers-graft.*

A. *A.* KLOVENIERS-BURGWAL,

Ooſtzyde.

1. Binnen-Amſtel, *Noordzyde.* (*Zie* V. *B.* 1.), en daarop

a. Verwers-graft *of* Groene-burgwal. *Zie* V. *A.* 3. a.

b. Zwaanen-burgwal. *Zie* V. *B.*

2. Staal-ſtraat. (*Zie* V. *A.* 3. a. ††. ‡‡. en V. *B.* 2.), door dezelve

a. Verwers-graft *of* Groene-burgwal. *Zie* V. *A.* 3. a.

b. Verwers-ſtraat. *Zie* V. *A.* 3. b.

3. Raam-graft. (*Zie* V. *B.* 3.), en daarop,

ten Zuiden

a. Verwers-graft. (*Zie* V. *A.* 1. a.) hebbende aan de

Weſtzyde,

†. Jan Krimpen gang.
‡. Groene gang.
††. Staal-ſtraat. (*Zie* V. *A.* 2.), en aan de

Ooſtzyde, alleen

‡‡. Staal-ſtraat. *Zie* V. *A.* 2. V.
b. Verwers-ſtraat. *Zie* V. *A.* 2. a.
c. Zwaanen-burgwal. *Zie* V. *B.* A.

ten Noorden,

d. Zand-Dwarsſtraat. *Zie* V. *A.* 4. a. 6. a.
e. Beeren-ſteeg.
f. Moddermolen-ſteeg. *Zie* V. *I.* 4.
g. Korte Raam-graft. *Zie* V. *I.* 5.
4. Zand-ſtraat, waarin, ter wederzyde,
a. Zand-Dwarsſtraat. *Zie* V. *A.* 3. d. 6. a.
b. Trompetters gang Z. z.
c. S. Antonis-Breê-ſtraat. *Zie* V. *I.*
5. Onkelboer-ſteeg, *by ſommigen*, Jonquiel Boeren ſteeg. *Zie* V. *A.* 6. a. †.
6. Nieuwe Hoog-ſtraat. (*Zie* V. *I.* 3.), waarin

ten Zuiden

a. Zand-Dwarsſtraat. (*Zie* V. *A.* 3. d. 4. a.), in welke

Weſtwaards uitloopt

†. Onkelboer-ſteeg. *Zie* V. *A.* 5.

ten Noorden,

b. Spykermaakers gang.
7. Water-ſteeg. (*Zie* V. *I.* 1.)
8. S. Antonis-Breê-ſtraat. *Zie* V. *I.*

B. ZWAANEN-BURGWAL. *Zie* V. *A.* 1. b. 3. c. B.

Weſtzyde.

1. Binnen-Amſtel. *Zie* V. *A.* 1.
2. Staal-ſtraat. *Zie* V. *A.* 2.
3. Raam-graft. *Zie* V. *A.* 3.

Ooſtzyde.

4. Zwaanenburg-ſtraat, waarin

ten Zuiden,

a. Waaigat.

ten Noorden,

b. Vlooijenburgs-Dwarsſtraat. *Zie* V. *C.* 3.
5. Vlooijenburg, waarop gemelde
a. Dwarsſtraat. *Zie* V. *C.* 3.

C. HOUT-GRAFT *of* JOODEN-GROENMARKT. C.

Noordzyde.

1. Vlooijenburgs-ſteeg. *Zie* V. *I.* 7.
2. Leproozen- *of* Lazarus-ſteeg. V. *I.* 8.

Zuidzyde

3. Vlooijenburgs-Dwarsſtraat. *Zie* V. *B.* 4. b.

D. LEPROOZEN- *of* HUISZITTEN-BURGWAL, *of* TURF-GRAFT. D.

1. Turf-ſteeg. *Zie* VII. *H.* 8. a.

E. HOUTKOOPERS-GRAFT *of* JOODEN-HOUTTUINEN. E.

1. Uilenburgs-ſteeg. *Zie* V. *I.* 14.
2. Markens-ſteeg. *Zie* V. *I.* 15.
3. Raven-gang, en nog vyf anderen.

F. OUDE SCHANS *of* MONTELBAANS-BURGWAL. F.

Ooſtzyde.

1. Heeren gang.
2. eerſte Batavier-Dwarsſtraat. *Zie* V. *K.* 1. a.
3. tweede Batavier-Dwarsſtraat. *Zie.* V. *K.* 1. b.
4. Ooſterſche Kaai.

G. RAAPENBURG. G.

twee gangen.
1. Peper-ſtraat. *Zie* V. *H.* 1.

2. Foe-

V. G.
2. Foelie-ſtraat. (*Zie* V. *H.* 2.), waarin
a. Foelie-Dwarsſtraat. (*Zie* V. *H.* 4. a.), hebbende ten Zuiden, vier,
ten Noorden, drie gangen.
3. Schippers-graft. *Zie* V. *H.* 4.

H. *H.* Y-GRAFT.

1. Peper-ſtraat. *Zie* V. *G.* 1.
2. Foelie-ſtraat. *Zie* V. *G.* 2.
3. Drie Kardoezen gang.
Nog twee gangen.
4. Schippers-graft. (*Zie* V. *G.* 3.), waarop uitloopt
a. Foelie-Dwarsſtraat. *Zie* V. *G.* 2. a.

I. *I.* S. ANTONIS *en* JOODEN-BREÊ-STRAAT.
Weſt- en *Zuidzyde.*

1. Water-ſteeg. *Zie* V. *A.* 7.
2. Salemanders-ſteeg.
3. Nieuwe Hoog-ſtraat. *Zie* V. *A.* 6.
4. Moddermolen-ſteeg. *Zie* V. *A.* 3. f.
5. Korte Raam-graft. *Zie* V. *A.* 3. g.
6. Zwaanen-burgwal. *Zie* V. *B.*
7. Vlooijenburgs-ſteeg. *Zie* V. *C.* 1.
8. Leproozen- *of* Lazarus-ſteeg. *Zie* V. *C.* 2.
9. Plein voor 't Leproozen-huis en de Portugeeſche Jooden-Kerk.
Ooſt- en *Noordzyde.*
10. Brand-gang.
11. Snoekjes-ſteeg *of* Korte Hoog-ſtraat. *Zie* IV. *D.* 1. b.
12. Linker-vleugel van de S. Antonis-ſluis. *Zie* IV. *D.* 1. c.
13. Regter-vleugel van de S. Antonis-ſluis.
14. Uilenburgs-ſteeg. *Zie* V. *E.* 1.
15. Marken-ſteeg. *Zie* V. *E.* 2.
16. Plein voor de nieuwe Raapenburger-ſtraat.

K. *K.* UILENBURG.

1. Batavier-ſtraat, waarin
a. eerſte Batavier-Dwarsſtraat. *Zie* V. *F.* 2.
een gang.
b. tweede Batavier-Dwarsſtraat. *Zie* V. *F.* 3.
2. Uilenburgs- *of* Agterſtraat,
waarin, *ten Weſten*,
a. b. de twee Batavier-Dwarsſtraaten. *Zie* V. *F.* 2, 3.
en *ten Ooſten*,
Agt gangen, uitloopende aan 't Water:
waar onder
c. Fortuinen gang.
d. Engel-Gabriels-gang.
e. Koks-hofje.
f. Schollevangers gang.

L. *L.* MARKEN.

De Straat, die 't Eiland in de lengte doorloopt, heet ook
1. Marken. In dezelve zyn,
ten Weſten
agttien, en
ten Ooſten
twaalf gangen.
Aan 't *Noordeinde* van Marken, loopt,
Weſtwaards,
2. 't Nieuwe graftje, en
Ooſtwaards,
3. Boltens graftje.

M. *M.* AMSTEL, *van de Reguliers- tot de Blaauwe-brug.* V. M.
1. Reguliers-Brêeſtraat, loopt op de Botermarkt.
aan en in dezelve zyn
Zuidzyde.
a. Houtzaagers-gang.
b. Arend-Bouwen-ſteeg.
c. S. Pieters-ſteeg. *Zie* V. *N.* 1. a. †.
d. Suikerbakkers-ſteeg. *Zie* V. *N.* 1. a. ‡.
e. Land-van-Beloſten- *of* Blindemans-ſteeg.
f. Schaapen-ſteeg. *Zie* V, *N.* 1. a. ††.
Deeze vyf ſteegen, die in elkanderen loopen, en gedeeltelyk in de Vyzelſtraat en Reguliers-Dwarsſtraat uitkomen, heeten ook den *Duivels-hoek.*
een gang,
g. Korte-Reguliers-Dwarsſtraat. *Zie* V. *N.* 1. a. ‡‡.
Noordzyde.
h. Water-ſteeg, komt uit op den Amſtel.
drie gangen,
2. Water-ſteeg. *Zie* V. *M.* 1. h.
3. Schuitevoerders-ſteeg.
4. Halvemaans-ſteeg, uitkomende op de Botermarkt,
heeft,
ten Weſten,
twee gangen, en
ten Ooſten,
een gang.
5. Sleepers-ſteeg.
6. Balk in 't Oog-ſteeg, uitkomende op de Botermarkt, heeft
Weſtwaards,
een kromme gang.
7. Bakkers-ſtraat, uitkomende op de Botermarkt, heeft
Weſtwaards.
een gang.
8. Paarden-ſtraat, (*Zie* V. *M.* 12. a.) waarin ter wederzyde
een gang.
9. Suikerbakkers-ſteeg.
10. Wapen van Delfts-ſteegje.
11. Wagen-ſtraat, (*Zie* V. *M.* 12. b.) waarin, aan elke zyde, twee gangen.
12. Amſtel-ſtraat, waarin, aan *de Noordzyde*, uitkomen
a. Paarden-ſtraat. *Zie* V. *M.* 8.
b. Wagen-ſtraat. *Zie* V. *M.* 11.
twee gangen, waar onder
c. Splintermaakers gang.

N. *N.* SINGEL.
Zuid- en *Weſtzyde.*

1. Vyzelſtraat, (*Zie* VII. B. 3.) waarin,
ten Ooſten,
drie ſteegen van den Duivelshoek:
en *ter wederzyde*
2. Reguliers-Dwarsſtraat, (*Zie* V. *N.* 8. a.) waarin,
ten Noorden ook
drie ſteegen van den Duivelshoek uitkomen, te weeten
†. S. Pieters-ſteeg
‡. Suikerbakkers-ſteeg } *Zie* V. *M.* c. d. f.
††. Schaapen-ſteeg
Voorts zyn aan de zelfde zyde,
‡‡. Korte Reguliers-Dwarsſtraat. *Zie* V. *M.* 1. g.
†††. Slaagers-gang.
nog een gang.

V. N.

2. Mandemaakers-ſteeg. *Zie* V. *N.* 8. a. †.
3. Geelvinks-ſteeg. *Zie* V. *N.* 8. a. ‡.
4. Openhart-ſteeg. *Zie* V. *N.* 8. a. ††.
Door deezen drie, loopt een dwars-ſteeg.
5, 6. Twee Karſſebooms-ſteegen.
7. S. Joris-ſtraat, *Zie* V. *N.* 8. a. ‡‡.
8. Konings-Plein (*Zie* VII. *B.* 2.), alwaar begint,

Ooſtzyde.

a. de Reguliers-Dwarsſtraat (*Zie* V. *N.* 1. a.) in welke, uitkomen
†. Mandemaakers-ſteeg. *Zie* V. *N.* 2.
‡. Geelvinks-ſteeg. *Zie* V. *N.* 3.
††. Openhart-ſteeg. *Zie* V. *N.* 4.
‡‡. S. Joris-ſtraat. *Zie* V. *N.* 7.
9. Katers-ſteeg. *Zie* VII. *B.* 1.
10. Beuling-ſtraat. *Zie* V. *O.* 1.
11. Dubbeldeworſt-ſteeg. *Zie* V. *O.* 2.
12. Heiſteeg. *Zie* V. *O.* 3.
13. Goudsblom-ſteeg. *Zie* V. *O.* 4.
14. Vlasblom-ſteeg. *Zie* V. *O.* 5.
15. Oude Spiegel-ſtraat. *Zie* V. *O.* 6.
16. Romeins-Arm-ſteeg. *Zie* V. *O.* 7.
17. Koks-ſteeg. *Zie* V. *O.* 8.
18. Treeft-ſteeg. *Zie* V. *O.* 9.
19. Gaſthuismolen-ſteeg. *Zie* V. *O.* 10.
20. Warmoes-graft. *Zie* V. *O.* 11.
21. Schilders-ſteeg.
22. Drie Konings-ſtraat. *Zie* V. *O.* 12.
23. Ham-eeters-ſteeg.
24. Oude Lelie-ſtraat. *Zie* V. *O.* 13.
25. Bergſtraat. *Zie* V. *O.* 15.
26. Blaauwburgwal. (*Zie* V. *O.* 16), en op dezelve Noordzyde
a. Lange-ſtraat. (*Zie* V. *N.* 29. a.), die dwars doorſneeden wordt van de
27. Korsjes-Poort-ſteeg. (*Zie* V. *O.* 17.) en
28. Molen- *of* Roo-molen-ſteeg. *Zie* V. *O.* 18.
29. Brouwers-graft. (*Zie* VI. *E.*), op welke uitkomen

ten Zuiden, de
a. Lange-ſtraat. *Zie* V. *N.* 26. a. V. *O.* 16. a.
ten Noorden, *Zie* VI. *E.* 11. enz.
30. Haarlemmer-Dyk *of* Straat. *Zie* VI. *H.*
31. Haarlemmer-Houttuinen. *Zie* VI. *F.*

O. **O. HEEREN-GRAFT, *Ooſtzyde*, *van de Beuling-ſtraat tot de Brouwers graft.***

1. Beuling-ſtraat. *Zie* V. *N.* 10.
2. Dubbeldeworſt-ſteeg. *Zie* V. *N.* 11.
3. Hei-ſteeg. *Zie* V. *N.* 12.
4. Goudsblom-ſteeg. *Zie* V. *N.* 13.
5. Vlasblom-ſteeg. *Zie* V. *N.* 14.
6. Oude Spiegel-ſtraat. *Zie* V. *N.* 15.
7. Romeins-Arm-ſteeg. *Zie* V. *N.* 16.
8. Koks-ſteeg. *Zie* V. *N.* 17.
9. Treeft-ſteeg. *Zie* V. *N.* 18.
10. Gaſthuismolen-ſteeg. *Zie* V. *N.* 19.
11. Warmoes-graft. *Zie* V. *N.* 20.
12. Drie Konings-ſtraat. *Zie* V. *N.* 22.
13. Oude Lelie-ſtraat. *Zie* V. *N.* 24.
14. Pottebakkers gang.
15. Berg-ſtraat. *Zie* V. *N.* 25.
16. Blaauw-burgwal. *Zie* V. *N.* 26.
op welken zyn, *ten Noorden*,
een gang, en
a. Lange-ſtraat. (*Zie* V. *N.* 26. a. V. *N.* 29. a), in welke zyn
ten Ooſten
twee gangen, en
ten Weſten
negen gangen.
17. Korsjes-poort-ſteeg. *Zie* V. *N.* 27.
18. Molen- *of* Roo-molen-ſteeg. *Zie* V. *N.* 28. vier gangen. V. O.
19. Brouwers-graft. *Zie* V. *N.* 29.

VI. VI.

Vergrooting der Stad van 't jaar 1611 en vervolgens, in 't gemeen de derde genaamd.

GRAFTEN.

A. HEEREN-GRAFT, *Weſtzyde.*
B. KEIZERS-GRAFT.
C. PRINSEN-GRAFT.
D. LYNBAANS- *of* BAAN-GRAFT.
} van de Leidſche graft, *Noordwaards.*
E. BROUWERS-GRAFT.
F. HAARLEMMER-HOUTTUINEN.
G. NIEUWE TEERTUINEN.

STRAAT.

H. HAARLEMMER-DYK, *van de Nieuwe Haarlemmerſluis tot de Haarlemmer-Poort.*

EILANDEN.

I. BIKKERS-EILAND.
K. PRINSEN-EILAND.
L. REAALEN-EILAND.
M. NIEUWE-WAALS-EILAND.

A. HEEREN-GRAFT. A.

Weſtzyde.

1. Leidſche-graft. *Zie* VI. *B.* 1.
2. Huiden-ſtraat. *Zie* VI. *B.* 2.
3. Wolven-ſtraat. *Zie* VI. *B.* 3.
4. Harten-ſtraat. *Zie* VI. *B.* 4.
5. Lelie-graft. *Zie* VI. *B.* 5.
6. Heeren-ſtraat. *Zie* VI. *B.* 6.
7. Brouwers-graft. *Zie* VI. *B.* 7.

B. KEIZERS-GRAFT. B.

Ooſtzyde.

1. Leidſche-graft. *Zie* VI. *A.* 1.
2. Huiden-ſtraat. *Zie* VI. *A.* 2.
3. Wolven-ſtraat. *Zie* VI. *A.* 3.
4. Harten-ſtraat. *Zie* VI. *A.* 4.
5. Lelie-graft *Zie* VI. *A.* 5.
6. Heeren-ſtraat. *Zie* VI. *A.* 6.
7. Brouwers-graft. *Zie* VI. *A.* 7.

Weſtzyde.

8. Leidſche-graft. *Zie* VI. *C.* 1.
9. Molen-pad. *Zie* VI. *C.* 2.
10. Runſtraat. *Zie* VI. *C.* 9.
11. Beeren-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 12.
12. Ree-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 16.
13. Weſtermarkt. *Zie* VI. *C.* 17.
14. Lelie-graft. *Zie* VI. *C.* 18.
15. Prinſen-ſtraat. (*Zie* VI. *C.* 19.) waarin

ten Zuiden, de
a. Wyde gang.

ten Noorden.
b. Arke Noachs gang.
Nog een gang.
16. Klaver-gang.
17. 't Keizers-hof.
18. Zaaijers-gang.
19. Brouwers-graft, (*Zie* VI. *C.* 24 en VI. *E.*)
waar op,
aan de Zuidzyde.
drie gangen,

C. PRIN-

VI. C.

C. Prinsen-Graft.

Oostzyde.

1. Leidsche-graft. *Zie* VI. *B.* 8.
2. Molenpad. *Zie* VI. *B.* 9.
3. Lindebooms-gang.
4. Steenkoopers-gang.
5. Glazemaakers-gang.
6. Bleekers-gang.
7. Kuipers-gang.
8. Sleepers-gang.
9. Run-straat. *Zie* VI. *B.* 10.
10. Kalver-gang.
11. Schaaven-gang.
12. Beeren-straat. *Zie* VI. *B.* 11.
een gang.
13. Rotterdammer-gang.
14. Arnouds-gang.
15. Begynen-gang.
16. Reestraat. *Zie* VI. *B.* 12.
een gang.
17. Westermarkt. *Zie* VI. *B.* 13.
18. Lelie-graft. *Zie* VI. *B.* 14.
19. Prinsen-straat. *Zie* VI. *B.* 15.
20. Schippers-gang.
21. Lindebooms-gang.
22. Prinsenhofs-gang.
23. Kruis-gang.
een gang.
een gang.
24. Brouwers-graft. *Zie* VI. *B.* 19.
vier gangen.
25. Haarlemmerdyk. *Zie* VI. *H.*
26. Haarlemmer-Houttuinen. *Zie* VI. *F.*

Westzyde.

27. Leidsche-graft. *Zie* VI. *D.* 1.
28. Raam-straat. *Zie* VI. *D.* 2.
29. Passeerder-graft, *eertyds* Parfumeerders-graft, (*Zie* VI. *D.* 3.) en daarop,

Zuidzyde.

a. Waalenhoek.
b. Ketel-gang.
c. Nieuwe-gang.
Nog drie gangen.

Noordzyde.

twee gangen.
d. Passeerder-Dwarsstraat (*Zie* VI. *C.* 31. a.), en daar in
drie gangen *aan de Westzyde.*
30. Knollen-gang.
31. Passeerder-straat, *eertyds* Parfumeerders-straat (*Zie* VI. *D.* 4.) en daar in

ter wederzyde.

a. Passeerder-Dwarsstraat. *Zie* VI. *C.* 29. d. en *aan de Noordzyde.*
b. Prinsen-gang, loopt uit op
†. Blok-en-hofje.
32. Looijers-graft (*Zie* VI. *D.* 5.), en daarop

Noordzyde.

a. eerste Looijers-Dwarsstraat.
b. tweede Looijers-Dwarsstraat.
door de eerste tot in de tweede loopt de
†. Looijers-straat. (*Zie* VI. *C.* 33.) en in de twee Dwarsstraaten zyn
tien of twaalf gangen.

Zuidzyde.

drie gangen.
33. Looijers-straat (*Zie* VI. *C.* 32. b. †). waarin
a. b. twee Dwarsstraaten (*Zie* VI. *C.* 34. a. b.) en tien of twaalf gangen, ter *wederzyde*, waar onder, aan de

Zuidzyde.

c. de Kerkkroonen-gang.
d. de Hoeksteen.
34. Elands-graft. (*Zie* VI. *D.* 6) waarop

Zuidzyde.

a. b. de twee Looijers-Dwarsstraaten. *Zie* VI. *C.* 33. a. b.
zes gangen.

Noordzyde.

c. Haazen-straat. *Zie* VI. *C.* 35. a.
twaalf of veertien gangen, waar onder
d. Een uurs gang.
e. Zevenhuizen-gang.
f. Kuipers-gang.
g. Sleepers-gang.
h. Drie Lelien-gang.
i. Arke Noachs-gang.
35. Elandsstraat. (*Zie* VI. *D.* 8.) waarin, ter *wederzyde*
a. Haazen-straat. (*Zie* VI. *C.* 34. c.) en in dezelve

Oostzyde.

drie gangen.

Westzyde.

drie gangen, waar onder
b. Turksche Keizers-Poort.
en ter *Noordzyde* in de Elandsstraat
c. Konynen-straat (*Zie* VI. *C.* 36. c.) waarin ter *wederzyde*
drie gangen, 2 O. z. 1 W. z.
ter wederzyde in de Elandsstraat
tien of twaalf gangen, waaronder,

Zuidzyde.

d. S. Jans-Vredehof.
e. Ketelmaakers-gang.
36. Laurier-graft. (*Zie* VI. *D.* 10.) en daarop

Zuidzyde.

a. Haazen-straat. *Zie* VI. *C.* 34. c. 35. a.
b. Koperslaagers-gang.
c. Konynen-straat. *Zie* VI. *C.* 35. c.
d. Terebinthyns-gang.

Noordzyde.

e. eerste Dwarsstraat. (*Zie* VI. *C.* 37. a.) waarin een gang W. z.
f. Prinsenhofs-gang.
g. tweede Dwarsstraat. *Zie* VI. *C.* 37. c.
37. Laurier-straat. (*Zie* VI. *D.* 11.), waarin

ten Zuiden.

a. eerste Dwarsstraat. *Zie* VI. *C.* 36. e.
vyftien gangen, waar onder de
b. Waalen-wees-poort.
c. tweede Dwarsstraat. *Zie* VI. *C.* 36. g.

ten Noorden.

d. eerste Dwarsstraat. *Zie* VI. *C* 38. a.
e. tweede Dwarsstraat. (*Zie* VI. *C.* 38. b.), in welke is,

Westwaards, het
†. Vuile weespad, loopt door, in de Roozen-straat, en

Oostwaards het
‡. Schoone weespad.
f. Prinsen-gang, loopt door.
38. Roozen-straat. (*Zie* VI. *D.* 12.), waarin

ten Zuiden

a. eerste Dwarsstraat. *Zie* VI. *C* 37. d.
b. tweede Dwarsstraat. *Zie* VI. *C.* 37. e.
dertien gangen.

ten Noorden

c. Zak-steeg.
d. Stuurmans-hofje. *Zie* VI. *C.* 39. a.
e. eerste Dwarsstraat. *Zie* VI. *C.* 39. b.
f. tweede Dwarsstraat. *Zie* VI. *C.* 39. c.
tien gangen, waar onder
g. Smids-steeg.
h. Bierdraagers-gang.
i. 't Keizers-hof.
39. Roozen-graft. (*Zie* VI. *D.* 13.), waar op

ten

VI. C.

ten Zuiden
a. Stuurmans-hofje. *Zie* VI. *C.* 38. d.
b. eerſte Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 38. e.
c. tweede Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 38. f.
ten Noorden.
d. eerſte Dwarsſtraat. (*Zie* VI. *C.* 40. a.), waarin een gang O. z.
e. tweede Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 40. b.
f. Acolye-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 40. c.

40. Blom-ſtraat. (*Zie* VI. *D.* 14.), waarin
ten Zuiden
a. eerſte Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 39. d.
b. tweede Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 39. e.
c. Acolye-ſtraat. *Zie* VI, *C.* 39. f.
twintig gangen.
ten Noorden.
c. eerſte Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 41. a.
d. tweede Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 41. c.
drie-entwintig gangen.

41. Blom-graft. (*Zie* VI. *D.* 15.), waarop
ten Zuiden
een gang.
a. eerſte Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 40. c.
b. Vrede-hofje.
vier gangen.
c. tweede Dwarsſtraat. *Zie* VI, *C.* 40. d.
tien gangen.
ten Noorden
d. eerſte Dwarsſtraat. (*Zie* VI. *C.* 42. a.) waarin een gang W. z.
twee gangen.
e. tweede Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 42. b.
een gang,
f. derde Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 42. c.

42. Nieuwe Lelie-ſtraat. (*Zie* VI. *D.* 16.) waarin
ter wederzyde.
a. eerſte Lelie-Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 41. d. 43. a.
een gang. Z. z.
b. tweede Lelie-Dwarsſtraat, *Zie* VI. *C.* 41. e. 43. b.
een gang. Z. z.
c. derde Lelie-Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 41. f. 43. c.
twee gangen Z. z.
twee gangen N. z.

43. Egelantiers-graft. (*Zie* VI. *D.* 17.) waarop
Zuidzyde.
een gang.
a. eerſte Dwarsſtraat. *Zie* VI, *C.* 42. a.
een gang.
b. tweede Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 42. b.
vier gangen.
c. derde Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 42. c.
drie gangen.
Noordzyde.
d. eerſte Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 44. a.
vyf gangen, waar onder
e. Wittevoets-gang.
f. Schuitebooms-gang.
g. Knoopemaakers-gang.
h. tweede Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 44. b.
drie gangen, waar onder
i. Hoedemaakers-gang.
k. derde Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 44. d.
vyf gangen.

44. Egelantiersſtraat. (*Zie* VI. *D.* 18.) waarin,
Zuidzyde,
een gang.
a. eerſte Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 43. d.
agt gangen.
b. tweede Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 43. h.
vier gangen, waar onder
c. Twaalfuurs-gang.
d. derde Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 43. k.
drie gangen.
Noordzyde,
twee gangen.
e. eerſte Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 45. a.
zes gangen.
f. tweede Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 45. b.
zes gangen, waar onder
g. Kuipers-gang.
h. derde Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 45. c.
vyf gangen.

45. Tuin-ſtraat. (*Zie* VI. *D.* 19.), waarin
Zuidzyde,
a. eerſte Egelantiers Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 44. e.
negen gangen.
b. tweede Egelantiers-Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 44. f.
negen gangen.
c. derde Egelantiers-Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 44. h.
Noordzyde,
zes gangen, waar onder
d. Karſſebooms-Hofje.
e. eerſte Tuindwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 46. a.
twaalf gangen, waar onder
f. Haverzaks-gang.
g. Bierdraagers-gang.
h. tweede Tuindwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 46. b.
waar in, een gang W. z.
vyf gangen.
i. Ratelwagts-ſteeg, *of* kleine Anjeliers-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 46. c.
k. Maagdelieven-ſtraat. (*Zie* VI. *C.* 46. d.) in welke, *ten Weſten,*
†. Slootſtraat. (*Zie* VI. *D.* 20), waar in een gang, Z. z.

46. Anjeliersſtraat. (*Zie* VI. *D.* 21.) waar in
Zuidzyde,
vier gangen.
a. eerſte Tuindwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 45. e.
vier gangen.
b. tweede Tuindwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 45. h.
twee gangen.
c. Ratelwagtsſteeg. *Zie* VI. *C.* 45. i.
d. Maagdelievenſtraat. *Zie* VI. *C.* 45. k.
Noordzyde,
twee gangen.
e. Violetten-ſtraat. (*Zie* VI. *C.* 47. a.), waarin een gang W. z.
vyf gangen.
f. eerſte Dwarsſtraat. (*Zie* VI. *C.* 47. b.), waarin een gang W. z.
zeven gangen.
g. tweede Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 47. c.
drie gangen.
h. Kromme Tuin-ſtraat, heeft *twee* uitgangen op de Anjeliers-, en *een* op de Baangraft. *Zie* VI. *C.* 47. d. e. VI. *D.* 22.
zes gangen.

47. Anjeliers-graft. (*Zie* VI. *D.* 23.), waar op
Zuidzyde,
vier gangen.
a. Violetten-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 46. e.
vyf gangen.
b. eerſte Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 46. f.
zeven gangen.
c. tweede Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 46. g.
twee gangen.
d. e. twee uitgangen van de Kromme Tuinſtraat. *Zie* VI. *C.* 46. h.
Noordzyde,
twee gangen.
f. eerſte Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 48. a. †.
agt gangen.

g. twee-

VI. C.

g. tweede Dwarsſtraat. *Zie* VI. *E.* 4. c.
agtgangen.
h. Tichel-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 48. b. ‡. *.
agt gangen.
48. Noorder-markt, en daar op, *ten Weſten*,
a. Boom-ſtraat, loopt in de tweede Anjeliers-Dwarsſtraat. (*Zie* VI. *C.* 47. g.) en heeft, ter wederzyde, een
††. Dwarsſtraat. (*Zie* VI. *C.* 47. f. 48. b. ‡.), in welke, *ten Noorden*, een gang aan de W. z.
Voorts, zyn in de Boom-ſtraat, *ten Zuiden*, vyf: *ten Noorden*, zes gangen.
b. Linden-ſtraat, loopt tot aan het Karthuizers Kerkhof, en heeft
Zuidzyde,
vyf gangen, waar onder
†. Melkmeisjes-gang: een
‡. Dwarsſtraat. (*Zie* VI. *C.* 48. a. ‡.) en een gang.
Noordzyde,
††. eerſte Dwarsſtraat *of* Kerkſtraat. (*Zie* VI. *E.* 4. a.), waar in, *ten Ooſten*, twee gangen, *ten Weſten*, een.
vyf gangen.
‡‡. tweede Dwarsſtraat. (*Zie* VI. *E.* 4. b.), waarin, *ten Weſten*
*. S. Hieronimus Hofje.
Ten einde van de Boom- *en* Lindenſtraaten, *loopen tuſſchen beide*
twee gangen, en
Weſtwaards,
‡. Karthuizers-ſtraat, waar in, *ten Zuiden*, uitkomt de
*. Tichel-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 47. h. en
ten Noorden,
twee gangen, en de
**. Blindemans-ſteeg. *Zie* VI. *E.* 4. d.
beweſten de Karthuizers-ſtraat, is de
§. Gieters-ſtraat. *Zie* VI. *D.* 24. en daarin
*. Tichel-ſtraat. *Zie* VI. *E.* 4. e.
Nog zyn op de Noorder-markt, *Noordzyde*, vier gangen, waar onder de
c. Blaauwhuizen-gang.
49. Brouwers-graft. *Zie* VI. *E.*
een gang.
50. Vinken-ſtraat. (*Zie* VI. *G.* 24. a.), waarin,
Zuidzyde,
vyf gangen.
a. Oranje-ſtraat. *Zie* VI. *E.* 20.
b. Mouthaan-ſteeg. *Zie* VI. *E.* 21.
een gang.
c. Dommer-ſtraat. *Zie* VI. *E.* 22.
een gang.
d. Baanbrug-ſteeg. *Zie* VI. *E.* 23.
twee gangen.
Noordzyde
zes gangen.
e. Oranje-ſtraat. *Zie* VI. *H.* 10.
f. Mouthaan-ſteeg. *Zie* VI. *H.* 11.
g. Dommer-ſtraat. *Zie* VI. *H.* 12.
h. Baanbrug-ſteeg. *Zie* VI. *H.* 13.
twee gangen.
51. Haarlemmer-dyk *of* Straat. *Zie* VI. *H.*
een gang.
52. Haarlemmer-Houttuinen. *Zie* VI. *F.*

D. *D.* Baan-graft *of* Lynbaans-graft.

1. Leidſche-graft. *Zie* VI. *C.* 27.
2. Raam-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 28.
3. Paſſeerder-graft. *Zie* VI. *C.* 29.
4. Paſſeerder-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 31.
5. Looijers-graft. *Zie* VI. *C.* 32.
6. Elands-graft. *Zie* VI. *C.* 34.
7. Leertouwers-gang.
8. Elands-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 35. VI.
9. Kramers-gang.
10. Laurier-graft. *Zie* VI. *C.* 36.
11. Laurier-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 37. *D.*
12. Roozen-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 38.
een gang.
13. Roozen-graft. *Zie* VI. *C.* 39.
14. Blom-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 40.
15. Blom-graft. *Zie* VI. *C.* 41.
16. Nieuwe Lelie-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 42.
Twee gangen.
17. Egelantiers-graft. *Zie* VI. *C.* 42.
18. Egelantierſtraat. *Zie* VI *C.* 43.
19. Tuin-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 45.
20. Sloot-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 45. †.
21. Anjelier-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 46.
22. Kromme Tuin-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 46. h. 47. d. e.
23. Anjeliers-graft. *Zie* VI. *C.* 47.
24. Gieters ſtraat. *Zie* VI. *C.* 48 b. §.
25. Linden-graft *Zie* VI. *E.* 4.
26. Goudsbloms-ſtraat. *Zie* VI. *E.* 5.
twee gangen.
27. Goudsbloms-graft. *Zie* VI. *E.* 6.
twee gangen.
28. Palm-ſtraat. *Zie* VI. *E.* 7.
29. Palm-graft *of* Nieuwe Braak. *Zie* VI. *E.* 8.
twee gangen.
30. Kromme-Palm-ſtraat. *Zie* VI. *E.* 8. e.
31. Drie-hoek-ſtraat. *Zie* VI. *E.* 8. d.
32. Brouwers-graft. *Zie* VI. *E.*
33. Schaapen-ſteeg. *Zie* VI. *E.* 24. b.
34. Haarlemmer-Plein *of* Wagen-Plein by de Haarlemmer-Poort.

E. Brouwers-Graft, waar op *E.*
Zuidzyde, *Zie* V. *N.* 29.
en verder,

1. Heeren-graft. *Zie* V. *O.* en VI. *A.*
2. Keizers-graft. *Zie* VI. *B.*
3. Prinſen graft. *Zie* VI. *C.*
4. Linden-graft (*Zie* VI. *D.* 25.) waar op,
Zuidwaards,
vyf gangen.
a. eerſte Dwars-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 48. b. ††.
vyf gangen.
b. tweede Dwars-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 48. b. ‡‡.
zes gangen.
c. derde Dwarsſtraat. *Zie* VI. *C.* 47. g.
d. Blindemans-ſteeg. *Zie* VI. *C.* 48. b. ‡, **.
e. Tichel-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 48. b. ‡. *.
Noordwaards,
zeven gangen, waar onder
f. Schuitemaakers-gang.
g eerſte Dwarsſtraat. *Zie* VI. *E.* 5. a.
vyf gangen, waar onder
h. Eendragts-gang.
i. tweede Dwarsſtraat. *Zie* VI. *E.* 5. b.
zes gangen, waar onder
k. S Jakobs-gang.
l. derde Dwarsſtraat. *Zie* VI. *E.* 5. c.
agt gangen
5. Goudsbloms-ſtraat. (*Zie* VI. *D.* 26.) waar in
Zuidwaards,
zes gangen.
a. eerſte Dwarsſtraat. *Zie* VI. *E.* 4. g.
agt gangen.
b. tweede Dwarsſtraat. *Zie* VI. *E.* 4. i.
agt gangen.
c. derde Dwarsſtraat. *Zie* VI. *E.* 4. l.
vyf gangen.
Noordwaards,
vyf gangen.

d. eer-

VI. E.

d. eerſte Dwarsſtraat. *Zie* VI. *E.* 6. a.
vier gangen.
e. tweede Dwarsſtraat. *Zie* VI. *E.* 6. b.
vyftien gangen.
6. Goudsbloms-graft *of* Franſche-Pad. (*Zie* VI. *D.* 27.) waar op
Zuidwaards,
vier gangen.
a. eerſte Dwarsſtraat. *Zie* VI. *E.* 5. d.
zeven gangen.
b. tweede Dwarsſtraat. *Zie* VI. *E.* 5. e.
zeventien gangen.
Noordwaards,
negen gangen, waar onder de
c. Wyde-gang, die doorloopt in de Palm-ſtraat. *Zie* VI. *E.* 7. a.
d. eerſte Dwarsſtraat. *Zie* VI. *E.* 7. b.
vier gangen.
e. Rottige *of* Roozebooms-ſteeg. *Zie* VI. *E.* 7. c.
7. Palm-ſtraat. (*Zie* VI. *D.* 28) waarin
Zuidwaards,
zes gangen, waar onder.
a. Wyde-gang *Zie* VI. *E.* 6. c.
b. Dwarsſtraat. *Zie* VI. *E.* 6. d.
vier gangen.
c. Rottige *of* Roozebooms ſteeg. *Zie* VI. *E.* 6. e.
Noordwaards,
twee gangen.
d. Dwarsſtraat. *Zie* VI. *E.* 8. c.
tien gangen.
8. Palm-graft *of* Nieuwe Braak (*Zie* VI. *D.* 29.) waar op
Zuidwaards,
drie gangen, waar onder
a. Turfdraagers-Agterhuis.
b. Koorenmeeters-Agterhuis.
c. Dwarsſtraat. *Zie* VI. *E.* 7. d.
zes gangen.
d. Drie-hoek-ſtraat, komt uit op de Brouwers- en Baangraft. *Zie* VI. *D.* 31. *E.* 9.
e. Kromme Palm-ſtraat. *Zie* VI. *D.* 30.
9. Drie-hoek-ſtraat. (*Zie* VI. *D.* 31. *E.* 8. d.) waar in
een gang. W. z.
10. Lynbaans- of Baangraft. *Zie* VI. *D.*
Brouwersgraft *Noordzyde* van den Singel af,
vyf gangen, waar onder de
11. Rotgans-gang.
Noordwaards,
12. Viſſchers-ſtraat. (*Zie* VI. *H.* 4.) waar in
drie gangen *Ooſtzyde*.
twee gangen *Weſtzyde*.
13. Wieringer-ſtraat. (*Zie* VI. *H.* 6.) waar in
twee gangen *Ooſtzyde*.
14. Heeren-markt. *Zie* VI. *H.* 7.
15. Brouwers-ſtraat (*Zie* VI. *H.* 8.) waar in
vier gangen *Ooſtzyde*.
zes gangen *Weſtzyde*.
16. Mandemaakers-gang.
17. Steenkoopers-gang.
18. Olie-ſlaagers-gang.
19. Korte Prinſen-graft. *Zie* VI. *H.* 9.
20. Oranje-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 50. a.
21. Mouthaan-ſteeg. *Zie* VI. *C.* 50. b.
22. Dommer-ſtraat. (*Zie* VI. *C.* 50. c.) waar in
een gang O. z.
23. Baanbrug-ſteeg. *Zie* VI. *C.* 50. d.
24. Wagen-ſtraat. (*Zie* VI. *H.* 14.) waar in,
Ooſtwaards,
een gang, en
a. Vinken-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 50.
en
Weſtwaards,
b. Schaapen-ſteeg. *Zie* VI. *D.* 33.

VI. F.

F. HAARLEMMER-HOUTTUINEN, *beginnende van de kleine Viſchmarkt en Droogbak.*

1. Buiten-Viſſchers-ſtraat. *Zie* VI. *H.* 15.
2. Buiten-Wieringerſtraat. *Zie* VI. *H.* 16.
3. Buiten-Brouwers-ſtraat. *Zie* VI. *H.* 17.
4. Eenhoorns-gang.
5. Schager-gang.
6. Paauwen-gang.
7. Schiedammer-gang.
8. Korte Prinſen-graft. (*Zie* VI. *H.* 18.) waarop,
Weſtzyde,
twee gangen
9. Buiten-Oranje-ſtraat *Zie* VI. *H.* 19.
zes gangen, waar onder
10. eerſte Diſſels-gang.
11. tweede Diſſels-gang.
12. Hagedoorns-gang.
13. Buiten-Dommer-ſtraat. *Zie* VI. *H.* 20.
14. kleine Hout-ſtraat *Zie* VI. *H.* 21.
Ten einde de Houttuinen, loopt, in dezelfde ſtrekking *Weſtwaards*, de
15. Groote Hout-ſtraat, tot aan de Schans.

G. NIEUWE TEERTUINEN, *beginnende by de groote Houtſtraat.* G.

in dezelven zyn

1. Slooterdyks-ſtraat.
2. Breeuwers-ſtraat.
Agter welke ſtraaten loopt het
3. Smalle-Pad, langs de Schans:
ten Noordeinde van welk, men komt op de
4. Zoutkeets-graft, waarop zyn
a. Karſſebooms-gang.
b. Baan-ſteeg: *en om den* Ooſterhoek *de*
c. Bokking-hangen, *waar zyn*
d. Blaauw-hoofd.
vier gangen.

H. HAARLEMMER-STRAAT, *of* DYK, *van de nieuwe Haarlemmer-ſluis af.* H.

waar op zyn
Zuidzyde,
1. Rotgans ſteeg.
2. Hooiwagens-ſteeg, *eertyds*, 't Fraaije Steegje.
3. Brandewyns-ſteeg.
4. Binnen-Viſſchers-ſtraat. *Zie* VI. *E.* 12.
5. Rookoes gang.
6. Binnen-Wieringer-ſtraat. *Zie* VI. *E.* 13.
7. Heeren-markt. *Zie* VI. *E.* 14.
8. Binnen-Brouwers-ſtraat. *Zie* VI. *E.* 15.
een gang.
9. Prinſen-graft. *Zie* VI. *E.* 19.
10. Binnen-Oranje-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 50. e.
11. Mouthaan-ſteeg. *Zie* VI. *C.* 50. f.
12. Binnen-Dommer-ſtraat. *Zie* VI. *C.* 50. g.
13. Baanbrug-ſteeg. *Zie* VI. *C.* 50. h.
14. Wagen-ſtraat. *Zie* VI. *E.* 24.
Noordzyde,
15. Buiten-Viſſchers-ſtraat. *Zie* VI. *F.* 1.
16. Buiten-Wieringer-ſtraat. *Zie* VI. *F.* 2.
17. Buiten-Brouwers-ſtraat. *Zie* VI. *F.* 3.
een gang.
18. Korte Prinſen-graft. *Zie* VI. *F.* 8.
19. Buiten-Oranje ſtraat. *Zie* VI. *F.* 9.
20. Buiten-Dommer-ſtraat. *Zie* VI. *F.* 13.
21. Kleine Hout-ſtraat. *Zie* VI. *F.* 14.

VI. *I.* Bikkers-Eiland, *benoorden de Houttuinen, op de hoogte der Oranje-ſtraat:*

waar op,

1. Bikkers-graft.
2. Bikkers-ſtraat, en *in dezelve,*
   a. Minnemoers-ſtraatje.
   b. Kleine Bikkers-ſtraat.

beide uitkomende op de Bikkers-graft.

K. *K.* Prinsen-Eiland, *beweſten 't Bikkers-Eiland:*

waarop de

1. Galge-ſtraat *of* Prinſen-Eilands-Dwarsſtraat.

L. *L.* Reaalen-Eiland, *benoorden de Bikkers- en Prinſen-Eilanden:*

waar op,

1. Taan-ſtraat.
2. Taan-Dwarsſtraat.
3. Vier-winden-ſtraat.
4. Zandhoek.

M. *M.* Nieuwe-Waals-Eiland, *tuſſchen het Kamperhoofd en de Y-graft,*

is verdeeld in

1. Binnenkant, en
2. Buitenkant, tuſſchen welken, aan de *Ooſtzyde*, is de
3. Kalk-markt, en door welken loopen
4. Nieuwe *of* Buiten-Bantammer-ſtraat.
5. Schippers-ſtraat.

VII. VII.

Vierde *en* laatſte *Vergrooting der Stad, begonnen in 't jaar* 1658, *in 't gemeen de* nieuwe uitlegging *genaamd.*

GRAFTEN.

A. Leidsche-graft.
B. Heeren-graft, *van de hoogte der Leidſche-graft af, Ooſtwaards.*
C. Keizers-graft, *als boven.*
D. Prinsen-graft, *als boven.*
E. Lynbaans- *of* Baan-graft, *als boven.*
F. Agter-graft.
G. Reguliers-graft.
H. Binnen-Amstel.
I. Muider-graft.
K. Nieuwe-Raapenburger-graft.

STRAATEN.

L. Muider-straat.
M. Nieuwe Zeedyk *of* Kadyk.

EILANDEN.

N. Kattenburg.
O. Wittenburg.
P. Oostenburg.

A. *A.* Leidsche-graft.

waar op

Weſtzyde.

1. Heeren-graft. *Zie* VI. *A.*
2. Keizers-graft. *Zie* VI. *B.*
3. Prinſen-graft. *Zie* VI. *C.*
4. 't Kleine Plein, aan de Schans.

Ooſtzyde.

5. Heeren-graft. *Zie* VII. *B.*
6. Keizers-graft. *Zie* VII. *C.*
7. Kerk-ſtraat, loopt door, tot aan den Amſtel. (*Zie* VII. *H.*) en over denzelven tot aan 't Weeſper-veld. (*Zie* VII. *I.* 6.) VII. *A.*
8. Prinſen-graft. *Zie* VII. *D.*
9. Lange Leidſche Dwarsſtraat. (*Zie* VII. *D.* 14. a.)

   loopt door tot aan de

   a. Spiegel-graft. *Zie* VII. *D.* 17.
10. Korte Leidſche-Dwarsſtraat. *Zie* VII. *D.* 14. b.
11. Lynbaans- of Baangraft. *Zie* VII. *E.*

B. Heeren-Graft. *B.*

van de hoogte der Leidſche-graft af.

Noordzyde.

1. Katersſteeg. *Zie* V. *N.* 9.
2. Konings-Plein. (*Zie* V. *N.* 8.) waarop

Ooſtzyde

   a. Reguliers-Dwarsſtraat. *Zie* V. *N.* 8. a.
3. Vyzelſtraat. (*Zie* V. *N.* 1.) waarin

Weſtwaards,

   een gang

Ooſtwaards,

   a. drie ſtraaten van den Duivelshoek. *Zie* V. *N.* 1. a.
4. Reguliers-graft. *Zie* VII. *G.*
5. Utrechtſche-ſtraat, *komt uit op de Botermarkt.*
6. Binnen-Amſtel. *Zie* V. *M.*
7. Muider-graft. *Zie* VII. *I.*
8. Muider-ſtraat. *Zie* VII. *L.*

Zuidzyde.

9. Leidſche-graft *Zie* VII. *A.* en *C.* 1.
10. Leidſche-ſtraat. *Zie* VII. *C.* 2.
11. Spiegel-ſtraat. *Zie* VII. *C.* 3.
12. Vyzelſtraat. *Zie* VII. *C.* 4.
13. Reguliers-graft. *Zie* VII. *C.* 5.
14. Utrechtſche-ſtraat. *Zie* VII. *C.* 6.
15. Binnen-Amſtel. *Zie* VII. *C.* 7.
16. Weesper-ſtraat. *Zie* VII. *C.* 8.
17. Muider-graft. *Zie* VII. *C.* 9.
18. Muider-ſtraat *of* eerſte Middellaan der Plantaadje. *Zie* VII. *D.* 11.
19. Nieuwe Raapenburger-graft. *Zie* VII. *D.* 13.

C. Keizers-Graft. *C.*

van de Leidſche-Graft af.

Noordzyde.

1. Leidſche-graft. *Zie* VII. *B.* 9.
2. Leidſche-ſtraat. *Zie* VII. *B.* 10.
3. Spiegel-ſtraat. *Zie* VII. *B.* 11.
4. Vyzel-ſtraat. *Zie* VII. *B.* 12.
5. Reguliers graft. *Zie* VII. *B.* 13.
6. Utrechtſche-ſtraat. *Zie* VII. *B.* 14.
7. Binnen-Amſtel. *Zie* VII. *B.* 15.
8. Weesper-ſtraat. *Zie* VII. *B.* 16.
9. Muidergraft *of* agter 't S. Antonis-Kerkhof. *Zie* VII. *B.* 17.

Zuidzyde.

10. Leidſche-graft. (*Zie* VII. *D.* 1) en op dezelve

Ooſtwaards.

   a. Kerk-ſtraat. *Zie* VII. *A.* 7. *C.* 11.
11. Leidſche-ſtraat (*Zie* VII. *D.* 2.) en daarop

ter wederzyde

   a. Kerk-ſtraat. *Zie* VII. *C.* 10. a.
12. Spiegel-ſtraat. (*Zie* VII. *D.*) en daarin
   a. als boven.
13. Vyzel-ſtraat. (*Zie* VII. *D.* 5.) en daarin
   a. als boven.
14. Reguliers-graft. (*Zie* VII. *D.* 6.) en daar op
   a. als boven.
15. Utrechtſche-ſtraat. (*Zie* VII. *D.* 8.) en daarop

VII. a. als boven.
16. Binnen-Amſtel. (*Zie* VII. *D.* 9.) en daar op
a. als boven.
C. 17. Weeſper-ſtraat. (*Zie* VII. *D.* 10.) en daarop
a. als boven.
en *ten Ooſten*
b. Weeſper-veld. *Zie* VII. *I.* 6.
18. Muider-graft. (*Zie* VII. *D.* 11.) *loopende langs de Plantaadje.*

D. D. PRINSEN-GRAFT.
van de Leidſche-graft af.

Noordzyde.

1. Leidſche-graft. *Zie* VII. *C.* 10.
2. Leidſche-ſtraat. *Zie* VII. *C.* 11.
3. Spiegel-ſtraat. *Zie* VII. *C.* 12.
4. Turfdraagers Hofje *of* gang.
5. Vyzel-ſtraat. *Zie* VII. *C.* 13.
6. Reguliers-graft. *Zie* VII. *C.* 14.
7. Amſtel-veld. *Zie* VII. *G.* 11.
8. Utrechtſche-ſtraat. *Zie* VII. *C.* 15.
9. Binnen-Amſtel. *Zie* VII. *C.* 16.
10. Weesper-ſtraat. *Zie* VII. *C.* 17.
11. Muider-graft. *Zie* VII. *C.* 18.
12. Muider-ſtraat, *of* eerſte middellaan der Plantaadje. *Zie* VII. *B.* 18.
13. Nieuwe Raapenburger graft. *Zie* VII. *B.* 19.

Zuidzyde.

14. Leidſche-graft. (*Zie* VII. *E.* 1.), en daarop
a. Lange Leidſche-Dwarsſtraat. *Zie* VII. *D.* 15. a.
b. Korte Leidſche-Dwarsſtraat. *Zie* VII. *D.* 15. b.
15. Leidſche-ſtraat. (*Zie* VII. *E.* 2.), en daarop
ter wederzyde
a. Lange Leidſche-Dwarsſtraat. *Zie* VII. *A.* 9. *D.* 17. a.
ten Weſten,
b. Korte Leidſche-Dwarsſtraat. *Zie* VII. *A.* 10.
ten Ooſten,
c. Leidſche Kruis-ſtraat. (*Zie* VII. *D.* 16.), waarin
drie gangen, en
†. Korte Leidſche-Kruis-ſtraat. *Zie* VII. *E.* 3.
16. Leidſche-Kruis-ſtraat. *Zie* VII. *D.* 15. c.
17. Spiegel-graft. (*Zie* VII. *E.* 4.), en daarop
ten Weſten,
a. Lange Leidſche-Dwarsſtraat. *Zie* VII. *D.* 15. a.
b. Korte Leidſche-Dwarsſtraat. *Zie* VII. *D.* 15. b.
ten Ooſten,
c. eerſte Weterings-Dwarsſtraat. *Zie* VII. *D.* 18. a.
d. tweede Weterings-Dwarsſtraat. *Zie* VII. *D.* 18. b.
18. Weterings-ſtraat. (*Zie* VII. *E.* 5.), en daarin
ter wederzyde,
a. eerſte Weterings-Dwarsſtraat. *Zie* VII. *D.* 17. c.
b. tweede Weterings-Dwarsſtraat. *Zie* VII. *D.* 17. d.
ten Ooſten,
c. derde Weterings-Dwarsſtraat *of* 't Vlakkeveld. *Zie* VII. *D.* 19. c.
19. Vyzel-graft. (*Zie* VII. *E.* 6.), waarop
ten Weſten
a. eerſte Weterings-Dwarsſtraat. *Zie* VII. *D.* 18. a.
b. tweede Weterings-Dwarsſtraat. *Zie* VII. *D.* 18. b.
c. derde Weterings-Dwarsſtraat, *of* 't Vlakkeveld. *Zie* VII. *D.* 18. c.
ten Ooſten,
d. Noorder-ſtraat. *Zie* VII. *G.* 5. waar in
†. Dwarsſtraat.
e. Nieuwe Looijers-ſtraat. (*Zie* VII. *G.* 6. waarin *Zuidzyde*, VII.
†. HoutkoopersHofje, en *Noordzyde*,
‡. Dwarsſtraat. *Zie* VII. *D.* 21.
20. Nieuwe Looijers-Dwarsſtraat. D.
21. Reguliers-graft. *Zie* VII. *E.* 7.
22. Utrechtſche-ſtraat. (*Zie* VII. *F.* 1.), waarop,
ter wederzyde,
a. b. Utrechtſche Dwarsſtraat. *Zie* VII. *G.* 13. *H.* 5.
23. Binnen-Amſtel. *Zie* VII. *F.* 2.
24. Weesper-ſtraat. (*Zie* VII. *F.* 3.), waarop
ter wederzyde,
a. b. Lepel-ſtraat.
25. Roeters Burgwal. *Zie* VII. *F.* 4.
26. Muider-graft, *langs de Plantaadje*. *Zie* VII. *F.* 5.
27. Muider-ſtraat *of* eerſte middellaan der Plantaadje. *Zie* VII. *E.* 13.
28. Nieuwe Raapenburger-graft. *Zie* VII. *E.* 14.

E. LYNBAANS- *of* BAAN-GRAFT, E.
van de Leidſche graft af.

1. Leidſche-graft. *Zie* VII. *D.* 14.
een gang.
2. Leidſche Plein *of* Wagen-plein by de Leidſche Poort.
3. Korte Leidſche-Kruis-ſtraat. *Zie* VII. *D.* 15. c. †.
4. Spiegel-graft. *Zie* VII. *D* 17.
5. Weterings-ſtraat. *Zie* VII. *D.* 18.
6. Vyzel-graft. *Zie* VII. *D.* 19.
een gang.
7. Reguliers-graft. *Zie* VII. *D.* 21.
8. Binnen-Amſtel. *Zie* VII. *F.* 9.
9. Weesper-plein. *Zie* VII. *F.* 11.
10. Roeters-Burgwal. *Zie* VII. *F.* 12.
11. Roeters-Eiland. *Zie* VII. *F.* 14.
12. Muider-graft, *langs de Plantaadje*. *Zie* VII. *F.* 13.
13. Muider-ſtraat, *of* eerſte middellaan der Plantaadje. *Zie* VII. *D.* 27.
14. Nieuwe Raapenburger-graft. *Zie* VII. *D.* 28.
15. Nieuwe Zeedyk *of* Kadyk. *Zie* VII. *M.*

F. AGTER-GRAFT, *beginnende aan de Reguliers-graft.* F.

Noordzyde.

een gang.
1. Utrechtſche-ſtraat. *Zie* VII. *D.* 22.
een gang.
2. Binnen-Amſtel. *Zie* VII. *D.* 23.
3. Weesper-ſtraat. *Zie* VII. *D.* 24.
4. Roeters-Burgwal. *Zie* VII. *D.* 25.
5. Muider-graft, langs de Plantaadje. *Zie* VII. *D.* 26.

Zuidzyde.

6. Oſſen-markt.
7. Varken-markt.
8. Nieuwe Amſtel-ſtraat.
9. Binnen Amſtel. *Zie* VII. *E.* 8.

ten Noorden van de Agter-graft, *die beoosten den Amſtel ook de* Onbekende-graft *heet, loopt aldaar eene korte Graft, genaamd het*

10. Onbekende graftje.
twee gangen.
11. Weesper-Plein. *Zie* VII. *E.* 9.
12. Roeters-Burgwal. *Zie* VII. *E.* 10.
13. Muider-graft langs de Plantaadje. *Zie* VII. *E.* 12.

Tuſſchen de Baan- en Agter-graft, en den Roeters-Burgwal en Muider-graft, legt het

14. Roe-

VII. 14. Roeters-Eiland, doorsneeden in de lengte van de Roeters-sloot.

G. G. REGULIERS-GRAFT.

Westzyde.

1. Heeren-graft. *Zie* VII. *B.*
2. Keizers-graft. *Zie* VII. *C.*
3. Kerk-straat. *Zie* VII. *A.* 7.
4. Prinsen-graft. *Zie* VII. *D.*
5. Noorder-straat. *Zie* VII. *D.* 19. d.
6. Nieuwe Looijers-straat. *Zie* VII. *D.* 19. e.
7. Lynbaans- *of* Baan-graft. *Zie* VII. *E.*

Oostzyde.

8. Heeren-graft. *Zie* VII. *B.*
9. Keizers-graft. *Zie* VII. *C.*
10. Kerk-straat. *Zie* VII. *A.* 7.
11. Amstel-veld. *Zie* VII. *D.* 7.
12. Prinsen-graft. *Zie* VII. *D.*
13. Utrechtsche-Dwarsstraat. *Zie* VII. *D.* 22. a.
14. Agter-graft. *Zie* VII. *F.*

H. H. BINNEN-AMSTEL,
van den Blaauw-burgwal af.

Westzyde.

1. Heeren-graft. *Zie* VII. *B.*
2. Keizers-graft. *Zie* VII. *C.*
3. Kerk-straat. *Zie* VII. *A.* 7.
4. Prinsen-graft. *Zie* VII. *D.*
5. Utrechtsche-Dwarsstraat. *Zie* VII. *D.* 22. b.
6. Agter-graft. *Zie* VII. *F.*
7. Amstel-graft *of* Baan-graft.

Oostzyde.

8. Amstel-straat, loopt naar de Jooden-Houtmarkt, waarin

Noordwaards,

a. Turf-steeg. *Zie* V. *D.* 1.

9. Heeren-graft. *Zie* VII. *B.*
10. Keizers-graft. *Zie* VII. *C.*
11. Kerk-straat. *Zie* VII. *A.* 7.
12. Prinsen-graft. *Zie* VII. *D.*
13. Korte Amstel-straat, loopt regt op de Agter-graft.
14. Lynbaans- *of* Baan-graft. *Zie* VII. *E.*

I. I. MUIDER-GRAFT.

Oostzyde.

1. Heeren-graft, *over de Plantaadje. Zie* VII. *B.*
2. Prinsen-graft, *dwars door de Plantaadje. Zie* VII. *D.*
3. Lynbaans- *of* Baan-graft, *ten einde der Plantaadje. Zie* VII. *E.*

Westzyde.

4. Heeren-graft. *Zie* VII. *B.*
5. Keizers-graft. *Zie* VII. *C.*
6. Weesper-veld. *Zie* VII. *C.* 17. b.
7. Prinsen-graft. *Zie* VII. *D.*
8. Agter-graft. *Zie* VII. *F.*
9. Roeters-Eiland. *Zie* VII. *F.* 14.
10. Lynbaans- *of* Baan-graft. *Zie* VII. *E.*

K. K. NIEUWE-RAAPENBURGER-GRAFT.

Westwaards.

1. De Plantaadje, *verdeeld in* vyftien *Perken.*

Oostwaards.

2. Kerk-straat (*Zie* VII. *A.* 7.) en nog een
3. Dwarsstraat, uitkomende op den Nieuwen Zeedyk *of* Kadyk. *Zie* VII. *M.*

L. MUIDER-STRAAT, *begint by het Plein der Portugeesche Jooden-Kerke.* VII. L.

Westwaards,

1. Heeren-graft. *Zie* VII. *B.*
2. Prinsen-graft, *in de Plantaadje. Zie* VII. *D.*
3. Lynbaans- *of* Baan-graft, *ten einde der Plantaadje. Zie* VII. *E.*

Oostwaards,

4. Raapenburger-straat, *of* Vinkebuurt, komt uit op de Schippers graft. (*Zie* V. *G.* 3.), waarin

ten Noorden,

a. eerste Waaigat.
b. tweede Waaigat.

ten Zuiden,

c. een gang naar 't Hofje Buffenschut.

twee gangen.

5. Heeren-graft, *over de Plantaadje. Zie* VII. *B.*
6. Prinsen-graft, *in de Plantaadje. Zie* VII. *D.*
7. Lynbaans- *of* Baan-graft, *ten einde der Plantaadje. Zie* VII. *E.*

M. NIEUWE ZEEDYK *of* KADYK. M.

verdeeld in de

1. Hoogte van den Kadyk, en
2. Laagte van den Kadyk.

elk, aan ééne zyde, *ten einde toe, bebouwd*, en aan 't Westeinde

elk, aan twee *zyden,*
loopende, door de Laagte, *de*

a. Kerk-straat. (*Zie* VII. *K.* 2.) *en nog een*
b. Dwarsstraat.

beids uitkomende op de nieuwe Raapenburger-graft. *Zie* VII. *K.*

op de hoogte *is*

c. een Waaigat aan *de nieuwe Vaart.*

een gang.

De *nieuwe Vaart* loopt langs Kattenburg, Wittenburg en Oostenburg.

N. KATTENBURG: waarop N.

1. Groote Kattenburger-straat, hebbende

Oostwaards,

a. eerste Kattenburger-Dwarsstraat. *Zie* VII. *N.* 2. a.
b. tweede Kattenburger-Dwarsstraat. *Zie* VII. *N.* 2. b.
c. derde Kattenburger-Dwarsstraat. *Zie* VII. *N.* 2. c.

twee gangen.

2. Kleine Kattenburger-straat, hebbende

Westwaards,

a. eerste Kattenburger-Dwarsstraat. *Zie* VII. *N.* 1. a.
b. tweede Kattenburger-Dwarsstraat. *Zie* VII. *N.* 1. b.
c. derde Kattenburger-Dwarsstraat. *Zie* VII. *N.* 1. c.

Oostwaards,

d. eerste Waaigat.
e. tweede Waaigat.

O. WITTENBURG: waarop O.

1. Groote Wittenburger-straat, hebbende

Westwaards,

a. eerste Waaigat.
b. tweede Waaigat.

Oostwaards,

c. eerste Wittenburger-Dwarsstraat. *Zie* VII. *O.* 2. a.

VII. O.

d. tweede Wittenburger-Dwarsſtraat. *Zie* VII. O. 2. b.
2. Kleine Wittenburger-ſtraat, waar in *Weſtwaards*,
a. eerſte Wittenburger-Dwarsſtraat. *Zie* VII. O. 1. c.
b. tweede Wittenburger-Dwarsſtraat. *Zie* VII. O. 1. d.

De Groote Wittenburger-ſtraat is, van de tweede Dwarsſtraat af, tot aan het einde, alleen aan de Weſtzyde bebouwd.
De Kleine Wittenburger-ſtraat is, van de tweede Dwarsſtraat af, ter wederzyde, onbebouwd.

P.

P. OOSTENBURG: waarop een gang.

1. Kleine Ooſtenburger-ſtraat, waar in *Weſtwaards*, VII. P.
a. een Waaigat.
Ooſtwaards,
b. Ooſtenburger-Dwarsſtraat. *Zie* VII. *P.* 3. a.
2. Groote Ooſtenburger-ſtraat.
3. Agter-ſtraat, waar in *ten Weſten*,
a. Ooſtenburger-Dwarsſtraat. *Zie* VII. *P.* 1. b.
Ooſtwaards,
een gang.
b. een Waaigat.
Beooſten Ooſtenburg is
4. Funen en
5. Keerweêr, daar de uiterſte Wagt der Stads Soldaaten is.

L Y S T,

Waarby de plaats der GRAFTEN, STRAATEN, STEEGEN *en voornaame* GANGEN *van*

A M S T E R D A M,

in den voorgaanden NAAM- *en* PLAATSWYZER, *aangeweezen wordt.*

A.

Acolye-ſtraat. VI. *C.* 39. f.
Agnieten-ſtraat. II. *A.* 1.
Agter-burgwal (Nieuwe-zyds-) II. *D.* III. *B.*
Agter-burgwal, (Oude-zyds-) II. *C.* III. *A.*
Agter de Begynen. I. *F.* 1.
Agter de Hal. I. *C.* 5.
Agter de Nieuwe Kerk, *of* Elendige-ſteeg. I. *M.* 12. a.
Agter de Oude Kerk. I. *C.* 22.
Agter, *of* bezyden de Beurs. I. *A.* 18.
Agter 't S. Antonis Kerkhof. VII. *C.* 9.
Agter-graft. VII. F.
Agter ſtraat. V. *K.* 2.
Agter-ſtraat op Ooſtenburg. VII. *P.* 3.
Amstel. V. *M.* VII. *H.*
Amſtel-graft. VII. *H.* 7.
Amſtel-kerk-ſtraat. *Zie* Kerk-ſtraat.
Amſtel-ſtraat. V. *M.* 12. VII. *H.* 8.
Amſtel-ſtraat (korte). VII. *H.* 13.
Amſtel-ſtraat (nieuwe). VII. *F.* 8.
Amſtelveld. VII. *D.* 7.
Anjeliers-graft. VI. *C.* 47.
Anjeliers ſtraat. VI. *C.* 46.
Anjeliers-ſtraat (kleine) VI. *C.* 45. i.
Anjeliers-dwarsſtraat (eerſte). VI. *C.* 46. f.
Anjeliers-dwarsſtraat (tweede). VI. *C.* 46. g.
Arend-Bouwenſteeg. V. *M.* 1. b.
Arend Jakobszoons ſteeg. Zie Duiven-ſteegje.
Arke Noachs-gang. VI. *B.* 15. b.
Arke Noachs gang VI. *C.* 34. i.
Arm ſteeg (Nieuwe zyds). I. *D.* 26.
Arm-ſteeg (Oude-zyds). I. *C.* 27.
Arnouds gang. VI. *C.* 14.
Azynmaakers-ſteeg, *of* Zwart Lakens-ſteeg I. *D.* 9.

B.

Baafjes-ſteeg. I. *B.* 4.
Baanbrug-ſteeg. VI. *C.* 50. d.
Baangraft. VI. *D.* VII *E.*
Baan-ſteeg. VI. *G* 4. b.
Bakkers-ſtraat. V. *M.* 7.
Balk in 't Oog-ſteeg. V. *M.* 6.
Bantammer ſtraat IV. *A.* 7.
Bantammerſtraat (nieuwe). VI. *M.* 4.
Barber-ſtraat I. *C.* 2.
Barnde ſteeg. III. *A.* 12.
Batavier-ſtraat. V. *K.* 1.
Batavier-dwarsſtraat (eerſte). V. *F.* 2.
Batavier dwarsſtraat (tweede). V. *F.* 3.
Beeren-ſteeg. V. *A.* 3. e.
Beeren-ſtraat. VI. *B.* 11.
Begynen-gang. VI. *C.* 15.
Begynen ſteeg. I. *L.* 10.
Begynen-ſteeg (dolle). I. *C.* 19.
Berg-ſtraat. V. *N.* 25.
Bethanie-ſtraat. III. *A.* 9.
Bethanie-dwarsſtraat. III. *A.* 8. a.
Bethlehems-ſteeg. I. *K.* 5. a. †.
Beuling-ſtraat. V. *N.* 10.
Beurs-ſteeg. I. *A.* 18.
Bezyden de Beurs, I. *A.* 18.
Bierdraagers-gang. VI. *C.* 38. h.
Bierdraagers-gang. VI. *C.* 45. g.
Bikkers-Eiland. VI. *I.*
Bikkers-graft. VI. *I.* 1.
Bikkers-ſtraat. VI. *I.* 2.
Bikkers-ſtraat (kleine). VI. *I.* 2. b.
Bindwyk of *Binnenwyk.* Zie Kalverstraat.
Binnenkant van 't Nieuwe-Waals-Eiland. VI. *M.* 1.
Binnen-Amstel. V. *M.* VII. *H.*
Binnen-Brouwers-ſtraat. VI. *E.* 15.
Binnen-Viſſchers-ſtraat. VI. *E.* 12.
Binnen-Wieringerſtraat. VI. *E.* 13.
Blaauwburgwal. V. *N.* 26.
Blaauwe Erf. I. *M.* 12. b.
Blaauwe-Haan-ſteeg. I. *D.* 12.
Blaauw-hoofd. VI. *G.* 4. d.
Blaauwe Lelie-ſtraat, *of* korte Niezel. II. *A.* 8.
Blaauwe-ſtraat. I. *M.* 12. b.
Blaauw huizen-gang. VI. *C.* 48. c.
Blaauw-lakens-ſteeg. I. *C.* 16.
Bleekers-gang. VI. *C.* 6.
Blindemans-ſteeg. V. *M.* 1. e.
Blindemans-ſteeg. VI. *C.* 48. b. ‡. **.
Bloed-ſtraat. III. *A.* 13.
Bloed-dwarsſtraat. III. *A.* 13. b.
Bloks-Hofje. VI. *C.* 31. b. †.
Blom-graft. VI. *C.* 41.
Blom-ſtraat. VI. *C.* 40.
Blom-dwarsſtraat (eerſte). VI. *C.* 40. a.
Blom-dwarsſtraat (tweede). VI. *C.* 40. b.
Blyde-hoek. III. *A.* 1.
Boeren ſteeg. I. *D.* 12.
Boeren-ſteeg. III. *A.* 9. a. †.
Bogt agter de Oude Kerk. I. *C.* 22.
Boltens-graftje. V. *L.* 8.
Bokkinghangen. VI. *G.* 4 c.
Boomsloot. IV. *C.*
Boomsloot (Dwars). IV. *C.* 3.
Boomſteeg. III. *A.* 16.

Boomſteeg. IV. *C.* 3. h.
Boom-ſtraat. VI. *C.* 48. a.
Boom-dwarsſtraat. VI. *C.* 48. a. †. ‡.
Braak (nieuwe) *of* Palmgraft. VI. *E.* 8.
Braak (oude). I. *D.* 25.
Brandewyns-ſteeg. IV. *A.* 3. a.
Brandewyns-ſteeg. VI. *H.* 3.
Brand-gang. V. *I.* 10.
Breêſtraat (Reguliers-). V. *M.* 1.
Breêſtraat (S. Antonis- *en* Jooden-) V. *I.*
Breeuwers-ſtraat. VI. *G.* 2.
BROUWERS-GRAFT. V. *N.* 29. VI. *E.*
Brouwers-ſteeg. I. *D.* 27.
Brouwers-ſtraat. VI. *E.* 15.
Bruiniſten-gang. III. *A.* 12. a.
Burgwal (Blaauw-) V. *N.* 26.
BURGWAL (FLUWEELEN-) II. *A.*
BURGWAL (GRIM-) I. *E.*
Burgwal (Groene). V. *A.* 1. a.
BURGWAL (KLOVENIERS-). III. *D.*
BURGWAL (LEPROOZEN-). V. *D.*
BURGWAL (NIEUWE-ZYDS-VOOR-) I. *D.* II. *B.*
BURGWAL (NIEUWE-ZYDS-AGTER-) II. *D.* III. *B.*
BURGWAL (OUDE-ZYDS-VOOR-) I. *C.* II. *A.*
BURGWAL (OUDE-ZYDS-AGTER-) II. *C.* III. *A.*
Burgwal (Roeters-) VII. *D.* 25.
BURGWAL (ZWAANEN-) V. *B.*
Buitenkant van 't Nieuwe-Waals-Eiland. VI. *M.* 2.
Buiten-Bantammer-ſtraat. VI. *M.* 4.
Buiten-Brouwersſtraat. VI. *F.* 3.
Buiten-Dommerſtraat. VI. *F.* 13.
Buiten-Oranjeſtraat. VI. *F.* 9.
Buiten-Viſſchersſtraat. VI. *F.* 1.
Buiten-Wieringerſtraat. VI. *F.* 2.
Buſſenſchuts-gang. VII. *L.* 4. c.

C.

Cellebroêrs- *of* Pensſteeg. I. *A.* 3.

D.

DAMRAK. I. *B.*
Dirk van Haſſelts-ſteeg. I. *D.* 22.
Diſſels-gang (eerſte) VI. *F.* 10.
Diſſels-gang (tweede) VI. *F.* 11.
Doele-ſtraat (Nieuwe) III. *D.*
Doele-ſtraat (Oude) II. *A.* 4.
Dollebegynen-ſteeg. I. *C.* 19.
Dommer-ſtraat. VI. *C.* 50. c.
Drie-hoek-ſtraat. VI. *E.* 8. d.
Drie Kardoezen gang. V. *H.* 3.
Drie Konings-ſtraat. V. *N.* 22.
Drie Lelien-gang. VI. *C.* 34. h.
Droogbak. VI. *F.*
Dubbelde Worſt-ſteeg. I. *B.* 2.
Dubbelde Worſt-ſteeg. V. *N.* 11.
Duifjes ſteeg. I. *A.* 13.
Duiven-ſteegje. I. *C.* 11.
Duivels-hoek. V. *M.* 1. b. c. d. e. f.
DWARS-BOOMSLOOT. IV. *C.* 3.
Dyk-ſtraat. IV. *A.* 1.
Dyk-dwars-ſtraat. IV. *A.* 1. a.
Dyk-ſtraat (korte). IV. *C.* 3. a.

E.

Eendragts-gang. VI. *E.* 4. h.
Eenhoorns-gang. VI. *F.* 4.
Een uurs-gang. VI. *C.* 34. d.
Egelantiers-graft. VI. *C.* 42.
Egelantiers-ſtraat. VI. *C.* 44.
Egelantiers-dwarsſtraat (eerſte). VI. *C.* 43. d.
Egelantiers-dwarsſtraat (tweede). VI. *C.* 43. h.
Egelantiers-dwarsſtraat (derde). VI. *C.* 43. i.
EILAND (BIKKERS-) VI. *I.*
EILAND (NIEUWE-WAALS-) VI. *M.*
EILAND (PRINSEN-) VI. *K.*
EILAND (REAALEN-) VI. *L.*
Elands-graft. VI. *C.* 34.
Elands-ſtraat. VI. *C.* 35.
Elendige-ſteeg. I. *M.* 12. a.
Enge Kapel-ſteeg. I. *A.* 10.
Enge Kerk ſteeg. I. *K.* 8.
Engel-Gabriels-gang V. *K.* 2. d.
Engelſche-ſteeg. III. *C.* 17. a.

F.

FLUWEELEN-BURGWAL. II. *A.*
Foelie-ſtraat. V. *G.* 2.
Foelie-dwarsſtraat V. *G.* 2. a.
Fortuinen gang. V. *K.* 2 c.
Fraaije-ſteegje. Zie Hooiwagens-ſteeg.
Franſche Pad. VI. *E.* 6.
Frans-Talingen-ſteegje, *of* Frans-Teilingen-ſteegje. III. *E.* 3.
Funen. VII. *P.* 4.
Fyſe Vliegen- en *Vyf-Vliegenſteeg.* Zie Vliegende-ſteeg.

G.

Gaapers-ſteeg. I. *A.* 14.
Galge-ſtraat VI. *K.* 1.
Gansoord Zie Nes.
Gaſthuis-hof. III. *H.* 2.
Gaſthuis-molen-ſteeg. V. *N.* 19.
Gaſthuis-molen-ſteeg (korte) III. *B.* 6.
Gaſthuis-ſteeg. I. *D.* 13.
Gebed zonder end. I. *C.* 1. a.
Geelvinks-ſteeg. V. *N.* 3.
Geertruids ſteeg I. *D.* 19.
GELDERSCHE-KAAI. III. *E.*
Gieters-ſtraat. VI. *C.* 48. b. §.
Glazemaakers-gang. VI. *C.* 5.
Gooijers-ſteeg. I. *C.* 15.
Gordynen-ſteeg. III. *A.* 13. a.
Goudbergs-ſteeg. I. *K.* 5. a. †.
Goudsbloms-graft. VI. *E.* 6.
Goudsbloms-ſteeg. V. *N.* 13.
Goudsbloms ſtraat. VI. *E.* 5.
Goudsblomsdwarsſtraat (eerſte). VI. *E.* 5. a.
Goudsbloms-dwarsſtraat (tweede). VI. *E.* 5. b.
Goudsbloms-dwarsſtraat (derde). VI. *E.* 5. c.
Gouwenaars ſteeg. III. *C.* 17. d.
Graven-ſtraat. I. *D.* 15.
Grim. I. *E.* Zie GRIMBURGWAL.
GRIMBURGWAL. I. *E.*
Grimmeneſſe-ſluis. III. *H.* 3.
Grimneſſe. Zie NES.
Groene Burgwal. V. *A.* 1. a.
Groene-gang. V. *A.* 3. a. ‡.
Groote Hout-ſtraat. VI. *F.* 15.
Groote Kattenburger-ſtraat. VII. *N.* 1.
Groote Ooſtenburger-ſtraat. VII. *P.* 2.
Groote Wittenburger-ſtraat. VII. *O.* 1.
Guldehand-ſteeg. I. *K.* 21.

H.

HAARLEMMER-DYK, *of* STRAAT. V. *N.* 30. VI. *H.*
HAARLEMMER-HOUTTUINEN. V. *N.* 31. VI. *F.*
Haarlemmer-Plein. VI. *D.* 34.
Haazen-ſtraat. VI. *C.* 34. c.
Hagedoorns-gang. VI. *F.* 12.
Hal-Plein. I. *I.* 4.
Hal-ſteeg. I. *C.* 7.

Halvemaans-ſteeg. V. *M.* 4.
Hameeters-ſteeg. V. *N.* 23.
Hamſteegje. Zie Naaldemaakers-gang.
Handboogs-ſtraat. III. *C.* 2. b.
Haringpakkery. III. *B.* 22.
Harten-ſtraat. VI. *A.* 4.
Haſſelaars-ſteeg. I. *H.* 1.
Haverzaks-gang. VI. *C.* 45. f.
Heeren-gang. V. *F.* 1.
Heeren-Graft. V. *O.* VI. *A.* VII. *B.*
Heeren-markt. VI. *E.* 14.
Heeren-ſtraat. VI. *A.* 6.
Heilige-Weg. III. *C.* 2.
Heintje-Hoeks-ſteeg. I. *C.* 25.
Hei-ſteeg. V. *N.* 12.
Hei-ſteeg (korte). III. *B.* 1.
Hekelveld. III. *B.* 20.
Hemelryk. III. *B.* 15.
Hemelryk (kleine). III. *B.* 16.
Henrik-Katrynenzoons-ſteeg. Zie Viſch-ſteeg.
Heremyten-ſteeg. I. *A.* 7.
Hoefyzers-gang (nieuwe). III. *A.* 10. b.
Hoefyzers-gang (oude). III. *A.* 10. a.
Hoedemaakers-gang. VI. *C.* 43. i.
Hoek (blyde). III. *A.* 1.
Hoek (Duivels). V. *M.* 1. b. c. d. e. f.
Hoek (Waalen-). VI. *C.* 29. a.
Hoek (Zand-). VI. *L.* 4.
Hol. I. *D.* 17.
Holmans-ſteegje. Zie Panaalſteegje.
Hoofd (blaauw). VI. *G.* 4. d.
Hoogkamers-ſteeg, *of* gang. III. *A.* 11.
Hoogſtraat (korte). IV. *D.* 1. b.
Hoogſtraat (nieuwe). V. *A.* 6.
Hoogſtraat (oude). III. *A.* 8.
Hoogte van den Kadyk. VII. *M.* 1.
Hooiwagens-ſteeg. VI. *H.* 2.
Hopkuil- *of* Waterſcheeps-ſteeg. II. *B.* 12.
Hout-Graft. V. *C.*
Houtkoopers-Graft. V. *E.*
Houtkoopers-hofje. VII. *D.* 19. e. †.
Houtſtraat (groote). VI. *F.* 15.
Houtſtraat (kleine). VI. *F.* 14.
Houttuinen. Zie Teertuinen (Oude).
Houttuinen (Haarlemmer). V. *N.* 31. VI. *H.*
Houttuinen (Jooden-). V. *E.*
Houttuinen (Nieuwe-zyds-). Zie Texelsche Kaai.
Houtzaagers-gang. III. *B.* 2.
Houtzaagers-gang. V. *M.* 1. a.
Huiden-ſtraat. VI. *A.* 2.
Huiszitten-Burgwal *of* Turfgraft. V. *D.*
Huiszitten-ſteeg. Zie Stoof-ſteeg.
Huiszitten-ſteeg. II. *B.* 7.
Huiszitten-ſteeg (korte). III. *B.* 9.

J.

Jakob van Olen-ſteeg. Zie Spaarpots- *of* Spreeuwpots-ſteeg.
Jan de Vriezen-ſteeg. I. *C.* 9.
Jan-Krimpen-gang. V. *A.* 3. a. †.
Jan-Rooden-Poorts-Tooren-ſteeg. III. *B.* 10.
Jan Schouten Aartszoons-ſteeg. Zie Schouten-ſteeg.
Jeroenen-ſteeg. III. *C.* 16.
Jonge Roelen-ſteeg. I. *D.* 11.
Jonker-ſtraat. IV. *A.* 6.
Jonker-dwarsſtraat (eerſte). IV. *A.* 6. a.
Jonker-dwarsſtraat (tweede). IV. *A.* 6. b.
Jonquiel-boeren-ſteeg. V. *A.* 5.
Jooden-Breêstraat. V. *I.*
Jooden-Houttuinen. V. *E.*

K.

Kaai (Geldersche). III. *E.*
Kaai (Ooſterſche). V. *F.* 4
Kaai (Texelsche). I. *H.*
Kaatsbaans-gang. III. *C.* 6.
Kaatsbaans-ſteeg. II. *B.* 4.
Kadyk. VII. *M.*
Kalfsvel- *of* Styffel ſteeg. I. *A.* 2.
Kalkmarkt. VI. *M.* 3.
Kalver-gang. VI. *C.* 10.
Kalverstraat. I. *L.* III. *K.*
Kamperhoofd. III. *F.* 2.
Kamper-ſteiger. I. *K.* 15.
Kapel-ſteeg. I. *B.* 9.
Kapel-ſteeg (enge). I. *A.* 10.
Kapel-ſteeg (wyde). I. *A.* 11.
Kapel-ſteeg (Oude-zyds-). I. *K.* 13.
Karnemelks-ſteeg. I. *B.* 8.
Karſſebooms-gang. VI. *G.* 4. a.
Karſſebooms-hofje. VI. *C.* 45. d.
Karſſebooms-ſteegen (twee). V. *N.* 5. 6.
Karthuizers-ſtraat. VI. *C.* 48. b. †.
Katers-ſteeg. III. *G.* 2.
Katers-ſteeg. V. *N.* 9.
Kattegat. III. *B.* 14.
Kattenburg. VII. *N.*
Kattenburger-ſtraat (groote). VII. *N.* 1.
Kattenburger-ſtraat (kleine). VII. *N.* 2.
Kattenburger-dwarsſtraat (eerſte). VII. *N.* 1. a.
Kattenburger-dwarsſtraat (tweede). VII. *N.* 1. b.
Kattenburger-dwarsſtraat (derde). VII. *N.* 1. c.
Keerweêr. VII. *P.* 5.
Keizerryk. II. *B.* 5.
Keizers-Graft. VI. *B.* VII. *C.*
Keizers-hof. VI. *B.* 17.
Keizers-hof. VI. *C.* 38. 1.
Keizers-ſtraat. IV. *A.* 2.
Keizers-ſtraat (korte). IV. *C.* 3. b.
Keizers-dwarsſtraat. IV. *A.* 2. a.
Keizers-dwarsſtraat (korte). IV. *C.* 3. b. †.
Kerkkroonen-gang. VI. *C.* 33. c.
Kerkſtraat. *Zie* Warmoes-ſtraat.
Kerk-ſtraat. VII. *A.* 7.
Ketel-gang. VI. *C.* 29. b.
Ketelmaakers-gang. VI. *C.* 35. e.
Klapmuts-ſteeg. I. *M.* 21.
Klaver-gang. VI. *B.* 16.
Kleimans-ſteeg *of* Korte Lynbaans-ſteeg. II. *B.* 10.
Kleine Anjeliers-ſtraat. VI. *C.* 45. i.
Kleine Hemelryk. III. *B* 16.
Kleine Hout-ſtraat. VI. *F.* 14.
Kleine Kattenburger-ſtraat. VII. *N.* 2.
Kleine Ooſtenburger-ſtraat. VII. *P.* 1.
Kleine Plein. VII. *A.* 4.
Kleine Wittenburger-ſtraat. VII. *O.* 2.
Klokken-ſteegje. III. *D.* 7.
Klooſter. III. *C.* 1.
Kloveniers-Burgwal. III. *D.* V. *A.*
Knollen-gang. VI. *C.* 30.
Knoopemaakers-gang. VI. *C.* 43. g.
Koe-ſtraat. III. *A.* 10.
Koks-hofje. V. *K.* 2. e.
Koks-ſteeg. V. *N.* 17.
Kolk. I. *D.* 23.
Kolk (Oude-zyds-). III. *F.* 4.
Kolk-ſteeg. I. *D.* 23.
Kollegats-ſteeg. IV. *A.* 7. a.
Kollegats-dwarsſteeg. IV. *B.* 4.
Konings-graft *of* Singel. III. *C.* V. *N.*
Konings-Plein. V. *N.* 8.
Konings-ſtraat. IV. *A.* 3.
Konings-ſtraat (korte). IV. *C.* 3. e.
Konings-dwarsſtraat (korte). IV. *C.* 2.
Konynen-ſtraat. VI. *C.* 35. c.
Koorenmeeters-Agterhuis *of* gang. VI. *E.* 8. b.
Koperſlaagers-gang. VI. *C.* 36. b.
Korsjes-Poorts ſteeg (korte). III. *D.* 13.

Korsjes-Poorts-ſteeg. V. *N.* 27.
Korte Amſtel-ſtraat. VII. *H.* 13.
Korte Dyk-ſtraat. IV. *C.* 3.
Korte Gaſthuis-molen-ſteeg. III. *B.* 6.
Korte Hei-ſteeg. III. *B.* 1.
Korte Hoogſtraat. IV. *D.* 1. b.
Korte Huiszitten-ſteeg. III. *B.* 9.
Korte Keizers-ſtraat. IV. *C.* 3. b.
Korte Keizers-dwarsſtraat. IV. *C.* 3. b. †.
Korte Konings-ſtraat. IV. *C.* 3. c.
Korte Konings-dwarsſtraat. IV. *C.* 2.
Korte Korsjes-Poorts-ſteeg. III. *B.* 13.
Korte Leidſche dwarsſtraat. VII. *A.* 10.
Korte Leidſche-Kruisſtraat. VII. *D.* 15. c. †.
Korte Lynbaans-ſteeg *of* Kleimans-ſteeg. II. *B.* 10.
Korte Prinſen-graft. VI. *E.* 19.
Korte Raam-graft. V. *A.* 3. g.
Korte Reguliers-dwarsſtraat. V. *M.* 10.
Korte Spinhuis-ſteeg. III. *A.* 6.
Korte Storm-ſteeg. III. *A.* 17.
Kramers-gang. VI. *D.* 9.
Kreupel-ſteeg. II. *A.* 6.
Kromelleboogs-ſteeg. I. *A.* 17.
Kromelleboogs-ſteeg. I. *D.* 25. a.
Kromelleboogs-ſteeg. *Zie* Frans-Talingen-ſteegje.
Kromme Palm-ſtraat. VI. *E.* 8. e.
Kromme Tuin-ſtraat. VI. *C.* 45. b.
Kruimans-ſteegje *of* Zilverſmids-gang. I. *D.* 22. c.
Kruis-gang. VI. *C.* 23.
Kruis-ſteeg. III. *B.* 5.
Kuip. III. *C.* 17.
Kuipers-gang. VI. *C.* 7.
Kuipers-gang. VI. *C.* 34. f.
Kuipers-gang. VI. *C.* 44. g.
Kuipers-ſteeg *of* Zilver-ſteeg. I. *C.* 1.

L.

Laagte van den Kadyk. VII. *M.* 2.
Land-van-beloften-ſteeg. V. *M.* 1. e.
Lange-brugs-ſteeg. I. *A.* 1.
Lange Leidſche-dwarsſtraat. VII. *A.* 9.
Lange-ſtraat. V. *N.* 26. a.
LASTAADJE. IV. *A.*
Laurier-graft. VI. *C.* 36.
Laurier-ſtraat. VI. *C.* 37.
Laurier-dwarsſtraat (eerſte). VI. *C.* 36. e.
Laurier-dwarsſtraat (tweede). VI. *C.* 36. g.
Lazarus-ſteeg. V. *C.* 2.
Leertouwers-gang. VI. *D.* 2.
Leidekkers-ſteeg. I. *C.* 14.
LEIDSCHE-GRAFT. VI. *A.* 1. VII. *A.*
Leidſche-ſtraat. VII. *B.* 9.
Leidſche-dwarsſtraat (korte). VII. *A.* 10.
Leidſche-dwarsſtraat (lange). VII. *A.* 9.
Leidſche Kruis-ſtraat. VII. *D.* 15. c.
Leidſche Kruis-ſtraat (korte). VII. *D.* 15. c. †.
Leidſche-Plein. VII. *E.* 2.
Lelie-Graft. VI. *A.* 5.
Lelie-ſtraat (nieuwe). VI. *C.* 42.
Lelie-dwarsſtraat (eerſte) VI. *C.* 42. a.
Lelie-dwarsſtraat (tweede) VI. *C.* 42. b.
Lelie-dwarsſtraat (derde). VI. *C.* 42. c.
Lelie-ſtraat (oude). V. *N.* 24.
Lelie-ſtraatje. IV. *A.* 9.
Lepelſtraat. VII. *D.* 24. a. b.
LEPROOZEN-BURGWAL. V. *D.*
Leproozen- *of* Lazarus-ſteeg. V. *C.* 2.
Lindebooms-gang. VI. *C.* 3.
Lindebooms-gang. VI. *C.* 21.
Linden-graft. VI. *E.* 4.
Linden-ſtraat. VI. *C.* 48. b.
Linden-dwarsſtraat (eerſte). VI. *C.* 48. b. ††.
Linden-dwarsſtraat (tweede) VI. *C.* 48. b. ‡‡.
Linden-dwarsſtraat (derde) VI. *E.* 4. c.
Linkervleugel van de S. Antonis-ſluis. IV. *D.* 1. c.
Lomberds-ſteeg. I. *C.* 3.
Looijers-graft. VI. *C.* 32.
Looijers-ſtraat. VI. *C.* 32. b. †.
Looijers-dwarsſtraat (eerſte). VI. *C.* 32. a.
Looijers-dwarsſtraat (tweede). VI. *C.* 32. b.
Looijers-ſtraat (Nieuwe). VII. *D.* 19. e.
Looijers-dwarsſtraat (Nieuwe). VII. *D.* 19. e. †.
Louwen-Poort *of* Meeſter-Louwen-ſteegje. I. *D.* 22. a.
LYNBAANS- *of* BAANGRAFT. VI. *D.* VII. *E.*
Lynbaans-ſteeg. III. *B.* 12.

M.

Maagdelieven-ſtraat. VI. *C.* 45. k.
Mandemaakers-gang. VI. *E.* 16.
Mandemaakers-ſteeg. I. *B.* 6.
Mandemaakers ſteeg. V. *N.* 2.
MARKEN. V. *L.*
Marken-ſteeg. V. *E.* 2.
Martelaars-graft. III. *B.* 21.
Meeſter-Louwen-ſteegje *of* Louwen Poort. I. *D.* 22. a.
Melkboers-ſteeg. I. *D.* 12.
Melkmeisjes-gang. VI. *C.* 48. b. †.
Melkmeisjes-ſteeg. I. *D.* 8.
Middeldam *of* Vygendam I. *I.* 1.
Minderbroeders-ſteeg *of* Oude-Kennis-ſteeg. II. *A.* 7.
Minnemoers-ſtraatje. VI. *I.* 2. a.
Moddermolen-ſteeg. V. *A.* 3. f.
Molenpad. VI. *B.* 9.
Molen-ſteeg. III. *A.* 15.
Molen- *of* Roômolen-ſteeg. V. *N.* 28.
Mol-ſteeg. II. *B.* 8.
Monniken-ſtraat. III. *A.* 14.
Monniken-dwarsſtraat. III. *A.* 13.
MONTELBAANS-BURGWAL. IV. *D.* V. *F.*
Mooren-ſteegje. I. *A.* 12.
Mooriaans-ſteeg. I. *D.* 5.
Moſtaardpots-ſteeg *of* Schuitmans-ſteeg. II. *B.* 9.
Mouthaan-ſteeg. VI. *C.* 50. b.
Mozes- en Aäron-ſtraat. I. *D.* 14.
Muggebeens-gang. III. *I.* 5.
MUIDER-GRAFT. VII *I.*
MUIDER-STRAAT. VII. *L.*

N.

Naaldenmaakers-gang. III. *B.* 6. a.
Nadorſt-ſteeg. I. *A.* 6.
Negelantiers-graft *en* ſtraat. *Zie* Egelantiers-graft *en* ſtraat.
NES. I *I.*
Neſſe. Zie NES.
Nieuwe Amſtelſtraat. VII. *F.* 8.
Nieuwe Bantammer-ſtraat. VI. *M.* 4.
Nieuwebrug-ſteeg. I. *K.* 22.
Nieuwe Doele-ſtraat. III. *D.* 1.
Nieuwe gang. VI. *C.* 29 c.
Nieuwe Hoefyzers-gang. III. *A.* 10. b.
Nieuwe Hoogſtraat. V. *A* 6.
Nieuwe Lelie-ſtraat. VI. *C.* 42.
Nieuwe Looijers-ſtraat. VII. *D.* 19. e.
Nieuwe Looijers-dwarsſtraat. VII. *D.* 19. e. †.
NIEUWENDYK. I. *M.* III. *L*
NIEUWE RAAPENBURGER-GRAFT. VII. *K.*
Nieuwe Spiegelſtraat. VII. *B.* 11.
NIEUWE TEERTUINEN. VI. *G.*
NIEUWE WAALS-EILAND. VI. *M.*
NIEUWE ZEEDYK. VII. *M.*
NIEUWE-ZYDS-AGTERBURGWAL. II. *D.* III. *B.*
Nieuwe-zyds Armſteeg. I. *D.* 26.
NIEUWE-ZYDS-VOORBURGWAL. I. *D.* II. *B.*

Nieuwe-graftje. V. *L.* 2.
Nieuwſtraat. I. *D.* 20.
Nieuwſtraat (Oude). III. *B.* 12. a.
Niezel I. *C.* 24.
Niezel (korte) *of* Blaauwe Lelie-ſtraat. II. *A.* 8.
Noorder-markt. VI. *C.* 48.
Noorder-ſtraat. VII. *D.* 19. d.
Noorder-dwarsſtraat. VII. *D.* 19. d. †.

O.

Olieſlaagers-gang. VI. *E.* 18.
Olieſlaagers-ſteeg. III. *G.* 3.
Onbekende Graftje. VII. *F.* 10.
Onkelboer-ſteeg. V. *A.* 5.
Ooſtenburg. VII. *P.*
Ooſtenburger-ſtraat (groote). VII. *P.* 2.
Ooſtenburger-ſtraat (kleine). VII. *P.* 1.
Ooſtenburger-dwarsſtraat. VII. *P.* 1. b.
Ooſterſche Kaai. V. *F.* 4.
Openhart-ſteeg. V. *N.* 4.
Oranje-ſtraat. VI. *C.* 50. a.
Osjes-ſpook-ſteeg. III. *B.* 14. a.
Oſſen-markt. VII. *F.* 6.
Oſſen-ſluis. III. *K.* 6.
Oude Braak. I. *D.* 25.
Oude-brugs-ſteeg. I. *B.* 7.
Oude-brugs-ſteeg. I. *K.* 20.
Oude Doele-ſtraat. II. *A.* 4.
Oude Hoefyzers-gang. III. *A.* 10. a.
Oude Hoogſtraat. III. *A.* 8.
Oude Kennis-ſteeg. II. *A.* 7.
Oude Kerks-Plein. I. *C.* 21.
Oude Lelie-ſtraat. V. *N.* 24.
Oude-Manhuis-Poort. III. *A.* 2.
Oude Nieuw-ſtraat. III. *B.* 12. a.
Oude Schans. IV. *D.* V. *F.*
Oude Spiegel-ſtraat. V. *N.* 15.
Oude-zyds-Agterburgwal. II. *C.* III. *A.*
Oude-zyds-Arm-ſteeg. I. *C.* 27.
Oude-zyds-Kapel-ſteeg. I. *K.* 13.
Oude-zyds-Kolk. III. *F.* 4.
Oude-zyds-Voorburgwal. I. *C.* II. *A.*
Oude-zyds-wyde-Kapel-ſteeg. III. *I.* 9.
Oven-ſteeg. *Zie* Gaapers-ſteeg.

P.

Paapenbroek-ſteeg. I. *A.* 16.
Paapenbrug ſteeg. I. *K.* 18.
Paarden-ſtraat. V. *M.* 8.
Paauwen-gang. VI. *F.* 6.
Palm-graft *of* Nieuwe Braak. VI. *E.* 8.
Palm-ſtraat. VI. *E.* 7.
Palm-dwarsſtraat. VI. *E.* 7. d.
Palm ſtraat (kromme). VI. *E.* 8. e.
Panaals-ſteegje. III. *C.* 19. a.
Parfumeerders-graft. Zie Paſſeerder-graft.
Parfumeerders-ſtraat. Zie Paſſeerder-ſtraat.
Paſſeerder-graft. VI. *C.* 29.
Paſſeerder-ſtraat. VI. *C.* 31.
Paſſeerder-dwarsſtraat. VI. *C.* 29. d.
Paternoſters-ſteeg. *Zie* Sleepers-ſteeg. I. *C.* 23.
Penſionaris-ſteeg *of* Stoute-haan-ſteeg. I. *D.* 6.
Pens- *of* Cellebroërs-ſteeg. I. *A.* 3.
Peper-ſtraat. V. *G.* 1.
Pieter Jakobsz-ſtraat. I. *C.* 6.
Pieter Jakobsz-dwarsſtraat. I. *C.* 6. a.
Plantaadje. VII. *K.* 1.
Plein (Haarlemmer-). VI. *D.* 34.
Plein (kleine). VII. *A.* 4.
Plein (Konings). V. *N.* 8.
Plein (Leidſche). VII. *E.* 2.
Plein (Weesper). VII. *E* 9.
Poort (Engelſche). I. *C.* 4.
Poort (Louwen-). I. *D.* 22. a.
Poort (Spanjaards- of Spanje's-). I. *D.* 20. a.
Poort (S. Pieters-). I. *A.* 5.
Poort (Turkſche Keizers-). VI. *C.* 35. b.
Poort (Waalen-Wees-). VI. *C.* 37. b.
Popius-ſteeg. Zie Paapenbroek-ſteeg.
Pottebakkers gang. V. *O.* 15.
Pottebakkers-ſteeg. II. *B.* 11.
Prinsen-Eiland. VI. *K.*
Prinſen-Eilands-dwarsſtraat. VI. *K.* 1.
Prinſen-gang. VI. *C.* 31. b.
Prinſen-gang. VI. *C.* 37. f.
Prinsen-graft. VI. *C.* VII. *D.*
Prinſen-graft (korte). VI. *E.* 19.
Prinſenhofs-gang. VI. *C.* 22.
Prinſenhofs-gang. VI. *C.* 36. f.
Prinſenhofs-ſteeg. II. *A.* 3.
Prinſen-ſtraat. VI. *B.* 15.
Pyl-ſteeg. I. *C.* 8.

R.

Raam-graft. V. *A.* 3.
Raam-graft (korte). V. *A.* 3. g.
Raam-ſteeg. III. *B.* 4.
Raam-ſtraat. VI. *C.* 28.
Raapenburg. V. *G.*
Raapenburger-graft (nieuwe). VII. *K.*
Raapenburger-ſtraat. VII. *L.* 4.
Ramskooi. I. *H.* 2.
Ratelwagts-ſteeg. VI. *C.* 45. i.
Raven-gang. V. *E.* 3.
Ravet-ſteeg. Zie Servet-ſteeg.
Reaalen-Eiland. VI. *L.*
Ree-ſtraat. VI. *B.* 12.
Regtervleugel van de S. Antonis-ſluis. V. *I.* 13.
Reguliers-graft. VII. *G.*
Reguliers-Breêſtraat. V. *M.* 1.
Reguliers-dwarsſtraat. V. *N.* 1. a.
Reguliers-dwarsſtraat (korte). V. *M.* 1. g.
Ridder-ſtraat. IV. *A.* 5.
Ridder-dwarsſtraat (eerſte). IV. *A.* 5. a.
Ridder-dwarsſtraat (tweede). IV. *A.* 5. b.
Roeters-burgwal. VII. *D.* 25.
Roeters-Eiland. VII. *E.* 11.
Rokin. I. *A.* III. *G.*
Romeins-Arms-ſteeg. V. *N.* 16.
Romeni-ſtraat, *Zie* Dubbelde Worſt-ſteeg. I. *B.* 2.
Roode Leeuwen-ſteegje. *Zie* Kromelleboog-ſteeg.
Rookoes-gang. VI. *H.* 5.
Roomolen- *of* Molen-ſteeg. V. *N.* 28.
Roosmaryn-ſteeg. II. *B.* 2.
Roozebooms-ſteeg. I. *L.* 9.
Roozebooms- *of* Rottige ſteeg. VI. *E.* 7. c.
Roozebooms-ſteegje. III. *L.* 1.
Roozen-graft. VI. *C.* 39.
Roozen-ſtraat. VI. *C.* 38.
Roozen-dwarsſtraat (eerſte). VI. *C.* 38. a.
Roozen-dwarsſtraat (tweede). VI. *C.* 38. b.
Roskam-ſteeg. II. *B.* 1.
Rotgans-gang. VI. *E.* 11.
Rotgans-ſteeg. VI. *H.* 1.
Rotteneſt. II. *A.* 9.
Rotterdammer-gang. VI. *C.* 13.
Rottige- *of* Roozebooms-ſteeg. VI. *E.* 7. c.
Run-ſtraat. VI. *B.* 10.
Rusland. III. *A.* 4.

S.

Salamanders ſteeg. V. *I.* 2.
Schaapenmarkt. III. *G. K.*
Schaapen-ſteeg. V. *M.* 1. f.
Schaapen-ſteeg. VI. *D.* 33.
Schaapen-ſteegje. III. *C.* 2. d.
Schaaven-gang. VI. *C.* 11.

Schager-gang. VI. *F.* 5.
Schans (Oude). IV. *D.* V. *F.*
Schiedammer-gang. VI. *F.* 7.
Schilders-ſteeg. V. *N.* 21.
Schippers-gang. VI. *C.* 20.
Schippers-graft. V. *G.* 3.
Schippers-ſtraat. VI. *M.* 5.
Schippers-ſtraatje. IV. *A.* 8.
Schollevangers-gang. V. *K.* 2. f.
School-ſteeg. Zie Zwarte hand-ſteeg.
Schoone Weespad. VI. *C.* 37. e. ‡.
Schoorſteenveegers-ſteeg. III. *B.* 5.
Schouten-ſteeg. I. *C.* 12.
Schreijers hoek. III. *F.* 3.
Schuitebooms-gang. VI. *C.* 43. f.
Schuitemaakers-gang. VI. *E.* 4. f.
Schuitevoerders-ſteeg. V. *M.* 3.
Schuitmans ſteeg *of* Moſterdpots-ſteeg. II. *B.* 9.
Servet-ſteeg. I. *C.* 10.
Singel *of* Koningsgraft. III. *C.* V. *N.*
S. Agnieten-ſtraat. II. *A.* 1.
S. Anne-ſtraat. I. *C.* 18.
S. Anne-Dwarsſtraat. I. *C.* 18. a.
S. Antonis-Breêstraat. V. *I.*
S. Cecilien-ſteeg. Zie Prinſenhofs-ſteeg.
S. Hieronimus-Hofje. VI. *C.* 48. b. ‡. *.
S. Jakobs-gang. VI. *E.* 4. k.
S. Jakobs-ſtraat. I. *D.* 24.
S. Jans-ſtraat. I. *C.* 13.
S. Jans-Vredehof. VI. *C.* 35. d.
S. Joris-ſteeg. III. *G.* 1.
S. Joris-ſtraat. V. *N.* 7.
S. Katrynen-Kloosters-gang. II. *A.* 2.
S. Lucien-ſteeg. I. *D.* 1.
S. Nikolaas-ſtraat. I. *D.* 18.
S. Olofs-Poort. I. *K.* 14.
S. Pieters-Poort. I. *A.* 5.
S. Pieters-ſteeg. I. *C.* 5.
S. Pieters-ſteeg. V. *M.* 1. c.
Slaagers-gang. V. *N.* 1. a. †††.
Sleepers-gang. VI. *C.* 8.
Sleepers-gang. VI. *C.* 34. g.
Sleepers-ſteeg. I. *C.* 23.
Sleepers-ſteeg. V. *M.* 5.
Slooterdyks-ſteeg. I. *D.* 7.
Slooterdyks-ſtraat. VI. *G.* 1.
Slootje. IV. *C.* 3. e.
Sloot-ſtraat. VI. *C.* 45. k. †.
Slyk-ſtraat. III. *A.* 3.
Smak-ſteeg. III. *C.* 17. c.
Smalle Pad. VI. *G.* 3.
Smids-ſteeg. III. *B.* 18.
Smids-ſteeg. IV. *A.* 11.
Smids-ſteeg. VI. *C.* 38. g.
Smids-ſteegje. IV. *B.* 1.
Snoekjes-graft. IV. *D.* 1.
Snoekjes-ſteeg *of* korte Hoog-ſtraat. IV. *D.* 1. b.
Spaarpots- *of* Spreeuwpots-ſteeg. I. *A.* 15.
Spaarpots-ſteeg. III. *B.* 11.
Spanjaards- *of* Spanjes-Poort. I. *D.* 20. a.
Spiegel-graft. VII. *D.* 17.
Spiegel-ſtraat. VII. *B.* 11.
Spiegel-ſtraat (Nieuwe). VII. *B.* 11.
Spiegel-ſtraat (Oude). V. *N.* 15.
Spinhuis-ſteeg. III. *A.* 5.
Spinhuis-ſteeg (korte). III. *A.* 6.
Spinhuis-dwars-ſteeg. III. *A.* 6. a.
Splintermaakers-gang. V. *M.* 12. c.
Spook-ſteeg. III. *B.* 14. a.
Spreeuwpots- *of* Spaarpots-ſteeg. I. *A.* 15.
Sprokkelbeurs-ſteegje. III. *B.* 8.
Spuij. I. *F.* III. *C.* 3.
Spykerboors-ſteeg. I. *D.* 10.
Spykermaakers-gang. V. *A.* 6. b.
Staal-ſtraat. V. *A.* 2.
Steenhouwers-ſteeg. I. *C.* 6. a. †.
Steenkoopers-gang. VI. *C.* 4.
Steenkoopers-gang. VI. *E.* 17.
Stil-ſteeg. II. *B.* 6.
Stoof-ſteeg. II. *A.* 5.
Storm-ſteeg. III. *E.* 1.
Storm-ſteeg (korte). III. *A.* 17.
Stoutehaan-ſteeg *of* Penſionaris-ſteeg. I. *D.* 6.
Stroomarkt. III. *C.* 17.
Stuivers-gang. I. *D.* 22. d.
Stuurmans-hofje. VI. *C.* 38. d.
Styſſel- *of* Kalfsvel-ſteeg. I. *A.* 2.
Suikerbakkers-ſteeg *of* Zak-ſteeg. I. *C.* 26.
Suikerbakkers-ſteeg. I. *D.* 21.
Suikerbakkers-ſteeg. IV. *A.* 3. b.
Suikerbakkers-ſteeg. V. *M.* 1. d.
Suikerbakkers-ſteeg. V. *M.* 9.

T.

Taan-ſtraat. VI. *L.* 1.
Taan-dwarsſtraat. VI. *L.* 2.
Tak-ſteeg. I. *A.* 8.
Teerketels-ſteeg. III. *B.* 13. a.
Teertuinen (Nieuwe). VI. *G.*
Teertuinen (Oude). I. *G.*
Terebinthyns-gang. VI. *C.* 36. d.
Texelsche Kaai. I. *H.*
Tichel-ſtraat. VI. *C.* 47. h.
Tooren-ſteeg. III. *B.* 10.
Treeft-ſteeg. V. *N.* 18.
Trompetters-gang. V. *A.* 4. b.
Trompetters- *of* Zoger-ſteeg. I. *C.* 20.
Trouwloos-ſteeg. Zie Haſſelaars-ſteeg.
Tuin-ſtraat. VI. *C.* 45.
Tuin-dwarsſtraat (eerſte). VI. *C.* 45. e.
Tuin-dwarsſtraat (tweede). VI. *C.* 45. h.
Tuin-ſtraat (kromme). VI. *C.* 46. h.
Turfdraagers-Agterhuis *of* gang. VI. *E.* 8. a.
Turfdraagers-Hofje *of* gang. VII. *D.* 4.
Turf-graft *of* Huiszitten-Burgwal. V. *D.*
Turfhok-ſteeg *of* Turkſche Keizers-ſteeg. I. *D.* 2.
Turfmarkt (Oude) III. *H.*
Turf ſteeg. V. *D.* 1.
Turkſche Keizers-Poort. VI. *C.* 35. b.
Turkſche Keizers-ſteeg *of* Turfhok-ſteeg. I. *D.* 2.
Twaalf-uurs-gang. VI. *C.* 44. c.

U.

Uilenburg. V. *K.*
Uilenburgs- *of* Agter-ſtraat. V. *K.* 2.
Uilenburgs-ſteeg. V. *E.* 1.
Utrechtſche Steigers-ſteeg. Zie Heremyten-ſteeg.
Utrechtſche-ſtraat. VII. *B.* 5. 14.
Utrechtſche-dwarsſtraat. VII. *D.* 22. a. b.

V.

Valken-ſteeg. I. *B.* 1.
Varken-markt. VII. *F.* 7.
Verwers-graft. V. *A.* 1. a.
Verwers-ſtraat. V. *A.* 2. b.
Vierwinden-ſtraat. VI. *L.* 3.
Vinken-buurt. VII. *L.* 4.
Vinken-ſtraat. VI. *C.* 50.
Violetten-ſtraat. VI. *C.* 46. e.
Viſch-ſteeg. I. *K.* 16.
Viſſchers-ſtraat. VI. *E.* 12.
Vlakke-veld. VII. *D.* 18. c.
Vlasblom-ſteeg. V. *N.* 14.
Vliegende-ſteeg. III. *B.* 3.
Vlooijenburg. V. *B.* 5.
Vlooijenburgs-dwarsſtraat. V. *B.* 4. b.
Vlooijenburgs-ſteeg. V. *C.* 1.

Voetboogs-ſtraat. III. C. 2. c.
Voorburgwal (Nieuwe-zyds-). I. D. II. B.
Voorburgwal (Oude-zyds-). I. C. II. A.
Vrede-hofje. VI. C. 41. b.
Vredenburgs-ſteeg. II. A. 9.
Vrouwen-gang. III. C. 2. a.
Vrouwen-ſteeg. I. B. 5.
Vuile Weespad. VI. C. 37. e. †.
Vygendam *of* Middeldam. I. I. 15.
Vyzel-graft. VII. D. 19.
Vyzel-ſtraat. V. N. 1.

W.

Waaigat (eerſte). I. K. 17.
Waaigat (tweede). I. K. 19.
Waaigat in de Zwaanenburg-ſtraat. V. B. 4. a.
Waaigat (eerſte) in de Raapenburger-ſtraat. VII. L. 4. a.
Waaigat (tweede) in de Raapenburger-ſtraat. VII. L. 4. b.
Waaigat aan de Nieuwe Vaart. VII. M. 2. c.
Waal *of* Oude Waal. IV. B.
Waale-Kerks-Plein. III. A. 7.
Waalen hoek. VI. C. 29. a.
Waalen-Wees-Poort. VI. C. 37. b.
Wagen-Plein by de Haarlemmer-Poort. VI. D. 34.
Wagen-Plein by de Leidſche-Poort. VII. E. 2.
Wagen-ſtraat. V. M. 11.
Wagen-ſtraat. VI. E. 24.
Wapen van Delfts-ſteegje. V. M. 10.
Warmoes-graft. V. N. 20.
Warmoes-straat. I. K.
Water. I. B.
Waterpoorts-ſteeg. III. E. 2.
Waterſcheeps-ſteeg *of* Hopkuil-ſteeg. II. B. 12.
Water-ſteeg. I. A. 9.
Water-ſteeg. V. A. 7.
Water-ſteeg. V. M. 1. h.
Weespad (ſchoone). VI. C. 37. e. ‡.
Weespad (vuile). VI. C. 37. e. †.
Weesper-Plein. VII. E. 9.
Weesper-ſtraat. VII. B. 16.
Weesper-veld. VII. C. 17. b.
Weſter-markt. VI. B. 13.
Weterings-ſtraat. VII. D. 18.
Weterings-dwarsſtraat (eerſte). VII. D. 17. c.
Weterings-dwarsſtraat (tweede). VII. D. 17. d.
Weterings-dwarsſtraat (derde), *of* Vlakke-veld. VII. D. 18. c.
Wieringer-ſtraat. VI. E. 13.
Windmolen-ſtraat. *Zie* Nieuwendyk.
Witte kelk-ſteeg. I. D. 4.
Wittenburg. VII. O.
Wittenburger-ſtraat (groote). VII. O. 1.
Wittenburger-ſtraat (kleine). VII. O. 2.
Wittenburger-dwarsſtraat (eerſte). VII. O. 1. c.
Wittenburger-dwarsſtraat (tweede). VII. O. 1. d.
Witte paards-ſteeg. IV. A. 10.
Witte-Voets-gang. VI. C. 43. e.
Wolven-ſtraat. VI. A. 3.
Wyde gang. VI. B. 15. a.
Wyde gang. VI. E. 6. c.
Wyde-Kapel-ſteeg. I. A. 11.
Wyde-Kerks-ſteeg. I. K. 7.
Wyde-Lomberds-ſteeg. I. A. 4.
Wyde ſteeg. II. B. 3.
Wyngaard-ſteegje. III. B. 7.
Wyngaard-ſtraatje. I. C. 28.

Y.

Y-Graft. V. H.

Z.

Zaaijers-gang. VI. B. 18.
Zak-ſteeg *of* Suikerbakkers-ſteeg. I. C. 26.
Zak-ſteeg, in de Spinhuis-dwars-ſteeg. III. A. 6. b.
Zak-ſteeg. IV. A. 3. b. †.
Zak-ſteeg. VI. C. 38. c.
Zandhoek. VI. L. 4.
Zand-ſtraat. V. A. 4.
Zand-dwarsſtraat. V. A. 3. d.
Zeedyk. I. G. 1. III. I.
Zeedyk (nieuwe). VII. M.
Zevenhuizen-gang. VI. C. 34. e.
Zilverſmids-gang *of* Kruimans-ſteegje. I. D. 22. c.
Zilver-ſteeg *of* Kuipers-ſteeg. I. C. 1.
Zoete naam Jezus-ſteegje. I. K. 6.
Zogers-ſteeg *of* Trompetters-ſteeg. I. C. 20.
Zoutkeets-graft. VI. G. 4.
Zoutkoopers-ſteeg. II. A. 9.
Zout-ſteeg. I. B. 3.
Zwaanen-Burgwal. V. B.
Zwaanenburg-ſtraat. V. B. 4.
Zwarte byl-ſteeg. III. B. 17.
Zwarte hand-ſteeg. I. D. 16.
Zwarte paards-ſteeg. I. D. 3.
Zwart-Lakens-ſteeg. I. C. 17.
Zwart-Lakens-ſteeg, *of* Azynmaakers-ſteeg. I. D. 9.

Overgang tot de beſchryving van den grond, waarop de Stad geſtigt is.

Tot hiertoe, hebben wy Amſterdam beſchouwd in zyne Opkomſt, Aanwas en verſcheiden' Vergrootingen. Doch 't zal niet ondienſtig zyn, de gelegenheid der Stad, in opzigt van den grond, daar zy op ſtaat, en de Landſtreek, die haar omringt, een weinig byzonderer dan in den aanvang van het *eerſte* Boek geſchied is, aan te wyzen.

De Stad legt, eigenlyk, aan het Noordeinde van Amſtelland, eene laage, moeraſſige, broek- en veenagtige Landſtreek in Holland, geheellyk uit Wei- of Veenland beſtaande. Het Veenland levert turf uit, en, daar 't uitgeveend is, waterplaſſen van meerder of minder uitgeſtrektheid. Het Wei- en Hooiland is verdeeld in verſcheiden' polders, die met kadyken omringd zyn, op welken watermolens ſtaan, die 't water uit dit laage Land opmaalen, en door menigvuldige togtſlooten loozen, in den Amſtel, in het Y en in de Haarlemmer-Meer. De Stad legt op deezen zelfden weeken, waterigen veengrond, die egter, buitens- en binnensdyks, nog eenigszins onderſcheiden is. Buitensdyks vindt men eerſt omtrent drie voeten harde klei, daarna tien of elf voeten veengrond, aan welken een korſt zit van derri, zynde eene loſſe, pypagtige ſtoffe, die, van 't veen geſcheiden zynde, op 't water dryft. Deeze derri-korſt is twee of drie voeten dik, en onder dezelve legt wederom klei, ter dikte van negentien, twintig en zelfs twee- of drie-entwintig voeten. De klei is dikker, naar gelang dat men verder Y-waards graaft, en onder deeze klei, vindt men, eindelyk, den harden zandgrond, in welken de paalen geheid worden, die de muuren van alle de huizen en gebouwen van Amſterdam draagen moeten. Binnensdyks, beſtaat de grond eerſt uit een voet of weinig meer loſſe aarde, die meeſt aangehoogd is uit meſt, vuilnis, zand en andere ſtoffen, toen hier nog vee geweid werdt. Onder deeze aarde, heeft de veengrond omtrent twaalf voeten dikte; daarna volgt de derri, het klei en het zand, even als op den buitendykſchen grond. Voorts, zyn de ſtraaten en erven binnen de Stad, met zand en veelerlei andere ſtoffen, zeer aangehoogd; welk aanhoogſel eerſt weggedolven moet worden, eer zig de eigenlyke grond van Amſtelland en Amſterdam, zo als dezelve hier beſchreeven is, ontdekken kan. 't Gebeurt dikwils, in 't graaven, dat de grond, die hier alomme water onder zig heeft, wanneer men omtrent de derri komt, ligter zynde dan het water, opdryft; zo dat men, ſomtyds, genoodzaakt is, de ligte aarde- of derri-korſt, tot op het water toe, door te zaagen, en aan ſtukken en brokken weg te voeren: 't welk, onder anderen, by 't graaven der nieuwe vaart op Kattenburg, geſchied is (*x*). Voorts, loopt, door een gedeelte der Stad, naar 't midden toe, een ſtrook van 't Muider-zand. De putten, die tot in deeze ſtrook gemaakt worden, leveren veel beter put- of pompwater uit, dan de putten, die men elders in de Stad vindt (*y*).

Van het water, welk, door de zelve, loopt.

Het water in de graften, die de Stad omringen en doorſnyden, is tegenwoordig, en ſedert lang, overal brak, en onbekwaam om gedronken te worden. Het meeſte pomp- of putwater is ook ſlegt. Men bedient zig, hierom, meeſt van regenwater, tot drank en ander gebruik, hebbende ieder huis een of meer bakken, waarin het water, uit gooten, die langs de daken leggen, en uit buizen, die langs de wanden of gevels der huizen loopen, gevangen en bewaard wordt. De Brouwers haalen het zoete water tot het brouwen van bier, den gewoonlyken drank hier ter Stede, van boven Weesp, uit de Rivier de Vegt.

Van de lugt, die 'er ingeademd wordt.

De waterige en moeraſſige grond, in en om Amſterdam, maakt de lugt aldaar, voor zulken, die 'er niet aan gewend zyn, meer of min zwaar en dampagtig. De graften, van welken de Stad doorſneeden wordt, geeven, inzonderheid by dampig en vogtig weder, ook een' onaangenaamen waasſem uit. Nogtans, bevindt men niet, dat 'er, het groot getal van ingezetenen in aanmerking genomen zynde, te Amſterdam, meer menſchen ſterven of ziek zyn dan in andere Steden van Holland.

Van de leevensmiddelen, die de omleggende en afgelegene Wateren en Landen aan de Stad verſchaffen.

De Amſtellandſche wateren, en de ſtroom de Amſtel inzonderheid, voorzien de Stad van veelerlei leevende Viſch, met naame van Aal, Snoek, Karper, Vooren, Braasſem, Zeelt, en vooral van ſmaakelyke Baars. Het Y en de Zuiderzee levert Both, Paaling en anderen Viſch uit. Uit de Noordzee, met naame over Wyk- en Egmond-op-Zee, wordt de Stad voorzien van Zeeviſch. De Amſtellandſche Veenen leveren der Stad een gedeelte van de turf, die hier verbrand wordt. Uit de Amſtellandſche Weiden, bekomt de Stad melk, eenige boter en eenige vetgeweide beeſten. Ook zyn 'er, omtrent Amſterdam, veele moestuinen aangelegd, welker gewas in de Stad vertierd wordt. Doch het grootſte gedeelte van haar onderhoud bekomt zy van veel verder. Veele aard- en boomvrugten krygt zy uit Kennemerland, uit

(*x*) *Zie* DOMSELAAR III. *Boek*, *bl.* 176.
(*y*) Dezelfde IV. *Boek*, *bl.* 47, 48.

uit Rynland, uit de Provincie van Utrecht, en uit Gelderland. Zy ontvangt haar meeste Boter uit Rynland, uit Delfland, uit Overyſſel, uit Groningerland, en vooral uit Friesland; om niet te ſpreeken van de uitlandſche Boter, die hier, onder de kleine Gemeente, en tot Scheepsgebruik vertierd wordt. De meeſte Kaas komt uit Rynland, de Krimpenerwaard en het Noorderkwartier van Holland. De Graanen, tot brood en andere ſpyze dienende, komen, voor 't grootſte gedeelte, uit Poolen, Pruiſſen, Pomeren, en van omtrent de Elve: voorts, van naderby, uit Vlaanderen, Gelderland, Friesland en andere nabuurige Provincien. Gooiland levert veel Boekweit aan Amſterdam. Wy ſpreeken niet van 't gene meer tot onderhoud van 't leeven, uit verren Lande, herwaards gevoerd wordt; om hier niet te verhandelen, 't gene hierna, in 't beſchryven van den algemeenen Koophandel van Amſterdam, te pas komen zal.

Ebbe en Vloed voor, en ook, hier en daar, in de Stad.

Het Y, welk Amſterdam Noordwaards beſpoelt, heeft gemeenſchap met de Zuider-Zee, die, tuſſchen de Hollandſche en Frieſche Eilanden door, gemeenſchap met de Noord-Zee heeft, waardoor veroorzaakt wordt, dat 'er, tweemaal in vierentwintig uuren, vloed en ebbe is, voor; en in de Graften, die buitensdyks leggen, ook binnen de Stad. By gewoone tyden, heeft men, als de Maan nieuw of vol is, het hoogſte water voor Amſterdam, des morgens en des namiddags ten drie uuren, en als de Maan in de kwartieren is, heeft men hier, op dezelfde uuren, het laagſte water. De afſtand tuſſchen deeze Stad en de reede van Texel, die op omtrent zeſtien mylen gerekend wordt, is oorzaak dat men hier het hoogſte water heeft, wanneer het, voor Texel, het laagſte water is.

Naaſtgelegen' Plaatſen om de Stad.

Tegen over Amſterdam ten Noorden, wordt het Y geſtuit door den Waterlandſchen Dyk, op en aan welken, in 't gezigt van de Stad, leggen de Dorpen Durgerdam, Schellinkwoude, Nieuwendam en Buikſloot.

Pampus.

Beneden Durgerdam, legt, aan den mond der Zuider-Zee, eene droogte, *Pamphuis* of *Pampus* genaamd, over welke, diepgaande Schepen, door *Kameelen*, zynde eene ſoort van platte Schuiten, die men eerſt vol water laat loopen, en naderhand ledig pompt, geligt worden. Keizer Karel de V. heeft, reeds in 't jaar 1544, bevolen, op 't Pampus geen ballaſt over boord te werpen (z).

Volewyk.

Tuſſchen Nieuwendam en Buikſloot, legt een ſtuk buitensdyks Land, de *Volewyk*, en oudtyds de *Voelwyk* genaamd (a), 't welk zo veel als *Vogelwyk* ſchynt te betekenen. Tot aan en op dit ſtuk Lands, ſtrekt zig de Vryheid der Stad te water uit. Zy heeft dit Land, al voor meer dan drie eeuwen, doen bedyken, en onderhoudt het nog wel met ſchoeijinge en paalwerk, om, door middel van het zelve, ſchuuring en diepte aan den Y-kant en voor de paalen te behouden. Ook zyn, op den hoek der Volewyk, een ſteenen Galg en eenige raden en ſtaaken geplaatſt; waar aan en op de lyken van misdaadigen, die met de dood geſtraft geworden zyn, gehangen en vaſtgemaakt worden.

Galgeveld.

Wat meer Noordweſtwaards, omtrent voor Buikſloot, legt nog een kleiner ſtrook buitensdyks Land, *de Nes*, en van ouds de *kaale Nes* geheeten. Dit Land wordt ook, door de Stad, met paalwerk onderhouden, hebbende zy, in het jaar 1662, niet willen gedoogen, dat die van Waterland, ſchoon eigenaars van 't Rietland tuſſchen de Nes en den Waterlandſchen Dyk, eene doorgraaving in het gemelde Rietland maakten (b). Het Y loopt, voorts, Noordweſtwaards, buiten de Vryheid van Amſterdam, tot in de *Wyker-Meer*, daar Holland op 't ſmalſt, en niet boven een uur gaans breed is.

De Nes.

Ten Zuiden van het Y, loopt de *Haarlemmer-* of *Spaarnedammer-Dyk*, die in de Stad aanvangt, en, door de Haarlemmer-Poort, daar dezelve van de Stads graft doorſneeden wordt, voortgaat, tot heel aan het Dorp Spaarnedam. Naaſt aan Amſterdam, binnen deezen Dyk, legt het Dorp *Slooterdyk*, een half uur gaans van de Stad ten Weſten.

Slooterdyk.

Een uur gaans ten Zuid-weſten van de Stad, legt het Dorp *Slooten*, niet verre van de *Haarlemmer-Meer*, die haar overtollig water looſt in 't Y, door drie zwaare Sluizen, op half weg tuſſchen Haarlem en Amſterdam, en door vier anderen, te Spaarnedam leggende, terwyl het, door den Dam aan den *Overtoom*, een half uur gaans van de Stad, aan den Heiligenweg gelegen, belet wordt, langs *den Schinkel*, in de *Heilige-wegs-* en *Koſtverlooren-Vaart*, en voorts in de Graften van Amſterdam te loopen.

Slooten.

Overtoom.

Het Dorp *Amſterveen* legt een uur gaans ten Zuiden van den Overtoom. Langs den Amſtel, is het eerſte Dorp, welk men, Zuidwaards van de Stad, ontmoet, het Dorp *Ouderkerk*, alwaar eene groote houten brug over den ſtroom legt. Ook hebben de Portugeeſche Jooden van Amſterdam, by dit Dorp, een

Amſterveen.

Ouderkerk.

Kerk-

(z) *Zie* Handv. *bl.* 352 [62].

(a) Handv. *bl.* 2, 337. [13, 15.]
(b) Handv. *bl.* 337. [341].

Kerkhof. Tuſſchen den Zeeburg of Diemer-Dyk en den Amſtel, omtrent een vierdendeel uurs van de Stad, legt de *Watergraafs-* of *Diemer-Meer*, die Amſterdam in eigendom toekwam (*c*); omtrent het jaar 1630, droog gemaakt werdt, en ſedert, met ſchoone Luſtplaatſen en Moestuinen, bezet is. Het Dorp *Diemen* en de buurt *Diemer-brug* leggen een weinig beoosten de Diemer-Meer. Tuſſchen de Meer en den Zeedyk ten Noordweſten, legt een klein Meertje of Braak, het *Nieuwe Diep* genaamd, welks water, door het Polderwater der Meer, en vooral door het Amſtellandſche water, zynde aangewaſſen, door de *Ypeſlooter-ſluis*, even boven *Jaap Hannes* gelegen, in 't Y geloosd wordt. Het gemeen Landshuis van het Hoog-Heemraadſchap van den Zeedyk ſtaat, tuſſchen de ſluis en de kleine buurt Jaap Hannes. *Ypeſloot* was ook eene buurt hier omtrent, die, door het inbreeken van 't Nieuwe Diep, weggeraakt is. Digter naar de Stad, op een' hoek van den Zeedyk, werdt, in 't jaar 1649, een ſteenen reduit opgeworpen, *Zeeburg* genaamd; doch twintig jaaren daarna, werdt dezelve wederom afgebroken, en eene Herberg in de plaats geſtigt, die nog den naam van *Zeeburg* draagt. Niet lang na 't ſtigten van de reduit, gaf de Stad verlof tot het opregten eener *Traankookerye*, digt aan Jaap Hannes, mids men daar geene andere waaren bergde, niet dan eigen ſpek kookte, en niet ſtookte met een' Ooſtenwind (*d*). Deeze Traankookery is nog in wezen. De Stad heeft, in 't jaar 1697, het onderhoud van den Dyk, tot aan de Traankookerye toe, alleen op zig genomen (*e*).

Water-graafs- of Diemer-Meer.

Diemen en Diemerbrug.

Nieuwe Diep.

Ypeſlooter ſluis.

Jaap Hannes.

Zeeburg.

Traankookery.

De voornaame Steden naaſt aan Amſterdam gelegen, zyn Haarlem ten Weſten, op den afſtand van drie uuren gaans, Leiden ten Zuidweſten, op den afſtand van agt uuren, en Utrecht ten Zuid-ooſten, insgelyks op den afſtand van agt uuren. Wy ſpreeken niet van Edam, Monnikendam en Purmerende in 't Noorderkwartier van Holland, noch van Weeſp, Naarden en Muiden in Gooiland, alle welke Steden ook op eenen kleinen afſtand van Amſterdam gelegen zyn, en dagelyks, zo wel als Haarlem en Leiden, Utrecht en anderen, met Zeil- en Trekſchuiten, bevaaren worden.

Naaſte Steden rondsom Amſterdam.

Amſterdam, welk, nevens de gantſche Heerlykheid van Amſtel, oudtyds, onder het Stigt van Utrecht behoord hadt, heeft, omtrent het einde der dertiende eeuwe, met het Graafſchap van Holland vereenigd geworden zynde, eerlang, zitting en ſtem ter Dagvaart van Holland gekreegen, onmiddelyk na de vier *Hoofd-* of groote *Steden*, gelykze ſomtyds genoemd worden (*f*), Dordrecht, Haarlem, Delft en Leiden, en bekleedt de *vyfde* plaats onder de Hollandſche Steden. Het oudſte blyk, my voorgekomen, dat Amſterdam de Dagvaarten, die gemeenlyk in den Haage gehouden werden, bygewoond heeft, en, nevens andere Steden, by 't verleenen van Graaflyke Brieven, gekend geworden is, vindt men, in eenen Brief van den vyfden January des jaars 1348 [1349], waarin de Hollandſche en Zeeuwſche Steden, die Hertog Willem den V. tot Graave inhuldigden, in deeze orde, worden opgenoemd: Dordrecht, Middelburg, Zierikzee, Geertruidenberg, Leiden, Delft, Haarlem, Alkmaar, *Amſterdam* en Oudewater (*g*). Ook heeft men eenen Brief van denzelfden Hertoge Willem van den jaare 1351, onder welken gelezen wordt: *Juſſu domini comitis. Per commune Conſilium Villarum Delf, Leyden*, AMSTELREDAM, *Alkemaer.* dat is „ Ten bevele van den Heere Graaf, by „ gemeenen raade der Steden Delf, Ley„ den, *Amſtelredam*, Alkemaer (*h*)". Doch wat laater komen hiervan overvloedige bewyzen voor, in oude ſtukken (*i*). Ook zal 't, in 't gevolg, te pas komen, hiervan nader te gewaagen.

Rang der Stad onder de Steden van Holland.

't Gene wy, tot hiertoe, van de Oudheid, Opkomſt, Aanwas en tegenwoordige Gelegenheid van Amſterdam te boek geſteld hebben, kan dienen om den Leezer voor te bereiden tot het beter verſtaan van de Hiſtorie der Stad, tot welke wy nu moeten overgaan.

(*c*) *Zie* Handv. *bl.* 338 [111].
(*d*) Reſol. Vroedſch. 10 *Sept.* 1650. *N.* 20. *f.* 116. *verſ.*
(*e*) Handv. *bll* 370.

(*f*) *Zie* eene Handveſt, *by* BALEN Dordrecht, *bl.* 522.
(*g*) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 1. MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 745.
(*h*) *Zie* Privileg. van Haarlem, *bl.* 35.
(*i*) *Zie*, onder anderen, MIERIS Charterb. III. *Deel*, *bl.* 426, 427.

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN

VAN

AMSTERDAM.

EERSTE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van de Opkomst der Stad af, tot op het jaar* 1334.

Historie der Stad Amsterdam

In het voorgaande EERSTE DEEL, hebben wy de opkomst en aanwas van AMSTERDAM beschouwd, en deszelfs tegenwoordige gelegenheid kortelyk aangeweezen. Nu gaan wy over tot de HISTORIE der Stad, die wy, van de vroegste tyden af, ophaalen, en tot digt aan den tegenwoordigen tyd toe, vervolgen zullen.

Onder de Regeering van den Huize van Amstel.

Wy hebben, in 't *eerste* Boek van 't eerste Deel, op waarschynlyke gronden, zo wy vertrouwen, getoond, dat het stigten van het Slot der Heeren van Amstel gelegenheid gegeven heeft tot den eersten aanbouw van eenige huizen, die naderhand *Amsterdam* geworden zyn. Wy hebben ook gezien, dat EGBERT VAN AMSTEL voor Stigter van dit Slot gehouden wordt. Hy bloeide in de twaalfde eeuwe; en, voor hem, vindt men geen gewag van iemant uit dit huis, uitgenomen van WOLFGER VAN AMSTEL, die, in brieven van de jaaren 1105 en 1126, gemeld wordt (*a*). De Heeren van Amstel waren, ten deezen tyde, *Leen-* en *Dienstmannen* des Bisschops van Utrecht: 't zy dat zy eenige ampten uit zynen naame bekleedden; 't zy dat zy eenige goederen van hem ter leen hielden. *Wolfgert*, *Schout van Ameſtelle*, wordt, in den aangehaalden brief van 't jaar 1105, geteld onder de *Servientes Eccleſiæ* of *Dienstmannen der Kerke*. Egbert van Amstel draagt, in eenen Brief van den jaare 1156, die in de Domkerke te Utrecht bewaard wordt, en waarvan my een affchrift ter hand gekomen is, den naam van *Miniſterialis Beati Martini*, dat is, *Dienstman van S. Maarten*, aan wien de Utrechtsche Hoofdkerk gewyd was. De Brief is, door Keizer Fredrik den I., gegeven, en by den zelven worden zekere goederen, in *Brunthesloithe*, in *Hurſceldrecht*, in *Wiſepe*, in *Curtevenne* en elders, op welken Egbert regt voorgewend hadt, toegeweezen aan het Kapittel van S. Maria te Utrecht (1). In eenen anderen Brief van den jaare 1172, die my, uit het Kapittel der S. Jans Kerke, ter hand gekomen is, wordt Egbert van Amstel ook onder de *Dienſtmannen* [*Miniſteriales*] *des Biſſchops* gerekend.

Twist der Heeren van Amstel met de Bisschoppen van Utrecht.

't Blykt, uit egte stukken, dat Egbert van Amstel, meer dan eens, met de Bisschoppen van Utrecht, zyne Leenheeren, overhoop gelegen heeft; 't zy dat hy, gelyk men hem beschuldigde, zyn gezag, ten nadeele zyns Leenheers, te zeer zogt uit te breiden; 't zy dat de Leenheer meer vorderde dan hem toekwam. Egbert van Amstel hadt reeds met Bisschop *Herbert*, die den Utrechtschen Stoel van 't jaar 1139 tot het jaar 1150 hadt bekleed, verschil gehad. Doch 't was bygelegd. De twist verrees wederom, na dat *Godefrid van Rheenen*, in 't jaar 1156, tot de Bisschoppelyke waardigheid verheeven geworden was. Godefrid was dapper uit den aart, en ontzag zig niet, de wapenen op te vatten, om de regten der Kerke te verdedigen tegen 't gene hy de geweldenaaryen der Leenmannen noemde. Hy was inzonderheid gestoord op Heere Egbert, die hem de inkomsten uit Amstel en het omgelegen Land onthieldt, onaangezien hy 'er een gegrond regt op oordeelde te hebben. Hy daagde Egbert voor zyne Vierschaar, en bande hem, eerlang, ten Lande uit. Egbert vervoegde zig, naar 't schynt, ten Keizerlyken hove, daar hy even weinig gehoor vondt. Keizer Fredrik de I. verklaarde hem schuldig aan gekwetste Keizerlyke Majesteit, en deedt hem in den Ryksban. Eindelyk

Verdrag.

(*a*) *Apud* BUCHEL. *ad* HEDAM *p.* 145, 153.

(1) *Zie* den Brief *in de* Bylaagen *Lr.* A. en vergelyk daarmede eene andere uitgaave, in MIERIS *Charterb.* I. Deel, bl. 103.

delyk, werdt 'er, door bemiddeling van Filips, Aartsbiſſchop van Keulen, onder wien het Bisdom van Utrecht ſtondt, en die, van 't jaar 1167 tot het jaar 1191, in't bewind geweeſt is, een verdrag getroffen, tuſſchen Biſſchop Godefrid en Heere Egbert, omtrent op gelyken voet, als de overeenkomſt, die ten tyde van Biſſchop Herbert gemaakt geweeſt was. „ De Heer van Amſtel beloofde alles, wat „ hy zig, te vooren, in den gantſchen om- „ trek zyns Lands, naar Leenregt, toege- „ eigend hadt, aan den Biſſchop te zullen „ afſtaan, om het, voortaan, als 's Bi- „ ſchops Stedehouder [*in Officium Villica- „ tionis*] te bezitten; gelyk een zyner Zoo- „ nen, *Gysbrecht* naamlyk, het ook, na zy- „ nen dood, bezitten zou, mids hy zyn „ ampt wel waarname, en den Biſſchop „ getrouw bleeve. Doch het Moeras *Ben- „ delmerbruc* [waarſchynlyk de *Bylemermeer*] „ met het gene 'er toe behoorde, en de „ helft der tienden in *Wispe* [Weesp], die „ Egbert zig, naar 't oordeel des Biſſchops, „ ten onregte toegeëigend hadt, moeſt hy, „ voor altoos, aan de Utrechtſche Kerke „ overgeeven (*b*)." Men weet niet, wanneer deeze overeenkomſt getroffen werdt. Doch zy moet, voor 't midden des jaars 1176, geplaatſt worden, alzo 'er, in 't Kapittel van S. Maria te Utrecht, een brief van dien tyd wordt bewaard, by 't geeven van welken, niet Egbert, maar GYSBRECHT VAN AMSTEL, zyn Zoon, tegenwoordig is geweeſt: waaruit af te neemen is, dat Egbert toen reeds overleeden geweeſt zal zyn. Ik vermoed ook, dat de overeenkomſt, van welke wy ſpreeken, na 't jaar 1172 geſlooten is, om dat Egbert, in dat jaar, nog als getuige geſtaan heeft over eenen Brief van Biſſchop Godefrid, die in 't Kapittel der S. Jans Kerke te Utrecht beruſt: waaruit volgt, dat de twiſt tuſſchen den Biſſchop en Egbert van Amſtel toen nog niet op 't hevigſt geweeſt kan zyn, en derhalve, eerſt naderhand, bygelegd is. Ik plaats de overeenkomſt dan tuſſchen de jaaren 1172 en 1176.

Of Amſterdam, in de twaalfde eeuwe, in wezen, en in dit Verdrag begreepen geweeſt zy.

Wy zien, uit dezelve, dat Egbert regt oefende over Amſtel, over de Bylemermeer, en in Weesp. Doch wy zien niet, dat de plaats, die naderhand *Amſterdam* genoemd is, reeds in wezen was, en deel hadt aan 't gene 'er geſlooten werdt. Zo Egbert van Amſtel egter, gelyk de overlevering wil, het Slot geſtigt heeft, welk het begin aan Amſterdam gegeven heeft, kan het zeer wel zyn, dat 'er thans, omtrent dit Slot, reeds eenige wooningen geſtaan hebben, die naderhand Amſterdam geworden zyn. De bewooners derzelven zullen zig dan ook hebben moeten voegen, naar de nieuwe ſchikking op de Regeering, die, by de overeenkomſt, van welke wy ſpreeken, gemaakt was.

Gysbrecht van Amſtel ſteekt zig in den twiſt in Holland, over de Regeeringe.

Weinige jaaren verliepen 'er maar, of Gysbrecht van Amſtel, Zoon en Opvolger van Egbert, ſtak zig in den twiſt, die, in 't nabuurig Holland, welk door Graaven geregeerd werdt, ontſtaan was. *Dirk den VII.*, Graave van Holland, in 't jaar 1203, overleeden zynde, zogt 's Graaven Weduwe, Vrouw *Aleid*, de Graaflyke Regeering te doen opdraagen aan haare Dogter *Ada*, die zy met *Lodewyk*, Graave van Loon, in de egt hadt doen treeden. Eenige Edelen hielden haare zyde. Doch eenige anderen zogten 't Graafſchap te verzekeren voor *Willem*, Broeder van den overleeden Graave. Zy kreegen de Kennemers aan hunne koorde, die zig ſterk maakten om Vrouw Aleid en de jonggetrouwden, terwyl zy den Maandelykſchen Lykdienſt voor den afgeſtorven Graave, te Egmond, zouden komen bywoonen, te overvallen en in hegtenis te neemen. Doch Vrouw Aleid en het Paar kreegen kennis van den toeleg te Haarlem, en beſlooten, terſtond, zig te bedienen van de aanbieding van den Heere Gysbrecht van Amſtel, die aannam, het Vorſtelyk huisgezin te ſchepe uit Holland, en naar de Stad Utrecht te voeren. 't Gelukte; ſchoon de buuren van Aalsmeer en Osdorp de vlugtenden dagten te onderſcheppen (*c*). Hoe, ſedert, uit deeze oneenigheid, een felle kryg in Holland ontſtondt, tuſſchen de Graaven Lodewyk van Loon en Willem van Holland, waarin de eerſte door den Biſſchop van Utrecht geholpen werdt, en de laatſte, eindelyk, de overhand behieldt, ſtaat ons hier niet te verhaalen; alzo niet blykt, dat de Heer van Amſtel eenig verder deel genomen hebbe in den Hollandſchen tweeſpalt.

De Amſteldyk wordt doorgeſteken, en 't Slot te Amſtel verbrand door de Kennemers. 1204.

Ondertuſſchen, hadt de hulp, aan het Graaflyk huisgezin beweezen, hem, in 't jaar 1204, eenen inval der Kennemeren op den hals gehaald. *Wouter van Egmond* en *Albrecht Banjaard van Brederode*, aan welken Graaf Willem 't bevel over de Kennemers hadt toevertrouwd, voerden dit volk, te ſchepe, waarſchynlyk langs de Haarlemmer Meer en Schinkel, naar Amſtelland; deeden den dyk langs den Amſtel, vermoedelyk aan de weſtzyde, doorſteeken, en de landeryen in Amſtelland onder water zetten; 't welk de opgezetenen, van eenige U-

(*b*) *Vide* BUCHEL. *ad* HEDAM *p.* 175.

(*c*) WILHELM. PROCURAT. *ad ann.* 1203 & 1204.

Utrechtſche knegten geholpen, vergeefs hadden gezogt te voorkomen. De Kennemers, door den uitſlag hunner onderneeminge aangemoedigd, liepen de Amſtellandſche Veenen af, alles alomme ledig plonderende en plat brandende. Zy ontzagen zelfs het deftig Slot van Heere Gysbrecht niet; maar ſtaken 'er den brand in, en offerden ook den Appelboomgaard, die by het Slot ſtondt, op aan de vlamme (*d*). Wy hebben, voorheen (*e*), getoond, dat dit Slot, naar alle waarſchynlykheid, beweſten den Amſtel, op of aan den dyk, omtrent op de hoogte der Oude- en Paapenbrugge, geſtaan heeft. Of de huizen omtrent dit Slot, die 't beginſel aan Amſterdam gegeven hebben, by gelegenheid van deezen inval, ook eenigen overlaſt hebben geleeden, blykt nergens, hoewel 't niet buiten waarſchynlykheid is. De woedende Kennemers, voortgerukt naar Muiden en Weesp, welke Steden ook onder Heere Gysbrecht ſtonden, leidenze beide, insgelyks, aan koolen, en ſtroopten de Vegt langs, tot aan Breukelen toe (*f*). De vyandelykheden eindigden niet volkomenlyk, dan na dat 'er, in 't zelfde jaar 1204, een Verdrag tuſſchen Biſſchop *Dirk van der Aare* en Graave Willem getroffen was. By dit Verdrag, werdt, onder anderen, vaſtgeſteld „ dat de Ste„ dehouders [*Villici*] eerſt hunne ampten „ van den Biſſchop, en daarna van den „ Graave zouden komen ontvangen, en den „ eed van getrouwheid aan beide afleg„ gen (*g*)." De Heer van Amſtel, die, gelyk wy gezien hebben, ook Stedehouder des Biſſchops was, geraakte, in gevolge van dit Verdrag, ook in eenige afhangkelykheid van den Graave van Holland. Ook droeg hy Graave *Floris den IV.*, in 't jaar 1231, zyn ſteenen huis te Utrecht op, en ontving het wederom van hem ter leen (*h*); door welke handeling, hy tot hulde en manſchap aan den Graave van Holland verbonden werdt. In 't jaar 1225, was hem, daarentegen, het Geregt van Muiden, Weesp en Diemen, welk hy, te vooren, met *Henrik van Velde* in gemeenſchap bezeten hadt, door Biſſchop *Otto den II.*, alleen opgedraagen (*i*). Maar ten opzigte van *Nardingherland*, ſedert *Gooiland* genaamd, welk hy, door gunſt van de Abtdiſſe van Elten, bezat, hadt hy, in 't jaar 1224, verklaard, dat zyne erfgenaamen geen regt altoos op het zelve hebben zouden, dan 't gene hun, door de gemelde Abtdiſſe, zou gegund worden (*k*). In eenen Brief van den jaare 1252, vind ik gewaagd van eenen Gerard van Amstel, Ridder, en van eenen *Gysbrecht, Jongkheer van Amſtel*, welke laatſte ik vermoed, dat, naderhand, Heer van Amſtel geworden is. Hy wordt, by veelen, Gysbrecht de II. genoemd.

Het leggen van eenen dam in den Amſtel geeft den naam aan Amſterdam.

Terwyl de Heerlykheid van Amſtel dus van Heer veranderde, was het Slot der Heeren van Amſtel, welk, in 't begin deezer eeuwe, verwoeſt geworden was, wederom opgebouwd, zonder dat men weet, door wien of wanneer. De huizen omtrent dit Slot waren ook zo zeer toegenomen in getal, dat zy reeds eene bekwaame buurt of gehugt uitmaakten, aan welk het leggen van eenen dam in den Amſtel, een ſtuk wegs boven het Slot, eerlang den naam van *Amſterdam* gaf; onder welken naam, de plaats, zekerlyk, in 't jaar 1275, bekend geweeſt is.

Oorlog tuſſchen Gysbrecht van Amſtel en Biſſchop Henrik van Vianden.

Doch voor deezen tyd, was Gysbrecht de II. wederom in moeilykheid geraakt met *Henrik van Vianden*, Biſſchop van Utrecht, die *Gozewyn van Amſtel*, wien men genoodzaakt hadt afſtand te doen van de Biſſchoppelyke waardigheid, in 't jaar 1250, opgevolgd was. De ſtap, tot welken men Biſſchop Gozewyn gedrongen hadt, ſmertte zynen Bloedverwant, Gysbrecht, zo zeer, dat hy, zig met *Otto*, Graave van Gelder, en *Herman*, Heere van Woerden, verbonden hebbende, Biſſchop Henrik den oorlog aanzeide. Men deedt elkanderen, wederzyds, alle mogelyke afbreuk. Amſtelland, en veelligt ook Amſterdam leeden veel by deeze gelegenheid. Doch partyen raakten, eerlang, in een hevig gevegt, buiten de Weerdpoort van Utrecht. De Heeren van Amſtel en Woerden kreegen de nederlaag, en werden gevangkelyk binnen Utrecht gevoerd; doch eerlang, op de voorſpraak van *Willem*, Roomſch Koning en Graaf van Holland, wederom op vrye voeten geſteld (*l*).

Vrede. 1257.

Het duurde egter tot in 't jaar 1257, eer de Vrede, tuſſchen den Biſſchop ter eener, en *Floris*, *Voogd van Holland*, en Broeder van Koning Willem, die toen reeds dood was, en Gysbrecht van Amſtel met de zynen ter anderer zyde, getroffen werdt. *Guy*, Graaf van Vlaanderen, en Otto, Graaf van Gelder, met welken laatſten, de Biſſchop reeds te vooren verzoend was, bewerkten deeze Vrede. Zy werdt, te Bodegrave, op S. Odulfs-dag, dat is, den twaalfden Juny des gemelden jaars, ge-

(*d*) Wilhelm. Procurat. *ad ann.* 1204. *p.* 491.
(*e*) I. *Deel*, I. *Boek*, *bl.* 5.
(*f*) Melis Stoke *in* Ada, *bl.* 68.
(*g*) *Vidend.* Heda *p.* 188.
(*h*) *Uit* een Afſchrift van 't Oorſprongkelyke.
(*i*) *Vidend.* Matthæus de Jure Gladii. *p.* 424.
(*k*) *Vide* Matthæi Anal. *Tom.* III. *p.* 465.
(*l*) Beka *p.* 84, 85. Heda *p.* 214.

getekend. Men kwam overeen „ dat de „ wederzydſche gevangenen geſlaakt zou„ den worden, tegen voldoening der kos„ ten; dat Gysbrecht van Amſtel en de zy„ nen den Biſſchop een duizend ponden be„ taalen zouden; welke ſomme hun egter „ door den Biſſchop gunſtiglyk zou worden „ kwytgeſcholden. Dat zy, wyders, ten „ getale van vyfhonderd, ontſchoeid en in „ wollen kleedinge, den Biſſchop, ten naaſt„ aanſtaanden Zondage, in de S. Maartens „ Kerke van Utrecht, knielende om ver„ giffenis zouden komen bidden; die hun „ ook, terſtond, verleend zou worden. Dat „ Gysbrecht van Amſtel en *Gysbrecht van* „ *Goye*, een Stigtſch Edelman, die Amſtels „ zyde gehouden hadt, den eed van ge„ trouwheid aan hunnen Heere, den Biſſchop, „ van nieuws, zouden afleggen; en dat de „ eerſte de agterſtallen der Biſſchoppelyke „ inkomſten getrouwelyk voldoen zou (*m*)." Gysbrecht won, na het treffen van deeze Vrede, het vertrouwen des Biſſchops zo zeer, dat hy, in 't jaar 1265, verkooren werdt, tot eenen der Zegsmannen van 's Biſſchops zyde, om de geſchillen, die tusſchen de Gelderſchen en Stigtſchen ontſtonden, af te doen (*n*).

Opſtand der Kennemeren tegen 's Lands Edelen.

Doch omtrent het jaar 1268, geraakte hy in nieuwe moeite, ter gelegenheid van den opſtand der Kennemeren, die de minderjaarigheid van Graave *Floris den V.* waarnamen (*o*), om 's Lands Edelen den klem der Regeeringe uit de handen te wringen. Zy hadden zig met de Weſtfriezen en Waterlanders verbonden, en vielen eerſt aan op de adelyke ſloten in Kennemerland, die gedeeltelyk bemagtigd en vernield werden. Toen rukten zy in Amſtelland; 't zy dat de oude wrok tegen den Huize van Amſtel nog niet verſtorven was, 't zy dat zy, op hunnen togt, geene ſterkten agter de rugge laaten wilden. De ingezetenen van Amſterdam, daar nu reeds eenige Koophandel was, leeden vry wat, ter gelegenheid van deezen inval. Gysbrecht, zig onmagtig bevindende om den woeſten hoop te ſtuiten, ſloot een Verdrag met de Kennemers, en liet zig tot hunnen Hoofdman aanſtellen. Zyn toeleg was, zig van de magt, die hem toevertrouwd werdt, te bedienen, om zyne byzondere vyanden in 't Stigt aan te taſten, en te beteugelen. Eerſt trok hy voor 't Slot *Vreêland*, welk Biſſchop Henrik, ter gedagteniſſe, naar alle waarſchynlykheid, van de Vrede des jaars 1257, geſtigt hadt.

Zy rukken in Amſtelland en Amſterdam.

Gysbrecht ſtelt zig aan hun hoofd, en trekt naar Utrecht.

Doch hy belegerde dit Slot vergeefs. Hy voerde de Kennemers, vervolgens, voor Utrecht, daar de Gemeente, op hunne aankomſt, eene geheele verandering maakte in de Regeering, die, ſedert, uit en door de Gilden, verkooren werdt. Ook ſloot zy een Verbond met de Kennemers, die hierop aftrokken, en de Sloten van *Gysbrecht van Abkoude*, *Willem van Ryzenburg* en *Huibert van Viane*, byzondere vyanden des Heeren van Amſtel, ten gronde toe verdelgden. Vervolgens, lieten zy zig, door Heere Gysbrecht, overhaalen, om te rug te keeren naar Kennemerland, en 't beleg te ſlaan voor Haarlem, binnen welke Stad, de voornaamſte Kennemer Edelen geweeken waren. Doch *Jan Perſyn*, Heer van Waterland, en een deezer Edelen, vondt middel om hen het beleg te doen opbreeken. Hy reedt heimelyk ter Stad uit, maakte zig meeſter van eenige agtergebleeven' wagenen der Kennemeren, en ſtak den brand in eenige Kennemer Dorpen. De belegeraars, de vlam hunner wooningen agter zig ziende opgaan, verlieten de Stad, en keerden naar huis. Biſſchop *Jan van Naſſau*, van den Graave van Gelder geholpen, trok, ſedert, ook voor Utrecht, en werdt eindelyk meeſter van de Stad, by verraſſing. Men verdreef de nieuwe, en herſtelde de voorige Regenten; doch de eerſtgemelden kwamen, na verloop van eenigen tyd, heimelyk in de Stad, en verwekten nieuwe beroerte, die niet geſtild werdt, dan na dat *Nikolaas van Kats*, met vyfhonderd man in de Stad gekomen zynde, de ruſt herſteld, en de Regeering naar zynen zin geſchikt hadt. Sommigen ſchryven, dat deeze Heer van Kats Voogd was van Floris den V. Graave van Holland (*p*). Vaſt gaat het, ten minſte, dat hy diep in deszelfs gunſt ſtondt (*q*). 't Schynt, dat de vyandelykheden der Kennemeren, ondertuſſchen, een einde genomen hadden. Ook mag men vermoeden, dat Gysbrecht van Amſtel zig met den Biſſchop van Utrecht zal hebben bevredigd; en zal hy, by deeze gelegenheid, het Slot te Vreêland in pandſchap verkreegen hebben (*r*), welk men weet, dat hy, weinige jaaren laater, bezeten heeft. De opſtand der Kennemeren hadt, midlerwyl, Graave Floris den V. gelegenheid gegeven, om zyn gezag uit te breiden in 't Stigt. Nikolaas van Kats hadt zig, gelyk wy gezien hebben, ten dienſte van Graave Floris, niet alleen meeſter

Uitſlag zyner onderneeminge.

(*m*) *Uit* een Affchrift van 't Oorſprongkelyke. *Zie ook* MIERIS Charterb. I. *Deel*, *bl.* 319.
(*n*) *Uit* een Affchrift van den Oorſprongkelyken Brief.
(*o*) HEDA *in* Joanne I. *p.* 212.
(*p*) BEKA *p.* 92, 93. HEDA *p.* 212. *Zie ook* Ongen. Klerk, *bl.* 142 *enz.*
(*q*) *Zie* MIERIS Charterb. I. *Deel*, *bl.* 363, 383, 388.
(*r*) BEKA *p.* 95. *Zie ook* MIERIS Charterb. I. *Deel*, *bl.* 399.

ter gemaakt van de Regeering te Utrecht; maar Gysbrecht van Amſtel was, reeds in 't jaar 1270, tot 's Graaven Raad aangenomen (*s*): en op den vyfentwintigſten July des jaars 1274, ſloot de Graaf een Verbond van Vriendſchap met de Stad Utrecht, en met den *Raad en gezwooren' gemeente* [*Concilium & Univerſitas Conjuratorum*] van Muiden, Amſtel, Mydrecht en Loenen (*t*). Biſſchop Jan van Naſſau zelf zag zig verpligt, om alle zyne nog openſtaande geſchillen met Gysbrecht van Amſtel te onderwerpen aan de uitſpraak des Graaven van Holland (*v*).

Verbond der Amſtellanderen met Graave Floris den V.

Men zou hier konnen onderzoeken, of Amſterdam zig ook begeven hebbe in het Verbond, welk die van Amſtel onder anderen, in 't jaar 1274, met Graave Floris maakten. En ſchoon men hier van geen duidelyk bewys vindt, is het my egter ten hoogſte waarſchynlyk. Het oudſte Privilegie, welk Amſterdam heeft, is, den zeventwintigſten October des jaars 1275, door Graave Floris den V., gegeven: doch dit zou, vermoedelyk, ten deezen tyde, niet geſchied zyn, zo Amſterdam zig gehouden hadt buiten het Verbond, welk, door 't Land van Amſtel, met den Graave van Holland gemaakt was. Biſſchop Jan van Naſſau hadt ook aan Jan Perſyn, Heere van Waterland, zo 't ſchynt, in erkentenis van den dienſt, door hem in 't verdryven der Kennemeren beweezen, *met bewilliging van Graave Floris*, eenig regt over Amſterdam, in eenen Brief van den jaare 1285, *de gifte van Amſtelredamme* genoemd (*w*), met zekere *huizen*, *ſterkten* en andere goederen, opgedraagen (*x*). Waarſchynlyk is dit regt het regt van *Heerlykheid* geweeſt, welk de Biſſchop, met 's Graaven toeſtemming, Heere Gysbrecht, wiens goederen verbeurd geagt werden, benomen, en Heere Jan toegeweezen heeft: en mogelyk is hieruit ontſtaan, dat Gysbrecht, in zekere Handveſt van Jan Perſyn, in den jaare 1275, aan die van Waterland gegeven, met nadruk, *Heer van Amſterlandt*, niet *Heer van Amſtel* genoemd wordt (*y*); alzo *Amſterdam*, welk tot de Heerlykheid van Amſtel plagt te behooren, ten dien tyde, eenen anderen Heer hadt. Doch van den juiſten tyd en wyze deezer opdragt is my, tot nog toe, geen egt beſcheid voorgekomen. 't Zy ons genoeg, dat Jan Perſyn eenig regt in of over Amſterdam gehad heeft, en dat hem dit, met bewilliging des Graaven van Holland, opgedraagen geweeſt is. En hieruit volgt klaarlyk, dat Amſterdam mede in het Verbond van Vriendſchap met Graave Floris den V. begreepen is geweeſt.

Waarin Amſterdam zig ook ſchynt begeven te hebben.

Jan Perſyn wordt Heer van Amſterdam.

Het oudſte Privilegie van Amſterdam, waarvan wy terſtond gewaagden, verdient, ondertuſſchen, wel, dat wy 'er eenige aanmerkingen over maaken. Het luidt aldus:

Amſterdam verkrygt het oudſte Privilegie van tolvryheid.

Florentius *Comes Hollandiæ univerſis præſentes litteras inſpecturis Salutem. Noverit univerſitas veſtra quod nos homines manentes apud amſtelredamme in reſtitutionem damnorum quæ nos et homines noſtri ipſis fecimus abhinc deinceps ab omni exactione noſtri telonii cum bonis ſuis propriis quæ deducent ſeu deducunt per totam terram noſtram duximus eximendos. In cujus rei teſtimonium præſens ſcriptum ſigillo noſtro fecimus communiri. Datum apud Leyden dominica ante diem Simonis et judæ Apoſtolorum anno Domini milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo quinto.*

Onder aan hangt 's Graaven zegel in wit waſch, aan een enkelen franchynen ſtaart, vertoonende den Graaf te paarde, zonder helm, met een ſperwer op de hand.

Dat is, volgens eene oude overzetting:

Florens grave van Hollant doen condt ende kenlic allen Luden, dat wy onſen Luden van Aemſtelredamme overmids een verſettinge hoirre ſcade die wy ende onſe Lude hem ghedaen hebben. Soe gheven wy hem tollenvry te varen mit horen eyghen goeden wair dat ſy in onſen Lande varen of keren. In oirkonde der wairheyt ſoe hebben wy deſen brief bezegelt mit onſen Zegele. Gegeven tot Leyden des Sonnendages voir ſinte Symons ende Juden dach Apoſtolen, Int Jare ons heren Mcc en Lxxv.

Aanmerkingen over het zelve.

1. In de *eerſte* plaats, merken wy kortelyk aan, dat dit Privilegie, gelyk veele anderen van deezen tyd, te Leiden gegeven is, alwaar Graaf Floris zig, in zyne jeugd, veel ſchynt opgehouden te hebben. Ook houdt men voor zeker, dat hy aldaar gebooren is (*z*). De Feeſtdag der Apoſtelen Simon en Judas komt op den agtentwintigſten October, en de Zondag voor den zelven, viel, in 't jaar 1275, op den zeventwintigſten.

2. Floris de V., Graaf van Holland, de ſchenker van dit Privilegie, begon zig, gelyk wy gezien hebben, ten deezen tyde, wel toe te leggen op het uitbreiden van zyn gezag in 't Stigt van Utrecht; doch hy was nog geen Heer van Amſtelland of Amſterdam. Hierom noemt hy de Amſterdammers niet *Homines noſtros*, dat is, *onze Luiden*; maar blootelyk *Homines manentes apud Am-*

(*s*) *Zie* Mieris Charterb. I. *Deel*, *bl.* 352.
(*t*) *Zie* Mieris Charterb. I. *Deel*, *bl* 375, 375.
(*v*) *Zie* Mieris Charterb. I. *Deel*, *bl.* 376.
(*w*) *Zie*, onder anderen, Mieris Charterb. I. *Deel*, *bl.* 460.
(*x*) *Zie* Mieris Charterb. I. *Deel*, *bl.* 423.
(*y*) *Zie* Mieris Charterb. I. *Deel*, *bl.* 379.

(*z*) Orlers Leyden, *bl.* 298.

Amſtelredamme, dat is, *de Luiden woonende te Amſtelredamme.* 't Is een misſlag in de aangehaalde oude overzetting, dat aldaar, voor *homines*, *onſen Luden* gelezen wordt.

3. Amſterdam ſchynt, ten deezen tyde, ook nog geene Stad geweeſt te zyn. Immers Graaf Floris geeft zulks, nergens door, te kennen. Hy noemt de ingezetenen geene *Oppidanos* of *Burgenſes*, *Burgers* of *Poorters*; maar blootelyk *Homines*, *Luiden.*

4. De gelegenheid, waarby den Amſterdammeren dit Privilegie geſchonken wordt, is de ſchade, hun, door den Graave en 's Graaven Luiden, aangedaan; welke ſchade de Graaf, door het ſchenken van tolvryheid, vergoeden wil. Vermoedelyk heeft hy het oog op den jongſten inval der Kennemeren, die zelven den Amſterdammeren merkelyke ſchade zullen hebben aangedaan, met plonderen en branden, of, ter gelegenheid van welken, of van eenen laateren togt tegen de Weſtfriezen, de Graaf en 's Graaven luiden eenig nadeel aan de Plaats hadden toegebragt. Hoe 't zy, de Graaf rekende zig gehouden, tot vergoeding der ſchade, die zyne onderzaaten den onderzaaten van eenen anderen Heer veroorzaakt hadden. En dit oudſte Privilegie van Amſterdam is, zo wel als veele laateren, door de Landsheeren zelven verleend, niet verkreegen uit loutere gunſt van den Vorſt, maar uit erkentenis van 's Vorſten verpligting aan het volk.

5. De gunſt of erkentenis, welke hier beweezen wordt, is een verlof aan de Amſterdammeren, om hunne eigene goederen tolvry te voeren door gantſch Holland. Men weet, dat de Graaven van Holland, al van ouds, eenen tol plagten te heffen van alle waaren en koopmanſchappen, die in hun Land gebragt werden: om welken tol te ontvangen, op verſcheiden plaatſen langs de ſtroomen, tolhuizen waren opgeregt. De Amſterdammers kreegen hier dan vryheid, om deeze tolhuizen, met hunne eigene goederen, voorby te vaaren, zonder dat hun eenige tol mogt afgevorderd worden. Doch 't gene, in deeze vryheid, onze opmerking meeſt verdient is, dat 'er klaarlyk uit blykt, dat de Amſterdammers, ten deezen tyde, reeds eenigen binnenlandſchen Koophandel dreeven, en het nabuurig Holland voorzagen van 't gene hunne wateren en weiden uitleverden. Zy hadden ſchade geleeden van 's Graaven luiden, en in vergoeding van die ſchade, wordt hun tolvryheid door Holland toegeſtaan. Zy moeten, derhalve, gewoon geweeſt zyn, met hunne koopmanſchap, door Holland te vaaren; of de tolvryheid zou hun, niet gevoeglyk, als eene vergoeding der geleeden' ſchade hebben konnen toegerekend worden. Doch het voorregt was alleen bepaald aan hunne *eigene goederen.* Of hieruit volge, dat zy ook *vreemde goederen* in Holland plagten te brengen, en, derhalve, ten deezen tyde, reeds eenigen uitheemſchen handel dreeven, is mogelyk met geene volle zekerheid te bepaalen.

6. Ten beſluite van onze aanmerkingen over het oudſte Privilegie van Amſterdam, melden wy alleenlyk, dat het, den derden February des jaars 1291, door den zelfden Graave, van woord tot woord, vernieuwd geworden is (*a*).

Gysbrecht van Amſtel geraakt op nieuws in moeite met den Biſſchop, over 't bezit van Vreêland.

Weinige jaaren na 't verleenen van deeze Handveſt, geraakte Gysbrecht van Amſtel wederom in moeite met Biſſchop Jan van Naſſau. Hy hadt eenen tol gelegd op het Slot te Vreêland, dien de Utrechtſchen ongaarne betaalden. De Biſſchop, de zynen voor altoos van deezen tol willende bevryden, zogt Heere Gysbrecht het Slot wederom afhandig te maaken, door het opſchieten der pandpenningen. Men tradt in onderhandeling. Eenige Hollandſche Edelen, tot zegsmannen verkooren, verklaarden, den eenentwintigſten January des jaars 1279, te Waſſenaar „ dat de Heer van Amſtel, na „ dat hem de pandpenningen waren opge„ bragt, nog een jaar op het Slot zou mo„ gen blyven; waarna hy het den Biſſchop „ zou moeten inruimen (*b*)." Doch 't zy dat deeze uitſpraak, van 's Biſſchops of van Heere Gysbrechts zyde, niet naargekomen werdt, de Biſſchoppelyken hadden, midlerwyl, eenen inval gedaan in Amſtelland, daar zy, van Heere Gysbrecht, en van Herman van Woerden, met wien hy verbonden was, zulks ontvangen waren, dat zy met groot verlies wyken moeſten. *Steven* en *Fredrik van Zuilen* ſneuvelden in deezen ſtryd, aan de zyde des Biſſchops. De Biſſchop nam toen zyne toevlugt tot Graave Floris, die 't Verbond van 't jaar 1274, in de jaaren 1277 en 1278, met den Biſſchop, met eenige Stigtſche Edelen, en met de Stad Utrecht vernieuwd hadt (*c*), en terſtond het beleg ſloeg voor 't Slot te Vreêland, welk, door *Arnoud van Amſtel*, Gysbrechts Broeder, verdedigd werdt. Gysbrecht zelf, midlerwyl, eenig volk byeen gerukt hebbende tot ontzet van 't Slot, werdt, by Loenen, aangevallen, door eenen hoop Zeeuwen, onder *Koſtyn van Reneſſe*. De ſtryd was hevig; doch Gysbrecht kreeg de nederlaag, en werdt gevangen genomen; waarna het Slot zig, op

Hy wordt gevangen.

ge-

(*a*) Handv. *bl.* 125 [2].
(*b*) *Zie* MIERIS Charterb. I. *Deel*, *bl.* 399.
(*c*) Id. ib. *bl.* 388, 389, 397, 398.

genade en ongenade, overgeeven moeſt. Het Huis te Montfoort, welk Herman van Woerden in pandſchap hadt, werdt ook ingenomen door den Graave van Holland, na dat het, omtrent een jaar, belegerd geweeſt was. Doch Heer Herman was, ondertuſſchen, ten Lande uit geweeken. Gysbrecht en Arnoud van Amſtel waren, reeds lang te vooren, gevangkelyk naar Zeeland gevoerd (*d*).

Onderzoek naar den netten tyd deezer gebeurteniſſe.

De oude Schryvers hebben niet naauwkeuriglyk aangetekend, wanneer deeze dingen gebeurd zyn. Doch Beka plaatſt dezelven, ten onregte, onder de Biſſchoppelyke Regeeringe van *Jan van Zierik*, die Jan van Naſſau, eerſt in 't jaar 1288, opgevolgd is. Heda begaat (*e*) den zelfden misſlag. Melis Stoke ſtelt (*f*), naar waarheid, dat alles, onder de zwakke Regeeringe van Jan van Naſſau, gebeurd is. Men heeft nog eenen Brief van den vierentwintigſten January des jaars 1280, waarby Biſſchop Jan van Naſſau, ter voldoeninge van zesduizend ponden Hollandſch, welken hy Graave Floris ſchuldig was, *voir ſinen aerbeyt ende ſire liede, die*, zegt hy, *harde groet geweſet hevet in onſen hulpe, ende in onſen oirloghe; voir ſine doode liede, ende mennighe ſwaere wonde ende ſmarte, die ſyne liede ontfaen hebben, behalven den coſte, die hy gedaen hevet vore Vredelant ende Montforde*, aan den Graave, uit de goederen des Heeren van Amſtel, *Muden*, *Weſepe*, *Diemen* en *Bindelmereboſch*, vierduizend ponden; en uit de goederen des Heeren van Woerden, *Oudewatre*, *Worden ende Bodegrave*, tweeduizend ponden toewyſt (*g*). Uit welke woorden, klaarlyk blykt, dat de Sloten Vreêland en Montfoort, reeds voor 't jaar 1280, en, derhalve, ten tyde van Biſſchop Jan van Naſſau, bemagtigd geweeſt zyn. En luſt het ons, den juiſten tyd van het winnen deezer twee Sloten nog nader naar te ſpooren; onze oudſte Chronyken (*h*) getuigen, dat Montfoort niet belegerd werdt, dan na dat Vreêland gewonnen was; en dat het beleg van Montfoort een jaar geduurd heeft. Hieruit volgt, dat Montfoort, in 't jaar 1279, en Vreêland, in 't jaar 1278, overgegaan is. Melis Stoke geeft te verſtaan, dat Graaf Floris in den Zomer voor Montfoort gekomen is, en dat hy 'er, den gantſchen volgenden winter, voor gelegen heeft. De Plaats zal dan, onderſtel ik, omtrent het midden des jaars 1279, zyn overgegaan. Immers, dat Vreêland, in 't jaar 1278, gewonnen is, wordt, door een' ander' Chronykſchryver (*i*), beveſtigd, die getuigt, dat de Broeders van Amſtel zeven jaaren gevangen gezeten hebben. Nu is 't bekend, dat hunne gevangenis, ten tyde van het bemagtigen van Vreêland begonnen is, en wy zullen terſtond zien, dat zy, in 't jaar 1285, geſlaakt zyn.

De Heerlykheid van Amſterdam wordt aan Floris den V., Graave van Holland, opgedraagen.

't Was noodig den tyd van het winnen van Vreêland naauwkeuriglyk aan te wyzen, om dat dit voorval den weg baande tot eene geheele verandering in de Regeering van Amſtelland, en eerlang ook van Amſterdam zelf. Wy hebben, onder anderen uit den aangehaalden Brief des jaars 1280, reeds gezien, dat Biſſchop Jan de leengoederen van den Huize van Amſtel aanmerkte als verbeurd, en dat hy dezelven, gedeeltelyk, aan Graave Floris opdroeg. Gysbrecht van Amſtel en zyne Broeders verklaarden ook, in 't jaar 1285, *dat* hun *dat lant van Ameſtelle ontwiſet was* (*k*). En wat Amſterdam betreft; wy hebben reeds getoond, dat Biſſchop Jan zeker regt tot de Plaatſe, naar alle waarſchynlykheid de Heerlykheid derzelve, geſchonken hadt aan Jan Perſyn. Doch deeze droeg, den zevenentwintigſten July des jaars 1282, nevens zyne Heerlykheid in Waterland en Zeevank, alles wat Biſſchop Jan hem *in Amſtelredamme* afgeſtaan hadt, met de *huizen*, *ſterkten* enz., tegen verwiſſeling van eenige goederen *in Lire* en *Zoutevene*, aan Graave Floris den V. op (*l*); die dus, veel vroeger dan men in 't gemeen geloofd heeft, Heer van Amſterdam ſchynt geworden te zyn; ten ware, naderhand, eenige verandering in deeze opdragt gekomen mogt zyn, 't welk wy, wat laager, onderzoeken zullen. 1282.

Gysbrecht verzoent zig met den Biſſchop en met den Graave.

De Broeders van Amſtel, ſchoon zy, zo als Graaf Floris zelf, naderhand, verklaarde (*m*), heuſchelyk gehandeld werden, kreegen egter, door den tyd, verdriet in hunne langduurige gevangeniſſe, en zagen om naar middel, om zig met den Biſſchop en met den Graave te verzoenen. Zy namen hunne toevlugt tot hunne vrienden en maagen, die eindelyk den Zoen troffen, op den zevenentwintigſten October des jaars 1285, op de volgende voorwaarden: „ Gysbrecht, Heer „ van Amſtel, beloofde, nimmer eiſch te „ zullen maaken op *Nardingerland*, dat is, „ Gooiland, welk de Graaf van Holland „ van de Abtdiſſe van Elten gekogt hadt. „ Hy ſtondt af van zyn regt op *Muyden*, „ *Muyderpoort*, *Vindelmerebroecke*, *ende dat* „ *buſſche daer die reygers inne broeden*, ten „ be- 1285.

(*d*) Beka *p.* 97, 98.
(*e*) *In* Joanne II. *p.* 225.
(*f*) *In* Floris V. *bl.* 102.
(*g*) *Zie* Mieris Charterb. I. *Deel*, *bl.* 401.
(*h*) Melis Stoke *bl.* 102. Ongen. Kleric, *bl.* 153. Beka *p.* 98.
(*i*) L. van Velthem Spiegel. Hiſtor. *Cap.* XLV. *bl.* 203.
(*k*) *Zie* Mieris Charterb. I. *Deel*, *bl.* 460.
(*l*) *Zie* Mieris Charterb. I. *Deel*, *bl.* 423.
(*m*) Spiegel. Hiſtor. *Cap.* XLV. *bl.* 204.

„ behoeve van den zelfden Graave, die al „ dit goed van het Stigt ter leen houden „ zou, als hy ander goed deedt. De Graaf „ ſcholdt Heere Gysbrecht, daarentegen, „ tweeduizend ponden kwyt van de vier- „ duizend, die hem, door den Biſſchop, „ uit den Lande van Amſtel waren toege- „ weezen. Gysbrecht, noch zyne maagen „ zouden geene *veſte* maaken tuſſchen de „ Stad Utrecht en het Graafſchap van Hol- „ land, noch ergens anders *in* zyn *Land*, „ noch in het Bisdom, dan met 's Graaven „ bewilliging. Hy en zyn broeder verbon- „ den zig, op verbeurte van al hun goed, „ *ende al* Gysbrechts *Heerſcap geheelicke*, „ ten behoeve des Graaven, en met onder- „ werping aan den Pauſelyken en Biſſchop- „ pelyken ban, dat zy nooit eenige vyande- „ lykheid pleegen zouden jegens den Graa- „ ve of zyne helpers, noch binnen noch „ buiten de Stad Utrecht; zy zouden, daar- „ entegen, zig tragten te verzoenen met „ de maagen der geſneuvelden in 't gevegt „ by Loenen. Gysbrecht en Arnoud droe- „ gen, daarenboven, hun eigen goed den „ Graave van Holland op, en ontvingen 't „ wederom van hem *ten regten leen*. Ook „ zouden zy de Graaven van Gelder en „ Kleeve, den Hertog van Brabant en den „ Biſſchop van Utrecht zoeken te bewee- „ gen, om ſchriftelyk te verklaaren, dat zy „ die van Amſtel, nimmer, in eenen oor- „ log tegen den Graave van Holland, zou- „ den byſtaan. Tot borgen voor dit Ver- „ drag, verbonden zig, van de zyde der „ Amſtels, drie-entwintig Edelen, te wee- „ ten drie Ridders en negen Knaapen uit „ Holland, en zeven Ridders en vier Knaa- „ pen uit het Bisdom; die bedongen, dat, „ in geval de Graaf eenen onmondigen Zoon „ nalaaten mogt, deszelfs Voogd geene „ verandering in dit Verdrag maaken zou, „ voor dat 's Graaven Zoon twintig jaaren „ oud geworden zou zyn. Of zo de Graaf „ eene Dogter naliet, die in de egt tradt, „ zo zou het Paar dit Verdrag niet mogen „ veranderen, dan na dat het zes jaaren „ getrouwd geweeſt was. Doch behalven „ deeze borgen, ſtelden 'er de Amſtels nog „ zeven uit de Hollandſche Ridderſchap, „ die beloofden, den Graave van Holland, „ met honderd en twintig man, tegen hen „ te zullen dienen, zo zy ooit deezen Zoen „ ſchonden (*n*)." Op den dertigſten Maart des jaars 1287, werdt de Zoen ook met Heere Herman van Woerden getroffen, met welks inhoud wy ons hier niet zullen ophouden. Doch de Zoen met die van Amſtel verdient wel, dat wy 'er nog eenige aanmerkingen over maaken.

Aanmerkingen over deezen Zoen.

1. En wel *voor eerſt*, dat Gysbrecht van Amſtel, by deezen Zoen, niet alle de Heerlyke en Leengoederen, welken hy bezat, aan den Graave van Holland heeft afgeſtaan, ſchoon zulks gemeenlyk zo opgevat wordt. De woorden zelven van den Zoenbrief geeven te verſtaan, dat hy nog *Goet* hadt *binnen den Stifte van Utrecht*, welk hy verbeuren zou, als hy den Zoen ſchondt. Hy noemt dit goed *all onſe Goet*, *ende al onſe Lant*, *ende al onſe Heerſcap*. 't Blykt ook klaarlyk, dat hy dit goed ter leen hieldt van den Biſſchop van Utrecht; want de Zoenbrief hieldt in, dat de Graaf, wanneer het, t'eenigen tyde, ter gelegenheid van het ſchenden van den Zoen door die van Amſtel, aan hem vervallen mogt, *daeraff* doen zou *alſulcken dienſt*, *als men daeraff ſchuldich* was *te doene den Stifte*, *ende betalen alſulcken pacht als daerop* ſtondt. Maar wat *dienſt* kon men van dit goed den Stigte *ſchuldig* zyn dan Leenmansdienſt, waartoe die van Amſtel verbonden geweeſt waren? En wat *pagt* kon daarop *ſtaan*, dan die 'er, ten tyde der Heeren van Amſtel, op geſtaan hadt? Ook zouden de Graaven van Holland zig niet hebben willen verbinden, om de goederen van den huize van Amſtel, in eenig geval, onder laſtiger voorwaarden, te aanvaarden, dan dezelven, door die van Amſtel, bezeten geweeſt waren. De goederen, waarop hier gezien wordt, waren, derhalve, Leenen van den Utrechtſchen ſtoel.

2. Doch welke de goederen waren, die de Heer van Amſtel, ten deezen tyde, nog behieldt, wordt in den Zoenbrief niet klaarlyk uitgedrukt. 't Komt ons egter ten hoogſten waarſchynlyk voor, dat 'er de Heerlykheid van Amſtel, Amſterdam uitgezonderd, onder begreepen geweeſt is. Gysbrecht wordt, na deezen tyd, in alle de brieven, waarin men zynen naam vindt, tot in 't jaar 1296 toe, *Heer van Amſtel* genoemd. Hy gewaagt, in den Zoenbrief zelven, van *al* zyne *Heerſcap*, als dezelve nog bezittende: en op welke *Heerſcap* of *Heerlykheid* kan hy hier eigenlyker het oog hebben, dan op de Heerlykheid van Amſtel, waarnaar hy en zyne voorzaaten zig altoos plagten te benoemen? 't Is waar, dat Gysbrecht, in den Zoenbrief, erkend, *dat* hem *dat lant van Ameſtelle ontwiſet was*, *altemale van des Stifftes mannen van Utrecht*, *met vonniſſe ende oerdele voor den Biſſchop van Utrecht*, *met vollen gevolge*. Doch dat dit vonnis van verbeurdverklaaring, by het treffen van den Zoen, wederom te niet gedaan, en Gysbrecht in 't be-

(*n*) *Zie* deezen Zoen *ap.* MATTHÆUM de Nobil. *Tom.* II. *Præf. agter* ALKEMADES Melis Stoke, *in* MIERIS Charterb. I. *Deel*, *bl.* 460, en elders.

bezit zyner Heerlykheid van Amſtel herſteld geworden is, kan hieruit afgenomen worden „ dat de Biſſchop den Graave van „ Holland, te vooren, uit de inkomſten van „ het verbeurdverklaarde Land van Amſtel, „ vierduizend ponden toegeweezen hadt, „ die Heer Gysbrecht nu gehouden werdt „ te voldoen:" 't welk hem met geenen ſchyn van regt gevergd kon worden, zo hy niet in 't bezit van 't Land van Amſtel herſteld geworden was. Ook beloofden de drie Broeders van Amſtel, *Willem*, Prooſt van S. Jan te Utrecht, Gysbrecht en Arnoud, by een byzonder Handſchrift, ten dage van den Zoen getekend, tweeduizend ponden van deezen vier, tegen S. Maartens Miſſe in den Winter des jaars 1286, te zullen voldoen (*o*). De andere tweeduizend ponden waren hun, by den Zoenbrief zelven, kwytgeſcholden.

3. De Leengoederen, die de Heer van Amſtel den Graave van Holland, by den Zoen, afſtondt, waren *Nardingerlant*, *Muyden* en *Muyderpoort*, *Vindelmerebroecke*, *en dat buſſche*, *daer die Reygers inne broeden*. *Nardingerland* bezat de Heer van Amſtel ſlegts voor zyn leeven, door gunſt der Abtdiſſe van Elten; doch Graaf Floris de V. hadt het, geduurende de gevangenis van Heere Gysbrecht, in 't jaar 1280, voor vyfentwintig Utrechtſche ponden 's jaars, gekogt van de tegenwoordige Abtdiſſe *Godela* of *Godelinde*, naar wie het Land den naam van *Godelenland*, by verkorting *Gooiland*, gekreegen heeft. De Abtdis bedong egter, dat de koop te niet zyn zou, zo Gysbrecht van Amſtel bewyzen kon, meerder regt tot dit Land te hebben, dan de Graaf daar op, van wege de Abtdiſſe, verkreegen hadt (*p*). Doch dit bewys ſchynt agtergebleeven te zyn, en Gysbrecht heeft al zyn regt op Nardingerland, by den Zoenbrief, aan Graave Floris afgeſtaan. 't Geregt van *Muyden* was Gysbrecht den I., reeds in 't jaar 1225, door den Biſſchop van Utrecht, opgedraagen geweeſt, benevens de tienden, den tol, de landeryen, de viſſcheryen, en 't gene 'er verder toe behoorde (*q*). Doch de naam van *Muyderpoort* is my, tot nog toe, nergens, dan in den Zoenbrief, van welken wy ſpreeken, voorgekomen. Alkemade ſchynt 'er *Muiderberg* door verſtaan te hebben. Doch naardien *Muiderberg* nooit eene *Poort* of *Stad* geweeſt is, zou ik hier liever, door *Muyden*, het gantſche *Geregt* of *de Ban van Muiden*, en door *Muyderpoort*, de *Stad Muiden* in 't byzonder verſtaan. *Vindelmerebroecke*, of, gelyk het gemeenlyk heet, *Bindelmerebroek* was, gelyk wy, hier voor (bl. 80.) hebben aangemerkt, al van ouds, onder de goederen van Amſtel gerekend geweeſt. Men neemt 'er, in't gemeen, de *Bylemermeer* en't naaſte Land voor. Het *Boſch*, *daar de reigers in broedden*, van welken men zig bediende in de vogeljagt, ſchynt niet verre van of in de Meer gelegen geweeſt te zyn, om dat het, meermaalen, te gelyk met, of in plaats van de Meer, genoemd wordt. Veelligt wordt het hierom, in den Brief van den jaare 1280, dien wy boven (bl. 85) aanhaalden, onder den naam van *Bindelmereboſch* betekend. In eenen Brief van den jaare 1298, wordt gewaagd van *Bendelmerebroecke*, *daer die reygers in broeden* (*r*): waaruit volgt, dat het boſch in de broek gelegen geweeſt is. Hertog Albrecht meldt ook, in eenen Brief van den negenden July des jaars 1386, van zyn *Reygerboſch in Bindelmerbroec* (*s*). Zy ſchynen dan van den weg af te zyn, die dit Reigerboſch, aan of omtrent den Amſtel, even boven Ouderkerk, geplaatſt, en 'er een Luſthuis der Heeren van Amſtel van gemaakt hebben.

4. Doch behalve deeze Leengoederen, droegen de Broeders, Gysbrecht en Arnoud van Amſtel, *al* hun *Eygen* of *allodiaal* goed den Graave van Holland op, en ontvingen 't wederom van hem *ten rechten Leene*, dat is te zeggen, dat het alleenlyk op hunne mannelyke nakomelingen verſterven kon, en, by mangel van dezelven, verviel aan de Graaflykheid. Welke goederen al onder dit eigen goed van den Huize van Amſtel begreepen waren, is bezwaarlyk te zeggen. Zekerlyk behoorden 'er de gebouwen [*ædificia*] in Loenen onder, die Gysbrecht, Heer van Amſtel, in 't jaar 1291, erkende, zo wel als zyn ander goed, ter leen te houden van zynen *Heere*, *den Graave van Holland* (*t*). Men moet 'er de tienden te Bodegrave, die Gysbrecht, in 't jaar 1289, ſchonk aan het Witte Vrouwen-Klooster te Utrecht, ter gelegenheid dat zyne Dogter, *Elizabet*, aldaar Nonne werdt (*u*), insgelyks onder rekenen. Men weet, uit Brieven van de jaaren 1319 en 1408 (*v*), dat de Graaven van Holland, naderhand, deeze tienden, met zekere jaarlykſche ſomme, voldeeden. Ook behoorden 'er de Landeryen toe, die in *de Geyne*, in *Replickerweerde*,

(*o*) *Zie* Mieris Charterb. I. *Deel*, *bl.* 462 *en* Matthæus de Jure Gladii. *p.* 427.
(*p*) *Vide* Matthæi Anal. *Tom.* III. *p.* 458, 459, 462. Mieris Charterb. I. *Deel*, *bl.* 404, 406, 408, 408.
(*q*) *Zie* Mieris Charterb. I. *Deel*, *bl.* 196.
(*r*) *Uit* een Afſchrift van 't Oorſprongkelyke.
(*s*) *Zie* Mieris Charterb. III. *Deel*, *bl.* 446.
(*t*) *Vid.* Matthæus de Jure Gladii. *Cap.* XXV. *p.* 427. Mieris Charterb. I. *Deel*, *bl.* 540.
(*u*) *Vide* Matthæi Fundat. & Fata Eccleſ. *p.* 275.
(*v*) E Regiſtro Conv. Albar. Domin. Trajectenſi.

de, in *Polsbroec*, in *Benſchop*, en in *Hoencop* gelegen, en door Arnoud van Amſtel, tot een lyftogt, aan *Janne*, zyne Weduwe, nagelaaten waren; doch die zy niet bezitten kon, dan na bekomen verlof van Jan den II., Graave van Henegouwen en Holland; gelyk my, uit een egt afſchrift van eenen Brief van den jaare 1299, gebleeken is. En indien 't der moeite waardig ware, zou men, uit oude Gedenkſchriften, nog meer van deeze goederen konnen opſpooren. Doch 't zy ons genoeg, met drie voorbeelden getoond te hebben, dat die van Amſtel, welken, te vooren reeds, Leenmannen beide van Holland en van 't Stigt waren, door deeze opdragt van hun vry eigen goed aan Graave Floris nog nadere verbindteniſſen aan Holland hebben gekreegen.

5. Wy moeten, wyders, niet verzuimen, in den Zoenbrief, op te merken, dat die van Amſtel zig verbonden, nergens *tuſſchen de Stadt Utrecht ende die Graefſchap van Hollant, nochte nergent in* hunnen *Lande, noch in den Bisdomme*, eenige *veſte* of Sterkte te *maecken*, dan met bewilliging van de Graaven van Holland. Deeze plaats zal ons, tot opheldering van 't vervolg der Hiſtorie van Amſterdam, eenigszins te paſſe komen.

6. De Borgen, die zig voor de onderhouding van het Verdrag, van de zyde der Broederen van Amſtel, verbinden, zyn een taſtelyk bewys van de zwakheid der Vorſtelyke Regeeringe deezer Landen, op zig zelve aangemerkt. De Graaf van Holland ſluit een Verdrag met een' byzonder' Heer, zynen Leenman, en hy is niet in ſtaat, om dien Heer tot naarkoming van de voorwaarden des Verdrags te dwingen, zonder de hulp van eenige Edelen, die hem daartoe van manſchap voorzien moeſten. Zo lang de Vorſten geene bezoldigde Knegten in dienſt hadden, warenze altoos genoodzaakt, in geval van binnenlandſche beroerte of uitheemſchen oorlog, hunne toevlugt te neemen tot 's Lands Edelen, en naderhand ook tot de Steden: 't welk hen eenigszins afhangkelyk hieldt van den adel en de gemeente; en den Steden, die maar in zekere gevallen en tot bepaalde hulp verpligt waren, veele Privilegien verworven heeft, wanneer zy, om den Vorſt te believen, meer gedaan hadden dan zy gehouden waren te doen: 't welk wy, by deeze gelegenheid, ſlegts in 't algemeen hebben willen aanmerken, zullende 't gevolg deezer Hiſtorie ons daarvan byzondere bewyzen uitleveren.

Onderzoek naar de meening van een punt in den Zoenbrief, Amſterdam in 't byzonder betreffende.

De aanmerkingen, welken wy, tot hiertoe, over den Zoenbrief des jaars 1285, gemaakt hebben, betreffen Amſterdam niet in 't byzonder. De brief heeft egter nog een punt, welk deeze Plaats byzonderlyk aangaat, en hierom verdient, op zig zelf, overwoogen te worden. Dus luidt het:

Voert ſo hebben wy dat gelooft mit goeder trouwen, dat die GIFTE VAN AMSTELREDAMME, *die gegeven was Heren* Jan Perſynne, *ende al dat daer toe behoort, als van verboede* [lees *verboerde*, dat is, *verbeurde*] *goede, geſtade ſolen houden voer ons ende onſe nacomelingen.*

Wy hebben hier voor (bl. 83.) gezien, dat Biſſchop Jan van Naſſau, na 't jaar 1268, eenig regt in Amſterdam, waarſchynlyk onder anderen de Heerlykheid der Plaatſe, aan Jan Perſyn hadt opgedraagen: wy hebben (bl. 85.) ook getoond, dat Jan Perſyn zyn regt in Amſterdam, in 't jaar 1282, aan Graave Floris den V. afgeſtaan heeft. En hier leezenwe, dat de *gifte van Amſtelredamme*, aan Jan Perſyn gedaan, ſtand houden zou. In den eerſten opſlag, zou dit ſchynen te betekenen, dat de afſtand van Amſtelredamme aan Graave Floris hierby vernietigd, en dat Jan Perſyn in 't bezit van de Heerlykheid der Plaatſe, die hem, door Biſſchop Jan van Naſſau, opgedraagen was, herſteld werdt. Ook heb ik zelf, voor deezen, de woorden in dien zin opgevat. Doch in aanmerking neemende, dat Jan Perſyn, volgens de *Doodlyſt der Egmondſche Abtdye*, door MATTHEUS uitgegeven, den zesentwintigſten December des jaars 1283, reeds overleeden, en in zyne Heerlyke goederen, door zynen Zoon *Claas* of *Nicolaas*, opgevolgd was, van wien, onder anderen, in brieven van de jaaren 1291 en 1293, gewaagd wordt (*w*); zo zag ik klaarlyk, dat de Zoenbrief des jaars 1285 niet ſpreeken kon van eene *Gift van Amſterdam*, die toen nog door Jan Perſyn bezeten werdt; en ik beſloot, dat de woorden geenen anderen zin hebben konden, dan „ dat die van Amſtel ver„ klaaren te beruſten in de gifte van Am„ ſterdam, die, voor deezen, door den Bis„ ſchop van Utrecht, uit de verbeurdver„ klaarde goederen van hun Huis, aan wy„ len Heere Jan Perſyn gedaan was;" waaruit klaarlyk volgde, dat de overdragt van die Gifte, in 't jaar 1282, aan Graave Floris den V., wel en wettiglyk geſchied was, en derhalve ook tegenwoordig ſtand grypen moeſt. Zo wy de meening van den Zoenbrief wel gevat hebben; komt de inhoud overeen met andere egte ſtukken, en met de Hiſtorie deezer tyden. Gysbrecht van Amſtel is, na den Zoen des jaars 1285, Heer

(*w*) *Zie* MIERIS Chartarb. I. *Deel, bl.* 534, 551.

Heer van Amſtelland gebleeven. Doch Graaf Floris de V. is beveſtigd geworden in de Heerlykheid van Amſterdam, welke hy, reeds van 't jaar 1282 af, door den afſtand van Heere Jan Perſyn, bezeten hadt.

Hoe lang Jan Perſyn Heer van Amſterdam geweeſt zy?

Hoe lang Jan Perſyn Heer van Amſterdam geweeſt zy, weet men niet, om dat men niet weet, wanneer hem deeze Heerlykheid opgedraagen geweeſt is. Doch hy heeftze, waarſchynlyk, niet veel boven de twaalf jaaren bezeten. In of kort na 't jaar 1268, deedt hy den dienſt, die hem deeze gifte verwierf (*x*), en in 't jaar 1282, deedt hy reeds afſtand van zyne Heerlykheid. Of wyders Heer Jan Perſyn, als Heer van Amſterdam, eenige Keuren gemaakt, of eenige Wetten gegeven hebbe, is niet tot myne kenniſſe gekomen. Alleenlyk kan ik niet voorby, hier aan te merken, dat men Handveſten voor Waterland van hem heeft, die in de jaaren 1273 en 1275 gegeven zyn. De eerſte deezer Handveſten is gevoegd agter den Druk der Handveſten van Amſterdam van den jaare 1624. De andere wordt gevonden onder eene Verzameling van geſchreeven' Handveſten der Stad (*y*). Of hieruit te beſluiten zy, dat deeze Handveſten van Waterland, gegeven, terwyl de Heer van Waterland ook Heer van Amſterdam was, van ouds zyn aangemerkt, als Amſterdam betreffende, wil ik gaarne aan het oordeel van kundiger overlaaten. Wy hervatten den draad der Hiſtorie.

Of hy der Stad eenige Handveſten gegeven hebbe?

Gysbrecht wordt herſteld in 's Graaven gunſt.

Gysbrecht van Amſtel werdt, terſtond na de verzoening des jaars 1285, niet alleen op vrye voeten geſteld; maar de Graaf van Holland liet hem ook wederom toe in zynen Raad (*z*), waar in hy, reeds te vooren, plaats gehad hadt (*a*). Herman van Woerden genoot gelyke eere. En zo men ſtaat maaken mag op 't gene Miræus verklaart, uit een oud Regiſter der Ridderſchap in den Haage, getrokken te hebben, is Gysbrecht van Amſtel, nevens elf andere Edelen, in 't jaar 1290, door Graave Floris den V., met eene nieuwe Ridder-Orde van S. Jakob vereerd geworden (*b*).

Misnoegen der Edelen op Graave Floris.

Doch omtrent deezen tyd, rees 'er, onder de Hollandſche en Zeeuwſche Edelen, een zwaar misnoegen tegen de Regeering van Graave Floris den V., waarvan de oorzaaken nergens, myns weetens, klaarlyk zyn aangeweezen. Wilhelmus Procurator tekent aan (*c*), dat de Zeeuwſche Edelen te onvrede waren, om dat de Graaf hun eene ongelyke en zwaare ſchatting, te weeten den vierden penning hunner inkomſten, hadt opgelegd. Men mag 'er byvoegen, dat de Graaf, ſedert eenige jaaren, zyn werk gemaakt hadt, om het aanzien der Hollandſche en Zeeuwſche Steden, door het verleenen van gunſtige Handveſten, te doen toeneemen; 't welk den Edelen, ongetwyfeld, zeer in den krop geſteken heeft. Melis Stoke geeft (*d*), niet donkerlyk, te kennen „ dat Floris de V. de gunſt der Ge„ meente hadt weeten te winnen; dat zulks „ den Grooten tegen de borſt was; doch „ dat de Graaf volhardde by de genomen' „ maatregels. Dat de Edelen zig hierom „ aanmerkten, als te zeer onder bedwang „ van den Graave, wiens gezag, onder„ tuſſchen, door het toeneemend vermo„ gen der Steden, kragtiglyk geſtyfd werdt." Zie hier de woorden des Rymchronykſchryvers, waaruit wy dit afneemen:

Bl. 106. *Doe die Vrieſen hadden verloren,*
Als ic u ſeide hier te voren,
Den ſeghe, ende hi ſe had ontfaen,
Ende ten beſte was vergaen,
Alſo als ic te voren ſeide,
Dat hi ſine ſinnen daer an leide,
Hoe hi berechte ſine Liede,
Dat rike ende arme ghediede;
Ende hoe hi dat volbringhen mochte.
Den Heren van Zelant doe dat dochten,
Beide den Ouden ende den Jonghen,
Dat ſi te ſere waren bedwonghen.

Bl. 107. *Grave Florens die grote minne*
Hadde gheleit an ſine Liede,
Dat hy, dor have, no dor miede,
Noch doer bedwanc woude late,
Dat hy den armen ende den maten
Aldus woude laten verduwen
Penſde enz.

Bl. 106. *Mer die Ghemeente ende die Steden*
Hilden (*) *doe in mogentheden.*

* Hielden hem, t. w. den Graaf.

Onder de Zeeuwſche Edelen, die op den Graave geſtoord waren, bevonden zig *Wolferd* en *Floris van Borſelen*, 's Graaven Raaden (*e*), en *Jan van Reneſſe*: onder de Hollandſchen, *Dirk van Brederode*, Zwager van Reneſſe. 't Misnoegen ging zo ver, dat de Zeeuwen ondernamen, Guy, Graaf van Vlaanderen, in Walcheren te lokken, die egter, eerlang, genoodzaakt werdt, het Land te ruimen. Brederode en Reneſſe waren, midlerwyl, Graave Floris in handen gevallen, en werden te Geertruidenberg in hegte-

Wordt bygelegd.

(*x*) *Zie* hier voor, *bl.* 82.
(*y*) *Zie* dezelve ook *in* Mieris Charterb. I. *Deel*, *bl.* 379.
(*z*) Melis Stoke, *bl.* 114.
(*a*) *Zie* hier voor, *bl.* 83.
(*b*) Miræi Opera Diplom. *Tom.* I. *p.* 441.
(*c*) *Ad annum* 1287. *p.* 532.
(*d*) *In* Floris den V. *bl.* 106, 107.
(*e*) *Zie* Mieris Charterb. I. *Deel*, *bl.* 510, 511.

tenis gehouden (*f*), tot dat zy zig, in 't begin des jaars 1291, met den Graave verzoenden (*g*). Verſcheiden' Edelen ſtonden borg voor 't gene met Dirk van Brederode geſlooten werdt; en onder anderen ook Gysbrecht van Amſtel, die beloofde „ den Heer „ van Brederode, zo deeze 't Verdrag ſchen„ den mogt, te zullen helpen uit het Land „ houden; of deedt hy 't niet, al zyn goed „ aan den Graave te zullen verbeuren, en „ zig aan 's Biſſchops ban, als een trouw„ looze en meineedige, te zullen onder„ werpen (*h*)." Het Verbond van Vrede en Vriendſchap, tuſſchen Graave Floris en Biſſchop Jan van Naſſau geſlooten, werdt, in 't jaar 1293, met Biſſchop Jan van Zierik vernieuwd. Onder het groot getal borgen voor de onderhouding van dit Verdrag, welken Graaf Floris den Biſſchop ſtelde, bekleedde Gysbrecht van Amſtel de tweede plaats (*i*).

Nieuwe toeleg van eenige Edelen op 's Graaven vryheid.

't Blykt hieruit klaarlyk, dat Heer Gysbrecht, ten deezen tyde, in gunſt was by Graave Floris: doch 't leedt maar weinige jaaren, of hy liet zig inwikkelen in eenen toeleg op de vryheid van den Graave, die met deszelfs ongelukkigen dood eindigde. Wy hebben, by eene andere gelegenheid (*k*), omſtandiglyk gehandeld van de oorzaaken van deezen toeleg. Hier moetenwe 'er alleenlyk van ſpreeken, voor zo ver 'er de Heer van Amſtel in gemengd geweeſt is, en voor zo ver de gevolgen van den aanſlag betrekkelyk geweeſt zyn op de geſchiedeniſſen van Amſterdam.

Aanleiding daar toe.

Floris de V., naauw verbonden geweeſt zynde met *Eduard den I.*, Koning van Engeland, en zelfs een Huwelyk geſlooten hebbende tuſſchen zynen Zoon *Jan* en 's Konings Dogter *Elizabet*, bevondt, na eenige jaaren verloops, dat de Koning zig met Guy, Graaf van Vlaanderen, met wien hy thans in oorlog was, zogt te verbinden: 't welk hem bewoog tot het ſluiten van een Verbond met *Filips den IV.*, Koning van Frankryk. Doch hy gaf hiermede zo veel ongenoegen aan 't Engelſche Hof, dat Koning Eduard een beſluit nam, om zig van 's Graaven perſoon te verzekeren. Hy bewerkte, ſedert, onder de hand, eene verbindtenis van veele Edelen, die, uit meer dan eene oorzaak, misnoegen opgevat hadden tegen den Graave, en, in 't begin des jaars 1296, te Kameryk by eengekomen zynde, een beſluit namen „ om Graaf Floris te ligten, en „ naar Engeland te voeren, alwaar men „ hem, zyn leeven lang, gevangen hou„ den zou, terwyl men 't Graaflyk be„ wind zynen Zoon Jan in handen zou ſtel„ len (*l*)." Hoofden van dit eedgeſpan waren *Gerard van Velzen*, een der borgen van den Zoen des jaars 1285, Herman van Woerden en Gysbrecht van Amſtel. Woerden hadt Amſtel, die hoog bejaard was en weinig loosheid bezat, in het eedgeſpan weeten in te wikkelen. De Graaf werdt, in den Zomer des jaars 1296, verzogt, te Utrecht te komen, om Gysbrecht van Amſtel te verzoenen met de maagen der Heeren van Zuilen, die, in den oorlog des jaars 1278, geſneuveld waren. En deezen tyd dagt men waar te neemen, om den Graaf te ligten en te vervoeren. Na het treffen van den Zoen, hieldt men de middagmaaltyd te Utrecht, op welke de Graaf, gezeten tuſſchen Amſtel en Woerden, het gezelſchap aanſpoorde tot vreugde. Na de maaltyd, begaf hy zig een weinig ter ruſte; doch, toen men alles tot het uitvoeren van den toeleg gereed gemaakt hadt, werdt hy gewekt van den Heere van Amſtel, die hem tot eene Vogeljagt nodigde. Hy toonde zig bereid; doch verzogt Amſtel vooruit te ryden, hem, in 't afſcheid neemen, ter gedagteniſſe van S. Geertruid, naar het gebruik dier tyden, een beker wyns toebrengende.

Gysbrecht van Amſtel laat 'er zig in inwikkelen.

1296.

Graaf Floris wordt gevangen en vermoord.

De Graaf was maar een half uur gaans buiten Utrecht naar den Vegtkant gekomen, toen Amſtel, Woerden, Velzen en anderen te voorſchyn kwamen, den Graaf aangreepen, en eerſt naar 't Slot *Kroonenburg* aan de Vegt, den Heere van Amſtel toebehoorende, en daarna naar 't Slot te Muiden voerden. Hier hieldt men hem vier dagen gevangen, binnen welken tyd, het Slot, door de Kennemers, Waterlanders en Weſtfriezen, te water en te lande, belegerd werdt. Men vondt hierop geraaden, den Graaf te paarde te zetten, en langs eenen afgelegen weg naar Brabant of Vlaanderen te brengen. 't Beſluit werdt, den vyfden dag na 's Graaven gevangenis, in 't werk geſteld. Men ſloeg den weg naar Naarden in. Maar Velzen, vooruit gereeden, kreeg, niet verre van Muiderberg, eenen hoop Naarders in 't oog, die den Graaf, hunnen Heer ſedert het jaar 1285 (*m*), kwamen verloſſen. Velzen begeeft zig, hierop, in alleryl te rug: en toen eerſt ſchynen de Edelen een ſchielyk en eenpaarig beſluit genomen te hebben, om den Graaf van kant te helpen. Velzen gaf hem den eerſten houw; waarna hy, door deezen en

(*f*) WILH. PROCURAT. *ad ann.* 1287. *p.* 533.
(*g*) *Zie* MIERIS Charterb. I. *Deel*, *bl.* 526, 529, 547.
(*h*) Id. ibid. *bl.* 533.
(*i*) *Zie* MIERIS Charterb. I. *Deel*, *bl* 551.
(*k*) Vaderl. Hiſt. III. *Deel*, *bl.* 64 enz.

(*l*) Ongen. Klerk, *bl.* 166. BERA *in* Joanne II. *p.* 98.
(*m*) *Zie* hier voor, *bl.* 85.

en eenige anderen, met meer dan twintig wonden, afgemaakt werdt (*n*).

Wy hebben niet voor, omſtandiglyk te verhaalen, hoe 't met de Edelen, die deel aan deezen moord hadden, afliep. Eenigen werden gevat en geſtraft. Anderen weeken ten lande uit: van welke laatſten ook eenigen, eerlang, te rug keerden, en zig met de Opvolgers des vermoorden Graaven verzoenden. Wy bepaalen ons by het lot van Heere Gysbrecht en van de Heerlykheid van Amſtel.

Gysbrecht wykt ten Lande uit.

Een groot getal van Edelen en de voornaamſte Steden, die allen den moord verfoeiden, waren terſtond op middelen bedagt, om de moorders in handen te krygen, en 't bewind der Regeeringe, voor 's Graaven Zoon, Jan den I., te verzekeren. Gysbrecht van Amſtel vondt toen geraaden het Land te ruimen, en onthieldt zig, in 't jaar 1297, eenigen tyd in Vlaanderen (*o*). Eenige Chronyken melden, dat hy, buitens Lands, van zyne vrienden onderhouden werdt, zo lang hy leefde (*p*). Of hy, gelyk ſommigen ſchryven (*q*), na de dood van Jan den I., nog wederom in Amſterdam gekomen zy, zullen wy beneden onderzoeken.

Jan, Graaf van Henegouwen, komt te Amſterdam.

Willem van Mechelen, Biſſchop van Utrecht, zyn voordeel willende doen met de verwarringen, waarin Holland, na de dood van Floris den V. geraakt was, ſloeg het beleg voor het Slot te Muiden, en bemagtigde het, na eenige dagen verloops. *Jan van Avennes*, Graaf van Henegouwen, die zig voor Voogd van Graave Jan den I. hadt doen erkennen, was reeds, met een Leger, *te Aemſtelredam* gekomen, om het Slot te ontzetten; doch 't was overgegaan, eer hy zynen toeleg in 't werk ſtellen kon (*r*). Wy melden deeze byzonderheid, om dat deeze de eerſte reis is, dat wy den naam van *Amſterdam*, by oude Schryvers, geſpeld gevonden hebben.

De goederen van Gysbrecht van Amſtel worden aan Jan den I., Graave van Holland, afgeſtaan. 1297.

De Biſſchop, in 't jaar 1297, eenen ongelukkigen togt in Waterland gedaan hebbende, zag zig, eerlang, genoodzaakt, vrede te maaken met Graave Jan den I. Zy werdt, den negenentwintigſten September, te Kampveere in Zeeland, getekend. Wy zullen 'er niets uit aantekenen, dan 't gene de goederen van den huize van Amſtel betreft. Graaf Jan verkreeg of behieldt, by deeze Vrede, *gheheelike ende al alle dat ghoet, dat Ghiſebrecht, die men hiet Here van Amſtele, hadde ende houdende was in 't Gheſtifte van Utrecht, omme die grote openbare ondaet, die hi gedaen heeft an* zynen *lieven Here*, 's Graaven *Vader*, *Haren Florenſe*, *wilenneer Grave van Hollant*, *van Zelant*, *ende Here van Vrieslant*, *daer God die Ziele of hebben moete, ende mede dat hyt verwilcoert heeft met zine openen letteren*, naamlyk, by den Zoen des jaars 1285. *Ende in den voer ghenoemden goede* zou de Graaf *zetten enen man*, *die* zynen lieven Neve, *Haren Wilame*, *Biſcop van Utrecht*, *van deſen daghe voert dienen* zou, *ende ghelden van den voerghenoemden ghoede alſulken pacht*, *alſen Ghiſebrecht voerſeyt*, *die men hiet Here van Aemſtele*, *die wile dat hi een beſitter daer af was*, *ſchuldich was te ghelden*, *weder dat hi den pacht ghave jof enne deede*, dat is, 't zy dat hy de pagt betaald hadt, of niet (2). *Voert* zou *die Biſcop van Utrecht voerſeyt behouden an den voerghenoemden ghoede alle dat recht*, *eſt hoghe Gherechte*, *jof anderſins dinghe*, *die hire ſchuldich es ane te houdene en te hebbene*, *in wat maniere dat het zi.* In Weesp, Muiden *ende 't goet bi der Vecht*, veelligt, ten minſten onder anderen, het Huis te Kroonenburg by Loenen, zou de Graaf *boden* mogen zetten, tot dat de Biſſchop plegtiglyk verklaard zou hebben, dat deeze goederen aan 't Stigt behoorden, gelyk hy, tien dagen laater, deedt (*s*). De Graaf van Holland zou, daarentegen, met zynen Raad onderzoeken, of *Bindelmaerbroec* aan 't Stigt, of aan den huize van Amſtel behoorde, en, zo hy 't laatſte bevondt, dan zou hy, in 't bezit van het zelve blyven. Ook wees hy 't, in 't volgende jaar, zig zelven en zynen nakomelingen toe (*t*). Wyders, beloofden de Biſſchop en de Graaf elkanderen, dat zy zig nimmer met *Ghyſebrecht*, *die men hiet Here van Amſtel*, zouden laaten verzoenen, noch hem op zyn goed, dat hy in 't Stigt plagt te bezitten, laaten wederkeeren (*u*).

Verdere gevolgen van den moord van Floris den V.

Wy zien, uit de voorwaarden deezer Vrede, dat de Graaf van Holland nu eerſt in 't bezit raakte van den Lande van Amſtel, op gelyken voet als Gysbrecht het zelve bezeten hadt, dat is, leenroerig van het Stigt van Utrecht, en terwyl de Biſſchop het hoog geregt over het zelve behieldt. Gysbrecht werdt

(*n*) Wilh. Procur. *ad ann.* 1296. *p.* 537 &c. Melis Stoke *bl.* 122 *enz.* Spieg. Hiſt. *bl.* 202 *enz.*
(*o*) *Zie* Melis Stoke *in* Jan I. *bl.* 152.
(*p*) Ongen. Klerk, *bl.* 174. Beka *in* Joanne II. *p.* 99.
(*q*) Beka *in* Wilhelmo II. *p.* 102.
(*r*) Melis Stoke *bl.* 137.

(*s*) *Vid.* Matthæus de Jure Gladii, *p.* 422. Mieris Charterb. I. *Deel*, *bl.* 590.
(*t*) Mieris Charterb. I. *Deel*, *bl.* 592.
(*u*) *Zie* Mieris Charterb. I. *Deel*, *bl.* 587, 588, 589, 590.

(2) Diergelyke ſpreekwys vindt men, in eenen Brief van Vrouwe Janne, Weduwe van Arnoud van Amſtel, die zegt, *weder ic kinder wonne*, *off en dede*, dat is, *'t zy ik kinderen kreege*, *of niet.* Zie Mieris *Charterboek* II. Deel, bl. 7.

werdt de naam van *Heere van Amſtel* voortaan onwaardig gekeurd. Het deel, welk hy aan den moord van Graave Floris den V. gehad hadt, werdt gehouden voor zulk eene blykbaare ſchending van den Zoen des jaars 1285, dat hy geoordeeld werdt, zyn Land aan den Graave van Holland verbeurd te hebben. Amſterdam in 't byzonder was, reeds te vooren, in 't bezit van den Graave van Holland geweeſt. De haat tegen Heere Gysbrecht bleef zo beſtendig, dat Jan, Graaf van Henegouwen, en Jan, Graaf van Holland, den zeventienden October des jaars 1299, een Verbond ſlooten met de Steden Dordrecht, Middelburg, Zierikzee, Leiden, Delft, Haarlem, Alkmaar en Geertruidenberg, waarby men beloofde, met de Verraaders en Moorders van Graave Floris, en onder anderen met *Ghyſebrecht, die men hiet Heere van Aemſtelle*, en met hunne mannelyke nakomelingen, tot in 't zevende Lid toe, geene Vrede te zullen maaken; maar hen uit het Land te zullen houden, en hun aan lyf en goed alle mogelyke ſchade te zullen doen (*v*). Verſcheiden' Hollandſche en Stigtſche Edelen traden, naderhand, in dezelfde verbindteniſſen (*w*).

De Vrede met den Biſſchop van Utrecht was midlerwyl van korten duur geweeſt. Hy begon de vyandelykheden reeds in 't jaar 1297 (*x*); doch de Hollanders wonnen 't Slot te Yſſelſtein, welk, door *Gysbrecht van Yſſelſtein*, Zoon van Arnoud van Amſtel, of liever door deszelfs Egtgenoote, Vrouwe *Baarte van Heukelom*, verdedigd was (*y*). Graave Jan den I., ſedert, in November des jaars 1299, overleeden zynde, ging het Graafſchap van Holland over aan Jan van Avennes, Graave van Henegouwen, wiens Moeder eene Moei van Floris den V. geweeſt was.

Guy van Henegouwen wordt Heer van Amſtel. 1300.

JAN DE II. was nog maar weinige maanden Graaf van Holland geweeſt, toen hy de inkomſten van alle de goederen, die, door zulken, welken deel aan den moord van Graave Floris den V. gehad hadden, bezeten geweeſt, en in 't Stigt van Utrecht gelegen waren, en in 't byzonder *alle dat goet ende gherechte* van *Ghiſebrecht van Ameſtelle uuytghenomen den reygherboſch in 't lant van Ameſtelle ende de manſchap* van alles, opdroeg aan GUY VAN HENEGOUWEN, zynen Broeder, mids dat dezelven, na deszelfs dood, of wanneer hem een bisdom, of eenig ander goed zo waardig als een bisdom mogt opgedraagen worden, wederom aan Graave Jan, of deszelfs nakomelingen vervallen zouden. De Brieven, hiervan verleend, waren den eenentwintigſten May des jaars 1300 getekend (*z*). In dezelven is meeſt opmerkelyk, dat Graaf Jan de *manſchap* der goederen van Amſtel, welke de Graaven, zyne voorzaaten, erkend hadden aan 't Stigt ſchuldig te zyn, aan zig behieldt; 't zy dat hy geoordeeld hebbe, dat Biſſchop Willem deeze manſchap, door 't ſchenden der Vrede, verbeurd hadt; 't zy dat hy Guy eene manſchap heeft willen afvorderen, wegens goederen, die hy zelf van 't Stigt ter leen hieldt, en die, door deeze zyne opdragt, agterleenen van 't Stigt werden.

Hy geeft Keuren en Vryheden aan Amſterdam.

Dus kreeg Amſtelland, welk, eerſt in 't jaar 1297, aan den Graave van Holland opgedraagen geweeſt was, wederom eenen nieuwen Heer aan Guy van Henegouwen. Niet geheel zeker is 't, of hy ook Heer van Amſterdam geworden zy. Doch 't is ten hoogſte waarſchynlyk. Amſterdam hadt, voorheen, altoos tot de Heerlykheid van Amſtel behoord, en was 'er eerſt na 't jaar 1268, van afgeſcheiden, en in 't jaar 1282 aan den Graave van Holland opgedraagen. Het zal, derhalve, na dat gantſch Amſtelland, in 't jaar 1297, aan Graave Jan den I. afgeſtaan was, wederom met het zelve vereenigd geweeſt zyn, en nu, in 't jaar 1300, te gelyk met Amſtelland, aan Guy van Henegouwen opgedraagen zyn geworden. Deeze waarſchynlykheid wordt beveſtigd door de woorden van den ONGENOEMDEN KLERK, die maar omtrent vyftig jaaren na deezen tyd gebloeid heeft, en (*a*) dus ſchryft: *Gy ſult weeten, dat deſe Ghye [van Henegouwen, Broeder van Grave Jan] eer hy Biscop t'Utrecht wart, der Stede van Amſtelredamme gaff veel vryheede van keuren ende van rechte, daer men die Stede mede regeerde.* Doch 't getuigenis van deezen Schryver is te merkwaardig, dan dat wy 'er niet eenige aanmerkingen over maaken zouden.

Aanmerkingen over deeze Keuren en Vryheden.

1. Schoon ons, tot hiertoe, nergens, noch in gedrukte, noch in ongedrukte ſchriften, noch in de oude Kerke deezer Stad, daar de oude Handveſten bewaard worden, noch op 't Stadhuis, noch elders, de Keuren of Handveſten van Heere Guy van Henegouwen voorgekomen zyn; durven wy egter het getuigenis van zulk een' ouden Schryver geenszins van de hand wyzen. Te minder, daar hy blyk van naauwkeurigheid geeft, in het aanwyzen van den tyd, wanneer deeze Keuren aan Amſterdam gegeven zyn, te weeten eer Guy Biſſchop van Utrecht werdt: en dit

(*v*) *Zie* BALEN Dordrecht *bl.* 726. MIERIS Charterb. I. *Deel, bl.* 613.
(*w*) *Zie* MIERIS Charterb. II. *Deel, bl.* 26, 27, 28, 31.
(*x*) BEKA *in* Wilh. II. *p.* 102.
(*y*) MELIS STOKE *in* Jan I. *bl.* 155 *enz.*
(*z*) *Zie* MIERIS Charterb. II. *Deel, bl.* 11.
(*a*) *Bladz.* 137.

dit werdt hy, waarſchynlyk, in July des jaars 1301, op den vierden van welke maand, zyn Voorzaat overleeden was (*b*); naardien hy zelf, op den negenentwintigſten May des jaars 1317, geſtorven is, en men aangetekend vindt, dat hy de Biſſchoppelyke waardigheid zeſtien jaaren bekleed heeft (*c*). Hy moet, derhalve, overeenkomſtig met het getuigenis van den *ongenoemden Klerk*, de Keuren aan Amſterdam, na den eenentwintigſten May des jaars 1300, toen hy eerſt Heer van Amſtel geworden was, en voor de maand July des jaars 1301, toen hy Biſſchop van Utrecht werdt, gegeven hebben.

2. De aangehaalde plaats is de oudſte, in welke Amſterdam met den naam van *Stede* of *Stad* voorkomt. In de gedrukte *Handveſten*, vindt men geen ouder' Brief dan van 't jaar 1339 (*d*), waarin de ingezetenen van Amſterdam *Poorters* genoemd worden: 't welk onderſtelt, dat de Plaats toen Stads geregtigheden hadt. Wy zullen dit egter beneden nog met ouder Brieven toonen. Doch zo oud als het jaar 1300 of 1301 zyn ons geene Brieven voorgekomen, waaruit dit blyken zou.

3. De *ongenoemde Klerk* alleen ſchynt te onderſtellen, dat Amſterdam eene Stad geweeſt is, omtrent het begin der veertiende eeuwe. Zy zal, derhalve, naar alle waarſchynlykheid, by de Keuren van Heere Guy, met Stads Regt, dat is, met eene Regeering, uit Schout en Schepenen beſtaande, en met beſchreeven' Keuren, waarnaar dezelven regt oefenen moeſten, beſchonken geweeſt zyn. De Steden Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Medenblik en anderen hebben ook diergelyke oude Keuren, by welken zy voor Steden erkend, en aan eene Regeering, gelyk in de Steden deezer Landen gebruikelyk was, onderworpen zyn. Jammer is 't maar, dat de Keuren van Heere Guy niet meer voorhanden ſchyn. n. Zy zouden ons, vermoedelyk, omtrent de oudſte geſteldheid der Regeeringe van Amſterdam, eenig licht geeven.

Onderzoek van Beka's verhaal aangaande de wederkomſt van Gysbrecht van Amſtel, en het ſterken en

Het jaar 1300, waarin Guy van Henegouwen Heer van Amſtelland en Amſterdam werdt, is juiſt het tydpunt, waarin Beka de wederkomſt van Gysbrecht van Amſtel, en het ſterken en wederom ſlegten van Amſterdam geplaatſt heeft. Zie hier zyne woorden: „ Na de dood van Graave „ Jan den I., beveſtigde Gysbrecht van „ Amſtel zyne Stad rondsom met houten „ bruggen en toorenburgten. Doch de gemeente van Waterland, en de burgers ſlegten „ van Haarlem, Gysbrecht verjaagd heb- van Am- „ bende, verbrandden de bruggen en ſterk- ſterdam. „ ten tot aſſche." [*Poſt ejusdem Domicelli* [Joannis I.] *mortem, Giſelbertus de Aemſtel oppidum ſuum ligneis pontibus, & turritis propugnaculis undecunque munivit. Sed vulgus Waterlandiæ cum oppidanis de Harlem, profugato Giſelberto, pontes & munitiones favillatenus inflammavit* (*e*).] En naardemaal de overlevering dit verhaal meer of min bevestigd, en het Hoofd der Nederduitſche Digteren, Joost van den Vondel, op het zelve, zynen deftigen *Cysbrecht van Amſtel*, die nog, jaar op jaar, te Amſterdam ten tooneele gevoerd wordt, gebouwd heeft; zo zal 't niet ondienſtig zyn, dat wy, met de vereiſchte naauwkeurigheid, onderzoeken, hoe veel ſtaats 'er op te maaken zy.

1. Wy moeten, in de *eerſte* plaats, aan- Getuigemerken, dat Beka, die op 't einde der niſſen veertiende eeuwe bloeide, de oudſte Schry- van anver is, die van Gysbrechts wederkomſt te dere Amſterdam, en van het ſterken en ſlegten Schryder Veſten ten dien tyde gewag maakt. De vers, ouder Schryvers, met naame de Onge- aangaanNOEMDE Klerk, Wilhelmus Pro- de Gyscurator en Melis Stoke, welke brecht twee laatſten den tyd beleefd hebben, waar- van Amin deeze dingen zouden moeten gebeurd zyn, ſtel. maaken 'er geen het minſte gewag van. De *ongenoemde Klerk* drukt zig, omtrent het lot van Heere Gysbrecht, op deeze wyze, uit (*f*): *Ghysbrecht* [van Amſtel] *ende Herman* [van Woerden] *en woudens den huſe* [*van Cronenburch*] *nyet betrouwen, pynden hem op 't rume te comen, ende toegen butens Lants. Herman ſterf in ellende, maer Gysbrecht, want hy een out ſimpel man was, wart buitens lants van zyn vrinden onthouden, zoe lange als hy leefde.* 't Was hier de regte plaats geweeſt, om van Gysbrechts te rug komſt te Amſterdam te gewaagen; doch hy rept 'er, noch hier noch naderhand, geen enkel woord van. Wilhelmus Procurator zegt alleenlyk „ dat de Heeren van „ Amſtel en Woerden gevlugt, en in bal- „ lingſchap geſtorven zyn." [*Hujus verò maledictionis primi & præcipui, Dominus videlicet de Aemſtel & Dominus de Woerden, fuga ſubtrahuntur & in exilio moriuntur* (*g*)]. Melis Stoke ſpreekt (*h*) ook alleenlyk van de vlugt der twee Heeren. Onder de laatere Schryvers, die Beka gekend en gebruikt hebben, zyn 'er ook eenigen, die hem, in 't gene hy van Gysbrechts wederkomſt te

(*b*) Beka *p.* 103.
(*c*) Beka *p.* 109.
(*d*) *Blaez.* 330.
(*e*) Beka *p.* 102.
(*f*) *Bladz.* 174.
(*g*) *Ad annum* 1296. *p.* 540.
(*h*) *In* Florib V. *bl.* 127.

te Amſterdam verhaalt, niet gevolgd zyn. VELDENAAR komt met den *Ongenoemden Klerk* overeen (*i*). 't *Goudtſche Kronycxken* zwygt 'er geheellyk van: en de Haarlemmer Karmeliet JOAN GERBRANDSZ. VAN LEIDEN, die immers wel weeten moeſt, wat 'er, ruim honderd jaaren voor zynen tyd, omtrent Amſterdam voorgevallen ware, wykt hier af van BEKA, dien hy doorgaands volgt, en zegt alleenlyk „ dat Gys„ brecht, van zyne goederen beroofd en „ buitens Lands gebannen zynde, tot zynen „ dood toe, door zyne vrienden, onderhou„ den is (*k*)." En meer vindt men ook niet in de *Oude Hollandſche Chronyk* (*l*). Al het welke ons byna zou doen vermoeden, dat BEKA, in zyn verhaal van Gysbrechts wederkomſt te Amſterdam, kwalyk onderregt geweeſt is.

Zwaarigheid omtrent den tyd zyner wederkomſte te Amſterdam.

2. Voeg hier nu nog by, dat BEKA zelf den tyd deezer wederkomſte niet naauwkeuriglyk aanwyſt. Hy plaaſtze alleenlyk, na de dood van Graave Jan den I. Doch wy hebben reeds gezien, dat Amſtelland en Amſterdam, kort na de dood van Jan den I., door Jan den II., aan Guy van Henegouwen opgedraagen werden; 't heeft, derhalve, weinig ſchyns, dat Gysbrecht, voor deeze opdragt, van buitens Lands, te Amſterdam zou hebben konnen wederkeeren niet alleen; maar zyne Stad, daarenboven, rondsom met wallen en toorens verſterken. En na de opdragt kan men dit werk niet gevoeglyk aan hem toeſchryven, om dat Heer Guy toen meeſter van Amſterdam was. De Amſterdammer Schryver PETRUS OPMEER, die in de zeſtiende eeuwe bloeide, heeft wel begreepen, dat men het ſterken van Amſterdam door Heere Gysbrecht voor de opdragt aan Heere Guy ſtellen moeſt; doch hy plaaſt het in 't jaar 1304 (*m*), en dus wel vier jaaren na den tyd, waarin wy, uit egte ſtukken, getoond hebben, dat de opdragt aan Heere Guy geſchied is.

Omtrent de middelen om zyne Stad rondsom te verſterken.

3. Maar al was 'er kans, om eenen bekwaamen tyd aan te wyzen, waarin Gysbrecht zyne Stad zou hebben konnen ſterken; hoe komt hy aan 't vermogen en aan de middelen, om een werk van zo veel omſlags, onder 't oog zyner doodvyanden, die zig, ſedert het jaar 1297 of eerder, in 't bezit van alle zyne goederen geſteld hadden, ter uitvoeringe te brengen? Men bedenke eens, aan de eene zyde, in welk een' ſtaat Gysbrecht, ſedert het jaar 1296, geweeſt ware; en aan de andere, in welk een' ſtaat Graaf Jan de II. zig, ten deezen tyde, bevondt. Gysbrechts goederen waren, reeds in 't jaar 1297, allen verbeurd verklaard; hy zelf zworf balling 's lands, in hoogen ouderdom, en zo arm, dat hy door zyne vrienden onderhouden moeſt worden. Graaf Jan de II. was, daarentegen, in 't bezit van alle de goederen van den huize van Amſtel, en hadt, reeds ten tyde van Jan den I., met den Biſſchop van Utrecht niet alleen, maar ook met de voornaamſte Hollandſche en Zeeuwſche Steden, een Verbond geſlooten, om Gysbrecht van Amſtel uit het Land te houden. Van waar toch kon de arme balling volk, geld en andere middelen bekomen, om eene Stad, die in de handen van zyne vyanden was, te ſterken, rondsom te ſterken, met bruggen en toorens te ſterken? Moet men niet zeggen, dat, zo hy dwaas genoeg geweeſt ware om het te onderneemen, de ondervinding hem terſtond zou geleerd hebben, dat de uitvoering onmogelyk was? Men mag hierby, miſſchien, nog in aanmerking neemen, dat hy, volgens den Zoen des jaars 1285, buiten bewilliging des Graaven van Holland, geene *veſte* of ſterkte tuſſchen Holland en Utrecht maaken mogt (*n*): hoewel hiertegen wederom in bedenking komt, dat deeze Zoen, door den moord van Graave Floris, en 't gene 'er op gevolgd was, als reeds geheel verbroken, werdt aangemerkt.

Sommigen willen, dat deeze verſterking ſlegts begonnen geweeſt is.

4. Sommigen, naar 't ſchynt, deeze zwarigheden merkende, hebben hierom geſteld, dat het bewallen en verſterken van Amſterdam en van het Slot aldaar ſlegts begonnen geweeſt, en terſtond, door de Kennemers en Waterlanders, geſtuit geworden is (*o*). Doch, behalve dat zy de dwaasheid der onderneeminge dan nog niet verdedigen, zo verſchilt hun verhaal ook van dat van BEKA, dien zy nogtans gevolgd zyn; doch die niet zegt, dat de verſterking ſlegts begonnen geweeſt, maar *rondsom* [*undecunque*] voltooid geworden is. Alles ſchynt dan ſamen te loopen, om opmerkenden te doen vermoeden, dat BEKA kwalyk onderregt is geweeſt, in 't gene hy van Gysbrechts wederkomſt te Amſterdam en 't gene 'er op gevolgd is te boek heeft geſteld.

Bedenking, of Gysbrecht ook met den Biſchop

5. Eene bedenkelykheid blyft 'er egter nog overig, volgens welke, aan het verhaal van BEKA eenige waarſchynlykheid zou konnen worden bygezet. Wy hebben, hiervoor (*p*), gezien, dat de Biſſchop van Utrecht de vyandelykheden tegen den Graave

(*i*) *Zie* Chron. *bl.* 59.
(*k*) Chron. *Libr.* XXIV. *Cap.* XXX. *p.* 227.
(*l*) *Diviſ.* XIX. *Cap.* XXVI.
(*m*) Chronograph. *p.* 674. *by* VAN HEUSSEN, Kerk. Oudh. IV. *Deel*, *bl.* 174.
(*n*) *Zie* hier voor, *bl.* 88.
(*o*) Anonym. *ap.* PONTANUM *p.* 3. H. VAN RYN *op de* Kerk. Oudh. IV. *Deel*, *bl.* 181.
(*p*) *Bladz.* 91.

Van Utrecht hebbe aangeſpannen.

ve van Holland, in 't jaar 1297, kort na het ſluiten der Vrede, wederom begonnen hadt; en Melis Stoke verhaalt (q), dat hy, in 't jaar 1301, eenen inval deedt in Amſtelland, welk aan Heere Guy afgeſtaan was, en welk hy, met geweld, wederom aan 't Bisdom zogt te brengen. De Rymchronykſchryver voegt 'er by, dat deeze togt den Biſſchop kwalyk bekwam; dat de Hollandſche Edelen en Steden de wapenen aangreepen, en de Stigtſchen overwonnen, in een hevig gevegt, op de Hoogewoerd buiten Utrecht, waarin de Biſſchop zelf, den vierden July des gemelden jaars, omkwam. Zo men nu onderſtellen mogt, dat Gysbrecht van Amſtel deel gehad hadt aan de onderneeming des Biſſchops, en dat deeze hem van middelen en manſchap voorzien hadt, om Amſterdam wederom in te neemen en te verſterken; dan zou het verhaal van Beka veel meer ſchyn van waarheid hebben, en niet zo zeer aanloopen tegen de Hiſtorie en geſteldheid dier tyden, als het nu ſchynt te doen. Doch jammer is 't dat zulk eene onderſtelling op loutere gisſing ſteunt, en door geen egt ſtuk of oud getuigenis, my bekend, beveſtigd wordt.

Bewys dat de bruggen en veſten van Amſterdam, niet voor het jaar 1304, geſlegt zyn.

6. Maar nu zal ik, ten beſluite, een egt ſtuk bybrengen, waardoor het verhaal van Beka, aan den eenen kant, onwaarſchynlyker, en aan den anderen, waarſchynlyker gemaakt wordt. Volgens de aangeroerde onderſtelling, zou Gysbrecht, in 't jaar 1301, te Amſterdam wedergekeerd moeten zyn; volgens Beka, zou hy toen de Plaats *rondsom* geſterkt hebben; volgens anderen, zou hy hiervan ſlegts een begin hebben gemaakt. Doch 't zy het werk begonnen of voltrokken ware; Beka, en anderen, die hem gevolgd zyn, verhaalen, dat de Haarlemmers en Waterlanders Gysbrecht verdreeven en de nieuwe werken om de Stad aan koolen gelegd hebben: en zy plaatſen dit hun verhaal lang voor het verhaal van het omkomen des Biſſchops van Utrecht. Maar men heeft nog eenen Brief (r) van *Willem*, Zoon van Graave Jan den II., *toit Aelbrechtsberge*, den twee-entwintigſten May des jaars 1304, gedagtekend, waarby blykt, dat Amſterdam toen nog *bruggen* en *veſten* hadt, die Jongkheer Willem beveelt „ af te breeken en te „ ſlegten: te beginnen met den naaſtkomenden Maandag, en binnen veertien dagen daarna te voltrekken; zonder dat men „ dezelven ooit zou mogen hermaaken, dan „ by believen van hem en van *den goeden* „ *luden van* zyne *landen*." Zo nu Amſterdam, in 't jaar 1304, nog bruggen en veſten gehad heeft, dan konnen dezelven, kort na de dood van Graave Jan den I., of zelfs in 't jaar 1301, door de Haarlemmers en Waterlanders, niet geſlegt geweeſt zyn. In dit opzigt, maakt, derhalve, de brief het verhaal van Beka onwaarſchynlyker. Doch men vindt 'er, daarentegen, iet anders in, welk Bekas verhaal waarſchynlyker moet doen voorkomen. Jongkheer Willem geeft, volgens ons affchrift van zynen Brief, voor reden van zyne ſtrengheid over de Amſterdammers „ dat zy „ *Jan van Amſtel*, Gysbrechts Zoon, en „ de moorders van Graave Floris hadden „ ingehaald." Maar onder deeze moorders werdt Gysbrecht van Amſtel geteld. Is 't dan niet te vermoeden, dat zy deezen, zo wel als zynen Zoon, Jan, in de Stad ontvangen zullen hebben? En zo hy 'er geweeſt is; zou hy de verſterking der Stede dan niet hebben konnen uitvoeren? Of alware hy niet in de Stad geweeſt; zou eene verſterking, door zynen Zoon ondernomen, niet bekwaamlyk aan hem konnen worden toegeſchreeven? En zouden de veſten, naderhand, niet op bevel van Jongkheere Willem hebben konnen geſlegt worden? En ſchoon de brief dit ſlegten niet aan de Haarlemmers en Waterlanders toeſchryft, gelyk Beka doet; 't kan egter zeer wel zyn, dat, die van Amſterdam zig, in 't jaar 1304, niet zeer gereed getoond hebbende tot het vernielen hunner Sterkten; Jongkheer Willem zig daartoe van eenige Haarlemmer- en Waterlandſche manſchap bediend heeft. Doch dan zelfs zou het verhaal van Beka, zo wel ten opzigte van den tyd als ten opzigte van verſcheiden' omſtandigheden van 't gebeurde, voor zeer onnaauwkeurig moeten gehouden worden. Immers hy gewaagt niet van 't inhaalen van Jan van Amſtel, Zoon van Gysbrecht, waarvan in ons affchrift van den Brief van den jaare 1304 klaarlyk gemeld wordt; ſchoon de plaats, in de uitgaave van den Heere *van* Mieris, waarſchynlyk door een' misſlag van den uitſchryver of letterzetter, overgeſlaagen is: welke uitlaating, ondertuſſchen, den zin van den Brief merkelyk verandert, gelyk wy wat laager zien zullen.

1304.

Onderſtelling, die Beka's verhaal met andere ſtukken en ſchriften doet overeenkomen.

7. Zo men, eindelyk, na al 't gezeide, nog zo veel agting voor Beka behouden wil, dat men aan zyn verhaal eenen goeden zin zou willen geeven, dan zal men 't, op deeze wyze, verſtaan moeten „ dat Gysbrecht van Amſtel, na de dood van Graave Jan den I., wederom in 't Land gekomen zynde, aangeſpannen heeft met Biſſchop Willem, die hem in ſtaat geſtelt heeft om, waarſchynlyk onder beleid „ van

(q) *In* Jan II. *bl.* 191.
(r) *Zie* Mieris Charterb. II. *Deel, bl.* 40 *en onze* Bylaagen *op* I. *Deel*, I. *Boek*, Lt. B.

„ van zynen Zoon Jan, Amſterdam weder-
„ om in te neemen en te ſterken, in 't jaar
„ 1301. Dat Gysbrecht, tot in 't jaar 1304,
„ in 't bezit van Amſterdam gebleeven is,
„ alzo de Hollanders, in dien tuſſchentyd,
„ de handen vol werks hadden aan het ver-
„ dryven der Vlaamingen uit Holland en
„ Zeeland. Dat Jongkheer Willem, dit
„ werk, gedeeltelyk ten minſten, onder de
„ knie hebbende, om het verzwakken van
„ Amſterdam begon te denken; dat hy, ten
„ dien einde, het afbreeken der bruggen en
„ het ſlegten der veſten beval, by den aan-
„ gehaalden Brief. Dat Gysbrecht en de
„ Amſterdammers zig hiertoe ongereed ge-
„ toond hebbende, de Haarlemmers en Wa-
„ terlanders, of uit eigen beweeging en ou-
„ den wrok tegen de Amſterdammers, of
„ aangezet door Jongkheer Willem, opge-
„ trokken zyn naar de Stede, en bruggen en
„ veſten in den brand geſteken hebben, na
„ dat zy den ouden Heer van Amſtel, an-
„ dermaal, genoodzaakt hadden, zyn Va-
„ derland te ruimen." Op deeze wyze kan, dunkt ons, het verhaal van BEKA, zo men't niet geheel verwerpen wil, met de egte ſtuk-ken en geſchiedeniſſen deezes tyds, worden overeengebragt.

Aanmerkingen over Vondels *Gysbrecht van Amſtel.*

't Is miſſchien niet onnut, hier, met een enkel woord, aan te merken, dat de Digter JOOST VAN DEN VONDEL, het kort verhaal van BEKA tot een deftig en uitvoerig Treurſpel willende herſmeeden, het verjaagen van Heere Gysbrecht, en het ſlegten der bruggen en veſten van Amſterdam opgeſierd heeft met omſtandigheden, die geenen grond altoos hebben in de Hiſtorie. De Tooneeldigters oordeelen, dat zy hiertoe vryheid hebben. Doch de leezers en aanſchouwers hunner Tooneelſtukken behooren zo wys te zyn, dat zy 'er de waarheid der geſchiedeniſſe nimmer in zoeken. De wyze van het inneemen der Stad, het bemagtigen van de *nieuwe Kerke*, die eerſt honderd jaaren laater gebouwd werdt; de moord in 't *Klooſter van S. Clara*, dat ook nog niet in wezen was; de bedryven omtrent den *Schreijerstooren*, het *Stadhuis*, de *Beurs* zelve, welke laatſte wel drie eeuwen laater geſtigt is; dat alles en veel meer bewyſt, dat de Tooneeldigter Amſterdam eer heeft willen vertoonen, zo als het kort voor en in zynen tyd was, dan zo als het beſtondt, in 't begin der veertiende eeuwe. Hy erkent, in het *Voorſpel*, dat hy eene geſchiedenis ten tooneele voert, die toen drie honderd jaaren oud was; zingende

Het nieuw Tooneel dry eeuwen ſpringht te rugh,
Om Aemſtels veſten te verſtooren.

En nogtans doet hy (*Act.* IV. *Sc.* II.) *Arend van Aemſtel* van Amſterdam zeggen:

De groote aeloude Stad, vermaert in oorelogen,
Zoo Scheepryck, en voor wie zich zee en ſtromen bogen,
Gaet plotſelijck te gronde, en zinckt met eenen ſlagh.

Doch men ziet ligtelyk, dat de Digter zig hier Amſterdam verbeeld heeft, zo als het in de zeventiende, niet zo als het in de veertiende eeuwe was. Al dit zy egter niet gezeid, om de waarde van zyn ſchoon Tooneelſtuk te verkleinen; maar alleen om min opmerkende te binnen te brengen, dat men de waarheid der geſchiedeniſſen uit andere bronnen ſcheppen moet.

Onderzoek, of Gysbrecht van Amſtel zig, op't laatſt van zyn leeven, met der woon naar Pruiſſen begeven hebbe.

Werwaards Gysbrecht van Amſtel, 't zy na den moord van Graave Floris, in 't jaar 1296, 't zy na het ſlegten der veſten van Amſterdam, in 't jaar 1304, eindelyk geweeken, en waar hy overleeden zy, is, onzes weetens, van geen oud Schryver aangetekend. Wy hebben, hier voor (*s*), reeds gezien, dat hy zig, in 't jaar 1297, ten minſten eenigen tyd, in Vlaanderen onthouden heeft. Zyn Zoon bevondt zig, volgens 't gene men MELIS STOKE berigt hadt, in 't jaar 1304, te Utrecht (*t*). Maar zo hy zelf, van deezen Zoon verzeld, omtrent het jaar 1300 of 1301, wederom in Amſterdam gekomen is, ſchynt hy aldaar, tot in 't jaar 1304, gebleeven te zyn. Doch werwaards hy toen vertrokken zy, is onzeker. Eene oude overlevering, van welke ik egter geen ouder gewag vindt, dan by MONTANUS (*u*), ten ware men zig hier ook op de gedagten van den Digter JOOST VAN DEN VONDEL beroepen wilde (*v*); berigt ons „ dat „ Gysbrecht naar Pruiſſen getrokken is, en „ aldaar eene Stad, *Holland* genaamd, ge„ bouwd of bewoond heeft." En ſchoon de gegrondheid deezer overleveringe, tot hiertoe, door geene egte bewyzen, heeft konnen beveſtigd worden, agt ik het der moeite waardig, in eenige aanmerkingen te doen zien, dat zy niet van waarſchynlykheid ontbloot is.

1. Wy merken, in de *eerſte* plaats, aan, dat Pruiſſen, ten deezen tyde, een land was, waarin zig edel en onedel, uit Duitſchland en uit de Nederlanden, begon neder te zetten.

(*s*) *Bladz.* 91.
(*t*) *Zie* hem *in* Jan den II. *bl.* 253.
(*u*) Leeven der Heeren van Amſtel, *by* DOMSELAAR II. *Boek, bl.* 148. *en by* COMMELIN *bl.* 122.
(*v*) *Zie zyn'* Gysbrecht van Aemſtel, *Act.* V. *Toon.* IV.

ten. De Ridders van de Duitſche Orde hadden, omtrent het jaar 1226, eerſt voet gekreegen in Pruiſſen, welk toen nog ongeloovig was. De overwinningen, die zy op de ongeloovigen behaalden, waren oorzaak, dat hun, door den tyd, een groot gedeelte van 't geweſt onderworpen werdt (*w*). De voorſpoed der Ridderlyke wapenen lokte elk uit, om zig naar Pruiſſen te begeeven, en deel te verkrygen aan de zege, die aldaar bevogten werdt. Veele Duitſche en Nederlandſche Edelen traden zelfs in de Orde, en, in de veertiende eeuwe in 't byzonder, werden, onder de vreemden, die zig in Pruiſſen onthielden, Brabanders, Vlaamingen, Gelderſchen en Hollanders zelven opgeteld (*x*). Wat wonder is 't dan, dat ook veele Hollandſche Edelen, die, na het ombrengen van Graave Floris, balling's Lands zwerven moeſten, zig naar Pruiſſen onder de Ridders der Duitſche Orde begeven hebben? En wat onwaarſchynlykheid is 'er in, dat Gysbrecht van Amſtel zig, toen hy 't hier te Lande niet langer houden kon, by zyne oude vrienden in Pruiſſen vervoegd heeft? Sommigen, 't is waar, ſchynen vreemd te vinden, dat Gysbrecht een verblyf zou hebben gaan zoeken in een land, daar 't, ſedert veele jaaren, vol onruſt en oorlog was (*y*). Doch de oorlog, en vooral een oorlog tegen de ongeloovigen was juiſt, 't gene de Ridders van deezen tyd ſterk aanlokte; inzonderheid, wanneer dezelve, gelyk in Pruiſſen, met voordeel gevoerd werdt. En zo men al waanen mogt, dat Gysbrecht, die, toen hy Amſterdam of Amſtelland verliet, al zeer hoog van jaaren geweeſt moet zyn, weinig luſt ten oorloge kan gehad hebben; was hy gewiſſelyk nergens veiliger, dan onder zyne vrienden, de Hollandſche Edelen, welken men, volgens onze onderſtelling, in Pruiſſen een verblyf hadt toegeſtaan.

2. Men voege hier nu, in de *tweede* plaatſe, by, dat het meer dan eene bloote onderſtelling is, dat 'er, omtrent het einde der dertiende, of het begin der veertiende eeuwe, Hollanders in Pruiſſen aangekomen zyn, naar welke het Steedje *Holland*, welk nog in wezen, en drie mylen zuidooſtwaards van Elbing gelegen is, den naam gekreegen heeft. Christoffel Hartknoch heeft, uit oude Handveſten, dit *Holland* betreffende, opgemaakt „ dat het, omtrent het jaar „ 1290, door *Meneko*, of *Meinhardus de* „ *Querfurt*, Opperkommandeur van Pruiſ„ ſen, in de Landſtreek *Pazlaken*, gebouwd, „ en naar de eerſte bewooners, die uit Hol„ land gekomen waren, *Holland* genoemd „ is (*z*)." Een ander Hoogduitſch Schryver tekent aan „ dat de Stad *Holland*, door „ eenige Hollanders van Adel, die uit Hol„ land verdreeven waren, gebouwd is (*a*)." 't Is waar, dat, volgens onze onderſtelling, de Hollandſche Edelen, niet voor het jaar 1296, in Pruiſſen gekomen zyn, en Gysbrecht van Amſtel nog laater; daar *Hartknoch* het ſtigten van *Holland* vroeger ſchynt te ſtellen; doch men moet hierop, *voor eerſt*, aanmerken, dat *Hartknoch* met eenige ruimte ſpreekt van den tyd van het ſtigten van *Holland*, dien ſtellende *omtrent* het jaar 1290, 't welk zeer wel zo opgevat kan worden, dat het met onze onderſtelling, volgens welke, de Hollanders, niet voor het jaar 1296, in Pruiſſen gekomen zyn, overeenſtemt. *Hartknoch* ſchryft, *ten anderen*, het ſtigten van *Holland* toe aan *Meneko van Querfurt*, Opperkommandeur van Pruiſſen. Doch, volgens de boven aangehaalde *Chronyk van de Ridderen der Duitſche Orde*, is 'er geen Kommandeur in Pruiſſen geweeſt, die diergelyken naam gevoerd heeft, voor het jaar 1299. Zie hier de eigen' woorden deezer *Chronyke*: *Ende in den jaer* M.CC. *ende* XCIX. *ſette deſe Hoichmeiſter* [*Godefridus, Grave van Hoenloch*], *enen anderen* Lantmeiſter *in* Pruyſſen, *ende heit Heer* Mencke *van* Overbrouwe, *ende was die dertiende* Lantmeiſter *in* Pruyſſen (*b*). Zo *Menke van Querfurt* of *van Overbrouwe*, in 't jaar 1299, eerſt gebied in Pruiſſen gekreegen heeft, ſchynt hy de Stad, voor dien tyd, niet te hebben konnen ſtigten: hy heeftze, derhalve, naar de aangekomen' *Hollanders*, die na, en, miſſchien, eenige jaaren na het jaar 1296, in Pruiſſen aankwamen, zeer wel *Holland* konnen noemen. De Ridders der Duitſche Orde behielden, wyders, de *Stad* en het *Slot Hollant*, by de verdeeling van Pruiſſen, die, in 't jaar 1466, tuſſchen hen en den Koning van Poolen, gemaakt werdt; gelyk uit de lyſt van de plaatſen, welken in die verdeeling kwamen, te zien is (*c*).

3. Wat nu, in de *derde* plaats, Gysbrecht van Amſtel in 't byzonder betreft; 't vertrek van veele Hollanders naar Pruiſſen was, veelligt, nog de eenige reden niet, welke hem beſluiten deedt, om derwaards de wyk te neemen. Hy was een Stigtſch Edelman. En

(*w*) *Vide* Chron. Eq. Ord. Teuton. *in* Matthæi Analect. *Tom.* V. *p.* 622 & *ſeqq.*
(*x*) Chron. Eq. Ord. Teuton. *p.* 781, 792.
(*y*) H. van Ryn *in de* Kerk. Oudh. IV. *Deel*, *bl.* 182.
(*z*) De Orig. Gent. Pruſſic. *by* H. van Ryn op de Kerk. Oudh. IV. *Deel*, *bl.* 182.
(*a*) Casp. Hennebergs Verkl. der groote Pruiſſiſche Landtafel, *p.* 158.
(*b*) Chron. Equit. Ord. Teuton. *p.* 766.
(*c*) *Vide* Chron. Eq. Ord. Teuton. *p.* 815.

En de Ridders der Duitſche Orde hadden, reeds van omtrent het jaar 1230 af, een een Huis by Utrecht gehad. 't Is zeer te vermoeden, dat Gysbrecht, onder deeze Ridders, ook zyne vrienden gehad zal hebben, die hem gelegenheid hebben konnen geeven tot een verblyf in Pruiſſen onder hunne medebroeders: en zal dit dan de plaats buitens Lands zyn geweeſt, alwaar zy hem, volgens het getuigenis onzer Chronyken (*d*), tot aan zynen dood toe, van onderhoud zullen verzorgd hebben. Men vindt, ten minſten, dat, in laater tyd, een, uit het geſlagt van Amſtel zelf, Ridder, en een ander, Landkommandeur van den Duitſchen Huize te Utrecht geweeſt is (*e*).

4. Wanneer wy hierby nu, *eindelyk*, in aanmerking neemen, dat men niet alleen overblyſſels van Nederlandſche, maar zelfs in 't byzonder van Stigtſche naamen in Pruiſſen vindt, dan zal de overlevering, dat Gysbrecht van Amſtel, een Stigtſch Edelman, zig, in zynen hoogen ouderdom, naar Pruiſſen begeven heeft, nog al meer bevestigd worden. Men vondt aldaar, nog in 't jaar 1466, een Slot *Belgenborch*, vermoedelyk zo genoemd naar de *Belgen* of Nederlanders; eene Stad *Roſenborch*, van welken naam men, ten deezen tyde, een Slot hadt tuſſchen Leiden en den Haage; een Slot *Wildenborch*, vernoemd, zo 't ſchynt, naar een Huis van dien naam, te Vegten by Utrecht, en eene Stad *Vredeland*, welken naam ook het Slot aan de Vegt droeg, welk eertyds, door Gysbrecht van Amſtel, bezeten geweeſt was; om niet te ſpreeken van verſcheiden' andere Steden en Sloten in Pruiſſen, welker naamen van Stigtſche of Hollandſche Plaatſen ontleend ſchynen (*f*). Al het welke, gevoegd by den naam der Stad *Holland* by Elbing, het meer dan waarſchynlyk maakt, dat zig, omtrent den aanvang der veertiende eeuwe, Hollanders en Stigtſchen in Pruiſſen hebben nedergezet, en onzes agtens niet weinig ſtrekt tot beveſtiging der overleveringe, dat Gysbrecht van Amſtel zig, op 't einde zyns leevens, met der woon naar Pruiſſen begeven heeft.

Verval van 't Huis van Amſtel.

Doch wat 'er van de gegrondheid deezer overleveringe zyn moge, het huis van Amſtel heeft, na deezen tyd, nooit wederom eenig bewind over Amſtelland of Amſterdam gehad. Zelfs durfden zy, die uit deezen huize in 't Land bleeven, of naderhand uit hunne ballingſchap te rug kwamen, den voorigen naam, of het oude geſlagtwapen in langen tyd niet voeren. Sommigen namen, volgens eene oude overlevering, die in den huize van WITSEN bewaard is, den naam van *Banning* aan, om dat zy *balling* 's Lands gezworven hadden, of *gebannen* geweeſt waren (*g*), en geraakten hier, door den tyd, in de Regeeringe. Eenigen begaven zig tot den landbouw, en betaalden ſchot, gelyk de onedelen plagten (*h*). De naam van *Amſtel* is dus, voor eenen tyd, hier te Lande, geheellyk ondergegaan. De Zoonen van Arend van Amſtel, Gysbrechts Broeder, namen den naam aan van *Yſſelſtein*, welk hy by huwelyk verkreegen hadt (*i*). Doch hunne nakomelingen hebben, in laater' tyd, den naam van *Amſtel* wederom aangenomen: die ook, ſedert, door anderen van burgerlyken ſtamme, doch uit deezen huize herkomſtig, gevoerd is.

Amſterdam verlieſt zyne markten en vryheden.

Het jaar 1304, waarin Jongkheer Willem van Holland, gelyk wy boven zagen, het breeken der bruggen en het ſlegten der vesten van Amſterdam beval, was, ook in andere opzigten, ongelukkig voor de Stede. Volgens de uitgaave van Jongkheere Willems Brief in het *Charterboek* van den Heere VAN MIERIS (*k*), waren de Amſterdammers ſchuldig geweeſt aan den moord van Graave Floris den V. Men leeſt aldaar, *dat die van Aemſtelerdamme die geene waaren, die dier Graue Floris metter hant vermoorden, die wy ute die Lande verſwooren hadde* Doch in deeze leezing ſchuilt een blykbaare misſlag, die zig, voor kundigen en opmerkenden, terſtond ontdekken moet. Nergens vindt men, dat de ingezetenen van Amſterdam deel aan den moord van Graave Floris gehad hebben; veel min, dat zy dit werk, *met eigen hand*, zouden hebben uitgevoerd; en even weinig, dat zy daarom *uit den Lande verzwooren* waren. De moord des Graaven was een werk van de Edelen, niet van de Steden of van de Gemeente. Men hadt zig ook by eede verbonden (*l*), niet om de ingezetenen van eenige Stad, 't welk in zig zelf ongerymd geweeſt zou zyn, maar om zeker getal van Edelen uit het Land te houden. Gysbrecht van Amſtel, een deezer Edelen, was zelfs geen Heer van Amſterdam meer, toen hy Graaf Floris hielp vangen en ombrengen. Men ziet, uit dit alles, klaarlyk, dat Jongkheer Willem niet kan hebben willen zeggen, dat die van Amſterdam Graaf Floris vermoord hadden, en daarom ten lande uit *verzwooren* waren. In de uitgaave van

(*d*) *Zie* hier voor, *bl.* 91.
(*e*) MATTHÆI Contin. Chron. Ord. Teuton. *p.* 834. MONTANUS *by* DOMSELAAR II. *Boek*, *bl.* 149.
(*f*) *Vide* Chron. Eq. Ord. Teuton. *p.* 814, 815.
(*g*) *Uit* Aantek. van Burgem. N. WITSEN.
(*h*) Ongen. Klerk, *bl.* 178.
(*i*) *Zie* MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 71, 71.
(*k*) II. *Deel*, *bl.* 40.
(*l*) *Zie* hier voor, *bl.* 92.

van den Heere van Mieris, zyn eenige woorden uitgelaaten, die, in ons affchrift van den Brief, bewaard zyn, en alle zwaarigheid opheldren. Wy leezen, *dat die van Aemſtelredam̃e die ghenen waren* die Janne van Aemſtelle inhaelde, ẽn die ghene *die dien graue Florenſe mette hant vermorede, die wi ute diẽ Landen verſworen hadde.* En hier worden de Amſterdammers niet van den moord beſchuldigd; maar van het *inhaalen voor eerſt* van Jan van Amſtel, Gysbrechts Zoon, en *ten anderen* van zulken, die ſchuldig aan den moord geweeſt, en daarom ten Lande uit gezwooren waren; onder welke laatſten, volgens Beka, Gysbrecht zelf geweeſt is. 't Schynt, dat de Heer van Mieris, in zyn Affchrift van den Brief, juiſt zo als wy gelezen heeft, om dat hy, in den inhoud van den zelven, geſteld heeft, dat Amſterdam veroordeeld wordt, om bruggen en veſten te ſlegten, *als ingehaald hebbende Jan van Aemſtel, en de genen, die Graaf Florens vermoord hadden:* 't welk, in zyne uitgaave van den brief zelven, is overgeſlaagen. Dat nu de Stad zulke Luiden ingelaaten, of *ingehaald* hadt, werdt haar zo duur aangerekend, dat haar „ alle haare vryheden en markten, die zy van den Graave „ of van deszelfs Voorvaders verkreegen „ hadden, werden afgenomen. Zy moeſt, „ daarenboven, het gruitgeld dubbel betaalen: en nog behieldt 's Graaven Zoon „ aan zig, haar te doen boeten voor 't gene zy, jegens hem, jegens de Stad van „ Haarlem, jegens de goede luiden van „ Kennemerland en Waterland, en jegens „ andere goede luiden misdaan hadt (*m*)."

Aanmerkingen over het vonnis, ten nadeele der Stede geveld.

Men ziet hieruit ligtelyk, dat Amſterdam, door zulk een vonnis, in veel erger ſtaat geraakte, dan het te vooren geweeſt was. Ondertuſſchen, geeft ons dit vonnis zelf eenig gering licht omtrent den voorigen toeſtand der Stede, welk men elders te vergeefs zoeken zou. Wy moeten 'er, derhalve, nog eenige korte aanmerkingen over maaken.

1. *Voor eerſt*, blykt uit dit vonnis, welk men met regt een Graaflyk vonnis noemen mag, alzo Jongkheer Willem, ten deezen tyde, 's Lands Regeering, van wege zynen Vader, Graave Jan den II., waarnam, dat Amſterdam, voor deezen tyd, *vryheden* en *markten* van den Graave of deszelfs Voorzaaten verkreegen hadt. Maar men heeft, tot nog toe, geen blyk gevonden van eenige andere *vryheid*, aan de Stede verleend, dan van de tolvryheid, haar, in 't jaar 1275 en in 't jaar 1291, door Graave Floris den V., geſchonken. 't Vonnis alleen leert ons, dat zy ook *markten*, 't zy week-, of jaar- of andere markten, gehad heeft, die haar nu, nevens alle haare andere vryheden, en derhalve ook met de tolvryheid, benomen werden. Wy hebben tegenwoordig te weinig kennis van de omſtandigheden, waarin, en van het oogmerk, waarmede dit vonnis geveld werdt, om van de regtvaardigheid of onregtvaardigheid van het zelve te konnen oordeelen. Wy weeten niet, hoe veel magt de ingezetenen van Amſterdam gehad hebben, om den intogt van Jan van Amſtel en van de moorders van Graave Floris te weeren. Wy weeten, derhalve, ook niet, hoe ver zy over dit inhaalen te beſchuldigen zyn. 't Moet ons zelfs zeer vreemd voorkomen, dat Jongkheer Willem, in 't jaar 1304, zo ſtreng een vonnis velt over eene Plaats, waarvan de Heerlykheid, in 't jaar 1300, aan zynen Oom Guy opgedraagen was, en die, na deeze opdragt, keuren en voorregten van denzelven ontvangen hadt. 't Komt daarom by my zeer in bedenking, of men niet agten moet, dat Jongkheer Willem, het Graafſchap van Holland, ten deezen tyde, ingewikkeld vindende in den oorlog met Brabant en Vlaanderen, om welken te voeren onder anderen geld noodig was, het vonnis van Amſterdam zo ſtreng heeft willen ſtellen, om de Plaats, die in haare eerſte opkomſt was, te noodzaaken om hem, tegen hergunning der voorige vryheden, eenige penningen op te ſchieten. Wat hiervan zy, zeker is 't, dat de Stad de voorige vryheden, en nog meer anderen daartoe, eerlang, wederom gekreegen heeft, gelyk wy beneden toonen zullen.

Wat *Gruite* en *Gruitgeld* geweeſt zy.

2. Dat het ondertuſſchen Jongkheere Willem om geld te doen was, blykt uit dat gedeelte van het vonnis, waarby aan die van Amſterdam belaſt wordt, het *Gruitgeld* dubbel te betaalen. De Graaven van Holland vorderden, ten deezen tyde, onder andere laſten, zeker Gruitgeld van 's Lands ingezetenen, die bier brouwden, en van zulken, welker beroep brouwen was, in 't byzonder. Jan van Hout, een Schryver der zestiende eeuwe, vermoedt, niet zonder grond, dat het woord *grute* of *gruite* afkomſtig is van *gruijen*, dat is, *groeijen*, en zo veel betekent, als *mout*, zynde *gerſt* of ander graan, welk, eenigszins vogtig gemaakt, *groeit* of *uitſpruit*, en zo om bier van te kooken gebruikt wordt (*n*). De Graaven waren van ouds gewoon, de *gruit* of het mout te leveren aan elk, die bier brouwde, en hielden 'er voorraad van, in een *Gruithuis* of Mou-

(*m*) *Zie in de* Bylaagen *op* I. *Deel*, I. *Boek*, Lt. B.

(*n*) Dienſtbouck der Stede Leyden, *bl.* 14.

Moutery, ten deezen einde opgeregt, welke zy gewoon waren te verhuuren; gelyk duidelyk blykt uit eenen Brief van Graave Willem den III. van den zeſtienden May des jaars 1322 (*o*). Doch 't ſchynt, dat zy, door den tyd, ook aan byzondere perſoonen hebben toegeſtaan, hun eigen mout te maaken, en zelfs bier met hoppe, welk duuren kon, te brouwen (*p*), mids men hun zeker regt betaalde, welk gemeenlyk *gruitgeld*, en ook wel *ketelgruit*, naar den *brouwketel*, waarin de gruit werdt gekookt, genoemd werdt (*q*). De Amſterdammers, die, ſedert het jaar 1297, den Graave van Holland niet alleen ter heirvaart plagten te volgen, maar hem ook zekere laſten te betaalen (*r*), voldeeden ook dit Gruitgeld. In 't begin der zeſtiende eeuwe, beloofden negen brouwers, en veelligt waren 'er, ten dien tyde, geen meer in de Stad, vier ponden grooten vlaams 's jaars *voer de grute* te zullen betaalen in Stads Kaſſe, mids dat de Regeering de Graaflykheid voldeede (*s*). 't Gruitgeld beliep, eenige jaaren laater, wanneer het, door den Graave, aan de Stad verkogt werdt, een *negenmanneken* of *deutgen op elk vat bier* (*t*). 't Was dit regt, welk zy, in 't jaar 1304, verpligt werden dubbel op te brengen. In MIERIS uitgaave van den Brief van Jongkheere Willem, leeſt men, desaangaande, *voort dat men dat gruitgeld dubbeld of twevoudig aldaer geeven zal, dat hier na Sparendamme legghet na en maendaghe in te gane, behoudende elke manne zyns rechts, utegenomen die van Aemſtelredamme.* Doch het oorſprongkelyke van ons affchrift was, na de woorden *geuen ſal*, ten minſten een regel ver, onleesbaar, en dan volgden eerſt de woorden *dat hiernae te Spaernedamme leghet*; die ons, by gebrek van kenniſſe van 't gene 'er onmiddelyk voorgaat, duiſter blyven, en die ook in MIERIS uitgaave geenen zin hebben. Zienze op het Sluisgeld, welk te Spaarnedam betaald werdt (*u*)? of zienze op het leggen van den Spaarnedammerdyk, dien Graaf Floris, in 't jaar 1285, belaſt hadt te leggen, naar de raaminge der Heemraaden van Rynland, die toen *Heemraaden van Spaarnedamme* genoemd werden (*v*), *behouden elkes mans ſyns rechts* (*w*)? 't Laatſte zou eenigen ſchyn hebben, om dat men deeze laatſte woorden ook in den Brief van Jongkheere Willem vindt. Doch wy durven hier niets beſluiten. De plaats is verminkt en duiſter.

3. Wy maaken geene aanmerking over 't regt, welk Jongkheer Willem zig voorbehieldt, om de Amſterdammers te doen boeten wegens 't gene zy, tegen de Haarlemmers, Kennemers, Waterlanders en anderen, geoordeeld werden misdaan te hebben; om dat wy 'er, te vooren (*x*), reeds van hebben gewaagd.

Guy van Henegouwen, Heer van Amſtelland en Amſterdam, was, in 't jaar 1301, Biſſchop van Utrecht geworden, en moeſt derhalve, volgens de voorwaarden, waarop hem die Heerlykheden waren opgedraagen (*y*), van toen af, affland van dezelven gedaan hebben ten behoeve van zynen Broeder, Graave Jan den II. Doch hy deedt den den Graave zo veel dienſt in den kryg tegen de Vlaamingen, in welken hy zelfs gevangen, en niet dan na verloop van eenen geruimen tyd, tegen den Zoon des Graaven van Vlaanderen, uitgewiſſeld werdt; dat Graaf Jan hierdoor ſchynt bewoogen geworden te zyn, om Guy in 't bezit der Heerlykheid van Amſtel te laaten. Maar toen Willem de III., in Auguſtus des jaars 1304, Graaf geworden was, ſchynt hierin eenige verandering gekomen te zyn. De Graaf werdt, zo 't ons voorkomt, bedugt, dat Biſſchop Guy de Heerlykheid van Amſtel, die van ouds tot het Stigt behoord hadt, voortaan, als Biſſchop, en niet meer uit hoofde der gifte van Graave Jan den II. zou willen blyven bezitten; waardoor hy van het regt, om, ten minſte na Guys dood, wederom in 't bezit der Heerlykheid te treeden, verſteken geweeſt zou zyn. En de Biſſchop ſchynt hem hieromtrent niet te hebben konnen geruſt ſtellen, dan door het verleenen van eenen Brief, die nog voorhanden, en den negenentwintigſten Juny des jaars 1309 gedagtekend is. De Biſſchop verklaart, in den zelven „ dat hy de Heer-
„ lykheid van Amſtel niet hieldt, uit hoof-
„ de van zyn Bisdom van Utrecht; maar
„ eeniglyk uit hoofde der gifte van zynen
„ Broeder, Graave Jan den II. hem, eer hy
„ Biſſchop van Utrecht werdt, gedaan (*z*)."
Op deezen voet, liet Graaf Willem de III. Biſſchop Guy in 't bezit der Heerlykheid van Amſtel.

Guy van Henegouwen, Biſſchop geworden, blyft egter Heer van Amſtel.

1309.

Doch 't leedt niet lang, of daar viel iets voor, 't welk Graaf Willem, eerder dan men verwagt zou hebben, treeden deedt in 't bezit deezer Heerlykheid. De aanhoudende be-

Hy ſtaat af van deeze Heerlykheid, ten

(*o*) *Zie* MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 289.
(*p*) Id. ibid. *bl.* 256.
(*q*) *Vide* MATTH. de Jure Gladii. *p.* 218, 248. ejusd. Not. in Tom. III. Anal. *p.* 258 & *ſeqq.* BLEYSWYCK Beſchr. van Delft *bl.* 696 enz.
(*r*) *Zie* MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 11.
(*s*) Groot Memoriaalb. *N.* I. *f.* 253 *verſ.*
(*t*) Handv. *bl.* 185. [72.]
(*u*) Handv. van Ryn. *bl.* 1.
(*v*) Ibid. *bl.* 7.
(*w*) Ibid. *bl.* 5.
(*x*) I. *Deel*, I. *Boek*, *bl.* 17.
(*y*) *Zie* hier voor, *bl.* 92.
(*z*) *Zie* MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 26.

behoeve van Graave Willem den III.

beweegingen der Stellingwerver Friezen hadden Biſſchop Guy aangezet, om, ter hunner beteugelinge, een Slot op te werpen te Vollenhove. Voor dit Slot, ſloegen de Stellingwervers het beleg. Doch Graaf Willem, om byſtand aangezogt door zynen Oom, beſchreef Heirvaart in Holland, ſtak de Zuiderzee over met een Leger, en noodzaakte de Friezen tot het opbreeken van 't beleg;

1311. waarop eerlang een Verdrag volgde (*a*). De dienſt, dien Graaf Willem, ter deezer gelegenheid, deedt, was Biſſchop Guy zo veel waardig, dat hy hem, of eer, of kort na dat dezelve gedaan was, by eenen brief van den elfden October des jaars 1311, onder andere goederen, alle de inkomſten van den Lande van Amſtel opdroeg, alle inwooners van den gemelden Lande ontbiedende, *dat ſi hem ghehorich ende onderdanich zouden ſien alſe haren Here, tot alle ſinen ghebode ende wille*, met beding dat hy alles zo lang bezitten zou, tot dat het Bisdom hem de koſten, in den Frieſchen oorlog gemaakt, volkomenlyk voldaan zou hebben (*b*). Op deeze wyze, kwam Willem de III. wederom in 't bezit der Heerlykheid van Amſtelland en Amſterdam, die, in 't jaar 1300, aan Guy, tegenwoordig Biſſchop van Utrecht, opgedraagen geweeſt was.

Die dezelve nog ter leen hieldt van den Utrechtſchen Stoel.

Ondertuſſchen, was, ten deezen tyde, nog niet klaarlyk beſlift, of de Graaf van Holland de Heerlykheid van Amſtel niet nog ter leen bleef houden van het Bisdom van Utrecht. Immers Graaf Willem de V. verklaarde, in de jaaren 1351 en 1356, dat hy deeze Heerlykheid nog op den zelfden voet van 't Stigt houden wilde, als zy, door de laatſte Heeren van Amſtel, bezeten geweeſt was; gelyk wy, in 't vervolg deezer Hiſtorie, zien zullen. Eenige oude Schryvers hebben aangetekend, dat Willem de III., eerſt na de dood van Biſſchop Guy, die op den negenentwintigſten May des jaars 1317 voorviel, in 't bezit tradt der Heerlykheid van Amſtel (*c*); doch 't is ten hoogſten waarſchynlyk, dat hyze, al terſtond na de opdragt des jaars 1311, bezeten zal hebben.

Eenige ballingen keeren in 't Land van Amſtel weder.

Willem de III. was nog niet veele jaaren in 't bezit deezer Heerlykheid geweeſt, of eenigen, die, ter gelegenheid van den moord van Graave Floris, uit den Lande van Amſtel voorvlugtig geweeſt waren, zogten naar middel, om veiliglyk derwaards weder te keeren. En 't gelukte hun, eerlang, den Graaf te beweegen, om hun zulks te ver-

1321. oorlooven. Hy magtigde, op den agtentwintigſten April des jaars 1321, Jakob, Biſſchop van Zuden, in 't Eiland Creta, Simon van Benthem en Gerard van Raaphorſt, Ridders, en Engelbrecht, zynen Rentmeeſter in den Haage, om met de ballingen te handelen over de voorwaarden, waarop zy zig met den Graave verzoenen, en voortaan veiliglyk in 't Land van Amſtel verblyven zouden konnen (*d*). En 't is ten hoogſten waarſchynlyk, dat verſcheiden' zig van deeze gelegenheid bediend zullen hebben, en ſedert in hun Vaderland wedergekeerd zullen zyn.

Staat der Stad Amſterdam, ten deezen tyde.

In wat ſtaat, Amſterdam zig, omtrent deezen tyd, bevondt, hebben wy, in 't *eerſte Boek* van 't *eerſte Deel*, kortelyk onderzogt. De Plaats hadt, naar 't ſchynt, in 't jaar 1300 of 1301, Stads regten verkreegen van Heere Guy. Doch haare vryheden en markten waren haar, in 't jaar 1304, benomen: haare bruggen werden afgebroken, en haare wallen geſlegt, in 't zelfde jaar. Hoe lang zy haare Vryheden heeft moeten miſſen, is my tot hiertoe nergens klaarlyk gebleeken. Zy is egter, ongetwyfeld voor 't jaar 1323, eenigszins verzoend geweeſt met Graave Willem den III., die, in eenen Brief van den eerſten Auguſtus des gemelden jaars, bevoelt, het Ooſterſch en Stigtſch bier, welk in zynen Lande gevoerd werdt, in eene der twee *Steden*, *Medenblick* of *Amſtelredamme*, te komen vertollen (*e*): uit welken Brief niet alleen op te maaken is, dat de buitenlandſche handel, ten deezen tyde, begon toe te neemen te Amſterdam; maar ook, dat de Graaf de Plaats wel wilde begunſtigen met den ontvangſt van zynen tol: 't welk overal, waar het ooit geſchiedde, neering en vertiering plagt aan te brengen. Men merke hier ook, in 't voorbygaan, aan, dat de Graaf Amſterdam eene *Stad* noemt. Ook leeſt men, in eenen anderen zyner brieven van den jaare 1336, reeds in 't *eerſte* Boek van 't *eerſte Deel* (*f*), aangehaald, van *der porte*, dat is, de Stad *van Aemſtelredamme*. 't Een en 't ander toont klaarlyk, niet alleen dat Amſterdam, niet eerſt in 't jaar 1342, gelyk in 't gemeen geloofd wordt, voor eene Stad erkend geweeſt is; maar ook, van Willem den III. eenige Privilegien ontvangen heeft, die niet in de uitgegeven' *Handveſten* geplaatſt, en daarom aan onze Beſchryvers van Amſterdam onbekend geweeſt zyn (*g*). 't Is, wyders, ten hoogſte waarſchynlyk, dat

1323.

(*a*) Beka *in* Guidone *p.* 107, 108.
(*b*) *Zie* Mieris Charterb. II. *Deel*, *bl.* 121.
(*c*) Beka *in* Guidone *p.* 109. Veldenaar *bl.* 75.
(*d*) *Zie* Mieris Charterb. II. *Deel*, *bl.* 235.
(*e*) Mieris Charterb. II. *Deel*, *bl.* 321.
(*f*) *Bladz.* 9.
(*g*) Le Long *bl.* 189 *enz.*

dat die van Amſterdam ook geweeſt zyn onder de ingezetenen van Amſtelland, die, in 't jaar 1332, of wat eerder, onder beleid van *Willem Kuſer*, Baljuw van Rynland, het Slot te Hageſtein, waaruit de Slotvoogd *Henrik* het Stigt van Utrecht veel overlaſt plagt aan te doen, ten behoeve van Graave Willem den III., hielpen bemagtigen (*b*).

Haare Kerſpelkerk wordt van de Kerk van Ouder-

De Stad was nu zo zeer aangenomen in getal van Huizen en ingezetenen, dat haare Kerk, in 't jaar 1334, verklaard werdt voor eene Kerſpelkerk op zig zelve; daar de ingezetenen der Stede, nog in 't jaar 1323, tot het Kerſpel van *Ouder Amſtel* of Ouderkerk behoord hadden (*i*). Nogtans blykt niet, dat zy tegenwoordig nog in eenige Staatshandelingen gekend, of tot bekragtiging van Graaflyke Verdragen geroepen werdt; gelyk, ten deezen tyde, van de Steden Dordrecht, Haarlem, Delft en Leiden aangetekend is (*k*). Doch daar verliepen maar weinige jaaren, of Amſterdam werdt onder de goede Steden van Holland geteld, in gewigtige Graaflyke handelingen gekend, en ter gemeene Dagvaarten beſchreeven; gelyk wy, in 't volgende Boek, zien zullen.

Amſtel geſcheiden verklaard. 1334.

(*b*) BEKA *in* Joanne III. *p.* 114.

(*i*) *Zie* MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 304, 562.
(*k*) *Voiez* P. D'OUDEGHERST Chron. de Flandres *Ch.* CXLIX. *f.* 246 *verſ.*

Bylaage. Lr. A.

BYLAAGE

Bylaage. Lr. A.

op het II. Deel, I. Boek.

Lr. A.

Keizer Fredrik de I. beslist het geschil tusschen de Kanonniken van S. Maria te Utrecht, en Egbert van Amstel, in 't jaar 1156.

Ex Copia, quæ servatur in Scriniis Majoris Ecclesiæ Trajectinæ.

In nomine sanctæ & individuæ Trinitatis Amen. Ego Fredericus Dei gratia Romanorum Imperator Augustus notum facio tam posteris quam præsentibus, quomodo contentionem, quæ inter fratres nostros Canonicos videlicet Beatæ Mariæ & Engbertum Ministerialem Beati Martini *fuerat, absciderimus, & quomodo eorum querimoniam, quæ coram nobis mota est, prudenti principum consilio terminaverimus. Cum enim dicti fratres cum ipsorum Advocato, Henrico videlicet Comite de Gelre, coram nobis conquererentur, quod idem Engbertus quorumdam novalium justitiam, censum, decimas, quas coram Herberto bonæ memoriæ Episcopo eis recognoverat, iterum invasisset, & ad hoc probandum testes idoneos produxissent, ipse artatus dispensationem tandem cessit, & ea, de quibus fratres conquerebantur, tam Ecclesiæ quam Advocato & fratribus coram nobis resignavit. Sed, nihilominus orta contentione de latitudine terminorum, principum consilio & utriusque partis consensu prudentes regionis illius viros Walterum videlicet de A, Alberonem de A, Henricum de Londersloethe, Alardum Cultell sacramento confirinximus, ut acceptis judiciis sicut scirent, vel sicut perscrutari a veracioribus terræ possent sub attestatione jurisjurandi sui eos veraciter sequestrando discernerent. Idem ad nos reversi contestati sunt, a Bruntheslothe fratrum esse omnem decimam novæ terræ usque ad terram Wilhelm de Velsen & domum Walteri & ad vallum quod Dyck vocatur, excepto uno Voirlant mensurato brevi virga, virga undecim pedum. A terra vero Wilhelmi & domo Walteri usque ad Hursceldrecht & ad terminum Wisepe & contra flumen usque ad loca, ubi sunt curvaturæ quas* Kui *vocant. Ubi vero hæc non sunt, ad mensuram dictæ prius Voirlant, decimam fratrum esse contestati sunt. Decimam etiam earum terrarum, quæ Retfelt vocantur & justitiam & censum ibidem fratrum esse contestati sunt. Item ex altera parte fluminis ab Amne Sidubbinde ad lacum qui dicitur Vuermere justitiam & censum, & in Curtevenne justitiam & censum & omnem decimam Ecclesiæ esse contestati sunt. Hæc itaque omnia Ecclesiæ & fratribus auctoritate nostra firmavimus, & ne quis inposterum infringere præsumat, hac pagina, sigilli nostri impressione roborata, prohibuimus. Cetera vero, quæ adhuc de ecclesia B. Mariæ, fratribus contradicentibus, presumptuose & contumaciter retinet, judicio episcopi discutienda relinquimus. Acta sunt hæc Trajecti anno Dominicæ incarnationis millesimo centesimo quinquagesimo sexto, anno regni nostri quinto, imperii primo, principibus testibus Arnoldo Venerabili Colonienſi Archiepiscopo Henrico Leodienſi Episcopo, Godefrido Trajectenſi electo, Comitibus Henrico de Ghelre, Theodrico de Hollant, Theodrico de Cleve.*

VERTAALING

Van den voorstaanden Brief.

„ In den naam der heilige en onverdeelde
„ Drie-eenheid, Amen. Ik Fredrik,
„ door Gods genade, Roomsch Keizer, Ver-
„ meerderaar des Ryks, doe kond beide aan
„ nakomelingen en tydgenooten, dat wy den
„ twist, die, tusschen onze broeders, de Ka-
„ nonniken van S. Maria, en Engbertus,
„ *Dienstman van S. Maarten*, geweest is, be-
„ slegt, en de klagte, die zy voor ons hebben
„ gebragt, by wyzen raade onzer Vorsten,
„ ter neder gelegd hebben. Want naardien
„ de gemelde Broeders, met hunnen Advo-
„ kaat, Henrik, Graaf van Gelder, aan ons
„ geklaagd hadden, dat gemelde Engbertus
„ zig, op nieuws, hadt toegeëigend het regt
„ van eenige *novalen*, cynzen en tienden, wel-
„ ken hy, voor Bisschop Herbert goeder ge-
„ dagteniſſe, erkend hadt, hun toe te behoo-
„ ren; en zy, ten bewyze hiervan, wettige
„ getuigen hadden bygebragt; zo is hy ten laatste
„ genoodzaakt geworden, het [aangenomen]
„ bewind af te staan, en alles, waarover de
„ broeders geklaagd hadden, aan de Kerk,
„ aan den Advokaat, en aan de broeders, in
„ onze tegenwoordigheid, over te geeven.
„ Doch, alzo 'er, daarenboven, geschil ont-
„ staan is, over de uitgestrektheid der gren-
„ zen, zo hebben wy, by raade der Vorsten,
„ en met toestemming van beide de partyen,
„ de voorzienige mannen van die Landstreek,
„ *Wouter van der A*, *Albrecht van der A*,
„ *Henrik van Londersloethe*, en *Alard Cultell*
„ by eede doen belooven, dat zy, op ge-
„ daan onderzoek, naar hunne beste kennis,
„ en naarspooring by de eerlykste Landzaa-
„ ten, die zy onder eede zouden moeten hoo-
„ ren, de grenzen regelen zouden. En dee-
„ zen, tot ons zynde wedergekeerd, hebben
„ verklaard, dat de gantsche tienden van het
„ nieuwe Land, van *Bruntbesloithe* af, tot
„ aan het Land van Willem van Velzen, het
„ huis van Wouter, en den Dyk toe, den
„ broederen toebehoort, een stuk Voorlands,
„ gemeeten met de korte roede van elf voe-
„ ten, uitgenomen. Voorts, van het Land
„ van Willem en het huis van Wouter af tot
„ aan *Hursceldrecht* en de banne van *Wise-*

BYLAAGE. L^r. A.

„ *pe*, en tot tegen den ſtroom [de Vegt] tot „ aan de plaats, daar de kromten zyn, *Kui* „ [of het *Keuijenland*] geheeten: en daar die „ kromten niet zyn, hebben zy verklaard, „ dat de tienden, volgens de maat van 't ge- „ melde Voorland, den broederen toekomen. „ Ook hebben zy verklaard, dat de tienden „ der Landeryen, *Retfelt* [Rietveld] ge- „ naamd, en de geregtigheid en cyns aldaar „ den broederen toekomen. Voorts, hebben „ zy verklaard, dat, aan de andere zyde van „ den ſtroom, van het water *Sidvvinde* af, „ tot aan de Meer, die *Vuermere* genaamd „ wordt, de geregtigheid en cyns, en in *Cur-* „ *tevenne* de geregtigheid, de cyns en de ge- „ heele tienden der Kerke toebehooren. Wy „ hebben, derhalve, de Kerk en de broeders, „ door ons gezag, in dit alles beveſtigd, en „ op dat niemant zig vermeete hierin, na dee- „ zen, eenige inbreuk te doen, hebben wy „ bevolen, dit geſchrift met ons zegel te be- „ kragtigen. Het overige, welk hy [Engber- „ tus] van de Kerk van S. Maria, tegen den „ wil der broederen, hoogmoediglyk en hard- „ nekkiglyk, onder zig houdt, ſtellen wy ter „ beſliſſing van de Biſſchoppelyke regtbank. „ Gedaan te Utrecht, in 't jaar van des Hee- „ ren Menſchwordinge duizend, eenhonderd, „ zes en vyftig, in 't vyfde jaar onzer Ko- „ ningklyke, en in het eerſte onzer Keizerly- „ ke Regeeringe, in tegenwoordigheid deezer „ Vorſtelyke getuigen, de eerwaardigen *Ar-* „ *nold*, *Aartsbiſſchop van Keulen*, *Henrik*, *Bis-* „ *ſchop van Luik*, *Godefrid*, *verkooren Biſſchop* „ *van Utrecht*, en de Graaven *Henrik van* „ *Ghelre*, *Dirk van Hollant*, en *Dirk van* „ *Cleve*.

BYLAAGE. L^r. A.

Uit een Afſchrift, welk in de Archiven der Domkerke van Utrecht bewaard wordt.

TWEE-

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

TWEEDE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van 't jaar* 1339 *tot het jaar* 1401.

Verzoening van een doodslag in Amstelland. 1339.

Niet lang na dat Graaf Willem de III., die in Juny des jaars 1337 overleedt, door zynen Zoon, Graave WILLEM DEN IV., opgevolgd was, viel 'er, in Amstelland, een doodslag voor, zonder dat men weet by welke gelegenheid. De nedergeslaagen was *Dieric Vrederics soen*, en de schuldigen aan den manslag waren *Baerde Hoeft* [of Hooft] en *Vedeke Ghyerlofs sone*. De manslag werdt, naar het gebruik dier tyden, en *na den rechte van Aemstelreland*, op last van den Graave, door eenige Edelen, onder welken ook was *Gherard van Heemskercke*, *Bailiu van Aemsterland*, verzoend, op de volgende voorwaarden: „ *Baer-* „ *de Hoeft* en *Vedeke* werden ten Lande uit „ gebannen. Hunne onschuldige maagen „ moesten, in drie termynen, *tot Aemstel-* „ *redam*, betaalen *hondert ende tseftig pond* „ *Hollands*; van welken, *tagtig* ponden „ onder de maagen van den nedergeslaagen „ verdeeld werden. De Vader kreeg XX. „ pond: de overige maagen, *ten voer soene*, XV. „ pond, die zy onderling deelen moesten, „ of die, zo zy elkanderen, niet mogten „ konnen verstaan, door den Baljuw en ee- „ nigen hunner, naar zyn welgevallen te „ kiezen, gedeeld moesten worden, mids „ 'er veertig schellingen Hollandsch van wer- „ den uitgekeerd aan een *Keefs-* of *Bastaard-* „ *kind* van den nedergeslaagen. Het zelfde „ Bastaardkind kreeg, daarenboven, kos- „ teloos, voor *sine erfzoene*, XX. pond, en „ de overige XXV. pond werden, als *maech-* „ *zoene*, onder de maagen, verdeeld. Uit „ de andere tagtig pond, werden VIII. „ pond uitgekeerd aan *Hanneken Felyensz*, „ die, zo 't schynt, in 't gevegt, gekwetst „ geworden was, *vor sine smerte*. De Graaf „ kreeg XXV. pond, *om dat die doitslag in* „ *sinen Lande van Aemstel gheschiede*. Hy „ deelde, daarenboven, XXXV. pond met „ *Jan Persyn van Velsen*, *Here van Water-* „ *land*, eenen der Edelen, die de uitspraak „ gedaan hadden. De overige XII. pond „ werden, naar 't goedvinden dier Edelen, „ verdeeld. De maagen der schuldigen „ moesten, wyders, op den middelsten ter- „ myn van den betaaltyd, *overveede* of *oir-* „ *veede* doen," dat is, plegtiglyk zwee- ren, dat zy nimmer iemant, ter oorzaake van deeze uitspraak, eenig leed zouden aan- brengen (*a*). „ Op den laatsten termyn, „ moesten zy, naar 's Lands gebruik, *voet-* „ *val* doen met vystig man, dat is, God en „ 't Geregt plegtiglyk om vergiffenis bid- „ den. De ballingen mogten nergens ge- „ huisd noch gehoofd worden. De huizen „ in Waterland, daar zy zig onthielden, „ mogten vryelyk, by nagt en by dage, „ omringd, en daarna door den Regter be- „ zogt worden, zonder dat 'er zig iemant „ tegen verzetten mogt." Al het welke om- standiger te vinden is in den Zoenbrief zel- ven, die, den vierden July des jaars 1339, te Monikendam, gedagtekend is (*b*). Wy hebben 'er wel zo veel uit willen aanhaalen, om dat 'er uit blykt, welk eene wyze van regtpleegen men, van ouds, in Amstelland en te Amsterdam, in geval van doodslag, plagt te houden.

Geschil tusschen Amsterdam en Slooten bygelegd.

Wat laater, in 't zelfde jaar, werdt 'er, door 's Graaven Raaden, *Jan van Polanen* en *Jan van Sassenheim*, op 's Graaven naam, nog een ander geschil afgedaan, welk, tus- schen der *poirte* of Stad *van Aemstelredamme* en die van Slooten, ontstaan was. De Am- sterdammers, die, met het toeneemen van hunnen Koophandel, ook hun vermogen za- gen

(*a*) Leg. Saxon. *Tit.* II. *Leg.* 5. Longobard. *Tit.* XXX. *Leg.* 8. *Vidend. &* S. SICCAMA *ad* Leg. Frision. *p.* 135.
(*b*) *Zie* MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 621.

gen aanwaſſen, waren, ten deezen tyde, reeds bezitters van eenige Landeryen, in het Ambagt van Slooten gelegen. Van deeze Landeryen begeerden zy mindere laſten te betaalen, dan die van Slooten oordeelden dat zy ſchuldig waren. Hieruit was de twiſt ontſtaan, die 's Graaven Raaden, den tweeden December des jaars 1339, in deezer voege, afdeeden „ dat de Amſterdammers „ van alle Landen, die zy in den Ban van „ Slooten reeds bezaten, of na deeze ver„ krygen mogten, zo veel dyk-, dam-, „ weg-, watering- en ſluisgeld betaalen zou„ den, als de andere Landen aldaar betaal„ den." *Vord*, ſtaat 'er wyders, in de uitſpraak, *ſullen ſi ghelden met horen lande, gheliken dien van Sloten, onſe rechte jairſcot, bottinghe, ende onſe rechte herevaird* (*c*): welke woorden eenige opheldering noodig hebben.

Aanmerkingen over 's Graaven Schot,

De Graaven van Holland vorderden van hunne onderzaaten zekere ſchatting in geld, en zekeren Krygsdienſt, in geval van oorloge. De ſchatting in geld ſtaat, in oude ſtukken, bekend onder de naamen van *Schot* en van *Bottingen*: de krygsdienſt, onder den naam van *Heirvaart*. *Schot*, welk zo veel is als *ſchat* of *ſchatting*, en daarom, ſomtyds, met het woord *ſchat*, verwiſſeld wordt (*d*), was eene jaarlykſche belaſting op perſoonen en goederen, en werdt, onder anderen, geheeven in Kennemerland (*e*), waaronder Slooten gelegen was: waarom niet vreemd is, dat de Amſterdammers ook van hnnne Landeryen in den Ban van Slooten *de rechte* of gewoonlyke *jairſcot* moeſten opbrengen. Het hoogſte *ſchot*, waarop de perſoonen geſteld waren, ſchynt, in Kennemerland, tien pond beloopen te hebben (*f*). De Vorſten uit den ſtam van Karel den Grooten, van welken de oudſte Graaven van Holland hun gezag ontleend hebben, plagten dit *ſchot* reeds, hier te Lande, te heffen; doch zy hadden 'er 't Stigt van Utrecht, al in de negende eeuwe, van vry verklaard (*g*); weshalve niet te vermoeden is, dat Amſtelland en Amſterdam aan het zelve onderhevig geweeſt zullen zyn, voor dat zy onder 't gebied der Graaven van Holland kwamen. En na dien tyd, ſchynt men, ten minſten in Amſterdam, de Graaflyke inkomſten, onder den naam van *Jaarſchot*, onder verſcheiden' andere naamen, en ook onder dien van *Bottingen* en Beden te hebben opgebragt. De naam van *Bottingen* is van onzekere betekenis: want dien, met ſommigen, af te leiden van het *Bod*, welk de Steden op 's Graaven *bede* deeden, heeft te minder ſchyns, om dat de gewoonlyke *Bottingen*, niet in gevolge van zeker *Bod*, welk men verhoogen of verlaagen kon; maar, in gevolge van eene vaſtgeſtelde ſchikking, werden opgebragt, gelyk wy terſtond zien zullen. In eene Handveſt der Stad Leiden van den jaare 1266, wordt, voor het woord *Bottinghe*, het Baſtaard-Latynſch woord *Caligia* of *Callega* geſteld (*h*); 't welk *ſchatting* of *belaſting* betekende (*i*): en diergelyken zin hadt ook het woord *Bot*, van ouds, in 't Anglo-Saxiſch (*k*); waarvan, veelligt, by onze Voorouders, zo wel *Bottinge* als *Boete* gemaakt is. Doch wat ook van de waare betekenis deezes woords zyn moge; de Graaven vorderden gewoonlyke *Bottingen* en *Beden*, die jaarlyks (*l*), of om de drie jaaren, betaald werden. Ook werdenze buiten gewoon opgebragt, wanneer de Graaf, of zyn Zoon of Dogter, Broeder of Zuſter trouwden; wanneer hy of zyn Zoon of Broeder Ridder werden; en wanneer hy ten Keizerlyken Hove trok. De grootheid der *Bottinge* was by de Handveſten bepaald; doch beliep, in alle Steden, niet evenveel. De burgers van Leiden moeſten, by voorbeeld, om het derde jaar, maar drie ponden vyf ſchellingen, voor gewoone *Bottingen*, opbrengen, en, in ieder der andere genoemde buitengewoone gevallen, tien ponden Hollandſch (*m*). Die van Haarlem betaalden, daarentegen, jaarlyks twintig pond; doch in de andere genoemde buitengewoone gevallen, gaven zy, zo dezelven den Graaf in perſoon betroffen, twintig, anders maar vyftien pond (*n*). Maar die van Rotterdam moeſten, zo wel in alle de buitengewoone gevallen, als jaarlyks, twintig pond geeven (*o*). De Kennemers zaten, gelyk die van Leiden, twee jaaren vry van *Bottingen* (*p*); doch hoe veel zy in het derde jaar moeſten opbrengen, vind ik nergens gemeld. Ook weet ik niet, wat Amſterdam, 't zy jaarlyks, of om de drie jaaren, aan *Bottingen* opbrengen moeſt: 't welk ten minſten, uit hoofde der Landeryen in Slooten gelegen, niet meer geweeſt zal zyn, dan men in Kennemerland plagt te geeven. Doch 't blykt, uit eenen Brief van Graave Willem den IV. van den jaare 1342, waarvan wy terſtond nader zullen moeten han-

Bottingen,

de-

(*c*) *Zie* MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 639. Handv. van Kennemerl. *bl.* 750.
(*d*) *Zie* Handv. van Kennemerl. *bl.* 40.
(*e*) Handv. van Kennemerl. *bl.* 6, 44, 741, 831.
(*f*) Handv. van Kennemerl. *bl.* 6.
(*g*) Diplom. *ap.* HEDAM *p.* 45, 63.
(*h*) *Zie* JAN VAN HOUT Dienſtb. der Stede Leyden, *bl.* 9.
(*i*) *Vide* DU CANGE *Voce* CALLEGA.
(*k*) *Vide* DU CANGE *Voce* BOT.
(*l*) MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 639.
(*m*) MIERIS Charterb. I. *Deel*, *bl.* 344.
(*n*) Privil. van Haarl. *bl.* 18.
(*o*) *Zie* MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 639.
(*p*) Handv. van Kennemerl. *bl.* 43.

delen, dat de Graaven, ook van de Stad op zig zelve, *Bottinge* heften. *Soo waer dat der Poorter goet ghelegen is*, leeft men in dien Brief, *dat en ſal nerghens ongelt gelden dan binnen Amſtelredamme, anders dan onſe Jaerſchot, bockinghe*, [lees, vooral, *bottinghe*, gelyk ſommigen (*q*), te regt, gelezen hebben] *zwynbede* [waarſchynlyk, een regt op de *Zwynen*, die, ten deezen tyde, in en om Amſterdam, gemeſt werden] *wederbede* [een diergelyk regt op de *Weders*, *weeren* of ſchaapen (*r*)], *ende diergelycke Dyck-, Dam-, Wegh-, Wetering- ende Sluysgelt* (*s*). Men ziet, uit deeze woorden, dat de Stad Amſterdam den Graave geene andere ſchatting ſchuldig was, dan het bepaalde Jaarſchot, de *Bottinge* en andere bekende regten. En zo was 't ook gelegen met de andere Hollandſche Steden. Ten opzigte van Leiden, by voorbeeld, hadt Graaf Floris de V., in de aangehaalde Handveſt van 't jaar 1266, reeds verklaard „ dat die Stad niet verpligt „ zou zyn, hem of iemant eenige andere „ ſchatting op te brengen dan de driejaari„ ge en buitengewoone *Bottinge* (*t*)", van welke wy, zo even, geſproken hebben. De Graaven vorderden, 't is waar, naar gelang dat zy zig dieper inwikkelden in uitheemſche oorlogen, door den tyd, zwaarder Beden van de Steden; doch 't ſtondt aan deezen, in dezelven te bewilligen, of niet: 't welk, uit het vervolg deezer Hiſtorie, by verſcheiden' gelegenheden, klaarlyk blyken zal. Doch die van Amſtelland, en gevolgelyk ook die van Amſterdam dienden den Graave, reeds voor 't jaar 1300, in *heervaarden*; gelyk, uit eenen Brief van Guy van Henegouwen van den dertienden May des gemelden jaars, klaarlyk af te neemen is (*u*). De Kennemers lagen onder dezelfde verpligting (*v*). 't Was dan geen wonder, dat de Amſterdammers, wegens hunne Landeryen, onder Slooten gelegen, in den Brief, welken wy onderzoeken, verpligt werden, den Graave, in zyne *rechte herevaird*, te *ghelden*. Toen de Graaven hier te Lande nog van de Frankiſche Koningen afhingen, werden zy, by derzelver Wetten, verbonden, 's Konings Leenmannen, die in hun Graafſchap woonden, en alle de Ridders, by 't ontſtaan van eenen oorlog, ter Heirvaart te beſchryven. De onedelen, of gemeenen werden ook verpligt, een zeker getal van manſchap te leveren, welk, ſomtyds, op een van de zeven bepaald werdt (*w*). En toen de Graaven zig, naderhand, genoegzaam ontſlaagen hadden van de afhangkelykheid van uitheemſche Vorſten, bedienden zy zig van het zelfde regt, om de Edelen en Steden ter Heirvaart te beſchryven. Het getal der manſchap, welke de Steden leveren moeſten, was, by de oude Handveſten, bepaald. Haarlem moeſt, by voorbeeld, vierenzeſtig man te velde brengen (*x*); Leiden maar vyfentwintig man (*y*); Rotterdam, insgelyks, een kogge van vyfentwintig man (*z*), en de andere Steden naar evenredigheid. Doch hoe veel manſchap Amſterdam te velde brengen moeſt, is my nergens klaarlyk gebleeken. Alleenlyk weet ik, dat, by de Handveſt van Graave Willem den IV. van den jaare 1342, gevorderd werdt, dat de Amſterdammers den Graave *dienden tot* zyner *wille*, *naer hare macht* (*a*); en dat 'er, in 't jaar 1405, tot den Arkelſchen oorlog, honderd en twintig gewapenden van de Stad gevorderd werden. Doch toen moeſt Haarlem tweehonderd en vyftig, en Leiden tweehonderd man leveren (*b*): waaruit blykt, dat de Graaf de paalen reeds te buiten ging, die by de oude Handveſten geſteld waren; in welke gevallen, de Steden niet gehouden waren, aan 's Graaven eiſch te voldoen, en hy 't voor eene gunſt rekenen moeſt, wanneer zy 't egter deeden. De ingezetenen deezer Landen waren, wyders, oudtyds, niet verpligt, buiten hunne Landpaalen ter heirvaart te trekken. Hiervan kwam de gewoonte om 's morgens uit te trekken, en 's avonds wederom t'huis te zyn. Melis Stoke gewaagt hiervan duidelyk, met opzigt op de Friezen, zeggende (*c*),

Maer jeghen nacht ginghen ſi ſcaven
Die Vrieſen weder te haren wiven:
Want hare ſede nes niet dat bliven
Bi nachte ſelden of nimmermee,
Van haren huſe, wien lief of wee.

En 't wordt beveſtigd in de oude *Frieſche Regten* (*d*), die dus ſpreeken: *It is riucht dat dy frie Freſa oen nen heerferd thoer for fara dan mitta ebba wt, ende mitta floed op.* En wat verder wordt hun vergund, *dat ſe neen heerferd fordera folgia wolden enich Hera dan aeſter toda wiſere ende weſter toe da flee, wt mitta ebba, ende op mitta floed:* van welke

en Heirvaart.

(*q*) Mieris Charterb. II. *Deel*, *bl.* 669.
(*r*) *Zie* Kiliani Diction. Etym. op *weer* i. e. *weder*.
(*s*) Handv. *bl.* 11. [3]
(*t*) *Zie* van Hout Dienſtb. *bl.* 9. Mieris Charterb. I. *Deel*, *bl.* 344.
(*u*) *Zie* Mieris Charterb. II. *Deel*, *bl.* 11.
(*v*) Handv. van Kennemerl. *bl.* 43, 57.
(*w*) Capit. Reg. Franc. *Tom.* I. *c.* 459. *Edit.* Baluzii.
(*x*) Privil. van Haarl. *bl.* 19.
(*y*) *Zie* van Hout *bl.* 9.
(*z*) Mieris Charterb. II. *Deel*, *bl.* 639.
(*a*) Handv. *bl.* 13. [3.]
(*b*) *Zie* Mieris Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 13.
(*c*) *In* Dirk den VI. *bl.* 44.
(*d*) *By* C. Schotanus Beſchr. van Friesl. *bl.* 41, 55.

ke woorden de zin is „ dat de vrye Friezen „ niet gehouden waren, eenigen Heere ver- „ der ter Heirvaart te volgen, dan ooſt- „ waards tot aan de Wezer, en weſtwaards „ tot aan 't Vlie, uittrekkende met de ebbe, „ en te rug keerende met den vloed." 't Is waar, dat onze Landsluiden, in laater tyd, dikwils verder trokken, en langer uitbleeven (*e*): doch dan weekenze af van hunne gewoonte, om den Graave te believen, die 'er hun dikwils byzondere gunſten voor toeſtondt, gelyk wy, in 't vervolg, met opzigt op Amſterdam, toonen zullen. Eindelyk, waren de ingezetenen deezer landen, oudtyds, niet verpligt, den Graaf op hunne eigene koſten in den kryg te dienen. MELIS STOKE tekent, als heel iet byzonders, en dat te vooren in Holland nooit gezien was, aan (*f*), dat zulks, in 't jaar 1303, door de Edelen en Poorters, in den kryg tegen de Vlaamingen, geſchiedde. Van der Steden-Poorteren in 't byzonder, zegt hy:

Oec dienden hem Porters (ſonder waen)
Die hem doe der eren jonden,
So ſi alreſcoenſte konden,
Op haren coſt met haren vrienden,
Sonder die hem anders dienden
Op ter Porten coſt ghemene.

Alleenlyk ſchynt gebruikelyk geweeſt te zyn, dat de Poorters, by hunnen uittogt, en tot dat zy aan de zamelplaats des Legers gekomen waren, zig zelven onderhielden, of door de Steden onderhouden werden; doch daarna, en zo lang als de oorlog duurde, kwam hun onderhoud ten laſte van den Graave. Immers, men leeſt zulks, met duidelyke woorden, in de meeraangehaalde Handveſt der Stad Leiden van den jaare 1266 (*g*). En dat de Steden, en de Stad Amſterdam in 't byzonder, alleenlyk eenige koſten droegen, die, door de Poorters, by hunnen uittogt ter Heirvaart, gemaakt werden, blykt uit eene Keur op de oude Amſterdamſche Schutterye van den vyfden September des jaars 1394, die dus ſpreekt: „ *Wanneer* „ *wy,* [*Schout, Schepenen ende Rade*] *die* „ *Schutters uytbieden in ons liefs Heeren Heer-* „ *vaart of elwaer, daer wy van der Stede we-* „ *gen te doen hebben te varen, met hare bo-* „ *gen, ſoo ſullen wy hen mede geven alſo ve-* „ *le Knechten als den Gherechte van der Ste-* „ *de voornoemt ende den Overmans van der* „ *Schutteren Gilde ſal goetduncken, die hun* „ *haer Taertſen* [toortſen] *dragen, op der Ste-* „ *de koſte, en buyten der Schutteren koſte* (*h*).

Wanneer de Graaf nu, in 't gebieden van Heirvaart, zig hieldt aan 's Lands wel herbragte Gewoonten, of aan de beſchreeven' Handveſten, dan werdt hy geagt, *rechte Herevaird*, gelyk de Brief, dien wy onderzoeken, ſpreekt, te gebieden, en dan waren 's Lands ingezetenen en de Amſterdammers in 't byzonder verpligt, hem in den kryg ten dienſte te ſtaan: 't welk wy, nevens het gene wy van het Jaarſchot en de Bottingen gezeid hebben, hier wel hebben willen aantekenen, niet ſlegts om den Leezer op te leiden tot de kennis van de geſteldheid der aloude Regeeringe deezes Lands in 't gemeen; maar vooral ook, om dat het dienen kan, tot beter verſtand van het vervolg onzer Hiſtorie van Amſterdam, tot welke wy nu wederkeeren.

De Stad verkrygt nieuwe en merkwaardige Handveſten van Graave Willem den IV. 1342.

Op 't einde van 't voorgaande Boek, zagenwe, dat Amſterdam, welk, in 't jaar 1304, gevonniſt was, om bruggen en veſten te ſlegten, en markten en andere vryheden te miſſen, nog voor 't einde der Regeeringe van Willem den III., meer of min, herſteld werdt in 's Graaven gunſt. De Stad verkreeg egter de verlooren' vryheden niet volkomenlyk wederom, voor dat Graaf WILLEM DE IV. aan 't bewind gekomen was. Gelegenheid hiertoe gaf, dat de Graaf zig inwikkelde in verre reistogten, en in verſcheiden' oorlogen (*i*), 't welk zyne ſchatkiſt uitputte. De Amſterdammers bedienden zig van 's Graaven behoefte, en booden hem zekere ſomme gelds aan, zo hy hun de voorige vryheden wedergeeven en vermeerderen wilde; waartoe hy beſloot (*k*). Op den negenden December des jaars 1342 in den Haage zynde, gaf hy hun verſcheiden' Handveſten, en onder anderen de volgende:

In den Name des Vaders des Soons ende des H. Geeſts Amen.

Willem, Grave van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelant, ende Heere van Vrieslant doen kont ende kennelyck allen Luyden, dat wy, by onſen goede lude van onſen rade, ghegeven hebben ende gheven onſer poorte van Amſtelredamme, voor ons ende voor onſen nakomelinghen, alſulck reght ende alſulcke vryhede, eeuwelyck te dueren, als hier na beſchreven ſtaat.

1. In den eerſten ſo ſullen die palen van hare vryheyt weſen, op die Ooſtzyde van der poorten, aen Jans Witten hofſtede, op de noordzyde, aen het groote Gods huys lant; op de weſtzyde aen den uytere egge van der laen die leget in Isbrandts landt van der Zydwynde; op die

(*e*) *Zie* Handv. van Kennemerl. *bl.* 43.
(*f*) *In* jan den II. *bl.* 225, 226.
(*g*) *Zie* VAN HOUT Dienſtb. *bl.* 9. MIERIS Charterb. I. *Deel, bl.* 342 *enz.*
(*h*) Handv. *bl.* 140. [150.]
(*i*) *Zie* Vaderl. Hiſt. III. *Deel, bl.* 237, 240, 246, 252.
(*k*) *Zie* MIERIS Charterb. II. *Deel, bl.* 670.

die Zuydzyde in die neſſe tegens der lane over, alſo alſt metter graft begreuen is, ende in die Haven ten halven ſtroom toe in 't ye, ende voorts ſtreckende in 't ye, langhes den dycke ooſtwaerts, vyftigh roeden buiten de Wintmolen, die haer Willem van Outshoorne van onſen wegen maken dede.

2. Voorts ſoo ſullen ſy tollen vry varen met alle hare goeden voor by alle onſen tollen in onſen landen, beyde te water ende te lande, ende niemant en ſal tollen vry varen, eer hy jaer ende dagh poorter gheweeſt is, ende in der poorten gewoont heeft: ende der poorte brieve, daer die poorters mede varen voor by onſer tollen, die ſullen ſy alle jaren vernieuwen, 't en ware ſy buytens lants al ſoo langhe gheweeſt hadden, dat ſy ze binnen den jare niet vernieuwen en moghten; ende tot elcker tollen aen te varen daer ſy voor (*) liden zellen, ende oorlof te nemen; ende waert ſake, dat eenigh poorter, by avontuere, ſonder brief ter tolle quame met zyns ſelfs goede, zoe zoude hy weder achterwaert varen ende halen zyn betoogh, ende daer mede ſoude hy quyt weſen; ende waer oock dat ſake dat eenigh poorter hem misgrepe of misdede voor onſer tollen, dat ſoude komen op hem ſelve; ende die gemeene poorte en ſouder niet by verlieſen, noch aen rechte, noch aen vryheden, noch aen tollen.

(*) voorbygaan.

3. Voorts ſoo wie dat eenen man doodt ſlaet, ende daer mede begrepen wort, die ſal zyn lyf verlieſen, wordt hy verwyſt als recht is, ende ons ghelden 20 pont hollandts van zynen goede. Ontruymt hy, ende wort hy ballinck ghemaeckt, als recht is, ſoo ſullen wy hebben van zynen goede 20 pont hollandts, ende die Schout ſal voorts rechten by den Schepenen, als recht is. voorts willen die maghe klagen metten dooden, ſoo ſullen vier mannen uyt der maegſchap zweren, die den Schepenen duncken goede knapen zyn, dat ſy ghene onſchuldigen man beklagen en ſullen. Ende worde een ellendigh man doot gheſlagen, daer ſoude die balljeu, of dien hy 't beval van onſen weghen mede klagen, ende die Schepenen daer af wyſen dat recht is.

4. Voort waer dat ſaecke dat een menſch den anderen lemde, dat waer om vyf pont hollandts, of op zyn handt. het en waer of hy hem leemde te vollen, als van eenen ooge uyt of voet of hant al af, die waers op tien pont hollandts.

5. Voorts ſoo wie vrede brake, die waers op lyf ende goet.

6. Voorts ſo wie een huys aenſtormt, by dage, die waers op vyf pont hollants, ende by nachte op thien pont hollants.

7. Voorts ſoo wie knyf of ſwaert toghe in arren moede, die waers op een pont hollants; of die vochte met ſtaven of met verbodene wapenen, die waers op een pondt hollandts; ofte die metter vuyſt ſloege, die waers op thien ſchellingen hollants. Voorts ſoo wie eene Coorwonde den ander dade, die waers op drie pont hollandts: ende van allen vervochte boeten, ſo ſullen wy hebben die twee deel, ende die poorte ende die Schepenen metten Schoute dat derden deel, ende van dien derdendeele half de poorte ende half den Schoute ende den Schepene, even gelyck te deelen, ſonder van doot-

ſlaghe, vredebrake ende diergelycke, dat ſal alleene aen ons komen.

8. Voort ſo waer een vechtelyck is, ende die Schout met twee Schepenen vrede eyſſchet, of twee Schepenen, daer die Schout niet by en is, ſo wie die des weygherde, die waers op vyf pont hollants, tot elcker tyt dat men hem eysſchede, tot dryen tyden; ende ſo ſal dat gherecht helpen den genen dies vreden begheert.

9. Ende ſoo wie an der Schepene eedt ſpreeckt, die waers teghen elcken Schepene op twee pont hollants, ende ons alſoo veel als hem allen.

10. Wat vonniſſen den Schepenen wert ghevraeght, ende zy zyns niet wys, ſoo ſullen zyt ſoecken te Haerlem, ofte daer zys beſte wys mogen worden, binnen onſen lande; ende dan ſal 't voortgaen; maer en gheen vonniſſe langer te dragen dan drie veerthien naghten.

11. Wat Willekore dat die Schout metten Schepenen maeckt, dien moghen ſy houden een jaer, alſoo verre als hen goetdunkt behouden ons ons rechts, ende ten eynde van den jaere te vernieuwen.

12. Ende wat poorter dat die Schoute ende die Schepenen ontfaen, die goedt knaep is, ende onberuft daer en ſullen wy niet weder ſeggen.

13. Ende ſoo waer dat der poorter goet gheleghen is, dat en ſal nerghens ongelt gelden dan binnen Amſtelredamme, anders dan onſe jaerſchot, bockinghe [*lees* bottinghe], zwynbede, wederbede ende diergelycken dyck, dam, wegh, weteringhe ende ſluysgelt.

14. Ende ſoo wat poorter ſy ontfaen, die heeft ſes weken hem te bereyden, ende dan binnen te komen metter woone.

15. Ende die binnen der poorte woonachtigh zyn, ſoo moch elck poorter buyten weſen zynen lenten te doen ſes weken, ende in den ooſt zynen bouwen te doen ſes weken.

16. Voort wat poorter dat uyt der poorte vaert, buyten ons of buyten den Schepenen en buyten den rade, rooven ende bornen, of luyden te vaen, die is op thien pont Hollants, ende zyns poortrechts quyt: ende deſe boete ſal gaen als die ander, daer wy die twee deelen af hebben ende die poort, Schepenen ende Schout dat derden deel.

17. Waer dat zaeke dat een poorter buyten der vryhede in noode quame, of buyten belegen worde, ſoo ſal die ghemeyne poorte dien man ontſetten, ende uyt zynen noot helpen, iſt dat ſaecke dat zy willen, by den gemeenen rade des Schouten ende der Schepenen, daer 't tegens ons niet en gaet: ende van dien uitvaren ſullen zy teghens ons niet misdoen maer ſloeghen zy yemant doodt of lam of wonde, of deden zy overdaet, dat ſouden zy beteren ons ende den genen daer zy op misdeden, nae den rechte van den lande.

18. Voort wat gheſchiede binnen der vryheden van Amſtelredamme, dat ſal berechten onſen Schout met den Schepenen van binnen, daer 't tegen onſen heerlyckheyt niet en draget.

19. Voort daer die rechter of Schepenen yemant vermaent onſen recht te ſtercken, die des weygerde, die is op een pont hollandts.

20. Voort ſullen zy ons dienen tot onſer wille, naer hare machte.

21. Voort dat men gheenen poorter van Amſtelredam noch zyn goet beſetten en mach van ſchade of van ſchoude onverwillecoeurt, benoorden der maſe, in al onſen lande, uytghenomen onſen vrye Steden.

22. Voort ſoo en ſal men geenen poorter campen moghen binnen onſen lande, hy ne wil hem ſelven daer in verwilcoren.

23. Ende alle ſtucken voorſz. ſonder argeliſt, ende behouden ons onſer heerlyckheden.

24. Mer zy ſullen behouden die Schole, dat Schryfambocht ende die Coſterye binnen hare vryhede, te geven den genen die 's hen genoeght.

25. Ende want wy alle deſe puncten voorsz: vaſt ende gheſtade willen houden, voor ons ende voor onſe naekomelinghen, hen ende alle hare nakomelinghen, duerende tot eeuwelycken jaren; hier omme ſoo hebben wy deſen brief bezeghelt met onſen grooten Zegele. Gegeven in den Hage, op den negenden dagh in Decembri, in 't jaer ons heeren duyſent drie hondert twee ende veertigh.

(geteykent)

Per Dominum Comitem præſentibus dominis de Mourmont. Th. de Brederode. W. d'Outshoorn. Th. Mulnaer. P. de Haye mag. N. Stuye & G. Alewin. P: R: V: Lee. Dominus C. H. de Mattheniſſe.

Opheldere aanmerkingen over

Wy hebben deeze Handveſt hier wel volkomenlyk willen invoegen, naar een afſchrift van 't oorſprongkelyke, welk in de *Oude Kerke*, *Laade* IV. bewaard wordt, niet ſlegts om dat zy nog nooit met de ondertekeningen in 't licht gegeven is; maar voornaamlyk om, over dit oude ſtuk, te bekwaamer, eenige opheldere aanmerkingen, geſchikt naar de punten, waarin wy het zelve verdeeld hebben, te konnen maaken.

Stads Regtsgebied,

1. Over de bepaaling van de uitgeſtrektheid der Stads Vryheid, hebben wy, in 't *eerſte* Boek van 't *eerſte* Deel (*l*), onze gedagten reeds geopend, waartoe wy den Leezer wyzen.

Tolvryheid,

2. Het *tweede* punt herſtelt de Amſterdammers volkomenlyk in de tolvryheid door 's Graaven Landen, welke hun, door Floris den V., toegeſtaan, en in 't jaar 1304 benomen geweeſt was. De *Markten*, welken zy toen ook kwyt raakten, hebben zy, waarſchynlyk, ten deezen tyde, zo niet al eerder, wederom gekreegen. Immers, men vindt, in de oudſte *Keurboeken* der Stad, bewyzen, dat 'er, reeds in de vyftiende eeuwe, weekmarkten gehouden werden, waarop vrygegeleide plagt verleend te worden (*m*).

Markten,

Straffe des Doodflags,

3. In 't *derde* punt, wordt verklaard, dat een doodſlag, *daar mede* de daader *begrepen*, of waarop hy gevat wordt, met den hals, en met twintig pond Hollandſch, ten behoeve des Graaven, geboet zal worden. De reden, waarom, boven de doodſtraf, nog eene geldboete gevorderd werdt, ſchynt deeze geweeſt te zyn. In de oudſte tyden, plagt de doodſlag, in deeze Landen, niet met den hals, maar met een zeker getal van vee of van wapenen (*n*), en naderhand met eene zekere ſomme gelds geboet te worden. De Frieſche en andere Wetten, voor en na den tyd van Karel den Grooten gegeven (*o*), ſtellen zulks buiten twyfel. Deeze gewoonte is, eeuwen lang, hier te lande gevolgd. In de oudſte Handveſt van Haarlem van den jaare 1245, wordt op voorbedagte moord wel doodſtraf geſteld; doch enkele doodſlag werdt met twee en dertig, en als hy in des nedergeſlaagen huis geſchied was, met vier en zeſtig ponden geboet (*p*). De geduurige oorlogen, waarin deeze Landen werden ingewikkeld, veroorzaakten, ondertuſſchen, naar 't ſchynt, zo veel woeſtheid en tweedragt onder de byzondere perſoonen, dat men, om de menigvuldige doodſlagen, die hieruit ontſtonden, te voorkomen, kort na deezen tyd, geraaden vondt, den doodſlag met halsſtraffe te doen boeten. Het oudſte blyk, my daarvan voorgekomen, vindt men in eene Handveſt van 's Graavenzande van 't jaar 1246, waarin men leeſt, *die den anderen doot ſal men onthoofden*. Doch 't is twyfelagtig, of zulks niet zie op doodſlag met verbooden geweer, waarvan te vooren geſproken was; naardien, terſtond daarna, verklaard wordt, dat men een doodgeſlaagen Poorter zonder doodelyk geweer, met twee en dertig pond, zal beteren (*q*). Maar eene Handveſt van Dordrecht van den jaare 1252 ſpreekt klaarer, ſtellende, duidelyk, halsſtraf op doodſlag. *Quicumque*, ſtaat 'er, *homicidium fecerit illi poena capitis inferetur*, dat is, volgens eene oude vertaaling, *Soe wie een doodſlach dede, die ſal men 't hoofd of ſlaen* (*r*). Van dien tyd af, begon men, hier te Lande, den doodſlag met de dood te ſtraffen, eerſt, zo 't ſchynt, in 't Zuiderkwartier, en vervolgens ook in Weſtfriesland en 't Noorderkwartier, daar men langſt aan de oude gewoonten plagt te kleeven. Immers, in eene Handveſt van Enkhuizen van den jaare 1299, en zelfs in eene andere van den jaare 1346, ſtaat nog geldboete op doodſlag (*s*); hoewel dezelve, in laater' tyd, aldaar met den hals en

(*l*) *Bladz.* 9 *enz.*
(*m*) Keurb. B. *f.* 13 *verſo*, 16 *verſo*, 89.
(*n*) TACIT. de Morib. German. *Cap.* XII.
(*o*) Leg. Friſior. *Tit.* I. II. XX. Salior. *Tit.* XLIII. Ripuarior. *Tit.* VII. X. Anglor. *Tit.* I. Saxon. *Tit.* II.
(*p*) Privil. van Haarl. *bl.* 12, 13.
(*q*) *Zie* MIERIS Charterb. I. *Deel*, *bl.* 236.
(*r*) BALEN Dordrecht *bl.* 420. MIERIS Charterb. I. *Deel*, *bl.* 263, 264.
(*s*) Handv. van Enkh. *bl.* 1, 3.

en zeſtig ponden geboet werdt (*t*). 't Was dan niet vreemd, dat Graaf Willem de IV. ook oordeelde, dat een doodſlaager in Amſterdam den hals verbeuren moeſt. Maar alzo de Graaven niet gaarne de geldboeten miſten, welken zy, voorheen, van enkele doodſlaagers plagten te trekken, vonden zy goed, behalve 't lyf, eene zekere ſomme te vorderen, die meerder of minder was, naar gelang van 't vermogen der Steden, of veelligt naar gelang van de grootte der geldboete, die daar, van ouds, op den doodſlag plagt te ſtaan. In Amſterdam, verbeurde de doodſlaager, behalve zyn lyf, maar twintig pond uit zyne goederen, ingevolge van deeze Handveſt. De *maagen* des doodens, hem willende beſchuldigen, moeſten *vier* in getal, en allen voor *goede knapen*, dat is, voor eerlyke luiden, bekend zyn, en vooraf *zweeren*, dat zy geenen *onſchuldigen* zouden aanklaagen. Doch zo de doode een *ellendig man* ware, dat is, iemant die arm en zonder maagen was, die zig zyns aantrokken, klaagde de *Baljuw*, of iemant van zynentwege, uit 's Graaven naam, den doodſlaager aan, en de Schepenen ſpraken 'er regt over. De Baljuw ſchynt dezelfde te zyn, die te vooren *Schout* genoemd was, ten ware men hier om den Baljuw van Amſtelland denken moeſt, die, omtrent deezen tyd, zelfs wel eens gemagtigd werdt, om den Schout van Amſterdam aan te ſtellen (*u*).

Straffe der kwetſing.

4. Het *vierde* punt handelt van zwaare kwetſing of verminking, oudtyds *Leemte* genaamd, die, als zy een gedeelte van een Lid betrof, met vyf, en betrof zy een geheel Lid, een *oog*, *voet* of *hand*, met tien pond geboet werdt. Doch die de boete niet voldoen kon, moeſt zyne *hand* miſſen. Al dit kwam met de oude Frieſche en andere Wetten (*v*), en met de Handveſten van andere Steden (*w*) overeen.

Vredebraak,

5. 't Breecken van *Vrede*, welk, in 't *vyfde* punt, op ſtraffe van *lyf* en *goed*, verbooden wordt, zal ligtelyk begreepen worden, als men weet, waarin het maaken of *leggen* van Vrede beſtondt, waarvan, hierna, in 't *agtſte* punt, wordt geſproken. De oude Keuren leeren ons, dat, wanneer twee perſoonen geſchil famen hadden, en zulks tot kenniſſe van 't geregt gekomen was, den verſchillenden, door den Schout of Regter, eene *vrede gebooden*, dat is, belaſt werdt, elkanderen, terwyl hun geding onafgedaan hing, noch met woorden, noch met daaden, te beledigen. Die de vrede niet aannam, verbeurde zekere ſomme, ten behoeve des Graaven. Doch gemeenlyk werdt zy, van beide de zyden, aangenomen. 't Gebod om vrede te houden werdt, tot drie dagen toe, en daarna, voor jaar en dag, vernieuwd (*x*). Doch zo, ondertuſſchen, een van beide de vrede brak, werdt hy aan lyf en goed ſtrafbaar.

Huis aanſtormen,

6. 't *Aanſtormen* van iemants huis, welk in 't *zesde* punt verbooden wordt, was, in deeze onbeſchaafde eeuwe, ook niet ongemeen; en werdt hooger genomen, wanneer het by nagt, dan wanneer het by dage gedaan werdt, om dat 'er, by nagt, minder gelegenheid was om hulp te bekomen.

Vegten,

7. Het trekken van een *zwaard* of *knyf*, dat is, een puntmes of opſteeker (*y*), wanneer het in *arren*, of haaſtigen *moede* geſchiedde, en het vegten met *ſtaaven* of halve pieken, en ander verbooden geweer; ja het geeven van een' vuiſtſlag, welk laatſte ook reeds, in de oude Frieſche Wetten, verbooden was (*z*), werdt, volgens het *zevende* punt, ook met geld geboet. Doch wanneer hierdoor eene wonde veroorzaakt werdt, die minder was dan *Leemte* en egter by de oude *Keuren* bekend ſtondt, waarom zy *Coorwonde* of *Keurwonde* werdt genaamd, werdt de daader in drie pond Hollandſch gebreukt. In den aangehaalden XXII Titel der oude Frieſche Wetten, vindt men eene byzondere optelling deezer Keurwonden. In de Graaflyke Handveſten, worden zy niet zo naauwkeuriglyk onderſcheiden. En in die van Amſterdam, was zulks te minder noodig, om dat alle *Keurwonden*, met eene en dezelfde boete, werden afgemaakt. Wyders, ziet men, uit dit *zevende* punt, dat de Graaf de boeten der zwaarſte misdaaden voor zig alleen behieldt: van de vegtboeten kreeg hy zelfs twee derde deelen: het overige derde kwam, voor de helft, aan de Stad, en de andere helft werdt tuſſchen den Schout en de Schepenen gelykelyk gedeeld: doch hierin is, naderhand, om gewigtige redenen, verandering gekomen.

Keurwonde,

Vrede eiſchen,

8. In het *agtſte* punt, handelende van *vrede* te *eiſchen*, wanneer 'er een *vegtelyck*, gevegt of twiſt voorviel, wordt beveſtigd, 't gene wy, over *'t gebieden van eene Vrede*, tot verklaaringe van het *vyfde* punt, hebben aangemerkt.

Aan der Schepe-

9. *An der Schepenen eed* te *ſpreeken*, 't gene

(*t*) Handv. van Enkh. *bl.* 42.

(*u*) *Zie een'* Brief *van* 1327. *by* MIERIS II. *Deel*, *bl.* 425.

(*v*) Leg. Friſion. *Tit.* XXII. Ripuar. *Tit.* V. Saxon. *Tit.* I.

(*w*) Privileg. van Haarl. *bl.* 11. MIERIS Ghatteib. I. *Deel*, *bl.* 233, 237.

(*x*) *Zie* Erfgraaſl. Bedien. *bl.* 271. Privileg. van Haarl. *bl.* 11.

(*y*) DU CANGE *Voce* CANIPULUS.

(*z*) Leg. Friſion. *Tit.* XXII. *Leg.* 13.

nen eed breecken,

ne, in het *negende* punt, veroordeeld wordt, fchynt het zelfde te zyn, als 't gene, in fommige andere Handveften, genoemd wordt *eens fchepens oirdeel te niet* of vrugteloos *maken* (*a*): 't welk geſchieden kon, door 'er zig tegen te kanten, of het niet naar te komen: en dit werdt zo hoog genomen, als of men *an* of tegen *der Schepenen eed*, in gevolge van welken, zy moeften geagt worden gevonniſt te hebben, *geſproken*, en hen voor *meineedig* verklaard hadt.

't Wyzen van Schepenen naar Haarlem, om vonniſſen te haalen,

10. In het *tiende* punt, worden *Schepenen*, zo zy vonniſſen moeften, over zaaken, waarin zy geene genoegzaame doorzigt hadden, geweezen naar *Haarlem*, of eenige andere Stad, daar, omtrent het ſtuk in geſchil, meerder klaarheid te bekomen was. En hiervoor was, ten deezen tyde, gewigtige reden. Amſterdam was eene opkomende Koopſtad. Ongetwyfeld, vielen 'er, van tyd tot tyd, geſchillen voor over 't ſtuk van den Koophandel, die, naar 't gene, hier te Lande, onder Koopluiden, gebruikelyk was, beregt moeften worden. En waar toch kon men deeze kennis beter bekomen, dan by de Regters van ouder nabuurige Koopſteden, in eenen tyd vooral, waarin nog niet gebruikelyk was, dat Schepenen der Steden met Regtsgeleerden raadpleegden? Schepenen van Amſterdam werden dan, in zulke en diergelyke gevallen, met reden, geweezen naar Haarlem; even als Schepenen van Delft, reeds in 't jaar 1259, in gelyke gevallen, naar 's Hertogenboſch; Schepenen van Gouda, in 't jaar 1272, naar Leiden, en Schepenen van Schoonhoven, in 't jaar 1322, naar Dordrecht gewezen waren (*b*). Wyders, wordt, in dit punt, ook het doen van kort regt aangepreezen. De langwyligheid in de Regtspleegingen is, eerſt onder de Regeering van 't Huis van Bourgondie, hier te Lande, ingevoerd geworden.

de duurzaamheid der Keuren,

11. In het *elfde* punt, wordt bepaald, dat der Stede Keuren niet langer dan een jaar van kragt zouden blyven: en dit regt duurt nog, tot op den tegenwoordigen dag. Met het afgaan der jaarlykſche Wethouderſchap, worden alle Keuren aangemerkt als vernietigd, zo lang zy niet, door de aankomende Wethouderſchap, vernieuwd zyn; 't welk, ook in gevolge van dit zelfde punt, zonder uitſtel, geſchiedt. Wyders, worden Schout en Schepenen hier alleen gemagtigd om Keuren te maaken, alzo de Stad, ten deezen tyde, nog geene Burgemeeſters hadt. Doch eenige jaaren laater, *willekeuren* Schout en Schepenen, dat *die Raden van der Stede*, zo werden toen de Burgemeeſters genoemd, *met hen willekeuren* mogten (*c*): en van dien tyd af, zyn de Keuren meeſt altoos gemaakt by *myne Heeren van den Geregte*, zynde *Schout*, *Burgemeeſteren en Schepenen*.

't Aanneemen van Poorteren,

12. Volgens het *twaalfde* punt, namen Schout en Schepenen *Poorters* of Burgers aan. Doch by eene Handveſt van Hertog Willem van den jaare 1411, werdt zulks aan Burgemeeſteren en een of twee Schepenen geſteld (*d*): en in laater' tyd, is het aan Burgemeeſteren alleen overgelaaten. Wyders, vordert dit punt, dat iemant, die Poorter begeert te worden, zy *goedt Knaep*, of een eerlyk perſoon, *ende onberuft*, of onbeſproken.

de belasting van Poorters goederen,

13. Over de Graaflyke en andere regten, die de Amſterdammers, volgens het *derde tiende* punt, van hunne goederen, even veel waar hier te Lande gelegen, ſchuldig waren, hebben wy hier voor (*e*) reeds genoeg gezeid. Dat hier wyders verklaard wordt dat de Amſterdammers nergens *gelden*, dat is, eenige ſchatting van hunne goederen geeven zouden, dan te Amſterdam, heeft niet konnen worden naargekomen. De Graaven en naderhand 's Lands Staaten hebben verſcheiden laſten ingevoerd, die ook buiten Amſterdam geheeven werden, en waaraan de goederen der Amſterdammeren, buiten de Stad leggende, onderhevig gemaakt zyn. Zelfs hebben de Steden Excynzen opgeſteld, die ook van de goederen, door inwooners van andere Steden derwaards gevoerd, hebben moeten betaald worden. En als men zyne eigene ingezetenen niet minder belaſtte dan zyne nabuuren, heeft men 'er, om dat het over en weder geſchiedde, ook over en weder in beruſt.

den Tyd, binnen welken de Poorters zig in de Stad moeften komen nederzetten,

14. Uit het *veertiende* punt, welk den buitenluiden, die te Amſterdam Poorters werden, zes weeken tyd geeft, om zig ter inwooninge gereed te maaken, is af te neemen, dat zig, ten deezen tyde, vreemden hier ter Stede begonden neder te zetten, welken men zulks, onder anderen door dit punt, gemakkelyk wilde maaken; hun eenen bekwaamen tyd toeſtaande, om zig te bereiden. Deeze tyd werdt nogtans niet te lang genomen, op dat de opkomende Stad het voordeel van de inwooning haarer Poorteren niet lang miſſen zou.

den Tyd, aan de

15. Het *vyftiende* punt, welk den Poorteren verlof geeft, om zes weeken in de Len-

(*a*) Privileg. van Haarl. *bl.* 16.
(*b*) *Vide* BOXHORN. Theatr. Urb. Holl. *p.* 270. MIERIS Charterb. I. *Deel*, *bl.* 335, 362, 363. II. *Deel*, *bl.* 285.
(*c*) Keurb. A. *f.* 1. Handv. *bl.* 103 [197.]
(*d*) Handv. *bl.* 111 [16.]
(*e*) *Bladz.* 106.

Poorters, tot het voortzetten van den Landbouw, toegeſtaan,

Lente, en zes weeken in den Herfſt, tot het waarneemen van hunnen akkerarbeid, uit de Stad te zyn, bewyſt niet alleen, dat de Amſterdammers zig, ten deezen tyde, nog met den landbouw bezig hielden; maar toont ook, hoe zeer men 'er op geſteld ware, om de Poorters, zo veel mogelyk, in de Stad te houden.

't Rooven op eigen gezag,

16. Het *zeſtiende* punt levert een nieuw bewys uit van de woeſtheid deezer tyden; waarin de Poorters, door geldboeten en 't verlies van hun Poorterregt, wederhouden moeſten worden van op eigen gezag te gaan rooven, branden en vangen. Doch men ziet 'er ook uit, dat Schepenen en Raaden regt hadden, om hunne Poorters tegen der Stede vyanden te doen uittrekken: 't welk ons ook reeds, uit eene Keur van den jaare 1394, gebleeken is (*f*).

't helpen van Medepoorters buiten der Stede,

17. Volgens het *zeventiende* punt, ſchynt het den Poorteren vry te ſtaan, hunnen medepoorter, die zig, buiten de Stede, in nood bevindt, op eigen gezag, by te ſpringen. Doch zy behoorden 't, als 't hun gevergd werdt, ook te doen *by den gemeenen Rade des Schouten ende der Schepenen*, zo de perſoon, dien zy hielpen, niet om eenige misdaad jegens den Graave, in ongelegenheid gekomen was, 't welk ik meen den zin te zyn van de woorden *daer 't tegens ons niet en gaet*. En op zulk een' togt, verbeurden de Poorters niet, ten ware zy *overdaet* deeden, dat is, onſchuldigen beledigden.

't Beregten voor Schepenen van alles wat binnen de Vryheid voorvalt,

18. Het *agttiende* punt vervat een der merkwaardigſte voorregten van Amſterdam, zo wel als van de Steden van Holland in 't gemeen. Volgens het zelve, moet *al wat* binnen der Stede vryheid voorvalt, door Schout en Schepenen, *van binnen*, dat is, in de Stad, beregt worden. Geenerlei zaaken worden hiervan uitgezonderd, dan zulken, die *tegen* 's Graaven *heerlyckheyt dragen* of ſtryden: en welke deeze zaaken waren, blykt klaarlyk uit eene Handveſt van Hertog Albrecht van den jaare 1387, aan Amſterdam, met Amſtelland en Gooiland in 't gemeen, gegeven. De Ruwaard zondert, in deeze Handveſt, alle de gevallen uit, waarover hy zelf *met* zyne *heerlykheyde* regten wil, te weeten, *moort*, *moortbrant* of brandſtigtinge met gevaar van moord (*g*), *vrouwen verkraft*, *raeroof*, dat is, Kerk-, of liever grafroof (*h*), *ende die hem teghens* 's Graaven *lyf ſet met ghewapenderhandt*, *ende die misdede binnen den Raefloet* of Ringfloot *van* zynen *reygherbroeck ter ouder Amſtel*, *ende an* zyne *Konynen in Goylandt*, *ende anders niet* (*i*). Men ziet hieruit, dat de gevallen, waarover de Graaf de regtſpraak aan zig zelven behieldt, alleenlyk waren 1. zekere zwaare misdaaden, 2. de hoogſte misdaad van gekwetſte Hoogheid, het gewapend aantaſten van 's Graaven perſoon, en 3. het benadeelen van 's Graaven Jagthuis in Reigerbroek, onder Ouder-Amſtel of Ouderkerk, en van zyne Konynenjagt in Gooiland. Alle burgerlyke regtszaaken niet ſlegts; maar ook alle gemeene misdaaden, als, manſlag, kwetſing, hoon, dievery, gemeene roof en diergelyken werden, door de Geregten van de Plaatſen, daarze voorvielen, en gevolgelyk, zo ze in Amſterdam begaan werden, door Schout en Schepenen aldaar, beregt. De Stad is altoos zeer zorgvuldig geweeſt, om haare ingezetenen by dit voorregt te handhaaven; gelyk wy, in 't vervolg deezer geſchiedeniſſe, meer dan eens, zullen konnen opmerken.

's Graaven regt te ſterken,

19. By het *negentiende* punt, wordt elk verpligt, ter vermaaninge van den Regter, 's Graaven *recht te ſtercken*, 't zy zulks geſchiedde door het geeven van getuigenis der waarheid, of door Schepenen by te ſtaan, in het onderzoeken van, of oordeelen over het gene regt was. Want dat dit laatſte ook, ten deezen tyde, plagt gevorderd te worden, is, uit deeze woorden van het oudſte Privilegie van Haarlem, af te neemen: *Totten rade der ſcepene ſal nyemant gaen, hi en ſi van hem geroepen* (*k*).

den Graave in den kryg te dienen,

20. Het *twintigſte* punt vordert, dat de Amſterdammers den Graave in den kryg *dienen tot* zyner *wille*; doch ook *naar* hare *macht*. En wy zullen hierna gelegenheid hebben om te doen zien, dat zy zelven oordeelden, of hun eenige krygsdienſt, boven hunne magt, werdt afgevergd.

de Poorters niet *arreſtabel* benoorden de Maaze, uitgenomen in de vrye Steden;

21. Het voorregt, welk den Amſterdammeren, in het *eenentwintigſte* punt, gegeven wordt, bewyſt dat de Graaf hunnen opkomenden Koophandel wilde begunſtigen. Hy vordert, dat hunne goederen, nergens in zyn Land *benoorden der Maſe*, om *ſchade*, van hun voorheen geleeden, of om *ſchoude*, dat is, ſchuld, die niet *verwillekeurd* is, of, om welke te voldoen, men zig niet, by Schepenenkenniſſe of anderszins, geregtelyk verbonden heeft, zullen *beſet*, of, gelyk men 't, ſedert, met een onduitſch woord, genoemd heeft, *gearreſteerd* worden, *uytghenomen*, zegt de Graaf, *in onſen vrye Steden*. Hy bepaalt, *voor eerſt*, het voorregt, hier verleend, *benoorden de Maaze*, om Amſter-

(*f*) *Zie* hier voor, *bl.* 108.
(*g*) *Vid.* S. Siccama *ad* Leg. Friſion. *Tit.* VII. *p.* 96.
(*h*) Idem *p.* 145.
(*i*) Handv. *bl.* 73. [9]
(*k*) Privil. van Haarl. *bl.* 16.

ſterdam niet te zeer te begunſtigen ten nadeele van de Koopſteden bezuiden de Maaze, met naame Dordrecht in Holland, en Middelburg en Zierikzee in Zeeland. Hy voegt hierby, *ten tweeden*, nog eene bepaaling, volgens welke hy de *vrye Steden*, benoorden de Maaze zelfs, uitzondert van de Plaatſen, waar men de goederen der Amſterdammeren niet bezetten mogt. Door *vrye Steden*, zou hy zulken konnen verſtaan, die onder geenen byzonderen Heer ſtonden, en welken, ten deezen tyde, naar 't ſchynt, in 't Zuiderkwartier, benoorden de Maaze, alleenlyk Haarlem, Delft en Leiden waren. Want Gouda, Gorinchem, Schiedam en Schoonhoven, om van geene kleinere Steden te ſpreeken, ſtonden, ten deezen tyde, allen nog onder byzondere Heeren. De Steden van 't Noorderkwartier, zo ver zy geenen byzonderen Heer hadden, werden, ten deele, aangemerkt, als door 's Graaven voorzaaten overheerd, ten deele als aan hun, door de voorige Heeren, afgeſtaan, waarom hyze niet gevoeglyk *vrye Steden* ſcheen te konnen noemen; ſchoon zy, naderhand, altoos, voor vry erkend zyn. De drie Steden, Haarlem, Delft en Leiden, die ouder waren dan Amſterdam, en die, te vooren, de goederen der Amſterdammeren hadden mogen bezetten, zouden dan, in deeze Handveſt, gelaaten zyn by haar regt: 't welk ook aan de Graaflyke Steden van 't Noorderkwartier zou toegekend geweeſt zyn. Hertog Albrecht, in 't jaar 1401, de Poorters van Amſterdam beveſtigende in de Vryheid, om nergens benoorden de Maaze *van eenighen breucken* te mogen bezet en bekommerd worden, dan binnen de Stad zelve *te berechten*; voegt 'er, insgelyks, by: *maer breuckte eenighe Poorter van Amſtelredamme erghent anders binnen onſen vryen Steden, dien ſoude men, in dier Stede, van dier breucke moghen beſetten ende becommeren* (*l*): 't welk men, in gelyken zin, zou konnen opvatten. Nogtans, is 't my waarſchynlyker, dat men de woorden *vrye Steden* ruimer behoort te neemen. Men kan 'er, gevoeglyk, alle *bemuurde* Graaflyke Steden door verſtaan, welken, door de bemuuring, in zig zelven, tegen aanſtoot van buiten, *gevryd* werden. In deezen zin, is het woord *vrye*, door de Regeering deezer Stad zelve, opgevat, in 't jaar 1570, toen zy, op dit Privilegie ziende, zig dus uitdrukte: *Item heeft de Stede van Aemſtelredamme priuilegie, ende es daer aff in gebruyck, dat men gheenen poorter der zeluer Stede noch zynen goeden mach arreſteeren, in eenigen Dorpen, gelegen benoorden der Maeſe, vuytgeſeyt in* beſloten Steden (*m*).

22. Onder de zogenaamde *Judicia Dei*, of *Goddelyke Regtſpraaken*, waren, gelyk wy, reeds by eene andere gelegenheid, getoond hebben (*n*), hier te Lande, de *Kampvegten* in een overoud gebruik geweeſt. Zy hadden, inzonderheid, plaats, wanneer een beſchuldigde zyne onſchuld niet anders wiſt te bewyzen. In zulk een geval, daagde hy zynen beſchuldiger tot eenen *Kamp* of tweegevegt uit. 't Gebeurde ook, dat de beſchuldiger, om zyne beſchuldiging te bewyzen, den beſchuldigde te kamp daagde. De overwinnaar werdt voor onſchuldig gehouden. Doch men was niet verpligt, in perſoon te kampen. 't Stondt vry, eenen kampvegter te huuren (*o*). 't Kampen geſchiedde ten overſtaan van den Graave, of van 's Graaven Gemagtigden. De Graaf zelf hadt zynen *Meeſter ſchermer* om *kempen te leeren*, en om, by gelegenheid, *enen camp* voor hem te *vechten* (*p*). En te Leiden was eene vermaarde *Crythoeve*, die Willem de III., in 't jaar 1322, onder geene andere voorwaarden, aan *Gerard Alewynszoon*, zynen Knaap, verhuuren wilde, dan *dat mer campe in vechten* zou, *als men*, tot dien *tydt toe, gedaen* hadt (*q*). Het toeneemen der geſchillen onder 's Lands ingezetenen, door het toeneemen van den Koophandel veroorzaakt, ſchynt, ondertuſſchen, de Graaven, al in de dertiende eeuwe, bewoogen te hebben, om de Poorters der Koopſteden te ontſlaan van de verpligting, om hunne geſchillen, door middel van eenen Kamp, af te doen. De Poorters van Haarlem mogten, volgens eene Handveſt van 't jaar 1245 (*r*), en die van Delft, volgens eene Handveſt van 't jaar 1246 (*s*), door niemant *te campe geroepen* worden: 't welk egter, zo ſchynt te moeten verſtaan worden, dat zy zig wel mogten te kamp laaten uitdaagen, indien zy 't geraaden vonden. Immers, eene Handveſt, door Graave Willem den IV., in 't jaar 1340, aan die van Rotterdam gegeven, behelſt deeze uitdrukkelyke woorden, *voert en ſal men onſen poorters nergent campen binnen onſen landen, ten waere dat ſy 't ſelve verwillekoorde voor wetachtige luyde* (*t*). En dit is 't ook juiſt, dat, by het *twee en twintigſte* punt van de Handveſt van Amſterdam, welke wy onderzoeken, vaſtgeſteld wordt.

de Poorters niet te Kamp te daagen.

23.

(*l*) Handv. *bl.* 134. [14]

(*m*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 9 *Jan.* 1570. *f.* 135. *Zie ook* Handv. *bl.* 447.
(*n*) Vaderl. Hiſt. III. *Deel*, *bl.* 118 *enz.*
(*o*) Leg. Friſion. *Tit.* XI. *Leg.* 4. *Tit.* XIV. *Leg.* 4, 5, 6, 7.
(*p*) *Zie* MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 608.
(*q*) Id. ibid. *bl.* 297.
(*r*) Privil. van Haarl. *bl.* 15.
(*s*) MIERIS Charterb. I. *Deel*, *bl.* 234.
(*t*) *Zie* MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 628.

's Graaven heerlykheid,

23. Wat de Graaf meene, met de woorden in het *drie en twintigſte* punt, *behouden ons onſen heerlyckheden*, is, uit het gene wy over het *agttiende* punt hebben aangemerkt, genoegzaam af te neemen.

't School-Schryf- en Kosters-Ambagt.

24. In het *vier en twintigſte* punt, wordt verklaard, dat de Stad de vrye begeeving behouden zou van *die Schole, dat Schryfambocht ende die Coſterye*, die anders, alomme hier te Lande, ter begeevinge van de Graaven plagten te ſtaan; ſchoon zy hun regt daartoe, op de meeſte Plaatſen, van tyd tot tyd, aan de Steden afſtonden. Van het *Schoolambagt* of ampt te Amſterdam hebben wy, in het *eerſte* Boek van het *eerſte* Deel, reeds geſproken (*u*). Het *Schryfambagt* was het *Secretariſchap* der Stede. De Secretary werdt hier, nog in de zeſtiende eeuwe, *der Stede Scryfkamer* genoemd (*v*). De *Koſtery* of het Koſtersampt der Oude Kerke, thans de eenige Kerſpel-Kerk der Stede, is ongetwyfeld zeer voordeelig geweeſt: en het zal, met het toeneemen der Stad, van tyd tot tyd, voordeeliger geworden zyn; waarom het, voor de Stad, veel waardig was, dat haar de begeeving van dit Ampt werdt overgelaaten. Het beſtondt, ten deezen tyde, in het bewaaren der Kerkſieraaden en koſtelykheden, het openen en ſluiten der Kerke, het ontſteeken en uitbluſſchen der kaarſen, het verzellen van den Prieſter in 't waarneemen van eenige kerkelyke dienſten, en in veele andere dingen, die, by ſommigen, naauwkeuriger aangeweezen zyn (*w*). De Koſteryen waren, in 't algemeen, voordeeliger dan de Schoolaſteryen; waarom de Graaf de begeeving der eerſten op veele Plaatſen aan zig behieldt, terwyl hy van de begeeving der anderen, op de meeſte Plaatſen, afſtondt (*x*).

25. In het *vyf en twintigſte* punt, is alalleen merkwaardig, dat alle de voorgaande punten verklaard worden eeuwiglyk te zullen duuren. De ondertekening geſchiedt *door den Heere Graaf, in de tegenwoordigheid der Heeren van Moermont, van Brederode, van Oudshoorn, Mulnaer* [Molenaar], *de Haye, Stuye, Alewyn, van Lee, en van Matheneſſe*, die allen 's Graaven Raaden in den Haage, en ten deele Hollanders, ten deele ook Henegouwers ſchynen geweeſt zyn

Bewys dat de Stad het bovengemelde

Ten deezen zelfden tyde, beval de Graaf nog, by twee byzondere Brieven, dat alle zyne Amptenaars in Holland, byzonderlyk in Rynland, het Land van Woerden, Delfland, Kennemerland, Friesland, dat is, Weſtfriesland, en in al het Land benoorden de Maaze, die van Amſterdam alomme tol-vry zouden laaten vaaren (*y*). Ook magtigde hy Schout, Schepenen en Raaden, om zes *goede Knapen* in den eed te neemen, en, met derzelver hulp, de penningen, die zy hem voor het verleenen der vryheid ſchuldig waren, over de ingezetenen der Stede te *ontſetten* of om te ſlaan (*z*); gelyk ongetwyfeld geſchied zal zyn. En heeft dus de Stad eene der oudſte Handveſten, welken zy bezit, niet uit loutere gunſt des Graaven, maar voor haar geld, en derhalve, buiten tegenſpraak, op eene wettige wyze, verkreegen.

Privilegie gekogt heeft.

't Was, voor de opkomende Koopſtad, van veel aanbelang, dat zy zig tolvryheid verkreeg, daar 't maar eenigszins mogelyk ware. Doch daar zulks niet geſchieden kon, was 't haar pligt en haar belang beide, zorg te draagen, dat men haar niet tegen reden met tollen bezwaarde. Zulks geſchiedde, naar men 't hier inzag, ten deezen tyde, door de Stad Deventer, alwaar de Amſterdammers thans vry wat handels dreeven. En naardemaal de twiſt, die hieruit ontſtondt, reeds tot hevige daadelykheden uitgeborſten was, en nog veele jaaren duurde, zal het der moeite wel waardig zyn, dat wy deszelfs oorſprong hier wat naauwkeuriger aanwyzen, dan tot nog toe, door de Beſchryvers van Amſterdam, geſchied is.

Oorſprong van den twiſt met Deventer, over de Kotertol.

Weſtwaards van de Stad Zwolle, aan den Yſſel, lag al van ouds, en legt nog tegenwoordig eene kleine buurt, *Kote* of *Kate*, dat is, in de landtaale, zo veel als *Hoeve*, genaamd; by welke, in laater' tyd, eene ſchans opgeworpen is, den *Koter-Schans* geheeten (*a*), en alwaar nog een veer is, het *Koter-* of *Kater-veer* genaamd. Hier werdt, al in de tiende eeuwe of eerder, een tol geheeven, naar de plaats, daar hy ontvangen werdt, *Koter-* of *Katertol* geheeten (1); dien Keizer Otto de I., in 't jaar 973, aan de Abtdye van Elten opdroeg (*b*). Keizer Otto de III. beveſtigde deeze gifte, in 't jaar 996; want, ſchoon de tol, in den brief, hier

Oude ſtaat van dien tol.

(*u*) *Bladz.* 12.
(*v*) Groot Memor. *N.* I. *f.* 240.
(*w*) *Vid.* MATTHÆUS de Fundat. & Fata Eccleſ. *p.* 164 *& ſeqq.*
(*x*) *Zie* Erfgraaf. Bedien. VIII. *Deel*, *bl.* 132, 133.
(*y*) Handv. *bl.* 22, 126. [3].
(*z*) *Zie* MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 670.
(*a*) ALTING. Not. Germ. Infer. *P.* II. *p.* 38.
(*b*) Dipl. *Vide ap.* PONTANUM Hiſt. Gelriæ. *Libr.* V. *p.* 69 & *accuratius apud* DUMBAR Kerk. en Weer. Deventer, *bl.* 464. en *in 't* Landb. van Vrieslant. *MS. f.* 149.

(1) Deeze afleiding van den naam van *Katertol* is veel natuurlyker, dan die van MATTHÆUS, volgens welke, *Katertol* een tol zyn zou, die betaald werdt van goederen, welken, met een takel of *Katrol*, uit de Schepen gearbeid werden. Vide *Analect.* Tom. III. p. 464. *Not.* †.

hiervan verleend, *Hachdoll* genoemd wordt, twyfelt men niet, of zulks is aan eenen misslag der uitschryveren te wyten, naardien dezelve wordt beschreeven als „ een tol op „ de Visschery in Salland, en in den Yssel" [*Theolonen de piscatione in Pago* Salon *& in fluvio Isula, quod vulgari numero* Hachdoll *dicunt* (*c*)]; en Keizer Lotharius, in eenen brief van den jaare 1134, van dezelfde Gifte gewaagende, den tol klaarlyk den naam van *Coetertol* geeft (*d*). De Abtdis van Elten plagt deezen tol aan byzondere Persoonen, doorgaands Edelen, te verpagten; doch, in 't jaar 1241, gaf zy dien aan de Stad Deventer in erfpagt uit, voor twintig ponden, tien schellingen, Deventersche munt, 's jaars, ten behoeve van de Abtdye, en nog zeven schellingen, ten behoeve van de Abtdisse (*e*). Na honderd jaaren verloops, was de waarde van 't geld zo zeer veranderd, dat men overeenkwam, om de pagt *van der Tolle te Coten* te voldoen met twee en negentigste halve gouden overlandsche Keurvorsten-Rynsguldens: 't welk geduurd heeft tot omtrent het einde der zestiende eeuwe, wanneer de Erfpagt op drie honderd en twintig Karels guldens en vyf stuivers gesteld werdt; zo als dezelve, indien ik my niet bedriege, nog tegenwoordig betaald wordt (*f*).

Daadelykheden tusschen Deventer en Amsterdam.

Over 't betaalen van deezen *Koter-* of *Katertol* nu, was, omtrent den jaare 1330, geschil ontstaan tusschen de Steden Deventer en Amsterdam, welk *Reinoud*, Graaf van Gelder, wien *Jan van Diest*, Bisschop van Utrecht, in 't jaar 1336, een groot gedeelte van Overyssel, en onder anderen ook de Stad Deventer verpand hadt (*g*), vergeefs gezogt hadt by te leggen. Zo hoog was de twist geloopen, dat de wederzydsche ingezetenen handgemeen geraakt, en 'er, van de eene en de andere zyde, eenigen gesneuveld waren. De Regeering der twee Steden, voor erger bedugt, kwam, eerlang, overeen, dat men de geschillen verblyven zou aan drie Steden, van elke zyde te benoemen; en dat men, ondertusschen, elkanderen, voor zekeren tyd, eene volkomene *Vrede geeven* zou, of, gelyk men nu zou spreeken, een Bestand toestaan, welk, van tyd tot tyd, verlengd werdt. *Willem de Cuser*, Baljuw van Amstelland en Waterland, zeide op S. Thomasdag, zynde den eenentwintigsten December des jaars 1336, die van Deventer, van wege de Stad Amsterdam, verlenging van vrede aan tot belooken Paaschen naastkomende. Schout, Schepenen en Raad van Amsterdam verlengden die vrede, op S. Matthys avond, zynde den drie-entwintigsten February des jaars 1338, tot belooken Pinksteren aanstaande. De Steden, die tot zegsluiden verkooren waren, te weeten Haarlem, Leiden en Delft van de zyde van Amsterdam, en Kampen, Harderwyk en Amersfoort van de zyde van Deventer, deeden, niet voor den Herfst des gemelden jaars, uitspraak over 't gene men wederzyds geeven zou, om het gestortte bloed te verzoenen; 't geschil over den tol laatende aan den eed van twaalf Schepenen en twaalf Raaden van Deventer, onder verbeurte van duizend ponden Hollandsch, ten behoeve der zegsluiden. Doch Amsterdam was niet te vrede met deeze uitspraak, en bragt, zo sommigen verhaalen, te wege, dat den inwooneren van Deventer, die de Amsterdammers met hunnen Kotertol bezwaard hadden, in Holland ook meer tol werdt afgevorderd dan naar gewoonte: 't welk Graaf Willem de IV., egter, in 't jaar 1339, verbieden deedt (*h*): daar tegen te wege brengende, dat de Amsterdammers, ook te Deventer en elders langs den Yssel, op hunne oude tollen voeren; waarvan, in 't jaar 1342, brieven verleend werden. Doch alzo zulks, volgens de gemaakte overeenkomst, slegts tot Kersdag des gemelden jaars, duuren moest, bleef het geschil onafgedaan. Graaf Willem verlengde, mid- 1343.
lerwyl, zelf de Vrede of het Bestand tusschen de twee Steden, eens in 't jaar 1343, en eens in 't jaar 1345, wanneer de ver- 1345.
lenging tot Allerheiligendag, zynde den eersten November des gemelden jaars, werdt uitgerekt (*i*). Doch de Graaf beleefde deezen tyd niet. Hy sneuvelde, den zesentwintigsten of zevenentwintigsten September te vooren, op eenen togt tegen de Friezen, op welken hy, naar alle waarschynlykheid, door de Amsterdammers met schepen bygestaan is; en zal dit, onder anderen, de reden geweest zyn, waarom hy, nog zo onlangs, het Bestand met Deventer verlengd hadt. Wy zullen 't geschil over den Kotertol hier eene wyle laaten berusten, en eerst zien, wat 'er, terstond na 's Graaven dood, met opzigt op Amsterdam, werdt vastgesteld.

Bestand.

Zyne oudste Zuster, Vrouw MARGARREET, Vrouw Marga-

(*c*) *Vide* PONTAN. *ubi supra p.* 72.
(*d*) *Vide* PONTAN. *ubi supra Libr.* VI. *p.* 102.
(*e*) *Zie* DUMBAR Deventer, *bl.* 466.
(*f*) Dezelfde *bl.* 467.
(*g*) DUMBAR Deventer *bl.* 495.
(*h*) DUMBAR Deventer *bl.* 506, 507. MOONEN Chron. van Deventer, *bl.* 24.
(*i*) DUMBAR Deventer *bl.* 513, 514. MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 690.

reet belooft, Amsterdam nooit van Holland te zullen scheiden.

REET, die met Keizer Lodewyk gehuwd was, volgde hem op in 't Graaflyk bewind, en kwam, in de Lente des jaars 1346, in Holland en in den Haage, daar zy den Lande, by haare inhuldiging, verscheiden' voorregten toestondt, onder anderen beloovende „ niet buiten de paalen van Holland, „ Zeeland en Friesland, te zullen oorloogen, dan by goeddunken der Ridderen, „ Knaapen en goede Steden; of deedt zy 't, „ dan zouden 's Lands ingezetenen niet ge„ houden zyn, haar te dienen, dan uit gunst
1346. „ en vrywilliglyk (*k*)." Doch ten opzigte van Amsterdam in 't byzonder, beloofde zy, den zeventwintigsten May „ *dat* zy, *noch* „ haare *nacomelinghen* de Stad *nimmermeer* „ *in geenre manieren vervreemden noch scheyden* zouden *van der Graeflyckheden van* „ *Hollandt*, zullende dezelve, in tegendeel, „ *blyven aen der Graeflyckheyt van Hollandt*, „ *gelyck anderen Steden in Hollandt*, *sonder* „ *eenigh verscheyt*, *tot eeuwelycken jaren* (*l*)." En deeze belofte was van veel belang voor de Stede. Zy was, eerst onder de Graaflyke Regeering, begonnen op te komen, en, onder 't gebied van den Huize van Amstel, naauwlyks bekend, en in geduurige zwaarigheden ingewikkeld geweest, zonder dat zy van haare magtelooze Heeren hadt konnen beschermd worden naar behooren. Heel wat anders beloofde zy zig van de Graaflyke Regeering, die ook, door haaren invloed op vreemde Ryken en Staaten, den buitenlandschen Koophandel der Stede kon doen aanwassen. Zy schynt, ten deezen tyde, bedugt geweest te zyn, dat Vrouw Margareet, die verscheide Zoonen hadt, de Heerlykheid van Amstel en Amsterdam aan eenen der zelven weg schenken mogt. Men wist, wat, onder Graave Floris den V., toen Jan Persyn de Heerlykheid van Amsterdam verkreeg, en onder Jan den II., toen de Heerlykheid van Amstel aan Guy van Henegouwen opgedraagen werdt, gebeurd ware. Men wist zelfs, dat Willem de III., in 't jaar 1308, de Heerlykheid van Gouda, en, in 't jaar 1309, de Heerlykheid van Schoonhoven aan zynen Broeder, Jan van Henegouwen, Heere van Beaumont, hadt geschonken (*m*). Men zal, derhalve, Vrouw Margareet, by haare inhuldiging, bewoogen hebben, om zig te verbinden, dat Amsterdam, door haar, noch door haare nakomelingen, nimmer van de Graaflykheid gescheiden zou worden; welke verbindtenis de volgende Graaven altoos naargekomen zyn: en is Amsterdam, van deezen tyd af, altoos een Lid van Holland gebleeven.

Vrouw Margareet bevestigde, twee dagen na 't verleenen der Handvest van welke wy spreeken, alle de Handvesten, die den Poorteren van Amsterdam, door haare Voorzaaten, de Graaven van Holland, gegeven waren. Zy voegde 'er nog deeze byzondere Handvest by „ dat een Poorter, „ *eenen dootslagh* doende *buyten* der *Stede*, „ na dat hy zig met de *magen des dooden* „ verzoend hadt, der Graaflykheid niet „ meer dan twintig pond schuldig zyn zou, „ *thien pondt van boeten*, *ende thien pondt ter* „ *Landtwinninghe*, of verkryginge van vry„ geleide (*n*)." In de Handvest van den jaare 1342, was, gelyk wy boven (bl. 110) zagen, vastgesteld, dat een doodslaager, die op de daad gevat werdt, den hals en twintig pond verbeuren zou; en dat een geweekene balling verklaard zou worden, en dezelfde boete betaalen; doch Vrouw Margareet schynt hier wat nader te hebben willen komen by de aloude gewoonte, en toestaan, dat een doodslag, die *buyten* der *Stede* begaan was, na dat de daader zig met de maagen des nedergeslaagen verzoend zou hebben, alleen met geld geboet werdt. De doodslag binnen de Stad, aan welker inwendige rust meest gelegen was, bleef alleen nog straf baar aan den hals.

Zy bevestigt de voorige, en geeft nog eenige nieuwe Handvesten.

Midlerwyl, duurde de twist met Deventer nog. De Stad Amsterdam deedt haar best, om de andere *vrye Steden* van Holland over te haalen, om zig haare belangen aan te trekken: en 't gelukte haar, eerlang, eenige Steden hiertoe te beweegen. Men kan zulks afneemen uit een Verbindschrift der Stede Beverwyk, welk nog, behoorlyk bezegeld, in de Oude Kerke, *Laade* XXVI., bewaard wordt, en onder anderen ten bewyze verstrekt, dat byzondere Steden, ten deezen tyde, verbonden van onderlinge bescherminge plagten te sluiten. Het is nog nimmer in 't licht gegeven; waarom het den Leezer niet ongevallig zal zyn, dat wy 't hier invoegen:

Amsterdam verbindt zig met eenige Steden tegen Deventer.

1347. in 't byzonder met Beverwyk.

Wy scoute scepenen ende raedt van Beverwike make cond allen luden alsse dat wi ons verwilkoert hebben mitter Stede van Amsterdam hare helpers te wesen ende here beste te doene mit den anderen vryen steden in hollant alsse van den twiste de zi nu hebben theghens de van Deventer. In orconde desen letteren beseghelt mit onser stede zeghele. ghegheve des dyngsdach nae onser vrouwen dach annonciatie int jare ons heren dusent drie hondert seven ende veertich.

Hier onder hing het zegel der Stede Beverwyk, in groen wasch, aan eenen enkelen franchynen staart.

Men

(*k*) *Zie* Mieris Charterb. II. *Deel*, *bl.* 708, 710, 712.
(*l*) Handv. *bl.* 1 [4.]
(*m*) *Zie* Mieris Charterb. II. *Deel*, *bl.* 77, 82.
(*n*) Handv. *bl.* 70, 135 [4].

Zoen tuſſchen Deventer en Amſterdam.

Men weet niet regt, welke gevolgen deeze en diergelyke verbindteniſſen gehad hebben; doch 't blykt, dat die van Amſterdam, de ſchade, hun door de Stad Deventer toegebragt, op derzelver ingezetenen willende verhaalen, dezelven van eenige goederen beroofd hebben. *Jan van Arkel*, midlerwyl tot Biſſchop van Utrecht verheeven zynde, en het gedeelte van Overyſſel, welk aan den Graave, nu Hertoge van Gelder, verpand geweeſt was, wederom geloſt hebbende, bewoog Vrouw Margareet, om haar beſt te doen, tot het verzoenen der twee Steden: 't welk eerlang gelukte (*o*). Men kwam overeen, dat Amſterdam den Kotertol voortaan niet betaalen zou van boter, kaas en zout; en van andere waaren zo veel, als twaalf Schepenen van Deventer, op hunnen eed, verklaaren zouden regt te zyn. En deeze verklaaring, waarin Schepenen en Raad van Amſterdam berufften, geſchiedde op Dingsdag na S. Victorsdag, zynde den zevenentwintigſten February des jaars 1347 (*p*). Wat laater, in 't zelfde jaar, betaalde Amſterdam aan Deventer *twalf punt groete ende drie punt groete*, die den *burgheren* der laatſtgemelde Stad, door die der eerſtgemelde, ontnomen geweeſt waren (*q*).

1348. En in 't begin des jaars 1348, erkende Deventer nog *vierhundert punt ſwarte tornoyſe*, voor zoengeld, van Amſterdam ontvangen te hebben (*r*). De twiſt tuſſchen de twee Steden was hiermede, voor eerſt, bygelegd. De andere Hollandſche Steden, die Deventer, ſedert eenigen tyd, ook zwaarer tollen hadden afgevorderd, kreegen, eerlang, bevel van Hertoge Willem van Beieren, Zoon van Vrouwe Margareet, om de ingezetenen deezer Stad, op hunne oude tollen, te laaten vaaren (*s*). Amſterdam moeſt zig, ondertuſſchen, te vrede houden met zo veel vryheid van den Kotertol, als men, ten deezen tyde, hadt konnen bedingen.

Amſterdam verkrygt tolvryheid in Waterland en elders.

De Regeering der Stad, bezeffende, hoe veel 'er, voor den opkomenden Koophandel haarer ingezetenen, aan gelegen ware, dat zy, in Holland niet alleen, maar ook in 't Stigt van Utrecht, voor tolvry erkend werdt, bragt te wege, dat men haar, in 't jaar 1350, tolvry verklaarde in Waterland (*t*). De Regeering van Staveren, de Biſſchoppelyke tollen aldaar aan zig genomen hebbende, verklaarde ook, in 't jaar 1353, de *Porters der vryen Steden in Holland* tolvry (*u*). Amſterdam werdt thans onder de vrye Hollandſche Steden geteld. De Stad hadt, niet alleen, reeds in 't jaar 1351, eene Dagvaart dier Steden, in den Haage, bygewoond (*v*); maar was zelfs, gelyk wy wat laager zien zullen, in 't jaar 1349, op eene Dagvaart der Hollandſche Steden te Geertruidenberg verſcheenen. 't Was dan niet vreemd, dat zy zig het voorregt toeëigende, welk de Regeering van Staveren aan de Hollandſche vrye Steden in 't gemeen verleend hadt, en dat zy den Brief dier Regeeringe plaats gaf onder haare Handveſten. In 't jaar 1360, kogt zy zig ook vry van den tol der Heeren van Waſſenaar, die te Leiden, te Gouda en te Katwyk ontvangen werdt (*w*), voor eene jaarlykſche rente van twee en dertig pond Hollandſch; welke rente, eerlang, aan Heere Floris van Alkemade verkogt werdt, dieze der Stad, in 't jaar 1403, kwytſcholdt. Alleenlyk bleef zy verpligt, de Waſſenaarſche marktollen, te Vlaardingen, te Voorſchooten en te Valkenburg, te voldoen (*x*).

Oorſprong van den Hoekſchen en Kabbeljaauwſchen tweeſpalt.

Doch terwyl de Stad dus zorgde voor 't belang van haaren Koophandel, was, hier te Lande, ontſtaan de hevige tweeſpalt der Hoekſchen en Kabbeljaauwſchen, die omtrent anderhalve eeuwe geduurd heeft, en waarin Amſterdam ook diep gemengd geweeſt is; waarom het wel dienſtig zyn zal, dat wy deszelfs oorſprong alhier kortelyk aantekenen.

Vrouw Margareet hadt het bewind der Regeeringe van Holland, reeds in September des jaars 1346, afgeſtaan aan haaren tweeden Zoon, Hertoge WILLEM, onder den titel van *Stedehouder* en *Regent* [*Vicarius & Gubernator* (*y*)], dien hy egter niet gevoerd heeft. De Graavin was, hierop, naar Henegouwen, en ſedert naar Beieren vertrokken. Hertog Willem hadt, in haar 1349. afzyn, zo veel gezags weeten te verkrygen hier te Lande, dat Vrouw Margareet zig genoodzaakt zag, hem, in 't begin des jaars 1349, het Graafſchap van Holland, Zeeland en Friesland af te ſtaan, alleenlyk Henegouwen voor zig behoudende. De brieven, hiervan verleend, werden bezegeld, door de Edelen en Steden van Holland en Zeeland, die te Geertruidenberg beſchreeven waren. Amſterdam bevondt zig ook onder de Steden (*z*): en deeze is de eerſte reize, dat ons de Stad, in oude Schriften, op eene Dagvaart der Edelen en Steden van Holland, is voorgekomen.

Eerſte blyk, dat Amſterdam eene Dagvaart der Edelen en Steden van Holland heeft bygewoond.

Doch

(*o*) DUMBAR Deventer, *bl.* 514, 515.
(*p*) Handv. *bl.* 67 [161.] DUMBAR *bl.* 515.
(*q*) Quitantie, *in de* Oude Kerke, *Laade* XXVI.
(*r*) Quitantie *als boven.*
(*s*) *Zie* DUMBAR *bl.* 516. MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 731.
(*t*) Handv. *bl.* 24.
(*u*) Handv. *bl.* 130.
(*v*) *Zie* Privileg. van Haarl. *bl.* 36.
(*w*) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 753.
(*x*) Handv. *bl.* 127, 128. [5]. MIERIS Charterb. III. *Deel*, *bl.* 119, 120, 121, 778, 781, 783.
(*y*) *Zie* MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 728.
(*z*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 1. MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 745, 768.

Amsterdam voegt zig aan de Kabbeljaauwsche zyde.

Doch 't leedt niet lang, of daar ontstondt een hevige twist tusschen Moeder en Zoon, ter gelegenheid, naar 't schynt, dat Hertog Willem draalde met zyner Moeder bezegelde Brieven te leveren, waarby haar eene jaarlykse somme, uit de inkomsten der afgestaane Landen, werdt toegelegd (*a*). Zo ver ging de afkeerigheid, dat Vrouw Margareet zig, met eenen aanhang van Edelen, zogt te sterken, om haaren Zoon wederom te ontzetten van de Regeeringe; terwyl Hertog Willem ook zyne vrienden hadt onder de Edelen, en vooral de voornaamste Steden aan zig hadt weeten te verbinden. Die de zyde des Zoons hielden, werden *Kabbeljaauwschen* genaamd, veelligt, om dat zy de magtigsten waren, en als groote visschen de minderen dreigden te verslinden. Die der Moeder aanhingen, heetten *Hoekschen*, om te kennen te geeven, dat zy middel hadden, om hunne partyen te verkloeken, gelyk de *Kabbeljaauw* met den *hoek* gevangen wordt. Men vindt dat, reeds in
1350. 't begin des jaars 1350, *Wolferd*, *Nikolaas* en *Floris van Borselen*, onder de Zeeuwsche, en *Dirk van Brederode*, onder de Hollandsche Edelen, zig verbonden hebben, om Vrouwe Margareet getrouw te zyn. *Jan van Noordeloos* verbondt zig, wat laater, om haar te dienen, doch niet tegen haaren Zoon, ten ware deeze haar eerst met de wapenen aantastte (*b*). Maar Hertog Willem sloot, in May, een Verbond met die van Arkel, Egmond, Heemskerk en andere Edelen, en met twaalf Hollandsche Steden, onder welken ook Amsterdam was, die allen beloofden, hem te zullen handhaaven in 't Graaflyk bewind (*c*). Men kwam, van de eene en de andere zyde, tot hevige daadelykheden, waarin ook die van Amsterdam de hand hadden. Eenige Hoeksche Sloten werden bemagtigd en vernield, door de Kabbeljaauwschen. Het Slot te Geertruidenberg, welk, door *Filips van Polanen*, die de Hoeksche zyde hieldt, bewaard werdt, ging over by verdrag (*d*). 't Schynt, daarentegen, dat de Hoekschen eenigen tyd meester van Dordrecht geweest zyn, en dat Hertog Willem toen, by eenen Brief van den zeventienden September des jaars 1350, te Geertruidenberg gedagtekend, de Landzaaten in 't gemeen en die van Dordrecht in 't byzonder veroorlofd heeft Vrouw Margareet te erkennen; doch 't leedt maar tot in
1351. April des volgenden jaars, toen hy die van Dordrecht wederom ontsloeg van den eed, dien zy aan zyne Vrouwe Moeder gedaan hadden, en hunne hulde ontving (*e*).

Hertog Willem belooft den raad van tien Steden, waaronder ook Amsterdam was, te zullen inneemen.

Hertog Willem, de gunst der Edelen en Steden, die zyne zyde gekooren hadden, noodig hebbende, vooral na dat hy, in 't begin des jaars 1351, den Scheepsstryd voor Veere verlooren hadt, beloofde hun, wat laater, dat hy, ten naasten jaare, geene *erffenisse*, *renten noch heerlykheden vercoopen, verzetten*, noch weg geeven; geene Vryheden verpagten, noch geene Baljuwschappen of Schoutampten, voor 't leeven of erfelyk, opdraagen zou, dan by zynen *gemeenen Rade* en tien Hollandsche *Steden*, van welken Amsterdam de vyfde in rang was; of deedt hy 't, zo zou 't *niet*, *en van geener* waarde zyn (*f*). Hy begunstigde Amsterdam, wat laater, nog in een ander opzigt: want, by eene Handvest van den vyftienden December deszelfden jaars, 't verkoopen van uitheemsch bier, in Kennemerland, Westfriesland, Amstelland, Waterland en Zeevank, verbiedende, geeft hy aan de Stad alleen verlof, om, binnen haare vryheid, zulk bier te verkoopen, als zy goedvondt (*g*).

Hy vergroot zig, wegens de Heerlykheid van Amstel, met den Bisschop van Utrecht.

Doch Hertog Willem, thans zo zeer ingewikkeld in den oorlog met den aanhang zyner Moeder, hadt, kort te vooren, vrede gemaakt met Jan van Arkel, Bisschop van Utrecht, wien hy, in 't jaar 1348, den oorlog verklaard hadt. De Bisschop beloofde by 't Verdrag van Vrede, Hertog Willem te zullen beleenen met de Heerlykheid van Amstel, op gelyke wyze, als de Heeren van Amstel dezelve van den Stigte plagten te houden, *behoudelick* elk *zyns rechts* (*h*). Doch hy sloot, in 't volgende jaar, den vierentwintigsten July, juist op dezelfde voorwaarden, een Verdrag van Vrede met Vrouwe Margareet (*i*), die hy, naar 't schynt, zo wel als haar Zoon, onverkort laaten wilde in haar regt tot de Landen. Ondertusschen, moet men niet denken, dat de Heerlykheid van Amstel, en de Stad Amsterdam in 't byzonder thans meer afhangkelyk werden van 't Stigt, dan zy, sedert eenige jaaren, geweest waren. De uitdrukking *behoudelick* elk *zyns rechts* geeft wel te kennen, dat de Bisschop nog eenigen eisch op deeze Heerlykheid open hieldt; maar te gelyk, dat hem, van de andere zyde, deeze eisch niet toegestaan werdt. Voorts, hadden de Steden Delft, Haarlem, Leiden, Amsterdam, Alkmaar, Schiedam en Rotterdam zig verbonden, om den Bisschop en der Stad van Utrecht vyf-

(*a*) *Zie* Mieris Charterb. II. *Deel*, *bl.* 771.
(*b*) *Zie* Mieris Charterb. II. *Deel*, *bl.* 767, 773, 774.
(*c*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 2. *Zie ook* Mieris II. *Deel*, *bl.* 778.
(*d*) *Zie* Mieris II. *Deel*, *bl.* 785, 810, 813, 844.
(*e*) *Zie* Mieris II. *Deel*, *bl.* 786, 790.
(*f*) *Zie* Mieris II. *Deel*, *bl.* 795.
(*g*) Privilegien van Haarl. *bl.* 35.
(*h*) *Zie* Mieris II. *Deel*, *bl.* 791, 793.
(*i*) Id. ibid. *bl.* 810, 812.

vyfendertighonderd ponden en vierhonderd ponden zwarten tournois te zullen voldoen, in vergoedinge van zekere geleeden ſchade en gedraagen' koſten; welke penningen Hertog Willem den Steden beloofde te zullen wedergeeven: ook verpandde hy haar, daartegen, eerlang, zyne renten van Noordholland, dat is van Holland benoorden de Maaze, tot aan Kennemerland en Amſtelland toe, en alle de goederen, die, ten behoeve der Graaflykheid verbeurd verklaard waren (*k*). De zeven genoemde Steden, nevens Geertruidenberg, Oudewater, Medenblik en Vlaardingen, ſlooten, in September, een onderling Verbond, inhoudende „ dat „ zy, zig onderwonden hebbende Hertog „ Willem *Here te maken ende machtich ſyns* „ *lands*, en zig, ten dien einde, in zwaare „ ſchulden hebbende geſteken, elkanderen „ byſtaan zouden, wanneer eene van allen „ daarom in ongelegenheid of vyandſchap „ kwame. Ook zouden zy, na 't afſterven „ van Hertoge Willem, geenen anderen „ Heer aanneemen, dan gelykelyk en over- „ eenkomſtig met de Keizerlyke Brieven (*l*)," by welken de Landen, na Hertog Willem, aan zynen jonger Broeder, Hertoge Albrecht, waren toegezeid (*m*).

Merkwaardig Verbond van Amſterdam en tien andere Hollandſche Steden.

Voor 't ſluiten van dit Verbond, was 'er, op den vierden July, wederom een Scheepsſtryd voorgevallen by de Zwarte Waal, op de Maaze, waarin Vrouw Margareet te kort geſchooten was. Zy week ſedert naar Engeland, en bewoog Koning *Eduard den III.*, die met haare Zuſter, *Filippa*, gehuwd was, om aan de verzoening met haaren Zoon te arbeiden. Hy wendde 'er, eenen tyd lang, zyne poogingen toe aan. Doch de Zoen werdt, eerſt op den zevenden December des jaars 1354, te Bergen in Henegouwen, door bemiddeling van Jan van Henegouwen, Heere van Beaumont, en *Walraven van Luxemburg*, Heere van Liny, getroffen. Hertog Willem werdt verpligt, zyne Moeder om vergiffenis te verzoeken. Holland, Zeeland en Friesland werden hem, op nieuws, afgeſtaan. Vrouw Margareet behieldt alleenlyk zeker jaarlykſch inkomen uit deeze Landen, benevens het Graaffchap Henegouwen (*n*). Doch zy ſtierf, kort hierna, op den dertigſten September des jaars 1355.

Zoen tuſſchen Vrouw Margareet en Hertog Willem.

Hertog Willem zag zig zo dra niet geſteld in 't geruſt bezit deezer Landen, of hy bevlytigde zig, om den Steden, die hem, in den verzoenden binnenlandſchen oorlog, met geld en volk, boven verpligting, gediend hadden, op allerlei wyze, genoegen te geeven. Aan zyne *goede Luyden van* zyne *Stede van Aemſtelredamme* onder anderen, beloofde hy, by eenen Brief van den dertienden May des jaars 1355, in den Haage getekend, *dat* hyze *ontheffen* zou *van alre Borchtochten*, die *ſy voor* hem *ghelooft* hadden; *ende dat* hyze *quyten* zou van *al ſulcken ghelde*, *als ſy voor* hem *betaelt* hadden, *ende ſy wettelyck betoogen* mogten (*o*). By eenen anderen Brief van den zelfden dag, beveſtigde hy niet alleen de Handveſt van Graave Willem den IV. van den jaare 1342, en alle andere Handveſten van de Graaven, deszelfs Voorzaaten; maar hy verbondt zig ook, om alle verouderde of verdonkerde Handveſten te vernieuwen; hy beloofde zyne *lieve Stede van Amſtelredam* nimmer te zullen ſcheiden van 't Graaffchap van Holland; en hy verklaarde, dat een *Poorter*, die *zyn Lyf met rechte* verbeurde, aan hem niet meer dan *half zyn eyghelyke goedt* zou mogen verbeuren, zullende de andere helft blyven *zynen wyve*, wettige kinderen, en regten erfgenaam. Volgens de Handveſt van 't jaar 1342, verbeurde een doodſlaager, gelyk wy boven (bl. 110) zagen, niet meer dan twintig pond uit zyn goed, boven den hals of de ballingſchap. Doch 't ſchynt, dat men, om zwaarder misdaaden, ten deezen tyde, ſomtyds al de goederen verbeurd verklaarde. En hiervan heeft Hertog Willem de Poorters van Amſterdam willen bevryden, verklaarende dat iemant wel minder, maar nooit meerder dan zyn lyf en de helft van zyn goed zou mogen verbeuren. Eindelyk, ontheft hy die van Amſterdam ook van alle verpligting tot betering der ſchade, die zy hunnen Landsluiden van de Hoekſche zyde, in den jongſten inlandſchen oorlog, hadden toegebragt. *Voort*, zegt hy, *ſoo nemen wy op ons, ontheffen ende ſullen ontheffen onſen goeden luyden van Amſtelredamme ghemeynlyck alle doodſlaghe, roof, brande, ſchattinghe, rechteniſſe* [lees *vechteniſſe*, dat is, gevegt, gelyk anderen (*p*) te regt leezen] *van lyve, vangheniſſe, brekinghe van Huyſen ende van Veſten, dat in deſen oorloghe om des oorlooghs willen geſchiet is, ende dat gheweeſt heeft tuſſchen onſer liever Vrouwen ende Moeder ende hare hulperen, ende ons ende onſen hulperen, ſonder ons ofte yemande beteringe daer af te doene* (*q*). Volgens de gewoonte deezer tyden en het regt des Lands, waren zy, die, in eenen burgerkryg, anderen beſchadigd hadden, gehouden tot verzoe-

Hertog Willem verleent der Stad verſcheiden' Handveſten. 1355.

(*k*) *Zie* MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 796, 801.
(*l*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 3.
(*m*) MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 727.
(*n*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 4.
(*o*) Handv. *bl.* 75. [5]
(*p*) *Zie* MIERIS Charterb. II. *Deel*, *bl.* 842.
(*q*) Handv. *bl.* 135. [+]

zoening met de beſchadigden of derzelver maagen, en tot boete aan den Graave. Doch van 't een en 't ander ontheft Hertog Willem de Amſterdammers, om dat de vyandelykheden, ten zynen behoeve, gepleegd waren. Zo hadt hy reeds te vooren aan die van Leiden het doodſlaan van *Klaas van Zwieten* vergeeven, en voor zyne rekening genomen al 't gene die van Dordrecht tegen zyne vyanden gedaan hadden, en nog doen zouden (*r*). Ondertuſſchen, ziet men, uit de aangehaalde woorden onzer Handveſt, tot welke uiterſten, de partyſchap, in zo weinige jaaren, reeds gekomen was. 't Was by geen beſtormen en vernielen van Huizen en Sloten gebleeven; maar 't Land was met roof en brand, met vegten, vangen en doodſlaan, vervuld geweeſt. En ſchoon de hevigheid, na den Zoen des jaars 1354, bedaard ſcheen, herleefde zy egter geduurigly, gelyk wy, wel haaſt, zien zullen.

Nieuw Verdrag met den Biſſchop van Utrecht, wegens de Heerlykheid van Amſtel.

't Jaar 1355 was nog niet verloopen, toen Hertog Willem, t'onvrede op de Stigtſchen, die, na 't jongſte Verdrag, eenige vyandelykheden gepleegd hadden, beſloot, den Biſſchop van Utrecht den oorlog te verklaaren. De oorlog werdt, van wederzyde, ſterk voortgezet. Weesp en Muiden vielen, in 't volgende jaar, den Biſſchop in handen. Doch Hertog Willem bragt hem, eerlang, zo zeer in 't naauw, dat hy genoodzaakt werdt tot het aangaan van een Verdrag, welk, den dertigſten Juny des jaars 1356, op de Hoogewoerd by Utrecht, getekend werdt. Het behelsde, onder anderen „ dat „ de Biſſchop Hertog Willem, als Graaf „ van Holland, verlyden zou met de Heer„ lykheid van Amſtel, *behoudelick hem ende* „ *zynre* Kerken haaren *pagt*, gelyk van ouds, „ *ende elckermalck zyns recht* (*s*): 't welk, met den Zoen des jaars 1351 (*t*), overeenkwam.

1356.

Hertog Willem deedt, in 't volgende jaar, een' keer naar Engeland, alwaar, zo 't ſchynt, nog eenige zaaken te regelen waren met Koning Eduard, wien Vrouw Margareet, reeds in 't jaar 1350, de Regeering haarer Landen, voor een bepaald getal van jaaren, afgeſtaan hadt (*u*). *Magteld*, Dogter van *Henrik*, *Hertog van Lancaſter*, en Gemaalin van Hertoge Willem, nam de Regeering der Landen waar, in 's Hertogs afwezendheid. Maar Hertog Albrecht, zo 't ſchynt, bedugt, dat 'er, in Engeland, iet geſlooten mogt worden, ten nadeele van zyn regt van opvolginge in 't Graaflyk bewind, hadt zig, terwyl zyn Broeder uitlandig was, herwaards begeven, en zogt zig het Slot te Geertruidenberg, welk toen, door *Simon van Teilingen*, bewaard werdt, te doen in handen ſtellen. Vrouw Magteld, die zig binnen Aath in Henegouwen bevondt, ſchreef van daar brieven naar Holland, waarby de Edelen en Steden vermaand werden, om de Stad en 't Slot van Geertruidenberg te beſchermen tegen Hertog Albrecht (*v*). In Auguſtus, keerde Hertog Willem wederom naar Holland (*w*); en kort na zyne te rugkomſt, beſpeurde men, in hem, taſtelyke blyken van krankzinnigheid; waarop hy, eerſt in den Haage, vaſtgezet; en naderhand naar Quesnoi in Henegouwen gevoerd werdt; alwaar hy, tot aan zynen dood toe, die in 't jaar 1389 voorviel, opgeſlooten geweeſt is (*x*).

Hertog Albrecht wordt, door beleid der Hoekſchen, tot *Ruwaard* aangenomen.

Doch in deezen ſtand der dingen, herleefde de voorige partyſchap der Hoekſchen en Kabbeljaauwſchen wederom. De laatſten waren, door Hertoge Willem, alomme begunſtigd, en hadden der Steden Regeering in. Zy beweerden, derhalve, dat men, geduurende de ongeſteldheid van Hertoge Willem, 's Lands Regeering aan zyne Gemaalin, Vrouwe Magteld, toevertrouwen moeſt. Doch Hertog Albrecht, hiervan niet onbewuſt, hadt zig, ondertuſſchen, eenen magtigen aanhang weeten te verkrygen onder de Hoekſchen, die eenpaariglyk ſtaande hielden, dat men hem, tot *Ruwaard*, *Toeziender* en *Beſchermer* der Landen behoorde te verkiezen: en zy bragten 't zo ver, dat hiertoe, den zevenentwintigſten February des jaars 1358, op eene Dagvaart der Edelen en Steden te Dordrecht, zelfs met bewilliging van Vrouwe Magteld, beſlooten werdt (*y*). Hertog Albrecht werdt, vervolgens, in de voornaamſte Steden van Holland en Zeeland, als Ruwaard ingehuldigd, zelfs te Amſterdam, daar men, te vooren, de Kabbeljaauwſche zyde gehouden hadt. Hy beloofde, alomme, en ook hier ter Stede „ de Landen te zullen regee„ ren, by de goede Steden, en by den raad „ der genen, welken hy, met gemelde Ste„ den, daartoe neemen zou, *op ſulke goede* „ *Coſtumen ende recht, als* zyne *lieue Ouders* „ *voertyts 't Land gereghiert ende beleet* had„ den: alles *behoudelic Ridderen, Knapen,* „ *Steden, ende eenen ygheliken ſyns rechts* (*z*)." De brief was te Amſterdam gegeven, in de tegenwoordigheid van verſcheide Duitſche Ede-

1358.

Ook te Amſterdam.

(*r*) *Zie* Mieris Charterb. II. *Deel*, *bl.* 804, 814.
(*s*) *Zie* Mieris Charterb. III. *Deel*, *bl.* 1, 2.
(*t*) *Zie* hier voor, *bl.* 119.
(*u*) Vaderl. Hiſt. III. *Deel*, *bl.* 277, 290.
(*v*) *Zie* Mieris Charterb. III. *Deel*, *bl.* 22, 23.
(*w*) Act. publ. Angl. *Tom.* III. *P.* I. *p.* 144.
(*x*) Vaderl. Hiſt. III. *Deel*, *bl.* 291.
(*y*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 1. III. *Deel*, *bl.* 5. Mieris Charterb. III. *Deel*, *bl.* 39, 40, 41. Privil. van Haarl. *bl.* 39.
(*z*) Handv. *bl.* 72. [5].

Edelen van des Hertogs gevolg, *op ten elfden dach der maent van Maerte, in't jaer ons heren duſent drie hondert zeven ende vyftich*, dat is, naar de wyze van rekening, die Hertog Albrecht volgde, en, volgens welke, het jaar met Paaſchen begon, 1358.

Aanmerkingen over zyne aanſtelling.

Men ziet, uit de voorwaarden, op welken Hertog Albrecht Ruwaard werdt, *voor eerſt*, dat de Edelen en Steden zekere *regten* hadden, naar welken de Graaven gehouden waren te regeeren; en *ten anderen*, dat zelfs de oude en welherbragte *Coſtumen* of gewoonten een regelmaat verſtrekten voor de Graaflyke Regeeringe. 't Laatſte was, reeds in 't jaar 1281, door Graave Floris den V. erkend, die, in eene Huwelyks-handeling tuſſchen zyne Dogter *Margareet*, en *Alfonſus*, Zoon van *Eduard den I.*, Koning van Engeland, verklaarde „ dat de „ voorwaarden van het geſlooten Huwelyk „ geenen ſtand zouden konnen houden, zo „ zy bevonden werden onbeſtaanbaar te „ zyn, met 's Lands Wetten en Gewoon„ ten." [*Quod ſi forte pacta hujusmodi adeo formari & aſſecurari non poſſint, quod ſecundum leges & conſuetudines terræ noſtræ habeant perpetui roboris firmitatem, pro infectis omnia, quæ promiſimus, habeantur* (*a*).]

Zoen der Stad wegens Kudelſtaart.

Wat laater, in 't jaar 1358, betaalde de Stad Amſterdam aan *Dirk Foppens zoon*, 's Hertogs Klerk, *zeshonderd bruxer* of Bruſſelſche Schilden, die zy, wegens zekere belediging, den buuren van Kudelſtaart aangedaan, jegens de Graaflykheid verbeurd hadt. De kwytſchelding, die door Hertoge Albrecht bezegeld, en *op ſinte Lucas dach*, dat is, den agttienden October des jaars 1358, te Geertruidenberg gedagtekend was, is in het *eerſte Privilegieboek* der Stede f. 7 te leezen (*b*). Doch by welke gelegenheid, of om wat reden, die van Amſterdam den opgezetenen van Kudelſtaart eenige ſchade hadden toegebragt, is niet tot myne kenniſſe gekomen.

Beweegingen te Delft, te Haarlem en te Leiden.

Ondertuſſchen, was Delft de eenige voornaame Stad in Holland, die Hertog Albrecht niet hadt ingehuldigd, of die, na dat zy hem ingehuldigd hadt, tegen hem opſtondt. De reden van deezen opſtand ſchynt geweeſt te zyn, dat de Ruwaard aldaar, buitens tyds, eenige verandering in de Regeeringe maaken wilde, welke men hieldt te ſtryden met der Stede Privilegien (*c*). Hieruit rees zo groot eene beweeging in de Stad, dat *Dirk Aderop* gedood, en eenige anderen in hegtenis genomen werden (*d*). Zelfs overwel-

(*a*) Act. publ. Angl. *Tom.* I. *P.* II. *p.* 195.
(*b*) *Zie ook* MIERIS Charterb. III. *Deel*, *bl.* 65.
(*c*) Fragm. Chron. Rhytm. *in* MATTHÆI Anal. *Tom.* I. *p.* 65.
(*d*) *Zie* MIERIS Charterb. III. *Deel*, *bl.* 41.

digden de Delvenaars de Sloten Polanen en Binkhorſt. De Ruwaard belegerde hierop de Stad omtrent tien weeken agtereen, in de Lente des jaars 1359, en bemagtigde deze ten laatſte: waarna de ruſt aldaar, voor eene wyle tyds, herſteld werdt. Te Haarlem en te Leiden, was ook eenige beweeging geweeſt (*e*), die, vermoedelyk, uit de zelfde oorzaak ontſtaan was: doch waarvan ons, myns weetens, nergens eenig klaar beſcheid nagelaaten is.

Onderzoek, of de Wethouderſchap te Amſterdam, ten deezen tyde, ook buitengewoonlyk veranderd zy.

Even weinig is my gebleeken, hoe 't zig, by deeze verandering der Regeeringe, te Amſterdam hebbe toegedraagen. 't Is geheel onzeker, of Hertog Albrecht ook hier de wet buitens tyds verzet hebbe. Zulks zou niet te wagten geweeſt zyn, zo de Stad, gelyk ſommigen aantekenen (*f*), voorheen, der Hoekſche partye toegedaan geweeſt ware. Doch wy hebben, uit egte ſtukken, getoond, dat zy altoos de Kabbeljaauwſche zyde gehouden hadt. Zy hadt, 't is waar, gelyk de meeſte Steden van Holland, Hertog Albrecht voor Ruwaard erkend; doch hy oordeelde, veelligt, dat zulks niet zeer van herten geſchied was; en zo hy dus geoordeeld hebbe, heeft hy, miſſchien, ontydige verandering gemaakt in de Wet. Maar 't zou ook zyn konnen, dat de Wethouderſchap van Amſterdam zig zo ſpoedig gevoegd heeft aan de zyde van Hertoge Albrecht, die thans de magtigſte was, dat zy, daardoor, zyne genegenheid gewonnen heeft, en in 't bewind gebleeven is.

Het Paſtoorſchap der Oude Kerke wordt aan Jan van Alten opgedraagen.

Wat 'er van zy, ik vind niet, dat Hertog Albrecht, ten deezen tyde, eenige verandering te Amſterdam gemaakt heeft, dan dat hy *Gerard Hert*, die de Kerſpelkerk, zynde de Oude Kerk, eenigen tyd kwalyk bediend hadt, van den dienſt afzette, en het Paſtoorſchap, in Juny des jaars 1359, aan *Jan van Alten* opdroeg; in welke opdragt, merkwaardig is, dat dezelve geſchiedde, *op bevel van den Heere Hertoge, by gemeenen Raade der Heeren en Steden, toen tegenwoordig.* [*Juſſu Domini Ducis, per commune Conſilium Dominorum & Villarum tunc preſens* (*g*)]. 1359.

En het Patroonſchap daarna aan Gerrit van Heemſtede.

Kort hierna, ſtondt hy het regt om deeze Paſtoory te begeeven aan zynen Raad, *Gerrit van Heemſtede*, af. Ook gaf hy eene opengevallen Kapellaansplaats aan S. Katherynen-altaar, in dezelfde Kerke, aan Heere *Everard Ludekyn* (*h*). Al dit geſchiedde, uit kragte van het Regt van Patroonſchap, welk de Graaven, hier te Lande, hadden, over alle Ker-

(*e*) *Zie* MIERIS III. *Deel*, *bl.* 58, 87.
(*f*) M. VOSSII Annal. *Libr.* X. *p.* 331.
(*g*) *Zie* MIERIS Charterb. III. *Deel*, *bl.* 99.
(*h*) MIERIS Charterb. III. *Deel*, *bl* 102, 103. DE RIEMER 's Graveph. I. *Deel*, *bl.* 324. *Aant.* (*q*)

Kerken, die geene byzondere Patroonen hadden.

Opschudding te Delft,

Sedert, verliepen 'er eenige jaaren, zonder dat men veel van de partyschap der Hoekschen en Kabbeljaauwschen hoorde. Doch op den vyfentwintigsten July des jaars 1364, ontstondt 'er eene merkelyke opschudding te Delft, waarin drie persoonen dood bleeven. Verscheiden' Edelen, die de Hoeksche zyde hielden, hadden de hand gehad in deeze beroerte. Doch 't schynt, dat de Ruwaard zig ligtelyk met hen heeft laaten verzoenen (*i*), even als hy, in 't volgende jaar, het dooden van *Willem Bort* vergaf aan eenige Edelen, die ook altoos de Hoeksche zyde gehouden hadden (*k*). Te Haarlem, viel, omtrent deezen tyd, insgelyks, een opstand voor, waarin de gewezen Schout, *Simon van Zaanden*, de hand hadt, en die drie menschen het leeven kostte (*l*). En Amsterdam bleef ook niet vry van beweeging, schoon my nergens eenig klaar bescheid voorgekomen is van 't gene 'er, ten deezen tyde, voorviel. Men weet alleenlyk, dat Hertog Albrecht zig, den zeventienden February des jaars 1366, verzoende met de Stede „ die, om menigen trouwen „ dienst, hem en zynen vooroudereu gedaan „ en nog te doen, in alle haare Handvesten en regten bevestigd werdt, mids zy „ den Hertoge tienduizend Schilden van „ vierentwintig Dordrechtsche of Vlaamsche grooten ieder schild opbragt; in „ welke somme, alle de ingezetenen draagen zouden, negentien persoonen uitgenomen, die de voorwaarden van hunnen „ Zoen byzonderlyk aan den Ruwaard verbleeven hadden (2)." Ook vindt men, dat die van Amsterdam de boete, in welke zy verweezen waren, ten behoorlyken tyde, met *tien hondert pont groete* betaald hebben (*m*). Of nu de beweeging, die gelegenheid gegeven hadt tot deeze verzoening, gestrekt hebbe tot verandering der Regeeringe van Kabbeljaauwsch in Hoeksch; en of de negentien persoonen van den Zoen uitgesloten zyn, op dat zy te genadiger van Hertoge Albrecht, ten wiens behoeve zy, misschien, gewerkt hadden, zouden konnen gehandeld worden; dan of de beroerte een geheel ander oogmerk gehad hebbe, en de negentien persoonen, naderhand, zwaarder gebreukt zyn, zou ik, by gebrek van egte aantekeningen, niet durven verzekeren. Nogtans wil ik niet ontveinzen, dat de eerste gissing my de waarschynlykste voorkomt. De Stad, schoon Kabbeljaauwsch, hadt zig van de eersten verklaard voor het Ruwaardschap van Hertoge Albrecht, en hem, in persoon, ontvangen en gehuldigd. Doch de Ruwaard zal, waarschynlyk, naderhand, zyne Hoeksche vrienden, op welken hy meest vertrouwde, zo wel te Amsterdam, als in andere Steden, ter Regeeringe hebben willen indringen. Maar dit heeft niet konnen toegaan zonder opschudding, welke, door de negentien persoonen, die ik voor Hoeksehen houde, verwekt of gevoed geweest zal zyn; waarom de Ruwaard hen zal hebben willen ontheffen van hun aandeel in de boete, die de overige ingezetenen, en onder dezelven ook de voorige Regenten, om hunne Kabbeljaauwschgezindheid, verpligt werden op te brengen. De opmerkende Leezer zal, ondertusschen, deeze onze gissingen zeer wel weeten te onderscheiden van 't gene wy voor egte Historie opgeeven.

te Haarlem,

en te Amsterdam.

1366. De Stad verzoent zig met Hertoge Albrecht.

Ruim een jaar voor 't verleenen van deezen Zoen, hadt Hertog Albrecht de Dorpen Nieuwveen en Kalslagen bevestigd in het regt van uitwatering, langs de Drecht en Amstel door Amsterdam, vry van dyk- en sluisgeld; welk regt deeze twee Dorpen, eertyds, van Gysbrecht van Amstel en desselfs Broeder Willem, Proost van S. Jan, gekogt hadden. De brief, hiervan verleend, was, den vyftienden November des jaars 1364, in den Haage getekend (*n*).

Vrye uitwatering van de Dorpen Nieuwveen en Kalslagen door Amsterdam.

Amsterdam kogt zig, daarentegen, in 't jaar 1367, voor *vier Ceulsche marck Lodichs* of Luiksch *Silvers*, *sestien loot voor de marck ghereeckent*, in 't jaar, vry van de tollen te Gouda en te Schoonhoven, de marktollen uitgenomen; waarvan *Jan van Blois*, Heer van Schoonhoven en Gouda, der Stad brieven verleende, die, den twintigsten July des gemelden jaars, te Schoonhoven, getekend waren (*o*).

De Stad koopt zig vry van den Goudschen tol. 1367.

Dat de Stad zig, van tyd tot tyd, zogt vry te koopen van de tollen, die hier en daar, door byzondere Heeren, binnens Lands geheeven werden (*p*), was een tastelyk bewys van haaren toeneemenden Koophandel. Doch zulks bleek nog klaarder, uit de vryheid van handel in Zweeden en Deenemarke, welke zy zig, ten deezen tyde, wist

Gelegenheid, waarby de Stad haaren handel in Zweeden en Deenemarke uitbreidt.

(*i*) Mieris Charterb. III. *Deel*, *bl.* 171.
(*k*) Id. ibid. *bl.* 179.
(*l*) Id. ibid. *bl.* 182.
(*m*) I. Privilegieboek *f.* 8. en Bylaagen *Lt.* A. *N.* 2.

(2) Zie de *Bylaagen Lt.* A. *N.* 1. en Mieris *Charterboek* III. Deel, bl. 184; daar men ten onregte leest *Waeringhelden*, in de plaats van *Wiringerland*, gelyk ons affchrift heeft; welk, naar het oorsprongkelyke, dat in de *Oude Kerke*, *Lade* XX., bewaard wordt, vergeleeken met het *eerste Stads Privilegieboek*, f. 8., gemaakt is.

(*n*) *Zie* Handv. van Rynl. *bl.* 354.
(*o*) Handv. *bl.* 128. [12]. Mieris Charterb. III. *Deel*, *bl.* 209.
(*p*) *Zie* hier voor, *bl.* 118.

wist te verkrygen. Zie hier, by welke gelegenheid.

Schoonen, een Landschap in Zweeden, was, eenige jaaren geleeden, in bezit genomen door *Waldemar den III.*, Koning van Deenemarke, die 'er, voorheen, eenig regt op gehad hadt (*q*). *Magnus*, Koning van Zweeden, hadt hiertoe zelfs aanleiding gegeven, en was, daardoor, en uit andere oorzaaken, zo zeer in den haat geraakt der Zweedsche Grooten, dat deezen *Albrecht*, Zoon van *Albrecht*, Hertoge van Mekelemburg, in 't Ryk haalden, en tot Koning uitriepen, in 't jaar 1363. Albrecht hadt, om zig in 't nieuw bewind te vestigen, niet alleen de hulp zyns Vaders noodig (*r*): maar hy zogt ook onderstand hier te Lande, die hem, onder anderen, door Amsterdam, Enkhuizen, Wieringen en den Briele, in Holland; door Staveren en Hindeloopen, in Friesland, en door verscheiden' andere Nederlandsche Steden, beweezen werdt (*s*). Men weet niet zeker, of deeze onderstand in schepen bestaan hebbe; hoewel zulks ten hoogste waarschynlyk is. Ook weet men niet naauwkeuriglyk, wat 'er mede verrigt zy. Alleenlyk blykt, dat Koning Albrecht, eerlang, Schoonen gedeeltelyk wederom veroverd heeft. Doch eer hy 't nog zo ver gebragt hadt, gaf hy, den vyfentwintigsten July des jaars 1368, allen den gemelden Hollandschen en Frieschen Plaatsen, en Amsterdam in 't byzonder „ vryheid om in „ Deenemarke, of in Schoonen, zo ver hy „ beide deeze Landen, binnen den tyd van „ 't Verbond, welk hy met Amsterdam en „ de andere Plaatsen gemaakt hadt, mogt „ magtig worden, te komen handel dryven, te water en te lande; zonder dat „ zy, in geval van schipbreuk, eenig strand„ regt schuldig zouden zyn; maar in tegen„ deel vryheid hebben, om haare gestrand„ de goederen alomme te benaderen. De „ tollen, welken men van allerlei waaren „ hadt te betaalen, werden ook, op eenen „ maatigen prys, geregeld." Doch 't bysonderste van de vryheid, die Koning Albrecht, ten deezen tyde, verleende, was de bevestiging in het voorregt van elk der gemelde Plaatsen, en onder anderen van Amsterdam, om op Schoonen, en inzonderheid te Falsterbode, aan den zuidwesterhoek van Schoonen gelegen, eene soort van Volkplantingen of Kantooren te mogen hebben, over ieder van welken, een Voogd, wegens elke Plaats aangesteld, geregtelyk bewind hadt. De voorige Koningen van Zweeden hadden zulk een voorregt reeds aan eenige Steden hier te Lande verleend, en 't schynt dat Kampen een van de eersten geweest is, aan welken het zelve geschonken werdt. Amsterdam schynt het ook, al voor deezen tyd, gehad en gebruikt te hebben; doch de Stad werdt 'er, ten deezen tyde, in bevestigd. Zy kreeg, zo wel als de andere Plaatsen, regt „ om in haare „ *Victen* (3)", zo werden haare Kantooren of Volkplantingen genoemd „ op Schoo„ nen, en te Falsterbode in 't byzonder, „ Voogden te mogen zetten, die regt spra„ ken over alle haare burgeren en anderen, „ die op deeze *Victen lagen* of woonden, „ tot halsregt toe; en die hierin hun by„ zonder Stadsregt volgde. De bewooners „ deezer Volkplantingen mogten vry wyn „ en bier tappen, laken en lynwaat uitsny„ den en verkoopen, en eenige handwer„ ken oefenen. Zy mogten vry vissehen, „ in de wateren van Schoonen, en daartoe „ hunne eigene Visschuiten gebruiken, mids „ betaalende, van elke schuit, eene halve „ mark Schoons. Ook mogtenze zig, on„ der gelyke belasting, bedienen van hun„ ne eigene wagenen en praamen. De „ Koopluiden mogten hunne eigene goede„ ren, in de havens des Ryks, van 't eene „ schip in 't andere overscheepen; en bin„ nens Lands, van de eene markt naar de „ andere, voeren, zonder tol schuldig te „ zyn. Ook stondt het hun vry, hun ge„ weer te draagen, van scheepsboord tot „ aan

Zy ondersteunt Albrecht, Koning van Zweeden.

1368.

Hy geeft haar regt, om eenen Voogd op Schoonen aan te stellen.

(*q*) ALB. KRANTZII Daniæ *Libr.* II. *p.* 34.

(*r*) ALB. KRANTZII Daniæ *Libr.* VII. *p.* 176. Id. Sueciæ *Libr.* V. *p.* 315. S. PUFENDORF Inl. tot de Zweedsche Historie, *bl.* 114, 117, 118, 122, 124, 125.

(*s*) Handv. van Amst. *bl.* 51. [80]. Privileg. van den Briel, *bl.* 42. WINSEMIUS Chron. van Friesl. *bl.* 207.

(3) 't Woord *Victen* is van eene onzekere betekenis, en wordt ook overal niet even eens gelezen. In de *Handvesten van Amsterdam*, leest men byna overal *Victen*: en zulk een woord zou men van het Latynsche woord *Victus*, *Leeftogt*, *Onderhoud*, konnen afleiden, en by overbrenging doen zien op eene *Plaats*, *daar men zyn onderhoud* of *kost* won. Doch in de *Privilegien van den Briel*, bl. 42, 52. leest men voor *Victen*, *Vitten*; 't welk men wil, oudtyds, *butten* betekend te hebben, en derhalve zou konnen zien op de tenten of *logien*, gelyk menze nu noemt, die de buitenlanders op Schoonen hadden opgeslaagen. By KILIAAN, betekent *Vitse* zwaare teenen of rys, en *vitselen* teenvlegten: 't welk ook plagt te geschieden, om hutten ter wooninge te maaken. Eindelyk, hebben WITSEMIUS, *Chron. van Friesland*, bl. 207, en SCHOTANUS, *Chron. van Friesland*, bl. 191. voor *Victen*, of *Vitten*, *Witten* gelezen: welk woord, in KILIAANS tyd, de *huive* of *tent van een' Wagen* betekende, en derhalven eertyds zeer wel voor eene tent of hut in 't gemeen kan genomen geweest zyn. Zo eene der twee laatste leezingen de waare zy, zou men, in onze *Handvesten*, voor *Victen*, ook *Vitten* of *Witten* leezen moeten. En deeze laatste leezing vindt men, in de oudste uitgave eener Handvest van Hertoge Albrecht van 't jaar 1391 [1392]. (Zie *Handv. van Amst. druk van* 1597. *bl.* 24.) en in de oudste Affschriften van het zelve.

„ aan hunne herbergen, en wederom van „ daar te rug naar ſcheepsboord; doch zo „ zy 't, by eenige andere gelegenheid, droe- „ gen, verbeurdenze, t' elken reize, een „ mark Schoons. De goederen der over- „ leedenen werden door den Voogd aan- „ vaard, en aan de wettige erfgenaamen, „ 't zy binnens- of buitens Lands, uitge- „ keerd (*t*)."

Amſterdam gaat, nevens de Hanze-Steden, een Verdrag aan met Waldemar den III., Koning van Deenemarke. 1370.

Alhoewel nu de vryheid, van welke wy ſpreeken, alleen aan Schoonen, en in 't eerſt nog maar aan een gedeelte van Schoonen bepaald was, alzo Koning Albrecht, in Deenemarke, niets te gebieden hadt; zo kan men niet twyfelen, of de Stad Amſterdam heeft, onder begunſtiging der verworven' voorregten in Schoonen, haaren handel ſterk voortgezet in 't Noorden. De gelegenheid werdt haar hiertoe nog gunſtiger, na dat zy, nevens de Wendſche, Pruisſiſche, Lyflandſche en Nederlandſche Steden, met welken zy, ten behoeve van Koning Albrecht, tegen Waldemar den III., Koning van Deenemarke, verbonden geweeſt was, zig, in 't jaar 1370, met deezen bevredigd hadt. 't Verdrag werdt, den vierentwintigſten May, te Straalzond in Pomeren, getekend. De Steden, die het ſlooten, worden in deeze orde opgenoemd: de Wendſche en Pruisſiſche Steden Lubek, Roſtok, Straalzond, Wismar, Grypswalde, Stettyn, Kolberg en Nieuw Stargard; voorts, Keulen, Hamburg en Breemen; de Lyflandſche Steden Riga, Dorpt, Revel en Pernau; de Steden aan de Zuiderzee en in Holland en Zeeland, Kampen, Deventer, Utrecht, Zwol, Haſſelt, Groningen, Zutfen, Briel, Middelburg, Arnemuiden, Harderwyk, Zirikzee, Elburg, Staveren, Dordrecht en *Amſterdam*. Men heeft deeze Steden en veele anderen, van ouds, *Hanze-Steden* genoemd, naar de *Hanſa* of algemeene Vergadering, welke zy, van tyd tot tyd, plagten te houden, tot bevordering van het onderling belang des Koophandels (*u*), welk haar ook ſomtyds, gelyk ten deezen tyde, inwikkelde in oorlogen, waarin zy elkanderen byſtonden. De Steden langs de Ooſtzee en eenige andere Duitſche Steden zyn, naar alle waarſchynlykheid, vroegſt in het Hanze-Verbond geweeſt; waarom de verbonden Steden, in de veertiende eeuwe, den naam van *Duitſche Hanze* droegen (*v*). Zo leeſt men, in eenen Brief van Vrouwe *Machteld van Voorne* van den jaare 1358, dat zy overeengekomen was met de Stad Dordrecht *ende mit den Cooplieden van Aelmanje uitten Roomſchen Ryke, der Duytſcher Anze toebehoorende*, om vier tonnen te leggen in 't gat van de Maaze (*w*). Hoe oud dit Verbond, ten deezen tyde, reeds ware, is, myns weetens, nergens klaarlyk aangetekend. Doch Albertus Krantzius geeft, op het jaar 1381, te kennen, dat de Hanze-Steden, reeds lang te vooren, vryen handel gedreeven, en openbaare Hallen gehad hadden, te Brugge in Vlaanderen, te Londen in Engeland, te Bergen in Noorwegen, en te Novogrod in Rusland (*x*). 't Is my, ondertuſſchen, niet waarſchynlyk, dat de Nederlandſche Steden, en Amſterdam in 't byzonder, lang voor 't jaar 1368, met die van de Duitſche Hanze, verbonden geweeſt zyn, alzo ik 'er, voor dien tyd, nergens eenig gewag van gemaakt vinde. Wat nu 't Verdrag zelf betreft, welk met Koning Waldemar geſlooten werdt, het behelsde dezelfde vryheden voor de Steden in 't gemeen, en met naame ook voor de Stad Amſterdam, zo wel in Schoonen als in Deenemarke, welken haar, in 't jaar 1368, door Koning Albrecht, verleend waren. Alleenlyk merk ik aan, dat ſommigen, in de afſchriften van 't Verdrag met Koning Waldemar, *Vesten*, voor *Victen* of *Vitten*, gelezen hebben (*y*): doch anderen (*z*) leezen klaarlyk *Vitten*, aan welke leezing ik agt dat men zig houden moet. Wy moeten niet vergeten te melden, dat Koning Waldemar, by eene afzonderlyke Akte, beloofde, den Steden en daaronder ook Amſterdam, voor den tyd van vyftien jaaren, in handen te ſtellen twee derde der inkomſten van Schoonen, en eenige Sloten, tot dat zy vergoeding gekreegen zouden hebben van de ſchade, welke zy, in den jongſten oorlog, geleeden hadden. Doch na vyftien jaaren verloops, zou alles wederom keeren aan de Kroone van Deenemarke (*a*). De verdragen, van welken wy ſpreeken, werden, in 't jaar 1376, door *Olaus den IV.*, Dogters Zoon en Opvolger van Koning Waldemar, bekragtigd (*b*).

Van deezen tyd af, of eerder, ſtelde de Stad Amſterdam, veele jaaren agtereen, van jaar tot jaar, eenen Voogd op Schoonen aan. En Hertog Albrecht, toen niet meer Ruwaard, maar Graaf van Holland, ſtondt haar, den zesden April des jaars 1391, toe, *dat ſy tot eeuwighen dagen jaerliex een Voocht ſetten* mogt *op den Landen te Scho-*

(*t*) Handv. *bl.* 51, 51. [80, 80].
(*u*) *Zie* Vaderl. Hiſt. III. *Deel*, *bl.* 500. *Aant.* (2).
(*v*) *Vide* A. Krantzii Wandal. *Libr.* IX. *p.* 215. *Libr.* X. *p.* 241. *Libr.* XII. *p.* 272. *Libr.* XIV. *p.* 323.
(*w*) Privil. van den Briel, *bl.* 37.
(*x*) Wandal. *Libr.* IX. *p.* 207.
(*y*) *Zie* Mieris Charterb. III. *Deel*, *bl.* 251.
(*z*) Dumbar Deventer, *bl.* 540.
(*a*) *Zie* Mieris Charterb. III. *Deel*, *bl.* 253.
(*b*) *Zie* Schrassert Beſchr. van Harderw. *bl.* 163.

Schonen op haaren Victen [Vitten] ende landt, dat ſy nu daer hadt, of naemaels daer verkryghen mogt *van den Coninck van Denemarcken* (4), *alle ſaken ende recht van* der Stede *weghen te bedryven ende te bewaren, als ſy daer te doen* hadt (*c*). Doch Hertog *Jan van Beieren* ſtelde, als Heer van Voorne, in 't jaar 1402, van wege de Stede van den Briele, eenen Voogd op Schoonen, voor deszelfs leeven, aan (*d*).

Amſterdam neemt toe in geeſtelyke gebouwen.

't Verbond van Amſterdam met de Hanze-Steden en de Verdragen van vryen Koophandel in Zweeden en Deenemarke, welken daarvan de gevolgen waren, beweezen ten klaarſte, dat Amſterdam begon aan te waſſen. Ook nam aldaar, in deeze eeuwe, het ſtigten van geeſtelyke gebouwen ſterk toe. De Kapel der Heilige Stede, thans de Nieuwe-zyds-Kapel, ſtondt 'er reeds, ten deezen tyde. Ook was 'er een Gaſthuis, waarſchynlyk het Heilige Geeſts- of S. Elizabets-Gaſthuis aan de Plaats of Dam, alzo het zelve, in laater' tyd, toen 'er meer Gaſthuizen kwamen, het *oude Gaſthuis* plagt genoemd te worden (*e*). 't Schynt zelfs, dat dit Gaſthuis, ten deezen tyde, reeds eenig merkelyk vermogen hadt, alzo het, in 't jaar 1371, het onderhoud op zig nam van den Heiligen weg, die, van den Amſtel by de Heilige Stede, tot heel aan Slooten liep, en, by eenen Schepenen-Brief van den negenentwintigſten December des gemelden jaars, door de *Proviſoors en bewarers der Heilige Stede*, aan't Gaſthuis opgedraagen werdt (*f*).

Het Gaſthuis aldaar belaſt zig met het onderhoud van den Heiligen Weg. 1371.

De Stad doet, nevens anderen, uitſpraak over een geſchil met Dordrecht. 1385.

De Stad werdt ook beſtendiglyk gerekend onder de goede Steden, met welker raad, de Ruwaard, Hertog Albrecht, beloofd hadt, het Land te zullen regeeren: 't welk, onder anderen, hieruit af te neemen is, dat zy, in 't jaar 1385, op 't verzoek van de Stad Dordrecht, die geoordeeld werdt tegen de Graaflykheid misdaan te hebben, nevens Hertog Albrecht en deszelfs Gemaalin, en nevens de Steden Delft, Haarlem en Leiden, den zeventienden September, op eene Dagvaart in den Haage, uitſpraak deedt over 't geſchil; volgens welke, Dordrecht, onder anderen, in eene boete van zesduizend oude ſchilden verweezen werdt (*g*). Amſterdam hadt ook, nevens de Edelen en Steden van Holland, de voorwaarden bekragtigd van het Huwelyk, welk, den zevenden April des jaars 1377, tuſſchen *Katharina*, Dogter van Hertoge Albrecht, en *Willem*, Hertog van Gelder, geſlooten was. In het Verdrag, hiervan gemaakt, werden de Steden van Holland, in deezen rang, opgenoemd: „ Dordrecht, Haarlem, Leiden, „ Delft, Alkmaar, *Amſterdam*, Rotterdam, „ Schiedam, Geertruidenberg, Vlaardin- „ gen, 's Graavenzande, Oudewater, Mo- „ nikendam, Edam, Medenblik, Hoorn, „ Enkhuizen, Grootebroek: en de Steden „ van Zeeland, in deeze orde, Zierikzee, „ Middelburg, Briel, Weſtkapelle, Vliſ- „ ſingen, Reimerswaale (*h*):" in welke optelling, aanmerkelyk is, dat Briel onder de Steden van Zeeland gerekend wordt.

bewys, dat zy onder de goede Steden van Holland geteld werdt.

Terwyl Amſterdam dus toenam in vermogen en aanzien, kon 't niet agterblyven, of de Stad moeſt uitgelegd worden. Ook beſloot Hertog Albrecht, *om menigen trouwen dienſt*, dien de ingezetenen hem *ghedaen* hadden, *ende noch doen moghen*, de vryheid der Stede te vermeerderen met *hondert gaerden* buiten de voorige vryheid; elk, die binnen deeze honderd gaarden of roeden woonde, het zelfde regt en dezelfde vryheid geevende, die de inwooners der Stad, tot hiertoe, gehad hadden. In den Brief, waarby deeze vermeerdering van der Stede vryheid geſchiedde, en die den zevenden January des jaars 1386 [1387] getekend was (*i*), wordt het nieuwe voorregt *gratie* of *gunſt* genoemd; doch dat dit woord niet te zeer moet aangedrongen worden, blykt, uit de boven aangehaalde woorden zelven, waarin de Ruwaard erkend, dat hy deeze zogenaamde *gunſt* bewyſt, om *menigen trouwen dienſt*, hem reeds gedaan, en nog te doen. Voorts, hebben wy, by eene andere gelegenheid (*k*), nog eenige andere aanmerkingen over deeze Handveſt gemaakt, tot welken wy den Leezer wyzen.

Hertog Albrecht vermeerdert de vryheid der Stad met honderd gaarden. 1387.

Sedert dat Amſterdam met de Graafelykheid van Holland vereenigd geworden was, en zitting verkreegen hadt in de Vergadering der Edelen en Steden van 't Geweſt, ſcheen de Stad te mogen worden aangemerkt als afgeſcheiden van Amſtelland, waartoe zy oudtyds behoord hadt. Hertog Albrecht vondt egter geraaden, haar, op den vyftienden Maart des jaars 1387[1388], eene aanmerkelyke Handveſt, met Amſtelland en Gooiland in 't gemeen, te verleenen. Wy heb-

Hy geeft haar met Amſtelland en Gooiland eene merkwaardige Handveſt. 1388.

Verder

(*c*) Handv. *bl.* 61. [10.]
(*d*) Privileg. van den Briel, *bl.* 52.
(*e*) *Zie* hier voor, I. *Deel*, I. *Boek*, *bl.* 27, 28.
(*f*) Oude Kerk, *Laade* X. Handv. *bl.* 421.
(*g*) *Zie* MIERIS Charterb. III. *Deel*, *bl.* 426, 427.

(4) Hertog Albrecht ſpreekt van eenen *Koning* van Deenemarke. Doch Deenemarke, Zweeden en Noorwegen ſtonden, ſedert het jaar 1389, onder de Regeering van eene en dezelfde *Koninginne*, Vrouwe *Margareet*, die Koning Albrecht hadt doen onttroonen. *Vide* ALB. KRANTZII *Daniam*, Libr. VII. p. 176. *Sueciam*, Libr. V. p. 316. *Wandal.* Libr. IX. p. 216.

(*h*) *Vide* PONTANI Hiſt. Gelriæ *Libr.* VIII. *p.* 314.
(*i*) *Zie* Handv. *bl.* 11. [6.]
(*k*) I. *Deel*, I. *Boek*, *bl.* 12.

hebben, hiervoor (*l*), reeds van eenige punten uit deeze Handveſt gewag gemaakt. En 't zal hierna te pas komen, byzonderer van eenige andere punten te ſpreeken. De merkwaardigſten zyn „ dat elk, naar 's Lands „ regt *en Couſtume* of gewoonte, regt geſchieden zou, en wel by Schepenen-vonniſſe, in de Stad, of op het Dorp, daar „ de zaak voorgevallen was. Dat men niemant, die borg ſtellen kon naar 't goeddunken van Schepenen, vangen, bekommeren, of te gyzel daagen zou. Dat alle „ misdaaden binnen 's jaars vervolgd moesten worden, of dat 'er de misdaadige anders kwyt van zou zyn, ten ware hy, „ voor dien tyd, voorvlugtig geweeſt ware. Dat hy, die eene vrede brak binnen „ Amſterdam, zyn lyf en de helft van zyn „ goed verbeuren zou, behalve dat de handdaadige borg ſtellen moeſt, om zyne misdaad te beteren, *of men* zou 't *rechten aen „ zyne rechter hand.* Dat iemant, die *Dingſtooringe* deedt, dat is, het geregt ontruſtte, *met vechtender handt*, twintig pond „ verbeurde; en dat men, op gelyke boete, „ niet op *Schepen of op ſeven* (5) ſpreeken „ mogt. Dat de Graaf, noch iemant van „ zynentwege geene *Schepenen noch ſeven „ corrigeren* zou, zo zy op hunnen eed gevonniſt hadden, ten ware de andere Schepenen, onder eede, verklaarden, dat zy „ daarvoor *myede* of geſchenken genooten „ hadden, in welk geval zy twee-endertig „ pond verbeurden: en hun gewysde mogt „ nimmer in regte worden bygebragt. Dat „ de Amſtellanders en Gooilanders niet „ meer, omtrent de Stigtſchen, verbeuren „ zouden, dan de Stigtſchen omtrent hen „ verbeurden, in gelyke gevallen. Dat niemant beeſten weiden zou op den zeedyk „ tuſſchen Amſterdam en Muiderberg, *uyt„ geſeyt die geringhede Vercken* (6); doch dat „ die van Nieuwer-Amſtel hunnen eigen „ Amſteldyk, het oude Loopveld, en de „ Kerklaan beweiden mogten. Dat, in Ouder- en Nieuwer-Amſtel, in plaats van „ *Aſingen*, zynde eene ſoort van buurregters, voortaan, Schepenen regt ſpreeken „ zouden. Dat men zig van de vonniſſen, „ op de Dorpen geweezen, niet zou mo„ gen beroepen; doch dat een der twee par„ tyen, op koſten van hem, die ongelyk „ hadt, een vonnis te Amſterdam zou mo„ gen haalen. Dat Baſtaarden-goed aan den „ erfgenaam kwam, indien de Baſtaard zon„ der wettige nakomelingen overleedt:" 't welk, by eene Handveſt van den zesden December des jaars 1389, nader verklaard werdt „ dat aangeërfd of gegeven goed van „ eenen Baſtaard, die binnen Amſterdam, „ zonder wettige geboorte, overleedt, ko„ men zou op de erven van den geever; en „ dat zyn moederlyk goed, tuſſchen den „ Graaf en de maagen zyner Moeder, half „ en half gedeeld zou worden (*m*). Dat „ alles, wat in deeze Keure niet gemeld „ was, beregt zou worden *na der beſte re„ den, by vonnis der Schepenen, nae der handt„ veſten, nae keuren, nae rechten ende oude „ coſtumen der ſtede of landts*, daar het voor„ valt." Wyders, is merkwaardig, dat alle de Steden en Dorpen van Amſtelland en Gooiland *verwillecoerden* of beloofden, de Keuren, hun door Hertoge Albrecht gegeven, te zullen naarkomen, *behoudelyken de handtveſten*, die zy van hem of zyne voorouders gekreegen hadden, en naar welken, de punten, die in deeze Keuren niet begreepen waren, beregt zouden worden (*n*).

In 't zelfde jaar 1388, werdt Amſtelland, met de Steden en Dorpen daarin gelegen, en gevolgelyk ook Amſterdam, door Hertoge Albrecht, ontſlaagen van het draagen tot de koſten der dykaadje van *de Zype*, een groote Polder in Weſtfriesland, van welke, zo 't ſchynt, reeds in 't begin der dertiende eeuwe, gewag gemaakt wordt (*o*), en die, te vooren, op 's gemeenen Lands koſten, bedykt geweeſt zynde, omtrent deezen tyd of eerder, doorgebroken was, en nu, zo ſommigen aantekenen (*p*), wederom bedykt werdt. Hertog Albrecht verklaarde, op Dingsdag na S. Lucien dag, zynde den vyftienden December, dat hy zynen Lande van Amſtel voortaan niet vergen zou, meer aan de Zype te dyken, ten ware zulks ook, door de andere Landen en Steden van Holland, geſchiedde (*q*). In Auguſtus te vooren, hadt hy diergelyke verklaaring ook ten behoeve van Rynland en Schieland gedaan (*r*). En ſedert ſchynt het bedyken der Zype, door byzondere Heeren, ondernomen te zyn. Immers, de Haarlemmer Karmeliet

Amſterdam wordt ontſlaagen van de koſten der dykaadje van de Zype.

(*l*) *Bladz.* 113.

(5) De Regtſpraak van *zeven*, *zeventuig* genaamd, beſtondt in eene uitſpraak van *zeven* naaſtgeërfden, over verſchillen, de Landeryen of gronden betreffende, en hadt hier volkomen kragt van gewysde. Zie *Handv.* bl. 446.

(6) Wat *geringde Verkens* waren, zal men eenigszins nader begreepen hebben, uit eene Keur, die, niet veele jaaren na 't geeven deezer Handveſt, ſchynt gemaakt te zyn; in 't *Keurboek* A. f. 13 verſo gevonden wordt, en door ons (I. *Deel*, I. *Boek*, bl. 30) reeds aangehaald is.

(*m*) Mieris Charterb. III. *Deel*, *bl.* 540.
(*n*) Handv. *bl.* 71. [7.] Mieris Charterb. III. *Deel*, *bl.* 484.
(*o*) *Zie* Melis Stoke *in* Ada, *bl.* 67.
(*p*) Velius Hoorn, *bl.* 10.
(*q*) *Zie* Mieris Charterb. III. *Deel*, *bl.* 510.
(*r*) Handv. van Ryn. *bl.* 22.

liet JOAN GERBRANDSZOON VAN LEIDEN heeft aangetekend, dat *Willem*, eerſte Heer van Schagen en natuurlyke Zoon van Hertoge Albrecht, een groot en ſchoon ſtuk Lands, uit het Eiland van de Zype, digt by het Dorp S. Maarten, bedykt heeft, welk hy het *nieuwe Land* [*novam terram*] noemde (*s*).

De Stad raakt op nieuws in geſchil met Deventer over den Kotertol.

De jongſte overeenkomſt tuſſchen Amſterdam en Deventer, wegens den Kotertol getroffen (*t*), werdt niet zo volkomenlyk onderhouden, of daar ontſtondt, van tyd tot tyd, nieuw geſchil tuſſchen de twee Steden: 't zy dat de tollenaars meer tol vorderden dan hun toegeweezen was, 't zy ook dat de handeldryvende ingezetenen van Holland, en van Amſterdam in 't byzonder ſomtyds middel vonden, om den verſchuldigden tol te ontgaan. Men vindt, dat de Tollenaars van Deventer, reeds in 't jaar 1368, eenige Hollandſche goederen hadden aangehaald, die op den tol verzweegen waren geweeſt: waarover Hertog Albrecht eenen ſcherpen brief aan de Wethouderſchap van Deventer liet afgaan. De Wethouderſchap zondt, ſedert, op 's Hertogs vrygeleide, Gemagtigden naar den Haage, en 't geſchil werdt gevonden (*u*). Doch 't blykt niet, dat deeze aangehaalde goederen Amſterdamſchen geweeſt zyn. Zeker is 't egter, dat Amſterdam, omtrent deezen tyd, over 't betaalen van den Kotertol, wederom geſchil met Deventer gehad heeft, welk, in July des jaars 1388, bygelegd werdt, in een Verdrag by voorraad, inhoudende „ datdie van Amſter-
„ dam, voortaan, een *ouden Vranckryckſche*
„ *of Keyſers ſchilt*, of de waarde daarvan,
„ aan tol betaalen zou, tot dat de zes Steden,
„ Kampen, Harderwyk, Amersfoort, Haar-
„ lem, Leiden en Delft, deswege nadere
„ uitſpraak zouden gedaan hebben (*v*)."

't Wordt bygelegd.

Amſterdam doet eene vrywillige gift aan Hertoge Albrecht, nu *Graaf* geworden.

Hertoge Willem van Beieren, in de Lente des jaars 1389, overleeden zynde, werdt Hertog Albrecht, die Holland, tot hiertoe, onder den titel van *Ruwaard*, geregeerd hadt, alomme, voor *Graave* erkend. By deeze gelegenheid, werden hem, door de Steden, vrywillige giften gedaan. En ſommigen hebben, uit oude gedenkſtukken, aangetekend, dat hy van Haarlem 5000, van Delft 4000, en van Amſterdam 3000 ponden ontvangen heeft (*w*); waaruit het vermogen der laatſtgemelde Stad ten deezen tyde, in vergelyking der twee anderen, eenigszins is af te neemen. 's Graaven inhuldiging te Amſterdam werdt, eerlang, gevolgd van eene beveſtiging van alle der Stede Privilegien, die daarenboven nog vermeerderd werden met dit byzonder voorregt „ dat een van de Schepenen, of van
„ den Raade, met eenen Poorter der Stad,
„ eene Vrede maaken mogt, en met eenen
„ Poorter deswege getuigenis geeven; daar
„ zulks, volgens de voorige Handveſten,
„ niet dan door den Schout en twee Sche-
„ penen plagt te mogen geſchieden (*x*)."

Hy beveſtigt en vermeerdert de voorregten der Stad.

Het regt van den Graaflyken Schout werdt dus, door dit nieuwe voorregt, eenigszins beſnoeid, en dat der Schepenen en Raaden of Burgemeeſteren, ja dat der Poorteren zelven, juiſt zo veel uitgebreid. Doch eer dit nog gebeurde, hadt de Stad, die 't van haar belang rekende, om zig, op eene wettige wyze, zo veele Graaflyke Domeinen te verkrygen, als zy bekwaamlyk konde magtig worden, 's Graaven Water binnen en buiten de Stad, het *Gouden Water* genaamd, en 's Graaven *Maat* in de Stad, die, door den Graaflyken Rentmeeſter van Amſtelland, plagten verhuurd te worden, voor agt en veertig pond in 't jaar, in eeuwige erfpagt, gepagt. En hiervan werdt eene Handveſt verleend, welke, des Woensdags na S. Lucien dag, dat is, den vyftienden December des jaars 1389, in den Haage, getekend was (*y*). Tot opheldering derzelve, merken wy aan, dat, door de *Maat*, ongetwyfeld, verſtaan wordt het regt om opzigt te hebben op de Maat van allerlei natte en drooge waaren, en om Meeters van dezelven aan te ſtellen. 't Is zelfs niet onwaarſchynlyk, dat het woord *Maat* zo ruim genomen moet worden, dat 'er ook het regt der *Waage*, dat is, het regt om goederen, die by 't gewigt verkogt worden, behoorlyk te doen weegen, onder begreepen zy. Zeker is 't, ten minſte, dat het regt der Waage, oudtyds, tot de Graaflyke domeinen behoord heeft. 't Is niet minder zeker, dat het, al zeer vroeg, door de Stad bezeten geweeſt is. En my is geene Graaflyke Handveſt bekend, waarby het aan de Stad is afgeſtaan, zo het by deeze Handveſt niet geſchied zy. Doch wat men, door het *Gouden Water*, te verſtaan hebbe, en waarom het zo genaamd zy, is tegenwoordig, in 't algemeen, zo bekend niet. 't Laatſte is ten minſte bezwaarlyk te zeggen. Ook heeft het niemant der Beſchryveren van Amſterdam, tot hiertoe, ondernomen. Wy konnen 't ook niet doen, met verzekering, dat wy niet zullen mistaſten. Nogtans zullen wy

Zy verkrygt de Maat en het Gouden Water in eeuwige erfpagt.

1389.

Wat door de *Maat* te verſtaan zy?

't

(*s*) JOANN. A LEYDIS *Libr.* XXXII. *Cap.* 28.
(*t*) *Zie* hier voor, *bl.* 118.
(*u*) DUMBAR Deventer, *bl.* 539.
(*v*) Handv. *bl.* 67 [162.]
(*w*) VOSSII Annal. *Libr.* XIII. *p.* 408.
(*x*) Handv. *bl.* 74. [19.]
(*y*) Handv. *bl.* 2. [9.]

't waagen, den Leezer voor te houden, 't gene ons onze naſpooringen van dit duiſter punt der oude gelegenheid en Hiſtorie deezer Stad, met de meeſte waarſchynlykheid, hebben opgeleverd.

Wat de naam van *Gouden Water* beteekene?

De naam van *Gouden Water* moet ons niet doen denken om het bekend metaal, *Goud* geheeten. Ons Amſtellandſch water, en onze loſſe Amſtellandſche grond leveren geen het minſte *goud* uit. 't Is hierom niet te vermoeden, dat men hier een Water, naar het *Goud*, zou genoemd hebben. Maar men noemde, van ouds, de *Landen*, *Gouwen* (*z*). Voor *Ooſtergo* en *Weſtergo*, zynde het ooſtelyk en weſtelyk gedeelte van Friesland, zeide men, eertyds, *Ooſtergouwe* en *Weſtergouwe:* en nog tegenwoordig wordt het *Landſchap aan de Haine*, in 't Franſch *Hainaut*, in 't Nederduitſch *Henegouwen* genaamd. En hierom komt my zeer waarſchynlyk voor, dat *Gouwen-Water*, of by verandering *Gouden-Water* (gelyk men, voor *Vleeſchhouwer*, *Vleeſchhouder* plagt te ſchryven (*a*)) zo veel als *Landwater* betekent. De *Gouwe*, eene gegraaven Vaart door 't *Land* by *Gouda*, plagt van ouds de *Goude vaart*, dat is, de *Landvaart* genoemd te worden (*b*): en het Water tuſſchen 't Eilandje Marken en Waterland wordt, veelligt, de *Goudzee* genoemd, om dat het tuſſchen de *Gouwen* of *Landen* loopt. Vraagt men nu, waar ons Amſterdamſch *Gouden-* of *Landwater* geloopen hebbe; wy antwoorden, dat de naam van *Gouden Water* zo zeldzaam, in onze oude Stads Papieren, voorkomt, dat men daaruit weinig lichts omtrent de waare plaats van het zelve haalen kan. Uit de Handveſt, welke wy onderzoeken, blykt, dat het binnen en buiten de Stad liep. Hertog Albrecht verpagt zyn *Water, gheleghen binnen der Stede ende daer buyten, gheheeten dat Gouden Water.* Evenwel, moet men 'er, zo 't ons voorkomt, de Stads graften, zynde ten deezen tyde de Voor- en Agter-burgwallen, niet door verſtaan; want de Viſſchery in de Stads graften werdt, in 't jaar 1394, aan het Schutters-Gilde, welk naderhand de *Oude Schuttery* genoemd werdt, geſchonken (*c*): en de Viſſchery van het Gouden-Water kwam, eerſt jaaren laater, aan twee ſedert opgeregte Schutteryen, te weeten, de jonge Schuttery van de Voetbooge en de Schuttery van de Handbooge (*d*), terwyl de Ouden Schuttery nog in wezen was, en, ongetwyfeld, de Viſſchery in de Stads graften behieldt. Het Gouden Water wordt, daarenboven, klaarlyk van de Stads graften onderſcheiden, in eene Keur van den jaare 1479, die dus luidt: *Item dat oick nyemant en moet dat gouden water noch der ſtede grafften viſſchen in gheenre manyeren, anders dan alleen mitten angel op een hoet van* III ℔ (*e*). Ook wordt het, in eene *Reſolutie der Vroedſchap* van den jaare 1555, onderſcheiden van de *veſten buyten, ende de ſluiſen binnen deſer Stede* (*f*). Maar zo het Gouden Water de Stads graft niet geweeſt is, dan kan het geen ander water, in en buiten de Stad, geweeſt zyn dan het water van den Amſtel, welk door, of het water van het Y, welk langs en in de Stad liep, en die beide *Gouden-* of *Landwater* konnen genoemd geweeſt zyn, om dat zy, van ouds, langs het *Land van Amſtel* geloopen, of het zelve doorſneeden hadden. En men zal naauwlyks twyfelen konnen, welk van beide ons *Gouden Water* geweeſt zy, als men aanmerkt, dat, nog tegenwoordig, van tyd tot tyd, van Stads wege, verhuurd wordt de Viſſchery in het *Gulden Water*, gelyk het nu genoemd wordt (*g*), welk zig ſtrekt, van de Beursſluis af, tot buiten de Stad, in den Amſtel, by Meerhuizen toe. Het Gouden Water is, derhalve, het water van den Amſtel, binnen en buiten de Stad. De naam is alleenlyk, van *Gouwen-*, in *Gouden-*, en eindelyk in *Gulden-Water* veranderd. Eer wy van het Gouden-Water afſtappen, merken wy alleenlyk nog aan, dat de agt en veertig ponden 's jaars, waarvoor het zelve, nevens de Maat, verpagt was, den vyfden Auguſtus des jaars 1393, door Hertoge Albrecht, aan 't Karthuizers Klooſter buiten Amſterdam geſchonken werden. De brief, waarby zulks geſchiedde, is nog nooit in 't licht gegeven. Men vindt dien, in een *Vidimus* van Schepenen en Raaden, welk, tuſſchen Stukken van 't jaar 1501, in 't eerſte *Stads Groot-Memoriaal*, *f.* 239 geboekt, en hier agter, onder de *Bylaagen* (*h*), te leezen is. 1393.

En waar dit Water gezogt moet worden?

Hertog Albrecht munt by raade onder anderen van Amſterdam.

Hertog Albrecht hadt, nog Ruwaard zynde, in 't jaar 1388, by raade van zynen Raad, van de gemeene Steden van Holland en Zeeland, en ook van Amſterdam beſlooten, eenen gouden penning te doen munten, die *Dordrechtſche Schild* genaamd werdt, en voor veertig grooten gangbaar zyn zou. Zulke grooten beſloot men, ten zelf-

(*z*) *Vide* Junii Gloſſar. Gothicum. *Voce* Gauje *p.* 126. Kiliani Dictionar. *Voce* Gouw.
(*a*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 158.
(*b*) *Zie* Mieris Charterb. III. *Deel, bl.* 54.
(*c*) Handv. *bl.* 140. [150.]
(*d*) Handv. *bl.* 141. [151.]
(*e*) Keurb. A. *f.* 108. C. *f.* 18.
(*f*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 3 *Jan.* 1555.
(*g*) *Zie* Handv. *bl.* 746. [305.]
(*h*) Lr. B.

zelfden tyde, ook van nieuws te doen ſlaan (*i*). Doch 't zy dat dit beſluit niet uitgevoerd werdt; 't zy dat Hertog Albrecht voordeel zag in op nieuws diergelyke penningen te doen munten; hy beſloot, Graaf geworden, by gelyken raade, in 't jaar 1393, een gouden Hollandſchen Schild van gelyke waarde en een zilveren groot met derzelver gedeelten te doen munten (*k*). By deeze nieuwe munt, zou men, voortaan, alleen hier te Lande koopen en verkoopen mogen. De vreemde munt, welke men hier vondt, diende den Koopman, om met dezelve zyne inkoopen buitens Lands te doen. En om dezelve, ten zekeren bepaalden pryze, voor de Graaflyke ſtandpenningen te konnen bekomen, kon hy zig vervoegen in 's Graaven *Wiſſelen* of *Wiſſelhuizen*, die, ten deezen tyde, in alle of de meeſte Steden, waren opgeregt. In ieder van deeze Wiſſelhuizen, was een Graaflyke *Wisſelaar* aangeſteld: in den Wiſſel te Dordrecht, daar de Munt was, waren 'er twee. En deeze Wiſſelaars moeſten den Koopman, voor inlandſche, vreemde, en vermoedelyk ook voor vreemde, inlandſche penningen leveren; voor welke verwiſſelingen, zy maar twee penningen Hollandſch van ieder Schild genieten mogten (*l*). De *Wiſſel* werdt ſomtyds door den Graave verpagt (*m*): ſomtyds aan de Steden geſchonken (*n*). Te Amſterdam, werdt dezelve, in 't jaar 1417, door Vrouwe Jakoba, aan den regeerenden Burgemeester *Tsbrand Heynen* gegeven, dieze, reeds voorheen, waargenomen hadt (*o*). Behalve den Graaflyken Wiſſelaar, mogt niemant zig het wiſſelen onderwinden. Doch het invoeren der Wiſſelbrieven deedt, door den tyd, den Wiſſelhandel geheel van natuur veranderen: de Graaflyke Wiſſel werdt nooddeloos, en 't verwiſſelen van geld, dat nu veel minder geſchiedde dan het plagt, een handel, die aan elk vrygelaaten werdt.

Wat 's Graaven *Wiſſel* in de Steden, en te Amſterdam in 't byzonder geweeſt zy?

De Stad Dordrecht, eene der oudſte Koopſteden van Holland, hadt, by verſcheide Handveſten, verkreegen, dat de meeſte waaren, die de Merwe en Lek op- of afgevoerd werden, aldaar of verbodemd en geveild moeſten worden, of zeker regt betaalen, welk *Stapelregt*, of *Marktregt* genaamd werdt. 't Betaalen van dit Regt viel den anderen Hollandſchen Koopſteden laſtig, die ſomtyds door de Graaven beſchermd geworden waren (*p*). Ten deezen tyde, was 'er wederom geſchil over ontſtaan, tuſſchen Dordrecht ter eener, en de meeſte Hollandſche Steden, en daaronder ook Amſterdam, benevens eenige Dorpen, ter anderer zyde, die egter thans zo veel vermogten op Hertoge Albrecht, dat hy, om andere redenen, ook op Dordrecht misnoegd (*q*), de Steden, 1394.
by eene Handveſt van den tweeden January des jaars 1393 [1394], die den dertienden October daaraan, door zynen Zoon *Willem, Graave van Ooſtervant*, beveſtigd werdt, van het Dordrechtſche Stapelregt, en van alle ongelden, die te Dordrecht plagten geheeven te worden, voor altoos, vry verklaarde (*r*). Doch die van Dordrecht, gelyk zy naderhand beweerden, op deeze vryverklaaring ten behoeve der andere Steden, niet naar behooren gehoord geweeſt zynde, wiſten zig in 't bezit van het Stapelregt, ook door de gunſt van eenige volgende Graaven, te handhaaven. En men was den anderen Steden niet verder te wille, dan dat het Dordrechtſche Stapelregt, by laatere Handveſten, in eenige opzigten, bepaald werdt (*s*).

Amſterdam en andere Steden verſchillen met Dordrecht over 't Stapelregt.

Het *Ambagt*, of Ampt van Stads- of Geregts-bode plagt, van ouds, alomme, en ook in Amſterdam, door den Graave, begeven te worden. Dit Ampt, welk thans, hier ter Stede, door *Daniel Sappel*, 's Graaven knegt, werdt bekleed, werdt, door 1395.
Hertoge Albrecht, by eene Handveſt van den eenentwintigſten January des jaars 1394 [1395], na dat Sappel overleeden zou zyn, ten eeuwigen dage, aan de Stad afgeſtaan. In de zelfde Handveſt, werden de *Quaackborden*, vermoedelyk, *Tiktakborden*, en *Dobbelſchoolen*, die, in andere Steden, zelfs uit kragte van Graaflyke Privilegien, openlyk gehouden werden (*t*), binnen Amſterdam, uitdrukkelyk verbooden. De *Tynze-penningen* of erfpagt, die de Graaflykheid op zekere *Hofſteden* of erven in de Stad te vorderen hadt, werden aan dezelve, om tien ponden tien ſchellingen 's jaars, verhuurd. Eindelyk, werdt verklaard, dat niemant Schout, Schepen of Raad zou mogen zyn, dan die zeven jaaren Poorter geweeſt was (*u*): uit welke laatſte ſchikking, ſchynt te mogen worden afgeleid, dat de Stad reeds zo ver in getal van Poorteren toegenomen was, dat zy Perſoonen genoeg tot de Regee-

Het Bode ampt komt aan de Stad.

Dobbelſchoolen verbooden.

(*i*) MIERIS Charterb. III. *Deel*, *bl.* 504.
(*k*) Id. III. *Deel*, *bl.* 593.
(*l*) Id. III. *Deel*, *bl.* 505.
(*m*) Id. II. *Deel*, *bl.* 209. IV. *Deel*, *bl.* 154, 231.
(*n*) Id. II. *Deel*, *bl.* 806, 807.
(*o*) Id. IV. *Deel*, *bl.* 429.
(*p*) *Vide* WILHELM. PROCURAT. *ad annum* 1325. *p.* 640, 641.
(*q*) *Zie* MIERIS Charterb. III. *Deel*, *bl.* 616, 627.
(*r*) *Zie* Handv. *bl.* 26, 27 [10, 11.]
(*s*) *Zie* Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 188 *enz.*
(*t*) *Zie* MIERIS Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 742, 770.
(*u*) Handv. *bl.* 115. [11.]

geering uitleverde, die zeven jaaren Poorters waren geweest.

Friesche oorlog.

Men moet zig geenszins verwonderen, dat Hertog Albrecht den Steden, en Amsterdam in 't byzonder, omtrent deezen tyd, verscheide gunstige Handvesten verleende; hy hadt derzelver bystand noodig in den Frieschen oorlog, dien hy in den zin hadt. De Friezen, den storm ziende aankomen, slooten, in de Lente deezes jaars, een Verdrag met *Fredrik van Blankenheim*, Bisschop van Utrecht, die zig verbondt, om Hertoge Albrecht geenen onderstand noch doortogt door 't Stigt te zullen verleenen, in geval hy Friesland met de wapenen mogt willen aantasten (*v*). De togt moest, derhalve, te water ondernomen worden; waartoe, van alle kanten, met naame uit Holland en Zeeland, Schepen verzameld werden. Amsterdam leverde, tot den zelven, eenige groote en vyftig kleine Schepen. De Vloot landde aan de Kuinder, in Augustus des jaars 1396; de Friezen werden geslaagen, en een gedeelte derzelven genoodzaakt, Hertog Albrecht voor Heer aan te neemen (*w*). Doch 't leedt slegts tot in de Lente des jaars 1398, toen de Friezen, tegen Hertoge Albrecht zynde opgestaan, wederom met de wapenen bedwongen moesten worden. Men vaardigde, uit 's Hertogs naam, brieven af aan alle de Steden, en ook aan Amsterdam, die, den tweeden May des gemelden jaars, in den Haage, getekend waren. Van elk deezer Steden werdt zeker getal van gewapende mandschap, handwerksluiden en arbeiders begeerd: van Dordrecht daarenboven *een groot deel horden*, vermoedelyk geschikt, om de kuilen te bedekken, die de Friezen, *ter lantwere*, of om zig ongenaakbaarder te maaken, gedolven hadden (*x*). Van Amsterdam werden driehonderd gewapenden, vyf Timmerluiden, vyf Smids, en vyf Metselaars gevorderd. Doch op dat de Leezer de tegenwoordige magt deezer Stad, in vergelyking van die der andere Steden, te beter begrypen zou, zullen wy hierby eene nette Lyst voegen van 't gene van alle de Steden van Holland en Zeeland begeerd werdt. Zy is uit een oud stuk getrokken (*y*).

Amsterdam levert 'er Schepen toe. 1396.

1398.

Ook mandschap.

	Gewapenden.	Timmerl.	Metsel.	Smids.	Arbeiders.
Dordrecht.	600.	20.	10.	10.	——
Haarlem.	600.	20.	10.	10.	——
Delft.	500.	20.	10.	10.	——
Leiden.	400.	10.	5.	6.	——
Alkmaar.	300.	5.	5.	5.	——
Amsterdam.	300.	5.	5.	5.	——
Rotterdam.	200.	——	4.	4.	——
Schiedam.	100.	4.	3.	3.	——
Oudewater.	150.	4.	3.	3.	——
Schoonhoven.	250.	6.	5.	3.	——
Gouda.	400.	10.	5.	5.	——
Beverwyk en Wyk op Zee.	100.	4.	4.	4.	——
Geertruidenberg.	30.	——	——	——	6.
Heusden.	80.	——	——	——	8.
's Graavenzande.	20.	——	——	——	4.
Vlaardingen.	20.	——	——	——	4.
Medenblik.	100.	4.	3.	3.	——
Monikendam.	100.	——	——	——	8.
Edam.	50.	——	——	——	6.
Enkhuizen.	150.	——	3.	3.	——
Grootebroek.	50.	——	——	——	6.
Woudrichem.	60.	3.	2.	2.	——
Weesp.	25.	——	——	——	6.
Middelburg.	500.	20.	10.	10.	——
Zierikzee.	500.	20.	10.	10.	——
Reimerswaale.	60.	——	——	——	8.
Thoolen.	60.	——	——	——	8.
Briele met het Land van Voorne.	100.	4.	4.	4.	——
Westkapelle.	20.	——	——	——	4.
Vlissingen.	20.	——	——	——	4.
Haage, behalve de knegten.	100.	——	——	——	——
Goes.	40.	——	——	——	——
	5985.	159.	101.	100.	72.

Behalve de manschap, die van de Steden gevorderd werdt, werden, van de Hollandsche Edelen, 1615, van de Zeeuwschen, 800 gewapenden gevraagd (*z*), en buitens Lands werdt ook hulp gezogt. De Steden Haarlem, Delft, Leiden en *Amsterdam* schooten Hertoge Albrecht ook zekere somme gelds, die hy, binnen een jaar na dat hy uit Friesland te rug gekeerd zou zyn, beloofde te zullen afloffen, of deedt hy 't niet, dan zou menze op zyne eerste bede mogen korten. Haarlem hadt 5000, Delft 4000 oude Schilden, Leiden 3000, en *Amsterdam* 4000 Dordrechtsche guldens geschooten (*a*). Voorts, werden wederom Schepen geleverd tot den togt. Van Amsterdam werden, onder anderen, vier groote Schepen gevraagd, in ieder van welken, vyf bakovens gemetseld, en by ieder van welken, een schip met meel gevoegd zou worden. Ook werdt, te Amsterdam, de haring gekogt en gepakt, die 't Krygs- en Bootsvolk gebruiken zou (*b*). De verzamelplaats van 't Leger was te Enkhuizen. De groote Schepen, die uit Zeeland en uit de Maaze kwamen, voeren buiten om door het Marsdiep; de kleine schepen binnen door,

(*v*) *Vid.* Matthæus *ad* Anonym. de Rebus Ultraj. *p.* 93.
(*w*) *Zie* Vaderl. Hist. III. *Deel*, *bl.* 332 *enz.*
(*x*) *Zie* Mieris Charterb. III. *Deel*, *bl.* 670.
(*y*) Id. ibid. *bl.* 670.
(*z*) Mieris Charterb. III. *Deel*, *bl.* 673, 675.
(*a*) *Zie* Mieris Charterb. III. *Deel*, *bl.* 678.
(*b*) Id. ibid. *bl.* 682.

door, door Haarlem en Amſterdam, derwaards (*c*). Hier werdt al 't volk gemonſterd. De Graaf van Ooſtervant hadt het opperbevel over 't Leger. De Vloot landde in de Lemmer, en 't Leger trok voort naar Staveren, welk bemagtigd werdt (*d*): waarna die van Ooſtergo en Weſtergo, den eerſten Auguſtus, wederom een Verdrag van verzoening met Hertoge Albrecht en Graave Willem ſlooten te Staveren, welk, door 's Hertogs Raaden en door de Steden Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Alkmaar, *Amſterdam*, Middelburg en Zierikzee, bezegeld werdt (*e*).

De Stad bezegelt een Verdrag met de Friezen.

Zy verkrygt, tot vergoeding van dienſt en ſchade in den Frieſchen kryg,

De Frieſche oorlog hadt, midlerwyl, de Steden in 't gemeen en Amſterdam in 't byzonder in zulke zwaare koſten ingewikkeld, dat Hertog Albrecht op middelen verdagt zyn moeſt, om haar daar voor vergoeding te bezorgen. Amſterdam hadt veel gelds geſpild aan 't leveren van ſchepen en manſchap, en Hertoge Albrecht, daarenboven, vierduizend Dordrechtſche guldens geſchooten. De Stad hadt den Hertoge ook eene goede Kogge geleend, die met Zout gelaaden was, en door Heere *Gerrit van Heemskerk*, met deszelfs *gezellen*, gevoerd werdt. En dit ſchip was, op de reize, door ſtorm gebleeven. Om de Stad voor 't een en 't ander vergoeding te verſchaffen, verleende Hertog Albrecht haar, den eerſten October des jaars 1398, verlof om excynzen te mogen zetten *op alle goede, daar* haar *op genoegen ſal, binnen* der *Stede of havenen* (*f*). Voor de gebleeven Kogge betaalde hy haar vierhonderd en vyftig Hollandſche ſchilden. Doch alzo dezelve meerder waardig ware, onthief hy haar, daarenboven, van eene jaarlykſche erfpagt van vier mark zilvers, die zy verpligt was voor de Goudſche tollen te betaalen. En hy kon dit met regt doen, alzo de Heerlykheden van *Guy van Chaſtillon*, *Graave van Blois*, onder welken, ook Gouda en Schoonhoven waren, by deszelfs overlyden, op den twee-entwintigſten December des jaars 1397, wederom aan de Graaflykheid van Holland gekomen waren. De Handveſt, waarby de Amſterdamſche Kogge vergoed werdt, was, den twintigſten October des jaars 1398, in den Haage, getekend (*g*): en wy hebben 'er te liever van willen gewaagen, om dat 'er klaarlyk uit blykt, dat de Hollandſche Steden niet verpligt waren, buitengewoone koſten te doen ten behoeve des Graaven, zonder dat haar daarvoor, op de eene of de andere wyze, vergoeding gedaan werdt. Wat het verſchot van vierduizend Dordrechtſche of Hollandſche guldens betreft; Hertog Albrecht beloofde, op den zelfden twintigſten October, deeze ſomme, binnen 's jaars, te zullen afleggen, of van de eerſte bede te zullen laaten korten. De Handveſt, waarby deeze belofte geſchiedde, wordt, in de *Oude Kerke*, *Laade* XVI. bewaard. Zy is nog nooit gedrukt geweeſt: waarom wy vertrouwen, dat het den Leezer niet onaangenaam zal zyn, dat wyze, onder de *Bylaagen* (*h*) plaats geeven.

vryheid om Excynzen te heffen,

en ontſlag van de Goudſche tollen.

De Friezen konden, ondertuſſchen, niet ruſten. Zy begonden de vyandlykheden op nieuws in 't jaar 1399, en dreigden Staveren met een beleg. Veelligt, maakten zy de Zuiderzee ook onveilig. Men weet ten minſten, dat de ſchepen, die langs de ſtroomen naar Amſterdam wilden, ten deezen tyde, zo dikwils aangetaſt en beroofd werden, dat Hertog Albrecht, den zesentwintigſten September des gemelden jaars, tot wederopzeggens toe, verlof gaf om geweld met geweld te keeren, zonder dat men daar door *jeghens* hem *ende* zyne *heerlicheit* misdoen zou (*i*). Midlerwyl, was de Graaf van Ooſtervant, niet, gelyk te vooren, van Enkhuizen, maar van Amſterdam ſcheep gegaan naar Friesland, en hadt de Friezen, op nieuws, tot een Verdrag genoodzaakt. Doch in 't volgende jaar, braken zy de Vrede al wederom. De Heeren van Egmond en van Brederode hadden toen het beleid over den togt naar Friesland, die ongelukkiglyk uitviel, en met een Beſtand voor eenige jaaren eindigde (*k*).

Onveiligheid der vaart langs de Zuiderzee naar Amſterdam.

1399.

Togt van voor de Stad naar de Frieſche kuſt.

1400.

Hertog Albrecht, ten hoogſte voldaan over den byſtand, dien de Stad Amſterdam hem, in den Frieſchen oorlog, beweezen hadt, voer voort met haar te begunſtigen, zo lang hy leefde. Op den zeſtienden January des jaars 1399 [1400], verklaarde hy, dat alle ſchepen en goederen het Marsdiep en het Vlie, van en naar Amſterdam, uit- en ingevoerd zouden mogen worden, zonder iets ſchuldig te zyn dan de gewoonlyke Graaflyke tollen, van welken de Poorters goederen egter vry waren; en andere Graaflyke regten. En dit voorregt werdt, naderhand, door zynen Opvolger, Graave Willem den VI., beveſtigd. Ten zelfden dage, ſtelde Hertog Albrecht ook de verkiezing van drie Burgemeeſteren aan allen, die Burgemeeſter of Schepen waren of geweeſt

Hertog Albrecht ſtaat vryo Scheepvaart toe van en naar Amſterdam.

(*c*) Id. ibid. *bl.* 683.
(*d*) Vaderl. Hiſt. III. *Deel*, *bl.* 339.
(*e*) *Zie* MIERIS Charterb. III. *Deel*, *bl.* 684.
(*f*) Handv. *bl.* 171.
(*g*) Handv. *bl.* 129. [12.]
(*h*) Lr. C.
(*i*) Handv. *bl.* 25.
(*k*) Vaderl. Hiſt. III. *Deel*, *bl.* 341 *enz.*

weeſt waren; en de verkiezing van eenen Oud-Burgemeeſter uit de afgaanden, aan deezen drie (*l*). Op den zesentwintigſten Juny des jaars 1401, verleende hy der Stad „ dat geen haarer Poorteren, 's Graaven dienſtluiden, als Baljuwen, Rentmeeſters, Tollenaars en Schouten, die in hun ampt misdaan hadden, uitgenomen, wegens eenigerhande breuken, ergens benoorden de Maaze, zou mogen in regten worden aangeſproken dan binnen Amſterdam, voor de bank van Schepenen; ten ware hy vegtenderhand, of geſtolen goed voerende, betrapt werdt. Ook zou een Poorter, die binnen eenige andere vrye Stad misdeedt, aldaar mogen bezet en bekommerd worden. Wyders, werdt, by dezelfde Handveſt, bepaald, dat de Stads Excyns op elk vat biers niet hooger dan zes grooten zyn mogt, en op andere middelen zo veel als de Raaden redelyk zouden oordeelen: en werdt den Schout gelaſt, over de Excynzen, met Schepenen, regt te doen en pande te geeven, op vermaaninge der Raaden (*m*)." Wy ſpreeken niet van eenige andere Handveſten van Hertoge Albrecht, ten deele, om dat wy 'er, reeds te vooren, melding van gemaakt hebben, ten deele, om dat wy 'er, by andere gelegenheden, nog van zullen moeten ſpreeken. In Maymaand te vooren, was de Hertogin, Vrouw *Margareet van Kleeve*, Gemaalin van Hertoge Albrecht, in Amſterdam geweeſt, daar zy eenen nagt vertoefde, en van Stads wege, met vyftien ſnoeken, beſchonken werdt (7).

Andere voorregten door hem aan de Stad verleend. 1401.

(*l*) Handv. *bl.* 25. [13, 14.]

(*m*) Handv. *bl.* 134. [13.]

(7) Dit is my gebleeken, uit eene oude Rekening van 's Graaven Huishouding, op pergament geſchreeven, waarin ik deeze woorden leeze: *Des donredaghes avonts* XIX *daghen in meye quam myn Vrouwe die hertoginne mid een deel hore herberge tote aemſterdamme ende bleef aldaer dien nacht anno* CCCC *ende een — — Ende die van aemſterdamme miere Vrouwen ſchenkeden* XV *grote ſnoeken. ende uten reygherboſch gheleuert waren* XIX *reyghers.* Men moet niet vreemd vinden, dat hier *vierhonderd en een*, in plaats van *veertienhonderd en een* gelezen wordt. Kundigen weeten, dat men, in deeze eeuwe, dikwils, in 't melden van 't jaartal, de *duizend* overſloeg.

BYLAAGEN L^r. A. N. 1.

BYLAAGEN

BYLAAGEN L^r. A. N. 1.

op het II. DEEL, II. BOEK.

L^r. A. N. 1.

Zoen van Hertoge ALBRECHT *van* BEIEREN *en de Stad* AMSTERDAM. Gegeven in den Haage, den zeventienden February des jaars 1366.

AELBRECHT by goeds ghenade hertoge in beyeren palensgraue opten Ryn Ruwaert van hollant, van zeelant ende van vrieslant doen cond alle luden dat wi aenghezien meneghen trouwen dienſten die onſe goede luden van Aemſtelredam en hore voervorders onſen lieven broeder hertoge Willem grave van Henegouwen van Hollant van Zeelant ende Heere van Vrieslant ons ende onſen voervorders dickwilen gedaen hebben ende ons noch doen moghen onſe ſtede ende porteren van Aemſterdam ghemeenliic, uytgeſet die neghentien perſonen die hare broke bezonderlinghe an ons gebleven zyn ghenomen hebben ende nemenſe tot onſer zoene ende volre vriendſcap ende kennenſe jeghens ons vastelic verſoent van alre broken ende van allen punten die wi hun opgheſeit ane getegen hebben ende brokich in gevonden hebben jof enige andere die der ſtede ende den porteren gemenelich roeren mach tot deſen daghe toe ende bekennen hun weder dat ſi bliven ende weſen ſullen in allen handveſten ende rechte alſo ſi waren ende ſchuldich waren te weſen eer wiſe bezaeten jof beſchuldigheden van den punten jof broken voerſz. voer welken broken ſi ons ter zoene ende beteringe geven zellen ende ghelevert hebben te gheven tienduzent ſcilden vier en twintich dordrechtſe jof vlaemſe groten voer elcken ſcild gerekent jof andere payement na dier waerde dewelk zi verſekeren zellen ende loven an des heren hande van Egmonde ende van Yſſelſteine in betalinghe van den ghelde dat wi ende onſe medelovers ende borge hun ſchuldich zyn van der loſſeniſſe van Wieringerland ende ſi ſellen den here van Egmonde voerſz. alſo voldoen mit zekerhede ende mit beloeften twiſchen dit ende grote vaſtelavont naeſtcomende dat hi ons overgheve onſen brief ende onſe medelovers ende borge dien hy van ons hevet van tienduſent ſcilden vier en twintich groten voer den ſcild bezegelt mit onſen Zegele en mit den Zeghelen vele onſer raden ende ſteden ende zo wanneer ſi ons dien brief overleveren zo loven wi hun te gheven onſen openen brief dat wi ons ghelyen ende kennen wel betaelt van de ſommen voerſz. ende dit voerſeide ghelt zellen ghelden alle de ghene die porters waren tot Aemſtelredam up die tyt doe wiſe eerſt beſcult ghedaen van den voerſ. broken ende waer iemant die daer in onwillich ware jof die niet mede gelden en woude des beſceidelic up hum gherekent ende ghecoornen worden na den beloepe van andere poerters die loven wi jeghens ons nimmer meer te laten verſoenen voerder tyt dat ſi dat vol ende al betaelt ende voldaen hebben ende loven den willeghen poerters daer inne te helpe comen mit onſen baeliu ende rechters datmen van der onwilligher lude goede ſo waert ghelegen is dat ghelt dat up hun ghecoornen wort geinnet werde ende allen ſcade ende coſt die daerom te vervolghen gedaen jof gheleden wort. maer hier mede en zellen die neghentien perzone die te voren ſonderling an ons ghebleven waren niet belaſt noch beſcaedt weſen want wiſe ſonderlinghe tot onſe zeggen ende beteringhe gehoude hebben en mit deſen punten en up den vorwerden verſcreven hebben wi quite geſcouden ende ſcelden quite onſe ſtede van Aemſterdam ende die porters aldaer uytghenomen die neghentiene voerſ. van alle punten daer wiſe up beſchuldicht hebben ende van anders allen broken roerende de ghemiene ſtede ende porters tot deſen daghe toe. Ende om dat willen dit vaſte ende geſtade houden ende gehouden hebben van ons lieves broederswege voerſcreven ende van den onſen, der ſtede ende den porters van aemſterdam uytghenomen den neghentiene voerſ. ſo hebben wi deſen brief open bezeghelt mit onſen zeghel. ghegheven in den Hage des dengesdaghes na ſinte Valentyns dach in tjare ons here M. CCC ſeſſe ende tſeſtich.

Juſſu domini ducis Alberti præſentibus domino de Brederode domino Philippo de Pot. domino C. de Heimſtede domino Johanne de Langh. & domino Coenrade.

Onder aen bing sbertogen Zegel in groenen waſche aen eene dubbele francyne ſtaerte.

Bylaagen L^r. A. N. 2.

L^r. A. N. 2.

Bylaagen L^r. A. N. 2.

Quytſceldinghe der betalinghe van den dedinghe voirſcreven. Gegeven te Geertruidenberg, den negenden Maart des jaars 1366.

Aelbrecht by goeds ghenade hertoge in beyeren palensgraeve opten Ryn Ruwaert van hollant, van zeelant ende van vrieslant doen cond alle luden dat onſe goede luden van Aemſtelredam ons voldaen hebben an hande s heren van Egmonde ende van Yſſelſteyne dien wyze hebben doen innemen voir al zulke ſcout als wy hem ſculdich waren van der Loſſeninge van onzen lande van Wiringeland tien hondert pont groete die welke onze goede lude van Aemſtelredam ons ſchuldig waren te beteringhe van alrehande broken die wy den ghenen dair die ſomme op gezeyt ende ghezet wort tyenden waren gheliker wys alze die Zoenbrief inhout, die zy dair af hebben mit onzen Zeghel bezeghelt. ende gehen dat zy ons overghelevert hebben dien brief dien die heere van Egmonde ende van Yſſelſteyne van ons ende van onſen medelovers hadden van ſynre ſcout, die wy hem ſculdich waren inhoudende die ſomme voirſcreven ende ſchelden onſen goede luden van Aemſtelredam dien dit daghedinghe roert na den Zoenebrieve voirſ. daer af vry ende quyte mit dezen brieve bezegelt mit onzen Zegel. ghegheven tot ſinte gheerdenberghe up den negenden dach van Mairte Int jair ons heren duſent driehondert zeſſe ende tzeſtich.

Bylaagen L^r. B.

L^r. B.

Bylaagen L^r. B.

Vidimus *van Schepenen en Raaden van Amſterdam van eenen Brief van Hertoge* Albrecht *van* Beieren, *Graave van Holland, waar by zekere rente, die de Stad den Hertoge voor 't Gouden Water en de Maat ſchuldig was, aan 't Karthuizers Klooſter, opgedraagen wordt.* Gegeven in den Haage, den zevenden Auguſtus des jaars 1393.

Allen den ghenen die deſen brieff ſullen ſien off horen leſen ſalut maken condt ende kenlick wy ſcepenen ende rade der Stede van amſtelredamme dat wy wel geſien hebben ende geleſen eenen brieff ganſſe ende gaue ongecanſeleert ende zonder eenige raſur wel beſegelt met des hoich geboren Vorſtens zegels ons lieſs geduchts heeren hertoge aelbrecht ſaligher gedachten ende geteykent gelyck beneden op de ſpacie van deſen brieue geſcreuen ſtaet ende inhoudende van woerde tot woerde gelyck hier nae volghet.

Aelbrecht by gods genaden palensgrauen opten Ryn hertoge in beyere graue van henegouwe van hollant van zeelant ende heere van vrieslant doen condt allen luden dat wy voor ons ende voor onſen nacomelingen gegeuen hebben ende geuen mit deſen brieue onſen Cloeſtre van den ſartreyſen by onſe ſtede van amſtelredamme voor duyſent dordrechtſche gulden die wy hem noch ſchuldich zyn ende gegeuen hebben te helpen tot noodorfte der broederen die den dienſt Gods doen ſullen by daghe ende by nachte die acht ende veertich pont ſjaers die onſe ſtede voirſ. ons jaerlicx ſchuldich is van den gouden wateren ende van den maten, dat zy jegens ons gepacht hebben tot eweghen dagen. Ende want wy willen dat dit tot ewegen dagen ſtade ende vaſte gehouden worde voor ons ende voor onſen nacomelingen ſoe ontbieden wy gebieden ende beuelen onſe ſcepenen ende rade van onſe ſtede voerſ. die nv zyn ofte namals weſen ſullen dat ſy deſe voorſ. renten den Cloeſter voorſ. alle jaer betalen zonder eenich wederſeggen, Behoudelyk dat wy ende onſe nacomelingen de vorſ. rente loſſen mogen ende vryen mit duyſent guldens voorſ. ende een jaer renten wanneert ons ende onſe nacomelingen genougen ſall. In oirconde deſen brieue beſegelt mit onſen ſegele gegeuen in den haage op ten VIJ^ten dach in Auguſto in 't jaer ons heeren duyſent IIJ^c XCIIJ.

BYLAAGEN LI. C.

LI. C.

BYLAAGEN. LI. C.

Brief, waarby Hertog ALBRECHT *belooft, de Stad Amſterdam te voldoen van 't verſchot, welk zy voor hem tot den Frieſchen oorlog gedaan hadt.* Gegeven in den Haage den twintigſten October des jaars 1398.

ALBRECHT by Godes ghenade Palynsgraue op ten Ryn, Hertoghe in Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieslant doen cond allen luden dat ons onſe goede ſtede van Aemſtelredamme gelient ende verleid heeft tot onſe reiſe behoef van Ooſt-Vriesland die wy leſt deden 4000 Wilhelmus Hollandſe gulden die zy van onſentwegen uitgedaen hebben in ſulker maniere als hier na geſchreven ſtaet; dat 's te weten eerſt van allerhande ſchip-huur die by onſen Ammirale binnen onſe ſtede voorſz. gehuurt waren in ons reiſe voorſz. ende geſet worden bi onſen getrouwen Heere Jan van Heenvliet ende onſen gerechte van onſer ſtede voorſz. bi onſen bevele daar die ſomme of beliep gelykerwys als dat by onſe Clerke gerekent word 1390 Hollandſe ſchilden item noch die zy Huge Starken ende Symon van Zaenden Gerytsſoen gegeven hebben bi onſen bevele hier mede te betaalen op onſen reis voorſz. 210 Hollandſe ſchilden: item noch ende onſen ſtede voorſz. van onſentwegen bi onſen bevele betaeld heeft van eenen Coghe die geladen mit een deel Souts verloren word in eenre ryſe als Heer Jan voorſz. en Heer Geryt van Heemskerke getogen waren van onſentwege op die Ooſt-Vrieſen boven nochtan vriheden die wy onſer ſtede voorſz. daerom gedaen hebben van der tolle tot Sparendamme ende van den vier mark ſilvers die ſy daer of onſen neve van Bloys te geeven plagten 450 Hollandſe ſchilden. Item noch ende onſe ſtede voorſz. gelevert heeft onſer lieven ende getruwen Treſorier den Domprooſt van Utrecht die re ons goede rekening ende bewiſinge of doen ſal 750 Hollandſe ſchilden. komt te ſamen dat onſe ſtede voorſz. betaald heeft 2800 Hollandſe ſchilden, die maken 4000 Hollandſe guldens voorſz. welke 4000 guldens voorſz. wy gelooft hebben voor ons ende onſe nakomelingen onſer goede ſtede voorſz. wael te betaelen binnen 's jaers of van den eerſten beden die ons verſchynen ſullen in onſer lande van Aemſterlant van Waterlant ende van den Zeevank. In oirkonde deſe brieve beſegeld met onſe ſegele. Gegeven in den Hage op den 20ᵉ dag in Octobri in 't jaer onſes Heeren 1398.

Onder aen hing 's Hertogen ſegel in groene waſſe aen een enkelen Francynen ſtaerte.

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

DERDE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van 't jaar* 1402 *tot het jaar* 1477.

Amsterdam ondersteunt Hertog Albrecht in den Arkelschen oorlog.

De Frieſche oorlog, waarin Amſterdam zo veel deels genomen hadt, was naauwlyks met een beſtand geëindigd, of Hertog Albrecht beſloot, de wapenen op te vatten tegen *Jan, Heere van Arkel*, die tien jaaren Rentmeeſter of Theſaurier van Holland geweeſt was, zonder rekening gedaan te hebben: 't welk den Hertog, die thans verpligt was zyne inkomſten te raade te houden, zeer ongelegen kwam. Hy hadt, in 't jaar 1397, een begin gemaakt met zyne Rentmeeſters tot het doen van rekening te verpligten, en *Bruſtyn van Herwyne*, Rentmeeſter van Zeeland Beweſter-Schelde, te Amſterdam, doen gyzelen (*a*); waarna hy, met eenige moeite, tot reden gebragt was (*b*): doch Jan van Arkel, veel magtiger Heer, moeſt openlyk, en met geweld van wapenen worden aangetaſt. De wederzydſche vyandlykheden werden aangevangen, in 't jaar 1401. De Poorters der Hollandſche Steden, en die van Amſterdam in 't byzonder leverden manſchap tot den Arkelſchen kryg (*c*). Ook werdt den goeden Steden, in 't jaar 1402, gevergd, eenige penningen, ten dienſte van Hertoge Albrecht, in deszelfs *reyſe op* zyne *vyanden, den Arkelſchen*, te ligten. Amſterdam verſtrekte hem *vyftienhonderd goede gouden gentſche Noblen*, waarvan hy tien ten honderd jaarlykſche rente beloofde; om welke te vinden, hy der Stad, by eene Handveſt van den negenden Juny des gemelden jaars, die nog nooit uitgegeven geweeſt, en daarom van ons, onder de *Bylaagen* (*d*), geplaatſt is, een groot getal van Graaflyke renten en pagten in handen ſtelde. Onder deezen, waren „ die *grute tot Aemſtelredamme*," die de Amſterdammers, in 't jaar 1304, verpligt geworden waren dubbel op te brengen (*e*) „ verſcheide *Hofſteden* of erven in „ en buiten de Stad, met naame die *van „ der moolen ſtege, van der moolen buten der „ Bynwiker poirt, van der moolen* op de weſt„ zyde, en *van der moolen* op de ooſtzyde „ der Stad; verſcheide erven op de *ſluſe;* „ de *ſtempels van der ſluſe;* het *veer neffens „ Quadoelen;* het *veer neffens Ypenſlote;* het „ *veer neffens Diemerdam;* de *Walen* by de „ Stad; de *ſluſen* aldaar, te *Ypenſlote*, en te „ *Diemerdam;* de *cynſe* [*tynſe*] te Amſter„ dam, te Monikendam, en te Diemen; „ de jaarlykſche beden van Waterland, van „ Warder, van Middel-ie en van Koedyk; „ de Maybede tot Marken, en de Koren„ tienden te Warder, te Middel-ie en te „ Koedyk." Twee dagen na 't verleenen deezer Handveſt, gaf Hertog Albrecht die van Amſterdam vryheid, om, voor de opgeſchooten vyftienhonderd nobelen, Lyf- of erfelyke renten te mogen verkoopen. De brief, die door Willem, Graave van Oostervant, bezegeld werdt, wordt, in de *Oude Kerke, Laade* XIII. bewaard.

1402.

Graaflyke renten en pagten

Zy verkrygt verlof tot het verkoopen van renten.

Hertog Albrecht, op deeze wyze in ſtaat geſteld zynde, om den Arkelſchen oorlog voort te zetten, verzamelde, in 't jaar 1403, een aanzienlyk Leger. Graaf Willem hadt 'er het opperbevel over. Hy ſloeg het beleg voor Gorinchem, de Hoofdſtad der Heerlykheid van Arkel, en drong Heer Jan tot een Verdrag (*f*), welk egter niet lang gehouden werdt.

Midlerwyl, was Hertog Albrecht, den twaalfden December des jaars 1404, overleeden, en opgevolgd door zynen Zoon, WILLEM DEN VI., die alomme in de Steden

Graaf Willem de VI. beveſtigt en vermeer-

1402.

De Stad bekomt veele

(*a*) *Zie* MIERIS Charterb. III. *Deel, bl.* 657.
(*b*) JOANN. A LEYDIS *Libr.* XXXI. *Cap.* 54.
(*c*) Vermeerd. BEKA *in* MATTHÆI Anal. *Tom.* III. *p.* 318.
(*d*) Lr. A.

(*e*) *Zie* II. *Deel*, I. *Boek, bl.* 99.
(*f*) Vaderl. Hiſt. III. *Deel, bl.* 347 *vnz.*

dert de Privilegien der Stad. 1405.

den werdt ingehuldigd: ook te Amſterdam; by welke gelegenheid, hy de Stad, den twintigſten Maart des jaars 1404 [1405], beveſtigde in alle haare Privilegien (*g*); haar, den volgenden dag, tot belooninge van gedaane en nog te doene dienſten, *ende oock om dat die Coopman te bet* zyne *goede Stede verſoeken*, dat is, bezoeken zou, byzonderlyk vergunnende, dat elk onbelemmerd het Marsdiep en het Vlie, naar en van de Stad, in en uit zou mogen vaaren, zonder iet anders dan 's Graaven *rechten toll van Amſtelredamme* ſchuldig te zyn. Ook zou een Poorter, voortaan, niet meer dan zyn Lyf en honderd pond uit zyn goed verbeuren (*h*).

Opſchudding te Amſterdam.

Doch Hertog Willem was naauwlyks tot Graave ingehuldigd, of hy kreeg de handen vol werks aan het ſtillen der beweegingen, die, tuſſchen de Hoekſchen en Kabbeljaauwſchen, in verſcheide Steden, en ook te Amſterdam, ontſtaan waren. De Kabbeljaauwſchen waren, op 't einde van Hertoge Albrechts Regeeringe, alomme in 't bewind geraakt. Doch Hertog Willem hadt altoos de Hoekſchen begunſtigd. 't Was dan niet vreemd, dat hyze in 't verlooren bewind zogt te herſtellen: 't welk egter, niet zonder merkelyke opſchudding, toeging. Te Amſterdam, werdt de Prieſter *Willem Bruinszoon*, op het Kerkhof der Oude Kerke, of in de naaſte ſtraat, in eenen oploop, van kant geholpen (*i*). De ſchuldigen werden, ſedert, voor het Kerkelyk Regt des Biſchops van Utrecht, betrokken; gelyk blykt uit eenige egte ſtukken, die nog nooit in 't licht gegeven, en daarom van ons, onder de *Bylaagen* van dit Boek (*k*), geplaatſt zyn.

De Schout en twee burgers worden onthalsd.

Hertog Willem deedt *Jan Nottaard*, Schout der Stad, *Amel Jansſoon Ryzer*, die de hand gehad hadt in 't ombrengen des Prieſters, en *Dirk Symonszoon*, voornaame burgers van de Kabbeljaauwſche zyde, onverhoeds ligten, en ter Stad uit voeren: waarna, eerſt Nottaard en Ryzer, en wat laater ook Dirk Symonszoon, op verſcheide Plaatſen, onthalsd, en hunnen vrienden dood t'huis gezonden werden. De drie lyken werden, buiten de Stad, in den omgang van het Karthuizers-Klooſter, begraaven (*l*). De oude en laatere Schryvers zyn 't niet eens, omtrent de naamen der twee laatſtgemelde onthalsden. De ongenoemde oude Schryver noemt den eerſten van de twee, dien laatere Schryvers (*m*) *Amel Janszoon Ryzer* heeten, blootelyk *Amulius Johannis*, of *Amel Janszoon*. In den naam van *Dirk Symonszoon*, is nog grooter verſchil. De oude Schryver noemt hem *Theodoricus Symonis de Heemskercke*, of *Dirk Symonszoon van Heemskerk*. Onder de laateren, noemen DOMSELAAR en DAPPER hem *Symon Dirkszoon*, en COMMELIN *Dirk Symonszoon Bennink*, die te vooren Schout der Stad geweeſt was. En met deezen laatſten, zou ik het houden; te meer, om dat de oude Schryver zelf *Dirk Symonszoon* beſchryft als een *muitzugtig burger van Amſterdam [ejusdem Oppidi civis factioſus]*: 't welk zeer wel op een gewezen, en vermoedelyk misnoegden Schout paſſen kan. 't Is waar, dat hy Dirk Symonszoon den toenaam van *van Heemskerk*, niet van *Bennink* geeft; doch hy ſchynt *Dirk Symonszoon* van Amſterdam verward te hebben, met eenen *Dirk Symonszoon* van Haarlem, die ook, omtrent deezen tyd, gedood werdt (*n*), en veelligt *van Heemskerk* bygenaamd geweeſt is. 1405.

Onderzoek, of 'er, ten deezen tyde, te Amſterdam, ook eenige buitengewoone verandering in de Regeering gemaakt zy?

Voorts, is my nergens gebleeken, of 'er, ten deezen tyde, te Amſterdam, eenige verdere buitengewoone verandering gemaakt zy in de Regeering; dan of de Regeering, op den gewoonlyken tyd, in February, verzet zy geworden. Indien het eerſte gebeurd is, dan zal Hertog Willem, vermoedelyk, aan de Stad eene Akte verleend hebben, waarby hy verklaarde, dat zulk eene afwyking van de Privilegien haar, voor het toekomende, niet tot nadeel ſtrekken zou; alzo het geeven van diergelyke Akten, in zulk eene gelegenheid, reeds omtrent deezen tyd, in gebruik was (*o*). Doch 't zou ook konnen zyn, dat Hertog Willem, de Wethouderſchap te Amſterdam, op den gewoonlyken tyd, in February des jaars 1405, veranderd hebbende, eerſt in Maart daarna, en dus door de nieuwe Regeering, ingehuldigd was.

De binnenlandſche oneenigheden verhinderden, ondertuſſchen, Hertog Willem niet, in het voortzetten van den Arkelſchen oorlog. In den Zomer des jaars 1405, werdt het beleg der Sloten Hageſtein en Everſtein ondernomen. Het duurde tot in December, en eindigde met het overgeeven van beide deeze Sloten; waarna, een beſtand voor eenige maanden, met den Heere van Arkel, getroffen werdt (*p*).

Amſterdam en andere Steden ſtellen Hertog Willem van

Amſterdam en eenige andere Hollandſche en Zeeuwſche Steden hadden, om Hertog Willem tot het uitvoeren van dit beleg in ſtaat te ſtellen, twaalfhonderd Engelſche Nobelen aan Lyfrenten verkogt in Brabant;

(*g*) Handv. *bl.* 74. [14.]
(*h*) Handv. *bl.* 25. [14.]
(*i*) JOANN. A LEYDIS *Libr.* XXXI. *Cap.* 64.
(*k*) Lr. B.
(*l*) Anonym. *ad* calc. PONTANI *p.* 6.
(*m*) DOMSELAAR VI. *Beek*, *bl.* 137. DAPPER *bl.* 100. COMMELIN *bl.* 898.
(*n*) JOANN. A LEYDIS *Libr.* XXXI. *Cap.* 64.
(*o*) *Zie* Handv. van Oudewater, *bl.* 359.
(*p*) Vaderl. Hiſt. III. *Deel*, *bl.* 372 *enz.*

1405. van welke renten hy, den een-entwintigſten en twee-entwintigſten November, beloofde, de Steden ſchadeloos te zullen houden, doende dezelven jaarlyks betaalen door zyne Rentmeeſters van Kennemerland en Friesland, dat is, Weſtfriesland, en de Steden magtigende, om de Graaflyke inkomſten zelven aan te taſten, in geval de Rentmeesters, in het voldoen der renten, nalaatig bleeven (*q*). Toen, wat laater, de Arkelſche oorlog werdt voortgezet, en Hertog Willem het eindelyk zo ver bragt, dat hy tot Heere van Arkel werdt ingehuldigd, hadden Amſterdam en de andere Steden hem wederom met geld ondersteund, en, ten dien einde, omtrent duizend en vyftig Engelſche nobelen aan jaarlykſche Lyfrenten verkogt; voor de voldoening van welke 1407. ſchuld, de Hertog, in Maymaand des jaars 1407, gelyke verzekering gaf (*r*). Wy tekenen 't een en 't ander hier te liever aan, om dat 'er klaarlyk uit af te neemen is, dat de Steden, van ouds, niet gehouden waren, zig, ten behoeve des Graaven, in ſchulden te ſteeken; en dat zy 't niet deeden, dan op goede verzekering voor de voldoening van hun verſchot.

Wy hebben, hiervoor (*s*), gezien, dat Hertog Albrecht, tegen een honderd vyftig nobelen 's jaars, die hy der Stad Amſterdam ſchuldig was, een groot getal van Graaflyke pagten en renten aan haar afgeſtaan hadt. 't Zy nu, dat de Stad haare rekening niet gevonden hadt by deezen afſtand; 't zy dat Hertog Willem niet gezind was, haar nieuwe en grooter voorregten te verleenen, ten ware zy de afgeſtaane renten en pagten wederom opdroege aan de Graaflykheid; men kwam, eerlang, wegens dit laatſte, overeen, mids de Hertog der 1409. Stad overgaf „ de viſſchery van de twee „ ſluizen binnen haare Vryheid, en van alle „ anderen, die, in den Zeeburg, of Zee„ dyk, tuſſchen de Stad en Ypeſloot, zou„ den mogen gelegd worden. Voorts, ver„ meerderde hy haare Vryheid in 't Y, van „ de Volewyk af, tot zo ver als de Vry„ heid te lande zig uitſtrekte, dat is, hon„ derd gaarden. Hy gaf zynen Schout van „ Amſterdam magt, om alle breuken te be„ regten, *ſonder eenich toeſeggen* van den „ Baljuw van Amſtelland en Waterland, of „ van iemant anders, van 's Graaven wege. „ De Stad kreeg ook het merkwaardig voor„ regt, om *alle Officien, dienſten ende goe„ den*, ten haaren behoeve, *tot eeuwighen „ daeghen*, te gebruiken, gelyk zy nu, vyf„ tig jaaren en langer, gedaan hadt, zon- 1409. „ der eenig *wederſeggen* van den Graave, „ van deszelfs nakomelingen, of van ie„ mant anders van zynenwege." Alle welke voorregten begreepen waren in eene Handveſt, den vyftienden July des jaars 1409, te Rotterdam, gedagtekend (*t*). Den dertigſten April te vooren, hadt hy haar, daarenboven, van de Woudrichemſche en Heusdenſche Markttollen vry verklaard (*u*). Voorts, blykt, dat Hertog Willem, na 't verleenen der eerſtgemelde Handveſt, de pagten en renten, die de Stad hem daarby te rug gaf, inderdaad bezeten heeft; alzo hy, by eenen brief van den vyfden October 1410. des jaars 1410, een groot gedeelte der zelven, en daar onder ook de *gruite* te Amſterdam, aan Jongkvrouw *Aleid van Honthuizen*, die tweehonderd guldens 's jaars ſpreekende hadt op het Baljuwſchap van Amſtelland en Waterland, heeft afgeſtaan (*v*).

Maar de voorregten, die Amſterdam ten deezen tyde verkreeg, konden de overgift der voorheen bedongen pagten en renten rykelyk opweegen. De uitbreiding van der Stede vryheid te water was haar veel waardig; vooral, na dat de Koophandel en Scheepvaart der Stad zig begonden uit te breiden, en 't Y, ſomtyds, met ſchepen bezet was. Ook was 'er den burgeren veel aan gelegen, dat zy alleen door 's Graaven Schout aan regt gevorderd konden worden, en in geenen deele van eenen Baljuw van Amſtelland, waaronder zy oudtyds plagten te ſtaan, hadden af te hangen: welke ſchikking de Stad, eindelyk, geheellyk ſcheidde van Amſtelland, waartoe zy, eertyds, behoord hadt. Doch 't meeſte nut hadt de Stad te wagten van het voorregt, dat alle Ampten en dienſten, die, ſedert meer dan vyftig jaaren, dat is, ſedert de Handveſt van Willem den IV. van 't jaar 1342, waarby haar eenige ampten waren afgeſtaan, door de Stad begeven waren, voortaan ook, ten behoeve van de Stad, en niet van den Graave of de zynen, zouden gebruikt worden. Zeker, in eene aanwaſſende Stad, moeſten alle Ampten, van tyd tot tyd, vermeerderen in getal en in waarde; en daar was den burgeren in 't gemeen veel aan gelegen, dat het begeeven der zelven niet ſtondt aan eenen dikwils uitlandigen Graave, of aan deszelfs Staatsdienaaren; maar aan de Wethouderſchap zelve, die uit de beſte burgers gekooren werdt, en de burgery verbeeldde. Men ziet dan, uit deeze aanmerkingen, klaarlyk, van hoe veel aanbe-

in ſtaat, tot het uitvoeren der belegeringe van Hageſtein, en tot het verder voortzetten van den Arkelſchen kryg.

Amſterdam bekomt, tegen den afſtand der voorheen verkreegen Graaflyke renten, verſcheide nieuwe vryheden.

Uitbreiding van de Vryheid te water.

Magt van den Schout.

Alle Ampten en dienſten blyven aan de Stad.

(*q*) Mierris Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 29, 30.
(*r*) Id. ibid. *bl.* 63, 67, 68.
(*s*) *Bladz.* 135.

(*t*) Handv. *bl.* 2. [15.]
(*u*) Handv. *bl.* 129. [15.]
(*v*) *Zie* Mierris Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 155.

1410. belang de Handveſt van den vyftienden July des jaars 1409 voor Amſterdam geweeſt zy.

Reinoud, Hertog van Gelder, met Jan, Heere van Arkel, zynde aangeſpannen, hadt, reeds in 't jaar 1407, de wapenen opgevat tegen Hertoge Willem. Hierop was, in 't volgende jaar, een Beſtand gevolgd. Doch de kryg ontſtak op nieuws, in 't jaar 1411, en eindigde, in 't jaar 1412, met een Verdrag van Vrede, waarby Gorinchem en 't Land van Arkel aan Holland werden afgeſtaan.

Amſterdam bewilligt in eene Graaflyke bede.

Midlerwyl, hadt de Gelderſche oorlog Hertoge Willem gelegenheid gegeven tot het doen eener buitengewoone bede aan de goede Steden van Holland, en ook aan Amſterdam: in welke bede niet bewilligd werdt, dan na dat de Graaf zig verbonden hadt, om zulk eene gunſt, door het verleenen van nieuwe voorregten, te erkennen. Haarlem, welk Hertoge Willem zesduizend oude ſchilden, in drie jaaren te betaalen, hadt toegeſtaan, verkreeg Privilegie, om tot op driehonderd roeden buiten de Stad excynzen te mogen heffen (*w*). Wat Amſterdam opbragt, vind ik nergens aangetekend. Doch, by eene Handveſt van den negenentwintigſten May des jaars 1413, die in de *Oude Kerke*, *Laade* XIII. bewaard wordt, kreeg de Stad, tot voldoening der ingewilligde bede, Octroi om tot tweehonderd en vyftig nobelen 's jaars aan renten, tegen den twaalfden penning, te verkoopen; waaruit men ſchynt te mogen afneemen, dat zy den Hertoge drieduizend nobelen hadt toegeſtaan. Doch wat hier van zyn

1411. moge; de Stad en Poorters, den Hertoge nu *gunſtelyck ende willichlyck ghegeven* hebbende *alſulcken bede, als* hy *op henluyden begeert* hadt, verwierven, den vierden November des jaars 1411 „ dat Schepenen en

Verkrygt het regt om Waardyns der Lakenen te mogen ſtellen, en andere voorregten.

„ Raaden, jaarlyks, *Waerdyns* of Opzig-
„ ters over de Lakenneeringe (1) mogten
„ kiezen, zonder dat 'er de Graaf of ie-
„ mant anders eenig zeggen in hebben zou:
„ dat de Raaden, met een of twee Sche-
„ penen, Poorters mogten aanneemen, zon-
„ der 's Graaven bewilliging te behoeven:
„ dat geen Poorter aan de Stad geld zou
„ behoeven te leenen, dan tegen eene ren-
„ te van den twaalfden penning, en dat de
„ Stad van geen' Poorter minder dan zes 1411.
„ nobelen leenen mogt: dat geene Kloos-
„ ters of Geeſtelyke Geſtigten, de Kers-
„ pelkerken en Gaſthuizen uitgenomen,
„ voortaan eenige erven of timmering zou-
„ den mogen koopen of verkrygen: dat de
„ Raaden, met twee of drie Schepenen,
„ twee, drie of meer *goede knapen* zouden
„ mogen aanſtellen, om opzigt te hebben
„ op de herſtelling van bruggen, ſtraaten,
„ ſteigers of kaaden binnen de Stad."
Voorts, behelsde deeze Handveſt eene orde op de wyze van panding door den Schout der Stad (*x*); waarop wy hier niet zullen ſtilſtaan. In eene Handveſt van den twintigſten September des jaars 1413, die in de *Oude Kerke*, *Laade* XIII., beruſt, wordt de ſomme, welke men te Amſterdam geeven moeſt om Poorter of Burger te worden, van vyf Kroonen, op twee Kroonen en elf grooten verminderd: 't welk niet nalaaten kon te ſtrekken tot aanwas der Stede, in getal van burgeren.

Amſterdam ruſt ſchepen uit tegen de Ooſtfrieſche zeeſchuimers.

De zee was, gelyk wy, reeds by eene andere gelegenheid (*y*), getoond hebben, al ſedert veele jaaren, onveilig gemaakt, door eene ſoort van ſchuimers, *Victualiebroeders* en *Likedeelers* of *Gelykdeelers* genaamd, die zig, wanneer zy aan land waren, veel in Ooſtfriesland onthielden; alwaar hun, op de Sloten van ſommige Edelen, met naame van den ouden *Keno ten Broeke*, huisveſting vergund werdt. De Hanze-Steden en Hamburg in 't byzonder hadden, al lang, jagt gemaakt op deeze zeeſchuimers, en ſommigen, die hun in handen waren gevallen, eenen harden dood aangedaan (*z*). Doch 't neſt was niet gemakkelyk uit te rooijen. De jonge *Keno ten Broeke*, Zoon des gemelden, eenige jaaren laater, geſchil gekreegen hebbende met andere Ooſtfrieſche Edelen, oordeelde den byſtand van Lubek en Hamburg en andere Hanze-Steden noodig te hebben, en liet hierom na, de zeeſchuimers te onderſteunen, gelyk zyn Vader, en hy zelf, te vooren, gedaan hadden. Zelfs boodt hy Lubek en Hamburg zyne hulp aan tegen de roovers, mids men hem met Schepen en manſchap byſtonde tegen de Edelen, die hun huisveſting verleenden, en zyne byzondere vyanden waren. De twee Steden, dit werk alleen niet willende op zig neemen, zonden afgevaardigden naar Amſterdam, alwaar ook eenige andere Hollandſche, Stigtſche en Frieſche Hanze-Steden be-

(*w*) Privil. van Haarl. *bl.* 68.

(1) 't Woord *Waardyn*, 't welk ook nog in gebruik is, om Opzigter der Munte te betekenen, is afkomſtig van het oud Vlaamſch woord *waarden* of *waaren*, dat is, *toezien*, *bezorgen*; en van éénen oorſprong met het Franſche *Gardien*, welk genoegzaam het zelfde woord is. Zie KILIANI *Dictionarium Etymologicum*.

(*x*) Handv. *bl.* 111. [15.]
(*y*) *Zie* II. *Deel*, II. *Boek*, *bl.* 132.
(*z*) E. BENINGA Hiſt. van Ooſtfr. I. *Boek*, *Cap.* CLII. CLIV. CLV. *bl.* 147, 149, 150.

1411. beſchreeven werden (*a*). En hier werdt, met bewilliging van Hertoge Willem, beſlooten, eene Vloot uit te ruſten, die, te Embden, welk, omtrent deezen tyd, door Keno ten Broeke, ingenomen was (*b*), verzamelen zou. Amſterdam ruſtte eene groote *Hulk* uit, die onder Schipper *Jan Gerritszoon* ſtondt, en eenen grooten *Ever*, waarover *Jan Alfaartszoon* het bevel hadt. Al 't bootsvolk was gewapend. En de ſchepen hadden, daarenboven, honderd zes en dertig *Soudenaars*, of bezoldigde knegten op, onder den Hoofdman *Klaas Pieterszoon*. De koſten der uitruſtinge werden gevonden, uit een pondgeld van ſchepen en goederen. De Amſterdamſche ſchepen liepen, omtrent Pinkſteren, uit, en voegden zig, te Embden, by de Vloote hunner Bondgenooten. 't Krygsvolk tradt hier aan land. Keno ten Broeke voegde 'er zig by. Men trok aan op de Sloten, in welken de zeeſchuimers zig ophielden. Agt der zelven werden bemagtigd, eenigen geſlegt, en de overigen aan Keno ten Broeke afgeſtaan, onder voorwaarde, dat hy 'er nimmer zeeſchuimers in zou laaten neſtelen. Na 't gelukken van den togt, keerden de Amſterdamſche ſchepen, omtrent den dag van Marias geboorte, die op den agtſten September valt, voor Amſterdam te rug (*c*).

Derzelver verrigtingen.

Onderzoek naar den tyd deezer gebeurteniſſe.

De oude Schryvers, die dit voorval verhaalen, hebben niet naauwkeuriglyk aangetekend, in wat jaar, het gebeurd zy. Eggerik Beninga en anderen plaatſen het, omtrent het jaar 1407, of vroeger. Doch, volgens de *Vermeerderde Chronyk van* Beka, is de Vloot te Embden geland, daar Keno ten Broeke zig toen onthieldt: en Beninga zelf tekent aan, dat Keno ten Broeke, eerſt in 't jaar 1413, meeſter van Embden werdt, welke Stad hy vier jaaren inhieldt. Ik vermoed ook, dat men den togt naar Ooſtfriesland niet voor

1412. het jaar 1412 of 1413 plaatſen moet, voornaamlyk, om dat 'er nog een Brief voorhanden is, den twaalfden May des jaars 1412, in den Haage, getekend, waarby Hertog Willem, *om ootmoedich verſoek ende om bede wille* zyner *getruwer ſtede van Aemſterdam*, een Beſtand maakt met *Kenen Hovetling then Broeck*, welk, op S. Georgius dag, zynde den drie entwintigſten April, ingegaan was; van dien dag, tot aan Maria-Hemelvaart, zynde den vyftienden Auguſtus, en voorts nog twee jaaren laater duuren zou (*d*). Veelligt, is dit Beſtand geſlooten, eer de Amſterdamſche ſchepen uitgeloopen waren, zullende zy zig, zonder een behoorlyk Verdrag, niet hebben durven vertrouwen aan eenen Heer, die hunne vyanden, de zeeſchuimers, te vooren, begunſtigd hadt. 1412.

Doch wat ook van den juiſten tyd van den Ooſtfrieſchen togt zyn moge; wy hebben dienſtig geagt, van den zelven een weinig omſtandiger gewag te maaken, om dat ons geen ouder blyk bekend is, dat Amſterdam, op eigen koſten, en vermoedelyk onder Hoofdluiden, door de Stad. zelve aangeſteld, krygsvolk geworven en bezoldigd, en oorlogsſchepen uitgeruſt heeft: waarvan ons, in 't vervolg deezer geſchiedeniſſe, nog duidelyker bewyzen zullen voorkomen. 't Is waar, dat, in het geval, waarvan wy ſpreeken, de bewilliging des Graaven ſchynt verzogt te zyn geweeſt. Doch zulks geſchiedde niet altoos; gelyk hierna getoond zal worden. En 't was ook doorgaands gemakkelyk, deeze bewilliging te verkrygen, als de uitruſting noodig of dienſtig bleek, en de Graaflyke ſchatkiſt niet bezwaarde.

Handeling te Amſterdam over een Beſtand met de Friezen.

Het Beſtand, welk, ten tyde van Hertoge Albrecht, met de Friezen was geſlooten, was, van tyd tot tyd, verlengd geworden. Het jongſte liep, in de Lente des jaars 1414, ten einde. En 't was niet of naauwlyks uit, toen die van Weſtergo Staveren, op den twaalfden Maart, innamen by verraſſing, de Hollandſche bezetting ter Stad uit jaagende (*e*). De Prelaaten, Grietmannen en Mederegters van Ooſtergo en Weſtergo zonden, terſtond hierna, Afgevaardigden naar Amſterdam, alwaar eene byeenkomſt aangelegd was tegen den zesentwintigſten April. Van 's Hertogs zyde, verſcheenen hier *Willem Eggart*, *Heer te Purmerende*, Theſaurier van Holland, nevens eenige andere Raaden en Vrienden des Hertogs. Men trof een Beſtand, welk, op den dag van S. Pieters banden, zynde den eerſten Auguſtus, ingaan, en drie jaaren duuren zou. Doch die van Ooſtergo en Weſtergo waren gehouden, den Hertoge, voor dit Beſtand, vyf en twintighonderd *Vrancrixe cronen* uit te reiken, indien de *Sendeboden* of Afgevaardigden zo veel van de Landen verkrygen konden. En zo zy dit niet konden doen, moeſten zy ten minſten twaalfhonderd Kroonen opbrengen. Maar dan zou 't aan 's Hertogs keur ſtaan, of hy 't Beſtand wilde houden, of op een jaar bepaalen, zonder eenig geld daarvoor te ontvangen. Men beloofde, wederzyds, op alles, binnen drie weeken, te Am- 1414.

(*a*) E. Beninga I. *Boek*, *Cap.* CXCI. *bl.* 175. *met de Aantek.*
(*b*) Id. ibid. *Cap.* CXCVII. *bl.* 180.
(*c*) Vermeerderde Beka, *bl.* 336.
(*d*) *Zie* Mieris Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 201.
(*e*) E. Beninga Hiſt. van Ooſtfr. I. *Boek*, *Cap.* CCIV. *bl.* 185.

1414. Amſterdam beſcheid te brengen. Van de beraamde voorwaarden werden drie afſchriften op één blad gemaakt, die uit elkanderen geſneeden, en van welken een aan den Theſaurier, een aan de Frieſche Afgevaardigden, en een aan de Steden Haarlem en Amſterdam, ten overſtaan van welken, de handeling ſchynt gehouden te zyn, ter hand geſteld werdt (*f*). Het Beſtand kreeg ſedert zyn beſlag: doch het werdt niet lang gehouden.

Amſterdam wordt gemagtigd om ſchepen tegen de Schotſche Kaapers uit te ruſten, en de onkoſten te vinden uit een pondgeld.

De toeneemende Scheepvaart en Koophandel der Amſterdammeren hadt niet ſlegts, gelyk wy boven zagen, Ooſtfrieſchen Zeeſchuimeren aanleiding gegeven om op hen te kaapen; maar de Schotten maakten, omtrent deezen tyd, ook de zee onveilig. Te Edenburg, onthielden zig ook *Likedeelres* of kaapers, die den Koopluiden van Amſterdam en van eenige andere Hollandſche Steden, met naame van Haarlem en Monikendam, reeds grootelyks beſchadigd hadden, en van welken men nog verdere ſchade vreesde. Men was, derhalve, bedagt op middelen, om zulk eenen overlaſt te weeren. Hertog Willem, in 't begin des jaars 1416, naar Engeland verreisd zynde, hadt de Regeering des Lands vertrouwd aan *Hubrecht*, *Heere te Kuilenburg*,

1416. en aan *Walraven*, *Heere te Brederode*. En deezen magtigden, den zevenentwintigſten May des gemelden jaars, de Stad Amſterdam, om de vereiſchte ſchepen uit te rusten, en met dezelven op de Schotſche Kaapers te kruiſſen. De Stad kreeg verlof, om de Kaapers op te brengen, en over dezelven te regt te zitten, zonder dat zy verſtaan werdt, daar door eenigszins te misdoen, tegen den Hertoge, of iemant van zynen wege. De buit, dien men den Kaaperen ontjaagde, moeſt naar behooren gedeeld worden, volgens de uitwyzing van den Hertoge en van de Stad. Tot vervalling der onkoſten, kreeg de Stad wederom verlof, om een pondgeld te heffen van alle in- en uitgaande ſchepen en goederen: welk, door alle onderzaaten des Hertogs, en voorál door de Poorters van Amſterdam, ſchepen of goederen ontvangende of uitzendende, betaald zou worden; doch niet langer ſtand houden, dan tot dat de Stad van haar verſchot voldaan zou zyn. De gaarders van het pondgeld zouden, des vermaand zynde, aan den Hertoge en aan de Stad rekening moeten doen. Doch deeze orde was, ſlegts by voorraad, en tot wederzeggens toe, geſteld. Het ſtuk, waaruit wy dezelve ontleend hebben (*g*), is het oudſte blyk, my bekend, van de wyze waarop, in 't begin der vyftiende eeuwe, de zaaken der Admiraliteit, hier te Lande, en met naame te Amſterdam, geregeld werden. Doch of de uitrusting hier ter Stede, ten deezen tyde, voortgang hadt; en wat 'er 't gevolg van geweeſt zy, is my nergens gebleeken. Men weet alleenlyk, dat, den eerſten Auguſtus hier na, tuſſchen Hertoge Willem en de Regeering van Schotland, een Verdrag van Koophandel geſlooten werdt (*h*); waarmede de overlaſt der zeeſchuimeren, vermoedelyk, voor eerſt, een einde genomen zal hebben.

1416. *Jan*, *Heere van Egmond*, en zynen Broeder *Willem*, *Heere van Yſſelſtein*, zig verdagt gemaakt hebbende van eenen toeleg op het leeven of de vryheid van Hertoge Willem; werdt de eerſte, in dit zelfde jaar 1416, voor 's Hertogs Raad in den Haage, gedagvaard, en, niet verſchynende, op het Slot te Yſſelſtein, werwaards hy geweeken was, belegerd. Men trof eerlang een Verdrag, volgens welk, alle de goederen van Egmond en Yſſelſtein aan Holland werden afgeſtaan, mids de Graaflykheid zekere jaarlykſche ſomme aan de twee Broeders en aan *Yolande*, hunne Moeder, uitkeerde (*i*). Wy maaken hier melding van dit Verdrag, om dat de Stad Amſterdam zig, nevens Haarlem, Delft, Leiden en Gouda, den eerſten Auguſtus, verbondt tot het voldoen van tweeduizend Franſche ſchilden 's jaars, die, by het zelve, aan Heere Jan van Egmond, en van agthonderd Franſche ſchilden, die aan Heere Willem van Yſſelſtein beloofd waren. Hertog Willem verklaarde, wat laater, dat hy de vyf Steden van deeze verbindtenis ſchadeloos houden zou (*k*). Doch zy waren niet geruſt, voor dat de meeſte Hollandſche en Zeeuwſche Steden in de zelfde verbindtenis getreden waren: 't welk den twintigſten September geſchiedde (*l*). De verwarringen, die, kort hierna, binnen 's Lands ontſtonden, waren, ſedert, oorzaak, dat de vyf Steden haare verbindtenis niet ſtiptelyk naarkwamen. Immers, in 't jaar 1421, waren zy dertienduizend Franſche ſchilden aan Heere Jan van Egmond te kwaade; gelyk blykt uit een' ſchuldbrief, die, onder anderen, door *Dirck Hollant*, *Burgemeeſter der Stede van Amſterdam*, getekend is (*m*). De renten, aan Willem van Yſſelſtein verſchuldigd, werden, eerſt in 't begin des jaars 1431, volkomenlyk afgedaan (*n*). Her-

1416. Amſterdam en andere Steden verbinden zig, tot het voldoen van zekere Graaflyke ſchuld, aan de Heeren van Egmond en Yſſelſtein.

(*f*) *Zie* MIERIS Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 286.
(*g*) *Zie* MIERIS Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 370.
(*b*) *Zie* MIERIS Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 378.
(*i*) Vaderl. Hiſt. III. *Deel*, *bl.* 390 *enz.*
(*k*) Oude Kerk, *Laade* XIV.
(*l*) MIERIS Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 379, 381, 389.
(*m*) *Zie* MIERIS Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 563.
(*n*) *Zie* MIERIS Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 991.

1416. Hertog Willem, geene wettige kinderen hebbende, dan eene eenige Dogter, Jakoba genaamd, zogt haar, omtrent deezen tyd, van de opvolging in 't Graaflyk bewind der Landen te verzekeren; en vergde, onder anderen, den Edelen en Steden van Holland en Zeeland, in Auguſtus des jaars 1416, eene plegtige verbindtenis af, om Vrouw Jakoba na zyn overlyden als Graavinne in te huldigen (*o*).

De Stad verbindt zig, om Vrouw Jakoba in te huldigen.

Amſterdam hadt deeze verbindtenis ook op zig genomen, en deedtze, na de dood van Hertoge Willem, die den eenendertigſten May des jaars 1417 voorviel, in meer dan één opzigt, geſtand. Onze Chronyken melden, dat Vrouw Jakoba, in alle de Hollandſche Steden, behalven te Dordrecht, ingehuldigd werdt (*p*). Zy zal, derhalven, ook te Amſterdam ingehuldigd zyn; ſchoon my daarvan, in de oude Stads *Regiſters*, geen het minſte blyk voorgekomen is. Ook vind ik niet, dat zy, gelyk gewoonlyk by zulk eene gelegenheid gebeurde, de Stads Privilegien beveſtigd heeft. Maar men heeft blyk, dat Amſterdam zig, op haar verzoek, nevens Gouda, Alkmaar, Rotterdam, Schiedam, Hoorn en Oudewater, in January des jaars 1418, verbonden heeft, om eene Lyfrente van omtrent vyfhonderd negenentwintig Engelſche Nobelen, door Haarlem, Delft en Leiden, ten haaren behoeve, in Brabant verkogt, te helpen draagen (*q*); gelyk, onder anderen, uit eenen Brief der Graavinne van den agtſten January des jaars 1417 [1418], die, in de *Oude Kerke*, *Laade* XIII. bewaard wordt, blyken kan. Naderhand, ſchynt de Stad, nevens Haarlem, Delft, Leiden en Gouda, nog tweeduizend nobelen jaarlykſche lyfrenten, in Brabant en elders, ten behoeve van Vrouwe Jakoba en haaren tegenwoordigen Egtgenoot, Hertoge *Jan van Brabant*, verkogt te hebben; tot voldoeninge van welken, alle de tollen van Holland en Zeeland aan de vyf Steden verbonden werden, by brieven van den zesentwintigſten Auguſtus des gemelden jaars, door Hertoge Jan en Vrouwe Jakoba gegeven (*r*). Wyders, blykt, dat Vrouw Jakoba, reeds in November des jaars 1417, *Tsbrand Heynen*, tot het waarneemen van haaren *Wiſſel* te Amſterdam, hadt aangeſteld (*s*); gelyk zy ook, op den eenendertigſten January des jaars 1418, het Schoutampt der Stad aan *Thyman Heinricszoon*, in de Naamlyſt der Regeeringe, *Ty deman Hendrick Dircksz. van der Schelling* geheeten, opgedraagen hadt (*t*): al 't welke klaarlyk doet zien, dat haar gezag in Amſterdam erkend werdt: waarom zy de Stad, in verſcheiden der aangehaalde brieven, ook onder haare *goede* en *getrouwe* Steden rekent.

1418. Belaſt zig met eene lyfrente ten haaren behoeve.

Vrouw Jakoba ſtelt eenen Wiſſelaar en Schout te Amſterdam.

Wy hebben dienſtig geoordeeld, zo klaarlyk te toonen, dat Amſterdam de zyde van Vrouwe Jakoba hieldt, om dat men daarin de reden ziet van de buitengewoone verandering in de Regeeringe, die hier, in 't volgende jaar, voorviel.

Hertog Jan van Beieren, Oom van Vrouwe Jakoba, haar het bewind over de Landen misgunnende, hadt zig, reeds voor eenigen tyd, te Dordrecht en te Briele, in welke laatſte Stad hy, als Heer van Voorne, groot gezag hadt, voor *Ruwaard* doen erkennen. Naderhand wiſt hy zig, door Keizer Sigismond, met de Graafſchappen van Holland, Zeeland en Henegouwen, te doen verlyden: en toen nam hy, openlyk, den naam van *Graave* aan (*u*).

De Hoekſchen, die, in de meeſte Steden, op 't kuiſen zaten, bleeven, in deeze verdeeldheid, Vrouwe Jakoba getrouw; terwyl de Kabbeljaauwſchen, eenige jaaren buiten bewind geleefd hebbende, het oog begonden te wenden naar Hertoge Jan van Beieren, die, heimelyk en openlyk ondersteund, toeleg hadt, om zig van de eene Stad na de andere meeſter te maaken, en Rotterdam, by verraſſing, innam, op den tienden October (*v*).

Amſterdam neemt Hoekſche beſetting in.

In deezen ſtaat der zaaken, was Vrouw Jakoba met reden bedugt voor Amſterdam. In Amſtelland, was reeds geſtroopt, door den aanhang van Jan van Beieren (*w*). De Stad liep ook gevaar van overrompeld te worden. Om hierin te voorzien, zonden Hertog Jan van Brabant en Vrouw Jakoba, in November, Heer *Bertout van Aſſendelft* en Heer *Gerrit van der Zyl*, ieder met eenendertig gewapende gezellen onder zig, naar Amſterdam; met laſt, naar 't ſchynt, om de Stad, tegen aanſlagen van buiten, en veelligt ook tegen oproer van binnen, te verzekeren. Doch de eerſte bleef 'er maar agtentwintig, en de andere niet boven negenendertig dagen. Ieder gewapende hadt agt grooten, en ieder Hoofdman een gouden ſchild 's daags aan ſoldye bedongen, die, nevens eenige andere koſten, door de twee Heeren gemaakt, in alles, met de ſoldye, vyfhonderd en vyftig gouden Hollandſche ſchilden en eenendertig grooten, den ſchild voor

(*o*) *Zie* Mieris Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 383, 384, 385.
(*p*) Veldenaar *bl.* 111.
(*q*) *Zie* Mieris Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 443, 443, 446.
(*r*) Mieris Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 494.
(*s*) Mieris Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 429.
(*t*) Mieris Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 455.
(*u*) Vadel. Hiſt. III. *Deel*, *bl.* 418, 424, 425.
(*v*) Veldenaar, *bl.* 117.
(*w*) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 10.

1418. voor vyftig grooten gerekend, beloopende, van wege de Graaflykheid, der Stad Amſterdam werden afgevorderd, in afkorting op de bede, die tegen Kersmis des jaars
1419. 1419 vervallen zou (*x*). Doch op den dertienden February des gemelden jaars, was de verzoening, tuſſchen den Hertog en de Hertogin van Brabant ter eener, en Hertog Jan van Beieren ter anderer zyde, te Woudrichem, getroffen, en daarby, onder anderen, bedongen „ dat de Landen, vyf jaa-
„ ren agtereen, door de twee Hertogen in
„ 't gemeen, geregeerd zouden worden,
„ die de Schouten en Geregten in de Ste-
„ den gezamentlyk zouden ſtellen, ſchoon
„ dezelven, aan Hertoge Jan van Brabant
„ en Vrouwe Jakoba alleen, eed zouden
„ doen; aan Hertoge Jan van Beieren, on-
„ der Jan en Jakoba, ſlegts gehoorzaamheid
„ beloovende (*y*)."

Gewoonlyke verandering der Wethouderſchap.

Te Amſterdam was, weinige dagen voor het treffen van deezen Zoen, de gewoonlyke verandering der Wethouderſchap geſchied. *Tydeman Henrik Dirkszoon van der Schelling*, in 't jaar 1418, door Vrouwe Jakoba, tot Schout aangeſteld, was in zyn ampt gebleeven. *Servaas Roelofszoon*, *Gysbert Huisman* en *Daam Braſeman* waren tot Burgemeeſteren verkooren: en uit de Burgemeeſteren, die het voorgaande jaar gediend hadden, was *Jan Arendszoon*, als Oud-Burgemeeſter, aangebleeven. Tot Schepenen waren gekooren *Tsbrand Hein Meinertszoon* de Wiſſelaar (*z*), *Klaas Bruining*, *Gysbert van Amſtel*, *Ruiſch Jakob Koppenszoon*, *Jan Oude Symonszoon*, *Bruinink Spruit*, *Steven Dirk Meliszoon* en *Meinerd Symonszoon*. Men verwagtte, derhalve, dat 'er geene ongewoone verandering in de Regeeringe voorvallen zou. Doch regt het tegendeel gebeurde. Hertog Jan van Beieren, niet vergenoegd met het aandeel in de Regeeringe, welk hem, by den Zoen, opgedraagen was, ſtondt wel haaſt naar meer gezags. Hy bemagtigde de Stad Leiden met de wapenen, en hadt zig, te vooren reeds, meeſter gemaakt van Amſterdam, ſchoon ik niet vinde, op welk eene wyze, noch by welke gelegenheid. Toen raakten ook de Hoekſche Regenten van 't kuſſen, welk terſtond met Kabbeljaauwſchen voorzien werdt. De verandering ſtaat, in de Lyſten van de Regeeringe der Stad, op het jaar 1419, met deeze woorden, aangetekend: *In dit jaer, verwandelde Hartog* Jan van Beyeren *'t Gerecht, en al de Heeren wierden verſet.* De Hertog ſtelde *Jan Heinenszoon* tot Schout aan. Burgemeeſters werden *Dirk Holland*, *Willem Reynerszoon*, *Herman Hermanszoon* en *Heyn Noiert*, welke laatſte, in 't jaar 1417, Schout geweeſt, en door Vrouwe Jakoba van zyn ampt verlaaten was. Tot Schepenen werden aangeſteld *Symon Meeuszoon*, Bruinink Spruit, Jan Oude Symonszoon, *Dirk Bardeus*, *Gerrit Deyman Janszoon*, Gysbert van Amſtel en Ruiſch Jakob Koppenszoon: onder welken 'er vier waren, die ook door Vrouwe Jakoba aangeſteld waren geweeſt. En deeze is de eerſte reize, dat men, omſtandiglyk, van eene buitengewoone verandering in de Regeering te Amſterdam gemeld vindt. 1419.

Hertog Jan van Beieren verandert dezelve, op een' ongewoonen tyd en wyze.

Aanwyzing der Privilegien, waarmede de zulke ſtrydig was.

Zy ſtreedt regelregt met de Privilegien. Volgens de Handveſt van Hertoge Albrecht van den zeſtienden January des jaars 1399 [1400], moeſten drie Burgemeeſters gekooren worden, door allen, die Burgemeeſter of Schepen geweeſt waren, en deezen drie moeſten den vierden, uit de afgaande Burgemeeſters, tot zig kiezen, om nog een jaar te regeeren (*a*). Doch nu ſtelde Hertog Jan van Beieren vier nieuwe Burgemeeſters aan, zonder dat de voorigen hunnen tyd hadden uitgediend. By de Handveſt van Hertog Albrecht van den vyftienden Maart des jaars 1387 [1388], aan Amſterdam met Amſtelland en Gooiland in 't gemeen gegeven, was beraamd, dat de Graaf, of iemant, dien hy 't beval, jaarlyks, op den tweeden February, zeven Schepens kiezen zou, die *een jaar Schepen* zouden *blyven* (*b*). En nu werden zy, binnens jaars, verzet, door Hertoge Jan van Beieren: die zig, veelligt, vergenoegd zal hebben met de verklaaring, dat het krenken der Privilegien, voor deeze reize, de Stad, in het toekomende, in haare voorregten niet benadeelen zou; hoedaanige verklaaring, gelyk wy boven (*c*) reeds hebben aangemerkt, omtrent deezen tyd, gebruikelyk was. Omtrent de Perſoonen, die, ten deezen tyde, in de Regeering kwamen, merken wy alleenlyk aan, dat *Dirk Holland*, die eerſte Burgemeeſter werdt, en aan wien wy, reeds by eene andere gelegenheid (*d*), gedagt hebben, een man van vermogen ſchynt geweeſt te zyn. Immers Hertog Jan van Beieren gaf hem, in 't jaar 1422, verlof, om, uit zyne eigene goederen, een Gaſthuis te ſtigten binnen de Stad, tegen over de Heilige Stede, en dus op of omtrent de plaats van het tegenwoordige Burger-Weeshuis; en om een altaar op te regten in de nieuwe Parochie-Kerke der Lie-

(*x*) *Zie* MIERIS Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 507.
(*y*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 9.
(*z*) *Zie* hier voor, *bl.* 143.

(*a*) Handv. *bl.* 25. [13.]
(*b*) Handv. *bl.* 71. [7.]
(*c*) *Bladz.* 138.
(*d*) Boven, *bl.* 142.

1419. Lieve Vrouwe (*e*), die nog de nieuwe Kerk heet, en in 't jaar 1414, door Willem Eggert, Heer te Purmerende, aangelegd was. Ook was hy 'er, den vyftienden July des jaars 1417, begraaven (*f*). Dirk Holland is, kort hierna, 's Hertogs Raad geworden (*g*).

Amsterdam blyft Kabbeljaauwsch.

De verandering der Regeeringe des jaars 1419 hadt de Stad Amsterdam geheellyk doen overslaan tot de Kabbeljaauwsche zyde, die zy, sedert, byna bestendiglyk bleef aankleeven. Hertog Jan van Beieren, die haare hulp, tegen de Hoeksche aanhangers van Vrouwe Jakoba, hoognoodig hadt, bewees haar, van tyd tot tyd, merkelyke gunsten; vooral na dat Vrouw Jakoba, misnoegd op haaren Egtgenoot, Hertog Jan van Brabant, in 't begin des jaars 1421, naar Engeland verreisd was, en haaren Oom de gantsche Regeering van Holland en Zeeland in handen gelaaten hadt. Op den agttienden January des gemelden jaars, gaf hy der Stad, op haar verzoek, en in erkentenis van gedaane en te doene dienſten, eenige vryheden en regten, die hy verstondt, noch hem, noch der Graaflykheid tegen te draagen: als „ 1. tolvryheid voor allen, die tot „ Poorters zouden worden aangenomen. 2. „ Dat men geen' Poorter, in Holland, Zee„ land of Westfriesland, tot zeventuig zou „ mogen daagen, dan op kosten van hem, „ die in 't ongelyk gesteld werdt. 3. Dat „ die van den Geregte, noch derzelver die„ naars geene Stads Excynzen zouden mo„ gen huuren. 4. Dat *Schout, Burgemeesteren, Schepenen ende Raede, op* dien *tyd „ wesende, willeceuren* mogten *op eenen dach,* „ te weeten *op Sinte Pauwels avont naestcomende, ende daerna niet meer, dat sal duer„ ren tot eeuwigen dagen* (*h*):" in welk laatste punt eene merkelyke duisterheid schynt, over welke wy, by bekwaamer gelegenheid, in 't handelen over de magt om willekeuren te maaken, eenige opheldernde aanmerkingen zullen voorstellen. By de gemelde voorregten, voegde Hertog Jan van Beieren, den derden November des jaars 1422, nog de bevestiging in het voorregt, dat de Poorters, in persoon, noch in goederen, tusschen de Maaze en de Zype, niet zouden mogen bekommerd worden (*i*).

Hertog Jan van Beieren geeft der Stad verscheide voorregten.

1421.

De Utrechtschen komen voor Amsterdam.

Ondertusschen, hadt Amsterdam deeze gunsten niet verworven, zonder zig, voorts, te hebben blootgesteld voor verscheide nadeelen, die der Stad, door de aanhangelingen van Vrouwe Jakoba, waren toegebragt. De Steden Utrecht en Amersfoort hadden zig verbonden met de Hoeksche tegen Hertoge Jan van Beieren, en gevolgelyk ook tegen de Steden, die zyne zyde hielden, onder welken Amsterdam, sedert het jaar 1419, gerekend was. Die van Utrecht waren hierom, in 't jaar 1420, omtrent *Remigius-dag*, die op den eersten October valt, heimelyk voor Amsterdam getrokken, daar zy zig in eene hinderlaage hadden nedergeslaagen; terwyl zy eenige ligt gewapende manschap zonden naar de weiden, onder de Stad, om, onder dekſel van de koeijen weg te voeren, de Amsterdammers naar buiten, en in de hinderlaage te lokken. De toeleg gelukte ten deele. De Amsterdammers, onraad verneemende in de weiden, liepen te wapen, en toogen ter Stede uit, den wykenden vyand agter na; doch de hinderlaag nog even by tyds ontdekt hebbende, keerden zy Stedewaards. De Utrechtschen vervolgden hen toen met hunne gantsche magt, en sloegen of vingen wel tweehonderd en vyftig Amsterdammers. 't Gerugt van deeze nederlaage, schielyk vooruit gevloogen, hadt, midlerwyl, zo groot eene verslaagenheid onder de overige ingezetenen veroorzaakt, dat veelen aan 't zakken en pakken gevallen waren, gereedschap maakende om de Stad te ruimen, met het gene zy konden medevoeren. En meent men, dat de Stad ligtelyk overrompeld geweest zou zyn, zo de Utrechtschen tot digt onder dezelve genaderd waren geweest. Doch zy hadden zig te vrede gehouden, met de Amsterdammers alleenlyk een stuk wegs agter na te zetten, en waren toen, met den buit en de gevangenen, naar Utrecht te rug gekeerd (*k*). By gelegenheid van deezen aanslag der Utrechtschen, en terwyl zy tot by 't Reguliers-Klooster, omtrent de Reguliers-sluis, genaderd waren, gebeurde het, dat een Poorter, *Tideman Simonszoon*, door het onverhoeds afgaan van eene der Stads Bussen, in den regter arm gewond werdt, zo ongelukkiglyk, dat hy den arm moest laaten afzetten. Doch tot vergoeding van dit verlies, werdt hy, van Stads wege, voor al zyn leeven, *heervairtvry, scotvry en waeckvry* verklaard: gelyk blykt by de Akte, hem hiervan verleend, en van ons onder de *Bylaagen* (*l*) geplaatst. Sedert, rustten de onzen, den Stigtschen den gepleegden moedwil willende betaald zetten, in 't jaar 1421, twee groote schepen, *Hulken* of *Koggen*, en veele *Baard*-

1421. dam, en slaan en vangen eenige Stedelingen.

Tideman Simonszoon gewond.

De Amsterdammers rusten eenige *Baard*-schepen

(*e*) *Zie* Mieris Charterb. IV. *Deel, bl.* 662, 662.
(*f*) Regeer Lyst *voor de* Handv. *op de jaaren* 1414 *en* 1417.
(*g*) *Zie* Mieris Charterb. IV. *Deel, bl.* 640.
(*h*) Handv. *bl.* 126. [19.]
(*i*) Mieris Charterb. IV. *Deel, bl.* 661.
(*k*) Vermeerderde Beka *bl.* 394.
(*l*) Lr. C.

1421. uit, om den toevoer langs de Eem te belemmeren.

Baardſen uit, met welken zy de vaart op de Eem belemmerden, en onveilig maakten: waardoor de Steden Utrecht en Amersfoort, die haaren meeſten toevoer uit Overyſſel, en byzonderlyk van Kampen, langs de Eem, bekomen moeſten, in merkelyke verlegenheid gebragt werden (*m*). De vyandlykheden tegen de Stigtſchen eindigden eerſt in 't jaar 1423; en werdt het Verdrag, welk toen, tuſſchen Hertoge Jan van Beieren en hen, getroffen werdt, onder anderen, door de Stad Amſterdam, benevens de Steden Haarlem, Delft, Leiden, Middelburg en Zierikzee, bezegeld (*n*).

Zwaare brand, die een derde der Stad verſlindt.

Maar het jaar 1421, welk de Stad Amſterdam in de koſten van eene aanmerkelyke uitruſting ter zee ingewikkeld hadt, was, nog in een ander opzigt, nadeelig voor haar geweeſt. Op Zondag, den drie-entwintigſten April, was 'er een felle brand in de Stad ontſtaan, die wel een derde deel der zelve verſlonden hadt. Onder de openbaare gebouwen, die, ten deezen tyde, door de vlam vernield werden, worden met naame opgeteld de nieuwe Kerk, die naauwlyks zes jaaren geſtaan hadt, het Raadhuis, het Gaſthuis, waarſchynlyk het oude of H. H. Geeſts-Gaſthuis, welk nevens het Raadhuis ſtondt, de Heilige Stede, nu de nieuwe zyds Kapel, en het Begynhof met deszelfs Kapelle (*o*). Uit de ſtandplaats deezer gebouwen, is af te neemen, dat de brand zig, van omtrent de nieuwe Kerke, over de Plaats of Dam, door de Kalverſtraat, tot digt aan de Bindwyker-Poort, die geſtaan heeft omtrent de plaats, daar nu de Oſſen-ſluis legt, heeft uitgeſtrekt; en dus zeer wel een derde van de Stad, die toen nog maar binnen de agterburgwallen begreepen was, verteerd kan hebben. Men kan hieruit ligtelyk afneemen, hoe groot de ſchade geweeſt zy, welke de ingezetenen, by deezen brand, geleeden hebben.

Geſchil tuſſchen Amſterdam en Dantzig vereffend.

De ſcheepvaart op de Ooſtzee hadt, ſedert eenige jaaren, merkelyk gebloeid te Amſterdam; doch ter gelegenheid der zelve, was eenig geſchil ontſtaan met de Stad Dantzig, die een pondgeld vorderde, welk onze Koopluiden ongaarne voldeeden. Men

1422. verdroeg zig egter, in 't jaar 1422, met bewilliging van Hertoge Jan van Beieren. Die van Dantzig hadden, van Amſterdam en Zierikzee, zevenhonderd Nobelen aan agterſtallen gevorderd; welke ſomme de twee Steden beloofden te voldoen, uit een pondgeld van een' nieuwen ſchelling van elk pond groot aan goederen, die de Koopluiden der twee Steden in Pruiſſen zouden brengen; en van twee oude penningen van elke oude mark aan goederen, die zy van daar voeren zouden. Tot het ontvangen van dit pondgeld, werden twee perſoonen te Dantzig aangeſteld, te weeten, *Jan Huge*, van Amſterdam, en *Michiel Michielszoon*, van Zierikzee. De gantſche overeenkomſt werdt, den twee-entwintigſten May, door Hertoge Jan van Beieren, in den Haage, bekragtigd (*p*). 1422.

De Stad krygt magt, om iemant, die eenen Burgemeeſter gekwetſt hadt, alomme te mogen vatten.

Wy hebben, reeds meer dan eens, getoond, dat het wederſtaan van Schepenen te Amſterdam, by verſcheide Graaflyke Handveſten, ongeoorlofd verklaard was. Maar omtrent deezen tyd, hadt zekere *Dirk de Smid Auwel Pieterszoon*, die, in 't jaar 1420, tot Schepen aangeſteld geweeſt, en in 't jaar 1422, Burgemeeſter geworden was, *om des rechts wille van der Stede*, ter dood toe gekwetſt; en was daarna ter Stad uit gevlugt. Hertog Jan van Beieren gaf, ter deezer gelegenheid, der Stad, die anders, niet dan binnen haare Vryheid, vangen mogt, op den derden Auguſtus des jaars 1423, byzonder verlof, om Dirk den Smid, overal waar zy hem in 's Hertogs Landen mogt aantreffen, te mogen vatten, *ſonder dair of tegens* hem *of* zyne *Heerlicheit te breuken of te misdoen, in enigerwys* (*q*). Ondertuſſchen, blykt, uit eenen Brief van den derden November des jaars 1425, dat de Oud-Burgemeeſter Auwel Pieterszoon, aan zyne wonde, niet overleeden was (*r*). 1423.

Twee Amſterdammers door Jan van Beieren gemagtigd, om met de Friezen te handelen.

In de Lente des volgenden jaars, werden Dirk Holland, Oud-Burgemeeſter van Amſterdam, en Jan Jan Heinenszoon, Schout der Stad, door Hertoge Jan van Beieren, gemagtigd, tot het bywoonen eener Dagvaart te Elburg, alwaar over een Verdrag met de Friezen van Ooſtergo en Weſtergo ſtondt gehandeld te worden. Ook gelukte het hun, aldaar, op den zevenentwintigſten Maart des jaars 1424, een Verdrag te treffen, waarby bedongen werdt „ dat de Frie„ zen Hertog Jan voor Heere erkennen, en „ hem de gewoonlyke Heerenregten betaa„ len zouden (*s*)."

Midlerwyl, hadt Vrouw Jakoba haar Huwelyk met Jan van Brabant, door Benedictus den XIII., die alleen in Spanje voor Paus erkend werdt, doen ſcheiden, en was, ſedert, in Engeland, hertrouwd met *Humfrey, Hertoge van Glocheſter*, die haar, met eenig

(*m*) Vermeerd. BEKA, *bl.* 399. *Zie ook* BURMAN Utr. Jaarb. I. *Deel*, *bl.* 256.
(*n*) *Vide* MATTHÆUM *ad* Rerum Amorfort. Script. *p.* 258. *Vergel. met* BURMAN Utr. Jaarb. I. *Deel*, *bl.* 264 *enz.*
(*o*) Vermeerderde BEKA, *bl.* 398.
(*p*) *Zie* MIERIS Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 636.
(*q*) *Zie* MIERIS Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 691.
(*r*) *Zie* MIERIS Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 800.
(*s*) *Zie* MIERIS Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 715, 717, 726.

1424. eenig Krygsvolk, in October des jaars 1423, over Calais, naar Henegouwen geleid hadt. Terwyl hy een keer naar Engeland deedt, werdt Vrouw Jakoba, door *Filips, Hertog van Bourgondie*, haaren Neef, die zig aan de zyde van Hertoge Jan van Brabant gevoegd hadt, uit Bergen in Henegouwen geligt, en gevangkelyk naar Gend gevoerd, op den dertienden July des jaars 1424. Zy ontſnapte gelukkiglyk uit de hegtenis, in 't begin van September, en begaf zig, over Antwerpen, naar Holland, alwaar zy, door de Steden Gouda, Schoonhoven, Oudewater en Woudrichem, als Graavinne, ontvangen werdt (*t*).

De Steden en ook Amſterdam krygen aanſchryvens, om tegen de Engelſchen op hunne hoede te zyn

Doch terwyl zy nog in hegtenis zat, was Hertog Jan van Beieren, bedugt voor de Engelſche Krygsmagt, die met den Hertoge van Glocheſter overgekomen was, op middelen verdagt, om 't gevaar, welk den Landen van den kant der Engelſchen dreigde, af te keeren. Hy zondt, den vierden July, rondgaande Brieven af aan de Baljuwen, Schouten, Burgemeeſteren, Schepenen, Raaden, Vroedſchap, *ende alinge gemeynte* van alle de Steden, en derhalven ook van Amſterdam, om hun harnaſch, armborſten en ander geweer gereed te houden, en, in geval Glocheſter, of de zynen ergens iet vyandelyks ondernamen, den klokſlag te volgen, op verbeurte van lyf en goed, en den vyand tegenſtand te bieden (*u*). De Engelſchen hadden, ten deezen tyde, ook eenen aanſlag geſmeed, om Hertog Jan van Beieren, door vergif, van kant te helpen. Zeker Koopman uit Engeland, die zig *Jan Henrikszoon* noemde, hadt hiertoe bewilligd Heer *Jan van Vliet*, die onlangs tot Baljuw van Amſtelland aangeſteld geweeſt was (*v*), en 't vergif, welk men hem, in hartenleêr omvangen, in een doosje ter hand hadt geſteld, aan 's Hertogs broek geſtreeken hadt.

Aanſlag op 't leeven van Hertog Jan, onder anderen, voor Gemagtigden van Amſterdam beleeden.

Al 't welk hy, ſedert, beleedt, voor 's Hertogs Raaden, en voor Gemagtigden der Steden Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Amſterdam, Gouda, Briele, Oudewater, Rotterdam en Schiedam: waarop hy, den derden Auguſtus, in den Haage, onthalsd werdt (*w*). Hertog Jan van Beieren leefde maar tot den zesden January des jaars 1425. 't Zy dat het vergif des Heeren van Vliet zo langzaam gewerkt hadt; 't zy dat men hem, naderhand, op nieuws, vergif hadt weeten in te krygen; men ſtelde ten minſten, in 't jaar 1428, nog vaſt, dat hy eenen geweldigen dood geſtorven was, en dat de regte moorders nog niet ontdekt waren (*x*).

1424. Amſterdam erkent Hertog Jan van Brabant voor *Graave*, en Hertog Filips van Bourgondie voor *Ruwaard*. 1425.

Terſtond na zyn overlyden, werdt, door den gemeenen Raad en Ridderſchap van Holland en de goede Steden, die op de Dagvaart in den Haage beſchreeven waren, en waaronder zig ook Amſterdam bevondt, by een beſluit van den agtſten January des jaars 1425, vaſtgeſteld, dat men zig zou houden aan de zyde van Hertoge Jan van Brabant, op wiens naam, men, voortaan, bede vorderen, en regt oefenen zou (*y*). Zy vermaanden ook de Steden, die de zyde van Vrouwe Jakoba hielden, immers de Stad Oudewater, om te blyven, daar de vier Hoofdſteden van Holland, Dordrecht, Haarlem, Delft en Leiden, bleeven (*z*). Doch hunne vermaaningen vonden weinig ingang. Midlerwyl, was Hertog Jan van Brabant, in de meeſte Steden en ook te Amſterdam, als *Graave* ingehuldigd. Hertog Filips van Bourgondie werdt, in dezelfde Steden, voor *Ruwaard* erkend, en bevestigde dezelven, in deeze hoedanigheid, in alle de voorige Privilegien, met naame in die, welken, door Hertoge Jan van Beieren, verleend waren (*a*).

De Stad verlieſt haare banier in den ſlag by Alfen.

Midlerwyl, hadt *Jakob van Gaasbeek*, Heer van Abkoude, die, door de Hertogen, tot Stadhouder van Holland aangeſteld was, in 't begin der Lente, het beleg geſlaagen voor Schoonhoven. Het duurde zes maanden, en werdt, eindelyk, vrugteloos opgebroken. Doch toen werdt Gouda, waar Vrouw Jakoba zig onthieldt, gedreigd met een beleg. De Poorters der meeſte Hollandſche Steden, ook die van Amſterdam, waren, onder hunne banieren, uitgetrokken in October, om de Stad, langs den Rynkant en 't water de Gouwe, te naderen. De Hoekſche aanhangers van Vrouwe Jakoba, zig met de Stigtſchen vereenigd hebbende, trokken hun te gemoet, en op den eenentwintigſten, viel 'er een hevig gevegt voor by Alfen, waarin de Hoekſchen en Stigtſchen de overhand behielden, en met veele gevangenen, en met de banieren der Steden Haarlem, Leiden, Amſterdam en anderen, naar Gouda te rug keerden (*b*).

Hertog Filips ſchryft haar een' trooſtbrief.

Hertog Filips ſchreef, twee dagen na 't gevegt, een' trooſtbrief aan Amſterdam en de twee andere Steden, welken hy twee Kapiteins zondt, *Frank van Borſele*, en nog een, dien hy niet noemt; doch die, veelligt, *Jan de Villers, Heer van l'Isle-Adam*, geweeſt is. Hy vermaande haar ernſtelyk, moed te houden,

(*t*) Vaderl. Hiſt. III. *Deel, bl.* 455 *enz.*
(*u*) *Zie* Mieris Charterb. IV. *Deel, bl.* 728.
(*v*) Id. ibid. *bl.* 702.
(*w*) Id. ibid. *bl.* 729.
(*x*) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel, bl.* 17.
(*y*) *Zie* Mieris Charterb. IV. *Deel, bl.* 746, 747, 747.
(*z*) Id. ibid. *bl.* 749.
(*a*) Handv. *bl.* 74.
(*b*) Groote Chron. *Diviſ.* XXVIII. *Cap.* 31.

1425. den, haar verdere hulp toezeggende (*c*).

Tweede gevegt by Alfen, ten nadeele der Amſterdammeren.

Ook verlooren de Engelſchen en Hoekſchen, op den zevenden January des volgenden jaars, den ſcheepsſtryd by Brouwershaven. Vrouw Jakoba belegerde, wat laater, Haarlem, tot tweemaal toe, te vergeefs. Doch toen zy de Stad, voor de tweede reize, verliet, ſloeg zy de Kabbeljaauwſchen andermaal by Alfen, op den dertigſten April, alwaar wederom eenige Amſterdamſche Poorters omkwamen. Ook werden 'er eenigen gevangen. Zes of zeven van de aanzienlykſten ſtonden af van hun Poorterregt, en hingen Vrouwe Jakoba aan (*d*).

1426.

Zy ſluiten de Kennemers voor Hoorn.

De Kennemers, die deeze zelfde zyde volgden, liepen, hierna, 't gantſche Land af; doch werden, voor Hoorn, door den Heer van l'Isle-Adam, met hulp, onder anderen, van eenige Amſterdamſche Poorters, geſtuit en geſlaagen (*e*). Sedert, werden zy te Amſterdam gedagvaard, alwaar hunne Privilegien verbeurd verklaard, en zy, daarenboven, in eene zwaare geldboete verweezen werden (*f*).

De toevoer naar 't Stigt wordt te Amſterdam verbooden.

De hulp, die de Stigtſchen Vrouwe Jakoba beweezen, gaf, kort hierna, gelegenheid, dat Hertog Filips allen toevoer naar Utrecht en naar 't Stigt in 't gemeen, te Amſterdam, en door gantſch Amſtelland en Gooiland, verbieden deedt. Zelfs ſtelde hy, in deeze Stad, twee perſoonen aan, om toe te zien, dat dit verbod ſtiptelyk naargekomen werdt (*g*).

Amſterdams aandeel in twee Graaflyke Beden.

Ondertuſſchen, deedt hy, in October, eene bede van 30000 ſchilden van vyftien ſtuivers ieder van de Hollandſche Steden; in welke ſomme, Haarlem 5000; Delft 4250; Leiden 3500; *Amſterdam* 3000; Rotterdam 1250; Hoorn 2000, Enkhuizen 625 ſchilden, en de andere Steden naar evenredigheid draagen moeſten (*h*). In de Lente des volgenden jaars, deedt Hertog Filips eene nieuwe Bede van 20000 ſchilden; waarin Haarlem 4622; Delft 3305; Leiden ook 3305; *Amſterdam* 2833; Rotterdam 833; Enkhuizen 100 ſchilden, en andere Steden naar gelang van haar vermogen moeſten draagen (*i*). Amſterdam was, kort voor dat deeze laatſte bede gedaan werdt, nog duizend ſchilden op de voorige bede ſchuldig. Doch Hertog Filips gaf der Stad, op den veertienden Maart des jaars 1427, verlof, om van deeze duizend ſchilden te korten het beloop der zwaare koſten, door haar gemaakt, in het zenden van een groot getal van Schepen en Poorteren voor de Eem, tot belemmering van den handel der Stigtſchen: of, zo deeze koſten meer dan duizend ſchilden beliepen, zoudenze het meerder van de eerſtvolgende Bede korten mogen (*k*).

1427.

Amſterdam doet den eed aan Hertog Filips.

't Verlies van den ſcheepsſtryd by Wieringen, die ſedert voorviel, en waartoe Amſterdam ook ſchepen en manſchap geleverd hadt, bragt de zaaken van Vrouwe Jakoba in zulk een verval, dat zy, eindelyk, genoodzaakt werdt, een Verdrag aan te gaan, met Hertoge Filips, zynde Hertoge Jan van Brabant reeds overleeden: waarby zy, hem voor *Ruwaard* en *Oir* of Erfgenaam der Landen erkennende, de Regeering genoegzaam aan hem afſtondt. Dit Verdrag werdt, den derden July des jaars 1428, te Delft geſlooten (*l*): en in gevolge van het zelve, leiden de Ridders, Knaapen en Steden, en ook Amſterdam den eed van getrouwheid en onderdaanigheid af aan Hertoge Filips (*m*); die, ſedert, de Stad Amſterdam, om de groote koſten, die zy, geduurende den binnenlandſchen oorlog, gemaakt hadt, ontheſte van de uitkeeringe der ontvangene inkomſten van de goederen der zulken, die, ter oorzaake der voorige onluſten, ter Stad uit gezet of geweeken waren. De brief, hiervan verleend, is den eerſten Auguſtus getekend, en wordt in de *Oude Kerke, Laade* XII. bewaard.

1428.

Bekomt zeker voorregt van hem.

Wy hebben, hier voor (*n*), gezien, dat Amſterdam, nevens eenige andere Steden, zig, ten behoeve van Vrouwe Jakoba, met eenige lyfrenten bezwaard hadt. Deeze ſchuld hadden de Steden nog te vorderen van de Graaflykheid. Hertog Filips wees haar, derhalve, in 't jaar 1430, op de tienjaarige Bede, die Vrouwe Jakoba en hem, onlangs, door eenige Steden en Dorpen van Kennemerland, Weſtfriesland en Waterland, was toegeſtaan. Zelfs beloofde hy, haar ſchadeloos te zullen houden, in geval eenigen der gemelde Steden of Dorpen, ter oorzaake van dykbreuken, oorloge, wederſpannigheid of anderszins, in 't opbrengen der verſchuldigde Bede, nalaatig waren; haar ook magt geevende, om de perſoonen en goederen der ſchuldigen, voor de agterſtallen, aan te ſpreeken: van al 't welke brieven verleend werden, die, den vyfden en zesden December des gemelden jaars, getekend waren (*o*).

Wordt, door hem, tot voldoening van zekere ſchuld, op de Kennemer bede geweezen.

1430.

Vrouw

(*c*) *Zie* MIERIS Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 794.
(*d*) VELDENAAR *bl.* 128, 129.
(*e*) VELIUS Hoorn, *bl.* 26.
(*f*) MIERIS Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 847.
(*g*) Id. ibid. *bl.* 865, 867.
(*h*) Oude Regiſt. *by* AMPZING Haarl. *bl.* 39, 502.
(*i*) Oude Regiſt. *als boven*, *bl.* 502.

(*k*) *Zie* MIERIS Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 881.
(*l*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 14.
(*m*) MIERIS Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 923.
(*n*) *Bladz.* 143.
(*o*) Oude Kerk, *Laade* V. *Zie ook* MIERIS Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 988, 989, 990.

1434. Vrouw Jakoba zig, daarna, tegen haare beloſte, buiten bewilliging van Hertoge Filips en de Staaten, in huwelyk begeven hebbende met Frank van Borſele, gaf daardoor den Hertoge gelegenheid, om haar te noodzaaken tot eenen geheelen afſtand ook van den naam van *Graavinne*, dien zy, tot hiertoe, nog behouden hadt. Filips nam, van-toen af, den titel van *Graave* aan (*p*).

Hy wikkelde zig, ſedert, in, in eenen oorlog met Frankryk, die, in 't jaar 1435, met
1435. de Vrede van Atrecht eindigde. De goede Steden van Holland, en ongetwyfeld ook Amſterdam, hadden haare Afgevaardigden gehad op de Vredehandeling te Atrecht (*q*). Terſtond na 't ſluiten der Vrede, ving Hertog Filips eenen nieuwen oorlog aan tegen *Henrik den IV.*, Koning van Engeland, die brieven afzondt aan de Steden deezer Landen, waarby hy dezelven vermaande tot het bewaaren der Vrede (*r*). Doch de kryg werdt egter voortgezet. De Hollandſche Steden ondersteunden den Hertog (*s*) met geld, manſchap en ſchepen, onder anderen
1436. in 't beleg van Calais, welk, in 't jaar 1436, vergeefs ondernomen werdt, en waarin Haarlem en Leiden ieder een zwaar ſtuk geſchuts verlooren (*t*). Men vreesde, ſedert, voor eene landing der Engelſchen in Zeeland, of in de Maaze, en ſtelde orde om 'er, binnen korten tyd, door middel van vuuren van de toorens, door 't gantſche Land, van Vliſſingen af tot Texel toe, kennis van te geeven. In Amſterdam, moeſt gevuurd worden, zo dra men, aldaar, van den tooren te Haarlem, hadt zien vuuren. Zo de landing in de Maaze geſchiedde, moeſten de Steden, terſtond, te Delft of in den Haage, daar de Stadhouder en Raaden waren, byeenkomen, om op 's Lands beſcherming te raadpleegen. Zo de vyand in Zeeland landde, moeſt Holland den Zeeuwen met agtduizend man byſpringen; en geſchiedde de landing in Holland, dan waren de Zeeuwen gehouden, hunne nabuuren te helpen uit al hun vermogen (*u*). De Stadhouder, *Hugo van Lannoi*, *Heer van Santes*, met eenige manſchap naar Zierikzee getrokken zynde, om eene gevreesde landing der Engelſchen te beletten, ontboodt derwaards Gemagtigden der Steden Haarlem, Delft, Leiden en *Amſterdam*. Doch de Steden weigerden te komen. Ook was men met de vreeze vry geraakt. De vyandlykheden, waarin die van Amſterdam ook deel gehad hadden, hebbende zy den Engelſchen vry wat nadeels toegebragt op zee, eindigden, eerlang, met een Beſtand, welk, naderhand, meer dan eens, vernieuwd werdt (*v*). 1436.

Voorzorg te Amſterdam tegen eene gevreesde landing der Engelſchen.

Doch terwyl de Engelſche kryg nog duurde, was Holland in oorlog geraakt met de Koopſteden langs de Ooſtzee. Het koopbelang was oorzaak van deezen oorlog, en Amſterdam, welk ſterker dan eenige andere Hollandſche Stad op de Ooſtzee handelde, leedt ook, boven de andere Steden, by den kryg tegen de Ooſterlingen. Men hadt de beginſels der vyandlykheden reeds beſpeurd, in 't jaar 1428: en ſedert was 'er een Beſtand getroffen. Doch 't werdt kwalyk gehouden: en in 't jaar 1437, werden alle de Hollandſche Koopvaardyſchepen, waaronder zeer veele Amſterdamſchen waren, in de Ooſtzee, bekommerd en verbeurd verklaard: ook namen de Ooſterlingen alle de Hollandſche ſchepen weg, de laading prys verklaarende en het Bootsvolk in de gevangenis ſmytende. De ſchade, die hier te Lande werdt geleeden, werdt op vyftigduizend goudguldens begroot. Men tradt in onderhandeling over een Verdrag: waartoe, van de Hollandſche zyde, onder drie of vier anderen, ook *Evert Jakobszoon*, Schepen van Amſterdam, gemagtigd werdt. Doch de Ooſterlingen hadden geenen wil, om zo groote ſchade te vergoeden. Ook werden de onderhandelingen, eerlang, vrugteloos afgebroken (*w*). 1437.

Schade der Amſterdammeren by den oorlog met de Ooſterlingen.

Een Schepen der Stad wordt tot handeling gemagtigd.

Het ſtremmen van de vaart op de Ooſtzee veroorzaakte, midlerwyl, groote duurte in de graanen te Amſterdam, en door 't gantſche Land. Men was, derhalve, op middelen bedagt, om de Ooſterlingen, door de wapenen, tot reden te brengen. De Ridderſchap en Steden beſlooten, in May des jaars 1438, na 't houden van verſcheide Dagvaarten, om alle groote ſchepen, als *Hulken*, *Kraaijers*, *Ballengiers*, *Buizen*, *Koggen*, *Evers* en anderen, ten oorloge toe te ruſten, en daarenboven omtrent tagtig nieuwe *Baardſen* te timmeren, waartoe Amſterdam 'er vier leveren moeſt, zynde het grootſte getal, dat door eenige Stad geleverd werdt. Hertog Filips beval, den zeſtienden May, dat elk dit beſluit zou naarkomen (*x*). Ook gaf hy verlof, om op de Ooſterlingen te kaapen, de gemaakte pryzen geheellyk toeleggende aan de Kaapers. De Vloot raakte, nog voor den Herfſt, in zee, en ſtondt onder 't bevel van *Klaas de Grebber* en *Arend* 1438.

Toerusting te water, te Amſterdam.

(*p*) Oude Kerk, *Laade* V. *Zie ook* Mieris Charterb. VI. *Deel*, *bl.* 1012.
(*q*) Monstrelet *Vol.* II. *f.* 108 *verſo.*
(*r*) Monstrelet *Vol.* II. *f.* 124 *verſo.*
(*s*) Mieris Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 1079.
(*t*) Vaderl. Hiſt. III. *Deel*, *bl.* 527.
(*u*) *Zie* Mieris Charterb. IV. *Deel*, *bl.* 1084, 1085.
(*v*) Vaderl. Hiſt. III. *Deel*, *bl.* 528, 529. IV. *Deel*, *bl.* 5.
(*w*) Velius Hoorn, *bl.* 32
(*x*) *Zie* De Riemer 's Gravenh. II. *Deel*, *bl.* 409.

1438. *rend Jakobszoon*, die door Amsterdam *als Kapiteins en Hoomans* waren voorgeslaagen. Zes Amsterdammers gemagtigd tot handeling. Zy deedt den Oosterlingen, in dit en in de twee volgende jaaren, zeer veel afbreuk. Doch, in 't jaar 1440, werden *Jan Jan Heineszoon*, Schout, *Jan Klaaszoon*, Burgemeester van Amsterdam, nevens nog vier 1440. aanzienlyke Burgers, *Dirk van Wormer*, *Klement Klaaszoon*, *Jan Pauwelszoon* en *Willem Zaal*, met eene Vloot naar 't Oosten gezonden, om een Verdrag te bewerken (*y*).

1441. En op den drie-entwintigsten Augustus des volgenden jaars, werdt, te Koppenhagen, een tienjaarig Bestand geslooten met de Wendsche Steden, Lubek, Hamburg, Rostok, Straalzond, Wismar en Lunenburg, welk, sedert, dikwils vernieuwd werdt. Ook werden 'er, ten dien tyde, nog drie Verdragen van Vrede getroffen, met Deenemarke, Holstein en Pruissen (*z*), waardoor de Amsterdamsche scheepvaart op de Oostzee, die lang gekwynd hadt, wederom hersteld werdt. *Christoffel*, Koning van Deenemarke, verleende der Stad, in 't jaar 1443, vryheid, om alomme in Noorwegen te mogen handelen, uitgenomen op Ysland en andere *Schatlanden*, op welken de uitheemsche handel verbooden was (*a*). Doch in 't jaar 1438, toen de oorlog tegen de Oosterlingen op 't hevigst werdt voortgezet, hadden die van Amsterdam, onder anderen, drie-entwintig schepen genomen van die van Pruissen en Lysland, en in Zeeland opgebragt, daar de buit, tegen 't bevel des Stadhouders van Holland en Zeeland, gedeeld werdt. *Izabel*, *Hertogin van Bourgondie*, die de Nederlanden, in afzyn van den Hertoge, haaren Gemaal, regeerde, nam dit den Amsterdammeren zeer kwalyk, en vorderde hun, na het sluiten der Vrede, uitkeering af van 't voordeel, door hen op die van Pruissen en Lysland behaald: en toen de Stad dit weigerde, beval zy, dat de Persoonen en goederen der Amsterdammeren alomme zouden aangetast worden. My is niet voorgekomen, wat de Stad tot haare verdediging bybragt: ook niet, hoe 't afliep met dit geschil, welk zekerlyk spoedig werdt bygelegd: doch wat men tegen de Amsterdammers hadt, kan blyken uit het *Mandament* der Hertoginne zelve, welk nog nooit uitgegeven, en daarom, hier agter, onder de *Bylaagen* (*b*), geplaatst is.

Geschil der Graaflykheid met Amsterdam, over 't neemen van eenige schepen.

De Hoeksche zoeken

De Kabbeljaauwschen waren nu, eenige jaaren, meester geweest van de Regeeringe der Steden. Ook zaten zy te Amsterdam op 't kussen. Doch, na dat *Willem van Lalaing*, *Heer van Binguicourt*, in 't jaar 1440, Stadhouder van Holland geworden was, begonden de Hoekschen, welker hoofd *Reinoud*, *Heer van Brederode*, met *Yolanda van Lalaing*, Dogter des Stadhouders, getrouwd was, 't hoofd op te steeken. Te Amsterdam, zogtenze zig, by de gewoonlyke verandering der Wethouderschap, in 't jaar 1444, wederom ter Regeeringe in te dringen. *Lodewyk van Montfoort* en *Gysbrecht van Viane*, 's Hertogs Raaden, waren, tegen 't einde van January, te Amsterdam gekomen, om de Wet te vernieuwen. Zy vonden de Stad vol beweeging. Beide de partyen yverden, om zig aanhang te verkrygen uit de burgerye. Men hieldt afgezonderde Vergaderingen. En eerlang raakte de gemoeden zo zeer aan 't gisten, dat de klokken getrokken werden, en 't graauw en de burgers alomme op de been kwamen. De Schout Klaas de Grebber, de zelfde, meen ik, die, in 't jaar 1438, tot een' der Hoofdmannen over de Vloot tegen de Oosterlingen aangesteld geweest was, werdt geweldiglyk aangevallen; en iemant, die ondernam de menigte met woorden tot bedaaren te brengen, in 't heetst van den oproer, doodgeslaagen. De Priester, zig met het Sakrament op straat en onder den hoop begeven hebbende, was naauwlyks in staat, om 't graauw een weinig tot bedaaren te brengen. Vierendertig Persoonen, die, naar men 't in den Haage begreep, deel aan den oproer gehad hadden, werden voor 't Hof gedagvaard. Zie hier hunne naamen: Ruysch Jacobsz., Meester *Jacob Ruysch*, Melys Aelbrechtsz., *Pouwels Aelbrechtsz.*, *Grebber Dircxz.*, *Meus Peter Reynersz.*, Andries Jacobsz., Claas Abbelsz., *Henrick Auwelsz.*, *Claas Rodde* [lees *Rolle*], *Jan van Ilip*, Jan Claasz., Symon Henricxsz., Clement Claasz., Meyert Hoysch Jansz., *Willem Zael*, Goosen Dircxz., *Dirck van Wormer*, *Jan Ruysch van Lantsmer*, *Jan Allaartsz.*, Joost Gerytsz. den Ouden, Claas Jacob Euvel, Jan Schoutgen, Lambert Jacobsz., Jan Melys Gerytsz., *Geryt Jansz. van Loenen*, *Henrick Cuper*, Jan Vont Aelbertsz., Jacob Jonge Jacobsz., *Govaart Wermboutsz.*, *Symon Colyn*, Ghysbrecht Jacobsz., Symon Jan Hentgensz. en *Huge Heynensz.* (*c*). Onder deezen, waren veelen in de Regeering geweest: welker naamen wy met een onderscheiden letter hebben doen drukken. Doch of zy, of eenigen hunner voor 't Hof verscheenen zyn,

1441. te Amsterdam op 't kussen te raaken.

1444.

Oproer in de Stad.

(*y*) Vaderl. Hist. III. *Deel*, *bl.* 536 *enz.*
(*z*) Kemb. A. *f.* 62 *verso enz. Zie ook* AITZEMAI. *Deel*, *bl.* 192 *enz.*
(*a*) Handv. *bl.* 53. [82.]
(*b*) Lt. D.
(*c*) IX. Memor. ROSA *f.* 65 *by* BOEY over de Oudheid van 't Hof, *Byl. Num.* XL. *bl.* 243.

1444. zyn, is ons niet gebleeken. 's Hertogs Gemagtigden troffen, eindelyk, op den eerſten February, een verdrag, welk, door tien Perſoonen uit ieder partye, getekend werdt (*d*). Ook is, uit de naamen der Burgemeeſteren en Schepenen, die thans in de Regeeringe kwamen, af te neemen, dat ſommigen der Hoekſche en andere der Kabbeljaauwſche partye zyn toegedaan geweeſt; hoewel de eerſten, veelligt, onder de nieuwe Regenten, het grootſte getal uitmaakten. Sommigen hebben aangetekend, dat de Hoekſchen veel gelds geſpild hadden ten Hove, om te Amſterdam op 't kuſſen te geraaken (*e*). Doch hiervan is my niets met zekerheid gebleeken. De Hoekſchen toonden nogtans wel haaſt, dat zy den Kabbeljaauwſchen geen deel gunden aan 't bewind. Tegen 't einde van het jaar hunner
1445. Regeeringe, lieten zy Reinoud en *Gysbrecht van Brederode*, met een goed aantal van gewapende manſchap, by nagt, ter Stad in, met oogmerk om, met derzelver hulp, de Kabbeljaauwſchen uit de Regeering te zetten, en de Stad te doen ruimen. Ook gelukte dit. De Kabbeljaauwſche Regenten werden, na verloop van weinige dagen, onverhoeds overvallen, en ter Stad uit gejaagd. Zy begaven zig naar Haarlem, alwaar die van hunnen aanhang de overhand behouden, en de Hoekſchen verdreeven hadden: waarom zy aldaar met opene armen ontvangen werden (*f*). Na hun vertrek, geſchiedde de gewoonlyke verandering der Wethouderſchap, die nu geheellyk met Hoekſchen vervuld werdt. Klaas de Grebber bleef Schout. *Vellert Braſeman Vechterszoon*, die in 't voorleeden jaar tot Burgemeeſter gekooren geweeſt was, bleef als Oud-Burgemeeſter aan. Voorts, werden, van nieuws, tot Burgemeeſters gekooren *Claas Rolle*, *Ruiſch Pieterszoon* en *Gerrit Groote Pieterszoon*: en tot Schepenen, *Jan Symonszoon van Muiden*, *Jonge Dirk Jakobszoon Zaal*, *Klaas Lambertszoon van Goyen*, *Kinne de Waal*, *Willem Blok Arendszoon*, *Jan Dobbenszoon* en *Harmen Byenszoon*.

De Hoekſchen verjaagen de Kabbeljaauwſchen.

De Regeering wordt Hoekſch.

Hertog Filips herſtelt de Kabbeljaauwſchen in 't bewind.

Hertog Filips was egter ten hoogſten misnoegd, over deeze verandering te Amſterdam; en kwam, eerlang, zelf in Holland, om de zaaken te herſtellen op den voorigen voet. De Stadhouder Willem van Lalaing, die de Hoekſchen zeer begunſtigd hadt, was, reeds in 't voorleeden jaar, verlaaten van zyn ampt. De tegenwoordige Regeering van Amſterdam miſte, derhalve, haaren voornaamſten ſteun. Ook ſchynt de gewapende manſchap, die door de Brederodes in de Stad gebragt was, dezelve, ſedert, wederom verlaaten te hebben. Hertog Filips dan, in November, aan 't hoofd van eenig Krygsvolk, in Amſterdam gekomen zynde, dreef alle de Hoekſche Regenten ter Stad uit, eenigen derzelven in zwaare geldboeten beſlaande. De verdreeven Kabbeljaauwſchen keerden, op S. Elizabets dag, zynde den negentienden November, in de Stad, en werden herſteld in de Regeeringe, om den gewoonlyken tyd uit te dienen. De Schout de Grebber zelf werdt van zyn ampt verlaaten, en in deszelfs plaatſe aangeſteld *Meeſter Jakob Ruiſch*. Tot Burgemeeſters werden gekooren *Jakob Braſeman*, *Paulus Albertszoon*, *Grebber Dirkszoon* en *Bartholomeus Doos Dirkszoon*, en tot Schepens, *Godevaart Wormboutszoon*, *Melis Andrieszoon*, *Willem Symonszoon*, *Jonge Gerrit Janszoon*, *Jan Allertszoon*, *Meeus Pieter Reinierszoon* en *Gerrit Pieter Boutenszoon*. De dag, waarop deeze verandering voorviel, werdt, ſedert, nog veele jaaren agtereen, met eene plegtige maaltyd, gevierd. De Kabbeljaauwſchen bleeven, van deezen tyd af, in 't bewind der Regeeringe, ſchoon zy, nu en dan, eenigen der aanzienlykſte en rekkelykſte Hoekſchen nevens zig op 't kuſſen bragten, meer ziende naar zulken, die bekwaam waren om de Stad naar behooren te helpen regeeren, dan naar de party, die zy gehouden werden meeſt toegedaan te zyn (*g*). Ook magtigde Hertog Filips, den veertienden April des jaars 1449, de drie Burgemeeſters en de zeven Schepens, die dat jaar verkooren waren, om nevens de vierentwintig, *die van outs ende ouer langhen als Raeden* der Stad Amſterdam *by der ghemeynte* waren *ghekoren*, jaarlyks veertien Perſoonen te benoemen, uit welken, de Graaf of zyne Gemagtigden zeven Schepens kiezen zouden, om een jaar lang te dienen. En deeze ſchikking zou agt jaaren duuren; doch werdt, den twee entwintigſten May des jaars 1452, nog tien jaaren, na 't eindigen der gemelde agt jaaren, verlengd (*h*).

1445.

De Stad bekomt eene Handveſt om Schepenen te benoemen.

1449.

De oorlog met de Ooſterlingen, die den Amſterdammeren aanleiding gegeven hadt, om eenige ſchepen ter kaap uit te ruſten, hadt, gelyk ook uit het ſtuk, boven (*i*) aangehaald, heeft konnen blyken, klagten verwekt in ſommige onzydige Koopſteden, die onzen kaaperen te laſt leiden, dat zy haare Koopvaarders beroofd hadden op zee. Brugge, eene voornaame Vlaamſche Koopſtad, in

Klagten van Brugge over Amſterdamſche kaaperyen.

(*d*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 5.
(*e*) Anonym. *ad* calc. PONTANI *p.* 6.
(*f*) Anonym. *ad* calc. PONTANI *p.* 6. R. SNOI *Libr.* X. *p.* 149.
(*g*) Anonym. *ad* calc. PONTANI *p.* 6.
(*h*) Oude Kerk, *Laade* I. Handv. *bl.* 104. [24.]
(*i*) *Bladz.* 150.

1449. in 't byzonder, klaagde over meer dan twintig Amſterdammers, onder welken zelfs eenige Regenten waren, die haare ſchepen op zee zouden aangetaſt, en haare goederen, beſtaande in Hamburger en Ooſterſch bier, Wageſchot, Kooren, Wyn, Zout, Meel, Spek, Pelteryen, Kleederen, Kisten, *harnaſch* of krygsgereedſchap enz. geroofd hebben. De Stad werdt, hierover, van wege die van Brugge, in regten betrokken voor Stadhouder en Raaden, in den Haage. Zy bragt, tot haar verdediging, in, dat de overlaſt, over welken die van Brugge klaagden, zo dezelve al gebeurd mogt zyn, het werk was van byzondere Perſoonen, niet van de Stad, die 'er nimmer verlof toe gegeven, noch kennis van
1452. gehad hadt. Ook ontheften Stadhouder en Raaden, op den zevenden February des jaars 1451 [1452], de Stad van de aanklagten en eiſch van die van Brugge, welken egter hun regt behielden op de byzondere ingezetenen van Amſterdam, door welken zy meenden verongelykt te zyn. De Sententie, waaruit zulks blykt, wordt nog in de *Oude Kerke*, *Laade* VIII. bewaard.

Amſterdam helpt Hertog Filips tegen de Gentenaars.

De oorlog met de Gentenaars, in welken Hertog Filips zig, ten deezen tyde, geſteken hadt, veroorzaakte wederom nieuwe laſten voor de Steden van Holland, en ook voor Amſterdam. De Stad hadt, nevens de andere Hollandſche Steden, in 't jaar 1447, bewilligd in eene tweede tienjaarige Bede (*k*); doch nu moeſt zy haar aandeel opbrengen in drieduizend man, die Holland en Zeeland leveren moeſten, tot verſterking van 't Leger tegen de Gentenaars (*l*). Hertog Filips vergoldt deezen dienſt nogtans met verſcheide wydluftige Privilegien, zo aan 't Land in 't gemeen, als aan de Steden, en aan de Stad Amſterdam in 't byzonder. Hy maakte, ten behoeve der Hollandſche en Zeeuwſche Koopſteden, eenige verandering in het verbod op den invoer der Engelſche Lakenen (*m*), en gaf Amſterdam in 't byzonder verlof, om een of twee der oude Waardeins van de Laken-neeringe in dienſt te mogen houden (*n*). Hy ontheſte Holland en Zeeland van den tol, dien men te Grevelingen vorderde van de Engelſche Wolle, welke, van Calais, voorby deeze Stad, herwaards gevoerd werdt, zo ver hy eenigen zyner andere Landen van den zelven ontheffen zou (*o*). Hy beloofde, daarentegen, geenen uitheemſchen tolvryheid te zullen verleenen door Holland of Zee- 1452.
land (*p*). Hy nam alle bezendingen, die, ten dienſte des Lands in 't gemeen, gedaan werden, en, volgens voorige Ordonnantien, ten laſte van den Graave en van 't Land in 't gemeen plagten te komen, ſchoon menze dikwils door 't Land alleen hadt doen betaalen, ten zynen byzonderen laſte (*q*). Hy verbondt zig, nimmer Brieven te zullen geeven, die met der Steden Privilegien ſtreeden: en beveſtigde het voornaam Privilegie van niet buiten de paalen des Lands te regt geſteld te worden, de gevallen van wederſpannigheid, oproer, geſchil onder de Steden, en zulke anderen, die voor den gewoonlyken Regter, en voor den Raad in den Haage, niet konden worden afgedaan, alleenlyk uitgezonderd. Hy beloofde, voortaan, geene Beden te zullen doen vorderen in 's Graaven afwezendheid, en de Landen, in geval van oorloge of overſtrooming, van de ingewilligde tienjaarige Bede te zullen ontheffen (*r*).

Bekomt daar voor eenige Privilegien.

Alle deeze Privilegien hadt Amſterdam met de andere Hollandſche en Zeeuwſche Steden gemeen; waarom ook de meeſten, in de uitgegeven' Handveſten der Stad, geplaatſt zyn. Doch der Stad in 't byzonder was, op den zeſtienden May, verlof gegeven, om het Paalgeld, welk zy, voor het leggen van omtrent zeſtig tonnen, en het ſtellen en onderhouden van vier Kaapen, plagt te heffen, van eenen halven Filips penning, op eene goede Vlaamſche groot van 't laſt, te verhoogen (*s*). Ook beval Hertog Filips, dat, tot op een vierdendeel uurs buiten Amſterdam, niet mogt getapt noch gedronken worden, dan op Stads excynzen (*t*): uit al het welke, klaarlyk blykt, dat de Hertog den dienſt erkennen wilde, dien de Stad hem, met bewilligen in zyne Bede, en met leveren van manſchap tot beteugeling der Gentenaaren, beweezen hadt.

Brand in de Stad, die omtrent drie vierde derzelve verteert.

Een deerlyk ongeluk, welk Amſterdam, omtrent deezen tyd, overgekomen was, gaf zelfs gelegenheid, dat de Stad geheellyk ontheeven werdt van het opbrengen der ingewilligde tienjaarige Bede. Den drie-en-twintigſten May deezes jaars 1452, omtrent ten elf uuren des nagts, was 'er wederom een felle brand ontſtaan, die wel drie vierde gedeelten der huizen en gebouwen verteerd hadt. De Poort, de toorens, de bolwerken naar den kant van Utrecht waren, geheellyk, verbrand: ook het Stadhuis, verſchei-

(*k*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 22.
(*l*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 36 *enz.*
(*m*) I. Privileg. Boek, *f.* 43.
(*n*) Handv. *bl.* 112. [23.]
(*o*) I. Privileg. Boek, *f.* 47 *verſ.* Handv. *bl.* 131.
(*p*) Handv. *bl.* 133. [26.]
(*q*) Handv. *bl.* 75.
(*r*) Handv. *bl.* 74, 75, 76. [28.]
(*s*) Handv. *bl.* 28 [24.]
(*t*) Handv. *bl.* 17, 18, 171. [26, 28.]

1452. ſcheiden' Kerken, waaronder de Kapelle der Heilige Stede (*u*), en eene zeer groote menigte van koopmanſchappen, die meerder waardig geſchat werden dan de verbran, de huizen; zynde de Stad, reeds ten deezen tyde, volgens de beſchryving in den brief van Hertoge Filips zelven, uit welken wy 't verhaal van deezen brand ontleenen, *de voornaamſte Koopſtad van Holland* [*la Ville plus marchande de tout notre dit Pais de Hollande*]. 't Was noodig, dat de Stad ten ſpoedigſte herbouwd werdt. Ook moeſt zy, naar den kant van Utrecht, noodwendig verſterkt worden, alzo de Utrechtſchen, die het, ten deezen tyde, met de Hoekſchen hielden, den Amſterdammeren niet gunſtig waren. De Stad vervoegde zig, derhalve, aan den Hertoge, begeerende ontſlag van haar aandeel in de tienjaarige Bede, welke drieduizend Klinkaarts van dertig grooten Vlaamſche munt in 't jaar, en dus, in tien jaaren, dertigduizend Klinkaarts beliep. De Hertog bewilligde in haar verzoek, mids dat de Stad herbouwd, en, ten minſten aan twee zyden, met ſteenen muuren beſlooten werdt. En hier van werden brieven verleend in de Franſche taale, die, den vyfentwintigſten July, te Bruſſel, getekend waren; en nog in de *Oude Kerke*, *Laade* VII. bewaard worden (*v*). De Regeering van Utrecht, nog geenen wil hebbende, om haare ongunſt jegens die van Amſterdam te doen blyken, verleende den inwooneren der Stad, ter gelegenheid van deezen brand, vryheid om zig, met hunne goederen, daar ter Stede, te komen ophouden, en te rug te keeren, als zy 't goedvonden: ook van daar te mogen haalen, 't gene zy van bouwſtoffen en andere behoeften zouden noodig hebben: al 't welke blykt, by een beſluit van 's maandags na Magdaleenen-dag, dat is, den vierentwintigſten July: welk wy, hier agter, onder de *Bylaagen* (*w*), geplaatſt hebben. Met het herbouwen der Stad, werdt ook, terſtond, eenen aanvang gemaakt. Doch de bemuuring bleef nog omtrent dertig jaaren agter. De Stad was, ten deezen tyde, nog omringd met eene graft van vyf roeden wyd (*x*), en met aarden veſten of wallen, die met boomen bezet waren. 't Laatſte blykt, onder anderen, uit eene Keur van den twaalfden April des jaars 1454, waarby belaſt wordt, de boomen op de Veſten niet te kwetſen (*y*).

Zy wordt, onder zekere voorwaarden, ontheeven van haar aandeel in de tienjaarige Bede.

1454.

Eenige

Amſterdam was nu rykelyk voorzien van Kloſters en Geeſtelyke Geſtigten. Doch, 't zy dat eenigen derzelven, door den brand, beſchadigd waren geworden, en daarom het gewoone getal van Kloſterlingen niet bevatten konden; 't zy dat 'er andere redenen waren, waarom ſommigen, omtrent deezen tyd, hun Kloſter in deeze Stad verlieten; men vindt ten minſte, dat eenige S. Paulus Broeders, die naar den derden regel van S. Franciscus leefden, en daarom ook *Tertiaanen* of Derdelingen genoemd werden, uit hun Kloſter, nu het S. Joris Hof, vertrokken, en naar Hoorn verhuisden, in 't jaar 1457. Hier woonden zy eenige jaaren, tot dat de meeſten eene ſtrenger Orde aannamen; waarna de overigen wederom naar hun oude Kloſter in Amſterdam te rug keerden (*z*).

1454. S. Paulus Broeders verlaaten hun Kloſter te Amſterdam.

1457.

Keeren derwaards weder.

Het Minderbroeders-Kloſter in deeze Stad werdt, wat laater, zeer tegen dank der Regeeringe, ingenomen door eene andere ſoort van Minderbroederen, *Obſervanten* of naauwgezetten genaamd; daar het, ſedert veele jaaren, door de *Gaudenten*, of rekkelyken, bewoond geweeſt was. Omtrent Pinkſteren des jaars 1462, kwamen deeze nieuwe Kloſterlingen in de Stad, tehunnen intrek neemende in zeker Huis of Huisje, welk zy zeiden hun gegeven, of beſproken te zyn, waarom zy 'er blyven wilden tot der dood toe. De Stad hadt, gelyk wy boven (*a*) hebben aangetekend, reeds in 't jaar 1411, eene Handveſt verkreegen van Hertoge Willem, waarby allen Kloosterlingen het aankoopen of erven van nieuwe vaſtigheden uitdrukkelyk verbooden was. De aankomſt deezer nieuwe Kloosterbroederen, die, dit wiſt men, door uiterlyke ingetoogenheid, zeer veel vermogten op 't gemeen, ſtondt, derhalve, der Wethouderſchap zeer tegen de borſt. Maar de Minderbroeders hadden eenen wakkeren voorſtander aan hunnen Medebroeder, *Jan Brugman*, geboortig van Kempen, en Voorleezer der Godgeleerdheid in 't Minderbroeders-Kloſter van S. Omer (*b*), wien de tong zo wel hing, dat hy 't volk daarmede wiſt te leiden, waar hy 't hebben wilde. Ter gelegenheid dat men, te Amſterdam, een *Octave* of Byeenkomſt hieldt van de Franciskaaner Orde, predikte Brugman, dagelyks, zonder verlof van den Parochieprieſter, doch met eenen geweldigen toeloop, in het Huis, welk hy en de zynen betrokken hadden. Zyne wyze van prediken was zeer geſchikt om 't gemeen gaande te maa-

De Minderbroeders, *Obſervanten* genaamd, betrekken een Kloſter in de Stad, tegen dank der Regeeringe.

1462.

Predikwyze van Jan Brugman.

(*u*) *Zie* Le Long, *bl.* 324.
(*v*) *Zie* Bylaagen op I. *Deel*, I. *Boek*, Lr. A.
(*w*) Lr. E. *Zie ook* Burman Utr. Jaarb. I. *Deel*, *bl.* 206.
(*x*) Keurb. A. *f.* 8.
(*y*) Keurb. A. *f.* 25 *verſo.*
(*z*) Velius Hoorn, *bl.* 39, 41.
(*a*) *Bladz.* 140.
(*b*) *Vide* Biblioth. Belg. *Tom.* I. *p.* 592.

1462. maaken, en om aanhang te winnen. Somtyds, trok hy een briefje uit den zak, waaruit hy, zo 't heette, zig zelven eenige vraagen deedt, die hy terſtond beantwoordde, zig, onder anderen, van deeze woorden bedienende: *Och Brugman, Brugman, wat erger quaedt menſche plagſtu te weſen! du plaghſte te gaen met lange meſſen, bordeelen te helpen houden; ſegg my, Brugman, waerom biſtu gekomen? om die noch te houden? Trouwen, neen. Du wilſte die nu verjaegen, ſoo daer anders, Godt betert, niemant en is, die die denkt te verjagen. Brugman, biſtu gekomen om Schoutambachten ende Kerken te pachten? Neen, du en wilſte immer geen Simony doen, maer ſimpelyk gaen in een arme verworpen lapte Kapken. Brugman, wilſtu Pater, eerſte Klooſter, alle andere Klooſteren ende ook die prochiekerken verderven? Trouwen, neen. Brugman, wilſtu biecht hooren om gelt? Trouwen, neen. Brugman wil de ſchapen haer wolle laten, ende gaerne een jegelick ſyn biecht hooren om Gods wille, ſonder gelt. Brugman, wilſtu ook van den luiden loopen die peſtilenci hebben, als ſommige wel doen? Trouwen, neen: du wilſte altoos daer by blyven, ſyn ſy ryk off arm: dynen mont op heuren mont leggen, ende ter doot toe daer by blyven.* Doch hy verzuimde, ondertuſſchen, niet, te kennen te geeven, waar 't hem meeſt om te doen ware. Als hy de aandagt van 't gemeen, door zyne zonderlinge wyze van prediken, genoegzaam meende te hebben opgewekt, trok hy een kruisbeeld uit de mouw; de Gemeente, terwyl hy 't om hoog hieldt, aanſpreekende, in deezer voege: *Gy goede luiden, gy hebt wel gehoort, waerom ik mit myn arme ſchamele broederkens hier gaerne mit u woonen, ende een arm ſnoode Klooſterken hebben ſoude, om u allen den weg des eeuwigen levens te wyſen, ende daer in te helpen. Maer overmits datter eenige ſyn, die 't gaerne behinderen ſouden, mogten ſy, dies nochtans geen magt hebben en ſullen; wilt wel doen ende bidden devotelyk voor die luyden, op dat ſy van heuren quaden opſet in deſe ſaeke aflaeten. Ende lieve vrienden in Chriſto, want wy hier doch blyven willen, ende wy wel byſtant ende hulpe behouven ſullen, om in deſe ſaeke tot onſe meenige te komen, ſoo begeer ik om den gekruisten Godt, daerna dit Cruicifix gemaakt is, dat alle die geen, hier nu tegenwoordig weeſende, die by ons blyven willen ons niet off te gaen, dat die heur vinger opſteeken willen.*

Hy krygt de burgery aan zyne koorde.

Op zulke woorden, ſtaken veelen de vingers op. Eenigen, die digt by den predikſtoel zaten, riepen, *Heere, wy willen by u blyven ter dood toe*: waarop Brugman hernam, *dat by zynen ouden hals daar voor laaten wilde.* Onder de toehoorders, bevondt zig ook, zo men met zekerheid meende te hebben opgemerkt, *Meeſter Jelis Krabelyn*, Raad van Hertoge Filips, en van deszelfs Zoon, den Graave van Charolois, die, ten deezen tyde, in Holland was, en de Regeering van 's Hertogs wege waarnam. Men hieldt voor zeker, dat Brugman en de zynen Krabelyn hadden weeten te winnen, en dat zy hem verzogt hadden, Brugmans Sermoen te komen hooren, op dat hy, in tyd en wyle, getuigenis zou konnen geeven van de gunſt, die de Gemeente hem toedroeg. De Wethouderſchap deedt, ſedert, door den Proviſoor en Deken van Amſtelland, Waterland en Zeevank, een getuigſchrift wegens 't gebeurde opſtellen, welk, door twee Prieſters, Heer *Bartholomeus Peterszoon* en Heer *Hilbrand Willemszoon*, beveſtigd was, en waaruit wy al het bovenſtaande ontleend hebben. Het was den twee-entwintigſten October des jaars 1462 getekend. 1462.

Ook 's Hertogs Raad, Jelis Krabelyn.

Kort voor dien tyd, was Meeſter Jelis Krabelyn in de Stad gekomen, met brieven van voorſpraak voor de Minderbroeders, geſchreeven door Graave Karel van Charolois, en door den Stadhouder van Holland, *Jan van Lannoi*, aan *Schout, Burgemeeſteren, Schepenen en Raaden en Vroedſchap der Stede van Amſtelredamme.* Met deeze brieven, vervoegde hy zig, 's morgens by tyds, ten huize van den voorzittenden Burgemeeſter *Gerrit Mattheuszoon*, die aanboodt de brieven te ontvangen en dezelven, met drie of vier der Raaden, te leezen. Doch Krabelyn weigerde de brieven over te geeven, anders dan aan de volle Vroedſchap en Rykdom der Stede, die hy daarop vergaderd wilde hebben. De Burgemeeſter hieldt hem voor, dat zulks met de aloude gewoonte ſtreedt; en deedt, nog dien zelfden nademiddag, de vier Burgemeeſters en zes Schepens, alzo de zevende van huis was, byeenkomen. Men ontboodt Meeſter Jelis, en zeide hem aan, dat het Geregt vergaderd, en bereid was om zyne brieven te ontvangen, zynde het zelve, daartoe niet alleen, maar zelfs tot veel gewigtiger zaaken, volkomenlyk, bevoegd en gemagtigd. Hy antwoordde „ dat hy geen „ bode was; maar Raad van den Hertoge, „ en van Graave Karel; dat hy leezen en „ ſchryven kon, dat alle boden niet konden; dat het opſchrift zyner brieven „ hieldt aan Schout, Burgemeeſteren, Schepenen en Raad en alle Vroedſchappen „ en Rykdom van der Stede, die hy allen „ zien en by naame optekenen wilde, eer „ hy zyne brieven wilde overleveren," vorderende andermaal, dat men dezelven, zonder uitſtel, byeen riepe. Doch het Ge-

Onderhandeling van deezen met de Wethouderſchap.

regt,

1462. regt, van zulk eene talryke byeenkomst niet dan verwerring en tweedragt te gemoet ziende, hieldt op nieuws aan om de brieven; die Krabelyn weigerde over te geeven, ten ware de vergaderde Perſoonen verklaaren wilden, dat zy niet alleen Burgemeeſteren en Schepenen; maar ook de gantſche Vroedſchap en Rykdom waren. Doch zy maakten zwaarigheid in het doen van zulk eene verklaaring. Zy hielden Meeſter Jelis nog voor, dat de Schout, die ook in 't opſchrift zyner brieven genoemd werdt, tegenwoordig van huis en in den Haage was, hem tragtende te beweegen, om tot deszelfs terugkomſt te vertoeven, wanneer men zyn' voorſlag, op nieuws, in beraad wilde leggen. Doch hy, hiernaar geene ooren hebbende, vertrok met de brieven, en hieldt zig nog wel vier of vyf dagen tyds op in de Stad, dagelyks raad houdende met de Minderbroeders, en derzelver Sermoenen vlytiglyk bywoonende (*c*). De Wethouderſchap gaf, midlerwyl, berigt van 't gebeurde aan den Deken en 't Kapittel der Hofkapelle in den Haage, onder welke de Kerken en Kloosters der Stad ſtonden. Doch met zulk een ongunſtig gevolg, dat de Minderbroeders zig, tegen dank der Regeeringe, in 't betrokken Klooſter wiſten te handhaaven: 't welk, in de oude geſchreeven en gedrukte Lyſten der Regeeringe, met deeze woorden, ſtaat aangetekend: „ *Den* 22 „ *November* (2), *is* Brugman, *weſende van* „ *de Oorden der Minnebroederen, in deſe Stad* „ *gekomen, en tegen wille der Heeren Magi-* „ *ſtraten in de Stad gebleven, door ſyn wel-* „ *ſprekentheyd aen de devote Gemeente: waer* „ *van nog een ſpreekwoord is gebleven*, Al „ koſt gy praten als Brugman." In laater tyd, hebben de Minderbroeders nogtans de gunſt der Regeeringe weeten te winnen, in zo verre, dat zy met het meeten der Olie begiftigd geworden zyn, en den Bierdraageren, by derzelver Ordonnantie, gelaſt is, hen om Gods wille te bedienen. Doch wat Brugman betreft, hy ſchynt niet veele jaaren in Amſterdam gebleeven te zyn. Immers, men vindt, dat hy, in 't jaar 1473, te Nieuwmegen overleeden is. Hy heeft eenige *Aanmerkingen over 's Heeren Lyden* geſchreeven, als mede een *Leeven van de Schiedamſche Heilige Ledwin*, *Lidwig*, of *Lydewyd* (*d*): uit welke ſchriften, of ten minſten uit het laatſte, Le Long eenige 1462. ſtaaltjes heeft aangehaald (*e*).

De Predikwyze van Brugman, en 't gedrag zyner toehoorderen zelf bewyſt klaarlyk, dat het, ten deezen tyde, in de Kerken deezer Stede, niet altoos even geſchikt toeging. Doch zulks wordt nog beveſtigd, uit eene Keure van den jaare 1465, waarin niet alleen verbooden wordt, in de Kerken of op 't Kerkhof, *eenig rumoer of toeloop* te maaken; maar waarin ook verklaard wordt, dat, op het Kerkhof of in de Kerken, een mes of ander geweer te trekken, met de regter hand; iemant te kwetſen, met den hals, geboet, en iemant te dooden, als moord geregt zou worden (*f*). Keur tegen oploop in de Kerken en op de Kerkhoven.

In 't jaar 1464, hadt Amſterdam een Verdrag van onderlinge Vrede en Koophandel geſlooten met de Stad Rugenwalde in Pomeren, waarby, onder anderen, bedongen werdt, dat men elkanderen, in geval van nieuwen twiſt, de Vrede, een jaar voor 't beginnen der vyandlykheden, opzeggen zou. Amſterdam hadt van deeze overeenkomſt brieven verleend, die, den zevenden July des gemelden jaars, getekend, en met Stads Zegel ter zaaken bekragtigd waren. Een afſchrift derzelven, in 't jaar 1703, uit de Archiven van Rugenwalde gemaakt, is my, onder eenige andere Papieren van den Burgemeeſter Nicolaas Witsen, door zynen Neeve, den Heere Secretaris Nicolaas Witsen, gunſtiglyk ter hand geſteld. En ik zou het, hieragter, onder de *Bylaagen*, hebben doen nadrukken, zo het, in ſtelling en ſpelling, niet al te gebreklyk geweeſt ware. Zo veel blykt 'er uit, dat de Stad Amſterdam beloofd heeft, de vrede met Rugenwalde te zullen houden, en doen houden *van allen den ghenen die om* haaren *wille doen ende laten willen, al ſo verre als* haar *ghebiede ende vryheyt ſtrecket*. In de Stads *Regiſters*, heb ik geen ſpoor van deeze handeling gevonden. Het *Groot-Memoriaal*, waarin diergelyke Brieven, in de vyftiende eeuwe, *geregiſtreerd* werden, begint eerſt in het jaar 1474. De Stad ſluit een Verdrag van Vrede en Koophandel met Rugenwalde. 1464.

Hertoge Filips, van wien Amſterdam zo veele voordeelige Privilegien ontvangen hadt, den vyftienden July des jaars 1467, overleeden zynde, liep het nog aan tot in het volgende jaar, eer zyn Zoon en Opvolger, Hertog Karel, in Holland kwam, en ingehuldigd werdt. Voorheen was deeze inhuldiging in de voornaamſte Steden geſchied; doch nu vervoegden zig de Edelen en de Afgevaardigden der Steden, ook die van Hertog Filips ſterft. 1468.

(*c*) *Uit* egte Stukken van deezen tyd.
(*d*) Biblioth. Belg. *Tom.* I. *p.* 592.

(2) In deeze dagtekening, ſchynt een misſlag begaan te zyn. Immers, uit de boven aangehaalde ſtukken, blykt, dat Brugman, al voor den twee-entwintigſten of twintigſten October, in de Stad geweeſt is.

(*e*) *Zie* Reform. van Amſt. *bl.* 361, 370.
(*f*) Handv. *bl.* 573.

1468. Hertog Karel beveſtigt alle de Privilegien van Amſterdam.

van Amſterdam, in den Haage, alwaar Hertog Karel hunne hulde ontving. In de beveſtiging der Privilegien, door de Graaven en Graavinnen, zyne Voorzaaten, aan de Stad verleend, welke hierop volgde, belooft de Hertog, de Privilegien van Amſterdam eerder te zullen *vermeerderen dan verminderen, de Stede in Rechte ende Juſtitie te houden, ende oic de goede Coſtumen, gewoonten ende haircomen te obſerveeren ende te bewaeren.* Voorafhadt hy erkend, dat *die van* zyner *goeder Steden van Aemſtelredam* hem *onlanx zeere minlic gehult ende ontfangen* hadden, *tot hunnen gerechten geboeren Lantsheere ende Grave* (*g*). Ook bleek, eerlang, dat hy zorgen wilde voor 't belang van den Koophandel, daar de welvaart van Amſterdam van

1469. afhing: alzo hy, op den eerſten January des jaars 1469, by eene Handveſt, te Gend gedagtekend, den Steden van Noordholland en Weſtfriesland vryheid gaf, om, by ongeval van ſchipbreuk, haare zeedriftige goederen alomme te mogen naar zig neemen, zonder 'er iet van verſchuldigd te zyn aan de Graaflykheid (*h*): welke vryheid van zo veel belang was voor de Stad Amſterdam, dat zy de Handveſt, waarby dezelve aan de Steden van Noordholland en Weſtfriesland in 't gemeen verleend werdt, altoos, onder haare byzondere Handveſten, bewaard heeft.

Hy beveſtigt het punt der voorige Handveſten, volgens welk, alle Ampten en dienſten aan de Stad blyven.

Ruim twee maanden laater, deedt Hertog Karel nog eene andere gunſtige verklaaring ten behoeve van Amſterdam en van eenige andere Steden. De Stad hadt, nevens andere Steden, by Graaflyke Privilegien, regt verkreegen „ om alle *Officien of* „ *dienſten, nootſaecklick* tot haare welvaart „ en goede regeeringe, te mogen begeeven." Doch ſommigen hadden Hertog Karel weeten te beduiden, dat het begeeven deezer *Officien* en *dienſten* of ampten aan hem ſtondt: voorts, op hem begeerende, dat hy 'er hen mede wilde begunſtigen, gelyk nu en dan geſchied was. Amſterdam en eenige andere Steden waren, deswege, klagtig gevallen. Hierop hadt de Hertog de Privilegien der Steden doen onderzoeken. En na dat hem van den inhoud derzelven verſlag gedaan was, verklaarde hy, op den tienden Maart, ten opzigte van Amſterdam, in 't byzonder, de giften, door ſommige byzondere Perſoonen, van hem verkreegen van de *Officien ofte dienſten van den Schoole, Scryfambocht, van der Coſterie, van 't Bode-ambocht, van 't Gouden Water ende de Maet, van te leggen ende ſtellen de Capen in de Soute See, ende 't recht van te lichten ofte beuren eenen groote Vlaemſch op alle waren, gereeckent oft nyet gereeckent by laſt-taelen*, geheellyk vernietigd, de Stad laatende by haar regt, om deeze Ampten en dienſten, voortaan, te begeeven, gelyk te vooren (*i*). 1469.

't Was, ondertuſſchen, geenszins te verwonderen, dat Hertog Karel den Hollandſchen Steden, ten deezen tyde, zo gunſtig was. Zy *golden*, gelyk hy zelf verklaart (*k*), *mede in de ſubventien, beden ende andere laſten van den Lande.* Hy hadt, by zyne inhuldiging, van zyne Landen van Holland en Zeeland, verzogt 240000 Leeuwen van 30, of 480000 ſchilden van 15 ſtuivers ieder, voor zig; 32000 ſchilden, tot ſpeldegeld voor de Hertoginne; 16000 ſchilden, tot geſchenken en heuſchheden aan eenige Dienaars, en 4800 ſchilden, tot reis- en andere koſten, ter deezer gelegenheid gedaan: in alles 532800 Schilden, van welken Holland met Weſtfriesland 372800; Zeeland 160000 ſchilden moeſt opbrengen, in den tyd van vyftien halve jaaren. In het aandeel van Holland met Weſtfriesland, droegen Dordrecht en de Zuidhollandſche Dorpen 39200 ſchilden, Haarlem 3549; Delft 3375; Leiden 3375; *Amſterdam* 2875; Gouda 1770; Alkmaar 800; Rotterdam 1150; Schiedam 350; Hoorn 2000; Medenblik 450; Enkhuizen 470 Schilden, en de andere Steden naar evenredigheid (*l*). Het bewilligen in zulke zwaare en ongewoone Beden kon niet nalaaten, Hertog Karel te verpligten tot het verleenen van nieuwe en wydluſtige Voorregten aan de Steden.

Amſterdam en andere Steden bewilligen in 's Hertogs bede.

Met de Stad Zwolle, hadt Amſterdam, ſedert eenigen tyd, geſchil gehad over de tollen, welk, in dit jaar 1469, werdt afgedaan. De Amſterdammers moeſten te Zwol tol geeven van de goederen, die zy aldaar ter markt bragten; waartegen den Zwollenaaren, ook hier ter Stede, excyns werdt afgevorderd van de waaren, die zy herwaards voerden, en die voornaamlyk beſtonden, in Bier, Zaad en Brandhout. Doch nu kwam men overeen, dat deeze belaſtingen wederzyds zouden worden afgeſchaft. Alleenlyk zouden die van Zwol, goederen naar Amſterdam voerende, die de Maat onderworpen waren, van dezelven zo veel betaalen, als de Amſterdammers zelven betaalden. Doch de goederen, die zy hier ter Stede veilden, en niet verkoopen konden, zouden zy vryelyk te rug mogen voeren, zonder daarvan eenige regten ſchuldig te zyn. Hier van werdt eene Acte gemaakt, die

Geſchil tuſſchen Amſterdam en Zwolle over de tollen afgedaan.

(*g*) Oude Kerk, *Laade* XXXI. Handv. *bl.* 76.
(*h*) Handv. *bl.* 77. [29.]
(*i*) Oude Kerk, *Laade* III. Handv. *bl.* 115.
(*k*) Handv. *bl.* 77. [30.]
(*l*) OBLERS Leyden, *bl.* 52.

1469. die den dertienden Maart gedagtekend was (*m*).

Pestijd hier ter Stede.

De oudste ongenoemde Beschryver van Amsterdam tekent aan (*n*), dat deeze Stad, in de laatste helft der vyftiende eeuwe, dikwils met pest bezogt geweest is. Ook vindt men hiervan, op dit jaar 1469, en sedert, verscheide blyken in het oudste *Keurboek* der Stad, welk tegenwoordig voorhanden is. Onder anderen werdt, op den agtsten May deezes jaars, gekeurd, dat voor huizen, met pest besmet, *een groet bosschе stroe* moest uitgehangen worden. In de jaaren 1471 en 1493, werdt deeze Keur vernieuwd, en daarenboven bepaald, dat zulken, die van de pest hersteld waren, zes weeken agtereen, met eene witte roede in de hand gaan moesten (*o*).

't Regt van *Exue* tusschen Amsterdam en verscheide andere Steden, over en weder, afgeschaft.

't Schynt dat de sterfte, die, door de pest, omtrent deezen tyd, veroorzaakt werdt, onder anderen, aanleiding gegeven heeft tot de eerste overeenkomsten met sommige Steden, om het regt van *Issue* of *Exue*, welk betaald werdt van de erfenissen, die door buitengezetenen gebeurd werden, over en weder, te niet te doen. De oudste overeenkomst van deeze natuur, my bekend, is, tusschen deeze Stad en het nabuurig Haarlem, gemaakt, op den zeventienden April

1470. des jaars 1464 (*p*). En in 't jaar 1470, is diergelyke overeenkomst met Deventer getroffen, op den dertigsten April (*q*). In laater' tyd, zyn zulke overeenkomsten zeer dikwils gemaakt. De Stad heeft zig altoos gereed getoond, om dezelven met binnen- en buitenlandsche Steden aan te gaan, en het missen van de inkomsten uit deeze belasting op de erfenissen van minder belang gerekend, dan het missen van den toevloed veeler vreemdelingen, die gewisselyk eerder besluiten moesten zig hier ter Stede met der woon neder te zetten, als zy verzekerd konden zyn, dat hunne nalaatenschap, zonder belasting, aan hunne buitenwoonende erfgenaamen zou konnen overgaan. De Steden, die de overeenkomsten, van welken wy spreeken, met Amsterdam hebben gemaakt, hebben ook haare rekening by dezelven konnen vinden, alzo 'er gemeenlyk meer van haare inboorlingen te Amsterdam komen woonen, dan zig Amsterdammers tot haarent nederzetten.

De Wetshouderschap verbiedt

Het Bestand, in 't jaar 1441, met de Wendsche Steden geslooten (*r*), en sedert meer dan eens vernieuwd, stondt tegen den tienden September des jaars 1471 ten einde te loopen: en 't schynt, dat eenigen te Amsterdam zig reeds gereed maakten, om schepen ter kaap uit te rusten. Immers, het Geregt keurde, op den eersten July „ dat „ men niet op de Wendsche Steden zou „ mogen rooven, voor het uitgaan van het „ Bestand (*s*):" welk sedert ten einde liep, eer het nog vernieuwd was. De Regeering van Amsterdam, nogtans geenen wil hebbende, om zig op nieuws te steeken in de kosten van eenen hagchelyken oorlog, besloot, den negenden October, in eene vergadering van het Geregt en van de Vierentwintigen, uit welk getal, ten deezen tyde, de Vroedschap bestondt „ niets te doen „ tot den oorlog, dan met eenpaarige be„ williging van *alle die gemene Steden ende* „ *Landen* (*t*)." En op den zestienden der gemelde maand, werdt *gewilkoert by den scout, burgermeesteren, scepene, XXIIII. ende alinge gemeente van der stede, ende van der Stedehuys afgekondicht, dat nyemant en moet wt vaeren rouen vp nyemant voir der tyt dat wy consent hebben van mynen genadigen heere, ende oic by die gemeene landen van hollant, zeelant ende vrieslant ouerdragen is vp wat manier dat men ten oirloge vaeren sal.* Te gelyk werdt vastgesteld, niet oostwaards te vaaren, dan naar Friesland (*u*). Doch hierin kwam verandering, na 't vernieuwen van 't Bestand, welk kort hierna gelukte.

1470. het kaapen op de Oosterlingen.

1471.

Hertog Karel dringt Amsterdam tot het verkoopen van renten, ten zynen behoeve.

Maar Hertog Karel raakte, ten deezen tyde, ingewikkeld in eenen oorlog met *Lodewyk den XI.*, Koning van Frankryk, waardoor hy in de noodzaakelykheid gebragt werdt, om Holland, en Amsterdam in 't byzonder, het verkoopen van lyf- en losrenten, ten zynen behoeve, te vergen. In July des jaars 1472, zondt hy Gemagtigden naar deeze Stad, met last om de Poorters, door alle behoorlyke middelen, tot het koopen van renten te noodzaaken, gelyk blykt uit eenen Brief van den twaalfden der gemelde maand, die in de *Oude Kerke*, *Laade* XVII., bewaard wordt. Uit eenen anderen Brief van den volgenden dag, die in de zelfde *Laade* berust, ziet men, dat Burgemeesteren, Schepenen en Raaden beloofd hadden, zestienhonderd Ryns-guldens jaarlykssche los- en lyfrenten, op een en twee lyven, ten laste der Stad, en ten behoeve des Hertogs, te verkoopen. En uit nog eenen Brief van den zestienden, al mede in dezelfde *Laade* leggende, blykt, dat de Stad reeds voor veertienduizend vierhonderd Filips Klinkaarts, van vyftien witte stui-

(*m*) Oude Kerk, *Laade* XXVI. Handv. *bl.* 130.
(*n*) *Ad* calc. Pontani Amstel. *p.* 3.
(*o*) Keurb. A. *f.* 46 & *verso*, 47, 193 *verso*. 194 *verso*.
(*p*) Handv. *bl.* 244.
(*q*) Handv. *bl.* 237.
(*r*) *Zie* hier voor, *bl.* 150.
(*s*) Keurb. A. *f.* 62.
(*t*) Keurb. A. *f.* 62.
(*u*) Keurb. A. *f.* 70.

1472. ſtuivers ieder, aan renten, verkogt, en deeze ſomme aan 's Hertogs Rentmeeſter overhandigd hadt. De Hertog beloofde haar van deeze penningen negenhonderd Filips Klinkaarts in 't jaar aan renten te zullen betaalen, en verpandde haar, daar voor, de *pacht ende inkomyngen van* zynen *Schoutambocht van Amſtelredamme*, welk hem, ten deezen tyde, vierhonderd en vyftig ponden van veertig grooten 's jaars opbragt; een ſtuk Lands, *Waerderbroek* geheeten, waar van jaarlyks honderd zesentagtig ponden kwamen, en de ſluis te Ypeſloot, die zevenentagtig ponden 's jaars opbragt. De Brief, waaruit wy deeze dingen ontleenen, is, zo ver ons bekend is, nog nimmer gedrukt geweeſt, waarom wy dien, onder de *Bylaagen* (*v*), geplaatſt hebben.

De Franſchen kaapen op de Amſterdammers.

De Stad hadt gewigtige reden om Hertog Karel te ondersteunen, in den oorlog tegen Frankryk. De Franſchen deeden den Amſterdamſchen Koopvaarderen veel afbreuks op zee. Onder anderen, haddenze een Oorlogsſchip uitgeruſt, de *Kolom* genaamd, welk verſcheide Amſterdamſche Koopvaardyſchepen overweldigde en opbragt (*w*). Doch men trof eerlang een Beſtand, welk, tot den eerſten April des jaars 1474, duuren moeſt; en, voor dien tyd, nog verder verlengd werdt (*x*).

De Steden, en Amſterdam in 't byzonder, helpen Hertog Karel in 't beleg van Nuis.

Hertog Karel, die zeer oorlogszugtig was, ſtak zig, ondertuſſchen, in den twiſt, die, over de verkiezing van eenen Aartsbiſſchop van Keulen, ontſtaan was, en ſloeg, in den Zomer des jaars 1474, 't beleg voor de Stad Nuis. Deeze onderneeming wikkelde de Landen in nieuwe koſten in. De Hertog gaf, den twaalfden July, den Staaten van Holland Octroi om tweehonderd ponden vlaams lyfrenten te verkoopen ten zynen behoeve, op een en twee lyven (*y*). Hierby bleef het niet. Hy vergde hun een zeker getal van ſchepen af, van welken hy zig ſcheen te willen bedienen, tot het vervoeren van manſchap of voorraad naar 't Leger voor Nuis. En toen deeze ſchepen te lang wegbleeven, ſchreef hy, den vierentwintigſten Auguſtus, eenen brief aan de Staaten, van welken nog een afſchrift, in de *Regiſters* deezer Stad, voor handen is (*z*), en in welken hy zeer klaagt over der Staaten traagheid in het afzenden der gevorderde ſchepen. De Staaten beloofden, in antwoord, hem twaalf ſchepen en twee Baardſen te zullen zenden, van welken zy, twee-enveertig dagen agtereen, de onkoſten draagen zouden. De brief was

1474. ondertekend *Uwe onderdanige ende ootmoedige Steden, alze Dordrecht, Hairlem, Delft, Leyden, Amſterdam ende Goude* (*a*), welken zes, ten deezen tyde, nevens de Edelen, ter gewoonlyke Dagvaarten in den Haage, door den Stadhouder, Preſident en Raaden van den Hove, plagten beſchreeven te worden. Doch behalve deeze ſchepen, werdt den Edelen en Steden ook manſchap afgevergd, om in 't beleg van Nuis te dienen. De brieven, waarby de Edelen en Steden, tegen den vierentwintigſten January des 1475. jaars 1475, werden opontbooden, ſtaan in de Stads *Regiſters* geboekt (*b*). Ook zonden de Steden haare Schutters en Poorters, onder 't bevel van een' of twee Hoofdluiden uit de Regeeringe, en uitgedoſt in de byzondere livreije van elke Stad, naar 't Leger voor Nuis (*c*). De Poorters van Amſterdam, die een wapenrok droegen half rood en half wit, rood boven en wit onder (*d*), trokken uit, onder den Hoofdman *Henrik Janszoon Akkerman*, Oud-Schepen en Raad der Stad, en toonden, nevens de andere Poorters, hunne dapperheid, ter gelegenheid van eenen uitval der belegerden (*e*). Het beleg werdt egter, in Juny, vrugteloos opgebroken. 't Liep aan tot den veertienden February des jaars 1477, eer, hier ter Stede, openlyk afgekondigd werdt, dat men elk der Poorteren voldoen zou zyn verſchot, betaald *tot die reyſe ende dienſte, die wy*, zo ſpreekt de afkondiging, *voir nuys gedaen hebben* (*f*).

Amſterdamſche Poorters voor Nuis.

Franſche Kaaperyen.

Midlerwyl, was het Beſtand met Frankryk ten einde geloopen. De Franſche kaapers deeden den Hollanderen en Zeeuwen, en vooral ook den Amſterdammeren, op nieuws, veel ſchade op zee. De Wethouderſchap der Stad, altoos gewoon te zorgen voor 't belang van de Scheepvaart en Koophandel, zondt een vaartuig naar de Hoofden, om de Koopvaardyſchepen, die van 't Weſten kwamen en Ooſtwaards wilden, tegen het dreigend gevaar, te waarſchuwen (*g*). Doch hierby liet zy 't niet. Zy beſchreef de Steden Hoorn, Enkhuizen, Monikendam en Edam, die, nevens Amſterdam, het meeſte belang hadden by het beveiligen der vaart van 't Weſten naar de Ooſtzee, in de maand April des jaars 1475, binnen haare Stad, om op de beſcherming der Scheepvaart te raadpleegen, zonder dat men eenig blyk vindt, dat zy, hiertoe, van Hertoge Karel, of van den Stadhouder en Raa-

De Stad waarſchuwt de Koopvaarders.

Zy beſchryft de Waterſteden.

(*a*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 14 *verſo.*
(*b*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 28.
(*c*) VELIUS Hoorn, *bl.* 54.
(*d*) Keurb. A. *f.* 139.
(*e*) PONTANUS Amſt. *Libr.* I. *Cap.* VIII. *p.* 22.
(*f*) Keurb. A. *f.* 88.
(*g*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 43.

(*v*) Lr. F.
(*w*) VELIUS Hoorn, *bl.* 53. DAPPER Amſt. *bl.* 125.
(*x*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 124, 148.
(*y*) Groot-Memoriaal *N.* I. *f.* 3 *verſo.*
(*z*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 13 *verſo.*

1475. Raaden verlof verzogt of verkreegen heeft (3); ten duidelyken bewyze, dat de Koopſteden, van ouds, niet verpligt waren, 's Graaven verlof te verzoeken, om op haare beveiliging te water te raadpleegen en te beſluiten. De vyf Steden, ten beſtemden tyde byeengekomen zynde, beſlooten, den veertienden der gemelde maand, na ryp overleg „ 1. Dat ieder ſchipper, op elke „ tweehonderd Zouts, die hy voeren kon, „ drie man ophebben moeſt, die te roer „ gaan, of ten minſten voor kloeke mannen verſtrekken konden: welke *Scheepskinderen* allen van harnaſch behoorlyk „ voorzien moeſten zyn. 2. Dat de Schepen ook voorzien zouden moeten wezen „ van *Boſſen*, *Cluivenerynen*, *Bogen*, *Pylen*, *Glauyen*, *Bylen*, *Boſſchenkruydt* en „ andere noodwendigheden, te weeten, „ op elke tweehonderd Zouts, een *Boſſe*, „ een *Boge* met zyn toebehooren, een goede *Cluvenier*; op elke *Boſſe* tien pond „ kruids, en ieder twee *Glauyen*, een *Byl* „ of een *Hamer*. 3. Dat alle de Koopvaardyſchepen, onder de vyf Steden behoorende, 't zy ze tegenwoordig in Zeeland, „ of in de Zuiderzee lagen, elkanderen „ zouden afwagten, en niet dan gelykelyk „ en vlootswyze weſtwaards om Zout vaaren; of zo zulken, die in Zeeland lagen, „ hiertoe geene gelegenheid mogten hebben, zouden zy een ſchip moeten uitrusten, en zig, onder deszelfs geleide, in „ zee begeeven. 4. Dat de ſchepen, met „ elkanderen, vier van de bekwaamſte ſchepen zouden uitruſten, om allen met ballaſt mede te vaaren, en tot geleide en beſcherming der Vloote te dienen, ten welken einde, twee derzelven zig voor, en „ twee agter de Vloote houden zouden. „ 5. Dat deeze vier ſchepen bemand zouden worden met het volk, welk de andere ſchepen over hadden, tot vyfhonderd „ man toe, behoorlyk gewapend, naar de „ verkiezinge der vier *Admiraalen*. 6. Dat „ de andere ſchepen het volk, welk zy in „ de vier ſchepen zouden overzetten, van „ leevensmiddelen voorzien zouden, tot „ genoegen der vier Admiraalen. 7. Dat „ men de vier Admiraals-ſchepen, die, *ydel „ off ſtyff geballaſt*, mede zouden vaaren, „ in de Zont zo veel Zouts zou overdoen, „ als zy, de reize tot daartoe hebbende „ voortgezet, mogten bevonden worden te 1475. „ kort te komen aan hunne laading. 8. Dat „ men den vier ſchepen, nog daarenboven, „ eene heuſchheid zou toeleggen, te regelen door de vyf Steden en de vier Onder-„ Admiraals. 9. Dat de Vloot altoos by-„ een blyven, en de ſchepen elkanderen „ beſchermen zouden. Of zo eenig ſchip „ zo onredelyk gelaaden ware, dat het de „ Vloot niet volgen kon, zou het een deel „ Zouts moeten overſchieten. 10. Dat zulk „ een, die zig niet naar den inhoud deezer „ Ordonnantie voorzien hadt, ſchip en goed „ verbeuren zou, een derde ten behoeve „ van *mynen genadigen Heere* [Hertoge Karel], of van den Baljuw of Schout ter plaatſe zyner wooninge; een derde ten behoeve der vier Admiraalen, en het overige „ derde ten behoeve der Vloote in 't gemeen. „ 11. Dat men de *wapenſchouwing* of monſtering der ſchepen doen zou, ter plaatſe „ daar zy nu lagen, en nog eens, zo 't noodig ware, in Texel, eer zy uit het Marsdiep zeilden, door de Afgevaardigden der „ vyf Steden. 12. Dat de Schippers, in de „ baai komende, zorg draagen moeſten, dat „ hun volk zig niet ginge dronken drinken „ aan land; maar de ſchepen bleeve bewaaren. 13. Dat de Admiraals en Onder-Admiraals zweeren zouden, deeze Ordonnantie te zullen onderhouden, en doen onderhouden, zo veel in hun vermogen ware, de overtreeders, na 't afleggen der reize, aanbrengende, zonder iemant te verſchoonen. 14. Dat Admiraals van de Vloote zouden zyn *Tsbrand Jan Remszoon* van „ Amſterdam, *Jakob Klaaszoon* van Hoorn, „ *Reinier Martszoon* van Enkhuizen, en *Jonge Jakob* van Monikendam, die op de vier „ ſchepen bevel zouden voeren, en tot Onder-Admiraals hebben *Jan uit de Poort* „ van Amſterdam, *Dirk Fonk* van Hoorn, „ *Albert Janszoon* van Enkhuizen, en *Jan Buen* van Edam. 15. Dat de Admiraals zouden mogen regt oefenen, op gelyke wyze, als de Schouten en Geregten der vyf „ Steden te doen gewoon waren. 16. Dat zy, „ in zee gekomen zynde, aan de Oorlogs-„ ſchepen van Engeland en van Bretagne „ verklaaren zouden, dat zy aangeſteld, en „ daar gekomen waren, van wege den Hertoge van Bourgondie, om de Vloot te beſchermen: en dit *omme te bewaaren die eere „ van mynen genadigen Heere*. 17. Dat zy, in „ hunne ſchepen en marſen, het wapen en „ de Standerds van Hertoge Karel voeren „ zouden. 18. Dat zulke Koopvaardyſchepen, „ die nog niet gereed waren, maar eerſt tegen den Zomer Ooſtwaards vaaren wilden, evenwel hun aandeel in de koſten dee-

Maakt met dezelve eene Ordonnantie op de beveiliging der Scheepvaart.

(3) Ik weet wel, dat Pontanus (*Amſt.* Libr. I. Cap. VIII. p. 22) ſchryft, dat zulks *op bevel*, en Velius (*Chron. van Hoorn*, bl. 54) dat zulks *met conſent* van Hertoge Karel geſchied is: doch ik weet niet, op wat grond zy dit ſchryven; en het blykt niet in de *Ordonnantie* op de uitrusting, de regte plaats nogtans, om 'er melding van te maaken.

1475. „ zer uitruſtinge zouden moeten draagen."
De gemaakte Ordonnantie werdt, den vyftienden April, alomme verzonden, op den naam van Schout, Burgemeeſteren, Schepenen en Raaden der Stad Amſterdam, en van de Gedeputeerden der Steden Hoorn, Enkhuizen, Monikendam en Edam, met bevel aan alle Schippers, en anderen, die 't aanging, om zig daarnaar te rigten. De brief, waarby de Ordonnantie, op welke het Stads Zegel van Amſterdam gedrukt was, verzonden werdt, hieldt in „ dat dezelve gemaakt „ was, *tot eere van mynen genadigen Heere*, „ en tot behoudenis van de ſchepen en goe„ deren der ingezetenen." Voorts, las men 'er in, dat tot Admiraal der Vloote geſteld werdt *Klaas Roelenszoon*, en tot Onder-Admiraal, Schipper *Brandetgen Kogman*, gebynaamd *de oude brug* (*h*): welken twee ik vermoed, dat, boven de vier gemelde Admiraals en de vier Onder-Admiraals, die eigenlyk Kapiteins en Luitenants ſchynen te zyn geweeſt, bevel gevoerd hebben.

Groot bewind der Stad, ten deezen tyde, over de zaaken der Zee.

't Blykt klaarlyk, uit deezen brief, en uit de Ordonnantie zelve, dat de Stad Amſterdam, ten deezen tyde, in 't Noorden van Holland, een uitſteekend bewind voerde over het uitruſten van Oorlogsſchepen, tot beveiliging der Scheepvaart naar 't Weſten en naar de Ooſtzee. Zy beſchreef de *Waterſteden*; gelyk, omtrent deezen tyd, de Steden van 't Noorderkwartier genoemd werden, by zig, om op zulk eene uitruſting te raadpleegen en te beſluiten, en zy vaardigde het beſluit der Steden af, onder haar byzonder zegel. Mogelyk heeft zy alleen ook de twee opperſte Admiraalen benoemd en aangeſteld, hoewel ons hiervan geen duidelyk blyk is voorgekomen. Ook vindt men niet, gelyk wy reeds hebben aangemerkt, dat de Steden, tot deeze uitruſting, verlof of Octroi van Hertoge Karel verkreegen, of noodig geoordeeld hebben. Zy beſluiten wel, buitens Lands te doen verklaaren, dat de Admiraals, die zy zelven hadden aangeſteld, door Hertoge Karel, gemagtigd waren, om de Koopvaardyvloot te geleiden en te beſchermen; doch dit ſchynen zy voornaamlyk gedaan te hebben, op dat zy, by vreemden, onkundig van de voorregten en gewoonten der Steden van Holland, niet als zeeſchuimers zonder behoorlyken laſt zouden aangemerkt en behandeld worden; of, gelyk zy zelven zeggen, *omme te bewaaren die eere van mynen genadigen Heere*; waartoe ook diende het voeren van zyn wapen, in de marſen der ſchepen. Voorts, gaven de Steden haare Ordonnantie, op welker overtreeding zy eene ſtrenge ſtraf dreigden, waarvan de uitvoering aan den Krygsraad der Admiraalen opgedraagen werdt, niet uit op den naam van Hertoge Karel; maar op haare eigene naamen: al 't welke klaarlyk doet zien, dat de Steden, van ouds, op zig zelven, en zonder den Graaf te kennen, veel bewinds gehad hebben over de zaaken van de Zee. 1457.

De Koopvaardyvloot van Amſterdam en de vier Waterſteden valt den Franſchen grootendeels in handen.

De Koopvaardyvloot, omtrent tagtig zeilen ſterk, ſtak, eerlang, onder het geleide der vier gewapende en ſterk bemande ſchepen, in zee, en volbragt de uitreize gelukkiglyk, alzo zy zig zo digt byeen wiſt te houden, dat de Franſchen haar niet durfden aantaſten. Doch toen zy, met Zout beladen (4), te rug keerden, raakten zy, of by ongeluk, of door onvoorzigtigheid en kleinagtinge des vyands, verſtrooid, en werden, op de hoogte van *Klaasduinen*, aangevallen door de Franſchen, die de meeſte ſchepen veroverden en medeſleepten. 't Meeſte bootsvolk viel den vyand ook in handen. Een klein gedeelte ontkwam 't gevaar, en redde zig met de boot. Groot was de ſchade, die de Hollandſche Koopſteden, ter deezer gelegenheid, leeden. Amſterdam verloor een groot getal van ſchepen; van Hoorn bleeven 'er wel dertig, welker waarde op agtenveertigduizend Rynsguldens gerekend werdt. In 't zelfde jaar, kwamen 'er nog twee Kaapers door 't Marsdiep, tot ver in de Zuiderzee: doch keerden weder, van waar zy gekomen waren, zonder dat het hun gelukt was, eenigen buit te behaalen (*i*). Doch de vyandelykheden hielden op, na 't ſluiten van een negenjaarig beſtand tuſſchen Hertog Karel en Lodewyk den XI., welk den dertienden September getekend werdt (*k*).

De Stad raakt in verſchil met Denemarke, over de Zontſche tollen.

Amſterdam hadt, ondertuſſchen, ook verſchil gekreegen met *Chriſtiaan den I.*, Koning van Deenemarke; van wien de Stad, by verſcheiden Privilegien, vryheid, om op de gewoonlyke tollen, binnen zyne Landen, te komen handelen, verkreegen hadt (*l*). Doch de Koning hadt, onlangs, goedgevonden, deeze tollen te verhoogen. De Stad klaagde over deeze nieuwigheid, en zondt *Tydeman Frederikszoon* aan den Koning, om, ware 't mogelyk, herſtelling der zaaken op den voorigen voet te verwerven (*m*). Zy ſchreef ook eenen brief aan Hertoo-

(*h*) Groot-Memor. *N.* 1. *f.* 33. *Zie ook* COMMELIN *bl.* 915.

(*i*) PONTANUS *Libr.* I. *Cap.* VIII. *p.* 22. VELIUS Hoorn, *bl.* 54.
(*k*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 156.
(*l*) Handv. *bl.* 53, 54, 55. [82, 83, 84, 85.]
(*m*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 50, 52.

(4) Onze Beſchryvers van Amſterdam DAPPER (bl. 125); en DOMSELAAR (VI. Boek, bl. 154) en COMMELIN (bl. 916), die hem gevolgd is, zeggen, dat de ſchepen *ryk gelaaden* waren; doch dit kan men van geene zoutlaading zeggen.

1475. toge Karel, en verzogt hem om zyne kragtige voorſpraak by Koning Chriſtiaan. De brief was, den vyftienden July deezes jaars 1475, gedagtekend, en onderſchreeven *Uwe ootmoedige ende arme Stede van Amſtelredamme* (*n*). Doch de poogingen der Stad ſchynen, ten deezen tyde, vrugteloos geweeſt te zyn. 't Blykt ten minſten, uit de Stads *Regiſters*, dat 'er, nog lang na deezen, over de Zontſche tollen, geſchreeven en gehandeld is (*o*).

Hertog Karel hadt geen Beſtand met Frankryk geſlooten, om dat hy van zins was, daarna de wapenen af te leggen. Naauwlyks eene maand na dat het getroffen was, viel hy in Lotharingen, en bemagtigde Nancy. In 't begin des jaars 1476, toog hy naar Zwitſerland, daar hy, tot tweemaal toe, geſlaagen werdt. Midlerwyl, hadt René, Hertog van Lotharingen, Nancy herwonnen. Doch Karel ſloeg 'er andermaal 't beleg voor. De Hertog van Lotharingen rukte al zyne magt byeen, om Hertog Karel tot het opbreeken van 't beleg te noodzaaken. Op den vyfden January des jaars 1477, raakten de Legers aan elkanderen. Hertog Karel kreeg de nederlaag, en ſneuvelde in den ſtryd, eene Dogter van omtrent twintig jaaren, Maria genaamd, nalaatende (*p*).

Amſterdam vermeerdert en verhoogt de excynzen.

De aanhoudende en zwaare oorlogen, door Hertoge Karel gevoerd, en de ongewoone Beden, die hy ter deezer gelegenheid deedt, hadden de Landen in 't gemeen, en de Steden van Holland in 't byzonder diep in ſchulden doen vervallen, en genoodzaakt tot het opſtellen van nieuwe excynzen, om de renten deezer ſchulden te vinden. In Amſterdam, hadt men, ſedert eenige jaaren, den bier-excyns, eene der oudſte belaſtingen op de verteering, merkelyk moeten verhoogen; en tegenwoordig moeſt, van 't vat vreemd bier, veertien, en van 't vat binnenbier, negen ſtuivers betaald worden. Alle andere mondbehoeften waren daarenboven bezwaard (*q*). Sommige Steden, die leevensmiddelen herwaards plagten te zenden, klaagden, nu en dan, over deeze belaſtingen: en onder anderen de Stad Amersfoort, die veel bier op hier zondt. Doch de Stad Amſterdam antwoordde haar, den tienden Auguſtus des jaars 1476 „ dat de zwaare beden, die zy, ſe„ dert eenige jaaren, hadt moeten opbren„ gen, haar genoodzaakt hadt, om den ex„ cyns op het Amersfoorter bier te verhoo„ gen (*r*)." De ſchulden, waarin de Stad zig geſteken hadt, om aan de Graaflyke beden te voldoen, deeden haar ook, omtrent deezen tyd, zorgvuldiglyk letten, dat geene gegoedde Poorters de Stad verlieten, om zig elders neder te zetten, zonder hun aandeel in deeze ſchulden te voldoen. Men vindt hiervan een merkwaardig voorbeeld in de Stads *Regiſters*. *Roelof Jakobszoon*, Poorter, en zelfs, zo ik meen, Oud-Schepen der Stad, was met der woon naar Utrecht vertrokken. Doch de Wethouderſchap vermaande hem, by ſchryvens van den derden Auguſtus „ dat hy zyn aandeel „ moeſt komen voldoen van de ſchulden, „ waarin de Stad, onder anderen om zy„ nentwille, vervallen was, zullende men „ anderszins zyne goederen daarvoor aan„ ſpreeken (*s*)." Doch onaangezien de nieuwe excynzen, welken de Stad hadt moeten invoeren, om de renten haarer ſchulden te vinden, waren de pryzen der eetwaaren, wanneer menze met die van laatere tyden vergelykt, gantſch niet hoog: 't welk egter, voornaamlyk, aan de groote ſchaarsheid van 't goud en zilver moet worden toegeſchreeven. Men kan zulks, onder anderen, afneemen, uit eene Keur deezer Stede van den negenentwintigſten Maart des jaars 1477, waarin bevolen wordt „ een „ roggenbrood van twaalf ponden niet hoo„ ger te verkoopen dan een ſtuiver (*t*)." De dood van Hertoge Karel, die, in ſommige Steden, gelegenheid gaf tot merkelyke beroerte, bragt, voor den Staat des Lands in 't gemeen, en voor dien der Stad Amſterdam in 't byzonder, eene gunſtige verandering voort, van welke wy, in 't volgende Boek, verſlag zullen doen.

1475. 1476.

Draagt zorg voor 't vertrekken der gegoedde Poorteren.

Prys van 't brood hier ter Stede.

(*n*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 54.
(*o*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 62 *verſ.* 63, 82, 94, 95 *verſ.* 120 *verſ.* 124 *verſ. enz.*
(*p*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel, bl.* 156 *enz.*
(*q*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 79.
(*r*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 75.
(*s*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 75 *verſ.*
(*t*) Keurb. A. *f.* 89.

BYLAAGEN L'. A.

BYLAAGEN

BYLAAGEN L'. A.

op het II. DEEL, III. BOEK.

L'. A.

Hertog ALBRECHT *ſtaat der Stad Amſterdam eenige Graaflyke Renten en Pagten af, tegen de rente van vyftienhonderd nobelen, die zy hem tot den Arkelſchen kryg geſchooten hadt.* Gegeven in den Haage, den negenden Juny des jaars 1402.

ALBRECHT by goeds ghenade hertoge in beyeren palensgraeve opten Ryn Graave van henegouwen, van hollant, van zeelant ende Heere van vrieslant doen cond allen luden dat wy mit goeden voirſien ons lieſs ſoons van Oiſtrevants ende ons gemeyns raits overdragen ſyn eene reyſe te doen op onſe vyanden den Arkelſchen dair wy veel gelts ende goets toe ſullen moeten behoeven om provyanchien ende anders goede ende reeſchip die wy toter voirſeyde reyſe ſullen beſigen wairom wy mit onſer getruwer ſtede van Aemſtelredamme ſyn overdragen ons te lienen eene ſumme gelts van vyftien hondert goede gouden Genſche noblen of payment hoire wairde die wy van den ſelver onſer ſtede ontfaen ende opgebeurt hebben an gereden gelde ende hebben onſe voorſz. ſtede geloift ende geloven mit deſen brieve voir deſe voirgenoemde ſumme gelds jairlyks te geven anderhalf hondert Genſche Noblen dat is te weten van elke tien Noblen eene noble jairlixſe renten ende overmits dat wy willen dat onſe ſtede voirnoemt wail betailt ende voldaen worde ſonder eenigen ſchade ofte hinder dairomme te liden an ons ende an onſen Rade dairomme te vervolgen, ſoo hebben wy onſer voornoemde Stede bewyſt ende in handen geſet bewyſen ende in handen ſetten mit deſen brieve ſulke goede, renten, ende pachten als hier na beſchreven ſtaen eerſt die grute tot Aemſtelredamme item Jan Robbekins ſoons halve hofſtede item die vyf hofſteden item Rynar Truden ſoons hofſtede item van der moolenſtege item van der moolen buten der Bynwiker poirt tot Aemſterdam item van der moolen up tie weſtzide van Aemſterdam item van der moolen up tie oiſtzide van Aemſterdam item van Ludeman Jans ſoons hofſtede up ter ſluſe item van Willem Gyskins ſoons hofſtede up ter ſluſe item Griete Coman Pieters hofſtede up ter ſluſe item Jan Willemſoons des barbiers hofſtede up ter ſluſe item die ſtempels van der ſluſe item dat veer neffens Quadoelen item dat veer neffens Yppeſlote item dat veer neffens Diemerdam item elf margen lants ende Pauwels wyde gelegen ter Ouder Aemſtel die Jan Bartoutſoons kinderen van Aſſendelf in pachte hebben; item negen margen lants an Pauwels wyde voorſz. gelegen item den ghier gelegen ter Ouder Aemſtel die Huge van Diemen in pachte heeft item achte margen lants an den voirnoemden ghier gelegen item di Walen gelegen bi der ſtede van Aemſterdam item die ſluſen tot Aemſterdam item die ſluſe tot Yppenſlote item die ſluſe tot Diemerdam item die cynſe tot Aemſterdam item die cynſe tot Monickedam item die cynſe tot Diemen item die jairlicſe beden in den lande van Waterlant alſſe die beden tot Karsavond tot meye te midſomer ende tot bamiſſe item die meye bede tot marken item die jairlicſe beden tot Warder alſſe te meye ende bamiſſe item die corentiende tot Warder item die jairlicſe bede tot middel-ie alſſe tot bamiſſe ende meye item die corentiende tot middel-ie item die jairlicſe beede tot Coedyk alſſe tot bamiſſe ende meye ende den corentienden aldair in deſer manieren dat onſer ſtede voirnoemt jairlics opbeuren ende ontfaen ſal alſulke renten ende pachten als van de voirſz. goeden ſullen comen ende machtigen derſelver onſer ſtede alſſe wairt dat eenige van deſe voirnoemde goeden tot erfhuyr ofte tot jairlicſe renten wtgegeven ende virpacht wair dat ſi die renten dairaf op bueren ſullen gelyk ſe virpacht ende virhuurt ſyn ende tot welker tyd eenige van deſen ſelven goeden wt den pacht ſyn dat onſe ſtede voorſz. dan die goeden ſal mogen virpachten ende virhuuren ende oik die viſſchen van de viſſcherien te vircopen ten hoigſten gelde tot hooren oirbair ende profyt tot allen tiden als derſelver onſer ſtede oft den genen dien ſy 't ſullen bevelen oirbairlyk ende goet ſal dunken en die ſelve die onſe voorſz. ſtede dair toe voegen ſetten ende ordineren dien houden wy dat vaſte ende geſtade in allen ſchyn oft onze rentemeiſter ſelve dede van onſent wegen. voirt wairt dat deſe goede ende pachten voorſz. meer gouden ende renten dair of quamen dan wy onſer ſtede voorſz. geloift hebben ende voorſz. ſtaen dair ſouden ſy ons of onſen rente-meiſter van Aemſterland van Waterland ende van den Zeevank die nu is of namails weſen ſal goede rekenynge ende bewiſinge of doen mar gouden deſe voirnoemde goeden min tot enigen jaren dan die voirſz. ſumme gelts ter renten belopen dat ſoude onſe rentemeiſter voirnoemt onſe voorſz. ſtede wtreyken voldoen ende wel betalen ſonder enig wederzeggen ende ontbieden ende gebieden allen onſen baileuwen, ſcouten, rentemeiſteren ende rechteren overal in onſen lande dat ſy onſer voirſz. ſtede of dien ſy dit bevelen ſullen hulpelic ende vorderlic ſyn tot deſe voorſz. renten te innen ende te vercrigen. ende wairt dat ymandt derſelver onſer ſtede of horen gewairde bode an den voirſz. goeden renten ende pachte eenigen hinder ofte ſchade dede dat wilden wy houden

Bylaagen Lr. A.

den ende rechten an syn lyf ende goet als an den genen die ons ende onse heerlicheden wilden vermynderen ende te nyete maken voirt soo syn 't vorwairden als tot welker tyt dat wy onser stede voirnoemt van der alinger summen gelts voorsz. ende van den rente die hun dar an gebreken bi den lope van der tyd voldoen ende betalen soo sullen alle onse goede pachten ende renten voirsz. vry quyt ende onbecommert wese van onse voorsz. stede voirt soo syn 't vorwairden dat onse stede voirsz. die renten die wy hen bewyst hebben ende voirscreven staen opbueren sal ende ontfaen ten eersten dat si nu sullen virschinen ende also voirt van jaer tot jaer ter tyd toe dat wy hun voldaen hebben alse voorscreven staet in kennisse der wairhede so hebben wy desen brief besegelt met onsen segele ende omdat wy willen ende meynen dat onse voirsz. stede wel bewairt sy in dese voirsz. gelden ende renten so hebben wy bevolen ende gebeden onsen lieven soon den Grave van Oistervant dat hi dese voirsz. voirwairden mit ons loyen wil ende besegelen ende wy Willem van Beyeren, van Henegouwen, ende van Hollant bi der genaden Goids Grave van Oistervant om beveling ende beden wille ons liefs Heeren ende Vaders voirsz. hebben dese voirsz. voirwairden mede geloift vaste gestade ende onvirbroken te houden in allen manieren als voirsz. stait. ende besegelt met onsen segele hier an gehangen na onsen lieven Heeren ende Vader voirs. Gegeven in den Hage up ten negensten dach in Junio in 't jair ons Heeren dusent vierhondert ende twee. Bylaagen Lr. A.

Onder aen hingen twee segels in groenen wasse aan dubbele Francyne staerten.

Lr. B.

Bylaagen Lr. B.

Stukken van het Kerkelyk Regtsgeding des Bisschops van Utrecht, tegen de schuldigen aan den moord van den Amsterdamschen Priester Willem Bruinszoon. *Gegeven in de jaaren* 1404 *en* 1405. Bylaagen Lr. B.

N. 1.

Fredericus *Dei Gratia episcopus Trajectensis, nec non Joannes de Montfoerde eadem gratia Praepositus et Archidiaconus Trajectensis Provisori et Decano nostro Amsterlandiae, Presbyteris in Amsterdam, in Haerlem ac universis Presbyteris Capellanis et Clericis nobis subditis, ad quos praesens nostrum mandatum pervenerit, Salutem in domino sempiternam. ad audientias nostras fama publice referente et procuratoribus ac promotoribus curiarum nostrarum id nobis insinuantibus noveritis pervenisse, quod quidam iniquitatis filii, videlicet Johannes filius Johannis, alias Johannes Heynensen, Amilius filius Johannis, Lambertus filius Jacobi Reyneri, Heinricus filius Joannis Deymans, Splinterus Bastardus de Nyenrode, Nicolaus Bastardus quondam Simonis de Zaenden, Nicolaus Preyer, filius Nicolai, Johannes Laurentii, Judocus Gerardi, Jacobus Coppensoen, Magister Theodoricus Coppardi, Nicolaus Buze, Isbrandus filius Petri, Wilhelmus dictus Dochde, Florentius Korff, Wilhelmus Florentii Korffs, et Johannes Florentii Korffs ac nonnulli alii ipsorum in hac parte complices et fautores Laici dioecesis et Archidiaconatus nostrorum alias anno Domini millesimo quadringentesimo quarto praesenti in Crastino divisionis Apostolorum ausu sacrilego, Deique timore postposito, ac satore malorum operum omnium instigante diabolo, discretum virum Dominum Wilhelmum Brunonis Presbyterum quem in cimiterio Parochialis ecclesiae de Amsterdam corporaliter invenerunt violenter invaserunt, manusque in eundem dominum Wilhelmum Presbyterum quem talem esse sciverunt, vel saltem scire potuerunt, et debuerunt, habitum et censuram publice deferentem presbyteralem injecerunt temere violentas, ac eundem exstractis gladiis evaginatisque cultellis, ac aliis diversis armis invasoriis miserabiliter occiderunt praemissa et alia diversa enormia violentiarum eidem Presbytero in dicto cimiterio et extra intulerunt, prout laborat de hac fama publica et manifesta in omnipotentis Dei offensam, Cleri opprobrium, animarum suarum grave periculum, et scandalum Christi fidelium plurimorum, Canonumque et statutorum tam provincialium quam synodalium sibi in hac parte locum vindicantium ac contra alia et similia perpetrantes salubriter editorum contemptum sese per hoc poenis et sententiis in eisdem canonibus et statutis positis et expressis damnabiliter involvendo. Quare vobis et cuilibet vestrum in virtute sanctae obedientiae, et sub poenis suspensionis et excommunicationis districte praecipiendo mandamus, quatenus jam visis praesentibus accedentes quo propter hoc fuerit accedendum, et accedere fueritis acquisiti, et alter vestrum accedere fuerit requisitus, moneatis auctoritate nostra ordinaria praefatos Joannem, Amilium, Lambertum, Henricum, Splinterum, Nicolaum, Nicolaum, Joannem, Judocum, Jacobum, Magistrum Theodoricum, Nicolaum, Gerardum, Ysbrandum, Wilhelmum, Florentium, Wilhelmum et Johannem ac alios quoscunque in praemissis qualitercunque culpam habentes, de quorum nominibus vobis constiterit, ac quos lator presentium vobis nominaverit nominatim et in specie reliquos vero in genere, quos et eorum quemlibet, nos etiam tenore praesentium sic monemus, ut infra novem dies vestram monitionem hujusmodi immediate sequentes, quorum dierum tres pro primo, tres pro secundo, et reliquos tres dies pro tertio ac peremptorio termino et monitione canonica eis et eorum cuilibet praefigimus, et assignamus, Deo, ecclesiae, ac nobis, de hujusmodi nephando excessu et temeritatis audacia emendam laudabilem praestent et condignam, ac satisfaciant competenter. alioquin contra ipsos et ipsorum quemlibet ad*

BYLAAGEN L. B.

ad excommunicationis ſententiam dictorum Canonum, et ſtatutorum declarationem, et alias prout juxta qualitatem hujuſmodi delicti de jure poterimus procedemus, niſi cauſam prodere valeant efficacem, quare ad præmiſſa minime teneantur, ad quam prodendum, audiendum, et videndum nobis fidem ſummariam fieri de praemiſſis ceteris eosdem forefactores ſuperius nominatos, eorundem complices et fauctores et eorum quemlibet, etiam diviſim peremptorie coram nobis Trajecto ſi ibidem praeſentes fuerimus, alioquin coram officialibus noſtris quibus extunc vices noſtras in hac parte committimus, donec eas ad nos duxerimus revocandas ad ultimum diem monitionis hujuſmodi, ſi dies ipſa juridica fuerit, alioquin ad proximam diem juridicam deinde immediate proxime ſubſequentem contra praefatos Curiarum noſtrarum procuratores, et procuratorem cauſam hujuſmodi oſtenſuros, recepturos, et facturos quod dictaverit juris ordo cum intimatione debita et conſueta nomina vero monitorum et citatorum, ac diem ſeu dies monitionum et executionum veſtrarum, et quicquid alias in praemiſſis feceritis nobis, ſeu officialibus noſtris praedictis veſtris literis praeſentibus transfixis, liquide reſcribatis, vos praeſentium executores. Datum anno domini M. CCCC IV in craſtino Beati Egidii Abbatis.

N. 2.

Item tenor executionis jam dicti proceſſus dinoſcitur eſſe talis. Reverendo in chriſto Patri ac domino Frederico Dei gratia Epiſcopo nec non venerabili et circumſpecto viro Domino Joanni de Montfoerde eadem gratia Praepoſito et Archidiacono Trajectenſi ego Wilhelmus de Backervoerde Clericus Notarius Publicus reverentiam et obedientiam debitas in mandatis. Noveritis me veſtrum mandatum cui haec mea praeſens ſcedula eſt transfixa in omni ſua forma, prout jacet, in ſancta ſynodo generali Trajecti die infraſcripta celebrati, coram cleri multitudine, ad dictam Synodum congregata in domo Capitulari majori eccleſiae Trajectenſis fideliter fore executum, monendo videlicet et citando omnes et ſingulos in praeſenti mandato comprehenſos et alias faciendo in omnibus et per omnia juxta ejusdem mandati veſtri formam et tenorem praeſentium teſtimonio Literarum ſigillo meo ſigillatarum. Datum et executum anno Domini MCCCCIV. in craſtino beati Remigii mane hora Cauſarum.

N. 3.

Poſitiones et articulos infraſcriptos dant et exhibent ac probare intendunt procuratores cauſarum criminalium, et negotiorum Curiae et Archidiaconi Trajectenſis, ſeu Inſtructores, et pulſatores, ac promotores negotii inquiſitionis praeſentis actores coram vobis Venerabilibus viris Dominis officialibus Curiae et Archidiaconi Trajectenſis praedictorum ad finem ut ipſis probatis ſeu ſi per inquiſitionem hujuſmodi vel alias inveneritis legitime Johannem Johannis alias Heymensſoen, Amelium Johannis, Lambertum filium Jacobi Reyneri, Henricum filium Johannis Deymans, Splinterum baſtardum de Nyenrode, Nicolaum Putger filium Nicolai, Johannem Laurentii, Judocum Gerardi, Jacobum Coppenſoen, Magiſtrum Theodericum Coppardi, Tsbrandum filium Petri, Wilhelmum dictum Dochde, Florentium Korffs, Wilhelmum Florentii Korffs et Joannem Florentii Korffs Laicos dioceſis et Archidiaconatus eorundem reos nocentes, et obnoxios, ipſosque conjunctim vel diviſim crimina et ſacrilegium de quibus infra dicitur et ſequitur commiſiſſe, eos corrigatis et canonice puniatis, pro modo culpae ac delictorum commiſſorum qualitate, et etiam ad alium quem cumque juris effectum. et ſuper his petunt dicti procuratores ſeu promotores officii hujuſmodi inquiſitionem fieri et ad reddendum ſingulariter ſingulis poſitionibus ac articulis praedictis et ſubſcriptis per partem adverſam medio ſeu juramento compelli, et ulterius in ipſo inquiſitionis negotio prout jus exiget et juſtitia ſuadebit fieri ac procedi.

BYLAAGEN L. B.

In primis ponunt ac articulantur et probare intendunt procuratores ſeu promotores praedicti quod quondam bonae memoriae Dominus Wilhelmus Brunonis diu ante mortem ſuam et tempore mortis ſuae, de quo infra dicitur, fuit et erat Presbyter, ac habitum et tonſuram presbyterales deferre conſuevit et detulit palam et publice, quodque dicto tempore et ante ipſum tempus in opido de Amſterdam, dioeceſis et Archidiaconatus praedictorum moram traxit et habitare conſuevit. et ſic fuit dictum, habitum, et reputatum, dicitur, habitur, et reputatur, in civitate et dioeceſi Trajectenſi communiter et notorie.

Item quod praefati rei nuper anno Domini MCCCCIV praeſenti in craſtino diviſionis Apoſtolorum auſu ſacrilego, Deique timore poſthabito et ſatore malorum operum inſtigante diabolo praedictum quondam Dominum Wilhelmum quem Presbyterum eſſe ſciverunt, ſeu ſcire potuerunt in cimiterio Parochialis eccleſiae dicti opidi de Amſterdam perſonaliter exiſtentem invenerunt, et invadendo per violentam impreſſionem de dicto cimiterio diſcedere compulerunt, ſeu eum invitum et renitentem abſtraxerunt manusque in eundem Dominum Wilhelmum injecerunt temere violentas ac gladiis, et cultellis fuſtibusque et ceteris armis invaſoriis in eodem cimiterio ſeu in platea publica dictae eccleſiae proxima inſidioſe et miſerabiliter occiderunt.

Item quod praefati rei fuerunt et ſunt graviter et publice diffamati apud bonos et graves, idque clamoroſa inſinuatio ad veſtras aures et pene omnium incolarum utriusque ſexus dicti opidi de Amſterdam et hominum locorum vicinorum et circumjacentium perduxit, quod ipſi quondam Dominum Wilhelmum in craſtino diviſionis apoſtolorum ſupradicto in quarta hora noctis vel circiter de dicto cimiterio per violentiam extraxerunt ſeu de eodem cimiterio diſcedere per impreſſionem terribilem compulerunt, noſtrumque cum armis invaſoriis in ipſo cimiterio, ſeu, ut praemittitur, in platea publica dictae eccleſiae contigua lamentabiliter occiderunt.

Item in caſum et eventum quo clare et ſufficienter per inquiſitionem vel alias probari ac conſtare non poſſet, quod nonnulli ex eis praenominatis manus violentas in dictum quondam Dominum Wilhelmum non injecerunt nec eum manibus propriis occiderunt, ponunt tamen et probare intendunt procuratores antedicti, quod praefati rei omnes et ſinguli eum in perſonis propriis occiderunt vel ſaltem in ejus interfectione ad occidendum ipſum inſidioſe et ex malo propoſito opem vel operam et conſilium dederunt.

Item

Bylaagen Lr. B.

Item ponunt et probare intendunt procuratores seu promotores praedicti quod alias per recolendae memoriae Dominum Archiepiscopum Colonienſem jam ſunt plures anni retroacti in Conſilio ſynodali et poſtmodum per bonae memoriae Dominum Henricum Archiepiſcopum Colonienſem ejusque ſuffraganeos in conſilio approbando inter alia ſtatutum fuit et legitime ordinatum, quod occiſores vel mutilatores Clericorum et omnes opem, operam ſeu conſilium ad hoc adhibentes ſingulis diebus Dominicis feſtivis et non feſtivis, campanis pulſatis, et candelis accenſis nominatim, quorum nomina ſcientur, alioquin in genere excommunicati denuncientur, et ab omnibus artius evitandi, donec ſufficienter ſatisfecerunt, et a ſede Apoſtolica redierunt abſoluti. Propterea locus omnis, ad quem venerint ſit interdictus, quandiu ibi fuerint, et per ſequens triduum, ſi ibi biberint, vel comederint, et per ſeptem dies ubi eos contigerit pernoctare. Caeterum ſi nobiles fuerint, vel alii terram ac jurisdictionem, ſeu deſtrictum habentes, infra tres menſes, non ſatisfecerint, terra eorum et deſtrictus ex tunc ſit ipſo facto Eccleſiaſtico ſuppoſitus interdicto. prout in eccleſiae ſtatuto ſub titulo de occiſoribus et mutilatoribus Clericorum evidentius et plenius continetur, quod incipit: item de occiſoribus, *ad cujus ſtatuti tenorem ſe referunt procuratores ſupradicti.*

Item ponunt et probare intendunt per bonae memoriae dominum Guidonem epiſcopum Trajectenſem in Conſilio ſynodali fuit provide ſtatutum, et ſalubriter ordinatum, et ſubſequenter per recolendae memoriae Dominum Johannem episcopum legitime confirmatum ac approbatum. quod ſi Presbyter vel Clericus in civitate vel dioeceſi Trajectenſi occidatur, niſi vel ille vel illi quis jurisdictioni mihi praeſunt temporali infra menſem a die perpetrati delicti enumerandum Deo et eccleſiae de tanto exceſſu condignam, quantum in ipſis fuerit, procuraverint praeſtari emendam, quod extunc illud territorium, officium, civitas, vel opidum, in quo delictum tale fuerit perpetratum, etiamſi in eis plures ſint eccleſiae eccleſiaſtico ſubjaceant interdicto, prout in eadem ſtatuto ſeriosius eſt expreſſum quod incipit: ſi vero occidatur, quod abſit, *quod quidem ſtatutum dicti procuratores poſitioni et articulo interſerunt, et pro inſerto haberi volunt de verbo ad verbum.*

Item ponunt et probare intendunt, quod tam Provinciale, quam Synodale ſtatuta ſupradicta fuerunt et ſunt notariae recepta et uſitata a tempore aditionis ipſorum in civitate et dioeceſi Trajectenſi praedictis publice obſervata et hodie communiter recipiuntur, obſervantur, et uſitantur publice et notorie.

Item ponunt articulantur et probare intendunt, quod ſcultetus ſeu judex temporalis, conſules et ſcabini dicti opidi de Amſterdam qui tempore dicti homicidii in praefatum quondam dominum Wilhelmum perpetrati, ut praefertur fuerunt, infra menſem a die commiſſi delicti numerandum Deo, eccleſiae, et vobis dominis officialibus antedictis de tanto exceſſu condignam, quantum in ipſis fuerit, non procuraverint, ſed omnes neglexerunt a praefatis reis praeſtari emendam, et ponunt diviſim.

Item de praemiſſis omnibus et ſingulis fuit et eſt publica vox et fama in civitate et dioeceſi Trajectenſi praedictis et alibi, ipſaque fuerunt et ſunt vera.

Ex praemiſſis probatis vel his quae ad ea ſufficiunt, petunt dicti procuratores, ſeu promotores, per vos Dominos Officiales, et veſtram ſententiam pronunciari, dicerni, et declarari, praefatos reos, tam vigore ſtatutorum, et canonum contra violentarum injectores manuum in clericos, quam etiam ſtatuti Provincialis, nec non ſtatuti ſynodalis contra Clericorum occiſores editorum ſupradictorum excommunicationis ſententiam, et alias poenas in ipſis ſtatutis deſcriptas, damnabiliter incidiſſe, eosdemque reos uſque ad ſatisfactionem condignam excommunicatos publice denunciandos fore et per vos etiam denunciari, nec non eos etiam alias Canonice puniendos fuiſſe et eſſe, et per vos corrigi et puniri, praemiſſa petunt iidem procuratores, ſeu promotores, conjunctim et diviſim cum expenſis factis proteſtando de ſatisfaciendo, et quod praemiſſa eis liceat emendare, corrigere, et alia de novo dare totiens, quotiens eis viſum fuerit expedite et opportunum.

Bylaagen Lr. B.

N. 4.

Fridericus *Dei gratia Epiſcopus nec non Johannes de Montfoerd eadem gratia praepoſitus et Archidiaconus Trajectenſis venerabili viro et discreto domino Henrico Homberch Choriepiſcopo et Canonico Trajectenſi ſalutem in domino debitamque diligentiam in commiſſis. Cauſam ſeu cauſas, quam ſeu quas procuratores ſeu promotores Curiarum noſtrarum actores movent, et jam dudum coram officialibus noſtris, quibus vices noſtras in hac parte commiſimus, donec eas ad nos duxerimus revocandas moverunt contra Johannem filium Johannis, alias Joannem Heynenſſen, Amelium Johannis, Lambertum filium Jacobi Reyneri, Heinricum filium Johannis Deymans, Splinterum Baſtardum de Nyenrode, Nicolaum baſtardum quondam Simonis de Zaenden, Nicolaum Puinen filium Nicolai, Joannem Laurentii, Judocum Gerardi, Jacobum Coppenſoen, Magiſtrum Theodericum Coppardi, Nicolaum Buze, Gerardum Buze, Ysbrandum filium Petri, Wilhelmum dictum Dochde, Florentium Korſſ's, Wilhelmum Florentii Korffs, ac ipſorum in hac parte complices, et fautores laicos reos de et ſuper homicidio alias in bonae memoriae quondam Dominum Wilhelmum Brunonis Presbyterum in opido de Amſterdam Dioeceſis et Archidiaconatus noſtrorum praedictorum per eosdem reos ut dicitur perpetrato, vices igitur noſtras hujuſmodi ad nos revocantes vobis de cujus induſtria et legalitate plenam in domino fiduciam obtinemus in eo ſtatu in quo jam ſunt et indeciſae pendent ex certis cauſis animum noſtrum ad hoc moventibus, ulterius cognoſcendas, audiendas decidendas, et fine debito terminandas cum omnibus et ſingulis ſuis incidentibus, dependentibus, emergentibus, et connexis omnimodaſque vices noſtras in praemiſſis tenore praeſentium committimus, donec eas ad nos duxerimus revocandas noſtrarum teſtimonio literarum. datum anno Domini MCCCCV. die Sabbathi poſt feſtum Epiphaniae Domini.*

N. 5.

In Dei nomine amen. Pronunciamus et decernimus interloquendo nos in hac cauſa fore judicem competentem, non obſtantibus ex adverſo propoſitis, et praefigimus hinc inde terminum partibus in hujusmodi cauſa ad procedendum et procedi videndum videlicet ipſis reis in perſonam ſui procuratoris praedicti contra procuratores actoris praedictos diem ſabbathi poſt feſtum beate Valen-

BYLAAGEN L^r. B.

tini proxime venturum ad conteſtandam litem ſuper poſitionibus et articulis cum petitione ſummarum pro parte dictorum procuratorum actorum ipſis reis alias coram Venerabilibus viris Dominis officialibus curiae et Archidiaconi Trajectenſis oblatis, qua interlocutoria lata praefatus Chriſtianus procurator dictorum reorum quo ſupra nomine proteſtatus fuit et eſt de gravamine et appellando. Datum et actum anno Domini MCCCCV feria quarta poſt feſtum beatae Scholaſticae virginis de mane hora cauſarum.

N. 6.

Fredericus dei gratia Epiſcopus nec non Johannes de Montfoerde eadem gratia Praepoſitus et Archidiaconus Trajectenſis Venerabili viro et diſcreto Domino Henrico Honberch Choriepiscopo et Canonico Trajectenſi ſalutem. Cum veritatis notitia ſubſcriptorum dudum cauſam ſeu cauſas quam ſeu quas procuratores ſeu promotores cauſarum criminalium Curiarum noſtrarum actores movebunt, et movent Johanni filio Johannis alias Jan Heynensſoen, Amilio Johannis, Lamberto filio Jacobi Reyneri, Henrico filio Joannis Deymans, Splintero de Nyenrode baſtardo, Nicolao Simonis de Zaenden, Nicolao Putgens filio Nicolai, Johanni filio Laurentii, Judoco Gerardi, Jacobo Coppenſoen, Magiſtro Theodrico Coppardi, Nicolao Buze, Gerardo Buze, Tshrando filio Petri, Wilhelmo dicto Dochde, Florentio Korff, et Joannes Florentii Korffs, ac ipſorum in hac parte complicibus reis conjunctim, et diviſim de et ſuper homicidio nuper in perſonam bonae memoriae quondam Domini Wilhelmi Brunonis, in opido de Amſterdam, Dioeceſis et Archidiaconatus noſtrorum per eosdem ut dicitur perpetrato vobis de cujus induſtria et legalitate plenam in domino fiduciam geſſimus et gerimus in eo ſtatu in quo pro tunc coram venerabilibus officialibus noſtris ac commiſſariis in hac parte indeciſae pendebant ex certis cauſis animum noſtrum tunc moventibus commiſimus ulterius cognoſcendas, audiendas, decidendas, et fine debita terminandas cum omnibus et ſingulis incidentibus, dependentibus, emergentibus et connexis omnimodas etiam vices noſtras in praemiſſis vobis nichilominus committendo donec ad nos duxerimus revocandos prout hoc in literis deſuper confectis actis hujuſmodi cauſae inſertis plenius continetur. Cujus quidem commiſſionis vigore ad nonnullos actus judiciales, citra tamen concluſionem, dicimini proceſſiſſe. Nunc autem ex certis cauſis rationabilibus nos moventibus conſulto deliberati cauſam ſeu cauſas praedictas ad nos in eo ſtatu quo ſunt duximus advocandas et advocamus, viceſque noſtras ut praemittitur vobis commiſſas tenore praeſentium ad nos revocamus. et nihil ominus easdem cauſam ſeu cauſas in eo ſtatu quo jam ſunt venerabilibus officialibus noſtris praedictis committimus ulterius cognoſcendas, audiendas, et fine debito terminandas, quos vobis ac omnibus et ſingulis quorum intereſt vel intererit inſinuamus et notificamus ac ad veſtram et cujuslibet eorundem notitiam deducimus et deduci volumus per praeſentes noſtrarum teſtimonio literarum. Datum anno Domini MCCCCV in craſtino beatae Margaretae virginis.

VERTAALING

der voorſtaande *zes* Stukken.

BYLAAGEN L^r. B.

N. 1.

„ FREDRIK, door Gods genade, Biſſchop
„ van Utrecht, en Jan van Montfoort,
„ door dezelfde genade, Prooſt en Aartsdiaken
„ van Utrecht, aan onzen Proviſoor en Deken
„ van Amſterland, den Prieſteren in Amſterdam, in Haarlem, en allen onzen onderhoorigen Prieſteren, Kapellaanen en Kerkelyken,
„ welken ons tegenwoordig bevel ter hand komen zal; altoosduurend heil in den Heere!
„ Gy zult weeten, dat ons, door 't gemeen
„ gerugt, en door het aanbrengen der voorſtanderen en bezorgeren onzer Geregtshoven,
„ ter ooren gekomen is, dat eenige kinderen
„ der ongeregtigheid, te weeten, *Jan Jans-*
„ *zoon*, anders *Jan Heinenſen*, *Melis Jans-*
„ *zoon*, *Lambert Jakob Reinierszoon*, *Henrik*
„ *Jan Deymanszoon*, *Splinter*, *Baſtaard van*
„ *Nyenrode*, *Klaas*, *Baſtaard van wylen Simon*
„ *van Zaanden*, *Klaas Preyer Klaaszoon*, *Jan*
„ *Laurenszoon*, *Jooſt Gerritszoon*, *Jakob Kop-*
„ *penszoon*, Meeſter *Dirk Koppards*, *Klaas*
„ *Buze*, *Tsbrand Pieterszoon*, *Willem* gezeid
„ *Dochde*, *Floris Korf*, *Willem Floris Korfs-*
„ *zoon* en *Jan Floris Korfszoon*, en eenige an-
„ dere leeken van ons Stigt en Aartsdiakenſchap, hunne medepligtigen en begunſtigers
„ in deezen, in het loopende jaar des Heeren
„ een duizend vier honderd en vier, 's daags
„ na den Feeſtdag van de Scheiding der Apoſtelen (*), door eene heiligſchendende ſtoutheid, met agterſtelling van de vreeze Gods,
„ en door aanhitſinge van den Duivel, den Vader van alle booze werken, den voorzienigen Heer WILLEM BRUINSZOON, Prieſter, dien zy op 't Kerkhof der Kerſpelkerke
„ van Amſterdam, in perſoon, aantroffen, geweldiglyk aangevallen hebben, hunne wreede
„ handen moedwilliglyk ſlaande aan gemelden
„ Heere Willem, Prieſter, dien zy voor zodanig
„ kenden, ten minſten konden en moeſten kennen, alzo hy openlyk als een Prieſter gekleed
„ ging, en een geſchooren kruin droeg; en hem,
„ met uitgetoogen zwaarden, bloote meſſen,
„ en verſcheide andere wapenen, deerlyk ombrengende; na dat zy den gemelden Prieſter
„ op het zelfde Kerkhof en daar buiten, nog
„ verſcheide andere ſnoode geweldenaaryen
„ hadden aangedaan, gelyk het algemeen en openbaar gerugt daarvan geloopen hadt; tot
„ hoon van God almagtig, tot ſchande der
„ Kerkelyken, met groot gevaar voor hunne
„ zielen, tot ergernis van veele Chriſtgeloovigen, en met veragting van de Provinciaale
„ en Synodaale regels en inzettingen, die, in
„ zulk een geval, plaats hebben, en tegen hen,
„ die zulke en diergelyke dingen bedryven,
„ wyſſelyk uitgegeven zyn: waardoor zy zig
„ aan de ſtraffen en uitſpraaken, in de gemelde regels en inzettingen voorgeſteld en uitgedrukt, ſchuldig en onderhevig gemaakt hebben. Waarom wy ulieden in 't gemeen, en
„ elk van u in 't byzonder, uit hoofde der heilige verbindtenis tot gehoorzaamheid, en op
„ ſtraf-

(*) Dat is, na den vyftienden July.

Bylaagen L. B.

„ ſtraffe van ſchorſinge en ban, ſtiptelyk beveelen, dat gy u, op 't zien van deezen, begeeft, daar gy u, ter deezer oorzaake, behoort te begeeven, en daar de tegenwoordigheid van ulieden, of van één uwer, vereiſcht zal worden, en daar, uit onzen gewoonlyken laſt, de voorgemelde Jan, Melis, Lambert, Henrik, Splinter, Klaas, Klaas, Jan, Jooſt, Jakob, Meeſter Dirk, Klaas, Gerrit, Ysbrand, Willem, Floris, Willem en Jan en anderen, wie zy zyn, die tot het voorgemelde eenigerhande ſchuld hebben, en welker naamen u bekend zullen zyn, en die brenger deezes u, met naame en byzonderlyk, noemen zal, en de overigen in 't gemeen vermaant, welken, en ieder van welken wy, door den inhoud deezes, insgelyks, vermaanen, dat zy, binnen negen dagen, op deeze uwe vermaaning onmiddelyk volgende, van welke dagen wy hun en elk hunner, drie, voor den eerſten, drie, voor den tweeden, en de overige drie dagen, voor den derden en laatſten termyn en Kerkelyke vermaaning, betekenen en aanzeggen, Gode, der Kerke en ons, van zulk eene ſnoode ondaad en geweldige ſtoutheid, eerlyke en ſchuldige boete doen, en behoorlyke voldoening geeven: anderszins zullen wy, tegen hen, en tegen elk hunner overgaan tot het Banvonnis der gemelde regelen, tot de verklaaring der inzettingen, en verder, zo als wy, naar de hoedanigheid van zulk eene misdaad, met regt, zullen konnen, ten ware zy eene kragtige reden konden bybrengen, waarom zy tot het voorgemelde niet zouden gehouden zyn; om welke reden voort te brengen, te hooren, en om ons het voorſtaande verder ſtukswyze te zien waar maaken, wy dezelfde bovengenoemde misdaadigen, en derzelver medepligtigen en begunſtigers, en ieder van hun ook byzonderlyk, uiterlyk, voor ons te Utrecht, zo wy daar tegenwoordig zyn, of anders voor onze Officiaalen, die wy dan, in dit geval, in onze ſtede ſtellen, tot herzeggens toe, op den laatſten dag deezer vermaaning, zo zulks een regtdag is, anders op den eerſten regtdag daarna, onmiddelyk op den gemelden laatſten dag volgende, dagvaarden, tegen de voorgemelde bezorgers onzer Geregtshoven, en tegen den bezorger van deeze zaak in 't byzonder, die toonen, ontvangen, en doen zullen, 't gene de orde van het Regt zal voorſchryven, met de vereiſchte en gewoonlyke aantuiging. De naamen der vermaanden en gedaagden zult gy, uitvoerders van dit bevel, nevens den dag of dagen uwer vermaaningen en uitvoeringen, en wat gy verder in 't voorgemelde zult gedaan hebben, aan ons, of aan onze voorgemelde Officiaalen, met uwe brieven, door den tegenwoordigen geſteken, duidelyk overſchryven. Gegeven in 't jaar des Heeren M. CCCC. IV., 's Daags na S. Egidius-dag (†).

N. 2.

„ Voorts, blykt, de inhoud der uitvoeringe van „ 't reeds gemelde geding zodanig te zyn:

„ Aan den eerwaardigen Vader in Chriſtus, „ den Heere Fredrik, door Gods genade, „ Biſſchop, en den eerzaamen en voorzigtigen „ Heere, Jan van Montfoort, door dezelfde genade, Prooſt en Aartsdiaken van Utrecht. Ik *Willem van Backervoerde*, Klerk, openbaar Notaris, de vereiſchte eerbiedenis en gehoorzaamheid aan uwe bevelen. Weet, dat ik uwlieder bevel, door welk deeze myn brief geſteken is, in zynen volkomen vorm, zo als het legt, in de heilige algemeene Synode, te Utrecht, op den ondergeſchreeven dag gehouden, voor de menigte der Kerkelyken, in de gemelde Synode vergaderd, in het Kapittelhuis der Domkerke van Utrecht, getrouwelyk ter uitvoeringe gelegd heb, vermaanende en daagende, naamlyk, allen en een iegelyk, die in het tegenwoordig bevel vervat zyn, en verder alleszins en in alles handelende, volgens den vorm en inhoud van het zelfde uwlieder bevel, 't welk ik, door deezen brief, met myn zegel bezegeld, getuige. Gedaan en uitgevoerd in 't jaar des Heeren M C C C C I V. „ 's daags na S. Remigius-dag (*), 's morgens „ op het uur der Regtspleeginge.

Bylaagen L. B.

N. 3.

„ De Procureurs der Crimineele en andere „ zaaken van het Geregtshof en Aarts-Diakenſchap van Utrecht, of Inſtructeurs en bezorgers, als eiſchers in het tegenwoordig pleit en onderzoek, geeven, vertoonen, en tragten te bewyzen de ondergeſchreeven ſtellingen en punten, voor ulieden, eerzaame mannen, Heeren Officiaalen van het Geregtshof en Aartsdiakenſchap van Utrecht voorgemeld, ten einde dat, wanneer dezelven beweezen zullen zyn, of wanneer gy, door onderzoek of anderszins, bevinden zult, dat *Jan Janszoon*, anders *Heinenszoon*, *Melis Janszoon*, *Lambert Jakob Reinierszoon*, *Henrik Jan Deymanszoon*, *Splinter*, *Baſtaard van Nyenrode*, *Klaas Putger Klaaszoon*, *Jan Laurenszoon*, *Jooſt Gerritszoon*, *Jakob Koppenszoon*, Meeſter *Dirk Koppards*, *Ysbrand Pieterszoon*, *Willem*, gezeid *Dochde*, *Floris Korfs*, *Willem Floris Korfszoon* en *Jan Floris Korfszoon*, Leeken van het gemelde Stigt en Aartsdiakenſchap, wettiglyk aan dezelven ſchuldig gebleeken zyn, en dat zy gezamentlyk, of afzonderlyk, de misdaaden en de heiligſchennis, waarvan onder en in 't vervolg geſproken zal worden, begaan hebben; gy dezelven berispt, en kerkelyk ſtraft, naar maate der ſchuld, en der hoedanigheid der misdaaden, en verder tot alle zulke einden, als naar Regten. En hierop verzoeken de gemelde Procureurs en bezorgers van dit Officie dat onderzoek moge geſchieden, en dat zy, tot beveſtiging der voorgedagte ſtellingen en punten, hier onder beſchreeven, door de wederpartye, onder eede mogen gebragt, en verder in het onderzoek zelf, zodanig gehandeld en voortgevaaren worden, als het Regt vorderen, en de Geregtigheid raaden zal.

„ De gemelde Procureurs en bezorgers ſtellen, vooreerſt, en maaken zig ſterk te bewyzen, dat wylen Heer *Willem Bruinszoon*, goeder gedagteniſſe, lang voor zynen dood, en ten tyde van zynen dood, waarvan onder geſproken zal worden, een Prieſter geweeſt is, en was, het kleed en den kruin van een Prieſter gewoon was te draagen, en openlyk „ ge-

(†) Dat is, na den eerſten September.

(*) Dat is, na den eerſten October.

BYLAAGEN L. B.

„ gedraagen heeft; dat hy, in dien tyd, en voor
„ dien tyd, in de Stad Amſterdam, in het voor-
„ gemelde Stigt en Aartsdiakenſchap gelegen,
„ zig opgehouden, en gewoond heeft, en dat
„ hy als zodanig gekend, benoemd en gehou-
„ den geweeſt is, gekend, benoemd en gehou-
„ den wordt, in 't gemeen en by allen, in de
„ Stad en in het Stigt van Utrecht.

„ Voorts, dat de voorgemelde beſchuldigden,
„ onlangs, in 't loopende jaar des Heeren
„ MCCCCIV., 's daags na den Feeſtdag van
„ der Apoſtelen ſcheiding, door eene heilig-
„ ſchendige ſtoutheid, met agterſtellinge van
„ de vreeze Gods, en door aanhitſinge van den
„ Duivel, den Vader der booze werken, wy-
„ len den voornoemden Heer Willem, dien zy
„ wiſten, of weeten konden een Prieſter te zyn,
„ op het Kerkhof der Kerſpelkerke van de ge-
„ melde Stad Amſterdam, daar hy in perſoon
„ ſtondt, hebben aangetroffen, en hem, ge-
„ weldiglyk aanvallende, gedwongen hebben,
„ van het gemelde Kerkhof af te gaan, of hem,
„ zyns ondanks, en terwyl hy 'er zig tegen kan-
„ tede, daar van getrokken hebben; waarna zy,
„ ſtoutelyk, geweldige handen aan den zelfden
„ Heere Willem hebben gelegd, en hem, met
„ zwaarden, meſſen, ſtokken en ander geweer,
„ op het zelfde Kerkhof, of op de openbaare
„ ſtraat, naaſt aan de gemelde Kerk, liſtiglyk
„ en jammerlyk, hebben omgebragt.

„ Voorts, dat de genoemde beſchuldigden,
„ zwaarlyk en openlyk, beſproken zyn, by
„ vroome en deftige luiden, waarvan 't ge-
„ rugt tot uwe ooren, en tot die van byna al-
„ le de inwooners van beide de kunnen van
„ de gemelde Stad Amſterdam, en van de in-
„ wooners der naaſte en omgelegene plaatſen
„ gekomen is, dat zy, naamlyk, wylen Heer
„ Willem, 's daags na den Feeſtdag van der
„ Apoſtelen Scheidinge bovengemeld, ten vier
„ uuren in den nagt, of daaromtrent, met ge-
„ weld, van 't gedagte Kerkhof gerukt, of,
„ door geweldig dringen, genoodzaakt hebben
„ van het zelve af te gaan, en hem, met ge-
„ weer, op het Kerkhof zelf, of, gelyk te voo-
„ ren gezeid is, op de openbaare ſtraat, digt
„ aan de gemelde Kerk, deerlyk hebben om-
„ gebragt.

„ Voorts, in geval het, by onderzoek of an-
„ derszins, niet klaar en genoegzaam bewee-
„ zen, noch getoond mogt konnen worden,
„ dat eenigen van de voornoemden geweldige
„ handen aan wylen den gemelden Heer Wil-
„ lem gelegd, en hem met eigen handen ge-
„ dood hadden; zo ſtellen nogtans de gemelde
„ Procureurs, en maaken zig ſterk te bewyzen,
„ dat de voorgenoemde beſchuldigden, allen
„ in 't gemeen en elk hunner in 't byzonder,
„ in eigener perſoon, hem, of gedood, of tot
„ zynen moord, liſtiglyk en met een boos op-
„ zet, hulp en raad gegeven hebben.

„ Voorts, ſtellen de Procureurs en bezorgers
„ bovengemeld, en maaken zig ſterk te bewy-
„ zen, dat door den Heere, Aartsbiſſchop van
„ Keulen, geëerder gedagteniſſe, reeds voor
„ veele jaaren, in eene Kerkelyke Vergadering,
„ onder anderen, vaſtgeſteld, en wettiglyk ge-
„ ordonneerd, en naderhand door den Heere
„ *Henrik, Aartsbiſſchop van Keulen*, goeder ge-
„ dagteniſſe, en zyne onderhoorige Biſſchop-
„ pen, in eene Synode, goedgekeurd is, dat
„ moorders of verminkers van Kerkelyken, en
„ alle derzelver helpers of raaders daartoe, op
„ alle Zondagen, zo feeſttyden als anderen,
„ onder 't luiden der klokken, en met bran-
„ dende kaarſen, by naame, zo derzelver naa-
„ men bekend waren, en anders in 't gemeen,
„ in den ban gedaan zouden worden, en hun
„ alle Kerkelyke gemeenſchap ontzeid, tot dat
„ zy genoegzaame voldoening gegeven zouden
„ hebben, en door den Apoſtoliſchen ſtoel
„ van den ban ontheeven zyn. Hierom zyn
„ alle plaatſen, daar zy komen, in den ban,
„ zo lang zy 'er zyn; en drie dagen daarna,
„ zo zy 'er gedronken of gegeten; en zeven
„ dagen, zo zy 'er vernagt hebben. Wyders,
„ zo zy edelen zyn, of anderen, die eenig
„ land, regtsgebied of ſtreek bezitten, en bin-
„ nen drie maanden geene voldoening geeven,
„ zo is hun land of regtsgebied, daadelyk en ter-
„ ſtond, aan den Kerkelyken regtsban onder-
„ worpen; gelyk, in de Kerkelyke inſtelling
„ *van de doodſlaagers en verminkers der Kerke-*
„ *lyken*, klaarder en volkomener vervat is,
„ welke begint: *Voorts van de Doodſlaagers:*
„ tot den inhoud van welke inſtelling, de
„ voornoemde Procureurs zig gedraagen.

„ Voorts, ſtellen zy, en maaken zig ſterk te
„ bewyzen, dat, door *Guy, Biſſchop van U-*
„ *trecht*, goeder gedagteniſſe, in eene Kerke-
„ lyke Vergadering, voorzigtelyk vaſtgeſteld,
„ en gunſtiglyk geordonneerd, en in vervolg
„ van tyd, door Biſſchop *Jan* van geëerder ge-
„ dagteniſſe, wettiglyk bekragtigd en goedge-
„ keurd is, dat, indien een Prieſter of Kerke-
„ lyke, in de Stad of in 't Stigt van Utrecht,
„ gedood wordt, en hy, of zy, die aldaar het
„ weereldlyk bewind in handen hebben, bin-
„ nen eene maand, te rekenen van den dag af,
„ dat de daad begaan is, Gode en der Kerke,
„ wegens zulk eene euveldaad, zo veel in hun
„ is, geene wettige vergoeding hebben doen
„ geeven; van dien tyd af, dat geweſt, am-
„ bagt, ſtad of vlek, waarin zulk eene mis-
„ daad begaan is, al ſchoon in dezelven ver-
„ ſcheide Kerken mogten zyn, onder 't Kerke-
„ kelyk *interdict* vervallen, gelyk ernſtelyker
„ en uitvoeriglyk vervat is, in dezelfde inſtel-
„ ling, welke begint: *zo hy gedood worde, 't*
„ *welk God verhoede*: welke inſtelling de gezei-
„ de Procureurs, van woord tot woord, in
„ hunne ſtelling en artikel invoegen, en voor
„ ingevoegd gehouden willen hebben.

„ Voorts, ſtellen zy, en maaken zig ſterk te
„ bewyzen, dat, zo wel de Provinciaale als
„ Synodaale inſtellingen, boven vermeld, blyk-
„ baarlyk aangenomen en in gebruik geweeſt,
„ en van den tyd van derzelver vaſtſtelling af,
„ in de Stad en in 't Stigt van Utrecht voorge-
„ meld, naargekomen zyn; gelyk zy nog te-
„ genwoordig, in 't gemeen, openlyk aange-
„ nomen, naargekomen en gebruikt worden.

„ Voorts, ſtellen zy ſtukswyze, en maaken
„ zig ſterk te bewyzen, dat de Schout, of wee-
„ reldlyke Regter, de Burgemeeſters en de Sche-
„ pens van de gemelde Stad Amſterdam, die
„ 'er, zo gezeid wordt, waren, in den tyd van
„ den gemelden doodſlag, aan wylen den voor-
„ zeiden Heere Willem begaan, binnen eene
„ maand, na 't pleegen der genoemde misdaad
„ te rekenen, Gode, der Kerke en Ulieden,
„ Heeren Officiaalen voorgemeld, wegens zo
„ groot

BYLAAGEN L. B.

Bylaagen L. B.

„ groot eene ondaad, zo veel in hen was, geene gepaste voldoening verzorgd; maar allen, en, gelyk zy stellen, elk afzonderlyk, verzuimd hebben, de voorgemelde beschuldigden daar toe te houden.

„ Voorts, is het, in de Stad en in het Stigt van Utrecht en elders, bekend, by algemeenen gerugte, dat al het voorgemelde, in 't algemeen en in 't byzonder, waarlyk gebeurd, en waar is.

„ Uit hoofde van het vooraf beweezene, of van het gene uit het zelve genoegzaam beweezen is, eischen de gemelde Procureurs of bezorgers, dat de voorgemelde beschuldigden, door Ulieden, Heeren Officiaalen, en door uwlieder vonnis, uitgesproken, beslooten en verklaard worden, zo wel uit kragte der instellingen en kerkregelen, tegen zulken, die geweldige handen aan Kerkelyken slaan, als uit kragte der Provinciaale en der Synodaale inzetting, tegen de doodslaagers der Kerkelyken uitgegeven, en boven vermeld, vervallen te zyn onder 't veroordeelend vonnis van den ban, en van andere straffen, in de instelling zelven beschreeven; en dat dezelfde beschuldigden, openlyk en door Ulieden, worden uitgeroepen, als in den ban gedaan; ook dat zy anderwyze kerkelyk mogen gestraft worden, en zyn, en door u gestraft mogen worden. Het voorstaande vorderen de gezeide Procureurs of bezorgers, geheellyk en gedeeltelyk, met de gedaane kosten; zy doen aantuiging wegens de voldoening der zelven, en dat zy het voorstaande ook mogen verbeteren, en andere punten op nieuws voorstellen, zo dikwils als het hun raadzaam en dienstig dunken zal.

N. 4.

„ Fredrik, door Gods genade, Bisschop, en Jan van Montfoort, door dezelfde genade, Prooft en Aartsdiaken van Utrecht, aan den eerzaamen en voorzienigen Heere, *Henrik Honberch*, Wybisschop en Kanonnik van Utrecht, heil in den Heere en de verschuldigde naarstigheid, in 't uitvoeren van den opgelegden last! De zaak of zaaken, welke of welken de Procureurs of bezorgers onzer Geregtshoven, als eischers, voortzetten, en, sedert lang voor onze Officiaalen, welken wy onze plaats, in dit geval, hebben toevertrouwd, tot dat wyze wederom voor ons hebben willen betrekken, voortgezet hebben, tegen *Jan Janszoon*, anders *Jan Heynenssen*, *Melis Janszoon*, *Lambert Jakob Reinierszoon*, *Henrik Jan Deymanszoon*, *Splinter*, *Bastaard van Nyenrode*, *Klaas*, *Bastaard van wylen Simon van Zaanden*, *Klaas Puinen Klaaszoon*, *Jan Laurenszoon*, *Jooft Gerritszoon*, *Jakob Koppenszoon*, Meester *Dirk Koppards*, *Klaas Buze*, *Gerrit Buze*, *Tsbrand Pieterszoon*, *Willem*, gezeid *Dochde*, *Floris Korfs*, *Willem Floris Korfszoon*, en hunne medepligtigen en begunstigers uit de Leeken, in dit geval, beschuldigd over den manslag aan wylen Heere *Willem Bruinszoon*, Priester in de Stad Amsterdam, in ons voorgenoemde Stigt en Aartsdiakenschap, door de gemelde beschuldigden, zo gezeid wordt, begaan; wy dan, de gemelde zaaken voor ons betrekkende, stellen, by deezen, U, van wiens naarstigheid en getrouwheid wy een volkomen vertrouwen in den Heere hebben, uit zekere oorzaaken, onzen geest daar toe beweegende, aan, om dezelven, in den staat waarin zy thans zyn, en onbeslift hangen, verder te kennen, te hooren, te besliffen, en wettiglyk af te doen, met alles wat 'er tusschen komt, van afhangt, uit opryft, en gemeenschap mede heeft, in 't algemeen en byzonder, hoe ook genaamd, om onze plaats in al het voorzeide te bekleeden, tot dat wy dezelven, met onze brieven, wederom aan ons trekken. Gegeven in 't jaar des Heeren MCCCCV. op Saturdag na het Feest van Drie Koningen (*).

Bylaagen L. B.

N. 5.

„ In den naam des Heeren, Amen. Wy doen uitspraak en bepaalen by voorraad, dat wy in deeze zaak bevoegde Regter zyn, niettegenstaande het bygebragte van de andere partye; en stellen partyen ter wederzyde dag in deeze zaak, om regt te doen, en regt te zien doen, naamlyk, den beschuldigden zelven, in den persoon van hunnen voornoemden Procureur, tegen de voornoemde Procureurs van den eischer, op Saturdag na den Feestdag van S. Valentyn [dat is, op den een en twintigsten February] eerstkomende, om zig te verdedigen, op de stellingen en punten, met den eisch der penningen, overgeleverd, van de zyde der gemelde Procureurs, als eischers, aan de beschuldigden zelven, voor de eerwaardige Heeren Officiaalen van het Geregtshof en Aartsdiakenschap van Utrecht. Welke uitspraak by voorraad geschied zynde, zo heeft de voorzeide *Christiaan*, Procureur van de gemelde beschuldigden, in den naam als vooren, geprotesteerd, zig bezwaard verklaard, en geappelleerd. Gegeven en gedaan, in 't jaar des Heeren MCCCCV. 's Woensdags na den Feestdag der H. maagd Scholastica, 's morgens op 't uur der Regtspleeginge.

N. 6.

„ Fredrik, door Gods genade, Bisschop, en Jan van Montfoort, door dezelfde genade, Prooft en Aartsdiaken van Utrecht, aan den eerzaamen en voorzienigen Heere *Henrik Honberch*, Wybisschop en Kanonnik van Utrecht, heil! Naardien wy, met kennisse der waarheid van de ondergeschreevenen, voor lang, de zaak of zaaken, welke of welken de Procureurs of bezorgers der straf baare zaaken van onze Geregtshoven, als eischers, voortgezet hebben, en nog voortzetten, tegen *Jan Janszoon*, anders *Jan Heynenssoon*, *Melis Janszoon*, *Lambert Jakob Reinierszoon*, *Henrik Jan Deymanszoon*, *Splinter van Nyenrode*, *Bastaard*, *Klaas Symonszoon van Zaanden*, *Klaas Putgens Klaaszoon*, *Jan Laurenszoon*, *Jooft Gerritszoon*, *Jakob Koppenszoon*, Meester *Dirk Koppards*, *Klaas Buze*, *Gerrit Buze*, *Tsbrand Pieterszoon*, *Willem*, gezeid *Dochde*, *Floris Korfs* en *Jan Floris*

(*) Dat is, na den zesden January.

BYLAAGEN L^r. B.

„ *Floris Korfszoon* en tegen hunne medepligtigen in dit geval, allen en elk in 't byzonder, „ beschuldigd, aangaande en over den manslag, „ die, onlangs, aan den persoon van wylen „ Heer *Willem Bruinszoon*, goeder gedagtenisse, in de Stad Amsterdam, in ons Stigt en „ Aartsdiakenschap, door hen gezeid wordt begaan te zyn; aan U, van wiens naarstigheid „ en getrouwheid wy een volkomen vertrouwen in den Heere hadden, en nog hebben, „ in den staat, waarin zy toen, voor de eerwaardige Heeren onze Officiaalen en Gemagtigden in dit geval, onafgedaan hingen, om „ zekere redenen onzen geest toen beweegende, hebben opgedraagen, om dezelven verder te kennen, te hooren, te beslissen, en „ wettiglyk af te doen, met alles wat 'er tusschen kwam, van afhing, uit oprees, en gemeenschap mede hadt; zo hebben wy u nogtans alleenlyk in onze plaats gesteld, tot dat „ wy deeze zaaken wederom voor ons betrekken zouden; gelyk volkomener blykt, by de „ brieven, op het voorgemelde gemaakt, en „ gevoegd by de stukken, deeze zaak betreffende. Ondertusschen, verstaan wy, dat, uit „ kragte van deezen last, eenige daaden van regten gepleegd zyn, zonder dat dezelven nog „ ten besluite zyn gebragt. Doch nu vinden „ wy, om zekere billyke oorzaaken, ons beweegende, na ryp beraad, goed, de voorgemelde zaak of zaaken, in den staat waarin „ zy zyn, aan ons te betrekken. gelyk wy doen, „ by deezen, onzen last, u, als voorzeid is, „ opgedraagen, by deezen, wederom intrekkende. En niettemin draagen wy dezelfde „ zaak of zaaken, in den zelfden staat, waarin „ zy nu zyn, op, aan onze eerzaame Officiaalen voorgemeld, om 'er verder kennis van „ te neemen, dezelven te hooren, en wettiglyk af te doen: 't welk wy u, en allen en „ een iegelyk, die het aangaat, of aangaan zal, „ aankondigen en bekend maaken, en door onze tegenwoordige brieven tot kennisse van u „ en van een iegelyk hunner brengen, en willen doen brengen. Gedaan in 't jaar des „ Heeren MCCCCV. 's daags na den Feestdag der H. Maagd Margareet (*).

BYLAAGEN L^r. B.

(*) Dat is, na den twintigsten July.

L^r. C.

BYLAAGEN L^r. C.

Acte van Schout, Schepenen en Raaden van Amsterdam, waarby Tideman Simonszoon, *zynen arm in Stads dienst verlooren hebbende, van Heirvaart, Schot en Wagt vry verklaard wordt.* Gegeven den agt en twintigsten January des jaars 1421.

BYLAAGEN L^r. C.

Wy Scoute, Scepene, en Rade der Stede van Aemstelredamme doen cond eñ te wetene allen luden, want die Stad vā Utrecht, mit horen hulperen, onse ghenedigen heē, van Holland, eñ der Stede van Amestelredame ontseit hebben, eñ op deese tyt onse vyande syn, gheliken zy op Sinte Jeronimus dach, lest gheleden, mit hoire machten, by den Reguliers Cloester, voir der Stede voirs: ghecomen waren, om der voirs: stede te ouervallen, eñ te winnen, tot des Biscops en tot hoir selfs behoef van Utrecht, geliken Tideman Symons soen, en anders goede Poirtēn van der steede voirn: na hoire machten gerne ghekeert hadden, als sy deeden. des der steede Buss'-Meyst' der steede Busse, die onder der uterste moelen lach scieten soude na die van Utrecht dair sy mit hoire wimppelē biden reguliers sluyse stondē dair Tideman voirn: bi der Busse stond, dair die buss'meyst', een warf en ander warf t ouer op leyde, mar die busse niet laten en woude, wair bi dat een ander Persone en Tideman voirs: een ander busse voir die voirs: busse die niet laten en woude dragen soude, om die te stellen eñ te scieten, als dat ghebuerde, alsoo dat der steede Busmeyst' voirs: mit der haeste quā en hadde een ander kamer ghevullet, mit verschen Crude, en leyde t' vuur opter voirs: busse alsoo dat die busse liet, en Tideman voirn: bi onghevalle gheraect wē vanden steen aen sinen rechteren arme, die hi dair om nootzaken van sinen liuen heeft doen affnyden, daer hi zyn leuen lanc bi verleemt bliuen moet. Soo ieft dat wy dat aen ghesien hebben, en hebben hem vander voirn: steede wegen ghegeuen, en gheue mit deesen brieue den seluen Tideman Simons soen, dat hi sal sitten heirvairt vry, scot vry, en waeck vry syn leuen lanck, eñ niet langer duerende behoudelic dat hi gheuen sal kerc ghelt, eñ anders onghelde, gheliken andēn onsen der stede poirtēn. in oirconde desen brieue beseghelt mitten voirn: stede segele, hier aen ghehangen ghegheue opte achte eñ twintichsten dach in Januario, int iare ons hēn Dusent vierhondert eñ een eñ twyntich.

Hier onder aan hing, aan een uythangende Franchyne staarte, het Seegel der Stad Amsterdamme, in groenen wasse.

L^r. D.

BYLAAGEN L^r. D.

Brief van IZABELLE, *Hertoginne van Bourgondie, waarby die van Amsterdam, in persoon en goederen, bekommerd worden, ter oorzaake van het opbrengen en verbeurdverklaaren van eenige Pruissische en Lyflandsche Koopvaardyschepen.* Gegeven te S. Quintin in Vermandois, den negenden Maart des jaars 1441.

BYLAAGEN L^r. D.

Ysabel dochter des Conincx van Portugal byder gracie Goides hartoginne van bourgoñ van Lothr. van brabant en van Lymborch Grave van Vlaendren van Artois etc 't gouvernment hebbeñ van mynen lieuen Hr, eñ in syn absentie van allen sinen Landen ende Heerlichyden van hairwarde ouer, den drossart van brabant den admirael van der Zee den zouuerain bailiu van Vlaendren, ende voirt allen andren drossaten Rentmeysters baillus, scouten Tolnere ende andren Offiarien ende dieneren myns voirsz Hr synre voirsz. Landen eñ elken bezonder saluyt.

Also die stede van Aemstelredame in den

Jare

Bylaagen Lr. D.

Jare van achteñdertigen leſtleden in den maent van Aprille, by goetduncken eñ ouerdrachte van der Vroetſcap ende Rycheit van der ſelver ſtede, wtgemaict hebben ene grote vlote van Scepe mit luden van Coopmanſcapen ende dair toe mit luden van wapenen om die ſelve ſchepen eñ die coopmanſcip die ſy dair in laden ſouden te beſcudden eñ te beſcermen tegens haire vyanden die van den zes Wendſchen ſteden van der doytſcher hanze, eñ oick die ſelue wter zee te wencken jndien dat ſy malcander ouercommen mochten, In welker vlote ſy geſet eñ geordineert hadden Capiteinen eñ hoifmans, die ſy van der ſtede wege geſet eñ geboden hadden die reyſe te doen ſoe ſin alſo mitter ſeluer vlote wtgeſeilt weſtwairt vpter Zee en als ſy vpter trade gecommen ſyn, hebben aldair gevonden een vlote van ſcepen geladen mit Zoute eñ andre goeden, onder dewelke mede waren drie en twintich ſcepen geladen mit gelycker coopmanſcip, toebehorende coopluden van Pruyſen eñ van Lyflant, dair oic andre luden van veel nacien goeden in hadden alteſamene toebehorend den Vrienden eñ gene vyanden onſer Landen van Hollant van Zeelant en van Vrieslant, Ende als ſy dair inne gecomen ſyn eñ dier machtich weſen hebben ſy die genomen eñ die Scippers en Coopluden eerſt doen gelouen ende zekeren hun na te zeylen en te volgen, dair ſy voir zeylen ſouden, latende hoir reyſe eñ meyninge die ſy hadden weſtwairts om coopmanſcip te varen, mer quamen wederoñe mitten voirſz drie eñ twintich ſchepen in de Wyelinge in den lande van Zeelant, dair ſy wt horen eygen wille eñ bouen zeker beuel eñ ſulc mandement als van wegen myns voirſz heren by ons lieuen ende geminden Heer van Santes doe gouwerneur der landen voirſz preſent was, ende Heer van der Veere, by denwelken myn voirſz heer verboodt, dat ſy die voirſz ſcepen noch goeden bueyten noch pairten en ſouden, mar leggen in gewairder hant, die ſelue ſcepen eñ goeden gebueyt eñ gepairt hebben, wair om onſe geminde die heer van Santes voirſz, die by minen Heer geweeſt hadde, weder binnen der ſtede van Middelburch comen weſende, by hem ontboot den Heer van der Veere voirn:, ende ſommige andre van Amſtelredam, om van hun te weten by wat redenen die voirſz ſcepen genomen en in die Wielynge gebracht hadden, die dair vp gaven ſulken antwoirde als hun geliefde, eñ ſo dat hy wael verſtaen mochte an hoire antwoirden eñ oick an dat gemeen gerufte, dat ſy die ſchepen eñ goeden houden boeyten ende pairten wouden het wair mit recht of ſonder recht, doen vraechde hy vorder den Heer van der Veere als Rentmeeſter van Zeeland, hoe hy inder ſaken na inhout van den voirſz mandement gedaen hadde, diewelke dair vp verantwoirde, dat hy inder ſake gedaen hadde hoe hy beſt mochte, eñ ſo dat ſy hun gelooft ende verſekert hadden, dair off te verantwoirde in recht en redenen dairt behoirt, ſeggende dat, hadde hy vorder inder ſaken willen procederen, die nemers waren in willen die voirſz ſchepen doir te boren en in die gront te laten Om welke ſaken eñ nemynge wille die landen van Hollant vanZelant eñ vanVrieslant ſint dien tyt in ongunſten geſtaen hebben mit dien van Pruiſſen ende van Lieflant, ſo dat ſy onder malcanderen nyet en hebben mogen vaeren noch keren tot nu, dat myn voirſz heer van ſinen Rade mitten gedeputeerden der ſteden ende landen voirſz geſent heeft ter dachv^{t}: tot Coppenhaven in Denemarcken, om mit dien van Pruyſſen en van Lieflant eñ oic andere Landen die by myns heren onderſuk beſcadicht hebben geweeſt te dadyngen up welker dachvaert overdragen ende beſloten is minlike overdrachte ende dadingen daer onder and^{re}: punten dien van Pruyſſen van Lyflant eñ andren gelooft zyn te betalen zeker ſoñen van pennyngē voir den ſchade van den drie en twintich ſcepen, mitten goeden voirſz, van welker overdrachte eñ compoſitie, myn voirſz. Heere eñ die Ridderſcap eñ ſteden, die gene dieſe gemaict hebben, grotelic bedangt hebben, van den arbeyt ende duechden, die ſy dair in gedaen hebben, voir die gemeyn oirbair eñ waelvairt, eñ dat ſy die landen alſo in ruſten eñ vreden gebracht hebben, byden welken coopmanſcip horen loip hebben mach; Ende om hier toe te commen ſo ſyn die ſtede van Amſtelredamme eñ die hopmans van der voirſz vlote omboden geweſt, om rekeningen te doen van den voirſz ſcepen ende goeden die ſy dair wt genomen hebben, voir den rade Ridderſcap eñ ſteden van Hollant, alſo ſy ſculdich waeren te doen ende gelooft hadden voiren eñ na up zeker dachvairt die in tyden voirleden up de voirſz nemyngen byden heer van Santes voirſz, als Gouverneur gehouden was, dair vergadert waeren, die meeſtendeel van al den Raden Eedelen Ridderſcip eñ goeden ſteden der Lande van Hollant Zelant en Vrieslant voirn. zy geloofden wederkeringe te doen van den voirſz ſcepen eñ goeden up dat in tyden toecomende, bevonden worde, dat ſy die mit rechte nyet ſculdich en waeren te hebben noch te behouden die welke dair gecomen ſyn eñ een rekeninge overgegeven hebben, zeir miſſelyc ludende, eñ diemen nyet en heeft willen laten lyden, noch ſculdich en was te laten doergaen, om veel pointen die hun wael eñ beſceidelic onderwyſt ſyn, want ſy die gelden rekenen eensdeels hun ſelue betaelt, eensdeels haren luyden van wapeñ: ende eensdeels in der ſtede oirbair van Amſtelredame, ſonder bevel off concente van minen here. Ende want de ſtede van Amſtelredame aldus by gemene overdrachte hem ſelven beſculde gemaict hebben in der voirſz nemynge, ſo is hun by den Rade Ridderſcip en ſteden voirſz voir ogen geleyt, dat ſy een redelycke ſomme veel min dragende dan die helftē, die ſy ſelve rekene ontfaen hebbende, hoewael nochtans zy nochtans hoir ontfanc veel te cleyn makē hadden willen lenen eñ verleggen om dair mede inden eerſten te vervallen, die gelden diemen upter voirſz dachvairt tot Coppenhaven gelooft heeft te betalen, dair die dagen van betalinge alrede off verſchenen en gevallen ſyn eñ dairom men ſal moeten leyſten mit veel Perſonen eñ Paerden, tot Utrecht eñ tot Hairlem tot myns Heren eñ ſinnē Landen groter ongenuechten, ſcaempten eñ ſchanden, mar ſy en hebben niet willen dair voir geven noch betalen, nyet jegenſtaende die geloffte die ſy gedaen hadden als voirſz ſtaet. Ende dat meer is, boven dat ſy mitten andren Lande, van al dat den oirloge ende nemynge anroeren mach, gebleven ſyn an minen heren Ende bliven aldus mine voirſz hēr ende allen

Bylaagen Lr. D.

ſinen

BYLAAGEN Lr. D.

ſinen rade Ridderſcip ende ſteden voirſz rebel eñ ouerhoorch eñ en willen van all dat ſy tegen goe recht ende redenen genomen hebben nyet wederkeren noch berechten, dat in geenrewys langer en ſtaet te gehengē mynen voirſz heren hy en wilre terſtont inne voirſien als dat behoren zal, ofte anderſins de voirſz overdrachte eñ traictaet tot Coppenhaven gemaeckt waren geſchepen dair by verbroken te ſyn, 't welke wair in groter verafteringe van de coopmanſcap eñ die gemein waelvaert, daer in dat myn voirſz heer eñ wy immer inne vorſien willen, totter waelvaert van hun eñ ſyn voirſz. landen waerom wy deſe ſaecken aenſiende, ende oick in vorderniſſen vander matroijen, hebben wy groten eñ rypen raede dair up gehadt, mitten raden myns voirſz heren by ons weſende, Ende naby deliberacien eñ goedancken oick dair up gehadt eñ ons beteykent by den raden eñ ſtaten der voirſz landen van Hollant Zelant eñ Vrieslant gewillekoert eñ geoirdineert, willen eñ oirdineren by deſen onſen brieven, dat van nu voirtan alle die Poortren ende Inwoenren van Amſtelredam voirñ:, ende desgelex haer leenen erven renten vervallen coopmanſcappen eñ andre goeden hoedanich die weſen mogen hun toebehorende, waer die zyn leggen of bevonde mogen worden, in alle myns voirſz hēr landen van hairwaerden over, gearreſteert en upgehouden worden, beyde te water ende te lande hoir lyven gehouden in goeden eñ vaſten vangniſſen, eñ hoir goeden alſo gearreſteert, vercocht eñ gepenyngt up dat des noot ſy, by ordinancie eñ goetduncken vanden rade van hollant voirſz ten tyt toe dat ſy onderdanich weſen eñ hun voegen ſullen ter ordinancie vanden rade eñ ſtaten der Landen voirſz, willen ontbieden eñ bevelen erenſtelic van wegen ons voirſz heren en elken van u bezonder, in hun ſelven en alſo hun toebehoirt, dat ghy de voirſz Poirtren en Inwoneren van Amſtelredam, ende alſo wael hair voirſz leenen erven renten vervallen coopmanſcippen eñ ander goede wair ghy die vinden off gecrigen ſult connen in uwen bedwinc te water of te lande, in myns voirſz heren landen van hairwairden antaſt eñ vanget eñ ſet in myns voirſz heren handen, Ende die voirſz Lenen Erven renten vervallen coopmanſcippen eñ ander goeden vercoipt ende pennyngen ten oirbairlycſten dat ghy moicht om die pennyngen dair off commende beleit eñ gegeven te weſen in de voirſz compoſicie eñ reſtitucie Ende de Liven eñ Perſonen van den voirſz van Amſtelredam ſult ghy myns heren gevangenen houden, ſonder die te delivereren of te ſlaken in enigerwys ten tyt toe dat ſy hun in onderdanicheyt eñ genoegen geſet ſullen hebben als voirſz ſtaet. Van welken Exploiten eñ executie te doen ghy eñ elc van u vernucht eñ betaelt ſult weſen, wael ende redenlyke, te weten, van de pennynge die daer of commen ſullen ter ordinancie van den rade voirſ. En voirt ſo ſullen wy die ghene die de voirſz Lenen Erven renten of vervallen copen ſullen ſulke wairnynge eñ brieven van hueren cope geven als behoren ſal, by goetduncken van den rade voirſz. Voirt ſo doet beveel ende verbodt van wegen myns voirſz. heren, dat nyemant wie, of van wat ſtaet hy ſy onderſate van minen voirſz heren van ſinen Landen van hairwairden alſe brabant vlaendren heneg. hollant zelant en vrieslant, en trecke tot Amſtelredam noch dairwairt voere noch van daer en hale enige Lyftocht goeden noch coopmanſcippen te water noch te lande noch mit hun en verkere coopmansgewyſe noch anderſins in wat maniere het ſy, ter tyt toe dat ſy hun geſubmitt: ſullen hebben als voirſz ſtaet, up dair off gecorrigeert te ſyn by minen heren voirſz of by zynen rade van hollant, ende te verlieſen ende te verbueren ſulke goeden of coopmanſcippen als ſy dair voren of van danen brengen ſullen, Ende van deſe Executie te doen en ſyt in genen gebreken up al ghy en elc van u meynt te misdoen en te bruecken tegen minen voirſz heren die hun des an u houden ende verhalen ſoude alſt behoirde. Ende up dat nyemant reden of onſculde hebben en mach, wt cauſen van verſuymeniſſen deſe onſe voirſz ordinancie ende bevel te houden, ende oick up dat een yegelic voerhoedt ende beſcermt moge weſen voir ſcade, wy willen eñ bevelen u als boven, dat ghy en elc van u dit onſe mandement doet kondigen eñ wtroepen in uwen bedrieve ter ſteden eñ plaetzen dair men ſulke en gelycke ſaicken plecht te kundigen ende wt te roepen, ende oick om dat men van deſen brieve tot veel en diverſchen platzen te doen mach hebben ſo ontbieden wy u eñ bevelen voirder dat ghy an 't vydmus van deſen ſulke gelove draecht en gheeft, als totten Originale brieven. Gegeven ſinte Quyntins in Vermandois IX dach in maerte In 't Jaer ons heren CIↃ CCCC een en veertich.

BYLAAGEN Lr. E.

Lr. E.

Extract *uit het Buerſpraek-boek der Stad Utrecht van* 1452, *des Manendages nae Magdalene, zynde den vier en twintigſten July, waar by die van Amſterdam, door den brand veel geleeden hebbende, vry verblyf en handel te Utrecht wordt toegeſtaan.*

Want die ſtede van Amſterdam, Got betert, grote ſcade van brande gehat ende gelede heeft, ſoo will die Raet van onſer Stad, aenziende armoije ende onverwinlicke ſcaije der poirteren ende ſtede voirſcreve, gunnen ende believen allen den poirteren ende inwoenres der ſtede voirſcreve, binnen onzer ſtat ende ſtat vryheit te comen, te marren ende te verkeren, ende hoir goede binnen onſer ſtat te brengen, te gebruken, ende weder van her te halen, des hem tot hoire tymmeringe ende anders behoeft is.

BYLAAGEN L. F.

Lr. F.

Brief, waarby Hertog KAREL *van* BOURGONDIE *het inkomen van zyn Schoutambagt van Amſterdam en eenige andere Domeinen verpagt aan de Stad, die veertienduizend vier honderd Filips Klinkaarts aan Renten voor hem verkogt hadt.* Gegeven voor Beauvais, den zeſtienden July 1472.

KAREL by der gracien Goids Hertoge van Bourgoengnen van Lothr. van Brabant van Lymburch ende van Lutſemburch Grave van Vlaendren van Artois van bourgoengnen palatyn van Henegouwen van Hollant van Zeelant ende van Namen Marcgrave des heiligen ryck he-

Bylaagen L. F.

here van Vrieslant van Salins ende van Mechelen. Doen condt allen luyden alſoe onſe wel geminde ende getruwe Stede van Aemſtelredamme tot onſen zeer ernſtiger begeerten ende verſoecke nu tegenwoerdtlicken op ter ſelver onſer Stede ende tot haeren groten laſte vercoft ende verſekert heeft alrehande perſonen zekere groite jairlicxe renten in ſulker voegen als onſer voirſz: Stede van aemſtelredamme dat alrebeſt gelegen ende doenlic is geweeſt omme tot hoeren minſte quetſe zonder enich vertreck gerede penningen dair off gecregen te hebben ende heeft die ſelve onſe Stede by hoeren openen brieven in der jairlixer betalinge van van den ſelven renten alſoe by hair vercoft verbonden hair ſelven ende voirt die lyve ende goeden van allen hoeren poirteren ende inwoonerts ende van welker vercopynge der renten voirſz: ende den pennyngen dair aff gecomen onſe voirſz: Stede van Aemſtelredamme ons nu terſtont goetwillichlicken ende ſonder eenich wederſeggen gelevert ende overgegeven heeft in gereden pennyngen die ſomme van veerthien duyſent ende vier hondert goede Philippus bourgoenſche Schilden geheiten clinckairts tot vyftien witte ſtuvers die voir deſen tyt loip gehadt hebben elken clinckairt gerekent ende die welke ſomme van den pennyngen voirſz: wy geheelicken hebben doen opbueren ende ontfaen by onſen getruwen raidt ende rentmeeſter generael van allen onſen financien Pieter lanchals ende die onſer voirſz: Stede behoirlic acquyt dair af gegeven heeft om die ſelve pennyngen terſtont voirt behiert ende vuytgegeven te weſen in onſen treflicken nootſaken ende noodoirbaer van deſer onſer tegenwoirdiger wapenynge die wy van rechten noodswegen zeer groot ende coſtelic hebben moeten opſtellen ende dair wy ſelve in onſen perſoon mede ſyn in den velde om by der hulpe Goids almechtich te wederſtaen ende tot bekenniſſe te brengen na onſen ganſſen vermogen die gene die onſe ende onſer landen ende onderſaten vianden ende quaet willende ſyne ende overmits welker groter gunſte liefte ende onderdanige getruwicheyt die ons onſe voirſz: Stede van Aemſtelredamme hier inne goedtwillichliken gedaen ende bewyſt heeft mit der daet wy wederomme geloeft ende toegeſeyt hebben geloven ende toeſeggen mit deſen onſen brieve in goeder trouwen ende in Princhelicken woirden voir ons ende onſen oyren ende nacommelingen Graven ende Gravynnen van Hollant der ſelver onſer ſtede ende hoeren poirteren ende inwoonres wel ende duechdelic weder te verwiſſen te verſekeren ende te veſtigen in ende an onſen properen vryen goeden ende demeynen tot der ſomme toe van negenhondert philippus bourgoenſche Schilden geheiten clinckairts elc ſtuc ten pryſe voirſz: goede vrye erflicke ende ewige renten die onſe voirſz: Stede van Aemſtelredamme jairlicx opbueren ende ontfaen ſall van den ſelven onſen goeden ende demeynen omme hair ſelven ende hoeren poirteren ende inwoonres in ſoe verre als die ſelve renten ſtrecken ſullen jairlicx dair mede te mogen ontlaſten vryen ende quyten tot ewigen dagen van den jairlixen renten die zy duer onſe begeerte tot hoeren laſten vercoft heeft gelyc voirſz: ſtaet behoudelic ende mit ſulken voirwairden dat wy off onſe oiren ende nacommelyngen graven ende gravynnen van Hollant onſe voirſz: goeden ende demeynen ende die renten van den negenhondert philippus Schilden jairlix dair aff commende ſullen mogen an ons loſſenen aſcopen ende bevrien mits dair voir eens betalende ende vuytreyckende onſer voirſz: Stede van Aemſtelredamme die ſomme van viertien duyſent ende vier hondert phillips bourgoenſche Schilden 't ſtuc ten priſe gelyc voirſz. ſtaet off ander payment dat dair voir goedt ende ganchair weſen ſal in den tyt der betalinge ende dat wy oic als dan der ſelver onſer Stede betalen ſullen alle verſchenen onbetaelde renten na den beloope des tyts ende is te weten dat die voirſz: negen hondert Philippus Scilden ſjaers alſoe geextimeert ter loſſynge elken pennynck ſjaers mit zeſtyn der ſelver pennyngen eens belopen juyſt die principale ſomme van den viertien duyſent ende vier hondert Schilden voirſz: ende want wy ymmer in deſer ſake uſeren ende voirtvaeren willen mit onſer voirſz: Stede van Aemſtelredamme tot goeder trouwen ende ter volcominge van onſer geloften voirſz: Soe iſt dat wy dair omme vut onſer rechter wetentheyt ende by goeder voirſienicheyt ende rype deliberacie van onſen raide bewyſt ende in handen geſtelt hebben bewyſen ende in handen ſtellen mit dezen zelven onſen brieven der ſelver onſer ſtede van Aemſtelredamme die parceelen van onſen goeden ende demeynen hier na verclaert dats te weten der pacht ende incomyngen van onſen Schoutambochte van Aemſtelredamme voirſz: belopende op deſe tyt vierhondert ende vyfftich ponden ſjaers tot veertich groiten 't pondt item een ſtucke lants geheyten wairderbroek ons jairlicx waerdich weſende hondert zeſſendetachtich ponden payments voirſz: ende onſe ſluyſe tot yppeſloot ende gelt op deſe tyt in pachte elcx jairs zeven ende tachtich ponden tot veertich groit 't pondt gelyc voirſz: ſtaet om van den ſelven onſen goeden ende demeynen ende van den renten ende pennyngen jairlicx dair aff comende toe der ſomme toe van den negenhondert philips Schilden voirſz: elcx jairs ende die onſe voirſz: ſtede jairlicx in hoeren proffyte opbueren ende ontfangen ſal, in zoe verre als die ſtrecken ſullen te mogen betalen die voirſz. renten die by hair alſoe vercoft ſyn geweeſt tot ſulken dagen ende termynen als die ſelve onſe ſtede dair in verbonden is ende die geloeft heeft te betalen die welke bewyſingen van onſen demeynen ende renten voirſz. ingain ende begynnen ſal op ten eerſten dach van auguſto nu naiſtcomende in die tegenwoirdige jair ende dair aff dat eerſte Jair van der betalinge verſcheynen ſal op ten eerſten dach van Auguſto in den jaere 1400 dry ende tzeventich naiſtcomende ende alſoe voirt van jaere te jaere ende van termyne tot termyne geduerende den tyt in der maniere gelyc hier boven ende oic hier na verclairt ſtaet ende wy geloven in goeder trouwen ende in princelicken woorden onſen voirn: ſtede van onſen voirſz: goeden ende demeynen te doen ende laten hebben ende genyeten die volcomen adminiſtracie handelinge ende bewindt ſonder yemant anders onſer wegen hun dair af yet te bewinden in eniger wys, mer ſal onſe voirſz: ſtede ſelve die voirgen: onſe goeden ende demeynen voortan mogen verhuyren ende verpachten tot onſen meeſten oirbaer ende proffyt mit kercgeboden ende anders gelyc dat gewoenlic is tot allen tyden als dat gebueren ende behoeren ſal om van jaere te jaere ende van termyne tot termyne dair af op te bueren ende tontfaen die voirſz: negenhondert Philippus ſchilden payments voirſz: ge-

Bylaagen L. F.

BYLAAGEN LI. F.

duerende alſoe lange ende ter tyt toe dat wy off onſe nacomelingen voirſz: die ſelve onſe demeynen ende renten an ons geloſſent gevryet ende afgecoft ſullen hebben elken pennynck zeſtien belopende ter ſomme van viertien duyſent ende vierhondert philips ſchilden voirn: ende dat wy voirt alle die afterſtallige onbetaelde renten na den belope des tyts volcomelicken betaelt ende onſe voirn: ſtede ende alle hoeren poirteren ende inwoonres wel ende duechdelick dair af genuet ende gequyt ſullen hebben behoudelicken dat onſe voirſz: Stede van onſen goeden ende demeynen voirſz: jairlicx goede rekenynge doen ende dat overſchot boven den negenhondert ſchilden ſjaers indien dair eenich is leveren ſal in handen van onſen rentmeeſter van Kennemerlant in der tyt weſende mits van hun jairlicx nemende ſyne behoirlike quitancien ende die welke onſe rentmeeſter voort gehouden weſen ſal ons dair aff jairlicx goede rekenynge ende bewys te doen als dat behoeren ſal ende wairt ſake dat onſe goeden ende demeynen voirſz: hier naemaels tot eniger tyt alſoe vermindert ofte verarcht worden zoe dat ze jairlicx niet en ſouden mogen ſtrecken tot der ſomme toe van negenhondert philips ſchilden voirſz: ſoe hebben wy geloeft ende geloven als boven onſer voirſz: ſtede dair aff wel ende duechdelic te verwiſſen te veſtigen ende te verſekeren in anderen onſen properen vryen goeden ende demeynen tot ſulker ſomme toe als onſe voirſz. goeden ende demeynen verarcht ende vermindert ſullen weſen off daer en boven ende dat tot allen tyden als dat gebueren ſal, ende wairt dat by ons eenich gebreck off vertreck geſchiede in der bewyſinge voirſz: ſoe bevelen wy onſen rentmeeſter van Kenmerlant in der tyt weſende dat hy derſelver onſen ſtede jairlicx van anderen onſen renten ende incommingen binnen zynen bedrive vuytreycke ende betale alle 't gene datter jairlicx gebreken ſal an onſen voirſz: goeden ende demeynen tot der volre betalynge toe van den negen hondert philippus Schilden ſjairs voirſz: off dat by gebreck van dien onſe voirſz: ſtede die gebreken ende vermyndertheyden van onſen demeynen voirſz: jairlicx ſal mogen ſelve inhouden ende ons afcorten van onſen anderen incomyngen die ons die ſelve onſe ſtede jairlicx ſchuldich weſen ſal ſonder enich verbueren off ſonder meer beveels van ons dair aff te verwachten ontbieden dair om ende bevelen onſen lieven ende getruwen Stedehouder ende luyden van onſen raide in hollant onſen luyden van onſen fynancien ende rekenyngen onſen rentmeesteren van hollant onſen Schout van Aemſtelredamme voirſz: ende voort allen onſen anderen dienaeren officieren ende onderſaten in der tyt weſende ende elken van hun byſonder dien deſe ſaken aengaen mogen dat ſy onſer voirn: ſtede van Aemſtelredam van den inhouden van deſen onſen brieve ruſtelic vredelic ende volcomelyc doen gedogen ende laten gebruycken ende genieten ſonder hun luyden dair in te doen off te laten geſchien heymelic off openbair enigen hinder off letſel ter contrary want ons belieft ende willen dat alſoe gedaen te weſen niet tiegenſtaende enigen brieven van reſtrictien off ordinancien hier voirtyts gemaict of namaels te maken op 't ſtuc van onſen demeynen ende financien ter contrary van des voirſz: ſtaet hoedanich dat ſe weſen mogen dewelke wy in deſer ſake niet en willen enige ſtad te hebben off effect te ſortieren in eniger wys ende om dat wy in princheliken woirden ende vuyt onſen vryen wille ende rechter wetentheyt geloeft hebben ende noch geloven voir ons ende voir onſen oiren ende nacomelyngen Graven ende Gravynnen van Hollant onſer voirſz: ſtede van Aemſtelredamme alle punten ende voirwairden hier boven geſcreven te ſamen ende elk van dien byzonder wel ende volcomelic te houden ende doen houden onverbroken ende ſonder enich gebreck dair in te laten geſchien ſoe hebben wy in kenniſſe der wairheyt onſen Zegel aen deſen brieff doen hangen gegeven in onſe parck voir der Stede van Beauvais in 't jaer ons Heeren duyſent vierhondert twee ende tzeventich op ten zeſtienden dach in Julio

BYLAAGEN LI. F.

(In de plye ſtond)

By mynen Heer den Hertoge ghy die proeſt van ſinte donaes te brugge die prothonotaris van Eligny meeſtre Thomaes Malet ende andere tegenwoirdich

(was get:)
Grus.

(In dorſo ſtond)

Des commis ſur le fait des demeines et finan. de monſr: le duc de bourgne: et de brabant conſentent et accordent en tancque en eulx eſt le conteinue au blanc decet effect interine furny et acomply ſelon et per la forme et maniere que mon dit Sr le duc la veutz et mande eſtre fait per icelles ſon ſcript par le Seing manuel. . . . . .

(Hyr aen hingh)

Je Pierre lanchals Conſeillier et receueur general de toutes les finances de monſr,. le Duc de Bourgne confeſſe avoir receu des bourgmaiſtres eſcheuins et conſeil de la ville daemſtredamme la ſomme de dix mille huit cens livres du prix de XL gros monnoye de flandren la livre pour la vendicion de neuf cens clincars de trente gros du dit monnoye piece de rente par an nagaires vendue par la ditte ville Daemſtredamme a la requeſte et charge de mon dit Sr au deniers payez pour convertir au fait de mon office de laquelle ſomme de 10800 ℒ. du dit pris je ſuys content tesmoing mon ſaing manuel cy mis le 9 Jour d'Aouſt l'an mil 1472.

(get:)
P. Lanchals.

(nog hing er aen)

Copie getranſlateert uten waelſche in duutſche.

Ic Pieter Lanchals raet ende ontfangher generael van alle de financien myns ghenadichs Heeren shertogs van bourgoingnen kennis ontfaen hebbende van Buerchmeiſtren Scepenen ende raet der ſtede van aemſtredam de ſomme van thien duuſt acht hondert ponden van viertich groten vlaems 't pont voor die vercopinghe van 900 Clincars te dertig groten der ſelver munten 't ſtuc rente ſjaers onlancx vercoft by der voorſz: ſtede van aemſtredam ten verſoecke ende laſte myns voorſz: heeren in penninghen betaelt om te bekeeren in 't ſtuc van mynder office van welker ſomme van 10800 ℒ ten pryſe voorſz: ic ben content des toorconden myn hanteykin hier onder geſtelt den 9 dach in auguſto in tjaer duuſt vierhondert twee ende tſeventich allens gheteyket P. Lanchals (onderſt:)

Deſe tegenwoirdige Copie getranslateert is in ſubſtancie gecollationeert ende concordeert tegens die oroiginale des thalue by my (get:)

Podyc.

TWEE-

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

VIERDE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van 't jaar* 1477, *tot het jaar* 1506.

Aanwyzing dat de Hertogen, Filips en Karel, het Land, de Steden en Amsterdam in 't byzonder in derzelver Privilegien verkort hadden.

De Regeering der twee Vorſten uit den Huize van Bourgondie, Filips en Karel, die in magt en aanzien verre boven de voorige Graaven uitſtaken, was, in meer dan één opzigt, nadeelig geweeſt voor de vryheid des Lands, der Steden, en der Stad Amſterdam in 't byzonder. In 't Grootte Privilegie van Vrouwe Maria, waarvan wy, terſtond, nader gewaagen zullen, wordt uitdrukkelyk toegeſtaan, dat de *Steden grootelycx afgenomen ende inghebroken* waren, *in diverſche manieren, de Rechten, Privilegien, Coſtumen ende Uſagien van den ſelven* (*a*). En Hertog Filips hadt, reeds in 't jaar 1452, erkend, dat hy, *by inadvertentie of anders, tot begeeren ende vervolgen van partyen, hier voortydts,* wel *gegeven ende verleent* hadt *Brieven ende Mandamenten, contrarie ende tegen den Rechten, Privilegien ende Vryheden* der *goede Steden, tot haeren grooten hinder, ende achterdeel, ende verkortinghe* (*b*). Het voorige gedeelte deezer geſchiedeniſſe heeft ook doen zien, dat de Privilegien der Steden in 't gemeen, en der Stad Amſterdam in 't byzonder dikwils gekrenkt geworden waren. Vrouw Margareet hadt beloofd, niet buiten de paalen van Holland, Zeeland en Weſtfriesland te zullen oorloogen, dan by goeddunken der Ridderen, Knaapen en goede Steden; of zo zy 't deedt, dan zou men niet gehouden zyn haar in den kryg te dienen, dan uit gunſt en vrywilliglyk (*c*). De Hertogen Filips en Karel hadden, by eede, beloofd, de Privilegien der Graaven en Graavinnen, hunne Voorzaaten, en derhalven ook dit Privilegie, te zullen houden. En desniettegenſtaande wikkelden zy, en de laatſte inzonderheid, zig in uitheemſche oorlogen in, zonder bewilliging der goede Steden, die egter genoodzaakt werden, hen, met ſchepen, manſchap en geld, te ondersteunen. Wy hebben gezien (*d*), dat Hertog Karel, in 't jaar 1472, Gemagtigden naar Amſterdam zondt, om de Poorters te noodzaaken, tot het koopen van renten, ten zynen behoeve, en ten laſte van de Stad. Doch de woorden van de volmagt zelve, die aan *Schout ende Gerechte* der *Stede van Amſterdamme* gerigt is, zyn zeer opmerkelyk. Hertog Karel, of eigenlyk de Raad van Holland, Zeeland en Weſtfriesland, uit zynen naam, aangehaald hebbende, dat de oorlog, in welken hy ingewikkeld was, hem in nood van geld gebragt hadt, vervolgt in deezer voege: *Soe iſt dat wy u* [Schout en Geregt van Amſterdam] *daerom onthieden, laſten ende bevelen, dat gy terſtont, ende ſonder eenige diſſimulatie of vertreck, verſtaet tot de voirſc. wapeningen; ende, omme die voirſ. rente te coipen, van onſent wege, heerlicken bedwinget ende conſtringeert, by allen behoorlicken wegen van bedwange, die poirteren ende inwoonderen onſer voirſ. ſtede van aemſterdamme, des machtig weſende, elc na den ſtaet van ſynen goede, ſonder verdrach, faveur ofte diſſimulatie — Ende daer van en zyt in genen gebreke, op al dat ghy ons duchtende ſyt, ende op al ſoe lief als gy ons welvaert begeert, beveelende voirt allen den poirteren ende inwoenende onſer voirſ. ſtadt van Aemſterdamme dat zy u, dit doende, obedyeren, byſtant, volle hulpe ende aſſiſtencie doen ſonder des te laten, up te vervallen in onſe indignacie, ende al dat zy teghens ons verhueren mogen* enz. (*e*). Men beſpeurt, uit deeze woorden, dat men der Stad geene vry-

1477.

1477.

(*a*) Handv. *bl.* 78. [32.]
(*b*) Handv. *bl.* 74. [28.]
(*c*) *Zie* hier voor, II. *Deel*, II. *Boek*, *bl.* 117.
(*d*) II. *Deel*, III. *Boek*, *bl.* 157.
(*e*) Oude Kerk, *Laade* XVII.

1477. vryheid liet, om in den oorlog, en in de kosten des oorlogs, te bewilligen of niet. 't Verzwaaren der Beden, onder Filips en Karel van Bourgondie, hadt de Steden, en Amsterdam in 't byzonder ook genoodzaakt, tot het opstellen van nieuwe, en tot het verzwaaren der oude excynzen op de mondbehoeften, waardoor de ingezetenen niet weinig gedrukt werden. Voorts, waren 'er, te Amsterdam en elders, meer dan eens, buitengewoone veranderingen gemaakt in de Wethouderschap: 't welk niet zonder krenkinge der Privilegien kon toegaan: waarom de Graaven, in zulk eene gelegenheid, plagten te verklaaren, dat zulk eene ontydige verzetting der Wethouderschap den Steden *geen hinder, prejuditie, ofte achterdeel* doen, *noch* den Vorst *eenich nieuw recht* geeven zou (*f*). Doch zulk eene verklaaring bewees ten volle, dat, in de buitengewoone verandering der Stedelyke Regeeringe, de Privilegien gekrenkt geworden waren. 't Zal niet noodig zyn, in meer byzonderheden, te toonen, dat zulks ook in andere opzigten geschied was. Men zal 't genoegzaam konnen afneemen, uit de punten van herstellinge der inbreuken, van welker voornaamsten wy, terstond, verslag zullen doen.

De Steden verzoeken herstelling der inbreuken van Vrouwe Maria.

Zo dra de tyding van het overlyden van Hertog Karel in Holland gekomen was, begonden de Hoekschen, die nu, eenige jaaren agtereen, weinig deel gehad hadden aan de Regeeringe, alomme in de Steden het hoofd wederom op te steeken. Doch de Kabbeljaauwschen verzoenden zig wel haast met hen. De Steden, te Haarlem, te Leiden en in den Haage, ter Dagvaart verscheenen, beslooten, dat de twee partyen elkanderen noch van noch op 't kussen zouden zoeken te helpen; maar de handen in een slaan, om 's Lands oorbaar voor te staan, en herstelling der inbreuken op der Steden voorregten te verwerven van Vrouwe Maria, op de algemeene Dagvaart der Gewesten, die te Gend was aangelegd (*g*). Men hadt, ten dien einde, een ontwerp gemaakt van de punten, in welken men herstelling begeeren zou. De byzondere Steden, en onder anderen Amsterdam, hadden ook vastgesteld, byzondere Privilegien van Vrouwe Maria te verzoeken. Te Gend, werdt den Afgevaardigden van Holland en Zeeland voorgehouden, dat de Vorstin hunne hulp noodig hadt, tegen Lodewyk den XI., die zig reeds van verscheide Steden, digtst aan Frankryk gelegen, hadt meester gemaakt. Men antwoordde „ dat de Lan- 1477.
„ den, zwaar gedrukt door de geduurige
„ oorlogen, die Hertog Karel gevoerd hadt,
„ eerder verligt dan meer belast behoor-
„ den te worden." Men voegde 'er by,
„ dat 'er, sedert eenige jaaren, merkelyke
„ inbreuken waren gedaan op der Steden
„ voorregten, en dat dezelven behoorden
„ hersteld te worden, in geval men eenige
„ hulp van de Steden zou denken te wag-
„ ten te hebben." Kortom, men bragt, eerlang, te wege, dat Vrouw Maria den Landen, den veertienden Maart des jaars 1476 [1477], het GROOT-PRIVILEGIE gaf, welks voornaamste punten hierop uitkwamen:

Zy verwerven het *Groot-Privilegie.*

Inhoud van het zelve.

„ Zy zou *hylicken ende eenen Voogd ende*
„ *man kiesen*, by raade ende goeddunken
„ der *Heeren van* haaren *bloede* en *van den*
„ *Staeten* der Landen. Zy onthefte Hol-
„ land van de Bede, in 't jaar 1475, aan
„ Hertoge Karel toegestaan, en voor wel-
„ ke Dordrecht, Delft, Leiden, *Amsterdam*
„ en Gouda zig verbonden hadden. Den
„ Steden en Landen werden, daarenboven,
„ zekere ingewilligde vyfhonderd duizend
„ Kroonen; en Dordrecht en Zuidholland
„ in 't byzonder zesduizend Klinkaarts jaar-
„ lyks kwytgescholden. Geene Ampten
„ van Raad, Hoofd van den Raad, Grif-
„ fier, Rentmeester, Drossaard, Kastelein,
„ Thesaurier, Dykgraaf, Baljuw of Schout,
„ noch eenige andere ampten, klein of
„ groot, zouden, door haar, anders dan
„ aan inboorlingen, begeven worden. En
„ niemant zou twee Ampten te gelyk mo-
„ gen bekleeden. Zy zou, in haaren Raa-
„ de van Holland, eenen Stedehouder, en
„ agt gewoone en twee buitengewoone
„ Raadsluiden aanstellen, voor welken eg-
„ ter geene zaaken, van welken de Gereg-
„ ten der Steden en Dorpen kennis mogten
„ neemen, ter eerster aanleg, maar alleen
„ by *appél*, zouden mogen gebragt worden.
„ Erfelyke zaaken zouden beregt worden,
„ ter plaatse daar 't erf gelegen was; Leen-
„ zaaken, daar zulks, naar Leenregt en
„ oude herkomen, behoorde, en geestely-
„ ke zaaken, voor den Provisoor en De-
„ kens. De oude Privilegien *de non evo-*
„ *cando*, of, van niet dan voor zynen ge-
„ woonlyken Regter, te konnen betrokken
„ worden, zouden stand houden. De Wet-
„ ten en Geregten, in de Steden Haarlem,
„ Leiden, Delft, *Amsterdam*, Gouda, Rot-
„ terdam en Schiedam, zouden verzet wor-
„ den, gelyk ten tyde van Hertoge Filips,
„ en eenige jaaren daarna, gebruikelyk ge-
„ weest was. Die van Dordrecht, Briele,
„ Goereede en Middelburg zouden eene

„ or-

(*f*) Handv. van Oudewater, *bl.* 360.
(*g*) Groote Chron. *Divis.* XXXI. *Cap.* 4.

1477. „ ordonnantie ontwerpen, waarnaar de Wet
„ aldaar beſteld zou worden. De Steden
„ zouden, onderling, en met de andere Ne-
„ derlanden, Dagvaarten mogen houden
„ over Lands zaaken, als zy 't goedvonden,
„ zonder daartoe eenig Graaflyk verlof te
„ behoeven. Men zou geene Ampten meer
„ mogen verpagten of verhuuren, de Schout-
„ ampten uitgenomen, die aan, of ter be-
„ geerte van de Steden, zouden mogen ver-
„ pagt worden. Men zou geene nieuwe tol-
„ len of andere laſten opzetten, noch de
„ ouden verzwaaren, dan by goeddunken
„ van de Staaten. De Landen en ingezete-
„ nen zouden, by hunne Koopmanſchap,
„ Neering, oude couſtumen, vryheden en
„ hanteering, bewaard worden. Men zou
„ geenerlei oorlog aanvangen, dan by goed-
„ dunken der Staaten, en in zulk een geval
„ zelfs, zouden de Edelen en Leenmannen
„ niet verpligt zyn, buiten de paalen van
„ Holland, Zeeland en Weſtfriesland te
„ dienen, en dat nog op 's Graaven redely-
„ ke wedden en koſten. Zo de oorlog, bui-
„ ten goedvinden der Staaten, aangevan-
„ gen werdt, zouden noch Edelen noch
„ Steden gehouden zyn, den Graave te
„ dienen, onaangezien het tegendeel, ten
„ tyde van Hertoge Karel, bevolen, of in
„ gebruik geweeſt mogt zyn. De Graaven
„ zouden, in alle open en beſlooten brie-
„ ven, de Duitſche taale alleen gebruiken.
„ Zy zouden geene bevelen uitgeeven, ſtry-
„ dig met der Landen of Steden Privile-
„ gien; of deeden zy 't, zo zouden dezel-
„ ven nietig en van onwaarde zyn. Elk
„ zou zyne zeedriftige goederen mogen
„ naar zig neemen, mids alleenlyk rede-
„ lyk bergloon betaalende. De Makelaar-
„ dyen en Excynzen, die de Steden, van
„ ouds, gehad, of naderhand opgezet had-
„ den, zouden aan dezelven blyven. De
„ Koſteryen, Klerkambagten, Scholaſte-
„ ryen, Bodeambagten, Kamerbewaarders,
„ Maaten en *alle andere kleyne Officien, hoe-*
„ *danigh die weſen moghen*, welke, ſedert
„ vyftig jaaren, door de Ridderſchap of
„ Steden, begeven waren, zouden, voor-
„ taan, door dezelven begeven worden,
„ zonder in aanmerking te neemen, 't ge-
„ ne, hiermede ſtrydig, door de Hertogen
„ Filips en Karel, gedaan mogt geweeſt
„ zyn. Men zou niet munten, noch de
„ munt op- of afzetten, dan by raade van
„ den Raad, en by goeddunken der Staaten.
„ De Graaven zouden geen zeggens hebben
„ over de rekeningen van de inkomſten en
„ uitgaaven der Steden, die, naar ouder
„ gewoonte, gedaan zouden worden. Die
„ in de Graaflyke beden niet bewilligd hadt,
„ zou 'er vry van blyven, al hadden ſchoon 1477.
„ de meeſte Leden bewilligd. De Graaf
„ zou zyne bede in perſoon moeten komen
„ doen, zonder de Afgevaardigden der Ste-
„ den buitens Lands te beſchryven. Men
„ zou, onder anderen by raade van de Stad
„ Amſterdam, eene Ordonnantie maaken
„ op de bewaaringe van den Frieſchen
„ dyk. Niemants goed zou, zonder ge-
„ regtelyk vonnis, ten behoeve van den
„ Graave, verbeurd verklaard worden. Elk
„ mogt zyn ontſtolen goed, met kennis van
„ den Heer, [Schout of Baljuw] der Plaat-
„ ſe, overal aantaſten. Geen der punten
„ van dit Privilegie zou geagt worden den
„ byzonderen Privilegien of Coſtumen der
„ Steden nadeelig te zyn. Verders, zou
„ het zelve onverbroken onderhouden, en
„ door de Graavinne, by haare inhuldigin-
„ ge, midsgaders door haaren Kanſelier en
„ grooten Raad, en door haaren Stede-
„ houder of Overſten Officier, bezwooren
„ worden (*b*)."

Amſterdam verkrygt een byzonder Privilegie van Vrouwe Maria op het benoemen der Schepenen.

De korte inhoud deezer vermaarde Handveſte toont klaar genoeg, hoe veel belang de Stad Amſterdam moet geſteld hebben, in het verkrygen van dezelve. Ook heeft zyze, altoos, onder haare geſchreeven en gedrukte Privilegien, plaats gegeven. Doch zy verwierf, in dezelfde maand van Maart, zonder dat de dag aangetekend wordt, een Privilegie van Vrouwe Maria, ten haaren byzonderen behoeve. Wy hebben, in 't voorgaande Boek (*i*), verhaald, dat Hertog Filips, in 't jaar 1449, de benoeming van een dubbel getal tot Schepenen, voor zeker getal van jaaren, geſteld hadt aan de Vroedſchap, toen uit vierentwintig perſoonen beſtaande, aan de drie Burgemeeſters, die alleen een jaar gediend hadden en aan de zeven Schepens. Doch deeze ſchikking was, ten tyde van Hertoge Karel, niet agtervolgd; en hieruit was veel misnoegen en tweedragt ontſtaan in de Stad; ſtaande ſommigen naar de Regeering en't Schepenſchap, die door anderen gedwarsboomd werden. Vrouw Maria beval nu „ dat de zesendertig „ Perſoonen, die, ten deezen tyde, door den „ Rykdom en Gemeente tot Raaden gekoo- „ ren waren, voortaan, de benoeming van „ veertien Perſoonen tot Schepenen zouden „ doen; en dat de verkiezing van zeven „ Schepens, uit die benoeming, door den „ Graaf, of deszelfs Stadhouder en Raa- „ den, geſchieden zou; en zo één der ge- „ koorenen binnen 's jaars aflyvig werdt, „ zou deszelfs plaats, op gelyke wyze, uit „ de

(*b*) Handv. *bl.* 77. [31.]
(*i*) *Bladz.* 151.

1477. „ de overige benoemden, vervuld worden. „ Zo één der zesendertigen ſtierf, of zig „ van zyn poorterſchap *ontvryde*, zouden „ de overigen eenen anderen, in deszelfs „ plaatſe, kiezen: alles zonder benadeeling „ van de Privilegien der Stede om Burge- „ meeſters te mogen kiezen, die in volle „ kragt blyven zouden. Voorts, zou deeze „ ſchikking, niet ſlegts voor eenige jaaren, „ maar *tot eeuwighen daghen vaſt ende van „ waerde blyven* (*k*)."

De Stad verzekert zig van het Slot te Muiden.

Doch eer dit Privilegie en de groote Handveſt nog verkreegen waren, was de Regeering van Amſterdam bedagt geweeſt op de beveiliging der Stede, die, na 't overlyden van Hertoge Karel, en onder de zwakke Regeering eener minderjaarige Vorſtinne, zo wel als de overige Bourgondiſche Staaten, blootſtondt voor vyandelyke onderneemingen. Men zogt zig, om 't gevaar hiervan af te wenden, onder anderen, te verzekeren van het Slot te Muiden, welk van groot aanbelang was voor de Stad. Dit Slot was, onlangs, nog bewaard geweeſt door *Jan van Nyenrode*. Doch de uitvoerders van zynen uiterſten wil, *Dirk Uiterweer*, Deken van Oude Munſter, *Jan van Reneſſe*, en *Gerrit van Ryn*, hadden 't, na zyn overlyden, op laſt en met bewilliging van *Lodewyk van Brugge*, *Graaf van Winchester*, *Heer van Gruithuizen*, en thans nog Stadhouder van Holland, ingenomen, en te bewaaren gegeven aan *Dirk*, *Baſtaard van Nyenrode*, die 'er ſlegts vier of vyf man op gelegd hadt. De Wethouderſchap van Amſterdam, weinig beholpen met zulk eene zwakke beſcherming, kwam met de drie *Executeurs* overeen, dat zy, voortaan, het Slot, van wege de Stad, zou doen bewaaren, ten behoeve van Vrouwe Maria, en van 't gemeene Land, de verantwoording deezer ſchikkinge geheellyk op zig neemende, en de *Executeurs*, desaangaande, van alle zorg ontheffende (1). Op deeze wyze, verkreeg de Stad Amſterdam de bewaaring van het Slot te Muiden, zonder dat my gebleeken is, hoe lang zy dezelve behouden hebbe.

(*k*) Handv. *bl.* 105 [30.]

(1) *Groot-Memoriaal* N. I. *f.* 80 *verſo* en *Bylaagen* Lr. A. COMMELIN, die (bl. 917 *Aant.*) dit ſtuk ook te boek geſteld heeft, voegt 'er by, dat Vrouw Maria de bewaaring van 't Slot te Muiden aan de Regeering van Amſterdam aanbevolen hadt. Doch hiervan blykt niets, in het ſtuk zelf. Ook is 't onwaarſchynlyk, om dat dit ſtuk, in 't *Groot-Memoriaal*, tuſſchen 22 January en 11 February 1477 *geregiſtreerd* is, in welken tyd, Amſterdam nog niet met Vrouwe Maria gehandeld hadt. De Regeering zal zig dan, op eigen gezag, van het Slot verzekerd hebben, zig ſterk maakende, dat zy haar gedrag wel zou konnen verantwoorden, daar 't vereiſcht werdt.

1477. Te Amſterdam, geſchiedt geene buitengewoone verandering in de Regeering.

Vrouw Maria ſtelde, ondertuſſchen, op den zesentwintigſten Maart, *Wolferd van Borſelen*, *Heer van Veere*, tot Stadhouder van Holland en Zeeland aan. Ook werdt het Hof in den Haage vervuld met nieuwe Raaden, onder welken ook was Meeſter *Jakob Ruiſch* (*l*), van welken naam, in 't jaar 1445, een Schout, en in 't jaar 1452, een Schepen van Amſterdam gevonden wordt. In ſommige Steden, kwam, door opſchudding, verandering in de Regeering, raakende de Hoekſchen aldaar op 't kuſſen (*m*). Doch te Amſterdam, daar de gewoonlyke beſtelling der jaarlykſche Wethouderſchap, kort na dat men zekere tyding van de dood van Hertoge Karel gekreegen hadt, geſchied was, viel, ten deezen tyde, geene buitengewoone verandering voor in de Regeeringe: 't welk, veelligt, toe te ſchryven is aan een beſluit der Stad, om het bewind te verdeelen onder luiden van beiderlei aanhang.

Keuren van deezen tyd tegen het dreigen en ſmaaden der Wethouderſchap.

De Keuren van deezen tyd en andere ſtukken bewyzen egter, dat Amſterdam thans niet geheel vry was van de ongeregeldheden, van welken andere Steden zo veel te lyden hadden. In January en February, was het kwaadſpreeken van de Regeeringe, en 't misdoen derzelve met woorden of werken, by herhaalde Keuren, verbooden; die nog in Juny vernieuwd werden (*n*). Zekere *Jan Bakker*, hier ter Stede geſtraft en naar den Haage geweeken zynde, voer aldaar voort met de Burgemeeſters te ſmaaden en te dreigen: waarover de Regeering aan Stadhouder en Raaden klaagde, in eenen Brief van den agttienden April deezes jaars (*o*). En twee dagen laater, werdt afgekondigd, dat hy, die *Albert Pieterszoon* gekwetſt hadt, zulks moeſt aangeeven, of men zou 't regten als moord (*p*). *Henrik Splinterszoon*, *Jakob Gerbrandszoon*, anders *Jakob Brouwer*, en *Willem Jakobszoon*, anders *Schipper Willem*, verbonden zig, den dertigſten May, onder borgtogt van eenigen hunner vrienden, om, *op een weet van den Schout*, ter Vierſchaar te verſchynen, en, voor dien tyd, binnen de Stad, geen mes met een punt te draagen (*q*). En den zevenentwintigſten Juny werdt gekeurd, dat, buiten die van den Geregte, de zesendertigen, derzelver knegten en 's Heeren of Schouts Dienaars, niemant eenige *harnaſch*, *bogen*, *lange meſſen*, of ander diergelyk verbooden geweer draagen mogt (*r*): al 't welke

(*l*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 644.
(*m*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 174 *enz.*
(*n*) Handv. *bl.* 570.
(*o*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 87 *verſo.*
(*p*) Keurb. A. *f.* 90.
(*q*) Keurb. A. *f.* 90 *verſo.*
(*r*) Keurb. A. *f.* 91.

1477. ke doet zien, dat 'er ongeregeldheden voorgevallen waren, en gevreesd werden, die de Wethouderschap voorkomen wilde.

Orde op 't waaken in de Stad.

De Koning van Frankryk, terstond na de dood van Hertoge Karel, de vyandlykheden tegen Vrouwe Maria hebbende aangevangen, begon zig ook sterk uit te rusten ter zee (*s*). Men werdt, derhalve, in Holland, bedugt voor uitheemschen oorlog, te water en te lande. Te Amsterdam, vondt men geraaden, de weerbaare manschap te doen wagt houden: en in Maart, werdt reeds afgekondigd, dat *een ygelyck die by huus, ende in der echtschap* was, *off huusraet* hieldt, *waken* zou *onder syn hooftmanscap, dair hy onder geseten* was, *alst hem geseyt ende die weet dair off gedaen wart* (*t*). Men vondt egter niet geraaden, voor eerst, eenige vyandlykheden te beginnen, en beval, ten zelfden tyde, niet op roof uit te gaan, dan met oorlof van den geheelen *Gerechte en de* XXXVI. (*u*); en zelfs niet oost- noch westwaards te zeilen, dan na dat de geheele Gemeente daarin wederom bewilligd zou hebben (*v*). Doch 't leedt niet lang, of de Steden van Holland, met naame Amsterdam, bragten wel vyfendertig Oorlogsschepen in zee, die de Franschen noodzaakten, naar hunne havens te rug te keeren. In July, troffen de onzen eene groote Kraak aan, die zy, den gantschen nagt, vervolgden, en eindelyk overweldigden. Naderhand, veroverden zy nog wel agttien schepen. Ook vertoonden zy zig voor de haven van Diepe, om de Fransche Vloot uit te lokken tot eenen zeeslag. Doch toen dit mislukte, ondernamen zy eene landing op de Fransche kust, plonderden eenige Zeedorpen, en keerden, rykelyk met buit beladen, tegen 't najaar, in de havens deezes Lands te rug (*w*). Ten zelfden tyde, werdt 'er een Bestand met Frankryk getroffen, welk, in 't volgende jaar, verlengd werdt (*x*). Doch, kort te vooren, hadden Amsterdam en andere Steden beslooten, tot eene uitrusting, ter beveiliging der Koopen Haringvaart; waarin de Stadhouder en Raaden, uit naame der Graaflykheid, bewilligd hadden. De onkosten, op dezelve vallende, zouden wederom uit een Pondgeld op alle goederen gevonden worden (*y*). Maar 't schynt dat het treffen der verlenginge van 't Bestand, welk kort hierop volgde, deeze uitrusting heeft doen agterwege blyven.

Uitrusting ter zee.

(*s*) Velius Hoorn, *bl.* 64.
(*t*) Keurb. A. *f.* 88 *verso.*
(*u*) Id. ibid.
(*v*) Id. *f.* 90.
(*w*) Groote Chron. *Divis.* XXXI. *Cap.* 11. Velius Hoorn, *bl.* 64.
(*x*) Vaderl. Hist. IV. *Deel, bl.* 180, 182.
(*y*) Keurb. A. *f.* 97.

Den Stadhouder, tegen den winter des jaars 1477, beslooten hebbende het Huis te Schagen te beleggen, ter oorzaake dat *Albrecht, Heer van Schagen*, weigerig bleef, om aan verscheide geregtelyke vonnissen, ten zynen nadeele geweezen, te voldoen; werden de Poorters van Amsterdam, onder anderen, opontbooden, om in dit beleg te dienen. 't Slot werdt terstond opgegeven, en Heer Albrecht eerst naar den Haage, en toen naar 't Huis te Medenblik gevoerd; daar hy, in Augustus des jaars 1480, overleedt (*z*). 1477. De Amsterdammers helpen het Huis te Schagen winnen.

Vrouw Maria, in de egt getreden zynde met Maximiliaan, Hertog van Oostenryk, en naderhand Keizer, werdt, eerst in October, te Dordrecht, alwaar de andere Hollandsche Steden en ook Amsterdam beschreeven waren, als *Graavin* van Holland ingehuldigd (*a*). Doch 't liep aan tot in de Lente des volgenden jaars, eer Maximiliaan, hier te Lande, als *Kerkelyke Voogd en Momboir* van Vrouwe Maria, voor *Graave* ingehuldigd, en erkend werdt. Op den derden April, kwam hy te Amsterdam, daar die van Muiden, Weesp, Amstelland, Waterland en Zeevank ook beschreeven waren; en na dat men hem gezwooren en zynen eed ontvangen hadt, bevestigde hy, den volgenden dag, alle de Handvesten, door de Graaven en Graavinnen, zyne Voorzaaten, en door zyne Gemaalinne in 't byzonder, aan Amsterdam en aan de andere Steden en Landen verleend (*b*). In den eed van Hertoge Maximiliaan, die in de Stads *Registers* is aangetekend (*c*), is byzonder opmerkelyk, dat hy niet slegts belooft, in 't algemeen, alle de Privilegien te zullen houden; maar ook *bysonder dat nywe priuilegye, gegunt ende verleendt den ghemenen landen van hollant, zeelant ende vryeslant, by onse voirs. gesellinne:* met welke woorden, hy blykbaar ziet op het vermaarde Groot-Privilegie van Vrouwe Maria, waarvan wy den inhoud, hiervoor (*d*), te boek gesteld hebben. Maximiliaan en Maria worden ingehuldigd. 1478. Zy bevestigen de Privilegien van Amsterdam.

De oorlog met Frankryk hadt Maximiliaan en Maria, kort hierna, in de noodzaakelykheid gebragt, om op de Steden van Holland te begeeren, dat zy Lyfrenten op twee lyven voor hen verkogten: 't welk Amsterdam deedt tot eene somme van drieduizend driehonderd ponden van veertig grooten. De Hertogen beloofden, by eenen Brief van den twee en twintigsten May, die in De Stad verkoopt Lyfrenten, ten behoeve der Vorsten.

(*z*) Groote Chron. *Divis.* XXXI. *Cap.* 15.
(*a*) Klepb. van Dordr. *by* Balen, *bl.* 789.
(*b*) Handv. *bl.* 84. [39.]
(*c*) Keurb. A. *f.* 95 *verso.* *Zie ook* Commelin *bl.* 918. *Aant.*
(*d*) *Bladz.* 176 *enz.*

1478. in de *Oude Kerke*, *Laade* XVI. bewaard wordt, de Stad deswege ſchadeloos te zullen houden; en weezen haar, om de renten, tegen den penning elf, en dus ter ſomme van driehonderd ponden, te vinden, op de Graaflyke inkomſten van Wieringen. *Gerrit*, *Heer van Aſſendelft*, en Raad der Hertogen in Holland, die de Domeinen van Wieringen gepagt hadt, verbondt zig, by een Handſchrift van den zeſtienden July, deeze driehonderd ponden aan de Stad te zullen voldoen (*e*).

Bewilligt in eene buitengewoone Bede.

't Bleef niet by deeze geldligting, ten behoeve der Hertogen; zy deeden, eerlang, eene buitengewoone Bede van de Steden, die zeſtigduizend Filips ſchilden 's jaars, voor den tyd van drie jaaren, toeſtonden.

Vreemd gedrag van vier andere Steden.

Doch Dordrecht, Gouda, Schoonhoven en Hoorn, de gunſt der Hertogen, voor anderen, zoekende, verhoogden daarna de ſomme tot op tagtigduizend ſchilden 's jaars, en betaalden, terſtond, hun aandeel, voor drie jaaren, vooruit, zonder zelfs op de voorwaarden te ſtaan, die de Steden in 't gemeen, ten oorber van 't Land, bedongen hadden. Zy gingen nog verder. Zy verklaarden, op eene algemeene Dagvaart te Bruſſel, dat zy in ſtaat waren, om den Stadhouder, zo de Hertog hem van behoorlyken laſt voorzage, zulk eene hulp te verleenen, dat de Steden in 't gemeen wel gedwongen zouden worden, de bede te verhoogen. Amſterdam hadt hiervan kennis gekreegen, uit ſchryvens der Heeren *Jan van Egmond* en *Filips van Waſſenaer*. En kort hierna, zag men de uitwerkingen reeds van den yver der vier Steden. Een Inwooner van Gouda, *Martyn Kaeſe* genaamd, verſpreidde, te Haarlem, onder de Regenten en onder 't gemeen, dat Haarlem, Delft en Amſterdam in de groote bede van Hertoge Karel, die onlangs loop hadt, hadden bewilligd: 't welk vlak uit ſtreedt met de waarheid, en ondertuſſchen zo veel onluſt verwekte onder de burgerye, dat de Burgemeeſters aldaar veel moeite hadden, om zig van zulk een' blaam te zuiveren. Zy verpandden 'er zelfs lyf en goed onder, zo iemant zulk eene beſchuldiging waar maaken kon; en zy vorderden, dat die van Gouda hunnen Poorter naar Haarlem zonden, om zig te verantwoorden: 't welk egter niet blykt geſchied te zyn. De Burgemeeſters van Amſterdam,

Afkondiging te Amſterdam, desaangaande.

in aanmerking neemende, dat dit gerugt, niet ſlegts te Haarlem, maar ook te Rotterdam en elders, verſpreid was, vonden geraaden, by openbaare afkondiging, diergelyke betuiging te doen, als die van Haarlem gedaan hadden, den brief der Heeren van Egmond en van Waſſenaer te gelyk den volke doende voorleezen: al 't welke blykt, uit de afkondiging zelve, die nog nooit gedrukt geweeſt, en daarom van ons, onder de *Bylaagen* (*f*), geplaatſt is. Ondertuſſchen, hadt dit voorval merkelyk misnoegen verwekt tuſſchen Amſterdam en Gouda, welk gelegenheid gaf tot eene Keur der eerſtgemelde Stad, die in de maand November gemaakt, en waarby bevolen werdt „ dat niemant ter Goude vaaren zou, „ dan op zyns zelfs geleide (*g*)," dat is, op eigen ban en boete. Doch deeze onluſten werden door den tyd bygelegd. 1478.

Onluſt tuſſchen die van Amſterdam en Enkhuizen.

Maximiliaan en Maria raakten, kort hierna, ingewikkeld in eenen oorlog met de Gelderſchen, die weigerden hen in te huldigen, onaangezien het regt, welk Hertog Karel op hun Land verkreegen hadt. Amſterdam hadt ook zyn deel in deezen oorlog. In 't begin des jaars 1479, deeden de Amſterdamſche en Harderwykſche viſſchers elkanderen eenige ſchade op de Zuiderzee. De Regeering van Amſterdam, verſtaande, dat haare ingezetenen ongelyk geleeden hadden, gaven verlof tot ſchâverhaaling. En hierop namen de Amſterdammers een Harderwyker Koopvaardyſchip weg, van voor de reede van Enkhuizen, en voerden 't naar Amſterdam. De Enkhuizers nogtans, euvel neemende, dat de vryheid haarer haven geſchonden was, bragten hunne Baardſen te water, en roeiden de Amſterdammers agter na. Zy agterhaaldenze, op de hoogte van Edam, en vielenze, met hulp der Edammeren, zo vinnig aan, dat veele Amſterdammers omkwamen in den ſtryd, en veele anderen gevangkelyk naar Enkhuizen gevoerd werden (*h*). 't Harderwyker ſchip werdt ook heroverd. 't Geſchil tuſſchen de twee Steden werdt, ſedert, verbleeven aan Heeren Jan van Egmond en Filips van Waſſenaer, en aan de Steden Haarlem en Delft, zonder dat my gebleeken is, hoe 't beſlegt werdt. Doch 't Geregt van Amſterdam hadt, reeds op den vierentwintigſten April, gekeurd, dat men de Enkhuizers niet misdoen zou (*i*), en wat laater, dat zy, zo ſpraken die van den Geregte, die met *onſe* Schip van *Oirloge* zullen vaaren, alleen op den vyand zouden mogen rooven (*k*). Ook zag, veelligt, op het bedryf der onzen, voor Enkhuizen, zekere laatere Keur tegen de *ruteren*, (welke naam, ten 1479.

(*e*) Oude Kerk, *Laade* XVII.

(*f*) Lr. B.
(*g*) Keurb. A. *f.* 105.
(*h*) Groote Chron. *Diviſ.* XXXI. *Cap.* 19.
(*i*) Keurb. A. *f.* 106 *verſ.*
(*k*) Keurb. A. *f.* 107 *verſo.*

1479. ten deezen tyde, aan alle gehuurde knegten gegeven werdt, 't zyze te voet dienden, of te paarde) die in Stads reize geweeſt waren, en van welken, op de ſtraaten of binnen ſcheepsboord, oproerigheid ondervonden was, en gevreesd werdt (*l*). Weinige weeken te vooren, hadt men, hier ter Stede, vier ſchepen in beſlag genomen, die in Gelderland t'huis hoorden (*m*).

Amſterdammers te Hoorn in bezetting.

Te Hoorn, hadden de Hoekſchen zig, in 't jaar 1477, in eenen oproer, meeſter gemaakt van de Regeeringe. De Schout, *Maarten Velaar*, die, ter deezer gelegenheid, ter Stad uit geweeken en van zyn ampt verlaaten was, hadt, in 't volgende jaar, zyn regt tot het zelve verkogt aan den jongen Heere Jan van Egmond, die, in February deezes jaars 1479, twee vergeefſche aanſlagen ſmeedde, om zig meeſter te maaken van de Stad (*n*). Die van Hoorn, waanende dat de Amſterdammers deel gehad hadden aan deeze aanſlagen, klaagden 'er ſcherpelyk over, in eenen brief, die terſtond herwaards gezonden werdt. Doch de Wethouderſchap van Amſterdam, ontkende rondelyk, in haar antwoord van den zevenentwintigſten February, dat zy of haare Poorters de hand eenigszins in de voorgenomen verraſſingen van Hoorn gehad hadden (*o*). Wy konnen egter niet ontveinzen, dat wy, in een der Stads *Regiſters* (*p*), een bevel van 't jaar 1481 gevonden hebben, waarby de Poorters, die met *Meynert Willemsz* te Hoorn *voor ruter* gelegen hadden, op verbeurte van hunne regterhand, t'huis ontbooden worden. Doch veelligt waren deeze Amſterdamſche Poorters, eerſt na 't ſchryven van den voorgemelden brief, te Hoorn gekomen.

Beſtand, tuſſchen Amſterdam en elf andere Hollandſche Steden ter eener, en drie Gelderſche Steden ter andere zyde.

Ondertuſſchen, vielen de Hollanders en Gelderſchen elkanderen zeer laſtig op de Zuiderzee; waar door de ſcheepvaart van Amſterdam, onder anderen, geweldiglyk belemmerd werdt. De andere Waterſteden leeden ook veel. 't Verveelde zelfs eenigen Gelderſchen Steden, dat de twiſt over 't Hertogdom haaren Koophandel zo veel nadeels toebragt. Zy neigden, derhalve, tot een Verdrag met eenige Hollandſche Koopſteden. Men tradt te Naarden in onderhandeling. En hier werdt, op 't behaagen der Heeren van wederzyde, den veertienden October, een Beſtand getroffen, tuſſchen de Steden Haarlem, Amſterdam, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Medenblik, Edam, Monikendam, Beverwyk, Naarden, Weesp en Muiden, ter eener, en Harderwyk, Hattum en Elburg, ter anderer zyde, welk tot den vyfentwintigſten November duuren zou (*q*). 't Liep nog aan tot het begin des jaars 1481, eer Maximiliaan en Maria een Beſtand troffen met de Gelderſchen, waarna zy, in de Steden van Gelder en Zutfen, werden ingehuldigd (*r*). 1479.

Amſterdam zendt eenige Krygs- en mondbehoeften naar 't Slot te Abkoude.

De Stad Utrecht lag thans zeer over hoop met Biſſchop *David van Bourgondie*, wiens gezag, na de dood van Hertoge Karel, wiens natuurlyke Broeder hy was, merkelyk was afgenomen; tot zo verre zelfs, dat de Utrechtſchen den Biſſchop genoodzaakt hadden, de Stad te ruimen, en zyn gewoon verblyf te Wyk te Duurſtede te neemen, hebbende zy, ondertuſſchen, *Jan, Burggraaf van Montfoort*, die ook, by koop, Heer van Purmerende geworden was, tot hunnen Beſchermer aangenomen (*s*). De Biſſchop, verlegen om krygs- en mondbehoeften, vervoegde zig aan de Wethouderſchap der Stad Amſterdam, die hem, den drie-entwintigſten Maart deezes jaars, antwoordde, dat zy, op zyn begeeren, aan *Henrik, Baſtaard van Nyenrode*, op het Huis te Abkoude, behalven eenige mondbehoeften, gezonden hadt IIIJ *boſſen*, IJ *ſcarpetyne*, *elk mit* IJ *camers*, *ende dair toe een ton boſſecruyts*, *een achtendeel clovercruyts*, *een ton ſteene cloten*, *ende een deel loden cloten*, *een ſtucke loods*, *ende een vorm cloten mede de ghyeten*. Doch in den brief lag een *kalfgen* of klein briefje, waarin men den Biſſchop kennis gaf, dat de Slotvoogd Henrik weinig moeds hadt, om 't Slot in te houden (*t*). Ook leedt het niet lang, of de Stad Amſterdam maakte zig meeſter van het Slot, en leide 'er ſterker bezetting in. De byſtand, dien Amſterdam den Biſſchop bewees, was, midlerwyl, de voornaamſte oorzaak van de vyandſchap der Utrechtſchen tegen deeze Stad, die jaaren lang geduurd heeft, en, by verſcheide gelegenheden gedempt zynde, geduuriglyk wederom verrees: al 't welke, uit het vervolg deezer geſchiedenisſe, klaarlyk blyken zal.

Schade aan de Haringvloot.

De kryg met Frankryk, die, voor 't uitgaan van 't Beſtand, op nieuws, ontſteken was, hadt den Hollanderen en Zeeuwen groote ſchade toegebragt. De Franſche Admiraal *Coulon* hadt hunne gantſche Haringvloot bemagtigd, by Cherbourg. Doch de ſlag by Guinegate, in Artois, herſtelde de zaaken der Nederlanden. Men ſloot wederom

(*l*) Keurb. A. *f.* 108 *verſo*.
(*m*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 114 *verſo*.
(*n*) Velius Hoorn, *bl.* 57-66.
(*o*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 111 *verſo*.
(*p*) Keurb. A. *f.* 126.
(*q*) *Zie* J. Schrassert Harderw. II. *Deel*, *bl.* 46.
(*r*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 184.
(*s*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 201.
(*t*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 115 *verſo*.

1479. om een Beſtand voor zeven maanden, welk ſedert verlengd werdt (*u*). Of Amſterdam ook geleeden hebbe, by de ſchade, aan de Haringvloot toegebragt, vind ik nergens duidelyk aangetekend. 't Blykt ook niet zeer klaar, uit oude ſtukken, of men, al voor deezen tyd, van Amſterdam, ten Haring plagt te vaaren (*v*).

Bede van Hertoge Maximiliaan, en voorregten daartegen toegeſtaan.

De oorlog met Gelder, die nog duurde, gaf Hertoge Maximiliaan gelegenheid, tot het doen eener Bede van tagtigduizend Filips-Klinkaarts in 't jaar, voor den tyd van agt jaaren: en, behalven eenige Edelen, waren de Steden Haarlem, Leiden, Delft, Amſterdam en Rotterdam de eerſten, die in deeze bede bewilligden; bedingende zy, daarentegen „ beveſtiging der voorige Pri-
„ vilegien, byzonderlyk van het voorregt
„ om niet dan voor zynen gewoonlyken
„ Regter te regt te ſtaan; vrye vaart door
„ de Goudſche ſluis; verzekering, dat aan
„ niemant brieven van Schâverhaling tegen
„ Holland of Zeeland verleend zouden wor-
„ den, en dat niemant, uit oorzaake der
„ Graaflyke beden, die altoos in gang heb-
„ bende munt betaald zouden worden, in
„ beſlooten gevangenis, maar alleen in eene
„ goede herberge gegyzeld zou worden:
„ ook dat groote ongevallen van brand,
„ dykbreuk en inlandſche oorlog van het op-
„ brengen van ingewilligde Beden ontſlaan
„ zou: en dat men geene Vierſchaar zou
„ ſpannen voor negen uuren, noch daar van
„ ſcheiden voor dat het regt geëindigd
1480. „ was:" van al het welke brieven verleend werden, die den zesentwintigſten May des jaars 1480, in den Haage, getekend waren. Doch by de gemelde punten was nog een punt gevoegd, om Haarlem, Leiden en Amſterdam in 't byzonder in te neemen, te weeten, de vryheid, om eene nieuwe vaart door Holland te maaken, waar zy 't goedvonden; aan welke vaart alle de voorregten gegeven zouden worden, die de Goudſche Vaart hadt (*w*).

De Kabbeljaauwſchen raaken alomme op 't kuſſen.

De Edelen en Steden, die in deeze Bede bewilligd, en deeze voorregten verworven hadden, waren thans meeſt der Kabbeljaauwſche zyde toegedaan, welke Maximiliaan, misnoegd op de Hoekſchen, die zig, zyns ondanks, in verſcheide Steden, ter Regeeringe hadden ingedrongen, nu, meer dan voorheen, zogt te begunſtigen. 't Bleek, terſtond na zyne aankomſt in Holland, aan 't afzetten van den Stadhouder Wolferd van Borſelen, Heer van Veere, in wiens plaats, *Jooſt van Lalaing* geſteld werdt. De Raad in den Haage werdt ook geheellyk veranderd: waarop niet nalaaten kon te volgen, dat de Kabbeljaauwſchen zig, eerlang, wederom op 't kuſſen hielpen, in de Steden, daar de Hoekſchen zig, kort te vooren, van de Regeering hadden meeſter gemaakt. 1480.

Voorzorg te Amſterdam tegen de onderneemingen des Burggraafs van Montfoort.

De Hoekſchen vonden, ten deezen tyde, hunnen voornaamſten ſteun aan de Stad Utrecht, en aan den Burggraave van Montfoort, die de verdreevenen of geweekenen, eerlang, ontving, met opene armen (*x*). Te Amſterdam, daar de Regeering nu goed Kabbeljaauwſch was, hadt men, reeds in de Lente deezes jaars, bekommering getoond voor eenige vyandelyke onderneeming des Burggraafs. Op den drie entwintigſten April, werdt de Gemeente, by openbaare afkondiging, gewaarſchuwd, dat zy zig hoeden moeſt, voor vyandlykheden van wege Jan van Montfoort, Heer tot Purmerende, en deszelfs Kaſtelein, *Jan van Alfen* (*y*). Men hadt, hier ter Stede, reeds te vooren, verſtaan, dat de Steden Monikendam en Edam deezen Kaſtelein met krygsbehoeften ondersteunden (*z*). Hy werdt, omtrent deezen tyd, van wege Hertoge Maximiliaan, belegerd op 't Slot te Purmerende. En in May, kreeg men, te Amſterdam, tyding, dat de Heer van Montfoort, te Utrecht, gereedſchap maakte tot ontzet van het Slot. Men was, derhalve, bedugt, voor eenen inval in Amſtelland, en zelfs voor eene onderneeming op de Stad. Men beſloot, *mitte clock te laten condigen, dat een ygelick ſyn harnaſch reede hebben* moeſt, *ende dat een ygelick, die dair toe geboden wart, dair een burgermeyſter off* IJ *andere van der gerechte van der ſtede wege voirvaeren, onder die baniere off wimpel van der Stede, op lyf ende guedt*, moeſt *volgen*, indien die van Montfoort en de Stigtſchen hier in 't Land mogten komen (*a*). 't Slot te Purmerende werdt egter niet ontzet. Maximiliaan werdt 'er meeſter van, en verklaarde de gantſche Heerlykheid, en al de goederen, die de Heer van Montfoort in Holland hadt, eerlang, verbeurd, ten behoeve van de Graaflykheid (*b*).

De Poorters worden vermaand niet naar Utrecht te varen.

De beſcherming, die Utrecht, ten deezen tyde, verleende aan de Hoekſchen, gaf Hertoge Maximiliaan aanleiding om de Utrechtſchen, alomme in Holland, te doen vaſthouden (*c*). De Regeering van Amſterdam, met reden, bedugt, dat haare ingezetenen ook in Utrecht bekommerd mogten worden, waarſchuwde elk, by eene afkon-

(*u*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 189 *enz.*
(*v*) *Zie* Handv. *bl.* 893.
(*w*) Handv. *bl.* 85. [40.]
(*x*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 191, 195.
(*y*) Keurb. A. *f.* 111.
(*z*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 135.
(*a*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 137.
(*b*) Groote Chron. *Diviſ.* XXXI. *Cap.* 31.
(*c*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 202.

1480. kondiging van den agtentwintigſten November, van niet naar Utrecht te vaaren (*d*). Doch alzo men ligtelyk voorzien kon, dat de onluſten met de Utrechtſchen, eerlang, tot heviger daadelykheden zouden uitbarſten, in welk geval, de Stad Amſterdam, even als in voorige tyden, den eerſten aanſtoot zou te lyden hebben, was men, by tyds, verdagt, op verſcheide middelen, om zig te verzekeren tegen verraad en overrompeling, en om de Stad in behoorlyken ſtaat van tegenweer te ſtellen. De Stads *Regiſters* leveren hiervan overvloedige bewyzen uit, die wy der moeite waardig geagt hebben, hier, ſtukswyze, aan te tekenen.

De Stad wordt gezuiverd van geboefte, en verzekerd tegen kwalykgezinden.

Men droeg, in de eerſte plaatſe, zorg, om de Stad zuiver te houden van geboefte, en te verzekeren tegen kwalykgezinden. Op den negenentwintigſten December, werdt bevolen, dat alle *gaſthuushoeven*, *truwanten*, *nettehoeven*, *rabauten* en diergelyk ſoort van volk buiten der Stede Vryheid moeſten blyven (*e*). En toen, op het einde des volgenden jaars, zekere gevangen *gaſthuyshoeuen*, by Schepenen vonniſſe, gebannen geworden waren, werdt hun gelaſt, *wter ſtede ende der Stede Vryheyt* te blyven, *totter tydt toe dat men hem anders laet weeten, op beyde hoere ogen te verbueren* (*f*). Eenige ingezetenen, met naame *Vranc die Waele*, *Oude Jacob Florys zoen*, *Claes Gaef*, *Jan Braſeman*, *Symon Willemszoen*, *Jonge Jacob Floryszoen*, *Willem Grebber*, *Dirck Jan*, *Ghysbert Bartszoen*, *Matthys Coen*, *Claes Cleyn*, *Jacob Roelofsz.*, *Jacob Meyſter*, *Coman Claes Janszoen*, *Arent Jan beerenz. Meeſter Symon Dirczoen ende Jan zyn zoen*, verſcheide van welken, of welker maagen, in 't Geregt geweeſt waren, zig verdagt hebbende gemaakt by de Wethouderſchap, kreegen, op den negentienden January des jaars 1481, bevel, om hun geweer, voor zes uuren, *op ter Stede huus* te brengen (*g*).

1481.

Orde op het bewaaken der Stad.

Omtrent den zelfden tyd, werdt 'er, door *Scout*, *Burgemeeſteren*, *Scepenen ende Rade*, ook orde geſteld op het bewaaken der Stad door de Poorters. De Stad werdt in zekere wyken verdeeld, en de Poorters en ingezetenen van elke wyk, die bekwaam waren om de wapenen te voeren, gebragt onder vier Kapiteinen (*h*): van al 't welke wy, hierna, in de verhandeling van het opregten der Burgervendelen, breeder verſlag zullen doen. De zorg voor vyandelykheden was oorzaak der Keure van den vier en twintigſten January, inhoudende, dat elk, tegen den volgenden dag, ten een uur, op zyn' hoefſlag [*rendevous*] komen moeſt, alzo *Scout*, *Burgermeeſters ende Scepenen* wilden *gaen omme ſcouwen* (*i*), of, gelyk men nu ſpreekt, om te monſteren. Op de tyding, die men, wat laater, kreeg, dat 'er vier gewapende ſchepen, in de Zuiderzee, voor Marken, lagen, werdt, den agtentwintigſten April, gebooden, dat elk, die van 't Geregt belaſt werdt, met een Burgemeeſter of twee Schepens aan 't hoofd, uit te vaaren, op verbeurte van lyf en goed, uitvaaren moeſt (*k*).

1481. en op het uitvaaren tegen den vyand.

Amſterdam wordt, aan drie zyden, voor 't eerſt, met ſteenen muuren en toorens omringd.

Doch inzonderheid toonde de Wethouderſchap van Amſterdam voor de veiligheid der Stede bezorgd te zyn, door het bemuuren en verſterken der zelve, 't welk, omtrent deezen tyd, ondernomen werdt. Wy hebben, hier voor (*l*), verhaald, dat de Poort, de Toorens en de Bolwerken, naar den kant van Utrecht, in 't jaar 1452, door den brand vernield geworden waren: en ook, dat Hertog Filips, in aanmerking neemende, dat de Utrechtſchen den Amſterdammeren niet gunſtig plagten te zyn, belaſt hadt, dat de Stad, ten minſten aan twee zyden, met muuren beſlooten werdt. Doch deeze bemuuring was, tot hiertoe, agtergebleeven, ter oorzaake, voornaamlyk, van de koſten, tot het opbouwen der Stad vereiſcht, en van de zwaare beden, welken men, ten tyde der Hertogen Filips en Karel, hadt moeten opbrengen. Maar nu de nood zo ſterk begon te dringen, werdt de bemuuring der Stad, met ernſt, by der hand genomen. 't Gemeen gevoelen is, dat deeze bemuuring, eerſt in 't jaar 1482, geſchied zy. Ook leeſt men, op dat jaar, aan den rand van de gemeene Lyſten der Wethouderen, die, voor de *Handveſten* en elders, gedrukt zyn, 1482. *Is deſe Stad eerſt met een ſteene muer en torens bemetſelt geworden.* Doch wy hebben, hier voor (*m*), beweezen, dat de bemuuring, al veel vroeger, en ten minſten in den zomer des jaars 1481, aangevangen is; hoewel zy, naar alle waarſchynlykheid, niet voor het jaar 1482, voltrokken zal zyn. Wy herhaalen hier niet, 't gene wy, te vooren, van de uitgeſtrektheid deezer bemuuringe te boek geſteld hebben. Wy merken alleenlyk aan, dat, door dezelve, voldaan werdt, aan 't gene Hertog Filips, in 't jaar 1452, bevolen hadt. De Stad werdt, aan twee zyden, met muuren omringd: de Y-kant alleen bleef onbemuurd. De Reguliers-Poort, nu de Munt en Reguliers-Tooren, ſloot de Stad af, naar den

(*d*) Keurb. A. *f.* 113 *verſo.*
(*e*) Keurb. A. *f.* 113 *verſo.*
(*f*) Keurb. A. *f.* 128.
(*g*) Keurb. A. *f.* 115.
(*h*) Keurb. A. *f.* 116. Groot-Memor. *N.* I. *f.* 324 *verſo.*
(*i*) Keurb. A. *f.* 117 *verſo.*
(*k*) Keurb. A. *f.* 119.
(*l*) II. *Deel*, III. *Boek*, *bl.* 152.
(*m*) I. *Deel*, I. *Boek*, *bl.* 16.

1481. den kant van Utrecht. Ook werden de vesten aan deeze zyde, met verſcheide toorens geſterkt, en rykelyk beplant met geſchut (*n*).

Tweeſpalt tuſſchen Amſterdam en eenige andere Steden.

De binnenlandſche tweeſpalt vermeerderde, midlerwyl, hand over hand. De Hoekſchen, met *Reyer van Broekhuizen*, eenen Gelderſchman, aan 't hoofd, hadden zig, met Utrechtſche hulpe, in January, meester gemaakt van Leiden, uit welke Stad zy, in 't jaar 1479, verdreeven geweeſt waren (*o*). De Regeering van Amſterdam, hierop ziende, ſchreef, in April daarna, hoe, *leyder! hier in den lande, groot opſtal* was, *ende genoech open oorlooch, tuſſchen ons mit die Steden van Haerlem ende Delff op die eyn ſyde, ende die Steden van Leyden, van der Goude ende andere ouer dandere zyde* (*p*). Doch Leiden en Gouda onderwierpen zig, kort na dit ſchryven, aan Maximiliaan; die, bedugt dat de Utrechtſchen, aangemoedigd door 't gene zy op Leiden vermogt hadden, veelligt, iet op Amſterdam onderneemen zouden, de Regeering waarſchuwde, op haare hoede te zyn. En op 't ontvangen van zulk ſchryven, werdt, den vyfden May, afgekondigd „ dat, wanneer de wapenklok „ ſloeg, de oude Schutters, op de Plaats, „ by Schout en Geregte, komen moeſten, „ tot beſcherming van 't Stadhuis; dat de „ jonge Schutters de Nieuwendyker Poort, „ ſtaande voor de plaats daar nu de oude „ Haarlemmer ſluis legt, van binnen en van „ buiten, moeſten komen bezetten; en dat „ de Kerkzyde-Poort, ook de S. Olofs Poort „ genaamd, en ten einde van de Warmoes„ ſtraat ſtaande, door de Handboogſchut„ ters, bezet moeſt worden. Wyders, moes„ ten de zesendertigen, die geene Schutters „ waren, en alle andere Poorters zig ver„ voegen op hunnen hoefſlag (*q*)." Wat laater, kreeg men, te Amſterdam, kennis, dat de ballingen van Leiden en de Poorters van Utrecht voorneemens waren, brand te ſtigten in de Stad. 't Geregt ſtelde terſtond orde, om zulk een ongeval te voorkomen, onder anderen, beveelende, dat elk, 't zy *poirter of gaſt*, die iet van den toeleg vernam, daarvan behoorlyk kennis geeven moeſt (*r*). Kortom, 't blykt, uit verſcheide Keuren, dat men, te Amſterdam, genoegzaam het gantſche jaar door, op zyne hoede was tegen de Utrechtſchen (*s*).

Voorzorg in de Stad, in geval van onraad.

De Amſterdammers helpen

Met den aanvang van December, kwam het gevaar Amſterdam eerſt nader. Omtrent twee maanden te vooren, was der Stad, door Stadhouder en Raaden, aangeſchreeven, dat zy haare Poorters, die thans omtrent de Eem lagen, moeſt voegen by het Leger, welk toen het Utrechtſche Blokhuis op de Vaart zogt te bemagtigen. De Regeering antwoordde, op den elfden October „ dat zy haare Poorters gaarne naar 't „ Leger zenden wilde, zo de Eem maar „ wel bewaard bleeve, en zo de Stigtſchen „ uit Gooiland konden geweerd worden (*t*)." Veelligt, zyn de Amſterdamſche Poorters, ſedert, van de Eem af, en naar 't Leger getrokken; en zal dit dan den Stigtſchen gelegenheid gegeven hebben, om iet in Gooiland te onderneemen. Doch, wat hier van zy; des nagts na den negenden December, kwamen de Utrechtſchen en Amersfoorters, ten getale van zeshonderd man, voor Naarden, verraſten de Stad, en bedreeven 'er veel moedwils. Doch zy bleeven 'er maar twee dagen. De aantogt der Amſterdammeren, die in merkelyken getale uitgetrokken waren, en by welken zig die van Muiden en Weesp, eerlang, voegden, noodzaakte de Stigtſchen, Naarden te ruimen. De buit, dien zy medevoerden, werdt hun egter, voor een gedeelte, ontjaagd, door de Amſterdammers en de anderen, die niet verzuimd hadden, den wykenden vyand agter na te zetten (*v*). En veelligt heeft men, hier ter Stede, ter gelegenheid van dit, of van eenig laater voordeel, op de Utrechtſchen behaald, de woorden SWYCHT UTRECHT, waar voor ik agt, dat men, niet *zwygt*, maar *zwigt Utrecht* leezen moet, geplaatſt in een der toorens, die, in dit of in het volgende jaar, langs den Stads muur, naar den kant van Utrecht, gemetſeld werden. De tooren, waaraan deeze woorden nog lang te leezen geweeſt zyn, maakt tegenwoordig een gedeelte uit van de Kloveniers Doele.

1481. de Eem ſluiten.

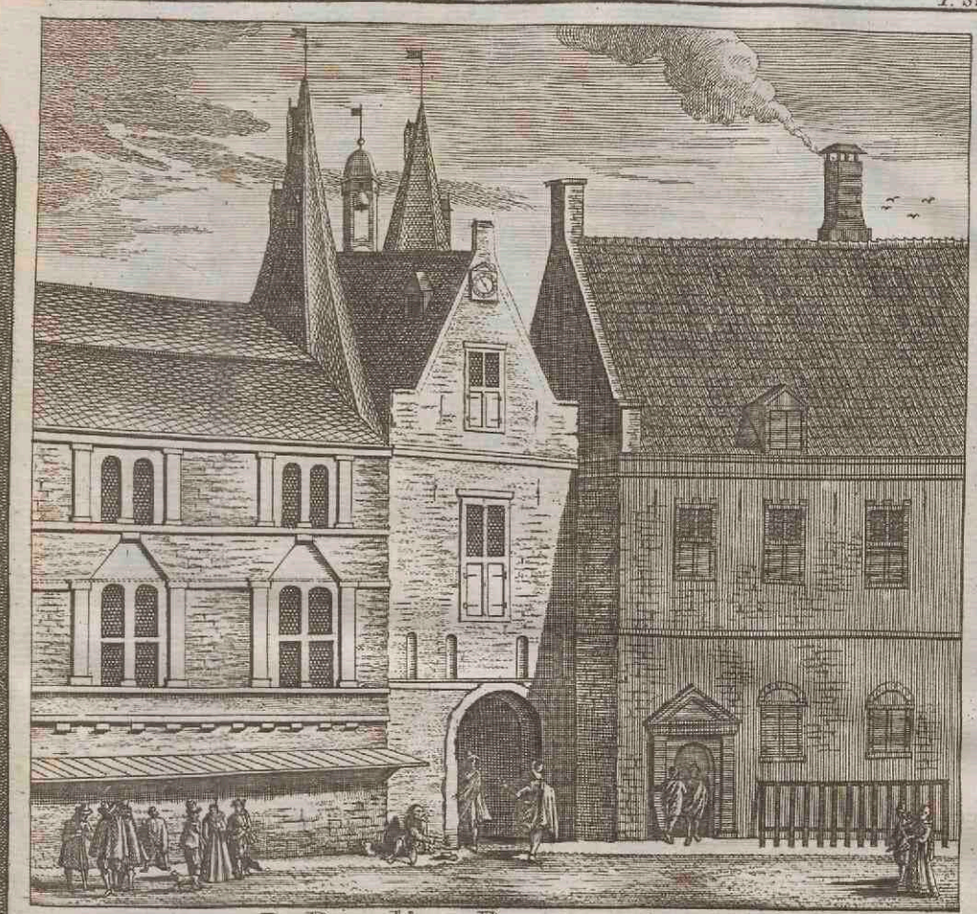
De Utrechtſchen overvallen Naarden.

Worden door de Amſterdammers te rug gejaagd.

't Geregt van Amſterdam, berigt ontvangen hebbende uit Naarden, inhoudende, dat *die ruiteren, die* deeze Stad *oueruallen hadden*, in 't openbaar ſpraken van Amſterdam ook te willen overrompelen, keurde, den dertienden December „ dat alle ballin„ gen uit Leiden en Dordrecht, die zig in „ de Stad bevinden mogten, dezelve, by „ zonneſchyn, zouden hebben te ruimen: „ ook zulke Utrechtſchen en Amersfoor„ ters, die hier, na Paaſchen, omtrent wel„ ken tyd, zig de gerugten van het kwaad „ voorneemen der Stigtſchen meeſt hadden „ be-

Keur, waarby verdagten buitenluiden de Stad ontzeid worde.

(*n*) Keurb. A. *f.* 129 *verſo*, 130 *verſo*.
(*o*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 194.
(*p*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 156.
(*q*) Keurb. A. *f.* 119 *verſo*.
(*r*) Keurb. A. *f.* 123 *verſo*.
(*s*) Keurb. A. *f.* 126 *verſo*, 128 *verſo*.
(*t*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 165.
(*v*) Chron. *van* 1481 - 1483. *in* MATTHÆI Anal. *Tom.* I. *p.* 425, 426. AMELGARDI Geſta Ludov. XI. *Libr.* VI. *Cap.* 25. *ap.* MARTENE & DURAND Veter. Monum. *Tom.* IV. *col.* 802.

De Reguliers Poort van binnen.

De REGULIERS-POORT van binnen en van buiten, mt de REGULIERS-TOOREN en Herberg de MUNT.

J. Goeree del. & Sculp. d. naer eene oude Tekening.

1481. „ begonnen te verſpreiden, gekomen wa-
„ ren. Voorts, mogt niemant nieuwe *ſlaa-*
„ *pers* inneemen, zonderze Schout of Bur-
„ gemeeſteren aan te geeven: 't welk zy,
„ die Utrechtſchen of Amersfoorters in huis,
„ of huizen aan dezelven verhuurd hadden,
„ ook verpligt werden te doen (*w*)." Nog werdt, tien dagen laater, by openbaare afkondiging, aan de *Capiteyne van der Wake* gelaſt, hunne *boſſen met die camers, cloten, cruyt, proppen* enz. *op die veſten* te brengen; met beloſte, aan de Schippers, die *boſſen ofte ſerpentynen* wilden leenen, dat de Stad de ſchade, die 'er aan komen mogt, vergoeden zou (*x*): 't welk klaarlyk doet zien, dat men voor onraad van buiten bedugt was.

't Geregt verbiedt, elkanderen Boeksch of Kabeljaauwſch te noemen.

En om, zo veel mogelyk ware, de overblyffels der partyſchap uit te rooijen, werdt, op den zesentwintigſten, eene merkwaardige Keur gemaakt, welke wy, in haare eigen bewoordingen, hierby voegen: *Item, off dair yemant ware, die enighe perſonen, onſe poirteren weſende, quade woerden gaue, die partye angaen, ſeggende* ghy ſyt een hoeck *off* een Cabbelljau, *dat ſalmen myt de clock alſoe corrigeren, dattet enen ygelyck exempel weſen ſal* (*y*).

De Utrechtſchen, die, eenigen tyd te vooren, de Hollanders by de Vaart geſlaagen hadden, werden, op deezen zelfden zesentwintigſten December, door hen, onder 't beleid van den Stadhouder Jooſt van Lalaing, overwonnen in Weſtbroek (*z*). De gevangenen, die omtrent honderd in getale waren, werden naar Amſterdam gevoerd. Ook ſtondt de Stadhouder den Amſterdammeren de veroverde bannier der Utrechtſchen af, die, ter gedagteniſſe deezer zege, in de Oude Kerke, werdt opgehangen (*a*).

Handeling over vrede in 't Reguliers-Klooſter.

De kryg werdt, in 't volgende jaar 1482, ſterk voortgezet, ſchoon men, onder 't roeren der wapenen, op meer dan éene plaats, en onder anderen in 't Reguliers-Klooſter buiten Amſterdam (*b*), van vrede handelde. Doch deeze handelingen liepen vrugteloos af. De Regeering van Amſterdam voer, derhalve, voort, met zorg te draagen voor

1482. de veiligheid haarer Stad, en beval, op den elfden February „ dat de Schutters, by
„ beurten, met hunne boogen en *clovers*,
„ op de Poorten en boomen, moeſten ko-
„ men waaken (*c*)."

Dood van

Vrouw Maria, niet lang hierna, op den zevenentwintigſten Maart, overleeden zynde, liet haare Heerlykheden aan haaren vierjaarigen Zoon, Filips (*d*). Maximiliaan, zyn Vader, in Holland gekomen, werdt, door de Steden, en ook door Amſterdam, terſtond, als *Voogd* of *Ruwaard* van zyne twee kinderen, Filips en *Margareta*, erkend. De eed, dien hy, en de Edelen en Steden, by deeze gelegenheid, afleiden, is, zo ver my bekend is, nergens gedrukt; waarom wy dien, uit het *eerſte Stads Privilegieboek* f. 86. ontleend, en in de *Bylaagen* (*e*) geplaatſt hebben. Behalve door deezen eed, weet ik niet, dat de Hertog, ten deezen tyde, eenige Privilegien beveſtigd heeft.

1482. Vrouwe Maria. Amſterdam erkent Maximiliaan voor Voogd.

De Stad brengt eenige ſchepen te water, tegen de Utrechtſchen.

In Auguſtus en September, ondernamen de Amſterdammers eenen togt te water tegen de Utrechtſchen, die, in dien tyd, het beleg geſlaagen hadden voor het Slot te Yſſelſtein, welk zy egter, eerlang, verlaaten moeſten. De Regeering hadt, den zesentwintigſten Juny, wederom orde geſteld op 't bewaaken der Stad, door allen, die boven de twintig, en onder de zeſtig jaaren oud waren. Men hadt toen vernomen, dat die van Utrecht *een' ſprong* op Amſterdam waagen wilden (*f*): waarvan egter niet blykt iet gekomen te zyn. Doch nu beval zy, den tweeden Auguſtus „ dat alle zeeſche-
„ pen, van voor *de palyngen, ter haluer ye* zou-
„ den gaan leggen (*g*)," vermoedelyk, om plaats te maaken voor de Vaartuigen, die, van Stads wege, ſtonden byeen gebragt te worden. Op den tweeden September, werdt belaſt „ dat de Rynſchippers, zo vreem-
„ den als Poorters, zouden hebben te vaa-
„ ren naar Muiden, om daar het Krygs-
„ volk van Heere *Salezar*, een Biskaaiſchen
„ Overſte in dienſt van Maximiliaan, in te
„ neemen, en naar Spaarnedam te voe-
„ ren (*h*)." En drie dagen laater, kwam 'er eene Keur uit, beveelende aan alle Schutters, *die geboden* waren *wt te vaeren ten heervairt*, tegen 's anderendaags, *mit hoeren harnaſch ende weer* [geweer], *op die plaetze* te komen, *als die ſtede clock geluyt is*, om ſcheep te gaan, *en die bannyer* te *volgen*, op verbeurte van *lyf en goedt* (*i*). Men weet niet, hoe veel ſchepen de Stad, ten deezen tyde, te water bragt; doch 't blykt, dat dezelven, de Zuiderzee zynde ingezeild, tot op de hoogte van de Eem, twee Utrechtſche Vaartuigen, die van Overyſſel kwamen, en den ſtroom op wilden, bemagtigd hebben. Het eene was met kooren gelaaden: het ander met ſalpeter, buskruid, ſteenen bus-

Twee Utrechtſche Vaartuigen bemagtigd.

kloo-

(*w*) Keurb. A. *f.* 128 *verſo.*
(*x*) Keurb. A. *f.* 129 *verſo.*
(*y*) Keurb. A. *f.* 130 *verſo.*
(*z*) Chron. *van* 1481 — 1483. *bl.* 430 *enz.*
(*a*) Pontani Amſt. *Libr.* I. *Cap.* VIII. *p.* 24.
(*b*) Id ibid. *p.* 25.
(*c*) Keurb. A. *f.* 132.
(*d*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel, bl.* 207.
(*e*) Lr. C.
(*f*) Keurb. A. *f.* 134.
(*g*) Keurb. A. *f.* 135 *verſo.*
(*h*) Keurb. A. *f.* 137.
(*i*) Keurb. A. *f.* 137 *verſo.*

1482. klooten, pylen en ander krygsgereedſchap, ter waarde van omtrent tweeduizend Rynsguldens (*k*).

De Atrechtſche Vrede wordt hier afgekondigd.

Op den drie-entwintigſten December, werdt, te Atrecht, de Vrede getekend met Frankryk, die, op laſt van den Raad van Holland, ook hier ter Stede, afgekondigd werdt (*l*). Doch de kryg met de Stigtſchen duurde nog, tot in 't volgende jaar. De

1483. Laſt der Stad van den Utrechtſchen kryg.

Stad Amſterdam hadt 'er, by aanhoudendheid, veel laſt van. Men moeſt hier niet ſlegts zorgen voor de veiligheid der Stad, ten welken einde, het Geregt, den drie-entwintigſten May, beval, met dubbele *wake* te waaken, en geene dekens of kuſſens mede ter wagt te brengen (*m*); maar de Poorters en ingezetenen, boven de twintig en beneden de zeſtig jaaren, werden, by lotinge, verpligt, ter Heirvaart te trekken, en den bannierdraager en Burgemeeſters, die hun voorgingen, te volgen: waarom ook elk belaſt werdt, niet zonder verlof van Burgemeeſteren of van het Geregt, van huis te gaan (*n*). Doch zulk eene verbindtenis moeſt den ingezetenen eener Koopſtad, door den tyd, zeer laſtig vallen: 't welk dan de reden was, waarom veele Amſterdammers verkooren, niet in perſoon ter heirvaart te trekken, maar anderen in hunne plaats te zenden; in welk geval, zy zig op 't Stadhuis moeſten aangeeven (*o*). Doch de Re-

Zy bezoldigt eenige knegten.

geering hadt nog een ander middel gevonden, om haare Poorters van Krygsdienſt te verſchoonen. Zy hadt, nevens de andere Steden van Holland, beſlooten, eenige Ruiters of gehuurde knegten aan te neemen, die, in de plaats der Poorteren, te velde trokken. De koſten, die hierop liepen, werden gevonden uit een *Ruitergeld*, zynde eenhonderdſten en tweehonderdſten penning, die, hier ter Stede, door zes Perſoonen aan de oude, en zes Perſoonen aan de nieuwe zyde, werden ingevorderd (*p*). Doch deeze laſt, die Amſterdam egter minder dan ſommige andere Steden drukte, begon ook te verveelen door den tyd.

Verdrag met Utrecht.

Maximiliaan, nu van den Franſchen kryg ontſlaagen, beſloot ook een einde te maaken van den Stigtſchen, en ſloeg het beleg voor Utrecht, in den Zomer deezes jaars. De Stadhouder Lalaing ſneuvelde in dit beleg, welk, na twee maanden verloops, met het overgaan der Stad en met een Verdrag, eindigde (*q*).

Plegtige dankdag deswege te Amſterdam.

Het was zo dra niet bekragtigd, of de Regeering van Amſterdam, te weeten Schout, Burgemeeſters, Schepenen en Raad, beval, den elfden October, by openbaare afkondiging „ voortaan niemant der Stigt- „ ſchen te misdoen." Ook werdt, met den Proviſoor en Deken van Amſtelland, die hier ter Stede over Kerkelyke zaaken opzigt hadt, beraamd „ des anderendaags, „ na 't eindigen der hooge miſſe, eenen „ plegtigen ommegang te houden." Elk werdt bevolen, *dat eerwairdighe heylige Sacrament* na te volgen, *om der ſtede, ende deuotelyck met alle aendacht* te *helpen bidden, voir alle gelouige zielen, die in deſe voirſ veede* [*veete*, tweedragt] *van den lychaem verſcheyden zyn: ende dat God onſe Here voirn. ons verloſſen wille van de peſtilencye, die God betert hier ende ouer all regneert* (*r*).

Biſſchop David van Bourgondie houdt vergeefs aan by de Regeering van Amſterdam, op het ontruimen der Sloten te Abkoude en te Vreêland.

Terwyl de oorlog nog duurde, hadt de Stad Amſterdam zig meeſter gemaakt van de Sloten te Abkoude (*s*) en te Vreêland, uit vrees dat de Utrechtſchen zig daarvan verzekeren mogten; 't welk de vaart en handel haarer ingezetenen en den toevoer langs de Vegt, geweldiglyk, belemmerd zou hebben. Maximiliaan hadt, by Brieven van den veertienden September deezes jaars 1483, beide deeze Sloten aan Holland gehegt, en aan Amſterdam te bewaaren gegeven (*t*). En de Stad hieldtze nog tegenwoordig bezet. Biſſchop David van Bourgondie, na 't overgaan van Utrecht, in zynen zetel herſteld zynde, begeerde, dat Amſterdam hem deeze Sloten wederom inruimde, en ſchreef 'er eenen ernſtigen Brief over aan de Stad; die, in haar antwoord, welk, naar de rondigheid dier tyden, in hartige taale, was opgeſteld, zig hiertoe ongezind verklaarde. „ Zy „ hadt, ſchreef zy, zwaare koſten moeten „ doen, tot byſtand van den Biſſchop, die „ haar nog niet vergoed waren. Om zig, „ voor deeze vergoeding, te verzekeren, „ hadt zy voor, de Sloten, welker bewaa- „ ring haar, door den Hertoge Maximi- „ liaan, was aanvertrouwd, in te houden. „ Nogtans, wilde zy, wegens het bezit „ derzelven, tot 's Biſſchops meerder eere, „ wel met hem overeen komen." Het antwoord der Stad was, den negenden December, gedagtekend (*u*). Ik weet niet, of de onderhandeling met den Biſſchop voortgang hadt; doch zy werdt, ten deezen tyde, zekerlyk, niet voltrokken, en de Sloten bleeven, nog eenige jaaren na deezen, in de bewaaring der Stad.

De

(*k*) Chron. *van* 1481—1483. *bl.* 485.
(*l*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 181 *verſo.*
(*m*) Keurb. A. *f.* 141 *verſo.*
(*n*) Keurb. A. *f.* 139, 142, 142 *verſo.*
(*o*) Keurb. A. *f.* 142.
(*p*) Keurb. A. *f.* 142, 143.
(*q*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 226 *enz.*
(*r*) Keurb. A. *f.* 143 *verſo.*
(*s*) *Zie* hier voor, *bl.* 180.
(*t*) *Uit* de Stukken *in 't* Vertrek der Theſaurie, *Oude Laade R. Lit. W. W. W.*
(*u*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 187 *verſo.*

1483. De Stad zoekt bezetting te krygen op het Slot te Kroonenburg.

De Regeering hadt zelfs, nog na het overgaan van Utrecht, gezogt bezetting te krygen op het Slot te Kroonenburg, insgelyks, aan de Vegt gelegen. Doch alzo zy niet toonen kon, dat zy, hiertoe, door Hertoge Maximiliaan, gemagtigd was, maakte *Anthonis van Amſtel*, Heer van Mynden en Kroonenburg, zwaarigheid, om haar het Slot op te geeven. Alleenlyk verbondt hy zig, by plegtigen eede, die, den negenentwintigſten September, aan handen van den Burgemeeſter *Dirk Heimanszoon*, geſtaaſd werdt, dat hy zulks doen zou, zo dra men hem volmagt van den Hertoge toonde (*v*).

De opgezetenen van Abkoude zweeren Amſterdam getrouwheid. 1484.

De Wethouderſchap, ondertuſſchen, zig willende verzekeren van de trouwe der onderhoorigen van het Slot te Abkoude, ſchreef den Kaſtelein en Baljuw, *Henrik Boetſelaar*, den agtentwintigſten January des jaars 1484, aan „ dat hy de opgezetenen der Heerlyk„ heid van Abkoude, die boven de twin„ tig en onder de zeſtig jaaren oud waren, „ tegen den volgenden Zondag, zynde den „ eerſten February, voor 't Huis te Abkou„ de, moeſt doen byeen komen, om al„ daar, als onderhoorigen van Amſtelland, „ in handen van haare Gemagtigden, den „ eed aan den Hertoge te komen afleggen." Ook geſchiedde zulks, op den tweeden der zelfde maand. Men zwoer beide den Hertoge Maximiliaan en der Stad Amſterdam getrouwheid. De brief aan den Kaſtelein en de beëediging der opgezetenen van Abkoude ſtaan in de Stads *Regiſters* te boek geſteld: waaruit wyze ontleend hebben, als nog nimmer gedrukt geweeſt zynde, omze, hier agter, in de *Bylaagen* (*w*), te plaatſen.

Amſterdam en andere Steden klaagen over zeker Ooſtfrieſchen Edelman.

De Hollandſche Koopſteden, en Amſterdam in 't byzonder, leeden, omtrent deezen tyd, wederom merkelyken overlaſt van zekeren Ooſtfrieſchen Edelman, *Ede Wymekyn* genaamd. De zes groote Steden raadpleegden, in Auguſtus deezes jaars, over de middelen om zig daar tegen te beveiligen, op eene Dagvaart te Alkmaar. Zy beſlooten, eenen brief af te vaardigen aan de Graavinne van Ooſtfriesland, of, gelyk zy dezelve noemden, aan de *Graavinne van Emden*, die zy den titel gaven van *onſe herde* [dat is, *zeer*] *lieue*, *ende wel geminde Vrouwe* (*x*). En 't ſchynt, dat dit ſchryven niet vrugteloos is geweeſt. Immers, ik vind niet, dat 'er, ſedert, over den overlaſt des Ooſtfrieſchen Edelmans, geklaagd is.

De Bier-excyns

De laſten des jongſten oorlogs hadden, in den aanvang deezes jaars, gelegenheid gegeven, om het Geregt, de zesendertigen, en *die heele ryckdom van der Stede* van Amſterdam byeen te roepen, en, met derzelver bewilliging, den Bier-excyns te verhoogen: waar van der Gemeente, den dertigſten January, op den naam van Schout, Schepenen en Raade, kennis gegeven was (*y*). De inkomſten der Stad namen, hierdoor, en door de andere gewoone middelen, zo zeer toe, dat men, eerlang, in ſtaat geraakte, om de renten, welken de Stad, in de jaaren 1481, 1482, 1483 en 1484, ten haaren laſte gekreegen hadt, wederom af te loſſen: 't welk, in 't begin des volgenden jaars, openlyk bekend gemaakt werdt (*z*). 1484. wordt verhoogd. Eenige renten afgeloſt. 1485.

Ommegang in de Stad, om ruſt en vrede te verwerven.

In Vlaanderen, daar men Maximiliaan niet voor Voogd hadt willen aanneemen, waren, reeds in 't jaar 1483, beweegingen ontſtaan, die eerlang uitliepen tot eenen volſlaagen binnenlandſchen oorlog; waarin *Karel de VIII.*, Koning van Frankryk, zig ook mengde: 't welk gelegenheid gaf tot het verbreeken der Atrechtſche Vrede (*a*). Men hadt, te Amſterdam, een zwaar hoofd over de eerſte beginſels der tweedragt, en derhalve, in den aanvang des jaars 1485, eenen plegtigen ommegang bevolen, om ruſt en vrede en goed weder te verwerven (*b*). Doch de onluſten buiten 's Lands namen, hand over hand, toe. Die van Sluis, reeds te vooren verſcheide invallen in Zeeland gedaan hebbende, namen Vliſſingen in, by verraſſing, in May deezes jaars (*c*).

Maximiliaan wordt te Amſterdam ingehaald. 1486.

Maximiliaan, in February des jaars 1486, te Frankfort, tot Roomſch-Koning verheeven zynde, kwam, kort daarna, in Holland, en werdt, in de voornaamſte Steden, ſtaatelyk ingehaald: ook te Amſterdam, alwaar, den twintigſten Maart, afgekondigd was „ dat alle de Gilden," die, ten deezen tyde, reeds twee-entwintig in getal waren „ en alle de Schutters der drie Schut„ teryen hunne *torchen* [toortſen] gereed „ moeſten maaken, en dat elk zyn huis ver„ ſieren moeſt, ter inhaalinge van Koning „ Maximiliaan en deszelfs Vader, Keizer „ Fredrik den III (*d*)."

Hy maakt eene nieuwe Ordonnantie op den oorlog te water.

De Vorſt, eenen oorlog te water tegen de Vlaamingen en derzelver aanhang in den zin hebbende, raadpleegde, ten deezen tyde, op het inſtellen eener nieuwe Ordonnantie op de zaaken der Admiraliteit. Wy hebben, hier voor, by meer dan eene gelegenheid (*e*), aangemerkt en getoond, dat de

(*v*) I. Privileg. Boek, *f.* 86 *verſo* en *Bylaagen* Lt. D.
(*w*) Lt. E. N. 2.
(*x*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 194 *verſo*.
(*y*) Keurb. A. *f.* 147 *verſo*.
(*z*) Keurb. A. *f.* 156 *verſo*, 157.
(*a*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 231, 236.
(*b*) Keurb. A. *f.* 155.
(*c*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 232, 235.
(*d*) Keurb. A. *f.* 158.
(*e*) *Zie* II. *Deel*, III. *Boek*, *bl.* 140, 142, 145, 152 en

1486. de oorlog te water, van ouds, in Holland, heel anders gevoerd werdt, dan in laatere tyden en tegenwoordig; dat byzondere Steden, dikwils op eigen gezag en koſten, oorlogsſchepen in zee bragten, over welken zy zelven Admiraals en Kapiteinen aanſtelden, en dat Amſterdam, voor deezen tyd, in het regelen der zeezaaken, zeer veel, zo niet het voornaamſte bewind hadt. Maximiliaan, oordeelende, dat hem het opperbebeleid over den oorlog te water toekwam, vondt dan geraaden, by Plakaat van den
1487. agtſten January des jaars 1487, op de naamen van hem en van Filips, zynen Zoon, te Brugge, getekend, te beveelen „ dat „ zyn Admiraal, voortaan, alleen kennis „ neemen zou van de gemaakte pryzen, en „ oordeelen, of dezelven te regt gemaakt „ waren; dat niemant, op eigen gezag, „ eenige ſchepen van oorloge zou uitrusten; maar daartoe vooraf verlof verzoeken van den Admiraal; dat de Admiraal „ een tiende van alle de pryzen genieten „ zou; dat hy een Luitenant en andere Officieren zou aanſtellen, om nevens hem „ te regt te zitten enz." De Stadhouder en Raaden in Holland kreegen, onder anderen, laſt, om de hand te houden aan de uitvoeringe van dit Plakaat, in welk nogtans verklaard was „ dat niemant zou ge„ agt worden, by het zelve, verkort te zyn „ in zyne regten; in welker vol bezit, elk „ begreepen werdt te zullen blyven onbena„ deeld(*f*)." 't Is ondertuſſchen twyfelagtig, of de zeezaaken, ten deezen tyde en ſedert, in Holland, wel naar den inhoud van dit Plakaat geſchikt geweeſt zyn: alzo Keizer Karel de V., meer dan vyftig jaaren laater, eene nieuwe Ordonnantie op de Zeevaart, op diergelyken voet geſchikt, heeft goedgevonden uit te geeven (*g*).

Zorg te Amſterdam tegen oploop.

De onluſten in Vlaanderen namen vaſt toe, van dag tot dag. De Hoekſchen, die nu alomme in Holland ontzet waren van de Regeeringe, zogten zig van deeze onluſten te bedienen, om, terwyl Maximiliaan zyne meeſte zorg aan't bevredigen van Vlaanderen ſpillen moeſt, zig, hier te Lande, te herſtellen in 't verlooren bewind. Te Amſterdam, kreeg men, in October, tyding van eenig vyandlyk voorneemen, 't welk gelegenheid gaf tot een beſluit van den zeventwintigſten, om de Stad, in geval van oploop, te verdeelen in zes wyken, en even zo veele zamelplaatſen der gewapende burgerye. De laatſten waren S. Olofs Kapel, de huizen van *Bartholomeus Jakobszoon* en *Aris Boelenszoon*, S. Pieters Kerk, de Heilige Stede, de Plaats en S. Jakobs Kapel (*h*). 1487.
Ook werdt, den agtſten November, belaſt, dat de ſchepen, *winterlaghe* leggende binnen de paalen van de oude zyds Waal by *die Laſtaige*, van daar, voor S. Maarten, zynde den elfden November, zouden moeten weghaalen (*i*). 't Gevaar verminderde niet, na dat die van Brugge, in February des volgenden jaars, Maximiliaan in hegtenis genomen hadden. Te Amſterdam, werdt een plegtige ommegang gehouden, om zyne verloſſing van den Hemel te verwerven (*k*). Doch 't liep aan tot in May, eer hy op vrye voeten werdt geſteld, in gevolge van een Verdrag, waarby beraamd werdt, dat Vlaanderen, op den naam van Filips, door de Heeren van zynen bloede en van den Raade, en de overige Nederlanden, door Maximiliaan, geregeerd zouden worden (*l*). Terſtond hierna, hieldt men, te Amſterdam, wederom eenen ommegang, tot dankzegging voor 's Vorſten verloſſing (*m*). Doch de komſt van Hertoge *Albrecht van Saxen*, die Keizer Fredrik de III., met een Leger, herwaards gezonden hadt, bragt Maximiliaan tot het beſluit, om zig niet langer te houden aan het geſlooten nadeelig Verdrag. Gend werdt, ſedert, vergeefs, belegerd door de Keizerſchen, en Sluis verklaarde zig, openlyk, tegen Maximiliaan (*n*). Ommegang aldaar, ter gelegenheid der gevangenis en ſlaaking van Maximiliaan. 1488.

De Stad verkoopt erfelyke renten, ten behoeve van Maximiliaan. Zy verkrygt het Baljuwſchap van Amſtelland, Waterland en Zeevank.

In deezen ſtaat der zaaken, vervoegde de Vorſt zig aan de Stad Amſterdam, om onderſtand in geld: en de Regeering liet zig overhaalen, om, ten zynen behoeve, zeshonderd en veertig ponden van veertig grooten vlaamſche munt erfelyke renten op de Stad te verkoopen. Zy ontving hiervoor, van verſcheide perſoonen, tienduizend tweehonderd en veertig gelyke ponden, die Maximiliaan werden ter hand geſteld: waaruit blykt, dat de renten tegen den penning zeſtien, dat is, tegen zes en een vierde ten honderd verkogt waren. De Vorſt ontving zelf negenduizend zeshonderd ponden. De overige zeshonderd en veertig ponden werden, op zynen laſt, uitgekeerd aan *Meeſter Henrik Wolfertszoon*, die hem zulk eene ſomme op het Baljuwſchap van Amſtelland, Waterland en Zeevank verſtrekt hadt. Aan de Stad werden, wyders, om de jaarlykſche renten te vinden, in handen geſteld het Baljuwſchap van Amſtelland, Waterland en Zeevank, voor tweehonderd; de ſluis van Grootebroek voor drie-

(*f*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 1203.
(*g*) *Zie* Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 1215.
(*h*) Keurb. A. *f.* 163.
(*i*) Keurb. A. *f.* 166.
(*k*) Keurb. A. *f.* 167.
(*l*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 240 *enz.*
(*m*) Keurb. A *f.* 168.
(*n*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 243 *enz.*

1488. driehonderd en vyftig ponden, en de fluis van Medenblik voor negentig ponden: van al 't welke brieven verleend werden, die den vyfden February getekend waren. De Stad zou fchadeloos gefteld geweeft zyn, zo zy deeze inkomften hadt mogen ontvangen: doch men heeft haar nimmer willen toeftaan, dat zy het fluisgeld te Grootebroek en te Medenblik vorderde (*o*). Wy zullen wat laager zien, wat haar daar tegen, eindelyk, werdt afgeftaan.

Eenige Engelfche zeefchuimers, te Amfterdam gevangen zynde, door de ingezetenen verloft.

Omtrent deezen tyd, waren eenige Amfterdammers, onaangezien de Nederlanden thans vrede, en zelfs een Verdrag van Koophandel met Engeland hadden, door de Engelfchen, op zee, genomen en mishandeld. De fchuldigen aan dit wanbedryf waren, federt, te Amfterdam, in hegtenis geraakt, en zouden, waarfchynlyk, naar verdienften, geftraft geworden zyn, zo niet eenige ingezetenen de gevangenis geweldiglyk opgebroken, en de gevangenen op vrye voeten gefteld hadden (*p*): 't welk gelegenheid gaf tot eene Keure van den zeftienden Juny, waarby het *open-breken* van *eenige Sloten van den Heer of der Stede*, *omme gevangen daer uyt te gekrygen*, *ofte* het *brengen* van *eenige inftrumenten*, *daer fy mede uyt fouden komen mogen*, op lyffftraffe, verbooden werdt (*q*).

Rotterdam en Woerden ingenomen door de Hoekfchen.

De Hoekfchen, Jonker *Frans van Brederode* tot hun hoofd verkooren hebbende, fchuimden, midlerwyl, langs de Zeeuwfche ftroomen op de Hollandfche en Zeeuwfche Koopvaardyfchepen; liepen eerlang de Maaze in, en bemagtigden Rotterdam, des nagts na den negentienden November, de nabuurige Steden en het platte Land, geduurende den Winter, in ongeruftheid houdende, wegens hunne aanflagen. Zelfs was het Slot te Woerden, welk men, ten deezen tyde, voor den fleutel van Holland hieldt, door Jan, Burggraaf van Montfoort, bemagtigd. Maximiliaan hadt hiervan zo dra geene tyding gekreegen, of hy fpoeddezig naar Holland, en befchreef de Steden, die zyne zyde hielden, en daaronder ook Amfterdam, te Leiden ter Dagvaart, in January des volgenden jaars. Hier werdt befloten, de Poorters der goede Steden te doen uittrekken, om Rotterdam te belegeren. Die van Dordrecht, Gouda, Briele en Vlaardingen zouden de ftroomen fluiten, en daardoor den toevoer naar Rotterdam bekommeren. Die van Haarlem, Delft, Leiden, Amfterdam, en eenige anderen werden te Schiedam gelegd, op welke Stad, de Hoekfchen, wat laater, eenen vergeefchen aanflag ondernamen. Doch 't liep aan tot in Juny, eer Rotterdam, by verdrag, opgegeven werdt (*r*).

1489. Rotterdam herneemen.

De Amfterdammers helpen

1489.

De yver, dien Amfterdam toonde, om den Roomfch-Koning by te ftaan, in het beleg van Rotterdam, verwierf der Stad, al terftond na den uittogt haarer Poorteren, twee merkwaardige Privilegien. Het eerfte werdt, te Delft, alwaar het Leger verzameld geweeft was, den zesden February des jaars 1488 [1489], op de naamen van Maximiliaan en Filips, gegeven. By het zelve, werdt het regt der Stede, om te mogen bannen en vangen, welk, te vooren, binnen de Vryheid bepaald geweeft was, tot op duizend roeden buiten de Vryheid, uitgebreid. En dit voorregt werdt der Stad verleend, *overmits die menichvoudige en getrouwe dienften*, die zy den Vorft *gedaen* hadt, *in diverfche manieren dagelyks* deedt, en, zo men hoopte, *voortaen noch doen* zou. Ook was het der *Coopftede*, *waer veel en diverfe Coopluyden* verkeerden, en waar zig *menighte van volck* onthieldt, veel waardig, hebbende men meermaalen ondervonden, dat de ballingen zig maar even buiten de Vryheid, dat is, maar ruim honderd roeden buiten de veften, plagten te onthouden, daar zy dikwils veel moedwils bedreeven (*s*), zonder dat menze, van Stads wege, vangen mogt: 't welk men, nu het vangen banregt zelf, nog duizend roeden verder, en dus in alles elfhonderd roeden buiten de veften werdt uitgebreid, ligter voorkomen kon. Het ander Privilegie, welk, insgelyks, op de naamen van Maximiliaan en Filips, den elfden February, te Schiedam, daar de Amfterdamfche Poorters, ten deezen tyde, in bezetting lagen, gegeven werdt, beftondt in de vergunning, om, *van nu voortaen*, *tot eeuwighen daghen*, de Roomfch-Koningklyke Kroon te mogen voeren boven het wapen der Stede; eene eer, die, onzes weetens, nooit aan eenige Stad hier te Lande vergund geweeft is. De reden van deeze byzondere gunft was, niet alleen de voorige dienften, door de Stad, *tot haren fwaren koften*, ten behoeve der Vorften, gedaan; maar ook de dienften, die zy *daghelycx* deedt, *in* de *tegenwoordighe wapeninge*, *dien* de Vorften verklaarden, *van noots wegen*, te *moeten doen*, *omme* de *Stede van Rotterdam*, *'t Slot ende Stede van Woerden tot reductie ende gehoorfaemheyt te brengen.* Doch deeze reden hadt ook by andere Steden plaats. Maximiliaan befloot Amfterdam, op deeze wyze,

Het banen vangregt der Stad wordt uitgebreid.

Zy verkrygt regt om de Roomfch Koningklyke Kroon boven haar wapen te mogen voeren.

(*o*) I. Privilegiebock *f.* 94.
(*p*) Keurb. A. *f.* 169.
(*q*) Handv. *bl.* 569.
(*r*) Vaderl. Hift. IV. *Deel*, *bl.* 245-258.
(*s*) Handv. *bl.* 14. [42.]

1489. ze, te vereeren, om dat de Stad nog met geen behoorlyk wapen *gheciert* was: en dat haare *Poorteren ende ingeſetenen*, ondertuſſchen, *daghelycks, met haren ſchepen ende goeden, te water ende te lande, in veele verre ende vreemde Rycken ende Landen converſerende* waren *in Coopmanſchappen* (*t*): 't welk, veelligt, ten deezen tyde, van geene andere Stad in Holland, in zulk een' uitgebreiden zin, gezeid kon worden. Om den Amſterdammeren dan, buitenslands, eer aan te doen, heeft de Vorſt het wapen der Stad, welk op alle zee- en vrygeleide-brieven gedrukt werdt, op zulk eene ongemeene wyze, willen verſieren.

De Amſterdammers helpen Montfoort en Woerden winnen.

In July, werdt de Vrede met Frankryk getroffen, en in September, met Vlaanderen. Sluis alleen bleef nog wederſpannig, en de voornaame verblyfplaats der Hoekſchen, die, in Holland, nog meeſter van Woerden waren. Maximiliaan begaf zig dan, in de Lente des jaars 1490, naar Holland, daar hy de Steden, of de Edelen en Steden hem bewoogen, om het beleg te ſlaan voor het Huis te Montfoort; van 't bemagtigen van welk ook het bemagtigen van het Slot te Woerden afhing. 't Beſluit tot dit beleg gaf die van den Geregte te Amſterdam gelegenheid tot een bevel aan alle Poorters, om, ontbooden zynde, by Burgemeeſteren en Theſauriers te verſchynen. De afkondiging, die dit bevel bevatte, was den negenentwintigſten April gedagtekend, en begon op deeze wyze: *Alſoe geaccordeert ende geſlooten es by alle die Staten deſer Landen, ridderſcip, groete ende cleynne Steden, dat men, van ſtonde an, te velde trecken ſal, omme die here van Montfoort ende zyn adherenten — te ſtraffen, ſoe iſt* enz. (*u*). Ook blykt dat de Poorters van Amſterdam, ten deezen tyde, in 't beleg van 't Huis te Montfoort, gediend, en dat de zesendertigen, den zesentwintigſten Juny, beſlooten hebben, tot dit beleg, en tot het uitruſten van ſchepen van oorloge, twaalfduizend Andriesguldens op te neemen (*v*). Zelfs hadt de Stad thans reeds haare Afgevaardigden te velde, omtrent welken, den twee en twintigſten May, beraamd werdt „ dat zy, „ in kleine zaaken, beſluiten mogten, zon„ der dat zy verpligt waren verſlag te „ doen (*w*)."

De nederlaag der Hoekſchen, in den ſcheepsſtryd by Brouwershaven, en het overgaan der Huizen van Montfoort en Woerden, by verdrag, bragt de zaaken deezer partye in zulk een verval, dat zy, geene vaſte plaats buiten Sluis in Vlaanderen meer inhebbende, zig voortaan meeſt met zeeſchuimen geneeren moeſt (*x*). 1490.

De Regeering geeft de Sloten te Abkoude en te Vreêland wederom over aan den Biſchop van Utrecht.

Terwyl het beleg van 't Huis te Montfoort nog duurde, verwierf Biſſchop David van Bourgondie, dat de Stad Amſterdam hem de Sloten te Abkoude en te Vreêland die zy, ſedert eenige jaaren, hadt ingehad, wederom overgaf, onder voorwaarde, zo ſommigen willen, dat hy den Burggraave van Montfoort geen' onderſtand toeſchikken zou; hoewel anderen van deeze voorwaarde geen gewag maaken (*y*). Ook is my nergens gebleeken, of Biſſchop David der Stad, ter deezer gelegenheid, eenige vergoeding gedaan hebbe van de zwaare koſten, die zy, ten zynen behoeve, in den jongſten Utrechtſchen oorlog, gemaakt hadt; 't welk egter niet onwaarſchynlyk is.

Amſterdam en drie andere Steden ſtellen een Slotvoogd te Gouda aan. 1491.

Maximiliaan ſchynt, ondertuſſchen, geduurende dien oorlog, het bewind over nog andere Sloten aan ſommige Steden te hebben opgedraagen. Men vindt ten minſte (*z*), dat de Steden Delft, Leiden, Amſterdam en Gouda, in September des jaars 1491, *Romert Jacobs* tot Kaſtelein van het Slot te Gouda hebben aangeſteld, den Slotvoogd *Jacob van Cralingen Florys ſoen*, ten zelfden tyde, beveelende, hem het Slot in te ruimen (2).

Kaas- en Broods Spel. Einde van den tweeſpalt der Hoekſchen en Kabbeljaauwſchen.

Het ſcherp invorderen van het Ruitergeld hadt, eenige maanden te vooren, eenen opſtand verwekt, onder de Kennemers en Weſtfriezen, die, in 's Lands Kronyken, onder den naam van het *Kaas en Broods Spel*, of den *Kaas- en Broods-Oorlog*, bekend is. De zwervende Hoekſchen ondersteunden deezen opſtand, en ſchuimden, 't Marsdiep zynde ingezeild, langs de Zuiderzee; waar door de Vaart naar Amſterdam meer of min belemmerd werdt. 't Kaas- en Broodsvolk bemagtigde Alkmaar, Hoorn, en, in 't jaar 1492, ook Haarlem: doch de Hertog van Saxen, met Duitſch Krygsvolk, in Holland gekomen, beteugelde de woeſte menigte geheellyk. Sluis, de eenige verblyfplaats der Hoekſchen, werdt, ſedert, ook ingenomen: en hiermede een einde gemaakt van den langduurigen tweeſpalt der Hoekſchen en Kabbeljaauwſchen (*a*).

Te

(*t*) Handv. *bl.* 2. [42.]
(*u*) Keurb. A. *f.* 172 *verſo.*
(*v*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 298 *verſo.*
(*w*) Keurb. A. *f.* 174 *verſo.*

(*x*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 263 *enz.*
(*y*) HEDA *in* Davide *p.* 304.
(*z*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 206.
(*a*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 271-292.

(2) COMMELIN, die (bl. 924.) aantekent, dat de vier Steden het Kaſteleinſchap, ten deezen tyde, aan Jacob van Kralingen Floris Zoon opdroegen, heeft het ſtuk, waarop wy ons beroepen, en welk hy ook aanhaalt, niet wel gelezen.

1491. Groot getal van armen te Amsterdam.

Te Amsterdam, hadt het gemeen, schoon zo zwaar gedrukt door de lasten des oorlogs, dat 'er, ten deezen tyde, weekelyks, meer dan tienduizend armen bedeeld werden (*b*), geen deel genomen in den opstand van 't Kaas- en Broods-volk. Ook was hier, tot verligting der ingezetenen, de Bier-Excyns, die voor eenige jaaren verhoogd geworden was, in September des jaars 1491, wederom verminderd (*c*). Maar, na dat het Kaas- en Broods-volk, den derden May des jaars 1492, Haarlem ingenomen hadt, begon men, ook te Amsterdam, voor overrompeling te dugten. Op den zesden, kreegen de agt oude Kapiteinen, die voor deezen aan de Vesten plagten te waaken, bevel tot lootinge, om op nieuws wagt te houden (*d*): en alzo men bespeurde, dat 'er veele vreemde *ruiteren* en anderen, waarschynlyk van het Krygsvolk des Hertogs van Saxen, in de Stad gekomen waren, werdt den Schutteren der drie Schutteryen, den zestienden, gelast, dagelyks, met een *lang mes* of degen op zyde te gaan (*e*). Zelfs schynt de vrees voor eenige vyandelyke onderneemingen ook, tot lang na het beteugelen van 't Kaas- en Broods-volk, geduurd te hebben. Men vindt, ten minste, dat nog den twintigsten December deezes jaars eene nieuwe Ordonnantie op het waaken uitgekomen is, om reden dat men ook toen voor verraad of overrompeling der Stad bedugt was (*f*).

Zorg voor overrompeling aldaar.

1492.

Straf van twee Personen, die Burgemeesteren gedreigd en gesmaad hadden.

Twee ingezetenen, Burgemeesteren onbehoorlyk gedreigd en gesmaad hebbende, waren, eenigen tyd te vooren, veroordeeld, de een om honderduizend Vegtschen steen of honderd ponden Hollandsch te voldoen, en Burgemeesters, *die*, zegt het vonnis, *als ouerste, naest God ende die Prince, deser Stede* zyn, op de Raadkamer, om vergiffenis te bidden: de ander, om in bedevaart naar de H. Drie Koningen te Keulen te trekken, en ook honderdduizend Vegtschen steen te verbeuren (*g*). Het verwyzen tot diergelyke straffe was, ten deezen tyde, niet ongemeen, hier te Lande, noch te Amsterdam. De oude *Registers* der Stad leveren 'er verscheide voorbeelden van uit. Men vindt, dat sommigen, nog in dit zelfde jaar, veroordeeld geworden zyn, tot eene bedevaart naar onze Lieve Vrouwe *ter Tensell* [te Ryssel] of naar de H. Drie Koningen (*h*). Ook was, inzonderheid sedert de jongste bemuuring der Stad, het opbrengen van eene zekere hoeveelheid Leidschen of anderen steen, die tot de vesten en andere Stads werken gebruikt werdt, eene zeer gemeene boete geworden (*i*). 1492.

Nieuwe belastingen in de Stad.

Den oorlog tusschen Maximiliaan en Karel den VIII., Koning van Frankryk, in den Zomer deezes jaars, wederom ontsteken zynde, gaf zulks der Regeeringe van Amsterdam gelegenheid, om den tienden Augustus eene nieuwe belasting te leggen op Wyn, Zeep, Olie en andere waaren (*k*). De schulden, waarin de Stad zig, ter voldoeninge der Graaflyke beden, hadt moeten steeken, hadden ook, omtrent deezen tyd, gelyk meermaalen te vooren, aanleiding gegeven, dat haare Poorters buiten de Stad bekommerd werden. 't Geregt keurde hierom, op den derden September, dat men zulke Poorters, voortaan, op Stads kosten, zou moeten bevryden (*l*).

Orde op 't waaken aldaar.

De kryg met Frankryk, die tot in 't volgende jaar werdt voortgezet, gaf het Geregt van Amsterdam ook aanleiding om, by herhaalde Keuren, te beveelen, dat de Stad wederom, gelyk in tyden van oorlog en onraad, bewaakt werdt (*m*). Doch deeze voorzorg werdt minder noodig, na dat men, hier ter Stede, kennis kreeg, dat de Vrede, den drie-entwintigsten May, te Senlis, getekend was. De Regeering van Amsterdam beval zelfs, den elfden July, ter gelegenheid van het treffen deezer Vrede, eenen openbaaren ommegang te houden, en *op die Plaets* of Dam, een vreugdevuur aan te steeken (*n*). 1493.

Vreugdevuur over de Vrede van Senlis.

Amsterdam wordt benoemd, om de rekening der kosten op het onderhoud van den Friesschen dyk te helpen opneemen.

De Friesche dyk by Medenblik was, eenige jaaren herwaards, zo zeer verwaarloosd, dat hy groot gevaar liep van, met den minsten hoogen vloed, door te breeken; 't welk ten uiterste nadeelig geweest zou zyn voor 't gemeene Land. Koning Maximiliaan hadt hierom geraaden gevonden, eene nieuwe Ordonnantie uit te geeven op het onderhoud van deezen dyk, die den veertienden February des jaars 1492 [1493] getekend was. By dezelve, werdt, onder anderen, beraamd, dat de Steden Haarlem, Amsterdam, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen en Medenblik ieder twee Afgevaardigden, op kosten van elke Stad, zouden aanstellen, om de jaarlykssche rekening deezer Dykaadje op te neemen (*o*). By het Groot-Privilegie van Vrouw Maria (*p*), was reeds beloofd, onder

(*b*) Velius Hoorn, *bl.* 84.
(*c*) Keurb. A. *f.* 177.
(*d*) Keurb. A. *f.* 182 verg. *f.* 184.
(*e*) Keurb. A. *f.* 183.
(*f*) Keurb. A. *f.* 194.
(*g*) Keurb. A. *f.* 191 *verso*.
(*h*) Keurb. A. *f.* 182 *verso* 183.
(*i*) Keurb. A. *f.* 133 *verso*, 138 *verso*, 147, 162 *enz.*
(*k*) Keurb. A. *f.* 186. Handv. *bl.* 210.
(*l*) Handv. *bl.* 139.
(*m*) Keurb. A. *f.* 192 *verso* 193.
(*n*) Keurb. A. *f.* 194 *verso*.
(*o*) Handv. *bl.* 419. [43.]
(*p*) *Zie* hier voor, *bl.* 76 *enz.*

1493. der anderen by raade van Amſterdam, op het onderhoud van den Frieſchen dyk, orde te ſtellen.

Amſterdam en andere Steden doen eene bezending naar Frankryk, Engeland en Gelderland.

De Vrede met Frankryk, met Engeland en met het nabuurig Gelderland was nu wel herſteld, doch de Koopſteden, en Amſterdam in 't byzonder waren, niet zonder reden, bedugt, dat dezelve van geen' langen duur zou zyn. De Gelderſchen hadden zelfs de vyandelykheden reeds wederom begonnen, en Buuren bemagtigd. De zesendertig Raaden van Amſterdam beſlooten hierom, den vyfentwintigſten October deezes jaars, de Waterſteden *van deſen Quartiere* ter Dagvaart te beſchryven, op het zenden van *ene notable ambaſſaderie — in engelant, in vranckryck ende in gelrelant*, tot onderhoudinge der Vrede met die Landen (*q*). Ook werdt dit beſluit ter uitvoeringe gebragt; doch wat 'er 't gevolg van geweeſt zy, is my nergens klaarlyk gebleeken. Alleenlyk weet men, dat 'er, tegen 't einde des jaars, een Beſtand met de Gelderſchen geſlooten werdt (*r*): en dat de Vaart op Engeland, in 't begin des volgenden jaars, wederom open raakte (*s*). Ondertuſſchen, verdient het gewiſſelyk onze opmerking, dat de Steden van Holland, reeds ten deezen tyde, verſtonden, regt te hebben, tot het doen van bezendingen buitens Lands, om te handelen over zaaken van vrede.

Keuren tot verzekering der Stad.

In den aanvang des volgenden jaars, kreeg men te Amſterdam tyding, dat eenige *Capiteinen ende Ruteren*, met een kwaad voorneemen tegen ſommige Steden, byeen trokken: 't welk die van den Geregte beſluiten deedt tot eene Keure, welke, den

1494. drie-entwintigſten January, gedagtekend was, en waarby, aan alle Poorteren, bevolen werdt, op klok- of bekkenſlag, onder hunnen Hoofdman, op hunnen aangeweezen hoefſlag te verſchynen (*t*). De tegenwoordige zorgelyke tyd hadt ook, naar 't ſchynt, den zesendertigen, drie dagen te vooren, aanleiding gegeven, om vaſt te ſtellen, dat een Oud-Burgemeeſter, dat is, een, die in het tweede jaar zyner Regeeringe was, niet meer dan zes weeken in 't jaar, uit de Stad zou mogen zyn (*u*). 't Bevel om op zyne hoede te zyn tegen vyandlyke onderneemingen, werdt, voor 't einde deezes en in 't begin des volgenden jaars, nog meer dan eens vernieuwd (*v*).

De Aartshertog Filips

Maximiliaan, onlangs, in de plaatſe van Fredrik den III., zynen Vader, tot Keizer verheeven zynde, vondt, eerlang, geraaden, de Regeering der Nederlanden op te draagen aan zynen Zoon Filips, die nog maar ruim zeſtien jaaren bereikte. De jonge Vorſt, in September, in Brabant zynde ingehuldigd, begaf zig, vervolgens, naar Geertruidenberg, alwaar de Edelen en Steden van Holland, ook Amſterdam, ten zelfden einde, beſchreeven waren. Filips, ſteunende, naar 't ſchynt, op het aanzien zyns Vaders, en op het vreemd Krygsvolk, welk hy, ten deezen tyde, onder Hertoge Albrecht van Saxen, in zynen dienſt hadt, was niet gezind, de inhuldiging te ontvangen, op gelyke voorwaarden, als waarop zyn Vader en Moeder waren ingehuldigd geweeſt; veel min, alle de Privilegien te bezweeren, die, door Maximiliaan en Maria, gegeven of bezwooren waren. Hy deedt den Staaten rondelyk verklaaren „ dat hy kwam om „ ingehuldigd te worden als *erfachtigh ende* „ *natuurlyck Prince en Heere, Grave van Hol-* „ *land ende Heere van Vriesland*; dat hy de „ Privilegien bezweeren wilde, die de Hertogen Filips en Karel en derzelver Voor- „ zaaten, Graaven en Graavinnen van Hol- „ land, en Heeren en Vrouwen van Fries- „ land, gegeven hadden; doch dat hy de „ Privilegien, na de dood van Hertoge Ka- „ rel verkreegen, wilde te niet doen, en „ met der daad, by deezen, te niet deedt. „ Dat hy egter, om zekere redenen, toe- „ ſtondt, dat de Wethouderſchap in eenige Steden, en onder anderen te Amſter- „ dam, zou vernieuwd worden, en dat deeze Steden haare Vroedſchappen zouden „ hebben, gelyk by deeze laatere Privilegien bepaald was; doch alleen tot dat hy „ vyfentwintig jaaren bereikt zou hebben. „ Dat hy hen ontſloeg van den eed, aan zynen Vader gedaan, en hun de penningen „ kwytſcholdt, die zy Hertoge Karel, by „ deszelfs overlyden, ſchuldig geweeſt waren. Dat, zo zy, na dat zy hem, op deezen voet, hadden ingehuldigd, eenige „ nieuwe Privilegien van hem begeerden, „ hy toonen zou, dat hy de dienſten, die „ zy zynen Vader gedaan hadden, niet ver- „ geten hadt (*w*)."

1494. aanvaardt de Regeering.

Hy wil niet alle de Privilegien bezweeren.

Wat hy Amſterdam toeſtaat.

De Staaten hebben zulk een' voorſlag, waardoor verſcheide Privilegien, en vooral het *Groot-Privilegie van Vrouwe Maria*, op eens, den bodem in geſlaagen werden, ongetwyfeld, met ongenoegen gehoord. Doch zy waren genoodzaakt, te voldoen aan de begeerte van hunnen Vorſt, die thans eene aanzienlyke magt op de been hadt, en op 't punt ſtondt, om het Beſtand te vernieuwen,

De Staaten doen hem hulde.

(*q*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 298 *verſo.*
(*r*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel, bl.* 302.
(*s*) Keurb. B. *f.* 3 *verſo.*
(*t*) Keurb. A. *f.* 197.
(*u*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 299.
(*v*) Keurb. B. *f.* 7 *verſo.* 9.

(*w*) *Zie* Groot-Plakaatb. IV. *Deel, bl.* 8.

1494. wen, welk, voor eenigen tyd, met Gelderland geſlooten was (*x*). Ook hebben ſommige Steden, en daar onder ook Amſterdam, zig hiertoe te ligter laaten beweegen, om dat zy haare Vroedſchappen en de gewoonlyke beſtelling der Wethouderſchap behielden, ten minſte tot dat de Vorſt vyfentwintig jaaren bereikt zou hebben, dat is, nog omtrent negen jaaren; in welken tusſchentyd, 'er ligtelyk iet voorvallen kon, welk haar gelegenheid zou konnen geeven, om nieuwe Privilegien, of beveſtiging der voorigen te verwerven. De inhuldiging geſchiedde dan, overeenkomſtig met 's Vorſten voorſlag, den twaalfden December, in eene benedenkamer van de herberg *de Wildeman*, te Geertruidenberg (*y*); ook door de Afgevaardigden der Stad Amſterdam; waarom de eeden, die, by deeze gelegenheid, gedaan werden, in de *Regiſters* deezer Stede (*z*), te boek geſteld zyn: uit welken wyze, hier agter, in de *Bylaagen* (*a*), geplaatſt hebben.

Te Amſterdam wordt wederom orde geſteld op 't waaken en byten.

Kort na de inhuldiging van den Aartshertoge, kreeg Amſterdam aanſchryvens van den Stadhouder en Raaden, onder bedreiging van ſtraffe aan lyf en goed, dat men de Poorters moeſt doen waaken, en de vereiſchte zorg draagen voor de zekerheid der Stad, zo men zig 's Vorſten *eeuwige indignacie en toorn* niet op den hals haalen wilde. De Winter, in welken der Stede graften dikwils met ys bezet raakten, vorderde ook, naar ouder gewoonte, dubbele wagt.

1495. 't Geregt beval zulks, derhalve, op den vierentwintigſten January des jaars 1495, te gelyk orde ſtellende, op het openbyten van 't ys, in de graften om de Stad (*b*).

Nieuwe belaſtingen aldaar.

De ſchulden, waarin Amſterdam zig, na de dood van Hertoge Karel, hadt moeten ſteeken, maakte aldaar, omtrent deezen tyd, het opſtellen van nieuwe belaſtingen noodzaakelyk. 't Geregt, de zesendertig Raaden, en de *notable ende ryckdom van der Stede*, hierop vergaderd zynde, kwam men overeen „ dat, om te vervallen de koſten, die „ de Stad gehad hadt *van den oirloghe van „ Utrecht, Montfoert, Woerden, Rotterdam, „ de rebellicheit van Vlaenderen* enz., geheeven zouden worden een honderdſte penning van elks goed, zulken uitgenomen, „ die geene honderd rynsguldens bezaten, „ ten ware zy groote hanteering van neering hadden; zeſtien ſtuivers van 't vat „ buiten-, en tien ſtuivers van 't vat binnenbier; de helft meer molengeld; breu-

(*x*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 309.
(*y*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 8.
(*z*) I. Privilegieboek *f.* 87.
(*a*) Lr. F.
(*b*) Keurb. B. *f.* 9.

„ ken van die tegen de Keuren getimmerd 1495.
„ hadden, en de vyftiende penning exue-
„ geld van vertrekkende poorters, en van
„ erfeniſſen buiten de Stad gaande, ten wa-
„ re de Plaatſen, werwaards dezelven gin-
„ gen, zulks niet of anders vorderden." Het beſluit hiertoe werdt den agtentwintigſten April genomen: en de Stad werdt met meer laſten bezwaard, dan zy, ooit te vooren, hadt behoeven te draagen. Alle haare inkomſten beſtonden, ten deezen tyde, in het gene van de bovengemelde belaſtingen, van de Waage, van den Wyn-Excyns, en van de Paalkiſte kwam; uit welk laatſte, zy egter de zeetonnen en kaapen of bakens onderhouden moeſt (*c*).

De Stad bekomt herſtelling in eenige Voorregten.

De Steden, en Amſterdam in 't byzonder kreegen, nog voor 't einde deezes jaars, eenigen der Voorregten, welken de Aartshertog haar, by zyne inhuldiging, beloofd hadt. De Steden hadden altoos aanblyvende Vroedſchappen begeerd, nevens het regt om een dubbel getal te mogen noemen, waaruit Stadhouder en Raaden de verkiezing der jaarlykſche Wethouderſchap doen zouden. Doch 't een en 't ander werdt ſlegts aan eenige Steden, en ook aan Amſterdam toegeſtaan, alleen tot dat Filips vyfentwintig jaaren bereikt zou hebben. Tot dien tyd toe, zouden de ampten ook alleen door inboorlingen bekleed, en geene Brieven van *Marken* en *Repreſaille* verleend worden, dan by raade van Stadhouder en Raaden van Holland. Voor 't overige, werdt het Groot-Privilegie van Vrouw Maria, in eenige andere punten, beveſtigd, en in eenige anderen, beſnoeid: van al 't welke Brieven verleend werden, die den veertienden December, te Bruſſel, getekend waren (*d*). De Stad Amſterdam ſtelde zo veel gewigts in deeze brieven, dat menze den vyfentwintigſten May des jaars 1498, *bouen in de oude Kerck, by de hantueſten* der Stede, deedt brengen (*e*), alwaar zy nog beruſten.

Zy verkrygt het Baljuwſchap van Amſtelland in pandſchap.

Op den agtſten te vooren, hadt Amſterdam in 't byzonder brieven verworven, waar by der Stad eenige inkomſten uit de Vorſtelyke Domeinen verpand werden. Wy hebben, hier voor (*f*), gezien, dat zy, in 't jaar 1488, om zekere renten, ten behoeve van Maximiliaan verkogt, te vinden, geweezen was op het Baljuwſchap van Amſtelland, Waterland en Zeevank, en op het Sluisgeld te Grootebroek en te Medenblik. 't Blykt, dat zy, ſedert, de toegeweezen ſomme uit het Baljuwſchap ontvangen hadt; doch

(*c*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 300 *verſo.*
(*d*) Oude Kerk, *Laade* I. *en* XXXV. *Zie ook* Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 3.
(*e*) Groot Memor. *N.* I. *f.* 303 *verſo.*
(*f*) *Bladz.* 188.

1495. doch 't gene haar, uit de twee Sluisgelden, toegelegd was, hadt men haar nimmer voldaan; en zy hadt 'er, den eerſten October deezes jaars, reeds negenhonderd zevenenzeſtig ponden vyftien ſchellingen van te goede gehad. De Rentmeeſter van Holland, zig grondende op eene Ordonnantie van den Aartshertoge, waarby belaſt werdt, dat alle zodanige vervreemde partyen wederom aan de Vorſtelyke Domeinen gehegt zouden worden, wilde de Stad, daarenboven, bedwingen, om hem rekening te doen van 't gene zy, ſedert het jaar 1488, uit het Baljuwſchap ontvangen hadt: 't welk haar belaſt zou laaten met de gantſche rente, zonder 'er eenige vergoeding voor te hoopen te hebben. Om deeze zwaarigheid te voorkomen, vervoegde zy zig aan den Aartshertoge, dien zy ook voorhieldt, dat zy haare penningen, in 't jaar 1488, opgebragt hadt in ligten gelde, te weeten den gouden Andries gulden tegen agt ſchellingen grooten Vlaamſch het ſtuk; daar de munt, ſedert, merkelyk verzwaard geworden was: waarop zy verzogt, dat behoorlyk agt geſlaagen mogt worden. En Filips, overtuigd van den dienſt, dien de Stad zynen Vader, in het opbrengen van zulk eene aanzienlyke ſomme, gedaan hadt, ſtondt haar toe „ driehonderd en zeſtig ponden 's „ jaars gangbaare munt, dat is, den gou„ den Andries gulden tegen vier ſchellin„ gen agt penningen grooten Vlaamſch ge„ rekend. Van deeze ſomme zou zy drie„ honderd ponden trekken uit het Baljuw„ ſchap van Amſtelland, Waterland en Zee„ vank, welk Baljuwſchap zelf haar, tegen „ deeze ſomme, in handen geſteld zou wor„ den: zullende de overige zeſtig ponden „ haar, door 's Vorſten Rentmeeſters, uit „ de inkomſten zyner Domeinen van Ken„ nemerland, worden uitgekeerd. En hier „ tegen zouden de Vorſt en zyne opvolgers „ vry zyn van de renten van zeshonderd en „ veertig ponden, ten behoeve van zynen „ Vader verkogt, en van alle de agterſtal„ len, die de Stad daarop te goede hadt, „ behoudende de Graaflykheid egter het „ regt, om de driehonderd en zeſtig pon„ den 's jaars, ten allen tyde, in dezelfde „ munte, tegen den penning zeſtien, af te „ loſſen; in welk geval, de Stad het Bal„ juwſchap wederom zou moeten afſtaan, „ en de Graaflykheid ook van de overige „ zeſtig ponden 's jaars zou ontlaſt bly„ ven (*g*)."

Welk, ſedert, Op deeze wyze, kwam het Baljuwſchap van Amſtelland, Waterland en Zeevank in handen der Stad. Burgemeeſteren begaven, ſedert, dit ampt, met *advis* der zesendertig Raaden, voor den tyd van zes jaaren, aan *Meynaert Willems ſoen van Bretten* (*h*), die egter, volgens de ſchikking des Aartshertogs, zynen Laſtbrief van hem kreeg, volgens welken, hy het ampt zou bewaaren by forme van pagt, voor driehonderd ponden in 't jaar (*i*). Doch Burgemeeſteren kwamen met hem overeen, dat hy hun alleenlyk tweehonderd vyfenzeventig ponden van veertig grooten zou uitkeeren, wanneer zy de pagt aan de Graaflykheid voldoen zouden: 't welk klaarlyk blykt uit zynen brief van den twee-entwintigſten January des jaars 1496, in de Stads *Regiſters* (*k*) te vinden. 1495. door Burgemeesteren begeven wordt. 1496.

Ter gelegenheid, dat eenige Steden van Holland, agterlyk zynde in het opbrengen der Graaflyke beden, door 's Graaven Amptenaars moeſten worden *geëxecuteerd* of uitgewonnen, werdt, eenige maanden hierna, de rang bepaald, tuſſchen de zes groote Steden. De Stad Delft hadt, naamlyk, geklaagd, dat zy, voor Dordrecht en Haarlem, uitgewonnen werdt, om dat zy, nader dan deeze twee Steden, aan den Haage gelegen was. De Aartshertog beval, hierom, den twintigſten September, dat men, de groote Steden moetende uitwinnen, zou hebben te beginnen met Dordrecht, en daarna in orde voortgaan tot Haarlem, Delft, Leiden, Amſterdam en Gouda (*l*). Of Amſterdam, omtrent deezen tyd, ook, door 's Graaven Amptenaars, uitgewonnen zy, is my nergens gebleeken. De rang tuſſchen de zes groote Steden van Holland wordt bepaald.

De Gelderſche vyandelykheden duurden nog. Men kreeg, te Amſterdam, in den Herfſt deezes jaars, wederom kennis, dat 'er verzameling van Krygsvolk was omtrent de grenzen. De Aartshertog hadt een ſcherp Plakaat laaten afkondigen, waarby belaſt werdt „ dat men geen volk van oorloge „ zou laaten trekken door Holland (*m*)." Doch de Stadhouder en Raaden ſchreeven, aan Amſterdam in 't byzonder, dat men aldaar ſcherpe toezigt houden moeſt, om niet overrompeld te worden. En hierop werdt, in September, herhaald bevel gegeven tot het zorgvuldig bewaaren der Stede (*n*). Amſterdam krygt aanſchryvens om ſcherpe wagt te houden.

De Aartshertog, onlangs in de egt getreden zynde met *Joanna*, Dogter des Konings van Arragon en der Koninginne van Kaſtilie, en voorhebbende, de Gelderſchen, door de wapenen, tot reden te brengen, vondt geraaden, in den Zomer des jaars 1479, De Aartshertog Filips wordt aldaar plegtiglyk ingehaald.

(*g*) I. Privilegieboek, *f.* 94.

(*h*) Groot Memor. *N.* I. *f.* 208 *verſo*, 300.
(*i*) I. Privilegieboek, *f.* 94.
(*k*) Groot Memor. *N.* I. *f.* 208 *verſo*.
(*l*) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 19.
(*m*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 213.
(*n*) Keurb. E. *f.* 20, 20 *verſo*.

1496. 1497, eene reis te doen naar Holland, zig in de voornaamſte Steden, van nieuws, te laaten inhuldigen, en, by deeze gelegenheid, naar alle waarſchynlykheid, wederom eene buitengewoone Bede te doen (*o*).

1497. Te Amſterdam, kreeg men, in't laatſt van Juny, vermoedelyk uit Haarlem, berigt, dat de Aartshertog, den volgenden dag, in de Stad dagt te komen. 't Geregt, hierop vergaderd zynde, en in aanmerking neemende, *dat ſiin genade Prince ende ſouvereyn Here* van der *Stede* was, en waarſchynlyk de voorige Privilegien kwam beveſtigen, en veelligt ook eenige nieuwen verleenen, beſloot terſtond, den Vorſt ſtaatelyk in te haalen. Men voorzag ieder Schutter der drie Schutteryen, de oude, de jonge en de Handboogſchuttery, van eene toortſe, op Stads koſten. Geen ſchutter mogt, buiten verlof van Burgemeeſteren, ter Stad uit gaan, voor dat de Vorſt ingehuldigd ware. Geen Poorter of ingezeten mogt aan *den Forieren ende maerſchalck van den logyſen* van den Vorſt huisveſting voor den Hofſtoet weigeren, op ſtraffe aan lyf en goed. Elk moeſt de ſtraat voor zyne deur doen ſchoon maaken. De inhaaling zou door geeſtelyken en weereldlyken geſchieden, en niemant mogt de orde, die men, in 't gaan, ſtondt te houden, eenigszins belemmeren of ſtooren. En naardemaal de Stad *een ſtede van frontieren* was, *palende an diverſche landen ende heerlicheden*, zo werdt den Schutteren en allen anderen Poorteren en ingezetenen belaſt, hun geweer, wel ſchoon gemaakt en geſcherpt, voor hunne wooningen te hangen, op dat de Vorſt zien mogt, wat wapenen de burgerye hier, ten haaren koſte, en tot beſcherminge der Stede, onderhieldt. Zo dra, op den dag der inhaalinge, de Stadhuisklok na den middag geluid werdt, moeſten alle handwerken en neeringen ſtilſtaan, en de Schutters, in hunne *Pelluere* of wapenrok, elk met eene toortſe in de hand, *an die Plaetſe*, by de Heeren van 't Geregt, komen; die hen in orde ſchaaren zouden, om de inhaaling te doen (*p*). 't Is waarſchynlyk, dat alles, omtrent op deeze wyze, uitgevoerd geweeſt zal zyn, hoewel ik niet weet, dat zulks ergens aangetekend is. Alleenlyk vind ik, dat de Vorſt, ingehaald zynde, den zevenentwintigſten Juny, den eed op het Stadhuis heeft afgelegd, wordende den zelven, door den Burgemeeſter *Andries Boelen Dirkszoon*, uitgeſproken. De eed der Stede en der Poorteren geſchiedde, daarna, by monde van Meeſter *Jakob van Almonde*, Raad in den Hove van Holland, die denzelven boven van het Stadhuis uitſprak. Beide deeze eeden zyn in de Stads *Regiſters* (*q*) te boek geſteld: uit welken wyze, hier agter, in de *Bylaagen* (*r*), geplaatſt hebben. Sommigen hebben aangetekend, dat de Aartshertog niet verder Noordwaards trok dan Amſterdam: waarom de Steden van 't Noorderkwartier verpligt werden, haare Gemagtigden derwaards te zenden, om de inhuldiging te verrigten (*s*).

Bed door hen en door de Burgerye gedaan.

1497. De Steden van 't Noorderkwartier doen hem te Amſterdam huldе.

De Aartshertog hadt, gelyk uit de woorden van den eed af te neemen is, ook tegenwoordig, geene andere Privilegien willen bezweeren, dan die, door de Hertogen Filips en Karel, gegeven of beveſtigd waren. Maar hieruit volgde, dat de laatere Privilegien, door Vrouwe Maria alleen, of met haaren Egtgenoot, gegeven, hunne kragt verlooren hadden. Amſterdam, die van beide verſcheide Privilegien ontvangen hadt, leedt hier vry wat by. Doch de Regeering der Stad verwierf op den Aartshertoge, dat hy, nog in den Haage zynde, op den agttienden July, de Handveſt bekragtigde, waarby aan Amſterdam het regt gegeven was, om de Roomſch-Koningklyke Kroon boven 't Stads wapen te voeren (*t*), welke Handveſt, eerſt in 't jaar 1489, en dus lang na de dood van Hertoge Karel, op de naamen van Maximiliaan en Filips, gegeven was (*u*).

Hy beveſtigt een Privilegie, welk de Stad, na de dood van Hertoge Karel, verkreegen hadt.

Eenige weeken laater, werdt Leerdam door de Gelderſchen ingenomen. Doch de Stad werdt hun haaſt wederom ontweldigd door den Hertoge van Saxen. Het aanhouden deezer vyandelykheden gaf der Regeeringe van Amſterdam gelegenheid, om, zelfs nog in de maand December, op een gerugt van vergadering van Krygsvolk, wederom orde te ſtellen op het bewaaken der Stad (*v*) Doch den eenentwintigſten werdt 'er Beſtand getroffen voor een' onbepaalden tyd (*w*), waardoor de bekommering, welke men hier ter Stede gehad hadt, een weinig verdween.

Men waakt aldaar op nieuws tegen de Gelderſchen.

Ondertuſſchen, wies de Amſterdamſche Koophandel en Scheepvaart aan, midden in den oorlog. In den Herfſt, kwam 'er, onder anderen, een groot getal van Koopvaardyſchepen, met veelerlei waaren beladen, voor de Stad. De Regeering, bedugt dat de Koopluiden van buiten mogten afgeſchrikt worden van herwaards te komen, om

Aankomſt van een groot getal van Koopvaardyſchepen voor Amſterdam.

(*o*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 303, 305.
(*p*) Keurb. B. *f.* 27.
(*q*) I. Privilegieboek, *f.* 89 *verſo*.
(*r*) Lr. G. N. 1, 2.
(*s*) Velius Hoorn, *bl.* 91.
(*t*) Oude Kerk, *Laade* XXXIX.
(*u*) *Zie* hier voor, *bl.* 189.
(*v*) Keurb. B. *f.* 34.
(*w*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 309, 310.

1497. om de nieuwlings aangebragte waaren te bezien en te koopen, indien zy uit Steden kwamen, op welken men hier, uit hoofde van agterſtallige renten, eenigen eiſch hadt, vondt geraaden, op den agttienden October, aftekondigen, dat geen vreemd Koopman, uit zulk eene oorzaak, eenige bekommering te vreezen hadt; maar dat elk zig van een vaſt en volkomen geleide verzekerd kon houden (*x*). Voorts, blykt de aanwas van den Koophandel der Stad in 't Noorden uit een Privilegie van *Jan den II.*, Koning van Zweeden, Deenemarke en Noorwegen, den zesentwintigſten December des jaars 1498 gegeven, waarby hy *aan de Stad van Amſterdam en aan de gemeene Hollandſche Steden*, die hem Gemagtigden hadden toegezonden, vergunt, twee derde van hunne geſtrandde goederen te mogen naar zig neemen, mids bergloon en koſten betaalende (*y*). Zeker, dat Amſterdam, in dit Privilegie, alleen met naame genoemd wordt, toont wel, dat de handel, dien deeze Stad thans in 't Noorden dreef, dien van de andere Steden van Holland ten deezen tyde verre overtrof. Den volgenden dag, gaf dezelfde Vorſt nog een ander Privilegie aan de Stad Amſterdam in 't byzonder, haar den vryen handel op Noorwegen, met naame op de Stad Bergen, toeſtaande (*z*). 's Daags na S. Thomas-dag, zynde den tweeëntwintigſten der zelfde maand, waren 't Geregt, de zesendertigen en *de geheele buyck ende Poorterye deſer Stede* op 't Gaſthuis byeen geroepen geweeſt; daar hun, door Burgemeeſteren, voorgehouden werdt het Privilegie van Hertoge Willem van den jaare 1405, wegens de vrye Vaart naar en van de Stad, waarvan wy, ter zyner plaatſe (*a*), gewaagd hebben; en gevraagd, hoe zy 't verſtonden? Men antwoordde, eenpaariglyk „ dat elk, door 't Marsdiep of 't Vlie, „ vryelyk, met ſchepen en goederen, her„ waards komen mogt, en wederom van „ hier te rug keeren, zonder aan lyf of „ goed te mogen bekommerd worden (*b*)."

1498. De Koning van Zweeden en Deenemarke verleent nieuwe Privilegien aan de Stad.

Vrye Vaart naar en van de Stad toegeſtaan.

Op den dertienden July te vooren, was te Amſterdam een plegtige ommegang gehouden, om den Hemel te bidden voor de gelukkige verloſſinge van de Vrouwe van Ooſtenryk, Graavinne van Holland (*c*), van welker zwangerheid het Gemeen, kort te vooren, kennis gekreegen hadt.

Ommegang aldaar, ter gelegenheid van de zwangerheid der Graavinne.

't Beſtand met de Gelderſchen, ſlegts tot wederopzeggens toe geſlooten zynde, werdt, in dit jaar, wederom verbroken: 't welk hier ter Stede gelegenheid gaf tot vernieuwing der voorige Keuren op het waaken, en tot een bevel om, niet dan met behoorlyk verlof, uit de Stad te gaan (*d*). De vyandelykheden duurden, tot in het volgende jaar, en eindigden toen, met een diergelyk Beſtand, welk in Juny geſlooten werdt (*e*).

1498. Vernieuwing der Keuren op het waaken.

1499.

De oorlog hadt, midlerwyl, den Aartshertoge aanleiding gegeven, om zyne inkomſten te vermeerderen, door het opregten van eenen nieuwen tol, die van de ſchepen, welken Texel in- en uitkwamen, geheeven zou worden. De Koophandel van Amſterdam en van de Waterſteden in 't Noorderkwartier ſtondt hierby veel te lyden, waarom de gemelde Steden eenpaariglyk een Vertoog inleverden aan de Rekenkamer der Graaflyke Domeinen in den Haage, waarby aangeweezen werdt, dat het opregten van zulk eenen tol den handel geweldiglyk drukken zou, en met de oude Privilegien van tolvryheid ſtreedt (*f*): 't welk van zulk eenen uitſlag ſchynt geweeſt te zyn, dat de nieuwe tol, ten deezen tyde, nog niet opgeregt werdt. Eenigen tyd te vooren, hadt Amſterdam ook verworven, dat de ingezetenen van Utrecht, Harderwyk en andere Steden op de grenzen, die, uit hoofde van den oorlog, hier niet vryelyk hadden mogen verkeeren, onbeſchroomdelyk in de Stad komen, en hunnen handel dryven mogten, zo lang die van Amſterdam, in deeze Steden, wegens agterſtallige renten, niet bekommerd werden. De brieven, hiervan verleend, waren, den vierden January des jaars 1498 [1499], te Bruſſel getekend (*g*).

Tol in Texel opgeregt. Vertoog daar tegen van Amſterdam en de Waterſteden.

Vrye handel te Amſterdam aan de Steden op de grenzen toegeſtaan.

De Regeering van Amſterdam vondt zig, ten deezen tyde, in ſtaat, om eenige renten, geduurende den oorlog verkogt, door middel der inkomſten, uit de voor eenige jaaren verhoogde Excynzen, af te loſſen: waarop, eerlang, eene ſchikking beraamd werdt (*h*).

De Stad beſluit eenige renten af te loſſen.

Ondertuſſchen, bleef men, in de Stad, nog al bezorgd voor vyandelyke ondernee-mingen. De orde op het waaken werdt, in dit en in het volgende jaar, dikwils vernieuwd (*i*). Zelfs werdt, om de koſten, op het waaken vallende, te vinden, voor 't eerſt, zo ver my bekend is, den derden July des jaars 1500, een Waakgeld ingevoerd, 't welk van elk, naar zekere gemaak-

Waakgeld aldaar ingevoerd.

te

(*x*) Keurb. B. *f.* 32 *verſo*.
(*y*) Oude Kerk, *Laade* XLI. Handv. *bl.* 56. [86.]
(*z*) Id. ibid.
(*a*) *Zie* II. *Deel*, III. *Boek*, *bl.* 197.
(*b*) Groot Memor. *N.* I. *f.* 30. *en* hier agter *in de* Bylaagen I. F. H.
(*c*) Keurb. B. *f.* 37.
(*d*) Keurb. B. *f.* 39.
(*e*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 316.
(*f*) Groot Memor. *N.* I. *f.* 229.
(*g*) Oude Kerk, *Laade* XXXV. Handv. *bl.* 134. [44.]
(*h*) Groot Memor. *N.* I. *f.* 232.
(*i*) Keurb. B. *f.* 42, 42 *verſo*, 49.

1500. te ſchatting, werdt opgebragt, en waaruit de bezoldigde waakers der Stad betaald werden (*k*).

Opſchudding in de Oude Kerke.

In de S. Nikolaas- of Oude Kerke, was, op den agttienden February deezes jaars, vry wat beweeging ontſtaan, van welke eenig gewag gemaakt wordt, in de Stads *Regiſters*. Een Prieſter, *Dirck Roosgen* genaamd, hadt eenige Burgemeeſters, die zig in de Kerke bevonden, gedreigd te kwetſen. De oorzaak van deeze baldaadigheid vind ik nergens gemeld; maar wel, dat de vergaderde menigte terſtond in rep en roere raakte, en dat de Burgemeeſters onbeſchadigd bleeven. De Prieſter werdt, kort hierop, in hegtenis genomen, met kennis van den Proviſoor van Amſtelland, die hem, na drie dagen verloops, uit handen van den Schout overnam, hem plaatſende ten huize van *Peter Vries, dienaer van myn heere den Schout, woonachtich up ten Middeldamme* (*l*). Doch hoe lang hy hier zat, en wat 'er eindelyk van hem geworden zy, heb ik nergens aangetekend gevonden.

Het afloſſen der renten wordt uitgeſteld.

De afloſſing der renten, die in 't voorleeden jaar voorgenomen was, ſchynt niet zo gereedelyk te hebben konnen geſchieden, als men gehoopt hadt; 't zy dat 'er wederom buitengewoone beden gedaan waren, 't zy dat men haaſt nieuwen oorlog te gemoet zag. Immers de *Rentiers*, Poorters zynde, werden, in 't begin van February des jaars 1501, op 't Stadhuis byeen geroepen. Hier werdt hun uitſtel van de afloſſing der Renten, die zy ten laſte der Stad hadden, afgevergd; waarin zy bewilligden (*m*).

1501.

Oorſprong van het bezoeken der Kapelle van de Heilige Stede te Amſterdam.

Het einde der vyftiende eeuwe hadt, volgens gewoonte, den Paus, *Alexander den VI.*, gelegenheid gegeven om aflaaten toe te ſtaan aan alle zulken, die de Heilige Kerken te Rome, in het voorleeden jaar 1500, Godsdienſtiglyk waren komen bezoeken. Doch zulke Aflaaten werden, door de Pauſen, ook dikwils gehegt aan het bezoeken van Kerken in andere Steden, die, uit hoofde van eenig wonderwerk, welk men hieldt aldaar gebeurd te zyn, of uit eenigen anderen hoofde, vermaard geworden waren. En zulk eene Kerk was de Kapel der Heilige Stede te Amſterdam. Men geloofde, dat zy geſtigt was op eene plaats, alwaar, in 't jaar 1345, eene hoſtie, die door een' krank menſch was uitgebraakt, midden in een groot vuur, ongeſchonden gebleeven was. Ook werdt voor zeker gehouden, dat, door de kragt van het Sakrament des Altaars, in de gemelde Kapelle, nog veele wonderdaadige geneezingen geſchiedden (*n*). Men hieldt, hier ter Stede, ſedert veele jaaren, ter gedagteniſſe van het vermaarde wonderwerk, waarnaar de Kapel der Heilige Stede den naam hadt, eenen plegtigen Feeſtdag, omtrent het midden der Vaſten; op welken, eene menigte van menſchen, van alle oorden, herwaards kwamen. De Regeering deedt, vooraf, om volk naar de Stad te trekken, vrygeleide afkondigen voor den tyd van veertien dagen (*o*). En uit dit Feeſt, op welk men ook veelerlei waaren te koop bragt, heeft, op dat wy dit hier, in 't voorbygaan, aantekenen, de Halfvaſtens Jaarmarkt haaren oorſprong gekreegen; gelyk de Pinkſter-Jaarmarkt haaren oorſprong aan den Sakramentsdag, die altoos op Donderdag na den eerſten Zondag na Pinkſteren invalt, verſchuldigd is; op welken Feeſtdag, hier ook een plegtige ommegang gehouden werdt (*p*).

1501.

Plegtige Ommegang op de Sakramentsdagen.

In deeze Ommegangen, vervoegden zig de Parochiaanen of Buuren en Schoolieren van de nieuwe, by de Parochiaanen en Schoolieren van de oude Kerke. De drie Schutteryen plaatſten zig, onder hunne *Kaerſe*, hierby. Men trok, gelykerhand, aan paaren, van de oude Kerke naar de Heilige Stede: van waar het Sakrament, door den Prieſter, vooruit gedraagen werdt, de Plaats of Dam over, naar de Haarlemmer-Poort, en voorts, den Singel buiten om, tot aan de Reguliers-Poort, door welke men wederom in de Stad, en tot aan de Heilige Stede kwam, alwaar het Sakrament bleef, terwyl de ſchaare, die het gevolgd was, voorttrok tot op de Plaats of Dam, van waar elk zyns weegs ging (*q*).

De Regeering maakt bekend, dat hier Aflaaten te bekomen zyn.

Ter gelegenheid nu van den Feeſtdag, die in de Vaſten kwam, hadt de Paus, ten deezen tyde, menigte van *gracien, pardoenen ende aflaten* herwaards gezonden, die, van den zeſtienden Maart, tot belooken Paaſchen toe, zouden konnen verdiend worden. De Regeering der Stad beloofde, uit kragte van een byzonder Octroi des Aartshertogs, het gewoonlyk vrygeleide in lyf en goed, aan allen zonder onderſcheid, al warenze zelfs ſchuldig aan dievery, gemeenen doodſlag en andere diergelyke misdaaden, zo zy maar geene vyanden van den Vorſt waren, of *Crimen læſæ Majeſtatis*, dat is, Misdaad van gekwetſte Hoogheid, waaronder, ten deezen tyde, *vrouwekracht, moirt, brant, merct- en ſtraetroef, conſpiracie* en diergelyke zaaken gerekend werden, begaan hadden. 't Geleide zou zelfs

(*k*) Keurb. B. *f.* 46 *verg. f.* 48 *verſo.*
(*l*) Groot Memor. *N.* I. *f.* 304 *verſo.*
(*m*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 233 *verſo.*
(*n*) Amſterdams eer en opkomſt *enz.* Le Long, *bl.* 196 *enz.*
(*o*) Keurb. B. *f.* 12 *verſo*, 71.
(*p*) Keurb. B. *f.* 25.
(*q*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 216 *verſo.* Keurb. B. *f.* 25.

1501. zelfs duuren tot zes dagen na belooken Paaschen. Men droeg zorg, dat het geleide niet slegts, maar ook de Lyst der byzondere stukken, waarvoor aflaat en vergiffenis te bekomen was, hier, en in de nabuurige Steden, aan de Kerkdeuren en elders, werdt aangeplakt: en 't is ten hoogste waarschynlyk, dat, van alle kanten, veel volks naar Amsterdam zal samengevloeid zyn. Het afschrift van den Brief, waarby de Regeering van 't bekomen van aflaaten en van het toestaan van vrygeleide kennis geeft aan die van Haarlem, is in de Stads *Registers* (*r*) te boek gesteld, en ook elders (*s*) te leezen.

De Aartshertog verbindt elk om te Brugge te verstapelen.

De Aartshertog hadt, in January des jaars 1500, een Plakaat laaten uitgaan, waarby belast werdt, dat geene goederen voorby de Vlaamsche kust herwaards zouden gevoerd worden, ten ware dezelven, te Brugge, verstapeld waren (*t*). By dit Plakaat, werden de Hollandsche en Zeeuwsche Steden geweldiglyk benadeeld. De Stad Amsterdam in 't byzonder, die, ten deezen tyde, veel wolle van Calais haalde, ten behoeve der Lakenneeringe alhier, leedt 'er veel by. Men besloot, derhalve, ter gelegenheid van de eerste Graaflyke bede, te dringen op het afschaffen deezer nieuwigheid. En 't leedt niet lang, of deeze gelegenheid deedt zig op. De Aartshertog, voorhebbende eene reis te doen naar Spanje, deedt, om de kosten daartoe te vinden, eene aanzienlyke Bede van de Landen. De Steden kwamen ter Dagvaart, te Leiden en in den Haage, om hierop te raadpleegen. En de Burgemeester en de andere Afgevaardigden van Amsterdam, die deeze Dagvaart hadden bygewoond, deeden, den negentienden January des jaars 1502, aan de zesendertigen, die op de Raadkamer byeen gekomen waren, verslag „ dat men, op geene andere voor-
„ waarde, bewilligd hadt in de Bede, dan
„ dat de stapel te Brugge eerst moest te
„ niet gedaan zyn (*u*):" gelyk, niet lang hierna, geschiedde.

Amsterdam en andere Steden brengen te wege, dat dit ingetrokken worde.

1502.

Amsterdam besluit den Koning van Deenemarke met een schip te dienen.

Jan de II., Koning van Deenemarke, voor eenige jaaren, ook tot Koning van Zweeden verkooren zynde, hadt veel moeite om dit Ryk tot onderdaanigheid te brengen. Hy bevondt zig, in de Lente deezes jaars, in Deenemarke, en besloot aldaar, tot eene reis naar Zweeden, om Stokholm te ontzetten, binnen welke Stad, zyne Gemaalin, door de Zweeden, belegerd werdt (*v*). Wy maaken hiervan alleenlyk gewag, om dat de Regeering der Stad Amsterdam, die verscheide Privilegien van deezen Vorst ontvangen hadt (*w*), de gemeene reeders, den eersten April, *up die raetcamer* ontbooden hebbende, met derzelver overleg, vaststelde „ den Koning van Deenemarke, op des-
„ zelfs reize naar Zweeden, met een schip
„ te dienen (*x*)." Doch eer hy voor Stokholm kwam, was de Stad overgegaan. 1502.

Terwyl de Aartshertog uitlandig was, hadden de Gelderschen de vyandelykheden wederom begonnen. Doch toen hy, in November des jaars 1503, in de Nederlanden was wedergekeerd, waarover, te Amsterdam, een plegtige Ommegang gehouden werdt (*y*), besloot hy den oorlog tegen de Gelderschen, met meer ernst dan voorheen, voort te zetten. Gelderland werdt thans van veele behoeften voorzien uit Holland, met naame uit Amsterdam. De Aartshertog vondt, derhalve, geraaden, allen handel op Gelderland in Holland te verbieden. En dit verbod werdt, in 't begin des jaars 1504, onder anderen te Amsterdam, afgekondigd. De Gelderschen werden hierdoor niet weinig benaauwd. Doch de Aartshertog verzamelde, daarenboven, een Leger by 's Hertogenbosch, met welk eenige Sloten veroverd werden op den vyand. De bezetting van Naarden liep de Veluwe af, terwyl het Land van Heusden en de Zuidhollandsche Waard, door de Gelderschen, geplonderd of gebrandschat werden (*z*). Doch op de Zuiderzee, viel iet voor van meer gewigt. Amsterdam en de andere Waterstéden hadden eene Vloot te water gebragt, die, onder bevel van den Admiraal *Pieter van Leeuwaarden*, op de Zuiderzee kruiste; en omtrent de Eem lag, toen de Gelderschen, met eenige groote en een groot getal Visschers schepen, van Harderwyk afgesteken, den steven wendden naar den mond des Eemstrooms, om de Hollanders aan te tasten. De Hollandsche Vloot, niet behoorlyk voorzien van krygsbehoeften, ontweek den vyand, en zakte af tot voor de Vegt, by 't Slot te Muiden; vanwaar zy een vaartuig naar Amsterdam zondt om buskruid. Doch eer dit vaartuig nog wedergekeerd was, hadden de onzen het anker geligt, en waren naar Waterland gezeild, op welk gewest de Gelderschen 't gemunt hadden. Het vaartuig met buskruid ontmoette de Vloot, en kreeg bevel om haar te volgen. De zee krielde van visschers schuiten, die, den vyand ontdekt hebbende, haar best deeden om 't land te bereiken, zonder dat men de visschers, met roepen en wuiven, beweegen kon, om zig te begeeven op de Vloot

Ommegang alhier, over de terugkomst van Filips uit Spanje. 1503.

Verbod van handel met de Gelderschen. 1504.

Scheepsstryd op de Zuiderzee.

Amsterdam voorziet de Vloot van buskruid.

(*r*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 235 *verso*.
(*s*) DAPPER *bl.* 139. COMMELIN *bl.* 923.
(*t*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 243.
(*u*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 241.
(*v*) S. PUFENDORF Zweedsche Historie, *bl.* 239.
(*w*) *Zie* hier voor, *bl.* 196.
(*x*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 305.
(*y*) Keurb. B. *f.* 75.
(*z*) Vaderl. Hist. IV. *Deel*, *bl.* 322, 323.

1504. Vloot die maar maatiglyk bemand was; en om den gemeenen vyand te helpen bevegten. Op de hoogte van 't Eiland Marken, zag men het eerſte vyandelyk ſchip, welk, door den Hollandſchen Admiraal, werdt aangetaſt. De Gelderſchen ſchooten met handboogen; de onzen met ſteenen klooten uit grof geſchut. Op de Gelderſche Vloot, bevondt zig een Prieſter, wien de vyand de Paſtoory van Monikendam beloofd hadt, zo dra de Stad bemagtigd zou zyn, en die hierom yverde in den ſchutteren de geſpannen boogen aan te reiken. Midlerwyl, ſtaken de Monikendammers, in kleine ſchuiten, van land, en roeiden der Hollandſche Vloote aan boord, daar zy 't getal der ſtryderen vermeerderden. Een geruimen tyd werdt 'er gevogten, eer de overwinning zig voor de eene of de andere zyde verklaarde. Eindelyk, behielden de onzen de overhand, ter gelegenheid dat twee of drie van de beſt bemande Gelderſche ſchepen zig van de overigen afzonderden, om jagt te maaken op een Frieſch Koopvaardyſchip. 't Leedt toen niet lang, of de anderen gaven zig over. Men kreeg een goed getal van gevangenen, die groot gevaar liepen van, naar het woeſt gebruik deezer tyden, in zee geworpen te worden. Men voerdeze eerſt naar Monikendam; van daar naar Muiden, en toen naar Ypeſloot. Van hier zondt men iemant naar Amſterdam, om te onderſtaan, of de Wethouderſchap de gevangenen zou willen bewaaren. Doch zy ſchrikte, naar 't ſchynt, tegen de koſten. Ook dreeven ſommigen, dat menze, veeleer, behoorde verdronken te hebben. Doch de Schout, *Jan Benning Janszoon* (3), bragt te wege, dat zy genoegzaam allen, na 't afleggen van den gewoonlyken eed, waarby zy zig verbonden, om het ontvangen leed op niemant der Hollanderen te zullen wreeken, op vrye voeten geſteld werden. Sommigen betaalden eenig losgeld. De Prieſter, van welken wy boven ſpraken, verpandde, om zig vry te koopen, de Altaarkelk voor vyftig goudguldens. De Schryver, uit wien wy 't verhaal van deezen ſcheepsſtryd, welk hy, uit den mond van ooggetuigen en bevelhebbers zelven, te boek geſteld hadt, ontleend hebben, bevondt zig, ten deezen tyde, te Amſterdam, daar hy de verpandde kelk zelf gezien en behandeld heeft (*a*).

De Schout der Stad brengt te wege, dat de gevangen Gelderſchen geſlaakt worden.

(*a*) Guill. Hermanni Holl. Gelr. Bellum *in* Matthæi Analect. *Tom.* I. *p.* 323 *& ſeqq. Zie ook* Velius Hoorn, *bl.* 93.

(3) Willem Hermanszoon *van der Goude*, Kanonik van S. Auguſtyn, te Stein by Gouda, de Schryver, dien wy hier volgen, noemt (in Matthæi *Analect.* Tom. I. p. 325) den Schout *Prætor Joannes benignus*. Doch ik agt, dat men, voor *benignus*, *Benningus* leezen moet. Immers, de Schout van Amſterdam heette, ten deezen tyde, *Jan Benning Janszoon*.

De oude Schutters hier ter Stede lieten zig, kort na deezen ſcheepsſtryd, door eenige Spaanſche Koopluiden, overhaalen, tot het timmeren van eene *Galeote* of groote galei, die beide riemen en zeilen voerde, en van welke men zig ongemeene dienſten beloofde tegen den vyand. Hoedanig dit vaartuig geſteld ware, en wat verwagting 't gemeen 'er van hadt, zal beſt begreepen worden uit de woorden des zo even aangehaalden Schryvers, die wy, uit het Latyn vertaald, hier invoegen: *De* Galeote *zeilt*, zegt hy, *wonderlyk ſnel, en is van zonderlingen dienſt in eenen ſcheepsſtryd. Zy kan ſpoedig op den vyand aan, en even ſpoedig te rug gevoerd worden. Zo men met dezelve roeit, gebruikt men 'er twee en dertig riemen op. De zeilen zyn zo geſchikt, dat geen ſchip ſneller vaart maakt. Zy voert vier en twintig ſtukken, ieder met zes welgepaſte kamers; hiertoe uitgevonden, op dat men, ſchoon onder 't beweegen van 't ſchip en als in 't wilde ſchietende, egter doel treffen zou. Voorts hadt zy ook twee overdekte tenten* [ollarum capita] *op. Die den zeekryg beſt verſtonden zeiden, dat, door eene Galeote, eene gantſche vloot kon vernield worden. Doch met deeze is niets verrigt, waardoor aan zulk eene verwagting beantwoord werdt. Zy heeft de ſoldy voor 't Krygsvolk, en eenige voornaame luiden, nu en dan, over zee gevoerd. Men heeft haar verhuurd om Koopvaardyſchepen te geleiden. Doch, voor 't overige, diende zy meeſt om den vyand, en ook ons vrees aan te jaagen. De vyand durfde de plaats, daar de Galeote lag, niet naderen. Wy waren bedugt, dat de Gelderſchen haar bemagtigen zouden, als zy zig te veel bloot gaf. Want, hadden zyze in hun geweld gekreegen; zy waren meeſter van de zee geweeſt. Wy hebben haar, hierom, voorzigtiglyk, niet te ſtout gebruikt. Haar naam en roem alleen is in ſtaat geweeſt, om den vyand te doen zwigten* (*b*). Zo ver gaat deeze Schryver, aan wien men, gewiſſelyk, iet toegeeven moet, om dat hy, een Kerkelyke zynde, de grootſte kennis van den oorlog te water niet gehad zal hebben; maar uit wiens woorden, ten minſten, af te neemen is, dat de ſcheepsſtryden thans nog veel verſchillen moeſten van die van laatere tyden, als luiden, die niet geheel van verſtand ontbloot waren, verwagten konden, dat een ſchip van vierentwintig ſtukken eene gantſche Vloot vernielen zou. Wy konnen niet nalaaten, hier by te voegen, dat van deeze vermaarde Galeote, ook in onze Stads *Regiſters*, gewag gemaakt wordt. De Stad hadt, naamlyk, de penningen opgeſchooten, die de oude Schutters aan het timmeren der Ga-

1504. De oude Schutters te Amſterdam timmeren eene *Galeote*. Willem Hermanszoons beſchryving van dit Vaartuig.

(*b*) Guill. Hermanni Holl. Gelr. Bellum *p.* 326.

1504. Galeote te koſt gelegd hadden. En op den agttienden Juny des jaars 1505, bewilligden de *Ouerluyden van de ouden Scutteren*, dat de Stad, jaarlyks, op S. Maarten, de Excynzen ontvangen zou, die de Schutters nu, waarſchynlyk uit den vryen Wyntap, hun, tweemaal tien, en eens negen dagen in 't jaar, toegeſtaan, en miſſchien ook uit de Viſſchery in de Stads graften (*c*), in te komen hadden, tot dat zy voldaan zou zyn van 't gene zy, *voir den voirſ. Scutterie aen den galeyote verleyt* hadt (*d*). Wat, eindelyk, van deeze Galeote geworden zy, is my niet duidelyk gebleeken. DOMSELAAR tekent aan (*e*), dat hy, voor 't jaar 1631, in den Amſtel, omtrent de plaats der Halve-maans brugge, het wrak eener groote Galeije heeft zien leggen, waarvan het agterſte bind van 't Paviljoen en eenige ribben boven 't water uitſtaken. Hy houdt dit wrak voor een overblyfſel van eene der Spaanſche galeijen, die Prins Maurits, in 't jaar 1604, te Sluis in Vlaanderen veroverd hadt. Doch hoe zulk eene Galei, in omtrent vyfentwintig jaaren, zo geheel vergaan, en vooral, hoe zy, in of na 't jaar 1604, daar ter plaatſe in den Amſtel, gekomen zou konnen zyn, beken ik niet te konnen begrypen. Indien ik giſſen mogt, zou ik eerder vermoeden, dat DOMSELAAR een overblyfſel van onze oude Galeote gezien heeft, die men, toen de oude Schuttery te niet gedaan was, of veelligt al eerder, by gebrek van luſt of middel om dezelve te onderhouden, in den Amſtel, niet verre van de Stads *Schaffery*, de plaats, waar zy, naar alle waarſchynlykheid, getimmerd was, heeft laaten leggen vergaan.

De Stad hadt 'er der Schutterye geld toe geſchooten.

'tGeregt beveelt, dat de houtwaaren van de Laſtaadje in de Stad gebragt worden.

De Gelderſchen maakten zig, tegen 't einde des jaars 1504, wederom gereed tot eenen togt op de Zuiderzee. Men was, derhalve, te Amſterdam, ook wederom bezorgd voor overrompeling. Op de Laſtaadje buiten de Stad, ſtonden veele Houtwaaren, die ligtelyk zouden hebben konnen geroofd, of in den brand geſteken worden door den vyand; waarom het Geregt, op den drie-entwintigſten November, beval, alle houtwaaren van daar in de Stad te brengen, binnen veertien dagen (*f*). En deeze tyd was naauwlyks verſtreeken, of men vernam, hier ter Stede, dat de Gelderſchen wederom op de Zuiderzee waren; waarom, op den elfden December, werdt afgekondigd „ dat alle Waterſchepen zig zeilree-

Verdere voorzorg tegen de Gelderſchen.

1505. „ de maaken moeſten (*g*):" en wat laater, te weeten, op den vyfden January des volgenden jaars „ dat alle Ruiters, in der Ste-

(*c*) Handv. *bl.* 140. [150.]
(*d*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 252.
(*e*) III. *Boek*, *bl.* 253. *Zie ook* COMMELIN, *bl.* 224.
(*f*) Keurb. B. *f.* 79.
(*g*) Keurb. B. *f.* 81 *verſo.*

„ de ſoldye ſtaande, zig gereed houden 1505.
„ moeſten om ſcheep te gaan (*h*)." Om te beter tegen verraad van binnen beveiligd te zyn, werdt ook, den vierentwintigſten, gekeurd „ dat zig niemant, na 't luiden der „ *boeueclock*, die ten negen uuren des a-„ vonds begint, zonder lantaarn, op de „ ſtraat zou hebben te vertoonen (*i*)."

De ſlappe Winter deedt dugten voor eene vyandelyke onderneeming te water; doch omtrent den dag van S. Paulus Bekeering, die op den vyfentwintigſten January valt, begon het zo fel te vriezen, dat men, in Holland, en te Amſterdam in 't byzonder, voor eenen togt over 't ys bekommerd werdt (*k*). Op den zevenentwintigſten, werdt reeds bevolen, om de ſtrenge vorſt, ſterker te waaken dan te vooren (*l*). En agt dagen laater, verſtondt men, dat de Gelderſchen, die, kort te vooren, Hilverſom in Gooiland geplonderd hadden, in aantogt waren naar Weesp. In deeze Stad lag thans bezetting, die onder bevel ſtondt van *Reinier Moſterd*, een' Amſterdammer en wakker krygsman. De vyand was reeds genaderd tot aan het Slot *Uitermeer*, niet verre van Weesp ſtaande, toen hy, verneemende, dat de Poorters uit de Hollandſche Steden, in grooten getale, op hem afkwamen, hals over hooſd, naar den Stigtſchen bodem te rug trok. Sommigen willen, dat de bekende dapperheid van den Overſte Moſterd hem ook aan 't bemagtigen van Weesp heeft doen wanhoopen (*m*). Vaſt gaat, dat het, 's daags na zynen aſtogt, zo ſterk begon te dooijen, dat alle vrees voor eenen inval over 't ys in Holland verdween (*n*).

Onderneeming der Gelderſchen op Weesp.

daar Reinier Moſterd, een Amſterdammer, bevel voert.

De Koningin van Kaſtilie, in November des jaars 1504, overleeden zynde; zo hadt de Aartshertog Filips, haar Schoonzoon, niet alleen den titel van *Koning van Kaſtilie* aangenomen, maar ook beſlooten tot eene tweede reis naar Spanje, zo dra hy een einde gemaakt zou hebben van den Gelderſchen oorlog, die hierom, den gantſchen Zomer, ernſtelyk werdt voortgezet. De meeſte Steden van de Veluwe en het Graafſchap Zutfen vielen Filips in handen (*o*). Kortom, het krygsgeluk liep hem zo zeer mede, dat men, onder anderen te Amſterdam, alwaar, in 't laatſt van May, een plegtige ommegang gehouden was, om 's Hemels zegen over den togt naar Gelder te verwerven (*p*), eenen diergelyken ommegang hieldt, om den Hemel voor den voorſpoed

Ommegang te Amſterdam tot bede om, en dankzegging voor den voorſpoedigen krygstegen de Gelderſchen.

(*h*) Keurb. B. *f.* 82.
(*i*) Keurb. B. *f.* 82 *verſo.*
(*k*) Groote Chron. *Diviſ.* XXXII. *Cap.* 30.
(*l*) Keurb. B. *f.* 83.
(*m*) GUILL. HERMANNI Holl. Gelr. Bellum, *p.* 328.
(*n*) Groote Chron. *Diviſ.* XXXII. *Cap.* 30.
(*o*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 327-329.
(*p*) Regiſt. der Correct. *agt.* 't Keurb. B. *f.* 77.

1505. spoed van 's Konings wapenen te danken (*q*). Op den zevenentwintigsten July, werdt 'er een Bestand voor twee jaaren geslooten met de Gelderschen.

Verbod van uitvoer van Graanen, en aanhouden der Stad, wederom ingetrokken.

Omtrent den aanvang deezes jaars, was, te Amsterdam, by een Plakaat van Koning Filips, de uitvoer van alle Graanen, zonder 't betaalen van zeker Verlofgeld, strengelyk verbooden. Doch uit dit verbod werdt, met reden, voorzien, dat 'er ook weinig of geen aanvoer van Graanen te wagten was in de Stad, die egter thans de voornaamste Koopstad was, waaruit zig de nabuurige Gewesten van Kooren voorzagen. Men vertoonde dit den Vorst, en te gelyk „ dat men bedugt was, dat de „ Koorenhandel t'eenemaal vervallen, en „ naar buitens Lands verleid worden zou; „ wanneer de Stad, omtrent welke weinig „ kooren groeide, ligtelyk zelve gebrek zou „ konnen krygen." Al 't welk zo veel invloed hadt, dat het verbod van uitvoer, by een Plakaat op 's Vorsten naam, den tweeden April des jaars 1505, te Mechelen, getekend, wederom ingetrokken werdt (*r*).

Amsterdam beweert zyne tolvryheid.

Wat laater, den negenden July, kwam 'er bevel van Stadhouder en Raaden, om elk, vry en onvry, te noodzaaken tot betaalinge der Graaflykheids tollen, van alles wat van Keulen, Wezel en Venlo herwaards gevoerd werdt (*s*). Doch de Regeering van Amsterdam bewees zo klaar, dat zulks met de Privilegien van tolvryheid streedt (*t*), dat de ingezetenen der Stede, zo ik meen, ten deezen tyde, van de onderwerping aan deeze nieuwigheid ontslaagen bleeven.

De Stad verkrygt verscheide voorregten.

De Stad verzuimde geene gelegenheid, om zig te doen herstellen in de voorheen verworven Privilegien, die Filips, by zyne inhuldiging, niet hadt willen bezweeren; en om eenige nieuwe Voorregten te verkrygen. Zy verwierf, op den agtsten December, „ bevestiging van het voorregt, om, tot op „ duizend roeden buiten der Stede vryheid, „ te mogen bannen en vangen. Ook mogt „ zy, voortaan, omtrent onmagtige schuldenaars, het *Steenregt*, dat is, het regt „ om dezelven elders dan in de gemeene „ gevangenis vast te zetten, gebruiken. „ Rondsom de Stad, mogt, op den afstand „ van eene myl, geene turf gedolven worden, dan met byzonder verlof van Stadhouder en Raaden, na dat partyen daarop gehoord zouden zyn. Ingezetenen, „ met der woon naar elders willende vertrekken, zouden, vooraf, hun agterwezen van 't gene waarop zy gesteld waren „ moeten in bewaaringe brengen. En niemant mogt, in tien jaaren, binnen de drie- „ honderd roeden buiten de eerste Vryheid 1505. „ der Stad, bier noch wyn tappen. Doch „ het laatste punt werdt verleend, behouden elk zyn regt, na dat de tien jaaren „ verloopen zouden zyn, en de overige punten tot wederzeggens toe (*u*)."

De Steden en Amsterdam in 't byzonder beweigen traaglyk in 's Graaven bede.

De Geldersche oorlog en 's Konings aanstaande reize naar Spanje hadden hem, al sedert eenigen tyd, in de noodzaakelykheid gebragt, om wederom buitengewoone Beden te doen van de Landen. Amsterdam, in eene deezer Beden bewilligd hebbende, was verpligt, in November deezes jaars, eene leening te doen van de ingezetenen, om het aandeel der Stad in 's Vorsten bede daaruit te vinden (*v*). Doch na dat Koning Filips, in January des jaars 1506, naar Spanje 1506. vertrokken was, toonden de Steden in 't gemeen zig zo gereed niet, om te bewilligen in de Beden, die, in 's Vorsten afzyn, vernieuwd werden. De Raad te Amsterdam besloot, 't is waar, op den twee-entwintigsten July, tot bewilliging (*w*); doch op den twaalfden September, na dat de Steden en ook Amsterdam te Leiden ter Dagvaart geweest waren (*x*), oordeelde men, hier, regt anders. 't Besluit der Vroedschap viel „ dat niet doenlyk was, „ in 's Konings bede te *consenteeren*, om de „ zwaare lasten der Stede." Ook was de Bede, door 's Vorsten Gemagtigden, en te Mechelen, gedaan (*y*); en veelen verstonden hier nog, dat de Vorst, in persoon, en in Holland, zyne beden doen moest. Men draalde, derhalve, lang met bewilligen. Filips hadt, midlerwyl, veel tegenspoeds gehad op de reize. Hy was door storm genoodzaakt geweest in Engeland in te loopen, alwaar Koning *Henrik de VII.* hem lang ophieldt. Eindelyk, in Spanje aangekomen zynde en de Regeering van Kastilie aanvaard hebbende, werdt hy, te Burgos, van eene heete Koorts aangetast, die hem, den vyfentwintigsten September, uit het leeven rukte (*z*). Zyne Uitvaart werdt, hier te Lande, plegtiglyk gehouden, met naame te Amsterdam, daar 't, in de S. Nikolaas- of Oude Kerke, des Maandags den agtentwintigsten December na de Vesper, en des Dingsdags den negenentwintigsten na den Noen geschiedde (*a*). Karel, zyn oudste Zoon, die naderhand Keizer Karel de V. werdt, volgde hem op in de Regeeringe deezer Landen, onder de Voogdyschap van zynen Grootvader Maximiliaan, die zyne Dogter *Margareet van Oostenryk*, laatst Weduwe van den Hertoge van Savoje, eerlang, tot algemeene Landvoogdesse aanstelde.

Filips sterft.

Zyne uitvaart wordt te Amsterdam gehouden.

(*q*) Keurb. B. *f.* 88 *verso*.
(*r*) Handv. *bl.* 69. verg. *bl.* 89.
(*s*) I. Privileg. Boek, *f.* 199 *verso*.
(*t*) I. Privileg. Boek, *f.* 202.
(*u*) Handv. *bl.* 14. [45].
(*v*) Keurb. B. *f.* 90.
(*w*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 254 *verso*.
(*x*) Guill. Hermanni Holl. Gelr. Bellum, *p.* 334.
(*y*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 255.
(*z*) Vaderl. Hist. IV. *Deel*, *bl.* 336.
(*a*) Keurb. B. *f.* 92 *verso*.

BYLAAGEN Lr. A.

BYLAAGEN

BYLAAGEN Lr. A.

op het II. DEEL, IV. BOEK.

Lr. A.

Bekendmaaking der Regeeringe van Amſterdam, dat zy de bewaaring van 't Huis te Muiden op zig genomen hadt. Gedaan in 't begin des jaars 1477.

Van dat huys tot muyen.

Allen den genen geeſtelyck ende wairlick, die deſen onzen jegenwoirdighe brieff zullen ſyen off horen leſen doen wy ſcout burgermeeſters ſcepenen ende rade van den ſtede van aemſtelredamme eondt ende te weten, wt dien dat die eerwairdige wyſe heren ende geboirtige vrome mannen meeſter dirck wter weer deken van oude munſter Jan van reneſſe ende gerrit van ryn, als executores van wylen jan van nienrode ſaliger gedachten, dat ſlot tot muyen ingenomen hebben, by beuele ende conſente van mynen heere den graue van wynceſtere, heere vanden gruythuſen etc. dair aff zy dirck die baeſtaert van nyewerode tot caſteleyn gemaect, ende noch vier of vyff geſellen tot hem tot mynre genadige joncfrouwe behoeff van bourgondie, ende tot 's lants behoeff van hollant, omme tvoirſ. ſlot wel ende truwelyc te bewaren, dair op geſtelt hebben; van welke laſte ende ſorge, dat die voirſ. heeren ende executores hier aff angenomen hebben, zy, als wy verſtaen hebben, geerne ontlaſt waren. Dat wy daaromme ende omme te verhueden dat voirſ. ſlot ijmmer wel bewairt worde, ende in nyemants handen en come, dairt niet wel bewairt weſen en ſoude, anſiende tbelanc dat deſe ſtede ende deſen hoeck lants dair an lecht, hebben gelooft ende gelouen, mit deſen onſen brieue, van wege ende wter name van den ſtede van aemſtelredamme voirn., den voirſ. heren ende executores, alſe meeſter dirc wter weer, Jan van reneſſ ende gerrit van ryn voirn., ende allen anderen, die dit angaan mach, van den laſte, ſorge ende bewairniſſe van den voirſ. ſlote, dat zy angenomen hebben als voirſ. is daer aff te vryen, te quyten ende geheelic ende all tontlasten, Indien zy ons off den genen, die wy des mit onzen brieuen machtich maken, dat op leueren, nemende voirt op ons tlaſt ende die ſorge van den ſeluen ſlote, omme dat wel ende truweliken te bewaren ende doen bewaren tot mynre genadige joncfrouwe ende tot ſlants behoeff als voirſ. es. Ende belouen dat te verantwoirden voir mynre genadige joncfrouwe, ende alle anderen dair dat behoirt. Alle ding ſonder argeliſt.

Lr. B.

BYLAAGEN Lr. B.

Afkondiging der Regeeringe van Amſterdam, gedaan in of omtrent November des jaars 1478, *tegen een uitſtrooiſel dat zy in zekere Graaflyke Bede bewilligd hadt.*

'Tis wairachtich dat bouen dien dat die van Dordrecht van der Goude van Schoonhoven ende van hoirn die bede die mynen genadigen heere van ooſtenryck in den hage weſende geconſenteert was, tot LX^m philips ſcilden ſiairs drie jairen lang gedurende, ende dat vp ſekere condicyen ende vorwairden *nb* onlanx die ſelue gehoocht hebben tot LXXX^m philips ſchilden ſiairs ende alreede van te voren hoer aendeel dair off betaelt hebben dat zy in drien jairen ſculdich worden ſouden, ouerſlaende oick alle die condicien punten ende articulen die van ſlants wegen ende tot profyte van den lande weder van mynen genadigen heere begheert waren ende dat noch meer is hebben die voirſ. IIIJ ſteden *nb* onlanx op die dachuairt tot brueſel voir alle die ſtaten van myns genadigen heeren Landen van ghinſwertouer openbairlick geſeyt ende hem vermeten indien myn genadige heere mynen heere van der Veere commiſſie gaue omme die bede te gecrygen ende tontfangen, dat ſy hem ſulke hulpe ende byſtant doen wouden die landen te bedwingen, dat zy oick die bede ſouden moeten geuen ende betalen gelyckerwys die brieue die myn heere, heere jan van egmont ende myn heere van waſſenair dair off an deſer ſtede geſcreuen hebben dat breder verclairt ende begrepen heeft diemen v leſen ſal. alle twelk noch niet genoech weſende heeft *nb* onlanx een geweeſt van der goude geheten martyn kaeſe bynnen der ſtede van hairlem ende heeft die maere aldair doen gaen mit valſcheit mit bouerye ende logentale ende dat gebreet ende onderſteken alſoewel onder veel van der vroetſcap ende ryckom van der ſtede van hairlem als onder die gemeente omme mede aldair twydrachtigheit ende onvrede te maken ende goede mannen te doen verjagen ende in verdriete te bringen alſt in den voirſ. IIIJ ſteden gebuert is ende noch is, als dat die ſteden van hairlem van delff ende van amſtelredamme mynen genadigen heere gelooft ſouden hebben die grote bede van hertoge Kaerll die leſt lope hadde dair aff grote twydrachticheyt vpſtal ende beroerte was binnen der ſtede van hairlem eer die burgemeiſters tot hoeren onſculde comen mochten ende hoere onſculde dair off deden, dair toe ſy ſeyde dat dat in der wairheyt alſoe niet en was noch nimmermeer mitter wairheyt beuonden en ſal worden, mer dat ouer hem dat mit logentale verſiert ende geſeyt was, want zy dat niet gedaen en hadden noch gedocht te doen, ende dat hem

Bylaagen Lr. B.

hem dat van mynen genadigen heere noch van nyemant van myns genadigen sheeren wege gevercht noch voirgeleyt en was, ende die burgermeisters van hairlem wouden dat verantwoirden mit hoer lyff ende mit hoer goet, want wairt soe dat ment tot enyger tydt conde wairmaken dat zy die groote bede angelooft hadden, als men nymmermeer en sal, zy wouden hoeren lyuen verbuert hebben tegen mynen genadigen heere ende hoer goet tot profyte van der stede van hairlem, dair op by gemeene ouerdrachte van der vroetscap ende rycdom van der stede van hairlem doe geschreuen was van der stede van hairlem an der stede van der goude dat sy martyn kaese hoeren poirter alsoe goet hebben wouden, dat hy quame tot hairlem ende verantwoirde zyn saken, ende die maere die hy aldus verbreet ende gespreyt hadde wair maecte ende wairt soe dat hem beliefde mit martyn hoeren poirter enyge gedeputeerden te scicken, die stede van hairlem gaue hoeren gedeputeerden ende den seluen martyn een vry vast geleyde ingaen ende incomen; niettemyn die voirs. martyn en heeft dair niet willen comen noch zyn saken verandwoirden als hy doch van rechts ende van eren wegen sculdich wair te doen, welke anbringen ende verspreydinge van de voirs. onwairachtige saken niet alleen gesciet en is in der stede van hairlem, mer oick op die selue tydt in der stede van rotterdamme ende meer andere. Dairomme die burgermeesters van deser stede te kennen geuen enen ygelycken out ende jong, ryc ende arm dat zy dair aff int lichte willen wesen ende willen dat mede verandwoirden mit hoeren luden lyuen ende goeden dat zys niet gedaen nocht gedocht en hebben te doen tgeent dat men dus mit onwairachtigheit ende mit logentale over hem gesyt ende after hoeren rugge verspreyt heeft, ende men sal U *nb* lesen den brieff tot deser materie dienende die myn heere van Egmont ende myn heere van wassenair an deser stede geschreuen hebben.

Bylaagen Lr. B.

Lr. C.

Bylaagen Lr. C.

Inhuldiging van Maximiliaan, *Hertog van Oostenryk, als Voogd van zyne twee Kinderen* Filips *en* Margareta, *tot Graave van Holland* enz. Gedaan in den Haage, den eenentwintigsten May 1482.

Vpten 21 dach in Meye anno MCCCCLxxxii. wordt hertoge Maximiliaan als ruwaert van zynen twe kinderen wegen gehult in den hage van den Edelen ende van den gemeene steden van Henegouwen van Hollant van Zeelant ende van Vrieslant ende dede dese nabescreven Eedt.

Wy Maximiliaen hertoge van Oostenryck van bourgonjen &c. Zweren ende beloven alle privilegien hantvesten ende costumen van onzen landen van Hollant Zeelant ende Vryeslant te onderhouden ende die landen voirn: ende die ondersaten van dien te beschermen na alle onse machte ende voirt alle te doen dat een vader ende prince zynen kinderen ende onderssaten sculdig is van doen behouden ons ende onzen kinderen alles rechts.

Die Eedt die de Edelen ende ghemeene Steden gedaen hebben.

Wy zweren ende beloven V genadige heere heren Maximiliaen Hertoge van Oistenryk van bourgoingen van brabant van Limburch van Lucenburch ende van Gelre Grave van Vlaenderen van Artois van bourgoingen van Henegouwen van Hollandt van Zeeland van Namen van Zutphen uwer genaden ende uwer genaden tween kinderen hertoge ende grave Phelips ende Margareten onsen erfachtige prince ende princesse als onzen heeren graven ende gravinnen gehout ende getrou te wesen ende alle te doene dat goede getruwe onderssaten hoeren heren van rechts wegen sculdich zyn van doene behouden uwer genaden ende onzen voirsz: erfachtigen prince ende princesse alles rechts.

Bylaagen Lr. D.

Lr. D.

Bylaagen Lr. D.

Belofte van Antoni van Amstel, Heer van Mynden en Kroonenburg, om het Slot van Kroonenburg aan de Stad Amsterdam te leveren, zo dra zy daartoe Graafiyke volmagt toonen zal. Gedaan den negenentwintigsten September des jaars 1483.

Die Eedt die Anthonys van Mynden der stede van Aemstelredamme gedaen heeft.

Vpten negen ende twyntichsten dach in Septembri anno MCDLxxxiii. Anthonys van der Aemstell heere van Mynden ende Croonenburch heeft der stede van Aemstelredamme een Eedt gedaen die Dirck Heymans Zoon der zelver stede burghermeyster volcomelick van hem genomen heeft tot wilker tydt dat die van Aemstelredamme een brieff van mynen genadighen heere die nv is off hier naemaels weezen sall off van zynen Stedehouder thoonen dat hy als dan hem luuden 't slot van Croonenburch vpleveren sall in handen van hem tot beschermenysse des gemeene landts van hollant zonder enich wederseggen ofte doen scepenen.

Lr. E.

Lr. E.

BYLAAGEN Lr. E.

Brief aan den Kaſtelein, en Eeden der Huisluiden en Schepenen van Abkoude, waarby zy MAXIMILIAAN, *Hertoge van Ooſtenryk, en der Stad* AMSTERDAM *trouwe belooven.* Gedaan den tweeden February des jaars 1484.

N. 1.

An heynrick boetſelaer Caſteleyn ende bailliu van apcoude.

Eerbaare goede vrient. Alzoe myn genadige heere die hertoge van oeſtenryck etc. in onſen handen ende tot onſer bewaerniſſe geſtelt heeft tſlot van apcoude met alle zyne heerlicheyt, toebehoren ende appendencyen, by ſine opene brieue bezegelt met ſynre genaden vuyt hangende ſegel, ende die onderſaten van dien berecht wil hebben na den rechten ende priuilegien van den lande van aemſterlandt, ſoe iſt dat wy v achteruolgende dien tegenwoordelick ontbieden ende beuelen, van wegen mynen voirſch. genadigen Heere, vuyt crachte van den voirſch. commiſſie, die wy daer off hebben, dat ghy ouer all in den dorpen onder der heerlicheyt van apcoude gelegen, die clocken doet ſlaen ende allen den onderſaten van dien, beneden tſeſtig jaren ende bouen xx jaren oudt weeſende, gebiet van wegen myns voirſch. genadichs heeren, op zekere groete peynen, tegen ſynre genade te verbueren, dat zy, vp een ſonnendage naeſtcomende, na den middage tot eenre vre comen ende vergaderen an den huyſe van apcoude, om den geenen, die wy daer ſcicken ſullen, alzulcke eede ende huldinge te doen als die onderſaten van den lande van aemſtelandt, wiens rechten ende priuilegien zy voortan gebruycken ſullen, mynen voirſch. genadigen heere off zynen gecommitteerden gedaen hebben, hemluyden aduerterende, indien zy hiervan in gebreke zyn, dat wy dat an hemluyden alzoe corrigeren willen, dat zy anderen ten exempelen weſen ſullen. Ende hier van en wilt in geene gebreke weeſen, anders ſoe ſoude wy dat an v lyff ende goedt verhalen willen, hierinne eerbaere guede vrient, doende als voirſch. is, vp dat myns genadigen heren gebot by V onvermindert bliue. geſchr. metter haeſte vpten XXVIIJ^{en} dach in Januario, anno XIV^{c} LXXXIIIJ.

N. 2.

Die Eedt die de buyrluyde van Apcoude mynen genadighen heere van Oostenryk &c: ende der ſtede van Aemſtelredamme vpten ander den dach in februario anno LXXXIIII. gedaen hebben.

Dat zwer ghy dat ghy van nv voirtan mynen genadighen heere van Ooſtenryck ende der ſtede van Aemſtelredamme houde ende trouwe weezen zult ende hair alle byſtandt ende hulpe doen ſult die ghy ſult connen ende moghen doen wanneer ghy des verzocht wordt ende den Caſtelleyn die de ſtede van aemſtelredamme vpten huyze van Apcoude ſtellen zall ende zult recht nemen ende gheven na die handtveſten privilegyen ende oude cuſtumen van den landen van Aemſterlandt ende malcanderen dair inne ſtyven ende ſtercken tegen enen ygelycken die enich van den buyrluyden van Apcoude daren boven zoude willen vercorten ende moyeniſſe andoen ende dat niet te laten in gheenrehande manyeren noch omme ghiene zaicken ſoe helpe v God ende zynen heyligen. Des ſall v die ſtede van Aemſtelredamme voirſz: in der name van mynen genadighen here ende van hair ſelve wederomme alle die hulpe ende byſtandt doen die hair mogelick ſal weſen van doen ende nair alle haere machte tot allen tyden als dat van noode wardt.

N. 3.

Die Eedt die de ſcepenen van Apcoude in handen van den burgermeyſter der ſtede van Aemſtelredamme alle jaren doen ſullen.

Dat zweer ghy dat ghy guede ſcepenen weezen zult dit toecomende jare lang ende zult mitten bayliu ende mitten ſcout elk in 't zyn een guet rechtvaerdich vonnyſſe wyzen na die handtveſten privilegyen ende oude cuſtumen van Aemſterlandt twyſſchen den heer ende den huysman ende den eenen huysman ofte partye ende den anderen tot allen gebuerlycke tyden als ghy des verzocht zult worden zonder myede ofte ghifte dair aff te nemen Zoe helpe v God ende zynen heyligen.

Bylaagen Lr. F.

Lr. F.

Bylaagen Lr. F.

Eeden gedaan by de inhuldiging van Filips, *Aartshertog van Ooſtenryk, tot Graave van Holland enz. op den twaalfden December* 1494.

N. 1.

Eedt gedaen by den Eertshertoge Philips van Ooſtenryck van bourgoingen den gedeputeerden van den Staten der landen van hollant ende vrieslant binnen der ſtede van ſinte Geertruden berghe upten 12ſten dach van Decembre anno vier ende tnegentich in tegenwoerdicheyt van den marcgrave van baden den heeren van berghen molenbaiſen ende berſſelen Ridders van der oerdre, de proeſt van tricht heer Ladron hofmeeſter Phillebert de vitre geſeit la mouche eerſte ſtalmeeſter Meeſteren Jacob van Almonde Jan boudins Zoen ende meer anderen in groten getale.

Dat zweren wy als Grave van hollant ende heere van vrieslant mit horen toebehoren die heilighe kerck voer te ſtaen ende in horen rechten ende vriheden te onderhoudene weduen ende weſen te beſchermene ende in rechten ende redene te houdene ende te doen onderhouden die rechten hantveſten ende privilegien onſen Ridderſcap goeden ſteden ende ghemenen landen van hollant ende vrieslant voertyts verleent ende gegeven by wylen den hertoghe Philips Kaerle ende hoer voervaderen graven ende gravinnen van Hollant ende heeren van Vrieslant ſaliger memorien te houden ende doen onderhouden ende confirmeren ende veſtighen die voer ons ende onſen erven ende nacomelingen mit deſen onſen eedt ende desgeliken onſen voirſz: landen in rechten ende juſticien te houdene ende te doen onderhoudene ende die oude goede couſtumen gewoenten ende haercommen te obſerveren ende te bewaren ende voert onſe voerſz: Ridderſchip ſteden ende onderſaten van dien te doen al des een goet heer ende prince ſchuldich weſen ſal van doene alzo moet ons God helpen ende al zyn heilighen.

N. 2.

Eedt gedaen by der ſtede regierders.

Dat zweren wy dat wy onſen genadighen heere Eertshertoghe Philips hier tegenwoerdich ſynde hulden ende ontfanghen tot onſen gerechter geboren lantsheere ende Grave den landen van hollant ende heerlicheit van vrieslant mit horen toebehoerten zyn hoecheit heerlicheit ende graeflike rechten getrouwelic te bewaren ende onderhoudene ende zynre genaden zynen ſtedehoudere ende raide van hollant ende voirt alle zyne dienaren ende officieren elcken naer zynen toebehoren hueren dienſten doende ende excercerende te obedieren ende aſſiſteren ende voert hout getrouwe ende gedienſtich te weſen tot beſchermeniſſe van zynen Edelen perſone ende ſtate als wy van rechts ende redene weghen ſchuldich zyn van doene ende voert alle te doene des goede ende getrouwe onderſaten hueren gerechten lantsheeren ſchuldich zyn van doene alzo moet ons God helpen ende al zyn heilighen.

Bylaagen Lr. G.

Lr. G.

Bylaagen Lr. G.

Eeden, te Amſterdam gedaan, by de plegtige inhuldiging van Filips, *Aartshertoge van Ooſtenryk, op den zevenentwintigſten Juny* 1497.

N. 1.

Gedaen vpten 27 dach van Junio anno XCVII. ende worde gepronunchiert by andries boelen zoen burgermeeſter.

Dat zweren wy goet ende rechtverdich heere ende prince te zyne onſer ſtede van Aemſterdam ende onſe onderſaten van dien ende te onderhoudene ende doen onderhoudene alle die rechten previlegien handveſten ende haercommen hemluyden verleent ende geconfirmeert by ſaliger gedachte Hertogen Philips ende Karel laeſt overleden ende hueren voerders Graven ende Gravinnen van hollant ende al te doene dat een goet ende natuerlick heere ende prince behoert te doene voer zynen onderſaten alſoe moet ons God helpen ende zyn heiligen.

BYLAAGEN Lr. G.

N. 2.

BYLAAGEN Lr. G.

Gedaen als voren ende gepronunciert by meester Jacob van Almonde raet van hollant boven van den stadthuys.

Dat zweer wy dat wy ontfangen ende hulden tot onsen natuerlycke ende erfaftich heere ende prince onse harde geduchtige Heere Hertoge Philips hier tegenwoerdich als grave van Hollant ende beloven hem zynen raedt van hollant ende den hoghen raide ende allen zyn officiers horen officie doende onderdanich te zyn ende obedierne ende zynen edelen persoen te beschuddene ende te helpen tegen alle alsoe wy van rechts wegen schuldich zyn van doene ende al te doene dat goede ende getrouwe onderfaten schuldich zyn te doene horen natuerliken heere ende prince alsoe moet ons God helpen ende zyn heiligen.

BYLAAGEN Lr. H.

Lr. H.

BYLAAGEN Lr. H.

Resolutie van 't Geregt, de zesendertigen en de Poorterye van Amsterdam, tot handhaavinge der vrye Vaart door 't Marsdiep en't Vlie, genomen den 22 December des jaars 1498.

S'daechs na Sinte Thomas dach, s'agternoens, zijn omme de suspensie off twiuel van der zaecke hier voren geroert, ende geregistreert, vergadert geweest de zesendertich int meerder getael, daer by ende toe geroepen waren de gehele buyck en de poorterye deser Stede, zoe men die naesten crygen conde, ende dat op 't Gasthuys, daer hunluyden voirgelezen ende gerepeteert was, dickwyl ende menighwerve de naeste text ende lettre van de privilegie Hertogh willems zaliger gedacht. op t'zelve stuck enz. Ende wart elken byzonder gevraecht by monde van Dirck Heymansz als Burgermeester, hoe zii dien text, ende lettre verstonden, en hoe zyze gehouden ende gebruyct wouden hebben. Ende is heur aller stemme ende slot geweest soo wel vanden geregte van den gene dier waren van de xxxvj, als van de poorterye, dat men vry ende veyligh zal laten varen ende keeren allen den geenen die met heure scepen ende goeden dat Marsdiep off dat vlye verzoecken, ende alhier komen tot deser stede Haven van Aemstelredamme, zoewel an haer Lyff als an haer goeden, zoe dat zii weder vry ende veylich scheyden zullen uyter Maersdiep off uyt et vlye zonder eenich becommeringhe, letsel, off hinder, hunluyden te doen, off te laten gescien, naer inhouden den spreken ende verclaringe van den zeluen priuilegie, daer by namen an ende ouer zyn geweest, Eerst

Van die van den Gerecht.

Dirck Heymensz, Willem Boem, Bruyningh Claesz Burgermeesteren, *Jan Claesz, Jan Clements.*

Van de xxxvj.

Bruyn de Brouwer, Vegter Baerntsz, Pieter Colyn, Jacob van Bergen, Dirck Bardesz, Pieter Haringh, Jonge Jacob Jacobsz, Andries Boelensz, Claes Heyn, Jacob Willemsz, Gysbert Jacobsz, Melys Paeuw, Boel Bicker, Clement Wolffers, Simon Avezoen, Claes Moyert, Ruysch Jansz, Geryt Benning, Geryt Theusz ende Egbert Jansz.

Ende van de Poirterye.

Pieter Reyersz, Jacob van Campen, Scipheer Schaek, Claes Gaeff, Claes Hermesz, Cornelis de Vlamingh, Claes Heinrixz van der Scellingh, Gerrit Symon Bardezoen, Coert Janszoen, Jan Matthyszoen, Goert Geritsz, Claes Bueyck, Jan Dircxsz, Aelbert Bosch, Daem Meusz, Symon Boenacker, Heinrick Stuverzoen vander Scellingh, Michiel inde Starre, Claes Jacobsz Bicker, Henrik Symonsz, Cornelis Cuyper, Dirck Symonsz. Poel, Waligh Jacobszoen, Jan Wybrantsz, Dirck Smit, Pouwels Zachtleuen, Frans Claes Heynen, Claes Kueytingh, Claes Gerytsz, Willem Binnenzoen, Wighout Wigger, Jacob van Amerongen, Pieter Codde, Pieter Weyn, Volkert de Goyer, Claes Jacobsz, Hillebrant Avezoon, Roel Gouwenbergh, Jan van Gelre, Geryt Geye, Claes Gaeff, Ysbrand inde Baerdze, Meynaert Willemsz, Jan Lambertsz, Jan Pietersz Zylmaker, Claes Jan Matthysz, Tsbrand Holesloot, Jonge Dirck Claesz, Willem Cantert, Frans Heinsgeman, Michiel Jansz, Dirck Pietersz, Willem Backer, Jan van Marcken, Willem Splintersz., Pieter Codde, Pieter van Aeken, Jan Ryck, Jacob Heinricksz, Cornelis Symonsz, Gerrit de Goyer, Pieter Coppertsz, Gerrit Messemaker, Jan Wolbregtsz, Adaem Hesseltsz, Dirck Hem, Claes Tymonsz, Wouter Dobbesz, Zwarte Dirck, Jan Symonsz, Scipheer Gaeff, Jan Pietersz, Pieter Jacobsz Graeff, Zybr. Bueyck, Lou Lambregtsz, Claes de Goyer, Mertyn Valck: Willem en Hillebr. Modder, Coman Lambr: Jacob Verkerck, Jan Bet de brouwer, Claes Symonsz, Thomas Woutersz, Jacob Monick, Heyn Jacob Baertsz, Heyn Wou, Jan Verwael, Huygen Wolbrantsz, Gerbrant Mertz, Jan Euertsz, Philips Gerritszoen, Claes Jacobsz, Jan inde Smack, Geryt Symons, Thonys de Goutsmit, Coman Jacob, Baernt Baerntsz, Jan Lambertsz, Jan van Nuys, Dirck Pietersz, Heyn Schout, Jacob van Marcken, Jan Pietersz, Roel Jansz, Dirck Wybrantsz, Jan Koenensz, Olfert Pietersz, Tymen Henricx, Cropel Geryt, Claes Vrericxz, Jan Meliis Arnsz, Rem Symonsz, Claes Kan, Dirck Hetsz, Dirck Listingh, Heyn Rode, Symon Heyns, Luytgen Garbrantsz, qua Jan, Oude Jan, en kleyne Heinrick Stuuer.

TWEE-

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

VYFDE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van 't jaar* 1506, *tot het jaar* 1534.

Gelderſche vyandelykheden. 1506.

Het Beſtand met de Gelderſchen was, terſtond na het vertrek van wylen Koning Filips, van hunne zyde, verbroken. Hertog Karel van Gelder, met Franſche hulp geſterkt, bemagtigde veele Steden in Gelderland, die, by het jongſte Verdrag, Filips waren toegeweezen. Wageningen, eene deezer Steden, werdt, ſedert, belegerd door de Ooſtenrykſchen. Doch op de tyding van 's Konings dood, werdt het beleg opgebroken. Ook gaf Lodewyk de XII., Koning van Frankryk, zynen Legerhoofden toen bevel, om de begonnen vyandelykheden in Gelderland, vooreerſt, te ſtaaken (*a*).

Amſterdam en de andere Steden erkennen Keizer Maximiliaan voor Voogd, en Vrouw Margareet voor Landvoogdeſſe. 1507.

In den Zomer des jaars 1507, begaf de Landvoogdes Margareet zig naar Holland, om in haare nieuwe waardigheid erkend te worden. De inhuldiging geſchiedde te Dordrecht, werwaards de Steden, ook Amſterdam, haare Afgevaardigden gezonden hadden, op den zeventienden Juny. Doch de Landvoogdes begeerde geene Privilegien te bezweeren, dan die, ten tyde van Koning Filips, bezwooren geweeſt waren. Alleenlyk, ſtondt zy toe, dat men geene brieven van Schâverhaaling ter uitvoeringe leggen zou, dan by goedvinden, niet alleen van Stadhouder en Raaden; maar ook van 's Lands Staaten (*b*). Voorts, werdt Keizer Maximiliaan, ten zelfden tyde en plaatſe, ook voor Voogd van zynen Kleinzoon Karel erkend, in de perſoonen van twee zyner Gemagtigden (*c*). De eed, dien Burgemeeſters, Schepenen, Raaden en Gemeente van Amſterdam, ter deezer gelegenheid, deeden, ſtaat, in de Stads *Regiſters* (*d*), aangetekend. De plegtigheid der inhuldiginge geſchiedde, in 't huis van wylen *Zares van Slingeland Zareszoon*, in zyn leeven Schout van Dordrecht (*e*) van de Kabbeljaauwſche zyde (*f*). De Steden zyn, vermoedelyk, te ligter gekomen tot de inhuldiging, om dat Keizer Maximiliaan haar, op den veertienden April te vooren, by eene Handveſt, te Gend getekend, den vryen uitvoer van Graanen hadt toegeſtaan, zonder dat zy verpligt zouden zyn, daarvan eenig verlofgeld te betaalen (*g*). Voorts, verwierf Amſterdam in 't byzonder, van *Chriſtiaan*, Zoon van Jan den II., Koning van Deenemarke en Zweeden, op den dertienden September, beveſtiging in de voorregten van Koophandel op Noorwegen, die der Stad voorheen waren toegeſtaan (*h*). 1507.

De Stad wordt beveſtigd in den vryen handel op Noorwegen.

Midlerwyl, was men, in Holland, reeds in 't voorleeden jaar, bekommerd geweeſt voor eenen inval der Gelderſchen (*i*). En deeze bekommering nam toe, na dat men kennis gekreegen hadt, dat eenig vyandelyk Krygsvolk, by gebrek van betaalinge (*k*), in 't begin van July, op Stigtſchen bodem hadt begonnen te ſtroopen. Terſtond hierop, werdt te Amſterdam afgekondigd „ dat „ niemant der ingezetenen, op de verbeur- „ te van zyn poorterregt, naar Utrecht zou „ hebben te reizen, uit hoofde van de roo- „ veryen der Gelderſchen (*l*)." Ook werdt, wat laater, bevolen „ dat niemant in de „ Stad komen, en daar weder uitgaan mogt, „ *by en* zou *moeten hebben een teyken van ee-* „ *nen, by der Stede daertoe gedeputeert, ſit-* „ *tende ten huyſe van aechte Jacob Willemsz.* „ *ſaliger gedachten Weduwe in de Kerck-* „ *ſtrae-*

Zy zorgt tegen de aanſlagen der Gelderſchen.

(*a*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 340, 341, 347, 348.
(*b*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 9, 10.
(*c*) I. Privileg. Boek, *f.* 99 *verſo*, 100 *verſo*.
(*d*) I. Privileg. Boek, *f.* 101.
(*e*) I. Privileg. Boek, *f.* 99 *verſo*.
(*f*) BEVERW. Dordr. *bl.* 175, 179.
(*g*) Oude Kerk, *Laade* XII. Handv. *bl.* 89.
(*h*) Oude Kerk, *Laade* XLI. Handv. *bl.* 57 [87].
(*i*) Lettr. de Louis XII. *Tom.* I. *p.* 70, 72.
(*k*) Lettr. de Louis XII. *Tom.* I. *p.* 97.
(*l*) Keurb. B, *f.* 97 *verſo*.

1507. „ *ſtraete* (*m*)," dat is, in de Warmoesſtraat, tuſſchen de Oude Kerk en den Dam. 't Gevaar, welk de Stad ten deezen tyde liep, nam toe, na dat de Gelderſchen, op den zevenentwintigſten Auguſtus, het Dorp Bodegrave verbrand hadden (*n*). Men beval, op den agtſten September „ dat alle inge„ zetenen, bekwaam om de wapenen te „ voeren, zig gereed houden moeſten, om, „ op de eerſte aankondiging, uit te trekken „ tegen den vyand; waarvoor, aan alle am„ bagt- en neeringdoende luiden, een ſtui„ ver, en, als zy daadelyk uittrokken, vyf „ ſtuivers 's daags werden toegelegd (*o*)." PONTANUS tekent aan (*p*), dat de Gelderſchen, in dit jaar 1507, het roode Blokhuis, welk tuſſchen het Damrak en de Haarlemmer Poort, omtrent de plaats, waar nu de Y-brug legt, op paalen, gebouwd was, hebbende aangetaſt, door de Amſterdammers, manmoediglyk, afgeſlaagen zyn. Doch alzo hy 'er byvoegt, dat zulks, op den S. Jansdag, en even na het bemagtigen van Muiden en Weesp, geſchiedde, heeft men reden om te twyfelen, of hy den aanval op de Schans te Ypeſloot, die wy, beneden, op het jaar 1508, verhaalen zullen, niet voor eenen aanval op het roode Blokhuis gehouden hebbe.

Het Hout aan den Buitenkant wordt belaſt weg te doen.

Vaſt gaat het, ondertuſſchen, dat men, te Amſterdam, nog tot in den Winter des jaars 1507, voor eene vyandelyke onderneeming der Gelderſchen bedugt was: waarom, den vyftienden December, bevolen werdt „ al het hout uit de houttuinen, tus„ ſchen *Screyehoeck en de Sint Oloffs poirte*, „ weg te doen (*q*)." Ook werdt beſlooten, „ een rooilyn te ſcheeren, van den hoek „ der huizinge van de Paulus broeders, nu „ oude Waalen Kerk en het S. Joris Hof, „ tot aan den hoek der huizen van 't Pro„ venhuis van Bethanie, welk toen was daar „ nu de Bethanie-ſtraat is; en al wat daar „ buiten ſtondt, af te breeken (*r*)." De Scheepvaart werdt ook niet veilig geoordeeld: waarom het Geregt der Stad, den

1508. twee-entwintigſten January des jaars 1508, in gevolge van een beſluit der Steden van Holland langs de Zuiderzee gelegen, deedt afkondigen „ dat niemant uit die zee ooſt„ waards of weſtwaards zou hebben te zei„ len, voor nader openlyk verlof (*s*)." De zorg voor den vyand was zelfs zo groot te Amſterdam, dat de Regeering, in May, beſloot, de Laſtaadje, tuſſchen de S. Antonis-poort en 't Y, te doen afbreeken: waartoe alle Draagers, Houtzaagers en Timmerluiden verpligt waren de hand te leenen (*t*). 1508.

Bevel om de Laſtaadje af te breeken.

't Is, uit de Stads *Regiſters* (*u*), klaar, dat het inneemen van de Stad en 't Slot te Muiden, en van de Stad Weesp, door Hertoge Karel van Gelder (*v*), waardoor 't gevaar der Gelderſche vyandelykheden Amſterdam veel nader gekomen was dan te voo- in.

De Gelderſchen neemen Muiden en Weesp

ren, gelegenheid gegeven hebbe tot deeze voorzorg. De meeſte Schryvers verſchillen zeer, over den tyd, waarin men het bemagtigen deezer Plaatſen moet agten gebeurd te zyn. PONTANUS, die door de laatere Schryvers gevolgd is, ſtelt het, in zyne *Beſchryving van Amſterdam* (*w*), op 't jaar 1507. Doch in zyne *Gelderſche Hiſtorie* (*x*), plaatſt hy 't, op 't jaar 1508, met byvoeging nogtans, dat 'er reden is, om het op het jaar 1507 te plaatſen. WILLEM HERMANSZOON, de oudſte bekende Schryver, die van dit voorval gewaagt, bemoeit zig niet met het aantekenen van het jaar, waarin de dingen, die hy te boek ſtelt, gebeurd zyn. Doch hy bedient zig, in 't verhaalen der gevolgen van het inneemen van Muiden en Weesp, van uitdrukkingen, die zouden doen denken, dat dit inneemen, al in 't jaar 1506, geſchied ware, gelyk wy, wat laager, zullen toonen. Ook zou ik geene zwaarigheid gemaakt hebben, om het geval op het jaar 1506 te plaatſen, tegen 't gevoelen van PONTANUS, en die hem gevolgd zyn. Doch eene Akte onzer Stad van den jaare 1512, waarin het *overvallen* van *Weesp*, met duidelyke woorden, op *'t jaar* XV^c. *ende acht* geſteld wordt (*y*), deedt my veranderen van gedagten, en dit geval, met het gene 'er op gevolgd was, en Amſterdam van naby betrof, op het jaar 1508 te boek ſtellen. Van de Akte zelve, die ons in deeze duiſterheid voorgelicht heeft, zullen wy beneden nader ſpreken.

Onderzoek naar den tyd deezer gebeurtenisſe.

Hertog Karel dan, in de Lente (1) deezes jaars, zig meeſter hebbende gemaakt van de twee Steden, zondt, van Weesp, daar hy zig ophieldt, eenen Prieſter naar Am-

Zy eischen Amſterdam op.

(*m*) Keurb. B. *f.* 98.
(*n*) Groote Chron. *Diviſ.* XXXII. *Cap.* 38.
(*o*) Keurb. B. *f.* 98.
(*p*) *Libr.* I. *Cap.* VIII. *p.* 26.
(*q*) Keurb. B. *f.* 98 *verſo.*
(*r*) Keurb. B. *f.* 99.
(*s*) Keurb. B. *f.* 101.
(*t*) Keurb. B. *f.* 104 *verſo.*
(*u*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 270.
(*v*) GUILL. HERMANNUS *p.* 335, 336, 337.
(*w*) *Libr.* I. *Cap.* VIII. *p.* 26. *Zie ook* Vaderl. Hiſt. IV. *Deel, bl.* 354.
(*x*) *Libr.* XI. *p.* 637.
(*y*) Keurb. C. *f.* 59.

(1) Dat Weesp, in May, ingenomen werdt, wordt uitdrukkelyk gezeid in de Stads *Regiſters*, op het jaar 1514, waar men leeſt „ dat *Claes Heyn*, „ Burgemeeſter der Stede, zes ponden grooten „ vlaams beloofd werden, voor zyn timmerhuis op „ de Laſtaadje, welk afgebrand werdt, toen de „ Gelderſchen, *in May*, Weesp ingenomen had„ den." *Groot Memoriaal*, N. I. f. 270.

1508. Amſterdam, om de Stad op te eiſchen, en om de Regeering te vergen, dat zy hem voor Heere aannam. Doch zy antwoordde „ dat zy Koning Filips trouwe gezwo- „ ren hadt (2), die zy zynen kinderen hou- „ den wilde, en dat haare burgery nog niet „ in zulk eene engte gebragt was, dat het „ haar luſten kon, van Heere te wiſſelen." Men weigerde egter, dit antwoord ſchriftelyk te geeven, om dat de Prieſter ook maar mondeling geboodſchapt hadt (z).

De Doele der Handboogſchutteren wordt geſlegt.

Midlerwyl, verzuimde men niet, de Stad in ſtaat van tegenweer te ſtellen. Buiten de S. Antonis Poort, thans de Waag op de nieuwe Markt, die naar Weesp leidde, werden, in gevolge der aangehaalde bevelen van de Wethouderſchap, alle de huizen, winkels en hutten afgebroken; de tuinen en 't geboomte uitgerooid. Zelfs werdt de ſchoone Doele der Handboogſchutteren, die toen buiten de gemelde Poort ſtondt, geſlegt: en alle de boomen, daartoe behoorende, omverre gehouwen, op dat 'er de vyand niet in neſtelen zou. 't Geboomte, welk, hier en elders, omver gehouwen lag, moeſt, op bevel der Wethouderſchap van den vierentwintigſten May, door het Schoenmaakers Gilde, in de Stad gebragt worden (*a*). Voorts werdt, by openbaare afkondiging, bevolen, dat niemant eenig goud of zilver uit de Stad zou voeren; en dat alle de Amſterdamſche Koopluiden, die naar de markt te Antwerpen getrokken waren, ten ſpoedigſte te rug keeren zouden (*b*). Tuſſchen Amſterdam en Weesp, aan den Muiderdyk, lag een gehugt, *Ypeſloot* genaamd, omtrent een half uur gaans van de eerſtgemelde Stad. Hier werdt, op 't ſmalſt van den dyk, tuſſchen 't Y en de Diemermeer, eene Schans opgeworpen, en met manſchap bezet. In de Meer, lag een gewapend vaartuig: in 't Y, verſcheide anderen, om de Schans te dekken. De Gelderſchen, met Hertoge Karel aan 't hoofd, trokken, over 't *Paapenveld*, aan op Ypeſloot, met oogmerk om eerſt het ſchip, welk in de Diemermeer lag, en daarna de onvoltrokken Schans te veroveren. Tot het laatſte, meende men naauwlyks honderd man noodig te hebben. De Gelderſchen riepen, van den dyk, ons Bootsvolk toe, *Waterhonden! waterhonden! u zal 't gelden.* Daar de onzen op antwoordden, *Eerſt hebben, en dan hangen.* Ook ſchooten de ſchepen, die in 't Y lagen, zo fel op den vyand, dat hy 't, op den dyk, niet langer houden kon; maar zig in de laagte begeeven moeſt. Doch hier deedt het grof geſchut, welk Reinier Moſterd afſtak, de Gelderſchen verſtuiven. Hertog Karel zelf, die langſt ſtand hieldt, liep groot gevaar van 't leeven. De hut, waarin hy zig bevondt, werdt door en door geſchooten, hebbende den Schryver, uit wien wy dit Verhaal ontleenen, zelv', naderhand, de gaten gezien, die de ſteenen of looden kogels, in deeze hut, gemaakt hadden. Men ſchoot niet ſlegts van de ſchepen; maar ook uit de onvolmaakte Schanſe. Eindelyk, trokken de Gelderſchen te rug naar Weesp. Zy lieten maar weinige dooden agter. Van de Hollandſche zyde, was niemant geſneuveld (*c*).

1508. werpen eene Schans op, by Ypefloot. Zy wordt, vergeefs, aangevallen door de Gelderſchen.

De Amſterdammers

De Schans te Ypeſloot werdt, ſedert, vol- tooid, en tot aan de S. Antonis-poort toe getrokken (*d*). Doch 't leedt niet lang, of zy werdt andermaal aangetaſt van de Gelderſchen. Zy bedienden zig, hiertoe, van den nagt voor den S. Jansdag, zynde den vierentwintigſten Juny, die zeer donker was. Een Frieſch Krygsknegt, die in de Schans gelegen hadt, en ſedert uit zynen dienſt ontſlaagen was, hadt zig vervoegd by den vyand, en hem de gelegenheid der Plaatſe zo wel beſchreeven, dat men ondernam, te gelyk het ſchip in de Diemermeer en de Schans te bemagtigen. Dertig man omtrent begaf zig in kleine ſchuitjes, en roeide in ſtilte naar de Meer, om de Schans van binnen te beklimmen; terwyl een grooter hoop, langs den dyk, zou aantrekken op de Schanſe, die, naar de Stad toe, minſt voorzien was. Men was gewoon, eenige paarden aan den dyk

Tweede aanval op dezelve.

(z) Guill. Hermannus *p.* 338, 352, 353.
(*a*) Keurb. B. *f.* 105 *verſo.*
(*b*) Guill. Hermannus *p.* 338.

(2) In 't Latynſch verhaal van Willem Hermanszoon, ſtaat *Sacramentum diximus Regi Philippo quod ſervare nos oportet.* dat is, „ Wy hebben „ Koning Filips eed gedaan; dien eed moeten wy „ houden." En uit deeze woorden, ſchynt te volgen, dat dit geval, en 't bemagtigen van Muiden en Weesp, 't welk 'er voorgegaan was, nog by 't leeven van Koning Filips, en dus in 't jaar 1506, gebeurd is. Doch ik ſtel vaſt, dat de plaats, die wy onderzoeken, verminkt is, of dat de Schryver zig hier niet naauwkeurigly uitgedrukt heeft. En ik neig tot de eerſte gedagten, om dat hy zelf netter ſpreekt, in een Gedigt, agter zyn Werkje gevoegd, waarin hy, dezelfde geſchiedenis verhaalende, de Regeering van Amſterdam (p. 353) dus doet ſpreeken:

„ *Nos ſacramentum devota mente Philippo*
„ *Diximus, & natis id violare nefas.*

dat is:

„ Wy hebben Filips eed gedaan: ſchande ware „ het, dat wy dien, omtrent zyne kinderen, ſchen- „ den zouden."

Uit welke woorden, blykt, dat Filips reeds overleeden was. Waarom wy verkooren hebben, dit Gedigt hier, in ons verhaal, te volgen.

(*c*) Guill. Hermannus *p.* 339, 340.
(*d*) Id. *p.* 341.

1508. dyk te laaten weiden, die, somtyds, zelfs tot in de schanse, hun voeder zogten. Het eerste gerugt, welk de naderende vyand maakte, werdt gehouden voor de beweeging, die men van deeze paarden gewoon was. Doch de Wagt werdt haast al te onzagt gered uit haare dooling. De looze Gelderschen overvielen de Schans, eer 'er iemant op verdagt was. Een of twee bezettelingen werden, met pieken, doorstooten. Doch de overigen op de been gekomen zynde, werdt het gevegt voortgezet, van middernagt af, tot dat het volkomen licht was. Ondertusschen, wist men, op de schepen, door de donkerheid, niet te onderscheiden, wat in de schanse omging; en men vermoedde, toen het dag werdt, of de Schans niet wel verlooren mogt zyn, tot dat de Overste, *Gerard van Mierop*, 't hoofd heen en weêr uitsteekende boven de borstweering, *Bourgondie! Bourgondie!* riep. Toen werdt het geschut uit de schepen gelykelyk gelost op den vyand, die, hals over hoofd, aan 't vlugten sloeg, den weg op naar Amsterdam, alzo hem de weg naar Weesp door de schanse afgesneeden was, en de kleine schuitjes in de Meer ook, in 't gezigt van 't Hollandsche Vaartuig, niet te bereiken waren. Doch een bende Amsterdamsche Poorters, geleid door Reinier Mosterd, met den dag, ter S. Antonis-Poorte uitgetrokken, onderschepte de vlugtende Gelderschen, daar zy zig, in de slooten en in 't gras, versteken hadden. Zy gaven zig terstond krygsgevangen over. Een enkele, die eenen der onzen, uit het riet, waarin hy zig verborgen hieldt, met de piek dagt te grieven, werdt gedood. De gevangenen werden op de S. Olofs Poort gelegd, eerst te water en te brood, waarby, naderhand, ook boter en kaas, en eindelyk zelfs bier gevoegd werdt. Zy zaten een rond jaar in hegtenis (*e*). Hertog Karel hieldt zig, na 't mislukken deezer onderneeminge, nog eenigen tyd te Weesp op, en keerde toen, de Stad bezet laatende, naar Gelderland te rug (*f*).

De Gelderschen worden met verlies afgeslaagen.

Eene Vloot van vierentwintig Geldersche schepen zogt, omtrent deezen tyd, Enkhuizen, by mistig weder, te verrassen. Een deezer schepen hadt zyn volk reeds begonnen aan land te zetten. De anderen, minder bezeild, bleeven wat agter, en werden gelukkiglyk ontdekt van een' Enkhuizer visscher, die maar even uitgeloopen was; doch straks te rug keerde, en de Stad in rep en roere bragt. De Gelderschen, ziende dat men op zyne hoede was, hielden af, en keerden te rug. De Enkhuizers vervolgden

De Amsterdammers vervolgen eene Gelderssche Vloot, die 't op Enkhuizen gemunt hadt.

(*e*) GUILL. HERMANNUS *p.* 341, 342, 353, 354.
(*f*) Id. *p.* 346.

hen, tot aan het Eiland Ens (3). De Amsterdammers zelven, verneemende, in welk een gevaar hunne nabuuren geweest waren, bragten hunne Galeote in zee, die, gevolgd van eenige Vaartuigen, van Muiden naar Enkhuizen, en voorts naar 't Eiland Ens stevende. Doch men ontmoette geenen vyand. Hy was, by tyds, naar de Gelsche havens geweeken (*g*). 1508.

Maximiliaan hadt, midlerwyl, een Leger byeen getrokken te Naarden, welk onder den Graave van Buuren stondt, en onder anderen uit Amsterdam van leevensmiddelen voorzien werdt (*h*). Met dit Leger, werdt het beleg geslaagen voor Weesp; doch het werdt traaglyk voortgezet (*i*). Tegen den Winter, werdt de Stad, van drie kanten, naauw beslooten, onder anderen door eene Schans, die de Amsterdammers op den dyk, tegen over 't Paapenveld, hadden opgeworpen. Ook kwam 'er toen groot gebrek aan leevensmiddelen in Weesp, zo dat sommigen, in vyf dagen, geen brood proefden, en somtyds geen' anderen drank dan water wisten te bekomen. Geduurende den Winter, verspreidde zig, te Amsterdam, een gerugt, dat de Gelderschen wederom eene onderneeming op Waterland in den zin, en, ten dien einde, een groot getal van ysspooren en schaatsen gereed gemaakt hadden. Doch men bevondt wel haast, dat dit gerugt ydel geweest was (*k*).

Weesp wordt belegerd.

Amsterdammers in 't beleg.

De Keizer, die zig, in Augustus, in Holland ophieldt, hadt geraaden gevonden, een' keer te doen naar Amsterdam, en zig daar, in persoon, als Voogd van zynen Kleinzoon, te laaten inhuldigen. Hy begaf zig dan, zo 't schynt uit het Leger om Weesp, derwaards, en deedt eene wandedeling te paarde door de Stad, na dat hy den Kloosteren, die hy voorby dagt te ryden, hadt doen aanzeggen, dat de Nonnen zig allen in de vensters vervoegen moesten, om hem te zien. Ook bezogt hy, naderhand, twee Nonnen-Kloosters, en onder anderen, dat van Bethanie; den zusteren van beide een geschenk doende van geld en wyn, op dat zy om den voorspoed zyns Ryks bidden zouden (*l*). Doch 't voornaamste, welk hy, ten deezen tyde, te Amsterdam verrigtte, was het doen en ontvangen van den

Keizer Maximiliaan doet een' keer naar Amsterdam.

Hy wordt aldaar ingehuldigd.

(*g*) GUILL. HERMANNUS *p.* 343.
(*h*) Keurb. B. *f.* 106.
(*i*) GUILL. HERMANNUS *p.* 347.
(*k*) Id. *p.* 343.
(*l*) Id. *p.* 347, 348.

(3) BRANDT plaatst, in zyne *Historie van Enkhuizen* (bl. 40), dit geval op het jaar 1506. Doch alzo WILLEM HERMANSZOON het, na 't gebeurde aan den Muiderdyk, verhaalt, schynt men het, in het jaar 1508, te moeten plaatsen.

1508. den eed van inhuldiging. In den eed, dien de Keizer deedt, was merkwaardig, „ dat hy niet alleen de Handveſten be- „ zwoer, die by wylen zynen Zoon Fi- „ lips; maar ook die by de Graaven en „ Graavinnen van Holland, deszelfs voor- „ zaaten, gegeven waren," zonder eenig onderſcheid te maaken, of zulks, voor of na de tyden der Hertogen Filips en Karel van Bourgondie, geſchied ware. De eed werdt afgelegd op den twintigſten Auguſtus (*m*).

Aanmerking over zynen eed.

Een hevige ſtorm, op den vyftienden October ontſtaan, hadt het zeewater zo hoog opgezet tegen de dyken, dat dezelven, op verſcheide plaatſen in Holland, en onder anderen tuſſchen Amſterdam en Muiden, bezweeken (*n*). In Amſterdam, rees het water zo zeer, en veroorzaakte zo groot eene verwoeſting, dat veele huizen daardoor onbekwaam gemaakt werden om bewoond te worden (*o*). De Zuiderzee was zo hoog gezwollen, dat het water alomme over de dyken liep, en de weiden met ſchuiten bevaaren werden. Die van Waterland meenden, dat men, ter deezer gelegenheid, Weesp met ſchepen zou hebben konnen inneemen, en booden 'er zig toe aan. Doch hun ontwerp werdt van de hand geweezen, voornaamlyk, naar 't ſchynt, om dat de Vredehandeling, die, voor eenigen tyd, te Kameryk, aangevangen was, thans op eenen goeden voet ſtondt (*p*).

Hooge Watervloed.

Schade te Amſterdam.

Ondertuſſchen, hadt een Hoofdman der bezettinge van Weesp aan die van Amſterdam geſchreeven, dat hy hun de Stad wilde leveren. Zy zonden hem twee Minderbroeders toe, om nader met hem te handelen. Doch hy lag krank te bedde, toen deezen voor de Stad kwamen. Men vraagde hun naar hunne boodſchap. Zy antwoordden, dat zy brieven hadden aan zulk een' Overſte. Men bragt, om 't geheim te ontdekken, eenen anderen by hen, die veinsde de perſoon te zyn, aan wien de brieven gerigt waren. En men hadtze zo dra niet gelezen, of de Moniken werden vaſtgehouden, en, tot tweemaal toe, in een ſchuitje gezet, om in de Vegt verdronken te worden. Zy ontkwamen egter dit gevaar gelukkiglyk, ſchoon zy lang in hegtenis zaten. Doch de Overſte, die aan zyne ziekte overleeden was, werdt onder de galge begraaven (*q*). *Herman Erkelens*, die over de bezetting van Weesp geboodt, kwam, wat laater, onder vrygeleide, te Amſterdam, daar hem de wyt gegeven werdt van het verbranden van Muiden, onaangezien de Plaats de brandſchatting voldaan hadt. Hy verſchoonde zig, ten beſte mogelyk. Voorts, liet hy zig, door een geſchenk van zyden ſtoffe, beweegen om te belooven, dat hy de Kerkſieraaden van Weesp ongeſchonden laaten zou (*r*): waarna hy naar de beſlooten' Stad wederkeerde. 1508.

De Stad handelt heimelyk over 't opgeeven van Weesp.

Drie dagen voor het ſluiten der Kamerykſche Vrede, te weeten op den zevenden December, werdt, te Amſterdam, nog bevolen, eenen plegtigen ommegang te houden, om tot *pays ende vrede* te komen (*s*). By 't Verdrag van Vrede, welk den tienden getekend werdt, was, onder anderen beraamd „ dat Karel van Gelder Weesp „ en het Slot te Muiden, binnen veertien „ dagen, ruimen zou," gelyk hy, niet zonder weêrzin, op 't ſterk aanhouden des Konings van Frankryk, deedt, in den aanvang des jaars 1509 (*t*). Op den vierentwintigſten January, werdt, te Amſterdam, bevolen, eenen plegtigen ommegang te houden, tot dankzegging voor de geſlooten Vrede (*u*). 1509.

Ommegang te Amſterdam tot bede om, en dankzegging voor de Vrede.

De Regeering hadt, niet lang voor het treffen der zelve, in de Houttuinen, *tuſſchen 't hooft ende S. Olofs poirte*, nu de oude Teertuinen genaamd, eene borſtweering van balken doen leggen, om de Stad aan dien kant, daar zy niet bemuurd was (4), te beter, tegen vyandelyke aanvallen te dekken. Doch deeze borſtweering was nu noodeloos, na 't ſluiten der Vrede, en belemmerde, ondertuſſchen, den bewooneren der Houttuinen zeer, in het op- en affcheepen hunner hout- en andere waaren. Men ſtondt hun, derhalve, in Maymaand, toe, de leggende balken weg te neemen, mids zy de ſtaande ſtaan lieten, en zig verbonden, om, ten allen tyde, ter begeerte van Burgemeeſteren, den wal, met wageſchot van vier ponden grooten vlaamſch het honderd, te beſchoeijen (*v*).

Borſtweering van balken uit de Houttuinen weggenomen.

Het doorbreeken van den Muiderdyk, in den jongſten watervloed, waarby Amſterdam zo veel geleeden hadt, was oorzaak geweeſt, dat de Wethouderſchap zig de zorg voor het beter onderhouden van den zelven, by-

De Stad verkrygt de ſchouw over den Muiderdyk.

(*m*) Oude Kerk, *Laade* XI. Handv. *bl.* 90.
(*n*) Groote Chron. *Diviſ.* XXXII. *Cap.* 39.
(*o*) Keurb. B. *f.* 108 *verſo.*
(*p*) GUILL. HERMANN. *p.* 348.
(*q*) GUILL. HERMANN. *p.* 348, 349.
(*r*) GUILL. HERMANN. *p.* 349.
(*s*) Keurb. B. *f.* 111 *verſo.*
(*t*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 359, 360.
(*u*) Keurb. B. *f.* 112.
(*v*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 257 *verſo.*

(4) Onlangs, te weeten, den negenden November des jaars 1508, was by de Regeering beſlooten, het Y, van het hoofd, nu het Kamperhoofd, af, tot aan den Kruistooren, nu den Haringpakkerstooren, toe, met eenen muur te ſluiten. *Keurboek* B. f. 108 verſo. Doch dit voorneemen is nimmer ter uitvoeringe gebragt.

1509. byzonderlyk, hadt aangetrokken. Zy verwierf, derhalve, in Juny deezes jaars, op de naamen van Maximiliaan en Karel, twee Octrojen. By het eerſte, werdt een vermiſt Octroi van Maximiliaan en zynen Zoon Filips, van den jaare 1485, vernieuwd en beveſtigd, volgens welk, de jongſte Burgemeeſter van Amſterdam altoos den dyk mede ſchouwen zou (*w*). By het andere, werdt aan Burgemeeſteren en drie Schepenen van Amſterdam nog eene naſchouw over de werken van den gemelden dyk toegeſtaan, agt dagen na dat dezelven, door Schout en Schepenen van Diemen, geſchouwd zouden zyn geweeſt (*x*). De Stad verkreeg, omtrent deezen tyd, nog een ander Privilegie van Keizer Maximiliaan, te weeten, het regt om, in de plaats van eenen geſtorven regeerenden Burgemeeſter, eenen anderen te kiezen, om het jaar uit te dienen (*y*). Gelegenheid tot het verkrygen van dit Privilegie gaf, naar alle waarſchynlykheid, het overlyden van twee regeerende Burgemeeſters, na elkanderen, in dit zelfde jaar 1509, te weeten *Gerrit Gerrit Mattheuszoon* en *Dirk Ruyſch Heymanszoon* (*z*).

Zy bekomt Privilegie, om een' Burgemeeſter te kiezen, in de plaats van een' afgeſtorven.

Het Schoutampt wordt aan de Stad verpand.

Maar de Stad hadt, ten deezen tyde, ook het Schoutampt, welk, tot hiertoe, aan de begeeving des Graaven geſtaan hadt, voor eene ſomme van twintigduizend guldens (5), in pandſchap weeten te verkrygen. Sommigen ſchryven, dat zulks, reeds in 't voorleeden jaar 1508, gebeurd was (*a*). Doch, in de *Lyſt der Regeeringe* voor de *Handveſten*, ſtaat, op het jaar 1509, aangetekend: *In dit jaer, den 15 Juny, hebben de Magiſtraten deſer Stede magt gekregen* Schout *te mogen maken.* Ook blykt, uit deeze Lyſt, dat de Schout Jan Benning Janszoon, die dit ampt, al van 't jaar 1496, bekleed hadt, ten zelfden dage, van het zelve verlaaten; en 1509. dat *Gerard Willemszoon van Alkmaar*, in zyne ſtede, aangeſteld werdt. Doch deeze overleedt, niet lang hierna. En toen werdt, op den negenden October, *Gerrit Mattheuszoon*, voor twee jaaren, aangenomen (*b*). Maar hy ſtierf ook, op den zesentwintigſten December. En in zyne ſtede, werdt, op 1510. den vyfden January des volgenden jaars, *Symen Claeszoen*, die, in de *Regeerings-Lyſt voor de Handveſten*, *Symon Sillemoer Klaesz. Schol* heet, tot Schout aangeſteld (*c*); welk ampt hy verſcheide jaaren bekleed heeft. Aanmerkelyk is, ondertuſſchen, dat 'er, ten deezen tyde, niet alleen, gelyk wy zo even zagen, twee regeerende Burgemeesters; maar ook twee Schouten, binnen 's jaars, overleeden waren.

Oorlog tuſſchen Deenemarke en die van Lubek. Nadeel van Amſterdam hierby.

Chriſtiaan de II., die 't Ryk van Deenemarke, in zyns Vaders plaatſe, regeerde, was, ten deezen tyde, in oorlog geraakt met Lubek, Wismar en andere Steden langs de Ooſtzee. De handel der Hollanderen derwaards werdt, hierdoor, geweldiglyk belemmerd. Zy hadden, nog in 't voorleeden jaar, een Verdrag met Deenemarke getroffen, waarby, onder anderen, de Zontſche tollen geregeld waren (*d*). Ook hadden zy toen, naar 't ſchynt, den Vorſt eenigen onderſtand toegezeid tegen zyne vyanden. Vaſt gaat het ten minſte, dat die van Lubek, eerlang, alomme in Holland, bekend maakten, dat zy geene Schepen door de Zont of naar Deenemarke zouden laaten zeilen. Ook werden, kort hierna, veele Amſterdamſche en andere Hollandſche ſchepen, door de Lubekkers, genomen (*e*). Amſterdam en de Waterſteden beſlooten hierop, vier groote Oorlogsſchepen in zee te brengen, en met dezelven de Scheepvaart naar de Ooſtzee te beveiligen. Doch naauwlyks was dit Esquader door de Zont geraakt, of het werdt hevig aangevallen door de Lubekkers, en, eerlang, genoodzaakt te wyken. De Koopvaardyvloot, die door dit Esquader geleid werdt, viel, voor een groot gedeelte, den Lubekkeren in handen. Doch niet lang hierna, werdt 'er een Beſtand getroffen tuſſchen hen en de Deenen (*f*), waardoor de Vaart op de Ooſtzee wederom open raakte.

Vaart naar 't Weſten en Ooſten opgeſchort. 1511.

Maar eer dit nog gebeurde, was, te Amſterdam, op den veertienden Maart des jaars 1511, uit den naam van de Stad en de Waterſteden in 't gemeen, afgekondigd, „ dat niemant weſtwaards, of naar Noor-„ wegen zou hebben te zeilen, voor Palm-„ Zon-

(*w*) Oude Kerk, *Laade* XXXVI. Handv. *bl.* 364. [47].
(*x*) Oude Kerk, *Laade* XXVI. Handv. *bl.* 366 [49]
(*y*) Oude Kerk, *Laade* II. Handv. *bl.* 102 [47.]
(*z*) Zie de Lyſt der Regeeringe voor de Handveſten.
(*a*) HOOFT Nederl. Hiſt. *bl.* 57.

(5) Zo ſchryft HOOFT: en 't is ook, uit den *Afſtand van de Satisfactie* van 't jaar 1581, te vinden in de *Handv.* bl. 47. [146] zeker, dat de pandpenningen, in laater' tyd, op twintigduizend guldens gerekend zyn. Doch ik bezit een net affchrift van eene *Lyſt der Graaflyke Ampteraaren*, niet lang na deezen tyd, in de Franſche taale, opgeſteld; waarin ik deeze woorden vinde: *L'Escoutete d'Amſterdam tient M^re* Jean Hubreſſz. IIIJ *ans rendant par an* IIJ.^c *&*; *neantmoins la ville d'Amſterdam tient les deniers, a cauſe d'vng preſt de* IIIJ.^m VIIJ.^c *& par forme de gages, qu'ils ont du dit Office.* dat is, *Het Schoutſchap van Amſterdam wordt bekleed door Mr. Jan Huibrechtsz.*, [die in 't jaar 1518 Schout werdt], *voor vier jaaren. Het brengt 's jaars driehonderd ponden* [aan de Graaflykheid] *op. Doch de Stad Amſterdam behoudt deeze penningen, uit hoofde eener leeninge van vierduizend agthonderd ponden, waarvoor zy dit Ampt in pandſchap heeft.*

(*b*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 257 *verſo.*
(*c*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 258.
(*d*) VELIUS Hoorn, *bl.* 98.
(*e*) Keurb. B. *f.* 143. VELIUS Hoorn, *bl.* 99.
(*f*) VELIUS Hoorn, *bl.* 99.

1511. „ zondag, en niet ooſtwaards voor beloo-
„ ken Paaſchen (*g*)." Ook was, hier ter Stede, kort te vooren, nog een plegtige Ommegang gehouden om vrede en welvaart van den Hemel te verwerven (*h*). Maar na 't ſluiten van 't Beſtand, kwamen die van Lubek, met eenigen der veroverde ſchepen, hier te Lande handelen; en werden toen geregtelyk aangeſproken om ſchadebetering: 't welk van dit gevolg was, dat veelen van onze Koopluiden, voor een groot gedeelte, vergoeding bekwamen van 't geleeden verlies (*i*). Te Amſterdam, ſchynt men egter den Lubekkeren voor eerſt nog niet veel vertrouwd te hebben. Immers, op den negentienden December, werdt, uit aanmerking der ſchade, die zy den ingezetenen, in 't voorleeden jaar, hadden toegebragt, door het Geregt, bevolen „ dat niemant
„ geld vertrouwen moeſt aan Schippers, die
„ naar Dantzig ſtonden te reizen, om ſche-
„ pen van daar te haalen, voor dat de Dag-
„ vaart der Staaten van Holland, Zeeland
„ en Friesland, in den Haage, gehouden
„ zou zyn (*k*)." Het wantrouwen op die van Lubek verdween egter door den tyd. Doch terwyl de vyandelykheden nog duurden, hadden de Amſterdammers vierenvyftig metaalen *Haakbuſſen* veroverd op de Hamburgers, die 't met de Lubekkers hielden; welke haakbuſſen, in den Zomer des jaars 1512, tegen twee guldens het ſtuk, aan even zo veele ſchutters werden overgedaan (*l*).

Mistrouwen op die van Lubek.

Haakbuſſen op de Hamburgers verovert.

De Gelderſchen breeken de Vrede.

Hertog Karel van Gelder hieldt de Kamerykſche Vrede niet lang. In 't voorleeden jaar, hadt hy de vyandelykheden begonnen tegen den Biſſchop van Utrecht, en by deeze gelegenheid ook aan de ingezetenen van Amſterdam eenige ſchade toegebragt: 't welk, naar 't ſchynt, gelegenheid gaf tot eene afkondiging, die, den vierden October deezes jaars, geſchiedde, en inhieldt „ dat elk, die, ſedert de Vrede met
„ Utrecht, op Stigtſchen bodem beſcha-
„ digd geworden was, zyne ſchade, binnen
„ agt dagen, *op ten ſcryfcamer*, dat is, op
„ de Secretarye *der Stede*, moeſt komen op-
„ geeven (*m*)." Doch de Gelderſchen hadden den kryg tegen de Ooſtenrykſchen ook hervat, en, van den aanvang deezes jaars af, ſterk voortgezet. Harderwyk viel hun onder anderen in handen: 't welk hen in ſtaat ſtelde, om de Vaart der Amſterdammeren langs de Zuiderzee te bekommeren. Men bragt dan wederom eenige Baardſen te water, en behaalde, omtrent den aanvang van November en ſedert, eenige voordeelen op de Gelderſchen; waartoe die van Enkhuizen, meer dan anderen, de hand ſchynen geleend te hebben (*n*). 1511.

De oorlog maakt de Vaart voor de Amſterdammers onveilig.

De Gelderſche kryg hadt de Landvoogdes, Vrouw Margareet, gelegenheid gegeven om de Staaten van Brabant en Holland te beſchryven te Breda, en hen te dringen tot bewilliging in eene buitengewoone Bede, ter goedmaakinge van de koſten des oorlogs: en die van Holland hadden, op zekere voorwaarden, in eene driejaarige Bede bewilligd (*o*). Ook kwam het gevaar dit Geweſt hoe langer hoe nader. De Gelderſchen namen Woudrichem in by verraſſing, in den aanvang des jaars 1512. Ook kruiſten zy, meer dan in 't voorleeden jaar, langs de Zuiderzee. De Vaart naar 't weſten werdt, insgelyks, onveiliger, ter oorzaake van den oorlog tuſſchen Frankryk en Engeland: 't welk het Geregt van Amſterdam gelegenheid ſchynt gegeven te hebben, om op den zesden May de vaart buitens duins, tot op nader verlof, te verbieden (*p*). 1512.

De Stad ruſt een of meer Oorlogsſchepen uit.

Doch men ruſtte, ten deezen tyde, hier ook een of meer Oorlogsſchepen uit, waarſchynlyk tot beveiliging van de Vaart langs de Zuiderzee. Men vindt, dat de Stad, de manſchap, die op dit ſchip of deeze ſchepen diende, in ſoldye genomen hadt. *Jan Speck* geboodt over een Amſterdamſch ſchip van oorloge. En op den vierden May, was openlyk uitgeroepen „ dat elk, die onder
„ hem ingeſchreeven was, zig gereed maa-
„ ken moeſt, om binnen zekeren bepaalden
„ tyd ſcheep te gaan, onder bedreiging van
„ ſtraffe aan lyf en goed." Te gelyk werdt bekend gemaakt „ dat allen, die met Jan
„ Speck, of met eenig diergelyk ſchip, uit-
„ vaaren, en in een gevegt met den vyand
„ gekwetſt of verminkt worden zouden, *tot*
„ *coſte van der Stede*, genezen zouden wor-
„ den (*q*)."

De Handboogſchutters bekomen een gedeelte van het Schaapenveld, tot eene Doele.

Wy hebben, hiervoor (*r*), gezien, dat de Doele der Handboogſchutteren, onder andere gebouwen buiten de S. Antonis-Poort, in 't jaar 1508, toen de Gelderſchen Weesp hadden ingenomen, op bevel van 't Geregt, afgebroken was. De Regeering, den Schutteren de ſchade, hierby geleeden, eenigszins willende vergoeden, hadt hun, op den zeventienden February deezes jaars, eene plaats binnen de Stad toegeſtaan, te wee-

(*g*) Keurb. B. *f.* 134.
(*h*) Keurb. B. *f.* 136.
(*i*) VELIUS Hoorn, *bl.* 99.
(*k*) Keurb. B. *f.* 143.
(*l*) Groot Memor. *N.* I. *f.* 260 *verſo.*
(*m*) Keurb. B. *f.* 142.
(*n*) BRANDT Enkh. *bl.* 43.
(*o*) Lettr. de Louis XII. *Tom.* III. *p.* 80.
(*p*) Keurb. B. *f.* 147 *verſo.*
(*q*) Keurb. B. *f.* 147.
(*r*) *Bladz.* 209.

1512. weeten, de twee noordelykſte vyfde deelen van het *Schaapenveld*, en dezelfde breedte van de tuinen, leggende nevens de Voetboog-Schutters Doele, van welke zy, door eene ſloot, geſcheiden waren. De voorwaarden, waarop deeze gifte geſchiedde, zyn te zien uit de Akte van Vergunninge zelve (*s*), ingeſteld op den naam van *Burgermeeſteren ende Beraders der Stede;* welke wy, om dat zy nergens gedrukt is, hier agter, in de *Bylaagen* (*t*), geplaatſt hebben. 't Is deeze Akte, uit welke wy, hier voor (*u*), beweezen hebben, dat het inneemen van Weesp, eerſt in 't jaar 1508, is voorgevallen. De Handboogſchutters, zulk eene aanzienlyke Plaats binnen de Stad bekomen hebbende, maakten dezelve, eerlang, bekwaam tot eene Doele, en ſtigtten 'er een deftig huis op; gelyk uit de Kaart van CORNELIS ANTHONISZOON te zien is. In laater' tyd, zyn, dwars door beide deeze Doelen, twee ſtraaten geſchooten, die nog de Handboogs- en Voetboogsſtraaten genaamd worden.

De Gelderſchen verbranden de ſchepen in de Oude-zyds-Waale, te Amſterdam.

In December deezes jaars, ondernamen de Gelderſchen wederom eenen aanſlag op Amſterdam: 't zy dat zy voorhadden, de Stad zelve in te neemen by verraſſing, 't zy dat zy 't alleen op de Voorſtad en op de Schepen, die in de Waale lagen, gemunt hadden. Men was, in de Stad, niet buiten zorg geweeſt: en op den negentienden der gemelde maand, was nog belaſt „ de „ toorens rondsom de Stad wel van kruid te „ voorzien, en de *Stakettingen* voor de S. „ Antonis-, de Reguliers-, en de Haarlem„ mer Poorten, op zulk eene wyze, te doen „ bekleeden, dat men 'er met Klovers en „ Haakbuſſen door ſchieten kon: ook kram„ men te ſlaan, van binnen tegen den muur, „ waarop men een dwarshout leggen kon, „ om 'er de haakbuſſen op te plaatſen (*v*)." Doch maar vyf dagen laater, vertoonden de Gelderſchen zig voor Amſterdam. Zy waren, den twintigſten, ten getale van elf honderd man (*w*), in 't Vrouwen-Klooſter onder Utrecht gekomen, en trokken, van daar, den volgenden dag, des morgens ten agt uuren, naar Amſterdam (*x*). Doch 't zy dat zy zig lang onder weg ophielden, 't zy dat zy eenigen tyd omtrent de Stad lagen, zonder iet te onderneemen, 't liep aan tot den vierentwintigſten des morgens, eer zy den toeleg in 't werk ſtelden, waarvan de oude *Chronyken* niet ſlegts, maar ook de Stads *Regiſters* gewaagen. Sommigen tekenen aan, dat de Voorſtad, waardoor zy, waarſchynlyk, de Voorſtad buiten de S. Antonis-Poort verſtaan, door de Gelderſchen, in den brand geſteken werdt (*y*). Ook heeft men nog eenen brief, den zevenentwintigſten, en dus maar drie dagen na 't gebeurde, uit de Stad Gelder, door den Baſtaard van Gelder, aan den Secretaris *Charles le Breton* te Luik geſchreeven, waarin dit zelfde gemeld wordt, met deeze woorden: *Monſr. le Secretaire, de bon cueur a vous me recommande, & vous adverty, que la veille de Noel les gens de Monſr. ſont arrivez en Hollande devant Amſterdam, & ont brulé plus de trois cent batteaux & le faulxbourg de la ditte Ville.* dat is „ Myn Heer de Secretaris, ik „ beveel my aan U van geheeler herte, en „ maak u bekend, dat de knegten van Myn' „ Heer, 's daags voor Kerstyd, in Holland „ voor Amſterdam gekomen zyn, daar zy „ meer dan driehonderd vaartuigen en de „ Voorſtad verbrand hebben (*z*)." Doch in de Stads *Regiſters* wordt niet gerept van het verbranden der Voorſtad. Men leeſt aldaar, by wyze van aantekening, alleenlyk, *In den jaare* XV.c XIJ *op Kersmis avont, wordden de ſchepen in de oude zyds Wael verbrant van de Geldersſen* (*a*). Veelligt, heeft dan de Baſtaard van Gelder alleenlyk uit loſſe gerugten geſchreeven, dat de Voorſtad verbrand werdt; gelyk diergelyke gerugten hem ook het getal der verbrande ſchepen hebben doen vergrooten, boven de waarheid. Immers, de Gelderſche Hiſtorieſchryver zelf tekent aan, dat 'er maar twee-entwintig ſchepen verbrand werden (*b*): onder welken, eenige Franſche, Engelſche en Ooſterſche ſchepen waren (*c*); doch ook eene *Baerdſche* of Oorlogsſchip der Stad, van welk men, den dertienden Auguſtus des jaars 1513, het wrak beſloot te verkoopen (*d*). De Gelderſchen kwamen, na dat zy dit werk voor Amſterdam verrigt hadden, nog op den zelfden vierentwintigſten December, in 't Vrouwen-Klooſter by Utrecht te rug (*e*).

1512.

De Stad wordt zorgvuldiger bewaakt.

Twee dagen na deezen ramp, beval het Geregt, dat de Poorters, voortaan, des avonds ten zes uuren, ter wagt zouden moeten komen. Ook benoemde men, langs de Veſten, rondsom de Stad, zeſtien *Hoefſlagen* of Wagtplaatſen, op ieder van welken,

(*s*) Keurb. C. *f.* 59.
(*t*) Lr. A.
(*u*) *Bladz.* 208.
(*v*) Keurb. D. *f.* 3 *verſo.*
(*w*) Groote Chron. *Diviſ.* XXXII. *Cap.* 41.
(*x*) HENRICA VAN ERP Chron. *in* MATTHÆI Analect. *Tom.* I. *p.* 96.
(*y*) PONTANUS Hiſt. Gelr. *Libr.* XI. *p.* 646.
(*z*) Lettr. de Louis XII. *Tom.* IV. *p.* 12.
(*a*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 328 *verſo.*
(*b*) PONTANUS Hiſt. Gelr. *Libr.* XI. *p.* 646.
(*c*) PONTANUS Amſt. *Lib.* I. *Cap.* VIII. *p.* 26.
(*d*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 261.
(*e*) HENRICA VAN ERP, Chron. *p.* 96.

1512. ken, *een generael Capiteyn ofte Weyfel* [Serjant] tegenwoordig zyn moeſt, die ook door 't Geregt werden geſteld. Ten zelfden tyde, werdt belaſt, een plegtige ommegang te houden om *ruſt, vrede ende welvaert* van den Hemel te verwerven (*f*).

Ontwerp om vier Oldermans der Kooplui-den aan te ſtellen.

In 't volgende jaar, werdt 'er een vierjaarig Beſtand getroffen met de Gelderſchen, welk, met den tienden Auguſtus, zou aanvangen (*g*). Het gaf gelegenheid, dat men zig, in Holland, met naame te Amſterdam, met nieuwen yver, toeleide op

1513. het voortzetten van den Koophandel. In December, werdt, by den Raad deezer Stad, een Ontwerp op de Scheepvaart en Reedery overwoogen, volgens welk, dezelven zouden ſtaan onder het opzigt van vier *Oldermans* of Overluiden, die door den Raad gekooren zouden worden (*h*): doch dit Ontwerp werdt niet in 't werk geſteld.

Groninger en Frieſche zaaken.

Hertog Karel van Gelder hadt nu beſtand

1514. geſlooten met de Ooſtenrykſchen: 't welk hem gelegenheid liet, om zig, in 't volgende jaar, te ſteeken in den twiſt, die tuſſchen die van Groningen en den Vorſt van Ooſtfriesland, en tuſſchen de Friezen en Hertog *Joris van Saxen* ontſtaan was. Hy werdt, eerlang, tot Heere van Groningen ingehuldigd. Ook maakte hy zig van verſcheide Frieſche Steden meeſter. De Saxiſchen kwamen in Holland om onderſtand, en voorzagen zig, in den aanvang des jaars 1515,

De Saxiſchen voorzien zig te Amſterdam van voorraad.

1515. te Amſterdam van voorraad. Doch de ſchepen, waarin dezelve gelaaden was, werden voor Hoorn overmeeſterd van de Friezen, die de zyde des Hertogs van Gelder hielden, en daarom *Gelderſche Friezen* genaamd werden. De Hertog van Saxen droeg, ſedert, zyn regt op Friesland op aan Prinſe Karel, Graave van Holland. Hierdoor raakte Holland wederom ingewikkeld in eenen oorlog met de Gelderſchen, en met de Friezen, die hunne zyde hielden. De Zuiderzee werdt zo onveilig, als immer te vooren (*i*): 't welk niet kon nalaaten ten hoogſte nadeelig te zyn voor den Koophandel en Scheepvaart van Amſterdam.

De Stad doet op nieuws ſterk waaken, en neemt eenige knegten aan.

Ook begon men, hier ter Stede, in Maart deezes jaars, reeds wederom te zorgen voor de gemeene veiligheid der ingezetenen. De orde op het naauwkeuriglyk waaken werdt vernieuwd, en den zeſtien of zeventien Kapiteinen, overeenkomſtig met de beſlooten brieven, die der Wethouderſchap, van 's Prinſen wege, waren toegezonden, gelaſt, hunne onderhoorige Poorters, op de byzondere Hoofflagen, die nu zeventien in getal waren, te doen verſchynen. Ook beſloot de Regeering, om te beter tegen vyandlyken overval gedekt te zyn, eenige manſchap in Stads ſoldye aan te neemen, waartoe elk, die 't begeerde, vermaand werdt, zig te laaten inſchryven (*k*).

1515.

Prins Karel wordt alomme in de Nederlanden en ook te Amſterdam tot Graave ingehuldigd.

De jonge Prins Karel, in February deezes jaars, in zyn zeſtiende jaar getreden zynde, hadt de Regeering der Nederlanden, ſedert, in perſoon aanvaard, en zig reeds, in Brabant, in Vlaanderen en in Zeeland, doen inhuldigen, toen hy, te Dordrecht gekomen, op den derden Juny, door de Edelen en Steden van Holland, als Graave aangenomen werdt, op den zelfden voet, als de Hertogen Filips en Karel van Bourgondie, en Koning Filips, zyn Vader, waren ingehuldigd geweeſt. Uit de Acte deezer inhuldiginge, blykt klaarlyk, dat Prins Karel eerſt, en de Staaten daarna gezwooren hebben (*l*). Kort hierop, deedt Prins Karel ook eenen byzonderen eed, aan de voornaamſte Steden in 't byzonder. En op den vyftienden Juny, aan de Stad Amſterdam (*m*), die hem, op dien dag, als Graaf ſchynt ontvangen te hebben, alzo van elders (*n*) blykt, dat hy, ten deezen tyde, in perſoon in de Stad geweeſt is. Wat laater,

Een Burgemeeſter der Stad wordt Heemraad van Rynland.

ſtelde hy *Karel van Poitiers, Heer van Dormans*, aan tot Opper-Opzigter over de Hollandſche Dykaadjen, nevens hem, onder anderen, ook *Ruiſch Janszoon*, Burgemeeſter van Amſterdam, magtigende, tot het doen der ſchouwe, het maaken van Keuren, en het aanſtellen van Dykgraave en Heemraaden van Rynland (*o*). Dezelfde Ruiſch Janszoon werdt, kort hierna, tot Heemraad van Rynland verkooren (*p*).

Amſterdam ſchiet den Keizer tweeduizend gouden guldens op, en bewilligt in een Haardſtedegeld.

De Stad bevlytigde zig, ten deezen tyde, zeer, om de gunſt te winnen van den jongen Vorſt. Zy hadt, op den dertienden July, beſlooten, hem tweeduizend gouden guldens op te ſchieten, tegen den penning zeſtien (*q*). Ook bewilligde zy in een Haardſtedegeld, welk, in dit jaar, over Holland geheeven werdt. 't Getal der Haardſteden werdt, by deeze gelegenheid, alomme, en ook in Amſterdam, opgenomen. Wy voegen 'er eene Lyſt van hier by (*r*), op dat men 'er de grootte deezer Stad, in vergelyking der voornaamſte andere Steden, uit zou konnen opmaaken.

Dor-

(*f*) Keurb. D. *f.* 1 *enz.*
(*g*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 377.
(*h*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 266.
(*i*) Velius Hoorn, *bl.* 102 *enz.*
(*k*) Keurb. D. *f.* 25.
(*l*) I. Frivilegieboek, *f.* 166, 103 *verſo*. Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 20.
(*m*) Handv. *bl.* 90.
(*n*) Handv. van Rynl. *bl.* 121.
(*o*) Handv. van Rynl. *bl.* 120.
(*p*) Handv. van Rynl. *bl.* 127.
(*q*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 270.
(*r*) *Zie* Orlers Leyden, *bl.* 53.

1515. Lyst der Haardsteden in Holland.

Dordrecht.	1500.
Haarlem.	2714.
Delft met Delftshaven.	2733.
Leiden.	3017.
Amsterdam.	2531.
Gouda.	1694.
Rotterdam.	1137.
Gorinchem.	700.
Schiedam.	470.
Schoonhoven.	460.
Alkmaar.	889.
Hoorn.	1118.
Enkhuizen.	720.
Edam, met drie Dorpen.	692.
Monikendam.	241.
Medenblik.	321.
Purmerende.	210.
Oudewater.	335.
Woerden.	267.
Heusden.	247.
Geertruidenberg.	280.
Naarden.	500.
Muiden.	100.
Weesp.	205.
Haage.	1118.

Amsterdam zoekt zig te doen handhaaven by de Privilegien op het bestellen der Wethouderschap.

Ondertusschen, kon het niet nalaaten der Regeeringe van Amsterdam onaangenaam te zyn, dat Prins Karel haar niet hadt bevestigd in het Privilegie van Vrouwe Maria, om het getal der zesendertigen zelve vol te maaken, en om veertien Persoonen te benoemen, uit welken de Graaf of deszelfs Stadhouder en Raaden zeven Schepens kiezen zouden. Men vondt dan geraaden, de Vroedschap hierop te vergaderen, in 't begin des jaars 1516. De Leden waren niet eenpaarig. Doch *by dmeerdeel van de stemmen* werdt *gesloeten ende geaccordeert, dat men de nuwe* XXXVI. *ende* XIV. *zal kyesen ende seynden in den haghe, nae ouder gewoonten, ende indien daer obstakel coempt, dat men, tot coste van der Stede, an onse genadichste heere zal vervolgen continuatie van den privilegien, die de Stede daer aff heeft, ewich off ad tempus* (*s*). Men vervoegde zig, sedert, met een Verzoekschrift aan Prinse Karel, waarby bevestiging van het gemelde Privilegie verzogt werdt. Doch de Vorst kon hiertoe niet verstaan, voor hy 'er den Stadhouder, thans *Henrik van Nassau*, Heere van Breda, en deszelfs Raaden over geraadpleegd hadt, waartoe de tyd, die tot dien der gewoonlyke verandering van de Wethouderschap verloopen moest, te kort geoordeeld werdt. Hy liet zig egter beweegen om, op den zeventienden January „ by voorraad, voor dee„ ze reize, uit zonderlinge gunste, toe te „ staan, dat het getal der zesendertigen, „ ten gewoonlyken tyde, volgemaakt werdt, „ en dat, door dezelven, de benoeming tot „ Schepenen geschiedde." De Acte, die hiervan verleend werdt, en te Brussel getekend was, wordt in de *Oude Kerke Laade* II. bewaard, en is, in de jongste Uitgaave der *Handvesten* (*t*), te leezen. Doch 't liep nog aan, tot den agtsten November des gemelden jaars, eer de Vorst, den raad van Stadhouder, President en Raaden hebbende ingenomen, de Stad bevestigde in het gemelde Privilegie, voor zo ver zy daarvan deugdelyk genot en gebruik gehadt hadt, en tot 't zyn wederroepen of wederzeggen toe (*u*). 1516.

Koning Karel bevestigt dezelven.

Hy ontheft Amsterdam van 't betaalen van 't verlofgeld op de Graanen.

Karel, die, in February deezes jaars, op de tyding van het afsterven van zynen Grootvader, Ferdinand, Koning van Arragon, den titel van Koning der Spaansche Heerschappyen aangenomen hadt, verleende Amsterdam nog eene andere gunst, op den veertienden April; der Stad veroorloovende het uitvoeren van Graanen, zonder dat zy daarvan Verlofgeld zou behoeven te betaalen: 't welk anders, tegenwoordig, in alle andere Steden van Holland, geschieden moest (*v*).

Voorzorg in de Stad tegen vyandelyke onderneemingen van buiten en van binnen.

De Gelderschen zig, in Augustus, bereidende tot eenen togt naar Holland, gaf zulks wederom gelegenheid, om aldaar, zorgvuldiger dan voorheen, op zyne hoede te zyn. Tegen 't einde der maand, namen zy Nieuwpoort in, by verrassing; doch de Stad werdt hun, binnen veertien dagen, wederom ontweldigd (*w*), alzo de Stadhouder, Graaf van Nassau, den vierden man uit alle de Steden hadt doen uitlooten, om den vyand het hoofd te bieden. Ook was, reeds te vooren, belast, geene *Stilzaat* te sluiten met de Gelderschen (*x*). Te Amsterdam in 't byzonder, was men bedugt geweest voor overrompeling; 't zy dat hiertoe de tyding, dat eenige vyandelyke knegten te Spaarnedam lagen (*y*), of iet anders gelegenheid gegeven hebbe. Op den zeventwintigsten Augustus, was bevolen „ dat „ alle schepen, die in de Oude Waale la„ gen, met den voorsteven naar de paalen „ moesten gaan leggen; dat dezelven, op „ kosten van de schepen, zouden bewaakt „ worden, en dat zulke schepen, die dee„ ze kosten niet draagen wilden, terstond „ uit de Waale zouden moeten haalen." Op deeze wyze, zogt men de schepen te hoeden voor gelyken ramp, als hun, in 't

(*s*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 272.

(*t*) *Bladz.* 106.
(*u*) Handv. *bl.* 106. [50.]
(*v*) Handv. *bl.* 69.
(*w*) Groote Chron. *Divis.* XXXII. *Cap.* 46.
(*x*) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 1, 2.
(*y*) Repert. *bl.* 2.

1516. 't jaar 1512, overgekomen was. Voorts, werdt belaſt „ al 't Hout van de Laſtaadje „ in de Stad te brengen (*z*)." En om dat men ook voor verraad van binnen bekommerd was, werdt, op den twaalfden September, afgekondigd „ dat alle Gelderſchen „ en Friezen, beide vrouwen en mannen, „ die geene Poorters waren, de Stad, voor „ S. Lamberts-dag, zynde den zeventien- „ den der zelfde maand, zouden hebben „ te ruimen (*a*)." De orde op het ſtipt waaken werdt ook vernieuwd. Doch zulks geſchiedde, van tyd tot tyd, zo lang de Gelderſche oorlog duurde; waarom wy te minder noodig agten, zulks voortaan byzonderlyk aan te tekenen.

De Gelſchen veroveren de Schans der Amſterdammeren by 't Huis ter Hart.

In de Lente des volgenden jaars, ſchonden de Gelderſchen een kort Beſtand, welk in April geſlooten was, en begaven zig, eerlang, in de Kuinder ſcheep, den ſteven wendende naar Medenblik, welke Stad ſtormenderhand veroverd, en geplonderd werdt. Van daar ſtreefden zy voorby Hoorn naar Alkmaar, welk hunner woede, agt dagen

1517. agtereen, ten doel ſtondt. De Regeering van Amſterdam hadt, midlerwyl, om den naderenden vyand te ſtuiten, tuſſchen Haarlem en haare Stad, niet verre van 't *Huis ter Hart*, op 't ſmalſt van den dyk, eene Schans opgeworpen, die egter maar maatiglyk bezet was. De Gelderſchen, hunnen moed aan Alkmaar gekoeld hebbende, trokken 'er, over Beverwyk en Spaarnedam, op aan, en vermeeſterdenze, na den tweeden aanval; by welke gelegenheid, omtrent zeſtig Amſterdamſche knegten omkwamen (*b*). De Gelderſchen togen toen, voorby Amſterdam, door de Amſtellandſche Veenen, naar 't Stigt van Utrecht, van waar de Graaf van Naſſau hen, eerlang, naar Gelderland deedt wyken (*c*). Het uitruſten eener Vloote en de afkondiging van vrye roovery op de Gelderſchen bragt, wat laater, te wege, dat zy de Zuiderzee ook ruimen moesten, en in zulk eene engte geraakten, dat

De Stad ſlaat, nevens andere Steden, borg voor Koning Karel.

Hertog Karel neigde tot handeling, en op den zeventienden September, Friesland, by verdrag, aan Koning Karel afſtondt, tegen eene ſomme van honderdduizend Kroonen; voor welker voldoening, zig verbonden de Steden Amſterdam, Dordrecht, Gorinchem en 's Hertogenboſch (*d*). Pontanus, die dit (*e*) verhaalt, merkt te regt, als iet byzonders, aan, dat Amſterdam, in dit Verdrag, in de eerſte plaatſe, en voor Dordrecht genoemd werdt.

(*z*) Keurb. D. *f.* 30.
(*a*) Keurb. D. *f.* 31 *verſo.*
(*b*) Pontanus Amſt. *Libr.* I. *Cap.* VIII. *p.* 27.
(*c*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 402 *enz.*
(*d*) Goudhoevèn Chron. *bl.* 575.
(*e*) Amſt. *Libr.* I. *Cap.* VIII. *p.* 28.

By dit Verdrag, was ook een Beſtand voor 1517. zes maanden getroffen. Doch men maakte zo weinig ſtaat op het houden van het zelve, dat men, te Amſterdam, al terſtond bedagt was, om de Stad in ſtaat van tegenweer te ſtellen, wordende alhier, op den derden October, beſlooten, de graften om de Stad agt roeden wyd, en 'er eene Staketting van paalen in te maaken; dezelven ook met de vereiſchte boomen affluitende (*f*). Om de ruſt van binnen te bewaaren, was, reeds eenige maanden te vooren, bevolen „ dat niemant van eenige Heeren, e- „ delen of onedelen, kwalyk zou hebben te „ ſpreeken, of van eenige *partyelycke zaec- „ ken, ofte quade tydingen te ſtroyen.* Doch „ vernam iemant iet kwaads, die moeſt het „ Burgemeeſteren te kennen geeven, of hy „ zou met een' gloeijenden priem door de „ tong geſteken, of anderszins goeddunkelyk geſtraft worden (*g*)."

De graften der Stad worden verwyd.

Verbod aldaar tegen 't zaaijen van onruſt.

Omtrent deezen tyd, werdt, te Amſterdam, eene Rederykers-Kamer opgeregt, alwaar zig eenige Liefhebbers op het beſchaaven der Taal- en Digtkunde, en op het verbeteren der zeden, door het vertoonen van Zinneſpelen, toeleiden. Zy ſchynen de opregting deezer Kamer, hier ter Stede, ondernomen te hebben, zonder uitdrukkelyk verlof der Regeeringe. Doch in 't jaar 1518. 1518, vervoegden zy zig aan Burgemeesteren, met verzoek, dat hun de koſten, die zy tot opregting hunner Kamer gedaan hadden, en die negentwintig guldens en vier ſtuivers beliepen, van Stads wege mogten vergoed worden. Burgemeeſters, begeerende, gelyk de Stads *Regiſters* luiden „ dat „ de *Rethoryken* voortgang hadden," bewilligden, den vierentwintigſten October, voor deeze reize, in dit verzoek, en namen zelfs de voldoening der Kamerhuur, die vyf grooten vlaams in 't jaar beliep, op zig (*h*). Men vindt, dat de Rederykers te Amſterdam, in 't jaar 1535, hunne Kamer hadden boven de Waage (*i*), die, tegen over 't Stadhuis, aan of in de *Waagſteeg*, ſtondt: en deeze zal vermoedelyk de plaats geweeſt zyn, alwaar dit Genootſchap, ook in 't jaar 1518, zyne Vergaderingen hieldt.

Rederykers-Kamer te Amſterdam opgeregt.

De vyandelykheden der Gelderſchen waren, ondertuſſchen, wederom begonnen, zelfs voor 't uitgaan van 't Beſtand. De Friezen, die hunne zyde hielden, ſtroopten, onder *Grooten Pier*, ſterk langs de Zuiderzee, en hielden de Vaart naar en van Amſterdam on-

Zeeſchuimeryen van Grooten Pier.

(*f*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 273.
(*g*) Handv. *bl.* 570.
(*h*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 276.
(*i*) L. Hortensius de Anabapt. *apud* Schardium *Tom.* II. *p.* 311.

1518 onveilig. In Holland, was beſlooten, alleenlyk verweerenderwyze te oorloogen, 't welk den vyand gelegenheid gaf, om den handeldryvenden Steden, en Amſterdam in 't byzonder vry wat nadeels toe te brengen (*k*).

Eene groote Vloot Scheper in de Zont aangehouden.

Ook werdt Holland, tegen den Herfſt, nog met eenen anderen ſlag gedreigd, die Amſterdam nog zwaarder getroffen zou hebben. Chriſtiaan de II., Koning van Deenemarke, van wien Amſterdam, voor eenige jaaren, verſcheide voorregten ontvangen hadt, was, in 't jaar 1515, in de egt getreden met *Izabelle van Ooſtenryk*, Zuſter van Koning Karel, en hadt eene bruidſchat van vyftigduizend guldens met haar bedongen (*l*), die nog niet voldaan was. Om zig te verzekeren van deeze voldoening, hieldt hy wel tweehonderd ſchepen, waaronder veele Amſterdamſchen waren, aan in de Zont, te gelyk dreigende, dat hy de hand leggen zou op al wat van Ooſten of Weſten kwam. Doch hy bedagt zig, eerlang, en ontſloeg, de aangehouden' ſchepen, *na ſommige dagen* verloops (*m*).

Amſterdam brengt veel toe tot derzelver ontſlag.

Onze Schryvers hebben niet aangetekend, wat hem bewoogen hebbe, tot deeze ſchielyke verandering van gedagten. Doch uit egte ſtukken is af te neemen, dat Koning Karel, terſtond, beloofd heeft, zorg te draagen voor de voldoening der Bruidſchat; en dat Koning Chriſtiaan, zig hierop verlaatende, de ſchepen heeft vry gegeven. Ondertuſſchen, vondt Karel het vervullen zyner beloften ten hoogſte moeijelyk. De Steden van Holland, die 't meeſte belang hadden by den handel op de Ooſtzee, en hierom ligtſt ſcheenen te moeten bewoogen worden om Koning Chriſtiaan te helpen vergenoegen, hadden, nog onlangs, bewilligd in eene vierjaarige Bede van tagtigduizend ponden van veertig grooten vlaams jaarlyks: waarom niet redelyk ſcheen, dat haar, tegenwoordig, nieuwe laſt gevergd werdt. Ook zouden de meeſten thans niet in ſtaat geweeſt zyn, om meerderen laſt te draagen. Amſterdam alleen voer tegenwoordig zo wel by den Koophandel op de Ooſtzee, vooral, na dat de Stad de Graanen uitſcheepen mogt, zonder verlofgeld ſchuldig te zyn, dat men zig, eerlang, by haar vervoegde om onderſtand, tot voldoeninge des Konings van Deenemarke. En zy liet zig overhaalen „ tot het doen eener belofte, om vier- of „ vyfduizend gouden guldens op te ſchie„ ten, mids zy dezelven korten mogt op „ de ingewilligde Bede van tagtigduizend „ ponden." Koning Karel ſtondt haar zulks toe, by eene Akte van den negentienden January des jaars 1518 [1519], die in de *Oude Kerke*, *Laade* XI. bewaard wordt, en om datze nog nooit gedrukt is geweeſt, van ons, hier agter, onder de *Bylaagen* (*n*), geplaatſt is. 1519.

't Liep egter nog tot in Auguſtus aan, eer de Stad eene overeenkomſt ſloot met Koning Chriſtiaan, in gevolge van welke, zy verbonden werdt, hem jaarlyks, zes jaaren agtereen, zesduizend Rynsguldens te betaalen, in mindering der vyftigduizend guldens, die hem, met zyne Gemaalinne, ten Huwelyk beloofd waren (*o*).

Koning Karel belooft geene nieuwigheden te zullen gedoogen tegen de Privilegien der Stad.

Ondertuſſchen, hadt de Stad deezen laſt niet op zig genomen, zonder daarvoor eenig voordeel te bedingen. Koning Karel hadt haar „ uit aanmerking van den dienſt, „ hem voor lang gedaan, zo in 't bewilli„ gen in de Graaflyke bede in 't gemeen, „ als in 't bewilligen in de jongſte van tag„ tigduizend ponden in 't byzonder, by de „ Akte, van welke wy zo even ſpraken, be„ loofd, niet te zullen gedoogen, dat, van „ zynentwege of anderszins, eenige nieu„ wigheden zouden ondernomen worden te„ gen de oude Privilegien en Handveſten, „ haar, door hem of door zyne Voorvaders, „ vergund; maar haar dezelven, in tegen„ deel, naar derzelver inhoud, ruſtelyk en „ vredelyk, te zullen laaten gebruiken (*p*)." En deeze belofte kon als eene nadere beveſtiging, onder anderen van de Privilegien van tolvryheid, in gevolge van welken, men hier geoordeeld hadt, geen verlofgeld van de uitgaande Graanen ſchuldig te zyn; en van de Privilegien op het beſtellen der Wethouderſchap, worden aangemerkt.

Toerusting ter Zee, te Amſterdam en elders.

't Beſtand met Gelder, hoe kwalyk het ook gehouden ware, was, in February deezes jaars, wederom verlengd (*q*). Doch men hadt 'er zulke geringe verwagting van, dat de Edelen en Steden van Holland, ten zelfden tyde, in den Haage beſchreeven werden, om middelen te beraamen tot beſcherminge van 't Land. De Edelen ſloegen voor, eenige Oorlogsſchepen in zee te brengen, en twaalfhonderd Bootsgezellen aan te neemen, om dezelven te bemannen. Haarlem, Amſterdam, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Edam, Purmerende en Grootebroek bewilligden in deezen voorſlag. Doch Dordrecht, Delft, Leiden en Gouda, minder belang hebbende by de Scheepvaart naar 't Ooſten dan Amſterdam en de andere Steden, verklaar-

(*k*) VELIUS Hoorn, *bl.* 112 *enz.*
(*l*) Groot Memor. *N.* I. *f.* 277 *verſo.*
(*m*) VELIUS Hoorn, *bl.* 113.
(*n*) Lr. B.
(*o*) Groot Memor. *N.* I. *f.* 277 *verſo.*
(*p*) *Zie* Bylaagen Lr. B.
(*q*) Repert. *bl.* 5.

1519. klaarden zig ongelaſt (*r*). Nogtans werdt, ſedert, beſlooten tot eene uitruſting (*s*). 't Bootsvolk werdt, te Amſterdam, in Waterland en elders, gehuurd, door *Jan, Heere van Waſſenaer*, wien 't Hof van Holland den Raadsheer *François Coebel* hadt toegevoegd (*t*). De Scheepvaart langs de Zuiderzee en naar 't Ooſten werdt, meer of min, beveiligd door deeze uitruſting.

Koning Karel wordt Keizer.

Keizer Maximiliaan, in January te vooren, overleeden zynde, werdt, in Juny daarna, opgevolgd door zynen Kleinzoon Koning Karel (*u*), die zig, ſedert, onder den naam van Keizer KAREL DEN V., vermaard gemaakt heeft. Over zyne verheffing, werdt, alomme in Holland, met naame te Amſterdam, veel vreugde bedreeven (*v*). De Keizer toonde egter, dat hy, met de vermeerdering van zyn aanzien buiten 's Lands, ook zyn gezag zogt uit te breiden in de Nederlanden. Toen hy in 't volgende jaar, door 1520. dezelven naar Duitſchland trok, om zig te doen kroonen, en Vrouw Margareet bevestigd hadt in de Landvoogdye, liet hy een Plakaat uitgaan, waarby hy de Hoven der byzondere Provincien, en met naame het Hof van Holland aan de Landvoogdeſſe en haaren geheimen Raad onderwierp, hun ook verbiedende, voortaan, eenige Brieven van *Gratie*, *Remiſſie*, Vrygeleide of diergelyken te verleenen. De Staaten kreegen bevel, om zig, zo wel wegens byzondere als algemeene zaaken, te vervoegen aan de Landvoogdeſſe. Ook werdt den Landzaaten in 't gemeen belaſt, geene vyandelykheden te beginnen dan met goedvinden der Landvoogdeſſe en der Staaten (*w*). Keizer Karel bewees ook, niet lang hierna, dat hy zelfs 's Lands Privilegien niet wilde laaten gelden, wanneer zy ſtreeden met zyne Ordonnantien; den Hove van Holland, op den eerſten April des jaars 1522, belaſtende „ de „ Privilegien, op welken men zig, tegen „ zyne Ordonnantien, beriep, weg te nee„ men, of geheellyk te vernietigen (*x*):" 't welk vierkant ſtreedt met het Privilegie van Hertoge Filips van den jaare 1452 (*y*). De opkomſt der Hervorminge, en 's Vorſten yver om dezelve te ſtuiten, gaf de voornaamſte aanleiding tot deeze ſtrengheid. Het nieuwe licht drong egter, al vroeg, door, ook tot in Amſterdam, gelyk wy, in den aanvang des volgenden Boeks, nader toonen zullen. Ondertuſſchen hadt Keizer Karel, op den derden July des jaars 1520, de Stad beveſtigd in het Octroi, haar, in 't jaar 1516, verleend, om Graanen te mogen uitvoeren, zonder tot betaalinge van eenig verlofgeld gehouden te zyn (*z*). Zy beriep zig op dit Octroi, toen, kort hierna, de uitvoer van Graanen, wederom, by Plakaate, verbooden werdt (*a*): en ik meen, dat men het, ten haaren behoeve, liet gelden. 1520. Amſterdam krygt op nieuws Octroi tot den vryen uitvoer van Graanen.

Op verzoek van Heere *Simon*, Prioor der Regulieren buiten Amſterdam, de Gaſthuismeeſteren van S. Pieters-Gaſthuis in de Stad, *Jan Bannink*, Raad in Holland, en *Klaas Gerritszoon* met de hunnen, alle landrykſten binnen den Dorpe van Amſterveen, vergunde Keizer Karel ook, den eenendertigſten December deezes jaars, dat de vyf Landrykſten altoos Heemraaden, en de oudſte onder hen altoos Dykgraaf over den gemelden Dorpe zyn zouden (*b*): 't welk nog tegenwoordig onderhouden wordt. De vyf landrykſten tot Dykgraaf en Heemraaden van Amſterveen verklaard.

By den Gelderſchen, kwam, in 't begin des jaars 1521, de oorlog met Frankryk, die, door François den I., wien 't aanwaſſend vermogen van Keizer Karel in de oogen ſtak, werdt aangevangen. Holland en de Hollandſche Steden hadden ook hunnen laſt van deezen oorlog. Keizer Karel deedt een 1521. Leger verzamelen by Mechelen. De Leenmannen des Keizers, als Graave van Holland, werden beſchreeven, om zig by het zelve te voegen (*c*). De Steden moeſten ieder ook zeker getal van manſchap leveren. Ik vind niet, op hoe veel man Amſterdam geſchat was. Doch Hoorn moeſt honderd en zeventien man verſchaffen tot den Franſchen oorlog (*d*). Te Amſterdam, werdt, op den eenendertigſten October, afgekondigd „ dat ieder Poorter of ingezeten, bo„ ven de twintig en beneden de zeſtig jaaren „ oud, uit hoofde van den zorgelyken tyd, „ zig van geweer zou hebben te voorzien, „ naar gelang van zyne middelen, te wee„ ten die honderd guldens en daarboven, „ tot vierhonderd guldens toe, bezat, zou „ een Spiets, een Hellebaard of ander kort „ geweer moeten hebben; en die boven de „ vierhonderd guldens gegoed was, zou „ zig van eene Handbus of Booge moeten „ voorzien (*e*)." Vier dagen daarna, verdeelden Burgemeeſteren, Schepenen en Raaden zig, by lootinge, aan vier partyen, om, in geval van nood, op bevel der Keizerlyke Majeſteit, aan 't hoofd der Poorteren, te konnen uittrekken (*f*). Doch deeze voorzorg

Oorlog met Frankryk.

Hy beſtuoeit der Steden Privilegien.

Te Amſterdam moet elk zig van geweer voorzien.

Amſterdam.

De Wethouderſchap bereidt zig om aan 't hoofd der Poor-

(*r*) I. Memoriaalb. *van* A. SANDELYN *f.* 253.
(*s*) VELIUS Hoorn, *bl.* 117.
(*t*) I. Memoriaalb. SANDELYN. *f.* 253.
(*u*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 421.
(*v*) VELIUS Hoorn, *bl.* 118.
(*w*) Groot Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 13.
(*x*) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 2055.
(*y*) *Zie* II. *Deel*, III. *Boek*, *bl.* 152.

(*z*) Oude Kerk, *Laade* XII.
(*a*) Repert. *bl.* 11.
(*b*) Handv. *bl.* 317. [51.]
(*c*) Repert. *bl.* 10.
(*d*) VELIUS Hoorn, *bl.* 121.
(*e*) Keurb. D. *f.* 73.
(*f*) Keurb. D. *f.* 74 *verſo*.

1521. teren uit te trekken.

zorg schynt niet zo zeer door den Fransschen oorlog veroorzaakt geweest te zyn, als door de beweegingen, die Hertog Karel van Gelder, ten deezen tyde, in Overyssel maakte; alwaar hy, in July, tot Beschermer van Zwolle zynde aangenomen, sedert, de meeste Steden bemagtigde. Hierop was, van wege Stadhouder en Raaden van Holland, by Plakaate, bevolen, dat elk zig in staat van tegenweer stellen moest „ also Heer Ka„ rel van Gelre Zwol ingenomen hadt (*g*)." Ook werdt, wat laater „ het vervoeren van „ leevensmiddelen naar Friesland, Zwolle „ en elders," door 't Hof van Holland, verbooden (*h*). Amsterdam, zo digt aan de Zuiderzee gelegen, liep gevaar van door de Gelderschen uit Overyssel bestookt te worden; waarom wel noodig was, dat men zig aldaar gereed hieldt tot tegenweer, en om zelfs, des noods, uit te trekken tegen den vyand.

Keizer Karel stelt orde op het weeren van huizen met houten wanden te Amsterdam.

Ten deezen tyde, waren de meeste huizen in Amsterdam nog, rondsom, van houten wanden voorzien. Zy stonden ook niet onmiddelyk tegen elkanderen, noch zo ver van een, dat men 'er, by ongeval van brand, bekwaamlyk tusschen komen kon, om 't vuur weg te neemen. Zulk eene gelegenheid van 't grootste getal der huizen was ten hoogste gevaarlyk, in eene Stad, waar verscheide Straaten, Burgwallen en Plaatsen vol lagen van brandbaare koopmanschappen, als Vlas, Wasch, Pek, Teer, Wagenschot, Sparren, Klaphout, Zwavel en diergelyken. De Regeering hadt hierom, al dikwils, Keuren gemaakt op het afbreeken der houten, en het maaken van steenen wanden, in sommige straaten. Doch 't schynt, dat deeze Keuren niet agtervolgd waren naar behooren (*i*). Men vervoegde zig, derhalve, omtrent deezen tyd, met een smeekschrift aan Keizer Karel, die, op den vyfden October deezes jaars, beval „ dat „ niemant voortaan een huis zou mogen „ bouwen anders dan met steenen wanden; „ dat het Geregt ook magt hebben zou, „ om de Poorters, die ryk en gegoed ge„ noeg waren, te bedwingen, om hunne „ houten huizen, vooral op plaatsen, daar „ 't meest van nooden ware, af te breeken, „ en steenen in de plaatse te stigten; en dat „ men de onmagtigen daartoe, uit Stads „ Kasse, zou mogen in staat stellen (*k*)." En van deezen tyd af, zyn de houten wanden en huizen, allengskens, verdweenen uit de Stad, zo dat 'er tegenwoordig nog maar zeer weinigen overig zyn.

(*g*) Repert. *bl.* 10.
(*h*) Repert. *bl.* 12.
(*i*) *Zie* I. *Deel*, II. *Boek*, *bl.* 41.
(*k*) Handv. *bl.* 978 [53.]

Men hadt, nog in den aanvang deezer eeuwe, drie Schutteryen in Amsterdam gehad, de oude Schuttery, de jonge of Voetboogschuttery, en de Handboogschuttery. De oude Schuttery, zig, gelyk wy in 't voorgaande Boek (*l*) gezien hebben, door het timmeren eener Galeote, in schulden hebbende gesteken, welker voldoening de Stad op zig nam, hadt, daartegen, in 't jaar 1505, haare excynzen moeten afstaan aan de Stad, tot dat dezelve van haar verschot voldaan zou zyn (*m*). De oude Schutters hadden midlerwyl, tot onderhoud van hun Gilde, eenige penningen noodig, die hun ook door de Stad verschaft werden: doch zo spaarzaam, dat zy 'er zeer kwalyk mede te vrede waren. Hierop besloot de Raad, in 't jaar 1516, by meerderheid van stemmen, de oude Schuttery *te verlaaten*, of te niet te doen, in geval zy langer te onvrede was, met het gene haar, van Stads wege, werdt toegelegd (*n*). Het afschaffen deezer Schutterye volgde, niet lang hier na. En op den derden November des jaars 1517, werdt beslooten, de Doele der oude Schutteren te verkoopen, en 't gene 'er van komen zou, nevens 't gene zy van de excynzen en van 't water plagten te hebben, onder anderen, te besteeden, tot het opmaaken eener Doele voor Kloveniers (*o*). Zulks geschiedde sedert, ten einde der veste naar den Amstel, aan de oude zyde, ter plaatse waar nu de nieuwe Doele-straat is: en in den aanvang des jaars 1522, beslooten myne Heeren van den Geregte, met goeddunken der zesendertig Raaden, tweehonderd Kloveniers te kiezen uit de andere Schutteryen, en *uitten buyck van der Stede*, aan welken zy eene Ordonnantie gaven, waarby hun de nieuwe Doele, met den tooren *Swycht Utrecht*, by dezelve staande, en het Altaar in de S. Nikolaas- of Oude Kerke, welk de oude Schutters plagten te hebben, afgestaan werdt. De Kloveniers deeden, den twee-entwintigsten February, den eed op deeze Ordonnantie (*p*). Kort hierna, op den zestienden Maart, verwierven Burgemeesteren en Schepenen Octroi van Keizer Karel, volgens welk, de nieuwlings opgeregte Schuttery van Kloveniers, noch de twee andere Schutteryen van de Voet- en Handbooge, niet aanspraakelyk zouden zyn, in geval een der Schutteren, onder 't schieten naar 't wit of naar de papegaai, by ongeluk, iemant kwetsen of dooden mogt, mids zy zorg droegen, om, eer zy naar 't wit schooten

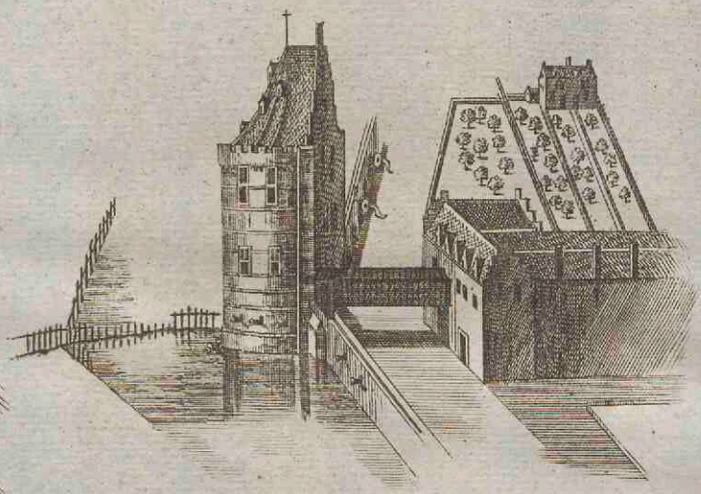
1521. De oude Schuttery wordt te niet gedaan, en eene nieuwe van Kloveniers opgeregt.

1522. Octroi van Keizer Karel, ten behoeve der drie Schutteryen.

(*l*) *Bladz.* 199.
(*m*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 252.
(*n*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 272.
(*o*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 273 *verso*.
(*p*) Keurb. C. *f.* 127.

ten

De Tooren
ZWIGT UTRECHT,
nu een gedeelte der
KLOVENIERS-DOELE,
in de Nieuwe Doele-Straat.

J. Goore del. & Sculp. d. naar eene oude Afbeelding.

1522. ten, op de gewoone wyze, te roepen (*q*).

De Gelderſchen bemagtigen eene Ooſterſche Vloot.

De Gelderſchen, den kryg te waterſterk voortzettende, maakten zig, in July deezes jaars, meeſter van eene Vloot Koopvaardyſchepen, die uit de Ooſtzee kwam. De ſchade, die Amſterdam hierby leedt, zal egter niet groot geweeſt zyn, alzo de meeſte ſchepen aan Ooſterlingen toebehoorden (*r*). Om diergelyk ongeval te voorkomen, en den Gelderſchen zelfs het uitloopen te
1523. beletten hielden Amſterdam vier, Hoorn twee en de andere Waterſteden een evenredig getal van ſchepen op de Zuiderzee; waardoor de vaart, in 't volgende jaar, merkelyk beveiligd werdt (*s*).

Chriſtiaan de II., Koning van Deenemarke, wordt uit zyn Ryk verdreeven.

Chriſtiaan de II., Koning van Deenemarke, aan wien Amſterdam groote verpligting hadt, en die van zyne zyde ook verpligt was aan de Stad (*t*), was, omtrent deezen tyd, zo zeer in den haat geraakt van zyne Onderdaanen, dat hy genoodzaakt werdt, het Ryk te ruimen. Hy was, in July des jaars 1521, ſlegts van drie of vier perſoonen verzeld, heimelyk te Amſterdam aangekomen. Van hier begaf hy zig naar Bruſſel, daar hy een mondgeſprek hieldt met Keizer Karel; waarin, naar 't ſchynt, de wyze geregeld werdt, op welke men hem van 't Ryk zou tragten te verzekeren, en veelligt ook de voet, waarop men hem, hier te Lande, ontvangen zou, indien de nood hem dringen mogt, om herwaards zyne toevlugt te neemen. Toen alles geregeld was, keerde hy te rug naar zyn Land (*u*). Doch hy hieldt het 'er naauwlyks twee jaaren. De Deenen hadden *Fredrik*, *Hertog van Holſtein*, in 't Ryk gehaald, die Chriſtiaan den II. noodzaakte het zelve te ruimen. Hy kwam, met veertien ſchepen, te Veere in Zeeland aan, in May deezes jaars (*v*); ſtak van daar over naar Engeland, en zogt zig, ſedert, door onderhandeling, te herſtellen in 't verlooren gebied; 't welk egter niet gelukken wilde. De Hertog van Holſtein was, onder den naam van *Fredrik den I.*, tot Koning verklaard: en Koning Chriſtiaan zag zig in de noodzaakelykheid gebragt, om zyn verblyf te houden in de Nederlanden.

Amſterdam helpt te wege brengen, dat Koning Fredrik Holland

Amſterdam, welk zo veel belang hadt by de Vaart naar 't Noorden en de Ooſtzee, zag de onluſten, die in Deenemarke ontſtaan waren, met veel bekommering, en helde zeer om zig te voegen naar den magtigſten, 't welk nogtans het belang van 's Keizers Zwaager niet ſcheen te gedoogen.

Terwyl Koning Chriſtiaan nog handelde o- 1523.
ver een vergelyk, hielp de Stad te wege vryen handel
brengen, dat Fredrik de I. den Koopluiden toeſtaat.
van Holland, Brabant, Zeeland en Vlaanderen den vryen handel in zyne Landen toeſtondt; waarvan Brieven verleend werden, 1524.
die den vyfentwintigſten January des jaars 1524, te Koppenhagen, getekend waren (*w*).
Uit het begeeren en ontvangen van zulke brieven, bleek klaarlyk, dat de handeldryvende Steden deezer Landen, en Amſterdam in 't byzonder de gunſt des nieuwen Konings zogten. Men vreesde daarentegen, De Lubekkers belemmeren de Vaart naar de Ooſtzee.
voor ongenoegen met de Lubekkers en andere Ooſterlingen, die naauw verbonden waren met Koning Fredrik, en, zo dra Koning Chriſtiaan zyn verblyf in de Nederlanden genomen hadt, reeds eenige vyandelykheden begonnen hadden tegen de Hollanders en Zeeuwen, neemende verſcheiden' van hunne ſchepen, die naar de Ooſtzee wilden. De Vaart derwaards, die onlangs, meer dan eens, verbooden geweeſt was (*x*), werdt dus geweldiglyk belemmerd, tot groote ſchade der Amſterdammeren, die zig, meer dan eenige ingezetenen van Holland, geneerden met den handel op de Ooſtzee. De tyding, dat Koning Chriſtiaan, die zig thans te Lier in Brabant ophieldt, Beſtelbrieven gaf aan eenige ſchepen, die te Veere uitgeruſt werden, en op de Ooſterlingen kruiſſen zouden, deedt de vrees voor openbaaren oorlog toeneemen, hier te Lande. Meeſter *Aert van der Goes*, 1525.
Advokaat van Holland, werdt, in Februa- Koning Chriſtiaan geeft beſtelbrieven, onder anderen aan een' Amſterdammer.
ry des jaars 1525, afgezonden naar Lier, om Koning Chriſtiaan af te maanen van het uitruſten van ſchepen. Ook verbondt hy zig, om geene ſchepen, met zyne Beſtelbrieven voorzien, te laaten vertrekken uit Zeeland. Doch desonaangezien verſtondt men, kort hierna, dat 'er een Gallioen uitgeloopen was, onder bevel van Meeſter *Lambrecht* en *Klaas Kuiphoofd*, die zig Hoofd- en Bevelsluiden van den Koning van Deenemarke noemden (*y*), en welker laatſte een Amſterdammer ſchynt geweeſt te zyn, *Roode Klaas*, in de wandeling, genaamd (*z*). Zy hielden zig op in 't Vlie, en namen eerlang eene Hulk, twee Barken en verſcheide andere ſchepen, die uit de Ooſtzee kwamen. De laadingen deezer ſchepen dagten zy te Amſterdam te verkoopen; doch men merkte hen hier aan als zeeroovers, en weigerde hun vrygeleide. De Regeering van Amſterdam begeerde

(*q*) Handv. *bl.* 141. [52.]
(*r*) Velius Hoorn, *bl.* 122.
(*s*) Velius Hoorn, *bl.* 123.
(*t*) *Zie bl.* 439, 456, 476.
(*u*) Reigersb. Chron. van Zeeland II. *Deel*, *bl.* 406.
(*v*) Reigersb. *als boven*, *bl.* 408.
(*w*) Handv. *bl.* 57. [88.]
(*x*) Repert. *bl.* 11, 13.
(*y*) Mr. Aert van der Goes Regiſter der Dagv. van Holland, *bl.* 8, 9.
(*z*) Reigersb. Zeeland, II. *Deel*, *bl.* 415.

1525. de zelfs verlof van de Landvoogdeſſe, om hen als zeeroovers te mogen ſtraffen. Doch Koning Chriſtiaan wilde hiertoe zyne ſtem niet geeven, ſchoon hy ſtyf en ſterk bleef ontkennen, dat hy hun eenige Beſtelbrieven gegeven hadt. Nogtans beval hy hun, 's Keizers gebied te verlaaten. Doch zy weigerden dit, zo men hun, vooraf, geene onbepaalde vergiffenis bezorgde van 't gene zy mogten misdreeven hebben. De Stad Amſterdam, die veel overlaſt van hun hadt, zondt aan de Landvoogdeſſe om deeze vergiffenis. Doch eer menze bekomen hadt, waren de vrybuiters in zee geſtoken (*a*). Zy werden, wat laater, genomen door die van Hamburg, en aldaar als zeeroovers ter dood gebragt (*b*). Holland was, midlerwyl, in onderhandeling getreden met die van Lubek, en op Pinkſteren deezes jaars, werdt 'er, door wederzydſche Gemagtigden, te Lubek, een Beſtand voor twee jaaren geſlooten, binnen welken tyd, elk zyne ſchade opmaaken zou (*c*): waarmede de vyandelykheden, voor eenen tyd, ophielden. Tot de handeling over dit Beſtand, was, zo ik meen, de Penſionaris *Cornelis Bogaart*, van wege de Stad Amſterdam, gemagtigd geweeſt. Immers ik vind, dat Burgemeeſteren, op den negenden Juny deezes jaars, beloofd hebben, hem ſchadeloos te zullen houden, zo hem, door de Gelderſchen of iemant anders, eenig nadeel mogt worden toegebragt (*d*).

Beſtand met die van Lubek.

Vrywaaring voor den Penſionaris van Amſterdam.

De Steden van Holland en de Stad Amſterdam in 't byzonder hadden, omtrent deezen tyd, eenige punten begeerd van de Landvoogdeſſe, waarop, den derden July, antwoord kwam. Amſterdam hadt verzogt „ dat de tollen in Holland en in Zeeland op „ eenen eenpaarigen voet geheeven mogten worden; dat 'er orde mogt worden „ geſteld tegen den overlaſt, welken die „ van Genemuiden en anderen, langs de „ Zuiderzee gelegen, den Landzaaten aan„ deeden, onaangezien het Beſtand, welk „ met Hertog Karel van Gelder en met de „ Overyſſelſchen geſlooten was, en dat de „ vonniſſen, in Brabant tegen de Ooſterlin„ gen geweezen, in Holland of Zeeland, „ niet mogten worden uitgevoerd," met nog eenige andere punten, die de andere Steden, zo wel als deeze Stad, begeerd hadden (*e*). Doch het beſcheid, welk hierop kwam, was niet in allen deele voldoende. En even het zelfde gebeurde omtrent elf andere punten, die de Steden van Holland,

Amſterdam en andere Steden begeeren eenige punten van de Landvoogdeſſe.

(*a*) MR. AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 9, 10.
(*b*) REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 415.
(*c*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 425.
(*d*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 284.
(*e*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 16.

een weinig laater, aan de Landvoogdeſſe voorhielden (*f*). 1525.

Het geſlooten Beſtand met de Ooſterlingen en met Gelder gaf aan de Regeering van Amſterdam gelegenheid, om op de vermindering van de laſten der ingezetenen verdagt te zyn. Op den vierentwintigſten October deezes jaars, werdt by de zesendertig Raaden beſlooten, den Molen-excyns af te ſchaffen, behalve van 't graan, welk tot de brouweryen gebruikt werdt (*g*).

Den Molen-excyns te Amſterdam beſlooten af te ſchaffen.

De zeegaten, het Marsdiep, het Heersdiep en het Vlie, ſedert het midden der voorgaande eeuwe, allengskens grooter geworden zynde (*h*), hadden veel hooger vloeden gebragt voor Amſterdam. Hierdoor was, aan de eene zyde, de Scheepvaart der Stad merkelyk verbeterd geworden; alzo men nu niet alleen met beladen ſchepen ligter over het Pampus geraaken, maar ook, door de wyder zeegaten, met meerderlei ſtreeken van den wind, in- en uitloopen kon; doch het hadt, aan de andere zyde, de wateren in en om de Stad ook zeer veranderd van natuure: waarvan niet ondienſtig zyn zal, hier een kort verſlag te geeven. In de oudſte tyden, toen de zeegaten kleiner waren, en de vloed zo hoog niet voor en in de Stad kwam, waren de graften, hier, zo wel als in Amſtelland, vervuld met zoet of byna zoet water. In dezelven werdt niet alleen zo veel riviervifch gevangen, dat de Viſſchery van der Stede wateren eerſt aan de Schutteryen tot eene inkomſt afgeſtaan (*i*), en naderhand van Stads wege verpagt werdt; maar, 't gene miſſchien tegenwoordig aan weinigen bekend is, de ingezetenen waren gewoon hunne ſpyze te kooken, en vermoedelyk ook bier te brouwen uit de Stads graften, welk laatſte, nog niet lang voor deezen tyd, ook door byzondere huisgezinnen, tot hun eigen gebruik, plagt te geſchieden (*k*). Hiervan kwamen, onder anderen, zo veele Keuren, ſtrekkende om de Stads wateren, die, nog in eene Keur van den tienden May des jaars 1530, *zeer coſtelyck* genoemd worden (*l*), zuiver te houden: de overtreeders van welke Keuren meermaalen gebreukt werden door 't Geregt. Zo vindt men, om hiervan één voorbeeld by te brengen „ dat „ *Floertgen de Cleyvoerder ende Vriesgen zyn* „ *Compaen*, in October des jaars 1507, om „ het draagen van *priuate*, in de wateren „ en graften deezer Stede, *dair de poirte-*

Verandering in de geſteldheid van de graften en wateren der Stad.

Bewys dat men de ſpys uit deezel. ven plagt te koo; ken.

„ *ren*

(*f*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 19.
(*g*) Groot-Memor. *N.* I. *f* 285.
(*h*) Handv. van Rynl. *bl.* 91.
(*i*) Handv. *bl.* 140, 141. [150. 151.]
(*k*) Keurb. A. *f.* 148.
(*l*) Keurb. D. *f.* 153 *verſo.*

1525. „ *ren ende ingeſetenen derſelver heur ſpiſe* „ *vuytcoecken*, verweezen zyn in de boete „ van een pond ieder, en om, daarenbo- „ ven, met eene brandende waſchkaars, „ te gaan voor den weekelykſchen omme- „ gang, de kaarſen daarna offerende in de „ S. Nikolaas- of Oude Kerke (*m*)." Maar het verwyderen der zeegaten maakte het water in de Stad allengskens zo zout, dat het zeldzaam gebezigd werdt, om ſpyze in te kooken. Ook werdt 'er meer oogluiking gebruikt, omtrent de overtreeders der Keuren, op de reinigheid der wateren gemaakt. Eene der redenen van het inſtellen derzelven verdween. En men droeg, voortaan, voornaamlyk zorg, dat de wateren niet te ondiep werden. De Viſſchery in de Stad nam ook af, en werdt, eindelyk, weinig of niets waardig.

De Stad bekomt de ſchouw over den ring van Amſtelland.

Het waſſen der vloeden in de Zuiderzee hadt, in 't Land omtrent de Stad, nog een ander ongemak veroorzaakt, waarvan de Stad zelve ook vry wat overlaſt hebben kon. De Landen onder 't Stigt van Utrecht behoorende, die hun water, door de Vegt, in de Zuiderzee loozen moeſten, werden hierin belet door de hoogte van 't zeewater. Zy hadden, derhalve, om zig van 't binnenwater te ontlaſten, zekere dammen of wegen, leggende in den ring der Stigtſche Dorpen, doorgegraaven en opgenomen, en daardoor hun water gebragt op de Landen van de Byleveld, Agthoven, Reyerskoop en Maſtwyk, die, ſchoon onder 't Stigt behoorende, Privilegie hadden om door Amſterdam uit te wateren, mids zy geen vreemd, en vooral geen Heikooper water ontvingen. Om deeze zwaarigheid voor het toekomende te weeren, werdt, in deezen jaare, een voet beraamd. Keizer Karel beval, op den vyfentwintigſten September „ dat de Baljuw van Am- „ ſtelland, als Dykgraaf, nevens twee of „ drie van de zes Heemraaden, jaarlyks door „ hem te kiezen uit de Geregten van Am- „ ſterdam, Weesp, Ouderkerk, Amſter- „ veen, Diemen en Waverveen, de ſchouw „ doen zou over den gantſchen ring der „ gemeene Waterſchap van Amſtelland, „ op gelyke boeten als in Rynland geſchied- „ de, zo dikwils als 't noodig zyn zou. Ook „ zouden zy den ring der Waterſchuttinge, „ die Amſtelland met het Stigt gemeen „ hadt, bezien, en van de gebreken den „ Stigtſchen Dorpen kennis geeven, met „ verzoek, dat zy die zouden doen herſtel- „ len. En zo dit niet geſchiedde, werdt „ hun gelaſt, den ring van Amſtelland in „ de Holendrecht, in 't Gein, in de Waver, 1525. „ en daar 't meer noodig zyn mogt, digt „ te maaken. Wyders, zouden zy, zo ver „ het die van Byleveld, Reyerskoop, Maſt- „ wyk en Agthoven betrof, tweemaal 's „ jaars, ſchouwen, in Maart en in Augus- „ tus, en voorts zo dikwils als 't noodig „ zyn zou (*n*)." De Stad Amſterdam verkreeg, door deeze ſchikking, inzigt in de Amſtellandſche Waterſchuttinge, aan welker onderhoud haar altoos veel gelegen geweeſt was.

Het Gerecht van Amſterdam maakt eene Keur tegen het heimelyk trouwen.

Te Amſterdam hadt, ſedert eenen geruimen tyd, een gevaarlyk misbruik plaats gehad, in 't ſtuk van het trouwen. De Proviſoor en Deken van Amſtelland gaven dikwils, voor eenen ſteekpenning, die grooter of kleiner gemaakt werdt, naar het vermogen van het Paar, verlof tot heimelyke Huwelyken, die dan, by nagt en ontyde, door eenen Prieſter, werden ingezegend. Hieruit ontſtondt, dat ſomtyds zulken aan elkanderen verbonden werden, die zig, beide of een van beide, met anderen verloofd hadden: ook ſomtyds verloopen Moniken: al 't welke aanliep beide tegen de Kerkelyke en burgerlyke Wetten. 't Geregt van Amſterdam, hiertegen willende voorzien, beval, by eene Keure, die den derden November deezes jaars, afgekondigd werdt, „ dat elke Poorter of ingezeten, die op ee- „ nigerhande wyze trouwde, zonder dat „ 'er drie *gerechte Proclamatien ofte Kerck-* „ *geboden*, van den Predikſtoel of andere „ behoorlyke Plaatſe, waren afgekondigd, „ agttien Karels guldens verbeuren zou, „ of anders een half uur op de kaak te „ pronk ſtaan (*o*)." De Proviſoor en De- Het wordt daarover te Utrecht gedagvaard.
ken, zig, door deeze Keure, benadeeld en verongelykt agtende, bragten wel haaſt te wege, dat *Henrik van Beyeren*, verkooren Biſſchop van Utrecht, brieven afzondt aan die van den Geregte, waarby hun, op ſtraffe van den Ban, belaſt werdt, de Keur wederom in te trekken, en in de Stads Regiſters uit te ſchrappen, binnen den tyd van negen dagen. Te gelyk werden zy gedagvaard voor de Kerkelyke Vierſchaar des Biſſchops te Utrecht, om zig aldaar te verantwoorden. Doch 't was 'er wel ver van af, dat de Regeering van Amſterdam zo veel gezags, in den Biſſchop van Utrecht, erkend zou hebben. Men vervoegde zig, terſtond, aan 't Hof van Holland in den Haage, en, door middel van het zelve, aan de Landvoogdeſſe, begeerende gehandhaafd te worden by de oude Privilegien, om niet De dagvaarding voor

(*m*) Regiſt. der Correctien *agt.* 't Keurb. B. *f.* 92.

(*n*) Handv. *bl.* 345. [54.]
(*o*) Keurb. D. *f.* 106. *Zie ook* Repert. *bl.* 16.

1525. voor eene ongewoone Vierſchaar in regten te mogen betrokken worden. En op den agttienden January des jaars 1525 [1526], werdt 'er, op 's Keizers naam, een ſcherpe brief afgezonden naar Utrecht, waarby 's Biſſchops dagvaarding en bedreiging van den Ban aan het Geregt van Amſterdam, als ſtrydig met 's Keizers Hoogheid, nietig en van onwaarde verklaard, en hy, met zyne Raaden, zelf voor 't Hof in den Haage gedagvaard werdt (*p*). Preſident en Raaden, midlerwyl, in aanmerking neemende, dat de Geeſtelyke Regters zig dikwils, ook tegen de gemaakte overeenkomſten, ſtaken in zaaken, die tot de weereldlyke, of ten minſte tot de eene en de andere Regtbank behoorden, vonden geraaden, de punten op te ſtellen, waarvan de weereldlyke Regter kennis neemen mogt, ſchoon zy mogten geoordeeld worden tot de Geeſtelyke Vierſchaar te behooren; gelyk zy, den drie entwintigſten January, deeden. Zy bevalen 's Keizers Amptenaaren „ by voorkominge, kennis te neemen van alle misdaaden, binnen hun Regtsgebied vallende, „ met naame van Meineedigheid, Overſpel, Heiligſchennis, geweld aan Kerken, Godshuizen of Geeſtelyke Perſoonen, Godslaſtering, Tovery en andere „ misdaaden, die men zou mogen agten te zyn *mixti fori*, of tot beiderlei Geregt behoorende: voorts, van misdaaden, betreffende huis, erve of grond, evenveel of één der twee partyen geeſtelyk ware of niet. Zy moeſten ook niet gehengen, dat weereldlyke perſoonen, om pagt, arbeidsloon, verteerde koſten en andere weereldlyke ſchuld, voor Geeſtelyke Regters betrokken werden. Zy mogten moedwillige doodſlagers, en zulken, die, om misdaad tegen den Graave of deszelfs Landdienaars begaan, gebannen waren, vryelyk uit de Kerk en van de Kerkhoven haalen, zo zy, daartoe, als tot Vryplaatſen, hunne toevlugt mogten genomen hebben. Zy moeſten niet gedoogen, dat Luiden, die op de Heilige dagen eenig noodig werk gedaan hadden, 't zy aan den dyk of de waterſchap, of in den Oogſttyd, door de Proviſoors of Dekens, gemoeid, of in boete beſlaagen werden: ook niet, dat gehuwde Vrouwen beſchaamd of gekweld werden, ten ware zy in openbaar overſpel zaten, en daarvan in de Synode beklaagd waren: noch ook, dat ouders gemoeid werden, om dat zy hunne kinderen, by ongeval of verzuim, in 't water, of in 't vuur, verlooren hadden. Zo eenige Paap of Klerk overdaad beging, in vredebreuk, vegten, dronkenſchap of iets diergelyks, moeſten zy hem vangen, en den Proviſoor of Deken overleveren; die hem niet ontſlaan mogt, dan na dat de breuken aan 's Keizers Amptenaars voldaan zouden zyn (*q*)." De Schout van Amſterdam ontving ook een affchrift van deeze punten, gelyk blykt uit den brief, waarby dezelven werden overgezonden, en die, in de nieuwe uitgaave der *Handvesten* (*r*), geplaatſt is. 't Verdient, ondertuſſchen, eenige opmerking, dat, in deeze punten, niet van 't ſtuk des Huwelyks gewaagd wordt, waarby Amſterdam in 't byzonder thans zo veel belang hadt. Doch veelligt hieldt men 't geſchil hierover genoeg beſlegt, door 's Keizers brieven aan den Biſſchop van Utrecht. Of mogelyk is het ſtuk, waarby zulks nader geſchiedde, niet meer voorhanden, of niet tot myne kenniſſe gekomen.

wordt nietig verklaard.

1526.

't Geregt krygt aanſchryvens van de punten, waarvan het kennis neemen mag.

1526.

De Wethouderſchap van Amſterdam hadt, weinige dagen voor het ontvangen van deeze punten, getoond, dat zy zig haare voorregten, door geene Geeſtelyke Regtbank, wilde laaten beneemen. Een Moordenaar, op S. Nikolaas-Kerkhof gevlugt zynde, was door 't Geregt van daar gehaald en vaſtgezet. Terwyl men zyn geding opmaakte, kwam 'er bevel van den Biſſchop van Utrecht, om daarmede niet voort te gaan. Doch de zesendertig Raaden, zig luttel kreunende aan dit bevel, beſlooten, den veertienden January, het regt zynen gang te laaten gaan (*s*).

De Raad beſluit het Regt te laaten begaan met een moordenaar, die van 't S. Nikolaas Kerkhof gehaald was.

Op deezen zelfden veertienden January, was de Vrede met Frankryk geſlooten: waarover, alomme in Holland, en dus ook te Amſterdam, met het branden van pektonnen, en het bedryven van allerlei vreugde, gevierd werdt (*t*).

Vrede met Frankryk.

In May, deedt de Landvoogdes de gewoonlyke Bede van tagtigduizend guldens 's jaars aan de Staaten van Holland. Delft, Leiden en Amſterdam, verklaarende hunne *armoede*, toonden zig ongeneigd, om in deeze Bede te bewilligen, en 't liep aan tot in November, eer Amſterdam zig tot bewilliging beweegen liet (*u*).

Amſterdam bewilligt met moeite in eene Keizerlyke Bede.

Met Zweeden werdt, ten deezen tyde, gehandeld over een Verdrag van Koophandel: en ter gelegenheid deezer handelinge, werdt, nevens 's Lands Advokaat, Meester

Handeling met Zweeden.

(*p*) *Zie* VAN HEUSSEN *en* VAN RYN Kerkel. Oudh. I. *Deel*, *bl.* 326.

(*q*) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 395.
(*r*) *Bladz.* 100.
(*s*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 285 *verſo.*
(*t*) VELIUS Hoorn, *bl.* 126.
(*u*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 462, 463.

1527. ter *Andries Jakobszoon van Naarden*, die, in 't jaar 1535, Penſionaris van Amſterdam werdt (*v*), gezonden naar Gend aan de Landvoogdeſſe (*w*), zonder dat my gebleeken is, dat het Verdrag, ten deezen tyde, tot ſtand kwam. Ook was men, in Holland, ſedert eenigen tyd, bezig geweeſt met het opmaaken der ſchade, die de Koopſteden, onlangs, van die van Lubek en de andere Ooſterlingen geleeden hadden, en die men, volgens het jongſte Beſtand, wederzyds, aan elkanderen vergoeden moeſt. Amſterdam en eenige andere Steden, veelligt meer nadeels gedaan dan geleeden hebbende, waren zeer agterlyk in het begrooten haarer ſchade, en ſchynen hierom niet te hebben willen ſtemmen, tot eene Byeenkomſt te Keulen, die, van wege de Landvoogdeſſe, voorgeſlaagen werdt (*x*). Ondertuſſchen, waren Burgemeeſteren van Amſterdam, den agttienden January deezes jaars, *op de grote Camer* deezer Stede, met de afgevaardigden van Hoorn, Enkhuizen, Edam en Monikendam, vergaderd geweeſt, en hier was beſlooten „ *vooreerſt*, „ den nieuwen laſt, dien Dantzig vorderde, „ te doen afſtellen; *ten tweede*, van alle „ ſchepen, by voorraad, een laſtgeld te „ heffen, en *ten derde*, de ſchade te doen „ opgeeven, die elk, ſedert het jaar 1510, „ van de Ooſterlingen geleeden hadt (*y*)."

Amſterdam is agterlyk in het begrooten der ſchade, van de Ooſterlingen geleeden.

Met den aanvang deezes jaars 1527, was de oorlog op nieuws ontſteken met Frankryk, welk nu met Engeland verbonden was. En dit gaf ook den Gelderſchen gelegenheid, om de vyandelykheden te hervatten tegen Holland. Men ſtelde zig dan wederom in ſtaat van tegenweer. Amſterdam bragt een of meer Oorlogsſchepen te water, om de zeegaten te beveiligen, en verzogt, naar 't ſchynt ter deezer gelegenheid, eenig geſchut, met naame twaalf ſerpentynen, ter leen van die van Hoorn (*z*). 't Gevaar te lande nam toe, na dat Hertog Karel van Gelder, in Auguſtus, bezetting geworpen hadt in Utrecht. *Floris van Egmond*, *Graaf van Buuren*, en thans Kapitein-Generaal over Holland, ſchreef aan den Raad in den Haage, dat men die van Amſterdam verbieden moeſt, eenige mondbehoeften te voeren naar Utrecht, gelyk zy, omtrent deezen tyd, deeden, op dat men deeze Stad, door gebrek, zou mogen dwingen tot de overgaave. Ook zondt de Raad bevel herwaards, om eenige knegten te ſchikken naar Weesp, tot bewaaringe der Stede. De Regeering zondt zelve, omtrent deezen tyd, een' Burgemeeſter, aan 't hoofd van eenige knegten, naar 't Slot te Muiden, welk ſlegts, door eenen Onderkaſtelein en twee of drie man, bewaard werdt. Doch men weigerde aldaar, de Amſterdamſche bezetting te ontvangen (*a*).

De Stad ruſt zig wederom toe ter zee. Leent geſchut van Hoorn.

1527. 't Slot te Muiden weigert Amſterdamſche bezetting.

Amſterdam hadt, ſedert veele jaaren, een groot getal van Poorters aangenomen uit de naaſte Dorpen, en 't hadt altoos aan de opgezetenen deezer Dorpen vrygeſtaan, met der woon te vertrekken naar de Stad, mids zy, vooraf, hun aandeel betaalden in de ſchulden, waarin het Dorp zig, tot op den tyd van hun vertrek, geſteken hadt, 't zy uit hoofde van verkogte renten, ingewilligde Beden, of anderszins. Doch nu beſtonden de Dorpen Amſterveen, Ouderkerk en anderen, omtrent Amſterdam gelegen, verſcheiden Poorteren deezer Stad, die te vooren in deeze Dorpen gewoond hadden, hun aandeel af te vorderen in de jongſte Bede van tagtigduizend guldens, waarin, na hun vertrek van 't platte Land, bewilligd was. De Regeering van Amſterdam, niet konnende gedoogen, dat haare Poorters, die de excynzen en andere laſten, waaruit de Beden betaald werden, binnen haare Stad, opbragten, door de Dorpen, tot dubbele betaaling werden genoodzaakt, klaagde hierover, ten Hove. En 't leedt niet lang, of de Schouten en Schepenen der Dorpen kreegen een ſcherp bevel, uit 's Keizers naam, gedagtekend den negentienden January des jaars 1526 [1527], om zulke Poorters van Amſterdam, die te vooren in hunne Dorpen gewoond, en derzelver aandeel in de ſchulden, die voor hun vertrek gemaakt waren, betaald hadden, om geene verdere betaaling te moeijen (*b*).

De Poorters van Amſterdam, die te vooren in de naaſte Dorpen gewoond hadden, ontheeven van de ſchulden, na hun vertrek gemaakt.

De Stad Kampen in Overyſſel plagt, van ouds, zo wel als Amſterdam, tonnen te leggen in het Marsdiep, het Vlie en andere zeegaten, en daarvoor een zeker Paalgeld te vorderen. Doch op den vierden Maart deezes jaars, kwamen de twee Steden overeen, dat Amſterdam alle de Kamper zeetonnen, met het gereedſchap daartoe behoorende, zou overneemen, en voortaan onderhouden, mids de goederen, te Kampen t'huis hoorende, in de Zuiderzee van paalgeld vry zyn, en ook te Amſterdam, met geene nieuwigheden bezwaard worden zouden (*c*).

Overeenkomſt met Kampen, wegens het onderhouden der zeetonnen.

De Biſſchop van Utrecht, die, door Hertog

Karel de V. wordt

(*v*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 308 *verſo*.
(*w*) Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 41.
(*x*) Vadeel. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 467.
(*y*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 286 *verſo*.
(*z*) Velius Hoorn, *bl.* 126.

(*a*) Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 43.
(*b*) Oude Keik, *Laade* XXXIV. Handv. *bl.* 122.
(*c*) Handv. *bl.* 29. [164, 165.]

1527. Heer van Utrecht en Overyſſel.

tog Karel van Gelder, beide in 't Over- en in 't Nederſtigt, geweldiglyk benaauwd werdt, nam, in Slagtmaand, zyne toevlugt, tot Keizer Karel, wien hy het weereldlyk gebied over 't gantſche Stigt opdroeg. Ook werdt deeze Vorſt, in de hoedanigheid van Hertoge van Brabant en Graave van Holland, niet lang hierna, als Heer van Overyſſel ingehuldigd. Doch het Nederſtigt, of het Land van Utrecht in zyne magt te krygen hadt nog meer werks in.

Werving in Holland. 1528.

De Gelderſchen waren nog meeſter van dit Geweſt, en ondernamen zelfs, onder beleid van *Maarten van Roſſem*, Heere van Pouderoijen, in 't begin van Maart des jaars 1528, eenen togt van Utrecht naar den Haage, welk deerlyk geplonderd werdt. De Staaten van Holland, die te Delft vergaderd waren, beſlooten hierop, terſtond, te bewilligen in eene werving van drieduizend knegten en vyfhonderd paarden, die tegen de Gelderſchen zouden gebruikt worden (*d*). Tot een der Kommiſſariſſen over de monſteringe deezer knegten, werdt Meeſter *Pieter Kolyn*, Schepen van Amſterdam, aangeſteld (*e*).

Amſterdam en de Waterlandſche Dorpen leggen eenige Oorlogsſchepen in 't Y.

Maar te Amſterdam was men, na de plondering van den Haage, op zyne hoede geweeſt, om niet te water overvallen of beſchadigd te worden. Na dat men, den vyfden Maart, verbooden hadt, Ooſtwaards of Weſtwaards te zeilen (*f*), werden de zes Waterlandſche Dorpen, Ransdorp, Broek, Schellingwoude, Sunderdorp, Zuiderwoude en Landsmeer, in de Stad beſchreeven, en met dezelven, op den twaalfden, beſlooten, twee Hulken en een Karviel, die ieder een dubbel ſeinſchip zouden by zig hebben, tot onderlinge beſcherminge, in 't Y te leggen (*g*), voor welken, allen in- en uitvaarende ſchepen belaſt werdt te ſtryken, of by te leggen (*h*). *Dirk Janszoon Bors*, Kapitein op een deezer ſchepen, veroverde, wat laater, in de Zuiderzee, veertien oſſen op de Gelderſchen, die hy te Amſterdam opbragt (*i*). Wyders, blykt niet, dat 'er, met deeze ſchepen, iet byzonders werdt uitgevoerd.

Voorzorg te Amſterdam, tegen de Stigtſchen.

Zo lang de Stad Utrecht nog niet in 's Keizers magt was, kon hy niet aangemerkt worden, als daadelyke Heer van 't Geweſt, ſchoon hem de Heerlykheid van het zelve reeds opgedraagen was door den Biſchop. 't Was dan geen wonder, dat men de Utrechtſchen nog verdagt hieldt in Holland, en zulken, die zig in Amſterdam bevonden, en nog geenen eed aan den Keizer gedaan hadden, den zeſtienden Maart, ontboodt in de S. Pieters-Kerke in *Gansoort*, nu de groote Vleeſchhal in de Nes, om aldaar hunne naamen te laaten opſchryven, of der Stad eed te doen. Ook mogten geene ingezetenen, die uit het Stigt gebooren waren, derwaards reizen, dan met byzonder verlof van Burgemeeſteren (*k*). Doch na dat Utrecht, op den eerſten July, by verraſſing, ingenomen, en Keizer Karel, in October en November, als Heer van de Stad en 't Land ontvangen was, werdt deeze voorzorg noodeloos. Ook verdween hiermede de oude vyandſchap, die, tuſſchen Utrecht en Amſterdam, geweeſt was, geheellyk. Met de Gelderſchen, werdt ook vrede gemaakt, op den vyfden October, waardoor Amſterdam van eene andere en zwaare zorg bevryd werdt (*l*). 1528.

De Stad heeft eenen Gemagtigde op de Vredehandeling te Kameryk.

Doch de oorlog met Frankryk, waarby de Amſterdamſche ſcheepvaart ook vry wat te lyden hadt, duurde nog. Men tradt egter, eerlang, in onderhandeling over eene Vrede, te Kameryk. Holland zondt twee Gemagtigden op deeze Vredehandeling, om vergoeding te vorderen van de ſchade, die Holland en Zeeland, geduurende het Beſtand, van de Franſchen geleeden hadden. Een deezer Gemagtigden was Andries Jakobszoon van Naarden, naderhand, Penſionaris van Amſterdam (*m*). De Vrede werdt niet voor den vyfden Auguſtus des jaars 1529 getekend. Doch de Hollanders en Zeeuwen hadden daarby geene ſchadebetering konnen bekomen.

Amſterdam verkoopt renten, ten behoeve des Keizers.

De Stadhouder van Holland, *Anthonis van Lalaing*, *Graaf van Hoogſtraaten*, hadt, kort voor 't ſluiten der Vrede met Gelder, den Staaten van 't Geweſt gevergd, een duizend guldens 's jaars aan renten te verkoopen voor den Keizer, en hem, daarenboven, zeſtienduizend guldens op te ſchieten. De Leden ſtemden meeſt allen tot het een en het ander. Doch Amſterdam verklaarde „ geen' raad te weeten, om „ meer koopers der renten te vinden dan „ tot het aandeel der Stad, en niet tot een „ zesde toe (*n*):" waaruit men, in 't voorbygaan, zien kan, dat, in geval van verkooping van renten, de zes groote Steden ieder een zesde plagten te verkoopen, en dat Amſterdams aandeel in de gemeene Las-

(*d*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 479, 483, 485.
(*e*) AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 74.
(*f*) Keurb. D. *f.* 129.
(*g*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 289.
(*h*) Keurb. D. *f.* 130.
(*i*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 290.
(*k*) Keurb. D. *f.* 130.
(*l*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 494, 495, 499.
(*m*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 505.
(*n*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 499.

1528. Laſten der zes groote Steden met het gene onder ieder der zelven behoorde, thans nog minder dan een zesde was; waarom de Stad liefſt renten verkoopen wilde, volgens haar aandeel, dan dat zy de verkooping van een zesde van 't geheel op zig zou hebben willen neemen. Nogtans liet zy 'er zig, wat laater, nog toe overhaalen
1529. (*o*). Ook bewilligde zy, in July des jaars 1529, in eene Bede van honderd en dertigduizend Kroonen, tot 's Keizers Huwelyk, de geboorte van zynen eerſten Zoon en zyne reize naar Italie (*p*): eene ſomme, die zeer verre te boven ging, 't gene men, volgens de oude Privilegien, tot deeze einden, opbrengen moeſt.

De Stad koopt de Ambagtsheerlykheid van Amſterveen, Slooten, Slooterdyk en Osdorp.

Tuſſchen de Stad en de naaſtgelegen Ambagtsheerlykheden, waren, van ouds, dikwils geſchillen geweeſt over de grenzen van elks Regtsgebied: waarom de Regeering te raade werdt, de bekwaamſte gelegenheden waar te neemen, om ten minſten eenigen deezer Ambagtsheerlykheden in eigendom te verkrygen, voor de Stad. *Reinoud*, *Heer van Brederode*, bezat thans de Ambagtsheerlykheid van Amſterveen, Slooten, Slooterdyk en Osdorp, die zyn Vader, *Walraven van Brederode*, met zyne Moeder, *Margareet van Borſelen*, behuwelykt hadt. Hy verkogt, op den vyftienden Juny, deeze zyne Ambagtsheerlykheid aan de Stad Amſterdam, voor eene ſomme van drieduizend Karels guldens eens, en eene erfelyke onlosbaare rente van vyfhonderd en zeſtig ponden van veertig grooten 's jaars. De koop werdt, van wege de Stad, geſlooten, door *Hillebrand Janszoon Otter* en *Heiman Jakobszoon*, of *Heiman Jakobszoon van Ouder-Amſtel*, de eerſte regeerend, de andere, op wien, ſedert, de Heerlykheid verlyd werdt, Oud-Burgemeeſter; gelyk breeder te zien is uit de ſtukken, die in de nieuwe Uitgaave der *Handveſten* (*q*) geplaatſt zyn.

Keuren tegen het ledig gaan.

De Regeering van Amſterdam, overtuigd dat de welvaart der Stede, grootendeels, afhing van de arbeidzaamheid en naarſtigheid der ingezetenen, maakte, omtrent deezen tyd, meer dan ééne Keure, tegen het ledig gaan beide van vrouws- en mansperſoonen. Op den zesentwintigſten Maart des jaars 1527, was reeds bevolen „ dat niemant, die gezond was, „ zou hebben ledig te gaan; maar zig, „ des morgens, vervoegen moeſt aan de „ oude brugge; daar elk, die hen noodig „ hadt, hen zou konnen komen huuren (*r*)."

(*o*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 502.
(*p*) Vaderl. Hiſt. IV. *Deel*, *bl.* 506, 507.
(*q*) *Bladz.* 301, 302, 304, 307.
(*r*) Keurb. D. *f.* 119 *verſo.*

En om ledigloopende jonge Meisjes van de ſtraat te houden, werden dezelven, by eene Keure van den eerſten September deezes jaars 1529, geweezen naar de Kapellen van S. Joris-Hof en S. Pieters Gaſthuis, daar de Regeering eenige vrouwen, met wielen, haspels, kaarden en ander gereedſchap, beſteld hadt, om haar een handwerk te leeren (*s*). 1529.

Omtrent deezen tyd, ontſtak, in Duitſchland, eene hevige ziekte, die ook tot in de Nederlanden, en, zo 't ſchynt, tot in Amſterdam doordrong. Men noemdeze *Engelſche zweetziekte*, om dat menze, in vroeger' tyd, ook in Engeland, meende beſpeurd te hebben. De lyders vielen, zo dra zy van dezelve werden aangetaſt, in eenen diepen ſlaap, en zo men geen middel wiſt, om hen te wekken en wakker te houden, verloorenze het leeven, binnen vierentwintig uuren. Die 't langer uithielden, kwamen gemeenlyk wederom op (*t*). Het Hof van Holland gaf een hulpmiddel in het licht, tegen deeze ziekte (*u*). Te Amſterdam werdt, op den zeſtienden September, een plegtige Ommegang bevolen, om den Hemel tot afwending deezer kwaale te beweegen (*v*). Ook vermaande het Geregt, ter deezer zelfder gelegenheid, op den agtentwintigſten en negenentwintigſten, de ingezetenen tot boete, tot vaſten, en tot het geeven van aalmoeſſen (*w*). Men onderſtelde, hier ter Stede, dat de ziekte te Deventer eerſt beſpeurd geworden was (*x*). Nogtans vind ik niet, dat Revius, in zyne *Hiſtorie van Deventer*, 'er eenig gewag van maakt. En ter gelegenheid eener hevige ziekte, *Engelſche zweetziekte* genaamd.

Het Verlofgeld op 't uitgaande Kooren was, ſedert eenigen tyd, wederom ingevoerd, en Amſterdam, ſchoon voorzien van verſcheide Octrojen, waarby het van de voldoeninge van het zelve ontheeven werdt, ſchynt het, zo wel als de andere Steden van Holland, thans te hebben moeten betaalen. De Stad droeg egter deezen laſt zo ongaarne, dat zy, in February des jaars 1530, weigerde te bewilligen in eene Leening aan den Keizer, en in de voorbetaaling der helfte eener Bede van tagtigduizend guldens, zo lang het verlofgeld niet afgeſchaft werdt. Ook drongen zy en de andere Steden van Holland hierop zo ernſtelyk, dat Keizer Karel, in 't volgende jaar, toeſtondt „ dat het uitheemſch „ Kooren, wederom, gelyk van ouds, „ uit

Amſterdam helpt bewerken, dat het Verlofgeld op het uitgaande Kooren afgeſchaft wordt. 1530.

(*s*) Keurb. D. *f.* 147.
(*t*) J. L. Gottfried Kronyk, *col.* 1409, 1556.
(*u*) Repert. *bl.* 19.
(*v*) Keurb. D. *f.* 147 *verſo.*
(*w*) Keurb. D. *f.* 148 *verſo.* 149.
(*x*) Keurb. D. *f.* 147 *verſo.*

1530. „ uit de Maaze en uit het Vlie, vervoerd „ mogt worden, zonder dat men 'er ver- „ loſgeld van zou behoeven te betaalen." Amſterdam hadt, te vooren reeds, gezogt, 's Keizers gunſt te winnen, met wederom te bewilligen in het verkoopen van drieduizend ponden jaarlykſche renten, tegen den penning zeſtien, waarvan de Stad een zesde deel ten haaren laſte nam (*y*). Ook hadden de Nederlanden in 't gemeen en Holland in 't byzonder in andere zwaare Keizerlyke Beden bewilligd.

De Stad verkoopt wederom renten voor den Keizer.

Uit de Stads *Regiſters* (*z*), blykt, dat aldaar, den veertienden May deezes jaars 1530, *groote brant* geweeſt was op de Lastaadje, van welken egter geene byzonderheden tot myne kenniſſe gekomen zyn. Doch de hooge Watervloed, die op eenen zwaaren ſtorm van den vyfden November volgde en veele Landeryen in Holland en Zeeland onder water zettede, veroorzaakte te Amſterdam, alwaar, ſedert het heffen van het Verloſgeld, weinig Oosterſch Kooren gekomen was, groote duurte in de Graanen, die eenen geruimen tyd aanhieldt. De Stad deedt, ter deezer gelegenheid, eenige Laſten Rogge koopen, waarvan, ten behoeve der ſchamele Gemeente, brood gebakken werdt; wordende den prys van een Roggebrood van twaalf pond op *een ſtooter* of twee en een halven ſtuiver geſteld, by eene Keure van den negenden November des jaars 1531 (*a*).

Brand te Amſterdam.

Duurte aldaar.

1531.

Tot het afdoen der hangende geſchillen met die van Lubek en de andere Wendſche Steden, was wederom eene Dagvaart beſtemd te Breemen, tegen den eerſten July des jaars 1530, op welke, onder anderen, Meeſter Andries Jakobszoon van Naarden afgezonden werdt. Doch deeze Dagvaart liep vrugteloos af, en werdt, in September des volgenden jaars, eerſt wederom hervat, wanneer zy, door de onderneeming van Koning Chriſtiaan, t'eenemaal geſtremd werdt (*b*).

Dagvaart te Breemen.

Die Vorſt hadt, in 't jaar 1529, wederom in ſtilte, eenige ſchepen doen uitruſten; doch de Hollandſche Steden, met naame Amſterdam, het misnoegen van Koning Fredrik dugtende, hadden, by de Landvoogdeſſe, te wege gebragt, dat deezen ſchepen het uitloopen belet was. Koning Chriſtiaan hadt zig, ſedert, begeven naar Ooſtfriesland, daar hy Graaf Enno zulks hadt weeten te beleezen, dat hem, in 't jaar 1531, vergund werdt, eenig afgedankt Krygsvolk aan te neemen, om daarmede eenen inval in zyne verlooren Ryken te doen. Koning Fredrik, kennis van deeze toeruſting gekreegen hebbende, deedt de Zont ſluiten voor alle Hollandſche ſchepen, die Koning Chriſtiaan nogtans noodig hadt, tot overvoering van zyn Krygsvolk. De Wendſche Steden braken de onderhandelingen te Breemen af, en bragten eenige ſchepen in zee, om op de Hollandſchen te kruiſſen. Maar in Holland, daar men den oorlog zogt te voorkomen, werdt de Vaart naar 't Ooſten, by voorraad, verbooden, en ernſtelyk belaſt, dat niemant Koning Chriſtiaan, met ſchepen of anderszins, ondersteunen zou. Doch dit verbod bragt den Vorſt tot het wanhoopig beſluit, om met zyne benden, die omtrent vyfduizend man ſterk waren, door Overyſſel, Gelderland en 't Nederſtigt, te vallen in het hert van Holland, welk thans onvoorzien van manſchap, en op geene vyandelykheden verdagt was. De togt werdt, in September, ondernomen, en 't platte Land van Holland, tot aan Delft toe, afgeloopen. 's Graavenhaage zelf, waaruit de Leden van den Hove naar Haarlem en naar Amſterdam geweeken waren, liep niet vry. De Koning toog, aan 't hoofd van drieduizend man, naar Alkmaar, welk deerlyk geplonderd werdt. *Joris Schenk*, Stadhouder van Friesland, die zig, in October, te Amſterdam onthieldt, tradt, eerlang, op 's Keizers laſt, met hem in onderhandeling. Doch hy liet zig niet beweegen om het Land te ruimen, voor dat men hem de vyftigduizend guldens van de bruidſchat zyner Gemaalinne voldeede, en twaalf Oorlogsſchepen leverde tot zynen Noordſchen togt. De Stad Amſterdam droeg een groot gedeelte van deezen laſt: 't welk Koning Chriſtiaan bewoog, aan de ingezetenen deezer Stad en aan die van gantſch Holland den vryen handel op zyne Ryken, en de vaart langs zyne ſtroomen, naar Ooſten en Weſten, op de gewoonlyke tollen, toe te ſtaan; waarvan hy hun Brieven verleende, die den vyftienden October getekend waren (6). Hy ging, elf dagen daarna, te Medenblik ſcheep, landde, door ſtorm, in Noorwegen, daar hy, in Anslo, belegerd werdt. Geduurende dit beleg, werdt die van Amſterdam, door den Stadhouder van Holland, aangeſchreeven, dat zy zorg moeſten draagen, dat hunne ingezetenen Koning Chriſtiaan, op

1531.

De Leden van 't Hof in den Haage wyken gedeeltelyk naar Amſterdam.

Chriſtiaan de II., Koning van Deenemarke, valt in Holland.

Koning Chriſtiaan ſtaat Amſterdam vryen handel toe, en vertrekt uit deeze Landen.

1532.

(*y*) Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 9, 10, 12.
(*z*) Groot-Memor. *N.* 1. *f.* 290. Keurb. D. *f.* 150 *verſo.*
(*a*) Keurb. D. *f.* 175.
(*b*) Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 33.

(6) Zie *Handv.* bl. 58. [88]. hoewel deeze brieven, aldaar, ten onregte, aan Chriſtiaan den III., die eerſt in 't jaar 1533 aan de Regeeringe kwam, worden toegeſchreeven.

1532. op geenerlei wyze, eenige hulp toeſchikten; waartegen zy beloofden te zullen waaken. In den Zomer des jaars 1532, gaf hy zig eerſt over aan Koning Fredrik, en bleef gevangen tot aan zynen dood toe, die in 't jaar 1559 voorviel (*c*).

De Zont wordt geſlooten.

Midlerwyl, hadt de ondersteuning, aan Koning Chriſtiaan, by deszelfs vertrek uit deeze Landen, beweezen, den Hollandſchen Steden en Amſterdam in 't byzonder de ongunſt van Koning Fredrik op den hals gehaald. De Zont werdt voor de Hollanders geſlooten. Eenigen hunner ſchepen werden genomen. Amſterdam hadt, in February des jaars 1532, brieven laaten afgaan naar Dantzig, Riga en Revel, om te onderzoeken, of men den ingezetenen der Stad aldaar vryen handel wilde toeſtaan; in welk geval, men van zins was, Oorlogsſchepen in zee te brengen, om de Zont open te houden. Doch 't ſchynt, dat 'er geen gunſtig antwoord kwam van de drie Steden. Men beſloot dan in onderhandeling te treeden met Koning Fredrik, eerſt te Hamburg, alwaar de Zweeden en die van Lubek ook hunne Gemagtigden hadden; en daarna te Koppenhage. Terwyl deeze handeling duurde, en de Vaart op de Ooſtzee t'eenemaal geſtremd was, 't welk groote duurte veroorzaakte in Holland, ſloeg Amſterdam, in May, ter Dagvaart, voor „ dat men den Ooſterlingen „ den handel door alle de Nederlanden behoorde te verbieden, en beſlag te leggen op alle hunne goederen hier te Lande; dat men veertig Oorlogsſchepen in „ zee moeſt brengen, en dezelven met „ vierduizend man bemannen, tot geleide „ eener Vloote van honderd Koopvaardyſchepen, die de helft meer manſchap „ moeſt ophebben dan naar gewoonte; dat „ de Keizer de helft van het onderhoud „ der vierduizend man bekoſtigen moeſt, „ en de overige helft gevonden worden uit „ een inkomend regt van den vyftienden „ of twintigſten penning op alle Ooſterſche „ waaren (*d*)." Ook werdt 'er, ſedert, beſlag gelegd op de Ooſterſche goederen (*e*). Maar de overige punten van Amſterdams voorſlag vonden geenen ingang. De Stad leverde, hierom, wat laater, een ander Ontwerp over, volgens welk „ eerſt alle „ vaart naar 't Weſten en naar 't Ooſten „ verbooden, en daarna zeſtig Oorlogsſchepen uitgeruſt, en met agtduizend „ koppen bemand moeſten worden; de „ koſten van welke uitruſting, haars oor-

Amſterdams voorſlagen, ter deezer gelegenheid.

„ deels, voor de helft, door den Keizer, 1532.
„ voor een vierde, door 't gemeene Land,
„ en voor het overige vierde, door den
„ Koophandel, gedraagen behoorden te
„ worden (*f*)." En terwyl men raadpleegde over het laatſte gedeelte van deezen voorſlag, werdt de Vloot uitgeruſt en in zee gebragt. Men zondt ook *Kruipers* of Verſpieders naar Noorwegen, Koppenhage, Lubek en elders, om 's vyands beweegingen gade te ſlaan. De Regeering van Amſterdam waarſchuwde, in de Hoofden, de ſchepen, die van 't Weſten kwamen, om zig te wagten voor de aanſlagen der Ooſterlingen (*g*).

Vrede met Deenemarke.

De uitruſting, van welke wy ſpreeken, bragt veel toe tot bevordering der Vrede met Deenemarke. De Hollandſche Gemagtigden, en onder deezen *Kornelis Banninck*, uit de Vroedſchap van Amſterdam, in Juny naar Koppenhage verreisd, vonden Koning Fredrik gereed om te ſluiten. De Vrede werdt gemaakt, onder voorwaarde, dat men, van hier, Koning Chriſtiaan niet ondersteunen zou; waarin ligtelyk bewilligd werdt (*h*).

Nieuwe oorlog.

Doch de Hollanders hadden hunne Vloot, aan welker uitruſting zy de Vrede te danken hadden, maar even onttakeld, toen Koning Fredrik, opgehitſt door die van Lubek, nieuwen twiſt zogt, en vergoeding vorderde van de ſchade, die hem, door toedoen der Hollanderen, in 't byſtaan van Koning Chriſtiaan, was aangebragt. Doch de Landvoogdes, Vrouw *Maria*, *Koningin van Hongarye*, gaf zynen gezanten zulk beſcheid, dat men zig van wederzyde op nieuws toeruſtte ten oorlog: 't welk den Hollanderen byzonder laſtig viel, alzo zy, zo wel als de Zeeuwen, veel geleeden hadden by eenen zwaaren Watervloed, die, even als voor twee jaaren, in 't begin van Slagtmaand, voorgevallen was (*i*).

Watervloed.

Het Reguliers Klooſter by Amſterdam brandt af.

Op den laatſten October te vooren, was 't er, in den vooravond, brand ontſtaan in 't Reguliers-Klooſter buiten Amſterdam, die, zo ſommigen meenden, voorbedagtelyk geſtigt was. Het gebouw werdt t'eenemaal verdelgd, en de Klooſterlingen, in den Zomer des volgenden jaars, overgebragt naar Heilo by Alkmaar; alzo de Regeering niet wilde toeſtaan, dat het Klooſter wederom opgebouwd werdt (*k*). Men hadt, hier te Lande, al ſedert lang, gewaakt tegen den aanwas der Klooſterlingen;

(*c*) Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 34—39.
(*d*) Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 180.
(*e*) Velius Hoorn, *bl.* 132.
(*f*) Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 181.
(*g*) Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 182.
(*h*) Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 45.
(*i*) Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 46 *enz.*
(*k*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 328 *verſo.*

1532. gen; en Keizer Karel de V. hadt hun, nog in 't voorleeden jaar, het aankoopen, erven of verkrygen van vaſte goederen verbooden (*l*). 't Was dan geen wonder, dat de Regeering van Amſterdam den Regulieren verlof tot het herbouwen van 't verbrande Klooſter weigerde.

De Leden van Holland verſchillen met Amſterdam over de uitruſting.

In de Lente des volgenden jaars, kreeg men, hier te Lande, tyding, dat die van Lubek reeds negen Oorlogsſchepen in zee hadden, en nog meer anderen uitruſtten. Amſterdam en de Waterſteden maakten hierop terſtond een Ontwerp van uitruſting; doch zy konden 't den anderen Leden van Holland niet ſmaakelyk maaken. De Stadhouder vorderde, dat Amſterdam en de Waterſteden vyftig ſchepen vooruit leveren zouden. Doch hiernaar hadden deeze Steden geene ooren. De Edelen begeerden, wat laater, dat Amſterdam en de Waterſteden dertig groote Oorlogsſchepen zouden leveren, en dezelven voorzien met het beſte geſchut van vierhonderd Koopvaardyſchepen, die zy toen nog wel hadden. Amſterdam bewilligde in deezen voorſlag. Doch de Waterſteden wilden geene ſchepen leenen, zonder 'er huur van te trekken, waartoe de andere Leden niet verſtaan konden. Men handelde, ſedert, ook met de Landvoogdeſſe, over het voortzetten des oorlogs tegen de Ooſterlingen, waarop Holland, en Amſterdam in 't byzonder ſterk gezet waren. Doch daar verliep een geruime tyd, eer men, elkanderen, ook hier, verſtaan kon (*m*).

1533.

De Stad verbiedt

Midlerwyl, was, te Amſterdam, op den twintigſten Juny, alle handel en briefwiſſeling met die van Lubek en derzelver aanhang, die *openbaere vyanden deſer Stede ende Landen* genoemd werden, by afkondiging, verbooden (*n*). De Stadhouder van Holland kreeg, eerlang, laſt van de Landvoogdeſſe, om, van 's Keizers wege, dertigduizend guldens te ſchieten tot den Ooſterſchen oorlog, en van de Staaten vyftigduizend guldens, ten zelfden einde, te vorderen. De Staaten werden, om hierop te beſluiten, tegen den tienden van Auguſtus, te Amſterdam beſchreeven. En de Stadhouder vondt middel, om alle de Leden, op den twintigſten, te doen bewilligen in zynen eiſch. De Vloot raakte, in September, in zee, onder bevel van *Gerard van Merkere*, als Admiraal. Zy opende de Zont, voor de Nederlandſche ſchepen, en hieldtze, voor alle anderen, geſlooten. Midlerwyl, handelde men met Koning *Chriſtiaan den III.*, die zynen Vader, Fredrik den I., onlangs, opgevolgd was, en met die van Lubek. In de Lente des volgenden jaars, werdt, met de laatſten, een Beſtand geſlooten, en met den eerſten een Verdrag van Koophandel, voor den tyd van dertig jaaren (*o*). De Hollandſche Koopſteden, en Amſterdam in 't byzonder vleiden zig, dat zy, hiermede, eindelyk eens, van den laſtigen Ooſterſchen oorlog ontſlaagen zouden zyn; doch daar verliep naauwlyks een jaar, of zy werden 'er, op nieuws, en zo ſterk als te vooren in ingewikkeld; gelyk ons 't vervolg deezer geſchiedeniſſe leeren zal.

1533. alle briefwisſeling met die van Lubek.

Dagvaart der Staaten van Holland, te Amſterdam.

De Hollandſche Vloot opent de Zont.

Beſtand. 1534.

(*l*) Handv. *bl.* 267.
(*m*) Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 54 *enz.*
(*n*) Keurb. D. *f.* 190 *verſo.*
(*o*) Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 60 *enz.*

Bylaagen L. A.

BYLAAGEN

Bylaagen L. A.

op het II. Deel, V. Boek.

L. A.

Brief van Burgermeesteren ende Beraders der Stede van Aemstelredamme, *waar by zy den Handboogschutteren een gedeelte van het Schaapenveld binnen de Stad schenken tot het maaken van eene Doele, in de plaats van de hunne buiten de S. Antonis-poorte, die afgebroken was.* Gegeven den zeventienden February des jaars 1512.

Alle den gheenen die dese letteren zullen sien of horen lesen saluyt Doen wy Burgermeesteren ende beraders der Stede van Aemstelredamme te weten certificerende voor de waarheyt dat wy van der Stede wegen by goetduncken ende consente van den sessendertich Raden deser Stede den hantboechschutteren binnen deser stede in recompensse van sekeren schaden by hen geleeden int Jaer xv^{c} ende acht als Weesp by den gelderschen oeueruallen was int afbreken van heuren huys ende doelen die zy staende ende leggende hadden buyten sint antonis poirte ende ten eynde dat zy heuren doelen binnen der stede maken zoude gegunt ende gegeuen hebben gunnen ende geuen mits desen tot heuren vryen eygen de twee noordlicxte vyftendeelen van de Scapenuelde in den breet te rekenen ende daer toe van den thuynen oestwaert gelegen tot an de sloot toe zo breet als de voirs. twee vyftendeele zyn ende westwaert an de sloot streckende lynrecht van de jonge schutters doele tot an meester Willem andrieszoens boomghaert toe. Ende tot dien noch die noortcamer mitten erffue daer toe behorende belast mit twee Wilhelmus schilden daer op staende mit zulcken ghanck ende wateringe als totten thuynen daer aff zy een deell hebben mits desen plagen te behoren Weluerstaende dat die oude schutters indien zy daer namaels heuren doelen maken ende de jonge schutters mitten anderen gemeenen bueren daer after gelegen zullen deur de voirs. doelen van de drie schutteryen heuren wateringe ende vaert houden recht vuyt ende de bueren voor an tstraet bezyden om tot heuren voorerffuen te comen als sy van outs gewoenlyck zyn te hebben, alle arch ende list vuytgesondert. In kennisse der waerheyt hebben wy Burgermeesteren ende beraders voirn. by goetduncken ende consent als bouen der voirs. stede van Aemstelredamme zegell ten sake hier beneden an gehangen. Gegeuen op den seuentienden dach February Int Jaer ons heeren duysent vyffhondert ende twaelff.

Bylaagen L. B.

L. B.

Bylaagen L. B.

Koning Karel *belooft, niet te zullen gedoogen, dat, in de Stad Amsterdam, die zig verbonden hadt, om vier- of vysduizend gouden guldens, ten behoeve van Christiaan den II., Koning van Deenemarke, op te zullen schieten, eenige nieuwigheden, tegen de Privilegien, worden ingevoerd.* Gegeven den negentienden January des jaars 1518. [1519.]

Also die Koningklyke Majesteit van Spanje dagelyks so langs so meer versogt ende vervolgt worde van weegen de Koningklyke weerde van Denemarke zyne Majesteyts broeder ende swaeger omme betaelinge ende assignatie te hebben van der heyliikse voorwaerde hem beloeft ende toegeseyt met zynder suster Vrouwe Isabel Koninginne van Denemarke siende ende merkende dat hy geen raed en weet denzelve op dese tyd, overmits die groote lasten en menigvuldige affaires zyner Majesteyd, sou langs sou meer opkomende, te moogen vernoegen en te vrede te stellen. Sou heeft dezelve syne Koninglyke Majesteyt by advise myner genade Vrouwe die Aershertoginne douarriere van Savoye, en van de hoofden en luyden van zyn secreten Raeden ende finantien neffens haer weesende, geloeft ende toegeseydt, geloeft ende zydt toe mitsdese den Burgermeesteren, Schepenen en Raedt zyner Majesteyts steede van Amsterdam die op den Zeckant der paelen van Deenemarken naestgelegen is, dat al het geene des by henlieden derzelve Koningl. weerde van Denemarke betaelt zal werden tot er somme toe van vier of vysduysent gouden guldens in minderinge van zyne voorsz. heylicxe voorwaerde, en dat zy daer af goed bewys en bescheyd overbrengen, navolgende die minuten die hem daer van van Konings weegen gelevert zal werden dezelve zyne Koningklyke Majest yt zal hen 't zelve doen korten ende afflaen van heure portie van der beede van tachtich duysend ponden van veertigh groote vlaems het pond die dezelve van Amsterdam met den anderer van den Staten en Steeden van Holl. en Westvriesland zyner Majesteyt jegenwoordigh geconsenteert hebben voor vier jaeren langh geduurende ende achtereenvolgende, daer en alsou het behooren zal, ende hen daeraf doen leveren ende expedieeren behoorlyk acquit ende decharges daermede sy reedenen hebben zullen des te vreede-

BYLAAGEN Lr. B.

ne te zyn, ende voors aenſiende ende merkende den dienſt die dezelve van Amſterdam zyner Koningklyke Majeſteyt overlange tyd gedaen ende beweeſen hebben ſo in 't conſenteeren van zyne beede ende anderſins, ſonderlinge in dit laeſte conſent van tachtighduyſend ponden, heeft dezelve van Amſterdam ook gelooft ende toegeſeyt gelooft ende ſeyt toe, als voren, dat zyne Koningklyke Majeſteyt niet gehengen of gedoogen zal dat van zyner Majeſteyt weegen ofte anderſints eenige nieuwigheden geattenteert ofte gedaen zullen worden tegens en in contrarien van hunne oude privilegien ende handveſten henluyden gegonnen, geoctroyeert, ende gewillekeurt, ſo by zyner Koningklyke Majeſteyt als by zyne Majeſteyts Voorvaderen Zaliger gedagten, maer zal hen daer van doen en laeten gebruyken ruſtelyk en vreedelyk na haer forme en inhouden, actum te Mechelen den 19de dagh in Januario anno duyſt vyfhondert en achtien.

BYLAAGEN Lr. B.

(was geteekent)

HANETON.

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

ZESDE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van 't jaar* 1534, *tot het jaar* 1555.

Oorſprong der Hervorminge. 1534.

DE Hervorming, die Maarten Luther, in 't jaar 1517, in Duitſchland hadt begonnen te prediken, was, kort daarna, in Holland, en tot in Amſterdam doorgedrongen: en naardemaal, onder ſchyn derzelve, omtrent deezen tyd, merkelyke beroerte verwekt werdt in deeze Stad, zal 't niet ondienſtig zyn, dat wy de geſchiedenis der Hervorminge van Amſterdam, hier ter plaatſe, van haaren oorſprong ophaalen; zonder dat wy ons byna zullen behoeven te bedienen van het werk, dat, onder den titel van *Hiſtoriſche Beſchryving der Reformatie van Amſterdam*, het licht ziet; alzo daarin zeer weinig gevonden wordt van 't gene, omtrent de beginſelen der Reformatie in deeze Stad, merkwaardig is.

Invoering der zelve, onder eenige ingezetenen van Amſterdam: en onder de Rederykers aldaar.

De Leer van Luther was, al in 't jaar 1518, bekend te Dordrecht (*a*), vermoedelyk derwaards gebragt door Duitſche Koopluiden, die veel in die Stad verkeerden. Veelligt, is zy, omtrent dien tyd, ook reeds te Amſterdam verſpreid. Immers de Rederykers, die toen al eene Kamer te Amſterdam hadden (*b*), hebben, naderhand, getoond, dat zy der Hervorminge waren toegedaan (*c*): 't welk dan ook de reden geweeſt is, waarom negen hunner, in 't jaar 1533, een *Batement* of Spel geſpeeld hebbende, waarin *diverſche Spiticheden* op Geeſtelyken werden gevonden, door het Geregt, veroordeeld werden om eene Bedevaart naar Rome te doen (*d*). En gaf hun gedrag gelegenheid tot eene Keur, waarby verbooden werdt, eenig openbaar *Batement* te ſpeelen, zonder dat het, vooraf, door het Geregt, onderzogt en toegelaaten was (*e*).

(*a*) BEVERWYK Dordr. *bl.* 227.
(*b*) *Zie* II. *Deel*, V. *Boek*, *bl.* 217.
(*c*) *Zie* HOOFT Nederl. Hiſt. *bl.* 36, 193.
(*d*) Keurb. D. *f.* 228.
(*e*) Keurb. D. *f.* 194.

Maar na dat de Hoogeſchool van Leuven, de eenigſte Hoogeſchool ten deezen tyde in de Nederlanden, de Leer van Luther, in 't jaar 1518, veroordeeld hadt; en vooral, na dat het leezen en bewaaren zyner ſchriften, in 't jaar 1521, by Keizerlyk Plakaat, verbooden was, vondt de Hervorming ook haare tegenſtanders in Holland, met naame te Amſterdam. Hier was, in 't jaar 1523, eene Vertaaling in 't Nederduitſch van Luthers Hoogduitſch Nieuw Teſtament gedrukt by *Doen Pieterszoon*, die in de *Kerckſtraete*, dat is, in de Warmoesſtraat tuſſchen de Oude Kerk en den Dam, in *Engelenburg*, woonde (*f*). Van deeze Vertaaling bediende men zig, in zekere heimelyke Vergaderingen van mannen en vrouwen, die, hier ter Stede, in dit zelfde jaar 1523, gehouden werden *in weereldtlyke huyſen*. Zy werden, by eene afkondiging van den dertigſten November, onder bedreiging van ſtraffe aan lyf en goed, verbooden. En uit deeze afkondiging blykt, dat, in deeze Vergaderingen, op eene zekere wyze, gepredikt werdt. Ondertuſſchen, is aanmerkelyk, dat ook het ſtooren van zulke Vergaderingen, zo zy al tegen 't verbod mogten gehouden worden, met ſpreeken, roepen, werpen of diergelyken, aan alle byzondere perſoonen, onder gelyke bedreiging, werdt verbooden (*g*): en dit is, ook in laatere tyden, doorgaans geſchied, wanneer het Geregt geraaden vondt, eenige Vergaderingen te verbieden. De Keuren verklaarden de Vergaderingen ongeoorlofd; doch het handhaaven der Keuren kon, zonder gevaar van oproer, niet aan iedereen gelaaten worden. 't Geregt behieldt het wyslyk aan zig zelf, en aan zulken, wien 't byzonderlyk aanbevolen was.

1534. Luthers Nieuw Teſtament wordt hier gedrukt.

Heimelyke Vergaderingen.

Toen,

(*f*) LE LONG *bl.* 468.
(*g*) Keurb. D. *f.* 94.

1534. Vervolging.

Toen, omtrent deezen tyd, elk, die Luthers Leere eenigszins toegedaan was, voor de Vierschaar van *François van der Hulst*, dien de Keizer, tot Inquisiteur of Geloofsonderzoeker, in de Nederlanden, hadt aangesteld, gedagvaard werdt (*h*); toonde de Regeering van Amsterdam, nog in een ander opzigt, haare wysheid, en haare zugt voor de handhaaving van der Stede-Privilegien. Op het verzoek van eenige ingezetenen der Stad, die voor geenen ongewoonen Regter meenden te regt te moeten staan, besloot men, in May des jaars 1524, hen by te staan, zo lang het buiten kosten der Stede geschieden kon (*i*): hoewel deeze poogingen niet altoos gelukkiglyk uitvielen. Immers, men vindt, dat eenige Amsterdammers, van *Lutheranerye* beschuldigd, in 't jaar 1525, op bevel der Landvoogdesse, uit de Stad geligt, naar den Haage gevoerd, en aldaar, nevens eenige ingezetenen van Haarlem, Delft, Leiden en andere Steden, te regt gesteld zyn. Ook vindt men, dat sommigen de Leer der Hervorminge wederom verzaakt hebben; en dat anderen, standvastig gebleeven zynde, op de Sloten te Muiden, te Rupelmonde, te Vilvoorden, en elders, gevangen gezet zyn, tot hunnen dood of verandering toe. Een Priester van Woerden werdt, ten deezen tyde, verbrand (*k*).

Gebrek van goede Predikers onder de Roomschen.

De vervolging was egter nog gantsch niet zwaar in Holland, vooral niet te Amsterdam, alwaar, sedert het jaar 1518, een Schout geweest was, te weeten Meester *Jan Huibrechtszoon*, die veel oogluiking gebruikte omtrent de Hervormden, schoon deezen zig nogtans, naar 't schynt, niet altoos even bescheidelyk gedraagen hebben. Men vindt, in de Stads *Registers*, eene Keur van den twee-en-twintigsten December des jaars 1524, tot opschrift hebbende *Van der Lutheranen quade manieren*, waarin verbooden wordt „ by nagt en ontyde, langs de huizen, te roepen tegen de Predikanten, derzelver *Sermoenen*, en der luiden leeven: „ en *famose libellen* en oneerlyke geschriften „ te stellen aan Kerkdeuren en Altaaren, „ tegen den Paus, de Aflaaten enz. (*l*)." Doch 't was niet te verwonderen, dat eenige heethoofdige voorstanders der Hervorminge, nu en dan, onbescheidelyk uitvoeren tegen de Predikers der Roomsche Kerke; men was, ten Hove zelf, overtuigd, dat op derzelver Leer en gedrag vry wat te zeggen viel (*m*). De Landvoogdes, Vrouw Margareet, schreef hierom den Steden van Holland, en dus ook Amsterdam, in September des jaars 1525, aan „ dat zy goe„ de toezigt hebben moesten op de Predi„ kanten;" en den Kloosteren „ dat zy nie„ mant moesten uitzenden om te prediken, „ dan die voorzigtig, verstandig, en van „ goede zeden was, en vooral wel geoe„ fend in de wyze van prediken, op dat hy „ 't gemeene volk niet ergeren mogt (*n*)." Te Amsterdam, was ook gebrek in 't prediken geweest. Burgemeesteren hadden hier, den twee-entwintigsten Maart des jaars 1524, *zo veel hen dat aangaat*, den Minderbroederen toegestaan, jaarlyks, in eene van de Kerspelkerken, de oude of de nieuwe, de *Passie* te prediken (*o*). Ook schynt 'er, op het gedrag van deezen, minst te zeggen geweest te zyn. Maar hunne strengheid jegens de Hervormden, die in laater' tyd klaarlyk bleek, hadt hen, veelligt, reeds tegenwoordig, by de aanhangers der Hervorminge, in kleinagting gebragt. Ondertusschen, zogt de Wethouderschap van Amsterdam te voldoen aan den inhoud van het schryven der Landvoogdesse, beveelende, onder anderen, op den veertienden November des jaars 1526 „ dat niemant, in Kerken, Ka„ pellen of Godshuizen, prediken zou, dan „ met bewilliging der Pastooren en des Ge„ regts; en dat niemant Predikanten, die „ niet toegelaaten waren, zou *huysen*, *hoef„ uen*, of onderhoud bezorgen; vooral gee„ ne verloopen' moniken (*p*)." Doch deeze keur zag meest op zulken, die nog by de Roomsche Kerke bleeven, en reeds eenige Hervorming in 't hoofd hadden; of op zulken, die hunne Kloosters hadden verlaaten, en zig, heimelyk of openlyk, hielden by de Hervormden. Ondertusschen, vondt men 'er ook, onder de Geestelyken te Amsterdam, die zig, door redenen, zogten te verzetten tegen de Lutherschen. *Kornelis Krok* of *Crocus*, Opzigter der Latynsche Schoole alhier, in 't begin des jaars 1531, aan den *Officiaal* des Bisschops van Utrecht, schryvende, bediende zig van deeze woorden: „ Ik smeek „ u, op 't ernstigst, dat het my geoorlofd „ zy, de Gebeden, die ik verpligt ben te „ leezen, om dat ik tot de mindere Orden „ ben ingewyd, slegts voor éene maand, na „ te laaten. Ik ben begeerig, om my, in „ dien tyd, met heilig werk bezig te hou„ den, en iet te schryven, waardoor de ge„ moeden van eenigen van de Lutherse „ en Oecolampadische Kettery afgetrokken, „ of tegen dezelve gewapend konnen wor„ den,

Kornelis Krok, Opzigter der Latynsche Schoole alhier, zoekt gelegenheid om tegen de Lutherschen te schryven.

(*h*) Repert. *bl.* 13.
(*i*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 282 *verso*.
(*k*) Chron. Amersf. *apud* MATTHÆUM Fund. & Fat. Eccles. *p.* 522.
(*l*) Keurb. D. *f.* 103.
(*m*) MR. AERT VAN DER GOES Regist. *bl.* 14, 17, 20.
(*n*) Repert. *bl.* 15. en *hier agter in de* Bylaagen Lit. A.
(*o*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 282 *verso*.
(*p*) Keurb. D. *f.* 114 *verso*.

1534. „ den, op dat de opregten nog voor 't be-
„ derf mogen bewaard blyven. En daar is
„ haaſt by 't werk; want ik meen, dat ik
„ het heil van eenigen, die ten deele my-
„ ne maagen, ten deele myne goede beken-
„ den zyn, ten deele, voorheen, myne
„ Leerlingen waren, in dit opzigt, zal kon-
„ nen bevorderen; en 't is noodig dat ik
„ zulks ten ſpoedigſte onderneeme, om dat
„ eenigen hunner, in de aanſtaande maand,
„ te ſchepe naar Ooſtland ſtaan te vertrek-
„ ken, gelyk hier, te Amſterdam, de ge-
„ woonte is (*q*)." Of Kroks verzoek toege-ſtaan werdt, is my niet gebleeken. Doch 't is zeker, dat hy verſcheiden Werkjes, te-gen de zogenaamde Onregtzinnigen, in 't licht gegeven heeft (*r*).

De Regeering van Amſterdam maakt zig verdagt van Lutherane-rye.

De Plakaaten, die, van tyd tot tyd, in Holland, uitkwamen tegen de Onroom-ſchen, moeſten, ondertuſſchen, nu en dan ten minſte, worden uitgevoerd. Amſter-dam hadt zig, omtrent deezen tyd, reeds ten Hove verdagt gemaakt van *Lutherane-rye*, vooral om dat de Stad zig zo yverig toonde in het voorſtaan haarer Privilegien, die niet gedoogden, dat men haare Poor-ters den gewoonlyken Regter onttrok, om-ze elders, over de misdaad van Ketterye, gelykze genoemd werdt, te regt te ſtellen (*s*). 't Was dan wel noodig, dat de Stad, zo zy haaren goeden naam ten Hove niet geheellyk verliezen wilde, de hand een wei-nig hieldt aan de Plakaaten. Ook deedt zy dit, nu en dan. Wy hebben hiervan eeni-ge voorbeelden, uit de *Regiſters* der *Cor-rectien*, verzameld, die wy hier laaten vol-gen, op dat de Leezer zien zou, welke Per-ſoonen, hier ter Stede, der Hervorminge, ten deezen tyde, zyn toegedaan geweeſt; wat men in hen veroordeeld hebbe, en waarmede zy dat hebben moeten boeten.

Straf over eenigen, die ten deezen tyde, der Hervorminge waren toegedaan.

Meeſter *Wynand van Breda* en *Gerrit Cor-neliszoon* van Geervliet, School gehouden hebbende buiten kennis van Burgemeeſte-ren, en verdagt zynde van *qualicken te ge-uoelen*, werden, den vierden Juny des jaars 1535, voor drie jaaren gebannen (*t*). *Maar-ten Janszoon*, Hoedemaaker, die niet ter miſſe geweeſt was; met luiden, die met ketterye beſmet waren, verkeerd, en met hen, meer dan hem geoorlofd was, over de Schriftuure, geſproken hadt, werdt, den veertienden April des jaars 1537, tot bede-vaart naar Rome en tweejaarige balling-ſchap verweezen (*u*). *Pieter Govertszoon* werdt, den veertienden November des jaars 1534.
1526, om 't ſpreeken van woorden, die tot oproer ſtrekten, en om 't herbergen van luiden, *ſuſpect van der ſecte Lutherane*, ver-weezen tot Bedevaart naar de Lieve Vrou-we ter *Inſeel* [Ryſſel], en om vyfentwin-tigduizend Leidſchen Steens op te brengen (*v*). Doch *Barte Hubert* van Breukelen, die niet alleen verdagte perſoonen *gehuiſt*, maar zig ook zelf van *Lutherie* verdagt gemaakt hadt, werdt, den agtentwintigſten May des jaars 1535, voor zes jaaren gebannen (*w*): en vier dagen te vooren, was *Anna Willem de ſmits wyff*, eenige perſoonen, van Lu-therye verdagt, ten haaren huize gehad, en met dezelven verkeerd hebbende, tot Be-devaart naar Keulen en Aken veroordeeld (*x*). *Brecht Barent die Guldenberchs wyf*, in haar huis, vergadering hebbende laaten hou-den, waar zeker verbooden boek gelezen werdt, was, den agttienden Maart des jaars 1527, in eene boete van vier guldens be-ſlaagen (*y*). Nog vroeger, op den eenen-twintigſten July des jaars 1524, was *Aech-gen arents*, haare wooning tot *ondeugdelyke* vergaderingen geleend hebbende, verwee-zen om in Bedevaart naar Rome te gaan, en niet weder te keeren voor dat zy tien-duizend Leidſchen Steen betaald hadt (*z*). Op den eenentwintigſten May des zelfden jaars, waren *Dirk Albertszoon*, *Erm Ba-rendszoon*, *Quiryn Jooſten*, *Klaas Houtſta-pelaar*, *Tryntje Fredriks*, *Baaf Klaas*, *Heil Arys* en *Ebel Klaas*, die verbooden verga-deringen gehouden hadden, veroordeeld, om met een vierdendeel ponds brandende waskaars voor de *Proceſſie* uit de S. Niko-laas of Oude Kerke, tuſſchen de kruiſſen, uit te gaan (*a*). *Jan Zyuartszoon die Cropel, boeckuercoper*, verbooden boeken in huis ge-had en uitgegeven hebbende, werdt, den agttienden Maart des jaars 1527, verwee-zen, om twee maanden op de S. Olofs Poor-te te brood en te bier te leggen; daarna een half jaar in huis te blyven, en twaalf Ka-rels guldens te betaalen (*b*). *Pieter Jans-zoon Tibaut*, Drukker, werdt, den zevenden Auguſtus des jaars 1528, om het drukken van *ſchandelyke en oneerlyke briefgens*, ver-oordeeld, om twee uuren op de kaak te ſtaan, en daarna eene Bedevaart te doen naar onze lieve Vrouwe te Ryſſel (*c*). Waar-ſchynlyk, zagen deeze *briefgens* ook op de Leer

(*q*) *Vide* J. F. Foppens. Biblioth. Belgic. *Tom.* I. *p.* 197.
(*r*) Id. ibid. *p.* 198.
(*s*) Mr. Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 35, 49, 88, 103.
(*t*) *Agter't* Keurb. D. *f.* 239 *verſo.*
(*u*) *Agter't* Keurb. D. *f.* 249 *verſo.*
(*v*) *Agter't* Keurb. D. *f.* 196.
(*w*) *Agter't* Keurb. D. *f.* 238 *verſo.*
(*x*) *Agter't* Keurb. D. *f.* 238.
(*y*) Keurb. D. *f.* 119.
(*z*) *Agter't* Keurb. D. *f.* 186.
(*a*) *Agter't* Keurb. D. *f.* 184.
(*b*) Keurb. D. *f.* 118 *verſo.*
(*c*) *Agter't* Keurb. D. *f.* 206.

1534. Leer der Onroomſchen, die, gelyk uit eene Keur van den tienden January des jaars 1531 af te neemen is, ook *in liedekens*, die langs ſtraat en voor de huizen gezongen werden, verſpreid werdt (*d*). Ondertuſſchen, was, ter gelegenheid van het geval van den Drukker, reeds verbooden, iet te drukken, welk niet door Schout en Burgemeeſteren onderzogt was (*e*). *Albert Dirkszoon*, Gelderſchman, openlyk vleeſch in de Vaſten gegeten hebbende, werdt, den tweeden April des jaars 1527, tot geeſſeling en Bedevaart naar Napels veroordeeld (*f*): en *Jan Tsbrandszoon*, Schoenlapper, die den Kapellaan van de Oude Kerke, in de S. Olofs-Kapelle, hebbende hooren prediken, gezeid hadt, *Ik wil t'huis gaan: ik heb lang genoeg verleiders van God gehoord*, met meer diergelyke woorden, was, den veertienden November des jaars 1526, voor zes jaaren, gebannen (*g*). Naderhand, den agtſten Auguſtus des jaars 1534, werden *Adriaan Jakobszoon*, Mandemaaker, en *Pieter Ripperts-zoon*, welke laatſte, op laſt van den eerſten, en voor deszelfs deur, geſchilderd hadt eenige duiveltjes met kappen, viſſchende geld, kaas en andere goederen, tot ſchimp der *Religioſen*, beide veroordeeld tot Bedevaart naar Rome, en de eerſte, om vyfentwintigduizend, de tweede, om vyftienduizend Leidſchen Steens te voldoen (*h*). *Jakob Klaaszoon* Bakker, het Sakrement, op de Oude Kerks brugge, met gedekten hoofde, in den weg geſtaan hebbende, was, den zestienden November des jaars 1530, verweezen om, drie maanden agtereen, alle donderdagen, in 't Koor der Oude Kerke, eene hooge mis knielende aan te hooren, en na 't eindigen der zelve, eene kaars voor 't Sakrement te ſtellen (*i*). Doch *Hillebrand van Zwol*, gezeid hebbende, dat het Sakrement des Altaars niet meer was dan gemeen brood, was, den agtentwintigſten November des jaars 1528, reeds veroordeeld, om zyn zeggen te herroepen, een half uur op de kaak te pronk te ſtaan, met een priem door de tong geſteken, en ten eeuwigen dage gebannen te worden (*k*). Alle deeze en diergelyke ſtraffen troffen zulken, die der Hervorminge meer of min toegedaan ſcheenen. Ondertuſſchen, toonde de Wethouderſchap van Amſterdam ook, dat zy zulken, die zelfs verdagte luiden onbeſcheidelyk bejegenden, niet ongeſtraft wilde laaten. *Marike Meinouwe*, den luiden hebbende nageroepen, *Ketters! Ketters! gy houdt Schoole* of Vergaderinge enz. was, den agttienden October des jaars 1525, verweezen tot Bedevaart naar de Lieve Vrouwe te Hoorn, en om een geheel jaar op de S. Olofs poorte te bier en te brood te leggen (*l*). 1534.

(*d*) Keurb. D. *f.* 166.
(*e*) Keurb. D. *f.* 134.
(*f*) *Agter 't* Keurb. D. *f.* 198.
(*g*) *Agter 't* Keurb. D. *f.* 196 *verſo*.
(*h*) *Agter 't* Keurb. D. *f.* 230 *verſo*.
(*i*) *Agter 't* Keurb. D. *f.* 218 *verſo*.
(*k*) *Agter 't* Keurb. D. *f.* 207.

De ſtraffen, over zulken die der Hervorminge waren toegedaan, van welken wy, tot hiertoe, geſproken hebben, waren de ligtſten, die te Amſterdam werden uitgevoerd. Ook waren hier, ten deezen tyde, nog zeldzaam zwaarder ſtraffen tegen Onroomſchen in 't werk geſteld. De zwaarſten geſchiedden, op bevel der Landvoogdeſſe of des Raads van Holland, buiten de Stad, en zelfs buiten Holland. *Tsbrand Dirkszoon Schol*, Prieſter te Amſterdam, die der Leere van Luther toegedaan was, werdt, by voorbeeld, tot tweemaalen toe, betigt en vrygeſproken zynde, ten derde maale, gevangkelyk naar Brabant gevoerd, daar hy, eenen geruimen tyd, op 't Slot te Vilvoorden, bewaard, en eindelyk, in dit jaar 1534, te Bruſſel, verbrand werdt. PONTANUS beſchryft hem als uit eerlyken huize geſprooten, niet ongeleerd, zeer welſpreekend, en nedrig en opregt van aart (*m*): al 't welk hem egter niet hadt konnen bevryden voor de ſtraf, welke de zogenaamde Kettery, ten deezen tyde, waardig geoordeeld werdt. De Plakaaten werden ook allengskens ſtrenger, en in October des jaars 1529, was 'er, in Holland, een uitgekomen, waarby aan hardnekkige ketters, gelykze genoemd werden, beide vrouwen en mannen, de dood gedreigd werdt (*n*). Een Amſterdamſch Prieſter, om Ketery, verbrand.

Te Amſterdam ook, daar men, tot hiertoe, niet zeer ſtreng geweeſt was, werdt der Regeeringe, omtrent deezen tyd, aanleiding gegeven tot meerdere ſtrengheid. Onder de Doopsgezinden, die zig, in Zwitſerland onder de Zwingliſchen, en in Saxen onder de Lutherſchen, eerſt omtrent den jaare 1522, hadden begonnen te vertoonen, en van de andere Hervormden onderſcheiden werden, om dat zy den Kinderdoop voor onwettig hielden; deeden zig, wat laater, in Saxen, eenige luiden op, die dreeven „ dat de weereld, tot hiertoe, door „ de boozen geregeerd geweeſt was; doch „ dat God, eerlang, een heilig volk ver„ wekken, en het tegenwoordig boos ge„ ſlagt uitrooijen zou." Sommigen hunner ſloegen zelven de hand aan deeze uitrooijinge, en namen deel in den boerenkryg, die, in 't jaar 1525, in Thuringen ontſtaan was. Oorſprong van den toeleg der Herdoopers op Amſterdam.

(*l*) *Agter 't* Keurb. D. *f.* 194.
(*m*) Amſt. *Libr.* II. *Cap.* XXVIII. *p.* 239. *Zie ook* VAN HEUSSEN *en* VAN RYN, Kerkel. Oudh. I. *Deel*, *bl.* 327.
(*n*) Repert. *bl.* 19.

1534. was. *Melchior Hofman*, een deezer dweeperen, zondt, van Embden, werwaards hy geweeken was, eenige Leeraars naar Holland, om aanhang te winnen. *Jan Trypmaaker*, zyn opvolger, kwam te Amſterdam, daar hy, met nog zeven of agt anderen, gevat, voorts, naar den Haage gevoerd, en onthalsd werdt, in 't jaar 1531. *Jan Matthyszoon*, Bakker te Haarlem, en *Jan Bokelszoon*, Kleêrmaaker te Leiden, van gelyken geeſt gedreeven, hielden zig ook eenigen tyd te Amſterdam op; doch vertrokken, met veele anderen, in November des jaars 1533, naar Munſter, alwaar den Hervormden reeds zes Kerken waren toegeſtaan. De dweepagtige begrippen der aangekomen *Herdooperen*, gelykze genoemd werden, hadden zo veel invloed op deezen, dat men beſloot, de handen in een te ſlaan, om zig meeſter te maaken van de Stad. Doch om hiertoe in ſtaat te zyn, werden, in den aanvang des jaars 1534, rondgaande brieven verſpreid, ook te Amſterdam, waarby alle goedgunners der nieuwe gezindheid naar Munſter, als naar een tweede Jeruzalem, werden opontbooden, om mede deel te hebben aan de zegeningen van allerlei ſoorte, die aldaar ſtonden genooten te worden. My is een affchrift van zulk een' brief ter hand gekomen, waaruit de toeleg der hoofden klaarlyk te beſpeuren is, en welk ik, om dat my niet voorſtaat, het ergens gedrukt gezien te hebben (1), hier wel heb willen tuſſchenvoegen:

Zy zenden brieven af naar Holland, om 't volk naar Weſtfaale te lokken.

Alle gelouighe verbont genooten in Christo genade ende vrede ſy V van Godt door ſynen ſoone Jeſum Chriſtum, amen.

Lieue broeders ende ſuſters, blyſchap ende vrede is den kinderen Godts voorhanden, want haer verlooſſinghe is voor de doore. lieue Vrinden, ghy ſult weeten, als een woort dat ons van goodt gedaen is, als dat hem een iegelick op maken ſal, om te trecken na dat nieuwe Jeruſalem, een ſtaedt der behoudinge der hylighen, want goodt die wil de werelt ſtraffen, een iegelyck ſie toe dat hy door ongehoorſamheyt noch door onachtſamheyt niet int oordele en koome; want Jan bokelſſen, phrofeet tot munſter, met alle mede hulperen in Chriſto, hebben ons geſchreuen, dat niemant onder den draet deſer werelt vry ſal weeſſen oft bliuen mach, off hy wert verſlonden, het ſy met lichhamelicken doot ofte met geeſtelicken doot: daer omme niemant en verſuime meede te trecken, op dat hy goodt niet en temteere, want daer is een oproer voor handen ouer de ganſche werelt want de phrofeet Jeremia [ſegt] in ſyn 51 Capittel, vliet vt babiloon, op dat een iegelyck ſyn ſiele behoude, op dat u herte niet verſacht en werde van dat gerop, datter in den landen gehoort ſal werden, een jegelyck ſie toe, ende gedencke loots wyef, ende ſiet niet om naer geenen dingen dien opter aerden is het ſy man, wyef ofte kindt, op dat gy niet bedroghen en woort: niemant en ſie om naer enich ongelouich wyef, oft man, noch en nemeſe niet meede, noch ongeloouighe kinderen dien ongehoorſaam ſyn, want die in de gemeente goodts niet en dienen, daer is guoets genoch voor den heylighen, daeromme en nempt niet mer met u dan geldt, ende wat linwaat ende kooſt op den wech te eeten, ende ſoo wie een mes heeft, oft een ſpieſſe, oft een handbooghe, dien nemptſe voor hem, ende dieſe niet en heeft, die koopſe; want den heere ſal ons vt vercooren, door een machtige handt, door ſyn knechten moyſes ende aroen, verlooſſen; daeromme weeſt vorſichtich ende ieecht alle ſaken cloeckelicken toe voor den booſſen, ende paſt al te ſamen een half mil buten haſſelt te weſen, omtrent berch cloester, den 24 dach van merte, omtrent den middaghe: weeſt voorſichtich in alle dinghen, ghy ſult voor den beſchreuen dach daer niet weesſen, noch oock niet later, men en ſal achter dien tyt naer niemant wachten: niemant en verſume te komen. blifter iemant achter, ick wil ſyn blooet onſchuldich weeſſen. Emanuel Aº. 1534. *Finis.*

1534.

Het blykt, uit deezen Brief, dat men gewapend volk wilde doen verzamelen omtrent Haſſelt, by het Klooſter S. Agnietenberg, vanwaar men de menigte dagt te doen voorttrekken naar Munſter. Men hadt, in Overyſſel, ook eenige Oorlogsbehoeften byeen gebragt, ten huize van bekende *Sectariſſen* (*m*), van welken men zig ſcheen te willen bedienen, om Munſter, of eenige andere Stad te overmeeſteren. De rondgaande brief hadt, ondertuſſchen, zo veel uitgewerkt, dat zig een groot getal van menſchen, uit alle oorden van Holland, ſcheep begaf, om ter beſtemder plaatſe en tyd te verzamelen. Van omtrent Amſterdam, vertrokken, op den eenentwintigſten Maart, wel dertig ſchepen, gepropt met mannen, vrouwen en kinderen, die voorgaven, naar 't Klooſter van S. Agnietenberg in Overyſſel te willen, alwaar, zo zy zeiden, eene Vergadering zyn zou van tienduizend Leden hunner gezindheid. Ten zelfden dage, liepen vyf mannen van deezen aanhang, op den vollen middag, naakt, en met bloote zwaarden, door de Stad, zonder egter iemant te beſchadigen. Zy ſchreeuwden een yſſelyk *wee* uit over de Godloozen, vermaanden, met een naar gehuil, tot *boete*, en riepen, *dat 's Heeren zegen over de regter-, en 's Heeren vloek over de lin-*

Naakte Zwaardloopers te Amſterdam.

(1) By Reyius (*Hiſt. Daventr.* Libr. III. p. 252) wordt alleenlyk, in weinige regels, gewag gemaakt van den inhoud, die volkomen met ons affchrift overeenkomt.

(*m*) Repert. *bl.* 28.

1534. *linkerzyde van de Stad uitgeſtrekt was* (*n*). En waarſchynlyk was dit het geroep, waarvan, in den rondgezonden brief, was gewaagd, en voor welk de geloovigen vermaand waren niet te ſchrikken. Men gaf, hierop, in de Stad, terſtond bevel om huiszoeking te doen naar Herdoopers. Veelen derzelven werden gevat: en onder anderen *Arend Pauluszoon*, by wien men den brief vondt, dien wy hierboven hebben ingevoegd (*o*): ook drie dier vervaarlyke Straatloopers, die, met nog twee anderen, te Haarlem, gedood werden. Nog werden, hier ter Stede, den dertigſten Maart, twee der gevangene Herdooperen onthalsd (*p*): ten ware deezen de zelfden geweeſt zyn, die den agtſten May onthalsd en gevierdendeeld werden, en *Jan Janszoon* of *Jan Pauwelszoon* van Dirkshorn en *Gerrit van Kampen* genaamd waren (*q*). De Schutters leenden de hand tot het vatten der Herdooperen, en *Gerrit Klaaszoon*, die ook Schutter was, zynen Medeſchutter, *Rauwert Ellertszoon*, ter deezer gelegenheid, voor *dieſleider* geſcholden hebbende, werdt, wat laater, in twintig guldens boete beſlaagen, en moeſt, daarenboven, tot den eerſten November toe, in huis blyven: alleenlyk werdt hem toegelaaten, des Zondags, de mis te hooren in de S. Olofs Kapelle (*r*). Doch de ſchepen, van omtrent Amſterdam en elders vertrokken, werden, in grooten getale, te Genemuiden, en aan 't Eiland Ens, aangehouden, en 't volk, dat 'er op was, gevangen gezet. 't Zelfde lot ondergingen ook veelen, die te voet, te paarde en met wagens, omtrent het meergemelde Klooſter, waren aangekomen. De vrouwen en kinderen werden, naderhand, los gelaaten. Van de mannen werden de voornaamſten, en die men voor verleiders der onnozele menigte hieldt, in 't openbaar onthalsd (*s*).

Zorg te Amſterdam voor eenen aanſlag der Herdooperen.

Omtrent het einde van April, kreeg de Regeering van Amſterdam berigt uit Friesland, dat de Herdoopers voorhadden, de Stad te verraſſen. 't Bemagtigen van Munſter, welk kort te vooren voorgevallen was, vermeerderde de vrees voor diergelyk een' toeleg op Amſterdam. Men beſloot dan de Schutters, en de Lieve-Vrouwen- en Kruisgilden te ontbieden op 't Stadhuis, alwaar hun werdt afgevraagd, wat dienſt de Stad, des noods, van hun te wagten hadt? Zy antwoordden, uit éénen mond, dat zyze met goed en bloed beſchermen zouden. En hierop werdt, den negenentwintigſten April, afgekondigd „ dat het Geregt, vernomen „ hebbende, dat zig veele vreemde perſoonen, beide mannen en vrouwen, in de „ Stad, op zolders en andere heimelyke „ plaatſen, onthielden, die *verdoopt*, of te „ vooren in de ſchepen geweeſt waren, om „ ten Lande uit te vertrekken; welke perſoonen dagelyks toenamen in getal, en „ voorhadden de Stad te bemagtigen en in „ te houden; 's nagts te vooren, en meermaalen, huiszoeking hadt laaten doen, „ zonder eenig merkelyk getal te hebben „ konnen ontdekken; dat, hierom, aan alle „ vreemdelingen, *verdoopt* zynde, of der „ gezindheid der Herdooperen aanhangende, belaſt werdt, de Stad, voor vyf uuren, „ te ruimen, zonder 'er ooit wederom in te „ komen dan by bewilliging van den Geregte, op de verbeurte van hun lyf. Dat „ ook niemant deeze luiden, na vyf uuren, „ ophouden of verbergen zou, maar in tegendeel aanbrengen, op gelyke verbeurte. Dat geene vreemden, met lange meſſen of ander geweer, langs ſtraat gaan „ zouden, op verbeurte van het zelve geweer. Dat elk, ontbooden wordende, „ ter wagt zou moeten komen. En dat, „ eindelyk, alle Herbergiers de naamen „ hunner gaſten zouden moeten opgeeven, „ aan *Gelis Janszoon* Wiſſelaar, aan de oude, en aan *Kornelis Gerritszoon* in de Plempe, aan de nieuwe zyde (*t*)." Na vyf uuren, deedt men wederom huiszoeking, en betrapte 'er twintig, eenigen van welken, naderhand, op aanmaaning van den Stadhouder, Graave van Hoogſtraaten, die, uit laſt der Landvoogdeſſe, herwaards gekomen was, met de dood geſtraft werden. Doch zesendertig anderen, de Leer der Herdooperen verzaakt en openbaare boete gedaan hebbende, werden in genade ontvangen (*u*).

Zy ſchryven wederom brieven naar de Stad.

Amſterdam bleef toen, eenige maanden, in tamelyke ruſt. Men vindt alleenlyk, dat de Boekbinder *Thyman Pieterszoon*, brieven van eenen Herdooper ontvangen en niet aan Schout en Burgemeeſteren overgeleverd hebbende, op den zeſtienden Juny, tot Bedevaart naar Keulen verweezen werdt (*v*). Doch na dat Jan Bokelszoon van Leiden zig tot Koning van Munſter opgeworpen, en *Jakob van Kampen* tot Biſſchop van Amſterdam aangeſteld hadt, vreesde men voor nieuwe beweeging. De Stadhouder, Graaf van Hoogſtraaten, kwam, den eerſten October, wederom in de Stad, om orde te ſtellen op het uitrooijen der Herdooperen.

De Stadhouder beſchuldigt de Wethouders.

Hy

(*n*) L. HORTENSIUS de Anabapt. *p. m.* 300, 301.
(*o*) REVII Daventr. *Libr.* III. *p.* 252.
(*p*) HORTENSIUS, *p.* 301, 302.
(*q*) Sententieb. *van* 15 *Oct.* 1523. *tot* 19 *Maart* 1567. *f.* 40 *verſo.*
(*r*) *Agter 't* Keurb. D. *f.* 232 *verſo.*
(*s*) REVII Daventr. *Libr.* III. *p.* 253.
(*t*) Keurb. D. *f.* 194 *verſo.*
(*u*) L. HORTENSIUS de Anabaptiſt. *p. m.* 301, 302.

1534. derſchap van ſlaphеid omtrent de Herdoopers.

Hy was verzeld van *Gerrit*, *Heer van Aſſendelft*, Preſident, *Vincent Korneliszoon* en *Jooſt Sasbout*, Raaden, en *Reinier Brunt*, Prokureur-Generaal van Holland, en nam zynen intrek in 't Klooſter van Bethanie of der bekeerde Zuſteren. Hier verſcheenen, des anderendaags, op zynen laſt, de Schout, *Heiman Jakobsz. van Ouder Amſtel*, de Burgemeeſters *Kornelis Banning* en *Albert Andries Boelensz.* en de Schepens *Klaas Hillebrandszoon Krek*, *Kornelis Dobbeszoon*, *Klaas Heinen Willemszoon* en *Jooſt Sybrandszoon Buik*. De Regeering in 't gemeen werdt, door den Stadhouder, beſchuldigd, dat zy te ſlap geweeſt was, in het ſtraffen der Ketterye, en daardoor, tot den aanwas der zelve, gelegenheid gegeven hadt. Men bragt wel vyfentwintig punten ten haaren laſte in, die ten deele ontkend, ten deele verdedigd werden. Naderhand, vergaderde de Raad op het Stadhuis, en in de herberge des Stadhouders, alwaar, vier of vyf dagen agtereen, geraadpleegd werdt, over 't verzekeren der Stede. De Schout Jan Huibrechtszoon, die zig van Lutherſchgezindheid verdagt gemaakt hadt, was, reeds in den aanvang des jaars, uit laſt van het Hof, doch met bewilliging der Vroedſchap, verlaaten van zyn ampt. 't Zelfde lot onderging nu Heiman Jakobsz. van Ouder Amſtel, die men vermoedelyk ook te ſlap oordeelde in 't opzoeken en ſtraffen der Hervormden; doch die egter, in 't volgende jaar, tot Burgemeeſter verkooren werdt. Thans werdt het Schoutampt aan *Klaas Gerrit Matthеuszoon* opgedraagen (*w*), die 't nogtans naauwlyks een jaar bekleedde (*x*). De voornaamſte zorg der Regeeringe betrof, ondertuſſchen, het weeren der Herdooperen, van welken men het meeſte gevaar te vreezen hadt, en die, van tyd tot tyd, heimelyk in de Stad kwamen (*y*). Ook hadt men, nog onlangs, berigt gekreegen, dat 'er een aanſlag geſmeed was, om de Stad te overvallen, ten behoeve der Herdooperen en van anderen, die deezer gezindheid aanhingen: waarom 'er ſcherpe toezigt gehouden werdt op alle inkomende vreemdelingen (*z*).

Twee Schouten agtereen van hun ampt verlaaten.

Op den zevenden October, werden twee Herdoopers gevat, door den Prokureur-Generaal; en terſtond hierop, verſpreidde zig een gerugt door de Stad, dat 'er dien nagt nog wel tweehonderd van 't bedde geligt zouden worden: 't welk groote ongeruſtheid verwekte onder de burgerye, die bedugt was, dat, onder den naam van *Herdoopers*, welke ook gegeven werdt aan veelen, die geen kwaad voorneemen altoos hadden tegen de Stad, onſchuldigen en ſchuldigen in dezelfde zwaarigheid gedompeld zouden worden. Eene groote menigte ingezetenen begaf zig, derhalve, tegen den avond, voor het Stadhuis, en vertoefde 'er den gantſchen nagt, zonder eenig geweld te pleegen. Zo deedenze, drie nagten agtereen, binnen welken tyd, niemant gevat werdt. Maar de Schepen Jooſt Buik, die, nevens *Jan Holleſloot*, als Hoofdman der Schutterye, den derden nagt, de wagt hadt op de Plaatſe, beſtondt, eindelyk, der menigte af te vraagen „ wat zy, daar, in zul„ ken grooten getale, en nagt aan nagt, te „ doen hadt; daar immers hun de wagt niet „ bevolen ware?" 't Antwoord was „ dat „ zy geen' oproer in den zin hadden; maar „ oordeelden, dat het hun, als goeden „ burgeren, vryſtondt, nevens anderen, te „ waaken voor de welvaart der Stede." Zy voegden 'er by „ hoe hun ter ooren gekomen ware, dat men van zins was, eenige „ onſchuldige burgers, by nagt, uit den „ huize te haalen: 't welk zy, als ſtrydig „ met de voorregten der Poorteren, niet „ gedoogen zouden." Maar Buik verzekerde hun, op zyn woord van eer, dat zulks niet zou gebeuren; of indien 't ondernomen werdt, zou hy 't, met de Schutters, die hy onder zig hadt, weeren, zo lang 't in zyn vermogen ware. Voorts, gaf hy hun zulke goede woorden, dat zy zig lieten beweegen om, tegen middernagt, de Plaats te ruimen, en elk zyns wegs te gaan. De Stadhouder, Graaf van Hoogſtraaten, voor de gevolgen deezer ſamenrottinge bedugt, hadt ondertuſſchen, het Bethanien Klooſter, daar hy t'huis lag, ſterk doen bewaaken, en keerde, twee dagen hierna, te rug naar den Haage (*a*).

1534. van twee Herdoopers.

De Schepen Jooſt Buik ſtilt dezelve.

Midlerwyl, hieldt de zogenaamde Biſchop, Jakob van Kampen, heimelyke Vergaderingen in de Stad, in welken hy grooten aanhang maakte. Zekere *Jan Matthyszoon van Middelburg*, die met hem herwaards gekomen was, hielp hem trouwelyk. De Biſſchop ſchynt, ondertuſſchen, zeer tegen oproer geweeſt te zyn, en zyne kudde geduuriglyk vermaand te hebben, dat zy zig onthouden moeſt van geweldige ondernee-mingen (*b*). De Regeering kreeg haaſt kennis van deeze Vergaderingen, merkteze aan als oproerig, en verboodt, op den eenen-

Jakob van Kampen houdt heimelyke Vergaderingen in de Stad.

Verbod derzelven.

twin-

Opſchudding in de Stad ter gelegenheid van het vatten

(*v*) *Agter 't* Keurb. D. *f.* 230.
(*w*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 307 *verſo.*
(*x*) *Zie de* Regeer. Lyſt *voor de* Handv. *op de jaaren* 1534 *en* 1535.
(*y*) Keurb. E. *f.* 14 *verſo.*
(*z*) Keurb. E. *f.* 15 *verſo.*

(*a*) Hortensius, *p.* 306, 307.
(*b*) Hortens. *p.* 307.

1534. twintigſten November, het houden van dezelven; elk te gelyk beveelende, het Geregt aan te brengen 't gene hy 'er van verneemen mogt. Doch aan den anderen kant mogt men niemant eenig oproerig voorneemen opdigten, ten ware men zulks geregtelyk bewyzen kon (*c*). In December, werden *Jan van Rheenen*, om oproerige taal, begunſtigende de Herdoopers, en *Kornelis Koenenszoon* en deszelfs Huisvrouw, om het *huyſen en hoeuen* van vyf luiden van deeze gezindheid, gebannen; *Jan Evertszoon van Wy*, om 't voorſtaan der Herdooperen, ter gelegenheid der jongſte beweeginge op de Plaatſe, onthalsd: en in January des volgenden jaars, eene Vrouw, *Grietje Arends* genaamd, die dezelfde gezindheid toegedaan was, verdronken. *Jakob Klaaszoon* de Harnaſchveeger, geweer verkogt hebbende aan zulken, die naar Munſter getrokken waren, werdt, voor twee jaaren, gebannen (*d*). De lyfſtraf werdt uitgevoerd, zonder dat 'er eenige beweeging ontſtondt, onder 't volk; doch 't leedt niet lang, of de Stad verviel in zorgelyke beroerte.

Straf over eenige Herdoopers.

Peſtziekte. Midlerwyl was zy, dit jaar 1534, ook zwaar bezogt geweeſt van de Peſt. 't Geregt beval, op den agtentwintigſten July, dat, voor elk huis, waar iemant aan de peſt overleeden was, zes weeken lang, een bos ſtroo gehangen zou worden, gebonden met drie banden, ieder eene hand breed van elkanderen. Ook moeſt elk, die in zulk een huis woonde, een wit roedje van drie voet lang draagen buiten het opperſte kleed. En mogt, in zulk een huis, gelyke zes weeken lang, geene neering gedaan, noch eenige waar buiten de deur gezet worden. Zelfs moeſten, geduurende al dien tyd, deur en venſters geſlooten blyven (*e*). Diergelyke Keuren werden, naderhand, meermaalen vernieuwd, alzo de ziekte lang aanhieldt, of dikwils wederom ontſtak.

Henrik Henriksz. Snyder gedraagt zig als Profeet onder de Herdoopers.

1535. De dweepagtige Herdoopers, die zig heimelyk te Amſterdam onthielden, verwekten aldaar, in February des jaars 1535, nieuwe opſchudding. Op den elfden dier maand, waren *Dirk*, of, gelyk anderen (*f*) hem noemen, *Henrik*, of, liever nog, zo als hy, in 't Stads *Sententieboek*, genoemd wordt, *Henrik Henrikszoon Snyder*, die onder deeze luiden voor een Profeet doorging, en nog zes mannen en vyf vrouwen vergaderd in de Zoutſteeg, ten huize van *Jan Syvaartszoon*, Lakenkooper, die, ten dien tyde, tot voortzetting van zynen handel, verreisd was naar de Ooſtzee. In eene Kamer van dit huis, wierp Henrik zig, kort na drie uuren in den nagt, voor over op zyn aangezigt, naar 't ſcheen, yverig biddende. Elk, die hier tegenwoordig was, werdt van een' innigen ſchrik bevangen. 't Vertrek, met al den huisraad, ſcheen te ſchudden. Na 't gebed, verklaarde de Profeet „ dat hy Hemel en „ Hel en God in deszelfs heerlykheid ge„ zien hadt; dat de jongſte dag naby was, „ en dat een uit den hoop, dien hy aan„ wees, zekerlyk verdoemd zyn zou." Straks daarop, viel deeze aan 't kermen, *Hemelſche Vader, wees my genadig!* En Henrik wederom, als of hem 's Hemels beſluit, zonder tuſſchenpoozing, bekend gemaakt werdt, *De Vader is u genadig geweeſt. Uwe zonden zyn u vergeven. Gy zyt tot een kind Gods aangenomen.* Weinig tyds daarna, hieldt dit zelfde gezelſchap, ter zelfder plaatſe, wederom eene nagtvergadering: waar de mans, immers eenigen, gewapend verſcheenen. Henrik, vier uuren agtereen, met preeken en bidden hebbende doorgebragt, ontdeedt zig van zynen ſtormhoed, zydgeweer, harnas en kleederen, en wierp alles op 't vuur, dryvende „ dat al wat uit de „ aarde voortgekomen of gemaakt was, „ door 't vuur verteerd moeſt worden." Toen hy daar moedernaakt ſtondt, beval hy den anderen zyn voorbeeld te volgen; gelyk beide vrouwen en mannen deeden. 't Smeulen en ſtinken der kleederen hadt de vrouw van den huize, die te bedde lag, doen ontwaaken. Zy begaf zig naar boven, daar zy 't naakte gezelſchap vondt, en terſtond bevel kreeg, om zig, insgelyks, te ontkleeden; gelyk zy deedt. Niemant wiſt toen nog, wat Henrik de Snyder verder voorhadt. Doch 't leedt niet lang, of hy belaſtte den misleiden hoop, hem te volgen, en te roepen, gelyk hy roepen zou. Met ſtrykt hy ter deure uit, en de overigen hem na, ſtraat op ſtraat neder, de halve Stad rond, onder een vervaarlyk gehuil van *wee! wee! wee! de wraake Gods! de wraake Gods! de wraake Gods!* Het huis, waaruit zy gekomen waren, en welk wel vaſt geſlooten was, vloog haaſt in den brand, die egter, door de buuren, de deur op den vloer geſchooten hebbende, nog gelukkiglyk gebluſcht werdt.

Hy en eenige mannen en vrouwen met hem loopen naakt door de Stad.

Midlerwyl, raakte de Stad alomme in beweeging. De Burgery kwam in de wapenen, en de Plaats en 't Stadhuis bezet hebbende naar behooren, viel het haar niet moeielyk, de naaktloopers op te vangen: waarin *Kornelis Dobbeszoon*, voor anderen, yverde (*g*). Zy werden allen gevat, op eene

Zy worden gevat.

vrouw

(*c*) Keurb. E. *f.* 17.
(*d*) Sententieb. *van* 15 *Oct.* 1523. *tot* 19 *Maart* 1567. *f.* 46 *verſo* 47, 48.
(*e*) Keurb. E. *f.* 12 *verſo.*
(*f*) *Zie* C. G. PLEMP der Herdoop. Anſlach, *bl.* 10.
(*g*) C. G. PLEMP der Herdoop. Anſlach, *bl.* 9, 11.

1535. vrouw na, die men nooit heeft konnen agterhaalen. Toen zy verhoord werden, boodt men hun kleederen aan; doch zy weigerdenze te aanvaarden, schoon 't in February, en gevolgelyk niet warm was. *De waarheid*, zeidenze, *moest naakt zyn.* Ook wildenze, in den kerker, uit geen aardenwerk eeten, noch drinken; maar smeeten de aarden vaten aan stukken, en danften op de scherven. Een man wilde geene spyze nuttigen, ten zyze hem voorgekaauwd werdt, zeggende, *dat hy een kind was.* Uit al het welke, niet donkerlyk blykt, dat deezen luiden de hersenen gekrenkt waren. Met den dag, kwam de Schuttery op de Plaats in 't geweer. De Poorten enKerken bleeven digt geslooten, om vreemden buiten te houden, en samenloop van binnen te voorkomen. De Wethouderschap was, niet zonder reden, in 't vermoeden gebragt, dat men 't, met deezen woesten oploop, op het overrompelen der Stad hadt aangelegd. En zy werdt in dit vermoeden gesterkt, toen 'er, den twintigsten February, omtrent duizend Herdoopers, uit Friesland en uit Henegouwen, tot voor de Stad aan den nieuwen dyk, aankwamen, die de Presidént en Prokureur-Generaal van den Hove, uit den Haage afgezonden, met woorden, bewoogen te rug te keeren, van waar zy gekomen waren.

en geslrift.

Men deedt, 's daags na den oploop, huiszoeking door de Stad; en nam verscheide persoonen gevangen, eenigen van welken onschuldig bevonden, en op vrye voeten gesteld werden. Doch van de overigen, en van de naaktloopers werden, naar sommiger verhaal, twaalf of zestien mannen onthalsd, en twaalf vrouwen verdronken: 't welk ik hier wel heb willen melden, schoon ik, in 't *Sententiebock* van deezen tyd, alleenlyk vinde, dat *Henrik Henrikszoon*, Snyder, *Gerrit Ghysen*, anders *Gerrit van Wou* uit Benschop, Meester *Adriaan Antoniszoon Foksen*, *Steven Jansszoon*, Harnaschveeger, uit den Lande van Berg, *Dirk Jansszoon*, Glazemaaker en *Klaas van Venlo*, op den vyfentwintigsten February; en *Jan Paauw*, Blokemaaker, *Arend Jansszoon* van Gorinchem, Kramer, *Barend Klaaszoon* van Zwol, Vulder, *Jan van Gink*, *Henrik Biesman* van Maastricht, *Kornelis Willemszoon* van Haarlem, Kistemaaker, *Arend Jakobszoon Keizer*, *Klaas Klaaszoon*, beide van Monikendam en *Willem Jansszoon* van Zutfen, op den zesden Maart, om Herdooperye, ter dood gebragt zyn, en de eersten zes alleenlyk van de brandstigting, in 't huis daar zy vergaderd waren, en van de opschudding by nagt beschuldigd worden (*h*).

(*h*) Sententieb. *van* 15 *Oct.* 1523 *tot* 19 *Maart* 1567. *f.* 49.

De vrouw van 't huis in de Zoutsteeg, *Aagje Jans* genaamd, werdt in haare eigen deure opgehangen (*i*). Haare dienstmaagd, *Aaltje Everts dogter van der Schelling*, was, den zestienden February, om dat zy den Heeren geene kennis gegeven hadt van de byeenkomst der Herdooperen aan 't huis daar zy woonde, tot aan May des jaars 1536, ter Stad uit gebannen (*k*). De Profeet Henrik de Snyder, wien veelligt meer van den toeleg bekend was dan iemant der overigen, hadt voorspeld, dat men hem met geenerlei slag van werktuigen zou konnen dooden, en riep, op de strafplaats gekomen, tot driemaalen toe, *doet open uwe oogen, en aanziet.* Doch hy bleek een valsch Profeet te zyn. 't Zwaard ging hem door den hals. Een ander was dansende en springende op het schavot gekomen, en onder 't zingen van *Looft den Heere* onthoofd (*l*). Kortom, verscheide van deeze luiden gaven, gevat zynde, tot in hun uiterste, zulke duidelyke tekenen van krankzinnigheid, dat menze niet dan met medelyden kon aanzien. 1535.

't Geregt beveelt Jakob van Kampen, en Jan Matthyszoon van Middelburg aan te brengen.

Maar de hoofden en aanvoerders hadden de meeste schuld. Voor zulke hoofden gingen de Bisschop Jakob van Kampen en Jan Matthyszoon van Middelburg, die zig nog in Amsterdam onthielden. Om deezen in handen te krygen, werdt, den tweeden Maart, een scherp bevel afgekondigd, waarby elk belast werdt, hen aan 't Geregt aan te brengen. Ook werdt aan hem, op welks aanbrengen, zy een van beide in hegtenis zouden geraaken, een geschenk van vyftig Karels guldens beloofd (*m*). Doch daar verliep nog eenige tyd, eer Jakob van Kampen gevat werdt. Op den vyfentwintigsten daarna, werden wel zesentwintig personen, die men hieldt besmet te zyn met de dwaalleere der Herdooperen, en die, ter gelegenheid der huiszoekinge na de opschudding der naaktlooperen, gevlugt waren, openlyk ingedaagd. Zie hier hunne naamen: *De Huisvrouw van Jan Paauw*, *Klaas van den Bosch*, woonende in de Brugsteeg in 't roode paard, *Floris van Hoorn*, gewerkt hebbende met *Jan Paauw*, *Marrytgen*, de *Huisvrouw van Steven den Harnaschveger*, Schipper *Jakob*, Binnenlandsvaarder, of voerende een Ligtschip, *Willem de Bakker*, woonende naast de deur van Jan Paauw, *Petergen* in de Engelsche straat, *Pouwels Louw Pompemaakers zoon*, *Gerrit* en *Volkje* in den lederen emmer, *Lubberich*, woonende in de S. Jakobs straat, *Kornelis Everts-*

Zesentwintig gevlugten ingedaagd.

(*i*) Sententieb. *van* 15 *Oct.* 1523 *tot* 19 *Maart* 1567. *f.* 57.
(*k*) *Agter 't* Keurb. D. *f.* 237 *verso.*
(*l*) Hortens. *p.* 309, 310. Brandt Reform. I. *Deel*, *bl.* 117, 118.
(*m*) Keurb. E. *f.* 22 *verso.*

1535. *Evertszoon*, in de Dirk van Haſſelts ſteeg, voerende een Ligtſchip, *Dirk*, *Gerrit*, *Willem* en *Anna*, Jannetje de Zeilemaakers kinderen, woonende over S. Geertruids Klooster, *Klaas* en *Willem*, Pieter Akkermans zoonen, *Thomas de Slotemaaker*, in de Minderbroeders ſteeg, *Jakob de Meſſemaaker*, in den ſleutel, *Henrik de Kaardemaaker*, de Zwaager van Meeſter Quintyn, *Olof de Kistemaaker*, in de S. Annen-ſtraat, *Pieter van Leeuwaarden*, Schoenmaaker, werkende op de Oude brugge, *Klaas van Grol*, *Michiel Klaas Aamen Zoon* en *Meeus de Pompemaaker* (*n*). Doch of van deeze ingedaagden, naderhand, eenigen in hegtenis raakten, en geſtraft werden, is my nergens gebleeken: ook niet, hoe ver zy aan eenige oproerigheid ſchuldig waren.

Jan van Geel ſmeedt een' toeleg, om Amſterdam te overrompelen.

Maar de oproerige Herdoopers verlooren den aanſlag op Amſterdam niet uit het oog. Munſter was nu naauw ingeſlooten, door 't Biſſchoppelyk Krygsvolk. Jan Bokelszoon van Leiden hadt, op 't einde des voorleeden jaars, *Jan van Geel*, die niet onbedreeven was in Krygszaaken, uitgezonden om onderſtand: en deeze was naar Friesland gereisd, alwaar hy het oude Klooſter by Bolswaard hielp bemagtigen, op het einde van Maart. Doch Jurgen Schenk, Stadhouder van Friesland, herwon het Klooſter, binnen weinige dagen, en nam een groot getal van Herdooperen gevangen, veelen van welken, naderhand, te Leeuwaarden, ter dood gebragt werden. Maar Jan van Geel, 't gevaar gelukkiglyk ontſnapt zynde, kwam te Amſterdam, daar hy, zynen naam veranderd, en zig voor eenen Koopman uitgegeven hebbende, eenigen tyd by *Willem Pieterszoon* t'huis lag, en ondertuſſchen den gevaarlyken toeleg ſmeedde om de Stad te overrompelen, van welken alle de Hiſtorieſchryvers, met zo veel verfoeijing gewaagd hebben, en die, ook hier ter plaatſe, in zyne voornaamſte omſtandigheden, verdient ontvouwd te worden.

Hy verwerft brieven van vergiffenis van de Landvoogdesſe.

Jan van Geel, die, onder de Herdoopers, de bekwaamſte gehouden werdt, om eene Plaats, met beleid of geweld, te overmeeſteren, ſpande, te Amſterdam, aan met *Henrik Goedbeleid*, die, voor deezen, den kryg gevolgd; doch zig, ſedert eenigen tyd, onder de Herdoopers begeven hadt. Deezen twee kreegen haaſt meer anderen aan hunne koorde, die men 't hoofd vervuld hadt met groote gedagten van het Ryk van Munſter, en van de vrye leevenswyze in het zelve, welke men ook te Amſterdam zou invoeren, zo dra men meeſter van de Stad ware. Toen de aanhang groot genoeg geoordeeld werdt, trok Jan van Geel naar Bruſſel, daar hy zyne zaaken zulks wiſt te beleggen, dat de Landvoogdes, Vrouw Maria, hem brieven van vergiffenis verleende, mids hy zig verbonde om Munſter den Keizer te leveren, gelyk hy aannam. Met deeze brieven gedekt, begaf hy zig wederom naar Amſterdam, ging in Spanje, eene voornaame herberg (*o*), t'huis leggen (*p*), en verkeerde, ſedert, openlyk, en onder zynen eigen naam, met de voornaamſten der Stad, by welken hy, om zyne gewaande bekeering, en om den voorgenomen aanſlag op Munſter, wel gezien was. Hy hieldt, ondertuſſchen, zeer in 't geheim, byeenkomſten met de Herdoopers, die hy voorhieldt, dat zeker Profeet den Koning te Munſter voorſpeld hadt „ dat God hem „ nog drie magtige Steden, Amſterdam, „ Deventer en Wezel, geſchonken hadt," hen voorts aanmoedigende, om de hand te leenen, tot het vervullen deezer voorzeggінge. Hy beduidde hen ook, dat de Stad ligtelyk te bemagtigen was: en men kwam, eindelyk, overeen, om zig daartoe te dienen van den nagt na den tienden May, wanneer het Kruisgilde gewoon was, eene maaltyd te geeven op 't Stadhuis, waarby de gantſche Wethouderſchap en de voornaamſten der Stad genodigd werden. De nagt werdt hier doorgaans met vreugde, en met het branden van pektonnen, die voor 't Stadhuis ſtonden, doorgebragt, en men ſtelde vaſt, dat niemant, in zulk een' tyd, op onraad verdagt zou zyn, of in ſtaat om 't geweld te keeren, wanneer 't nu openbaar werdt. Het luiden der Stadhuisklok zou de leus zyn om ſamen te komen: en elk kreeg een' gouden penning op hand, ten teken der aangegaane verbindteniſſe. 't Gantſche bewind over de onderneeminge werdt aan Jan van Geel en Henrik Goedbeleid toevertrouwd. De overigen, die, door *Simon den Glazemaaker*, vergaderd werden, zouden zig vervoegen in de Pylſteeg, ten huize van *Pieter Gaal* en van eenen Bakker daar naaſt (*q*), en van daar, ten beſtemden tyde, aanvallen op 't Stadhuis, zig, in dien aanval, onder anderen, bedienende van drie, anderen (*r*) ſchryven van zes gelaaden handbuſſen, die op de Rederykers-Kamer, boven de Waage, tegen over 't Stadhuis, niet verre van de Vierſchaar, geplaatſt waren. De ſleutels van deeze Kamer waren aan Henrik Goedbeleid gebragt, door *Frans Fredrikszoon* van Arnhem, dieze meermaalen plagt

Verkeert openlyk te Amſterdam.

Beleid van den aanſlag.

1535.

(*n*) Keurb. E. *f.* 23.

(*o*) *Zie* I. *Deel*, I. *Boek*, *bl.* 5.

(*p*) Confeſſie *van* Adriaan Cornelisz. *agter* 't Sententieb. *beginnende* 14 *Apr.* 1553.

(*q*) Confeſſie *van* Pieter Gaal *en* anderen, *agter* 't Sententieb. *beginnende* 14 *Apr.* 1553.

(*r*) C. G. PLEMP der Herdoperen Anſlach, *bl.* 8.

1535. plagt te haalen (*s*). Voorts, vleide men elkanderen, dat het ſtuk niet zo dra begonnen zou zyn, of de meeſte burgery zou den onderneemeren toevallen, en 't Stadhuis en de Stad bemagtigd zyn, in een' oogenblik.

De Wethouderſchap krygt 'er kennis van.

De beſtemde tyd naderde vaſt. Het Kruisgilde was byeen, toen zeker jongman, die niet genoemd wordt, zig, tegen den avond, op de Plaats, daar de pektonnen ſtonden, vervoegde by *Pieter Honig*, hem aandienende, dat de Herdoopers, wel ten getale van zeshonderd, aan verſcheide oorden, byeentrokken, met meening om de Stad te overvallen. Honig deelde dit gewigtig nieuws, terſtond, mede aan de Schepens *Klaas Doedeszoon* en *Dirk Hillebrandszoon Otter*, die te gelyk Hoofdluiden der Burgerye waren. Allen drie begavenze zig toen naar 't Stadhuis, daar de Burgemeeſters met het Kruisgilde teerden. Zy konden hen, in 't eerſt, niet doen gelooven, dat het berigt eenigen ſchyn van waarheid hadt. De jongman wordt ontbooden, en blyft by zyn ſtuk, aanbiedende in hegtenis te willen gaan, tot dat men alles onderzogt hadt. Op zyne aanwyzing, vondt men de dubbele gelaaden haakbuſſen boven de Waage: 't gene aan zyn zeggen meer geloofs deedt ſlaan. Doch toen was goed raad duur by de Heeren. Sommigen ſloegen voor, dat men de Burgery, in ſtilte, gewapend, op 't Stadhuis moeſt doen komen, om gereed te zyn, als de Herdoopers uitkwamen. Doch anderen oordeelden, dat zulks te veel gerugts maaken zou. Ondertuſſchen, was het Kruisgilde, vroeger dan naar gewoonte, vertrokken van 't Stadhuis, en ontging daar door 't gevaar, welk anderen, ſedert, liepen.

De Herdoopers bemagtigen de Plaats en het Stadhuis.

De Heeren waren nog bezig met raadpleegen, toen de Herdoopers, in alles, zo men, naderhand, bevonden heeft, niet boven de veertig man ſterk (*t*), wel gewapend, en met vliegend vendel en ſlaande trom, omtrent ten elfuuren des nagts, aantrokken op 't Stadhuis. *Simon Klaaszoon Put*, die hier, als Hoofdman der Waakeren, de wagt hadt, werdt, met den eerſten aanval, afgemaakt. Eenigen Waakeren of Burgeren trof het zelfde lot: eenige anderen werden gevangen genomen. De Burgemeeſters hadden, op het eerſte gerugt, het Stadhuis verlaaten: 't welk, terſtond, door de Herdoopers, ingenomen werdt. Ondertuſſchen, hadt zekere dronken Schouts dienaar, die op een bank lag te ronken, en door 't gedruiſch der trom wakker geworden was, zelf naauwlyks weetende wat hy deedt, het kloktouw verſteken: 't welk den Herdooperen belettede, onraad te kleppen, en daardoor een grooter getal hunner goedgunneren te lokken naar de Plaats en naar 't Stadhuis: dat, zo 't gebeurd ware, het herwinnen van beide moeijelyker gemaakt zou hebben. 1535.

Eenige burgers omgebragt.

't Getal der Herdooperen groeide, ondertuſſchen, luttel aan. Een mismaakte bultenaar uit de hunnen, die in de Pylſteeg woonde, en met zyn geweer ſtondt om naar de Plaats te ſtreeven, vraagde zynen buurman *Vincent* (*u*), als wiſt hy 't zelf niet, *wat 'er gaans ware? 't Is op de Plaats te doen*, antwoordde deeze, *laat het ons gaan zien.* Doch zy waren maar weinig treden voortgegaan, toen hy van den bultenaar, verraderlyk, doorſteken werdt. *Klaas Pieterszoon van Aken*, een ſpotvogel en ſterk drinker, die Goedbeleid van ouds gekend hadt, begaf zig op de Plaats onder den hoop der oproerigen, hun ſchimpswyze vraagende, *wat hun begeeren was? Zy zouden hunne belangen ſlegts voordraagen: men zou tragten, hen te vrede te ſtellen.* Goedbeleid antwoordde, *dat daar gevaarlyke zaaken omgingen, die hem niet betroffen. Hy zou zig maar naar huis begeeven.* Doch terwyl Klaas toefde, en voortging met boerten, werdt hy, tegen Goedbeleids zin, door eenen der anderen, onder de voet geſtoken. *Jakob Dobbeszoon*, op wien de Herdoopers gebeeten waren, om dat zyn Broeder, Kornelis, voor drie maanden, in 't vatten der naaktlooperen, geyverd hadt, zig naar de Plaats begeven hebbende, en een woord ten beſte willende ſpreeken, werdt, door de oproerigen, aangevallen en gekwetſt (*v*). De Herdoopers, nu meeſter van de Plaats voor 't Stadhuis, gedoogden niet, dat iemant zig op dezelve vertoonde. Zy hadden de toortſen en pektonnen, die hier ontſteken waren, gebluſcht en om verre gehaald, op dat hun klein getal te minder ontdekt zou worden. 't Gerugt der onderneeminge hadt zig, midlerwyl, gelyk het gaat, merkelyk verzwaard, verſpreid door de gantſche Stad. De burgerwagt op de Veſten kreeg een verward berigt der overrompelinge van 't Stadhuis. Men hing 'er by, dat de beſte burgers doodgeſlaagen werden. De naarheid des nagts vermeerderde den ſchrik, onder eene menigte, die, niet weetende wat 'er gaans ware, herwaards en derwaards liep, zonder vriend van vyand te konnen onderkennen. Maar de Burgemeeſters hadden, terſtond, zorg gedraagen, om een goed getal Burgeren in de wapenen te brengen, die de

De Burgery bezet de toegangen naar de Plaats.

(*s*) Confeſſie *van* Frans Frederiksz. *agter 't* Sententieb. *boven gemeld.*

(*t*) Confeſſie *van* Claesgen de Glaeſemaicker *agter 't* Sententieb. *beginnende* 14 *April* 1553.

(*u*) *Zie* C. G. Plemp der Herdoperen Anſlach, *bl.* 12.

(*v*) C. G. Plemp der Herdoperen Anſlach, *bl.* 11.

1535. de toegangen naar de Plaats ſlooten, en daardoor te wege bragten, dat de Herdoopers geene verſterking van volk bekomen konden. Voorts, was by de Wethouderſchap vaſtgeſteld, niets tegen de oproerigen, in en voor 't Stadhuis, te onderneemen, voor dat de dag gekomen zou zyn. Doch Burgemeeſter *Pieter Kolyn*, een geleerd en Godvrugtig man, die den naam hadt, by veelen, dat hy te ſlap omtrent de Herdoopers was, kon niet nalaaten, zig van de gelegenheid te bedienen, om elk te toonen, dat hy niet met hen heulde. Hy rukt dan, in den nagt, aan 't hooſd van eenen hoop burgeren, aan op de oproerigen, die hem ſtoutelyk tegentrokken. Men raakte, op de Plaats, voor de Waage, aan elkanderen. De burgers werden te rug gedreeven: eenigen doorſchooten, anderen gekwetſt, ook met vergiftigd lood. Kolyn zelf werdt deerlyk vermoord. De Burgemeeſter *Gooſſen Janszoon Reekalf*, een ervaaren Krygsman, nam toen 't voornaam bewind op zig, en deedt zeilen ſpannen voor de toegangen naar de Plaats, die voorts met groote hopzakken geſtopt werden, waaragter de burgers, als agter ſchanſen, gedekt lagen voor 't ſchietgeweer der oproerigen: en ziende bezwaarlyk kans, om met de burgers aan te vallen op de Herdoopers, bezoldigde hy daartoe, op de Viſchmarkt by de Damsſluis, een goed getal van Vrywilligen, op maandgeld, die aannamen, de oproerigen van de Plaats te dryven, en daarna den eerſten ſtorm te doen op 't Stadhuis. Doch men zou zig ſtil houden, tot dat de dag aanbrak. Onder de Herdoopers, werdt de nagt met het zingen van Pſalmen geſleeten. Zy ſcheenen wel gemoed. Doch de hooſden waren niet zonder bekommering, met naame Goedbeleid, die Jan van Geel voorhieldt, dat hun klein getal het werk verbrodden zou. Maar deeze ſprak hem moed in, hem verzekerende „ dat de Stad, „ voor tien uuren, in hun geweld zyn zou." Doch met het aanbreeken van den dag, begonden de burgers en bezoldigde vrywilligen te ſchieten op de Herdoopers, die haaſt genoodzaakt werden de Plaats te verlaaten, en in 't Stadhuis te wyken. Toen namen de burgers de Rederykers Kamer boven de Waage in, en ſchooten van daar zo fel op de groote zaale van 't Stadhuis, dat de oproerigen dezelve ruimen, en zig, hier en daar, in de binnenſte vertrekken, verbergen moeſten. Burgemeeſter Reekalf hadt, ondertuſſchen, twee halve ſlangen en een grooter ſtuk geſchuts doen ſleepen voor 't Stadhuis. De deur van 't S. Elizabets Gaſthuis, welk naaſt het Stadhuis naar de Kalverſtraat ſtondt, werdt terſtond om verre geſchooten. De vrywilligen, gevolgd van de burgers, drongen 'er in, over de lighaamen van dooden en zieltoogenden, dryvende de overigen, omtrent vyf en twintig in getal, tot naar de nieuwe Kamer, daar zy zig wakkerlyk te weer ſtelden. Doch eenigen uit de burgerye beklommen de Venſters van buiten, en overvielen de oproerigen, van eenen kant, vanwaar men hen niet verwagt hadt. Toen werden 'er verſcheiden geveld, en onder deezen ook Henrik Goedbeleid. Doch twaalf der oproerigen werden leevende gevangen genomen. Jan van Geel was, midlerwyl, geklommen op den zogenaamden Weeskamers trans (*w*) van den Stadhuis tooren, daar hy, bedugt voor erger ſtraffe, zig bloot ſtellende voor 't ſchietgeweer der burgeren, wel haaſt getroffen, en half dood van boven nederwaards geſmeeten werdt. Toen was de burgery meester van 't Stadhuis. De lyken der geſneuvelde Herdooperen, agt en twintig in getal, werden des nademiddags van den elfden May, by de beenen aan de galge gehangen. Van de zyde der Burgeren, waren 'er, deezen nagt, negentien geſneuveld, te weeten, de Burgemeeſter *Pieter Kolyn*, *Simon Klaaszoon Put*, Kapitein van de Wagt, *Kornelis Simonszoon Roeſe*, Schout by Nagt, *Klaas Matthyszoon*, der Stede Bode, *Jan Dirkszoon Roesgen* en *Dirk Everdszoon*, der Stede Waakers, *Klaas Meeuszoon* in de Kalverſtraat, *Dubbelt Dubbeltszoon*, *Luitgen . . . . . Muilken*, *Klaas Pieterszoon van Aken*, *Jakob Janszoon* Smid, *Maarten Egbardszoon* Smid, *Vincent Pieterszoon*, Lakenkooper, *Jan Willemszoon Abkou*, een Vryer, *Jan Willemszoon Pot*, *Gerrit Martenszoon*, Metſelaar, *Dirk Gerritszoon*, *Jan van Utrecht* en *Egbert Willemszoon* (*x*). Doch buiten de Stad werden, op den zelfden elfden May, nog twee Dorpelingen gevangen, die, op 't gerugt van den aanſlag, naar de Stad gekomen waren, om deel te hebben aan de overwinning, met welke zy zig gevleid hadden. De opgezetenen van Benskoop onder Yſſelſtein, door Jan van Geel opgeruid, waren, ten getale van driehonderd, ook in aantogt naar de Stad; doch toen zy vernamen, dat de toeleg mislukt was, keerde elk hunner zyns wegs. Eenige anderen in merkelyken getale, van verſcheide kanten, opgeſtommeld, waren, even na 't boomſluiten, te ſchepe voor de Stad gekomen; doch hielden af, toen zy, 's anderendaags, den uitſlag der onderneeminge vernamen, en

1535.

Burgemeeſter Pieter Kolyn, de oproerigen tegen trekkende, wordt gedood.

De hoofden der oproerigen geveld.

Voorzorg van Burgemeeſter Reekalf.

Getal der geſneuvelden ter wederzyde.

Hy bezoldigt eenige vrywilligen.

't Stadhuis wordt overweldigd.

(*w*) C. G. PLEMP der Herdoperen Anſlach, *bl.* 18.

(*x*) *Uit een* Tafereel *in* Kerkmeeſters Kamer *in de* Oude Kerke.

1535. en zeilden naar Engeland. Maar de bultenaar, die zynen buurman zo verraaderlyk gegriefd hadt, werdt, tegen den avond, daar hy als vertwyfeld liep waaren langs de wallen, aangegreepen en vaſt gezet.

De gevangen oproerigen worden gestraft.

Drie dagen hierna, op den veertienden May, ontvingen elf oproerigen hun vonnis, te weeten, *Pieter Gaal*, uit wiens huis in de Pylſteeg zy gekomen waren, *Anthonis Elbertszoon*, *Evert Aartszoon* van Utrecht, Meſſemaaker, *Klaas Janszoon*, Glazemaaker, *Sybrand Klaaszoon* van Alkmaar, Groſsmid, *Gerrit van Deventer*, Snyder, *Michiel Egbertzoon*, Weever, *Jakob Gysbertszoon*, van Gamen uit den Lande van Gelder, *Jakob van Emden*, *Willem van Utrecht*, en *Albert van Meppelen* (*y*). De borſt werdt hun leevende opgeſneeden; 't hert daaruit gehaald, en hun in 't aangezigt geſmeeten, waarna zy onthoofd en gevierdendeeld werden, wordende de hoofden op ſtaaken op de poorten geſteld, en de deelen daar buiten gehangen. Naderhand, werden 'er nog eenige mannen onthalsd, te weeten, op den vyftienden, *Jan Jakobszoon de Noorman*, *Adriaan Kornelisz. van Sparendam*, en *Gerrit Klaaszoon van Oude Nierop* (*z*), en eenige vrouwen verdronken, of in haare deuren opgehangen; welk laatſte het lot was van twee vrouwen in de Pylſteeg, die de oproerigen gehuisveſt, en niet aangebragt hadden: ook van eene Moeder met haaren Zoon, uit den blaauwen Engel op den nieuden Dyk, daar Jakob van Kampen, de zogenaamde Biſſchop van Amſterdam, t'huis geweeſt was, zonder dat men hem hadt aangebragt (*a*). Aan *Henrik Janszoon*, Snyder, die, de Herdoopery voorheen verzaakt hebbende, voor een jaar gebannen; doch binnens tyds wederom hier gekomen was, werdt, den agtentwintigſten May, op nieuws, de Stad voor een jaar ontzeid (*b*). Ook werdt *Pietertje Elberts dogter*, huishoudſter geweeſt zynde van haare broeders, *Anthonis* en *Jan Elbertszoonen*, die deel aan den aanſlag gehad hadden; en *Dirkje Houtſtapelaar*, haaren derden broeder, gewaarſchuwd hebbende, om niet gevangen te worden: daarenboven, herdoopt zynde, en geweer in huis gehad hebbende, den elfden Juny, ten eeuwigen dage, gebannen (*c*). *Oude Jans Dogter* van Ryp uit Friesland onderging, ten zelfden dage, het zelfde lot, om dat zy herdoopers geherbergd hadt, zonder het, zo zy zeide, te weeten (*d*). Anderen, verdagt, dat zy kennis van den aanſlag gehad hadden, zonder zulks te hebben aangebragt, werden gebannen; ſommigen, die duidelyk bleeken van 't verraad geweeten te hebben, met den zwaarde geregt (*e*).

Ook eenige anderen.

1535.

De Wethouderſchap wordt gewaarſchuwd, wegens eenen nieuwen aanſlag.

Doch onder 't uitvoeren deezer ſtraffen werdt, in de Oude Kerke, een brief gevonden, en aan 't Geregt gebragt, behelzende eene ernſtige waarſchuwing tegen eenen nieuwen aanſlag der Herdooperen. De ſchryver van deezen brief beleedt herdoopt te zyn; doch geen deel te willen hebben aan eenigerlei oproerigheid. Hy verzweeg egter zynen naam: waarom de Wethouderſchap geraaden vondt, hem, by eene openbaare afkondiging van den agtentwintigſten May, te nodigen om zig nader te openbaaren. Men beloofde, in geval hy berouw toonen wilde van zyne Herdooperye, vergiffenis voor hem te zullen verwerven van den Keizer, buiten zyne koſten (*f*). Doch ik vind niet, dat hierop iet gevolgd zy.

Jakob van Kampen wordt gevat, en ter dood gebragt.

Ondertuſſchen, was Jakob van Kampen, van wien men 't meeſt meende te dugten te hebben, nergens te vinden. De Wethouderſchap hadt, reeds te vooren, eene vereering beloofd aan elk, die hem of Jan Matthyszoon van Middelburg aanbragt, en de dood gedreigd aan zulken, die wiſten, waar hy zig onthieldt, en 'er geene kennis van gaven. Doch zyn aanhang bleef hem getrouw. Eindelyk, nogtans, werdt hy betrapt, in een huis, daar hy zig onder de turf verſteken hadt. Hy werdt ſcherpelyk ondervraagd, en bekende gereedelyk, door *Pieter Houtzaager*, herdoopt te zyn, ook, hier ter Stede, te Leiden, en te Aalsmeer, veelen anderen herdoopt te hebben: en hier den naam van *Biſſchop* te hebben gevoerd: doch hoe zwaar ook gepynigd, heeft hy nooit beleeden, eenig deel gehad te hebben aan den verraaderſchen aanſlag op de Stad (*g*). Ook wordt hy hiervan niet beſchuldigd in het Vonnis, welk den tienden July over hem geveld werdt (*h*). Volgens het zelve, werdt hy, met een' tweehoornigen blikken myter, beſchilderd met het wapen der Stad, een uur, of langer, op het Schavot te pronk gezet. Daarna werdt hem de tong uit den hals gehaald, en de regterhand en 't hoofd, met een Vleeſchhouwers hakmes, afgehouwen. Vervolgens werdt zyn lighaam verbrand, en 't hoofd met den

(*y*) Sententieb. *van* 15 *Oct.* 1523. *tot* 19 *Maart* 1567. *f.* 50 *verſo*. *Zie ook* Dapper *bl.* 151. Commelin *bl.* 937.
(*z*) Sententieb. *als boven*. *f.* 51. *Zie ook* Commelin *bl.* 939.
(*a*) Sententieb. *als boven f.* 51 *verſo*, 52. Hortensius, *p.* 310, 311, 312, 313.
(*b*) *Agter 't* Keurb. D. *f.* 238 *verſo*.
(*c*) *Agter 't* Keurb. D. *f.* 240.
(*d*) *Agter 't* Keurb. D. *f.* 240.
(*e*) Sententieb. *van* 15 *Oct.* 1523 *tot* 19 *Maart* 1567. *f.* 52 *verſo*, 53, 54, 55 *verſo*. 56.
(*f*) Keurb. E. *f.* 24.
(*g*) *Zie* Brandt I. *Deel*, *bl.* 122.
(*h*) Sententieb. *van* 15 *Oct.* 1523 *tot* 19 *Maart* 1567. *f.* 58 *verſo*. *Zie ook* Dapper, *bl.* 152. Commelin, *bl.* 938.

1535. den myter daarop, en de regterhand op de Haarlemmer Poort gefteld. Ten zelfden dage, werden nog twee vrouwen, eene van welken Jakob van Kampen huisvefting bezorgd hadt, voor 't Stadhuis opgehangen, en een manspersoon onthalsd (*i*). Doch Jan Matthyszoon van Middelburg hadt zig, door eene tydige vlugt, weeten te bergen (*k*). Op den agtentwintigften July, werden, hier ter Stede, nog vier Herdoopers onthalsd, en onder deezen, *Barend Bakker van Zwol*, die Kok van Jan Bokelszoon, den zogenaamden Koning van Munfter, geweeft, en onlangs herwaards gekomen was (*l*). Doch onder 't uitvoeren deezer ftraffe, ontftondt 'er eene geweldige opfchudding onder de aanfchouwers. Men vreesde het ergfte. De fchutters, die gewapend op de Plaats ftonden, fmeeten hunne mantels, tabbaarden, bonnetten en ander oppergewaad van zig, en ftelden zig te weer. Het oproer werdt haaft geftild. Doch het gewaad en ook eenig geweer der fchutteren was, voor een groot gedeelte, in den loop gebleeven; waarom het Geregt, nog dien zelfden dag, deedt afkondigen, dat elk, die 't vermifte naar zig genomen hadt, het zonder uitftel aan der Stede Klerken in handen ftellen moeft (*m*).

Nog vier Herdoopers.

Oploop onder 't uitvoeren deezer ftraffe.

Op deeze wyze, liep het af met den vertwyfelden aanflag der Herdooperen op Amfterdam, welks geheugenis, op meer dan eene wyze, bewaard is geworden. De Schilder *Dirk Bernardszoon* heeft de gefchiedenis, in verfcheide tafereelen, afgebeeld, die op 't Stadhuis, in een vertrek, federt, het *gefchilderd Kamertje* genaamd (*n*), en, in laater tyd, gebruikt, door Commiffarisfen van Kleine Zaaken (*o*), geplaatft (*p*); doch, by 't verbranden van het zelve, verteerd geworden zyn. Boven de deur van 't S. Elizabets Gafthuis, naaft het Stadhuis, ftondt ook, met gouden letters, te leezen:

Gedenktekenen van den aanflag der Herdooperen.

Die Bondtgenoten der opinieufer Anabaptisten
Overvielen defe plaets en't Stadhuis 'fnachts t' elf uuren,
's Anderdaechs voor negen uuren fyn fy, met macht en listen,
Gefiagen, gevangen en moeften Juflicy befuuren.

Doch dit fchrift is ook, met het verbranden of afbreeken van 't gebouw, weggeraakt. Aan een der bovenfte Schoorbalken in de Nieuwe Kerke, ftondt, ter gedagteniffe der Naaktlooperen, aangetekend: 1535.

In 't jaer vyftienhonderd vyf en dertich,
wilt dit onthouwen,
Liepen hier naeckt mannen ende vrouwen.

Doch de balk met dit opfchrift is, met het verbranden der Kerke, ook vernietigd geworden. De Wethouderfchap van Amfterdam befloot zelfs, op den agtften May des jaars 1536, den elfden daaraanvolgende, en voorts jaarlyks, op den zelfden tyd, eenen plegtigen dankdag te houden, wegens de zege, 's jaars te vooren, op de oproerige Herdoopers behaald (*q*). Doch my is niet gebleeken, hoe lang men deezen jaarlykfchen dankdag gevierd hebbe. Zeker genoeg is het, dat dezelve, na de verandering der Regeeringe in 't jaar 1578, geheel buiten gebruik geraakt is.

Dankdag, ter gedagteniffe der zege, ingefteld.

Het overgaan van Munfter aan de Bifchoplyken, en de ftraf aan Jan Bokelszoon, en de andere hoofden der oproerigen aldaar, die 'er eerlang op volgde, komende by de ftrengheid, die men, hier te Lande, tegen deeze Luiden oefende, bragt hen, eerlang, in zulk eene groote verlegenheid, dat zy zig nergens reppen noch roeren durfden. Ook was 'er, in Juny, wederom een fcherp Plakaat uitgekomen in Holland, waarby „ alle Propheeten, Apoftelen of Biffchop„ pen en alle hardnekkige herdoopten ten „ vuure, en alle berouwhebbende tot het „ zwaard of tot de put veroordeeld wer„ den, zonder dat de Wethouders, om„ trent deeze luiden, overmids hun kwaad „ voorneemen, eenige de minfte genade „ gebruiken mogten (*r*)." En van toen af, werdt 'er, niet alleen tegen oproerige Herdoopers, maar ook tegen vreedzaame en weerlooze Doopsgezinden, ftrengelyk gewoed, in Holland. Te Amfterdam, werdt, omtrent deezen tyd, zekere *Pieter*, weleer *Koffer* te Sardam, en thans Leeraar onder beter flag van Doopsgezinden, onthalsd, als hadt hy deel gehad aan den oproer; daar hy zig, nogtans, zo getuigd wordt, met allen ernft, tegen gekant hadt (*s*). Doch zo deeze *Pieter* dezelfde geweeft is met *Pieter Pietersz* van Leiden, die te gelyk met Jakob van Kampen onthalsd was, hadt hy, volgens zyne *Sententie*, van eenen oproerigen aanflag op Leiden geweeten, zonder 'er kennis van te geeven (*t*). Voorts werdt, op den agtentwintigften Maart des jaars 1537,

Strenge vervolging van allerlei Doopsgezinden.

(*i*) Sententieb. *als boven f.* 59.
(*k*) HORTENSIUS, *p.* 313.
(*l*) Sententieb. *als boven f.* 62, 63. HORTENSIUS, *p.* 314.
(*m*) Keurb. E. *f.* 24 *verfo.*
(*n*) *Zie* HOOFT Nederl. Hift. *bl.* 193.
(*o*) M. FOKKENS Amft. *bl.* 108.
(*p*) PONTANUS *Libr.* II. *Cap.* XXVIII. *p.* 245.
(*q*) Keurb. E. *f.* 31 *verfo.*
(*r*) Doopsgez. Martel. boek, II. *Deel*, *bl.* 35. Repert. *bl.* 30.
(*s*) BRANDT Reform. I. *Deel*, *bl.* 124.
(*t*) Sententieb. *van* 15 *Oct.* 1523 *tot* 19 *Maart* 1567. *f.* 59 *verfo.*

1535. 1537, gebooden „ dat niemant, hier ter „ Stede, eenige Herdoopers zou mogen „ herbergen, op verbeurte van 't lyf (*u*)." Doch 't getal der Doopsgezinden wies aan tegen deeze ſtrengheid, zo in deeze Stad, als inzonderheid in 't Noorderkwartier van Holland. Ook wonnen de Hervormden, zo Lutherſchen als Zwingliſchen of Kalviniſchen, meer en meer, veld hier te Lande, en te Amſterdam in 't byzonder, gelyk ons 't gevolg deezer geſchiedeniſſe leeren zal.

Gezant van Deenemarke te Amſterdam.

Chriſtiaan de III., Koning van Deenemarke, hadt, in den aanvang deezes jaars 1535, *Melchior Rantſau* herwaards gezonden, om onderſtand te verzoeken tegen de Lubekkers, die hem den oorlog aandeeden, om dat hy zig met Holland verdraagen hadt. De Gezant nam zynen weg over Amſterdam, en droeg de belangen zyns meeſters voor aan de Regeering, die zig, ten behoeve der Stad, veel liet gelegen zyn aan de behoudenis des Ooſterſchen handels. De Lubekkers, eerlang, meeſter geworden van Koppenhage, ſlooten de Zont, voor de Hollanders, waarby Amſterdam zeer veel leedt (*v*). De Landvoogdes, Vrouw Maria, bedugt, zo voorgewend werdt, dat het gebrek van toevoer uit de Ooſtzee duurte in de graanen hier te Lande veroorzaaken zou, deedt den uitvoer derzelven verbieden, in October deezes jaars (*w*). Men bevondt egter, wel haaſt, dat dit verbod voornaamlyk geſchied was, om het afgeſchafte Verlofgeld wederom in te voeren: alzo de uitvoer toegelaaten werdt, mids men 't Verlofgeld voldeede. Doch Amſterdam en de andere Steden van Holland kantten zig hier tegen zo ernſtelyk, dat de uitvoer van Graanen, in February des volgenden jaars, wederom vrygeſteld werdt, zonder dat men verlofgeld behoefde te betaalen (*x*).

Verlofgeld op 't Kooren ingevoerd en afgeſchaft.

1536.

Amſterdam neigt tot het onderſteunen van den Paltsgraaf Fredrik tegen den regeerenden Koning van Deenemarke.

Keizer Karel vondt, midlerwyl, geraaden, zig te ſteeken in de Noordſche onluſten, ten behoeve van den Paltsgraave *Fredrik*, die met *Dorothea*, Dogter van's Keizers overleeden Zuſter, de Gemaalin van den gevangen Koning Chriſtiaan den II., gehuwd was, en uit deezen hoofde regt meende te hebben op Deenemarke. De Keizer vorderde den Staaten van Holland, in April deezes jaars, onderſtand in ſchepen af, en Amſterdam, vernomen hebbende, dat de Lubekkers in onderhandeling waren over een verdrag met Chriſtiaan den III., welk, zo 't geſlooten werdt, hen genoegzaam meeſter maaken zou van den Ooſterſchen handel, neigde zeer om den Keizer te believen. De Stadhouder, Graaf van Hoogſtraaten, eiſchte vyfentwintig groote Oorlogsſchepen en agt of tien Boeijers van de Staaten van Holland alleen, die dienen zouden, om vierduizend knegten, ten dienſte des Paltsgraafs, over te voeren naar de Zont. En Amſterdam en de Waterſteden zouden, veelligt, beſlooten hebben, om hun aandeel in deeze uitruſtinge te draagen: doch de andere Leden waren agterlyker: vooral, om dat men Holland alleen belaſten wilde met de koſten eens krygs, die de eer des Keizers betrof, en waarin de andere Nederlanden, zo wel als Holland, behoorden te draagen. Ook vernam men, ſedert, dat Guſtaaf de I., Koning van Zweeden, de Zont reeds met veertig Oorlogsſchepen geſlooten hadt: 't welk de Staaten van Holland nog agterlyker maakte om te beſluiten. 1536.

De Deenſche Overſte Meinard van Ham dreigt de Stad te overvallen.

Chriſtiaan de III., onderregt van 't gevaar, welk hem uit Holland dreigde, ſtelde, eerlang, Hertog Karel van Gelder in ſtaat, om eenig Krygsvolk op de been te brengen, onder den Overſte *Meinard van Ham*, die der Regeeringe van Amſterdam, wat laater, ſchreef „ dat hy de Stad en 't „ omgelegen Land, te vuur en te zwaard, „ zou komen verwoeſten, zo men met de „ voorgenomen' uitruſtinge voortginge." Men beſloot dan, niet alleen, hier ter Stede, ſcherpe wagt te houden (*y*); maar de Regeering, Dagvaart hebbende doen beſchryven in den Haage, drong, ernſtelyk, op werving, tot verzekering van Holland. Ook bragt zy te wege, dat de uitruſting niet in Holland, maar in Zeeland geſchiedde, daar men veiliger was voor eene onderneeming te lande. Ondertuſſchen, leedt de Amſterdamſche Scheepvaart veel by deeze uitruſting, alzo men, om 't Bootsvolk tot dezelve te vinden, de Vaart naar 't Noorden en naar 't Weſten hadt moeten verbieden. Zelfs waren, te Amſterdam, eenige Noordſche ſchepen in beſlag genomen, 't welk men vreesde, dat op de Amſterdamſche ſchepen, die in 't Noorden zouden komen handelen, verhaald zou worden.

Midlerwyl, hadt de Stadhouder van Friesland zig, op 's Keizers laſt, bediend van de knegten, die tot den togt naar Deenemarke geſchikt waren, om den Hertoge van Gelder 't gebied over Groningen te ontweldigen. Ook was 'er, in May, een Beſtand voor drie jaaren geſlooten met Chriſtiaan den III., welk oorzaak was, dat de voorgenomen togt ter zee geen' voortgang hadt (*z*).

Het

(*u*) Keurb. E. *f.* 33.
(*v*) AERT VAN DER GOES Regiſt. *bl.* 218, 227. VELIUS Hoorn, *bl.* 137.
(*w*) Repert. *bl.* 31.
(*x*) Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 104 *enz.*

(*y*) Keurb. E. *f.* 33.
(*z*) *Zie* Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 106 *enz.*

1536. De Godsdienstige Gestigten te Amsterdam krygen verlof om vaste goederen te mogen erven, onder zekere voorwaarden.

Het toeneemen der Stad Amsterdam, in getal van ingezetenen, was oorzaak, dat de Godsdienstige Gestigten aldaar meer armen te onderhouden hadden, dan voorheen, tot zo verre, dat de inkomsten der Huiszittenmeesteren, Gasthuis-meesteren, Leproosmeesteren en arme Weeskinderen-meesteren, op geene duizend guldens 's jaars na, toereikten, tot vervulling der behoeften, die ieder deezer Genootschappen te vervullen hadt. Men vondt, in de Stad, luiden genoeg, die gezind waren de inkomsten deezer byzondere Gestigten, door maakingen by uiterste wil, te vermeerderen. Doch Keizer Karel hadt den Kloosteren en anderen Godsdienstigen Gestigten verbooden, eenige vaste of erfelyke goederen te bezitten. Ondertusschen, was 'er veel aan gelegen, dat de behoeftigen in Amsterdam de gewoonlyke ondersteuning niet misten. Men vertoonde dit den Keizer, die, by brieven van den zesden December deezes jaars, den Huiszittenhuizen, Gasthuizen, het Leproozenhuis, en het Weeshuis vryheid verleende, om allerlei roerende en onroerende goederen te mogen erven, mids zy de laatsten niet dan aan weereldlyke persoonen verkogten, en dat wel binnen een jaar, na dat zy die bekomen zouden hebben; om met het gene 'er van kwam, hunne armen te onderhouden, of daar voor te koopen renten tegen den penning zestien, ten gelyken einde (*a*).

Verbod om Kalkovens te stellen, binnen eene myl van de Stad.

Omtrent deezen tyd, hadt *Frans Andrieszoon* van Haarlem, buiten de Regulierspoort, niet verre van Amsterdam, een Kalkoven doen stellen, waarvan de Stad, wanneer 'er de wind naar was, veel kwaade lugt hadt. Ondertusschen, vernam men, dat anderen dit voorbeeld dagten te volgen.

1537. De Regeering, om dit te voorkomen, verwierf een Octroi van Keizer Karel, welk, den derden January des jaars 1536 [1537], te Brussel, gedagtekend was, en waarby aan elk verbooden werdt, voortaan, eenige Kalkovens te stellen, binnen een myl van de Stad. Ook mogt de Stad de Kalkoven, die reeds, binnen dien afstand, was opgeregt, wederom doen afbreeken, mids aan den eigenaar vergoeding van kosten doende, naar de uitspraak van goede mannen, of van Stadhouder en Raaden van Holland (*b*).

Drie Persoonen om Ketterye onthalsd.

Op den twaalfden April deezes zelfden jaars, werden, te Amsterdam, drie Persoonen, *Albert Reyertszoon*, bygenaamd *Oldeknegt*, van Bolswaard, *Andries Hermanszoon* van Gelder, en *Tymen Henrikszoon* van Kampen, om zogenaamde Ketterye, met het zwaard ter dood gebragt: waarna de hoofden op staaken gezet, en de rompen op raden gelegd werden (*c*). Een ander werdt, ten deezen tyde, om het hebben van verbooden boeken en 't begunstigen van den Herdoop, met zyne boeken om den hals, op 't schavot, te pronk gezet, en vervolgens gebannen (*d*). In de Sententien van Poorteren, die, ter oorzaake van zogenaamde Ketterye, met de dood gestraft werden, werdt gemeenlyk gesteld, dat zy, volgens de Privilegien deezer Stede (*e*), niet meer dan honderd ponden uit hun goed verbeurden, of dat de Verbeurdverklaaring hunner goederen, met honderd ponden, kon worden afgekogt. Doch het Hof van Holland verstondt, in December deezes jaars, dat deeze Privilegien den Ketteren niet te staade komen konden, en verklaarde ook alle de goederen van Kettersche Poorters verbeurd (*f*). 1537.

't Bestand met Christiaan den III. was, op 't einde des voorleeden jaars, gevolgd van eene Vrede met Gelder, die Amsterdam, voor eenen tyd, bevrydde van de zorg voor overrompeling. Doch de oorlog met Frankryk, die onlangs ontsteken was, duurde nog. Alleenlyk werdt 'er, in July deezes jaars, een Bestand van tien maanden getroffen, waarop, in 't volgende jaar, eerst een lang Bestand, en wat laater eene volkomen Vrede volgde (*g*).

Karel van Gelder verschoont zig by de Regeering van Amsterdam, wegens eenen aanslag op Enkhuizen.

Doch weinige weeken voor 't sluiten van 't Bestand van tien maanden, ondernam Hertog Karel van Gelder, vergeetende de onlangs getroffen Vrede, Enkhuizen te verrassen, ten behoeve des Konings van Frankryk. De aanslag mislukte nogtans, en hy schaamde zig zyner onderneeminge zo zeer, dat hy, kort hierna, aan Burgemeesteren van Amsterdam schreef „ dat zyne schepen, door tegenwind, op de reede van „ Enkhuizen vervallen waren; en dat zyn „ oogmerk alleenlyk geweest was, zynen „ Neef, den ouden Kardinaal van Bourbon, aan de zeegaten op te wagten, voor „ wien hy nu Brieven van Vrygeleide verzogt." De Wethouderschap van Amsterdam, uit eenigen haarer burgeren, die te Harderwyk geweest waren, toen de schepen werden uitgerust, reeds verstaan hebbende, dat de Hertog heel wat anders in den zin gehad hadt dan hy voorgaf, ver-

ge-

(*a*) Handv. *bl.* 269. [59.]
(*b*) Handv. *bl.* 16. [58.]

(*c*) Sententieb. *van* 15 *Oct.* 1523 *tot* 19 *Maart* 1567. *f.* 77, 78. *Zie ook* COMMELIN *bl.* 940.
(*d*) Sententieb. *als boven f.* 78 *verso.*
(*e*) *Zie* II. *Deel*, III. *Boek*, *bl.* 38.
(*f*) Sentent. van den Hoogen en Provinciaalen Raade *bl.* 344.
(*g*) Vaderl. Hist. V. *Deel*, *bl.* 135, 138, 144.

1537. genoegde zig, met hem eenvoudiglyk te antwoorden „ dat hy zig, om Brieven van „ Vrygeleide te bekomen, niet aan haar; „ maar aan de Landvoogdesse vervoegen „ moest (*b*)."

Amsterdam bewilligt van de eersten in eene Bede en geschenk aan de Landvoogdesse.

By de gewoone en buitengewoone Beden, die, van tyd tot tyd, in Holland, gevorderd werden, kwam, in September des jaars 1538, nog eene buitengewoone Bede, die de Landvoogdes, op eene Dagvaart te Geertruidenberg, liet doen. De Stadhouder, Graaf van Hoogstraaten, voegde hier by, dat de andere Landen Vrouwe Maria een geschenk gedaan hadden; 't welk Holland behoorde naar te volgen, en der Landvoogdesse vyftigduizend, of ten minsten dertigduizend guldens aan te bieden. En Amsterdam was onder de eerste Leden, die in 't een en 't ander bewilligden (*i*).

1538.

De Stad verwerft dat men, in zaaken, niet boven de tien pond beloopende, eisch doe by monde.

De Regeering deezer Stad verwierf, den zestienden October, Octroi van Stadhouder en Raaden van Holland, op 's Keizers naam, „ dat, in zaaken, gebragt voor de Vierschaar aldaar, en niet boven de tien ponden grooten vlaams beloopende, niemant „ vermoogen zou eisch te doen by geschrifte; maar dat alle zulke zaaken, by monde, tusschen partyen, zouden moeten „ worden bepleit (*k*)." Zulk een Octroi strekte zekerlyk, tot voorkoming van de langwyligheid der gedingen, voor der Stede Vierschaar. En veelligt heeft de Stad het te ligter verkreegen, om dat zy, zo gereedelyk, in de Bede, en in het gevorderd geschenk aan de Landvoogdesse, bewilligd hadt.

Uitrusting te Amsterdam tot eenen togt naar Konstantinopole, die niet voortgaat.

Jan van Hennin, Heer van Bossu, hadt zig, op 's Keizers last, omtrent deezen tyd, begeven naar Amsterdam, om aldaar, en in Waterland, de uitrusting te wege te brengen van zesenvyftig schepen van oorloge, die, nevens vierenveertig anderen, gebruikt zouden worden in eenen togt naar Konstantinopole, waartoe eene magtige Vloot in Spanje verzameld werdt. De Zeeuwsche schepen liepen, in February, de Hollandschen, niet voor het einde van Maart des jaars 1539, in zee. Doch de laatsten waren niet verder dan onder Duins gekomen, toen zy uit 's Keizers dienst ontslaagen, en naar huis gezonden werden. De Vorst, andere inzigten gekreegen hebbende, sloot, eerlang, een Bestand met den Grooten Heer (*l*).

1539.

De Landvoogdes, Vrouw Maria, onder-

(*b*) E. de Veer Chron. *f.* 48. Pontanus Hist. Gelr. *Libr.* XI. *p.* 783. Brandt Enkh. *bl.* 62.
(*i*) Vaderl. Hist. V. *Deel*, *bl.* 148 *enz.*
(*k*) Handv. *bl.* 581.
(*l*) E. de Veer Chron. *f.* 51, 52. Goudhoeven *bl.* 608, 609. Reigersb. Chron. van Zeel. II. *Deel*, *bl.* 462, 464.

nam, in den Zomer deezes jaars, eene reis door de Nederlanden, tot het doen van buitengewoone Beden. Zy begaf zig eerst, van Brussel naar Zeeland, keerde toen naar Brabant, voorts, naar Utrecht, en van daar over Amersfoort en Naarden naar Amsterdam. Zy schynt zig hier egter niet lang opgehouden te hebben; maar al spoedig, over Haarlem en Leiden, naar den Haage vertrokken te zyn, alwaar de Staaten, eenpaariglyk, bewilligden in eene buitengewoone Bede van tagtigduizend guldens, die reeds in 't voorleeden jaar gedaan was (*m*). 1539. voogdes Vrouw Maria, komt hier ter Stede.

Het Bergenvaarders Gilde krygt eene Ordonnantie.

De Vaart op Bergen in Noorwegen en de Koophandel aldaar werdt, sedert veele jaaren, van Amsterdam gedreeven door een Gilde van Handelaars, het *Bergenvaarders-Gilde* genaamd, welker Leden in *Meesters* en *Knegten* onderscheiden waren. Aan dit Gilde gaven Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Raad deezer Stad, den tienden February, eene Ordonnantie of Gildebrief, uit welken blykt, dat de Meesters ieder een *Boede* of Kantoor hadden te Bergen, alwaar zy hunnen Koophandel dreeven, en van de Knegten gediend werden. Niemant mogt Meester worden, dan die twee jaaren te Bergen als knegt gediend, of twee Zomers voor knegt gevaaren hadt. En die zyne eerste reize, als Meester, naar Bergen deedt, moest vyf guldens; die de eerste reize voor knegt voer, dertig stuivers betaalen, ten behoeve van S. Annen Altaar (*n*), in de Oude Kerke, welke, door dit Gilde, onderhouden werdt. De Gildebrief is, naderhand, meer dan eens, met verscheide punten vermeerderd. Het Gilde plagt zyne Kamer te hebben, aan de westzyde van den Buiten-Amstel, nu even buiten de Vryheid der Stad, in een huis, welk nog den naam van *Bergenvaarders Kamer* draagt.

Het tappen buiten de Stad wordt nader bepaald.

Het tappen van wyn of bier even buiten de Vryheid der Stad, en binnen een vierdendeel myls van dezelve, was al by verscheide oude Keuren en Octrojen ongeoorlofd verklaard (*o*); doch ging thans, desonaangezien, sterk in zwang, tot merkelyk agterdeel van der Stede Excynzen, die niet buiten de Vryheid gevorderd werden. Men bevondt zelfs, dat sommige Ballingen, Lutheriaanen, Herdoopers en anderen, zig dikwils derwaards begaven, om te drinken en vergaderingen te houden. En dit gaf gelegenheid tot een nieuw Octroi, gedagtekend te Brussel, den eenentwintigsten April deezes jaars, waarby verbooden werdt, wyn of bier te tappen buiten de Vryheid, binnen de

(*m*) Aert van der Goes Regist. *bl.* 300, 301, 302.
(*n*) Handv. *bl.* 1187.
(*o*) Handv. *bl.* 17, 18. [29.]

1539. de volgende paalen: „ Buiten de Haarlem-
„ mer-Poort, tot aan den draaiboom, ſtaan-
„ de op den dyk voor *Frans Walichs* huis
„ ingeſlooten; buiten de S. Antonis-Poort,
„ tot de twee huizen binnensdyks, daar het
„ Bolwerk van Ypeſloot begint, ingeſlooten;
„ buiten de Reguliers-Poort, tot het lange
„ Loopveld toe ingeſlooten; en buiten de
„ Heilige-wegs Poort, tot aan den Over-
„ toom en *Pieter Willemszoons* huis inge-
„ ſlooten (*p*)." Doch men bevondt eerlang, dat ſommigen, agt of negen roeden buiten deeze paalen, herbergen begonden op te zetten „ daar ſomtyds ook Ballingen, *Lu-*
„ *theraanen*, *Wederdoopers ende andere ver-*
„ *twyfelde menſchen*," gelykze genoemd werden „ hunne *Conventiculen* hielden:" waarom Keizer Karel, op den agtentwintigſten Auguſtus deezes jaars, nader verklaarde,
„ dat niemant tappen mogt buiten de Haar-
„ lemmer-Poort tot aan Slooterdyk toe, het
„ Dorp zelf daar onder niet begreepen;
„ noch buiten de Heilige-wegs-Poort tot
„ half weg Slooten, en aan den weg van 't
„ lange Loopveld (*q*)." Uit deeze Octrojen blykt, onder anderen, dat men het houden van Vergaderingen van zulken, die der Hervorminge waren toegedaan, zelfs buiten de Stad, zogt te weeren. Ook vindt men, dat *Joriaan Benthuyſen*, die met *Hans van Camphuyſen*, op eenen Zondag, onder de Hoogmiſſe, in zekeren tuin, gelezen hadt, *in een bouck geintituleert 't nyewe teſtement van martinus luthere*, welk niemant, volgens de Plakaaten, leezen of by zig hebben mogt, op den zevenden July deezes jaars, verweezen werdt, om, met het boek om den hals, waarop met groote letters ſtaan zou *Dit es Martinus Lutherie bouck*, voor de gewoonlyke Zondags-*Proceſſie*, te gaan, of vyfentwintig guldens te betaalen. Men handelde deezen perſoon, die anders, volgens de Plakaaten, lyf en goed verbeurd zou hebben, zo genadiglyk, om dat hy maar veertien jaaren oud, en onlangs eerſt, met het boek, welk hy van zynen Vader ontvangen hadt, hier te Lande, gekomen was: ook om dat hy verklaarde, geene kennis te hebben van den inhoud der Plakaaten (*r*). Ten deezen zelfden dage, werdt *Jan Janszoon van den Berg*, hier ter Stede, om Herdooperye, onthoofd (*s*). De groote Steden, en dus ook Amſterdam, mogten, volgens een Plakaat van den zesentwintigſten September, nergens laaten prediken dan in de Kerſpelkerken, de Klooſters der biddende Orden, en de Gaſthuizen (*t*): ook moeſt men, volgens aanſchryvens des Stadhouders van den zelfden dag, wel ſcherpelyk letten „ dat 'er geene duiſtere of ergerly-
„ ke ſtoffen op den predikſtoel gebragt wer-
„ den, en dat de Leeraars niet tegen elkan-
„ deren predikten; moetende deezen, wan-
„ neer zy iet in elkanders Leer of gedrag
„ te berispen vonden, de ſchuldigen af-
„ zonderlyk vermaanen, of 'er den Officier
„ der Stede of den Hove van Holland ken-
„ nis van geeven (*u*)."

1539. Men begon, te Amſterdam, wat ſcherper te gaan tegen de Hervormden, ſedert dat Meeſter *Kornelis Wouter Dobbeszoon*, in September des jaars 1535, in de plaats van Klaas Gerrit Mattheuszoon, tot Schout aangenomen was (*v*). Deeze, eenen witten voet hebbende ten Hove, en onder eenen deken leggende met den Procureur-Generaal, Reinier Brunt, beſtondt, omtrent deezen tyd, verſcheide Regenten te beſchuldigen van Ketterye. Meeſt hadt hy 't egter gelaaden op den gewezen Schout, Jan Huibrechtszoon, die, in 't voorleeden jaar en in dit, met een kerkelyk geding, uit naam van *Ruard Tapper*, Opper-Inquiſiteur hier te Lande, door den Onder-Inquiſiteur, *Floris Egbertszoon*, Paſtoor der Oude Kerke, laſtig gevallen werdt (*w*). Hier by bleef het niet. De Procureur-Generaal verwierf een Mandement van den Hove, waarby Jan Huibrechtszoon, die, ondertuſſchen, den ſtorm ziende aankomen, ten Lande uit geweeken was, voor 't Hof gedagvaard werdt. De vrienden van den gedaagde konden ligtelyk voorzien, dat hierop vonnis van ballingſchap en verbeurdverklaaring van goederen volgen zou. Doch alzo dit laatſte, volgens de Privilegien der Stede, met honderd gulgens af te koopen was, vervoegden de naaſtbeſtaanden van den Gedaagde zig by Burgemeeſteren, met verzoek om derzelver byſtand tot handhaaving deezer Privilegien. Burgemeeſteren toonden 'er zig gereed toe, en verſcheenen, nevens hen, voor 't Hof, in de Lente des volgenden jaars. De Procureur-Generaal hieldt den Raaden voor
„ dat Meeſter Jan Huibrechtszoon, in het
„ jaar 1518, Schout van Amſterdam ge-
„ worden was; dat, ſedert dien tyd, *die*
„ *gereprobeerde Secten van Luterye*, *Sacra-*
„ *mentiſterye ende Herdooperie* aldaar opge-
„ komen, en ſterk toegenomen waren. Dat
„ de Stad, hierdoor, in groot gevaar geraakt
„ was van ingenomen te worden: 't welk
„ men

Voortgang der vervolginge.

Orde op het prediken in de groote Steden.

De gewezen Schout Jan Huibrechtszoon wordt om Ketterye gedagvaard.

1540. Beſchuldigingen ten zynen laſte.

(*p*) Handv. *bl.* 18. [60.]
(*q*) Handv. *bl.* 19. [61.]
(*r*) *Agter 't* Keurb. E. *f.* 207 *verſo.*
(*s*) Sententieb. *van* 15 *Oct.* 1523 *tot* 19 *Maart* 1567. *f.* 93. *Zie ook* COMMELIN *bl.* 941.
(*t*) Repert. *bl.* 38.
(*u*) *Zie den* Brief *in* H. DE GROOT Verantw. *Cap.* VI. *bl.* 55.
(*v*) Groot-Memor. *N.* 1. *f.* 309 *verſo.*
(*w*) *Zie* COMMELIN *bl.* 940.

1540. „ men aan de slapheid van den Gedaagde
„ en van andere Burgemeesters en Regeer-
„ ders in dien tyd wyten moest. Dat de
„ Gedaagde zelf gehouden werdt van de
„ gemelde Secte te zyn. Dat hy, ten min-
„ ste, het zingen van schandelyke *Liede-*
„ *kens*, tegen 't Sacrament des Altaars, en
„ tegen de Geestelyke Persoonen, inzettin-
„ gen en Plegtigheden, ongestraft, gedoogd
„ hadt. Dat onder anderen zekere Schui-
„ tevoerder, *Adriaan met een Ooge* genaamd,
„ den Luiden, die naar de Heilige Stede gin-
„ gen, om 't Sacrament te vereeren, open-
„ lyk hadt toegeduwd, *wat gaat gy 't Sacra-*
„ *ment bezoeken? Ik agt de kaas en 't brood,*
„ *welk ik in myne hand heb, zo goed als 't*
„ *Sacrament. Hier vaar ik wel van. Maar*
„ *'t Sacrament is meer niet dan der Paapen*
„ *God en louter brood.* Dat dezelfde Adriaan
„ ook hadt gezeid, dat de Heer, het brood
„ des Avondmaals met de eene hand uit-
„ reikende, gezeid hadt, *Neemt dat*, terwyl
„ hy, met de andere, op zyne borst wy-
„ zende, daar by voegde, *Dit is myn lig-*
„ *haam.* Dat hy ook, in November des
„ jaars 1532, in 't Cellebroeders Klooster,
„ openlyk gezeid hadt, *dat hy wel vyftig*
„ *Sacramenten te gelyk met eene dagge door-*
„ *steeken, of met voeten treeden zou durven.*
„ En dat de Gedaagde, om dit alles, A-
„ driaan alleenlyk bevolen hadt, niet zon-
„ der zyn verlof uit de Stad te gaan, hem,
„ naderhand, toen hy gedrongen werdt
„ hem te vatten, heimelyk waarschuwen-
„ de, dat het nu tyd was om te vertrekken.
„ Dat hy *Grietje uit Hitland*, die wist waar
„ Jakob van Kampen versteken was ge-
„ weest, zonder het aan te brengen; *Ma-*
„ *rytje Klaas*, Huisvrouw van *Meeuws den*
„ *Blokemaaker*, die *verdoopt* was; en nog
„ eenen Mandemaaker van dezelfde gezind-
„ heid, *Heer Arend* genaamd, gelyke waar-
„ schuwing hadt gedaan. Dat hy, wyders,
„ verkeerd hadt met bekende Ketters, en
„ onder anderen met Heer *Klaas van Elst*,
„ die Luther zelven hadt hooren leeren.
„ Dat hy, om zulke redenen, door 't Hof,
„ in 't jaar 1534, van 't Schoutampt afge-
„ zet, en in eene boete van honderd gul-
„ den verweezen geworden was. Dat hy,
„ wyders, ook plagt te hooren een' Gardiaan,
„ [*Joannes*] *Pelt* genaamd, die in de *Reventer*
„ [Eetzaal] van 't Minderbroeders Klooster
„ leerde, en het Evangelie van S. Mattheus
„ in Duitscher spraake hadt doen drukken;
„ welk boek hy, schoon daartoe vermaand,
„ niet hadt doen ophaalen. Dat hy, al in
„ 't jaar 1525, kennis gehad hadt van het
„ houden van Lutherse Vergaderingen
„ daar ter Stede, door zekeren *Meester*
„ *Willem*, Priester van Utrecht, zonder 1540.
„ dat hy 'er iemant over gestraft hadt. Dat
„ hy zelf hadt bekend, Melanchtons schrif-
„ ten gelezen te hebben. En dat hy, ein-
„ delyk, in Augustus des jaars 1539, in den
„ Haage beschreeven, en ter naauwer nood
„ eens voor Kommissarissen van den Hove
„ gehoord geweest zynde, heimelyk naar
„ Amsterdam, en voorts ten lande uit ge-
„ weeken was. Sedert was hy, tot drie maa-
„ len toe, ingedaagd; doch niet verschee-
„ nen; waarom de Procureur-Generaal
„ eischte, dat hy gebannen en zyne goe-
„ deren verbeurd verklaard mogten wor-
„ den."

Hy wordt voor altoos gebannen.

De Burgemeesters van Amsterdam en de vrienden van Jan Huibrechtszoon zelven ondernamen niet, hem tegen de beschuldiging van Luthersgezindheid te verdedigen. Zy beweerden alleenlyk, dat de verbeurdverklaaring zyner goederen, met honderd guldens, volgens de Privilegien der Stede, kon worden afgekogt. Het Hof verstondt dit eveneens. De Gedaagde en voorvlugtige werdt, by Sententie van den negentienden Maart des jaars 1539 [1540], ten eeuwigen dage, gebannen, uit Holland, Zeeland, Friesland en Utrecht; doch van zyne goederen niet meer dan honderd Karels guldens, *achtervolgens 't Privilegie van der Stede van Amsterdam*, verbeurd verklaard. Al 't welke blyken kan uit de Sententie zelve, die nog nooit gedrukt geweest, en daarom van ons, hier agter, onder de *Bylaagen* (*x*), geplaatst is. Sommigen tekenen aan, dat de gebannen Schout, in 't volgende jaar 1541, te Harderwyk, overleeden is (*y*). Op den negenden Augustus deezes jaars, werden vyf Persoonen gehangen, die bekend hadden in 't Verbond der Herdoopers getreden, en aan Kerkroof schuldig te zyn (*z*).

Karel de V. belegt eene Dagvaart te Amsterdam.

Keizer Karel de V. kwam, in July deezes jaars, in Holland, om eene gewoonlyke Bede te doen van de Staaten, die, tegen den vyfden Augustus, in den Haage beschreeven waren. De Bede geschiedde, ter somme van honderdduizend guldens 's jaars, voor den tyd van zes jaaren. De Leden namen aan van deeze Bede verslag te zullen doen, en den Keizer antwoord te zullen brengen, op zulk een' tyd en plaatse, als hy zou goedvinden te bepaalen. Hy noemde Amsterdam, tegen den twaalfden der maand (*a*). Het Geregt deezer Stad, hier-van stelt 't Geregt orde

(*x*) Lr. B.
(*y*) F. von Zesen, *bl.* 107.
(*z*) Sententieb. *van* 15 *Octob.* 1523 *tot* 19 *Maart* 1567. *f.* 101.
(*a*) Aert van der Goes Regist. *bl.* 306.

1540. van berigt bekomen hebbende, beval, den tienden „ dat niemant der Schutteren, zonder verlof van Burgemeesteren, uit de „ Stad gaan zou (*b*):" en den elfden „ dat „ de drie Schutteryen, op 't luiden van der „ Stede klok, gewapend vergaderen zouden; de Oude of Kloveniers Schutters, „ in S. Jakobs Kapelle, de jonge Schutters, „ op de Kolk, en de Handboogsschutters, „ in de Lieve Vrouwen Kapelle; om van „ daar, onder geleide hunner Overluiden, „ op te trekken, en niet naar hunne Doelen te keeren, voor dat de *Slachoort* op de „ Plaatse gedaan zou zyn. Dat de Herbergiers den Schutteren geen bier of wyn „ zouden hebben te schenken, voor dat zy „ wederom in hunne Doelen gekomen waren. Dat elk, wien 't Geregt eene toortse t'huis zondt, daarmede, in een' zwarten tabbaard gekleed, op de Plaatse by „ 't Geregt komen moest, wanneer der „ Stede klok luiden zou. Dat niemant, „ dan die geregtigd waren om der Stede „ wyn te tappen, wyn leveren zou op de „ loodjes, die de Wethouderschap voorhadt aan 's Keizers gevolg aan te bieden, „ om daarop den eerewyn te laaten haalen. „ En dat niemant eenig gedruisch zou hebben te maaken in de Kerken, gelyk ouden en jongen, in de nieuwe Kerke, gedaan hadden, toen de Landvoogdes, „ Vrouw Maria, in 't voorleeden jaar, aldaar de misse hoorde (*c*)." Ondertusschen, hadt men den Keizer vertoond, dat het raadzaamer ware, de Dagvaart te Haarlem te leggen, *ende dat*, gelyk de Advokaat VAN DER GOES aangetekend heeft (*d*), *om dat t' Amsterdam die vier elementen gecorrumpeert* waren, *ende om te behoeden die gesontheyt van syne Majesteyt, ende den geenen die hem volgen ende water drincken willen, 't welk t' Amsterdam nyet en doecht, ende veel sieck, ja den doedt drincken souden mogen.* En 't schynt, dat deeze aanmerkingen, die niet geheel ongegrond waren, alzo het water in de graften reeds zeer bedorven was, en men nog niet veel regenbakken hadt, zo veel gewoogen hebben, dat de Dagvaart te Haarlem gehouden werdt. Evenwel kwam de Keizer, op den dertienden, in Amsterdam, daar hy treffelyk werdt ingehaald; doch slegts tot 's anderendaags 's morgens vertoefde, wanneer hy naar Utrecht voortreisde (*e*). Amsterdam hadt, midlerwyl, gereedelyk bewilligd in de zesjaarige Bede, veelligt om den Keizer daardoor te beweegen, tot eene gunstige uitspraak in het oud geschil over het Dordrechtsche Stapelregt, welk deeze Stad en andere Steden, omtrent deezen tyd, wederom leevende gemaakt hadden (*f*). Ook bevestigde de Keizer, by eene Sententie van den agttienden October, die te Brussel gegeven werdt, Dordrecht wel in het Stapelregt; doch hy voegde 'er eenige bepaalingen by, waaruit bleek, van welke goederen, en tot hoe hoog, het Stapelregt alleen gevorderd mogt worden. Ook hieldt de Sententie in „ dat alle „ goederen, Kanthout, Kromhout en Eeken planken uitgenomen, komende uit „ het Noorden, van Amsterdam en daar „ omtrent, door de Stede Gouda en den „ Yssel nederwaards voorby Rotterdam, „ niet gehouden zouden zyn te Dordrecht „ aan te vaaren, of aldaar te verstapelen (*g*)."

1540. Hy geeft eene gunstige Ordonnantie voor de Stad, omtrent het Dordrechtsche Stapelregt.

Men kon deeze nadere bepaaling van het Stapelregt aanmerken als eene gunst voor Amsterdam. Doch niet lang hierna, werdt ten Hove beslooten, het afgeschaft Verlofgeld op 't uitgaande Kooren wederom in te voeren: 't welk ten hoogste schadelyk was voor deeze Stad. Ook deedt zy en de meeste andere Steden ernstige vertoogen ten Hove, om van de betaaling van 't Verlofgeld bevryd te blyven (*h*); doch alle poogingen scheenen vrugteloos. De Landvoogdes verstondt, dat men 's Keizers Hoogheid te na sprak, als men zig van 't betaalen van een zyner Heerlyke regten meende te mogen ontslaagen rekenen (*i*). 't Verlofgeld werdt dan ingevoerd. Doch men bevondt wel haast, hoe veel nadeels het deede aan den Koophandel deezer Landen in 't gemeen, en aan dien van Amsterdam in 't byzonder. Wel honderd en vyftig Oosterssche schepen, welker meesten anderszins hunne Laadingen aan deeze Stad gelost zouden hebben, zeilden nu westwaards en 't Land voorby, 't welk met reden voor verloop des Oosterschen handels vreezen deedt.

Het Verlofgeld op 't Kooren wordt wederom ingevoerd.

1541.

Te Amsterdam, werdt, midlerwyl, het Verlofgeld ten scherpsten ingevorderd (*k*). De Ontvanger van het zelve, *Jakob van Grammaye*, bestondt, op zekeren avond, ten tien uuren, in September of October des jaars 1541, het huis van eenen Poorter, die, naar 't schynt, geweigerd hadt te betaalen, met zyne dienaars te overvallen, met

Opschudding te Amsterdam, ter gelegenheid van het zelve.

Men maakt den Keizer de lugt en 't water der Stad tegen.

Hy komt 'er egter.

(*b*) Keurb. E. *f.* 61.
(*c*) Keurb. E. *f.* 61.
(*d*) Regist. *bl.* 307.
(*e*) E. DE VEER Chron. *f.* 53 *verso.* GOUDHOEVEN *bl.* 611. VELIUS Hoorn, *bl.* 142.
(*f*) Resol. Vroedsch. 12 *April* 1540. *N.* I. *f.* 4 *verso.*
(*g*) *Zie de* Sentent. *en* Ordonn. *by* BALEN Dordr. *bl.* 444, 450, 459, 465.
(*h*) Resol. Vroedsch. 4 *Maart*, 7 *May*, 1 *Juny* 1541. *N.* I. *f.* 5 *verso*, 6 *verso*, 7.
(*i*) Vaderl. Hist. V. *Deel*, *bl.* 198 *enz.*
(*k*) Resol. Vroedsch. 13, 14, 16 *Aug.* 1541. *N.* I. *f.* 8, 9, 10, 11.

1541. met oogmerk om hem te ligten en te vervoeren. 't Volk, in merkelyken getale op de been geraakt, riep dat zulk geweld ſtreedt met de voorregten der Poorteren, en wilde den Ontvanger te lyve, die nog, ter naauwer nood, door de Wethouderſchap, verdagt by 't volk van hem de hand te zeer boven 't hoofd te houden, gebergd, en heimelyk ter Stad uit gelaaten werdt. Het Hof van Holland vaardigde, ſedert, Meeſter *Kornelis Suys* herwaards af, om onderzoek te doen op deeze beroerte. Men deedt 'er der Landvoogdeſſe verſlag van, die zig zeer misnoegd toonde, om dat men 's Keizers Amptenaar, met ſchande, ter Stad uit gezet hadt. De Wethouderſchap verantwoordde zig, ten beſte mogelyk. Doch Vrouw Maria liet zig niet dan met moeite te vrede ſtellen (*l*). Ondertuſſchen, zag men, uit het gene te Amſterdam gebeurd was, hoe veel zwaarigheids het geweldiglyk heffen van het Verlofgeld naar zig ſtondt te ſleepen. De Landvoogdes deedt dan voorſlaan, dat zy 't zou afſchaffen, zo men den Keizer, tegen 't nadeel, dat hy 'er door lyden zou, vyfentwintigduizend guldens voldeede. De Staaten beſlooten hiertoe gereedelyk, en men kwam overeen, dat Amſterdam, als het meeſte belang by het afſchaffen van 't Verlofgeld hebbende, een derde van deeze vyfentwintigduizend guldens vooruit betaalen zou, en dat de overigen twee derde over 't gemeene Land zouden worden omgeſlaagen. Op deezen voet, werdt Holland en Amſterdam in 't byzonder, in de Lente des jaars 1542, wederom, voor eerſt, van 't opbrengen van 't laſtig Verlofgeld ontheeven (*m*).

De Staaten, en voornaamlyk Amſterdam, koopen zig vry van 't Verlofgeld.

1542. De Koning van Frankryk, zig met Zweeden, Deenemarke en Gelder verbonden hebbende, hadt Keizer Karel, in May des jaars 1541, wederom den oorlog verklaard; doch de vyandelykheden nog niet openlyk begonnen. De Landvoogdes hadt, ter deezer gelegenheid, eene Bede aan de Staaten van Holland gedaan van vyftigduizend guldens terſtond, of tagtigduizend guldens, als 't openbaar oorlog werdt. Amſterdam en eenige andere Leden vonden deezen eiſch onredelyk; doch ſtemden tot voorbetaaling der reeds ingewilligde Bede van honderdduizend guldens 's jaars. Maar de meeſten verſtonden 't anders, naar welker gevoelen, de Landvoogdes de Akte van bewilliging deedt opſtellen (*n*).

De Stad maakt zwaarigheid, om in zekere Bede te bewilligen.

Wapenſchouwing te Amſterdam.

't Leedt niet lang, of de oorlog ontſtak openlyk. De Koning van Deenemarke ſloot de Zont, en nam veele Hollandſche ſchepen in beſlag (*o*), tot merkelyk nadeel der Amſterdammeren. *Willem, Hertog van Gulik en Gelder*, deedt een groot getal knegten, onder Maarten van Roſſem, byeen trekken in 't Land van Kleeve en elders. En de tyding hiervan bragt de Regeering van Amſterdam tot een beſluit om, tegen den vierden July, eene algemeene Wapenſchouwing te doen over de ingezetenen van agttien jaaren oud en daarboven, die zig, des morgens voor zes uuren, gewapend, op hunne hoefſlagen vervoegen moeſten. De burgers, die op den hoefſlag boven de Waage beſcheiden waren, moeſten zig plaatſen in de nieuwe ſteeg, van de Halle af tot den burgwal toe. Vreemdelingen, vrouwen en kinderen moeſten, ten tyde der Wapenſchouwinge, binnens huis blyven (*p*). Op den zeſtienden July te vooren, hadden de zesendertig Raaden reeds beſlooten, de buuren buiten de S. Antonis poort van kruid en lood te voorzien, en in den muur, tuſſchen die poort en *Schreyhouck*, bekwaame gaten te maaken, om grof geſchut in te leggen (*q*). Ook zou men de Laſtaadje bewaaken, en eenige huizen aldaar afbreeken (*r*). *René van Chalons, Prins van Oranje* en Stadhouder van Holland, deedt ook, by raade van de Steden Haarlem en Amſterdam, uitleggers leggen in de zeegaten van Texel en 't Vlie (*s*), om den Gelderſchen het uitloopen te beletten. Zy namen, ondertuſſchen, eenige ſchepen op de Zuiderzee, en Maarten van Roſſem deedt eenen inval in Brabant. Men hieldt eene Dagvaart van de Waterſteden te Amſterdam, om op de veiligheid der Scheepvaart te raadpleegen (*t*). Doch ik vind niet, wat aldaar beſlooten werdt. De Stadhouder hadt zelfs alle Leden van Holland te Amſterdam ter Dagvaart beſchreeven, tegen den twintigſten July, om op eene nieuwe Bede van zestigduizend guldens, hun, door de Landvoogdeſſe, gedaan, te beſluiten; doch de tyding van den inval van Maarten van Roſſem deedt hem de Dagvaart van Amſterdam verleggen naar den Haage. 't Liep aan tot in 't laatſt van October, eer ih deeze Bede bewilligd werdt. De penningen werden by verzegeling opgenomen door de Leden, beſluitende Amſterdam, met moeite, om, gelyk te vooren meermaalen geſchied was, op zig zelf te zegelen (*u*).

1542. Amſterdam.

Dagvaart der Waterſteden aldaar.

Andere Dagvaart te Amſterdam belegd; doch niet gehouden.

Doch terſtond hierna, vorderde de Landvoogdes wederom een honderdſten penning van

De Stad bewilligt

(*l*) Aert van der Goes Regiſt. *bl.* 324, 325, 326, 327.
(*m*) Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 207.
(*n*) Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 216, 217, 220.
(*o*) Velius Hoorn, *bl.* 144.
(*p*) Keurb. E. *f.* 76.
(*q*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 16 *Juny* 1542.
(*r*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 5 *July*, 7 *Aug.* 1542.
(*s*) Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 222.
(*t*) Velius Hoorn, *bl.* 143.
(*u*) Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 225, 230.

1543. wederom gereedelyk in verscheiden Beden.

van alle uitgaande Koopmanschappen, een tienden van de inkomsten der vaste goederen, in een tienden van de winsten der Koopluiden. Men bewilligde, in February des volgenden jaars, met veel moeite in den honderdsten penning; doch slegts voor een jaar. De twee tienden wilde de Landvoogdes voor honderd en vyftigduizend guldens laaten afkoopen. Amsterdam en eenige andere Steden booden honderd en twintigduizend guldens. Doch Amsterdam werdt het niet eens met de Landvoogdesse, en de Staaten werden, eerlang, gedrongen om in de twee tienden, in eene buitengewoone Bede van negentigduizend guldens, en in eene leening van zesduizend guldens te bewilligen. Amsterdam in 't byzonder hadt, ten deezen tyde, den naam ten Hove, dat het altoos zyn best gedaan hadt, om aan de Keizerlyke Beden te voldoen. Ondertusschen, maakte het bewilligen in zo veele Beden het opstellen van nieuwe Impoften noodzaakelyk, die, met den aanvang des volgenden jaars, alomme, in Holland werden ingevoerd (*v*).

Bevel om de buitentimmeraadjen af te breeken.

Het Verdrag van Venlo van den zevenden September des jaars 1543, waarby Gelder en Zutfen aan Keizer Karel den V. werden afgestaan (*w*), verzekerde Holland, en Amsterdam in 't byzonder, voor altoos, tegen de Geldersche vyandelykheden, waarvan deeze Stad, dikwils, veel geleeden hadt. In July deezes jaars, scheen men hier nog bekommerd voor eene overrompeling: waarom 'er wederom eene Wapenschouwing gedaan werdt (*x*). Ook was, al vroeger, gebooden, alle timmeraadjen binnen de zestien roeden buiten de Stads muuren af te breeken: welk gebod, niet volkomenlyk ter uitvoeringe gebragt zynde, nog in 't jaar 1545, schoon 't gevaar van den kant der Gelderschen toen voorby was, wel uitdrukkelyk herhaald werdt (*y*).

Zorg aldaar tegen eene nieuwe onderneeming der Herdoopers.

Op 't einde des jaars 1543, kreeg de Wethouderschap, hier ter Stede, berigt, dat de Herdoopers en *andere Secten* wederom voorhadden de Stad te overvallen, en het *bloed te wreken*, welk zy zeiden, hier, *onnoselicken gestort te weesen*. 't Geregt beval, derhalven, op den drie-entwintigsten December, dat alle waarden, waardinnen en andere Poorters hunne vreemde gasten, nog dien avond, by naame, aan den Schout moesten komen opgeeven, en zorg draagen, dat die gasten niet dan ongewapend op straat verscheenen. Voorts, werdt het houden van heimelyke Vergaderingen, op nieuws, strengelyk verbooden (*z*). Vier vrouwen *Aaf* en *Neel Jan Verburgens Dogters*, *Duif Jans Dogter*, Huisvrouw van *Hans Kraag*, en *Anna Jans Dogter*, Huisvrouw van *blaauwen Willem*, Kooman *Jan Klaaszoon*, een' Leerling van *Menno Simonsz*, in zulk eene Vergadering, eenige deelen der Schriftuure, naar zyn begrip, hebbende hooren uitleggen, werden, den negentienden January des jaars 1544, voor altoos, uit de Stad en derzelver Vryheid gebannen, met verlof om 'er, niet dan op den elfden May, zynde den ingestelden dankdag over de zege, in 't jaar 1535, op de Herdoopers behaald, te mogen inkomen; mids zy dan, blootshoofds en barrevoets, met een ponds Waskaarse in de hand, den plegtigen ommegang verzelden (*a*). Doch 't berigt, wegens eenen nieuwen aanslag der Herdooperen, schynt ongegrond geweest te zyn, of heeft ten minste geen gevolg gehad. Alleenlyk vindt men, dat 'er, den negenentwintigsten January, nog wederom twee Herdoopers, een van welken zevenentagtig jaaren oud was, onthalsd zyn, waarna hunne rompen op raden gelegd, en hunne hoofden op staaken gezet werden (*b*). Een van deezen twee was de gemelde Jan Klaaszoon, die zyn werk gemaakt hadt van het doen drukken en verspreiden der Schriften van Menno Simonsz (*c*).

1543. Vier Doopsgezinde vrouwen gebannen. 1544. Twee mannen gedood.

De Regeering brengt te wege, dat de Koning van Deenemarke de Stad de oude voorregten ten herstelle.

Keizer Karel was, na 't sluiten van't Verdrag van Venlo, ook met Christiaan den III., Koning van Deenemarke, in onderhandeling getreden over de herstelling der Vrede. De Regeering van Amsterdam zondt, zo dra zy hiervan kennis kreege, haaren Pensionaris, Meester *Floris van Hougaarde*, om den Keizer te verzoeken, dat hy, by 't sluiten, wilde zorg draagen, dat Koning Christiaan zig verbonde, om de Stad te herstellen in de voorregten van Koophandel, die haar, door de voorige Koningen van Deenemarke, verleend waren (*d*). En deeze bezending hadt het gewenschte gevolg. Een der punten van 't Verdrag van Vrede, welk den drie-entwintigsten May te Spiers getekend was, behelsde de uitdrukkelyke bevestiging van Amsterdam in alle de voorige Privilegien (*e*): waarvan, op *Christdag*, of den vyfen-entwintigsten December des volgenden jaars 1545,

(*v*) Resol. Vroedsch. *N.* I. 17 *Febr.* 12 *Maart*, 14 *May* 1543. Keurb. E. *f.* 100 *verso*. Vaderl. Hist. V. *Deel*, *bl.* 243, 244, 249, 253, 258.
(*w*) Groot Geld. Plakaatb. I. *Deel*, *Prilim. Punct* c. 20.
(*x*) Keurb. E. *f.* 90.
(*y*) Resol. Vroedsch. *N.* I. 8 *July* 1543. Handv. *bl.* 1005, 1005.
(*z*) Keurb. E. *f.* 99 *verso*.
(*a*) *Agter 't* Keurb. E. *f.* 237
(*b*) *Zie* COMMELIN *bl.* 943.
(*c*) Sententieb. *van* 15 *Octob.* 1523. *tot* 19 *Maart* 1567. *f.* 124.
(*d*) Vaderl. Hist. V. *Deel*, *bl.* 263.
(*e*) II. Privileg. boek, *f.* 70 *verso*. *Voiez aussi* DU MONT Corps Dipl. *Tom.* IV. *P.* II. *p.* 274.

1544. 1545, byzondere brieven verleend werden (*f*). Midlerwyl, was het sluiten der Vrede met Deenemarke, in Holland, en vooral te Amsterdam, met groote vreugde gevierd: gelyk ook geschiedde, na dat, op den agttienden September, de Vrede met Frankryk te Crespi getekend was (*g*).

Amsterdam draagt tot de kosten van den oorlog in Duitschland.

De Keizer hadt toen de handen ruim, om den oorlog met de Protestanten in Duitschland te beginnen, gelyk hy, in 't jaar 1545, deedt. Tot de kosten van deezen oorlog, werden den Staaten van Holland zeshonderd-duizend guldens, in vier jaaren op te brengen, afgevorderd. En Amsterdam was van de gereedsten, om in deeze Bede te bewilligen (*h*): 't welk alleen genoeg deedt zien, dat men, hier ter Stede, strenger werdt tegen de Hervormden. Keizer Karel ook, waarschynlyk om de gereedheid der Stad te beloonen, en zekerlyk om haar in staat te stellen tot het verder vervolgen der Onroomschen, vermeerderde haar ban- en vangregt, welk te vooren slegts tot duizend roeden buiten de Vryheid uitgestrekt geweest was, by brieven van den zesden February des jaars 1544 [1545], tot op eene myl in 't ronde, buiten haare uiterste Vesten, mids haar Officier de gevangenen, terstond, deedt overleveren aan den Officier der Plaatse, waar dezelven gevat waren. Voorts, blykt uit deeze brieven, dat de uitbreiding van het ban- en vangregt begeerd was „ op „ dat men te beter mogt konnen beletten „ de *Vergaderingen van Lutheranen, Anabaptisten ende andere vertwyfelde menschen, die omtrent der Stede, by nachten ende ontyde, op de Dorpen ende andere Huysen, staende buyten der Stede Vryheyt*, gehouden werden (*i*)."

1545. Het ban- en vangregt der Stad wordt tot op eene myl uitgebreid.

Keur tegen de Herdoopers, die uit Oostfriesland verdreeven werden.

Ten deezen tyde, werden de *uproerische Secte der Wederdopers*, de aanhangelingen van *David Jorisz.* en van *Jan van Batenburg*, die allen wel uitdrukkelyk van de *Menniſten*, of navolgers van Menno Simonsz., onderscheiden werden, uit Oostfriesland verdreeven (*k*). De Regeering van Amsterdam, voorziende dat veelen van deeze menschen zig, veelligt, herwaards begeeven zouden, beval, by eene Keure van den twaalfden Maart „ dat niemant zulke luiden zou herbergen; maar dat elkze, in „ tegendeel, zou aanbrengen, zo hy wist „ waar zy zig onthielden. Ook moesten „ alle inkomende vreemdelingen zig by de „ *Kwartier-* of *Wykmeesters* der Stede aangeeven: ten welken einde, de Stad, gelyk te vooren meermaalen geschied was, „ in *zeven* Kwartieren of Wyken verdeeld „ werdt, drie aan de oude, en vier aan de „ nieuwe zyde: in ieder van welken, twee „ Kwartiermeesters, uit de Regeering en „ deftigste Burgers, werden aangesteld (*l*)." 1545.

Het vervolgen der Onroomschen ging, sedert, voort. *Quiryn Pieterszoon van Groningen* werdt, op den zestienden April, als behoorende tot de gezindheid der Herdoopers, verbrand (*m*). Zekere *Anna Mickers*, die somtyds niet wel by 't hoofd bewaard geweest was, hadt deezen Quiryn, en Jan Klaaszoon, van wien wy boven (*n*) spraken, somtyds, hooren leeren, en gaf, deswege voor 't Geregt ontbooden, geen voldoend berigt van haar geloove omtrent het Sakrament des Altaars. Zy werdt dan op de S. Olofs Poort gevangen gezet: daar zy, twee jaaren gezeten hebbende, middel vondt om te ontkomen; doch zy werdt, eerlang, agterhaald, en op den twee-entwintigsten Juny des jaars 1547, verweezen, om een half uur op 't schavot te staan, honderd guldens aan boete te betaalen, en drie jaaren buiten de Stad en de Vryheid derzelve te blyven, zonder 'er wederom in te komen, dan na dat zy bewees, dat zy, een jaar agtereen, in een Klooster of ander geestelyk gestigt, gewoond hadt (*o*). Vervolging.

De uitvoer van 't Kooren blyft vry.

De duurte van 't Kooren gaf, in October deezes jaars, gelegenheid tot een Plakaat, waarby de uitvoer van het zelve verbooden werdt (*p*). Nogtans schynt dit Plakaat te Amsterdam niet afgekondigd, of naderhand wederom ingetrokken te zyn (*q*). Immers sommigen hebben aangetekend, dat de Landvoogdes, in dit jaar 1545, iemant naar Amsterdam zondt, om op te neemen, hoe veel voorraad van Kooren nog by de Stad ware; dien hy zo overvloedig bevondt, dat de uitvoer, ten deezen tyde, vry bleef; schoon Burgemeester *Henrik Dirkszoon*, naderhand, nagegeven werdt, hoe hy hadt weeten te bestellen, dat de Koorenkoopers twee lasten voor een opgaven. Doch deeze beschuldiging heeft men, den Regte genoeg, niet konnen bewyzen (*r*). Hoe 't zy, de uitvoer van Graanen bleef, ten deezen tyde, nog vry, tot groot voordeel van den Amsterdamschen Koorenhandel. Men kreeg zelfs verlof van den Keizer, om den Pro-

Burgemeester Henrik Dirkszoon beschuldigd.

cu-

(*f*) Handv. *bl.* 58. [89.]
(*g*) Velius Hoorn, *bl.* 144.
(*h*) Vaderl. Hist. V. *Deel*, *bl.* 283.
(*i*) Handv. *bl.* 15. [62.]
(*k*) *Zie de* Ordonn. van Graavinne Anna *in* E. Beninga's Hist. van Oostfr. IV. *Boek*, *Cap.* CXXIX. *bl.* 723.
(*l*) Keurb. E. *f.* 114.
(*m*) Sententieb. *van* 15 *Oct.* 1523. *tot* 19 *Maart* 1567. *f.* 134. *Zie ook* Commelin *bl.* 944.
(*n*) *Bladz.* 254.
(*o*) Keurb. E. *f.* 126 *verso en agter 't* zelve *f.* 261.
(*p*) Repert. *bl.* 53.
(*q*) Resol. Vroedsch. *N.* I. 9 *April* 1546.
(*r*) Hooft Nederl. Hist. II. *Boek*, *bl.* 61.

1545. cureur-Generaal, die 's Keizers regt, om den uitvoer van 't Kooren te verbieden, en niet dan onder 't betaalen van Verlofgeld toe te laaten, voorſtondt, te betrekken voor den Grooten Raad van Mechelen: daar elk zyne belangen inbragt, en eindelyk, by eene Uitſpraak van den dertienden October des jaars 1548, verklaard werdt „ dat „ alle uitheemſch Kooren uit Holland zou „ mogen gevoerd worden, zonder eenigen „ ongewoonen Impoſt of Verlofgeld ſchuldig te zyn (*s*)."

Twintig Amſterdamſche Poorters, te Antwerpen, *gearresteerd.*

In 't voorleeden jaar 1544, hadt men, te Amſterdam, de goederen van eenen Antwerpenaar *gearreſteerd.* De Brabanders, vermeenende, dat zy, volgens de gouden Bulle van Keizer Karel den IV., in perſoon noch goederen, bekommerd mogten worden in Holland, namen dit zo euvel, dat zy 'er een pleit om aanvingen voor den Grooten Raad

1546. te Mechelen. En terwyl dit onafgedaan hing, deeden zy, in 't jaar 1546, twintig Amſterdamſche Poorters, en daaronder den Burgemeeſter *Nikolaas Baſtiaanszoon*, die, in de Lyſt der Regeeringe, *Claas Henricksz. Basgen* genaamd wordt, te Antwerpen, *arresteeren* (*t*). Men droeg, terſtond, zorg, dat deeze Poorters geſlaakt werden. Doch het geſchil tuſſchen Brabant en Holland bleef onafgedaan, tot in 't jaar 1550 (*u*). En toen deedt Keizer Karel de V. uitſpraak, dat het voorregt, den Brabanderen by de Gulden Bulle geſchonken, zig niet over Holland uitſtrekte (*v*).

Ordonnantie op de verſche Viſchvangſt, ten behoeve van Amſterdam

De Keizer hadt, in den aanvang des jaars 1545, ten behoeve der Landen van Utrecht en Overyſſel, Octroi verleend, dat niemant, voortaan, in de Zuiderzee, zou mogen viſſchen dan met netten, welker maazen ten minſte vyf duimen wyd waren, en waarin, gevolgelyk, niet dan groote viſch gevangen kon worden. Men hadt dit Octroi, in Overyſſel en elders, afgekondigd.

1547. Doch in Holland werdt 'er zwaarigheid in gemaakt. De Stad Amſterdam, welker ingezetenen zig nog, gelyk van ouds, gedeeltelyk, geneerden met de verſche Viſchvangſt, en eenige andere Steden vertoonden den Keizer, dat zy, oudtyds, tot het vangen van Aal in den Zomer, en tot het vangen van Poſt, Voorn, Spiering, Haring, waarvan de Ybokking gedroogd werdt, in den Winter; midsgaders, tot het vangen van Aal, *Nebbelink* genaamd, Garnaalen, Snoek, Baars, *Blink*, Karper, Braasſem en anderen Witviſch, netten met veel enger maazen plagten te gebruiken, en nog gebruikten: en dat deeze viſſchery bedorven zou zyn, zo zy genoodzaakt werden, de maazen hunner netten, tot op vyf duimen, te verwyden. De Keizer begreep dit, en veroorlofde den Amſterdammeren en anderen „ tot hunne „ viſſchery te gebruiken de netten, die zy „ 'er van ouds toe plagten te gebruiken; „ doch geene *Cheynetten of Seynerie.* Ook „ mogten zy den gevangen viſch niet ſleepen, noch verſmoorden viſch aan land „ brengen, om daar te laaten bederven. „ En zo zy zig op de groote Viſſchery willen toeleggen, moeſten zy netten gebruiken, welker maazen vyf duimen wyd „ waren." De brieven, hiervan verleend, waren, den twaalfden November des jaars 1547, te Bruſſel getekend (*w*). Die van Overyſſel klaagden, niet lang hierna, ten Hove, dat de Viſſchers van Amſterdam op hunne kuſten kwamen viſſchen, met enger netten, dan by het Plakaat van den jaare 1545 bepaald was. De Raad van Staate te Bruſſel ſchreef hierover aan de Regeeringe van Amſterdam, op den zevenden February des jaars 1547 [1548] (*x*). My is niet voorgekomen wat hierop geantwoord werdt; doch 't is te denken, dat men niet zal verzuimd hebben, zig te beroepen op het Octroi, waarvan wy zo even ſpraken. Maar die van Overyſſel, hiermede niet voldaan, deeden, ſedert, de netten van *Jan Janszoon*, Poorter van Amſterdam, aanſlaan door den Schout van Yſſelmuiden: waartegen men, te Amſterdam, beſlag leide op de penningen, gekomen van zekere oſſen, door den gemelden Schout, hier ter Stede, verkogt. Doch op den negentienden December des jaars 1548, ſchreef de Landvoogdes aan de Wethouderſchap, dat zy dit beſlag moeſt afdoen (*y*). Of dit geſchied, en den Amſterdammer Viſſcher, daartegen, ook eenige voldoening gegeven zy, is my nergens gebleeken. In 't jaar 1564, kwam 'er diergelyk ſchryvens van 't Hof te Bruſſel aan die van Amſterdam, met klagte over 't gebruik van te enge netten (*z*). Doch ik vind niet, dat 'er, ſedert, over de wydte der Viſchnetten, met die van Overyſſel, verſchil geweeſt is. In 't jaar 1559, werdt by den Grooten Raad te Mechelen geoordeeld, dat de Steden van Holland, langs de Zuiderzee gelegen en zig met de viſſchery geneerende, niet mogten viſſchen in den mond der Riviere van Overyſſel, noch op de

1547.

Moeite die met O. van Overyſſel.

(*s*) Handv. *bl.* 92.
(*t*) ADRIAAN VAN DER GOES Regiſt. *op 't jaar* 1546. *bl.* 7, 8.
(*u*) Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 350.
(*v*) *Zie de* Sententie, *by* BORT van de Arreſten *in zyne* Werken II. *Deel*, *bl.* 492.
(*w*) Handv. *bl.* 20. [64]
(*x*) Oude Kerk, *Laade* XXXIV.
(*y*) Oude Kerk, *Laade* XXXIV.
(*z*) Oude Kerk, *Laade* XXXIV.

1547. de Kamper zanden, op de diepte van drie en een halve ellen waters by gemeenen vloed, noch ook in 't zwarte Water of mond der Vegt, van de Vorſt af opwaards naar Geenemuiden toe, van het eene Land tot het andere (*a*).

Zekere overeenkomſt wegens het onderhoud van den Spaarnedammer dyk aan de Stad te bewaaren gegeven.

Op den zevenden December deezes jaars 1547, werdt aan Burgemeeſteren van Amſterdam ter hand geſteld, om by der Stede Privilegien, en op gelyk gevaar met dezelven, bewaard te worden, de oorſprongkelyke overeenkomſt tuſſchen die van Slooten, Slooterdyk, Ooſtdorp, Houtrak, Polanen, de Geer, 't Hof-Ambagt, Spaarnewoude, met de gemeene dykpligtigen tuſſchen Amſterdam en Spaarnedam, ter eener, en de gemeene Ingelanden van Rynland, ter anderer zyde, over het onderhouden van den dyk tuſſchen Amſterdam en Spaarnedam. De Acte, waarby dit blykt, en de Overeenkomſt zelve, die omtrent Paaſchen des jaars 1544 getekend is, zyn beide onder de Privilegien der Stad, in de *Oude Kerke*, *Laade* VII. weggelegd.

Voorſlag van Amſterdam tot beveiliging der Scheepvaart.

1548. De Schotten hadden, reeds van den aanvang des jaars 1544 af, eenige vyandelykheden ter zee gepleegd tegen de ingezetenen der Nederlanden: die, allengskens toeneemende, in January des jaars 1548, aan de Stad Amſterdam gelegenheid gaven, om ter Dagvaart van Holland voor te ſlaan „ dat „ men op de beveiliging der Scheepvaart „ behoorde verdagt te zyn." Zy ſcheen zig zelfs wel te willen belaſten met de uitruſting van eenige Oorlogsſchepen, zo de Staaten haar, daartoe, met agtduizend guldens, onderſteunen wilden. Doch 't blykt niet, dat hierop iet beſlooten werdt. Tot beveiliging der Haringviſſcherye alleen, werden vyf ſchepen ten oorloge uitgeruſt. 't Gemeene Land droeg zesduizend guldens tot de kosten (*b*), en de Reedery het overige. De agterlykheid der Leden, om in de koſten van 't beveiligen der Scheepvaart te draagen, maakte de Stad Amſterdam, ſedert 1549. eenigen tyd (*c*), en zelfs nog in 't volgende jaar, ook ongereeder, om iet op te brengen tot beveiliging der Haringviſſcherye; waarby deeze Stad thans weinig of geen belang hadt. Zy merkte aan „ dat de Koop„ vaardy zo voordeelig voor 't Land was, „ als de Viſſchery; dat de Staaten egter, „ voorleeden jaar, geweigerd hadden de „ Koopvaardy te beveiligen; waarom zy „ nu ook, in 't beveiligen der Viſſcherye, „ niet bewilligen kon." Ook werdt toen beſlooten, de Haringvaart te ſtaaken, en de buizen op te leggen (*d*). 1549.

Verſchil met Deenemarke over den Zontſchen tol.

De Koning van Deenemarke, Chriſtiaan de III., hadt, onlangs goedgevonden, de Zontſche tollen merkelyk te verhoogen (*e*); en tol te vorderen van Wyn en Bier, waarvan, tot nogtoe, niets betaald geweeſt was. Ook hinderde hy de Hollanders in den Noordſchen Houthandel. Amſterdam gaf van 't een en 't ander kennis, op eene Dagvaart van Holland, in 't begin deezes jaars 1549. Ook wiſt men, ten Hove, te wege te brengen, dat *Stratius*, Raad in Gelderland, uit 's Keizers naam, naar Deenemarke gezonden werdt, om over deeze nieuwigheid te klaagen. Amſterdam voegde hem *Sybrand Pompejus Occo*, Oud-Schepen en Raad, toe, die op koſten van 't gemeene Land medereisde. De Stad bewilligde, eerlang, in eene verhooging van tol van twee en een half tot drie, op welken voet men, zo ik meen, overeenkwam (*f*). Amſterdam zette zyne Scheepvaart, dit jaar, ſterk voort; doch niet zeer gelukkig. Men vindt aangetekend, dat de ingezetenen wel veertig ſchepen, door ſtorm en andere rampen, verlooren hebben (*g*).

Amſterdam zendt iemant naar dat Ryk.

Zeeſchade der ingezetenen.

Keizer Karel den V. geraaden gevonden hebbende, zynen Zoon, Prins *Filips*, als toekomenden Heer der Nederlanden, te doen inhuldigen; zo begaf die Prins zig, onder anderen, in September deezes jaars, naar Dordrecht, alwaar de Staaten van Holland beſchreeven waren, die zynen eed ontvingen, en hem getrouwheid zwoeren, op den zesentwintigſten der gemelde maand. In 's Prinſen eed, was aanmerkelyk, dat hy *alle de Privilegien*, die door de Graaven en Graavinnen, zyne Voorzaaten, gegeven waren, zonder eenige uitzondering te maaken, beloofde te zullen onderhouden (*h*). Filips vondt, ſedert, goed, zig ook, in de voornaamſte Steden van Holland, en onder anderen te Amſterdam, voor toekomenden Graave, te doen ontvangen. De Regeering, hiervan kennis gekreegen hebbende, ſtelde de noodige orde op 's Prinſen inhaaling, by welke, alle de Schutters der drie Schutteryen in 't wit gekleed moeſten zyn. 't Geregt zondt ook, aan ſommige Schutters, handſchoenen: en deezen moeſten de Vendels by de inhaalinge draagen. Voor 's Prinſen aankomſt, werdt de ſchuttery gemonſterd, op twee kampen lands, buiten de Re-

Prins Filips wordt tot toekomenden Graave van Holland ingehuldigd.

Hy komt te Amſterdam.

(*a*) Handv. *bl.* 22.
(*b*) Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 267, 296, 324, 325.
(*c*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 12, 18 *July*, 4 *Aug.* 1547.
(*d*) Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 341.
(*e*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 9 *Jan.* 1548.
(*f*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 7, 10 *Sept.* 1549. Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 327.
(*g*) Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 352.
(*h*) Handv. *bl.* 96.

1549. Reguliers poort. De havens der Stede werden opgeruimd, en andere ſchikkingen gemaakt. De Prins kwam te water in de Stad, van den Y-kant, door het Damrak, op den eerſten Octoober, en deedt, des anderendaags, den eed van inhuldiging op het Stadhuis (*i*), die hem, door den jongſten Burgemeeſter, Jooſt Sybrandszoon Buik, afgenomen werdt (*k*), ten aanſchouwen van een groot getal ingezetenen, die voor 't Stadhuis vergaderd waren. De Prins vertrok, dien zelfden dag, nog naar Utrecht (*l*). Amſterdam hadt, reeds eenige maanden te vooren, bewilligd in een geſchenk van vyftigduizend Filips guldens, welk hem, door de Staaten van Holland, gedaan werdt (*m*).

Strenge vervolging, hier ter Stede.

De vervolging der Onroomſchen ging nog ſterk in zwang, hier ter Stede. Omtrent deezen tyd of wat eerder, werden *Jakob de Gelderſchman* en *Dirk Pieterszoon Smuel*, die hier gevat en in den Haage gevonniſt waren, wederom herwaards gevoerd, en voor 't Stadhuis verbrand. En in 't begin deezes jaars 1549, zaten, hier ter Stede, omtrent twintig Doopsgezinden in hegtenis, die, op zekeren nagt, op zes mannen en drie vrouwen na, uit de gevangenis ontkwamen. De overgebleevenen, behalven eene zwangere vrouw, werden allen, den twintigſten Maart, ten vuure veroordeeld. Zie hier hunne naamen: *Pieter Janszoon*, *Tobias Queſtincx*, Schoenmaakers, *Jan Pennewaarts* van Loenen, *Gysbert Janszoon* van Woerden, *Ellert Janszoon*, Kleêrmaakers, *Lukas Michielszoon* van Dordrecht, Glazemaaker, *Barbara Tieleman* van Dordrecht en *Truyken Boens*, Dogter van Willem Boens. De bevrugte vrouw, verloſt zynde, werdt krankzinnig, en om die reden in een Dolhuisje opgeſlooten. *Jakob Klaaszoon* van Landsmeer, en *Cecilia Jeronimus* Dogter, zyne Huisvrouw, werden, den negenden November, hier ter Stede, ook om Ketterye verbrand (*n*). Zulk eene ſtrengheid bragt te wege, dat veelen, ten deezen tyde, de Stad verlieten, die, als verdagt van Ketterye, ingedaagd, en toen zy niet verſcheenen, gebannen werden: 't welk in deezen jaare het lot was van eenentwintig perſoonen, te weeten, *Aaltje de Waal*, *Aaltje Egberts* of *Mostert*, *Annetje Lenerts dogter*, *Kornelis Elbertszoon*, *Dirk Pieterszoon*, *Katryn Jans Dogter*, zyne Huisvrouw, *Gysbert Joriszoon*, *Elsje Ruiters*, *Jan Jakobszoon*, Harnaſchmaaker, *Meinsje Heſſels*, zyne Huisvrouw, 1549. *Jan Gerritszoon*, Bezemmaaker, *Margriet Barends*, zyne Huisvrouw, *Jakob Klaaszoon*, Snyder, *Wein Pauwels*, Huisvrouw van *Pieter Dirkszoon*, *Elizabeth Pieters*, haare Dogter, *Gaaf Janszoon*, *Klaas Sibboltszoon* van Sneek, *Klaas Dirkszoon*, *Aagte Dirks*, zyne Huisvrouw, *Jakob Geleinszoon*, en *Katryn Elberts dogter*, zyne Huisvrouw (*o*).

Agt perſoonen verbrand.

Nog twee.

Eenentwintig gevlugten gebannen.

In April des jaars 1550, kwam 'er wederom een ſcherp Plakaat uit in Holland, waar by allen Officieren gelaſt werdt, den Inquiſiteuren behulpzaam te zyn, in het opzoeken van verdagte Perſoonen. Den aanbrengeren werdt de helft van de goederen der veroordeelden beloofd (*p*): 't welk veelen tot aanbrengers maakte, die 'er anders geene gedagten op gehad zouden hebben. *Anneken Boons*, Dogter van *Matthys Boons*, zig, te Antwerpen, door *Gillis van Aken*, hebbende laaten herdoopen, was, hier ter Stede, reeds te vooren, op den derden Maart, verdronken (*q*). *Reyer Dirkszoon*, Schuitevoerder, werdt, zwaar gepynigd zynde, ook hier, in Auguſtus deezes jaars, om zogenaamde Herdooperye, verbrand (*r*).

Een vrouwsperſoon verdronken: een mansperſoon verbrand. 1550.

Amſterdam verſchynt op eene Dagvaart over de Lakenneering.

Tegen den derden Octoober, werdt Amſterdam, nevens eenige andere Steden, zig met de Lakenbereiderye geneerende, door 't Hof van Holland, in den Haage beſchreeven, om te antwoorden op de klagten, die uit Duitſchland over de wolle Lakenen gedaan waren. Men wees, op deeze Dagvaart, aan „ dat byna geene Lakenen uit „ Holland naar Duitſchland verzonden wer„ den, behalven eenigen van Amſterdam; „ dat de meeſte Hollandſche Lakens grove „ Lakens waren; dat te Delft alleen een „ klein getal van *puiken* of fynen gemaakt „ werdt, die allen binnen Holland geſleeten „ werden; dat de Lakens, hier te Lande, al„ len door gezwoorenWaardeins gekeurd en „ gelood werden; en dat het bedrog, waar„ over men in Duitſchland klaagde, meeſt „ viel in de Engelſche Lakenen, die alleen „ op 't oog van den Koopman gemaakt „ werden, zonder gekeurd te zyn." De Raad van Staate te Bruſſel kreeg, ſedert, kennis van deeze aanmerkingen der Steden (*s*), en ik vind niet dat de Duitſche klagten, ten deezen tyde, eenig verder gevolg gehad hebben.

Verdrag met Schotland.

Met Schotland was, al van 't jaar 1545 af, gehandeld over eene Vrede, en tot de han-

(*i*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 15 *Sept.* 1549. Keurb. E. *f.* 149 *verſo*, 150 *verſo*, 151, 152 *verſo*. Oude Kerk, *Laade* XI.
(*k*) Lyſt der Regeer. *op 't jaar* 1549.
(*l*) *Vide* MATTH. de Nobil. *Libr.* II. *p.* 738.
(*m*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 18, 26 *Maart* 1549.
(*n*) Sententieb. *van* 15 *Oct.* 1523 *tot* 19 *Maart* 1567. *f.* 166, 172 *verſo*. *Zie ook* COMMELIN *bl.* 944, 945, 946.
(*o*) Keurb. E. *f.* 148, 148 *verſo*, 153.
(*p*) Repert. *bl.* 62.
(*q*) Sententieb. *van* 15 *Oct.* 1523 *tot* 19 *Maart* 1567. *f.* 177.
(*r*) Sententieb. *als boven f.* 182. *Zie ook* COMMELIN *bl.* 946.
(*s*) *Zie* J. DE RIEMER Beſchr. van 's Gravenhage I. *Deel*, II. *Stuk*, *bl.* 626.

1550. land en met Frankryk.

handeling, in 't jaar 1546, onder anderen, benoemd *Gerrit Klaaszoon* van Amſterdam, die egter de reize niet deedt. Doch 't liep aan tot den vyftienden December deezes jaars 1550, eer 't Verdrag getroffen werdt. Te vooren, in 't zelfde jaar, was 'er ook een Verdrag van Koophandel geſlooten met Frankryk, waarby verklaard werdt „ dat „ alleen de vyandelyke goederen, die in een „ vrienden ſchip gevonden werden, ver„ beurd verklaard zouden worden, en niet „ alle de goederen zonder onderſcheid," gelyk men het, te vooren, in Frankryk begreepen hadt (*t*). De Stad Amſterdam hadt veel belang by beide deeze verdragen, en vooral by het laatſte. Maar zy kon 'er luttel genots van hebben, alzo de Vrede met Frankryk, in 't jaar 1551, wederom verbroken werdt.

Oorlog met Frankryk.

1551.

De Franſchen begonden de vyandelykheden, met het neemen van verſcheiden' Koopvaardyſchepen voor 't Vlie en elders, waaronder, ongetwyfeld, ook Amſterdamſchen zullen geweeſt zyn. En deeze kryg gaf gelegenheid, dat 'er een tweehonderdſte penning geſteld werdt op alle uitgaande Koopmanſchappen, uitgenomen Oorlogsbehoeften, waarvan de uitvoer volſtrektelyk verbooden werdt. Amſterdam klaagde, ſedert „ dat men den tweehonderdſten pen„ ning vorderde van goederen, die naar „ Gelderland, Friesland, Overyſſel en Gro„ ningen gevoerd werden, onder voorwend„ ſel, dat deeze landen niet geërfd, maar „ aangewonnen waren: ook dat men, on„ der Oorlogsbehoeften, Pek, Teer, Roet, „ Leer, Maſten, Sprieten en diergelyke „ waaren begreep: 't welk tot merkelyke „ benadeeling van den Koophandel der Ste„ de ſtrekte (*u*)." Doch 't ſchynt, dat deeze klagten geen' ingang vonden ten Hove.

Amſterdam klaagt over belemmering des Koophandels.

Kruidmolen buiten de S. Antonis poort ſpringt.

In de Lente deezes jaars, was een Kruidmolen geſprongen, die buiten 't hek van de S. Antonis poorte ſtondt. De Kruidmaakeryen plagten, voorheen, binnen de Stad, immers binnen de Vryheid te zyn. Maar op den twee-entwintigſten November des jaars 1548, was bevolen „ dat dezelven „ niet mogten geplaatſt worden binnen de „ veertig roeden buiten de Stad, maar wel „ even buiten deezen afſtand; mids bly„ vende binnen den Haarlemmer- en S. An„ tonis dyk (*v*)." Op den zesentwintigſten October des jaars 1549, werdt gekeurd, „ dat niemant eenige plaats buiten de Stad „ tot eene Kruidmaakery of Kruid-Maga„ zyn koopen mogt, dan met bewilliging „ van Burgemeeſteren (*w*)." En op den agtſten April deezes jaars 1551, werdt, door het Geregt, aan den Eigenaar der Kruidmaakerye, die nu geſprongen was, toegeſtaan, zyn kruid, tot aan S. Jans Miſſe, dat is, tot aan den vierentwintigſten Juny toe, te mogen maaken en houden in zyn' tuin buiten de Haarlemmer Poort (*x*). In 't volgende jaar, kreeg hy verlof, om op zyn voorig erf een kruidhuis te zetten (*y*).

1551.

De oorlog met Frankryk gaf wederom gelegenheid tot het verzwaaren der Beden. In January des jaars 1552, werden tweehonderd duizend guldens van Holland gevorderd: in welken eiſch, ſchoorvoetende, bewilligd werdt. Men vondt de helft op de Schildtalen: vyftigduizend guldens uit een Haardſtedegeld van zes ſtuivers, waarin Amſterdam van de eerſten bewilligde, en de overige vyftigduizend guldens, uit verkogte Losrenten, tegen den penning twaalf: van het Haardſtedegeld kwam tuſſchen de zevenendertig- en agtendertigduizend guldens; doch, in de Lyſt van het zelve, waren ſommige Vlekken en Plaatſen niet uitgedrukt (*z*).

Beden. Haardſtedegeld.

1552.

Op den zesden Auguſtus, werden wederom zes manspersoonen, hier ter Stede, verbrand, te weeten *Lievyn Janszoon van Gend*, Weever, *Meinard Hermansz van Balck*, Houtzaager, *Pieter Tymansz van Zutfen*, voorheen Kuiper, en nu Boekbinder, *Reyer Egbertszoon*, der Stede Poorter, *Henrik Antoniszoon van Leiden*, beide Weevers, en *Klaas Gerbrandszoon van Wormer*. De laatſte hadt, voor meer dan tien jaaren, Menno Simonsz gehoord, en alle de anderen Gillis van Aken (*a*). Levyn, Meinard en Pieter waren, door den laatſten, herdoopt: en Reyer, Henrik en Klaas hadden beleeden, bereid te zyn, om zig te laaten herdoopen, zo dra zy daartoe gelegenheid zouden hebben (*b*). Op den zeſtienden January des jaars 1553, ondergingen *Herman Janszoon van Solm* en *Feleſtis Jans Reſinx dogter*, die Gillis van Aken en andere Doopsgezinde Leeraars gehoord, en ook beleeden hadden tot den herdoop bereid te zyn, gelyke ſtraffe (*c*). 't Blykt niet, dat men deezen menſchen eenig oproerig voorneemen te laſt gelegd heeft.

Zes Doopsgezinden verbrand.

1553. Nog twee.

In February, werdt wederom eene Bede van

Beden.

(*t*) Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 354 *enz.*
(*u*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 19 *Oct.* 1551. Adr. van der Goes Regiſt. *op 't jaar* 1551. *bl.* 7, 8, 10, 13.
(*v*) Handv. *bl.* 872. [677.]
(*w*) Handv. *bl.* 872 [677.]
(*x*) Groot-Memor. *N.* II. *f.* 16. *in margine.*
(*y*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 17 *Oct.* 1552.
(*z*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 25, 27 *Jan.* 4, 10 *Febr.* 10, 17 *Maart* 1552. Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 371, 374, 375, 376, 405.
(*a*) *Zie* van deezen Brandt Reform. I. *Deel*, *bl.* 183, 184.
(*b*) Sententieb. *van* 15 *Oct.* 1523. *tot* 19 *Maart* 1567. *f.* 202. *Zie ook* Commelin *bl.* 957.
(*c*) Sententieb. *als boven. f.* 208. *Zie ook* Commelin, *bl.* 957.

1553. van driehonderdduizend guldens aan Holland gedaan: en in Auguſtus nog eene van tweehonderdduizend guldens (*d*). De Leden bewilligden, met moeite, in beide deeze Beden. De eerſte werdt gedeeltelyk gevonden uit een tienden penning van de waarde der huizen en andere vaſte goederen. De tiende penning der huizen en erven te Amſterdam beliep thans dertienduizend en eenige honderden guldens (*e*). Doch 't is twyfelagtig, of de waare tiende penning wel in 's Lands kaſſe gekomen is. Immers, men heeft den Burgemeeſter Henrik Dirkszoon, die thans het voornaamſte gezag hadt in Amſterdam, naderhand, in regten, beſchuldigd, dat hy 'er meer dan vierduizend guldens van agter gehouden hadt (*f*).

Tiende penning der huizen te Amſterdam.

In 't jaar 1554, werden wederom tweemaal tweehonderdduizend guldens gevorderd van de Staaten van Holland, die, voor 't grootſte gedeelte, bewilligden. Amſterdam bewilligde onder de eerſten, waaruit het aanwaſſend vermogen der Stad, klaarlyk, af te neemen is. Ook verklaarde Delft, ter gelegenheid deezer Beden, in de Vergadering van Holland „ dat zy, overſtemd „ zynde, zo veel op de Schildtalen wilde „ opbrengen als eene der groote Steden, „ Amſterdam uitgenomen (*g*)." Ondertuſſchen, noodzaakte het bewilligen in zulke zwaare Beden de Stad, om, ten deezen tyde, voor zes en negentigduizend ponden, aan erfelyke renten te verkoopen: waartegen de Keizer haar het Gruitgeld, zynde een duit van ieder ton Biers, voor vyfenzeventig guldens 's jaars, verpagtte. Doch op den zeſtienden Auguſtus des jaars 1559, werdt haar dit regt der Gruite, in vollen eigendom, tegen de betaaling van vierduizendvyfhonderd ponden eens, door Filips den II., afgeſtaan (*h*).

Blyk van het toeneemend vermogen der Stad.

1554.

Zy bekomt het Gruitgeld.

Maar met het toeneemen der Stad in vermogen en in getal van inwooneren, vermeerderde ook het getal der Poorteren zo ſterk, dat de Raad der Stad, bevindende dat het Burger-Weeshuis te zeer van kinderen overkropt werdt, op den zeſtienden January deezes jaars, beſloot „ dat, tot nader orde, „ geene kinderen van Ouders, die hun „ Poorterſchap gekogt hadden, in 't Wees„ huis zouden ontvangen worden, ten ware „ die Ouders, of een van beide zeven jaa„ ren Poorter of Poortereſſe geweeſt wa„ re (*i*)."

Keur op het inneemen van kinderen in 't Burger-Weeshuis.

Ten deezen tyde, ontſtak, te Amſterdam, een vuur van oneenigheid onder de Regenten, welk, eerlang, ten dake uitſloeg, en hierom verdient, van zynen oorſprong af, nageſpoord te worden. Het Schout-ampt der Stad was, na 't verlaaten van Kornelis Wouter Dobbeszoon, die zig te onvrede getoond hadt over de geringheid zyner Wedde, den tweeden October des jaars 1542, op den voorſlag van Burgemeeſter Henrik Dirkszoon, opgedraagen aan den Oud-Schepen *Willem Dirkszoon Bardes*, een' man van kloek verſtand en minzaamen ommegang, ſchoon eenigszins ſtamelende van taale. Hy hadt, by ſommigen, den naam, dat hy niet vreemd was van Luthers gevoelen. Doch Henrik Dirkszoon kreunde zig des luttel, en beweerde, dat men hem, in allen geval, wederom afzetten kon, zo hy niet aan de hand ginge. Ook nam Willem Dirkszoon aan, zyn ampt waar te neemen, *by rade ende aduyſe van Burgermeeſteren in der tyt weſende, ende anders niet* (*k*). Hy bekleedde het agt jaaren lang, tot goed genoegen van Burgemeeſteren, die hem niet dan vriendſchap beweezen. De vervolging der Onroomſchen, die in dien tyd ſterk voortging, bewees zelfs, dat hy de hand hieldt aan de uitvoering van 's Keizers Plakaaten, alzo hier, in deeze agt jaaren, niemant om 't geloof ter dood gebragt was, dan op geregtelyke aanklagte en eiſch van den Schout. Men meende nogtans, dat hy ook, ſomtyds, wanneer 'er eenige ſcherpe huiszoeking op handen was, de Onroomſchen heimelyk hadt doen waarſchuwen, dat zy zig ſchuil houden, of de Stad voor eene wyle ruimen moeſten: en dat deeze waarſchuwing aanleiding gaf tot eene leuze, die van hand tot hand door de Stad ging, en in deeze woorden beſtondt: *Jozef nam de Moeder en het Kind, en is daarmede in Egipte gevlugt.* Doch als 't gevaar wat begon te wyken, gingen 'er deeze woorden om: *zy zyn dood, die 't kind naar 't leeven ſtonden* (*l*). Doch wat hier van zyn moge; de Schout, 't zy hem verdroot, door Burgemeeſteren, geduuriglyk aangezet te worden tot ſtrengheid tegen de Onroomſchen; 't zy hem het hert te hoog lag, om zyn ampt in zo groot eene afhangkelykheid van Burgemeeſteren te bekleeden; wiſt, in 't jaar 1550, ten Hove te wege te brengen, dat de Landvoogdes, Koningin Maria, de ſomme, waarvoor 't Schoutampt aan de Stad verpand was (2), af-

1554. Oorſprong der partyſchap tuſſchen den Schout Willem Dirkszoon Bardes en den Burgemeeſter Henrik Dirkszoon.

(*d*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 2, 11, 29 *Maart*, 18 *April*, 5, 14 *May*, 21 *Aug.* 9, 28 *Sept.* 1553.
(*e*) Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 381, 384, 386.
(*f*) HOOFT II. *Boek*, *bl.* 61.
(*g*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 19 *Maart* 1554. Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 402, 403, 404.
(*h*) Handv. *bl.* 185.
(*i*) Handv. *bl.* 275. [388.]

(*k*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 316 *verſo.*
(*l*) Memor. van L. J. REAAL *by* BRANDT Reform. I. *Deel*, *bl.* 251.

(2) HOOFT ſchryft (II. *Boek*, *bl.* 57.) dat deeze ſomme twintigduizend guldens was. Doch wy hebben,

1554. afloſte, en hem Schout van 's Keizers wege maakte. Maar van toen af, verkeerde de gunſt der Regeeringe te hemwaards in afkeer en nyd. De Burgemeeſter *Kornelis Dobbeszoon* nam, in zyn afwezen, en zeer zyns ondanks, eenige Luiden in hegtenis. Doch hy wiſt, op 't einde des jaars 1553, eene Sententie ten Hove van Holland te verwerven, waarby den Burgemeeſter gelaſt werdt, zig voortaan niets diergelyks te onderwinden; maar het vatten van misdaadigen den Schout, of, in deszelfs afzyn, den Onderſchout aanbevolen te laaten; en zo deezen hiervan in gebreke bleeven, zulks den Hove aan te dienen (*m*). Henrik Dirkszoon in 't byzonder, die den Schout meeſt bevorderd hadt, was meeſt op hem gebeeten. Men gaf hem na, dat hy de geheimen der Stad, en haar veinzen van armoede, om met geene leeningen gekweld te zyn, ten Hove openbaarde: 't welk by de Vroedſchap, zo ze 'er geloof aan ſloeg, zeer euvel moeſt genomen worden. Henrik Dirkszoon verzuimde niets, om den Schout, zelfs by de Landvoogdeſſe, in haat te brengen: en alzo hiertoe niets bekwaamer ſcheen dan de beſchuldiging van Ketterye, ſpitſte hy zyn verſtand op het vinden van getuigen, die Bardes betigten zouden van Herdooperye, eene gezindheid, die, ſedert den aanſlag des jaars 1535, meer dan eenige andere, gehaat werdt by de Regeeringe der Stad, en ten Hove der Landvoogdeſſe. Hy paſt dan eerſt op zyne zyde te winnen Floris Egbertszoon, Onder-Inquiſiteur en Paſtoor der Oude Kerke; en bewilligt, daarna, *Fy Hermans* van Zwol, in de wandeling *geele Fy* genaamd; een armelyk wyf, welk zig behielp met het beſpieden en aanbrengen van Onroomſche vergaderingen; tot het geeven eener Verklaaringe, dat de Schout en zyne Huisvrouw herdoopt waren, en ſomtyds verbooden Vergaderingen bygewoond, of ten hunnen huize gehouden hadden. *Volkje Willems*, eene vrouw van gelyken gewigte, de Notaris *Kornelis Maartszoon* en *Adriaan Janszoon*, Slyper, lieten zig, door den Burgemeeſter en den Paſtoor, overhaalen, tot het doen van diergelyke verklaaringen, welker inhoud Floris Egbertszoon overſchreef aan Ruard Tapper, Opper-Inquiſiteur te Leuven. Doch dit kon zo ſtil niet toegaan,

De Schout wordt van Herdooperye beſchuldigd.

Men

(*m*) Stukken in 't Vertrek der Theſaurie, *Oude Landsregt*, M. LL. B. *Zie ook* T. Boey Bedenkinge over de Oudheid en gezag van 't Hof. *Bylaagen N.* 66. *bl.* 257.

ben, te vooren (II. *Deel*, V. *Boek*, *bl.* 454 *Aant.* (5)) reden gegeven om te beſluiten, dat zy, ten deezen tyde, niet hooger geweeſt is dan vierduizend agthonderd ponden: ſchoon zy, naderhand, op twintigduizend guldens gebragt is; gelyk wy, in 't volgende Boek, toonen zullen.

of de Schout kwam 'er agter, en vervoegde zig, onmiddelyk, te Bruſſel, by de Landvoogdeſſe, klaagende dat men op zyn bederf toeleide, en hem met valſche beſchuldigingen zogt te bezwaaren; en te wege brengende, dat de Heer *Kornelis de Monnik* en de Griffier des Grooten Raads van Mechelen naar Amſterdam werden gezonden, om kennis van zaaken te neemen. Ook hadden deezen zo dra de getuigen niet gehoord, of zy kreegen gegrond vermoeden van 't bedrog. De zaak werdt, ſedert, door hen den Hove van Holland aanbevolen, welk eenige Raaden en den Procureur-Generaal *Christiaan de Waardt* magtigde, tot het nader onderzoek. Zo ſtondt het met deeze zaak, op het einde des jaars 1554. In 't jaar 1556, werden Fy en Volkje naar den Haage getrokken, en eerlang op de Voorpoorte vaſtgezet. De Raad der Stad was misnoegd over 't vervoeren van Fy, die Poortereſſe was; en beſloot, 's daags na dat zy vervoerd was, te wege te brengen, dat zy, volgens der Stede Privilegien, alhier te regt werdt geſteld (*n*): 't welk nogtans niet gelukken wilde. De twee vrouwen verklaarden, eerlang „ dat zy, ſtaande op een bank-„ je, door de glazen van zeker Speelhuis, „ aan 't Reguliers Hof, pas buiten de Stad, „ en door den Schout, ſedert eenige jaa-„ ren (*o*), in huure gebruikt, gezien had-„ den, dat hy en zyne Huisvrouw herdoopt „ waren." Men zondt hier op Gemagtigden herwaards, om de gelegenheid van dit Speelhuis te bezigtigen; een van welken, op het bankje geklommen, zynen arm te kort vondt, om by 't glas te konnen reiken, waarop hy tegen den Schout, die, zonder te weeten tot wat einde, derwaards ontbooden was, zeide, *Hebt goeden moed, Heer Schout, uwe zaaken zyn behouden.* De Gemagtigden keerden, hierop, naar den Haage, zonder den Schout eenige verdere opening te geeven. 't Liep aan tot in 't jaar 1557, eer men ondernáme, de hoofdbeleiders des aanſlags aan te taſten. Maar op den derden May, werden de Burgemeeſter en de Paſtoor, op laſt van den Hove, te Amſterdam, gevat: de laatſte, daar hy voor 't Outer ſtondt, en met zo veel ſpoed, dat men hem niet toeliet, tot zynent aan te ſpreeken, en van gewaad te wiſſelen. Beide werdenze naar den Haage gevoerd. Ook Kornelis Maartszoon en Adriaan Janszoon. De gevangenen werden, dikwils, afzonderlyk en tegen elkanderen, gehoord. De Burgemeeſter hieldt zig onkundig van al wat eenigszins tot zyne bezwaaring ſtrekken kon. De Paſtoor ingege-

1554. krygt gegrond vermoeden van de valſchheid der beſchuldiginge.

De Burgemeeſter en anderen worden gevat.

(*n*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 3 *Maart* 1556.
(*o*) *Zie een'* Brief *by* Dapper, *bl.* 326.

1554. gelyks: hoewel deeze, ten laatſte, bekende „ dat hy, onvoorzigtiglyk en zonder „ genoegzaamen grond, ten laſte van den „ Schout en deszelfs huisvrouwe, aan den „ Opper-Inquiſiteur geſchreeven hadt." De anderen vier verſchilden in hunne verklaaringen, onderling, en van zig zelven: 't welk de regtspleeging moeilyk maakte, en lang deedt duuren. Eindelyk, beleeden de Notaris, de Slyper en de twee vrouwen, dat zy, door den Burgemeeſter en den Paſtoor, bewoogen waren, om valſch getuigenis te geeven tegen den Schout en de Schoutinne, en baden om vergiffenis, die hun egter geweigerd werdt. Toen hadt het Hof gelegenheid, om op bekentenis te vonniſſen. De Paſtoor werdt buiten de Stad en Vryheid van Amſterdam gebannen, en onbekwaam verklaard om 't Ampt van Inquiſiteur te bekleeden; de Notaris werdt afgezet, de Slyper openlyk gegeeſſeld, en zy beide ten Lande uit gebannen. Maar over Fy ging ſchrikkelyker ſtraf. De tong werdt haar uit den hals gehaald, zy gewurgd, geblakerd en naar 't galgeveld gevoerd. Zo lang zy ſpreeken kon, hadt zy ſtaande gehouden, dat zy, door den Burgemeeſter en den Paſtoor, verleid geweeſt was tot het doen eener valſche verklaaringe. Zy leedt haare ſtraf op den derden May des jaars 1561. Volkje was, ondertuſſchen, in de gevangenis geſtorven. Doch Henrik Dirkszoon, zig hebbende weeten te wagten voor ſchrift van zyne hand, en de getuigen, om derzelver erkende meineedigheid, wraakende, ontworſtelde de jongſte ſtraffe. Hy zat egter zeſtien weeken op de Voorpoorte, zonder vrouw of kinderen te mogen ſpreeken, behalven in de laatſte vier. Toen kreeg hy zyne herberg, en eerlang den Haag tot gevangenis, mids borg ſtellende voor twintigduizend guldens, en onder bedreiging, dat zyne ſchuld voor beweezen gehouden zou worden, indien hy ontvlugtte. 't Leedt een rond jaar, eer hem veroorlofd werdt, binnen Amſterdam weder te keeren: en dit nog niet dan onder verdubbeling des borgtogts tot veertigduizend guldens toe, en verband van, ter vermaaninge van den Hove, in den Haage te verſchynen. Hy ſtondt nog omtrent vier jaaren onder dit verband, alzo hem nog twee andere misdaaden te laſt gelegd werden, van welken wy, hier voor (*p*), reeds gewaagd hebben; doch die men nimmer geregtelyk heeft konnen bewyzen. Zelfs werdt de Procureur-Generaal, den zeventienden April des jaars 1562, in zynen eiſch, ten opzigte deezer twee misdaaden, zo als dezelve genomen was, verklaard niet

Eenigen worden geſtraft.

De Burgemeeſter raakt los.

(*p*) *Bladz.* 255 *en* 260.

ontvangkelyk te zyn. Ook werdt hem zyn verdere eiſch ontzeid, en bevolen, de ſtukken van 't geding naar zig te neemen, om het regt der hooge Overheid te bewaaren tegen de ſchuldigen, daar en zo 't behooren zou. Maar de verweerder, Henrik Dirkszoon, werdt verweezen in de koſten, zo van zyne gevangenis, als anderen by hem gedaan. Hy, nu waanende eenen vryen hals te hebben, daagde den Schout voor Schepenen van Amſterdam, om herſtelling van eere, en bragt het zelfs zo verre, dat hy, in de jaaren 1563 en 1564, nog wederom tot Burgemeeſter verkooren werdt; doch na dien tyd niet meer. Eenige jaaren laater, verzogt hy aan den Raad der Stad vergoeding van de ſchade, die hy, ter gelegenheid van het regtsgeding, hem aangedaan, en van zyne gevangenis in den Haage, geleeden hadt. Men ſcheen niet ongenegen om aan zyn verzoek te voldoen: en eenige Leden werden gemagtigd, om het nader te onderzoeken (*q*). Doch ik vind niet, dat hierop iet gevolgd is. De twiſt tuſſchen hem en Willem Dirkszoon hadt, midlerwyl, onder grooten en kleinen, eene partyſchap verwekt, die met de naamen van *Schoutiſten* en *Meeſter Henrik Dirkiſten* onderſcheiden werdt, en lang ſtand hieldt. Men ſtrooide ſchimpſchriften tegen elkanderen, en voedde dus de verbittering, die eerlang uitborſt tot daadelykheden (*r*), van welken wy den uitſlag, in 't volgende Boek, verhaalen zullen.

1554.

De partyſchap der *Schoutiſten* en *Meeſter Henrik Dirkiſten* neemt toe.

Op den zevenentwintigſten February des jaars 1555, waartoe wy nu wederkeeren, werdt, hier ter Stede, verbrand eene vrouw, genaamd *Meins Kornelis* van Purmerende, die gehouden werdt met den boozen geeſt om te gaan, en menſchen en beeſten te konnen betoveren. Zy hadt hiervan zelve zonderlinge ſtaaltjes beleeden, die, by anderen (*s*), omſtandiglyk, te leezen zyn. *Anne Jans*, Poortereſſe deezer Stede, en *Lysbet* en *Jannetje Pieters*, haare Dogters, werden ook, in 't zelfde jaar, ten vuure gedoemd, om dat zy allen vier, zo luiden de vonniſſen „ God afgeſtaan, het Chris„ tendom verzaakt, met den duivel een „ verbond gemaakt, zig tot toverye bege„ ven, en verſcheiden' menſchen en bees„ ten gekweld, geplaagd en betoverd had„ den (*t*)." Zo zwaar eene ſtraf oordeelden de Regters van deezen tyd verdiend te zyn

Drie vrouwen verbrand, om zogenaamde toverye. 1555.

(*q*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 9 *Jan.* 1570. *f.* 137 *verſo.*
(*r*) *Zie* HOOFT II. *Boek*, *bl.* 57-61. *en de* Stukken *by* COMMELIN, *bl.* 964-970.
(*s*) DAPPER *bl.* 146 *enz.* COMMELIN *bl.* 950 *enz.*
(*t*) Sententieb. *van* 15 *Oct.* 1523 *tot* 19 *Maart* 156⅞. *f.* 228 *verſo*, 238 *verſo.* DAPPER *bl.* 151. COMMELIN *bl.* 954.

1555. zyn door luiden, die allen, of meeſt allen eerder als krankzinnigen aangemerkt, en opgeſlooten behoorden geworden te wezen. De meer verlichte tyden der Hervorminge hebben, kort hierna, met de ſtraffen over Toverye, ook de gewaande Tovery zelve doen verdwynen uit deeze Landen.

Vreemdelingen van Ampten uitgeſlooten.

De Staaten van Holland hadden, by het inwilligen in de jongſte zwaare Beden, ten Hove, wederom zeer gedrongen op de vernieuwing van een punt der voorige Privilegien, volgens welk, geene Ampten in Holland gegeven mogten worden dan aan inboorlingen der Keizerlyke Erflanden, welker Landtaal de Nederduitſche was, en in welken de Hollanders niet van de Ampten werden uitgeſlooten: gelyk, onder anderen, in Brabant geſchiedde (*u*). En Keizer Karel, *de goede ende getrouwe dienſten* van die van Holland vergelden willende, verklaarde, by Acte van den zevenden May deezes jaars 1555 „ dat geene inboorlingen „ van Landen, die de Hollanders van de „ Ampten uitſlooten, noch geene anderen „ dan Nederlanders, in Holland, tot Amp„ ten bevorderd zouden worden, mids zy „ de Duitſche taale ſpraken. Doch de „ Stadhouders en Ridders der Orde van „ het Gulden Vlies zouden wel uitlanders „ mogen wezen. En zulke uitlanders, die, „ tegenwoordig, Ampten in Holland be„ kleedden, zouden dezelven mogen bly„ ven behouden (*v*)." De Stad Amſterdam rekende dit Octroi van zo veel gewigt, dat zy het, in de Stads *Regiſters* (*w*), deedt te boek ſtellen. Ook is het, in de uitgegeven *Handveſten der Stad* (*x*), geplaatſt geworden. 1555.

Overdragt der Nederlanden aan Koning Filips.

In October hierna, deedt Keizer Karel de Staaten der Nederlanden te Bruſſel beſchryven: hebbende hy beſlooten, de heerſchappy over die Landen, en over alle zyne Ryken en Heerlykheden, het Keizerryk uitgenomen, af te ſtaan aan zynen Zoon Filips, die, hier te Lande, in 't jaar 1549, reeds als toekomende Landsheer ingehuldigd was. *Om te bewilligen en te helpen in den afſtand* van 't Graaffchap van Holland, en om den gewoonen eed te ontvangen en af te leggen, waren twee Edelen en eenigen uit de zes groote Steden gemagtigd (*y*).

Gemagtigden van Amſterdam by deeze overdragt.

Van Amſterdam waren afgezonden *Gerrit Klaas Mattheuszoon*, Meeſter *Henrik Dirkszoon* en *Pieter Cantert Willemszoon*, regeerende Burgemeeſters, benevens Meeſter *Reinier Swyn*, Penſionaris der Stad (*z*). De inhuldiging geſchiedde den zesentwintigſten October, 's daags na de overdragt (*a*): en Koning Filips vernieuwde den eed, dien hy, in 't jaar 1549, reeds gedaan hadt (*b*), en by welken hy, onder anderen, tot het handhaaven van alle de voorige Privilegien, verbonden was. De inbreuk op dezelven gaf gelegenheid tot eenen opſtand, die 't gantſche Land en Amſterdam in 't byzonder in zorgelyke beroerten dompelde: gelyk, uit het vervolg deezer geſchiedeniſſe, blyken zal.

(*u*) Adr. van der Goes Regiſt. *op 't jaar 1554. bl.* 30, 36, 37.
(*v*) Groot-Plakaatb. II. *Deel, kol.* 2071. III. *Deel, bl.* 26.
(*w*) I. Privilegieboek *f.* 182.
(*x*) *Bl.* 97 [65.]
(*y*) Vaderl. Hiſt. V. *Deel, bl.* 429.
(*z*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 11 *Oct.* 1555.
(*a*) *Zie* Balen Dordr. *bl.* 829, 830.
(*b*) Vaderl. Hiſt. V. *Deel, bl.* 434.

BYLAAGEN. L^r. A.

BYLAAGEN

BYLAAGEN L^r. A.

op het II. DEEL, VI. BOEK.

L^r. A.

Aanſchryvens der Landvoogdeſſe, Vrouwe MARGAREET VAN OOSTENRYK, *om toezigt te hebben op de Leere en Zeden der Predikanten.* Gedagtekend in den Haage, den 27 September des jaars 1525.

MARGUERITE enz.

Eerſame lieue ende beminde, Wy zyn volcomelicken onderricht dat die dwalinge die onder den gemeenen volcke gereſen is meeſt toecompt ende ghecommen is vuyt die indiſcrete ſermoenen vanden predicanten religieuſen ende anderen: om waer inne te remedieren is onſe meeninghe dat ghy voortaen nyemandt en zult vuytſeynden omme te preken ofte ghedoghen binnen uwen conuente te preken dan den gheenen die voorſienich verſtandich ende van goede manieren zyn ende wel geexerciteert eñ geoeffent in den manieren van preken ende dat ghy de zeluen zulcx onderwyſt all eer hy preken zal dat hy hem wachte tgemeen volck te ſcandaliſeren mit onbehoorlicke fabulen redenen ende narratien als oick wel gheſchiet is dat hy oick nyet en vermane van martinus luther oft zyne leeringhen noch oick van dopinie van den ketters die hier voortyts geweeſt zyn den zeluen uwen predicanten aduerterende zoe verre zy contrarie deden dat zy daer van by v gecorrigeert zullen worden eñ gheſuſpendeert van tofficie, welcke correctie ghy ten effecte zult brenghen van tpreken te benemen. Bouen deſen is onſe meeninghe dat die terminariſen van uwen conuente nyet langher en zullen moghen blyuen in heure terminen dan die weke die zy zullen preken ende de zelue weke gheexpireert zynde ter ſtondt weder tot huys ende hueren conuente keren zonder voor oft nae de zelue weke hen voorder in die termynen te moghen onderwinden, waer van wy v aduerteren ten eynde dat indien dit contrarie ghebeurde ons van node zoude zyn voorder daer inne te voorzien tot uwen ſchande ende ſcade 't welck wy als nv om beters willen gelaten hebben eñ hebben nyettemin ghelaſt onſe wethouders ons te aduerteren indien contrarie van deſen ghebeurde eñ ghy hier inne ghebreckelick waert. Eerſame lieue eñ beminde ons heere godt zy met v Geſcreuen in den haghe den xxvij^en Septembris Anno XXV.

Geextrabeert vuyttet derde Memoriael bouck, ruſtende in de Greffe van den houe van hollant, gehouden by tyden van m^r. Aernt Sandelin, in zynen leuen Greffier van den zeluen houe, ende daer jegens gecollationeert accordeert by my

J. v. DAM.

BYLAAGEN L^r. B.

L^r. B.

BYLAAGEN L^r. B.

SENTENTIE *geweezen by den Hove van Holland tegen* Mr. JAN HUBRECHTSZ *by contumacie, ende den Burgermeeſteren van Aemſtelredamme, gevoegdens en komende voor 't Intereſt van der Steden Privilegie, heroerende dat geen Poorter meer verheuren mag dan zyn Lyf ende hondert guldens uyt zyn goed.* In den Haage, den 19 Maart 1539. [1540.]

Geſien by den Hove van Holland d'Intendit overgegeven by den Procureur Generael van den ſelven Hove, Impetrant van ſeker mandement op ende jegens meeſter Jan Hubrechtszoon, eertyds Schout der Stede van Amſterdam, gedaichde in perſoon, ende defailt^r mitsgaders die Burgermeeſters ende Regierders der Stede van Amſterdam, ende die naeſte vrinden ende magen vanden bloede vanden kinderen vanden voorſz Mr. Jan Hubrechtszoon, hem vougende voor haer Intereſſe; die voorſz Impetrant allegerende, dat die gedaichde den tyd van omtrent xv of ſeſtien jaren geweeſt was Schout der voorſz Stede, gedurende welken tyd aldaer opgereſen waren ende ſeer vermeerdert die gereprobeerde ſecten van Luterye, Sacramentiſterye ende Herdoperie, mitten ancleven van dien, ende ſeer veel perſoonen daer mede beſmet geweeſt, Daer deur die voorſz. Stede in groot pericule gekomen waer, omme ingenomen te werden, 't welk toegekomen was deur faulte, ſlappigheid, neggligentie ofte ſimulatie van Juſtitie vanden defaillant ende andere Burgermeeſters ende Regierders van Amſterdam in dien tyden, die niet en hadden gepoogt met alle neerſtigheit te corrigeren, achtervolgende de placaten van Keyſ. Maj^t die perſoonen beſmet ofte culpabel van dezelve ſecte weſende, maer hadden die getollereert, gehengt ende deur de vinger geſien ſonder behoorlyke punitie daer over te doen, waerdeur die luyden vander ſecten meerder eñ ſterker geworden waren, Immers was die defaillant ſelver mede van eerſten an gehouden ende geacht geweeſt van de voorſz ſecte; ende ſulks gedurende den tyd, dat hy Defaillant Schout was, waren veele ſchandelyke eñ oneerlyke Liedekens openbaerlyk t'Amſterdam langes der ſtraeten geſongen, in ſpyt ende verachtinge van den heiligen Sacramente des Outaers, die geeſtelyke perſoonen, ordonnantien ende inſettingen der Heilige Kerken, ende die Ceremonien van dien, daer af hy geen cor-

Bylaagen Lt. B.

correctie hadden gedaen ofte doen doen nae gelegentheit der saiken. Waeren oik veel irreverentien gedaen den heiligen Sacramente des Outaers int openbaer, die oik niet gestraft waeren. Ende onder anderen was gebeurt, dat een schuytevoerder, genaemt Adriaen met een Ooge, zeer blasphemelyk ende vyleinlik gesproken hadde vanden waerdigen heyligen Sacramente des Outaers tot den Luyden, die t'Amsterdam langes de straeten gingen nae die Heylige Stede, omme aldaer devotie te pleegen ter eeren vanden heyligen Sacramente, seggende openbaerlyk: Wat wil tvolk dat Sacrament versouken, desen kaes eñ brood, die ik hier in myn hand hebbe, houde ik soo goet te wesen alst Sacrament, ende beter, want hiervan vaer ik wel; wat ist Sacrament anders dan der Papen God ende brood? Ende die voorsz Adriaen, spreekende vant Avondmael zeide, dat onse Heer God int Avontmael nam een stucke broots, ende zyn hand uytreykende seyde, neemt dat, ende met dander handt bewees op zyn borst, seggende; dit is myn Lichaem. Hadde ook de voorsz Adriaen in Novembri Anno xxxij geweest in den Convente vanden Cellebroeders t'Amsterdam; ende aldaer openbaerlyk geseit, dat hy niet en hielt vant heilige Sacrament, want tselve was der Papen God, ende al lagen op een tafel vyftich Sacramenten, dat hy die met een dagge wel soude dorven deursteecken ofte met voeten daer op treeden, ofte diergelyke woorden. twelk gecomen wesende tot kenniſſe vanden Regierders der voorsz Stede, was die selve Adriaen by den defaillant daerop gehoort geweest, die verklaert hadde, die voorsz woorden gesproken te hebben, ende dat hy noch daerby bleef. Waerop die voorsz defaillant niet en hadde begeert correctie of punitie gedaen te werden, maer belaste alleenlyk den selven Adriaen, dat hy uyter Stede sonder syn consent niet en soude gaen, laetende soodanigen blasphemateur binnen Amsterdam gaen, sonder hem te apprehendeeren ofte corrigeeren: Waer mede Pieter Aemszoon, wesende op die tyd Schepen van Amsterdam, seer qualyken te vreden was, sulks dat hy onlangs daer nae seer sieck geworden zynde voor syn doot tot diverse persoonen hem daer of beklaegt hadde: ende alsoo by denselven Pieter daerom seer gemurmureert wierde, soo hadde die Defaillant den voorsz Adriaen doen waerschouwen, dat hy uyter Stede vertrecken soude, ofte dat hy hem soude moeten apprehendeeren. Gelyke waerschouwing hadde die defaillant wel gedaen een vrouwspersoon, genoemt Grietje uyt Hitland, als die selve Grietje verscheide persoonen wel geseyt hadde, welke Grietje herdoopt zynde wel geweten hadde, waer Jacob van Campen, een vanden principael Bisschoppen ofte Leeraers van der secten gelogeert of versteken was ten tyde Jan van Geel metten Anabaptisten gepoogt hadden Amsterdam in te neemen. Ter cause vanden welken die voorsz Grietje onlangs, als Jan van Geel met verraders geslagen waren, gehangen was geweest. Gelyke waerschouwinge hadde die Defaillt. gedaen eene Marytge Claes, huysvrouw van Mees de Blokemaker, die verdoopt was, ende ook een Mandemaker, genoemt Heer Arent, die van Haerlem geweken was om der Secten wille, ende nae geschreven t'Amsterdam anden Gedaichden om hem te apprehendeeren, die den selven Heer Arent daer van selver gewaerschouwet hadde, ende was deur dien de selve Heer Arent sekeren tyd uyter Stede geweken geweest, ende naemails daer weder inne gecomen, sonder dat die Defaillant hem geapprehendeert hadde, twelk hy nochtans als Officier schuldig geweest hadde te doen. Die voorsz defaillant hadde mede vertoont te wesen van de gereprobeerde secte, geconverseert ende syn omgank gehad metten luyden vander selver secte, als met eenen Heer Claes van Elst, die hy ten eeten t'synen huyse genoodt hadde, ende aldaer met hem vande heylige Schrifte getracteert in presentie van meer andere persoonen; welke heer Claes vol erreuren ende dwalingen was, ende die Lessen van Luyter selver gehoort hadde, als hy gevangen synde bekent hadde: Ende in veele andere pointen ende manieren hadde die Defaillant getoont vander Secte te wesen. Sulks was hy ter cause van dien voor desen Hove in voortyden geroepen geweest ende vant Officie vant Schoutambacht verlaten, nae tot dien eynde concluſie byden Procureur Generael genomen was; behalven dat hy daer voiren oik gecauseert ende gecondemneert was in hondert Carolus guldens. Die defaillant hadde oik gehoort de Sermonen van eenen Gardiaen binnen Amsterdam, genaemt Pelt, die oik van der secten was, ende plag te spreeken in den Reventer vanden Minnenbroeders kloester, welke Pelt ook gecorrumpeert ofte qualyken hadde getranslateert ende doen prenten dat Euangelium van Sinte Mattheus in Duytscher spraike, dair of die defaillant metten anderen Regierders van Amsterdam in dier tyd geadverteert zynde, omme die gecorrumpeerde boucxkens te gekrygen vuyt die gemeene luyden die die gecocht hadden, ende alsoe te beletten meerder infectie; was die Defaillt. van tselve te doen in gebreeke gebleven. Omtrent den jare xxv hadde die Defaillt. wel geweeten, dat eenige persoonen vergadert waren geweest, ende haer toegang gehad hadden tot suspecte personen vander Secten wesende, twelk hy gehengde ende deur de vinger sag; besonder ten tyde als eenen Mr. Willem van Utrecht Priester, omme dier saiken wille ende volle Luytherye wesende, gevangen sat ten huyse van Jan van Leyden; soo was die Defaillt. aldaer ten huyse gecomen, eñ hadde veel persoonen byden Priester bevonden sitten eñ praeten, sonder die te straffen; ende als doen was die spraek al, dat die defaillt. van soedanige luyden oft veem was. Tselve hadden ook eenige van der Secten wel openbaerlyk geseit, dat dese Defaillt. ook hadde te voren gelesen die boucken van Philippus Melanton, die gereprobeert [zyn], als hy willigly voor sekere Commissaris van desen Hove in Januario Anno xxiij bekent hadde. Behalven allen desen was kennelyk ende notoire, dat dese defaillt. met eenige anderen van Amsterdam in Augusto lestleden beschreven was te komen alhier in den Hage, ten tyde als de Coninginne dair was, omme te aenhooren al-

Bylaagen Lt. B.

BYLAAGEN Lt. B.

ſulken eyſch eñ concluſie als den Impetrant op ende jegens hem ſoude willen doen ende neemen, alwaer die Defaill^{t}. gecompareert zynde, hadde d'Impetrant verſocht, dat deſelve defaill^{t}. eerſt gehoort zoude zyn op ſeeckere Articulen, twelck ſulks geapprobeert was. dien naevolgende was die defaill^{t}. voor ſeker Commiſſaris gehoort geweeſt op ſekere Articulen jegens hem overgegeven; Ende terſtont daer nae was hy heymelyk alhier uyt den Hage gereyſt nae Amſterdam, eñ van daer was hy voorts, neemende eenige goeden met hem, haeſtig vertrokken, ende hadde hem fugitief gemaekt. Twelk gecomen zynde tot kennisſe vanden Impetrant, hadde van deſen Hove geobtineert Mandement crimineel, uyt machte vanden welken die gedaichde defaill^{t}. eenwerf, anderwerf met intimatie, eñ derdewerf ex abundanti op peyne van banne eñ confiscatie van goeden gedagvaert geweeſt te compareeren in perſoone voor den voorſz Hove tot elken dage hem beteykent; maer en is niet gecompareert. Mits twelk d'Impetrant tegens hem geobtineert heeft eerſte tweede eñ derde defaulten met den proufyten daer toe ſtaende. Ende is toegelaten geweeſt, ſyn Intendit over te leggen, daer van hy gedient heeft metten verificatien daer by gevougt. Mair wairen ten dage vanden tweeden defaulte gecompareert die Burgermeeſters ende Regierders der Stede van Amſterdam, willende voorſtaen heur Privilegie, eñ deden ſeggen, dat die Impetrant gecondemneert ſoude zyn te gehengen eñ gedoogen, dat de Erfgenamen vanden voorſz gedaichden Defaill^{t}. zouden mogen aenvaerden alle ſyne goeden mits betalende hondert Caroli guldens, volgende tvoirſz Privilegie, zoo verre alſt niet en roerde ketterye, Hereſie, ofte Crimen læſæ Majeſtatis. Ende die naeſte vrienden ende magen vanden kinderen van den Defaill^{t}. inſinueerden den Impetrant, dat die ſelve Defaill^{t}. was Poorter derſelver Stede, ende dat, nae den Handveſten eñ Privilegien der ſelver Stede een Poorter van Amſterdam niet meer en mochte verbeuren dan ſyn lyf, eñ van ſyn goed niet dan hondert ponden van xl grooten eens; van welcke Privilegie die van Amſterdam altyd geuſeert hadden: tſelve was dick by Sententie in Judicio contradictorio geconfirmeert geweeſt. Verſochten mede die voorſz vrienden eñ magen, dat zy die geannoteerde eñ geinventarieerde goeden vanden Defaill^{t}. zouden mogen regieren. gebruyken, havenen, eñ dat op cautie ſuffiſant, die zy preſenteeren te ſtellen voor de ſelve goeden, opdat die niet ſouden vergaen ofte bederven. Dat henluyden oick gelevert ſoude worden copie vanden Intendit vanden Impetrant, ten eynde ſy ſouden mogen weeten, wat delicten d'Impetrant den Defaill^{t}. wil aenſeggen. om henluyden daer na te mogen reguleeren. Waer tegen d'Impetrant ſuſtineerende die contrarie, dede ſeggen, dat zylieden niet ontfanckelyk en waren ofte geadmitteert en behoorden te weſen omme iet te ſeggen, alſoo die Defaill^{t}. gedagvaert was in perſoone ende hem fugitief gemaekt hadde, ſulks dat niemand toegelaten en werde hem te defendeeren, maer behoorde ſelver te compareeren in perſoone: Eñ beroerende tprivilegie, onvermindert tgunt dat voorſz is, eñ ſeide d'Impetrant, dat geen Privilegien den delinquanten en behoorden te profiteeren, beſondere in aldusdaenige ſaeken; eñ aldus waren diverſe ſententien eñ appointementen in gelyken ſaeken by deſen Hove gepronuncieert. Werden ook frivolyk verſocht, dat ſyluyden ſouden mogen regieren die goeden, alſoo daer toe een ſequeſter geſtelt was. Ende was ongefondeert, dat men henluyden ſoude leveren Copie vanden voorſz Intendit, alſoo tſelve noit gebeurt en was, eñ ſyluyden niet toegelaten en werden iet daertegens te ſeggen ofte ſchryven, ſoo uyt magte vanden defaulten een defaill^{t}. van alles verſteken werdt; Ende byden Hove int viſiteeren vanden Intendit wel bevonden ſoude worden, waer in die defaill^{t}. hem ontgaen heeft, twelk men den Requiranten niet behoorde te kennen geeven, alſoo ſy geen Rechters in die ſaeke waeren. Mits twelk ende om andere redenen wille als na recht 't Hof niet en behoorde te letten op de voorſz proteſtatie ende advertiſſementen, maer Recht te doen gelyker wyſe of dieſelve niet geſchiet en waeren. Eyndelyken partyen int lange gehoort, hebben die ſelve partyen naervolgende tappointement vanden Hove hiervan acte gemaekt eñ dieſelve gevought byden Intendit vanden Impetrant, omme int viſiteeren vandien daerop ſulk regard genomen te worden alſt behooren ſoude.

BYLAAGEN Lt. B.

TVOORSZ HOF met rype deliberatie van raide deurgeſien ende overwogen hebbende al tgunt dat ter materie dienende is, inden name ende van wegen des Keyſers vanden Romainen, Coningh van Germanien, van Caſtilien, &c. Grave van Holland, Zeeland ende Vriesland, heeft den voorſz gedaichden Defaill^{t}. uyt magte ende voorden profyten vanden voorſz defaulten verſteken eñ verſteeckt mits deſen van alle exceptien declinatoir, dilatoir ende peremptoir, defenſie ende weeren die hy in deſe ſaeke hadde mogen doen, bant den ſelven defaill^{t}. uyten Lande van Holland, Zeeland, Vriesland ende Uytrecht tot eeuwigen daegen, ende daer inne niet te komen, noch te blyven, op de verbeurte van ſyn lyf, eñ verklaert ſyn goeden verbeurt ende geconfisqueert tot profyte vander Keyſerlyke Maj^{t}. ter ſomme toe van hondert Caroli guldens, achtervolgens tprivilegie van der Stede van Amſterdam. Gedaen in den Hage by Heeren Gerrit Heere van Aſſendelft, Eemskerck, &c. eerſte Raidt preſiderende, Jan van Duvenvoorde Heere tot Warmont, Abél van Colſter, Ridderen, Mr Jasper Lievenszoon van Hogelande, Willem Pynſſen, Guillyn Zegers, ende Cornelis Snyen, Raidsluiden van Hollandt ende gepronuntieerd den xix Martii Anno XV^{c} negen eñ dertich ſtilo curiæ. Van welke Sententie ſoo verre het roert die clauſule van Confiscatie die voorſz Impetrant illicò appelleerde aende Keyſerlyke Maj^{t}. zynder Maj^{t}. Preſident ende Luyden van den grooten Raede. in kenniſſe van my ondergeteykent B. Ernſt.

Gecollationeert eñ mit Copie geteykent als wel bevonden accorderende by my

FRANC. DELFF.

TWEE-

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

ZEVENDE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van 't jaar* 1555, *tot in 't begin des jaars* 1567.

1555. De Impoſt der Wynen en Bieren wordt, te Amſterdam, en alomme in Holland, voor 't eerſt, verpagt.

De Impoſt op de Wynen en Bieren in Holland was, tot hiertoe, ingevorderd geweeſt door *Collecteurs* of Inzamelaars, die van 's Lands wege werden aangeſteld. Doch men bevondt, dat 'er, in 't voorleeden jaar 1554, van deezen Impoſt, niet meer, dan *negentienduizend zeshonderd agt Ponden, negen ſchellingen en drie deniers* in 's Lands kaſſe gekomen was, 't welk den meeſten Leden veel te weinig ſcheen. De Edelen ſloegen hierom voor, dat men deezen Impoſt behoorde te verpagten: waartoe de meeſte Steden neigden. Dordrecht en Amſterdam maakten 'er, in 't eerſt, eenige zwaarigheid in (*a*): doch lieten zig, eerlang, overhaalen tot het gevoelen der meerderheid. De Verpagting geſchiedde, voor 't eerſt, kort na Paaſchen des jaars 1556, en men bevondt, dat 'er, in 't eerſte jaar, verre over de *veertigduizend Ponden*, dat is, meer dan tweemaal zo veel van 's Lands Impoſt kwam by wege van verpagting, als 'er, te vooren, by wege van inzameling, van gekomen was (*b*). De Pagters, of *Impoſtmeeſters*, gelykze, ten deezen tyde al, te Amſterdam, genoemd werden, hielden hier hunne zitplaats *op d oude brugge, int huysken daer Claes Janſſoon bierincx geſeten* hadt (*c*). Zie hier een' Lyſt van 't beloop der eerſte Verpagtinge van den Wyn- en Bier-Impoſt, in de voornaamſte Steden: waaruit men derzelver grootheid en vermogen, ten opzigte van elkanderen, eenigszins, afneemen kan:

1556.

Dordrecht	4005	Ponden.
Haarlem	2900	——
Delſt	5440	——
Leiden	4300	Ponden.
Amſterdam	8940	——
Gouda	2120	——
Rotterdam	2200	——
Gorinchem	1300	——
Schiedam.	575	——
Haage	3700	——
Alkmaar	1372	——
Hoorn	950	——
Enkhuizen	1100	——
Edam	670	——
Monikendam	400	——
Medenblik	270	——
Woerden	429	——
Naarden	395	——
Weesp	158	——
Muiden	115	—— (*d*).

1556.

De oorlog met Frankryk eindigde, den vyfden February deezes jaars, met een Beſtand voor vyf jaaren. Doch 't leedt naauwlyks een jaar, of dit Beſtand werdt verbroken. Men was, derhalven, in Holland bedagt op de beveiliging der Koopvaardye. Amſterdam en de Waterſteden lieten zig, door de andere Leden van Holland, overhaalen om zes Oorlogsſchepen, bemand met omtrent vyfhonderd koppen, in zee te brengen, mids het gemeene Land van Holland negentienduizend guldens betaalde, tot de koſten (*e*). De ſchepen werden, voornaamlyk, gebruikt tot beſcherming der Graanvloote, die uit de Ooſtzee verwagt werdt, en voor 't grootſte gedeelte, in den Zomer deezes jaars, behouden aankwam: waardoor de duurte van 't Kooren, die de ingezetenen zeer gedrukt hadt, ſpoedig ophieldt (*f*). De Regeering van Amſterdam voor-

1557.

Uitrusting ter zee te Amſterdam.

(*a*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 10 *April* 1556.
(*b*) Vaderl. Hiſt. V. *Deel*, *bl.* 419 *enz.*
(*c*) Keurb. F. *f.* 15.
(*d*) Reſol. Holl. *van 't jaar* 1557. *bl.* 36.
(*e*) Reſol. Holl. 3 *May* 1557. *bl.* 46. Reſol. Vroedſch. *N.* I. 20, 30 *April*, 5 *May* 1557.
(*f*) BOR I. *Boek*, *bl.* 11. [15.]

1557. voorzag zig van graanen, die, ten redelyken pryze, aan de gemeente werden uitgeleverd: waardoor, naar 't getuigenis van PETRUS APHERDIANUS (*g*), veelen by 't leeven behouden werden, die anderszins van gebrek zouden vergaan zyn.

Verheffing der Peſtziekte alhier.

Midlerwyl, ſcheen de ſchaarsheid der leevensmiddelen, hier te Lande, byzonderlyk te Amſterdam, wederom eene nieuwe verheffing van Peſtziekte veroorzaakt te hebben. Zy gaf, in dit en in 't volgende jaar, gelegenheid tot vernieuwing der voorige Peſtkeuren (*h*). Het getal der zieken, welk, omtrent deezen tyd, aan de S. Pieters- en Lieve-Vrouwen-Gaſthuizen gebragt werdt, was zo groot, dat het Geregt, op den agttienden September deezes jaars, beval, „ geene zieken voor of in de gemelde Gaſthuizen te brengen, dan met kennis en „ bewilliging der Regenten (*i*)." Ook werdt, wat laater, by den Raade, verſtaan, dat men de zieken, by gebrek van plaats in de Gaſthuizen, ook in der Stede Bushuis zou mogen leggen (*k*).

De Stad koopt de halve *Crimineele* boete onder Amſterveen enz.

1558. De Stad hadt, den agtentwintigſten February deezes jaars, de helft der *Crimineele* boeten, vallende in de Ambagtsheerlykheden van Amſterveen, Slooten, Slooterdyk en Ooſtdorp, gekogt van Koning Filips, als Graave van Holland: weshalve, de Graaflykheids Rekenkamer in den Haage den Baljuwen van Kennemerland en Amſtelland, onder welken deeze Ambagtsheerlykheden gelegen waren, den negenden February des jaars 1557 [1558], aanſchreef, dat zy die halve boeten, voortaan, aan de Regeerders van Amſterdam verrekenen moeſten (*l*).

Zy wordt beveſtigd in het regt om haare eigen Vroedſchap te mogen ſtellen, en Schepenen te mogen benoemen.

Koning Filips, die, by zyne inhuldiging in 't jaar 1549, en in 't jaar 1555, by 't aanvaarden der Regeeringe, beloofd hadt, *alle* de Privilegien, door de Graaven en Graavinnen van Holland, zyne Voorzaaten, aan de Steden verleend, te zullen handhaaven, beveſtigde, den agttienden April deezes jaars, de Stad Amſterdam „ uit aanmerking „ van de goede dienſten, die zy hem gedaan hadt, en nog dagelyks deedt, in 't „ genot van het Privilegie van Vrouwe Maria van Bourgondie van Maart des jaars „ 1476 [1477], waarby de Stad regt kreeg, „ om haare eigen Vroedſchap te kiezen, „ en door dezelve, jaarlyks, op den agtentwintigſten January, eene Nominatie „ van veertien Perſoonen te doen maaken, „ uit welken, door den Graave of zynen „ Stadhouder en Raaden, zeven Schepens 1558. „ zouden gekooren worden, om op den twee- „ den February beëedigd te worden, en een „ rond jaar te dienen (*m*)." Amſterdam hadt, tot hiertoe, het genot van dit Privilegie gehad; ſchoon alle de opvolgers van Vrouwe Maria het niet byzonderlyk hadden willen bekragtigen. Alleenlyk, waren de Schepenen, niet altoos, op den vaſtgeſtelden tyd, verkooren en beëedigd. De Schepens, die in 't jaar 1530 waren gekooren, waren, tot den negentienden May des jaars 1531, aangebleeven: in 't jaar 1536, was, om de Landvoogdeſſe te believen, onder *proteſtatie*, en onverminderd der Stede Privilegien, beſlooten, de benoeming der veertienen, voor den gewoonlyken tyd, te doen (*n*). De Schepenen van den jaare 1537 bleeven, op laſt der Landvoogdeſſe, tot den zevenden February des jaars 1538, in dienſt; die van den jaare 1541, tot den agtſten February des jaars 1542; die van den jaare 1544, tot den twaalfden February des jaars 1545; die van den jaare 1546, tot den tienden May des jaars 1547 (*o*); 't welk zo voortging, tot in 't jaar 1555. De Schepens, die toen den tienden May verkooren werden, bleeven aan tot op den agtentwintigſten February des volgenden jaars, en die van den jaare 1557, tot op den elfden Maart des jaars 1558 (*p*): welk laatſte geſchiedde, op ſchryvens van 't Hof van Holland, alzo de Stadhouder, *Maximiliaan van Bourgondie*, Heer van Beveren en Veere, niet eerder in Holland kwam (*q*). Doch deeze ongeregeldheid, omtrent den tyd van de aanſtellinge van Schepenen, werdt weggenomen, na dat Koning Filips, kort hierna, het Privilegie van Vrouwe Maria beveſtigd hadt. Wyders, was de verkiezing van Schepenen van Amſterdam, ook dikwils, in afwezendheid des Stadhouders, geſchied door de Raaden van den Hove, en ſomtyds door den eerſten Raad alleen, als daartoe van de overigen gemagtigd zynde; van welke gewoonte, Heer Gerrit van Aſſendelft, eerſte en oudſte Raad, op den vyftienden July deezes jaars, ten verzoeke van Burgemeeſteren, ſchriftelyk, getuigenis gaf (*r*). Het Hof van Holland hadt ook begeerd, dat men, ten deezen tyde, met de verkiezing van Burgemeeſteren, tot op de overkomſt des Stadhouders, wagten zou. Doch men vondt, des-

Ongeregeldheid in den tyd van 't aanblyven der Schepenen herſteld.

Zy werden, in afwezendheid des Stadhouders, door de Raaden van den Hove gekooren.

(*g*) Brevis Descr. Urb. Amſtelod. *vers. 65 & ſeqq.* agter onze Voorrede.
(*h*) Keurb. F. *f.* 49, 53, 60.
(*i*) Handv. *bl.* 272. [391.]
(*k*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 9, 21 *Oct.* 1557.
(*l*) Handv. *bl.* 311. [66.]
(*m*) Handv. *bl.* 107. [58.] *verg.* Reſol. Vroedſch. *N.* I. 23 *April* 1558.
(*n*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 16 *Jan.* 1536. *f.* 1.
(*o*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 24 *Jan.* 1547.
(*p*) Regeer. Lyſt *voor de* Handv. *op de jaaren* 1531, 1537, 1541, 1544, 1546, 1555, 1557.
(*q*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 31 *Jan.* 1558.
(*r*) Handv. *bl.* 107, 108.

1558. desonaangezien, geraaden, deeze verkiezing, op den gewoonlyken tyd, te laaten voortgaan (*s*).

Uitvaart van Keizer Karel en Vrede met Frankryk te Amsterdam gevierd.

De tyding van het overlyden van Keizer Karel, welk, op den eenentwintigsten September deezes jaars, voorviel, in Holland gekomen zynde, werdt zyne Uitvaart aldaar, en te Amsterdam, ook nog in April des jaars 1559, staatelyk, gevierd. Kort te vooren, was de Vrede met Frankryk getroffen, waarover, hier ter Stede, ook een plegtige dankdag gehouden werdt (*t*). In Augustus deezes jaars, vertrok Koning Filips naar Spanje, na dat hy orde op de Regeering der Nederlanden gesteld, en het Stadhouderschap over Holland, Zeeland en Utrecht aan Willem, Prinse van Oranje, opgedraagen hadt.

1559.

Ontwerp, om twee Hoofd-Officiers en twee Schepensbanken, hier ter Stede, aan te stellen, van de hand geweezen.

Ten deezen tyde, werdt, in 's Konings geheimen Raad, een Ontwerp overwoogen, strekkende tot bekorting der gedingen, die voor Schepenen van Amsterdam moesten worden afgedaan. In het zelve, werdt voorgeslaagen de aanstelling van twee Officieren, een' Baljuw in *Crimineele* of strafbaare, en een' Schout in *Civile* of burgerlyke zaaken, benevens twee banken van Schepenen, ieder van zes Persoonen, de eene bank tot afdoen van alle zaaken, op de Buitenrolle staande, en alle *Crimineele* zaaken; de andere, tot beregtinge van alle zaaken, de Fabryk, Plakaaten, Keuren en Statuten betreffende. De tegenwoordige Schout, Willem Dirkszoon Bardes, schynt dit Ontwerp goedgekeurd en voorgestaan te hebben. Doch Burgemeesteren beweerden „ dat de „ instelling van twee Schepensbanken en „ twee Officiers streedt met de Privilegien, „ en aanleiding geeven zou tot tweedragt „ (*u*)." Ook liet de geheime Raad, met die van den Raade in Holland geraadpleegd hebbende, de zaaken op den voorigen voet, met deeze verandering alleenlyk, dat het getal der Schepenen, welk tot hiertoe zeven geweest was, tot negen vermeerderd werdt, die, jaarlyks, uit eene Nominatie van agttien zouden gekooren worden; en dat den Schout veroorlofd werdt, eenen Onderschout onder zig te hebben, om zyne plaats, des noods, te vervullen, en hem bystand te doen. Voorts, werdt beraamd „ dat 'er, „ by alle Schouts zaaken, altoos een Burgemeester zou moeten tegenwoordig zyn; „ dat de Vierschaar, door twee Schepenen, „ waargenomen zou worden, en dat de gevangenen, insgelyks, door twee Schepenen, zouden moeten worden ondervraagd."

't Getal der Schepenen wordt van zeven op negen gebragt.

Men bespeurt klaarlyk, aan deeze schikkingen, dat dezelven zagen op de tweedragt, die thans, op 't hevigst, ontsteken was, tusschen den Schout en Burgemeester Henrik Dirkszoon. Ook schynt, opzigtelyk op hun geschil, ten deezen zelfden tyde, bevolen te zyn „ dat de geregtelyke getuige- „ nissen niet vooraf opgesteld, maar door „ den Secretaris, in de tegenwoordigheid „ van een' Schepen, uit den mond van de „ getuigen, zouden moeten opgeschreeven „ worden." Alle deeze en andere schikkingen waren vervat, in eene Ordonnantie van 's Konings geheimen Raad, die, den vierentwintigsten January des jaars 1559 [1560], te Brussel, gedagtekend was (*v*). Weinige weeken hierna, op den negentienden February, vonniste het Hof van Holland „ dat zekere *Taalluiden*, of *Procureurs*, ge- „ lykze sedert genoemd zyn, die, door den „ Schout, op eigen gezag, aangesteld en „ beëedigd waren, wederom afgezet; doch „ terstond daarop, door Schout en Burge- „ meesteren, van nieuws, aangesteld, en „ door den Schout beëedigd zouden wor- „ den (*w*)."

1559. 1560.

Amsterdam wordt in de Voorregten van Koophandel op Deenemarke bevestigd.

Christiaan den III., Koning van Deenemarke, in 't jaar 1559, overleeden, en door zynen Zoon, *Fredrik den II.*, opgevolgd zynde, verzuimde de Regeering van Amsterdam niet, haaren Secretaris, *Dirk Wouterszoon*, af te zenden naar Deenemarke, en bevestiging in de oude Voorregten van Koophandel van den nieuwen Koning te verzoeken; die haar ook, op den twee-entwintigsten July deezes jaars 1560, verleend werdt (*x*). Keizer Ferdinand hadt, den dertigsten April te vooren, een Privilegie van Keizer Karel den V. bevestigd, waarby de Nederlanden van nieuwe lasten en tollen in 't Duitsche Ryk waren vry verklaard. De Stad Amsterdam rekende ook byzonder belang te hebben by de bevestiging van dit Privilegie, waarom menze, onder haare *Handvesten* (*y*), geplaatst heeft.

Ook in 't regt om Exuegeld te vorderen.

De Stad was, van ouds, gewoon, den vyftienden Penning *Exuegeld* te heffen van alle goederen, die, by erfenis of anderszins, buiten de Stad gevoerd werden (*z*). Doch sommigen toonden zig, ten deezen tyde, onwillig, om dit regt te voldoen. De Regeering vervoegde zig, derhalve, aan 's Konings geheimen Raad te Brussel, met verzoek om by haar oud regt gehandhaafd te worden. En de Raad belastte, op den veertien-

1561.

(*s*) Resol. Vroedsch. *N.* I. 31 *Jan.* 1558.
(*t*) Keurb. F. *f.* 66, 68 *verso*.
(*u*) Resol. Vroedsch. *N.* I. 21 *July* 1559.
(*v*) Handv. *bl.* 109. [68.] *verg.* Resol. Vroedsch. *N.* I. 3, 7 *Febr.* 1560.
(*w*) *Uit een* Afschrift *der* Oorspr. Sententie.
(*x*) Handv. *bl.* 59. [89.]
(*y*) *Bl.* 131. [78.]
(*z*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 301.

1561. tienden July des jaars 1561, den eerſten Deurwaarder, te Amſterdam, onderzoek te doen op het gemelde regt, en zo hy bevondt, dat de Stad het van ouds plagt te heffen, elk te beveelen het zelve voortaan te betaalen (*a*).

Dagvaart op 't ſtuk der Weeverye.

De Steden van Holland, zig met de Lakenneeringe geneerende, en daaronder ook Amſterdam, werden, tegen den zesentwinſten May des jaars 1562, door den Raad, in den Haage ter Dagvaart beſchreeven, om eenige misbruiken, in 't ſtuk der Weeverye, te helpen weeren. En werdt hier, onder anderen, vaſtgeſteld „ dat geene Leer-
„ lingen zouden worden aangenomen, dan
„ met kennis van de Waardyns, en dat geen
„ Leerling tot Meeſter zou worden bevor-
„ derd, dan die volle zeſtien jaaren bereikt
„ hadt (*b*)."

1562.

Amſterdam en andere Leden beveſtigd in 't voorregt, dat geene Mandamenten tegen de Privilegien verleend zullen worden.

De Edelen en zes groote Steden van Holland verwierven, op den zevenentwintigſten Auguſtus deezes jaars, een Privilegie, op 's Konings naam, waarby, op nieuws, verklaard werdt „ dat, noch door den Groo-
„ ten Raad te Mechelen, noch door den
„ Raad in Holland, eenige Mandementen
„ verleend zouden worden, die met der Ste-
„ den-Privilegien, of met het ſtuk der * Re-
„ geeringe van Holland ſtreeden, zonder
„ vooraf de Verzoekſchriften, ten dien ein-
„ de overgegeven, te hebben medegedeeld
„ aan zulken, die 't aanging, ten ware, dat
„ zy daartoe merkelyke redenen hadden; in
„ welk geval, de Verzoekſchriften, niet
„ door Commiſſariſſen, noch op de Rolle;
„ maar alleen in 't volle Kollegie van den
„ Raade, zouden moeten afgevaardigd wor-
„ den." Amſterdam, de vyfde der zes groote Steden, hadt veel belang by dit Privilegie, 't welk hierom ook, onder de *Handveſten* der Stad (*c*), plaats gekreegen heeft.

* *Politie.*

Verſchil tuſſchen Amſterdam en Hoorn, over 't Paalgeld.

Amſterdam raakte, ten deezen tyde, in geſchil met de Stad Hoorn, die weigerde het Paalgeld te voldoen, welk de eerſtgemelde Stad, van ouds, voor het ſtellen van Vuurbakens op Texel, Vlieland, ter Schelling en Huisduinen, en voor het leggen van tonnen in de Zuiderzee, plagt te vorderen. 't Kwam byzonderlyk aan op het Paalgeld van paarden, oſſen en koeijen, welken die van Hoorn vryelyk meenden te mogen invoeren uit Deenemarke, in gevolge van een Privilegie van Hertoge Albrecht van den jaare 1389 (*d*). 't Geſchil kwam voor den Raade in Holland, alwaar die van Hoorn in 't ongelyk geſteld werden, by eene uitſpraak van den vierden December des jaars 1563 (*e*).

1563.

Filips dringt op de uitvoering der Plakaaten.

Midlerwyl, drong de Hervorming meer en meer door, in de Nederlanden, in Holland in 't byzonder, en ook hier ter Stede. De Staaten van Holland hadden, al voor 't vertrek van Koning Filips, in 't jaar 1559, begeerd „ dat het vreemd Krygsvolk uit
„ het Land, en de Vreemdelingen uit de
„ Regeeringe geweerd mogten blyven." En de Koning hadt hun, in beiderlei opzigt, eenig genoegen gegeven (*f*). Doch hy bleef egter ſterk geneigd, tot het uitvoeren van zyns Vaders ſtrenge Plakaaten, en tot het handhaaven der Inquiſitie, die, reeds te vooren, ingevoerd geweeſt was. De algemeene Staaten, of eenigen der zelven, hadden niet konnen nalaaten, op de Dagvaart te Gend, kort voor 's Konings vertrek, te kennen te geeven „ dat zy voor de Inquiſitie vrees-
„ den; en dat men, in de Nederlanden,
„ zulke hardigheden niet gewoon was (*g*)." Doch het opregten der nieuwe Bisdommen, in 't jaar 1560, deedt klaarlyk zien, dat men 't op het verdrukken en uitrooijen der Hervormden hadt toegelegd. Het oude Bisdom van Utrecht werdt toen verheeven tot een Aartsbisdom, en vyf Bisdommen onder het zelve geplaatſt, van welken het eerſte in rang dat van Haarlem was (*h*), waartoe Amſterdam behoorde. Ook ging de vervolging, ten deezen tyde, ſterk voort, in Vlaanderen en in Henegouwen, daar, in 't jaar 1562, de Belydenis in 't licht kwam, welke meeſt naar de Leere der Hervormde Kerken van Frankryk, die zig *Reformées* noemden, was ingerigt, waarom de Onroomſchen deezer Landen, die, in 't ſtuk des Avondmaals, van de Lutherſchen, en in 't ſtuk des Doops en eenige anderen, van de Doopsgezinden verſchilden, gelyk deeze belydenis ook deedt, ſedert, den naam van *Gereformeerden* aannamen, dien wy hun, voortaan, ook geeven zullen. Zy hielden thans, in Walſch Vlaanderen, vergaderingen by nagt, op de ſtraaten, en ſchroomden niet, de Franſche Pſalmen, die van *Marot* en *Beza* gerymd waren, met luider keele, te zingen: 't welk egter ſommigen kwalyk bekwam (*i*). In Holland, nam het houden van heimelyke Vergaderingen ook toe. Te Amſterdam, hieldt menze binnen en even buiten de Stad, waarom het Geregt, op den negenden February des jaars 1562, wederom

Amſterdam geraakt onder het Bisdom van Haarlem.

Heimelyke Vergaderingen binnen en buiten de Stad.

(*a*) Handv. *bl.* 229.
(*b*) *Zie* DE RIEMER Beſchr. van 's Gravenh. I. *Deel*, I. *Stuk*, *bl.* 627.
(*c*) *Bl.* 97. [73].
(*d*) Handv. van Hoorn, *bl.* 81.
(*e*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 18 *Nov.* 1564. Handv. *bl.* 30. [166.]
(*f*) Reſol. Holl. 7 *Aug.* 1559. *bl.* 96, 98.
(*g*) BENTIVOGLIO I. *Deel*, I. *Boek*, *bl.* 13.
(*h*) *Vide* MIRÆI Donat. Belg. *Libr.* I. *Cap.* CLVI. *Tom.* I. Oper. Dipl. *p.* 472.
(*i*) BRANDT Reform. I. *Deel*, *bl.* 245, 254.

1563. om een ſcherp verbod hadt doen afkondigen tegen het verleenen of verhuuren van huizen of ſchuuren tot zulk een gebruik (*k*). De *Kardinaal van Granvelle*, die 't oor hadt der Landvoogdeſſe, Vrouwe *Margareet van Parma*, ſtookte 't vuur der vervolginge ſterk
1564. aan. Doch na dat hy, in Maart des jaars 1564, de Nederlanden verlaaten hadt, en na dat de Prins van Oranje, Stadhouder van Holland, en de Graaven van Egmond en Hoorne, die tot gemaatigdheid in Geloofszaaken neigden, meer deels aan 't bewind gekreegen hadden dan te vooren, begon de vervolging te minderen (*l*). De Staaten van Holland maakten zwaarigheid om een ſcherp Plakaat, waarby iemant, die in eene maand niet ter Kerke geweeſt was, ſtraf baar verklaard werdt (*m*), af te kondigen in hunne Provincie (*n*), en kanteden zig, wat laater, tegen het vervoeren van twee gevangenen om Ketterye (*o*).

Misnoegen tegen de Regeering alhier, onder de geërfden op de Laſtaadje.

Te Amſterdam, vonden de Onroomſchen, ten deezen tyde, eenen merkelyken ſteun aan eene menigte van ingezetenen, die, uit verſcheiden' oorzaaken, misnoegd waren op de tegenwoordige Regeering. Het timmeren buiten de Veſten was, al van ouds, verbooden geweeſt. Doch dit verbod was kwalyk naargekomen aan de Ooſtzyde, op de Laſtaadje, daar, al voor 't begin deezer eeuwe, Scheepstimmerwerven en Wooningen voor 't arbeidsvolk waren aangelegd geweeſt; die, ſedert, egter wederom werden afgebroken (*p*). Doch Koning Filips hadt, in 't jaar 1556, toegeſtaan, dat men, binnen de vyfentwintig roeden buiten de Veſten, zekere hutten met week dak en houten wanden zou mogen opſlaan, mids zig verbindende, om dezelven, des noods, ten believen van 't Geregt, op eigen' koſten, wederom te ſloopen. Maar de eigenaars van den grond der Laſtaadje, zo veel vryheids verkreegen hebbende, traden allengskens verder, en betimmerden eindelyk eenen ruimen hoek met ſchuuren, pakhuizen en huizen. De Wethouderſchap vondt toen geraaden, de geërfden te verpligten tot het ſlegten der timmeraadjen, daar zy zig ſterk tegen kanteden, dryvende, dat men hunne ſchade, door het uitleggen der Stad en het beveſten der Laſtaadje, zou konnen voorkomen. 't Schynt, dat de Wethouderſchap hierop ook bedagt geweeſt is. En werdt gezeid, dat een der Burgemeeſteren, 't zy Henrik Dirkszoon of een ander (3), terwyl 1564. de zaak dus ſtondt, eenen der geërfden zynen grond wilde afkoopen; doch deeze toonde zig ongezind, om dien aan iemant, en vooral aan hem af te ſtaan: waarop de Burgemeeſter hernomen zou hebben, *dan zal uw erf ook niet binnen raaken.* De zaak der Laſtaadje werdt, ſedert, in regten getrokken, en lang ſleepende gehouden. Eenige geërfden hadden Burgemeeſteren, om 't ſtoppen eener ſloote op de Laſtaadje, toen *Kornelis Boomenſloot* (*q*), en ſedert *Boomſloot* genaamd, waardoor zy hunne waaren plagten te voeren, geroepen voor den geheimen Raad te Bruſſel. Doch deezen ver- 1565. wierven, op den drie-entwintigſten February des jaars 1564 [1565], dat dit geſchil aan 't Hof van Holland verweezen werdt (*r*). Maar de twiſt, die uit dit alles ontſtondt, hadt, onder de geërfden in de Laſtaadje, en zulken, die 't met hen hielden, een geweldig misnoegen verwekt tegen de Regeering (*s*). Hier kwam nog by, dat ook Onder de Koorenkoopers. de Koorenkoopers, en zulken, die van hun afhingen, te onvrede waren geworden op de Wethouderſchap, ter gelegenheid van zekere Keure, in 't jaar 1565 gemaakt; waarby, ter oorzaake van de toeneemende duurte der Graanen, de uitvoer derzelven, hier ter Stede, verbooden werdt (*t*). 't Nadeel, welk de Koorenhandelaars hierby leeden, zou ligter te verzetten geweeſt zyn, zo niet eenige Leden van den Raad, 's daags voor het afkondigen der Keure, hunnen vrienden gewaarſchuwd hadden: waarop deezen, zo wel als zy, gelegenheid hadden gevonden, om 's nagts, terwyl de boomen open gehouden werden, veel tarwe en rogge uit te ſcheepen. De anderen, die zo veel niet wiſten, ſcholden, toen 's anderendaags de markt wel tagtig ten honderd viel, op de Regeerders, welker baatzugt, zeiden zy, oorzaak van hunne ſchade was (*u*). In November deezes jaars, kwamen nog eenige Keuren uit, ſtrekkende om de duurte en 't gebrek van Graanen te voorkomen, en de behoeftigen, van Stads wege, van brood te

(*k*) Keurb. F. *f.* 78.
(*l*) Vaderl. Hiſt. VI. *Deel*, *bl.* 90, 95, 97, 98.
(*m*) Repert. *bl.* 116.
(*n*) Reſol. Holl. 17 *April* 1564. *bl.* 27.
(*o*) Reſol. Holl. 8 *Jan.* 1565. *bl.* 83.
(*p*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 310 *verſo*, 316.

(*q*) Reſol. Vroedſch. *N.* I. 24 *July* 1561, 28 *Juny* 1564.
(*r*) II. Privileg. boek, *f.* 39.
(*s*) Hooft Nederl. Hiſt. II. *Boek*, *bl.* 64.
(*t*) Repert. *bl.* 122.
(*u*) Hooft II. *Boek*, *bl.* 63.

(3) Hooft ſtelt twyfelagtig, of het *Gerrit Teewszoon*, of Henrik Dirkszoon geweeſt zy. Maar *Gerrit Teewszoon*, waarmede, denk ik, *Gerrit Claas Mattheuszoon* gemeend wordt, was, reeds in 't jaar 1558, overleeden (*Reſol. Vroedſch.* N. I. 17 *Aug.* 1558. Zie ook de *Regeer. Lyſt* voor de *Handveſten*), toen de Laſtaadje nog niet digt genoeg betimmerd kon zyn, om op het trekken van deezen hoek binnen de Stad bedagt te wezen.

1565. te voorzien (*v*). Doch alzo, door deeze Keuren, de Koorenhandel meer of min belemmerd werdt, dienden zy, gedeeltelyk, tot vermeerdering van 't misnoegen, welk onder de Koorenkoopers ontſtaan was.

Onder de Schoutiſten.

By deeze twee ſtoffen tot kwelling, kwam de twiſt tuſſchen de Schoutiſten en Meeſter Henrik Dirkiſten, welker oorſprong wy, in het voorgaande Boek (*w*), verhaald hebben. De aanhang van Henrik Dirkszoon was zo groot onder de Regenten, en de partyen van den Schout, Willem Dirkszoon Bardes, zo menigvuldig, dat men deezen zo veel ſpyts aandeedt, als mogelyk ware.

Wy hebben boven (*x*) gezien, hoe zyn Ontwerp om twee Officiers en twee Schepensbanken te doen aanſtellen in de Stad, gedwarsboomd geworden was, ten Hove. Wy hebben gezien (*y*), dat de Taalluiden, door hem aangeſteld en beëedigd, wederom afgezet waren geworden. Ook vindt men, dat de Raad hem belet heeft, *Frans Volkertszoon Koornhert*, die nog geen Poorter was, tot zynen *Subſtituit* aan te ſtellen (*z*). Naderhand, was hy, door eene uitſpraak van den Hove van Holland van den zesden October des jaars 1561, genoodzaakt geworden, om het *Stads Confeſſieboek*, welk hy naar zig genomen hadt, wederom op de Secretarye te brengen, alwaar het, te vooren, bewaard geweeſt was (*a*). Al dit was reeds gebeurd, voor dat Henrik Dirkszoon wederom aan de Regeering kwam. Doch toen deeze, in 't jaar 1563, op nieuws, na zyne hegtenis, tot Burgemeeſter verkooren, en in 't jaar 1564, als Oud-Burgemeeſter, aangebleeven was, begon men 't, om ſtryd, toe te leggen op het bederf van den Schout. 't Hof van Holland deedt, in Juny des jaars 1563, eenige Poorters van Amſterdam onder borgtogt ontſlaan, die door den Schout gevat waren (*b*): 't welk naauwlyks geſchieden kon, zonder eenen krak te geeven aan zyn gezag. Doch dit was 't minſt. De Burgemeeſters wiſten te wege te brengen, dat de voorſlag van eenen bekwaamen perſoon tot Schout, voor eene ſomme van twintigduizend, en niet, gelyk voorheen, voor eene ſomme van vierduizend agthonderd guldens (*c*), wederom aan de Stad geſteld werdt, voor den tyd van zes jaaren, of tot de afloſſing der twintigduizend guldens toe.

Het Schoutampt komt wederom aan de Stad.

Deeze voorſlag zou, van drie tot drie jaaren, geſchieden, en de voorgeſlaagen perſoon, door de Landvoogdeſſe, worden aangeſteld. Het regt tot het doen van den voorſlag zou ingaan na den dertigſten September des jaars 1565, wanneer de loopende pagt van den tegenwoordigen Schout Willem Dirkszoon eindigen zou. Hiervan werden brieven verleend op 's Konings naam, die den agttienden Maart des jaars 1563 [1564], te Bruſſel, getekend waren (*d*). En nu ſtelde elk vaſt, dat de Schout verlaaten zou worden van zyn ampt. Men voer, midlerwyl, voort met hem te kwellen. Het Geregt verklaarde, in den Zomer des jaars 1565, dat, voortaan, geene andere Notarieele Acten voor wettig gekeurd zouden worden, dan die voor zekere vyf Notariſſen, verleeden waren; waardoor twee Notariſſen, *Filips de Biſſchop* en Frans Volkertszoon Koornhert, die, op aanpryzing van den Schout, door den geheimen Raad, waren aangeſteld, en des Schouts zyde hielden, gelyk als verlaaten werden van hun ampt. Zy vervoegden zig, ſedert, met verſcheiden' Verzoekſchriften, aan den Geheimen Raad, en werden, niet dan na 't aanwenden van veel moeite, herſteld, in Juny des jaars 1566 (*e*). Ondertuſſchen, wakkerde de partyſchap. Men voer voort, met het zingen van ſchampere Liedjes, en het ſtrooijen van Schendſchriften tegen elkanderen: 't welk, door herhaalde Keuren, die 'er, van tyd tot tyd, tegen uitkwamen, niet ſcheen te konnen verhinderd worden (*f*).

De Onroomſchen en andere klaagen over de groote naauwgezetheid der Regenten.

De Onroomſchen, zig zelven meerder vryheid beloovende van het ſtyven der misnoegdheid tegen de Regeeringe, hielden zig aan de zyde der Schoutiſten, der Koorenkooperen en der geërfden in de Laſtaadje: en, door de voornaamſten van deezen vierderlei aanhang, omtrent zeventig in getal, werdt, met kennis van den Prinſe van Oranje, in deezen jaare 1565, een Verzoekſchrift ontworpen aan de Landvoogdeſſe, waarin geklaagd werdt „ dat de zesender„ tig Raaden en de Kiezers van Burgemees„ teren elkanderen te na, in den bloede of „ door aanhuwelyking, beſtonden: waaruit, „ zeide men, veele ongeregeldheden ree„ zen, tot benadeeling der Poorteren, en „ ſtrydig met de Privilegien." De Regeering deedt veel moeite, om de tekenaars van dit Verzoekſchrift te weeten. Doch zy kon

(*v*) Keurb. F. *f.* 169 *verſo*, 170, 175 *verſo*, 177. Reſol. Vroedſch. N. I. 9, 23 *Nov.* 1565.
(*w*) *Bladz.* 260.
(*x*) *Bladz.* 269.
(*y*) *Bladz.* 269.
(*z*) Reſol. Vroedſch. N. I. 23 *Aug.* 6 *Oct.* 1558.
(*a*) Handv. *bl.* 112.
(*b*) Repert. *bl.* 111.
(*c*) *Zie* II. *Deel*, VI. *Boek*, *bl.* 260, 261.
(*d*) Reſol. Vroedſch. N. I. 28 *Maart* 1564. Handv. *bl.* 113. ['64.]
(*e*) *Zie* de Stukken *by* COMMELIN *bl.* 970, 971, 974. Handv. *bl.* 700.
(*f*) Keurb. F. *f.* 156 *verſo*, 162. Handv. *bl.* 570.

1565. Bepaaling der zelve door de Landvoogdesse.

kon 'er nimmer agter komen (*g*). Maar de Landvoogdes vondt geraaden, in eene Acte by voorraad van den eerſten September, te verklaaren „ dat zy niet bevondt, dat de „ Regeering eenig ſlinkſch oogmerk gehad, „ of de Privilegien ergens in gekrenkt hadt. „ Dat egter, tot bewaaring van de ruſt der „ Stede, voortaan geene Raaden gekooren „ zouden worden, die elkanderen nader in „ 't bloed beſtonden dan Broeders Kinderen; en dat, in Zwagerſchap of namaagſchap, onder dezelven niet zouden worden gekooren Schoonvader en Schoonzoon, noch twee Zwagers, waarvan de een des anders Zuſter getrouwd zou hebben. Dat zy, Landvoogdeſſe, het vermeerderen van 't getal der Raaden, in vervolg van tyd, aan zig behieldt. Dat de Raaden zorg moeſten draagen, om op de Nominatie van Agttienen ook te brengen eenige ervaaren Koopluiden. Dat de Raaden en Schepens ten minſten vyfentwintig jaaren moeſten bereikt hebben. Dat, op de Verkiezing van Burgemeesteren, niet zouden mogen komen Vader en Zoon, noch twee Broeders, noch in den bloede noch door aanhuwelyking. Dat de Kiezers geene Burgemeeſters zouden mogen kiezen, die elkanderen nader in den bloede beſtonden, dan Agter-Zusters-Kinderen, en door aanhuwelyking, geenen nader dan Broeders- en Zuſters-Kinderen. Dat, voor zo veel 'er, tegenwoordig, onder de Kiezers van Burgemeeſteren, eenigen waren, die elkanderen nader beſtonden dan hiervoor verklaard was; de jongſte in eed van de verkiezing blyven zou, tot na het overlyden, of de afwezendheid van den oudſten. Dat beide Raaden en Kiezers van Burgemeesteren elkanderen zo weinig zouden moeten beſtaan, als mogelyk ware. Dat Burgemeeſteren geene zaaken van gewigtverhandelen zouden, dan by raade der zesendertigen, die zy gelegenheid zouden geeven, om daarop, een- en andermaal, te vergaderen, en niet dan na ryp overleg te beſluiten (*h*)." De Landvoogdes liet het niet by deeze ſchikking; maar verkoor, in't volgende jaar, zelve de Burgemeesters, die anderszins, volgens de oude Privilegien, door de regeerende en Oud-Burgemeesteren en Schepenen, moeſten verkooren geweeſt zyn; welke nieuwigheid men, voor deeze reize, onder *Proteſtatie*, liet doorgaan, hebbende Vrouw Margareet verklaard, dat zy 't in geen gevolg wilde trek-

Zy ſtelt burgemeeſters, tegen Proteſtatie.

1566.

(*g*) Hooft II. *Boek*, *bl.* 65.
(*h*) Handv. *bl.* 113. [75.]

ken (*i*). De vier Burgemeeſters, die, ten deezen tyde, in 't bewind kwamen, waren *Elbert Markus Dirkszoon*, *Jan Klaaszoon van Hoppen*, *Dirk Hillebrandszoon Otter* en *Kornelis Jakobszoon Brouwer*, onder welken, de eerſte ook het voorgaande jaar geregeerd hadt (*k*). De anderen drie waren, ook reeds te vooren, Burgemeeſter geweeſt. De Schout, Willem Dirkszoon Bardes, die 't Schoutampt niet langer dan tot aan den dertigſten September des jaars 1565 gepagt hadt van de Graaflykheid, bleef het nog bekleeden, tot op den veertienden April daarna. Toen werdt hy 'er van verlaaten, door Burgemeesteren, en *Pieter Pieter Gerbrandszoon*, of, gelyk hy in 't gemeen genoemd werdt, *Pieter Pieterszoon*, in zyne ſtede, tot Schout aangenomen (*l*). Doch alle deeze veranderingen herſtelden de ruſt niet in de Stad, gelyk wy, wel haaſt, zien zullen.

1566.

De Schout, Willem Dirkszoon Bardes, wordt van zyn ampt verlaaten.

In de jaaren 1565 en 1566, werden, zo binnen als buiten de muuren der Stad, verſcheide ruime pakhuizen gebouwd. Doch 't voornaamſte geſtigt van deezen tyd was de nieuwe Waag, op de Plaats, over 't Stadhuis (*m*), die nog in wezen is, en 't jaartal 1565 in de gevels voert. Sommigen (*n*) hebben geſchreeven, dat de Stads Kas, ten deezen tyde, overvloediglyk voorzien was; doch dat de penningen, tot het ſtigten der Waage vereiſcht, egter werden opgenomen, om te voorkomen, dat de Koning de Stad om leening kwelde, als hy beſpeurde, dat men zulk een gebouw, uit een' verzamelden voorraad, ſtigten kon.

De Waag en andere gebouwen geſtigt.

Elizabet, Koningin van Engeland, hadt, in 't jaar 1562, den ſtapel der Engelſche Lakenen doen verleggen naar Embden. De Staaten van Holland hadden, hierop, aangehouden, by de Landvoogdeſſe, om den invoer der Engelſche Lakenen te doen verbieden in Holland: gelyk, in May des jaars 1564, geſchied was. Hierdoor was het oud Verdrag van Koophandel tuſſchen Engeland en de Nederlanden verbroken, waarby beide de Volken nadeel rekenden (*o*). Men tradt dan, eerlang, tot heeling deezer breuke, in onderhandeling, te Brugge, alwaar ook Gemagtigden der Steden Haarlem en Amſterdam verſcheenen (*p*). Doch men kon hier elkanderen niet volkomenlyk verſtaan. De beroerte, die, in den Zomer deezes jaars 1566, in Vlaanderen, ontſtondt, gaf,

Amſterdam zendt Gemagtigden tot eene onderhandeling met Engeland.

(*i*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 5, 24 *Jan.* 1566. *f.* 11, 12.
(*k*) Regeer. Lyſt. *voor de* Handv. *op het jaar* 1566. Hooft II. *Boek*, *bl.* 61.
(*l*) Regeer. Lyſt *voor de* Handv. *op het jaar* 1566.
(*m*) Pontanus *Libr.* I. *Cap.* VIII. *p.* 46.
(*n*) Hoofts Brieven *N.* 595. *bl.* 444.
(*o*) Vaderl. Hiſt. VI. *Deel*, *bl.* 75.
(*p*) Reſol. Holl. 1 *May* 1565. *bl.* 3. 5 *Febr.* 1566. *bl.* 7.

1566. gaf, naar 't ſchynt, gelegenheid tot het opſchorten der onderhandelinge. Men was egter overeengekomen, om den Koophandel, over en weder, vry te ſtellen, gelyk van ouds: 't welk blykt, uit eene afkondiging van den vyftienden July (*q*), die hier te Lande geſchiedde, en die wy, hier agter, onder de *Bylaagen* (*r*), geplaatſt hebben.

Zonderlinge bezoeking der Weeskinderen, hier ter Stede.

Omtrent den aanvang deezes jaars, werdt een groot deel der kinderen in 't Weeshuis deezer Stede, knegtjes en meisjes, wel tot zeventig toe, bevangen van eene zonderlinge kwaale, die, by de meeſten, zo wel Onroomſchen als Roomſchen, voor bezetenheid werdt aangezien. De kinderen zelven ſcheenen hunne bezoeking ook aan de werking van booze geeſten toe te ſchryven. Men vondt 'er, die zeiden, *dat zy, zo al de bergen met zwaarden beſteken waren, gaarne van boven door de punten daalen wilden, als zy, daarna, Gods aanſchyn ſlegts in genade aanſchouwen mogten.* Voorts, klauterden zy, als katten, by de wanden op. Een jongen zag, in 't huis van een' beeldhouwer in de Kalverſtraat, een ſteenen tafereel van 't laatſte oordeel, om hoog, aan den muur hangen, en, gevraagd hebbende, *of hy 't'er eens wilde afhaalen*? vloog hy by den wand op, rukte 'er 't ſtuk af, en ſmeet het tegen den grond. Anderen klommen, zo gezeid werdt, by den tooren der Oude Kerke, naar boven, tot aan de ſpeelklokken, daar zy eene wyle bleeven zitten, tikkende met de knokkels op de klokken, en zingende, *Wy zullen hier niet van daan gaan, of Bametje zal in 't vuur ſtaan.* Zy bedreeven ook veel gebaars, aan de deuren van ſommige vrouwen, die hen, zo zy zeiden, betoverd hadden: en verſtonden, door *Bametje*, zekere *Jakoba Jakobs dogter*, anders *Japikje Bamen*, die men, van elders, weet, dat, door hen en anderen, beſchuldigd werdt, als de oorzaak van de tegenwoordige bezoeking der Weezen, waarom zy zig, eerlang, door 't Geregt, deedt zuiver ſchouwen (*s*). Den Schout Pieter Pieterszoon ſcholden zy, om zyne wanſtaltige lengte, voor eenen *Deventer Koek*, en verweeten hem lelyke ſtukken, uit afkeer, zo de Onroomſchen meenden, van de vervolging der Gereformeerden, die hy, omtrent deezen tyd, ſterk zou gedreeven hebben. Zy trokken, wyders, ſchryft HOOFT, gezigten zo helſch en averregts, dat de mannelykſte harten van die neep ſcheenen te kwynen. Zy ſpraken, met lispende tongen, vreemde dingen, en zelfs uitheemſche taalen. Zy ſcheenen zelfs, ſomtyds, de verborgenſte gedagten te weeten. En zekere jongen verklaarde, t'eenigen dage, aan eene der Buitenmoederen, die de kinderen was komen bezoeken, dat zy, gelyk waar was, heimelyk vreesde, dat men haar van de trappen ſtooten zou. Zy verhaalden, ſomtyds, wat 'er, op het zelfde oogenblik, elders, en zelfs in de Vroedſchap, geſchiedde. LAURENS JAKOBSZOON REAAL heeft, ten opzigte van dit laatſte, aangetekend, dat een der bezogte kinderen, tegen de Buitenmoeder, *Tryn Gerrits*, 't zy de voorgemelde, of eene andere, die 't kind in deszelfs benaauwdheid vaſthieldt, uitberſtende, zeide, *Uw Zoon Jan Klaasz*, Verwer in de drie Koningen, en, ſedert het jaar 1561, Lid van de Vroedſchap, *zal naar den Haage reizen, en daar niets goeds aanregten; want dus is 't in den Raad beſlooten.* Hy voegt 'er by, dat zy, toen 't lyden van 't kind wat afnam, zig, met het zelve, naar 't Stadhuis begaf, daar zy juiſt aankwam, zo als haar zoon, na 't ſcheiden van den Raad, de trappen aftradt, dien zy vraagde, *of hy naar den Haage reizen zou*? waarop hy, ontſtellende, bekende, dat hy 't van zins was. Zy toen gezeid hebbende, dat het haar door dit kind ontdekt was, gaf zulks gelegenheid, dat de reis, die nu bekend was geworden, agterbleef. Voorts, wordt getuigd, dat deeze kinderen zeldzaam kwaad deeden, dikwils zeggende, onder 't wyzen naar om hoog, *dat de groote Man hun zulks verboodt*, of *belette.* Meermaalen liepenze naar 't water, als wildenze 'er inſpringen: maar op den kant gekomen, bleevenze pal ſtaan, zeggende, *de groote Man verbiedt het ons* (*t*).

Keure ter gelegenheid deezer bezoekinge.

De vreemdheid deezer bezoekinge trok, zo dra ze rugtbaar werdt, zulk eene groote menigte van nieuwsgierigen naar 't Weeshuis, die 'er, tegen dank der Regenten, indrongen, dat het Geregt, al op den veertienden January deezes jaars, by openbaare afkondiging, beval, dat niemant zig, zonder verlof der Regenten, in 't Weeshuis vervoegen, of ophouden zou (*u*). Diergelyk verbod geſchiedde den vyfden February, in opzigt van het Klooſter der Paulus Broederen, werwaards eenige kinderen, tot bevorderinge van derzelver geneezinge, gebragt waren (*v*). REAAL tekent aan, dat de kinderen, hoe naauw zy in dit Klooſter ook bewaard werden, ſomtyds, middel vonden, om ſloten en deuren open te breeken, en,

(*q*) II. Privileg. boek, *f.* 43 *verſo.*
(*r*) LI. A.
(*s*) Keurb. F. *f.* 207, 208

(*t*) L. J. REAAL *by* BRANDT I. *Deel, bl.* 330 *enz.* HOOFT III. *Boek, bl.* 91. DAPPER *bl.* 170, 171. COMMELIN *bl.* 987 *enz.*
(*u*) Keurb. F. *f.* 195.
(*v*) Keurb. F. *f.* 199.

1566. en, by tienen en vyftienen, langs de ſtraaten te loopen (*w*). En de waarheid hiervan kan, uit de Stads *Regiſters*, beveſtigd worden. Men leeſt, in eene Keure van den agttienden Juny: *oft gebeurde, dat de weeskinderen geraicten vuyt den pouwels broeders Conuente te comen op der ſtrate, tegens wille van den gheenen die hen bewaren, zoe verbieden mynen heeren van den gerechte eenen yegelicken, den ſeluen kinderen nae te loopen, ofte mit hen luyden eenige onſtuericheyt te bedryuen tegens yemande, wie dattet oick zy* (*x*). Uit welke woorden, af te neemen is, dat de kinderen, reeds te vooren, uit het Kloofter hadden weeten te komen, en dat ſommigen zig van hun gediend hadden, om den Schout of anderen overlaſt aan te doen. Het ongemak der Weeskinderen duurde veele maanden: doch verdween allengskens, hoewel hun, ook na dat zy 'er van verloſt waren, de overblyffels der kwaale, al hun leeven, aanhingen (*y*).

Aanmerkingen over de oorzaaken dergelve.

Over de oorzaaken van zulk een zeldzaam ongemak is, onderſcheidenlyk, geoordeeld, in vroeger en laatere tyden. Ik merk 'er alleenlyk op aan, dat my, in al wat 'er van verhaald wordt, niets voorgekomen is, 't welk men niet, ten deele aan bedwelming der herſenen, ten deele aan vooroordeel, ten deele, miſſchien, ook aan luſt om, zo wel als anderen, voor wat byzonders aangezien te worden, kan toeſchryven: en dat 'er geene reden ſchynt, om hier om duivel of bezetenheid te denken. Dat 'er de kinderen zelven aan dagten, was niet vreemd. 't Werdt hun van anderen zo voorgepraat, en 't was 't gemeen gevoelen hunner eeuwe. 't Klauteren langs wanden en daken, 't welk men zelfs niet net genoeg weet, hoe 't hier geſchied zy, is meer van krankzinnigen gezien. Vreemder zou 't ſpreeken van uitheemſche taalen zyn. Maar welke vreemde taal hebbenze geſproken? wat hebbenze 'er in gezeid? Dit verhaalt niemant. Zy ſpraken, met lispende tongen, en hebben ligtelyk iet konnen uitſtamelen, dat naar vreemde taal geleek. Miſſchien, zo veel als het *Tierius*, *Schurius*, *Fugita*, waarmede Meins van Purmerende, die hier, in 't jaar 1555, verbrand werdt, de ſchaapen, zo 't heette, betoverde (*z*). De gedagten eener beangſtigde vrouwe waren van een' gaauwen jongen niet moeilyk te raaden. En van 't gene men hoopte of vreesde, dat in de Vroedſchap beſlooten zou worden, kon, vooraf, ook wel zo veel geſproken zyn, dat het van kinderen gehoord en nagepraat kon worden: 't welk dan, wanneer 't juiſt met de waarheid overeenkwam, in zulk een' bygeloovigen tyd, als heel wat byzonders, opgemerkt, en voortverteld is. 't Blykt, eindelyk, uit de Stads *Regiſters*, dat 'er luiden waren, die met de bezogte Weeskinderen langs ſtraaten liepen, en den Schout of anderen overlaſt aandeeden. Zy hebben hiermede, ongetwyfeld, in deezen tyd van beroerte, hunne oogmerken gehad. Wie weet, wat zy den kinderen al hebben konnen ingeeven? Zulke luiden waren ook regt bekwaam, om de opgeſlooten jongkheid behulpzaam te zyn, in het opbreeken van ſloten en deuren. Ook bleek het, dat ſommige kinderen magts genoeg hadden over zig zelven, om tot op den kant van den wal te loopen; en zig egter voor 't water te wagten. In zulken, ſcheen, voorwaar, kinderlyke konſt en gemaaktheid meer te werken dan ontheiſterde natuur. Maar anderen zullen, inderdaad, krank van lighaam en geeſt geweeſt zyn. Doch deezen zou ik niet bezeten noemen; maar, gelyk, in de Stads *Regiſters*, wyſſelyk geſchiedt, *elendig*, *ziek*, *grootelicken gequelt*, en met eene *ſonderlinge paſſie beuangen* (*a*). Doch dit byzonder geval heeft ons reeds lang genoeg opgehouden. 't Jaar 1566 is, te Amſterdam, ook in andere opzigten, merkwaardig geweeſt. 1566.

Verbond en Verzoekſchrift der Edelen tot ſchorſing der Inquiſitie en Plakaaten.

De Inquiſitie, en 's Konings ſtrenge Plakaaten om dezelve te handhaaven hadden, alomme in de Nederlanden, zo veel misnoegen verwekt, dat veelen, ook de aanzienlykſte luiden, Roomſchen en Onroomſchen, op middelen bedagt waren, om verzagting van 's Konings Plakaaten te verwerven, en om de Inquiſitie te weeren. Ten dien einde, hadden de Edelen des Lands, in merkelyken getale, te Bruſſel, een Verbond geſlooten, in November des voorleeden jaars, welk, naderhand, door veelen, alomme, ondertekend werdt (*b*). De Prins van Oranje, Stadhouder van Holland, die dit Verbond, onder de hand, begunſtigde, ſchreef, in 't begin deezes jaars 1566, aan de Landvoogdeſſe „ dat hy geenen wil noch „ middel hadt, om de hand te leenen aan „ de Inquiſitie, en de Plakaaten uit te voeren (*c*)." Wat laater, keurde hy goed, dat de Edelen een Verzoekſchrift overleverden aan de Landvoogdeſſe, waarby zy begeerden „ dat haare Hoogheid den Ko-

„ ning,

(*w*) *By* Brandt *bl.* 131.
(*x*) Keurb. F. *f.* 208.
(*y*) Hooft III. *Boek*, *bl.* 91.
(*z*) Confeſſieb. *van* 14 *April* 1553 *tot* 13 *April* 1564. *f.* 38-44. 51 *verſo*, 55. *Zie ook* Dapper, *bl.* 150.

(*a*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 18 *Jan.* 1566. *f.* 11 *verſo*. Keurb. F. *f.* 195 *verſo*, 199.
(*b*) Vaderl. Hiſt. VI. *Deel*, *bl.* 122 *enz.*
(*c*) *Zie* Bor I. *Boek*, *bl.* 23. [33.]

1566. „ ning wilde beweegen, tot het intrekken „ der ſtrenge Plakaaten; en dat, terwyl men „ 's Konings antwoord afwagtte, Inquiſitie „ en Plakaaten buiten uitvoering geſteld „ werden:" tot welk laatſte, de Landvoogdes verklaarde, geene magt te hebben (*d*).

Keur te Amſterdam op het inkomen van vreemdelingen, en het bewaaken der Stad.

Terwyl de Edelen dus yverden voor meerdere vryheid in 't ſtuk van den Godsdienſt, wies de moed der Onroomſchen, in de meeſte Steden van Holland, ſterk. Maar te Amſterdam, daar de Landvoogdes, dit jaar, Burgemeeſters geſteld hadt, naar haar welbehaagen, deedt men zyn beſt, om allen, die eenige Hervorming in den zin hadden, in toom te houden. Weinige dagen voor 't inleveren van 't Verzoekſchrift der Edelen, hadt Vrouw Margareet der Wethouderſchap aangeſchreeven „ dat zy, in deezen gevaarlyken tyd, naauw toezien moeſt „ op de verzekerdheid der Stede." En hierop was, den tweeden April, gebooden „ dat „ men niemant vreemds ter poorten zou in„ laaten, zonder dat hy zynen naam en her„ berg hadt laaten optekenen. Dat elk, die „ te water binnen kwam, aan de dyken, „ buiten de drie hoofdpoorten, de Haar„ lemmer-, S. Antonis- en Reguliers-poort, „ moeſt worden opgezet. Dat, uit ieder „ der drie Schutteryen, een Schutter aan „ elke hoofdpoort ſtaan moeſt, om op de „ inkomende perſoonen agt te geeven Dat „ de Herbergiers en alle anderen hunne „ gaſten moeſten komen opgeeven aan *Cor„ nelis Quirynszoon, wonende ten huiſe van „ Dirck Wouterszoon, Secretaris deſer Stede, „ ſtaende op de nyeuwe zydten voirburchwal, „ ouer de appelmarckt, by de huysſitten ſteghe.* „ Dat alle vreemdelingen hun geweer in „ hunne herbergen laaten moeſten, en zel„ ven, in geval van klokgeſlag, binnens huis „ blyven. En dat, in gelyk geval, alle inge„ zetenen, op hunnen hoefſlag, en de drie „ Schutteryen, op de Plaats, moeſten ſa„ menkomen (*e*)." Vier dagen laater, kwam 'er, op vernieuwd aanſchryvens der Landvoogdeſſe, eene waarſchuwing uit tegen zekere geſtrooide Briefjes, die gehouden werden, verzieringen te vervatten, ten nadeele van den Koning en de Hertoginne (*f*). Ondertuſſchen, was, aan 't verſpreiden van zulke briefjes, te beſpeuren, dat men 't volk zogt op te zetten tegen de hooge Regeering.

Aanvang der openbaare Preeke in Walſch Vlaanderen.

Maar de Gereformeerden, zig verlaatende op den ſteun der Edelen en Grooten, vingen, in Juny, aan, openlyk te prediken, in Walſch Vlaanderen en in Brabant, buiten de groote Steden. Kort hierna, werdt ook beraadſlaagd, om dit werk in Holland te beginnen. *Floris van Palland, Graaf van Kuilenburg*, een van de hoofden der verbonden' Edelen, hadt, ſedert eenen geruimen tyd, in de Kerken zyner Stad, doen prediken, door eenen Gereformeerden Leeraar, *Gerardus* genaamd, waar veele Hollanders, en ook eenige Amſterdammers ter gehoor verſcheenen. In Holland zelf, onthielden zig, op deezen tyd, niet meer dan twee Gereformeerde Leeraars: *Pieter Gabriel*, een Vlaaming, die, met zyne Huisvrouwe, *Elizabet*, by welke hy geene kinderen hadt, te Amſterdam, in de Engelſche ſteeg, woonde, en *Jan Arendszoon* van Alkmaar, Mandemaaker zyns handwerks, die zig, met vrouw en kinderen, te Kampen, hadt nedergeſlaagen, om de Gereformeerde Gemeente, welke aldaar, in kleinen getale, heimelyk, byeen kwam, met zyne Leere te dienen. Doch hy kwam, nu en dan, naar Holland, om de ſtille Vergaderingen te bezoeken. Gabriel was gewoon, des Zondags, ten zynen huize, de Heidelbergſche Catechismus te verklaaren, voor een klein getal van toehoorderen, die hier, met lyfsgevaar, vergaderden. Maar den Leeraar, omtrent den aanvang van July, naar elders vertrokken zynde, ontbooden eenige weinige Amſterdammers Jan Arendszoon, van Kampen naar Amſterdam, om met hem, op het aanvangen der openbaare Preeke in Holland, te raadpleegen. Hun toeleg bleef, midlerwyl, zo bedekt niet, of Burgemeeſteren kreegen 'er de lugt van, en vergaderden de Vroedſchap, tegen den zesden, om te overleggen, hoe men zig gedraagen zou, indien de Preeke ook omtrent de Stad ondernomen werdt: en 't beſluit viel „ dat men 't nog „ eenige dagen zou inzien, om geene op„ ſchudding te verwekken onder 't volk, en, „ midlerwyl, bedektelyk verneemen, hoe „ ver 't gerugt gegrond ware (*g*)." Op den agtſten, kwamen buiten de S. Antonis-poort, tuſſchen de Stad en Outewaal, aan den Ykant, omtrent den kadyk, in 't riet, met Jan Arendszoon te woorde zes van de voornaamſte Gereformeerde Burgers, te weeten, *Reinier Kant*, *Frank de Waal*, *Kornelis*, of volgens anderen, *Maarten* (*h*) *Janszoon Koster*, *Albert Heyes*, *Willem Floriszoon* en *Laurens Jakobszoon* in de gouden Reaal op het Water, uit de aantekeningen van welken laatſten, het grootſte gedeelte van dit verhaal ontleend is. Hier werdt eerſt, door Jan Arendszoon, met eene zagte ſtemme, een vuurig gebed gedaan: en daarna, overlegd,

Heimelyke Vergaderingen te Amſterdam.

Men raadpleegt alhier op het openlyk prediken in Holland.

1566.

(*d*) Vaderl. Hiſt. VI. *Deel, bl.* 132 *enz.*
(*e*) Keurb. F. *f.* 201.
(*f*) Keurb. F. *f.* 205.
(*g*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 5, 6 *July* 1566. *f.* 17.
(*h*) D. WILLINK Aantek. uit een Boek, beruſtende in de Kamer der Diaconie alhier.

1566. legd, of men de openbaare preeke ook in Holland aanvangen zou? waartoe eenpaariglyk beſlooten werdt. Men vondt, nogtans, geraaden, des nademiddags, nog eens, ter zelfder plaatſe, by een te komen, om nader te beraamen, op wat voet men 't werk aanleggen zou. Doch terwyl de vergaderden, de een na den anderen, om te minder ſchyns te geeven, ter poorte intraden, luidde de Stadhuisklok. Des begaven zig twee van de zes naar de Plaatſe of Markt, daar zy 't Plakaat der Landvoogdeſſe hoorden afkondigen, welk, naar den ontworpen voet van maatiging der voorige Plakaaten, geſchikt was, en waarby, aan de hoofden en voorgangers der Ketteren, en aan zulken, die dezelven begunſtigden of herbergden, de dood, aan anderen de ballingſchap gedreigd werdt. De zes perſoonen waren eenigszins verzet, over deeze afkondiging: doch hun gaf wederom moed, dat het gemeen 't Plakaat beſchimpte. Eenigen riepen, *de Paapen vreezen voor de galg, en 't ſchynt dat ze 'er aan zullen raaken.* Anderen, *'t zal hun hard vallen, tegen den ſteen te ſtooten:* en wederom anderen, *dit Plakaat zal oorzaak zyn, dat de Preeke, die in Holland nog niet openlyk geſchied is, terſtond, openbaar worden zal.* Men kwam dan, des nademiddags, ter beſtemder uure, en ter zelfder plaatſe, wederom byeen, en beſloot, na 't uitſtorten van een gebed, de Preeke alomme in Holland aan te vangen, behalven omtrent Amſterdam, daar men 't, uit ontzag voor de Wethouderſchap, nog eenigen tyd, nalaaten zou (*i*). En ingevolge van dit beſluit, deedt Jan Arendszoon de eerſte openbaare Preeke by Hoorn, op 't open veld, den veertienden July (*k*).

De Vroedſchap beſluit het werk nog wat in te zien.

De Raad te Amſterdam was, 's daags te vooren, wederom vergaderd geweeſt. Burgemeeſteren begeerden, op nieuws, te weeten, hoe men zig te gedraagen hadt, wanneer de Preeke omtrent de Stad aangevangen werdt. Doch men vondt goed „ nog „ al ſtil te zitten, en zo 'er eenige nieuwigheid werdt aangeregt, zulks der Vroedſchap bekend te doen maaken: ook voor „ eerſt nog geene wagt in de poorten te „ ſtellen; maar de buurtwagt gereed te houden, om 'er zig, des noods, van te konnen bedienen (*l*)." 't Gerugt van 't prediken by Hoorn verſpreidde zig, ondertuſſchen, door 't gantſche Land. Men riep, dat 'er ook elders Predikanten voor handen waren, die zig wel haaſt zouden laaten hooren. Te Amſterdam, verlangden veelen, ingezetenen en vreemden, dat hun, ook daaromtrent, het woord gepredikt mogt worden. De voornaamſten onder de Gereformeerden alhier begonden zig toen wat vryer te openbaaren, zeggende „ dat, zo men van een „ merkelyk getal van toehoorderen verzekerd kon zyn, zig wel haaſt een Predikant voordoen zou, die, indien 'er ſlegts „ een klein getal byeenkwame, zig, met „ al die by hem waren, in te groot een gevaar zou ſteeken, alzo men wel verzekerd was, dat de Wethouderſchap haar „ beſt doen zou, om de Preeke te ſtooren." Doch de yver om zulke eene Vergadering by te woonen was zo groot, dat men geraaden vondt, op Zondag den eenentwintigſten July, te Overveen, buiten Haarlem, digt by 't Huis te Kleef, te vergaderen. Deeze plek behoorde tot de Heerlykheid van *Henrik, Heer van Brederode*, een der hoofden van de verbonden' Edelen (*m*), wiens Rentmeester *Willem van Zonnenberg*, benevens *Lancelot van Brederode*, zynen Baſtaardbroeder, en *Fredrik van Egmond*, gehouden werdt, de voornaamſte gelegenheid tot het prediken ter deezer plaatſe verſchaft te hebben (*n*). 's Daags te vooren, liet men, omtrent ten elf uuren, het gerugt loopen door de Warmoesſtraat te Amſterdam, alwaar, ten deezen tyde, de Koopluiden plagten te vergaderen „ dat men, des anderendaags, ten „ tien uuren, te Overveen, buiten Haarlem, en ook buiten Alkmaar, prediken „ zou." Burgemeeſteren kreegen terſtond kennis van dit gerugt, en lieten, om 't volk van Haarlem te houden, kort na den middag, door ſommigen, verſpreiden „ dat „ Reinier Kant, des anderendaags, ter zelfder uure, op den Heiligen weg, aan den „ Overtoom, zou prediken." Doch deeze, wel merkende waar men op uit ware, vervoegt zig, met Laurens Jakobszoon Reaal, ten half drie uuren, in het Toorentje, waar Burgemeeſters hunne Vergaderplaats hadden, en vraagt hun af „ of zy verſpreid „ hadden, dat hy prediken zou? 't Antwoord was *ja*, met byvoeging „ dat het „ den Heeren, door geloofwaardige luiden, „ was aangediend." Kant verzogt te weeten, wie die luiden waren? zeggende dat men hem, door zulk aanbrengen, naar den hals dong. Doch als men hem weigerde de luiden te noemen, liet hy zig vrymoedigly uit, *dat zy zelven de luiden waren, die zulk een gerugt lieten loopen:* en *dat zy hem te kort deeden.* Hy voegde hierby „ dat zy, „ door

1566.

Te Amſterdam, wordt bekend gemaakt, dat men buiten Haarlem prediken zal.

De Burgemeeſters verſpreiden een ander gerugt, om 't volk van Haarlem te houden.

(*i*) L. J. Reaal Memor. *by* Brandt Reform. I. *Deel, bl.* 315-318.
(*k*) Velius Hoorn, *bl.* 162.
(*l*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 13 *July* 1566. *f.* 17. *verſo.*
(*m*) L. J. Reaal *by* Brand I. *Deel, bl.* 319.
(*n*) Sentent. ten tyde van Alva, *bl.* 59, 61.

1566. „ door dit middel, de Preeke buiten Haar-
„ lem zogten te verhinderen; doch dat dit
„ werk des Heeren voortgang hebben zou,
„ en door al de duivelen, of derzelver lo-
„ genagtige werktuigen, niet zou konnen
„ belet worden." *Men zal*, voer hy voort, *te Overveen prediken, en wy hoopen 't ook, in weinig dagen, buiten Amſterdam te doen. Het volk is vuurig, en verſtaat het bedrog van den Paus en de Leer van den Antichriſt. Op dit zelfde uur, zyn al de ſchuiten en wagens, die by de Stad waren, vol volks, naar Haarlem vertrokken, en wy gaan terſtond ook derwaards.* Ook deeden zy 't, zonder dat het hun belet werdt. Te vooren, was beſtemd, dat de Leeraar Pieter Gabriel, die te Overveen prediken zou, des Saturdags 's morgens, met Kornelis Janszoon Koſter, van Amſterdam naar Spaarnedam zou reizen, en daar dien nagt vertoeven by den Schout, die den Gereformeerden zeer gunſtig was: waarna hy, des Zondags, om geen gevaar te loopen van binnen Haarlem beſlooten te worden, naar Overveen zou voortgaan. Doch Koſter liet zig vervoeren door zynen yver, om, des Saturdags, tot binnen Haarlem, te komen met den Predikant. De Wethouderſchap deezer Stad was, ondertuſſchen, door Burgemeeſteren van Amſterdam, onderregt, dat men te Overveen wilde prediken, en vermaand, om het te beletten. Hierop werdt, ten negen uuren, de Steêklok geluid, en de Vroedſchap vergaderd. Maar dit luiden der klokke, zo laat in den avond, jaagde Koſter, die, met Gabriel, by den Scheepstimmerman *Kornelis Staatszoon*, t'huis lag, grooten angſt aan. Men maakte zig zelven diets, dat dat het op den Predikant gemunt was, en hieldt hem, den gantſchen nagt, beſtapeld onder de ſpaanders. 's Morgens, bleeven de poorten digt. De Amſterdammers, die in de Stad al de herbergen vervuld hadden, deeden veel moeite, om buiten te komen. Sommigen daalden van de Stads muuren, en zwommen over de graften. Anderen werden, met ſchuiten, van buiten, overgehaald. Anderen raakten, terwyl de Haarlemmer Schutters de melkſters uit- en inlieten, ter poorte uit. Ten negen uuren, werdt afgekondigd, hoe zekere Landlooper, *Jakob Knuit* genaamd, gedreigd hadt de Stad in brand te ſteeken, en honderd guldens beloofd aan die hem wiſt aan te brengen. Maar ten elf uuren, gingen de poorten open, en toen ſtreefden de overigen, in grooten getale, naar Overveen, daar de meeſte menigte nogtans, 's avonds te vooren, reeds geweeſt was, en, by gebrek van huisveſting, op 't veld vernagt hadt. LAURENS JAKOBSZOON REAAL, die hier, nevens Reinier Kant, *Kornelis Willemszoon Hooft*, *Aagt Kornelis*, deszelfs Dogter, *Jan Janszoon Smit*, en veele andere Amſterdammers, verſcheenen was, getuigt, dat 'er, naar giſſing, wel omtrent vyfduizend menſchen byeen waren (*o*): 't welk byna ongelooflyk ſchynt. Ook meenen anderen, dat 'er naauwlyks zo veele honderden byeen geweeſt zyn (*p*). Eindelyk, kwam ook de Predikant; die, voor eene ſpaare, gelegd op twee ſtokken, overend in den grond geſteken, omtrent vier uuren agtereen, in eenen heeten zonneſchyn, predikte, over het negende en tiende vers des tweeden Hoofddeels van Paulus brief aan die van Efeze. Voor en na de preeke, werdt 'er gezongen en gebeden: 't laatſte ook voor allerlei ſtaaten van menſchen; en voor 's Lands Overheid zo hertelyk, dat 'er weinige drooge oogen gezien werden. Voor 't ſcheiden, werdt bekend gemaakt, dat men, 's anderendaags, ter zelfder plaatſe, by de Roomſche Kerke, aan Maria Magdalena toegewyd, wederom prediken zou, gelyk, door Jan Arendszoon, die des Zondags buiten Alkmaar geleerd hadt, voor eene groote ſchaare, geſchiedde. Gabriel was, na de preeke, naar Alkmaar gereisd, en Reaal, in alleryl, naar Amſterdam, daar hy ſpaade aankwam, de poort met Stads wagt bezet vondt, en uit *Egbert Roelofszoon*, die zig ook aan de zyde der Gereformeerden hieldt, vernam, dat de Vroedſchap, niet alleen des Saturdags, maar ook dien zelfden Zondag, vergaderd geweeſt was, en dat hy uit *Anthonis van Houf Jakobszoon*, een der zesendertigen, die de zaak der Gereformeerden niet ongenegen, doch vol vrees en agterdogt was, verſtaan hadt, dat de Raad, op den herhaalden voorſlag van Burgemeeſteren, nog tot geen nader beſluit hadt konnen komen, dan dat men zig, indien de preeke voor de Stad gebragt werdt, naar gelegenheid van zaaken, ſchikken zou. Met dit berigt, kwam Reaal, des Maandags, den twee-entwintigſten July, wederom te Overveen by de zynen, die zig aangemoedigd vonden, om by hun voorneemen te volharden. Men hoorde Jan Arendszoon dan prediken. Den Amſterdammeren, des avonds, in grooten getale, naar huis gekeerd, werdt afgevraagd, wat zy gehoord en gezien hadden? Waar op eenigen vrymoediglyk zeiden „ dat zy Gods
„ heilig Woord, welk van de Paapen, tot
„ nu toe, met menſchelyke Leeringen, ver-
„ donkerd en beſmet geweeſt was, den
„ men-

1566.

Yver van veele Amſterdammeren om de Preeke aldaar by te woonen.

Pieter Gabriel predikt te Overveen.

Reaal onderzoekt, hoe het te Amſterdam ſta.

Vrymoedige taal van eenige Amſterdammers.

(*o*) REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 319, 320, 321.
(*p*) BOR II. *Boek*, *bl.* 77. [54.]

1566. „ menſchen klaar en rein hadden hooren „ voordraagen." Anderen ſpraken 't Pausdom nog duidelyker tegen, en hadden 't gelaaden op de verkooping der Geeſtelyke ampten, op het misbruik der Sakramenten, en op het aanbidden des broods in 't Avondmaal, der beelden en der verſtorvene heiligen. Doch de Wethouderſchap, die, in alle de hoeken der Stad, haare aanbrengers hadt, nam ſcherpe agt op de voorbaarigſte yveraars, met meening om hun hunne vrymoedigheid, in tyd en wyle, met woeker betaald te zetten (*q*). Den vyfentwintigſten, werdt beſlooten, en den volgenden dag afgekondigd „ dat de drie Schutteryen weder„ om, gelyk voorheen in tyden van gevaar, „ waaken, en poorten en boomen bewaaren „ zouden (*r*)."

Men beſlaît ook omtrent Amſterdam te prediken.

Eenige voorgangers der Gereformeerden kwamen, midlerwyl, te Buikſloot, over 't Y, byeen, met de predikanten; die zig, op 't Huis te Aſſen, welk thans bewoond werdt door den Heer *Binkhorſt*, die met zyn gantſche huisgezin de preeke te Overveen hadt aangehoord; te Zaanerdam, ten huize van *Jan Havikszoon*, en elders in Waterland, verborgen hielden; alzo menze in geene Steden betrouwde, om dat zy, door 't openlyk prediken, te bekend geworden waren. In deeze byeenkomſt, werdt vaſtgeſteld, dat men, op Woensdag, den laatſten July, by Amſterdam, prediken zou, en de plaats daartoe bepaald (*s*). 's Daags te vooren, deedt de Wethouderſchap de Keure op het bewaaren der poorten en boomen, in de poorten, aanſlaan, met bygevoegd bevel aan de Schutters, om goede agt te geeven op de luiden, die in de Stad begeerden te komen, en alle krygsluiden, landloopers, bedelaars en andere verdagte perſoonen daar buiten te houden (*t*). Den eenendertigſten, 's morgens vroeg, verſpreidden de Gereformeerden een gerugt door de Stad, dat 'er, ten negen uuren, buiten de Haarlemmer poort, in 't veld, zou gepredikt worden.

De Gereformeerden zenden een Vertoog, ter hunner Verdediging, aan Burgemeesteren.

Doch omtrent of voor agt uuren, zondt men zeker Vertoog, welk, door Jan Arendszoon, op den naam der geloovigen, buiten de Stad vergaderd, opgeſteld, en ook, ter gelegenheid van het tweede prediken te Overveen, aan de Wethouderſchap van Haarlem, behandigd geweeſt was, by zekeren Schipper of Vaarendsman, *Pieter van Grieken* of *de Griek* (*u*) genaamd, ten huize van Burgemeester *Jan Klaaszoon van Hoppen*, die 't ſchrift weigerde te ontvangen, zeggende, dat men 't, aan Burgemeeſters-Kamer, in 't Toorentje, brengen kon. 't Geſchiedde. Men vraagde den brenger, van wien hy 't ontvangen hadt? Hy zeide, den man ('t was *Jan Pieterszoon Reaal*) niet te kennen; doch wel te weeten, dat het van de luiden kwam, die nu buiten de Haarlemmer Poort zouden leeren; waar hy terſtond ook naartoe dagt te gaan. Men liet hem, over verſcheide zaaken, de preeke betreffende, ondervraagd zynde, en geantwoord hebbende, 't gene hy wiſt, of zeggen wilde, vryelyk vertrekken. De Vroedſchap, daar 't Vertoog aan hieldt, werdt terſtond vergaderd. Hier werdt het gelezen en overwoogen (*v*). Het kwam uit op deezen zin: Inhoud van het zelve.

„ Dat de Wethouderſchap, misleid door „ den agterklap van een deel ligtvaardige „ menſchen, het heilig werk, dat zy nu „ buiten de Stad hoopten te verrigten, kwa„ lyk duidende, veelligt, waanen zou, hen „ met regt te konnen ſtooren, alzo men „ hun nagaf, dat zy 't preeken aanvingen, „ uit ligtvaardigheid, uit eigenzinnigheid, „ uit grootſchheid, en om 't gemeene volk „ tot zig te trekken; en dat hun bedryf ſtrek„ te tot veragting van 's Konings Plakaat, „ tot oproerigheid, en zelfs om de Wet„ houders in lyden te brengen. Dat zy hier„ om, en op dat de Overheid zig niet on„ tydiglyk opmaaken mogt, om hen te ſtoo„ ren en te ſtraffen, geraaden gevonden had„ den, hunne onſchuld, door dit onvol„ maakt geſchrift, te betoonen. Zy betuig„ den voor God, den hertenkenner, dat zy, „ die zig dagelyks in lyfsgevaar bevonden, „ niet gedreeven werden door eenen ligt„ vaardigen, maar veel eer, door eenen „ zwaarmoedigen geeſt, welks krankheid „ zy, door Gods beloften en de verſterking „ des Heiligen Geeſts, moeſten te boven „ komen. Zy zogten geenen aanhang te „ maaken, gelyk Theudas van ouds, en, „ in deeze dagen, Jan Bokelszoon, David „ Joriszoon en anderen gedaan hadden. „ Zy leiden alleenlyk toe, om den Heere „ Chriſtus menſchen te winnen. Zy roem„ den niet in 't vleeſch; maar hoopten, „ hunnen roem in Chriſtus kruis, zo lang „ zy ademden, te zullen behouden. Wa„ ren hunne Leeraars eenvoudige luiden; „ God hadt 'er zyne reden toe, en 't ſtrek„ te hem tot eere, de waanwyzen te be„ ſchaamen, en de geloovigen, zonder „ grond van menſchelyke wysheid, alleen „ op den gekruiſten te doen ſteunen. Zy „ hoopten nogtans, dat 'er haaſt geoefen„ der

(*q*) Reaal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 321, 322, 323.
(*r*) Keurb. F. *f.* 209.
(*s*) Reaal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 323.
(*t*) Keurb. F. *f.* 211 *verſo.*
(*u*) D. Willink Aantek., uit een Boek by de Diaconie alhier.
(*v*) L. J. Reaal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 323.

1566. „ der Leeraars te voorſchyn zouden komen. „ God hadt aan zyne Gemeente den geeſt „ der waarheid beloofd: indien zy nu, voor „ al de weereld, konden bewyzen, de waar- „ heid te hebben, zo volgde daaruit, dat „ hunne leer niet tot verleiding, maar tot „ behoudenis der zielen ſtrekte. Die twy- „ felde mogt hen komen hooren. Zy wa- „ ren altoos bereid, hunne leere en orde- „ ning te verantwoorden. Dat zy van den „ Paus, en van de bypaden der gezindhe- „ heden weeken, geſchiedde om de plaa- „ gen te ontgaan, die deezen beſchooren „ waren. Voorts, ſtondt hun het verwyt „ van oproerigheid, met Paulus, te ver- „ draagen, zonder zig daarom te keeren „ van hunnen pligt. Geene Leer ſtelde de „ vreedzaamheid hooger, dan de hunne. „ De Wethouderſchap mogt zig verzekerd „ houden, dat zy, die 't woord voerden, „ en die hen hoorden, niets beoogden dan „ Gods en Chriſtus eere en de zaligheid „ der zielen. De Heeren Raaden mogten „ zelven ter gehoor komen, of hunne Her- „ ders zenden, om te verſtaan, of 'er iet, „ tegen de Leer der godzaligheid, of tegen „ de vrede en eendragt, gepredikt werdt. „ Kon men hen overtuigen van dooling; zy „ zouden hun gevoelen afſtaan, om een „ beter. En wilde men hun veiligheid gun- „ nen, en party haare leere ter proeve „ ſtellen; zy wilden, Chriſtelyker wyze, be- „ zoeken, wie den anderen winnen kon (*w*)."

Eerſte openbaare preeke, even buiten Amſterdam, op de Rietvink.

Onder 't overweegen van dit Vertoog, en terwyl men goedvondt, de poorten te doen ſluiten (*x*), ging de preeke voort, niet verre van de Haarlemmer poort, doch buiten de vryheid der Stede, op de plaats de *Rietvink* genaamd, regt over 't Karthuizers Kloofter, op 't buitendyks voorland, in de derde kamp: die, naar de tegenwoordige gedaante der Stad, op het einde der Haarlemmer Houttuinen, tuſſchen de Dommer- en Houtſtraat, ſchynt gelegen te hebben (4), en naar welke, veelligt, de *Vinkenſtraat*, hier omtrent, binnensdyks, gelegen, haaren naam gekreegen heeft (*y*). De Leeraar, Jan Arendszoon, die, met een ſchuit, in 't gezelſchap van vier of vyf perſoonen, uit Waterland, herwaards gebragt was, werdt, op eene bekwaame ſtede, en 't volk, in groote menigte, beneden den wind van hem geplaatſt om te beter te konnen hooren. De vrouwen zaten digtſt by: de mannen ſtonden agter haar, zo dat 'er goede orde en goed gehoor was. Na 't prediken en zingen, keerde de Leeraar naar Zaanerdam. Maar Burgemeeſteren hadden, ondertuſſchen, gelyk zy in gewigtige gelegenheden gewoon waren, by raade der Vroedſchap, de drie Schutteryen, die ieder uit twaalf rotten beſtonden, op haare byzondere Doelen, doen vergaderen. Hier werdt haar, rot voor rot, voorgeſteld, welke zwaarigheden uit het buiten preeken te wagten waren, en gevraagd, of 't niet geraaden zou zyn, dat te beletten? Veelen onder de Schutters waren den Gereformeerden toegedaan. Des viel het beſluit der meerderheid „ dat men de buitenpreeke „ behoorde te gedoogen, blyvende de „ Schutteryen verders bereid, om de Stad „ en de Wethouderſchap te beſchermen „ tegen allen overlaſt; waartoe haar ook „ de wapenen alleen waren toevertrouwd." Men gaf Burgemeeſteren kennis van dit beſluit, welk byna met het voorig beſluit der Vroedſchap overeenkwam. Tegen Zondag den vierden Auguſtus, werdt 'er wederom preeke aangezeid op de Rietvink (*z*). De Predikant Jan Arendszoon werdt, ten beſtemden tyde, door eenige Schutters, met naame *Dirk Olofszoon* Vlaskoper, Reinier Kant, *Willem Korszoon*, *Jan Meurling*, *Gerrit Janszoon van Delft*, *Albert de Graaf*, *Lubbert Nuits*, *Hans Sprenkhuizen*, *Henrik Hoppezak*, *Guiljam du Gardin den Ouden* en *Adriaan Reinierszoon in 't Kromhout*, met een ſchuit, uit Waterland gehaald, en herwaards gebragt (*a*). Maar de Schout Pieter Pieterszoon, kennis van 't voorneemen gekreegen hebbende, toog met de Ruiterwagt en Stadsdienaars, in alles omtrent honderd man ſterk, om 't minſte gerugt te maaken, agter 't Stadhuis af, 't Jan-Roodenpoortje uit, en den Singel langs, met meening om op den hoop aan te vallen. Doch gekomen aan 't bruggetje, naaſt aan de Haarlemmer Poort, tradt het rot Schutters, welk hier de dagwagt hadt, hem te gemoet, vraagende, *wat hy in den zin hadt*? 't Antwoord was „ dat het, als Schout der Stad, zyn „ pligt was, zulk eenen ligtvaardigen hoop, „ die nergens op uit was, dan op het ſtig- „ ten van oproer, te doen ſcheiden." De ſchutters, met naame *Egbert Pieterszoon Vink* en *Ief Korneliszoon*, riepen hiertegen, „ dat de vergaderden meeſt allen treffelyke „ bur-

1566.

De Schutteryen worden vergaderd.

Zy beſluiten de buitenpreeke te gedoogen.

Tweede Preeke op de Rietvink.

De Schout zoekt te ſtoren.

De Schutters beletten 't hem.

(*w*) *Zie* BOR II. *Boek*, *bl.* 77. [54.]
(*x*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 31 *July* 1566. *f.* 20.
(*y*) F. VON ZESEN, *bl.* 223.

(4) Wy neemen dit, onder anderen af, uit eene *Reſolutie der Vroedſchap* van den zevenentwintigſten November des jaars 1617; waarin beſlooten wordt, eene ſluis te maaken op het plein, omtrent welk *het rietvink plagt te wezen*: welke ſluis, in 't jaar 1623, gelegd werdt, ten einde der Brouwers graft, *naaſt het eerſte getimmerte by de Rietvinck*. *Reſol. Vroedſch* N. 12. 27 Nov. 1617. f. 48 verſo. N. 14. 24 Juny 1623. f. 9 verſo.

(*z*) REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 325, 326.
(*a*) *Zie ook* COMMELIN *bl.* 986.

1566. „ burgers waren, hunne bekenden, vrien-
„ den, maagen, broeders en zusters, die
„ zy niet wilden gedoogen, dat eenig leed
„ werdt aangedaan. Zy rieden hem hier-
„ om, zyne rust te houden, zonder 't be-
„ sluit der Vroedschap en der Schutteryen
„ te overtreeden, ten ware hy zin hadt aan
„ bloedstorting, of zig de poort voor 't
„ hoofd wilde zien sluiten." Hy staakte dan, voor deeze reize, zyn voorneemen, en keerde vol spyts te rug. Burgemeesters riepen, 's daags na de tweede preeke, den Oud-Raad van Burgemeesteren byeen; daar op nieuws geraadpleegd werdt, hoe men den loop van dit werk best stuiten zou? 't Besluit viel „ dat men de kleine poorten ge-
„ slooten zou houden, en, in elke der drie
„ hoofdpoorten, twee Raadspersoonen stel-
„ len by de Schutters," welker gezindheid men nu begon te mistrouwen „ om naauwe
„ toezigt te hebben op de uit- en ingaanden,
„ en niemant door te laaten, dan met last.
„ Voorts, zouden Burgemeesters een Ont-
„ werp van een verbod maaken, om den
„ ingezetenen het uitloopen ter preeke te
„ beletten; welk ontwerp men den zesen-
„ dertig Raaden, den Hopluiden der Schut-
„ teryen, en den Overluiden der Gilden zou
„ voorstellen, om, goedgekeurd zynde, af-
„ gekondigd te worden, en kragt van wet te
„ hebben." Maar als dit Ontwerp, den zes-den, in de Vroedschap gebragt werdt, be-sloot men daar „ dat men 't nog zou op-
„ houden, en eerst afwagten, wat by haa-
„ re Hoogheid, de Landvoogdesse, of den
„ Stadhouder, Prinse van Oranje, desaan-
„ gaande, nader gelast, of gedaan zou wor-
„ den. De Gilden zou men, ondertusschen,
„ op de bekwaamste wyze, vermaanen, dat
„ ze zig toch uit verbooden' vergaderingen
„ onthouden wilden. Maar aan de poorten
„ zou men Raadspersoonen stellen, gelyk
„ beraamd was (*b*)." De Schout, nogtans, 't zy door Burgemeesteren, of door zyne eigene hevigheid, aangezet, vondt dit besluit veel te zagt, en, een dag of twee daarna, vernomen hebbende, dat men, des anderendaags, voor de derde reize, op de Rietvink stondt te prediken, ontboodt hy zyne dienaars, de nagtwagt en anderen, die hy daartoe krygen kon, tegen twee uuren na middernagt, met hun geweer, op 't Stadhuis. De Onderschout en Stokhouder of Cipier *Dirk van Breemen*, ter gestelder uure, komende op de markt, daar een vendel Schutters de wagt hieldt, werdt gezien van *Leenaart Janszoon Graaf*, en gevraagd, *wat hy zo vroeg op 't Stadhuis te doen hadt*?

Besluit van Burgemeesteren en Raaden omtrent het buiten preeken.

De derde Preek op de Rietvink wordt van eenigen gewapend bygewoond.

Hy antwoordde, *dat het de preeke gelden zou.* Waarop Graaf zig terstond naar Laurens Jakobszoon Reaal begaf, verhaalende, wat 'er in til ware. Reaal deelde 't gewigtig nieuws aan Kant en andere voorstanders der gemeene zaake mede. Hierop voorzag zig eene groote menigte volks van geweer, meest korte roers en ponjaarden, die men onder den mantel verbergen kon. Dus gewapend, tradt men, ten agt uuren, ter poorte uit: 't welk de Raaden, die aldaar oppasten, niet wel beletten konden. Na de preeke, verklaarde de Leeraar, uit naame der Vergaderinge „ dat zig eenigen uit de
„ hunnen wel gewapend hadden; doch niet
„ om iemant, wie hy ook ware, te kwetsen,
„ veel min om de prediking van Gods
„ woord, met geweld, in te voeren; maar
„ alleenlyk uit nood, om 't gevaar, welk
„ hun over 't hoofd hing, af te keeren, en
„ zig zelven en al de toehoorders, mannen
„ en vrouwen, te beschermen." Men hadt, onder de preeke, vyf of zes mannen gesteld op den Haarlemmerdyk, die der Vergaderinge in tyds waarschuwen zouden, als de Schout met de zynen omtrent de poorte kwam. Maar hy was te voorzigtig, om zig onder de gewapende menigte te waagen. Te Slooterdyk, te Buiksloot en elders digt by Stad, werdt, omtrent deezen tyd, geduuriglyk gepredikt. De Wethouderschap was, hierom, niet zonder reden, bezorgd, dat men 't haast in de Stad aanvangen zou. Om dit te beletten, werdt, den zestienden Augustus, by Burgemeesteren en Raaden, eene orde beraamd, op het vergaderen der Schutteren in tyden van nood, welker eerste punt inhieldt „ dat men geene nieuwe Predikan-
„ ten binnen de muuren der Stede zou toe-
„ laaten te prediken; maar dat men die
„ Predikanten, met der daad, by den Schout,
„ zou doen vangen." Doch toen deeze orde den Schutteren voorgehouden werdt, verklaarden deezen „ dat zy, in dit eerste punt,
„ nog niet bewilligen konden, maar zien
„ zouden, wat hun te doen stondt, wanneer
„ de preek daadelyk binnen de Stad ge-
„ bragt werdt." Over de andere punten, die meest in gebruik waren, en onder anderen zagen op het bewaaren der poorten door de Schutteren, viel geene bedenkelykheid (*c*).

De Leeraar verdedigt dit.

De Wethouderschap besluit, het prediken in de Stad niet toe te laaten.

Daar de Schutteryy nog niet in bewilligen kan.

De Gereformeerden, bespeurende, hoe zeer de Schutters hun genegen waren, beslooten, dat 'er, den eenentwintigsten Augustus, gepredikt zou worden op de Lastaadje, vlak voor de Stad, aan den oever van 't Y. Burgemeesteren, kennis gekree-
gen

Men predikt op de Lastaadje, vlak voor de Stad.

(*b*) Resol. Vroedsch. *N.* 2, 5, 6, 9 *Aug.* 1566. *f.* 20 *verso.* 21.

(*c*) Resol. Vroedsch. *N.* 2, 16, 21, 22 *Aug.* 1566. *f.* 23, 25, 28.

1566. gen hebbende van dit voorneemen, doen de Vroedſchap vergaderen, verhaalen wat 'er gaans, en hun te vooren door de Schutters geantwoord ware (*d*). 't Beſluit viel toen, „ het prediken op de Laſtaadje, voor deez' „ tyd, te gedoogen; doch den Predikant aan „ te kondigen, dat hy zig niet verſtouten „ zou binnen de Stad te prediken, of dat „ men 't hem met geweld zou beletten (*e*)." Om deeze aanzegging te doen, zonden Burgemeeſteren hunnen Secretaris, Meeſter *Pieter Vloits* of *Vlotinus*, buiten de S. Antonis poort aan den Kadyk, daar de Predikant, Jan Arendszoon, wien veel volks te gemoet getrokken was, uit Waterland verwagt werdt. De Secretaris voltrok nogtans zynen laſt, den Leeraar, uit een geſchreeven papier, wel uitdrukkelyk aanzeggende, „ dat hy zig zelven en anderen veel kwaads „ zou veroorzaaken, zo hy voortvoer, on„ der 't gebied der Stad, of, dat nog ver„ der ging, daar binnen te prediken." De Predikant antwoordde „ dat hy Burgemees„ teren, zo veel hem mogelyk ware, wilde „ onderdaanig zyn; doch hier moeſt hy Go„ de meer dan den menſchen gehoorzaa„ men." Voorts, nodigde hy den Secretaris ter gehoor, op dat deeze zynen meeſteren, met te meer gronds, mogt konnen aandienen, wat hier geleerd werdt. Doch de Secretaris keerde Steêwaards, en Jan Arendszoon naar de Laſtaadje, daar hy, wederom vier uuren agtereen, predikte over 't ſtuk des Doops, het Pausdom en de Leere der Doopsgezinden uitvoeriglyk wederleggende. Na 't eindigen der preeke, dagt hy, volgens gewoonte, over te vaaren naar Zaanerdam. Doch 't werdt hem belet door de toehoorders, die hem, onder den drang van 't volk, tot voor de S. Antonis-poort bragten. Eenigen zeiden tegen *Lukas Meinaardszoon*, Raad der Stede, die aldaar, nevens den Onderſchout *Willem Maartenszoon Kalf*, en veelen van de Stads wagten, geſteld was om allen moedwil in 't inkomen te weeren, *Wy willen den Predikant ter Stad in leiden.* De Raad antwoordde „ dat hy „ geen' laſt hadt, om zulks toe te ſtaan." Doch onder 't ſpreeken drongen zy door, en bragten den Leeraar binnen, die, door Guiljam du Gardin, aan een zyde, en ten huize van zynen Broeder *Filips du Gardin* geleid werdt. Maar Burgemeeſteren namen dit zeer euvel, met naame van den Onderſchout, die beſchuldigd werdt, dat hy den Predikant in de Poort te drinken gebooden, ja zelfs ter Stad in geleid hadt. Dit zou men van den Stads muur gezien hebben. Doch eenige Gemagtigden van 't Hof, naderhand, gezonden om de zaak te onderzoeken, bevonden dat men, ter aangeweezen plaatſe, op den muur, de plek, daar Kalf toen geſtaan hadt, niet zien kon; en dat alles verdigt was. Sedert, heeft men meermaalen op de Laſtaadje gepredikt, ook in zekeren ſpyker of pakhuis van *Jan Willemszoon Wyngaard*, daar de toeloop zo groot was, dat het pakhuis, en de plaats daaromtrent, te klein viel. Men kreeg ook, eerlang, gebrek aan Leeraars in Holland, ſchoon 'er, behalve Gabriel en Arendszoon, nog twee anderen, nu en dan, predikten. Des ſchreef Laurens Jakobszoon Reaal om meer Leeraars, naar Embden, van waar 'er, van tyd tot tyd, eenigen in Amſterdam kwamen, die, naar 't de nood vereiſchte, op andere Plaatſen, in en buiten Holland, werden voortgezonden (*f*). Onder de eerſte Leeraars, die, ten deezen tyde, herwaards kwamen, vind ik byzonderlyk genoemd *Hermanus Backerus*, die, in laater' tyd, door de Spanjaards, in Reiderland, omgebragt is; *Juriaan Iepes*, *Johannes Davids*, *Koppinga Jelles*, Paſtoor te Bingum, *Johannes Bilderbeek*, Paſtoor te Zuurhuizen, en *Appius Regneri*, Paſtoor te Manſlag. Van wege de Vrouwe van Kniphuizen, kwam hier haar Hofprediker *Balnium*. Van Breemen, kreeg men *Kornelis Bakker*, een Hollander; en van Elburg, *Albert Hardenberg*, die, in 't jaar 1574, Predikant te Embden geſtorven is (*g*).

1566.

Het predikken op de Laſtaadje houdt aan.

De Predikant wordt in de Stad geleid.

't Wordt kwalyk genomen.

Op deeze wyze, werdt de openbaare Preeke aangevangen, te Amſterdam en in Holland. De Gereformeerden werden aangemoedigd tot het onderneemen van dit hagchelyk werk, doordien de meeſte Leden der Staaten van dit Geweſt neigden tot het veroorlooven van meerder vryheid in 't ſtuk van den Godsdienſt, en, kort na 't invoeren der Preeke in Vlaanderen en Brabant, beſlooten hadden, een Verzoekſchrift in te leveren aan de Landvoogdeſſe, ſtrekkende om opſchorting van Inquiſitie en Plakaaten, en inſtelling eener nieuwe orde op den Godsdienſt, by raade der algemeene Staaten, te verwerven. Amſterdam alleen hadt egter niet bewilligd in dit beſluit (*h*); ſchoon de Vroedſchap, ſedert, beſloot, dat men de meerderheid zou mogen volgen (*i*). De Burgemeeſters vloogen hier thans van de hand der Landvoogdeſſe. De Schout ſtak uit in ſtrengheid tegen de Onroomſchen. Men nam,

De Leden van Holland en Amſterdam uitgenomen, neigden tot gemagtigdheid in 't ſtuk van den Godsdienſt.

(*d*) L. J. REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 326, 327, 328, 332.
(*e*) *Zie* A. PAUW Relaas *by* BOR Auth. Stukken, IV. *Deel*, *bl.* 1.
(*f*) L. J. REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 332, 333, 334.
(*g*) D. WILLINK Aantek. *uit een* Boek, by de Diaconie.
(*h*) Reſol. Holl. *15 July 1566. bl.* 29.
(*i*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. *19 July 1566. f.* 18 *verſo.*

1566. nam, derhalve, geene beſluiten tot gemaatigdheid, dan toen men 'er, door het groot getal der voorſtanderen van de Hervorminge, toe genoodzaakt werdt: gelyk uit ons verhaal van de invoeringe der Preeke heeft konnen blyken.

Aanvang der Beeld-ſtorming.

't Leedt, ondertuſſchen, niet lang, of men ving ook aan te prediken in de Stad. Ten tyde van het aanleggen der eerſte Preeke op de Laſtaadje, hadt men hier tyding gekreegen, dat het gemeen onder de Onroomſchen, aangezet, zo geloofd werdt, door luiden van meerder aanzien, en geholpen van eenig ſlegt geboefte, in Vlaanderen en in Brabant, daar de Preeke eerſt begonnen was, de Kerken ingenomen en geplonderd hadt. De Wethouderſchap, bedugt voor diergelyk geweld hier ter Stede, waarſchuwde, onder de hand, de Kerken en Kloosteren, dat zy hunne beelden en ſieraaden in veiligheid brengen moeſten, gelyk den twintigſten Auguſtus begonnen werdt (*k*). Maar den drie-entwintigſten, des morgens ten negen uuren, kwamen eenige koopluiden, burgers en vreemden, op hunne gewoonlyke Vergaderplaats, in de Warmoesſtraat, verhaalende, wat beeldenſtorm zy, twee dagen te vooren, te Antwerpen, gezien hadden, en vertoonende verſcheiden ſtukken van outers en beelden van toetsſteen, albaſt en marmer, met byvoeging, van welk outer, of van welk zogenaamd wonderdaadig beeld, ieder ſtuk ware. *Jakob Gerrit Teeuweszoon* en *Floris Dirkszoon Otter*, gevolgd van Laurens Jakobszoon Reaal, begaven zig toen naar het Toorentje, met meening, naar 't ſchynt, om dit gewigtig nieuws aan Burgemeeſteren mede te deelen. Hierop kwam herhaald bevel aan de Paſtooren, Moniken en Begynen, om den dierbaarſten inboedel der Kerken en Kloosteren te bergen: 't welk toen, zeer openlyk, geſchiedde, en juiſt op den middag, of omtrent elf uuren, als 't werkvolk van den arbeid kwam. Men zag kerkelyken en moniken alomme loopen langs de ſtraaten, beladen met zilverwerk, kelken, ſakramenthuisjes, kruiken en misgewaad, en daaronder ook de koſtbaarheden, die tot verſiering van de outers der byzondere Gilden behoorden: 't welk ſommigen ambagtsluiden zo zeer in de oogen ſtak, dat zy den Paapen ontnamen, 't geneze droegen, en het wederom in de Kerken bragten. Anderen ſtreefden, in grooten getale, naar de oude en nieuwe Kerken, daar nog eenige ſieraaden en de meeſte beelden gebleeven waren. Burgemeeſteren, bedugt voor de gevolgen deezer ſamenrottinge, vergaderden ten een uur op Schepens Kamer, daar niet alleen de Schepens; maar ook, tegen twee uuren, drie voornaame burgers uit de Gereformeerden, *Adriaan Pauw* (*l*), *Egbert Roelofszoon* en *Arend Bouwer*, ontbooden waren. Men begeerde dat deezen drie eenige middelen zouden voorſlaan, om 't volk te ſtillen. Doch zy, zig daarin bezwaard vindende, verzogten tyd van beraad tot 's anderendaags. 't Werdt hun toegeſtaan, en tevens belaſt, dat zy, tegen dien tyd, iet op 't papier ſtellen zouden. Maar eer zy nog aftraden, kwam Kornelis Jakobszoon Brouwer, een der Burgemeeſteren, verbaasdelyk ter Kamer inloopen, roepende, *dat, in de Oude Kerke, al de Heiligen aan ſtukken geſlaagen werden.* Waarop Egbert Roelofszoon uitviel, *dat het ſlegts beelden, geenszins Gods Heiligen waren.* Inderdaad, het graauw hadt wel, in de nieuwe Kerke, daar de geestelykheid naliet de Vesper te zingen, geenen moedwil gepleegd, en zig zelfs, door eenige burgers, met goede woorden, laaten beweegen om de Kerke te ruimen; waarna de deuren geſlooten werden: maar in de oude Kerke, liep het zo wel niet af. In 't eerſt, was 't volk hier ook ſtil geweeſt; doch toen, ten twee uuren, de Vesper aangeheeven, en veele kinders ten doop gebragt werden, over welken, de Kapellaanen den *Exorcismus* of uitzweering ſpraken, riepen eenigen, *Gy Paap, laat af van den duivel uit de kinderen te zweeren. Gy hebt de weereld, met uwe valſchheid, al te lang bedroogen. Doop in Jezus naam, gelyk de Apoſtelen gedaan hebben.* Sommige vrouwen gingen met de kinderen ongedoopt naar huis: andere kinderen werden, in de Nederlandſche taale, gezegend, en gedoopt. De Vesper werdt nog, onder 't morren der menigte, ten einde gebragt. Maar tuſſchen drie en vier uuren, kwam een Koorendraager, *Jasper* genaamd, in 't Noordooſteinde der Kerke, digt by 't Sakramenthuisje. Hier ſtondt ook *Wein Kornelis*, de Huisvrouw van Burgemeeſter *Simon Klaas Kops*, die hy, met deeze woorden, aanſpreekt: *Zie daar hangt dat gruwelyk, dat godslaſterlyk gedigt.* Met een nam hy 't bordje, daar 't op ſtondt, en las 't haar voor. De vier eerſte regels ('t mogt, in 't geheel, vyfentwintig of dertig regels lang zyn) luidden dus:

Hier leit beſlooten in dit (*) *ſlot,*
Jheſus Chriſtus, waarachtigh menſch en de Godt,
Alſoo hy van Maria es gebooren:
Die dit niet gelooft, die es verlooren.

(*) *Het Sakramenthuisje.*

Toen

Te Amſterdam, begint men de Kerkſieraaden in veiligheid te brengen.

Beroerte hieruit ontſtaan.

Beeldenſtorm in de oude Kerke.

(*k*) A. Pauw Relaas, *bl.* 1.

(*l*) A. Pauw Relaas, *bl.* 1.

1566. Toen hy 't uit hadt, ſmeet hy 't bordje voor zyne voeten aan ſtukken: 't welk, door 't breeken van 't glas, dat 'er voor ſtondt, groot gedruiſch maakte in de Kerke. Hierop begonden eenige jongens met ſteenen te werpen naar de outers. Laurens Jakobszoon Reaal, die toen hieromtrent was, dit ziende, ging, met Reinier Kant, Frank de Waal en Kornelis Janszoon Koſter, uit de Kerk, naar de markt, daar zy zig vertoonden, en bleeven wandelen, om geenen ſchyn te geeven, dat zy eenig deel hadden aan 't gene, ten dien tyde, in de Oude Kerke, omging. Hier was nu het ſchenden van beelden en outers begonnen. *Simon Slegt* van Haarlem, Kapellaan deezer Kerke, hadt, al voor eenige jaaren, aan de zuidzyde derzelve, eene Kapelle geſtigt, en een Lieve-vrouwe-beeld, met het kind Jezus op den ſchoot, omtrent anderhalve voet hoog, geplaatſt, in een glazen kasje, op een outer, voor 't S. Sebaſtiaans- of Voetboogs-ſchutters-koor. Ter eere van deeze Lieve Vrouwe, was ook een Maagdengilde opgeregt, uit jonge Dogters beſtaande, die by Heere Simon te biegt, ten Sakramente en ten offer kwamen, en 't beeldje behingen, met veelerlei koſtbaare ſieraaden. Dit ſtuk leedt ook aanſtoot. *Wein Adriaan Okkers*, Huisvrouw van *Juriaan ter Meulen*, ſmeet 'er haar toffel tegen aan: welke daad deeze vrouwe, en haare dienſtmaagd, *Tryn Henriks*, die 'er by geſtaan hadt, naderhand, het leeven gekoſt heeft (*m*).

De Schout, het beeldbreeken willende ſtuiten, wordt verdreeven.

Maar terwyl 't beeldbreeken, in de Oude Kerke, voortging, hadden Burgemeeſteren de drie Schutteryen, gewapend, doen vergaderen op de markt, ter beſcherminge van 't Stadhuis (*n*), waarvoor men nog bekommerd ſcheen. De Schout toog ook, met veertig Stads waakers, van 't Stadhuis naar de Kerke, om 't graauw te ſtuiten. Ook viel hy 'er terſtond op in, met ſtokken en hellebaarden, dreigende zelfs met ſcherp te ſchieten onder den hoop: en wil men, dat 'er een roer los gegaan zy. 't Meeſte jonge volk raakte toen op de loop, met zulk een gedrang, om buiten te komen, dat, in de zuiderdeure, een klein meisje doodgedrongen werdt. Maar de overigen, die in de Kerk gebleeven waren, ſtelden zig te weer, en dreeven den Schout ter deure uit: waarna het beeldbreeken wederom voortging. Toen verzogten Burgemeeſteren, dat drie rotten ſchutters, uit elke Schutterye een, zig naar de Kerk wilden begeeven, en 't volk, ware 't mogelyk, met goede woorden, doen vertrekken. Ook gelukte dit, door vriendelyk ſpreeken, bidden en ſmeeken; waarna de Kerk geſlooten werdt.

De Schuttery doet het graauw vertrekken.

1566.

Den volgenden nagt, hieldt eene geheele Schuttery de wagt voor 't Stadhuis. Den vierentwintigſten, werden de drie Gereformeerde Burgers op nieuws ontbooden voor Burgemeeſteren, die hun, by monde van *Elbert Markus Dirkszoon*, wederom vraagden naar middel, om de Gemeente te ſtillen, en diergelyken moedwil, als, 's daags te vooren, in de Oude Kerke, geſchied was, te voorkomen. Pauw, die de oudſte was, antwoordde „ dat zulks boven zyn verſtand „ ging; en dat de Heeren doen konden, 't „ gene zy oorbaar dagten." Men wees hen toen naar het Toorentje, om afzonderlyk te raadpleegen. Zy deeden 't; doch verzogten wederom uitſtel tot 's anderendaags, welk hun gegund werdt, met vermaaning, om niemant anders kennis te geeven van 't gene hun, door Burgemeeſteren, gelaſt was (*o*). Midlerwyl, werdt, by de Vroedſchap, beſlooten, dat aan de vier Burgemeeſteren, tot hunne verzekerdheid, veertig of vyftig burgers tot eene Lyfwagt zouden worden toegevoegd (*p*). Ook deedt het Geregt, deezen zelfden vierentwintigſten Auguſtus, met de trompette, op de hoeken van verſcheide ſtraaten, afkondigen „ dat, *gemerct* „ *den groeten ouerdaet, by eenigen quaetwil-* „ *ligen, in d oude kercke, God betert, op gis-* „ *teren gebuert*, goedgevonden was, dat de „ zeſtien wyken wederom waaken zouden, „ by beurten, op de zeventien hoeſſlagen. „ Dat, uit ieder huis, alle de manspersoo- „ nen, boven de twintig en beneden de „ zeſtig jaaren oud, zouden waaken; doch „ die ziek, of tot zeshonderd guldens of „ meer gegoed waren, zouden eenen man, „ in hunne plaatſe, mogen ſtellen." Wyders, werdt belaſt „ dat elk, die eenig goud, „ zilver, lynwaat of andere goederen, wel- „ ken uit de Oude Kerke gemiſt werden, „ onder zig hadt, dezelven, voor Zonnen- „ ondergang, aan Kerkmeeſteren te rug „ brengen moeſt (*q*)." Den vyfentwintigſten, werdt Pauw, ten agt uuren, wederom boven ontbooden. Hy hadt, midlerwyl, een Geſchrift ontworpen, waarby in bedenking gegeven werdt „ of men ook zou konnen „ goedvinden, de beelden af te neemen, de „ Kerken te ſluiten, en de Preeke buiten de „ Stad, en by onweder in de Zieken-, of „ Leproozen-Kerke te gedoogen? Voorts „ toelaatende, dat de zieken of een' goed' „ Prieſter, of een' Predikant ontbooden, „ naar hun welgevallen, mids de Prieſters, „ in

Burgemeesteren raadpleegen met drie Gereformeerde Burgers.

Keur op 't waaken afgekondigd.

Voorſtag van de zyde der Gereformeerden.

(*m*) REAAL *by* BRANDT I. *Deel, bl.* 356, 357, 358.
(*n*) A. PAUW Relaas, *bl.* 1.
(*o*) A. PAUW Relaas, *bl.* 1, 2.
(*p*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 24 *Aug.* 1566. *f.* 25 *verſo.* REAAL *by* BRANDT I. *Deel, bl.* 358, 359.
(*q*) Keurb. F. *f.* 211 *verſo.*

1566. „ in ſtilte, met het Sakrament, by de zie-
„ ken gingen: en eindelyk, op zwaare ſtraf-
„ fen, verbiedende, eenige Kerken of
„ Kloosters te beſchadigen: alles tot dat 'er,
„ by den Koning en de algemeene Staaten,
„ nader, op het ſtuk van den Godsdienſt
„ voorzien werdt (*r*)." En overeenkomſtig met dit Ontwerp, werdt eene Keur beraamd, by den Geregte, die, door de Vroedſchap (*s*) en Schutteryen, goedgekeurd, en den zesentwintigſten met de trompette afgekondigd werdt, met verklaaring nogtans, dat zulks alleenlyk geſchiedde, by voorraad, en tot op nader orde, niet, gelyk het ontwerp van Pauw inhieldt, by den Koning en de algemeene Staaten; maar by de Hertoginne en de Heeren van haaren Raade, te beraamen (*t*). Sommigen tekenen aan, dat de afkondiging deezer Keure geſchiedde, niet ſlegts in 't byzyn van Burgemeeſter Jan Klaaszoon van Hoppen; maar ook, ter begeerte van den Geregte, in 't byzyn van Adriaan Pauw, Egbert Roelofszoon en Arend Bouwer, op dat zy, by de burgerye, te beter klemmen zou (*u*). Doch Pauw zelf maakt, in zyn *Relaas*, van de begeerte des Geregts geen gewag. Alleenlyk meldt hy (*v*), dat zy, met hun drieën en eenige anderen, den Secretaris, die de afkondiging deedt, gevolgd zyn. Des anderendaags, den zevenentwintigſten, verzogten Burgemeeſteren aan de Kapiteinen der drie Schutteryen, dat zy, uit elke Schuttery, twee Perſoonen kiezen zouden, aan welken de Gemeente haare voorſlagen zou doen, en door welken, dezelven aan Burgemeeſteren zouden worden voorgedraagen. In gevolge van dit verzoek, werden, uit de oude of Kloveniers-Schuttery, verkooren *Andries Boelenszoon* en Adriaan Pauw; uit de Voetboogs-Schuttery, *Herman Roodenburg* en *Klaas Reyerszoon*, en uit de Handboogs-Schuttery, *Jan Bethszoon Roodenburg* en *Arend Korneliszoon Kool*. Doch zy weigerden deezen laſt op zig te neemen, ten ware de Wethouderſchap beloofde, hen ſchadeloos te zullen houden (*w*); gelyk, naderhand, in eene Acte van Burgemeeſteren, by raade der Vroedſchap (*x*), gegeven, die nog voor handen is (*y*), geſchiedde. Men gaf deezen zes Perſoonen den naam van *Opper-Kapiteinen*. Doch Pauw beweerde, naderhand, dat hun die naam niet voegde, alzo zy alleenlyk aangeſteld waren tot middelaars, tuſſchen de Gemeente en de Wethouderſchap (*z*). Ook draagen zy, in de *Regiſters* der Stad (*a*), de naamen van *tuſſchenſprekers* en *vredemaickers*. 1566.

De beelden worden afgenomen, en de Kerken geſlooten.

Zes Schutters verkooren tot middelaars der Gemeente.

De Landvoogdes verſchaft de toegeeftheid der Amſterdamſche Wethouderſchap.

De Landvoogdes, ſedert, kennis gekreegen hebbende van 't gebeurde te Amſterdam, keurde, in eenen ſcherpen brief aan de Wethouderſchap van den eerſten September, zeer af, dat men den Sectariſſen zo veel hadt toegegeven, beveelende, daarenboven, de Kerken wederom te openen, de beelden daarin te brengen, en zig tegen de Kerkſchenders te gedraagen, volgens het Plakaat, nieuwlings, desaangaande gemaakt (*b*). Doch men zag, hier ter Stede, nog geene kans, om den Gereformeerden de verleende vryheid te beneemen: waarom de Kerken, die nu meeſt van beelden ontbloot waren (5), voor eerſt, nog geſlooten bleeven (*c*). En wat de preeke betreft, de Landvoogdes hadt, op den vierentwintigſten Auguſtus, toegeſtaan, dat dezelve blyven zou, ter plaatſen, daar zy, tot dien tyd toe, ware ingevoerd (*d*). Wat laater, ſloegen Burgemeeſteren den Raaden eenen voet voor, volgens welken, men de Kerken wederom zou konnen openen. Doch zy vonden 'er zwaarigheid in, zo lang de Prins van Oranje, of eenig ander hoofd van aanzien niet herwaards geſchikt werdt, tot beſcherminge der Stad (*e*): 't welk nog zo ſpoedig niet te wagten was.

De Gereformeerden te Amſterdam ſtelden, ondertuſſchen, orde op het beſtier hunner Gemeente. Zy was, tot nog toe, alleenlyk, door Pieter Gabriel en Jan Arendszoon, als vaſte Predikanten, bediend. Maar in 't midden van Auguſtus, reisden Laurens Jakobszoon Reaal en Reinier Kant, uit laſt der Gemeente, naar het Dorp S. Maarten, by de Zype, in Noordholland, en bewoogen *Nicolaus Scheltius*, Paſtoor aldaar, die lang weêrzin in 't Pausdom gehad hadt, en hun door Jan Arendszoon aangepreezen was, om 't Leeraarampt onder de Gereformeerden te Amſterdam te aanvaarden. Hy deedt zyne eerſte Predikatie in 't Zieken- of Leproozen-Kerkje, buiten de S. Antonispoorte, daar men, volgens de Keure van den

De Gereformeerde Gemeente alhier verkieſt nog een' Predikant.

(*r*) A. Pauw Relaas, *bl.* 2, 11.
(*s*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 25 *Aug.* 1566. *f.* 26.
(*t*) Keurb. F. *f.* 213. *Zie ook* Pauw Relaas, *bl.* 11, 12.
(*u*) L. J. Reaal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 360.
(*v*) *Bladz.* 3.
(*w*) A. Pauw Relaas, *bl.* 3.
(*x*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 4 *April* 1567. *f.* 79.
(*y*) A. Pauw Relaas, *bl.* 12.

(*z*) Id. *bl.* 3, 12. L. J. Reaal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 360
(*a*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 4 *April* 1567. *f.* 79.
(*b*) Bor II. *Boek*, *bl.* 70. [101.]
(*c*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 7 *Sept.* 1566. *f.* 39.
(*d*) Bor II. *Boek*, *bl.* 67. [95.]
(*e*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 13, 19, 20 *Sept.* 1566. *f.* 30 *verſo*, 31.

(5) In eene *oude Rekening van S. Jakobs-Kapelle*, lees ik, onder anderen,

1566. 3 September *betaelt van afbreken in die Cappel van de Heyligben, ſomma* f. 13- 4:- —
noch die Kiſtemaker ook van 't afbreken van die Heyligben in die Cappel f. 2: 10: —

1566. den zesentwintigsten Augustus, by regenagtig weder, predikte, en dat, ten dien einde, op bevel van Burgemeesteren, van beelden ontledigd was. 't Getal der armen, onder den toevloed des volks om de drie Leeraars te hooren, van tyd tot tyd, aanwassende, stelde men, al vroeg, Diakenen, die de aalmoessen, onder de preeke, in houten schotelen, verzamelden. Voorts, werden 'er ook eenige oude, deugdzaame Zusters verkooren tot Diakonessen (*f*).

Ook Diakenen en Diakonessen.

De zes gekoorenen uit de Schutteryen hadden, ondertusschen, veel moeite om 't gemeen der Gereformeerden, welk dagelyks met de Roomschgezinden overhoop lag, en veelerlei nieuwigheden begeerde, in orde te houden. De Roomschgezinden drongen op het heropenen der Kerken: de anderen dreeven, dat zulks met de Keure streedt, daar zy niet van afstaan wilden, zo men hun geene Kerk vergunde in de Stad, om welke Pieter Gabriel de Vroedschap, op den eersten September, schriftelyk, verzoeken durfde (*g*). Zy stonden te meer op dit laatste, om dat men, van tyd tot tyd, berigt kreeg, dat den Gereformeerden, aan verscheiden' oorden, toegelaaten werdt, nieuwe Kerken te timmeren. Ondertusschen, bleevenze 'er zeer op gezet, om de dooden, op hunne wyze, in de Roomsche Kerken, te begraaven (*h*); 't zy dat men zulks verkoor, om de aanzienlykheid der plaatse, of om dat men, volgens het aloud vooroordeel, de Kerken voor heiliger hieldt dan eenige andere stede. 't Vuur van ongenoegen, welk eenige weeken gesmeuld hadt, borst, eindelyk, den zesentwintigsten September, uit tot openbaare beroerte. De Gereformeerden bragten, dien dag, eenen hunner overleedenen, *Simon Muts* genaamd, ten grave in de nieuwe Kerke, met zulk geleide van maagschap, als by de Keure bepaald was. Maar de Wethouders, bedugt, naar 't schynt, voor 't overweldigen der Kerke, zonden veertig wagten derwaards, met last, om niemant in te laaten dan 't lyk. De Staatsie voor de Kerke gekomen zynde, meenden de vrienden, dat de Koster, op hun aankloppen, de deur openen zou, gelyk hy, sedert dat men de Kerk geslooten gehouden hadt, in diergelyk geval, plagt te doen. Doch de wagten weigerden, iemant, nevens 't lyk, door te laaten. Twee mannen begaven zig toen naar Burgemeesteren, met verzoek, dat de vrienden ten minsten mogten intreeden. Doch dit werdt afgeslaagen. Men verzogt dan, dat de Koster 't lyk inneemen zou. Doch naauwlyks was de buitenste deur opengedaan, of 't volk, welk daaromtrent, in groote menigte, samengevloeid was, dringt met geweld ter Kerke in. De wagten deeden hun best, om de deur wederom digt te krygen: een hunner velde zelfs zyn roer, en schoot iemant door den arm; maar 't graauw, dit verneemende, drong zo sterk op hen in, dat zy hun geweer wegwierpen, en naar 't Stadhuis vlooden, alwaar het hun, zonder dat 'er iemant mede beledigd werdt, nagedraagen werdt. Men begroef toen den dooden. In de Kerk, werdt geen meer gewelds bedreeven. 't Graauw liet zig, door de burgers, beweegen om die te ruimen. Maar 't was nu op de been geraakt, en niet geheellyk te beteugelen. Des streeft het naar 't Minderbroeders-Klooster, daar, riep men, wat te doen moest zyn, alzo veertig gewapende mannen, voor eenige weeken, daar binnen gelegd tot beschermingе der Moniken, zig niet al te stil hielden. Men hadt 'er somtyds een roer hooren afgaan, en maakte elkanderen diets, dat 'er veel krygsvolk en voorraad van wapenen byeen gebragt was (*i*). Ook liep dit Klooster, voor lang, in 't oog, om dat, in het zelve, als in een tweede Stadhuis, alles wat de vervolging der Onroomschen betrof beraadslaagd werdt. Men plagt 'er ook kennis van Ketterye te neemen, en 't Geregt hieldt 'er, na 't uitvoeren van 't vonnis, de maaltyd met de Kloosterlingen. Zelfs wil men, dat aan deezen genoegzaam de voorkeur der zesendertigen opgedraagen werdt, op dat men geene bedekte Lutheraanen op 't kussen krygen mogt (*k*). Voor 't Klooster gekomen, werdt 'er, voor eerst, niet uitgevoerd; doch de menigte groeide vast aan. Eenigen der voornaamste Gereformeerden, als Meester *Maarten Koster*, *Clement* en *Frans Volkertszoonen Koornhert*, Egbert Roelofszoon, *Gysbert Boom* en Laurens Jakobszoon Reaal, toen, by geval, op den Dam wandelende, werden, door Burgemeesteren, op het Toorentje geroepen. Zy begaven zig derwaards, uitgenomen Reaal. Men verzogt hen, terstond, naar 't Klooster te gaan, om 't graauw te stillen. Ook werdt hun veroorlofd, uit naam van Burgemeesteren, te belooven, dat de Moniken, nog dien avond, het Klooster zouden ruimen. Men gaf hun *Pieter Kaars*, Kapitein van de nagtwagt, mede, die bevel hadt om de wagt, in 't huis van Guiljam du Gardin, welk aan het Klooster stondt, aan te zeggen, dat zy, zo haast als zy gewaar

1566.

Aanleiding tot nieuwe beroerte.

't Graauw streeft naar 't Minderbroeders Klooster.

Burgemeesters verzoeken eenige Gereformeerden om 't graauw te stillen.

(*f*) L. J. REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 377, 378, 379.
(*g*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 1 *Sept.* 1566. *f.* 29.
(*h*) A. PAUW Relaas, *bl.* 3, 4.
(*i*) REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 379, 380.
(*k*) HOOFT III. *Boek*, *bl.* 113. XIII. *Boek*, *bl.* 578.

1566. waar werden, dat 'er eenig volk in 't Kloos-
ter kwam, hun geweer verlaaten, en over
den Kloostermuur ontwyken zouden. Kaars
volvoerde zynen last. De zes burgers, want
Reaal verzelde de anderen, op hun ver-
zoek, begaven zig onder de woeste menig-
te, haar, met ontdekten hoofde, smeeken-
de, datze vertrekken wilde, en zelfs 't ver-
trek der Moniken beloovende, gelyk hun
veroorlofd was. Maar hoe zy meer smeek-
ten en baden, hoe zy minder gehoord wer-
den. Reaal, het opslaan der Kloosterdeure
willende beletten, liep gevaar om, van ag-
teren, met een opsteeker, doorstooten te
worden, hadt een ander den stoot niet af-
geweerd, en hem gewaarschuwd. Des spoed-
de hy zig, met Meester Maarten Koster,
naar huis. De anderen vier bragten, einde-
lyk, te wege, dat het graauw beloofde de
deur niet te zullen openen dan in 't byzyn
der Wethouderschap. Dit werdt den Hee-
ren aangediend, die terstond den Burge-
meester Kornelis Jakobszoon Brouwer en
twee Raaden naar 't Kloofter afvaardigden.
Doch eer deezen aankwamen, was de deur
reeds opgebroken. De Moniken, het Kloos-
ter verlaatende, werden by de burgers ge-
bergd. Toen werden de glazen van 't ge-
bouw uitgesmeeten, en beelden en sieraaden
verbroken. Eenigen liepen in de Cellen,
en verscheurden de boeken. Waarop Eg-
bert Roelofszoon en *Pieter Janszoon Kies*,
vreezende dat de plonderaars de boekkamer
ook aantasten zouden, zorg droegen, dat
de meeste en beste boeken, op een erf daar-
omtrent, op den Zeedyk, overgeworpen,
en gebergd werden. *Henrik Simonszoon* in
de Hoppezak liet het rundvleesch en de an-
dere Kloosterspyze den plonderaaren ont-
voeren, en naar 't Weeshuis brengen. Ee-
nigen, die, in 't volgende jaar, wegens
deeze plondering, in hegtenis raakten, heb-
ben bekend, dat zy, door sommige ye-
raars, en onder anderen door *Fredrik Si-
monszoon*, woonende op 't water tusschen de
Vrouwensteeg en Paapenbrug, en door *Jan
Broek*, woonende by de oude brugge, met
geld of beloften van geld, tot de beeldbree-
king waren omgekogt: ook dat *Stans Ben-
nink* een voorganger in 't beeldbreeken ge-
weest was (*l*). Op deeze wyze, liep de
dag ten avond. Maar den volgenden dag,
zynde den zevenentwintigsten September,
schoolde het graauw wederom, in grooten
getale, by een voor de nieuwe Kerke, daar
men *Emme Kaarden*, Weduwe van *Pieter
Dirkszoon* in 't Vlasvat, ter aarde bestellen

Laurens Jakobszoon Reaal loopt gevaar van doorstooten te worden.

Het Minderbroeders-Kloofter wordt geplonderd.

(*l*) Confess. *van* Claas Jansz *en* Evert Jansz *van* 11 *July* 1567. *in* 't Confess. boek, *loopende van* 17 *Jan.* 1564. *tot* 19 *Aug.* 1567.

zou. Doch toen de wagt de schaare, ne- 1566.
vens het lyk, gewilliglyk inliet, pleegde zy,
in de Kerke, geen' den minsten moedwil (6);
maar liep 'er, na dat het lyk begraven was, Ook dat
wederom uit naar 't Karthuizers Kloofter, der Kar-
buiten de Haarlemmer-poorte, twee roer- thuizers.
schooten van de vesten (*m*). De Karthui-
zers waren, om hun gasten en brassen, in
den gemeenen haat en veragting geraakt (*n*).
Hier werden dan eenige glazen in 't pand,
eenige beelden in de Kerke verbroken, en
de boeken vernield. Eenige plonderaars
toefden den gantschen nagt in 't Kloofter,
eetende en drinkende van 't geneze 'er von-
den. Een deel van de Schutterwagt, met
den ogtend derwaards gezonden, zou het
graauw, met goede woorden, bewoogen heb-
ben om het Kloofter te ruimen, gelyk eeni-
gen reeds deeden: doch de Schout, die de Vier
Schutters op de hielen gevolgd was, deedt, plonde-
digt by 't Kloofter, vier plonderaars vatten, raars
aan elkanderen vleugelen en naar de Stad gevat.
brengen. Doch by de Haarlemmer-poort,
die men nog geslooten hieldt, stondt eene
groote menigte volks vergaderd, welk, ver-
neemende dat men eenige gevangenen der-
waards bragt, terstond om geweer liep,
roepende, dat zy niet zouden gedoogen, dat
iemant, om het breeken der beelden, het
leeven liete. Straks raakte de Stad in rep
en roere: welk gezigt den Raad, die verga-
derd was, zo akelig voorstondt, dat men den
Onderschout Willem Maartenszoon Kalf,
den Schepen *Jakob Korneliszoon Nobel*, en
den Burgerhopman Clement Volkertszoon
Koornhert verzogt, naar de Haarlemmer-
poort te gaan, den Schout te gemoete, om
de gevangenen te doen ontslaan (*o*). Doch
zy maakten hierin zwaarigheid, ten ware 'er
hun schriftelyk blyk van gegeven werdt: 't
welk men beloofde, ondertusschen, te zul-
len vervaardigen, zynde 'er, tot nog toe,
geen tyd geweest van schryven. Zy spoed-
den zig dan naar de poorte. Pas binnen Die we-
dezelve, by de Engelsche steeg, ontmoet derom
hun de Schout met de gevangenen, die ter- geslaakt
stond geslaakt werden. Maar eenigen uit worden.
de

(*m*) Reaal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 380, 381.
(*n*) Hoofd III. *Boek*, *bl.* 113.
(*o*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 28 *Sept.* 1566. *f.* 34 *verso.*

(6) Behalve deeze reize, was het graauw, te vooren, nog tweemaal, in de Nieuwe Kerke gedrongen, zonder 'er, gelyk wy boven (Bl. 283 en 286) aantekenden, eenigen moedwil gepleegd te hebben. Wy hebben de *Gedenkschriften van* Reaal gevolgd. Doch konnen niet nalaaten, hier by te voegen, dat *Adriaan Lenaardszoon*, naderhand, beschuldigd is, over 't breeken van beelden en altaaren *in de Nieuwe Kerke*. Zie *Sententien van* Alva, bl. 197. Maar, mogelyk, moet men hier, in de plaats van *nieuwe*, *oude Kerke* leezen.

1566. de Burgerye, die vaſt van alle kanten gewapend aantrok, wilden den Schout te lyve, en jaagden hem in eens bakkers huis, daar hy zig agter den oven verſtak. Zyne dienaars gingen huns wegs, zonder dat iemant hen moeide (*p*).

De Gereformeerden vorderen eene Kerk in de Stad.

Doch 't gemor onder de Gereformeerden duurde nog. Men vorderde eene Kerk in de Stad, tot oefening van den Godsdienſt en tot begraavinge der dooden; in welk geval, men 'er niet tegen hadt, dat de andere Kerken wederom geopend werden, en de Godsdienſt aldaar verrigt, naar de oude wyze. Op deezen voet, werdt een Verzoekſchrift overgeleverd aan den Raad (*q*). Midlerwyl, waren in de Stad gekomen *Dominicus Boot* en *Reinier van der Duin*, wegens 't Hof van Holland gemagtigd, om der Wethouderſchap, in deeze zorgelyke tyden, met raad en daad, behulpzaam te zyn. Met overleg van deezen, van de Vroedſchap (*r*), van de Burgerhopluiden, en van de zes Middelaars, boven vermeld, werdt eene Orde ontworpen, waarby den Gereformeerden veel vryheids werdt toegeſtaan, en die men hen, by ondertekening, wilde doen aanneemen; wanneer de Orde de gedaante krygen zou van een Verdrag, welk der Wethouderſchap, door de jongſte beroerte, was afgeperſt: onder welke verwe, zy te beter, by de Landvoogdeſſe, ſcheen te zullen konnen verantwoord worden. Eenige Gereformeerden zagen 't ſtuk ook zo in, en weigerden, hierom, de Orde te onderſchryven. *Zy waren*, zeiden zy, *der Wethouderen partyen niet, en begeerden hierom geene onderhandeling of verdrag met hen aan te gaan.* Doch om deezen over te haalen, dienden Burgemeeſteren zig van den Arts, Meeſter Maarten Koſter, een man van aanzien, geleerdheid en welſpreekendheid, die, met veel moeite, te wege bragt, dat men der Wethouderſchap te wille was, mids, in 't ſlot van de Keure of 't Verdrag, verklaard werdt „ dat niemant „ der tekenaaren, ter oorzaake zyner on„ dertekeninge, in vervolg van tyd, ge„ mocid of agterhaald zou worden." Om 't Verdrag te voltrekken, vergaderden, den dertigſten September, op 't Stadhuis, de Burgemeeſters, de Vroedſchap, de twee Gemagtigden van 't Hof, de Hopluiden der Schutteryen en Burgervendelen, en de zes Middelaars. Van wege de Gereformeerden, begaven zig ook derwaards de twee Predikanten, Pieter Gabriel en Jan Arendszoon, immers de laatſte, en nog zeſtien voornaame burgers (*s*). Men leidde deezen in 't geſchilderd kamertje, daar de oproer en ſtraffe der Herdooperen waren afgemaald: 't zy dat zulks, ſchryft HOOFT (*t*), by toeval geſchied ware, of dat men hen derwaards met voordagt geweezen hadt, om hen, door zulk eenen ſpiegel, week in den boezem te maaken. De overeenkomſt in 't net geſteld zynde, begaf zig de Burgemeester Kornelis Jakobszoon Brouwer, verzeld van de andere Heeren, met dezelve naar dit Vertrek, om de ondertekening derzelve te vorderen (*u*). Zy beſtondt uit *agttien* punten. In de *Inleiding* werdt gezeid „ dat Bur- Inhoud „ gemeeſteren, Schepenen en Raaden, derzelve. „ *zeker vruntlic accoordt geſlooten* hebbende „ *mitten luyden van der gereformeerden religie*, „ goedvonden het zelve af te kondigen, op „ dat elk'er zig naar ſchikken mogt." Voorts, werdt verklaard „ dat de toelaating, in de „ Overeenkomſt vervat, duuren zou, tot „ dat de Koning, *mit aduoy* of goedkeuring „ *van zyne generale Staten*, anders zou be„ veelen: in welk punt van *aduoy*, *myne Hee„ ren voerſ. zoe vele in hen* was, *geconſenteert* „ hadden." De *agttien* punten zelven liepen op deezen zin: „ 1. De Gereformeer„ den zouden de oefening *der oude Catholy„ ker Religie*, in geenen deele, beletten „ noch ſtooren mogen. 2. Zy zouden de „ Minderbroeders Kerk en 't Kerkhof al„ leen tot oefening van hunnen Godsdienſt „ mogen gebruiken, en op geene andere „ gewyde Plaatſen prediken. 3. Niemant „ mogt hen aldaar ſtooren, noch ook elders „ hoonen of beledigen, met woorden of „ werken. 4. Zy mogten, op Zondagen en „ andere Heilige dagen, prediken; doch „ op geene werkdagen, uitgenomen des „ Woensdags. Ook zouden zy een' of twee „ Predikanten meer mogen houden, om, „ in geval van ziekte of ander belet, de „ plaats van hem, die prediken moeſt, te „ vervullen. 5. De Predikanten zouden in„ boorlingen van zyne Majeſteits Landen, „ of ten minſten Poorters van eenige goede „ Stad of Dorp der Nederlanden zyn moe„ ten, en den eed van getrouwheid en ge„ hoorzaamheid in burgerlyke zaaken aan „ de Regeeringe afleggen. 6. De Predikan„ ten van beide de Godsdienſten zouden „ zig onthouden van ſmaadelyke en oproe„ rige taal tegen elkanderen, of tegen de „ Overheid, zig vergenoegende met het be„ ſcheidelyk wederleggen der leeringen, en „ het beſtraffen der ongeſchikte zeden. 7. „ Men zou elkanderen, om 't verſchil in „ den

(*p*) REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 381, 382.
(*q*) A. PAUW Relaas, *bl.* 4.
(*r*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2, 27, 28 *Sept.* 1566. *f.* 33 *verſo*, 35.
(*s*) REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 383, 384.
(*t*) V. *Boek*, *bl.* 193.
(*u*) REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 384.

1566. „ den Godsdienſt, niet mogen beſchimpen „ of misdoen. 8. Niemant zou 't ſtraffen „ van kerkrooveren of andere misdaadigen „ mogen verhinderen, mids dezelven naar „ regt gehandeld werden. 9. 't Schryven, „ drukken, koopen, verkoopen, zingen, „ opzeggen of uitroepen van eenige ſchadelyke boeken, liedjes of rymen zou verbooden zyn. 10. 't Verzieren en verſpreiden van laſteringen tegen iemant, „ met naame tegen 's Konings of deezer „ Stede Amptenaars, zou ongeoorlofd zyn, „ zullende hy, die iet ten iemants nadeele „ verſpreidde, zulks geregtelyk bewyzen „ moeten. 11. Die iet oproerigs aanving, „ zou daarover mogen geſtraft worden, „ zonder iemants wederzeggen. 12. De „ Leeraars en Predikanten zouden de voorgemelde punten hunnen Gemeenten moeten inſcherpen. 13. Zo iemant der Gereformeerden in de Kerſpel-Kerken of „ Kloosters begeerde begraaven te worden, zou men aldaar de oude plegtigheden houden, indien eenige plegtigheden „ begeerd werden. Anders zou men de „ begraafenis zonder plegtigheden doen. „ Doch in de Minderbroeders-Kerke, zouden de Gereformeerden, op hunne wyze, [dat is, met Nederduitſche gezangen,] mogen begraaven. 14. Die van den „ Gereformeerden en die van den ouden „ Godsdienſt zouden beide de Stad tegen „ allen overlaſt beſchermen, en 't plonderen van Kerken en Kloosters beletten „ moeten. 15. Ook zouden zy zig beide, „ van nu af aan, onderworpen agten aan „ de Orde, die, door den Koning, met toeſtemming der algemeene Staaten, op 't „ ſtuk van den Godsdienſt, beraamd zou „ worden: doch in geval hun daarby iet „ gevergd werdt, welk met hunne Conſcientie ſtreedt, zou men hun bekwaamen „ tyd gunnen, om met hunne goederen ten „ Lande uit te vertrekken. 16. Het Minderbroeders-Klooſter zou van de Kerk afgezonderd; doch door geene Moniken „ bewoond worden. 17. De Gereformeerden zouden de Minderbroeders-Kerk „ moeten onderhouden; en, zo zy dezelve „ t'eenigen tyde moeſten afſtaan, herſtellen, 't gene zy daaraan mogten veranderd „ hebben. 18. De Gereformeerde Predikanten en andere Dienaars hunner Gemeente, midsgaders eenigen van de besten en aanzienlykſten onder hen, zouden „ belooven, alle deeze punten te onderhouden, en te doen onderhouden, naar hun „ vermogen." Van dit Verdrag waren twee affchriften gemaakt, die van wege en door bevel van Burgemeeſteren, Schepenen en zesendertig Raaden, en van de zes Kapiteinen, in den naame der drie Schutteryen, als by dezelve Schutteryen daartoe verzogt, en by myne Heeren *geaduoyeert* of erkend, ondertekend werden, door de Secretarisſen *Frans van Delf* en *Dirk Wouterszoon* ter eener, en ter anderer zyde, van wege *der gereformeerde religie*, door de volgende Perſoonen, die bedongen, dat zy, door deeze hunne ondertekening, in vervolg van tyd, niet zouden bezwaard of agterhaald worden: *Jan Aerenszoon*, *Dienair der gereformeerden kerken binnen Amſterdam*, *Guillaume du Gardin*, *Jacob Janszoon Koſter*, *Marcus Janszoon*, *Schoolmeeſter*, *Vranc de Wael*, *Philips du Gardin*, *Cornelis Boem*, *Clement Coornhert*, *Hindrick van Marcken*, *Laurens Jacobszoon*, *Jan Muerling*, *Reinier Cant*, *Henrick Franszoon*, *Egbert Meynertszoon*, *Willem Wallicxzoon*, *Cornelis van Teylingen*, *Cornelius Janſſoon* en *Mieuws Pieterszoon* (7). Een deezer tekenaaren, Egbert Meinerdszoon, Burgerhopman, was op 't Stadhuis gekomen, na dat zyne amptgenooten reeds in Schepens Kamer, by de Wethouderſchap, vertrokken waren. Vindende dan niemant op de Zaale, hadt hy zig vervoegd in 't geſchilderd Kamertje by de Gereformeerden, daar hy maar even gekomen was, en naar zyne makkers gevraagd hadt, of Burgemeeſter Kornelis Jakobszoon Brouwer tradt binnen met het Verdrag: 't welk hem toen ook gevergd werdt te tekenen, onder betuiging dat het ſlegts om vredes wille geſchiedde. Hy liet zig dan tot tekenen beweegen: 't welk hem, naderhand, zeer kwalyk bekomen is (*v*), gelyk wy, in 't vervolg deezer geſchiedeniſſe, zien zullen.

Egbert Meinerdszoon laat zig, by toeval, beweegen tot tekening.

De Predikanten, of Jan Arendszoon alleen, nu den eed van getrouwheid en gehoorzaamheid, volgens het Verdrag, aan de Wethouderſchap afgelegd hebbende, en door deeze in haare beſcherming genomen zynde, ging het prediken ongeſtoord zynen gang; doch vooreerſt nog buiten de Stad; waarom Burgemeeſteren, voor nieuwe opſpraak bedugt, *Reinier Simonszoon van Nek* aanſpoorden, om den Leeraar Jan Arendszoon, in de Minderbroeders-Kerke, op ſtoel te helpen: 't welk, des nademiddags na dat het

De Burgemeeſters ſpooren zelven de Gereformeerden aan om hunnen Predikant, in de Minderbroeders-Kerke, op ſtoel te brengen.

(*v*) Hooft V. *Boek*, *bl.* 193.

(7) In het opgeeven van den inhoud deezer overeenkomſte, en van de naamen en rang der ondertekenaaren, hebben wy het *Keurboek* F. f. 215 enz. gevolgd. Doch by Brandt (*Reform.* I. Deel, bl. 385) en by anderen, die hem gevolgd zyn, vindt men den rang der ondertekenaaren van de Gereformeerde zyde anders: ook een' ondertekenaar meer, te weeten *Petrus Gabriël*, *Dienaar der Gemeente Chriſti tot Amſterdam*.

Onderteekening.

1566. het begeerd was, in October, geschiedde. De Timmerman *Adriaan Leenaards*, die de Kerk van gebroken beelden en outers gezuiverd en met stoelen en banken voorzien hadt, werdt tot Koster en Gravenmaaker aangesteld. Men hadt, door Adriaan Pauw en Reinier van Nek, der Moniken *Library*, of Boekvertrek, doen verzoeken tot eene Kerkenkamer. En schoon dit verzoek afgeslaagen was (*w*), hadden Burgemeesteren nogtans te verstaan gegeven, dat men 't hun niet beletten zou, zo zy zig daarvan dienden: gelyk, sedert, geschiedde. De Minderbroeders-, nu de Gereformeerde Kerk, werdt 's avonds met kaarsen verlicht, en tot eene wandelplaats gebruikt. Ook stelde men, omtrent deezen tyd, Ouderlingen aan. De Gereformeerden deeden, by monde van *Kornelis Pieterszoon Boom*, Clement Koornhert, Reinier van Nek en Reinier Kant, den vyfentwintigsten October, aan Burgemeesteren verzoeken, dat de Regeering, nevens hen, de bevestiging van 't geslooten Verdrag, op den Prinse van Oranje, Stadhouder van Holland, begeeren zou. Doch dit verzoek, den volgenden dag, in de Vroedschap gebragt zynde, werdt aldaar afgeslaagen (*x*).

Ouderlingen aangesteld.

Geschil tusschen de Antwerpsche en Amsterdamsche Gereformeerden.

De opkomende Gereformeerde Gemeente te Amsterdam ondervondt, ten deezen tyde, eenigen wederwil van haare eigen' broederen te Antwerpen, by gelegenheid, dat de Luthersche Oosterlingen; die te Amsterdam getrouwd waren, of zig aldaar, tot het dryven van den Oosterschen Koophandel, hadden nedergezet, waarom zy den naam van *Leggers* (8) droegen; beweerende, dat de Gereformeerden, in 't stuk des Avondmaals, verschilden van de Augsburgsche Geloofsbelydenis; de S. Olofs of eene andere Kapel verzogt hadden, om aldaar, volgens die belydenis, te prediken: welk verzoek in bedenking gehouden was, tot op de komst des Prinsen van Oranje (*y*). Jan Arendszoon hadt, om de Gemeente van deezen blaam te zuiveren, met goedvinden van den Kerkenraad, het tiende en dertiende punt der Augsburgsche belydenis, daar van 't Avondmaal gehandeld wordt, den volke voorgelezen, en verklaard, dat hy van niets leerde, 't welk met deeze punten 1566. strydt. Maar de Gereformeerden te Antwerpen, hiervan kennis bekomen hebbende, zonden den Predikant *Kasper van der Heiden* en twee Ouderlingen af naar Amsterdam, daar zy den Predikant en de Gemeente, wel ernstelyk, bestraften, over deeze verklaaring, begeerende dat dezelve wederroepen werdt. De Amsterdammers beweerden, dat hunne verklaaring met Gods woord bestaan kon, vooral in de tegenwoordige gesteltenis der tyden, betuigende, wyders, hoog en duur, hunne onschuld. Doch van der Heiden bleef styf staan, op zynen eisch, dreigende zelfs, des anderendaags, de Amsterdammers in den ban te zullen doen. Men scheidde, zonder elkanderen nader te komen. Alleenlyk beslooten de Amsterdammers den afgezondenen hunne verantwoording, in beslooten' brieven, mede te geeven: gelyk geschiedde. Doch hierby bleef de twist steeken. De vervolging, die kort hierna ontstak, en alle Onroomschen trof, belettede de byzondere Gemeenten elkanderen te kwellen. De Wethouderschap van Amsterdam hadt, ondertusschen, zo dra niet vernomen, wat Jan Arendszoon, aangaande de Leere der Augsburgsche Geloofsbelydenisse, verklaard hadt, of het verzoek der Lutherschen om de S. Olofs Kapelle was van de hand geweezen.

De Amsterdamsche Gemeente besluit het Avondmaal te houden.

De Antwerpenaars waren maar even vertrokken, toen men zig, in de Gereformeerde Gemeente, schikte tot het houden van het eerste Avondmaal. Van den predikstoel werdt afgekondigd, dat elk, die ter tafel begeerde te komen, zig, op zekeren dag, ten huize van Jan Arendszoon, zou laaten vinden. En deezen kwamen by tienen, twintigen en dertigen tevens. Hunne naamen en woonplaatsen werden opgeschreeven, en men onderwees hen in de gronden der zaligheid. De predikatien, tot boete en voorbereiding dienende, werden gedaan. De Wethouderschap deedt, ondertusschen, onder de hand, haar best, om den voortgang van 't werk te stuiten (*z*). Door haar toedoen, naar 't schynt, kwam 'er, den twaalfden December, een brief van den Prinse van Oranje aan de zes Middelaars uit de Schutterye, die hem, eenige weeken te vooren, te Utrecht ontbooden zynde, schriftelyk verslag gedaan hadden van den toestand der Stad (*a*). In deezen brief, werdt begeerd „ dat toch alle vlyt zou worden aan„ gewend, om het houden van het Avond„ maal te doen uitstellen tot 's Prinsen o„ ver-

De Prins van Oranje begeert, dat men 't uitstelle.

(*w*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 7 *Oct.* 1566. *f.* 37.
(*x*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 23 *Oct.* 1566. *f.* 39 *verso.*
(*y*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 26 *Oct.* 1566. *f.* 40 *verso.*

(8) Deezen naam vind ik in BREDERODE'S *Moortje* (Act. I. Sc. 1.), waar gewaagd wordt van
——— *een Jonghman, die hier voor* leggher *lach:*
Een Oosterlingh.
Ook wordt hy, nog tegenwoordig, door de Zaanlandsche Koopluiden, gegeven aan zulken, die hunne zaaken, te Hamburg en in de Oostzee, waarneemen.

(*z*) REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 385, 386, 387, 388.
(*a*) *Zie* A. PAUW Relaas, *bl.* 4. *Byl. bl.* 12.

1566. „ verkomst, die in 't kort te wagten was." De brief werdt vertoond aan Burgemeesteren, op welker last, Pauw de Predikanten en Kerkenraad zogt te beweegen tot uitstel. 't Antwoord was, dat de tyd op den vyftienden bepaald was, en dat uitstel veelligt gelegenheid tot oproer geeven zou, waarom men 'er niet toe durfde besluiten (*b*).

't Heeft eigter voortgang.

Ten bestemden tyde, kwamen dan, in de Minderbroeders-Kerke, omtrent duizend persoonen ten Avondmaal. Jan Arendszoon zeide, in 't uitdeelen des broods, *Neemt, eet, en gelooft dat het lighaam Jezu Christi aan de galge des kruises gegeven is voor uwe zonden:* en in 't geeven des bekers, *Neemt, drinkt, en gelooft dat het bloed Jezu Christi vergooten is tot vergeevinge uwer zonden.* Onder de bediening, las de Predikant Scheltius, voorheen Pastoor te S. Maarten, van den predikstoel, eenige Kapittelen uit het Evangelie (*c*). Ondertusschen, verklaarde Adriaan Pauw, naderhand, voor Burgemeesteren „ dat hy van zulk eene wyze „ van Avondmaalhouden nimmer gehoord „ hadt; schoon hy, wel over twintig jaaren, in zyn eigen huis, veel hadt gehoord van de Augsburgsche Geloofsbelydenis, alzo zyne dagelykssche Gasten „ Duitschen en Oosterlingen waren, en hy „ zelf ook veel in de Oosterssche Landen „ verkeerd hadt (*d*)."

De Prins Stadhouder zoekt de Gemeente te beweegen tot het ruimen der Minderbroeders-Kerke.

De Prins van Oranje hadt zig niet te vreden gehouden met het opschorten van 't houden des Avondmaals te begeeren; maar hy schreef verscheiden' brieven, en zondt zelfs eenige Edelen naar Amsterdam, om de Gereformeerden te beweegen tot het ruimen der Minderbroeders-Kerke, en het predikken buiten de Stad. Hy hieldt hun voor, „ dat de Koning in der eeuwigheid niet toe„ staan zou, dat zy deeze Kerk inhielden, „ en dat zy zig, met zynen raad in den „ wind te slaan, slegts te grooter ongenade „ op den hals haalen zouden (*e*)." Doch al zyn moeite was, tot hiertoe, vergeefs geweest. Eindelyk kwam hy, in persoon, in de Stad, zo Reaal schryft, en zo my waarschynlykst voorkomt, op den zelfden avond, toen 'er 's morgens het Nagtmaal gehouden was, dat is, op den vyftienden (*f*); doch zo Pauw aantekent, op den twintigsten December, op welken dag, hy eenigen uit de Wet en de zes Middelaars ter maaltyd genodigd hadt, zonder dat 'er, ten dien tyde, van eenige Stads- of Kerkelyke zaaken gehandeld werdt (*g*). 1566.

Hy komt te Amsterdam.

Raadpleegingen ter Dagvaart van Holland op de middelen om de rust te herstellen.

Maar ter Vergaderinge van Holland was, al sedert eenigen tyd, over gewigtige zaaken geraadpleegd. Men hadt, om den Prins van Oranje over te haalen tot de reize van Antwerpen naar Holland, zyne Doorlugtigheid te verstaan gegeven, dat de Staaten voorhadden, tot vermeerdering van zyn gezag in de Provincie, drieduizend knegten aan te neemen, in de beslooten Steden. Doch Amsterdam, niet zeer gesteld op het inneemen van bezetting, en Gouda, daar nog weinig beweeging geweest was, hadden hierin nog niet bewilligd (*h*). De Stadhouder, sedert, in Holland gekomen zynde, en de Staaten van 't Gewest, tegen den negenentwintigsten October, te Schoonhoven ter Dagvaart beschreeven hebbende, stelde voor „ dat de Landvoogdes de preeke toe„ laaten zou, daar dezelve, voor den vier„ entwintigsten Augustus, ingevoerd ge„ weest was. Doch alleen buiten de Ste„ den. Op alle andere Plaatsen, verstondt „ zy, dat dezelve, op de bekwaamste wy„ ze, behoorde te worden afgeschaft." Op het vinden van deeze wyze, kwam het meest aan. Sommige Leden neigden nog, tot het aanneemen van een zeker getal van knegten, in eigenlyken dienst, of op een taamelyk waardgeld. Anderen meenden, dat zulks nog niet noodig ware. Maar Amsterdam gedroeg zig „ omtrent de middelen, tot „ bevordering der ruste van 't Land in 't „ algemeen, aan 't gevoelen der Landvoog„ dese, en des Prinsen van Oranje;" doch meende „ dat de Prins, als Stadhouder, „ in de byzondere Steden, naar derzelver „ byzondere gelegenheid, orde zou kon„ nen stellen (*i*)." De Staaten stelden, sedert, Gemagtigden, om nader met den Prinse te raadpleegen (*k*); die, ondertusschen, te Amsterdam gekomen was; daar hy zig zes weeken ophieldt, en alles op zyn stel bragt (*l*).

Amsterdam verschilt met verscheide andere Leden.

Gering voorval te Amsterdam, welk men den Prinse van Oranje voor een nieuwen beeld-

Kort na zyne aankomst, zogt men hem zeker gering voorval te doen aanmerken als een nieuwen beeldenstorm, die strenger straf scheen te vorderen, om dat dezelve, als in zyne tegenwoordigheid, ondernomen was. Op den hoek van de lange brugge, naar de taksteeg toe (*m*), stondt een huisje of kleine Kapel met een Lieve-Vrouwe

(*b*) A. Pauw Relaas, *bl.* 4.
(*c*) Reaal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 388.
(*d*) A. Pauw Relaas, *bl.* 4.
(*e*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 14 *Nov.* 1566. *f.* 41. Hooft III. *Boek*, *bl.* 119.
(*f*) Reaal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 425.
(*g*) A. Pauw Relaas, *bl.* 4.
(*h*) Resol. Holl. 5, 9 *Octob.* 1566. *bl.* 45, 49.
(*i*) Resol. Holl. . . *Octob.* 20 *Nov.* 1566. *bl.* 51, 52, 53 *enz.* Resol. Vroedsch. *N.* 2. 26 *Oct.* 15 *Nov.* 1566. *f.* 40 *verso*, 41 *verso*.
(*k*) Resol. Holl. 31 *Dec.* 1566. *bl.* 64.
(*l*) Hooft IV. *Boek*, *bl.* 127.
(*m*) Groot-Memor. *N.* II. *f.* 92 *verso*.

1566. beeldenstorm wil doen aanzien.

beeldje daarin. Hier hieldt zekere Zanddraagers Vrouw eene tafel of kraam met Waskaarsjes, die men van haar kogt, omze voor 't beeldje te ontsteeken. Haar man, met zyne makkers aan de bierbank zittende, werdt deswege beschimpt. *Gy kont*, zeide men, *ligtelyk tegen ons teeren. Uw wyf is met onze lieve Vrouw in maatschappy. Zy deelen 't kaarsgeld samen.* Hy, beschonken zynde, stuift op, loopt naar huis, gaat zyne vrouw met vuistslagen te keer, en smyt haare kraam om verre. Zy snelt ter deure uit, trekt die agter zig toe, en sluit 'er haaren man binnen: die, benard en door den dronk zonder agterdogt, een klokje, dat daar hing, begint te kleppen: waarop de buurt over end raakt, en veel volks vergadert. Maar toen gaat hem nog grooter angst aan. Des klimt hy ten venster uit, en loopt naar de Reguliers-Poort, daar hem de wagt aanhieldt; doch, door tusschenspreeken van sommigen, wederom los liet. Burgemeesteren, van 't gebeurde kennis gekreegen hebbende, gaven zig de moeite van 'er over te spreeken met den Prinse, die 't in den wind sloeg; doch ondertusschen, zyn best deedt, om de rust der Stad te verzekeren door een nieuw Verdrag met de Gereformeerden. Zyn toeleg was, hen de Minderbroeders-Kerk te doen ruimen, en, ware 't mogelyk, alleen buiten de Stad te doen prediken. Hy sloeg dan der Wethouderschap voor, dat zy eenige punten van Verdrag ontwerpen zou. Doch zy wees het van de hand. Hy hieldt haar voor „ dat „ zy immers het Verdrag van den dertig„ sten September wel ontworpen en vol„ trokken hadt." Doch zy beweerde „ dat „ zy daartoe gedwongen geweest was." Hy hernam „ dat, zo zy niets voorslaan wilde, „ hy egter zynen last voltrekken, en den „ Gereformeerden beveelen zou, buiten „ de Stad te prediken." Dit behaagde der Wethouderschap niet, dugtende, dat zulks niet zonder oproer geschieden zou. De Vroedschap besloot dan, den eenentwintigsten December, eenige punten op 't papier te brengen, ter begeerte van den Prinse, doch onder uitdrukkelyke verklaaring, dat zy dezelven hadt moeten ontwerpen, om niet in zyne ongenade te vallen (*n*). Doch 't schynt, dat zyne Doorlugtigheid geen genoegen nam in dit byvoegsel, en dat het ontwerp hierop agterbleef. De zes Middelaars werden, nu en dan, ontbooden by den Prinse, en ondervraagd, wegens eene Orde op de Wagt, en op het aanneemen van

Hy zoekt een nieuw Verdrag met de Gereformeerden te sluiten.

knegten tot verzekering der Stede. Doch zy namen nergens eenig besluit op (*o*). Eindelyk, ontwierp de Prins zelf, met hulp van den President van den Hove, *Kornelis Suys*, en van Burgemeesteren, een Verdrag, welk, den eersten January des jaars 1567, aan de Vroedschap, en eenige dagen laater, aan de drie Schutteryen ter goedkeuringe voorgelegd werdt. De Vroedschap hadt, gelyk de Prins, naderhand, ten aanhooren van Laurens Jakobszoon Reaal, verklaarde, het Ontwerp zeer onordelyk en onwaardiglyk beantwoord. Ten zelfden dage, deeden de Gereformeerden, door Reinier Kant, Stans Bennink en nog twee anderen, zeker Verzoekschrift overleveren aan Burgemeesteren, met bede, dat het den Prinse ter hand gesteld mogt worden. In het zelve, werdt begeerd „ dat zy vryheid van gewee„ ten en Godsdienstoefening mogten blyven „ behouden, tot op nader orde, by den „ Koning en de algemeene Staaten te be„ raamen." Doch na dat hierover twee dagen geraadpleegd was, met de Vroedschap, werdt dit verzoek afgeslaagen (*p*). De Lutherschen hadden hun verzoek om eene Kerk ook vernieuwd aan den Prinse, die 't Smeekschrift, door den Raadsheer Reinier van der Duin, aan Burgemeesteren gezonden hadt, welken hem, eerlang, uit naam der Wethouderschap, antwoordden, „ dat dit niet in hunne magt stondt, alzo „ het streedt met den wil van haare Hoog„ heid, de Landvoogdesse (*q*)." De Prins hadt, te gelyk, op Burgemeesteren begeerd, dat zy hem opgaven de naamen der genen, die zy, in de plaats der afgestorvene zes en dertigen, dagten te verkiezen. Doch men antwoordde hem „ dat die verkiezing, eerst „ op den agtentwintigsten January, geschie„ den zou: waarin als dan ieder lid der „ Vroedschap zyn gemoed kwyten moest." De Roomschgezinden, in den waan gebragt, dat de *Geuzen*, een naam, die eerst den verbonden Edelen aangewreeven was, en nu den Gereformeerden in 't gemeen gegeven werdt, hun getal hadden opgeschreeven, om te konnen weeten, hoe magtig zy waren; verzogten, den negenden January, by monde en geschrifte, dat Burgemeesteren hun eene plaats aanweezen, daar zy de hunnen ontbieden zouden konnen, om derzelver getal, insgelyks, op te tekenen. En dit verzoek werdt eenige dagen in bedenking gehouden, zonder dat men weet, wat 'er verder van kwame (*r*).

1566. 1567. Zy leveren een Verzoekschrift in. 't Worde van de hand geweezen. De Prins van Oranje begeert te weeten, wie hem tot Raaden dienst te verkiezen.

De

(*n*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 18, 19, 21, 29, 30 *Decemb.* 1566. *f.* 45, 46, 47, 48. L. J. REAAL *by* BRANDT I. *Deel, bl.* 425.

(*o*) A. PAUW Relaas, *bl.* 5.

(*p*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 1, 2, 3 *Jan.* 1567. *f.* 48 *verso.* 50, 51 *verso.*

(*q*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 1 *Jan.* 1567. *f.* 49.

(*r*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 9 *Jan.* 1567. *f.* 52 *verso.* L. J. REAAL *by* BRANDT I. *Deel, bl.* 426.

1567. Het Verdrag, door den Prinse ontworpen, wordt getekend. Inhoud van het zelve.

De Vroedschap (*s*) en de drie Schutteryen hadden, ondertusschen, bewilligd in 's Prinsen ontwerp van een Verdrag (*t*), welk, eindelyk, den agttienden January, getekend werdt. Het zou ook maar duuren tot op de bevestiging of verandering der Landvoogdesse. By het zelve werdt bedongen, „ dat 'er, voortaan, niet meer in de Minderbroeders- noch Leproozen-Kerken „ gepredikt zou worden; maar dat *die van „ der nieuwen Religie* daartoe eene plaats „ buiten de Stad zouden timmeren, en tot „ zo lang alleen binnen de Stad prediken, „ op de plaatsen, die hun zouden aangewee„ zen worden. Dat de zesendertig Kapitei„ nen der drie Schutteryen, en alle de „ Schutters zig, by eede, verbinden zou„ den tot beschermínge der Stede en der in„ wooneren van beiderlei Religie, en tot „ onderwerping aan de bevelen van den „ Schout, Burgemeesteren en Regeerderen, „ in al wat de welvaart der Stede betrof, „ met naame, in het uitvoeren van gereg„ telyke straffen by te woonen. Dat de „ Wykmeesters en Overluiden der Gilden „ gelyke gehoorzaamheid bewyzen zouden, „ in 't gene hun zou bevolen worden. Dat „ die van de nieuwe Religie geene Verga„ deringen zouden mogen houden, dan ter „ gelegenheid hunner Predikatien, en, na 't „ eindigen derzelven, in de Predikplaatsen; „ doch enkelyk om te wandelen, en van „ onverschillige zaaken te spreeken. Dat, „ tot meerder verzekering van beide de „ Godsdiensten, zouden aangenomen wor„ den tweehonderd best bevoegde Burgers, „ die dienen zouden op eenen Artikelbrief, „ by zyne Doorlugtigheid ingesteld, en over „ welken *Willem Pauluszoon* [*van Theneſſe*] „ Overste zyn zou. Dat de Schout, tot „ sterking der Regtsoefening, vyftien, en „ elke Burgemeester zes of agt mannen zou„ den mogen aanneemen, die hen volgen, „ en ten hunnen gebode staan zouden. Zo „ men, naderhand, oordeelen mogt, dat „ 'er meer manschap noodig ware tot be„ waaringe der Stede, zouden Burgemees„ teren zyne Doorlugtigheid daarvan ken„ nis geeven, om vervolgens daarin te han„ delen, als bevonden zou worden te be„ hooren. Voorts, zou het Verdrag van „ den dertigsten September des voorleeden „ jaars, in alle andere punten, onderhou„ den worden." 't Verdrag was, door den Prinse, met zyne gewoone handtekening, Guill^e de Nassau, onderschreeven. In 't slot, beval hy de naarkominge van het zelve aan de Wethouderschap en aan de Gemeente van beiderlei Godsdienst. Het werdt, op den zelfden agttienden January, *ten beuele van zyne Excellentie*, van 't Stadhuis afgelezen, in de tegenwoordigheid van Meester Reinier van der Duin, Raad in den Hove van Holland, als daartoe van zyne Doorlugtigheid gemagtigd; van den Schout, en van zes Schepenen (*u*). 1567.

De punten van dit Verdrag, die 't werven van manschap en 't aanwyzen van Predikplaatsen betroffen, werden, terstond, ter uitvoeringe gebragt. Willem Pauluszoon van Theneſſe, een goed en treffelyk ryk burger, die, schryft Hooft, de gemaatigdheid in geloofszaaken uit de schriften van Erasmus gezoogen hadt, nam de tweehonderd man aan, die onder zyn bevel zouden staan, schoon de Wethouderschap gevorderd hadt, dat men 't aan haar verbleeve. Maar de Prins verstondt, dat het den Overste paste, zyne soldaaten aan te neemen. Doch men gaf den Overste van Theneſſe *Bouwen Reierszoon*, *Leepoog* bygenaamd, wien nagegeven wordt, dat hy den Onroomschen een zeer kwaad hert toedroeg, tot eenen Luitenant (*v*). De Prins Stadhouder gaf deeze manschap eenen Artikelbrief, die nog voor handen is (*w*), en waarby haar, onder anderen, gelast werdt „ den Koning, „ den Stadhouder, en den Burgemeesteren „ en Regeerderen der Stede getrouw te „ zyn, en niets te onderneemen, tegen de „ oude Gewoonten, Privilegien of Vryhe„ den der Stede en der Burgerye." Den Schout en den Burgemeesteren werden ook, volgens de gemaakte Overeenkomst, eenige Persoonen, tot hunne bescherming, toegevoegd, die hunne *Volgers* genoemd; doch in 't jaar 1570, wederom afgedankt werden (*x*). De Predikplaatsen werden den Gemagtigden der Gereformeerden, Reinier Kant en Laurens Jakobszoon Reaal, door den Presidént van den Hove, Kornelis Suys, in 't byzyn van den Prinse Stadhouder, aangeweezen. Doch zy verzogten aan den Prinse, dat hun de naamen dier plaatsen, schriftelyk, mogten worden opgegeven. Dit werdt den Presidént belast, die 'er noode toe kwam. Hy scheurde een stuk uit een vel papiers, welk voor hem op de tafel lag, en schreef 'er de naamen op. Maar de Prins beval hem, dat hy 'er een degelyk papier toe neemen zou. Toen nam hy een half vel, welk onder de Gedenkschriften van Reaal bewaard is, en schreef 'er op 't gene volgt: *Bui-*

Men werft tweehonderd Soldaaten, tot verzekering van beide de Gezindheden.

Den Gereformeerden worden Predikplaatsen aangeweezen.

(*s*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 14 *Jan.* 1567. *f.* 52 *verso.*
(*t*) A. Pauw Relaas, *bl.* 5.
(*u*) Keurb. F. *f.* 227 *enz.*
(*v*) Hooft IV. *Boek*, *bl.* 127.
(*w*) A. Pauw Relaas, *Byl. bl.* 15.
(*x*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 5 *Jan.* 1570. *f.* 132 *verso.*

1567. *Buiten der Stede,*
Jan Willemsz. Wyngaerts Spyker.
Binnen der Stede,
Goert Dirksz., op 't Rokkin, Spyker.
Harman Harmansz. Spyker.
Der huisſitten armen huis.
Op deſe voorgaende plaetſen ſal men preken na deſen daege.

De eerſte ſpyker of ſchuur ſtondt buiten de S. Antonis poort, op de Laſtaadje; de Spyker van *Geurt Dirkszoon Doodshoofd*, die op het Rokin woonde, van de Roomſchgezinden ſchimpswyze *Bethlehem* genaamd, ſtondt op den Nieuwe-zyds-Weſter-Agterburgwal; de derde van *Herman Hermanszoon*, dien zy 't *nieuwe Jeruzalem* noemden, op de Oude-zyds-Kolk, en de vierde, het Huiszitten-Armenhuis, in de Nes, daar nu de Bank van Leeninge is. Doch alle deeze plaatſen werden veel te klein bevonden voor de menigte der toehoorderen. Voorts, werden, volgens het Verdrag, vier Perſoonen, twee uit de Wethouderſchap, Kornelis Jakobszoon Brouwer en *Jan Pyl*, en twee uit de Gereformeerden, Jan Willemszoon Wyngaard en *Kornelis Wynandszoon* gekooren, om, nevens Reinier van der Duin, Raadsheer in den Hove, naar Bruſſel te reizen, en beveſtiging op het gemaakte Verdrag by de Landvoogdeſſe te verzoeken: waarna zy gezamenlyk den Prinſe van Oranje, die tegen dien tyd te Antwerpen dagt te zyn, verſlag van hun wedervaaren zouden doen. Doch toen zy te Bruſſel kwamen, deeden de Gemagtigden uit de Wethouderſchap en de Raadsheer van den Hove hunne zaaken op zig zelven, en trokken, wederkeerende, in ſtilte, door Antwerpen, zonder den Prinſe aan te ſpreeken (*y*). Ook was 't 'er wel verre van af, dat de Landvoogdes het gemaakte Verdrag beveſtigd zou hebben. De ſtaat der zaaken was, ſedert eenigen tyd, zeer veranderd in haar voordeel; gelyk wy, terſtond, kortelyk toonen zullen.

Men tragt het Verdrag, vergeefs, te doen bekragtigen door de Landvoogdeſſe.

In den aanvang deezes jaars 1567, keerde uit Deenemarke te rug een Gezantſchap, welk, door de Landvoogdeſſe, derwaards gezonden was, om afdoening van zekere nieuwigheid in den tol te verwerven. Fredrik de II. hadt, reeds in 't jaar 1561, den Zontſchen tol merkelyk verhoogd. Doch hy hadt zig toen tot maatiging laaten beweegen door een Gezantſchap der Staaten van Holland, waarvan Amſterdam de koſten verſchooten hadt (*z*). Maar in 't jaar 1565, hadt hy de Zont wederom doen ſluiten voor elk, die hem, boven den gewoonlyken tol, geen daaler opbragt van ieder laſt, welk de ſchepen voeren konden. Men beſloot, eerſt in Auguſtus des jaars 1566, tot het afvaardigen van een nieuw Gezantſchap, uit naame des Konings, 't welk, onder anderen, door Pieter Vloits of Vlotinus, Secretaris van Amſterdam, bekleed werdt. Doch dit gezantſchap keerde onverrigter zaake te rug (*a*). Men wil, dat de Hertog van Alva, naderhand, eerſt affchaffing van den nieuwen tol heeft weeten te verwerven (*b*). Amſterdam en de Waterſteden hadden, om deeze zaak te bevorderen, vyfentwintighonderd zevenenzeventig guldens agt ſtuivers en een blank uitgeſchooten, die zy gaarne ten laſte van 't gemeene Land brengen wilden: 't welk hun egter, ſchoon zy 'er lang om aanhielden, geweigerd werdt (*c*).

Amſterdam verſchiet en draagt een groot deel der koſten van twee bezendingen naar Deenemarke.

1567.

De beeldenſtorm, die byna alle de Nederlanden getroffen hadt, veroorzaakte groote verdeeldheid onder de verbonden Edelen; veelen van welken opregte belyders bleeven van den Roomſchen Godsdienſt, en hierom niet gedoogen konden, dat de Heiligdommen van dien Godsdienſt zo onwaardiglyk gehandeld werden. Eenigen neigden, derhalve, tot wiſſeling van partye. Men hadt, daarenboven, op het einde des voorleeden jaars, tyding bekomen, dat Koning Filips, met een Leger, herwaards komen zou: en veelen ſchrikten tegen deeze overkomſt. De Landvoogdes hadt, eindelyk, laſt gekreegen tot werving, en daarop terſtond de trom doen roeren, en zig van eenige Steden verzekerd. De Grooten en Edelen, die 't Verbond getekend of begunſtigd, of meer of min voor de vryheid van Godsdienſt geſproken hadden, begonden toen op hunne veiligheid verdagt te zyn; zelfs de Prins van Oranje, die gehouden werdt, niet ſterk genoeg, tegen de openbaare Preeke, geyverd te hebben. Sommigen zogten zig te verzoenen met de Landvoogdeſſe, gelyk de Heer van Brederode zelf vergeefs gezogt hadt. Anderen en hy zelf, naderhand, vielen aan 't werven, en verſterkten zig op hunne Sloten. De Landvoogdes ontwierp eenen nieuwen eed voor de Leenmannen, Amptenaars en Wethouders, waarby zy beloofden „ het Roomſch geloof te zullen hand„ haaven, de Beeldenbreekers te zullen „ ſtraffen, en de Ketteryen te zullen uit„ rooijen." Veelen deeden deezen eed, en onder anderen de Graaf van Egmond; doch de Prins van Oranje, de Graaf van Hoogſtraaten, de Heer van Brederode en anderen verſtonden, dat zy, eens gezwooren hebben-

Verval van 't Bondgenootſchap der Edelen.

(*y*) L. J. REAAL *by* BRANDT I. *Deel, bl.* 427, 428.
(*z*) Reſol. Holl. 24 *July* 1563. *bl.* 28.
(*a*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 13, 14 *Jan.* 1567. *f.* 53 *verſo*, 54.
(*b*) VELIUS HOORN, *bl.* 164.
(*c*) Reſol. Holl. 21 *Sept.* 1568. *bl.* 47. 7 *Sept.* 1569. *bl.* 66.

1567. bende, niet gehouden waren eenen nieuwen eed af te leggen (*d*). Ondertuſſchen, bleek aan dit alles, dat het Verbond der Edelen zyne meeſte klem verlooren hadt, en dat de Landvoogdes rekening maakte, om haar gezag, door de wapenen, te handhaaven.

Brederode beweegt eenige Amſterdammers om 't Verbond te onderſchryven.

't Ontbrak, daarentegen, den meeſten Grooten en Edelen aan middel, om zig te ſterken en te wapenen. De Heer van Brederode, die, in 't voorleeden jaar, te Amſterdam zynde, veele luiden bewoogen hadt, om 't Verbond te onderſchryven, ſchoon *Floris Roodenburg*, anders een groot voorſtander der gemeene zaake, zig bezwaard gevonden hadt, om de hand op 't papier te zetten (*e*); moeſt, om zyne Stad Viane te beveſtigen, geld leenen van de Gereformeerde Gemeente te Amſterdam, die hem, eerſt door handen van Reinier Simonszoon van Nek en Laurens Jakobszoon Reaal, tweeduizend vierhonderd guldens opſchoot, op eene bede van zeven ſtuivers op 't morgen Lands onder de zeven Dorpen van Viane, welke, ter oorzaake der opkomende beroerte, niet voldaan werdt. Daarna leende zy hem nog eens vyfduizend negenhonderd guldens, welken hem behandigd werden, door Floris Roodenburg, die, in den Zomer des jaars 1568, door de Spaanſche ſoldaaten, bezet zynde, het ſchriftelyk blyk van den ontvang in 't lyf at, uit vrees dat het hem den hals gekoſt zou hebben (*f*). Brederode, dus gezien by de Amſterdammers, zogt zig, ſedert, te werpen in deeze Stad, waartoe zig haaſt bekwaame gelegenheid opdeedt.

Leent geld van de Amſterdamſche Gemeente.

De Gereformeerden vatten argwaan op tegen de Wethouderſchap.

Jan Willemszoon Wyngaard en Kornelis Wynandszoon, die, uit naam der Gereformeerde Gemeente alhier, afgezonden waren geweeſt naar Bruſſel, om beveſtiging te verzoeken op het Verdrag van den agttienden January, waren te Amſterdam te rug gekeerd, vol agterdogt over het gedrag der Afgevaardigden uit de Wethouderſchap, die hunne zaaken ten Hove afzonderlyk verrigt hadden, en over Antwerpen te rug gekeerd waren, zonder den Prins van Oranje geſproken te hebben. De agterdogt vermeerderde, doordien 'er, 's avonds voor hunne t'huiskomſt, een ongeſlooten briefje, van den Heere van Brederode afgezonden, by zeker' Edelman, door de buitenſte hameije van de Reguliers poort, die pas geſlooten, en hem geweigerd was te openen, geſteken was, van groot belang, zo hy zeide, om aan iemant der Gereformeerde Gemeente behandigd te worden. En 't geluk wilde, dat dit briefje aanvaard werdt door iemant, die 't getrouwelyk aan Reinier Kant beſtelde. 't Briefje behelsde een verzoek, „ dat men eenige luiden naar Viane wilde „ ſchikken, daar zy zaaken verneemen zou- „ den, die de Schryver der penne niet ver- „ trouwen durfde." Kant vertoonde het briefje, terſtond, aan Laurens Jakobszoon Reaal: en deezen twee beſlooten, eene Vergadering te beleggen aan 't huis van Adriaan Reinierszoon Kromhout. Hier werden Kornelis Floriszoon van Teilingen en Laurens Jakobszoon Reaal gelaſt naar Viane te reizen, om van den Heere van Brederode te verneemen, wat hy hun gewigtigs hadt mede te deelen. Na hun vertrek, deeden de Gemagtigden, die te Bruſſel geweeſt waren, verſlag van 't gene hun op de reize bejegend was. Men beſloot, dit geheim, doch te gelyk een oog in 't zeil te houden, terwyl men nader berigt te gemoet zag: 't welk de Prins zig ſterk gemaakt hadt, hun, in 't kort, te zullen laaten toekomen (*g*).

1567. Brederode biedt eenigen van hun te Viane.

Met de verandering der Regeeringe, op den eerſten February, waren als Burgemeeſters aangekomen Jooſt Sybrandszoon Buik, Simon Klaas Kops *of* Koppeszoon, en *Henrik Korneliszoon van Marken* in de Roo Meulen. Jan Klaaszoon van Hoppen was, als Oud-Burgemeeſter, aangebleeven. Drie van deezen vier, van Hoppen, Buik en Kops, waren yveraars voor 't Roomſche geloof. Van den vierden, die voor 't eerſt Burgemeeſter werdt, vindt men 't, onzes weetens, niet byzonderlyk aangetekend. Doch zyne ſtem, zo hy al gemaatigder gedagten mogt gehad hebben, kon die der drie anderen niet overhaalen. De Vroedſchap was, op den agtentwintigſten January, ook met vyf nieuwe Raaden vol gemaakt (*h*), die, naar alle waarſchynlykheid, gezind geweeſt zullen zyn, gelyk de Burgemeeſteren van dit en van het voorleeden jaar. 't Was dan geen wonder, dat 'er, terſtond na de verandering der Regeeringe, geweldiger maatregels genomen werden. De Vroedſchap beſloot, naamlyk, boven de tweehonderd bezoldigde burgers, nog driehonderd ſoldaaten aan te neemen (*i*), en die te ſtellen onder 't bevel van Bouwen Reyerszoon, bygenaamd Leepoog, den Luitenant van Willem Pauluszoon van Theneſſe. Volgens 't Verdrag van den agttienden January, mogt zulks niet geſchieden dan met kennis en goedvinden des Prinſen van Oranje. Doch de Wethouderſchap ſchynt geene zwaarigheid gemaakt te hebben, in het krenken van dit deel des Verdrags, na dat zy, gelyk ten hoogſten waarſchyn-

Gewoonlyke verandering der Regeeringe te Amſterdam.

De Vroedſchap beſluit, heimelyk, nog driehonderd ſoldaaten aan te neemen.

(*d*) Vaderl. Hiſt. VI. *Deel*, *bl.* 207, 208, 209, 210, 212, 213.
(*e*) L. J. Reaal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 319.
(*f*) L. J. Reaal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 440.
(*g*) Hooft IV. *Boek*, *bl.* 134, 135.
(*h*) Regeer. Lyſt. *voor de* Handv. *op 't jaar* 1567.
(*i*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 21, 24 *Febr.* 1567. *f.* 56.

1567. ſchynlyk is, laſt of verlof tot verdere werving van de Landvoogdeſſe, onder wien de Prins van Oranje, als Stadhouder, ſtondt, verkreegen hadt.

De Gemeente wordt ongeruſter.

Maar 't gerugt, dat men ſoldaaten wierf, 't welk niet bedekt geſchieden kon, kwam haaſt onder den man. Des werdt de Overſte der voorige bezoldigden, Willem Pauluszoon van Theneſſe, door *Pieter Jakobszoon Schaap* en Floris Roodenburg, vermaand om zig daar tegen te ſtellen. Doch Burgemeeſteren vonden middel, om hem, zo gezeid werdt, met eene looze boodſchap, ter Stad uit te ſchikken. Op den vierentwintigſten February, 's namiddags ten drie uuren, kwam Bouwen Reyerszoon, wel twee uuren vroeger dan naar gewoonte, met het gewoone Vendel van tweehonderd koppen, aantrekken over den Dam naar de Waage, daar hy zig bleef onthouden. Eenige voornaame burgers, de gemeente hierover ontſteld ziende, vervoegden zig op het Toorentje, om de Heeren deswege te ſpreeken, en zig tot middelaars der gemeene ruſte aan te bieden. Doch Burgemeeſteren antwoordden „ dat zy wiſten wat hun te doen ſtondt." Straks daarop, ontbieden zy de Stads waakers op 't Stadhuis, daar de nieuwlings aangenomen knegten, met hun geweer, tegen zeven uuren, beſcheiden waren. Voorts, gaan zy, om den drang der volle markte te ſchuwen, van agteren, door de keuken, van 't Stadhuis af. Doch toen de gemeente dit vernam, werdt de vrees grooter. Negen of tien burgers vervoegen zig, uit laſt van anderen, aan 't huis van den Burgemeeſter Jooſt Buik, hem beleefdelyk vraagende, *waartoe toch diende dit werven tegen 's Prinſen laſt? waar toe, het trekken der ſoldaaten op de Waage, lang voor den gewoonen tyd? waar toe het ontbieden der nagtwagt by dage, en het beſcheiden der nieuwe knegten gewapend op 't Stadhuis?* Buik zwoer, by zyne zaligheid, dat 'er geen nieuw volk aangeworven, noch eenige zwaarigheid was: zy mogten wel geruſt naar huis gaan. Maar *Klaas Boeleszoon* in den Hamburg, beſpeurende dat de Burgemeeſter, onder zynen nagttabbaard, met een' malienkolder, gewapend was, rukte den rok open, verweet hem zyne dubbelheid, en dat hy iet args broedde tegen de burgers, ja dat 'er reeds eenigen van de nieuwe ſoldaaten voor zyne deur ſtonden. Buik, zo ſterk overſtreeden, bekent de waarheid, en „ dat het door laſt der Her„ toginne geſchiedde, alzo de Wethouder„ ſchap niet van zins was, zig, om een „ honderd of twee oproerige burgers, uit „ haar gezag en goed te laaten zetten." Twee- of driehonderd burgers, midlerwyl, voor de deure vergaderd, toen aan 't roepen „ dat het niet hun alleen; maar de gantſche Gemeente betrof, van welke zig al- 1567.
„ daar drie- of vierhonderd bevonden." Buik hernam „ dat hy daar zeshonderd anderen „ tegen zette. Zy mogten hun beſt doen, „ gelyk de Regeerders ook doen zouden." En wordt getuigd, dat hy hun dit toedreef, met vuile woorden, ſmaakende meer naar verſmaading der gemeente, dan naar Burgemeeſterlyke deftigheid. Hierop, raakt het volk aan 't roepen van *Vive, vive, vive le gueux!* dat is, *Leeve, leeve, leeve de Geus!* Elk loopt te wapen. Men trekt, by hoopen, den gantſchen nagt, langs ſtraaten en muuren, om 't ſamenrotten der wederpartye te voorkomen. De Reguliers-poort wordt bezet: en de nieuwe Brug, aan vier oorden. Hier wordt, met den dageraad van den vyfentwintigſten February, by uitroeping, bekend gemaakt „ dat het, met deeze verga„ dering, niet gemunt was op plondering van „ kerken, kloofters of burgers huizen; maar „ alleen op het handhaaven van de Orde„ ning des Prinſen van Oranje, en van de „ ruſte der Stad. Hadt iemant iet anders „ voor, die zou afſtrekken, of op ſtaande „ voet doorſtooten worden." Allen ſtaakenze hierop de hand om hoog, verklaarende zulks hunne meening te zyn.

Oproer aldaar, en door de gantſche Stad.

Nu hadden Burgemeeſteren, met de Nagtwagt en anderen, in alles omtrent tweehonderd man ſterk, het Stadhuis, en Bouwen Reyerszoon de Waag in. Doch met den dag, trok hy de Waage af, en, zyn volk, op den Dam, in orde geſchaard hebbende, ſpoorde hy Burgemeeſteren aan, om aan te vallen, hun voorhoudende „ dat het nu de „ regte tyd, en de burgery meeſt uit de „ wapenen was." Ook was, inderdaad, een groot gedeelte derzelve, afgemat door de nagtwaake, het lighaam wat gaan verkwikken. Doch de Wethouderſchap, zig nog niet ſterk genoeg oordeelende, vondt geraaden, vooraf, alle de Roomſchen, door boden, te dagvaarden op den Dam (*k*). Adriaan Pauw, die ziekelyk te bedde lag, werdt ook, tuſſchen zeven en agt uuren, op 't Stadhuis ontbooden, om te beproeven, of men, door zyne tuſſchenſpraak, den oproer zou konnen ſtillen (*l*).

De Wethouderſchap ontbiedt alle de Roomſchen voor 't Stadhuis.

Terwyl de zaaken dus ſtonden, keerden Reaal en Teilingen te rug van Viane, met eene tyding, die de ongeruſtheid ſterk deedt toeneemen. Zy verhaalden „ dat de Prins „ van Oranje den Heere van Brederode, „ door eenen Lyfknegt, hadt doen zeggen, „ met laſt om de Amſterdamſche Gemeen„ te te waarſchuwen, hoe Burgemeeſteren „ meenden, op 't heimelykſt, vierhonderd „ ſoldaaten aan te neemen, om, met de„ zel-

Zorgelyke tyding van Viane.

(*k*) HOOFT IV. *Boek*, *bl.* 134, 135, 136.
(*l*) A. PAUW Reiaas, *bl.* 5.

Eenigen vervoegen zig in Burgemeesters Kamer.

Negen of tien aan 't huis van Burgemeester Buik.

1567. „ zelven en de gewoonlyke waakers, de „ Kalverſtraat, van 't Stadhuis af tot het „ einde toe, te bezetten, en den Graaf van „ Megen in te laaten, die, zig, onlangs, „ op laſt der Landvoogdeſſe, van Utrecht „ en andere Plaatſen daar omtrent verze- „ kerd hebbende, met twee-entwintighon- „ derd man, over Gorinchem en Utrecht, „ op eenen vroegen morgen, zou maaken „ voor de Reguliers-poort te zyn; met „ oogmerk, om een honderd burgers of twee „ het hoofd voor de voeten te leggen." Die deeze boodſchap ontvingen, verſtonden dat zy bedekt diende gehouden te worden, als waardoor 't verbitterd volk, tegen de Overheid zynde opgehitſt, bezwaarlyk zou hebben konnen nalaaten, zyne handen aan dezelve te ſchenden. 't Geheim lekte nogtans ergens uit, en baarde, met de gerugten, die van den Dam kwamen, zulk eene verbolgenheid, dat elk *wapen! wapen!* riep, en zig in alleryl toeruſtte. *Jan Broek Valentynszoon*, een wakker man, deedt, op de nieuwe brug, met de trom omſlaan, *dat elk, wie lyf, goed, vrouw en kinderen lief hadt, hem nu volgen zou.* De brug toen met dertig man bezet laatende, doet hy een' keer over den Zeedyk en Warmoesſtraat, en ſleept, met der haaſt, zo getuigd wordt, hoewel 't bezwaarlyk te gelooven is, omtrent negenduizend man agter zig, ieder met het geweer, welk hy by der hand hadt. Een deerlyk aanzien hadt toen de Stad, daar de Vader der eene, de Zoon der andere partye byviel, en Broeder tegen Broeder, Zwager tegen Zwager optrok. *Jan* en *Kornelis*, beide *Pieterszoonen*, in Deventer, elkanderen in de wapenen geholpen hebbende, zeide de een, op onderlinge vraage, *werwaards het gemunt ware? Naar de markt, by die van den ouden Godsdienſt:* de andere, *naar de Straaten, by die van den oudſten: dan zo 't op een ſlaan gaat, ontzie my niet, ik zal u ook niet ontzien.* De Onroomſchen, die, in wakkerheid en orde, de Roomſchen overtroffen, ſtopten de Warmoesſtraat, tot aan de Pylſteeg; 't Water tot aan de Zoutſteeg; den Nieuwen Dyk tot aan 't Gravenſtraatje, en andere wegen naar de markt leidende. *Jan Pieterszoon Hooft* en eenige anderen plantten, om de markt te beſtryken, drie baſſen op den ſteiger van het Damrak, naaſt het huis van Burgemeeſter Henrik Dirkszoon, daar *de Mol* uithing. Ten zelfden einde, werden nog, op de Paapenbrug, drie groote baſſen geſteld, en al de huizen van de Warmoesſtraat, tot aan de Viſchmarkt toe, van agteren, met ſchutten geſtoffeerd (*m*). Pauw, zonder geweer naar 't Stadhuis treedende, vondt, in de Warmoesſtraat, en byzonderlyk omtrent de Paapenbrug, de Burgery in de wapenen. Op den Dam, daar de Roomſche burgers ſtonden, wilde men hem te lyve. Doch verſtaande, dat hy, door Burgemeeſteren, ontbooden was, liet men hem boven gaan. Hier werdt op hem begeerd „ dat hy ver- „ neemen zou, hoe 't onder de Burgerye „ ſtondt, en Burgemeeſteren daarvan ver- „ ſlag doen." Hy beriep zig op de gevaarlykheid van dit werk, waarvan hy reeds ondervinding hadt. Doch op de verzekering, dat men wagten ſtellen zou aan de Straaten op den Dam, en voor zyne veiligheid zorgen, begaf hy zig, over de Paapenbrugge, naar de Kerk- of Warmoesſtraat, daar hy 't getal der Onroomſche burgerye zeer vermeerderd vondt. Hy vraagde, naar de oorzaaken van deezen oploop. Men antwoordde „ dat 'er nieuwe knegten waren „ aangenomen; dat de anderen zig, nevens „ de overige Burgery, gewapend op de „ Plaats vervoegd hadden. Dat de toeleg „ ſcheen, hen te overvallen, alzo men hen „ daar niet ontbooden hadt." Pauw antwoordde „ dat hy zulk een oogmerk in de „ Heeren niet hadt beſpeurd," hen te gelyk biddende, dat zy zig toch aan de Heeren niet vergrypen, noch verder voorttrekken wilden (*n*). De Wethouders, die nog niet boven de tweeduizend man byeen hadden, bevonden zig, ondertuſſchen, in geene kleine verlegenheid. Zy hadden Pieter Kaars, Hopman der Nagtwagt, uitgezonden om alle gelegenheden te bezigtigen; die, wel gezien by de Burgerye, overal doorgelaaten werdt, en aanbragt, hoe de ſtraaten bezet, beſchanſt en met grove of handbuſſen geboord waren, tot doodelyke beheering van den Dam. De Wethouderſchap, zig dan genoegzaam belegerd ziende (*o*), beſloot met de Burgery te woorde, en ware 't mogelyk tot verdrag te komen. Pauw, die, midlerwyl, wederom op 't Stadhuis gekeerd was, Andries Boeleszoon, Henrik van Marken, *Adriaan Medenblik*, *Henrik Franszoon*, en nog eenige andere Burgers werden dan een- en andermaal afgevaardigd aan de Gemeente, met laſt, om haar, uit naam der Heeren, te verzekeren, dat 'er geene knegten aangenomen, maar eenigen alleenlyk opgetekend waren, op aanſchryvens der Hertoginne; en om op haar te begeeren, dat zy vier of vyf Perſoonen benoemde, om, met diergelyk getal van Gemagtigden der Wethouderſchap, te ſpreeken. Wat laater, begaf Burgemeeſter Simon Kops Koppeszoon, van den Schepen Jakob Gerritszoon en van Adriaan Pauw verzeld (*p*), zig

De Gereformeerden trekken gewapend op.

Akelig aanzien der Stad.

De toegangen naar den Dam worden, door de Onroomſchen, bezet.

Adriaan Pauw komt, op verzoek van Burgemeesteren, met de Onroomſchen te woorde.

Burgemeeſter Kops ſpreekt met de Burgers.

(*m*) Hooft IV. *Boek*, *bl.* 136, 137.

(*n*) A. Pauw Relaas, *bl.* 5, 6.
(*o*) Hooft IV. *Boek*, *bl.* 137.
(*p*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 25 *Febr.* 1567. *f.* 56, 57, 58. A. Pauw Relaas, *bl.* 6.

1567. zig naar de Warmoesſtraat, om der Burgerye deezen voorſlag ſmaakelyk te maaken. Doch terwyl hy zyn beſt hiertoe deedt, en 't volk voorhieldt „ dat alles maar misverſtand „ was, en dat men, de wapenen afleggen- „ de, met een Verzoekſchrift te regt raa- „ ken kon," werden, op laſt der Wethouderſchap, eenige tonnen buskruids gevoerd naar den Jan Rooden tooren, die, nogtans, onder weg, door Egbert Pieterszoon Vink en weinige anderen, bemagtigd, en in 't water geworpen werden. Ook deedt men de ſoldaaten en eenige Roomſchgezinde burgers, onder bevel van den Schout Pieter Pieterszoon, en zynen Zwager, den Oud-Burgemeeſter Elbert Markus Dirkszoon, trekken naar de Reguliers-poorte, die men voorhadt te bezetten.

Jan Broek trekt naar de Reguliers-poort.

Van de andere zyde, was, ondertuſſchen, Jan Broek, tamelyk verzeld, den Zeedyk langs, met drie baſſen, aldaar voor een Smids deure gevonden, getrokken naar 't bushuis, ſtaande ter plaatſe daar nu 't Ooſtindiſche huis is, uit zorge, dat de ſchans aan de Verkensſluis overweldigd, en 't bushuis vervolgens ingenomen mogt worden, door zyne partye. Doch hier verneemende dat de Roomſchen in aantogt waren om de Reguliers-poort, den Steêtuin, het Halfrond en 't Bushuis te bemagtigen, rukt hy voort tot op de Roode- of Reguliers-, nu de Doelebrug, daar hy eene ſchans van balken en ander hout, welk voor den Steêtuin of Timmertuin lag, doêt opwerpen, en met de baſſen ſtoffeeren, op welken van agteren geklonken werdt, als ofze wel gelaaden geweeſt waren, ſchoon men noch kruid noch kogels in voorraad hadt. De Schout en de Burgemeeſter, ontzet van 't gene zy zagen, verzogten, Jan Broek, buiten de ſchanſe, te mogen ſpreeken. Hy, eerſt naar de Warmoesſtraat om byſtand gezonden hebbende, treedt uit zyn voordeel, en vraagt *wat hen, met pyp, trom en vliegend vendel, derwaards dreef*? Daar Elbert Markus op antwoordde, *'t was, om zig met kruid, ſchut, en ſcherp*, uit den Steêtuin en 't Halfrond, *tegen hunne vyanden te wapenen.* Jan Broek hervraagde, *Wie die waren*? En als hierop gezweegen werdt, voer hy voort „ dat hy „ 't hun niet wilde laaten volgen; maar ten „ dienſte zyner Majeſteit en welſtand der „ Stede bewaaren zou. Ook zou hy zo wel „ voor de poorte zorgen, dat 'er de Graaf „ van Megen, met zyn krygsvolk, 't hoofd „ zou ſtooten." Terwyl zy nog ſpraken, kwamen hem tweehonderd man, onder een Vendel, welk door Jan Kies gedraagen werdt, te hulpe. Des keerden de Schout en de Burgemeeſter met hun volk te rug naar den Dam, terwyl Broek de Reguliers-poort, de Roode brug, het Halfrond en den Steêtuin deedt bezetten, den Schutmeeſter belaſtende, noch der eener, noch der anderer partye eenig wapentuig te verſchaffen. Maar een goed getal van ſpietſen, roers en eenig buskruid werdt uit zekere winkel gehaald: 't welk lang onbetaald bleef. 1567.

Zyn geſprek met den Schout en met Burgemeeſter Elbert Markus.

De perſoon, dien Jan Broek om onderſtand naar de Warmoesſtraat geſchikt hadt, was *Thomas Gerritszoon Doesburg*, die, komende voor de enge Kerkſteeg, Burgemeeſter Kops nog bezig vondt, met het volk te beleezen. Straks vaart hy uit, werpt den Burgemeeſter over ſtag, met verwyt van 't gene aan de Roode brug te doen was, en graauwt hem toe, dat hy de Burgery door bedrog in 't net zogt te brengen. Toen ſtuift het volk op. De maar loopt door alle ſtraaten en ſteegen. Kops hadt werks genoeg, dat hy, door voorſpraak van eenige eerlyke perſoonen, het lyf bergde. De andere middelaars werden, met verontwaardiging, naar 't Stadhuis geweezen. De kreet verheft zig, *naar 't Stadhuis! naar 't Stadhuis! Wy hebben 't, zo wy harts genoeg hebben: anders is 't omgekomen.* Doch de deftigſten der Gemeente ſtelden zig hier ernſtelyk tegen, vertoonende „ dat het oogmerk hun- „ ner wapenen niet ware, de handen aan „ Heeren te ſchenden, of met het bloed „ van evennaaſten, vrienden of maagen te „ bezoedelen, maar door draaglyke voor- „ waarden, aan eene veilige ruſte te geraa- „ ken." Zulk een raad, gegeven van hun, die te gelyk raaders en gelders waren, klemde by de menigte, die, eerlang, het oor leende aan eenige geſchikte burgers, welken, uit naam der Heeren, van verdrag kwamen handelen (*q*). De Gemeente beloofde, zig ſtil te houden, geduurende de handeling, indien zy niet aangevallen werdt. Men kwam te woorde, in *den Keizer* (9) op den Vygendam (*r*). Hier werdt een groot deel van den dag geſleeten met kyven en klaagen. Men ſtondt 'er, van de zyde der Gemeente, ſterk op, dat in 't Verdrag geſteld werdt „ hoe Burgemeeſteren, in 't „ aanneemen van meerder manſchap, ge- „ handeld hadden vierkant ſtrydig met de „ Orde, by den Prinſe van Oranje beraamd." Doch hiertoe kon de Wethouderſchap niet verſtaan. 't Was al laat in den avond, toen men eindelyk overeenkwam „ dat twee Ge- „ magtigden uit de Wethouderſchap en „ twee uit de Gereformeerden naar den „ Haa-

Burgemeeſter Kops raakt in gevaar.

Onderhandeling op den Vygendam.

Men treft een Verdrag.

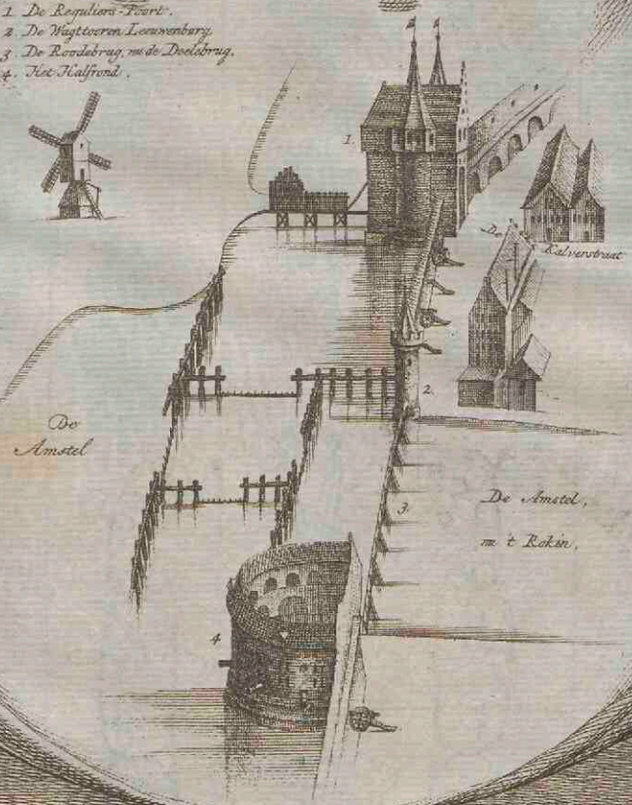
(*q*) HOOFT IV. *Boek*, *bl.* 137, 138.

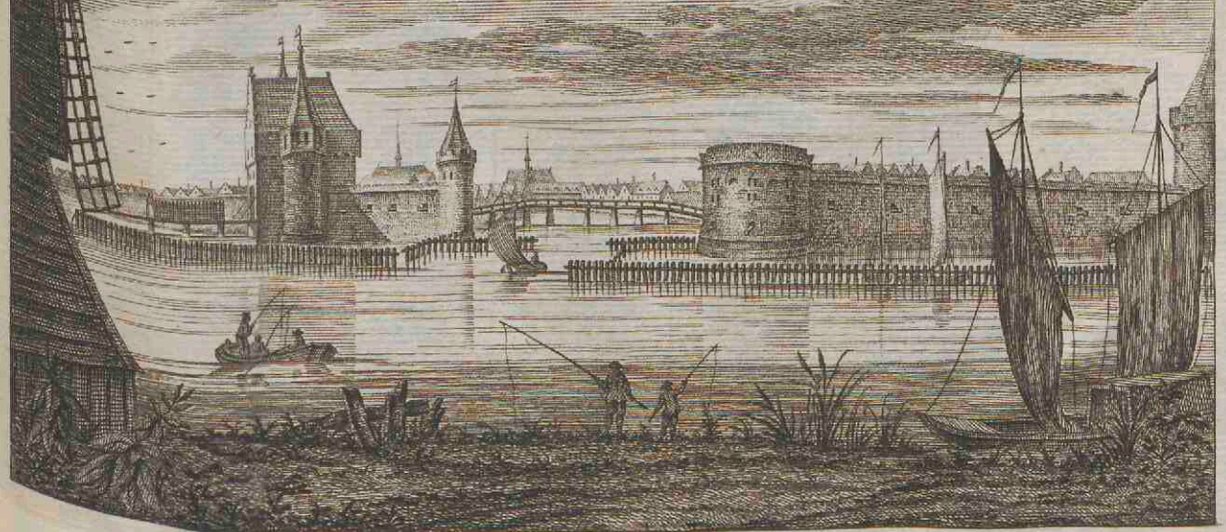
(*r*) A. PAUW Relaas, *bl.* 6.

(9) 't Blykt, uit de *Sententien van* ALVA, bl. 182, dat de Yzerkooper, *Leenaard Janszoon Graaf*, een groot voorſtander der Gereformeerden ten deezen tyde, gewoond heeft, daar *de Keizer* uithing. 't Is, derhalve, niet onwaarſchynlyk, dat de handeling over een verdrag, ten zynen huize, gehouden zy.

De REGULIERS-POORT, DE ROODEBRUG en het HALFROND. 1544.

1. De Regulieren-Poort.
2. De Wagttoren Leeuwenburg.
3. De Roodebrug, nu de Doelebrug.
4. Het Halfrond.

1567. „ Haage zouden trekken, en by de Gemag-
„ tigden der Landvoogdesse aldaar verneê-
„ men, of de last tot werving, aan de Wet-
„ houderschap gegeven, goedgekeurd was
„ door den Prinse Stadhouder. Zo neen;
„ dan zou men naar Antwerpen reizen, om,
„ na vertooning van de gelegenheid der
„ Stede, 's Prinsen goeddunken te verstaan.
„ De Gemagtigden haarer Hoogheid zou-
„ den, midlerwyl, verzogt worden, het
„ uitvoeren van hunnen last uit te stellen,
„ en 't ligten van krygsvolk te staaken,
„ ontslaande zelfs de knegten, die reeds
„ waren ingeschreeven, en doende de Nagt-
„ waak houden op de hoefslagen, volgens
„ de ordening, onlangs, by den Prinse
„ Stadhouder beraamd (*s*)." Met het tref-
fen van dit Verdrag, was de onlust gestild,
zonder dat'er een droppel bloeds gestort was.
Doch alzo het, dien avond, niet kon afge-
kondigd worden, bleef een groot gedeelte der
Gemeente, den gantschen nagt, en een deel
van den volgenden ogtend, in de wapenen.
De afkondiging geschiedde by tyds, met de
trompette, op de voornaamste plaatsen der
Stad, te gelyk met de Ordening op het be-
waaken der Stede, die door den Prinse van
Oranje beraamd; doch, zo 't schynt, nog
niet gemeen gemaakt was (*t*). De Burge-
meester Joost Buik, een Schepen, en A-
driaan Pauw woonden de afkondiging by
aan de nieuwe zyde. 't Geviel aan de Oude
brugge, daar nog veel volks in 't geweer
stondt, dat de Secretaris *Willem Hoppen* of
Foppen, in 't afleezen van 't Verdrag, eenigs-
zins haperde, of miste, in 't uitspreeken van
eenige woorden. Straks daarop hoorde men
roepen *Schiet! Schiet!* waardoor de Secre-
taris zo verbaasd gemaakt werdt, dat hy 't
op een loopen zette. De Burgemeester was
ook zeer ontsteld. Doch Pauw deedtze bei-
de stand houden, stelde zig tegen 't geschiet,
vermaande 't volk tot eendragt, en bragt
te wege, dat de afkondiging in orde ge-
schiedde (*u*). Voorts, hadt de Raad, op
verzoek van Adriaan Pauw en *Jan Perchyn*,
zo ver zulks in deszelfs magt was, de ge-
wapende Burgery alle aanvegting of Kerk-
stooring vergeven (*v*).

Voorval by de afkondiging van het zelve.

Men zendt wederzydsche Gemagtigden af, om zyn gedrag te verdedigen.

Ten zelfden dage, zondt de Wethouder-
schap iemant af aan de Landvoogdesse, en
aan den Prinse Stadhouder: de Gerefor-
meerden twee aan zyne Doorlugtigheid, elk
om zyn gedrag ten beste voor te draagen.
Doch de Gemagtigde van de Wethouder-
schap werdt 's morgens vroeg uitgelaaten:
die van de Gemeente raakten niet weg voor
tegen den avond, om dat de poorten zo lang
geslooten bleeven. Zy kwamen nogtans tyds
genoeg te Antwerpen, om den anderen, op
het uitstrooijen van valsche gerugten, te ag-
terhaalen. Want de Gemagtigde der Wet-
houderschap gaf voor, dat de Overheid het
verdelgen der Geuzen in haare hand ge-
had; doch hen, op schuldbekentenis, by
gevoeglyk Verdrag, in genade aangenomen
hadt. De Gemagtigden, ter wederzyde
gekooren, nevens twee, hun door de Schut-
terye bygevoegd, reisden eerst naar den Haa-
ge, en toen naar den Prinse Stadhouder.
Zyne Doorlugtigheid verklaarde „ niets nut-
„ ters te weeten, dan 't gene hy den agt-
„ tienden January beraamd hadt. Voldeedt
„ dit hun niet; zy konden zig vervoegen
„ aan de Landvoogdesse." De Gemagtig-
den der Wethouderschap deeden dit: doch
die der Gemeente, geenen verderen last
hebbende, keerden te rug naar Amster-
dam (*w*). 1567.

De Heer van Brederode werpt zig in Amsterdam.

's Daags na 't vertrek der Gemagtigden,
op den zevenentwintigsten February, hadt
de Heer van Brederode zig weeten te wer-
pen in deeze Stad. Hoop geschept hebben-
de op eenig voordeel, voor zyne of de ge-
meene zaake, uit de beroerte van Amster-
dam, was hy de Gemagtigden der Gere-
formeerde Gemeente, Reaal en Teilingen,
kort gevolgd, en, 's nagts na de afkondi-
ging van 't Verdrag, te paarde, aangeko-
men te Ouderkerk. Van hier te voet voort-
gegaan zynde, tot digt by de Stad, ontboodt
hy Clement Volkertszoon Koornhert bui-
ten by zig in de herberge, om met deezen
te overleggen, op wat wyze hy bekwaamlyk
in de Stad zou konnen geraaken. Want aan
de poorten werdt, ten deezen tyde, ook by
dage, scherpe wagt gehouden, en niemant
vreemds ingelaaten, dan die zynen naam
en woonplaats opgaf. Door de boomen mogt
geen vreemdeling. Maar Koornhert, hem,
alleenlyk van twee edelluiden verzeld, by
zig, in eene open schuit hebbende doen
treeden, deedt hen, zonder zig aan 't roe-
pen der wagt te kreunen, snellyk door den
Amstelboom roeijen, en aan de Turfmarkt
opzetten (*x*). Elders, vindt men, dat *Kor-
nelis Loefszoon* de hand ook in dit werk ge-
had, en dat Brederode, te Amsterdam, by
hem t'huis gelegen heeft (*y*).

Groote toevloed van vreemdelingen aldaar.

De Wethouderschap, verstaande dat Bre-
derode, dien zy 't *hoofd van alle Geuzen*
noemde, in de Stad was, vondt zig in
geene kleine bekommering, vaststellende,
dat hy door de Onroomschen ontbooden
was: 't welk nogtans, in de *Gedenkschriften*
van Laurens Jakobszoon Reaal,
ont-

(*s*) Hooft IV. *Boek*, *bl.* 138.
(*t*) Keurb. F. *f.* 229 *verso*.
(*u*) Pauw Relaas, *bl.* 6.
(*v*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 26 *Febr.* 1567. *f.* 58 *verso*.
(*w*) Hooft IV. *Boek*, *bl.* 138, 139.
(*x*) Hooft IV. *Boek*, *bl.* 139.
(*y*) Sentent. *van* Alva, *bl.* 41.

1567. ontkend wordt: leezende men daar, dat het gerugt van den hoogloopenden twist te Amsterdam hem alleenlyk derwaards getrokken hadt. De Onroomschen waren nogtans zeer in hunnen schik, met de tegenwoordigheid van zulk een' aanzienlyken voorganger. De voornaamsten lieten zig, dagelyks, in zyn gezelschap vinden. Ook begaven zig veele Stigtsche, Friesche en andere Edelen en voornaame Burgers naar Amsterdam, die, vermomd als Koopluiden, Schippers of Boeren, de wagters aan de poorten onregte naamen opgaven (*z*), onder welken ik de Friesche Edelen, *Sjoert Beima* en *Hartman Galama* genoemd vind (*a*). De toevloed van zo veel volks gaf gelegenheid tot het vernieuwen eener scherpe Keure op het bewaaken der Stad en op de toezigt aan de Poorten, die den derden Maart afgekondigd werdt, en onder anderen inhieldt, „ dat alle vreemdelingen, die binnen drie „ weeken in de Stad gekomen waren, in „ den tyd van vierentwintig uuren, gehouden zouden zyn te vertrekken, op eene „ boete van zes Karels guldens, ten ware „ de waarden of waardinnen derzelven, binnen dien tyd, by den Schout kwamen, en „ zig borg stelden voor het goed gedrag en „ de getrouwheid hunner gasten (*b*):" 't welk ik egter niet weet, of ten opzigte van den Heere van Brederode en anderen geschied zy.

Keur op de toezigt aan de Poorten.

Ondertusschen, was men, ten Hove, niet minder bedugt, dat de komst van Brederode en van zo veelen der verbonden Edelen te Amsterdam iet euvels brouwen mogt. En de kommer vermeerderde, sedert dat men vernomen hadt, dat 'er, omtrent Viane, eenig Krygsvolk byeen getrokken werdt (*c*). De Landvoogdes vondt, derhalve, geraaden, *Jakob de la Torre*, Secretaris van den geheimen Raad, die zig thans te Utrecht bevondt, daar hy den Graave van Megen aan schepen en lyftogt geholpen hadt, te schikken aan de Regeeringe van Amsterdam, met eenen brief, waarin zy haar vermaande, om „ den Heer van Brederode, door „ overreding of uitgedrukt bevel, de Stad „ te doen ruimen; waartoe zy zig, des noods, „ ook van de troepen des Graaven van „ Megen bedienen mogt." De la Torre verklaarde, daarenboven „ hoe de Hertogin hem gelast hadt, Brederode, zo hy „ naar de Wethouderschap niet hooren „ mogt, uit den naam der Landvoogdesse, „ eenen tyd van vierentwintig uuren te stellen, om de Stad te verlaaten, of hem, „ by weigering, de schuld te wyten van „ al het onheil, dat 'er uit ontstaan mogt."

Bekommering ten Hove.

De Secretaris de la Torre komt te Amsterdam.

(*z*) HOOFT IV. *Boek*, *bl.* 139.
(*a*) Sentent. *van* ALVA, *bl.* 76, 81.
(*b*) Keurb. F. *f.* 233 *enz.*
(*c*) A. PAUW Relaas, *bl.* 6.

1567. Burgemeesteren, verlegen met den brief, raadpleegden, over den inhoud, met Oud-Burgemeesteren en Schepenen, en merkten, voor eerst, aan „ dat eenigen uit de Vroedschap, die over de Onroomsche zyde „ helden, zig zeer stooten zouden aan 't „ gene van den Graave van Megen gezeid „ werdt, waaruit, zo 't rugtbaar werdt, „ nieuwe opschudding te vreezen was. Daarna, dat Brederode hun een afschrift, of „ ten minsten leezing van hunnen last afvergen zou, en door dit punt eerder tot „ blyven getergd, dan tot vertrekken bewoogen worden." Zy deeden nogtans de Vroedschap, die hierin gekend moest worden, vergaderen. Doch begaven zig, terstond na 't scheiden der byeenkomste, en eer 't gerugt daarvan verspreid kon worden, naar de herberg des Heeren van Brederode, die, gelyk men voorspeld hadt, zonder 't bevel der Landvoogdesse te zien, welk men verklaarde, buiten haaren last, niet te durven toonen, naar reden, bidden noch gebieden luisteren wilde. De la Torre zelf, van twee Schepens verzeld, deedt dan, eindelyk, op eenen voordemiddag, zyne boodschap, na dat hy, onvriendelyk bejegend, met taai geduld, geantwoord hadt. Brederode verklaarde, ongehouden te zyn, zig naar het bevel der Landvoogdesse te gedraagen, zo lang het hem niet getoond werdt, zig te gelyk, met hooge woorden, beklaagende „ dat men zyne verdediging „ ten Hove niet hadt willen hooren, daar „ hy 's Konings getrouwe dienaar, en zelfs „ bereid was, tegen de wederspannelingen „ te paarde te zitten (*d*)." Burgemeesteren zonden daarna Adriaan Pauw, Herman Roodenburg en anderen, van hunnen Pensionaris of Secretaris verzeld, om den Heer van Brederode tot vertrekken te beweegen (*e*). Doch 't was vrugteloos. Hy antwoordde, „ dat hy doen zou, gelyk hy 't verstondt."

Brederode weigert de Stad te ruimen.

De Gemeente, midlerwyl, dugtende, dat zyn persoon niet veilig ware, bewaakte, des nagts, zyne herberg, daar de *Prins van Oranje* uithing, met omtrent honderd man. Ook was 'er, voor dezelve, by dage, een groote toevloed van menschen, onder welken, de kreet van *Vive le gueux!* dikwils, gehoord werdt (*f*): al 't welk den Raad zo bedugt maakte voor opschudding, dat men besloot, den gewoonlyken ommegang met het Sacrament, die thans in de Vasten plagt gehouden te worden, niet te laaten voortgaan (*g*). Doch hierby bleef het niet. Eeni-

De la Torre wordt in zyn herberg overvallen.

(*d*) HOOFT IV. *Boek*, *bl.* 139, 140.
(*e*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 28 *Febr.* 1, 12, 14 *Maart* 1567. *f.* 58 *verso*, 59, 62 *verso*, 63. A. PAUW Relaas, *bl.* 6.
(*f*) Sentent. *van* ALVA, *bl.* 41.
(*g*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 12 *Maart* 1567. *f.* 73.

1567. nige Friesche en andere Edelen, en onder dezelven Lancelot van Brederode, bestonden, op den zeventienden Maart, de la Torre, in zyne herberg en kamer op den Dam, te overvallen, en hem aldaar, tot 's anderendaags, als in gyzeling te houden, terwyl zy zyne papieren doorsnuffelden, hem een koffertje met de gewigtigsten, en daaronder 't verhaal zyner verrigtingen ontnamen, en aan Brederode bragten (*b*). Des hy, voor erger dugtende, in der haast de Stad verliet. Naderhand heeft hy zelf, aan iemant, die dit schryft (*i*), verhaalt, dat de Edelen hem, met woorden en wapenen, de dood gedreigd hadden. Meester Maarten Koster, sedert, beschuldigd geworden zynde, dat hy deel gehad aan den overlast, dien men de la Torre hadt aangedaan, vervoegde zig, met een smeekschrift, aan de Vroedschap, die verklaarde, dat zy hem onschuldig hieldt (*k*).

De Gereformeerden leveren een Verzoekschrift in aan Burgemeesteren.

Op het zelfde uur, dat men de la Torre dus geweldiglyk overviel, leverden Reinier Kant, Jan Janszoon in 't Hert, Frank de Waal en Laurens Jakobszoon Reaal, uit den naam der Gereformeerden, een Verzoekschrift over aan Burgemeesteren. De nieuwe eed, door de Landvoogdesse voorgeschreeven, waarby men zig verbondt tot de handhaavinge van het Roomsche geloof en tot het opzoeken en straffen der Beeldstormeren, was, hier ter Stede, niet alleen door de Amptenaars gedaan; maar ook den Schutteryen afgevergd. In 't Verzoekschrift, werdt begeerd „ dat deeze eed afgeschaft, „ en het Verdrag van den agttienden Ja„ nuary stiptelyk onderhouden werdt: ook „ dat men nog eenige knegten aanname, „ en Brederode, dewyl men niemant an„ ders van naame en van genoegzaame er„ vaarenis in krygszaaken bekomen kon, „ daarover tot Overste stelde, tot dat de „ Prins van Oranje daarin anders voorzien „ zou." Men hieldt de inleveraars van dit Verzoekschrift, wel twee uuren, in het Toorentje op, daar veel gespreks viel over 't stuk van den Godsdienst. Onder anderen, liet Burgemeester Kops zig, tegen Reaal, in deeze woorden, uit: *Laurens Jakobs, u had ik niet toevertrouwd, dat gy u zo ver in dit werk zoudt verloopen hebben, hoewel ik, eer gy trouwde* (10), *wel wist dat gy Luitherde. Doch 't verwondert my, dat uw Schoonmoeder u zulks toelaat. En 't doet my zeer van haarentwege; want wy zyn lange jaaren goede buuren geweest.* Waarop Reaal antwoordde, *Myn Schoonmoeder handelt als eene wyze vrouw, dat zy my, in 't zoeken myner zaligheid, niet hinderlyk is. En zo uw Zoon Jan Kops zyn loopen naar den Overtoom om Delfts hier te drinken naliet, zig ter preeke voegde, en een eerlyk en tugtig leeven zogt te leiden, gelyk zynen staat wel betaamen zou, en zo yverde om zyne eeuwige zaligheid, ik meen niet dat myn heer de Burgemeester het zou willen verhinderen.* Doch de Burgemeester zeide, *Ik stond veel liever ten halze toe in 't water*: waarop Reaal hernam, *Al zagt, Heer Burgemeester, de zaaken zullen, hoop ik, zulk een' keer neemen, dat al de Burgemeesters nog by ons ter preeke zullen komen.* Welk zeggen den Burgemeester in deeze woorden deedt uitbersten: *Ik zat liever in 't bordeel, tusschen zeven hoeren.* Zo gehaat waren thans nog de Predikatien der Gereformeerden. Burgemeesteren, verneemende, wat 'er, aan de la Torre gebeurd ware, durfden, nogtans, het Verzoekschrift niet afwyzen; maar bewilligden in al wat 'er begeerd was, mids men, van wederzyde, en van wege de Schutterye, Gemagtigden zonde aan den Prinse van Oranje, om deszelfs goedvinden te verstaan, waarnaar men zig, zonder wederspraak, schikken zou. Het ontwerp der punten werdt, den agttienden, door Pauw, Roodenburg en eenige anderen, verzeld van den Pensionaris *Maarten van Blokland*, uit den naam van Burgemeesteren en Raaden, aan Brederode gebragt. Maar hy weigerde het te leezen, zeggende, dat hy van zins was te vertrekken. Doch Burgemeesteren, vreezende dat het gerugt hiervan, komende onder 't volk, welk, in grooten getale, op de Plaats, en in de straaten voor 't Stadhuis, samengevloeid was, ligtelyk beroerte veroorzaaken zou, lieten hem, door dezelfde persoonen, verzoeken, dat hy zyn vertrek nog vyf of zes dagen, tot dat de Gemagtigden aan den Prinse te rug gekeerd zouden zyn, opschorten wilde. Zy waren, van hunnen kant, te vrede, dat hy 't gezag over 't Krygsvolk aanname, zonder nogtans iet te bestaan, voor dat men's Prinsen meening vernomen hadt. Brederode verklaarde hierop „ dat hy den opgedraagen „ last en titel, ten dienste des Konings en „ tot bevordering der ruste en eendragt in „ de Stad, aanvaardde, zonder dat hy iet „ begeerde te doen, tegen 't gene, by den „ Prinse, zou worden goedgevonden (*l*)." Het volk, hiermede gepaaid, vertrok naar huis, en begaf zig tot rust. De Prins Stadhouder bewilligde, sedert, in alle de begeerde punten, uitgenomen in dat van het opperbevel des Heeren van Brederode, dien hy zyne meening, door eenen byzonderen bode, beloofde te zullen laaten weeten (*m*).

1567.

De Wethouderschap bewilligt in 't verzoek, op 't welbehagen van den Prinse van Oranje.

Brederode wordt tot Overste der bezetting aangenomen.

Daar de Prins niet in bewilligt.

Het

Geſprek tuſſchen Burgemeeſter Kops en Laurens Jakobszoon Reaal.

(*b*) Sententt. van ALVA, *bl.* 42, 60.
(*i*) F. V. D. HAAR Init. Tumult. Belgic. *Libr.* II. *Cap.* XXI. *p.* 477.
(*k*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 26 *Maart* 1567. *f.* 76 *verso.*
(10) Reaal was, gelyk my, uit *Aantekeningen van deezen tyd*, gebleeken is, getrouwd met *Gerrit Pieter Meeuwszoons Dogter.*

(*l*) A. PAUW Relaas, *bl.* 6.
(*m*) HOOFT IV. *Boek*, *bl.* 140.

1567. Negen Perſoonen uit de Schuttery gekooren, om met Burgemeeſteren te ſpreeken.

Het Verdrag, vervolgens, ter wederzyde, beëedigd zynde, ſchikte men zig, om het zelve ter uitvoeringe te brengen. Burgemeeſteren hadden, den veertienden Maart, met den Oud-Raad van Burgemeeſteren, beſlooten „ uit de drie Schutteryen, door „ de Kapiteinen derzelven, te doen verkiezen negen Perſoonen van *beide de Religien*, „ met welken zy, als 't noodig of oorbaar „ zyn mogt, over zaaken, de bewaaring „ der Stede betreffende, zouden konnen „ ſpreeken (*n*)." En in gevolge van dit beſluit, werden, den tweeden April, gekooren, uit de Oude of Kloveniers Schutterye, Adriaan Pauw, Hendrik van Merken en Egbert Roelofszoon: uit de Handboogsſchutterye, Jan Bethszoon Roodenburg, Arend Korneliszoon Kool en Reinier Simonszoon van Nek, en uit de Voetboogsſchutterye, Herman Roodenburg, Klaas Reyerszoon en Egbert Meinerdszoon. Onder deezen negen, waren vyf van de zes Perſoonen, die, in Auguſtus des voorleeden jaars, ten gelyken einde, waren aangeſteld geweeſt. En deezen zes werden, ten zelfden dage, ontſlaagen, met een Schrift, onder het Stads zegel, waarby zy, voor 't gene zy, in deeze hunne hoedanigheid, gedaan hadden, bedankt werden, met belofte van hen voor alle zwaarigheid, die daaruit ryzen kon, te zullen bevryden (*o*). De negen Perſoonen, den vyfden, door Burgemeeſteren, zynde erkend (*p*), namen, kort hierna, ingevolge van een beſluit van Burgemeeſteren en Raaden, driehonderd, HOOFT ſchryft, honderd ſchamele ingezetenen aan van beiderlei Religie, om onder hen de Nagtwagt der Stede waar te neemen. Ieder van deeze luiden trok, voor ieder nagt, een reaal, of drie en een halve ſtuiver, waarom zy den naam van *Reaal-Wagt* kreegen. Doch deeze Wagt bleef niet lang in dienſt (*q*). Voorts, werdt de Luitenant Bouwen Reyerszoon afgedankt: en de Overſte over de voorheen geworven tweehonderd ſoldaaten, Willem Paulus van Theneſſe, met eenen anderen Luitenant voorzien. *Lenaard Janszoon Graaf* en *Arend Janszoon Koesveld*, twee ryke en beminde Burgers, werden, de eerſte tot Kapitein, de tweede tot Luitenant aangeſteld, over vierhonderd ſoldaaten, die men beſlooten hadt, van nieuws, te werven, en die terſtond door hen aangenomen werden. Twee boots werden, de eene in 't Y, de andere in den Amſtel op de wagt gelegd (*r*). Doch alle deeze ſchikkingen, door welken men de ruſt der Stede verzekeren wilde, hielden niet lang ſtand. Door 't gantſche Land, en te Amſterdam in 't byzonder, vielen, eerlang, veranderingen voor, die eene geheel nieuwe gedaante gaven aan de Regeeringe, gelyk wy, in de twee volgende Boeken, zien zullen.

1567. Men eene Nagtwagt van driehonderd man aan.

Nog vierhonderd ſoldaaten geworven.

Zy neezullen bevryden (*o*). De negen Perſoonen,

(*n*) L. J. REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 445.
(*o*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 13, 18 *Maart*, 2, 4 *April* 1566. *f.* 72 *verſo*, 73 *verſo*, 77 *verſo*, 79. A. PAUW Relaas, *bl.* 7. *Byl. bl.* 12.

(*p*) Groot-Memor. *N.* II. *f.* 111 *verſo*.
(*q*) A. PAUW Relaas, *bl.* 7.
(*r*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 4, 5 *April* 1567. *f.* 78, 79. HOOFT IV. *Boek*, *bl.* 140, 141.

BYLAAGE op het II. DEEL, VII. BOEK.

BYLAAGE Lr. A.

Lr. A.

De Koophandel op Engeland wordt over en weder vrygeſteld, by Plakaat van den 15 July des jaars 1566.

BY DEN KONING.

Men laet U weten dat alzoe onſe ambaſſadeurs Commiſſaryſen ende gedeputeerde mit dien van onſer Zeer lieve ende Zeer beminde Zuſtere ende nichte die Coninginne van Engelandt leſtmael geordineert om de dachvaert bycompſte oft convocatie in onſer Stadt van brugge te continueren nyet en hebben kunnen overcommen vereenigen ende accorderen van alle de geſchillen ende differenten die al noch reſteren te vuyten ſlichten ende decideren op ende aengaende die tractaten van den entrecourſen ende handel van der Coopmanſchap tuſſchen onſen nederlanden ende den Coninckryke van Engelant ende die onderſaten van beyden zyden de zelve onſe ambaſſadeurs ende die van onſen voirn: Zuſter ende nichte die Coninginne van Engelant op aengeven van hare voorſz: gedeputeerde dat die onſe de voorſz: convocatie zouden willen verlengen ende de voorſz: negotiatie vuytſtellen tot onſer Compſte in onſen voorſz: nederlanden 't welck wy verhoopen cortz weſen zal off tot anderſtont wy breeder ende volcomelicker geinformeert zullen weſen van t geene dat in de voorſz: leſte convocatie gehandelt ende getracteert is geweeſt de ſelve convocatie by gemeynen conſente eyntelicken geſchorſt gecontinueert ende verlencht hebben tottet tyt toe dat by ons ende de voorn: Coninginne off d een van ons beyden by brieven geſignifieert zal weſen dat de voorſz: convocatie geeyndt zal zyn oft andersſins onſe meyninge ende intentie op de voorſz: geheele ſaicke handel ende negotiatie verclaert zullen hebben ende midler tyt ſal de vrye Coopmanſcap ende trafycke tuſſchen onſe voorſz: nederlanden ende den Coninckrycke van Engelant ende den onderſaten van beyden zyden gecontinueert worden volgende de publicatie proviſionael gedaen in den maend van Januario XV^c vier en tſeſtich ende ſal de ſelve den voorſz: tyt geduerende by proviſie in zyn volle cracht ende vigeur blyven hebbende voirts meer van beyden zyden beloeft dat die onderſaten van d een ende d andere eerlicken vruntlicken ende gunſtelycken van wederzyden getracteert zullen werden ende dat by ons ende der voorn: Coninginne van Engelandt goede ordene geſtelt ende verſien ſal worden om de Zee van roovers ende diefven te zuyveren ende dair van vry ende veyl te houden ende zoe verre dat tegens de beloeften ende Conventien voirſz: yet gedaen wierde ſal dair inne terſtont mit behoirlycke remedie verſien worden welverſtaende dat de voorſz: prorogatie geeyndt weſende die Coopluyden veertich dagen tyts dair nae hebben zullen om hen te mogen vertrecken ende van huere goeden ende zaken vryelicken disponeren. Gedaen in onſer Stadt van bruſſele den XV^en dach van Julio XV^c. zeſſentzeſtich.

TWEE-

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

AGTSTE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van 't jaar* 1567, *tot in het jaar* 1575.

Staat der Gereformeerden, te Amsterdam. 1567.

TOt hiertoe, hebben wy het aanzien der Gereformeerden, van tyd tot tyd, zien toeneemen, te Amsterdam. Zy hadden eerst vryheid van prediken buiten de Stad weeten te verkrygen. Naderhand, deeden zy zig de Minderbroeders-Kerk binnen de Stad afstaan, daar zy niet schroomden, openlyk, het Avondmaal te houden. Doch het aanneemen van Krygsvolk door de Landvoogdesse, en het verval van het Bondgenootschap der Edelen hadt, zo dra het rugtbaar werdt, geene kleine bekommering in hen verwekt. ADRIAAN PAUW en anderen tekenen aan, dat veele Burgers, en zelfs eenigen uit den Raad, reeds in November of December des voorleeden jaars, met hunne goederen, ter Stad uit geweeken waren, en zig te Haarlem, te Leiden, te Gouda, te Utrecht (*a*), en zelfs in afgelegener Provincien, onthielden. Hun werdt, by openbaare afkondiging van den derden Maart deezes jaars, belast, binnen agt of veertien dagen, te rug te keeren, op de verbeurte van honderd guldens. Ook werdt, ten zelfden tyde, aan allen Poorteren verbooden, zonder verlof van Burgemeesteren, ter Stad uit te vertrekken (*b*). 't Verzoek om vrye Godsdienst-oefening, welk de Gereformeerden deeden, in den aanvang deezes jaars (*c*), toonde wel, dat zy bedugt waren, voor 't missen der tegenwoordige vryheid. Ook deedt de Prins van Oranje zelf hen, kort hierop, de Minderbroeders-Kerk wederom ruimen, hen verpligtende, zig, in eenige schuuren, en in 't Huiszitten-huis aan de Oude zyde, te behelpen. De komst van den Heere van Brederode, en de schikkingen, die, sedert, tot verzekering der beide gezindheden, gemaakt werden, gaven hun wederom eenigen moed. Doch de tyding, dat de Koning, aan 't hoofd van een aanzienlyk Leger, uit Spanje verwagt werdt, deedt de meesten dugten voor de ongenade van eenen Vorst, wiens yver voor den vaderlyken Godsdienst aan niemant onbekend kon zyn. De Landvoogdes bragt zelfs, door middel der Wethouderschap van Antwerpen, te wege, dat de Preeke, in die Stad, by voorraad, en tot op naderen last, geschorst werdt, op den tienden April: 't welk groote verslaagenheid baarde onder de Gereformeerden te Amsterdam. Maar 't vertrek van den Prinse van Oranje, die, den elfden, uit Antwerpen, en wat laater naar Duitschland reisde, na dat hy de Landvoogdes verzogt hadt, een' ander' met zyne ampten te willen voorzien (*d*), deedt de Gemeente te Amsterdam alle hoop opgeeven, om zig, in de verworven vryheid, voor eerst, te konnen handhaaven. 1567.

De Preek wordt geschorst.

Het verval van de party der Gereformeerden hielp den moed der Wethouderschap deezer Stad aan 't ryzen. Zy stelde dan, hiertoe, te vooren, vermaand, door byzonder schryvens der Landvoogdesse (*e*), den zeventienden April, den Gereformeerden het schorsen der Preeke voor, tot dat daarop andere schikking gemaakt zou worden (*f*); zonder een woord te reppen van de algemeene Staaten, die, volgens de voorige overeenkomsten, ook, in 't maaken deezer schikkinge, gekend moesten worden. De Gereformeerden van Holland hadden, omtrent deezen tyd, eene Byeenkomst gehouden te Amsterdam. Hier was, overwoogen, of men, in deezen kommerlyken toestand der dingen, de preeke staaken, of aanhouden zou; en 't besluit gevallen „ dat „ men die, uit vreeze voor menschen, niet „ zou

(*a*) A. PAUW Relaas, *bl.* 4.
(*b*) Kerk. E. *f.* 236.
(*c*) II. *Deel*, VII. *Boek*, *bl.* 292.
(*d*) Vaderl. Hist. VI. *Deel*, *bl.* 227, 228, 229.
(*e*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 7 *Febr.* 1567. *f.* 55.
(*f*) Groot-Memor. *N.* II. *f.* 112 *en* Bylaagen Zr. A. *N.* 1.

1567. „ zou nalaaten; maar daarmede voortvaa-
„ ren, ten minſte tot datze, by Plakaate,
„ op nieuws, verbooden werdt." 't Verzoek of voorſtel van Burgemeeſteren werdt dan, heuſchelyk, van de hand geweezen. De Gereformeerden te Amſterdam begaven zig, vervolgens, tot vaſten en bidden; waartoe de twintigſte April werdt afgezonderd (*g*). Maar de Wethouderſchap, niet voldaan in het afſlaan van haar verzoek, verklaarde, den twee-entwintigſten „ dat zy voor goed
„ aanzag en begeerde, dat de Gereformeer-
„ den, voor eenen tyd, afſlieten van predi-
„ ken; in welk geval, zy, by den Koning,
„ en by de Landvoogdeſſe, wilde tragten
„ te bewerken, dat het prediken, en 't gene
„ 'er meer gebeurd ware niet tot misdaad
„ gerekend, of, daar het ſtraf eiſchte,
„ vergeeven mogt worden (*h*). En drie dagen hierna, beloofden de Gereformeerden,
„ het prediken te willen nalaaten, mids men
„ zig, ter wederzyde, verbonde, geene
„ buitenſoldaaten in de Stad te ontvangen;
„ of hun, ten minſte, gelyk te vooren
„ bedongen was, tyd te laaten, om hunne
„ onroerende goederen te gelde te maaken,
„ en met de roerenden ter Stad uit te ver-
„ trekken:" waarin de Wethouderſchap bewilligde. De Lutherſchen, die nog niet openlyk gepredikt hadden, vonden geraaden, op den zelfden vyfentwintigſten April, der Wethouderſchap hunnen dienſt aan te bieden: 't welk met erkentenis aangenomen werdt, en, veelligt, iet toebragt, om de Gereformeerden te beter aan de hand te doen gaan (*i*).

De Heer van Brederode vertrekt uit Amſterdam.

De Heer van Brederode, die reeds, op zyn verzoek, voorzien was van een Getuigſchrift van den Raad, dat hy zig hier altoos ſtil gedraagen hadt (*k*), uit eenen Edelman, van wege den Prinſe van Oranje aan hem afgezonden, berigt bekomen hebbende, hoe alles over ſtuur dreef, liet zig nu ook verluiden, dat hy geneigd was de Stad te ruimen, zo zy hem eene maatige ſom, op zekere zyne Landen, bedykt in de Bergeren Kleimeer, verſtrekken kon. Gaarne wilde de Wethouderſchap den nieuwen Overſte loozen; doch zy vreesde voor den ondank van 't Hof, zo zy hem eenige penningen opſchoot. Om deezen te ontgaan, ontboodt zy, op den zevenentwintigſten April, 's morgens ten negen uuren, Herman Roodenburg den Ouden en Adriaan Pauw; en bewoog deezen, om hem agtduizend guldens, op hunnen naam, doch voor rekening der Stad, te tellen. 't Geld, welk op 't Excyns-huis voor handen was, en tweeduizend vyf- 1567.
honderd en twee guldens beliep, werdt terſtond gehaald, en aan 't huis van Roodenburg gebragt. Hy en Pauw bezorgden het overige, uit hunne eigen beurze, en die van hunne goede vrienden, *Antoni Verhoef*, Arend Bouwer, *Maarten Tomboch*, *Jasper Krak*, *Dirk Janszoon* en anderen. Ook is 't hun, daarna, uit de Theſaurie der Stad, wederom goedgedaan. De Intreſt, die Brederode van deeze ſomme betaalen zou, werdt geſteld op den penning zeſtien. 't Geld werdt zynen Rentmeeſter ſpoedig behandigd (*l*), en dien zelfden nagt, ten elf uuren, vertrok hy, te ſchepe, met zyne Gemaalinne, *Emilia*, *Graavinne van Nieuwenaar*, en een goed getal van Edelen. Men hadt bezorgd, dat de ſleutels by den boom waren, en twee Karveels op ſtroom, nevens een Waterſchip, door hem met geſchut en volk voorzien, en dienende tot zyn geleide tot in 't Vlie toe; van waar hy op Embden, en voorts in Duitſchland geraakte, daar hy, in de veſte Rekelinghuizen, den vyftienden February des jaars 1568, overleedt (*m*).

Eenige Amſterdammers, beloofd hebben de den honderdſten penning hunner goederen, ten dienſte der gemeene zaake, op te brengen, den hun woord niet.

Vier weeken voor Brederodes vertrek uit Amſterdam, op den dertigſten Maart, hadden eenigen der voornaamſte Gereformeerden, en andere liefhebbers der vryheid, in den Spyker of het Pakhuis van Herman Hermanszoon, vergaderd zynde, zig, by eere, trouwe en mannen-waarheid, verbonden, om den honderdſten penning hunner goederen op te brengen, tot vervalling van omtrent elfduizend guldens, aan wapenen, pakhuishuur, reis- en andere koſten, ten dienſte der gemeene zaake, uitgegeven; alzo men voorzag, dat de Gemeente niet langer ſtand zou konnen houden, en het tyd werdt, elk zyn verſchot te voldoen. Tot den ontvangſt van deezen honderdſten penning, ſtelde men, ten huize van Laurens Jakobszoon in de gouden Reaal op 't Water, zekere kiſt, met een gat in 't dekſel, daar 't geld doorgeworpen werdt, onder drie ſloten, en even zo veel bewaarders der ſleutelen, te weeten, de gemelde Laurens Jakobszoon Reaal, *Klaas Pauw*, en Floris Roodenburg, die laſt hadden, om ook andere Liefhebbers der gemeene welvaart, tot gelyke verbindtenis, te beweegen, gelyk zy eenigen deeden. Doch veelen vergaten hunne eer en belofte in zo verre, dat 'er, toen de kiſt geopend werdt, niet boven de zevenhonderd en vyftig guldens in bevonden werden, die men der waardinne des Heeren van Brederode, 't zy de Huisvrouw van Kor-

(*g*) REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 456.
(*h*) Groot-Memor. *N.* II. *f.* 112 *en* Bylaagen Lt. A. *N.* 2.
(*i*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 25 *April* 1567. *f.* 82. REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 456.
(*k*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 22 *April* 1567. *f.* 80 *verſo*.
(*l*) A. PAUW Relaas, *bl.* 7.
(*m*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 25 *April* 1567. *f.* 82. HOOFT IV. *Boek*, *bl.* 141, 146, 147.

1567. Kornelis Loefszoon (*n*), of eene andere, aantelde, in mindering zyner verteerde kosten, en tot erkentenis van den trooſt, uit zyne tegenwoordigheid genooten (*o*). Doch Lenaard Janszoon Graaf hadt wel vierduizend guldens aan koſtgeld, voor den Heere van Brederode, betaald, die zynen erfgenaamen, na de verandering der Regeeringe, uit de Stads Kaſſe, werden goedgedaan (*p*).

De vlugtelingen, die voor Amſterdam komen, worden buiten de Stad gehouden, en genoodzaakt te vertrekken.

Maar na 't vertrek van Brederode, werdt het vlugten der Onroomſchen algemeen uit Amſterdam. 't Was naauwlyks twee maanden geleeden, dat deeze Stad nog de toevlugt geweeſt was van veelen, die aan andere oorden vervolgd werden. Doch voor weinige weeken, hadt men begonnen, de vlugtelingen, die zig, in grooten getale, voor de poorten vertoonden, den ingang te verbieden. Zelfs werdt hun, door de Wethouderſchap, gelaſt, terſtond te vertrekken. De deerlyke vertooning van zo veele verdreevenen, die, met vrouwen en kinderen, op den dyk gezet, zonder hoop op uitkomſt, uit den eenen nood in den anderen, zwerven moeſten, bewoog beide Roomſchen en Onroomſchen tot mededogen. Men herbergde de elendigen in de huizen en tuinen der Voorſtad, en verwierf op de Overheid, dat hun eenige tyd werdt toegeſtaan, om zig tot de reize te bereiden. Voorts, verzamelde men eenigen voorraad van kleedinge, ſpyze en reisgeld, ten hunnen behoeve. Doch Burgemeeſteren namen, naderhand, zeer kwalyk, dat zig ook Roomſchgezinden gekweeten hadden, in de oefening van dit werk der barmhertigheid (*q*). Maar in 't buitenhouden van Brederodes knegten, die in en om Viane gelegen hadden, en 's daags na zyn vertrek voor Amſterdam kwamen, bleek, ook van den kant der Onroomſchen, eene pryſſelyke getrouwheid; alzo men zig, ter wederzyde, verbonden hadt, geene vreemde ſoldaaten te ontvangen in de Stad. Dit volk, welk ſlegt voorzien was van geweer, vertoonde zig voor de Reguliers- en Haarlemmer-Poorten, daar *Gysbrecht* en *Diderik van Batenburg*, hunne Overſten, met drie of vier trommen, te wapen deeden ſlaan. Straks waren, in gevolge eener vernieuwde Keure van den vyfentwintigſten (*r*), de Schuttery en Buurwagt in de wapenen; de wyken, de markt, de poorten werden bezet. De Onroomſchen yverden, niet minder dan de Roomſchen, om hunnen eigen aanhang buiten de Stad te houden. Doch de knegten, verwittigd, dat de Graaf van Megen in aantogt was, om hen te onderſcheppen; en hun geraaden wordende, langs den S. Antonisdyk, en voorts over de Veluwe, ten Lande uit te trekken, bleeven maar tot den dertigſten voor de Stad. Zy verkoozen egter eenen anderen weg, en ſcheepten over 't Y, zonder, in de tuinen onder de Stad, iet anders geroofd te hebben, dan de ſpyze, die zy daar vonden. De Onroomſchen ſchikten hun, aan den boom, met groot gevaar van ontdekt te worden, nog eenige zakken buskruids toe, in boerenſchuitjes en ſchyn van kooren (*s*); 't welk, toen zy nog te Viane lagen, ook al geſchied was; waarover, naderhand, een of twee Koorendraagers in zwaarigheid raakten (*t*). Doch Pauw tekent aan, dat hun, van Stads wege, ook eenige mondbehoeften toegeſchikt zyn, die hun, aan den boom, in de tegenwoordigheid van den Schout, geleverd werden (*u*). Te Hoorn, verlieten hun de Heeren van Batenburg (*v*). De Graaf van Megen, midlerwyl, op den zelfden dertigſten April, te Diemen (*w*), of te Slooterdyk gekomen, begeerde ook Lyftogt uit de Stad. De Wethouderſchap bewilligde (*x*); doch de Burgerwagt aan de poorten verklaarde 'er zig tegen; zo dat hem ſlegts zes ſleeden met eet- en drinkwaaren, van de nieuwe Brug, te ſchuite, werden toegevoerd. Den Roomſchgezinden wordt nagegeven, dat zy zig niet zo wakkerlyk kweeten om den Graaf van Megen buiten te houden, als de Onroomſchen, te vooren, omtrent de knegten van Brederode, gedaan hadden. Men getuigt, dat zy nu deezen alleen de wagt bevolen lieten, zeggende „ dat 'er voor hun „ geen vyand was." Megen ſtak terſtond over op Waterland met zyn volk, en trok Brederodes knegten agter na, die, pas voor zyne aankomſt te Medenblik, toen eene open plaats, in negen boeijers en eenige kleine vaartuigen, ſcheep gegaan waren. Des deedt hy de zynen treeden in eenige razeils, die aldaar op de reede lagen, met meening om hen te agterhaalen. Doch daar viel niets dan een ſchutgevaarte voor, en zy raakten, onbeſchadigd, te Ypeſloot, by Amſterdam, aan den Muiderdyk. Hier traden zy aan land, en ſtreefden, langs den weg, die hun te vooren geweezen was, door de Veluwe en Betuwe, naar Heuſſen, daar zy over den Ryn trokken, de vendels ſcheurden, en verliepen (*y*).

De knegten van Brederode komen voor de Stad.

Zy verkrekken over 't Y.

En verlaaten Holland.

In

(*n*) *Zie* hier voor, *bl.* 299.
(*o*) Reaal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 456, 457. Hooft IV. *Boek*, *bl.* 147.
(*p*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 1 *Febr.* 1579.
(*q*) Reaal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 455. Hooft IV. *Boek*, *bl.* 146.
(*r*) Keurb. E. *f.* 240 *verſo.*
(*s*) Hooft IV. *Boek*, *bl.* 147.
(*t*) Sentent. *van* Alva, *bl.* 342, 344.
(*u*) A. Pauw Relaas, *bl.* 7, 8.
(*v*) Velius Hoorn, *bl.* 166, 169.
(*w*) A. Pauw Relaas, *bl.* 8.
(*x*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 29 *April* 1567. *f.* 83.
(*y*) Hooft IV. *Boek*, *bl.* 151.

1567. Vlugt der Gereformeerden uit Amsterdam.

In deezen stand der dingen, begonden de Gereformeerden te Amsterdam, en allen, die zig in de voorige beroerten meest bloot gegeven hadden, om vlugten te denken. Men stelde vast, dat de Stad wel haast bezetting zou moeten inneemen, en de gevolgen hiervan stonden elk akelig voor oogen. Des beslooten veelen, zig te spoeden naar Embden, thans de gemeene toevlugt der vervolgden. Sommigen verkreegen, voor hun vertrek, brieven onder Stads zegel, meldende hoe zy zig, altoos, eerlyk, getrouw en bescheiden gedraagen hadden. En zulk een getuigenis werdt, door Burgemeesteren, niet geweigerd, zelfs aan zulken, die by hen in 't oog liepen, en gehaat waren, op dat zy hen daarmede loozen, en anderen, op deezer voorgang, ook op den loop helpen mogten. Eenigen, die 't waagden, onder het dekzel van zulk een getuigschrift, te blyven, vonden zig, naderhand, bedroogen in hun vertrouwen. Reinier Kant vertrok den negenentwintigsten April, in den avond. Den dertigsten, werdt Laurens Jakobszoon Reaal, wegens Burgemeesteren, verzogt, zig voor een' tyd wat aan een' kant te schikken, tot dat men zage, waar 't heenen wilde. Hy meende, men behoorde hem eerst een eerlyk getuigschrift, onder Stads zegel, te verleenen, 't welk hem voor Paspoort dienen kon. Men antwoordde, dat het Burgemeesteren, uit overvloed van bezigheden, toen niet gelegen kwam; doch dat zy 't hem, op hunne kosten, zouden nazenden, indien hy hun te kennen gave, werwaards zyne reis strekte. Hy zeide naar Medenblik; en ging daarop scheep in een boeijer, met Frank de Waal, *Matthys Janszoon*, Bontverkooper, en Adriaan Kromhout, met zyne Huisvrouw en Dogtertje van veertien jaaren. Den tweeden May, kwam dit gezelschap te Medenblik, daar 't, den volgenden dag, gewaarschuwd werdt, dat eenige Ruiters van Alkmaar derwaards kwamen. Zy lieten zig straks, met eene Haringschuit, uit de haven, op de reede roeijen, daar zy, onder andere schepen vol gevlugte goederen, een Karveeltje vonden, met een kleinen jongen. Zy maakten nogtans zeil, en bragten 't onder Wieringen, daar hun de Schipper, die na hen uit Medenblik vertrokken was, des anderendaags, verhaalde, dat zy naauwlyks onder zeil waren gegaan, of de ruiters, omtrent veertig sterk, waren hen in hunne herberge komen zoeken. Ook haddenze, op 't hoofd, gezien naar vaartuig, om hen agterna te zeilen. De Amsterdammers schikten, ondertusschen, zekeren jongman naar Amsterdam, om de verzogte getuigschriften voor hun vieren te vorderen. Doch men antwoordde, dat de verzoekers die zelven moesten komen haalen. Zy, de wederkomst van den bode niet afwagtende, hadden den Schipper bewoogen, om hen op Vlieland te brengen. Doch hier vondenze zig in nog grooter verlegenheid. Daar was noch schuit, noch schip, noch pink by land, maar al wat zeilen kon met vlugtelingen naar Embden, Breemen en elders onder weg. Ook kwam 'er, eerlang, schryvens van Burgemeesteren van Amsterdam aan den Schout van 't Eiland, met verzoek, van zekere vier persoonen, waarmede Reaal en zyn gezelschap beschreeven werden, in verzekering te willen neemen, indienze daar komen mogten. Doch de Schout was, onlangs, overleeden, en de brief gekomen in handen van *Adriaan Kornelisszoon*, voorheen Goudsmid te Alkmaar, doch nu op Vlieland woonagtig, daar hy 't Schoutampt, by voorraad, waarnam. En deeze waarschuwde de vier Amsterdammers, hun den brief toonende, en raadende, terstond, te vertrekken. Zy wonden dan eene oude Krabbeschuit, die wel een half jaar in den grond gelegen hadt, by nagt, boven water, en staken 'er mede van land. Doch de schuit was zo lek, dat zy 't naar Harlingen wenden moesten, om daar in te loopen. Terwyl zy deeze Stad naderden, zagen zy een gewapend schip, welk een ander aan boord lei. 't Was het Oorlogsschip van *Ernst Mulart*, Kapitein des Graaven van Aremberg, Stadhouder van Friesland, die hier de Heeren van Batenburg, de Frieschе Edelen, Sjoert Beima en Hartman Galama, Jonkheer Jakob van Ilpendam en andere vlugtelingen, tot omtrent honderd in getal, gevangen nam. De Amsterdammers hielden, op 't gezigt van 't Oorlogsschip, schoon zy toen nog niet wisten wat 'er gaans ware, af, en zeilden naar 't Wad, den Abt genaamd. Hier zogtenze hun vaartuig, met het linnen, dat zy by zig hadden, 's nagts, zo goed als zy konden, van buiten digt te maaken, en bragten 't dus, na veel sukkelens en gevaars, eindelyk, den twee-entwintigsten May, behouden te Embden aan; daar zy veele bekenden vonden, die zy te Amsterdam gelaaten hadden; en die, na hun vertrek, gevlugt waren. De drie Predikanten, Jan Arendszoon, Pieter Gabriel en Nicolaus Scheltius, begaven zig ook naar Embden, daar zy, immers Gabriel en Scheltius, nog door de Amsterdamsche vlugtelingen onderhouden werden, mids zy verbonden bleeven aan de Amsterdamsche Gemeente. Scheltius werdt, sedert, beroepen in de Gemeente van Embden, daar hy, in 't volgende jaar, aan de pest overleedt. Ga-

1567.

Reinier Kant wykt. Ook Laurens Jakobszoon Reaal, in gezelschap van

Frank de Waal, Matthys Janszoon en Adriaan Kromhout.

Zy worden scherpelyk vervolgd.

Loopen groot gevaar op de reize.

Komen behouden te Embden.

1567. Gabriel raakte, in 't jaar 1572, te Delft in dienst; doch stierf, 's jaars daarna. Jan Arendszoon kwam nog wederom, als Leeraar, in zyne Geboorteſtad, Alkmaar, daar hy, in 't jaar 1574, geduurende de belegering, zyne dagen geruſtelyk eindigde (z).

De Regeering en Burgery van Amſterdam arbeiden, vergeefs, om van bezetting verſchoond te blyven.

Het vlugten te Amſterdam, en de ſcherpheid der Wethouderſchap was toegenomen, na dat men tyding gekreegen hadt, dat *Filips van S. Aldegonde*, *Heer van Noircarmes*, die zig, onlangs, van 's Hertogenboſch en Maaſtricht verzekerd hadt, in aantogt was, om ook Amſterdam, op laſt der Landvoogdeſſe, te voorzien van bezettinge. De Wethouderſchap was zo weinig gezind als de Gemeente, tot het inneemen van vreemd Krygsvolk (a). Doch 't bleek haaſt, dat men 'er, ten Hove, ſterk op geſteld was. Op den vyfden May, vertrokken, op verzoek der Burgemeeſteren en Raaden, Adriaan Pauw en Herman Roodenburg, uit naam der Gemeente, nevens Burgemeeſter Jooſt Buik, naar Antwerpen, om by de Landvoogdeſſe, die zig toen aldaar bevondt, te bewerken, dat men de Stad verſchoonde van bezettinge. Doch te Rotterdam gekomen zynde, ontmoette hun Burgemeeſter Jan Klaaszoon van Hoppen, die van Antwerpen naar Amſterdam keerde, en, binnen vier dagen, te rug moeſt zyn, om antwoord te brengen aan Vrouwe Margareet „ of men „ den Heer van Noircarmes en zyne knegten, met gemoede, wilde inneemen of „ niet (b)?" Zy reisden egter voort. Maar te Yſſelmonde, zagen zy reeds tagtig of honderd ſchepen met ſoldaaten, die den Yſſel opvoeren naar Gouda, met meening om vervolgens naar Amſterdam te trekken. Nogtans, lieten zy niet na hunnen laſt te volvoeren, te Antwerpen. De Penſionaris Meeſter *Adriaan Sandelyn* ſtelde, den zevenden, een Verzoekſchrift op aan de Landvoogdeſſe, welk vervolgens ingeleverd werdt. By het zelve, begeerde men gelyke voorwaarden, als aan die van Antwerpen gegund waren. Doch daarop kwam geen ander beſcheid, dan „ dat de Landvoogdes „ genade voor de Stad zou trâgten te verwerven van den Koning, met uitzondering nogtans van de hoofden der oproerigen, Leeraars en voorſtanders, beeldſtormers en diergelyken; mids men de „ bezetting, door haare Hoogheid, naar de „ Stad geſchikt, inname (c)." Twee dagen laater, op den negenden May, trok de Heer van Noircarmes, met zyne knegten in Amſterdam, zonder dat 'er iemant tegen kikken durfde. Hy was, 's daags te vooren reeds voor de Haarlemmer-Poort geweeſt, begeerende binnen gelaaten te worden. Burgemeeſteren, de Vroedſchap en de drie Schutteryen byeen geroepen hebbende, leiden zyn verzoek in beraad: en in aanmerking neemende, dat hy uit naam der Landvoogdeſſe ſprak, en eenige metaalen ſtukken by zig hadt, om de Stad, in geval van weigering, met geweld aan te taſten; beſloot men van den nood eene deugd te maaken. De poort werdt, den negenden, ten vier uuren des morgens, op bevel van Burgemeeſteren, wyd open gezet. Ten zes uuren, trokken 'er vier vendelen Hoogduitſche knegten van den *Graave van Overſtein* binnen, tot op de markt. *Maximiliaan de Hennin*, *Graaf van Boſſu*, die, door de Landvoogdeſſe, onlangs, by voorraad, tot Stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht, aangeſteld was (d), en de Heer van Noircarmes traden voor uit. De knegten werden, ten zelfden dage, by de burgerye, Roomſchen en Onroomſchen, onder dak geholpen. Het Minderbroeders-Klooſter werdt opgeruimd. En des anderendaags, werden de Moniken, na 't houden van eenen plegtigen ommegang, wederom derwaards geleid (e). Op den twaalfden, werdt, op den naam van Noircarmes en van Schout, Burgemeeſteren, Schepenen en Raaden, afgekondigd „ dat geene knegten, die te voo„ ren in Stads dienſt geweeſt waren, en „ vooral ook geene burgers, zig gewapend „ op de ſtraat zouden hebben te vertoonen. „ De heimelyke en openlyke Vergaderingen „ van *die van der nieuwe Religie* binnen de „ Stad of derzelver Vryheid werden verboo„ den: ook het veilen en verkoopen van „ verdagte boeken, en de oefening van „ eenigen anderen Godsdienſt dan den ou„ den Roomſch-Katholyken;" tot waarneeminge van welken, de Kerken wederom gezuiverd, herſteld en van beelden en altaaren voorzien werden. Eindelyk, werdt ook belaſt „ dat de burgers zig, in geval „ van merkelyke opſchudding, binnens „ huis moeſten houden; het ſtillen derzelve „ den Overſte der bezettinge en der Wet„ houderſchap alleen aanbevolen laaten„ de (f)."

1567. met vier vendelen Hoogduitſche knegten, in de Stad.

De Roomſche Godsdienſtoefening wordt herſteld.

Die der Gereformeerden verbooden.

De Heer van Noircarmes trekt,

De ingezetenen waren, ondertuſſchen, den laſt der inlegeringe zo ongewoon, dat zy meermaalen nalieten, de knegten van bedden en ander gemak te voorzien, waartegen, den zevenentwintigſten May, gezorgd

Keuren op de inlegering van 't Krygsvolk.

(z) Reaal by Brandt I. *Deel*, *bl.* 457, 458, 459. Hooft IV. *Boek*, *bl.* 148.
(a) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 3 *May* 1567. *f.* 83 *verſo*.
(b) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 6 *May* 1567. *f.* 84 *verſo*.
(c) A. Pauw Relaas, *bl.* 8. Boek III. *Boek*, *bl.* 120. [170.]
(d) Repert. *bl.* 131.
(e) Dapper *bl.* 196. Commelin, *bl.* 1020.
(f) Keurb. F. *f.* 241 *verſo*.

1567. zorgd werdt, by eene Keure, gegeven op de naamen van den Graave van Boſſu, en van myne Heeren van den Geregte (*g*).

De Burgers en Schutters worden ontwapend.

Maar, drie dagen laater, werdt, op de zelfde naamen, en op uitdrukkelyken laſt der Landvoogdeſſe, bevolen, dat alle ſchutters, burgers en ingezetenen hunne wapenen op der Stede bushuis moeſten brengen (*h*): welk bevel egter niet zo ſtipt werdt naargekomen, of men vondt geraaden, het, den agtentwintigſten Juny, nog wederom te vernieuwen (*i*). Wat laater (1), werdt ook belaſt „ dat de ſoldaaten, die by de inge„ zetenen begeerden in den koſt te zyn, zig „ met huismans ſpyze en roggenbrood zou„ den moeten te vrede houden, en vyftien „ ſtuivers ter weeke, voor ieder man of „ vrouw, en zeven en een halve ſtuiver, „ voor ieder kind, betaalen. Doch zo zy „ hunnen eigen' koſt begeerden te houden, „ zou men hun alleenlyk een bed, vuur en „ licht, en zout en azyn behoeven te ver„ ſchaffen (*k*)." Ondertuſſchen, bleeven deeze knegten niet lang in Amſterdam. Op den eerſten July, was reeds met de klokke afgekondigd, dat zy, binnen korte dagen, ſtonden te vertrekken (*l*): 't welk ook, eerlang, gebeurde. Doch men ontving, wat laater, wederom andere bezetting in de Stad. Op den vyfden December, trokken 'er vier vendelen onder den Kolonel *Schauwenburg* binnen (*m*).

De Landvoogdes verwittigt de Steden, en Amſterdam in 't byzonder, van 's Konings aanſtaande overkomſt.

Midlerwyl, was het Spaanſche Leger, op den vyfden May, te Kartagena ingeſcheept naar Genua, om van daar den togt, te lande, voort te zetten naar de Nederlanden. Men wiſt hier nog niet beter, of de Koning zou, te gelyk met dit Leger, herwaards komen: 't welk, onder anderen, uit eenen brief van VIGLIUS VAN ZUICHEM, den vyftienden Juny, uit Antwerpen geſchreeven, af te neemen is (*n*). De Landvoogdes zelve, ſchreef, den derden July, aan de Wethouderſchap van Amſterdam en van de Steden in 't gemeen „ hoe de Koning „ haar, onlangs, hadt verwittigd, dat hy „ zo ſpoedig niet zou konnen herwaards „ komen als hy gemeend hadt; doch even„ wel ſtaat maakte, om de reis, nog voor „ 't einde van den Zomer, te zullen konnen „ aanneemen: waarom zy haar vermaande, „ openbaare gebeden te laaten doen voor „ den Koning, zo dra men verſtaan zou, 1567. „ dat hy ſcheep gegaan was." Zy voegde hierby „ dat de Koning niet voorhadt, „ Land of Steden te komen bederven; maar „ dezelven alleenlyk te bewaaren by 't ou„ de Katholyke geloove; weshalven elk zig „ geruſtelyk op 's Konings goedheid ver„ laaten, en aan zynen gewoonen arbeid of „ beroep blyven kon, zonder ten Lande uit „ te vertrekken; welk laatſte genoeg was „ om hen 's Konings genade onwaardig te „ maaken." Zy beval, wyders, „ goede aan„ tekening te houden van zulken, die ver„ trokken waren, of wilden vertrekken, en „ vermaande alle afgeweekenen tot den „ ſchoot der Kerke weder te keeren, en de „ hand te leenen tot het herſtellen der ge„ plonderde Godsdienſtige Geſtigten: 't „ welk de eenige weg was, om 's Konings „ gunſt te herwinnen." Men vondt, hier ter Stede, geraaden, deezen brief openlyk af te kondigen, op den vyftienden July (*o*): waardoor de verwagting van 's Konings overkomſt, veelligt, nog gevoed werdt by eenigen; doch waardoor, te gelyk, de meeſte Onroomſchen vervuld werden met vreeze voor deeze overkomſt. Het vlugten nam dan eer toe dan af, na het verbod. De angſt vermeerderde, toen men berigt kreeg, dat de Koning agtergebleeven, en de *Hertog van Alva*, wiens ſtrengheid men kende, aan 't hoofd des Spaanſchen Legers, in 't begin van Auguſtus, te Luxemburg aangekomen was (*p*). Hy nam, kort hierna, al 't bewind der Regeeringe aan zig, deedt, op den zevenden September, de Graaven van Egmond en Hoorne en andere voornaame Perſoonen in hegtenis neemen, en regtte, nog voor 't einde der gemelde maand, te Bruſſel, eenen *Raad der Beroerten* op, waarvoor alle zaaken, die de minſte betrekking tot de voorige of tegenwoordige opſchuddingen hadden, gebragt en afgedaan werden. Al 't welke zulk eene groote verbaasdheid verwekte onder 's Lands ingezetenen, dat elk byna, die zig aan de zyde der Onroomſchen gehouden hadt, het Land ruimde, in zulk eene menigte, dat dezelve, in 't begin van September, reeds op meer dan honderdduizend begroot werdt (*q*).

De Koning blyft agter, en de Hertog van Alva komt over.

De Wethouders der byzondere Steden, die wel zogten te ſtaan ten Hove, volgden de ſtrengheid des Hertogs van Alva na, zo veel zy konden. Te Amſterdam, werden, op den zesden September en ſedert, een groot getal van uitgeweekenen met de klokke ingedaagd. De indaagingen, die, ten dee-

Indaaging van gevlugten te Amſterdam.

(*g*) Keurb. F. *f.* 244.
(*h*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 22 *May* 1567. *f.* 85 *verſo.* Keurb. F. *f.* 244 *verſo.*
(*i*) Keurb. F. *f.* 248.
(*k*) Keurb. F. *f.* 249.
(*l*) Keurb. F. *f.* 248 *verſo.*
(*m*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 6 *Dec.* 1567. *f.* 89 *verſo.*
(*n*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* XXXVII. *in* Anal. Belg. *Tom.* I. *P.* II. *p.* 433.

(1) Den negenden July.

(*o*) Keurb. F. *f.* 250.
(*p*) VIGLIUS *ad* HOPPERUM *Epiſt.* XXXIX. *p.* 437.
(*q*) Vaderl. Hiſt. VI. *Deel*, *bl.* 248, 249, 250, 251.

1567. deezen tyde, geſchiedden, zyn, naderhand, in de *Regiſters* der Stad doorgehaald (*r*), vermoedelyk, om dat, onder de ingedaagden, luiden geweeſt zyn, die, zelven, of welker nabeſtaanden, eenige jaaren laater, in 't bewind der Regeeringe hier ter Stede geraakt zynde, zig eene regtspleeging tot hoon rekenden, daar zy, by de nakomelingſchap, eer van gehad zouden hebben: hoewel Hooft ſchryft, dat de Roomſchgezinde Regenten, toen zy aan het duuren hunner Regeeringe begonden te mistrouwen, verſcheide vonniſſen, in 't Schepenboek, uitgeſchrapt, en met groote zorgvuldigheid verduiſterd hebben (*s*). Hoe 't zy; wy konnen, hierom, de naamen deezer ingedaagden niet opgeeven. Van elders, blykt, dat ook eenigen, ten deezen tyde, hier ter Stede, in hegtenis raakten, en onder anderen Pieter Janszoon Kies, wien tot misdaad aangerekend werdt „ dat hy de „ hand gehad hadt in 't plonderen van 't „ Minderbroeders-Klooſter; dat hy den „ Predikant Jan Arendszoon ter Stad in- en „ uitgeleid hadt, en dat hy de wapenen hadt „ gedraagen tegen de Wethouderſchap." Hy hadt zig, op den zesden Juny, ondervraagd zynde, beroepen op zyn Burgerregt, volgens welk hy verſtondt, dat de Schout tegen hem bewyzen moeſt, en hy ongehouden was op ondervraagingen te antwoorden (*t*). Sedert wiſt hy zig, by den Stokhouder en Onderſchout, Dirk van Breemen, los te koopen (*u*), ontſnapte uit de hegtenis, en werdt, op den twintigſten September, tot op eene myle buiten de vryheid der Stad, gebannen, op verbeurte van den hals (*v*). 't Zelfde vonnis werdt, den twintigſten November, geveld over *Dirk Loefszoon Vlaskooper*, Kornelis Janszoon Koſter, Jan Janszoon Kies, Egbert Pieterszoon, anders Kapitein Vink, *Henrik Thomaszoon Laars*, *Klaas Gysbrechts* des Harnaſchveegers Zoon, *Henrik Janszoon*, der Stede Smid, en *Jan van Keulen*, Groffmid, die allen met de klokke ingedaagd; doch niet verſcheenen waren (*w*). De huizen der voorvlugtigen hier ter Stede waren, ondertuſſchen, aangeſlaagen. De Schout Pieter Pieterszoon vervoegde zig, ten deezen tyde, aan de Rekenkamer der Graaflyke Domeinen in den Haage, om te mogen weeten, hoe hy zig, omtrent deeze huizen, gedraagen moeſt. De Rekenkamer gaf hem laſt om dezelven te verkoopen. Doch, op nadere vertooning,

Pieter Janszoon Kies wordt gebannen.

Nog agt anderen.

(*r*) Keurb. F. *f.* 254 *verſo.* 255, 255 *verſo.* 256 *verſo.* 257 *verſo.* 258 *verſo.* 262, 265, 268, 268 *verſo.*
(*s*) Hooft V. *Boek*, *bl.* 194.
(*t*) Confeſſieboek van 15 *Jan.* 1564. *tot* 19 *Aug.* 1567.
(*u*) Reaal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 488.
(*v*) Sentent. ten tyde *van* Alva, *bl.* 276.
(*w*) Sentent. ten tyde *van* Alva, *bl.* 288.

dat zulks, in den tegenwoordigen tyd, niet dan tot groote ſchade zou konnen geſchieden, werdt hem bevolen, dezelven, ten beſte mogelyk, te verhuuren (*x*); gelyk, ſedert, gedaan werdt. 1567.

De Staaten van Holland, berigt gekreegen hebbende, dat Vrouw Margareet van Parma, op haar verzoek, van de Landvoogdye ontſlaagen, en de Hertog van Alva, in haare ſtede, tot Landvoogd verheeven was, beſlooten, in January des jaars 1568, hem deswege te gaan begroeten; gelyk zy, ſedert, deeden (*y*). De Stad Amſterdam hadt hiertoe gereedelyk haare ſtem gegeven. Doch die van Gouda waren, by 't neemen van 't beſluit, niet tegenwoordig geweeſt. De Staaten van Holland begroeten den Hertog van Alva. 1568.

't Schikte zig, te Amſterdam, alles naar eene vlytige oefening van den Roomſchen Godsdienſt. Men beſloot, het Minderbroeders Pand, op koſten der Stad, van glazen te voorzien (*z*), en op S. Matthys dag, zynde thans den vyfentwintigſten February, eenen plegtigen ommegang te houden, om den Hemel te danken, dat de Stad, omtrent dien tyd, in 't voorleeden jaar, dikwils, voor oproer en bederf, bewaard geworden was (*a*). Voorts, werden, ten deezen tyde, wederom veele voorvlugtigen ingedaagd, om zig voor den Hertoge van Alva te komen verantwoorden, welker naamen, in de Stads *Regiſters*, zyn uitgedaan (*b*). Ook werdt, wat laater, bevolen, dat men de goederen dier voorvlugtigen zou hebben aan te brengen (*c*). Doch na dat de Raad der Beroerten de Graaven van Egmond en Hoorne, de Frieſche Edelen Sjoert Beima en Hartman Galama, die in de Amſterdamſche beroerten, geduurende het verblyf des Heeren van Brederode in de Stad, gemengd geweeſt waren, en andere voornaame luiden, op 't einde van May, en in 't begin van Juny, ter dood veroordeeld hadt (*d*), begon men, met eenigen, die hier ter Stede in hegtenis zaten, ook ſtrenger weg in te ſlaan. *Outgert Korneliszoon*, die in deezer Stede ſoldye ſtondt, werdt, den twee-en-twintigſten der laatſtgemelde maand, veroordeeld om onthalsd te worden „ om dat „ hy, dus luidt het vonnis, deel gehad hadt „ aan eenen toeleg, om de knegten des Hee„ ren van Brederode in de Stad te helpen, „ en om dat hy het openen der Haarlem„ mer poorte hadt helpen verhinderen, „ toen Dankdag. Nieuwe indaagingen te Amſterdam. Outgert Korneliszoon wordt onthalsd.

(*x*) Groot-Memor. *N.* II. *f.* 116 *verſo*, 117.
(*y*) Reſol. Holl. 8 *Jan.* 3, 7, 9 *Febr.* 1567. [1568.] *bl.* 1, 3, 6, 8, 9.
(*z*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 3 *Jan.* 1568. *f.* 91.
(*a*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 21 *Febr.* 1568. *f.* 94.
(*b*) Keurb. F. *f.* 278, 282 *verſo.*
(*c*) Keurb. F. *f.* 284.
(*d*) Sentent. *van* Alva, *bl.* 72, 73, 77, 80, 82, 85.

1568. „ toen een der Burgemeesteren zig, van „ binnen, voor dezelve bevondt, om den „ Graave van Megen eenigen lyftogt toe te „ voeren (*e*)." Ook werdt *Klaas Janszoon Louwen*, die, volgens zyn vonnis „ toen „ Brederodes knegten te Ouderkerk lagen, „ met den Overste derzelven geraadpleegd, „ en toen, naderhand, de Graaf van Megen „ die knegten vervolgen wilde, zig vervoegd „ hadt by eenigen, die gereedschap byeen „ gebragt hadden, om de Reguliersbrug, „ welke de Graaf over moest, af te bree- „ ken," omtrent den zelfden tyd, voor tien jaaren, op 's Konings galeijen gebannen (*f*).

Klaas Janszoon Louwen op de galeije gebannen.

Voorts, werden, by eene Akte op 's Konings naam, den negenentwintigsten May, te Brussel gedagtekend, wel honderd drieendertig ingezetenen van Amsterdam gedagvaard, om, binnen drie weeken, te verschynen voor den Hertoge van Alva of deszelfs Gemagtigden, om zig, wegens hunne vlugt, te komen verantwoorden. Zie hier de naamen deezer ingedaagden, die in de Akte zelve gebrekkelyk gesteld waren; doch hier, uit vergelyking van verscheiden' egte stukken, verbeterd zyn; en onder welken zig veelen bevonden van de treffelykſten der Stad: *Adriaan Reinierszoon in 't Krombout*, Meester *Willem Bardes*, *Henrik Franszoon*, Koorenkooper, *Pieter Pauw*, *Jan Meurlink*, *Willem Walichszoon*, *Lubbert Nuts*, *Stans Bennink*, *Klaas Landsmoer*, *Frank de Waal*, *Meeuws Pieterszoon*, *Hans Simonszoon*, *Laurens Jakobszoon* in de gouden Reaal, *Arend Hudde*, *Clement Volkertszoon*, *Henrik van Marken*, *Herman Perchyn*, *Dirk Ham*, *Filips du Gardin*, *Gerbrand Dominicus Opslager*, Meester *Maarten Janszoon Koster*, Doctor, *Reyer Simonszoon van Nek*, *Jan Willemszoon Wyngaard*, *Willem Korszoon*, Houtkooper, *Jan Janszoon* in 't Hart, *Hans Sprankhuizen*, *Arend Janszoon Koesveld*, *Henrik Korneliszoon*, Metselaar, *Antoni*, Ponjaardmaaker, *Schoon Jan*, Metselaar, *Pieter Gerritszoon*, Koorenkooper, *Floris Roodenburg*, *Jan Perchyn*, *Egbert Roelofszoon*, *Frans Volkertszoon Koornbert*, *Jan Verburg*, *Jakob Bas*, *Hans Karpentier*, *Henrik Boeleszoon*, *Ernst Kramer*, *Jakob Simonszoon* in de Hulk, *Herman Roodenburg de Jonge*, *Thomas Gerritszoon Doesburg*, *Andries Koperslager* in Neurenberg, *Henrik Egbert Roelofszoon*, *Jan Siewertszoon* in den Haan, *Klaas Henrikszoon* in de Sleutel, *Pieter Kornelis Dobbeszoon*, *Volkert Siewertszoon* in den Haan, *Kornelis Wynandszoon* van Medenblik, *Henrik Wouterszoon*, Hoedemaaker, *Pieter Janszoon na den Brand* van Delft, *Maurits Janszoon*, Zadelmaaker, *Henrik Albertszoon*, Koldermaaker, *Jan Willemszoon*, Schoenmaaker, *Aam Klaaszoon*, Kistemaaker, *Klaas Thyszoon*, Goudsmid, *Henrik Snoekaart* van Dordrecht, *Jakob Hein*, Lakenkooper, *Jan Prins*, Haringkooper, Meester *Kornelis*, Schryfmeester, *Henrik Snyder* in 't Gravenstraatje, *Harkgen* of *Henrik de Bakker*, *Tymen Meindertszoon*, *Klaas*, Boekverkooper, *Goossen Pauw*, *Kornelis Hillebrandszoon*, gebynaamd *Geelveter*, *Klaas Duivel*, *Jan Bethszoon Roodenburg*, *Herman Roodenburg*, *Henrik* in de *Hoppezak*, *Reyer Janszoon Wolf*, *Jakob Manke Koman*, *Klaas Olie*, *Jakob Schaalmaaker*, *Klaas Pauw*, *Jakob Janszoon Koster* in de Kalkoen, *Hans Wolterszoon*, *Tieleman Tielemanszoon*, Apotheker, *Klaas Janszoon Roele*, *Jakob Dirkszoon Warmond*, Schilder, *David de Goudsmid*, *Jan Joosten*, Metselaar, *Pieter Boom*, *Henrik Vaartgen*, Schuitevoerder, *Kornelis Albertszoon*, Bergervaarder, *Jan Smid*, Koorenkooper, *Kornelis Barendszoon* in de Pot, *Jan Pieterszoon Zwaaroog*, *Kornelis Floriszoon van Teilingen*, *Andries Boeleszoon* in 't gouden Hoofd, *Klaas Boeleszoon* in Hamburg, *Antoni de Bakker* op den Zeedyk, *Fredrik Sieuwertszoon* in den Haan, *Tsbrand Roelofszoon*, Schilder, *Antoni Korneliszoon*, Wisselaar, *Jakob Roemer*, Zoon van langen Roemer, Haringkooper, *Henrik Clementszoon*, Zeilemaaker, *Jakob* in de *Roozekrans*, *Henrik Zweerts*, in den Groninger Tooren, *Pieter de Boer* op den hoek van de Kolk, *Gaal* de Metselaar, *Gerrit Janszoon*, van Delft, *Bouwen Janszoon Kramer*, *Geurt Gerritszoon*, Verwer, *Jakob van Amelen*, *Kornelis Reyerszoon*, *Willem Bol*, Bakker, *Huibert Pieterszoon*, Lepelmaaker, *Frank Maartenszoon*, Tinnegieter, *Gerrit de Smid* op den Zeedyk, *Stoffel Kors* of *Kous de Jonge*, *Melis Willemszoon*, gebynaamd *Mallenraad*, *Tsbrand Acoly*, *Simon Thyszoon*, Koorendraager, *Jan in't blaauwe Paard*, Snyder, *Henrik Janszoon*, Snyder, *Gerrit Janszoon Kop*, *Jan* of *Jakob Zegerszoon*, Koekebakker, *Kornelis Boom*, *Jan Lubbertszoon*, Waagdraager, *Jan Korneliszoon*, op de Ossenmarkt, Slotemaaker, *Willem Lubbertszoon* in den Helm, *Aal Pauw*, Weduwe van *Wessel Vogel*, *Geertgen Martens*, Weduwe van *Gysbrecht Janszoon*, *Marytje Mentelbecks*, *Jakob Klaaszoon*, Wagenaar, buiten de S. Antonis Poort, Meester *Pieter Mol*, Doctor in de Medicynen, *Barend Janszoon* in den Engelschen Dog, *Laurens* Makelaar, gebynaamd *het houten aangezigt*, *Pietertgen*, Weduwe van Meester *Nanning*, *Duifje Splinters*, Weduwe van *Klaas Splinter*, en *Lysbet*

Honderd en meer dan dertig ingezetenen van Amsterdam ingedaagd.

(*e*) Sententieb. *van 26 Apr. 1566. tot 21 May 1573. f. 62 versso. Zie ook* DAPPER *bl.* 197. COMMELIN *bl.* 1021.

(*f*) Sententieb. *als vooren, f. 55. Zie ook* DAPPER, *bl.* 198. COMMELIN, *bl.* 1021.

1568.

1568. Beschuldigingen ten hunnen laste.

bet in de zilveren Reaal, Weduwe van *Pieter Meeuwszoon*, Koorenkooper. Men beschuldigde deeze luiden „ sommigen, dat „ zy zig openlyk gedraagen hadden als *Confistorialen*, dat is, als Gereformeerden; „ anderen, dat zy de wapenen tegen de „ Wethouderschap hadden opgevat, en zig, „ in February des voorleeden jaars, aan de „ derde beeldbreeking schuldig gemaakt; „ wederom anderen, dat zy den Predikant, „ gewapend, geleid hadden ter plaatse „ daar hy prediken zou, tegen den wil der „ Wethouderschap; en veelen, eindelyk, „ dat zy hunnen verworpen Godsdienst, „ gelyk dezelve genoemd werdt, hadden „ geoefend, en naar de wyze van den zelven, doen doopen, trouwen en begraaven (*g*)." Doch niemant der ingedaagden verscheen voor den Raad der Beroerten, weshalve zy, genoegzaam allen, en nog drie of vier meer, op den eersten September, voor altoos, uit 's Konings Landen gebannen werden, met verbeurdverklaaring van goederen (*b*).

Uiteinde van Willem Dirkszoon Bardes, gewezen Schout van Amsterdam.

Onder deeze ballingen, was ook Willem Dirkszoon Bardes, gewezen Schout van Amsterdam, die, na dat hy verlaaten geworden was van zyn ampt, zig openlyker gehouden hadt aan de zyde der Onroomschen. Men gaf hem zelfs, uit twyfelagtige getuigenissen en tekenen, naar, dat hy de beroerten hadt helpen stooken, en, ten dien einde, verstand gehouden met den Prinse van Oranje, met den Heere van Brederode, en in syfer met *Dirk Volkaartszoon Koornhert*; ja dat hy zelfs eenen Kalvinischen Leeraar in den Haage gebragt hadt. Hy raakte, eerlang, ten Hove in hegtenis; werdt, na lang zitten, by goeddunken van den Raad der Beroerten, strengelyk gefolterd, en zelfs met roeden gegeesseld, in den ouderdom van zeventig jaaren. En schoon hy dit alles, met onbezweeken moed, uitstondt, zo dat de Raad hem zuiver schouwde van de beroerte; hy werdt, nogtans, onder voorwendsel dat hy aan andere zydgangen schuldig was, aan de lange koorde gehouden. Ook hieldt men eene groote somme gelds in, die de Koning hem schuldig was. De scheuring des Lands hierop volgende, voegde hy zig aan de zyde der Bondgenooten: 't gene oorzaak was, dat zyne meeste middelen, als gelegen onder Amsterdam, welk de Spaansche zyde hieldt, hem te onbruik werden gemaakt: 't welk hem niet alleen zyne gezondheid, maar ook eindelyk zyn verstand kostte: een ramp, die zynen eenigen broeder, Meester *Klaas Hein*, zo diep ter herte ging, dat het hem ook het zyne ontstelde. In zulk eenen deerlyken toestand, en eene behoefte, die hem, gewoon adelyk te leeven, al sedert eenigen tyd, verboodt wyn ter zyner tafel te nuttigen, bragt Bardes het overschot zyner dagen door te Delft, daar het den Prinse van Oranje, hem aanspreekende, naderhand, beklag en traanen afdrong, dat zo eêl een verstand derwyze geknakt en vervallen was (*i*). Aan *Willem Bardesius*, Kleinzoon van den Schout, werdt, door de Staaten van Holland, in den jaare 1603, nog eene rente van tweehonderd ponden 's jaars toegelegd, wegens twee-endertig honderd ponden, die de Grootvader, by zyne laatste Schouts-rekening, te vorderen gehad hadt (*k*).

1568.

Egbert Meinerdszoon, Alfert Henrikszoon en Pieter de Wit ter dood verweezen.

Doch te Amsterdam raakten, in 't jaar 1568, nog andere luiden in lyden, en onder deezen, drie welgeagte burgers, die zig des luttel gehoed hadden, Egbert Meinerdszoon, *Alfert Henrikszoon* en *Pieter de Wit*. Egbert Meinerdszoon was een Huidekooper, een zeer bemind man, uitsteekende in de Rederykkonst, de weetenschap dier eeuwe hier ter Stede, ook Factoor van de Rederykers, en Vader van *Sebastiaan Egbertszoon*, die, naderhand, om zyne geleerdheid, zonderling in de Geneeskonst, en om zyne gemaatigdheid in Geloofszaaken, vermaard, en meermaalen Burgemeester der Stad geweest is. Van Egbert hebben wy, in 't voorgaande boek (*l*), verhaald, hoe hy, Hopman der Burgerye zynde, by toeval, gekomen, in 't geschilderd Kamertje op 't Stadhuis, daar de Gereformeerden vergaderd waren, het Verdrag van den dertigsten September des jaars 1566 mede ondertekend hadt. Hy hadt, hiervan bewust, kort na 't vertrek des Heeren van Brederode, in beraad gestaan, om de Stad te verlaaten; doch zig tot blyven laaten overhaalen, door de Burgemeesteren Joost Buik en Simon Kops, die hem voorhielden „ dat „ hy omtrent vyftig jaaren oud was, en „ nergens Amsterdam vinden zou; dat hy, „ blyvende, geen gevaar liep, of zo 'er „ gevaar opkwame, dat zy hem, by tyds, „ zouden waarschuwen." Zelfs verleenden zy hem, den negenden May des jaars 1567, een Getuigschrift onder Stads zegel, meldende hoe hy, aldaar, ten goeden naame en in geene opspraak stondt van ketterye of wangedrag: op welk getuigschrift, hy, gelyk men hem voorhieldt, te Antwerpen en elders, gerustelyk, zynen Koophandel dryven

(*g*) *Zie* Bor Auth. Stukken, I. *Deel*, *bl.* 123. Commelin *bl.* 1026.
(*b*) Sentent. van Alva, *bl.* 122.
(*i*) Hooft II. *Boek*, *bl.* 62.
(*k*) Resol. Holl. 8 *Nov.* 1603. *bl.* 281.
(*l*) *Bladz.* 289.

1568. ven mogt. Alle deeze redenen golden meer by hem dan de brieven en 't mondeling ſmeeken van zynen Zwaager, Laurens Jakobszoon Reaal, of andere vrienden, die hem rieden, te wyken. Hy bleef dan; doch werdt, op den tweeden Maart deezes jaars, aangetaſt by den Onderſchout, vaſtgezet, en wel drie maanden onverhoord gelaaten. Daarna werdt hy ter paleie veroordeeld, en gepynigd. Doch hy ſtondt de pynbank niet ſlegts door, maar 't bewys, door den Schout tegen hem ingebragt, werdt ook valſch bevonden. De oudſte Penſionaris, Meeſter Adriaan Sandelyn, verklaarde zelfs, van verſtand te zyn, dat men hem behoorde te ontſlaan. Nogtans liet men hem zitten, en den Schout Pieter Pieterszoon tyd, om de zaak in den Raad der Beroerten te brengen. Hier werdt hem, door deezen, te laſt gelegd „ dat hy niet ſlegts, van over lange „ jaaren, voor Lutherſch berugt geweeſt „ was; maar ook het Verdrag van den der„ tigſten September des jaars 1566 onder„ tekend hadt." Ook werdt hem tot ſchuld aangerekend „ dat hy de aalmoeſſen der „ Geuzen-Kerke hadt helpen vergaderen." Hierover werdt hy dan, op aanſchryvens van den Raad der Beroerten, den negenden October, verweezen, om met den zwaarde geregt te worden. Maar in den kerker was hy van waterzugt bevangen, waaraan hy, wel te pas, 's avonds te vooren, overleedt. De Schout hieldt, eenige uuren voor zyn verſcheiden, ſterk aan by Doctor Laurens, die over hem ging, om den kranken, met eenig geneesmiddel, zo lang in 't leeven te houden, dat men hem, gebonden op een' ſtoel, ten beſtemden tyde, mogt konnen onthalzen. Doch de geneesmeeſter antwoordde „ dat hy geen God was, die 's „ menſchen leeven in zyne hand hadt, en „ dat de lyder, zyns oordeels, den mid„ dernagt niet haalen zou." De Schout ſcheidde hierop, kwalyk te vrede, van hem; doch deedt, naderhand, het doode lyk in den kerker onthoofden, en door eenige Cellebroeders kiſten, en 's nagts ter aarde beſtellen, digt by de Boekery aan de nieuwe zyde, ooſtwaards van den zuider gevel der nieuwe Kerke, op 't elendige Kerkhof, zo genoemd, om dat het ongewyd was, en om dat 'er geene anderen begraaven werden, dan die, door beuls handen, gedood, of, zonder de Sakramenten ontvangen te hebben, geſtorven waren (*m*).

Egbert Meinerdszoon ſterft in de gevangenis.

Beſchuldigingen ten laſte van Al-

Alfert Henrikszoon, Bierſteeker, werdt te laſt gelegd „ dat hy ter Preeke geweeſt „ was, het plonderen van 't Minderbroe„ ders-Klooſter bygewoond, en de wa- 1568.
„ penen tegen de Wethouderſchap gedraa- fert Hen-
„ gen hadt." En hieldt zyn vonnis in „ dat rikszoon
„ Schepenen, alles gehoord hebbende, op en Pieter
„ het goeddunken en den uitgedrukten laſt de Wit.
„ des Raads der Beroerten, hem ten zwaar„ de verweezen, met verbeurdverklaaring „ zyner goederen, onverminderd Stads ge„ regtigheden in alle andere zaaken." 't Vonnis van Pieter de Wit was van den zelfden inhoud. Alleenlyk werdt, in het zelve, geen gewag gemaakt van eenig bevel des Raads der Beroerten. De Wit werdt beſchuldigd „ dat hy de Preeke gehoord, „ de wapenen, als hoofd der oproerigen, „ gedraagen, den Hopman der gewoonly„ ke Stads Wagt, die, door bevel der Wet„ houderſchap, een rot ſoldaaten naar den „ boom leidde, daarin belet hadt: ook zou „ hy den Gemagtigden der Overheid on„ waardiglyk toegeſproken, en over 't Ver„ drag tuſſchen haar en de Gemeente ge„ ſtaan hebben. Wyders, zou hy tegen„ woordig zyn geweeſt, daar Jan Broek „ voorſtelde, van Brederode, tegen 's Ko„ nings believen, tot Overſte der Stad op „ te werpen. En eindelyk zou hy ook het „ toevoeren van leeftogt aan den Graave „ van Megen hebben verhinderd." Doch 't vonnis ſprak niet van iet, 't gene HOOFT van verſcheiden' oude luiden hadt hooren verhaalen, te weeten, dat de Wit, als de Burgers tegens elkanderen ſchrap ſtonden, een roer, geveld op Jooſt Buik, verbooden hadt, te loſſen; en dat men de gehoorzaamheid, hierin aan hem beweezen, als een blyk van Bevelhebberſchap, opnam, en de behoudenis van 's Burgemeeſters leeven telde onder de redenen, om den behouder het zyne te beneemen. Alfert Henrikszoon Zy wor-
en Pieter de Wit gingen, den negenden Oc- den be-
tober, ter dood (*n*). In 't verbeurdverklaa- de ont-
ren van alle hunne goederen, werden de halsd.
Privilegien der Stad, die niet gedoogden dat een Poorter, boven zyn lyf, meer dan honderd pond uit zyn goed verbeurde, blykbaarlyk gekrenkt. Ook viel, in het vonnis van Alfert Henrikszoon, hard te verduwen, dat Schepenen verklaarden, het zelve geveld te hebben, op uitdrukkelyken laſt van den Raad der Beroerten, en gevolgelyk, in hun oordeel, bepaald geweeſt waren (*o*). Doch zulke vonniſſen waren thans gemeen hier ter Stede. *Willem Korneliszoon Boſch-* Twee
man en *Dirk Gerritszoon Praat*, beide Koo- Kooren-
rendraagers, werden, den vierden Decem- draagers
ber deezes jaars, op gelyken voet, ten lyden de-
zwaar- zelfde
ſtraffe.

(*m*) L. J. REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 486 *enz.* HOOFT V. *Boek*, *bl.* 193.

(*n*) Sententieb. *van* 26 *April* 1566. *tot* 22 *May* 1578. *f.* 74.
(*o*) HOOFT V. *Boek*, *bl.* 194.

1568. zwaarde verweezen. Willem werdt beſchuldigd „ dat hy de wapenen tegen de Wet-
„ houderſchap en Katholyke ingezetenen
„ gedraagen; het ſmeekſchrift tegen 't aan-
„ neemen van meerder knegten getekend;
„ een half laſt Rogge helpen brengen hadt
„ in zeſtien tonnen, in ieder van welken,
„ een vaatje buskruid ſtondt, en welken
„ daarna aan Brederodes knegten te Viane
„ gezonden waren, zonder dat hy zulks
„ der Wethouderſchap hadt aangebragt.
„ Voorts, hadt hy de eerſte Preeke te O-
„ verveen bygewoond, en nog onlangs, te
„ Slooterdyk, daar hy ſedert eenigen tyd
„ gewoond hadt, vergaderingen met het
„ zingen van Pſalmen gehouden ten zynen
„ huize." Dirk werdt voor misdaad aangerekend „ dat hy de wapenen gedraagen,
„ het Verzoekſchrift tegen 't aanneemen
„ van knegten getekend, en dikwils de Pree-
„ ke bygewoond hadt (*p*)." Op den twee-en-twintigſten Juny te vooren, werden ook Wein Adriaan Okkers Dogter, die 't Lieve-Vrouwen-beeldje in de Oude Kerke, met haaren toffel, geworpen, en haare dienſtmaagd, Tryn Henriks, die de daad aangezien hadt (*q*), in eene wynpyp met water, op 't ſchavot, verdronken. Haar man, Juriaan ter Meulen, werdt gebannen (*r*).

Pieter Kaars wordt, voor vyftig jaaren, op de galeie gebannen.

De Wethouderſchap van Amſterdam wendde, ten deezen tyde, alle mogelyke moeite aan, om zig buiten belaſting te houden, wegens 't gene, in 't jaar 1566, ook op haar bevel, verrigt was. Hierom raakte Pieter Kaars, Kapitein der Nagtwagt, die, op laſt van Burgemeeſteren, de wagt het Minderbroeders-Klooſter hadt doen ruimen, in deezen jaare, in hegtenis. Men gaf hem naar „ dat hy lang *geluiterd* hadt, een groo-
„ te Geus was, en door geſchenken aan de
„ Geuzen verbonden." 't Laatſte zag op een rood Duitſch kleed, hem, door de Overluiden der Kloveniers Doele, vereerd, alzo hy, een oud, ervaaren Krygsman zynde, die Keizer Karel den V., van zyne vroege jeugd af, in Italie, in Frankryk en in Duitſchland, gediend hadt, de Schutters, ſomtyds, in 't ſtellen der ſlagorde, in de behandeling van 't geweer, en in andere krygsoefeningen onderweezen hadt. Hy was, zeide men, een dienaar van Burgemeeſteren, en liet zig, door het aanvaarden van zulke geſchenken, verbinden om den Overluiden en Schutteren tegen de Wethouderſchap ten dienſt te ſtaan. Redens genoeg, om hem te bederven. Hy werdt dan, tweemaal gepynigd zynde, den veertienden July, in den ouderdom van zeventig, voor nog vyftig jaaren, op eene der Spaanſche galeijen verweezen (*s*). Zelfs is Laurens Jakobszoon Reaal, naderhand, voor waarheid verhaald, dat men met den Roeimeeſter koop gemaakt hadt, om Kaars, in de Spaanſche Zee, over boord te werpen. Vaſt gaat het, ten minſte, dat hy Spanje, daar de galei naar toe moeſt, nimmer gezien heeft. Willem Maartenszoon Kalf, Baljuw van Amſtelland en Onderſchout van Amſterdam, was ook, over 't doen ontſlaan der vier gevangenen, die de plondering van 't Karthuizers-Klooſter hadden bygewoond (*t*), in hegtenis genomen, en hy zou 'er, meent men, den hals nimmer doorgehaald hebben, zo Laurens Jakobszoon Reaal geen ſchriftelyk blyk van den laſt der Wethouderſchap tot dit ontſlag onder zig gehad, en hem daarvan een afſchrift van Embden toegezonden hadt (*u*). Maar *Pieter Klaaszoon Zevenpenning*, die eenige moed willigheid langs ſtraat bedreeven, en onder anderen voor 't Stadhuis en op de nieuwe brug *Vive le Gueux!* geroepen hadt, werdt den derden Auguſtus wel ſtrengelyk gegeesſeld, voor tien jaaren op 's Konings galeijen, en nog twintig jaaren daarenboven uit de Stad gebannen (*v*). Ook werdt zulk roepen, welk ook aan 't Kamperhoofd, en op de roode, nu de Doelenbrugge, geſchied was, den agttienden Auguſtus, op Lyfſtraffe, verbooden (*w*). *Harpert Janszoon* en *Hendrik Janszoon*, die ook deel aan de beroerten gehad hadden, werden, in deeze zelfde maand, met de dood geſtraft (*x*). Anderen, die minder ſchuldig geoordeeld werden, moeſten, ten deezen tyde, hun bedryf met ban of geeſſeling boeten. Zekere *Simon Janszoon*, Blokemaaker, die der Gereformeerde Leere toegedaan geweeſt, en, zonder de Sakramenten ontvangen te hebben, op het *Geuzeveld*, gelyk men 't noemde, begraaven was, werdt, anderhalf jaar na zynen dood, in November deezes jaars, wederom opgegraaven, en onder de galge geplaatſt; wordende, daarenboven, al zyne goederen, ten behoeve des Konings, verbeurd verklaard (*y*).

1568.

Zyn uiteinde.

Willem Maartenszoon Kalf komt in ongelegenheid.

't Roepen van *Vive le Gueux* met geeſſeling geſtraft.

't Lyk van Simon Janszoon wordt opgegraaven.

Terwyl men, te Amſterdam, dus ſtrengelyk handelde, werdt het 'er langer hoe onveiliger voor elk, die ſlegts den naam hadt, dat hy eenig deel hadt gehad in de jongſte beroerten. *Jakob Simonszoon de Ryk*, gehuwd

Jakob Simonszoon de Ryk vlugt naar Dantzig.

(*p*) Sententieb. *als vooren*, *f.* 77, 78. *Zie ook* Sentent. ten tyde *van* ALVA, *bl.* 342, 344.
(*q*) *Zie* II. *Deel*, VII. *Boek*, *bl.* 284.
(*r*) Sententieb. *als vooren*, *f.* 60. REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 488.
(*s*) Sententieb. *van* 26 *April* 1566. *tot* 21 *May* 1573. *f.* 64.
(*t*) *Zie* II. *Deel*, VII. *Boek*, *bl.* 287.
(*u*) L. J. REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 484.
(*v*) Sententieb. *van* 26 *April* 1566. *tot* 21 *May* 1573. *f.* 65 *verſo*.
(*w*) Keurb. G. *f.* 3 *verſo*.
(*x*) Sententieb. *als boven*, *f.* 67, 68.
(*y*) Sententieb. *als boven*, *f.* 75 *verſo*.

1568. huwd met *Margriete*, Dogter van *Nikolaas Hooft*, deedt Koophandel in graanen te Amsterdam, en was, omtrent deezen tyd, betigt door den Schout „ dat hy, aan zekere „ Koorendraagers, een ton Engelsch bier „ ten beste gebooden hadt, zo zy de Min„ derbroeders-Kerk breeken wilden." Doch deeze beschuldiging bleek verzierd te zyn. Naderhand, werdt getuigd, hoe zy 't bier, onder die voorwaarde, van hem geëischt hadden, en hy daarop geantwoord „ dat „ de Minderbroeders-Kerk hem niet in den „ weg stondt," waarna hy binnens huis vertrokken was. Doch 't verzwygen van dit zyn wedervaaren maakte hem verdagt by de Overheid. Hy verliet dan de Stad, werdt openlyk ingedaagd, en, niet verschynende, gebannen, met verbeurdverklaaring van zyne goederen, die sedert aangeslaagen werden. Hy is, zo ik my niet bedriege, dezelfde, die, in de groote Lyst der ingedaagden en ballingen, hier voor (bl. 272-274) opgegeven, *Jakob Simonszoon in de Hulk* genoemd wordt. Zyne eigen en zyne Vrouws Moeder voorzagen hem, sedert, van eenige penningen, waarmede hy naar Oostland vertrok, zig nederzettende te Dantzig, daar hy gelegenheid vondt, om zig, eenen tyd lang, eerlyk genoeg te behelpen (*z*). Meester Maarten Janszoon Koster, wiens naam, insgelyks, op de gemelde Lyst, gespeld wordt, was ook de Stad te bang gemaakt. De dienst, dien hy der Wethouderschap gedaan hadt, in 't bevorderen van de ondertekening der Overeenkomste van den dertigsten September des jaars 1566, werdt hem nu tot misdaad aangerekend, en eene oorzaak van zyne vlugt, indaaging en ballingschap (*a*).

Maarten Janszoon Koster wykt insgelyks.

Adriaan Pauw vlugt een van de laatsten.

Maar Adriaan Pauw hadt zig, tot omtrent den aanvang van September, in de Stad onthouden, zonder dat hem iemant gemoeid hadt. Toen hadt hy, met kennis van Burgemeesteren, eene reis gedaan naar Brabant, tot bevordering van zynen Koophandel; doch, den twee-entwintigsten der gemelde maand, te Amsterdam te rug gekeerd zynde, verstondt hy dat de Schout onderzoek op hem deedt, wegens zaaken, die hy, op bevel van Burgemeesteren en Raaden, verrigt hadt. Hy vervoegde zig hierop met een Verzoekschrift aan Burgemeesteren, om eene Akte van schadelooshouding, wegens 't gene hy, na den tweeden April des jaars 1567, op welken tyd, hem zulk eene Akte verleend was, verrigt hadt. Terwyl zyne Huisvrouw, *Anna Jakob Lucas Dogter*, op wier verzoek, Arend Korneliszoon Kool, die Roomsch, en Regent van 't Lieve-Vrouwe-Gasthuis was, eene verklaaring in voordeel van Pauw gedaan hadt (*b*); op zyne begeerte, om antwoord op dit Verzoekschrift aanhieldt, was hy andermaal naar Brabant, of een der andere Nederlanden vertrokken; doch kwam, in October, nog wederom in Amsterdam, daar hy wel zes dagen vertoefde, zig dagelyks langs straat vertoonende. Midlerwyl, hadt men den Procureur-Generaal van den Raad der Beroerten aangediend dat hy voorvlugtig was, en 's Konings Landen reeds verlaaten hadt (*c*). Hy hieldt zig dan te Amsterdam niet langer veilig, maar begaf zig, nog voor 't einde van October, ter Stad uit. In November, werdt hy, met nog drie anderen, voor den Raad der Beroerten, gedagvaard, tegen den agttienden December, zonder dat hem iet anders te last gelegd werdt, dan dat hy zyn kind, op de Kalvinische wyze, hadt doen doopen (*d*): 't welk hy, in zyn *Verhaal* (*e*), erkent, in den aanvang des jaars 1567, in de Minderbroeders-Kerke, geschied te zyn, om zekere oorzaak tegen zyne Huisvrouw bygebragt, die veelligt gehouden werdt voor den bejaarden Doop te zyn; na dat het kind, wel zes of zeven dagen, ongedoopt gebleeven was. Hy vondt egter niet dienstig, voor den Raad der Beroerten te verschynen; maar, zig, te Antwerpen, met eenige Regtsgeleerden, beraaden hebbende (*f*), verzogt hy, schriftelyk „ dat hem gegund mogt wor„ den, zig door een' Gevolmagtigde te mo„ gen verantwoorden." Hy vertoonde te gelyk „ dat hy, met eene vrouw en negen „ kinderen belast, voor een' Zoon van on„ ze Moeder de Heilige Kerke, by den De„ ken en Pastoor der Stede," welker getuigschriften hy in handen hadt (*g*) „ be„ kend stondt, en altoos als een goed bur„ ger geleefd hadt, zonder zig ooit tot op„ roerigheid, of tot het opvatten der wa„ penen te hebben laaten vervoeren." Doch op dit verzoek, kwam geen ander bescheid dan *Nihil* en *Comparenti fiat Justitia*, dat is, *Hy verschyne, en men zal hem regt doen* (*h*). In January des volgenden jaars, werdt aan alle Secretariissen en Notariissen, by Plakaat, verbooden, eenige Getuigeniissen op te stellen, ten behoeve der ingedaagden: 't welk Pauw in nog grooter engte bragt. Zyn Verzoekschrift aan Burgemeesteren van Amsterdam was zyner Huisvrouwe, reeds te vooren, te rug gegeven, zonder eenig byschrift.

1568.

Wordt ingedaagd.

1569 levert twee Smaakschriften in aan den Raad der Beroerten.

1569

(*z*) HOOFT VI. *Boek*, *bl.* 228.
(*a*) L. J. REAAL *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 485.
(*b*) Certificatie *van* A. C. COOL *van* 24 *Sept.* 1568. *MS.*
(*c*) A. PAUW Relaas, *bl.* 8, 9.
(*d*) *Zie* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 124 COMMELIN, *bl.* 1031.
(*e*) *Bladz.* 5.
(*f*) A. PAUW Relaas, *bl.* 9.
(*g*) A. PAUW Relaas *Bylaagen*, *bl.* 16.
(*h*) *Zie* COMMELIN, *bl.* 1032.

1569. schrift. Hy werdt, sedert, andermaal voor den Raad der Beroerten gedagvaard (*i*): en verzogt toen, op nieuws, uitstel om te verschynen tot op S. Jan, zynde den vierentwintigsten Juny, op dat hy, die veele goederen van Oostersche Koopluiden onder zig hadt, eerst zyne rekeningen met dezelven sluiten mogt. Hy deedt dit verzoek op wordt gebannen. den eenentwintigsten April (*k*). Doch, in plaats van 'er antwoord op te geeven, velde de Raad, den volgenden dag, een vonnis van ballingschap en verbeurdverklaaring van goederen tegen hem, welk, sedert, ter uitvoeringe gebragt werdt; hebbende men, reeds na de eerste indaaging, zyne goederen Wat hem te last gelegd werdt? doen optekenen (*l*). In dit vonnis, werdt hem, boven het laaten doopen van zyn kind, op de Kalvinistische wyze, tot misdaad aangerekend „ dat hy de Preeke in „ 't Minderbroeders-Klooster doorgaands „ bygewoond hadt; dat hy de Wethouderschap eenige punten, met zyne eigen hand „ geschreeven, ten behoeve der Sectarissen, hadt aangebooden, waarby het afneemen der beelden, het sluiten der Kerken, vryheid van prediken in de Stad, „ en om, in geval van ziekte, een' Priester „ of Predikant te mogen ontbieden, naar „ zyn welgevallen, begeerd werdt: ook dat „ de Priesters de Sakramenten in stilte by „ de zieken bragten, en dat men elkanderen, ter zaake van den Godsdienst, noch „ met woorden, noch met werken, kwalyk bejegenen zou." Voorts, werdt hem te last gelegd „ dat hy, nevens veele andere Sectarissen, in 't Minderbroeders-Klooster, was geweest, daar men zig verbonden hadt tegen de Wethouderschap, „ en beslooten de klok te luiden, om 't volk „ op de been te brengen; dat hy een der „ afgevaardigden geweest was van de muitelingen, die zig, op S. Matthysdag des „ jaars 1567, in grooten getale, gewapend „ hadden tegen de Wethouderschap, om op „ dezelve te begeeren, dat zy naliete meer „ Katholyke soldaaten aan te neemen tot „ haare bescherming, onaangezien het haar, „ door de Landvoogdesse, toegestaan ware (*m*)." Doch uit het voorig gedeelte deezer geschiedenisse, is gebleeken, dat Pauw meest alles, wat hem nu tot misdaad aangerekend werdt, verrigt hadt op verzoek of bevel der Wethouderschap zelve; die zelfs hadt beloofd, hem voor naarmaaning te zullen bevryden. Hy ontweek, sedert, de Hy begeeft zig naar Embden. strengheid zyner regteren te Embden, daar hy zig ophieldt, tot dat de tyden veranderden. 1569.

Te gelyk met Pauw, waren nog drie andere Poorters van Amsterdam ingedaagd en gebannen, te weeten, Meester *Pieter Jakobszoon Schaap*, *Leenaard Janszoon Graaf*, Yzerkooper, in den Keizer, en *Dirk Janszoon Quintink*. Schaap werdt tot misdaad aangerekend „ dat hy de Preeke geduurig„ lyk bygewoond, en onder dezelve en by „ de huizen, aalmoessen verzameld hadt; „ dat hy het volk, door kwaadspreeken „ van de Wethouderschap, tot oproer hadt „ aangezet; dat hy de Vergaderingen van „ den nieuwen Godsdienst hadt bygewoond, „ waarin een Verzoekschrift aan den Prinse „ van Oranje om vrye Oefening in de Min„ derbroeders Kerke ontworpen werdt; dat „ hy eenige goede Katholyken hadt getragt „ te beweegen, om dit Verzoekschrift te „ tekenen; dat hy gemeenzaamlyk verkeerd „ hadt met Clement Volkertszoon Koorn„ hert, een' der voornaamste voorstanderen „ van den nieuwen Godsdienst, ten wiens „ huize, de heimelyke byeenkomsten der „ Sectarissen gehouden werden." Graaf en Quintink werden beschuldigd „ dat zy, op „ S. Matthysdag, ook in de wapenen waren „ geweest, en zig sterk met de voorleeden „ beroerten gemoeid hadden." Quintink in 't byzonder werdt te last gelegd „ hoe hy, „ in eene openbaare herberg, gezeid hadt, „ dat het der Wethouderschap kwalyk be„ komen zou, zo zy de Burgery niet van „ den eed ontsloeg; dat de Heer van Bre„ derode ook in de Stad komen kon, wan„ neer hy wilde; dat zy anderszins de poort „ om verre haalen zouden, en dat zy wel „ driemaal zo sterk waren als de Katholyken (*n*)." Pieter Jakobszoon Schaap, Leenaard Janszoon Graaf en Dirk Janszoon Quintink worden gebannen. Beschuldigingen ten hunnen laste.

Terwyl de vervolging dus hevig voortging, te Amsterdam, en alomme in de Nederlanden, hadt de Prins van Oranje zig, in 't jaar 1568, door eenige Nederlandsche Edelen en anderen, laaten overhaalen tot het verzamelen van Krygsvolk in Duitschland. Een gedeelte van het zelve, onder Graaf Lodewyk van Nassau, behaalde eerst eenig voordeel op de Spaansche; doch werdt, daarna, by Jemmingen geslaagen. Oranje zelf trok, met het overig gedeelte, in 't begin van October, over de Maaze, om Alva uit te lokken tot eenen veldslag, dien deeze, voorzigtiglyk, ontweek. De Prins werdt, eerlang, genoodzaakt, zyn Leger af te danken; waarna hy zig naar Frankryk begaf, van waar hy, in 't midden deezes jaars 1569, naar Duitschland wederkeerde (*o*). 's Prinsen togt over de Onderneemingen des Prinse van Oranje.

(*i*) A. Pauw Relaas, *bl.* 9, 10.
(*k*) *Zie* Commelin, *bl.* 1032.
(*l*) A. Pauw Relaas, *bl.* 9.
(*m*) Sentent. *van* Alva, *bl.* 182.
(*n*) Sentent. *van* Alva, *bl.* 76, 184, 185.
(*o*) Vaderl. Hist. VI. *Deel*, *bl.* 266-291.

1569. de Maaze hadt veel gerugts gemaakt, hier te Lande. De Wethouders der byzondere Steden gaven zig vry wat moeite, om dit gerugt te ſtuiten. Te Amſterdam, werdt een eerlyk burger van Haarlem (2), in 't openbaar, met ongewoone ſtrengheid, gegeeſſeld, alleenlyk om dat hy deeze maar uit zynen mond hadt laaten gaan (*p*).

Een burger van Haarlem, die gezeid hadt, dat Oranje over de Maas was, wordt te Amſterdam gegeeſſeld.

De vervolging ging, ondertuſſchen, voort, te Amſterdam. *Jan Joachimszoon*, wien niet anders te laſt werdt gelegd, dan „ dat „ hy de Preeke en't Avondmaal bygewoond, „ en zyn kind voor den veroordeelden Leeraar Jan Arendszoon ten doop gehouden „ hadt," was, den agttienden January, ten zwaarde verweezen (*q*). Een Schuitevoerder, *Pieter Pieterszoon Bekje* genaamd, „ die „ niet ter miſſe ging, de verboodene Vergaderingen der *Calviniſten* en *Mennoniſten* „ of Doopsgezinden bywoonde, en, tot „ twee reizen toe, eene *Mennonitiſche* Vergadering in zyne ſchuit gehouden hadt," werdt, den zesentwintigſten February, ten vuure veroordeeld (*r*). Terwyl hy aan de paal ſtondt, om verbrand te worden, riep hem *Willem Janszoon*, die met moeite van Durgerdam in de Stad gekomen was, na dat men de boom reeds geſlooten hadt, van de trappen der waage, toe, *Stryd vroomelyk, lieve broeder*: doch hy werdt vaſtgehouden; en beleedt, ondervraagd zynde, dat hy herdoopt was, en zelfs, als Leeraar onder de Doopsgezinden, vermaand hadt: waarop hy, den twaalfden Maart, insgelyks, veroordeeld werdt, om verbrand te worden. Dezelfde ſtraf werdt, ten zelfden dage, uitgevoerd aan *Jan Quirynszoon* van Utrecht, Schipper, *Kornelis Janszoon* van Haarlem, Bootsgezel, en *Clement Henrikszoon*, Zeilemaaker, allen drie Doopsgezinde Poorters (*s*). Doch deezen luiden werdt geene eigenlyke oproerigheid te laſt gelegd. Anderen raakten, in deezen jaare, in lyden, om 't gene men, thans, oproerigheid noemde: onder welken was *Jan Jakobszoon*, die den agtentwintigſten September onthalsd werdt, „ om dat hy met de Geuzen verkeerd, en „ toeleg gemaakt hadt om Brederodes knegten in de Stad te helpen, en die van den „ Graave van Megen daar buiten te houden (*t*)." Ook onderging, op den zesden October, het zelfde lot, *Jan Korneliszoon*, Ketelaar, of Koperſlager „ om dat hy niet „ ſlegts ter Preeke en ten Avondmaal geweeſt was in 't Minderbroeders Klooſter; „ maar zig ook, op de markt, by de muitelingen gevoegd, en t'eenigen tyde, belet hadt, dat zekere tonnen met geweer, „ by den Schout aangehaald, niet naar 't „ Stadhuis, ten dienſte der Wethouderſchap, maar naar de Waage, tot welke „ ook de muitelingen toegang hadden, gebragt werden." Voorts, was hem te laſt gelegd „ dat hy den Graaf van Megen uit „ de Stad hadt willen houden, en dat „ hy, daarenboven, in February des jaars „ 1567, de wapenen gevoerd hadt tegen „ de Wethouderſchap (*u*)." Wyders, zyn 'er, in dit jaar, hier ter Stede, nog verſcheiden' vonniſſen geweezen en indaagingen geſchied, veelen van welken, naderhand, in de Stads *Regiſters*, doorgehaald zyn (*v*). Doch uit de Sententien des Raads der Beroerten, voor eenige jaaren in 't licht gegeven, is de inhoud van de meeſten deezer indaagingen op te maaken. Door deezen Raad, was, den zesentwintigſten Maart des jaars 1568 [1569], het vonnis van ballingſchap en verbeurdverklaaring uitgeſproken over *Klaas Reyerszoon*, *Wybout de Waal* en *Kornelis Loefszoon*. De eerſte werdt beſchuldigd „ dat hy zig, met eenen geheelen „ hoop volks, bevonden hadt voor de herberg des Heeren van Brederode, daar „ wylen de Prins van Oranje uithing, dat „ hy daar *Vive le Gueux* geroepen, en zig, „ vervolgens, met Wybout de Waal en „ anderen, by Burgemeeſteren vervoegd „ hadt, klaagende over den nieuwen eed, „ die van de Schutteryen gevergd was; dat „ hy zig ook, met de Friezen en anderen, „ bevonden hadt in de herberg van de la „ Torre, wiens papieren doorſnuffeld en „ aan Brederode gebragt waren: en dat hy „ mede begeerd hadt, dat Brederode tot „ Overſte der Stad werdt aangeſteld." Wybout de Waal werdt nog te laſt gelegd, „ dat hy den Schout van Amſterveen gedreigd hadt, in geval deeze ondername, „ het prediken te beletten, of den Predikant aante taſten." Kornelis Loefszoon werdt

Jan Korneliszoon wordt onthalsd.

Klaas Reyerszoon, Wybout de Waal en Kornelis Loefszoon worden gebannen. Wat hun te laſt gelegd werdt.

(*p*) HOOFT V. *Boek*, *bl.* 197.
(*q*) Sentent. *ten tyde van* ALVA, *bl.* 355.
(*r*) Sententieb. *van* 26 *April* 1566. *tot* 21 *May* 1574. *f.* 80.
(*s*) Sententieb. *als vooren*, *f.* 81, 82. Doopsgez. Martel. Boek, II. *Deel*, *bl.* 385, 490, 491. COMMELIN, *bl.* 1029, 1030.

(2) HOOFT meldt, in zyne *Hiſtorie*, niet, wie deeze burger geweeſt zy; doch hy doet hem eenigszins nader kennen, in deeze woorden van zyne *Lykklaght op de dood van* PIETER DIRKSZOON HASSELAER, te vinden onder zyne *verſcheide Dichten*, bl. 236.

Uw wel manhaftigh' arm heeft ieder haaſt doen weten,
Dat u ſteekt in de krop het bitter ſlaan met roeden
En ſmaadt doods meerder aan uw Oom gedaan (helaas!)
Om dat hy zeid': ('t was waar) de Prins is over Maas.

(*t*) Sententieb. *als vooren*, *f.* 82 *verſo*.
(*u*) Sentent. *ten tyde van* ALVA, *bl.* 372.
(*v*) Keurb. G. *f.* 14 *verſo*, 24 *verſo*, 25, 29 *verſo*, 300 81 *verſo*.

1569. werdt tot misdaad aangerekend „ dat hy, „ een half uur buiten de Stad, met Brede- „ rode, die zig daar verborgen hieldt, „ geſproken hadt; dat hy hem, vervolgens, Jan Lan- „ ſteelswyze, binnen hadt geholpen; en dat ſen wordt, „ hy hem tot zynent geherbergd hadt, al- insgelyks, ge- „ waar dagelyks groote toevloed van Sec- bannen. „ tariſſen en muitelingen, zo uit de Stad „ als van buiten, geweeſt was (*w*)." De Raad der Beroerten ſprak, den vyfden April, het zelfde vonnis uit over *Jan Lanſen*, Bokſenmaaker, die beſchuldigd werdt „ dat hy, „ in February des jaars 1567, de wapenen „ tegen de Wethouderſchap opgevat, en „ zig, als een hoofd en aanvoerder der op- „ roerigen, gedraagen hadt. Ook zou hy, „ onder 't drinken uit eenen gewyden kelk, „ die uit de plondering gebergd was, eenige „ laſterende woorden gebruikt hebben (*x*)." Nog zes anderen. *Winrik Janszoon*, Herbergier, *Adriaan Leenaardszoon* van Montfoort, *Henrik Luit*, Schoonbroeder van Hans van Loenen, *Antoni Adriaanszoon*, *Willem Bakker Willemszoon*, gebynaamd *Ryke Bakkertje*, en *Huibert Simonszoon Appelman*, die allen uit Amſterdam geweeken waren, werden, den zesden Juny, door den Raad der Beroerten, gebannen, met verbeurdverklaaring van goederen. De vyf eerſten werden beſchuldigd „ dat zy, „ in February des jaars 1567, de wapenen „ gevoerd hadden tegen de Wethouder- „ ſchap:" en *Winrik Janszoon* in 't byzonder „ dat hy zig, nevens zekeren *Matthys* „ *van Banken*, geduurende de plonderiug „ van 't Minderbroeders-Klooſter, gewa- „ pend, geplaatſt hadt op de Bethanie-brug, „ om den doorgang te ſtoppen voor zul- „ ken, als zy goedvonden." Adriaan Leenaardszoon en Henrik Luit werdt te laſt gelegd „ dat zy de beelden en altaaren, in de „ Minderbroeders-Kerke, gebroken had- „ den." Ook werdt Adriaan tot misdaad aangerekend „ dat hy de Sectariſſen als gra- „ vemaaker gediend (*y*), en in de Min- „ derbroeders-Kerke, een winkel van nieu- „ we Pſalmboeken gehouden hadt." Antoni Adriaanszoon werdt nagegeven „ dat hy „ op de Wethouderſchap begeerd hadt, „ dat men Brederode tot Overſte der Stad „ aanſtelde, en de Preeke in dezelve toe- „ liete; en dat hy eenigen van zyne mede- „ ſchutters bewoogen hadt, om het zelfde „ te vorderen." Doch Henrik Simonszoon Appelman werdt alleenlyk te laſt gelegd, „ dat hy Mennoniſten-Vergadering en A- Ook Pie- „ vondmaal, ten zynen huize, hadt gehou- „ den (*z*)." Op den zesentwintigſten Sep-

(*w*) Sentent. *van* ALVA, *bl.* 41.
(*x*) Sentent. *van* ALVA, *bl.* 44.
(*y*) *Zie* II. *Deel*, VII. *Boek*, *bl.* 290.
(*z*) Sentent. *van* ALVA, *bl.* 196.

tember, ſprak de Raad der Beroerten het 1569.
zelfde vonnis uit over *Pieter Reyerszoon*, ter Rey-
wien nagegeven werdt „ dat hy niet ſlegts, erszoon
„ in February des jaars 1567, de wapenen
„ opgevat hadt tegen de Wethouderſchap;
„ maar ook een van de eerſten geweeſt
„ was, om te dryven, dat men Brederodes
„ knegten in de Stad laaten, en die van
„ den Graave van Megen daar buiten hou-
„ den moeſt. Dat hy zig, ten dien einde, op
„ de Veſten vervoegd, en zekeren *Jakob*
„ *Jakobszoon* een ſtuk geſchuts te bewaa-
„ ren gegeven hadt, hem zeggende, *dat*
„ *hy, zig wakkerlyk kwytende tegen de Pa-*
„ *piſten, een vet ampt bekomen, en ryk wor-*
„ *den zou* (*a*)." De Broeders Pieter en Jan en Pieter
Kies, beſchuldigd als hoofden van den op- en Jan
ſtand in February des jaars 1567, in welken Kies.
Jan het Vendel gedraagen hadt, werden, den zesentwintigſten November, door den zelfden Raad, tot ballingſchap, met verbeurdverklaaring van goederen, veroordeeld (*b*). Wy hebben, hier voor (*c*), reeds gemeld, dat Pieter Kies, te Amſterdam in hegtenis gezeten hebbende, middel gevonden hadt, om te ontſnappen.

De ſtrengheid der vervolginge bragt, on- Alva vor-
dertuſſchen, niet weinig toe, om een groot dert den
gedeelte van 's Lands ingezetenen te ver- tienden
vreemden van de tegenwoordige Regeerin- Penning.
ge. Doch hier kwam by, dat de Hertog van Alva, oordeelende, dat het geduurigh lyk vernieuwen der Beden, tot vermindering van 's Vorſten agtbaarheid ſtrekte, beſloot eene altoosduurende ſchatting in te voeren, en ten dien einde, in Maart deezes jaars, boven den honderdſten penning eens van alle goederen zonder onderſcheid, den tienden der roerende, en den twintigſten der onroerende goederen vorderde, zo dikwils als dezelven verkogt werden. In den honderdſten penning, werdt ſpoediglyk bewilligd, in Holland. De Edelen en Dordrecht bewilligden ook in den tienden en twintigſten. Doch de andere Leden maakten merkelyke Amſterzwaarigheid (*d*), met naame Amſterdam, dam
daar de Vroedſchap, in April en May, zeer maakt
dikwils, op dit gewigtig ſtuk vergaderd zwaarigwerdt. Alva hadt doen verklaaren „ dat heid om
„ hy de inkomſten van deeze ſchatting ten er in te
„ hoogſte noodig hadt, om te vervallen de bewilli-
„ buitengemeene zwaare koſten, die de gen.
„ Prins van Oranje, Graaf Lodewyk en der-
„ zelver aanhang den Landen veroorzaakt
„ hadden." Doch te Amſterdam wilde men tot deeze koſten, nevens de andere Leden, lie-

(*a*) Sentent. *van* ALVA, *bl.* 205.
(*b*) Sentent. *van* ALVA, *bl.* 206.
(*c*) *Bladz.* 309.
(*d*) Vaderl. Hiſt. VI. *Deel*, *bl.* 293-301.

1569. liever honderdduizend guldens 's jaars opbrengen, dan de waarde van alle de bezittingen der ingezetenen openleggen voor den Hertog en zynen Raad. Men besloot egter, eerlang, zig te voegen by de meerderheid; doch niet te bewilligen, dan als overstemd zynde (*e*). De Hertog nogtans, geene eenpaarige bewilliging van alle de Nederlanden hebbende konnen verkrygen, verklaarde, in October, dat hy den tienden pennig, waardoor men den tienden van de roerende en den twintigsten van de onroerende goederen verstondt, door Holland, zes jaaren agtereen, voor tweehonderd eenenzeventigduizend guldens 's jaars, wilde laaten afkoopen (*f*). Doch deeze som scheen den Leden veel te groot. Amsterdam besloot, eindelyk, na veel raadpleegens met de Vroedschap, in November, te bewilligen in honderd en vyftigduizend guldens (*g*). Andere Leden hadden andere gedagten. De Hertog, die gaarne eene eenpaarige bewilliging hadt, zag zig, derhalve, genoodzaakt, de zaak des tienden Pennings eenige maanden te laaten steeken (*h*). Ondertusschen, maakte het vorderen deezer schattinge zo veel gerugts, dat 'er merkelyk misnoegen uit ontstondt onder de Landzaaten.

Handel met Engeland verbooden.

Hier kwam nog by, dat Alva, ten deezen tyde, overhoop lag met Engeland, alwaar Koningin Elizabet, op 't einde des jaars 1568, zekere somme van penningen, die hem uit Italie toegezonden werdt, aangehouden hadt: 't welk gelegenheid gaf, dat alle handel met dit Ryk verbooden werdt (*i*). De Koopsteden, en ook Amsterdam leeden hierby veel: 't welk het ongenoegen over de Regeeringe des Hertogs van Alva deedt toeneemen.

De Prins van Oranje geeft bestellingen te water uit.

In deezen stand der dingen, besloot de Prins van Oranje, die zig nu te Dillenburg in 't Graaffchap Nassau onthieldt, 't geluk der wapenen, welk hem te lande kwalyk gediend hadt, te water te beproeven, en aan veele gevlugtte en gebannen Nederlanders bestellingen ter zee uit te geeven.

Ook aan eenige Amsterdammers.

Onder deezen bevonden zig eenige Amsterdammers, als Jan Broek, *Nikolaas Ruikhaver*, Dirk van Breemen, *Jan Klaaszoon Spiegel*, *Dirk Duivel*, *Egbert* en *Jurriaan Wybrandszoonen* (*k*), en anderen, welker getal, van tyd tot tyd, aanwies. Dirk van Breemen was, gelyk wy boven (*l*) aantekenden, Onderschout en Stokhouder of Cipier te Amsterdam geweest, en hadt Pieter Kies uit de gevangenis laaten ontsnappen. Sedert, was hy gevlugt, en, den tweeden Maart deezes jaars, openlyk, ingedaagd (*m*). Doch hy verscheen niet, gelyk ligtelyk te wagten was, en hieldt, sedert, de zyde des Prinsen van Oranje. De andere genoemden hadden ook, reeds voor lang, de Stad geruimd. Doch nergens is my gebleeken, wanneer zyne Doorlugtigheid de eerste bestellingen te water hebbe uitgegeven. Zelfs is 'er reden om te vermoeden, dat sommigen, zonder eenige bestelling te hebben, te vrybuit gevaaren zyn. Immers, men vindt, dat 'er, in Maart deezes jaars, toen de Prins van Oranje nog in Frankryk was, reeds op de Zuiderzee gekaapt werdt; hebbende de Vroedschap van Amsterdam, den dertigsten dier maand, al geraadpleegd op de bekwaamste middelen „ om de zeerooveryen op de „ Kreil omtrent Enkhuizen te weeren (*n*)." Ook werden hier, eerlang, drie Oorlogsschepen uitgerust, tot beveiliging der Zuiderzee, die onder bevel stonden van *François van Boshuizen*, als Admiraal, en Jan Pyl en Bouwen Reyerszoon, als Kapiteinen; en den agtsten May uitliepen (*o*). Jan Broek, wat laater, met eenige schepen, voor de zeegaten kruisende, besloot de Vroedschap van Amsterdam, tweehonderd guldens te belooven aan elk, die hem leevende in de Stad bragt, en honderd guldens, aan die hem dood zou slaan (*p*). Ook werdt in beraad gelegd, om een ligt scheepje tegen hem uitterusten (*q*). Doch hy viel, niet lang hierna, den Hamburgeren in handen, die hem als een zeeroover het hoofd affloegen (*r*). Hy heeft, derhalve, of geenen Laatbrief van den Prinse van Oranje gehad, of dezelve is, te Hamburg, niet erkend geworden. Doch kort hierna, vindt men duidelyke bewyzen, dat zyne Doorlugtigheid bestellingen ter zee uitgegeven heeft. Jonkheer *Adriaan van Bergen*, *Heer van Dolhain*, werdt, door hem, tot zynen Luitenant-Admiraal aangesteld: en deeze, eene kleine Vloot verzameld hebbende in Engeland, daar de *Watergeuzen*, zo noemde men 's Prinsen zeevolk, tegenwoordig, ter oorzaake van het geschil met den Hertoge van Alva, toegelaaten werden, liep, in de maand September, in zee, en kwam, eerlang, in 't Vlie binnen, daar hem eerst zestig, en vier of vyf dagen laater, nog veertig schepen, die uit de Oostzee kwa-

Uitrusting te Amsterdam.

Jan Broek wordt, als een zeeroover, ter dood gebragt.

(*e*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 2, 16, 23, 27 *April*, 12, 17, 30 *May* 1569. *f.* 114, 115, 116, 117, 118.
(*f*) Vaderl. Hist. VI. *Deel*, *bl.* 303.
(*g*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 22 *Oct.* 8, 18 *Nov.* 1569. *f.* 126 *verso*, 128, 129.
(*h*) Vaderl. Hist. VI. *Deel*, *bl.* 304.
(*i*) Keurb. G. *f.* 14 *verso*.
(*k*) BOR V. *Boek*, *bl.* 208. [289.] Sentent. *van* ALVA, *bl.* 245.
(*l*) *Bladz.* 309.
(*m*) Keurb. G. *f.* 19 *verso*.
(*n*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 30 *Maart* 1569. *f.* 113 *verso*.
(*o*) *Zie* COMMELIN, *bl.* 1030.
(*p*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 12 *July* 1569. *f.* 121 *verso*.
(*q*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 14, 21 *July* 1569. *f.* 123.
(*r*) METEREN III. *Boek*, *f.* 59.

1569. kwamen, en meest naar Amsterdam moesten, in den mond liepen, en door hem genomen en gerantsoeneerd werden (*s*).

Door-togt van krygsvolk te Amsterdam.

Onder het stroopen der Watergeuzen, werden tien vendelen Spaansche knegten geworpen in Utrecht, daar men nog niet hadt konnen bewilligen in het opbrengen der somme, die Alva, in de plaats van den tienden penning, vorderde (*t*). De knegten kwamen van Alkmaar, en de Vroedschap van Amsterdam besloot, den zesentwintigsten October, dezelven, hier ter Stede, eenen nagt te herbergen (*u*).

Jan Henrikszoon wordt ten vuure veroordeeld.

't Vervolgen hieldt nog aan te Amsterdam, in 't jaar 1570. *Jan Henrikszoon*, Kuiper, *Jan met de Wyven* gebynaamd, werdt hier, den elfden Maart, ten vuure verweezen, „ om dat hy," dus luidt zyn vonnis „ zig, „ in de jongste beroerten, in de wapenen „ begeven hadt tegen de Wethouderschap: „ en het Kuipers gilde in de Minderbroeders-Kerke ontbooden, om aldaar te raadpleegen op het doen van een verzoek aan „ den Prinse van Oranje, om eene andere „ Kerk in de plaats van die der Minderbroederen, en om het weeren van vreemde knegten: ook, om dat hy dikwils de „ Preeke bygewoond, en het Avondmaal „ gehouden hadt, zonder te biegte of ter „ misse te komen (*v*)." *Jan Matthysszoon, Jakob Rykszoon*, Glazemaakers, en *Pieter Korneliszoon Koster*, vergeefs, te Amsterdam, zynde ingedaagd (*w*), werden, den zesentwintigsten April, door den Raad der Beroerten, met ballingschap en verbeurdverklaaring van goederen gestraft. Zy werden beschuldigd „ dat zy, in February des jaars „ 1567, de wapenen tegen de Wethouderschap gedraagen hadden. Jan Matthysszoon zou, daarenboven, den Onderschout „ *Gerrit Klaaszoon*, die 't Vendel voor de „ Wethouderschap en de Katholyken droeg, „ hebben toegegraauwd, *Foei, gy Baäls die-naar! draagt gy 't vendel voor Baäl? Ik had u voor een' ander man versleeten.* Ja-Jakob Rykszoon werdt ook voor misdaad aangerekend „ dat hy 't Avondmaal, op de „ Kalvinische wyze, in 't Minderbroeders-Klooster, gehouden hadt;" en Pieter Korneliszoon Koster „ dat hy een der „ hoofden van eene Vergadering in de Sacristie van 't Minderbroeders-Klooster „ geweest was, daar overlegd werdt, om „ een Smeekschrift in te leveren aan Willem „ van Nassau, Prinse van Oranje, toen Stad-

Drie anderen gebannen.

„ houder van Holland, strekkende om de „ vrye oefening in dat Klooster te behouden, „ en vreemde knegten te weeren uit de Stad." Ook werdt hem te last gelegd „ dat hy veele tot het tekenen van dit Smeekschrift „ bewoogen hadt, zonder dat hy 'er hun „ dubbeld van hadt willen geeven (*x*)." 1570.

Op 't lyf van Goossen Pauw wordt geld gezet.

Goossen Pauw, die voorheen gebannen was ter zaake der Beroerten, bevondt zig, naar men der Wethouderschap aangediend hadt, in den Herfst deezes jaars, wederom in de Stad; waarom myne Heeren van den Geregte geraaden vonden, vyfentwintig guldens te beloven aan elk, die hem in hunne handen leverde; elk, die wist waar hy was, daarenboven, belastende, hem aan te brengen, onder bedreiging van anderszins, volgens de Plakaaten, gestraft te worden (*y*).

Amsterdam moet zyne Gewoonten en Voorregten den Hertoge van Alva in geschrifte overleveren.

Doch de yver, dien men, hier ter Stede, toonde tegen de Hervormden, en tegen allen, die eenig deel gehad hadden aan de voorleeden beroerten, bevrydde de Regeering niet voor de kwellaadjen, waaraan ook andere Steden, ten deezen tyde, onderworpen waren. De Hertog van Alva, die reeds, in 't jaar 1568, zekeren Edelman, *Channego* genaamd, nevens *Jan Korneliszoon Droogsloot*, gemagtigd hadt, om der Stede rentebrieven in te zien, 't welk hem egter geweigerd was (*z*); nu bevindende, dat hem, vooral in 't geval van verbeurdverklaaring van goederen, geduuriglyk, de Privilegien en Gewoonten der Steden werden tegengeworpen, hadt aan de meesten, en ook aan Amsterdam, bevolen, dat men dezelven in geschrift stellen, en hem overleveren zou. Men besloot hiertoe, in den aanvang deezes jaars; doch stelde vast, de overlevering van het opstel niet te doen, dan na dat men 't den Geregte en den zesendertig Raaden hadt medegedeeld (*a*): 't welk, sedert, geschiedde (*b*). Op het bewilligen in den tienden penning, dien sommige Gewesten, voor een zeker getal van jaaren, hadden afgekogt, werdt, in Holland, ook nog sterk gedrongen. Doch te Amsterdam besloot men zig daartegen te verzetten, al ware 't zelfs dat het ontwerp deezer belastinge vry wat gemaatigd werdt (*c*). 't Kwellen der Regeeringe hieldt hier, ondertusschen, aan, byna zo lang als Alva in 't bewind was.

De Stad verklaart zig nog tegen den tiende Penning.

De wanorde onder 't zeevolk des Prinsen van Oranje was, dit jaar, zo groot, dat zyne Doorlugtigheid den Heer van Dolhain

Jan van Troyen, te Amsterdam, ont-

(*s*) Bor V. *Boek*, *bl.* 208. [289.]
(*t*) Bor V. *Boek*, *bl.* 207. [288.]
(*u*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 26 *Oct.* 1569. *f.* 127 *verso*.
(*v*) Sententieb. *van* 26 *April* 1566. *tot* 21 *May* 1568. *f.* 99 *verso*. Sentent. *ten tyde van* Alva, *bl.* 383.
(*w*) Keurb. G. *f.* 38, 41 *verso*, 42.
(*x*) Sentent. *van* Alva, *bl.* 229.
(*y*) Keurb. G. *f.* 44 *verso*.
(*z*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 11 *Aug.* 1568. *f.* 103.
(*a*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 5, 9 *Jan.* 1570. *f.* 132, 133.
(*b*) *Zie* Handv. *bl.* 445.
(*c*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 31 *Maart*, 7, 8, 14 *April*, 3, 4, 8 *May* 1570. *f.* 140 *verso*, 142, 143, 145, 147.

1570. ontzette van 't Admiraalſchap, en *Gilain van Fiennes*, *Heer van Lumbres*, in Auguſtus, tot Overſte der vloote aanſtelde (*d*). Sedert, werdt 'er ſterk geroofd op zee. Doch de Watergeuzen, die, hier en daar, betrapt werden, moeſten hun bedryf boeten met den hals. *Jan van Troyen* raakte, in 't najaar, te Amſterdam, in hegtenis. Zyne makkers, met reden, bedugt, dat men hem een' ſchandelyken dood zou aandoen, dreigden die van Amſterdam, dat zy 't aan hun verhaalen zouden. Men ſtondt dan eenigen tyd in beraad, of men met de uitvoering van 't vonnis voortgaan zou. Doch de Vroedſchap, hierop gehoord, oordeelde „ dat „ men hem ſtraffen moeſt, zonder de be„ dreigingen van de *boeufen ende piraten* of „ zeeroovers, zyne makkers, te ontzien (*e*)."

als een zeeroover geſtraft.

Schandelyk bedrog van twee Amſterdammers.

By 't geweld, bediende men zig ook van 't bedrog, om zynen vyand af breuk te doen. Twee burgers van Amſterdam, *Jan Koenenszoon* en *Jan Beth Janszoon*, ruſtten een ſchip uit, welk zy, met verlof des Prinſen van Oranje, door toedoen van Jonkheer *Diderik Sonoi*, ten deele te Antwerpen, ten deele in Zeeland, met Spaanſche en Italiaanſche koopmanſchappen, belaadden, met oogmerk, omze den eigenaaren te ontvoeren, en naar Embden te brengen, niet naar de plaats, werwaards zy bevragt waren. Doch zy werden, door tegenwind, genoodzaakt te Rochelle in te loopen, daar zy, die zig de helft van een' ſchoonen buit hadden toegelegd, gedrongen werden, de goederen om half geld te geeven, en dus weinig meer dan de ſchande van zulk een veragtelyk bedryf overwonnen (*f*).

Schade te Amſterdam door hoogen Watervloed geleeden.

De noordweſtelyke ſtorm, die den eerſten November opſtak, en twee etmaalen duurde, zette, onder anderen, het water zo hoog op tegen den Diemerdyk, dat 'er, tuſſchen Amſterdam en Muiden, wel twaalf of dertien gaten in braken. Hier ter Stede, liepen veele kelders en pakhuizen onder, en de ſchade aan Koopmanſchappen was onwaardeerlyk. Het onweêr verydelde, daarenboven, verſcheide aanſlagen des Prinſen van Oranje, die, omtrent deezen tyd, ondernomen hadt, zig van Hoorn of Enkhuizen meeſter te maaken. Lancelot van Brederode, die, met eenige ſchepen, vooruit gezeild was, om eerſt Texel te bemagtigen, liep, door de opkomende vorſt, die op den ſtorm volgde, groot gevaar van 't grondys; waarop hy, onverrigter zaake, naar Embden te rug keerde, de ſchepen van Nikolaas Ruikhaver en Barthold Entes van Menthe-

't Schip van Ruikhaver

da agterlaatende, die egter nog te regt raakten. Ruikhaver ſtroopte in 't Vlie, met vier of vyf ſchepen. Maar de Graaf van Ooſtfriesland hieldt daarna tien of elf ſchepen van de Watergeuzen te Embden aan, en zette Hopman Dirk van Breemen gevangen (*g*); die egter, na verloop van eenigen tyd, wederom geſlaakt werdt. 1570. loopt gevaar. Dirk van Breemen raakt in hegtenis. Doortogt van

De Hertog van Alva, bedugt voor 't inneemen van de eene of de andere Zeeſtad in Holland, beſloot, in de Lente des volgenden jaars, Utrecht te ontlaſten van Krygsvolk, en het te doen trekken naar Delft, Leiden, Briele en Alkmaar (*h*). 't Volk, dat naar Alkmaar geſchikt was, werdt, in gevolge van een beſluit der Vroedſchap van Amſterdam, voor deeze reize, en om de ongenade des Graaven van Boſſu, die 't verzogt hadt, te ontgaan, hier ter Stede geherbergd (*i*). Te vooren, waren de Waterſteden, door Boſſu, te Amſterdam beſchreeven, en was, op deeze Dagvaart, beſlooten, hier twaalf Oorlogsſchepen uit te rusten, onder den Admiraal Boshuizen, die de Watergeuzen, eerlang, aantaſtte op de Eems, en verſcheide van hunne ſchepen veroverde. Doch een van de twaalf ſchepen werdt, eer nog de Vloot in zee liep, door den Hopman *Zeger Franszoon* van Medenblik, aan 's Prinſen zyde overgebragt, na dat hy bedongen hadt, dat hy 't Hopmanſchap over het zelve behouden zou (*k*).

Krygsvolk te Amſterdam. 1571.

Uitrusting ter zee alhier.

Midlerwyl, hadt Alva, die nergens meer op uit was, dan om de groote Steden onder bedwang te krygen, reeds eenen aanvang gemaakt van het ſtigten van Kaſteelen, in eenigen derzelven. Hy hadt ook voor, om 'er te Amſterdam op de Laſtaadje een te ſtigten, waarvan hem, in 't voorleeden jaar, reeds twee grondtekeningen vertoond waren (*l*). De Regeering, kennis van dit voorneemen gekreegen hebbende, hadt, door haare Afgevaardigden te Antwerpen, Elbert Dirkszoon Markus en Kornelis Jakobszoon Brouwer, gearbeid om van deezen laſt verſchoond te blyven. Zy werkten, door den Heere van Noircarmes, op den Hertog, en weezen aan „ dat Amſterdam „ klein genoeg, en geheel voor den Koning „ was. Dat de grond, in en buiten de Stad, „ altoos zeer week geweeſt; doch nog weeker geworden was, ſedert de jongſte dyk„ breuken, waarom dezelve gantſch onbe„ kwaam zou bevonden worden, tot het „ leg-

Alva zoekt een Kaſteel te doen ſtigten, te Amſterdam.

(*d*) *Zie* BOR V. *Boek*, *bl.* 283. [323.]
(*e*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 20 *Nov.* 1570. *f.* 158.
(*f*) HOOFT VI. *Boek*, *bl.* 216.
(*g*) HOOFT VI. *Boek*, *bl.* 217, 218.
(*h*) HOOFT VI. *Boek*, *bl.* 221.
(*i*) Keurb. G. *f.* 49 *verſo.* Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 5 *May* 1571. *f.* 172.
(*k*) HOOFT VI. *Boek*, *bl.* 221.
(*l*) *Zie* dezelven *by* DAPPER, *bl.* 204 *en* COMMELIN, *bl.* 1034.

1571. „ leggen van een Kasteel en van Krygsvolk: „ en dat de Sloten te Muiden, te Meden- „ blik en te Staveren genoeg in staat wa- „ ren, om de Zuiderzee, en Amsterdam zelf „ te bedwingen." Doch men gaf hun, op deeze redenen, slegts onzeker antwoord. Zy deeden van 't gehandelde verslag, in eenen brief van den elfden November des jaars 1570, die nog voorhanden is (*m*). 't Liep nog aan tot den agttienden December, eer Burgemeesteren der Vroedschap kennis gaven van Alva's voorneemen, om hier een Kasteel te stigten. De Vroedschap besloot, terstond, Burgemeesteren het stuiten van dit voorneemen geheellyk over te laaten (*n*). Doch in January deezes jaars 1571, schreef de Graaf van Bossu eenen Brief aan den Schout, meldende „ dat de Hertog van Al- „ va voorhadt hier een Kasteel op te reg- „ ten, en het zelve te voorzien van Spaan- „ sche bezetting." De Vroedschap vondt toen geraaden, zelfs eene merkelyke somme gelds uit te looven, om van 't een en 't ander bevryd te blyven (*o*). Kornelis Jakobszoon Brouwer, Burgemeester, *Simon Maartenszoon* en *Jakob Korneliszoon*, Raaden, en de Pensionaris, Meester Adriaan Sandelyn, werden gemagtigd om over dit stuk te handelen ten Hove. Zy bragten, eindelyk, te wege, dat men 't Kasteel en de Spaansche bezetting, voor tweehonderd duizend guldens, liete afkoopen (*p*), die, op bekwaame termynen, zouden voldaan worden. Hiervan werdt een verdrag gemaakt op 's Konings naam, welk, den zevenden July, te Antwerpen, getekend was. Uit dit Verdrag, blykt, onder anderen, dat men van zins was, de tweehonderd duizend guldens, die Amsterdam opbrengen zou, tot het stigten van een Kasteel te Vlissingen, of tot andere einden, naar 's Konings welbehaagen, te besteeden. 't Verdrag wordt nog, in de *Oude Kerke* (*q*), bewaard, en alzo het nog nimmer gedrukt geweest is, hebben wy het, hier agter, onder de *Bylaagen* (*r*), geplaatst.

De Stad koopt het af.

Doch de Regeering van Amsterdam hadt de Stad niet gevryd van 't Kasteel en de Spaansche bezetting, om dat zy thans minder yverde tegen de Hervorming dan voorheen. Op den zesentwintigsten Juny deezes jaars, werdt een groot Schuitevoerder, *Gerrit Korneliszoon* genaamd, en op den tienden November, zekere *Anna Henriks* of *Anna de Vlaster*, die beide der Doopsgezinden Leere waren toegedaan, ten vuure veroordeeld (*s*). Sommigen tekenen aan, dat deezen twee de laatsten waren, die, hier ter Stede, om hun geloof, ter dood werden gebragt (*t*). Doch anderen melden, en 't blykt ook uit de *Stads Registers* (*u*), dat 'er, den derden September des jaars 1572, nog twee Kleêrmaakers, *Sander Wouterszoon* en *Evert Henrikszoon*, van der Doopsgezinden belydenisse, verbrand geworden zyn (*v*). Ten zelfden dage, werdt *Ocker Harmenszoon*, die, in de jongste beroerten, de wapenen tegen de Overheid gedraagen, en altoos veroordeelde gezindheden aangehangen hadt, op gelyke wyze, ter dood gebragt (*w*).

Vier Doopsgezinden verbrand.

1571.

Het vervolgen der Onroomschen scheen de tegenwoordige Regeering van Amsterdam geagt te moeten maaken ten Hove; daar men de slapheid der Wethouderschap van den jaare 1566 zo zeer afkeurde, dat de Schout, Pieter Pieterszoon, reeds in November en December des voorleeden jaars, brieven ontvangen hadt van den Hertoge van Alva, waarby hem bevolen werdt, die Wethouderschap voor den Raad der Beroerten, te Brussel, te dagvaarden; gelyk hy, sedert, deedt (*x*). De Vroedschap vondt geraaden, deeze dagvaarding, schriftelyk, te beantwoorden (*y*). Doch de Hertog, niet voldaan in dit antwoord, zondt, eerlang, *Desiderius van tZestig*, met volmagt herwaards, om onderzoek te doen wegens 't gebeurde in 't jaar 1566. Zelfs besloot de Vroedschap, op den negentienden Juny, dat de Regenten van het gemelde jaar, voor deezen Gevolmagtigde, verschynen zouden, om de getuigen te zien beëedigen. Te vooren, waren deeze Regenten, naar 't schynt, ook te Antwerpen geweest, daar men elkanderen egter, over de wyze van regtspleegen, niet hadt konnen verstaan. De Vroedschap zag, sedert, een Verbaal van 't gene aldaar gehandeld was (*z*). Doch of, en hoe dit geding afliepe, is my, zo weinig als anderen (*a*), gebleeken. Vermoedelyk, heeft men 't weeten te rekken, tot in 't volgende jaar, wanneer Alva, door het omslaan van verscheide Steden, de handen vol werks kreeg, en minder reden hadt, om de Steden,

De Amsterdamsche Regeering van't jaar 1566 wordt voor den Raad der Beroerten gedagvaard.

(*m*) *Zie* dien *by* DAPPER, *bl.* 205 *en by* COMMELIN, *bl.* 1034.
(*n*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 18 *Dec.* 1570. *f.* 161.
(*o*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 28 *Jan.* 14 *Febr.* 1571. *f.* 164, 164 *verso.*
(*p*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 28 *Febr.* 1571. *f.* 167.
(*q*) *Laude* XXXV.
(*r*) Lit. B.
(*s*) Sententieb. *van* 26 *April* 1566. *tot* 21 *May* 1578. *f.* 120, 127. Doopsgez. Martel. boek, II. *Deel*, *bl.* 537, 541.
(*t*) COMMELIN, *bl.* 1041.
(*u*) Sententieb. *van* 26 *Apr.* 1566. *tot* 26 *May* 1578. *f.* 142.
(*v*) Doopsgez. Martel. boek, II. *Deel*, *bl.* 620, 621.
(*w*) Sententieb. *als boven*, *f.* 142 *verso.*
(*x*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 9, 18 *Decemb.* 1570. *f.* 160, 161 *verso.*
(*y*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 7, 9, 10 *Jan.* 1571. *f.* 162 *verso*, 163.
(*z*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 19 *Juny* 1571. *f.* 173.
(*a*) HOOFT IV. *Boek*, *bl.* 165.

1571. den, die zyne zyde hielden, gelyk Amſterdam beſtendiglyk deedt, zeer te kwellen.

Handeling om Amſterdam in 't opbrengen van den tienden Penning te doen bewilligen.

Doch de tiende Penning lag hem nog digt aan't hert. Hy wendde, in den Zomer deezes jaars, nieuwe poogingen aan, om de Staaten der byzondere Geweſten, met naame die van Holland, tot bewilliging in den zelven over te haalen. Maar hier vondt hy den meeſten tegenſtand aan Amſterdam. De Vroedſchap deezer Stede verſtondt „ dat „ zy, te vooren alleenlyk overſtemd geweeſt zynde, niet gehouden was aan zulk „ eene afgeperſte bewilliging. Of zo men „ dezelve al voor wettig hieldt, behoorde „ men 'er zig, in den tegenwoordigen toeſtand des tyds, niet van te bedienen. Holland was verarmd, door den zwaaren „ watervloed des voorleeden jaars, door de „ aanhoudende zeerooveryen, en door eene „ algemeene neeringloosheid. Hierby kwam „ het verhoogen der tollen in de Zont, het „ aanhouden van meer dan zeſtig Zoutſchepen in Zweeden, de ſchade, onlangs in „ Engeland geleeden, en de groote duurte „ der Graanen en andere leevensmiddelen: „ al 't welk eerder vorderde dat Holland „ van voorgaande laſten ontheeven, dan op „ nieuws belaſt werdt (*b*)." Doch 's daags na 't neemen van dit beſluit, kreeg de Vroedſchap kennis, dat de Raad van Holland eenen Deurwaarder herwaards gezonden hadt, die 't Plakaat op den tienden Penning begeerde te doen afkondigen. Men beſloot, na vier dagen verloops, de afkondiging te gedoogen, onder zekere *Proteſtatie* (*c*). Wat laater, ontving men, hier ter Stede, een nader Plakaat, waarby de aanſtelling van *Collecteurs* of inzamelaars des tienden Pennings bevolen werdt. Doch daar verliepen wel veertien dagen, eer de Vroedſchap bewilligde in de afkondiging van dit Plakaat (*d*). Ook kwam 'er eenige maatiging in 't voorgaande Plakaat op den tienden Penning: 't welk de Stad wederom tot het beſluit bragt, om zig te voegen naar de meerderheid. Men verzuimde egter niet, aanhoudende Vertoogen te doen ten Hove, en aan de Gemagtigden des Hertogs van Alva, den Sekretaris de la Torre en den Heer van Ooſterwyk, die in December herwaards gekomen waren, om de Stad over te haalen tot bewilliging (*e*). Het Hof van Holland ſchreef 'er ook over, en de Graaf
1572. van Boſſu drong 'er ſterk op, in January des volgenden jaars. In Maart kwam 'er een nieuw Plakaat over uit: 't welk men hier, 1572. wederom niet dan onder Proteſt, dat men in den tienden Penning niet bewilligd hadt, dan wanneer 'er alle de Nederlanden in bewilligden, door eenen Deurwaarder, liet afkondigen (*f*).

Misnoegen hier ter Stede op Alva.

Het aarzelen der Regeeringe om in den tienden Penning te bewilligen kon, ondertuſſchen, niet nalaaten invloed te hebben op het gemeen. Men verſpreidde, en 't werdt by eenigen geloofd, hoewel ik 'er, in de *Reſolutien der* VROEDSCHAP, geen blyk van vind, dat de Stad (*g*), of een der Burgemeeſteren (*h*), om 't weigeren van den tienden penning, in eene boete van vyfentwintigduizend guldens verweezen was: 't welk het misnoegen zo zeer deedt aanwaſſen onder de burgerye, dat veelen niet ſchroomden, Alva eenen *Knevelaar* en *Dwingeland* te noemen, en het oog te wenden naar den Prinſe van Oranje. De jongens hielden openbaare gevegten in de Stad, waarin, een den Hertog van Alva, die den tienden penning kwam vorderen, en een ander den Prins van Oranje verbeeldde. 't Slot van deeze kinderſtryden was altoos, dat Alva op de vlugt, en ten Lande uit gejaagd werdt. Men voer, zelfs van den predikſtoel, uit tegen den Hertog, ter gelegenheid van eenen plegtigen Bededag, door 't Hof van Holland, uitgeſchreeven. Sommige Predikers baden God, dat hy Alva's hert vermurwen wilde, en neigen tot het handhaaven der Privilegien, die hy nu met voeten tradt. De Minderbroeders te Amſterdam verklaarden zig openlyk tegen den Hertog van Alva, en ſchroomden niet hem de naamen van *dwingeland* en *regtſchender* naar 't hoofd te ſmyten. Ondertuſſchen, waren te Amſterdam reeds twee Hoofd-Collecteurs of Gaarders van den tienden Penning aangeſteld, te weeten *Reinier Henrikszoon* en *Dirk Evertszoon*, die zeſtien minderen onder zig hadden, agt aan de oude, en agt aan de nieuwe zyde; doch deezen maakten allen zwaarigheid, om zulk een gehaat ampt waar te neemen, welk zy meenden, tot Burgemeeſteren te behooren. Maar Burgemeeſteren ſchooven 't op Schepenen, die 'er even weinig toe neigden (*i*). De Onder-Collecteurs hadden den eed nog niet gedaan op den eerſten April, toen Burgemeeſteren der Vroedſchap eenen brief voorlazen van den Stadhouder, Graave van Boſſu, waarby de Regeering vermaand werdt tot uitvoering van

Moeite om Onder-Collecteurs van den tienden Penning te vinden.

't

(*b*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 26 *Aug.* 1571. *f.* 180 *verſo.*
(*c*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 27, 31 *Aug.* 13 *Sept.* 1571. *f.* 182, 183, 185.
(*d*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 30 *Octob.* 13 *Nov.* 1571. *f.* 187, 188.
(*e*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 15 *Nov.* 3, 16, 24 *Decemb.* 1571. *f.* 189 *verſo*, 191 *verſo*, 193, 195 *verſo.*
(*f*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 5, 20 *Jan.* 8, 9, 10, 15, 17, 20 *Maart* 1572. *f.* 197, 200 *verſo*, 204, 205, 206.
(*g*) HOOFT VI. *Boek*, *bl.* 222.
(*h*) Apol. van Will. I. *bl.* 84.
(*i*) CORN. HAEMRODIUS *apud* PONTANUM Amſt. *Libr.* I. *Cap.* IX. *p.* 50, 51.

1572. 't Plakaat op den tienden Penning. Doch men beſloot zulks te verſchuiven, tot dat de Onder-Collecteurs beëedigd zouden zyn (*k*). En deeze was de laatſte reize, dat, hier ter Stede, over 't heffen des tienden Pennings, geraadpleegd werdt. Op deezen zelfden dag, werdt Briel ingenomen door de Watergeuzen; 't welk zo groot eene verandering te wege bragt in de maatregels des Hertogs van Alva, dat hy beſloot, het heffen des tienden Pennings, vooreerſt, te ſtaaken. Het inneemen van Briele is zo vermaard in 's Lands geſchiedeniſſen, dat wy 'er hier niet byzonderlyk van behoeven te gewaagen, dan voor zo ver 'er eenige uitgeweeken Amſterdammers de hand in gehad hebben.

Eenige geweeken Amſterdammers helpen Briel inneemen.

De voornaamſten onder deezen waren Jakob Simonszoon de Ryk, Jan Klaaszoon Spiegel, Nikolaas Ruikhaver (3), en Dirk Duivel. De Ryk hadt zig, gelyk wy boven (*l*) aantekenden, te Dantzig nedergezet; doch ſedert, nevens andere vlugtelingen, eenige penningen tot onderſtand des Prinſen van Oranje uitgeſchooten hebbende, werdt hy, ten laatſte, verdrietig, en beſloot, op eigen koſten, een Oorlogsſchip in zee te brengen, waarmede hy, in gezelſchap van Dirk Duivel en Jan Sieuwertszoon, die ook elk een ſchip hadden uitgeruſt, buiten kennis zyner huisvrouwe, die in 't kinderbed lag, naar Engeland zeilde, daar 's Prinſen Vloot byeen kwam, en van tyd tot tyd, op buit uitvoer. Doch de Ryk, wars van zulk eene leevenswyze, ſpoorde zyne makkers dikwils aan, om iet eerlykers en gewigtigers, tot redding van 't Vaderland, te onderneemen. Hierby kwam, dat Koningin Elizabet, geperſt door den Hertoge van Alva, om den wederſpannelingen zyns Meeſters geene ſchuilplaats te verleenen, hun, in de Lente deezes jaars, haar Ryk en allen onderſtand uit het zelve ontzeid hadt. Men weet, hoe toen eene Vloot van vierentwintig ſchepen, van Engeland naar Texel onderzeil gegaan zynde, door tegenwind, de Maaze ingeloopen, en zonder moeite, meester van den Briele geworden is, welke Stad men, nogtans, terſtond wederom geruimd zou hebben, zo 't, door de Ryk, Dirk Duivel en eenige anderen, niet belet geworden was. 't Gerugt van 't bemagtigen van den Briele kwam wel haaſt te Amſterdam,

De Ryk geeft 'er aanleiding toe.

Bekomſtering

(*k*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 1 *April* 1572. *f.* 207.
(*l*) *Bladz.* 314.

(3) Hooft ſchryft (VI. Boek, bl. 230) dat Ruikhaver van Haarlem was. Doch 't blykt, uit ſtukken, die wy wat laager zullen aanhaalen, dat hy te Amſterdam gewoond hadt. Ook noemt Bor (XI. Boek, bl. 310. [906]) hem een gebooren Amſterdammer.

en ter ooren der Huisvrouwe van de Ryk, die zig toen aldaar bevondt, en terſtond by haaren Vader, Nikolaas Hooſt, liep kermen „ dat haar man, met een hand vol „ volks, in den Briel was, in gevaar om, „ eerſtdaags, met al de overigen, opgehangen te worden." Doch de oude man, 't ſtuk beter bezeffende, riedt haar goeds moeds te zyn. *Zy hebben*, zeide hy, *de koe by de hoorens. Zyn zy zo wys geweeſt dat zy zig meeſter van den Briel gemaakt hebben; zy zullen zig van de galg wel weeten te wagten* (*m*). Ook leedt het niet lang, of de Ryk zeilde, met twee veroverde ſchepen, naar Engeland, in voorneemen om dezelven daar te gelde te maaken, en met volk en voorraad van oorloge te rug te keeren. 't Gelukte hem: en hy kreeg, eerlang, een vendel van vyfhonderd koppen, meeſt uitgeweeken' Nederlanders, byeen. Doch *Robert Dudlei, Graaf van Leiceſter*, klaagde hem aan by de Koninginne, wier verbod hy wel wiſt overtreeden te hebben. Nogtans, waagde hy, op haar bevel, voor haar te verſchynen. Zy vraagde hem alleenlyk naar de gelegenheid van den Briele, en hoe 't met de verovering toegegaan ware, en vermaande hem toen, geen onruſt in haar Ryk te verwekken, en zig naar huis te ſpoeden, gelyk hy, met drie ſchepen, deedt (*n*).

1572. zyner Huisvrouwe.

Hy zeilt naar Engeland.

Vier dagen na 't overgaan van Briele, hadt Vliſſingen, daar men een Slot ſtondt te ſtigten, de Walſche bezetting ter poorte uit gejaagd, en agt vendelen Spanjaards, die te ſchepe derwaards kwamen, buiten gehouden. Eenige ingezetenen, ſedert, bezeffende, wat zy verrigt hadden, en dugtende voor 's Hertogs ongenade, hadden zig, op eenige pinken en viſſchers boots, in zee begeven, en zworven op de hoogte van Douvres, toen de Ryk, op de te rugreis naar den Briele, hen verpraaide, en zig van hun beweegen liet, om met hen te rug te keeren naar Vliſſingen, daar zyne aankomſt der bekommerde burgerye nieuwen moed gaf. Hoe *Pedro Pacieco* of *Paciotto*, zonder van 't omſlaan der Stad iet vernomen te hebben, zig, naderhand, daar binnen gekomen, aan de Ryk gevangkelyk overgaf, en zyne onvoorzigtigheid met den hals boeten moeſt, en hoe de Ryk de Stad Veere aan de Staatſche zyde overbragt, en tegen de Spanjaards verdedigde, is, by anderen, uitvoeriglyk, aangetekend (*o*), en ſtaat ons hier, daar wy ons, voornaamlyk, met de geſchiedeniſſen van Amſterdam bezig houden, niet in 't breede te verhaalen.

Komt te Vliſſingen.

Brengt Veere aan de Staatſche zyde over.

Het

(*m*) Hooft VI. *Boek*, *bl.* 228, 229, 230, 231.
(*n*) Hooft VI. *Boek*, *bl.* 234, 235.
(*o*) Hooft VI. *Boek*, *bl.* 233-239.

1572. Amsterdam wordt ontslaagen van het opbrengen van een gedeelte der penningen, tot het stigten van een Kasteel te Vlissingen geschikt.

Het omslaan van Vlissingen, waardoor de voorgenomen opregting van 't Kasteel aldaar, tot welke Amsterdam beloofd hadt tweehonderdduizend guldens te zullen schieten, gestremd werdt, gaf aan Burgemeesteren deezer Stad gelegenheid, om den Hertoge van Alva, schriftelyk, te verzoeken, dat hy hun, die reeds het grootste gedeelte deezer somme hadden opgebragt, van het opbrengen van 't overig gedeelte ontslaan wilde. En de Hertog bewilligde, den agtentwintigsten May, in dit verzoek, onder zekere voorwaarden, te vinden in zyne bytekening op het Verzoekschrift, welk, in de *Oude Kerke* (*p*), bewaard wordt; en, als nog nimmer gedrukt geweest zynde, van ons, hier agter, onder de *Bylaagen* (*q*), geplaatst is.

Nikolaas Ruikhaver, Jan Janszoon van der Nieuwenburg, Egbert en Juriaan Wybrandszoonen, Dirk Duivel en Jan Klaaszoon Spiegel ingedaagd en gebannen.

Den vyfden May te vooren, waren, op uitdrukkelyk bevel des Hertogs, hier ter Stede, ingedaagd Klaas of Nikolaas Ruikhaver, *Jan Janszoon van der Nieuwenburg*, Egbert en Juriaan Wybrandszoonen, geboorен in Friesland, Dirk Duivel en Jan Klaaszoon Spiegel, allen, en dus ook Ruikhaver, gelyk wy boven (*r*) aanmerkten, Poorters van deeze Stad; om zig, wegens hunne vlugt en afwezendheid, voor den Raad der Beroerten, te komen verantwoorden (*s*). En naardemaal het Geregt verstaan hadt, dat eenigen, die, ter oorzaake der voorgaande beroerten, gebannen waren, zig heimelyk in de Stad onthielden, werdt elk, by afkondiging van den zesden, bevolen, zulke persoonen aan te brengen, zullende zy, voor ieder derzelven, vyftig guldens genieten (*t*). De zes ingedaagden, drie of meer van welken Briele hadden helpen inneemen, wagtten zig, ondertusschen, wel, van voor den Raad der Beroerten te verschynen, en werden daarop, den derden Juny, door deezen Raad, met verbeurdverklaaring hunner goederen, ten Lande uit gebannen. Zy werden allen beschuldigd „ dat zy, nevens an-
„ dere ballingen, eenige schepen hadden
„ helpen veroveren, met naame het Markt-
„ schip van 's Hertogenbosch op Antwer-
„ pen, waarin, behalve de Koopmanschap-
„ pen, wel vyfenveertighonderd Ryksdaa-
„ lers aan gemunt goud en zilver geweest
„ waren." Den twee Broederen, Egbert en Juriaan Wybrandszoonen, Dirk Duivel, Jan Klaaszoon Spiegel en Klaas Ruikhaver werdt tot misdaad aangerekend „ dat zy
„ Kapiteins of medehelpers geweest waren
„ op de Oorlogsschepen, die de Prins van
„ Oranje, onder beleid van zynen Broe- 1572.
„ der, Graave Lodewyk van Nassau, te
„ Rochelle hadt doen verzamelen, om de
„ den en onderzaaten van zyne Majesteit,
„ den Koning van Spanje, te overvallen en
„ te beschadigen (*u*)."

Wat hun te last gelegd werdt?

De meeste Hollandsche en Zeeuwsche Steden verkiezen de Staatsche zyde.

De Prins van Oranje, die, reeds eenen geruimen tyd, schoon zonder vrugt, gearbeid hadt, om eenige Duitsche of Noordsche Vorsten, of Frankryk, of Engeland zyne zyde te doen kiezen, en tot onderstand tegen den Hertog van Alva te beweegen, nam klein behaagen in 't bemagtigen van den Briele; 't welk hy voor ontydig hieldt. Doch 't omslaan van Vlissingen en Veere, welk, eerlang, van het omslaan van Enkhuizen, en van alle de Steden van het Noorderkwartier van Holland gevolgd werdt, deedt hem veranderen van gedagten. 't Beleg van Bergen in Henegouwen, welk door Graave Lodewyk verraft was, noodzaakte Alva ook, zyne meeste Krygsmagt uit Holland te trekken, en derwaards te voeren, voor 't einde van Juny. En dit deedt nog meer Hollandsche en Zeeuwsche Steden omslaan: en onder anderen, Gouda, Leiden, Dordrecht, Gorinchem en Haarlem, welke laatste Stad, den derden July, tot 's Prinsen zyde overging. In Gelderland, in Utrecht, in Friesland en in Overyssel, vielen ook verscheide Steden den Spanjaard af. In Holland, kwamen Rotterdam, Delft en andere Steden, ook nog in July, tot 's Prinsen zyde over (*v*). Amsterdam was, eerlang, de eenige Stad in dit Gewest, die de Spaansche zyde bleef aankleeven, en werdt 'er in versterkt door brieven van den Hertog van Alva en van den Koning zelven, waarvan der Gemeente, op den vierden Augustus, by openbaare afkondiging, kennis gegeven werdt (*w*).

Amsterdam blyft Spaansch gezind.

Ter Dagvaart van Holland, wordt besloten tot het beleggen van deeze Stad.

De Staaten van Holland, die nu meest allen den Prinse van Oranje aanhingen, hadden hunne eerste Dagvaart na de verandering, den vyftienden July, te Dordrecht gehouden, en *Willem*, *Graaf van der Mark* en *Heer van Lumei*, voor 's Prinsen Stedehouder aangenomen; gelyk Jonkheer Diderik Sonoi, in 't Noorderkwartier, welk, door Amsterdam, van 't Zuiderkwartier afgesneeden was, in dezelfde hoedanigheid, erkend werdt. Op den tienden Augustus, vergaderden deeze Staaten voor de tweede reize te Haarlem, daar geraadpleegd werdt, om Amsterdam, met geweld, tot 's Prinsen zyde over te brengen. Sonoi zondt Willem Dirkszoon Bardes, gewezen Schout van Am-

(*p*) *Laade* XVIII.
(*q*) Lr. C.
(*r*) *Bladz.* 323 *Aantek.* (3)
(*s*) Keurb. G. *f.* 61 *verso.*
(*t*) Keurb. G. *f.* 62.
(*u*) Sentent. *van* ALVA, *bl.* 245.
(*v*) Vaderl. Hist. VI. *Deel*, *bl.* 355-381.
(*w*) Keurb. G. *f.* 73.

1572. Amſterdam, naar Haarlem, om, uit zynen naam, in de Vergadering der Staaten zitting te neemen. Doch men ontving hem niet in deeze hoedanigheid, die aan geene anderen dan aan Edelen van den Lande en aan Afgevaardigden van de Vroedſchappen der Steden plagt toegekend te worden. Men hoorde egter zynen voorſlag, ſtrekkende om Amſterdam te water te benaauwen (*x*). Doch hierin werdt groote zwaarigheid gevonden. De Zuiderzee en 't Y voor de Stad werden beveiligd, door een tamelyk aantal van Oorlogsſchepen, onder den Admiraal Boshuizen. De Vroedſchap hadt, al in 't begin des jaars, beſlooten „ het bouwen van „ roeiſchepen of galeijen tegen de Geuzen „ te bevorderen (*y*)," en kort na 't inneemen van den Briele, op verzoek des Graaven van Boſſu, vaſtgeſteld, eenige Oorlogsſchepen uit te ruſten, gelyk, ſedert, onder opzigt van *Joan Baptiſta de Taſſis*, Gemagtigde des Hertogs van Alva, geſchiedde (*z*). Ook bouwde men twee galeijen, waartoe, in 't begin van Auguſtus, volk aangenomen werdt (*a*). Boshuizen kruiſte gemeenlyk met zyne Vloot voor de Stad, en in de Zuiderzee, en was reeds, door Willem Dirkszoon Bardes, wiens brief, den vyftienden July uit Alkmaar gedagtekend, nog voorhanden is (*b*), vergeefs aangezogt, om de Spaanſche zyde te verlaaten. Men zou hem dan hebben moeten uit de zee ſlaan, eer men Amſterdam, te water, zou hebben konnen benaauwen. Doch de hagchelykheid en zwaare koſten deezer onderneeminge deeden den voorſlag daartoe van de hand wyzen. Men beſloot tot het beleg te lande. De Regeering was hiervoor ook meeſt bedugt geweeſt, en hadt, reeds in 't begin van Auguſtus, op de eerſte tyding der aankomſte van den Graave van der Mark te Haarlem, beſlooten, nog een vendel Duitſche knegten te verzoeken, om buiten de S. Antonis- en Reguliers poorten gelegd te worden, alzo men vaſtſtelde, dat de *muitelingen*, zo noemde men hier 's Prinſen volk, de Stad zouden aantaſten (*c*). Tuſſchen den zeventienden en agttienden (*d*), vertoonde het Regement van den Overſte *Lazarus Muller* en eenig ander volk, met den Graave van der Mark aan 't hoofd, zig op den Amſteldyk buiten de Reguliers-Poort, en begaf zig, van daar, naar het Karthuizers-Klooſter, welk ingenomen werdt. Lumei viel, terſtond, aan 't opwerpen van ſchanſen op de wegen, om der Stad den toevoer te lande af te ſnyden. Ondertuſſchen, deedt de vrees, dat hy digter onder de Stad, daar alomme ſterk getimmerd was, neſtelen mogt, den Raad beſluiten, om de Laſtaadje buiten de S. Antonis-poort, en zelfs de huizen buiten de Reguliers- en Jan Rooden-Poorten in den brand te ſteeken (*e*). By deeze gelegenheid, raakten, in de Waale voor de Laſtaadje, een groot getal van ſchepen in den brand. De Graaf van der Mark, vier ſtukken geſchuts bekomen hebbende van de Staaten van Holland, zondt een' trompetter naar de Stad, met vriendelyke brieven van gemelde Staaten, haar vermaanende van partye te wiſſelen. Doch men weigerde de brieven te ontvangen, en ſchoot op den brenger. Den twintigſten, kwamen 'er vier vendelen binnen, die, door den Graave van Boſſu, van Utrecht waren afgezonden, tot verſterking der bezettinge, en, den eenentwintigſten, tegen den avond, eenen hevigen uitval uit de Reguliers-poorte deeden; doch, met agterlaating van zeſtien gevangenen, te rug gedreeven werden. Lumei zette, ſedert, een deel zyner knegten over den Amſtel, welk zig voor de S. Antonis-poorte, buiten 't *groote Hek* of Blokhuis nederſloeg. Den twee-entwintigſten, op den middag, deeden de belegerden eenen tweeden uitval, en ſchermutſelden wel anderhalf uur agtereen met de belegeraars, die, ziende de Stad zig zo wakkerlyk weeren, zonder dat zig eenige hoop tot opſtand van binnen opdeedt, 's nagts daarna, van voor de Reguliers- en S. Antonis-poorten, opbraken, 't vuur ſteekende in de hutten en buitenwooningen. 't Zelfde deedt Lumei, ten volgenden dage, voor de Haarlemmerpoort en te Slooterdyk, daar hy meeſt alles verbrandde. Hy weet zyn wyken, ſedert, aan de Staaten, als of deezen hem, tegen hun gegeven woord, van geen geld en voorraad, naar behooren, voorzien hadden. Maar anderen ſchreeven 't aan zyn wanbeleid en wreedheid toe, waardoor hy zig, by de Roomſchgezinden, en vooral by derzelver Geeſtelykheid, ten hoogſte gehaat gemaakt hadt: waarom zy liever het uiterſte waagen wilden, dan zulk een' meeſter inlaaten. *Mi-Michiel Krok* lag, ten deezen tyde, aan de andere zyde van 't Y, tegen over de Stad, met driehonderd man, op den Waterlandſchen dyk; van waar hy, op de bloote tyding van Lumeis aftogt, in 't midden van den nagt, naar Purmerende week: waarme-

1572.

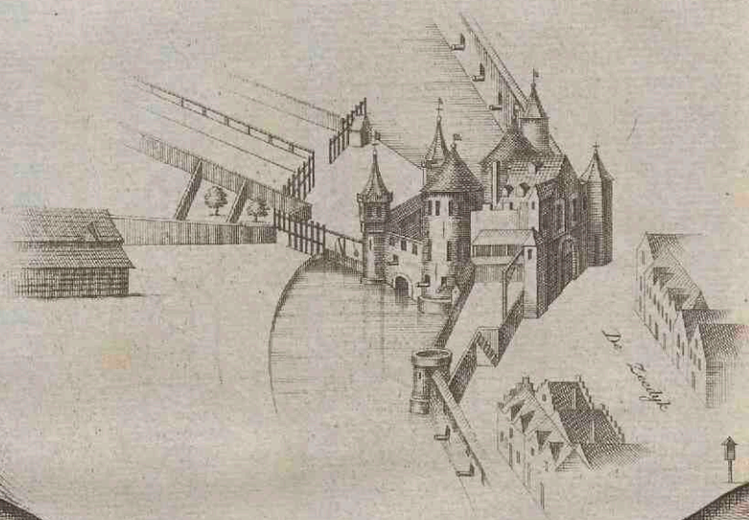
Zy neemt meer bezetting in.

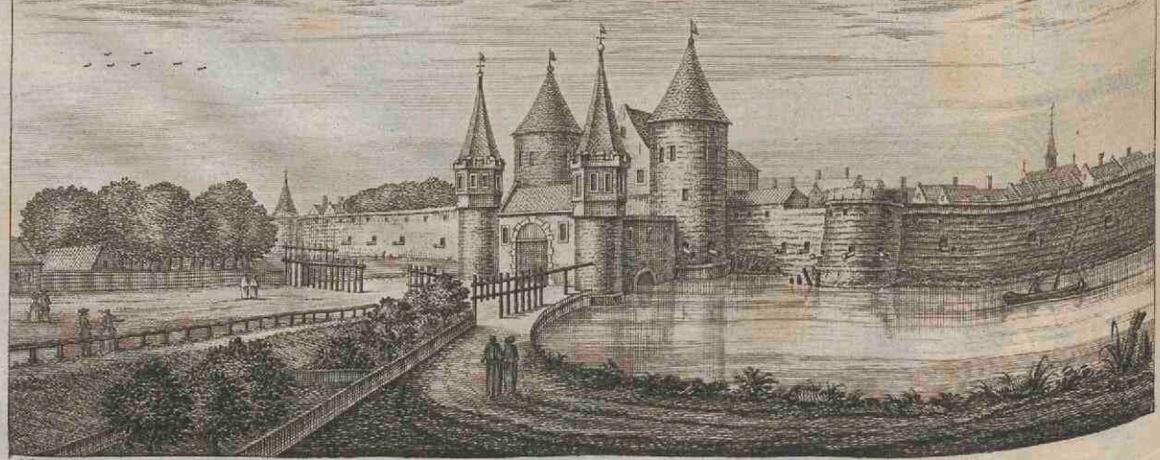
De belegeraars verlaaten de Stad.

Lumei komt 'er voor.

(*x*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 294. [404.]
(*y*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 5 *Jan.* 1572. *f.* 197 *verſo.*
(*z*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 9 *Apr.* 3, 19, 22 *May* 1572. *f.* 208 *verſo*, 210 *verſo*, 213 *verſo*, 214.
(*a*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 4 *Juny*, 2 *Aug.* 1572. *f.* 217, 220 *verſo.*
(*b*) *Zie* Bor VI. *Boek*, *bl.* 294. [404.]
(*c*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 3 *Aug.* 1572. *f.* 221 *verſo.*
(*d*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 18 *Aug.* 1572. *f.* 222.
(*e*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 18, 19, 20, 23 *Aug.* 1572. *f.* 222, 223, 224, 225.

De
S. ANTONIS
POORT.
1544.

1572. mede de Stad rondsom van 't beleg ontheeven was (*f*). My is niet klaarlyk gebleeken, of het Huis der Bergenvaarderen, buiten de Reguliers-Poort, aan den Amſtel, ter gelegenheid van het kort beleg, waarvan wy geſproken hebben, of by eene andere gelegenheid, verbrand geworden zy. Doch in 't begin des jaars 1576, klaagde het Bergenvaarders-Gilde, dat het verbranden van hun Huis en andere ſchaden het Gilde in zulk eene ongelegenheid gebragt hadden, dat het de weekelykſche S. Anna's miſſe, in de Oude Kerke, niet langer bekoſtigen kon. De Vroedſchap liet aan Burgemeeſteren, hierop orde te ſtellen (*g*). En kort hierna, verleende de Wethouderſchap een nieuw voorregt aan het Gilde, volgens welk, allen, die zig, hier ter Stede, met het verkoopen van Berger- of Yslandſchen viſch, geneerden, 't zy Gildebroeders of anderen, zekere ſchatting, ten behoeve van het Gilde, betaalen moeſten (*h*). 't Geregt beval, op den vierentwintigſten Auguſtus des jaars 1572, dat niemant van de verbrande timmeraadjen tuſſchen den Amſtel, de Wetering en den Heiligen Weg, en tuſſchen den Amſtel en het Y, iet rooven; maar dat alles, door de eigenaars, verder geſlegt worden zou (*i*). Ook werdt, den volgenden dag, afgekondigd, dat niemant, die buiten gewoond hadt, met der woon in de Stad zou mogen komen, dan met byzondere toelaating van Gemagtigden uit de Wethouderſchap (*k*). Zelfs werdt, den vyfden September, bevolen, dat de grond, tot op vyftig roeden buiten de Stad, effen gemaakt zou worden (*l*). De Prioor van Heilo kantte zig ſterk tegen het afbreeken van den Reguliers Hof; doch de Graaf van Boſſu belaſtte uitdrukkelyk, dat men met het afbreeken zou voortgaan (*m*). En ſchynt toen al het geboomte in en om deezen Hof, de Ooftboomen uitgenomen, uitgerooid te zyn (*n*). Wat laater, kwamen 'er brieven in de Stad, gerigt aan de Regeering en Burgerye, bezegeld met den Hollandſchen Leeuw in een' tuin, en ſtrekkende, om de eene en de andere aan te maanen tot het verlaaten der Spaanſche partye: doch het Geregt beloofde eene gouden Kroon aan elk, die zulk een' Brief, ongeopend, in handen van Burgemeeſteren of Schepenen leverde, en vyfentwintig guldens, aan die den brenger aanbragt (*o*). Voorts, werdt, 't zy met of zonder grond, verſpreid, dat eenige ingezetenen heimelyk hadden aangeſpannen, om Lumei ter Stad in te laaten: 't welk gelegenheid gaf, dat ſommigen, die men meeſt verdagt hieldt, op bloot bevel van Burgemeeſteren, zonder eenigen vorm van Regtspleeging, de Stad uit gezet werden (*p*). 1572.

't Huis van 't Bergenvaarders-Gilde verbrand.

Keuren, ter deezer gelegenheid gemaakt.

De Admiraal Boshuizen ondernam, ten deezen tyde, met de Amſterdamſche Vloot, die van Enkhuizen te kwellen, en brandde, t'eenen dage, ettelyke wooningen buiten de Noordpoorte af, zonder dat het hem, door de Stedelingen, naauwlyks in ſtaat om de ruſt van binnen te bewaaren, belet kon worden. Sonoi daarna, de Zaanerdammer ſluize beſchanſt hebbende, begon ook eene ſterkte op te werpen te Nieuwendam, waarin de Amſterdammers, die, den veertienden October, tien groote ſchepen en zes boots derwaards afzonden, hem zogten te hinderen. Doch zyne galeijen ſchooten zo hevig op de Amſterdammers, dat zy met verlies wyken moeſten. Des anderendaags, werdt de toeleg hervat, met negen brandſchepen. Men hoopte het vuur te brengen in Sonois galeijen: doch deezen vonden middel om zig agter in de haven boven den wind en onder 't geſchut der ſchanſe te bergen. Uit de ſchans werdt, ondertuſſchen, ſterk gevuurd op de Amſterdammers, en eenigen hunner ſchepen in den grond geſchooten. Anderen moeſten geſchut en ankers in 't Y werpen, om vlot te worden. De Noordhollanders, aangemoedigd door deezen voorſpoed, ruſtten, eerlang, nog eenige ſchepen en galeijen toe (*q*), en lieten eenige wrakken zinken in 't Y om den Amſterdammeren de vaart te bederven. Zy kruiſten voorts niet verre van de Stad, daar zy, in November, door eene ſchielyk opgekomen vorſt in 't ys beklemd, en in groot gevaar raakten; doch, door een' ſtyven Noorden wind, die eene ſcheur in 't ys maakte, gelukkiglyk gered werden (*r*). De Admiraal Boshuizen ſchynt, niet lang hierna, te Amſterdam, buiten dienſt geraakt te zyn. Immers, de Hiſtorie maakt, na deezen tyd, naauwlyks eenig gewag van hem: en uit de *Regiſters der* VROEDSCHAP blykt, dat men, in February des volgenden jaars, al een anderen Admiraal in zyne plaatſe begeerd heeft, konnende hy, toen, gelyk men daar leeſt, ter oorzaake van zyne onpaſſelykheid, kleinen dienſt meer doen. De Graaf van Boſſu, dien men dit voorhieldt, antwoordde, 1572.

Krygsbedryven te water omtrent Amſterdam.

(*f*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 294, 312 [404, 427.]
(*g*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 18 *Jan.* 1576.
(*h*) Handv. *bl.* 1188. [476.]
(*i*) Keurb. G. *f.* 74 *verſo*, 75.
(*k*) Keurb. G. *f.* 75 *verſo*.
(*l*) Keurb. G. *f.* 76.
(*m*) Groot-Memor. *N.* II. *f.* 141.
(*n*) Keurb. G. *f.* 76 *verſo*.
(*o*) Keurb. G. *f.* 78 *verſo*.
(*p*) FONTANUS *Libr.* I. *Cap.* IX. *p.* 55, 56.
(*q*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 301. [413.]
(*r*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 307. [420.]

1572. de „ dat hy zig met de ſchepen van oorloge „ niet langer begeerde te moeijen (*s*)." En kort hierop ſchynt Boshuizen van zyn ampt verlaaten te zyn: welk men vindt, wat laater, door *François Verdugo*, te zyn bekleed geweeſt. In 't jongſte gevegt voor Nieuwendam, of by eene andere gelegenheid, was ook gekwetſt geworden *Jakob Foppenszoon*, Kapitein der groote Amſterdamſche galeije, die eerlang aan zyne wonden overleedt, en wiens Weduwe, tot vergoeding van 't gene ter bevordering zyner geneezinge beſteed was, veertig guldens van Stads wege toegelegd werden (*t*). Jakob Foppenszoon hadt, voor deezen, op Londen gevaaren, en was, naderhand, uit bitterheid van partyſchap, ſchryft Hooft, gevorderd tot het Schoutampt van Haarlem, welk doorgaands aan luiden van agtbaarheid en adel plagt opgedraagen te worden. Doch in 't waarneemen van deezen dienſt, kweet hy zig, zo naderhand getuigd is, zo kwalyk, met het bedraagen zelfs van onſchuldigen, en over misdaaden, waaraan hy zelf deel hadt, dat hy, toen Haarlem, in July, de Spaanſche zyde verliet, naar Amſterdam vloodt, daar men hem Kapitein der groote Galeije maakte: in 't bedienen van welk ampt hy, na weinige maanden verloops, getroffen werdt van een' kogel, die hem de wervels van 't ruggebeen verbryzelde, en eene ſmertelyke en langduurige dood veroorzaakte (*u*).

Jakob Foppenszoon, Kapitein der groote Amſterdamſche galeije, ſterft.

Wie deeze was?

De Hertog van Alva, Bergen in Henegouwen by verdrag hebbende ingenomen op den negentienden September, zondt zynen Zoon, *Don Fredrik*, met een Leger naar Gelderland, welk, op deszelfs aankomſt, den Prinſe van Oranje wederom afviel. Zutfen deerlyk geplonderd hebbende, beſloot hy, aangeſpoord door de Regeering van Amſterdam, over de Veluwe en Amersfoort, aan te trekken op Naarden, daar Naſſauſche bezetting in lag. De Stad gaf zig over by mondeling verdrag, welk, van de Spaanſche zyde, verbroken werdt, en de Plaats vervuld met roof en moord (*v*). Hierna werdt het beleg van Haarlem ondernomen, waaraan Amſterdam veel deels hadt: gelyk wy hier, uit de egtſte berigten, kortelyk, toonen moeten.

Die van Amſterdam ſpooren de Spaanſchen aan om Naarden in te neemen

De Graaf van Boſſu hadt die van Haarlem, reeds in November, ſchriftelyk, vermaand, om zig wederom te verzoenen met den Koning; hun voorhoudende het nadeel, welk zy onvermydelyk te wagten hadden, zo zy den wederſpannigen langer bleeven aanhangen (*w*). Doch alzo deeze vermaaning weinig ingang vondt, trok Don Fredrik, met het Leger, van Naarden naar Amſterdam, buiten welke Stad, hy zig nederſloeg, op verzoek der Wethouderſchap, zig beroepende op het verding met den Hertoge gemaakt, volgens welk de Stad van inlegering verſchoond moeſt blyven (*x*). 't Geregt hadt, ondertuſſchen, op den derden December, bevolen, dat niemant buiten de Stad moeſt gaan, terwyl de Spaanſche knegten voorbytrokken; welk verbod, den agttienden February des volgenden jaars, vernieuwd werdt (*y*). Op den twintigſten December, werdt elk veroorlofd brood naar 't Leger te voeren; ſchoon het opkoopen van roggenbrood, drie dagen daarna, verbooden werdt (*z*). De Wethouderſchap van Amſterdam hadt, reeds eenige weeken te vooren, in 't heimelyk, brieven gezonden naar Haarlem, ſtrekkende om de Stad te vermaanen tot onderwerping; en de Vroedſchap hadt hierop, by meerderheid van ſtemmen, beſlooten, eenigen af te vaardigen naar Amſterdam, om met Don Fredrik aldaar te woorde te komen. Doch terwyl zy uit waren, bewoog *Wybout Ripperda*, Overſte der bezettinge, de burgery tot het verdedigen der Stad. Twee der Afgevaardigden werden gevangkelyk gezonden aan den Prinſe van Oranje, die zig toen te Delft bevondt, en een' derzelven 't hoofd voor de voeten deedt leggen. Ook deedt hy, den negenden December, de Wet te Haarlem, buitens tyds, veranderen, onder anderen tot Burgemeeſter aanſtellende *Pieter Kies* (*a*), denzelfden, meen ik, die voorheen Poorter te Amſterdam geweeſt, en, door den Raad der Beroerten, ten Lande uit gebannen was (*b*). Don Fredrik was, twee dagen te vooren, van by Amſterdam opgetrokken, en, eene Schans te Spaarnedam bemagtigd hebbende, den elfden, voor Haarlem gekomen. Hier werden hem van Amſterdam veertien metaalen ſtukken toegeſchikt, die zesendertig en veertig ponden ſchooten. Maar Haarlem hadt, behalve de andere manſchap, duizend delvers in dienſt, en driehonderd vrouwen, tot het zelfde werk beſtemd, onder beleid van *Kenauw Simons Haſſelaer*, Weduwe van zesenveertig jaaren, onbeſproken van leeven en van een der beſte huizen, welk naderhand

Hebben deel aan 't beleg van Haarlem.

1572.

Handeling te Amſterdam met afgevaardigden der Vroedſchap van Haarlem.

Kenauw Simons Haſſelaer, dap-

(*s*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 13 *Febr.* 1573. *f.* 233 *verſo.*
(*t*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 27 *Dec.* 1572. *f.* 230.
(*u*) Hooft VI. *Boek*, *bl.* 264, 265.
(*v*) Vaderl. Hiſt. VI. *Deel*, *bl.* 391, 401, 403 *enz.*
(*w*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 304 [416.]
(*x*) Pontanus *Libr.* I. *Cap.* IX. *p.* 57.
(*y*) Keurb. G. *f.* 81.
(*z*) Keurb. G. *f.* 82.
(*a*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 307, 308, 309, [420, 421, 422.]
(*b*) *Zie* hier voor, *bl.* 309 *en* 317.

1572. hand ook in Amſterdam vermaard geworden is. Van deeze vrouwe wordt getuigd, dat zy niet ſchroomde, in vrouwengewaad, met ſpiets, bus en rappier, den Spanjaard te keer te gaan (*c*). De Stad werdt, den agttienden, vinnig beſchooten: ſedert, beſtormd, doch door die van binnen wakkerlyk verdedigd; waaruit wel haaſt beſpeurd werdt, dat zy niet gemakkelyk te winnen zou zyn (*d*).

pere Weduwe te Haarlem.

Amſterdam vermaant Haarlem tot onderwerping.

In deezen ſtand der dingen, beproefde Alva nog eens, of hy Haarlem, door hoop op vergiffenis, kon doen bezwyken. De Regeering van Amſterdam ſtondt hem hierin ten dienſte, en ſchreef, den zeſtienden February des jaars 1573, aan die van Haarlem „ dat zy genade te wagten hadden, zo „ zy zig ſpoedig onderwierpen; maar niet „ dan jammer en elende, zo zy de aange„ booden gunſt bleeven verſmaaden (*e*)." Doch op dit ſchryven kwam geen ander antwoord, dan een ſcherp ſtrooiſchrift, waarin 't bedryf der Spanjaarden ten lelykſte ſtondt afgemaald. Ook was Amſterdam, ſchryft HOOFT (*f*), thans, omtrent zo zeer gehaat als Alva, wordende de Stad, om 't branden en bloedvergieten uit oorzaake van 't geloof en van de voorgaande beroerten, by 't graauw der Geuzen met den naam van *Moorddam* geſcholden. Vaſt gaat ook, dat men hier, ten deezen tyde, den Hertoge van Alva zeer naar de oogen zag. De Minderbroeders zelven, die hem, nog onlangs, voor eenen dwingeland en regtſchender geſcholden hadden, preezen hem nu hemelhoog, en verklaarden de Spanjaards, die 't leeven in den oorlog lieten, voor martelaars van den waaren Godsdienſt (*g*). En de nabyheid des Spaanſchen Legers bragt te wege, dat grooten en kleinen, hier ter Stede, zo ſpraken, als deeze voorgangers.

1573.

Amſterdam wordt *Moorddam* genoemd.

Men vleit aldaar Alva en de Spanjaards.

Midlerwyl, leedt het Spaanſch Krygsvolk veel voor Haarlem. Veele gekwetſten en zieken werden, van daar, naar Amſterdam gevoerd (*h*). Ook kwamen hier zo veele verloopen knegten, dat, tegen het inkomen derzelven, by eene Keure van den zevenden January, voorzien werdt (*i*). Tegen 't inkomen van gevlugten uit de wederſpannige Steden, gelyk hier de Staatſchen genoemd werden, was, reeds te vooren, zorg gedraagen (*k*).

Gekwetſte Spanjaards herwaards gebragt.

In February, was 't ys uit het water geraakt, en daardoor de gedaante van 't beleg van Haarlem veranderd. De Amſterdammers bragten hunne kleine galei en vyf ſchepen door de Spaarnedammer ſluis in 't Spaarne, en beſtonden, op den agttienden, den laagen weg by 't Penningsveer door te delven, om alzo in de Meer te geraaken; doch zy werden 'er, door de Galei en eenige andere ſchepen van Haarlem, in belet. Den eenentwintigſten, hervatteden zy den toeleg; maar zy werden, door de kleine Haarlemſche Galei en eenige ponten, op de vlugt gejaagd, een damlooper in den loop laatende, daar 't vuur in kwam. 't Volk, dat 'er op was, kleefde 'er meeſt: de overigen werden by de Fuik opgehangen. Daarna, was men bedagt op een gemakkelyker middel om in de Meer te komen. De Graaf van Boſſu deedt den Overtoom aan den Heiligen Weg, een half uur van Amſterdam, opdelven, en bragt 'er, den zesentwintigſten, eenige ſmakzeilen door. Tegen deezen zeilden en roeiden de Haarlemmers in; doch zy hielden zo ſlegt eene orde, dat eene hunner galeijen, lang vierentagtig voeten, te ver voor uit gezet zynde, van vier of vyf Amſterdamſchen omringd en overweldigd werdt. Maar *Jakob Antoniszoon*, die over de Haarlemſche Vloot geboodt, ſedert, genaderd, dreef de Amſterdammers te rug, heroverde en bemagtigde de galei, en won 'er een karveel by, daar al dood geſlaagen werdt, wat 'er op was, behalven een edelman van Leuven, en twee anderen, die gevangen bleeven. De Amſterdammers, die den toevoer naar Haarlem te water zogten te hinderen, kreegen het dus, doorgaands, te kwaad (*l*).

1573. ſtryden op de Haarlemmer Meer, tuſſchen de Haarlemmers en Amſterdammers.

Scheeps-

De Prins van Oranje, peinzende, van zyne zyde, op het afſnyden van den toevoer te water en te lande naar 't Leger voor Haarlem, beval Sonoi, in 't begin van Maart, dat hy zig meeſter zou tragten te maaken van den Diemerdyk, tuſſchen Amſterdam en Muiden, zig verſchanſende by Jaap hannes of Ypeſloot, van waar hy den toevoer van boven, beide te lande en te water, beletten kon, mids beheerende, ter eener zyde, het Y, en ter andere, de Diemermeer, die tot in den Amſtel en aan den Utrechtſchen wagenweg ſtrekte. Hy ſteekt dan over uit Waterland, met agthonderd ſoldaaten, en eenige delvers, neemt, den twaalfden Maart, ſchielyk den dyk in, ſlaat eene ſluis aan ſtukken, maakt, wat verder, een ander gat met de ſpaade, en verſchanſt zig tuſſchen beide: waarna hy in perſoon naar Edam keerde, om de ſchans van nooddruft te doen voorzien

Sonoi neemt den Diemerdyk in, niet verre van Amſterdam.

(*c*) HOOFT VI. *Boek*, *bl.* 297.
(*d*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 310. [423.]
(*e*) *Zie* BOR VI. *Boek*, *bl.* 318. [434.] COMMELIN, *bl.* 1042.
(*f*) HOOFT VI. *Boek*, *bl.* 306.
(*g*) PONTANUS *Libr.* I. *Cap.* IX. *p.* 58.
(*h*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2, 9 *Maart* 1573. *f.* 238.
(*i*) Keurb. G. *f.* 84.
(*k*) Keurb. G. *f.* 83.
(*l*) HOOFT VI. *Boek*, *bl.* 304.

1573. zien (*m*). Ondertuſſchen, hadt hy den voet naauwlyks op den dyk gezet, of men hadt 'er te Amſterdam de lugt van. De Vroedſchap werdt vergaderd, en daar beſlooten „ den Graave van Boſſu kennis te geeven „ van 't voorneemen der muitelingen, om „ den dyk te Ypeſloot door te ſteecken (*n*)." Ook hieldt men naauwkeuriger wagt in de Stad (*o*). Doch hierby bleef het niet. Men zondt, terſtond, meer dan twintig Waterſchepen, gewapend met buſſen en gootelingen, derwaards. 't Bootsvolk van Sonoi, hiertegen niet opmogende, week onder 't geſchut der ſchanſe, agterlaatende twee galeijen, die den Amſterdammeren in handen vielen. De ſchans werdt, naderhand, van vier zyden, aangetaſt. In 't weſten met grof geſchut en drie vendelen knegten, in 't oosten met één vendel, langs den dyk: uit het Y, met ſchepen; uit de Meer, met ſchuiten, die allen wel bemand en voorzien waren. De bezettelingen weerden zig wakkerlyk, tot dat Sonoi, met veertig ſchepen, in alleryl verzameld, de Amſterdammers deinzen deedt. Doch deezen, eenige razeils te hulpe gekreegen hebbende, deeden, op hunne beurt, de Sonoiſchen wyken. Sonoi zelf redde zig ter naauwer nood uit hunne handen. De bezettelingen ruimden toen de ſchans, des nagts na den agttienden Maart, en vielen in de groote galei van Hoorn en in eenige krabſchuiten, die, gedeeltelyk, door de Amſterdammers, bemagtigd werden. De overigen bereikten den Waterlandſchen wal, daar *Jan Taamszoon Schaft*, in 't gezigt der Amſterdammeren, die hem vervolgden, de Hoornſche galei in den grond boorde, eer hy aan land tradt. Sonoi egter, in 't kort, meer dan tagtig zeilen te Edam byeen gekreegen hebbende, jaagde de Amſterdammers van 't Y, en tot binnen de paalen hunner haven (*p*), daar zy, nogtans, maar weinige dagen vertoefden.

De Amſterdammers noodzaaken hem dien wederom te verlaaten.

Pieter en Nikolaas Dirkszoonen Haſſelaer van Haarlem bemannen eene galei.

De Graaf van Boſſu hadt, den negentwintigſten Maart, den hoogen Spaarnedammerdyk by 't Huis ter Hart, ten halven wege tuſſchen Haarlem en Amſterdam, doen doordelven; en voerde 'er toen eene Vloot door in de Meer van drie-endertig Amſterdamſche ſchepen en zeven galeijen. Hy ondernam, terſtond hierna, om de Fuik te ſluiten en de Vloot te dekken, eene ſchans op te werpen, waarin hem twee jongelingen, *Pieter* en *Nikolaas Dirkszoonen Haſſelaer* en eenige anderen beſtonden te hinderen. De Vader van deezen twee, *Dirk Simonszoon Haſſelaer*, was een eigen broeder van Kenauw, boven gemeld, en heeft het ongeluk gehad, dat hy, ongewapend zynde, van een Spanjaard doorſtooten geworden is (4). 1573.

Wakkerheid van Pieter.

Zyn Zoon, Pieter, die, naderhand, Schepen en Raad te Amſterdam geworden is, bereikte, ten tyde van 't beleg, naauwlyks agttien jaaren; doch hadt, als Vendrig der Burgerye, deel aan menig krygsbedryf. Hy was zeer afgeregt op de handeling van 't geweer, met naame van het doelroer, en zo willig naar de wallen, dat hy 'er dikwils de maaltyd deedt, zig vergenoegende met het gene hem, door zyne Moeder, *Aegje Hoos*, Dogter van *Pieter Hoos*, nevens kruid en lood, werdt aangebragt. Nu ſpande hy aan met zynen broeder, Nikolaas, en eenige jongelingen, die gezamenlyk eene galei bemanden, en naar de ſchanſe roeiden; doch zy vonden, tot hun leedwezen, 't werk reeds te ver gevorderd: en alzo hun de gelegenheid, om naar Haarlem te keeren, afgeſneeden was, begaven zy zig naar de Kaag, daar de Staatſche Vloot toen verzameld werdt. Pieter Haſſelaer trok, kort hierop, naar Leiden, daar hy, hebbende 't hert by zyne maagen te Haarlem, ook weinig teergelds over, en geen' onderſtand gevonden by een' Predikant, die nogtans by zyne Moeder dikwils ter ſluik gehuisveſt en mildelyk onthaald geweeſt was; zynen dienſt uitboodt, om zekere brieven van gewigt naar Haarlem over te brengen. Men vergde hem eenen eed af, dat hy, die, betrapt wordende by den Spanjaard, toch zou moeten ſterven, in zulk een gevaar, de brieven, die in een looden koker ſtaken, in 't water werpen, en zig zelven eerder van kant helpen zou, dan zig door pyn uit den hals laaten haalen, waar 't gezonken ſchrift ſchuilde. En heeft hy zelf, naderhand, aan Hooft, die dit ſchryft, betuigd „ niet te weeten, hoe hy, „ in 't nypen van den nood, te moede geweeſt zou zyn; doch te meenen, dat hy „ 't eerder volbragt dan nagelaaten zou hebben." Doch de reis liep gelukkiger af. Haſſelaer geraakte, deels te voet, deels met zwemmen, tuſſchen 's vyands wagten door, en verrigtte zyne boodſchap (*q*).

Hy brengt, met groot gevaar, brieven van gewigt binnen Haarlem.

De Staatſche Vloot kwam, den agtentwintigſten May, van omtrent de Kaag, af op de Spaanſche onder den Graave van Boſſu, Nederlaag der Staatſchen op de Meer.

(*m*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 320. [437.]
(*n*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 12 *Maart* 1573. *f.* 238 *verſo.*
(*o*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 13, 14 *Maart* 1573. *f.* 239.
(*p*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 320. [437.]

(*q*) Hooft VIII. *Boek*, *bl.* 312, 313.

(4) Hooft gewaagt hiervan, in deeze woorden zyner *Lykklagbte over* Pieter Dirkszoon Hasselaer, in de *verſcheide Dichten*, *bl.* 236 te vinden.

Uw wel manhaftigh' arm heeft ieder haaſt doen weten,
Dat u geſtampt ſtaat in 't gemoedt, end' is vergeten
De deerelyke dood van uwen Vaader niet,
Dien ongewapent zynd' een Spaanſch Lanſier doorſtiet,
Met een' quetſuur, die in uw hart zal eeuwigh bloeden.

1573. su, die hier eene merkwaardige overwinning op dezelve behaalde. De Staatsche schepen werden, in 't wyken naar de Kaag en oude Wetering, nagezet door 's Graaven Stedehouder Boshuizen, die 'er een overzeilde en twee-entwintig bemagtigde. Doch 't meeste volk, overboord gesprongen zynde, zwom aan land (*r*). 1573.

De Amsterdammers dryven Sonoi, andermaal, van den Diemerdyk.

De Prins van Oranje, ziende de Spaanschen meester van de Haarlemmer Meer, hervatte den aanslag om hun den toevoer naar 't Leger af te snyden, door 't bemagtigen van den Diemerdyk, by Amsterdam. Sonoi hadt dit reeds wederom ondernomen, in 't begin van May; doch was 'er in belet door de bezetting en burgerye der Stad, die, in merkelyken getale uitgetrokken, den zevenden, op den Amsteldyk, omtrent den mond der Diemermeer, in een hevig gevegt geraakt waren met de Sonoisschen, hen van den dyk gejaagd, en vry wat buits op hen behaald hadden (*s*). Doch in 't begin van Juny, werdt de toeleg hervat. De Amsterdammers hadden nu de schans, door de Sonoisschen, op den dyk, by Meerhuizen, aangelegd, verder gesterkt (*t*), en zy was aan Hopman *Snater*, die twee vendelen knegten onder zig hadt, te bewaaren gegeven.

Hy bemagtigt dien eindelyk.

Doch Sonoi wierp, 's nagts na den tweeden Juny, agthonderd man, tusschen Amsterdam en deeze schans, op den dyk, doorgroef dien, zonder merkelyk verlies, en versterkte'er zig met zes schansen, die hy, tot na 't overgaan van Haarlem, inhieldt. Maar van de Diemermeer, daar de Amsterdammers vyf galeijen en eenige kleine schepen en schuiten ophielden, kon hy geen meester worden, gaande zyne vaartuigen te diep, om daar te konnen vlooten naar behooren, en zynde zyn bootsvolk onwillig, om, met ongelyke kans, op de Amsterdammers los te gaan. In een der gevegten op de Meer, geviel nogtans, dat de kleine Hoornsche galei, die de Amsterdammers, spotswyze, de *Wortelschuit* noemden, pogchende dat zyze binnen hun boord zouden overhaalen; de nieuwe groote Amsterdamsche galei aantastte, overmeesterde, en eerst binnen de schanse, en daarna te Hoorn opbragt. Te Ouderkerk aan den Amstel, lag, tegen de hoogte van 't Kerkhof, ook eene Spaansche schans. Doch zy belette Jonkheere *Willem van Batenburg* niet, dat hy zig, den tienden Juny, daaromtrent, insgelyks, verschanste. De Amsterdammers, den volgenden dag, zynde uitgetrokken om hem te verjaagen, vielen in eene hinderlaage, en werden zo geheellyk geslaagen, dat 'er naauwlyks tien behouden in de Stad terug kwamen (*u*). Kort hierna, werdt Batenburg egter genoodzaakt, de schans te Ouderkerk te verlaaten.

De Groote Amdamsche galei wordt genomen.

Nederlaag der Amsterdammers by Ouderkerk.

De toevoer naar 't Leger voor Haarlem bleef, ondertusschen, vry, zo lang de Amsterdammers meester bleeven van de Diemermeer, en van de vaart, die, uit de Vegt, door Weesp en Diemen, in dezelve liep. Men zogt dan, van de Staatsche zyde, de Vegt boven de vaarte te sluiten; doch deeze toeleg mislukte. Maar terwyl de toevoer naar 't Leger open bleef, werdt de belegerde Stad, daar veel te weinig inkwam, geprangd, door een' bysteren hongersnood, die, eindelyk, alzo alle poogingen tot ontzet kwalyk uitvielen, te wege bragt, dat men zig, den tienden July, op genade en ongenade overgaf. Een groot getal van Stedelingen werdt toen door beuls handen omgebragt. De Burgemeesters, en onder deezen ook Pieter Kies, gevangen gezet (*v*). Naar Pieter Dirkszoon Hasselaer werdt ook gezogt, daar hy over tafel zat. Doch men tastte zynen Broeder Nikolaas, die van verslaagenheid schreide, in zyne plaats aan: waarop hy, zig zelven ontdekkende, zeide, *zo gy den Vendrig zoekt; laat deezen los, ik ben het* (*w*). Hy werdt egter haast op vrye voeten gesteld. Wy zullen terstond zien, by welke gelegenheid.

Haarlem geeft zig over.

Kies en Hasselaer worden gevangen.

De Hertog van Alva hadt zig, sedert eenigen tyd, te Amsterdam, opgehouden, om den oorlog tegen de afgevallen Steden van Holland te bestieren. Men vindt, dat de Raad der Stad, in Augustus, besloot, hem, by zyne aankomst, de sleutels der poorten aan te bieden (*x*). Zyn toeleg was, die van 't Noorderkwartier, genoegzaam meester van de Zuiderzee, te water en te lande, te bedwingen. Terwyl Don Fredrik dan Alkmaar te lande belegerde, zonder zig van de Stad te konnen meester maaken, doet hy, te Amsterdam, twaalf groote schepen en zes jagten ten oorloge toerusten. Met deeze Vloot, loopt Bossu, den twaalfden September, van de reede der Stad; doch kon, dien dag, mids den sterken wind, niet over de wrakken komen, die de Noordhollanders gezonken hadden, om hem 't Y te stoppen. Den dertienden, maakte hy zig egter ruimbaan, eenige Noordhollandsche schepen, die hem in den weg lagen, doende wyken tot aan 't Pampus. Hy overmeesterde eerst eene schans te Schellinkwoude, en daarna byna alle de Staatsche schansen in Waterland.

Alva doet te Amsterdam eene Vloot uitrusten.

(*r*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 320. [436.] HOOFT VIII. *Boek*, *bl.* 316.
(*s*) Keurb. G. *f.* 92.
(*t*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 11 *May* 1573. *f.* 247 *verso*.
(*u*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 322, [439.] PONTANUS *Libr.* I. *Cap.* IX. *p.* 61.
(*v*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 323. [440.]
(*w*) HOOFT VIII. *Boek*, *bl.* 325.
(*x*) Resol. Vroedsch. *N.* 2. 8 *Aug.* 1573. *f.* 256.

PIETER DIRKSZOON HASSELAER,
Schepen en Raad der Stad
Amsterdam.

T. Houbraken fec. naar een Schilderij by den Heer Burgemeester J. de Neufville.

Is. Tirion excud. 1762.

1573. land. Toen, verneemende dat die van Noordholland zig ſterker toeruſtten te water, keerde hy naar Amſterdam, om zyne Vloot van gelyken te doen verſterken. Hy bragtze, in 't kort, op dertig zeilen, zo groote als kleine, en voerde zelf een ſchip van twee-endertig ſtukken, de *Inquiſitie* genaamd. Op den derden October, ligtte hy 't anker voor Amſterdam; doch geraakte, mids den geweldigen wind, eerſt den vyfden over 't Pampus. Toen zet hy 't aan op de Noordhollanders, van zins om hen met ſchieten te overweldigen, zonder te komen tot aanklampen of enteren, waarop zy meeſt gezet waren. Tot op den elfden, viel 'er niets byzonders voor, dan dat twee van Boſſus ſchepen aangetaſt werden, en een derzelven, gevoerd van Hopman *Schuilenburg*, Zwaager van Boshuizen, overmeesterd. Doch toen klampten de Noordhollandſche Admiraal, *Kornelis Dirkszoon* van Monikendam, en Hopman *Pieter Bak* van Hoorn Boſſus ſchip ter wederzyde aan boord. Twee anderen kwamen hem voor de boeg en agterſteven leggen. Doch 't laatſte werdt, eerlang, genoodzaakt af te houden, terwyl Boſſus ſchip, voortdryvende met de drie anderen, agter de Nek by Wydenes aan den grond raakte. Een groot Konings ſchip, geheel lek geſchooten, en vyf kleineren, die ook waren vaſtgeraakt, hadden zig reeds moeten overgeeven, waarop *Jan Simonszoon Rol*, Boſſus Onder-Admiraal, met de overigen, tot over 't Pampus, en 's anderendaags tot voor Amſterdam geweeken was. Boſſu hadt zig, midlerwyl, den gantſchen nagt, wakkerlyk geweerd met ſchieten; doch op den middag van den volgenden dag, beſlooten, zig gevangkelyk over te geeven aan den Admiraal Kornelis Dirkszoon, den Hopman Nikolaas Ruikhaver, en den geweldigen Provooſt Joachim Nieuwvink, bedingende het lyf voor al de zynen; voor zig zelven, daarenboven, eene Graaflyke gevangenis, die hem te Hoorn werdt toegeſtaan (y). Veelen zyner medegevangenen werden, naderhand, uitgewiſſeld tegen de Burgers, die te Haarlem in hegtenis zaten; waarover Burgemeeſter Kies, op zyn woord van eer geſlaakt zynde, te Amſterdam, met François Verdugo, gehandeld hadt. Ook hadt hy, in zyne handeling, groote zwaarigheid ontmoet, willende Alva, in 't eerſt, met hem, en al zyne medegevangenen ter galge. Doch Verdugo en anderen vertoonden hem „ dat zy t'avond of morgen gelyk „ lot te wagten hadden, en liever den dienſt „ wilden nederleggen, dan, behalve voor „ kling en kogel, ook voor den ſtrop bloot „ ſtaan." Waarop de Hertog zig hadt laaten verbidden, en gedoogd, dat Kies en de andere Haarlemmers, tegen eenige gevangenen op de Zuiderzee, werden verwisſeld (z): en by deeze gelegenheid, ſchynt Haſſelaer ook vry geraakt te zyn, ſchoon Hooft zulks, in zyne *Hiſtorie*, niet klaarlyk heeft aangetekend (5). Boſſu zelf bleef nog, tot in 't jaar 1576, in hegtenis.

1573. Hy en Haſſelaer worden geſlaakt.

Slag op de Zuiderzee.

waarin Boſſu gevangen wordt.

Handeling van Pieter Kies te Amſterdam.

In 't belegerd Alkmaar, hadden zig drie Hopluiden bevonden, en daaronder ook Dirk Duivel van Amſterdam, die, oordeelende, dat de Stad niet te houden zou zyn, voorgeſlaagen hadden, of 't niet geraaden ware, dat men dezelve verliete, en zyn leeven bergde. Over het doen van deezen voorſlag, werden zy, na dat de Stad van 't beleg verloſt was, in hegtenis genomen, en te regt geſteld. Doch zy bragten zulke getuigeniſſen by in hun voordeel, dat zy, den vierden December, uit de gevangenis ontſlaagen, en in hunne eer ongekwetſt verklaard werden (a).

Dirk Duivel en twee anderen beſchuldigd en vrygeſproken.

Amſterdam hadt zig, ten deezen tyde, met het zorgen voor de betaaling van 's Konings Krygsvolk te water en te lande (b), met het zenden van lyftogt en arbeidsvolk naar 't Leger voor Haarlem, met het bevorderen der uitruſtinge van Oorlogsſchepen, met het wederſtaan der muitelingen, gelykze hier genoemd werden, en in andere opzigten, zo loffelyk gekweeten, in 't oog des Hertogs van Alva, dat de Vroedſchap, eerlang, te raade werdt, eenige nieuwe Privilegien te verzoeken ten Hove, ter belooninge van de getrouwheid der Stede; en onder anderen „ kwytſchelding van „ Beden, voor den tyd van vyfentwintig „ jaaren; vryheid van tollen door al 's Ko„ nings Landen; vryheid van den Stapel te „ Dordrecht; vrye laading voor de Am„ ſterdamſche ſchepen in Spanje; uitbrei„ ding van der Stede Vryheid tot vierhon„ derd roeden buiten de oude Vryheid, en „ dat alle ſchepen, 't Marsdiep, 't Vlie „ of over 't Wad inkomende, gehouden „ zouden zyn, te Amſterdam, of in eenige „ andere beſlooten Stad, laſt te breeken, „ ten

De Vroedſchap van Amſterdam tragt eenige nieuwe Privilegien te verwerven.

(y) Bor VI. *Boek*, *bl.* 330. [450.] 335. [455] *enz.*

(z) Hooft VIII. *Boek*, *bl.* 337, 338.

(a) Bor VI. *Boek*, *bl.* 337. [457.]

(b) Keurb. G. *f.* 87. Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 9 *Maart* 1573. *f.* 238.

(5) Maar in zyne *Lykklaght over* Pieter Dirkszoon Hasselaer, onder zyne *verſcheide Dichten*, bl. 236 te vinden, bedient hy zig van deeze woorden:

O overedel hart ter ware deught genegen!
Wel, tegens eenen Graaf, moght u 't geluk opwegen;
Noch deed het u te kort, als 't om te loſſen u,
In handen vallen deed den Admiraal Boſſu.

1573. „ ten ware de Schippers, met ongebroken „ laſt, wederom wilden uitvaaren (*c*)." Men wilde, wyders, verandering te wege brengen, in de Keure, door de Landvoogdesſe, Vrouwe Margareet, in den jaare 1565 gemaakt, op de verkiezing der zesendertig Raaden, die door eenige Burgers verworven was, en, gelyk men 't nu begreep, met de oude Vryheden en Voorregten ſtreedt (*d*). Men beſloot ook, te verzoeken „ dat de „ Overtoom, die onlangs doorgedolven „ was, mogt opengehouden worden: op „ dat de ingezetenen van Amſterdam, daar„ door, naar Gouda, en voorts naar Ant„ werpen en elders, mogten konnen vaa„ ren, zonder dat zy Haarlem behoefden „ aan te doen (*e*)." En de Stad hadt, inderdaad, reden om eenige nieuwe Voorregten te begeeren, al ſtrektenze ſchoon tot nadeel van eenige afgeweeken Steden. De Prins van Oranje hadt, den negenden February deezes jaars, op 's Konings naam, aan Enkhuizen, welk in 't voorleeden jaar zyne zyde gekooren hadt, het regt der Paalkiſte toegeſtaan (*f*), welk, van ouds, door Amſterdam, bezeten, en aan deeze Stad, in 't jaar 1452, door Hertoge Filips van Bourgondie, beveſtigd geworden was (*g*): waarby zy merkelyk benadeeld werdt. 't Was dan niet zonder reden, dat zy eenige nieuwe gunſten ten Hove zogt te verwerven. 't Verblyf des Hertogs te Amſterdam, daar hy zyne herberg genomen hadt in 't huis van *Doornik*, in de Warmoesſtraat over de Paapenbrugſteeg (*b*), gaf der Wethouderſchap bekwaame gelegenheid, om hierop by hem aan te houden. Doch het verlies van den ſlag op de Zuiderzee, het opbreeken van 't beleg van Alkmaar, het dringen op't inneemen van vreemde bezetting, en allermeeſt de tyding, dat Filips *Don Louis de Requeſens* tot Alva's opvolger benoemd hadt, was oorzaak, dat de agting voor den Hertoge, en 't vertrouwen op zyn aanzien by den Koning, merkelyk gedaald waren, zelfs te Amſterdam, daar hy tot zo verre verſmaad werdt, dat zyn beeldtenis, welk, by de voornaamſte Spaanſchgezinden, in de beſte vertrekken, te pronk plagt te hangen, nu in eenen hoek verfoeid lag, of in de afzigtelykſte plaats van 't huis geraakte. Hy kreeg de lugt haaſt van den haat, dien hy zig op den hals gehaald hadt: en, vreezende voor eenigen oploop, ook uit hoofde der zwaare ſchulden, waarin hy zig, hier ter Stede, geſteken hadt, beſloot hy, heimelyk te vertrekken; en hebbende met de trompette doen aankondigen, dat elk, 's anderendaags, om zyn geld kon komen, vertrok hy, 's nagts te vooren, zonder iemant te betaalen: waardoor ook eenigen van de rykſte geſlagten, die hem meer dan 't hunne geborgd hadden, zo behoeftig gemaakt werden, dat vrouw en kinderen, om aan 't brood te komen, om eene geringe daghuur moeſten gaan werken. Ook getuigt HOOFT, die dit verhaalt „ dat hy „ eens Burgers Zoon gekend heeft, die, na „ veel vervolgs om zyns Vaders agterwe„ zen, by de Spaanſchen niet dan een Ven„ drigsplaats verworven hebbende, nader„ hand, in Holland gekomen, om tegen „ zekere zyne maagen te pleiten, ſchoon „ hy 't geding won, zig zo beſlommerd „ vondt met de langduurige koſten, dat hy „ zig, uit mistrooſtigheid, op de uitgewon„ nen hofſtede verhing (*i*)." De Regeering van Amſterdam vondt, kort na 't vertrek des Hertogs van Alva, geraaden, hem drie Afgevaardigden na te zenden (*k*), met oogmerk, naar 't ſchynt, om hem te vermaanen tot het voldoen der gemaakte ſchulden. Doch na dat Requeſens, den agttienden November, te Bruſſel ingehaald was, verliet Alva de Nederlanden, en zyne ſchulden bleeven onbetaald. Hy hadt, in de Lente deezes jaars, nog een Verdrag weeten te treffen met de Koninginne van Engeland, waarby de Koophandel tuſſchen dat Ryk en de Nederlanden, die ſedert eenigen tyd geſtremd geweeſt was, wederom vry geſteld werdt. Den ingezetenen deezer Stede werdt hiervan, by eene afkondiging van den eerſten May, kennis gegeven (*l*).

De Regeering van Amſterdam verzuimde niet, by den nieuwen Landvoogd, aan te houden om de Voorregten, die zy van zynen Voorzaat niet hadt konnen verkrygen. En 't leedt ſlegts tot den tweeden December, wanneer haar drie open brieven verleend werden, twee op den naam des Landvoogds, die, ſlegts by voorraad, en op het welbehaagen des Konings, gegeven waren, en een op 's Konings naam. By de twee eerſten werdt „ de Vryheid der Ste„ de, vierhonderd roeden buiten de tegen„ woordige vryheid, uitgebreid (*m*), en de „ Keure der Hertoginne van Parma op de „ namaagſchap onder de Regenten te niet „ gedaan (*n*)." En de derde, op 's Konings

De Prins van Oranje geeft Enkhuizen het regt der Paalkiſte.

Alva raakt in kleinagting te Amſterdam.

Hy vertrekt heimelyk ter Stad uit, zonder 1573. zyne ſchulden te betaalen.

De handel met Engeland raakt wederom open.

Amſterdam verkrygt eenige merkwaardige Voorregten.

(*c*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 26 *Juny*, 10, 13 *July*, 5 *Aug.* 1573. *f.* 251 *verſo* 252, 252 *verſo*, 255.
(*d*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 19, 22 *Aug.* 1573. *f.* 256 *verſo*, 257.
(*e*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 19, 22 *Aug.* 1573. *f.* 256 *verſo*.
(*f*) Handv. van Enkh. *bl.* 90.
(*g*) *Zie* II. *Deel*, III. *Boek*, *bl.* 152.
(*b*) *Zie* M. FOKKENS Amſt. *bl.* 308 *Aant.*
(*i*) HOOFT VIII. *Boek*, *bl.* 339.
(*k*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 9, 12 *Novemb.* 1573. *f.* 266 267.
(*l*) Keurb. G. *f.* 89 *verſo*.
(*m*) Oude Kerke, *Laade* XXXIII.
(*n*) II. Privilegieboek, *f.* 58.

1573. nings naam, beveſtigde de uitbreiding van der Stede Vryheid tot op vierhonderd roeden buiten de tegenwoordige (*o*). De laatſte Brief, die, zo wel als de twee anderen, nooit gedrukt geweeſt is, vervat eenige byzonderheden, de geſchiedeniſſen deezes tyds betreffende; waarom wy dien onzen Leezeren, hier agter, onder de *Bylaagen* (*p*), wel
1574. hebben willen mededeelen. Op den twaalfden Maart des volgenden jaars, werdt den Burgeren en ingezetenen van Amſterdam ook, op 's Konings naam, verlof verleend om door alle de Landen zyner Majeſteit graanen en andere leevensmiddelen te mogen voeren, zonder ergens onderweg markt te houden, of eenigen tol ſchuldig te zyn (*q*). Doch de Stad hadt niet lang genot van deeze nieuwe Voorregten, gelyk wy wel haaſt zien zullen. Wat de vryheid van 't Stapelregt te Dordrecht en andere Privilegien aangaat, welken men nog voorhadt, in Spanje, te verzoeken; de Vroedſchap beſloot, eerlang, met dit verzoek ſtil te zitten (*r*). En ſedert veranderden de tyden zo zeer, dat 'er in 't geheel niet meer om kon gedagt worden.

Amſterdam zendt, geduurende het beleg van Leiden, vier galeijen uit om de Kaager Meer te bezetten.

De kryg werdt, van de Spaanſche zyde, ſlaauwer voortgezet, na de aankomſt van Requeſens. Middelburg ging, in February, over aan de Staatſchen. En ſchoon de Spaanſchen, in April, den ſlag op de Mookerheide wonnen, waarin Graaf Lodewyk van Naſſau omkwam, belegerden zy Leiden lang vergeefs. Amſterdam hadt, zo ver my gebleeken is, geen ander deel in dit beleg, dan dat men, van hier, in Auguſtus, vier galeijen uitzondt, om de Kaager Meer te bezetten (*s*). Het zonderling ontzet van Leiden, op den derden October, gaf der Staatſche partye nieuwen moed, die aanwies, na dat zy, in dit jaar, van den Spaanſchen kant, tot handeling was aangezogt.

De Amſterdammers trogten vergeefs een ſchip met graanen van voor Hoorn weg te voeren.

Omtrent Amſterdam, viel weinig te doen. De Heer van *Chevreaux* overmeeſterde de ſchans te Ilpendam; doch ſtiet, naderhand, het hoofd voor Purmerende, daar wel tweeduizend Spaanſchen ſneuvelden (*t*). In Maymaand, zeilden de Amſterdammers, met twaalf Waterſchepen, tot voor Hoorn, en ſleepten een ſchip met graanen van de reede. Doch die van Hoorn, de *Inquiſitie*, het ſchip, dat met Boſſu veroverd was, en hier nog by 't hoofd lag, uit de laag gehaald hebbende, voegden 'er eenige Waterſchepen by, en ontjaagden den Amſterdammeren het genomen ſchip, welk, ſchoon reeds in brand geſteken, behouden te rug gevoerd werdt (*u*). Kort te vooren, hadt de Vroed- 1574.
ſchap van Amſterdam beſlooten, doortogt door de Stad te verleenen aan de Ruiters van *Maarten Schenk*; doch by niet meer dan honderd te gelyk (*v*). Men droeg thans naauwe zorg voor de verzekerdheid der Stad, ten welken einde, niet alleenlyk eene ſchans by de Leproozen ſchynt opgeworpen (*w*); maar de vierhonderd Stads ſoldaaten ook met driehonderd vermeerderd geweeſt te zyn (*x*). Wyders, werdt vaſtgeſteld, geene ballingen of voorvlugtigen ter Stad in te laaten (*y*). *Kornelis de Vlamink* en anderen, die 't, in 't voorleeden jaar, reeds verzogt hadden, was hun verzoek afgeſlaagen (*z*): 't welk, den eerſten January des jaars 1575, ook omtrent *Herman Roodenburg den Jongen* geſchiedde (*a*).

Zorg voor de verzekerdheid der Stad.

De Ryk, nu Admiraal van Veere, wordt gevangen.

De gevlugtte Amſterdammers waren dan in de noodzaakelykheid gebragt, om hun lot te beproeven buiten de Stad hunner geboorte of voorig verblyf, en hadden, nu en dan, te worſtelen met de gevaaren en rampen des binnenlandſchen krygs. Jakob Simonszoon de Ryk, nu Admiraal van Veere, was, in 't voorleeden jaar, in eenen vergeefſchen aanſlag op Thoolen, gevangen genomen door de Spanjaards, en eerſt naar Antwerpen, voorts, naar 't Slot te Vilvoorden gevoerd, daar hy zes weeken zat. Toen bragt men hem over naar Gend, daar hy nog eenige maanden bewaard werdt. Middlerwyl, liep te Amſterdam 't gerugt van zynen dood, en zyne Huisvrouw zag zig, eenen geruimen tyd, aan als Weduwe. Maar onder de Staatſchen, die thans in Zeeland de overhand hadden, bevondt zig een Amſterdammer, *Albert van der Graft* genaamd, Neef van de Ryk; die, hebbende een Vlieboot op eigen koſten uitgeruſt, deel hadt aan den Scheepsſtryd by Reimerswaale, in 't begin deezes jaars, waarin de Staatſchen de overwinning behaalden. Geduurende het gevegt, hadt hy zig meeſt bevlytigd, om eenige Spaanſchen in zyn geweld te krygen, waartegen hy zynen Neef, de Ryk, zou mogen loſſen. Ook vielen hem eenige vyanden in handen, die, gevraagd of zy kans zagen om de vryheid van den Admiraal van Veere te verwerven, en geenen moed daartoe hebbende, overboord geworpen, of op eene

Poogingen om hem te loſſen.

(*o*) Oude Kerk, *Laade* XXXIII.
(*p*) Lr. D.
(*q*) Oude Kerke, *Laade* XVIII.
(*r*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 8, 11 *Jan.* 1575. *f.* 282.
(*s*) Commelin, *bl.* 1052.
(*t*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 17. [496.]
(*u*) Velius Hoorn, *bl.* 238.
(*v*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 24 *May* 1574. *f.* 273 *verſo.*
(*w*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 22 *Maart* 1574. *f.* 270.
(*x*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 21 *Aug.* 24 *Nov.* 1 *Dec.* 1574. *f.* 275 *verſo*, 278 *verſo*, 279 *verſo.*
(*y*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 27 *Juny* 1574. *f.* 274.
(*z*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 28 *Sept.* 1573. *f.* 262.
(*a*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 1 *Jan.* 1575. *f.* 281 *verſo.*

1574. eene andere wyze ter dood gebragt werden. Ten laatſte was 'er een, *Antoni Gouinet* genaamd, die ſchrander genoeg was, om het te belooven. Men ſpaarde hem dan in 't leeven, en liet hem tyd, om over de uitwiſſeling te handelen. Doch hy was te weinig geagt by den vyand, om zyn woord te doen naarkomen. Hy werdt egter tegen eenige Vliſſinger burgers gewiſſeld. De Ryk bleef gevangen. Op 't Blokhuis te Gend, daar hy zat, waren twee onderaardſche holen, de *Keizers-* en de *Konings-ſtoel* genaamd. In een van deezen, daar nimmer zon noch maan ſcheen, en daar geen man overeinde ſtaan kon, werdt hy geplaatſt, met zeſtig pond yzers aan de beenen, en een ſchildwagt voor 't gat. Men ſtelde, eens vooral, ter zyner keure, van wat toeſpys en drank hy gediend wilde zyn. Hy verkoor Kalfsvleeſch en deelwyn; doch werdt, door de langkheid van tyd, met de zaadzaamheid dier koſt, derwyze gepynigd, dat zy hem, zo lang hy leefde, tegenſtondt. Tot verligtinge der zwaarmoedigheid, brandde hy, by nagt en dag, kaarſen, die hem, met haaren damp, het eene oor ongeneeslyk doof maakten. In February deezes jaars, was, by de punten, waarop Middelburg overging, onder anderen, bedongen „ dat „ *Mondragon*, die de Stad verdedigd hadt, „ de vryheid van *Filips van Marnix*, *Heer* „ *van S. Aldegonde*, van den Admiraal de „ Ryk, en van nog drie anderen bezorgen, „ of zelf in hegtenis keeren zou." Doch men liet hem lang over den tyd wagten, eer men hem in ſtaat ſtelde, om zig zelven en anderen te verloſſen. De Ryk hadt nu zeven maanden gezeten, toen men hem vergde, 's Konings dienſt te aanvaarden: 't welk hy affloeg. Hierop werdt hem de dood gedreigd. Zelfs bragt men hem op 't ſchavot, daar reeds een perſoon of twee onthalsd lagen. Doch de bezetting van 't Slot, waar binnen dit voorviel, aangezet, zo men meende, door de Huisvrouwe van Mondragon, aan welke hy geſchreeven hadt, dat men de Ryk moeſt zoeken te ſpaaren, zo men zyne vryheid lief hadt, verwekte zo veel beweeging, dat men hem wederom te rug bragt naar den kerker. Mondragon hieldt, ſedert, zo ſterk aan by den Landvoogd op 't ontſlag der vyf gevangenen, dat de Ryk op vrye voeten geſteld werdt, terwyl de anderen nog in hegtenis bleeven. De Prins van Oranje ſloeg, daarna, de Ryk, in Holland, voor, of hy herts genoeg hadt, om wederom naar den vyand te keeren, en Mondragon te verpligten tot het naarkomen van zyne belofte? De Ryk antwoordde, „ dat hy bereid was, zyner Doorlugtigheid „ en den Vaderlande dien dienſt te doen." Doch zig nader bezinnende, verklaarde hy zig onwillig om in een' zekeren dood te gaan, zonder vooraf zyne Huisvrouw en kinderen verzekerd te zien van zesduizend guldens, door hem, ten dienſte der gemeene zaake, verſchooten: eene groote ſom ten dien tyde, en voor welke men aanboodt, hem een Graafſchap in Schotland te bezorgen. Hieromtrent dan vergenoeging ontvangen hebbende, gaat hy op reis, en dringt Mondragon tot het voldoen aan zyne verbindtenis, die, eindelyk, antwoordde „ dat „ men Aldegonde ſlaaken, of dat hy iet „ beſtaan zou, waarvan 't gantſche Land „ zou gewaagen." Welk dreigen zo veel klem hadt op den Landvoogd, dat hy Aldegonde en de drie anderen, eindelyk, in vryheid ſtelde (*b*).

1574.

Hardheid zyner hegtenis.

Hy wordt op vrye voeten geſteld.

Hy brengt te wege, dat Aldegonde en nog drie anderen ook geſlaakt worden.

Amſterdam hadt, gelyk uit het voorig gedeelte deezer geſchiedeniſſe gebleeken is, voor 't ontſtaan van den inlandſchen oorlog, het grootſte gedeelte van de Vaart en Handel op het Noorden en de Ooſtzee ingehad: doch na dat de meeſte Steden van Holland, in 't jaar 1572, de Spaanſche zyde verlaaten hadden, zogten deezen, door middel van den Prinſe van Oranje, te wege te brengen, dat de Deenen en Ooſterlingen den loop huns handels van Amſterdam naar Hoorn, Enkhuizen, en de Steden daaromtrent, of in de Maaze naar Dordrecht overbragten (*c*). Maar het aanzien van den Prins was niet groot genoeg buitens Lands, om zulk eene verandering te bewerken. Amſterdam ſteunde ook zo zeer op het oud Verbond met de Hanze-Steden, dat de Stad, in den aanvang deezes jaars, Jan Pyl, *Wybout van Gisp* en *Evert in 't Marsgen* afvaardigde naar de Ooſtzee, om onderſtand tegen 's Konings weêrſpannelingen te verzoeken (*d*). Doch de uitſlag deezer bezendinge vind ik nergens aangetekend.

Amſterdam doet eene bezending aan de Hanze-Steden.

In September, werden hier drie vendels knegten op veertig vaartuigen geſcheept, die een' togt ondernamen naar Monikendam, daar zy aan land traden, en de beeſten uit de weide meenden te haalen. Doch de Monikendammers ſloegen hen op de vlugt. Eenigen raakten behouden aan boord; anderen werden in 't water gejaagd, veelen gedood. Na 't opbreeken van 't beleg van Leiden, kwamen de Spaanſche knegten, in grooten getale, herwaards afzakken (*e*): trekkende, doorgaands, de Stad voorby, naar

Togt der Amſterdammeren naar Monikendam.

(*b*) HOOFT VIII. *Boek*, *bl.* 315. IX. *Boek*, *bl.* 347, 349, 350, 351.
(*c*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 283. [387.]
(*d*) *Zie* COMMELIN, *bl.* 1052.
(*e*) *Zie* COMMELIN, *bl.* 1052.

1574. naar de plaatsen, daar zy beſcheiden waren (*f*). *Gillis van Barlaimont*, *Heer van Hierges*, die, na 't gevangen neemen van den Graave van Boſſu, tot Stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht, van de Spaanſche zyde, was aangeſteld, werdt, volgens ſommiger aantekening, in October deezes jaars, te Amſterdam, ſtaatelyk ingehaald (*g*).

Gewapende vaartuigen in 't Y en in den Amſtel gelegd.

Tot dekking van de Vaart naar en van de Stad, werden 'er, ten deezen tyde, ſchepen gelegd in 't Y, tuſſchen de Stad en Spaarnedam, en in den Amſtel, tuſſchen de Stad en Ouderkerk, onder 't opzigt van den Admiraal François Verdugo; en bevolen, dat niemant vaaren zou, dan onder 't geleide deezer ſchepen (*h*). 't Geviel, ondertuſſchen, in 't midden van December, dat het Bootsvolk, welk op de Stads ſchepen diende, aan 't muiten ſloeg, en om betaaling riep. De Schuttery kwam op de Plaats in 't geweer. De Burgemeeſter Jooſt Buik hadt de nieuwe brug bezet, met twee vendelen knegten, tegen welken, 't geſchut te boord gehaald werdt. Eindelyk, werdt 'er een Verdrag getroffen. Doch 's daags na 't ſluiten van het zelve, werden eenige muiters opgehangen, eenigen gekielhaald: 't welk veelen zo verbitterde, dat zy tot de Staatſche zyde overgingen, en de Zuiderzee en de wegen om de Stad zeer onveilig maakten (*i*).

Muitery van 't Bootsvolk te Amſterdam.

Sonoi neemt het Barndegat in.

De vaart tuſſchen Haarlem en Amſterdam was open geweeſt, ſedert dat de Spaanſchen zig meeſter gemaakt hadden van den Waterlandſchen dyk, waar zy verſcheiden' ſchanſen hadden opgeworpen, en onder anderen, in den Zomer deezes jaars, nog een te Schellinkwoude, die Verdugo gaarne door Amſterdam wilde doen onderhouden; 't welk nogtans van de hand geweezen was (*k*). De vrybuiters van de Staatſche zyde, die zig in Waterland onthielden, waren gewoon, van den Weſtzaaner tooren, te beſpieden, welke ſchepen te Amſterdam in- en uitvoeren; en kwamen ſomtyds, door 't *Barndegat*, 't welk zy, ten dien einde, in den dyk tusſchen Zaanerdam en Ooſtzaanen, gedolven hadden, ter ſluip op 't Y, daar 't hun, nu en dan, gelukte, eenigen buit te behaalen; hoewel 't ook, ſomtyds, gebeurde, dat zy, door de Spaanſchen, in 't wederkeeren, op
1575. den rand van 't gat, waargenomen en beſprongen werden. Om dit te voorkomen, en te gelyk de vaart naar en van Haarlem te belemmeren, trok Sonoi, in 't begin van April des jaars 1575, met de meeſte magt van Weſtfriesland, herwaards, en bemagtigde het gat, op den negenden; daar hy zig terſtond begon te verſchanſen, waartoe de huisluiden uit alle de dorpen hieromtrent werden opontbooden. Binnen weinige dagen, was het werk vry wat gevorderd. Doch die van Amſterdam verzuimden niet, eenige boeijers en waterſchepen te bemannen, om Sonoi de ſchans te doen ruimen. Hy ſchreef en zondt om onderſtand, in ſchepen en manſchap, aan de Staaten van 't Noorderkwartier. Doch men ſammelde aldaar zo lang met dit werk, en de Spaanſchen benaauwden de Sonoiſchen zo zeer, van den kant beide van Zaanerdam en Buikſloot, dat zy, eindelyk, het gat wederom verlieten, na dat zy 't zeventien dagen hadden ingehad; met verlies van vyf damloopers, twee van welken zy zelven in den grond boorden, en twaalf of dertien man (*l*).

1575.

De Amſterdammers brengen eenige ſchepen tegen hem op 't Y.

Hy verlaat het wederom.

Wat laater, werdt eene ſterke Noordhollandſche Vloot gelegd onder Marken, om de vaart van en naar Amſterdam te beletten. De Landvoogd deedt daartegen ook eene Vloot van zevenentwintig ſchepen toeruſten te Amſterdam, tien van welken, in October, naar de Haarlemmer Meer liepen, zig den negenden vertoonende voor eene Staatſche ſchans aan de oude Wetering, onder bevel ſtaande van Hopman *Joan Schetter*, die den vyand zo dra niet vernam, of hy valt, met een enkel vendel knegten, in vyf vaartuigen, taſt de Amſterdamſche ſchepen aan, en bemagtigt het beſte van de tien, na dat de Kapitein en 't meeſte volk geſneuveld waren. Toen kwamen vier Haarlemmer boeijers den Amſterdammeren te hulpe, waarop Schetter met zyn volk te rug keerde naar de ſchanſe (*m*). De Staatſchen waren, ten deezen tyde, zeer gebeeten op die van Amſterdam, welker onverzettelykheid in 't aankleeven der Spaanſche partye, die zy getrouwheid jegens den Koning, hunnen Heer, noemden, de ſterkſte ſteun was van deeze partye in Holland. Men liet hierom, van den Staatſchen kant, geene middelen onverzogt, om Amſterdam te winnen. Wat men, ten deezen einde, vier jaaren agtereen, in 't werk geſteld hebbe, en wat 'er de eindelyke uitſlag van geweeſt zy, hebben wy voor, in 't volgende Boek, omſtandiglyk te verhaalen.

Gevegt van tien Amſterdamſche ſchepen tegen eenige Staatſchen aan de oude Wetering.

(*f*) Keurb. G. *f.* 112.
(*g*) Commelin, *bl.* 1052.
(*h*) Keurb. G. *f.* 111 *verſo.*
(*i*) Commelin, *bl.* 1052.
(*k*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 10 *July* 1574. *f.* 275 *verſo.*
(*l*) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 102. [617] *en z.* Velius Hoorn, *bl.* 244.
(*m*) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 124, 125. [650.] 127. [653.]

BYLAAGEN Lr. A.

BYLAAGEN

BYLAAGEN Lr. A.

op het II. DEEL, VIII. BOEK.

Lr. A.

Twee Voorſlagen van Burgemeeſteren van Amſterdam aan die van de Gereformeerde Religie, wegens het ſchorſen der Preeke, gedaan den 17 en 22 April des jaars 1567.

N. 1.

„ Alzoe myn heeren de Burgermeeſteren deſer Stede van Amſtelredamme verſtaen, „ dat de predicatien van der gereformeerde Religie zoe in Vlaenderen als in Brabant ende andere Landen onder de Dominie van „ den Coninck onſen allergenadigſten heere gelegen genouch ceſſeeren ende ophouden, ende myn heeren omme redenen hen mouerende „ gaerne ſien zouden dat van gelycken binnen „ deſer Stede ende hare vryheyt gedaen mochte „ werden, met goeder vrede ende vruntſchappe, „ ſoo iſt dat myn heeren voerſ. begeeren an den „ Luden van den voorſ. religie dat zy mit bequaeme vredelicke wegen daer toe arbeyden „ willen dat mit den voorſ. predicatien alhier „ ter Stede mede voer een tyt ſuperſedeert ende „ opgehouden mochte werden, ter tyt toe by de „ Co. Mat. hier inne anders geordonneert zal „ zyn. Ten eynde alle ongenade die anders deſer goeder Stede ende den poorteren van dien „ apparentelicken zoude moogen ouercomen, „ verhoet mochte blyfuen. Actum den xvij Aprilis Anno XV^c LXVIJ^o. oercondt my als „ Secretaris

FRANS VAN DELFF

N. 2.

„ All iſt zoe dat by de Princelicke Excellentie van Oraignen, Stadhouder generael des „ Conincx ons allergenadigſten heeren ouer hollant enz. gepermitteert is geweeſt dien van „ der Gereformeerde Religie hoeren predicatien „ te laeten doen in eenigen plaetſen zoe binnen „ als buyten deſer Stede om te beter ruſt en „ vrede alhier geconſerueert te worden, naer „ inhoudt zyner Excell. Ordonnantie hier ter „ Stede opt beliefuen van der Hertoginne van „ Parma regente ende gouernante gemaict, nochtans myn heeren de Burgermeeſteren bemercken dat de voorſ. predicatien den Co. M^t. ofte der voorſ. gouuernante nyet aengenaem „ zyn, ende alzulcx in verſcheide plaetſen van „ Vlaenderen, Brabant ende anders onder zyne „ Maj^ts. Dominie gelegen genouch ceſſeeren, „ ende daeromme myn heeren gaerne ſien zouden dat van gelycken hier ter Stede gedaen „ mochte werde aleer t zelue byder voorſ. Gouuernante geinterdiceert zoude werden. t welck „ zyne Maj. des te meer zoude behagen als de „ voorſ. predicatien gewillich ende nyet duer „ bedwanck alhier in ſurceance by goede wille „ zoe van d oude als van der voirſ. nyewe ofte gereformeerde Religie mit vrede ende vruntſcappe geſtelt waren. Soo iſt dat myn heeren „ voorſ. voer guet aengeſien hebben ende begeeren als ſy oick onlancx begeert hebben, „ dat die van den voorſ. Gereformeerde Religie den voorſ. predicatien alhier mede voor „ een tyt ophouden zullen willen, ter tyt toe „ hier inne by zyne Maj^t. anders geordonneert „ zal zyn dwelck doende willen myn heeren „ voorſ. an zyn Mat. en der hoocheyt van der „ voorſ. regente intercederen ende alles vermogens aenſtaen dat de voorſ. predicatien ende „ anders 't gundt daer vuyt geſproten mach „ zyn in gheen ongenade verſtaen, maer daer „ pardoen eyſſchen zouden genaedelicken geremiteert zal moogen werden. Actum den xxij „ Aprilis Anno XV^c. LXVIJ. Oircondt my „ als Secretaris.

FRANS VAN DELFF.

BYLAAGEN Lr. B.

Lr. B.

BYLAAGEN Lr. B.

BRIEF op den naam van FILIPS DEN II., Koning van Spanje, behelzende eene belofte om Amſterdam nooit met een Kaſteel of inlegering te bezwaaren, tegen betaaling van tweehonderd duizend guldens. *Gegeven te Antwerpen, den 7 July des jaars* 1571.

PHILYPPE par la grace de dieu Roy de Caſtille de Leon d Arragon de Navarre de Naples de Sicille de Maillorque de Sardaine des isles indes & terre ferme de la mer occeane archiduc d auſtrice duc de bourgoingne de Lothier de brahant de lembourg de luxembourg de Gheldres & de milan Conte de habsbourg de flandres d artois de bourgoingne palatin & de haynnan de Hollande de Zelande de namur & de Zutphen Prince de Zwave marquis du ſaint empire ſeigneur de frize de ſalint de malines des cite villes & pays d utrecht d overyſſel & Groninge & dominateur en aſie & en affrique atous ceulx ques ces preſentes verront ſalut Comme ayans nagaires fait mettre en advis & deliberation de conſeil de faire eriger & conſtruyre en la ville d amſtelredamme vng nouveau fort ou chasteau afin dy auoir & tenir quelque port ſeur par mer pour ſeruir de entree & ſortie aux nauires y arriuans & en ſortans & que pour auctoriſer & aſſeurer icelle conſtruction nous eſtyons d intention de faire loger en la ditte ville quelsques compaignyes d infanterye es-

Bylaagen Lr. B.

espaingnolle ceulx du magistrat dicelle ville ayent fait certaine remonstrance a nostre treschier & tresaime cousin Cheval de nostre ordre Lieutenant gouverneur & Capitaine general de nos pays de pardeca le duc d Alve marquis de Coria &c. des incommodites & inconveniens que ameneroyent la construction du dist chasteau & logement des dits soldats tant pour le mauvais fond quon y trouueroit pour assoir les fondemens du dit chasteau que la petite commodite & service quon pourroit receuoir du dit fort & chasteau pour en estre la situation si auant au pays ensemble la diversion & empeschement que le logement des dits soldats causeroit aux negocians & marchans mesmes quen autre lieu se pourroit eriger Chasteau ou lon auroit port de mer beaucoup plus convenable propice & asseure estans contens que pour estre demeurer descharges tant de lerection du dit Chasteau que du logement sus dit de y ayder & contribuer quelque bonne somme de deniers surquon ayans surce avec iceulx fait tenir quelsques communications ils auroyent finablement consenti & accordé de furnir pour la construction du chasteau quavons ordonné estre fait & erigé a Flissinghes ou autrement pour estre employe a nostre bon plaisir la somme de deux cens mil livres du pris de quarante gros nostre monnoye de flandres la livre a estre payée a certains gracieulx termes en nostre ditte ville d amstelredamme Moyennant & a Condition que la ditte ville demeurera deschargée & ne sera doresenavant molestée pour y mettre en chasteau ou loger aucuns soldats suplyans treshumblement de vouloir prendre cestuy leur accord soubs les conditions sus en pour agreable & leur en faire despecher nos lettres patentes dacceptation en tel cas pertinentes Savoir Faisons *que ce considere & ayans laccord des en d amstelredamme pour agreable le avons par la deliberation & advis de nostre Cousin le duc d Alve &c. & de nos aimés & feaulx les chiefs tresorier general & commis de nos demanie & finances accepté & acceptons par cestes les remercyant du service quils nous font en cest endroit bien entendu toutes fois que pour faire seruir la ditte somme a l'effect de l'erection du dit chasteau a flissinghes en quoi convient besoingner incontinent & a toute diligence afin que au plustost que faire se pourra iceluy soit mis en deffence les dits d amstelredamme deburont furnir pour le commencement en la ditte ville d amstelredamme la ou lon sera receuoir les deniers & les transporter a nos despens & perils la somme de vingt huyt ou trente mil livres & successiuement de mois a autre la somme de vingt mil livres ou endessoubs selon quoi y ouvrera jusques au parfait de la ditte somme de deux cens mil livres du en pris de quarante gros promettant en parolle de Roy & prince que la ditte ville d amstelredamme ne sera doresenavant chargee pour lerection du ditte chasteau celle part ny les manans & habitans dicelle de logement de soldats ne fut pour leur deffence ou a leur propre requisition si donnons en mandement a nos aimés & feaulx les chief presidens & gens de nos privé & grant consaulx aus ditte de nos finances, Gouverneur president & gens de nottre conseil en hollande & a tous autres nos justiciers officiers & subjects qui ce regardera que de nottre présente acceptation et promesse aux conditions selon & en maniere que dit est ils facent sousfrent & laissent les dits de la ville d amstelredamme plainement & paisiblement joyr & user sans leur faire mettre ou donner ne sousfrir estre fait mis ou donne aucun trouble ou empeschement au contraire Car ainsi nous plaist il en tesmoing de ce nous auons fait mettre nottre seel a ces presentes Donné en nottre ville D Anvers le 7me jour de ivillet lan de grace mil cincq cens soixante onse de nos regnes assavoir des espaignes sicille &c. le 16me & de Naples le 18me.* Bylaagen Lr. B.

(In de plye stondt)

Par le roy le duc Dalve &c. gouverneur general le Sieur de Barlaymont chief, messieur gaspar schets chevallier Sieur de Grobendoncq tresorier general Albert van Loo & jaques Reingout Commis des finances & autres. . . .

(get:)

D'Overloepe.

(In Dorso stondt)

Les Chefs tresorier general & commis des demaines & finances du roy nottre Sieur Consentent en tant que eulx est le contenu en blancq de cestes estre furny & accomply tout ainsi par la meisme forme & maniere que sa majesté veult & mande estre faict par icelluy blancq faict en chambre & bureau des dits finances le 11 de Juille 1500 soixante onse.

(was get:)

Barlemont, Schets, van Loo, Reingout.

VERTAALING

Van den voorstaanden Brief.

„ Filips, door Gods genade, Koning van
„ Kastilie, Leon, Arragon, Navarre, Na-
„ pels, Sicilie, Majorka, Sardinie, de Indi-
„ sche Eilanden en het vaste Land van den O-
„ ceaan, Aartshertog van Oostenryk, Hertog
„ van Bourgondie, Lotharingen, Brabant, Lim-
„ burg Luxemburg Gelder en Milaan, Graaf
„ van Habsburg, Vlaanderen, Artois, Palts-
„ Bourgondie, Henegouwen, Holland, Zee-
„ land, Namen en Zutfen, Prins van Zwaben,
„ Markgraaf van 't H. Roomsche Ryk, Heer
„ van Friesland, Salins, Mechelen, de Stad,
„ Steden en het Land van Utrecht, Overyssel
„ en Groningen, en Heerscher in Azia en A-
„ frika; aan allen, die deezen tegenwoordigen
„ zien zullen, heil! Naardien wy onlangs, in
„ onzen raade, in overweeging genomen heb-
„ ben, om eene nieuwe Sterkte of Kasteel in
„ de Stad Amstelredamme te doen opregten,
„ op dat wy aldaar eene veilige Zeehaven voor
„ de aankomende en uitvaarende schepen heb-
„ ben en houden zouden; en dat wy, tot ver-
„ zekering dier stigtinge, voorneemens waren,
„ eenige vendels Spaansch voetvolk in de ge-
„ melde Stad te doen leggen; en die van de
„ Wethouderschap dier Stad, onzen zeer waar-
„ den en zeer beminden Neeve, den Hertog
„ van Alva, Markgraaf van Coria enz. Ridder
„ van onze orde, Gouverneur en Kapitein-Ge-

BYLAAGEN Lt. B.

„ neraal van onze Landen van herwaards over, „ zekere vertooning gedaan hebben van de na- „ deelen en ongemakken, die de ſtigting van het „ gemelde Kaſteel en de inlegering der gemelde „ ſoldaaten zouden te wege brengen, zo ter „ oorzaake van den ſlegten grond, welken men „ aldaar ontmoeten zou, om de fondamenten „ van het gemelde Kaſteel daarop te veſtigen, „ als van de geringe nuttigheid en dienſt, wel- „ ken men van de gemelde Sterkte en Kaſteel „ zou konnen trekken, om dat het zelve zo diep „ Landwaards in gelegen is, te gelyk met de „ verſperring en verhindering, die de inlegering „ der gemelde ſoldaaten aan de handelaars en „ koopluiden veroorzaaken zou; dat men ook „ elders een Kaſteel zou konnen opregten, daar „ veel bekwaamer, gemakkelyker en veiliger „ Zeehaven was; en dat zy, om zo wel van de „ opregting van het gemelde Kaſteel, als van „ de voornoemde inlegering ontlaſt te zyn en te „ blyven, te vrede waren, daartoe eene goede „ ſomme van penningen op te brengen: waar- „ op eenige onderhandelingen met hen gehou- „ den hebbende, zy eindelyk bewilligd en toe- „ geſtaan hadden, dat zy tot de opregting van „ het Kaſteel, 't welk wy bevolen hebben te „ Vliſſingen of elders te maaken en op te reg- „ ten, om naar ons welgevallen beſteed te wor- „ den, zouden opbrengen de ſomme van twee- „ honderd duizend ponden van veertig grooten „ onzer Vlaamſche munt het pond; en te betaa- „ len in zekere bekwaame termynen, binnen „ onze gemelde Stad Amſtelredamme, mids en „ onder voorwaarde, dat de gemelde Stad ont- „ laſt zal blyven, en in vervolg van tyd niet „ gemoeid worden om aldaar een Kaſteel op te „ regten, of eenige ſoldaaten te leggen; ons „ zeer ootmoediglyk ſmeekende, dat wy deeze „ hunne overeenkomſt, onder de bovengemel- „ de voorwaarden, voor aangenaam wilden „ houden, en hun daar van onze opene brieven, „ in diergelyke gevallen gebruikelyk, doen af- „ vaardigen: DOEN TE WEETEN, dat wy, „ zulks in aanmerking genomen hebbende, en „ de overeenkomſt van die van Amſtelredam- „ me houdende voor aangenaam, dezelve, by „ overleg en raade van onzen Neeve, den Her- „ tog van Alva enz. en van onze lieven, ge- „ trouwen, de Hoofden, Theſaurier-Gene- „ raal en Commiſen van onze domeinen en fi- „ nantien, hebben aangenomen, gelyk wyze „ aanneemen by deezen, hen dankende voor „ den dienſt, dien zy ons in dit opzigt doen; „ met dien verſtande nogtans, dat, om de ge- „ melde ſomme te doen dienen tot de opregtin- „ ge van het gemelde Kaſteel van Vliſſingen, „ waarop men, terſtond, en met allen ſpoed, „ zal dienen te raadpleegen, op dat het zelve, „ zo dra mogelyk, in ſtaat van tegenweer ge- „ ſteld worde; die van Amſtelredamme, tot „ een aanvang, in de gemelde Stad van Am- „ ſtelredamme, daar men de penningen zal doen „ ontvangen, en van waar dezelven, op on- „ ze koſten en gevaar, vervoerd zullen wor- „ den, zullen moeten opbrengen de ſomme van „ agt en twintig of dertig duizend ponden, en „ vervolgens van maand tot maand, de ſom- „ me van agt en twintig duizend ponden of daar „ onder, naar dat men zulks vorderen zal, tot „ op de volkomene voldoening van de gemel- „ de ſomme van tweehonderd duizend pon- „ den van veertig grooten toe; beloovende wy, „ op ons Koningklyk en Prinſelyk woord, dat „ dezelfde Stad Amſtelredam voortaan aldaar „ niet belaſt zal worden met de opregting van „ 't gemelde Kaſteel, noch de ingezetenen der- „ zelve met de inlegering van ſoldaaten, dan „ tot derzelver verdediging, en op hun eigen „ verzoek. Wy belaſten, derhalve, aan onze „ lieven, getrouwen, het hoofd, preſident en „ luiden van onzen Raade in Holland en alle „ anderen onze Regters, Amptenaars en On- „ derdaanen, die dit zal aangaan, dat zy onze „ tegenwoordige aannneeming en belofte, op „ de bovengemelde wyze en voorwaarden, de „ gemelde Stad Amſtelredam volkomenlyk en „ vredelyk laaten genieten en gebruiken, zon- „ der haar daarin eenige ontruſting of beletſel te „ veroorzaaken, of gedoogen dat dezelven haar „ aangedaan worden. Want het ons alzo ge- „ lieft. In kenniſſe hiervan, hebben wy ons „ Zegel op deezen doen drukken. Gegeven „ in onze Stad van Antwerpen, den zevenden „ July des jaars onzes Heeren eenduizend vyf- „ honderd een en zeventig, van onze Ryken, „ te weeten van Spanje, Sicilie enz. het zes- „ tiende, en van Napels het agttiende.

(*In de vouwe ſtondt:*)

„ By den Koning, den Hertog van Al- „ va enz. Gouverneur Generaal, den „ Heer de Barlaymont, Hoofd, myne „ heeren Gaspar Schets, Ridder, Heer „ van Grobendoncq, Theſaurier Gene- „ raal, Albert van Loo en Jakob Rein- „ gout, Commiſen der Finantien en an- „ deren

(*getekend*)

D'OVERLOEPE.

(*Op den rug ſtondt:*)

„ De Hoofden, Theſaurier Generaal en Com- „ miſen der Domeinen en Finantien van den „ Koning, onzen Heere, bewilligen, zo veel in „ hen is, dat de inhoud van het witte deezes „ vervuld en naargekomen worde, op dezelfde „ wyze, als zyne Majeſteit, by het witte dee- „ zes, wil en beveelt dat geſchiede. Gedaan „ in de Kamer en ten Bureele der gemelde Fi- „ nantien, den 11 July vyftienhonderd een en „ zeventig.

(*was getekend:*)

BARLEMONT, SCHETS, VAN LOO, REINGOUT.

Bylaagen Lr. C.

Lr. C.

Bylaagen Lr. C.

Requeſt der Stad Amſterdam om kwytſchelding der onbetaalde reſte van tweehonderd duizend guldens, en appointement, waarby de verzogte kwytſchelding wordt toegeſtaan. Getekend te Bruſſel den 28 May 1572.

Aen de Hoofden, Treſorier generael ende gecommitteerden van zyn maits. demeynen en finantien.

Gheven zeer oitmoedelick ende mit alle reverentie te kennen de Borghermeesteren ende Regierders der ſtede van Amſtelredam hoedat zy ſupplianten inden Jare een ende tzeventich ter cauſe van zekere ſoldaten ende Citadelle dewelke geleyt ſoude geweeſt hebben binnen der ſelver ſtede mit ſyn excellentie van wegen zyn majt. gemaect hebben gehadt zeekere accordt uyt crachte van welke ſy ſupplianten tot prouffyte van ſelve ſyn majt. ſouden furneren die ſumma van twee hondert duiſent gulden tot fortificatie van 't caſteel van Vliſſingen, daervan ſy ſupplianten tmeerdeel al hebben gefurneert ende gemeret zy ſupplianten mit renten te vercoopen gheen meer credit en hebben, dat oeck de incoemen van voirn. ſtede failleert deur die notoire ceſſatie van der nieringe ende coopmanſchappen, die nu (God betere) in allen quartieren ende byſondere inden quartiere van Hollant geheel ceſſeert, hierby gevoecht den groten dieren tyt die lange geweeſt is ende noch apparentelick meerder zal worden, vermits die ſtromen van Teschel ende t vlie mitsgaders andere rivieren nyet en ſyn gevryt oick geconſidereert, dat zy ſupplianten ter cauſe van den voern. dieren tyt inden winter voirleden veel grainen voer den ſchamelen gemeente gecocht hebben al monteerende tot veel duiſenden, daervan die dagen eensdeels ommegecommen ſyn ende noch ommecomen ſullen ende ſulex haer ſupplianten voer deſen tyt nyet mogelyck en is die reſte van de voirn. tweehondert duiſent gulden te furneren. ſoe verſoeken ſy ſupplianten, als goede onderſaeten van zyn majt. oitmoedelyck, dat uwe moghende heeren in recompenſe van verſcheyden andere dienſten by haer ſupplianten zyn voirn. majt. dikwils getrouwelick beweſen gelieve die reſte van voirn. ſumme quyt te ſchelden, ende t voirſcreven accordt voirder te doen effectueren naer behoeren, ende ſult weldoen.

Syn Excellentie hebbende gehoert het rapport van deſe ſupplicatie heeft den ſupplianten wel willen doen repreſenteren, dat ſy behoeren te conſidereren dat de ſomme hier gementioneert, nyet c[illegible] by hen geaccordeert geweeſt voer een geſch[illegible]ck, oft om nyet mit allen, maer by accord tegens zeker beneficie ende weldaet hen beweſen te werden van wegen ſyne majeſt. des ſy tot noch toe volcomentlyck genots hebben, ende t wellick men wel gemeynt is voirtaen te effectueren, ende onderhouden, ende dat daeromme nae recht ende redene ſy oyck behoeren te volbrenghen t ghene ſy by den voirſ. accoirdt wederomme toegeſeyt hebben. nyettemin alzoe ſedert occaſien voirgevallen ſyn doer wellicke het bouwen des Caſteels tot Vliſſingen tot wellick de voirſc. ſomme hier geroert geſchikt was, geſchorſt is, ſyne Exellentie willende de voirſ. Stadt believen in all 't gene eenichſints dointlyck is, ſal te vreden ſyn dat met die onbetaelde reſte van de voirſz. ſomme tot gelegener tyt pacientie genomen wordde op vaſt vertrouwen nochtans, dat indien nu men midlerwyl tot onderhoudeniſſe van de ſchepen van oirloghe ende luyden ende toebehoerten daerop ſynde, dienende onder andere tot beſcherminge ende conſervatie der ſtede van Amſtelredamme ende vryinghe haerer navigatie ende Zeevaert behoefde vyftien of twintichduizent gulden die voirſ. ſupplianten hen ſchicken ende vuegen ſullen ſyne majt daer mede te dienen, aldus gedaen te Brueſſel den XXVIII dach mey MDLXXII.

was getekent.

F. A. d. T. DUCEM DALVE.

Ter ordonantie van ſynre Excellentie

BERTRY.

Bylaagen Lr. D.

Lr. D.

Bylaagen Lr. D.

Privilegie, op den naam van FILIPS DEN II., Koning van Spanje, waarby de Jurisdictie der Stad Amſterdam, tot op vierhonderd Roeden buiten de oude Paalen, uitgebreid wordt. *Gegeven te Bruſſel den tweeden December des jaars* 1574.

PHILIPPE *&c. a tous ceulx qui ces preſentes verront ſalut receu avons le humble ſupplication de nos chers bien ames et fidels les bourgemeistres magiſtrat et bourgeois de noſtre bonne ville d Aemſtelredamme en noſtre conte de hollande contenant que toutes les grandes villes d icelluy noſtre pays de hollande et les petites eſtans recedees du ſerment de la fidelite a nous deue et ſe ayants mis a rebellion les ſuppliants ſe ſont touſiours entretenus et comme a bons ſubjects appartient maintenus en noſtre obeiſſance non obſtant toutes les ſollicitations et inſtances des rebelles a eulx faictes pour auſſy tirer les ſuppliants a rebellion contre nous desquelles pernicieuſes entreprinſes des rebelles les remonſtrans ont touſiours adverti noſtre treſcher et treſamé Couſin le duc d alve lors noſtre lieutenant gouverneur et capitaine general en nos pays de par deca et le gouverneur d Hollande le conte de Boſſu bien cognoiſſans et ſe tenans bien aſſeures les rebelles que ſi noſtre ville d Aemſtelre-*

EYLAAGEN L. D.

damme ſe euſt auſſy addonne a la ditte rebellion que n'euſſions point eu convenable entree au dit pays d'Hollande pour punir les dittes rebelles ou les reduyre a obeiſſance, et que la dite ville eſtant auſſy induite et joincte a leur rebellion et confederation ils euſſent aiſement ſe faict meiſtres de la mer et de la navigation d'oiſtlande pour a leur advantaige et renforcement d'illecq mener et querir toutes ſortes et proviſions de vivres et aultres marchandiſes et d'empeſcher que les aultres villes et pays n'eſtans point de leur bende n'euſſent peu querir furniſſement des dits proviſions et marchandiſes et voyans les dits rebelles que par la voye de perſuaſion ou ſollicitation ils ne povoyent induyre les ſuppliants a la defection de noſtre obeiſſance ſe ſont mis en campaigne avec force des gens de guerre et artilleries et ont aſſiegé et oppugné les dits ſuppliants avec intention de les opprimer et mettre en leur ſubjection a lencontre des quels et leur damnables entreprinſes les ſuppliants ſe ont oppoſe et defendu en telle ſorte quils les ont repouſſé et tué beaucoup des dits rebelles tellement quils ont eſte conſtraincts de leuer leur ſiege mais pour monſtrer leur venimeux courraige contre les ſuppliants ont en leur retraicte a l'entour de la ditte ville faict une ineſtimable dommaige et cruaulte en bruslant les molins a bled et toutes les maiſons et aultres edifices eſtans en tres grand nombre hors les murailles de la ditte ville et dedans la jurisdiction d'icelle et non contents de ceſt execrable faict ont encoires brusle et mis a neant plus de quatre vingt grands bateaulx au haure et port de la ditte ville les quels ſoloyent mener par mer de Oiſtlande et d'ailleurs toutes ſortes de marchandiſes et denrees non ſeullement au prouſit de ceulx du ditte Aemſtelredamme mais auſſy pour tous nos pays de pardeca et pour myeulx accomplir la ditte execrable entreprinſe ſe ſont par pluſieurs fois aynde de l'opportunité du vent pour mettre le feu en la ditte ville et icelle par ce moyen ſaccaiger et mettre en leurs mains ce que fuſt indubitablement advenu ſi noſtre Seigneur euſt de ſa miſericorde gardé la ditte ville miraculeuſement faiſant detourner le vent de la ditte ville contre l'entreprinſe et intention des dittes rebelles et non obſtant tous les dittes ineſtimables dommaiges ſi ſont les ſuppliants touſiours demeures avec toute conſtance en noſtre obeiſſance regardants en toute patience et perſeverance les dittes pitoyables dommaiges a eulx ſurvenus. oultre ce que les ſuppliants endurent une aultre ineſtimable perte aux bateaulx les quels en grand nombre envoyes en Oiſtlande & ailleurs ne pouvent arriver en auleuy haure d'hollande ou zelande a cauſe que les ports et haures ſus dittes ſont occupes par les dittes rebelles tellement que les dittes bateaulx viennent en leurs mains et ſont tenus pour pris et eſt trouve pour verite que aux mains des rebelles en Zelande ſont devenus plus que deux cens grands bateaulx eſtans le plus part charges de ſel dont la plus grande partie par les rebelles eſt bruslee et la reſte perie en la mer les dittes rebelles ne ſe contentans de la ditte ineſtimable perte des ſuppliants ſe ſont encoires advances en leur departement de la ditte ville de prendre toutes les vaches beſtes et aultres biens meubles des villageois reſidens a lentour de la ditte ville & de brusler les cenſes fermes graniges et aultres edifices appartenans aux bourgeois et inhabitans d'icelle. A l'occaſion de quoy les terres des ſuppliants demeurent deſolees et ſans culture dont les proprietaires fruſtres des prouficts d'icelles vivent en grande miſere et pauvrete et non obſtant que noſtre camp ait eſte deuant la ville de Haerlem ſi ont toutes fois les dits rebelles ſans craincte et en vilipendence du dit camp faict invaſions et ſpoliations en diverſes places et villaiges de ſorte que les paiſans ſont de tout deſtruits et enchaſſes de leurs habitations et a cauſe de la dit perte de leur beſtial n'ont la puiſſance de apporter quelques vivres ou victuailles a la ditte ville par quoy les dits victuailles et principallement le pain et cervoiſe ſont deux fois plus chiers en la ditte ville que aux villes et places revoltees attendu que les dittes villes prennent leur nourriture des marchans arrivans a la Zuyder Zee aux ports et haures des rebelles et que les rebelles empeſchent les marchans par force de ne povoir venir a Aemſtelredam ayans a ceſte cauſe entreprins de faire trenchees et remparts ſur le paſſaige pres la ditte ville D'aemſtelredam par forclore et empeſcher les vivres et auſſy affamer et faire lever noſtre camp devant Haerlem mais leur preſumptueuſe temerité a eſte tellement par les ſuppliants reſiſtée et reboutée par la grace et ayde de dieu tout puiſſant que les trenchees et remparts des dites rebelles ont eſte prinſes et eulx mis en fuyte et d'illecq chaſſis et grand nombre des dits rebelles tues entre les quels a eſte mis a mort un fort ſameulx et oultrecuydé Anthonie Oliuver lequel tant de forces et dommaiges a faict ſur nos ſubjects que par placcart quatre mille florins ſont eſte promis a ceulx qui le delivreroyent vif et deux mille au proſit de ceulx qui le delivreroyent mort d'avantaige les rebelles et nominement ceulx d'Enckhuyſen et Waterlandt pour plus gaſter et endommaiger et faire perdre aux ſuppliants tout l'eſpoir de traficques de la mer ont devant le haure de la ditte ville d'aemſtelredamme nomme t Te enfoncé grand nombre de navires en ſorte que nulle navire peult paſſer de la ditte ville vers le mer ny de la mer arriver a Amſtelredamme desque les navieres enfoncées ne pourront eſtre tirees du fond ny le paſſaige eſtre ouvert et vuyde ſi non a fort grands deſpens force de engins et d'hommes et ſi eſt grand dangier que apres et a l'occaſion du dit enfoncement des dits navires le canal du dit havre ne s'eſtouppe et perde la parfundeur neceſſaire a la navigation ſemblablement eſt vray que la ditte ville a ſouffert tres exceſſive perte a cauſe que le roy de Suede a detenu plus que ſoixante grandes navires des dits ſuppliants allans vers D Oſtlande chargees de ſel et que le dit roy a vendu le ſel des remonſtrans contre leur gré et employe l'argent a ſon prouſit ſans contenter les dits remonſtrans tant pour les navires detenues que pour le valeur du dit ſel et que auſſy le roy de denemarcke oultre les tonlieu accouſtumes et anciennement par les dits ſuppliants payes dans iceulx paſſe certains ans en ca pour chaque laſt des biens ou marchandiſes un dalere en allant et autant en retournant montant pour chaque navire du grandeur de deux cens laſts (:les quelles ſont accouſtumées de faire deux voiaiges par an:) pour les dits deux voiaiges a huict cens daleres parquoy les dits navires qui vont vers oiſtlande en pluſieurs années n'ont porte nul prouſit ny aux maitres des navires ny aux proprietaires les ayans a grands frais deſpens et equippe mais au contraire pluſieurs d'icelles ſont uſees ou periees ou demourees par dela ſans retourner ou povoir porter les frais de leur eſquippaige par toutes les quel-

EYLAAGEN L. D.

Bylaagen Lr. D.

quelles cauſes rayſons et moyens les ſuppls durant la dit rebellion ont perdu grand nombre des habitans et bourgeois les quels ont repandu leur ſang et perdu la vie pour l'honneur de dieu et nous et laiſſe maintes veuves et orphelins en grande quantite qui vivent en grande miſere et calamite, et ſont generallement tous les bourgeois devenus a telle calamite deſolation et digette quils ne ſcavent plus longuement fournir de quoy ſe entretenir, veu quils ne ſont pas tant ſeullement perdus a l'occaſion du failliſſement de la navigation de mer vers Oiſten et Weſten mais auſſy que par le bruslement des dits navires et aultres biens et auſſy la perte des navires hors du pays advenue ne leur reſte nul eſpoir pour recouvrer la navigation et traficque a cauſe que pour la plus grande partie ils ont despendu et conſume tout le capital dont ils ſoloyent marchander et negocier durant ces troubles et ceſſant la navigation en ceſte preſente chierté de vivres ſi ce n'eſt que les ſuppls ſoyent par la grace de dieu aydes et ſecourrus de noſtre naifue clemence et liberalité aux quelles en leur extreme calamite ils ont recourreu en toute devotion eſperans fermement que la ditte liberalite a eulx en leur preſente paouvrete et miſere ne ſera deniée, attendu que de haulte memoire nos predeceſſeurs en beaucoup moindres neceſſites et occaſions ont dote et pourveu leurs bons ſubjects avec beaucoup de graces de immunites, franchiſes et privileges au l'occaſion et moyen de quoy ils ſont venus avec l'ayde de dieu a bonne proſperite nous ayans partant les dits remonſtrans ſupplie vouloir entre aultres choſes leur accorder et conſentir que la juriſdiction et terroir de la ditte ville d'aemſtelredamme ſoit eſtendue oultre la preſente juriſdiction tant par terre que par eaue quatre cens verges de treiſe pieds la verge et que les eſchevins de la ditte ville puiſſent en la ditte extenſion du dit terroir juger ſentencier et exercer ou faire executer tous actes judiciels et ſentences tout ainſy et en telle authorite comme ils exercent preſentement la juriſdiction dedans la ditte ville et que toutes les dits ſentences ayent plainiere execution reelement et de faict et ſoyent effectuees par les dits eſchevins ſoubs caution ſouffiſſante a conſtituer par le triumphant non obſtant oppoſitions ou appellations quelsconcques faictes ou interjectées ou encoires a faire ou interjecter des dits ſentences et que le ſuccumbant aura choix et option de defendre ou reſpondre en la cauſe ou inſtance d'appel devant la court dehollande ou devant noſtre grand conſeil et que les bourgeois et habitans de la ditte ville ayant rentes ou revenus ou quelques aultres debtes ſur aulcunes des villes revoltees ou villaiges ſoyent payes de leurs rentes et debtes a tel jour quils eſcheent non obſtant quelque grace attermination ou lettres d'eſtat que les dittes villes ou places en temps advenir pourroyent impetrer ou quelconque eſtat ou attermination leur pourroit par nous eſtre accordee et ſur tout leur faire deſpeſcher nos lettres patentes en tel cas requiſes Pour ce est il que nous les choſes ſusdits conſiderées inclinans favorablement a la ditte ſupplication et requeſts meſmes en conſideration de la promptitude et fidelite dont les dits ſuppliants ont ſerui a dieu et nous durant ces troubles derniers et veuillant en recognoiſſance de tels bons et fidels ſervices advancer le bien et utilite de noſtre bonne ville d'aemſtelredamme et premier honnorer et aulcunement recompenſer iceulx ſuppls avons par advis et deliberation de nos treschers et tresames couſins le duc d'alva Marquis de Coria chevalier de noſtre ordre, nagueres lieutenant gouverneur et Capitaine general pour nous en nos dits pays de pardeca, et le grand Commandeur de Caſtille don Loys Requeſens et de Cuniga ſon ſucceſſeur aus dits ſupplts octroye conſenti et accordé, octroyons conſentions et accordons de grace eſpeciale par ces preſentes ce que s'enſuyt a ſcavoir que la jurisdiction tant civile que criminele des eſcoutette burgermeiſtres et eſchevins de noſtre ditte bonne ville ſoit eſtendue et agrandie comme l'eſtendons et agrandiſſons par mer et par terre par ces dits preſentes de quatre cens verges de treiſe pieds chacune verge oultre les vieilles bornes et que icelles ſoyent plantees et eſtendues ſelon ce et ce pour le faict d'exercice de tous actes de juſtice en dedans les dittes limites a la quelle fin ſera ordonné commiſſaires pour faire le dit bornaige ſans prejudice neantmoins du droict de nos aydes et intereſt des particuliers ſi aulcuns en a et que toutes les ſentences civiles rendues par le magiſtrat de noſtre ditte bonne ville d'aemſtelredamme reparables en fin de jugement ſoyent executees non obſtant oppoſition ou appellation quelconcque et ſans prejudice d'icelles moyenent toutes fois bonne et ſeure caution de rendre par celluy qui aura obtenu ſi ainſy eſt dict par fin de cauſe et a fin que le ſuccumbant puiſt avoir plus toſt la vuydange derniere du proces ſi bon luy ſemble ſans eſtre retardé par la partie qui ſeroit garnie en ce cas ſeulement et non aultrement luy ſera loyſible relever et pourſuyvre ſon appel ou en noſtre conſeil d'hollande ou directement en noſtre dit grand conſeil obmiſſo medio comme myeulx luy ſemblera convenir ſi avons en oultre declaire et declairons par ceſtes meſmes que ne donnerons aulcune quictance attermination ou delay de payement a aulcunes villes villaiges ou communes, qui pourroyent avoir rebelle au preiudice de la ditte ville d'aemſtelredamme ou des bourgeois et inbabitans d'icelle, n'eſt de leurs ſceu et conſentement ſi donnons en mandement a nos aimes et feaulx les chief preſident et gens de nos privé et grand conſaulx gouverneur preſident et gens de nos conſeil et comptes en Hollande et a tous nos aultres juſticiers officiers et ſubjects qui ce peult et pourra toucher et regarder leurs lieuxtenans et chacun d'eulx endroict ſoy et ſi comme a luy appartiendra que de nos preſente grace octroy conceſſion conſentement et accord et de tout le contenu en ces dits preſentes ſelon et par la forme et maniere que dict eſt ils facent ſouffrent et laiſſent les dits ſuppliants plainement paiſiblement et perpetuellement joyr et uſer ſans leur faire mettre ou donner ne ſouffrir eſtre faict mis ou donne aulcun deſtourbier ou empeſchement au contraire en maniere quelconcque car ainſy nous plaiſt il, en tesmoing de ce nous avons faict mettre noſtre ſeel a ces preſentes. Donne en noſtre ville de Bruxelles le ſecond jour de decembre l'an de grace quinſe cent ſoixante treiſe et de nos regnes a ſcavoir d'eſpaigne et de ſicille le 18. et de Naples le XXme. A. V.

Bylaagen Lr. D.

(In de plye ſtondt)

Par le roy en ſon conſeil.

(was get:)

Bertry.

(In

BYLAAGEN Lit. D.

(In Dorso stondt:)

Op huyden zyn dese opene brieven van octroye in den rade van den hove van Hollandt gevisiteert ende ter ordonnantie van den voorsz. Hove geregistreert in de greffe van den selven Hove in den eersten register van den placcaten, octroyen ende ordonnantien gehouden by tyde van Wiliem van Berendrecht, greffier van den voorsz: rade, foliis 50. vso 51. 52. 53. 54. ende 55. gedaen t utrecht by Meester Cornelis Suys, Heere van Ryswyck, president, Johan van Lesaen, Cornelis Oem, Jacob van der overschc, Charles Smytre, Jacob van Quesnoy, Reinier van der duyn ende Godefroy van Moesienbrouck, raetsluyden van Hollandt, den 21ª Augusti anno 1500 vier ende tseventich, My jegenwoordich

(:get:)

W. DE BERENDRECHT.

VERTAALING

van het voorstaande Privilegie.

„ FILIPS enz. Aan allen, die deezen tegenwoordigen zien zullen, heil! Wy hebben ontvangen de ootmoedige bede van onze waarden, wel beminden en getrouwen, de Burgermeesters, Wethouderschap en Burgers van onze goede Stad Amstelredamme, in ons Graafschap van Holland, inhoudende, dat, alle de groote en kleine Steden van ons gemelde Land van Holland afgeweeken zynde van den eed van getrouwheid, aan ons verschuldigd, en zig begeven hebbende tot wederspannigheid; de supplianten zig altoos gehouden, en, gelyk goeden onderdaanen betaamt, bewaard hebben, in onze gehoorzaamheid, niettegenstaande alle de aanzoeken, hun geduuriglyk door de wederspannelingen gedaan, om de supplianten ook tot wederspannigheid jegens ons over te haalen; van welke verderfelyke onderneemingen der wederspannelingen de vertooners onzen zeer waarden en zeer beminden Neef, den Hertog van Alva, toen onzen Stedehouder, Gouverneur en Kapitein-Generaal in onze Landen van herwaards-over, en den Gouverneur van Holland, den Graave van Bossu, altoos kennis gegeven hebben; terwyl de wederspannelingen wel wisten en zig wel verzekerd hielden, dat, zo onze Stad Amsterdam ook tot de gemelde wederspannigheid overgegaan was, wy geenen bekwaamen toegang tot het gemelde Land van Holland zouden gehad hebben, om de voornoemde wederspannelingen te straffen of tot gehoorzaamheid te brengen; en dat, zo de gemelde Stad zig tot hunne wederspannigheid en bondgenootschap gevoegd en overgegeven hadt, zy zig ligtelyk meesters van de zee en van de Vaart naar Oostland gemaakt zouden hebben, om tot hun voordeel en versterking van daar te haalen allerlei voorraad van leevensmiddelen en andere waaren, en om te beletten, dat de andere Steden en Landen, die niet van hunnen aanhang waren, zig van daar van eenige Leevensmiddelen en Koopmanschappen voorzien konden. Doch deeze wederspannelingen, ziende, dat zy de supplianten, door overreding en aanzoek, niet tot afval van onze gehoorzaamheid konden overhaalen, hadden zig met eene groote krygsmagt en geschut te velde begeeven, en de gemelde supplianten belegerd en aangevogten, met oogmerk om dezelven te verdrukken en tot onderwerping te brengen, waartegen en tegen derzelver verdoemelyke aanslagen, de supplianten zig derwyze gekant en verdedigd hebben, dat zyze hebben terug gedreeven, en veelen van de gemelde wederspannelingen gedood, zo dat zy gedwongen geweest zyn, hun beleg op te breeken; doch om hunnen vergiftigden moed tegen de supplianten te toonen, hebben zy, by hunnen aftogt, rondsom de gemelde Stad, eene onwaardeerlyke schade gedaan, en de Korenmolens en alle de huizen en andere gebouwen, die in grooten getale buiten de muuren der gemelde Stad en binnen derzelver vryheid stonden, wreedelyk verbrand: en met deeze verfoeilyke ondaad nog niet te vreede, hebben zy, in de haven der gemelde Stad, meer dan tagtig groote vaartuigen, die allerlei soorten van Koopmanschappen en waaren, niet alleen ten behoeve van die van Amsterdam, maar ook ten behoeve van alle onze Landen van herwaards over, uit Oostland en van elders, plagten te haalen, in den brand gestoken en vernield: en om deezen verfoeilyken aanslag te beter uit te voeren, hebben zy zig dikwils bediend van de gelegenheid des winds, om de gemelde Stad aan brand te steeken, en vervolgens te verwoesten en in hunne handen te krygen: 't welk ook, ongetwyfeld, gebeurd zou zyn, zo onze Heer, in zyne barmhertigheid, de gemelde Stad niet wonderdaadiglyk behouden hadt, den wind, tegen den wil en het oogmerk der voornoemde wederspannelingen, van de Stad afwendende. Ondertusschen zyn de supplianten, onaangezien al deeze onwaardeerbaare schade, altoos, met alle standvastigheid, in onze gehoorzaamheid gebleeven, en hebben de genoemde deerniswaardige nadeelen, hun overgekomen, met geduld verdraagen. Daarenboven lyden de supplianten nog een ander onwaardeerbaar nadeel aan de schepen, die, in grooten getale, naar Oostland en elders gezonden, in geene haven van Holland of Zeeland konnen inloopen, doordien de gemelde havens derwyze door de voornoemde wederspannelingen bezet zyn, dat de gemelde schepen hun in handen vallen, en prys gemaakt worden: en heeft men in waarheid bevonden, dat 'er meer dan tweehonderd groote schepen, voor 't meerder gedeelte met Zout gelaaden, den wederspannelingen in Zeeland in handen gevallen, en ten deele verbrand, en voor 't overige gedeelte in zee vergaan zyn. De voornoemde wederspannelingen, zig niet vergenoegende met het gemelde onwaardeerbaar verlies der supplianten, zyn nog voortgetrokken tot aan het gebied der gemelde Stad, van waar zy alle de koeijen, vee en andere tilbaare have der Dorpelingen, die rondsom de gemelde Stad gezeten zyn, hebben weggenomen, en de huizen, hoeven, schuuren en andere timmeraadjen,

„ den

Bylaagen Lit. D.

„ den burgeren en inwooneren der Stad toebe-
„ hoorende, verbrand hebben: ter welker ge-
„ legenheid, de Landeryen der ſupplianten woeſt
„ en onbebouwd blyven leggen, welker eige-
„ naars, beroofd van de vrugten derzelven, in
„ groote elende en armoede leeven. En niet-
„ tegenſtaande dat ons Leger voor Haarlem ge-
„ legen heeft, zo hebben de gemelde weder-
„ ſpannelingen, onbeſchroomd, en ter beſchim-
„ pinge van het zelve, invallen en plonderin-
„ gen in verſcheide plaatſen en dorpen gedaan,
„ invoege de huisluiden van alles beroofd en
„ uit hunne wooningen verdreeven zyn, zon-
„ der dat zy, ter oorzaake van het gemelde
„ verlies van hun vee, in ſtaat zyn om eenig
„ zuivel of andere eetwaaren in de genoemde
„ Stad te brengen: waardoor de leevensmid-
„ delen, en inzonderheid het brood en het bier
„ tweemaal zo duur zyn in de gemelde Stad,
„ als in de afvallige Steden en Plaatſen, ge-
„ merkt de gemelde Steden hunnen Leeftogt
„ bekomen van de Koopluiden, die, in de ha-
„ vens der wederſpannelingen aan de Zuider-
„ zee komen, en de wederſpannelingen de
„ Koopluiden, met geweld, beletten, zig naar
„ Aemſtelredam te begeeven; ten welken ein-
„ de, zy ſchanſen en bolwerken gelegd heb-
„ ben op de toegangen naby de gemelde Stad
„ Aemſtelredam, om den aanvoer van lee-
„ vensmiddelen te ſtremmen en te beletten, en
„ ook om ons Leger voor Haarlem uit te hon-
„ geren en te doen opbreeken: maar hunne
„ vermetele ſtoutheid is, door de ſupplianten,
„ derwyze tegengegaan en geſtuit, met de ge-
„ nade en hulpe van God almagtig, dat de
„ ſchanſen en bolwerken der gemelde weder-
„ ſpannelingen ingenomen, en zy op de vlugt
„ gedreeven en van daar verjaagd zyn, en dat 'er
„ een groot getal van de gemelde wederſpanne-
„ lingen gedood is, onder welken ook ter dood is
„ gebragt de zeer vermaarde en alom berugte
„ *Antoni Olivier*, die zo veel nadeel en ſchade
„ aan onze onderdaanen heeft toegebragt, dat
„ 'er, by Plakaate, vierduizend guldens beloofd
„ zyn aan zulken, die hem leevende, en twee-
„ duizend guldens, ten behoeve van zulken,
„ die hem dood leveren zouden. De weder-
„ ſpannelingen, met naame die van Enkhuizen
„ en Waterland, hebben daarenboven, om den
„ ſupplianten de Scheepvaart nog meer te be-
„ derven, en alle hoop op het voortzetten der-
„ zelve te doen verliezen, voor de haven van
„ de gemelde Stad, het Y genaamd, een groot
„ getal van ſchepen doen zinken, invoege geen
„ ſchip van de Stad naar zee, noch uit zee te
„ Amſterdam komen, noch de vaart geopend
„ worden kan, voor dat de gezonken ſchepen,
„ met zwaare koſten en door magt van volk en
„ werktuigen, uit den grond gehaald zyn;
„ en dan zal nog grootelyks te dugten ſtaan,
„ dat, na en ter oorzaake van de gemelde zin-
„ king, de kil der gemelde haven geſtopt bly-
„ ve, en de diepte verlieze, die tot de vaart
„ vereiſcht wordt. 't Is ingelyks waaragtig,
„ dat de gemelde Stad zeer zwaare ſchade ge-
„ leeden heeft, ter oorzaake dat de Koning van
„ Zweeden meer dan zeſtig groote ſchepen van
„ de voornoemde ſupplianten, die, met Zout
„ gelaaden, naar Ooſtland gingen, heeft aan-
„ gehouden, en dat de Koning het Zout der
„ vertooneren, huns ondanks, verkogt, en het
„ geld ten zynen behoeve aangelegd heeft, zon-
„ der den gemelden vertooneren, noch wegens de
„ ſchepen, noch wegens de waarde van het ge-
„ melde Zout, voldoening te geeven: ook dat
„ de Koning van Deenemarke, de gewoonlyke
„ en door de vertooners van ouds betaalde tol-
„ len, ſedert eenige jaaren, op een daalder van
„ ieder laſt goederen of Koopmanſchappen in
„ 't heengaan, en even zo veel in 't wederkee-
„ ren, verhoogd heeft, beloopende van ieder
„ ſchip van tweehonderd Laſten, die in 't ge-
„ meen twee reizen in 't jaar doen, voor de
„ gemelde twee reizen, agthonderd Daalders;
„ ter oorzaake waarvan, de gemelde ſchepen,
„ die naar Ooſtland gaan, in veele jaaren, geen
„ voordeel altoos, noch aan de ſchippers noch
„ aan de eigenaars, die dezelven met groote
„ koſten hadden uitgeruſt, hebben aangebragt,
„ zynde in tegendeel veelen derzelven afgeſlee-
„ ten, of vergaan, of ginder gebleeven, zon-
„ der te rug te keeren, of de koſten hunner
„ uitruſtinge te konnen draagen. Uit alle wel-
„ ke oorzaaken, redenen en middelen, de ſup-
„ plianten, geduurende de gemelde wederſpan-
„ nigheid, een groot getal van inwooners en
„ burgers, die 't leeven voor de eer van God
„ en van ons hebben gelaaten, verlooren heb-
„ ben, die veele Weduwen, en Weezen in
„ grooten getale hebben nagelaaten, welken in
„ groote droefheid en elende leeven: ook zyn
„ de gemelde burgers in 't gemeen tot zulk eene
„ elende, armoede en gebrek vervallen, dat zy
„ geen middel meer weeten te vinden, om zig
„ zelven te onderhouden, gemerkt zy niet ſlegts
„ zo veel verlooren hebben, uit hoofde van 't
„ verval der vaart naar Ooſten en Weſten; maar
„ dat hun ook, door het verbranden van de
„ gemelde ſchepen en andere goederen, en door
„ het verlies der ſchepen buitenslands, geene
„ hoop altoos overſchiet, om de vaart en han-
„ del wederom te bekomen, doordien zy het
„ grootſte gedeelte van de hoofdſomme, waar-
„ mede zy koophandel plagten te dryven, ge-
„ duurende de gemelde beroerten, verlooren
„ en verteerd hebben, en de vaart geſtremd is,
„ terwyl de duurte der leevensmiddelen nog aan-
„ houdt, ten ware de ſupplianten, geholpen en
„ bygeſtaan werden, door Gods genade en door
„ onze aangebooren zagtmoedigheid en milddaa-
„ digheid, tot welken zy, in hunne uiterſte e-
„ lende, in alle deemoedigheid, ook hunne toe-
„ vlugt genomen hebben, vaſtelyk hoopende,
„ dat de gemelde milddaadigheid hun, in hunne
„ tegenwoordige armoede en elende, niet zal
„ geweigerd worden, aangezien onze voorzaa-
„ ten doorlugtiger gedagteniſſe, in veel minder
„ nooden en gelegenheden, hunne goede on-
„ derdaanen met veele gunſten, vryheden en Pri-
„ vilegien hebben beſchonken, door middel en
„ ter gelegenheid van welken, zy, met Gods
„ hulpe, tot goeden voorſpoed gekomen zyn:
„ weshalve, de gemelde Vertooners ons ver-
„ zogt hebben, dat wy hun onder anderen wil-
„ den toeſtaan, dat de Jurisdictie en grond der
„ gemelde Stad Aemſtelredam, boven de te-
„ genwoordige Jurisdictie, zo te land als te wa-
„ ter, uitgebreid worde tot op vierhonderd roe-
„ den van dertien voeten de roede, en dat de
„ Schepenen der gemelde Stad, binnen de uitge-
„ ſtrektheid van den gemelden grond, mogen
„ konnen oordeelen, vonnis wyzen, en alle ju-
„ di-

Bylaagen Lit. D.

BYLAAGEN LT. D.

„ dicieele acten en ſententien oefenen, of doen
„ ter uitvoeringe brengen, op gelyke wyze en
„ met gelyk gezag, als zy tegenwoordig juris-
„ dictie oefenen in de gemelde Stad; en dat al-
„ le de gemelde Sententien, wezenlyk en in-
„ derdaad, volkomene executie hebben en door
„ de gemelde Schepenen ter uitvoeringe gebragt
„ worden, onder genoegzaamen borgtogt, te
„ ſtellen door den winner van 't geding, on-
„ aangezien alle tegenkantingen en appéllen hoe
„ genaamd, gedaan of nog te doen; en dat de
„ verliezer de keuze hebben zal, om zig te ver-
„ dedigen, of te verantwoorden, by wege van
„ appél voor 't Hof van Holland, of voor on-
„ zen grooten Raad, en dat de burgers en in-
„ wooners der gemelde Stad, die renten, in-
„ komſten of eenige andere ſchulden te vorde-
„ ren hebben, in de afgevallen Steden of Dor-
„ pen, van hunne renten en ſchulden voldaan
„ worden, op zulk een dag, als dezelven ver-
„ vallen, onaangezien eenige gratie, atterminа-
„ tie, of brieven van Staate, die de gemelde
„ Steden of Plaatſen in het toekomende mog-
„ ten verwerven, of hoedanige Staaten of at-
„ terminatien, haar door ons mogten worden
„ toegeſtaan; en om hun van alles onze opene
„ brieven, in zodanig een geval vereiſcht, te
„ doen afvaardigen; Zo is 't dat wy, de zaa-
„ ken voorgemeld overwoogen hebbende, en
„ genegen zynde, aan het voorgemelde verzoek
„ en bede te voldoen, ook uit aanmerking van
„ de bereidvaardigheid en getrouwheid, waar-
„ mede de ſupplianten God en ons, geduuren-
„ de de laatſte beroerten, gediend hebben; en
„ willende, in erkentenis van zodanige goede
„ en getrouwe dienſten, de welvaart en het
„ nut van onze goede Stad Aemſtelredamme
„ bevorderen, en in de eerſte plaats de ſuppli-
„ anten eeren, en eenigzins beloonen, met over-
„ leg en raad van onze zeer waarde en zeer be-
„ minde Neeven, den Hertog van Alva, Mark-
„ graaf van Coria, Ridder van onze orde, voor
„ deezen Stedehouder, Gouverneur en Kapitein-
„ Generaal voor ons in onze Landen van her-
„ waards over, en den Groot-Commandeur van
„ Kaſtilie Don Louis de Requeſens en Cuniga,
„ zynen Opvolger, aan de gemelde ſupplianten uit
„ byzondere gunſt, geoctrojeerd, geconſenteerd,
„ en geaccordeerd hebben, octrojeeren, conſen-
„ teeren en accordeeren by deezen 't gene volgt,
„ te weeten, dat zo wel de civile als crimineele
„ Jurisdictie van den Schout, Burgemeeſteren en
„ Schepenen van onze gemelde goede Stad uit-
„ gebreid en vergroot zy, gelyk wy dezelve,
„ door deezen tegenwoordigen, uitbreiden en
„ vergrooten, zo wel ter zee als te lande, tot
„ vierhonderd roeden van dertien voeten ieder
„ roede, boven de oude paalen, en dat de zel-
„ ven, overeenkomſtig hiermede, uitgezet en
„ geplaatſt worden; tot de oefening van alle ge-
„ regtelyke actien binnen de gemelde paalen;
„ ten welken einde, Commiſſariſſen geſteld zul-
„ len worden, om de gemelde grensſcheiding
„ te maaken, zonder benadeeling nogtans van
„ ons regt en van het belang van byzondere
„ perſoonen, zo 'er eenig zyn mogt; en dat al
„ de Civile vonniſſen, door de Wethouderſchap
„ van onze gemelde goede Stad van Aemſtelre-
„ damme geveld, die by eindelyk vonnis her-
„ ſtelbaar zyn, zullen worden uitgevoerd, on-
„ aangezien eenige tegenkanting of appél hoe
„ genaamd, en buiten derzelver benadeeling,
„ mids 'er altoos goede en verzekerde borg ge-
„ ſteld worde, om by eindelyk vonnis weder te
„ geeven, 't gene op deeze wyze verkreegen is:
„ en op dat de verliezer zo veel te eerder het
„ uiteinde van zyn geding mogt konnen zien,
„ indien hem zulks goeddunken mogt, zonder
„ wederhouden te worden door de party, die
„ vonnis in zyn voordeel gekreegen mogt heb-
„ ben; in dit geval alleen, en anders niet, zal
„ 't aan hem ſtaan, zyn appél te verheffen en
„ te vervolgen, of aan onzen Raad van Holland,
„ of regtſtreeks, met voorbygang van de Middel-
„ regtbank, aan onzen grooten Raad, zo als hem
„ meeſt geraaden dunken zal. Wy hebben, daar-
„ enboven, verklaard, en verklaaren door dee-
„ zen tegenwoordigen, dat wy geene kwyt-
„ ſchelding, atterminatie of uitſtel van betaa-
„ ling verleenen zullen aan eenige Steden, dor-
„ pen of gemeenten, die wederſpannig geweeſt
„ mogten zyn, ten nadeele der gemelde Stad
„ Aemſtelredamme, of van derzelver burgers
„ en inwooners, dan met derzelver kennis en
„ goedvinden. Wy belaſten, derhalve, aan
„ onze lieven en getrouwen, de hoofden, pre-
„ ſident en luiden van onze geheime en groote
„ Raaden, Gouverneur, Preſident en Luiden
„ van onzen Raade en Rekeningen van Holland,
„ en aan alle Regenten, Officieren en Onder-
„ daanen, die het eenigszins zou mogen raaken
„ en aangaan, hunnen Stedehouderen en ieder
„ van hun, die 't als voor zig zelven betreffen
„ mogt, dat zy van onze tegenwoordige gratie,
„ octroi, vergunning, bewilliging en overeen-
„ komſt, en van den gantſchen inhoud van dee-
„ zen tegenwoordigen, indiervoege en op zulk
„ eene wyze, als gezeid is, de gemelde ſup-
„ plianten volkomenlyk, vreedzaamlyk en voor
„ altoos gebruik laaten maaken, zonder hun
„ daarin eenige ontruſting of verhindering toe
„ te brengen, noch te gedoogen, dat hun dezel-
„ ven daartegen toegebragt worde, op eenigerhande wyze. Want het ons alzo gelieft. In
„ kenniſſe hiervan, hebben wy ons zegel aan den
„ tegenwoordigen doen hangen. Gegeven in on-
„ ze Stad Bruſſel, den tweeden December, in
„ 't jaar onzes Heeren vyftienhonderd drie en
„ zeventig, en van onze Ryken, te weeten
„ van Spanje en Sicilie het agttiende, en van
„ Napels het twintigſte. A. V.

BYLAAGEN LT. D.

(*Op de vouwe ſtondt:*)

By den Koning, in zynen Raad.

(*was getekend*)

BERTRY.

TWEE-

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

NEGENDE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van 't jaar* 1575, *tot op de verandering der Regeeringe, in 't jaar* 1578.

1575. Aanslagen op de Stad.

Met den aanvang des jaars 1575, werdt der Regeeringe van Amsterdam berigt, dat de Staatschen eenen toeleg gesmeed hadden, om zig, door middel van heimelyk verstand met eenigen van binnen, by verrassing, meester te maaken van de Stad. Het Geregt beval, derhalve, by eene afkondiging van den dertienden January, dat elk, die iet van dit verraad wist, zulks, zonder uitstel, aan Burgemeesteren moest aandienen; zullende hy, anderszins, naar verdiensten, gestraft worden (*a*). Twee dagen daarna, werden de negen Kapiteinen der gekooren' Burgervendelen, met hunne onderhoorige manschap, gewapend, voor 't Stadhuis ontbooden; en dien nademiddag, deeden Burgemeesteren huiszoeking in de Stad (*b*): doch 't blykt niet, dat men toen eenige verraaders, gelykze genoemd werden, ontdekte. Maar, in Augustus daarna, waren 'er eenigen in hegtenis geraakt, die beleeden, dat zy voorhadden, de Stad den Prinse van Oranje te leveren (*c*). Ook tekenen sommigen aan, dat de Prins, ten deezen tyde, of wat laater, in heimelyke onderhandeling was, met Sonoi en anderen, om Amsterdam te overrompelen. *Pieter Willemszoon* van Haarlem, die, onder dekssel van koopmanschap te dryven, dikwils, in de Stad kwam, hadt zig verbonden, om den aanslag te bevorderen. Eenige waaghalzen, met zekeren Kapitein *Vos* aan 't hoofd, wisten heimelyk, verborgen in vier turfschouwen, in de Stad te komen, daar zy zig, by dage, onthielden, op een' zolder van een ledig huis, staande omtrent de plaats, waar sedert de Lutherse Oude Kerk gestigt is. Men hadt de gelegenheid van 't Spuij en 't zogenaamde *Boeren verdriet*, eene doorvaart onder den Stads muur, van buiten en van binnen, bespied, en meende eenige vendels soldaaten, hierdoor, of, zo eenigen der medepligtigen, sedert, beleeden hebben, door de Reguliers-poorte, op eenen vroegen morgen, tusschen drie en vier uuren, in de Stad te helpen: waartoe de gasten, die onder Kapitein Vos in de Stad lagen, de hand leenen zouden. De Overste *Herman Helling*, die schriftelyken last en onderregting hadt van den Prinse van Oranje en van Sonoi, hadt de vendels bescheiden aan den Overtoom, vanwaar hyze naar de Stad dagt te geleiden. De leus of 't wagtwoord zou, zo lang men nog buiten was, *Assendelft*; doch wanneer men de Stad ingenomen hadt, *Nassau* zyn. Doch de toeleg liep te niet, doordien de buuren de gasten op den zolder, aan 't licht, welk zy by nagt brandden, ontdekt en aangebragt hadden: waarop eenigen in hegtenis geraakt, en de overigen ontkomen waren (*d*). Op den eenentwintigsten Augustus, werdt, op nieuws, bevolen, dat elk ontdekken moest, 't gene hy van't verraad of de verraaders wist, en vooral Kapitein Vos uit Vlaanderen, het hoofd der verraaderen, aanbrengen; 't welk met honderd gouden Kroonen vergolden zou worden (*e*). Doch 't blykt niet, dat hy gevonden werdt. Twee dagen daarna, werden de gevangenen, ten getale van vyftien, ter dood gebragt. Jonker *Jooft Louis van Osnabrugge*, de aanzienlykste onder den hoop, werdt gehangen, gevierdendeeld, en 't hoofd op een staak gesteld. Agt anderen trof het zelfde lot. Doch de zes overigen werden alleenlyk gehangen (*f*). 't Omkomen

1575. Straf van eenige handdaadigen.

(*a*) Keurb. G. *f.* 112 *verso.*
(*b*) Keurb. G. *f.* 113 *verso.*
(*c*) Keurb. G. *f.* 117 *verso.*

(*d*) Confessieboek *van* 30 *Juny* 1572. *tot* 16 *May* 1578. *Zie ook* BOR VIII. *Boek, bl.* 654. [128.] COMMELIN, *bl.* 1058.
(*e*) Keurb. G. *f.* 117 *verso.*
(*f*) Sententieb. *van* 26 *April* 1566. *tot* 21 *May* 1578. *f.* 176.

1575. men deezer luiden wordt gedagt, in een Liedje van deezen tyd, waarvan ſommigen deeze twee regels bewaard hebben:

Jonker Luys en zyn Compaan,
Acht zach men daar het hooft afſlaan (*g*).

Het doen van verwytingen aan de aanbrengers wordt verbooden.

Ondertuſſchen, leeden de aanbrengers deezer luiden van eenigen hunner medeburgeren, die der Staatſche partye niet ongenegen waren, vry wat verwyts; waartegen voorzien werdt, by eene Keure van den tweeden September, uit welke, onder anderen, blykt, dat de zogenaamde verraaders en vyanden des Konings, weinige dagen te vooren, ter dood gebragt waren (*h*).

De Regeering wordt, wegens eenen nieuwen toeleg, gewaarſchuwd.

Op 't einde des jaars, werdt de Regeering wederom gewaarſchuwd, dat de Geuzen en muitelingen, gelykze genoemd werden, voorhadden, de Stad, op het Feeſt van Kersmiſſe, of op dat der drie Koningen, te overvallen: waarom, by eene Keur van den vierentwintigſten December, belaſt werdt, ſcherpe toezigt te houden (*i*). In deezen toeleg hadt een Predikant, *Jan Michielszoon* genaamd, de hand, die tuſſchen den Prinſe van Oranje, Sonoi en Helling over en weder ging, en eene aftekening toonde van de plaats, daar de aanſlag zou ondernomen worden. Doch de felle vorſt en de naauwe wagt, aan de poorten en elders, waren oorzaak, dat men 'er niet mede voortging (*k*). 't Liep, derhalve, aan, tot in't laatſt van 't jaar 1577, eer 'er wederom iet geweldigs op de Stad ondernomen werdt.

Staat van den Overtoom, ten deezen tyde.

't Schynt dat de jongſte toeleg op Amſterdam, ook van den kant van den Overtoom, voorgenomen was. Wy hebben, in 't voorgaande Boek (*l*), gezien, dat dezelve, in 't jaar 1573, geduurende het beleg van Haarlem, doorgegraaven was geweeſt, om te ligter van Amſterdam in de Haarlemmer Meer te konnen geraaken. Doch na 't overgaan van Haarlem, was, by den Raad, beſlooten, den Overtoom niet geheellyk te hermaaken, maar blootelyk toe te paalen. Men hadt 'er, alleenlyk, in den Zomer deezes jaars, eenige paalen uitgehaald, tot doorlaating van ſchepen met turf, waaraan, hier ter ſtede, gebrek was. Doch die paalen waren 'er, terſtond daarna, wederom ingezet: tot dat, in 't laatſt van Auguſtus, de geheele opening van den Overtoom, door den Admiraal Verdugo, die 'er eenige ſchepen door wilde voeren, verzogt werdt: in welk verzoek, de Vroedſchap bewilligde (*m*). De Overtoom was dus nog open, toen de jongſte aanſlag op de Stad ondernomen werdt. En om diergelyke onderneemingen te voorkomen, beſloot de Vroedſchap, den vierentwintigſten December „ gewaarſchuwd zynde door den Heere van Hierges, dat de Prins van Oranje voorhadt, „ de Stad te verraſſen, den Overtoom wederom toe te paalen, om alle gevaar, welk „ de Stad van dien kant zou konnen overkomen, te verhoeden (*n*)."

1575.

Den Brouwer Pieter Bicker wordt de Stad ontzeid.

My is niet klaarlyk gebleeken, of *Pieter Bicker*, een aanzienlyk burger en Brouwer hier ter Stede, verdagt gehouden werdt, dat hy deel hadt gehad aan eenen der aanſlagen, die, ten deezen tyde, op de Stad ondernomen werden. Doch ik vind, dat hy, in den Zomer deezes jaars, met verlof van Burgemeeſteren, eene reis naar Friesland gedaan hebbende, en te Hoorn en te Enkhuizen geweeſt zynde, lyden moeſt, dat hem, in gevolge van een beſluit der Vroedſchap, buiten eenigen vorm van Regtsgeding, de Stad ontzeid werdt (*o*). 't Leedt egter niet lang, of men liet hem wederom binnen, mids hy, ten overſtaan van Burgemeeſteren, eenen eed van getrouwheid deedt, waarby ook verklaard werdt, dat hy den ouden Roomſch-Katholyken Godsdienſt onderhouden, en den Koning gehoorzaam zyn zou (*p*).

Men laat 'er hem wederom in.

De Zoon van Clement Koornhert ter Stad uit gezet.

In February des volgenden jaars, werdt *Dirk*, Zoon van Clement Volkertszoon Koornhert, voor deezen tyd, om zekere redenen, insgelyks, ter Stad uit gezet (*q*).

De Amſterdammers dryven van koophandel met de Staatſche Steden.

Doch, ſchoon men 't Bicker zo kwalyk ſcheen te neemen; dat hy, in de afgevallen Steden, Hoorn en Enkhuizen, geweeſt was; men kon nogtans bezwaarlyk beletten, dat de ingezetenen van Amſterdam, met de ingezetenen der Steden, die de Staatſche zyde verkooren hadden, briefwiſſeling hielden en handelden. In July, was hier een Plakaat afgekondigd, waarby de handel met de wederſpannige Steden verbooden was. Doch men kon dit Plakaat niet doen naarkomen. De zogenaamde wederſpannige Steden leverden veele waaren in de Stad, welken men niet wel miſſen kon. De Landvoogd Requeſens zogt, ondertuſſchen, den handel deezer Steden nog meer te benaauwen, en gaf, in September, een Plakaat uit, waarby bevolen werdt, de goederen, die tuſſchen Enkhuizen en Harlingen doorgevoerd werden, verbeurd te verklaaren. Doch men maakte zwa-

(*g*) *Zie* COMMELIN, *bl.* 1058.
(*h*) Keurb. G. *f.* 120.
(*i*) Keurb. G. *f.* 126 *verſo.*
(*k*) *Zie* COMMELIN, *bl.* 1058, 1059.
(*l*) *Bladz.* 328.
(*m*) Reſol. Vroedſch. *N.* 2. 13 *Nov.* 1574. *f.* 278. *N.* 3. 20 *Juny*, 18 *July*, 29 *Aug.* 1575.
(*n*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 24 *Dec.* 1575.
(*o*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 6 *Juny* 1575.
(*p*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 16 *Juny* 1575.
(*q*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 20 *Febr.* 1576.

1575. zwaarigheid, om dit Plakaat, hier ter Stede, te laaten afkondigen, en deedt 'er een vertoog tegen ten Hove (*r*). Men vergenoegde zig, met zorg te draagen, dat de Stad niet, by verraſſing, werdt ingenomen, en deedt de toegangen derwaards bezetten, en de poorten bewaaken. Zelfs werdt bevolen, dat de Turfſchuiten, die binnen de Stad, ter plaatſe, nu nog de Oude Turfmarkt genaamd, plagten te leggen, voortaan leggen zouden buiten de Stad, agter de raamen, tot aan den S. Antonisdyk, daar't blokhuis plagt te ſtaan (*s*); welke graft nu de *Zwaanenburgwal* genoemd wordt.

De Turfſchuiten verplaatſt.

Op aanſchryvens van't Hof van Holland, werdt, den zevenden Octóber, beſlooten, eenige *Vlet-* of *Vlotſchuiten* te zenden naar Schoonhoven, welk, in Auguſtus te vooren, by verdrag, ingenomen was door den Heere van Hierges, die ook delvers noodig hadt aan den Lekdyk. 't Geregt beval, hierom, op den agtſten, dat allen, die zig, hiertoe, 't zy met of zonder ſchuiten, wilden laaten gebruiken, hunne naamen ter Secretarye moeſten komen opgeeven (*t*).

Vlotſchuiten en delvers naar Schoonhoven geſchikt.

De verlegenheid, waarin de Stad zig, ten deezen tyde, bevondt, en 't groot gebrek aan inkomſten, waartoe zy, door 't verloop haarer neering en Koophandel, gebragt was, deedt haar, by 't Hof te Bruſſel, aanhouden om Octroi tot verhooging haarer Excynzen: 't welk haar, den dertienden December deezes jaars, op den naam van Koning Filips, verleend werdt. Zy mogt, in gevolge van dit Octroi, tweemaal zo veel excyns heffen, als zy tot hiertoe geheeven hadt (*u*).

Octroi tot verdubbeling der Stads Excynzen.

In 't begin des jaars 1576, toen de vrees voor eene onderneeming op de Stad nog leevende was, alzo de Staatſchen zig, eenigen tyd te vooren, op het Y vertoond hadden (*v*), werdt beſlooten, de wallen tuſſchen *Schreyhoeck* en den Kruistooren toe te ſchutten. Ook werdt het ſchaatsryden op 't Y verbooden, en belaſt, te letten op de Landluiden, die, op ſchaatſen, en met verrejaagers voorzien, in de Stad kwamen, en ligtelyk vermomde ſoldaaten zouden konnen zyn. In Maart, ſchreef Verdugo aan de Regeering, dat de muitelingen nog al heimelyk verſtand hielden met eenigen van binnen, om, met derzelver hulp, de Stad te bemagtigen. Men beſloot dan, op nieuws, ſcherpe toezigt te houden op allen, die, met Kaas of andere waaren, uit de afgevallen' Steden, in Amſterdam kwamen. Men ontwierp eenige punten, tot beſcherming der Stad, en vondt, onder anderen, geraaden, twee uit de Raaden te ſtellen tot Opperopzigters over 't geſchut (*w*). Doch 't bleek, eerlang, dat men 't, van de Staatſche zyde, in de Lente deezes jaars, eigenlyk op Muiden gemunt hadt.

Zorg voor de veiligheid der Stad.

1576.

1576.

Sonoi hadt den Prinſe van Oranje doen vertoonen, dat men groot voordeel zou konnen behaalen op den Spanjaard, met het bemagtigen van Muiden: waardoor men meeſter zyn zou van de beide zyden der Zuiderzee, en zelfs van de dyken, om, beoosten de Vegt, eene breede plek vyandelyk land; en beweſten dien ſtroom, gantſch Amſtelland, en een groot deel der Veenen onder water te konnen zetten: 't welk Amſterdam en Haarlem in de uiterſte verlegenheid brengen moeſt. Zyne Doorlugtigheid keurde den toeleg goed, en beval, dat men 'er mede voortvoere. Sonoi dan, zig in ſtilte hebbende toegeruſt, ſtak, met eenen Noordelyken wind, af van Edam, en kwam eens loefs de Vegt in zeilen. De boom der haven, dien hy digt vondt, werdt terſtond opengehakt. Terwyl de Sonoiſchen aan land traden, ſtoof het eenige vendel Hoogduitſchen, welk in Muiden lag, ter ſtede uit. Doch 't Slot, welk egter toen nog geene aarden wallen, en maar twintig ſoldaaten op hadt, zag men niet te winnen, zonder eenig grof geſchut. Sonoi ſchreef dan naar Noordholland, om twee kartouwen, en meer Oorlogsſchepen, omze, by Amſterdam, voor de gezonken wrakken te leggen. Doch terwyl hy hier naar toeft, en midlerwyl de ſchans te Diemerdam inneemt, komen de Amſterdammers te water, en eenig volk van Hierges te lande zo ſchielyk op hem aan, dat hy en de zynen, gevat van den ſchrik, 't geſchut en de pakkaadje, met moeite, ſcheep gekreegen hebbende, de plaats, met verlies van tweehonderd man, ruimen moeſten (*x*).

Sonoi neemt Muiden in.

Wordt 'er, met hulp der Amſterdammeren, wederom uit gejaagd.

Doch terwyl de Staatſchen zig, hieromtrent, in Amſtelland, onthielden, verſtondt men, te Amſterdam, dat Amſterveen en Ouderkerk zig met hen in verding begeven hadden. 't Vertrek der Staatſchen vernietigde, ſedert, van zelf dit Verding: en de Regeering van Amſterdam beſloot, wat laater, die van Amſterveen vyftig ſoldaaten toe te ſtaan, tot hunne beſcherming. Ook werden, op hun verzoek, in den Hooityd, drie of vier paalen in den Overtoom geopend, tot eene doorvaart voor hunne Hooiſche-

Amſterveen wordt uit de Stad van manſchap voorzien.

(*r*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 18 *July*, 12 *Aug.* 17 *Sept.* 1575. 23 *Jan.* 1576.
(*s*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 23 *Aug.* 6 *Sept.* 1575.
(*t*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 7 *Oct.* 1575. Keurb. G. *f.* 124 *verſo.*
(*u*) Oude Kerke, *Laade* XXXII.
(*v*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 6 *Sept.* 1575.
(*w*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 2, 3 *Jan.* 29 *Maart*, 13, 30 *April*, 2 *May* 1576.
(*x*) Hooft XI. *Boek*, *bl.* 448.

1576. ſchepen (*y*). Voor de zekerheid der Stad, werdt, ondertuſſchen, by aanhoudinge, gezorgd. In April, was reeds beſlooten, de kleine Slooten, die in den Stads Singel liepen, te dempen, en daarin alleenlyk drie groote Slooten open te houden, welken ik meen, nu de Blaauwburgwal, de Warmoesgraft en de Beulingſloot te zyn. Wat laater, vondt men geraaden, den buitenſten boom in 't Y toe te heijen, den binnenſten te openen, en alle ſchepen, buiten voor de paalen, te doen loſſen (*z*). Hopman *Jan Splinter*, die in eene der ſchanſen op den Diemerdyk lag, hadt, reeds in Maart, aan de Stad verzogt, dat zy eenige rondeelen in die ſchanſen wilde doen herſtellen; doch was, door haar, geweezen aan de *Landtwaren*. Sedert, hadt men op den Heere van Hierges begeerd, dat hy voor de Diemerdyker-ſchanſen wilde zorgen. Doch in de plaats hiervan, trok 's Konings volk, in October, uit deeze ſchanſen. De groote te Ypeſloot werdt toen, door twee vendels Stads knegten, bezet. Doch men beſloot, eerlang, eerſt de groote, en daarna ook de kleine ſchans te ſlegten en te verlaaten (*a*). De Spaanſche Regeering zogt de Stad niet ſlegts met het bezetten deezer ſchanſen te bezwaaren; maar ook geheellyk belaſt te laaten met de zorg voor de betaaling van 's Konings Krygsvolk, welk in de ſchanſen op den Spaarnedammer-dyk gelegd was. Doch men verklaarde zig hier tegen, op 't ernſtigſte, aanwyzende, dat de Stad, ſedert den aanvang der binnenlandſche beroerten, reeds tweehonderd zevenenvyſtigduizend guldens ten dienſte des Konings opgebragt hadt, en nu, door zwaare ſchaden, door verloop van neering en inwooneren, door het doorſteeken van dykaadjen, en andere rampen, buiten ſtaat geraakt was, om meerderen laſt op zig te neemen (*b*).

De kleine Singelſlooten gedempt.

De ſchanſen op den Diemerdyk geſlegt.

Laſten van Amſterdam, ſedert den aanvang der Beroerten.

Terwyl dit, in en omtrent Amſterdam, voorviel, was 'er merkelyke verandering gekomen in de Regeering der Nederlanden, die eerlang veel invloed hadt op den ſtaat deezer Stad. De handeling, over eene bevrediging van de Nederlanden in 't gemeen, met Holland en Zeeland, die te Breda aangevangen was, in 't voorleeden jaar, vrugteloos zynde afgeloopen, hadt de Prins van Oranje wederom uitheemſche hulp gezogt, en eerſt met Engeland, en daarna met Frankryk gehandeld; doch met zo weinig hoop van eenen goeden uitſlag, dat hy de zaak, die hy voorſtondt, als wanhoopig aanzag, toen de Landvoogd Requeſens, in Maart deezes jaars, na eene ziekte van vyf dagen, overleedt (*c*). De Raad van Staate te Bruſſel nam toen de Regeering in handen, werdt, eerlang, gezuiverd van Spaanſchgezinden, en liet zig, door den Prinſe van Oranje, beweegen, om, nevens de Staaten der meeſte Nederlanden, met hem, en met de Staaten van Holland en Zeeland, te Gend, op nieuws, in onderhandeling te treeden, over eene bevrediging (*d*). Amſterdam kreeg hiervan, in 't begin van October, kennis, uit eenen brief van het Hof van Holland, welk te Utrecht zat. De Vroedſchap werdt byeengeroepen; doch beſloot, in 't eerſt, zig niet te moeijen met de handelinge; waartoe de Wethouderſchap ook, door eenen brief van *Hieronimus Roda*, eenen der uitgemonſterde Raaden van Staate, ſchynt vermaand te zyn geweeſt. Wat laater, vondt men egter geraaden, den Oud-Burgemeeſter *Sybrand Buik* en den Penſionaris *Maarten Blokland* te magtigen, om over 't ſtuk der bevrediging te ſpreeken met die van den Hove te Utrecht, zonder nogtans ergens in te bewilligen, en met laſt om van alles eerſt verſlag te doen. Uit dit verſlag, bleek, dat men, van de zyde der Staaten van Holland en Zeeland, zulke voorwaarden omtrent het ontvangen der uitgeweekenen vorderde, waarin de Vroedſchap geen behaagen hadt. Zy gaf hiervan den Raad van Staate kennis, die haar, ondertuſſchen, ſchriftelyk afgevraagd hadt „ of de Stad begeerde begreepen te worden in de aanſtaande Bevredi„ ging, of niet?" Men antwoordde, op deeze vraage, beleefdelyk „ dat de Stad „ den Koning altoos getrouw geweeſt was; „ en dat, naardemaal zyne Majeſteit de Re„ geering der Nederlanden den Raade van „ Staate aanbevolen hadt, zy zig ook voe„ gen zou naar 't gene, door deezen Raad, „ op 't ſtuk der Bevrediginge, werdt vaſt„ geſteld, in *zo verre zulks niet ſtreede met „ haare vryheden en voorregten* (*e*)." Het muiten van 't Spaanſche Krygsvolk, welk verſcheiden' Steden in Vlaanderen en Brabant innam en plonderde, verwekte zo groot een' afkeer van de Spaanſche Regeeringe, dat 'er de Vredehandeling ſterk door gevorderd werdt. Men kwam dan, den agtſten November, overeen, in eenige punten van Bevrediging. Men verbondt zig, onder anderen „ om de uitheemſche krygsknegten, „ met naame de Spanjaards, ten Lande uit „ te dryven; om de algemeene Staaten te „ be-

Verandering in de Regeering der Nederlanden.

Handeling te Gend.

Amſterdam krygt 'er kennis van.

De Raad van Staate ſchryft aan de Stad.

Haar antwoord.

De Gendſche Bevrediging

(*y*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 26 *April*, 14 *May*, 3, 16 *July* 1576.
(*z*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3 13 *April*, 1 *June*, 4 *Aug.* 1576.
(*a*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 26 *Maart*, 14 *May*, 23 *Oct.* 17, 22, 29 *Nov.* 24 *Decemb.* 1576.
(*b*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 3 *Octob.* 1576.
(*c*) Vaderl. Hiſt. VII. *Deel*, *bl.* 89.
(*d*) Vaderl. Hiſt. VII. *Deel*, *bl.* 108.
(*e*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 3, 5, 8, 13, 19, 31 *Oct.* 1576.

1576. wordt geſlooten.

„ beſchryven tot het beraamen van orde op „ 's Lands zaaken, vooral op die van den „ Godsdienſt, in Holland, Zeeland enz. „ Buiten die Geweſten, en de Plaatſen met „ hen gevoegd, zou men niets mogen on„ derneemen ten nadeele van 't Roomſche „ geloof. De uitvoering der Plakaaten zou, „ ondertuſſchen, tot op de Vergadering der „ algemeene Staaten, opgeſchort blyven. „ Allen, welker goederen, ter gelegenheid „ der Beroerten, verbeurd verklaard waren, „ ook de Geeſtelyken, die goederen in Hol„ land of Zeeland hadden leggen, zouden, „ in 't bezit derzelven, herſteld worden. „ Ook zou de Prins van Oranje Zee-Admi„ raal en Stadhouder van Holland, Zeeland „ enz. zyn, tot op nadere ſchikking der al„ gemeene Staaten, met uitzondering nog„ tans van die Plaatſen, in Holland of Zee„ land, die thans niet onder zyn bewind „ ſtonden, ter tyd toe, dat zy dit Verbond „ omhelsd, en van den Prinſe, in 't ſtuk „ van den Godsdienſt, of in andere opzig„ ten, *ſatisfactie* of voldoening ontvangen „ zouden hebben. Eindelyk, was ook be„ raamd, dat de Landen of Steden, die 't „ met de tegenparty hielden, de voordee„ len van dit Verbond niet genieten zouden, „ voor dat zy 't aangenomen hadden: 't „ welk hun, wanneer zy 't goedvonden, zou „ vryſtaan (*f*)." De Raad van Staate ontboodt, ſedert, Gemagtigden van Amſterdam te Bruſſel, om over de aanneeming van 't Verbond te handelen. Ook werdt het Verdrag zelf, door het Hof van Holland, gedrukt, herwaards gezonden met een' Deurwaarder, die laſt hadt om het hier af te kondigen. De Vroedſchap ſtondt hem zulks toe, onder zekere *Proteſtatie* (*g*), die, naar 't ſchynt, overeenkwam, met het gene, te vooren, aan den Raad van Staate geſchreeven was.

En te Amſterdam, onder Proteſtatie, afgekondigd.

Hierges en de Staaten van Holland vermaanen de Stad tot het aanneemen der Gendſche Vrede.

De Heer van Hierges, die de Gendſche Bevrediging ook voorſtondt, ſchreef insgelyks aan die van Amſterdam, hen vermaanende tot het zenden van Gemagtigden naar Bruſſel; waartoe eerlang beſlooten werdt (*h*). Middlerwyl, ſchreeven de Staaten van Holland, te Delft vergaderd, den zeventienden December, een' Brief aan Burgemeeſteren van Amſterdam, ſtrekkende, om dezelven, op eene vriendelyke wyze, te vermaanen, tot het omhelzen der Gendſche Vrede „ die „ eeniglyk, zeidenze, gerigt was tegen 's „ Lands gemeene vyanden, de Spanjaards, „ en waarby elk in zynen Godsdienſt gelaa„ ten werdt onbedwongen: gelyk zy ook 1576. „ nimmer de wapenen om den Godsdienſt „ hadden aangenomen. Zy betuigden dan, „ niet te konnen begrypen, wat die van „ Amſterdam nog wederhouden kon, van „ zig te begeeven onder de Regeeringe van „ den Prinſe van Oranje, als Stadhouder van „ Holland; en verzogten hen, Gemagtig„ den te willen zenden, te Delft, te Lei„ den, of in den Haage, daar 't hun beſt „ zou gelegen komen, onder aanbieding van „ ſchriftelyk vrygeleide voor deeze Gemag„ tigden (*i*)." By deezen brief was een andere gevoegd aan de Schutterye, welke de Staaten een affchrift van den brief aan Burgemeeſteren toezonden, uit vrees, dat dezelve haar niet mogt worden medegedeeld, „ ſchoon de inhoud, ſchreevenze, haar „ voornaamlyk betrof, en eigenlyk ſtrekte, „ tot bylegging der geſchillen, die de Span„ jaards in 't Land verwekt hadden." Beide deeze brieven werden, met een' Tromſlager, naar Amſterdam gezonden, die, den agttienden December, des nademiddags ten drie uuren, voor de poorte kwam; en, na dat hy eenige reizen getrommeld hadt, door de Schutterye, de dagwagt hebbende, ingelaaten, doch tuſſchen de buiten- en binnendeur der poorte beſlooten gehouden werdt, tot dat de Schout, *Andries Holleſloot*, hem beide de brieven kwam afhaalen, alzo de Schutters den brief, aan hun gerigt, niet hadden durven aanvaarden. De Tromſlager moeſt terſtond wederom naar buiten, en toefde tot 's anderendaags ten negen uuren vergeefs naar antwoord (*k*). Den tweeentwintigſten, werden de brieven eerſt in den Raad gebragt, zonder dat 'er iets op beſlooten werdt (*l*).

De Staaten ſchryven ook aan de Schutterye, die den brief niet durft aanvaarden.

De Regeering zig, midlerwyl, in haar gezag willende handhaaven, hadt, eenige dagen te vooren, het kwaadſpreeken van haar beleid, by openbaare afkondiging, verbooden (*m*). Zy handelde egter nog te Bruſſel, werwaards zy, in den aanvang des jaars 1577, nieuwe Gemagtigden ſchikte, 1577. alzo de voorigen, door eenige Schotſche Kapiteins, opgeligt waren, en in hegtenis gehouden werden (*n*). In February, werden *Jakob Kanter Pieterszoon*, Burgemeeſter, *Reinier Henrikszoon*, Raad, en *Willem Pieterszoon*, Secretaris, met laſt hiertoe voorzien. Doch zy waren naauwlyks te Utrecht gekomen, of men ontboodt hen te rug.

De Stad handelt te Bruſſel.

Zy aanvaardt de Gend-

(*f*) *Zie* Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 1.
(*g*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 4, 7 *Dec.* 1576.
(*h*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 7, 10, 14, 15, 17, 22 *Dec.* 1576. 26 *Jan.* 1577.
(*i*) *Zie* Bor X. *Boek*, *bl.* 199. [758.]
(*k*) Bor X. *Boek*, *bl.* 200. [759.]
(*l*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 22 *Dec.* 1576.
(*m*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 17 *Dec.* 1576. Keurb. G. *f.* 143 *verſo.*
(*n*) Miſſive *van* Burgem. *aan de* Raaden van State *van* 22 *Jan.* 1577.

1577. rug. 't Was te Bruſſel reeds zo verre gebragt, dat de Stad de Gendſche Bevrediging aannam; waarvan hier, den twintigſten February, kennis gegeven werdt aan de Vroedſchap; waarop, eerlang, beſlooten werdt, met den Prinſe van Oranje, over behoorlyke *Satisfactie* of Voldoening, in gevolge van de gemelde Bevrediging, in onderhandeling te treeden (*o*).

ſche Bevrediging.

Keur op't wederom inneemen der uitgeweekenen en ballingen.

Ondertuſſchen, werdt, terſtond, na 't aanneemen der Gendſche Bevrediginge, beſlooten, eene Keur af te kondigen op 't wederom inneemen der uitgeweekenen en ballingen, welke reeds te vooren ontworpen geweeſt was. Zy zouden allen in de Stad ontvangen worden, mids doende eed of belofte, dat zy niets onderneemen of aanregten zouden, ſtrydig met de geſlooten' Bevrediging (*p*). En van dien tyd af, keerden eenige ballingen en voorvlugtigen in de Stad te rug. Veelen bleeven 'er egter nog buiten, zo lang het Verdrag van Voldoeninge nog niet getroffen was.

Aanvang der handlinge over de Voldoening aan de Stad. Zy vordert *negen* punten van den Prinſe van Oranje.

De Gemagtigden der Stad verſcheenen, in Maart, te Dordrecht by den Prinſe van Oranje, dien zy *negen* punten van *Satisfactie* of Voldoeninge afvorderden, eer men verſtondt, zig te konnen begeeven onder zyne Regeering, als Stadhouder. Men begeerde „ 1. Dat, in de Stad, de Vryheid en „ Ambagtsheerlykheid derzelve, geen an„ dere Godsdienſt, by dage of by nagte, „ geoefend werdt, dan de Roomſch-Katho„ lyke. 2. Dat alle Privilegien, Handves„ ten, Keuren en Gewoonten der Stede in „ kragt en onverminderd bleeven. 3. Dat „ de Scheepvaart en Koophandel, door in„ wooners en vreemdelingen, vryelyk ge„ oefend werdt, gelyk van ouds. 4. Dat „ de Stad niet gemoeid werdt, wegens ee„ nige ſchulden, door die van Holland of „ Zeeland gemaakt, na den eerſten Janua„ ry des jaars 1572. 5. Dat zy alleenlyk „ draagen zou in de koſten, die, van nu af, „ door de Staaten van alle de Nederlanden, „ by raade en ordonnantie des Raads van „ Staate, zouden ingewilligd en omgeſlaa„ gen worden. 6. Dat de Burgers en In„ wooners, Geeſtelyken zo wel als weereld„ reldlyken, hunne goederen vryelyk zou„ den mogen aanvaarden, waar die ook, „ in Holland of Zeeland, gelegen waren. „ 7. Dat de Stad geene andere Knegten „ zou behoeven in te neemen, dan die „ daar tegenwoordig lagen, en geenen „ doortogt van Krygsvolk zou verpligt zyn „ te gedoogen. 8. Dat geene Ampten in „ de Stad zouden mogen bekleed worden, „ dan door zulken, die Katholykelyk leef„ den, en daarvoor bekend waren. 9. Dat „ alle vonniſſen van 't Geregt, die voor „ hooger Regtbank konden betrokken wor„ den, ter uitvoeringe zouden worden ge„ legd, onder genoegzaamen borgtogt; en „ dat de veroordeelde zig, of op 's Konings „ Raad in Holland, of op 's Konings groo„ ten Raad te Mechelen, zou mogen be„ roepen, naar zyn welgevallen."

1577.

Antwoord van zyne Doorlugtigheid.

Zyne Doorlugtigheid, den eiſch der Amſterdammeren overwoogen hebbende, beantwoordde dien, van punt tot punt, op den tweeden April. Op het *eerſte*, zeide hy, „ dat hy niet verſtondt, eenige verandering „ van Godsdienſt in te voeren binnen Am„ ſterdam, mids de ſtraffe Plakaaten ge„ ſchorſt bleeven, en niemant in zyn huis „ of Conſcientie onderzogt werdt; en mids „ den Gereformeerden tyd geſteld wierdt, „ om hunne dooden, op gewyde en eerly„ ke plaatſen, zonder eenige plegtigheden, „ te begraaven. En naardemaal 'er, waar„ ſchynlyk, veele Gereformeerden in de „ Stad komen zouden, vondt hy dienſtig, „ dat men hun, tot behoudenis der een„ dragt, zo zy 't in merkelyken getale ver„ zogten, toeſtonde eene Kerk te timmeren „ buiten de Stad, tot oefening van hunnen „ Godsdienſt, zonder iemants ergernis." Op het *tweede* punt, merkte hy aan „ dat „ hy, geduurende de Beroerten, Enkhui„ zen het regt van 't leggen der tonnen ver„ gund hadt, 't welk die Stad niet terſtond „ kon onttrokken worden; hy wilde deeze „ zaak dan aan de Vergadering der algemeene Staaten verblyven: en ondertuſſchen Amſterdam in 't bezit laaten van „ alle de Privilegien, die de Stad voor de „ Beroerten bezeten hadt." Het *derde* punt ſtondt hy toe. Op het *vierde*, meende hy „ dat de Stad in geene ſchulden be„ hoorde te draagen, die, na den eerſten „ Juny des jaars 1572, tot op den dag der „ Bevrediginge, gemaakt waren." Op het *vyfde*, verſtondt hy „ dat de Stad, in 't „ ſtuk van belaſtingen, zig behoorde te „ voegen met de andere Leden van Hol„ land." Het *zesde* ſtondt hy toe, in gevolge van de Bevrediging. Op het *zevende*, merkte hy aan „ dat Amſterdam, zo wel „ als andere Steden, van Krygsvolk be„ hoorde te worden ontledigd, en nimmer „ met bezetting belaſt, dan wanneer zulks, „ in geval van nood, by zyne Doorlugtig„ heid, met raade van de Staaten, dienſtig „ gevonden werdt. Ondertuſſchen, vondt „ hy raadzaam, dat wederom werden op„ geregt de oude Schutteryen, uit het lig„ haam

(*o*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 26 *Jan.* 10, 12, 15, 20, 26 *Febr.* 1577.

(*p*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 10 *Dec.* 1576. 16 *Maart* 1577.

1577. „ haam der Stad en uit de beſte burgers, „ zonder eenig onderſcheid te maaken, tuſſchen zulken, die 'er, ſedert het jaar 1566, „ uitgeraakt waren, en anderen, tot beter „ behoudenis van de eendragt onder de burgerye." Op het *agtſte* punt, merkte hy aan „ dat men zig, in het begeeven der „ Ampten, behoorde te houden aan de Privilegien, om, door het maaken van onderſcheid en uitmonſtering van Perſoonen, „ geene onruſt te verwekken." En op het *negende* „ dat men zig, in 't ſtuk van beroep van geweezen vonniſſen, houden zou „ aan de oude Inſtructie van den Hove van „ Holland, tot dat zulks, by raade der Staaten van Holland, tot bekortinge der Regtsvorderinge, anders verſtaan werdt (*q*)."

De Raad neemt 'er geen genoegen in.

Het antwoord van den Prinſe voldeedt, in verſcheiden' opzigten, geheel niet aan de verwagting der Regeeringe van Amſterdam, die haare Gemagtigden, met nieuwen laſt, afzondt naar Dordrecht (*r*). En deezen vertoonden den Prinſe „ dat de Stad, met het „ vorderen van Voldoening, niet beoogde, „ zig te ſcheiden van de algemeene Staaten, met welken zy nu verbonden was; „ noch zig te trekken uit de onderdaanigheid des Raads van Staate, en gevolgelyk van onder de Opperſte magt der Koningklyke Majeſteit; dat zy, hierom, de „ oefening van eenigen anderen Godsdienſt „ dan den Roomſch-Katholyken, en het „ begraaven van dooden der Gereformeerden binnen de Stad en derzelver Vryheid „ niet kon toeſtaan. Dat de Stad, in de „ gemaakte ſchulden, ſedert den eerſten „ January des jaars 1572, niet behoorde te draagen. Dat de bezoldigde burgers nog in dienſt behoorden gehouden „ te worden, zonder opregting van eenige „ andere Schutterye, dan die, ten dien tyde, onder negen Kapiteinen, was opgeregt; alzo anderszins veele Geeſtelyken „ en andere Katholyke Perſoonen zig in de „ Stad niet veilig rekenen zouden. Dat de „ Stad ook geene magt hadt, om verſcheiden' Wetten en Brieven, beveelende het „ geeven van Ampten alleen aan Katholyken, te niet te doen. Dat het regt, om „ zig op 't Hof van Holland, of op den grooten Raad van Mechelen te beroepen, de „ Inſtructie voor den Hove niet meer krenkte, dan een diergelyk regt, welk die van „ Middelburg en de zes groote Steden van „ Holland hadden; doch dat men dit punt „ gaarne aan de uitſpraak van den Raad „ van Staate en van de algemeene Staaten „ onderwerpen wilde. Dat de Stad, eindelyk, aanvaardde de vryheid van Vaart 1577. „ en Handel, haar toegeſtaan, en verzogt, „ dat dezelve mogt plaats hebben, zonder „ betaaling van Convooigeld of Licenten."

Nadere voorſlag van de Gemagtigden der Stad.

Doch zyne Doorlugtigheid en de Staaten van Holland en Zeeland verklaarden, in een ſchriftelyk antwoord op deeze nadere vertooning, den eiſch der Amſterdammeren, voor zeer onbeſcheiden en ongegrond. Vooral ſtiet hun „ dat zy te kennen gegeven „ hadden, dat de Prins en de Staaten van „ Holland en Zeeland's Konings gezag en 't „ Verbond der algemeene Staaten zogten „ te krenken, en te vernietigen. 't Scheen," vervolgde men „ dat die van Amſterdam „ de Staaten van Holland, by den Koning „ en 's Konings dienaars, in haat zogten te „ brengen, om zelven daardoor gunſt te „ winnen, en zig te beveſtigen in de Regeering; daar zy, met hunne eigen burgers, zo onwaardiglyk handelden, dat zy „ dezelven geene begraafplaats binnen hunne paalen wilden toeſtaan, die men zelfs „ den honden niet plagt te ontzeggen. Zulk „ eene onmenſchelykheid zou," ging men voort „ den Prinſe en den Staaten reden ge„ noeg geeven, om de voorige aanbiedingen „ in te trekken; doch alzo de goede ingezetenen hieraan geene ſchuld hadden, wilden „ zy, om deezer wille, nog wel blyven by 't „ gene te vooren beloofd was; en zelfs der „ Regeeringe van Amſterdam, die zo bang „ ſcheen te zyn voor de minſte oefening „ van den Gereformeerden Godsdienſt binnen haare paalen, nog daarenboven toeſtaan, dat, tot de oefening van dien Godsdienſt, noch in de Stad, noch in derzelver Vryheid of Ambagtsheerlykheid, eenige Kerk of gebouw gegeven zou worden, mids dat, in alle andere opzigten, „ de Gendſche Bevrediging onderhouden „ werdt (*s*)."

Misnoegen van den Prinſe en de Staaten van Holland en Zeeland over den naderen voorſlag der Amſterdammeren.

Uit dit antwoord, was klaarlyk te beſpeuren, hoe ver de gemoeden nog verwyderd waren. Ook hadt de Prins van Oranje, toen de Oud-Burgemeeſter, Sybrand Buik, in 't affcheid neemen, te kennen gaf, dat zy laſt hadden om naar Bruſſel te trekken, en voldoening te zoeken by de algemeene Staaten, verklaard „ dat hy zulks „ houden zou voor eene inbreuk op de „ Gendſche Bevrediging." De reis naar Bruſſel ging egter voort. Men hadt beſlooten, in 't punt der begraafplaatſe, een weinig toe te geeven, en te gedoogen, dat de Gereformeerden daartoe gelegenheid zogten, buiten de muuren. Doch in 't punt der Paalkiſte, der belaſtingen, en der bezettinge, bleef men by het voorige beſluit, om welk

De Stad beſluit een weinig toe te geeven.

(*q*) Zie Handv. *bl.* 32. [129.]
(*r*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 10, 13 *April* 1577.
(*s*) Handv. *bl.* 34. [131.]

1577. welk te doen goedvinden, de Gemagtigden, nog voor 't einde van April, naar Brussel vertrokken (*t*). Men hadt, reeds te vooren, vernomen, dat, van de andere zyde, sterk gestaan zou worden op de vrye oefening van den Hervormden Godsdienst; doch men hadt hier geene gezindheid altoos, om dezelve te gedoogen (*u*).

Zy handelt met Don Jan.

Ondertusschen, hadden Haarlem en de andere Hollandsche Steden, die te vooren den Spaanschen in handen gevallen waren, reeds in 't begin deezes jaars, voldoening ontvangen van den Prinse van Oranje, en zig begeven onder zyn Stadhouderschap (*v*): zo dat Amsterdam wederom de eenigste Stad was, die eene andere zyde hieldt dan de overigen. De verandering, die onlangs gekomen was in de algemeene Regeering der Nederlanden, maakte, ongetwyfeld, de Stad agterlyker, om zig met de overigen te verdraagen. *Don Jan van Oostenryk* was, in November des voorleeden jaars, als Landvoogd, te Luxemburg aangekomen. De algemeene Staaten waren met hem in onderhandeling getreden, en hadden zig, sedert, te Brussel verbonden, tot handhaaving van het Roomsche geloof, schoon Holland en Zeeland geweigerd hadden, dit Verbond te omhelzen. Maar Don Jan nam het aan, te gelyk met de Gendsche Bevrediging, en stryfde de scheuring, die tusschen de algemeene Staaten en die van Holland en Zeeland gekomen was, door het uitgeeven van het eeuwig Gebod, welk, op den twaalfden Maart deezes jaars, door eenen Deurwaarder, te Amsterdam, afgekondigd werdt (*w*). Op den eersten May, deedt hy zyne openbaare intrede te Brussel (*x*). En 't schynt, dat de Gemagtigden van Amsterdam, die zig aldaar bevonden, door zyn toedoen, eenige betere voorwaarden van voldoening hoopten, dan zy, tot hiertoe, hadden konnen verwerven. Immers Burgemeester *Jacob Teeuwszoon* gaf der Wethouderschap, terstond, met eenen brief, kennis van Don Jans intrede, en van eenige nadere punten van Voldoeninge. De brief werdt den negen Burger-Kapiteinen, met hunne Luitenanten, en den Hopluiden der twee vendelen Stads soldaaten, die den agtsten May op 't Stadhuis ontbooden waren, voorgelezen. Sedert, voer men voort met handelen over Voldoening, met den Prinse en de Staaten te Geertruidenberg, en ten Hove van Brussel. 't Antwoord, welk men, den zesentwintigsten Juny, van Brussel ontving, werdt den negen Kapiteinen der gekooren Burgeren en hun volk, elk vendel afzonderlyk, wederom medegedeeld: en zy tot stilte, getrouwheid en gehoorzaamheid vermaand (*y*).

1577.

Wat laater, stelden die van Amsterdam den Prinse van Oranje, te Alkmaar, weder- om *agt* punten van Voldoeninge voor, waarop, den dertienden July, schriftelyk geantwoord werdt. 't Is ten hoogste waarschynlyk, dat Don Jan genoegen genomen hadt in deeze punten, waarby, het aanwyzen van eene Begraafplaats voor de Gereformeerden, het regelen van 't geschil over de bezetting, het stuk der Privilegien, en alle andere geschillen, over de punten van Voldoeninge vallende, aan de uitspraak van hem en van de algemeene Staaten verbleeven werden. Doch 't was, om deeze zelfde reden, ligtelyk te voorzien, dat zy den Prinse van Oranje niet bevallen konden. Hy merkte, onder anderen, aan „ dat de gantsche handeling „ aangelegd was, om Amsterdam te her- „ brengen onder zyn Stadhouderschap; doch „ dat zulks niet geagt kon worden geschied „ te zyn, zo lang de Stad bezet bleeve met „ Krygsvolk, welk onder eenen anderen „ eed was, dan den zynen, al ware 't ook „ onder dien der algemeene Staaten." Hy voegde 'er egter by „ dat hy bereid was, „ uit de zes vendels soldaaten, thans in Amsterdam leggende, twee vendels, uit drie- „ honderd man bestaande, aan te neemen, „ die den Koning, als Graave, hem, als „ Stadhouder, en der Stad den behoorlyken eed zouden doen; mids, tot beter bevorderinge der ruste en eendragt, de oude Schutteryen wederom werden opgeregt. In 't standgrypen der Privilegien, „ ten tyde der Beroerten verkreegen, kon „ hy niet bewilligen; doch hy verbleef dit „ stuk en 't punt der Paalkiste aan de uit- „ spraak der algemeene Staaten," zonder dat hy van Don Jan eenig gewag maakte. Voorts „ kon hy niet toestaan, dat die van „ Amsterdam vry bleeven van 't betaalen „ van 't Convooigeld." Eindelyk „ wilde „ hy twee of drie Persoonen magtigen, die, „ met twee of drie Gemagtigden der algemeene Staaten, deeze en alle andere Punten van Voldoeninge regelen zouden, zonder daarover egter uitspraak te doen; „ mids maar bleeve vastgesteld, 't gene by „ de Gendsche Bevrediging bedongen was, „ dat alle Steden, over welken de last van „ zyne Doorlugtigheid als Stadhouder zig „ uitstrekte, en gevolgelyk ook Amster- „ dam,

Zy wil de openstaande geschillen aan Don Jan en de algemeene Staaten verbleeven hebben.

De Prins van Oranje doet een' naderen voorslag.

(*t*) Resol. Vroedsch. *N.* 3. 24, 26 *April*, 1577.
(*u*) Missive *van* Burgem. *aan de* Gedeputeerden der Stad *van* 17 *April* 1577.
(*v*) Vaderl. Hist. VII. *Deel*, *bl.* 133, 134, 137.
(*w*) Missive *van* Burgem. *aan den* Colonel Harman van Heylingen *van* 12 *Maart* 1577.
(*x*) Vaderl. Hist. VII. *Deel*, *bl.* 124, 128, 140, 142, 146.
(*y*) Resol. Vroedsch. *N.* 3. 7, 14, 27 *May*, 27 *Juny* 1577.

1577. Hy weigert de uitſpraak over 't gene nog in geſchil ſtondt, onder anderen, aan Don Jan te verblyven.

„ dam, onder zyn Stadhouderſchap herbragt „ werden (z)." De Afgevaardigden van Amſterdam begeerden, ſedert, verklaaring op eenige punten van zyn antwoord, en onder anderen „ of hy niet zou konnen goedvinden, de uitſpraak, over 't gene nog „ in geſchil ſtondt, te verblyven aan zyne „ Hoogheid [Don Jan] en aan de algemeene Staaten?" 't welk hy platuit affloeg. Daartegen ſtondt hy toe „ dat die van Amſterdam geene inlegering noch doortogt „ van ſoldaaten zouden behoeven toe te „ laaten (a)." Men deedt toen, van de zyde der Stad, nog eenen naderen voorſlag, waarby „ ſchorſing der Plakaaten, verlof voor de Gereformeerden, om, ongehinderd, buiten der Stede Vryheid, ter preeke te gaan, eene begraafplaats binnen de muuren, en eenige andere punten werden toegegeven. Doch daarentegen ſterk gedrongen op de behoudenis van alle Privilegien, op de vryheid van 't Convooigeld, en vooral op het aanhouden der zes vendelen Burgeren en Inwooneren." Men merkte, onder anderen, aan „ dat het aanhouden deezer zes vendelen niet ſtreedt met het bewind, welk zyner Doorlugtigheid, als Stadhouder, zou toekomen over de Stad, na dat men wegens de Voldoening zou overeen gekomen zyn; alzo de drie voorgaande Stadhouders, de Graaf van Boſſu, de Graaf van Roche en de Heer van Hierges, zig het gebied over de gemelde Burgers, toen in twee vendels verdeeld, nimmer onderwonden hadden, en egter binnen de Stad gehoorzaamd waren, naar behooren. De Koning zelf werdt daar behoorlyk gehoorzaamd, en was nogtans wel te vrede met de tegenwoordige Regeeringe der gemelde vendelen. Doch naardien zyne Doorlugtigheid Holland nu niet regeerde naar den inhoud zyner oude Inſtructie," [die hem verbondt tot voorſtand van het Roomſche Geloof, en weering van 't gene men Kettery noemde (1); behalve dat hy ook, door de Staaten van Holland en Zeeland, in de jaaren 1575 en 1576, geduurende den oorlog, tot Hoofd en hooge Overheid was aangeſteld] „ zo behoorde het die van Amſterdam wel geoorlofd te zyn, geene ſchadelyke verandering in hunne Stad te gedoogen, en ten dien einde het

De Stad komt hem wat nader.

Doch blyft ſtyf ſtaan op eenige punten.

(z) Handv. bl. 35. [133.]
(a) Handv. bl. 38. [135.]

(1) Deeze *Inſtructie*, die in 't *Stads Groot-Memoriaal* N. II. f. 321 enz. te boek is geſteld, is nog nimmer in 't licht gegeven: waarom wy dienſtig gevonden hebben, dezelve, hier agter, onder de *Bylaagen* (Lt. A.), te plaatſen.

„ aanhouden der zes vendelen Burgeren te „ bedingen." Voorts, verzogten zy „ dat „ hun, terwyl men over de Voldoening handelde, de vrugten der Gendſche Bevredi„ ginge, en vooral de vrye Vaart en Koop „ handel volgen mogten." En gelyk de Prins van Oranje, in zyn jongſte antwoord, voor God en de weereld, betuigd hadt, „ dat het hem en den Staaten van Hol„ land niet te wyten ware, dat de Burgers „ van Amſterdam niet in hunne neering, „ welvaart en voorſpoed herſteld werden; „ maar dat zulks eenigſyk aan Burgemeeſte„ ren der Stad moeſt toegeſchreeven wor„ den;" zo betuigden die van Amſterdam, in tegendeel „ dat zy niets verzuimd had„ den, om tot eene behoorlyke Voldoening „ te geraaken; en dat het aan zyne Door„ lugtigheid en aan de Staaten van Holland „ haperde, dat zulks, tot hiertoe, niet ge„ ſchied was." Doch de Prins van Oranje gaf, op deezen naderen voorſlag, geen ander beſcheid, dan „ dat hy bleef by 't ge„ ne hy te vooren geantwoord hadt (b)."

1577. En verzoekt de voordeelen der Gendſche Bevrediginge te mogen genieten. Wederzydſche betuigingen.

De algemeene Staaten hadden den Preſident van den geheimen Raad te Bruſſel, *Arend Sasbout*, gemagtigd om 't werk der Voldoeninge aan Amſterdam te bevorderen, en deeze verzogt, den twintigſten July „ dat „ de Prins en de Staaten van Holland en „ Zeeland eenige Perſoonen wilden magtigen, om, nevens Afgevaardigden der al„ gemeene Staaten, de geſchillen, op 't „ punt der Voldoeninge gereezen, door min„ nelyke tuſſchenſpraak, te bemiddelen; en „ dat, ondertuſſchen, de Stad de voordeelen der Gendſche Bevrediginge genieten „ mogt; tegen den inhoud van welke, zy „ verklaarde, in verſcheiden' opzigten, ver„ kort te zyn." De Prins antwoordde, terſtond, dat hy, by raade der Staaten van Holland en Zeeland, eenige Perſoonen magtigen zou, tot de onderhandeling met die der algemeene Staaten, welke hy hoopte van dien uitſlag te zullen zyn, dat Amſterdam zig te beter in redelykheid mogt voegen (c). Doch op 't verzoek dat Amſterdam, middlerwyl, de voordeelen der Gendſche Bevrediginge genieten mogt, verklaarde hy zig niet. Ook kon dit der Stad, volgens den inhoud dier Bevrediginge zelve, niet worden toegeſtaan, zo lang zy zig niet onder 's Prinſen Stadhouderſchap begeven hadt. Sasbout hadt den Prinſe ook *tien* punten ter hand geſteld, waarin die van Amſterdam oordeelden, tegen den inhoud dier Bevrediginge, verkort te zyn. Doch uit die punten zelven bleek,

Handeling van den Preſident Sasbout.

(b) Handv. bl. 39. [137.]
(c) Handv. bl. 41. [139.]

1577. bleek, dat de Rentmeesters, die hun renten geweigerd, en de tollenaars, die hun tol afgevorderd hadden, zulks alleenlyk hadden gedaan, om dat zy den Prins van Oranje nog niet voor Stadhouder aangenomen hadden, en derhalve nog niet, naar den inhoud der Gendsche Bevrediginge, gehandeld konden worden (*d*).

De Stad ontvangt wederom brieven van Don Jan.

Burgemeesteren deeden, den twee-entwintigsten July, verslag van 't gehandelde te Alkmaar, aan de Vroedschap, die, eenige dagen laater, besloot, wederom Gemagtigden te zenden naar Brussel, aan Don Jan en de algemeene Staaten, by raad en believen van welken, men besloot, in 't punt der Voldoeninge, te willen *ligten en zwaaren* (*e*). Maar Don Jan was, kort te vooren, van Brussel vertrokken, en hadt zig, op den vierentwintigsten, by verrassing, van Namen meester gemaakt, welk als 't begin van eenen openbaaren oorlog tegen de algemeene Staaten werdt aangemerkt (*f*). Hy schreef, terstond, eenen brief aan die van Amsterdam, en ontving 'er antwoord van, welk hy, den veertienden Augustus, wederom beantwoordde (*g*), zonder dat my gebleeken is, of men hem, van wege de Stad, op nieuws, geschreeven hebbe. Ondertusschen, werdt beslooten, Gemagtigden te zenden naar Haarlem, daar de Gemagtigden des Prinsen van Oranje verwagt werden, met welken men wederom zou handelen over de Voldoening. Men vondt geraaden, de Gemagtigden te bepaalen aan hunnen voorgaanden last, met byvoeging „ dat zy, „ voor alle dingen, het punt der Paalkiste „ niet verblyven moesten aan de uitspraak „ der algemeene Staaten (*h*)."

Veranderingen ten nadeele der Amsterdamsche Regeeringe.

Doch eer deeze Gemagtigden vertrokken waren, of ten minsten, eer zy iet hadden konnen sluiten, was de staat der zaaken geweldiglyk veranderd, ten nadeele der Amsterdamsche Regeeringe. De algemeene Staaten hadden zig gewapend tegen Don Jan, en hulp gezogt by die van Holland en Zeeland. De Prins van Oranje begaf zig naar Brabant, en werdt tot Ruwaard van dat Gewest verkooren, en wat laater, tot Stedehouder van *Matthias*, *Aartshertoge van Oostenryk*, wien de algemeene Staaten de Landvoogdye opdroegen, na dat zy den Landvoogd Don Jan en zynen aanhang voor 's Lands vyanden verklaard hadden: al 't welke, eerlang, eene geweldige verandering veroorzaakte in den staat en Regeering der Nederlanden in 't gemeen, die ook invloed hadt op den toestand van Amsterdam. 1577.

De Staaten van Holland doen de Stad te water en te lande benaauwen.

De toevoer naar deeze Stad was, tot in den nazomer toe, vry geweest. Doch toen beslooten de Staaten van Holland dien, beide te water en te lande, te belemmeren (*i*). De Prins was nog niet verreisd naar Brabant, en 't is ten hoogste waarschynlyk, dat dit besluit met zyne bewilliging genomen zal zyn. Op 't Y, lag, sedert eenen geruimen tyd, een Convooischip, welk de vaart naar de Stad stremde (*k*). Te Ouderkerk, aan den Overtoom, en elders op de wegen, lag Staatsch Krygsvolk, welk niet gedoogen wilde, dat men eenigen Leeftogt voerde naar de Stad. Men zat, in Augustus, reeds in zulk eene groote benaauwdheid, dat de Vroedschap, den zesentwintigsten, besloot, den Afgevaardigden te Brussel aan te schryven „ dat de zaaken, na hun vertrek, der- „ wyze veranderd waren, dat men hun last „ gaf, om de Voldoening te sluiten, by raa- „ de der algemeene Staaten en andere goe- „ de vrienden, en niet t'huis te komen, dan „ met het getroffen Verdrag." Tegen 't Krygsvolk, welk de wegen bezet hieldt, werdt niets anders gedaan, dan dat men 't vermaande, zig van zulke vyandelykheden te onthouden (*l*). De Secretaris Willem Pieterszoon werdt te Delft aan de Staaten van Holland gezonden, daar hy gantsch onvriendelyk bejegend werdt. Men gaf hiervan, en van 't belemmeren des toevoers aan de Stad ook aan den Prinse van Oranje kennis (*m*). Doch zyn vertrek naar Brabant gaf gelegenheid, dat men, in eenigen tyd, niet met hem handelen kon. De Afgevaardigden der Stad te Brussel, sedert, nieuwen last gekreegen hebbende om ten beste mogelyk te verdraagen (*n*), kwamen, in 't begin van October, overeen met den Prinse van Oranje; die egter niet volstrektelyk sluiten wilde, ten ware ook de Staaten van Holland 't Verdrag gezien en goedgekeurd hadden. Hy zondt 'er hun, den twaalfden, een afschrift van, te gelyk te kennen geevende, „ dat hem goeddagt, dat alle vyandelyk- „ heid tegen de Stad, te water en te lande, „ gestaakt werdt." 't Zelfde schreef hy ook aan Sonoi en aan de Gekommitteerde Raaden in 't Noorderkwartier, die 't opzigt hadden over 't benaauwen der Stad.

De Regeering besluit, ten beste mogelyk, te verdraagen.

Zy komen met den Prinse van Oranje overeen.

Doch de Staaten van Holland keurden 't Verdrag van Voldoeninge, waarover men te Brussel eens geworden was, niet goed. De Am-

De Staaten van Holland weigeren

(*d*) Handv. *bl.* 41. [139.]
(*e*) Resol. Vroedsch. *N.* 3. 22, 27 *July* 1577.
(*f*) Vaderl. Hist. VII. *Deel*, *bl.* 151, 153.
(*g*) Resol. Vroedsch. *N.* 3. 1 *Aug.* 6 *Sept.* 1577.
(*h*) Resol. Vroedsch. *N.* 3. 1, 6 *Aug.* 1577.

(*i*) Resol. 'Holl. 1 *April*, 19 *Aug.* 1577. *bl.* 34, 186.
(*k*) Missive *van* Burgem. *aan den* Graave van Bousiu *van* 27 *Jan.* 1577.
(*l*) Missive *van* Burgem. *aan den* Admiraal van 't Noorderquartier *van* 30 *July* 1577.
(*m*) Resol. Vroedsch. *N.* 3. 26 *Aug.* 7 *Sept.* 1577.
(*n*) Resol. Vroedsch. *N.* 3. 8 *Oct.* 1577.

1577. 't Verdrag aan te neemen.

Amſterdamſche uitgeweekenen hadden hun vertoond, dat zy, met dit Verdrag, niet genoeg verzekerd waren. Zy hadden 'er bygevoegd, dat die van Amſterdam heimelyk briefwiſſeling hielden met Don Jan, waaruit ligtelyk volgen kon, dat Holland al den laſt des oorlogs op den hals kreeg. De Staaten beſlooten dan, aan te houden met het benaauwen der Stad. De Regeering van Amſterdam, den Prins mistrouwende, als hadt hy niet, of niet ernſtig genoeg geſchreeven aan de Staaten, hieldt, op nieuws, by hem aan, om nader ſchryvens. Hy bediende zig dan van het regt, welk hy verſtondt, dat zyne waardigheid hem gaf, en beval den Staaten, by eenen brief van den eenentwintigſten October, dat zy Amſterdam het voorregt der Gendſche Bevrediging zouden laaten genieten. Om hen hiertoe verder te beweegen, booden die van Amſterdam hun, te Leiden, aan „ dat zy de twee Kapiteinen van hunne vendels wilden afdanken, „ en toeſtaan, dat de Prins van Oranje twee „ anderen, uit hunne tegenwoordige ſoldaaten, aanſtelde." Doch de Staaten hielden de Stad hierdoor nog niet genoeg verzekerd, waarvan zy den Prinſe kennis gaven. Om egter te toonen, dat zy's Prinſen bevelen niet t'eenemaal in den wind ſloegen, ſtonden zy toe, dat men leeftogt en turf en hout naar de Stad voerde; doch alleen met kleine ſchuiten, en onder betaaling van den Impoſt; met welke vergunning, de Stad nogtans niet naar genoegen geholpen was.

Aanbieding der Stad.

De Staaten van Holland en Zeeland beſluiten Amſterdam te overrompelen.

Kort hierna, werdt den Staaten berigt, „ dat Don Jan die van Amſterdam hadt ver„ oorloofd, zig, zo zy beſt konden, te ver„ draagen, met den Prinſe en met hen, on„ der beloften, dat hy hen, nog voor Kers„ mis, van de aangegaane verbindtenis zou „ komen ontſlaan." 't Zy dit berigt gegrond ware of niet (*o*); de Staaten van Holland en Zeeland beſlooten, den eerſten November, „ Amſterdam in te neemen; zonder langer „ na 't beſluit der handelinge over de Vol„ doening te toeven." Men vondt geraaden, de Stad te overrompelen, en den beleideren des aanſlags te belaſten, dat zy zig van onbehoorlyke plondering en geweld omtrent Geeſtelyken en weereldlyken onthouden zouden. De onderneeming werdt wederom toevertrouwd aan den Overſte Herman Helling, die tien vendelen voetvolks, en onder anderen, dat van Hopman Nikolaas Ruikhaver, een uitgeweeken Amſterdammer, onder zig hebben zou. Men hadt beraamd, dat vier vendelen zig, te ſchepe, naar de Stad zouden begeven, terwyl de zes anderen zig, den drie-entwintigſten November, 's morgens vroeg, voor de Haarlemmer Poort vervoegen zouden. 's Daags te vooren, deedt Helling de Hopluiden en mindere Bevelhebbers, te Haarlem, een Geſchrift tekenen, waarby zy beloofden, zig te zullen onthouden van plondering, indien de Stad hun in handen vallen mogt; waartegen Helling hun twee maanden gaadje toezeide. Ten zelfden dage ſchreef hy aan Sonoi om onderſtand; en twee Hopluiden, te Monikendam en te Zaanerdam leggende, kreegen bevel, om Helling, op zyn eerſte aanſchryvens, met hunne vendels te hulp te komen.

Beleid des aanſlags.

1577.

De Haarlemmer Poort wordt ingenomen.

François Circourt, Hellings Luitenant, begaf zig, den twee-entwintigſten, tegen den avond, met zeven of agt rappe gaſten, naar Amſterdam, daar men hem en de zynen inliet, mids hun geweer aan de poort laatende, gelyk, ſedert het aanneemen der Gendſche Bevrediginge, gebruikelyk geweeſt was. Circourt en de anderen bragten den nagt door, in danſen met eenige Burgers dogters, om geen argwaan te geeven; doch keerden, den volgenden morgen, tuſſchen zeven en agt uuren, te rug naar de Haarlemmer Poort, die zy ingekomen waren. Hier vorderen zy hun geweer wederom, en treeden naar buiten. De ſchepen, die de vier vendels inhadden, waren, midlerwyl, des nagts, genaderd tot omtrent dezelfde poorte aan 't Y, voor eene plaats, de *Molenwerf* genaamd. Eenigen der knegten, aan land getreden, bejegenen hunne makkers, die uit de Stad kwamen. Men valt, in ſchyn, aan 't ſpeelen, voorts aan 't krakkeelen, tot dat de degens uit de ſchede raakten. De wagt aan de poort, zig ſteekende in den twiſt, en de vegtenden zoekende te ſcheiden, kreeg beide de partyen op den hals, en werdt 'er haaſt van overmand. De Poort werdt bemagtigd: de Poortier, die de ſleutels hadt, doorſtooten; de Schryver, *Adriaan Ewoutszoon*, gevangen genomen; de overigen gekwetſt, of verjaagd. Toen ging de kreet op, onder de Staatſchen, van *Zeege! Zeege! de Stad is ons.* De knegten, die in de ſchepen lagen, traden allen aan land, en trokken, met vliegende vendels, ter Stad in. De poort werdt bezet gelaaten. In 't voorttrekken, ſchoot men naar elk, die zig op ſtraat vertoonde, terwyl men riep, dat aan niemant, die zig ſtil hieldt, eenig leed geſchieden zou. Zo ſtreeven de Staatſchen meeſt allen naar den Dam, roepende *Oranje! Oranje! de Stad is ons*, terwyl eenigen zig bezig houden met het beſtormen van het Koorenmeeters-huisje op de Kolk,

(*o*) Boek XI. *Boek, bl.* 302. [896] *enz.*

1577. een fraai gebouw, en voor weinige jaaren, van nieuws, geſtigt (*p*); welk voor het Stadhuis werdt aangezien. Op de Plaats of Dam, leeden de Staatſchen den eerſten tegenſtand, uit het Stadhuis en de Waage, daar burgers en ſoldaaten waakten. Fel werdt hier gevogten, met eenig verlies van wederzyde. Ondertuſſchen, toefden de andere zes vendels, die ook met den dag voor de Haarlemmer Poort beſcheiden waren; doch zig, zo de ſpraak ging, uit misverſtand van deezen naam, voor de Poort te Haarlem vervoegd hadden. Helling zondt dan iemant af, om dit volk weg te doen ſpoeden, en verzogt Hopman *Gerard van Woerden van Vliet*, die te Zaanerdam lag, om hulpe. Doch deeze vondt ongeraaden, de bezetting der ſchanſe te verzwakken, op enkel aangeeven by monde; en ſchikte een' ſerjant naar Amſterdam, om berigt, waarin hy geruſter kon zyn. Ondertuſſchen, verliep de tyd, en 't getal der burgeren en Stads ſoldaaten wies aan; die, wel gewapend, op 't volk van Helling indrongen. Hy, dus van vooren beſtookt, en gelyken aandrang vreezende van agteren, deinſt af, den Nieuwendyk langs, tot daar hy de poort agter den rug, en de Haarlemmer Sluis, nu de oude genaamd, en Spaarnedammer brug voor de borſt hadt. Hier zogt hy zig, in der yl, wat te verſchanſen, de toegangen van ter zyde doende ſtoppen met balken, bedden, kiſten en ander huisraad. Men heeft geloofd, dat hy en de andere Overſten verſtand hadden met eenige ingezetenen, die gereed geweeſt zouden zyn, om hier en daar brand te ſtigten, en zo eene afwending te maaken onder de burgerye, indien gehoor gegeven ware aan 't gene Ruikhaver riedt. Doch Helling wilde der Staaten orde volgen, en zulk een haatelyk ſtuk niet over zig neemen, te minder, om dat hy niet twyfelde aan de kort aanſtaande komſt der zes vendelen. Alleenlyk deedt hy, in haaſt, eenige briefjes ſchryven en uitwerpen, inhoudende „ dat hy en de zynen eeniglyk „ gekomen waren, om de Stad wederom „ aan haare oude neering en welvaart te „ helpen, daar de Burgemeeſters, die nog, „ alle weeken, brieven van Don Jan ont„ vingen, tegen aan werkten. Dat hy, hier„ om, elk vermaande, zig ſtil te houden; „ wanneer aan Geeſtelyk noch weereldlyk „ eenige overlaſt geſchieden zou; doch dat, „ zo men zig te weer ſtelde, de gantſche „ Stad geplonderd en aan koolen gelegd „ zou worden." Maar de burgers, bezeffende dat het houden deezer belofte afhing van zyn welgevallen, en merkende dat hy geen' onderſtand kreeg, wieſſen in moed, en voerden, nevens twee vendels Stads ſoldaaten, twee ſtukjes geſchut aan, uit welken, een kogel den Overſte Helling trof en doodde. Hierop ontzonk den zynen het hert: 't welk niet te voorkomen was, hebbende Ruikhaver zyne eigen bende niet by der hand, en weinig te zeggen over onbekenden. 't Geviel, daarenboven, dat het vuur ſloeg in een tonnetje buskruids: 't welk den reeds gevatten ſchrik derwyze deedt toeneemen, dat 'er geen houden meer was aan de manſchap, en elk ter open poorte uit vloodt. Men zeide ook, dat de Wethouderſchap beſlooten, en een uur bepaald hadt, om, zo de Staatſchen daar binnen de Stad niet ruimden, dien gantſchen hoek tusſchen de ſluis en de poort in den brand te ſteeken. Ruikhaver, midlerwyl, geweeken in zeker huis, werdt betrapt van iemant, die hem byzonderen haat toedroeg, en hem, onaangezien hy groot losgeld uitboodt, in koelen bloede, vermoordde. Van de Stedelingen was *Wolferd Michielszoon*, Hopman over een vendel knegten, geſneuveld. Voorts, waren 'er weinige anderen, ter wederzyde, omgekomen (*q*). De ſchryver aan de poorte, Adriaan Ewoutszoon, werdt gevangkelyk naar Haarlem gevoerd, daar hy zat, tot na het treffen van het Verdrag van Voldoeninge. Voor de koſten zyner gevangeniſſe, werden hem, ſedert, van Stads wege, agttien guldens goedgedaan (*r*). De omſtandigheden van den aanſlag op de Stad zyn ook te vinden, in eenen brief van Burgemeeſteren, vier dagen na 't mislukken van den zelven, aan de Afgevaardigden tot de handelinge over de Voldoeninge geſchreeven, van welken wy, om dat hy tot opheldering en beveſtiging van 't verhaalde dienen kan, een affchrift onder de *Bylaagen* op dit Boek (*s*) gevoegd hebben.

Gevegt op den Dam.

De Staatſchen deinzen.

Strooijen dreigende briefjes.

Vlugten wederom ter poorte uit.

Na dat de Staatſchen de Stad geruimd hadden, werdt, nog dien zelfden dag, huiszoeking gedaan naar verborgen verraaders (*t*), gelykze genoemd werden. Ten volgenden dage, kondigde de Wethouderſchap, tot haare verdediging tegen de briefjes van Helling, af „ dat zy, ſedert lang, gehan„ deld hadt over 't verkrygen van Voldoe„ ninge; doch dat eenige kwaadwilligen, „ die zig, zelfs na het treffen der Gend„ ſche Bevrediginge, meeſter zogten te maa„ ken van de Stad, het ſluiten van een Ver„ drag

De Regeering verdedigt zig tegen de geſtrooide briefjes.

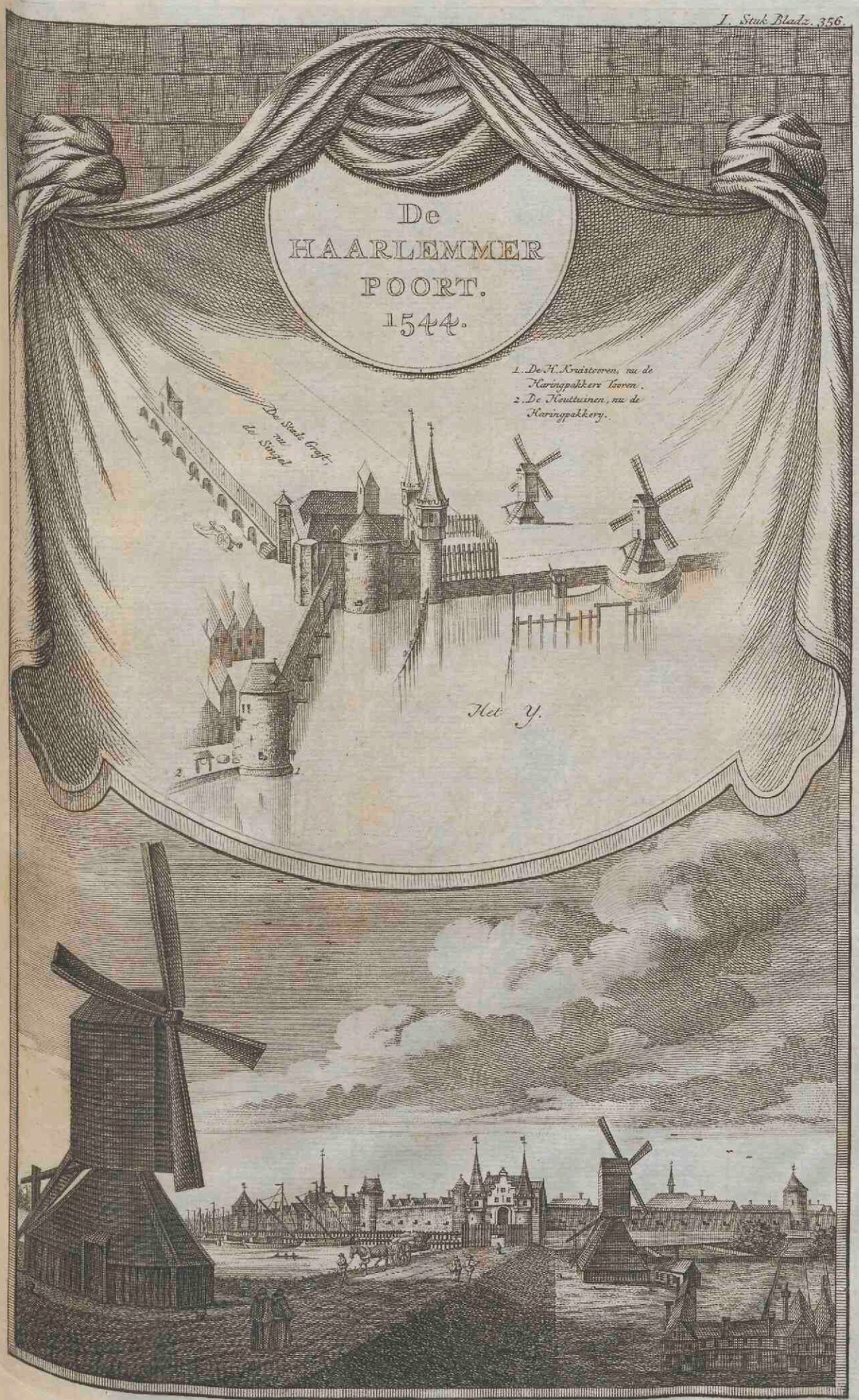
(*p*) Reſol. Vroedſch. *N.* 1. 12 *April* 1558.

(*q*) Bor XI. *Boek*, *bl.* 310. [906.] *enz.* Hooft XII. *Boek*, *bl.* 544 *enz.*

(*r*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 20 *Dec.* 1577. 12 *April* 1578.

(*s*) Lr. B.

(*t*) Keurb. G. *f.* 145.

De
HAARLEMMER
POORT.
1544.
1. De H. Kruistoren, nu de Haringpakkers Toren.
2. De Houttuinen, nu de Haringpakkery.
De Stads Gracht, nu de Singel
Het Y.
2
1

1577. „ drag altoos hadden weeten te beletten." Maar van den handel met Don Jan, die haar ook te laſt gelegd was, werdt zorgvuldiglyk gezweegen. Voorts, werdt de burgery bedankt voor haare getrouwheid, en vermaand, om in dezelve, en in haaren yver voor 't Katholyk geloove, nimmer te bezwyken (*u*). De Raad beſloot ook, den Prins van Oranje te verzoeken, dat hy wilde toeſtaan, dat de Stad, in de plaats van driehonderd, waarin reeds bewilligd was, zeshonderd ſoldaaten in geduurigen dienſt houden mogt. Wyders, vondt men geraaden, den Stads knegten, met naame den gekwetſten, voor hunnen yver, ter gelegenheid van den jongſten inval betoond, eene buitengewoone belooning toe te leggen. Ook werdt beſlooten, voortaan, maar eene poort te openen (*v*).

De Prins van Oranje toont zig misnoegd over den aanſlag op Amſterdam.

Den vyfentwintigſten November, ontving de Wethouderſchap eenen brief van de Staaten van Holland, waarvan zy, terſtond, kennis gaf aan de algemeene Staaten en aan den Prinſe van Oranje (*w*); zeer klaagende over de Staaten van Holland, die gezogt hadden, de Stad te overweldigen, en die den toevoer derwaards, by aanhoudinge, belemmerden. Te gelyk, verzogt men, voortaan, zeshonderd burgers in ſoldy te mogen houden. De algemeene Staaten ſchreeven aan den Prinſe van Oranje, ten behoeve van die van Amſterdam „ die, „ zeiden zy, opregtelyk handelden, terwyl „ de andere party liſtiglyk omtrent hen te „ werk ging." De Prins, die gehouden werdt, niets van den aanſlag op Amſterdam geweeten te hebben, toonde zig zeer misnoegd op de Staaten van Holland, die zig, ten beſte mogelyk, verſchoonden by zyne Doorlugtigheid, met vertooning „ dat de uitgeweeken Amſterdammers niet alleen; maar „ ook de Staaten van 't Noorderkwartier „ zig, over 't Ontwerp der Voldoeninge, „ bezwaard getoond hadden; dat de Stad „ ſluikhandel dreef met Don Jan; dat al„ daar, nog onlangs, van den Predikſtoel „ vermaand was, God te bidden om den „ goeden voortgang eener heimelyke zaa„ ke, waarmede op een' toeleg van Don „ Jan ſcheen gezien te worden; dat Amſter„ dam, door de ontworpen Voldoening, „ meeſter geworden zynde van den Koop„ handel, en bezetting inhebbende naar „ genoegen, met hulp van Don Jan, de „ nabuurige Steden onophoudelyk zou kon„ nen kwellen; en zyne zaak ook vorderen

De Staaten van Holland verſchoonen zig.

„ in de Vergadering der algemeene Staa- 1577.
„ ten; dat dit hen gebragt hadt tot het be„ ſluit, om niet te bewilligen in het ont„ worpen Verdrag van Voldoeninge, en „ zig, in tegendeel, ware 't mogelyk, mees„ ter te maaken van de Stad; doch zonder „ plondering; en dat zy zyner Doorlugtig„ heid daarvan vooraf geene kennis gege„ ven hadden, op dat het hem niet gewee„ ten mogt worden, indien de onderneeming kwalyk ſlaagen mogt; 't welk zy „ baden, dat ten goede geduid mogt wor„ den." De Prins liet zig deeze redenen eenigszins gevallen; doch ſtondt'er zeer op, dat men de algemeene Staaten en de Stad moeſt tragten te vergenoegen, tot de meeſte verzekerdheid des Lands. De Afgevaardigden der Staaten van Holland en Zeeland waren 't in dit laatſte met hem eens; doch beweerden, dat die verzekerdheid niet te verkrygen was op den voet van 't ontworpen Verdrag. Zy voegden 'er zelfs by „ dat zy Doch blyven by hun gevoelen om Amſterdam te bemagtigen.
„ niet ruſten zouden, voor dat zy de Stad, „ al ware 't ook met geweld, onder zyne „ gehoorzaamheid herbragt hadden." Hy hieldt hun voor „ dat zulks veel bloeds en „ gelds koſten zou." Doch zy hernamen, „ dat zy rekening maakten op den tweeſpalt „ onder de inwooners; en dat zy zig de „ koſten, die op honderd en vyftigduizend „ guldens begroot waren, getrooſten zou„ den, ſchoon zy die by omſlag vinden „ moeſten (*x*)."

De handeling over de Voldoening wordt voortgezet.

Midlerwyl, werdt de handeling over de Voldoening voortgezet. De Regeering, beſpeurende dat zy geene zeshonderd bezoldigde burgers zou konnen bedingen, beſloot, eerlang, zig met de driehonderd, die haar reeds door den Prinſe van Oranje waren toegeſtaan, te vrede te houden. Men zondt ook Gemagtigden naar Delft, aan de Staaten van Holland, om op afdoening van zaaken te dringen: en vooral op meerder vryheid van vaaren, en op 't ontſlaan van de perſoonen en goederen der Poorteren, die onlangs, op bevel der Staaten (*y*), alomme, in de twee Geweſten, in beſlag genomen waren. Wat laater, werden ook, van nieuws, Gemagtigden uit de Wethouderſchap, en Jan Perſyn en Arend Bouwer, uit de gekooren Burgers, gezonden naar Brabant, om met de algemeene Staaten en met den Prinſe van Oranje te ſpreeken (*z*). Zyne Doorlugtigheid vorderde nu „ dat men de Stads ven„ dels afdankte, of hem toeliete Kapiteinen „ over dezelven te ſtellen." Ook kwam in bedenking „ of de Regeering niet zou kon„ nen

(*u*) Keurb. G. *f.* 145 *verſo.*
(*v*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 24, 26 *Nov.* 1577. 17 *Febr.* 1578.
(*w*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 26 *Nov.* 1577.
(*x*) Bor XI. *Boek*, *bl.* 312. [908.] *enz.*
(*y*) *Zie* Bor X. *Boek*, *bl.* 200. [754.]
(*z*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 4, 11, 16, 17, 21, 22 *Dec.* 1577.

1577. „ nen gedoogen, dat de Predikanten der „ Gereformeerden by de zieken gingen, en, „ in een gezelschap van tien of twaalf, te „ gast wordende genodigd, eenige vermaa- „ ning deeden, gevolgd van 't zingen van „ eenen Psalm." Naar de begraafplaats, welke men den Gereformeerden zou willen toestaan, werdt ook onderzoek gedaan. En de Raad besloot, eerlang, hiertoe te schikken den boomgaard der oude Nonnen, of de ledige plaats in 't S. Joris Hof, beide binnen de muuren. Doch hieromtrent veranderde men, naderhand, eenigszins van gedagten. Omtrent de andere punten, kreegen de Gemagtigden last, om zig ten beste mogelyk te verdraagen (*a*). De Gemagtigden, die te Brussel geweest waren, keerden, eerlang, naar Delft, om by de Staaten van Holland en Zeeland de laatste hand te helpen leggen aan 't Verdrag van Voldoeninge. Ook kwam Meester *Willem Bardes*, Zoon van den gewezen Schout van Amsterdam, uit naam der Staaten, in de Stad, om hen te zuiveren van den blaam, dien de Regeering hun, in den brief aan de algemeene Staaten, hadt aangewreeven, als of zy voorgehad hadden, Amsterdam niet slegts in te neemen, maar met roof en moord te vervullen. Hy bragt, daarenboven, het Plakaat van den geheimen Raad mede, waarby Don Jan en zyn aanhang voor 's Lands vyanden verklaard werden. Men hoorde hem in de Vroedschap; doch daar viel geen besluit op 't gene hy voordroeg (*b*), en 't jaar 1577 liep ten einde, zonder dat het Verdrag van Voldoeninge tot volkomenheid gebragt werdt.

De Stad wordt naauwer ingesloten.

De Staaten van Holland en Zeeland verzuimden, ondertusschen, niet, Amsterdam meer en meer te benaauwen. In 't Y, voor de Stad, lagen nu twee Convooijers, die den vischeren verbooden hadden, hunne staalen te zetten, en den toevoer naar de Stad verhinderden (*c*). Sonoi, ontbooden uit het Noorderkwartier, met eenige vendelen, bezettede, op last der Staaten, het Karthuizers Klooster, en verschanste zig aldaar, in 't Leproozen-huis, op den Haarlemmerdyk, aan den Overtoom (*d*), en elders op de toegangen. Ook maakte hy zig, wat laater, meester van de Zoutkeeten onder de Stad. De Overste *Christoffel van Ysselstein* kwam ook met zes vendelen voor Amsterdam (*e*). De Secretaris Willem Pieterszoon was, op den dertienden December, door de Wethouderschap, naar buiten gezonden, om 't volk, welk digtst onder de Stad lag, te waarschuwen, dat het zig van onder derzelver geschut houden moest: voorts, begeerende, dat de Overste zynen last toonde aan Burgemeesteren: 't welk afgeslaagen werdt (*f*). *Hillebrand Bennink* zondt, wat laater, een' brief aan Sonoi, begeerende, dat zyne knegten zig van alle vyandelykheden onthielden, alzo de handeling over de Voldoening nu op eenen goeden voet stondt. De Overste deedt goede beloften. En op dat men van den schryftrant van deezen Krygsman zou konnen oordeelen, hebben wy een letterlyk affchrift van zyn antwoord, naar de eigen hand van den Secretaris Willem Pieterszoon, hier agter, onder de *Bylaagen* (*g*) gevoegd. Ondertusschen, hieldt het benaauwen der Stad aan: de Regeering besloot dan, den agtsten January, zelve aan Sonoi te schryven, met verzoek, dat hy haar kennis gave, uit wiens last haar deeze vyandelykheden, tegen de Gendsche Bevrediging, en tegen den wil zyner Doorlugtigheid, werden aangedaan, op dat zy weeten mogten, waarnaar zy zig te voegen hadden. Sonoi antwoordde „ dat hy, uit last der Staa- „ ten van Holland, voor Amsterdam geko- „ men was, niet om iet vyandelyks te on- „ derneemen tegen de Stad; maar om te „ beletten, dat, door de vyanden van 't ge- „ meene Land, iets, ten nadeele van het „ zelve, op de Stad werdt aangevangen." En naardien men ook geklaagd hadt, dat den boden der Stad de weg naar de Afgevaardigden te Delft werdt afgesneeden, voegde hy 'er by „ dat men dezelven vrye- „ lyk naar zyn Leger zenden mogt, daar „ hun geen doortogt geweigerd zou wor- „ den." Men nam hiervan de proef ten volgenden dage, en bevondt dat Sonoi zyn woord hieldt. Ondertusschen, werdt 'er, nu en dan, geschooten, van binnen en van buiten, zonder dat men regt wist, wie 'er 't eerst mede aangevangen hadt: waardoor, ter wederzyde, eenigen gedood en gekwetst werden. Ook scholden die van binnen en die van buiten, dikwils, vinnig op elkanderen: 't welk de onderlinge verbittering deedt toeneemen (*h*).

1577.

1578. Zy handelt met Sonoi.

De Regeering, bedugt voor geweldiger aanval, hadt, eer nog de Sonoischen zo digt onder de Stad gekomen waren, besloten, eenen tweeden wal te leggen tusschen de ha- meye ging der Stad.

Besluiten der Vroedschap tot verdedi-

(*a*) Resol. Vroedsch. *N.* 3. 23 *Dec.* 1577.
(*b*) Resol. Vroedsch. *N.* 3. 30, 31 *Dec.* 1577. BOR XI. *Boek*, *bl.* 313. [910.]
(*c*) Resol. Vroedsch. *N.* 3. 20 *Dec.* 1577.
(*d*) Missive *van* Burgemeest. *aan den* Capiteyn van den Ouerthoem *van* 17 *Dec.* 1577.
(*e*) BOR XI. *Boek*, *bl.* 313. [910.] XII. *Boek*, *bl.* 3 [921.]
(*f*) *Uit de* eigenhandige Verklaaring *van* W. PIETERSZ. *Zie ook* COMMELIN, *bl.* 1064.
(*g*) Lr. C.
(*h*) Missiven *van* Burgem. *aan* Sonoy *van* 14 *en* 23 *Jan.* 1578. BOR XII. *Boek*, *bl.* 3. [921.] *enz.*

1578. meye en de Haarlemmer poort (*i*): doch ik weet niet, of dit beſluit uitgevoerd werdt. Naderhand, werdt ook geraaden gevonden den Haarlemmerdyk, buiten de hameye, door te ſteeken, de Stad van binnen te ſterken, en de huizen op den Heiligen Weg, daar de Geuzen zig verſchanſt hadden, in den brand te ſteeken (*k*): 't welk my ook niet blykt geſchied te zyn. In den aanvang des jaars, was reeds vaſtgeſteld, de zeshonderd Stads knegten met nog honderd en vyftig te vermeerderen, en wat laater, werdt beſlooten, de twee vendelen, onder welken dezelven gebragt waren, in vier vendelen te verdeelen (*l*): aan alle welke beſluiten nog geene geneigdheid, om zig naar den zin der Staaten van Holland te voegen, te beſpeuren was.

Eenigen verlaaten dezelve.

Ondertuſſchen, nam de ſchaarsheid aan leevensmiddelen, hand over hand, toe in de Stad. De neering en Koophandel ſtonden genoegzaam ſtil, en ſommigen tekenen aan, dat, in de maand January, tuſſchen de drie- en vierhonderd burgers uit de Stad geweeken zyn, die Sonoi, onverhinderd, door zyn Leger trekken liet (*m*). Doch uit de Stads *Regiſters* blykt, dat, by den Raad, beſlooten werdt, geene mansperſoonen in 't geheel, noch vrouwen van aanzien, maar wel ſchamele vrouwen met derzelver kinderen ter Stad uit te laaten, wanneer zy 't verzogten. Aan de Huisvrouw en Schoonmoeder van Jan Perſyn, aan *Magteld Stans*, en aan eenige anderen, werdt het, op den twee-entwintigſten January, geweigerd. De Raaden *Kornelis Willemszoon van Nek* en *Jan Pyl Klaaszoon* werden gemagtigd, om zig dagelyks te vervoegen in de Reguliers-poorte, en aan de ſchamele vrouwen, die de Stad wilden ruimen, doorgang toe te ſtaan. De ſchuiten wilde men ook in de Stad houden: en toen, op den zelfden twee-entwintigſten January, eenige Schuitevoerders, klaagende dat zy de koſt niet meer zagen te winnen, met hunne ſchuiten begeerden te vertrekken, beſloot de Raad hen, ware het mogelyk, te beweegen om nog een dag twee of drie geduld te hebben, tot dat men beſcheid van de Afgevaardigden te Delft zou hebben ontvangen; of zo zy zig dit niet wilden laaten beduiden, hen met hunne ſchuiten *in waer- ofte dach-gelden* te neemen (*n*).

Eenige Schuitevoerders klaagen, dat zy de koſt niet meer konnen winnen.

Aan gemunt geld was, ten deezen tyde, ook zo groot een gebrek in de Stad, dat men beſloot, heimelyk ſtempels te laaten maaken, en geld te munten. Drie Gemagtigden uit de Regeeringe namen den Stempelſnyder eenen eed van geheimhoudinge af. Men vondt geraaden zig, tot het ſlaan van penningen, te bedienen van het gemaakt zilver, welk by de Godshuizen, Schutteryen en Gilden voorhanden was, en met dat der Schutteryen en Gilden te beginnen (*o*). Doch ſommigen tekenen aan, dat men zig, om geld te munten, ook bediend heeft van een zilveren Nikolaas-beeld, welk Kerkmeeſters der Oude Kerke, in 't jaar 1522, hadden doen maaken, en nevens het Koor plaatſen. Het woog drie-envyftig mark, een ons, en twaalf engels, hadt van maaken tweehonderd goudguldens, en in alles negenhonderd agtenveertig guldens zwaar geld gekoſt. Het zilverwerk werdt geſmolten, en tot platte vierkante plaaten van verſcheide grootte gemaakt, die veertig, twintig, tien en vyf ſtuivers waardig waren: en een en drie vierde loods, agt engels vierentwintig aazen, vier engels twaalf aazen, en twee engels zes aazen woogen; doch voor 't einde van January, op vyftig, vyfentwintig, twaalf en een halve, en zes en vierde ſtuivers verhoogd werden, mids de Wethouderſchap zig verbonde, om, een jaar na 't eindigen der tegenwoordige beroerten, den houderen deezer penningen de verhooging, uit Stads kaſſe, goed te doen (*p*). Op de regterzyde der geldſtukken, die nog by de liefhebbers van diergelyke zeldzaamheden voorhanden zyn, ſtondt het wapen der Stad, en boven het zelve een Vuurſtaal, het zinnebeeld van 't Huis van Bourgondie. Ook droeg deeze zyde het jaartal 1578, en den prys, waarop het ſtuk eerſt geſlaagen was. Aan de andere zyde, zag men, in een krans van eiken loof, dit opſchrift Pro ARis ET FOcis, dat is, Voor den Godsdienst en de Goederen (*q*). Op den zevenentwintigſten January, werdt ook, door den Raad, beſlooten, klein geld van tin te ſlaan (*r*); doch ik weet niet, of dit beſluit ter uitvoeringe gebragt werdt.

1578. munten te ſlaan.

Zo ſtondt het te Amſterdam, toen de Afgevaardigden der Stad, die, te Delft en in den Haage, met de Staaten van Holland, over 't ſtuk der Voldoeninge, gehandeld hadden, van daar te rug keerden met de punten, van wege de Staaten ontworpen, en de bytekeningen der Gedeputeerden, die den agtentwintigſten in den Raad gebragt werden. Men hadt eene Wapenſchorſing geſlooten voor zes dagen, die met den eerſten

Zy geeft haaren Gemagtigden volſtrekten laſt om 't Verdrag van Voldoeninge te ſluiten.

De Vroedſchap beſluit nood.

(*i*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 11 *Dec.* 1577.
(*k*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 11, 24 *Jan.* 1578.
(*l*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 1, 5, 27 *Jan.* 1578.
(*m*) Bor XII. *Boek*, *bl.* 3. [922.]
(*n*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 20, 22 *Jan.* 1578.
(*o*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 11, 15, 17, 20 *Jan.* 1578.
(*p*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 27 *Jan.* 1578. Keurb. G. *f.* 148 *verſo*, 149.
(*q*) *Zie* G. v. Loon Nederl. Hiſtoriepenningen I. *Deel*, *bl.* 252, 253.
(*r*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 27 *Jan.* 1578.

1578. ſten February ten einde liep, en toen nog voor vier dagen verlengd werdt. Midlerwyl, werdt by de Vroedſchap, over de punten der Staaten en de bytekeningen der Gedeputeerden, geraadpleegd. Op den dertigſten January, werdt beſlooten „ dat de „ Gedeputeerden zouden tragten voldoe„ ning te bedingen, volgens de bytekenin„ gen, door hen gemaakt, op het Ontwerp „ der Staaten: doch zo dit ondoenlyk bleek, „ moeſten zy ten beſte mogelyk ſluiten, al „ ware 't zelfs, dat zy in alle de punten be„ willigen zouden, zo als zy lagen; en niet „ te rug keeren, dan met het geſlooten „ Verdrag (*s*):" 't welk wy hier te liever aanmerken, om dat 'er klaarlyk uit blykt, dat de Stad niet zo onverzettelyk was, als zy ſcheen, of als haare Afgevaardigden, om te beter te voldoen aan hunnen laſt, zig gelieten. BOR heeft dan den ſchyn voor het wezen genomen, als hy ſchreef, dat *die van Amſterdam ſeer obſtinaet bleven* (*t*). HOOFT drukt zig netter uit, ſchryvende, *Geen rekken echter* SCHEEN *'er aan de Amſterdammers, en de zaak nu* GENOEGZAAM *buiten hoop* (*u*).

De Utrechtſchen bemiddelen eindelyk het Verdrag.

De Afgevaardigden der Stad, den eerſten February wederom in den Haage gekomen zynde, troffen aldaar aan eenige Afgevaardigden der Staaten van Utrecht, herwaards gezonden, om het Verdrag, welk zy wisten nog ongeſlooten te zyn, tot een goed einde te helpen brengen. 't Geweſt van Utrecht hadt, reeds in October des voorleeden jaars, voldoening ontvangen van den Prinſe van Oranje (*v*), en zag Amſterdam gaarne in 't zelfde Verbond. De Utrechtſche Afgevaardigden hielden dan den Staaten van Holland voor „ hoe veel 'er vaſt „ zyn zou aan het bemagtigen eener Stad, „ die, met het openen haarer ſluizen, waar„ van men reeds eenen aanvang gemaakt „ hadt, niet ſlegts Amſtelland, maar ook „ een groot gedeelte van Rynland, van 't „ Stigt en 't Land van Woerden kon onder „ water zetten: 't welk huurders en eige„ naars, die, zes of zeven jaaren de vrug„ ten der bruikweeren gemiſt hebbende, „ nu, zig verlaatende op de Gendſche Be„ vrediging, het overſchot hunner armoe„ de tot geld gemaakt, en aan ſluizen, mo„ lens, dyken, dammen, beeſten en bouw„ tuig beſteed hadden, om wederom op „ hunnen ſtel te raaken, onherſtelbaar be„ derven zou." Zy voegden 'er by „ dat „ de kans des oorlogs onzeker, het draalen „ koſtbaar en verdrietig, het haaſten ge- 1578. „ vaarlyk was; dat Don Jan ook, veelligt, „ middelen vinden zou, om de Stad, uit „ Kampen of Deventer, daar men 't nog „ met hem hieldt, by te ſpringen; hy, die, „ t'eenigen tyde, in de Vergadering der al„ gemeene Staaten, wel hadt durven zeg„ gen, *dat hy, alleen om Amſterdam te ont„ zetten, uit Spanje of Italie zou overkomen.* „ Dat de Stad ook nog wel van leeftogt „ voorzien was, en dat zy, zo zy al met „ geweld mogt gewonnen worden, zo veel „ geleeden zou hebben, dat men een van „ Hollands beſte leden wel in den grond „ bedorven mogt rekenen." Den Afgevaardigden van Amſterdam, die zig nog hard hielden, om ware 't mogelyk iet meer te bedingen, ſtelden zy voor „ hoe veel „ onheil en bloedſtorting zy, zo zy onver„ zettelyk bleeven, veroorzaaken zouden; „ en zo Don Jan hen al verloſte, mogten „ zy zig wel verzekeren van Spaanſche be„ zetting te zullen inkrygen, en den over„ laſt uit te ſtaan, daar hunne gebuuren van „ wiſten te ſpreeken." Nogtans ſcheen, met het verloopen van den tyd der tweede Wapenſchorſinge, op den zesden February, de handeling afgebroken te zullen worden, van de zyde der Staaten van Holland. Doch de Amſterdammers, gemagtigd om, als 't neep, toe te geeven, gedoogden dit niet. De Utrechtſchen traden dan tuſſchen beide (*w*), en op den agtſten werdt een Verdrag getekend, uit vierentwintig Leden beſtaande, die op deezen zin uitliepen: „ 1. Binnen de Inhoud van het Verdrag van Voldoening aan Amſterdam. „ Stad, Vryheid en Ambagtsheerlykheid „ van Amſterdam, zou geen andere Gods„ dienſt toegelaaten zyn, dan de Roomſch„ Katholyke, tegen welker oefening zig „ niemant, met woorden of werken, zou „ hebben te verzetten. Doch de Plakaaten, „ op 't ſtuk van den Godsdienſt gemaakt, „ zouden opgeſchort, en niemant, van wat „ ſtaat ook, in zyn geweeten gemoeid, of „ eenig letſel aangedaan worden, om 't oe„ fenen van den Gereformeerden Gods„ dienſt, buiten de gemelde paalen, mids „ uitgaande en wederkeerende ter bekwaa„ mer uure. De Wethouderſchap zou den „ Gereformeerden eene ongewyde, doch „ eerlyke plaats aanwyzen tot begraaving „ hunner dooden, met een geleide van twin„ tig of zesentwintig perſoonen ten hoogſte; „ doch zonder vermaaning, zang, of eenige „ andere uiterlyke plegtigheid. 2. 't Beleg „ te water en te lande zou terſtond opge„ broken worden, na dat een Burgemeeſter „ en vyf Raaden, allen beneden de zeſtig „ jaa-

(*s*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 28, 30 *Jan.* 1578.
(*t*) BOR XII. *Boek*, *bl.* 4. [923.]
(*u*) HOOFT XIII. *Boek*, *bl.* 561.
(*v*) Vaderl. Hiſt. VII. *Deel*, *bl.* 160.
(*w*) *Zie* BOR XII. *Boek*, *bl.* 3. [922] *enz.*

1578. „ jaaren, en by de Staaten van Holland te „ noemen, te Delft zouden gekomen zyn, „ om daar, tot na het afdanken der tegen- „ woordige, en het opregten der nieuwe „ vendelen, naar inhoud der twee volgen- „ de punten, in gyzeling te blyven. 3. Alle „ knegten, in Stads foldye ſtaande, zouden „ afgedankt, en geene anderen, *in dienſte „ ofte waerghelt*, door de Wethouderſchap, „ geworven worden, dan met verlof des Prin- „ ſen van Oranje, en by raade der Staaten. 4. „ Doch naardien de Stadhouder van Holland, „ by zyne Inſtructie, en by de Inſtructie voor „ den Hove van Holland, gemagtigd was, om „ op de verzekerdheid der Steden en Sterk- „ ten van Holland te voorzien; zo zouden „ zyne Doorlugtigheid en de Staaten, ten „ koſte van 't gemeene Land, in de plaats der „ afgedankten, vier-, vyf- of zeshonderd „ mannen aanneemen, uit het lighaam der „ Burgerye, en in niet meer dan vier ven- „ dels verdeelen, over één van welken, „ Herman Roodenburg de oude bevel heb- „ ben zou. De Prins en de Staaten zouden „ de anderen kiezen, by raade van de Bur- „ gemeeſteren, uit goede, vreedzaame, „ onpartydige burgers, die, tot op de Gend- „ ſche Bevrediging, geduuriglyk, te Am- „ ſterdam gewoond hadden. De Hopluiden, „ Bevelhebbers en Knegten zouden den eed „ van getrouwheid doen aan den Koning, „ als Graave van Holland, onder het beſtier „ van den Prinſe van Oranje; aan den Prin- „ ſe, als Stadhouder, en aan de Staaten van „ Holland en Zeeland. Ook zouden zy „ zweeren, de Gendſche Bevrediging en de „ Punten deezer Voldoeninge te zullen hand- „ haaven, tot verzekering der Stede; zul- „ lende den eed, vooraf, moeten vertoond „ worden aan Burgemeeſteren, op dat blee- „ ke, dat dezelve niets behelsde ſtrydig „ met de Bevrediging, of met deeze Vol- „ doening. De knegten zouden, noch binnen „ noch buiten de Stad, tot eenig ander einde „ mogen gebruikt worden, noch 't getal, „ door den Prins of de Staaten, tot bene- „ den de vierhonderd, verminderd, zonder „ bewilliging der Wethouderſchap. En zou- „ den de knegten, maandelyks, worden „ betaald, uit het gene, binnen de Stad, „ ten behoeve van 't gemeene Land, inge- „ zameld werdt, zo ver zulks ſtrekken mogt: „ voor 't overige, uit penningen, by de Staa- „ ten te verſchaffen. 5. De Stad zou met „ geen meer krygsvolk bezwaard worden, „ dan by dringenden nood voor den vyand, „ en ter beſcheidenheid van den Prinſe. In „ zulk een geval, zouden de voorgemelde „ knegten in de Stad blyven, en de nieuwe „ bezettelingen daar niet binnen trekken, „ dan na 't afleggen van den voorgemelden 1578. „ eed. Zy zouden hun logysgeld van de „ Staaten ontvangen, en evenveel trekken „ als ander Krygsvolk in Hollandſchen „ dienſt: ook op den voorgemelden voet „ betaald worden; doch niet langer in de „ Stad blyven, dan de nood zulks vorde- „ ren zou. 6. De Stad zou geen' doortogt „ van Krygsvolk behoeven te gedoogen, „ dan met bewilliging van de Wethouder- „ ſchap. 7. Tot betere verzekering der „ Stede, zouden de drie Schutteryen weder- „ om opgeregt, en daarin betrokken worden „ allen, die voor deezen Schutters geweeſt, „ en nog in leeven waren, zullende de ledi- „ ge plaatſen worden volgemaakt uit de „ vreedzaamſte burgers, zonder onder- „ ſcheid te maaken, tuſſchen gewezen bal- „ lingen en anderen; en deeze verkiezing „ geſchieden door vier perſoonen, twee door „ den Prinſe en de Staaten, en twee door „ de Burgemeeſters en Regeerders te be- „ noemen, die, verſchillende, een vyfden „ tot zig zouden mogen kiezen; en zo zy „ ook over deeze keur oneens waren, 't ver- „ ſchil telkens by lotinge moeten beſlegten: „ alles tot herſtelling der eendragt, en zon- „ der in gevolg te mogen getrokken wor- „ den, of iemants regt, tot het opregten „ of volmaaken der gemelde Schutteryen, „ te verkorten. 8. Alle burgers, die ge- „ bannen of geweeken waren, zouden mo- „ gen wederkeeren, en hun Poorter- en Gil- „ deregt genieten, zonder dat het hun iets „ zou behoeven te koſten; mids zy, voor „ Bamis, dat is, voor den eerſten October, „ inkwamen: en dit onder verklaaring, dat „ het in geen gevolg getrokken zou wor- „ den. 9. Die van ouds in eenige ampten „ geſteld waren geweeſt, zouden dezelven „ wederom bekleeden mogen, behalve „ wanneer die ampten een bepaald getal „ van perſoonen hadden. Voorts, zouden „ zy, in geval van onraad, elk op zynen „ hoefflag verſchynen moeten, en niet op „ eenige byzondere Plaatſen, of by de Wet- „ houders. Doch te brande en te byte, „ zouden zulken, die daartoe van ouds ge- „ ſchikt waren, verpligt zyn te komen: en „ zou de bende der nagtwaakeren, te hou- „ den by Burgemeeſteren, uit niet meer dan „ veertig man mogen beſtaan, vreedzaam „ en bekwaam, ter hunner beſcheidenheid. „ 10. Burgemeeſters en Regeerders, Schut- „ ters, Amptenaars en andere Poorters en „ Inwooners, weereldlyke luiden zynde, „ zouden trouwe en hulde zweeren aan den „ Koning, als Graave van Holland, aan den „ Prinſe, en aan de Stad, onder 's Prinſen „ gehoorzaamheid: ook de volkomen on-

1578. „ derhouding der Gendſche Bevrediginge
„ en deezer Voldoeninge, en van alle de Be-
„ ſluiten, by de Staaten, op 't beleid van
„ 's Lands zaaken, ten gemeenen beſte, ge-
„ nomen, en hiermede niet ſtrydende. Ook
„ zouden zy den eed op 't betragten hun-
„ ner ampten en dienſten moeten doen, en
„ den Poortereed, gelyk van ouds: mids die
„ niet ſtrekte tot verkorting van 't Gendſche
„ Verdrag en van deeze Voldoening. De
„ Geeſtelykheid zou hierin de orde des
„ Biſſchops van Haarlem volgen, waartoe
„ men zig gedroeg. 11. Alle Handveſten,
„ Gewoonten, Keuren en Regten der Stad,
„ die niet ſtreeden met het Gendſche Ver-
„ drag, of met deeze Voldoening, zouden
„ in volle kragt blyven: doch niet de Hand-
„ veſten, Vryheden en Gewoonten, die,
„ geduurende de tegenwoordige Beroerten,
„ verkreegen, of ingevoerd waren, buiten
„ goedvinden der Staaten van Holland; be-
„ halve het punt, by de Stad verworven,
„ inhoudende, dat men alle haare Vonnis-
„ ſen, ſchoon by eindelyke uitwyzing aan
„ betering onderworpen, zou mogen uit-
„ voeren onder borgtogt; en dat het aan
„ de keuze des verliezers ſtaan zou, zyne
„ wederparty te roepen voor 's Konings
„ Raad in Holland, of voor zyner Maje-
„ ſteits grooten Raad te Mechelen; ook
„ behalve het punt, welk de vryheid en 't
„ gezag van Schout, Burgemeeſteren en
„ Schepenen, zo over misdaad als burger-
„ lyk geſchil, vierhonderd roeden van der-
„ tien voeten ieder, te water en te lande,
„ buiten de oude paalen, uitbreidde, om
„ binnen dezelven alle regtvordering te
„ pleegen: welke twee punten en derzel-
„ ver uitwerking men nog opgeſchort hieldt,
„ tot op de uitſpraak der algemeene Staa-
„ ten. 12. Doch het Octroi om geld op
„ intreſt te ligten, ſchoon ook ten tyde der
„ Beroerten verworven, en de uitwerking
„ van het zelve zouden van kragt en waar-
„ de blyven. 13. In 't ſtuk der Paalkiſte,
„ zouden die van Amſterdam en Enkhuizen
„ elk hun goed regt behouden, zonder daar-
„ in, by deezen, verkort te zyn, in gevol-
„ ge van de Gendſche Bevrediging. 14. De
„ Koophandel en Scheepvaart zouden, ten
„ aanzien beide van vreemdelingen en van
„ inwooners, gedreeven worden, min noch
„ meer, gelyk van ouds, mids binnen de
„ Stad ontvangen werden de Convooigel-
„ den, by bewilliging der Staaten van Hol-
„ land en Zeeland, opgeſteld, of nog op te
„ ſtellen, onverminderd de geregtigheden
„ der ingezetenen daartegen, en zonder dat
„ het in gevolg zou getrokken worden. 15.
„ De Stad zou vry zyn van alle ſchulden
„ en laſten, by de Staaten van Holland en 1578.
„ Zeeland gemaakt, ſedert den eerſten Ja-
„ nuary des jaars 1572, of nog te maaken,
„ tot den dag toe dat haar de Voldoening
„ volkomenlyk zou toegeſtaan zyn, uitge-
„ zeid de ſchulden, waarin zy zelve geſtemd
„ zou hebben. Ook zou men, om deeze
„ reden, de middelen van ſchatting, die
„ reeds in de twee gemelde Geweſten loop
„ hadden, of nog mogten krygen, binnen
„ Amſterdam en deszelfs vryheid nog niet
„ invorderen. Daarentegen, zouden de uit-
„ geweekenen binnen de Stad niet op geld
„ gezet of hoofdelyk bezwaard mogen wor-
„ den, wegens eenige ſchulden, gemaakt
„ by die van Amſterdam, voor den dag
„ deezer Voldoeninge, mids nogtans de
„ Wethouderſchap, tot vervalling van de
„ ſchulden en laſten der Stad, den honderd-
„ ſten penning over de onroerende goede-
„ ren binnen dezelve, eenpaariglyk, mogt
„ omſlaan. 16. Doch van nu af aan, zou,
„ om de noodige penningen te vinden tot
„ beſcherming van Holland en Zeeland, en
„ tot onderſteuning der andere Geweſten,
„ Amſterdam zig, op 't ſtuk der ſchattingen
„ en ommeſlagen, ſtaatswyze, voegen by
„ de andere Leden; en, dienvolgends, bin-
„ nen de Stad en derzelver vryheid, met
„ den eerſten Maart aanſtaande, opbrengen
„ de middelen, die, in de andere Steden
„ en over 't gemeene Land, als dan loop
„ hebben zouden, zullende de peiling, voor
„ de eerſte reize, geſchieden ten huize van
„ de burgers, zo wel als van de tappers.
„ De Staaten van Holland en Zeeland ver-
„ bonden zig, hiertegen, om Amſterdam,
„ van den gemelden tyd af, te bevryden
„ van 't gene zy, nevens de algemeene Staa-
„ ten, mogten hebben op te brengen, uit
„ hoofde der Vereeniginge, met hen in 't
„ byzonder aangegaan. Ook zou de Stad,
„ na 't overleveren der gyzelaars, genieten
„ de oude vryheid en geregtigheid, om,
„ zo 'er, midlerwyl, eenige ſchatting ge-
„ ſchiedde, daarop mede gehoord te wor-
„ den. 17. Tot vervalling van de byzon-
„ dere laſten der Stad, zouden de excynzen
„ en impoſten op de dunne bieren van twee
„ guldens en daar onder, ten minſte zo
„ lang het der Wethouderſchap goeddagt,
„ loop houden: ook die op de beeſten, het
„ vleeſch en het kooren, binnen de Stad en
„ derzelver Vryheid geheeven wordende;
„ doch omtrent de excynzen en impoſten
„ op de wynen en dikke bieren boven de
„ twee guldens, zou men zig hebben te
„ voegen naar de ordening, daarop gemaakt.
„ 18. Die van Amſterdam zouden nimmer
„ den uitvoer van Kooren uit de Stad heb-
„ ben

1578. „ ben te verbieden, mids zy altoos zo veel
„ behielden, als de Staaten, naar hunne
„ beſcheidenheid, zouden oordeelen te be-
„ hooren. 19. De burgers en ingezetenen,
„ zo geeſtelyken als weereldlyken, mids-
„ gaders de Broederſchappen, Kloosters en
„ andere Godshuizen zouden met der daad
„ aanvaarden en behouden mogen alle hun-
„ ne goederen, roerende en onroerende, in
„ Holland en Zeeland gelegen, zonder daar-
„ toe eenig nader verlof te behoeven, en
„ onaangezien de bevelen, ten tegendeele
„ gegeven. 20. De Schout zou niemant, o-
„ ver terging of verkorting, ter zaake van
„ den een' of anderen Godsdienſt, of over
„ ergernis aan Roomſchgezinden gegeven,
„ aan regt vorderen, eer het bewys door-
„ zien, en bondig gekeurd ware by vier
„ burgers, twee door den Prinſe of de Staa-
„ ten, en twee door Burgemeeſteren te
„ magtigen; die, in geval van geſchil, een
„ vyfden uit de agtbaarſte en vreedzaamſte
„ Poorters, gebleeven in de Stad tot den
„ dag der Gendſche Bevrediginge, tot zig
„ zouden mogen kiezen. 21. Die in Am-
„ ſterdam wilden komen woonen, of eenen
„ geruimen tyd verblyven, zouden de ge-
„ melde Bevrediging en deeze Voldoening
„ moeten bezweeren, ten minſte voor zo
„ lang zy in de Stad blyven zouden. 22. 't
„ Zou elk vry ſtaan, met der woon uit de
„ Stad te vertrekken als hy 't goedvondt,
„ zyne roerende goederen mede neemende,
„ of verkoopende, en de inkomſten zyner
„ onroerenden blyvende trekken, of dezel-
„ ven te gelde maakende naar zyn welge-
„ vallen, zonder eenige ſchatting ſchuldig
„ te zyn, ten ware hy zig by den vyand be-
„ gave, en behoudends het regt van *Exue*
„ of uittogtgeld, welk der Stede toekwam.
„ 23. Voorts, alzo die van Amſterdam aan-
„ booden, hunne regeering te verantwoor-
„ den voor de algemeene Staaten, of voor
„ den Raad van Staate; en de Staaten van
„ Holland verſtonden, dat geene aanklagt,
„ over zaaken, voorgevallen in dit Geweſt,
„ of over Perſoonen, zig binnen het zelve
„ onthoudende, buiten het zelve geſchie-
„ den mogt, alzo zulks ſtreedt met 's Lands
„ Vryheden en met de Gendſche Bevredi-
„ ging; zo ſchorſten zyne Doorlugtigheid
„ en de Staaten van Holland alle aanklagt,
„ twiſt en moeijenis, die eenigen uit de Re-
„ geering, of derzelver weduwen, erfge-
„ naamen, of dienaars, wegens het voor-
„ gaande beſtier der Stede, zou mogen zyn
„ aangedaan, tot dat, by de algemeene
„ Staaten, volgens de Gendſche Bevredi-
„ ging, bepaald zou zyn, hoe ver het ge-
„ zag des grooten Raads van Mechelen zig
„ uitſtrekte. 24. Zyne Doorlugtigheid en de 1578.
„ Staaten van Holland en Zeeland zouden
„ deeze Voldoening doen goedkeuren, door
„ hunne Bondgenooten, zonder dat daartegen
„ iet zou mogen ondernomen worden, op
„ eenigerhande wyze. Ook zouden zy aan
„ de algemeene Staaten en aan de Staa-
„ ten van Utrecht verzoeken, dat zy dee-
„ ze Voldoening wilden goedkennen en be-
„ zegelen (*x*)."

't Verdrag wordt bezegeld, en goedgekeurd,

Zodanig was de inhoud van het Verdrag der Voldoeninge van Amſterdam, om welk, ook van wege den Prinſe van Oranje, te ſluiten, de Staaten van Holland volmagt ontvangen hadden. Van wege de Stad, waren tot het ſluiten van dit Verdrag gemagtigd *Jan Vechterszoon* en Jakob Kanter Pieterszoon, Oud-Burgemeeſters, *Reinier Henrikszoon* en *Jan Michielszoon*, Oud-Schepenen, Arend Bouwer en Jan Perſyn, Koopluiden en Poorters, en Meeſter *Reinier Korneliszoon*, mede Poorter, en eertyds Advokaat voor den Hove van Holland. 't Verdrag werdt, na dat het geſlooten was, door de Staaten van Holland ter eener, en door die van Amſterdam ter anderer zyde, bezegeld. Op den vyftienden February, werdt het den Raad der Stad eerſt voorgelezen, en toen beſlooten, dat men het, met het geheim zegel, bezegelen zou, *alzoe den gedeputeerden*, die het geſlooten hadden, *volcoemen macht ende laſt gegeuen was* (*y*): uit welke woorden, men ſchynt te mogen afneemen, dat zy 't Ontwerp der Staaten, in allen deele, hadden moeten aanneemen. Ten zelfden dage, werdt ook vaſtgeſteld, dat men 't wederzydſch bezegeld Verdrag, ten ſpoedigſte, tegen elkanderen zou uitwiſſelen, en de Gemagtigden, die het geſlooten hadden, ſchriftelyke goedkeuring en ſchadeloos houding verleenen. Tot gyzelaars werden, door de Staaten, benoemd Jakob Teeuws Gerritszoon, Oud-Burgemeeſter, Jan Ryſer Janszoon, Meeſter *Jan Duivenzoon*, *Jan Dirkszoon Markus*, *Simon Dirkszoon van Ouderkerk* en *Jakob Floris Maartenszoon van Alkemade*, Raaden, die, op bevel der Vroedſchap, terſtond, naar Delft vertrokken (*z*), waarna de Stad ook, te water en te lande, van het beleg verloſt werdt. Op den eerſten Maart, werdt het door den Prinſe van Oranje, bekragtigd: op den agtſten, door den Aartshertoge Matthias, die egter verklaarde, nevens de algemeene Staaten, onverkort te willen blyven, in 't ſtuk der Convooigelden:

op-

(*x*) Handv. *bl.* 42. [141.]
(*y*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 15 *Feb.* 1578.
(*z*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 15, 17 *Febr.* 1578.

1578. door de algemeene Staaten, en door die van Utrecht en Zeeland.

op het afdoen van welken, zy, ſedert eenigen tyd, ſterk gedrongen hadden. Op gelyken voet, werdt het Verdrag, ten zelfden dage, ook door de algemeene Staaten goedgekeurd: en op den vyfentwintigſten, door de Staaten 's Lands van Utrecht. Vier dagen te vooren, was het, door de Staaten van Zeeland, bezegeld (*a*). Het werdt, den zeſtiendenMaart, hier ter Stede afgekondigd, en door de mansperſoonen boven de agttien jaaren en inwooners der Stad beëedigd, die 'er allen toe vermaand waren; doch onder welken 'er veelen ſchynen geweeſt te zyn, die verzuimd hebben den eed te doen (*b*): waaruit een billyk vermoeden ontſtaan mogt, dat men zig niet lang houden zou aan de voorwaarden der Voldoeninge, gelyk inderdaad gebeurde. Doch Burgemeeſteren en Raaden hadden, den vyftienden Maart, het Verdrag van Voldoening reeds bezwooren, aan handen van de Gemagtigden der Staaten van Holland, Jonkheer *Joan, Heere van Mathenes en Riviere*, Heer *Adriaan van der Myle*, Raad nevens zyne Doorlugtigheid, en Doctor *François Maalzon* (*c*).

Veele inwooners laaten na het Verdrag te beëedigen.

Eenige punten van 't Verdrag worden ter uitvoeringe gebragt.

Dezelfde Gemagtigden arbeidden ook, terſtond, aan 't uitvoeren van eenige andere punten der Voldoeninge. De nieuwlings geworven Stads knegten werden afgedankt, en over de overigen, die in vier vendels verdeeld werden, Hopluiden en mindere Bevelhebbers geſteld, door de Gemagtigden, by raade van Burgemeeſteren (*d*), uitgenomen dat Herman Roodenburg de oude een vendel behieldt. De overige Hopluiden waren *Simon Henrikszoon Jonkhein*, *Jakob Viſſcher* en *Jan Duin*. Wat laater, werdt beſlooten, het Plakaat, waarby Don Jan en de zynen voor 's Lands vyanden verklaard werden, ook hier ter Stede, te laaten afkondigen. De Staaten van Holland verzogten de Stad, om wederom, gelyk voorheen, Afgevaardigden te zenden op hunne Vergadering in den Haage: gelyk, in April, geſchiedde (*e*). Doch daar verliepen maar weinige weeken, toen de voorwaarden der Voldoeninge, in meer dan één opzigt, verbroken werden: waarvan wy nu de gelegenheid, met de vereiſchte naauwkeurigheid, zullen te boek ſtellen.

Aanleiding tot verandering in de Regeering.

Uit het gantſche beloop der handelinge over de Voldoeninge, was klaarlyk te beſpeuren, dat de handelende partyen een verſchillend begrip hadden van den grond der Regeeringe. Ook heerſchte, onder dezelven, een blykbaar mistrouwen op elkanderen: 't welk voor de beſtendigheid van 't gene 'er geſlooten was moeſt doen dugten. De Wethouderſchap van Amſterdam ſchreef groot gezag over Holland toe aan den Raad van Staate, zo lang deeze de Landvoogdye in handen hadt; aan den algemeenen Landvoogd Don Jan, en aan de algemeene Staaten: en zogt, door tuſſchenſpraak deezer laatſten, die meeſt allen nog yverden voor het Roomſche geloof, zulke voorwaarden van Voldoeninge te bedingen, waardoor zy zig, ook door middel van gehuurde knegten, die van haar afhingen, in haar gezag mogt konnen handhaaven, tegen het aanwaſſend vermogen der Gereformeerden, die, in de meeſte Steden van Holland, de Regeering in handen hadden. De Prins van Oranje en de Staaten van Holland zogten, daarentegen, dit Geweſt te regeeren op zig zelf, en zonder dat het van den Raad van Staate, veel min van den algemeenen Landvoogd afhing, in overeenkomſt met het Verbond van Vereeniging, geſlooten tuſſchen die van Holland en Zeeland, en waarby den Prinſe de hooge Overheid over de twee Geweſten, zo lang de oorlog duuren zou, opgedraagen was. 't Is waar, dat, by de Gendſche Bevrediging, de opperſte magt des Konings erkend, en den Prinſe van Oranje geen hooger rang dan die van Stadhouder toegeweezen was; 't welk ſcheen te kort te doen aan het gezag, welk hem, te vooren, door die van Holland en Zeeland, was opgedraagen. Doch men meende de zwaarigheid, die hieruit ryzen kon, te konnen voorkomen, als men zyner Doorlugtigheid, in de Steden, die, in gevolge der Gendſche Bevrediginge, voldoening van hem neemen zouden, onder den naam van Stadhouder, al het gezag deedt opdraagen, welk den Koning, als Graave, hier te Lande, plagt toe te komen. Om hiertoe te geraaken, en om zig in het bekomen gezag te handhaaven, moeſten de knegten, in de Steden gelegd, niet afhangen van Wethouderen, die andere begrippen hadden van de natuur der Regeeringe, en die zo groot een gezag in den Prinſe van Oranje nimmer hadden erkend. Men bedong dan, in het *derde* en *vierde* punt der Voldoeninge van Amſterdam, dat de Stads knegten afgedankt, en nieuwe vendels, door den Prinſe en de Staaten, opgeregt zouden worden, die den Koning, *als Grave van Hollant onder het Gouvernement van myn heere den Prince van Oranjen*, en daarenboven nog, den gemelden Prinſe, als Stadhouder, en den Staaten van Holland en Zeeland trouwe zweeren zouden

1578. Regeering te Amſterdam.

(*a*) Oude Kerke, *Laade* XXXV.
(*b*) Keurb. G. *f.* 149 *verſo*, 150, 151 *verſo*, 152.
(*c*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 15 *Maart* 1578.
(*d*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 2 *Maart* 1578.
(*e*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 13, 19, 25 *April* 1578.

1578. den. En om de Gereformeerden te helpen aan eenen rugsteun tegen de Roomschgezinde Wethouderschap, werdt, by het *zevende* punt, bedongen, de drie Schutteryen, die, na 't jaar 1566, door het vlugten en bannen van veele Gereformeerde Schutters, zeer in verval geraakt waren, wederom op te regten, en vol te maaken, zelfs uit zulken, die 'er, te vooren, toe behoord hadden, en, uit hoofde der beroerten, gebannen waren; aan welke allen, by het *agtste* punt, vryheid verleend werdt, om wederom in de Stad te keeren. De oneenigheid tusschen de algemeene Staaten en Don Jan, die haast tot openbaare vyandelykheid uitborst, en 't gezag des Landvoogds sterk deedt afneemen, komende by het beleg van Amsterdam, te water en te lande, hadt de Wethouderschap genoodzaakt, om in deeze en andere moeilyke voorwaarden te bewilligen. De Staaten van Holland waren zo wel overtuigd, dat zy hiertoe, haars ondanks, gebragt was, dat men haar gyzelaars uit den Raad afvorderde, die zo lang te Delft blyven moesten, tot dat de gewigtigste punten van het Verdrag voltrokken, de Stads Vendels afgedankt, en nieuwen in de plaats aangenomen, en beëedigd waren. De Wethouderschap verloor, hierdoor, een voornaam gedeelte van den klem van 't voorig bewind: en 't leedt niet lang, of zy raakte allen gezag geheellyk kwyt.

De uitgeweekenen en ballingen komen, in grooten getale, in de Stad te rug.

Het sluiten van 't Verdrag lokte terstond de uitgeweekenen en ballingen, die allen, of meest allen der Hervorminge waren toegedaan, en by het *agtste* punt vryheid van wederkeeren gekreegen hadden, in grooten getale, herwaards. Onder deezen, waren veele aanzienlyke Koopluiden, die zig, na de omkeering des jaars 1572, in de Steden van 't Noorderdeel van Holland hadden nedergezet: en met welker vertrek, de handel, die aldaar sterk aan 't bloeijen was, wederom zeer begon te verloopen (*f*). Van Hamburg, en elders daaromtrent, keerden veele geweekenen ook naar Amsterdam. En kan ik niet voorby, hier te melden, 't gene sommigen, uit de *Aantekeningen van den Heere* Kornelis Pieterszoon Hooft, die naderhand Burgemeester van Amsterdam werdt, te boek gesteld hebben, te weeten, dat *Johan Huigen*, Raadsman der Stad Hamburg, een vriend der Hollandsche vryheid, en zeer gemeenzaam met de Amsterdamsche vlugtelingen, de luiden van aanzien onder dezelven, die geschaapen waren, in tyd en wyle, te Amsterdam op 't kussen te raaken, en met naame Egbert Roelofszoon en Adriaan Pauw, staande op hun vertrek naar 't Vaderland, wel ernstelyk vermaande „ zig „ te wagten voor de klip waaraan die van „ Hamburg en de andere Oosterschе Ste- „ den zig verzeilden; en niet te gedoogen, „ dat zig de Predikanten verder dan met „ hun Predikampt zouden bemoeijen (*g*)." De Wethouderschap zag, ondertusschen, het inkomen van zo veele Onroomschen kommerlyk in, en deedt haar best, om derzelver aanzien te snuiken, zo ver eenigszins bestaanbaar ware met het Verdrag van Voldoeninge. De Doopsgezinden, sedert den aanslag des jaars 1535, gesmeed door luiden, die, ten minsten in 't voorstaan van den bejaarden Doop, met hen overeen kwamen, zeer in den haat der Regeeringe geweest zynde, hadden zig eenige gunst verworven by de Staatschen, en zelfs by den persoon des Prinsen van Oranje, dien zy, reeds in 't jaar 1572, met eenige penningen, ondersteund hadden, niets op hem begeerende, dan zyne vriendschap, zo God hem, t'eenigen tyde, de Regeering der Nederlanden verleenen mogt (*h*). Ook hadt hy, in 't jaar 1577, te wege gebragt, dat zy te Middelburg tot Poorters werden aangenomen, zonder dat zy verpligt werden „ den „ gewoonlyken Poortereed te doen, waarin „ zy, van gemoedswege, betuigden zwaa- „ righeid te maaken:" by welke vryheid hy hen, aldaar, nog in July deezes jaars, handhaafde (*i*). Na 't sluiten der Voldoeninge, beproefden zy, of hun gelyke vryheid gegund zou worden te Amsterdam, daar de Wethouderschap Roomschgezind was. Eenigen hunner verzogten Poorters te mogen worden, zonder dat zy den Poorters eed deeden, mids zy, met waare woorden, verklaarden getrouw te zullen zyn. 't Verzoek kwam in de Vroedschap, daar den tienden May, beslooten werdt, voor als nog, niemant tot het Poorterschap deezer Stede aan te neemen, dan die den behoorlyken Poorters eed, naar ouder gewoonte, zou gedaan hebben (*k*). Maar eenige dagen laater, schynt de Vroedschap, bevroedende, veelligt, dat het toelaaten en begunstigen der Doopsgezinden de Gereformeerden, die veel sterker in getal waren, meer of min, zou konnen te onderhouden, een weinig veranderd te zyn van gedagten. Ter Secretarye deezer Stede, berust nog tegenwoording een los papier, waarop de stemmen staan aangetekend van twee-entwintig Le-

1578.

De Doopsgezinden tragten hun Poorterschap hier ter Stede te bekomen.

Raadpleegingen der Vroedschap hieromver.

(*f*) Velius Hoorn, *bl.* 256.

(*g*) By Brandt Reform. I. *Deel*, *bl.* 592.
(*h*) *Zie* Brandt I. *Deel*, *bl.* 525.
(*i*) *Zie* Doopsgez. Martel. II. *Deel*, *bl.* 746, 749. en Brandt I. *Deel*, *bl.* 586 *enz.* 609 *enz.*
(*k*) Resol. Vroedsch. *N.* 3. 10 *May* 1578.

1578. Leden der Vroedſchap, die, op den drie-entwintigſten May, geraadpleegd hebben, over het voorſtel van Burgemeeſteren „ *off* „ *men den Mennoniſten zall tot poorters ont-* „ *fangen onder hoeren waeren jae woorden in* „ *plaetze van eedt, mits den* * *transgredie-* „ *renden geſtraft zullen worden als meenedich?*" En vind ik, dat *tien* Leden hierop geſtemd hebben „ dat menze niet ontvangen zou, „ dan wanneer zy den eed deeden; doch „ dat menze egter, voor deezen tyd, on- „ der oogluiking, in de Stad zou toelaaten." *Twaalf* ſtemden „ dat menze zou aan- „ neemen, onder de voorwaarde, in het „ voorſtel gemeld." Doch op nieuws om-vraag gedaan zynde, ſtemden *elf* „ dat men- „ ze zou aanneemen;" en *elf* „ dat menze „ niet zou aanneemen:" zo dat 'er geen be-ſluit vallen kon. Ook werdt van deeze raad-pleeging, waarſchynlyk ter oorzaake van de verandering, die drie dagen hierna voorviel, niets te boek geſteld.

* Overtreeders.

De Gereformeerden morren over de begraafplaats, hun door de Wethouderſchap aangeweezen.

De Gereformeerden vonden zig nu, alomme in Holland, en zelfs te Amſterdam, zo ſterk van getal, dat het hun begon te verveelen, dat zy, die elders in de treffelykſte en meeſte ampten gebruikt werden, hier, uit alle ampten geſlooten zouden blyven; ſchoon zulks, by 't Verdrag van Voldoeninge, geenszins was vaſtgeſteld. Men beſtondt dan, misnoegen te verwekken onder 't gemeen; waartoe gelegenheid t' over was, in eene Stad, daar de Wethouderſchap en een groot deel der burgerye elkanderen niet vertrouwden. Volgens het *eerſte* punt der Voldoeninge, moeſt de Wethouderſchap den Gereformeerden eene eerlyke begraafplaats aanwyzen, binnen de muuren. De Vroedſchap hadt ook beſlooten, hiertoe te ſchikken het ledige erf agter het Pauwels Broeders Klooſter, daar de rosmolen tegen aan kwam: en zo deeze plaats den Gereformeerden te afzigtelyk toeſcheen, zou men hen uiterlyk mogen geryven met S. Joris Hof, of deszelfs bleekveld (*l*). Veelligt, is men niet, of niet ſpoedig gekomen tot het aanwyzen der laatſtgemelde plaatſe, die midden in de Stad lag. Immers, het blykt, dat de Gereformeerden, met de plaats, die hun was aangeweezen, en die aan eenen afzigtigen hoek lag, zeer kwalyk te vrede waren (*m*). De verbittering tegen die van Amſterdam, uit hoofde van den Godsdienſt ontſtaan, ſloeg zelfs tot de nabuurige Steden over. Een Amſterdamſch Binnenlandſchvaarder, *Albrecht Juriaanszoon*, in 't begin van April, binnen Haarlem gekomen met

Een Amſterdamſch Schipper wordt, te Haarlem, voor

zyn ſchip, werdt, door den boomſluiter al- 1578.
daar, voor *Moorddammer* geſcholden. Zelfs rukten de ſoldaaten, die de wagt hielden aan den boom, hem den vleugel of wimpel, daar Stads wapen in ſtondt, van het ſchip, terwyl de boomſluiter ſchamperlyk vraagde, *van wien de Moorddammers zulk een wapen gekreegen hadden?* Burgemeeſteren van Amſterdam hielden zulk een' hoon zo zeer te ſtryden met de Gendſche Bevrediging en bedongen Voldoeninge, dat zy 'er over klaagden aan die van Haarlem (*n*); zonder dat my gebleeken is, wat 'er op gevolgd zy.

Moorddammer geſcholden.

Maar by den twiſt ter gelegenheid van den Godsdienſt, kwam nog een ander geſchil. De drie Schutteryen moeſten, volgens het *zevende* punt der Voldoeninge, wederom opgeregt worden. Zy plagten, van ouds, alleenlyk te ſtaan onder Overluiden en Rotmeeſters, en onder de Burgemeeſters als *Opperopzigters. Doch de Gemagtigden van den Prinſe van Oranje en van de Staaten van Holland, die thans waren de reeds gemelde Heeren van Mathenes en van der Myle en Meeſter *Paulus Buis* en *Nikolaas Kamerling*, zogten, om den klem van 't gezag over de burgerye in verzekerde handen te houden, de drie Schutteryen te brengen onder zes vendels, over welken zy Kapiteinen, Luitenanten, Vendrigs, Serjanten en Korporaals begeerden aan te ſtellen naar hun welgevallen. De Wethouderſchap beweerde „ dat zulks met de oude gewoon- „ te, en met den inhoud der Voldoeninge „ ſtryden zou." Van de andere zyde, werdt hiertegen ingebragt „ dat men van den voo- „ rigen voet niet zogt af te wyken, dan al- „ leen in 't beleiden en ſchikken der wag- „ ten, waarin, zeide men, de Stadhouder „ voorzien mogt, naar tyds gelegenheid." 't Stribbelen hierover hadt eenigen tyd geduurd (*o*), toen de Gemagtigden van den Prinſe van Oranje en van de Staaten een Lyſt opſtelden van alle de Bevelhebbers over de zes vendelen, onder welken zy de drie Schutteryen brengen wilden; en die aan Burgemeeſteren overleverden, om derzelver goedkeuring daarop te hebben. Burgemeeſteren bragten 't ſtuk in de Vroedſchap, alwaar, den drie-entwintigſten May, eendragtiglyk, beſlooten werdt „ niet te „ bewilligen in het brengen der Schutte- „ ryen onder zes vendels, en vooral niet „ onder de opgegeven Bevelhebbers; ſchoon „ men 'er niet tegen hadt, dat de drie „ Schutteryen, in gevolge van de Voldoe- „ nin-

Verſchil over 't brengen der drie Schutteryen onder zes vendels.

* *Superintendenten.*

(*l*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 2 *Maart* 1578.
(*m*) HOOFT XIII. *Boek*, *bl.* 577.
(*n*) Miſſive van Burgemeeſteren *aan die* van Haarlem *van* . . . *April* 1578.
(*o*) HOOFT XIII. *Boek*, *bl.* 577.

1578. „ ninge, van nieuws opgeregt en vol ge-
„ maakt werden (*p*)." En dit beſluit, welk, nevens de Ordonnantie op de Wagt, aan de Gemagtigden van den Prinſe van Oranje en de Staaten ter hand geſteld werdt (*q*), is het laatſte der Roomſchgezinde Regeeringe, welk, in het *Regiſter van de Reſolutien der* Vroedschap, ſtaat aangetekend; waarom, en vooral om dat het de naaſte aanleiding gaf tot de beroerte, die kort hierop ontſtondt, wy het, hier agter, onder de *Bylaagen* (*r*), geplaatſt hebben.

Eenige aanzienlyke burgers onderneemen de Regeering te veranderen.

Eenige voornaame burgers onder de Onroomſchen, ziende geene kans, om de Wethouderſchap te brengen tot bewilliging in het gene zy hieldt haar gezag tegen te zyn, en kwalyk overeen te komen met de Voldoening, beſlooten, omtrent deezen tyd, de gantſche Regeering om te keeren, en hunnen partyen den voet te ligten, eer die 't hun deeden. Hoe men dit werk hebbe aangelegd, is, gelyk het gemeenlyk met diergelyke onderneemingen gaat, nergens klaarlyk aangetekend. Hooft, die, in 't jaar 1635, met het ſchryven zyner treffelyke *Nederlandſche Hiſtorien*, aan het omkeeren van Amſterdam gevorderd was, heeft, meer dan iemant, my bekend, zyn werk gemaakt, om, uit oude luiden, te verneemen, wat, by het *Geus worden van Amſterdam*, gelyk hy 't noemt, voorgevallen zy (*s*). Hem zullen wy dan, voornaamlyk, volgen.

Beleid van 't werk.

Hy ſchryft, gelyk klaarlyk blykt, de beroerte niet zo zeer toe aan de wulpsheid van 't graauw, als aan 't opzet en beleid van veelen der treffelykſte burgeren. De Heer van Aldegonde hadt, al voor eenigen tyd, op zyne reize naar Worms, den algemeenen Staaten, uit Keizerslauter, geſchreeven, dat de Spaanſchen eenige ſchepen zogten te bekomen van den Koning van Zweeden, omze te gebruiken tegen Amſterdam, binnen welke Stad, zy voorgaven vrienden in overvloed te hebben. En dit ſchryven ſchynt aanleiding te hebben gegeven, tot een ander gerugt, welk men, ten deezen tyde, te Amſterdam liet loopen, dat Don Jan, onder dekſel van den Hoogduitſchen bezettelingen, te Deventer en te Kampen, eenige nooddruft toe te voeren, wel iet onderneemen mogt op Amſterdam, daar hy, zeide men, nog heimelyk verſtand hieldt. Zulk eene tyding, looslyk verſpreid, door geagte luiden onder de Onroomſchen, vervulde de gemoeden met argwaan, die eerlang tot opſtand uitborſt. De beleiders van 't werk, overleggende, dat zy, in getal en magt, hunne partyen genoegzaam opwoogen, verſtonden, dat de overhand afhangen zou van het waarſchuwen met den ſlag. 1578.

Bardes ſchryft aan Sonoi om byſtand van Krygsvolk.

Meeſter Willem Bardes, Zoon van den gewezen Schout van Amſterdam, was aldaar, nevens veele andere ballingen, wedergekeerd uit het Noorderkwartier van Holland, alwaar hy, eenen geruimen tyd, Stedehouder van Sonoi geweeſt was. Aan deezen verzogt hy, den vierentwintigſten May „ dat zyn volk, „ leggende naaſt aan Amſterdam, laſt van „ hem hebben mogt, om zig, ten eerſten „ bevele van de Staaten van Holland, of „ van derzelver Gemagtigden, vaardig te „ houden tot den optogt." Men ziet, uit dit ſchryven, dat 'er een toeleg op Amſterdam in til was, waarin men zig van 's Lands Krygsvolk bedienen wilde; en dat daarvan, behalve Bardes, die zeer verknogt was aan den Gereformeerden Godsdienſt, ook de Gemagtigden der Staaten, welken zig, ſedert eenigen tyd, in Amſterdam bevonden, kennis hadden. By den zelfden brief, ontboodt Bardes ook eenen ſchootvryen helm en rondas, ten zynen behoeve. Sonoi antwoordde hem, zonder uitſtel, dat aan zyn verzoek voldaan was. Ondertuſſchen, hadt het grootſte gedeelte van de Stads bezettelingen, die al eenigen tyd gemord hadden over de zwaare wagten, niet donkerlyk te kennen gegeven, dat, zo men nieuwigheid aanvinge, zy zig niet t'zoek maaken, maar 'er veel eer de hand toe leenen zouden. In deezen ſtand der dingen, kwam Meeſter *Thomas van Til*, voorheen Abt van S. Bernards by Antwerpen, en ſedert, Leeraar onder de Gereformeerden, op Zondag den vyfentwintigſten May, buiten de Vryheid van Amſterdam, by den S. Antonisdyk, prediken. Men weet niet, wat woorden hy uit de Heilige Schrift voorgedraagen, en of zyne Leer ook eenigszins tot ophitſing der gemeente geſtrekt hebbe. Doch 't gaat vaſt, dat de Gereformeerden, terſtond na de preeke, elkanderen beſcheiden, en tyd, plaats en wyze beraamd hebben, om 't werk tot daadelykheid te brengen, en de Wethouderſchap van 't bewind te ontzetten. De hoofden des aanſlags en eenigen der uitvoerderen dan, elk zyn werk weetende, houden zig binnens huis en wel op hunne hoede, met waaken den gantſchen nagt door. Ten volgenden morgen, zynde Maandag den zesentwintigſten May, vervoegden zig Willem Bardes, Maarten Janszoon Koſter, Adriaan Kromhout, Adriaan Pauw en Guillaume du Gardin op 't Stadhuis, daar de gantſche Wethouderſchap vergaderd was; om,

Thomas van Til predikt buiten Amſterdam.

Eenige burgers ſpreeken met de Wethouders op 't Stadhuis.

(*p*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3. 23 *May* 1578.
(*q*) Miſſive *van* Burgem. *aan de* Gedeputeerd. ter Dagv. *van* 26 *May* 1578.
(*r*) Ir. D.
(*s*) *Zie* zyne Brieven *N.* 451. *bl.* 346.

1578. om, gelyk als voor 't laatſt, te beproeven, of zy niet te beweegen ware tot bewilliging in de ſchikking op de Schutteryen, en in de andere punten, waarop de Gereformeerden ſtonden. De Plaats of Dam, die reeds, ter oorzaake van den Marktdag, rykelyk voorzien was van volk, raakte allengskens voller en voller, terwyl deeze luiden, ettelyke reizen, van 't Stadhuis naar de herberg van de Gemagtigden der Staaten, die op den Dam was, en van de herberg naar 't Stadhuis, tuſſchen de menigte door, over en weder gingen. Tegen elf uuren, kwamen de bezettelingen in de wapenen, en werdt ieder der vier vendelen op zyne ſtandplaats geſteld. 't Volk, uit het over en weder gaan der vyf mannen, beſluitende, dat de Wethouderſchap niet toegaf, werdt allengskens ongeduldiger. Ook was 'er, hoe men 't keeren of wenden wilde, geen verzetten aan de Heeren. Derhalve, komt du Gardin, als nu de middag voorby, en de markt ontledigd was van huisluiden en zuivel, verſchynen ter puije van 't Raadhuis, daar men de afkondigingen plagt te doen, ligt zyn hoed, en zet dien terſtond wederom op. Dit was een teken, dat men met redenen niets te verwinnen zag. Simon Henrikszoon Jonkhein, onlangs verkooren tot Hopman over een vendel bezettelingen, treedt daarop ten Stadhuize af, en, ſlaande de armen van elkanderen, geeft te kennen, dat 'er geen verzetten ware aan de Wethouderſchap, zig vervolgens ſpoedende naar zyn vendel, om de nieuwe Kerk te verdedigen tegen plondering. Te gelyk loſt zeker ſoldaat een musket, uit een der venſteren van de Waage. En ſtraks daarop, ſtuift matroos op ſtraat, met vliegende vlaggen, roepende *Wie Oranje lieft, toone dat hy hert heeft, en volge my.* De menigte der Onroomſchen was ſluks op de been, arbeider, ambagtsman, koopman, rentenier, volk van allerlei ſlag, onder welk egter, de uitgeweekenen de vuurigſten waren. Een gedeelte ſtreeft naar 't bushuis, haalt 'er 't geſchut uit, en ſleept het naar den Dam, terwyl de toegangen derwaards geſtopt worden met wolzakken, die by geval aan de Waage lagen. Toen aan 't werpen met ſteenen naar de yzeren tralien der Vierſchaare, om de nagtwaakers, die hier, in zorgelyke tyden, op 't afbranden van zeker haakgeſchut paſten, te verjaagen. En zo dra beſpeurde de menigte niet, dat 'er geen vuur gegeven werdt, of zy ſtort ten Stadhuize in, haalt den Schout en de meeſte oude en dienende Wethouderſchap van daar, of uit derzelver wooningen, en brengtze op de Waage. Een andere hoop ſleept, midlerwyl, verſcheiden' Prieſters en byna al de Minderbroeders naar den Dam. En kort daarna, werden de Wethouders en Geeſtelyken, tuſſchen twee ryen ſoldaaten door, om beſchermd te zyn tegen de woede van 't graauw, ſchreeuwende, *dat menze naar de galg voeren moeſt, daar zy menig een aan geholpen hadden*, door de ſchutters geleid naar 't Water, en elke ſoort afzonderlyk geſcheept in verſcheiden' vaartuigen, die hen, maar even buiten de Stad, aan den S. Antonisdyk wederom uitzetteden. Drie magtelooze graauwe Moniken, een van welken Poorter was, bleeven in de Stad; welken men, naderhand, beſloot, of in 't Klooſter ten Zieken, of elders, van onderhoud te verzorgen (*t*). Doch erger lot hadden eenige Regeerders zig toegelegd, met naame de Oud-Burgemeeſter Henrik Dirkszoon, die geene andere rekening gemaakt hadt, dan dat men hen, buiten den boom, in den grond geboord zou hebben, waarom hy twee hemden, hem door zyne Huisvrouw nagezonden, aan de dienſtmaagd te rug gaf, zeggende „ dat „ hyze niet noodig zou hebben." Maar nu aan den dyk op vrye voeten geſteld zynde, begaven hy en eenige anderen zig naar Haarlem, daar hem nog ſpottens luſt beving, zeggende hy tegen zyne makkers, zulken, misſchien, die, ſedert lang, verzuimd hadden hem Burgemeeſter te maaken, *een ding hebben wy vergeten:* en gevraagd zynde, *wat?* antwoordde hy *den kruiwagen*, in Amſterdamſch, betekenende het middel, om dien men wil in 't bewind te helpen, en de dingen te ſtieren naar zynen zin. Als men hem ook zyn gevoelen afvraagde, omtrent dit verhangen van de hekken der Regeeringe, zeide hy, met eene diergelyke laage ſpreekwyze, *huimetuit, hoedt u voor de weêrſtuit*, waarmede hy zeggen wilde, dat zy, die nu gezogt hadden op 't kuſſen te geraaken, by verwiſſeling van tyden, wel eens vaaren konden, gelyk hy en de zynen nu gevaaren waren. Doch hy beleefde zulke tyden niet, en overleedt, eerlang, te Haarlem, in zulk een kwaaden reuk by den gemeenen man, dat, op zyne uitvaart, verſpreid werdt, hoe zyn lyk, wonderdaadiglyk, weggevoerd was, en een ſpook, in de plaatſe daarvan, de kiſt beſlaagen hadt. De dienende Wethouderſchap, die, nevens hem, voor 't grootſte gedeelte, ter Stad uit gevoerd werdt, beſtondt uit den Schout Andries Holleſloot, de Burgemeeſters *Kornelis Klaas Meeuwszoon*, Jakob Gerrit Teeuwszoon, *Henrik JakobszoonBicker* en *Reinier Henrikszoon Rooklaas*, en de Schepenen, Meeſter *Albert Kanter*, *Jan Michiel Loefs*, *Sybrand Buik Jooſtzoon*,

1578.

En geeven aan 't volk te kennen, dat de Heeren niet te verzetten zyn.

Aanvang des oploops.

De Regeering wordt aangetaſt en ter Stad uit geleid.

Ook de Geeſtelykheid.

Boerterey van Henrik Dirkszoon.

(*t*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 31 *May* 1578.

1578. zoon, Meester *Jan Duivenszoon*, Arts, *Kornelis Willemszoon van Riek*, *Jakob van Marken*, *Evert Korszoon in 't Marsje*, Jan Persyn en Meester *Kornelis Janszoon Romenyboot*, die, eerst op Maydag te vooren, beëedigd waren by den Hove van Holland, alzo de Schepenen van 't voorleeden jaar, ter oorzaake van de belegering der Stad in 't begin van February jongstleeden, tot dien tyd toe, waren aangebleeven. Doch wie van de Raaden, en van de Oud-Schepenen vervoerd werden, is, by gebrek van behoorlyke aantekeningen, niet wel aan te wyzen.

't Minderbroeders Klooster wordt geplonderd.

Opmerkelyk was, ondertusschen, dat dit uitleiden der Regenten en Geestelyken geschiedde, zonder iemant te wonden. Doch 't was naauwlyks verrigt, of de ziellooze stof, beelden, altaaren moesten voorhouden. Eerst hadt men 't gelaaden op de gedagtenis der Minderbroederen, die kennis van Ketterye plagten te neemen, en tot hunnent, na 't uitvoeren der doodvonnissen, met de weereldlyke regters, het *bloedmaal*, gelyk het genoemd werdt, te eeten. Op hun Klooster loosde zig dan de meeste woede. Alles werdt hier geroofd, of in stukken gesmeeten. Doch aan winkels of wooningen, waarvoor de Roomschgezinden grootelyks bedugt geweest waren, roerde niemant. Toen men uitgehold hadt, en de dag ten avond liep, bezetteden de Onroomschen de plaatsen van belang, met wagt uit de hunnen; waartegen de Roomschen, die 't aan magt, of ten minsten aan orde, en aan voorgangers haperde, niets onderneemen durfden. In het Toorentje, Burgemeesters Kamer, plaatsten zig vier ligte kwanten, spotswyze deezen Wethouderen naspeelende. Tot op den agtentwintigsten, stondt de Stad zonder Overheid, terwyl 'er, 't gene niet minder opmerkelyk is, na 't plonderen van 't Minderbroeders Klooster, geen moedwil van belang gepleegd werdt. Doch 's daags na den opstand, werden de Wethouders, door de drie Schutteryen, ten overstaan van Matheneesse en van der Myle, Gemagtigden der Staaten van Holland, van hunnen eed en ampten ontslaagen. Voorts werdt, ten zelfden dage, uit ieder der twaalf rotten, waaruit elke Schuttery bestondt, by meerderheid van de stemmen der rotgezelle, een agtbaar Schutter gekooren, tot zes en dertig in getal (*u*). Zie hier de naamen van vyfendertig derzelven, 't zy dat één rot geen' Schutter verkooren hebbe, 't zy dat de naam van den zesendertigsten verzuimd zy aan te tekenen: Adriaan Reinierszoon Kromhout, *Jakob Bennink Jakobszoon*, *Jakob Franszoon Oetgens*, Doctor *Klaas Plemp*, Herman Roodenburg Hermanszoon, *Ysbrand Janszoon*, *Govert Janszoon*, Gerrit Janszoon Koesveld, Willem Pauluszoon, Simon Henrikszoon, *Gerrit Janszoon Paris*, Meester *Kornelis Barendszoon*, *Pieter Jakobszoon Vries*, *Jonge Jan Doet 'er niet toe*, *Klaas Reijerszoon*, *Arend Janszoon Koesveld*, Pieter Pauw, Herman Roodenburg de Oude, *Douwe de Blokemaaker*, *Dirk Olofszoon*, *Jan Simonszoon*, Brouwer, *Jan Ei*, Tinnegieter, *Jan Pieterszoon Pomp*, Lubbert Nut, Jan Bethszoon Roodenburg, *Jonge Jan Duivenszoon*, *Klaas Henrikszoon Koning*, *Aris Pieterszoon*, Vleeschhouwer, *Pieter Willemszoon Vriend*, *Henrik Leendertszoon*, *Pieter Lievenszoon*, *Henrik in de Pot*, *Reijer* of *Reinier Simonszoon van Nek*, *Herk de Koperslager* en *Gerrit Jakobszoon Schaap*. Onder dit getal, waren veele geweekenen en ballingen, en de meesten Gereformeerden. Zy werden allen, tegen den volgenden dag, zynde den agtentwintigsten May, ontbooden op het Stadhuis; doch drie hunner, te weeten Meester Kornelis Barendszoon, Jan Pieterszoon Pomp en Gerrit Jakobszoon Schaap, verscheenen niet (*v*). De overigen verkooren Meester Willem Bardes, Doctor Maarten Janszoon Koster, Adriaan Reinierszoon Kromhout en Dirk Janszoon Graaf, allen vier uitgeweekenen en ballingen, tot Burgemeesters: en, zo de meesten schryven, Kornelis Willemszoon van Riek, Adriaan Pauw, Jakob Benning Jakobszoon, *Balthazar Simonszoon*, *Gerrit Janszoon Delft*, *Jan Jakobszoon Huidekooper*, *Henrik Olfertszoon Fuik*, *Henrik Boelenszoon* en Meester Kornelis Romenyboot, tot Schepens. Onder deezen, waren ook eenige ballingen. Kornelis Willemszoon van Riek was, ook in 't jaar 1575, Schepen geweest, en zelfs nog, op Maydag laatstleeden, verkooren, zo dat hy niet met de overige oude Regeering ter Stad uit geleid geweest is. En zo Kornelis Romenyboot dezelfde is met Kornelis Janszoon Romenyboot, gelyk ik meene, was hy, op Maydag te vooren, ook tot Schepen aangesteld, en is derhalve ook niet ter Stad uitgeleid geweest. Doch 't schynt, dat hy de wettigheid der gemaakte veranderinge niet heeft willen erkennen. Immers, hy heeft, sedert, nimmer in Schepensbank gezeten. Op gelyke wyze, werden tot Vroedschappen verkooren Meester *Reinier Lambertszoon van der Horst*, *Maarten Simonszoon Schuitgen* of *Schuit*, Ysbrand Janszoon Lyndraayer, Henrik van Marken, A-

1578.

die nieuwe Burgemeesters en Raaden stellen.

De drie Schutteryen ontslaan de Wethouders van eed en ampt:

en kiezen zes en dertig agtbaare Schutters.

(*u*) Hooft II. *Boek*, *bl.* 63. XIII. *Boek*, *bl.* 576 enz. Pontanus *Libr.* I. *Cap.* IX. *p.* 43.

(*v*) *Zie* Commelin *bl.* 1072.

D' Stadt Graft

D' Stadts Gracht

S. Antonis Poort

De Stadt vest

Burgers Woninghe

D Seedyck

Het see tonnen huis

Leydeckers huis

Wasch huis

Het oude Klooster

Het Ghemack huis

Het Kooel hof

Veiver

D Boom gaert

Barren Steech

tKruit Hof

Wermes tuyn

HET GRAV MONIKEN KLOOSTER IN PLATTE FORM NA HET LEEVEN

Die 25 die maten ende voeten daer deese tegben woerdighe Ichnographia efte gront int clein na aduenant het groot tegenwoerdich weesende meede ghemeeten is

Gran camer

T KOOR

Sacristy

Het scheer huis

Capittel huis

tPant

Outmer

Kerker

Sanctus

Sanctum

t Chemeene kruyt hof

Put

tPanght

Reesumter

Kyn plaes

Turf huisske

Vuelles vat

Tafel

Koken

Praet huis

Ketel

Vlet hoece

Die siecke tuyn

Bier ende Wyn Keller

Schaer huis

Vlaes huis

Kasp

tPort huis

tVrouwen spreeck huis

tMees huis

Ingank

Peeck steel

D'ganck nade Back huiskens

een Keller

Den Ingank

D'Ganck na den sieck camer

Outer

Cast camer

Gastcamer

Gastcamer

Het sieck huis

Vloet camer

D VOOR KERCK

Sanctievrouw

Kercken

Het Munke-veers huis

T KERC HOF

Die Beeck

Burgers Woninghe

S. Franciskus camer

S. Augustienen camer

Jacoppinen camer

Carmeliten camer

Kerckhof

Den Burich wal

Die Graft

1578. Adriaan Pauw, Adriaan Reinierszoon Kromhout, Doctor Maarten Janszoon Koſter, Kornelis Willemszoon van Riek, Gerrit Janszoon Koesveld, *Antoni Willemszoon Bontekoe*, Reinier Simonszoon van Nek, Herman Roodenburg de Oude, Egbert Roelofszoon, Jakob Benning Jakobszoon, Evert Korszoon in 't Marsje, Klaas Reijerszoon, Meeſter Willem Bardes, *Jan Duin Korneliszoon*, Simon Henrikszoon Jonkhein, Verwer, *Jan Simonszoon Lonsvaarder*, Willem Pauluszoon, Dirk Janszoon Graaf, Gerrit Jakobszoon Schaap, *Jakob Janszoon Benning*, Balthazar Simonszoon Appelman, Reinier Kant, *Klaas Simonszoon van Heemskerk*, Gerrit Janszoon Delft, *Klaas Korneliszoon van Vlooswyk*, *Jakob van Kampen*, *Jan Laurenszoon Spiegel*, Jan Jakobszoon Huidekooper, Pieter Willemszoon Vriend, Henrik Olfertszoon Fuik, Jakob Franszoon Oetgens van Waveren en Meeſter Kornelis Romenyboot. Onder deezen, waren Meester Reinier Lambertszoon van der Horſt en Maarten Simonszoon Schuit, reeds in 't jaar 1574, tot Raaden verkooren geweeſt, en Meeſter Kornelis Romenyboot was, nog niet lang geleeden, in dit zelfde jaar 1578, tot Raad aangeſteld, door de oude Regeering. Kornelis Willemszoon van Riek was, gelyk wy reeds hebben aangemerkt, te vooren al Schepen geweeſt. Ook was Evert Korszoon in 't Marsje, op Maydag jongſtleeden, tot het zelfde ampt verkooren: al 't welke beveſtigt, dat niet de gantſche oude Regeering ter Stad uit geleid is. Doch de overigen hadden nimmer in de Regeering geweeſt. Wyders, werden gekooren tot Rentmeeſters of Theſauriers *Pieter Roding* en Henrik van Marken; tot Weesmeesters *Jan Klaaszoon Kat*, Ysbrand Janszoon en Jan Meurling, en tot Kommiſſariſſen van Huwelykſche zaaken Meeſter Reinier Simonszoon van Nek, Egbert Roelofszoon, Pieter Roding, Kornelis Floriszoon van Teilingen en Frans Volkertszoon Koornhert, die ook Secretaris van deeze Kamer was. Onder alle deezen waren ook verſcheiden' geweekenen en ballingen, en 't verdient eenige opmerking, dat Pieter Roding te gelyk Theſaurier en Kommiſſaris van de Huwelykſche zaaken werdt (*w*).

Aanmerkingen over deeze verkiezing der Regeeringe, week men, ter oorzaake van den tegenwoordigen toeſtand des tyds, blykbaar af van de Privilegien, die nergens de aanſtelling van Burgemeeſteren, Schepenen of Raaden verblyven aan gekoorenen uit de Schutteryen. De Raaden alleen ſchynen, oudtyds, immers voor eens, door den Rykdom en Gemeente, verkooren te zyn, om dat zy dezelven verbeelden moeſten. Doch de Rykdom en Gemeente waren de Schutteryen niet. En Burgemeeſteren en Schepenen waren nooit, door den Rykdom en Gemeente, veel min door de Schutteryen, verkooren geweeſt. Wanneer men dan, by ſommigen (*x*), leeſt, dat deeze verkiezing geſchiedde, *volgens de Handveſten en oude Privilegien deſer Stede*; en in de *Regeerings-Lyſt voor de Handveſten*, dat de Burgemeeſters en Raaden verkooren zyn, *naervolgende de Privilegie daeraf ſynde van deſer Stede*, moet zulks alleenlyk zo worden opgevat, dat de verkooren Perſoonen, volgens de Privilegien, tot de Regeering bevoegd, niet dat, in de wyze van verkiezinge, de Privilegien gevolgd waren. Schoon, wyders, verſcheide Hiſtorieſchryvers hebben aangetekend, dat de verkiezing van Schepenen, ook door de Schutters, geſchied is, heeft men egter reden om hieraan te twyfelen. Ten minſte wordt, in de *Regeerings-Lyſt voor de Handveſten*, het verkiezen van Burgemeeſteren en Vroedſchappen alleen aan de Schutters toegeſchreeven. Veelligt, zyn de Schepens, door de nieuwe Raaden, benoemd, en door de Gemagtigden der Staaten, ten overſtaan van welken, dit gantſche werk was aangevangen, verkooren geweeſt. Doch van alle deeze dingen is, zo ver my bekend is, nergens, eenige naauwkeurige aantekening overgebleeven.

1578. ze wyze van verkiezen der Wethoudeeren.

Twee dagen hierna, deeden de nieuwlings verkooren Burgemeeſteren den Raad byeenkomen, onder anderen om voor te ſlaan, „ dat de Stad zig zonder Schout bevondt, „ en dat ten hoogſte dienſtig ware, eenen „ bekwaamen Perſoon tot Schout aan te ſtel„ len." De Vroedſchap liet dit aan Burgemeeſteren, die, hierop, den eenendertigſten May, den Onderſchout, Willem Maartenszoon Kalf, voor den tyd van drie jaaren, tot Schout aannamen (*y*). *Egbert Korneliszoon*, Adelborſt onder 't vendel Soldaaten van Jan Duin, werdt, wat laater, in zyne ſtede, tot Onderſchout aangeſteld (*z*).

De nieuwe Burgemeeſters ſtellen een Schout aan.

(*w*) *Zie de* Regeer. Lyſt *voor de* Handveſten.

(*x*) DAPPER *bl.* 230. COMMELIN, *bl.* 1072.
(*y*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 30, 31 *May* 1578.
(*z*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 13 *Juny* 1578.

Bylaagen Lt. A.

BYLAAGEN

Bylaagen Lt. A.

op het II. Deel, IX. Boek.

Lt. A.

Instruction pour le Prince Doranges Conte de naſſauw &c. Chev. de l'ordre &c. Commil ſe aura a conduyre & regler au gouvernement des pays de hollande, de zeelande, de Weſtfrize & Dutrecht, La Briele & Voorne, auquel le roy l'a commis & inſtitué.

Premiers le dit Prince Doranges tiendra ſa continuelle reſidence es Pays de ſon gouuernement eſtant icelle tant plus requiſe pour les inconueniens qui pourroient en ſon abſence ſurvenir tant au faict de la religion que aultrement ſi auant toutes fois que la ſeruice de ſa Maté. le bien utilite & prouffict deſes dits pays le requerront ſans auocquer, appeller ou faire venir les ſubiects deſes dits pays hors diceulx ni fut pour cauſe urgente & raiſonnable ou du conſentement & par ordonnance de la ducheſſe de Parme & de Plaiſance regente & gouvernante de tous les pays de par deca en general.

Que le dit prince Doranges ſera tenu dobeyr & obtemperer aux lettres commandemens & ordonnances de la dite ducheſſe ayant ſuperintendence & auctorite comme a meſmes ſa maté. ſeulle ſur tous les gouuernemens de ſes dits pays.

Que eſtant aux lieux ou ſe tiennent les conſaulx prouinciaulx de ſesd. pays & ſes dits gouuernemens Il aura entrée es dits conſaulx & y preſidera toutes les fois qu'il luy plaira & les affaires le requeront propoſera ou fera propoſer toutes matieres y ſeruans & deliberer en ſa preſence & conclure a pluralite des voix & d opinion comme il eſt de couſtume.

Item adminiſtrera & fera adminiſtrer bonne & briefue Juſtice a tous vaſſaulx officiers & ſubiectz diceulx pays tant eccleſiaſtiques que ſeculiers par les juges & officiers a ce ordonnez ſelon les preuileges droitz & couſtumes desdits pays, leſquels ſa maté. veult & entend eſtre gardez ſi auant que les ſubiects en ayent duement joy & uſe. Et pour eſtre laffaire que la conſeruation de notre ſainte foy & religion chrestienne la choſe que ſa maté. a plus a coeur, icelle ſa maté. ordonne au dit Sr. Prince Doranges bien expreſſement dauoir bon & ſoingneulx

VERTAALING

der nevensſtaande Inſtructie.

„ Instructie *voor den Prins van Oranje,*
„ *Graaf van Naſſau, Ridder der Orde enz.*
„ *naar welke hy zig zal hebben te ſchikken*
„ *en te gedraagen, in de beſtiering der Lan-*
„ *den van Holland, Zeeland, Weſtfriesland,*
„ *Utrecht, den Briele en Voorne, waartoe*
„ *de Koning hem gezet en aangeſteld heeft.*

„ Vooreerſt, zal de gemelde Prins van Oranje zyn geduurig verblyf houden in de Landen van zyn bewind; 't welk te meerder vereiſcht wordt, uit hoofde der onluſten, die in zyn afwezen zouden konnen ontſtaan, zo in zaaken van Godsdienſt als anderszins; ten ware de dienſt van zyne Majeſteit, de welvaart, het nut en het voordeel van zyne gemelde Landen zulks vorderen mogten: zonder nogtans de onderdaanen van zyne gemelde Landen buiten dezelven te beroepen, te betrekken of te doen komen, dan om dringende en redelyke oorzaaken, of met bewilliging en op orde van de Hertoginne van Parma en Plaiſance, Regente en Gouvernante van alle de Landen van herwaards over in 't gemeen.

„ Dat de gemelde Prins van Oranje gehouden zal zyn tot gehoorzaamheid en onderwerping aan de brieven, bevelen en Ordonnantien van de gemelde Hertoginne, die het opperopzigt en gezag heeft, zo wel als zyne Majeſteit zelve alleen, over alle de Gouvernementen van zyne gemelde Landen.

„ Dat hy, zig bevindende ter plaatſe daar de Provinciaale Raaden van zyne gemelde Landen en van zyne gemelde Gouvernementen gehouden worden, toegang tot de gemelde Raaden hebben en in dezelven voorzitten zal, zo dikwils als het hem behaagen zal, en de zaaken zulks vereiſchen zullen; de zaaken, die daar van dienſt zyn, voorſtellende of doende voorſtellen, over dezelven doende raadpleegen in zyne tegenwoordigheid, en met de meerderheid van ſtemmen en gevoelens beſluitende, gelyk gebruikelyk is.

„ Ook zal hy, door de Regters en Officiers, daar toe geſteld, goed en kort regt oefenen en doen oefenen, omtrent alle Leenmannen, Amptenaars en Onderdaanen, zo Kerkelyken als Weereldlyken, volgens de Privilegien, Regten en Couſtumen der gemelde Landen, welken zyne Majeſteit wil en verſtaat, dat bewaard blyven, in zo verre de Onderdaanen daarvan wettig bezit en gebruik hebben. En wat de zaak der behoudeniſſe van ons heilig geloof en Chriſtelyken Godsdienſt aangaat, die zyne Majeſteit zig meeſt ter herte laat gaan; zyne Ma-

BYLAAGEN LT. A.

regard de faire corriger & extirper les ſectes reprouuées de nre mere Ste. Egliſe ſuivant les placcarts & edicts cy deuant ſtatues & publiez par feue de tres louable memoire la mate. impl. & depuis par ſa mate. royalle renouuellez ſur le faict de la dite religion. Et que les Juges qui ſeront ſoubz le gouvernement du dit Sr. Prince executent les dits edicts & placcars ſans infraction, alteration & moderation puisque lon les ha conſtitue juges pour ſelon la loy juger, & non pour la moderer & declairer ou pour disputer & juger ſelle conuient ou non. Prendra auſſi regard que ceulx qui ſeroient aucunement ſuſpectes des dites ſectes ou gens incognuz ne tiennent aſſemblées & conuenticles ſecrets Et quant il ſera aduerty d aucune aſſemblee regardera de tout ſon pouuoir a les apprehender & faire corriger comme appertient ſuyuant les dits placcarts. Et ſil treuue la multitude ſi grande & quil fut de beſoing y obuier par main forte & quil ſy employe de tout ce quil pourra auant quils ſe puiſſent tellement renforcer que le remede fut apres plus difficile.

Gardera & preſeruera les ſubjects de ſon gouuernement de toute force violence & oultrage daultant quil ſera en ſon pouuoir & ne permectra en aulcune maniere que aucuns vagabondes, pietons & gens de guerre voiſent par les pays ſans payer, ou facent aultre force ou outrage aux cloiſtres, paiſans ou autres mais les fera pugnir ſelon les placcarts ſur ce depechez & publies ſans diſſimulation.

Gardera auſſy & conſeruera a ſon pouuoir les droits, hauteurs, jurisdiction, revenu & demaine deſa mate. & ne permectra aucune alienation dicelluy demeine ſi non par lettres patentes meurement & a recognoiſance de Cauſe expedies ſoubs le grand ſeau de ſa mate & duement verifiez en finances comme appertient.

Et ne permectra ne conſentera leuer ou faire leuer & aſſembler pietons ou aultres gens de guerre en ſon gouuernement ſans expreſſe ordonnance ou conſentement de ſa mate. ou de la dite ducheſſe. Et ſe toſt quil ſera aduerty d'aucune aſſemblee de pietons aduiſera auec l'ayde & aſſiſtence des nobles bonnes villes officiers & aultres ſubiects les rompre & faire retirer hors de ſon gouuernement, & deffendre a tous ſubiects de ſon dit gouuernement de point aller au ſeruice daultres Srs. que de ſa mate. Et ſils en auoient accepte ſeruice de retourner ſur paine de la hart, tenant touſiours bon regard que les commencemens ſont plus facilles a remedier que quand les violences ſont paſſees plus oultre.

„ jeſteit beveelt den gemelden Heere Prinſe van Bylaa-
„ van Oranje wel uitdrukkelyk, dat hy goede en gen
„ naarſtige zorg draage, om de gezindheden, die Lt. A.
„ door onze Heilige Moeder de Kerk veroordeeld
„ zyn, te ſtraffen en uit te rooijen, volgens de
„ Plakaaten en Edicten, over 't ſtuk van den ge-
„ melden Godsdienſt, voor deezen, vaſtgeſteld
„ en afgekondigd, by wylen de Keizerlyke Ma-
„ jeſteit, hoogloffelyker gedagteniſſe, en ſedert
„ door zyne Koningklyke Majeſteit vernieuwd.
„ En dat de Regters, die zig onder 't Gouverne-
„ ment van den gemelden Heere Prinſe bevinden
„ zullen, de gemelde Edicten en Plakaaten zul-
„ len uitvoeren, zonder inbreuk, verandering of
„ maatiging; naardien men hen tot Regters aan-
„ geſteld heeft, om volgens de Wet te oordee-
„ len, niet om dezelve te maatigen en te ver-
„ klaaren, of om te twiſten en te oordeelen, of
„ dezelve dienſtig zy, of niet. Hy zal ook agt
„ geeven, dat zulken, die, met de daad, eenigs-
„ zins verdagt zyn van tot de gemelde gezindhe-
„ den te behooren, of onbekende luiden geene
„ heimelyke byeenkomſten of vergaderingen
„ houden. En wanneer hy van eenige Vergade-
„ ring kennis gekreegen heeft, zal hy, uit al zyn
„ vermogen, tragten de vergaderden te vatten en
„ te doen ſtraffen, gelyk volgens de gemelde Pla-
„ kaaten behoort. En zo hy de menigte zo groot
„ vondt, en het noodig ware, dat men dezelve
„ met de ſterke hand te keer ginge, zal hy zig
„ bedienen van al wat in zyne magt is, eer zy
„ zo talryk worden, dat het hulpmiddel daarna
„ moeijelyker zyn mogt.

„ Hy zal de onderdaanen van zyn Gouverne-
„ ment, zo veel in zyn vermogen zyn zal, be-
„ ſchermen tegen allerlei overmagt, geweld en
„ ongelyk, en in geenen deele gedoogen, dat
„ eenige landloopers, zwervers of krygsluiden
„ door 't land trekken, zonder te betaalen, of
„ eenig ander geweld of ſchade toebrengen aan
„ Kloosters, huisluiden of anderen; maar dezel-
„ ven, zonder oogluiking, doen ſtraffen, vol-
„ gens de Plakaaten, desaangaande afgevaardigd
„ en uitgegeven.

„ Hy zal ook, uit al zyne magt, bewaaren en
„ in ſtand houden de regten, hoogheid, jurisdic-
„ tie, inkomſten en domeinen van zyne Maje-
„ ſteit, en geene vervreemding van de gemelde
„ domeinen gedoogen, dan by open brieven, die,
„ na ryp beraad en met kenniſſe van zaaken, on-
„ der het groot zegel van zyne Majeſteit, afge-
„ vaardigd, en wettiglyk en naar behooren in
„ de Finantie bekragtigd zyn.

„ Ook zal hy niet toeſtaan noch gedoogen,
„ dat in zyn Gouvernement voetknegten of krygs-
„ luiden geworven, of verzameld worden, zon-
„ der uitgedrukten laſt of bewilliging van zyne
„ Majeſteit, of van de gemelde Hertoginne. En
„ zo dra hy kennis gekreegen zal hebben van
„ verzameling van knegten, zal hy zyn beſt doen,
„ om dezelven, met hulp en byſtand van de ede-
„ len, goede ſteden, officieren en andere Onder-
„ daanen, te verſtrooijen en uit zyn Gouverne-
„ ment te doen vertrekken, met verbod aan alle
„ onderdaanen van zyn gemelde Gouvernement,
„ om zig in geenen dienſt van eenige Heeren te
„ begeeven dan van zyne Majeſteit; en zo zy
„ vreemden dienſt aanvaard mogten hebben zig,
„ op ſtraffe van de galge, daaruit te begeeven,
„ altoos wel bedenkende, dat de beginſels ligter

„ her-

Bylaagen Lr. A.

Et a ceſte fin & en tous aultres requerans prompte reſiſtence le dit prince Doranges pourra fairre aſſembler les nobles officiers & aultres ſubiects de ſon dit gouuernement a ſon de cloche & autrement comme il verra eſtre requis pour l aſſiſter a la deffence du pays.

„ herſteld konnen worden, dan wanneer de ge- Bylaagen
„ weldenaaryen verder voortgeloopen zyn. Lr. A.
„ En ten deezen en tot alle andere einden,
„ die vaardigen tegenſtand vorderen, zal de ge-
„ melde Prins van Oranje de Edelen, Ampte-
„ naars en andere Onderdaanen van zyn gemel-
„ de Gouvernement mogen doen vergaderen, by
„ klokgeſlag, of anderszins, naar dat hy zulks
„ dienſtig vinden zal, om hem, in het verdedi-
„ gen van 't Land, by te ſtaan.

Semblablement quand les nobles officiers & aultres particuliers de ſon dit gouuernement ſeront par lui mandez ou appellez ils ſeront tenus venir vers luy & lobeyr en toutes choſes honneſtes & raiſonnables.

„ Insgelyks zullen de Edelen, Amptenaars en
„ andere byzondere perſoonen van zyn gemel-
„ de Gouvernement, wanneer zy door hem ont-
„ booden of geroepen worden, gehouden zyn
„ tot hem te komen, en hem, in alle eerlyke en
„ redelyke zaaken, te gehoorzaamen.

Le dict prince Doranges aura ſoigneux regard que les forts & fortifications de ſon gouuernement ſoient bien gardez & les garniſons y ordonnez bien entretenuz ſelon les ordonnances ſur ce faictes ou a faire & leſquelles il ne pourra exceder ſans en aduertir ſa mate. ou la dite ducheſſe.

„ De gemelde Heer Prins van Oranje zal ook
„ vlytiglyk bezorgen, dat de Sterkten en Veſtin-
„ gen van zyn Gouvernement wel bewaard, en
„ de bezettingen, voor dezelven geſchikt, wel
„ onderhouden worden, volgens de Ordonnan-
„ tien, daarop gemaakt of nog te maaken, bui-
„ ten welken, hy niet zal mogen gaan, zonder
„ daarvan zyne Majeſteit of de gemelde Herto-
„ ginne kennis te geeven.

Et ne pouruoira daucuns pietons ayans garde de forts leſquels ſa mate. veult continuellement tenir reſidence ſur iceulx pour euiter toutes ſurprinſes.

„ En zal hy geen gebruik maaken van voet-
„ knegten, aan welken eenige Sterkten te bewaa-
„ ren gegeven zyn, begeerende zyne Majeſteit
„ dat dezelven aldaar hun geduurig verblyf
„ houden, om alle verraſſing te voorkomen.

Item ne ſe meslera ny entremectera du domaine de ſa Mate. ſoit pour le amodier, bailler a ferme receuoir ne autrement en maniere que ce ſoit. mais laiſſera dicelluy conuenir les receppueurs a ce ordonnez ou les commiſſaires que ſa Mate. ou ceulx de ſes finances ou des comptes a ce ordonneront. Ausquels il donnera toute faueur ayde & aſſiſtence mais ſil entend quelque choſe en quoy le prouffict & ſeruice de ſa Mate. ne ſoit garde commil appertient en aduertira ſa dite mate. & en ſon abſence la dite dame ducheſſe.

„ Voorts zal hy zig niet moeijen met, noch
„ ſteeken in de domeinen van zyne Majeſteit,
„ 't zy met dezelven in admodiatie te neemen,
„ te pagten, te ontvangen, of op eenige andere
„ wyze hoe ook genaamd; maar de Ontvangers,
„ daartoe geſteld, of de Commiſſariſſen, die zy-
„ ne Majeſteit, of die van zyne Finantien of
„ Rekeningen daartoe ſtellen zullen, daarmede
„ laaten beworden: aan welken hy alle hulp en
„ byſtand verleenen zal. Doch zo hy iet ver-
„ neemt, waarin het voordeel of de dienſt van
„ zyne Majeſteit niet bewaard wordt naar be-
„ hooren, zal hy 'er zyne gemelde Majeſteit,
„ en in deszelfs afwezen, de gemelde Vrouwe
„ Hertoginne kennis van geeven.

Et ſi ſera tenu de garder & enſuivir faire garder & enſuiuir les eſtats des receueurs faicts par ceulx des finances ou des comptes ſans les enfraindre en maniere que ce ſoit neſt pour ſubite & tres urgente neceſſite laquelle ne pourroit ſouffrir dilay ſans dangier de plus grand inconvenient de la quelle neantmoins il ſera tenu en la meilleure diligence que faire ſe pourra aduertir le roy ou la dite ducheſſe.

„ En zal hy gehouden zyn te bewaaren, en ver-
„ volgens te doen bewaaren de Staaten der Ont-
„ vangeren, opgemaakt door die der Finantien
„ of der Rekeningen, zonder dezelven in eeni-
„ gerlei opzigt te krenken, dan by ſchielyken en
„ zeer dringenden nood, die geene verwyling
„ gedoogt zonder gevaar van grooter ongelegen-
„ heid; van welken nood hy nogtans gehouden
„ zal zyn, ten ſpoedigſte mogelyk, kennis te
„ geeven aan den Koning, of aan de gemelde
„ Hertoginne.

Et ne pourra le dit prince euocquer par deuant luy aucunes matieres pendans ou qui ſe doiuent traicter ausdits Conſaulx ou aucunement diuertir ou empecher le train ordinaire de la juſtice ou conſtraindre les parties de proceder deuant luy ou ſes commis ſi ce neſt du libre conſentement des deux partyes ou quil ny eut choſe & inconvenient que ne puiſt ſouffrir d'en aduertir la dite dame ducheſſe.

„ En zal de gemelde Prins geene zaaken, die
„ voor de gemelde Raaden of hangen of behan-
„ deld moeten worden, voor zig mogen betrek-
„ ken, noch op eenigerhande wyze den gewoo-
„ nen loop des Regts verleiden of belemme-
„ ren, of partyen bedwingen om voor hem of
„ voor zyne Gemagtigden te pleiten, ten ware
„ zulks geſchiedde met bewilliging van beide de
„ partyen, of dat 'er eenig ongemak uit ontſtaan
„ zou, en de tyd niet toeliet, daarvan eerſt aan de
„ gemelde Vrouwe Hertoginne kennis te geeven.

Auſſy ne pourra entremectre les dits conſeillers es aultres affaires que ceulx du pays mais les laiſſera continuellement vaquer aux affaires

„ Ook zal hy de gemelde Raaden niet mogen
„ gebruiken tot andere zaaken dan die des Lands;
„ maar dezelven geduuriglyk laaten bezig zyn,

„ in

BYLAAGEN L^t. A.

de leur charge & aura bon regard que les receppueurs du Demaine & aydes de ſa ma^te. & ceulx des comptes facent leur debuoir & d' bien adminiſtrer le reuenu de ſa ma^te. Et ſil y treuue faulte en aduertira la dite ducheſſe ou ceulx des finances pour avec ſon advis y donner des proviſions convenables.

Auſſy ne pourra le dit prince donner aucuns preuileges octrois franche foires legitimations ou ſemblables graces de notable effect ou auſſy remiſſions d'homicides ou autres criſmes & exceſſifs ſinon de ſimples homicides non qualifiez & aultres criſmes, non importans peine de mort ou confiscation de biens & ce moyennant compoſition raiſonnable au proffict de ſa Mate ſuyuant l'ordonnance ſur ce faict la quelle ſe payera es mains de l'officier du lieu ou lhomicide ou delict eſt commis.

Semblablement ne pourra ledit prince donner aucunes lettres de ſaulfconduict de paſſeport de ſheurete de corps ou placet ſur benefices ou aultres ſemblables qui ſe depechent par le prive Conſeil ſoubs le grand ſeau de ma^te.

Le dit Prince Doranges ne pourra faire aucuns nouueaulx ouurages ſans ordonnance de ſa ma^te. ou de la dite ducheſſe ou de ceulx des finances. Bien entendu que les maiſons que ſa ma^te. ha en ſon gouuernement ſoient entretenues ſans les laiſſer tomber en entiere ruyne & aduertiſſe Lesdits des finances de ce que a ceſte fin pourroit eſtre neceſſaire auſſi que dedans icelles maiſons ils ne ſouffrent mettre choſes que puiſſent aulcunement greuer ou gaſter icelles.

Et ne permectra que aucun de quelque eſtat ou condition quil ſoit face aulcuns forts en ſon gouuernement ou augmente notablement les forts y eſtans, ſans le conſentement de ſa ma^te. ou de la ducheſſe.

Et ne ſouffrira ny permectra que aulcuns biens immeubles ſoient transportez au prouffict des cloiſtres ou mains mortes ou que les cloiſtres, abbayes & maiſons eccleſiaſtiques ou villes ou villages ou aultres communaultez pretendent ou ayent autres protecteurs que le roy ou le dit gouuerneur au nom de ſa dite ma^te.

Semblablement le dit Prince Doranges ne conſentera ou permectra que les villes, villages ou communaultez de ſon gouuernement vendent ou chargent leurs biens en maniere que ſe ſoit, ne auſſi quils puiſſent impoſer nouueaulx impoſts ſans le conſentement & octroy de ſa ma^te.

Quand ſa ma^te. ou la dite ducheſſe mandera au dit Prince de leuer ou aſſembler gens de guerre a pied & a cheual Il regardera de les leuer & aſſembler a la moindre despence & foulle que ſera poſſible..

„ in de zaaken van hun beroep. Hy zal voorts
„ goede zorg draagen, dat de Ontvangers der
„ Domeinen en Inkomſten van zyne Majeſteit,
„ en die van de Rekeningen hunnen pligt wel
„ waarneemen. en de inkomſten van zyne Ma-
„ jeſteit behoorlyk beſtieren. En zo hy daarin
„ gebrek vindt, zal hy 'er de gemelde Hertoginne, of die van de Finantien kennis van geeven, om 'er, by zynen raad, de vereiſchte proviſien tegen te verleenen.

„ De gemelde Prins zal ook geenerlei Privilegien, Octrojen, vrye Mark en, Wettigingen
„ of diergelyke gunſten van merkelyk belang
„ mogen verleenen: ook geene vergiffenis van
„ doodſlagen of andere zwaare en grove misdaaden; uitgenomen van enkele doodſlagen en
„ andere misdaaden, waarop geene doodſtraf of
„ verbeurdverklaaring van goederen geſteld is,
„ en dit nog behoudens redelyk verding, ten behoeve van zyne Majeſteit, volgens de Ordonnantie daarop gemaakt: 't beloop van welk
„ verding betaald zal worden in handen van den
„ Officier der Plaatſe, daar de doodſlag of misdaad bedreeven is.

„ De gemelde Prins zal ook niet mogen verleenen eenige brieven van vrygeleide vryen
„ doortogt, Lyfsveiligheid, *placets* op Beneficien
„ of andere diergelyken, die door den geheimen
„ Raad, onder het groot zegel van zyne Majeſteit, afgevaardigd worden.

„ De gemelde Prins van Oranje zal geenerlei
„ nieuwe werken mogen maaken, zonder laſt
„ van zyne Majeſteit, of van de gemelde Hertoginne, of van die van de Finantien. Met dien
„ verſtande nogtans, dat de huizen, die zyne
„ Majeſteit in zyn Gouvernement heeft, onderhouden worden, zonderze geheellyk te laaten
„ vervallen, en hy die van de Finantien kennis
„ geeve wat 'er ten dien einde zou konnen noodig zyn, ook op dat zy zorg draagen, dat 'er,
„ in die huizen, niets gelegd worde, waardoor
„ zy eenigszins zouden konnen overlaaden of
„ bedorven worden.

„ Hy zal ook niet toeſtaan, dat iemant, van
„ welken ſtaat of rang ook, eenige Sterkten in
„ zyn Gouvernement opwerpe, of de ſterkten,
„ die 'er reeds zyn, merkelyk verbetere, buiten
„ bewilliging van zyne Majeſteit, of van de Hertoginne.

„ Ook zal hy niet gedoogen noch toeſtaan, dat
„ eenige onroerende goederen ten behoeve van
„ Kloosteren of van eenige doode hand, worden
„ opgedraagen; noch dat de Kloosters, Abdyen
„ en Kerkelyke geſtigten, of de Steden of Dorpen of andere Genootſchappen andere beſchermers voorwenden te hebben, of met der daad
„ hebben, dan den Koning, of den gemelden
„ Gouverneur, uit den naam van zyne Majeſteit.

„ Van gelyken zal de gemelde Prins van Oranje niet gedoogen noch toeſtaan, dat de Steden,
„ Dorpen of Genootſchappen van zyn Gouvernement hunne goederen verkoopen of op eenigerhande wyze belaſten, noch ook eenige nieuwe impoſten opſtellen, zonder bewilliging en
„ octroi van zyne Majeſteit.

„ Wanneer zyne Majeſteit, of de gemelde Hertoginne den gemelden Prins belaſten zullen,
„ Oorlogsvolk te voet en te paarde te werven of
„ te verzamelen, zal hy zorg draagen, dat hy het
„ zelve tot de minſte koſten en met den min-
„ ſten

BYLAAGEN L^t. A.

Bylaagen Lt. A.

Le dit Prince Doranges ſera tenu de faire garder & obſeruer les placcarts & ordonnances de ſa mate. faictes & publies & a faire & publier tant ſur le faict de la juſtice, Sectes, monnoyes & police que aultres affaires de ſon dit gouuernement ſans les enfraindre ou ſouffrir par aultres eſtre enfraints en aulcune maniere.

Et regardera de tenir bonne voiſinance & viure paiſiblement avec ſes voiſins ſans donner occaſion d'aigreur diſſention ou de geurre & aduertira de toutes occurences & choſes d'importance le Roy & en ſon abſence la dite ducheſſe de temps a aultre.

Tiendra auſſi bonne intelligence auec le conte d'aremberge, Gouuerneur de frize Oueryſſel Groningen & Lingen & le conte de hornes gouuerneur de Geldres & de Zutphen en tout ce que concerne le ſeruice de ſa mate. & bien de leur gouuernement pour ayder aſſiſter & fauoriſer lung l'aultre.

Il ne aduancera de conferer aulcuns beneſices de ceulx qui ſont au rolle de ſa mate. Ains ſe contentera de ceulx qui luy ſont & ſont eſte permis a ſes predeceſſeurs en dict office, Bien entendu toutefois que comme l'on trouue par experience que la negligence & inſoufficanſe des curez non eſtans tels quils doibuent pour bien inſtruyre le pauure poeuple ha eſte l'une des principales cauſes que les ſectes reprouuees de notre mere Ste. egliſe ſont eſpanduës es pays de par deca Et affin de y obuyer pour laduenir ſa mate. entend que le dit Gouuerneur quand aulcune cure eſcherra vacante de ſa collacion accouſtumee auant que d'en diſpoſer ſera tenu de faire la prouiſion dicelle nommer a la dite dame ducheſſe gouuernante & deux ou trois perſonnes qualifies pour prendre lung d'iceulx ſe auant quil ſe trouue ydoine apres auoir deuement examine par ceulx que la dite gouuernante vouldra commettre & qui celluy que ſera tellement pourueu de telle cure ſoit tenu la deſſeruir perſonellement ſans ſouffrir quil ſubſtitue aultre en ſon lieu.

Il ne pourra auſſi vſer de nomination ny bailler conſentement aux dignitez vacantes leſquelles on reſerue a la diſpoſition de ſa mate. Et en cas de vacation en aduertira la dite ducheſſe. & ne ſouffrira que poſſeſſion ſoit prinſe deſdits benefices par qui que ce ſoit, ſans la nomination du Roy ou celle de la dite Ducheſſe.

Il ne pourra auoir diſtribution des aydes ou deniers accordez par le Pays quant oires les deniers ſeront accordez a telle condition de la quel-

I. STUK.

„ ſten overlaſt werve en verzamele.

„ De gemelde Prins van Oranje zal gehouden „ zyn, de Plakaaten en Ordonnantien van zyne „ Majeſteit, gemaakt en afgekondigd of te maa- „ ken en af te kondigen, zo wel op het ſtuk der „ Regtsoefeninge, als der Secten, Munte, Re- „ geeringe en andere zaaken van zyn Gouverne- „ ment, te doen naarkomen, zonder dezelven te „ krenken, of te gedoogen, dat dezelven, door „ anderen, gekrenkt worden, op eenigerhande „ wyze. Bylaagen Lt. A.

„ En zal hy zorg draagen om goede nabuurſchap „ te onderhouden en vreedzaam te leeven met „ zyne nabuuren, zonder aanleiding te geeven tot „ verbittering, tweedragt of oorlog; en zal hy, „ van tyd tot tyd, van alle voorvallen en zaaken „ van gewigt den Koning, en in deszelfs afzyn, „ der gemelde Hertoginne kennis geeven.

„ Ook zal hy goed verſtand houden met den „ Graave van Aremberg, Gouverneur van Fries- „ land, Overyſſel, Groningen en Lingen, en „ met den Graave van Hoorne, Gouverneur van „ Gelder en Zutfen, over alles, wat den dienſt „ van zyne Majeſteit en het welzyn van hunne „ Gouvernementen aangaat, om elkanderen te „ helpen, by te ſtaan en te bevoordeelen.

„ Hy zal niet beſtaan, eenige Beneficien te be- „ geeven, die op de rolle van zyne Majeſteit „ ſtaan; maar zig te vrede houden met die genen, „ welker begeeving hem toegelaaten is, en aan „ zyne voorzaaten in het zelfde ampt toegelaa- „ ten geweeſt is; met dien verſtande nogtans, dat, „ naardien men by ondervindinge gewaar wordt, „ dat de agteloosheid en onbekwaamheid der „ Zielzorgeren, die niet zo zyn als zy behooren „ te wezen, om het arme volk wel te onderwy- „ zen, eene der voornaamſte oorzaaken geweeſt „ is, dat de Gezindheden, welken door onze Hei- „ lige Moeder de Kerk veroordeeld zyn, zig in „ de Landen van herwaards over hebben uitge- „ breid; en om daarin voor het toekomende te „ voorzien, zyne Majeſteit verſtaat, dat de ge- „ melde Gouverneur, wanneer 'er eene Zielzor- „ gers-plaats, die ter zyner gewoonlyke begee- „ vinge ſtaat, openvalt, eer hy dezelve begeeve, „ gehouden zal zyn de voorwerpen daartoe te „ noemen aan de gemelde Vrouwe Gouvernan- „ te en twee of drie bevoegde Perſoonen, om „ uit dezelven eenen te kiezen, indien hy daar- „ toe bekwaam bevonden wordt, na vooraf be- „ hoorlyk onderzogt te zyn door zulken, die „ de gemelde Gouvernante daartoe zal willen „ ſtellen; zullende de genen, die op deeze wy- „ ze van zulk eene Zielzorgers plaats voorzien „ zal geworden zyn, gehouden wezen in perſoon „ te dienen, zonder te gedoogen, dat hy een an- „ deren in zyne plaats ſtelle.

„ Hy zal ook geene benoeming doen, noch „ bewilliging verleenen tot opengevallen waar- „ digheden, die ter begeevinge van zyne Maje- „ ſteit bewaard worden. En zal hy, by 't open- „ vallen derzelven, daarvan kennis geeven aan „ de gemelde Hertoginne, en niet gedoogen, dat „ van de gemelde Beneficien, door iemant, wie „ hy ook zy, bezit genomen worde, zonder daar- „ toe, door den Koning, of door de gemelde „ Hertoginne, benoemd te zyn.

„ Hy zal geen bewind hebben over de beden „ of penningen, door het Land toegeſtaan; wan- „ neer die penningen, op zulk eene voorwaarde,

BYLAAGEN Lr. A.

le il ne ſe pourra ayder ſinon pour autant que par le Roy ou la ducheſſe luy ſera encharges.

Quand il ſera aduerty d aucunes queſtions, debats ou proces entre villes ou communaultez dont pourroit ſouldre diſſention il en aduertira la ducheſſe auec ſon aduys pour y ordonner quil conviendra.

Il traictera les affaires de ſon gouuernement auec les conſeillers & officiers de ſa mate. ſans y entremettre gens qui ne ſont officiers de ſa mate. ou au ſeruice & ayant a la dite ſerment.

Il ſera tenu aduertir la ducheſſe ceulx quil vouldra mettre en Loy es principalles villes du pays affin dentendre ſi elle veult aulcuns eſtre delaiſſez ou aultres y mis ſi auant que faire ſe peult.

Il prendra bon regard a l adminiſtration du revenu des villes & fera paſſer leur comptes par gens entendus en faict des comptes ſans paſſer despence ſuperflue.

Et quand il y a quelque diſſention entre les gouuerneurs des villes les accordera ſi faire ſe peult autrement en aduertira la ducheſſe pour auec ſon aduys y pourueoir.

Quand aucunes gens non qualifiez ou non ſouffiſans ſont mis au Loy les debura deporter & commettre aultres ſouffiſans.

Et aura bon regard es lieux ou le Roy a libre creation des gens de Loy de poinct laiſſer introduire couſtume ou poſſeſſion au contraire.

Il prendra regard & entendra auec les gens des comptes & recepueurs du Pays de augmenter le demaine du Roy.

Il ne doibt rien demander practiquer recepuoir ne prendre du Pays a ſon prouffyt oultre la couſtume ſans conſentement de ſa mate. ou de la ducheſſe.

Il aura ſingulier regard ſur la conduicte du dicaige de bontboſſch affin que les deniers qui ſe lieuent pour le dit dicaige ſoient employez comme appartient ſans faire despence ſuperflue & aduiſera auec le temps auec ceulx des comptes & aultres entendus au faict du dicaige de y mettre meilleur ordre quil na eſte du paſſe.

Item prendra bon & ſoigneulx regard que nul qui que ce ſoit ſe aduance de prendre ou mettre en poſſeſſion d aulcun adiects ſans octroi ou conſentement de ſa mate. mais fera garder les dits adiects au proffict de ſa mate. mesmement en terres inondes au quartier de dordrecht & de Zuytbollande.

Aura auſſi regard que les officiers de hautves-

„ zyn toegeſtaan; zullende hy zig van dezelven niet mogen bedienen, dan voor zo verre hem zulks, door den Koning of de Hertoginne, zal gelaſt worden. BYLAAGEN Lr. A.

„ Wanneer hy kennis gekreegen zal hebben van eenige twiſten, geſchillen of regtsgedingen tuſſchen Steden of genootſchappen, waaruit tweedragt zou konnen ontſtaan, zal hy 'er der Hertoginne kennis van geeven, zynen raad daar nevens voegende, om vervolgens te beveelen, 't gene geraaden zyn zal.

„ Hy zal de zaaken van zyn Gouvernement behandelen met de Raaden en Amptenaars van zyne Majeſteit, zonder 'er luiden in te mengen, die noch Amptenaars van zyne Majeſteit, noch in zynen dienſt zyn, of hem eed gedaan hebben.

„ Hy zal der Hertoginne kennis moeten geeven van de genen, die hy in de Wet der voornaamſte Steden van het Land zal willen ſtellen, om te verſtaan, of zy 'er eenigen buiten gelaaten, of anderen in derzelver plaats geſteld wil hebben, zo dra zulks geſchieden kan.

„ Hy zal behoorlyk agt geeven op de beſtiering der inkomſten van de Steden, en haare rekening doen naarzien door luiden, zig op 't ſtuk der rekeningen verſtaande, zonder overtollige uitgaaven te lyden.

„ En wanneer 'er tuſſchen de Bevelhebbers der Steden eenig verſchil ontſtaan is, zal hy dezelven bevredigen, indien zulks mogelyk zy. Anders zal hy 'er der Hertoginne kennis van geeven, om 'er, by haaren raade, in te voorzien.

„ Wanneer onbevoegde of onbekwaame Perſoonen in de Wet geſteld zyn, zal hyze moeten afzetten, en andere bekwaamen in derzelver plaatſe ſtellen.

„ Ook zal hy behoorlyke zorg draagen voor de Plaatſen, waar de Koning de vrye verkiezing der Wethouderen heeft, en aldaar geene ſtrydige gewoonte of duurzaam gebruik laaten inſluipen.

„ Hy zal met de Luiden van de Rekeningen en met 's Lands Ontvangers zorg draagen voor de vermeerdering van 's Konings Domeinen.

„ Hy moet niets vraagen, verkrygen, ontvangen of neemen van het Land ten zynen voordeele, boven 't geene gebruikelyk is, zonder bewilliging van zyne Majeſteit, of van de Hertoginne.

„ Hy zal byzonderlyk letten op het beſtier der dykaadje van den Hondsboſſche, op dat de penningen, die ten behoeve van de gemelde dykaadje geheeven worden, naar behooren, en zonder overtollige koſten te maaken, worden aangelegd, en ten bekwaamen tyde raadpleegen met die van de rekeningen en anderen, zig op 't werk der dykaadje verſtaande, om daar op betere orde te ſtellen dan voor deezen geſchied is.

„ Ook zal hy wel zorgvuldiglyk agt geeven, dat niemant wie hy zy beſta eenige aanwaſſen te aanvaarden, of zig in 't bezit derzelven te ſtellen, zonder octroi of bewilliging van zyne Majeſteit; maar hy zal die aanwaſſen ten behoeve van zyne Majeſteit doen bewaaren, zelfs in 't overſtroomde Land in 't Kwartier van Dordrecht en van Zuidholland.

„ Hy zal ook zorg draagen, dat de Officiers

„ der

Bylaagen Lr. A.

terie d'hollande & aultres ayant charge des dunes facent entretenir & planter les dits dunes comme pour la sureté du Pays il est requis & s'il y trouue faulte en aduertira la ducheſſe pour auec son aduys y pourueoir.

Au surplus aura & prendra singulier & soingneux regard que nulle entreprenje se face sur les droits, haulteurs, & auctoritez, biens, rentes, reuenus & demaine de sa mate. Lesquelles il conseruera & fera conseruer contre tous comme sa mate. a en luy sa parfaicte confidence & comme il en veult respondre a icelle & ne diuulguera ceste son Instruction plus auant que besoing soit & les affaires le requierrent.

Si sa mate. pouruoit de Lieutenant particulier au pays d'Utrecht elle entend que icelluy Lieutenant soit soubs le dit Prince Doranges lequel le conseillera & assistera en ceste charge pour le bien du dit pays d'Utrecht & seruice de sa dite mate. auquel sera aussi encharge de lobeyr comme estant chose vnie auec le dit gouuernement de hollande.

Aussi le dit prince aura soigneux regard au dit pays d'Vtrecht tenant consideration quil est nouuellement acquis.

Il tiendra main que lordonnance faicte par feue de bonne memoire la reyne douagiere d'hongrie sur le payement des dettes rentes & arrierages des etats du dit pays d'Utrecht des annees XVc XI & XII *quant a loutschielgelt auec ce que en depend soit entretenu selon sa forme & tenuer.*

Aussi les ordonnances faictes sur le hinderdam & leckerdyck & que a la recepte ou estats de Caniels ou recepueurs soient mis gens de bien nesseans pour les abus y trouuez.

Ne mectra pour la garde des chasteaux d'Utrecht que anciens subiects du roy de ces pays de par deca.

Ainsi faict & ordonne soubs notre nom en notre ville de Gand le VIIIe *daougst* 1559.

„ der Houtveſterye van Holland, en anderen, die opzigt hebben over de duinen, die duinen doen onderhouden en beplanten, zo als tot verzekering des Lands vereiſcht wordt, en zo hy daaraan gebrek vindt, der Hertoginne daarvan kennis geeven, om 'er, by haaren raade, in te voorzien. Bylaagen Lr. A.

„ Daarenboven zal hy byzondere en naarſtige zorg draagen, dat 'er niets ondernomen worde tegen de regten, hoogheid en gezag, goederen, renten, inkomſten en domeinen van zyne Majeſteit: welken hy zal handhaaven, en doen handhaaven tegen allen, gelyk zyne Majeſteit een volkomen vertrouwen in hem heeft, en gelyk hy daaraan zal willen beantwoorden. En zal hy deeze zyne Inſtructie niet verder gemeen maaken dan noodig zy, en de zaaken zulks vereiſchen zullen.

„ Zo zyne Majeſteit eenen byzonderen Stedehouder in 't Land van Utrecht mogt aanſtellen, verſtaat hy, dat die Stedehouder ſtaan zal onder den gemelden Prins van Oranje, die hem zal raaden en byſtaan in den genoemden laſt, tot welzyn van het Land van Utrecht en van den dienſt zyner Majeſteit, en wien hy ook verpligt zal zyn te gehoorzaamen, als zynde eene zaak, die vereenigd is met het gemelde Gouvernement van Holland.

„ Ook zal de genoemde Prins zorgvuldig opzigt hebben over 't gemelde Land van Utrecht, in aanmerking neemende, dat het nieuwlings aangewonnen is.

„ Hy zal ook agt geeven, dat de Ordonnantie, gemaakt door de Koninginne Weduwe van Hongarye, goeder gedagteniſſe, omtrent de betaaling der ſchulden, renten en agterſtallen der Staaten van 't gemelde Land van Utrecht van de jaaren 1511 en 1512, betreffende het Oudſchildgeld, met het gene 'er van afhangt, naar derzelver vorm en inhoud, worde naargekomen.

„ Midsgaders de Ordonnantien, gemaakt over den Hinderdam en Lekkendyk, en dat, tot den ontvangſt of Staaten der Kanaalen of Ontvangers, eerlyke luiden geſteld worden, vervreemd van de misbruiken, die daarin ontdekt zyn.

„ Hy zal tot bewaaring der Sterkten van Utrecht geene andere luiden ſtellen, dan oude onderdaanen van den Koning, in deeze Landen van herwaards over.

„ Aldus gedaan en geordonneerd onder onzen naam, in onze Stad van Gend, den agtſten Auguſtus 1559.

BYLAAGEN L'. B.

L'. B.

BYLAAGEN L'. B.

Brief van Burgemeesteren van Amsterdam aan de Gedeputeerden der Stad tot de handelinge over de Satisfactie van 27 November 1577.

Getrokken uit het *Minuytbouck*, *beginnende* den 16 January 1577, *ende eyndigende* den 26 May 1578.

Eersaeme, zeer wyse discrete heren ende besandere goede vrunden,

Wy en connen Uwer E. nyet verbergen die perticulariteyten die gevallen zyn int ouervallen van deser Stede daer van wy Uwer E. hebben geaduerteert by onse missive van den XXIV^ten^ deser maent, dat die vianden op deser Stede meenden ter effect te brengen, die deur Godts gratie verhoet is. Het is waerachtich dat die Vianden der zeluer Stede van te vooren ende all eer t opset van t ouervallen geeffectueert es geweest etlicke soldaten onder den vianden dyenende hyer ter Stede gecomen zyn, laetende heur geweer in de poorten der voorsz. Stede omme alsulcx de Ordonnantien der zelver te volcomen, ende op den XXIIJ deser maent novembris zyn dezelfde binnen der Stede zynde des smorgens ten halff negen vuyren gecomen by der voorsz. poorte by hen hebbende geweer, ende hebben ouervallen den burgeren ende soldaten in den wachthuysen, zoe binnen dese Stede als in de poorte tot bewaerniss deser Stede gestelt zynde, enige dootgeslaghen, ende etlicke om heur Lyffuen te salueeren zyn in der Stede gracht gesprongen: ende voorsz. vianden vuyter Stede gecomen ende meesters van de poort geworden zynde hebben geroupen buyten derzeluer poorte *Victorye*, *Victorye*, *vall aen*, *vall aen*, *die Stadt es ons*. Op welcke aduertissement groote menichte van Crychsluyden vuyten seecker schepen ende schuyten buyten den haerlemmer poort aen den dyck gecomen ende op 't voorsz. roupen verwachtende binnen derzeluer Stede gecomen zyn schyetende viantelick tegen den burgeren aen, die nochtans geen geweer en boden, roupende *Orange*, *Orange*, *die Stad es ons*, lopende al crytende ende schyetende met groot gewelt, by hen hebbende vyer vlyegende vendelen tot an de plaetse deser Stede, aldaer zy etlicke burgers dootgeschooten hebben, alleer dat die soldaten deser Stede hen gereet hebben connen maecken, tegens die invasie van den vianden. Ende gereet geworden zynde hebben die goede burgeren met hulpe van den soldaten de voorsz. vianden met gewelt wederom van der plaetse verdreuen tot ouer den Haerlemmer sluys, op welcke sluys den vianden begonst hebben een schans te maecken ende oock an den Sparendammer brugge, mitsgaders op de muraige deser Stede by den toorn met ses wyecken menende aldaer de Stad inne te houden, alsoe zy van buyten meer hulpe wachtende waeren, want Hellinck te vooren gescreuen hadden aan Sonoy, aen den Capiteyn tot Ouderkerck ende allen den Commissaryssen van den schansen hyer omtrent hoe dat zy dyen avont thyen vendelen soldaten sterck zouden zyn geweest, dan zyn eyntelick ouermits t geweldich aenvallen van burgeren ende soldaten deser Stede de vianden, niettegenstaende 't voorsz. schansen vuyt deser Stede gedreuen, Godt hebbe loff, ende dit nyet zonder groot verlyes van volck aen wederzyden. Hyer van hebben wy Uwer E. wel willen aduerteren, op dat Uwer E. de zaeck zal mogen aendyenen daer ende alsoo Uwer E. bevynen zall te behooren, ende te kennen te geuen, dat dat all geschyet es contrarie die pacificatie ende Unie ende Satisfactie, by tusschenspraeck van de Commissaryssen by den generalen Staten gecommitteert, by de Excellentie van den Prince van Orange ons geaccordeert. ende en zall Uwer E. oick nyet vergeten te remonstreeren, dat ons die vruchten van de Pacificatie nyet volgen en mogen, maer dat wy zoe wel in victualie als andere negociatie benaut werden, ende dattet vertreck van satisfactie by de Staten van Hollant schynt gedaan te zyn, op dat zy eerst zouden mogen weten hoe 't geprojecteerde ouerval deser Stede hen geluckt zouden wesen. Uwer E. zullen nyet laeten te persisteren volgens onse laeste missive en de resolutie van de XXXVI Raden omme te mogen behouden den twe vendelen knechten tot deser Stede tot ses hondert mannen om te verhoeden vordere ende gelycke inconvenientien als vooren. Wy zeynden Uwer E. hyer by gevoucht Copie van een missive by den Staten van Hollant aen ons gesonden, in dewelcke zy schynen te willen excuseren 't voorsz. ouervall, mitsgaders noch twee missiuen d' eene aen zyn Excellentie en de andere aen de generale Staten tot Bruysele met Copie van dezelfde missiven, op dat Uwer E. mogen weten wat de zelfde innehouden, biddende de zelfde originele missiven ouer te doen leueren ende antwoordt op de zelffde te solliciteren ofte doen solliciteren. 't Wageschot van Nyenbroch es gecoft ende van hier gescheept in de schyetschuyte van Neel Lutke neel op ten XX deser ende ten zelffden daege offgevaren enz.

Bylaagen Lr. C.

Lr. C.

Bylaagen Lr. D.

Brief van Jonkheer Diedrich Sonoy *aan* Hillebrand Benninck *te Amſterdam*, geſchreeven *den* 31 *December* 1577.

Inſonders goude frundt,

V. L. brief heb ych met blytſchap ferſtan dat dy ſaeken vop eyn gouden hop ſtan, dar ych byt got ſynnen ſegen fordts to te willen geffen, ſan dat ych myn follich ſal wyllen halden ſan ymans te beſchadige kont V L ſych nyt allen ferſekeren van ewen husman dan ſan alle dy onder Stat wonen off dy wtter Stat ſollen wyllen komen, al wollenze gelt vp hor hoft dragen. ende es ock eyn orſaek dar van dat ych ſellefs met dy knechten bin gekomen vom ſuolcxs ende dergelicke vor te komen. hyr met wyl ych V. L. den heer befellen, ferwachtende hyer ewe kompſte bynne het Katuſer Kloſter. Den leſten December Anno 77.

[*De ſubſcriptie was deſe*]

V. L. goude frunt

Diedrich Sonoy.

[*De ſuperſcriptie*]

An Hilbrant Benninck, *myn goude frunt, bynnen*
Amsterdam.

L^r. D.

BYLAAGEN L^r. D.

BYLAAGEN L^r. D.

Laatſte Reſolutie der Roomſchgezinde Vroedſchap van Amſterdam van den 23 May des jaars 1578, *die de onmiddelyke gelegenheid gegeven heeft tot de verandering der Regeeringe.*

Op huyden den XXIIJ.^en dach in meye anno XV^c LXXVIII hebben myne heeren de burgermeeſteren geproponeert in de Vergaderinge van den XXXVJ raiden deſer Stede dat myne heeren de Commiſſariſſen van zyne Excellentie ende van de Staten van hollant als die heere van de riuieren, mr adriaen van der mylen, meeſter pouwels buys, ende mr nicolaes Camerlingh, aen henl. verſocht hadden dat die drie ſchutterien der voorſ. Stede zouden in diligentie opgerecht ende voortgebracht werden onder zes vendelen ten eynde de zelue ſtede des te zekerder zoude connen bewaert werden jegens alrehande inconvenienten, ende namentlyck jegens verſcheyden aenſlagen die in de arriueringe van groote vlooten van ſchepen off anderſſins op te voorſ. Stede zouden mogen werden gepractizeert, ende dat tot dien fine ouer die voorſ. vendelen zouden gecommitteert werden als Capiteinen, Lieutenanten, vendrichs, ſergeanten ende Corporalen alzulcke perſoonen als by de voorſ. heeren Commiſſariſſen henlieden ſchriftelyck ouergeleuert waren, Verſoeckende daer op die voorſ. heeren burgermeeſteren aduys van de voorn. raiden, als te weten wat henlieden belieuen zoude den voorſ. heeren Commiſſariſſen daer op voor antwoort gegeuen te werden. Gehoort welcke propoſitie es nae lange communicatie ende mit ripe deliberatie by de voorſ. XXXVJ raiden eendrachtelick verſtaen ende gereſolueert dat hoe well die voorſ. ſchutterien ouer lange opgerecht ende veruult well behoorden ende dienden mitten eerſten in train voorts gebracht te werden, dat nochtans niet geraden en was omme deſe goede ſtede in eendrachtigheit, ruſte ende vrede te houden, ende den goede burgeren ende ingeſetenen niet te belaſten ende in wildicheit ofte verwoeſtheit te brengen, tenderende oick tot diſtractie van de Coopmanſchappe ende andere beruerte, dattet zelfſde eenichſins zoude geſchieden onder eenyge vendels, ende veel min onder de voorſ. nieuwe off andere Capiteinen ende beuelhebberen van gelycker forme, gemerct oick nademale by der voorſ. ſtede Satisfactie expreſſelyck zyn geapprobeert ende belooft onderhouden te worden ende te blyuen onvermindert in haere vigeur alle derzeluer cuſtumen, rechten ende Uſantien, dat zulcx die overluyden ende rotmeeſteren van de zelue Schutterien niet en behoirden eenyge andere beuelhebbers onderworpen te werden, maer in alzulcke geſtelteniſſe ende qualiteit behoorden te blyfuen als die van outs geweeſt waren volgende d expreſſe text van de voorſ. ſatisfactie ende dat conſequentelyk die burgers ende ſchutters behoorden alleen voor hooffden te kennen den voorſ. hoere oude ouerluyden ende rotmeeſteren ende den burgermeeſteren als hoere ſuperintendenten ende anders geen, byſonder nademael die zelue ouerluyden ende rotmeeſteren naer oude gewoenten conden werden gecommitteert, ſonder oprechtinge van vendels tot alzulcke wachte ende ordonnantien als van outs geraempt zyn geweeſt, ende men noch mochte beuinden vordere daerby te vuegen ende de zelue des noot zynde te amplieren, ende ingeualle zulcx geſciede conformelyck die voorn. oude cuſtumen ende uſantien by der voorſ. ſatisfactie geconfirmeert (als wel behoert ende anders niet) dattet zelue zoude ſtrecken tot meerder eendracht ende vrede ende tot zoe goeden toeſicht ende wacht als mochte gedaen ende gehouden werden by die voorſ. oprechtinge van vendels als in voorleden tyden by kenniſſe van alle die werlt wel gebleecken is. Ordonneren daeromme die voorſ. XXXVJ raiden dat tgundt voorſ. es den voorſ. heeren Commiſſariſſen zoude gegeuen worden voor affcheit ende antwoort.

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

TIENDE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *sedert de verandering der Regeeringe des jaars* 1578, *tot aan het einde van 't bewind des Graaven van Leiceſter, in 't jaar* 1587.

1578. De Gereformeerden predikten in de openbaare Kerken te Amſterdam.

TErſtond na de verandering der Regeeringe te Amſterdam, vertoonde zig aldaar eene andere gedaante der dingen. De nieuwe Wethouders, die, voor verre het grootſte gedeelte, der Hervorminge waren toegedaan, vonden ongeraaden, te blyven by het *eerſte* punt der Voldoeninge, volgens welk, binnen de Stad, geen andere Godsdienſt dan de Roomſch-Katholyke geoefend mogt worden. De Kerken, die, geduurende den opſtand, geſlooten geweeſt waren, bleeven nog eenige dagen digt. Toen ging 'er de Wethouderſchap in, met eenige timmerluiden, en deedt de beelden afneemen. Ten minſte, ſchynt zulks, in de oude Kerke, geſchied te zyn. De Gereformeerden predikten terſtond in deeze, en wat laater ook in de nieuwe Kerke (*a*). Doch daar verliep nog een geruime tyd, eer men in de Kapellen predikte. Tot eerſte openbaare Predikanten werden beroepen *Joannes Kuchlinus* van Embden, en *Petrus Hardenberg* uit Embderland. De Heer *Kornelis Schellinger* heeft, in laater' tyd, ter gedagteniſſe deezer veranderinge, een tweeregelig versje gemaakt, welk nog, voor 't Koor der oude Kerke, in gouden letters, te leezen ſtaat, en dus luidt:

't Misbruyk, in Godes Kerk allengskens ingebragt,
Is hier weêr afgedaan, 't jaar zeventig en agt.

De Lutherſchen en Doopsgezinden houden hier ook Godsdienſtige Vergaderingen.

Doch behalve de Gereformeerden, begonden de Lutherſchen en Doopsgezinden hier ook afgezonderde Vergaderingen te houden, met kenniſſe der Wethouderſchap, die zelfs gedoogde, dat de Roomſchen heimelyk byeenkwamen, tot oefening van hunnen Godsdienſt, ſchoon zulks veelen Gereformeerden zeer tegen de borſt was (*b*). De Lutherſchen hielden, ten deezen tyde, hunne Vergaderingen, in een Pakhuis of Schuur, *de Pot* genaamd, by de Handboogs-Doele, ter plaatſe, daar, ſedert, de Lutherſche Oude Kerk geſtigt is (*c*). De Doopsgezinden kwamen byeen op den Nieuwendyk, omtrent de oude Haarlemmerſluis: welk gedeelte der Stad, om dat 'er, ook voor de beroerte, luiden woonden, die niet zeer Pausgezind waren, het *Embder-* of *Condés-hoekje* plagt genoemd te worden, ter oorzaake dat de Hervorming vroeg te Embden ingevoerd geweeſt was, en *Henrik, Prins van Condé*, een voornaam hoofd der Hervormden in Frankryk plagt te zyn. Doch ſommigen hebben aangetekend, dat eenigen der eerſte Gereformeerde Predikanten hier ter Stede de Doopsgezinden, in deeze hunne Vergaderplaatſen, zonder eenigen voorgang der andere Hollandſche Steden, ook zonder laſt der Overheid, door ettelyke yveraars, langen tyd agter een, beſtonden te kwellen: tot dat zy, ziende dat zy geenen ſteun hadden aan de Wethouderſchap, van zelven ophielden. Ook wil men, dat de Burgemeeſter Willem Bardes, wiens Huisvrouw en Zuſter der Doopsgezinden belydenis toegedaan waren, hun de hand boven 't hoofd hieldt (*d*): ſchoon ſommigen meenen, ook in deeze vroege tyden, reeds beſpeurd te hebben, dat de Kerkenraad der Gereformeerden den Regenten veel te weinig ontzags toedroeg; waarvan, onder anderen, het

1578. hier ook Godsdienſtige Vergaderingen.

Voorval met den Kerkenraad der Gereformeerden.

(*a*) HOOFT XIII. *Boek, bl.* 579.

(*b*) Aantek. *van een* Regent van Amſt. *by* BRANDT Reform. I. *Deel, bl.* 601.
(*c*) FILIPS VON ZESEN, *bl.* 296.
(*d*) Aantek. *van den* Heere C. P. HOOFT *by* BRANDT I. *Deel, bl.* 610.

1578. het volgende voorbeeld aangetekend is. Men plagt, hier ter Stede, het trouwen in de Kerke, by avond, te laaten geſchieden. Doch de Kerkenraad beſloot, niet lang na de verandering, dat zulks, voortaan, by dage geſchieden zou. 't Gebeurde nu, dat zeker aanzienlyk burger, die naderhand Raad werdt, en meermaalen Burgemeeſter geweeſt is, omtrent zes of zeven maanden na de verandering, zullende trouwen, en gekomen voor de Kommiſſariſſen der Huwelykſche zaaken, om de geboden te laaten aantekenen, zig genegen toonde, om die van 't Stadhuis te laaten gaan, en daar ook te trouwen; alzo zyne Bruid, eene jonge maagd, beſchroomd was, om openlyk, by dage, in de Kerke, getrouwd te worden. Doch de Kommiſſariſſen, Egbert Roelofszoon en Reinier Simonszoon, Raaden der Stad, en Kornelis Floriszoon van Teilingen, kort daarna, allen drie Burgemeeſters, zeiden tegen den Bruidegom, *Gy zyt een oud Patriot, die mede langen tyd buiten 's Lands hebt gezworven; 't zou niet wel paſſen, dat gy buiten de Kerk zoudt trouwen: wy zullen bezorgen, dat de trouwing na 't avondgebed geſchieden zal.* Maar toen de trouwtyd verſcheenen was, waren de Predikanten onwillig. De Bruidegom begaf zig, met eenigen der zynen, naar den Kerkenraad, daar men hem, na eenige woorden en weêrwoorden, aanzeide „ dat „ zy 't beſluit, welk zy onlangs genomen „ hadden, om zynent wille, niet wilden te „ buiten gaan," daarby voegende „ dat de „ Heeren, die hem zulke beloften hadden „ gedaan, hun daarin niet te gebieden had„ den." De Bruidegom deedt den Heere Egbert Roelofszoon, die digtſt by de Kerk woonde, verſlag van zyn wedervaaren. Deez' ging terſtond in den Kerkenraad, en verkreeg, met veel moeite, dat men naarkwam, 't gene de Heeren beloofd hadden. Nogtans wilde geen van beide de Stads Predikanten de trouw beveſtigen, zo dat zig, daartoe, een Predikant van buiten moeſt laaten gebruiken (*e*). De Wethouderſchap toonde, ondertuſſchen, haare agting voor de waarneeming van den openbaaren Godsdienſt, door het maaken eener Keure, waarby het ſtooren van den zelven, door roepen, ſnappen en ander gedruiſch omtrent de Kerkdeuren, verbooden werdt (*f*). Ook werdt, ten deezen tyde, het zingen en ſpeelen van het Nieuwe jaar afgekeurd (*g*).

't Stooren van den Kerkdienſt en 't Nieuwjaarszingen wordt verbooden.

De oude Regeering klaagt over on-

Midlerwyl, hadden de ontſlaagen Regenten zig, al kort na de verandering, met een Verzoekſchrift, vervoegd aan den Prinſe van Oranje, waarby zy zig zeer beklaagden, over het ongelyk, welk men hun aangedaan hadt. De tegenwoordige Regeering beſloot, terſtond, Burgemeeſter Maarten Janszoon Koſter, nevens drie Perſoonen uit de drie Schutteryen, Arend Janszoon Koesveld, Kapitein der Kruis- of Voetboogs-Schutterye, Gerrit Janszoon Delf, uit de Handboogs-Schutterye, en Kornelis Floriszoon van Teilingen, Luitenant der oude Schutterye of Kloveniers, af te zenden naar den Haage, en by de Staaten van Holland, met raad van zyne Doorlugtigheid, te verzoeken regtvaardiging en bekragtiging van 't gene, ſedert den zesentwintigſten May, voorgevallen was, behoudens de Privilegien der Stede. De drie Schutteryen ſtonden toe, dat haare Gemagtigden, in alles, den wil der zes en dertig Raaden naarkwamen (*h*). Kort te vooren, op den zevenden Juny, hadt het Geregt verbooden, iemant, geeſtelyk of weereldlyk, van den een' of den anderen Godsdienſt, wegens 't voorheen gebeurde, te ſchelden, of in perſoon, huis of goed te beledigen (*i*). Doch ik vind niet, dat de Staaten, ten deezen tyde, eenig beſluit namen, tot regtvaardiging of bekragtiging van 't gene, onlangs, te Amſterdam voorgevallen was.

1578. gelyk: de nieuwe zoekt het gebeurde te doen bekragtigen door de Staaten.

De nieuwe Regeering, zig, in den aanvang van haar bewind, bemind zoekende te maaken by 't gemeen, beſloot den excyns van den twintigſten penning op het Beeſtiaal af te ſchaffen (*k*). Ook werden alle Gildenkeuren vernieuwd; doch te gelyk bevolen, dat de inkomſten van de Gilden, na 't afleggen der oude ſchulden, beſteed zouden worden, niet tot ydele bygeloovigheden, braſſen en drinken, gelyk voorheen; maar tot onderhoudinge van verarmde Gildebroeders (*l*). Om volk naar de Stad te lokken, werdt goedgevonden, aan allen het verkrygen van het Poorterſchap toe te ſtaan, al kwamenze uit Plaatſen, daar men den Amſterdammeren diergelyke vryheid niet vergunde (*m*). Op het waaken der drie Schutteryen; op het zitten der Schutteren in de Stads Poorten, en op verſcheide andere zaaken, de Schutteryen betreffende, werden, in dit jaar, verſcheide nieuwe Ordönnantien gemaakt by myne Heeren van den Geregte (*n*). Voorts, werdt het aanneemen van twee nieuwe Rectoren der openbaare Schoolen, door den Raad, gelaaten aan Burgemeeſteren (*o*). En na dat de Staaten van Holland, in September, beſlooten hadden, de

Zy maakt eenige gunſtige Keuren.

(*e*) Aantek. *by* BRANDT *I. Deel, bl.* 601.
(*f*) Handv. *bl.* 120, 128.
(*g*) Handv. *bl.* 1031.
(*h*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 13, 15 *Juny* 1578.
(*i*) Keurb. G. *f.* 157.
(*k*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 13 *Juny* 1578.
(*l*) Keurb. G. *f.* 158. Handv. *bl.* 1177.
(*m*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 13 *July* 1578.
(*n*) Keurb. G. *f.* 153 *verſo*, 155 *verſo*, 164.
(*o*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 20 *Juny* 1578.

1578. de inkomſten van alle *Beniſicien*, *Vicarien* en *Canoniſyen*, die door Leeken begeven werden, voortaan te doen dienen tot onderhoud van Predikanten, Schoolen en anderszins ter eere Gods, uitgenomen dat zulke *Beneficien*, waaraan zielzorg vaſt was, in 't gevolg, alleen tot onderhoud van Predikanten zouden bekeerd worden, werdt het Plakaat, deswege gemaakt, den tienden, hier ter Stede, afgekondigd (*p*).

Een groot getal van geweekenen goedgunners der voorige Regeeringe wordt openlyk ingedaagd.

Ondertuſſchen, hadden zig eenige goedgunners der voorige Regeeringe ter Stad uit, en in dienſt van Don Jan begeven: onder welken ook was de gewezen Schout, Pieter Pieterszoon. Hy en nog drie anderen, *Wouter Burchmanszoon*, eertyds Hopman, *Tsbrand Hollefloot*, eertyds Vendrig, en *Dirk Hermanszoon Sopeeter* werden, den elfden July, openlyk ingedaagd, om zig wegens hunne vlugt en verder gedrag te komen verantwoorden. Op den zevenden October, werden nog agt diergelyke geweekenen ingedaagd, te weeten, *Joannes Bernardus*, *Pieter Oly*, *Jan Roelofszoon Kaaskooper*, *Jan Willemszoon*, eertyds Cipier, *Jakob Louw*, eertyds Poortier, *Willem Simon Maartenszoon*, *Michiel Wolfertszoon*, en *Arend* de Zoon van *Henrik* in den Engelſchman (*q*). In Maart des volgenden jaars, nog zes: te weeten, *Gerrit Hein*, Zoon van Aagte Simonsdogter in de Wynpers, Bevelhebber van Wouter Burchmanszoon, *Hanske Klaaszoon*, Hoogduitſch Zeemleer-verkooper, gewoond hebbende in 't Engekerksſteegje aan de oude zyde, *Jonge Kees Speelman*, gewoond hebbende in de drie Eſtrikken, *Willem Korneliszoon*, Zoon van gemelden Jongen Kees, *Willem Franszoon* en *Klaas Franszoon*, in de drie koperen Potten (*r*). Doch in May daarna, werden wel drie en dertig Perſoonen, die gevlugt waren, en zig aan de Spaanſche zyde hielden, ingedaagd, naamlyk, *Jonge Pieter Opmeer*, Broeder van Hollefloot, *Neel Kornelisdogter*, Huisvrouw van Wouter Burchmanszoon, *Klaas Koenenszoon*, Zoon van Koen Schepens, *Kornelis Boon*, Houtkooper, *Dirk Jan* in Deventer, *Jan Hagen*, Zoon van Gerrit Hagen, *Jooſt Janszoon* in de Fontein, *Daniel de Pyper*, *Jan Janszoon* Bierdraager, Tromſlager, *Jan Janszoon* van Haarlem, Broeder van Egbert Janszoon, *Maarten Franszoon*, eertyds Onderſchout, *Auguſtyn van Teilingen*, *Jan Zondergeld*, *Arend Henrikszoon*, Zoon van Henrik in den Engelſchman, *Jan Lukaszoon*, *Snyder*, *Michiel de Weever* op den Heiligen Weg, *Simon Pieterszoon* in den Kuil der Leeuwen, *Jan Korneliszoon* in 't roode Kruis, *Klaas Korneliszoon Ryzer*, *Jan Blank* van Medenblik, Zwager van den Engelſchman, *Henrik Meinerdszoon*, Smid in 't Engelſche tonnetje, *Dirk Dirkszoon*, Zoon van bezeten Lysje, *Pieter Kindje*, *Pieter Janszoon Born*, Vulder, *Jan Joriszoon*, Tinnekramer, *Willem Henrikszoon*, Zoon van de Huisvrouwe van Henrik Ebbe, *Dirk Wouterszoon*, Slotemaaker, *Jan Janszoon*, Vulder, *Jan Gerritszoon Denger*, met *Heil* zyne Huisvrouw, *Maarten Gelentszoon*, haar Zoon, *Michiel Provooſt* en *Meeſter Hans Hulſnyder* (*s*). Doch of op deeze indaagingen vonnis van ballingſchap en verbeurdverklaaring van goederen, zo ver de Privilegien zulks gedoogden, gevolgd zy, is my nergens gebleeken. Den gewezen Theſaurieren, Kornelis Jakobszoon Brouwer en Jan Dirkszoon Smid, en den gewezen Excynsmeeſteren, *Klaas van Zante* en *Weſſel Kornelis Jakobszoons Zoon*, die nog geene rekening gedaan hadden, en zig ook buiten de Stad onthieldel, werdt, wat laater, by openbaare afkondiging, bevolen, zig te vervoegen in eene herberg buiten de Stad, waartoe hun vrygeleide verleend werdt (*t*): doch ik weet niet, of zy aldaar verſcheenen zyn. 1578.

Beeldenſtorm in de nieuwe Kerke.

Ondertuſſchen, blykt, uit al deeze indaagingen, dat de Stad, alwaar de ingedaagden, ongetwyfeld, hunne vrienden hadden, nog niet ontledigd was van zulken, die der Spaanſche zyde waren toegedaan, en van welken men, hierom, tweedragt en beroerte te dugten hadt. Doch van de zyde der Hervormden, werden ook, nu en dan, buitenſpoorigheden gepleegd, die der tegenwoordige Regeeringe zelve mishaagden. Van dien aart was de opſchudding, die, den tweeden September, voorviel, en die ik niet weet, dat by eenigen Hiſtorieſchryver aangetekend is. In de nieuwe Kerke, ſtonden, ten deezen tyde, nog beelden en outers, 't zy dat de Gereformeerden aldaar nog niet gepredikt hadden, gelyk waarſchynlykſt is; 't zy dat men niet geſchroomd hadt, aldaar te prediken, onaangezien de Kerk nog niet van Roomſche ſieraaden ontledigd ware. Doch op den gemelden tweeden September, verſtoutten zig eenige Perſoonen, de deur der Kerke met geweld open te ſlaan, en beelden en outers te verbryzelen. Drie Burgemeeſters, zynde den vierden, Meeſter Maarten Koſter, om Stads zaaken, verreisd, begaven zig terſtond naar de Kerke, en zogten, door hun gezag, te wege te brengen, dat men afliete van de moed-

(*p*) Keurb. G. *f.* 171.
(*q*) Keurb. G. *f.* 173, 174 *verſo*.
(*r*) Keurb. G. *f.* 189 *verſo*.
(*s*) Keurb. G. *f.* 194.
(*t*) Keurb. G. *f.* 207 *verſo*.

1578. moedwilligheid. Doch beveelen en dreigen hielp niet. 't Graauw gunde zig geene ruſt, voor dat alles vernield ware. Ondertuſſchen, hadden Burgemeeſteren de Klooſters, daar gelyke moedwil gevreesd werdt, doen bezetten met ſoldaaten; en ſedert, tot beſcherminge derzelven, de Schuttery in de wapenen gebragt. Doch ſchutters en ſoldaaten vielen zelven aan 't beeldſtormen, zo dat, wat moeite Burgemeeſteren deeden, zy niet beletten konden, dat, ook in de Klooſters, alles vernield werdt. Burgemeeſteren gaven, 's anderendaags, kennis van 't voorgevallene aan de Vroedſchap, die hen onſchuldig hieldt aan den gepleegden moedwil, en beloofde zulks, des noods, ten allen tyde, te zullen verklaaren (*u*).

en in de Kloosters.

De vier vendelen ſoldaaten op twee gebragt.

De Staaten van Holland beſlooten, ten deezen tyde, de vier vendelen knegten, die in Amſterdam lagen, te brengen op twee, ſamen van vierhonderd hoofden. De Vroedſchap bewilligde hierin, mids Herman Roodenburg, overeenkomſtig met het Verdrag van Voldoeninge, een vendel behielde, en de andere Kapiteinen, by raade van Burgemeeſteren, gekooren werden: ook dat de bezoldigden allen burgers waren, die hier ter Stede, tot op de afkondiging der Gendſche Bevrediginge, gewoond hadden (*v*).

De Vaart op Spanje wordt verbooden.

Kort te vooren, hadden de Staaten van Holland en Zeeland de Vaart op Spanje verbooden, en den Handelaaren vermaand, weſtwaards op Portugal te vaaren. 't Plakaat, welk hiervan uitkwam, en den zestienden Auguſtus getekend was, werdt, den negentienden, ook hier ter Stede, afgekondigd (*w*). Een gedeelte van de Vaart der Amſterdammeren werdt, door dit Plakaat, geſtremd: ſchoon men, van eene andere zyde, wederom uit was, omze veiliger en gemakkelyker te maaken. In October, ſlooten Burgemeeſteren eene overeenkomſt met *Jan Barendszoon*, die aannam, alle de wrakken, die, geduurende de jongſte onluſten, in 't Y gezonken waren, voor vyf guldens tien ſtuivers ieder wrak, op zyne koſten, uit den grond te haalen (*x*).

De wrakken worden uit het Y gehaald.

Bezending der Staaten van Holland aan de Stad.

De Staaten van Holland hadden, onlangs, ook beſlooten, een honderdſten penning te ligten; waarin Amſterdam niet bewilligd hadt. Ook maakte men, hier ter Stede, zwaarigheid in de afkondiging van het Plakaat, welk deswege uitgekomen was. De Staaten zonden dan de Heeren van Mathenes, Heer van de Riviere, en van der Myle naar Amſterdam, om de Regeering tot andere gedagten te brengen. Zy hadden, 1578. eerſt by Burgemeeſteren, en daarna in de volle Vroedſchap gehoor. Doch men bleef de afkondiging van 't Plakaat toen nog van de hand wyzen (*y*). En deeze is de eerſte bezending geweeſt aan Amſterdam, van welke men, na de verandering der Regeeringe, gewaagd vindt.

Tegen 't einde des jaars, werdt in de Vroedſchap geraadpleegd over het Ontwerp eener nadere *Unie* of Vereeniging, tuſſchen Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht, Friesland en Overyſſel, welke men beſloot aan te gaan (*z*). Doch de byzondere *Unie*, in 't jaar 1576, tuſſchen Holland en Zeeland, geſlooten, werdt, hier ter Stede, niet dan met eenige bepaalingen aangenomen. Men bedong, onder anderen „ dat zyne Door-„ lugtigheid, de Prins van Oranje, de Wet-„ houderſchap ſtellen zou ten gewoonlyken „ tyde, en agtervolgens de Privilegien; doch „ in geval van nood, naar 't goedvinden van „ den Prinſe; mids zulks niet ſtrekte tot be-„ nadeelinge van het verdrag van Voldoe-„ ninge (*a*)."

De Stad bewilligt in de nadere Unie. 1579.

De Prins van Parma, wien Filips de II., na 't overlyden van Don Jan van Ooſtenryk, de Landvoogdye opgedraagen hadt, ſloeg, ten deezen tyde, het beleg voor Maaſtricht; tot ontzet van welke Stad, de Regeering van Amſterdam een vendel haarer knegten, onder Herman Roodenburg, deedt uittrekken (*b*). Doch Maaſtricht viel, den agtentwintigſten Juny, den Spaanſchen in handen (*c*). Ondertuſſchen, viel het toezien in de poorten by dage, welk te Amſterdam nog geſchiedde, den ſchutteryen zo laſtig, dat men, eerlang, te raade werdt, eenige burgers daartoe uit te kiezen, en te bezoldigen. Ook werden, wat laater, eenige nieuwe Bevelhebbers geſteld over de gewoonlyke vendels der Stads bezettinge, alzo de tegenwoordigen begeerd hadden verlaaten te worden. Doch hierover rees eenig verſchil met de Staaten van Holland (*d*), welk, zo ik meen, niet voor 't jaar 1581, volkomenlyk afgedaan werdt. In October werden, door myne Heeren van den Gerechte, by raade der zes en dertig Raaden, elf nieuwe Burgerhopluiden, even zo veel Luitenants, en driemaal zo veel Bevelhebbers aangeſteld over de elf wyken, waarin de Stad toen verdeeld werdt. Zie hier de naamen der Hopluiden, die, ten deezen tyde, *Wykmeeſters* genoemd werden: *Jan Smid*, *Klaas*

Een der Stads Vendelen trekt uit tot ontzet van Maaſtricht.

't Gereedſtelt nieuwe Bevelhebbers aan over de Wyken.

(*u*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 3 *Sept.* 1578.
(*v*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 5 *Sept.* 1578.
(*w*) Keurb. G. *f.* 170 *verſo.*
(*x*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 25 *Octob.* 1578.
(*y*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 25 *Octob.* 1578.
(*z*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 11 *Dec.* 1578.
(*a*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 21 *Jan.* 1579.
(*b*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 4, 8, 14 *May* 1579.
(*c*) Vaderl. Hiſt. VII. *Deel*, *bl.* 275.
(*d*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 4 *May*, 27 *Juny* 1579.

1579. *Klaas Landsmeer*, *Jan Bannink Janszoon*, *Simon Henrikszoon*, *Jan Bethszoon Roodenburg*, *Kornelis Elbertszoon*, *Jakob Franszoon*, *Klaas Burchmanszoon*, *Pieter Korneliszoon Zwartelaken*, *Jan Klaas Boeleszoon*, en *Klaas Boeleszoon in den Hamburg*. De Luitenants waren *Jan Korneliszoon Hooft*, *Tonis Janszoon Schellinkwouw*, *Winrik van Marken*, *Jan Janszoon Koman*, *Evert Reaalszoon*, *Ysbrand Maartenszoon*, *Pieter Rodink*, *Fredrik Vogel*, *Reinst Pieterszoon*, *Klaas Overlander* en *Kornelis Kies*. Wy voegen 'er de naamen der Bevelhebberen of Serjanten by, ten dienste van zulken hunner nakomelingen, die gaarne weeten, wat deel hunne voorouders gehad hebben aan 't bezorgen van de veiligheid en rust der Stad: *Egbert Pieterszoon*, *Louw Volkertszoon*, en *Jan Pieterszoon Reaal*; *Gerrit Janszoon Kop*, *Jan Valkeszoon* en *Walich Pieterszoon Proost*; *Jakob Kopit*, *Laurens Jakobszoon* en *Klaas Elbertszoon Gooijer*; *Kornelis Bennink*, *Gysbert Appelman* en *Goossen Jakobszoon*; *Otto Vogel*, *Kornelis Helmer* en *Frans Volkertszoon*; *Wybrand Appelman*, *Tobias Maartenszoon* en *Jakob Smid Olieslager*; *Gerrit Bicker*, *Jan de Bitter* en *Frans Janszoon Kat*; *Jan Pottei*, *Jan de Bisschop* en *Jan Ysbrandszoon*; *Jakob Janszoon Vink*, *Pieter Klaaszoon Boer* en *Ellert Boeleszoon*; *Kornelis de Vlamink*, *Pieter Boom* en *Frans Henrikszoon Ruisch*; *Pieter Pauw*, *Willem Hooft* en *Jan Ysbrandszoon Blaauwhulk*. Alle deeze Oversten moesten, met hunne onderhoorige manschap, in geval van oproer of brand, op de aangeweezen Loopplaatsen verschynen (*e*). Doch het bewaaken der Stede by nagt bleef, ten deezen tyde, der bezettinge en schutteryen alleenlyk aanbevolen.

De Prins van Oranje maakt eenige verandering in de Schutteryen en Wyken. 1580.

In de Lente des volgenden jaars, werdt op de Burgervendelen eenige nadere orde gesteld, door den Prinse van Oranje, die, in February in Holland gekomen, en sedert naar Kampen verreisd zynde, te Muiden te rug gekeerd was; van waar hy, den zeventienden Maart, door die van Amsterdam, met sierlyk uitgestreeken jagten, afgehaald, en staatelyk ingeleid werdt (*f*). 't Geregt hadt, reeds eenige dagen te vooren, orde gesteld op het ontvangen van zyne Doorlugtigheid (*g*), die, terstond na zyne aankomst, zyn werk maakte, om de Burgerwyken niet slegts, maar ook de drie Schutteryen te brengen onder vendels, die afhangkelyker zouden zyn van de Wethouderschap dan te vooren. Wy hebben, in 't voorgaande Boek (*h*), gezien, dat men de Schutteryen reeds onder vendels hadt willen brengen, voor de verandering der Regeeringe, in May des jaars 1578. Doch alzo de Prins, toen, de Kolonellen en andere Oversten begeerde te stellen, voorzag de Wethouderschap van dien tyd ligtelyk, dat zy, door deeze nieuwe schikking op de Wagten, de klem van haar gezag kwyt geweest zou zyn; weshalve zy 'er niet in bewilligen kon: 't welk, veelligt, eene der redenen geweest is, waarom men toeliet, of bewerkte, dat zy, door de Schutteryen en 't volk, van 't bewind ontzet werdt. Maar de tegenwoordige Regeering hadt geene reden, om te dugten, dat de voorgenomen verandering haar gezag krenken zou. Zy wist, dat ver het grootste gedeelte der schutteren haar toegedaan was: en dat het oppergezag over de Schutteryen en Wyken beide gesteld zou worden aan Leden der Regeeringe. Zy maakte dan geene zwaarigheid in het omhelzen deezer nieuwe schikkinge: te minder, naardien zyne Doorlugtigheid het stellen der Oversten aan haar schynt gelaaten te hebben. Men vindt, ten minste, dat Burgemeesteren, met de Vroedschap geraadpleegd hebbende (*i*), eenige maanden na 's Prinsen vertrek; *doch volghende die selue zyne Furstelycke Genade speciaele last ende beuel, met aduys van den Capiteynen van den Schutteryen — ende haere Lieutenanten*, NU in 't begin van September, de Wyken verdeeld, en Kolonels, Kapiteins en Luitenants aangesteld hebben. De drie Schutteryen, en de elf Wyken der Stad werden gesteld onder eenen algemeenen Kolonel, die te gelyk byzondere Kolonel der drie Schutteryen was. Voorts, was 'er een byzondere Kolonel over de vyf wyken aan de oude, en nog een over de zes wyken aan de nieuwe zyde. De Kapiteins en Luitenants waren gedeeltelyk dezelfde, die, in 't voorleeden jaar, door 't Geregt zynde aangesteld, of in dezelfde, of in mindere hoedaanigheid gediend hadden. Zie hier de naamen der Kolonellen, Kapiteinen en Luitenanten, waaruit het gezeide blyken kan:

1580.

Kolonel over de Schutteryen en Kolonel Generaal en Superintendent over de Wyken,
Meester Willem Bardes, Oud-Burgemeester.

Deszelfs Luitenant,
Klaas Landsmeer.

Kolonel over de vyf wyken aan de oude Zyde,
Kornelis Florisszoon van Teilingen, Oud-Burgemeester.

Kolonel over de zes wyken aan de nieuwe Zyde,
Jan Jacobszoon Huydecoper, Raad.

Hop-

(*e*) Keurb. G. *f.* 202 *verso*.
(*f*) Hooft XVI. *Boek*, *bl.* 694.
(*g*) Keurb. G. *f.* 210.
(*h*) II. *Deel*, IX. *Boek*, *bl.* 366.
(*i*) Keurb. G. *f.* 115.

1580. *Hopman over de wyk by de Haarlemmer Poort,*
PIETER JAKOBSZOON VRIES.
Deszelfs Luitenant,
Laurens Volkertszoon.

Hopman over de tweede wyk,
KLAAS AARTSZOON, in de Zalm.
Deszelfs Luitenant,
Walich Pieterszoon Prooſt.

Hopman over de derde wyk,
JAN BENNINK KAT.
Deszelfs Luitenant,
Laurens Jakobszoon.

Hopman over de vierde wyk,
SIMON HENRIKSZOON, Raad.
Deszelfs Luitenant,
Gooſſen Hooft.

Hopman over de vyfde wyk,
JAN BETHSZOON ROODENBURG.
Deszelfs Luitenant,
Frans Volkertszoon Koornhert.

Hopman over de zesde wyk,
KORNELIS ELBERTSZOON.
Deszelfs Luitenant,
Wybrand Appelman.

Hopman over de zevende wyk,
KLAAS PIETERSZOON KALF.
Deszelfs Luitenant,
Jan de Bitter.

Hopman over de agtſte wyk,
FRANS BENNINK,
Deszelfs Luitenant,
Jan Potei.

Hopman over de negende wyk,
JAN KLAAS BOELENSZOON.
Deszelfs Luitenant,
Jan Verhee.

Hopman over de tiende wyk,
KLAAS OVERLANDER.
Deszelfs Luitenant,
Henrik Haalken.

Hopman over de elfde wyk,
KLAAS BOELESZOON, in den Hamburg.
Deszelfs Luitenant,
Jan Ysbrandszoon Blaauwhulk.

Door deeze ſchikking, werden de drie Schutteryen en de Burgervendelen tot één Lighaam vereenigd; waarvoor, ſedert, door myne Heeren van den Geregte, verſcheide Ordonnantien gemaakt werden (*k*): tot eene van welken gelegenheid gaf zekere opſchudding, op den negenentwintigſten November voorgevallen (*l*), waarvan my nergens eenig duidelyk berigt voorgekomen is.

Keur tegen de Roomſchgezinden.

De afval des Graaven van Rennenberg, die Groningen aan de Spaanſche zyde overbragt, hadt den Staaten van Holland gelegenheid gegeven, om wat ſcherper te gaan tegen de Roomſchen, dan zy tot hiertoe gedaan hadden; en de oefening van den Roomſchen Godsdienſt in hun Geweſt te verbieden. 't Zelfde geſchiedde te Amſterdam, by eene byzondere Keure, die, kort na 's Prinſen vertrek, den agttienden April, afgekondigd werdt (*m*). By dezelve werdt het prediken, trouwen, doopen en andere oefeningen naar de Roomſche wyze, zo in de Stad, als in de Dorpen der Ambagtsheerlykheid, verbooden.

De Stad word verſterkt aan den kant der Laſtaadje.

In den Zomer des jaars 1578, was reeds geraadpleegd op het verſterken der Stad aan den kant der Laſtaadje. Doch daar was een rond jaar verloopen, eer men regt gereed was met een Ontwerp van dit werk. 't Werdt egter toen zo vlytiglyk voortgezet, dat het, in May deezes jaars, voltrokken was. In November, werdt eerſt geraaden gevonden, het *Fort*, gelyk het genoemd werdt, of de verſterkte Laſtaadje, met eene brugge van de Stad af te ſluiten (*n*). De Wethouderſchap hadt, in September des jaars 1579, reeds behoorlyk verlof tot deeze uitlegging of verſterking der Stede verkreegen van de Staaten van Holland (*o*). Doch wy hebben, elders, gelegenheid gehad, om iet meer wegens deeze verſterking aan te tekenen (*p*).

De Stad beſluit, ſchoorvoetende, tot bewilliging in 't heffen van 't Convooigeld.

De algemeene Staaten hadden, reeds in 't jaar 1578, beſlooten, Convooigeld te heffen van de uit- en ingaande goederen; waarin de Stad Amſterdam niet hadt konnen bewilligen; houdende zy zulks te ſtryden met de voorwaarden van Voldoeninge, die haar, door den Prinſe van Oranje en de Staaten van Holland, waren toegeſtaan. De Prins vorderde, wat laater, dat men 'er, ſlegts voor twee maanden, in bewilligde; waartoe de Stad beſloot, onder uitdrukkelyke verklaaring, dat zulks niet zou geagt worden te ſtrekken tot benadeeling van der Stede Privilegien (*q*). 's Lands nood deedt de Stad, na verloop der twee maanden, beſluiten om nog voor tien maanden in 't heffen van 't Convooigeld te bewilligen (*r*). Naderhand, werdt, op nieuws, voor zes maanden tevens, in den ophef van 't Convooigeld, bewilligd, ſchoon men het, als ſtrydig met der Stede Privilegien, gaarne zou afgeſchaft gezien hebben (*s*). En van toen af is dit middel in

(*k*) Keurb. G. *f.* 215, 218, 223, 226 *verſo.* Handv. *bl.* 143.
(*l*) Keurb. G. *f.* 226 *verſo.*
(*m*) Keurb. G. *f.* 213.
(*n*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 30 *July* 1578. 30 *July* 1579. 12 *May*, 2 *Nov.* 1580.
(*o*) Handv. *bl.* 3.
(*p*) *Zie* I. *Deel*, II. *Boek*, *bl.* 42.
(*q*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 23 *Juny*, 14, 15 *July* 1578.
(*r*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 22 *Sept.* 1578.
(*s*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 21 *April*, 26 *Octob.* 1582.

1580. in gebruik gebleeven. In July deezes jaars, vergde men Amſterdam ook, toe te ſtaan, dat Convooigeld geheeven werdt van goederen, gaande naar de Vereenigde Gewesten. Doch hiertoe kon de Stad niet verſtaan. En alzo men zig, in den Haage, hadt laaten verluiden, dat men haar daartoe dwingen zou, beſloot zy, zo het hiertoe komen mogt, zig te zullen verdedigen met de middelen, die haar voorhanden waren, en dit beſluit aan de Kolonellen, Kapiteinen en Luitenanten der drie Schutteryen en elf Wyken mede te deelen, die verklaarden, zig te zullen troosten in 't gene de Stad, om 't weigeren haarer ſtemme, mogt overkomen (*t*). Wat laater, beſloot men, toe te geeven, dat zekere belaſting gelegd werdt op goederen, in Holland gewaſſen, en naar de Vereenigde Geweſten gevoerd wordende, mids deeze belaſting geen *Convooigeld* genoemd werdt (*u*). Doch ik vind niet, dat deeze voorſlag ingang vondt. Ook heeft men het heffen van Convooigeld van goederen, die naar de Vereenigde Geweſten gevoerd werden, nimmer in algemeen en beſtendig gebruik konnen brengen.

Ban des Konings van Spanje tegen den Prins van Oranje.

De Prins van Oranje hadt zig nu zo openlyk gekant tegen de Spaanſche Regeering, dat Filips de II., in den Zomer deezes jaars, een' ſtrengen Ban tegen hem liet uitgaan, waarby eer en voordeel beloofd werdt aan elk, die hem 't leeven beneemen zou. Zyne Doorlugtigheid zou gaarne gezien hebben, dat deeze Ban, op den naam der Staaten, beantwoord geworden was; en de Stad Amſterdam oordeelde, dat zulks, op den naam van den Prinſe en van de Staaten, geſchieden moeſt, zo ver de Ban beide betrof (*v*). Doch de Staaten verſtonden, dat de Prins zig zelven behoorde te verdedigen; gelyk ſedert geſchiedde (*w*).

't Plakaat op de afzweering van Koning Filips komt in 't licht.

Ondertuſſchen was, ter Vergaderinge van Holland, reeds in 't voorleeden jaar, gehandeld van het verlaaten van Koning Filips, wiens naam, tot hiertoe, in Oktrojen, Plakaaten en andere openbaare ſtukken, nog gebruikt was. De tegenwoordige Regeering van Amſterdam neigde hiertoe zeer (*x*). Zy was ook, gelyk de meeſte Leden van Holland, zeer gezind, om de hooge Regeering des Lands den Prinſe van Oranje op te draagen, en ſtemde hierom, niet dan onder dit beding, in de handeling met den Hertoge van Anjou, wien men, wat laater, de Regeering der Nederlanden in 't gemeen afſtondt (*y*). Doch 't liep aan tot in den Zomer des jaars 1581, eer op het verlaaten des Konings beſlooten werdt. In de Vroedſchap van Amſterdam, was, reeds in February, goedgevonden, alle ingezetenen te ontſlaan van den eed, aan den Koning gedaan (*z*). Doch men vondt aldaar niet geraaden, het Plakaat der Vereenigde Staaten, op dit ſtuk ontworpen, en den zesentwintigſten July gedagtekend, te laaten afkondigen, dan onder verklaaring, dat men aan den inhoud niet begeerde gehouden te zyn (*a*). De reden van deeze verklaaring was het verſchil ontſtaan tuſſchen de Staaten van Holland en de Stad, over eenige punten van het Verdrag van Voldoeninge, waaraan de Stad zig houden wilde, en van welken de Staaten haar wilden doen afſtaan. Onder anderen, begeerde de Stad, in geene oude ſchulden te draagen, en haare bezetting, uit vierhonderd koppen beſtaande, te doen onderhouden door 't gemeene Land, gelyk by 't Verdrag van Voldoeninge bedongen was (*b*). Maar de Staaten en de Prins van Oranje zelf verſtonden, dat dit Verdrag, door en na de omkeering der Regeeringe te Amſterdam, reeds gekrenkt geworden was, en dat 'er, hierom, eene geheele verandering in behoorde gemaakt te worden, die meer geſchikt was naar den tegenwoordigen toeſtand des tyds (*c*). De Wethouderſchap van Amſterdam kon niet ontkennen, dat eenige punten van 't Verdrag van Voldoeninge, vooral zulken, die den Godsdienſt betroffen, met de tegenwoordige gelegenheid der Stede, niet beſtaanbaar waren. Zy tradt, derhalve, met den Prinſe en met de Staaten in onderhandeling, over eenen afſtand van 't Verdrag van Voldoeninge, onder zekere voorwaarden (*d*). De Prins was, in Maart, hier ter Stede, geweeſt, onder anderen om 't werk van den afſtand te bevorderen. Doch 't liep aan tot den twintigſten December, eer men, wegens een nieuw Verdrag, in den Haage overeenkwam, welk, ten dien dage, van wege de Staaten van Holland en de Stad Amſterdam, ondertekend, en den zeventienden January des jaars 1582, door den Prinſe van Oranje, goedgekeurd werdt. Het Verdrag van *Afſtand van de Satisfactie* of Voldoeninge beſtondt uit *zeventien* punten, die op deezen zin uitliepen: 1. „ De Staaten en de Stad ſtonden wederzyds af van „ het

Men maakt te Amſterdam zwaarigheid om het afkondigen.

De Stad ſluit een Verdrag van Afſtand van het Verdrag van Voldoeninge.

1581.

(*t*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 26, 30 *July* 1580.
(*u*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 20, 31 *Aug.* 1580.
(*v*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 24 *Sept.* 1580.
(*w*) Vaderl. Hiſt. VII. *Deel*, *bl.* 345 *enz.*
(*x*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 7 *Aug.* 10 *Octob.* 1579.
(*y*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 2 *Maart*, 13 *Octob.* 1580.
(*z*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 15 *Febr.* 1581.
(*a*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 26 *Aug.* 1581.
(*b*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 19 *July* 1580. Hooft XVI. *Boek*, *bl.* 687.
(*c*) Hooft XVIII. *Boek*, *bl.* 802.
(*d*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 15 *July*, 4 *Oct.* 13 *Nov.* 1581.

1581. „ het Verdrag van Voldoeninge, elkande- „ derdſten penning van 't jaar 1579: waar- 1581.
„ ren ontſlaande van den eed, daarop ge- „ boven de Staaten nog dertigduizend pon-
„ daan. 2. De Stad zou bezet blyven met „ den van veertig grooten aan de Stad be-
„ twee vendels knegten, ieder van twee- „ taalen zouden, in den tyd van zes jaaren,
„ honderd hoofden, onder twee Kapiteinen, „ by gebreke van welke betaalinge, de
„ die Burgers der Stad waren. 3. Zy zou- „ Stad de ſchattingen zou mogen inhouden.
„ den maandelyks betaald worden uit de „ 9. De Stad zou alle de Geeſtelyke ge-
„ middelen van belaſting, die in de Stad en „ bouwen en erven, binnen haaren omtrek,
„ derzelver Vryheid geheeven werden, zo „ mogen naar zig neemen. Doch de Gees-
„ ver dezelven ſtrekken mogten, anders „ telyke renten, binnen en buiten, en de
„ uit andere's Gemeenen Lands penningen; „ Geeſtelyke Landen buiten de Stad zouden,
„ doch zo de andere ſoldaaten, in Holland „ even als de andere Geeſtelyke goederen
„ leggende, met Laken betaald werden, „ in Holland, gebruikt mogen worden tot
„ zou de bezetting van Amſterdam ook een „ afdoeninge van 's Lands ſchulden, mids
„ maand in 't jaar in laken moeten ontvan- „ den Kloosterlingen in Amſterdam, door
„ gen. 4. De vierhonderd knegten zouden „ de Wethouderſchap, goede verzekering
„ onder meer vendels verdeeld, en ver- „ gegeven wierdt van onderhoud. 10. Doch
„ meerderd of verminderd mogen worden „ de Geeſtelyke goederen, die de Staaten
„ naar dat de nood, of andere gelegenheid „ verkogt of vervreemd, of de Godshuizen
„ na 't ophouden van den nood, zulks ver- „ te Amſterdam aan zig getrokken hadden,
„ eiſchen zou: 't welk enkelyk ſtaan zou „ 't zyze den Karthuizeren of anderen Kloos-
„ ter beliefte en beſcheidenheid van zyne „ terlingen hadden toebehoord, zouden,
„ Doorlugtigheid. 5. Doch zo zyne Door- „ ter wederzyde, blyven in den ſtaat, waar-
„ lugtigheid, des noods, de bezetting ver- „ in zy waren, zonder dat men elkanderen
„ ſterkte, zou zy Servitie-geld trekken, „ in het bezit daarvan zou mogen ontrus-
„ even als in de andere Steden van Holland. „ ten, voor dat 'er geregtelyke en eindely-
„ 6. De Stad zou, tot opmaakinge haarer „ ke uitſpraak over gedaan ware. 11. Am-
„ Veſtingwerken, volgens de beſtekken van „ ſterdam zou, tot onderhoud der Kerken,
„ zyne Doorlugtigheid, door de Staaten, ge- „ met de laſten en renten daarop ſtaande,
„ magtigd worden, om, over 't platte Land „ behouden alle de Kerkelyke goederen,
„ van den ouden en nieuwen Amſtel, Die- „ en tot onderhoud der Predikanten, de
„ men en Duivendrecht, drie ſtuivers op „ Memorien, Vicaryen, Getyden en ande-
„ ieder morgen 's maands, geduurende den „ re diergelyke Geeſtelyke inkomſten. 12.
„ tyd van twaalf maanden, om te ſlaan, „ De halve ſtuivers van de rantſoenen der
„ waarin de eigenaars twee derden, en de „ middelen, die in Amſterdam verpagt
„ bruikers een derde betaalen zouden, mids „ werden, zouden, nevens de Kerkelyke
„ de Godshuizen vry zyn, en de huisluiden, „ inkomſten in de Ambagtsheerlykheid en
„ in tyd van nood, met hun vee, in de Stad „ 't Baljuwſchap van Amſtelland, ſtrekken
„ vlugtende, aldaar gehandeld worden zou- „ tot onderhoud der Predikanten aldaar,
„ den, als andere inwooners. 7. De Stad „ ten ware de inkomſten, in 't *elfde* punt
„ zou treeden in de gemeenſchap der oude „ vermeld, niet toereiken mogten tot on-
„ ſchulden, gemaakt door de Staaten, „ derhoud der Predikanten in de Stad: in
„ voor het ſluiten van het Verdrag van „ welk geval, 't gene 'er te kort kwam,
„ Voldoeninge, met uitſluiting van de ſchul- „ eerſt uit de gemelde halve ſtuivers, ver-
„ den, door de Steden van Holland, in „ vuld zou worden. 13. Omtrent het gene
„ den voorleeden oorlog gemaakt, en ge- „ de Stad, zo wel als de Burgers en Inwoo-
„ naamd *de groote Rekening van de Steden*, „ ners, te eiſchen hadden wegens ver-
„ zullende zy dezelven onder elkanderen „ ſcheenen renten, het agterwezen op den
„ vereffenen, zonder dat Amſterdam des- „ tol te Geervliet, en de gewoonlyke Be-
„ wege gemoeid zou worden: welverſtaan- „ den en Domeinen van Holland, tot op
„ de, dat daaronder niet zouden worden „ den tyd der Gendſche Bevrediging toe,
„ vervat penningen, die eenige Burgers en „ zouden de Staaten en de Stad ieder eeni-
„ Inwooners van Holland, by leening, mog- „ gen uit den Hove van Holland kiezen,
„ ten hebben opgebragt, zonder daarvoor „ om deswege uitſpraak te doen, waarnaar
„ eenige goederen in pandſchap ontvangen „ men zig wederzyds voegen zou, ten wa-
„ te hebben; welke penningen uit de gees- „ re eenige Burgers of Inwooners verſton-
„ telyke goederen zouden worden voldaan. „ den, daarby bezwaard te zyn, aan wel-
„ 8. Hiertegen zou Amſterdam voor zig „ ken de weg van Regte zou open blyven.
„ behouden den honderdſten penning van „ 14. De Staaten zouden, om de Stad en
„ 't jaar 1578, en de helft van den hon- „ de Burgers en Inwooners van Amſterdam

„ aan

1581. „ aan hun deugdelyk agterwezen te helpen, „ terſtond eenigen van 's Lands Domeinen „ aan de meeſtbiedenden doen verkoopen, „ om uit de penningen, daarvan gekomen, „ Hoofdſom en agterſtallige renten te vol- „ doen. 15. De Stad zou ontſlaagen bly- „ ven van het opbrengen der driehonderd „ ponden 's jaars, wegens het Schout-Am- „ bagt, welk, met al zyne inkomſten, in „ haare handen blyven zou, tot dat de Staa- „ ten de twintigduizend ponden van veer- „ tig grooten, door de Stad op dit Ampt „ geſchooten, zouden hebben afgeloſt, of „ dat men, deswege, op eene andere wy- „ ze, zou zyn overeengekomen. 16. We- „ gens 't punt der Paalkiſte, waarover nu „ voor den Hove van Holland gepleit werdt, „ zouden partyen over en weder blyven in „ hun goed regt. 17. De Privilegien, Hand- „ veſten, Gewoonten, Keuren, Regten en „ Gebruiken van Amſterdam zouden in „ volle kragt blyven, naar ouder gewoon- „ te: uitgezonderd de Privilegien en Hand- „ veſten, geduurende de tegenwoordige „ beroerten, buiten raade der Staaten van „ Holland, van den Hertoge van Alva of „ zyne Opvolgers, tot op den dag van het „ ſluiten der Gendſche Bevrediginge, ver- „ kreegen; die allen voor nietig en van „ onwaarde verklaard werden. Doch de „ Octrojen om geld op renten te neemen, „ ſchoon geduurende de beroerten verkree- „ gen, zouden van kragt en waarde bly- „ ven (*e*)."

Handeling over de opdragt der hooge Overheid aan den Prinſe van Oranje.

Op deeze wyze, kreeg, eindelyk, het werk van den afſtand van 't Verdrag van Voldoeninge zyn beſlag. Het handelen over deezen afſtand hadt te wege gebragt, dat men elkanderen, hier ter Stede, nog niet hadt konnen ontſlaan van den eed, waarmede de Regeering en Burgery aan Filips den II. verbonden geweeſt waren. Doch de Vroedſchap beſloot hiertoe, zo dra de Prins van Oranje het Verdrag van Afſtand bekragtigd hadt (*f*). De opdragt der hooge Overheid van Holland aan zyne Doorlugtigheid, die, om dezelfde reden, tot nog toe, uitgeſteld geweeſt was, ſcheen nu ook voortgang te zullen hebben. Tot deeze opdragt was, reeds in 't voorleeden jaar, beſlooten; en Meeſter Willem Bardes, Oud-Burgemeeſter van Amſterdam, onder anderen, gemagtigd, om den Prins te nodigen tot het aanvaarden der hooge heerſchappye (*g*). Doch verſcheide opkomende beletſels verhinderden 't voltrekken van dit werk. Op de Dagvaart der Staaten van Holland, die, in Maart deezes jaars, te Amſterdam, gehouden werdt, kwam dit ſtuk wederom in overweeging. Men beſloot, den Prins, die zelf de Dagvaart bywoonde, te verzoeken, dat hy zig bedienen wilde van 't gezag, welk hem, als hooge Overheid, in 't jaar 1576, opgedraagen was. Doch men kon, ook toen, 't werk niet voltrekken, ter oorzaake van 't gehandelde met den Hertoge van Anjou, wien men, zo ver uiterlyk bleek, de heerſchappy over al de Vereenigde Nederlanden opgedraagen hadt, terwyl in 't geheim bedongen was, dat Holland, Zeeland en Utrecht, onder 't oppergebied des Prinſen van Oranje, blyven zouden; welk laatſte bedekt gehouden werdt, om de andere Geweſten niet te doen waanen, dat deezen drie den band der Vereeniginge breeken wilden. Amſterdam hadt egter niet in de opdragt der hooge Overheid aan den Prinſe bewilligd, dan onder voorwaarde, dat zulks, door de Leden van Holland eenpaariglyk, en ook door Zeeland en Utrecht geſchiedde (*h*); in welke twee Geweſten, men 't werk nog zo ver niet gebragt hadt, als in Holland. Wat laater, verſtonden eenigen uit den Raad, dat men den Prins niet tot *Souverein* en Overhoofd moeſt aanneemen, dan met kennis der Schutteryen en Wyken (*i*): 't welk, ſedert, in de Vergadering van Holland gebragt werdt (*k*). Doch alzo de Staaten, onlangs, beſlooten hadden, dat de Steden, voortaan, over 's Gemeenen Lands zaaken, niet dan met hunne voorkennis, met de Schutteryen en Gilden zouden raadpleegen (*l*), ſchynt deeze gedagten weinig ingang gevonden te hebben. By Amſterdam, ſcheen, eindelyk, geene andere zwaarigheid over te blyven, dan dat de Stad, wegens den afſtand van 't Verdrag van Voldoeninge, nog niet overeengekomen was met den Prinſe en met de Staaten. Zy beſloot dan tot de opdragt, mids dat zulks haar niet benadeelen zou, in 't gene zy, voor deezen afſtand, te vorderen hadt (*m*). De aanbieding der hooge Overheid geſchiedde, ſedert, op den voorigen voet, en zo lang de Landen in oorlog zouden zyn: de Gemagtigden der Edelen en meeſte Steden deeden den eed in ſtilte, in een vertrek van den Prinſe. Doch die van Amſterdam deeden dien niet, voor 't begin van 't jaar 1582; waarna de Prins het Verdrag van afſtand, welk kort te vooren geſlooten was, eerſt be-

Amſterdam bewilligt er niet in dan onder zekere voorwaarden.

(*c*) *Zie* Handv. *bl.* 47. [146.]
(*f*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 29 *Jan.* 1582.
(*g*) Hooft XVI. *Boek*, *bl.* 696.
(*h*) Reſol. Holl. 30 *May* 1581. *bl.* 225.
(*i*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 24 *Juny* 1581.
(*k*) Reſol. Holl. 27, 28 *Juny* 1581. *bl.* 289.
(*l*) Reſol. Holl. 23 *Maart* 1581. *bl.* 111.
(*m*) Reſol. Holl. 3, 5, 10 *July* 1581. *bl.* 298, 299, 304, 325. Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 24 *Aug.* 1581.

1581. bekragtigde (*n*). Elk Lid der Regeeringe deedt, ſedert, deezen eed afzonderlyk, hoewel'er eenigen zwaarigheid in maakten: en vindt men, dat, nog op den eerſten September daarna, by de Vroedſchap, beſlooten werdt „ *Jakob Janszoon Bannink*, „ *Jakob van Kampen*, *Jan Laurenszoon* en „ *Jakob Franszoon*, Raaden, die weigerden „ zyner Doorlugtigheid, als hooge Overheid, te zweeren, op eene boete van tien„ duizend dubbelden Leidſchen ſteen, te„ gen den volgenden maandag, te dagvaar„ den, en hun te verbieden, ondertuſſchen, „ uit de Stad te gaan (*o*)." Doch hoe 't hier mede afliep, is my niet gebleeken. Waarſchynlyk, heeft men, te Amſterdam, de Leden, die zwaarigheid maakten om den Prinſe van Oranje te zweeren, niet ſterk gedrongen, om dat het werk van de opdragt, in Zeeland en in Utrecht, nog haperde. Wy zullen, hierna, melden, wat deswege verder voorviel.

De Stad verkrygt een Privilegie op 't verkiezen van twee Preſidenten van Schepenen.

Op den derden January deezes jaars 1581, en dus eenige maanden voor dat men beſlooten hadt, 's Konings naam te verlaaten, hadt Amſterdam een Privilegie verkreegen, welk te Delft gegeven was, en nog ſprak uit den naam van „ Filips, Koning van Kas„ tilie enz., Graave van Holland, by raade „ van den Hove, en met overleg van den „ Prinſe van Oranje, zynen Stadhouder." By dit Privilegie, werdt beraamd „ dat niet „ jaarlyks negen Schepenen, uit eene No„ minatie van agttien, gekooren zouden „ worden; gelyk, ſedert eenige jaaren, ge„ ſchied was; maar zeven, uit eene Nomi„ minatie van veertien, by welken zeven, „ twee uit de afgaanden, als Preſidenten, „ zouden aanblyven; te kiezen, door de „ drie afgaande, de drie nieuwe Burge„ meeſters, den Oud-Burgemeeſter en de „ zeven nieuwe Schepens (*p*)." En aan dit Octroi, ſchoon ſlegts by voorraad gegeven, heeft men zig, ſedert, in 't verkiezen van Schepenen, gehouden.

Willem van der Does wordt tot Schout aangeſteld.

De tyd van drie jaaren, voor welken, Willem Maartenszoon Kalf, na de verandering der Regeeringe, te Amſterdam, tot Schout aangenomen was, liep, met het begin van Juny, ten einde, en hy verwagtte niet, dat hy zou aanblyven, alzo men hem, by de Regeeringe, verdagt gemaakt hadt van eenig wangedrag, waarop, ſedert, beſlooten werdt onderzoek te doen (*q*). Hy neigde, ondertuſſchen, zeer, tot behoudenis van het Schoutampt, en vervoegde zig by den Prinſe van Oranje, begeerende, by 1581. eene Acte van zyne Doorlugtigheid, aangeſteld te worden tot Schout der Stede. Doch hy verwierf zyne begeerte niet, alzo de Vroedſchap verſtondt, dat zulk eene aanſtelling aanloopen zou tegen de Privilegien, op het Schoutampt verkreegen (*r*). Hy bleef dan verlaaten van zyn ampt, welk, eenigen tyd, by voorraad, bekleed werdt, door den voorzittenden Burgemeeſter, onder wien, het zelve werdt waargenomen, door *Jan Koenenszoon, die dageliks als Schout by Schepenen te recht zat*; tot dat, omtrent Auguſtus des jaars 1584, *Willem van der Does Simonszoon* uit den Haage, die voorheen Convooimeeſter te Amſterdam geweeſt was, op de gewoonlyke wyze, tot Schout werdt aangeſteld (*s*).

Handeling met den Hertoge van Anjou.

Het Verdrag, waarby de hooge Overheid der Nederlanden opgedraagen werdt aan den Hertoge van Anjou, eindelyk, getekend zynde, en den Hertog, by een byzonder *Renverſaal*, gelyk het genoemd werdt, verklaard hebbende, dat hy Holland, Zeeland en Utrecht niet verder verbinden wilde, dan tot eendragt in 't voeren des oorlogs; beſloot de Prins van Oranje de hooge Overheid, hem in Holland opgedraagen, te gebruiken (*t*). Vooraf, werdt den Leden van 1582. Holland goedkeuring afgevorderd van het Verdrag, met den Hertoge van Anjou gemaakt. Doch de Vroedſchap van Amſterdam verklaarde daarop niet te konnen beſluiten, voor zy 't Verdrag en 't Renverſaal beide gezien hadt (*u*). Sedert, werdt Anjou, door die van Holland, ingehaald, onder de gemelde voorwaarden. Doch 't leedt maar weinige maanden, toen hy zig toeleide op het bemagtigen van Antwerpen en andere ſterke Plaatſen in Brabant en Vlaanderen; 't welk hem zo zeer in den gemeenen haat der algemeene Staaten bragt, dat zy zig, door den Prinſe van Oranje, niet dan met moeite, beweegen lieten, om wederom met hem in onderhandeling te treeden (*v*). Te Amſterdam, verſtondt men, „ dat van de Franſchen, die zig de Neder„ landen wilden onderwerpen, niets goeds „ ſcheen te wagten te zyn (*w*)." Ook werdt de handeling met den Hertoge van Anjou, door zynen onverwagten dood, afgebroken.

Amſterdam bevordert het verſterken van Muiden en het verſterken van Naarden.

In den Herfſt des jaars 1582, werdt, by de Vroedſchap van Amſterdam, geraadpleegd op het verſterken van Muiden en

(*n*) Reſol. Holl. 26, 27 *Jan.* 1582. *bl.* 40, 42, 46. Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 1 *Jan.* 1582.
(*o*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 1 *Sept.* 1582.
(*p*) Handv. *bl.* 110. [76.]
(*q*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 29 *Aug.* 1581.
(*r*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 11 *Juny* 1581.
(*s*) Lyſt der Regeer. *voor de* Handv. *op de jaaren* 1581, 1582, 1583, 1584.
(*t*) Vaderl. Hiſt. VII. *Deel*, *bl.* 444.
(*u*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 26 *May* 1582.
(*v*) Vaderl. Hiſt. VII. *Deel*, *bl.* 472 enz.
(*w*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 5 *Febr.* 1583.

1582. Naarden; door welke Steden, Holland, van deeze zyde, en Amſterdam in 't byzonder gedekt werdt. De Staaten van Holland hadden deeze verſterking dienſtig geoordeeld. En de Stad beſloot, de penningen, daartoe vereiſcht, op te neemen, mids haar daartegen de middelen der twee Steden en van gantſch Gooiland in handen geſteld werden (*x*).

Van Muiden en Naarden.

De Vleeſchhal wordt in de S. Pieters Kapelle overgebragt.

De Regeering der Stad begon, ten deezen tyde of eerder, gebruik te maaken van de geeſtelyke gebouwen, die haar, by het Verdrag van Afſtand der Voldoeninge, waren overgegeven. Onder anderen werdt, in Auguſtus deezes jaars, vaſtgeſteld, de Vleeſchhal van omtrent den Dam naar de S. Pieters Kapelle in Gansoord, nu de Nes, over te brengen (*y*).

Vervolg der handelinge over de opdragt der hooge Overheid aan den Prinſe van Oranje. 1583.

In de Lente des jaars 1583, werdt, ter algemeene Staatsvergaderinge te Middelburg, wederom gehandeld over het gewigtig punt van de opdragt der hooge Overheid aan den Prinſe van Oranje, die nog niet in orde geſchied was; en over eene nadere *Unie* of Vereeniging tuſſchen de Geweſten, die zig tegen Spanje verbonden hadden. Amſterdam, gevorderd hebbende, het ontwerp deezer nadere *Unie* te zien, beſloot, ſedert, zig, in dit opzigt, te zullen voegen naar 't gevoelen der Staaten (*z*). Doch omtrent het punt van de opdragt der hooge Overheid aan den Prinſe van Oranje ontſtondt, van tyd tot tyd, meerder hapering. De Vroedſchap van Amſterdam hadt, voor 't grootſte gedeelte, reeds in 't voorleeden jaar, den eed aan den Prinſe, als hooge Overheid, afgelegd (*a*). Doch eenigen hadden zig, tot hiertoe, nog verontſchuldigd van het afleggen van deezen eed. Ook ſcheen de geneigdheid, om zig eenen nieuwen Opperheer te verkiezen, in de plaats van den afgezwooren Koning van Spanje, van tyd tot tyd, te verminderen in Amſterdam. De Stad, in Auguſtus, te Middelburg beſchreeven zynde, om nader te handelen over 't ſtuk der Regeeringe, beſloot men, alleenlyk te ſtemmen, tot de aanſtellinge van eenen Gouverneur-Generaal, die zekere Raaden nevens zig hebben zou (*b*). Doch wat laater, werdt geraaden gevonden, zig, op 't ſtuk der Regeeringe beide van de Unie en van Holland, te voegen met de algemeene en byzondere Staaten, behoudens het Verdrag op den Afſtand van de Voldoeninge gemaakt (*c*). De Staaten van Holland neigden meeſt om den Prinſe van Oranje de hooge Overheid op te draagen, onder den titel van *Graaf*. Zyne Doorlugtigheid hadt verklaard, dat hy zig deezen titel gevallen liet, en de Akte, waarby hem dezelve opgedraagen werdt, was reeds door de Edelen en Steden van Holland bezegeld. Doch alzo verſcheide andere vereenigde Gewesten zwaarigheid maakten, in 't gene Holland met den Prinſe handelde, en het zelve aanmerkten, als aanloopende tegen de *Unie*, ſtelde men het overleveren deezer Akte, van tyd tot tyd, uit. Zeeland ook, welk van ouds met Holland onder eenen Heer geſtaan hadt, was, tot hiertoe, nog niet gekomen tot een beſluit, om den Prins voor Graaf aan te neemen, onder anderen, om dat men aldaar bedugt was, dat zulks den Koophandel op Spanje, die tot nog toe oogluikende gedoogd werdt, ſtremmen mogt. Maar het draalen van Zeeland deedt ook Amſterdam agteruit loopen. 't Belang van den Koophandel hadt hier geenen minderen invloed op de beſluiten der Vroedſchap. Men vreesde dat de Koophandel op Spanje verlegd zou worden naar Zeeland, als men, in Holland, eenen anderen Heer aannam; terwyl men, in Zeeland, den Koning van Spanje nog niet eens hadt afgezwooren. En deeze vrees bragt te wege, dat Amſterdam en Gouda niet bewilligden in de overlevering der Akte van de Opdragt der Graaflykheid aan den Prinſe van Oranje, die, den zevenden December deezes jaars, door de Edelen en de overige Steden van Holland, in 's Prinſen ſlaapkamer in den Haage, geſchiedde (*d*). Het ontwerp der voorwaarden, waarop men den Prinſe de Graaflykheid wilde opdraagen, werdt, ſedert, gezonden aan de Vroedſchappen der Steden, behalven aan die van Amſterdam en Gouda; welke Steden, in Juny des jaars 1584, bezonden werden, door de Staaten van Holland. Te Amſterdam, openden de Gemagtigden, zynde de Heeren van Matheneſſe en van der Myle, nevens nog een derden, van wege zyne Doorlugtigheid, hunnen laſt in de Vroedſchap, op den agtſten; over den inhoud van welken, den volgenden dag, geraadpleegd werdt. De Oud-Schepen en jongſte Vroedſchap, *Kornelis Pieterszoon Hooft*, deedt toen eene rede, ſtrekkende om het verheffen van zyne Doorlugtigheid tot Graave te ontraaden, zo lang 'er Zeeland niet in bewilligd hadt. Zy is, ſedert, uit het handſchrift van den Heere HOOFT, in 't licht gegeven (*e*), en liep op

1583.

Het draalen van Zeeland hieromtrent doet ook Amſterdam te rug loopen.

Bezending aan de Stad. 1584.

Rede van den Raad Kornelis Pieterszoon Hooft om 's Prinſen verheffing te ontraaden.

(*x*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 9 *Sept.* 1582.
(*y*) Keurb. G. *f.* 241.
(*z*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 6 *April*, 27 *May* 1583.
(*a*) *Uit* een geſchreeven Lyſt der Naamen deezer Bevedigden.
(*b*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 10 *Aug.* 1583.
(*c*) Reſol. Vroedſch. *N.* 4. 12 *Oct.* 1583.

(*d*) Reſol. Holl. 15 *Sept.* 25, 27, 28 *Oct.* 13, 14 *Nov.* 6, 7 *Dec.* 1583. *bl.* 368, 426, 430, 432, 444, 450, 482, 485, 486.
(*e*) *By* BOR Auth. Stukken, II. *Deel*, *bl.* 56.

1584. op deezen zin: „ Meermaalen heb ik, aan „ zulken, die my geneigd ſcheenen, om „ zyne Doorlugtigheid te verheffen tot de „ Graaflykheid van Holland, gevraagd, wat „ voordeel zy zig daaruit beloofden voor „ den Lande; zonder, desaangaande, eenig „ licht te hebben konnen bekomen. Van „ toen af, begon my 't werk zwaarder voor „ te ſtaan, en meer en meer verdagt te wor- „ den. 't Scheen my toe, dat de yveraars „ voor 's Prinſen verheffing zulks minſt „ deeden uit eigen overtuiginge, meeſt op „ 't aandryven van anderen, die 'er, veel- „ ligt, redenen voor hadden, welken zy „ niet goedvonden te openbaaren. Wel, „ heb ik den Heer van der Aa, op giſteren, „ hooren bybrengen, dat de Prins zig zeer „ bevlytigt tot voorſtand van de Scheep- „ vaart; dat ook de Gezanten, die in Dee- „ nemarke geweeſt zyn, breed opgeeven „ van de eer, die hun daar, ten aanzien van „ zyne Doorlugtigheid, aangedaan is; doch „ ik kan niet zien, wat voordeel zulks aan „ den Lande geeft. Immers, hebben wy, „ terwyl wy onder 't gebied van den Prin- „ ſe geſtaan hebben, het Laſtgeld in de „ Zont, welk te vooren afgeſchaft was, we- „ derom moeten betaalen. Zelfs is dit Laſt- „ geld, na 't aanneemen van den Hertoge „ van Anjou, nog wederom verhoogd, „ moetende wy nu een oord daalers betaa- „ len van ieder laſt, welk de Schepen voe- „ ren konnen; zo dat wy de eer, den Ge- „ zanten aangedaan, duur genoeg hebben „ moeten boeten. Ook heb ik de Heeren „ Burgemeeſteren hooren aanmerken, dat „ de vyand, in Vlaanderen, die van Gend „ kleinmoedig zoekt te maaken, door hun „ voor te houden, dat zy zig niet verlaaten „ konnen op Holland, welk in zig zelf „ oneenig was, en zig met Amſterdam niet „ verſtaan kon, over 't verheffen van den „ Prinſe tot de Graaflyke waardigheid: als „ of zy zeggen wilden, dat deeze aanlei- „ ding tot kleinmoedigheid zou weggeno- „ men zyn, zo Amſterdam zig hierin voeg- „ de met de andere Leden. Maar ſchoon „ de Stad, in dit opzigt, met de meeſte „ Leden verſchilt, blyft zy zo geneigd als „ eenig Lid, om de Bondgenooten kragt- „ daadiglyk by te ſtaan; zo dat die van „ Gend geene reden altoos hebben konnen, „ om zig, uit aanmerking van dit geſchil, „ den moed te laaten beneemen. Of zo „ 't Land magtiger zyn zou, als zyne Door- „ lugtigheid Graaf was, 't welk my nog „ niet blykt, moeſt het den Gentenaaren „ moed geeven, dat de meeſte Leden van „ Holland, zo men zegt, in dit ſtuk, reeds „ van één gevoelen zyn. Zo de Raad van „ Amſterdam, ondertuſſchen, al eenigszins 1584. „ neigen mogt tot deeze handelinge, moeſt „ dezelve, myns oordeels, wederhouden „ worden, door het *eerſte* Lid der Unie van „ 't jaar 1579, inhoudende, dat de Provin- „ cien altoos vereenigd zouden blyven, als „ of zy maar één Provincie waren. Maar „ zulk een werk te beginnen, zonder de „ andere Provincien, zou ons doen voor- „ komen als ligtvaardigen, die ons niet „ langer hielden aan eeden en verbindte- „ niſſen, als 't ons goeddagt. Zulk verwyt „ zou ons voor de ſcheenen ſpringen, zo „ dra wy in nood kwamen: de Bondgenoo- „ ten zouden ons, met reden, mistrouwen, „ en bewoogen worden tot het inſlaan van „ wegen, die, beide voor hun en voor ons, „ verderfelyk zouden konnen zyn. Holland „ heeft voor deezen veel laſt geleeden van „ zyne nabuuren. 't Zou te bedugten ſtaan, „ dat zulke tyden eens zouden wederkomen; „ wanneer *het kwaad*, gelyk men ſpreekt, „ *zynen Meeſter loonen zou.*

„ Doch zo men de Unie al klein wilde „ agten in Holland; heeft men te beden- „ ken, dat, zo men 't werk zonder Zeeland „ ondername, onze ſchepen, onder eenig „ ander voorwendſel, ligtelyk, zouden aan- „ gehouden worden in Spanje, daar 't volk „ tot ſlaaven gemaakt, of anderszins vyan- „ delyk gehandeld zou worden, waaruit „ groote beroerte ontſtaan moeſt, in de „ Waterſteden en ten platten Lande. En zo „ de Spanjaard die van Zeeland nog eenen „ tyd lang vry liet vaaren, zou zulks, ver- „ moedelyk, met geen ander oogmerk ge- „ ſchieden, dan om, onder den ſchyn eener „ zagte behandelinge, nu en dan, een' on- „ zer Bondgenooten van ons af te trekken.

„ Zy, die ook, over dit werk, met eeni- „ gen uit de Burgerye, geſproken hebben, „ bevinden wel, hoe zwaar het veelen „ voorſtaat; zelfs tot zo verre, dat veele „ voornaame burgers liever vertrekken zul- „ len, dan, op zulk een' voet, by ons bly- „ ven: 't welk dan ook geene kleine op- „ ſpraak onder de ſchamele gemeente ver- „ oorzaaken zal. Ook agt ik, dat zyne „ Doorlugtigheid, zo hy zig, in den aan- „ vang des oorlogs, ook maar eenigszins „ hadt laaten verluiden, dat zyne meening „ tot dit werk ſtrekte, zeer weinig zou heb- „ ben uitgeregt; en dat de Gemeenten, die „ hem nu alomme de Steden geopend heb- „ ben, daartoe niet zouden hebben ver- „ ſtaan. Maar men was toen bezig met „ het lieve *pro Lege, Rege & Grege*, [*voor de Wet, den Koning en het Volk*] en de „ vryheid van de Landen het volk voor te „ houden, zonder dat 'er, zo veel my be- „ kend

1584. „ kend is, eenig woord gerept werdt, om „ zyne Doorlugtigheid Erfheer der Landen „ te maaken. Ook is reeds, met het dry- „ ven van dit werk, zo veel te wege ge- „ bragt, dat men mistrouwen gekreegen „ heeft op de Gemeente; die zig, met groot „ gevaar, aan zyne Doorlugtigheid onder- „ worpen, en ſommige Steden, met verlies „ van veele duizend perſoonen, tegen den „ vyand beſchermd heeft. Uit hoofde van „ welk mistrouwen, wy een groot deel on- „ zer middelen ſpillen moeten, om ons te- „ gen de Gemeente te verzekeren, die men, „ veel eerder, tegen den gemeenen vyand, „ behoorde aan te leggen. Immers, is de „ Gemeente de getrouwſte Lyfwagt van „ een' Vorſt, die gunſt by zyne onderzaa- „ ten heeft. Ook is zy 'er, in vroeger' tyd, „ dikwils, door zyne Doorlugtigheid, toe „ gebruikt: waarom my wel noodig dunkt, „ dat op deeze zaak niet alleen de Kapitei- „ nen en Luitenanten van de Schutteryen „ en Wyken gehoord worden; maar ook „ alle andere Burgers, en vooral het zee- „ vaarend volk, welk den eerſten aanſtoot „ te wagten heeft, en waarin onze meeſte „ ſterkte beſtaat.

„ Men zegt, 't is waar, dat de zaak te „ ver gebragt is, omze nu te laaten ſtee- „ ken; waarvan ik niet veel zeggen kan, „ als voor mynen tyd geſchied zynde. Doch „ ik kan my niet genoeg verwonderen, over „ de wyze, waarop, en de middelen, waar- „ door, men 't werk zo ver gebragt heeft; „ alzo ik, zelfs nu, na dat de zaak zo lang „ op het tapyt geweeſt is, nog niet verneem, „ wat voordeel voor 't Land daarin gelegen „ zy, daar men te vooren nog minder van „ zal hebben konnen zeggen. De Wet- „ houderſchap, in deeze Stad en in andere „ Steden, heeft nu al lang onder eenen an- „ deren eed geſtaan, dan de Gemeente. „ Zou men zulk eene zorgelyke verſchei- „ denheid, in deezen gevaarlyken tyd, ge- „ doogd hebben, zo men kans gezien hadt, „ om de Gemeente ligtelyk onder den zelf- „ den eed te brengen? En zo men haar „ deezen eed niet durft afvorderen; zal „ men haar onder haaren ouden eed laaten „ moeten. Maar welk een grondſlag de „ dingen dan hebben konnen, in tyd van „ nood, daar de Gemeente, door welke de „ dingen moeten uitgevoerd worden, en „ zonder welke dezelve niet beſtaan kon- „ nen, door eenen byzonderen eed, afge- „ ſcheiden is van de Wethouderſchap; geef „ ik elk te bedenken. Te waanen, dat de „ Gemeente niet veel te agten is, en lig- „ telyk te dwingen zal zyn, om zig aan „ deeze verandering te onderwerpen, is, „ myns oordeels, verkeerde rekening ge- 1584. „ maakt. De gunſt en liefde der Gemeente „ heeft onze zaak meeſt bevorderd, en zo „ ver gebragt als zy tegenwoordig is. Doch „ zo 't volk, 't welk God verhoeden wil, „ eens wars werdt van de Regenten, zou „ zy, is het te dugten, eenen kwaaden uit- „ ſlag hebben. Heeft Alva, met zyn ge- „ weldig *Oderint dum metuant* [*Laat zy my „ haaten, als zy my maar vreezen*] de Landen „ niet onder zyne magt konnen behouden; „ ik vrees, dat wy daartoe nog zwakker „ bevonden zullen worden, zo 't volk eens „ eenen afkeer krygt van de Regenten. Myn „ gevoelen is dan, dat ik tot deeze zaak, „ voorals nog, niet verſtaan kan, *voor eerſt*, „ om dat ik 'er geen voordeel uit verwagt, „ *ten anderen*, om dat my de gemelde U- „ nie daarvan wederhoudt, *ten derden*, om „ dat die van Zeeland zyne Doorlugtigheid „ nog niet voor hooge Overheid hebben „ aangenomen, en ons niet geraaden is, „ ons van hun te ſcheiden, en *eindelyk* en „ vooral, om dat men 'er de Gemeente nog „ niet toe zal konnen brengen, zonder wel- „ ke het werk nogtans niet uit te voeren „ is. Ik meen dan, dat men daarmede an- „ dere gelegenheid behoort af te wagten, „ op hoop, dat, onze Bondgenooten, en „ onze eigen Gemeente, beter tot de zaak „ gezind zynde, dezelve eendragtelyk by „ der hand genomen, en met Gods hulpe „ te beter uitgevoerd moge worden."

Beſluit der Vroedſchap.

't Schynt, dat de redenen des Heeren Hooft indruk maakten op de meeſte Leden van de Vroedſchap; immers 't beſluit viel, „ dat men een dubbeld zou zoeken te be- „ komen van de *Capitulatie* of voorwaar- „ den van de opdragt der Graaflykheid, „ door de meeſte Leden van Holland ont- „ worpen, om te zien, of daarin ook iet „ gevonden werdt, ſtrydig met der Ste- „ de geregtigheid; dat men, voorts, niet „ komen zou tot goedkeuringe of tekenin- „ ge, voor dat bleeke, dat Zeeland zo „ ver met dit werk gekomen ware als Hol- „ land; en zelfs nog dan niet, zonder 'er „ de Schutteryen en andere voornaame bur- „ gers op gehoord te hebben." Doch alzo dit beſluit heimelyk genomen werdt, is 't geen wonder, dat men 't niet te boek ge- ſteld heeft, in de *Regiſters der Vroedſchap*.

Byzonderheid in 't uitbreiden van dit beſluit door den Secretaris.

't Verdient, ondertuſſchen, elks opmer- king, dat de Secretaris, in 't uitbreiden van deeze Reſolutie, goedvondt, te ſtellen „ dat „ de Raad, verſtaande, dat Holland niet „ zonder Graaf zyn kon, gezind was, zyne „ Doorlugtigheid tot die waardigheid te „ verheffen:" 't welk geheel niet in 't be- ſluit des Raads begreepen geweeſt was. Doch

na

1584. na dat men omvraag gedaan hadt, of deeze woorden in de uitbreiding der Reſolutie blyven zouden; verſtonden de meeſten van ja. De Burgemeeſters nogtans, en anderen, die meeſt voor de Opdragt der Graaflykheid geyverd hadden, verklaarden uitdrukkelyk „ dat deeze woorden niet verbinden„ de waren, als alleenlyk ſtaande in 't voor„ verhaal, en niets gemeens hebbende met „ de daarop volgende Reſolutie:" *'t welck*, ſchryft de Heer KORNELIS PIETERSZOON HOOFT, *myn goet gedacht heeft, alhier per memorie te teyckenen, op avontuyre, of men, in toekomende tydt, die woorden anders wilde dryven* (*f*).

's Prinſen dood ſtremt de raadpleegingen op zyne verheffing.

Te Gouda, werdt een diergelyk beſluit genomen als te Amſterdam. De Gemagtigden der Staaten deeden van 't een en 't ander verſlag, op den zesden July, ter Vergaderinge van Holland, die nu te Delft, daar de Prins zig ten deezen tyde bevondt, gehouden werdt. Men handelde, den volgenden dag, nog over 't gewigtig onderwerp (*g*): en 't is ten hoogſte waarſchynlyk, dat men, zonder naar Zeeland te toeven, en buiten bewilliging van Amſterdam en Gouda, tot de inhuldiging beſlooten zou hebben, zo 's Prinſen onverwagte dood niet alle raadpleegingen hadt afgeſneeden. Men weet, hoe zyne Doorlugtigheid, maar drie dagen hierna, op den tienden July, moorddaadiglyk, van kant geholpen werdt. De Vroedſchap van Amſterdam beſloot, op den elfden, *Graaf* MAURITS, by voorraad, voor den tyd van drie of vier maanden, te helpen kiezen tot een hoofd der Regeeringe, mids hem een Raad toegevoegd werdt (*h*); gelyk ſedert geſchiedde. Amſterdam, niet bewilligd hebbende in de Opdragt der Graaflykheid aan wylen zyne Doorlugtigheid, kon ook niet toeſtaan, dat het wapen van Holland, by zyne begraafeniſſe, gedraagen werdt (*i*): waarin ook Dordrecht, Gouda en Alkmaar niet hadden konnen bewilligen (*k*).

Handeling met Frankryk en Engeland.

De zwakheid der Vereenigde Staaten noodzaakte hen, ſedert, uit te zien naar uitheemſche hulpe, en eerſt met Frankryk, en daarna met Engeland, over de opdragt der hooge heerſchappye, in onderhandeling te treeden. Amſterdam beſloot ſchoorvoetende tot de handeling met Frankryk, die den meeſten Kapiteinen en Luitenanten der Schutteryen en Wyken, geweldiglyk, tegenſtondt; waarom het beſluit tot dezelve zorgvuldiglyk bedekt gehouden werdt voor de gemeente (*l*). Doch deeze handeling, waarmede men het al ver ſcheen gebragt te hebben, liep, in het volgende jaar, vrugteloos af. De handeling met Engeland werdt toen ernſtiger voortgezet. Men beſloot, ook met bewilliging van Amſterdam, Koninginne Elizabet de Opperheerſchappy aan te bieden, of zo zy die van de hand wyzen mogt, met haar, over het verleenen van eenen bepaalden onderſtand, te verdraagen: tot welk laatſte alleen, Gouda geſtemd hadt (*m*). Ook weigerde de Koningin de Opperheerſchappy te aanvaarden, den Landen alleenlyk eenen merkelyken onderſtand in manſchap toeſtaande, die, met *Robert Dudlei, Graaf van Leiceſter*, aan 't hoofd, tegen 't einde des jaars, herwaards kwam. 1585.

De Graaf van Leiceſter komt herwaards.

Ondertuſſchen, hadden de Staaten van Holland en Zeeland beſlooten, Graaf Maurits aan te ſtellen tot Gouverneur en Kapitein-Generaal der twee Provincien, op eene Inſtructie, die, in de Vroedſchappen der Steden, overwoogen was. Te Amſterdam, hadt men op dezelve eenige aanmerkingen gemaakt, onder anderen ſtrekkende tot meerder verzekerdheid van de handhaaving der Privilegien en geregtigheden van de byzondere Steden (*n*),

Maurits wordt Stadhouder.

Amſterdam nam, ſedert de verandering des jaars 1578, zo ſterk toe in getal van ingezetenen, dat men, in de Lente deezes jaars, wederom beſloot, de Stad aan de weſtzyde uit te leggen, of gelyk het genoemd werdt, te verſterken, eerſt van den Haarlemmerdyk tot aan de Jan Rooden-Poort, of verder tot aan de Gaſthuismolen (*o*), daar nu de Gaſthuismolenſteeg is; en naderhand nog verder tot omtrent de Reguliers-poort (*p*): de erven, die, in deeze Vergrooting, welke wy elders (*q*) nader beſchreeven hebben, werden vergraaven, werden allen, ſedert, volgens ſchattinge van myne Heeren van den Geregte, door de Stad betaald. De overgebleeven erven, die niet tot graften, burgwallen, ſtraaten, lynbaanen en andere Stads dienſten werden geſchikt, werden, in 't jaar 1589, door de Stad, aan byzondere perſoonen uitgegeven, die, voor de beſte erven, tot twaalf guldens zeven ſtuivers, en voor de minſten, zeven en dertig en een halve ſtuivers de roede betaalden (*r*).

Amſterdam wordt nieuws verſterkt of uitgelegd.

De Staaten der Vereenigde Geweſten hadden, Geſchil

(*f*) *By* BOR Auth. Stukken, II. *Deel*, *bl.* 57.
(*g*) Reſol. Holl. 6, 7 *July*, 1584. *bl.* 357, 361.
(*h*) Reſol. Vroedſch. *N.* 5. 11 *July* 1584.
(*i*) Reſol. Vroedſch. *N.* 5. 30 *July* 1584.
(*k*) Reſol. Holl. 26 *July* 1584. *bl.* 434.
(*l*) Reſol. Vroedſch. *N.* 5. 16, 29, 30 *Sept.* 1, 2, 20 *Oct.* 1584. HOOFT XXI. *Boek*, *bl.* 944.
(*m*) Reſol. Holl. 18, 25 *Apr* 1 *May* 1585. *bl.* 225, 239, 245.
(*n*) Reſol. Vroedſch. *N.* 5. 19 *Oct.* 1585.
(*o*) Keurb. G. *f.* 268.
(*p*) Reſol. Vroedſch. *N.* 5. 29 *Oct.* 1585.
(*q*) *Zie* I. *Deel*, II. *Boek*, *bl.* 42.
(*r*) Keurb. G. *f.* 351 *enz.*

1585. over 't verbieden van den uitvoer van eetwaaren, waarin Amsterdam sterk gemengd is.

den, om de Spaansche Nederlanden, daar gebrek aan leestogt was, te benaauwen, op't aanhouden van Graave Mauritsen van den regeerenden Raad, den agtentwintigsten Augustus deezes jaars, den uitvoer van allerlei mondbehoeften verbooden. Doch de Staaten van Holland, zwaarigheid vindende in de naarkoming van dit verbod, beslooten, den agtsten September, het uitvoeren van allerlei waaren, naar Breemen en verder oostwaards, graanen, boter en kaas uitgenomen, toe te laaten, mids de verzenders borg stelden, dat de haring en 't zout niet naar den vyand zouden gevoerd worden. De Raad van Regeeringe kreeg, sedert, ook last van de algemeene Staaten, om eenige vrybuiters aan te neemen, die den toevoer naar 's vyands landen beletten, en de *Lorrendraaijers*, zo noemde men zulken, die iet ter sluik derwaards bragten, aanhaalen zouden. Doch Dordrecht, daar men, by gebrek van vaart langs de stroomen opwaards, zonder neering zat; terwyl Amsterdam en andere zeesteden een groot gedeelte haarer vaarte behielden, drong, eerlang, sterk op een algemeen verbod in Holland. De Staaten der Provincie werden dan, tegen den zevenentwintigsten voor den middag, op verbeurte der stemme, ter Dagvaart beschreeven. Amsterdam zondt een' Burgemeester en vier Raaden naar den Haage. Doch terwyl zy uit waren, kwam 'er bevel van Graave Maurits en den Raad van Regeeringe, aan den Convooimeester te Amsterdam, om geenerlei eetwaaren te laaten uitvoeren. De Regeering der Stad, daar eene groote menigte van beladen schepen zeilreede lag, schreef hierop aan haare Afgevaardigden, dat zy allen vlyt by Graave Maurits en den Raad hadden aan te wenden, om dit verbod, als strydig met het besluit van den agtsten, te doen intrekken. Zy vertoonden ook „ dat „ het ophouden der schepen, die veele ge„ oorlofde waaren inhadden, en voor den „ winter graanen uit de Oostzee herwaards „ te rug voeren moesten, de Landen niet „ alleen in onmin brengen zou met den „ Koning van Deenemarke en andere Mo„ gendheden; maar daarenboven groote „ duurte veroorzaaken." Doch men antwoordde hun „ dat de zaak van de alge„ meene Staaten afhing, ter welker begeer„ te, het schryven aan den Convooimeester „ geschied was." De Amsterdammers hernamen „ dat het schryven enkelyk uit den „ naam des Raads sprak, weshalve, zy zig „ aan niemant anders rigten konden." En als men hun egter wees aan de algemeene Staaten, voegden zy 'er by „ dat de Re„ geering van Amsterdam dan zelve orde „ zou moeten stellen op het vertrek der „ schepen, volgens 't besluit van den agt„ sten, naar welk, de Staaten van Holland „ den Convooimeester, die hun alleen by „ eede verpligt was, op zwaare straffe, be„ volen hadden zig te schikken." Zy vervoegden zig, daarna, by de Gekommitteerde Raaden der Staaten, en verkreegen aldaar nieuw bevel aan den Convooimeester, om de schepen te laaten vertrekken. Vooraf, hadt men de Registers der algemeene Staaten ingezien, en niet bevonden, dat zy het gedaan verbod van uitvoer, op den Raad van Regeeringe, begeerd hadden. Alleenlyk stondt daar aangetekend, dat *Adolf van Meetkerke*, die in den Raad het woord, tegen de afgevaardigden van Amsterdam, gevoerd hadt, nevens eenigen zyner amptgenooten, op den drie-entwintigsten, over groot gebrek aan geld geklaagd, en den uitvoer van eenig Zout uit den Lande, en van eenige Lakenen naar Antwerpen voorgeslaagen hadt; waarvan, zo men zeide, veel voordeels komen zou. Zelfs bleek, dat het verbod, noch aan de Oorlogsschepen op de wagt leggende, noch aan eenigen Convooimeester in Holland gedaan was, behalven aan dien te Amsterdam: al 't welke gegrond vermoeden gaf van eenen toeleg, om den handel van deeze Stad te drukken. 1585.

De Burgerhopluiden van Utrecht klaagen ter algemeene Staatsvergaderinge, over de Regeering van Amsterdam.

Terwyl de zaaken dus stonden, onderwonden zig de Burgerhopluiden van Utrecht, zonder hunne Wethouderschap te kennen, op een los gerugt, of arg aanbrengen van eenige uitheemsche onrustige geesten, den algemeenen Staaten en den Raad van Staate, door eenige afgezondenen, den tienden November, aan te dienen „ dat hun ter „ ooren gekomen was, hoe zeker Koopman, „ Lid der Regeeringe van Amsterdam, zig „ niet geschaamd hadt, aan den Raad te „ verzoeken, dat aan die van Amsterdam, „ voor eenen korten tyd, mogt toegelaaten „ worden, eenige schepen uit te voeren: „ hoe deeze Koopman, van den Raad aan „ de algemeene Staaten geweezen zynde, „ van deezen zeer smaadelyk gesproken „ hadt, vraagende, *wie zy waren? en wat „ zy te gebieden, of te verbieden hadden?* „ hoe hy, konnende by den Raad niets meer „ verwerven, en willende de algemeene „ Staaten zo verre niet kennen, dat hy hun „ iet verzogt, ten laatsten uitgesmeeten „ hadt, *dat de schepen nogtans vaaren zouden, „ daar mogt van komen wat het wilde:* gelyk „ men ook verstondt, dat zy inderdaad ge„ zeild waren. Dat luiden van zulk eene „ vermeteldheid de zwaarste straf van Ma„ jesteitschennis verdienden, als tragtende „ den Staat ten val te brengen, door het „ bree-

1585. „ breeken van den band van vereeniginge, „ in 't vertreeden van de agtbaarheid des „ Raads van Regeeringe en der algemeene „ Staaten; tot handhaavinge van welke, zy, „ Hopluiden, hunnen ootmoedigen dienſt „ en de middelen van alle vroome ingeze- „ tenen, zo der Stad als des Lands van U- „ trecht, aanbooden: voorts verzoekende, „ dat men, om de herwaardskomſt des „ Graaven van Leiceſter te verhaaſten, „ zonde of ſchreeve aan de Koninginne van „ Engeland, en het beſluit tegen het uit- „ voeren van goederen ſtiptelyk deede ag- „ tervolgen, ook de Paspoorten afſchaffen- „ de, waarmede de vyand zig behielp, om „ tuſſchen Antwerpen en deeze Landen o- „ ver en weder te gaan, en tot bederf van „ dezelven heimelyk verſtand te ſtigten (*s*)."

Antwoord hun gegeven.

De algemeene Staaten en de Raad van Regeeringe, bezeffende, dat de goede Staatkunde het pryzen van zulk eene bezending niet gedoogde, en van de andere zyde ook, ten deezen tyde, en om redenen, die hen zelven betroffen, het beſtraffen derzelve ondienſtig vindende, antwoordden zagtelyk, „ dat zy de vertooners bedankten voor hun- „ nen yver tot het gemeene welzyn, en „ hun Vertoog, ſchoon zy 't wel behoord „ hadden aan hunne Wethouderſchap, of „ aan de Staaten 's Lands van Utrecht te „ rigten, in 't goede namen; gelyk by de „ orde, reeds geſteld, of nog te ſtellen, tot „ elks billyk genoegen, bevonden zou wor- „ den (*t*)."

Die van Amſterdam verantwoorden zig.

Maar de Wethouderſchap van Amſterdam, zig zeer beledigd agtende door de Burgerhopluiden van Utrecht, ſchreef, deswege, ernſtelyk, aan de Regeeringe dier Stad, en aan de algemeene Staaten. Ook leverde zy een ſcherp geſchrift ter haarer verdediging over in de Vergadering van Holland (*u*), waarin, onder anderen, gezeid werdt „ dat de woorden, geſproken „ in den Raad van Regeeringe, valſchelyk „ verdraaid waren, en dat men, op ſtaan- „ de voet, middelen ter hand ſlaan moeſt, „ om zulke wargeeſten, opruijers der Bur- „ gerhopluiden, te beteugelen (*v*)." Men hadt, met dit ſchryven, in 't byzonder, het oog op *Henrik Agileus*, die van 's Hertogenboſch herkomſtig was, en zig te Utrecht nedergezet hadt, daar de Graaf van Leiceſter, voor wiens gezag hy altoos zeer geyverd heeft, hem, in 't volgende jaar, tot Prokureur-Generaal van den Hove aanſtelde. Men hieldt deezen man voor den opſteller van het Vertoog, waarby die van Amſterdam zo zwaarlyk beſchuldigd werden. Ook was hy aan 't hoofd der overleveraaren van het zelve geweeſt (*w*). Doch de Wethouderſchap van Utrecht liet de Burgerhopluiden verantwoorden, 't gene zy, zonder haar te kennen, begonnen hadden: en deezen vervoegden zig aan de Burgerhopluiden van Amſterdam, met welken zy, op dit ſtuk, eenige brieven wiſſelden, die, ſchoon de Amſterdamſchen hunne Overheid verdedigden, nogtans beſcheidelyk ingeſteld waren, en onderlinge nodigingen tot vriendſchap en eendragt behelsden. Hiertoe werden partyen ook vermaand, by ſchryvens van Graave Maurits en den Raad van Regeeringe (*x*). De twiſt, die geſchaapen ſcheen gevaarlyke gevolgen te zullen hebben, liep dan niet hooger. Midlerwyl, bleef het beſluit der algemeene Staaten van den agtentwintigſten Auguſtus, zo ver het aanliep tegen het beſluit der Staaten van Holland van den agtſten September, opgeſchort. Ook hadden die van Amſterdam, in hunne verdediging, aangemerkt, dat het, door een klein getal van Perſoonen, zonder laſt der Provincien, genomen was. Doch de Vaart naar alle de Landen, onder 't gebied des Konings van Spanje behoorende, werdt, ter oorzaake van het aanhouden der Hollandſche en Zeeuwſche ſchepen, uitdrukkelyk verbooden (*y*).

Groot gezag, den Graave van Leiceſter opgedraagen. 1586.

De Graaf van Leiceſter, die omtrent het einde des jaars hier te Lande aankwam, werdt, in 't begin des jaars 1586, tot algemeenen Landvoogd der Vereenigde Provincien aangeſteld, en verkreeg groot gezag beide in zaaken van oorloge en Regeeringe, waarin Amſterdam egter niet bewilligd hadt, dan met voorbehoudenis van de Privilegien der Provincien en Steden (*z*). Doch de Vroedſchap zou, voor den tyd van zes maanden, de beſliſſing der geſchillen onder de Provincien of Steden aan hem hebben willen verblyven (*a*): ſchoon Holland bedong, dat de geſchillen over 't ſtuk der belaſtingen, in Holland en Zeeland ontſtaande, door Prinſe Maurits en eenigen uit den Hoogen en Provinciaalen Raade, zouden worden afgedaan (*b*). Terſtond hierna, deedt de Graaf van Leiceſter een' keer door de voornaamſte Steden van Holland: in alle welken, hem, van der Steden wege, *vereeringen* of eerbewyzen gedaan werden, gelyk ook

(*s*) *Zie* BOR XX. *Boek*, *bl.* 76. [652.]
(*t*) *Zie* BOR XX. *Boek*, *bl.* 77. [653.]
(*u*) Reſol. Vroedſch. *N.* 5. 20, 24 *Nov.* 1585.
(*v*) *Zie* BOR XX. *Boek*, *bl.* 77, 80. [653, 654, 657.]
(*w*) Reſol. Vroedſch. *N.* 5. 12 *Dec.* 1585.
(*x*) *Zie* BOR XX. *Boek*, *bl.* 78, 79, 80, 84. [655, 656, 657, 662.]
(*y*) HOOFT XXIII. *Boek*, *bl.* 1032, 1033, 1034.
(*z*) Reſol. Vroedſch. *N.* 5. 19, 26 *Dec.* 1585.
(*a*) Reſol. Vroedſch. *N.* 5. 4 *Jan.* 1586.
(*b*) *Zie* Vaderl. Hiſt. VIII. *Deel*, *bl.* 114.

1586. Hy komt te Amsterdam.

ook te Amsterdam geschiedde (*c*), daar hy, den agttienden Maart, te schepe, aankwam (*d*). De Regeering was hier, reeds eenige weeken te vooren, van zyne aanstaande komste verwittigd geweest, en hadt de vereischte orde gesteld, om hem staatelyk in te haalen, en hem en zynen stoet behoorlyke herberge te bezorgen. Het water, van de Plaatse of Dam af, tot aan de oude Brugge, daar, in de tegenwoordige Halfvastens markt, veele kraamen plagten te staan, werdt opgeruimd, en de kraamen, in dubbele ryen, gesteld op den Nieuwe-zyds-Voorburgwal, aan de westzyde van de nieuwe Kerke en 't Kerkhof, van de Molenbrugge tot aan de Kerksbrugge, en voorts zuidwaards tot aan de Gasthuissluis, daar zy egter maar enkel staan moesten. By 't inkomen van den Graave, mogt niemant, behalve de Schuttery, die hem inhaalde, zig buiten zynen stoep begeeven. Voorts, was 'er ook orde gesteld op den prys van eenige eetwaaren, en schikking gemaakt, om hem, 's avonds na zyne aankomst, door het afsteeken van eenige vuurwerken, te vereeren (*e*).

Men is aldaar bezorgd voor eenen slinkschen toeleg van Leicester.

Doch sommigen hebben aangetekend, dat die van Amsterdam Leicester, reeds ten deezen tyde, van eenigen slinkschen toeleg op hunne Stad verdagt hielden, en daarom, midden onder de eerbewyzingen, die zy hem aandeeden, op hunne hoede waren, om niet overrompeld te worden. Zy hadden aan Don Jan van Oostenryk en aan den Hertoge van Anjou geleerd, hoe noode groote Heeren zig genoegen laaten aan een bepaald bewind, en hoe ligtelyk zy geweldige middelen ter hand slaan, tot het bekomen van uitgebreider gezag. Leicester zelf hadt hun ook reden tot argwaan gegeven. Hy hadt, zelfs toen hy nog in Engeland was, schriftelyk, gevorderd, dat de uitvoer van leevensmiddelen, ten minste tot op zyne overkomst toe, verbooden bleeve (*f*), 't welk die van Amsterdam niet dan onaangenaam kon zyn. De beweeging, hierover ontstaan, onder de Burgerhopluiden te Utrecht, was, inzonderheid, verwekt door de voornaamste vrienden van Leicester, die, eindelyk, kort voor zyne komst hier ter Stede, begeerd hadt, dat de twee vendelen Stads soldaaten werden afgedankt (*g*); 't welk niet wel nalaaten kon, den argwaan, tegen hem opgevat, te doen toeneemen. Hoe 't zy, de Graaf, van Haarlem, over 't Y, tot voor den boom gekomen, werdt verwelkomd door *Jan Korneliszoon Hooft*, een der Burgerhopluiden, die, in 't volgende jaar, Schepen werdt, veele jaaren Kolonel der Burgerye, en ook Gemagtigde ten Raade der Admiraliteit geweest is. Hooft was een man, lang van lighaam, zwaar van leden, sneedig van geest, kloek van moed, ernstig van taal, ontzaglyk van wezen. Hy hadt eenige fraai versierde schuiten, vol jonge manschap, gelezen uit de Schutteryen, by zig, met welken hy, onder schyn van den Graaf te eeren, het jagt, welk hem voerde, omsingelde, en van de overige Engelschen van zyn gevolg afsneedt, om dus zyn' persoon, zo hy iet args in den zin hebben mogt, altoos in zyn geweld te hebben. Een gedeelte deezer jongelingen bleef altoos omtrent den Graave, hem, beurtelings, by dage, en by nagte, wanneer zy toortsen by zig hadden, kwanswys tot lyfwagt dienende. En kon hy zulk eene eer niet gevoeglyk van de hand wyzen, zonder gegrond vermoeden te verwekken, dat hy der Stede iet euvels brouwde. Ook schynt de argwaan, dien men op hem hadt, zyner opmerkinge niet ontslipt, en dit de reden geweest te zyn, dat hy zig, tegens de zynen, doch zo, dat het van eenen der omstaanderen, die Italiaansch verstondt, gehoord werdt, ontvallen liet: *Questi Signori mi fanno molte carezze; ma non viene d'animo:* dat is: *Deeze Heeren toonen my veel beleefdheids, maar 't komt niet uit het hert.* Hy hadt het gewezen S. Cecilien-Klooster, welk toen reeds het *Prinsenhof* genaamd werdt, tot zyne herberg; doch men onthaalde hem op 't Stadhuis met een avondmaal, zo kostelyk, dat het Suikerbanket van het zelve, tot dien tyd toe, geen wedergade gehad hadt te Amsterdam. De Engelschen van 's Graaven gevolg haalden zig nogtans de ongunst der zuinige Amsterdamsche burgerye op den hals, doordien zy, of uit brooddronkenheid, of uit versmaading van 't gene hun voorgezet was, veel suikergebaks, ten vensteren uit, op den Dam, in 't slyk wierpen. De tafels waren gesteld in een vertrek, het *Zegelhuis* genaamd, om dat men aldaar de lakens plagt te looden. Men hadt Leicester geplaatst tegen over eene hangkamer, die, tot op de halve verdieping van 't vertrek, met hout beschooten; doch met tapyten behangen was. Agter deezen lagen, zo verhaald wordt, een goed getal Schutters met hun geweer, gereed om, zo 'er iet kwaads aangevangen werdt, op hem los te branden, en de vlam des onraads te blusschen met zyn bloed. Doch de Regeering en Burgery raakten, ten deezen tyde, vry met de vrees (*h*). Leicester, 't zy hy de ge-

1586. Leicester worden.

Leicester wordt op 't Stadhuis onthaald.

Voorbehoedsels om niet overval.

(*c*) Resol. Vroedsch. *N.* 5. 21 *Jan.* 1586.
(*d*) Keurb. G. *f.* 273 *verso.*
(*e*) Keurb. G. *f.* 271, 272, 273, 274.
(*f*) *Zie* Boek XX. *Boek, bl.* 75. [651]
(*g*) Resol. Vroedsch. *N.* 5. 8 *Maart* 1586.

(*h*) Hooft XXVI. *Boek, bl.* 1198, 1199.

1586. gelegenheid nog niet ryp oordeelde, om zo vroeg reeds te doen zien wat hy in den ſchild voerde; 't zy hy beſpeurde, dat de Amſterdammers te wel op hunne hoede waren, vertrok, na weinige dagen verloops, uit Amſterdam, zonder iet tegen de Stad te onderneemen. Zelfs verleende hy, voor zyn vertrek, Burgemeeſteren, op hun verzoek, den eenentwintigſten Maart, Octroi, om de erven, die men, tot de voorgenomen verſterking der Stede, van den Haarlemmerdyk af tot den Amſteldyk toe, noodig zou hebben, volgens de ſchatting van Schepenen, te mogen naar zig neemen (*i*).

Hy verleent een Octroi aan de Stad.

Maar 't leedt maar weinige dagen, toen 'er, op Leiceſters naam, een Plakaat op de Zeevaart in 't licht kwam, waar by alle handel met den Spanjaard, niet ſlegts aan ingezetenen der Vereenigde Geweſten, maar zelfs aan alle anderen, ſtrengelyk verbooden werdt, op verbeurte van ſchepen en goederen niet alleen; maar daarenboven, voor ingezetenen, die deezen handel dreeven of begunſtigden, onder bedreiging van zwaare ſtraffen. Te Amſterdam, zag men vreemd op van zulk een Plakaat, welk, zo 't uitgevoerd werdt, de Landen, en deeze Stad in 't byzonder in onmin helpen moeſt met de Noordſche en Ooſterſche Mogendheden en Steden, waaruit het bederf van eenen voornaamen tak des Amſterdamſchen Koophandels te wagten was. 't Plakaat was den vierden April getekend (*k*): en Amſterdam zelf zag, ten deezen tyde, Leiceſter nog zo zeer naar de oogen, dat de Vroedſchap hier ter Stede, kort hierna, gereedelyk bewilligde, in eene Wedde van zeventig- of tagtigduizend ponden, die men zyner Doorlugtigheid, van wege de Staaten, dagt toe te leggen (*l*). Wat laater, keurde zy ook eene Kerkordening goed, die in een Synode in den Haage opgeſteld, en door Leiceſter beveſtigd was, alleenlyk bedingende „ dat de Stad bleeve by haar Pri-
„ vilegie, omtrent het ſtellen van School-
„ meeſteren, en by haare andere geregtig-
„ heden, die, ſedert het invoeren der Her-
„ vorminge, in gebruik geraakt waren (*m*)."

Zyn ſtreng Plakaat op de Zeevaart komt in 't licht.

Doch deeze toegeevendheid hieldt op, toen men vernam, dat de Graaf Perſoonen hadt aangeſteld, met magt om der Koopluiden boeken op te eiſchen, en daaruit naar te ſpooren, of zy ook eenigen handel gedreeven hadden, ſtrydig met het Plakaat. Uit de raadpleegingen, die ter deezer gelegenheid vielen in de Vroedſchap, bleek klaarlyk, dat men hier geene gezindheid altoos hadt, om zulk eene nieuwigheid te gedoogen (*n*). De Staaten van Holland zelven bragten, eerlang, zo veele bezwaarniſſen in tegen Leiceſter, dat hy, 't hoofd vol hebbende van de moeilykheden zyns bewinds, in November, een' keer naar Engeland deedt, de Regeering, in zyn afzyn, den Raad van Staate aanbevolen laatende, die, naauwlyks twee maanden na zyn vertrek, het ſcherp Plakaat op de Zeevaart wederom introk, en andere ſchikkingen maakte, tot herſtelling van verſcheide gebreken in 't ſtuk der Regeeringe (*o*).

Hy ſtelt Gemagtigden om der Kooplui-den boeken te onderzoeken.

Ondertuſſchen, leedt het platte land, met naame Amſtelland, veel overlaſt van eenen hoop Engelſche Ruiters, die in 't Stigt lagen, en hunne ſoldy, die zy van de Koninginne vorderen moeſten, uit den Haage dreigden te haalen; waarom zy Holland aan veele oorden afliepen (*p*). 't Overgaan van Deventer en de Schans over Zutfen, die beide door Engelſche Overſten aan den Spanjaard verraaden waren, hier by komende, vermeerderde het misnoegen tegen deezen Landaart zo zeer, dat Leiceſter, in July herwaards gekeerd, geene kans zag om het weg te neemen, zonder af te ſtaan van zyn oogmerk, om zig van de volſtrekte heerſchappy te verzekeren, waarop hy zeer gezet bleef. Onder anderen, dagt hy zig, door liſt of geweld, meeſter te maaken van de groote Steden van Holland, met naame van Amſterdam: waarna hy de Vergadering der Staaten van Holland, die hem meeſt tegenſtreefde, onder de knie dagt te zullen hebben. Tot beteugeling deezer Stede, hadt hy, al voor zyn vertrek naar Engeland, het Slot te Muiden geſteld in de bewaaring van den Overſte *Joan Bax*, die ſchriftelyken laſt hadt, het zelve om hoog noch om laag te ruimen: den inhoud van welken laſt, hy ſchynt uitgedrukt te hebben, met dit versje:

Zie dat gy wel bewaart
Den toom van 't groote paard.

't Plakaat wordt ingetrok-ken. 1587. De Engelſchen loopen Amſtelland af.

Inzigten van Leiceſter.

Hy zoekt Amſterdam door 't Muider-Slot te beteugelen.

Waarin, *het groote paard* Amſterdam, en *de toom van het zelve* het Muider-Slot beteekende. Doch de Regeering van Amſterdam hadt, terwyl Leiceſter in Engeland was, moeite noch koſten geſpaard, om Bax van 't Slot te krygen; 't welk eindelyk gelukt was: waarna zy het met eenigen haarer knegten hadt doen bezetten (*q*). Maar na Bekom-

Lei-

(*i*) Handv. *bl.* 4. [99].
(*k*) Hooft XXIII. *Boek*, *bl.* 1048, 1049.
(*l*) Reſol. Vroedſch. *N.* 5. 27 *May* 1586.
(*m*) Reſol. Vroedſch. *N.* 5. 22 *Aug.* 1586.
(*n*) Reſol. Vroedſch. *N.* 5. 20 *Sept.* 1586.
(*o*) Vaderl. Hiſt. VIII. *Deel*, *bl.* 200 *enz.*
(*p*) Hooft XXV. *Boek*, *bl.* 1132.
(*q*) Hooft XXV. *Boek*, *bl.* 1140.

1587. Leiceſters te rugkomſt, ontdekte men haaſt zo veel van zyne oogmerken, dat Amſterdam in geduurige vrees was voor zorgelyke beroerte. 't Zaad van tweedragt werdt daar dagelyks gezaaid, en allerlei laſter verſpreid tegen de Wethouderſchap. In Auguſtus, werdt, ter deezer gelegenheid, by den Raad beſlooten, dat Burgemeeſteren de Kapiteinen der ſoldaaten, en de Kapiteinen en Luitenanten der Schutteryen by zig ontbieden zouden, en hun den eed te binnen brengen, waardoor zy aan de Wethouderſchap der Stede verpligt waren: den Overſten der Schutteryen in 't byzonder vermaanende tot het weeren van allerlei onderneemingen, ten nadeele van 't Land of de Stad, en hun, met de minſte kwetſinge van zyne Doorlugtigheid, eenige zaaken openbaarende, welken, tot nog toe, geheim gehouden waren (*r*). Wyders, vondt men geraaden, tot beſcherminge van 't Stadhuis, eenige metaalen ſtukken voor het zelve te plaatſen. Ook deedt men een geſchilderd bord hegten aan het onderſte der Stadhuispuije, daar men, in laater' tyd, de Stads Wiſſelbank plagt te houden, waarop te leezen ſtondt:

Oft 'er verraadt, oft oproer quaadt, wierde vernoomen;
Men zal, tot baat, geſchut op ſtraat, hier uit doen koomen (*s*).

De Regeering ontvangt eenen brief van Leiceſter.

In deezen ſtand der dingen, ontving men, te Amſterdam, eenen rondgaanden Brief, dien Leiceſter, in September, aan de byzondere Provincien en Steden afgezonden hadt, verzeld van een Vertoog, welk hy, ter zyner verdediging, aan de algemeene Staaten hadt overgeleverd. In deezen brief ontkende hy, onder anderen, eenig voorneemen te hebben, om de Landen onder den Spanjaard te brengen, gelyk hy zeide, dat hem naargegeven werdt. In 't Vertoog en den brief beide, werdt, wyders, gewaagd van Vredehandeling met de Spaanſchen, van 't gezag zyner Doorlugtigheid, en van 't punt der belaſtingen. Doch de Regeering van Amſterdam vondt, in haar antwoord op dezen brief, welk den zesentwintigſten September gedagtekend was, niet geraaden, op deeze drie punten, welken zy verſtondt tot de Vergadering der algemeene Staaten te behooren, te antwoorden. Van het uitſtrooiſel ten laſte van Leiceſter, wegens eenen toeleg om de Landen onder den Spanjaard te herbrengen, verklaarde zy niets vernomen te hebben. Alleenlyk was 'er, ſchreef zy, een gerugt geweeſt in de Stad, dat de Koningin in onderhandeling over vrede getreden was met den Koning van Spanje, waaraan men egter geen geloof kon ſlaan (*t*). Doch Leiceſter, die van ſommige Provincien en Steden antwoord ontving, behelzende beloften om zyn gezag te willen verbreeden, en zig in 't punt der belaſtingen te willen voegen naar zyn welgevallen, ſchepte luttel behaagen in het antwoord van Amſterdam. Men houdt voor zeker, dat hy hierom voornam, eene ongewoone verandering te maaken in de Regeering der Stad, gelyk hy, kort hierna, te Utrecht deedt: en 't zal niet ondienſtig zyn, hier, beknoptelyk, aan te tekenen, hoe de toeleg afliep. 1587.

Haar antwoord op den zelven.

Eenige Amſterdamſche Predikanten ſtryken Burgemeeſteren door van den predikſtoel.

De meeſte Predikanten te Amſterdam, die Leiceſter zeer naar de oogen zagen, en zeer van hem gevleid werden, ſchroomden, ten deezen tyde, niet, de Regenten, en zulken inzonderheid, die dagelyks de Dagvaart der Staaten bywoonden, en daar besluiten hielpen neemen, die den Graave niet aanſtonden, door te ſtryken van den predikſtoel, als ging hun de welſtand van Land en Kerke niet ter herte naar behooren; ſchoon de tegenwoordige Burgemeeſteren, *Kornelis Floriszoon van Teilingen*, *Egbert Roelofszoon*, *Pieter Boom Korneliszoon* en *Jan Klaas Boelenszoon*, allen vier mannen waren, die om 's Lands vryheid in ballingſchap gezworven hadden, en naar welken, om deeze reden, geen omzien behoorde te zyn. Ondertuſſchen, beſtondt men deezen, in openbaare predikatien, haatelyk af te maalen, met zulke kenbaare trekken, als of menze, met den vinger, aangeweezen hadt. Die hierin 't meeſt yverden waren buiten Holland gebooren, en luiden, van welken *Martinus Lydius*, Profeſſor der Godgeleerdheid te Franiker, ten deezen tyde, zeide: *Iſti homines perdiderunt nobis Flandriam & Brabantiam, & niſi prudens Magiſtratus providerit, perdent nobis etiam Hollandiam & Zeelandiam:* dat is, *Deeze luiden hebben ons Vlaanderen en Brabant*, welke Provincien, onlangs, aan den Spanjaard overgegaan waren, *doen verliezen, en zy zullen ons ook Holland en Zeeland doen kwytraaken, zo 'er de wyze Overheid geene zorg voor draage* (*u*). By deezen yver eeniger Predikanten, kwam ook, dat zig, omtrent den aanvang van October, terwyl Leiceſter te Utrecht heimelyke ſchikkingen maakte, tot de verandering der Regeringe, die hy aldaar in den zin hadt, hier te Stede, vervoegde *Fredrik Gianibelli*,

De Ingenieur Gianibelli komt te Amſterdam.

(*r*) Reſol. Vroedſch. *N.* 5. 14 *Aug.* 1587.
(*s*) Hooft XXVI. *Boek*, *bl.* 1196.
(*t*) Reſol. Vroedſch. *N.* 5. 20 *Sept.* 1587.
(*u*) Aantek. des Heeren C. P. Hooft *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 724.

1587. *li*, Ingenieur der Koninginne van Engeland, wiens aankomst te meer omzien verwekte, om dat men der Wethouderschap, kort te vooren, hadt aangebragt, dat Leicester zig van *de Kerke*, zo noemden zyne vertrouwdste aanhangers deeze Stad, dagt meester te maaken. Gianibelli, die zyne herberg nam in de Warmoesstraat, daar *Rochel* uithing, hadt dan zo dra de voeten niet in huis gezet, of men hadt een' man geplaatst in een stoep over de voordeur; want door de agterdeur, die aan 't Water of Damrak uitkwam, viel 't in- en uitgaan ongelegen; om te bespieden, wie met den Ingenieur te woorde komen zou, en om hem te volgen, als hy uitging (*v*). Nogtans is my niet voorgekomen, dat men, op deeze wyze, iet ontdekte. Maar op den derden October, sloeg Leicester schielyk op weg naar Amsterdam; daar men geene kennis van zyn voorneemen kreeg, dan na dat hy reeds van Utrecht vertrokken was: heel anders dan in 't voorleeden jaar, toen men van zyne aanstaande komste, verscheide weeken van te vooren, verwittigd geweest was. Nu moest men alles in der yl beschikken, ontbieden, hooren, aanspreeken, orde geeven: 't welk niet zonder bekommering toeging. Jan Korneliszoon Hooft, nu regeerend Schepen en Burgerkapitein, bevondt zig in de Kaatsbaan, toen men tot zynent om hem zondt; doch begaf zig, terstond, daar men hem vereischt hadt. Met het vallen van den avond, naderde Leicester de Stad. Laurens Jakobszoon Reaal, Oud-Schepen en Burgerkapitein, sedert Kolonel der Burgerye en Raad ter Admiraliteit in Zeeland, stondt met zyn vendel aan de Regulierspoort, om den Graaf te ontvangen; doch hadt het hert vol zorg, doordien de duisternis niet toeliet te onderscheiden, hoe groot een stoet Leicester medebragt, by wien zig, onder weg, schielyk eenig krygsvolk zou konnen gevoegd hebben. Maar Reaals Serjant, *Willem van Buil*, geboortig uit Luikerland, die wylen den Prinse van Oranje eertyds voor Ruiter gediend; doch zig sedert op den Koophandel toegelegd hadt, toonde, in deeze gelegenheid, dat hem het krygsmans hert nog in den boezem stak. *Laat my*, zeide hy, *ter hameije uit, Kapitein, en sluitze agter my toe. Ik zal u, verneem ik iet slinks, waarschuwen met fluiten; my kome 'er van, wat het wille.* De uitbieding werdt dankelyk aanvaard. De Graaf, zonder dat van Buil eenig teken van zwaarigheid gaf, met een maatig gevolg, voor de Poort gekomen, werdt heuschelyk verwelkomd, in 't Latyn, door den Presidt-Schepen, *Jan Korneliszoon Verhee*, man van bekoorlyk vernuft, en toen aangespoord door naaryver, die de aanspraak te hooger deedt ryzen. Want de Oud-Burgemeester Maarten Koster, een lieveling van Leicester, aangezogt tot het doen der aanspraake, hadt zulks, zo getuigd wordt, uit krygelheid, en om dat men zyn hoofd niet volgde, geweigerd, waanende dat niemant dan hy in staat was, om de eer der Stad te bewaaren: waarna Verhee 't werk op zig genomen hadt, welk hy treffelyk uitvoerde. De Landvoogd, treedende door de Kalverstraat, by 't licht der lantaarnen, die ten allen huizen uithingen, werdt wederom, gelyk in 't voorleeden jaar, in 't Prinsenhof geherbergd. Tegen over de poort van dit gebouw, in de Prinsenhofsteeg, hadt Burgemeester Maarten Koster, die in de Doelestraat woonde, eene agterdeur; waaruit, volgens 't berigt van eenen, gelast om agt op zyn bedryf te geeven, een man van zyne gestalte, met eenen tabbaard bekleed, des nagts, ten Hove insloop, eene wyl daarna wederkeerende. Doch wat hy daar verrigt hebbe, is altoos verborgen gebleeven. Des anderendaags, hadt Leicester den gantschen Krygsraad, uit Kolonellen, Kapiteinen en Luitenanten der Burgerye bestaande, ter middagmaaltyd genodigd, met oogmerk, naar 't schynt, om deezen te beleezen tot bevordering zyner oogmerken. Ook was de brief, door hem, in 't begin van September, herwaards gezonden, onder anderen aan hun gerigt geweest, en hun, door de Wethouderschap, met welke zy eensgezind genoeg bleeven, medegedeeld. Maar om 't gezag der tegenwoordige Regeeringe te snuiken, hadt men, in eene Stad, daar eene kleine en afhangkelyke bezetting lag, de magt der gewapende Burgerye noodig. *Daniel de Burggraaf*, Leicesters Secretaris, een Vlaaming van geringe afkomst, doch kloek verstand, bestaat dan, onder de maaltyd, en na 't omgaan van eenen styven dronk, den Burger-Krygsraad wel niet duidelyk te vergen; maar genoegzaam in den mond te geeven, dat men van deszelfs zyde eenen voorslag verwagtte, om de Burgemeesteren in verzekering te willen neemen, gelyk de Luitetenant, *Barthold Kromhout*, die hier zelf tegenwoordig was, naderhand, aan *Henrik Laurenszoon Spiegel*, en deeze aan den Historieschryver HOOFT, wien wy hier volgen, verhaald heeft. Om den Krygsraad zulk een besluit te doen neemen, verzuimde men niet, de tegenwoordige Regeering der Stad ten snoodsten af te maalen.

Doch

Leicester komt 'er insgelyks genoegzaam onverwagt.

Voorzorg gebruikt by zyne inhaaling.

Leicester houdt den gantschen Krygsraad ter maaltyd.

Wat al daar omging.

(*v*) HOOFT XXVI. *Boek*, *bl.* 1198.

1587. Doch niemant ondernam, zig te verklaaren op iet, dat hem niet duidelyk gevergd was. De Secretaris verzogt nogtans, met ronde woorden, dat men, alle avonden, de leuze of 't wagtwoord liete haalen van den Landvoogd, zo lang hy in de Stad zyn zou. En dit punt moeſt terſtond overwoogen worden. 't Geviel, dat zig, onder de Leden van den Krygsraad, ſchoon hy 'er geen Lid van was, noch in deeze byeenkomſt wettelyk beſcheiden, vervoegd hadt *Herman Betſen Roodenburg*, een man, ſchryft Hooft, vol moeds, zonder middelen naar gelang, en een driftig aanhangeling van Leiceſter; miſſchien, om 't eerſte woord te ſlaaken, 't welk anderszins, in zulke hagchelyke gelegenheden, bezwaarlyk over de lippen wil. Terwyl men dan de hoofden byeenſteekt, om op het haalen van 't wagtwoord te raadpleegen, treedt de regeerende Burgemeeſter Pieter Korneliszoon Boom, die, als Opper-Kolonel, den degen op zyde gehangen hadt, onvoorziens, ter Kamer in; en Roodenburg in 't oog krygende, vraagt hy hem af, *wat hy, die thans geene plaats in den Krygsraad bekleedde, daar te verrigten hadt?* De ander, bedremmeld, wiſt niet te antwoorden, dan dat hy 'er, als een getrouw beminnaar des Vaderlands, nevens anderen, verſcheenen was. Boom, ſchoon nog onzeker van de gezindheid der overigen, geboodt hem te vertrekken. Roodenburg, hoe fors hy ook ware, zwigtende voor een woord, dat met beſtendig gelaat en Burgemeeſterlyke deftigheid uitgeſproken werdt, droop door, zonder iet meer te zeggen. Boom voorts onderregt van Burggraafs voorſtel, liet het haatelyke, welk van ter zyde diende, om den Krygsraad op te hitſen tegen de Regeeringe, onaangemerkt, en verklaarde op het punt van 't haalen van 't Wagtwoord „ dat daarin niemant „ dan de Vroedſchap verandering maaken „ mogt; waarom elk wel toe te zien hadt, „ wat hy begon." En dit zeggen deedt elk agterwaards denken, en den gantſchen toeleg verdwynen. Want 't was 'er wel verre van af, dat de Wethouders, onder welken Meeſter Maarten Koſter alleen met de Engelſchen heulde, Leiceſter en eenen hoop vreemdelingen, die zyne zyde hielden, middel verleend zouden hebben, om, met het uitſpreeken van 't woord, alle wagten weerloos te maaken, de burgery te vermeeſteren, de oude Regeering af te danken, en den Raadhuize een nieuw aangezigt te geeven. Men hieldt, naamlyk, voor zeker, dat dit het minſt was, welk Leiceſter voorhadt. Zelfs meende men te weeten, dat hem eene Lyſt geleverd was van veertien van de wakkerſte voorſtanders der vryheid en getrouwſte aankleevers van den Huize van Naſſau, onder welken ook de Raad Kornelis Pieterszoon Hooft was, welken hy beſlooten hadt, eenen ſmaadelyken dood aan te doen (*w*). Ook waren zy, die meeſt by hem in 't oog liepen, zeer op hunne hoede, zo lang hy in de Stad was. De Oud-Burgemeeſter Reinier Kant ging met eene ruſting onder zyn kazak, en kwam hem niet ſpreeken, dan verzeld van eenen ſtoet gewapende ſchutters, die hem, voor de deur, opwagteden (*x*). De Graaf dan, beſpeurende dat hem te Amſterdam alles buiten zyne giſſing ging, keerde, ten volgenden dage, ſchielyk naar Utrecht (*y*). Eenige dagen laater, deedt hy der Vroedſchap van Amſterdam, door den Raadsheer van Staate, Willem Bardes, den Oud-Burgemeeſter Maarten Koſter, en den Overſte Sonoi aanzeggen „ dat hy gantſch niet „ voldaan was in het antwoord, welk zy „ op zyn Vertoog aan de algemeene Staaten en op zyn rondgaand ſchryven ge„ geven hadt." Doch men betuigde ernſtelyk „ dat men alleenlyk zo geantwoord „ hadt, om tweedragt te voorkomen; en „ dat men zorg draagen zou, dat 'er, zo „ dra als 't mogelyk ware, nader geant„ woord werdt, eerſt door de Staaten van „ Holland, en daarna door de algemeene „ Staaten (*z*)."

1587.

De kloekmoedigheid van Burgemeeſter Boom verydelt den toeleg der Leicestersgezinden.

Zyne boodſchap aan de Regeering.

Ondertuſſchen, beſlooten de Staaten van Holland, verneemende dat Leiceſter voorhadt, een' keer te doen door verſcheide Hollandſche Steden, hem te verzoeken, dat hy zig van niet meer dan van tweehonderd perſoonen wilde doen verzellen; wanneer men hem alomme eerlyk ontvangen zou (*a*). Ook mompelde men, ten deezen tyde, dat hy, nu 't hem met de *Kerke*, dat 's Amſterdam, gemiſt was, zien zou, of hy zig niet van de *Kapelle*, zo noemde men Enkhuizen, kon meeſter maaken. En kwam hy, op den veertienden October, te Naarden, met oogmerk om van daar over te ſteeken naar Noordholland. Doch ſtaande op zyn vertrek, ontving hy ſchryvens van die van Enkhuizen, waarby zy hem baden, hunne Stad, tot verhoeding van allen ongeval, voor dien tyd, te willen verſchoonen van zyne tegenwoordigheid. Hy zeilde dan naar Hoorn, daar

Hy reiſt naar Noordholland.

Wat Leiceſter, ten deezen tyde, te Amſterdam voorhadt.

(*w*) Hooft XXVI. *Boek*, *bl.* 1199, 1200.
(*x*) Vaderl. Hiſt. VIII. *Deel*, *bl.* 245.
(*y*) Hooft XXVI. *Boek*, *bl.* 1201.
(*z*) Reſol. Vroedſch. *N.* 5. 13 *Oct.* 1587.
(*a*) Reſol. Holl. 17 *Oct.* 1587. *bl.* 283, 296.

1587. daar hy eerlyk ontvangen werdt. Van daar ſchreef hy naar Enkhuizen, zonder van zyne komſt te reppen; doch zig zagtelyk beklaagende over den argwaan, dien men tegen hem hadt opgevat, en verzoekende, alle mistrouwen te verbannen: waarna hy naar Enkhuizen op weg ſloeg. Doch de Regeering zondt hem Gemagtigden te gemoet, die hem den hoon, hem beſchooren, zo duidelyk, ſchoon met beleefde woorden, vertoonden, dat hy, bedugt dat hem de poort voor 't hoofd geſlooten zou geworden zyn, te rug trok, en zig naar Medenblik begaf, daar hy, eenige dagen, onthaald werdt door Sonoi (*b*).

Hy onderzoekt, hoe men hem te Amſterdam ontvangen zou.

De afwyzing van die van Enkhuizen deedt hem, naar 't ſchynt, ſchroomen, om zig, gelyk hy van zins was, wederom, naar Amſterdam te begeeven, eer hy wiſt, hoe hy 'er ontvangen zou worden. Hy ſchreef dan aan Meeſter Maarten Koſter „ om verzekerd te zyn, of de Heeren van Amſterdam nog volhardden in de voorgaande „ genegenheid jegens zyne Doorlugtigheid, „ gelyk hy hoopte; in welk geval, hy niet „ nalaaten zou, deeze Stad, in zyne terugkomſt, te bezoeken." De Burgemeeſter bragt deezen brief, den zevenentwintigſten October, in de Vroedſchap, en begeerde derzelver gevoelen daarop te verſtaan. Men verzogt hem, Leiceſter te willen antwoorden „ dat Burgemeeſteren „ en Raaden verwonderd waren geweeſt, „ over zyn ſchryven, alzo zy niet wiſten, „ hem eenige oorzaak gegeven te hebben, „ om hen van ongenegenheid te verdenken. „ Dat zy hierom verzogten, dat hy aan „ diergelyke berigten geheel geen geloof „ wilde ſlaan. Doch zo hy geraaden vondt, „ zynen weg door hunne Stad te neemen, „ verzogten zy, dat hy agt geliefde te „ ſlaan op de Reſolutie, by de Heeren Staaten van Holland, in de jongſte Vergadering te Haarlem genomen, die hem on„ getwyfeld zou toegezonden zyn (*c*)." Zy zagen hiermede op de Reſolutie, boven (*d*) vermeld, by welke begeerd werdt, dat hy met niet meer dan tweehonderd Perſoonen in de Steden kwame. Doch 't blykt niet, dat hy, ten deezen tyde, te Amſterdam geweeſt is. Het ontdekken van zynen toeleg, om zig, door middel van Krygsvolk, en door heimelyk verſtand met eenige ingezetenen, meeſter te maaken van Leiden, maakte hem zo verlegen, dat hy, voor zyne eigen vryheid vreezende, ſchielyk uit Noordholland naar Utrecht, voorts, naar Dordrecht, en van daar, in November, naar Vliſſingen week: van waar hy, in December, naar Engeland vertrok, en, op bevel der Koninginne, terſtond, afſtand deedt van 't bewind over de Nederlanden (*e*). 1587.

Hy vertrekt naar Engeland, en doet afſtand van 't bewind.

Op deeze wyze, eindigde de Regeering des Graaven van Leiceſter; die, zo lang ze geduurd hadt, Amſterdam in bekommering hadt gehouden. De Stad zou, veelligt, meer nog dan door het Oktroi, om de erven, vereiſcht tot haare verſterking, by ſchatting van Schepenen, te mogen naar zig neemen, bevoordeeld geweeſt zyn door den Graave, zo zy hem beter aan de hand hadt willen gaan. Hy hadt 'er, reeds in de Lente des jaars 1586, zonder zig aan 't misnoegen van Dordrecht te kreunen, eene munt opgeregt, over welke het opzigt aan *Hans de Vlaming* gegeven werdt. Ook werden hier, ſedert, dubbele Roozenobels geſlaagen, met het wapen van Engeland, die wel veertig ſtuivers boven de waarde werden uitgegeven (*f*). Doch 't Plakaat op de zeevaart, welk kort daarna uitkwam, vervreemdde de Stad geheellyk van den Graave van Leiceſter, wiens munten hier ter Stede ook geen gevolg hadt.

Berigt wegens zyne munt te Amſterdam.

(*b*) HOOFT XXVI. *Boek*, *bl.* 1203, 1204.

(*c*) Reſol. Vroedſch. *N.* 5. 27 *Oct.* 1587.
(*d*) *Bladz* 401.
(*e*) Vaderl. Hiſt. VIII. *Deel*, *bl.* 258-265.
(*f*) Reſol. Holl. 7-17 *Maart* 1586. *bl.* 108 *enz.* METEREN XIV. *Boek*, *f.* 249 *verſo*.

TWEE-

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

ELFDE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van het jaar* 1588, *tot in het jaar* 1612.

De Staaten van Holland beraamen eenen nieuwenvoet, omtrent de bezetting der Stad Amsterdam. 1588.

De Wethouderschap van Amsterdam, bevroedende, hoe zeer haare magt gestyfd werdt, door het gezag, dat zy oefende, over het Krygsvolk, welk binnen de Stad in bezetting lag, hadt, al kort na de verandering des jaars 1578, by de Staaten van Holland, verworven, dat, by voorraad, en in afwezendheid van de Gekommitteerden der Staaten, die zig toen in de Stad onthielden, het woord of de leuze aan de soldaaten op de wagt aldaar zou gegeven worden door den oudsten Burgemeester (*a*): en dat de Wethouderschap in 't gemeen ook goede opzigt zou mogen neemen, om de Knegten, binnen de Stad in bezetting leggende, in goede orde, gehoorzaamheid en tugt te houden (*b*). Doch na 't vertrek van Leicester, werdt 'er, by 's Lands Staaten, op het onderhoud der bezettinge van Amsterdam, een nadere voet beraamd, waardoor het Krygsvolk, hier ter Stede, nog meer afhangkelyk werdt van de Wethouderschap. De Staaten beslooten, den dertienden Maart des jaars 1588 „ dat, voor„ taan, ten laste van den Lande, binnen Am„ sterdam, zouden onderhouden worden „ vierhonderd soldaaten, die niet uit de Stad „ zouden mogen worden getrokken. Dat Bur„ gemeesteren de Kapiteinen deezer sol„ daaten zouden benoemen; waarna hun, „ door Prinse Maurits, als Stadhouder en „ Kapitein-Generaal, *Commissie* gegeven „ zou worden. Dat de Kapiteinen, Officie„ ren en Soldaaten den eed van getrouw„ heid zouden doen aan den Lande van Hol„ land en aan de Stad Amsterdam; en dien „ van gehoorzaamheid aan Prinse Maurits, „ in de voorgemelde hoedanigheid, en aan „ Burgemeesteren en Regeerderen der Stad: „ en de soldaaten ook aan hunne Kapiteinen 1588. „ en Bevelhebbers. Dat aan de Stad, voor „ den tyd van een jaar, tot onderhoud dee„ zer bezettinge, van 's Lands wege, be„ taald zouden worden negenendertig hon„ derd ponden ter maand van twee-ender„ tig dagen. Dat de Raad van Staate, Prins „ Maurits, de Staaten van Holland of der„ zelver Gekommitteerden de gemelde sol„ daaten, ten allen tyde, zouden mogen „ monsteren. Dat, zo Burgemeesteren van „ Amsterdam zouden mogen verstaan, meer „ soldaaten dan de gemelde vierhonderd in „ dienst te moeten houden, zulks tot Stads „ koston zou moeten geschieden. Doch dat „ zy geene andere bezetting zouden behoe„ ven in te neemen, dan in geval van hoo„ gen nood, en ter ordonnantie van Prinse „ Maurits, in gevolge van 't Verdrag van „ Voldoeninge en de overeenkomst op den „ Afstand van dezelve, welke hierby be„ vestigd werdt." Burgemeesteren en Raaden bewilligden, den negentienden Maart, in dit besluit der Staaten (*c*): en in gevolge van het zelve, bevalen myne Heeren van den Geregte, by openbaare afkondiging van den vyfden January des jaars 1589, dat allen vreemd Krygsvolk, welk hier niet bescheiden was, de Stad, binnen zekeren bepaalden tyd, zou hebben te ruimen (*d*).

De Engelschen hadden, al sedert eenigen tyd, eene onderhandeling over vrede met Spanje voorgeslaagen; doch de Stad Amsterdam, niets goeds van zulk eene handeling te gemoet ziende, verklaarde 'er zig uitdrukkelyk tegen (*e*). Ook bewees de uitrusting der zogenaamde *onverwinnelyke Vloo-* Amsterdam verklaart zig tegen de Vredehandeling met Spanje.

te,

(*a*) Handv. *bl.* 50. [149].
(*b*) Handv. *bl.* 50. [149.]
(*c*) Resol. Vroedsch. *N.* 5. 19 *Maart* 1588. Handv. *bl.* 50. [149].
(*d*) Keurb. *G. f.* 350.
(*e*) Resol. Vroedsch. *N.* 5. 28 *Maart* 1588.

1588. *te*, niet lang hierna, dat Spanje nog gantſch geene geneigdheid hadt tot vrede. Amſterdam toonde zig, op 't naderen deezer vloote, ten hoogſte bereidwillig, om de onderneemingen des Spanjaards, door alle bekwaame middelen, te ſtuiten: gelyk uit de *Regiſters der Vroedſchap* blyken kan (*f*).

Bezending van Prinſe Maurits aan de Stad.

In July des jaars 1588, kwam hier ter Stede eene bezending van Prinſe Maurits, om de Regeering te beweegen tot bewilliging in het opbrengen van haar aandeel in tweemaal honderd duizend guldens, die men der muitende Engelſche bezettinge van Geertruidenberg hadt moeten toezeggen. De Stad liet zich overhaalen (*g*). Doch de Engelſchen ſchonden 't geſlooten verdrag, en gaven, in 't volgende jaar, Geertruidenberg over aan den Spanjaard (*h*).

De Lutherſchen verzoeken, te Amſterdam, openbaare Godsdienſtoefening.

De Lutherſchen hadden, na de verandering der Regeeringe te Amſterdam, hunne Godsdienſtige Byeenkomſten gehouden, in één of meer byzondere huizen of pakhuizen: doch in February deezes jaars, vervoegden zy zig, met een Verzoekſchrift, aan Burgemeeſteren, begeerende dat hun eene openbaare plaats, tot oefening van hunnen Godsdienſt, werdt toegeſtaan. Burgemeeſteren bragten 't Verzoekſchrift in den Raad, alwaar beſlooten werdt, het zelve den vertooneren te rug te geeven, met de volgende bytekening (*i*):

Zy worden afgeweezen.

Burgermeeſteren ende XXXVJ *Raden, geſyen die Confeſſie van Ausburg, mitsgaders de Apologye daer by gevoucht, by den verthoonders ouergeleuert (die zy zegghen die bekenteniſſe hares gelooffs te weſen), ende die zelffde gecommuniceert hebbende metten ghenen die het behoort, verclaren dat, aengeſyen beuonden wordt, dat het gunt binnen deſe Stadt vuyt Godes heylighe woordt opentlyck, heller ende claer wordt geleert, die voornoemde Confeſſie van Ausburch met d' Apologie nyet en es contrarierende, maer daer mede ouer een es comende, ſy daeromme nyet en connen toelaten, dat by yemant anders, als die daer toe wetlick es beroepen ende geadmitteerd, het woord Gods binnen deſe Stad zal worden gepredict. Te meer ouermits dat, volgende d'Unie ende Verbinteniſſe, tuſſchen de Landen van Hollant ende Zeelant opgerecht ende beſworen, expreſſelick es geſtatueert, dat binnen dezelffde Landen ende Steden egeene andere religye opentlick mach worden vercundicht noch geëxerceert, als die iegenwoordige Euangeliſche gereformeerde religie. Sullen daeromme die Verthoonders, om geen ſcheuringhe ende beroerte te verwecken, (als voorleden enige jaeren in andere Steden es geſchyet) hen van't prediken onthouden. Doch zoe verre die verthoonders hen wilden vermeten, met Godes woordt te bewyſen, dat die religie, die binnen den Landen van Hollant ende Zeelant alomme (als oick binnen deſe Stadt) in die Kercken opentlick wordt gepredickt ende geëxceert, met die heylige bybelſche ſchrift in enighe pointen nyet en zoude ouer een comen, ſullen die ſupplianten hen anden Heeren Staten (dien de diſpoſitie toeſtaet) addreſſeren, om by heur E. daerinne geordonneert te worden, zoe zy beuinden zullen te behooren. Aldus gedaen by Burgermeeſteren ende* XXXVJ *raeden der Stad Aemſtelredamme op den* XX *february* 1588.

In kenniſſe van my als Secretarys.
W. PIETERSZ.
1588.

1588.

De Lutherſchen vervoegden zig, ſedert, met het zelfde verzoek, aan de Staaten van Holland, daar zy, insgelyks, afgeweezen werden (*k*).

Plakaat tegen de Roomſch gezinden.

In de Lente des jaars 1589, vonden de gemelde Staaten geraaden, de oefening van den Roomſchen Godsdienſt, by Plakaat, welk den negenden Maart getekend was, te verbieden. Doch de Vroedſchap van Amſterdam beſloot, dit Plakaat niet af te kondigen, dan onder uitdrukkelyk beding „ dat „ Schepenen de ſtraffen, by het zelve ge„ dreigd, zouden mogen maatigen, zo als „ zy, in billykheid, en naar gelegenheid „ der zaake, zouden bevinden te behoo„ ren (*l*)."

1589.

Verandering in de Legplaatſen der Schuiten op het Rokin.

De opgezetenen van 't platte Land om Amſterdam vielen, in deezen jaare, der Regeeringe klagtig, dat hunne uitwatering door de ſluizen in de Stad, en byzonderlyk door de Duikerſluis in den Middeldam, belet werdt, door de menigte van ſchuiten, die regt voor gemelden duiker in 't Rokin gelegd werden. 't Geregt beval, hierom, op den dertienden November „ dat geene ſche„ pen of ſchuiten, behalve zulken, die goe„ deren aan of uit de huizen op 't Rokin „ loſſen of laaden moeſten, en dan alleen „ zo lang het loſſen of laaden duuren zou, „ zouden leggen tuſſchen de Duikerſluis en „ Popius ſteegje, nu de Paapenbroeksſteeg; „ dat de Haagſche, Delftſche, Rotterdam„ ſche en groote Leidſche Veerſchuiten, „ voortaan leggen zouden, op het zelfde „ Rokin, *after de Capelle, eertyts genaemt de* „ *Heylige Stede, van het noorder hoekhuys in*„ *cluys off, ſuydwaerts op*: ten welken einde, „ het

(*f*) Reſol. Vroedſch. *N.* 6. 7, 9, 16 *Aug.* 1588.
(*g*) Reſol. Vroedſch. *N.* 6. 4 *July* 1588.
(*h*) Vaderl. Hiſt. VIII. *Deel, bl.* 281.
(*i*) Reſol. Vroedſch. *N.* 5. 20 *Febr.* 1588.
(*k*) Reſol. Holl. 6 *April* 1588. *bl.* 103. Kerk. Plakaatb. II. *Deel, bl.* 69, 70.
(*l*) Reſol. Vroedſch. *N.* 6. 28 *April* 1589. *f.* 99.

1589. „ het hout, welk aldaar lag, verplaatſt moeſt „ worden, en de Houtzaagers, aldaar zaa- „ gende, eene andere plaats verkiezen „ moeſten (*m*):" 't welk wy hier alleenlyk aantekenen, om dat het tot eenige opheldering van de oude gelegenheid der Stad dienen kan.

Amſterdam raakt in geſchil met Haarlem en Dordrecht.

Amſterdam raakte, ten deezen tyde, in geſchil met eenige Steden, waaruit merkelyke moeilykheid rees. Haarlem ving eenige nieuwigheid aan op den Overtoom, die, zo ik meen, in 't vertimmeren van den zelven beſtondt (*n*): en Dordrecht deedt, in 't volgende jaar, een ſchip met Noordſche balken aanhouden, welk van hier naar Ooſtende gezonden, en te Dordrecht niet verſtapeld was. 't Laatſte werdt zeer euvel genomen, en bragt de Vroedſchap van Amſterdam tot een beſluit, om alle de ſchepen en goederen van die van Dordrecht, welken zig hier ter Stede bevonden, in beſlag te neemen (*o*). Te vooren, was reeds geraadpleegd, op het vaſtſtellen van een middel, om de geſchillen, onder de Steden vallende, af te doen; doch de Leden hadden elkanderen deswege niet konnen verſtaan. Tegen 't einde des jaars 1590, beſloot de Vroedſchap van Amſterdam, de geſchillen, die de Stad tegenwoordig met andere Steden hadt, te verblyven aan de uitſpraak van Prinſe Maurits (*p*). Doch of zulks geſchied, en of en hoe de hangende geſchillen, ten deezen tyde, afgedaan zyn, heb ik nergens aangetekend gevonden.

1590.

De Stad leent Prinſe Maurits geſchut.

De Stadhouder Maurits hadt, in Auguſtus te vooren, door den Oud-Burgemeeſter Reinier Kant, een' zyner Raaden, een halve Kartouw, ten dienſte van den Lande, ter leen verzogt van de Stad, die men, terſtond, hadt laaten volgen (*q*). Eenigen tyd hierna, werdt by den Raad beſlooten, ten dienſte der Stad, op welker wallen, ſedert de jongſte vergrootingen, meer grof geſchut noodig was, alle jaaren, twee halve Kartouwen, en nog twee andere metaalen ſtukken, veertien, vyftien, of zeſtien ponden ſchietende, te doen gieten (*r*).

Nieuwe ſchikking op de herſtelling en het onderhoud van den Diemerdyk. 1591.

De Diemerdyk werdt, ten deezen tyde, zo zeer vervallen bevonden, dat de Staaten van Holland en van Utrecht, in 't begin des jaars 1591, eene overeenkomſt troffen, op het herſtellen en onderhouden van den zelven. Het opzigt over de nieuwe werken werdt geſteld aan vyf Gemagtigden, drie uit Holland, te weeten, een uit Amſterdam, een uit Muiden of Weesp, en een uit Loenen Kroonenburgs geregt, en twee uit het Stigt van Utrecht (*s*). 1591.

Onaangezien de oefening van den Roomſchen Godsdienſt, by verſcheide Plakaaten en Keuren, en nog laatſtelyk in 't jaar 1589, uitdrukkelyk verbooden was, bevondt men, gelyk de Keure ſpreekt „ dat *enige oproeri-* „ *ghe ende heymelick den viandt toegedane* „ *gheeſten*, in Amſterdam en deszelfs Vry- „ heid, onder ſchyn van den Pauſelyken „ Godsdienſt te oefenen, dagelyks, hei- „ melyke Vergaderingen hielden, en op „ deeze wyze aanhang maakten, om in tyd „ en wyle hun boos en oproerig voornee- „ men, tegen de vrede en welvaart der „ Stad, in 't werk te ſtellen." Het aanleggen van al zulke Vergaderingen werdt, derhalve, by eene Keure van den veertienden February deezes jaars, verbooden, op eene boete van tweehonderd guldens, en uitzetting uit de Stad, en derzelver vryheid: het oefenen van Pauſelyke plegtigheden, in zulke Vergaderingen, zou ook, met een jaar te bier en te brood, op eigen koſten, in 's Heeren Slote, te leggen, geſtraft worden; welke ſtraf men nogtans met tweehonderd guldens zou konnen afkoopen, mids de ſchuldige, daarenboven, ter Stad uit geleid wierdt. Die zulke Vergaderingen blootelyk bygewoond hadt, zou, voor de eerſte reize, het opperſte kleed verbeuren, en eene maand te bier en te brood moeten leggen; doch voor de tweede reize, drie maanden; of vyftig guldens aan boete betaalen, en voor de derde, zes maanden, of honderd guldens verbeuren, zullende de manspersoonen, daarenboven, ter Stad uit gezet worden, zonder 'er wederom te mogen inkomen, dan met verlof van Burgemeeſteren (*t*).

Keur tegen oproerige Vergaderingen, onder dekſel van oefening van den Roomſchen Godsdienſt.

Men vindt, in dit jaar 1591, nog eenig bewys dat de Stads wateren, ten deezen tyde, nog tot het bereiden van ſpyze of tot drank gebruikt werden, alzo, by eene Keur van den tienden April, verbooden werdt, de Verweryen ergens anders te plaatſen dan in de nieuwe Stad, van de Kloveniers Doele Noordooſtwaards tot op den S. Antonisdyk, daar nu nog de Verwersgraft is, niet ſlegts om de ondiepte der gemelde wateren te voorkomen; maar ook de beſmetting derzelven, door de vergifte en bytende ſtoffen, die in eenige Verweryen werden gebruikt, „ waardoor *niet alleenlick de gebuyren, maer* „ *ooik de gemeene burgerye lichtelyk eenig let-* „ *ſel aen hare geſontheyt ſouden komen te ly-* „ *den* (*u*)." Ook werdt, om diergelyke reden,

Plaats tot Verweryen beſpaald.

(*m*) Keurb. G. *f.* 373. Handv. *bl.* 1526. [318.]
(*n*) Reſol. Vroedſch. *N.* 6. 2 *July* 1589.
(*o*) Reſol. Vroedſch. *N.* 6. 25 *Aug.* 1590. *f.* 172 *verſo.*
(*p*) Reſol. Vroedſch. *N.* 6. 29 *Dec.* 1590. *f.* 190.
(*q*) Reſol. Vroedſch. *N.* 6. 8 *Aug.* 1590. *f.* 170 *verſo.*
(*r*) Reſol. Vroedſch. *N.* 6. 22 *Febr.* 1592. *f.* 220 *verſo.*

(*s*) Handv. *bl.* 367.
(*t*) Keurb. G. *f.* 387.
(*u*) Handv. *bl.* 1004.

1591. den, nog in 't jaar 1606, het ſtyffelmaaken binnen de Vryheid der Stede verbooden (*v*).

Onderzoek naar den zin van een Privilegie van Hertog Albrecht.

't Schynt, dat 'er, in 't jaar 1592, te Amſterdam, een Poorter in hegtenis geraakt was, die vorderde, dat men hem onder borgtogt ontſloege, in gevolge van eene Privilegie van 't jaar 1387 [1388], door Hertoge Albrecht, aan Amſterdam met Amſtelland en Gooiland in 't gemeen gegeven (*w*), inhoudende „ dat men niemant van-
1592. „ gen, noch bekommeren, noch hinder „ aan lyf of goed doen mogt, *al ſoo verre* „ *als hy verborgen mag rechts te verbeyden* „ *van eenighen ſaecken, die hy misdaen magh* „ *hebben, by ſulcker borghtochte, als den Sche-* „ *penen beſcheydelyck duncken ſal, daer die* „ *ſaecken geſchiet zyn* (*x*)." Doch men bevondt, ten deezen tyde, dat dit Privilegie, in veele gevallen, ligtelyk zou konnen misbruikt worden. De Vroedſchap beſloot hierom, op verzoek van Burgemeeſteren, de Oud-Burgemeeſters, Pieter Boom en Kornelis Pieterszoon Hooft, en de regeerende Schepens, Jan Verhee en *Jan Tomaszoon*, te magtigen, om de waare meening van dit Privilegie, naauwkeuriglyk, te onderzoeken, en van hunne bevindtenis verſlag te doen (*y*): 't welk ik egter niet vind, geſchied te zyn.

Twiſt met Kampen en Deventer.

Omtrent deezen tyd, beſtonden Kampen en Deventer wederom eenige tollen te heffen, waarby Amſterdam en de Steden van 't Noorderkwartier vry wat nadeels leeden. Met Deventer, waren, voor omtrent derdehalve eeuwe, reeds diergelyke geſchillen geweeſt, gelyk, uit het voorgaande gedeelte deezer geſchiedeniſſe, gebleeken is (*z*). Doch van den grond der twiſt met Kampen vindt men minder beſcheids. De Biſſchoppen van Utrecht, oudtyds, Heeren van Overyſſel, plagten eenen tol te heffen, aan verſcheiden oorden in dit Geweſt, en onder anderen ook te Kampen. Sommigen tekenen aan, dat deeze tol, door die van Kampen, in laater tyd, van den Biſſchop gekogt was (*a*), en, ſedert, onder den naam van *Biſſchops tol*, gevorderd werdt. Doch Amſtelland, en gevolgelyk ook Amſterdam, waren, al voor verſcheidene eeuwen, vry geweeſt van deezen tol; gelyk klaarlyk blykt uit twee brieven, in 't jaar 1475, door Burgemeeſteren van Amſterdam, aan de Stad Vollenhove geſchreeven, waarin zy met ronde woorden ſtellen, dat hunne Poorters, toen niet alleen, maar zelfs boven menſchen geheugen, te Kampen en elders in Overyſſel, tolvry plagten te vaaren (*b*): 't zy dat zulks geſchiedde, uit hoofde van verſcheidene aloude Vorſtelyke Privilegien, by welken, al in de tiende en elfde eeuwe, aan alle de ingezetenen van 't Stigt, waar onder ook de Amſtellanders, oudtyds, behoord hadden, tolvryheid door 't gantſche Stigt, zelfs in Overyſſel, verleend werdt (*c*); 't zy dat hiervan ook byzondere Handveſten gegeven waren, die nu niet meer voorhanden, of ten minſte my onbekend gebleeven zyn. Amſterdam hadt deeze tolvryheid, te Kampen, eeuwen lang, ongeſtoord genooten, tot op omtrent deezen tyd toe. Immers, men vindt geen ſpoor altoos, dat 'er, voor deezen tyd, geſchil over gevallen is. Men kwam nu byeen, om middelen te beraamen, tot herſtelling der zaaken op den ouden voet. De Steden Amſterdam, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen en Edam zonden Gemagtigden naar Deventer en Kampen. Doch men kon elkanderen niet verſtaan. Sedert werdt voorgeſlaagen, het verſchil te verblyven aan Prinſe Maurits, als Stadhouder van Holland en Overyſſel, in welke twee Provincien, de twiſtende Steden gelegen waren; en aan vier Perſoonen, ter wederzyde te kiezen, over welken zyne Doorlugtigheid Opperzegsman zyn zou (*d*). Doch ik weet niet, of deeze voorſlag aangenomen werdt, noch hoe 't geſchil, ten deezen tyde, afliep. 1592. 1593.

Overeenkomst op het onderhoud der Dykaadje van Slooten en Slooterdyk.

Op den agtentwintigſten May des jaars 1593, kwamen de Heemraaden van Ryn-land met de Ambagtsbewaarders van Slooten en Slooterdyk, die daartoe verlof hadden gekreegen van Burgemeeſteren en Regeerders van Amſterdam, als hunne Ambagtsheeren, overeen, dat de dykaadje van Slooten en Slooterdyk ook door 't gemeene Land van Rynland zou onderhouden worden, mids die van Slooten en Slooterdyk daarin hun aandeel droegen, naar de ommeſlagen, door het Heemraadſchap van Rynland over hen gedaan (*e*).

Amſterdam bevreest de vrye viſſcherye in 't Y. 1594.

Het Y en de Wykermeer waren, van overoude tyden af, tot hiertoe, voor verre het grootſte gedeelte, vry beviſcht geweeſt; doch in 't jaar 1594, vernam men, dat deeze ſtroom, van Velzeroord af, tot aan Buikſloot toe, door het Heemraadſchap van Rynland, of door de Rekenkamer der Domeinen van Holland, ſtondt onvry gemaakt en verpagt te worden. Die van Amſterdam, hieruit merkelyk nadeel voor hunne verſche Viſchvangſt voorziende, deeden verſchei-

den

(*v*) Handv. *bl.* 1003.
(*w*) *Zie* II. *Deel*, II. *Boek*, *bl.* 127.
(*x*) Handv. *bl.* 71. [7.]
(*y*) Reſol. Vroedſch. *N.* 7. 30 *Oct.* 1592.
(*z*) *Zie* II. *Deel*, II. *Boek*, *bl.* 115 *enz.* 128.
(*a*) UBB. EMMII Rer. Friſ. *Libr.* L. *p.* 787.

(*b*) Groot-Memor. *N.* I. *f.* 31 *verſo.*
(*c*) Diplom. *Vide apud* HEDAM, *p.* 63, 79, 81.
(*d*) Reſol. Vroedſch. *N.* 7. 15, 26 *Febr.* 1593.
(*e*) II. Privilegieb. *f.* 104, 106. Handv. *bl.* 329. [155.]

1594. den' verklaaringen beleggen voor Schepenen, inhoudende „ dat de Viſſchery in 't „ Y, van Velzeroord tot Buikſloot, en van „ Spaarnedam tot Amſterdam, midsgaders „ in de Wykermeer, altoos vry, en nooit „ verpagt geweeſt was, uitgenomen een „ klein hoekje voor de kleine Spaarnedam„ mer-Sluis, welk huurwater was; de Hol„ leſloot, die van de Rekenkamer ter leen „ gehouden, en de Wymark by 't Koegat, „ die, ſedert veele jaaren, door de Stad „ Amſterdam verpagt werdt." En deeze verklaaringen deeden zy, den zevenden Juny, op 't gemeene Lands Huis te Spaarnedam, Dykgraave en Heemraaden van Rynland overleveren, nevens duidelyke aantuiging, dat zy zig ſtellen zouden tegen de voorgenomen verpagting (*f*); die, zo ik meen, ook agterwege gebleeven is.

De Stad vereffent zeker geſchil met Walraven van Brederode.

Wy hebben, op zyne plaats (*g*), verhaald, hoe de Stad Amſterdam, in 't jaar 1529, de Ambagtsheerlykheid van Amſterveen, Slooten, Slooterdyk en Osdorp van Reinoud, Heer van Brederode, gekogt hadt. Reinouds Zoon, Henrik, oordeelende, by deezen koop, boven de helft, benadeeld te zyn, hadt deswege de Stad Amſterdam, in 't jaar 1562, in regten betrokken. Doch de opkomende beroerten; de dienſt, dien de Stad hem, in 't jaar 1567, deedt (*h*), en zyn overlyden, welk kort hierna voorviel, waren oorzaak geweeſt, dat het geding niet vervolgd was. Maar *Walraven van Brederode*, Broeders Zoon van Reinoud, en erfgenaam der Heerlyke goederen van deezen huize, aangezogt, naar 't ſchynt, om voldoening van 't gene Amſterdam, in 't jaar 1567, aan Heere Henrik verſtrekt hadt, ſchreef, den vierentwintigſten Maart deezes jaars 1594, aan de Stad, „ dat hy, zoekende naar middelen, om de „ ſchulden van den Huize van Brederode „ af te doen, onder anderen gevonden hadt „ den eiſch op Amſterdam, uit hoofde van „ den koop der Ambagtsheerlykheid van „ Amſterveen, Slooten, Slooterdyk en Os„ dorp, tegen welken, hy verzogt, dat de „ eiſch van penningen, dien de Stad op „ den huize van Brederode hadt, in aan„ merkinge van de dienſten, door Heere „ Henrik, aan die van de Religie in Am„ ſterdam beweezen, mogt worden te niet „ gedaan." De Raad van Amſterdam beſloot hiertoe, mids Heer Walraven hun eene kwytſchelding gave, naar genoegen (*i*): gelyk, eerlang, geſchiedde (*k*).

(*f*) Handv. *bl.* 23, 23, 23. [194, 195, 195.]
(*g*) II. *Deel*, V. *Boek*, *bl.* 527.
(*h*) II. *Deel*, VIII. *Boek*, *bl.* 304.
(*i*) Reſol. Vroedſch. *N.* 7. 16 *Apr.* 1594. *N.* 8 21 *Oct.* 1594. *f.* 23 *verſo.*
(*k*) *Zie* Handv. *bl.* 210.

Op den tienden May deezes jaars, hadt de Stad ook Octroi verworven van de Staaten van Holland tot haare verſterking en vergrooting, van den Amſteldyk af, tot in 't Y, en verder tot aan den Stads Singel toe; en om de erven, daartoe vereiſcht, by ſchatting van Schepenen, van de eigenaars over te neemen (*l*), met welke verſterking en vergrooting, die reeds begonnen was, eerlang, ſterk voortgevaaren werdt. 1594. De Regeering verwerft een nader Octroi tot vergrooting der Stad.

Ondertuſſchen, was Amſterdam, ſedert de omkeering des jaars 1578, en het overgaan van Antwerpen aan den Spanjaard, in 't jaar 1585, zo zeer toegenomen in getal van Koopluiden, dat men 'er, meer en meer, toeleide op het uitbreiden des Koophandels en der Scheepvaart. 't Verbod van den handel op Spanje en Portugal bragt de Amſterdamſche Koopluiden, zo wel als anderen, in de noodzaakelykheid, om andere Scheepstogten te onderneemen. Men begon, inzonderheid in de laatſtvoorgaande tien jaaren, ſterker dan voorheen, te vaaren op afgelegene Geweſten, als Noordwaards op Archangel, en Weſtwaards op de Kabo Verdſche Eilanden, van waar zout gehaald werdt. Ook voer men, meer dan men plagt, op Italie, en, onder Franſche vlaggen, op verſcheiden havens onder het Turkſch gebied (*m*). Doch in deezen jaare 1594, begon men zig ook tot de reize naar de Oost- en Weſtindien toe te ruſten. De togten naar 't Noorden hadden ſommigen doen vermoeden, of niet miſſchien, langs deezen weg, 't zy door de Straat Waaigats, of agter Nova Zembla om, China en de Indien te vinden zouden zyn. En de Amſterdamſche Predikant *Petrus Plancius*, die zeer bedreeven was in de Sterre- en Zeevaartkunde, gaf den Raaden ter Admiraliteit en anderen hier van zo veel lichts, dat 'er, eerlang, voor rekening van Hollandſche, meeſt Amſterdamſche, en Zeeuwſche Koopluiden, drie ſchepen werden uitgeruſt, die, den vyfden Juny, uit Texel, in zee ſtaken. Een deezer ſchepen voer voor Amſterdamſche rekening, en hadt tot Schipper *Willem Barendszoon* van ter Schelling, Burger deezer Stad; doch de togt ſlaagde niet naar genoegen. Men vondt geenen doortogt Ooſtwaards, en Willem Barendszoon keerde, in September, voor Amſterdam te rug (*n*). Hy deedt, in de jaaren 1595 en 1596, nog twee diergelyke togten, met ſchepen, die hier ter Stede werden uitgeruſt; welke togten, door *Jakob Heemskerk Henrikszoon*, als Commis of Koopman, werden bygewoond. In den laat-

De Amſterdamſche Koopluiden breiden hunne Scheepvaart uit.

De Predikant Plancius raadt de Scheepstogten om 't Noorden aan.

die kwalyk ſlaagen.

(*l*) Handv. *bl.* 5. [100.]
(*m*) Meteren XIX. *Boek*, *f.* 371 *verſo.*
(*n*) Scheepst. van W. Barentsen, *bl.* 1-4.

1594. laatſten, overwinterde een gedeelte van 't Scheepsvolk, met groot gevaar, op Nova Zembla. Doch de doortogt naar China werdt vergeefs gezogt (*o*).

Eenige Amſterdammers ruſten Kornelis Houtman uit naar Ooſtindie.

Maar terwyl men de Indien opſpoorde, langs eenen ongewoonen weg, verzuimde men niet, de reis derwaards te onderneemen, langs den gewoonlyken. *Kornelis* en *Fredrik Houtman*, Zoonen van *Pieter Korneliszoon Houtman*, Brouwer te Gouda, zig, in 't voorleeden jaar, te Lisbon, hebbende laaten onderregten van al 't beloop des handels, dien de Portugeezen, ten deezen tyde, op Ooſtindie dreeven, kwamen, in dit jaar, in Holland te rug. Kornelis begaf zig naar Amſterdam, en bewoog daar eenige voornaame Koopluiden tot het aangaan eener Maatſchappye, die de *Compagnie van verre* genoemd werdt, en eerlang drie of
1595. vier ſchepen uitruſtte, welken, onder 't bevel van Kornelis Houtman, in April des jaars 1595, naar Ooſtindie in zee ſtaken. *Jan Jakobszoon Schellinger* en *Reinier van Hel* voeren, als *Commiſen* of Koopluiden, mede (*p*). De Koopluiden, die deeze eerſte Amſterdamſche Ooſtindiſche Maatſchappy uitmaakten, waren *Henrik Hudde*, *Reinier Pauw*, *Pieter Dirkszoon Haſſelaer*, *Jan Janszoon Karel de Oude*, *Jan Poppe*, *Henrik Buik*, *Dirk van Os*, *Sieuwert Sem* en *Arend ten Grootenhuis*; onder welken, Hudde, Pauw en Haſſelaer, dezelfde, van wiens wakkerheid in 't beleg van Haarlem wy elders (*q*) gewaagd hebben, reeds Schepenen en Raaden der Stede waren. Maar deeze eerſte togt ſlaagde ongelukkiglyk. Houtman deedt verſcheiden Kuſten en Eilanden aan, daar Portugeeſche Volkplantingen waren; onder anderen, Bantam op het Eiland Java; doch hy geraakte, door beleid der Portugeezen, hier en op andere plaatſen, in openbaaren oorlog met de ingezetenen, en kwam, eindelyk, na 't uitſtaan van veele gevaaren, in Auguſtus des jaars 1597, met drie ſchepen, in Texel te rug (*r*).

De voorraad van Graanen wordt opgenomen.

De toeneemende ſchaarsheid der Graanen hadt de Regeering van Amſterdam, in de Lente deezes jaars, doen beſluiten, om den voorraad, die by Stad was, in 't heimelyk, te doen opneemen: waarvan den Raad, onder den eed van geheimhouding, kennis gegeven werdt (*s*). 't Schynt, dat de voorraad, ten deezen tyde, nog zo groot bevonden werdt, dat men niet geraaden vondt, den uitvoer te verbieden.

't Was 'er zo verre van af, dat de Lutherſchen vryheid van openbaare Godsdienſtoefening zouden verkreegen hebben hier ter Stede, dat de Vroedſchap, in dit jaar, beſloot, ook hunne heimelyke Byeenkomſten te verbieden (*t*). Zelfs werdt *Auguſtyn Pyn*, die, ten zynen huize, vergadering der Augsburgſche Geloofsbelydenis hadt laaten houden, op laſt der Vroedſchap, door den Schout, ter Stad uit geleid, zonder, ſchoon 't een- en andermaal verzogt werdt, verlof te konnen verwerven, om, zelfs tot verrigtinge zyner huiſſelyke zaaken, daar wederom binnen te mogen komen (*u*). 1595. De Vergaderingen der Lutherſchen belet.

Amſterdam hadt, tot nu toe, van *Christiaan den IV.*, Koning van Deenemarke, die zynen Vader, Fredrik den II., reeds in 't jaar 1588, opgevolgd was, nog geene beveſtiging verworven in de Privilegien, die zyne voorzaaten aan de Stad verleend hadden. Doch de Regeering vaardigde, eerlang, haaren Penſionaris, *Nicaſius van Sylle*, af, om deeze beveſtiging te verzoeken. Ook geſchiedde zy, eindelyk, op den zesentwintigſten September des jaars 1596 (*v*). By een afzonderlyk Reglement, werdt egter bepaald, dat Amſterdam zig van zyne Privilegien niet buiten de Kruisdagen, in May en September vallende, bedienen zou te Bergen in Noorwegen, in welke Stad, volgens een oud voorregt, buiten de gemelde dagen, geene uitheemſchen mogten komen handelen. Doch binnen die dagen, mogten de Amſterdammers aldaar vryelyk komen handelen, mids zy alleen aan de Inwooners, en niet aan de Noordvaarders, viſſchers en boeren van buiten, op tyd, verkogten (*w*). Amſterdam wordt beveſtigd in de Privilegien van Deenemarke.

Al van 't jaar 1581 af, hadt men, in Holland, eenige gedagten begonnen te krygen, op het openen der vaarte naar de Weſtindien. Een Engelſchman, *Butz* genaamd, die reeds vier reizen derwaards gedaan hadt, boodt den Staaten aan, eenen togt te willen doen, mids men vier Oorlogsſchepen onder zyn bevel ſtelde. Doch men zag toen nog te groote zwaarigheden in zynen voorſlag. De Staaten verklaarden egter, wel te mogen lyden, dat de vaart op de Weſtindien, door byzondere Koopluiden, ondernomen werdt (*x*). Doch 't liep tot in 't jaar 1597 aan, eer *Gerrit Bicker Pieterszoon*, Schepen en Raad der Stad Amſterdam, en *Jan Kor-*
1597. *ne-* Eerſte uitruſtingen der Amſterdammeren naar de Weſtindien.

(*o*) Reſol. Vroedſch. *N.* $\frac{8}{9}$ 25 *Maart* 1596. *f.* 119 *verſo.* Scheepst. van W. BARENTSEN, *bl.* 4 *enz.* 10 *enz.*
(*p*) Regeer. Lyſt, *voor de* Handv. *op 't jaar* 1595.
(*q*) II. *Deel*, VIII. *Boek*, *bl.* 329.
(*r*) *Zie* eerſte Schipvaart der Holland. naar Ooſtindie.
(*s*) Reſol. Vroedſch. *N.* $\frac{8}{9}$ 24 *Maart* 1595. *f.* 50 *verſo.*
(*t*) Reſol. Vroedſch. *N* $\frac{8}{9}$ 1 *Juny* 1595. *f.* 65.
(*u*) Reſol. Vroedſch. *N.* $\frac{8}{9}$ 2 *Sept.* 13 *Nov.* 1595. 9 *Apr.* 1596. *f.* 78, 92 *verſo.* 121.
(*v*) Handv. *bl.* 59. [90.]
(*w*) Handv. *bl.* 60. [90.]
(*x*) Reſol. Holl. 10, 14 *Juny*, 7, 22 *July* 1581. *bl.* 266, 280, 318, 376.

1597. *neliszoon Leyen* van Enkhuizen, elk eene afzonderlyke Maatſchappy opregteden, die ſchepen uitzondt naar de Weſtindien (*y*). En 't leedt niet lang, of deeze twee Maatſchappyen vereenigden zig met elkanderen; en zy ſchynen 't te zyn, die men, in de *Regiſters* deezer Stad, op het jaar 1599, *de gecombineerde* [ſamengevoegde] *Compagnie negocieerende op Genea* [Guinea] genoemd vindt (*z*).

De uitvoer van Graanen wordt verbooden.

In de Lente deezes jaars, werdt de voorraad van Graanen in Amſterdam wederom in 't heimelyk opgenomen, en zo gering bevonden, dat de Vroedſchap goedvondt, den uitvoer derzelven, voor eerſt, te doen verbieden (*a*).

De Regeering verleent brieven van Voorſchryving aan eenige Doopsgezinde Kooplui-den.

De Wethouderſchap van Amſterdam, altoos bezorgd om den Koophandel aan te moedigen, hadt, in den aanvang deezes jaars, brieven van Voorſchryving verleend aan eenige Doopsgezinde Koopluiden deezer Stad, van welken zekere ſomme van penningen, uit Spanje komende, door de Engelſchen, aangehouden was, die men weigerde te ontſlaan, om dat de eigenaars zwaarigheid maakten, om hunnen eigendom, op de gewoonlyke wyze, met eede, te verklaaren. De brieven waren gerigt aan *Noel van Caron*, *Heer van Schoonewal*, Gezant der Vereenigde Nederlanden by Koningin Elizabet. Zy behelsden „ dat de Gereformeerden en Mennoniten of Doopsgezinden, ten tyde van Keizer Karel en Koning Filips, in grooten getale, uit deeze Landen verjaagd geweeſt zynde, met de verandering der Regeeringe, in dezelven waren wedergekeerd, daar men nu elk zyn geweeten zo vryelyk beleeven liet, dat, zelfs op de verklaaringen der gemelde Mennoniten, die altoos zwaarigheid gemaakt hadden in het doen van den gewoonlyken eed, alomme regt gedaan werdt, ſchoon zy, alleenlyk by waare woorden, in de plaats van eede, geſchiedden. Dat eenige burgers van deeze gezindheid, het ongeluk gehad hebbende, dat hun zekere ſomme van penningen, komende van Kadix, door de Engelſche Oorlogsſchepen, ontnomen was, in Engeland niet aan regt hadden konnen geraaken, onder voorwendſel, dat hunne bewyzen van eigendom niet met eede geſterkt waren. Dat zy, hierop, by de Wethouderſchap, om brieven van voorſchryving hadden verzogt; die hierby verklaarde, dat hunne verzekeringen, by waare woorden, in de plaats van eede „ gedaan, by haar niet anders verſtaan „ werden dan of zy den eed plegtiglyk af- „ gelegd hadden, en dat menze als mein- „ eedigen ſtraffen zou, zo zy bevonden „ mogten worden, iet tegen de waarheid „ verzekerd te hebben, waarvan nogtans, „ zo ver men wiſt, hier te Lande, nog geene zwaarigheid gevallen was.." Ten beſluite, werdt den Gezant verzogt, deezen luiden, of derzelver Gemagtigden alle noodige hulp te willen bewyzen, en te wege te brengen, dat hun, in Engeland, goed regt gedaan werdt (*b*). Doch welk een' uitſlag deeze zaak gehad hebbe, vind ik nergens aangetekend. 1597.

Maar omtrent deezen tyd, of wat laater, viel 'er, te Amſterdam, iet voor, welk gelegenheid gaf, dat eenige Leden der Regeeringe zig nog duidelyker verklaarden voor het gedoogen van onderſcheiden' Godsdienſtige Gezindheden in den Burgerſtaat. *Gooſſen Michielszoon Vogelzang* van Buuren, Fluweelwerker buiten de Regulierspoort, voor eenigen tyd, met eene *Atteſtatie* van den Kerkenraad, vertrokken zynde naar Engeland, hadt, na zyne terugkomſt alhier, by monde en geſchrifte, verſpreid zekere gevoelens, welken voor grove dwaalingen en ketteryen geagt werden, en om welken hy, een en andermaal, vergeefs, tot afſtand vermaand zynde, van de Gemeente was afgeſneeden. Hy liet, ſedert, niet na, zyn gevoelen te belyden, en daarvan te ſpreeken: waarom de Kerkenraad geraaden vondt, zig te vervoegen aan Burgemeeſteren, met verzoek „ dat Vogelzang weder- „ om in derzelver tegenwoordigheid mogt „ gehoord, en hem, zo hy zyne dwaalin- „ gen, gelyk men vaſtſtelde, niet kon be- „ wyzen, door 't gezag der Heeren en naar „ derzelver beſcheidenheid, belet worden, „ dezelven verder te verſpreiden." Men voegde hierby nog *drie* andere verzoeken, en begeerde, *voor eerſt* „ dat *Lubbert Ger-* „ *ritszoon*, Leeraar onder de Doopsgezinden alhier, belaſt mogt worden, een „ vriendelyk mondgeſprek met de hunnen „ te houden, 't welk zy hem meermaalen „ aangebooden hadden, en hy tot hiertoe „ geweigerd, zig veronſchuldigende op „ zynen ouderdom, en dat hy daartoe geen „ bevel hadt van de Overheid." *Ten anderen*, verzogt men „ dat het uitgeeven van „ zekere boekjes, waarin de Leer der waar- „ heid gelaſterd werdt, mogt belet wor- „ den." En *eindelyk* „ dat ook de oefening „ der duivelſche konſt van waarzeggerye „ en

Gooſſen Vogelzang, te Amſterdam, om zyn gevoelen, by de Regeering aangeklaagd, door den Kerkenraad.

(*y*) Reſol. Holl. 3 *Sept.* 23 *Dec.* 1597. *bl.* 388, 603.
(*z*) Reſol. Vroedſch. *N.* 8 *Nov.* 1599. *f.* 284.
(*a*) Reſol. Vroedſch. *N.* 3 *April* 1597. *f.* 182 *verſo.*

(*b*) Aantek. des Heer. C. P. Hooft *by* Brandt Reform. I. *Deel*, *bl.* 811.

1597. „ en toverye, hier ter Stede, mogt wor- „ hunne toevlugt genomen hadden, en min- 1597.
„ dén geweerd." 't Blykt niet, wat beſluit „ zaamlyk onthaald en gekoeſterd gewor-
op de twee laatſte verzoeken genomen „ den waren. De bevinding hadt, ten tyde
werdt, maar 't mondgeſprek met Lubbert „ van Leiceſter, geleerd, dat deeze vreem-
Gerritszoon werdt afgeſlaagen, alzo eenige „ delingen, Vlaamingen, Brabanders, Waa-
Wethouders verſtonden „ dat de aanzoe- „ len, meeſt allen onruſtige geeſten waren,
„ kers tot openbaare *Diſputen* gemeen- „ die ook de inboorlingen ontruſt hadden.
„ lyk vervolging en geweetensdwang in 't „ Ondertuſſchen, hadt een Kerkenraad, uit
„ hoofd hadden." Ook waren eenigen den „ zulke Luiden beſtaande, ook vreemde
Doopsgezinden te meer genegen, om dat „ Predikanten in 't Land en in deeze Stad
zy, in de gemeene vervolgingen, zo veel „ gebragt, die, zo wel als de armen der
Hy wordt in hegtenis genomen. geleeden hadden. Maar de Fluweelwer- „ gemeente, ſchoon ook meeſt vreemde-
ker werdt in hegtenis genomen. Midlerwyl, „ lingen, door de Wethouderſchap gunſtig-
hadden, naar 't oordeel van eenige Leden „ lyk onthaald, en uit Stads Kaſſe, wan-
der Regeeringe, ſommige Predikanten, hier „ neer de aalmoeſſen der Diaconie niet toe-
ter Stede, zo veel hevigheids gebruikt, niet „ reikten tot onderhoud der armen, voor-
ſlegts tegen andere Gezindheden, maar „ zien werden; daar andere oude burgers,
zelfs tegen de Wethouderſchap, dat de Heer „ tot armoede vervallende, alleenlyk des
Deftige rede van Burgemeeſter Hooft tegen de vervolging. Kornelis Pieterszoon Hooft, thans voor de „ winters eenigen onderſtand genooten van
vyfde maal Burgemeeſter, geraaden vondt, „ de Huiszittenhuizen. En ondertuſſchen
zyne bedenkingen daarover den Burgemees- „ onderwonden zig eenigen der Stads Pre-
teren en Oud-Burgemeeſteren, in eene uit- „ dikanten, op den predikſtoel, uit te vaa-
voerige rede, den vyftienden October, voor „ ren tegen de Wethouders, die zig niet tot
te draagen. Hy wees hun aan „ dat de „ de Gemeente begaven, met onderſchei-
„ wapenen waren aangenomen, om geweld „ ding van Schout, Burgemeeſteren, Sche-
„ en dwingelandy af te weeren; niet om te „ penen en Raaden, die zy, met kwalyk
„ heerſchen over eens anders geweeten. „ toegepaſte Schriftuurtekſten, wel durfden
„ Dat geweetensdwang vooral der tegen- „ vervloeken. Op deeze wyze, werdt,
„ woordige Regeeringe niet voegde, zynde „ voorwaar! der Gereformeerde Leere
„ aan dezelve, en aan Prinſe Willem, voor „ meer nadeel dan voordeel toegebragt.
„ haar, onder zulke voorwaarden, nimmer „ Immers, zouden de Wethouders niet van
„ de poorten geopend. 't Was, vervolgde „ verſtand zyn, dat zy, die zig niet in alles
„ hy, ook niet te verwonderen, dat zo vee- „ naar de Kerke konden voegen, daarom
„ le gezindheden, als onder de vervolging „ in zwaarigheid behoorden te komen. Zo
„ des Pausdoms, hier te Lande, geweeſt „ dit plaats hadt, dan zou de dwingelandy,
„ waren, in twintig of vyfentwintig jaaren, „ hier te Lande, niet ophouden; maar al-
„ nog niet hadden konnen gebragt worden „ leen de dwingeland veranderd zyn. Die
„ tot de Gereformeerde Kerke. Omze „ voorheen vervolgd werden, zouden nu
„ daartoe te brengen, behoorde men, zyns „ anderen vervolgen: en dat, daar men het
„ oordeels, de luiden niet zo ſcherpelyk „ bloed der Pauſelyke vervolginge nog zo
„ en op zo veele punten te ondervraagen, „ verſch voor de oogen hadt. Eenigen," voer de Burgemeeſter voort „ zouden, mis-
„ eer menze ten Avondmaal toeliet, noch „ ſchien, zyne redenen minder agten, om
„ te vergen de voorafgaande Predikatie by „ dat zyne Huisvrouw de Predikatien der
„ te woonen, waarin de Gemeente begree- „ Mennoniten ging hooren. Doch wat zou
„ pen werdt, by monde van den Predikant, „ men doen? Zy hadt, op zyne aanmaa-
„ belydenis haars geloofs te doen; alzo vee- „ ning, wel ter Kerke geweeſt; doch ver-
„ len zig bezwaard zouden konnen vinden, „ klaarde, daar zo wel niet geſtigt te wor-
„ in 't geeven van eenen ſchyn van toeſtem- „ den als by de anderen. Ook hadt hy dit
„ ming aan de leer der Predeſtinatie, of „ met veelen, ook luiden van aanzien, ge-
„ aan eenig ander punt, waarvan zy, in „ meen, en 't verdiende noch laſter noch
„ hun hert, niet overtuigd waren. Gelyk „ ſtraf. Hy ſprak niet tegen, dat men die
„ 's Lands voorregten ook vorderden, dat „ van den Gereformeerden Godsdienſt,
„ men de vreemdelingen weerde uit de „ voor anderen van gelyke bekwaamheid,
„ burgerlyke Regeeringe, waarom menze „ in de Regeering trokke. Doch hy meen-
„ ten minſte den inboorlingen niet behoor- „ de niet, dat men daarom alle anderen
„ de voor te trekken; zo ſcheen 't zeer on- „ mistrouwen moeſt, en oordeelde, dat
„ gerymd, dat men 't bewind der Kerke „ men, blyvende binnen de paalen der voor-
„ toevertrouwde aan uitheemſche Ouder- „ regten, alleenlyk zulken aan 't roer moeſt
„ lingen, die daar beſluiten namen en wet- „ zoeken te krygen, die van eenen door-
„ ten maakten over een volk, by welk zy „ ſtaan-

1597. „ ſtaanden, goeden, eerlyken, burgerlyken
„ wandel en voor opregte liefhebbers des
„ Vaderlands, zo wel buiten als binnen de
„ Gemeente, bekend waren. Van gelyken,
„ behoorde men de Kerkelyke ordening
„ ook zulks in te rigten, dat menze niet
„ bonde aan 't gevoelen van luiden, die,
„ van buiten ingekomen, de natuur van dit
„ Land niet kenden; noch de Kerkentugt
„ van Geneve op alle Landen paſte. Wat
„ hem betrof, veelen wiſten, dat hy altoos
„ meer genegen was te gehoorzaamen dan
„ te regeeren; doch, zyns ondanks, tot de
„ Regeering beroepen, hadt hy zyn byzon-
„ der belang ter zyde geſteld, om zyn ge-
„ moed, in 't bedienen van Stads zaaken,
„ te beter te mogen voldoen, op hoop dat
„ hy ook iet zou mogen bybrengen tot af-
„ weering van 't Spaanſche juk, en tot be-
„ jaaginge van 't einde der Hollandſche wa-
„ penen, naamlyk, dat men, nevens de
„ verzekerdheid der belyderen van den
„ Gereformeerden Godsdienſt, ook alle
„ anderen, die den zelven nog niet konden
„ toeſtemmen, en nogtans de laſten des
„ oorlogs hielpen draagen, zo zy zig bur-
„ gerlyk en vreedzaam hielden, in gelyke
„ ruſt en vrede mogt handhaaven, en op
„ eene Chriſtelyke wyze verdraagen, tot
„ dat menze, door leere en voorbeeld, op
„ beteren weg gebragt hadt, zonder dat
„ men zig, tegen elkanderen, veel min te-
„ gen de Overheid, zo zeer vergreepe. Die
„ onheuſchheid was, tot hiertoe, door de
„ vingeren gezien. Maar mogelyk hadt
„ men hierom grooter onheuſchheid te wag-
„ ten. En Hollanders, en vooral Amſter-
„ dammers behoorden wel te gedenken,
„ dat, onlangs, onder de Spaanſche Re-
„ geering, al wie zig niet hieldt by de
„ Roomſche Kerke genoodzaakt werdt het
„ Land te verlaaten, zo hy geen gevaar
„ wilde loopen van goed en bloed te ver-
„ liezen. Jammer zou 't dan zyn, dat zy,
„ die gelyke elende hadden doorgeſtaan,
„ en zig gelykelyk tegen 't Spaanſch ge-
„ weld gekant hadden, nu elkanderen ver-
„ drukken zouden: of dat zy, die zig lieten
„ voorſtaan de magtigſten te zyn, na dat
„ men twintig of vyfentwintig jaaren vry-
„ heid genooten hadt, zouden toeleggen op
„ het mishandelen hunner medeburgeren,
„ die onlangs, nevens hen, het kruis ge-
„ draagen hadden, eeniglyk om dat zy, in
„ alle geloofspunten, niet met hen eens
„ waren, of om dat zy hunne Kerkordening
„ niet in alles konden toeſtemmen. Onder
„ de Jooden zelven, werden verſchillende
„ gezindheden geduld. De Gereformeerden
„ waren ook niet allen op éénen tyd tot
„ het verſtand gekomen, waarin zy nu ſton- 1597.
„ den. Waarom gunden zy anderen dan
„ ook geenen tyd tot verandering, dien zy,
„ of hunne ouders gehad hadden? Aan de
„ volmaaktheid der Overheid ontbrak nog
„ veel. Maar de luiden van de Kerke, zelfs
„ de Predikanten, zouden ook van zig zel-
„ ven niet hooger gevoelen. 't Was dan
„ onbetaamlyk, dat zy de Wethouders, by
„ 't gemeen, zogten zwart en haatelyk te
„ maaken. Zy behoorden zig, daarentegen, in 't prediken, voorzigtiglyk en maatiglyk te gedraagen, zonder zig te diep
„ en te vermetel te ſteeken in 't ampt der
„ Overheid, gelyk voor deezen geſchied
„ was, met naame in de zaak der gewaan-
„ de toverye tegen dien balansmaaker op
„ 't water by de oude brugge, die van hier
„ naar Middelburg was gaan woonen. In
„ dit ſtuk, hadden immers eenige Predi-
„ kanten, zonder behoorlyke kennis van
„ zaaken, zig zo diep geſteken, dat zy
„ zig niet ontzien hadden, de Heeren van
„ de Wet ſterk aan te loopen, en genoeg-
„ zaam op te ſtooken: 't welk de Heeren,
„ in een ſtuk, dat uit zig zelf vol gevaars
„ was, in veel bekommernis en nog groo-
„ ter gevaar gebragt hadt. 't Was dan te
„ wenſchen, dat de Predikanten zig, voor-
„ taan, zo zeer mogten maatigen, dat de
„ Wethouders minder moeite hebben mog-
„ ten, om de goede gemeente in vrede en
„ eendragt te regeeren."

't Vertoog werdt, den twintigſten December, ook gelezen in de Vergadering van Schepenen, in 't byzyn van den Burgemeester Pieter Boom en van den Penſionaris Ellert de Veer (c). En op den zevenden January des jaars 1598, werdt de gevangen Fluweelwerker, tot tweemaalen toe, voor Schepenen, op verſcheiden punten, ondervraagd. Hy beleedt „ dat hy, over twin-
„ tig jaaren, te Wezel, daar hy twee jaa-
„ ren gewoond, en het Linnen-trypwerken
„ geleerd hadt, de Leer van Calvinus hadt
„ toegeſtemd; dat hy zig, te Antwerpen,
„ daar hy 't zyden- en kaffe-weeven geleerd
„ en omtrent een jaar gewoond hadt; in
„ Frankryk en te Geneve, daar hy egter,
„ by gebrek van werk, maar veertien da-
„ gen gebleeven was, aan die zelfde leere
„ hadt gehouden. Te Frankfort, daar hy
„ 't paſſementmaaken hadt geleerd, was
„ hy getrouwd; doch hy hadt zig daar,
„ vooraf, alzo zyne Vrouw Lidmaat was,
„ in de Kalviniſche Gemeente moeten be-
„ geeven, by welke hy zig gehouden hadt,
„ tot

Vogelzang wordt voor Schepenen gehoord. 1598.

Zyne bekentenis.

(c) Aantek. van den Heer C. P. HOOFT by BRANDT Reform. I. Deel, bl. 813-824.

1598. „ tot in 't jaar 1591. Toen was hy naar
„ Wezel, voorts naar Amsterdam verreisd;
„ en, zes of zeven jaaren geleeden, naar
„ Londen vertrokken, met goed getuige-
„ nisse van de Gemeente der Kalvinische
„ Leere in deeze Stad. Te Londen hadt
„ hy zig by de Walsche Gemeente willen
„ begeven; doch om dat men hem daar,
„ volgens gewoonte, belydenis zyns ge-
„ loofs hadt afgevergd, hadt hy zig by de
„ Duitsche Kerke vervoegd, daar men zig,
„ met het Amsterdamsch Getuigschrift,
„ te vrede gehouden hadt. Doch hier,
„ twee of driemaal, het Avondmaal genoo-
„ ten hebbende, hadt hy zig van de Ge-
„ meente onthouden, tot eenen der broe-
„ deren zeggende, dat hy zig bezwaard
„ vondt. Eenige Kerkendienaars waren
„ toen, verscheiden reizen, by hem geko-
„ men, om hem nader te onderregten: 't
„ welk niet gelukt zynde, hadden zy hem,
„ eindelyk, afgevraagd, of hy by hen wilde
„ komen, en by zyn eerste geloof blyven,
„ of volharden in zyne verandering? waarop
„ zy antwoord hadden begeerd. Maar hy,
„ vreezende in hegtenis te zullen genomen
„ worden, was, na negen maanden ver-
„ blyfs, van Londen vertrokken, en weder-
„ om hier ter Stede gekomen. In zyne
„ jeugd, hadt hy, te Utrecht, Latyn ge-
„ leerd, en was tot het zesde school geko-
„ men: doch sedert hadt hy zig zo wel
„ geoefend, dat hy die taale redelyk wel
„ verstondt. Over vier jaaren, hadt hy
„ Griekfch leeren leezen, van iemant, die
„ 't hem ook uitleide, en voor anderhalf
„ jaar, hadt hy ook iet in 't Hebreeuwsch
„ gedaan. Niemant hadt hem gebragt, of
„ vermaand tot verandering zyns eersten
„ geloofs; maar hy hadt het van zig zelven
„ gedaan; konnende hy niet begrypen, dat
„ God almagtig, naar zyn Goddelyk we-
„ zen, overal was: 't welk hy, te Londen
„ en hier ter Stede, staande gehouden hadt.
„ 't Boekje, genaamd *het Licht der Waar-*
„ *heid*, bekende hy geschreeven te hebben,
„ en te houden voor de belydenis zyns
„ geloofs; waarby hy volhardde. In 't
„ Handschrift, waar naar dit boekje gedrukt
„ was, hadt hy eenige woorden doorge-
„ haald, om dat de drukker zwarigheid
„ gemaakt hadt, omze na te drukken (*d*)."

Eenige Heeren neigen tot strengheid.

Na 't hooren van deeze bekentenis, neig-
den eenige Heeren tot strengheid. Ook
werdt gearbeid om den gevangen naar den
Haage te voeren. Doch Burgemeester Hooft
vertoonde Schout, Burgemeesteren en Sche-
penen, in de tegenwoordigheid der twee
Pensionarissen, den zesentwintigsten January,
en dus maar vyf dagen, voor dat hy, heb-
bende twee jaaren agtereen geregeerd, Hooft
stondt af te gaan, in een wydluftig Vertoog, doet een
wat hy oordeelde van de handelwyze, wel- uitvoerige
ke men omtrent Goossen Vogelzang hieldt, rede in
en welke men, dagt hy, op gelyke gron- zyn voor-
den, zou mogen houden omtrent alle ande- deel.
ren, die van de Kerke verschilden. Hy
merkte aan „ dat Vogelzang, dien hy niet
„ wist immer gezien te hebben, zig, on-
„ aangezien zyne armelyke gelegenheid, en
„ zwaaren last van kinderen, zo hem van
„ geloofwaardige luiden berigt was, altoos
„ eerlyk gedraagen hadt. Hy was, om
„ zyn tegenwoordig gevoelen, voor eenigen
„ tyd, van de Gemeente afgesneeden. De
„ Kerk hadt dan 't haare gedaan. Zy be-
„ hoorde zig daarmede te vrede te houden,
„ en den armen man niet meer moeilyk te
„ vallen. 't Was gebeurd, dat iemant, on-
„ langs, op den middag, ten zynen huize
„ komende, zyne kinderkens, met zyne
„ huisvrouw, op der aarde hadt gevonden
„ leggen, God met geboogen knieën aan-
„ roepende voor den eeten. Hieruit scheen
„ te blyken, dat hyze in de vreeze Gods,
„ naar zyne kennis, hadt opgebragt. Zou
„ men nu den man, een' geringen vreemde-
„ ling, van wien geen gevaar te wagten
„ was, en met hem zyne vrouw en kinde-
„ ren, die toch onschuldig waren, zo veel
„ doen lyden, eeniglyk om dat hy eenig
„ zeldzaam en letterlyk gevoelen van 't
„ Goddelyk wezen hadt; 't scheen veel te
„ hard, naar den aart en natuur deezer
„ Landen. Hier, en door gantsch Europa,
„ zag men, in tafereelen en Kerkglazen,
„ afbeeldingen van de Heilige Drie-een-
„ heid, en byzonderlyk van God den Va-
„ der, onder menschelyke gedaante. Dit
„ zag men over 't hoofd. Daarover viel
„ men nimmer iemant moeilyk. Verstandi-
„ gen mogten oordeelen, of het gevoelen
„ deezes mans van de gestalte des Goddely-
„ ken weezens al vreemder ware dan dat der
„ Pausgezinden van hun misbrood, en dat
„ der Lutherschen van hunne Allenthalven-
„ heid. De Predikanten zogten, somtyds,
„ de Overheid ook tegen deeze Luiden op
„ te hitsen: doch, zo men hen hoorde,
„ zou men haast binnens- en buitenslands
„ tegen elkanderen, en tegen de Luther-
„ schen en Papisten, in oorlog raaken. Mogt
„ David den Heere geenen tempel bouwen,
„ om dat hy zo veel bloeds gestort hadt;
„ 't was een jammerlyk misverstand, dat
„ men nu leevende tempelen, door geweld
„ en wapenen, stigten wilde. Godslastering
„ werdt, onder 't oude Verbond, met de
„ dood

Burge-

(*d*) Confessieb. *van* 1597 *en* 1598. *f.* 81, 83. *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 824.

1598. „ dood geſtraft; doch ook Afgodery, 't „ vloeken der Ouderen, Overſpel en an- „ der kwaad, daar nu mindere ſtraffen op „ ſtonden. En zou men nu met de dood „ willen geſtraft hebben, 't gene de Predi- „ kanten Godslaſtering noemden; dan mogt „ men de Roomſch-Katholyken, de Lu- „ therſchen, de Mennoniten, de Geeſtdry- „ vers, en allen, die 't met de Kerk niet „ eens waren, wel aan zulke ſtraffe onder- „ werpen, om dat zy genoegzaam allen, „ by de Predikanten, geoordeeld werden, „ ſchuldig te zyn aan Godslaſtering. Alde- „ gonde zogt de Staaten op te hitſen, om „ de Geeſtdryvers te vervolgen, en hy „ hadt, te vooren, de Stenden van Duitſch- „ land gezogt tot mededoogen te beweegen „ met zulken, die door Alva vervolgd wer- „ den. Maar waren deezen allen Gerefor- „ meerden? Immers, neen. Men zou zeg- „ gen, dat de Spanjaard ten onregte ver- „ volgde; en dat wy 't met regt zouden „ doen. Maar zo ſpraken Papiſten en Lu- „ therſchen, en allen, daar zy de magtig- „ ſten waren. Zo men dan dien weg in „ wilde; 's Lands ondergang ſtondt voor de „ deur. Wilde men deezen Vogelzang, „ om zyn te letterlyk, den Geeſtdryveren, „ om hun te geeſtelyk verſtand van ſommi- „ ge dingen, te lyve; zo zou men de ver- „ volging aan twee uiterſten beginnen, en „ veelligt, in 't kort, nader komen, zo 't „ ſommigen Predikanten naar den zin gaan „ mogt. Beter was 't, dat men den Ker- „ kelyken eens ernſtelyk aanzeide, dat zy „ zig hadden te houden binnen de paalen „ van hun beroep. Die luiden konden zig „ bezwaarlyk maatigen, als men hun te „ veel inruimde, en verwekten niet ſlegts „ vervolging tegen andere Gezindheden; „ maar ook beroerte onder de hunnen, en „ opſtand tegen de Overheden. Zy waren „ 't, die, ten tyde van Leiceſter, de „ beſte Wethouders met den vinger aan- „ geweezen, en, door 't ophitſen der Ge- „ meente, in gevaar van lyf en leeven ge- „ holpen hadden, niet om datze in 't ſtuk „ der Leere veranderd waren; maar om „ datze niet regeerden, naar den zin van „ ſommige Kerkelyken. Of de Predikanten, „ hier ter Stede, zig ook niet ſomtyds on- „ waardiglyk gedraagen hadden tegen de „ Burgemeeſters; dan, met te zeggen, dat „ het aan de Heeren niet ſtondt, hun te be- „ laſten iemant, op eenen buitengewoonen „ tyd en na de avondpreeke, te trouwen; „ en dan, dat de Heeren meer Predikanten „ verſchaffen moeſten, zo zy in diergelyke „ zaaken gehoorzaamd wilden zyn; mogten „ anderen oordeelen. Hoe 't verkiezen der „ Predikanten hier toeginge, wiſten zy, die 1598. „ daarover geroepen werden. Ook hadden „ eenige Predikanten wel een gedeelte der „ aalmoeſſen durven eiſchen, om het, bui- „ ten kennis der Diakenen, te beſteeden „ naar hun goeddunken. 't Gezeide ſtrekte „ nogtans niet tot verwyt; maar om te doen „ zien, dat ook op die van de Kerke wel „ wat te vinden zou zyn, zo 't Land met „ het verwekken van tweedragt kon ge- „ diend worden; en dat het zorgelyk was, „ zo geheel op menſchen te bouwen. 't Was „ nu zeſtien jaaren geleeden, dat Schepe- „ nen, over zekere zaaken, den raad der „ Predikanten begeerd hebbende, een „ ſchriftelyk antwoord ontvingen, 't welk „ genoegzaam inhieldt, dat de perſoon, „ wien 't aanging, behoorde te ſterven; „ maar 't verſtand der Regteren verſchilde „ zo veel van dat deezer raadgeeveren, „ dat men hem, zonder eenige ſchandſtraf- „ fe, losliet. Zo men vervolgen wilde, „ behoorde men zyn regt daartoe, met „ klaare plaatſen uit het nieuwe Verbond, „ te toonen. Maar die waren 'er niet. En „ over den zin der Plaatſen uit het oude „ Verbond, die men tot dat einde bybragt, „ verſchilden de geleerden. Zulken, die „ zig zo vaſt hielden aan de Predeſtinatie, „ voegde 't vervolgen allerminſt; want zo „ die grond hadt, moeſt immers elk ko- „ men, daar hy beſcheiden was. Men wiſt „ ook wel, hoe bezwaarlyk het Geregt „ deezer Stede, van het begin der tegen- „ woordige Regeeringe af, hadt konnen „ beſluiten, om dieven ter dood te verwy- „ zen; en hoe de bedenkelykheden daaro- „ ver, naderhand, aanleiding gegeven had- „ den, tot het opregten van het Stads Tugt- „ huis; en zou men nu zo ligt van doolin- „ gen halszaaken maaken? Immers, was 't, „ onder ons, een algemeen gevoelen, dat „ men hier niemant eenig leed om zyn ge- „ loof behoorde aan te doen: en dit gevoe- „ len ſteunde op het algemeen oogmerk „ van het aanneemen der wapenen, 't ver- „ werven van vryheid van Godsdienſt, en „ op herhaalde verklaaringen der Gerefor- „ meerden. De Wethouderſchap van Am- „ ſterdam behoorde, ten minſten, in 't „ vervolgen niet voorbaariger te zyn dan „ die van andere Steden, op dat zy niet „ ſcheene te treeden in de voetſtappen der „ voorgaande Paapſche Wethouderſchap. „ Men bragt, tegen Vogelzang, in, dat hy „ zyne dooling niet ſlegts geloofde; maar „ ook zogt voort te planten. Doch dit was „ natuurlyk, en geſchiedde ook door de „ Predikanten, en door elk, omtrent het „ gene hy voor waarheid hieldt. Men zeide

1598. „ ook, dat by de Staaten beſlooten was, „ den man naar den Haage te doen voeren. „ Doch dit beſluit ſcheen, naar 't goed- „ dunken van eenige Predikanten en God- „ geleerden, doorgedreeven te zyn, door „ eenige Leden, die deezer Stad niet gun- „ ſtig waren, en waarſchynlyk diergelyk „ eene vervoering, tot hunnent, niet gedoo- „ gen zouden. Ook bleek, uit verſcheiden „ voorbeelden, en vooral uit de Ordonnan- „ tien op het heffen der Convoojen en Li- „ centen, en op het beveiligen van de zee, „ dat eenigen gaarne Wetten hielpen maa- „ ken, die zy zelven niet dagten te houden. „ Veelligt, dagt men ook, in den Haage, „ dat de gantſche Regeering deezer Stad „ eens was, om Vogelzang hard te handelen. „ Doch Burgemeeſter Hooft kon niet goed- „ vinden, dat men den man, tot bederf van „ zyne vyf kinderkens en van zyne zwangere „ huisvrouwe, in den Haage deede opſlui- „ ten. De Oud-Burgemeeſter, Doctor „ Maarten Koſter, hadt, al voor elf jaaren, „ by zekere gelegenheid, beweerd, dat de „ Overheid, in geloofszaaken, geen gezag „ altoos hadt over de onderzaaten. Dat was „ ook, van 't begin des oorlogs af, beweerd „ geweeſt. Was dit gevoelen goed geweeſt, „ toen 't ons tegenging; 't behoorde, met „ onzen voorſpoed, niet ten kwaade veran- „ derd te zyn. Uit het Geſchriſt der Ker- „ kelyken, in Maymaand laatſtleeden over- „ gegeven, was wel te zien, dat zy zogten „ te wege te brengen, dat niemant van „ andere gezindheid dan zy zyn verſtand „ aan anderen zou mogen mededeelen: 't „ welk zy noemden, zyne dwaaling ſtrooi- „ jen, en de Gereformeerden onruſtig „ maaken en bedroeven. Dat zou eenigen „ ſchyn hebben, zo die menſchen zelven „ van hunne dwaaling overtuigd waren. „ Doch zy hielden zig zo vaſt verzekerd, „ dat zy de waarheid geloofden en leerden, „ dat veelen hunner niet geſchroomd had- „ den, zig, ten tyde der Spaanſche Regee- „ ringe, om 't voorſtaan hunner Leere, aan „ den ſmertelykſten dood over te geeven. „ Zo men hun, nogtans, 't verſpreiden „ hunner Leere beletten wilde, zou te „ bezien ſtaan, met wat middelen? Zeker- „ lyk, zou men zeggen, door de magt der „ Overheid, als men 't door geene onder- „ regtingen en vermaaningen doen kon. „ Maar zou die magt zig regelen naar eeni- „ ge wetten der Schriftuure? Of zou „ men eenige nieuwe Wetten en Plakaaten „ maaken, en die ten ſtrengſte zoeken uit „ te voeren? 't Laatſte deedt Filips; doch „ wat won hy 'er mede? De zogenaamde „ Kettery nam toe, en na twintig of vyf en „ twintig jaaren moordens, wierp men 't 1598. „ Spaanſche juk van den hals. Vogelzangs „ gevangenis hadt Burgemeeſter Hooft, in „ 't eerſt, bekommerd, zo om de vreemd- „ heid van 's mans gevoelen, als om dat hy „ zag, dat eenige Heeren zo hevig tegen „ hem waren. Doch naderhand beſpeuren- „ de, hoe onvriendelyk de Predikanten zig „ gedroegen tegen allen, die 't met hen niet „ eens waren; ook hoe eenige vreemde Le- „ demaaten der Gereformeerde Kerke, on- „ langs, zonder verlof van Burgemeeſteren, „ gegaan waren in de huizen der Mennoni- „ ten, om hen, huns ondanks, over hun ge- „ loof moeilyk te vallen; ſchoon die yveraars „ zeer wel wiſten, dat de Mennonitiſche „ Vergaderingen, door 't geheele Land, „ by de Heeren Staaten en Wethouders der „ Steden, geduld werden; hadt hy niet an- „ ders konnen beſluiten, dan dat de ver- „ volging, eens begonnen zynde, allengs- „ kens voortſlaan zou tot allen, die 't met „ de Gereformeerde Kerke niet eens waren, „ en wien nogtans zo veel gelegen lag aan „ 't wederſtaan des Spanjaards, als de aller- „ beſte onder hen. Maar om deeze goede „ luiden zo eng te bepaalen, als de Kerke- „ lyken ſcheenen te willen, hadt zyne Geu- „ zery nimmer geſtrekt, en ſtrekte 'er ook „ nog niet toe. De Kerk genoot thans veel „ meer vryheid, dan zy, in den aanvang „ der beroerten, hadt durven hoopen. Daar- „ mede behoorde zy zig te vrede te houden. „ Toen zogt men niemant de wet te ſtellen „ in geloofszaaken. Waarom zou men 't „ nu doen? De zeden der andersgezinden „ waren niet erger dan die der Gerefor- „ meerden, zo dat men hen, ook om deeze „ reden, niet harder behoorde te handelen. „ Redelyker, en voor 's Lands welvaart „ dienſtiger was het, dat men, volgende „ den ouden voet van Regeeringe, niemant „ over Geloofszaaken moeilyk viele; maar „ elkanders doolingen ten goede hielde, als „ komende alleenlyk ten laſte van hem, „ dienze bezwaarden. Dan zou men een- „ dragt in den Staat behouden, en elkande- „ ren de hand blyven bieden, in 't weder- „ ſtaan van den algemeenen vyand: daar, „ zo zy, die naar nieuwe vervolging ſchee- „ nen te haaken, hunnen wenſch verkree- „ gen, het verval van den Staat onvermyd- „ baar was." Ten beſluite, verzogt de Burgemeeſter „ dat niet op zyn perſoon, „ maar op 't gene hy geſproken hadt ge- „ zien mogt worden, en dat men alles in „ opregtheid en zonder vooroordeel over- „ weegen mogt; dan zou, hoopte hy, „ God eene genadige uitkomſt geeven, „ en men de oude ſpreuk waar bevinden, „ dat

1598. „ *dat de onderlinge verdediging de veiligſte* „ *is* (*e*)."

Vogelzang wordt ter Stad uit gezet.

In zekere aantekeningen des Heeren Hooft, lang na deezen opgeſteld, verhaalt hy, dat 'er, ten deezen tyde, reeds twee Wethouders te Amſterdam waren, die verſtonden, dat men den ketters behoorde te vervolgen. Doch hy voegt 'er by, dat de een, zo hy nog een- of twee en twintig jaaren geleefd hadt, door zyne eigen wet, zou veroordeeld geweeſt zyn, alzo hy wel den Gereformeerden Godsdienſt beleedt; doch, in 't ſtuk der Predeſtinatie, van 't gevoelen der genen was, die men toen met Plakaaten bezwaarde. Ook maakte, ſchryft hy, het verklaaren van dit Leerſtuk naar 't gevoelen van Calvinus en Beza, dat ſommigen, en hy zelf zig niet tot de Gemeente begaven; alzo men hem verpligten wilde, om nimmer met anderen van zyn gevoelen over deeze Leere te handelen, of te ſpreeken; 't welk hem naar te groote dienſtbaarheid ſcheen te ſmaaken, om welke te ontgaan, hy jaaren lang buiten 's Lands gezworven hadt. Ondertuſſchen, hadt hy Vogelzang niet t'eenemaal konnen bevryden. Den gevangen werdt, den negenentwintigſten January, by myne Heeren van den Geregte, gelaſt, buiten de Stad en de Vryheid derzelve eene myl in 't ronde te vertrekken, zonder daar wederom binnen te mogen komen, dan met verlof van dezelfde Heeren, onder bedreiging van te zullen gebannen worden. Sommigen willen ook, dat zyn Boekje, *het Licht der Waarheid*, door beuls handen, verbrand werdt. Vogelzang voldeedt aan dit vonnis; doch geraakte, nog dit zelfde jaar, onder 't regtsgebied van den Baljuw van Kennemerland, wederom in hegtenis. Te Haarlem gevangen leggende, bragt men hem zo verre, dat hy, den vyfentwintigſten October, verſcheiden' zyner gevoelens, ſchriftelyk, herriep, en nu beleedt „ dat God „ niet lighaamlyk was, gelyk een man; dat „ Adam en Eva beide Gods beeld gehad „ hadden, en niet Adam alleen, en dat het „ zelve beſtondt in de heerſchappy over „ alle de ſchepſelen; dat Gods Zoon eeuwig was, dien hy te vooren geſteld hadt „ niet eeuwig te zyn; en dat de Vader, de „ Zoon en de Heilige Geeſt, God zynde, „ niet drie Goden, maar één God waren: „ dat hy den Kinderdoop ook voor onregt „ plagt te houden, waarom zyn jongſte „ kind nog ongedoopt was; doch dat hy 't „ nu, in de Gemeente, wilde laaten doopen, zo dra hy los zyn zou. Voorts, „ wilde hy geduuriglyk in de vermaaningen „ komen, en zig verder laaten onderregten." Vyf dagen hier na, zondt hy nog een geſchrift uit, waarin hy 't voorgaande, met Schriftuurplaatſen en redenen, beveſtigde. Ook badt hy de Wethouders en Dienaars des Goddelyken Woords zeer ootmoediglyk om vergiffenis, bekennende, zig, met het uitgeeven van zyn boekje, zwaarlyk bezondigd te hebben, 't welk hy ſmeekte, dat God, en allen, die hy daar door geërgerd hadt, hem vergeeven wilden. Sedert, werdt hy ontſlaagen, zonder dat my gebleeken is, op welk een' voet (*f*). Doch zyne Huisvrouw verkreeg, den veertienden November, by de Heeren van den Geregte der Stad Amſterdam, dat hy, voor eerſt, wederom in de Stad verblyven mogt (*g*). Wat 'er, alhier of elders, verder van hem geworden zy, is niet tot myne kenniſſe gekomen.

1598.

Hy komt wederom te Amſterdam.

Hy raakt, te Haarlem, wederom in hegtenis.

Herroept verſcheiden van zyne gevoelens.

Het Tugthuis hier ter Stede, waarvan de Burgemeeſter Hooft, in zyne jongſte rede ten behoeve van Vogelzang, gewaagd hadt, was, in 't jaar 1596, opgeregt. Een gedeelte van 't Clariſſen-Klooſter op den Heiligen Weg werdt 'er toe geſchikt. Wy zullen 'er, hierna, in de beſchryving van de openbaare Gebouwen der Stad, omſtandiger van handelen. Ook ſtellen wy tot die beſchryving uit te gewaagen van het Vrouwen-Tugthuis of Spinhuis, waartoe, niet lang na het ſtigten van het voorgaande, het S. Urſulen-Klooſter bekwaam gemaakt werdt. Het werdt, door de Staaten van Holland, reeds op den agtſten September deezes jaars 1598, even als andere Godshuizen, met vrydom van 's Lands Impoſten beſchonken (*h*).

Mannen- en Vrouwen-Tugthuis, hier ter Stede, opgeregt.

Men bevondt, in den aanvang deezes jaars, dat ſommige Godshuizen hier ter Stede meer laſten dan inkomſten hadden, terwyl anderen meer inkreegen dan zy uitgaven. De Vroedſchap beſloot, derhalve, „ dat Burgemeeſteren, die," zo luidt de Reſolutie „ *Opperſte Voogden* waren *van* „ *den Armen, ende Godshuyſen, binnen dee-* „ *ze Stad weſende, ſulcx dat ſy* vermogten, „ *daer over te ſtellen al ſulcke perſoonen tot* „ *Regenten, als zy luyden geraden* vonden; „ de te kort komende Armen-Comptoiren, „ uit andere meer vermogenden, zouden „ mogen onderſteunen, tot dat zy in ſtaat „ geraakten, om de penningen, waarmede „ men hen te hulp gekomen was, wederom „ te rug te geeven (*i*)."

De Godshuizen moeten elkanderen onderſteunen.

De

(*e*) Aantek. *des Heeren* C. P. HOOFT *by* BRANDT I. *Deel, bl.* 825-833.

(*f*) Aantek. *van den Heere* C. P. HOOFT *en van* D. VAN SANTE *by* BRANDT I. *Deel, bl.* 834, 835.

(*g*) Juſtitieboek, *beginnende* 4 *May* 1594. *f.* 107 *by* BRANDT *als boven, bl.* 835.

(*h*) Handv. *bl.* 297.

(*i*) Reſol. Vroedſch. *N.* $\frac{8}{9}$ 11 *Maart* 1598. *f.* 226 *verſo* Handv. *bl.* 267.

1598. De Engelſche Koopluiden, *Avanturiers* genaamd, zig, ſedert eenige jaaren, in Duitſchland hebbende nedergezet, waren, ter oorzaake van zeker verſchil, welk de Duitſche Koopluiden in Londen met de Engelſche Regeering hadden, genoodzaakt geworden, Duitſchland te ruimen. Verſcheiden Hollandſche en andere Steden gaven zig veel moeite, om hen naar haarent te lokken: ook Amſterdam, daar men, in July deezes jaars, beſloot, hun keur van plaats tot eene Halle of wooning toe te ſtaan, en hun, onder anderen, het Klooſter van S. Maria, of het oude zyds Huiszitten-huis in de Nes, of het Klooſter van S. Katharina op den Fluweelen-burgwal, of het ronde Begynhof aan te bieden (*k*). Doch deeze aanbiedingen vonden geenen ingang. De Engelſche Avanturiers ſloegen zig, eerlang, te Middelburg in Zeeland neder (*l*).

De Stad zoekt de Engelſche Koopluiden, *Avanturiers* genaamd, herwaards te lokken.

Aanwas der Vaart op Oost- en Weſtindie.

De Vaart op Ooſtindie werdt, dit jaar, hier ter Stede, ſterker voortgezet. De *Compagnie van verre*, den Schepen en Raad Gerrit Bicker in haare gemeenſchap ontvangen hebbende, hadt zig, ſedert, vereenigd met eene andere Maatſchappy, beſtaande uit *Vincent van Bronkhorſt*, *Simon Janszoon Fortuin*, *Govert Dirkszoon*, *Kornelis van Kampen*, *Jakob Thomaszoon*, *Ellert Simonszoon Jonkhein* en *Jan Hermanszoon*, allen Koopluiden hier ter Stede. De vereenigde Maatſchappy bragt, nog in dit jaar, agt ſchepen in zee, onder bevel van *Jakob Simonszoon van Nek*, van welken 'er vier, binnen vyftien maanden, met eene aanzienlyke party Peper en Nagelen, die zy te Bantam gelaaden hadden, te rug kwamen. De anderen vier, die Amboina, Banda en Ternate bezogt hadden, kwamen, eerſt in 't jaar 1600, in 't Vaderland te rug (*m*). Naar de Weſtindien was, in 't jaar 1598, van hier, ook meer dan één togt ondernomen (*n*). De Vroedſchap beſloot, reeds in November des jaars 1599, de *oude Ooſtindiſche Compagnie*, gelykze genoemd werdt, en de ſamengevoegde Compagnie, handelende op Guinea, voor eenige jaaren, te geryven ieder met eene erve op Raapenburg aan 't *Ryſenhooft*, *responderende aan 't Te* (*o*), daar de Ooſt- en Weſtindiſche Maatſchappyen nog tegenwoordig haare Pakhuizen hebben.

1599.

Amſterdams belang by 't vaarbaar maaken

De Staaten van Holland, omtrent deezen tyd, de Kille, loopende door de Landen en gorſingen van Bonaventura, hebbende doen bekwaam maaken tot eene gemeene vaart tuſſchen Holland en Zeeland, deeden die van Dordrecht, onder anderen, belooven, dat alle Schepen, Schuiten en goederen, van Bovan Gouda, den Yſſel af, door de gemelde Kille, gevoerd wordende, Kanthout, Kromhout en eeken planken uitgenomen, zo vry zyn zouden van het Dordrechtſche Stapelregt, als of zy door de Spuije gevoerd werden: zullende zelfs de Ooſterſche en Noordſche balken, uit de Noordzee in deeze Landen gebragt, vry zyn, 't zy dezelven gekant, of rond waren. De Acte, door de Wethouderſchap hier van verleend, en den eenendertigſten December deezes jaars 1599 getekend, is, om het groot belang, welk Amſterdam by deeze Vryheid hadt, onder de Privilegien deezer Stad, geplaatſt, en in 't licht gegeven (*p*).

1599 der Kille naven-tura.

De Gezindheid der Bruiniſten zig te Amſterdam nederzet.

Omtrent deezen tyd, of wat eerder, hadt zig eene nieuwe gezindheid van Engelſche Hervormden, te Amſterdam, nedergezet, die naar de *puurheid* of zuiverheid, welke zy voorgaven, *Puriteinen*, en naar *Robert Browne*, eenen hunner voorgangeren, *Browniſten* of *Bruiniſten* genaamd werden. Zy hadden zig, reeds in Engeland, van de openbaare Kerke afgezonderd, en waren hierom van Koningin Elizabet verdreeven uit het Ryk. Hier ter Stede, hieldenze, met oogluiking der Wethouderſchap, Godsdienſtige byeenkomſten, onder anderen in de Barndeſteeg, daar nog een gedenkteken derzelven, in den naam der *Bruiniſten-gang*, overgebleeven is. De Conrector der Latynſche Schoole aan de oude zyde was, voor deezen, Ouderling hunner gemeente geweeſt; doch, ſedert, tot de openbaare Kerke overgegaan: en deezen zogten zy, in dit jaar 1599, wederom tot zig te trekken, door zeker geſchrift, waarin zy reden gaven van hunne afzondering, onder anderen klaagende „ over de verwardheid der „ Amſterdamſche Kerke, waar, zeidenze, „ de geheele Gemeente nimmer ſamen-ver„ gaderde; de Dienaars den dag des Hee„ ren nimmer met het volk heiligden, en „ men tot den doop ontving het zaad van „ zulken, die nimmer Leden der zigtbaare „ Kerke geweeſt waren." Voorts, vonden zy vreemd „ dat men God dagelyks diende „ in de Kerken des Antichriſts" (zo noemdenze de Kerken, die voorheen door de Roomſchgezinden gebruikt geweeſt waren); „ dat men daar de huwelyken beveſtigde, „ die niet tot den Kerkelyken dienſt, maar „ tot de burgerlyke regeering behoorden; „ dat men feeſtdagen onderhield, ter ge„ dagteniſſe van Chriſtus geboorte, opſtan„ ding

(*k*) Reſol. Vroedſch. *N.* $\frac{8}{9}$ 1 *July* 1598. *f.* 234.
(*l*) Vaderl. Hiſt. IX. *Deel*, *bl.* 5 *enz.*
(*m*) Eerſte Schipvaart *van* JACOB VAN NECK, *bl.* 7, 8, 17, 19, 27, 42.
(*n*) Vaderl. Hiſt. IX. *Deel*, *bl.* 138, 139, 152.
(*o*) Reſol. Vroedſch. *N.* $\frac{8}{8}$ *Nov.* 1599. *f.* 284.

(*p*) Handv. *bl.* 27. [163.]

1599. „ ding en hemelvaart; dat men, jaarlyks, „ de Ouderlingen veranderde, in plaats „ vanze te laaten aanblyven enz." Men zogt, van de zyde der Gereformeerden, deeze luiden, door redenen, tot andere gedagten te brengen. Doch alle poogingen waren vergeefs (*q*). Zy werden, eindelyk, in de Noordhollandſche Sinode, die, in 't laatſt van Juny des jaars 1601, te Amſterdam, gehouden werdt, voor Scheurmaakers verklaard (*r*). Sedert, verminderde hun getal ſterk, ſchoon 'er, veele jaaren laater, nog overblyſſels van deeze Gezindheid, te Amſterdam, gevonden werden.

De oude muuren en toorens worden grootendeels afgebroken.

De jongſte vergrootingen en verſterkingen der Stad hadden de oude muuren en Poorten derzelve, langs de ooſtzyde van den Singel en langs de weſtzyde van den Kloveniers-burgwal, noodeloos gemaakt. Nogtans, verliep 'er een geruime tyd, eer men beſloot, de muuren, de meeſte toorens, en eenige poorten af te breeken; 't zy dat men ongeraaden vondt, de Stad met zo veele koſten tevens te bezwaaren; 't zy dat men met dit werk draalde, om de geërfden langs de veſten te gemakkelyker te doen beſluiten, tot het voldoen der penningen, waarop hunne huizen geſchat werden, uit hoofde der verbetering, die zy, door het afbreeken der muuren en toorens, bekwamen. In 't begin des jaars 1600, werdt beſlooten, het afbreeken der oude muuren, nog eenigen tyd, uit te ſtellen (*s*). Doch in September daaraan, beſloot men, daarmede voort te vaaren, en de ſchamele gemeente, die onder de boogen in de muuren woonde, by tyds te waarſchuwen (*t*). 't Werk werdt, aan de oude en nieuwe zyde te gelyk, ſterk doorgezet, in 't jaar 1601. In 't jaar 1602, voer men 'er mede voort: en in 't jaar 1603, werdt het geheellyk voltrokken (*u*). De geërfden aan de oude veſten werden toen, volgens een beſluit van den Raad, reeds in 't jaar 1600 genomen (*v*), op zekere ſomme geſchat, die zy, of in geld, of in rentebrieven ten behoeve der Stad, tegen den penning zeſtien, opbrengen moeſten (*w*): 't welk de meeſten gereedelyk deeden, om dat zy, door 't afbreeken der muuren, niet ſlegts een vermaakelyk uitzigt, maar ook een' vryen op- en afflag verkreegen hadden.

't Plakaat

Op den naam van Prinſe Maurits en Preſident en Raaden van Holland, Zeeland en Friesland, was, reeds in 't jaar 1595, een Plakaat uitgekomen op 't ſtuk der Jagt en Wilderniſſe (*x*); welk men, tot hiertoe, te Amſterdam, nog niet hadt willen laaten afkondigen, om dat men 't nadeelig hieldt te zyn aan de burgerlyke vryheid der ingezetenen, die, onder anderen, volgens het zelve, door de Bedienden der Jagt, onder het Regtsgebied der Stad, gevat, en voor eene vreemde Regtbank van Houtveſter en Meesterknaapen te regt geſteld konden worden. Doch op den agtentwintigſten April des jaars 1601, beſloot men, eindelyk, tot de afkondiging, onder uitdrukkelyke verklaaring nogtans „ dat de ingezetenen aan ze„ kere Artikelen van het Plakaat niet zou„ den gehouden zyn, en vooral, dat zy, „ binnen de Stad of derzelver Regtsgebied, „ niet zouden mogen agterhaald, noch zo „ men hen al buiten Stads gebied agterhaald „ hadt, elders dan ter eerſter aanleg voor „ Schepenen te regt geſteld worden." En met diergelyke uitzonderingen zyn, naderhand, de Plakaaten op de Jagt en Wilderniſſe, ook doorgaans, zo niet altoos, hier ter Stede afgekondigd geworden (*y*).

1600. op de Wilderniſſen wordt hier niet dan met zekere bepaalingen afgekondigd. 1601.

Dwaaze Weddenſchappen, hier ter Stede, verbooden.

De aanhoudende Spaanſche oorlog hadt, ſedert eenigen tyd, hier ter Stede, gelegenheid gegeven tot ongerymde weddenſchappen op het inneemen van Steden en Sterkten, op het leeven of de dood van Vorſten, en diergelyken. 't Geregt, beſpeurende dat zulke weddenſchappen tweedragt verwekten in de Stad, en nadeelig waren voor de huisgezinnen, verboodt dezelven by eene Keure van den agtſten December, en verklaarde dat men 'er geen regt op zou doen (*z*). Ook ſchynt het, dat de meeſten, ſedert, deeze dwaasheid vaaren lieten.

Peſtziekte hier ter Stede.

In den Zomer deezes jaars 1601, was de Peſt te Amſterdam, zo wel als door gantſch Holland, zo fel ontſteken, dat de gewoone Kerkhoven om de Kerken de menigte der dooden niet bevatten konden, waarom beſlooten werdt, het plein van 't Karthuizers-Klooſter, daar de Kerk plagt te ſtaan, de bleekvelden van 't ronde Begynhof, en de ledige plaats van 't Gaſthuis, ten weſten van de Stede, daar de nieuwe Nonnen-Kerk plagt te ſtaan, tot begraafplaatſen te gebruiken (*a*). De peſt hieldt aan tot diep in 't volgende jaar; waarom, reeds in de Lente, beſlooten werdt, nog een Peſthuis te bou- 1602.

(*q*) *Zie* Brandt Reform. I. *Deel*, *bl.* 843 *enz.*
(*r*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 23.
(*s*) Reſol. Vroedſch. *N.* $\frac{8}{9}$ 17 *Jan.* 1600 *f.* 292 *verſo.*
(*t*) Reſol. Vroedſch. *N.* $\frac{8}{9}$ 13 *Sept.* 1600. *f.* 311.
(*u*) Reſol. Vroedſch. *N.* $\frac{8}{9}$ 2 *Jan.* 1602. 12 *Maart* 1603. *f.* 376 *verſo*, 422 *verſo.*
(*v*) Reſol. Vroedſch. *N.* $\frac{8}{9}$ 27 *Nov.* 1600. *f.* 321.
(*w*) Keurb. H. *f.* 208 *verſo.*

(*x*) *Zie* Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *col.* 1336.
(*y*) Keurb. H. *f.* 182 *enz.*
(*z*) Handv. *bl.* 507. [261.]
(*a*) Reſol. Vroedſch. *N.* $\frac{8}{9}$ 25 *Aug.* 1601. *f.* 358.

1602. bouwen (*b*). Ook kwamen 'er verſcheiden Keuren uit, ter gelegenheid deezer beſmettelyke ziekte. 't Was, tot hiertoe, hier ter Stede, gebruikelyk geweeſt, dat de Vrouwen mede ter begraavinge gingen. Doch dit werdt nu, tot nader verlof, verbooden, om dat men gemeenlyk op de begraafplaatſen te lang naar de Vrouwen toeven moeſt: 't welk het gevaar van de beſmette lugt, die uit de graven oprees, te grooter maakte. Wyders, mogten, op de predikdagen, geene graven geopend worden, zo in de Kerken en Kapellen, als op de Kerkhoven. Men verboodt ook de pruimen, ſpenagie en konkommers, en het houden van het lof aan wortelen, raapen en radyzen, om dat men begreep, dat de beſmetting daarop meeſt hegtte. 't Gewaad van zulken, die aan de peſt overleeden waren, moeſt, eerſt na verloop van zes weeken, en buiten de Stad, gelugt worden. 't Geregt beval eenen plegtigen biddag te houden op den vierentwintigſten July. Doch in December, was de Peſtziekte zo verre geweeken, dat het, deswege, den agttienden, eenen dankdag deedt houden (*c*). Aanmerkelyk is, ondertuſſchen, 't gene ſommigen melden, dat deeze langduurige beſmettelyke ziekte niemant der Burgemeeſteren, Schepenen, Theſaurieren, Regenten van 't Weeshuis, Predikanten, Ouderlingen, Diakenen, Huiszittenmeeſteren, Rectoren of Leermeeſteren der Latynſche Schoolen, dit jaar, tot op den zeventienden Auguſtus toe, in 't graf ſleepte (*d*): waaruit miſſchien af te neemen is, dat zy, voornaamlyk, de kleine gemeente getroffen heeft, en uit gering of ongezond voedſel ontſtaan is.

Keuren omtrent dezelve.

Byzonderheid.

De algemeene Vereenigde Ooſtindiſche Maatſchappy wordt opgerigt.

Sedert de vereeniging der twee Amſterdamſche Ooſtindiſche Maatſchappyen, hadt de Vroedſchap geraaden gevonden, alle andere uitruſtingen naar de Indien, die, voor rekening van Amſterdammers of uitheemſchen, hier ter Stede, geſchieden mogten, met der daad, te verbieden (*e*). Men zogt de vereenigde Maatſchappy, voor anderen, te begunſtigen, en veroorlofde haar, in 't jaar 1601, tot het bekwaamelyker dryven haars handels in de Indien, te Dordrecht penningen te doen ſlaan met deezer Stede wapen en den naam AEMSTELREDAMUM beſtempeld (*f*). Doch de gunſt, die der Vereenigde Maatſchappye hier beweezen werdt, verhinderde niet, dat men, elders hier te Lande, Ooſtindiſche Maatſchappyen opregtte, waardoor de handel grootelyks benadeeld werdt. De algemeene Staaten beſlooten, derhalve, alle deeze Maatſchappyen tot eene algemeene te vereenigen, die, den twintigſten Maart deezes jaars, Octroi verkreeg, om alleen op Ooſtindie te handelen. Zy was verdeeld in zes Kamers, eene te Amſterdam, eene in Zeeland, twee op de Maaze, of te Delft en te Rotterdam, en twee in 't Noorderkwartier, of te Hoorn en te Enkhuizen. De Kamer te Amſterdam hadt de helft in de gantſche Maatſchappye: Zeeland een vierde, en de andere vier Kamers ieder een zeſtiende (*g*). Op 't aanhouden der Stad Amſterdam, hadden Burgemeeſteren aldaar, den zeſtienden Maart, het regt verkreegen, om voortaan de verkiezing van Bewindhebberen te doen, uit een driedubbel getal van bevoegde Perſoonen, die door Bewindhebbers, en, volgens eene laatere ſchikking, door Bewindhebbers en Hoofddeelgenooten, benoemd waren: welk regt ook aan Burgemeeſteren der andere Steden, daar Kamers waren, werdt toegeſtaan (*h*). De Speceryhandel der Ooſtindiſche Maatſchappye nam zo ſterk toe, dat zy te Amſterdam, in 't volgende jaar, het Stads Bushuis, welk nog het Ooſtindiſch Huis op den hoek van de Hoogſtraat is, tot een Speceryhuis van de Stad huurde voor niet minder dan tweeduizend guldens in 't jaar (*i*).

1602.

Aandeel der Amſterdammeren in dezelve.

1603.

't Geregt beraamde, ten deezen tyde, verſcheidene Ordonnantien omtrent de nieuwe Haarlemmer- en S. Antonis-ſluis (*k*), die in 't jaar 1601 gebouwd waren. De groote Heilige-Wegs- en Jan-Rooden-poorts-ſluis waren, in 't jaar 1602, gebouwd (*l*).

Sluizen gebouwd.

Laurens Pieterszoon Spiegel hadt, by uiterſten wil, eenig geld geſchikt tot een Hofje voor arme luiden. Zyne erfgenaamen verzogten, in dit jaar 1603, daartoe een erf agter de Leproozen te mogen koopen (*m*). Sedert bouwden zy zes huisjes in de Amſtelſtraat, by de Botermarkt, die *Spiegels huisjes* genaamd werden: en een der oudſte Hofjes geweeſt zyn, welken, hier ter Stede, na de verandering der Regeeringe, zyn geſtigt.

Spiegels Huisjes geſtigt.

Het toeneemen der Lutherſchen hier te Lande, hadt den Gereformeerden, al ſedert eenigen tyd, aanleiding gegeven, om tegen hen te waaken. In de Noordhollandſche Sinode, die, te Amſterdam, in Juny des jaars 1601, om de Luther-

Beſluit der Noordhollandſche Sinode, om de Luther-

(*b*) Reſol. Vroedſch. *N.* $\frac{8}{9}$ 13 *April* 1602. *f.* 391.
(*c*) Keurb. H. *f.* 202, 203, 204.
(*d*) Præſt. & Erudit. Viror. Epiſt. *p.* 105.
(*e*) Reſol. Vroedſch. *N.* $\frac{8}{9}$ 9 *Dec.* 1600. *f.* 325.
(*f*) Reſol. Vroedſch. *N.* $\frac{8}{9}$ 7 *Maart* 1601. *f.* 338.]
(*g*) *Zie* Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 529.
(*h*) Handv. *bl.* 264. [152.]
(*i*) Reſol. Vroedſch. *N.* $\frac{8}{9}$ 14, 22 *April* 1603. *f.* 423, 424 *verſo.*
(*k*) Handv. *bl.* 714, 715. [290, 291.]
(*l*) Amſteldam *door* J. LAURENTIUS.
(*m*) Reſol. Vroedſch. *N.* $\frac{8}{9}$ 1 *Sept.* 1603. *f.* 431 *verſo.*

1603. 1601, gehouden was, en waarin, gelyk wy boven (*n*) aantekenden, de Bruiniſten voor Scheurmaakers verklaard waren, werdt ook iet tegen de Lutherſchen beſlooten. Men bevondt, volgens de Sinodaale aantekeningen „ dat de *Martiniſten*, *Ubiquitiſten*, *Flac-* „ *cianers* en diergelyken, hier te Lande, „ zeer toenamen, en met groote laſtering „ en bitterheid, zig tegen de Gereformeer- „ de Kerke betoonden en droegen." De Gemagtigden der Zuidhollandſche Sinode gaven, hierop, die van Noordholland te bedenken, wat men daar tegen doen zou? En 't beſluit der Sinode viel „ dat de Predikan- „ ten der Plaatſen, daar Lutherſchen wa- „ ren, by hunne Wethouders zouden aan- „ houden, met vertooning van redenen, „ op dat zodanige Vergaderingen en zulke „ laſteringen mogten worden verhinderd en „ weggenomen, naar vermogen (*o*)." Wat, in gevolge van dit beſluit, tegen de Lutherſchen te Woerden ondernomen werdt, en met welken uitſlag, is by anderen te leezen (*p*). Wy bepaalen ons aan 't gene te Amſterdam voorviel. Hier waren, ten deezen tyde, onaangezien het verbod, in de jaaren 1588 en 1595 gedaan, nog tweederlei Lutherſche Godsdienſtige Vergaderingen. De grootſte Gemeente werdt, door de Gereformeerden, die der *Martiniſten*, naar *Martinus Lutherus*, of der *Ubiquitiſten*, naar hunne Leer der alomtegenwoordigheid van Chriſtus Lighaam; de kleinſte, die der *Flacciaanen* genoemd, naar eenen hunner Voorſtanderen, *Matthias Flaccius van Illyrie* geheeten. De *Martiniſten*, gelyk ze genoemd werden, hielden groote Vergaderingen, dan in 't een, dan in 't ander huis; daar niet alleen veele gemeene handwerksluiden, maar ook luiden van vermogen zig vinden lieten. Men hadt dit, naar 't ſchynt, ſedert het jaar 1595, door de vingeren gezien. Immers ik vind niet, dat 'er, na dien tyd, iet by de Vroedſchap tegen de Lutherſchen beſlooten werdt. Maar in den aanvang des jaars 1604, vondt zy geraaden, het beſluit van den jaare 1595, *met alle beſcheidenheid*, door Burgemeeſteren te doen uitvoeren (*q*). Sommigen hebben gemeend, dat zy aangezogt geworden was, door den Predikant Plancius, die, in zekere Predikaatſie, op Hemelvaartsdag des voorleeden jaars gedaan, beweerd hebbende „ dat de „ *Ubiquitiſten*," zo noemde hy de Lutherſchen „ een goed deel der twaalf Artikelen „ des algemeenen geloofs of verdonkerden 1604. „ en twyfelagtig ſtelden, of genoegzaam „ verloochenden," daar over vinnig aangetaſt was, in zeker geſchrift van *Philippus Nicolaus*, Paſtoor te Hamburg: 't welk hem bewoogen zou hebben, de Lutherſchen te Amſterdam te bedraagen by de Overheid (*r*). Doch hy kon zig hiertoe ook gewettigd agten, uit hoofde van het beſluit der Noordhollandſche Sinode van den jaare 1601, boven vermeld. Hoe 't zy, uit het beſluit der Vroedſchap zelf, blykt, dat men 't daar voor hieldt, dat de Martiniſten niet alleen groote Vergaderingen maakten; *maar daarenboven eenighe heftige propoſten ende boucxkens, ſtreckende tot oneenigheyt van de gemeene ruſte ende laſteringe van de Gereformeerde Religie, voerden ende uytgaven.* De Burgemeeſters, in gevolge van het beſluit des Raads, vermaanden de Martiniſten, een- en andermaal, tot het nalaaten hunner Vergaderingen (*s*). Zelfs tekenen ſommigen aan, dat hunne huiskerk of vergaderplaats, voor eenige dagen, geſlooten werdt (*t*). Doch zy ſchroomden niet, terſtond daarna, op eene andere plaats, byeen te komen; weshalve men goedvondt, de Predikanten, Ouderlingen en Diakenen der Martiniſten, die dienden of gediend hadden, voor Burgemeeſteren en Oud-Burgemeeſteren te ontbieden; en hun ernſtelyk aan te zeggen, „ dat niemant, voortaan, zyn huis of ſpy- „ ker, tot hunne Vergadering, zou laaten „ gebruiken, of dat men hem, terſtond, ter „ Stad uit wyzen zou (*u*)." Niet lang na 't neemen van dit beſluit, werden eerſt een Predikant en Ouderling of Diaken van de gezindheid der Flacciaanen, die de kleinſte was, voor Burgemeeſteren en Oud-Burgemeeſteren gedagvaard, die hun aanzeiden, „ dat, in geval men nog voortvoer, met „ het houden van Vergaderingen, hy, die „ 'er plaats toe verſchafte, en de Predikant, „ die 'er leerde, terſtond, ter Stad uit ge- „ zet zouden worden." De Predikant, die 't woord voerde, beriep zig, met beleefde en beweeglyke uitdrukkingen, op de kleinheid en zwakheid zyner Gemeente, ſmeekende, dat hun genade voor regt gegund mogt worden. Doch alzo hun hierop geene hoop altoos gegeven werdt, vertrokken zy met een beklemd herte, de Heeren laatende in de verwagting, dat zy gehoorzaamen zouden (*v*). Van de Gemeente der zogenaam-

Twee-derlei Vergaderingen van Lutherſchen, te Amſterdam.

1604.

Men beſluit deſelven te verbieden.

Wat hier in gedaan werdt?

(*n*) *Bladz.* 417.
(*o*) *Zie* BRANDT Reform. II. *Deel*, *bl.* 24.
(*p*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 24 *enz.*
(*q*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 26 *Jan.* 1604. *f.* 9 *verſo.*
(*r*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 52.
(*s*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 22 *Apr.* 1604. *f.* 21 *verſo.*
(*t*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 52.
(*u*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 21 *April* 1604. *f.* 21 *verſo.*
(*v*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 24 *April* 1604. *f.* 22.

1604. naamde Ubiquitiſten werden verſcheiden Predikanten, en eenigen der voornaamſte Ouderlingen en Diakenen ontbooden voor de Heeren, daar geen der Predikanten, maar wel zeven der andere Kerkelyke perſoonen verſcheenen. Men hieldt hun, insgelyks, 't beſluit des Raads voor: waarop vier hunner, *Joas Rendorp*, *Jan des Champs*, *Paulus Boſſchaart* en *Abraham van Lemens*, met ronde woorden, verklaarden „ dat zy hun„ ne vergaderingen niet konden, noch zou„ den nalaaten." De Vroedſchap, hiervan kennis gekreegen hebbende, beſloot de gemelde vier luiden nog eens voor Burgemeesteren en Oud-Burgemeeſteren te doen ontbieden, die hun afvraagen zouden, of zy by hun voorgaande antwoord bleeven volharden? en zo ja, hun aanzeggen, dat zy, *binnen 's daags ſonneſchyn*, uit de Stad zouden hebben te vertrekken, en daar niet wederom in komen, dan by verlof van Burgemeeſteren in der tyd (*w*). Doch of zulks geſchied, en wat 'er 't gevolg van geweeſt zy, vind ik nergens aangetekend. Vaſt gaat het, ondertuſſchen, dat de Lutherſchen, te Amſterdam, hunne Vergaderingen, of geheel niet, of niet lang nagelaaten, en allengskens meerder vryheid gekreegen hebben; gelyk uit het vervolg deezer geſchiedeniſſe nader blyken zal.

Oorſprong van 't geſchil over den Overtoom, tuſſchen Haarlem ter eener en Leiden en Amſterdam ter anderer zyde.

Tuſſchen Haarlem ter eener, en Leiden en Amſterdam ter anderer zyde, was, omtrent dezen tyd, wederom (*x*) geſchil ontſtaan, over den *Ouertocht* of *Overtoom*. De grond van dit geſchil is nergens klaarlyk aangeweezen. Zie hier, wat wy, desaangaande, uit vergelyking van een groot getal van egte ſtukken, met de meeſte waarſchynlykheid, hebben konnen opmaaken. De Stad Haarlem, groot belang hebbende by 't behouden van de Vaart door 't Spaarne, ſchynt, al vroeg, gezorgd te hebben voor 't leggen en onderhouden van eenen dam in de *Koſtverlooren-Vaart*, ten einde van den Heiligen Weg buiten Amſterdam, in den ring van Rynland, doch onder 't Baljuwſchap van Kennemerland; door welken dam, de vaart door de Haarlemmer- en Leidſche-Meer, van deeze zyde, belet werdt, en de ſchepen genoodzaakt, hunnen weg, door 't Spaarne en door Haarlem, te neemen. De dam ſchynt, in of kort na 't jaar 1413, gelegd te zyn: in welk jaar, de Koſtverlooren-Vaart gegraaven werdt (*y*). Doch de Stad Amſterdam, zig, door den dam, grootelyks verhinderd vindende, zelfs in de vaart van kleine ſchuiten, die mondbehoeften herwaards bragten, maakte, in of omtrent het jaar 1432, eenen *Overſlagh*, *Overtocht*, of, gelyk het eindelyk genoemd is, eenen *Overtoom* op den dam, alwaar, door middel van zekere werktuigen, tamelyke ſchepen overgehaald, en dus uit en in de Meer gebragt werden. Dykgraaf en Heemraaden van Rynland, aangezet, zo 't ſchynt, door die van Haarlem, beſloegen Amſterdam in boete. Doch Hertog Filips van Bourgondie, toen Ruwaard van Holland, ſchorſte de betaaling van dezelve, en beval, dat al wat 'er gemaakt was, gemaakt zou blyven, tot dat hy, of zyn Raad partyen in 't minnelyke met elkanderen zou hebben doen verdraagen: gelyk my gebleeken is, uit eenen brief van den negentienden September des jaars 1432, die nog, in de *Oude Kerke* (*z*), bewaard wordt. Hangende dit geſchil, ſchynen die van Haarlem, om den Overtoom nutteloos te maaken, de vaart voor den dam te hebben toegepaald, in 't jaar 1433. Doch de burgers van Amſterdam haalden de paalen uit den grond, ſtaken den dam door, en voeren, gelyk voorheen, langs de Meer, zonder Haarlem aan te doen. Het Heemraadſchap van Rynland beſloeg de Stad wel wederom in boete. Doch Hertog Filips verklaarde 'er haar vry van, en betrok het geſchil voor zig en zynen Raade, mids zy zeven honderd ſchilden aan hem; alzo men ook de Graaflyke tollen, door 't myden van de vaart door 't Spaarne en Haarlem, ontgaan was (*a*); en drie honderd ſchilden aan 't Heemraadſchap voldeede; gelyk, uit eenen brief van den drie-entwintigſten January des jaars 1433[1434] (*b*), blyken kan. In 't jaar 1514, werden die van Haarlem, wederom, door die van Rynland, gemagtigd tot het beletten van de doorvaart, door 't ſlaan van paalen. Ook verklaarde Koning Karel, in 't jaar 1519, het gebruiken van die doorvaart, 't welk toen wederom, onder anderen, door de Amſterdammers, geſchiedde, voor ongeoorlofd (*c*). Sedert, ſchynt 'er een Verdrag tuſſchen de twee Steden getroffen te zyn, waarby de gedaante, en de wyze van herſtellen en onderhouden des Overtooms geregeld werden: in welk verdrag, Leiden, als eenerlei belang hebbende met Amſterdam, ook ſchynt getreden te zyn. Maar over 't naarkomen van dit verdrag, vielen geduuriglyk klagten. De twee Steden klaagden, dat Haarlem den Overtoom te hoog deedt

(*w*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 24 *April* 1604. *f.* 22 *verſo.*
(*x*) *Zie* hier voor, *bl.* 405.
(*y*) *Zie* Handv. van Rynland, *bl.* 72, 74, 77, 79, 80.
(*z*) *Laade* XI.
(*a*) *Zie* Privileg. van Haarl. *bl.* 215, 250.
(*b*) Oude Kerk, *Laade* XI.
(*c*) Privileg. van Haarl. *bl.* 190, 215.

1604. deedt maaken, waaruit volgde, dat men 'er, met de gewoonlyke werktuigen, zulke groote ſchuiten niet overhaalen kon, als te vooren. Ook klaagde men, dat de planken of andere werktuigen, die 't meeſt te lyden hadden, ſlegt onderhouden werden. Hieruit ſproot, door den tyd, eene overeenkomſt, volgens welke, het lighaam van den Overtoom, door Haarlem; en de ſlykplanken, over welken de ſchepen liepen, en de werktuigen, tot het overhaalen vereiſcht, door de twee andere Steden, onderhouden zouden worden. Doch toen klaagde Haarlem wederom, dat deeze werktuigen te groot gemaakt, en de planken vaſt gehegt werden, op eene wyze, waardoor de Overtoom te zeer beſchadigd werdt. In den aanvang der beroerten, toen Amſterdam de Spaanſche zyde hieldt, kreunde men zig niet aan 't onderhouden der gemaakte overeenkomſten. De Overtoom werdt weggenomen, en de vaart geopend of geſlooten, naar men 't geraaden vondt; gelyk wy, op zyne plaats, hebben aangetekend (*d*). Maar na dat Amſterdam Voldoening ontvangen hadt van den Prinſe van Oranje, in 't jaar 1578, nam Haarlem het onderhoud van den Overtoom wederom op zig. Doch 't leedt maar weinige jaaren, of men verſtondt, te Amſterdam, dat Haarlem afweek van het oud gebruik, gelyk wy boven (*e*) hebben aangetekend. Ik weet niet, of 't geſchil, welk, deswege, in 't jaar 1589, ontſtondt, toen bygelegd werdt: doch nu eindigde het met een Verdrag, welk, na veel arbeids, eerſt, in 't jaar 1609, tot volkomenheid kwam. 't Zal der moeite wel waardig zyn, dat wy 't beloop en den uitſlag der handelinge hierover, die, zelfs uit de uitgegeven *Handveſten deezer Stad*, niet te beſpeuren is, hier beknoptelyk te boek ſtellen.

Prins Maurits zoekt partyen te beweegen tot een minnelyk Verdrag.

De Steden Leiden en Amſterdam hadden nu den weg van regte ingeſlaagen, en zig vervoegd aan den Hove van Holland (*f*), voor welks Gemagtigden, partyen, den agtſten April deezes jaars 1604, ontbooden waren, om, ware 't mogelyk, 't geſchil af te doen by minnelyk Verdrag. Doch zyne Doorlugtigheid, Prins Maurits, vondt raadzaam, de byeenkomſt te doen houden in zyne tegenwoordigheid, en ten overſtaan van Gekommitteerde Raaden. Die van Haarlem vorderden „ dat de Overtoom „ herſteld werdt, in den ſtaat, waarin de„ zelve, van overoude tyden, en nog voor „ veertien dagen, geweeſt was." De twee andere Steden wilden tot een minnelyk verdrag komen, behoudens elk zyn regt. Doch de Prins verſtondt „ dat de Overtoom eerſt „ in den voorigen ſtaat gebragt zou wor„ den, en dat men, daarna, over een ver„ drag, in zyne tegenwoordigheid, hande„ len zou." De twee Steden niet gelaſt zynde om hierin te bewilligen, begeerde zyne Doorlugtigheid, dat men de zaaken, ten minſte by voorraad, liete voortgaan, onverminderd elks geregtigheid (*g*), gelyk geſchiedde. Op den dertienden en veertienden, werdt de Overtoom, door laſt der Gemagtigden van den Hove, naauwkeuriglyk gemeeten (*h*). Leiden en Amſterdam verklaarden zig, den agtſten May, gereed tot het overleveren der ſtukken, waarop zy hun regt op den Overtoom bouwden; doch Haarlem bleef agterlyk (*i*). 't Schynt dat het werk toen, vermoedelyk ter oorzaake van het afzyn van Prinſe Maurits, die te velde was, eenige maanden ſleepende gehouden werdt. Midlerwyl, ondernamen die van Haarlem, op den elfden November, de twee uiterſte *Kespen* aan den Overtoom, op eigen gezag, te veranderen. De twee Steden deeden, hierna, alle de *Middelkespen* opneemen, en den bodem van den Overtoom herſtellen, zonder zig te ſtooren aan het verzoek, door die van Haarlem, ten tegendeele, gedaan. Prins Maurits, de Gekommitteerde Raaden en de Gemagtigden van den Hove, hiervan kennis gekreegen hebbende, verſtonden, den zesentwintigſten, dat beide de partyen kwalyk gedaan hadden, en dat alles herſteld moeſt worden, op den voet, waarop het in April laatſtleeden gebragt was (*k*). Doch hiertoe waren partyen niet te beweegen, hebbende de Vroedſchap van Amſterdam, ten zelfden dage, een beſluit genomen, om 't geſchil wederom voor den gewoonlyken Regter te brengen (*l*). Men deedt, den elfden December, eenen nieuwen voorſlag, hierop uitkomende „ dat, „ by voorraad, en onverminderd elks regt, „ de Overtoom, door den Stads Timmer„ man van Haarlem, ten overſtaan der „ Gemagtigden van den Hove, en in 't by„ zyn van partyen, gebragt zou worden in „ den ſtaat, waarin dezelve, in April laatſt„ leeden, geweeſt was; dat aan den zelven „ geene andere rollen, ſlykhouten en an„ dere werktuigen gebruikt zouden wor„ den, dan, ſedert het jaar 1602, gebruikt „ wa-

1604.

Daadelykheden van de eene en de andere zyde.

Voorſlag van zyne Doorlugtigheid.

(*d*) *Zie* II. *Deel*, VIII. *Boek*, *bl.* 328, 332. IX. *Boek*, *bl.* 346, 347.
(*e*) *Bladz.* 405.
(*f*) *Zie* Privileg. van Haarl. *bl.* 428.
(*g*) Handv. *bl.* 348.
(*h*) *Zie* deeze meeting *in de* Privil. van Haarl. *bl.* 385.
(*i*) Handv. *bl.* 349.
(*k*) Handv. *bl.* 349.
(*l*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 26 *Nov.* 1604. *f.* 41.

1604. „ waren; dat dezelve, beſchadigd zynde, „ zou moeten worden herſteld, op den zelf- „ den voet, door een' Timmerman van „ Haarlem, ten overſtaan van Timmerlui- „ luiden of andere Gemagtigden van Lei- „ den en Amſterdam; dat de geſchillen, „ over deeze herſtelling vallende, door twee „ Gemagtigden van den Hove, zouden wor- „ den beſlift, ten koſte van hun, die bly- „ ken zouden ongelyk gehad te hebben; „ dat, in geval, op de klagten van hun, „ die den Overtoom gebruikten, dezelve, „ binnen vier dagen, niet herſteld werdt, „ die herſtelling, door een onzydig timmer- „ man, ten bevele van twee Gemagtigden „ van den Hove, en ten koſte van die van „ Haarlem, geſchieden zou; dat van de „ hoogte, breedte en lengte van den Over- „ toom eene nette kaart zou worden ge- „ maakt, waarnaar dezelve herſteld en on- „ derhouden worden zou; dat de uitlegging „ der duiſterheden in deezen voorſlag, en „ het daarop volgende Verdrag aan zyne „ Doorlugtigheid, en aan de andere ge- „ melde Heeren ſtaan zou; en dat partyen „ met den eerſten verklaaren zouden, voor „ hoe veele jaaren, zy zig aan dit Verdrag „ wilden houden, en of zy, midlerwyl, „ hunne zaaken in regten vervolgen wil- „ den, of laaten in den ſtaat, waarin zy wa- „ ren (*m*)."

Amſterdam keurt dien af.

De Vroedſchap van Amſterdam, die te vooren verklaard hadt, de voorſlagen van zyne Doorlugtigheid gaarne te willen hooren (*n*), vondt deezen, waarin Haarlem terſtond hadt bewilligd (*o*), zo ſchadelyk en ſchandelyk voor de Stad, dat zy niet ſchroomde, zulks den Prinſe, met ronde woorden, te kennen te geeven. De Afgevaardigden ter Dagvaart kreegen egter laſt, om nadere voorſlagen te hooren; doch te gelyk, om nimmer toe te ſtaan, dat Haarlem den Overtoom herſtellen, of een Op-

's Prinſen nadere voorſlag.

ziender op den zelven houden zou (*p*). Zyne Doorlugtigheid ſloeg dan, den drie-en-twintigſten December, nader voor „ dat „ de herſtelling van den Overtoom, binnen „ zes dagen na 't aanneemen van 't Verdrag, „ geſchieden zou, door een onzydig Tim- „ merman, ten bevele van Gemagtigden „ van den Hove, en ten koſte van die van „ Haarlem, uitgenomen dat de invulling „ tuſſchen de Kespen, met ſtyve eeken „ planken, en het maaken en keperen der „ ſlykhouten of ſlykplanken, die op de Kes- „ pen gelegd, doch niet in dezelven, of „ in het ſtaande werk van den Overtoom, „ zouden mogen geſpykerd of ingekeept „ worden, door de Steden Leiden en Am- „ ſterdam, zouden worden bekoſtigd; dat „ de Overtoom, in deezen ſtaat, geduuren- „ de het jaar 1605, onderhouden zou wor- „ den, en dat, na 't eindigen van het zel- „ ve, partyen door zyne Doorlugtigheid „ zouden worden beſchreeven, om zig, op „ de duurzaamheid van dit Verdrag, nader „ te verklaaren." In deezen voorſlag, be- willigden die van Amſterdam, met eenige verandering (*q*). Doch waarin dezelve beſtaan hebbe is my niet klaarlyk voorgekomen. Alleenlyk vermoed ik, uit de bewoordingen eener volgende *Reſolutie* der Vroedſchap, dat men de ſlykhouten, in de kespen of het ſtaande werk van den Overtoom, wilde inkeepen, omze te vaſter te doen leggen: 't welk, by den voorſlag, verklaard was, niet te mogen geſchieden. Ondertuſſchen, werdt 's Prinſen voorſlag by de andere Steden van de hand geweezen. Hy ſloeg dan, op nieuws, voor „ dat de „ herſtelling van den Overtoom, op de laatſt- „ gemelde wyze, geſchied zynde, partyen „ hun regt zouden konnen vervolgen." En Amſterdam bewilligde ook hierin, behoudens de inkeeping der ſlykhouten (*r*). Haarlem en Leiden gaven 'er, insgelyks, hunne ſtem toe. En de Overtoom werdt, op den negenden, tienden, elfden en twaalfden February des jaars 1605, op den voorgeſlaagen voet, herſteld. Zelfs hadt Amſterdam, voor eerſt, van het inkeepen der ſlykhouten in de kespen afgezien. De Prins zogt toen de Steden over te haalen om van 't vorderen van haar regt, voor den tyd van vyf jaaren, af te ſtaan, en geduurende dien tyd, den Overtoom te doen herſtellen, door Timmerluiden der drie Steden. Amſterdam bewilligde in 's Prinſen voorſlag, voor den tyd van drie jaaren (*s*). Doch ik vind niet, dat dezelve, by de andere Steden, aangenomen werdt.

Amſterdam bewilligt 'er in, met eenige verandering.

De andere Steden niet.

Hy doet nog eenen naderen voorſlag.

1605. Die aangenomen wordt.

Ondertuſſchen, beſtonden die van Haarlem, nog voor 't einde deezes jaars, door hunnen byzonderen Timmerman, den Overtoom te doen herſtellen. De Stad Amſterdam vaardigde, terſtond, den Burgemeester Kornelis Pieterszoon Hooft, de Schepens *Jan Jakobszoon Huidekooper* en *Jakob de Graaf*, en den Sekretaris *Jakob de Haan* derwaards af, die te wege bragten, dat het

Haarlem vangt nieuwigheid aan.

Amſterdam kant 'er zig tegen.

werk

(*m*) Handv. *bl.* 349, 350.
(*n*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 9 *Dec.* 1604. *f.* 41.
(*o*) Handv. *bl.* 350.
(*p*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 15 *Dec.* 1604. *f.* 44 *verſo.*
(*q*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 29 *Dec.* 1604. *f.* 45, 46.
(*r*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 4 *Jan.* 1605. *f.* 46 *verſo.* 47.
(*s*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 7 *Maart* 1605. *f.* 55 *verſo* 56.

1605. werk geſtaakt werdt (*t*). Verders beſloot men, van wege deeze Stad, voorts op te maaken, 't gene nog onvoltrokken gebleeven was: en zo die van Haarlem iet ſtrydigs met den ouden voet mogten gemaakt hebben, het zelve af te breeken, ten ware men zig daar tegen kantte, in welk geval, het gelaaten zou worden, gelyk het geweeſt was; doch zo die van Haarlem iet ſlegten mogten, dat door deeze Stad gemaakt was, zou men al wat zy gemaakt hadden, insgelyks, doen afbreeken (*u*). Doch of, en hoe verre dit beſluit uitgevoerd wierdt, vind ik nergens aangetekend. Ondertuſſchen, werdt 'er, na 't uitgaan van 't jaar 1605, wederom over een minnelyk verdrag gehandeld, waarvan wy, terſtond, verſlag zullen doen.

De Stad ſtaat der Ooſtindiſche Maatſchappye meerder plaats by 't Bushuis en een erf op Raapenburg toe.

Het toeneemen van de Ooſtindiſche Maatſchappye gaf gelegenheid, dat aan haare Kamer, hier ter Stede, meerder plaats, omtrent het gewezen Bushuis, diende te worden ingeruimd. Ook geſchiedde zulks, in de Lente deezes jaars. Stads voorraad van geſchut en oorlogstuig werdt toen verplaatſt in den tuin der Voetboogs doele (*v*), alwaar, eerlang, een nieuw Stads Magazyn of Tuighuis gebouwd werdt. De Ooſtindiſche Maatſchappy ving, weinige jaaren laater, aan, haare eigen ſchepen te timmeren, waartoe haar, in 't jaar 1608, te gelyk met de Admiraliteit, een erf op Raapenburg, tot een Scheepstimmerwerf, aangeweezen werdt (*w*).

Beſluiten der Stad, op het aanneemen van Waardgelders. 1606.

De algemeene Staaten, in 't jaar 1606, beſlooten hebbende, een zeker getal van Waardgelders aan te doen neemen in de byzondere Provincien, bewilligde Amſterdam, op 't ſterk aanhouden van Prinſe Maurits, eerſt in 't werven van tweeduizend, en daarna in 't werven van drieduizend en vyftig man (*x*). Doch toen, in 't volgende jaar, met de Aartshertogen Albertus en Izabelle, over eene vrede, en eerſt over eenen ſtilſtand van wapenen in onderhandeling getreden werdt, vondt men, hier ter Stede, geraaden, zwaarigheid te maaken in het aanneemen der Waardgelders, indien de ſtilſtand van wapenen voortgang hebben mogt (*y*); gelyk hy hadt.

Vervolg der handelinge over een

Tot het treffen van een minzaam verdrag wegens den Overtoom, werdt, in dit jaar, wederom gehandeld. De Heer *Nikolaas Kromhout*, Raadsheer van den Hove, die tuſſchen beide ging, ſchreef'er, den zesden Auguſtus, eenen brief over aan deeze Stad: waarop, by de Vroedſchap, beſlooten werdt „ dat men zou aanhouden op het „ voltrekken van het Verdrag, waarvan „ reeds een Ontwerp gemaakt was, mids „ de Stad zig niet verbonde, om, zo lang „ het Verdrag duuren zou, geene nieuwe „ werktuigen te gebruiken aan den Over- „ toom; hoewel zy wel verklaaren wilde, „ zulks niet van zins te zyn (*z*)." Naderhand, kwam zy nog wat nader, en wilde zig verbinden, om, geduurende het Verdrag by voorraad, welk wederom, ſlegts voor een jaar, ontworpen was, geene nieuwe werktuigen te gebruiken; mids van deeze verbindtenis geen gewag gemaakt wierdt, noch in het Verdrag, noch in het verſlag, welk Kromhout van 't gehandelde doen moeſt (*a*). 't Liep aan tot den eenentwintigſten December, eer men, op deezen voet, door tuſſchenkomſt van 's Lands Advokaat, *Joan van Olderbarneveld* en van den Raadsheer Kromhout, eene mondelinge overeenkomſt trof voor een jaar, die de Stad, naderhand, geraaden vondt, voor nog twee jaaren, te vernieuwen; hoewel men, omtrent den tyd, veranderde van gedagten, en beſloot, het Verdrag, nog voor vier, vyf, of zes jaaren, aan te gaan, mids men, blyvende by de tegenwoordige gedaante der werktuigen, aan de ſtoffen, waaruit zy gemaakt werden, of aan 't vergrooten of verkleinen van dezelven, niet gebonden ware (*b*). Doch 't blykt niet, dat men, op deezen voet, overeengekomen is. De zaak werdt dan vervolgd voor den Hove van Holland, alwaar die van Haarlem, den vierentwintigſten October, eene ſententie verwierven in hun voordeel, die hun toeliet, den Overtoom te herſtellen, op den ouden voet. Doch Leiden en Amſterdam beriepen zig, terſtond, van deeze Sententie, op den Hoogen Raade (*c*). Die van Haarlem ondernamen, ondertuſſchen, omtrent den aanvang des jaars 1609, den Overtoom te herſtellen. Die van Amſterdam namen hieruit aanleiding, om de handeling over een Verdrag, welk zy nu wel voor agt, tien of twaalf jaaren ſluiten wilden, wederom aan te binden. 't Liep aan tot den zeſtienden Juny, eer zy met Leiden overeenkwamen „ dat zy het „ maaken en herſtellen van den Overtoom „ al-

1606. Verdrag wegens den Overtoom. Aanbieding van Amſterdam.

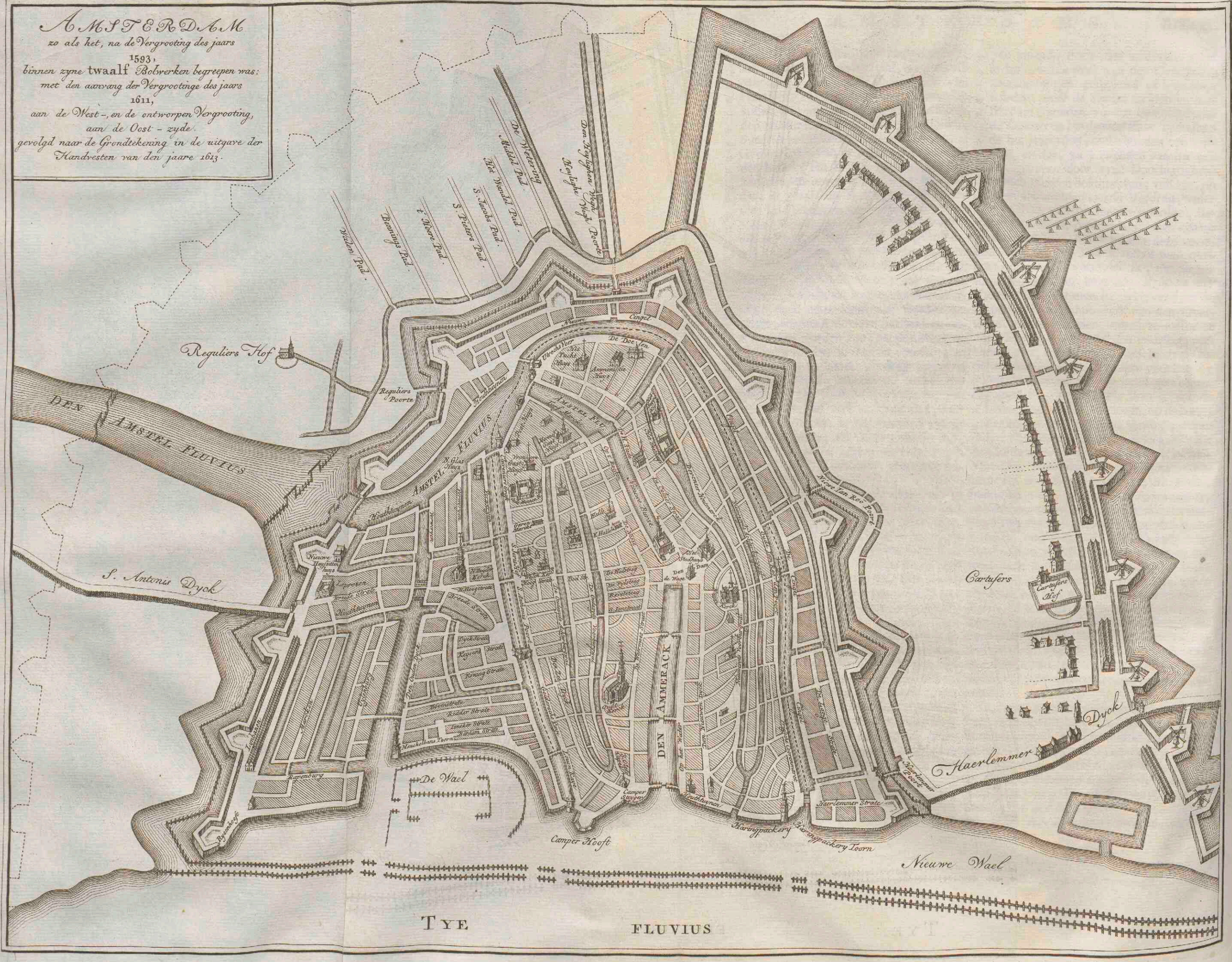
Mondelinge Overeenkomſt voor een jaar. 1607.

Overkomſt tuſſchen Leiden en Amſterdam.

(*r*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 13 *Dec.* 1605. *f.* 80.
(*u*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 15 *Dec.* 1605. *f.* 81.
(*v*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 20 *Apr.* 1605. *f.* 59 *verſo.*
(*w*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 25 *Jan.* 1608. *f.* 162 *verſo.*
(*x*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 27 *July* 1606. *f.* 102 *verſo* 12 *Febr.* 1607. *f.* 125 *verſo.*
(*y*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 28 *April*, 14 *May* 1607. *f.* 128, 140.
(*z*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 21 *Aug.* 1606. *f.* 108.
(*a*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 8 *Sept.* 1606. *f.* 112.
(*b*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 1 *Sept.* 17, 19 *Dec.* 1607. *f.* 147 *verſo*, 156 *verſo*, 159.
(*c*) *Zie* Privileg. van Haarlem, *bl.* 423.

AMSTERDAM

zo als het, na de Vergrooting des jaars 1593, binnen zyne twaalf Bolwerken begreepen was: met den aanvang der Vergrootinge des jaars 1611, aan de West-, en de ontworpen Vergrooting, aan de Oost-zyde. gevolgd naar de Grondtekening in de uitgave der Handvesten van den jaare 1613.

1607. „ alleen zouden op zig neemen, mids zy „ dien in goeden ſtaat onderhielden; dat „ men geen verdrag met Haarlem ſluiten „ zou, dan met onderling goedvinden; dat „ men elkanderen het invoeren van bekwaa- „ me werktuigen zou helpen bevorderen, „ en dat de regtsgedingen, op gemeene „ koſten der twee Steden, zouden worden „ gevoerd (*d*)." Doch Haarlem was ongezind om te ſluiten (*e*). Die Stad ondernam zelfs, op den eerſten October, wederom eenige herſtelling te maaken aan den Overtoom, zonder de twee andere Steden gekend te hebben. Men zondt den Schout en Stads Timmerman van Amſterdam derwaards, om den voortgang van 't werk te ſtuiten (*f*): en dit gaf eindelyk gelegenheid tot het treffen van een Verdrag, by voorraad, eerſt tuſſchen Haarlem en Amſterdam; welk den zevenden, in de Vroedſchap deezer Stad, goedgekeurd, en den zeſtienden, door de drie Steden, getekend werdt. Het beſtondt uit *zes* Leden, die hierop uitkwamen: 1. „ Dat de Overtoom blyven zou „ op zulk eene hoogte, laagte en verdere „ geſtalte, als waarop dezelve, volgens de „ tekening van 't jaar 1604, in February „ van 't jaar 1605, gebragt was. 2. Dat „ de herſtelling geſchieden zou, volgens de „ gemelde tekening, door een' Timmerman „ van Haarlem, en een' Timmerman van „ Amſterdam. 3. Dat, geduurende den tyd „ van dit Verdrag, geene andere gedaante „ van werktuigen aan den Overtoom ge- „ bruikt zou worden, dan die, in February „ des jaars 1605, gebruikt waren, en nog „ tegenwoordig gebruikt werden. 4. Dat „ dit Verdrag verſtaan werdt, by voorraad, „ en op de proeve gemaakt te zyn, en vyf- „ tien jaaren duuren zou. 5. Dat de drie „ Steden, midlerwyl, blyven zouden by „ haar regt, welk, door dit Verdrag, noch „ aan de eene, noch aan de andere zyde, „ verſtaan werdt verkort te zyn. 6. Dat „ den drie Steden ook geen tyd geloopen „ hadt, noch loopen zou, tot op den uit- „ gang van dit Verdrag, om, na 't verloop „ der gemelde vyftien jaaren, zodanige mid- „ delen van regte te gebruiken, als zy zou- „ den geraaden vinden (*g*)." Amſterdam hadt de meeſte zwaarigheid gevonden in het derde Lid van het Verdrag: doch was 'er, tot behoudenis der eendragt, overgeſtapt (*h*). In 't jaar 1611, deedt Haarlem

Verdrag by voorraad voor vyftien jaaren, tuſſchen de drie Steden.

(*d*) Handv. van Leyden, *uitgegeven door* FRANS VAN MIERIS *bl.* 789.
(*e*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 29 *Jan.* 3 *Maart*, 5 *Sept.* 1609. *f.* 182 *verſo* 192 *verſo*, 212 *verſo*.
(*f*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 2 *Oct.* 1609. *f.* 213.
(*g*) *Zie* Privileg. van Haarlem, *bl.* 429.
(*h*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 7 *Oct.* 1609. *f.* 213 *verſo*, 214.

den twee anderen Steden aanzeggen, dat zy, volgens het Verdrag, eene nette beſchryving en afbeelding moeſten maaken van de werktuigen, die aan den Overtoom gebruikt werden; doch men verſtondt, te Amſterdam, dat de ſtoffe en hoedanigheid der werktuigen den Haarlemmers niet aanging, alzo daarover nimmer geſchil geweeſt was (*i*). Ook vind ik niet, dat deeze zaak verder gevolg gehad heeft. 1607.

In 't jaar 1607, waartoe wy, na 't verhaal van den afloop der geſchillen over den Overtoom, wederkeeren, werdt, voor 't eerſt, in de Vroedſchap van Amſterdam, geraadpleegd over het opregten eener nieuwe Beurs of Vergaderplaats voor de Kooplui hier ter Stede; waartoe eene bekwame gelegenheid op het Rokin werdt uitgezien. 't Werk werdt, ſedert, zo ernſtelyk ter hand genomen, dat het gebouw, in 't jaar 1611, voltrokken werdt (*k*). Wy zullen 'er, hierna, in 't beſchryven van de gebouwen der Stad, uitvoeriger van moeten gewaagen.

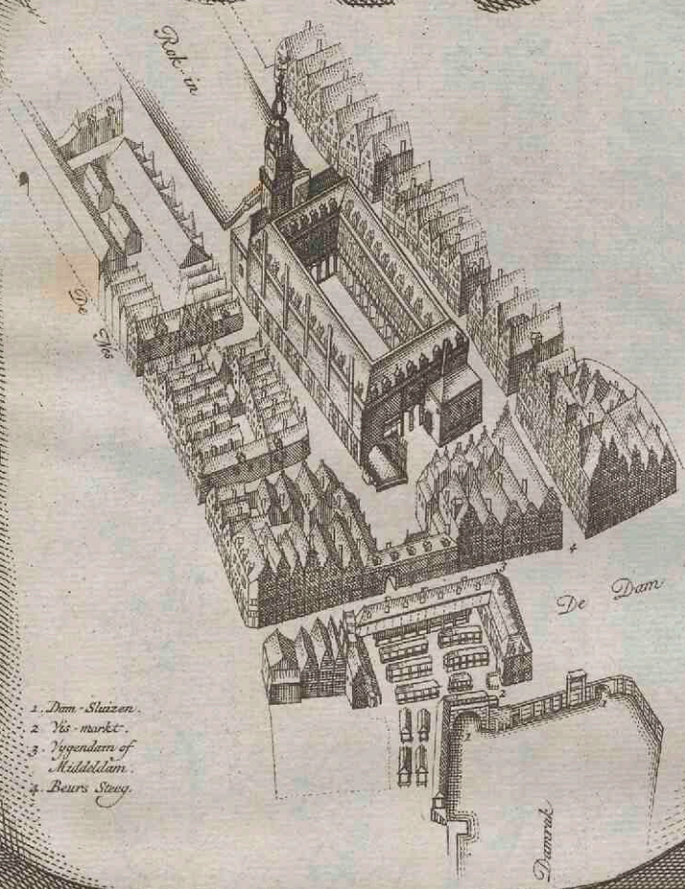
Raadpleegingen op het bouwen van eene Beurs, hier ter Stede.

De handeling over eene altoosduurende vrede met de Spaanſche Regeeringe, die, in dit zelfde jaar 1607, begonnen was, en terſtond eenen ſtilſtand van wapenen voortgebragt hadt, in Auguſtus des jaars 1608, vrugteloos zynde afgebroken, tradt men, niet lang daarna, in onderhandeling over een veeljaarig Beſtand. Amſterdam vondt niet geraaden, in deeze handeling te bewilligen, ten ware men de vrye Regeering en Vaart, voor altoos, bedingen kon. De Vroedſchap raadpleegde dikwils over dit gewigtig onderwerp; doch bleef beſtendig by haar beſluit (*l*). Maar de Aartshertogen wilden meer niet toeſtaan, dan dat zy, met de Staaten, zouden handelen en ſluiten, als met vrye volken; waar uit volgde, dat zy dezelven, na 't uitgaan van 't Beſtand, niet anders dagten aan te merken, dan zy, geduurende den oorlog, gedaan hadden. Prins Maurits yverde ſterk tegen 't Beſtand, en ſchreef, den eenentwintigſten September, en den eenentwintigſten October, twee rondgaande Brieven aan de Steden van Holland, en ook aan Amſterdam, waarby dezelven van de bewilliging in 't Beſtand werden afgemaand (*m*). En deeze Brieven werkten ſterk op de Vroedſchap van Amſter- Amſterdam verklaart zig tegen het ſluiten van 't Beſtand 1608.

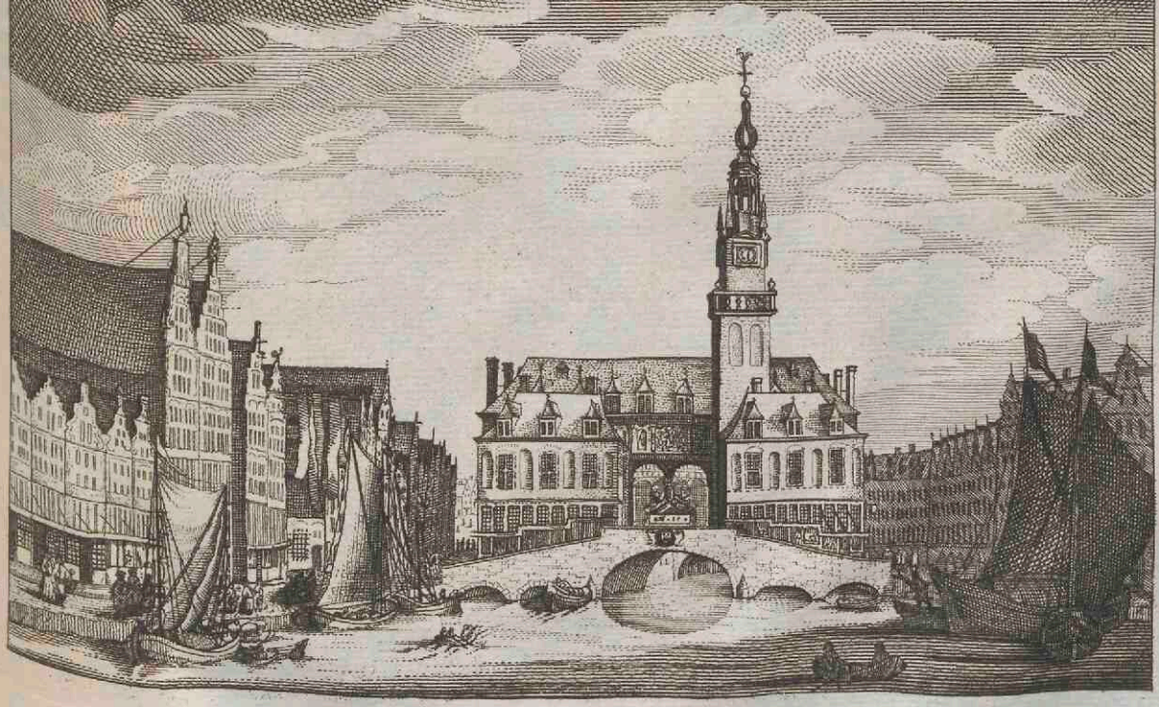
(*i*) Reſol. Vroedſch. *N.* 11. 28 *Juny* 1611. *f.* 24 *verſo*.
(*k*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 28 *April*, 14 *July*, 1 *Sept.* 1607. 17 *May* 1608. *f.* 136 *verſo*, 142 *verſo*, 147 *verſo*, 168. *N.* 11. 2 *Juny* 1611. *f.* 22 *verſo*.
(*l*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 28 *Aug.* 27 *Sept.* 27 *Oct.* 10, 17 *Nov.* 1608. *f.* 174, 175, 177.
(*m*) *Zie* den eerſten Brief *by* METEREN XXX. *Boek*, *f.* 572, den tweeden *by* COMMELIN *bl.* 1091. en *in 't Franſch in de* Negociat. *de* JEANNIN *Tom.* III. *p.* 27.

DE BEURS

Zo als dezelve zig, by den eersten Opbouw, in't jaar 1611, vertoonde.

1. Dam-Sluizen.
2. Vis-markt.
3. Vygendam of Middeldam.
4. Beurs Steeg.

1608. sterdam, die, door dezelven, gestyfd werdt in 't genomen besluit. Ondertusschen, neigden de meeste Provincien, en de meeste Steden van Holland tot het aanneemen van 't Bestand. Zeeland alleen stemde 'er tegen: en in Holland, stemden nog eenige Steden, waaronder Amsterdam was, dat men 't niet behoorde aan te gaan. De Staaten van Holland beslooten, derhalve, tegen 't einde des jaars, deeze Stad te bezenden, en, ware 't mogelyk, over te haalen, om zig te voegen met de meerderheid. De Raadsheeren *Leonard de Voogd*, *Rombout Hogerbeets* en Nikolaas Kromhout werden herwaards afgevaardigd, en besteedden al hunne welspreekendheid, om de Vroedschap te doen veranderen van gedagten. Doch zy verklaarde rondelyk „ niet te konnen be„ willigen, om dat Zeeland nog niet bewil„ ligd hadt (*n*)." Maar na dat het Fransche Hof middel hadt gevonden, om Prins Maurits over te haalen, bleef de bewilliging van Amsterdam, en die van Zeeland zelf, maar weinige dagen, agter (*o*). Men kwam, in February des jaars 1609, te Antwerpen byeen, alwaar het twaalfjaarig Bestand, op den negenden April, getekend werdt. Het werdt, hier ter Stede, op den vyfden May, afgekondigd (*p*).

De Stad wordt bezonden.

Zy bewilligt ten laatste.

Het Bestand wordt hier afgekondigd.

1609.

In July des voorleeden jaars, was, by de Vroedschap, beslooten, op het voorbeeld van andere voornaame Koopsteden, ook hier eene Wisselbank op te regten, waarover, al sedert twee jaaren, geraadpleegd was (*q*). In 't begin deezes jaars, werdt het werk tot volkomenheid gebragt, en de Ordonnantie op de Wisselbank afgekondigd (*r*). Wy zullen, hier na, gelegenheid hebben, om 'er omstandiger van te handelen.

Wisselbank, hier ter Stede, opgezegt.

Schoon de Stad, zo onlangs, uitgelegd en versterkt was aan de westzyde, noodzaakte het veelvuldig buitentimmeren en aanhoogen van den grond om de Stad de Regeering, in den Zomer deezes jaars, tot een besluit, om by 's Lands Staaten te verzoeken om Octroi tot eene nieuwe en aanzienlyke vergrooting (*s*). 't Octroi werdt, verleend, op den zevenden Augustus, en de *Jurisdictie* of vryheid der Stad, te gelyk met het ban- en vangregt, zo ver buiten de nieuwe graften uitgebreid, als 't een en 't ander buiten de oude graften uitgebreid geweest was (*t*). Men ontwierp eene Kaart van de voorgenomen' vergrooting, waarna 't werk, in 't jaar 1610, begonnen werdt, met het aanleggen eener nieuwe waale tot berging van schepen (*u*); die, sedert, by raade van Prinse Maurits, naar de konst, versterkt werdt (*v*). Men schikte, in 't volgende jaar, eenige nieuwe erven tot Scheepstimmeringe op Uilenburg, in 't afgelegenste der Stad. Men kwam overeen met het Hoogheemraadschap van Rynland, wegens het gedeelte van deszelfs Regtsgebied, welk, met de vergrooting, binnen de Stad of Vryheid gebragt werdt (*w*). En alzo de Stad, ter gelegenheid van het buitentimmeren, groot belang hadt, om haare vryheid nog vyftig of meer roeden uit te breiden, werdt geraaden gevonden, daarop, by de Staaten, aan te houden (*x*): 't welk men, gelyk by de uitkomst gebleeken is, verstondt, niet bekwaamer te konnen doen, dan door het maaken eener Kaarte, waarin de voorgenomen vergrooting, en te gelyk de begeerde uitbreiding der Vryheid aangetekend was. Alles geschiedde, met overleg van Prinse Maurits, op dat het verzoek te gemakkelyker ingang vinden mogt. De Kaart was, in de Lente des jaars 1612, reeds in gereedheid gebragt (*y*). Doch 't liep aan tot den negentienden July des jaars 1613, eer de Staaten bewilligden in 't verzoek der Stad, en de Jurisdictie bepaalden volgens de Kaart, by welke dezelve, op de meeste plaatsen, verre boven de honderd gaarden, was uitgebreid (*z*), schoon men de paalen, die de Jurisdictie aanweezen, nog de C. Gaarden bleef noemen, welken naam zy tot heden toe behouden. Van toen af, begon men sterk voort te vaaren, met het rooijen van straaten en burgwallen binnen de nieuwe vergrooting (*a*); die egter, ten deezen tyde, niet verder, dan van de nieuwe Haarlemmer- tot aan de Heilige-Wegs-Poort, werdt voortgezet; alwaar de onlangs aangelegde aarden wallen geheellyk geslegt werden (*b*). Het Reaalen-Eiland werdt, in 't jaar 1614, het Prinsen- en Bickers-Eiland, in 't jaar 1615, beslooten te rooijen

1610.

Uitbreiding der Vryheid.

Raadpleegingen om de Stad van nieuws uit te leggen.

Octroi daartoe.

(*n*) Resol. Vroedsch. *N.* 10. 15, 18 *Dec.* 1608. *f.* 178.
(*o*) Vaderl. Hist. IX. *Deel*, *bl.* 413, 422, 423, 429.
(*p*) Keurb. H. *f.* 267.
(*q*) Resol. Vroedsch. *N.* 10. 10 *May* 1606. 26, 28 *July* 1608. *f.* 96 *verso*, 173.
(*r*) Resol. Vroedsch. *N.* 10. 29 *Jan.* 1609. *f.* 184, 187 *verso*.
(*s*) Resol. Vroedsch. *N.* 10. 10 *July* 1609. *f.* 206 *verso*.
(*t*) Oude Kerk, *Laade* XXXIII. Handv. *bl.* 6. [104.]
(*u*) Resol. Vroedsch. *N.* 10. 6. *Febr.* 26 *April*, 9 *Juny*, 5 *July* 1610. *f.* 224 *verso*, 234 *verso*, 237 *verso*, 239.
(*v*) Resol. Vroedsch. *N.* 11. 11 *Juny* 1611. *f.* 23.
(*w*) Resol. Vroedsch. *N.* 11. 26 *April*, 28 *Juny* 1611. *f.* 20, 23 *verso. en* hier voor, I. *Deel*, II. *Boek*, *bl.* 158.
(*x*) Resol. Vroedsch. *N.* 11. 19 *Aug.* 1611. *f.* 32.
(*y*) Resol. Vroedsch. *N.* 11. 9 *April* 1612. *f.* 60.
(*z*) *Zie* I. *Deel*, II. *Boek*, *bl.* 46.
(*a*) Resol. Vroedsch. *N.* 11. 5 *Maart*, 10 *Aug.* 1613. *f.* 74, 85 *verso*, 86.
(*b*) Resol. Vroedsch. *N.* 11. 28 *Oct.* 29 *Nov.* 31 *Dec.* 1613. *f.* 89, 92 *verso*, 93 *verso*.

1610. jen (*c*). Het eerſte kreeg zynen naam naar den Schepen Reaal, die de eerſte huizen aldaar liet bouwen. Het tweede heeft, waarſchynlyk, zynen naam naar Prins Fredrik Henrik gekreegen; en het derde, naar den Burgemeeſter *Joan Bicker*, die aldaar de meeſte huizen en pakhuizen gebouwd heeft, en onder anderen een aanzienlyk huis, in de groote, op den hoek van de kleine Bickersſtraat, welk met zyn wapen en een fraaijen tooren verſierd was, en waarin hy eenen geruimen tyd gewoond heeft. Men heeft het Reaalen-Eiland eerſt omtrent het jaar 1624, en de twee anderen, wel tien jaaren laater, begonnen te bebouwen (*d*). Voorts verliepen 'er maar weinige jaaren, of de andere gedeelten der nieuwe uitleggingen waren, meeſt overal, betimmerd.

De Stad verſtrekt Muiden eenig geld.

1611. In de Lente des jaars 1611, waren, in het nabuurig Muiden, veertig of vyftig huisjes, by ongeluk, afgebrand. De Regeering van 't Steedje hadt zig by die van Amſterdam vervoegd, om onderſtand: en de Vroedſchap beſloot, terſtond, eene ſomme van zevenduizend guldens, aan die van Muiden, tot eenen maatigen Intreſt, ter leen op te ſchieten (*e*).

De Stad verkrygt Octroi, om een *gequalificeerd* perſoon, nevens, of in

Wy hebben, op zyne plaats (*f*), verhaald, dat de Stad Amſterdam, al van 't jaar 1440 af, regt gehad hadt tot den medeſchouw van den Diemerdyk tuſſchen Amſterdam en Muiden, en om daartoe den jongſten Burgemeeſter in der tyd te magtigen. Doch het toeneemend aanzien der Stad het Burgemeeſterſchap ook door den tyd aanzienlyker gemaakt hebbende, behalve dat de bezigheden van dit ampt ook menigvuldiger en gewigtiger geworden waren, beſloot men, in 't volgende jaar 1612, by verbreeding der voorige Octrojen, van 's Lands Staaten te verzoeken „ dat Burgemeeſteren een *gequalificeerd* perſoon, „ nevens den jongſten Burgemeeſter, of, „ zo deeze niet kon tegenwoordig zyn, al„ leen, of jaarlyks, of voor deszelfs lee„ ven, mogten magtigen, om de Verga„ deringen der Heemraaden van den Die„ merdyk by te woonen; en zo hy alleen „ verſcheen, alles te verrigten, wat de „ jongſte Burgemeeſter, tegenwoordig zyn„ de, zou hebben mogen en behooren te „ verrigten, uit kragte der oude Privile„ gien:" in welk verzoek, den zeventienden December, bewilligd werdt (*g*).

1612. plaats van den jongſten Burgemeeſter, te magtigen tot den Schouw van den Diemerdyk.

De ruſt, die 't Land in 't gemeen genoot, na 't ſluiten van 't Beſtand, gaf aan de Koopſteden, met naame aan Amſterdam, gelegenheid, tot het ſterk uitbreiden haarer Scheepvaart en Koophandel: 't welk den aanwas en welvaart der Stad kragtiglyk bevorderde. Doch zy hadt, daartegen, ook rykelyk haar deel, aan de onlusten, die de Kerk deezer Landen, ſedert weinige jaaren, hadden begonnen te beroeren. 't Zal dan niet ondienſtig zyn, dat wy den Leezer ook een beknopt berigt geeven van den loop en afloop deezer onlusten: waarin wy ons egter eeniglyk of voornaamlyk bepaalen zullen, aan het deel, welk deeze Stad daarin gehad heeft. En dit berigt zal de hoofdſtof der drie volgende boeken uitmaaken.

(*c*) Reſol. Vroedſch. *N.* 11. 6 *Dec.* 1614. 30 *Dec.* 1615. *f.* 140 *verſo*, 163 *verſo*.
(*d*) *Zie* FILIPS VON ZESEN, Beſchr. von Amſterdam, *p.* 170, 171.
(*e*) Reſol. Vroedſch. *N.* 11. 25 *May* 1611. *f.* 21.
(*f*) *Zie* II. *Deel*, V. *Boek*, *bl.* 212.
(*g*) Handv. *bl.* 388. [106.]

TWEE-

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

TWAALFDE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van het jaar* 1612, *tot in 't begin des jaars* 1617.

Oorſprong van de Kerkgeſchillen hier te Lande, omtrent het begin der zeventiende eeuwe.

1612.

De onluſten, die, ſedert eenige jaaren, de Kerk deezer Landen begonden te beroeren, waren ontſtaan, ter gelegenheid van het verſchil over de Leere der Goddelyke Voorſchikking en Beſluiten, tuſſchen *Franciscus Gomarus* en *Jacobus Arminius*, Hoogleeraars der Godgeleerdheid op 's Lands Hooge Schoole te Leiden. Gomarus was een Vlaaming van herkomſt, en, na 't overgaan van Vlaanderen aan den Spanjaard, herwaards gekomen. Arminius was te Oudewater geboóren, en, na zyns Vaders overlyden, tot de ſtudie opgeleid, eerſt door *Theodorus Emilius*, die, 't Prieſterampt in de Roomſche Kerke afgeſtaan hebbende, zig tot de Gereformeerde Kerke gevoegd hadt; en daarna, door *Rudolf Snellius*, een' der grootſte Wiskundigen van zynen tyd, die hem met zig nam, op eene reize naar Heſſen. Van hier was hy, in 't jaar 1575, in Holland wedergekeerd, daar hy, door eenige goede vrienden ondersteund, zig zes jaaren oefende, op de nieuwe Hooge Schoole te Leiden. In 't jaar 1581, werdt hy, door Burgemeeſteren van Amſterdam, en door eenige Predikanten deezer Stad, den Overluiden van't Kraamers-Gilde aangepreezen, als een bekwaam voorwerp, om, ten koſte van 't Gilde, voort te laaten ſtudeeren in de Godgeleerdheid (*a*). Men hadt, naamlyk, gelyk wy op zyn plaats gemeld hebben (*b*), al kort na de verandering hier ter Stede, beſlooten, de inkomſten der Gilden, niet tot braſſen, drinken en ydele bygeloovigheden; maar tot beter gebruik te doen beſteeden. Ook nam het Kraamers-Gilde de koſten van Arminius ſtudien op zig. Hy verbondt zig, daarentegen, om geen beroep buiten Amſterdam aan te neemen, dan met verlof van Burgemeeſteren in der tyd. In 't jaar 1582, werdt hy, van Stads wege, naar Geneve gezonden, om zig verder te oefenen (*c*): 't welk, ten deezen tyde, meermaalen geſchiedde: en vind ik, dat de Raad, in 't jaar 1586, beſlooten heeft „ wanneer de Student [Arminius] „ die, van Stads wege, naar Geneve ge„ zonden was, wederom t'huis kwam, ee„ nen anderen derwaards te zenden, en „ daartoe de voorkeur te geeven aan den „ Zoon van wylen den Predikant *Jan Claas*„ *zoon* (*d*)," in de Lyſten der Predikanten, *Joannes Nicolai a Waſſenaer* genoemd. Arminius, in 't jaar 1587, hier ter Stede te rug gekeerd zynde, werdt, in 't volgende jaar, door de Claſſis van Amſterdam, Proponent verklaard; en niet lang daarna, tot gewoonlyken Predikant deezer Stad beroepen. Hier tradt hy, in 't jaar 1590, in 't huwelyk met *Elizabet Reaal*, Dogter van Laurens Jakobszoon Reaal, Schepen en Raad der Stad, van wien wy, in 't voorgaande gedeelte deezer Geſchiedeniſſen, dikwils gewaagd hebben. Doch niet lang hierna, maakte hy zig, by Plancius en eenige andere Leden des Kerkenraads, verdagt van onregtzinnigheid, ter gelegenheid van zekere zyne Predikatien, over het *zevende* Hoofdſtuk des Briefs aan de Romeinen, waarin hy verſtondt, dat Paulus niet van zig zelven, noch van een' herbooren Chriſten, maar van een' onherbooren Jood geſproken hadt. *Joannes Taffin* en *Joannes Uitenbogaard*, verzogt, om den twiſt, die hier uit gereezen was, by te leggen, deeden eenen voorſlag, die van Arminius omhelsd, doch by den Ker-

1612.

Hy wordt, van Stads wege, naar Geneve gezonden.

Tot Predikant deezer Stede verkooren.

Hy trouwt.

Wordt verdagt van onregtzinnigheid.

Burgemeeſteren en Predikanten van Amſterdam brengen te wege, dat Arminius op koſten van 't Kraamers-Gilde, ſtudeert.

(*a*) C. BRANTII Vita Arminii *p.* 8, 9, 12, 14, 18.
(*b*) H. *Deel*, X. *Boek*, *bl.* 382.
(*c*) Vita Arminii *p.* 19.
(*d*) Reſol. Vroedſch. *N.* 5. 11 *Sept.* 1586.

1612. Kerkenraad van de hand geweezen werdt (*e*). Burgemeesteren, bedugt dat de twist hooger ryzen mogt, ontbooden, den elfden February des jaars 1592, den gantschen Kerkenraad, dien zy, by monde van den voorzittenden Burgemeester, Reinier Kant, aanzeiden „ dat zy de onderlinge geschillen „ der Leeraaren, uit derzelver Predikatien, „ ongaarne verstaan hadden; hun te gelyk „ vermaanende, tot meerder gemaatigd- „ heid, en tot afzonderlyke en vriendelyke „ gesprekken over de onderlinge geschillen, „ op dat de Wethouderschap niet genood- „ zaakt wierdt, zig te bedienen van andere „ middelen, ter behoudenis der gemeene „ ruste in de Kerk en in den Staat." De Predikanten antwoordden „ dat zy bereid „ waren, in een mondgesprek te treeden „ met Arminius, in 't byzyn van den Ker- „ kenraad:" waartoe deeze zig ook gene- gen toonde. Doch Burgemeesteren ver- klaarden, te begeeren „ dat alles in verge- „ telheid gesteld, en geen nader mondge- „ sprek gehouden werdt; dat de Predikan- „ ten zig moesten wagten van nieuwigheden „ te brengen op den predikstoel; dat men, „ over de geschillen, afzonderlyk en in 't „ vriendelyke, met elkanderen moest han- „ delen, en zulken, die men van dooling „ niet overtuigen kon, in zagtmoedigheid „ draagen, tot dat de geschillen, door een „ Sinode, beslist werden (*f*)." In 't vol gende jaar 1593, verantwoordde Arminius zig zo wel voor den Kerkenraad, dat dezel- ve besloot „ broederlyke eendragt met hem „ te onderhouden, tot dat de verschilpun- „ ten, door een algemeen Sinode, nader „ uitgelegd zouden zyn (*g*)." Arminius be- hieldt de gunst der Wethouderschap in zo verre, dat hy, eerlang, tot *Visitator der La tynsche Schoolen*, en, nevens Doctor Sebas- tiaan Egbertszoon, tot het onderzoeken der boeken, werdt aangesteld (*h*).

Burgemeesteren vermaanen den Kerkenraad tot gemaatigdheid.

Arminius verantwoordt zig.

Ook sleet hy den tyd, te Amsterdam, se dert, in tamelyke rust, tot dat de dood van twee Hoogleeraars der Godgeleerdheid te Leiden, *Lucas Trelcatius de Oude* en *Franciscus Junius*, die, in 't jaar 1602, door de pest werden weggerukt, gelegenheid gaf, dat hem eene der openvallende plaatsen op- gedraagen werdt. Doch Burgemeesteren verklaarden, dat zy zynen dienst niet ont- beeren konden (*i*): en 't liep aan tot den vyftienden April des jaars 1603, eer hy, door den Raad, ontslaagen werdt (*k*), on- der voorwaarde „ dat hy niet vertrekken „ zou, voor dat de Stad van een' ander' „ bekwaam Predikant voorzien was; dat „ hy, in een mondgesprek met Gomarus, „ zig van alle verdenking van onregtzinnig- „ heid zuiveren zou, en dat hy vrywil- „ liglyk van 't Hoogleeraarschap zou af- „ staan, zo de Kerk van Amsterdam zynen „ dienst, t'eenigen tyde, behoeven mogt „ (*l*)." 't Gesprek met Gomarus liep af tot genoegen van Arminius, die, daarna, met een eerlyk getuigenis des Amsterdamschen Kerkenraads, naar Leiden vertrok (*m*).

Hy wordt Professor te Leiden.

Maar in de Hooge Schoole herleefden de geschillen terstond. Arminius verde digde stellingen over de Predestinatie, die door Gomarus wederlegd werden. Armi- nius schreef wederom tegen Gomarus. De Predikanten, de Studenten koozen party. De byzondere Sinoden namen kennis van den twist, en drongen op eene nadere ope- ning der punten, over welken men versch il- de. De algemeene Staaten bewilligden, den vyftienden Maart des jaars 1606, in 't hou- den eener Nationaale Sinode, alwaar de Nederlandsche Belydenis en Heidelbergsche Catechismus overzien zouden worden. Doch over dit byvoegsel rees geschil onder de Kerkelyken, oordeelende Gomarus en de zynen, dat de Belydenis en Catechismus, die zy als een ondergeschikten regel des Geloofs aanmerkten, alleenlyk moesten goedgekeurd, niet, gelyk Arminius en de zynen verlangden, van nieuws overzien wor- den (*n*): 't welk, in de Noordhollandsche Sinode, die, in July des jaars 1607, te Am- sterdam werdt gehouden, aangemerkt werdt als smaakende naar onregtzinnigheid (*o*). Men predikte ook, van toen af, te Amster- dam, scherp tegen Arminius (*p*), die, se- dert, voor den Hoogen Raad, en in de Vergadering der Staaten van Holland, te- gen Gomarus gehoord zynde, zonder dat men elkanderen nader kwam, op den ne- genden October des jaars 1609, over- leedt (*q*).

Voortgang van den twist op 's Lands Hooge Schoole.

Men predikt te Amsterdam tegen Arminius.

De Predikanten, die Arminius gevoelen waren toegedaan, in January des volgenden jaars, in stilte, byeen gekomen zynde, be- slooten hunne Leer, in *vyf* punten vervat, voor te draagen aan de Staaten van Holland in eene *Remonstrantie*, waarnaar hun, sedert, de naam van *Remonstranten* bygebleeven is. Te gelyk verzogtenze, in eene wettige en vrye Sinode, gehoord, of, kon dit niet zyn, broe-

Remonstrantie en Contra-remonstrantie.

(*e*) Vita Arminii *p.* 32, 34, 35, 45, 48, 57.
(*f*) Vita Arminii *p.* 67-73.
(*g*) Vita Arminii *p.* 89.
(*h*) Resol. Vroedsch. *N.* $\frac{8}{9}$ 22 *Apr.* 1595. *f.* 57 *verso.* 15 *Sept.* 1603. *f.* 433.
(*i*) Vita Arminii *p.* 129, 145, 146.
(*k*) Resol. Vroedsch. *N.* $\frac{8}{9}$ 15 *April* 1603. *f.* 424.
(*l*) Vita Arminii *p.* 173.
(*m*) Vita Arminii *p.* 180, 195.
(*n*) Vita Arminii *p.* 206, 212, 216, 258, 273, 311, 314, 325, 327.
(*o*) BRANDT II. *Deel, bl.* 73.
(*p*) BRANDT II. *Deel, bl.* 88.
(*q*) Vita Arminii *p.* 352, 359, 385, 433.

1612. broederlyk verdraagen te worden. Die 't met Gomarus hielden leverden, hier tegen, eene *Contraremonſtrantie* in, waarnaar zy *Contraremonſtranten* genoemd werden, en ſloegen het houden eener Nationaale Sinode voor, of het zenden der punten van verſchil aan de uitheemſche Hooge Schoolen, aan welker uitſpraak zy zig wilden onderwerpen (*r*).

Amſterdam verſchilt met de meeſte Leden van Holland, over de Kerkelyke geſchillen.

Midlerwyl, werdt, ter Vergaderinge van Holland, geraadpleegd op het houden eener Provinciaale Sinode. De meeſte Leden neigden hiertoe, mids de Afgevaardigden tot de Sinode verkooren wierden door de Staaten. Doch Dordrecht, Amſterdam, Hoorn en Enkhuizen verſchilden van de meerderheid (*s*). Amſterdam verſtondt, dat de Claſſen de Afgevaardigden zouden benoemen; dat zy, door de Hoofdſteden der Claſſen, zouden verkooren worden, en hunnen laſt krygen van de Staaten (*t*). De Staaten hadden, ondertuſſchen, by meerderheid van ſtemmen, beſlooten, den Claſſen aan te ſchryven, dat zy, in 't beroepen van Predikanten, niemant onderzoeken of bezwaaren zouden, boven de Leer, in de Remonſtrantie vervat. Doch Amſterdam en de drie andere Steden hadden zig ongelaſt verklaard, om in dit beſluit te bewilligen; waarom het, door verſcheiden Kerkelyken, niet naargekomen werdt (*u*).

De Stad bewerkt, dat het beroep van Vorſtius geen voortgang hebbe.

In Arminius plaats, was, midlerwyl, *Conradus Vorſtius* tot Profeſſor der Godgeleerdheid beroepen. Doch eenige Kerkelyken, den man ſchuldig houdende aan grove doolingen, zogten den voortgang van dit beroep te beletten. Te Amſterdam, werdt zelf tegen zyne Leer gepredikt: 't welk hem zo diep trof, dat hy gelegenheid zogt, om Plancius, die ſterkſt tegen hem yverde, te ſpreeken, in 't byzyn van Burgemeeſteren. En ſchoon dit geſprek niet kwalyk voor Vorſtius afliep (*v*); was egter de meerderheid der Vroedſchap zo overtuigd van 't nadeel, welk de Kerk van Vorſtius te dugten hadt, dat zy, eerlang, beſloot, te wege te brengen, dat zyn beroep geen voortgang hadt (*w*). Ook werdt hy, wat laater, doch met behoudenis van wedde, geſchorſt in zyn ampt, eer hy 't nog geoefend hadt.

Men yvert hier ſterk tegen de Remonſtranten.

De Predikanten hier ter Stede, immers de Nederduitſche, waren allen, of genoegzaam allen in 't gevoelen der Contraremonſtranten, en verklaarden zig, dikwils, ſcherp genoeg, van den predikſtoel, tegen zulken, die van hun, in 't ſtuk der Predeſtinatie, verſchilden, die, volgens ſommiger aantekening, noemende *Mammulukken*, *Peſten* en *Duivels*, die men, met hunne kinderen, behoorde te verjaagen; waartoe zelfs de Wethouders, by 't aanvaarden hunner bedieninge, met gedrukte ſchriften, vermaand werden. In ſommige Predikatien, werdt gewaagd, van 't verdryven der Kanaäniten en van 't verdeelen van 't Land Kanaän onder 't volk van Izraël, met toepaſſing op den ſtaat deezes Lands, en vermaaning, om elkanderen, hier, op gelyke wyze, te handelen. Ook was, in dit zelfde jaar 1610, *Herman Barendszoon*, een der Krankbezoekeren, door den Kerkenraad, buiten kennis van Burgemeeſteren, afgezet van zyn ampt, om dat hy, zo getuigd wordt, in 't ſtuk der Predeſtinatie, verſchilde van zyne medebroeders (*x*).

Een Krankbezoeker wordt, door den Kerkenraad, afgezet.

Tegen den aanvang des jaars 1611, begon men zelfs, hier ter Stede, te arbeiden om zulken, die men wiſt, dat in 't ſtuk der Predeſtinatie wat gemaatigder waren dan anderen, te weeren uit de Regeeringe: waarmede, naar 't ſcheen, eenige Kerkelyken beſtonden zig te moeijen. Men wiſt niet ſlegts, eenige weeken voor de verkiezing, te zeggen, wat nieuwe Regenten men te wagten hadt; maar, wel zes of zeven maanden te vooren, hadt een der Predikanten tegen eenen regeerenden Burgemeeſter gezeid, dat men zekeren Heer tot het Burgemeeſterſchap dagt te brengen: 't welk ook gebeurde. In zekere Aantekeningen, wordt gemeld, dat Burgemeeſteren, kort na de verkiezing, aan den Raad deeze vraag deeden, *of iemant ook wiſt, of bevonden hadt, dat onze Predikanten naar de Regeering ſtonden?* Waarop één der oudſte Leden van de Vroedſchap verklaarde „ dat hy, als men, „ door de woorden *onze Predikanten*, zo „ wel die van andere Steden als van deeze „ Stad verſtondt, meende, dat, ſchoon zy, „ of eenigen hunner zulk een oogmerk heb„ ben mogten, zy zo ſlegt niet zouden zyn, „ van zulks openlyk te verklaaren; doch als „ men, uit waarſchynlyke redenen, eenige „ rekening maaken mogt, hieldt hy de vol„ gende zaaken voor zeer bedenkelyk; de „ oneerbiedigheid der Predikanten jegens „ de Wethouders, reeds in 't jaar 1578 be„ toond; het ſtoktrekken der Claſſis van „ Alkmaar, die eene ongewoone onderte„ kening vorderde van de Predikanten, te„ gen de Wethouderſchap en de Staaten; „ het afzetten van den Ziekentroofter Her„ man

Eenige Predikanten worden verdagt gehouden van zig te veel te moeijen met de Regeering.

(*r*) Vaderl. Hiſt. X. *Deel*, *bl.* 33 *enz.*
(*s*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 131.
(*t*) Reſol. Vroedſch. *N.* 10. 2, 19 *Juny* 1610. *f.* 236 *verſo* 238 *verſo.*
(*u*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 131, 132.
(*v*) Zie Brandt II. *Deel*, *bl.* 146 *enz.*
(*w*) Reſol. Vroedſch. *N.* 11. 18 *April* 1611. *f.* 19 *verſo.*
(*x*) Aantek. van Burgem. C. P. Hooft *by* Brandt II. *Deel*, *bl.* 148, 149.

1612. „ man Barendszoon; het dagelyks uitvaa-
„ ren tegen de Regeering, wegens de me-
„ nigvuldige hoerery, dronkenschap en dier-
„ gelyk kwaad, even of zulks den Heeren
„ zo zeer niet mishaagde als hun; het in-
„ voeren van uitheemschen in den Kerken-
„ raad, en 't handelen aldaar, zonder aan
„ eed of Instructie gebonden te zyn, en
„ buiten kennis der Wethouderschap, ter-
„ wyl men hunne Resolutien noemde naar
„ de Kerke der Stad, schoon 'er weinige
„ ingeboorenen iet in te zeggen hadden.
„ Dat men der Wethouderschap, in 't ver-
„ kiezen van Predikanten, te weinig gezags
„ liet, en als men eenig beroep aandiende,
„ zig hieldt als of de zaak haast hadt, op
„ dat de Heeren geen zonderling onderzoek
„ zouden konnen doen op de persoonen,
„ gaaven, handel en wandel der beroepe-
„ nen. Dat ook een Predikant, of eenige
„ Predikanten, over ettelyke jaaren, van
„ *Gysbert Janszoon van de Poll*, toen Diaken,
„ eenig geld hadden geëischt, om, buiten
„ kennis van Diakenen, naar 't goedvinden
„ der eischeren, besteed te worden. Dat
„ men, nog onlangs, den Diakenen, aan
„ hunne huizen, geld afgevorderd hadt, om
„ gegeven te worden aan zekeren Predi-
„ kant [*Pieter Janszoon*], die, in de Classis
„ van Alkmaar, tegen 't begrip der Wet-
„ houderschap geyverd hadt, onder belof-
„ te dat men die somme, [zynde vyftig re-
„ aalen van agten of honderd guldens], den
„ Diakenen in hunne rekening zou doen
„ gelden (*y*)." Op alle deeze zaaken, ver-
stondt deeze Heer, dat men behoorde te
letten. Doch ik vind niet, dat 'er iet op
beslooten werdt.

Men steekt op eenige Regenten van den Predikstoel.

Het prediken tegen zulken, die eenig an-
der begrip van de Leere hadden, dan de
Predikanten hier ter Stede, ging, ondertus-
schen, voort. In May des jaars 1611,
hoorde men van den Predikstoel roepen,
„ dat 'er, in de Stad, Persoonen waren,
„ Libertynen of Vrygeesten, die tegen de
„ opregte dienaars Gods haat droegen;
„ dieze vervolgden, en uit hunnen dienst
„ zogten te stooten:" 't welk geoordeeld
werdt te slaan op eenige Regenten, die 't
poogen der driftigste Kerkelyken zogten te-
gen te staan. Onder deeze Regenten, wa-
ren 'er, hier ter Stede, die zeer afkeurden,
dat de Predikatien veelal bestonden uit het
voordraagen der zweevende geschillen, en
niet genoeg gerigt waren tot boete en god-
zaligheid. Ook verstonden zy, dat eenige
Kerkelyken, meest vreemdelingen, zig te
veel gezags hadden aangemaatigd, en nog
naar grooter meesterschap stonden. De Oud-
Burgemeester Kornelis Pieterszoon Hooft
heeft hierover eenige bedenkingen in schrift
gesteld, die op deezen zin uitkwamen:
„ 't Was, meende hy, nu zo ver met de
„ Reformatie gekomen, dat men niet slegts
„ goede, verstandige, eerlyke luiden, die in
„ geenen daadelyken Kerkendienst waren;
„ maar zelfs Wethouders der Steden, al-
„ schoon zy voorheen 't Ouderlingschap be-
„ kleed hadden, onbekwaam hieldt, om
„ over de tegenwoordige Kerkelyke geschil-
„ len te oordeelen: terwyl anderen, en
„ daaronder ook Ouderlingen, die niet al-
„ tyd in den Kerkenraad waren, en 'er mo-
„ gelyk voorheen nooit in waren geweest,
„ zig daarover het oordeel aanmaatigden.
„ En deezen waren meest uitheemschen,
„ wien 't egter minst betaamde anderen te
„ beweegen om zig te scheiden van de beste
„ liefhebbers des Vaderlands, die, voor
„ deezen om den Godsdienst buitens Lands
„ gezworven hebbende, in 't eerst wel in
„ den Kerkendienst waren gebruikt, doch
„ naderhand voorbygegaan om plaats te
„ maaken voor nieuwelingen en vreemde-
„ lingen, die men bekwaamer hieldt tot de
„ zaaken, die nu op het tapyt waren. Die
„ van de Kerke hier te Stede hadden, al
„ voor veele jaaren, getoond, dat zy zig
„ niet genoegden aan de vryheid, die zy
„ genooten; maar ook anderen, daar de
„ Overheid geen ongemak of beroerte van
„ wagtte, in zwaarigheid zogten te bren-
„ gen; doch zy hadden zig hierover ge-
„ wagt by 't leeven van zulken, die, kort
„ na 't overgaan der Stad, tot de Regee-
„ ring beroepen waren, en geenen luft ge-
„ toond zouden hebben, om 't gemeene
„ schip aan de klip der tirannye te verzei-
„ len. Die van de Consistorie waren im-
„ mers, in hunnen handel en wandel, niet
„ beter dan andere vroome bekwaame lui-
„ den. Waarom zou men dan den eersten
„ zo veel meer betrouwen? Of zou 't ook
„ eene onbekwaamheid of vloek zyn, een
„ Hollander gebooren te wezen, gelyk som-
„ migen wel gezeid hadden, dat de Hol-
„ landers niet zo Godvrugtig en yverig wa-
„ ren, als de Brabanders en Vlaamingen.
„ Men hadt eertyds over de invoering van
„ nieuwe Bisschoppen geklaagd, en nu liet
„ men de Kerk regeeren door vreemdelin-
„ gen, die men begaan liet, zonder hen
„ ergens aan te verbinden; die de reis- en
„ andere kosten, tot vordering van hun
„ voorneemen gemaakt, den Kerkmeeste-
„ ren afvorderden, zonder ordonnantie van
„ Burgemeesteren, tot kleinagting der Re-
„ geeringe. Van deeze luiden kwam ook
„ voort

Bedenkingen van den Oud-Burgemeester Hooft op het bevorderen van vreemdelingen tot den Kerkendienst.

(*y*) Aantek. van een' voornaam' Regent *by* BRANDT II. *Deel, bl.* 150, 151.

1612. „ voort het vorderen van nieuwe onderte-
„ keningen. Deezen wilden klaagers en
„ regters te gelyk wezen, en de Wethou-
„ derſchap gebruiken tot uitvoering hunner
„ vonniſſen. Deezen poogden, hier te
„ Lande, tweederlei Regeering te veſtigen,
„ en de Kerkelyke zelfs boven de Burger-
„ lyke te verheffen. Men ſtondt ook, in
„ de Kerk, naar te groote heerſchappy,
„ wanneer men de luiden, om kleinighe-
„ den, of dingen, die, volgens 's Lands
„ wetten, niet ſtrafbaar waren, voor den
„ Kerkenraad ontboodt, en in opſpraak en
„ kleinagting bragt. En 't was ten hoogſte
„ te verwonderen, dat men de Kerkelyken
„ zo veel gezags liete oefenen, zonder hen
„ aan eed of Inſtructie te binden; daar
„ zelfs de Regenten van 't Land en de Ste-
„ den verpligt waren, de zaaken van Re-
„ geeringe te beleiden, gelykze, volgens
„ hunnen eed en Inſtructie, verſtonden te
„ behooren. Men zeide, hierop, dat de
„ Kerkelyken genoeg gebonden waren aan
„ de Schrift: even of de Schrift ook ande-
„ ren luiden niet aanging, en of zy de men-
„ ſchelyke geneigdheden meer dan ande-
„ ren hadden afgelegd. 't Hadt zyn beden-
„ ken ook, dat de beſluiten des Kerken-
„ raads niet zo wel als alle burgerlyke wet-
„ ten en bevelen werden afgekondigd. En
„ dit was een der twiſtpunten geweeſt met
„ die van de Alkmaarſche Claſſis, die 't
„ Claſſisboek t'zoek bragten, uit het welk,
„ toen 't naderhand, op 't bevel der Wet-
„ houderſchap, te voorſchyn kwam, men
„ bevondt eenige bladen geſcheurd te zyn.
„ Zo de Kerkelyken, wyders, over de hoo-
„ ge punten der Predeſtinatie al eens wer-
„ den; zou 't niet vreemd zyn, dat zy hun
„ gevoelen 's Lands Staaten zouden willen
„ opdringen, dezelven noodzaakende, om
„ zulken, die deeze punten anders ver-
„ ſtonden en leerden, ten lande uit te jaa-
„ gen. En zo dit eens, door 't bedryf der
„ Kerkenraaden en de ſlapheid der Regee-
„ ringe, ſtondt uitgewerkt te worden, moeſt
„ het Gode geklaagd zyn. Men hadt een
„ zwaar anker te tillen; doch 't moeſt niet
„ met dommekragt, maar met beleid ge-
„ ſchieden. De tegenwoordige verſchillen
„ hadden de eendragt weggenomen: die
„ moeſt, ſchoon het tegenwoordig byna
„ eene Kettery geworden was van liefde te
„ vermaanen, door liefde en inſchikkelyk-
„ heid, herſteld worden. Men moeſt de
„ daaden der zulken, 't zy burgerlyken of
„ kerkelyken, die aan 't rad der oneenig-
„ heid draaiden, verdagt houden. De O-
„ verheid moeſt 'er dan tegen voorzien. En
„ kon zy de Kerkelyken brengen tot wat
„ meerder gemaatigdheid en toegeevend- 1612.
„ heid; de Reformatie zou 'er door gevor-
„ derd worden. Veel meer goede luiden
„ zouden zig tot de gemeenſchap des Avond-
„ maals begeeven, zo menze, op hunne ei-
„ gene beproeving, naar de leſſe van Paulus,
„ wilde aanneemen, zonder by de Kerken-
„ dienaars op de volle en breede toeſtem-
„ ming van de Leer, de Belydenis en Ca-
„ techismus, en eenige zwaare punten on-
„ derzogt te worden. De tegenwoordige
„ verdeeldheid werdt zo zeer niet geveſtigd
„ op de toe- en tegenſtemming der H.
„ Schrift in 't gemeen, als wel op de uit-
„ legging van ſommige plaatſen, waarover
„ men den gemeenen Lidmaaten geen oor-
„ deel toeſchreef; en op eenige menſche-
„ lyke Schriften, die men byna met de
„ Goddelyken gelyk ſtelde, en onverbree-
„ kelyk wilde onderhouden hebben; daar
„ menze, volgens het voorbeeld der eerſte
„ Kerkvergaderinge van Jeruzalem, eerder,
„ naar tyds gelegenheid, behoorde te ver-
„ anderen, tot de meeſte opbouwing. In
„ de Gemeente, moeſt eenige orde gehou-
„ den, en ongeregeldheden geweerd wor-
„ den, zo veel redelykerwyze geſchieden
„ mogt; doch die orde zo naauw te willen
„ verbinden aan de meening van eenige
„ zwaarhoofdige menſchen, vooral vreem-
„ delingen, die zo vol argwaans waren,
„ dat zy zulken, die hun gevoelen in alles
„ niet konden volgen, hielden van vreeze
„ Gods en waarheid ontbloot te zyn, was
„ onbehoorlyk (z)."

Amſterdam verſchilt met de meeſte Leden van Holland, over 't invoeren der Kerkenordening van 't jaar 1591.

In deezer voege, dagt de Heer Hooft over ſommige Kerkelyken, en over de tegenwoordige Kerkelyke geſchillen. Doch de meeſte Leden der Vroedſchap deezer Stad zagen de zaaken anders in. De Staaten van Holland, bevroedende, dat wylen Prins Willem de I. reeds gewaakt hadt tegen het gezag, welk eenige Kerkelyken zig, ten zynen tyde, begonden aan te maatigen, en geoordeeld, dat de opperſte beſchikking over Kerkelyke perſoonen en zaaken behoorde te ſtaan aan de burgerlyke Overheid; neigden, in 't begin des jaars 1611, op den raad van den Advokaat Oldenbarneveld, tot het invoeren der Kerkenordening van 't jaar 1591, waarby den Wethouderen der Steden meer gezags in 't beroepen der Kerkendienaaren gegeven werdt, dan zy, tot hiertoe, gebruikt hadden. Doch de meerderheid der Vroedſchap van Amſterdam verſtondt, dat de tegenwoordige geſchillen eerſt in eene Nationaale Sinode be-

(z) Aantek. *van den Heere* C. P. Hooft *by* Brandt II. *Deel, bl.* 152 *en v.*

1612. besliſt moeſten worden; waarna 't niet moeilyk vallen zou, eene Kerkenordening vaſt te ſtellen, die elks goedkeuring verdiende. En ſchoon dit punt, op aanmaaning der meeſte Leden van Holland, naderhand, meermaalen in beraad gelegd werdt, veranderde de Vroedſchap niet van gevoelen (*a*). Sommige Leden derzelve verſtonden nogtans, dat alle zaaken van gewigte, zo wel Kerkelyke als andere, niet dan by kenniſſe der Wettelyke Overheid behoorden gedaan te worden, en dat men het leerampt en de bediening der Sacramenten alleen ten laſte van de Dienaars des Woords behoorde te laaten. Zelfs liet één der Oud-Burgemeeſteren zig, in de raadpleegingen over 't invoeren der Kerkenordening van 't jaar 1591, onder anderen, in deezer voege hooren: „ Laat geene tweederlei Regeering, zonder dat de eene onder de andere ſta, in ons Land toe, op dat het gemeene ſchip, eerſt in Vlaanderen, daarna ten tyde van Leiceſter, en nu wederom, door 't bedryf van ſommige Kerkelyken, in gevaar gebragt, niet ten vierde maale op eene en dezelfde klip verzeild (*b*)."

't Beroep van Gozuinus Geldorpius misbaagt eenigen uit de Vroedſchap.

Doch, terwyl de meeſte Leden der Vroedſchap andere inzigten hadden, viel het den Kerkelyken, onder welken eenigen nu beweerden, dat men Burgemeeſteren, in 't beroepen der Predikanten, niet behoorde te kennen, niet moeilyk, *Gozuinus Geldorpius*, van Sneek, daar hy 't ketterſtraffen gedreeven hadt, in dit jaar 1612, hier ter Stede, op den predikſtoel te brengen. De gemaatigdſten onder de Regenten, die niet ſchroomden verkeering te houden met zulken, welken by de Predikanten verdagt waren van onregtzinnigheid, keurden dit beroep openlyk af, en verdedigden zig, te gelyk, by gelegenheid, over hunne verkeering met Remonſtrantſchgezinden, in deezer voege: „ Men bedenkt niet, dat „ de natuur van dit Land, inzonderheid die „ der Stad Amſterdam, als meeſt door „ koopmanſchap en onderlinge lieftalligheid beſtaande, zulk een naauw opzigt „ en argwaan niet verdraagen kan. Eertyds, plagt men te zeggen, hoe iemant „ beter is, hoe hy bezwaarlyker van iemant vermoedt, dat hy kwaad is. Nu „ willen de allerargwaanigſten voor de allerbeſten gehouden zyn, t'eenemaal verwerpende het oude zeggen, dat zelfs, „ geduurende de felſte vervolging onder 't „ Pausdom, zeer gemeen was: *de Kerk oordeelt niet van verborgene dingen.* Mag „ men nu, uit eeniger ommegang met anderen, geene onvroome luiden, zo ligt „ iet kwaads beſluiten; zo heeft men veel „ meer reden om, uit het doen van het „ agtbaar gezelſchap des Kerkenraads, een „ beſluit op te maaken tot hun nadeel, dewyl zy, ſchoon een groot en aanzienlyk „ genootſchap, waarop men meer plagt te „ zien dan op onbeampte perſoonen; en altoos zeer zorgvuldig, om eene volkome„ ne eensgezindheid te bewaaren, nu onlangs, met overleg en aanroeping van „ Gods naam, den Predikant Gozuinus „ Geldorp van Sneek beroepende, daar„ mede, dewylze uit zyne ſchriften en ge„ drag zyne felheid tegen de zogenaamde „ Ketters kenden, reden gaven om te „ denken, dat zy allen, in dit ſtuk, van „ zyn verſtand moeſten zyn: 't welk ver„ zien zou, en den grondſlag leggen tot „ allerlei geweetensdwang en vervolging," Doch men beweerde, hier ter Stede, meer en meer, dat men de Wethouderſchap in 't beroepen van Predikanten niet behoorde te kennen; of deedt men 't, dan moeſt het geſchieden, onder betuiging, van in zyn regt onverkort te willen blyven (*c*).

1612.

Vooral met den Profeſſor Episcopius, ter gelegenheid van het doopen van zyns broeders kind. 1613.

Terwyl 't gezag der Kerkelyken te Amſterdam, ten deezen tyde, zo groot was, en de meeſte Regenten hun zeer toegedaan waren, kon 't naauwlyks agterblyven, of de Remonſtranten moeſten hier 't een of 't ander te lyden hebben; gelyk, van de andere zyde, de Contraremonſtranten over harde bejegening klaagden, in de Steden, daar de Regeering de Remonſtranten begunſtigde. 't Gebeurde, in 't jaar 1613, dat *Simon Episcopius*, een Amſterdammer van geboorte, en thans Hoogleeraar der Godgeleerdheid te Leiden, van zynen Broeder *Jan Egbertszoon Biſſchop*, die te Amſterdam woonde, verzogt werdt, als Peeter te ſtaan over den doop van deszelfs Dogter, die den tweeden April ſtondt te geſchieden. Episcopius, die de zyde der Remonſtranten hieldt, maakte vry wat zwaarigheid in het voldoen aan dit verzoek, ter oorzaake van het gebeurde in deeze Stad, aan Joannes Uitenbogaard, Predikant in den Haage, die dezelfde partye aankleefde. Deezen was, den veertienden February, met het kind zyns Stiefdogters ten doop verſchynende, door den Predikant Plancius, die 't Formulier aflas, gevraagd, niet, *of hy de Leer, die in het oude en nieuwe Teſtament en in de Artikelen des Chriſtelyken geloofs begreepen was, en dienvolgende in de Chriſtelyke Kerke geleerd werdt, niet bekende de volkomen Leer*

(*a*) Reſol. Vroedſch. *N.* 11. 26, 28 *Febr.* 31 *Octob.*, 14 *Dec.* 1611. *f.* 13 *verſo*, 41, 42.

(*b*) *Zie* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 170, 171.

(*c*) *Zie* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 184, 185.

1613. *Leer der zaligheid te zyn;* gelyk, volgens de Kerkenordening des jaars 1586, alomme, in de Gereformeerde Kerken, gebruikelyk was; maar *of by deeze Leer, die hier geleerd werdt, en voorts in 't oude en nieuwe Teſtament en in de Artikelen des algemeenen Chriſtelyken Geloofs begreepen was, niet bekende de waaragtige en volkomen Leer der zaligheid te zyn?* En Uitenbogaard, op de verandering der woorden geen agt ſlaande, hadt *ja* geantwoord: waarop zig een gerugt verſpreid hadt, dat hy, met dit antwoord, de Leer der Remonſtranten openlyk hadt wederroepen; waarom hy zig verpligt gevonden hadt, de meening van zyn antwoord, in eenen brief aan Plancius, rondelyk te verklaaren (*d*). Episcopius was dan bedugt, dat het hem gaan mogt, als Uitenbogaard. Doch op de verzekering, dat niet Plancius maar *Casparus Heidanus* of *van der Heide* prediken zou; en dat men, hier ter Stede, geen ander Formulier op den predikſtoel hadt leggen dan het oude met het woord *dienvolgende*, liet hy zig overhaalen. Maar 't viel uit, gelyk hy gevreesd hadt. De Predikant vraagde, met luider ſtemme, *of zy getuigen niet bekenden 't gene in het oude en nieuwe Teſtament, en in de Artikelen des Chriſtelyken geloofs begreepen was, en't gene alhier geleerd werdt, de waaragtige en volkomen leer der zaligheid te zyn?* Daarby voegende, *wat antwoord gylieden hierop?* Episcopius, de vraag zeer wel verſtaan hebbende, antwoordde „ dat hy, wat hem betrof, hieldt „ waaragtig te zyn, 't gene volgens Gods „ woord en de artikelen des algemeenen „ Chriſtelyken Geloofs, werdt geleerd, „ naar den inhoud van het Formulier, met „ het woord *dienvolgende.*" Waarop de Predikant hervraagde, *wat hy zeide?* Hy herhaalde zyn antwoord, met luider ſtemme. Terſtond volgde hem zyn broeder, zeggende *ik mede*, en nog twee onbekenden, *wy ook, wy ook.* De Predikant, zeer geſtoord over 't gebeurde, zeide tegen Episcopius, „ dat het wel ſtout en vermetel van hem „ gedaan was, dat hy zo in de Kerke ſpreeken durfde: hadt hy eenige zwaarigheid „ gehad, hy mogtze hem ten zynen huize, „ hem wel bekend, hebben voorgedraagen." Episcopius hernam hierop „ dat hy, ingeval „ de broeder met zyn antwoord niet te „ vrede was, heen gaan zou en niet ſtaan „ over den doop van 't kind." De Predikant, dit kwalyk neemende, zeide, *Gy zyt een jongman, die zo ſtout niet behoort te ſpreeken: gy hebt gehoord wat hier geleerd is, dat een menſch niet is dan ſtof en aarde, en dat hy niet behoort zo ſtout, trots en hoogmoedig te wezen.* Hy hadt, naamlyk, van de ſchepping van 's menſchen lighaam, uit Geneſis, gepredikt. Doch als Episcopius hierop zweeg, voeren de andere Predikanten, Joannes Hallius, Joannes Urſinus, Joannes le Maire, Jacobus Triglandius en Gozuinus Geldorpius voort met het doopen der kinderen, waaronder ook dat van Episcopius broeder was. Episcopius hadt voor, Heidanus, na dat hy van den predikſtoel gekomen zou zyn, aan te ſpreeken, over 't voorgevallene. Doch Heidanus bleef zig ophouden in 't doophuis, ſpreekende met den Voorzanger. Terwyl Episcopius en zyn broeder het doophuis uit traden, werden zy van verſcheide luiden by den mantel getrokken, en aangeſproken. Zeker man wilde van den Profeſſor weeten, wat hy, 's Zondags te vooren, uit de Predikatie van Triglandius opgetekend hadt: 't welk hy weigerde te zeggen. Een vrouw dreef hem toe „ dat, zo hy waarlyk een Chriſten was, „ hy Heidanus in 't byzonder moeſt aan„ ſpreeken." Waarop hy antwoordde, „ zulks van zins te zyn; doch het nu na te „ laaten, om opſchudding te voorkomen." Maar 't geroep en de aandrang namen zo ſterk toe, ſchreeuwende ſommigen, *weg met die muitemaakers! foei, gy oproerigen hoop, ſchelmen en rabauwen! laatze ons een veeg geeven:* en de Deurwaarder zelf *waar zynze? laatze my krygen: wyſtze my ſlegts:* dat Episcopius beſloot, te rug te keeren naar het doophuis, en den Predikanten aan te ſpreeken. Hy hieldt hun voor „ dat al de oproer ont„ ſtaan was, uit het ongewoone Formulier, „ welk hem, door Heidanus, voorgehou„ den was, en dat hy op het gewoonlyke „ gereedelyk geantwoord zou hebben." Heidanus vraagde „ of hy Profeſſor Episcopius „ niet ware? wat hy in de Kerk deedt? en „ waarom hy 'er niet uit bleef?" Waarop hy zeide „ dat de reden hiervan wel bekend „ was, en geene andere dan 't verzoek zyns „ broeders, om als getuige te ſtaan over „ den doop van zyns broeders kind; doch „ dat hy meer reden hadt om te vraagen, „ uit welke oorzaak men hem een ongewoon „ Formulier voorgehouden hadt?" Heidanus beriep zig op een Octroi der Staaten, welk geboodt, op zulk eene vraage te antwoorden. Doch alzo Episcopius geen kennis hadt van zulk een Octroi, wees hy den Predikant op het Formulier, by de Sinode des jaars 1586 ontworpen; voorts vraagende, „ wat misdaad 'er ſtake in zo te antwoorden „ als hy geantwoord hadt?" Heidanus wees hem op nieuws tot het Octroi. Hallius, toen 't woord neemende, vraagde den Profeſſor, „ of

(*d*) *Zie* Trigland Kerk. Hiſt. *bl.* 658 *enz.*

1613. „ of hy hunne Kerk niet hieldt voor eene „ Chriſtelyke Kerk?" Episcopius antwoordde „ dat dit eene vreemde vraag was, alzo „ hy zelf in deeze Kerk gekomen was, om „ getuige te zyn over den doop van een „ kind. 't Was wat anders alle waarheid, „ en wat anders noodzaakelyke waarheid „ te leeren. 't Laatſte erkende hy, dat hier „ geſchiedde, en hieldt hy hierom deeze „ Kerk voor eene Chriſtelyke Kerk; doch „ niet het eerſte. 't Was bekend, dat hy „ dit voorheen tegengeſproken hadt. Dit „ deedt hy nog. En hierom hadt hy zig, „ op de ongewoone vraage, hem gedaan, „ met uitzondering, moeten verklaaren, „ om zyn geweeten niet te kwetſen." Hiermede affcheid neemende, werden hy en zyn broeder wederom van 't graauw en 't vrouwvolk aangerand; doch met minder hevigheid dan te vooren; ſchoon Episcopius, uit de Kerk gekomen, nog eenige manspersoonen hoorde zeggen: *Luſtig, jongens, raapt ſteenen, ſmyt nu die ſchelmen en oproermaakers.* Doch 't liep zo hoog niet. De Profeſſor en zyn gezelſchap kwamen behouden t'huis.

Episcopius wordt voor Burgemeeſteren ontbooden.

Maar 's anderendaags werdt hy voor Burgemeeſteren ontbooden, die hem aanzeiden „ hoe zy met leedwezen hadden „ verſtaan, dat, door hem, getuige ſtaande over den doop van zyns broeders kind, „ met zyn antwoord, groote oorzaak gegeven was tot beroerte in de Kerk; hoe „ daarover klagten gevallen waren, en hoe „ weinig hem betaamde, de Leer der Kerke tegen te ſpreeken." Hy antwoordde, „ dat hem de gereezen onluſt ſmertte; doch „ dat hy 'er, zyns weetens, geene oorzaak „ van was, noch gelegenheid toe gegeven „ hadt. Dat hy, met zyn antwoord op eene „ openbaare vraage, die men, tegen zyne „ verwagting, uit een ongewoon Formulier, „ hadt voorgeſteld, de Leer der Kerke niet „ tegengeſproken; maar alleen zyn geweeten gekweeten hadt." Hierop merkte Burgemeeſter *Barthold Kromhout* aan „ dat „ hy, weetende wat Uitenbogaard te vooren bejegend was, ligtelyk denken kon, „ dat hem zulks ook kon bejegenen; dat „ hy, derhalve, de Predikanten eerſt moeſt „ aangeſproken, en verzogt hebben, dat „ zy zulk een Formulier leezen wilden, „ waarop hy onbezwaard kon antwoorden." Episcopius hernam „ dat hy alles vooraf „ rypelyk bedagt, en reden gekreegen hadt „ om te vertrouwen, dat hem niet gebeuren zou, 't gene Uitenbogaard gebeurd „ was, hebbende men hem verzekerd, dat „ Plancius zig daarmede hadt verſchoond, „ dat hy een onregt boek hadt opgevat." Doch Burgemeeſter *Jakob de Graaf*, hem hier in de rede vallende, zeide „ Dat is „ zo niet. Hy heeft voor ons alhier verklaard, dat hy 't nooit anders gebruikt hadt." Episcopius, hierop niet ſtil ſtaande, verhaalde voorts „ onderregt geweeſt „ te zyn, dat veelen van de Heeren 't gedrag van Plancius hadden afgekeurd; dat „ hy 'er, door eenigen uit den Kerkenraad, „ over beſtraft was, en dat iemant van de „ Regenten, daarover eenen der Predikanten hebbende aangeſproken, zo veel hadt „ verſtaan, dat het eens gebeurd was, doch „ niet meer gebeuren zou. Dat hy nogtans, weetende hoe precys en onrüſtig „ Plancius was, de beurt van Heidanus „ hadt waargenomen, die de beſcheidenſte „ was in 't prediken; en ook, na 't voorval „ met Uitenbogaard, het Formulier wel en „ regt gebruikt hadt." Toen zeide Burgemeeſter Kromhout, *wel, hadt gy dan liever gezweegen.* En Episcopius daarop „ dat zyn „ broeder egter niet gezweegen zou hebben; dat hun ſtilzwygen ook toeſtemmen „ zou hebben geſcheenen; dat hy niet „ nieuws begeerde, noch dat Heidanus iet „ tegen zyn gemoed, of tegen de orde der „ Kerke, zeggen zou; maar alleenlyk dat „ het Formulier gevolgd of in dien zin aangenomen ware, die by de Sinode zelve, „ in 't jaar 1586, was uitgedrukt." Maar Burgemeeſter de Graaf zeide hierop „ dat „ het in de Sinode zo niet geſteld en beſlooten was." En Episcopius wederom, „ dat het inderdaad zo geraamd en toegeſtaan was, dan of het te Amſterdam, en „ by alle andere Kerken, was goedgekend, „ wiſt hy niet; ſchoon 't zo ſcheen te zyn „ uit de boeken, die, ten dien einde, op „ den predikſtoel lagen, of van den Koſter „ gebragt werden;" daarby voegende „ dat „ het zo geraamd was, om dezelfde oorzaak als de tegenwoordige; alzo eenige „ luiden, die bezwaard waren op die vraag „ te antwoorden, hunne kinderen op de „ dorpen door de Paapen deeden doopen, „ of ongedoopt lieten; om welk te voorkomen de verandering in de gemelde Sinode geſchied was." *'t Is*, zeide toen de Heer de Graaf, *weinig eers voor een' Predikant, te veranderen 't gene hy gelezen, of te toonen dat hy kwalyk gelezen heeft, of ook eenig tegen- of inſpreeken te gedoogen. Gy*, voegde hy 'er by, *zoudt het ook wel kwalyk neemen, dat iemant zulks in uwe Leſſen of Predikatien deedt.* Doch Episcopius beweerde „ dat hier noch in- noch tegenſpreeking „ geſchied ware; maar dat hy alleenlyk, „ gevraagd zynde, geantwoord hadt; dat „ ook de eer der Predikanten daarby niet „ leedt

Zyn geſprek met Burgemeeſter de Graaf.

1613. „ leedt, dat iemant, om zyn geweeten te „ voldoen, wat meer dan *ja* antwoorde, „ of iet dat nagelaaten was in 't geheugen „ vernieuwde, als het bekwaamlyk ge„ ſchiedde." Voorts, hieldt hy Burgemeesteren nog voor „ of hy, dewyl toch de „ Heeren het ſtilzwygen ſcheenen goed te „ vinden, met zyn antwoord, wel iet mis„ daan hadt? En of hy wel Chriſtelyker en „ redelyker kon antwoorden? Of de zin „ der vraage niet was, of behoorde te zyn, „ in eene Gereformeerde Kerke, dat het „ gene daar, volgens Gods Woord, ge„ leerd werdt, alleen voor waaragtig ge„ houden moeſt worden? En was dit de „ zin; waarom werdt dan 't antwoord, welk „ dien zin onderſtelde, kwalyk genomen? „ Men wiſt, dat hy vry wat hadt tegen de „ Leer, die van ſommigen hier ter Stede „ geleerd werdt. Hy woonde ook niet te „ Amſterdam: hy hoorde de Predikanten „ niet leeren: hoe kon hy dan anders dan „ met de gemaakte uitzondering antwoor„ den? Ten ware de Heeren begeerden, „ dat niemant getuige ware, dan die hun„ ne Predikanten dagelyks hoorde leeren. „ Te minder behoorde zyn antwoord mis„ preezen te worden, in eenen tyd, daar „ men zag, dat, in ſommige punten, die „ hier met groote hevigheid gedreeven „ werden, verſcheidenlyk gevoeld en ge„ loofd werdt." De Burgemeeſter *Gerrit Jakob Witſen* zeide toen „ dat Heidanus „ het Formulier van 't jaar 1586 wel niet „ gebruikt hadt; maar hem hadt verklaard, „ niet beter te weeten, of hy hadt het gebruikt. *Waarom*, hernam Episcopius, *wordt my dan myn redelyk, en naar 's mans eigene meening geſchikte antwoord zo kwalyk genomen? Hy heeft my*, zeide de Heer Witſen, *verklaard, dat hy u niet kende. Ik beken rondelyk*, antwoordde de Profeſſor, *dat ik meende, dat zulks met opzet geſchied was, eerſt, om dat hy wiſt dat ik in de Stad was, ten anderen, om dat hy mynen broeder wel kende, ten derde, om dat hy wiſt dat myns broeders huisvrouw bevallen was, en dat ik mogelyk eerſtdaags tot den doop komen zou: voorts, zag ik, dat 'er veel meer Predikanten tegenwoordig waren dan naar gewoonte; ten laatſten en voornaamlyk, om dat hy zulks voor deezen niet gedaan, en ook, na 't geval van Uitenbogaard met Plancius, het Formulier van 't jaar 1586 gebruikt hadt. Doch 't zy hy my kende of niet, ik behoorde om zulk een antwoord zo kwalyk niet gehandeld te worden.* Hierop wenſchten eenigen „ dat het niet geſchied ware." Episcopius ſloeg toen voor „ dat de Heeren „ een Formulier gelieſden vaſt te ſtellen, „ waaraan men zig onverbreekelyk te hou„ den hadt." *'t Mogt anders*, zeide hy, *erger afloopen, en daardoor gelegenheid gegeven werden, dat de kinderen ongedoopt bleeven.* Hierop zeide een der Heeren „ dat te wen„ ſchen ware, dat aan wederzyde wat ge„ arbeid werdt tot bekwaame ruſt en vre„ de in deeze tyden, en dat Episcopius en „ de zynen, ſomtyds, geene gelegenheid „ of oorzaak gaven, om zo te vraagen." *Ja*, voegde 'er de Heer de Graaf by, *indien gy niets hadt tegen den Catechismus of de Leer der Kerken; gy zoudt geene zwaarigheid maaken, om op deeze vraag te antwoorden.* Toen betuigde Episcopius „ niemant oor„ zaak gegeven te hebben om te vermoe„ den, dat hy iet hadt tegen den Catechis„ mus. 't Was wat anders den Catechismus, „ wat anders alles wat hier geleerd werdt „ toe te ſtaan. Zy wiſten ook niet, wat „ zy meer doen zouden, tot bevordering „ van ruſt en vrede, dan zy dagelyks dee„ den. Zy wilden ook wel goeden raad „ hooren en volgen. En zo 't ſchryven en „ prediken tegen elkanderen verbooden „ werdt; gaarne zouden zy 'er zig naar „ voegen. Zo den Predikanten hier ter „ Stede belet werdt, ſtrydig met de Reſo„ lutien der Staaten, tegen de Remonſtran„ ten te prediken, en de betwiſte punten „ der Gemeente als noodzaakelyk ter za„ ligheid in te ſtampen, zou de weg tot „ vrede haaſt gebaand zyn." De Heer de Graaf gaf hierop te kennen „ dat men of „ wyken, of tot elkanders gevoelen over„ gaan moeſt." Doch Episcopius verklaarde „ dat hun geweeten en de liefde hunner „ gemeenten niet gedoogden, dat zy wee„ ken: en dat men ook niet ligtelyk in één „ gevoelen geraaken zou, zo de Heeren „ geene orde geliefden te ſtellen tegen zulk „ eene groote bitterheid, als men hier da„ gelyks hoorde." *Weet gy wel*, vraagde toen Burgemeeſter de Graaf, *dat, als men gezag gebruikt, 'er ook veelen zullen moeten zyn, die van dat gezag lyden?* Episcopius erkende dit, zeggende „ dat het de natuur „ der zaake van zelf leerde, ten ware men „ eene * evenhoogheid van 't burgerlyk en „ kerkelyk gezag wilde toelaaten." Eindelyk, vraagde Burgemeeſter Gerrit Jakob Witſen den Profeſſor „ of hy, 't gene hem „ van Heidanus bejegend was, wel ten „ beſte duiden en vergeeten wilde, en alles „ daartoe helpen beſtieren, dat men in ruſt „ en vrede bleeve met elkanderen?" Episcopius verklaarde zig daartoe genegen: waarop de Heeren hem, met vermaaning dat hy daaraan wel doen zou, gaan lieten (*e*). Wy

1613.

* *Collatéraliteit.*

(*e*) *Zie* Brandt II. *Deel; bl.* 216-225. P. a Limborch Vita Episcopii *p.* 44-50. Trigland; *bl.* 661 *enz.*

1613. Aanmerking wegens Burgemeester de Graaf.

Wy hebben 't gebeurde met Episcopius hier zo uitvoeriglyk willen verhaalen, voornaamlyk, op dat men zien zou, hoe eenige Leden der Regeeringe deezer Stad, ten deezen tyde, oordeelden over de zweevende geschillen. Men ziet, uit het bovenstaande, dat Burgemeester de Graaf sterkst yverde tegen Episcopius en de Remonstranten. Doch sommigen hebben aangetekend, dat deeze Heer, eerlang, zo zeer veranderde van gevoelen, dat hy zelfs de afgezonderde Vergaderingen, die de Remonstranten hier ter Stede hielden, nu en dan, bywoonde (*f*).

Twee Predikanten prediken tegen eenige Regenten.

De yver van eenige Predikanten tegen zulke Regenten, die wat gemaatigder wilden gaan, dan de meesten, nam, ondertusschen, hand over hand toe. Op eenen biddag in November, leerden *Rudolphus Petri* 's morgens, en Casparus Heidanus 's avonds „ dat „ de vyanden van Gods Kerk, en zulken „ zelfs, die uit de Kerk waren opgestaan, „ zig tegen de Kerk aankanteden; dat men „ de Belydenis en Catechismus, die zo zuiver en klaar waren als zilver, welk zevenmaal gelouterd was, wilde overzien „ en verbeteren; dat de Kerk, in haare benaauwdheid, niet alleen geen gehoor krygen kon by 's Lands Overheid; maar dat „ die zelve de Kerk benaauwde en bezwaarde:" met diergelyke redenen, die sommigen Regenten, by welken deeze Leeraars, anderszins, om verscheide gaaven en deugden, wel gezien waren, geenen kleinen aanstoot gaven (*g*).

Amsterdam bewilligt niet in een besluit der Staaten, tot vrede der Kerken.

Maar de meerderheid der Vroedschap nam, van tyd tot tyd, besluiten, waaruit de Kerkelyken gelegenheid namen om zig te sterken in de gedagten, dat de verschillen in de Kerke, niet dan door strenge middelen, waren weg te neemen. Zy bewilligde niet in een besluit, welk, door de meeste Leden der Staaten van Holland, in den aanvang des jaars 1614, genomen werdt, en de verschillende gevoelens beide op 't redelykst voorstelde, en verdraaglyk verklaarde. Enkhuizen en Edam alleen voegden zig by Amsterdam. Doch de drie Steden verklaarden, wat laater „ wel te mogen lyden, dat de andere Steden zig, zo „ zy 't goedvonden, in den haaren, met de „ genomen Resolutien behielpen (*h*)": schoon men, hier ter Stede, bleef oordeelen „ dat de Resolutie, noch voor deeze „ Stad, noch voor 't gemeene Land, heilzaam ware (*i*)."

(*f*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 225.
(*g*) Aantek. *van een'* voornaam Regent *by* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 228.
(*h*) Resol. Holl. 4 *Nov.* 1613 — 23 *Jan.* 1614. *bl.* 44. *Zie ook* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 232 *enz.* 235, 236.
(*i*) Resol. Vroedsch. N. 11. 13 *Jan.* 1614. *f.* 102 *verso*.

Te Hoorn, was, omtrent deezen tyd, geschil ontstaan; waarmede ook Amsterdam gemoeid werdt. Twee Predikanten der eerst gemelde Stad, die de zyde der Remonstranten hielden, waren, door eenige Ouderlingen, voor valsche Leeraars verklaard: waarna de Wethouderschap eenige Predikanten van buiten ontboodt, om de vrede te bevorderen, onder welken ook waren Petrus Plancius en *Jacobus Rolandus* van Amsterdam. Doch men arbeidde te vergeefs. De Classis van Hoorn stondt op 't punt, om de twee Hoornsche Predikanten te veroordeelen, toen 'er bevel kwam van Gekommitteerde Raaden, om met het werk niet voort te gaan. De Contraremonstrantsche Leden van de Classis zonderden zig hierop af van de Remonstrantsche, weigerende kerkelyke gemeenschap met dezelven te houden. De derde Predikant te Hoorn, die Contraremonstrantsch was, maakte zwaarigheid om langer te prediken; waarop hy ontslaagen, en een ander van 't Remonstrantsch gevoelen in zyne plaats beroepen werdt (*k*). Ondertusschen, hielden de Contraremonstranten te Hoorn afgezonderde Vergaderingen: doch 't schynt, dat zy buiten staat waren om de kosten, hierop loopende, te draagen, en zig hierom, te Amsterdam, daar de Predikanten hun genegen waren, en veel op de meeste Leden der Regeeringe vermogten, vervoegd hebben, om ondersteuning. In January des jaars 1615, werdt dan in den Raad voorgesteld, „ of men, van Stads wege, iet doen zou, „ ten behoeve van de genen, die zig te „ Hoorn van de openbaare Kerk afzonderden?" Zo vindt men 't, ten minsten, by BRANDT (*l*), aangetekend. Doch in de *Registers der Vroedschap*, blykt alleenlyk, „ dat Burgemeesteren den Raad hebben „ medegedeeld een' brief der Wethouderschap van Enkhuizen, waarin geklaagd „ werdt, over de strengheid der Regeeringe van Alkmaar, tegen zulken, die aldaar, „ sedert eenigen tyd, in eene schuure, Vergadering gehouden hadden, welke strengheid zy gaarne gestuit zagen: en nog een' „ brief van Burgemeesteren en Raad van „ Hoorn, berigtende, dat sommigen aldaar „ zig van de Kerke hadden afgezonderd, „ en vergaderingen hielden in zekere huizing, met bygevoegd verzoek, dat Burgemeesteren van Amsterdam geliefden te „ beletten, dat een Predikant van Amsterdam, in de afgezonderde Vergaderinge te „ Hoorn, kwame leeren, indien zulks, door „ de afgezonderden, verzogt mogt worden; „ ge-

1614. Onlust te Hoorn.

Raadpleegingen ter gelegenheid derzelve in de Vroedschap van Amsterdam. 1615

(*k*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 239-241.
(*l*) II. *Deel*, *bl.* 247.

1615. „ gelyk federt geſchied was." Men vindt niet, dat op de zaak van Alkmaar wyders geraadpleegd werdt. Maar over de zaak van Hoorn, viel eenig geſprek over en weder; waarna 't beſluit tot nadere gelegenheid werdt uitgeſteld (*m*). Wyders, geeft Brandt (*n*) den inhoud op eener Redevoeringe van den Oud-Burgemeeſter Kornelis Pieterszoon Hooft, by deeze gelegenheid, in de Vroedſchap gedaan. In dezelve, wees hy aan: „ dat de voornaamſte oor-

Redevoering van den Oud-Burgemeester Hooft, tot gematigdheid raadende.

„ zaaken, waardoor de tegenwoordige twis-
„ ten gevoed werden, uit Amſterdam
„ voortkwamen; en dat te vreezen ſtondt,
„ dat, na den voorgang van eenigen, die
„ oorzaak van 't verlies van eenige Provin-
„ cien geweeſt waren, deeze Stad, zo men
„ zulk een' voet hieldt, ook oorzaak zyn zou
„ van 't verlies der overige Nederlanden:
„ 't welk het Pausdom zo zeer zou doen
„ aanwaſſen, dat men naauwlyks ergens
„ eene plaats zou vinden, om zyn geweeten vryelyk te beleeven. Niemant ſtondt,
„ ging hy voort, in eene vrye Regeering,
„ eenen anderen eenig verder gebied toe,
„ dan zyne regtſpraak ſtrekte, zelfs niet
„ van eenen enkelen gevangen. Ja de dorpen, onder de Ambagtsheerlykheid deezer Stad gelegen, zouden zig, ongetwyfeld, in regte tegen haar verzetten, zo
„ zy derzelver regtſpraak eenigszins zogt
„ te verkorten. Wat grond hadt deeze
„ Stad dan, om zig de Regeering van andere Steden te onderwinden? Zou men
„ hier, op verzoek van gantſch Holland,
„ wel toelaaten, 't gene men anderen verg-
„ de? Wat gebieden hadden wy meer over
„ hen, dan zy over ons? Wy handhaafden
„ hier onzen Kerkenraad by dat verſtand,
„ dat der Overheid geene kennis noch ge-
„ zag toekwam over Kerkelyke zaaken,
„ binnen haare eigene paalen; en die Ker-
„ kenraad porde ons, om daarin orde te
„ ſtellen, in 't gebied van anderen. Wy
„ wilden de Reſolutien, by meerderheid
„ van ſtemmen in deeze vergadering geno-
„ men, ſtaande houden; en weigerden 't
„ zelfde plaats te geeven, omtrent Reſo-
„ lutien, door de Heeren Staaten, met veel
„ grooter meerderheid van ſtemmen, ge-
„ nomen. Waarnaar geleek dit? was 't
„ niet onbillyk, zynen buuren te vergen, 't
„ gene men zelf niet doen wilde? en on-
„ zen Reſolutien meer gezags toe te ſchry-
„ ven, dan die der Heeren Staaten? Hoe
„ kon zulk eene regeering beſtaan? Wy
„ namen der Regeeringe van Hoorn kwa-
„ lyk, dat zy de zogenaamde Kruiskerk 1615.
„ aldaar noemde afgeweeken van de Kerke,
„ en beweerden, dat de anderen, door 't
„ invoeren van nieuwigheid, zelven afge-
„ weekenen waren; maar alle nieuw was
„ niet kwaad, en alle oud niet goed. Dat
„ toonde de eerſte Reformatie. Men keur-
„ de het overzien der Belydenis en Cate-
„ chismus af; daar de Augsburgſche Ge-
„ loofsbelydenis, in een en dertig jaaren
„ tyds, wel elf maalen overzien was. Wa-
„ ren de Contraremonſtranten, die de ge-
„ maatigdheid, voorheen, omtrent de Leer
„ der Predeſtinatie, met zo veel zorgvul-
„ digheid gebruikt, wilden afſchaffen; die
„ der Overheid deezer Landen, meer dan
„ in anderen, de kennis van Kerkelyke zaa-
„ ken onttrekken wilden, zo geheel vry van
„ nieuwigheid? De Leden deezer Verga-
„ deringe, welker Ouders onder de Spaan-
„ ſche dwinglandy geleeden hadden, moes-
„ ten zig eens herinneren, hoe de punten,
„ thans in geſchil, by hunne lieve ouders
„ verſtaan werden; en zy zouden bevinden,
„ dat dezelven meeſt plagten te hellen over
„ de gemaatigde zyde. Was 't geene nieu-
„ wigheid, dat men den luiden, in de plaats
„ van hen tot de Schrift te wyzen, afvor-
„ derde eene breede toeſtemming van al
„ wat hier werdt geleerd, zonder daarby
„ te voegen, volgens de Schrift, gelyk van
„ ouds gebruikelyk was?"

Met deeze en diergelyke redenen, zogt de Oud-Burgemeeſter zyn gevoelen den Raad ſmaakelyk te maaken. Doch zyne ſtem goldt minder dan zy plagt, ſedert dat men hem, die, van het jaar 1588 tot het jaar 1610, agt maalen Burgemeeſter geweeſt was, en van deeze agt maalen, vier maalen, twee jaaren agtereen, geregeerd hadt, uit het Burgemeeſterſchap hadt weeten te houden. Men meent, dat hiertoe voornaamlyk gelegenheid gegeven hadt, dat hy het hoog houden der erven, die, door eenige Regenten, eene nieuwe uitlegging der Stad voorziende, waren opgekogt, met ernſtige taale, in de Vroedſchap, hadt afgekeurd (*o*).

Oorzaak, waarom zyn raad thans minder ingang vindt dan voorheen.

Omtrent deezen tyd, werdt *Simon Goulart*, Predikant der Walſche of Franſche Gemeente deezer Stad, die, ſedert lang, 't gevoelen van Melanchton, welk men hieldt overeen te komen met dat der Remonſtranten, was toegedaan geweeſt, om het verdedigen der algemeene genade en het wederleggen van de verwerping der jonge kinderen, geſchorſt in zyne wedde en onderhoud. Joannes

Simon' Goulart, Walſch Predikant alhier, wordt geſchorſt in zynen dienſt, om Remon-

(*m*) Reſol. Vroedſch. *N.* 11. 24 *Jan.* 1615. *f.* 142 *verſo*, 143.

(*n*) II. *Deel*, *bl.* 247.

(*o*) *Zie* Brandt II. *Deel*, *bl.* 249 *enz.* Vaderl. Hiſt. X. *Deel*, *bl.* 83 *enz.*

1615. nes Uitenbogaard, Predikant in den Haage, en Jacobus Taurinus, Predikant te Utrecht, hadden vergeefs by Burgemeefteren van Amfterdam voor hem gefproken (*p*). De Wethouderfchap liet de zaak door den Walfchen Kerkenraad afdoen, zonder zig in de zelve te willen fteeken.

ftrantfch-gezindheid.

De Contraremonftranten houden Vergaderingen te Amfterdam, tot bevordering der Nationaale Sinode.

De Contraremonftranten, befpeurende, hoe fterk een' fteun zy hadden aan de Regeeringe van Amfterdam, beftonden, in den nazomer deezes jaars, aldaar eene Vergadering te beleggen van meer dan dertig Predikanten, uit verfcheide Steden en Plaatfen van Holland en Weftfriesland, buiten kennis van 's Lands Staaten, of van derzelver Gekommitteerde Raaden. Zelfs liet men zig verluiden, dat, hier ter Stede, eene diergelyke Vergadering van Predikanten uit verfcheide Provincien ftondt gehouden te worden, in de maand September. De Staaten namen het houden van zulke Vergaderingen zeer kwalyk, en beflooten, Burgemeefteren van Amfterdam te fchryven omze te doen fcheiden. Ook weet ik niet, of de tweede wel gehouden zy. In de eerfte, was overlegd, op wat wyze, men beft eene Nationaale Sinode zou konnen verkrygen. Ook meenen fommigen, dat, in dezelve, middelen beraamd werden, om zig, meer en meer, af te zonderen van de Remonftranten (*q*); gelyk eerlang gebeurde. De toegeevendheid der Wethouderfchap hier ter Stede maakte de Kerkelyken hoe langer hoe vrymoediger. Tot zo verre zelfs, dat, volgens de aantekeningen van Burgemeefter Hooft, eenige Predikanten, ten deezen tyde, hier openlyk leerden „ dat het der Predikanten ampt was, de Heeren, die in 't „ verkiezen der Wethouderen te zeggen „ hadden, elk in't byzonder, te onderregten, „ hoe zy zig daarin behoorden te gedraagen; fchoon zy, 't welk een groot voorregt was, hunne Kerkenraaden verkooren, naar hun eigen goedvinden: 't welk, „ voegt hy 'er by, fommigen deedt omzien „ naar de voorige tyden, toen de graauwe „ moniken de Magiftraat ftelden (*r*)."

De Staaten nemen een befluit, om fcheuring te weeren. 1616.

De Staaten van Holland, ziende hoe de Kerkelyke zaaken, in verfcheide Steden en Plaatfen, op fcheuring en afzondering dreigden uit te loopen, of reeds uitgeloopen waren, beflooten, den agttienden Maart des jaars 1616, te verklaaren „ dat het regt en „ gezag des Lands, onder de Regeering „ der Heeren Staaten, zou worden bewaard; „ de Chriftelyke Gereformeerde Religie, „ naar Gods heilig woord, in zuiverheid 1616. „ gehandhaafd, en het verfchillend gevoelen over de vyf punten in liefde verdraagen, tot weering van factie, fcheuring en „ oneenigheid; onder bedreiging, dat zy, „ die tegen deeze Refolutie aangingen, als „ verftoorders der gemeene ruste zouden „ worden geftraft (*s*)." Doch dit befluit hadt geenen genoegzaamen klem, by gebrek van eenpaarigheid. De Stad Amfterdam, fchoon zy, nog onlangs, verklaard hadt, „ de tegenwoordige Regeering te willen „ handhaaven, en met de Edelen en andere Steden te verftaan, dat het hoogfte „ opzigt, beleid en beftier, niet alleen over „ burgerlyke, maar over Kerkelyke Perfoonen en zaaken, den Heeren Staaten toekwam';" hadt egter in deeze Refolutie niet bewilligd. De Staaten dan, bevroedende, hoe veel hun gelegen ware aan de ftem deezer magtige Stad, vonden geraaden, haar, door eene aanzienlyke bezending uit het midden humner Vergaderinge, te onderregten van hun opregt oogmerk, tot behoudenis der waare Chriftelyke Gereformeerde Religie; van de gewigtige redenen, die zy gehad hadden, om de jongfte Refolutien tot vrede der Kerken te neemen, en van derzelver nuttigheid en noodzaakelykheid. Tot deeze bezending werden benoemd de Heeren *Adriaan van Mathenes*, *Heer van Mathenes*, uit het Lid der Edelen, *Hugo Muis van Holy*, Schout van Dordrecht, *Gerrit Janszoon van Eik*, Burgemeefter van Delft, Meefter *Hugo de Groot*, Raad en Penfionaris van Rotterdam en *Willem Pieterfoon Hafes*, Burgemeefter van Hoorn. Doch voor hunne aankomft werdt door de Stad verfpreid, dat zy gezonden waren, om de Religie te veranderen. 't Gerugt kwam hun ter ooren, en zy lieten niet na, elk te verzekeren van de valfchheid van dit uitftrooifel, en van der Staaten en hunne opregte meening, tot behoudenis der waare Gereformeerde Religie (*t*). Zy verfcheenen, den drie en twintigften April, in de volle Vroedfchap, alwaar de Groot, uit aller naam, eene uitvoerige Rede deedt, die, van woord tot woord, aldus luidde:

Amfterdam bewilligt'er niet in.

De Staaten fluiten de Stad te bezenden.

Redevoering van Hugo de Groot, in de Vroedfchap.

Erntfefte, achtbare, wijfe, feer voorfienighe Heeren,

MYn Heeren de *Staten van Hollandt ende VVeft-Vrieflandt*, hebben ons ghelaft uwe E. van haren t'wegen feer vrundelick te groeten; met toewenfchinge van alderhande voorfpoet. Hare *Ed. Mo.* en twijffelen niet, of uwe

(*p*) BRANDT II. *Deel, bl.* 260, 264, 275.
(*q*) BRANDT II. *Deel, bl.* 275, 276.
(*r*) Aantek. *van den Heere* C. P. HOOFT *by* BRANDT II. *Deel, bl.* 321.
(*s*) Refol. Holl. 1 *Maart* — 26 *Apr.* 1616, *bl.* 4.
(*t*) BRANDT II. *Deel, bl.* 343, 344.

1616. uwe E. hebben door het rapport van hare Gecommitteerden, die ſedert eenige Iaren herwaerts ter Vergaderinge van hare *Ed. Mo.* hebben gecompareert, genoech verſtaen de gheſtalteniſſe van de ſake van der Kercken, de *Reſolutien* die by haer *Ed. Mo.* zyn genomen, ende de Redenen die hare *Ed. Mo.* hebben gemoveert, om de ſelve *Reſolutien* te nemen. Doch alſoo ſy even-wel bemercken, dat van wegen de Stadt van *Amſterdam* ende weynigh andere, ſwaricheyt wert gemaeckt, om haer met de ſelve *Reſolutien* te conformeren, ende hare *Ed. Mo.* nochtans alles overleydt hebbende, niet alleen eenige Maenden, maer Iaren langh, gheen ander uytkompſt en ſien uyt de dagelijcx wasſende miſverſtanden, als door de wegen, die by de voornoemde *Reſolutien* werden aengeweſen, niet konnende met goeden ooghen aenſien, dat by ghebreck van remedien de ſaken van de *Kercken* ſouden komen in meerder confuſie, hebben ons belaſt in u E. Vergaderinghe te verſchijnen, om te doen het devoir datmen in gelijcke diſcrepantie van opinie ghewoonelick is te doen, te weten, de difficulterende Leeden te verſoecken, om haer met de meeſte ende beſte advijſen vande Vergaderinge te willen conformeren. Mijn Heeren de *Staten* zijn verblijdt gheweeſt te verſtaen uyt de Gecommitteerden van uwe E. dat uwe E. nevens de Heeren Edelen ende andere Steden volkomentlick zijn ghereſolveert te mainteneren de jegenwoordighe loffelicke regieringe, waer onder ons *God* Almachtigh ſoo merckelick heeft gheſegent; ende dat uwe E. ſoo wel als hunluyden miſhagen de particuliere propooſten, ſchriften ende actien, waer door by eenige niet dan al te opentlick getracht werdt, om de ſelve regieringhe veracht ofte verdacht te maecken. T'is haer mede ſeer aengenaem geweeſt te bemercken dat uwe E. met de Edelen ende andere Steden verſtaen, dat mijn Heeren de *Staten* competeert de *Hooghſte* opſichte, beleydt ende beſtuyringe, niet alleen over Burgerlicke, maer oock over Kerckelicke perſoonen ende ſaken, als zijnde 'tſelve een notabel poinct van onſe *Chriſtelicke Reformatie*, jeghens de verkeerde opinie in het Pauſdom obtinerende, die mede-brengt dat ſoo wel de Coninghen, Princen ende Potentaten, als alle particulieren, ſchuldigh zijn, abſolutelick te volghen, ſoo in de poincten van het Geloof, als int ſtuck vande Kerckelicke regieringe, de Voorſchriften vande Kerckelicke perſoonen: waer jegens by de Euangeliſche Leeraers altijdt ter contrarie is geſuſtineert, ende uyt *Godts vvoordt* krachtelick beweſen, dat de particuliere in hare particuliere actien, ende de *Overheden* in de Publique, haer niet en mogen ſimpelick verlaten op een anders wijſheydt ofte conſcientie, maer ſelve ſchuldigh zijn de ſaecke te onderſoecken ende ſulcx te doen als ſy uyt *Godts vvoordt* bevinden te behooren. Ghelijck ſulcx duydelick mede-brengt de *Requeſte* van weghen de *Ghereformeerden* ten tijde vande perſecutie over-gelevert aenden *Coningh van Spangien*, als oock aende *Staten vande Landen*, hoe-wel het meerendeel vande ſelve als doe noch gheen kenniſſe en hadde vande ware *Religie*. Ende is het ſelve altijdt on-wederſpreeckelick gehouden, ende door gheſtadige practicque opentlick bethoont by alle Churfurſten, Princen, Graven ende Regierders van Groote ende kleyne Republicquen, het Pauſdom met de tyrannie, afgoderie ende ketterie van dien verworpen, ende de ſuyvere *Euangeliſche Religie* aengenomen hebbende: ende namentlick oock by mijn Heere den *Prince van Orangien* ho. m. ende d'Heeren *Staten van Hollandt ende Zeelandt*: hebbende ſijne Hooghghemelte Ex^tie^. niet alleen eenige Ordonnantien geconcipieert, om daer mede te ſtabilieren de publique authoriteyt in Kerckelicke ſaecken; maer oock de ſelve gedefendeert jegens het contrarie geſuſtineerde van verſcheyden Kerckelicke perſoonen. Vwe Eerſaemheden hebben buyten twijfel mede wel verſtaen, hoe dat mijn Heeren de *Staten van Hollandt ende VVeſt Vrieſlandt*, tot wegh-neminge van alle onbehoorlijcke ſuſpicien ende miſvertrouwen, menighmael oprechtelick ende ſinceerlick hebben verklaert, dat ſy willen blijven maintenerende de ware Chriſtelicke *Ghereformeerde Religie*, ſonder eenige inbreuck daer in te laten geſchieden: Iae dat mijn Heeren de Edelen, ende de Steden verſcheyden malen hebben gheproteſteert, datmen haer ſoude aendoen het grootſte ongelijck vande werelt, ſoomen ſoude meenen, dat ſy eenighſins ſouden willen verlaten ofte toeſtaen gekrenckt te werden, een ſoo koſtelicken pandt, als is de ware *Religie*, waer van ſy het vrye exercitie met ſoo veel goets ende bloets hebben verkregen, ende loffelick geconſerveert. Nu ſoo wenſchten mijn Heeren de *Staten* wel, dat haer *Ed. Mo.* moghten bemercken de eenigheyt van uwe E. met haer *Ed. Mo.* niet alleen in deſe nu verhaelde poincten, maer oock in alle d'andere ſaecken, ende namentlick inden inhoudt vande *Reſolutien* onlangs overgeſonden aende *Steden*, *Hooft-Officieren* ende *Claſſen*, beſtaende in twee hooft-ſtucken, namentlick in de Regieringe vande *Kercken*, ende in de Tolerantie op eenige Theologiſche verſchillen. 1616.

Nopende de Regieringhe vande Kercken, is niet anders ghereſolveert, dan 'tgunt inden Iare 1591. by eenige Politique, ende eenige Kerckelicke perſoonen geconcipieert, by ſijn *Ex^tie^* den *Hooghen* ende *Provincialen Rade*, ende ſelfs oock by mijn Heeren van *Amſterdam* was goedt gevonden. Dan de ſwaricheydt inden ſelven Iare 1591 werde gemoveert byden Steden *Delff*, *Goude*, *Rotterdam*, ende *Medenblick*, die niet anders en konden begrijpen, dan dat int ſtellen vande Kercken-dienaren, ende noch eenige andere poincten den *Overheden* veel minder wierd' toegheſtaen by het voorſeyde Concept, dan de ſelve *Overheden* hier te Lande gehadt hadden onder het jock van 't Pauſdom, 't welk haer dochte onbehoorlick te zijn. Dan daer nae, bemerckende de groote ſwaricheyden die dagelijcx reſen uyt het ghebreck van een vaſte Ordre, hebben leedtweſen gehadt van haer voorgaende precijſheyt; ende hebben als nu aengenomen 'tgunt by haer te vooren was ghedifficulteert. T'welck tot een Exempel ſal mogen dienen aen anderen Steden, die miſſchien metter tijdt mede door experientie ſouden mogen leeren, dat het beter is in tijdts eenen lijdelicken voet aen te nemen, dan, het uyterſte precijſelick urgerende, de ſake te laten komen in verloop. De voet van *Electie* by de Heeren *Staten* nu ettelicke malen in conformiteyt van het voornoemde Concept gereſolveert, is buyten twijffel ſodanigh, dat daer by voor de *Kercke*, ende den welſtandt vande *Re-*

1616. *ligie* genoechſaem is geſorght, alſoo niemandt en kan komen tot den Kercken-dienſt, dan die by de *Kercken-dienaers* door *Examinatie* van Leer ende leven, daer toe bequaem werdt gekent. Ghelijck oock de Namen ſoo vande *Kercken-dienaers* als vande *Ouderlingen*, de Gemeente werden voor-geſtelt voor de beveſtiging, ten eynde een yeder de bedenckingen die hy op hare perſoon ſoude mogen hebben, vryelick ſoude openbaren: Sulcx dat het niet en is inde macht van eenige *Overheden* yemandt tot den Kercken-dienſt te bevorderen, dan die nae wettelick onderſoeck geoordeelt is te zijn een Leeraer vande ware Chriſtelicke *Gereformeerde Religie*. Dan nadien boven 't Intereſt vande *Kercke*, de Regieringe vande Steden, ende van het ganſche Landt, ten hooghſten daer aen is gelegen wie den *Predick-ſtoel* betredet om tot de Gemeente te ſpreken, ſoo brengt de Reden mede, dat de *Overheydt* hier-inne een ſunderlinge ſorge ende geſach is competerende, 'twelck nochtans by de voornoemde *Reſolutien* ſulcx is gemodereert, dat het voor-ſtellen vande perſoonen half komt aen de Gedeputeerden vande *Kercken-raedt*, ende half aende Gedeputeerden van de Overheydt, welcke Gedeputeerden oock moeten zyn bequaem tot ſulcke actie, dat is den welſtandt vande *Kercke*, ende vande *Religie* toe-gedaen. Nopende het compareren vande Gedeputeerden der *Overheden* in Kerckelicke vergaderingen, ſulcx is in eenige Steden gebruyckt van het beginſel af vande *Reformatie*, ende namentlick tot *Enckhuyſen*, alwaer ſulcx tot noch toe geſtadigh is geobſerveert; ende dient, ſoo tot onderhoudinge van alle goede ordre in de ſelve Kerckelicke vergaderingen, als tot beter correſpondentie vande *Overheden*, ende *Kercken-dienaren*, aengeſien den Kercken-dienaren middel wert gegeven, om door de Gedeputeerden vande Overheyt alle hare ſwaricheden aende Overheyt aen te doen dienen, ende daer jegens bequame remedien te bekomen. Daer-en boven ſoo en werdt ſulcx niet geſtelt als noodtſaeckelijck, maer gelaten in diſcretie vande *Magiſtraten*. VVel is waer, dat het te wenſchen waer, dat niet alleen op deſe poincten, maer oock op alle 'tgunt vorder de *Kercke* is raeckende, eene *Kerckelicke Ordonnantie* over langhe ware gearreſteert geweeſt, ende dat daer door miſſchien vele ſwaricheyden ſouden hebben konnen voor-komen werden: maer alſo daer verſcheyden poincten waren van groote inſichte, ende uwe E. ſelve mede verſtonden, dat het oirboir was eenige ordre te ſtellen op de gereſene Differenten, eermen met vruchte daer in ſoude konnen beſoigneren, ende middelertijdt de *Electien* niet en konden ſtil ſtaen, ſoo moſte daer op nootſaecklijck eenigh reglement werden geſtelt: te meer nae dien voor deſen tijdt, elcke Stadt te naeſte by eene particuliere forme van *Electie* hadde gebruyckt, ende datmen ſach dat uyt die diverſiteyt vande practique vele onluſten en commotien ontſtonden, ende de queſtien daer uyt rijſende dagelijcx wierden gebracht ter Vergaderinge van mijne Heeren de *Staten*, ſulcx dat haer *Ed. Mo.* niet en conden ledigh ſtaen, daer op te ſtellen eenige proviſionele Ordre.

WY ſullen nu komen, mijn Heeren, *tot het tvvede Hooft-ſtuck* vande *Reſolutien* van hare *Ed. Mo.* beſtaende in het bevel, van door *onderlinge Tolerantie* de Kerckelicke eenigheydt te onderhouden, niet tegenſtaende de Theologiſche geſchillen, die op 'tſtuck vande *Predeſtinatie ende den aenkleven van dien* in de *Kercken* van haer gebiedt zijn ontſtaen. Dit bevel is klaerlijck gefundeert op een vaſte regel, diemen met recht wel magh noemen een *Groot ſtuck vande Chriſtelicke Reformatie:* want de *Gereformeerde Kercken*, door *Godts vvoordt* onderrecht zijnde, hebben altijdt opentlick geſuſtineert, dat de Leer-ſtucken waren van tweederhande nature: Eenige ſoodanige, dat een yeder, gekomen zijnde tot de Iaren van diſcretie, de ſelve ſchuldigh was te verſtaen, ende met een oprecht Geloove aen te nemen op verlies van ſijne Saligheyt: welcke Leer-ſtucken genoemt werden het *Fundament*, ende byde voornoemde *Gereformeerde Kercken* geoordeelt werden te zijn, weynigh in getale, in de *Heylighe Schrifture* doorgaens ſeer claerlick voor-geſtelt, met belofte van Saligheydt voor den genen die de ſelve ſouden geloven, ofte met dreygement van Verdoemeniſſe voor den genen die de ſelve niet en ſouden geloven: Dat alle andere Leer-ſtucken niet en zijn het *Fundament*, maer het *Gebouw*, ende ſoo de ſelve voorgeſtelt werden conform Godes woort, dat de ſelve genoemt werden *goudt* ende *ſilver*: ſoo de ſelve afgaen vande waerheydt, dat de ſelve genoemt werden *hoy* ende *ſtoppelen:* Dan dat de Leeraers die ſodanigh *hoy* ende *ſtoppelen* bouwen, daerom de Saligheyt niet en verlieſen: waer uyt volght, dat ſy oock van de *Kercke* niet en mogen uyt-geſlooten werden, als die van *Chriſto* ſelve voor ſijne Lidtmaten werden gekent: maer dat wy ter contrarie ſchuldigh zijn, de kranckheden van ſoodanige te verdragen, de ſelven niet te oordeelen, maer aen te nemen, verwachtende dat den dagh de waerheydt ontdecke. De contrarie practicque van 't *Pauſdom*, alwaermen om alderhande Leer ſtucken, nae eenige Kerckelicke determinatie, de Luyden anathematiſeert, verkettert, ende verdoemt, hebben de onſe altijdt geſeydt niet te komen uyt den *Geeſt Chriſti*, maer uyt den *Geeſt des Anti-chriſts:* Ende ſoo wanneer de Papiſten den onſen verweten de verſcheydenheydt van het gevoelen vande Gereformeerde Leeraers over eenige poincten, daer uyt inſererende dat wy waren van diverſche *Religie*, is by den onſen daer op ſeer wel geantwoordt, dat ſodanige verſchillen geen diverſche Religie en maken, noch de *Kerckelicke eenicheydt* en verbreecken: Daer toe allegerende 't Exempel van alle de Leeraers vande oude Chriſtelicke Kercke, onder de welcke geen twee en werden bevonden die niet in eenige Leer-ſtucken vanden anderen en hebben verſchilt, maer des niet tegenſtaende altijdt zijn gebleven in eene *Algemeene Kercke*, houdende met den anderen alle Chriſtelicke gemeenſchap. Deſe verdraeghſaemheydt in poincten, die niet ganſchelijck nootwendigh zijn ter Saligheydt, is by de voornaemſte Leeraers vande Euangeliſche Kercken, niet alleen geleerdt, maer metter daedt gepractiſeert geweeſt: Sulx ſiet-men, dat ſoo inden Iare 1529. als inden Iare 1537. tuſſchen *Lutherum* ende de *Svvitſerſche Kercken-dienaers*, ſtaende in geſchil over 'tſtuck van het *Avont-mael*, even-wel oprechte broederſchap is belooft, ende een wijl tijdts onderhouden: hoe-wel daer nae wederom door hevicheydt gebroocken, tot groot nae-deel van

1616.

1616. vande Euangeliſche Kercken, ende tot groote vreught, voor-deel ende verſterckinge vande Papiſten. De ſelve voet van Tolerantie is wederom hervat inden Iare 1570 in *Polen* ende *Lithouvv*, tuſſchen de Kercken vande *Auſburghſche*, *Boheemſche* ende *Svvitſerſche Confeſſie:* alle welcke niet tegenſtaende haer verſchil in het ſtuck van het *Avont-mael*, malkanderen hebben belooft alle Chriſtelicke liefde ende vrundtſchap, verklarende d'een d'ander te houden voor rechtſinnige Kercken, ende bereydt te zijn hare onderlinge eenigheydt te bethoonen, ſoo door 'tgehoor vande *Predicatien*, als door de gemeenſchap der Heylige *Sacramenten:* Deſe Eenigheydt door Godes ſunderlinge genade in de voornoemde Kercken tot noch toe onderhouden zijnde, heeft haer kracht ende ſterckte gegeven, ſoo jegens de *Papiſten*, als jegens de *Samoſatenianen*. Gelijcke manier van Eenigheyt is oock inden Iare 1575 aengegaen, ende noch onlancx vernieuwt, tuſſchen die vande *Confeſſie van Auſburgh*, ende den genen diemen noemt *Huſſiten*, mitſgaders de Broeders diemen noemt *Valdenſes* in het Coninghrijck van *Bohemen*. Dat in *Duydtſch-landt* op gelijcke voet de Kerckelicke eenigheydt, tuſſchen de *Proteſtanten* niet en is getroffen, heeft aende zijde vande onſen niet ontbroken, die aende *Lutherſche* altijdt de ſelve Eenigheydt hebben gepreſenteert, blijvende yeder een byde vrijheydt van ſijn gevoelen: waer mede de *Lutherſche* zijn geſtelt int ongelijck voor Godt ende den menſchen. Dit blijckt by de acten van Conferentie gehouden tot *Mompelgard*, byde brieven die de Heere Churfurſt *Palſgraef Frederick* h. l. m. aenden *Palſgraef van Nyenburgh* heeft geſchreven, vele verſcheyden boecken van onſe Gereformeerde Leeraers, ende onder ander een, onlancx uyt-gegeven by *D. Parœum* Proffeſſeur tot *Heydelbergh*, expreſſelick ten dien eynde ingeſtelt, om de Lutherſche te recommanderen de voorſeyde Tolerantie. Onſe *Nederlandtſche Kercken* hebben oock ſpecialick over langen tijdt gethoont hare genegentheydt tot deſe Moderatie. Want alſo inden Iare 1577 de *Saxenſche* Theologanten seecker boeck genaemt *Concordie-boek* hadden uyt-gegeven, inhoudende een condemnatie vande Kercken in 'tſtuck van het Avont-mael van haer verſchillende, ſoo zijn noch inden ſelven Iare, in Septembri, te *Francfoort* vergadert geweeſt de Gedeputeerde vande *Franſche*, *Poolſche*, *Hungerſche*, *Boheemſche*, *Svvitſerſche* ende andere Kercken, in preſentie van een Ambaſſadeur vande *Coninginne van Engelandt* h. m. ende eenighe Gedeputeerde vande Heer *Palſgraef Ian Caſimir:* In welcke by-een-komſte mede zijn verſchenen de Gedeputeerden vande Nederlandtſche Kercken, ende hebben eenſamentlijck ingeſtelt een Remonſtrantie aen eenige Churfurſten ende Furſten van de Auſburghſche Confeſſie, om te thoonen de onbeſcheydenheyt, ende het perijckel dat gelegen was inde voornoemde condemnatie ende af-ſnijdinge van Eenigheydt. Ende is daer-en boven inden Iare 1579 een ſeer ſchoon Boeck uyt-gegeven op den naem vande Kercken-dienaers vande Nederlandtſche Gereformeerde Kercken, dienende alleenlijck om de ſcheuringe, die by de Lutherſchen was aengevangen, te ontgaen. Dien volgende ſoo heeft oock de *Suydt-Hollantſche Synodus*, noch inden Iare 1604. den Lutherſchen Predicant tot *VVoerden*, door hare Gedeputeerden doen beſoecken, ende hem noden tot de vereeniging, door het exempel hier vooren geallegeert vande Kercken van *Polen*. Gelijck nu over het verſchil van het Avont-mael ende 'tgunt meer tuſſchen ons ende de Lutherſche oneens is, byden onſen altijdt de Tolerantie is gepreſenteert geweeſt, ſoo iſt oock kennelijck dat in *Engelandt*, in *Svvitſerlandt*, ende in meer andere plaetſchen, over de *Nederdalinge Chriſti ter Helle*, over de *Excommunicatie* ende meer andere poincten, diſputen zijn gereſen, ende tot noch toe niet en zijn gedecideert, ſonder dat daeromme de Kerckelicke Eenigheydt is verbroocken. *D. Franciſcus Iunius*, in ſijn leven *Profeſſor* inde Vniverſiteyt tot *Leyden*, bewogen zijnde door de occaſie van eenige Kerckelicke geſchillen tot *Utrecht* gereſen, heeft een Vermaninge tot Vrede uyt-gegeven, alwaer dit ſtuck vande Tolerantie over het verſcheyden gevoelen ſeer ſterckelick beweert, ende als hooghnoodigh voor-den welſtant vande Kercken werdt gerecommandeert. De voornoemde Suydt-Hollandtſche Synode vanden Iare 1604. byde Franſche Kercken zijnde gewaerſchouwt, dat *D. Piſcator* Profeſſeur tot Herborn in 't Graefſchap van *Naſſau* eenige doolinge leerde vande *Bekeeringe*, van het *Geloove*, ende vande *vverckelijcke Rechtveerdigheydt* Chriſti, heeft goedt gevonden de Franſche Kercken te vermanen, dat ſy de ſaecke door ſulcke hevicheydt niet drijven en wilden, dat daer uyt eenige ſcheuringe ofte twiſt mochte ontſtaen: zedert welcken tijdt *D. Tilenus* Profeſſeur tot *Sedan*, in het ſtuck vande *Rechtvaerdigh-maeckinge* ('twelck altijdt inde Gereformeerde Kercken is gehouden geweeſt te zijn vande Hooghſte importantie) nae volgende de opinie *D. Piſcatoris*, is daer door geraeckt in harde contentie met *D. Molinæo*, een welbekende ende uyt-nemende Kercken-dienaer in *Vranckrijck*. Welcke contentie uyt de wege geleydt is, door tuſſchen-ſpreecken vande Heer van *Pleſſi* ende andere geleerde perſoonen, in dier-vougen dat den een den anderen heeft gekent voor een rechtſinnich Leeraer, blyvende onder-tuſſchen elck by ſijn opinie. De ſelve voet van Tolerantie wert oock gepractiſeert ſoo hier te Lande als in andere Landen byden genen die de *Predeſtinatie* ſtellen ſonder conditie, alſoo eenige van hemluyden de ſelve ſtellen boven, ende andere onder den Val, ſulcx dat inde Haeghſche Conferentie, by de Broeders die daer genoemt zyn *Contra-Remonſtranten*, wel uytdruckelijck is geſeydt, dat daer over noyt eenige on-eenicheydt ofte ſtrijdt geweeſt is in onſe Kercken. 1616.

Om nu deſe Generale Regel van *Tolerantie* te appliceren tot de queſtien vande *Predeſtinatie ende den aenkleven vandien*, ſulcx die inde voorſz. *Conferentie* zijn gediſputeert, ende waer door (Godt betert) ſoo droevige alteratie is gereſen in onſe Kercken; wie is ſoo vermeten die ſoude dorven ſeggen dat de kenniſſe vande ſelve ter eener ofte ter andere zijde t'eenemael noodwendigh is ter Saligheydt? want de poincten die alſoo noodwendigh zijn, moeten by Vrouwen ſoo wel als by Mannen; by Ionge ſoo wel als by Ouden; by Arbeydtſluyden ſoo wel als by Doctoren verſtaen ende aengenomen werden,

op

1616. op verlies van hare Saligheydt. Hoe veel eenvoudige Godſalige menſchen zijn daer nu in de Gemeente *Chriſti*, jae miſſchien onder de Kercken-dienaren ſelve, die den ſtant van 't verſchil niet en verſtaen, ende veel minder weten wat zijde ſy behooren te kieſen: ſullen wy die dan de Saligheydt dorven ontſeggen? T'zy verre van een Chriſten menſche dat hem ſulcx inde ſin ſoude komen. Beyde de opinien komen daer in over-een, dat alle de beſluyten ende werckingen Godes, aengaende de Saligheyt der menſchen, zijn gegrondt in *Ieſu Chriſto*, ende houden over-ſulcx het eenige *Fondament* het welck is *Ieſus Chriſtus*; de meeſte diſputen komen aen op de ordre die daer is tuſſchen Godes voorwetenheydt ende Godes beſluyten, die nochtans in Gode alle beyde zijn van alle eeuwicheydt. Hier op zijn door de al te groote ſubtijlheydt van diſputen, gereſen ſoo intricate queſtien, dat de aldergeleerdſte qualijck raedt weten om haer ſelven daer door te redden. Dat nu dan over deſe poincten de *Tolerantie* haer behoort uyt te ſtrecken niet alleen tot de gemeene Lidtmaten, maer oock tot de Leeraers, brengt de Reden ſelve mede, overmits de Leeraers niet exempt en zijn van onwetenheydt ende dwalingen, ende over-ſulcx mede zijn onder het getal vande genen welcker ſwackheyden de andere moeten helpen dragen. De geſtadige practicque der Gereformeerde Kercken thoont ſulcx oock klaerlijck. T'huiſ-boeck *Bulingeri* is hier te Lande genouch bekent: *Loci communes Melanchtonis* zijn niet alleen uytgegaen in 't Latijn, maer oock in 't Franſch, met een treffelijcke recommandatie *D. Calvini*. Die deſe boecken ſal willen confereren met de Inſtitutien *D. Calvini*, ende met het gunt by *D. Bezam* op 't ſtuck vande *Predeſtinatie* ende den gevolge vandien is geſchreven, ſal het geſchil van haer gevoelen over de huydendaeghſche queſtien wel klaerlick bemercken. Nochtans zijn alle deſe Perſoonen geweeſt geleerde ende Godſalige Mannen, uyt-nemende inſtrumenten Godes, jae colomnen vande Kercke. Elck een van hemluyden heeft buyten twijfel gewandelt met een goede conſcientie, niet alleen geloovende, maer oock de Gemeente Godes met alle vrymoedicheydt voor-ſtellende 'tgunt een yeder meende beſt gefundeert te zijn in Godes woordt, ende te dienen tot de meeſte ſtichtinge vande Kercke: maer ſy en hebben om deſes verſchils wille malkander niet verdoemt, ofte afgeſneden: maer ter contrarie malkander bejegent als Lieve ende waerde Broeders, ende mede-arbeyders inden Oegſt des Heeren, latende alſoo aen hare nae-komelingen een treffelick Exempel van beſcheydenheydt, ende moderatie. Alle 'tgunt hier vooren is geſeydt vande *Tolerantie* ende Kerckelicke Eenicheyt byden onſen gepreſenteert aende Lutherſchen, is tot deſe queſtien mede applicabel, alſoo de Lutherſche boven het verſchil van het *Avont-mael*, oock leeren de *Al-gemeene Genade*; de *Predeſtinatie uyt den voorgeſienen Geloove*; ende dat *eenige vvare Geloovigen, door Sonden jegens de conſcientie uyt den Gelove ende Genade t'eenemael vervallen*: Sulcx dat de Synoden ende Leeraers hier vooren verhaelt, den ſelve Lutherſchen Eenigheydt preſenterende, daer-mede verklaert hebben deſe poincten aen geen van beyde zijden te zijn noodwendigh, maer de Tolerantie onderworpen: 'twelck oock uyt-druckelijck wert aen-geweſen by *Perkinſum* een notabel Leeraer in Engelandt; ende inde queſtie vande Predeſtinatie met den aenkleven van dien, eens zijnde met de Broeders van 'thooger gevoelen diemen hier noemt *Contra-Remonſtranten*: alſo hy ſeydt dat de Lutherſche Kercken, drijvende de *Al-gemeene Genade*, zijn ware Kercken Gods, die den grondt der Salicheydt onvervalſcht behouden: gelijck oock de ſelve *Perkinſus* de dwalinge vande *Vrye vville* ſtelt onder de poincten, waer door geen ſtuck van het *Fondament* en werdt omgeſtooten. V Vaer mede ſeer wel accordeert 'tgunt over eenige Iaren geſchreven is by *D. Paræum* Profeſſeur tot *Heydelbergh*, mede ſtaende int gevoelen der *Contra-Remonſtranten*, alwaer hy de articulen vande Goddelicke *Predeſtinatie*, hare *oorſaecke* ende *vverckingen*, ende vande *nature des vryen vvils* ſtelt, niet onder de noodſaeckelicke articulen, maer onder de *Theologiſche Beſluytingen*, waer in men wel kan verſchillen ſonder de Vrede ende Liefde te breecken: daer by vougende, indien de Euangeliſche Theologanten ſulcx wel wilden bedencken, datmen minder gekijfs inde Kercken ſoude vernemen, ende dat het middel nae byde handt ſoude zijn, om de wonden te geneſen ende de Vrede te treffen. De Kercken van *Anhalt*, als oock eenige Leeraers in *Denemarcken*, hebbende verlaten de *Lutherſche* opinie van het *Avont-mael*, zijnde nochtans in 't ſtuck vande *Predeſtinatie* ende den aenkleven vandien gebleven by het lager gevoelen, 'twelck hier te Lande byde Broeders diemen *Remonſtranten* noemt werdt verdedight: ende nochtans is kennelick dat andere Gereformeerde Kercken, met de Kercken ende Leeraers alſoo gevoelende, hebben onderhouden ende noch onderhouden alle goede Eenigheydt ende broederlicke correſpondentie. In *Engelandt* zijn jegenwoordigh, niet in geringe maer in hooge Kerckelicke ampten, perſoonen van het eene ende van het ander gevoelen, ſonder dat daeromme de Vrede der Kercken eenighſins werdt verſtoort. Om noch naerder te komen, Sijne Ma^t. van *Groot Bretaingen*, rijpelick deur-geleſen ende over-gewogen hebbende de Articulen, ſulcx die zijn vervatet inde *Remonſtrantie*, met de Articulen vande andere zijde, heeft verklaert ende aende Heeren *Staten* geſchreven bevonden te hebben, dat beyde de opinien met de waerheydt des Chriſtelicken Geloofs, ende met der Zielen Saligheydt wel konnen beſtaen. Indien wy van *Engelandt* ons wenden nae *Vranckrijck*, wy en konnen daer niemandt onder de Gereformeerde Leeraers vinden van meerder aenſien ende reputatie als is *D. Molinæus*, die in ſeecker *Advijs*, gegeven tot de ver-eeninge der Kercken, ſeydt, datmen behoort te trachten om van alle de Euangeliſche Confeſſien *Eene Confeſſie* te maecken ('twelck oock is geweeſt het advijs vande Gedeputeerde vande Kercken inde Vergaderinge tot *Franckfort* hier vooren aen geroert) ende datmen daer-inne behoort ſtil-ſwijgens voor by te gaen vele ſaecken, ſonder kenniſſe vande welcke een menſche kan Salich werden: gelijck als is (ſeyt hy) de queſtie van *Piſcator*, ende vele ſubtile opinien geproponeert by *Arminius* aengaende den *Vryen vville*; de *Volhardinge der Heyligen*, ende de *Predeſtinatie*; daer by vougende, dat alle d'Erreuren in de 1616.

1616. de Religie zijn gekomen, *De vouloir trop ſçavoir, ou de vouloir trop avoir*, dat is uyt de groote curieuſheydt, ofte uyt gierichеydt ende ambitie: dat het laetſte de *Roomſche Kercken* heeft bedorven, maer dat getracht werdt de onſen te bederven door het eerſte: maer indien wy ons ſelven konden gebieden veel dingen niet te weten, ende ons te vrede te houden met de ſaecken die noodigh zijn ter Saligheydt, ende in materien die niet nootſaeckelijck en zijn, te dragen de dwalende ende anders gevoelende, dat wy alſdan het meerder-deel vande wegh tot de Vrede ſouden hebben gewonnen. Indien ons *Duydtſlant*, *Engelandt*, ende *Vranckrijck* niet en contenteert, ende dat wy willen ſien op het gevoelen ende practique van onſe Landen, men ſal bevinden dat hier in *Hollandt* Kercken-dienaers zijn over de veertigh Iaren aengenomen in Dienſte, die ten tijde van haer aenneminge opentlick hebben getuyght haer te houden aen het lage gevoelen, 'twelck nu genoemt wert het gevoelen der *Remonſtranten*, ſonder dat yemant gepretendeert heeft haer daerom uyt den Dienſt te weeren, ofte haer gevercht heeft anders te leeren dan ſy gevoelden. *D. Gomarus*, *D Trelcatius*, *D. Cuchlinus*, ten tijde als *D. Arminius* met hemluyden diende in de Vniverſiteyt tot *Leyden*, hebben ſolemnelick verclaert datter tuſſchen hemluyden haers wetens geen verſchil en was, nopende de *Fondamenten* vande Leere. Dat meer is, noch inden Iare 1611. nae dat door het houden vande *Conferentie* den ſtandt van het geſchil volkomentlick was ontdeckt, alſo de Heeren Staten den Predicanten reſpectivelick vermaent ende belaſt hadden, malkander in Broederlicke ende Chriſtelicke liefde te bejegenen, ende alles te helpen dirigeren tot Ruſte ende Vrede, hebben de ſelve Predicanten ſoo van d'eene als van d'andere opinie aengenomen haer daer nae te reguleren. De *Synode vande Franſche Kercken* deſer *Vereenighde Provincien*, heeft inden Iare 1612. mondeling, ende inden Iare 1613. ſchriftelick verklaert ende belooft de Broederlicke Eenigheydt te onderhouden met de Kercken ende Kercken dienaren van hare Synode, niet tegenſtaende de huyden-daegſche geſchillen. Hoe-wel nu daer nae het vyer van On-eenigheyt meer is opgeblaſen dan wel ware te wenſchen, ſoo en heeft nochtans daer door de natuyre vande ſaecke niet konnen verandert werden, nochte rechtvaerdige materie gemaeckt van ſcheuringe 'tgunt voor deſen altijd was verſtaen te zijn een materie van *Tolerantie*. T'welck ſeer wijſſelick ende Godvruchtelick conſiderende vele *Kercken-dienaers* van het hooger gevoelen, jae vele *Kercken* ende *Claſſes*, beſtaende uyt Kercken-dienaers van beyde de gevoelens, hebben de Tolerantie ende Chriſtelicke Eenicheydt tot noch toe onderhouden, niet alleen in *Hollandt* ende *VVeſt-Vrieſtandt*, maer ook inde *Nae-buyrige Provincien*, alwaer de ſelve queſtien zijn ontſtaen: Zijnde onder de ſelve Kercken-dienaers vele van die Geleertheydt, dat het een temeriteyt ware de ſelve in dit ſtuck te beſchuldigen van Ignorantie, ende van die Vromicheyt, dat het een onbeſchaemtheydt ware te ſuſtineren dat ſy ſulcx ſouden doen jeghens hare Conſcientie.

Hier by dient ook wel over-gewogen, dat deſe queſtieuſe poincten niet alleen niet en zijn

noodwendigh geweten te werden ter Saligheydt, maer dat ook de ſelve zijn ſoo ſwaer, ende van ſoo diepen inſichte, datmen niet en ſal bevinden, dat of inde Oude Chriſtelicke Kercke, ofte inde Gereformeerde oyt daer van is gedaen eenige Synodale deciſie. VVant wat belangt de *Oude Kercke*, 't is kennelick dat de Leeraers vande eerſte vier hondert Iaren nae de Apoſtolиſche tijden, deurgaens thoonen van die hooge poincten geene kenniſſe gehadt te hebben, ſulcx dat ook de Gemeente uyt hare Predicatien ende boecken geene kenniſſe vande ſelve poincten heeft konnen ontfangen. Dat meer is, *D. Calvinus*, *Beza* ende andere vande ſelve opinie, bekennen rondelick dat die Leeraers van die tijden anders als ſyluyden van deſe ſaecken gevoelt ende geſproocken hebben: nochtans iſt ſeecker dat de Chriſtelicke Een-voudigheydt noyt meer als in die tijden heeft gebloeyt: Dat noyt meer *Martelaren* hare Zielen *Chriſto* hebben op-geoffert: tot een ſeecker teycken dat ſoo wel de Godſalicheydt als de Salicheydt ſonder ſoo hooge wetenſchap wel konnen beſtaen. Daer nae alſo eenige Ketters de Natuerlicke krachten der Menſchen jegens de Genade begonſten te verheffen, ſoo heeft *Auguſtinus*, een Hoogh vermaert Leeraer der Kercken, de ſaecke wat hooger gevat, ende ſulcx voor-geſtaen de noodwendicheyt vande Genade om tot de Salicheydt te geraecken, dat hy daer by heeft gevoecht eene Abſolute Predeſtinatie, niet ſonder oppoſitie van velen. Hoe wel nu t'ſijnen tijden jegens de voornoemde Ketters vier ofte vijf *Concilien* zijn gehouden: dat ook *Auguſtinus* principale Directeur is geweeſt van een vande ſelve *Concilien* gehouden binnen *Carthago*, ſoo blijckt evenwel uyt de Acten vande ſelve *Concilien*, dat daer by vande abſolute Predeſtinatie ende 'tgunt daer van dependeert geene deciſie is gegeven ter eenre nochte ter andere zijde: maer beſtaet het ſommier vande beſluyten vande voornoemde Concilien daer inne, dat geleerdt werdt, Dat alle Menſchen verdorven zijn, ende dat niemandt yet kan doen, dat Geeſtelick goedt is, ſonder eenige inwendige ende onverdiende Genade Godes. Alſoo nu daer nae eenighe andere de Genade ſoo verre erkenden, dat ſy toe-ſtonden, dat den voort-gangh in het goede quam vande Genade, meenende ondertuſſchen dat eenige Menſchen door een beginſel van een Goeden wille de Genade voor quamen, ſoo is jegens de ſelve gehouden geweeſt een Concilie te *Orangie*, waer-inne ſommierlijck geleerdt werdt, dat ook het beginſel van het goede kompt uyt de Genade, ſonder dat in het ſelve Concilie als noch eenige mentie werdt gemaeckt van een Abſolute Predeſtinatie ter Sal gheydt: ende daer-op zijn de ſaecken voor die tijdt blijven beruſten. Met de Exempelen van het Pauſdom en willen wy ons niet behelpen; even-wel is aen-merckens waerdich dat die poincten waer over die *Scholaſtique* Schrijvers (ſoo-men die noemt) ſoo on-eens zijn, waer over de *Dominicanen* twiſten met de *Ieſuijten*, jae de *Ieſuijten* ook onder malkanderen, geenſints en konnen gehouden werden voor oorſaecken van onſe afwijckinge van het Pauſdom: ende hoe-wel inde Roomſche Kercke over vele hondert Iaren de maniere is geweeſt van ſeer lichtveerdelick te procederen tot deciſie ende tot condemnatie, dat nochtans de *Pauſen*

1616. de queſtien vande abſolute ofte geconditionneerde Predeſtinatie, als oock de maniere vande werckinge vande Genade in den wille des Menſchen, niet en hebben gedecideert aen d'eene ofte aen d'andere zijde: maer hebben aen beyde de parthyen hare opinien vry gelaten, met verbodt van malkanderen te condemneren ofte bitterlick over te halen. Godt gave dat de Kinderen des Lichts in deſe ſaecke ſoo wijs waren als de Kinderen der Duyſterniſſe; ende 'tgunt de Papiſten doen om haer wereldtſch-rijk ſtaende te houden, dat de Euangeliſche ſulcx deden om het Rijck Chriſti in Liefde ende Vrede te bouwen. Die nu den tijdt ſal willen inſien van het beginſel af vande Reformatie tot nu toe, ſal bevinden dat hoe-wel deſe queſtien genoechſaem alle Kercken door-wandelt hebben, even-wel noyt daer van in eenige wettelicke Synode deciſie is gegeven: ende hoe verſcheydelick de *Confeſſien* ſpreeken van deſe materie, kan een yder lichtelick bemercken die de moeyte wil nemen om de ſelve met aendacht te door-leſen. Eenige meenen dat in *Engelandt* tot *Lambeth* inden Iare 1595. deſe queſtien Synodalick ſouden zijn gedecideert: maar 't is een merckelick abuys: alſoo de by-een-kompſte tot *Lambeth* geen Synode en is geweeſt, nochte oyt voor ſulcx en is gehouden: oock de Articulen die aldaer zijn geſtelt, alleenlick betuygen de opinie ende 'tadvijs vande Theologanten die aldaer waren vergadert, en daer-en boven in dier-vougen zijn in geſtelt, dat ſoo wel die van het lage, als van 'thooge gevoelen de ſelve ſouden konnen aen-nemen ſonder haer opinie te veranderen: maer 'tgunt meeſt ſtaet te noteren, is, dat by authoriteyt vande Coninginne h. m. deſe Articulen van *Lambeth* zijn verboden te publiceren, ende dat Sijne Majeſteyt jegenwoordigh regnerende, zijnde verſocht by eenige Predicanten, dat ſy deſe Articulen ſouden laten inſereren inde Confeſſie van Engelandt, ſulcx heeft geweygert, meenende ondienſtich te zijn, datmen 'tſelve Boeck vande Confeſſie ſoude ſtofferen met Theologicale concluſien.

Mijn Heeren de Staten, door deſe ende meer andere redenen wel verſeeckert zijnde dat niemandt geoorloft en is ter ſake vande poincten inde Conferentie verhandelt eenige ſcheuringe inde Kercken aen te rechten, hebben verſtaen haer ampt te zijn, by Publique Authoriteyt, Chriſtelicke Reſolutien, ende bequame uytvoeringe vande ſelve Reſolutien, ſoodanige ſcheuringen te beletten. Hier-jegens is by eenige geſuſtineert, dat deſe ſaecke zijnde Kerckelick, eerſt behoorde gexamineert te werden by een wettelicke *Synodale Vergadering*: waer jegens verſcheyden-malen is verthoont dat ſoodanige Synodale Vergaderinge in deſe materie niet noodigh, ende, nae gelegenheydt van tijden, oock niet dienſtigh en was. Dat de Synodale Vergaderinge niet abſolutelick noodigh en is, blijkt uyt 'tgunt hier vooren is geſeydt, vande *Authoriteyt van een Hooge Overheydt* over Kerckelicke perſoonen ende ſaecken, in welck poinct mijn Heeren van *Amſterdam* haer altijdt hebben verklaert conform de andere Landen vande Vergaderinge: want indien de Hooge Overheydt van Godt Almachtigh heeft ontfangen volkomen macht ende authoriteyt, om alles te gebieden ende uyt te voeren, dat Godt gebiedt in ſijn Heylich woordt (gelijck alle Gereformeerde Leeraers jegens de Papiſten tot noch toe hebben geſuſtineert) ſoo en behoeft de Hooghe Overheydt daer toe geen Authoriteyt vande Kercke te ontleenen, jae is ſchuldigh de ſelve Authoriteyt te gebruycken, niet alleen ſonder, maer oock jegens de wille van vele Kerckendienaers. Alſoo nu dan de ſcheuringen om queſtien niet noodwendich ter Saligheydt in Godes woordt klaerlick zijn verboden, ende de queſtien inde Conferentie verhandelt nae lange ende rijpe examinatie, nae dat by de notabelſte Kercken-dienaers ter weder zijde de materie op 'tbreetſte was verhandelt, openbaerlick zijn bevonden te zijn niet noodwendigh ter Saligheydt, ſoo en heeft de Hooge Overheydt niet anders konnen doen als Godes wet int werck te ſtellen, ende alle contraventie te beletten. Alle de Gereformeerde Leeraers ſuſtineren oock jeghens de Papiſten dat het Recht vande Synoden te convoceren de Hooge Overheden toekompt, waer in buyten twijfel begrepen is de vrijheydt van te oordeelen of de Synode dienſtich ſal zijn ofte niet, welcke vrijheydt de Hooge Overheydt werdt benomen, alſmen ſoude willen ſuſtineren de Synoden abſolutelick noodigh te zijn, ſelfs oock nae ſoodanige examinatie als hier vooren is verhaelt. De geſtadige practique ſtrijdt oock jegens ſoodanige gepretendeerde noodwendicheydt. VVant de *Coningen van Juda* vele verbeteringen in Kerckelicke ſaecken hebben gedaen nae Gods woordt ſonder eenige Synode. Vele Gereformeerde Leeraers allegerende 'texempel vande Keyſer *Theodoſio*, die nae de aenroepinge van Godes hulpe over Kerckelicke differenten een uyt-ſpraeck hadden gedaen, ſeggen dat daer uyt meer goets is gevolght als uyt eenige Synode. De *Reformatie* ſelve is die te wege gebracht by Synoden in de Rijcken ende Landen van Europa? In 'tminſte niet: het remedie en was vande Kerckelicke Perſoonen niet te verwachten die de oorſaecke waren vande ſieckte: Maer de Coningen ende Overheden door Godts woordt verlicht zijnde, hebben door Publique Authoriteyt de *Reformatie* te wege gebracht. Ende op datmen niet en meene dat dit alleenlick plaetſe heeft in een ſoo groote verdorventheydt als daer was in het Pauſdom, de Churfurſten, Furſten ende Steden van 'tRijck die de dwalingen over 'tſtuck vant Avont-mael hebben geweert uyt hare Kercken, die anderſints alreede waren gereformeert, hebben ſulcx niet gedaen door Synoden, maer door Publique Authoriteyt. Godt heeft haren yver geſegent, ende ſy werden byde onſen daer over ten hooghſten gepreſen. Kan dan de Publique Authoriteyt ſonder Synode te wege brengen verbeteringen vande Leere, hoe veel te meer kan de ſelve in deſe ſaecke plaetſe hebben, daer in 'tminſte byde Hooge Overheydt niet getracht en werdt om de Leere te veranderen, maer om ſcheuringen te vermijden. Die met aendacht wil letten op de Kerckelicke geſchiedeniſſen, ſal wel bevinden dat het bequaemſte middel tot Remedie van ſcheuringen altijdt is gehouden geweeſt te zijn de Publique Authoriteyt. Alſo in *Africa* de *Donatiſten* haer hadden afgeſondert vande Algemeene Chriſtelicke Kercke, ende de ſaecke langh ſonder vrucht byde Kerckelicke perſoonen was verhandelt, heeft eyntelijck den Keyſer 1616.

1616. ſer *Conſtantinus* de ſake moeten evoceren tot ſijne kenniſſe, ende daer inne ſententieren. Dan de ſaecke daer mede niet t'eenemael zijnde gerecht, is een ruymen tijdt daer nae vande rechtſinnige Leeraers verſocht geweeſt een *Conferentie* voor *Marcellino* als Commiſſaris byden Keyſer *Honorio* daer toe geordonneert, alwaer parthyen gecompareert, ende alles gededuceert hebbende dat ter ſaecke dienende was, is byden voornoemden *Marcellinum* uyt-ſpraecke gedaen, door de welcke ende d'executie daer op gevolght, het meeren-deel vande afgeweeckene wederom zijn gekomen tot de Eenigheydt. VVillen wy komen tot d'exempelen van onſen tijdt, Sijne Majeſteyt van *Groot Brittannien* bemerckende eenige diſpoſitie tot ſcheuringe inde Kercken van ſijn gebiedt, ſo over eenige ſubtile queſtien vande Leere (waer onder mede waren eenige queſtien vande Predeſtinatie ende den aenkleven vandien) als over de Regieringe vande Kercken, heeft parthyen in ſijn preſentie doen compareren tot *Hamptoncourt*, de ſelve gehoort, ende op yeder poinct ſulcx geappoincteert als ſy in goede conſcientie bevondt te behooren, 'twelck is t'eenemael een gelijcke ſaecke, ende gelijcke manier van procederen als in deſen by de Heeren *Staten* is gehouden. Ende om noch naerder te komen, *D. Beza* (waerdiger memorie) verhaelt in een van ſijne boecken, dat tot *Bern* eenige beginſelen van ſcheuringe zijnde gereſen over 'tſtuck vande Predeſtinatie den Raedt van *Bern* een Edict hebben laten uytgaen, daer by een yeder verbiedende, dat ſy niet onbedachtelick vande ſware materie vande Predeſtinatie en ſouden ſpreecken: Belaſtende voorts de Kercken-dienaren, dat ſy vande ſelve ſaecke matelick, religieuſelick, ende ſonder ergerniſſe uyt Godes woordt ſouden leeren, ſoo wanneer de occaſie ſulcx ſoude mede-brengen, met bevel dat niemant uyt het gebiedt van *Bern* (ſoo als eenige onbedachtelick deden) nae *Geneve* ofte andere plaetſe ten Avont-mael ſouden loopen, maer dat een yeder het ſelve ſoude ontfangen uyt handen vanden Dienaer van ſijne Kercke: Seggende *D. Beza* dat daermede deſe moeyte een eynde heeft genomen.

Dat yemandt nu ſoude willen ſeggen, dat het Oordeel vande Synode wel niet noodigh en is om die oorſake dat die Hooge Overheydt geen Macht ofte Authoriteyt ſoude hebben buyten de Synode, maer om door 'tAdvijs vande Synode te beter te zijn geinſtrueert, die ſelve ſoude eerſt wederleydt werden door vele voor-verhaelde exempelen, alwaer byde Hooge Overheden geen Advijs van Synoden en is genomen, ende door de reden ſelfs, overmits eenige ſaecken ſoo klaerlick zijn geſtelt in Godes woordt, ende een Hooge Overheydt daer van ſoo ſeeckerlick kan zijn overtuycht, dat ſy niet en behoeft te rade te gaen met Vleyſch ofte Bloet, alſoo niemandt raedt en vraecht ofte gehouden is te vragen inde ſaecken waer van hy ſeeckere kenniſſe heeft: gelijck een Hooge Overheydt wel kan ende behoort te hebben van deſe twee ſaecken, als dat de verdraeghſaemheyt over Poincten niet geheel noodigh ter Saligheydt ons van Godt is bevolen, ende dat de Poincten die nu zijn in queſtie onder de geheel noodige Poincten niet en konnen gereeckent werden. Staet oock te letten (gelijck *Auguſtinus* dickmael vermaent) datmen uyt de over-een ſtemminge van vele treffelicke Leeraers wel ſoo goeden raedt ende vaſte kenniſſe kan ontfangen als uyt een Synode. VVie en ſoude ſulcken Synode niet ſeer achten daer hy *D. Calvinum*, *D. Bezam*, *D. Hyperium*, *D. Urſinum*, *D. VVbitakerum*, *D. Perkinſum*, *D. Iuellum*, *D. Danæum*, *D. Iunium*, *D. Paræum*, *D. Caſaubonum*, *D. Piſcatorem*, *D. Molinæum* ſoude hooren ſpreecken? Vraeght deſe allen of men niet ſchuldich en is malkander te tolereren over deſe queſtieuſe Poincten ende andere van gelijcke nature? Sy ſullen in haer geſchriften antwoorden Iae. Is dit noch niet genoegh, ende wil yemandt noch inſiſteren op een Synode, de ſelve gelieve te gedencken datmen ſoo wel Inſtructie ende Advijs kan ontfangen van Oude als van Nieuwe Synoden, ſo wel van VVtheenſchen als van Inlandtſchen. De Oude Synoden gehouden ten tijden *Auguſtini*, mitſgaders de Synode van *Orangie* leeren ons, datmen de Eer van Godes Genade wel kan voorſtaen, ſonder yet te decideren over 'tſtuck van de Abſolute Decreten ende 'tgunt daer van dependeert. De Synode tot *Sendomir*, ende de Synode tot *Francfort* beyde hier vooren verhaelt recommanderen ons de *Tolerantie*. VVil-men noch enkel hebben een Synode van ons Landt, ende van onſen tijdt; wy hebben hier vooren geallegeert de Synode te *VVoerden*, ende de Synode vande *Franſche Kercken*. Soo veel *Claſſes* die de *Tolerantie* over de queſtieuſe Poincten practiſeren zijn ſoo veel kleyne Synoden als men de ſake, niet den naem inſiet. De twaelf Conferenten aen weder zijde, zijnde de voornaemſte Kercken-dienaers van beyde de opinien, die int lange zijn gehoort, alles hebben bygebracht dat ſy meenden te dienen tot voorſtant van hare opinie, ende niet te minder eyntelick malkander Broederlijcke liefde belooft hebben, behooren in gheen minder aenſien te zijn als een Synode. Dien dit al niet genoech en is, om Advijs ende Inſtructie te ontfangen, voor die en kan niet gevonden werden dat hem ſal genoegen.

Indien dan niet noodigh en was eenige nieuwe Synode over dit ſtuck te beroepen, ſo moet geexamineert werden of men oock eenige dienſt uyt ſoodanige Synode konde verwachten: want in ſaecken die niet Abſolutelick noodigh en zijn, moet de voorſichticheydt plaetſe hebben, om te oordeelen wat nae gelegentheydt van tijden dient gedaen ofte gelaten. De Synoden hebben voortijdts dickmael gedient om eenige Ketterien te condemneren: Dan wy hebben verthoont, dat de dwalingen die in deſe Poincten ſouden mogen geſeyt werden te zijn aen d'een of d'ander zijde, noyt byde Gereformeerde Kercken gehouden en zijn voor heretijc ofte condemnabel. Dat oock deſe Poincten noyt en zijn gehouden voor ſoodanige daer-in-men behoorde deciſie te geven, ſulcx dat deſen dienſt vande Synode ſeer ondienſtich ſoude zijn: behalven dat om een deciſie te geven over eenige queſtien noodigh is te hebben een ſuyver Oordeel, vry van paſſien, 'twelck hier te Lande in deſe tijden ſeer qualick ſoude zijn te vinden, als genoech af-genomen kan werden uyt de hevicheydt vande dagelijcxe Predicatien ende ſchriften. Dat by een Synode een equitabele voet van *Tolerantie* ſoude werden geraemt ende eendrachtelick aen-genomen,

1616.

1616. ſulcx kan wel gewenſcht maer ſeer qualick verhoopt werden voor deſen tijdt: want vande Immoderate perſoonen yet moderaets te verwachten is buyten apparentie. Men ſiet dat alle hare actien te openbaerlick loopen, of tot al te groote ongebondenheydt inde leer, ofte tot ſcheuringe. De moderate perſoonen hebben by deſe hevigen geen credijt om yet goets te wege te brengen: jae ſelve men ſiet hoe ſeer byde hevigen getracht werdt om deſen alle haer credijt dat ſy byde Gemeente noch overich ſouden mogen hebben te benemen. VVat diſcretie, wat onpartijdicheydt, wat vreedſame advijſen kanmen verwachten van gemoederen die in het heetſte zijn van hare alteratie? T'gunt tot noch toe is gebeurt in eenige Claſſicale by-een-komſte, oock in eenige meerder vergaderinge die ſonder publiqtie authoriteyt onlancx zijn gehouden, wijſen genoech aen waer toe dat getracht werdt. Men gelieve nevens de goede vruchten die by wijlen zijn gekomen uyt de Synoden, oock te gedencken eenige die qualick zijn geſuccedeert. T'is wel eer geſien dat de Synoden van malkanderen geſcheyden, ende elck deel een vergaderinge apart maeckende, t'ander deel heeft geexcommuniceert. T'is oock ſeer conſiderabel dat vele kerckelicke perſoonen ſeer oneens zijn met de Overheden op 't ſtuck vande *Authoriteyt:* jae haer jegens de Overheden met de Gemeente poogen te behelpen. Gelijck nu alle macht grooter is by een gevoecht dan verſpreyt, alſo iſt, dat de Synoden dickmael hebben gedient om de Kerckelicke authoriteyt, jegens de authoriteyt van de Overheyt te ſtijven, daer van vele exempelen, des noodt zijnde, ſoude konnen werden geallegeert. Dient oock gelet op de groote difficulteyt die daer is in het beroepen vande Synode (alſmen ſchoon daer toe ſoude genegen zijn) om vele queſtien die eerſt ſoude moeten zijn gedecideert. Vele Kerckelicke perſoonen ſuſtineren dat aen haer Claſſicale vergaderingen alleen ſtaet de deputatien te doen tot de Synode: de Overheden ter contrarie verſtaen dat haer toe-ſtaet te beſorgen, dat tot de Synode mogen komen de bequaemſte, geleerdſte en diſcreetſte. Hier uyt volght een andere queſtie, of de heele vergaderinge vande Heeren Staten by pluraliteyt de deputatie ſal doen, dan of elck lidt van de vergaderinge eenige ſal deputeren. Eenige Kercken-dienaers ſuſtineren dat de genen die de *Remonſtrantie* hebben onderteeckent, ofte eenigh bedencken hebben op de *Confeſſie* ende *Catechiſmum* behooren gehoort te worden als parthye, maer geen ſtem behooren te hebben inde Synode: deſe queſtie moſt oock gedecideert zijn voor het houden vande Synode. Men weet de ſwaricheyt die by eenige gemaeckt is, op de *Clauſule vande reſumtie vande voornoemde Confeſſie* ende *Catechiſmo*: deſe ſwaricheyt moſte mede eerſt komen te ceſſeren. Voorts de Synode diemen ſoude willen beroepen, ſoude moeten zijn Provintiael, Nationael ofte Generael. De *Provinciale Synode* (boven alle 't gunt hier boven is geallegeert) ſoude die difficulteyt onderworpen zijn, dat in eenige plaetſen de *Claſſen* zijn geſcheurt, en over-ſulcx elck deel ſoude pretenderen te zijn *Claſſis* van dat quartier, ende mitſdien de deputatie haer toe te komen, indien-men ſoude verſtaen dat de deputatie *Claſſicaliter* ſoude geſchieden. Op de *Nationale Synode* ſtaen te conſidereren de voor-oordelen die haer in eenige Provintien hebben geopenbaert, niet alleen int particulier, maer oock in notabele vergaderingen, ſulcx dat die perſoonen uyt de Provintie komende, buyten twijfel by eenigen ſouden werden geſuſpecteert. Ende of miſſchien eenige moderaten oock in die Provintien ſouden mogen zijn, ſoo is ſeer onſeecker of de ſelve tot den Synode ſullen werden geſonden, ja is het contrarie veel apparenter. Daeren-boven alſoo-men in de *Nationale Synode* gewoon is by ſtemmen te procederen, ſouden aldaer de Kercken van *Hollandt* ende *VVeſt-Vrieſlandt* lichtelick over-ſtemt konnen werden, ende byde Gedeputeerden uyt de andere Provintien ſodanigen voet genomen werden, die met den ſtant van hare Provintien ſoude over-een-komen, maer met den ſtant vande Kercken van Hollandt ende VVeſt-Vrieſlandt niet en ſoude accorderen. Indien men ſoude willen komen tot een *Generale Synode* (gelijck van oudts alle queſtien vande leer in Generale Synoden plagen verhandelt te werden, ende 't ſelve by vele Coningen, Princen ende Theologanten werdt geacht te zijn het eenige remedie om de on-eenicheyden die inde Euangeliſche Kercken gereſen zijn wech te nemen) 't ſelve ſoude tijdt requireren om den Coningen, Princen, Overheden ende Kercken daer toe te diſponeren: behalven dat Sijne *Majeſteyt van Groot Bretaignie*, den *Churvorſt Palſgraef*, *D. Molinæus* in Vranckrijck, ende meer andere verſtaen, dat tot ſoodanige Generale Synode de Euangeliſchen, die Lutherſchen genoemt werden, mede ſouden moeten werden verſocht, waer-in miſſchien eenige andere ſwaricheyt ſouden maecken. In alle gevallen den ſtant van onſe Kercken en kan niet in onſeeckerheyt gehouden werden, tot dat ſodanigen Generale Synode ('twelck ſonder tijdt en moeyten niet kan geſchieden) te wege ſoude zijn gebracht. Daer is noch een poinct dat op het houden vande Synoden ſonderlinge kompt in conſideratie: dat is de Overheyt moet præſupponeren, ofte ſimpelick te willen volgen dat de Synode ſal goet vinden, ofte haer *nae-oordeel* vry te willen behouden. Het eerſte is ſtrijdende met Gods woort, met den grondt der Reformatie, ende met het recht van t'Landt, t'welck de Heeren Staten van Zeelandt wel-verſtaende, hebben dit *nae-oordeel* aen haer ſelve expreſſelick gereſerveert. Ende buyten twijfel dit quitterende ſoude de Hooge Overheyt het Landt ſtellen in het uyterſte gevaer, door dien het ſoude konnen gebeuren dat de Indiſcreten inde Synode de overhandt krijgende, yet ſouden beſluyten t'welck niet en ſoude konnen uytgevoert worden, ſonder de gemeene ſaecke te brengen inde uyterſte confuſie. Ter andere zijden, indien mijn Heeren de Staten vry houden (gelijck hare Ed. Mo. behooren te doen) haer *nae-oordeel*, ſoo ſal lichtelick gebeuren dat het oordeel des Synodi, ende het oordeel van hare Ed. Mo. niet wel over een en ſullen komen: Ende in ſulcken gevalle ſtaet grootelijcx te beduchten of niet vele vande gemeente, inſonderheyt ſodanige die gewoon zijn meer wercx te maecken van kerckelicke perſoonen als van hare Hooge Overheyt (gelijck den deck-mantel van Religie vele luyden abuſeert) door een kerckelicke verklaring zijnde geſtijft, vervoert ſul-

1616. ſullen werden tot een quade opinie van hare wettelicke Overheyt, ende daer by komende (als wel gebeurt) eenige ſeditieuſe predicatien ende geſchriften, lichtelick ſouden raecken buyten het ſpoor van hare ſchuldige gehoorſaamheyt. Alle t'welcke (mijn Heeren) by ons niet en werdt geſeyt met de meeninge, dat wy ſouden wanhoopen van het houden van een wettelicke Synode, daer ſoo vele godvruchtigen nae verlangen, ende daer toe over lange ſoo byde Heeren *Staten van Hollandt ende VVeſt-Vrieſlandt*, als byde Heeren *Staten Generael* goede reſolutien zijn genomen, maer dat wy meenen dat noch wat tijts van noode is om de gemoederen ſulcx te prepareren, dat de Synode mochte hebben de noodige qualiteyten daer toe gerequireert, ende voor al een goede genegentheyt tot Vrede, ende behoorlicke reſpect van de Hooge Overheyt: waer toe de humeuren niet en konnen werden gediſponeert, ten zy de *onderlinge tolerantie* wat beter werde geſtelt inde practique, t'welck middeler-tijdt niet en kan te wege gebracht werden, dan door goede inductie gevoecht met de publique authoriteyt. Voecht hier by (mijn Heeren) ſoo het V. E. gelieft, het advijs van Sijne *Majeſteyt van Groot Britaignie*, die de Heeren Staten door ſijn miſſive ſoo ernſtelijck heeft vermaent, dat deſe geſchillen niet beter en konnen werden ter neder geleyt, dan door publique Authoriteyt. Gelijck oock de Heeren van 't *Hof van Gelderlandt*, ende de Heeren *Staten s'Lands van Overyſſel* over deſe ſelve queſtien, alſoo die inde landen van haer gebiet mede waren gemoveert, geen ordre en hebben weten te ſtellen, dan door de ſelve publique authoriteyt.

T'en is oock niet nieuws 'tgunt deſen aengaende nu geſchiet inde landen van Hollant ende VVeſt-Vrieſlandt. VVant behalven dat de *Graven van Hollandt* in oude tijden de couragie wel hebben gehad van de Paſtooren te belaſten haren dienſt te continueren, niet tegenſtaende alle interdictien ende excommunicatien, belovende haer het ſelve jegens een yeder uyt te voeren, ſoo heeft het *Hof van Hollandt* inden Iare 1536. als de Kerckelicke macht op haer hooghſte was geklommen, wel dorven ſchrijven aen alle Officieren, dat ſy de Paſtooren ſouden belaſten niet indiſcretelick te predicken duyſtere materien, of waer uyt het volck geſchandaliſeert ſoude mogen werden, ofte oorſaecke nemen van murmuratie jegens hare Overſte ofte anderen, maer te predicken het *Euangelie* ende de *Epiſtelen* met ſtraffinge der ſonden: dat ſy hun ook wachten ſouden jegens malkander op de ſtoel te predicken, maer indien ſy van een ander yet hoorden dat heretijck ofte ſchandaleus was, dat ſy den ſelven daer van ſpreecken ſouden alleen, ofte 'tſelve den Officier ofte den Hove te kennen geven, om daer in voorſien te worden alſt behooren ſoude. Myn Heeren van *Amſterdam* hebben buyten twijfel goede memorie hoe veel ſteden ſedert de reformatie zijn in onruſt geſtelt door deſe queſtien van de *predeſtinatie*, hoe menichmael de ſaecke is geventileert geweeſt inde vergaderinge vande Heeren Staten: ende namentlick hoe dat (nu geleden ontrent achthien jaren) de ſaecke *Sibrandi Taconis*, die over deſe queſtien met kerckelicke cenſuren was beſwaert, door authoriteyt vande Heeren Staten is geaccommodeert geworden: wat vermaningh eerſt byden *Hoogen Rade*, daer nae byde Heeren *Staten* zijn gedaen geweeſt aen *D. Gomarum* ende *D. Arminium*, om vrede met den anderen te onderhouden: wat moeyten dat daer nae zijn gereſen, door het afvorderen van ongewoonelicke maniere van onderteeckening van *Confeſſie ende Catechiſmo:* ende hoe mijn Heeren de Staten alles met moderatie hebben geſocht te beleyden, tot voor-kominge van ſcheuringen. De Conferentie is daer nae gevolght: V. E. is bekent wie de oorſaecke daer toe heeft gegeven. Nae dat de Heeren Staten de patientie hadden gehadt, om al te hooren dat de Conferenten aen weder zijden wilden allegeren, is by haer Ed. Mo. op den twintichſten Mey 1611. genomen ſeeckere *Reſolutie*, waer by hare Ed. Mo. verklaerden de vijf queſtieuſe poincten te houden in ſtate, ſulcx als die voor het aenvangen vande Conferentie waren geweeſt: vermanende voorts ende belaſtende den Predicanten, malkander in Broederlicke ende Chriſtelicke liefde te bejegenen, ende alles te helpen dirigeren tot ruſte ende vrede; ende daer toe de goede Gemeente, by de bequaemſte middelen, van het oprecht voornemen van hare Ed. Mo. te berechten, ende over-ſulcx in hare Predicatien vande voorſz. poincten ſoo ſoberlick ende moderatelick te handelen als tot meeſte ruſte, vrede ende ſtichtinge der gemeente was dienende, ſonder ter eenre ofte ter andere zijde hun te laten voorſtaen ofte verluyden, den anderen daer in overwonnen te hebben. De equiteyt, moderatie ende diſcretie van deſe Reſolutie is ſo groot geweeſt, dat niet alleen de ſelve inde vergaderinge is gepaſſeert ſonder contradictie, maer dat oock de Predicanten van beyde de opinien de ſelve Reſolutie hebben aengenomen, ende belooft haer daer nae te reguleren, als hier vooren is aengeroert. Hoe konden mijn Heeren de Staten beter getuygen hebben van hare onpartydicheyt, als de bekenteniſſe van beyde de partyen? Deſe Reſolutie is geweeſt het fondament van alle gevolghde beſoigne, begrijpende in generale termen alle t'gunt oyt ſedert particulierlick is uyt-gedruckt. VVant inde vergaderinge van Auguſto ende Septembri daer aen volgende, is gereſolveert de ſelve Reſolutien den Steden over te ſenden, ten eynde Burgemeeſteren ende Regierders de ſelve Reſolutien elck inde haren den Kercken-dienaren alſnoch ſouden inſinueren, ende ordonneren hen daer nae in alles te reguleren. In Novembri is nae reſumtie byde voornoemde Reſolutie geperſiſteert, met verklaringe dat de Heeren Staten hielen voor onbehoorlick t'gene daer jegens by yemandt was gedaen: ordonnerende ende bevelende van nieuws een yeder hem daer nae te reguleren, op peyne van als wederhorigh vande bevelen der Hooge Overheyt geſtraft te werden: daer by voegende dat gelijck haer Ed. Mo. noyt verſtaen en hadden, nochte als noch en verſtonden, dat aen yemandt het gevoelen vande vijf poincten in queſtie inde Remonſtrantie vervat op gedrongen ſoude werden, dat oock alſoo haer Ed. Mo. verſtonden, dat niemandt boven t'ſelve gevoelen jegens ſijn gemoet ſoude werden beſwaert, maer dat ſoo wel d'eene als d'andere, niet tegenſtaende het voornoemde verſcheyden gevoelen in alle hare dienſten die ſy hadden ofte krijgen mochten

1616.

1616. ten ende anderſints, onderlinge als broeders in Chriſtelicke liefde ſonder eenige verhindering ſoude leven ende leeren ſtichtelick, tot vorderingh van Godes eere, op-bouwinge vande ware Chriſtelicke gereformeerde Kercke, in-voeringe ende onderhoudinge vande liefde, ruſte ende vrede onder de goeden Ingeſeten, alles by proviſie ende tot dat anders, nae goede en rijpe deliberatie, inde voorſz. ſaecke ſoude weſen geordonneert. In den Iare 1612. nae dat de *Conferenten* aen weder zijden den ſtandt des geſchils hadden geformeert, nae dat ſy oock hare advijſen hadden in-gelevert, ende over-ſulcx de ſake met alle rijpicheyt zijnde geexamineert, ſulcx datmen geen naerder ofte vorder onderrechtinge konde verwachten, is alſnoch verſtaen ende geordonneert, dat gearbeydt ſoude werden tot ruſte, vrede ende eenicheyt onder de kerckelicke perſoonen. VVaer na de experientie geleert hebbende, dat de *By-een-kompſte* van eenighe vande *Confe*renten gehouden tot *Delft* de ſake vande Kercke niet verbeterd, maer eer verergert hadde, ende daer by zijnde gekomen de trouwhartige vermaninghe van ſijne *Majeſteyt van Groot Bretaignie* hier vooren gementionneert, om deſe queſtien niet door Theologiſche diſputen te doen examineren, maer by publique authoriteyt te aſſopieren: ſoo is byde Vergaderingh noodigh gevonden te ſtellen ſeeckere moderate voet op de Tolerantie van het verſcheyden gevoelen, onder anderen om daer mede te verhoeden, dat onder de namen van *Remonſtranten* ofte *Contra-Remonſtranten* niet eenighe haer en ſouden ſoeken te bedecken, ende alſoo t'faveur vande tolerantie te gebruycken, die eenige Leere ſoude willen defenderen, die byde oude Chriſtelicke, ende daer na byde Gereformeerde Kercke was geoordeelt, niet te zijn tolerabel. Hier-op ſiet de Reſolutie, die, na lange examinatie met ſeer groote æquiteyt ende circumſpectie, eerſt in Ianuario, ende daer nae in Martio 1614 byde Heeren Staten is gearreſteert.

† Hoe-wel nu uwe Achtbaerheden difficulteyt makende in het aen nemen vande ſelve *Acte*, niet-te min verklaert hadden wel te mogen lijden, dat de genen die hen begeerden met den ſelve tot haren dienſte, ruſte ende welſtant der kercken ende gemeenten inden haren te behelpen, t'ſelve mochten doen, ſoo ſchijnt nochtans dat eenige perſoonen daer uyt occaſie ende pretext hebben genomen om de voornoemde *Chriſtelicke Reſolutie* te traduceren, als of de ſelve ware partijdelick gemaeckt, duyſter ingeſtelt, ende in ſulcker voegen, dat de ſelve ofte ſtreedt met de waerheyt, ofte injurieus was jegens de gereformeerde Kercke. Alle welcke calumnien (mijn Heeren) nergens anders uyt en ſpruyten, als uyt een gepaſſioneert gemoet, ende een ongebonden licentie van qualick ſpreecken. Hoe lange ende rijpe examinatie voor is gegaan eermen tot deſe Reſolutie is gekomen, is hier vooren verhaelt, ende onnoodich alhier te repeteren. Dat de ſelve *Reſolutie* ſoude t'werck zijn van eenige *Remonſtranten* weten uwe Ed. t'eenemael te zijn onwarachtich. Het bewerp van de voornoemde *Reſolutie* is eerſt voortgebracht inde vergaderinge. Een yeder heeft aldaer vryelick geſeyt ſijne bedenckingen. Tweemael is byde Steden daer op genomen reces, hebbende een yeder met haer genomen het concept, ende onder-tuſſchen tijdt 1616. ende gelegentheyt gehadt om te verſtaen de advijſen van geleerde perſoonen. De Stadt van *Leyden*, *Rotterdam* en eenige andere hebben voort-gebracht eenige poincten, die ſy dienſtich hielden inde *Reſolutie* gebracht te werden. Even-wel om vrede en accommodatie wille heeftmen de ſelve laten varen. Mijn Heeren van *Dordrecht* hebben, naer de communicatie met de Kercken dienaren van hare Stadt, in verſcheyde vergaderingen van haer Ed. Mo. ſoo wel als uwer E. hare conſideratien op de voorſeyde *Reſolutie* geopenbaert, dan zijn ſoo verre te gemoet gegaen, dat haer E. om de ruſte wille daer inne hebben gecondeſcendeert. Met wat apparentie kan dan deſe beſoignie geaccuſeert werden van partydicheyt, inſonderheyt byde broeders van het gevoelen der *Contra-Remonſtranten*, nademael de ſelve niet alleen met ſoo notable kenniſſe is gedreſſeert geworden, maer daeren-boven van ſeer vele treffelicke Kercken-dienaren van t'ſelve gevoelen, tot eenicheyt ende niet tot ſcheuringe genegen zijnde, is aengenomen? Men beſie oock de *Reſolutie* ſelve, men ſal daer niet bevinden het minſte woordt eenighe partydicheyt ſmaeckende. Daer wert geſproken van *heftige di puten*, van *nae-duydinge* aen weder-zijden. De ſchriften (Godt betert) ende de predicatien geven daer van niet dan te groote getuygeniſſe. Een yeder werdt vermaent te gevoelen tot maricheyt, met toelatinge van alle vriendelicke conferentie onder geleerde perſoonen. VVie is hier by beſwaert? Immers niet de *Contra-Remonſtranten*, die inde *Haegſche Conferentie* ſelve verklaert hebben, datmen vande leere der Predeſtinatie in de Kercken ſoberlick ende voorſichtelick behoort te ſpreecken. T'is waer daer werden geſtelt eenige palen ofte limiten, maer ſy werden geſtelt aen beyde de zijden: ende ſoomen de ſaecke wel inſiet, ſoo zijn de limiten meerder in getale de welcke dienen tot vermaninge vande *Remonſtranten*, waar van de *Contra-Remonſtranten* geen perijckel en loopen. VVant de *Contra-Remonſtranten* werden gewaerſchout voor drie extremiteyten, waer voor ſy haer ſorchvuldelick behooren te wachten, ende waer mede ſy int minſte niet en zijn beſwaert, als terſtont aengeweſen ſal werden. Maer de *Remonſtranten* werdt belaſt te vermijden alle deſe nae-volgende poincten: *Dat het beginſel van s'menſchen Salicheyt, des menſches natuyrlicke krachten ſouden behooren toe geeygent te vvorden: Dat het midden vande Salicheyt, de ſelve natuyrlicke krachten ſoude behooren toe geeygent te vverden: Dat het eynde ſoude behooren toe geeygent te vverden de ſelve natuyrlicke krachten: Dat het geloove de natuyrlicke krachten ſouden mogen toe-geeygent vverden: Dat al het ſelve ende een yeder van dien de genade Godes niet en ſoude behooren toe-geſchreven te vverden: Dat de ſelve Genade eenige andere genade ſoude konnen zijn als in Jeſu Chriſto onſe Saligh-maecker: Dat de ſelve Genade verdienbaer ſoude zijn.* Van alle deſe poincten loopen de *Contra-Remonſtranten* gheen perijckel: maer werden de ſelve gheſtelt om te thoonen hoe verre men t'laghe gevoelen, dat is het gevoelen der *Remonſtranten*, kan ende mach tolereren: zijnde deſe limiten t'eenemael de ſelve die in *d'oude* Chriſtelicke *Concilien* zijn geſtelt, tot

1616. tot weeringe vande leere die de genade Godes nae-deelich ſoude mogen zijn, ſonder dat inde ſelve *Concilien* yet ſal werden bevonden, waer van de ſubſtantie inde voorſz. woorden vande *Reſolutie* niet en zy vervatet. T'gunt daar nu volght inde *Reſolutie*, van te leeren ofte te gevoelen: *dat Godt de Heere Almachtich van eeuvvicheyt nae ſijn vvel-behagen gegrondt in Ieſu Chriſto onſen Heylandt ende Saligh-maecker, ter eeuvviger Salicheyt verkooren heeft den genen die door de onverdienbare genade ende vverckinge des Heyligen Geeſtes in onſen Heere Ieſum Chriſtum Gelooven, ende in den ſelven Geloove ten eynde toe volharden: ende daer jegens ter verdoemeniſſe vervvorpen die in Ieſum Chriſtum niet en gelooven, ende in t'ſelve Ongeloof ten eynde volharden.* Deſe leere ofte gevoelen is niet de leere ofte het gevoelen der *Remonſtranten*, voor ſo vele ſy vande *Contra-Remonſtranten* verſchillen, maer het is de leere ende t'gevoelen van alle Gereformeerde, jae van alle Chriſtenen. VVant hoe men het ſtuck van de Predeſtinatie neempt, altijdt blijft het ſeecker ende onbeweeght dat het zijn de ſelve perſoonen, *De uytverkoorenen Gods, ende Die oprechtelick ende ſtantvaſtelick gelooven:* dat het van gelijcke de ſelve perſoonen zyn, *De vervvorpenen, ende Die ongeloovich ſterven.* Die dit ſoude willen ontkennen, die ſoude ontkennen het Fondament vande Chriſtelicke Religie. De *Reſolutie* en ſeydt oock niet, datmen niet yet daer-en-boven ofte yet hooger ſoude mogen gevoelen ende leeren: maer preſupponeert het contrarie als ſy de voor-verhaelde leere houdt voor *genoechſaem.* Nu kan boven het genoechſame wel yet waer ende dienſtich weſen, maer niet t'eenemael noodwendich. De Heeren *Staten* ſeggen by hare *Reſolutie, datmen over het voorſeyde gevoelen niemandt en ſal moleſteren nochte beſvvaaren hooger te gaan:* latende vry, hooger te gaen die meenen hooger te konnen gaen, altijt met behoorlicke maticheyt ende vermijdinghe vande aen-geweſene extremiteyten. T'gunt nu vorder volght inde *Reſolutie* van *in alle andere uytleggingen vande ſtucken der Chriſtelicker leere te blijven by de Leere der Gereformeerde Kercken, ende namentlijck deſer Landen*, is opentlick geſtelt op het verſoeck ende de vermaninghe vande *Contra-Remonſtranten*, als die de *Remonſtranten*, ofte eenige der ſelver, beſchuldigen, als of ſy buyten de queſtieuſe poincten afgingen vande Leere der ſelver Kercken. T'beſluyt vande *Reſolutie* is alleen tot *liefde, eenigheyt* ende *goede ſtichtinghe.* Dit alles geexamineert zijnde, wie en ſal niet moeten bekennen dat de *Reſolutie* is t'eenemael onpartydich ingeſtelt, tot vrede ende redelick contentement vande diſputerende parthyen, maer inſonderheyt der *Contra-Remonſtranten*? De beſchuldigingh van duyſterheyt ofte dobbelſinnicheyt is immers ſo weynigh gefundeert. De woorden zijn klaer: de meeninge genoech bekent, alſmen de ſelve niet moetwillichlick en wil verdraeyen: VVant anderſins verkeerde uyt-leggingen, komende uyt paſſien, kan de *Confeſſie* ende *Catechiſmus* ſo weynich als de *Reſolutie*, jae *Gods vvoordt* ſelve niet ontgaen: VVant wat belangt dat geſeyt wert, dat de Genade het werck vande Salicheyt kan toe geſchreven werden, door wederſtandelicke of door onwederſtandelicke werckingen, ende dat de Geloovige konnen geſeyt werden uyt-verkooren te zijn, ofte om dat het Geloove gaet voor de Verkieſinge, ofte om dat de Verkieſinge gaet voor het Geloove, het ſelve en thoont geen dobbelſinnicheyt inde *Reſolutie.* VVant het is wat anders dobbelſinnicheyt te ſpreecken, wat anders klaer te ſtellen het gunt waer over men eens is (als Dat de Geloovigen zijn de uyt-verkoorenen: Dat alle het goet de Genade toe geſchreven moet werden) ende, t'gunt in geſchil is te laten buyten deciſie. Dit laetſte is gedaen in de Synode van *Sendomir*, noopende het Avont-mael: ende ſoude nootelick moeten geſchieden, alſmen nae het advijs vande Synode van *Franckfort*, van *D. Molinæo* ende meer anderen, uyt alle Euangeliſche Confeſſien eene Confeſſie ſoude maecken, alſo t'ſelve niet en ſoude konnen geſchieden, ſonder veel queſtieuſe poincten ſtil-ſwijgens voor-by te gaen. Als Sijne *Majeſteyt van Groot Bretaignie* raedt datmen in t'ſtuck van Theologie vande *ſaecke* behoort eens te zijn: maer de *maniere* ofte *hoe* dat ſulcx ofte ſulcx geſchiet, niet curieuſelick te onderſoecken, ſoo en raedt ſy niet dobbelſinnich te ſpreecken, maer wat te ſpreecken ende wat te ſwijgen, t'welck nae 't advijs *D. Molinæi*, is de naeſte ende kortſte wech tot den vrede. Dat met de woorden van *dat God niemant geſchapen heeft ter verdoemeniſſe, nochte yemandt nootſaeckt tot ſondigen*, Godes *Voor-vvetenheyt* ofte de *Erf-ſonde* ſoude werden geloochent, is een pure detorſie ſonder reden, ſonder apparentie. VVant de woorden ſpreken van Godes ſcheppinge, niet van het gunt waer in de menſche hem ſelven brengt: ende van een nootſaeckelicheyt die beſtaet in voorgaende werckinge, niet van de onfeylbaerheyd van wetenſchap. VVie heeft Godes Voor-wetenheyt beter gedefendeert, de Erf-ſonde meer aengeweſen, als *Auguſtinus* ende *Proſper*? deſe zijn 't nochtans die ſeggen, Dat God niemandt en ſtoot inde ſonden: Gheen oorſaeck en is van de ſonden: Niemandt voor-ſchickt om te ſondigen: Dat God niemandt en dwingt te ſondigen, jae ſeggen noch, Dat om dat God onfeylbaer is in ſijne wetenſchap, dat hy daeromme nochtans niemandt aen en brengt eenige nootſaeckelicheyt, om te ſondigen. VVat belangt het derde poinct vande limitatie geſtelt inde *Reſolutie* tot waerſchouwinge vande *Contra-Remonſtranten*, daer van werden de woorden mede by eenige onbehoorlick gedetorqueert. VVant als de Reſolutie vermaent van niet te leeren, *dat God niemandt ſoude nooden ter Salicheyt dien by ganſchelijck beſlooten ſoude hebben die niet te geven*, het contrarie daer van, het welcke men houdt voor warachtich, en is niet dat God alle die hy noodt gantſchelijck beſlooten ſoude hebben de Salicheydt te geven (want dat God ganſchelick beſluyt, dat gewerdt altijd: maer nu weten wy datter vele zijn geroepen, maer weynigh uyt-verkooren) maer dit iſt datmen houdt voor waer ende ſtichtelick, dat de noodinge waer door God den menſche noodt, vereyſcht dat God eeniger-mate den genoodden de Saligheyt gunt, ofte eenighſins (te weten op conditie) beſloten heeft de Salicheyt te geven: ſulcx dat dit ſeer wel accordeert met het gundt de *Contra-Remonſtranten* ſeggen inde Conferentie, dat God niemant de Genade aen-en-biedt op dat hyſe ver-

1616.

wer-

1616. werpen ſoude, maer dat hy de Genade aen-biet onder conditie van Gelove ende Bekeeringe, op dat de ghene die de Genade niet declachtich en werden, mogen weten welck d'oorſake is waeromme ſy de ſelve niet en verkrijgen, namentlick om dat de ge-eyſchte conditie van hem niet vervult en is: Seggende daer by dat het woordt der Genade niet en is nae Godes intentie een woordt der Verdoemeniſſe, maer dat het ſulcx wordt door de ſchult der menſchen: conform t'gunt wel eer by *Proſperum* was geſeydt, dat het ongeloof niet en kompt uyt Godes voorſchickinghe: dat oock niemandt en wordt geroepen om niet te gelooven. De ſelve *Contra-Remonſtranten* ſeggen oock, dat 'Godt niemandt beſloten en heeft te verdoemen ſonder aenſien van ſijne ſonde. Soo en heeft hy dan immers niet ganſchelick, dat is ſonder eenigh aenſien van hare wederſpannicheyt beſlooten eenige perſoonen de ſalicheyt niet te geven. *D. Iunius* ende *D. Tilenus* hebben alle beyde jegens *D. Arminium* geſchreven, ende zijn over-ſulcx met hem niet eens op de queſtieuſe poincten: nochtans ſeydt *D. Iunius, dat Godt met ſijne voor-gaende vville niet en vvilt de doodt des ellendigen, die door ſijn eygen ſchult alreede ellendigh is, maer dat hy bekeert zijnde van ſijne ſchult het leven bekome.* Seydt oock op een ander plaetſe: *datter geen Voor-oordeel Godes en is jegens des menſches Salicheydt ſonder aenſien vande ſonden:* Ende *Tilenus* ſeydt (met *Aretio* ende veel andere gereformeerde Leeraers) *dat de vville Godts dat alle menſchen ſaligh vverden, is geconditionneert, die by anderen vvert genoemt een* Voorgaende wille/ *ende dat in dien ſin de vvoorden, van dat Godt vvilt dat alle menſchen ſaligh vverden, konnen verſtaen vvorden niet alleen van alle ſoorten van menſchen, maer oock van yeder menſch:* t'welck oock wert toe-geſtaen by *D. Paræum* in ſijn laetſte boeck jegens *Bellarminum.* Eenige andere, onlancx geſchreven hebbende, noemen deſe wille Godts een *Approberende-vville*, ende ſeggen dat ſy over den wille Gods van ſaligh te maken den genen die niet ſalich en werden, geen verſchil en hebben met de *Remonſtranten* dat yet heeft te beduyden. Van deſe wille ſpreeckt *Auguſtinus* (den welcken de *Contra-Remonſtranten* vaſtelick ſuſtineren met hemluyden eens geweeſt te zijn van gevoelen) als hy ſeyt, *dat den menſchen tot ſchult gerekent vvordt dat ſy Godt verachten die haer vvil geneſen.* Ende *Proſper*, als hy ſeydt *dat die de noodende vville verſmaden, de ſtraffende vville ſullen voelen.* Ende voorwaer, te willen ſegghen dat Godt de teyckenen van te willen ſoude bethoonen, ſonder nochtans eenighſins te willen ſulcx als hy door de teyckenen betuycht, ware Godt yet toe-geſchreven t'welck hem ſonder blaſphemie niet toe-geſchreven en kan werden. Godt is een oprecht Godt inden welcken geen bedroch en woont. Soo blijckt dan dat d'voornoemde drie poincten die inde Reſolutie zijn geſtelt, ſulcx genomen zijnde als de eygenſchap vande woorden ende een onpartydich verſtant mede-brenghen, geenſins en ſtrijden met de waerheyt. Laet ons nu ſien of daer door de Gereformeerde Kercken worden *gebrandt-merckt*, als eenige ſeer onbeſcheydelick ſuſtineren. Seggen dan de Heeren *Staten* dat de Gereformeerde Kercken een van die drie extremiteyten leeren ofte gelooven? Geenſins. Seggen hare *Ed. Mo.* dat de *Contra-Remonſtranten* die ſelve extremiteyten leeren ofte gelooven? mede niet, maer ſy ſeggen dat eenigen (ſonder yemandt te noemen) ſulcx werdt nae-geduyt. VVie is hier mede beſwaert? Voor-waer de *Gereformeerde Kercken* kanmen die extremiteyten ſonder onwaerheyt niet naeduyden: want alle de *Confeſſien* roepen dat Godt de ſonden niet en wil, ende gheen oorſaeck en is nochte autheur van het quade. Onſe *Nederlandtſche Belijdeniſſe* leert, *dat God den menſche goedt, rechtvaerdigh ende heyligh heeft geſchapen: De Catechiſmus* doet daer by *dat God den menſche heeft geſchapen om hem lief te hebben, ende met hem in eeuvvige ſaligheydt te leven.* De voorſeyde *Nederlandtſche belijdeniſſe* leert ons vorder dat God eenighe menſchen haelt uyt den Val, anderen laet inden Val ende verderf daer ſy haer ſelven ingeſtoten hebben: Hoe kan-men dan met eenige apparentie onſe Kercken met het contrarie van deſe bekenteniſſen beſwaren? De paſſagien vande Gereformeerde Leeraers, die de voornoemde extremiteyten condemneren, zijn ſeer veel in getal, ende hier onnoodich te verhalen. Tot wat eynde is dan in de voornoemde *Reſolutie* mentie gemaeckt vande voorſz. extremiteyten? Voor-waer niet te vergeefs. VVant eerſtelick dient het ſelve niet om de gereformeerde Kercken te belaſten, maer om de ſelve te ontlaſten ende te ſuyveren. *Auguſtinus* bemerckende dat hy van eenigen in *Vranckrijck* ende *Italien* beſchuldight wierdt, als of hy ſodanige extremiteyten leerde, heeft met openbare ſchriften de ſelve extremiteyten gecondemneert, ende alſoo ſijn onſchult bethoont. Het Concilie van *Orangie*, zijnde gehouden tot defenſie vande Genade Godes, heeft geen ſwaricheyt gemaeckt te anathematiſeren alle de gene die ſouden willen ſeggen dat Godt yemant voorſchickt tot het quade. Daer uyt te willen infereren dat de Vaders van het ſelve Concilie de Kercken hebben gebrant-merckt, waer een groote abſurditeyt: Sy hebben ter contrarie de Kercken geſuyvert van laſteringe. Alſoo mede de Heeren *Staten*, wetende dat de Jeſuyten ende andere vyanden vande Reformatie, onſe Kercken te laſte leggen dat ſy Gode wreetheydt, ongerechticheydt ende dobbelheydt ſouden toe-ſchrijven, thoonen met der daedt, als Voorſtanders vande Kercken, dat in onſe Kercken ſodanige ongerijmtheden niet geleert, jae niet getolereert en werden. Dit is de naeſte wegh om onſe weder-ſpreeckers de mondt te ſtoppen, als wy ſelve condemneren t'gunt waermede ſy ons t'onrechte ſoecken te beſchuldigen. T'ander eynde waerom mentie vande voornoemde extremiteyten is gemaeckt, is om een yeder te waerſchouwen, dat ſy door hevicheyt van te ſtijf te trecken jegens hare wederpartie, niet te verre en ſouden loopen, t'welck dickmael geheurt. *Auguſtinus* heeft gemerckt dat eenige ſijn leere meenende te volghen, vervielen tot grove erreuren, die daer nae genoemt zijn *de erreuren der gepredeſtineerden.* Hy heeft over-ſulcx noodich geacht de ſelve te waerſchouwen ende te rugge te trecken, om te blijven binnen de behoorlicke palen. Dat doe gebeurt is door miſduydinge van *Auguſtini* ſchriften, ſoude dat nu mede niet by eenige konnen gebeuren? Jae voorwaer: VVant de *Contra-Remonſtranten* in-

1616.

de

1616. de *Conferentie* bekennen, dat *Nicasius vander Schuyren* so verre is gekomen, dat hy geleert heeft *dat God den menschе tot de sonde bevveecht*, ende dat hy daer over is byde Kercken gecensureert. Soo doen dan hier de Heeren Staten dat de Kercken mede doen, te weten, dat sy de goede Luyden waerschouwen, ten eynde sy haer door onmaticheyt niet en verloopen. De *Remonstranten* werden gewaerschouwt ende vermaent niet te leeren Dat de Natuerlicke krachten de Salicheyt souden wercken: Dat de Salicheydt soude zijn uyt verdienste: Datter eenighe Genade ter Salicheydt soude zijn buyten *Christum*. Sy en belgen haer dit niet, maer seggen dat sy sulcx noyt geleerdt en hebben, nochte leeren en willen: bedancken de Heeren *Staten* voor de vermaninge: verdedigen de *Resolutie*. T'soude den Heeren *Staten* met goede reden seer aengenaem zijn geweest, ende alsnoch zijn, dat eenighe vande Broeders diemen *Contra-Remonstranten* noemt, de moeyte hadden genomen ofte als noch namen, om mede de selve *Resolutie* te verdedigen, ende te bethoonen dat de extremiteyten van, Dat God yemant nootsakelicheyt soude op-leggen van te sondigen, ofte, Dat de scheppinghe tot verdoemenisse soude strecken, ofte, Dat Godes noodinge niet ernstelijck ende oprechtelick en soude geschieden, altijdt zijn verworpen byde Gereformeerde Kercken, ende dat syluyden oock niet en willen leeren waer uyt sulcx met goede consequentie besloten soude konnen werden. VVy meenen dan, *mijn Heeren*, dat een yder, hebbende een onpartydich gemoet, sal moeten oordeelen dat de voorseyde *Resolutie* is ingestelt in alle æquiteyt: geen van beyde de partyen condemnerende: niet deciderende de questieuse poincten: conform de suyvere leere: ende tot eere en stichtinge vande Gereformeerde Kercken. De selve *Resolutie* is verthoont geweest aen Sijne *Majesteyt van Groot Britaignie*, aen mijn Heere den Aertsbisschop van *Cantelbergh*, ende meer andere Bisschoppen van groote geleertheydt in *Engelandt*, die allegader soo wel de intentie als de Acte selve hoochelick hebben gepresen, seggende te bemercken dat de *Heeren* Staten de gemeente hadden willen waerschouwen voor twee even gevaerlicke klippen, d'eene der *Manicheen*, d'ander der *Pelagianen*, ende de selve te doen verstercken in die leere die het voorste ende het achterste, dat is het beginsel, voort-gangh ende vol-treckinge vande Salicheydt Godt alleene toeschrijvende, nochtans geen verachting mede en brengt van goede wercken. Hebben oock hare Ed. Mo. doen aen-dienen dat sy niet en twijffelden of door dit middel souden alle curieuse menschen inden thoom werden gehouden, ende de Kercken hare voorige gerustheyt bekomen. Die brieven, die sulcx van woorde tot woorde mede-brengen, zijn in handen, en konnen, des noodt zijnde, verthoont werden. T'blijckt oock metter daedt dat vele Classen, vele Kerckendienaren, selve van het gevoelen der *Contra-Remonstranten*, dese *Resolutie* als Christelick ende recht-matigh, ende geensins beswaerlick voor hare conscientien, alreede hebben aen-genomen, ende belooft haer daer nae te reguleren. VVy meenen (*mijn Heeren*) hier mede de voorseyde *Resolutie* genoech gejustificeert te hebben van de calumnien van eenige al te hevige persoonen. 1616.

VVat uwe E. belangt, *mijn Heeren*, wy gelooven vastelick, dat de selve veel discreter oordeelen vande intentie ende actien van mijn Heeren de *Staten:* dan bemercken, dat V. E. zijt becommert voor de conservatie vande Gereformeerde Religie, ende beducht dat door het toelaten vande voorseyde Tolerantie de licentie groeyende, eenige Nieuwicheyden souden mogen in-cruypen, die met den grondt vande *Reformatie* niet en soude accorderen. Hier-op hebben mijn Heeren de *Staten* ons belast V. E. te verseeckeren, dat haer seer aen-genaem is dese V. E. sorge voor de ware Religie, ende daer benevens dat mijn Heeren d'Edelen ende andere Steden niemant gaerne en souden wijcken in den yver vande selve Religie te mainteneren: sulcx dat, de Leden vande Vergaderinghe hebbende de selve affectie, ende malkander helpende nae hare schuldighe plicht, de Religie geen perijckel en kan lijden. T'is wel te gelooven dat in dese alteratie eenige persoonen haer meer dispenseren als wel te wenschen ware: maer de oorsaecke van soodanige licentie kompt alleen uyt het gebreck van Tolerantie in poincten die tolerabel zijn. VVant indien de *Contra-Remonstranten* ende *Remonstranten*, die te samen gheen meerder questien en hebben dan inde *Conferentie* zijn verhandelt, (gelijck de Conferenten vande sijde vande *Remonstranten* sulcx inde selve Conferentie hebben verklaert) met malkander hielden alle broederlicke gemeenschap, ende malkander de handt boden, niemandt en soude t'hart hebben van soodanighe nieuwicheyden voor te stellen. Maar nu, de Broeders zijnde in contentie ende jalousie met den anderen, soecken oock die ghene die exorbiteren heul ende scherm aen d'een of d'ander zijden. Hier by kompt dat de *Classes*, op eenige plaetsen zijnde gescheurt, gheene censuren bequamelick en konnen exerceren: sulcx dat oock om die oorsaecke wille alleen noodig is de reunie vande selve *Classes* te procureren. Immers so daer ergens eenige soodanige swaricheyden zijn, die en zijn de Heeren *Staten* niet te wijten, alsoo haer Ed. Mo. niemandt oyt verder surcheantie jegens de Kerckelicke censuren hebben verleent, als soo veel aengaet de poincten inde Conferentie verhandelt: sulcx dat een yeder vry staet den genen die vorder gaen te beschuldigen voor de Classicale vergaderinge, ofte soo de selve nae-latich zijn, de saecken aen haer Ed. Mo. te verthoonen. VVel is waer dat de Heeren Staten, wetende dat het de Kercke niet toe en kompt van het verborgen te oordeelen, niet en hebben goet gevonden den wegh om jegens yeder Kerckendienaer te procederen by inquisitie ofte examinatie, ende over-sulcx niet dienstelick nochte stichtelick en hebben geoordeelt, dat by de *Remonstranten* op de poincten van weghen de *Contra-Remonstranten* hemluyden voor-gehouden eenighe verklaringen soude werden gedaen, ende dat om de selve redenen om welcke de *Contra-Remonstranten* inde Conferentie haer hadden geexcuseert van te antwoorden op de vragen haer inde selve Conferentie van wegen de *Remonstranten* geproponeert nopende de *Vervverpinge*. Maer haer Ed. M. hebben daer bene-

1616. vens verklaert, dat tot weeringhe van t'gunt by yemandt voort-gebracht was, ofte ſoude mogen werden, jegens de ſuyvere Leere, by haer authoriteyt, ordre ende diſpoſitie voorſien ſoude werden nae behooren. T'welck oock inder daet is geſchiet byde voorſeyde *Reſolutie* vanden Iare 1614. mede-brengende *dat in alle andere ſtucken der Chriſtelicker Leere alle Kercken-dienaren de uytleggінge ſouden doen, volgende Godes woordt, ende t'gene deurgaens byde Gereformeerde Kercken aen-ghenomen, ende dien conform inde Gereformeerde Kercken deſer Landen geleert is.* Ende hoe-wel dit genoech was, ſoo is nochtans, tot naerder accommodatie ende weghneminge van alle ongefondeerde ſuſpicien, inde *Acte van Reces*, genomen in de Vergaderinghe van haer Ed. Mo. die jegenwoordelick werdt gehouden (gelijck oock voor deſen was gedaen, inde *Reſolutie* genomen in Mayo 1611.) expreſſe mentie gemaeckt vande *Nederlandtſche Confeſſie* ende den *Heydelbergh ſchen Catechiſmo*, Schriften die buyten twijfel grooten dienſt konnen doen inde Kercken, als de ſelve met beſcheydenheyt gebruyckt werden, niet om daer uyt vele ſubtile queſtien te ſoecken, ende malkander daer mede te verſtricken, maer om nevens de *Confeſſien* van andere Euangeliſche Kercken te betuygen de groote eenigheyt die de ſelve Kercken hebben met den anderen, in ſoo vele treffelicke ſtucken vande Leere: welcke eenicheyt des te meer is te achten, om dat de ſelve niet en is te wege gebracht door dwangh ende vreeſe, als in het *Pauſdom*, nochte door conſpiratie van eenige Vergaderinge, maer inde tijden vande Perſecutien, de Kercken verſtroyt zijnde door geheel *Europa*, door Gods woort ende ſijn Heylighen Geeſt wonderbaerlick is gewrocht. Iſſer nu eenige Kerken-dienaer die van dit algemeene Geloof af-wijckende, ſijne particuliere opinien brengt op den publiquen Predick-ſtoel, de Heeren *Staten* ſullen niet alleen niet beletten, maer ter contrarie, ſo veel mogelick is, helpen bevorderen, dat jegens ſoodanige werde geprocedeert, ende dat ordentlick, nae Godes woordt: het welcke ons leert datmen jegens een Ouderlingh geene beſchuldigingen en ſal aen-nemen anders als onder twee ofte drie getuygen.

Andere zijn beducht, ſoo het ſchijnt, dat door de voornoemde Reſolutien de Kercken-dienaers van het gevoelen de *Contra-Remonſtranten* ſouden raecken uyt den dienſt. Maer die vreeſe is ſonder eenigh fondament, ſtrijdende met de intentie vande Heeren *Staten*, ende jegens de klare diſpoſitie vande voorſz. Reſolutien, de welcke mede-brengen dat de eene ſoo wel als d'andere moeten dulden ende gedult werden in goede gelijckheydt, t'welck ten overvloet inde *Acte van Reces* wederom is uyt-gedruckt. T'is oock ſoo verre van daer dat yemandt vanden dienſt ſoude zijn geweert, om dat hy was vande opinie der *Contra-Remonſtranten*, dat ter contrarie (ons wetens) geen Stadt en is in *Hollandt* ofte *VVeſt-Vrieſlandt*, die alleen bedient werdt door *Remonſtranten*. VVat aengaet de gene die uyt haren dienſt zijn geſtelt, of byde Heeren *Staten* of by eenighe Steden, t'ſelve en is haer niet weder-varen om dat ſy waren van d'een of d'ander opinie, ende ſulcx oock opentlick beleden, maer om dat ſy, niet te vrede zijnde hare vrijheyt te behouden, anderen gelijcke vrijheyt niet en wilden toe-laten, de gemeenſchap der Heyligen verbraecken, haer ſelve ſchuldich maekten aen ſcheuringen, Kercke boude jegens Kercke: ende nochtans heeft-men met de ſelve langh gepatienteert, haer geſocht met alle goede redenen ende perſuaſien, oock door de authoriteyt van moderate perſoonen, te brengen tot haer devoir. Maer als vermaninge ende belaſtinge niet hebben konnen helpen, ſoo is de Overheydt geſtelt geweeſt in die termen, dat ſy heeft moeten kieſen of ſy over ſoodanige perſoonen authoriteyt wilde gebruycken, dan of ſy opentlick wilde profeſſie doen vande ſcheuringe toe te laten. Elck een die de eenicheydt vande Kercke bemint, weet wat van beyde ſtont te prefereren. De *Tolerantie* dan moet haer uyt ſpreyden over alle die de Tolerantie willen nae-komen. *D. Paræus* verhaelt dat in de Churfurſtelicke Pals eenige luyde-roepers van haren dienſt zijn ontſlagen, om dat ſy het Godſaligh bevel vande Churfurſt, gebiedende niet te laſteren, maer het *Euangelium* tot ſtichtinge te predicken ſonder bitterheydt, ende vande geſchillen ſedichlick ende ſonder vinnicheyt voor t'volck te handelen, niet en wilden gehoorſamen: Sijne Churfurſtelicke Hoocheyt, jegens ſoodanige perſoonen gebruyckende de authoriteyt die haer was competerende, heeft daermede niet geſocht te heerſchen over de Conſcientien, maer ter contrarie te beletten, dat de eene Kercken-dienaer over de Conſcientie vande andere niet en ſoude heerſchen. Des niettemin mogen V. E. wel verſeeckert zijn, dat mijn Heeren de *Staten*, als oock de Steden, ſeer ongaerne komen tot het gebruyck van ſoodanige authoriteyt, ende niet en ſullen nae-laten alle mogelijcke patientie, voorſichticheyt ende diſcretie te gebruycken, om, ſoo veel het mogelijck is, de noodſaeckelicheydt van ſoodanige remedien te ontgaen. T'blijkt oock alreede metter daedt, dat het getal van die perſoonen, waer over de ſelve Authoriteyt gebruyct ſoude moeten werden, niet groot en kan zijn, alſo vele hare advijſen hebben gegeven voor de Tolerantie: andere met hare actien de ſelve hebben geapprobeert: Vele oock vande hevichſte, ofte door onderwijſinge van moderate Leeraers, ofte immers door ontſich ende exempel van t'gunt andere hevigen is weder-varen, de ſaecke tot het uyterſte niet en ſullen laten komen. 1616.

Daer reſteert noch eene ſwaricheyt die by eenige werdt gemaeckt op t'ſtuck vande *Tolerantie*, ende het practiſeren vande *Reſolutien*: namentlijck dat daer uyt ſal volgen, dat die van d'eene ende d'ander opinie, elck hare meeninghe de Gemeente ſullen voor-ſtellen, die altijdt daer door in ongeruſtheyt ſal werden gehouden, bemerckende de diverſiteyt vande Leere. Dan hier-op dient voor ſolutie, eerſtelick dat volgens de bekenteniſſe byde *Remonſtranten* verſcheyden malen, oock byde *Contra-Remonſtranten* in de Conferentie ghedaen op het ſtuck vande *Vervverpinge*, wel eenige poincten zijn begrepen in Godes woordt, waer van men op den Predick-ſtoel ende voor den gemeenen Volcke niet en behoeft te leeren, om dat de ſelve aenſtoot konnen geven aen velen die in Godes

woordt

1616. woordt niet wel en zijn geoeffent, gelijck de ſelve Contra-Remonſtranten ſeer wel ſeggen: want den Kercken-dienaren wordt niet alleen de Eenvoudicheyt, maer oock de Voorſichticheyt gerecommandeert, ende belaſt Godes woordt recht te ſnyden, dat is bequamelick te appliceren, nae gelegentheyt van tydt ende plaetſe, tot ſtichtinge ende niet tot onſtichtinge: ſulcx dat-men met goede conſcientie wel eenige dingen die waer zijn, immers voor een tijdt, kan verſwijgen, alſmen ſiet dat daer uyt onruſt ſoude volgen: T'welck indien oyt plaetſe heeft gehadt, voor al in deſen jegenwoordighen tijdt plaetſe behoort te hebben, alſoomen ſiet dat ſoo vele perſoonen door het verhandelen vande Hooge leer-poincten, jegens malkanderen in bitterheyt werden ontſteecken: ſulcx dat het buyten twijfel hemluyden veel dienſtigher ſoude zijn dagelijcx te hooren de vermaningen tot de Godſalicheyt ende Chriſtelicke deuchden: immers ſoude de Leere vande queſtieuſe poincten, wel dienen uyt-geſtelt tot dat Gemeente metter daedt bethoonde eerſt wel geleert te hebben dat het noodichſte is, te weten de rechte Boetvaerdicheyt ende beterniſſe des levens, diemen doorgaens ſiet ſeer weynigh betracht te worden. Voor-waer die dit wel leerde, ende onder tuſſchen andere queſtien wat ter zijden ſtelde, ſoude hem niet beklagen van ſijn tijdt qualijck beſteet te hebben. Te minder iſt noodſakelijck deſe queſtieuſe poincten op t'ſtoel te brengen, om dat de Gemeente nu eenen langen tijdt daer-mede meeſt dagelijcx onderhouden is geweeſt, ende over-ſulcx, ſo door de Predicatien als door de geſchriften, genoech behoort geinſtrueert te weſen vande conſideratien die daer-op vallen. Ende nae-dien daer meer andere ſtucken zijn vande Chriſtelicke leere (vele oock noodiger als d'voorſz. queſtieuſe poincten) ſoo dienen die mede wat tijdts te hebben, om de Gemeente ingeplant te worden, ten eynde dat ſy t'eene te veel leerende, alle de reſt niet en vergeten. Indien-men even-wel noch meent, datmen vande voorſz. poincten niet t'eenemael en kan ſwijgen, daer is noch al goeden raedt om ſulcx te doen ſonder te komen in contentie. VVant hoewel daer is eenich verſchil in het gevoelen, ſoo en is nochtans t'ſelve ſoo groot niet als eenige wel meenen: Ende, ſoo door de Conferentie als door andere geſchriften van geleerde perſoonen, blijckt dat die vande eene opinie vele ſaecken konnen leeren, ſonder contra-dictie van die vande andere opinie. Om t'ſelve ſommierlick te verthonen, Den heelen eerſten artijckel vande Remonſtrantie werdt byde *Contra-Remonſtranten* toe-geſtaen: maer werdt daer by geſeydt dat het beſluyt int ſelve artijckel vervat niet en is de geheele Predeſtinatie. De *Remonſtranten* ſtaen dit oock toe, ende bekennen datter is eenige Predeſtinatie ofte verkieſinge tot den Geloove: bekennen oock dat God in het ſenden van ſijn woordt aen eenige menſchen, het niet ſenden aen d'anderen: in den eene, die dickmael arger is, krachtiger te roepen dan den anderen: in den eenen langer leven te gunnen dan den anderen, gebruyckt ſijne vry-machticheyt ende wijſheyt die voor den menſchen on-door-gronde lick is. VVederom ſeggen eenige, den *Contra-Remonſtranten* toe-gedaen, datmen over d'ordre vande Beſluyten, te weten het beſluyt van het geloove te geven, ende het beſluyt vande Salicheyt te geven, niet en behoort te twiſten. De *Remonſtranten* ſtaen toe dat de Verkieſinge niet en is uyt de wercken, jae dat oock het Geloof niet en is een oorſake vande Verkieſinge, ende dat de hooghſte oorſaecke vande verkieſinge is Godes wel-behagen. VVeder-om ſoo bekennen de *Contra-Remonſtranten*, dat Chriſtus is het Fondament vande Predeſtinatie, ende dat God niet en heeft voor-ghenomen yemandt ſalich te maken, ſonder aenſien van t'Geloof ende boetvaerdicheyt. VVat het tweede artijckel belangt, de *Remonſtranten* bekennen dat niet alle menſchen en zijn herſtelt inden ſtant der Genade, ende dat daeromme, ſoo vele de toeeygeningh aen-gaet, *Chriſtus* alleen voor de Geloovigen is geſtorven. Ter anderen zijden ſeggen de *Contra-Remonſtranten* dat het lijden Chriſti van ſulcke waerde ende kracht is, dat het genoechſaem is voor aller ende een yeder menſchen ſonden: waer by dient gevoecht dat hier vooren is geallegeert uit de geleerſte vande opinie der *Contra-Remonſtranten*, dat God wil de ſalicheyt van een yeder menſch onder ſeeckere conditie: ende dat andere vande ſelve opinie, toe-ſtaen dat God altijdt meerder gaven gheeft aen die ghene die de minder gaven wel gebruycken. Het derde artijckel vande Remonſtrantie is t'eenemael buyten queſtie. Belangende het vierde ſpreeckende vande maniere vande werckinge vande Genade, t'verſchil is dieſ-aengaende ſoo ſubtijl, dat hy ſcherp moet ſien die t'ſelve wel ſal bemercken. VVant de *Remonſtranten* bekennen dat het verſtant onwederſtandelijck van Godt werdt verlicht: dat oock de goede luſten ende krachten om te gelooven den menſch in-geſtort werden onwederſtandelick. De *Contra-Remonſtranten* ende die met haer eens zijn van gevoelen, bekennen aen d'ander zijde, dat de Genade den menſchen tot de daedt vande bekeeringe beweecht door innelicke aenradinghe, ende niet wegh en neemt de geheele macht van te wederſtaen, maer wel den wederſtant ſelve: ſulcx dat de Genade, in haer eygen natuyr ingeſien zijnde, de vrijheyt laet van te wederſtaen: ſuſtineren oock jegens eenighe Lutherſchen, dat de wille ſelfs inde eerſte bekeeringhe niet en is t'eenemael lijdende, maer dat ſy mede werckt vry ende onbedwongen, doch beweecht zijnde door de Genade. De *Remonſtranten* wederom, bekennen dat de Genade niet alleen de macht en werckt om te gelooven, maer de daet van t'Gelove ſelfs: ende dat dit is eene particuliere Genade die alle menſchen niet en ontfanghen, maer alleen eenighe, ende dat inden ſelven Godes genade den wederſtant wechneemt: Dat oock onſe bekeeringe niet en hangt aen onſe wille. Aengaende het vijfde en laetſte poinct, bekennen de *Remonſtranten* dat de Geloovige hebben eenige ſeeckerheyt van hare ſalicheyt, ende ſo veel ſy vorder voort-gaen inde Godſalicheyt, dat oock de ſekerheyt ſoo veel grooter werdt. De *Contra-Remonſtranten* ende die haer zijn toe-gedaen, bekennen aen d'ander zijde, Dat de ſeeckerheyt vande Salicheyt dien niet toe en kompt die roeckelooſelick le-

1616.

1616. leven: Dat oock de ſeeckerheyt is vergeſelſchapt met vreeſen ende beven: Dat daer zijn eenige trappen ofte beginſelen des waren geloofs, die omgeſtooten konnen worden: Dat daer is eene ſeeckere mate des geloofs, binnen den welcken de uytverkoorene niet meer ſeecker en konnen zijn van hare Salicheydt dan de verworpene: Dat vele de volkomen ſeeckerheyt niet en bekomen voor het uytterſte van haer leven. De *Remonſtranten* leeren dat de Geloovighe vaſtelick moeten vertrouwen op Godes barmhertigheyt, niet alleen voor het jegenwoordige, maer oock voor het toe-komende. De *Contra-Remonſtranten* leeren dat de Geloovighe ten aenſien van hen ſelven konnen uyt-vallen. De *Remonſtranten* ſtaen toe datmen door alle ſonden de Genade niet en verlieſt. De *Contra-Remonſtranten* ſtaen toe datmen door ſware ſonden verlieſt de principale werckinge vande Genade. Die op alle deſe poincten, de welcke byde geleertſte van beyde de opinien toe-geſtaen worden, ſijn oogh-merck wil nemen, ſal bevinden dat die van t'een ende t'ander gevoelen langh vande Predeſtinatie ende den aen-kleven van dien ſouden konnen predicken, ſonder in contentie te geraecken: te meer, alſmen let niet op de ſpeculatie, maer op de practique waer toe alle leeringen behooren gedirigeert te worden. T'inſicht vande *Contra-Remonſtranten* is, datmen den geheelen oorſpronck vande Salicheydt Godes barmhertigheyt moet toe-ſchrijven, met uytſluytinge van alle verdienſten: wie heeft daer yet jegens? T'inſicht vande *Remonſtranten* is datmen gheen levend menſche precijſelijck de hoope vande ſalicheyt behoort af te ſnyden: dit ſtaen de *Contra-Remonſtranten* oock toe. VVederom de *Contra-Remonſtranten* ſoecken den menſche te benemen alle roem van hem ſelven: T'is redelick, ende kan byde *Remonſtranten* niet weder-ſproken werden. Maer de *Remonſtranten* ſoecken den menſch te vermanen dat hy, hoorende Godes ſtemme, ſijn harte niet en verharde, nochte en wachte nae ſoodanige treckinghe die met gewelt ſoude geſchieden: Dit is mede ſoo wel gefondeert, ende ſoo ſtichtelick dat niemandt vande *Contra-Remonſtranten* ſulcx en ſal willen weder-ſpreecken. Voorts de *Contra Remonſtranten* ſoecken de rechte Gelovige jegens alle wan-hoop ende ſlaefſche angſt te bewaren. VVie iſſer van de *Remonſtranten* die ſoodanighen voornemen ſoude willen verhinderen? De *Remonſtranten* ſoecken de Luyden af te trecken vande ſorgeloſheydt, ende te vermanen om hare verkieſinge vaſt te maken door de goede wercken. Dit is oock hoogh-noodich, inſunderheydt in deſen tijdt, ende en kan by niemant beriſpt werden. Hier uyt, ende uyt t'gunt byde geleerde ende de materie beter verſtaende daer by gevoecht ſoude konnen werden, is lichtelick te begrijpen dat de Kercken-dienaers vande eene ende d'andere opinie, ſelfs oock vande Predeſtinatie ende den aenkleven van dien wel ſouden konnen leeren volgens haer gemoet, oock bekomen het principael oogh-merck ende eynde van hare leeringhe, ſonder malkander veel te contra-diceren. Dan genomen ten uyterſte, men konde niet nae-laten oock het nauwſte van het verſchil te verhandelen (hoe-wel ſulcx miſſchien nochte noodigh nochte dienſtich en is) ſo kan 1616.
ſulcx noch al geſchieden, ſonder alteratie vande Gemeente, ſo wanneer de Kercken-dienaers, volgens t'gunt ſy ſelve voor deſen verklaert hebben behoorlijck te zijn, moderatie ende beleeftheyt daer inne gebruycken: ende over-ſulcx malkander niet en ſchelden, verketteren nochte verdoemen, veel minder met valſche calumnien beſwaren: maer nevens het voorſtellen van haer gevoelen, de goede Gemeente vermanen om Chriſtelicke liefde ende eenicheyt te bethoonen aen alle de Huyſgenooten des geloofs, die oock niet uyt-genomen, die anders in die poincten ſouden mogen gevoelen: op hope dat God metter tijdt de waerheydt vande ſelve poincten klaerder aenden dagh ſal brengen, met aen-wijſinge van het verſchil dat daer is tuſſchen poincten die noodwendigh zijn geweten te worden ter ſalicheyt, ende andere poincten die niet en zijn noodwendigh. Onder deſe Moderatie is oock begrepen behoorlijck onderſcheyt van tijdt ende plaetſe, naedien op de eene tijdt ende plaetſe ſtichtelick ſoude konnen zijn, t'welck op een andere tijdt ende plaetſe aenſtootelick ſoude weſen: waer-inne de Kercken-Raden ende de Overheden vande plaetſe met alle diſcretie konnen voorſien.

Myn Heeren, wy meenen uwe Achtbaerheden goeden redenen gegeven te hebben vande Tolerantie over de verſchillige poincten: van het gebruyck vande publique Authoriteyt in deſe ſaecken, ende vanden Inhoudt vande Reſolutien byde Heeren *Staten* tot noch toe in de ſelve ſaken genomen. VVy meenen oock ende vertrouwen ſolutie gegeven te hebben op alle t'gunt ons wetens daer jegens wert geobiicieert. Vwe Achtb. gelieve nu te over-weghen de importantie van deſe ſaecken, als waer aen is hangende de welſtandt ſoo van ons lieve Vaderlandt als vande Kercke.

VVant alſmen de *Tolerantie* niet en ſoude amplecteren, ſoo moſt een van deſe drie dingen noodſaeckelick geſchieden: Oft alle de Kercken-dienaers moſten gebracht werden, nopende deſe poincten, tot eene opinie: Ofte die vande eene opinie moſten geweert werden uyt den Kercken-dienſt: Ofte men moſte toe laten twee Gereformeerde Kercken in deſe Landen van Hollandt ende VVeſt-Vrieſlant. Alle de Kercken-dienaers tot een opinie te brengen en is niet mogelick: aen beyde zijden werden geallegeert veel paſſagien vande H. Schrifture: vele apparente redenen: vele treffelicke Leeraers, ſoo vande Oude als vande Gereformeerde Kercken. Die vande eene opinie uyt den Kerckendienſt te weeren, is noch Chriſtelick noch doenlick: Niet Chriſtelick, om dat de Leere onſes Heeren *Jeſu Chriſti* meerder moderatie ende beſcheydenheyt mede-brengt, dan datmen yemandts gaven onvruchtbaer ſoude maken, alleen om eenigh verſchil van gevoelen in ſoo ſware, ende voor ſoo velen niet wel begrijpelicke materien. Ten is oock niet doenlijck: want het getal ſoo vande Kercken-dienaers als vande Lidtmaten vande Gemeente houdende d'eene ende d'andere opinie, is te groot, dan dat ſulcx ſoude konnen geſchieden ſonder t'Landt te ſtellen in combuſtie. De gereformeerde Kercken de-

1616. deſer Landen (die tot noch toe God zy gelooft maer eene is geweeſt) aen twee te laten ſcheuren is wel doenlick, maer ten uyterſten pernicieux. T'is waer, *mijn Heeren*, wy laten toe by conniventie eenige Vergaderinge van *Martiniſten* ende *Mennoniten*: maer uwe E. weten wel dat dit een gheheel ander ſaecke is: alſoo de Heeren *Staten* niet hebben aen-genomen de protectie van ſodanige geſintheden, maer alleen vande ware Gereformeerde Kercke, die haer E. M. behooren ſoo ongeſcheurt te conſerveren, als ſy de ſelve ongeſcheurt hebben ontfanghen. T'is het woort der waerheydt, *Dat alle Rijck dat in hem ſelven verdeelt is, verſtroyt moet vverden.* T'is ook aenmerckens waerdig dat de experientie van alle tijden geleert heeft, dat de ſcheuringen vande Kercken onder wat pretext het is, eens een beginſel ende forme genomen hebbende terſtont ongeneſelick werden. De ſcheuringhe vande *Novatianen* inde Oude Kercke, heeft begonnen inden Iare 220. ende niet tegenſtaende alle vlijt, die ſoo byde Leeraers als byde Chriſtelicke Princen daer toe is aengewent, heeft inden tijt van hondert-en vijftigh Iaren niet wegh genomen konnen werden. De ſcheuringe vande *Donatiſten* heeft haren oorſpronck gehadt ontrent den Iare onſes Heeren drie hondert, ende is de Kercke daer-mede gequelt geweeſt langer als hondert Iaren daer nae. Ontrent den Iare 600. heeft de VVeſterſche ofte Latijnſche Kerck alleen, ende ſonder correſpondentie vande Ooſterſche Kercken, gegeven een deciſie op een ſware queſtie vanden *Voortgangh vanden Heyligen Geeſt:* Hier uyt is gereſen de ſcheuringe tuſſchen de *Griekſche* ende *Latijnſche* Kercke, die tot den huydigen dage is duyrende, ſonder dat de ſelve ſtucken hebben konnen aen een gebracht werden, niet tegen-ſtaende daer toe verſcheyden Concilien zijn gehouden. De ſcheuringe tuſſchen de *Lutherſchen* ende de *Gereformeerde* haer beginſel genomen hebbende ontrent den Iare 1530. is meer ende meer gegroeyt ende inden Iare 1575. geheel opentlick uyt-ghebroocken: Sedert welcken tijdt tot nu toe vele Godvruchtige Princen ende Leeraers arbeyden om die wonden te geneſen, maer (God betert) te vergeefs. Soo veel lichter iſt, *mijn Heeren*, te ſcheuren, dan te heelen: ende daerom moet men de beginſelen van ſoodanigen quaet met allen ernſt voor komen: te meer nae-dien de ſcheuringen van ſodanige nature zijn, dat metter tijdt daer uyt broeyen vele dwalingen, die erger zijn als t'gunt gepretexeert was tot oorſaecke vande ſcheuringe. Soo ſietmen dat de *Novatianen* ende *Donatiſten*, oock de *Grieckſche* ende *Latijnſche* Kercke, nae den tijdt van hare ſcheuringe meer ende meer zijn af-gedwaelt vande waerheyt: dat de *Lutherſche* zijn vervallen tot de Leere vande *Ubiquiteyt.* De oorſaecke hier van (nevens Gods rechtvaerdige oordeel) is, dat door de ſcheuringhe alle goede ordre werdt gekrenckt, ende dat elcke parthye, voor af-breuck vreeſende, de noodige remedien niet en derft gebruycken. Alle wijſe, Godvruchtige perſoonen, inſiende wat dagelijcx paſſeert, ſullen wel konnen oordeelen of ons dit perijckel niet en dreycht, ende of wy geen groote redenen en hebben om by voort-gangh van ſcheuringe ſulcx meer ende meer te vreeſen. VVie ſal ons oock verſeeckeren, *mijn Heeren*, dat de ſcheuringe toegelaten zijnde om de poincten die nu in geſchil ſtaen, geen meerder ſcheuringen daer uyt en ſullen volgen? Iae, wie is ſoo ſlecht die niet en voor-ſiet dat ons ſulcx ſtaet te verwachten? VVant, is het geoorloft om deſe queſtien vande *Predeſtinatie* ſcheuringe te maecken, waerom niet om andere queſtien mede de *Predeſtinatie* raeckende, waer-inne de *Contra-Remonſtranten* ſelve onder den anderen oneens zijn? Is het geoorloft om eenige poincten raeckende de *Predeſtinatie*, waerom niet veel meer om poincten die de *Rechtvaerdigh-maeckinge* raecken, als zijn de poincten waer over *Piſcator* ende *Tilenus* ter eenre, *Molinæus* ende vele met hem ter andere zijde, diſputeren? Iae ſo veel Theologicale queſtien als daer zijn (de welcke zijn ſeer vele in ghetale) ſoo veel nieuwe ſcheuringhen ſullen daer ontſtaen, als eens die grondt geleydt is datmen om het verſchil van leer-poincten niet noodigh ter ſalicheyt, de gemeenſchap behoort te verlaten. Dit kompt oock over-een met de experientie van alle tijden. VVant van oudts, gelijck de *Novatianen* haer vande Kercke af-geſondert hadden, ſoo hebben eenighe ghenaemt *Quartidecimani* haer af-geſundert vande *Novatianen.* De *Donatiſten* geſcheyden zijnde vande eenicheyt, zijn wederom onder haer verdeelt gewerden aen *Rogatiſten*, *Maximinianiſten*, *Parmenianiſten*, *Cirrenſes*, *Circumcelliones* ende meer andere ſecten. T'ſelve hebben wy ſien gebeuren in onſe tijden. De *Lutherſche* hebben haer vande andere Euangeliſche af-geſcheyden, terſtont zijn ſy mede verdeelt aan *Flaccianen*, *Oſiandrianen* ende meer diergelijcke. De *Engelſche Puritainen* ſietmen onder haer ſcheuren van dage tot dage meer ende meer. Maer voor al is notabel het exempel vande *VVeder-doopers*, die alreed ſoo veel ſecten onder haer hebben, datter qualick yemandt is die het ghetal ofte alle de namen ſoude weten te ſeggen. Hieruyt is goet af te nemen, *mijn Heeren*, dat wy eens de ſcheuringe toe-latende, niet en hebben te verwachten als meerder en meerder verwoeſtinghe vande Gereformeerde Kercke, tot af-breuck vande ware Religie, vreucht ende victorie vande *Papiſten.* VVat ſwaricheyden dat dit mede ſal brengen inden ſtaet van het Landt, konnen alle politique perſoonen lichtelick bemercken. De ſieckten van de publique Kercke infecteren altijdt de politie, inſonderheydt in een Regieringhe wiens principalen bandt is de *Religie.* VVant den ſelven bandt ontknocht zijnde, moet daer uyt volgen diſſolutie vande eenicheyt vanden ſtaet, vyantſchap van Provintie jegens Provintie, haet van Steden jegens Steden, factien inde Steden ſelve, jae partyſchap tot binnen inde huyſen toe, gelijck in *Italien* ende *Duydtſchlandt* is gebeurt, ten tijde vande *Guelfen* ende vande *Gibellinen*, ende in deſe Landen ten tijden als die ſchadelicke namen van *Houcx* ende *Cabaillaux* de gemoederen ſoo hebben ontſtelt, dat die inde tijdt van 200. Iaren qualijck geſtilt hebben konnen werden. VVelcken haet ende partyſchap in deſen des te droever ende gevaerlicker ſoude zijn, om dat de ſelve niemandt

1616.

1616. anders en ſoude raecken als de beſte Patriotten, op welcker getrouwicheyt den ſtaet van t'Landt alder-meeſt behoort te ruſten. Ende om dat door hare diviſie alle andere, qualick geaffectionneert zijnde tot den ſelven ſtaet, goede occaſie ſoude werden gegeven om daer jegens te attenteren. In Coningh-rijcken ſelve is de verſcheydenheydt van *Publique Religie* ten hooghſten ſchadelick: maer voor de *Republiquen* t'eenemael ruineux. VVat ſwaricheyden nu hier uyt vorder metter tijt zouden mogen over-komen deſe treffelicke Volck-rijcke Stadt, ſullen mijn Heeren van *Amſterdam* nae hare wijſheydt wel konnen over-leggen, zijnde kennelick, dat van alle oude tijden de Kerckelicke diſſenſien hare ſwaerſte ende dangereuſte operatien hebben ghedaen binnen de grootſte Steden. Dit alles dan, *mijn Heeren*, zijn de vruchten die uyt de ſcheuringe ſtaen te verwachten, ende noch meer andere inconvenienten, die beter dienen gedacht dan geſeydt.

Aen d'ander zijde, indien men amplecteert de Chriſtelicke Moderatie ende wel ghelimiteerde *Tolerantie*, ſoo ſullen wy eerſt bekomen dat ons in deſe koortſe meeſt noodigh is, namentlijck ruſt ende ſtilte: alle leeringen ſtrijdende met het algemeene Geloove der Gereformeerde Kercken, ſullen met eendracht uyt de Kercken geweert werden. De Kercken-dienaren alles nae-latende dat tot verbitteringe ſoude mogen ſtrecken, ſullen van tijdt tot tijdt gediſponeert werden tot beter vrundſchap, ende ſal alſoo door wegh-neminghe van alderhande beletſelen de wegh bereyt werden, tot een wettelicke onpartydige Synode, alwaer door vrundelicke conferentie, ende goede onderrechtinge uyt Godes woordt, de differenten gemindert, ende de opinien naerder by malkander gebracht ſullen moghen werden: de Gemeente ſal werden geſticht door de leere die ſtreckende is tot Godſalicheyt, ende vermaent tot lieſde, eenicheyt, ende gehoorſaemheyt. De goede vrundſchap ende correſpondentie tuſſchen de Heeren Edelen met de Steden, ende de Steden onder den anderen, ende tuſſchen de fleur vande Ingeſetenen van t'Landt, te weten alle perſoonen, affectie dragende tot de ware Chriſtelicke Gereformeerde Religie, ſal meer ende meer gevordert werden, tot groot-maeckinge van Godes naem, welſtandt ende proſperiteyt van onſe lieve Vaderlandt, ende op-bouwinge vande Kercke. Hier-toe iſt, mijn Heeren, dat wy van wegen mijn Heeren de Staten V. E. alles preſenteren dat eenichſins van haer E. Mo. ſoude moghen werden gerequireert, ende int particulier, den dienſt van onſe perſoonen, als zijnde tot dien eynde alhier gekomen: biddende V. E. dat het haer gelieve deſe onſe dienſt voor aengenaem te houden.

Antwoord van de Vroedſchap.

De aanſpraak der Afgevaardigden werdt met groote aandagt gehoord. Na 't eindigen derzelve, badt de Heer van Mathenes de Heeren Raaden te willen gelooven, dat de Staaten niets zo zeer zogten als de behoudenis der Gereformeerde Religie en de eenigheid der Kerken deezer Landen. De Heer Muis verzogt, daarbenevens „ dat „ men geene nadeelige gerugten van de „ Stad Dordrecht, of van hem in 't byzon„ der wilde aanneemen; alzo de Stad zig „ by de meerderheid gevoegd, en de Re„ ſolutie aangenomen hadt, om dat zy „ anders geene kans zag om de Kerk voor „ ſcheuring te behoeden, en verſtondt, dat „ de Leer der Contraremonſtranten, by de „ Reſolutie, niet bezwaard werdt." De Afgevaardigden verklaarden, wyders, meer dan eens „ dat zy bereid waren, de zwaa„ righeden in 't aanneemen der Reſolutie, „ zo 'er nog eenigen zyn mogten, op te „ loſſen." Doch hun werdt, voor tegenwoordig, alleenlyk geantwoord „ dat de „ Heeren Raaden op de zaake zouden let„ ten (*u*)." 1616.

Nader antwoord.

Ook raadpleegde men, nog dien zelfden dag, op het gedaane verzoek, en werdt toen, zo DE GROOT aantekent, by eene meerderheid van weinige ſtemmen (*v*), beſlooten, zig niet te voegen by de meeſte Leden van Holland, alzo, in derzelver Reſolutie, geene bekwaame middelen werden voorgeſlaagen, waardoor men uit de tegenwoordige zwaarigheden zou konnen gered worden (*w*). Doch den Afgevaardigden werdt, twee dagen hierna, alleenlyk geantwoord, „ dat Burgemeeſteren en Raaden zig, door „ hun voorſtel, ten volle onderregt hielden „ van het oogmerk der Staaten, in het nee„ men en overzenden hunner Reſolutie aan„ gaande de Kerkelyke zaaken; dat zy daar„ by ook eenige redenen, ter anderer zyde, „ hadden overwoogen, en ook gelet op de „ geſteldheid hunner Stad; en dat zy hun„ nen Edele Mogendheden hunne meening „ zouden doen verſtaan, door hunne Afge„ vaardigden." De afgezondenen der Staten deeden hun beſt, om Burgemeeſteren te beweegen tot nadere opening hunner zwaarigheden; doch men weigerde met hen in onderhandeling te treeden. Nogtans verſtonden zy, daarna, met Burgemeeſteren in een vriendelyk geſprek getreden zynde, „ dat men hier aanzag tegen het aannee„ men der Reſolutie, om dat de Gemeente „ zeer bevreesd was voor verandering der „ Religie, en ook geen regt begrip hadt „ van de verdraagzaamheid, welke men „ wil-

Zwaarigheid, welke men, hier ter Stede, vondt in het aanneemen der Reſolutie.

(*u*) Verhaal der Gedep. *bl.* 94 *enz.* BRANDT II. *Deels bl.* 383, 384.
(*v*) Verantw. *Cap.* VIII. *bl.* 89.
(*w*) Reſol. Vroedſch. N. 11. 23 *April.* 1616. *f.* 172.

1616. „ wilde invoeren; dat eene wettige Sino-
„ de, onder't gezag der Staaten gehouden,
„ de gemoeden beter tot onderlinge ver-
„ draagzaamheid zou bereiden; dat de Re-
„ solutien, welken men nam, ook behoor-
„ den te worden uitgevoerd; doch dat de
„ uitvoering der Resolutie, welke men hen
„ nu wilde doen aanneemen, op veele Plaat-
„ sen, en vooral hier te Amsterdam, af-
„ breuk van de Kerk, verlies van neering,
„ en mogelyk meer andere zwaarigheden
„ naar zig sleepen zou." Men voerde hun hierop wel te gemoet „ dat de Gemeente „ deezer Landen zagtzinnig was, eerbied „ hadt voor de Overheid, en geene geneigd- „ heid tot scheuring. Dat de meeste ont- „ stelteniſſen in de Kerken haaren oorsprong „ genomen hadden uit de hevigheid van „ sommige Kerkelyken, welken men te veel „ wils gelaaten hadt, waarna zy stouter ge- „ worden waren. Dat de Overheid zig van „ haar gezag bedienen moest, om deezer „ hevigheid paalen te zetten; wanneer de „ rust haast herstelt zou zyn. Dat de zaa- „ ken, in de byzondere Conferentien, zo ver „ gebragt waren als zy in de Sinode zouden „ konnen gebragt worden; waarom het hou- „ den eener Sinode niet geschaapen stondt „ de eendragt te zullen bevorderen." Doch Burgemeesteren hernamen „ dat men van de „ eendragt niet moest wanhoopen; dat de „ Afgevaardigden der Stad, hunnen last „ geopend hebbende, zouden hooren, wat „ nadere voorslagen de Heeren Staaten doen „ zouden, en daarvan, des noods, verslag „ doen." Zy voegden hierby „ dat hun „ niet lief zou zyn, dat iemant hunner in- „ gezetenen de rust van 't Land of van an- „ dere Steden stooren zou (x)."

Verklaaring der Stad, ter Vergaderinge van Holland.

De verklaaring, die, kort hierna, van wege de Stad Amsterdam, ter Vergaderinge van Holland overgebragt werdt, hieldt in: „ dat zy de waare Christelyke Religie, nu „ over de vyftig jaaren hier te Lande ge- „ oefend, verstondt te handhaaven; dat het „ voor den Staat ondienstig was, daarin ee- „ nige verandering te maaken, ten ware, „ dezelve, in eene wettige Sinode, wel en „ rypelyk overwoogen ware; dat zy hierom „ niet hadt konnen bewilligen in verschei- „ den voorslagen en acten, sedert het jaar „ 1611 gemaakt: ook niet in den laatsten „ voorslag van den drie entwintigsten April; „ dat zy ook niet kon toestaan, dat, onder „ haaren naam, eenige Plakaaten werden „ gemaakt tegen die van de Religie, ten „ ware de verschillen, vooraf, in eene wet- „ tige Sinode, onder 't gezag der Staaten, „ waren overwoogen en verhandeld; dat „ zy ook niet verstondt, dat men eenige „ Contraremonstrantsche Leeraars in hunne „ bediening schorsen of afzetten zou, om „ dat zy geene Kerkelyke gemeenschap „ konden houden met de Remonstranten; „ of den Contraremonstranten in hunnen „ Godsdienst hinderen, onder voorwendsel „ van scheuring, om dat zy de Remonstran- „ ten, of die met de Remonstranten ge- „ meenschap hielden, niet konden gaan hoo- „ ren. En dit alles tot dat de verschillen, „ by eene wettige Sinode, onder 't gezag „ der Heeren Staaten, zouden zyn onder- „ zogt, en verhandeld (y)." 1616.

Uit deeze verklaaring, die hier, van de Predikstoelen, *eene mannelyke Resolutie* genoemd werdt, met vermaaning, omze ook mannelyk staande te houden (z), bleek klaarlyk, dat de bezending en de aanspraak des Heeren de Groot geene verandering gemaakt hadden in de besluiten der Vroedschap van Amsterdam, die, by herhaalinge, verklaarde, daarby te willen volharden (a). Ondertusschen, was de gemelde Aanspraak gedrukt en in 't licht gegeven, na dat zy, op last der Staaten, aan de Leden ter onderzoek ter hand gesteld was. De Stad nam 't verspreiden deezer Aanspraake, 't welk buiten kennis der Staaten geschied was, zeer euvel, en magtigde de Raaden *Joan ten Grootenhuis* en *Roetert Ernst*, en den Pensionaris *Adriaan Pauw* om de Aanspraak te onderzoeken, en de punten, die aanmerking verdienden, daaruit op te tekenen, waarna men overleggen zou, of 't ook geraaden ware, dezelve openlyk te beantwoorden: 't welk ik egter niet weet geschied te zyn. Te gelyk werdt beslooten, ter Vergaderinge van Holland, te klaagen, over de strenge handelwyze van sommige Wethouders tegen de Kerkendienaars en Gemeenten der Gereformeerde Kerken, uit hoofde van Staatsbesluiten, waarin de Stad nimmer bewilligd hadt, met verklaaring, dat men, zo hierin geene herstelling kwame, niet zou konnen nalaaten, openlyk aan te wyzen, waarin Amsterdam verongelykt werdt. Nog werden de Afgevaardigden ter Dagvaart gemagtigd, om, met de Steden, die eene lyn trokken met deeze Stad, of anderszins, zig te vervoegen aan zyne Doorlugtigheid, Prinse Maurits, en deszelfs bystand, als Stadhouder, te verzoeken (b): al 't welke veel toebragt,

't Verspreiden der Aanspraake van den Heere de Groot baart hier misnoegen.

De Stad klaagt over de strengheid eeniger Steden tegen de Contraremonstranten.

(x) *Zie* Brandt II. *Deel, bl.* 384 *enz.*

(y) *Zie* Trigland Kerk. Hist. *bl.* 754.
(z) *Zie* Brandt II. *Deel, bl.* 388.
(a) Resol. Vroedsch. *N.* 11. 7 *Maart*, 11, 13 *April*, 20 *Juny*, 3 *Sept.* 166 *f.* 171 *verso*, 172, 175 *verso*, 185.
(b) Resol. Vroedsch. *N.* 11. 30 *Aug.* 1616. *f.* 182, 183.

1616. bragt, om de zaaken, door den tyd, te doen uitvallen tegen de meening der meeste Leden van Holland. Ook zeide de Penſionaris de Groot, t'eenen dage, tegen iemant, uit wiens Aantekeningen, BRANDT het te boek geſteld heeft „ dat Amſterdam, en de genen, die de Contraremonſtranten voorſtonden, ſtout; de Advokaat en de andere Steden ſlaauw waren, en dat de Reſolutie en alles in gevaar was (*c*)."

Taurinus boek *van de onderlinge verdraagzaamheid* wordt, hier ter Stede, opgehaald en verbooden.

De Predikant Jacobus Triglandius hadt, in 't voorleeden jaar, hier ter Stede, een boek uitgegeven, onder den titel van *den Regtgemaatigden Chriſten*, ſtrekkende om te bewyzen, dat de vyf punten, zo alsze van de Remonſtranten begreepen werden, in de Kerke niet mogten verdraagen worden. Hiertegen gaf Jacobus Taurinus, Predikant te Utrecht, in dit jaar, zyn boek *van de onderlinge Verdraagzaamheid* in 't licht, waarin hy regt het tegendeel ſtaande hieldt. In de Voorreden las men iet ten nadeele der Stad Amſterdam, daar men, zyns oordeels, den yverzieken tongen en pennen te veel ſcheen toe te laaten, en de grondſlagen van ſcheuring te leggen. Doch dit mishaagde der Wethouderſchap zo zeer, dat zy 't boek door den Schout deedt ophaalen (*d*). Taurinus verdedigde zig daarna, wegens 't gene hy van Amſterdam geſchreeven hadt, met nadere aanwyzing van 't gene daar, zyns gedagtens, omging. Ook gaf hy een tweede deel van zyn boek in 't licht, welk, insgelyks, hier ter Stede, verbooden werdt (*e*).

Byeenkomſt der Contraremonſtranten, te Amſterdam. Wat aldaar gehandeld werdt.

Op den zesentwintigſten Juny deezes jaars, werdt te Amſterdam, wederom eene heimelyke Vergadering van Contraremonſtrantſche Predikanten gehouden, door 't beleid van eenigen, die de ſcheiding noodig hielden, en 'er geduuriglyk op aandrongen. De vergaderden zeiden, tot hunne verdediging, dat zy byeenkwamen, ingevolge van eenen Sinodalen laſt van den jaare 1586, om de Nationaale Sinode te vorderen. Men kwam hier uit Gelderland, uit Holland, uit Zeeland, uit Friesland, uit Overyſſel en uit Groningen en Ommelanden byeen. In de Provincie van Utrecht, hielden de meeſte Predikanten de Remonſtrantſche zyde. Plancius, Hallius en Urſinus woonden, uit de Amſterdamſche Predikanten, de Vergadering by. De eerſtgenoemde zat voor. Sommigen ſchryven, dat hier beſlooten werdt, eenige Verzoekſchriften van klaagende Contraremonſtrantſche Gemeenten, onverwagts en tevens, aan de Staaten te doen overleveren. Vaſt gaat het, dat 'er zeker beſluit der Staaten van Gelderland, tot vereeniging by voorraad ſtrekkende, overwoogen en afgekeurd werdt, en dat men beſloot, alles te laaten aan de Nationaale Sinode, die men zou tragten te doen beſchryven uit de welgeſtelde Kerken, indien 'er, binnen eenige maanden, nog niet toe beſlooten werdt (*f*). 1616.

Handeling in de Vroedſchap.

Ten deezen zelfden tyde, werdt, door eenige Leden der Vroedſchap van Amſterdam, geſproken van hier eene Sinode te willen beſchryven, al zou het de Stad ettelyke duizenden koſten. Ook werdt, in den Raad, voorgegeven „ dat men de oude Geuzen," deezen naam kreegen de Contraremonſtranten van ſommigen „ verdryven wilde." Waarop de Oud-Burgemeeſter Hooft antwoordde: „ Dat zulks waar was; maar ge„ heel andere oude Geuzen dan hier ge„ meend werden. Dat de meeſten, die, „ ten tyde der vervolginge, buiten 's Lands „ hadden moeten zwerven, reeds overlee„ den waren; dat van dezelven nog leefden „ de Heeren Jan Jakobszoon Huidekooper, „ Jan de Biſſchop, Jan Pieterszoon Reaal „ en anderen. Dat hy zig ook, van zyn „ twee-entwintigſte tot over zyn dertigſte „ jaar, buiten de Stad hadt moeten ont„ houden, gelyk ook hadden moeten doen „ de ouders van verſcheiden anderen, die „ nu voor geene oude Geuzen mogten door„ gaan. Dat men zig, by 't leeven der ou„ de Geuzen, wel gewagt zou hebben te „ onderneemen, 't gene men, maar pas na „ de dood der meeſten, begonnen hadt. „ Dat, zyns oordeels, onze ondergang, „ door onze onverdraagzaamheid, en door „ ons te kanten tegen de beſluiten der Staa„ ten, ons nader was dan wy waanden." Op eenen anderen tyd, zeide hy „ dat de „ Stad Amſterdam de voornaamſte oorzaak „ van al 't misverſtand was." En als hem dit, door eenigen, die meenden dat de behoudenis der Religie hing aan hun ſterk ſtaan op de Leer der hooge Predeſtinatie, kwalyk genomen werdt, hernam hy „ dat „ het doen van eenigen hier ter Stede niet „ alleen ſtrekte, om de Remonſtranten uit „ de Regeering te weeren; maar ook ge„ heellyk te verdrukken; daar nogtans de „ Amſterdamſche Predikanten, naar wel„ ker

(*c*) BRANDT II. *Deel, bl.* 419.
(*d*) Reſol. Vroedſch. *N.* 11. 9 *Febr.* 1616. *f.* 165 *verſo.*
(*e*) BRANDT II. *Deel, bl.* 448 *enz.*
(*f*) BRANDT II. *Deel, bl.* 430. BAUDART. Mem. VIII. *Deel, f.* 11.

1616. „ ker raad de Heeren zeer luisterden, wel „ wisten, dat Kalvyn en Beza deeze zelfde „ gevoelens, in Melanchton, Bullingerus, „ Hemmingius en anderen, ten goede gehou- „ den hadden. Zo men dan op den tegen- „ woordigen voet voortginge, zouden zy, „ zo wel als de Remonstranten, gevaar „ loopen. Hy hadt wel gedagt, dat de „ nieuwe voet van Regeeringe, dien men, „ hier, sedert zes of zeven jaaren, begon „ te houden, op eene vreemde moer leg- „ gen moest: doch 't kwaad scheen zig „ reeds veel verder te openbaaren, dan hy „ ooit gewaand hadt, en was, niet dan door „ gemaatigdheid en eendragt, te wee- „ ren (*g*)."

Prins Maurits verklaart zig openlyk voor de Contrare-monstranten.

Doch de raad des Burgemeesters vondt thans zo weinig ingang als te vooren. Ook waren de zaaken, dit jaar, zeer ten nadeele der Remonstranten veranderd, na dat Prins Maurits, die voorheen gescheenen hadt, zig in de Kerkelyke geschillen onzydig te willen houden, duidelyk genoeg hadt getoond, dat hy de zyde der Contraremonstranten toegedaan was (*h*); en na dat de Stad Amsterdam, gelyk wy boven (*i*) aantekenden, beslooten hadt, met den Prinse over 't Kerkelyke te raadpleegen. Men besloot, sedert, ook tot vermeerdering der Stads soldaaten (*k*). Doch dit besluit schynt, vooreerst, niet uitgevoerd te zyn. Zyne Doorlugtigheid, zig, sedert, meer en meer, uitende ten voordeele der Contraremonstranten, bragt te wege, dat,

1617. op den drie-entwintigsten January des jaars 1617, in de Vroedschap deezer Stad,

Amsterdam besluit, zig te voegen by den Prinse.

beslooten werdt „ de waare Christelyke „ Gereformeerde Religie en derzelvers be- „ lyders voor te staan ter Vergaderinge „ van Holland, en zig, ten dien einde, „ te voegen by zyne Doorlugtigheid; hem „ te danken voor de zugt en yver, die „ hy voor de gemelde Religie toonde, en „ hem te verzoeken, dat hy daarin vol- „ harden wilde. Doch zo de verschillen, „ door eene Sinodale Vergadering, of op „ eenige andere wyze, konden bygelegd „ en de vrede hersteld worden, zou men „ ook daartoe de hand leenen. Voorts, „ zou men den Advokaat van 't Land, Ol- „ denbarneveld, in 't byzonder aanzeggen „ en vermaanen, dat hy zyn best wilde „ doen, om de harde en vreemde handel- „ wyzen, die, in 't stuk van den Gods- „ dienst, by der hand genomen waren, „ daadelyk te doen ophouden, en de zaa- „ ken op den ouden voet te doen herstel- „ len (*l*)." Waarop dit laatste zage, mag men afneemen uit den raad van den Prinse, die, in Maart hierna, ter Vergaderinge van Holland verklaarde „ dat men, zyns „ oordeels, de gemoeden moest zoeken „ te verzagten; en ten dien einde, de *Reli-* „ *gionsverwanten*," dien naam gaf hy aan de Contraremonstranten „ by voorraad, on- „ verlet en in veiligheid, behoorde te laa- „ ten prediken; dat men ook, daar eenige „ Kerkendienaaren verlaaten waren, mogt „ zien dezelven, by verdrag, wederom te „ doen ontvangen, of anderen van gelyke „ gezindheid in hunne plaatse te brengen „ by leeninge of anderszins, tot dat in de „ zaak zelve middel gevonden zou zyn:" in welken voorslag, door eenige Leden, bewilligd werdt. Doch men kwam tot geen besluit (*m*). 1617.

Nadere byeenkomsten der Contrare-monstranten, te Amsterdam. Acte, tot afzondering strekkende, in dezelven opgesteld.

Ondertusschen, was 'er, in January te vooren, wederom eene heimelyke Vergadering van Contraremonstrantsche Predikanten en Ouderlingen, hier ter Stede, gehouden, waarin eene Acte ontworpen en getekend werdt, in welke men verklaarde, „ dat zulken wel deeden, die zig van de „ Remonstranten afzonderden; en dat het „ niet vrystondt, met dezelven Kerkely- „ ke gemeenschap te houden, tot dat, door „ eene Nationaale Sinode, daarin nader „ werdt voorzien." Van de Amsterdamsche Predikanten hadden Plancius, die wederom voorgezeten hadt, en Hallius deeze Acte ondertekend. En men zondtze, sedert, alomme aan de Contraremonstrantsche Kerkendienaars af, door veelen van welken, dezelve, insgelyks, getekend werdt. Men beschreef eene nieuwe vergadering te Amsterdam, tegen den tienden April. Doch men oordeelde, in den Haage, dat dezelve stondt ingerigt te worden, om de raadpleegingen der Heeren Staaten tegen te gaan, waarom Gecommitteerde Raaden, den agtsten te vooren, aan Burgemeesteren schreeven, dat die Vergadering mogt belet worden, of dat, ten minsten, eenigen uit de Regeering in dezelve mogten tegenwoordig zyn, om te verstaan, wat aldaar gehandeld werdt, en om daarvan den Heeren Staaten verslag te doen (*n*). Doch of men, in April, byeengekomen zy, is my nergens gebleeken. Maar den zesentwintig-

(*g*) Aantek. *by* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 431 *enz.*
(*h*) *Zie* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 340 *enz.*
(*i*) *Bladz.* 457.
(*k*) Resol. Vroedsch. *N.* 11. 3 *Sept.* 1616. *f.* 185.
(*l*) Resol. Vroedsch. *N.* 11. 23 *Jan.* 1617. *f.* 203.
(*m*) Resol. Holl. 2 *Maart* 1617. *by* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 468.
(*n*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 459-462.

1617. tigſten en zevenentwintigſten July, werdt 'er wederom eene Contraremonſtrantſche Byeenkomſt gehouden te Amſterdam, waarin de Acte van ſcheiding, in January ontworpen, nader overzien en vaſtgeſteld werdt (o): doch eer dit gebeurde, was 'er ook met de Remonſtranten te Amſterdam iet voorgevallen, welk veel gerugts maakte, en waarvan wy, in 't volgende Boek, verſlag zullen doen. 1617.

(o) BRANDT II. *Deel, bl.* 464.

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

DERTIENDE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van het jaar* 1617, *tot in het jaar* 1626.

1617. De Remonſtranten en eenige Leden der Walſche Gemeente beginnen afgezonderde Vergaderingen te houden te Amſterdam.

De Remonſtranten, ziende de Contraremonſtranten, van tyd tot tyd, heimelyke Byeenkomſten houden, om hunne partye te ſterken, beſlooten ook, ten zelfden einde, te Rotterdam en elders, daar de Regeering hun gunſtig was, byeen te komen, om orde op hunne zaaken te ſtellen, en zig te naauwer aan elkanderen te verbinden. Ook hielden zy, te Amſterdam, omtrent den aanvang deezes jaars, afgezonderde Vergaderingen met eenige Leden der Walſche Gemeente, die, misnoegd over 't afzetten van hunnen Predikant Simon Goulart, zig ſedert by hen voegden. Vooraf hadden zig egter gerigt aan de Walſche Sinode, die, hier ter Stede, gehouden werdt, en op dezelve begeerd, dat men eenig middel uitvinden mogt, om Goulart wederom te verzoenen met den Kerkenraad. En toen zy hier afgeweezen waren, hadden zy een Verzoekſchrift ingeleverd aan de Wethouderſchap, waarby zy begeerden, dat hun vrye Godsdienſtoefening gegund mogt worden buiten de openbaare Kerke, alzo zy aldaar het brood des Avondmaals, niet langer, met geruſten gemoede, gebruiken konden. Doch my is niet gebleeken, wanneer dit verzoekſchrift ingeleverd, noch wat 'er op geantwoord werdt. Maar in 't begin van January deezes jaars, hieldenze de eerſte afzonderlyke Vergadering, ten huize van *Willem Sweerſen*, Timmerman en Houtkooper op Vlooijenburg, in de nieuwe uitlegging, buiten de S. Antonis poort. Hier kwamen, de eerſte reize, zo ſommigen ſchryven, maar zesendertig perſoonen byeen; voor welken, door *Jacobus Batelier*, Student in 't Walſch Theologiſch Collegie te Leiden, in't Franſch, gepredikt werdt. Naderhand, geſchiedde zulks nog twee maalen, met eenen toeloop, eerſt van zeſtig, en toen van zeventig of tagtig menſchen, zonder dat zulks, door de Wethouderſchap, of op eenige andere wyze, belet werdt. De Remonſtranten, eenigen van welken deeze Vergaderingen ook hadden bygewoond, ſchreeven, den dertigſten, aan eenige Predikanten van hun gevoelen te Leiden, om eenen Leeraar, die hen in de Nederduitſche taale mogt konnen ſtigten. De brief was, in der haaſt, door de volgende zeventien perſoonen ondertekend: *Samuel Olfertszoon*, *Dirk van Endich*, *Pieter Jooſten*, *Henrik Henrikszoon*, *Reinier Telle*, *Pieter Pieterszoon*, *Rem Egbertszoon Biſſchop*, *Abraham Antoniszoon*, *Abraham Janszoon*, *Dirk Henrikszoon Queckel*, *Henrik Henrikszoon Eekelboom*, *Willem Klaaszoon*, *Jakob Laurenszoon Reaal*, *Thys Pieterszoon*, *Jan Egbertszoon Biſſchop*, *Kornelis Klaaszoon Spring* en *Arend de Biſſchop*. De Predikant van Warmond, *Chriſtiaan Sopingius*, kwam hierop te Amſterdam, en predikte, voor de eerſte reize in 't Nederduitſch, op den vyfden February, ten huize van Willem Sweerſen, voor eene vergadering van tweehonderd en vyftig perſoonen; onder welken veele nieuwsgierigen waren, en ook eenige yverige Contraremonſtranten, een van welken, een Smid zyns handwerks, den Predikant, met luider ſtemme, heette liegen: waaruit eenig gedruiſch ontſtondt. Doch 't werdt haaſt geſtild, doordien *Barend Janszoon*, Boekhouder van 't Huis-zitten-huis, ſchoon ook Contraremonſtrantſch, den Smid in 't ongelyk ſtelde; en *Rem Egbertszoon Biſſchop*, Broeder van den Profeſſor Episcopius, elk, die iet op de Predikatie te zeggen hadt, zyn huis aanboodt, om daar deswege met Sopingius te komen ſpreeken. Doch van dit ſpreeken kwam niets, ſchoon de gemelde Boekhouder, een Schoolmeeſter *Jan Janszoon*, en nog zekere *Eduard Jans-*

Zy komen byeen op Vlooijenburg, ten huize van Willem Sweerſen.

1617. *zoon* opkwamen, met oogmerk om van de geſchilpunten in 't gemeen te handelen, waartoe Rem Biſſchop zyn huis niet leenen wilde. Voorts, hadt men, onder de preeke, voor 't huis van Willem Sweerſen, eenige vergadering van jongens beſpeurd, die wel wat gedreigd hadden; doch tot geene daadelykheid gekomen waren (*a*).

Zy huuren eene Vergaderplaats opDwarsboomſloot.

De Remonſtranten, bevindende, dat het huis van Willem Sweerſen te klein was, tot het houden hunner byeenkomſten, huurden, den zesden February, van een' aanzienlyk burger, *Herman Rendorp* genaamd, een grooten Spyker of Pakhuis op Dwarsboomſloot, *Schottenburg* geheeten, welk wel duizend menſchen bevatten kon, en terſtond tot eene Predikplaats gereed gemaakt werdt. 't Gerugt hiervan liep haaſt door de Stad, en kwam ook Burgemeeſteren ter ooren, die Rendorp ontbooden, hem aanzeggende, dat de huurders van zyn Spyker zorg draagen moeſten, dat zy anderen geen kwaad voorbeeld gaven, en zig zelven eenig merkelyk onheil op den hals haalden. Voorts, werden 'er eenige ſmaadſchriften verſpreid door de Stad, ſtrekkende om 't gemeen op te hitſen tegen de Remonſtranten, en deezen af te ſchrikken van 't prediken. Rem Biſſchop bragt eenigen van deeze Papieren aan Burgemeeſteren, die 't prediken ontrieden; doch niet uitdrukkelyk verbieden wilden. Men vergaderde dan, op Zondag den twaalfden February, op Dwarsboomſloot, daar, naar men meende, meer dan agthonderd menſchen byeenkwamen. Voor de deur, ſtondt eene groote ſchaare, jongens en geboeſte, die, onder de preeke, met ſteenen door de glazen wierpen: 't welk den Predikant nogtans niet belette, de preeke geheel of genoegzaam ten einde te brengen. Maar op of kort na 't einde der preeke, waarin Sopingius, voorzigtiglyk, alles gemyd hadt, wat de Contraremonſtranten ſtooten kon, vraagde een ContraremonſtrantſchEngelſchman, *Humfrei Bromlei* genaamd, met eene ſterke ſtemme „ of men ook anders, in de „ de oude en nieuwe Kerke, predikte, daar, „ zeide hy, onze Predikanten Plancius, Hal„ lius en Triglandius leeren?" Daarop riep de menigte *ja*, *ja*, *ja*; doch zeven of agt ſtemmen van Contraremonſtranten riepen, *neen*, *neen*. De Engelſchman ſtortte toen eene bittere klagte uit over de ſcheuring, die in de Kerk en in den Staat verwekt werdt, het verval van Amſterdam jammerlyk betreurende: al 't welke zo veel gerugts maakte, dat de Predikant, hoe zeer hy 't verzogt, geen ſtilte genoeg verwerven kon,

't Graauw ſtoort hunne byeenkomſt aldaar.

om zeker kind te doopen. 't Graauw, dat voor de deur ſtondt, ſtoof toen naar boven, dringende zo geweldiglyk in op de vergaderde menigte, dat men zig reppen noch roeren kon. Eenige yveraars riepen, uit de venſters, *komt boven! komt boven! 't is nu tyd, en meer dan tyd.* Van beneden, werdt geſchreeuwd, *val in, val in! ſla dood, ſla dood den Predikant, dien ſcheurmaaker.* De glazen werden voorts uitgeſmeeten: de houten venſters vernield. Men meende de trapdeur toe te ſpykeren. Doch de Remonſtranten, ſterker in getal, drongen naar buiten, en zogten naar een goed heenkomen. Op ſtraat gekomen, werdenze nageloopen, uitgejouwd en met ſlyk geſmeeten. De Predikant, van vyf of zes aanzienlyke burgers verzeld, bergde zig, met moeite, in de Brouwery de Haan, daar hy, door den Brouwer *Pieter Evertszoon Hulft*, die van zyne knegts werdt bygeſtaan, tegen het aandringend graauw, beſchermd werdt. De vrouw, die met het kind ten doop gekomen was, werdt ook in veiligheid gebragt. Rem en Jan Egbertszoon Biſſchop, Jakob Laurenszoon Reaal, Secretaris der Admiraliteit, Kornelis Klaaszoon Spring, *Eſaias Hiole*, die tot de Walſche Gemeente behoord hadt, en nog twee of drie, de laatſten afgetreden zynde, ſlooten den ſpyker toe. De twee Biſſchoppen en Reaal werden, op ſtraat gekomen, zo geweldiglyk gedrongen, dat zy de wyk in eens Bakkers huis neemen moeſten. Doch na verloop van eenigen tyd, van daar vertrekken willende, werden zy terſtond bekend, en door de menigte eer gedraagen dan gedrongen over de S. Antonis- of nieuwe markt, tot in de Barnde ſteeg; daar zy, van de eene naar de andere zyde der ſtraat geſtooten wordende (*b*), op nieuws in een huis weeken. De geweldenaars ſtreefden, kort hierna, wederom naar de Predikplaats. De voorbaarigſten braken de deur open, en liepen naar boven, daar predikſtoel, banken, ſtoelen, boeken en alles vernield, en ten venſteren uit geworpen werdt. Toen brak men 't lood uit de gooten, en, na den middag, begon men de pannen van het dak van boven neder te werpen: 't huis zelf zou, naar alle waarſchynlykheid, laſt geleeden hebben, zo Burgemeeſteren geene orde geſteld hadden. De Schout kwam, des avonds ten zes uuren, aan den Spyker, en verdreef de plonderaars. Geduurende de plondering, was 'er de Onderſchout *Arent Ellertszoon Haan*, met zyne dienaars, meer dan eens, omtrent geweeſt, zonder wil of magt te toonen, om de woeſtheid te ſtuiten: 't welk het volk

De Vergaderplaats wordt geplonderd.

(*a*) Aantek. van Burgem. C. P. HOOFT. *MS.*

(*b*) Brieven *gedrukt* 1662. *by* Jan Rieuwertsz. *bl.* 243.

1617. volk hadt doen waanen, dat hem 't werk niet mishaagde. De eigenaar en huurder, ſedert voor Burgemeeſteren ontbooden, ontſloegen elkanderen van de huur: en de Remonſtranten durfden, voor eerſt, niet waagen, openlyk byeen te komen. Zy verzogten, 't is waar, terſtond hierna, vryheid van Godsdienſtoefening aan Burgemeeſteren en Raaden (*c*). Doch ik vind niet, dat 'er eenig antwoord kwam op dit verzoek.

Men plakt ſchimpſchriften aan tegen de Remonſtranten.

Ondertuſſchen, ſcheenen de yveraars onder de Contraremonſtranten te verwagten, dat de Remonſtranten niet zouden nalaaten, den volgenden Zondag, wederom te prediken: 't welk zy, door het ſtrooijen en aanplakken van nieuwe Pasquillen, ſcheenen te willen voorkomen. Op Donderdag, den zeſtienden February, vondt men 'er een aan iemants deur geplakt van deezen inhoud:

Begint gy Arminiaanen op Zondag weêr te preeken;
Zo zullen 'er een deel in 't water worden geſteken.

Op Saturdag of Zondag daarna, werdt het volgende aangeplakt:

Hoort myn Heeren, hoort myn vermaanen,
Deezen Zondag zullen preeken d'Arminiaanen;
Maar daar zyn zevenhonderd Landsknegten,
Die met d'Arminiaanen willen vegten.
En die nog heeft een goeden dienſt van doen,
Die kome by deezen Kapitein, en wilt u ſpoên.
Ik waarſchouw deeze Arminiaanſche gekken,
Datze wat zullen krygen op haar bekken.

De Wethouderſchap ſtelt middelen in 't werk, om opſchudding te voorkomen.

De Raad was, den agttienden, tot 's avonds ten zeven uuren, vergaderd. Men handelde, onder anderen, over de opſchudding van 's Zondags te vooren, en verzogt aan Burgemeeſteren, dat zy, tegen diergelyke opſchuddingen, in 't vervolg, beter voorzien wilden: 't welk zy aannamen. Ook bleeven Burgemeeſteren en Schepenen byeen, na 't ſcheiden van den Raad: en de Wethouderſchap, bedugt voor nieuwe beroerte, belaſtte den Major der bezettinge, zig, des Zondags den negentienden, by tyds, te vervoegen op Dwarsboomſloot, en omtrent het huis van Willem Sweerſen op Vlooijenburg, met laſt om den Remonſtranten het prediken te ontraaden, zo zy 't, op de eene of de andere plaats, mogten willen onderneemen. Doch zy hadden 't, dien dag, niet in den zin. Midlerwyl, ſchoolde het graauw, wel een uur voor zonnen opgang, aan verſcheiden oorden in de Stad byeen. Omtrent zeven uuren, zag men jongens, mannen, en daar onder volk van de ſlegtſte ſoorte, die op plondering en roof vlamden, meeſt vreemdelingen, aan hoopen van vyftig, honderd en tweehonderd, trekken door de Stad. Veelen volgden den Schout, die juiſt toen op de been was, om Roomſchgezinden-Vergaderingen te ſtooren; doch zy verlieten hem, die eerlang naar huis ging. 1617.

't Graauw ſchoolt ſamen op den Singel, tuſſchen den Blaauwburgwal en Bergſtraat.

't Graauw gaf voor, naar Arminiaanſche Vergaderingen te zoeken, en kwam, eindelyk, in merkelyken getale, omtrent ten agt uuren, op den Singel of Konings-graft by de Warmoesgraft: van waar de menigte, omtrent ten half negen uuren, naar den Y-kant voortrukkende, eerſt, met groote verwoedheid, de oogen ſloeg, op het huis van den Heer *Volkert Overlander*, Schepen en Raad, en daarna Burgemeeſter der Stad, ſtaande omtrent de Bergſtraat: toen op dat van Rem Egbertszoon Biſſchop, naaſt het voorgemelde: wyders op de huizen van *Arend Pieterszoon van der Burg*, *Huig Janszoon*, den Oud-Burgemeeſter Kornelis Pieterszoon Hooft en den Oud-Burgemeeſter Gerrit Jakob Witſen. Daarna, een weinig terug deinzende, bleef de ſchaare, ten laatſte, ſtaan voor 't huis van Rem Egbertszoon Biſſchop, zynde de zesde wooning benoorden de Bergſtraat, daar de Luipaard in den gevel ſtondt. Men hadt het volk diets gemaakt, dat hier gepredikt zou worden: 't welk greetiglyk geloofd was. Eerſt klopte men aan, naaſt zyne deur. Doch zyn buurman zeide, *Mannen gy zyt verkeerd*, hun, te gelyk, het huis van Rem aanwyzende, daar terſtond aangebeld werdt, zo geweldig, dat de ſchel brak, onder 't roepen van *Doet op, gy Arminiaanen, gy preekt daar in huis.* Rem Biſſchop riep van binnen „ dat het „ niet waar was, en dat een hunner binnen „ komen kon, om 't huis te bezigtigen." Doch 't baatte niet. Twee glazen raamen van de zydkamer werden met ſteenen aan ſtukken geſmeeten. Men zogt, door dezelven, in huis te komen. Doch Biſſchop kreeg, met hulp van iemant van buiten, het houten venſter digt, en ſloot de woeſte menigte daar buiten. Toen ging 't werpen met ſteenen wederom aan, doch ſlaplyk, terwyl Biſſchop zig naar de bovenſte zolder begaf, op eene bedpan ſloeg, en luidkeels *brand! brand!* riep, op hoope van ontzet. Doch niemant repte zig om hem by te ſpringen. Des zondt hy zyne dienſtmaagd, door eenen uitgang, dien zyn huis op de Heeren-graft hadt, naar den Opperſchout *Willem van der Does*, met bede om onverwylde hulpe. 't Verzoek werdt aangedrongen, door een' zyner buuren,

Valt aan op het huis van Rem Egbertszoon Biſſchop.

(*c*) Inkoud van eenige Brieven enz. *gedr.* 1617. Antwoord tot wederlegging van het Discours. *gedr.* 1617. Brandt II. *Deel*, *bl.* 473-487, 492.

1617. *Herman Tholinks*, Schoonzoon van den Oud-Burgemeeſter Hooft, die zelf maar drie huizen van Rem Biſſchop woonde (*d*). De Schout liet zig overhaalen, drong, van agt dienaars verzeld, nevens Tholinks, door 't volk, tot voor de deur, daar een der vinnigſte ſteenwerperen aangetaſt en in 't huis gebragt werdt. Het ſmyten hieldt toen op. De Schout, ſtraks de deur wederom openende, zeide, *Gaſten, wat wilt gy hebben?* 't Antwoord was, *de Arminiaanen preeken daar; die willen wy ſtooren.* De Schout wederom, *Daar is geene Vergadering: ik ben boven, beneden, en overal geweeſt.* Zy toen, *de naaſte buuren hebben ons gezeid, dat wy hier zyn moeſten.* Rem Biſſchop, 't volk over de deur aanſpreekende, zeide, *Mannen en Gaſten, waarom doet gy my dit? Heb ik iemant te kort gedaan? Of iemant, die voor my gewerkt heeft, niet wel betaald, of een penning afgetrokken? Heb ik met iemant eenigen twiſt? Ben ik niet een burger, zo onbeſproken als een ander? Wat hebt gy op my, dat gy myn huis zo beſtormd? Niets, niets*, was de gemeene ſtem, *dan gy zyt een Arminiaan.* Zo dra de Schout een weinig van de deur af week, begon men wederom te werpen in de glazen. De Onderſchout, met zyne dienaars ook in huis gekomen, ſtilde 't volk, dat agter aan 't huis aan 't werpen gevallen was, met woorden. De Schepen Volkert Overlander, die naaſt Rem Biſſchop woonde, uit de Kerk gehaald zynde, begaf zig, ten ſpoedigſte, naar 't huis van den voorzittenden Burgemeeſter *Reinier Pauw*, welk, omtrent vyfentwintig huizen verder, op de zelfde graft, ſtondt, met verzoek om byſtand. De Burgemeeſter nam aan, met de andere Heeren te zullen ſpreeken, en zyn beſt te zullen doen, om den oproer te ſtillen. De ſmyters riepen, midlerwyl, dat men hunnen gevangen makker loslaaten zou; dan wildenze 't huis met vrede laaten. Biſſchop, toen nog hoop hebbende op eene goede uitkomſt, badt voor den gevangen, dien de Schout eindelyk ſlaakte. Doch toen wierp men, ſterker dan te vooren. De Schout, na een half uur verloops, verdriet in 't wagten krygende, beſloot, met den Onderſchout te vertrekken. Rem Biſſchop, zyne huisvrouw *Lysbet de Biſſchop*, Zuſter van *Jan de Biſſchop*, Raad der Stad, en zyns broeders huisvrouw baden en ſmeekten, dat zy toch blyven zouden, zeggende, *Myne Heeren, zo gy weggaat, zyn wy gelyk als overgeleverd.* Doch 't antwoord was, *wy konnen hier den gantſchen dag niet blyven; wy hebben daartoe geenen laſt van Burgemeeſteren.* Rem Biſſchop verklaarde „ gemeend te hebben, dat de Schouten „ altoos laſt hadden, om kwaad te verhoeden; en zulken, die beledigd werden, te „ beſchermen:" te gelyk vraagende „ of „ 'er, zo dit niet zyn kon, geen middel ware, om tien of twintig ſoldaaten te bekomen, op zyne eigen koſten?" Doch zy zeiden „ niets te konnen doen, zonder laſt „ van Burgemeeſteren: maar zy zouden „ agteruit gaan, en hun beſt doen, om de „ jongens, die voor 't huis waren, te ver„ jaagen." Doch de Onderſchout Haan, den degen trekkende tegen't graauw, werdt met ſteenen geworpen. Terſtond daarna, riep men, *de Schout gaat weg; 't huis is ons ten prys, met al wat 'er in is.* Straks wierp men, met zo veel gewelds, op deur en venſters, dat niemant, in 't voorhuis, of in de zydkamer, duuren kon. Biſſchop en zyne Huisvrouw beſlooten toen, de boeken, het geld en eenige andere dingen van waarde van agteren over de ſchutting, in den tuin van den Heere Overlander, te bergen, waarin zy van eenige arbeiders, die, onder eene hagelbui van ſteenen, door de agterdeur, in huis gelaaten waren, geholpen werden. Biſſchop zelf bergde zig ook in 't huis van den Heere Overlander, na dat hy 't geweer, welk hy in huis hadt, zorgvuldiglyk verſteken hadt, op dat 'er geen grooter geweld mede gepleegd werdt, 't huis, met den meeſten huisraad, laatende ten prooije der plonderaaren. Zyne Huisvrouw bleef, nog eenigen tyd na hem, in huis; doch vloodt, eindelyk, met veel gevaar, naar de Heerengraft, daar haars mans Broeder, Jan Egbertszoon Biſſchop, woonde, wiens huis ook reeds met plondering gedreigd was, en daar men al eenige glazen ingeſmeeten hadt. De vrouw, van 't graauw gevolgd wordende, geraakte in een Kaſſenmaakers huis, en uit het zelve in den tuin van Burgemeester Witſen, daar men haare kinderen, heimelyk, by haar bragt. 't Graauw hadt, midlerwyl, het hek of de glinting, voor 't huis ſtaande, uit den grond gerukt, en met de deur derzelve, ook met eene plank, zo geweldiglyk gebonsd op de deur van 't huis, en van de kelder, dat zy de laatſte, eindelyk, open kreegen. Toen ſleeptenze twee zwaare balken uit de kelder, waarmede geweldiglyk op de huisdeur geramd werdt. 't Was elf uuren, eer zy in huis raakten, daar toen alles geplonderd en vernield werdt. De vaten met koopmanſchappen werden geopend, en twee kiſten met koſtbaare boeken, die Biſſchop uit Engeland ontvangen hadt, verſcheurd. De voorraad van ſpyze en drank werdt te lyve geſlaagen, weggevoerd, of vertreden en geplengd. De ſchil-

't welk geplonderd wordt.

(*d*) Aanck. van Burgem. C. P. HOOFT. *MS.*

de-

1617. deryen werden in ſtukken geſneeden: een yzeren kiſt, die men niet open krygen kon, naar de graft geſleept, daar menze zou ingeworpen hebben, zo 't niet, door den Schepen, *Pieter Matthyszoon*, belet geworden was. De ſchade, door Rem Biſſchop, by deeze plondering geleeden, is, ſedert, op vyfduizend guldens begroot geworden (*e*).

De Wethouderſchap verbiedt dit geweld, by eene Keure.

Ondertuſſchen, waren de Wethouders op 't Stadhuis byeen gekomen, en hadden, terſtond, de ſamenrotting en 't geweld aan de huizen van Rem en Jan Egbertszoon Biſſchop, welk toen nog niet op 't hoogſt gekomen was, by openbaare afkondiging, verbooden (*f*). Doch dit verbod hielp luttel. 't Plonderen ging zynen gang, tot dat Burgemeeſter Pauw en eenige Schepenen en Raaden, omtrent ten twaalf uuren, voor 't geplonderd huis verſcheenen, de plonderaars, door hunne tegenwoordigheid alleen, verſtuiven deeden. De Heeren traden, vervolgens, naar binnen, daar Rem Biſſchop en zyne Huisvrouw, na dat zy vier uuren buitens huis geweeſt waren, zig eerlang wederom by hen vervoegden. De Heer Pauw beklaagde zyn lot met traanen: en 't huis werdt, door eenige ſoldaaten, bewaard: ook dat van Jan Egbertszoon: 't welk, den volgenden dag, andermaal gedreigd werdt. Zelfs werden eenige andere huizen van Remonſtranten, tegen den avond van den twintigſten, voorzien van ſoldaaten. En 't graauw was, inderdaad, zo verbitterd op deeze Luiden, dat twee hunner, Kornelis Klaaszoon Spring, Beſchuitbakker, en Abraham Antoniszoon, Kaarſemaaker, geduurende de plondering van Rem Biſſchops huis, op ſtraat aangerand, met ſteenen geſmeeten, en in groot gevaar van hun leeven gebragt werden, tot dat de eerſte zig bergde in 't huis van den Schout, daar hy wel ontvangen werdt, en tot 's avonds vertoefde; en de ander in dat van een' Spekverkooper, op den hoek van de Heeren- en Warmoes-graft, daar men hem nogtans agter na liep, en noodzaakte over twee daken te klauteren, en eene veiliger ſchuilplaats te zoeken (*g*).

Nadere Keur tegen diergelyke ongeregeldheid, en tegen 't onbehoorlyk prediken.

Burgemeeſteren gaven, den twintigſten, den Raad kennis van 't gebeurde aan 't huis van Rem Egbertszoon. De Raad verſtondt, „ dat men niet alleen tegen diergelyke on„ geregeldheid behoorde te waaken; maar „ ook het onbehoorlyk prediken ſcherpelyk „ verbieden: voorts, moeſt men de plon„ deraars zoeken in handen te krygen, en 1617. „ het ſtrooijen van Pasquillen, waarin de hoorlyk „ Wethouderſchap of anderen beſchimpt predi„ en gelaſterd werden, door de beſte mid- ken. „ delen, tragten te voorkomen (*h*). Overeenkomſtig met dit beſluit, maakte 't Geregt eene Keur, die 's anderendaags afgekondigd werdt. De opſchudding werdt, by de Keure, geweeten aan de Remonſtranten, die, zonder nood of wettelyke reden, afgezonderde Vergaderingen gehouden hadden; welke Vergaderingen nu uitdrukkelyk verbooden werden (*i*). Doch 's nagts na 't uitkomen deezer Keure, werdt 'er een Pasquil aangeplakt, waarin het ongeluk van Rem Biſſchop beklaagd, en aan de agteloosheid en partydigheid der Wethouderſchap geweeten werdt. Men hadt 'er den naam van Abraham Antoniszoon onder geſteld, om te kennen te geeven, dat het uit den koker der Remonſtranten kwame. De Wethouderſchap beloofde, terſtond, driehonderd guldens aan die den maaker ontdekte. Doch daarna is gebleeken, dat het, door *Wynand Elbertszoon*, Schoolmeeſter van 't Contraremonſtrantſch gevoelen, opgeſteld was, om de Remonſtranten in den haat te brengen by de Regeeringe. Een yveraar onder de Remonſtranten gaf, kort hierop, ook eenige Brieven, wegens de beroerte hier ter Stede, in 't licht, welken, insgelyks, by openbaare afkondiging, verbooden werden, *als*, dus luidt de Keure, *met groote partyſchap geſchreeven* (*k*). Onder of na de beroerte, waren 'er eenigen in hegtenis genomen, die men voor handdaadigen hieldt. Sommigen derzelven werden terſtond geſlaakt: anderen, na verloop van eenigen tyd, en onder borgtogt van een honderd vyftig, twee honderd, of drie honderd guldens: doch men vondt niet geraaden, eenigen der oproerigen aan 't lyf te komen. En Rem Egbertszoon Biſſchop, die Lidmaat der Gereformeerde Kerke was, werdt, 's Donderdags na de plondering, door twee Ouderlingen, uit den naam des Kerkenraads, aangezeid, dat hy zig van 's Heeren Avondmaal, welk des Zondags daarna ſtondt gevierd te worden, zou hebben te onthouden. Gelyke aanzeging geſchiedde ook aan Jakob Laurenszoon Reaal, Secretaris der Admiraliteit, en aan eenige anderen, die naderhand openlyk van de Gemeente werden afgeſneeden. Voorts, kwam, van wege de Gecommitteerde Raaden, aanſchryvens aan de Steden, om tegen dier-

Aan Rem Egbertszoon Biſſchop en anderen wordt het Avondmaal ontzeid.

(*e*) Aantek. van Burgem. C. P. Hooft. *MS.* Brieven gedrukt 1662. *by* Jan Rieuwertsz. *bl.* 229.
(*f*) Keurb. I. *f.* 165.
(*g*) Inhoud van eenige Brieven enz. *gedr.* 1617. Antw. tot wederlegg. van het Discours *gedr.* 1617. Brandt II. *Deel*, *bl.* 487-499. P. a Limborch Vita S. Episcopii *p.* 91-102.
(*h*) Reſol. Vroedſch. *N.* 12. 20 *Febr.* 1617. *f.* 8 *verſo.*
(*i*) Reſol. Vroedſch. *N.* 12. 21 *Febr.* 1617. *f.* 9. Keurb. I. *f.* 165 *verſo.*
(*k*) Keurb. I. *f.* 167 *verſo*, 171. Brandt II. *Deel*, *bl.* 500, 501.

1617. diergelyke beroerte, als te Amsterdam voorgevallen was, op haare hoede te zyn. De Regeering van Amsterdam beantwoordde den brief, met aanwyzing van 't gene zy gedaan hadt, om de beroerte te stuiten en in 't vervolg te voorkomen (*l*): waarby de zaak gebleeven is.

De Amsterdamsche Remonstranten verzoeken vrye Godsdienstoefening van de Staaten van Holland.

Maar de Amsterdamsche Remonstranten, zig niet konnende voldoen, in het nalaaten hunner Godsdienstige Vergaderingen, vervoegden zig, den zesden Maart, met een Verzoekschrift aan de Staaten van Holland, waarin zy om derzelver bescherming baden, te gelyk begeerende dat hun eenige Predikanten van hun gevoelen in de openbaare Kerken, of anderszins afzonderlyke Vergaderingen mogten toegestaan worden. Doch in dit Verzoekschrift werdt niet donkerlyk te kennen gegeven, dat de Wethouderschap van Amsterdam zig te slap gedraagen hadt, in het stuiten der jongste beweegingen. De Afgevaardigden der Stad op de Dagvaart namen, derhalve, het inleveren van dit Verzoekschrift zeer euvel, noemden 't oproerig, en wilden 'er niet op stemmen, voor dat de Edelen en Steden verklaard hadden, of zy kwalyk hadden gedaan, of nog kwalyk deeden aan het handhaaven der oude, waare, opregte, Christelyke, Gereformeerde Religie, gelykze van den beginne aangenomen was, en nog behouden werdt. Op 't Verzoekschrift, kwam, ondertusschen, geen antwoord. Men leverde dan, den zestienden Maart, een tweede in, waar in het zelfde verzoek herhaald werdt, beweerende de Vertooners, dat zy zig hielden aan de oude, regte en waare Reformatie, en zelfs aan de Nederlandsche Geloofsbelydenis en Catechismus, schoon zy, in sommige punten, verschilden van de tegenwoordige Amsterdamsche Predikanten. Op dit Vertoog, werdt, by de Staaten, beslooten, de Afgevaardigden van Amsterdam te verzoeken „ dat, op de redenen van bezwaar-
„ nis, in het zelve vervat, rypelyk mogt
„ gelet worden, in zulker voege, dat de
„ rust der Stede bewaard, en den klaageren
„ gelegenheid gegeven werdt, om hun ge-
„ moed te beleeven." De Remonstranten, hiervan kennis gekreegen hebbende, vervoegden zig met een Verzoekschrift aan Burgemeesteren en Raaden van Amsterdam, om vryelyk te mogen vergaderen. Doch hun verzoek werdt niet ingewilligd. Sedert, voeren zy, in kleinen getale, nu en dan, ter preeke naar Abkoude, daar een Predikant stondt van hun gevoelen. Ook hoorden zy, somtyds, *Joannes Geesteranus*, die, meent

En aan de Wethouderschap van Amsterdam. Doch vergeefs.

men, ten deezen tyde, in het Dorp Vreeland stondt. 't Blykt niet, dat zy, vooreerst, hebben durven waagen, Godsdienstige Byeenkomsten in de Stad te houden (*m*). Sommigen hunner geloofden, dat de Kerkenraad, omtrent deezen tyd, eerst mondeling, en daarna schriftelyk, by de Wethouderschap zou hebben aangehouden op de opregting eener Kerkelyke gevangenisse, waarin men alle zulken zou opsluiten, die niet pasten op de Kerkelyke tugt, en de aalmoessen misbruikten (*n*). Doch hiervan is my, in de Stads *Registers*, geen blyk altoos voorgekomen.

De Stad bewilligt niet in de Resolutie der Staaten tot het aanneemen van Waardgelders enz.

De Contraremonstranten, den negenden July, de Klooster-Kerk in den Haage hebbende ingenomen, in welke Prins Maurits, den drie-entwintigsten, ter preeke ging, gaf zulks, onder anderen, den Staaten van Holland gelegenheid tot het neemen der Resolutie van den vierden Augustus, die, sedert, by de Contraremonstranten, de *scherpe Resolutie* genoemd werdt. By dezelve, werdt de nationaale Sinode afgestemd, en vastgesteld, de voorige Resolutien, tot eendragt strekkende, met alle gemaatigdheid, uit te voeren. Voorts, werden de Steden, die des behoeven zouden, gemagtigd tot het aanneemen van Waardgelders, ter haarer verzekeringe (*o*). Doch Dordrecht, Amsterdam, Enkhuizen, Edam en Purmerende hadden niet bewilligd in deeze Resolutie. De Vroedschap te Amsterdam bleef, in de Kerkelyke zaaken, by haar voorig gevoelen. Zy hadt, al in April, verklaard, 't gezag der Staaten en Wethouderen te willen blyven handhaaven, mids men niets ondernaame tegen de belyders der waare Christelyke Gereformeerde Religie, waardoor zy alleen de Contraremonstranten verstondt. Zy verklaarde, in May, niet te konnen bewilligen in den voorslag van eene Byeenkomst van agt weereldlyke en agt kerkelyke persoonen, om middelen te beraamen tot verzagting der gemoeden. Zy drong, naderhand, nog ernstelyk op het houden der nationaale Sinode (*p*). Doch toen, den zestienden Augustus, de jongste Resolutie der Staaten van Holland overwoogen werdt, in de Vroedschap, verzogten eenigen der oudste Leden tyd van beraad, en afschriften der stukken, en vooral van 't advis van Burgemeesteren. De raadpleeging werdt dan verschooven tot den agttienden. 's Daags te vooren, kreegen twee of drie Leden de verzogte afschriften

(*l*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 501, 502. P. A LIMBORCH Vita S. Episcopii *p.* 103, 104.

(*m*) Aantek. van Burgem. C. P. HOOFT. *MS.*
(*n*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 502-512.
(*o*) Vaderl. Hist. X. *Deel*, *bl.* 151, 152, 162.
(*p*) Resol. Vroedsch. N. 12. 8 *April*, 6 *May*, 14 *July*, 2 *Aug.* 1617. *f.* 11, 12, 14 *verso*, 19, 20.

1617. ten. Ten beſtemden dage, waren eenige Leden en onder anderen de Burgemeeſteren Kromhout en de Graaf, en zelfs de voorzittende Burgemeeſter *Diederik Bas* niet tegenwoordig. De Oud-Burgemeeſter Kornelis Pieterszoon Hooft ſtondt, derhalve, hard aan, dat de zaak wederom uitgeſteld werdt. Hy hieldt den Leden voor „ dat men, door „ niet te ſtemmen met de meeſte Leden der „ Staaten, zig ſcheen te willen ſcheiden van „ Holland, daar de Stad, volgens de Graafſyke brieven van de jaaren 1347 en 1355, „ nimmer van mogt geſcheiden worden." Hy voegde 'er by „ dat men, ondertuſſchen, „ bleef kleeven aan Reſolutien der Vroedſchap, die ſlegts met eene meerderheid „ van eene of twee ſtemmen genomen waren. Men poogde, zeide hy, te wege te „ brengen, dat zig 't gantſche Land aan „ ons gevoelen onderwierpe, 't zy wy de „ meerderheid of de minderheid hadden, „ in de hooge Vergaderingen." Hy klaagde, wyders, gelyk meermaalen „ dat men „ den Kerkelyken te veel gehoor gaf, die „ veelal vreemdelingen waren, en 's Lands „ belang niet kenden, noch ter herte na- „ men. Een van onze Predikanten hadt, „ zeide hy, in zynen yver, wel durven „ raaden, dat men, eer men 't begonnen „ werk ſteeken liete, liever al de neering „ van 't Land zou verliezen. Maar alle „ raaders waren geene gelders. En die „ Predikant zelf zou zig, meende hy, „ wel zeer kwalyk houden, als hy, by verloop van 's Lands middelen, verzwaaring „ des oorlogs, en aandrang des vyands, „ zyne halve neering, dat is, zyne halve „ gaadje, zou moeten miſſen. Maar zulke „ Luiden zogten zig gezag aan te maatigen „ over anderen, in zaaken van Godsdienſt, „ daar de wapenen, voor de gemeene vry- „ heid van allen, aangenomen waren (*q*)." Doch deeze en diergelyke redenen vonden geenen ingang by de meeſte Leden. Men beſloot „ geene ligting van Waardgelders „ toe te ſtaan; op 't houden eener nationaale Sinode aan te dringen; by de eens aan- „ genomen Gereformeerde Religie te volharden; 's Lands hoogheid en Regeering „ te handhaaven, doch by eenpaarige be- „ willeging, niet by overſtemming; midsgaders 't gezag en de magt van zyne „ Doorlugtigheid, als Gouverneur en Stadhouder, volgens zyne Commiſſie en In- „ ſtructie (*r*)." Sedert, werdt, door Amſterdam en de vier andere Steden, ſterk geyverd voor het houden der nationaale

Aanſpraak van den Oud-Burgemeeſter Hooft, ter deezer gelegenheid.

De Stad dringt op 't houden der Nationaale Sinode.

Sinode; voor welke ook vier Provincien zig verklaard hadden. De vyf Steden, die, in de Vergadering van Holland, niet met de meeſte ſtemmen beſlooten wilden hebben, ſtonden 'er zeer op, dat men, in de Vergadering der algemeene Staaten, beſloote met de ſtemmen der meeſte Provincien (*s*): al 't welk zulk eene verwarde gedaante gaf aan den ſtaat der Regeeringe, als zy, in veele jaaren, niet gehad hadt. 1617. tionaale Sinode.

De Weegſchaal van Carletons Redevoering wordt, te Amſterdam, verbooden.

De Gezant des Konings van Groot-Britanje, *Dudlei Carleton*, den Staaten de Nationaale Sinode, den zesden October, hebbende aangepreezen, in eene redevoering, die terſtond in 't licht kwam, gaf *Jacobus Taurinus*, Predikant te Utrecht, gelegenheid, om dezelve te wederleggen, in eene zogenaamde *Weegſchaal*, over welker inhoud, Carleton zig zo gebelgd hieldt, dat hy te wege bragt, dat het Geſchrift, door de algemeene Staaten, verbooden werdt, en duizend guldens beloofd, aan die den ſchryver aanbragt. Doch de Publicatie, desaangaande ingeſteld, werdt, in verſcheiden' Steden van Holland, niet afgekondigd, alzo 'er de Staaten dier Provincie niet in bewilligd hadden (*t*): maar te Amſterdam, werdt de *Weegſchaal* door den Schout opgehaald, en het verkoopen en verſpreiden derzelve, by eene byzondere Keure van den eerſten December, verbooden (*u*).

De Stad raadpleegt met Profeſſoren en Predikanten, en blyft yveren voor de Sinode.

Op den negentienden der zelfde maand, deeden Dordrecht, Amſterdam, Enkhuizen, Edam en Purmerende, ter Vergaderinge van Holland, eenen voorſlag tot het houden eener Provinciaale Sinode, die de Nationaale Sinode zou voorgaan; doch deeze voorſlag behaagde den overigen Leden niet, onder anderen, om dat, daarby, het verkiezen der Leden tot de Provinciaale Sinode geſteld werdt aan de byzondere Claſſen; daar zy verſtonden, dat deeze verkiezing behoorde gelaaten te worden aan de Heeren Staaten (*v*). De beſluiten, die, in den aanvang des volgenden jaars, by de Vroedſchap van Amſterdam, genomen werden, liepen allen uit op het bevorderen van het houden der Nationaale Sinode: hebbende de Heeren, hier ter Stede, geraadpleegd, niet alleen met de Predikanten deezer Stad, maar ook met de Profeſſoren *Joannes Polyander* en *Antonius Thyſius*, en met *Feſtus Hommius*, *Antonius Walæus*, *Abraham Doreſlaar* en *Samuel Bartholdi*, Predikanten te Leiden, in den Haage, te Enkhuizen en te Monikendam 1618.

(*q*) Aant. *van den Heere* C. P. Hooft *by* Brandt II. *Deel*, *bl.* 562-567.
(*r*) Reſol. Vroedſch. N. 12. 16, 18, 30 *Aug.* 1617. *f.* 24, 25.
(*s*) *Zie* Brandt II. *Deel*, *bl.* 625-630, 632, 633, 635, 637, 640, 663, 671.
(*t*) *Zie* Brandt II. *Deel*, *bl.* 641 *enz.*
(*u*) Keurb. I. *f.* 175 *verſo.*
(*v*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 679 *enz.*

1618. dam (*w*), die allen ſterk gezet waren op het ſpoedig houden der Sinode. En ſedert werden, van wege de Stad, twee of drie Vertoogen ter Dagvaart van Holland ingeleverd, waarby de Nationaale Sinode, met agterſtelling der Provinciaale, ſterk werdt aangepreezen (*x*).

Prins Maurits wordt, te Amſterdam, treffelyk ingehaald.

Maurits, Prins van Oranje, in May deezes jaars, den Landdag in Overyſſel hebbende bygewoond, begaf zig, verzeld van Don Emmanuel, Prins van Portugal, en van andere Grooten, den drie entwintigſten, te Kampen, ſcheep naar Amſterdam, daar hy treffelyk werdt ingehaald. Omtrent Muiden, kwam hem een groot getal van Jagten te gemoet, die 's morgens van Amſterdam gezeild waren. De twintig vendelen ſchutters en de drie vendelen Stads ſoldaaten ſtonden, de eerſten, op den dam en langs het water, tot aan de nieuwe brugge, de anderen, van de Verkensſluis tot aan den Niezel, geſchaard. De Officiers waren met Oranjen-pluimen en ſluijers uitgeſtreeken. Zyne Doorlugtigheid werdt eerſt verwelkomd door den Kolonel *Jonas Witſen*, die hem, met vier ſloepen, te gemoet gezeild was. De Prins tradt, op ſtroom, over by den Kolonel. De Koopvaardyſchepen vlagden en vuurden: de Trompetters bliezen *Wilhelmus van Naſſouwen*. Ten vyf uuren nadenmiddag, voer de Prins, door de nieuwe brugge, ter Stad in, onder 't losbranden van zes ſtukken geſchuts, die op de brugge lagen. Aan den dam, tradt hy op, over een' ſteiger, die met blaauw Laken bekleed was. En hier werdt hy, door de gantſche Regeeringe, begroet. De oude Rederykers-Kamer *in Liefde bloeijende* hadt, tuſſchen de Waage en den ſteiger, eene fraaije zegeboog opgeregt, met dit opſchrift, in 't Latyn:

BENEDICTUS, QUI VENIT IN NOMINE DOMINI.

dat is,

Gezegend hy, die in 's Heeren naam komt.

Ook deedt zy hier verſcheiden' zinnebeeldige vertooningen, tot 's Prinſen eere. Voorts, werdt zyne Doorlugtigheid, langs 't water, over de oude brugge, door den Niezel, en over den Oude-Zyds-Voorburgwal geleid naar de Verkensſluis, daar de Brabantſche Kamer ook eenige vertooningen deedt, ſlaande op de eendragt, die zy, door 's Prinſen beleid, verwagtte. In 't Prinſen-hof gekomen, zag zyne Doorlugtigheid, uit de voorvenſters, de vertooningen, die de Nederduitſche Akademie, in de graft, vervaardigd hadt, op zeven ſchuiten: in welken, de doode Prins Willem met zyn huisgezin, de zeven Provincien, en het blazoen der Kamer, eene bykorf met het woord YVER, verbeeld waren. Ten volgenden dage, deedt de Prins zig door de oude en nieuwe Stad roeijen, en zag den *Moord van Graave Floris den V.*, op het tooneel der Nederduitſche Akademie, vertoonen (1). Den vyfentwintigſten, vertrok de Prins met rytuig ter Stad uit. Een half uur buiten dezelve, hadden de oude Kamer en de Akademie wederom vertooningen vervaardigd. Zyne Doorlugtigheid keerde naar den Haage (*y*); doch of hy, geduurende zyn verblyf hier ter Stede, eenige zaaken van gewigt met de Wethouderſchap verhandeld of geregeld hebbe, is my nergens gebleeken. 1618.

Amſterdam biedt Prinſe Maurits de hand in het bevorderen van de afdanking der Waardgelderen.

In Utrecht, en in eenige Steden van Holland, waren, ingevolge der Reſolutie van den vierden Auguſtus des voorleeden jaars, Waardgelders aangenomen, om de Wethouders te beſchermen tegen opſchuddingen, waaruit verandering der Regeeringe gevreesd werdt. Maar Amſterdam, en de Steden, die 't met deeze Stad eens waren, in deeze Reſolutie niet bewilligd hebbende, voegden zig, in den Zomer, by de meeſte Provincien, die, op den raad van Prinſe Maurits, ter Generaliteit, beſlooten, de Waardgelders te doen afdanken (*z*). De Prins begaf zig, ten deezen einde, naar Utrecht. De Staaten van Holland deeden, ten zelfden tyde, eene bezending derwaards, om de afdanking der Waardgelderen, ware 't mogelyk, te voorkomen. Doch deeze bezending was vrugteloos. Zyne Doorlugheid gaf aan de Regeering van Amſterdam kennis van het oogmerk der afgevaardigden van Holland, en deeze bragt toen te wege, dat de bezending naar Utrecht, door zes Steden, Dordrecht, Amſterdam, Schiedam, Enkhuizen, Edam en Purmerende, ter Dagvaart van Holland, werdt afgekeurd. Van wege deeze zes Steden, kwamen zelfs, kort hierna, Gedeputeerden te Utrecht, om den Prins de hand te bieden. De Waardgelders werden toen afgedankt, en de Regeering

(*w*) Reſol. Vroedſch. *N.* 12. 10 *Jan.* 21 *Febr.* 10 *Maart* 1618. *f.* 53 *verſo*, 55, 56.

(*x*) TRIGLAND. *bl.* 1051, 1054. BAUDART X. *Boek*, *f.* 28, 29.

(*y*) Triumphe tot Amſterdam enz. *gedr.* 1618.

(*z*) Reſol. Vroedſch. *N.* 12, 24, 25, 30 *July* 1618. *f.* 62, 63.

(1) 't Is waarſchynlyk het Treurſpel *Geraardt van Velzen* van den Droſſaard PIETER KORNELISZOON HOOFT geweeſt, dat, in 't jaar 1613, in 't licht gekomen, en voor 't eerſt op de Nederduitſche Akademie vertoond was (Zie P. C. HOOFTS *Leeven*, bl. 8): en waarin *de Vegt* de opkomſt en loffelyke daaden van Prinſe Maurits breedſpraakelyk voorſpelde.

1618. ring te Utrecht veranderd (*a*). In Holland, geſchiedde gelyke afdanking, by een Plakaat der algemeene Staaten, welk, met moeite, in de Steden werdt afgekondigd (*b*).

Oldenbarneveld, Hogerbeets en de Groot worden gevangen.

Het afdanken der Waardgelderen baande den weg tot de ontydige verandering der Regeeringe, in de meeſte Steden van Holland. Zy volgde kort op het gevangen neemen van 's Lands Advokaat Oldenbarneveld, en van de Heeren Hogerbeets en de Groot, Penſionariſſen van Leiden en Rotterdam, 't welk, op den negenentwintigſten Auguſtus, uit naam der algemeene Staaten, geſchiedde. De meeſte Leden van Holland verſtonden, dat, door dit gevangen neemen, 's Lands hoogheid geſchonden was, en wilden de gevangenen doen ſlaaken. Doch Amſterdam en de vyf andere Steden verklaarden zig hierop niet gelaſt. Men beſloot dan, alleenlyk te bewerken, dat ter Generaliteit vooreerſt niet voortgevaaren werdt met de regtspleeging over de drie Heeren: gelyk geſchiedde (*c*).

Prins Maurits houdt de verandering der Regeeringe te Amſterdam voor dienſtig.

Doch kort hierna, begon Prins Maurits de Regeering in de Steden van Holland, buitens tyds, te veranderen, eerſt zonder daartoe van de Staaten gemagtigd te zyn; doch daarna, op verzoek der meeſte Leden. 't Liep aan tot den tweeden November, eer zyne Doorlugtigheid, ten deezen einde, ook te Amſterdam verſcheen. Hy hieldt de verandering hier ter Stede dienſtig, onaangezien de Reſolutien op de Kerkelyke geſchillen, by de Vroedſchap van Amſterdam, ſedert eenige jaaren, genomen, volkomenlyk voldeeden aan zyne inzigten; om dat dezelven gemeenlyk met eene kleine meerderheid van twee of drie ſtemmen waren overgehaald; welke kleine meerderheid, by verſcheiden' veranderingen, ligtelyk de minderheid worden kon. Brandt heeft (*d*), uit een Geſchrift van Episcopius, aangetekend, dat de Vroedſchap van Amſterdam, op den zevenden October des jaars 1617, beſlooten hadt, zig te voegen by de overige Leden van Holland, in het bevorderen van eene Provinciaale, niet Nationaale Sinode; en dat dit beſluit, zonder veel tegenzeggens, met eene meerderheid van vyf of zes ſtemmen, zou overgehaald zyn geweeſt. 't Welk, zo men 't aanneemt, bewyzen zou, hoe onvaſt, zelfs ten deezen tyde, de beſluiten der Vroedſchap ſtonden. Doch Brandt zelf heeft getwyfeld, of Episcopius omtrent dit beſluit ook kwalyk onderregt geweeſt zy: en ik ben wel verzekerd, dat 'er niets van te vinden is, in de *Regiſters van de* Vroedschap. De meerderheid heeft, beſtendiglyk, geſtemd, voor het houden der Nationaale Sinode, en alleenlyk voor de Provinciaale, om de zaaken tot de Nationaale Sinode voor te bereiden. Maar deeze meerderheid was klein, gelyk wy, meer dan eens, hebben aangemerkt: en hierom hieldt de Prins de verandering voor dienſtig. 1618.

Hy komt in de Stad.

Tegen den tweeden November, wanneer de Prins, van Gouda, hier te gemoet werdt gezien, werden de twintig Kompagnien ſchutters en de drie Kompagnien ſoldaaten in de wapenen gebragt. Men ontving zyne Doorlugtigheid, met alle betoog van eere. Hy was, te ſchepe, over de Haarlemmer Meer, gekomen tot aan den Overtoom, ter halverwege van welken, hy, door de Kolonellen Jonas Witſen en *Geurt Dirkszoon*, met gewapende ſloepen, ontmoet werdt. Hy tradt in hunne ſloep, en voer, met dezelve, ter Stad in, tuſſchen de ſchutters en ſoldaaten, die langs de burgwallen ſtonden, en wakkerlyk vuurden. Aan 't Prinſen-Hof, werdt zyne Doorlugtigheid, door Schout en Burgemeeſteren, ontvangen (*e*). Ten volgenden dage, deedt hy de gantſche Vroedſchap op het Stadhuis byeen roepen. Zy beſtondt thans uit de volgende Perſoonen: *Jan Jacobszoon Huydecoper*, *Cornelis Pieterszoon Hooft*, *Jan de Biſſchop*, *Roelof Egbertszoon*, *Jacob Pieterszoon Copit*, *Reinier Pauw*, *Jacob Gerritszoon Hoing*, *Claas Jacobszoon Couckebacker*, *Tsbrand Bon*, *Harman van de Poll*, *Pieter de Vlaming*, *Jonas Witſen*, Doctor *Pieter Schaap*, *Jonas Joriszoon*, Doctor *Dirk Bas*, *Pieter Matthyszoon*, Doctor *Sebaſtiaan Egbertszoon*, *Jacob de Graeff*, *Berthout Cromholt*, Doctor *Volkart Overlander*, Doctor *Johan ten Grootenhuys*, *Dirck de Vlaming*, *Roetert Ernſt*, *Jan Pieterszoon de With*, *Jacob Poppe*, *Abraham Boom*, *Laurens Janszoon Spiegel*, *Jan Gysbertszoon*, *Adriaan Pieterszoon Raap*, *Jan van Hoorn*, *Hillebrand Schellinger*, *Wernerd Ernſt van Baſſen*, Doctor *Dominicus Heemskerck*, *Jacob Jacobszoon Hinlopen* en *Claes Jacobszoon Haringcarſpel*. De Prins, uit naame van den Raad, door den Schout afgehaald, en in de Vergadering der Vroedſchap verſcheenen zynde, verklaarde „ dat hy hier gekomen was, *om volgende den laſt van de* „ *gierderen van 't Landt, deſelve ſeſſendertich* „ *Raden te bedancken van haren dienſt, ende* „ *met eenen te ontſlaen van den eed, dien zy* „ *luyden als Vroetſchappen* gedaan hadden; „ *mits-*

Verſchynt in de Vroedſchap, en ontſlaat dezelve van haaren eed.

(*a*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 804, 807, 812, 813, 816, 817, 818.
(*b*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 827, 828.
(*c*) Reſol. Holl. 29, 30, 31 *Aug.* 1618. *bl.* 257, 258, 260, 261, 263.
(*d*) II. *Deel*, *bl.* 866.
(*e*) Triumph. inkomſte des Princen van Orang. *gedr.* 1618.

1618. „ *mitsgaders van den eed ende 't recht, 't welck* „ zo dat men goedvondt, uwe Vorſtelyke 1618.
„ *haar, als Schepen ofte Raed* (2) *geweeſt* „ Doorlugtigheids tuſſchenſpraak en bemid-
„ *hebbende, in't kieſen van Burgermeeſteren,* „ deling daarover te verzoeken: waardoor
„ *is toecommende.*" Hy voegde 'er by „ dat „ die verſchillen, eindelyk, waren neder-
„ hy gaarne van deezen laſt verſchoond „ gelegd. Des agt ik my gelukkig, dat ik
„ ware geweeſt; doch dat de tegenwoordi- „ myn gemoed, in deeze geſtelteniſſe van
„ ge hooge nood en dienſt van 't Land zulk „ zaaken, voor uwe Vorſtelyke Doorlug-
„ eene verandering vorderde, die ook reeds „ tigheid, moge ontlaſten. Ik zal anders
„ in meer andere Steden geſchied was; op „ niet zeggen, dan dit weinige: dat de ge-
„ dat de misverſtanden en oneenigheden, „ heele Vergadering van deezen Raad, by
„ beide in Kerkelyke en Staatszaaken, die „ duuren eede, verbonden was, tot voor-
„ eenen tyd lang in 't Land geweeſt waren, „ ſtand van de Voorregten en Vryheden
„ eens nedergelegd, en diergelyke zwaa- „ deezer Stede, en dat zig de Heeren Raa-
„ righeden, in vervolg van tyd, voorko- „ den daarin, tot nog toe, met groote een-
„ men mogten worden (*f*)." Zo dra de „ dragt en zorgvuldigheid, gekweeten heb-
Prins uitgeſproken hadt, begonden de Hee- „ ben, met naame omtrent drie punten, die
ren op te ſtaan, om te vertrekken. Doch „ my nu in den zin komen: *eerſt*, om, by
de Oud-Burgemeeſter Kornelis Pieterszoon „ middel van arreſt op perſoonen of goede-
Hooft, zulks beſpeurende, vondt goed, den „ ren, alhier jurisdictie te fundeeren, en
regeerenden Burgemeeſteren Jakob Gerrits- „ allerlei zaaken bankvaſt te maaken: 't
zoon Hoing en Doctor Dirk Bas (de anderen „ welk ſomtyds, met groote moeite en on-
twee, Barthold Kromhout en *Jacob Boelens*, „ luſt, tegen eenige Steden, met naame
waren niet tegenwoordig) te vraagen, *of zy* „ tegen Middelburg en Rotterdam, is ge-
daarop niet begeerden te zeggen? Zy zeiden, „ handhaafd: *ten anderen*, het Privilegie
neen: en niemant anders openbaarde zig, om „ *de non evocando*, medebrengende, dat men
iet te ſpreeken. De Heer Hooft verklaarde „ geene burgers voor eene vreemde Vier-
De Oud-Burgemeeſter Hooft verzoekt, dat de Raad niet bedankt worde. toen „ dat hy zig, gemoeds- en eedshalve, „ ſchaar of Regter betrekken mag: *ten der-*
„ gedrongen vondt, een weinig te zeggen," „ *den*, dat geene burgers in gevangenis
en verzogt 'er verlof toe van zyne Doorlug- „ mogen gehouden worden, als zy vermo-
tigheid, met byvoeging „ dat hy anderszins „ gen borg te ſtellen, om, ter aanmaaning
„ zwygen zou." De Prins bewilligde in „ ge des Regters, voor 't Geregt te ver-
zyn verzoek: waarop hy, op deezen zin, „ ſchynen. Doch deeze punten zyn niet
aanhief: „ te vergelyken, by de punten, die nu in
„ 't Zal, doorlugtige Vorſt, op Licht- „ geſchil ſtaan. 't Is wel waar, dat het wel-
„ miſſe eerſtkomende, vyf en dertig jaaren „ vaaren van den Staat de opperſte Wet
„ zyn, dat ik in den Raad ben beroepen, „ zyn moet; maar ik houde het daar voor,
„ en geduurende al dien tyd, heb ik myne „ dat zelfs niemant uit den Raad, ter zaa-
„ genegenheid tot het huis van Naſſau dik- „ ke van de ſtrydigheid der gevoelens, die
„ wils betoond. Dikwils ben ik, van dee- „ ſomtyds in den Raad geweeſt zyn, eenig
„ zer Stede wege, ter Vergaderinge der „ beſluit poogde te maaken tot nadeel van
„ Heeren Staaten van Holland, ook ter Ge- „ de Leden, die de minſte ſtemmen uit-
„ neraliteit, verſcheenen. Verſcheiden' mis- „ brágten, als of die niet, zo wel als de
„ verſtanden zyn, in dien tyd, tuſſchen „ anderen, voor eerlyke, voor vroome lui-
„ deeze Stad en de Steden Haarlem en „ den, en voor goede Patriotten en tegen-
„ Leiden ontſtaan, die ter ſcherpe, gereg- „ ſtanders van Spanje, beſtaan mogten. En
„ telyke en andere handelingen uitborſten, „ hoewel die Heeren, welken de minſte
„ en geſchaapen waren, hooger te loopen, „ ſtemmen hadden, hun inzigt en gevoe-
„ len van de zweevende geſchillen, met
„ goeden ernſt, volgens hunnen pligt, voor-
„ ſtelden; zo heeft nogtans niemant hunner
„ zig ooit eenig complot, of iet diergelyks
„ in 't minſt onderwonden, om de anderen,
„ met ſlinkſche middelen, te verkloeken:
„ waardoor de zaaken ook zyn uitgevallen,
„ gelyk men nu ziet. Die ook de Verga-
„ dering der Heeren Staaten van Holland
„ en der Generaliteit wat veel bezogten,
„ weeten, wat ſtrydigheden en hevigheden
„ daar menigmaal onder de Leden voorvie-
„ len; hoe dikwils de zaaken werden uit-
„ ge-

(*f*) Reſol. Vroedſch. N. 12. 3 *Nov.* 1618. *f.* 65.

(2) 't Woord *Raad* ſchynt hier wat oneigenlyk. Niet de *Raaden*, maar de regeerende en Oud-Burgemeeſteren en Schepenen hebben regt tot het kiezen van Burgemeeſteren. En dit 's miſſchien de reden geweeſt, waarom ſommigen, in het te boek ſtellen van 's Prinſen aanſpraak, het woord *Raad* agter-wege gelaaten hebben. Zie BRANDT II. Deel, bl. 867. 't Welk wy egter niet hebben durven navolgen, om dat dit woord, niet alleen in de *Lyſt der Regeeringe voor de Handveſten*; maar ook in de oorſprongkelyke *Regiſters der* VROEDSCHAP, gevonden wordt. Ook kan men het mogelyk opvatten in den zin van *Burgemeeſter*, gelyk het zo, in oude Privilegien, voorkomt. Zie *Handv.* bl. 25 [13].

1618. „ gesteld, van de eene Dagvaart en Verga-
„ dering tot de andere, tot dat zy, na lang
„ geduld, nog eindelyk tot eene goede uit-
„ komst zyn gebragt, zonder dat men ooit
„ heeft gepoogd, op dusdanig eene wyze,
„ tegen iemant te handelen. Indien men
„ zulks, in diergelyke verscheidenheid van
„ gevoelens, zou hebben gedaan, 't zou
„ een werk zonder einde, en dikwils te doen
„ geweest zyn. Dies bid ik uwe Vorstelyke
„ Doorlugtigheid, dat het hem gelieve,
„ deeze goede Stad, en deeze eerlyke Ver-
„ gadering te verschoonen, naar behooren."

't Geschiedt nogtans.

's Prinsen antwoord was kort. *Bestevaer*, zeide hy, *'t moet nu voor deez' tyd zo zyn. De nood en dienst van 't Land vereischen het* (*g*). En op dit woord, scheidden de zes en dertig Raaden. Doch terstond daarna, werden zy allen, op zeven na, wederom in hunne waardigheid hersteld. De zeven, die verlaaten bleeven, waren Ysbrand Ben, Herman van de Poll en Pieter Matthyszoon, Oud-Schepenen, Doctor Sebastiaan Egbertszoon en Jakob de Graaf, Oud-Burgemeesteren, Dirk de Vlaming van Oudshoorn, Oud-Schepen, en Laurens Janszoon Spiegel, regeerend Schepen. In derzelver plaatsen, werden tot Raaden aangesteld *Gillis Janszoon Beth*, *Arend Pieterszoon van der Burg*, *Pieter Egbertszoon Vink*, *Jakob Pieterszoon Hoogkamer*, *Simon van der Does*, *Henrik Hudde* en Doctor *Albert Koenraadszoon Verburg* of *Burg*. Waarna zyne Doorlugtigheid den Raaden den eed afnam, en verklaarde „ zyne meening „ geenszins te zyn, dat dit werk strekken „ zou tot nadeel of vermindering van eeni- „ gen deezer Stede *Priuilegien*, *Coustuymen*, „ *Vry- ende Gerechtigheyden*:" te gelyk den Secretaris, *Jacob de Haan*, belastende, van 't voorgevallene aantekening te houden (*h*). Voorts, schreef de Prins, den twee-entwintigsten January des volgenden jaars „ te „ verstaan, dat zy, die, onder de nieuwlings „ aangestelde Vroedschappen, Schepenen „ geweest waren, ook het regt hebben zou- „ den, om Burgemeesteren te helpen kie- „ zen (*i*)." De regeerende Burgemeesteren en Schepenen bleeven, wyders, in hunne bedieningen. Ook behielden de ontslaagen Vroedschappen hunne andere diensten. Laurens Janszoon Spiegel bleef Schepen; Doctor Sebastiaan Egbertszoon, Thesaurier; Herman van de Poll, Weesmeester; Ysbrand Ben, Commissaris der Huwelykssche zaaken; Pieter Matthyszoon, Assurantiemeester, en Dirk de Vlaming, Commissaris van de Wisselbank. De gemaakte veranderingen in de Steden werden, den zestienden November, goedgekeurd door de Staaten van Holland, met verklaaring, dat niemant daardoor zou mogen geagt worden, in zyne eer, goeden naam en faam, gekwetst te zyn (*k*). 1618.

De Raaden worden, op zeven na, allen hersteld.

Naamen der zeven nieuwe Raaden.

In dit veranderen der Regeeringe, zo wel in andere Steden, als te Amsterdam, bediende Prins Maurits zig gemeenlyk van den raad der zulken onder de Regenten, die meest voor de Nationaale Sinode geyverd hadden, en deeze gelegenheid waarnamen, om hunne vrienden in de Regeeringe te brengen. Doch sommigen hebben aangetekend, dat één der Amsterdamsche Regenten, die zeer groot of het meeste gezag hadt in de Regeeringe, en byna alles naar zynen zin bestierde, ten deezen tyde, van zyn' loozer verschalkt werdt, die een zyner partyen, tegen zyn oogmerk, op 't kussen wist te doen houden, een ander daaraf te doen schoppen, en dit bedryf zelfs ten zynen laste te doen brengen. Met al 't welke, het zig omtrent in deezer voege zou hebben toegedraagen. Zeker Oud-Burgemeester, zo ik vermoede Reinier Pauw, een yverig voorstander der Sinode, bevondt zig, omtrent den tyd van de verandering der Regeeringe, veeltyds, in den Haage, om met den Prinse te spreeken. Ten zekeren dage, begaf hy zig naar Amsterdam, om met de zynen, in 't geheim, te overleggen, welke Leden der Vroedschap men aan zyne Doorlugtigheid opgeeven zou, om bedankt te worden. Men vergaderde, ten deezen einde, op eenen nagt, ten huize van zekeren vertrouweling in de Warmoesstraat. Hier werdt men genoegzaam eens over eene lyst van naamen, die men eenen der regeerende Burgemeesteren deedt schryven, of geschreeven overgaf, om aan den Prinse behandigd te worden: waarna de beleider des werks wederom naar den Haage vertrok. Op de lyst was ook gesteld de naam van zekeren Oud-Schepen en Raad, in weêrwil van iemant, die 't, in de nagtvergadering tegenwoordig zynde, niet hadt konnen keeren; doch daarna zyn verstand scherpte, om zynen vriend te redden. Hy vervoegt zig, in stilte, ten zynen huize, ontdekt hem, onder eede, wat ten zynen nadeele beslooten was, en raadt hem, dien slag met eenen trek te verzetten, door middel van zynen broeder, die met de dogter des Burgemeesters, aan wien de Lyst ter hand was gesteld, gehuwd was. Hy volgt dien raad, keert zig tot zynen broeder, die, op zyn verzoek, zynen

Voorval, ter gelegenheid van deeze verandering der Regeeringe.

(*g*) Aantek. van Burgem. C. P. Hooft *by* Brandt II. *Deel*, *bl.* 867.
(*h*) Resol. Vroedsch. *N.* 12. 3 *Nov.* 1618. *f.* 65 *verso.*
(*i*) Resol. Vroedsch. *N.* 12. 25 *Jan.* 1619. *f.* 72 *verso.*
(*k*) *Zie* Vaderl. Hist. X. *Deel*, *bl.* 283 *enz.*

1618. nen Schoonvader met deeze woorden aanſpreekt: *Wel Vader, wat hoor ik! zal myn broeder afgezet worden? En zult gy toelaaten, dat myne en uw dogters kinderen, uwe kindskinderen, in tyd en wyle, zullen moeten hooren, dat hun Oom, als een Landverraader, uit de Wet gezet is?* De Burgemeeſter, de ſchouders ophaalende, zeide: *Wat kan ik 'er tegen doen? 't Is te laat.* De ander hervat toen, volgens't ingeeven van dien bedekten vriend: *'t Is nog niet te laat. Ik weet raad, om mynen broeder te redden. Schrap zynen naam uit, en zet een ander*, dien hy noemde, *in de plaats, die u voor deezen zo ſchendig gehoond heeft.* De Burgemeeſter laat zig beweegen; maakt, zonder veel overlegs, de verandering in 't briefje, en levert het den Prinſe, die den inhoud naarkomt, en onder anderen den Heer, dien men, in de plaats van den uitgeſchrapten, hadt geſteld, afzet. Deez', die eene zyner dogteren beſteed hadt aan eenen der zoonen van den Oud-Burgemeeſter, dien men hieldt het voornaam beleid deezer veranderinge gehad te hebben, weetende wat hy by den Prinſe vermogt, geloofde het ergſte, gaf hem de wyt van 't gebeurde, duidde het ten kwaadſte, en verboodt zelfs zynen Schoonzoon zyn huis. Wat de Oud-Burgemeeſter daartegen betuigde, om zig te verontſchuldigen, 't mogt niet helpen. 't Is waarſchynlyk, dat hy den Burgemeeſter, die de lyſt overleverde, betigtte; die 't veelligt ontkend, of op eene andere wyze ontlegd heeft. Ten naaſten jaare, zogt de Oud-Burgemeeſter de breuk te heelen, en zyns Zoons Schoonvader te doen herſtellen. Hy verwierf voorſchryvens van hoogerhand aan de Regenten van deezen inhoud: „ Naardien 's jaars te vooren, in „ de meeſte Steden van Holland, eenige „ Regenten van hunne dienſten verlaaten „ waren, met zulken verſtande, dat der „ Steden Privilegien daardoor niet zouden „ worden verkort, noch de verlaatenen in „ hunne eer, goeden naam en faam gekwetſt, volgens de verklaaring der Staaten van Holland van den zeſtienden November des gemelden jaars; zo vondt „ men goed, om redenen van gewigt, wel „ ernſtelyk te verzoeken en te begeeren, „ dat de Heer N. N. wederom in de Vroedſchap gelaaten of geſteld werdt." Doch op 't leezen van deezen brief, ſtondt een der oudſte Raaden, 't zy Jan Jakobszoon Huidekooper of Kornelis Pieterszoon Hooft, want dit 's onzeker, op zyne beurt, op, zeggende: „ 't Gene daar geſchreeven „ wordt van de afgezette Heeren, dat zy, „ door die verlaating, in hunne eere en „ goeden naam niet zyn gekwetſt, is waar- „ agtig; maar dat men men daarom, eeni- 1618. „ gen van de afgezetten inlaatende, juiſt „ van de jongſten zou beginnen, heeft „ gantſch geene reden. Laat ons liever van „ de oudſten beginnen, of van zulken, welker ouders, om de vryheid, in den ker- „ ker moeſten treuren, en na hunne dood „ op ſchavotten zyn onthalsd; gelyk aan „ den Vader van Doctor Sebaſtiaan Eg- „ bertszoon is geſchied (*l*)." En deeze reden hadt klems genoeg, om hem, dien men zogt te herſtellen, te weeren. Doch in de plaats van een' der bedankte Vroedſchappen in te brengen, vondt men geraaden, zekeren anderen Heer tot deeze waardigheid te verkiezen: en door deezen, ook gehuwd met eene Dogter van den bedankten Regent, den Schoonvader voor altoos uit te ſluiten van de Vroedſchap, en de vyandſchap tuſſchen hem en den Burgemeeſter, dien hy zyne afzetting, hoewel ten onregte, weet, onverzoenlyk te maaken. De afkeerigheid tuſſchen de twee Burgemeeſters wies daarna zo hoog, datze op het punt ſtondt van tot daadelykheid uit te barſten. Het bedryf van den eenen, in 't veranderen van 't briefje, gaf ongetwyfeld aanleiding tot groote oneenigheid, die men houdt dat nog meer toenam, ter oorzaake van hunnen twiſt over zeker treffelyk ampt, waar elk hunner eenen zyner vrienden zogt in te dringen. Men verhaalde ook, dat zeker ander Heer, die te vooren de zyde van dien beleider der zaaken plagt te ſtyven, insgelyks door een ampt, waarover geſchil viel, van zyne party werdt afgetrokken. Ook ontſchoot het hem met eenen der nieuwe Vroedſchappen, een man van verſtand en geleerdheid, die hem eerlang tegen viel. Onder de oude Heeren, waren, behalve de genen, die over de zweevende geſchillen altoos van een ander verſtand waren geweeſt, ook eenigen, die, in 't kort, de dingen anders inzagen en hem tegen gingen; 't welk, eerlang, gelegenheid gaf, dat men den ſtuurman, die, naar men 't federt begreep, het ſchip tuſſchen de barningen eener ſtrenge ſtiptheid byna verzeild hadt, voortaan, van 't roer der Regeeringe hieldt (*m*): waaruit, binnen weinige jaaren, grooter gemaatigdheid ontſtondt in 't beſtier deezer Stede, gelyk, uit het vervolg deezer geſchiedeniſſe, blyken zal.

De Nationaale Sinode te Dordrecht begon haare zittingen, weinige dagen na dat de Regeering te Amſterdam veranderd was, De Leer der Remonſtranten werdt, eer- 1619. lang,

Uitloop der Sinode.

(*l*) *Zie* II. *Deel*, VIII. *Boek*, *bl.* 311.
(*m*) *Zie* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 869 *enz.*

1619. Regters over de drie gevangen Heeren, en daar onder Burgemeester Pauw.

lang, in dezelve, veroordeeld. En kort hierna, spraken vierentwintig Regters, uit alle de Provincien, doch voor de helft uit Holland, verkooren, het vonnis uit over de drie gevangen Heeren, Oldenbarneveld, Hogerbeets en de Groot. Men weet, dat de eerste onthalsd, en de twee laatsten tot eene eeuwige gevangenis verweezen en naar Loevestein gevoerd werden. Onder de vierentwintig Regters, was ook Reinier Pauw, Burgemeester van Amsterdam (*n*). En eer 't vonnis nog geveld was, strooide men, hier ter Stede, een vinnig gedrukt schimpschrift tegen den Prinse van Oranje, tegen de Regters, en tegen de Dordrechtsche Sinode: 't welk het Geregt zo zeer mishaagde, dat 'er, by eene Keure van den twintigsten Maart, honderd ponden vlaams beloofd werden aan die den maaker, drukker of verspreiders van het zelve wist aan te wyzen (*o*).

Schimpschrift.

De Remonstranten verzoeken vrye Godsdienstoefening.

De Remonstranten te Amsterdam stelden, weinige weeken na dat hunne Leer in de Sinode te Dordrecht veroordeeld was, een verzoekschrift in, om vrye Godsdienstoefening te begeeren. Zy vertoonden, in het zelve „ dat de hooge Overheid, voornaamlyk, behoorde te zorgen, dat de ingezetenen in hunnen Godsdienst, en in de betragtinge der Godzaligheid niet verhinderd werden; dat zy, zynde van aanzienlyken, middelbaaren en laagen staat, zig, tot hier toe, gehoorzaamlyk en getrouwelyk gedraagen hadden, schot en lot gegeven, en ook alles gedaan, wat tot behoudenis van 't Vaderland noodig en dienstig geweest was; dat zy ook nog bereid waren, voor het zelve, goed en bloed op te zetten; doch dat zy het daar voor hielden, dat men hun geene mindere vryheid behoorde toe te laaten, dan anderen Christenen hier te Lande werdt vergund; en ook den Jooden binnen Amsterdam, uit geen ander inzigt dan van voordeel in 't stuk van den Koophandel. Dat Frankryk, Poolen en gantsch Duitschland ondervonden, wat sterkte en magt hun de vryheid van Godsdienst gegeven hadt. Dat men hierom, in de gemeene Regeering van deezen vryen Staat, hun de waardigste en kostelykste van alle schatten, den Godsdienst en 't gehoor des Goddelyken woords niet behoorde te onthouden, naardien zy, in goeden gemoede, met de Contraremonstanten, geene gemeenschap houden konden (*p*)." Doch of en waar dit verzoekschrift ingeleverd werdt, is my nergens klaarlyk gebleeken. Alleenlyk vind ik, dat diergelyk een Verzoekschrift, in Juny, aan de Staaten van Holland is overgeleverd: waarop een ongunstig antwoord kwam, welk, onder anderen, door de Stad Amsterdam, werdt goedgekeurd (*q*).

1619.

Plakaaten tegen de Remonstrantsche Vergaderingen.

Ondertusschen, hielden de Remonstranten deezer Stad, den drie-entwintigsten Juny, eene Godsdienstige Vergadering buiten de Heilige-Wegs-poort in eenen tuin (*r*). Diergelyke vergaderingen waren ook te Oudorp buiten Alkmaar gehouden, en by Plakaat van den Hove van Holland van den negenentwintigsten May, onder zekere geldboete, verbooden. Doch by de Staaten van Holland werdt, sedert, geraadpleegd op het instellen van een nader en sterker Plakaat tegen de Remonstrantsche Vergaderingen. Zy deeden 'er een Ontwerp van maaken door 't Hof, welk, sedert, door de Edelen en Steden, ook door Amsterdam (*s*), goedgekeurd werdt, en, naar alle waarschynlykheid, op den naam der Staaten van Holland, zou uitgegeven geweest zyn, zo de andere Provincien, het Ontwerp gezien hebbende, niet raadzaamer geoordeeld hadden, dat het Plakaat, op den naam der algemeene Staaten, ingesteld, en in alle de Provincien afgekondigd werdt, gelyk, hier wat vroeger, elders wat laater, geschiedde (*t*).

Een der zelven wordt te Amsterdam afgekondigd.

't Plakaat, welk alle Remonstrantsche Vergaderingen, en alle verzameling van penningen, tot onderhoud derzelven, op zwaare boeten verboodt, was, den derden July, gedagtekend, en werdt, eerst den negentienden, hier ter Stede, afgekondigd. Twee dagen te vooren, op den zeventienden, zynde een Woensdag, hadden de Remonstranten, hier ter Stede, nog gepredikt, des nagts tusschen tien en elf uuren, in eene heimelyke Vergadering, ten huize van *Pieter Joosten*, op de Waal by de Montelbaanstooren. Doch deeze Vergadering werdt bespied, door eenen Makelaar, die 'er, zonder vraagen, ingegaan, en voor een' ander' aangezien was. Binnen zynde, kon hy niet meer dan drie of vier persoonen bekennen, doordien 'er slegts een klein eind kaars in den schoorsteen hing. Doch na de preeke, volgde hy den Predikant, en zag waar dezelve inging: daar egter niets meer op volgde. De afkondiging van 't Plakaat belettede de Remonstranten niet, voort te gaan met het houden hunner heimelyke Vergaderingen. Zy kwamen, op Donderdag den vyfentwintigsten, wederom, ter zelfder plaatse,

De Remonstranten gaan hier voort, met het houden van heimelyke Vergaderingen.

(*n*) Vaderl. Hist. X. *Deel*. *bl*. 341.
(*o*) Keurb. I. *f*. 208.
(*p*) *Zie* Brandt III. *Deel*, *bl*. 757.
(*q*) Resol. Vroedsch. *N*. 12. 24 *Juny* 1619. *f*. 79 *verso*.
(*r*) *Zie* Brandt III. *Deel*, *bl*. 760.
(*s*) Resol. Vroedsch. *N*. 12. 1 *July* 1619. *f*. 80.
(*t*) Brandt III. *Deel*, *bl*. 764 *enz*.

1619. se, byeen. Doch ook by nagt en zeer in stilte (*u*). En deeze vergaderingen werden aangehouden, zonder dat my bekend is, dat zy, voor 't jaar 1621, op eenigerhande wyze, gestoord werden.

Rem Egbertszoon Bisschop raakt in ongelegenheid.

Maar in den aanvang des jaars 1620, raakte Rem Egbertszoon Bisschop, wiens huis, drie jaaren te vooren, door 't graauw, geplonderd geworden was, in nieuwe ongelegenheid. Te Leiden was, op den dertienden January, in hegtenis genomen *Paulus Stochius*, die, in 't jaar 1618, van zyne Vroedschapsplaats verlaaten, en nu in 't vermoeden geraakt was, dat hy zig ophieldt met het verzamelen van penningen, ten behoeve der Remonstrantsche Predikanten en Gemeenten. In 't gaan naar den kerker, hadt hy twee brieven laaten vallen, die, door Rem Egbertszoon Bisschop, aan hem geschreeven waren. Zy waren door den Schout opgeraapt, en den Wethouderen ter hand gesteld. Een deezer brieven luidde als volgt:

1620.

Zyn brief aan Paulus Stochius, gewezen Vroedschap te Leiden.

Eersaeme byzondre gunstige Heer en Vrundt, D'uwe alle beyde van 't verstooren der Arminianen syn my geworden, en daer uit heb ik gesien hoe Oderen in last geweest is, en meer met hem in groot prykel. Gelooft sy Godt, die 't soo gewendt heeft. O Godt, sal dit altydt syn, en nimmermeer enden? Wat sullen wy doen? Den Heere bidden. Wy hebben gesondigt. Heere vergeeft het ons. 't Is my lief dat gy hoope hebt, dat het aen dien man goed doen sal. 't Ontwyken is best. Ditmael. Uw briefken sal ik daetelyk gaen bestellen, en morgen, met Godts hulpe, soo der een schuit vaert, visch senden. Myn schip is noch niet gekoomen. God bewaer het voor ongeluk. 't Heeft my desen soomer al wat getroffen. Patientie. Ik soude u al eer hebben geantwoord, dan hadde hoope [dat] de schuiten eer gevaeren souden hebben, en dat ik 't dan met de visch te gelyk sou hebben gedaen. Wynant heeft nog niet ontfangen, soo my syn dochter geseit heeft, of 't is u gesonden. Van Staeden weet sy niet, dan van Nieumegen is een brief aen U gekomen en voortgesonden. Anders ditmael niet noodig hebbende te schryven, beveele Uw E. in Godes bewaeringe, en syt van herten gegroet

R. E. BISSCHOP.

Onder stondt geschreeven:

Hier gaet het redelyk, magh 't soo blyven. De visschery is goed by dese nevelige donkre lucht. De Vader van Jacob is een goed visscher: brengt hier goede waeren ter markt, die schynen aengenaem te weesen, en sullen profyt geeven, magh men se maer ten hooghsten uitbrengen; dan 't sluiten is, men magh met geen vreemden handelen.

1620.

Over den inhoud van dit briefje, werdt Stochius, die zig voor een Lid der Universiteit verklaard hadt, naauwkeurigly ondervraagd. Hy hadt reeds bekend, eenige penningen verzameld te hebben, ten behoeve der Remonstranten: ook dat 'er, in Augustus, zo hy meende, aan den Predikant *Adriaan van den Borre*, tot verval van eenige kosten, zekere penningen gezonden waren door Rem Egbertszoon Bisschop, dien hy verklaard hadt, te vermoeden, dat eenige geldverzameling gedaan hadt. Ook hadt hy beleeden, dat *Jan Willemszoon Usselink*, een yverig Remonstrant te Amsterdam, naar den Haage, Delft en Rotterdam gereisd was, om te zien wat 'er ingekomen ware; doch dat hy geklaagd hadt, dat 'er weinig inkwam. Diergelyke geheimen oordeelde men ook in het briefje vervat te zyn, 't welk, dagt men, geheel in verbloemde bewoordingen was opgesteld. De visch, daarin vermeld, was, meende men, een zak met geld: de visscher een geldverzamelaar, van wien verhaald werdt, dat hy by nagt en ontyde veel ontving. Doch Stochius betuigde, hoog en duur, dat hy inderdaad Stokvisch van Rem Egbertszoon ontvangen hadt. En deeze heeft naderhand geschreeven, dat hy hem vyfentwintig pond Stokvisch hadt toegezonden, die van den Stokvischkooper *Adriaan Jakobszoon* gekogt was. Ook verstondt hy, door de visschery, by donkere lugt, de heimelyke Predikatien (*v*); en door den Vader van Jakob, *Izaak Frederici*, voorheen Predikant te Utrecht, die thans voor de Remonstranten te Amsterdam predikte. Wyders, werdt Stochius ondervraagd, over 't gene hy met Rem, wegens Stade, hadt gesproken; en hy beleedt, dat zy samen overlegd hadden, om zig, als zy 't hier niet langer houden konden, aldaar neder te zetten, zonder dat zy iet beslooten, veel min ondernomen hadden, andere ingezetenen derwaards te troonen. En deeze bekentenis kwam ook overeen, met het gene Rem Egbertszoon Bisschop, naderhand, geschreeven heeft (*w*). Men vertoonde den gevangen ook eene Lyst van naamen, door Rem geschreeven, willende, dat hy verklaaren zou, wat daarmede gemeend werdt. Hy zeide, dat het Rems hand was, doch verklaarde, de naamen niet te kennen. Men onderzogt hem nog over verscheiden' andere punten. Hy liet zig, eindelyk, bewee-

Ondervraaging van Stochius.

Uitlegging van den brief aan hem.

gen

(*u*) *Zie* BRANDT III. *Deel*, *bl.* 834.

(*v*) Brieven *gedrukt* 1662. *by* Jan Rieuwertz. *bl.* 241.
(*w*) Brieven *gedrukt* 1662. *by* Jan Rieuwertz. *bl.* 243, 244.

1620. gen om vergiffenis te verzoeken, en werdt, na lang zitten, onder borgtogt, ontslaagen (*x*).

Rem Egbertszoon Bisschop wordt voor Schepenen ontbooden.

Doch op den zestienden January, drie dagen na dat Stochius in hegtenis genomen was, werdt Rem Egbertszoon Bisschop, te Amsterdam, voor Schepenen ontbooden. Hy antwoordde „ dat hy komen zou." Doch, verstaande dat men voorhadt hem vast te houden, en tegen Stochius te hooren, liet hy zig, door zyne Huisvrouw, beweegen, om voor 't gevaar, dat hem dreigde, te schuilen, of te wyken. Den volgenden dag, kwam 'er wederom een bode, zeggende, „ dat hy terstond boven komen moest." Doch zyne Huisvrouw, Lysbeth Filips de Bisschop, gaf ten antwoord, *Hy kan niet komen. Hebben de Heeren iet te vraagen, waarin ik hen kan dienen; ik ben bereid te komen. Maar myn man komt voor deeze maal niet.* Toen liet men de vrouw, terstond, voor Schepenen komen. Men vraagde, *Waarom komt uw man niet, op 't gebod der Schepenen? Of weet hy niet, dat hier zyne Overheid is, die hy gehoorzaamheid bewyzen moet? Myne Heeren*, antwoordde zy, *dat hy niet komt, is zyn schuld niet, maar de myne. Ik heb my zelve vervaard gemaakt, ziende, aan 't vangen van myns mans goeden vriend te Leiden, hoe men 't op de Remonstranten heeft gelaaden. Daarom vrees ik, dat men mynen man, dien men niet van de minsten onder de Remonstranten agt te zyn, de eene of de andere smaadheid zal aandoen: 't gene ik niet zou konnen draagen; want ik ben, door de plondering van myn huis, over drie jaaren geschied, nog zo gekwetst, dat ik niet meer lyden kan.* Eenigen van de Schepenen zogten haar te overreeden, dat zy haaren man beweegen zou boven te komen. Doch zy badt, dat men 't haar niet vergen, noch haar 't weigeren kwalyk afneemen wilde; maar haare zwakheid te gemoet komen. Zelfs verklaarde zy „ eerder „ zelve in de gevangenis te willen gaan, „ en goed en leeven opofferen, dan haaren „ man, schoon zy van zyne onschuld over„ tuigd was, beweegen om boven te ko„ men, zonder verzekerd te zyn, dat hy „ niet vast gehouden zou worden." Hier over reezen hooge woorden. Eenige Heeren zeiden „ dat men 't Land beroerde, „ het prediken niet laaten wilde, en op „ geene Plakaaten paste." Waarop de vrouw hernam „ dat de Roomschen ook 't „ prediken verbooden hadden, zonder dat „ het gelaaten werdt, en dat men God bo„ ven al gehoorzaamen moest." Men liet haar, vervolgens, in een ander vertrek gaan, en leide in beraad, of men haars mans Comptoir of Schryfkamer ook door 't Geregt zou laaten bezoeken. Schepenen gingen by Burgemeesteren: ook zag men Burgemeester Pauw in Schepens kamer gaan. Sommige Schepenen zogten 't bezoeken te voorkomen, en verstonden, dat men 'er niet by overstemming toe besluiten mogt. Doch eindelyk werden de Schepenen, *Jakob Hoogkamer* en *Albert Koenraad Burg*, gemagtigd, om, nevens den Schout, Willem van der Does, Rem Bisschops Comptoir, brieven en papieren te doorzoeken: 't welk, terstond, eer de vrouw nog t'huis kwam, in 't werk gesteld werdt, en drie of vier uuren duurde. Men vondt hier verscheiden' schriften, die de Heeren medenamen: onder anderen, het affschrift van eenen brief, door Rem geschreeven, over de verandering der Regeeringe in Holland, in 't jaar 1618, waarin gelezen werdt: *Is dit zestigjaarige oudheid? 't Is wel eene goddelooze Calvinische stoutheid?* voorts een' brief van eenen *Daniel Hiole* uit Dantzig, die Rem bedankte voor een toegezonden verhaal van 't gene op de Dordrechtsche Sinode omgegaan was, en voor 't gene, desaangaande, in druk was uitgegeven, en hem toegeschikt: nog twee brieven van den Professor Episcopius, twee affschriften van Pasquillen, en eene lyst van dertig of veertig naamen, door Rem geschreeven, zo men meende, van persoonen, die voorhadden zig met der woon naar Stade te begeeven. De Schepen *Jan Willemszoon Bogaard* reisde, weinige dagen hierna, op Leiden en den Haage, waarschynlyk om de ontdekkingen, in Rems Comptoir gedaan, te vergelyken met de bekenteniſſe van Stochius. Toen vreesden sommige Remonstranten te Amsterdam, dat het hun gelden zou, en dat men hen, over de Collecte, zou aanspreeken. Jan Willemszoon Ussellink, van wiens yver in dit werk wy boven gewaagd hebben, week, ten deezen tyde, ter Stad uit (*y*). En den dertigsten January, werden drie Remonstrantsche burgers, Henrik Ekelboom, Abraham Antoniszoon en Pieter Joosten, voor Schepenen ontbooden, en op 't stuk der Collecte ondervraagd. Ekelboom bekende „ dat hy, „ uit zig zelven, honderd guldens aan ar„ men gegeven hadt, de helft aan de Wee„ zen, en de helft aan eenige Waalen." Daar één der Schepenen op vraagde, *was 't niet aan Goularts Waalen?* Doch hy verklaar-

Zyne Huisvrouw komt boven.

1620. Zyn Comptoir wordt onderzogt.

Wat men daar vondt?

Drie Remonstrantsche burgers worden voor Schepenen ontbooden.

(*x*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 165, 167, 168, 169, 170, 175.

(*y*) *Zie* Brandt IV. *Deel*, *bl.* 176.

1620. klaarde „ niet te weeten, wiens Waalen het „ waren." Abraham Antoniszoon, gevraagd zynde „ of hy geene Collecte gedaan hadt, „ voor de Remonstranten?" antwoordde, „ dat hy ongehouden was, dit, of iet, dat „ hem bezwaaren kon, te zeggen. Wisten „ de Heeren iet ten zynen laste, zy mogten 't bewyzen, en hem doen 't gene regt „ was." De Schepenen hernamen: *wy weeten wel, van welke gezindheid gy zyt. Dat men zulks van u vermoedt, is zo vreemd niet. Zegt daarom ronduit wat 'er van zy.* Doch de ander antwoordde: *Dat 's geen styl van regten. Sommigen hebben zig weleer aan een' staak gepraat, met meer te zeggen dan zy behoefden. Ik weet beter.* De Schepen, die 't woord voerde, liet zig daarop hooren: *Zo gy 't met geen gemoede zeggen wilt, zullen wy 't u wel doen zeggen.* Waarop de ander zeide, *de Heeren konnen doen wat hun gelieft: ik ben in hun geweld.* Doch als één der Schepenen hierop zeide, *wy zyn geene geweldenaars*, verbeterde hy zyn zeggen, in deezer voege, *Laat het dan zyn in hunne magt: want ik sta hier voor de Heeren, en zy hebben magt om my te doen wat hun gelieft.* Pieter Joosten werdt niet slegts over de Collecte ondervraagd; maar ook, of hy in geene Remonstrantsche Vergadering geweest ware? Doch hy ontkende 't een en 't ander, en bleef by de ontkentenis: 't welk met reden vreemd schynen mag, alzo, gelyk wy boven (z) aantekenden, de heimelyke Vergaderingen der Remonstranten, reeds in 't voorleeden jaar, ten zynen huize, gehouden waren. Toen men met deeze drie luiden niet verder komen kon, liet menze gaan; doch onder belofte van des vermaand zynde wederom te zullen verschynen.

Men laat ze gaan.

Rem Egbertszoon wordt met de klok ingedaagd.

Maar ten volgenden dage, zynde den eenendertigsten January, werdt Rem Egbertszoon Bisschop, om dat hy, ontbooden zynde, tegen zyne belofte, niet verscheenen was, en om dat men, in zyn Comptoir, blyk gevonden hadt, dat hy, tegen's Lands Plakaaten, gezogt hadt de gemeene rust te verstooren, openlyk met de klok ingedaagd, om zig hier, binnen zekeren tyd, te komen verantwoorden. Op deeze indaaging volgde eene tweede, den veertienden, en eene derde, den agtentwintigsten February (a). Doch Rem, die zyne regters, of de meesten derzelven voor partydig hieldt, vondt geraaden, zig schuil te houden, en op geene deezer indaagingen te verschynen. Hy gaf reden van zyn gedrag, in verscheiden' brieven, gerigt aan den Heer *Abraham Boom*, die, met de verandering der Wet in February, wederom Schepen geworden was, en met wien hy, veele jaaren, vriendschap gehouden hadt (b). In deeze brieven, verontschuldigde hy zig ook, over 't gene men, te Leiden en op zyn Comptoir, ten zynen nadeele, meende ontdekt te hebben. „ De „ Lyst van naamen, die hem verdagt gemaakt hadt, kon, schreef hy, wel tot „ geheel andere einden dienen, dan men „ waande: en men hadt geen bewys, dat „ 'er iet onbehoorlyks mede gemeend, veel „ min uitgevoerd was. Met de Heeren van „ Stade, hadt hy niet gehandeld om eenigen van 's Lands ingezetenen derwaards „ te troonen, gelyk men hem naargaf. De „ twee Pasquillen, die men zeide op zyn „ Comptoir gevonden te hebben, betuigde „ hy, voor God, niet te hebben gemaakt. „ Doch hy was gewoon alle schimp- en „ steekdigten, van wat zyde zy ook kwamen, als zy eenigszins aartig waren, uit „ te schryven en te bewaaren: 't welk hy „ verstondt niet verbooden te zyn. Voorts, „ betuigde hy, niet te zullen nalaaten, liefde te bewyzen aan zyne behoeftige broeders, schoon hem dit hier voor misdaad „ aangerekend werdt. Eindelyk, verklaarde hy zig ook ongezind, om vrygeleide „ te verzoeken, gelyk hem geraaden was, „ zynde hy bedugt, dat men iet uit hem „ zou tragten te trekken, welk 'er niet in „ was, of hem opening vergen, waarvan „ hy en andere eerlyke luiden niet dan schade zouden te wagten hebben (c)." Op de drie indaagingen, volgde geene vierde. De Schout vondt niet goed, het geding verder te vervolgen. Maar Rem Egbertszoon durfde, vooreerst, niet waagen, zig in Amsterdam te vertoonen. Hy begaf zig in Brabant, daar hy zig eene wyle tyds onthieldt: toen naar Frankryk; daar hy tot in 't volgende jaar vertoefde: waarna hy wederom naar Amsterdam keerde (d), gelyk wy beneden zien zullen.

Hy verschynt niet, en schryft, tot zyne verontschuldiging, aan Schepen Boom.

De Regeering deezer Stad deedt, ter Dagvaart van Holland, die in Maart gehouden werdt, onder anderen, voorslaan „ dat „ men geene anderen tot ampten van Regeeringe of Politie behoorde toe te laaten, „ dan mannen van de waare Gereformeerde Religie (e):" Toen ook, op den eenen Tweeden Remonstrantschen Predikanten, te Amsterdam, in het Tuchthuis gezet.

(z) *Bladz.* 473.
(a) Keurb. I. *f.* 220.

(b) BRANDT IV. *Deel, bl.* 183-187.
(c) Brieven *in* 1662. *te* Amst. *by* Jan Rieuwertsz. *gedrukt bl.* 231, 232, 241, 243.
(d) BRANDT IV. *Deel, bl.* 192.
(e) Resol. Holl. 20 *Maart* 1620. *by* BRANDT IV. *Deel, bl.* 209.

1620. endertigſten October deezes jaars, de Schout, Willem van der Does, zyn ampt nederleide, werdt het zelve, by voorraad, tot aan Vrouwendag des jaars 1621, waargenomen door den voorzittenden Burgemeeſter, *Fredrik de Vry*, van wien, in ſchriften van dien tyd, aangetekend wordt, dat hy zig, geduurende zyn Schoutſchap, veel moeite gaf, om eene Arminiaanſche Vergadering te betrappen (*f*). Zelfs, begon men, na 't uitkomen van een tweede Plakaat der algemeene Staaten, welk den eerſten February gedagtekend was, en waarby vyfhonderd guldens beloofd werden aan elk, die eenen Remonſtrantſchen Predikant in hegtenis leverde, ſcherper te letten op de Predikanten, dan te vooren. Een van de eerſten, die, ſedert, gevat werdt, was *Joannes Grevius*, voorheen Predikant te Heusden, die te Emmerik betrapt, van daar naar den Haage gevoerd, en, den zeſtienden May, door de Gedeputeerden ter Generaliteit, veroordeeld werdt „ om gebragt te worden in het ſe- „ creete Tugthuis te Amſterdam, en aldaar, „ zyn leeven lang, even als andere tugte- „ lingen, bewaard en gehandeld te wor- „ den (*g*)." 't Zelfde lot trof, wat laater, *Samuel Prince*, weleer Predikant te Baardwyk in 't Land van Heusden, die op 't Eiland Goereede gevat, en ook naar den Haage gevoerd was, daar hy, door Gemagtigden van den Hove, gehoord werdt, en van waar men hem, omtrent het midden van Juny, naar het Tugthuis te Amſterdam voerde, zonder dat zyne Sententie ooit gemeen werdt gemaakt (*h*). Zy klaagden, ſedert, dat men hen, in 't heimelyk Tugthuis, in 't eerſt, zeer hard handelde, en weeten 't aan de Regenten, die thans waren *Kornelis Schellinger*, Suikerbakker en Oud-Diaken, *Pieter Dirkszoon Emaus*, *Matthys Janszoon Egh* en *Jakob Jakobszoon Zeeuw*, 1621. en aan den Binnenvader. Men onthieldt hun, in den winter, ſomtyds, vuur en licht, en alle boeken, die de tegenwoordige kerkelyke geſchillen betroffen. Zy werden beſchimpt, getergd, en ſomtyds, met het openbaar Tugthuis, en met de rasp gedreigd. Hunne vrouwen en kinderen werden, in de maand of zes weeken, naauwlyks eens by hen toegelaaten. Doch deeze en diergelyke hardigheden geſchiedden, meent men, buiten kennis der Wethouderen. Ook verkreeg Grevius, eerlang, verlof tot het leezen van Regtsgeleerde boeken, en begaf zig tot de oefening eener weetenſchap, van welke hy, in zyne jeugd, de beginſels geleerd hadt. Zelfs ontwierp hy, ter deezer gelegenheid, een werk *tegen de Pynbank*, 't welk naderhand in 't licht kwam, en van kenners geoordeeld werdt, geleerdelyk en bondiglyk geſchreeven te zyn. In 't begin van Juny des jaars 1621, werdt hem en Prince, op laſt der Wethouderſchap, niet ſlegts vry gebruik van ſchryfgereedſchap toegeſtaan; maar men gaf hun ook verlof, om zig, dagelyks, op de plaats van het Tugthuis, te vertreeden, en daar de aanſpraak hunner vrienden en bekenden, ter beſcheidenheid der Regenten, te genieten. 1621.

Een hunner raakt aldaar in geſprek met den Koning van Boheme.

't Is zelfs gebeurd, dat Prince in geſprek raakte met den Paltsgraave Fredrik, verdreeven Koning van Boheme, die, nevens de Gemaalin van Graave Ernſt van Naſſau, den Heer van Brederode en deszelfs Zuſter, den Engelſchen Gezant Carleton en andere Grooten, het Tugthuis was komen bezien. In welk geſprek, daar Carleton en anderen zig ook in mengden, Prince vrymoediglyk beweerde „ dat hy wel van de Heeren Staa- „ ten, maar niet van Gode gebannen was; „ dat hy Gereformeerd was, niet naar den „ Catechismus van den Palts; maar naar „ Gods woord; dat de Sinode de gemoeden „ niet verbinden kon, vooral niet tegen „ Gods woord; dat elks eigen geweeten „ zyn Regter zyn zou, in dingen, die den „ grondſlag der zaligheid betroffen, en dat, „ in minder dingen, de onderlinge ver- „ draagzaamheid plaats hebben moeſt." De Heer van Brederode zeide toen „ dat „ zy, Remonſtranten, elkanderen eenen eed „ van getrouwheid gedaan hadden, dien „ zy niet afgaan wilden." Doch Prince antwoordde „ dat zy niemant gezwooren „ hadden dan Chriſtus, hunnen Heere, en „ dat, het gene men van eenen anderen eed „ uitſtrooide, loutere agterklap was." In 't heengaan, zeide Carleton tegen iemant, „ die man heeft verſtand. 't Is jammer, „ dat hy 't niet beter gebruikt heeft." Waarop Prince, die dit gehoord hadt, zeide, *Ik dank God, dat ik nog niet overtuigd ben, van het, tot hiertoe, kwalyk gebruikt te hebben.* Het meeſte gezelſchap ſcheidde toen, met betoog van beleefdheid; maar van éene der voornaamſte vrouwen uit het zelve wordt verhaald, dat zy de Predikanten, die hier zaten, voor oproermaakers en landverraaders ſcholdt. Doch zulke bejegeningen ontmoetten hun dikwils, waartegen zy, ſlegts ſomtyds, gelegenheid hadden, om zulken, die hen kwamen zien, beter te onderregten (*i*).

Gre-

(*f*) Vrye aanwyzing tegen de Hiſtorie van F. DE VRY, gedrukt 1621. *bl.* 114.
(*g*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 220, 234.
(*h*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 219, 243, 244.
(*i*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 579-582.

1621. Men ſmeedt een toeleg om hen te verlosſen.

Grevius en Prince hadden al eenen geruimen tyd in het Tugthuis gezeten, toen eenige yverige Remonſtranten, met hunne kennis, eenen toeleg ſmeedden, om hen, door middel van ladders, te verloſſen. De beleider van 't werk was *Dominicus Sapma*, voorheen Predikant te Hoorn, die thans, ſomtyds, voor de heimelyke Remonſtrantſche Vergadering, hier ter Stede, predikte. In Auguſtus des jaars 1621, werdt de toeleg in 't werk geſteld. Sapma was reeds aan 't overklimmen, om Grevius en Prince te haalen; doch 't mislukte, by gebrek van een genoegzaam getal helperen, en door eenen misſlag, omtrent een klein gedeelte van den toeſtel. Sapma ontkwam het gevaar, waarin hy zig geſteken hadt, gelukkiglyk. Weinig tyds hierna, zou men 't werk hervat hebben; doch 't bleef agter, alzo Sapma zelf in hegtenis raakte (*k*): 't welk zig in deezer voege toedroeg.

De Remonſtranten hielden, laat in den avond van den agtentwintigſten Auguſtus, eene kleine Vergadering van omtrent vyftig menſchen, ten huize van *Jan Olfertszoon* op den Kraansſteiger, tuſſchen de Waal en de Hoofdbrugge. Doch ten einde van 't gebed na de preeke, werdt men gewaar, dat het huis met wagt bezet was. Drie of vier mannen meenden uit te gaan: doch men riep, *ſtaat, of dat gaat 'er door!* Zy weeken dan wederom naar binnen, en ſlooten de deur. De Predikant werdt verſteken, in eene plaats, daar hy wel bewaard was. Ook vondt men nog ſchuilplaats voor vyftien of zeſtien perſoonen. Eenigen bergden zig in de Kelder: anderen, op de daken, tuſſchen de huizen. Op deeze wyze, wagtte men den Schout af. Eindelyk, kwamen twee Onderſchouten, *Pieter Janszoon Vlasvat* en Arend Elbertszoon Haan. De deur werdt geopend. Men zogt naar den Predikant en de toehoorders. De eerſte werdt niet gevonden. Maar men vondt omtrent twintig van de laatſten, welker naamen opgetekend werden. Met verbergen, zoeken, vinden en optekenen, werdt de nagt, tot over twee uuren, geſleeten. Doch ten een uure, hoorde men, van buiten, roepen, *Zy hebben den Predikant.* Van binnen, hieldt men zig verzekerd, dat de Predikant veilig was, en dat die van buiten zig bedroogen. Maar hun was, inderdaad, een Predikant in handen gevallen, ſchoon een ander, dan die daar dien avond geleerd hadt. Dominicus Sapma, verneemende, dat de Vergadering op den Kraansſteiger geſtoord werdt, hadt zich, met Izaak Frederici, weleer Predikant te Utrecht, begeven naar de Hoofdbrugge by Schreijershoek, om van verre te zien, hoe 't werk afloopen zou. Doch hy werdt, in 't voorbygaan, digt by de brugge, in 't licht der maane, die toen byna vol was, gekend van eene vrouw van Hoorn, die op de Gelderſche Kaai woonde, en over haare deur lag. Zy ontdekte hem eerſt aan haaren man, en toen aan zekeren Schuitevoerder: en deeze laatſte gaf het den Schouten, of derzelver dienaaren te kennen, die Sapma, over de leuning der brugge leggende, aantaſtten en bonden, terwyl Izaak Frederici het gevaar ontliep. Sapma werdt, voor eerſt, gebragt in 't voorhuis van Jan Olfertszoon, daar men nog bezig was met het optekenen der Remonſtranten. Men ontbondt hem, op de voorſpraak van Lysbeth de Biſſchop, Huisvrouw van Rem Egbertszoon Biſſchop, die ook in de Vergadering geweeſt was, de handen, tot groot geluk van veelen, alzo zulks hem gelegenheid gaf, om eene Lyſt van naamen van zulken, die iet tot onderhoud der gebannen Predikanten gaven, te gelyk met zyn' neusdoek, uit zyn zak te haalen en te verſteeken onder een ſtoelkuſſen, daar zy, zonder door de Schouten gezien geweeſt te zyn, na eenige dagen verloops, door de dienſtmaagd van 't huis, gevonden werdt. Omtrent ten twee uuren in den nagt, werdt Sapma, tuſſchen de twee Onderſchouten, naar de Stads gevangeniſſe aan 't Stadhuis, de *boeijen* genaamd, overgebragt. Hy werdt, naderhand, verſcheiden' reizen, door Schepenen, ondervraagd; eens in de Pynkamer. Hy beleedt, meermaalen, hier ter Stede, en ook elders gepredikt te hebben; doch betuigde, gemoedshalve niet te konnen zeggen, waar hy t' huis gelegen hadt, noch waar vier of vyf Predikanten, die zig nevens hem hier hadden opgehouden, hun verblyf hielden. Hy bekende ook, dat hy jaarlyks driehonderd vyfentwintig guldens genooten hadt; doch wilde niet ontdekken, van wien hem deeze ſomme ter hand geſteld ware. Voorts, viel 'er met den Schout en de Schepenen dikwils geſprek over de Leere, waarin hy 't gevoelen der Remonſtranten, naar zyn beſte vermogen, verdedigde. Hy ſchreef, ſedert, dat ſommige Schepenen, met naame de Heer Roetert Ernſt, hem zeer ſmaadelyk bejegenden. Ook leverde hy den Geregte eene ſchriftelyke verdediging over van zyn gedrag, die zo veel ſcheen uit te werken, dat men hem, ſedert, minzaamer toeſprak. Zelfs hadden eenige Heeren, te vooren reeds, niet donkerlyk te verſtaan gegeven, dat zy met hem ver-

De Remonſtrantſche byeenkomſt op den Kraansſteiger wordt geſtoord.

1621. De Predikant Dominicus Sapma wordt gevat.

en naar de boeijen gebragt.

Zyne hertekenaars.

(*k*) BRANDT IV. *Deel, bl.* 582.

1621. verlegen waren, en wenschten dat hy honderd mylen van daar was. Drie weeken omtrent hadt hy gezeten, toen zyne Huisvrouw, *Grietje Ulbes*, en zyne Zuster vryheid kreegen, om hem geduuriglyk te bezoeken, gelyk zy deeden. 's Nagts na den agttienden September, schoot hem een middel in den zin ter zyner verlossinge, waarvan hy, 's Maandags, den twintigsten, zyner Huisvrouwe en Zuster kennis gaf. 's Woendags daarna, kwamen de vrouwen hem, ten vier uuren na den middag, naar gewoonte, bezoeken. De Huisvrouw hadt een' doek om de kin, als of zy tandpyn hadt, en was voorts, met een huik en ander gewaad, zo toegesteld, als Sapma dagt uit te gaan. Toen 't half zeven werdt en de poortklok luidde, trok de gevangen een vrouwen rok en jak over zyne kleederen aan, bondt een' schorteldoek voor, zette eene huif op, spelde een' doek om de kin, en stak een vrouwenring aan de hand, daar hy den neusdoek mede voor den mond houden zou. Wanneer 't nu donker genoeg was, en hy de gelegenheid gunstig oordeelde, hing hy een' huik om, en ging, met zyne Zuster, behendiglyk af, zyne Huisvrouw in den kerker laatende. Eene oude vrouw, die de sleutels droeg, tradt vooruit: haar volgde de Zuster, welke, nevens Sapma, die de laatste kwam, zig geliet bitterlyk te schreijen, en den neusdoek voor mond en oogen hieldt, uitgelaaten werdt. Op straat gekomen, moest hy nog een goed stuk wegs voort-, en veel volks voorbygaan, eer hy kwam, daar hy wezen wilde. Zyne Huisvrouw zat nog zeven dagen in hegtenis, doch werdt toen op vrye voeten gesteld (*l*).

Hy ontkomt uit de hegtenis.

De twee anderen worden ook uit het Tugthuis geholpen.

Midlerwyl, was, door het gevangen neemen van Sapma, gelegenheid gegeven tot het uitstellen van den toeleg, om Grevius en Prince te verlossen. De Remonstranten waren bedugt, dat Sapma ook in het Tugthuis geplaatst zou worden, wanneer zy hem, te gelyk met de twee anderen, dagten uit te helpen. Doch 's daags na zyne ontkoming, namen eenigen de verlossing van Grevius en Prince op nieuws by der hand, die egter toen voor de tweede reize mislukte: en 't scheelde luttel, of de beleiders en aanleggers waren ontdekt geworden. 't Werk bleef dan steeken, tot dat de Remonstranten, op Saturdag den negenden October, kennis kreegen, dat men de twee Predikanten, den volgenden Woensdag, naar 't Huis te Loevestein voeren zou. Toen werdt beslooten, dat men den toeleg, nu of nimmer, in 't werk stellen moest. Sapma nam 't beleid der onderneeminge wederom by der hand, en slaagde nu gelukkiger dan te vooren. De nagt tusschen den twaalfden en dertienden October werdt 'er toe bestemd: en de duisternis, zynde de maan omtrent zeven en twintig dagen oud, kwam den aanleggeren zonderling te stade. Men hadt de sleutels van de kamers, daar de gevangenen zaten, en die elk twee deuren en twee sloten hadden, weeten nagemaakt te krygen. Het Tugthuis hadt hooge muuren, en steile daken, die men op- en afklimmen moest. Aan den buitenmuur van 't gebouw, bragt men houten ladders, die zwart geverwd waren, op dat zy, in den donker, te minder mogten gezien worden. Langs deezen, klommen eenige mannen naar boven, en op het dak, over welk zy touwleeren spanden, vastmaakten en vallen lieten, tot op de plaats van 't binnen-tugthuis. Tot hiertoe, was 't werk gebragt, onder 't geloop van menschen en 't gebas van honden, zonder dat de aanleggers ontdekt waren. Doch terwyl eenigen op het dak stonden, anderen langs de touwleeren op de binnenplaats nederdaalden, kwam een buurman met den blooten degen aanloopen op de genen, die, van buiten, de ladders bewaarden, roepende „ dat zy dieven waren, die de geldkist „ van 't Aalmoesseniershuis" welk toen stondt digt by het Tugthuis, daar nu de Latynsche School is „ besteelen wilden." Men deedt wat men kon, om den man, met goede woorden, te stillen, ronduit zeggende, dat men voorhadt de Predikanten te verlossen, en men bragt het zo ver, dat hy zig gezeggen liet, en eerlang heenen ging. Maar van binnen riep één der tugtelingen, die niet wel by 't hoofd bewaard was, op het verneemen van gerugt op de binnenplaats, *de Arminiaanen breeken uit! de Arminiaanen breeken uit!* Doch 't werdt in huis niet gehoord, of, om dat hy 't meermaalen plagt te roepen, zonder dat 'er iet aan was, niet geagt. Ondertusschen, hadden de mannen, die op de binnenplaats waren nedergedaald, de gevangenkamers met de nagemaakte sleutels geopend, en Grevius en Prince daaruit gehaald, die zy, langs de houten ladders, naar beneden deeden klimmen. Met hen raakte ook vry een Jezuit *Levinus Wouters* van Brussel, en twee luiden van andere soorte. Doch om des Jezuits wille, waren ook eenige Roomschgezinden den Remonstranten behulpzaam geweest, in het bevorderen deezer verlossinge. Grevius en Prince kwamen in 't donker by eenigen hunner goedgunneren, en

(*l*) Brandt IV. *Deel, bl.* 559-576.

1621. en werden eerſt des morgens gemiſt. Ook vondt men twee ladders ſtaan aan den buitenmuur, die de uitvoerders hadden agtergelaaten, om door 't medeneemen niet ontdekt te worden.

Zy predikken, na hunne ontkoming, nog in de heimelyke Vergadering hier ter Stede.

Grevius en Prince predikten, na hunne verlosſing, nog eenigen tyd, in de heimelyke Vergaderingen te Amſterdam. Doch de laatſte vertrok eerlang naar Rotterdam, daar hy tot een ergerlyk leeven verviel. Grevius reisde, in 't volgende jaar, naar Duitſchland, gaf, in 't begin van 't jaar 1624, zyn boek *van de Pynbank*, te Hamburg, in 't licht; doch werdt, kort daarna, op eene reize naar Spiers, vermiſt, zonder dat men coit iet van hem vernomen heeft (*m*).

De Regeering begint tot zagtzinnigheid te neigen.

Midlerwyl, werdt, zo ver my gebleeken is, hier ter Stede, geheel geen onderzoek gedaan naar de bewerkers der verlosſinge van Grevius en Prince. 't Scheen, dat de meerderheid der Wethouderen, allengskens, neigde tot zagtheid en gemaatigdheid. De Schout *Jan ten Grootenhuis* hadt zig, wegens de boete der Vergaderinge, die, ten tyde van 't gevangenneemen van Sapma, geſtoord was, laaten voldoen met vyfhonderd guldens, ſchoon hy, ſtrengelyk handelende, wel twaalfhonderd guldens zou hebben konnen vorderen (*n*). In de jaaren 1623 en 1624, raakten, hier ter Stede, nog wederom drie Remonſtrantſche Predikanten in hegtenis, eerſt *Petrus Cupus*; kort daarna *Bernherus Vezekius*, en, eindelyk, *Arnoldus Geeſteranus* (*o*), die allen drie, onder Acte van Non prejudicie der Gecommitteerde Raaden, van hier vervoerd, en op 't Huis te Loeveſtein gevangen gezet werden (*p*). Doch na dien tyd, ging men hier zagter omtrent de Remonſtranten. Ook waren, in February deezes jaars 1621, reeds eenige Heeren in de Regeering gekomen, die de zaaken zogten te beleiden tot rekkelykheid en gevoegzaamheid: 't welk Rem Egbertszoon Biſſchop, die, in 't voorleeden jaar, tot driemaalen toe, met de klok ingedaagd was, hadt doen beſluiten, om herwaards weder te keeren. Hy kwam, den eerſten Juny, in de Stad, vertoonde zig, terſtond daarna, op de nieuwe brug, op de beurs, en andere openbaare plaatſen, daar de regeerende Burgemeeſter, *Pieter de Vlaming van Oudshoorn*, de Vice-Preſident Schepen, Abraham Boom, en andere luiden van aanzien, zig niet ontzagen, openlyk met hem te wandelen en te verkeeren. Doch 't leedt geene drie weeken na zyne terugkomſt, of de Schout kreeg aanſchryvens uit den Haage, om het regt der Graafelykheid tegen Rem Biſſchop te bewaaren. Dit verwekte nieuwe bekommering. Rem ſliep een' nagt buitens huis, en bleef den volgenden dag van de beurs. Doch daarna verſcheen hy wederom in 't openbaar. Zelfs trof hy gevalliglyk den Schout aan in de Handboogs-doele, die hem zeer vriendelyk bejegende; doch te gelyk te kennen gaf, dat hy gepord werdt iet tegen hem te doen, en dat hy hem roepen zou. Ook geſchiedde dit des anderendaags. Op des Schouts rolle verſcheenen, werdt hem verklaaring afgevergd van zynen brief aan Stochius (*q*). Doch zyn Procureur vorderde „ dat de Schout „ eerſt zynen eiſch doen, en hem tyd laa„ ten zou, om te antwoorden." De Schout begeerde daarentegen „ dat de brief eerſt „ verklaard werdt, dan zou zyn eiſch haaſt „ gereed zyn." De ander antwoordde „ dat „ zulks geen ſtyl van regten was." De Schout, zig toen tot den gedaagde keerende, zeide „ dat hy na den middag tot zynent ko„ men, en den brief uitleggen moeſt; 't „ welk hy ligtelyk doen kon." Rem verzogt den brief te mogen zien, en 's anderendaags werdt 'er hem een afſchrift van gezonden. Vier weeken daarna, kwam Rem ten huize van den Schout, hem vraagende, „ of hy hem de begeerde verklaaring van „ zyn briefje aan Stochius moeſt komen „ brengen, of wagten op nader ontbod?" Doch de Schout gaf hem zulk antwoord, waaruit duidelyk bleek, dat hy de zaak gaarne zou laaten ſteeken. Ook werdt Rem Biſſchop, door den Schout of de Wethouderſchap, niet verder gemoeid. Doch in October werdt hy ontbooden voor den Kerkenraad, drie maalen door den Koſter, en ten vierde maale door eene bezending van den Predikant *Jacobus Rolandus* en den Ouderling *Herman Albertszoon*, Kleermaaker. Maar hy weigerde, t'elken reize, te verſchynen, en gaf, onder anderen, voor reden van zyne weigeringe, dat hem, in 't jaar 1617, de broederſchap reeds opgezeid was. Hy voorzag wel, dat men voorhadt, hem plegtiglyk van de Gemeente af te ſnyden, en dat zyn verſchynen voor den Kerkenraad het begin deezer Kerkelyke Regtspleeginge geweeſt zou zyn, waaraan hy niet goedvondt zig te onderwerpen. Doch 't liep nog wel dertien maanden aan, eer men 't werk, van de zyde des Kerkenraads, wederom aan-

1621.

Zyne zaak wordt op Schouts rolle bepleit.

Doch blyft daar hangen.

Zyne handeling met afgezonderden van den Kerkenraad.

Rem Egbertszoon Biſſchop komt wederom in de Stad.

(*m*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 582-588.
(*n*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 609.
(*o*) G. BRANDT Dagwyzer, *bl.* 683, 14, 255.
(*p*) Groot-Memor. N. III. *f.* 1, 12.

(*q*) *Zie* hier voor, *bl.* 474.

1621. Hy en nog negen anderen worden afgesneeden van de Gemeente.

aanbondt (*r*). En op den eenendertigsten December des jaars 1623, werden Rem Egbertszoon Bisschop en zyne Huisvrouw Lysbeth Filips de Bisschop, by openbaare afkondiging in de nieuwe Kerke, *geëxcommuniceerd*, of in den ban gedaan, om dat zy 't gevoelen der Remonstranten toestemden en derzelver Vergaderingen bywoonden, of, gelyk het elders (*s*), meer overeenkomstig met den inhoud van het Kerkelyk vonnis, uitgedrukt wordt, om dat zy niet slegts by hun Ketterseh gevoelen bleeven; maar zig ook in de Remonstrantsche en Wederdoopersche Vergaderingen vinden lieten. Het zelfde lot trof, om gelyke reden, en op den zelfden tyd, nog agt andere voornaame Leden der Gereformeerde Kerke van Amsterdam, te weeten, *Adriaan Jakobszoon van Noord*, Bergerviscbverkooper, en zyne Huisvrouw, *Griet Jans*, *Jakob Laurenszoon Reaal*, Secretaris der Admiraliteit, *Joost Brasser*, Jan Egbertszoon Bisschop, *Samuel Olfertszoon*, en zyne Huisvrouw, *Tanneke Huiberts*, en *Dirk Dirkszoon Komans* (*t*). Rem Egbertszoon overleedt, ruim een jaar na deeze afsnyding van de Gemeente, op den tienden April des jaars 1625 (*u*).

Te Amsterdam, waren, in 't jaar 1621, nog de meeste of aanzienlykste Remonstranten. De inkomsten uit alle hunne Gemeenten beliepen thans 31240 guldens, waarvan Amsterdam 7200, Rotterdam 4000, Utrecht 2600, Leiden 2400 guldens, en de andere Steden merkelyk minder hadden opgebragt (*v*).

Burgemeester de Vry geeft eene Historie der Kerkelyke beroerte in 't licht.

De Heer *Fredrik de Vry*, Oud-Burgemeester van Amsterdam, hadt, in 't begin deezes jaars, een Boek in 't licht gegeven, met den titel van *Historie*, of *kort en waaragtig verhaal van den oorsprong en voortgang der Kerkelyke beroerte in Holland.* In de Voorreden, verklaarde hy, dat dit werk, door eenen der geleerdste en vermaardste mannen van ons Vaderland, opgesteld was; en dat hy 'er zeker schrift, door last der Nationaale Sinode ontworpen, bygevoegd hadt, met een aanhangsel, welk hy voor 't zyne erkende. Doch de Remonstranten vonden zo weinig smaaks in deeze Historie, dat Uitenbogaard de pen opvatte, omze te wederleggen, en in September een werk uitgaf, welk eeniglyk tegen het Burgemeesterlyk werk gerigt was (*w*).

(*r*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 610-617.
(*s*) Onpart. Chron. *bl.* 47.
(*t*) G. Voetius Polit. Eccl. *P.* III. *Tract.* IV. *Cap.* I. *p.* 939. *by* Brandt Dagwyzer, *bl.* 691. P. a Limborch Vita Episcopii *p.* 291.
(*u*) P. a Limborch Vita Episcopii *p.* 303.
(*v*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 628.
(*w*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 846, 847.

Met het uitgaan van het Bestand in de Lente deezes jaars, was de oorlog tegen den Koning van Spanje wederom begonnen: en dit hadt gelegenheid gegeven tot de opregting eener algemeene Westindische Maatschappye, die in vyf Kamers, van Amsterdam, van Zeeland, van de Maaze, van 't Noorderkwartier en van Friesland met Stad en Lande, verdeeld was. De Kamer Amsterdam hadt vier negende, de Kamer Zeeland twee negende, en de drie andere Kamers ieder een negende in de Maatschappye (*x*). Aan de Kamer te Amsterdam, werdt, sedert, plaats tot het houden van haar Kollegie, ter zyde de Vleeschhal op de Heerenmarkt, door de Vroedschap, afgestaan (*y*). 1621. Opregting der Westindische Maatschappye.

De zorg voor de uitbreiding des Koophandels en der Scheepvaart, en vooral het hervatten van den uitlandschen oorlog gaf, in sommige Steden, aanleiding tot het oefenen van meerder gemaatigdheid omtrent de Remonstranten. Te Rotterdam, hielden zy, in deezen jaare, reeds Vergaderingen van tweeduizend menschen in getale, zo wel binnen als buiten de Stad: 't welk met eenige oogluiking toeging (*z*). Te Amsterdam, begondenze op diergelyke oogluiking te hoopen, na dat, in January en February des jaars 1622, by de gewoonlyke verandering der Wethouderschap, wederom eenige Heeren in 't bewind geraakt waren, die voor zeer gemaatigd in 't stuk van den Godsdienst gehouden werden. Men verkoor drie nieuwe Raaden, twee van welken, *Geurt Dirkszoon van Beuningen* en *Andries Bicker*, openlyk voor zulk eene gemaatigdheid uitkwamen. De derde, Doctor *Nikolaas Tulp*, werdt geagt tusschen beide te gaan. De vier Burgemeesters, die toen verkooren werden, *Jakob Poppen*, *Frans Henrikszoon Oetgens*, Doctor *Dirk Bas* en *Jakob van Nek*, gingen voor zeer bescheiden, en afkeerig van allen geweetensdwang. Ook waren 'er, onder de Schepenen, eenigen, van welken de Remonstranten het zelfde vertrouwen hadden. Doch zo zeer als deeze verandering den Remonstranten hier ter Stede behaagde, zo veel ongenoegen gaf zy aan de yverigsten der Stads Predikanten, eenigen van welken niet schroomden te zeggen „ dat de gantsche „ Vroedschap nu Arminiaansch geworden „ was." De Predikant *Adriaan Jorisszoon Smout* zou zelfs, op den predikstoel, gezeid hebben „ hoe beklaaglyk ware, dat men, „ in 't verkiezen van Wethouderen, zo los- „ se- Gemaatigdheid der tegenwoordige Regeeringe van Amsterdam. 1622. Misnoegen van eenige Predikanten daarover.

(*x*) Vaderl. Hist. X. *Deel*, *bl.* 417, 429.
(*y*) Resol. Vroedsch. *N.* 13. 15 *May* 1623. *f.* 208 *verso.*
(*z*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 626, 734, 738.

1622. „ ſelyk te werk ging, zonder den mond des „ Heeren eens raad te vraagen. Een goed „ Wethouder," zou hy 'er hebben bygevoegd „ moet drie deugden hebben, wys„ heid, kloekmoedigheid om iet door te „ dringen, en Godvrugtigheid. Oldenbar„ neveld was wel wys genoeg, maar hy „ was niet doordringende; hy was te ſlap, „ en liet zig ligtelyk verhinderen door tus„ ſchenkomende zaaken, en zag te zeer „ hier en daar op. Spinola, de Veldheer „ der Spaanſchen, is ſcherpzinnig en door„ dringend genoeg; maar 't ontbreekt hem „ aan Godvreezendheid. Maar in zyne „ Doorlugtigheid, Prinſe Maurits, zyn dee„ ze drie zaaken byeen, en zo moeten alle „ Wethouders zyn; daar behooren de kie„ zers op te letten." Wyders, werdt van den Predikſtoel geklaagd „ dat men de Re„ monſtrantſche Vergaderingen te zeer door „ de vingeren zag, en dat daarom geen ze„ gen Gods over 't Land zyn kon." Ook liep, ten deezen tyde, een ſterk gerugt door de Stad, dat de Prins van Oranje, in 't kort, te Amſterdam komen zou, om de Wet, nog eens, buitens tyds, te veranderen (*a*): 't welk egter niet door de uitkomſt bewaarheid werdt.

Plancius ſterft.

De Remonſtranten hier ter Stede beloofden zig ook iet goeds uit de dood van den Predikant Plancius, die zeer tegen hen geyverd hadt, en den vyfentwintigſten May deezes jaars overleedt (*b*). Doch in July daarna raakte Abraham Antoniszoon, Kaarſemaaker hier ter Stede en yverig Remonſtrantſchgezind, in eenige moeilykheid, die meeſt aan zyn onbedagtzaam of onvoorzigtig gedrag te wyten was. Bezig zynde met het bouwen van een huis op den hoek van de Warmoes-graft, moeſt 'er een ſlotſtuk op de boog van de kelder, en in 't ſlotſtuk eenige tronie of leeuwskop tot ſieraad geſteld worden. De Timmerman zeide tegen den Steenhouwer, dat hy 'er 't hoofd van den Advokaat Oldenbarneveld in houwen zou. De Steenhouwer ſtelde het Abraham Antoniszoon voor, die zeide „ dat hy daar niet „ tegen hadt," hem te gelyk een prent ter hand ſtellende, om 'er 't hoofd naar te maaken. 't Werdt terſtond vervaardigd, en op eenen vroegen morgen boven de kelder geſteld. 't Geleek zo wel, dat ieder voorbyganger den man terſtond kende. Iemant, onder 't vaſtmaaken, daaromtrent komende, zeide, *wat ſtoutigheid is dit!* Dat zeggen deedt eenige luiden ſtilſtaan. De hoop werdt allengskens grooter. Van 't morren kwam men aan 't werpen met ſteenen, zo dat de neus van 't beeld geſchonden werdt. Toen dagt de Huisheer, dat het tyd van zwigten was. 't Hoofd werdt weggenomen, na dat het omtrent een halven dag geſtaan hadt. Maar Abraham Antoniszoon werdt, deswege, voor Schepenen ontbooden. Men vraagde hem „ of hy 't hoofd van den gewezen Ad„ vokaat niet in 't ſlotſtuk van zyne kelder „ geplaatſt hadt?" Hy verhaalde, hoe 't bygekomen ware, en dat hy 't wel gelaaten zou hebben, zo hy gedagt hadt, dat iemant zig daaraan geſtooten zou hebben. Hiermede liet men hem gaan, zonder dat hem iet verders bejegende (*c*). 1622.

Abraham Antoniszoon haalt zig eenige moeilykheid op den hals.

Doch, gelyk uit het gebeurde omtrent het huis van Abraham Antoniszoon, de haat van 't gemeen tegen den Advokaat Oldenbarneveld gebleeken was; zo bleek, wat laater, hier ter Stede, ook de afkeer, dien veelen tegen Hugo de Groot hadden opgevat. Die Heer was, in 't voorleeden jaar, ontkomen uit de Loeveſteinſche hegtenis, en hadt zig, ſedert, naar Frankryk begeven, daar hy eene *Verantwoording* ſchreef *voor de wettelyke Regeering van Holland*, zo als dezelve geweeſt was, voor de verandering des jaars 1618. Dit Geſchrift was, in February deezes jaars 1622, gezonden aan den Heer Maurier, Gezant des Konings van Frankryk in den Haage, om het ter drukperſe te bezorgen. Hiertoe bediende men zig, buiten kenniſſe der bloedvrienden van de Groot, van eenige Remonſtranten, die 't werk, eerlang, te Amſterdam, op de pers bragten. Terwyl men met drukken voortging, werdt de Heer *Henrik Hooft*, zoon van den Oud-Burgemeeſter Kornelis Pieterszoon Hooft, die uit Frankryk herwaards reisde, en eenige brieven van de Groot medebragt, op zeker gegrond of ongegrond vermoeden, dat hy iet tot nadeel van den Prinſe van Oranje geſproken hadt, te Lillo aangehouden, en naar Zeeland gevoerd; doch ſpoedig ontſlaagen. Maar de Groots brieven, daar 't veelligt meeſt om te doen geweeſt was, werden, in de Vergadering der Gecommitteerde Raaden van Zeeland, geopend en gelezen. Uit dezelven ontdekte men, dat de Verantwoording in Holland gedrukt werdt (*d*). De Wethouderſchap van Amſterdam kreeg ook, eerlang, door iemant, die onbekend bleef, kennis van de plaats der heimelyke drukkerye. Doch eer de Schout daar kwam zoeken, werdt men eenigszins verwit. Men brengt hier ter Stede de Verantwoording van Hugo de Groot heimelyk op de pers. De voorgang van het drukken werdt beleet.

(*a*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 724, 725, 827.
(*b*) CROESE Kerk. Regiſter, *bl.* 28. BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 856.
(*c*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 740.
(*d*) C. BRANDT Leven van H. de Groot, *bl.* 288.

1622. wittigd van zynen toeleg, en vondt middel, om 't gene reeds gedrukt was te bergen. Doch men hadt alles wat agterdogt geeven kon niet aan een zyde konnen doen. De Schout vondt nog twee drukperſen en eenen grooten hoop wit papier, en liet, daarop, zyne dienaars, een' nagt en een halven dag, in 't huis blyven; doch toen zy niets meer vonden, deedt hyze wederom vertrekken. De aanleggers van 't werk zouden gaarne een' anderen drukker gebruikt hebben; doch hoop op winſt belette den tegenwoordigen het gevaar te zien, waarin hy zig zelven en anderen ſtelde. Hy wilde dan voort met het werk, en verkoos, in eenen anderen oord van de Stad, eene zeer ongelegene plaats om het te vervolgen. Men moeſt hem zynen gang laaten gaan, uit vreeze dat hy eenigen, die zig met de zaak gemoeid hadden en hem bekend waren, in 't verdriet brengen mogt, zo men hem tegenviel. Doch zo als hy zig bereidde om de pers en de letters uit den huize te draagen, werdt hy, maar agt dagen na de eerſte ontdekking, ten tweede maale, overvallen door den Schout, die letters en papier, wel ter waarde van vierhonderd guldens, vondt, en medenam. De drukker ontkwam 't gevaar; doch zyn broeder, die naaſt zyne deur woonde, en by wien twee bladen, tot de *Verantwoording* behoorende, werden gevonden, werdt gevangen genomen. Men hadt den Schout aangediend, dat 'er al vier bladen gedrukt waren. Doch 't vyfde was reeds van de pers gekomen. Ondertuſſchen, was deeze hapering oorzaak, dat het werk te Amſterdam ſteeken bleef, en door den Drukker *Izaak Willemszoon Verbeek* te Hoorn uitgevoerd werdt; doch zo langzaam, dat het boek, niet voor November, in 't licht kwam. 't Werdt, in de meeſte Steden van Holland, opgehaald. Doch zeker Boekverkooper te Amſterdam, een yverig Remonſtrant, zondt Burgemeeſteren en Schepenen ieder een exemplaar, door een' matroos, die van Rouaan ſcheen te komen. De Raaden ter Admiraliteit hier ter Stede ontvingen elk gelyke gifte. Doch de algemeene Staaten gaven een ſcherp Plakaat uit, tegen 't Boek, welk, den vierentwintigſten November, gedagtekend was. In de meeſte Steden van Holland, werdt dit Plakaat afgekondigd, behalve te Amſterdam, en, zo ſommigen meenen, ook niet te Dordrecht, noch te Hoorn. Ook werdt, te Amſterdam, den Boekverkooperen geen eed afgevergd, gelyk, om 't boek te agterhaalen en 't verkoopen te beletten, in andere Steden, geſchied was (*e*). 't Gene ter gelegenheid der *Verantwoordinge*, hier ter Stede, voorviel, toonde dan den afkeer, dien veelen nog van den Schryver hadden; hoewel 'er, te gelyk, uit bleek, dat de Wethouderſchap in 't gemeen gemaatigder van hem en zyn ſchryven oordeelde. 1622.

't Wordt hervat.

Andermaal geſtuit.

Te Hoorn vol. voerd.

In July deezes jaars, werdt, te Amſterdam, zekere *Balthazar Paul*, om voorgenomene Brandſtigtery, geworgd en geblakerd (*f*). Hy beleedt, hiertoe, door eenigen, die zeiden van de Spaanſchen uitgezonden te wezen, omgekogt te zyn, en hadt voor, door middel van hooge doozen, als Lantaarnen gemaakt en met vuurwerken gevuld, die hy en de zynen, in 't Stadhuis, in 't Ooſtindiſch huis en elders, nederzetten zouden, de Stad, aan verſcheiden oorden tevens, in den brand te zetten. Doch de toeleg werdt gelukkiglyk ontdekt: een der doozen kwam in handen van 't Geregt, welk 'er, naderhand, nog een vondt, ten huize van Paul, die gevlugt was, en zig daardoor verdagt gemaakt hadt; doch te Leeuwaarden agterhaald werdt. De andere ſchuldigen waren 't, vroeger dan hy, ontkomen, en werden, zo 't ſchynt, niet agterhaald (*g*). Brandſtigters ontdekt.

Men voer, te Amſterdam, nog voort met het houden van heimelyke Remonſtrantſche Vergaderingen, dan in 't eene huis, en dan in 't andere. Doch op den negentienden December, werdt 'er wederom zulk eene Vergadering geſtoord, die ten huize van *Jooſt Braſſer*, Broeder van den Heer *Govert Braſſer*, Theſaurier-Generaal der Vereenigde Nederlanden, gehouden werdt. Doch Jooſt Braſſer werdt, na die ſtooring, in eenige weeken, niet gemoeid. Toen zogten eenige voornaame luiden hem te beweegen, om zyne zaak met den Schout af te maaken, hem voorhoudende „ dat, zo hy vonnis „ verwagten wilde, eenigen der voornaam- „ ſte Schepenen zig verpligt zouden agten, „ om uit de bank te gaan, alzo zy over „ geene zaaken van Godsdienſt zitten wil- „ den; doch dat zy zig hierdoor verdagt, „ en voor het toekomende onnut maaken „ zouden." Doch hy verklaarde „ liever, „ als 't niet anders zyn mogt, de volle boete te willen geeven by vonnis van Schepenen, dan vyf groot by verdrag met den „ Schout. De Schepenen," zeide hy ook, „ moeſten zo wel iet voor de vryheid doen, „ als hy en de zynen, die hunne welvaart „ en hun leeven zelf ter beſcheidenheid „ van Te Amſterdam, wordt wederom eene Remonſtrantſche Vergadering geſtoord. 1623.

(*e*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 819-821, 823.
(*f*) N. v. Wassenaer Hiſt. Verhaal, III. *Deel*, *f.* 66.
(*g*) Confeſſieboek *van* 15 *Oct.* 1621 *tot* 27 *July* 1622. *f.* 134. Sententieb. *van* 12 *Jan.* 1622 *tot* 28 *July* 1623. *f.* 37.

1623. „ van 't wufte graauw ſtelden (*h*)." Doch of deeze zaak eenig verder gevolg gehad hebbe, vind ik nergens gemeld.

Samenzweering tegen 't leeven van Prinſe Maurits ontdekt.

In 't begin van February, kwam aan den dag eene roekelooze ſamenzweering tegen het leeven van Maurits, Prinſe van Oranje, geſmeed door de twee Zoonen van den onthalsden Advokaat Oldenbarneveld, en meeſt door den jongſten; doch waarin ook twee Roomſchgezinden, en eenige Remonſtranten, of die den Remonſtranten toegedaan waren, de hand hadden. *Henrik Slatius*, voorheen Predikant te Bleiswyk, en om Remonſtrantſchgezindheid afgezet, hadt 'er, voor anderen, deel aan. Hy lag, ten deezen tyde, overhoop met de Remonſtrantſche broederſchap, die hem het opzigt over het drukken haarer boeken onttrokken hadt, en hem niet voorthielp naar zynen zin (*i*): 't welk hem, veelligt, te eerder, tot vertwyfelde aanſlagen vervallen deedt. *Jan Blanſaart*, die verſcheiden' Gemeenten der Remonſtranten als Proponent hadt bediend (*k*), was ook onder de medewuſtigen. Doch nimmer is gebleeken, dat 'er, behalve deezen, eenige Remonſtrantſche Predikanten deel of eigenlyke kennis aan gehad hebben: en veelmin nog, dat de gantſche *Societeit* of Broederſchap zig daaraan zou hebben ſchuldig gemaakt: 't welk Episcopius, den vierden Auguſtus deezes jaars, aan *Aſſuerus Matthiſius* deedt ſchryven: *Wat gemeenſchap heeft de Societeyt met deſe Conſpiratie? Wie zyn daeraen ſchuldigh geweeſt? 't Komt op Slatius en Blancert aen.* En wat laager: *'t Gaept als een oven, dat hiermede de Societeyt ongelyck geſchiet. U-L. bekent oock ſelve, dat ghy daerom niet en zyt verſterckt geworden in u voornemen*, tot verlaatinge der Societeit ſtrekkende, *om dat een of twee predikanten ſich daarmede hebben gemengt. Want die hebben het ſelfde uyt loutere wraeckgierigheyt voorgenomen, en op haer particulier* (*l*). Doch al kort na 't ontdekken en vatten van eenige ſchuldigen, waren ettelyken van de voornaamſte Remonſtrantſche Predikanten die in 't Land waren, heimelyk, te Amſterdam, byeen gekomen, om te overleggen, wat hun, in deezen ſtand der zaaken, tot hunne verontſchuldiging, te doen ſtondt. En hier werdt beſlooten, eene Verdediging op te ſtellen, die terſtond in 't licht gegeven werdt, en waartoe Adriaan van den Borre, weleer Predikant te Leiden, zyne pen geleend hadt (*m*). Doch deeze verdediging werdt, van de Contraremonſtranten, ook van de gemaatigdſten, kwalyk genomen: voornaamlyk, om dat men, daarin, niet gebleeven was by de paalen eener behoorlyke verweeringe; maar partyen te vinnig hadt aangetaſt. 't Geregt van Amſterdam verklaarde zelfs dit Geſchrift, by afkondiging met de klokke van den agtſten Maart „ een „ fameus, ſeditieus en ſchandaleus libel, „ en den Schryver, als een verſtoorder der „ gemeene ruſte, ten hoogſten ſtraf baar „ te zyn, beloovende den genen, die hem „ aanbrengen zou, van Stads wege, te zul„ len vereeren met driehonderd, en die den „ Drukker ontdekken zou, met tweehon„ derd guldens, met verder verbod van dit „ Geſchrift, of eenige andere argerlyke, „ oproerige en ſchandaleuſe boekjes, nieuw„ maaren, liedjes, refereinen en diergely„ ken, binnen de Stad te brengen, na te „ drukken, te verkoopen, of uit te deelen, „ op de ſtraffen, in 's Lands Plakaaten uit„ gedrukt (*n*)." Doch ik vind niet, dat men den Schryver of Drukker immer aanbragt. Jan Blanſaart en nog twee ſchuldigen, die in Ooſtfriesland gevat waren, werden, te ſchepe, naar Amſterdam gevoerd, daar zy, nog voor 't einde van February, aankwamen. Eer menze naar den Haage bragt, zatenze eenigen korten tyd in de boeijen, daar zy van de nieuwsgierigen, die men elk een' ſchelling, ten behoeve der armen, liet betaalen, in grooten getale, bezien werden (*o*). Slatius, die zig in een boerenpy geſteken en een ſlegten hangenden hoed op 't hoofd gezet hadt, ging, in deeze toeruſting, den zevenden dag na 't ontdekken der ſamenzweeringe, door Amſterdam; voer van daar op Harlingen, en voorts op Leeuwaarden en Groningen, van waar hy op Lingen dagt te reizen. Doch hy werdt, by het dorp Rolde, niet verre van Koeverden, aangegreepen; eerſt naar Koeverden, en van daar te water naar Amſterdam gevoerd, daar hy, den twaalfden Maart, aankwam, en ten zelfden dage, in zyn boeren gewaad, naar 't leeven, afgebeeld werdt: voorts, in 't koper geëtſt, door *Klaas Jansz. Viſſcher*, die zyne prent terſtond uitgaf, met een gedigt daaronder, waarin de Remonſtranten ſchamperlyk werden doorgeſtreeken, als of de ſamenzweering uit hunnen boezem voortgekomen was (*p*). Doch de aanleg en ontdekking deezer ſamenzweeringe, de vlugt, agterhaaling en ſtraf der overige ſchuldigen ſtaan ons hier, als geene be-

Wat deel eenige Remonſtranten daaraan hadden.

't Geregt verordeelt dit Geſchrift.

Vier der ſchuldigen aan de Samenzweering worden te Amſterdam gevangelyk te Amſterdam gebragt.

Slatius wordt hier afgebeeld.

De voornaamſte Remonſtrantſche Predikanten komen te Amſterdam byeen, en geeven eene verontſchuldiging in 't licht.

(*h*) BRANDT IV. *Deel, bl.* 858.
(*i*) BRANDT IV. *Deel, bl.* 862, 903.
(*k*) BRANDT IV. *Deel, bl.* 911.
(*l*) Brieven *in* 1662. *te* Amſt. *by* Jan Rieuwertsz. *gedr. bl.* 404, 405.
(*m*) BRANDT IV. *Deel, bl.* 965 *enz.*
(*n*) Keurb. K. *f.* 11 *verſo. Zie ook* BRANDT IV. *Deel, bl.* 988.
(*o*) BRANDT IV. *Deel, bl.* 964.
(*p*) BRANDT IV. *Deel, bl.* 993, 994, 995.

1623. betrekking hebbende tot de geſchiedeniſſen van Amſterdam, niet byzonderlyk te verhaalen. Alleenlyk tekenen wy, met een enkel woord, aan, dat *Jeroen Ewoutszoon*, een der vier matroozen, die 't ſtuk uitbragten, en welken de Prins beloofd hadt te zullen bevorderen, eerlang, Kapitein op een Oorlogsjagt geworden is, en van Amſterdam plagt uit te vaaren: in welk beroep, hy zig wakkerlyk gekweeten heeft (*q*).

Voorgenomen brandſtigting hier ter Stede ontdekt.

Omtrent deezen tyd, werden, by den vyand, wederom verſcheiden' aanſlagen gesmeed, om de groote ſchepen, die hier in de Waalen lagen, en verſcheiden' der neeringrykſte ſtraaten, als de Warmoesſtraat, de Kalverſtraat en den Zeedyk, midsgaders de Beurs en 't Ooſtindiſche huis, door middel van houten buizen, met buskruid en brandſtoffen gevuld, ſchielyk en tevens, in ligter laage vlam te zetten. Hiertoe was, onder anderen, zekere *Lieve van Ek* van Bruſſel herwaards gezonden, die, de gelegenheid der Stad naauwkeuriglyk beſpied hebbende, verſlag deedt van 't gene hy waargenomen hadt. Men ſtelde hem zesduizend guldens ter hand, tot uitvoering van den aanſlag. Doch toen hy 't geld in handen hadt, maakte hy zig t'zoek, zyn brandgereedſchap te Antwerpen agter laatende. De Jezuiten te Antwerpen zyn, naderhand, nog met eenige Brabanders aangeſpannen tot diergelyken einde: eenigen van welken ook binnen Amſterdam geweeſt zyn. Doch zy vonden de Waalen, het Ooſtindiſch Huis, en 's Lands Magazyn zo wel bewaakt, dat zy, wanhoopende aan den uitſlag, onverrigter zaake, te rug keerden. Men kreeg van de meeſten deezer onderneemingen, hier te Lande, kennis uit eenen Kapitein *Blaauw* of *Blaauwbeen*, die in den Haage, om zeker voorval, in hegtenis geraakt was. Ook blykt, uit meer dan eene Keure van den Zomer des voorleeden, en van het begin deezes jaars, dat de Wethouderſchap van Amſterdam, toen reeds, uit verſcheiden' brieven, berigt van het voorneemen der brandſtigteren gekreegen hadt, en op middelen verdagt was, om het te ſtuiten (*r*). En de goede voorzorg, die men hier ter Stede hieldt, verydelde, ſedert, alle diergelyke onderneemingen (*s*).

Peſtziekte.

De Peſtziekte, die hier, ſedert eenigen tyd, zeer gewoed hadt, was in dit jaar merkelyk afgenomen, ſchoon men 'er nog eenige kennelyke overblyffels van gewaar werdt (*t*).

(*q*) Wassenaer Hiſt. Verhaal. XII. *Deel*, *f.* 11.
(*r*) Keurb. I. *f.* 308 *verſo*. Keurb. K. *f.* 1.
(*s*) N. V. Wassenaer Hiſt. Verhaal. VI. *Deel*, *f.* 62-64.
(*t*) Id. ib. *f.* 62.

Die ziekte ging, hier te Lande, byzonderlyk in deeze Stad, verzeld met eene groote duurte der leevensmiddelen. De Vroedſchap beſloot, volgens gewoonte in diergelyke gelegenheden, den voorraad van graanen, die in de Stad was, heimelyk te doen opneemen, en vondt dien zo gering, dat men geraaden oordeelde, voor Stads rekening, niet alleen merkelyke inkoopen van Rogge te doen; maar ook den uitvoer van Graanen, buiten byzonder verlof van Burgemeeſteren, te verbieden (*u*). De prys der Rogge liep tot op tweehonderd goudguldens het laſt. Doch terwyl het ys nog in 't water lag, kwamen 'er veele ſchepen met graanen uit de Ooſtzee voor de Stad: waardoor de prys, in 't volgende voorjaar, merkelyk daalde. Men getuigt, dat eenige Koorenkoopers, toen de markt op 't hoogſt was, hunne graanen, onder marktsgang, aan de Stad en aan de Godshuizen in dezelve verkogt hadden (*v*). 1623. Duurte. De Vroedſchap doet graanen inkoopen.

Burgemeeſteren van Amſterdam, in den aanvang deezes jaars, met Dykgraave en Heemraaden van Nieuwer-Amſtel, overeengekomen zynde om den Amſteldyk, ter lengte van omtrent drie mylen, dat is, zo verre als de ſchouw van Dykgraave en Heemraaden zig ſtrekte, te zanden, en daardoor bekwaam te maaken, om 's Winters en 's Zomers, zo te voet als te paard en met den wagen, te konnen gebruikt worden; verwierven, den twintigſten Maart deezes jaars, Octroi van 's Lands Staaten, om, tot goedmaaking der onkoſten, hiertoe vereiſcht, tweemaal zo veel bruggeld te Ouderkerk te mogen vorderen, als zy, in de hoedanigheid van Ambagtsheeren van Nieuwer-Amſtel of Amſterveen, plagten te doen (*w*). De Stad verkrygt Octroi om het bruggeld te Ouderkerk te verhoogen.

De Winter was, op 't einde van dit en in 't begin van 't volgende jaar, boven maate ſtreng geweeſt, waarop, den elfden January, eene doorbraak volgde in den Lekdyk, een half uur boven Vreeswyk of de Vaart, die door yskropping en hoog opperwater veroorzaakt werdt. Al wat noordwaards en noordweſtwaards in 't Stigt en in Holland lag liep toen onder, tot Amſtelland toe. In Amſterdam, ſtondt het binnen- en buitenwater, even hoog, en boven de peil, zo dat de ſluizen geen' dienſt doen konden. 't Water bleef hoog tot den zesentwintigſten, toen de wind zuidooſtwaards zwaaide, en gelegenheid tot loozinge gaf (*x*). Hoogwater, in Amſterdam. 1624.

De

(*u*) Reſol. Vroedſch. *N.* 14. 25 *Oct.* 22, 24. *Nov.* 6, 18 *Dec.* 1623. *f.* 59 *verſo*, 87 *verſo*, 92, 103, 112.
(*v*) Wassenaer VI. *Deel*, *f.* 35, 36 *verſo*, 77.
(*w*) Handv. *bl.* 355. [110].
(*x*) Wassenaer VI. *Deel*, *f.* 73 *verſo*. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 269.

1624. Voorzorg hier ter Stede, ter gelegenheid van 's vyands inval in de Veluwe.

De Spaanſchen bedienden zig, midlerwyl, van de ſtrenge vorſt, die tot in Maart toe aanhieldt, om eenen inval te doen in de Veluwe, die Amſterdam ook ongeruſt maakte. Graaf Henrik van den Berg trok, den zeventienden February, 's morgens ten tien uuren, by Dieren, over den Yſſel, die daar ter plaatſe digt met ys bezet lag (*y*), en den agttienden werdt in de Vroedſchap van Amſterdam beſlooten, dat de ſchuttery, om den vierden nagt, waaken zou. Ook nam men in overleg om 't geſchut op de wallen te laaten brengen (*z*): 't welk egter niet ſchynt geſchied te zyn. In den Zomer des voorleeden jaars, hadt men, op verzoek van Prinſe Maurits, een vendel ſoldaaten van hier laaten trekken naar Heusden (*a*): doch nu verzogt men zyne Doorlugtigheid ernſtelyk, dat de uitgezonden ſoldaaten herwaards te rug geſchikt mogten worden (*b*). Men ſtelde niet ſlegts orde op het openbyten van de Vegt, van Utrecht tot aan Muiden en de Zuiderzee toe; maar men ſprak zelfs van het openbyten der Zuiderzee zelve, die ook een goed ſtuks wegs bevrooren lag. Wyders, vondt de Vroedſchap geraaden, Muiden, waarin reeds eenige bezetting lag, van nog veertig man, en van eenig geſchut te voorzien (*c*). Doch men was hier vry met de vrees. Den eenentwintigſten, begon het een weinig te dooijen, en twee dagen daarna, verliet de vyand, die veel van de vorſt geleeden hadt, de Veluwe wederom (*d*).

Een vendel Burgers, te Bommel in bezetting gelegd.

Tot verſterking van het Leger van den Staat, werden, in de Lente deezes jaars, verſcheiden' Grensſteden ontbloot van krygsvolk, en wederom, met Burgers uit de Steden van Holland, bezet. Amſterdam maakte ook een vendel van tweehonderd en twaalf Burgers uit, welk in Bommel gelegd werdt, en onder bevel ſtondt van den Schepen en Raad, *Jan Jakobszoon Hinloopen*, als Kapitein, den Oud-Schepen, *Jan Willemszoon Bogaard*, als Luitenant, en *Nikolaas Kloek*, als Vendrig. Doch zy waren nog geene twee maanden van huis (*e*).

Opſchudding te Amſterdam, over de

De Staaten van Holland hadden geraaden gevonden, tot vervalling van een gedeelte der onkoſten van den oorlog, een Impoſt van eene gulden te leggen op ieder vierendeel Boter; die, volgens gewoonte, in 't voorjaar verpagt was. Doch de Gemeente, deezen laſt ongewoon, verwekte opſchuddingen in verſcheiden' Steden, om 'er zig van te doen ontſlaan. Te Haarlem, werdt eens Pagters huis geplonderd. Te Amſterdam, ontſtondt ook eene geweldige beroerte op de Botermarkt, die toen op den Dam gehouden werdt. 't Graauw was aldaar, in grooten getale, op Maandag, den derden Juny, ſamengeſchoold, en viel eerſt aan 't ſmaalen op den Pagter of Impoſtmeeſter van de Boter; daarna aan 't werpen met ſteenen op deszelfs Comptoir, daar de glazen uit raakten. De bewooners van de huizen aan de markt, die ook niet veilig waren, deeden hun beſt, om 't volk met goede woorden te ſtillen: doch 't mogt niet helpen. De Wethouderſchap gaf hierop laſt, om de ketens te ſpannen, die de toegangen naar den Dam, door de Vogelſteeg, de Nieuwe-Kerks-ſteeg, den Nieuwendyk, het Water, de Viſchmarkt, den Vygendam en de Kromelleboogſteeg, plagten af te ſluiten. In deeze toegangen, werden, daarenboven, ſoldaaten geſteld. Ook plaatſtenze zig nevens de Waage: 't welk reeds eenigen ſchrik in de woeſte menigte verwekte, die, voorts, door de Burgers uit de wyken omtrent den Dam, alleen met hun zydgeweer en bardezaanen gewapend, langs de Gaſthuisſteeg, de Kalverſtraat en de Beursſtraat, voor welken nog geene ketens geſpannen waren, van de markt gedreeven werdt. Toen werden deeze toegangen ook afgeſlooten. De oproer was hiermede geſtild: den volgenden Maandag, werdt de Impoſt, zonder wederzeggen, betaald. Alleenlyk, was 'er, eene gemakkelyker orde geſteld op de betaaling van den Impoſt der Kopboter (*f*), die meeſt van 't gemeenſte volk gekogt werdt: 't welk veel toebragt om 't graauw in ruſt te houden.

1624. Boterpagt.

Ondertuſſchen, hadt, geduurende de opſchudding op den Dam, een andere hoop ſlegt volk, op de S. Antonis- of Nieuwe markt, eene oude vrouw, die lang van toverye berugt geweeſt was, aangerand, gerugt, ſleept, geſleurd, en eindelyk in 't water geworpen, door 't ſmeeten. Zy dreef hier eene poos op haare rokken, 't welk het graauw verſterkte in den waan, dat zy toveren kon. 't Hielp niet, dat eenige mededogenden haar uit het water trokken; zy werdt 'er, andermaal, in geſmakt. Een Schuitevoerder, die haar in zyne ſchuit zogt te bergen, werdt aangevallen, en zo lang met meſſen gedreigd, dat hy de arme vrouw ten prooije der gewel-

Eene oude vrouw, van toverye beruggt, door 't graauw, in 't water geworpen, en verſmoord.

(*y*) WASSENAER VI. *Deel*, *f.* 107.
(*z*) Reſol. Vroedſch. *N.* 14. 18 *Febr.* 1624. *f.* 120.
(*a*) Reſol. Vroedſch. *N.* 14. 26 *July* 1623. *f.* 24.
(*b*) Reſol. Vroedſch. *N.* 14. 19 *Febr.* 1624. *f.* 121 *verſo.*
(*c*) Reſol. Vroedſch. *N.* 14. 20, 26 *Febr.* 1624. *f.* 123, 140 *verſo.*
(*d*) WASSENAER VI. *Deel*, *f.* 108, 110.
(*e*) N. V. WASSENAER Hiſt. Verhaal, IX. *Deel*, *f.* 4 *verſo.*
(*f*) Keurb. K. *f.* 50.

1624. weldenaaren laaten moeſt, die haar, op nieuws, in 't water wierpen, en zo lang foolden, met dompelen en onderhouden, dat zy den geeſt gaf. De Wethouderſchap beloofde, den vyfden, driehonderd guldens voor ieder der handdaadigen, die haar zou worden aangebragt (*g*). Doch zy kreeg niemant in handen. Het geweld op de nieuwe markt hadt, midlerwyl, te wege gebragt, dat zig minder geſpuis vervoegd hadt naar den Dam, waar anders de opſchudding bezwaarlyker zou hebben konnen geſtild worden (*h*).

De Stad bekomt Octroi tot het bedyken der Diemermeer.

De Stad Amſterdam, van ouds, de Diemermeer, eertyds de Watergrafts-meer genaamd, in eigendom bezeten hebbende, verwierf, den veertienden May deezes jaars, Octroi van 's Lands Staaten, om deeze Meer te doen bedyken, mids zy zulken, die, door deeze bedykinge, in hunne vaarten, waterloozingen of eigendom, benadeeld ſtonden te worden, vooraf te vrede ſtelde, en tien ſchellingen van twee grooten vlaams ieder, voor elke morgen van den grond, aan de Graaflykheid betaalde. Voorts, werdt haar, onder zekere voorwaarden, vryheid van verpondingen en andere gemeene laſten toegeſtaan, voor den tyd van vyftien jaaren. Doch deeze vryheid werdt, by nader Octroi van den vierentwintigſten July des jaars 1626, tot op dertig jaaren uitgebreid, en de Meer van Graaflykheids tollen en allerlei tienden, voor altoos, vry verklaard (*i*). Men voer, na 't verkrygen van dit tweede Octroi, vlytiglyk voort met de bedykinge (*k*), die egter niet voor 't jaar 1630 voltrokken werdt. De Advokaat *Davelaar* en de zynen hadden, reeds in 't begin des jaars 1622, by Burgemeeſteren en Raaden, aanzoek gedaan tot het bedyken der Diemermeer (*l*).

Nadeelig gerugt van Burgemeeſter Pauw en zyne Zoonen geſtuit. 1625.

De Oud-Burgemeeſter Reinier Pauw, die, ſedert het jaar 1605, agtmaalen regeerend Burgemeeſter geweeſt was, en tweemaalen twee jaaren agter elkanderen geregeerd hadt, was, ſedert het jaar 1620, niet verkooren tot deeze waardigheid. Ook ſcheen hy, omtrent deezen tyd, in kleinagting geraakt te zyn by veelen onder 't gemeen. Zelfs werdt, ten zynen nadeele, in de Lente des jaars 1625, verſpreid, dat hy en zyne Zoonen, of eenigen hunner veel boter en kaas van hier naar den vyand zouden hebben gevoerd, en dat zulks in Zeeland ontdekt zou zyn. De Heeren Pauw vervoegden zig, hierop, met een Verzoekſchrift, aan myne Heeren van den Geregte, waarby zy kennis gaven van 't gene, ten hunnen laſte, tegen de waarheid, werdt uitgeſtrooid, en begeerden daartegen gedekt te worden. 't Geregt voldeedt aan hun verzoek, en beloofde, den twee-entwintigſten Maart, tweehonderd guldens aan elk, die de eerſte uitſtrooijers of verſpreiders van dit gerugt wiſt aan te brengen, het voortvertellen van dit en diergelyke gerugten, voorts, wel ſcherpelyk verbiedende (*m*). 1625.

Maurits ſterft. Fredrik Henrik volgt hem op.

Prins Maurits, den drie-entwintigſten April, in den Haage overleeden zynde, werdt, in zyne hooge waardigheden, opgevolgd, door zynen Broeder Fredrik Henrik. De Staaten van Holland beſlooten, al zeer ſpoedig, om deezen Prins tot Stadhouder hunner Provincie aan te ſtellen (*n*). De Vroedſchap van Amſterdam hadt egter geraaden, „ den Prinſe zyne Commiſſie en Inſtructie „ niet over te geeven, voor dat menze met „ die van Zeeland vergeleeken, en op ee„ nen eenpaarigen voet gebragt hadt (*o*)." Doch 't is bekend, dat Fredrik Henrik het Stadhouderſchap van Holland, zo wel als zyne andere waardigheden, niet op eene byzondere Inſtructie, maar alleenlyk op eene algemeene Commiſſie, bekleed heeft (*p*).

De Digter Jooſt van den Vondel geeft het Treurſpel van *Palamedes* in 't licht.

Een' geruimen tyd voor deeze verandering, waarvan de Heeren, die in 't jaar 1618 uit de Regeering geraakt waren, en de Remonſtranten zig veel goeds beloofden, was de Digter *Jooſt van den Vondel*, te Amſterdam woonagtig, door den Heer Albert Koenraadsz. Burg, Schepen en Raad der Stad, aangezet om een Treurſpel te maaken van het ongeluk, 's Lands Advokaat Oldenbarneveld, in dien zelfden tyd, overgekomen. Vondel hadt geantwoord, „ dat het nog geen tyd was." Waarop Schepen Burg wederom hadt gezeid, *Maak het op een anderen naam.* Uit welk zeggen, Vondel aanleiding genomen hadt, om het Treurſpel van *Palamedes* te ontwerpen, van wien de ouden verhaalen, dat hy, onder dekſel van geld van den vyand genooten, en het oog derwaards gewend te hebben, door beleid van Agamemnon en Ulyſſes, van kant geholpen werdt: 't welk Vondel hieldt, genoeg-

(*g*) Keurb. K. *f.* 49.
(*h*) Wassenaer VII. *Deel*, *f.* 104 *verſo* enz. Domselaer VI. *Boek*, *bl.* 335. Commelin, *bl.* 1107.
(*i*) Handv. *bl.* 338, 340. [111, 115.]
(*k*) Reſol. Vroedſch. N. 14. 24 *Juny* 1624. *f.* 187. N. 15. 3 *Nov.* 1626. 27 *April* 1627. *f.* 178, 214 *verſo*.
(*l*) Reſol. Vroedſch. *N.* 13. 27 *Jan.* 1622. *f.* 87 *verſo*.
(*m*) Keurb. K. *f.* 69.
(*n*) Reſol. Holl. 1, 3 *May* 1625. *bl.* 63, 66.
(*o*) Reſol. Vroedſch. *N.* 15. 28 *April* 1625. *f.* 89 *verſo*.
(*p*) Vaderl. Hiſt. XI. *Deel*. *bl.* 4.

1625. noegzaame overeenkomst te hebben met het geval des Advokaats. Hy was met Palamedes bezig, toen 't gerugt hier ter Stede kwam, dat Prins Maurits, die ook een personaadje in 't spel zyn zou, op het uiterste lag. Vondels Huisvrouw riep dan, aan de de trap, die naar zyne Kamer ging, *Man, de Prins legt en sterft:* waarop hy antwoordde, *Laat hem sterven, ik belui hem vast.* Ook ging hy, na 's Prinsen dood, zo vlytiglyk voort met zyn werk, dat het Treurspel, met 's Digters naam op 't voorhoofd, nog in 't najaar, in 't licht gegeven werdt.

Wat hem hierover bejegende?

Het oogmerk des Digters werdt ligtelyk ontdekt: en veelen verstonden, dat menigte van luiden, die toen nog groot gezag hier te Lande hadden, ook de Leer der openbaare Kerke, in het Treurspel, al te scherp werden doorgestreeken. 't Leedt ook niet lang, of 't boek werdt opgehaald, en de Digter aangeklaagd. Vondel geloofde, en plagt sedert te verhaalen, dat de Prokureur-Generaal hem in den Haage zogt teregt te doen stellen; dat de Pensionaris der Stad, Adriaan Pauw, Zoon van den Burgemeester Reinier Pauw, die als Regter over Oldenbarneveld gezeten hadt, hiertoe hadt geraaden; doch dat het, meest door de hertigheid van den Burgemeester Diderik Bas, op de voorspraak van den gewezen Schepen, Herman van de Poll, die in 't jaar 1618 ontslaagen; doch by verscheiden' Regenten nog zeer gezien was, was agtergebleeven. Ook verhaalt men, dat Schepen Andries Bicker, op 't aanhouden van den Pensionaris Pauw, zou gezeid hebben, *Als men onze burgers naar den Haage zal voeren; wat hebben wy dan hier te doen?* Doch terwyl hierover nog werdt geraadpleegd, vondt Vondel zig in zulk eene verlegenheid, dat het huis hem te bang werdt. Hy verschuilde zig dan, ten huize van zynen Zwager *Hans de Wolf*, die weigerde zig met zyne zaak te moeijen. Van hier, daar hy vreesde het eerst gezogt te zullen worden, begaf hy zig naar 't huis van *Laurens Joosten Baake*, die hem gaarne ontving en bergde; en wel, volgens eene oude overlevering, op zyne Hofstede aan de Beverwyk, thans den Heere NICOLAAS GEELVINCK DE JONGE, Secretaris deezer Stad, toebehoorende, en *Scheibeck* genaamd. Doch, na drie of vier dagen schuilens, verstaan hebbende, dat men 't vervoeren naar den Haage hadt afgeweezen, kwam hy wederom te voorschyn. Zyne zaak werdt, vervolgens, op des Schouts rolle getrokken. De twee Schepenen, die deeze rolle waarnamen, waren Albert Koenraadsz. Burg, die Vondel tot het digten van zyn Treurspel hadt aangezet, en *Ernst Roeters.* Vondels Advokaaten waren *Luit* en *Kats*, en zyn Procureur *Bouwman.* Zy beweerden „ dat „ men den *Palamedes* voor eene Griekse che „ geschiedenis neemen moest, die de Digter, naar de tooneelwetten, met eenige „ byslieraaden, opgeschikt hadt; en dat „ men den inhoud verstaan moest, niet „ naar 't gene 'er sommigen uit trokken, „ maar naar de verklaaring des Digters, „ die, gelyk elk, zyne eigen' woorden „ mogt uitleggen." De Schepenen Burg en Roeters waren niet van één verstand, en bragten de zaak voor de volle bank van Schepenen, die ook niet eensgezind waren. Maar de Schout, Jan ten Grootenhuis, viel zagt, den Digter alleenlyk te last leggende „ dat hy, in het Treurspel, dingen „ hadt gesproken, die hy hadt behooren „ te zwygen." Het meerderdeel der Schepenen neigde ook tot zagtheid. Maar de Vice-President, *Jan Gysbertszoon de Vries*, hoorende, uit het gesprek, dat verscheiden' Schepenen gezind waren, den Digter eene geldboete op te leggen, zeide, toen zyne beurt van stemmen gekomen was: *Van Vondel zou 't niet meer doen, zo ik met het regt begaan mogt* (*q*). By de meerderheid, werdt nogtans geoordeeld, dat hy driehonderd guldens aan boete betaalen moest: 't welk hy gewilligly k deedt. Het Treurspel, slegts gedeeltelyk opgehaald, was, in weinige dagen, uitverkogt: en eene week of twee laater, kwam 'er een tweede, en kort daarna, een derde druk te voorschyn. Men wil zelfs, dat dit stuk, binnen weinige jaaren, omtrent dertig maalen, gedrukt werdt. Doch 't liep aan tot in 't jaar 1665, eer 't, voor de eerste reize, hier ter Stede, openlyk werdt vertoond, in een huis op Droogbak, alzo de Schouwburg toen verbouwd werdt. In laater' tyd, is het, met uitlaating van de meeste verzen, die op 't Kerkelyke zagen, ook op den Schouwburg, ten tooneele gevoerd. De Digter stelde, eerlang, eene wydluftige uitlegging van zyn Treurspel op, die veele bladen papiers besloeg. Doch zeker Heer hieldt hem 't gevaar, welk hierin stak, zo leevendig voor oogen, dat hy zyn opstel in 't vuur wierp (*r*).

1625.

Een Kruid-molen op den Heiligen Weg vliegt in de lugt.

In den Zomer deezes jaars, was de Buskruid-molen van *Joris Adriaanszoon*, Bewindhebber der Westindische Maatschappye, die op den Heiligen-Weg stondt, by ongeluk of door onvoorzigtigheid, in de lugt gevloogen; waarby een man het lee-

(*q*) *Zie* VONDELS Hekeld. *bl.* 180.
(*r*) VONDELS Leven, *bl.* 18-24, 68, 87.

1625. leeven verlooren hadt (*s*). De bewooners der huizen op den Heiligen-Weg hadden, reeds te vooren, meer dan eens, geklaagd aan Burgemeesteren, over 't gevaar, welk zy en de voorbygangers zelven van deeze kruidmolens liepen, en Burgemeesteren hadden hunne klagten in den Raad gebragt (*t*), waar, in 't be-
1626. gin des jaars 1626, beslooten werdt „ dat „ voortaan geene kruidmolens binnen de „ Vryheid gesteld zouden worden, dan „ met verlof van myne Heeren van den „ Geregte; dat, zo wanneer, in het toe„ komende, door het opspringen van eeni„ ge kruidmolen, zwaarigheid ontstondt, „ de eigenaars alle de kruidmolens, bin„ nen de Vryheid staande, op hunne kos„ ten, zouden moeten afbreeken en verplaat„ sen; en dat Burgemeesteren een opzig„ ter stellen zouden, op kosten der Kruid„ maakeren, om agt te geeven, dat 'er „ niet boven eene bepaalde hoeveelheid „ kruid in de molens en stooven bewaard „ werdt (*u*)."

Octrol tot het maaken van een Zandpad en Wagenweg, aan de Steden Amsterdam en Utrecht verleend.

De Stad Amsterdam, na veel handelens, met de Stad Utrecht overeengekomen zynde, om, op gemeene kosten, een Zandpad te maaken van Ouderkerk tot Breukelen, en een Wagenweg, van tegen over den Voetangel tot aan het Dorp Abkoude; zo verleenden de Staaten van Holland daartoe, den vyftienden Juny deezes jaars, Octroi, de twee Steden te gelyk veroorloovende, haare kosten te vinden uit een *Gabel* of Weggeld, welk gerekend zou worden op den twintigsten penning van de uitgeschooten hoofdsomme. Voorts, werdt, volgens gewoonte, bepaald, dat men den eigenaaren der Landen, die vergraaven, en der huizen, die verzet zouden moeten worden, vooraf, goed genoegen zou moeten geeven (*v*).

Verschil en Overeenkomst der Stad Amsterdam met de Heemraadschappen van Rynland en Woerden over 't leggen van een Slaaperdyk of Agterdyk.

Al voor den aanvang des jaars 1624, hadden Dykgraaf en Heemraaden van Rynland ondernomen, tot versterkinge van den Velzerdyk, eenen Slaaper- of Agterdyk te leggen, die zig strekken zou van den Spaarnedammerdyk af, tot aan de Zandpoort toe. Amsterdam hadt veel belang by 't leggen van zulk een' dyk, met naame, wanneer dezelve wat hoog gelegd werdt; alzo, door het overloopen van den laagen Velzerdyk, de Stad, tot hiertoe, van 't hoog water, welk, vooral met Noordwesten winden, voor en in de Stad kwam, plagt ontlast te worden. Men verzuimde dan niet, dit werk te stuiten, en het Heemraadschap geregtelyk te beletten, daarmede voort te gaan. Hieruit ontstondt een pleit, voor 't Hof in den Haage, tusschen de Heemraadschappen van Rynland en Woerden ter eener, en de Stad Amsterdam ter anderer zyde. Men was hier, al vroeg, bedugt, dat de Heemraadschappen eene uitspraak in hun voordeel zouden weeten te verkrygen, en zogt hierom te wege te brengen, dat de zaak ter Vergaderinge van Holland gebragt, en Staatswyze afgedaan werdt (*w*). Doch eer zulks geschiedde, gaf het Hof eene *interlocutoire Sententie*, waarby verlof gegeven werdt, om met het leggen van den Slaaperdyk voort te vaaren, ter hoogte van vier voeten agt en een halve duimen, Rynlandsche maat, boven zekere peil, den negenentwintigsten Augustus des jaars 1624, op last van den Hove, aan den Spaarnedammerdyk, en te Amsterdam aan de nieuwe brugge gesteld. De Vroedschap, hiervan kennis gekreegen hebbende, stelde vast, dat de zaak, zonder langer uitstel, ter Vergaderinge van Holland moest gebragt, en afgedaan worden (*x*). Midlerwyl, hadt de Stad zig van de Sententie van den Hove beroepen op den Hoogen Raad, daar men 't geschil, by minnelyk Verdrag, zogt by te leggen (*y*). Doch 't liep aan, tot den zesden Augustus deezes jaars 1626, eer partyen, te Amsterdam, by voorraad, en behoudends elk zyns regts, overeenkwamen „ dat men, met het leggen van „ den Slaaperdyk, voortvaaren zou, mids „ dezelve, ten verzoeke van Burgemees„ teren van Amsterdam, niet hooger ge„ legd werdt, dan twee voet en tien „ duim boven de peilen van den negen„ entwintigsten Augustus des jaars 1624: „ en zo 't gebeurde, dat, by 't overloo„ pen of overstorten van hooge vloeden, „ eenige grondwaalen vielen, zouden Bur„ gemeesteren van Amsterdam, des ver„ zogt zynde, daarover met de Heeren „ van Rynland in onderhandeling komen, „ en hun, omtrent het herstellen van den „ Dyk, en het dempen der grondwaalen, „ redelyk genoegen geeven (*z*)." Waarmede de twist, die ligtelyk nadeelige gevolgen gehad kon hebben, voor eenen geruimen tyd, was bygelegd. Doch de oneenigheid in 't stuk van den Godsdienst gaf, dit jaar, hier ter Stede, aanleiding tot nieuwe beroerte, gelyk wy, in 't volgende Boek, verhaalen zullen.

1626. Agterdyk.

(*s*) Wassenaer IX. *Deel*, *f.* 102 *verso*.
(*t*) Resol. Vroedsch. *N.* 15. 11 *Jan.* 1625. *f.* 56 *verso*.
(*u*) Resol. Vroedsch. *N.* 15. 22 *Jan.* 1626. *f.* 136.
(*v*) Handv. *bl.* 437. [114.]
(*w*) Resol. Vroedsch. *N.* 14. 17 *Febr.* 1624. *f.* 114 *verso*.
(*x*) Resol. Vroedsch. *N.* 15. 10 *Maart* 1625. *f.* 77 *verso*, 78.
(*y*) Resol. Vroedsch. *N.* 15. 27 *Juny* 1625. *f.* 106 *verso*.
(*z*) Handv. *bl.* 417. [157.]

TWEE-

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

VEERTIENDE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van het jaar* 1626, *tot in het jaar* 1632.

Geſchrift, tot voeding van partyſchap en kleinagting der Regeeringe ſtrekkende, verbooden. 1626.

De gemaatigdheid in zaaken van Godsdienſt, waartoe de Regeering van Amſterdam, meer en meer, begon te neigen, ſtak ſommigen heethoofden zo zeer in 't oog, dat zy zig niet ontzagen, dezelve, op allerlei wyze, ſchamperlyk ten toon te ſtellen. Hiertoe diende, onder anderen, een geſchrift, welk, in 't begin deezes jaars, by nagt, geſtrooid was, en den naam droeg van *Apologie ofte Verantwoordinge voor de Predicatie van D. Johannes Doucher, Franſchen Predicant binnen Amſterdam.* 't Verſpreiden van dit Geſchrift, welk men hieldt te ſtrekken, om de partyſchap onder de goede ingezetenen te voeden, en de Regeering in veragting te brengen, werdt zo euvel genomen, dat de Wethouderſchap, den dertigſten January, zeshonderd guldens beloofde aan die maaker, drukker of uitgeever wiſt aan te wyzen; en zo de aanbrenger de drukker of uitgeever zelf zyn mogt, werdt hem, daarenboven, ſtrafvryheid toegezeid (*a*). Doch my is niet gebleeken, dat de Wethouderſchap hierin eenige nadere ontdekking gedaan heeft.

't Graauw ſtoort eene Remonſtrantſche Vergadering, op de oude Schans, en plondert het Huis.

De Remonſtranten, ſteunende op de gemaatigdheid van veele Leden der Regeeringe, voeren, ondertuſſchen, voort met het houden hunner heimelyke Byeenkomſten, die, omtrent deezen tyd, meer en meer openbaar werden. Doch, op den tweeden Paaſchdag, zynde thans den dertienden April, werdt hunne vergadering, die toen op den Montelbaans burgwal of oude Schans gehouden werdt, wederom geſtoord door 't graauw: 't welk zig in deezer voege toedroeg. Eenige jongens, voor 't huis, daar de Byeenkomſt gehouden werdt, ſpeelende, werden, door de Remonſtranten, eerſt met woorden, en, toen die niet hielpen, zo men wil, met ſlagen, weggejaagd. Hieruit rees beweeging. 't Graauw, te hoop geloopen, en verneemende, dat hier eene Arminiaanſche Vergadering gehouden werdt, viel aan 't uitwerpen van de glazen; paſte, voorts, terwyl de vergaderde menigte naar een goed heenkomen zogt, in huis te raaken, en ſmeet ſtoelen en banken, en 't gene meer voor de hand was, ten venſteren uit. Toen 't huis ledig geplonderd was, begon men het af te breeken. De Wethouderſchap, midlerwyl, kennis van de opſchudding gekreegen hebbende, zondt den Major *Nikolaas Haſſelaer*, met eenige Stads ſoldaaten, af om dezelve te ſtillen. Doch eer hy volks genoeg byeen hadt, was het drie uuren na den middag, en het dak reeds afgebroken. Toen trok hy aan op de woeſte menigte, die, zonder op zyne waarſchuwing te paſſen, de ſoldaaten met ſteenen dreigde. De Major gaf, daarop, aan 't eerſte gelid, bevel om los te branden. Een der belhamelen werdt zulks getroffen, dat hy, met het mes in den mond en de handen vol ſteenen, nederſtortte. De overigen deinsden toen af, naar den Montelbaans toren. De ſoldaaten namen, zonder voor eerſt meer te ſchieten, het geplonderde huis in, uit welk egter, des avonds laat, nog iemant, 't zy een bloot toekyker (*b*), of een die deel aan 't gepleegde geweld gehad hadt (1), geveld werdt. 't Lighaam van den laat-

De Soldaaten trekken er op aan.

Twee luiden worden geſchooten.

(*a*) Keurb. K. *f.* 76.

(*b*) N. v. WASSENAER Hiſt. Verhaal, XI. *Deel*, *f.* 50 *verſo.*

(1) Onder 't gemeen, werdt verſpreid en geloofd, dat deeze geſneuvelde ſlegts een toekyker geweeſt was; maar VONDEL dagt 'er anders van, gelyk, uit deeze regels van zyne *Rommelpot* zyn

1626. laatſten werdt eerſt door 't graauw geſleept voor 't huis van den voorzittenden Burgemeeſter *Jakob van Nek*, daarna voor dat van den Burgemeeſter *Pieter de Vlaming van Oudsboorn*, als wilde men hun dit ombrengen wyten. Doch eindelyk moeſt men 't naar 't Gaſthuis draagen (*c*). De yveraars tegen de Remonſtranten, en onder deezen *Simon van der Does*, Oud-Schepen en Raad, en Zoon van den gewezen Schout Willem van der Does, ſcholden Haſſelaer, ter gelegenheid van het doodſchieten van deezen laatſten, voor eenen *Moordenaar* (*d*). Drie oproerigen waren, ondertuſſchen, gevat, zekere Scheeps-Kapitein, in dienſt der Weſtindiſche Maatſchappye, genaamd *Zwart*, en twee Ooſtindiſchvaarders. Zwart en een der twee anderen werden, met het zwaard over't hoofd, de derde met geeſſelinggeſtraft (*e*). Eer Zwart nog gevonniſt ware, vreesden ſommige Kerkelyken, dat het hem den hals koſten zou. De Kerkenraad zelf ſcheen zo met hem begaan, dat 'er eene bezending geſchiedde aan Burgemeeſteren, beſtaande uit de Predikanten *Adriaan Smout* en *Joannes Kloppenburg* en twee Ouderlingen, onder welken de Oud-Schepen *Jan Willemszoon Bogaard* was, om hun aan te zeggen „ dat zy, „ zo Zwart met de dood geſtraft werdt, 't „ gebed in de Kerke niet voor hem doen, „ noch de uitvoering van 't vonnis bywoonen zouden, veel min hem vermaanen, „ om zig tot ſterven te bereiden, alzo hy, „ in eene goede zaak, geyverd hadt (*f*)." Doch my is niet gebleeken, hoe deeze boodſchap van de Heeren opgenomen werdt. 's Daags na de plondering, liep de S. Antonis of nieuwe markt zo vol volks, dat men aldaar voor eenige nieuwe opſchudding bedugt was; om welke te voorkomen, de ſoldaaten uit het geplonderde huis geligt, en op de S. Antonis Waag gelegd werden. Maar 't graauw, zulks verneemende, ſtreef de naar 't verlaaten huis, welk voorts, ten gronde toe, afgebroken werdt. De plonderaars, meer dan duizend in getale, trokken, vervolgens, met een gedeelte der afgebroken ſparren en latten, als in triomf, door de Stad, zelfs over den Dam, en voorby 't Stadhuis. Een andere hoop bleef zig nog op de nieuwe markt onthouden, tot dat de Schuttery, hieromtrent in 't geweer gekomen, de toegangen naar de markt bezet hadt, en 't graauw, met goede woorden, bewoog tot vertrekken. Hiertoe deedt, onder anderen, zyn beſt, de Burgerhopman *Jakob Pieterszoon Hoogkamer*, Oud Schepen en Theſaurier, die omtrent de Brouwery de Haan ſtondt met zyn vendel, daar 't meeſte volk was ſamengeſchoold, onder welk eene oude vrouw, zynde een vlaſter of zydewindſter, zeide: *Deeze Heer is niet Arminiaanſch; maar goed Kerkſch: ik heb hem, dikwils, in de oude Kerke, in 't Heeren geſtoelte zien zitten. Laat ons, op zyn begeeren, weggaan.* Ook begaf zig de menigte, met het vallen van den avond, naar huis: waarmede de opſchudding geſtild was (*g*).

Drie oproerigen gevat en geſtraft.

't Huis wordt afgebroken.

Doch de Wethouderſchap verklaarde, by eene afkondiging van den zeventienden, het houden van diergelyke Vergaderingen, zo wel als het daadelyk ſtooren derzelven, voor ongeoorlofd en ſtraf baar; alzo zy, aan den eenen kant, wel van meening was, de Chriſtelyke Gereformeerde Religie, gelyk dezelve openlyk geleerd werdt, alleen, door openbaar gezag, te handhaaven; maar ook, aan den anderen, alles dagt aan te wenden, wat tot bewaaring der ruſte onder de ingezetenen dienen kon. Zelfs beloofde zy eene vereering aan zulken, die eenige perſoonen, jong of oud, welken zig aan de jongſte plondering, berooving en huisſchending hadden ſchuldig gemaakt, of die eenige jongens daartoe aangezet hadden, wiſten aan te wyzen (*h*). Doch my is niet bekend, dat 'er meer ſchuldigen ontdekt werden. De Vroedſchap beſloot, wat laater, dat Burgemeeſteren en Schepenen eenige orde beraamen zouden, om diergelyke oproer en huisſtorming te voorkomen, en alle onheilen te verhoeden (*i*): 't welk ik egter niet vind, vooreerſt, geſchied te zyn. 't Bleek, uit de bezending des Kerkenraads, klaarlyk, dat 'er, onder de Predikanten, waren, die 't woeſt bedryf der plonderaaren vergoelykten, en toeſchreeven aan yver voor de waare Leere.

De Vergaderingen en 't ſtooren derzelven wordt verboden.

Maar de Predikant, *Kornelis Hanekop*, die laatſtelyk te Breda geſtaan hadt; doch, met het overgaan dier Stad aan de Spaanſchen, zynen dienſt hadt moeten verlaaten; in July des voorleeden jaars, herwaards beroepen (*k*), en op ernſtig verzoek des Kerkenraads, door

De Predikant Kornelis Hanekop wordt, door den Kerkenraad, in

(*c*) Vondels Hekeld. *bl.* 173. en *in Octavo bl.* 52 met de *Aant.*

(*d*) Vondels Hekeld. *in Octavo bl.* 73. in de *Aant.*

(*e*) Amſterd. Beroerte *gedr.* 1626. Cort Verhaal van de Armin. Factie, *gedr.* 1628. Atteſt. *agt. de* Wederlegg. van 't Libel fameux, *gedr.* 1627. *bl.* 62, 64.

(*f*) Authent. en Waaracht. Verhaal, *gedr.* 1630. *bl.* 21.

't *Hanekot*, in de *Hekeldichten*, bl. 172, blyken kan:

Het geviel, dat grauwe Geuzen
Wonnen 't huis te Monkelbaen,
Daer Heer Hopman Swart vooraen
Trok met ſinte Stevens reuzen,
Toen de Dambeer, wel emant,
Schoot twee dieven *in het zant.*

(*g*) Domselaar VI. *Boek, bl.* 329. Commelin, *bl.* 1103.

(*h*) Keurb. K. *f.* 90.

(*i*) Reſol. Vroedſch. *N.* 15. 22 *July* 1626. *f.* 164 *verſo.*

(*k*) Croese Kerk. Regiſt. *bl.* 52.

1626. door Burgemeesteren, goedgekeurd was (*l*), schroomde niet, het oproer en huisstorming openlyk te veroordeelen, en voor Onchristelyk uit te maaken (*m*). De uitvoering der Plakaaten tegen de Remonstranten, en het bannen van deeze luiden uit de Kerke stondt hem ook tegen. Zelfs durfde hy, openlyk genoeg, beweeren, dat de vyf Arminiaansche punten zulke grove dwaalingen niet waren, dat zy den grondslag der zaligheid ondermynden (*n*). Hierdoor maakte hy zig zo verdagt by zyne medebroeders, dat de Kerkenraad, aangezet, zo men wil (*o*), onder anderen, door den Oud-Schepen en Raad, *Warnar Ernst van Bassen*, in November deezes jaars, besloot, hem te schorsen in zynen dienst, onder voorwendsel, zo sommigen schryven, dat hy te zwak van hersenen of van lighaam was, om dien waar te neemen naar behooren (*p*). 't Liep egter
1627. nog tot in de Lente des volgenden jaars aan, eer de Vroedschap kennis kreeg, dat de Kerkenraad de verlaating van Hanekop op Burgemeesteren begeerd hadt, en dat Hanekop daartegen betuigde, dat men hem, zonder oorzaake, bezwaarde. De meeste Leden verstonden toen „ dat Burgemeesteren behoorlyke kennis van de gelegenheid „ en waarheid der zaaken neemen zouden, „ en daar van der Vroedschap verslag doen, „ om dan, op Hanekops verlaating, met „ derzelver raad, te mogen besluiten; doch, „ dat de punten van de Leere kerkelyk „ zouden worden verhandeld (*q*)." Maar 't blykt niet, dat Burgemeesteren Hanekop schuldig gevonden hebben. En in November des jaars 1628, kon de Kerkenraad nog geen verlof krygen, om een' ander' Predikant, in zyne stede, te verkiezen, naardien hy, buiten kennis van Burgemeesteren, verlaaten was (*r*). Wat hierop verder gevolgd zy, vind ik, in de *Registers der* VROEDSCHAP, niet aangetekend. Doch vast gaat, dat Hanekop, na zyne schorsing, den Predikstoel niet wederom beklommen heeft, hoe zeer ook veele aanzienlyke luiden hem genegen bleeven. Sommigen tekenen aan, dat hy, hier ter Stede, den vyftienden July des jaars 1655, overleeden is (*s*). 't Is te vermoeden, dat men hem zyne gaadje, tot zynen dood toe, zal hebben laaten genieten. In 't begin des jaars 1626, was zyn Zoon *Arnoldus*, als * Kweekeling deezer Stede, in 't Staaten-Kollegie te Leiden geplaatst (*t*). De Digter JOOST VAN DEN VONDEL heeft de gedagtenis van 't gebeurde met den Predikant Hanekop bewaard, in een scherp Hekeldigt, genaamd *Rommelpot van 't Hanekot*, welk, in 't jaar 1627, in 't licht gekomen is (*u*). De Kerkenraad scheen, midlerwyl, volkomenlyk overtuigd, dat Hanekop regtvaardiglyk gehandeld was. Immers, men leest, in zeker Geschrift van dien tyd, op den naam van Predikanten en Ouderlingen, uitgekomen „ dat alle de „ Dienaren deser Gemeente, van aenbegin „ der Reformatie, tot desen tyd toe, een- „ parighlyck deselve Leer geleert hadden, „ ende als noch leerden; behalven alleen „ het different, dat, binnen eenige maen- „ den herwaerts, alhier was voorgevallen, „ in het welcke, de Predicanten ende Ouderlingen voornoemt, alle ende elck in „ 't bysonder, alsoo nae den woorde Gods „ ende ordre der Christelycke Kercke, vermogens haer Ampt ende beroepinge, tot „ ruste der Kercke ende behoudenisse van „ de heylige waerheid, hadden gehandelt, „ als sy voor Godt den Heere, ende voor „ alle Kerckelycke Vergaderingen, vertrouwden te verantwoorden (*v*)."

1627.

* *Arminius.*

Met de gewoonlyke verandering der Regeeringe, in den aanvang deezes jaars, waren, hier ter Stede, wederom eenige Heeren in 't bewind geraakt, van welken, allen, die de ongewoone handelingen van de jaaren 1618 en 1619 afkeurden, zig zeer veel goeds beloofden. Doch anderen, die eenige Beschryvers van Amsterdam (*w*) *harde Gereformeerden* noemen, zagen deeze verandering met ongenoegen. Uit den koker van deezen, was een lomp schimpschrift voortgekomen, welk, kort voor de gewoonlyke vernieuwing der Wethouderschap, hier ter Stede, verspreid werdt, en aldus luidde:

Gewoonlyke verandering der Regeeringe.

Dit syn de Quanten,
Die oprechten willen de Arminiaense Santen.

Capiteyn Boom, Oetgens, Geurt Dircsz., Andries Bicker, Bas, Albert Coenraet, Teeling, [*misschien* Tholincx], Schaep, Grootenhuyse, Hasselaer, Opmeer, W. Backer, Hinlopen, Reaal, Overlander.

Dit syn de waggelmussen,
Die door de vroomen syn geraeckt op 't kussen.

Raep,

(*l*) Groot-Memor. N. III. *f.* 23.
(*m*) *Zie* VONDELS Hekeld. *bl.* 173.
(*n*) Onpartydig Chron. *bl.* 50.
(*o*) *Zie* VONDELS Hekeld. *in Octavo bl.* 53 *met de* Aant.
(*p*) DOMSELAAR VI. *Boek*, *bl.* 332. COMMELIN, *bl.* 1105. CROESE Kerk. Reg. *bl.* 52.
(*q*) Resol. Vroedsch. N. 15. 16 *Maart* 1627. *f.* 206 *verso.*
(*r*) Resol. Vroedsch. N. 16. 14 *Nov.* 1628. *f.* 41.
(*s*) CROESE Kerk. Reg. *bl.* 52.
(*t*) Groot-Memor. N. III. *f.* 28 *verso.*
(*u*) VONDELS Leven, *bl.* 26.
(*v*) Remonstr. *aan de* Magistr. van Amst. *gedr. in den Haage*, 1627. *bl.* 7.
(*w*) DOMSELAAR, *bl.* 332. COMMELIN, *bl.* 1105.

1627. Raep, Hudden, Hoochcamer, Vlamingh, Neck, Renniſt [Reynſt], Vinck, Tulp, Raephorſt.

Wilt niet langer waggelen maer vaſt ſtaen,
En ſpannen mette vroomen aen,
En helpen, naer myn vermaen,
Datter op Vrouwendagh geen Arminianen
comen aen.

Dit ſyn de vromen.

Pauw, Jan Gysbertsz., De Vry, J. W. Bogaert, Hillebrant Schellinger, Verdoes, Ernſt Roeters, Bets, Haringcarſpel.

Merkwaardige brief van den Raadsheer Reigersberg.

De Heer *Nikolaas van Reigersberg*, Raadsheer in den Hoogen Raad, en Zwager van Hugo de Groot, omtrent deezen tyd, arbeidende om te wege te brengen, dat deezen vryheid gegund mogt worden, om wederom in 't Land te keeren, waartoe hem ook de gemaatigdheid der Amſterdamſche Regeeringe zeer te ſtade komen kon, ſchreef, deswege, onder anderen, den zesden February, eenen brief aan zynen Zwager te Parys, dien hy, voor dat dezelve beſteld werdt, uit zynen zak hadt laaten vallen. Hy werdt door iemant opgeraapt, en den Raadpenſionaris *Antoni Duik* overhandigd, die hem in de Vergadering van Holland bragt, daar men hem van deezen inhoud vondt:

(*) Myn Broeder.

Mon Frere (*),

Deſen morghen hebbe ick ontfanghen den uwen van den vier en twintigſten January metten bygaenden, die ick met Schonenbergh (2) *ſal communiceeren, en den oirboir daermede doen. Voorleden Sondach, doen ick hem leſt ſprack, was denſelven Schonenberch van opinie, dat U. E. aen den* goeden Heer (3) *behoorde te ſchryven, of ten minſten aen my, om hem te communiceren een verzoek wel gearraiſonneert, met redenen, die U. E. ſouden noodſaecken, naer ſoo langhe patientie, ſoo den dienſt van 't Landt niet konde lyden, dat op U. E.* [niet] *ſoude worden ghelet, om u ſelven elders te ſtellen: moeſt daer noch op dencken. Hoewel deſe korte woorden grooten ſin hebben, ende ghenoegh dat ſelfde inhouden. Doen ter tydt ſeyde ick niet, dat ick U. E. alreede tot ſchryven hadde gheraeden: ende ſal daerom uwen Brief beter te paſſe komen.* Den man van Credentie (4) *ſprack ick giſteren, die oock my ſprack, ofte het niet goed ware, dat Uwe Ed. eens op de kunſte ſoude ſchryven. Schonenbergh ende ick zyn ghereſolveert, teghens de aenſtaende Vergaderinghe, eens den goeden Heer te ſpreecken, ende neemen in bedencken, of wy het niet by occaſie van deſen Brief behooren te doen. Wy ſullen alles bybrenghen wat moghelyck is: dan men magh niet te ſeer perſſen.* Flecti poteſt, frangi non poteſt (*). *Ende om met volkome reſolutie te mogen gaen, moſt men eerſt weten, wat plaetſe te kieſen, ende oock ofte het geraden is, ſoo lange hoope met apparentie is de reſtitutie te verwerven. U. E. heeft verſtaen, uyt het geene ick Suſter* Blonke, *over acht dagen, ſchreef, wat myn laetſte officien ſyn geweeſt: myn bejegening was goet; dan kome ſoo dickmael, ende houde ſoo ernſtigh daerop aen, dat ick licht ſoude verveelen: te overtreden is ongeraden, alſoo den tydt veel geeft.*

(*) 't kan geboogen, niet gebroken worden.

Symon de Rycke, *ende noch een van ſyn humeur* (5) *ſyn in de Vroedſchap tot Amſterdam ghekoren, dat, naer myn opinie, een grooten ſlagh is. De Rycke is couragieus, ontſiet geen Gemeente, heeft lange jaeren de ſoldaten betaelt, die oock ſeer van hem dependeeren. De vier gekooren Burgermeeſters zyn de beſte, die men kan wenſchen*, Bas, Oetgens, Geurt Dircksz., Bicker (6).

De Heer Baſius *is nu tot Amſterdam, hebbe hem aengeſchreven ende verſocht, gelyck hy aengenomen heeft, daer alle goede devoiren te doen. Wy moeten ſien wat de Vergaderinghe geven ſal. Ick beken gaerne dat uytſtel geen goet en doet, hoewel in het reguard van Amſterdam met uytſtel is gewonnen. Ick twyffel niet, of men ſoeckt, ſoo hier als daer, quade officien te doen. Maer wat remedie? Siet, hoe ruchtbaer het is, ſoo werdt daer ſeer weynigh van gheſproocken, het welck my ſeer wel behaeght. Men ſeydt,* Smoutius *op den Biddagh (over twaelf daghen) in ſyn Predicatie heeft geſeyt* dat men het Troyaanſche Paardt weder wil inhalen: *dan met dien man werdt geſpot. Het was gevreeſt, dat alle Predikſtoelen daer van ſouden hebben ghedavert. Het is beter uytgevallen. Met* Pynaker (7) *heeft U. E. ſich niet te bekommeren, is van weynigh Conſideratie*, quamquam livor & obtrectatio pronis

(2) Door *Schonenbergh*, wordt *Nikolaas van Beaumont* gemeend, die thans, wegens Zeeland, ter algemeene Staatsvergaderinge, zitting hadt. *Zie* Aitzema I. Deel, bl. 658.

(3) Dat is, zyne Doorlugtigheid, Prins Fredrik Henrik.

(4) Dat is, *Dirk Gerritszoon Meerman*, die, in 't jaar 1618, uit de Vroedſchap van Delft verlaaten; doch nu daarin wederom herſteld was. *Zie* Aitzema, I. Deel, bl. 658.

(5) *Jakob Jakobszoon Vink.*

(6) *Dirk* of *Diderik Bas*, *Antoni Oetgens van Waveren*, *Geurt Dirksz. van Beuningen*, en *Andries Bicker.*

(7) *Kornelis Pynaker*, Profeſſor in de Regten, en Gezant der Staaten te Algiers, die, op de te rug reize van daar, met de Groot, te Parys, geſproken hadt. *Zie* C. Brandt *Leven van de Groot.* bl. 353.

1627. nis auribus excipiantur (*): *Syn ſaecken ſtaen niet wel. Ende naer ick kan hooren, ſpreeckt ſeer wel van U. E. ſeydt U. E. daer in groot aenſien is, namentlyck by den Cardinael. Bidde U. E. ſeer van een kleyn gherucht niet vervaert te zyn; maer alles ongemerckt door te laten gaen.* Vosbergen *is noch in Zeelandt bevroſen. Hebben my weder verſocht te ſien, of hy yet daer konde verneemen, dat U. E. wel van daer ſult verſtaen. Wat de Alliantie van Vranckryck retardeert, ſal ick vernemen ende dan ſchryven. Ick wilde wel, dat U. E. my van alles in het breede adviſeerde, om occaſie te hebben met U. E. Nicht, ende andere van ſwarigheydt te ſpreecken.*

(*) *Alhoewel kwaadſpreeken en laſteren, met greetige ooren, wordt aangehoord.*

U. E. ſchryft niet, hoe de Guarde des Seaux (†) *by den Koning, in ſyn preſentie, door die van de Sorbonne is overgehaelt, daer ick ſyne Excellentie, over acht dagen, veel van hoorde vertellen.*

(†) Zegelbewaarder.

De Vrouw van Valckenburgh (*daer ick over vier dagen ten huyſe van den Heer* Wyts *mede te gaſte was*) *ſeyde my, aen myn Suſter te willen ſchryven, ende dat ick 't oock wilde doen, ende haer laten weten; dat ſy uytterlyck tot in 't begin van May hier meent te blyven: is ſeer habyl, oock van goede wille ende goedt beleydt: wilde myn Suſter haer hier rencontreerde, om ofte het met de naeſte Vergaderinge niet en viel, ick dan, door myne Suſter, ende ſulcke Inſtrumenten, wat moghte wercken. Daer dient op gelet.*

Nieus weet ick niet, dan dat tot Utrecht groot misverſtant is, tuſſchen het Hoff ende de Magiſtraet: ende dat overmidts het Hoff hadde gedepecheert appel van een Goutſnit, die by de Vroedtſchap over een gehouden Vergaderinghe was gecondemneert: de Vroedtſchap den Deurwaerder, die het Mandament hadde geëxploicteert, gevangen heeft geſtelt. Men meent de Staten het Hoff ſullen mainteneeren.

Voor het Vermaecken van de Magiſtraet tot Amſterdam, was daer deſe Pasquille geſtroyt:

Dit zyn de Quanten enz. (8).

Dit ſchryve ick U. E. om te ſien hoe het daer is gheſtelt. Recommandeere my aen myn Suſter, ende ſal ten naeſten myn Commiſſie ſenden. Deſen ſesden February ſeſtien hondert ſeven en twintigh.

Onder ſtondt

U. E. dienſtwillige Broeder
N. v. REYGERSBERGH.

Het opſchrift was

A Monſieur, Monſieur GROTIUS
a PARIS (*x*).

(*x*) *Zie* AITZEMA I. *Deel, bl.* 656. C. BRANDT Leven van H. de Groot, *bl.* 361.

(8) Zie hier voor, bl. 492. Agter de naamen der *vromen*, in dit ſchimpſchrift, hadt de Raadsheer Reigersberg deeze drie woorden geſteld: *Rari quippe boni*, dat is, *Weinigen, voorwaar, zyn de vroomen:* of, *zeldzaame vroomen, zeker!*

De inhoud van deezen brief werdt, by eenige Leden der Vergaderinge van Holland, bedenkelyk gevonden, en men beſloot, dien nader te laaten onderzoeken. Reigersberg, midlerwyl, kennis gekreegen hebbende van 't lot van zynen brief, verdedigde dien, in een Vertoog, welk hy den Staaten overleverde; en, waarin hy aanwees, dat hy, voornaamlyk, geſchreeven hadt, om zynen Zwager kennis te geeven van 't gene hy gedaan hadt, of van zins was te doen, om hem vryheid te verwerven tot het leiden van een ampteloos leeven in zyn Vaderland (*y*). De Vroedſchap van Amſterdam, kennis gekreegen hebbende van 't ſchryven van Reigersberg, beſloot deswege eerſt met den Prinſe van Oranje te ſpreeken, en den Afgevaardigden ter Dagvaart te gelaſten, de meening der andere Leden te verneemen, en over te ſchryven; waarna de inhoud des Briefs eerſt in nadere overweeging genomen zou worden (*z*). Van wege de Staaten, werdt, ſedert, ook geſproken met den Prinſe, die verſtondt, dat de Raadsheer den brief van de Groot, waarop de zyne een antwoord was, toonen moeſt. Hy deedt dit, en men vondt, dat Reigersberg ſcherper geſchreeven hadt dan de Groot. Reigersbergs brief werdt dan geſteld in handen van 's Lands Fiskaal, die 'er egter geene genoegzaame ſtof in vondt, om den Raadsheer in regten aan te ſpreeken. In September, werdt deeze zaak nog wederom in de Vergadering der Staaten gebragt, en men beſloot toen, den brief, door 't Hof, te laaten onderzoeken (*a*). Doch hierby is 't gebleeven, en vind ik niet, dat de Raadsheer verder over zyn ſchryven gemoeid is. De Drosſaard HOOFT ſchreef, den eerſten October, in de Franſche taale, uit Amſterdam, aan den Raadsheer „ dat hy, verſtaan hebbende de kuiperyen, die de kwaadwilligen aanregtten, om de gerugten, die voorheen omtrent den inhoud van zynen brief verſpreid waren, leevende te houden, niet wiſt te zeggen, wat grooter ware, de ſpyt, dien hy 'er van hadt, of de trek om 'er over te lagchen; gelyk zelfs de yverigſten uit den Raad deezer Stad daar den ſpot mede dreeven (*b*)." Ondertuſſchen, verliepen 'er nog eenige jaaren, eer de Groot waagen durfde, hier te Lande, weder te keeren.

1627. Wat over deezen brief te doen viel.

De Sinoden van Holland hielden, ten deezen tyde, zo ſterk aan by de Staaten, op de uit-

De Staaten van

(*y*) *Zie* AITZEMA, *bl.* 656.
(*z*) Reſol. Vroedſch. N. 15. 2 *Maart* 1627. *f.* 205 *verſo.*
(*a*) Reſol. Holl. 4, 5, 9, 10, 12, 22 *Maart*, 18 *May*, 16, 29 *Sept.* 1627. *bl.* 41, 45, 48, 51, 53, 55, 68, 115, 214, 245, 249.
(*b*) HOOFTS Brieven N. 152. *bl.* 126.

1627. Holland besluiten, de Plakaaten tegen de Remonstranten te vernieuwen.

uitvoering der Plakaaten tegen de Remonstranten, dat zy, eindelyk, in May deezes jaars, beslooten, dezelven te vernieuwen: te meer, alzo men vernam, hoe sommigen dreeven, dat dezelven, met de dood van Prinse Maurits, kragteloos geworden waren. Doch Rotterdam kantte zig tegen dit besluit, verklaarende, noch vermogen noch gezindheid te hebben, om de Plakaaten uit te voeren (*c*). Te Amsterdam, begon men, allengskens, het voorbeeld van Rotterdam te volgen, 't zy dat men, inderdaad, begon te gelooven, dat de Plakaaten te streng en onredelyk waren; 't zy dat men voor verloop van Koophandel en Neering vreesde, wanneer men de inwooners te zeer bepaalde, in de oefening van den Godsdienst. De Remonstranten hielden dan hunne vergaderingen langs hoe openlyker, te Amsterdam, met naame in de maanden February en Maart des jaars 1628. 't Graauw vergaderde egter, op den agtsten Maart (*d*), wederom in grooten getale, voor een huis op de Lastaadje (*e*), daar de Byeenkomst toen gehouden werdt. Doch de Major Hasselaer, de Stads soldaaten byeen gerukt hebbende, belette het overvallen en plonderen der wooninge. Eenigen uit de burgerye, die zig onder den hoop vermengd hadden, werden gedreigd: een burger en eenigen van het graauw in hegtenis genomen: waarmede de oproer, die, zo de Remonstranten schreeven, door zulken, dien 't minst betaamde, verwekt was (*f*), gestild werdt. Doch eenige burgers, die den Remonstranten zeer ongenegen waren, ontwierpen een Verzoekschrift aan Burgemeesteren en Raaden, strekkende om over de Remonstranten te klaagen, en het verhinderen van derzelver byeenkomsten te wege te brengen. Men liet dit Verzoekschrift, door veelen, onderteken (*g*). De Wethouderschap kreeg 'er ras kennis van, en deedt, den eersten April, eene Keur afkondigen, waarin zy verhaalde „ in 't zekere onderregt te zyn, „ dat eenige luiden, zonder wettig verlof, „ zig vervorderden, veelen van de goede „ Gemeente te beweegen tot ondertekening van zekere *Concepten* of *Requesten*, „ strekkende, zo 't heette, tot bevorderinge der waare Christelyke Gereformeerde „ Religie, die den Wethouderen boven alles ter herte ging, en der ruste onder de „ ingezetenen; daar 'er, in tegendeel, niet „ dan onrust en partyschap, en ophitsing „ der Gemeente tegen haare wettige Overheid door verwekt werdt. Dat dit, onlangs, nog in zekere gevaarlyke samenrotting gebleeken was, waar de omstanders zelven gelegenheid gegeven hadden, dat de schuldigen zig verstaken, en de handen der Geregtsdienaaren ontweeken." Voorts, werdt het tekenen van zulke verzoekschriften en het vorderen van derzelver tekeninge, midsgaders het maaken van oploop en samenrotting, welscherpelyk verbooden, met bevel, dat niemant, by zulk eene samenrotting, zou blyven staan; en dat de ouders voor de kinders zouden moeten verantwoorden. En naardien myne Heeren van den Geregte zulke samenrottingen volstrektelyk beletten wilden, betuigden zy, onschuldig te willen gehouden worden aan de ongelukken, die iemant, ter deezer gelegenheid, mogten overkomen (*h*).

1628.

Opschudding te Amsterdam.

1628.

Sommigen laaten een Verzoekschrift tekenen tegen de Remonstranten.

De Wethouderschap verbiedt het.

Doch alzo, in deeze Keure, de Remonstrantsche Vergaderingen niet verbooden waren, onderwondt zig de Kerkenraad, daarover uitdrukkelyk te klaagen, in een Vertoog, welk, den zevenden April (*i*), aan Burgemeesteren en Raaden werdt overhandigd. Men schroomde niet, zig, in dit Vertoog, onder anderen, te bedienen van deeze woorden „ dat men, in de Keure, „ *de goede gemeente* (*in 't welnemen*) scheen „ *te willen abuseeren met die woorden, dat* „ *myne Heeren van den Gherechte niet meer-* „ *der ter herten* namen, *dan de Conservatie* „ *en de hanthavinghe van de ware Christelyke* „ *Gereformeerde Religie* (*k*)." De burgers, die de jongste samenrottinge hadden aangemoedigd, steunende op zulk een' voorgang, gaven, 's daags na de overlevering van dit Vertoog, een *Protest* over aan de Wethouderschap, waarin zy betuigden, geen slegt en opgeraapt volk te zyn, gelyk zy, in de Keure, scheenen afgemaald te worden; maar eerlyke burgers, die de welvaart en rust der Stad lief hadden, en alleenlyk verzogten, dat de *Arminiaansche Conventiculen*, die met 's Lands Plakaaten streeden, geweerd mogten worden. Omtrent deezen tyd, werdt ook, van den kant deezer burgeren, of van den kant der zulken, die hunne zyde hielden, een geschrift uitgegeven, genaamd *Kroon der Schutterye van Amsterdam*, waarin beweerd werdt „ dat de eigenlyke „ roem der Amsterdamsche Schutterye ge„ legen was in de magt, die zy, zeide men, „ hadt, om, ten overstaan van Gemagtig„ den der Staaten, de Wethouders te ont„ zet-

De Kerkenraad levert een Vertoog in tegen de Keur der Wethouderschap.

De *Kroon der Schutterye* komt in 't licht.

(*c*) Vadesl. Hist. XI. *Deel*, *bl.* 47.
(*d*) Corr en Waaracht. Verhaal, *gedr.* 1628.
(*e*) Verh. van de Armin. Factie, *gedr.* 1628.
(*f*) Remonstrantie van July 1628. *in* 't Oprecht Verhaal *gedr.* 1628. *bl.* 10.
(*g*) Waaragt. Vertoon. *gedrukt* 1630. *bl.* 25.
(*h*) Keurb. K. *f.* 124 *verso*.
(*i*) Verh. van de Armin. Factie, *gedr.* 1628.
(*k*) *Zie* 't Request *in de* Waaracht. Vert, *bl.* 26.

1628. „ zetten van 't bewind, en anderen in de „ plaats te kiezen, gelyk zy getoond hadt „ in 't jaar 1578, toen zy de Paapſche Wet„ houders af, en anderen in derzelver plaats „ geſteld hadt. De Schuttery hadt, dreef „ men, nog dezelfde magt; hoewel men, „ als 't ware, hoopte, dat zyze niet ligtelyk „ zou behoeven te gebruiken." Dit werkje moeſt te bedenkelyker voorkomen, om dat het ſtrekte tot eene ſoort van verbetering van een ander, wat vroeger, met een ander oogmerk, geſchreeven; waarin de Schuttery, tot betragting van haaren eed van getrouwheid en gehoorzaamheid aan de Wethouderſchap, vermaand werdt.

Prins Fredrik Henrik komt te Amſterdam.

De Regeering dan, ziende dat zy weinig ſtaats maaken kon op' een gedeelte der Burgerye, en bedugt voor grooter ongelegenheid, vondt, terſtond na 't ontvangen van 't Verzoekſchrift des Kerkenraads, geraaden, op den Prinſe van Oranje te begeeren, dat hy zig, ten ſpoedigſte, herwaards begave, om de gereezen onluſten, door zyn hoog gezag, by te leggen. Ook kwam zyne Doorlugtigheid, den tienden April, tegen den avond, in de Stad, verzeld van twee afgezondenen uit de Gekommitteerde Raaden, de Heeren *Dirk van Bleiswyk* en *Jakob van Broekhoven*, en van een' aanzienlyken ſtoet van Edelen. Men hadt, uit ieder der twintig vendelen Schutters, dertig man in de wapenen gebragt; doch zorg gedraagen, dat daar onder weinig of geene misnoegden waren. De Wethouderſchap ontving zyne Doorlugtigheid aan 't Prinſenhof, daar hy, den volgenden dag, begroet werdt door den Kerkenraad, die verklaarde, dat al de onruſt hier ter Stede ontſtaan was uit het dulden der Remonſtrantſche Vergaderingen. De Prins toonde zig misnoegd over het tekenen van 't Verzoekſchrift: 't welk de Predikanten zogten te verſchoonen. Eenige burgers vervoegden zig daarna by den Prinſe, die ook, van tyd tyd tot tyd, handelde met de Wethouderſchap. Zes Hoofddeelgenooten der Weſtindiſche Maatſchappye leverden zyner Doorlugtigheid, den twaalfden, een Vertoog over, waarin zy, eerſt, breedvoerigly aanweezen, hoe veel nuts de Maatſchappy deede aan 't Vaderland; en welk zy beſlooten met een verzoek, dat de Prins, op 't voorbeeld van zynen Vader en Broeder, den waaren Hervormden Godsdienſt handhaaven, en alle verbooden Byeenkomſten weeren wilde. Burgemeeſteren en Raaden hadden den Prinſe onderregt, dat zy, die 't Verzoekſchrift voorſtonden, voor verre het grootſte gedeelte, gemeene burgers waren, die 't ſlegte graauw tot plondering hadden opgehitſt. Ook wordt, in ſchriften van deezen tyd, die van de zyde der ſtrenge Gereformeerden uitkwamen, verhaald, dat de Schout Grootenhuis, de Burgemeesteren Bas en Oetgens, en de Schepen Hinloopen, in 't byzonder, den Prinſe hadden voorgehouden, dat al de onruſt aan de Predikanten en aan derzelver oproerige Predikatien te wyten ware. Doch onder de Vroedſchappen waren 'er ook eenigen, die oordeelden, dat de oogluiking omtrent de Remonſtranten oorzaak der opſchuddinge was. Zy vertoonden den Prinſe, dat 'er, onder de Remonſtranten deezer Stad, geene vyftig huisgezinnen van aanzien waren; om welk gering getal, men de Stad niet behoorde te laaten ontruſten. Zy verhaalden zelfs, dat de verbittering op zulken uit den Raade, die den Remonſtranten begunſtigden, zo groot was onder 't gemeen, dat de afgezondenen ter Dagvaart, die gemaatigde Reſolutien hadden overgebragt, naar den Haage, in 't wederkeeren, gevaar geloopen hadden van geſteenigd te worden.

Zyne verrigtingen aldaar tot ſtilling der gereezen onluſten.

De Prins, de klaagers aan de eene, en de Wethouders aan de andere zyde gehoord hebbende, betuigde aan elk „ dat de waare „ Gereformeerde Religie gehandhaafd, en „ de Remonſtrantſche Vergaderingen, volgens de orde des Lands, zouden geweerd „ worden, mids dat alle ondertekeningen „ en verzoekſchriften vernietigd werden „ (*l*)." En op deezen voet werden de onluſten bygelegd. De Wethouders verbonden zig allen, tot de handhaaving der waare Gereformeerde Religie, en tot het weeren van onbehoorlyke Vergaderingen, naar hun vermogen. De Krygsraad beloofde, den Wethouderen de behulpzaame hand te zullen bieden, in het ſtuiten van allerlei oproerige ſamenrottingen. De Verzoekſchriften en ondertekeningen werden ook geſcheurd, en in 't vuur geſmeeten. De Prins, vier dagen in de Stad vertoefd en de ruſt, zo 't uiterlyk ſcheen, herſteld hebbende, keerde, den veertienden April, naar den Haage te rug (*m*). In VONDELS *Amſterdams wellekomſt aan* FREDRIK HENRIK, *Prince van Oranje* (*n*), wordt van den uitſlag zyner verrigtinge hier ter Stede, in deezer voege, gewaagd:

Zyne verklaaring.

Waer gy komt u treden zetten
Krygen keuren en ſtadts wetten
Nieuwe kracht, en haet en twiſt
Stuiven wegh als rook en miſt:

En

(*l*) Reſol. Holl. 14 *April* 1628. *bl.* 75.
(*m*) Cort ende Waerachtr. Verhael, *gedr.* 1628. Waerachtr. Vertoon. *gedr.* 1628. *bl.* 25-31.
(*n*) *Zie zyne* Poëzy I. *Deel*, *bl.* 311.

1628.

En deze ongetoomde tongen,
Die zoo ſtout en onbedwongen
Oproer ſtookten, twiſt, en moort,
Zwygen ſtil aen yder oort.
All myn trouwe burgeryen
Eenigh in uw komſt verblyen.
Geen Megeere geeft zich bloot.
Elk het hooft leit in den ſchoot.

Waarop hy, wat laager, volgen laat:

'k Had met veel meer praels behangen
Uw doorluchtigheit ontfangen;
Maer ik weet wel hoe gy acht
Ware deught de ryxſte pracht:
Hier meê (lof den Heer der heeren)
Kan ik noch een zael ſtoffeeren:
Mannen heb ik, zoo men't vraeght,
Daer myn raethuis moet op draeght:
Onder deze, in raets beraming,
Blinkt de ſchranderheit van Vlaming,
Pols *oprechtigheit heel braef,*
En de dapperheit van Graef:
Mannen (laet de nyt vry grimmen)
Die myn veſten deden klimmen:
Zulke zoek ik by de kaers.
't Heb 'er ook noch Hasselaers,
Die hun halzen voor my wagen;
Die hun vaders degens dragen,
Welke op 't Spaenſche knokebeen
Zyn geſchaert voor 't algemeen:
Errefvyanden van Spanje,
Errefvrienden van Oranje;
Daer een Veltheer mee beſtuwt
Voor geen zeven Legers gruwt.

De Remonſtranten verzoeken wederom vryе Godsdienſtoefening.

Doch 't leedt maar weinige maanden, toen de onluſt hier ter Stede, op nieuws, heviger ontſtak dan te vooren. De Remonſtranten, die nu, in verſcheiden' Steden en Dorpen van Zuidholland, by dage en openlyk, en te Rotterdam, in grooten getale, byeen kwamen, vervoegden zig, in July deezes jaars, met twee Vertoogen aan de Staaten van Holland, ernſtelyk verzoekende, om vryе oefening van hunnen Godsdienſt (*o*). De Staaten antwoordden, den vyf en twintigſten, dat de Remonſtranten zig, met ondertekende Verzoekſchriften, aan hunne byzondere Magiſtraaten vervoegen konden (*p*). En dit antwoord gaf den Remonſtranten te Amſterdam gelegenheid, om te raadpleegen op het gene hun, in deezen toeſtand der zaaken, te doen ſtondt. De voornaamſten kwamen haaſt overeen, dat men zig van het verlof der Heeren Staaten behoorde te bedienen, en vryе Godsdienſtoefening te verzoeken van de Wethouderſchap. Omtrent tweehonderd en vyftig Perſoonen, waaronder ook eenige vrouwen waren, gaven hiertoe Volmagt aan eenigen uit hun: welke volmagt, onlangs, naar een notarieel Afſchrift, in 't licht gegeven is (*q*); dat nogtans, in eenige naamen, en in de orde derzelven, verſchilt met het oorſpronkelyke, welk wy hier letterlyk gevolgd zyn: 1628.

Volmagt der Amſterdamſche Remonſtranten, tot het doen van zulk een verzoek.

„ Alſoo het de Edele Grootmoghende Heeren de Staeten van Hollant ende Weſtvriesland den 25 July laetſtleden op de Requeſte vande Remonſtrantſchgeſinde (by de welcke ſy verſoghten onbekommert buyten de publycke kercken exercitie van haere relligie te moghen doen, haere Predicanten daer toe vry in't lant te mooghen coomen, ende die gevanghen zyn te hebben gerelaxeert) gelieft heeft te apoſtilleeren; Dat deſe Supplianten elcks inden haeren, haer met onderteeckende requeſte ſullen moeten addreſſeren aen haere reſpective Magiſtraten: Soo is 't, dat wy ondergeſchreven te vreeden zyn dat van onſen 't weghen aende E. E. Heeren de Burghemeeſteren ende Regeerders deeſer Stede Amſtelredamme, ende daer het verder behooren ſal, met alle eerbiedighe onderdanigheyt door eenighe vande ondergeſchreven perſoonen het gedaen verſoeck, van exercitie van Relligie, incoomen ende relaxatie van Predicanten, gevordert ſal mooghen worden.

Jan Egbertsz Biſſchop, Adriaan J. van Noordt, Jooſt Braſſer, Pieter Matbyſen, Pieter Cleuring [*Cleutryn*], *Philips Thyſz, Abraham Gillon,* Dr. *Robert van der Houve, Anthony de Langhe, Heyndrick Lenſen, Pieter Willemsz Hooft, Jan Valckſz, Guillame Lindeman, Pouwels van Heemskerk, Leenart van Sorgen, oock voor ſyne Moeder en Familie, Clement van Sorgen, Jan van de Poll, Albert Schuyt, Izaak van Gherwen* 1628, *Gerardt Baes,* Dr. *Ægidius Snouck, Nicolaas van Heuvel, Jacob Bicker, G. van Schoonhowen, Francois Hermans van Bergen, Reinier Schaep,* Dr. *Jan van Hartogbvelt, Frans van Limborch, Abraham Anthoniſſen, Dirck Geurtsz, Harmen de Biſſchop, Hans van Loon, Louis Houwen* [*Hanuye*], *Symon Saluament, Joannes a Stapel, Abraham Stoffelſen, Dirck Jooſten, Michiel Colyn, Charles de Latfeur, Dirck Haſelaer, F. Sweenbuyſen, Jacob Lauwens* [*Laurensz.*], *Auguſtyn Wienbogaert, H. van Broncborſt, Nicolaes Clouck Nanningſs, J. Gilles, Jeronimus Coymans, Jacob Willemſe Hooft, Richart Gerarts ter Horſt, Jacop van den Bergh, Jan van Vlooswyck. Egbertus Bodæus, Nicolaes van Loon, Marten van Heuvel, Willem van Borſſelen, Hendrick Colyn, Joan van Wouwer, Joban Schaep, Claes Bas, Nicolas Baleſtel, Goris de Weertt, Jacob Maier, Adolf Forckenbeeck, Willem Kempsz, Aert Koninex, Iſaac Bevelot, Frans de Neue, Jan Gerritz Meys, Cornelis Feldt, Jan Jans Corver,* Dr. *H. Herbers, Aris Hendricksz. Halewat, Pieter Vries, Hendrik Dirkz. Meulnaer, Tatick Katb, Jacop Spaeckenburch, Bartholomé Laurens Reaell, J. Victorin, Claes ende Arent van Buyl, Jacob Engelſz Spithoff, Jan Greuen Meyer van der Oaſten, Garbrant Gerritt-*

(*o*) *Zie* deeze Remonſtr. *in 't* Oprecht Verhaal, *gedrukt* 1628.

(*p*) Reſol. Holl. 25 *July* 1628. *bl.* 118.

(*q*) *Zie* Onſchuld der Remonſtranten, *gedrukt* 1754. *bl.* 54. *Aant.* (20).

1628. ritsen Yserenbergh, Adriaan [Lenard] Jellis, Everardus Voscuil. M. D. P. Jacobsz Ring, Abraham Vliet, Hugo Steur, Isaac Boudewyns, Henrick Jansen Kruywagben, Joris Nauwynck, Abraham Cambier, Dirck Teunisse Bengvoort, Philipus Denysse [De mys], Willem Usselinx. Laurentius Bor, Jan Bicker, Joost Baack, Valentin Lamberts, Jacob Rombouts, Christoffel Hellenis, Jaques de Clercq, Cornelis Spiering, Jacob Jacobsz. Jong, Claes Jansen, Claes Matthysz, W. Cats, Laurens Jacobsse Arminius, Albart Bas, Thyman Jacobs Hinloopen, Gysbert Coninck, Gerridt Claesze Cop, Jeronimus Coymans, Symen B. Appelman, Jacob Vries, Jan Heyndrickz Soop, Cornelis Evertsen Wolff, Jan Martensz, Anto. Gerritsen, Petrus Poppius, Dirck Cornelisz, Herman Teunissen, Joannes van Ailendorff, Jan Jaupen, Erasmus Forckenbeeck, Valk Theunisz, Hans van der Elst de jonge, Dirck Dircksz Coomans, Heynderick Woutersz, Martin Poncelet, Samuel Olpferts, Antonis Proot, Davit Pietersen de Vinder, Pieter Claesz, Pieter Pr. Schipmans, Jeremias Goovertz, Jan Pietersz Neckeweit, Pieter Woltrincx, Jacques van der Hulst, Jean Outgertsen, Abraham de Verwer, Gerbardt Santberch, Dr. Everart Mooerselaer, Jan De Puyner, Jan van Halewyn, Jan Willemsen van Haerlem, Anna van Loon W. van Adriaen Spiering, Dyauerti Dyrcks die weduwe van Gerbrant Janse, Maerten Maertensz, Ghysbert Cornelisz, Pietter de Latfeur, Jan Hagen, Jacob Janszf Stout, Huibrecht Baltensz, Jacob Wyncoop, Geraert van Ryssen, Symen Symensen, Nicolas Corver, Franfois Finson, Leendert Cornelisen, Hans Caluwaert, Franchois van Huele, Jna Matteusen, Daniel de Breen, J. Burgundus, Harmen Martens, Lucas Kempe, Hillebrant Bentes, Gheurt Dircks, Gerret Brandt, Abraham Janse de Wees, J. C. Hogheboom, Jacob Claesen, Jan Gerritsz Hooft, Jochem Jansz. Scheepmaker, Venan de Mon, Michel Buler, Thomas Hendricksz. de Keyser, Abraham Geleyns, Egebert Jansen, Hendrick van Zeller, Herman Gooris de Oude, Pieter Cornelisz Dortsman, David Vinck boons, Joan Huydecooper, Heyndrick J. de Reyger, Lauwerens Schyn, Neeltye Remmer W. van Jan Tyse Fleesbouwer, Maria Lourens weedue van Jacop Vries, Marry Jans, wed. van Jan Olfarsen Lynslager, Jan Hasselaer, Frans Claesen Harnesveger, Frederick Leekber, Grietgen Dircks. weduw van Jan Hectersen van Chanu, Cornelia Bitters, weduwe van Gedeon Fallet, Juditgen Dircks, weduwe van Nicolaes Colyn, Cornelia van Meson, weduwe van Leenart de Beer saellger, Mertgen Bruinen, wed. van Andries Frederikz, Bettyn Jacops, weduwe van Harman Backer, Arendt Jaensen Kaelkoen, Griet van Neck wedue van Jan Claesen van Hooren, Die Wedue van Jan Pieters Niesge Claes, Dirck Jansz. van Beuningben, Pieter van den Bergh Wolpharts, Dirck Corver, Michiel Jansen, Jean van Lier, Henrick Boelisen, Francisco Venart, Hans Hermans van Bergen, Adriaan Dircks Sparwer, Nanningh Cornelisz, Samuel Coster, Michiel Dartois, Rutgert Jansen, Brecht Luckas de wedu van Reinier [Cuynrad] Koster, Franchoise van Wasenbove wedwe van E. Poppius, Jan Betsen Rodenburg, Evert Lourens, Willem Janse Blauw, Jan Willemse Blauw, Pieter Janse Mastenbroeck, Huygh Pietersse Voskuyl, Jan Luden, Arent Pieters Brughman, Wouter Wouters, Hendrick Urlings, Jan Arentsen Delff, Johan Cocq, Hans van Esen, Pieter Outghers, Jan Gerrits, Niclaes Leenaerts, Joost Michiels. Wisinck, Pieter de Clercq, Adriaen Corn. van 7 bergen, Jacob Jacobs, Machtelt Jans, wedu van Gerret Willemsz. saliger, Harman Jansen, Lysbet Philips, weeduwe van Sal. Rem Bisschop, Brecht Rodinghs, weedwe van Salygher Coenraet Matthysz, Haesien Hendricks wedie van Hendrick Hooft, Jan van Dalen, Broer Janse, Jean Gerritse, Beniaemin Pieters, Margrytte Bennynch wedu van Peter Hasselaer, Joan de Bosch. 1628.

Of men, uit kragte deezer Volmagt, den Wethouderen van Amsterdam, ten deezen tyde, eenig Verzoekschrift hebbe aangebooden, is my nergens gebleeken. Men ziet, ondertusschen, uit de naamen der ondertekenaaren, hoe veele aanzienlyke luiden in deeze Stad wel wilden medewerken, tot het bezorgen van vrye Godsdienstoefeninge aan de Remonstranten. Want dat, met de tekening deezer volmagt, meer niet te kennen gegeven werdt, en dat de ondertekenaars niet alle Remonstranten waren, is my zelfs gebleeken, uit eenen brief van den Remonstrantschen Predikant *Bartholomeus Prævostius*, den eersten September deezes jaars 1628, aan *Simon Episcopius*, die toen te Rotterdam was, geschreeven; waarin klaarlyk te verstaan gegeven wordt, dat de tekenaars der Amsterdamsche Volmagt, welken, ten dien tyde, reeds *over de* 80 *heele gequalificeerde huysgesinnen* uitmaakten, niet allen *Remonstranten ex professo* waren. Doch, hoe veele goedgunners de Remonstranten, in Amsterdam, ook hebben mogten; alle de Baljuwen en Schouten deezer Provincie, en derhalven ook de Schout van Amsterdam, kreegen, eerlang, op het sterk aanhouden der Zuidhollandsche Sinode, die, in July, te Delft gezeten hadt, aanschryvens van de Staaten, gedagtekend den veertienden Augustus, waarby hun belast werdt, de Plakaaten tegen de Remonstranten, en tegen derzelver afgezonderde Byeenkomsten, ter uitvoeringe te leggen (r). De Staaten beveelen de uitvoering der Plakaaten.

Op dit schryvens, schepten de zoegenaamde harde Gereformeerden hier ter Stede wederom hoop, dat de Remonstrantsche Byeenkomsten belet zouden worden. Doch deeze hoop nam af, toen zy bespeurden, dat de Remonstranten niet alleen voortvoeren met het houden hunner Byeenkomsten; maar dat ook de Wethouderschap, in October, besloot, het getal der Stads soldaaten te vermeerderen. Gelegenheid tot dit laatste gaf, dat de gemeene buuren, woonende op en over de Prinsen-graft, by Requeste, aan Burgemeesteren en Raaden geklaagd hadden, over menigvuldige dievery, huisbraaken en straatschenderyen in dien oord; die zy, voornaamlyk, aan gebrek van behoorlyke wagt toeschreeven. Ook kwamen 'er, omtrent deezen tyd, veele vreemde Krygsknegten van Oostland, met hun De vergunning vermeerdert het getal der Stads soldaaten.

(r) *Zie de* Missive *in 't* Oprecht Verhaal, *bl.* 76.

1628. hun volle geweer, in de Stad: 't welk, door de weinige ſoldaaten der bezettinge, niet behoorlyk belet kon worden, en ondertuſſchen tot veele ongeregeldheden aanleiding gaf. De Vroedſchap vondt dan, op den voorſlag van Burgemeeſteren, geraaden „ het „ beſluit van den derden September des „ jaars 1616 (*s*), tot de aanneeming van „ zeshonderd man onder drie vendelen, in „ 't werk te ſtellen, en Burgemeeſteren te „ magtigen, om die vendelen, des noods, „ met vyftig of zeſtig, of met zo veele koppen te vermeerderen, als zy, tot beſcherming der Burgerye, en tot geruſtheid deezer Stede, zouden geraaden vinden." Ook werdt de Krygsraad gemagtigd, om zulke orde te ſtellen op de Ratelwagt, als de dienſt der Stad, naar hun oordeel, vereiſchen zou (*t*).

Gamor hierover onder eenigen.

't Aanneemen van meerder Soldaaten of Waardgelders, voor welken, men, eerlang, ook nieuwe Wagthuizen ſtigtte, werdt terſtond in 't werk geſteld, en gaf geen klein ongenoegen aan de ſtrenge Gereformeerden, die bedugt waren, dat men zig van dezelven bedienen zou, tot handhaavinge der Remonſtrantſche Vergaderingen. Onder deezen, ontbrak het ook niet aan zulken, die zig van 't misnoegen, welk eenigen uit de Burgerye hadden opgevat tegen de Wethouders, zogten te bedienen, om verandering te wege te brengen in de Regeeringe: waarin, voornaamlyk, de hand hadden Doctor *Karel Leenaardsz.* en *Jan Willemszoon Bogaard*, Oud-Schepen der Stad; die, in 't ſchimpſchrift, in 't begin van 't jaar 1627, verſpreid, en hiervoor (*u*) opgegeven, onder de *vroomen* gerekend werdt. Beide deeze luiden, of huns gelyken namen kwalyk, dat men, over één der nieuwe vendelen, tot Kapitein hadt aangeſteld *Jan Hendriksz. Soop* (*v*), den zelfden, ongetwyfeld, die, onder den zelfden naam, de Volmagt der Remonſtranten, hiervoor (*w*) te leezen, getekend, en, voor eenige jaaren, of nog ten deezen tyde, eene Glasblaazery hadt, tegen over de Kloveniers Doele (*x*). Ook vonden zy vreemd, dat men *Pieter Viſſcher*, die gezeid zou hebben, dat 'er nu kans was, om den Predikanten den mond te ſnoeren, als zy wederom tegen de Regeering predikten, eene Vendrigsplaats gegeven hadt (*y*). Voorts, gaven zy, onder de burgers, breed op van den overlaſt, dien de nieuwe ſoldaaten der Gemeente aandeeden; zonder daarvan kennis te geeven aan de Wethouderſchap, aan welke 'er ook, nimmer, iet van gebleeken is. Ondertuſſchen, werdt, door zulk voorgeeven, misnoegen gevoed of verwekt onder 't gemeen (*z*). Ook hielp hiertoe veel 't gebeurde onder 't vendel Schutters van den Kapitein Volkert Overlander; waarmede het zig in deezer voege toedroeg. 1628.

Toeleg op verandering der Regeeringe.

Den regeerenden Burgemeeſter, Pieter de Vlaming van Oudshoorn, binnen 's jaars, overleeden zynde, was de Heer Overlander, in zyne ſtede, verkooren. Het Burgervendel, waarover deeze Heer gebooden hadt, moeſt, derhalve, van eenen nieuwen Kapitein voorzien worden. De Krygsraad verkoor hiertoe *Jan Klaaszoon Vlooswyk*, die voorheen Luitenant van een Burgervendel geweeſt, doch, om zekere vrye woorden, voor de verandering des jaars 1618, van dit zyn ampt verlaaten was. Ook werdt hy gehouden voor een' voornaam begunſtiger der Remonſtranten. 't Geviel dan, dat hy, den twaalfden October, door den Kolonel Geurt Dirkszoon, thans ook regeerend Burgemeeſter, aan de Schutters van zyn Vendel voorgeſteld wordende; veelen, op de vraage „ of zy hem voor hunnen „ Kapitein wilden aanneemen en houden?" *neen, neen*, antwoordden. De Kolonel beval hierop den Provooſt, de naamen van deeze antwoorders op te tekenen; gelyk geſchiedde. *Albert Hermansz. Dingſtee*, van Meppen geboortig, Neſtelmaaker zyns handwerks, en omtrent vyfentwintig jaaren oud, een der driftigſte weigeraaren, werdt, ſedert, voor Burgemeeſteren ontbooden. Hy verſcheen 'er met dertig of meer der zynen, die ook ter gehoor begeerden toegelaaten te worden. Doch Burgemeeſteren lieten Dingſtee alleen binnen komen. Hier werdt hem afgevraagd, waarom hy Vlooswyk niet voor Kapitein kon aanneemen? 't Antwoord was, om dat het tegen zyn gemoed ſtreedt. Vervolgens, nevens *Willem Barendsz. Kuiper*, voor den Krygsraad ontbooden zynde, werdt het zelfde antwoord gegeven, op dezelfde vraage. Toen werden de Korporaal *Pieter van Goetthem*, *Robert Jansz.* en nog drie of vier anderen binnen geroepen, die uit éénen mond ſpraken. Van Goetthem gaf voor reden van zyne zwaarigheid „ dat Vlooswyk, onder de „ voorgaande Regeeringe, om zyn laſterlyk ſpreeken van 's Lands Overheid, van „ zyn Luitenantſchap verlaaten was; dat hy „ zelfs nog van de tegenwoordige Regeerin- „ 1628.

Jan Klaaszoon Vlooswyk, door den Krygsraad tot Burger-Kapitein verkooren, wordt door veele Schutters van zyn Vendel afgeweezen.

Welke redenen zy hiervan gaven?

(*t*) *Zie* hier voor, II. *Deel*, XII. *Boek*, *bl.* 459.
(*u*) Reſol Vroedſch. *N.* 16. 6 *Octob.* 1628. *f.* 38.
(*v*) *Bladz.* 493.
(*w*) Groot-Memor. *N.* III. *f.* 80 *verſo.*
(*x*) *Bladz.* 497.
(*y*) J. I. Pontanus Beſchr. van Amſt. II. *Boek*, XXVII. *Cap. bl.* 273. *druk van* 1614.
(*z*) Sentent. van C. Lenards *en* J. W. Bogaerd, *gedrukt* 1629.
(*y*) Waarachtt. Vertoon. *gedr.* 1630. *bl.* 31.

1628. „ ringe lasterlyk sprak; dat hy Oldenbarneveld hooglyk prees, zeggende dat men hem nog een eerebeeld opregten zou; en dat hy een vyand der Gereformeerde Religie en een voorstander der Arminiaansche Factie was." Na deezen, stonden 'er wederom eenige anderen binnen, die diergelyk antwoord gaven. Doch van Goetthem en vier of vyf anderen, van nieuws ingeroepen, werdt aangezeid „ dat zy zig „ nog agt of tien dagen bedenken konden; „ doch allen ontschutterd zouden worden, „ zo zy den Kapitein Vlooswyk niet wilden „ aanneemen (*a*)." Dit gebeurde in 't laatst van November: in 't midden van welke maand, Burgemeesteren, ziende op welken spil alles draaide, zig reeds door den Raad hadden doen magtigen, om, op hun eigen gezag, alle bekwaame middelen in 't werk te stellen, tot het voorkomen of stillen van gevreesde beroerten, na dat zy, vooraf, ernstelyk verklaard hadden „ geene andere meening te hebben, dan de Stad en „ Burgery te beschutten, en de openbaare „ Religie te handhaaven, zonder de Remonstrantsche te willen invoeren (*b*)."

Burgemeesteren worden gemagtigd, tot het voorkomen en stillen van gevreesde beroerten.

De misnoegden stellen Verzoekschriften op aan de Staaten.

De misnoegde Schutters en anderen hielden, ondertusschen, van tyd tot tyd, byeenkomsten, ten huize van van Goetthem, Dingstee en anderen; daar gesproken werdt van zig, met Verzoekschriften, te vervoegen aan 's Lands Staaten. Doctor *Karel Leenaardsz* hadt, reeds te vooren, een wydluftig Vertoog ontworpen, regelregt geschikt om de Regeering der Stad in kleinagting te brengen (*c*). Met dit Vertoog, was hy geweest ten huize van *Kornelis Kornelisszoon Schellinger*, Suikerbakker, daar hy 't Schellinger, en nog twee of drie anderen vertoond hadt, eenigen van welken het hadden afgekeurd. Leenaardsz. hadt dit Vertoog sedert agtergehouden voor de zynen hier ter Stede, schoon hy 'er eenigen Persoonen, deel hebbende aan de Regeeringe, hier en buiten de Provincie, kennis van gegeven hadt. Maar hy en de Oud-Schepen Jan Willemszoon Bogaard hadden, voornaamlyk, de hand, in 't ontwerpen van zeker Verzoekschrift, op den naam van *de Ingezetenen, Schutteren, Burgeren en Negotianten der Stad Amsterdam* (*d*), waarin geklaagd werdt „ over het buitengewoon ge„ tal der Waardgelderen, en over het gee„ ven van bedieningen aan zulken, die der „ Religie niet waren toegedaan;" en verzogt „ dat de Waardgelders gebragt mog- 1628. „ ten worden op het getal, by de Voldoe„ ning uitgedrukt (*e*); dat daarover zulke „ Officiers mogten gesteld worden, waarin „ de goede ingezetenen gerust konden zyn, „ en dat, voortaan, in alle bedieningen, „ persoonen, die der Gereformeerde Re„ ligie waren toegedaan, mogten worden „ gebruikt (*f*)."

Inhoud van een derzelven.

Behalve dit, werdt 'er nog een Verzoekschrift opgesteld, op den naam van de klaagende Schutters uit het Vendel, waarover de Heer Overlander Kapitein geweest was. Het was, door vyfenzestig Persoonen, ondertekend. In het zelve, werdt geklaagd, „ dat men der Burgerye van Amsterdam „ Kapiteins tragtte op te dringen, die be„ rugt waren Paapsch te zyn, en kwalyk „ spraken van de Religie en van de Re„ geeringe; en dat men de Schutters, die „ zulke Kapiteins niet konden aanneemen, „ dreigde te ontschutteren." Wyders, werdt begeerd „ dat 's Lands Staaten de „ verzoekers by haar Burgerregt, als Schut„ ters, wilden handhaaven, en voorts zo„ danige orde stellen, *dat de Regeeringhe „ van de Stad, neffens andere Steden van „ Holland, moght worden geconformeert, naer „ de Ordre en Placcaten van 't Landt* (*g*)."

Van een ander.

En van het Vertoog van Doctor Leenaardsz.

Uit deeze laatste woorden, bleek niet donkerlyk, dat deeze Schutters verandering zogten in de Regeeringe. Doch zulks was, nog ruim zo klaar, te bespeuren, in het Vertoog van Leenaardsz, welk maar aan weinigen getoond was. Want, na dat hy, in het zelve, hadt durven ter nederstellen, „ dat de Gemeente, door de Wethouders, „ als met voeten getreden werdt; dat al de „ overlast, die der Gemeente werdt aange„ daan, aan de Wethouders te wyten was; „ dat de Wethouders zig stelden tegen 's „ Lands wettige Regeering, en dat de te„ genwoordigen veel verschilden van de „ voorige braave Heeren;" verzogt hy, wel uitdrukkelyk, *dat de Gemeente mochte worden versorcht met alsulcke Voester-Heeren beyde der Politie als der Kercke, door ende met dewelcke, de Stad in ruste ende vrede geregeert* mogt *worden* (*h*). Uit welke woorden duidelyk bleek, dat Leenaardsz. en de zynen voorhadden, de Regeering te doen veranderen, door 't gezag der Heeren Staaten.

De misnoegde Schutters, of liever zes zogenaamde Gekommitteerden uit de Schutterye begaven zig eerst, en nog voor 't ein

De misnoegde Schutters vervoegen zig

(*a*) Schutters dwang *gedr.* 1629. *bl.* 6-11.
(*b*) Resol. Vroedsch. *N.* 16. 14 *Nov.* 1628. *f.* 41 *verso.*
(*c*) *Zie* Copie der Remonstrantie *van* Dr. CAREL LEENAERTSEN ende syne gheassocieerde. *gedr. te Haarl.* 1629.
(*d*) Sentent. van C. LENARDS *en* J. W. BOGAERD. *gedrukt* 1629.
(*e*) *Zie* II. *Deel*, IX. *Boek*, *bl.* 361.
(*f*) Resol. Vroedsch. *N.* 16. 20 *Dec.* 1628. *f.* 69. *Zie dit* Request *in de* Waarach. Vertoon. *bl.* 32.
(*g*) *Zie 't* Request *in de* Schutters dwang, *bl.* 13.
(*h*) Sentent. van Dr. CAREL LENARDS. *gedr.* 1629.

1628. aan de Afgevaardigden der Sinoden.

einde van November, naar den Haage (9), alwaar zig, ten dien tyde, ook bevonden de Afgevaardigden der Zuid- en Noordhollandsche Sinoden, en onder dezelven, *Joannes Kloppenburg*, Predikant te Amsterdam. Van Goetthem en Dingstee, de hoofden der Gekommitteerden, vervoegden zig eerst met het Verzoekschrift aan een' voornaam' Persoon uit de Regeeringe, naamlyk, gelyk ik, op goeden grond (*i*), vermoede, aan den Raadpensionaris Duik, die hun het overleveren van het zelve ontriedt. Toen kwamen zy by Kloppenburg, met wiens raad en hulp (*k*), zy zeker Verzoekschrift aan de Afgevaardigden der beide Sinoden instelden, van welken zy begeerden te weeten „ of zy Vlooswyk, dien zy beschreeven als *een man zonder Godsdienst, en een openbaaren vyand van de Gereformeerde Religie en van het Vaderland*, wel in goeden gemoede, en, volgens Gods Heilig Woord, als hunnen Kapitein zweeren mogten?" Uit dit Verzoekschrift, stelden de Afgevaardigden der Sinoden, vervolgens, *vyf* vraagen op, hierop uitkomende: „ 1. Of een Lidmaat der Gereformeerde Kerke wel eenen eed doen mogt, strekkende tot nadeel der waare Gereformeerde Religie? 2. Of hy zulk een' duisteren en ingewikkelden eed mogt doen, dat hy, daardoor, in tyd en wyle, zou konnen verpligt worden, de wapenen te gebruiken, of iet anders te doen, tot nadeel der Gereformeerde Religie, of tot voordeel van derzelver vyanden? 3. Of hy, het regt van nakeur hebbende, eenen Burgerkapitein verkiezen mogt, dien hy wist te zyn een gezwooren vyand der waare Gereformeerde Religie? 4. Of hy, van de * *subalterne Magistraat* tot het afleggen van zulk een' eed geperst wordende, dien „ doen mogt om de ontschuttering, ontpoortering of andere zwaarigheden, waarmede hy gedreigd werdt, te ontgaan? „ 5. Hoe hy, om 't weigeren van zulk eenen „ eed, ontschutterd, ontpoorterd, of op „ eenige andere wyze, gekweld wordende, „ zig behoorde te gedragen?" Men hieldt deeze vraagen den Schutteren voor, om te weeten, of 'er hunne meening wel in ware uitgedrukt: 't welk zy erkenden. De Afgevaardigden der Sinoden vonden, nogtans, niet goed, dezelven te beantwoorden, dan met overleg der Theologische Faculteit te Leiden. De Predikanten *Hugo Beyerus* en *Joannes Kloppenburg* trokken dan derwaards. De Professoren der Godgeleerdheid, de vraagen onderzogt hebbende, beantwoordden denze schriftelyk, de vier eerste ontkennender wyze: op de laatste, zeidenze „ dat „ zulk een Lidmaat zyn leed lydzaamlyk „ draagen, en de zaak Gode beveelen „ moest." Het oordeel der Professoren werdt, door de Afgevaardigden der Sinoden, goedgekeurd en onderschreeven, en dit schriftelyk Advys, welk den zesden December gedagtekend was, den Schutteren ter hand gesteld (*l*).

1628.

Die vyf vraagen voor hun opstellen, de verbindtenis van den Schutters eed betreffende.

Antwoord der Professoren en der Afgevaardigden van de Sinoden op deeze vraagen.

Zo dra het rugtbaar werdt, verstonden de meeste en gemaatigdste ingezetenen, dat het onvoorzigtiglyk gevraagd, en nog onvoorzigtiger gegeven was. Men erkende wel, dat Lidmaaten der Gereformeerde Kerke en alle anderen verpligt waren, na te laaten, 't gene hun, door Gods woord en hunne *Conscientie*, verbooden werdt. Doch men zag niet, dat Gods woord, of eene wel onderweezen Conscientie iemant leerde, zwaarigheid te maaken in het beschermen van zyne medeburgers, 't zy Remonstranten of anderen, tegen openbaar geweld. Veelen zagen zelfs niet, dat het de waare Gereformeerde Religie benadeelde, dat men den Remonstranten, zo wel als anderen byzonderen Gezindheden, toeliete, Godsdienstige byeenkomsten te houden. Voorts, vondt men, in 't Advys, verscheiden' uitdrukkingen vreemd en ongepast: en onder anderen, die van *subalterne Magistraat*, even of aan deeze minder regt over 't geweeten toekwame dan aan de hooge Overheid. Men dagt ook, dat de Godgeleerden de paalen van hun beroep ver te buiten gegaan waren, met, van het regt van nakeur onder de Schutters, van Privilegien en Costumen, te willen oordeelen. En 't werdt Kloppenburg zonderling kwalyk genomen, dat hy zig met dit werk gemoeid hadt. Zelfs moest hy lyden, dat de Scherpdigvers van

Oordeelen over dit Antwoord.

* Onder-Overheid.

(*i*) Zie Noodwendich en Levendich Verhael, *gedr.* 1629.
(*k*) Sentent. van P. v. Goetthem *en* A. H. Dingstee, *gedr.* 1629.

(9) In een Geschrift, ten deezen tyde, van den kant der misnoegde Schutterye, uitgegeven, lees ik, dat de Persoonen, die eerst verzogt geweest zyn om naar den Haage te gaan, deezen waren:

De Heer Schepen *Jan Willemsz Bogaart*, *Allert van Balch*, *Cornelis Schellinger Cornelisz.*, *Jasper Willemsz Baes*, *Pieter Jacobsz. Elias*, *Coenraet van Ceulen*, De Heer Advocaet *de With*, *Jan Leemans*, *Adriaen Jansz. van den Berch*, *Pieter van Teylingen*, *Wouter Jansz. van den Berch*, *Abraham van Latbum*. *Jan Reiniersz.* *Cornelis Davidsz. de Haen*, Mr. *Dirck Croeser*, *Gerrit Ryeken Swart*, *Jan Cornelisz. Kick*, *Claes Claesz.*, *Arien Allertsz. Brouwer*, *Isaac Boddens.*

waarby, in twee afdrukfels, welken ik in handen gehad heb, nog met de pen gevoegd was *Pieter Harcke.*

Nootwendich en Levendich Verhael, *gedr.* 1629.

(*l*) Schutters dwang *gedr.* 1629. *bl.* 13-24.

1628. Vondel op het zelve.

Digter JOOST VAN DEN VONDEL hem vinnig ſtak in zyn *Boeren-Catechismus* (*m*), daar hy, de domheid der Theologanten beſchimpt hebbende, op de vraag van den *Boer*,

Zyn dan dees ezels zonder reden?

den *Student* doet antwoorden:

't Blykt als zy 't volk ontſlaen van eeden,
Gezwooren aen haer Overheden.
B. *Dat dient als onkruit uitgewiedt;*
Ons Zalichmaeker leert dit niet,
Die 't volk gehoorzaemheit gebiedt.
Wie port haer aen tot zulke ranken?
S. *De boden van Synodes banken.*
B. *'t Is tyt die boeven af te danken,*
Zy grypen na der Staeten ſtaf.
Beſt maekt m'er verkensdryvers af,
Gemeſt met ſpoeling en met draf.
S. *'t Zou* Kloppenborgh *te byſter paſſen,*
Stads beedlaer (1), *die nu opgewaſſen,*
Zyn voeſterheeren wil verbaſſen.

Ontſchutterring van eenige burgers.

Den elfden December, werden wederom eenige Schutters, en daaronder van Goetthem en Dingſtee, die 't meeſt gewoeld, en 't Advys alomme onder de Schutterye verſpreid hadden, voor den Krygsraad ontbooden. De tekenaars van het Verzoekſchrift verzelden hen; doch men liet maar drie-entwintig of vierentwintig Perſoonen binnen ſtaan, die allen bleeven by de verklaaring, dat zy, gemoedshalve, Vlooswyk niet voor Kapitein erkennen konden: waarop zy allen ontſchutterd, of van hunnen Schuttersеed ontſlaagen werden. Zy proteſteerden 'er tegen, en verzogten 'er Acte van, die hun, den volgenden dag, t'huis gezonden werdt, en van deezen inhoud was:

Alzo N. N. *in de Kryghsraedt verklaert heeft, in zyn gemoet ſwaricheyt te maecken om onder zyn Kapiteyn* JAN KLAESZ. VLOOSWYCK, *by 't Collegie van de Krygsraedt gekoſen, te waken; Soo iſt, dat de E E. Heeren van 't voorſz. Collegie, niemant in zyn gemoet willende parſſen, den ſelven* N. N. *van zyne gedane ſchutterlycke eedt hebben ontſlagen, als ſy hem ontſlaen by deſen. Actum ter Vergaderinge van de E E. Krygsraedt in Amſtelredam den* 11 *December* 1628.

Ter Ordonnantie van de Heeren Burghermeeſteren, Colonellen ende andere Cryghsraeden,

D. MOSTART.

(*m*) Hekeld. *bl.* 177.

(1) Dien ſchimpnaam gaf de Digter Kloppenburg, om dat hy, op koſten der Stad, geſtudeerd hadt. Zie de *Hekeld.* in *Octavo*, met de *Aant.* bl. 58.

Doch tegen deeze ontſchuttering leverden twee en twintig Perſoonen, en onder deezen van Goetthem en Dingſtee, den veertienden, eene ſoort van Proteſt over aan Burgemeeſteren. Ook gaven zy een Verzoekſchrift in aan Burgemeeſteren en Raaden, waarby zy herſtelling van eere begeerden. Doch hierop kwam geen, immers geen ſchriftelyk antwoord (*n*). 1628. Hun Proteſt daartegen.

Ondertuſſchen, waren Leenaardsz, Bogaard en nog eenige burgers naar den Haage gereisd, daar zy hun Verzoekſchrift, waarvan wy boven (*o*) gewaagd hebben, den dertienden, ter Vergaderinge van Holland overleverden. Leenaardsz hadt 'er, buiten kennis der overigen, zyn Vertoog bygevoegd, waarover hy, t'huis gekomen, beſchuldigd werdt van de zynen; die hy te gemoet voerde, dat zy zig op geene Staatszaaken verſtonden. Eenigen der ontſchutterden begaven zig ook naar den Haage, en voegden zig by Leenaardsz en de zynen. En dit gezelſchap hadt, op den zelfden dertienden, gehoor by den Prinſe Stadhouder (*p*), daar de Regeering van Amſterdam vinnig beſchuldigd werdt (*q*). De Afgevaardigden der Regeeringe hadden, midlerwyl, te wege gebragt, dat den klaageren, ter Vergaderinge van Holland, gehoor geweigerd, en hun 't Verzoekſchrift in handen geſteld was. Burgemeeſteren kreegen 'er terſtond kennis van: en, reeds voorheen gemagtigd geweeſt zynde om de gevreesde beroerte, door de bekwaamſte middelen, te ſtillen, bewoogen zy den Prins van Oranje, om hun, op de heimelykſte wyze, nog eenige vendelen knegten toe te ſchikken, die, onder bevel van den Wagtmeeſter *Jacob Wyts*, den negentienden, reeds te ſchepe voor de Stad gekomen waren (*r*), eer 'er iemant van wiſt. Sommigen hebben te verſtaan gegeven, dat de Prins zo zeer geſteld was op de handhaaving van het gezag der tegenwoordige Regeeringe van Amſterdam, om dat deeze hem, door het rykelyk bewilligen in de oorlogslaſten, en in alles wat zyn aanzien kon doen ryzen, zogt te behaagen (*s*). Doch 't kan ook zyn, dat hy begreep, door zynen pligt, als Stadhouder, verbonden te wezen, om de goede Regeering en Burgery, op 't verzoek der Wethouderſchap, te verdedigen, tegen oproer en geweld. Wat 'er van zy; 's daags na de aankomſt der vendelen, deeden Burgemeeſteren de Vroedſchap 1628. Zy en de andere misnoegden leveren hunne Verzoekſchriften over aan de Staaten. Burgemeeſteren beweegen den Prins, om hun nog eenige vendelen te ſchikken. 't Wordt door de Vroedſchap goedgekeurd.

(*n*) Schutters dwang *gedr.* 1629. *bl.* 24-29.
(*o*) *Bladz.* 500.
(*p*) Nootwendich en Levendich Verhael, *gedr.* 1629.
(*q*) Sentent. van C. LENARDS *en* J. W. BOGAARD.
(*r*) Reſol. Holl. 8, 12, 13, 19, 20 *Dec.* 1628, *bl.* 210, 211, 213, 214, 223, 224.
(*s*) AITZEMA I. *Deel, bl.* 703.

1628. ſchap vergaderen, en hielden haar voor, „ dat zy in 't zeker onderregt waren, hoe „ de onluſt in de Stad gevoed werdt, door „ eenige kwaadwilligen van binnen; maar „ ook, daar buiten, door andere Provincien, „ en door zeker groot Perſoonaadje (2); „ dat zy, gemagtigd om beroerte te voor- „ komen, door de Gedeputeerden ter Dag- „ vaart, over de verzekering der Stad met „ nog vier of zes vendelen geraadpleegd „ hadden met den Prinſe van Oranje; waar „ op zy het goedvinden van den Raad ver- „ zogten te verſtaan." De Raad bewilligde, terſtond, in 't inneemen van zes vendelen (*t*): en zo dra dezelven in de Stad waren, werdt de Gemeente van het oogmerk deezer vermeerderinge van bezettinge onderregt, in eene *Waarſchuwing* van den volgenden inhoud:

't Krygsvolk komt in de Stad.

Afkondiging desaangaande van Burgemeesteren en Raaden.

Alſoo, door machinatie van verſcheyden onruſtighe perſoonen, ontſtaen ſyn ſeeckere misverſtanden ende diffidentien, waerdoor apparentelyck eenighe tumulte, oproer, jae bloedſtortinghe ſtondt te verwachten, hebben de Heeren Burghermeeſters ende Vroedſchappen deſer Stede raedſaem gevonden, eenige Compagnien binnen deſer voorsz. Stede, met believen ende goedvinden van myn heere den Prince van Oragnien, te doen logeren, alleen daertoe ſtreckende om de voorsz. ſwarigheyden voor te komen, ende deſe Stede ende ghemeynte van dien in hare oude geruſtheyd ende fleur te brenghen. Waer van de voorn. heeren mitsdien goedgevonden hebben, de goede gemeynte te verwittighen, ende denſelve van hare goede ende rechte meyninghe ende intentie in deſen verſekerende, by deſen te inſinueren, dat het innemen van de voorsz. Compagnien alleene is ſtreckende ten fine als vooren, ende dat ſy daermede niet anders voor en hebben, als de onderhoudinghe ende voorſtand van de ware Chriſtelycke gereformeerde Religie, ſoo die hier publiquelyck geleert wordt, beneffens de ruſte en de welſtand deſer Stede. Gepubliceert ten overſtaen van de Heeren Burgermeeſteren ende alle den Vroedſchappen deſer Stede, demptis Jacob Pietersz Coppit, Jacob van Neck, Jan Ghysbrechtsz. *ende* Adriaan Pietersz. Raep. *By my derſelver Stede Secretaris,*

D. Mostart (*u*).

Beſluit des Raads tegen de overleveraars

't Verzoekſchrift, door Karel Leenaardsz en de zynen in den Haage overgeleverd, vervolgens, in de Vroedſchap, gelezen zynde, werdt verſtaan „ dat het overleveren van het „ zelve ſtreedt met de Privilegien, die door „ de Vroedſchappen bezwooren waren; alzo „ het niemant vryſtondt, by de Staaten te „ klaagen over de Regeeringe, zo lang dezelve de Privilegien niet geſchonden hadt; 't „ welk zo veel zyn zou als de Regeering deezer Stad op te draagen aan de hooge Overheid. Voorts, zou men den Afgevaardigden ter Dagvaart laſten, dat zy, in „ geval zy zien mogten, dat by de Staaten „ iet mogt worden voorgenomen, 't zy met „ den klaageren gehoor te verleenen, of „ anderszins, zouden verklaaren, dat men „ hier geene inbreuk in de Privilegien gedoogen zou; en na die verklaaring, terſtond, naar huis keeren." Eindelyk, werdt ook beſlooten „ onderzoek te doen naar de „ veroorzaakers van de onluſt en het mistrouwen, waaruit de klagte hier ter Stede „ geſprooten was (*v*)."

1628. der Verzoekſchriften.

't Ontbieden van Krygsvolk wordt Burgemeeſteren, door een der Leden van de Vroedſchap, kwalyk genomen.

Doch het ontbieden en inlaaten van ſoldaaten ſtondt, ondertuſſchen, ook ſommigen uit de Regeeringe tegen. De Heer *Henrik Hudde*, die, in 't jaar 1618, door Prinſe Maurits, in de Vroedſchap geſteld was, ſchroomde niet, Burgemeeſteren, eenige weeken laater, aan te zeggen „ dat zy, 's Lands ſoldaaten „ doende komen voor de paalen deezer Ste- „ de, zonder voorgaande Reſolutie van den „ Raad, gedaan hadden tegen de Privile- „ gien." Hy herhaalde dit zeggen, een en andermaal, zelfs na de verandering der Regeeringe, in February des volgenden jaars. Burgemeeſteren bragten de zaak toen in de Vroedſchap, die verklaarde „ dat Bur- „ gemeeſteren, by verſcheiden' Reſolutien „ van den Raad, gemagtigd waren, om te „ voorzien tegen gevreesde beroerte; dat „ die van 't jaar 1628 niet kwalyk, noch „ tegen de Privilegien, gedaan hadden aan „ het ontbieden van Soldaaten, zonder „ daarvan, vooraf, kennis te geeven aan „ den Raad; en dat het den tegenwoordigen en toekomenden Burgemeeſteren, altoos, zou vryſtaan, de middelen, die zy, „ tot voorkominge van gevreesde onheilen, „ dienſtig oordeelden, zulks voor te bereiden, dat daarvan, met believen der „ Vroedſchap, terſtond, gebruik gemaakt „ kon worden (*w*)."

Verklaaring des Raads, ten behoeve van Burgemeeſteren.

De Verzoekers worden afgeweezen in den Haage.

In den Haage, ſchikte zig, in 't eerſt, alles tot genoegen der Regeeringe. De Raadpenſionaris Duik hadt den Staaten, uit naam van den Prinſe, zo dra geene kennis gegeven, dat zyne Doorlugtigheid, Amſterdam, op verzoek der Wethouderſchap, van meerder bezetting voorzien hadt, of zy beſlooten,

(*t*) Reſol. Vroedſch. N. 16. 20 *Dec.* 1628. *f.* 67 *verſo.*
(*u*) Reſol. Vroedſch. N. 16. 20 *Dec.* 1628. *f.* 68.

(2) Hiermede werdt gezien op *Ernſt Kaſimir van Naſſau*, Stadhouder van Friesland. Zie *Nootwendich en Levendich Verhael*, gedr. 1629.

(*v*) Reſol. Vroedſch. N. 16. 20 *Dec.* 1628. *f.* 68 *verſo*, 69.
(*w*) Reſol. Vroedſch. N. 16. 7 *Febr.* 1629. *f.* 71.

1628. ten, den Amſterdamſchen burgeren de ingeleverde ſchriften, ongelezen, te rug te geeven, en hen te wyzen aan hunne Wethouderſchap, met vermaaning, om zig, voortaan, als gehoorzaame ingezetenen, te gedraagen. Den afgevaardigden uit de Regeeringe werdt verzogt, dat men geen naauw onderzoek wilde doen op het voorgevallene: 't welk zy aannamen, gunſtiglyk te zullen overdraagen (*x*).

Eenigen worden te Amſterdam in hegtenis genomen.

Doch de Wethouderſchap hieldt zig zo zeer gehoond, door de voornaamſte dryvers van dit werk, dat men beſloot, eenigen derzelven voor Schepenen te ontbieden. Van Goetthem en Dingſtee verſcheenen, den negenentwintigſten December, en werden, na eenig onderzoek, wederom naar huis gezonden.

1629. Doch de Oud-Schepen Jan Willemszoon Bogaard, Doctor Karel Leenaardsz., *Pieter Jakobszoon Elias*, en Pieter Harke werden, den vyfden January des jaars 1629, insgelyks, ontbooden. Bogaard, die eerſt binnen ſtondt, zwaarigheid maakende, om, mondeling, op zekere vraagen van den Schout, te antwoorden, kreeg drie uuren tyds om zig te bedenken, en midlerwyl naar huis te gaan. Toen hy wederkwam, en nog weigerig bleef, werdt hy vaſtgehouden. Zo ging 't ook omtrent, met Leenaardsz en Harke, welke laatſte veele luiden bewoogen hadt om het Verzoekſchrift van den eerſten te tekenen. Maar Elias, afgegaan zynde, keerde niet weder, en hieldt zig, eenigen tyd, ſchuil. Wat laater, werdt *Dirk Croeſer* gevat; doch, eerlang, op vrye voeten geſteld (*y*). Van Goetthem en Dingſtee, op den gemelden vyfden January, op nieuws ontbooden zynde, werden ook agter af geleid, en vaſtgezet. 't Liep aan tot het einde der maand, eer deeze luiden gevonniſt werden. Leenaardsz. werdt, den zevenentwintigſten, voor al zyn leeven, gebannen uit de Stad, derzelver vryheid, en eene myl in 't ronde, op eene boete van zeshonderd guldens en goeddunkelyke ſtraffe. Van Goetthem en Dingſtee werden, den negenentwintigſten, voor zes jaaren gebannen. De twee anderen werden, den eenendertigſten, binnens Kamers, geyonniſt. Van Bogaard werdt, byzonderlyk, kwalyk genomen, dat hy, ſchoon Oud-Schepen, de Staaten, op valſche gronden, hadt gezogt te beweegen, om de Regeering te veranderen. Hy werdt verweezen in eene boete van tweeduizend guldens, en om, binnen vierentwintig uuren, in de Kollegien van myne Heeren van den Geregte, bekentenis van zyne misdaad te doen, en God en 't Geregt om vergiffenis te bidden; of by weigeringe hiervan, twee jaaren buiten de Stad, derzelver vryheid, en eene myl in 't ronde te verblyven. 't Schynt dat hy 't laatſte verkooren, en zig, ſedert, in den Haage (*z*), of ook wel te Haarlem onthouden heeft. Doch na dat de twee jaaren verloopen waren, kwam hy wederom in Amſterdam. Over Pieter Harke, ging diergelyk vonnis; behalve dat hy ſlegts in driehonderd guldens boete verweezen werdt. Alle de gevangenen werden veroordeeld tot het voldoen van de koſten hunner gevangeniſſe en der Regtspleeginge. Voorts, werdt, den eenendertigſten, op * aanbeveelinge der Heeren Staaten, eene algemeene † uitwiſſching en vergeeting van misdaad afgekondigd, ten behoeve van allen, die de jongſte laſterlyke Verzoekſchriften getekend hadden; de hoofdbeleiders, en zulken, die, gedagvaard zynde, niet verſcheenen waren, uitgenomen (*a*). De Kerkenraad toonde, ondertuſſchen, wat zy van de regtvaardigheid deezer vonniſſen gevoelde, met Leenaardsz., kort hierna, een getuigſchrift te geeven, dat hy een man was vroom van leeven, en opregt in de Leere (*b*).

1629.

* *recommandatie.* † *Abolitie.*

Leenaardsz wordt, voor altoos, gebannen. Vier anderen, voor zes en twee jaaren.

Doch de ruſt was hiermede nog niet volkomenlyk herſteld onder de Burgerye, welker gemoeden, door het vinnig prediken van ſommige Leeraars, met naame van Smout en Kloppenburg, geduuriglyk, werden opgezet tegen de Wethouderſchap. Men gaf ook verſcheiden' ſchriften in't licht, waarin 't gedrag der gevonniſten verdedigd, en de Regeering in 't ongelyk geſteld werdt. De Wethouderſchap, niet onbewuſt van den hoek, waaruit deeze ſchriften, en andere poogingen ten haaren nadeele, voortkwamen, ſloeg verſcheiden' middelen ter hand, om de onluſten, in derzelver oorſprong, te dempen. Burgemeeſteren hadden, onder anderen, den vierentwintigſten January, aan de Vroedſchap voorgeſteld, „ of het, tot wegneeming van alle wan- „ trouwen en argwaan, die tuſſchen de „ Regeering en de Kerk zou mogen ontſtaan, niet van dienſt zyn zou, dat een „ of twee Raaden, belydenis doende van „ de Gereformeerde Religie, gemagtigd „ werden, om, van deezer Stede wege, „ zitting te neemen in den Kerkenraad, en „ alle andere Kerkelyke Vergaderingen, „ die hier ter Stede gehouden werden, vol- „ gens het onwederſpreekelyk regt, welk „ der Wethouderſchap in alle openbaare „ Ver-

De Vroedſchap beſluit, zitting te neemen in den Kerkenraad.

(*x*) Reſol. Holl. 20 *Dec.* 1628. *bl.* 224, 225.
(*y*) Noodwendich en Levendich Verhael, *gedr.* 1629.
(*z*) *Zie* VONDELS Hekeld. *bl.* 180.
(*a*) Keurb. K. *f.* 132 *verſo.* *Zie ook* de Sententien, *gedrukt* 1629.
(*b*) Authent. en Waaracht. Verhael, *gedr.* 1630. *bl.* 21.

1629. „ Vergaderingen toekwam; volgens het gebruik van verſcheiden' Steden in Holland; en volgens het XXXVII. Lid van de Kerkenordeninge der jongſte Nationaale Sinode van Dordrecht (3): 't welk zy hielden te zullen ſtrekken tot vaſtſtelling, onderhouding en vermeerdering van onderling goed verſtand * en eenigheid tusſchen de Regeering en de Kerk." En op deezen voorſlag, hadt de Raad verſtaan, „ dat Burgemeeſteren, volgens het gemelde regt, hoe eerder hoe liever, twee „ Raaden, belydenis doende van de Gereformeerde Religie, zouden magtigen, „ om zitting in de Kerkelyke Vergaderingen te neemen; te meer, naardien de „ meening niet was, iet tegen de Kerke te „ doen, of eenige onbehoorlyke magt over „ dezelve te oefenen (*c*)." Het neemen van dit beſluit ſtrekte regelregt tot beteugeling van onbeſcheiden Kerkelyken. Ook ontſtondt 'er, toen 't bekend werdt, groot gemor over onder deezen. Doch de Regeering hadt vaſtgeſteld, hun geen' voet te wyken; ſchoon zy geraaden vondt, op 't aanhoudend verzoek des Kerkenraads, het daadelyk neemen van zitting, nog eenigen tyd, uit te ſtellen (*d*). Ook beſpeurde men klaarlyk, hoe de meerderheid der Vroedſchap geſteld ware, toen de Heer Herman Gysbrechtsz van de Poll, die, in 't jaar 1618, van zyne Vroedſchapsplaats, door Prinſe Maurits, ontzet geworden was, op zynen ouden eed, wederom ingelaaten werdt in de Vroedſchap (*e*); daar men zelfs verſtondt, dat hy zyne oude plaats wederom behoorde te bekleeden (*f*).

Burgemeeſteren, midlerwyl, beſpeurende, dat de verkeerde bevattingen der verbindteniſſe van den Schutters-eed, zig, door het uitgeeven van het Advys der Profeſſoren en Sinodale Afgevaardigden en van andere ſchriften, meer en meer begonden te verſpreiden onder 't gemeen, vonden, met overleg van den Prinſe van Oranje, die deswege, door de Afgevaardigden der Stad, geſproken was, tot meerder verzekerdheid der Stede, geraaden, den Schutters-eed, met eene redelyke uitlegging, in 't licht te geeven; en dien, daarop, door alle de Burgervendelen, van nieuws, te doen afleggen. De Raad ſtemde met Burgemeeſteren overeen. De eed werdt, den zeventienden February, afgekondigd. In dezelve, beloofde men, onder anderen, *de Magiſtraet en de Regierders der* Stad *gehouw ende ghetrouw te ſyn.* 't Welk verklaard werdt, te betekenen „ de handhaaving van deezer Stede „ Privilegien en geregtigheden, onder elks „ Kapitein, en de beſcherming der Burgeren en Inwooneren voor allen geweld en „ overlaſt." Voor deezen eed, ging eene afkondiging, op den naam van Burgemeeſteren en Raaden, behelzende „ dat eenige weinige onruſtige en kwaadwillige „ menſchen, ook zulken, die, van buiten „ ingekomen, hier minnelyk ontvangen en „ bejegend waren, der goede gemeente, „ ſedert eenigen tyd, verkeerde indrukſels „ gegeven hadden van de wettige Regeeringe deezer Stad, die niets meer ter herte nam dan de handhaaving der waare „ Chriſtelyke Religie, zo als die alhier, in „ de openbaare Kerken, geleerd werdt; „ haar daarenboven zoekende te ontſlaan „ van haaren Burgerlyken eed en pligt, „ waaruit niet dan verwarring, vermindering van Privilegien en vryheden, en „ onruſt en ſchade te wagten was; dat „ men hiertoe verſcheiden' Pasquillen en „ Schimpſchriften geſtrooid hadt tegen de „ Regeering, en onder anderen een, waarin „ de Burger-eed gezift en kwalyk uitgelegd „ werdt: ook eene zogenaamde *Schutters Kroon*, in welke de oogmerken der kwaadwilligen klaar genoeg opengelegd werden; dat, wyders, om de Schuttery van „ eed en pligt te ontbinden, door zulken, „ wien 't minſt betaamde, bevorderd was, „ zeker *Advys in cas van Conſcientie*, waardoor de Stad in groote ongelegenheid „ zou hebben konnen gebragt worden, zo „ Burgemeeſteren, met goedvinden van den „ Prinſe van Oranje, als Stadhouder deezer „ Provincie, daarin niet voorzien hadden; „ dat Burgemeeſteren en Raaden, tot voorkoming van den indruk, dien deeze ſchriften reeds gemaakt hadden, en verder „ mogten konnen maaken, by raade van „ zyne Doorlugtigheid, hadden goedgevonden, de gantſche Schuttery haaren „ ouden eed te doen vernieuwen, en ten „ dien einde, alle Schutters bevalen, te „ verſchynen, daar zy, door den Krygsraad, zouden ontbooden worden, met „ verbod, dat niemant zig, als Schutter, „ zou gedraagen, voor dat hy den eed, „ van

1629. den Schutters-eed vernieuwen.

Afkondiging tegen het Theologiſch Advys en andere ſchriften.

* Correſpondentie.

Herman Gysbrechtsz van de Poll, die, in 't jaar 1618, bedankt was, komt, op zynen ouden eed en plaats, wederom in de Vroedſchap.

Burgemeeſteren doen alle de Burgervendelen

(*c*) Reſol. Vroedſch. N. 16. 24 *Jan.* 1629. *f.* 70.
(*d*) Authent. en Waaracht. Verhael, *gedr.* 1630. *bl.* 18.
(*e*) Reſol. Vroedſch. N. 16. 28 *Jan.* 1629. *f.* 70 *verſo.*
(*f*) Reſol. Vroedſch. N. 16. 2 *Febr.* 1629. *f.* 71.

(3) Dit XXXVII. Lid luidt aldus: *In allen Kercken ſal een Kercken-Raedt zyn, beſtaende uyt Dienaren des Woordts ende Ouderlingen, de welcken ten minſten alle weken eens t'ſamen komen ſullen, alwaer den Dienaer des Woordts (ofte Dienaren, ſoo daer meer ſyn) by ghebeurte preſideren, en de actie regeren ſal. Ende ſal oock de Magiſtraet van de plaetſe reſpectivelyck, indien het haer gelieft, een of twee van den haren, weſende Lidtmaten der Gemeente, by den Kercken-Raedt mogen hebben, om te aenhooren en mede van de voorvallende ſaecken te delibereren.* Zie *Groot-Plakaatboek*, III. Deel, bl. 467.

1629. „ van nieuws, zou hebben afgelegd (*g*)." Ook hebben alle de Burgervendelen, het eene na het andere, voor den Krygsraad, ontbooden zynde, den ouden Schutters eed, ſedert, vernieuwd. Men gaf 'er den Prinſe van Oranje kennis van, door de Afgevaardigden ter Dagvaart en door brieven: en zyne Doorlugtigheid vaardigde, hierop, eenen brief af van den volgenden inhoud:

Brief van den Prinſe van Oranje aan Burgemeesteren.

De Prince van Orange, Grave van Naſſau, Moers &c. Marquis van der Vere ende Vliſſingen, Heere ende Baron van Breda &c.

Erentfeſte, eerſame, beſondere goede vrunden. Wy hebben door U. E. Gecommitteerde, ende de volgende brieven verſtaen, 't geene U. E., naer voorgaende Communicatie met ons, ter hand hebben genomen, ende hoe dat, na gedane publicatie, alle de Comp. Schutteren in U. E. Stadt den Eedt hebben vernieuwd op 't oude formulier ende bygevoeghde interpretatie. t Welck wy verhopen alles in goede ordre ende ſtilligheyd volbracht te zyn, niet twyffelende oft U. E. Stadt ſal daerby gewerden de ſekerheyd ende ruſte, die tot welſtand derſelver, ende van 't gemeyne Land ſoo ſeer nodigh is. Waer mede

Eerentfeſte, eerſame, beſondere goeden Vrunden *U. E. Gode almachtigh bevelen.* In 's Gravenhaghe den XXV^ſten. february 1629 *Onderſtondt* U. E. goedwillige Vrund, *ende was getekent*

F. HENRY DE NASSAU (*h*).

De Afgevaardigden der Sinoden begeeren, dat de Staaten de Regeering van Amſterdam verpligten, om reden te geeven van het verordeelen van hun Advys.

De Afgevaardigden der Sinoden, midlerwyl, euvel neemende, dat hun Advys, in de afkondiging van Burgemeesteren en Raaden, nevens eenige Pasquillen, genoemd en veroordeeld was, vervoegden zig, den agtentwintigſten February, met een Vertoog aan de Staaten van Holland: waarin zy, vooraf begeerd hebbende „ dat hunne Ede„ le Groot-Mogendheden, *voorzigtiglyk* en „ *met zagte middelen*, de Religie wilden „ vaſter ſtellen, tegen de Factie der Re„ monſtranten;" ook verzogten „ *dat de* „ *Agtbaare Magiſtraat van Amſtelredam* „ *mochte ghevordert werden om punctuelyken* „ *aen te wyſen de onwaerheydt, onrechtmaetigheydt, ſchadelycke Conſequentie* &c. van „ hun Advijs of *Conſultatie*, op dat zy daar„ op mogten gehoord worden (*i*)."

't Vertoog ter Vergaderinge van Holland gelezen zynde, ſloegen eenige Leden den Afgevaardigden van Amſterdam drie punten voor, welken zy meenden te zullen ſtrekken, tot wegneeminge der onluſten hier ter Stede. Doch alzo de Afgevaardigden der Stad deeze punten hielden te ſtryden met de Privilegien, weigerden zy, volſtandiglyk, daarin te bewilligen. De Vroedſchap bedankte hen voor hunnen yver, vermaande hen zo voort te gaan, geene de minſte inbreuk op der Stede Privilegien te gedoogen, en, zo zy beſpeuren mogten, dat men 't egter zogt te doen „ ter Vergaderinge „ te verklaaren, *dat men daertegen, van* „ *Stads weghen tot affweeringhe van dien,* „ *ſoodanighe middelen ter handen nemen* zou „ *als ons God ende de nature verleent* hadden (*k*)." Voorts, werdt hun gelaſt ter Vergaderinge van Holland te zeggen „ dat „ men hier ten hoogſte gevoelig was, over „ de beſchuldigingen, vervat in het Ver„ toog van de Gedeputeerden der Sinoden." Ook moeſten zy te wege brengen, dat dit Vertoog het Hof in handen geſteld werdt, om de Staaten daarop te dienen van berigt, en ter Vergaderinge vooral aandringen, dat, in 't raadpleegen over dit ſtuk, gelet werdt op de bewaaring van de Hoogheid en Geregtigheid van 't Land. Eindelyk, alzo de Predikant Kloppenburg *ſich met de Conſulenten ghevoeght, ende, wel beter wetende, in de ſake niet recht gegaen* hadt, werdt beſlooten, zulks nader te onderzoeken (*l*).

1629. Ernſtig beſluit der Vroedſchap, ter deeze gelegenheid.

De Afgevaardigden der Stad, met deezen laſt naar den Haage vertrokken, vorderden, terſtond, dat het Vertoog den Hove in handen geſteld werdt; 't welk zonder uitſtel geſchiedde. Ook leedt het niet lang, of Preſident en Raaden berigtten den Staaten „ dat 'er, voor de handhaaving der Ge„ reformeerde Religie, zo veel zorg ge„ draagen werdt, als mogelyk, of voor„ maals geſchied was; en dat zy, hierom, „ onnoodig hielden, dat de Regenten zig „ daartoe, door eenen nieuwen eed, ver„ bonden, gelyk in het Vertoog begeerd „ werdt. Dat, tegen de afzonderlyke Ver„ gaderingen der Remonſtranten, by Pla„ kaaten, voorzien was, de overtreeders „ van welken ook geregtelyk werden aange„ ſproken, 't welk nogtans, veelligt, met „ meer vrugt geſchieden zou, zo 't alomme, „ met eenpaarigheid, geſchiedde. Dat, „ midlerwyl, in bedenking kwam, of niet „ goed zyn zou, dat de Gedeputeerden „ der Sinoden nadere opening gaven van „ de

Advys van Preſident en Raaden van Holland, waarin de Gedeputeerden der Sinoden in 't overgelyk geſtelt worden.

(*g*) Reſol. Vroedſch. N. 16. 17 *Febr.* 1629. *f.* 75. *Zie ook* Remonſtr. der Synoden *van den* 28 *Febr.* 1629. *in de* Bylag. *bl.* 33.

(*h*) Geregiſtr. *in de* Reſol. Vroedſch. N. 16. 5 *Maart* 1629. *f.* 79.

(*i*) Remonſtr. van de Gedeput. der Zuid- en Noordh. Synoden *van* 28 *Febr.* 1629. *gedr. te Haarl.* 1629.

(*k*) Reſol. Vroedſch. N. 16. 5 *Maart* 1629. *f.* 78.

(*l*) Reſol. Vroedſch. N. 16. 5 *Maart* 1629. *f.* 78 *verſo.*

1629. „ de *zagte middelen*, tot weeringe van
„ der Remonſtranten bedryf, van welken
„ zy, in 't Vertoog, gewag gemaakt had-
* Excesſen. „ den. Dat by de * buitenſpoorigheden der
„ Remonſtranten, in het Vertoog, niet wel
„ te pas gebragt was, 't gene de Wethou-
„ derſchap van Amſterdam, onlangs, om-
„ trent eenige burgers, gedaan hadt, als
„ ware zulks geſchied, om de Remonſtran-
„ ten te begunſtigen en die van de Gere-
„ formeerde Religie te bezwaaren; alzo,
„ uit de regtspleeging zelve, en uit de her-
„ haalde betuigingen der Wethouderſchap,
„ het tegendeel bleek. Dat de vraagen,
„ op welken de Gedeputeerden hadden
„ goedgevonden te antwoorden, ontydig en
„ ondienſtig waren voorgeſteld, en dat de
„ vraagers zig, in allen gevalle, eerſt had-
„ den moeten vervoegen aan hunne Magi-
„ ſtraat. Dat ook ongegrond en buiten re-
„ den was, dat men die Magiſtraat nader
„ reden haarer afkondiging zou afvorde-
„ ren, gelyk in 't aanhangſel op het Ver-
„ toog begeerd werdt. Dat, eindelyk, de
„ Predikanten behoorden vermaand te wor-
„ den, om, door Godvrugtige Predikatien
„ en Schriftuurlyke vermaaningen, de Ge-
„ meente te brengen tot afſtand van zon-
„ den, behoorlyke eerbiedenis en gehoor-
„ zaamheid jegens haare Overheid, en lief-
„ de en eenigheid onder elkanderen: ook,
„ om de Remonſtranten en anderen, die
„ zig nog buiten de openbaare Kerken hiel-
„ den, door vriendelyk verzoek en aan-
„ ſpraak, te winnen, en uit hunne doolin-
„ gen te redden (*m*)."

Oproer te Amſterdam, voor het Weſtindiſche Huis.

Het morren over 't verſterken der bezet-
tinge van Amſterdam, in December laatſt-
leeden, duurde nog by veelen, toen zy, in
February deezes jaars, zonderling te pas
kwam, om een gevaarlyk oproer te ſtillen,
waarvan wy de gelegenheid en uitſlag, kor-
telyk, verhaalen moeten. De Weſtindiſche
Maatſchappy hadt, in Maymaand des voor-
leeden jaars, eene aanzienlyke Vloot uitge-
ruſt, onder bevel van *Pieter Pieterszoon
Hein*, in 't gemeen *Piet Hein* genaamd,
wien 't, den agtſten September, gelukt was,
de gantſche Spaanſche Zilvervloot, in de
Havana, te bemagtigen. Met den buit, hier
veroverd, die op elf of twaalf millioenen
begroot werdt, zeilde hy naar 't Vaderland,
daar hy, in January deezes jaars, aankwam.
De ſchat werdt, voor 't grootſte gedeelte,
gebergd in 't Weſtindiſche Huis (*n*) op den
Haarlemmerdyk, nu het Nieuwe-Zyds-
Heeren-Logement. De Maatſchappy be-
grootte, ten overſtaan van Gemagtigden
der algemeene Staaten, het buitgeld voor 1629.
't Bootsvolk op zeſtien maanden en twintig
dagen; doch ſtelde het, op verzoek des
Admiraals en der andere hooge Bevelheb-
beren, op zeventien maanden (*o*). Maar een
hoop matroozen, die zig veel grooter be-
looning hadt toegelegd, op de Plaats van
't Huis vergaderd, dreigde, dat zy, zo men
hun geen genoegen gaf, zig zelven haaſt aan
meerder buitgeld helpen zouden. Eenigen
wierpen 't oog al naar de kelder, daar de
ſchat bewaard werdt. Doch de dienaars der
Maatſchappye, hun voorhoudende, dat zy
's anderendaags konden wederkomen, als de
Bewindhebbers voltalliger zouden zyn, kree-
gen hen de Plaats af, en op ſtraat, waarna
hun de Poort voor de neus geſlooten werdt.
Voor de Poort, kwamen hun haaſt veelen
van hunne makkers by, die maar paſſelyk te
vrede waren met het gene zy ontvangen had-
den, en greetiglyk deelden in de hoop, om
meer te bekomen. 't Woeſte bootsvolk
werdt opgehitſt door de Kroeghouders en
Hoeren, die, in grooten getale, hieromtrent
woonden, en op een gedeelte van den buit
vlamden. 't Geſpuis bragt ſteenen aan,
die, wel haaſt, door de glazen, en over den
muur op de Plaats vloogen. Men viel met
een byl aan 't hakken in de deur, poogende
't ſlot los te krygen, terwyl anderen eenen
ſleeper noodzaakten, om een yzeren goote-
ling, die aan den Y-kant lag, voor de Poort
te ſleepen. De toeleg was, de Poort met
ſtraatſteenen open te ſchieten; doch geen
winkelier wilde den matroozen buskruid ver-
koopen. Midlerwyl, was men van binnen
ook verdagt op tegenweer. Men bragt eeni-
ge handgranaaten byeen, die men, als 't
neep, onder den hoop geworpen zou heb-
ben. Doch 't kwam zo ver niet. De Wet-
houderſchap, ſpoedig kennis gekreegen heb-
bende van den oproer, zondt den Wagt-
meeſter Jakob Wyts, die over de onlangs
ingenomen zes vendelen geboodt, en den
Major Nikolaas Haſſelaer, met eenige man-
ſchap, naar 't Weſtindiſche Huis; die de
oproerigen, zonder eens te ſchieten, ver-
ſtuiven deeden (*p*). De Digter Vondel
maakte, kort hierna, dit geeſtig vers,

De be-
zetting
ſtilt de-
zelve.

Op het Ontset van Piet Heyns Buyt.

Het Weſtinjes-Huis ſpreekt.

Ik ſtak noch in een gekx Kaproen,
Doe 'k zay, waer toe dit Garnizoen (4)?
Maer

Vers van Vondel, ter dee-

(*m*) Reſcriptie en Advys van 't Hof, *gedr.* 1629.
(*n*) Vaderl. Hiſt. XI. *Deel*, *bl.* 68, 69.
(*o*) N. v. Wassenaer Hiſt. Verhaal, XVI. *Deel*, *f.* 102 *verſo*.
(*p*) van den Sande, X. *Boek*, *bl.* 137. Domselaar VI. *Boek*, *bl.* 337. Commelin, *bl.* 1109.

(4) Wy hebben, hiervoor (bl. 496), gezien, dat,

1629. zer gelegenheid, gedigt.

Maer doen de moetwil, opgeruit,
Begon, om Sinte Pieters buit,
Een kangs te wagen, drieſt en dom,
Mit vliegent vaendel, ſlaende trom;
Doen quam my't krygsvolk wel te pas,
De ſteenen vlogen door het glas.
Ik docht dees Geuzen bennen Spaens:
Of is Sint Pieter (5) Harmiaens?
Giert almanshoer die ſtong mit ſmart
En gleurde by de Verkens mart (6),
Mit al de lange Verkens dyk (7),
Op't opengaen van't hemelryk:
Men ley een ſtik geſchuts aen boort,
Om rammen ſinte Pieters poort:
Die riep Sint Angdries (8) aen om hulp:
Sint Japek (9) kruip nou uit jou ſchulp.
O Sinte Klaes (1), kreet Symen vaêr (2),
Trek an, jy bent gien Moordenaer (3).
De ſankten trokken op byget,
En hier deur was de (*) bruit ontzet:
En zoo bleef Sinte Pieter baes:
Godt loont Sint Japek en Sint Klaes (q).

(*) Misſchien *buit.*

Schryvens van den Drosſaard Hooft, met opzigt op den tegenwoordigen toeſtand van Amſterdam.

De Heer PIETER KORNELISZOON HOOFT, Droſſaard van Muiden en Baljuw van Gooiland, ſchreef, eenige weeken laater, toen hy zig op den Huize van Muiden ophieldt, aan zynen Zwager *Juſtus Baak*, Koopman te Amſterdam, met opzigt op den tegenwoordigen toeſtand der Stad, omtrent in deezer voege: „ Nu leeven wy hier als „ die de werelt geſtorven zyn, oft ten min„ ſten leeren ſterven, op zyn Philoſoophs. „ D'eene dag is den anderen zoo gelyk, „ dat ons leeven een ſchip ſchynt, in doo„ de ſtroom, en ſtilte. Beter ſtil nochtans „ als te hard gewaait. Hier preekt men „ geen paſſy als die van onzen Heere; men „ dicht 'er geen requeſten; men raapt 'er „ geen ſteenen om de Heeren naa 't hooft „ te werpen. De kuſſens zyn 'er zoo zacht „ niet dat ze iemant bekooren kunnen. Jaa „ die 'er op beluſt was, kreeg 'er wel goedt „ koop een naa 't hooſdt. Ook roert men „ 'er geen trom; men timmert 'er geen „ wachthuizen (r)."

(q) Hekeld. *bl.* 179.

dat, onder de ſtrenge Gereformeerden, ook eenige deelgenooten in de Weſtindiſche Maatſchappye waren, die, ongetwyfeld, het inneemen van meerdere bezetting voor noodeloos zullen hebben aangezien. Op deezen ſchynt de Digter hier byzonderlyk het oog te hebben.

(5) De Admiraal *Piet Hein.*

(6) De *Varken-markt* was toen, 't gene men nu de *Heeren-markt* noemt, gelyk, in de Kaart van BALTHAZAR FLORISZOON, te zien is.

(7) Zo noemt de Digter den *Haarlemmerdyk.*

(8) De regeerende Burgemeeſter en Kolonel *Andries Bicker.*

(9) De Wagtmeeſter *Jakob Wyts.*

(1) De Major *Nikolaas Haſſelaer.*

(2) *Simon van der Does*, Oud-Schepen en Raad.

(3) Zie, om dit te verſtaan, hier voor, *bl.* 491.

Onge-ruſtheid in en om Amſterdam, ter gelegenheid van den vyandelyken inval in de Veluwe.

't Leedt egter geene vier maanden, toen de zagte ruſt, die de Droſſaard op 't Slot te Muiden genoot, onverwagt, geſtoord werdt. Graaf Henrik van den Berge, die onlangs tot Veldmaarſchalk des Spaanſchen Legers in de Nederlanden verheeven was, toog, op den drie-entwintigſten July, even boven Yſſeloord, over den Yſſel, en viel wederom, gelyk in 't jaar 1624, met eenen aanzienlyken hoop Krygsvolks, in de Veluwe. De tyding hiervan verwekte veel bekommering, in en omtrent Amſterdam. De Regeering ontving eenen brief van Prinſe Fredrik Henrik, met verzoek „ dat van hier eenig „ volk, zo uit de Burgery als Soldaaten, „ die hier in bezetting lagen, zou uitgelaa„ ten worden, tot bezettinge der Steden „ Harderwyk, Naarden en Muiden:" in welk verzoek, terſtond, bewilligd werdt (s), alzo de Raad, reeds in February, beſlooten hadt, het uittrekken van 's Lands ſoldaaten uit te Stad toe te ſtaan, indien de Prins-Stadhouder geraaden vinden mogt, dezelven elders te gebruiken (t). Burgemeeſteren werden dan gemagtigd om met den Krygsraad orde te ſtellen tot de uitzending van eenige Burgers. Ook ſchikten zy, terſtond, het vendel ſoldaaten van Kapitein *Hart* naar Muiden. De Droſſaard Hooft herinnerde hun, dat zy, by den jongſten inval in de Veluwe, ook vier of vyf ſtukken geſchuts derwaards gezonden hadden, om op de voornaamſte toegangen geplant te worden; en laſt gegeven om een wagthuis van deelen op te ſlaan, aan 't Noordeinde der Veſtinge (u). Doch of 't een en 't ander, ook tegenwoordig, geſchied zy, is my nergens gebleeken. Maar Amſterdam zondt, op verzoek der Staaten van Utrecht, de Raaden *Henrik Hudde* en *Simon de Ryke* naar den Hinderdam, om daar, met die van Utrecht, te raadpleegen op de verſterking van den Vegtſtroom, van den Hinderdam af, tot aan de Rynſche Vaart of Vreeswyk toe (v). Hiertoe werdt, door Gemagtigden van Holland en van Utrecht, terſtond, beſlooten. En de Stad Amſterdam ſchoot, aan de Provincie van Utrecht, op goede verzekering, honderd duizend guldens, tot uitvoering van dit werk (w): waartoe, over gantſch Holland, tuſſchen Maas en Zyp, de zesde man van de huisluiden, met het noodige gereedſchap, opgepreſt werdt. Ook werdt

De Regeering bezet Muiden.

Raadpleeging op 't verſterken der weſtzyde van de Vegt.

(r) HOOFTS Brieven N. 165. *bl.* 134.
(s) Reſol. Vroedſch. N. 16. 26 *July* 1629. *f.* 99 *verſo.*
(t) Reſol. Vroedſch. *N.* 16. 21 *Febr.* 1629. *f.* 77 *verſo.*
(u) HOOFTS Brieven N. 180. *bl.* 143.
(v) Reſol. Vroedſch. *N.* 16. 28 *July* 1629. *f.* 100.
(w) Reſol. Vroedſch. *N.* 16. 4 *Aug.* 1629. *f.* 101.

1629. werdt deeze verſterking, ſpoediglyk, voltrokken. En men beloofde 'er zig te meer dienſt van, alzo men zig te binnen bragt, dat wylen Prins Maurits, wiens woorden, in 't ſtuk van te verſtaan 't gene tot 's Lands beſcherming dienſtig was, voor wetten gehouden werden, gezeid zou hebben, getrooſt te zyn, de weſtzyde van de Vegt en Vaart, op deeze wyze bewald zynde, met tienduizend man, tegen de gantſche weereld te verdedigen. De Gemagtigden van Holland, onder welken ook was de Heer *Anthony Oetgens van Waveren*, regeerend Burgemeeſter van Amſterdam, vonden wyders geraaden, wanneer de vyand dieper intrekken mogt, den dyk aan de zuidzyde van Muiden, en aan de Noordzyde van 't Slot, te doen doorſteeken: waartoe men egter niet dan in den hoogſten nood komen zou. Doch wanneer 't daartoe komen mogt, twyfelde Hooft niet, of men zou Muiden „ mits be- „ hoorlyk geſtyft wordende met volk en „ behoeften, God ten voorſten, wel be- „ ſchermen. Niettemin" was, ſchryft hy, „ de hoope van de Heeren van Amſterdam „ en de zyne, dat de Heeren Staaten, nu „ ten tweeden maale, door de beroerte op „ de Veluwe, dus opgewekt, deeze gelee- „ genheidt beeter zouden doen ſterken, en- „ de zulks verzien, dat men, in gelyken „ voorval, den vyandt wat nader zou moo- „ gen laaten komen, ende niet van noode „ hebben, zoo tydtlyk, tot verwoeſtinge „ van onze eigene Landen, door 't waater, „ te verſtaan (*x*)."

Verdere voorzorg hier omtrent.

Men beſluit, Amſterdam te verſterken, aan en buiten de S. Antonispoort.

't Leedt naauwlyks drie weeken, of de vyand drong dieper door, en veroverde Amersfoort, op den veertienden Auguſtus, 't welk zo dra te Amſterdam niet vernomen werdt, of men beſloot, tot meerder verſterking der Stad, die zwakſt was buiten de S. Antonis poorte, een bolwerk op te werpen aan de Ypeſlootſche ſluis, of ten minſten alles daartoe te bereiden, en by voorraad aldaar een halfmaantje te maaken. Ook werden Burgemeeſteren gemagtigd, om de S. Antonis-poort zulks te ſterken, dat dezelve tegen eenen aanloop beveiligd mogt zyn (*y*). De Raad *Hillebrand Schellinger* werdt ook terſtond afgevaardigd naar Naarden, om, nevens de Heeren Oetgens, Hudde en de Ryke, op de behoudenis van Naarden te raadpleegen, en om Muiden te beſchermen, des noods, zelfs door het doorſteeken van den dyk. Voorts, werdt den Afgevaardigden der Stad in deezen oord gelaſt, zorg te draagen, dat het retrenchement aan de weſtzyde van de Vegt zulks mogt verzorgd en verzwaard worden, dat de Landen, daar agter gelegen, door het doorſteeken van den Lekdyk, niet mogten onderloopen (*z*). Men begon, terſtond hierna, een gat te delven in den dyk boven Muiden, welk met een Fort geſterkt werdt, en waardoor 't Land beooſten de Vegt onder water liep (*a*). Doch de vyand hieldt Amersfoort, by gebrek van mondbehoeften, ſlegts tot den vierentwintigſten Auguſtus in; verliet toen de Stad, en trok wederom opwaards, tot aan en over den Yſſel; aan deeze zyde van welken ſtroom, ſlegts zevenhonderd knegten en twee-endertig vaanen paarden, van veertig tot vyftig ieder vaan, leggen bleeven: van al 't welke de Droſſaard Hooft kennis kreeg, uit iemant, dien hy op kondſchap uitgezonden hadt, en die, tot in 's vyands Leger, geweeſt was (*b*). Hem was ook, van wege de Staaten, belaſt, de Huisluiden van Gooiland in de wapenen te brengen. Doch zy waren meeſt gevlugt, doordien verſcheiden' vyandelyke partyen, tot voor de poorten van Naarden, geſtroopt, en Hilverſom, 't voornaamſte dorp in deezen oord, in den brand geſteken hadden (*c*). Het verraſſen van Wezel, waardoor den vyand de toevoer van boven afgeſneeden werdt, hadt hem genoodzaakt, de Veluwe zo verre te verlaaten (*d*). De weinige manſchap, die nog aan deeze zyde van den Yſſel was blyven leggen, trok, den dertienden October, insgelyks, over den ſtroom. 't Land was hierdoor wederom verloſt van de vrees voor de gevolgen van deezen vyandelyken inval; en Amſterdam in 't byzonder, daar 't gerugt reeds geloopen hadt, dat de vyand van zins was zig van de Stad meeſter te maaken (*e*).

De Muiderdyk wordt doorgeſteken.

De vyand trekt te rug.

En verlaat de Veluwe.

De verovering van 's Hertogenboſch, kort op het verraſſen van Wezel, gevolgd zynde, beſloot Amſterdam, op den voorgang van andere Steden, den Prinſe van Oranje deswege te begroeten. De afgezondenen ſpraken, ter deezer gelegenheid, ook met zyne Doorlugtigheid over de verſterking van deeze Stad en van Muiden, en drongen, byzonderlyk, op de verſterking van Muiden aan. De Prins vondtze dienſtig. Men raadpleegde 'er over, in de Vergadering van Holland, en maakte verſcheiden' Kaarten van de ontworpen verſterking. Doch 't

Amſterdam dringt op 't verſterken van Muiden.

(*x*) Hoofts Brieven N. 183. *bl.* 145, 146.
(*y*) Reſol. Vroedſch. *N.* 16. 15, 16, 21 *Aug.* 1629. *f.* 101 *verſo*, 102.
(*z*) Reſol. Vroedſch. *N.* 16. 16 *Aug.* 1629. *f.* 102.
(*a*) Reſol. Vroedſch. *N.* 16. 22 *Aug.* 1629. *f.* 103 *verſo*. Vaderl. Hiſt. XI. *Deel*, *bl.* 96.
(*b*) Hoofts Brieven, *N.* 185. *bl.* 148.
(*c*) Hoofts Brieven, *N.* 186. *bl.* 149.
(*d*) Vaderl. Hiſt. XI. *Deel*, *bl.* 101.
(*e*) Van den Sande, X. *Boek*, *bl.* 146.

1629. 't werk hadt, voor eerſt, nog geen' voortgang, hoe zeer Amſterdam'er op aanhieldt (*f*). Ondertuſſchen, bleef 'er nog eenigen tyd bezetting binnen Muiden en Weesp, die ik vind, dat, in November deezes jaars, door den Droſſaard Hooft, gemonſterd werdt (*g*).

Octroi tot het maaken van de Bovenkerker-Polder.

Dykgraaf en Heemraaden van Nieuwer-Amſtel, den Staaten van Holland vertoond hebbende, hoe door het bepolderen van verſcheiden' ſtreeken Lands, zo wel in het Stigt van Utrecht, als in Holland gelegen, en met Amſtelland uitwaterende, het gedeelte van Nieuwer-Amſtel, tuſſchen het Loopveld [ik verſta het groote Loopveld] en Tamen of den Uithoorn, groot gevaar liep van overſtroomd te worden, verzogten, met goedvinden van Burgemeeſteren van Amſterdam, als Ambagtsheeren van Nieuwer-Amſtel, en verwierven, op den negentienden December deezes jaars 1629, Octroi, om de gemelde ſtreek, door 't leggen van eenen dyk langs 't gebied van Tamen, van den Amſteldyk af tot aan den Veenweg toe, te mogen bepolderen, en de koſten te vinden uit eene gabelle, die, by de gemaakte verlaaten, zou worden ingevorderd. De nieuwe Polder werdt, ſedert, de *Bovenkerker-Polder* genaamd. Wy hebben het Octroi tot het aanleggen derzelve, welk onzes weetens nimmer gedrukt geweeſt is, hier agter wel onder de *Bylaagen* (*h*) willen voegen.

Haarlem ſtyft de gebannen Amſterdammers.

De vrees voor den vyand hadt de inwendige onruſt, hier ter Stede, een weinig doen afneemen, die egter, tegen 't einde des jaars, het hoofd wederom opſtak. De Vroedſchap hadt, vroeg in 't voorjaar, reeds met ongenoegen vernomen, dat de gebannen burgers geſtyfd werden door 't nabuurig Haarlem, waar eenigen zig niet alleen onthielden, en hunne ſcherpſte ſchriften tegen de Amſterdamſche Regeering, openlyk, lieten drukken; maar van wege welke Stad, ter Vergaderinge van Holland, ook voorſlagen gedaan werden, die men hier hieldt te ſtrekken tot krenking van der Stede Privilegien, en die men beſloot, door't gezag van Prinſe Fredrik Henrik, of door ernſtige Proteſtatien, tegen te gaan (*i*).

Schets van 't gebeurde met Adriaan Smout, eer hy

Doch de ballingen en ontſchutterden vonden, hier ter Stede, ook vlytige voorſtanders aan ſommige Predikanten, met naame aan Adriaan Smout en Joannes Kloppenburg. De eerſte was, al voor lang, berugt geweeſt, wegens zyn bitter ſchryven en predikken tegen de Overheid. Van hem vraagde de Burgemeeſter Kornelis Pieterszoon Hooft, in zeker geſchrift (*k*), *of men wel eenig Schryver zou konnen aanwyzen, die in laſteren en ſchelden by Smoutius zou konnen haalen?* In 't jaar 1606, was hy, ruim een jaar, Predikant te Roon geweeſt; doch zynen dienſt aldaar hebbende nedergelegd, predikte hy, ſedert, in verſcheiden' afgezonderde Vergaderingen der Contraremonſtranten. In 't jaar 1613, droeg hy zyn *Schriftuurlyk Ja* op aan de Staaten van Holland; in welk boek, naar 't oordeel der Staaten zelven „ gearbeid werdt tegen hunne Re- „ ſolutien, ook met kennelyke onwaarheid, „ ja tot *ſeditie* en oproerigheid." Ook werdt hy, deswege, den twintigſten July des gemelden jaars, voor de Staaten ontbooden: en hun geene voldoening konnende geeven, wegens 't gene hy geſchreeven hadt, werdt hem gelaſt, binnen vier dagen, naar 's Graavezande te vertrekken, en binnen de vryheid van die Stede te vertoeven, tot dat zyne zaak, ter naaſter Vergaderinge, zou afgedaan zyn (*l*). Hoe lang hy hier bleeve is my niet gebleeken; doch ſommigen tekenen aan, dat hy, boven arreſt en al, doorging (*m*). In September des jaars 1620, werdt hy te Amſterdam beroepen (*n*); daar hy veel toebragt tot de ſchorſing van Hanekop, en dikwils, vooral op de Bededagen, vinnig uitvoer tegen de Regeering. Op den agtentwintigſten January des jaars 1626, hadt hy 's Lands plaagen toegeſchreeven aan het dringen van Luiden in de Regeeringe, die 't Pausdom waren toegedaan; en de Staaten beſchuldigd, om dat zy Schepen naar Rochelle gezonden hadden, tot verdrukking, zo hy zeide, van de waare Gereformeerde Religie (*o*). Op den Biddag van May deezes jaars 1629, hadt hy den Prins van Oranje aangetaſt, op zulk eene wyze, dat Burgemeeſteren aanſchryvens kreegen van het Hof, om daarop onderzoek te doen; gelyk, zeer in ſtilte, geſchied was. Ook hadt hy, op den eerſten Auguſtus, insgelyks eenen Biddag, in de Oude Kerke, van den Predikſtoel gezeid: „ Gy zyt de „ oorzaak met uwe proceduuren, dat God „ almagtig den vyand op de Veluwe heeft „ doen komen - - Men legt den luiden „ misdaad te laſt; maar mogten zy eens, „ als beſchuldigers en beſchuldigden, tegen „ elkanderen gehoord worden, dan zou men „ be-

1629. hier Predikant werdt. Staatelyks van zyn predikken tegen de Regeering hier ter Stede.

(*f*) Reſol. Vroedſch. *N.* 16. 21 *Sept.* 1629. 7 *Jan.* 1630. *f.* 108, 136 *verſo.*
(*g*) HOOFTS Brieven, *N*, 188. *bl.* 150.
(*h*) *Lr.* A.
(*i*) Reſol. Vroedſch. *N.* 16. 4 *April* 1629. *f.* 81.
(*k*) *By* BRANDT II. *Deel, bl.* 216.
(*l*) Reſol. Holl. 20 *July* 1613. *by* BRANDT II. *Deel, bl.* 215.
(*m*) Vrye aanwyzing *tegen de* Hiſtorie van F. DE VRY, *bl.* 83.
(*n*) CROESE Kerk. Regiſter, *bl.* 44.
(*o*) Authent. en Waaragt. Verh. *gedrukt* 1630. *bl.* 4.

1629. „ bevinden, wie eigenlyk ſchuld hadt. - - „ Gy agt ons te klein en te gering, dan dat „ gy met ons Correſpondentie zoudt houden - - Men houdt ons voor kootjongens „ — Gy houdt zo veel van u zelven, als „ of gy alleen iet te zeggen hadt. Men „ leent zyne ooren, veel liever, aan een „ hoop Poëeten, Orateurs, Juriſten, Polityken, dan aan ons. Dit 's verkeerd. Zy „ haalen hunne dingen uit Redenvoeringen, „ uit de Keizerlyke Regten enz. Wy zeggen blootelyk, *de Heere zegt het*. Wy hebben Gods woord: hoort, derhalve, wat „ wy u zeggen. Wy zyn uwe Herders; „ wy zullen u anders niet zeggen dan de „ waarheid. *Wee den afvalligen, die zonder „ my raadſlaagen, Jeſaia* XXX. — Herſtelt „ dan de genen, die ons zo trouw geweeſt „ zyn, herſtelt de genen, die gy ontſchutterd hebt. Volgt niet na de voetſtappen „ van Rehabeam, die den jongſten Raad „ ſtelde boven den ouden enz." Al dit en nog meer ſprak hy, met het aangezigt gewend naar 't Burgemeeſters-geſtoelte, daar Schout en Burgemeeſteren zaten. Voorts, beſtrafte hy de Gemeente, dat zy, over haare bezwaarniſſen tegen de Regeeringe, haare Predikanten niet gekend, maar in den Haage geklaagd hadt. „ Wy belgen 't ons, „ zeide hy, dat gy ons niet gekend hebt. „ Ik voor my belg het my, dat gy my niet „ gekend hebt. Gy hebt, met uw klaagen „ in den Haage, uwe Heeren getergd, zo „ dat zy zig tegen u geſteld hebben. Ik „ weet wel, dat u al wat veel gevergd is; „ maar gy moeſt tot ons gekomen zyn: wy „ zouden by uwe Wethouders gegaan, en „ hun hunne misſlagen aangewezen hebben." Voorts, zeide hy „ dat de Predikanten menig Vertoog aan Burgemeeſteren gedaan hadden; ook aan den Prinſe, „ toen zyne Doorlugtigheid zig laatſtelyk „ hier bevondt. Maar, ging hy voort, wat „ was het? Men agtte het niet. Men ſloeg „ het in den wind." En zyne beſtraffing beſluitende, zeide hy „ Kortom, zy hebben allen tegen ons gezondigd, van den „ minſten tot den meeſten toe (*p*)."

Hy wordt voor Burgemeesteren ontbooden.

Over zulk prediken, werdt Smout, wel haaſt, voor Burgemeeſteren ontbooden, die hem zeiden „ dat zy eenige aantekeningen „ gehouden hadden van zyne jongſte Bid-„ dags-preeke; doch begeerden, dat hy hun „ die, zo na mogelyk, opgeſteld, gelyk „ dezelve uitgeſproken was, overleverde, „ om te konnen zien, of zy zyne woorden „ ook anders hadden opgevat, dan hyze „ gemeend hadt." Smout aarzelde in 't eerſt, en zeide, eindelyk „ dat hy de Hee- 1629. „ ren niet believen kon, zonder kennis van „ den Kerkenraad, welken hy verzogt, „ vooraf, te mogen berigten van 't gene op „ hem begeerd was:" 't welk hem vergund werdt. Weinige dagen hierna, verſcheen hy wederom voor de Heeren, zeggende, „ dat de Kerkenraad het overleveren der „ Preeke niet dienſtig gevonden hadt; doch „ dat hy 't egter doen zou, mids men hem „ eene maand tyds gave." Men ſtondtze hem toe; maar als hy, na verloop derzelve, niet opkwam, deedt men hem boven komen, en drong hem tot het voltrekken zyner belofte. Hy hieldt zig onkundig van eenige belofte, en beriep zig op 't verbod des Kerkenraads. De Heeren hielden hem toen eenige punten uit hunne aantekeningen voor, en vraagden hem, wie hy op 't oog gehad hadt met de woorden, *Gy zyt de oorzaak met uwe proceduren* enz. en *Herſtelt de genen die gy ontſchutterd hebt?* En na eenige aarzeling, erkende hy, daarmede de Magiſtraat, zo wel als de Gemeente, gemeend te hebben. Ook beleedt hy, met verſcheidene andere uitdrukkingen, op de Magiſtraat te hebben gezien. Zelfs ontzag hy zig niet, Burgemeeſteren in 't aangezigt te zeggen: *Myne Heeren, valt God nog te voet, en bidt hem om vergiffenis; ſtaat van uwe begonnen proceduren af; want anders zult gy u en uwe kinderen om hals brengen.* Ook zeide hy, „ dat, in de Sententien der Burgeren, din-„ gen geſteld waren, die God den Heeren „ vergeeven wilde, dat zyze zo hadden doen „ ſtellen." Men voerde hem te gemoet, „ dat hy, indien hy dit dagt, den Heeren „ in 't byzonder moeſt aangeſproken hebben, zonder zulke dingen op den Predik-„ ſtoel te brengen, en de Regters openlyk „ ten toon te ſtellen." Doch hy beweerde, „ dat de ergernis, openlyk gegeven zynde, „ ook openlyk behoorde beſtraft te wor-„ den." En als de Heeren ontkenden, ergernis gegeven te hebben, zeide hy „ dat „ de geheele Gemeente daarvan overtuigd „ was." Wyders, werdt hem gevraagd, wie hy meende met den ouden Raad? waarop hy zeide, *Burgemeeſter Pauw en de zynen.* Men vraagde hem, of de Heeren verpligt waren, Burgemeeſter Pauw te volgen, als zyne redenen hun niet voldeeden? Waarop hy antwoordde „ dat men in den Raad „ kwam met bekuipte ſtemmen, en in zul-„ ker voege de beſluiten doordreef." Men hervraagde „ hoe hy zulks wiſt?" Doch hy antwoordde hierop alleenlyk „ dat de dingen „ zo geheim niet bleeven, of zy lekten wel „ eens uit." Na eenige verdere woorden-wiſſeling, liet men den Leeraar gaan, hem al-gaan.

Zyne bekentenis.

Men laat hem

(*p*) Authent. en Waeracht. Verh. *bl.* 5-8.

1629. alleenlyk aanzeggende „ dat Burgemeeſte-
„ ren, volgens hunnen eed, niet zouden kon-
„ nen nalaaten, wegens 't voorgevallene,
„ zulke voorziening te doen, als zy, tot
„ behoudenis der ruſte van de Stad en der
„ Religie, zouden agten te behooren," met vermaaning „ dat hy zig verder gedraagen
„ zou, gelyk een goed eerlyk Predikant be-
„ taamde."

Handeling met den Prekant Kloppenburg,

Terwyl de zaaken met Smout dus ſtonden, zo niet al vroeger, werdt Kloppenburg, in gevolge van het beſluit der Vroedſchap, hiervoor (*q*) te boek geſteld, insgelyks, zo ik meene, voor Burgemeeſteren ontbooden. Sommigen ſchryven, dat de Magiſtraat *Crimineellyk tegen hem* deedt *procedeeren* (*r*). Men hadt, behalve het bewerken van het Advys over den Schutters-eed, veele andere dingen ten zynen laſte. Doch my is niet klaarlyk gebleeken, wat 'er al met hem gehandeld werdt. Sommigen tekenen aan, dat hy, gelyk Smout naderhand, uit Amſterdam geweezen werdt, en zig eenigen tyd te Leiden onthieldt (*s*). Anderen melden, dat hy, den negenden November, van de Amſterdamſche Gemeente ontſlaagen werdt (*t*): 't welk zeer wel geſchied zou konnen zyn, na dat hy ter Stad uit geweezen geworden was. Doch TRIGLAND, zyn ampt- en tydgenoot, ſchryft, dat hy, de gramſchap der Wethouderen willende ontwyken, zig buiten de Stad gehouden heeft (*u*). Hy werdt, nog in dit zelfde jaar, naar den Briele beroepen, daar hy maar weinige toehoorders hadt, zo men aan deeze verzen van den Digter VONDEL geloof wil ſlaan:

die naar den Briele beroepen wordt.

Geen Paep, geen ſtokebrand mag hier den wervel draeien;
De tochtſchuit leit gereet, voor al die oproer kraeien,
Als Smout, en Kloppenburgh; *wien nu het harte breekt,*
Zoo dik hy in den Briel voor zes paer ooren preekt (*v*).

Maar in 't jaar 1640, werdt hy tot Hoogleeraar der Godgeleerdheid te Harderwyk bevorderd, en vier jaaren laater, in dezelfde hoedanigheid, te Franeker; daar hy, in 't jaar 1652, overleeden is (*w*). Eenige jaaren voor zynen dood, heeft hy zig, nog dikwils, wederom in Amſterdam vertoond (*x*).

Smout

Midlerwyl, verwagtten Burgemeeſteren, dat de Kerkenraad iet tegen Smout doen zou, en gaven 't, by gelegenheid, aan eenige Predikanten en Ouderlingen te kennen. Doch de Kerkenraad kreunde 't zig niet. En Smout ſloeg zo weinig agt op de vermaaning van Burgemeeſteren, dat hy, den eenentwintigſten November, predikende over *Mattheus* VII. *vers* 5. *Gy geveinsde, werpt eerſt den balk uit uw oog* enz., volgens de aantekening van eenige luiden van aanzien, wel durfde zeggen „ dat zy de *geveinsde* waren,
„ die de yveraars voor de Religie hier hadden ontſchutterd; dat hy, voorheen, al-
„ gemeene uitdrukkingen hadt gebruikt,
„ maar nu byzonderlyk zou gaan, al zou 't
„ hem nog zo kwalyk genomen worden.
„ Dat hier vervolgd werden, die voor Gods
„ woord yverden, gelyk, God beter 't, dit
„ jaar, genoeg gebleeken was. Dat men
„ hier erger was te werk gegaan, met In-
„ quiſitie, Perſecutie en vervolging, dan de
„ Koning van Spanje ooit in Spanje gedaan
„ hadt. Dat men zelfs de Dienaars van
„ Gods woord vervolgd hadt:" ['t welk op Kloppenburg ſcheen te zien.] „ Dat hy de
„ perſoonen niet noemde; maar dat elk wel
„ verſtaan kon, wie hy meende."

1629. predikt, op nieuws, hevig tegen de Regeeringe.

Wegens deeze preeke, werdt Smout wederom ontbooden voor Burgemeeſteren, die hem, op zyne weigering om hun zyne preek geſchreeven ter hand te ſtellen, hunne aantekeningen voorhielden. Hy ontkende, de woorden *Inquiſitie* en *Perſecutie* gebruikt te hebben. Op het overige hoopte hy, zo men hem uitſtel gunde, nadere voldoening te zullen geeven. Doch beſpeurende, eer hy vertrok, dat Burgemeeſteren zig van hun gezag tegen hem bedienen zouden, bragt hy te wege, dat de Kerkenraad, nog dien zelfden dag, beſloot, twee Predikanten en twee Ouderlingen te zenden aan Burgemeeſteren, met laſt om hun de bewyzen af te vraagen, welken zy, omtrent „ de Preeken „ van Smout, hadden ingewonnen." Doch Burgemeeſteren, ongezind om zig de regtſpraak over Smout uit de hand te laaten wringen, weigerden rondelyk, den Kerkenraad hierin te wille te zyn. Smout, op nieuws ontbooden zynde, werdt gedrongen op de beloofde voldoening, wegens zyne jongſte Preeke. Doch hy ontweek zulks met te zeggen „ dat zyne medebroeders hem ge-
„ laſt hadden, de Preek in geſchrift te ſtel-
„ len, enze den Kerkenraad over te leve-
„ ren." Burgemeeſteren vorderden hem toen mondelinge onderregting af. Doch hy verklaarde „ ook hierin, den Heeren niet
„ te konnen dienen, buiten bewilliging des
„ Kerkenraads."

Burgemeeſteren ontbieden hem wederom.

Weigeren den Kerkenraad hunne bewyzen te geven. Smout over te geeven.

't Was nu, in 't laatſt van November of in

(*q*) *Bladz.* 506.
(*r*) TRIGLAND. *bl.* 927.
(*s*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1022.
(*t*) CROESE Kerk. Regiſter, *bl.* 46.
(*u*) TRIGLAND. *bl.* 927.
(*v*) Hekeld. *bl.* 199.
(*w*) CROESE Kerk. Regiſter, *bl.* 47.
(*x*) TRIGLAND. *bl.* 927.

1629. in 't begin van December. Burgemeesteren wagtten, nog vier of vyf weeken, langmoediglyk af, wat de Kerkenraad doen zou; doch, bespeurende, dat men daar de zaak op de lange baan schoof, en dat Smout, ondertusschen, met hevig prediken voortvoer (y), gaven zy, den zevenden January des jaars 1630, der Vroedschap kennis „ van „ de menigvuldige poogingen, by hen, sedert eenigen tyd, aangewend, om den „ Predikant Adriaan Smout te houden binnen de paalen van zyn beroep, en te doen „ afstaan van zyn oproerig prediken; waarin hy, dagelyks, de bedryven der Wethouderen deezer Stede, in zaaken van „ Regeeringe en Regtsoefeninge, veroordeelde:" daarby voegende „ dat zy hier„ in niets op hem hadden konnen winnen; „ maar dat hy, van tyd tot tyd, op gelyken „ voet, was voortgegaan, gelyk blyken kon „ uit zyne Preeken, op verscheiden' tyden „ gedaan, die in den Raad gelezen, en „ hem voorgehouden waren. Dat zy hier„ om niet langer konden uitstellen, zig daar„ over gevoelig te toonen, en, oordeelen„ de, dat het, zo voor zynen persoon als „ voor den Predikdienst, de minste kwet„ sing geeven zou, zo de zaak *politikelyk*, „ of buiten vorm van regtspleeginge, afgedaan werdt, waren zy van meening, hem „ te belasten, binnen zekeren korten tyd, „ de Stad te ruimen: waarop zy den raad „ der Vroedschap verzogten." De omvraag geschiedde, vervolgens, en verre het grootste gedeelte der Raaden verklaarde „ dat „ Burgemeesteren, * uit eigen gezag, volstrektelyk, en by zig zelven, zonder den „ raad der Vroedschap daarop te verzoeken, hierin zulks zouden mogen doen, „ als zy zouden goedvinden; doch dat zy, „ wat hun gevoelen betrof, eens waren met „ Burgemeesteren (z)." De uitvoering van 't gene men tegen den onrustigen Leeraar voorhad, bleef toen geen oogenblik agter. Smout kreeg, nog dien zelfden dag, eene Acte t'huis van deezen inhoud:

1630. Geeven der Vroedschap kennis van 't gehandelde met Smout,

en van hun voorneemen om hem uit de Stad te zetten.

* *ex propria authoritate.*

't Geschiedt.

Burgermeesters ende Regheerders der Stadt Amsterdam belasten D. Adriaen Smout, *om redenen, op morghen voor 't ondergaen van de Sonne de Stadt ende de Vryheydt van dien te ruimen, sonder daer weder in te komen, op pene indien hy voor de voorsz. tydt niet en vertreckt, van door der Heeren Officier daer wtgeleyt te worden. Actum den sevenden January* 1630.

Ter ord. van haer E.E.
D. Mostart.

(y) Authent. en Waarach. Verhaal, *gedr.* 1630, *bl.* 8-16. Tegen den Glossateur der Sent. D. Smoutii, *gedr.* 1630, *bl.* 8.

(z) Resol. Vroedsch. N. 16. 7 *Jan.* 1630. *f.* 136 *verso.*

De Leeraar vertrok, met eene schuit, hem door Burgemeesteren toegeschikt, nog in dien zelfden nagt, ter Stad uit, onder eenen grooten toeloop van volk, welk voor zyne deur vergaderd was, om hem te geleiden, of te zien vertrekken (*a*). De Kerkenraad kreeg, gelyk men ligtelyk denken kan, terstond kennis van dit uitzetten. 's Anderendaags, den agtsten, was 'er reeds eene bezending van vier Predikanten en twee Ouderlingen by Burgemeesteren, verklaarende, „ hoe de Kerkenraad, met hertzeer, ver„ staan hadt, dat hunnen medebroeder, „ Smout, de Stad ontzeid was; en hoe zy, „ met eenpaarige stemmen, gelast waren, „ den Heeren aan te zeggen, dat zy, met „ die proceduren, der Kerke geweld aan„ deeden, en zig aantrokken 't gene Ker„ kelyk was." Zy voegden 'er by „ dat „ zy, zo de Heeren hiermede voort wilden, „ genoodzaakt zouden zyn, de Proceduren, „ eenigen tyd herwaards gevallen, te bren„ gen daar 't behoorde, waaruit, ongetwyfeld, veele zwaarigheden zouden ont„ staan; waarom zy verzogten, dat de Hee„ ren afstand wilden doen van de aangevan„ gen proceduren." Trigland, een der vier Predikanten, voegde hierby „ dat zy hun „ gemoed bevryden moesten, en Gode re„ kenschap geeven van 't bloed hunner Le„ demaaten."

1630. De Kerkenraad doet eene bezending aan Burgemeesteren, ten behoeve van Smout.

Burgemeesteren, de Kerkelyken gehoord hebbende, betuigden „ hunne hoogste ver„ wondering, dat men hun, zelfs daar ter „ plaatse, met zulke taale, bejegenen durf„ de. Zo men hen vervaard dagt te maa„ ken, zou men zig jammerlyk bedroogen „ vinden. Dagten die van den Kerkenraad, „ dat de Heeren der Kerke geweld aandee„ den, en zig, in 't uitzetten van Smout, „ iet hadden aangemaatigd, 't gene der Ker„ ke raakte; zy dagten daartegen, allen met „ elkanderen, dat de Kerk den Heeren, en „ der Regeeringe geweld zogt aan te doen, „ door hun zaaken van Regeeringe te ont„ trekken. De Heeren zouden ook, zo wel „ als zy, rekenschap moeten geeven van „ de zorg, die hun toestondt te draagen voor „ de rust der Gemeente, en vooralles, wat „ meer van de Regeeringe af hing. Zy „ zouden ook het bloed der genen, die hun „ aanbevolen waren, moeten verantwoor„ den. Die zorg zouden zy zig, in geenen „ deele, laaten onttrekken." Voorts eischten zy verklaaring van de woorden, *dat de Kerkenraad de zaak zou moeten brengen, daar 't behoorde.* „ Verstondt men daar den Pre„ dik-

Ernstig antwoord van Burgemeesteren.

(*a*) Trigland. *bl.* 924. Domselaar VI. *Boek, bl.* 332. Commelin, *bl.* 1105.

1630. „ dikſtoel door, en zogt men dus de Ge-
„ meente gaande te maaken; dan rieden zy
„ die van den Kerkenraad wel voor hun te
„ zien, wat zy deeden. De Heeren wis-
„ ten, hoe zy hun, in zulk een geval, be-
„ jegenen zouden." Doch de afgezondenen zeiden hierop „ dat zulks hunne meening
„ niet was; maar dat zy de zaak, voor Kerke-
„ lyke en Clasſicale Vergaderingen, meen-
Hunne aanbieding. „ den te brengen." Burgemeeſteren zeiden toen „ dat, wanneer die van de Kerke ge-
„ ſchiktelyk handelen wilden, zy ook ge-
„ ſchiktelyk bejegend zouden worden. De
„ Heeren waren bereid, elk rekenſchap te
„ geeven van hunne bedryven, en byzon-
„ derlyk te doen zien, dat het gene Smout
„ te laſt gelegd was, louter polityk was; en
„ dat het niemant, veel min eenen Predi-
„ kant, vryſtondt, zo openlyk, op Schepe-
Vrymoedig zeggen van Trigland. „ nen-Vonniſſen te ſpreeken." Maar Trigland bragt hiertegen in „ dat hy, van ge-
„ moedswege, vryheid hadt, als hy be-
„ vondt, dat Schepenen kwalyk gevonniſt
„ hadden, zulks op den Predikſtoel te
„ brengen." Waarop hem geantwoord werdt „ dat men wel wiſt, hoe hy oordeel-
„ de van 't vonnis over de uitgebannenen.
„ Luſtte het hem dan; hy mogt werk be-
„ ginnen; maar zou zulks bejegend wor-
„ den, dat het hem lang heugen zou (*b*)."

De Remonſtranten ſtigten, te Amſterdam, eene nieuwe Predikplaats. Ondertuſſchen, namen de Remonſtranten meerder vryheid, naar gelang dat de Wethouders, hier ter Stede, zig yveriger ſtelden tegen de heethoofdige Kerkelyken. Episcopius, die zig, ſedert zyne ballingſchap, gemeenlyk in Frankryk onthouden hadt, was, in 't jaar 1624, nevens Uitenbogaard, te ſchepe op reis gegaan naar Holſtein; doch, te Havre de Grace ingeloopen zynde, ontdekt geworden door een' Amſterdamſch' bootsgezel. Ook werdt het Schip, welk hen voerde, in dezelfde haven, terwyl zy aan land waren, onderzogt door een Staatſch Oorlogsſchip; 't welk hen zo verlegen maakte, dat zy de reis ſtaakten, en naar Rouan te rug keerden (*c*). Doch omtrent twee jaaren laater, in den Zomer des jaars 1626, kwamen zy beide, de een na den ander, in Holland. Episcopius onthieldt zig te Rotterdam; doch predikte, den dertigſten December des jaars 1629, in de Vergadering der Remonſtranten te Amſterdam. De Preek werdt, omtrent op de helft, geſtoord, door 't gerugt, welk eenige onruſtige menſchen maakten. Doch zy werdt, twee dagen laater, op den eerſten January deezes jaars, zonder opſchudding, ten einde gebragt. Ten deezen tyde, kogten de Remonſtranten een huis, aan de weſtzyde der Keizers-graft, 1630. tuſſchen de Lelie graft en Prinſen-ſtraat, waarin, den eenendertigſten January, door *Hermanus Montanus*, voor 't eerſt, gepredikt werdt. Episcopius predikte 'er, insgelyks, op den derden February, zynde een Zondag, zonder eenigszins geſtoord te worden. Maar 's Woensdags daarna wederom predikende, ſtooven eenige onruſtige luiden ter Vergaderplaatſe in, die nogtans, na een weinig toevens, wederom vertrokken. Van dien tyd af, werdt hier openlyk gepredikt, en 't gebouw, nog in den Zomer deezes zelfden jaars, tot eene Kerk vertimmerd. Episcopius deedt aldaar de eerſte preeke, op den agtſten September (*d*). De Digter VONDEL VAN DEN VONDEL maakte een treffelyk vers op de ſtigting deezer Kerke (*e*), welk, onder eene afbeelding van 't gebouw, openlyk te koop gehangen werdt. Doch de Wethouders, niet willende, dat men met hunne goedheid pronken zou, terwyl men den Remonſtranten nog, in ſommige Steden, laſtig viel: ook weetende, dat 'er zeer gearbeid werdt, om de Plakaaten, tegen hen gemaakt, alomme in 't werk te doen leggen; lieten niet alleen de prent en 't gedigt ophaalen; maar ook de koperen plaat op 't Stadhuis brengen, daarze, eenige jaaren, leggen bleef, tot dat menze, na 't verder verzagten der tyden, den eigenaar, den Boekverkooper *Abraham de Wees*, volgen liet (*f*). Vondels gedigt daarop wordt opgehaald.

De Lutherſchen, die nergens, hier te Lande, ſterker in getal waren dan te Amſterdam, hielden, ſedert eenige jaaren, hier ter Stede, onder toelaatinge der Wethouderſchap (*g*), ook openlyke vergaderingen, in een groot Huis of Pakhuis, op 't Spuy by den Singel, ter welker plaatſe, zy, in 't jaar 1632, eene aanzienlyke en geheel openbaare Kerk ſtigteden (*h*), die nog in wezen is. De Doopsgezinden genooten ook, ſedert lang, volkomene vryheid van Godsdienſtoefening: en deeze vryheid van geweeten bragt, onder anderen, zo veel toevloed van ingezetenen, en zo veel neering en welvaart in de Stad, dat VONDEL, te regt, van deeze tyden zingen mogt: De Lutherſchen bouwen eene openbaare Kerk.

Godt, Godt, zeidt d'Amſtelheer, zal elx geweten peilen:
De vrydom ga zyn gang, en vliegh met volle zeilen

Den

(*b*) Authent. en Waaracht. Verhaal, *gedr.* 1630. *bl.* 16-18.
(*c*) P. A LIMBORCH Vita Episcopii *p.* 298-300.
(*d*) P. A LIMBORCH Vita Episcopii *p.* 303, 307, 308.
(*e*) VONDELS Poëzy, II. *Deel*, *bl.* 526.
(*f*) VONDELS Leven, *bl.* 32.
(*g*) Vrye aanwyzing tegen de Hiſtorie van F. DE VRY, *gedr.* 1621. *bl.* 93.
(*h*) F. VON ZESEN, *p.* 296.

1630. *Den Yſtroom uit en in: zoo wort ons veſt gebout:*
Zoo taſt de Koopman tot den ellenboogh in 't gout (i).

De Wethouderſchap, in vollen getale, in den Kerkenraad verſcheenen, verklaart haar oogmerk, om aldaar zitting te neemen.

De Wethouderſchap van Amſterdam, tot hiertoe hebbende uitgeſteld, de voorgenomen zitting te neemen in den Kerkenraad, vondt nu geraaden, daartoe, eindelyk, te komen, en door dit middel, de ruſt, die aldaar, door het vertrek van Smout en Kloppenburg, eenigszins herſteld was, voor het toekomende, te bewaaren. Vooraf, verſcheen zy, in vollen getale, in den Kerkenraad, daar zy vertoonde „ hoe ſmertelyk „ haar viel het misverſtand, welk, tuſſchen „ haar en den Kerkenraad, ontſtaan was," met verklaaring „ dat zy, ſchoon zy billyk „ zou hebben konnen wagten, dat men haar „ Gecommitteerden toegezonden hadt, den „ Kerkenraad wel hadt willen voorkomen, „ om haare genegenheid, tot het wegneemen van allen misverſtand, en tot bevordering der gemeene ruſte, te beter te „ doen blyken. Van haare zyde, wilde zy „ al, wat men, behoudends eer en eed, „ van haar verwagten kon, toebrengen, om „ alles op eenen goeden voet te herſtellen: „ en zy verzogt dezelfde bereidwilligheid „ van den Kerkenraad. Haars oordeels, „ was 'er niets dienſtiger, dan dat men, ter „ wederzyde, rondelyk openbaarde, wat „ men tegen elkanderen hadt, op dat men, „ kennende de oorzaaken der kwaale, de „ regte geneesmiddelen zou konnen in 't „ werk ſtellen. Wat haar betrof, haar misnoegen was alleenlyk hieruit ontſtaan, dat „ zy, eenigen tyd herwaards, zo uit de Predikatien als uit eenige andere daaden, gewaar geworden was, dat die van de Kerke den eenen voet dagten te zetten op „ den Predikſtoel, en den anderen op 't „ Raadhuis, om zo te gelyk de Kerkelyke „ en Regeeringszaaken aan zig te trekken; „ dat men zig niet hadt ontzien, de bedryven der Wethouderen, by alle gelegenheden, ſcherp door te ſtryken, en verdagt te maaken: 't welk, met eenige voorbeelden, beweezen werdt. Dat zy, desonaangezien, bereid was, alles te vergeeten, en elkanderen met nieuwe liefde „ te omhelzen. Dat de Kerkenraad nu maar „ rondelyk openbaaren moeſt, welke bezwaarniſſen zy hadt tegen de Wethouderſchap, die, voor de gantſche Vergadering, betuigde, niet te weeten, dat zy der „ Kerke ergens in verkort hadt. Kon men „ haar egter anders onderregten; zy was „ bereid, alles tot genoegen te herſtellen."

(i) Hekeld. bl. 199.

De Kerkenraad antwoordde alleenlyk, by monde van den Preſident „ dat men, in 't „ afzyn van haare Edele Agtbaarheden, op „ alles raadpleegen, en eenigen afzenden „ zou, om nader met de Heeren te ſpreeken." En 's anderendaags, verſcheenen eenigen voor Burgemeeſteren, die nogtans niets ten laſte der Wethouderen inbragten dan „ het dulden der Remonſtrantſche Ver„ gaderingen, het beroepen van *Dominicus* „ *Winſemius* in het Tugthuis, het uitzetten „ van Smout, en eenige andere kleinighe„ den." Doch zy verzogten, by aanhouding „ dat haare Edele Agtbaarheden van „ 't neemen van zitting in den Kerkenraad „ wilden afſtaan, immers tot op de aan„ ſtaande Noordhollandſche Sinode." Men vraagde hun „ waartoe dit uitſtel dienen „ zou? En of men 't regt der Magiſtraat dagt „ te doen betwiſten op de Sinode? Zo ja; „ dan zouden de Heeren daar ook tegen„ woordig willen zyn, om hun regt ſtaande „ te houden." Doch die van den Kerkenraad antwoordden „ dat zy zulks geenszins „ voorhadden, zynde het regt der Wethou„ deren tot het neemen van zitting in de „ Kerkelyke Vergaderingen zo blykbaar, „ dat het niet kon in twyfel getrokken wor„ den. Zy verzogten ſlegts uitſtel, tot hun„ ne eigene ontlaſting, op dat zy de beſtraf„ fing der Claſſen en Sinoden ontgaan mog„ ten; voor welke zy bedugt waren, wan„ neer zy, zonder derzelver kennis, in de „ zitting bewilligd hadden." Burgemeeſteren hernamen „ dat dit ſlegts blaauwe uit„ vlugten waren, voorgeſteld alleen om „ tyd te winnen. Immers, konden zy niet „ Kerkelyk beſtraft worden, om het toe„ ſtaan van iet, welk, in de Nationaale Si„ node, beſlooten was. Eene byzondere „ Sinode hadt geene magt, om iet te doen „ tegen zulk een beſluit; eene Claſſe nog „ veel minder. Ook was de zitting den „ Wethouderen van Delft, Leiden en Enk„ huizen toegeſtaan, zonder voorgaande „ goedkeuring van eenige Sinode: en 't „ was nooit gehoord, dat de Kerkenraaden „ daarover eenige beſtrafling hadden moeten ondergaan. Zo de afgezondenen dan „ eenigen naderen laſt hadden op het toe„ ſtaan der zittinge; verzogt men dat zy „ dien wilden openen, op dat men 't werk „ gevoeglyk beginnen mogt. De Heeren „ waren te vrede, de zitting te verſchuiven, tot zulk eenen bekwaamen tyd, als „ men onderling zou overeenkomen." Doch alzo de afgezondenen verklaarden, geenen verderen laſt te hebben, *liet menze gaan* (k).

1630. De Kerkenraad verzoekt, dat het neemen van zitting uitgeſteld worde.

Burgemeeſteren toonen de onbillykheid van dit verzoek.

Mid-

(k) Authent. en Waerachtt. Verhaal, *gedruckt* 1630. bl. 18, 21-24.

1630. Handelingen ter Vergaderinge van Holland, over de zitting in den Kerkenraad, en over 't uitzetten van Smout.

Midlerwyl, viel 'er, ter Vergaderinge van Holland, ook veel te doen, over 't byleggen der Kerkelyke onluſten, te Amſterdam. Eenige Leden der Staaten ſtelden de Regeering deezer Stad in 't ongelyk, en ſpraken, op 't aanhouden der Kerkelyken, van het byeenroepen eener Provinciaale Sinode, waarin de zaak van Smout, die van de Remonſtrantſche Vergaderingen, en die van de zitting der Wethouderſchap in den Kerkenraad zouden onderzogt worden. Doch de Vroedſchap verklaarde uitdrukkelyk, dat zy nimmer in zulk eene Sinode bewilligen zou (*l*). Ook bleef dezelve agter, na dat 'er de Prins-Stadhouder, en de twee Geregtshoven op gehoord waren (*m*). HOOFT verhaalt, hoe zyne Doorlugtigheid, de Hoven by zig ontbooden hebbende, dezelven, ter wederzyde van zig, en tegen over de Afgevaardigden der Edelen en Steden van Holland, geplaatſt hadt: en hoe Burgemeeſter Bicker, in deeze byeenkomſt, meer dan een vol uur, het woord gevoerd, en van punt tot punt, van tyd tot tyd, aangeweezen hadt, in welker wyze, Smout zig, zo tegen de hooge Overheid, als tegen de Bondgenooten, met ergerlyke, verwaande en haatelyke redenen, hadt verloopen: 't welk van zulk een gevolg was geweeſt, dat zelfs de Afgevaardigden der hevigſte Steden gunſtiger begonden te gevoelen van het gedrag der Regeeringe van Amſterdam (*n*). Doch my is een uittrekſel uit eenen anderen Brief ter hand gekomen, geſchreeven, naar 't my toeſchynt, door den Raadsheer Reigersberg aan zynen Zwager de Groot, waarin alles omſtandiger verhaald wordt. Den Penſionaris Kats eerſt gevraagd hebbende naar de reden, waarom deeze byeenkomſt belegd was; opende de Prins de vergadering, met eene minzaame aanſpraak, waarin hy zig zeer beklaagde, over de geſchillen onder de Leden, raadende, dat men dezelven, by minzaam vergelyk, eerder dan by daadelyke uitſpraak, afdeede. De Preſidenten der Geregtshoven verklaarden zig, uit naam derzelven, van één verſtand met zyne Doorlugtigheid. De Afgevaardigden van Amſterdam, toen 't woord neemende, bedankten den Prins voor zyne zorge, en verklaarden zig bereid om opening te geeven van de oorzaaken der tegenwoordige oneenigheid. Men verſtondt nogtans, dat zulks voegzaamer zou konnen geſchieden, wanneer de beurt om te ſtemmen aan Amſterdam zou gekomen zyn. De Prins vraagde toen de Edelen, of zy zwaarigheid zouden maaken, om eenige Afgevaardigden naar Amſterdam te zenden. Doch zy antwoordden, by monde van den Penſionaris Kats „ dat de weg, huns oordeels, „ vooraf, wat bereid moeſt worden." Dordrecht voegde zig by de Edelen. Maar Haarlem maakte zwaarigheid, om Kerkelyke zaaken anders dan Kerkelyk te verhandelen, en verklaarde zig voor 't houden van eene Sinode. Delft neigde tot het byleggen der geſchillen, door middel der tegenwoordige Afgevaardigden. Leiden ſtemde voor eene Sinode in den Haage, om daar te onderzoeken, of de geſchillen *polityk* of Kerkelyk waren. Amſterdam deedt, eerſt by monde van den Penſionaris, en toen by monde van Burgemeeſter Bicker, een breed verhaal van den oorſprong der geſchillen, die allen den Steden even zeer betroffen, en louter polityk waren. „ Zodanig was, zeidenze, „ gewiſſelyk, het dulden der Remonſtranten, dat, in andere Steden, zo wel geſchiedde, als te Amſterdam. In allen „ geval, raakte zulks den Kerkelyken niet. „ De Remonſtranten waren, naar 't oordeel „ der Kerkelyken, of eene *polityke Factie*, „ of eene *Secte*. In 't eerſte geval, moeſt „ 'er de Overheid alleen tegen waaken. In „ het tweede, waren zy buiten de Kerk, „ en ſtonden dus onder geen Kerkelyk gezag. Het regt om zitting in de Kerkenraaden te neemen kwam allen Wethouderen, geregtelyk, toe; werdt buitens „ Lands, in Zwitſerland en te Geneve, gebruikt, en hier te Lande, in ſommige Steden. Het uitzetten van Smout was geſchied, ingevolge van het regt der Magiſtraaten in 't gemeen, om oproerigen „ burgeren, Predikanten zo wel als anderen, de Stad te ontzeggen. Wilden andere Steden haar regt in Sinoden laaten „ betwiſten; Amſterdam verſtondt, dat „ zulks zo veel was als 's Lands hoogheid „ weg geeven, en alles in verwarring brengen. Men zeide, dat geen Predikant zyner bedieninge zeker zyn kon, zo men „ hem over zyne Predikatien voor de Magiſtraaten kon aanſpreeken; maar kon „ wel eenige Regeering beſtaan, als de „ Predikanten, ongeſtraft, alles voor de „ Gemeente zeggen mogten?" Hierby werdt gevoegd eene ſchets van Smouts trant van prediken, die niemant der Raaden van de Hoven, zonder verwondering, hooren kon. De Burgemeeſteren Bicker en Bas verklaarden, by herhaalinge en ernſtelyk „ dat de „ Stad haar regt niet zou laaten krenken „ door de Sinode; maar daartegen gebruiken de middelen, die haar, door God en „ de natuur, verleend waren. De Kerkelyken zogten, zeidenze, op eenen dag, „ een

Ook met den Prinſe Stadhouder en de twee Geregtshoven.

(*l*) Reſol. Vroedſch. N. 16. 22 *April* 1630, *f.* 145 *verſo.*
(*m*) Vaderl. Hiſt. XI. *Deel*, *bl.* 84.
(*n*) HOOFTS Brieven, *N.* 206. *bl.* 164.

1630. „ een Pauſelyk gezag te verkrygen; daar „ de Pauſen, zo veele jaaren, over gear- „ beid hadden." 't Slot van alles was „ dat „ zy wel lyden mogten, dat men de geſchil- „ len zogt by te leggen, mids zulks ge- „ ſchiedde, zonder verkorting van Stads „ geregtigheid." De Steden Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen verklaarden „ geenen „ anderen laſt te hebben dan om de zaaken „ te doen verhandelen in eene Sinode," zonder eenige reden te geeven van haar gevoelen. *De Heer Foreeſt*, (ik gebruik hier des Schryvers eigene woorden) *die wel kan ſpreeken, alſoo tegen ſyn eigen opinie adviſeerde, paſſeerde daer licht over: de andere twee waeren ſlechte broeders* (*o*). De Prins-Stadhouder vondt niet vreemd, dat men, volgens eenen voorſlag van Dordrecht, de zaaken liete afdoen door vier Raaden uit de twee Geregtshoven en vyf Kerkelyken, twee Profeſſoren, en drie Predikanten. Doch de Kerkelyken, en, gelyk wy gezien hebben, verſcheiden' Steden zelven, maakten zwaarigheid, om, over zaaken, die zy voor Kerkelyk hielden, anders dan door Kerkelyken, te laaten oordeelen. De Afgevaardigden der Noordhollandſche Sinode, ſedert eenigen tyd, met de Regeeringe van Amſterdam, vergeefs, gehandeld hebbende, deeden, in November, eenen voorſlag ter Vergaderinge van Holland, om de geſchillen in der minne af te doen. Doch deeze behaagde den Staaten niet (*p*). Ook nam 'er de Stad Amſterdam in 't byzonder geheel geen genoegen in. Eindelyk, deedt zyne Doorlugtigheid, in 't begin van December, eenen voorſlag, hierop uitkomende „ dat de Heeren van Amſterdam, nog „ voor eenigen tyd, zouden ſtilſtaan, met „ het neemen van zitting in den Kerken- „ raad; en dat Smout Predikant zou zyn, „ als voorheen; zyne gaadje genieten, en „ overal beroepelyk wezen; doch zig wag- „ ten van binnen Amſterdam te komen." De Vergadering van Holland nam genoegen in deezen voorſlag, en verzogt den Prins, de zaaken, door zyne tuſſchenſpraak, op deezen voet, te willen afdoen. De Vroedſchap van Amſterdam, in aanmerking neemende, hoe veel werks de Prins gehad hadt aan het byleggen der Kerkelyke onluſten hier ter Stede, oordeelde, dat het niet wel voegen zou, dat zy zig verzettede tegen zynen voorſlag. Zy bewilligde 'er dan geredelyk in (*q*). De Prins, zynen voorſlag in eene uitſpraak veranderende, verklaarde, op den twintigſten December „ dat Burge- „ meeſteren en Regeerders der Stad Am- „ ſterdam, de gemeene zaak ten beſte, den „ tyd van een jaar, van heden af te reke- „ nen, zouden vertoeven met het neemen „ van zitting in den Kerkenraad, en het „ regt, welk hun anderszins toekwam, voor „ zo lang, niet gebruiken; dat Adriaan „ Smout Predikant zyn en blyven, gaadje „ genieten, en overal beroepelyk zyn zou; „ doch zig onthouden van te komen binnen „ Amſterdam (*r*)." 't Liep aan tot in Maart des volgenden jaars, eer de Noordhollandſche Sinode zig op 's Prinſen voorſlag verklaarde. Doch eer wy dit verhaalen, moeten wy nog 't een en 't ander aantekenen, welk tot de geſchiedeniſſen van Amſterdam, in deezen jaare, behoort.

1630. overeenkomſtig met zynen voorſlag.

Voorſlag van den Prinſe Stadhouder.

De Staaten neemen 'er genoegen in.

De Stad Amſterdam, insgelyks.

De Prins doet eene uitſpraak,

Op den twaalfden April deezes jaars, waren, door myne Heeren van den Geregte, verbooden zekere vraagen, op den naam van de *Akademie* hier ter Stede, in 't licht gekomen, met derzelver antwoorden; alzo menze hieldt te ſtrekken, tot vermeerdering van den haat en verbittering, onder de ingezetenen (*s*). 't Is my ten hoogſten waarſchynlyk, dat, met dit verbod, onder anderen, gezien werdt op de *Vraagen* en *Antwoorden*, in Vondels *Hekeldigten* (*t*), te vinden, ſchoon de uitgeevers van die Hekeldigten, en de Schryver van Vondels *Leven* (*u*) geoordeeld hebben, dat dezelven, eerſt in 't jaar 1631, gedigt zyn. Zie hier een ſtaaltje van de zinrykſten deezer *Vraagen*, door Vondel gedaan, uit den naam der Akademie, welks Zinſpreuk Yver was; en van de antwoorden, daarop gegeven, door den Droſſaard Hooft.

Zekere *Vraagen* der *Akademie* hier ter Stede worden verbooden.

D'Amsterdamsche Akademi

aan alle Poëten en Dichters der Vereenigde Nederlanden, Liefhebbers van de goude Vryheid.

Apol, op Helikon gezeten,
Vraegt al zyn heilige Poëten:
Wat beſte en ſlimſte tongen zyn?
Of waerheit zaligh maekt, of ſchyn?
Of dwang van vrome Chriſten zielen
Niet ſtrekt om Hollandt te vernielen?
Of vryheit niet en was de ſchat
Waerom men eerſt in oorlog tradt?
Of ook in welbeſtierde Steden
Een oproermaker wordt geleden?
Of huizeplondren veſten ſticht?
Of d'eedt geen burgery verplicht?

En

(*o*) Extract *uit een* brief van een' ooggetuige. *MS.*
(*p*) Vaderl. Hiſt. XI. *Deel*, *bl.* 85.
(*q*) Reſol. Vroedſch. *N.* 16. 24 *Dec.* 1630. *f.* 176.
(*r*) Reſol. Holl. 12, 21 *Dec.* 1630. *bl.* 164, 174.
(*s*) Keurb. K. *f.* 145.
(*t*) *Bladz.* 187 *enz.*
(*u*) *Bladz.* 33.

1630. En of zich Leeraers niet verloopen,
Wanneerze dezen bandt ontknoopen?
Wiens antwoort kortſt en bondigſt is,
En klaerſt in deeze duiſternis,
Dien zullen d'AKADEMIHEEREN
Met eenen PRINCEN ROEMER eeren:
Daar Pallas, met haer diamant
In ſnee den Veldtheer van het landt;
Die met 's Hartogenboſch gaet ſtryken,
Daer Maurits tweemael of moeſt wyken.

YVER.

D'Antwoorden moeten ingebraght worden voor den eerſten van Somermaand, zynde de dagh onzer Verkiezinge, als Apollo *te recht zal zitten om den prys te geven, dienze verdient.*

ANTWOORDT.

De beſte tong die ſtemmen ſmede
Zong Gode lof, den menſchen vreede.
Die ſwygend meeſt haer deughd betoont,
Is die met vuur d'Apoſtels kroont.
De ſnoodſt' op aerde deedt de menſchen,
Zoo wys als Godt te weezen wenſchen
De booſte ſprak in 't hemelryk,
Myn maght zy d'hooghſte maght gelyk.
In hun ſticht Godt zyn heerſchappyen,
Die, met het doen, 't geloof belyen.
Schyn, als een drogh en dwaellicht, leidt
Wie dat haer volgt, ter duiſterheit.
De vroome zielen te belaegen,
Kan Hollands zachte grond niet draegen.
De Roomſche geus het ſmekent blad
Tot Bruſſel ondertekent had,
Zoo wel als d'ander, en verzocht 'er
's Lants vryheit by aen 's Kaizers dochter.
Den muiter, die geruſtheit haet,
Looſt altyts een geſchikte ſtaet.
Daer d'eene burger 's anders muuren
Beſtormt, die ſtadt en kan niet duuren.
Geen aerdſche Godt, of hy wordt by
Een eedt verknocht: meer ſchuttery.
Wat Leeraers ooit dien band ontlitſen,
Die kerven 't ſnoer der zeven flitſen.

P. C. H.

Nieuw Peſthuis geſtigt.

De Regenten van 't Gaſthuis, bevindende dat hun Peſthuis zeer vervallen was, verzogten, in den Zomer deezes jaars 1630, verlof om een nieuw te ſtigten aan de ooſtzyde van den Heiligen Weg, even binnen de vryheid der Stad. 't Gebouw werdt, nog in dit zelfde jaar, aangevangen: en de Stad ondersteunde het Gaſthuis, tot de ſtigtinge van het zelve, met vierentwintig duizend guldens (*v*).

(*v*) Reſol. Vroedſch. N. 16. 20 *Juny* 1630. *f.* 152.

1630. Burgemeeſteren, door den Raad gemagtigd, hadden, in deezen jaare, wederom eene party Graanen ingekogt, en daarvan, in October, reeds een merkelyk gedeelte moeten uitleveren aan bakkers, die geen kooren te koop konden krygen, alzo 'er niets geveild werdt. Zy waren, derhalve, bedugt, dat de voorraad, dien zy opgedaan hadden, niet toereiken mogt, om de ingezetenen, in geval van nood, te voorzien. Doch om hiervan, met grond, te konnen oordeelen, vonden zy geraaden, 't getal van alle de zielen, die zig in de Stad bevonden, door de Kapiteinen der burgerye, te doen opneemen. De Vroedſchap ſtemde met Burgemeeſteren, en magtigde hen, om nog eenigen inkoop van Graanen of andere eetwaaren te doen (*w*). Van de voorgenomen telling hebben wy reeds elders gewaagd, en te gelyk gemeld, dat ons niet gebleeken was, of zy geſchied ware (*x*); doch ſedert hebben wy eene byzondere aantekening van de gemelde telling gevonden, die, op den agttienden December des jaars 1630, reeds voltrokken was. 't Getal der hoofden, in de twintig Wyken der Stad, beliep, onder de volgende Kapiteinen:

De ingezeten der Stad worden geteld, ter gelegenheid eener ſchaarsheid van graanen.

Onder	D^r. Pieter Opmeer . .	8755.
——	Pieter Jansz. Reaal . .	3140.
——	D^r. Allardus Cloek . . .	3938.
——	Jan Claaszoon Vlooswyck .	5727.
——	D^r. Hendrick Reynſt . .	11966.
——	D^r. Mattheus Raaphorſt .	3333.
——	Jacob Bicker . . .	2215.
——	D^r. Albertus Coenradus .	6376.
——	D^r. Jacob Backer . . .	2191.
——	D^r. Jacob Pietersz. Hoogkamer	2405.
——	D^r. Reinier Reaal . . .	8939.
——	D^r. Cornelis van Dronkelaar	2938.
——	Cornelis Jacobsz Wayer .	2914.
——	Abel Matthys Verburg .	4477.
——	D^r. Pieter Egbertsz Vink .	4334.
——	Jacob Symonsz. de Vries .	3455.
——	D^r. Hillebrand Schellinger .	2649.
——	D^r. Pieter Bas . . .	8319.
——	D^r. Ernſt Roeterz . .	20448.
——	Jan Witsz . . .	6730.
		115249 (4).

Weg, langs den Oosterdyk gelegen.

De Regeering hadt, op verzoek der gerfden aan de ooſtzyde des Buiten-Amſtels, reeds voor lang geſchied (*y*), een toegang en

(*w*) Reſol. Vroedſch. N. 16. 12 *Sept.* 17 *Octob.* 1 *Nov.* 1630. *f.* 165 *verſo*, 166 *verſo*, 167 *verſo*.

(*x*) I. *Deel*, II. *Boek*, *bl.* 51.

(*y*) Reſol. Vroedſch. N. 15. 22 *Nov.* 1624. 28. *Jan.* 1625. *f.* 48, 59.

(4) *Reſol. van den Oud-Raad van Burgerm.* I. en II. Deel, f. 62. In het oorſprongkelyke, ſtaat maar 114949; zo dat 'er een misſlag zyn moet, of in de optelling, of in de byzondere getallen.

1630. en wandelweg aldaar begonnen te leggen, van de Stad af tot aan de Diemermeer; en
1631. verwierf, op den eenentwintigſten July des jaars 1631, Octroi van 's Lands Staaten, om de gronden, die zy tot voltrekking van 't werk zou noodig hebben, volgens Schepenen ſchatting, te mogen naar zig neemen (z).

De Kerkelyken neemen geen genoegen in de uitſpraak van den Prinſe Stadhouder.

De uitſpraak des Prinſen van Oranje over de Kerkelyke geſchillen, van den twintigſten December des jaars 1630, was wel by de Wethouderſchap van Amſterdam aangenomen; doch voldeedt niet aan den Kerkenraad deezer Stad, en even weinig aan de Noordhollandſche Sinode, die, in Maart des jaars 1631, te Enkhuizen, vergaderd zynde, beſloot „ dat, ſchoon de gedagten „ der Claſſen daar heenen ſcheenen te loo„ pen, dat de Heeren van Amſterdam geene zitting behoorden te neemen in den „ Kerkenraad, tot op het vaſtſtellen eener „ Kerkenordeninge; en dat Adriaan Smout, „ die, buiten de gewoonlyke orde, om zyn „ prediken, van den dienſt ontzet was, in „ denzelven behoorde te worden herſteld; „ zy egter, ten gevalle van den Prinſe, ten „ gemeenen nutte, en uit geneigdheid tot de „ vrede, wel wilde toeſtaan, dat de Heeren „ van Amſterdam de zitting in den Kerken„ raad verſchooven, tot dat de Prins, de „ Staaten en de Sinode deswege zouden „ verdraagen, mids de Kerkenraad agt ga„ ve, om jaarlyks eenigen uit de Wethou„ derſchap, Leden der Kerke zynde, tot „ Ouderlingen te verkiezen, gelyk alreeds „ geſchied was; dat Adriaan Smout, vry„ williglyk verblyvende uit Amſterdam, „ Predikant zyn en blyven zou, gelyk voor „ deezen; zyn gaadje genieten; overal be„ roepelyk zyn, en van de Sinode voor Pre„ dikant van Amſterdam gehouden worden; „ en dat de Wethouderſchap van Amſter„ dam, met andere Predikanten, over 't „ ſtuk van prediken, zonder voorafgaand „ Kerkelyk oordeel, voortaan, op zulk eene „ wyze, niet geliefde te handelen."

Verklaaring der Stad tegen het beſluit der Noordhollandſche Sinode.

Men leverde, den agttienden Maart, een afſchrift van dit Beſluit ter Vergaderinge van Holland over. De Afgevaardigden van Amſterdam lazen 't, met veel verontwaardiging, en verklaarden 't, den twintigſten, in eenen brief aan zyne Doorlugtigheid, „ voor t' eenemaal ſtrydig met 's Prinſen „ uitſpraak, en met het blykbaar regt der „ Magiſtraaten." Voorts, bedankten zy zyne Doorlugtigheid, voor de zorge en moeite, by hem, in deeze zaak, aangewend, in vertrouwen „ dat hunne Princi„ paalen, nu alles wat zy konden hebben„ de toegebragt, zonder uitſtel, onder 't 1631.
„ welneemen van zyne Doorlugtigheid, met
„ de zitting in den Kerkenraad mogten en
„ behoorden voort te gaan, en tot handhaa„ ving hunner Geregtigheid te doen, 't ge„ ne zy geraaden zouden vinden, zonder
„ aan eenige voorwaarden, alzo dezelven
„ by de Kerkelyken verworpen waren, ge„ bonden te zyn, ten ware 's Prinſen uit„ ſpraak, als nog, binnen weinige dagen,
„ aangenomen wierdt." Voorts, verklaarden zy „ dat, noch zy, noch hunne Princi„ paalen, omtrent de aangeroerde zwaa„ righeden, de Sinode gekend hadden, en
„ nog niet kenden; en dat zy van dezelve
„ geene uitſpraak altoos behoefden te ver„ wagten, veel min naar te komen (a)."

Nader beſluit der Sinode.

Doch de Sinode, in plaats van zig te voegen naar 's Prinſen uitſpraak, deedt, den eerſten April, een beſluit aan den Penſionaris Kats overleveren, welk nog een toon hooger ſloeg. Zy verklaarde „ dat, in de
„ vier eerſte Nationaale en Provinciaale Si„ noden, van de jaaren 1571, 1574, 1578 en
„ 1581, geen gewag gemaakt was van 't
„ ſtuk der Zittinge; dat dezelve, alleen by
„ toegeeving, en by de buitengewoone ge„ legenheid der Leiceſterſche Regeeringe,
„ in de Kerkenordening des jaars 1586,
„ was vaſtgeſteld; dat de Kerkenordening
„ van Dordrecht van den jaare 1619, waar„ in de Zitting ook geſteld was, wel onder„ zogt, doch niet naauwkeuriglyk herzien;
„ en dat geene van die twee Kerkenorde„ ningen, door de Staaten, bekragtigd,
„ noch ook, in allen deele, alomme naar„ gekomen was; dat, eindelyk, hunne Edele Groot-Mogendheden, by herhaalde be„ ſluiten, zo van den jaare 1579, als laat„ ſtelyk van den jaare 1624, hadden goed„ gevonden, dat alle zaaken gelaaten zou„ den worden by 't gebruik, welk, tot hier„ toe, in elke Claſſe, gevolgd was. Dat,
„ om alle deeze redenen, de Kerkenraad
„ van Amſterdam, daar die zitting nimmer
„ in gebruik was geweeſt, dezelve, tot op
„ het vaſtſtellen eener wettige Kerkenorde„ ninge, den Heeren beleefdelyk weigeren
„ moeſt, te meer, om dat menze den Ker„ kenraad wilde opleggen als eene ſtraf,
„ daar dezelve geene bewuſtheid hadt van
„ zig ergens in vergreepen te hebben, be„ halve dat, door deeze zitting, waarſchyn„ lyk, den weg gebaand zou worden, eerſt
„ tot gemaatigdheid tuſſchen die van de
„ Religie en de Remonſtranten, en daarna
„ tot daadelyke invoering der Arminiaane„ rye. Dat ook, onder dekſel van een voor„ gewend regt of Privilegie, alle Wethou„ ders en Heeren zitting in den Kerkenraad
„ zou-

(z) Handv. bl. 346.
(a) Acte van Reſolutie enz. gedr. 1631. bl. 5, 6.

1631. „ zouden konnen neemen, en dat elk, da- „ en ongegronde vermoedens en onder- 1631.
„ gelyks, wat nieuws in de Kerkenordening „ ſtellingen." Zy voegden 'er by „ dat,
„ zou konnen invoeren: 't welk niet dan tot „ zo wel het zitten der Magiſtraaten in
„ veele verwarring aanleiding geeven zou. „ den Kerkenraad, als het regt van uitzet-
„ Dat de Sinode, hierom, den Predikanten „ ting van onruſtige, onnutte en oproerige
„ en Ouderlingen der Kerke van Amſter- „ menſchen, geregtigheden waren, den
„ dam vermaande en beval, zig te ſchik- „ Landen, Heeren, Leden en Steden; naar
„ ken naar dit beſluit, en ingeval hun, daar- „ alle Goddelyke en Weereldlyke Regten,
„ om, onverhoopt, eenige zwaarigheid „ toekomende; dat de Staaten dezelven al-
„ overkomen mogt, hadden zy zig, op na- „ toos erkend hadden, en vermaand te oe-
„ der advys der byzondere Claſſen, op de „ fenen; gelykze ook altoos geoefend wa-
„ Gedeputeerden der Sinode, en op de Si- „ ren, jegens allerlei Perſoonen. Dat de
„ node zelve te beroepen." Ten opzigte „ zitting der Magiſtraaten in den Kerken-
van Smout, trok de Sinode ook in, 't gene „ raad, in verſcheiden' Steden van Holland,
zy te vooren toegegeven hadt. Zy beweer- „ in gebruik was, en den Magiſtraaten,
de „ dat Predikanten, over hun prediken, „ *ipſo jure Magiſtratus* (*), en als *Cuſtodes* (*) uit hoofde van het regt van 't Magiſtraats-ampt zelf.
„ door Kerkelyken, geoordeeld, en, gelyk „ *utriusque tabulæ* (†), toekwam, volgens
„ zy Kerkelyk werden aangenomen, ook „ de erkentenis der Nationaale Sinoden,
„ Kerkelyk moeſten worden afgezet." Zy „ ſedert 1586 gehouden, en zelfs der jong-
beriep zig op eene Reſolutie der Staaten van „ ſte Dordrechtſche, in het XXXVII. punt
den dertigſten May des jaars 1579, die door „ van de ontworpen Kerkenordeninge. Dat
Prins Willem den I. bekragtigd, en waarby „ deeze twee punten, derhalve, niet in
verklaard was „ dat men, in 't aanneemen „ geſchil getrokken, noch onbruikbaar ge-
„ en afzetten der Kerkendienaaren, geene „ maakt konden worden, vooral niet in ee-
„ nieuwigheid zou toelaaten." En zy ver- „ ne Kerkelyke Sinode, aan welke de Wet-
klaarde, eindelyk „ dat Smout, die, zonder „ houderſchap deeze punten nimmer ver-
„ een voorafgaand Kerkelyk oordeel, door „ bleeven hadt; en te minder, naardien zy
„ Burgemeeſteren van Amſterdam, afgezet „ zig voor openbaare partye hadt verklaard.
„ was, in zynen dienſt behoorde herſteld te „ Dat zy, al waren zy Kerkelyk, 't welk
„ worden, tot dat hy, over zyn prediken, in „ zy niet waren, nogtans, in geene byzon-
„ eene wettige Kerkelyke Vergadering, be- „ dere Sinode, mogten onderzogt worden,
„ klaagd, en zyne ſchuld daarin, naar den „ om dat zy, immers het ſtuk der Zittinge,
„ woorde Gods, gebleeken ware." Doch „ in eene Nationaale van den jaare 1586,
ten beſluite betuigde zy nog „ te wenſchen, „ was afgedaan. Dat de Commiſſariſſen
„ dat haare laatſt voorgaande voorſlagen „ politicq, die, wegens hunne Edele Groot-
„ mogten aangenomen worden (*b*)." „ Mogendheden, in 't voorleeden jaar, de
De Heer *Jakob Kats*, Penſionaris van „ Provinciaale Sinoden hadden bygewoond,
Ernſtige aantekening der Stad Amſterdam, tegen dit beſluit der Sinode. Dordrecht, die thans de Vergadering van „ zig ook geſteld hadden tegen 't verhan-
Holland, by voorraad, waarnam, alzo de „ delen van zulke punten, het afdoen van
Raadpenſionaris Duik, onlangs, overleeden „ welken, eindelyk, door hunne Edele
was, zelf niet weetende, tot wat einde hem „ Groot-Mogendheden, aan den Heere
dit Sinodaal beſluit overgeleverd was, ſtel- „ Prinſe van Oranje geſteld was. Dat zyne
de het den Afgevaardigden van Amſterdam „ Doorlugtigheid, hierop, eene uitſpraak
in handen, die 'er, terſtond, eene ernſtige „ hadt gedaan, waarin de Wethouderſchap
aantekening tegen deeden, met verzoek dat „ van Amſterdam, doch niet de Sinode be-
dezelve, in de openbaare *Notulen* van den „ willigd hadt, die zelfs, tegen de ver-
Staat, mogt worden ingevoegd. Zy verklaar- „ maaning van den Raadsheer *Loenius*,
den, gezien te hebben „ dat de Kerkelyke „ Commiſſaris politicq, en terwyl hy naar
„ beſluiten der Sinode, zo wegens het nee- „ den Haage gereisd was, om het goed-
„ men van zitting in den Kerkenraad te Am- „ vinden der Staaten op het voorneemen
„ ſterdam, als wegens het uitzetten van „ der Sinode te verſtaan, beſluiten genomen
„ Adriaan Smout, niet gegrond waren op „ hadt, over het erkende regt des Lands
„ eenigen Tekſt uit Gods woord, zo als „ en der Steden, ſtrydig met 's Prinſen ver-
„ wel behoord hadt; maar ten deele op kwa- „ klaaring. Dat men zelfs getragt hadt, de
„ lyk begreepen en ontydig bygebragte Re- „ Acte van dit voorgewend beſluit den Prin-
„ ſolutien van hunne Edele Groot-Mogend- „ ſe in handen te ſtellen, met verzoek, dat
„ heden, ten deele op verkeerde gevolgen, „ zyne Doorlugtigheid zig daarnaar gelief-
„ de te rigten. Doch dat de Prins verklaard
„ hadt, zig van zynen pligt gekweeten, en
„ de zaak afgedaan te hebben. Dat de
„ Af-

(†) Bewaarders van de twee tafelen.

(*b*) Geregiſtr. *in de* Reſol. Vroedſch. N. 16, 28, 29 *April* 1631. *f.* 195 *verſo enz. Zie ook* Acte van Reſol. *enz. gedr.* 1631. *bl.* 7-12.

1631. „ Afgevaardigden van Amſterdam zig, derhalve, hielden aan hun jongſte berigt, en „ alle Sinodaale aanhaalingen, redenen, „ handelingen, beſluiten, ten hunnen opzigte, voor nietig en kragteloos verklaarden; dat ook eenigen, wie zy waren, „ Kerkelyken of anderen, zig gedraagende „ naar de gemelde Kerkelyke beſluiten, niet „ zouden verſchoond worden; maar onderworpen blyven aan Burgemeeſteren en „ Regeerderen, die, tot handhaavinge van „ hun regt, tegen de onlydelyke indringing „ der Kerkelyken in politike zaaken, ook „ van zins waren te gebruiken alle regt, „ magt en middelen, hun van Gode ter „ hand geſteld, zo als zy, naar eed en „ pligt, zouden vinden te behooren. En „ zo hieruit, voor de Stad Amſterdam, „ voor het lieve Vaderland, en voor de „ Kerke, eenige meerdere zwaarigheid „ mogt ontſtaan, verklaarden zy, voor „ God en hunner Edele Groot-Mogendheden „ Vergadering, dat hunne meeſters daar- „ aan onſchuldig waren, terwyl zy vertrouwden, dat hunne Edele Groot-Mo- „ gendheden alle inbreuk op der Landen „ en Steden geregtigheden zouden helpen „ weeren, en die geregtigheden, daaren- „ tegen, tegen ongelyk en hinder, hand- „ haaven, gelyk, naar eed en orde der Re- „ geeringe, vereiſcht werdt (*c*)." De Afgevaardigden, ſedert, verſlag doende van hunne verrigtingen aan de Vroedſchap, werden bedankt door Burgemeeſteren en Raaden, die te gelyk beſlooten „ dat men, (*) Meníes. „ tegen den (*) toeleg der Kerkelyken, en „ den voet, dien zy in deezen hielden, met „ kragt zou aangaan, en, ten dien einde, „ alle mogelyke magt en middelen in 't „ werk ſtellen; wordende Burgemeeſteren „ gemagtigd, om daarin te doen, 't gene „ zy zouden geraaden vinden (*d*)."

Verder Beſluit der Vroedſchap op dit ſtuk.

De Kerkelyken zaten, ondertuſſchen, ook niet ſtil, maar leverden, ter naaſter Vergaderinge van Holland, die in July gehouden werdt, een lang geſchrift over, tegen de aantekening der Afgevaardigden van Amſterdam. En naardien op dit Geſchrift weinig agt ſcheen geſlaagen te zyn, verſtondt men, ſedert, dat zy, te raade geworden waren, de zaak, in November, wederom in de Vergadering te brengen. De Afgevaardigden van Amſterdam werden dan gelaſt, te wege te brengen, dat de zaak niet in overweeging kwame; doch zo 't egter geſchieden mogt, moeſten zy 't regt der Stad verdedigen; en zo 'er eenige Reſolutie tegen genomen werdt, daar tegen *proteſteeren*, en van hun *Proteſt* aantekening doen houden in 's Lands Regiſters (*e*). Doch 't ſchynt, dat de Kerkelyken, ſedert, veranderd zyn van gedagten. Immers ik vind niet, dat zy eenige nieuwe poogingen, tot bereikinge hunner oogmerken, ter Vergaderinge van Holland, gedaan hebben. 1631.

Zy magtigt Burgemeeſteren, op nieuws, om zitting te neemen in den Kerkenraad.

Maar Burgemeeſteren van Amſterdam herinnerden de Vroedſchap, op den zeventwintigſten December „ dat de tyd om „ zitting in den Kerkenraad te neemen, „ door den Prinſe beraamd, nu verſtreeken „ was, en dat zy hierom te raade geworden waren, eerſtdaags zitting te neemen." De Vroedſchap magtigde hen, op nieuws, om zulks te doen, zo als zy, naar hunne beſcheidenheid en wysheid, zouden bevinden te behooren (*f*). De Kerkenraad, die nu niet anders verwagten kon, dan dat de zitting zou voortgaan, wendde alle poogingen aan omze, ten minſte nog eenigen tyd, te doen uitſtellen, en kwam, eindelyk, in January des jaars 1632, met Burgemeeſteren overeen „ dat dezelve, tot den eerſten „ May eerſtkomende, zou worden uitgeſteld, onder de volgende voorwaarden: 't Wordt, onder zekere voorwaarden, uitgeſteld.

„ 1. Dat 'er eene volkomen vergetenis zyn „ zou van al wat, ter gelegenheid der zitting, voorgevallen mogt wezen; en dat „ die zitting niet als eene ſtraf zou worden „ aangemerkt. 2. Dat de zitting, om allen „ wantrouwen weg te neemen, en de *goede Correſpondentie* tuſſchen Burgemeeſteren en den Kerkenraad te beveſtigen, „ met kennis en advis der Gedeputeerden „ van de Sinode en der byzondere Claſſen „ van Noordholland, genomen zou worden. „ 3. Dat, door deeze zitting, de gemeene „ Kerken, onder de Sinoden van Holland „ en Weſtfriesland behoorende, niet zouden benadeeld worden. 4. Dat, tot het „ neemen deezer zittinge, door Burgemeeſteren, een of twee uit hun, zynde „ Ledemaaten der Gemeente, zouden gemagtigd worden, om te aanhooren, en „ op alle voorvallende zaaken naar Kerkenorde te raadpleegen; doch zonder beſliſſende ſtem te hebben. 5. Dat ook, door „ deeze zitting, de Kerk van Amſterdam, „ in haare gewoone orde, zo in 't beroepen „ van Predikanten en in 't verkiezen van „ Ouderlingen en Diakenen, als in alle andere kerkelyke dienſten, niet zou verkort worden: en dit alles tot geen ander „ einde, dan tot handhaavinge der waare „ Chriſtelyke Gereformeerde Religie, zo „ als

(*c*) Geregiſt. *in de* Reſol. Vroedſch. *N.* 16. 28, 29 *April* 1631. *f.* 198 *verſo. Zie ook* Acte van Reſolutie *enz. gedr.* 1631. *bl.* 12 *enz.*

(*d*) Reſol. Vroedſch. *N.* 16. 28, 29 *April* 1631. *f.* 200.

(*e*) Reſol. Vroedſch. *N.* 16. 29 *Nov.* 1631. *f.* 220.

(*f*) Reſol. Vroedſch. *N.* 16. 27 *Dec.* 1631. *f.* 224 *verſo.*

1631. „ als die tegenwoordig, in de openbaare „ Kerken alhier, geleerd werdt, en laatſte„ lyk, in den jaare 1619, in de Nationaale „ Sinode te Dordrecht, vaſtgeſteld was (*g*)." Uit het bewilligen in deeze voorwaarden, bleek, eindelyk, dat de Kerkelyken te Amſterdam eenigszins aan de hand kwamen. Zy vervoegden zig, terſtond, met een Verzoekſchrift aan 's Lands Staaten en aan zyne Doorlugtigheid, en verwierven, den negentienden Maart, goedkeuring der gemaakte Overeenkomſt, behoudens het regt der Edelen en Steden, om zitting te neemen in de Kerkenraaden, en de verklaaring der Stad Amſterdam, dat zy, tot het verrigtte, geene goedkeuring behoefde (*h*). De zitting in den Kerkenraad volgde op deeze Overeenkomſt, en duurde eenige jaaren; doch werdt eindelyk geſtaakt. Maar Smout, die ſedert nergens beroepen werdt, onthieldt zig buiten Amſterdam, en bekwam, niet zonder moeite, zyne Predikants-gaadje (*i*). Ondertuſſchen, werdt de ruſt in de Stad, allengskens, volkomenlyk herſteld. De Predikanten ſchikten zig, in zo verre, naar de begeerte der Wethouderſchap, dat Jacobus Laurentius, die zelf altoos zo gemaatigd geweeſt was, dat hy, by ſommigen zyner medebroederen, voor eenen vleijer der Heeren gehouden werdt, naderhand (5), zeer kwalyk nam, dat HUGO DE GROOT de Amſterdamſche Kerkelyken, in zeker geſchrift, *oproerig* genoemd hadt. Men hieldt hem voor „ dat de Groot alleenlyk zag op de „ Kerkelyken van 't jaar 1619, en tien jaaren „ laater, niet zo zeer op die der volgende ty„ den; dat Trigland naar Leiden vertrokken, „ Smout der Stad uit gezet, Kloppenburg ge„ vlugt was; dat 'er ook eenigen overleeden „ waren; en dat men de tegenwoordigen „ voor gemaatigder hieldt, 't zy men zulks „ den Kerkenraad, of der voorzorge van de „ Wethouderſchap hadt dank te weeten." Op welk beſcheid, Laurentius geen verzet hadt (*k*). Wy hebben deeze byzonderheid alleenlyk willen aanroeren, om te doen zien, hoe de Kerk de burgerlyke Overheid, allengskens, volgde in gemaatigdheid.

't Geſchiedt eindelyk.

Aanleiding tot het opregten eener Doorlugtige Schoole.

De Regeering, in aanmerking neemende, dat de jeugd deezer Stad, in 't gemeen, te vroeg, en eer zy eenige gronden van Filozoofie gelegd hadt, van de Latynſche Schoolen, naar de Akademien gezonden werdt, daar zy, buiten 't oog haarer ouderen, ligtelyk, verviel tot ongebondenheid, hadt, reeds op 't einde des jaars 1629, beſlooten, eenen Profeſſor in de Filozoofie en Hiſtorien herwaards te beroepen (*l*). Omtrent een jaar laater, beſloot men tot het beroep van twee Profeſſoren, waartoe Burgemeeſteren en Scholarchen gemagtigd werden. Ook werdt toen goedgevonden, het S. Agnieten-Klooſter-Kerkje, ſtaande op den Oudezyds Agterburgwal, welk, door de Admiraliteit, tot een pakhuis werdt gebruikt, bekwaam te maaken tot het doen der openbaare Leſſen (*m*). Doch zo dra de voorgenomene opregting van zulk een *Gymnaſium illuſtre*, of *doorlugtige School*, rugtbaar werdt, kantede de Stad Leiden, bedugt voor vermindering van 's Lands Hooge Schoole aldaar, zig ernſtelyk tegen de uitvoering van dit voorneemen, tot zo verre zelfs, dat zy weigerde te bewilligen in eenen tweehonderdſten penning, die toen voorgeſlaagen was, zo men Amſterdam liete voortgaan met het opregten der doorlugtige Schoole. Die van Amſterdam weezen daartegen aan, dat zy niets voorhadden, welk, naar reden, kon geagt worden te ſtryden met de Privilegien van 's Lands Hooge Schoole te Leiden (*n*), en ſtonden, eindelyk, in April deezes jaars 1631, toe, dat men 't geſchil met die van Leiden, zo ver het geeven van openbaare Leſſen betrof, verbleeve aan de uitſpraak der twee Geregtshoven, mids de Staaten zig ſterk maakten, om die uitſpraak, binnen eene maand, te doen geſchieden, geduurende welken tyd, men, vrywilliglyk, met het geeven van openbaare Leſſen, ſtilſtaan zou (*o*). 't Schynt, ondertuſſchen, dat de Kerkelyken, zelfs de buitenlandſchen, zwaarigheid meenden te vinden, in de opregting der doorlugtige Schoole te Amſterdam. De Zwitſerſche Akademien en Kerken hadden, den tweeden Juny des voorleeden jaars, eenen brief herwaards gezonden (*p*), die terſtond in 't licht kwam, en waarin zy niet ſlegts ernſtelyk klaagden, over den aanwas der Arminiaanen hier te Lande; maar zig ook, omtrent de voorgenomene opregting der doorlugtige Schoole te Amſterdam, in deezer voege, uitlieten: „ *Non nihil quoque nos turbatos eſſe fatemur,* „ *novo quodam alio qui ſuperveniebat rumo*„ *re, de nova condenda Academia Amſteroda*„ *mi. Nam cum unitæ Provinciæ Academiis,* „ *toto orbe celeberrimis, nec non florentiſſi*„ *mis Scholis prope abundent, vix aliud nobis* „ *per-*

Leiden kant 'er zig tegen.

De Zwitſerſche Akademien en Kerken keuren 't ook af.

(*g*) Reſol. Vroedſch. N. 16. 29 *Jan.* 1632. *f.* 226 *verſo.*
(*h*) Zie 't *Requeſt* en de *Apoſtille* hier agter, in de *Bylaagen* Lit. B.
(*i*) Reſol. Holl. 27 *July* 1640. *bl.* 160.
(*k*) Epiſt. G. J. VOSSII *ad* H. GROTIUM 17 *Junii* 1642. *inter* Præſtant. Viror. Epiſt. *p.* 818.
(5) In 't jaar 1642.
(*l*) Reſol. Vroedſch. N. 16. 31 *Dec.* 1629. *f.* 135 *verſo.*
(*m*) Reſol. Vroedſch. N. 16. 11 *Dec.* 1630. *f.* 174 *verſo.*
(*n*) Reſol. Holl. 8, 18 *April* 1631. *bl.* 62, 73. *Vide &* Præſtant. & erudit. Viror. Epiſt. *p.* 759, 760, 762.
(*o*) Reſol. Vroedſch. N. 16. 28, 29 *April* 1631. *f.* 200.
(*p*) *By* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1023.

1631. „ *persuadere possumus, quam novam Academiam, si tamen rumor ille vanus non sit, non orthodoxorum, sed primùm quidem Arminianorum, mox verò Socinianorum Officinam deterrimam, proindeque monstrosissimarum opinionum, quas hactenus in lucem proferre callidi homines erubuerunt, genitricem fore:* dat is, Een ander gerugt, welk by het voorige gekomen is, heeft ons, wy bekennen 't, ook een weinig ontruſt: 't gerugt, naamlyk, van het oprigten eener nieuwe Akademie te Amſterdam. Want naardien de Vereenigde Geweſten, van Akademien, die door de ganſche weereld vermaard zyn, en van zeer bloeijende Schoolen rykelyk zyn voorzien; zo konnen wy ons bezwaarlyk verbeelden, dat deeze nieuwe Akademie, zo anders 't gerugt daarvan niet valſch zy, ergens anders toe dienen zal, dan tot eenen ſhoodſten winkel, niet van regtzinnigen; maar eerſt van Arminiaanen, en daarna van Sociniaanen; en vervolgens eene Kweekſchool worden van de gedrogtelykſte gevoelens, welken die looze menſchen zig, tot hiertoe, geſchaamd hebben te openbaaren." Veelligt, oordeelde men, in Zwitſerland, zo ſtrengelyk, om dat men daar vreesde, dat de Amſterdamſche jeugd, die derwaards plagt gezonden te worden, om zig in de weetenſchappen te oefenen, de Zwitſerſche Akademien minder bezoeken zou, als zy t'huis te regt raaken kon. Doch men ſtoorde zig hier luttel aan het oordeel van luiden, die van 't gene hier te Lande omging niets wiſten, dan 't gene hun, door eenige heethoofdige Kerkelyken, werdt overgebriefd. De Geregtshoven verklaarden zig, op het ſtuk der doorlugtige Schoole, ten voordeele van Amſterdam (*q*).

Men gaat 'er egter mede voort.

Men ging dan aldaar voort met het werk, en beriep *Gerardus Joannes Vossius* en *Caspar Barlæus*, die beide, in 't jaar 1619, van hunne ampten in de Hooge Schoole te Leiden verlaaten waren, tot eerſte Profeſſoren: Voſſius in de Hiſtorien, en Barlæus in de Filozoofie en Welſpreekendheid (*r*). De

1632. Doorlugtige School werdt door Voſſius geopend met eene plegtige redenvoering, die, den agtſten January des jaars 1632, onder eenen grooten toevloed van menſchen, uitgeſproken werdt (*s*). De Digter Hoofт, de Stad, in een fraai vers, geluk wenſchende met zulk eene Schoole, en met zulke

De Groot komt te Profeſſoren, vermaande haar, te gelyk, aartiglyk, dat zy 'er *den overgrooten Huigh de Groot*, die onlangs in Holland wederge- 1632. keerd, en van Rotterdam, den negenden Amſterdam. December laatſtleeden, in ſtilte, herwaards gekomen was (*t*), behoorde by te voegen (*u*). Doch men woelde, ten deezen tyde, ſterk ter Vergaderinge van Holland, om hem het Land te doen ruimen. Haarlem, Leiden, Gouda, Alkmaar en Enkhuizen hadden doorgedreeven, dat den Baljuwen en Schouten aangeſchreeven was, dat zy de Groot in verzekering moeſten neemen (*v*). Hy hieldt zig, derhalve, te Amſterdam ſtil en in huis, tot in 't begin van Maart, wanneer hy zig, in de Kerk en op ſtraat, vertoonde. Ook vondt hy hier agting en gunſt by veelen, met naame by de regeerende Burgemeeſteren, die den Schout ten Grootenhuis en den Onderſchout, heimelyk gelaſt hadden, niets, ten zynen nadeele, te onderneemen. Zelfs de Oud Schepen Jan Willemszoon Bogaard, die, zig twee jaaren buiten de Stad onthouden hebbende, nu daar wederom binnen gekomen was, kwam zig by de Groot verontſchuldigen, dat hy, op ſtraat, van hem en zyn gezelſchap gegroet geweeſt zynde, niet wederom hadt gegroet, hebbende hy gemeend, dat men, voor zekere Vrouwe, die voor hem ging, den hoed geligt hadt; daarby voegende, dat hem veeleer gepaſt zou hebben, de Groot eerſt te groeten, dan niet wederom te groeten, na dat hy van hem gegroet geweeſt was. Waarop de Groot beleefdelyk antwoordde „ dat „ het te veel gedaan was, dat een Oud- „ Schepen van Amſterdam zig verneder- „ de, om over zulk eene geringe zaak zig „ by hem te komen verontſchuldigen (*w*)."

Zyne ontmoeting met Schepen Bogaard.

Zyne partyen bragten 't, eindelyk, zo ver- Hy verre, dat 'er, by de Staaten van Holland, trekt wemet meerderheid van ſtemmen, een beſluit derom genomen werdt, om tweeduizend guldens ten Lande uit. te zetten op zyn lyf, en vyfhonderd guldens op het lyf van elk, die hem huisveſtte of verbergde (*x*). Amſterdam en verſcheiden' andere Steden hadden egter niet bewilligd in dit beſluit (*y*). Doch de Groot, zig nu in Holland niet langer veilig agtende, vertrok, den zeventienden April, te ſchepe van hier naar Hamburg (*z*). Sedert, begaf hy zig in dienſt der Regeeringe van Zweeden, die hem in Ambaſſade zondt naar 't Hof van Frankryk.

De

(*q*) Præſtant. & erudit. Viror. Epiſt. *p.* 766.
(*r*) Vaderl. Hiſt. XI. *Deel*, *bl.* 89.
(*s*) Onpart. Chron. *bl.* 57.
(*t*) C. Brandt Leven van H. de Groot, *bl.* 424.
(*u*) P. C. Hoofts Leven, *bl.* 15.
(*v*) Reſol. Holl.... *Dec.* 1631. *bl.* 151.
(*w*) C. Brandt Leven van H. de Groot, *bl.* 425, 426.
(*x*) Reſol. Holl. 10 *Maart*, 7 *April* 1632. *bl.* 51.
(*y*) Reſol. Vroedſch. N. 16. 10. *Jan.* 1632. *f.* 225 *verſo.*
(*z*) C. Brandt Leven van H. de Groot, *bl.* 442.

1632. De Vroedſchap beſluit, de Plakaaten tegen de Remonſtranten niet uit te voeren.

De Remonſtranten waren zeer in hunnen ſchik geweeſt, met de opregting der doorlugtige Schoole te Amſterdam, en met de verkiezing der Profeſſoren; en hadden, terſtond, beſlooten, hunne jeugd, die tot den Predikdienſt geſchikt werdt, derzelver leſſen te doen hooren; hoewel 'er nog eenige jaaren verliepen, eer dit beſluit ter uitvoeringe werdt gebragt (*a*). Midlerwyl, genooten zy, hier ter Stede, zo veel vryheid als zy begeeren konden, ſedert dat de Vroedſchap, in 't begin van September des voorleeden jaars, hadt beſlooten, dat het vernieuwen en uitvoeren der Plakaaten, tegen hen gemaakt, onbeſtaanbaar was met de ruſt der Stad; welk beſluit wy, om zyne merkwaardigheid, aan het einde van dit *Boek* (*b*), geplaatſt hebben. Abraham Antoniszoon, een groot yveraar onder de Remonſtranten, werdt egter, in 't jaar 1632, door den Schout, D^r. Jan ten Grootenhuis, voor Schepenen gedagvaard, over 't houden en bywoonen van Vergaderingen, die by 's Lands Plakaaten, en byzonderlyk, by dat van den derden July des jaars 1619, verbooden waren. Hy verſcheen; doch beweerde, in een uitvoerig antwoord „ dat „ de Plakaaten alleen oproerige Vergade- „ ringen verbooden, en dat hy zulke Ver- „ gaderingen nimmer ten zynen huize ge „ houden, noch ergens bygewoond hadt „ (*c*)." En ik weet niet, dat men hem ſedert gemoeid heeft. In 't volgende jaar, beſlooten de Remonſtranten, in hunne Kerke op de Keizers-graft, kinderen te doopen; 't welk, tot hiertoe, alleenlyk in ſtilte in de byzondere huizen geſchied was, op welke wyze, ook nog, wat laater (6), *Jacobus*, Zoon van den Profeſſor *Caspar Barlæus*, by hen, gedoopt werdt. Ook kondigden zy, in May des jaars 1633, af van den predikſtoel, dat zy elk vryheid lieten, om zig eerſt op zyne bejaardheid te laaten doopen, of om den doop aan kinderen, openlyk in de Kerke, of in ſtilte in huis, te laaten bedienen (*d*). 't Leedt zelfs maar tot in October des jaars 1634, toen de Remonſtranten, hier ter Stede, eene Kweekſchool opregteden, waarin Simon Episcopius, die tot nu toe te Rotterdam gewoond hadt, de eerſte Theologiſche Leſſen gaf (*e*). 1632.

De Remonſtranten regten een Kweekſchool op.

(*a*) P. A LIMBORCH Vita Epiſcopii, *p.* 314.
(*b*) Reſol. Vroedſch. N. 16. 5 *Sept.* 1631. *f.* 215 *verſo. Bylaagen* L^r. C.
(*c*) *Uit* een Afſchrift *van dit* Antwoord.
(*d*) *Uit* een Afſchrift *der* Kerkelyke Acte.
(*e*) P. A LIMBORCH Vita Episcopii, *p.* 316.
(6) Den 19 Maart 1634.

Bylaagen Lr. A.

BYLAAGEN

op het II. Deel, XIV. Boek.

Lr. A.

Octroi *voor* Dyckgraeff ende Heemraden van Nieuwer-Amstel, *omme tot Polders te mogen maacken seker districte gelegen binnen den Amsteldyck, ende de Veenwegh, ende soo veele Molens ende Verlaaten te mogen maken als sy tot drooghoudinge van voorsz. bepolderinge nodigh sullen achten.* Gegeven den 19 December 1629.

De Ridderschap, Edelen en Steden van Holland en Westvriesland, representerende de Staten van denzelven Lande doen te weeten hoe dat ons vertoont is by Dyckgraaf ende heemraden van nieuweramstel, ten oirbaar ende gemeene beste van de ingelanden, tusschen het Loopvelt ende d'Jurisdictie van Tamen, beslooten binnen den Amsteldyck, ende d'Veenwegh, ende op het goetvinden van de heeren Burgermeesteren ende Regeerders der Stadt Amsterdam als Ambachtsheeren over den voorn. districte dat van tyt tot tyt, ende hoe langs hoe meer, verschyden dorpen, gehuchten ende quartieren soo in hollandt, als in den gestichte van Uytrecht, in ende met Amstelandt uytwaterende, ende haer bepolderende veroorzaackten, dat de landen binnen den voorn. districte met den Amstel gemeen leggende, soo seer comen te inunderen dat geschapen was, deselve in corten tyt ten onbruycke te sullen geraken, ten ware daar iegens behoorlyck wierde voorsien, twelck bequamelyck conde geschieden mits brengende den amsteldyck langs d'iurisdictie van tamen heene over een stroocke Lants tot aan de Veenwegh by de Kerck van Tamen uytcomende, keerden derhalven sy verthoonderen haar tot ons, versouckende dat sy by onse Octroije, in der bester forme mochten werden geauthoriseert het voorn. district (in maniere voorseyt in eene ofte meer polders, na dat d'gelegentheyt by haar bevonden soude mogen werden t'vereyschen) te mogen besluyten, om t selve des swinters soo wel als des somers hoogh uyt te waateren, droogh te houden en daar toe tot taxatie van de gerechten aldaar te mogen gebruycken soo veel lants als sy sullen achten van doen te hebben, ende dat sy de voorn. bepolderinge sullen mogen versorgen met so veel molens, verlaaten, wateringen, tochten, caden, toepaden ende diergelycke, mitsgaders met keuren ende ordonnantien, te executeren op dyckrecht, soo als sy ten meesten oirbaar ende dienste van den Lande bevinden souden te behooren, alles met onderlinge Communicatie van Burgemeesteren als Ambachtsheeren voorsit. ofte derselver gecommitteerde; dat sy mede d'oncosten als oock d'afdelvinge der Landen tot de voorn. bepolderinge nodigh souden mogen omme slaen, ende nae dyckrecht innewinnen over d'ackertalen soo als die in de Verpondinge syn contribuerende sonder onderscheyt van verdolven Veenlanden ofte anderen des dat ons mogte gelieven de vertoonders ten behoeve als vooren tot soulagement van de overgroote oncosten tot de voorn. bepolderinge te doen te authoriseeren by forme van gabelle te mogen doen heffen aan de te maekene verlaten van ieder turfpondt ofte diergelycke, een ingelant ofte inwoonder toecomende in 't uyt- ende invaaren t'elckens een stuyver ende een vreemt man toebehoorende twee stuyvers, van een praam een ingelant ofte inwoonder toecomende een blanck een vreemde toebehoorende twee blancken, van een voer- ofte steygerschuyt, een ingelandt ofte inwoonder toebehoorende een halve stuyver ende een vreemt man een stuyver, van een speeljacht, weyschuyt ofte vreemde vischuyt twee stuyvers; Soo is 't dat wy d'saacke ende versouck voorsz. overgemerkt alvooren hier op gehadt het advys van die van onse camer van de reeckeninge van den voors. Landen d'Supplianten geaccordeert, geoctroyeerdt ende geconsenteerdt hebben, accorderen, consenteren ende octroyeren by desen, dat sy het voors. district in manieren als vooren in een ofte meer Polders, naar dat d'gelegentheyt by haar bevonden sal werden t'vereyschen sullen mogen besluyten, omme het selve des winters soo wel als des somers hoogh uyt 't waater droogh te houden ende daar toe tot taxatie van den gerechte aldaar te mogen gebruycken soo veel lants als sy sullen achten van doen te hebben, oock de voorn. bepolderinge te mogen besorgen met soo veel molens, verlaten, vaerten, wateringen, tochten, caeden, toepaden, ende diergelycke, mitsgaders met keuren ende ordonnantien t'executeren op dykrecht, soo als sy ten meesten dienste van den Lande bevinden sullen te behooren alles met onderlinge communicatie van Burgemeesteren als Ambachtsheeren voorsi. ofte derselver gecommitteerde; dat sy mede de oncosten affdelvinge der Landen tot de voornde. bepolderinge nodigh sullen mogen ommeslaen ende na dyckrecht inwinnen over d'ackertalen soo als die in de Verpondinge syn contribuerende, sonder onderscheyt van verdolven Veenlanden ofte anderen, authoriserende de Supplianten vorder tot vervallinge van de oncosten, in desen te doen by forme van gabelle te mogen heffen an de gemaackte verlaten, van ider turfpont ofte diergelycke, een ingelant ofte inwoonder toebehoorende, in 't in ende uitvaren t'elckens een stuyver, ende een vreemt man toebehoorende twee stuyvers; van een praem, een ingelant ofte inwoonder toecomende een blanck, een vreemde toebehoorende twee blancken; van een Voer- ofte Steygerschuyt, een ingelant ofte inwoonder toebehoorende een halve stuyver, een vreemt man een stuyver, van een Speeljacht, Veenschuyt ofte vreemde Vischuyt twee

BYLAAGEN L^r. A.

ſtuyvers, behoudelycken dat de Supplianten den genen, die alreede pretenderen ſullen by het voorsz. werk ofte eenigh lidt van dien merckelycken beſchadicht, ende geintereſſeert te weeſen, ofte henluyden namaels mogen openbaren, gehouden zullen weſen te doen behoorlyck contentement ende ten eynde de Supplianten deſen onſen Conſente, accorde ende octroye, in manieren als vooren mogen genieten, ſoo ſullen ſy gehouden zyn deſe t'onſer Camer van de reeckeninge te preſenteren omme aldaar gevisiteerdt, geinterineerdt ende geregiſtreerdt te worden 't welck gedaan ſynde laſten ende bevelen Wy allen ende eenen Igelycken, die deſen aangaan ſal, hem hiernaar te reguleren, ſonder den Supplianten te doen ofte gehengen gedaan te werden eenigh hinder ofte moyeniſſe ter contrarie. Gegeven in den Haage onder onzen grooten Segel hieraan gehangen, op den 19 December 1629. BYLAAGEN L^r. A.

L^r. B.

BYLAAGEN L^r. B.

REQUEST *der Gedeputeerden van de Noordhollandſche Sinode aan de Staaten van Holland om approbatie op eene Conventie met de Magiſtraat van Amſterdam, wegens derzelver zitting in den Kerkenraad; en Apoſtil van haare Ed. Groot-Mog. op het zelve* van den 19 Maart 1632. BYLAAGEN L^r. B.

Aende Ed. Groot Mo. heeren Staeten van Hollant ende Weſtvrieslant.

Geven met alle behoorlicke onderdanicheyt ende eerbiedinge te kennen, de Gedeputeerden des Synodi van Noorthollant, hoe dat het kerckelick differeni tot Amſterdam, tuſſchen de Achtb: Magiſtraet ende die Eerb. kerckenraet aldaer, over t' nemen vande ſeſſie by die vande voorſ. Magiſtraet, inde gemelde kerckenraet In Ianuario ende februario laetſtleden, ten overſtaen vande gecommitteerde der reſpective Claſſen, ende de Gedeputeerden des Synodi van Noorthollant in ſulcker voegen door des heren Genade is affgehandelt ende bygeleyt, dat de welgemelde Magiſtraet den eerſten Mey, ofte den eerſten donderdach in Mayo eerſtcomende, de gemelte ſeſſie door haere Gedep^de. inden voorſ. kerckenraet aenvanckelick ſal nemen, op ſodanige conditien als hier nevens gaet, ende reſpectivelicke by de meergemelte Magiſtraet ende kerckenraet ingewillicht, ende oock by de heeren xxxvj. Raeden geapprobeert ſyn, Ende alſoo goetgevonden is, by de Vergaederinge voorſ. met toeſtemminge vande voorſ. Magiſtraet, tot meerder verſeckeringe vande voorſ. kercke, ſoo by uwe Ed. Groot Mo: als by ſyne furſtelicke Doorluchticheyt, den Heere Prince vanOrangie te verſoeken approbatie vandeigemelte conditien waerop het verdrach ingegaen is: Soo is het dat de Gedeputeerden voorſ. den III^de febr. leſtleden in abſentie van uwe Ed. Groot Mo: verſocht ende becomen hebbende de gemelte van ſyne Princel. Ex^cie. die de ſelve gunſtelick ende in forma vergunt heeft, haer tegenwoordelick keeren tot uwe Ed. Groot Mo: ende aende ſelve opt alderdienſtelyck te verſoecken, dat uwer Ed. Groot Mo: de conditien aen d'ander ſyde van deſe geſtelt, geſien hebbende, gelieve ten dienſte ende tot behout vande ruſt ende welſtant vande voorſ. kercke de ſelve oock mede t' approberen, ende de acte van approbatie op de marge van deſe te doen gunſtelick teekenen, op dat de voorſ. gedeputeerde daer mede wederkerende tot de kercke van Amſterdam, de ſelve met de gewenſchte toeſtemminge van uwe Ed. Groot Mo: ſoo wel als van ſyne Princel. Ex^cie. ten volle mogen verheugen. Dit doende &c. Onderſtont uwe Ed. Groot Mo: onderdanige, de Gedeputeerde des Synodi van Noorthollant. Was ondert. Abrahamus a Doreſlaer. Adrianus Snellius.

Conditien van Verdrach tuſſchen de Achtbaere Magiſtraet ende de eerwaerdige kerckenraet van Amſterdam over de ſeſſie by de voorſ. Magiſtraet inde gemelte kerckenraet te nemen, den eerſten Mey ofte den eerſten Donderdach in Majo eerſtcomende.

Dat voor eerſt een totale amneſtie van al t' gunt ter oorſaeke van deſe ſeſſie ſoude mogen gepaſſeert ſyn, geſtelt worde, gelyck dan deſe ſeſſie verclaert werdt byde Achtb. heeren voorñt. niet genomen te werden in Pœnam.

Ende dat dienvolgens om alle diffidentie wech t' nemen, ende daer iegens om de onderlinge correſpondentie tuſſchen de Achtb. heeren Burgerm. ende Regierders van Amſterdam, ende die vande kerckenraet te ſancieren ende beveſtigen, met kenniſſe ende advys der Gedeputeerden des Synodi, ende der reſpective Claſſen van Noorthollant, de ſeſſie op de naevolgende conditien ſal worden in t werck geſtelt.

Voor eerſt dat met de ſeſſie niet ſullen werden gepreiudiceert de gemeene kercken onder beyde de Synoden van hollant ende Weſt-Vrieslant ſorterende.

Dat voorts de heren Burgemrñ ende Regierders voorñt. aennemen, een ofte twee vande heeren, weſende Ledemaeten der gemeente, inde kerckenraet t' ſenden, omme t'aenhooren, ende mede vande voorvallende ſaecken te delibereren conform de kercken order, ſonder deciſive ſtemmen t' hebben.

Gelyck dan de heeren voorñt. by deſen verclaeren van meninge t' ſyn de kercke van Amſterdam niet te preiudiceren, door deſe ſeſſie in haere gewoonlicke ende tot noch toe alhier onderhouden order; niet alleen int ſtuck vande beroepinge der Predicanten, verkieſingen der Ouderlingen ende Diaconen, maer oock in-

Bylaagen Lr. B.

inde oeffeninge van alle andere kerckelicke dienſten.

Ende dit alles tot geen ander eynde dan tot maintien ende hanthavinghe van de waere Chriſtelicke Gereformeerde Religie, ſulcx die iegenwoordich inde publique kercken alhier geleert werdt, en laeſtmael Aº. 1619 in de Synodo Nationale tot Dordrecht, is gearreſteert.

Op de Margine ſtont geappoſtilleert.

De Staeten van Hollant ende Weſtvrieslant, geſien ende geexamineert hebbende, de articulen daer op verdragen is, het differentnopens de ſeſſie vande heeren Magiſtraeten der Stadt Amſterdam ende kerckenraet aldaer, hebben de voorſ. articulen, voor ſoo veel het noodich is, geapprobeert ende geratificeert, approberen ende ratificeren de ſelve articulen by deſen, *alles nochtans ſonder preiuditie vant recht, t'welck de heeren Edelen ende Steden ſouden mogen ſuſtineren inde ſeſſie van de kerckenraet t' hebben*, ende onder verclaringhe byde heere Gedepde. der voorſ. Stadt gedaen, van dat deſe ſaeke beſtaet by haer ſelven, ſonder dat ſy daer toe approbatie van noode hebben. gedaen inden Haeghe den xixe. Martii 1632. Bylaagen Lr. B.

Lr. C.

Bylaagen Lr. C.

Reſolutie *der Vroedſchap van Amſterdam* van den 5 September 1631. *waar by verklaard wordt, dat het uitvoeren der Plakaaten tegen de Remonſtranten onbeſtaanbaar is met de ruſt der Stad.*

De Heeren Burgermeeſters hebben den Rade voorgedragen dat ter jongſte Vergaderinge der Heeren Staten deſer Provincie door den Gedeputeerden der Synoden van Suyd- ende Noordhollandt, groote ſollicitatien gedaen waren tot executie der Placcaten tegens de Remonſtranten geëmaneert, ende voornamentlyk dat hunlieden toegelaten mochte worden ſich neffens de Gedeputeerden der Kerken van de andere Provincien te adreſſeren aen de ho: mo: Heeren Staten generael, om derſelver macht, hunlieden van God gegeven (gelyk de Predikanten ſpreken in de Requeſte, tot dien eynde ter gemelter Vergaderinge overgelevert, in den Raed alhier geleſen) daertoe te mogen imploreren; Datſe ook, naer 't ſcheyden der voorſz. Vergaderinge den heeren Gecommitteerde Raden verſocht hadden, de plaetſe daer de Remonſtranten hare byeenkomſten in den Hage zyn houdende onvruchtbaer te maeken; die ook ſulx gepooght, edoch om eenige redenen noch niet geëffectueert hadden. Ende alſoo deſe ſaecke ter aenſtaender daghvaert, naer alle apparentie, weder op de baan ſal komen, dewyle de Kerkelyke in hare voorſz. ſollicitatien blyven continueeren, ende 't werk daer door ſulx prepareren, dat het ſchynt dat men ſal ſoeken mette meeſte ſtemmen daer op reſolutie te nemen; Datſe daeromme den Raed by maniere van advis voordroegen, oft ſy meynt dat de dienſt van 't land de renovatie ende executie der placcaten kan lyden: ende dewyle de magiſtraten van verſcheyden plaetſen, ſooſe ſelfs verklaert hebben, niet machtigh ſyn om de voorſ. byeenkomſten te weeren, oft den lande oorboor is, daer toe de macht van dien (ſoo 't de kerkelyke noemen) dat is, de militie te emploieren; ende ofmen niet en behoort in tyds dienaengaende ſulke reſolutien te nemen, diemen verſtaet ten meeſten dienſte des Lands ende der Religie te ſullen ſtrecken. 't welk in omvrage gebracht, ende daerop rypelyk gedelibereert weſende, is verſtaen, dat het renoveren ende executeren der placcaten een ſake is der politie ende niet der Kerke. Dat de Judicature ende executie van dien niet den Heeren Gecommitteerde Raden, die geen Jurisdictie in deſen deele hebben, maer den Magiſtraten der Steden daer de Conventiculen gehouden worden, competeert: Dat d' ervarenheyd niet alleen van de eerſte Chriſten tyden, maer oock van deſe Landen, ſoo in 't begin van den oorloge als naer deſelve genoegh geleert heeft, dat de gemoeden der menſchen in ſaecken des gelooffs, door geeſtelyke wapenen moeten geleyt, maer door geen placcaten gedwongen konnen worden. Dat het onſtichtelyk ende contrarie het beroep der Predicanten is, de Magiſtraten tot executie van placcaten tegen Chriſtgeloovige, die in 't gevoelen van haer verſcheelen, aen te manen. Datſe door ſoodanige ſollicitatien hunlieder eyghen Vergaderinge doen affnemen, ende de publique Kerke daerdoor afbreck doen. Dat men geſien heeft, dat, ſoo lang men in 't houden der voorſz. byeenkomſten geconniveert heeft, het Land, ende inſonderheyd deſe Stadt in ruſte, vrede ende eenigheyd geweeſt ſyn; datſe integendeel ſoo lange de executien duurden in continuele beroerte ende muyterye geſteken hebben. Ende ſyn dienvolgende de Gedeputeerden gelaſt, de predicanten die ter Vergaderinge dienaengaende nieuwe ſollicitatien ſouden mogen doen, nae huys te wyſen. Ende de voorſz. ende andere Conſideratien ter Vergaderinge voor te ſtellen, ende aldaer te doen examineren. Doch even verre ſy merken, dat men met meerderheyd van ſtemmen den predicanten ſoude mogen toeſtaen om haer voorſz. verſoek ter Generaliteyt te mogen doen, ſullen de Gedeputeerde de Vergaderinge voordragen, dat ſulx de ſouvereiniteyt ende hoogheyd van 't Land ten hoogſten prejudiciabel ende nadeelich is, ende verſoeken dat denſelven gelieve in ſerieuſe bedenken ende deliberatie te nemen off in de tegenwoordige gelegenheyd van tyd ſoodanighe renovatien ende executien dienſtigh ſyn. Ende by aldien men echter daertoe met pluraliteyt van ſtemmen ſoude willen reſolveren, ſullenſe de overſtemminge ſien te weeren, daertegen proteſteren ende de proteſtatien doen regiſtreren. Indien men ook ſoude meynen met meerderheyd van ſtemmen, ende tegens dank ende wil van de Magiſtraet van den Hage ende van 't Hof (den welken de judicature ende 't recht van dien toekomt) de Gecommitteerde Raden tot demolitie van de plaetſe der Remonſtranten te laſten ſullenſe ſoodanige overſtemminge mede niet

BYLAAGEN L^r. C.

gedoghen, ende, in gevalle van doordringinge, daer tegens als vooren mede proteſteren, ende de proteſtatie in actis doen inſereren. Wat voorts de renovatie ende executie der Placcaten belanght, daer tegen ſullenſe de voorverhaelde ende andere Conſideratien bybrengen, ende indien men evenwel daer mede deur wil, van deſer Stede wege verklaren, dat men verſtaet, dat het de ruſt ende vrede deſer Stad ſoude troubleren, ende dat men daeromme, ende omme alle onheylen, die daer uyt ſouden mogen ontſtaen, te myden, alhier geen renovatie nochte executie der zelver zal doen, nochte gedogen gedaen te worden. Sullen vorder ſyn Pr^e. Ex^tie^. hare conſideratien ende proteſtatien, ende die ongelegenheyt daer uyt te ryſen repreſenteren, ende denſelven gedienſtelyk verſoeken, dat zyne Doorl. niet gelieve ſich totte executie van dien te laten bewegen ende imploieren.

BYLAAGEN L^r. C.

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

VYFTIENDE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van het jaar* 1632, *tot het jaar* 1649.

1632. Uittogt van twee Vendelen Schutters.

De veldtogt des jaars 1632, die Maastricht en verſcheiden' andere Steden aan de Staatſche zyde overbragt, gaf gelegenheid tot den uittogt van twee vendelen Amſterdamſche ſchutters, die, onder de Kapiteinen *Willem Backer* en Dr. *Allard Kloek*, beide Schepenen en Raaden, ſtonden; den vierentwintigſten Auguſtus, op 't Prinſenhof, gemonſterd, en drie dagen laater, ingeſcheept werden naar Nieuwmegen, daar zy in bezetting bleeven tot op den zesden October: wanneer zy herwaards keerden, en bedankt en betaald werden (*a*).

Ongeval, den jongen Prinſe van Boheeme, op eene reize naar Amſterdam, in 't jaar 1629, overgekomen.

Fredrik, *Paltsgraaf aan den Ryn*, geboo-ren uit eene Dogter van Willem den I., Prinſe van Oranje, *Louiſe Juliana* genaamd, was, in 't jaar 1619, tot Koning van Boheeme verkooren; doch, in 't volgende jaar, door 't verloop zyner zaaken, genoodzaakt geworden, de wyk te neemen naar Holland. Hy hieldt, ſedert, eenige jaaren agtereen, zyn gewoonlyk verblyf by Reenen. In January des jaars 1629, was hy, met Prins *Henrik*, zynen oudſten Zoon, op reis gegaan naar Amſterdam, om den ſchat te zien, die op de Zilvervloot veroverd, en herwaards gebragt was. Te Haarlem gekomen, ſtak het Vorſtelyk gezelſchap van land met eene Veerſchuit, ſchoon het een ſtorm waaide. Doch in de Hollefloot, werdt de Veerſchuit overzeild van een' dryver, en liep terſtond vol waters. De Koning werdt gebergd in den dryver. Doch de Prins en drie Edelen verdronken (*b*). En veelligt heeft dit ongeval, onder anderen, aanleiding gegeven tot het maaken der nieuwe Vaarte, Trek- en Wagenweg tuſſchen Haarlem en Amſterdam, waartoe, den vierden April des jaars 1631, Octroi verworven werdt (*c*). Kort hierna, troffen de twee Steden, desaangaande, eene Overeenkomſt, die, op den zeventienden July, door eene *willige Condemnatie* van den Hoogen-Raade, werdt bekragtigd (*d*). En 't leedt niet lang, of de vaart en weg werden voltrokken.

De Haarlemmer Vaart, Trek- en Wagenweg worden gemaakt.

1634. Den twee-entwintigſten January deezes jaars 1632, was de Koningin van Boheeme wederom bevallen van eenen Prins, die *Guſtaaf Adolf* genaamd, en, door de Staaten van Overyſſel, de Stad Amſterdam, de Prinſes van Oranje en de Vrouwe van Brederode, ten doop gehouden werdt (*e*). De Vroedſchap deezer Stad hadt reeds beſlooten, den jongen Prins tot eene pillegave te vereeren eenen Lyfrentebrief van zeshonderd guldens 's jaars, leggende in eene doos van vyftienhonderd guldens; en daar een geſchenk van vierhonderd en vyftig guldens in de Kraamkamer by te voegen (*f*). De Koning, kort hierop, naar Duitſchland verreisd zynde, overleedt te Ments, op den negenentwintigſten November (*g*).

De Stad ſtaat Peter over eenen anderen Prins van Boheeme.

Handeling met Frankryk en Spanje.

De Staaten der Vereenigde Provincien waren, omtrent deezen tyd, in onderhandeling over vrede met de Spaanſchen, en te gelyk met Lodewyk den XIII., Koning van Frankryk, over een beſchadigend verbond. De handeling met de Spaanſchen werdt, eindelyk, afgebroken, op den zeſtienden December des jaars 1633; doch die met Frankryk werdt toen, met meerder ernſt, hervat. Eindelyk, werdt men 't eens, op één punt na, waarop het Franſche Hof zeer gezet ſcheen. De Koning vorderde „ dat de Staa- „ ten zig verbonden, om niet zonder zyne „ toeſtemming te verdraagen met Spanje." De

1633.

Frankryks voorſlag.

(*a*) *Zie* COMMELIN, *bl.* 821.
(*b*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 823.
(*c*) Handv. *bl.* 425. [116.]
(*d*) Groot-Memor. *N.* III. *f.* 119 *verſo*, 133. *Zie ook* Privileg. van Haarl. *bl.* 468, 470, 474.
(*e*) LAMPE Verv. op WASSENAER XXI. *Deel*, *f.* 46 *verſo*.
(*f*) Reſol. Vroedſch. *N.* 16. 19 *Jan.* 1632. *f.* 225 *verſo*.
(*g*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 1261.

1633. De meeſte Provincien, en de Prins van Oranje zelf, zig vleijende met de hoop, dat Lodewyk de XIII. tot eene openbaare vredebreuk met Spanje komen zou, verſtonden, dat men, op deezen voet, met Frankryk behoorde te ſluiten. Maar eenige Leden van Holland oordeelden, dat zulk een Verdrag ſtreedt met 's Lands hoogheid (*b*). De Afgevaardigden der Stad Amſterdam, altoos bezorgd voor het handhaaven van 's Lands geregtigheid, verklaarden, op den vierentwintigſten February des jaars 1634, ter Vergaderinge van Holland, „ dat zy beſpeurden, hoe eenige Leden der Vergaderinge „ genegen waren, zeker Verdrag met Frankryk aan te gaan, op bezwaarlyke voorwaarden, en ſtrekkende tot vermindering „ van de *Souverainiteit* en Vryheid des „ Lands, en tot verbreeking van voorgaande inzigten en Reſolutien, plegtiglyk genomen by de Regeeringe van Holland en „ Weſtfriesland, van welke Amſterdam, en „ de andere Steden, die met deeze Stad „ eens waren, aanzienlyke Leden waren; „ in welk gewigtig ſtuk, dat, naar 't oordeel der overeenſtemmende Leden zelven, „ ter wederzyde, zeer bedenkelyk was, „ men nu, met eene meerderheid van eenige ſtemmen, zogt te beſluiten. Dat zy, „ hierom, op uitdrukkelyken laſt hunner „ *Principaalen*, verklaarden, genegen te zyn „ tot een nader verdrag van vriendſchap, „ goed verſtand en onderlingen byſtand met „ de Kroone van Frankryk, mids zulks geſchiedde buiten vermindering van de Vryheid en Souverainiteit deezer Landen, „ waarvoor, voorheen, zo veel gedaan en „ geleeden was. 't Was, oordeeldenze, „ veel beter, by deeze Regeering, op eene „ buitengewoone wyze, zo veele middelen „ te vinden, als het gemelde Verdrag aan „ den Staat toebrengen zou, dan dat men „ 's Lands vryheid zou laaten krenken. Doch „ zo deeze reden den overigen Leden niet „ gewigtig genoeg ſchynen mogt, en men, „ desonaangezien, met het ſluiten van zulk „ een Verdrag, zou willen voortgaan, verklaarden zy, laſt te hebben, om den anderen Leden te kennen te geeven, dat zy „ in een verdrag op den gemelden voet niet „ mogten noch zouden bewilligen; dat het „ ook niet in de magt der overige Leden „ ſtondt, om, in zaaken, die de Souverainiteit en 't hoogſte gezag der Regeeringe „ betroffen, tegen 't gevoelen van zulke „ aanzienlyke Leden, te beſluiten met meerderheid van ſtemmen; daar, in veel mindere zaaken, de middelen en bewilligingen aangaande, geene overſtemming viel.

Amſterdam kant 'er zig ernſtelyk tegen.

1634. „ Zo men 'er egter mede voort wilde, dan „ *proteſteerden* zy, uit den naam hunner „ *Principaalen*, dat zy daaraan part noch „ deel wilden hebben, en dat zy 's Lands „ vryheid, die den voorouderen zo dierbaar „ geweeſt was, en ons niet minder dierbaar „ behoorde te zyn, ten hunnen opzigte, „ door zulke nadeelige verdragen, niet zouden laaten beſnoeijen. Ook wilden zy niet, „ dat hun geweeten werden de ongemakken „ en rampen, die, uit zulk eene verbindtenis van 's Lands Vryheid en Geregtigheid, „ te wagten waren; van welke hunne Verklaaring zy verzogten, dat openlyk aantekening gehouden werdt (*i*)." Dordrecht hadt zig, reeds te vooren, omtrent op gelyke wyze, verklaard. Rotterdam en Alkmaar voegden zig by deeze Steden (*k*): al 't welke van dit gevolg was, dat het Verdrag eerſt met eenige verzagting geſteld, en in 't jaar 1635 zulks veranderd werdt, dat beide Frankryk en de Staaten zig verbonden, niet met Spanje te zullen ſluiten dan gezamenlyk, en met gemeen goedvinden (*l*); waardoor 's Lands Vryheid en hoogheid volkomenlyk bewaard bleeven.

Eenige nieuwe ſchikkingen op het ontvangen van kinderen in het Weeshuis deezer Stad.

Het toeneemen der Stad, ſedert de jongſte Vergrooting, gaf wederom (*m*) aanleiding tot het ſterk toeneemen van het getal der kinderen in het Burger-Weeshuis alhier. De Regenten, bedugt, dat hunne inkomſten, door den tyd, niet mogten toereiken, tot het onderhoud der arme Weezen, verzogten, in den aanvang deezes jaars „ dat het „ getal der jaaren, binnen welken zy gehouden waren kinderen in te neemen, vermin- „ derd, en dat van de jaaren, die de Ou- „ ders Poorters geweeſt moeſten zyn, vermeerderd mogt worden: ook dat zy ontſlaagen mogten zyn van het inneemen van „ lamme, kreupele, blinde, malle en krankzinnige kinderen." Voorts, vraagden zy, „ of kinderen, welker Vaders 't Poorterregt „ behuwelykt, doch geenen Poorterseed gedaan hadden, of het doen van welken eed „ nog geene zeven jaaren geleeden was, „ wel tot het Weeshuis behoorden?" Eindelyk, gaven zy in bedenking „ of de prys „ van 't Poorterregt niet een weinig dien- „ de verhoogd te worden: alzo het, door „ arme luiden, veeltyds, gekogt werdt, „ eeniglyk, op dat hunne kinderen, na hun „ overlyden, in 't Weeshuis zouden kon- „ nen komen?" De Vroedſchap beſloot, op dit verzoek, den vierden January deezes jaars

(*b*) Vaderl. Hiſt. XI. *Deel*, *bl.* 173, 183, 184.

(*i*) Reſol. Vroedſch. N. 17. 28, 29 *Jan.* 7, 14, 22 *Febr.* 1634. *f.* 33, 34 *verſo*, 35, 36. *Zie ook* AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 94.

(*k*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 93, 94.

(*l*) Vaderl. Hiſt. XI. *Deel*, *bl.* 186, 198.

(*m*) *Zie* II. *Deel*, VI. *Boek*, *bl.* 260.

1634. jaars „ dat de jaaren, binnen welken het „ Weeshuis verpligt zou zyn, kinderen in te „ neemen, op twaalf, en de tyd van 't Poor- „ terfchap der Ouderen op zeven, gelyk van „ ouds, bepaald zouden blyven; dat de ver- „ pligting, om gebrekkelyke kinderen van „ lighaam of geeft te ontvangen, ook bly- „ ven zou, gelyk zy plagt; dat zulken, die „ aan Poortereffen gehuwd waren, Poorters- „ eed doen moeften, om voor Poorters ge- „ houden te worden, en hunnen kinderen „ regt te laaten, om in 't Weeshuis te wor- „ den ontvangen; en dat het Poortergeld van „ dertig op veertig guldens verhoogd zou „ worden, welke tien guldens aan 't Weeshuis, „ boven 't gene het reeds uit het Poortergeld „ genoot, zouden worden toegevoegd (*n*)."

Raadpleeging op het aanwinnen van een Eiland in de Oude-Zyds-Waale.

Ten deezen tyde, werdt, by den Raad, voor 't eerft, geraadpleegd op het aanlanden van een Eiland, in de nieuwlyks gemaakte Oude-Zyds-Waale, en van de uitgebaggerde ftoffe: welk niet alleen dienen zou, om den flag van 't water in de Waale te breeken; maar ook tot de maft-neeringe bekwaam zyn (*o*). Doch daar verliepen nog eenige jaaren, eer zulks voortging, en het fchoone *Nieuwe-Waals-Eiland* aangewonnen werdt. In 't jaar 1645, was het in ftaat, om aan erven uitgegeven te worden (*p*), gelyk, eerlang, gefchiedde (*q*), onder voorwaarden, dat aldaar geene Brouweryen, Branderyen, of Smeerfmelteryen zouden mogen worden opgeregt (*r*). Ook werdt het verzoek der Weftindifche Maatfchappye, dat aldaar, op Stads koften, een nieuw Weftindifch Huis mogt worden gebouwd, van de hand geweezen (*s*). In 't jaar 1650, werdt gekeurd, dat de rioolen aldaar niet laager leggen mogten dan die der gemeene ftraaten (*t*).

en vol. trekking van het zelve.

Peftyd. 1635.

In 't jaar 1635, openbaarde de Peft, die na 't jaar 1625 niet gewoed hadt, zig wederom in Holland, met naame te Leiden en hier ter Stede, daar altoos groote overvloed van geringe ingezetenen plagt te zyn, onder welken deeze kwaal meeft heerfchte. Te Amfterdam, ftierven, in dit jaar, agtduizend een honderd zeven en zeventig menfchen.

1636. Doch ten naaften jaare, fleepte de befmettelyke ziekte, hier ter Stede, wel zeventienduizend een honderd drie en negentig; anderen fchryven zeventien duizend vyf honderd en twee (*u*) menfchen weg (*v*). Zo dra de gevaarlyke kwaal zig te Leiden geopenbaard hadt, zorgde men, hier, om dezelve buiten de Stad te houden; doch alle voorzorg was vergeefs. De peft kwam hier zo fterk als elders. De Wethouderfchap vernieuwde en vermeerderde de voorige Peftkeuren, en verboodt, onder anderen, gelyk voorheen ook gefchied was, het verkoopen van fpenagie, pruimen, konkommers; en wortelen, raapen en radyzen met het lof (*w*). 1636.

Een vreemde vogel plaatft zig op het kruis van den Oude-Kerks-tooren.

Eenigen hebben der moeite waardig geagt aan te tekenen, dat zig, omtrent October deezes jaars, een vogel, wat grooter dan een gans, graauwagtig van verwe, omtrent drie weeken agtereen, 's avonds met zonnen ondergang, plaatfte op het kruis van den tooren der Oude Kerke, waarop hy, den gantfchen nagt, bleef zitten, houdende het gezigt naar 't weften, daar hy 's morgens heenen vloog; komende, den volgenden avond, ter zelfder ftede, uit het ooften te rug. Zulk een ongewoon verfchynfel bragt de nieuwsgierige menigte op de been, die 'er allerlei voorfpellingen uit maakte, fchoon 'er niets byzonders op volgde. Eindelyk, deedt de Regeering, voor opfchudding bedugt, den vogel doorfchieten (*x*). 't Is niet onwaarfchynlyk, dat dit dier, gewoon op doode lighaamen te aazen, in deezen Peft-tyd, op den reuk der overleedenen aan de peft afgekomen is.

Amfterdam maakt zwaarigheid in het vernieuwen der Plakaaten tegen de Roomfch gezinden.

In 't voorleeden jaar 1635, hadden de Sinoden van Zuid- en Noordholland, in een Vertoog aan de Staaten van Holland, ernftelyk geklaagd, over de ftoutheid en buitenfpoorigheid der Pausgezinden, met aantuiging, dat zy onfchuldig wilden gehouden worden aan de nadeelen, die daaruit, voor Kerk en Staat, te dugten waren (*y*). En deeze klagten waren van dit gevolg geweeft, dat het Hof Provinciaal de Steden, en ook Amfterdam vermaand hadt, tegen de Byeenkomften der Roomfchgezinden, met het gene 'er aan vaft was, te waaken. Ondertuffchen, hadt het oefenen van nieuwe ftrengheid tegen de Roomfchgezinden, in den tegenwoordigen toeftand des tyds, merkelyke zwaarigheid in. De Staat ftondt in verbond met Frankryk, eene Roomfchgezinde Mogendheid. Men was, daarenboven, in of omtrent November des jaars 1635, wederom in onderhandeling getreden met de Spaanfchen (*z*): en beide deeze aanmerkingen woogen zo veel by de Vroedfchap deezer Stad, dat zy, na herhaalde raadpleegingen, in den aanvang des jaars 1636, befloot

(*n*) Refol. Vroedfch. *N.* 17. 4 *Jan.* 1634. *f.* 30 *verfo*, 32 *verfo*. *Zie ook* Handv. *bl.* 124, 275. [283, 388.]
(*o*) Refol. Vroedfch. *N.* 17. 4 *Jan.* 1634. *f.* 32.
(*p*) Refol. Vroedfch. *N.* 19. 20 *Nov.* 1645. *f.* 67 *verfo*.
(*q*) *Zie* I. *Deel*, II. *Boek*, *bl.* 47.
(*r*) Refol. Vroedfch. *N.* 19. 5 *Jan.* 1646. *f.* 71 *verfo*.
(*s*) Refol. Vroedfch. *N.* 19. 10 *Jan.* 1646. *f.* 72.
(*t*) Handv. *bl.* 994. [597.]
(*u*) Onpartyd. Chron. *bl.* 68.
(*v*) Domselaar VI. *Boek*, *bl.* 444. Commelin, *bl.* 1180.
(*w*) Keurb. L. *f.* 3 *verfo*, 10, 26.
(*x*) Domselaar VI. *Boek*, *bl.* 339. Commelin, *bl.* 1110.
(*y*) Onpart. Chron. *bl.* 61.
(*z*) Vaderl. Hift. XI. *Deel*, *bl.* 213.

1636. floot „ dat men, uit aanmerking van de te-
„ genwoordige geſteldheid der zaaken van
„ 't Land, daar men met den Koning van
„ Frankryk in verbond, en met den vyand
„ in handeling was; ook ten aanzien de voo-
„ rige Plakaaten, op dit ſtuk gemaakt, be-
„ ſtand genoeg waren tot weering der Room-
„ ſche *Conventiculen*, geene verandering of
„ vernieuwing der Plakaaten doen zou;
„ maar den Baljuwen en Schouten alleenlyk
„ aanſchryven, dat zy, met de uitvoering
„ der oude Plakaaten, naar den inhoud der-
„ zelven, zouden hebben voort te vaa-
„ ren (*a*)."

Windhandel in Tulpen, hier ter Stede.

Eene zonderlinge drift tot Windhandel in Tulpen beheerſchte de ingezetenen van Haarlem en van deeze Stad, ook van andere Steden en Plaatſen van Holland, in den Herfſt deezes jaars. Oud en jong, man en vrouw, klein en groot ſtak zig in deezen handel. De prys der Tulpen werdt, door de ſtreeken van eenige handelaaren, geweldig hoog opgejaagd. 't Gene eerſt een of twee guldens gekoſt hadt, werdt, dikwils, na weinige dagen verloops, honderd en meer guldens waardig. Na de laatſte planting in October, verkogt men de bollen, te ontvangen, of terſtond, of in 't volgende voorjaar. Eene Tulp, *de Admiraal van Enkhuizen* genaamd, werdt, te Alkmaar, voor vyfduizend guldens verkogt. Men woog elkanderen de bollen en bloemen by aazen toe. Een bloem van vier aazen, *Gouda* genaamd, werdt eerſt om twintig, daarna om twee honderd vyf en twintig guldens verkogt. De ſlegtſte Tulpen, die men plagt uit te rooijen en op den meſthoop te werpen, waren nu geld waardig. En deeze drift naar winſt viel voor in eenen tyd van zwaare ſterfte in verſcheiden' Steden, met naame te Amſterdam. Doch tegen 't volgende voorjaar, toen de gekogte bloemen ontvangen moesten worden, waren veelen buiten ſtaat om te betaalen, 't gene zy gekogt hadden. Hieruit, en uit andere oorzaaken, reezen verſchillen tuſſchen koopers en verkoopers, in onderſcheiden' Steden, en onder anderen in Amſterdam; die zig, met verzoekſchriften, ver-

1637.

Orde, by de Staaten van Holland daarop geſteld.

voegden aan de Staaten van Holland: en deezen, den raad van den Hove Provinciaal hebbende ingenomen, verſtonden, den zeven en twintigſten April „ dat zy en 't Hof,
„ vooraf, behoorden onderregt te zyn, we-
„ gens den oorſprong en tyd der groote ry-
„ zinge en daalinge in de Tulpen, en het
„ getal der handelaaren in de byzondere
„ Steden: 't welk zy meenden bekwaamſt
„ door de Wethouders derzelven te zullen
„ konnen geſchieden; waarom dezelven ver-
„ zogt werden, partyen te willen bevredi- 1637.
„ gen. Ondertuſſchen, magtigden zy de
„ planters, om de verkogte Tulpen, ten
„ laſte van de koopers, op nieuws, te mo-
„ gen verkoopen, en hunne ſchade op de
„ koopers te verhaalen, in geval verſtaan
„ mogt worden, dat de koop van waarde
„ was, blyvende, midlerwyl, alle andere
„ verdragen van voorkoop van Tulpen op-
„ geſchort, en in hun geheel (*b*)." Sedert, verviel de luſt tot den Tulphandel t'eenemaal. De meeſte handelaars waren luiden geweeſt van klein vermogen, die, door hoop op winſt bekoord, hun gewoonlyk beroep verlaaten hadden, om gemakkelyk en ſpoedig ryk te worden. Doch het ſchielyk daalen der koopmanſchap was oorzaak, dat de meeſten blyde waren, dat zy 't verlaaten beroep wederom konden ter hand ſlaan (*c*). Toen de Lief hebbery op 't hoogſt was, hadt men, ter Vergaderinge van Holland, reeds in overweeging genomen, om eenen Impoſt te leggen op de bloemen (*d*); doch de ſchielyke daaling derzelven maakte, dat men 't uit den zin ſtelde.

Kade langs de ooſtzyde des Amſtels gelegd.

De Eigenaars der Landen, in en aan de Duivendrechtſche Polder, bevonden hebbende, dat die landen, ſedert het bedyken der Diemer- en Bylemer-meeren, meer dan voorheen, met water belaſt werden; en dat de gewoonlyke Kade het winterwater niet van 't Land houden kon; hadden, reeds in 't jaar 1636, beſlooten, eene bekwaame Kade te leggen langs de ooſtzyde van den Amſtel, tot aan of omtrent Ouderkerk toe. Zy verwierven 'er, den twee en twintigſten January deezes jaars, Octroi toe van 's Lands Staaten (*e*). Op den eerſten Auguſtus des jaars 1638, kwamen de zelfde aangelanden met de Steden Amſterdam en Weesp, overeen, om de bruggen, leggende in den weg tuſſchen Amſterdam en de Diemermeerbrugge, en den verderen weg, ter breedte van vyftig voeten, te onderhouden, op zulk een' ſchouw, als daarop, van hooger hand, geſteld zou worden, mids de twee gemelde Steden het onderhoud van de ſchoeijinge langs den Amſtel aan de ooſtzyde, met de buitenvleugels van de bruggen, en twaalf voeten wegs daar nevens, tot een trekpad tuſſchen Amſterdam en de Diemermeerbrugge, zo ver als de Steden dien weg zouden goedvinden te gebruiken, ten haaren laſte namen (*f*). Doch kort voor dat deeze overeenkomſt getroffen werdt, waren de twee

Overeenkomſten wegens den weg tuſſchen de Stad en de Diemermeerbrugge, en verder tot aan Weesp.

(*a*) Reſol. Vroedſch. *N.* 17. 23 *Jan.* 1636. *f.* 114.

(*b*) *Zie* Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 2361.
(*c*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 503, 504. DOMSELAAR VI. *Boek*, *bl.* 339. COMMELIN, *bl.* 1110.
(*d*) Reſol. Holl. 4 *May* 1673. *bl.* 84.
(*e*) Handv. *bl.* 347.
(*f*) Handv. *bl.* 347.

1637. twee Steden ook met de Hoofd ingelanden, Dykgraaf en Heemraaden van de Bylemer-Meer overeengekomen, wegens het gebruik van de nieuwe Vaart en Weg, door die van de Bylemer-Meer gemaakt; welken, door de twee Steden, onderhouden moeſten worden (*g*). Eenige maanden te vooren, op den vyftienden October des jaars 1637, verwierven Amſterdam en Weesp Octroi tot het maaken van eenen Trekweg en Voetpad tuſſchen de twee Steden, en tot het opſtellen van eene *Gabelle*, om de koſten te vinden, gerekend tegen den penning twintig; welke gabelle, door beide de Steden, ieder voor de helft, genooten zou worden (*h*). De Regeering van Weesp hadt die van Amſterdam, al voor lang, aangezogt, tot het maaken van deezen trekweg, eer 'er, by de Vroedſchap, op beſlooten geworden was (*i*). In 't jaar 1655, verkreegen de twee Steden Octroi om, boven de gemelde Gabelle, die van de Paſſagiers met de Trekſchuit werdt gevorderd, nog een ſtuiver te mogen heffen van elken wagen, die langs den trekweg gevoerd werdt (*k*).

De Stad en de overige ingelanden der Holendrechtſche Polder verwerven Octroi op de beheering der gemelde Polder.

De Stad Amſterdam bezat, ten deele, ingevolge van den afſtand der Geeſtelyke goederen, ten deele, door aankoop (*l*), eenige Landeryen in de Holendrechtſche Polder, gelegen tuſſchen Ouderkerk en Abkoude; en was, reeds in 't jaar 1633, met de overige ingelanden van de Polder, overeengekomen, om dezelve met eene Kade te ſluiten, en, door middel van een' agtkanten watermolen, droog te houden. Doch alzo de ingelanden geene geregtelyke magt hadden, om boeten te vorderen, en de onwilligen tot het onderhouden der Kade en wateringen, en tot het opbrengen der verdere Polderlaſten te bedwingen, verwierven zy gezamenlyk, den tienden July deezes jaars, Octroi van 's Lands Staaten, om jaarlyks uit hun lighaam vier Perſoonen te kiezen, drie van welken de regtſpraak der breuken hebben zouden, terwyl de vierde, zynde de oudſte in dienſt, de uitſpraak der drie anderen ter uitvoeringe leggen zou, zonder de hulp van eenige andere officieren, of eenige verdere regtspleeging te behoeven (*m*).

Hoog water.

Op Kersnagt deezes jaars, rees het zeewater, met eenen Noordweſtelyken wind en buijig weder, zo hoog voor de Stad, en drong met zo veel gewelds naar binnen, dat men, des morgens, met ſchuiten door verſcheiden' ſtraaten voer (*n*).

(*g*) Handv. *bl.* 432. [158.]
(*h*) Handv. *bl.* 431. [118.]
(*i*) Reſol. Vroedſch. N. 17. 10 *Juny* 1636. 28 *July* 1637. *f.* 126 *verſo.* 169 *verſo.*
(*k*) Handv. *bl.* 432.
(*l*) Groot Memor. N. III. *f.* 124 *verſo*, 128.
(*m*) Handv. *bl.* 439.
(*n*) Domselaar VI. *Boek*, *bl.* 422. Commelin, *bl.* 1163.

De Nederduitſche Akademie, aan de weſtzyde der Keizersgraft, tuſſchen de Run- en Beerenſtraaten, waar eenige Liefhebbers der Taal- en Digtkunde, ſedert twintig jaaren, Treur- en Blyſpelen lieten vertoonen, redevoeringen uitſpreeken, en andere nutte konſten oefenen, was, voor eenigen tyd, in bezit geraakt van de Regenten van 't Wees- en Oude-mannen-huis, die, op de plaats derzelve, eenen geheel nieuwen *Schouwburg* deeden ſtigten, welke, in dit jaar, volbouwd werdt. Het Treurſpel van Joost van den Vondel, *Gysbrecht van Aemſtel* genaamd, was het eerſte, welk, omtrent den Kerſttyd deezes jaars, op het nieuw Tooneel, vertoond werdt. Men ſpeelde hier, ſedert, tweemaal ter weeke. De Regenten der twee Godshuizen gaven het opzigt over 't Tooneel aan eenige liefhebbers der konſte, die, jaarlyks, by hen verkooren, en *Hoofden des Schouwburgs* genaamd werden (*o*). 't Gebouw is, tot heden, in ſtand gebleeven; ſchoon 'er, in 't beſtier van 't zelve, nu en dan, verandering gekomen is.

1637. De Schouwburg wordt volbouwd.

De ſmaak in Tooneel-konſt heerſchte thans zeer, hier ter Stede. Men zag 'er ongemeene blyken van, in 't volgende jaar, toen *Maria de Medicis*, *Koninginne-Moeder van Frankryk*, werdt ingehaald. Die Vorſtin hadt zig, reeds eenige jaaren, in Brabant onthouden, alzo zy het Hof van den Koning, haaren Zoon, door beleid van den Kardinaal de Richelieu, die 't Ryk regeerde, hadt moeten verlaaten. In den Zomer des jaars 1638, begaf zy zig naar Holland, met oogmerk om der Staaten bemiddeling te verzoeken, in de geſchillen tuſſchen haar en den Koning, haaren Zoon. Terwyl zy zig hier ophieldt, deedt zy een' keer door de voornaamſte Hollandſche Steden. De Wethouderſchap van Amſterdam, van haaren toeleg verwittigd, hadt de vereiſchte voorbereidſels gemaakt, om haar Vorſtelyk in te haalen. Zy reedt, den een en dertigſten Auguſtus, uit den Haage, en kwam, des avonds, te Haarlem. Burgemeeſteren van Amſterdam zonden, terſtond, den Penſionaris *Willem Boreel* derwaards, om haare Majeſteit te verzoeken, dat zy de Stad met haare tegenwoordigheid vereeren wilde, haar keuze geevende, om zulks, te water of te lande, te doen. Zy verkoos het laatſte, en vertrok, op Woensdag, den eerſten September, herwaards, verzeld van de Prinſeſſe van Oranje, en van een' aanzienlyken ſtoet van adelyke Heeren en Vrouwen. Omtrent het Huis ter Hart, lag eene groote menigte van ſpeeljagten, langs 't Y derwaards gezeild, en ſierlyk uitgeſtreeken, met vlaggen en wimpels. Een der pragtigſten

De Koninginne-Moeder van Frankryk, Maria de Medicis, wordt, te Amſterdam, pragtiglyk ontvangen. 1638.

was

(*o*) Vondels Leven, *bl.* 14. 40.

1638. was voor de Koninginne geſchikt, die egter in 't rytuig bleef, en den dyk langs reedt, tot aan de Vryheid der Stad, daar zy, door een Kornet Ruitery, uit de aanzienlykſte Burgers kinderen beſtaande, en geleid door *Kornelis van Davelaar*, *Heere van Petten*, ontmoet en begroet werdt. Zy werdt, door de jonge Ruiters, ter Stad in geleid door de Haarlemmer-Poort, terwyl de klokken geluid werden, en 't geſchut op de wallen geloſt. Binnen de poort, en langs de ſtraaten, die de Vorſtin door moeſt, ſtonden de twintig vendelen Schutters geſchaard. De Koningin werdt, aan de poort, verwelkomd door den Kolonel Andries Bicker, Oud-Burgemeeſter, en de Burgerhopluiden *Pieter Reaal*, Ontvanger, *Gerbrand Janszoon Pancras*, Oud-Schepen en Raad, en *Jacob Bicker*, Bewindhebber der Ooſtindiſche Maatſchappye. De ſtoet, voorgereeden van de Ruiters, en gevolgd van een gedeelte der Schutterye, kwam langs den Nieuwendyk op den Dam, en trok voorts, over den Middeldam, door eene zeegeboog, die 't Koggeſchip, het oud zegel der Stad, droeg, en waaronder de Bruiloft van Koning Henrik den IV. met de Koninginne zinryk vertoond werdt. Wyders, nam het aanzienlyk gezelſchap zynen weg door de Warmoesſtraat en Niezel, en voorts, langs de ooſtzyde van den Fluweelen-burgwal, tot voor de oude Doeleſtraat, daar eene andere eerenpoort ſtondt, met eenen hoogen en ſierlyk geſchilderden gevel, voor welken dit halve vers van Virgilius te leezen was: LAETA DEUM PARTU: dat is, *Zy verheugt zig, in 't voortbrengen van Goden.* Na 't opſchuiven der gordynen, zag men hier de Koningin, in de gedaante van Berecynthia, op eenen zeegewagen, die, nevens haar, haare Vorſtelyke kinderen voerde, en door vier maagden, de vier weereldeelen verbeeldende, begeleid werdt. Tegen over den Wagen, vertoonde zig wederom het Koggeſchip, welk eene maagd voerde, Amſterdam verbeeldende, en zig eerbiedigly buigende voor de Koninginne, die, deeze vertooning, met zonderlinge oplettendheid, beſchouwd hebbende, zig naar 't Prinſenhof begaf, daar zy, door de vier regeerende Burgemeeſters, *Pieter Haſſelaer*, *Abraham Boom*, *Antoni Oetgens van Waveren* en *Albert Koenraad Burg*, verzeld van de twee Penſionariſſen, *Willem Boreel* en *Cornelis Boom*, begroet werdt. Boreel voerde het woord. De Koningin nam haaren intrek in 't Prinſenhof: de Prinſes van Oranje in 't huis van een' voornaam' Koopman, *Elias Trip* genaamd. Het wagtwoord werdt, door de Koninginne, gegeven, zo lang zy in de Stad bleef, en 't was, den eerſten avond, *Maria*. Ten volgenden dage, leidden Burgemeeſteren de Vorſtin door de Stad, en onder anderen naar 't Ooſtindiſch huis, daar een banket toebereid was, eeniglyk uit Indiſche gewaſſen en voortbrengſels beſtaande. Op den derden dag, vermaakte men haare Majeſteit met nieuwe vertooningen, die, tuſſchen de Lange- en Doele-bruggen, daar de graft breed is, op een Eilandje, uit de Veenen derwaards gevoerd, in éénen nagt, vervaardigd waren. Het Vorſtelyk gezelſchap en Schout en Burgemeeſteren zaten in eene pragtige ſloep. En terwyl dezelve de Grimmeneſſe-ſluis invoer, ging de Oſſenſluis, daar regt over, open, en liet een' Neptuin, op zynen wagen, die de gedaante van eene ſchelp hadt, door. Hy werdt van Merkuur in eene kogge gevolgd: voor in, zat de Amſterdamſche Maagd, die de Koningin, met een kort vers, begroette. De ſloep, die haar voerde, werdt toen geroeid naar de noordzyde van 't Eilandje, daar, onder eene groote zeegeboog, nieuwe vertooningen geſchiedden: eerſt, het Huwelyk van François de Medicis en Joanna van Ooſtenryk, Vader en Moeder der Vorſtinne; en toen Maximiliaan, Amſterdam beſchenkende met de Keizerlyke Kroone. Aan de zuidzyde van 't Eilandje, werwaards de ſloep toen gevoerd werdt, zag men den elendigen ſtaat van Frankryk onder Henrik den III., en den bloeijenden onder Henrik den IV., in vyf grootſche vertooningen afgebeeld. Toen werdt het gezelſchap vermaakt door eenen waterſtryd, tuſſchen tien matroozen, in witte linnen kleedinge, met roode mutſen op het hoofd; die elkanderen met handſpaaken te keer gingen, en uit de ſchuiten in 't water deeden tuimelen. Tegen den avond, voer men, door de S. Antonis-ſluis, naar 't Y: daar de Koningin, op de Ooſtindiſche werf, een ſchip zag afloopen: 't welk zy, op verzoek der Burgemeeſteren, eenen naam gaf, en *Maria de Medicis* noemde. Voorts, voerde men haar, het Y langs, naar de Zoutkeeten, van waar zy in de Prinſengraft, en in haare verblyfplaats te rug kwam. Den volgenden dag, zynde Saturdag, ging zy, in ſtilte en onverzeld, eenige winkels bezoeken. Ook verleende men toen, op haare bede, ontſlag aan eenen gevangen, die, tegen zyne meening, iemant, door 't werpen van eenen ſteen, gedood hadt. Op Zondag, den vyfden September, vertrok het aanzienlyk gezelſchap wederom naar den Haage. Burgemeeſteren namen afſcheid van de Koninginne, eer zy uit het Prinſenhof tradt. Voorts, deedt men haar uitgeleide, op gelyke wyze als men haar ingehaald hadt, en

1638. en langs den zelfden weg. De Heer van Petten reedt, aan 't hoofd der jonge Ruiterye, wederom voor, tot op de uiterſte paalen van de Vryheid der Stede. Zy kwam, des avonds, te Leiden, en den volgenden dag in den Haage. Terwyl zy zig te Amſterdam ophieldt, hadt zy zig, door den beroemden *Gerard Hondhorſt*, doen ſchilderen, en 't afbeeldſel vereerd aan Burgemeeſteren (*p*), die 't, naderhand, voor den ſchoorſteen der Secretarye van het tegenwoordige Stadhuis, hebben doen plaatſen.

Amſterdam klaagt over Dantzig.

De zorg der Regeeringe van Amſterdam, tot voorſtand van den Koophandel der ingezetenen, gaf haar, omtrent deezen tyd, gelegenheid tot klagten over de Regeeringe van Dantzig, daar men den Hollandſchen, en onder deezen, den Amſterdamſchen Koopluiden, die zig aldaar hadden nedergezet, zeer bepaalde in hunnen handel, die, door de burgers alleen, gedreeven werdt met de bovenlanders; by welke burgers, de Hollanders verpligt werden te koopen. Doch de klagten der Amſterdammeren vonden geheel geenen ingang (*q*). De Regeering van Dantzig hadt vaſtgeſteld, haare burgers boven vreemden te begunſtigen.

De Stad kryget verſchil met de algemeene Staaten, over de verpagting der Convooijen en Licenten.

Uit dezelfde zorg voor 't belang des Koophandels, was ook het verſchil ontſtaan, welk Holland, en Amſterdam in 't byzonderen deezen tyde hadt, met de algemeene Staaten. Men hadt, ter Generaliteit, in 't voorleeden jaar, beſlooten, een vierde gedeelte van de Convooijen en Licenten te verpagten, in verwagting, dat 'er dan beter gepaſt zou worden op het behoorlyk invorderen derzelven. Maar Amſterdam hadt zig ſterk gekant tegen deeze verpagting, en drie Raaden der Admiraliteit, die, in Juny des voorleeden jaars, tot het doen der gemelde verpagtinge, herwaards gekomen waren, daarin geregtelyk belet, hen doende dagvaarden voor Schepenen der Stad. Hieruit rees geſchil met de algemeene Staaten, die verſtonden, dat de Raaden ter Admiraliteit aan niemant dan aan hun verantwoording ſchuldig waren. Maar de Staaten van Holland, waarby die van Zeeland zig, eerlang, ook voegden, verdedigden die van Amſterdam. Alle de andere Provincien vielen hun tegen. Men ſprak, van 't geſchil te willen verblyven aan Prinſe Fredrik Henrik, die, kort te vooren, met den titel van *zyne Hoogheid*, vereerd geworden was. Doch de Staaten van Holland toonden daartoe kleine genegenheid. Sommigen ſchryven, dat men, in deeze Provincie, argwaan begon op te vatten tegen den Prinſe, als of hy, door middel der Generaliteit, te veel gezags zogt over de byzondere Provincien. En deeze argwaan ſcheen meeſt plaats te vinden, onder de Regenten van Amſterdam (*r*): op welken, zo men ſtaat maaken moge, op het gene, desaangaande, in de *Brieven* van den Franſchen Ambaſſadeur, *Graave d'Eſtrades*, verhaald wordt, zyne Hoogheid, ten deezen tyde, ook zeer misnoegd was. 't Zal der moeite wel waardig zyn, hier uitvoeriglyk aan te tekenen, wat, desaangaande, in deeze Brieven, gelezen wordt.

Vat argwaan op tegen Fredrik Henrik.

'sPrinſen misnoegen op die van Amſterdam.

De Kardinaal de Richelieu, den twintigſten April deezes jaars 1638, aan den Graave d'Eſtrades ſchryvende, bediende zig, onder anderen, van deeze woorden: „ Zeg aan „ den Heere Prinſe van Oranje, dat my „ van Amſterdam berigt wordt, dat de „ Spanjaards aldaar, door tuſſchenkomſt „ van een' Koopman, *Marcellus* [Marcelis] „ genaamd, die Agent van den Koning van „ Deenemarke is, driehonderd duizend „ ponden buskruids gekogt hebben, die „ naar Antwerpen gezonden moeten wor„ den (*s*)." De Graaf d'Eſtrades antwoordde den Kardinaal hierop, den negenentwintigſten, in deezer voege: „ Ik heb den Heere „ Prinſe van Oranje geſproken van het be„ rigt, welk men Uwe Eminentie, wegens „ dien Koopman Marcellus, gegeven hadt. „ Hy zeide my, dat hy 't reeds wiſt, en „ aan de Wethouderſchap van Amſterdam „ hadt geſchreeven, dat zy hem zou doen „ vaſthouden, en te regt ſtellen; waarop „ hy antwoord verwagtte. De gemelde „ Prins ontboodt my, den volgenden dag. „ Ik vond hem zeer gramſtoorig. Hy ſmeet „ den hoed op de tafel, en zeide my, dat „ de Wethouderſchap van Amſterdam een „ uit de haaren aan hem gezonden hadt, „ om hem te zeggen, dat zy, volgens zy„ nen laſt, Marcellus ontbooden hadt, om „ hem te ondervraagen aangaande zynen „ handel met de vyanden van den Staat, en „ zyn bevragten van ſchepen, om buskruid „ te brengen naar Antwerpen; doch dat hy „ hierop geantwoord hadt, geene kennis „ van deeze zaaken te hebben; dat hy Reſident van den Koning van Deenemarke „ was, aangaande den Koophandel op de „ Ooſtzee; wilde men dien afbreeken, men „ hadt zig maar te verklaaren, en hy zou, „ terſtond, naar den Koning, zynen meeſter, keeren. Voorts, werdt hy ondervraagd, aangaande zekere tienduizend „ Ryksdaalders, door hem geleend aan ee„ nen

Verhaal desaangaande, uit de Brieven van den Graave d'Eſtrades.

(*p*) *Zie* C. Barlæus Blyde Inkomſt van Maria de Medicis. Dapper *bl.* 238-246. Aitzema II. *Deel*, *bl.* 542-545.
(*q*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 537.
(*r*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 486-490.
(*s*) Lettr. du Comte d'Estrades *Tom.* I. *p.* 26.

1638. „ nen Koopman, *Byland* genaamd, die de „ vier fluiten, gelaaden met buskruid, mus- „ ketten en pieken, bevragt hadt. Hy be- „ leedt, dat hy dit geld aan Byland geleend; „ doch niet wiſt, wat gebruik deeze 'er „ van gemaakt hadt. Men hadt, midlerwyl, „ ook Byland in hegtenis genomen, die, „ voor Burgemeeſteren van Amſterdam ge- „ bragt zynde, ondervraagd was over den „ handel, dien hy met den vyand gehad „ hadt. Hy hadt geantwoord, *dat de Burgers* „ *van Amſterdam vryheid hadden, om overal* „ *te handelen; dat hy 'er honderd noemen kon,* „ *die de Antwerpenaars bedienden; dat hy 't* „ *ook deedt; dat de Koophandel niet kon ge-* „ *ſtremd worden, en dat hy hun wel betuigen* „ *wilde, dat, zo men om winſt te doen door* „ *de hel vaaren moeſt, hy 'er 't zengen zyner* „ *zeilen aan waagen zou?*" Dat de Heeren „ van Amſterdam hem toen onſchuldig ge- „ oordeeld hadden, alzo hy maar bedienaar „ was, en niet gehandeld hadt, dan voor „ zyne meeſters, de Koopluiden van Ant- „ werpen. Myn Heer de Prins van Oranje," vervolgt d'Eſtrades „ was zeer kwalyk vol- „ daan over 't verhaal van deezen Afgevaar- „ digde, en zondt hem zonder antwoord te „ rug. Hy vaardigde, terſtond, iemant af „ aan den Admiraal Tromp, met laſt om „ de vier fluiten met buskruid en geweer in „ Texel aan te houden, en niet dan op zyn „ uitdrukkelyk bevel te ontſlaan. *Gy ziet*, „ zeide hy my toen, *hoe veel gedulds men* „ *hebben moet met deeze plompaarts van Koop-* „ *luiden. Ik heb geene grooter vyanden dan de* „ *Stad Amſterdam. Maar kryg ik Antwerpen* „ *eens; ik zal haar wel zo zeer vernederen, dat* „ *zy zig nimmermeer zal konnen opheuren (t).*"

In hoe verre, op dit verhaal ſtaat te maa- ken zy, blyve het oordeel des onzydigen Leezers aanbevolen. Zeker genoeg is 't, dat de vyand, uit deeze Landen, en ook uit Amſterdam, omtrent deezen tyd, van krygsbehoeften voorzien werdt (*u*). Doch of zulks, door de Wethouderſchap, oogluikende werdt gedoogd, om dat zy bedugt was voor 't verlies des Koophandels, wanneer Antwerpen, waarop Fredrik Henrik ten deezen tyde het oog hadt, gewonnen zou zyn; 't welk men, door het voorzien deezer Stad, zou hebben willen voorkomen; zou ik, by gebrek van behoorlyke kenniſſe, niet durven verzekeren.

De algemeene Staaten doen eene bezending

't Geſchil met Amſterdam, over 't verpag- ten van een vierde gedeelte van 's Lands middelen te water, was van gevolg. De Prins van Oranje hadt, onlangs, eenen voor- ſlag gedaan tot opregting van een opperſt Collegie ter Admiraliteit, waaronder de by- zondere Collegien ſtaan zouden, en dus nog meer afhangen, dan zy reeds deeden, van de algemeene Staaten en van zyne Hoog- heid. De Staaten van Holland vonden veel zwaarigheid in 's Prinſen voorſlag, en Am- ſterdam meer dan de meeſte andere Leden. Dit geſchil komende by de voorigen, werdt ter algemeene Staatsvergaderinge, in de te- genwoordigheid van den Prinſe, op den zesden February des jaars 1639, beſlooten, eene aanzienlyke bezending te doen naar Amſterdam; na 't overhaalen van welke Stad, men ligtelyk kans meende te zien, om de overige Leden van Holland, tot het ge- voelen der meeſte Provincien, te beweegen. Tot deeze bezending werden benoemd de Heeren *Graaf van Kuilenburg*, *Noordwyk*, *Tereſtein*, *van der Kamer*, *Nobel*, *Vosbergen*, *Tienhoven*, *Weede*, *Walta* en *Haarſolte* uit de algemeene Staatsvergaderinge, en de Heeren *van Sommelsdyk*, *van Berchem* en de Theſaurier-Generaal *Braſſer*, uit den Raad van Staate. Zy hadden laſt om „ Burgemees- „ teren en zes en dertig Raaden over te haa- „ len tot bewilliging in de nader orde op de „ zeezaaken van den zesden Maart des jaars „ 1636, met naame in het altoosaanblyvend „ Collegie ter Admiraliteit, zo als het, door „ zyne Hoogheid, voorgeſlaagen was: „ voorts, in de opregtinge eener Kamer „ van * Verzekeringe; in 't verbod om ſche- „ pen aan den Koning van Spanje, of zynen „ aanhangeren te verhuuren, of te verkoo- „ pen; in de ſtraffe van zulken, die 't reeds „ gedaan hadden, of nog zouden doen: en „ eindelyk ook in de algemeene Verpagting „ van 's Lands middelen te water." De af- gezonden Heeren kwamen, den agtſten Fe- bruary, in de Stad. De Graaf van Kuilen- burg, het hoofd der bezendinge, zondt, terſtond, zynen Hofmeeſter, *Plettenberg*, naar 't Stadhuis, om Burgemeeſteren kennis te geeven van de aankomſt der Afgevaar- digden, en te verzoeken, dat haare Edele- Agtbaarheden de zes en dertig Raaden of Vroedſchap deezer Stad wilden vergaderen, aan welken zy hunne Geloofsbrieven over- leveren, en hunnen laſt openen zouden. Doch zo als Plettenberg op den Dam kwam, traden Burgemeeſteren, die thans waren *Abraham Boom*, *Jan Corneliszoon Geelvinck*, *Gerbrand Claaszoon Pancras* en *Willem Bac- ker*, 't Stadhuis af. Hy deedt hun egter zyne boodſchap; doch kreeg voor beſcheid, „ dat Burgemeeſteren niet gewoon waren, „ over diergelyk verzoek, op ſtraat, maar „ op 't Stadhuis te raadpleegen, en dat zy, „ des nademiddags ten drie uuren, weder- „ om vergaderen zouden." En alzo Plet- ten-

1638. aan de Stad.

1639.

* *Aſſe- ranties.*

Hoe de zelve aldaar beje- gend werdt.

(*t*) D'ESTRADES *Tom.* I. *p.* 27-29.
(*u*) *Zie* AITZEMA II. *Deel, bl.* 596, 597.

1639. tenberg hierop vraagde, of de zes en dertig Raaden dan ook zouden vergaderen? werdt hem *Neen* geantwoord „ en dat die zo ras „ niet by elkanderen te krygen waren." Hy nam hiermede zyn afscheid. Doch Burgemeesteren traden, terstond, wederom in 't Stadhuis, en in hunne Kamer, en vonden geraaden, een Stads bode te zenden aan de Herberg der Afgevaardigden, met aanbieding, dat zy by Burgemeesteren gehoor konden hebben, wanneer 't hun gelieven zou. Des nademiddags, verscheenen de Heeren van der Kamer en Brasser voor Burgemeesteren, om 't reeds gedaane verzoek, tot het byeenroepen van de Vroedschap, nader aan te dringen. Doch men antwoordde hun „ dat, naar de bekende orde op de „ Regeeringe deezer Stad, wanneer 'er eenige bezending van buiten kwam, de „ Geloofsbrieven werden overgeleverd aan, „ en het gehoor verleend voor Burgemeesteren, en niet voor de Vroedschap of „ zes en dertig Raaden. Begeerden hunne „ Edele Mogendheden dan gehoor van Burgemeesteren; 't werdt hun toegestaan." Wyders, vraagden Burgemeesteren ook, „ wat zaaken de Heeren Gemagtigden zouden gelieven voor te stellen?" Doch de twee Heeren antwoordden „ dat hunne Geloofsbrieven hielden aan Burgemeesteren „ en Raad; en dat zy geenen last hadden, „ om eenige opening te doen dan in den „ Raad of Vroedschap." Hiermede vertrokken zynde, vonden de Afgevaardigden geraaden, naar den Haage te schryven om naderen last, na 't ontvangen van welken, zy zig, den twaalfden, gezamenlyk vervoegden by Burgemeesteren, na dat zy zig, 's daags te vooren, hadden aangegeven. Hier leverden zy hunne Geloofsbrieven over, en verklaarden wyders „ dat de punten, die „ zy den Raad hadden voor te draagen, „ meest betroffen de zaaken van de zee, „ naamelyk 1. om in den Haage op te regten een altoos aanblyvend Collegie, om „ het opper-opzigt te hebben over de Kustschepen. 2. Om het geheele middel der „ Convooijen en Licenten, over 't gantsche „ Land, te verpagten. 3. Om eene Maatschappy van * Verzekering op te regten, „ volgens de bekende Ontwerpen, en 4. „ Om den Raad van Staate regtspraak toe „ te staan, over de eigenaars der schepen, „ die aan Spanje verkogt of verhuurd, en „ in de Middellandsche zee gebruikt werden: op welke punten, zy verzogten dat „ de Raad mogt vergaderd worden." Doch Burgemeesteren gaven alleenlyk voor bescheid „ dat zy den Heeren behoorlyk antwoord zouden laaten toekomen." Ondertusschen, werden de Afgevaardigden, in hunne Herberge, daar zy reeds, door Burgemeesteren, verwelkomd waren, op Stads kosten, onthaald. Ook lieten Burgemeesteren hun, na dat zy van 't Stadhuis gegaan waren, weeten, dat zy, in vollen getale, het middagmaal met hen zouden komen houden.

1639.

Midlerwyl, hadden Burgemeesteren, op dat zy niet zouden schynen, zig eenig meerder gezag aan te maatigen, dan hun, naar de orde der Regeeringe, toekwam, den Raad byeengeroepen, dien zy voorhielden, wat 'er, tusschen de Afgevaardigden en hen, was voorgevallen, met byvoeging, dat hun niet geraaden dagt, den Raad op de voorgestelde punten te vergaderen; en verzoek, dat de Raad deszelfs oordeel over den voorslag der Afgevaardigden, en hun antwoord daarop gelieffde te verklaaren. En na eenig beraad, verstonden de Leden „ dat aan Burgemeesteren, als Hoofden van den „ Raad, het beroepen van den Raad stondt; „ dat zy, hierom, wel gedaan hadden, dat „ zy 't verzoek der Afgevaardigden, zo „ als het lag, van de hand geweezen hadden; dat het ook *ontatsoenlyk, onbehoorlyk „ en buyten ordre en styl van de Regeeringe* „ was; en dat *de Staten Generael en Raedt „ van State niet gevoecht* waren, om zulke „ bezendingen te doen aan byzondere Steden der Bondgenooten, om dezelven daardoor voor in te neemen, en te beweegen „ tot eene verklaaring op punten, die nog „ in Beschryving gebragt, en met haare „ Medeleden ter Vergaderinge van Holland „ overwoogen zouden moeten worden." Wyders, werden Burgemeesteren verzogt, „ den gemelden Afgevaardigden, van deezer Stede wege, aan te zeggen, dat zy „ niet bevoegd waren, om, in diervoege als „ zy hier kwamen, in den Raad ontvangen „ te worden, veel min om voorslagen te doen „ aan een byzonder Lid der Vergaderinge „ van Holland, buiten kennis van de Staaten dier Provincie, die zelve *Souverain*, „ en met de algemeene Staaten alleenlyk in „ verbond was; doch zo zy, wegens de Unie, iet hadden voor te stellen, dat zy 't „ zelve doen moesten aan de Vergadering „ der Staaten van Holland, of, in derzelver afwezendheid, aan derzelver Gecommitteerde Raaden, om van daar, naar „ orde en oud gebruik, by uitschryvinge, „ hier ter Stede, en in de andere Steden „ deezer Provincie gebragt te worden (*v*)."

Burgemeesteren maaken zwaarigheid, om der bezendinge gehoor in de volle Vroedschap toe te staan.

De Afgevaardigden komen by Burgemeesteren.

* Assurantie.

Burgemeesteren geeven 'er den Raad kennis van.

Oordeel des Raads.

Burgemeesteren begaven zig, hierop, na 't scheiden van den Raad, in vollen getale, naar de Herberg der Afgevaardigden, wel ken

Burgemeesteren weigeren der bezen-

(*v*) Resol. Vroedsch. N. 17. 11 Febr. 1639. f. 230 verso.

1639. ken zy mondeling vertoonden „ dat hun het „ begeerde gehoor by Burgemeesteren en „ Raaden niet kon worden toegestaan." Zy voegden 'er by „ dat de punten van hunnen last niet eenig byzonder Lid of Stad, „ maar de Provincien in 't gemeen betroffen; dat de Unie van Utrecht niet was „ een Verbond tusschen de Generaliteit en „ ieder Lid of Stad van elke Provincie; „ maar tusschen de Provincien onderling; „ en dat men Amsterdam, of den anderen Steden zo veel eers niet geeven kon, „ zonder de hoogheid van Holland te kwetsen. Ook wisten zy geen voorbeeld, dat „ eene byzondere Stad ooit door de Generaliteit bezonden geweest was. De punten, die men wilde voorstellen, betroffen „ de Staaten der Provincie, in welker Vergadering, die den twee entwintigsten zou „ aanvangen, men dezelven, zo men 't goedvondt, zou konnen brengen. Doch zy konden den Heeren verzekeren, dat op alle „ de punten van hunnen last, of by Holland „ reeds beslooten was, of punten van beschryvinge gemaakt waren." Zy verzogten, ten besluite „ dat men hun niets wilde „ vergen, welk strydig was met de Hoogheid van Holland, of met de loffelyke „ Gewoonten der Stad:" en beloofden gewilliglyk „ te zullen letten, naar behooren, „ op de goede redenen, welken, in het Geschrift, hun door de Heeren Afgevaardigden ter hand gesteld, vervat waren; waarna zy de stem der Stad over 't gene ter „ Vergaderinge van Holland zou worden „ voorgesteld, ten zynen tyde, in die Vergadering zouden doen inbrengen."

dinge gehoor in de Vroedschap.

De Afgevaardigden, dit antwoord ontvangen hebbende, bleeven nog in de Stad tot den vyftienden, waarschynlyk om nog eens bescheid te konnen hebben uit den Haage; en keerden toen derwaards, zonder eenige nadere onderhandeling gehad te hebben met Burgemeesteren. 't Liep aan tot den zesentwintigsten, eer de voorslag, dien men te Amsterdam dagt te doen, met de vereischte veranderingen, ter Vergaderinge van Holland, gedaan werdt. De Afgevaardigden verzuimden niet, by deeze gelegenheid, te klaagen „ dat Burgemeesteren van Amsterdam bevolen hadden, de Schepen, „ te Hellevoetsluis leggende, niet uit te rusten, ten ware men last hadt, omze naar „ Texel te brengen, onaangezien hunne „ Hoog-Mogendheden, by herhaalinge en „ ernstelyk, het tegendeel belast hadden: „ dat dezelfde Burgemeesteren hun, zelfs „ ter begeerte van hunne Hoog-Mogendheden, geen gehoor hadden willen toestaan in de Vroedschap, zeggende zulks „ te zyn eene ongehoorde nieuwigheid, daar 1639. „ nogtans bleek, dat 'er, den zestienden „ April des jaars 1592, eene diergelyke bezending uit het midden der Vergaderinge „ van hunne Hoog-Mogendheden aan Middelburg in Zeeland geschied was; dat zy, „ wyders, 't geschrift, hun overgegeven, „ *als een besmettelyk papier*, in eene openbaare herberg, hadden laaten leggen, „ zonder het te willen behouden, veel min „ den Raad mededeelen; dat, zo Amsterdam, in 't jaar 1610, zo wel bevoegd geweest was, tot het doen der bezendinge „ naar Utrecht, als hunne Hoog-Mogendheden, zyne Hoogheid en de Raad van „ Staate waren, tot het doen der tegenwoordige bezendinge, men toen op de „ onderneeming dier Stad zo veel niet te „ zeggen gehad zou hebben." 't Voorstel werdt beslooten, met eene verklaaring, „ dat hunne Hoog-Mogendheden, zyne „ Hoogheid en de Raad van Staate 't gebeurde te Amsterdam nogtans niet gedenken wilden, en alleenlyk baden, dat hunne „ Edele Mogendheden, op de vier voorgeslaagen punten, een spoedig, eenpaarig „ en heilzaam besluit wilden neemen."

De bezending klaagt over Burgemeesteren van Amsterdam, ter Vergaderinge van Holland.

Van wege de Vergadering van Holland, werdt geantwoord, dat men op het voorgestelde zou raadpleegen. De Leden, met naame Amsterdam, verzogten affschriften van 't Vertoog, en Burgemeesteren deezer Stad deeden, den agtsten Maart, een antwoord op het zelve inleveren ter Vergaderinge van Holland: waarin zy, vooraf, omstandiglyk verhaald hebbende, wat tusschen de Afgevaardigden en hen voorgevallen was, vervolgens, aanweezen „ dat zy, in hun „ bevel omtrent de Kustschepen te Hellevoetsluis, hadden gehandeld, overeenkomstig met de Resolutien der Heeren Staaten van Holland, die begeerd hadden, „ dat gemelde schepen zouden inkomen en „ uitgerust worden, daar zy uitgevaaren „ waren, en niet juist in het Goereesche „ gat; dat het geval van Middelburg vyftig „ jaaren geleeden, en van eene geheel andere natuur was, gelyk met de Resolutie „ der Generaliteit zelve beweezen werdt; „ dat zy, in 't jaar 1610, op verzoek van „ die van Utrecht zelve, Afgevaardigden „ derwaards geschikt hadden, om als middelaars te dienen, tusschen die Stad, „ welke toen met de wapenen van den Staat „ gedreigd werdt (*w*), ter eener, en de algemeene Staaten en Prinse Maurits, ter andere zyde; en dat zy niets hadden gedaan, „ 't welk eenige opspraak verdiende. Dat „ zy,

Burgemeesteren verdedigen zig.

(*w*) *Zie* Vaderl. Hist. X. *Deel*, *bl.* 29.

1639. „ zy, wyders, beoogd hadden, het geſchrift, „ hun, door de Afgevaardigden, in eene „ openbaare herberg, ter hand geſteld, te „ behouden; doch dat deezen daarop uit- „ drukkelyk antwoord van wege den Raad „ begeerd hadden; 't welk zy niet hadden „ konnen toezeggen. Dat zy, bemerkende „ dat de Afgevaardigden zig naar de ééne „ zyde van de kamer begaven, zo 't ſcheen, „ om te raadpleegen, 't papier met veel „ eerbied voor hun hadden nedergelegd, „ en zig, om hun meer vryheid te laaten, „ begeven naar een ander vertrek, daar de „ Afgevaardigden, naderhand, by hen kwa- „ men, zonder 't papier mede te brengen, „ gelyk zy verwagt hadden." Eindelyk, klaagden Burgemeeſteren, op hunne beurt, over twee uit de Gecommitteerde Raaden van Holland, die, gewoon ter algemeene Staatsvergaderinge te verſchynen, zig, nevens de andere Afgevaardigden, hadden doen magtigen, tot de bezending naar Amſterdam; daar zy, by wel beëedigde Inſtructie, gelaſt waren, de Reſolutien der Staaten van Holland te handhaaven: 't welk men te bedenken gaf, of hier wel geſchied ware, naar behooren (1).

't Geſchil blyft ſteeken.

Doch hierby bleef het geſchil met Amſterdam ſteeken. Ook werdt 'er, by Holland, niet naar genoegen der meeſte Provincien beſlooten op de punten, om welken de bezending was aangelegd. Fredrik Henrik, ziende, dat zy, by verſcheiden' Steden, en vooral by Amſterdam (*x*), niet door wilden, dreefze niet ſterk, ſchoon 't, ſchryft Aitzema (*y*), aan geene oorblaazers ontbrak, die, om hun byzonder belang, 't gezag der algemeene Staaten, en dat van zyne Hoogheid zogten te vermeerderen. Nogtans, meent hy, dat deeze twiſt met Amſterdam kwaad bloed gezet heeft, waarvan men, eenige jaaren laater, de uitwerkſels gewaar werdt (*z*).

Keur tegen ergerlyke ſchriften, en tegen 't kwaadſpreeken van de Regeeringe.

Kort na 't afloopen deezer handelingen, kwam 'er, den zeſtienden April, hier ter Stede, eene ſcherpe keur uit, tegen ergerlyke ſchriften en tegen 't kwaadſpreeken van 's Lands Regeering, in 't gemeen, of in 't byzonder, en van vreemde Koningen en Mogendheden. Het maaken, drukken of verſpreiden van zulke ſchriften zou met driehonderd guldens en goeddunkelyke ſtraffe voor de eerſte, en met zeshonderd guldens en lyfſtraffe, voor de tweede reize, geboet worden, en de overtreeders, na verloop van jaar en dag, nog ſtraf baar zyn (*a*).

Het Raadhuis deezer Stede was zo bouwvallig geworden, dat de Vroedſchap, in den aanvang deezes jaars, eenigen uit haar magtigden, om ontwerpen tot het ſtigten van een nieuw Stadhuis te onderzoeken, en daarvan, in tyd en wyle, verſlag te doen aan den Raad (*b*). Doch daar verliepen nog eenige jaaren, eer 't werk begonnen werdt. Eerſte raadpleegingen om een nieuw Stadhuis te bouwen.

's Nagts tuſſchen den zesden en zevenden January des jaars 1640, ontſtondt, hier ter Stede, zulk een vreeſſelyke ſtormwind, dat de meeſte huizen ſtonden te ſchudden. Het looden bekleedſel, welk digt op de kap der Koorenmarkt vaſtgeſpykerd was, werdt aan den eenen hoek los gerukt, en gelyk een kleed opgerold. De weêrhaan en yzeren ſpil van den Reguliers-tooren ſtortten in 't water, en de ſpits van den tooren der Nieuwe-zyds-Kapelle viel in 't dak. De daken van veele huizen werden zwaarlyk beſchadigd, en eenige gevels om verre gerukt. In Texel bleeven ook veele ſchepen. De ſchudding, die de wind veroorzaakte, werdt van eenigen gehouden voor eene aardbeeving; ſchoon de aardbeevingen doorgaands by ſtil weder voorvallen. En by zulk weder, gevoelde men 'er eene, hier te Lande, op den vyfentwintigſten Maartdeezes zelfden jaars, des morgens ten half drie uuren. Zy duurde, te Amſterdam, naauwlyks een minuut. Die ſliepen, hadden 'er geene gewaarwording van. Die wakker waren, hoorden trappen, bedſteden, kaſſen en wanden kraaken, en zagen 't hangend huisraad beweegen. Ook vielen, hier en daar, eenige glazen ruiten uit het lood. Voor 't overige, was men vry met den ſchrik (*c*). Storm. 1640. Aardbeeving.

Sedert het droogmaaken van de Diemermeer, begonden zig aldaar veele luiden, met der woon, neder te zetten: ook kwam aldaar, dagelyks, veel toevloed van arbeiders en anderen, onder welke menigte, niet zelden, verſcheiden' ongeregeldheden voorvielen, die geregtelyk behoorden belet te worden. De civile Jurisdictie over de Meer was zelfs nog onbepaald, hebbende de gronden derzelve, eertyds, behoord onder de Ambagtsheerlykheden van Amſterveen, Diemen en Ouderkerk, de grenzen van welken nog niet waren geregeld. Tot voorkoming der ongemakken, die uit het een en het ander te dugten waren, vondt de Graaflyk- Schikking op de Regtsoefening over de Diemermeer.

(*x*) Reſol. Vroedſch. *N.* 18. 26 *Juny*, 17 *July*, 31 *Octob.* 1640. *f.* 28 *verſo*, 33 *verſo*, 44.
(*y*) II. *Deel*, *bl.* 602.
(*z*) II. *Deel*, *bl.* 505, 593.

(1) Reſol. Vroedſch. *N.* 17. 2 *Maart* 1639. *f.* 233-239. *Zie ook* Aitzema II. *Deel*, *bl.* 592-602: alwaar de ſtukken egter zeer gebrekkelyk gedrukt zyn.

(*a*) Handv. *bl.* 571.
(*b*) Reſol. Vroedſch. *N.* 17. 28 *Jan.* 1639. *bl.* 229.
(*c*) Domselaar VI. *Boek*, *bl.* 424. Commelin *bl.* 1164.

1640. lykheids-Rekenkamer geraaden, op den tienden May deezes jaars, den tegenwoordigen Baljuw van Amſtelland, *Pieter Boudewynsz van Lokhorſt*, te magtigen, om, nevens de Heemraaden der Diemermeer, alle hooge en laage Jurisdictie aldaar waar te neemen, met dien verſtande nogtans, dat, na zyn overlyden of afſtand, 't Baljuwſchap der Diemermeer aan den Dykgraaf dier Meer zou opgedraagen worden (*d*).

Trekweg en Vaart gemaakt van Amſterdam op Muiden en Naarden.

Men vondt zo veel gemaks by de Vaarten en Trekwegen, die, ſedert eenige jaaren, van Amſterdam, naar eenigen der naaſte Steden, gemaakt waren, dat de Regeering deezer Stad, al ſedert eenigen tyd, met die van Naarden en Muiden, in onderhandeling geweeſt was, om eene bekwaame Vaart, Trekpad en Wagenweg te maaken, van hier naar Muiden, en voorts naar Naarden. Eindelyk, werdt men 't eens (*e*), en verwierf 'er Octroi toe van 's Lands Staaten, welk, den vyfentwintigſten October deezes jaars, gedagtekend was (*f*). De weg begon, van de Stad, langs den Amſtel en Ringſloot der Diemermeer, tot aan het Diemerbruggetje, van waar dezelve nevens de Vaart voortliep tot aan Muiden, door welke Stede, men in eene andere ſchuit overging, en, langs eene andere vaart en weg, te Naarden kwam. In 't volgende jaar, werdt dit Octroi verbreed met een ander, waarby den drie Steden gegund werdt, de Landen, die zy tot de vaart en weg zouden behoeven, te mogen overneemen by waardeeringe van Gemagtigden der Staaten, zonder in Dykslaſten gehouden te zyn, mids de waardeering der Landen, naar gelang, zo veel hooger geſchiedde (*g*). By het eerſte Octroi, was reeds bepaald, dat de weg alleen voor den reizenden man moeſt dienen, en niet tot het vervoeren van koopmanſchappen bekwaam gemaakt worden.

Streng verbod van 't buiten timmeren.

Het timmeren buiten de Stad, in de Vryheid, ſchoon by herhaalde Keuren verbooden, ging thans zo ſterk voort, dat het Geregt geraaden vondt, het gedaan verbod, den vyftienden September van dit, en den tienden May van het volgende jaar, ernſtelyk, te vernieuwen, met bedreiging, dat men de nieuwe timmeraadjen, zonder oogluiking of verdrag, zou doen ſlegten (*h*). Ondertuſſchen, werdt beſlooten, het timmeren van koehuizen binnen de vryheid toe te ſtaan, alzo, door dezelven, geene neering dit de Stad naar buiten getrokken werdt (*i*). 1640.

De Koophandel, met naame de Amſterdamſche, leedt, ten deezen tyde, zo veel van de Duinkerkers, dat honderd negen en vyſtig van de voornaamſte Koopluiden deezer Stad zig, in January des jaars 1641, vervoegden, met een verzoekſchrift, aan de algemeene Staaten, ſmeekende om kragtiger beſcherming der ſcheepvaart, en byzonderlyk, dat den Luitenant-Admiraal *Maarten Harpertszoon Tromp* gelaſt mogt worden, de haven van Duinkerken, gelyk voorheen wel geſchied was, met een bekwaam aantal van Oorlogsſchepen, te bezetten. En dit verzoek hadt zo veel klem, dat Tromp bevel kreeg om, na 't overvoeren van den jongen Prinſe *Willem* naar Engeland, op vier ryke Weſtindiſchvaarders te kruiſſen. Ook werdt den Duinkerkeren eenige afbreuk gedaan (*k*). Nogtans vind ik niet, dat de haven van Duinkerken bezet werdt, gelyk de Koopluiden verzogt hadden.

Een groot getal Amſterdamſche Kooplui den verzoekt om beſcherming der Scheepvaart. 1641.

Het Collegie ter Admiraliteit te Amſterdam gaf, omtrent deezen tyd, zo dikwils verlof tot den uitvoer van wapenen en krygsbehoeften, dat zulks den anderen Provincien in 't oog liep. Ook verſtondt men, in den Haage, dat het verleenen van zulk verlof behoorde tot de Vergadering der algemeene Staaten, die, zo men oordeelde, beſt kon weeten, of zulk een uitvoer geſchieden kon, zonder benadeeling van 's Lands Magazynen. Maar de Admiraliteit meende, dat hier ter Stede het grootſte Magazyn was van 's Lands Krygsbehoeften, en dat men, nergens beter dan hier, weeten kon, of 'er genoegzaame voorraad van Krygsbehoeften in 't Land ware. Ook oordeelde zy, dat de onkoſten op het verzoeken en verkrygen van verlof tot uitvoer, wanneer 't in den Haage zou moeten geſchieden, zo hoog zouden loopen, dat de Koopluiden liever te Hamburg, of in andere Ooſterſche Steden, verlof tot uitvoer van Oorlogsgereedſchap zouden zoeken te verkrygen, dan hier te Lande; 't welk tot verſperring van den Handel gelegenheid geeven zou. De raadpleegingen, die, over dit ſtuk, in September, in den Haage gehouden werden (*l*), maakten geene verandering in de gewoonte der Admiraliteit te Amſterdam. De zaaken bleeven aldaar voortgaan op den voorigen voet.

De Admiraliteit te Amſterdam raakt in verſchil over 't verleenen van verlof tot het uitvoeren van Krygsbehoeften.

Muſtapha Aga, Afgezant van de Ottomanniſche Porte, was, in 't begin deezes jaars, in den Haage aangekomen, met laſt om

Een Gezant der Porte, hier te

(*d*) Handv. *bl.* 343. [169.]
(*e*) Reſol. Vroedſch. *N.* 17. 11 *Juny* 1639. *f.* 250. *N.* 18. 22 *Aug.* 1640. *f.* 35 *verſo.*
(*f*) Handv. *bl.* 430. [119.]
(*g*) Handv. *bl.* 431. [120.]
(*h*) Reſol. Vroedſch. *N.* 18. 3 *Sept.* 1640. *f.* 40. Handv. *bl.* 1008, 1009. [603, 603.]
(*i*) Reſol. Vroedſch. *N.* 18. 23 *Maart* 1641. *f.* 72 *verſo.*
(*k*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 750 *enz.*
(*l*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 787.

1641. Stede, onthaald op kosten der algemeene Staaten.

om de onderlinge vriendſchap met den Staat aan te kweeken, en het afvaardigen van eenen nieuwen Ambaſſadeur aan de Porte te verzoeken. Hy werdt, op koſten van den Staat, onthaald: doch alzo het Huis, waar hy zyn verblyf hieldt, voor den Ambaſſadeur van Portugal geſchikt was, liet hy zig beweegen, om te Amſterdam te vertoeven, tot dat het ſchip gereed zyn zou, welk hem naar zyn Hof te rug zou voeren. Hy kwam dan in deeze Stad, daar men hem eene herberg bereid hadt, en alwaar hy, nog eenigen tyd, op koſten der algemeene Staaten, onthaald werdt (*m*).

Burgemeeſteren ſlaan, van Stads wege, Peters over den Prinſe van Holſtein.

Op verzoek van *Joan Chriſtiaan, Hertog van Sleeswyk-Holſtein*, beſloot de Vroedſchap van Amſterdam, in July deezes jaars, dat Burgemeeſteren, van Stads wege, Peters en Getuigen zouden zyn over den doop van deszelfs jonggebooren Zoon, wien een rentebrief van driehonderd guldens 's jaars, in een koffertje van zeshonderd guldens, tot eene pillegaave werdt toegelegd. Men vondt goed, daarenboven, driehonderd guldens, of wat meerder of minder te vereeren in de Kraamkamer (*n*).

De Koningin van Engeland, Prins Fredrik Henrik, en Prins Willem en zyne Gemaalin worden, hier ter Stede, ingehaald. 1642.

De jonge Prins van Oranje was, vroeg in 't voorjaar, naar Engeland vertrokken, tot voltrekking van zyn huwelyk met de Prinſeſſe *Maria*, Dogter van Karel den I., Koning van Groot-Britanje. Het vorſtelyk paar, en de Koninginne zelve kwamen, in de Lente des jaars 1642, in Holland: en toonden zig, eerlang, begeerig, om deeze Stad, werwaards Prins Fredrik Henrik hen geleiden zou, met hun bezoek te vereeren. De Regeering kreeg, by tyds, kennis van dit voorneemen. De Koninginne-Moeder van Frankryk was hier, in 't jaar 1638, zo pragtig ingehaald, dat men vooral niet minder meende te moeten doen, by deeze gelegenheid. Op den veertienden May, werdt afgekondigd, dat de ſchutters, tegen den negentienden des avonds, in de Stad en by der hand moeſten zyn, op eene boete van vyf en twintig guldens. De jonge Ruitery werdt ook gewaarſchuwd; doch niemant, zelfs niet het ſcheepsvolk op ſtroom, mogt ſchieten, zonder daartoe bevel te hebben van hooger hand (*o*). De Vroedſchap, in aanmerking neemende, dat men der Koninginne-Moeder van Frankryk, voorheen, eenige vereering gedaan hadt, beſloot ook de Koninginne van Groot-Britanje en de Prinſeſſe haare Dogter, met twee en twintig duizend, drie en twintig duizend, of vier en twintig duizend guldens, te vereeren, ter beſcheidenheid van Burgemeeſteren (*p*). Op den twintigſten May, kwam het Vorſtelyk gezelſchap herwaards, en werdt, op de uiterſte grenzen der Stads Vryheid, buiten de Haarlemmer-Poorte, ontmoet, door *Dirk Tholinx*, Preſident-Schepen en Raad, aan 't hoofd eener treffelyke ruiterbende. Binnen de poort, werdt het gezelſchap, en de Koningin in 't byzonder, begroet door den Penſionaris, Cornelis Boom. De ſoldaaten en ſchutters waren allen in de wapenen, en in orde geſchaard. Langs den weg, dien de ſtoet door moeſt, om op 't Prinſenhof te komen, waren vier zeegeboogen opgeregt, eene op den Dam, aan den kant van 't Damrak, eene voor aan in de Beursſtraat, eene op den Middeldam, en eene voor de oude Doeleſtraat. Onder deeze zeegeboogen, geſchiedden, na 't opſchuiven der gordynen, de pragtigſte vertooningen, meeſt ſlaande op 't Huwelyk van den jongen Prinſe en de Engelſche Kroonprinſeſſe. In de eerſte boog, zag men de bruiloft van Thetis en Peleus, op welke, al de Goden en Godinnen vergaderd waren: en de boog was van boven behangen met eene dubbele feſton van Oranje-appelen, doorvlogten met roode en witte roozen. Tuſſchen de zuilen, hingen de wapens der veroverde Steden in Ooſt- en Weſtindie aan eenen ſnoer van Oranjezyde. 't Gebouw der tweede booge was, tuſſchen de zuilen, behangen met roode en witte roozen, hier en daar met gouden lelien doorwrogt. Op den top ſtondt de Keizerlyke Adelaar. De vertooning was, het Verbond tuſſchen Keizer Adolf van Naſſau en Eduard den II., Koning van Engeland, welk, in 't jaar 1292, geſlooten werdt. De derde boog, die op den Middeldam ſtondt, overtrof de anderen verre in grootte en pragt, en pronkte met eenige Latynſche en Nederduitſche verzen. Op den top ſtondt het wapen van Groot-Britanje, welk tot boven de huizen uitſtak, tuſſchen de wapens van Gelderland en Naſſau. De vertooning was het Huwelyk van Reinoud van Naſſau, eerſten Hertog van Gelder, met de Prinſeſſe Eleonoor, Dogter van Eduard den III., Koning van Engeland. Tuſſchen de zuilen, ſtonden Mars en Pallas, voerende de wapens der Steden en ſchanſen, door Fredrik Henrik, op den Spanjaard veroverd. De vierde zeegeboog droeg ook een reeks van wapenſchilden der veroverde plaatſen in Ooſt- en Weſtindie. Op den top ſtondt een leevend man, Herkules verbeeldende, die den 1642.

(*m*) Aitzema II. *Deel, bl.* 774, 775.
(*n*) Reſol. Vroedſch. N. 18. 22 *July* 1641. *f.* 83 *verſo.*
(*o*) Keurb. L. *f.* 173 *verſo.*
(*p*) Reſol. Vroedſch. N. 18. 17 *May* 1642. *f.* 117 *verſo.*

1642. den aardkloot torfte. Hiermede werdt op de dapperheid van Fredrik Henrik gezinspeeld. Japetus en Atlas, Willem den I. en Maurits verbeeldende, lagen aan zyne zyde, en beschouwden hem met verwondering. Van binnen, zag men, na 't opschuiven der gordynen, een tempel, waarin het Huwelyk van Jakob den II., Koning van Schotland, en Maria van Egmond, uit Reinoud, Hertog van Gelder, voortgesprooten, voltrokken werdt. Het Vorstelyk gezelschap, alles bezigtigd hebbende, werdt, aan 't Prinsenhof, door den Pensionaris Willem Boreel, uit naam van Burgemeesteren, begroet. Den volgenden dag, werden de Persoonaadjen, in verscheiden' weluitgestreeken sloepen, door de Stad geroeid, onder 't geleide van Burgemeesteren, die hun de Godshuizen en andere voornaame gebouwen vertoonden. In 't Oude-Mannen-huis, deedt Prins Fredrik Henrik een geschenk van drie guldens aan ieder der oude luiden, die toen ruim tweehonderd sterk waren. Voorts, voer men, eene poos, langs 't Y, daar wakker gevlagd en gevuurd werdt van de schepen. De vertooningen van 's daags te vooren werden, op verzoek van zyne Hoogheid, nog eens herhaald: ten welken einde, Burgemeesteren eene groote stellaadje op den Dam hadden doen opslaan, en met blaauw Laken bekleeden; waarop het Vorstelyk gezelschap geplaatst werdt. Doch de watervertooningen, die op den Amstel geschiedden, vielen ongelukkiglyk uit. Des Vrydags, den twee en twintigsten May, reedt het doorlugtig gezelschap de Reguliers-Poort uit, naar den Haage te rug, op gelyke wyze als het ingekomen was. De Amsterveensche weg was, om 't stuiven te voorkomen, op bevel van Burgemeesteren, door de Huisluiden, begooten. Schepen Tholinx, die wederom, aan 't hoofd der jonge Ruiterbende, honderd en vyftig paarden sterk, vooruit gereeden was, plaatste zig, met zyne manschap, in slagorde, op een kamp lands voorby den Overtoom, alwaar hy van de doorlugtige Persoonaadjen afscheid nam (*q*). De Digter JOOST VAN DEN VONDEL maakte een treffelyk gedigt op de inhaalinge der Koninginne van Engeland hier ter Stede (*r*). Zy vertoefde, tot op 't einde des jaars, in Holland. Men nam toen, ter Vergaderinge der Staaten, in overweeging, om haar *eenige begiftiging* te doen. Amsterdam zou hiertoe ligtelyk gekomen zyn. Doch de overige Leden der Provincie toonden 'er geene gezindheid toe, waarom 'er, van wege Amsterdam, ook zwaarigheid in gemaakt werdt (*s*). 1642.

In deezen jaare, zat, hier ter Stede, ie- Fredrik Henrik verleent aan drie gevangenen hier ter Stede vergiffenis. mant gevangen, die stempels gemaakt hadt, waarmede, met zyne kennis, valsche dubbele stuivers gemunt waren. Hy liep gevaar van den hals. Doch Prins Fredrik Henrik verleende hem, op zyn verzoek, vergiffenis van de verdiende straffe des doods, op den zestienden December (*t*). In 't volgende jaar 1643, schonk hy vergiffenis van alle straffe en boete aan eenen ongelukkigen doodslaager, die hier ter Stede in hegtenis zat: en in 't jaar 1645, bediende hy zig nog eens van deeze zyne magt, in een diergelyk geval (*u*). 1643.

Op den eersten dag van de vasten des jaars 1643 (*v*), die toen viel op den agttienden February, ontstondt 'er, op 't midden van den dag, brand in 't Vrouwen-Tugthuis of Spinhuis, eertyds, het S. Ursulen-Klooster, welk byna geheellyk verteerd werdt. Men weet dit ongeluk aan de onagtzaamheid eeniger tugtelingen; hoewel sommigen dagten, dat eenigen haarer den brand, voorbedagtelyk, gestigt hadden, om, onder de verwarring, die dezelve veroorzaaken moest, gelegenheid te vinden om te ontsnappen: 't welk egter niet gelukte. De tugtelingen werden, wel digt aan elkanderen gekoppeld, naar 't Rasphuis overgebragt, daar zy bewaard werden, tot dat het Spinhuis wederom opgebouwd was (*w*). Brand in 't Vrouwen-Tugthuis of Spinhuis.

Ten deezen tyde, werdt, in den Haage, gehandeld over de verlenging van 't Octroi der Oostindische Maatschappye: 't welk merkelyke zwaarigheid ontmoette by eenige Leden, die gaarne gezien zouden hebben, dat de Westindische Maatschappy, wie 't, sedert twee jaaren, geweldiglyk tegenliep in Brazil (*x*), met de Oostindische vereenigd geworden was. Doch de Stad Amsterdam verklaarde zig ernstelyk tegen deeze vereeniging. Zy verstondt „ dat de aandeelen in „ de Oostindische Maatschappye niet an- „ ders waren aan te merken, dan als goe- „ deren van byzondere persoonen, die, bui- „ ten bewilliging der eigenaaren, niet met „ de goederen van anderen vermengd, of „ vereenigd mogten worden; dat ook, noch „ de Leden van Holland, noch iemant an- „ ders, tot het maaken van zulk eene ver- „ eeni- Amsterdam kant zig tegen de vereeniging der Oostindische en Westindische Maatschappye.

(*q*) AITZEMA II. *Deel*, *bl.* 816, 817. DAPPER, *bl.* 246-248.
(*r*) *Zie zyne* Poëzy I. *Deel*, *bl.* 171.
(*s*) Resol. Vroedsch. N. 18. 1 *Dec.* 1642. *f.* 147 *verso*.
(*t*) Groot-Memor. N. III. *f.* 226 *verso*.
(*u*) Groot-Memor. N. III. *f.* 230, 245.
(*v*) FOKKENS *bl.* 282.
(*w*) DAPPER, *bl.* 418. DOMSELAAR VI. *Boek*, *bl.* 428. COMMELIN, *bl.* 1168.
(*x*) Vaderl. Hist. XI. *Deel*, *bl.* 371.

1643. „ eeniging bevoegd waren; zelfs mogten, „ haars oordeels, noch de Bewindhebbers „ der byzondere Kameren, noch de Vergadering van Zeventienen, op zulk een' voorslag, in eenige onderhandeling treeden, alzo hun pligt was, de goederen der Maatschappye te beſtieren, volgens het Octroi. „ Ook was 't, meende zy, van gevaarlyk „ uitzigt, dat men zo ligtelyk komen zou tot „ vermenging en vereeniging der goederen „ van byzondere Perſoonen, wanneer men „ daarin maar eenig nut vondt voor den „ Staat, naardien men zig, naderhand, van „ deeze zelfde reden, ook in andere gevallen, zou konnen bedienen (*y*)." Ondertuſſchen, kon men geene vernieuwing van 't Octroi der Ooſtindiſche Maatſchappye verwerven, voor zeker getal van jaaren. Men moeſt zig, vooreerſt, vergenoegen, dat het, een- en andermaal, voor eenen korten tyd, 1644. verlengd werdt (*z*). De algemeene Staaten, die, in 't jaar 1623, het Octroi, voor den tyd van een en twintig jaaren, vernieuwd hadden (*a*), vorderden nu eene aanzienlyke ſomme van de Maatſchappye, eer zy tot diergelyke vernieuwing verſtaan wilden. De Stad Amſterdam, die groot belang hadt by 't in ſtand houden der Maatſchappye, beſloot, eindelyk, een of twee Perſoonen uit andere Steden alhier in de beſtiering der Maatſchappye toe te laaten, om daardoor de bewilliging in de verlenging van 't Octroi te ligter te doen doorgaan. Zy tradt zelfs, eerlang, hierover, met die van Haarlem, in onderhandeling (*b*). En 't ſchynt, dat dit beſluit veel toegebragt heeft, om de Vergadering der algemeene Staaten, in 't verlengen van 't Octroi, te doen bewilligen. 't Geſchiedde egter niet, voor 't jaar 1647, en toen, voor den tyd van vyfentwintig jaaren, mids de Maatſchappy, daarvoor, vyftien honderd duizend guldens eens, in de algemeene kas deezer Landen, betaalde (*c*).

De Stad bevordert de vernieuwing van 't Octroi der Ooſtindiſche Maatſchappye.

Zyneemt deel in een geding tegen den Baljuw van Kennemerland.

De Ambagtsheerlykheden en Dorpen van Kennemerland voerden, in deezen jaare 1644, een pleit voor den Hove van Holland, tegen *Lodewyk van Alteren van Jaarsveld*, Baljuw van Kennemerland, die, nevens zyne Leenmannen, den dertigſten January, eene Keur hadt doen afkondigen, buiten kennis der Ambagtsheeren en Geregten, waarby de boeten op het vegten en meſtrekken merkelyk verhoogd werden. Ook trok hy zig de kennis over deeze misdryven aan, die, van ouds, ook volgens uitdrukkelyke Graaflyke Privilegien en het beſtendig gebruik, tot de Schouten en Geregten van veele byzondere Dorpen plagt te behooren. De Stad Amſterdam, als Ambagtsheer van Slooten, Slooterdyk en Osdorp, nam deel in 't geding tegen den Baljuw (*d*). Doch ik vind niet aangetekend, hoe het zelve afliep. 1644.

De Heſſiſche manſchap, die thans, zo 't heette, tot onderſteuning van Frankryk en de Staaten, de wapenen voerde in Duitſchland, en, voor een gedeelte, aan den Ryn-kant lag, vorderde zwaare tollen van de goederen, die, te water en te lande, den Ryn langs gevoerd werden. De Amſterdamſche Houtkoopers, die hierdoor zeer gedrukt werden, klaagden 'er over, in den aanvang deezes jaars. Men ſchreef aan de Landgraavinne van Heſſen; doch 't was vrugteloos (*e*), en deeze laſt duurde, genoegzaam zo lang, als de oorlog.

De Amſterdamſche Houtkoopers klaagen over 't verhoogen der tollen op den Ryn.

Ter Vergaderinge van Holland, werdt, door eenige Leden, nog al, van tyd tot tyd, gedrongen op het vernieuwen en verbreeden der Plakaaten tegen de Pausgezinden. Amſterdam toonde zig hiertoe ongezind, en hadt, reeds in 't jaar 1641, verſtaan, dat men het, ten opzigte der geeſtelyke Zuſteren, *Kloppen* genaamd, behoorde te laaten by het oude gebruik; of zo men op eenige verandering aanhieldt, liet de Stad toe, dat de ſamenwooning van meer dan twee Kloppen in één huis verbooden werdt, mids het Begynhof alhier daarvan uitgezonderd bleeve (*f*). Doch, in de Lente deezes jaars 1644, vervoegden zig twee Predikanten en eenige Ouderlingen by Burgemeeſteren, ernſtelyk klaagende, *over het dagelyx aengroeyen der Papiſten, alhier ter Stede.* En Burgemeeſteren bragten deeze klagten in den Raad, daar verſtaan werdt, dat men zou blyven by de Reſolutien omtrent de Roomſchgezinden, voorheen hier genomen (*g*). Ook oordeelde men, wat laater, wederom „ dat, „ by voorige Plakaaten, genoegzaame orde „ geſteld was tegen de ſtoutigheden der „ Roomſchgezinden; dat het op de uitvoe„ ringe derzelven, onder de maatiging en „ beſtiering der byzondere Magiſtraaten, „ alleen aankwam; en dat de vreemde Paa„ pen en inkomende Geeſtelyken, en alle „ *Hierarchie* of geeſtelyke Regeering, voor„ al, behoorden geweerd te worden (*h*)."

Beſluiten der Vroedſchap op de nadere klagten over den aanwas der Roomſchgezinden.

Op

(*y*) Reſol. Vroedſch. *N.* 18. 11 *Dec.* 1643. *f.* 189.
(*z*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 1009, 1010.
(*a*) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 537.
(*b*) Reſol. Vroedſch. *N.* 19. 19 *Sept.* 1645. 7 *Febr.* 1646. *f.* 62, 94 *verſo.*
(*c*) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 545.
(*d*) Handv. van Kennemerl. *bl.* 232-377.
(*e*) Aitzema II. *Deel*, *bl.* 971.
(*f*) Reſol. Vroedſch. *N.* 18. 16 *Aug.* 1641. *f.* 84 *verſo.*
(*g*) Reſol. Vroedſch. *N.* 19. 8 *April* 1644. *f.* 17 *verſo.*
(*h*) Reſol. Vroedſch. *N.* 19. 14 *July* 1644. *f.* 25 *verſo.*

1644. Op deezen voet, bleeven de Roomſchgezinden, hier ter Stede, eene redelyke vryheid van Godsdienſtoefeninge behouden.

De nieuwe Kerk verbrandt. 1645. Op den elfden January des jaars 1645, omtrent ten twaalf uuren op den middag, ſloeg de brand, onverhoeds, in de nieuwe Kerke deezer Stede, zo geloofd werdt, door onvoorzigtigheid der loodgieteren, die, aan 't dak gearbeid hebbende, en met den middag afgegaan zynde, de vuurpot voor een open dakvenſter hadden laaten ſtaan, uit welke de vlam, door den fellen Noordooſten-wind, eerſt in 't drooge houten dak geſlaagen was, en zig, voorts, zo geweldiglyk verſpreid hadt, dat, in een half uur tyds, de gantſche Kerk in ligter laagen brand ſtondt. Men wendde veel moeite aan, om de vlam te ſtuiten: doch de hoogte van 't gebouw, en gebrek aan zulke bekwaame bluſchgereedſchappen, als ſedert ingevoerd zyn, maakten 't onmogelyk. Ten drie uuren na den middag, ſtortten het dak, het houten gewelf, het toorentje, de orgels, en de ſchoorbalken met het gene 'er aan vaſt was van boven neder in de Kerke, die, voorts, van binnen, voor 't grootſte gedeelte, uitbrandde. De koperen Kerkkroonen, en de papieren en 't geld uit het Huiszitten-Comptoir by de Zuiderdeure werden, gelukkiglyk, gebergd; doch de konſtige Predikſtoel en alle de overige geſtoelten door de vlam vernield. Men heeft den tyd van dit ongeluk, welk op den eerſten dag des jaars, naar den ouden ſtyl, voorgevallen was, in deeze twee regels, uitgedrukt:

BII feLLe gVre koVVV geraakte Ik tot as,
Doen 't, naar het oVt gebrVIk, Den eerſten IaarsDag VVas (i).

Brand in eene brouwerye. In de huizinge en brouwerye van Schepen *Albert Pater*, de *Zwaan* genaamd, ſtaande op den Nieuwe-zyds-Agterburgwal, ontſtondt, in den voornagt van den tweeden May, ook een gevaarlyke brand, waardoor het binnenſte gedeelte van 't gebouw verteerd werdt. Doch 't voorſte en agterſte gedeelte werdt behouden (*k*). Veele goederen waren, geduurende den brand, weg geraakt, die 't Geregt, des anderendaags, beval, den eigenaar wederom te brengen (*l*). De Nieuwe Kerk werdt, kort na den brand, op koſten van de Stad, en onder opzigt der Heeren Theſaurieren (*m*), wederom opgebouwd. Men beſloot ook, eerlang, eenen hoogen en zwaaren tooren aan de Kerke te ſtigten (*n*), en maakte eenen aanvang van 't werk; 't welk egter nimmer voltrokken is. 1645.

De Kerk wordt herbouwd.

De zwaare koſten, die de Stad, ſedert eenige jaaren, gehad hadt, aan het leggen van veele ſteenen bruggen, in de plaats van houten, en aan het maaken van ſteenen plaatingen langs de burgwallen, waarby nu nog kwamen de koſten, vereiſcht tot den opbouw der afgebrande nieuwe Kerke, en van het nieuwe Stadhuis, hadden de Vroedſchap, al ſedert eenige jaaren, ernſtelyk doen verdagt zyn op het uitvinden van middelen, tot verbetering van der Stede inkomſten (*o*). Ook vondt men, eerlang, geraaden, verſcheiden' nieuwe Excynzen op te ſtellen. En op den elfden July deezes jaars, verwierven Burgemeeſteren en Regeerders Octroi van 's Lands Staaten (*p*), om, ten behoeve der Stad, te mogen heffen, boven den veertigſten penning, dien 't Land genoot, eenen excyns van den tagtigſten penning of een en een vierde ten honderd van alle onroerende goederen, die binnen de Stad verkogt werden (2). De Stad vermeerdert de Excynzen: en verkrygt eenen tagtigſten penning van de verkogte vaſte goederen.

In 't begin deezes jaars, hadt zig, eenigen tyd, in deeze Stad onthouden *Alcaide Mahomed Ben Ascar*, Dienaar des Keizers van Marokko, die Geloofsbrieven mede hadt aan den Staat, en verlof begeerde om hier een Oorlogsſchip van twintig ſtukken, tegen graanen, zout of andere waaren, te mogen koopen. Men liet hem de vryheid, om daarover met onze Koopluiden te handelen (*q*). En 't ſchynt, dat hy zig, ten deezen einde, naar Amſterdam begeven hadt; doch of, en op welk eene wyze, hy aldaar geſlaagd zy, vind ik nergens aangetekend. Hy vertrok, in July, wederom van hier. Gezant van Marokko hier ter Stede.

(*i*) DOMSELAAR IV. *Boek*, *bl.* 62. VI. *Boek*, *bl.* 428. COMMELIN, *bl.* 446, 1168.
(*k*) DOMSELAAR VI. *Boek*, *bl.* 428. COMMELIN, *bl.* 1168.
(*l*) Keurb. L. *f.* 249 *verſo*.
(*m*) Reſol. Vroedſch. *N.* 19. 21 *Febr.* 1645. *f.* 39 *verſo*.
(*n*) Reſol. Vroedſch. *N.* 19. 2 *Sept.* 13 *Octob.* 1645. *f.* 60 *verſo*, 67.
(*o*) Reſol. Vroedſch. *N.* 18. 19. *Nov.* 10 *Dec.* 1642. *f.* 145 *verſo*, 149. *N.* 19. 5 *Maart* 1644. 30 *Juny* 1645. *f.* 10, 54, 55.
(*p*) Handv. *bl.* 210. [121.]
(*q*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 35.

(2) Zo luidt het Octroi woordelyk. Doch men heeft het, zo ver my bekend is, altoos zo begreepen, dat de tagtigſte Penning gevorderd is, niet van alle onroerende goederen, die *in de Stad verkogt worden*; maar die, verkogt zynde, *in de Stad*, en wel *binnen de muuren gelegen zyn*; onaangezien, in eene Keure van den vierentwintigſten Maart des jaars 1656, onderſteld wordt, dat de tagtigſte Penning betaald moet worden van de onroerende goederen *binnen de Stad en de Jurisdictie van dien gelegen*. Handv. bl. 211. [367]. Sommigen hebben hierom, niet zonder reden, geoordeeld, dat het Octroi voordeeliger voor de Theſaurie zou konnen uitgelegd worden, dan tot nog toe geſchied is. Zie T. BOEL JUNIOR *Aantek. op de Deciſien en Obſerv. van den Raadsheer* LOENIUS, Cas. XVII. bl. 139 enz.

1645. hier. De Admiraliteit te Amſterdam kreeg aanſchryvens uit den Haage, om hem te voorzien van plaats op een oorlogsſchip, welk op de Portugeeſche kuſt zou gaan kruiſſen, en hem te Saffi aan land zetten (*r*).

De Koningin van Poolen komt te Amſterdam.

Ladiſlaus de IV., Koning van Poolen, in September deezes jaars, een huwelyk hebbende doen ſluiten met *Maria de Gonzaga*, Dogter van den Hertoge van Mantua en Nevers, deedt zyne Gemaalin, in 't laatſt van November, afhaalen van Parys, door den Biſſchop van Warmeland en den Graaf Opalinsky, die haar, door Holland, geleidden naar Poolen. Zy kwam, den zesentwintigſten December, des avonds ten agt uuren, van Utrecht te Amſterdam, daar omtrent duizend man in de wapenen gebragt was, om haar in te haalen. Ook werdt zy, met honderd ſchooten, begroet van de wallen. Prins Willem kwam haar hier, uit naam van zynen Heere Vader, verwelkomen. Zy vertoefde niet lang in de Stad; maar keerde, na twee of drie dagen, naar Utrecht, vanwaar zy haare reis, te lande, door Overyſſel en Groningen, voortzettede (*s*). De Digter van den Vondel heeft een treffelyk gedigt, ter haarer eere, gemaakt (*t*).

Amſterdam ſtremt, zo men wil, het winnen van Antwerpen. 1646.

De oorlog tegen Spanje werdt, ten deezen tyde, van wege den Staat, flaauwelyk voortgezet, inzonderheid, na dat men, in den aanvang des jaars 1646, begonnen hadt van vrede te handelen te Munſter. In de jaaren 1645 en 1646, hadt de Prins van Oranje, meer dan eens, toegelegd op het bemagtigen van Antwerpen. Doch 't was telkens mislukt. Men meende, dat de Stad Amſterdam het winnen deezer Stad ongaarne gezien zou hebben, uit vreeze, dat de Koophandel, die haar van Antwerpen toegevloeid was, wederom derwaards keeren mogt, waarom zy, zo men wil, 't bemagtigen deezer Stad altoos tegenhieldt, of wiſt te beletten (*u*). Doch wat hiervan zyn moge; vaſt gaat, dat het belang van den Koophandel der Regeeringe van Amſterdam, altoos, zeer ter herte gegaan heeft.

Onthaal, den Deenſchen en Muskoviſchen Gezanten, hier, aangedaan.

Men zag dit, onder anderen, nog in dit zelfde jaar 1646, aan het onthaal, welk den Deenſchen en Muskoviſchen Gezanten, hier ter Stede, werdt aangedaan. De handel, dien men hier op het Noorden en de Ooſtzee plagt te dryven, was oorzaak, dat de Regeering deezer Stad de vriendſchap der Noordſche Vorſten altoos gewaardeerd en gezogt hadt, waarvan, by gelegenheid, blyken gegeven werden, in het onthaalen van derzelver Gezanten. De Deenſche Ambaſſadeur, *Korfitz Ulefeld*, in den Zomer deezes jaars, met zyne Gemaalin en een aanzienlyk gevolg, herwaards gekomen, om de Zontſche tollen te regelen, en de voorige Verbonden met den Staat te vernieuwen, werdt, te Amſterdam, daar hy zig eenigen tyd ophieldt, treffelyk ontvangen. Ook hadt hy eenige byzondere geſprekken met Burgemeeſteren, over het oogmerk zyner Ambaſſade (*v*). Hierdoor werdt de weg gebaand tot het ſluiten van een Verdrag over de Zontſche tollen, welk, in 't begin des volgenden jaars, getroffen werdt (*w*). Kort na de aankomſt des Deenſchen Gezants, werden twee Muskoviſche Ambaſſadeurs, hier ter Stede, insgelyks, met veele tekenen van hoogagting, bejegend, en in twee binnenſchuiten, van hier, gevoerd naar den Haage. En toen zy daar klagtig vielen, dat men hen niet, op koſten van den Staat, voorzage van wooning en onderhoud, bragt de Stad Amſterdam te wege, dat hun daarin genoegen gegeven werdt. Zy verkreegen openbaar gehoor in den Haage, op den dertigſten November: en toen zy, in May des volgenden jaars, de te rug reize aannamen, nam de Regeering van Amſterdam de bezorging van 't gene zy onder weg behoeven zouden, op zig (*x*). 1646. 1647.

Fredrik Henrik ſterft. Willem de II. volgt hem op.

Prins Fredrik Henrik was, ſchoon zeer onpaſſelyk, op 't ſterk aanhouden der Muskoviſche gezanten, genoodzaakt geweeſt, hun openbaar gehoor, in November laatſtleeden, by te woonen, en hunne aanſpraak ſtaande aan te hooren (*y*). Hy kwynde, ſedert, den gantſchen winter, aan de koorts, die hem, eindelyk, den veertienden Maart, in 't graf ſleepte. Zyn Zoon, Prins Willem de II., volgde hem op in de hooge waardigheden, welken hy, hier te Lande, bekleed hadt (*z*).

De Munſterſche Vrede wordt getekend. 1648.

De Vredehandeling te Munſter werdt, ondertuſſchen, voortgezet, hoe zeer de jonge Stedehouder ten oorloge neigde. De Regeering van Amſterdam yverde zeer tot bevordering van 't werk der Vrede, die, eindelyk, tuſſchen Spanje en de Staaten, op den dertigſten January des jaars 1648, getekend werdt (*a*). Zy werdt, den vyfden Juny, alomme afgekondigd, en deeze dag, hier ter Stede, geſchikt, tot eenen dag van algemeene vreugde. Op 't midden van den Dam, werden drie hooge tooneelen opgeVreugdebedryven daar-

(*r*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 86.
(*s*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 87, 88.
(*t*) *Zie zyne* Poëzy I. *Deel*, *bl.* 188.
(*u*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 109. Vaderl. Hiſt. XI. *Deel*, *bl.* 392. 393, 429.
(*v*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 153.
(*w*) *Zie* Aitzema III. *Deel*, *bl.* 177.
(*x*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 151, 152, 195.
(*y*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 152.
(*z*) Vaderl. Hiſt. XI. *Deel*, *bl.* 433, 438.
(*a*) Vaderl. Hiſt. XI. *Deel*, *bl.* 457.

1648. over te Amsterdam.

geregt, alwaar agttien vertooningen, zes op ieder tooneel, gedaan werden. Uitvinders van deeze drie zestallen waren de Arts SAMUEL KOSTER en de Digters GEERAARDT BRANDT en JAN VOS, van welken Brandt zig, sedert, ook door zyne Historische werken, beroemd gemaakt heeft. 't Gantsche werk was, in niet meer dan zes dagen, vervaardigd. Voor 't hoogste schouwtooneel, stondt de Nederlandsche Leeuw, met het zwaard en de zeven pylen, in de eene en de andere klaauw. De steenen gallery, die toen van boven rondsom de Waage liep, stondt met speelluiden bezet: en op 't steeken der schalmeijen en schuiftrompetten, werden de gordynen der tooneelen, tot agttien reizen, opgehaald. In de eerste zes vertooningen, die van Kosters vindinge waren, zag men Willem den I. in de gedaante van Amfion, Thebe stigtende door 't geluid zyner snaaren; Maurits, in de gedaante van Numa Pompilius, die den Godsdienst der Romeinen geregeld heeft; Fredrik Henrik, verbeeld door den Romeinschen Veldheer Fabius Maximus; en Willem den II., in de gedaante van Augustus. De vyfde vertooning beeldde af de zorg van 's Lands Staaten, tot bescherming der belaagde vryheid. In de zesde, zag men Mars geboeid, Vulkaan in 't wapensmeeden gestuit, en 't Krygsvolk betaald, en gedeeltelyk afgedankt. Het tweede zestal van de Vertooningen, door Brandt bedagt, sloeg geheellyk op de geschiedenissen der Batavieren. In de eerste, werdt de aankomst van Bato en de Batavieren, hier te Lande, uitvoeriglyk, afgebeeld. De verbranding van 't Lyk van Richeldin en veele andere aloude gewoonten werden hier voor 't oog gebragt. De tweede vertooning was de bevestiging van 't verbond, tusschen Julius Cezar en de Batavieren: de derde beeldde af de knevelaaryen der Romeinen, ten tyde van Vitellius. In de vierde, werdt de Batavier Julius Paulus ter dood gebragt, en zyn Broeder Claudius Civilis verjaagd. De vyfde verbeeldde 't verdelgen der Romeinsche winterlegeringen in het Eiland der Batavieren, door Claudius Civilis. In de zesde, zag men de Vrede, tusschen Civilis en Cerialis, den Romeinschen Veldheer, sluiten, en de Batavieren deswege vreugde bedryven. Van de zes Vertooningen, door Jan Vos uitgevonden, verbeeldde de eerste het gewapend Europa; de tweede, de afgestreeden Vorsten; de derde, de vryheid der Vereenigde Nederlanden, bevestigd door de eeuwige Vrede; de vierde, de Vrede bezwooren; de vyfde, de veiligheid van den Staat, en de zesde, Amsterdam, als de voornaame oorzaak der Vrede. De dag werdt gesleeten met het aanschouwen van alle deeze Vertooningen, en des avonds, werden, op veele plaatsen in de Stad, pektonnen gebrand, en vuurwerken afgesteken (*b*). 1648.

Vyf dagen daarna, op den tienden Juny, werdt de Nieuwe Kerk, die wederom herbouwd was, ingewyd met eene dankpreeke over de vrede, die, onder eenen ongelooflyken toevloed van allerlei gezindheden, door *Fridericus Keslerus*, een' der oudste Predikanten, uitgesproken werdt (*c*). Op den agtentwintigsten October deezes jaars, werdt de eerste steen van 't nieuwe Stadhuis gelegd; 't welk VONDEL, in dit tyddigt, te kennen geeft: De herbouwde Nieuwe Kerk, met eene Dankpreeke over de Vrede, ingewyd. De eerste steen van 't Stadhuis wordt gelegd.

De Wynmaent schreef twee min als 't derde kruis,
Toen 't Vredejaer de grond ley van 't Stadhuis (*d*).

Doch de zelfde Digter hadt ook, ter gedagteniſſe der Vrede, een *Landspel* gedigt, *Leeuwendaalers* genaamd, welk, met veel toejuiching, op den Schouwburg, vertoond werdt. Voorts, werden, hier ter Stede, ook op bevel des Raads, eenige Gedenkpenningen gemunt, strekkende om het heil der vrede, na eenen tagtigjaarigen bloedigen oorlog, in 't geheugen te bewaaren (*e*). Ook bevestigde het onderling belang van Spanje en deezen Staat de geslooten vrede zo zeer, dat 'er, nog in dit zelfde jaar, te Amsterdam, drie Oorlogsschepen werden uitgerust, die, zo geloofd werdt, door den Koning van Spanje, tegen Frankryk, waarmede hy nog in oorlog bleef, zouden gebruikt worden (*f*). Drie Oorlogsschepen voor Spanje hier uitgerust.

Omtrent Jaap Hannes, buiten den Diemerdyk, lag, van ouds, een stuk Lands, de *Paardenhoek* genaamd, welk van veel dienst was, om den slag van 't water, dat, vooral met een' oosten-wind, sterk uit de Zuiderzee aandrong, te breeken, en de haven van Amsterdam van 't zelve te bevryden. Doch men bevondt, ten deezen tyde, dat deeze hoek lands, grootelyks, afgespoeld, en verminderd was. Burgemeesteren waren, derhalve, te raade geworden, om dien den eigenaaren af te koopen, en voor 't onderhoud deszelfs, van Stads wege, zorg te draagen. Doch 't Land was deezen niet veil, ten ware men, daarbenevens, eenige Morgentalen binnensdyks Land aannam, die De Stad zorgt te gen 't afspoelen van den Paardenhoek by Jaap Hannes.

(*b*) DAPPER *bl.* 249 *enz.*
(*c*) DOMSELAAR IV. *Boek, bl.* 63. COMMELIN, *bl.* 447, 1112.
(*d*) VONDELS Poëzy II. *Deel, bl.* 30*.
(*e*) G. VAN LOON Nederl. Hist. Penning. II. *Deel, bl.* 312.
(*f*) Resol. Holl. 18 *Dec.* 1648. *bl.* 441.

1648. die met omtrent agttien roeden zwaaren paaldyk belaſt waren; waartoe de Vroedſchap niet beſluiten kon. Burgemeeſteren werden dan alleenlyk gemagtigd, om tegen 't afſpoelen van den Paardenhoek de vereiſchte zorg te draagen (*g*); gelyk, ſedert, geſchied is.

Steenen gewelf, ter wederzyde van den Jan-Rooden-Poorts-tooren gelegd.

Tegen 't einde deezes jaars, werdt by den Raad beſlooten, in de plaats der houten brugge, die, ten zuiden, langs den Jan-Rooden-poorts-tooren lag, een ſteenen gewelf te leggen, ter wederzyde van den gemelden tooren: en om de koſten daartoe te vinden, huisjes in 't midden van dit gewelf te timmeren, omze voor Stads rekeninge tot winkelneeringen te verhuuren (*h*). Het gewelf werdt, ſedert, volmaakt; doch men vondt niet geraaden, het met huisjes te bezetten (*i*).

De Stad ſchiet der Koninginne van Boheme vyftienduizend guldens.

De Koningin van Boheme, die zig, na de dood van haaren Gemaal (*k*), hier te Lande, bleef onthouden, hadt, onlangs, der Regeeringe van Amſterdam verzogt, om vyftienduizend, of twintigduizend guldens ter leen, met belofte van deeze penningen te zullen afleggen, uit het eerſte geld, welk haar, uit Engeland of van elders, toekomen zou. De Vroedſchap beſloot, haare Majeſteit met vyftienduizend guldens te believen, zonder daarvoor eenige Intreſt te bedingen (*l*). Doch de verandering, die, kort hierna, in Engeland, voorviel, daar haar Broeder, Koning Karel de I., onthalsd, en de Koningklyke Regeering vernietigd werdt, heeft haar, ongetwyfeld, niet veel gelegenheid overgelaaten, om penningen uit Engeland te ontvangen. Zy bleef hier te Lande, tot na de herſtelling van Karel den II., in 't jaar 1660: en begaf zig toen naar Engeland, daar zy, den drie-en-twintigſten February des jaars 1662, overleedt, veele van de gemaakte ſchulden hier te Lande, en vermoedelyk ook de ſchuld aan Amſterdam onbetaald laatende (*m*).

Vogtig jaargetyde.

Het gantſche jaar 1648 was, by uitſteekendheid, vogtig geweeſt. Men hadt byna geene vorſt in den winter, en in den zomer, genoegzaam geene droogte gehad. De weiden lagen dras, tot in 't midden van 't jaar. De peulvrugten en moeskruiden bedierven op 't veld. 't Vee hadt gebrek aan behoorlyk voedſel: de Schaapen werden gallig, en ſtierven by menigten, zo dat het pond ſchaapenvleeſch, hier ter Stede, voor tien ſtuivers verkogt werdt. Alle ander vleeſch en zuivel was ook geweldig duur. Doch 't kooren bleef nog op eenen maatigen prys, alzo 'er vry wat toevoer kwam uit de Ooſtzee, daar men, minder dan hier te Lande, van 't vogtig weder geleeden hadt (*n*). 1648.

Franſche Conſul, hier ter Stede, toegelaaten.

In de Lente des jaars 1649, bewilligden de Staaten van Holland eerſt, in de toelaating van *Louis Jeannot*, die, als algemeene Conſul van Frankryk, hier ter Stede, zyn verblyf ſtondt te hebben. Men ſtondt hem dezelfde eer en voorregten toe, die de Conſuls van den Staat in Frankryk genooten. Hy trok een vierde ten honderd van alle waaren, die, voor Franſche rekening, of voor rekening van zulken, die onder Franſche vlaggen voeren, te Amſterdam, of in andere havens deezer Landen, werden ingebragt, en even veel van diergelyke uitgaande waaren. Ook hadt hy magt, om anderen onder zig aan te ſtellen. Doch hy hadt geene regtſpraak, dan over zulke Franſche Koopluiden, die vrywilliglyk verkooren, voor hem te regt te ſtaan (*o*). Na zyne toelaating hier ter Stede, viel 'er eenig verſchil met hem, over het vierde ten honderd, 't welk men weigerde hem te laaten genieten, zo zulks ook niet in andere Koopſteden betaald werdt (*p*). Doch of, en hoe dit verſchil afgedaan werdt, is niet tot myne kenniſſe gekomen. 1649.

Keur tegen ſchendſchriften, ter gelegenheid van den moord van Doreſlaar.

In Maymaand deezes jaars, kwam, voor de tweede reize, van wege het Parlement van Engeland, als Reſident, in den Haage *Izaak Doreſlaar*, eens Predikants Zoon van Enkhuizen, die zig te Londen nedergezet, en als Fiskaal tegen Karel den I. gediend hadt. Doch hy was maar twee of drie dagen in den Haage geweeſt, toen hy, door vyf of zes Perſoonen, die men hieldt Schotten geweeſt te zyn, en, zo naderhand vernomen werdt, in 't byzonder, door zekeren *Whitford*, in zyne herberge, overvallen, en moorddaadiglyk omgebragt werdt (*q*). Ter gelegenheid van deezen moord, werdt, onder anderen hier ter Stede, een ſchendſchrift verſpreid: 't welk het Geregt beſluiten deedt, tot het inſtellen eener nieuwe Keure, tegen het maaken, drukken en uitgeeven van diergelyke Geſchriften, die den twintigſten May afgekondigd werdt (*r*). Twee dagen te vooren, was, hier ter Stede, van wege het Hof van Holland, by afkondiging met de klok, duizend guldens beloofd aan elk, die de moorders van Doreſlaar.

(*g*) Reſol. Vroedſch. *N.* 19. 9 *Jan.* 1648. *f.* 173.
(*h*) Reſol. Vroedſch. N. 19. 14 *Nov.* 1648. *f.* 213 *verſo.*
(*i*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 28 *Jan.* 1649. *f.* 10.
(*k*) *Zie* hier voor, *bl.* 529.
(*l*) Reſol. Vroedſch. *N.* 19. 20 *Aug.* 1648. *f.* 200 *verſo.*
(*m*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 916. IV. *Deel*, *bl.* 749, 895.
(*n*) Domselaar VI. *Boek*, *bl.* 440. Commelin, *bl.* 1178.
(*o*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 386.
(*p*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 8 *July* 1649. 23 *April* 1652. *f.* 31 *verſo*, 234 *verſo.*
(*q*) Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 36.
(*r*) Handv. *bl.* 571. [817.]

1649. reslaar zou aanbrengen. Doch, onder het trekken der klokke, was 'er de klepel uitgevloogen; 't welk, door den Amsterdamschen Digter JAN ZOET, die zeer Koningsgezind was, in zeker rym, aangemerkt werdt, als beduidende, dat men de moorders ongemoeid behoorde te laaten (*s*). Doch de verstandigsten in Holland dagten 'er, ten deezen tyde, anders over.

Schade den Amsterdamschen Koopluiden, door de Franschen, in de Middellandsche zee toegebragt.

De Koophandel der ingezetenen van Amsterdam op de Middellandsche zee was, sedert eenige jaaren, geweldiglyk belemmerd door de Franschen, die, op bevel of met oogluikinge des Konings, onze Koopvaardyschepen aanhielden en opbragten, onder voorwendsel dat zy den Spanjaard voorzagen van voorraad. En deeze belemmering nam toe, na dat de Staat vrede gemaakt hadt met Spanje, terwyl Frankryk nog met dit Ryk in oorlog bleef. De Stad Amsterdam stondt 'er zeer op, dat men de geweldenaaryen der Franschen, door sterk *convooijeeren*, beletten moest (*t*). Doch haare vertoogen vonden geenen ingang. De meeste Provincien, en Prins Willem de II. inzonderheid waren meer geneigd, om zig, zelfs na 't sluiten der Vrede, sterk gewapend te houden te lande. Het Collegie ter Admiraliteit te Amsterdam vertoonde den Staaten, in February des jaars 1651, dat de schade, den Amsterdamschen Koopluiden, in omtrent negen jaaren tyds, door de Franschen aangedaan, wel zeven en een halve millioen guldens beliep (*u*). De Stad beweerde toen, ter Vergaderinge van Holland, dat men zig, met geweld, behoorde te verzetten, tegen de mishandelingen van Frankryk (*v*). Doch de andere Leden, minder belang hebbende by 't belemmeren der scheepvaart, neigden tot zagter middelen. In 't jaar 1652, werden 'er egter eenige Oorlogsschepen uitgerust, die, zo geloofd werdt, tot beveiliging der scheepvaart in de Middellandsche zee, dienen zouden (*w*); doch eerlang, in den oorlog tegen Engeland, gebruikt werden. De kaaperyen der Franschen hielden aan, genoegzaam zo lang als zy met Spanje in oorlog waren. Alleenlyk gaven zy den Staaten eenig genoegen, na dat de Luitenant-Admiraal de Ruiter zig, in 't jaar 1657, van eenige Franssche Kaapers en Oorlogsschepen meester gemaakt hadt (*x*). Maar 't stremmen der scheepvaart hieldt niet geheellyk op, dan na 't sluiten der Pyreneesche Vrede, in 't jaar 1659; waarop, in 't jaar 1662, een Verbond van onderlinge beschermingе tusschen Frankryk en de Staaten volgde. 1649.

(*s*) *Zie* zyne Werken, *bl.* 52.
(*t*) Resol. Vroedsch. *N.* 20. 19 *Jan.* 1649. *f.* 9 *verso.*
(*u*) *Voiez* WICQUEFORT *Preuves Tom.* I. *p.* 879.
(*v*) Resol. Holl. 23 *Juny* 1651. *bl.* 311.
(*w*) Vaderl. Hist. XII. *Deel*, *bl.* 253.
(*x*) Vaderl. Hist. XII. *Deel*, *bl.* 386, 444, 447, 458.

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

ZESTIENDE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van het jaar* 1649, *tot het jaar* 1651.

1649. Oorſprong eener hevige verdeeldheid tuſſchen Prins Willem den II. en de Stad Amſterdam. Raadpleegingen ter Vergaderinge van Holland op het verminderen van 's Lands uitgaaven.

De draad der geſchiedeniſſe leidt ons nu tot het ontvouwen der oorzaaken en gevolgen van eenen hevigen tweeſpalt, tuſſchen den jongen Stadhouder, Willem den II., en de Stad Amſterdam; die geſchaapen ſtondt, het gantſche Land over einde te zetten, zo de gemaatigdheid der Amſterdamſche Regeeringe zulks niet voorkomen hadt. 't Zal der moeite wel waardig zyn, dat wy deeze zonderlinge geſchiedenis, van haaren oorſprong af, ophaalen.

Het ſluiten der Munſterſche Vrede, welk, voornaamlyk, door 't beleid van Amſterdam, was doorgedreeven, was Prinſe Willem, en zynen jongen en oorlogszugtigen Raadsluiden zeer tegen de borſt geweeſt, en hadt zyne Hoogheid beveſtigd in het misnoegen, welk wylen Prins Fredrik Henrik, in de laatſte jaaren zyns leevens, tegen de Stad hadt opgevat. Dit misnoegen vermeerderde, na dat men, ter Vergaderinge van Holland, hadt begonnen te raadpleegen op het verminderen van 's Lands uitgaaven: 't welk, door Amſterdam, als 't meeſt te draagen hebbende in de gemeene laſten, ſterkſt gedreeven werdt, zelfs tot zo verre, dat de Stad verſtondt, dat zyne Hoogheid, wiens wedde ſommigen verhoogen wilden, in vergoeding van het nadeel, welk hy by de Vrede leedt, zig met dezelve behoorde te vrede te houden (*a*). De algemeene Staaten hadden, op 't ſterk dringen van Holland, in 't jaar 1648, reeds beſlooten, tot eene merkelyke vermindering van Krygsvolk. Amſterdam nogtans, in Maart des volgenden jaars, vaſtgeſteld hebbende, nog vyftig Compagnien te doen afdanken (*b*), deedt zulks, ter Vergaderinge van Holland, goedvinden. Doch de Prins ſtelde 'er zig zo ernſtelyk tegen, dat men 'er, in eenige maanden, niet verder op drong. In de Vroedſchap van Amſterdam, werden, ondertuſſchen, van tyd tot tyd, beſluiten genomen, ſtrekkende tot vermindering van 's Lands uitgaaven, en eindelyk, in Juny, geraaden gevonden, te bewilligen in het onbetaald laaten van negen en twintig Compagnien uitheemſchen, die ter betaalinge van Holland ſtonden (*c*). 't Liep egter tot in October aan, eer die van Holland den Prinſe verklaarden, dat zy tot dit afzonderlyk onbetaald laaten zouden moeten komen, zo de Provincien weigerden te bewilligen, in hunnen voorſlag tot algemeene afdanking. De voorſlagen, die, daarentegen, van 's Prinſen zyde, geſchiedden, voldeeden die van Holland niet: 't welk het misnoegen tegen deeze Provincie, en vooral tegen de Stad Amſterdam, het voornaamſte Lid derzelve, ſterk deedt toeneemen by zyne Hoogheid.

1649. Amſterdam bewilligt, in het onbetaald laaten van negen en twintig Compagnien.

Hier kwam nog by, dat de Stad, in 't begin des jaars 1650, beſloot (*d*), en wat laater, ter Vergaderinge van Holland, te wege bragt, dat 'er, uit naam der Staaten van Holland alleen, een Commiſſaris gezonden werdt aan de tegenwoordige Regeeringe van Engeland, waartoe, eerlang, *Gerard Schaap Pieterszoon*, Raad in de Vroedſchap van Amſterdam, benoemd werdt. Hy hadt laſt om de Regeering der nieuwe Republyk te erkennen, en de belangen van Hollund in 't byzonder voor te ſtaan in Engeland. De verwydering tuſſchen zyne Hoogheid en de Stad Amſterdam, werdt hierdoor gevoed (*e*), alzo de Prins veel liever ge-

De Stad bewerkt eene bezending naar Engeland, door Holland alleen. 1650.

(*a*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 12 *Jan.* 1649. *f.* 2, 8. Muniment-Regiſter *L* A.
(*b*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 16 *Maart* 1649. *f.* 16.
(*c*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 17 *April*, 26 *Juny*, 20 *Aug.* 1649. *f.* 20 *verſo*, 28 *verſo*, 36.
(*d*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 8 *Jan.* 1650. *f.* 49 *verſo*.
(*e*) Vadeil. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 206, 207.

1650. gezien zou hebben, dat de Stad en gantsch Holland, zo wel als de overige Provincien, tot de herstelling van zynen Schoonbroeder, Karel den II., hadden medegewerkt, dan dat zy eene Regeering erkenden, die zynen Schoonvader, Karel den I., ter dood hadt doen brengen. 1650.

Zy doet eenige Scheeps-Kapiteinen, die door de Admiraliteit in hegtenis genomen waren, op vrye voeten stellen.

Wat laater, gebeurde 'er nog iet, welk het ongenoegen tusschen zyne Hoogheid en de Stad Amsterdam deedt toeneemen. De Prins hadt den Vice-Admiraal, *Witte Korneliszoon de Witte*, die, zonder verlof, uit Brazil te rug gekomen was, in den Haage, doen vatten, en op de Voorpoorte van den Hove brengen. Te gelyk, waren, te Amsterdam, door het Collegie ter Admiraliteit aldaar, eenige Kapiteinen van de Witte's Esquader in hegtenis genomen. 't Een en 't ander werdt euvel opgevat door de Staaten van Holland, die 't hielden voor eene blykbaare krenking van hun grondgebied, en voor eene inbreuk op hunne opperste magt. De Wethouderschap van Amsterdam, de Admiraliteit hebbende doen vermaanen tot het ontslaan der gevangenen, en weigerend antwoord bekomen hebbende, deedt de hegtenis opbreeken, en de gevangen Kapiteinen op vrye voeten stellen. De algemeene Staaten toonden zig hierover ten hoogste gebelgd. Doch de Staaten van Holland verdedigden zig, met klem van redenen. Zelfs stelden zy orde, om de Witte van de Voorpoorte te haalen. Doch de Prins voorkwam dit, en deedt hem wederom brengen naar zyne herberg, daar hy eerst vastgehouden geweest was. Hy werdt egter, niet dan na 't overlyden van zyne Hoogheid, gestaakt (*f*).

Zy verstrekt den Prinse twee millioenen, op eenigen zyner Heerlyke goederen.

Doch omtrent den tyd van 't vatten van de Witte, viel 'er iet voor, welk het goed verstand tusschen zyne Hoogheid en de Stad Amsterdam scheen te moeten herstellen. Omtrent den aanvang van April, zondt de Prins *Joan van den Kerkhove*, gezeid *Polyander*, *Heer van Heenvliet*, herwaards, om Burgemeesteren, uit zynen naam, voor te slaan „ dat hy, zig, sedert eenigen tyd, in „ zwaare schulden hebbende moeten steeken, eene aanzienlyke somme aan gereede penningen noodig hadt; en hierom „ verzogt, dat de Stad hem twee millioenen, tegen eenen maatigen Intrest, wilde „ opschieten, biedende hy aan, daarvoor, „ de besten zyner Heerlyke goederen te „ zullen verpanden." Burgemeesteren bragten 's Prinsen voorslag in de Vroedschap, die zig, voor 't grootste gedeelte, genegen toonde, om zyner Hoogheid te geryven. Alleenlyk, zou zy gaarne gezien hebben, dat de Leening op den naam der Staaten van Holland geschiedde, mids de Stad zorg droege, dat de penningen, onder haare ingezetenen, by welken zy, voor hoofdsomme en intrest, wilde instaan, gevonden werden. Doch toen de Staaten zwaarigheid maakten, om zig, op eenigerhande wyze, te moeijen met deeze leeninge, nam de Stad alleen deezen last op zig, en bezorgde den Prinse twee millioenen guldens, tegen vier ten honderd (*g*), en op verdere redelyke voorwaarden, die, met volkomen goedvinden van zyne Hoogheid, geregeld werden. 't Graafschap van Leerdam, de Baronny van Ysselstein, de Heerlykheid Klundert of Niervaart én de Oranje-Polder werden, voor de opgeschooten somme, verpand. En de Prins beloofde, dezelve, binnen zes of tien jaaren, te zullen afleggen (*h*).

Men zou billyk hebben mogen verwagten, dat het gereedelyk opschieten van zulk eene aanzienlyke somme, 't welk, zelfs van wege zyne Hoogheid, voor eene weldaad erkend werdt, de Stad volkomenlyk hersteld zou hebben in de goede gezindheid van den Prinse; doch daar verliepen maar weinige weeken, na dat het Verdrag van Leeninge geslooten was, of hy gaf blyken van ongenoegen jegens de Stad, van welken men, onder geene voorgaande Stadhouderlyke Regeeringe, immer wedergade gezien hadt.

De Staaten van Holland, niet bewilligd hebbende in den Staat van Oorloge voor 't jaar 1650, waarop, onder anderen, het Krygsvolk gebragt was, welk zy meenden te moeten worden afgedankt, en welk vyf en vyftig Compagnien te voet, en twintig te paarde beliep, oordeelden zig niet verpligt tot voldoening van hun aandeel in de gaadje van dit Krygsvolk, en vonden, derhalve, in 't begin deezes jaars, ook met bewilliging van Amsterdam (*i*), geraaden, den Gecommitteerden Raaden last te geeven om, nog voor Paaschen, den Kapiteinen en Ritmeesteren der Compagnien, die ten hunnen laste stonden, zynde een en dertig te voet en elf te paarde, en die zy onbetaald wilden laaten, aan te schryven, dat zy op geene verdere betaaling, van wege de Provincie van Holland, te rekenen hadden. Voorts, verstonden zy, de betaaling te moeten inhouden van tien man op ieder Compagnie te voet en te paarde, die nog in dienst

De Staaten van Holland schryven aan dat zy eenig Krygsvolk langer betaald te laaten.

(*f*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 416. Vaderl. Hist. XII. *Deel*, *bl.* 83 *enz.*

(*g*) Resol. Vroedsch. *N.* 20. 4, 6, 22, 23 *April* 1650. *f.* 58, 60, 62 *verso*, 63.

(*h*) Groot-Memor. *N.* III. *f.* 284, 285, 312 *verso*, 316. Muniment-Register, *Lt.* A.

(*i*) Resol. Vroedsch. *N.* 20. 8 *Jan.* 1650. *f.* 50.

1650. dienſt bleef, en ten hunnen laſte geſtaan hadt. De uitvoering van dit beſluit werdt egter, ter gelegenheid van eenen nieuwen voorſlag van zyne Hoogheid, nog eenige weeken verſchooven; doch in 't begin van Juny, even voor 't ſcheiden der Vergaderinge ter oorzaake van het Pinkſterfeeſt, in 't werk geſteld.

Redenen voor en tegen dit hun gedrag.

De Prins van Oranje en alle 's Prinſen vrienden namen de uitvoering van dit beſluit zeer euvel op, en noemden 't eene afzonderlyke afdanking, en eene verbreeking van de Unie tuſſchen de Provincien. Doch de Staaten van Holland verſtonden, dat het *eerſte* Lid van de Unie zelf de byzondere Provincien liet in 't volkomen bezit van derzelver Privilegien, Vryheden en wel herbragte Gewoonten; en derhalve ook in het regt, welk zy, van ouds, gehad hadden, van niet verpligt te zyn tot het draagen van eenige laſten, dan waarin zy ſtaatswyze hadden bewilligd. Volgens het *negende* Lid der gemelde Unie, waren de byzondere Provincien ook niet gehouden in eenige laſten der Generaliteit, dan die, met gemeene bewilliging der Bondgenooten, waren opgelegd. En naardemaal die bewilligingen ſlegts voor een jaar geſchiedde, en voor het jaar 1650, in Holland, nog niet geſchied waren, oordeelden de Staaten deezer Provincie, dat zy, zonder eenige krenking der Unie, konden nalaaten eenige Compagnien te betaalen, tot welker betaaling zy niet langer verbonden waren. Hunne aanſchryving aan de Overſten deezer Compagnien was, eigenlyk, ook geene byzondere afdanking, maar alleenlyk eene bekendmaaking van hun beſluit; op dat het Krygsvolk weeten mogt, dat het, voortaan, op de betaaling van Holland, niet meer zou konnen rekenen. Zo de overige Provincien in ſtaat en gezind geweeſt waren, om dit Krygsvolk aan te houden en te betaalen, zou het haar, ook zonder krenkinge van de Unie, volkomenlyk, hebben vrygeſtaan.

Zyne Hoogheid doet ter Generaliteit beſluiten tot eene regtſtrydige aanſchryving, en tot eene bezending aan de Steden van Holland.

't Scheen nogtans, dat dit alles, ter Generaliteit, thans gantſch anders begreepen werdt. Zyne Hoogheid, aan 't hoofd van den Raad van Staate, op den vyfden Juny, eerſten Pinkſterdag, ter algemeene Staatsvergaderinge, verſcheenen zynde, deedt aldaar, met vier ſtemmen, het beſluit neemen „ om den Bevelhebberen der ſterke „ Plaatſen, daar de ontſlaagen Compagnien „ in bezetting lagen, aan te ſchryven, dat „ zy de uitvoering van den laſt der Staaten „ van Holland zouden hebben te voorkomen; voorts, dat men eene plegtige bezending doen zou aan de Steden van Holland, om dezelven te doen afſtaan van „ het beſluit tot byzondere afdanking; en 1650. „ dat de Prins deeze bezending, en de perſoonen, waaruit dezelve zou beſtaan, „ regelen zou." Hier kwam nog één punt by, welk wy, met de eigen woorden der Reſolutie, zullen voorſtellen, om dat de Prins van Oranje zig, uit hoofde van het zelve, geregtigd geoordeeld heeft tot de onderneeming van 't gene hy, ſedert, tegen de Stad Amſterdam en tegen eenige Leden der Vergaderingen van Holland goedvondt in 't werk te ſtellen. Zyne Hoogheid werdt, naamlyk, *verſocht ende geauthoriſeert, om alle noodige ordre te ſtellen, ende die voorſieninge te doen, ten eynde dat alles in goede ruſte ende vrede werde geconſerveert, ende inſonderheydt werde gemainteneert ende vaſtgehouden de Unie met den gevolge ende aencleven van dien, ende in tegendeel geweert ende te ghemoedt getreden, dat ter contrarie van dien ſoude mogen werden voorgenomen* (*k*).

De Prins ſtelt zig aan 't hoofd der bezendinge.

Des anderendaags, verklaarde zyne Hoogheid, dat hy van zins was, zig zelven te ſtellen aan 't hoofd der bezendinge, tot zyne medeafgevaardigden verkiezende de Heeren van *Aartsbergen*, *Mauregnault*, *Renswoude* en *Klant* uit de algemeene Staatsvergaderinge, en de Heeren *van Asperen*, *Lucasz.* en den Theſaurier Generaal *Braſſer*, uit den Raad van Staate. De Vergadering bedankte den Prins voor zyne voorzorg, hem verzoekende, dat hy, *door alle mogelycke middelen van inductie* of overreding, de Steden van Holland zou zoeken af te maanen van afzonderlyke afdanking (*l*). De Staaten deezer Provincie deeden vergeefſche moeite ter algemeene Staatsvergaderinge, om deeze bezending te doen agterblyven (*m*). Zy vertrok, den agtſten Juny, naar Dordrecht.

De Vroedſchap van Amſterdam beſluit deeze bezending niet te ontvangen.

De Vroedſchap van Amſterdam was, zo dra Burgemeeſteren hiervan kennis kreegen, byeengeroepen tegen den tienden, en verſtondt eenpaariglyk „ dat het deezer Stad, „ als zynde maar een Lid der Vergaderinge van Holland, volgens de bekende orde „ der Regeeringe, niet toeſtondt, in byzondere onderhandeling te treeden met Afgevaardigden der algemeene Staaten, *ende* „ *dat dienvolgende de opgemelte bezendinge* was „ *geſchiedt tegens de ſtyle van de Regieringe.*" Voorts, werdt geraaden gevonden, de Burgemeeſteren *Antoni Oetgens van Waveren* en *Pieter Haſſelaer* den Prinſe te gemoet te zenden, en zyner Hoogheid, van deezer Stede we-

(*k*) Reſol. Gener. *Dom. 5 Juny* 1650. *in de* Reſol Vroedſch. N. 20. 10 *Juny f.* 66 *verſo.* Aitzema Herſt. Leeuw, *bl.* 9. *in quarto.* Vaderl. Hiſt. XII. *Deel, bl.* 67, 68.
(*l*) Reſol. Gener. *Luna* 6 *Juny* 1650.
(*m*) Reſol. Gener. *Martis* 7 *Juny* 1650.

1650. wege, aan te dienen „ *dat men zyn furſte-*
„ *lyke perſoon, nochte de andere Heeren met*
„ *haer zynde, als geen andere qualiteit in de-*
„ *ſen becleedende dan Gedeputeerden van de*
„ *Heeren Staten Generael, op haer Hoog. Mog.*
„ *Credentiebrieven, hier ter audientie, noch zelfs*
„ *binnen de Stadt, niet en zoude connen toe-*
„ *laten*, zyne Hoogheid, wyders, verzoe-
„ kende, dat hy zyn gezag en hooge wys-
„ heid veeleer wilde gebruiken, om hunne
„ Hoog Mogendheden te doen afgaan van
„ 't gene zy, tegens den ſtyl der Regeeringe,
„ en de Reſolutie van Holland, hadden voor-
„ genomen." Naar Enkhuizen, welk nog niet, met de meeſte andere Leden van Holland, geſtemd hadt in het onbetaald laaten van 't gemelde Krygsvolk, beſloot Amſterdam, insgelyks, eene bezending te doen, om deeze Stad tot eenpaarigheid met de overigen te beweegen (*n*).

Zy dient het den Prinſe aan, te Gorinchem.

Midlerwyl, was de bezending te Dordrecht geweeſt, daar men haar, in den vollen Oud-Raad, gehoord hadt; doch met zulken uitſlag, dat 'er de verwydering eerder door toegenomen dan verminderd was (*o*). Van Dordrecht, begaven de Prins en de andere Heeren zig naar Gorinchem, daar de Heeren van Waveren en Haſſelaer hunnen laſt voltrokken. Zyne Hoogheid ſcheen hunne boodſchap zo op te vatten, als of men hem, als Stadhouder, niet in de Stad zou willen ontvangen: 't welk zy verklaarden, „ t'eenemaal, en zo ver als het ooſten van „ het weſten vervreemd te zyn van de min- „ ſte gedagten van den Raad, zullende men „ nimmer nalaaten den Prinſe, in de hoe- „ danigheid van Stadhouder, alle ſchuldi- „ ge eer te bewyzen." Doch de bezending vervolgde haare reis. De Amſterdammer Heeren handelden, voor hun vertrek, met die van Gorinchem, en op de te rug reize, met die van Gouda, over 't ſtuk der bezendinge, en deeden, den dertienden, reeds verſlag van hunne verrigtingen aan den Raad, daar beſlooten werdt, de Heeren *Andries Bicker*, *Cornelis de Graaf*, *Cornelis Witſen*, *Nikolaas Tulp* en *Pieter Kloek* te magtigen, om de redenen te ontwerpen, met welken men, ter naaſter Dagvaart van Holland, de genomen beſluiten op de vermindering van 't Krygsvolk zou konnen verdedigen, en te gelyk *de Hoogheyt, Vryheyt ende gerechtigheyt van deſe Provincie, ende van de Leden van dien, tegens alle nieuwigheden ende indrachten, ongequetſt helpen conſerveren, ende voorcomen alle disorde ende onheylen, die uyt de voorſ. indrachten ende nieuwigheden zouden mogen ryſen.* En als of men voorzien hadt, 't gene, niet lang hierna, voorviel, Burgemeeſteren werden verzogt „ een waakend „ oog te willen houden op de geruſtheid en „ zekerheid van de Stad (*p*)." 't Liep ſlegts aan tot den twintigſten, toen het Ontwerp der Verdediginge van Hollands Reſolutie op de vermindering van 't Krygsvolk en der Wederlegginge van den voorſlag, dien de bezending, te Dordrecht en elders, gedaan hadt, in de Vroedſchap werdt goedgekeurd (*q*). Het is, zo ver my bekend is, nog nimmer in 't licht gegeven: doch vervat zo veele merkwaardige byzonderheden, dat wy dienſtig geoordeeld hebben, het zelve, hier agter, by wyze van *Bylaage* (*r*), te plaatſen.

1650. Wederlegginge van het voorſtel der bezending.

En maakt een Ontwerp eener Verdediginge van het beſluit der Staaten, en eener

Ondertuſſchen, was de bezending reeds in verſcheiden' Steden van 't Zuiderkwartier van Holland geweeſt, en trok nu door 't Noorderkwartier, toen de Vroedſchap deezer Stad te raade werdt, andermaal, eenige Heeren, met de voorige boodſchap, te zenden aan den Prinſe, en hem te verzoeken, dat hy de Stad, in deeze gelegenheid, voorby wilde gaan, alzo men genoodzaakt zou zyn, hem, in de hoedanigheid van Afgevaardigde der algemeene Staaten, gehoor te weigeren. Zo hy nogtans gezind bleeve, om de reis herwaards te vervolgen, moeſt men hem aanzeggen, dat hy dan, als Stadhouder, en in geene andere hoedanigheid, ontvangen zou worden, en dat men de Heeren, die met hem overkwamen, ſlegts als byzondere perſoonen, zou aanmerken (*s*). Tot voltrekking van deezen laſt, werden gemagtigd de Oud-Burgemeeſter *Jan Corneliszoon Geelvinck*, de Preſident Schepen, *Henrik Dirkszoon Spiegel*, en een der Stads Secretariſſen. Zy troffen den Prins aan te Edam, daar zy hunnen laſt volvoerden. Doch zyne Hoogheid toonde zig niet gezind, om Amſterdam te myden. Zelfs gaf hy te verſtaan, dat hy 'er, dien nademiddag, 't was den drie-entwintigſten Juny, ten drie uuren, dagt aan te komen.

Zy verzoekt den Prins, andermaal, de Stad te willen myden.

De Raad hadt, reeds te vooren, beſlooten, den Prins, indien hy kwame, te ontvangen als Stadhouder, en derhalve met de burgery in de wapenen, en met alle andere tekenen van eere (*t*). Burgemeeſteren deden dan het Damrak van ſchepen en ligters ontledigen, en't geſchut planten op de nieuwe brugge, door welke, de Prins, te water, ſtondt aan te komen. Aan den Dam voor de

Burgemeeſteren beſlooten, om zyne Hoogheid te ontvangen als Stadhouder.

(*n*) Reſol. Vroedſch. N. 20. 10 *Juny* 1650. *f.* 70 *verſo.*
(*o*) *Zie* Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 70 *enz.*
(*p*) Reſol. Vroedſch. N. 20. 13 *Juny* 1650. *f.* 72.
(*q*) Reſol. Vroedſch. N. 20. 20 *Juny* 1650. *f.* 75 *verſo.*
(*r*) Lr. A.
(*s*) Reſol. Vroedſch. N. 20. 20 *Juny* 1650. *f.* 86.
(*t*) Reſol. Vroedſch. N. 20. 20 *Juny* 1650. *f.* 87.

1650. de Waage was eene houten brug gelegd, om te gemakkelyker uit het vaartuig aan land te konnen treeden. Voorts, was 'er laſt gegeven, om de twintig vendelen ſchutters te ſchaaren langs den weg, dien zyne Hoogheid door moeſt, om aan 't Prinſenhof te komen. Doch de toebereidſels waren naauwlyks half in gereedheid gebragt, toen de Prins, omtrent twee uuren voor den beſtemden tyd, onverwagts, met eene ſloep, in de Stad kwam, en op den Dam, over de pas gemaakte brug, aan land ſtapte. Eenige Heeren, gevalliglyk op 't Stadhuis zynde, begroetten zyne Hoogheid, en geleidden hem naar 't Prinſenhof, daar men hem eene koſtbaare maaltyd bereid hadt. Doch hy weigerde aan te zitten, en deedt zig, in eene byzondere kamer, door zyne eigen bedienden, opdiſſchen. Door een' van de Heeren gedrongen wordende, om ten minſten een' dronk te doen, antwoordde hy ſpytiglyk, *om met elkanderen te eeten en te drinken, zouden wy beter vrienden moeten zyn dan wy tegenwoordig zyn.* Tegen den avond, zag de Prins, nevens Burgemeeſteren uit de venſters leggende, de gewapende ſchuttery, onophoudelyk vuurende ter zyner eere, voorby 't Prinſenhof trekken (*u*).

Hy komt, onverwagts, in de Stad.

Midlerwyl, hadt zyne Hoogheid ernſtelyk aangehouden by Burgemeeſteren, om, op de Geloofsbrieven der algemeene Staaten, in den vollen Raad gehoord te worden Doch Burgemeeſteren, zig beroepende op de herhaalde beſluiten des Raads, hadden zulks volſtrektelyk van de hand geweezen. De Prins, lang en heviglyk, doch vergeefs, hebbende aangehouden, begeerde eindelyk, in den Raad gehoord te worden, als Stadhouder. Burgemeeſteren verzogten toen, naar de orde der Regeeringe deezer Stad, opening van 't gene zyne Hoogheid den Raad wilde voordraagen, om daaruit af te neemen, of zy den Raad daarover zouden mogen vergaderen. De Prins weigerde de verzogte opening, in 't eerſt; doch verklaarde daarna „ dat hy dagt te ſpreeken „ van 't gene de Heeren Burgemeeſteren „ van Waveren en Haſſelaer, uit naam van „ Burgemeeſteren en Raaden, hem, voor „ eenige dagen, te Gorinchem, hadden te „ gemoet gevoerd." Burgemeeſteren deeden hun beſt, om zyne Hoogheid af te brengen van deeze gedagten; doch als hiertoe geene kans was, beriepen zy zig, eindelyk, op de afwezendheid van den Preſident-Burgemeeſter *Wouter Valkenier*, wien zy vooraf, wilden raadpleegen. 's Anderendaags, den vierentwintigſten, deeden zy den Raad ſamenkomen, dien zy kennis gaven van 's Prinſen voorſlag. Men verſtondt „ dat „ het, *ten verſcheyden inſichten, zeer ondienſtigh* ware, *dat aen ſyn Hoogheydt, in de Stadt gecomen weſende in de bezendinge van de Gedeputeerden van de Heeren Staten Generael, audientie zoude worden verleent: en de dat men overſulx 't zelve beleefdelyck zou excuſeeren.*" Men voegde den Burgemeeſteren toe de Heeren *Jan Corneliszoon Geelvinck*, *Henrik Dirkszoon Spiegel*, *Cornelis Witſen*, *Simon van der Does* en *Frans Banning Kok*, Heer van Purmerland, om deeze verontſchuldiging te doen, by den Prinſe (*v*), dieze zeer euvel opnam. Een' der afgezondenen, toen regeerend Schepen, en, zo ik, op goeden grond, vermoede, *Cornelis Witſen*, hem de meening des Raads nader willende verklaaren, dreef hy toe, *dat hy wel Duitſch verſtondt, en geenen uitlegger noodig hadt* Men nodigde, voorts, zyne Hoogheid wederom ter middagmaaltyd, en hadt dezelve reeds laaten bereiden, toen hy, onverwagts, van 't Prinſenhof tradt, zonder daar afſcheid te neemen. Burgemeeſteren, vaſtſtellende dat de Prins ſpoedig vertrekken zou, deeden, in alleryl, de Ruitery en eenige vendelen Schutters in de wapenen komen, die zig plaatſten langs den Dam en Nieuwendyk, den gewoonen weg naar de Haarlemmerpoort, die zyne Hoogheid uit moeſt. Doch hy, een koel afſcheid, aan 't Stadhuis, genomen hebbende van Burgemeeſteren, deedt de Koets ſnellyk voortſlaan, reedt langs de Keizersgraft naar de poort, en kwam, nog dien zelfden dag, te Haarlem (*w*).

Begeert gehoor, als Stadhouder.

Doch over zaaken betrekkelyk tot de bezending.

1650.

't Wordt beleefdelyk afgeweezen.

De Prins vertrekt, verſtoord, ter Stad uit.

Ter algemeene Staatsvergaderinge werdt, den zevenentwintigſten Juny, verſlag gedaan van de bezending, hierop uitkomende „ dat „ ſommige Steden verklaard hadden te willen blyven by de Unie; dat anderen hier„ van naauwlyks, anderen geheel niet gerept hadden, en dat men, te Haarlem, te „ Delft, te Amſterdam en te Medenblik, „ der bezendinge gehoor hadt geweigerd." De Prins voegde hierby „ dat hem, in 't „ byzonder, geduurende de bezending, „ eenige zaaken waren voorgekomen, waar„ van hy, by gelegenheid, aan hunne Hoog„ Mogendheden nadere opening meende te „ doen (*x*)." En op den dertigſten, ter Vergaderinge van Holland verſcheenen zynde, deedt hy aldaar de beloofde nadere opening, in een ſchriftelyk voorſtel, welk, gelyk men, na-

Hy doet, in den Haage, verſlag van de bezendinge.

(*u*) Dapper *bl.* 275, 276. Aitzema Herſt. Leeuw, *bl.* 32.

(*v*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 24 *Juny* 1650. *f.* 88.
(*w*) Dapper *bl.* 276. Aitzema Herſt. Leeuw, *bl.* 32.
(*x*) Aitzema Herſt. Leeuw, *bl.* 33, 36.

1650. Klaagt zeer over de Regeeringe van Amsterdam.

naderhand, verstondt, door den Griffier *Cornelis Musch*, opgesteld was. Het behelsde eene scherpe klagte over Burgemeesteren en Raaden van Amsterdam „ die hem, tegen alle verwagting, te Gorinchem, hadden doen aanzeggen, dat zy hem, noch „ de andere Heeren, die de bezending bekleedden, niet zouden inlaaten in de Stad; „ en die hem, te Edam, hadden laaten verzoeken, dat hy de Stad niet wilde aandoen, maar voorby gaan, op dat de Wethouderschap niet mogt genoodzaakt worden, iet te doen, dat hem misnoegen zou „ konnen geeven." Voorts, verhaalde zyne Hoogheid „ hoe hy, desonaangezien, in „ de Stad gekomen zynde, door Burgemeesteren, met eenig uiterlyk betoog van „ eere, als Stadhouder, ontvangen was; „ doch dat zy zyn verzoek om, nevens de „ andere Heeren der bezendinge, in de „ Vroedschap gehoord te worden, hadden „ afgeslaagen. Dat hy toen, als Stadhouder, gehoor hadt begeerd, over een punt, „ waarvan hy reeds opening gedaan hadt; „ doch dat zy, dit zyn verzoek ter overweeginge van den vollen Raad gebragt „ hebbende, hem daarna hadden verklaard, „ dat zy hem, ook in de hoedanigheid van „ Stadhouder, het begeerde gehoor niet „ konden toestaan. Dat dit gedrag veel „ verschilde van dat der andere Steden, „ die allen hem, als Stadhouder, gehoor „ hadden aangebooden; en dat hy 't hieldt „ te stryden met de gewoonte, met zyne „ waardigheid en agting, en met den Staat „ en Hoogheid der Provincie, die hem met „ de Stadhouderlyke waardigheid bekleed „ hadt; behalve, dat het ook strekte tot „ kleinagting en oneer van zyn' persoon: „ waarom hy op de Vergadering begeerde, dat zy die van de Regeeringe van „ Amsterdam daartoe zou verwilligen en „ ook houden, om hem, wegens 't gebeurde, behoorlyke herstelling en voldoening te geeven; en hierop ten spoedigste „ raadpleegen en besluiten (*y*)." Sommigen tekenen aan, dat zyne Hoogheid, die dit voorstel ook mondeling deedt, zig met eenige beweeging en verheffing van stem hooren liet, als hy den naam van *Amsterdam* noemde; doch dat hy daarna wederom zediger sprak (*z*).

Burgemeesteren en Raaden verdedigen zig,

De Burgemeesteren van Waveren en de Graaf, die de Dagvaart bywoonden, verzogten een afschrift van 's Prinsen voorstel, welk, zeer tegen den zin der Amsterdamsche Regeeringe, terstond gedrukt, en onder 't volk verspreid werdt. Zy bragten 't in den Raad, daar zy, te gelyk, verslag deeden, van 't gene, by eenige Leden, gemagtigd om nader onderzoek te doen op het onderwerp der bezendinge, was raadzaam gevonden. Deeze Leden en de Vergadering in 't gemeen scheenen, naamlyk, te neigen, om het ontslaagen Krygsvolk, by voorraad, nog eene maand, in dienst te houden, en eenige gaadje toe te leggen aan de ontslaagen Oversten. Doch de Vroedschap van Amsterdam verstondt, dat men behoorde te volharden by het besluit, op de afdanking en vermindering genomen. Voorts, vondt zy vreemd, dat de gemagtigde Leden, in hun verslag, geen gewag gemaakt hadden, van de scherpe aanspraak, door *Alexander van den Kapelle*, *Heer van Aartsbergen*, gedaan, in den Oud-Raad te Dordrecht, waarby hy hunne Edele Groot-Mogendheden, om derzelver Resolutie op de afdanking, beschuldigd hadt van inbreuk op de Unie, met byvoeging, dat zy, deswege, lyf en goed verbeurd hadden. De Vroedschap vondt geraaden, wegens zulke hoonende taale, herstelling te vorderen voor de Regeeringe van Holland, ter plaatse, daar 't behoorde. Eindelyk, werdt ook beslooten, eene verdediging tegen 's Prinsen voorstel te ontwerpen; doch dezelve niet in te leveren ter Vergaderinge van Holland, dan na dat men zyne Hoogheid zou hebben getragt te overreeden, om zyn Voorstel wederom in te trekken: in welk geval, men ook de Verdediging te rug houden zou (*a*). Maar 't was 'er wel verre van af, dat de Prins zyn Voorstel zou hebben willen te rug neemen. De Verdediging van Burgemeesteren en Raaden werdt, derhalve, ter Vergaderinge van Holland, overgeleverd (*b*), en behelsde hoofdzaakelyk „ dat zy met „ smerte gezien hadden, dat hunne goede „ meening, in alles wat de stoffe van 's Prinsen voorstel uitmaakte, genomen werdt „ voor eene oorzaak van misnoegen en klagten. Dat zy zig gedrongen vonden, om „ zig voor hunne Edele Groot-Mogendheden te verdedigen, en zulks te meer, „ naardien het Voorstel, waarby zy beschuldigd werden, alomme onder de Gemeente verspreid was: in volkomen vertrouwen, dat by hunne Verantwoording blyken zou, dat zy niets voorgehad hadden, „ dan, nevens de handhaaving van de „ wettige orde der Regeeringe, en van de „ geregtigheid deezer Provincie en hunner „ Stad, alle schuldige agting en eere te be-

1650. uitvoerigly, ter Vergaderinge van Holland.

„ wy-

(*y*) Muniment-Register, *Lit.* A. *Zie ook* AITZEMA Herst. Leeuw, *bl.* 37.
(*z*) AITZEMA Herst. Leeuw, *bl.* 38.

(*a*) Resol. Vroedsch. N. 20. 4 *July* 1650. *f.* 88 *verso.*
(*b*) Resol. Vroedsch. N. 20. 13 *July* 1650. *f.* 97 *verso.*

1650. „ wyzen aan zyne Hoogheid." Na deeze inleiding, volgde een Verhaal van 't neemen der ſtrydige beſluiten, ter Vergaderingen van Holland en van de algemeene Staaten, op 't ſtuk van 't ontſlaan of aanhouden van 't Krygsvolk, en hoe hierop, ter algemeene Staatsvergaderinge, beſlooten was, eene aanzienlyke bezending te doen aan alle de Steden en Leden van Holland, aan 't hoofd van welke, zyne Hoogheid, wien men, ten opzigte van deeze Provincie en derzelver Steden en Leden, ten zelfden tyde, *eene ſeer bedenckelycke authoriſatie* gegeven hadt, zig hadt gelieven te ſtellen; zonder dat de Afgevaardigden der Staaten van Holland ter algemeene Staatsvergaderinge den voortgang dier bezendinge hadden konnen ſtuiten. „ Burgemeeſteren hadden toen de „ Vroedſchap vergaderd, die eenpaariglyk „ verſtaan hadt, dat men de bezending en „ zyne Hoogheid zelve, die geene andere „ hoedanigheid bekleedde, dan die van „ Afgevaardigde der algemeene Staaten, „ in de Stad niet zou konnen toelaaten. De „ redenen van dit beſluit waren, by eene „ andere diergelyke gelegenheid, ſchoon „ van veel minder gewigt, reeds in 't jaar „ 1639, van wege deeze Stad, ter Vergaderinge opengelegd (*c*), en behoefden nu „ niet herhaald te worden. Ook was, door „ eenige gemagtigde Leden, zelfs op het „ ſtuk der tegenwoordige bezendinge, geoordeeld, dat hunne Edele Groot-Mogendheden, by uitdrukkelyke Reſolutie, „ behoorden vaſt te ſtellen, en daarvan ter „ algemeene Staatsvergaderinge, en zelfs „ aan ieder der byzondere Provincien, kennis te geeven, dat de byzondere Steden „ en Leden, voortaan, zulke bezendingen „ niet zouden hebben toe te laaten. Burgemeeſteren en Raaden, nogtans, met „ ſmerte hebbende gezien, dat zyne Hoogheid, *door aenradinge van ſoodanige Perſoonen, die ſulcx niet en betaemde*, zig hadt „ laaten inwikkelen in zulk eene bezending, „ hadden hem te gemoet gezonden te Gorinchem, om hem 't beſluit des Raads „ aan te dienen, en van de voorgenomen „ reize af te maanen; met bygevoegde „ verklaaring, dat hy, als Stadhouder begeerende te komen, met de vereiſchte „ eere, ontvangen zou worden. Doch verneemende, dat de Prins by zyn voorneemen bleef, terwyl de Vroedſchap beſtendiglyk oordeelde, dat de bezending hier „ niet toegelaaten kon worden, hadt men „ hem, andermaal, te Edam, doen verzoeken, dat hy de Stad, voor deeze reis, „ voorby geliefde te gaan, ten ware hy als „ Stadhouder begeerde te komen. Doch „ hierop hadt zyne Hoogheid geantwoord, „ dat hy, nevens de andere Heeren Gemagtigden, dagt te komen, met alle de „ hoedanigheden, die hy tegenwoordig bekleedde. Men hadt hem toen verklaard, „ dat hy als Stadhouder ontvangen zou „ worden. Hy was, den volgenden dag, „ in de Stad gekomen, en, voor zyn Perſoon, met de gantſche Burgery in de wapenen en alle tekenen van eere, door Burgemeeſteren, verwelkomd. Doch alzo „ hy goedvondt te verklaaren, nevens de „ andere Gemagtigden der algemeene Staaten, aldaar gekomen te zyn, om, in gevolge hunner Geloofsbrieven, hunnen laſt „ te openen aan de Vroedſchap, in welke „ hy gehoor begeerde; zo was zulks, om „ de verhaalde redenen, afgeweezen; te „ meer, om dat de Heer van Aartsbergen, „ in den Oud-Raad van Dordrecht, met „ zeer ſcherpe, bittere en ondraaglyke „ woorden, verklaard hadt, dat de Heeren Afgevaardigden niet van Dordrecht „ zouden vertrekken, voor dat zy een duidelyk antwoord, in geſchrifte, zouden „ bekomen hebben, en die van Dordrecht „ vaardige en daadelyke herſtelling zouden „ hebben gedaan van de verbreekinge der „ Unie, waaraan zy en de andere Leden van „ Holland zig hadden ſchuldig gemaakt, „ en waarover zy ſtrafbaar geworden waren aan lyf en goed, en in perſoon en „ goederen bekommerd, en voor alle Regters en Regtbanken betrokken zouden „ mogen worden: daarby voegende, dat „ hy, by gebreke of uitſtel van voldoening, „ nog andere taal zou moeten voeren. Zyne Hoogheid hadt hierop gehoor begeerd, „ als Stadhouder; doch zonder zyne hoedanigheid van Afgevaardigde der algemeene Staaten af te leggen; zonder ook „ juiſte opening te geeven aan Burgemeesteren van 't gene hy der Vroedſchap wilde voordraagen, alleenlyk zeggende, te „ willen ſpreeken van 't gene hem, te Gorinchem, door den Heere van Waveren, „ was aangezeid, en zig niet vergenoegende met de aanbieding van dien Heer, om „ zulks op ſtaande voet te verantwoorden. „ Burgemeeſteren, ſchoon in zig zelven de „ magt hebbende, om op het begeerde gehoor te beſchikken, zo als zy raadzaam „ zouden oordeelen, vonden egter, tot hunne meerdere ontlaſting, goed, den Raad „ daarop te doen vergaderen, die van meening was, dat men 't begeerde gehoor „ beleefdelyk afſlaan moeſt, naardien zyne „ Hoogheid, met laſt der algemeene Staaten,

1650.

(*c*) *Zie* II. *Deel*, XV. *Boek*, *bl.* 538 *enz.*

1650. „ ten, in de Stad gekomen was, en verzogt „ gehoord te worden over iet, welk betrek- „ king hadt tot dien laſt. Burgemeeſteren „ en vyf Raaden hadden 't gevoelen des „ Raads niet ſlegts overgebragt aan den „ Prinſe; maar zyne Hoogheid zelfs ver- „ zogt, dat hy, iet hebbende voor te ſtel- „ len, waarover het ook zyn mogt, hun „ het zelve geliefde mede te deelen, onder „ verbindtenis van het den Raad getrou- „ welyk te zullen aandienen, die geneigd „ zou zyn, hem daarop alle mogelyke vol- „ doening te geeven. Doch zyne Hoogheid „ geene verdere opening willende doen dan „ in de volle Vroedſchap; zo waren Burge- „ meeſteren en afgezondenen uit den Raad „ van hem geſcheiden. Dat men nu, met „ deeze laatſte afwyzing, zou hebben te „ kort gedaan aan de agting, die men den „ Stadhouder verſchuldigd was, konden „ Burgemeeſteren en Raaden niet zien. Zy „ hadden, in de *Commiſſie*, door hunne „ Edele Groot-Mogendheden, aan zyne „ Hoogheid gegeven, wel gezien, dat de „ Stadhouder verpligt was, *de Hoogheid, „ Privilegien en welvaart van 't Land en de „ Steden, 't gebruik der Chriſtelyke Religie „ en de oefening des Regts by raade van den „ Hove voor te ſtaan: ook dat hy magt hadt, „ om, by gelyken raade, Brieven van ver- „ giffenis en kwytſchelding te verleenen; dat „ hy de zaaken van oorloge en regeeringe „ moeſt beleiden, by goeddunken der Staaten „ of by raade van derzelver Gecommitteerde „ Raaden, overeenkomſtig met derzelver In- „ ſtructie, en dat hy de Magiſtraten moeſt „ veranderen naar behooren, en overeenkomſtig „ met der Steden Privilegien.* Doch van eenig „ Regt des Stadhouders, om, uit kragte zy- „ ner Commiſſie, te verſchynen in de Vroed- „ ſchappen der Steden, werdt geen het min- „ ſte gewag gemaakt. De Stadhouder was, „ derhalve, in dit opzigt, aan te merken als „ andere byzondere Perſoonen, en moeſt „ zig, iet in de Vroedſchap hebbende voor „ te ſtellen, eerſt vervoegen aan Burge- „ meeſteren, om daar opening te doen, en „ gehoor te verzoeken, wanneer 't aan Bur- „ gemeeſteren ſtondt, te oordeelen, of de „ Vroedſchap, die niet van alle zaaken ken- „ nis nam, daarop behoorde vergaderd te „ worden, of niet. En zo zy tot het laat- „ ſte beſlooten, moeſt de Stadhouder ge- „ duld hebben, zonder zig zulks tot hoon „ of kleinagting te rekenen, alzo Burge- „ meeſteren dit regt alleen toekwam. Voorts, „ gaven Burgemeeſteren en Raaden den „ Staaten te bedenken, van welke gevaar- „ lyke gevolgen zou konnen zyn eene magt „ des Stadhouders, om, naar zyn wel- „ gevallen, in de Vroedſchappen rond te 1650. „ reizen; die door zyn aanzien, te doen „ verbaazen, gelyk Aartsbergen te Dor- „ drecht hadt getragt te doen, en daardoor „ verandering te wege te brengen in Reſo- „ lutien, die de Staaten, uit hunne Sou- „ veraine magt, genomen hadden. Ook „ hadden de voorige Stadhouders nooit zulk „ een regt geoefend in Amſterdam, gelyk, „ verkeerdelyk en uit kwaade onderregting, „ in 's Prinſen voorſtel gezeid was. De hoog- „ ſte Regeering was niet den Stadhouder, „ maar den Staaten aanbevolen. Burge- „ meeſteren en Raaden vertrouwden dan, „ zig zelven en 's Lands Hoogheid hier me- „ de genoeg verdedigd te hebben, en, in „ de plaats van voldoening te geeven, ge- „ regtigd te zyn om herſtelling te vorderen „ van de indragt, die der Regeeringe van „ Holland in 't gemeen, en van Amſterdam „ in 't byzonder was aangedaan, door zul- „ ken, die zyne Hoogheid tot het aanneе- „ men en in 't werk ſtellen deezer onge- „ gronde bezendinge geraaden hadden. Ook „ verzogtenze uitdrukkelyk, dat Aartsber- „ gen tot herſtelling van ongelyk verpligt „ werdt; alzo de Reſolutie, op het ontſlag „ van 't Krygsvolk genomen, niet ſtreedt „ met de Unie; maar ſteunde op het goed „ regt deezer Provincie, en ſtrekte tot ver- „ ligting in de drukkende koſten des voor- „ gaanden oorlogs, en door den tyd ook „ tot ontlaſtinge der goede Ingezetenen. „ Ten beſluite, verklaarde men zig ver- „ wonderd, dat zyne Hoogheid alleen over „ Amſterdam hadt geklaagd, daar hy, in „ 't verſlag ter Generaliteit, te kennen ge- „ geven hadt, dat ook andere Steden dee- „ zer Provincie hem gelyk gehoor hadden „ geweigerd (*d*)."

Hoe dee- ze ver- dedi- ging, ter Verga- deringe van Hol- land, op- genomen word.

De Afgevaardigden der Stad deeze verdediging, ter Vergaderinge van Holland, hebbende overgeleverd, oordeelden de meeſte Leden, dat zy aan een zyde behoorde te worden gelegd. Ook hadt men nog niet eenpaariglyk konnen beſluiten op 't ſtuk der afdankinge. De Raad, hiervan kennis bekomen hebbende, verſtondt, voor als nog, te moeten blyven by de voorige Reſolutien: voorts, werdt den Afgevaardigden der Stad gelaſt, ter Vergaderinge van Holland, aan te houden op de goedkeuring der ingeleverde verdediginge, en dat zyne Hoogheid mogt worden bewoogen om daarmede genoegen te neemen, en zyn voorſtel in te trekken (*e*).

Hande- lingen met

De Algemeene Staaten waren, midlerwyl,

(*d*) Reſol. Vroedſch. N. 20. 13 *July* 1650. *f.* 90 *verſo.* *Zie ook* AITZEMA Herſt. Leeuw, *bl.* 56.
(*e*) Reſol. Vroedſch. N. 20. 26 *July* 1650. *f.* 100.

1650. met die van Holland, in onderhandeling getreden over de vermindering van 't Krygsvolk. Zyne Hoogheid deedt eenige nieuwe voorſlagen. Doch men kon elkanderen niet verſtaan. De Staaten van Holland vonden geraaden, hun beſluit om eenig Krygsvolk onbetaald te laaten te verdedigen, in eenen beredeneerden brief, die den zevenentwintigſten July gedagtekend, en aan de Staaten der byzondere Provincien gerigt was (*f*). Men ſprak ook van eene buitengewoone bezending, van wege Holland, te willen doen aan de byzondere Provincien; waartoe Amſterdam zeer neigde. De Officieren der ontſlaagen Compagnien hadden, ter Vergaderinge van Holland, betaaling verzogt van twee en veertig maanden agterſtallige ſoldye, die de meeſte Leden verſtonden, dat op de byzondere Comptoiren van Holland moeſten verdeeld worden. Amſterdam oordeelde, dat hiervan, zo 'er verder op gedrongen werdt, een punt van beſchryvinge behoorde gemaakt te worden. De Raad van Staate hadt eenen middelweg voorgeſlaagen, om de Staaten van Holland te vereenigen met die der andere Provincien. Veele Leden van Holland neigden zeer tot deezen middelweg, en men ontwierp, kort hierna, een *Advys Conciliatoir*, welk 'er niet veel van verſchilde (*g*). Doch Burgemeeſteren en Raaden van Amſterdam verſtonden, op den negen en twintigſten July, dat de Afgevaardigden der Stad blyven zouden by 't genomen beſluit; maar zo alle de andere Leden oordeelden, dat men het *Advys Conciliatoir* behoorde vaſt te ſtellen, moeſten zy, voor eenen kleinen tyd, uitſtel verzoeken, om aan de Principaalen te ſchryven, en gunſtiger advys in te brengen (*h*).

tot vereeniging van Holland met de andere Provincien.

Amſterdam neigt tot een voorgeſlaagen middelweg.

Zo ſtondt het te Amſterdam, toen de Prins van Oranje, 's daags na dat dit beſluit in de Vroedſchap genomen was, iet ondernam, waarvan 't gantſche Land verbaasd ſtondt. Hy bediende zig, naamlyk, van de wapenen van den Staat, om Amſterdam te verraſſen en te bedwingen; en hy deedt zes Afgevaardigden in de Vergaderingen van Holland, *Jacob de Witt*, Oud Burgemeeſter van Dordrecht, *Jan de Waal*, Burgemeeſter, en *Albert Ruil*, Penſionaris van Haarlem, *Jan Duiſt van Voorhout*, Burgemeeſter van Delft, *Nanning Keizer*, Penſionaris van Hoorn, en *Nicolaas Stellingwerf*, Penſionaris van Medenblik, in hegtenis neemen, en naar Loeveſtein voeren. Wy hebben dit laatſte, elders, omſtandiger verhaald (*i*), en 't behoort niet byzonder genoeg tot de geſchiedeniſſen van Amſterdam, om 'er hier wederom op ſtil te ſtaan. Doch de onderneeming op deeze Stad ſtaat ons hier, met de vereiſchte omſtandigheid en naauwkeurigheid, te ontvouwen.

De Prins doet zes Afgevaardigden ter Vergaderingen van Holland, naar Loeveſtein voeren.

1650.

De Prins van Oranje, vaſtgeſteld hebbende, zyn gevoelen op de vermindering van 't Krygsvolk, welk in den jongſten voorſlag des Raads van Staate begreepen geweeſt was, te doen goedvinden, ter Vergaderinge van Holland; en de Stad Amſterdam alleen, onder alle de Leden deezer Provincie, nog verſt vervreemd vindende van het omhelzen van deezen voorſlag; alzo zy, tot hiertoe, nog niet bewilligd hadt in het *Advys Conciliatoir*, waarin de meeſte Leden overeengekomen waren, liet zig, door eenigen, beduiden, dat 'er geen middel was, om deeze Stad te doen veranderen van gevoelen, dan door aldaar eene buitengewoone verandering te maaken in de Regeeringe. Willem de I. was hiertoe gemagtigd geweeſt, by den breeden laſt, die hem, in de jaaren 1575 en 1576, door de Staaten van Holland en Zeeland, gegeven was (*k*). Doch de Stadhouders na hem hadden 't niet wettiglyk konnen doen, dan wanneer zy, daartoe, byzonderlyk, gemagtigd waren, door 's Lands Staaten, behelzende hunnen gewoonlyken laſt meer niet, dan dat zy de Magiſtraaten moeſten veranderen, volgens de Privilegien, die allen den tyd en wyze der Magiſtraatsbeſtellinge bepaalen. Op zulk eene byzondere magtiging, hadt Prins Maurits, in 't jaar 1618, de wet te Amſterdam, buitens tyds, verzet (*l*). En zou het tegenwoordig wettiglyk geſchieden; de Staaten van Holland moeſten 'er zyne Hoogheid, insgelyks, toe magtigen. Maar de Vergadering van Holland was thans niet geſchikt, om 'er zulk eene magtiging van te verwagten. De Stad Amſterdam hadt niets geſtemd, niets verrigt, omtrent de punten, die thans in geſchil ſtonden, dan 't gene gegrond was op, en overeenkwam met de beſluiten der Staaten van Holland, de Souverainen der Provincie; die dus geenen ſchyn van reden hebben konden, om den Stadhouder te magtigen, tot eene ongewoone verandering in de Regeeringe aldaar. 't Volk hier aan 't muiten te helpen tegen de Wethouderſchap, zo eenige heethoofdige yveraars voor 's Prinſen gezag daartoe al mogten gezind geweeſt zyn; en daaruit gelegenheid te neemen, om den Staaten eene magtiging tot buitengewoone verandering der Regeeringe af te vergen, was

Gronden van zyne inzigten en gedrag omtrent Amſterdam onderzogt.

(*f*) *Zie* Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 81-83, 86-89.
(*g*) Aitzema Herſt. Leeuw, *bl.* 45, 50.
(*h*) Reſol. Vroedſch. N. 20. 29 *July* 1650. *f.* 100 *verſo*.
(*i*) Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 90.
(*k*) *Zie* Vaderl. Hiſt. VII. *Deel*, *bl.* 17, 94.
(*l*) *Zie* hier voor, II. *Deel*, XIII. *Boek*, *bl.* 469.

1650. was ook genoegzaam onmogelyk. De Gemeente was hier thans ingenomen met agtinge voor haare Overheid, die, door haare gemaatigde Regeering, de herten gewonnen hadt: ook liet de Vrede, die thans hersteld was, geene gelegenheid over, om 't gedrag der Overheid haatelyk af te maalen by 't volk; 't welk, in tyden van oorlog, doorgaands, ligtelyk te doen is. 't Scheen dan, dat 'er geen middel was, om de Wet te verzetten te Amsterdam, ten ware zyne Hoogheid, die onlangs gezien hadt, hoe weinig hy hier, ongewapend, vermogt, de wapenen van den Staat, die hem waren aanvertrouwd, gebruikte, om zig, by verrassing of met geweld, meester te maaken van de Stad, waarna hy 't in zyne magt dagt te zullen hebben, om 'er zulk eene verandering te maaken in de Regeeringe, als hy zou geraaden vinden. Hy begreep nogtans ligtelyk, dat hy hiertoe, noch als Stadhouder, noch als Kapitein-Generaal, gemagtigd was. Zyne Commissien verbonden hem, om de Vryheden en Privilegien des Lands en der Steden voor te staan. Maar niets streedt meer met de Privilegien, dan door geweldige middelen eene buitengewoone verandering te wege te brengen in de Regeeringe van eene der stemmende Steden. Ook beriep zig de Prins, om zyne onderneeming te regtvaardigen, niet op eene algemeene Commissie; maar enkelyk op het besluit der algemeene Staaten van den vyfden Juny, welk wy, hier voor (*m*), woordelyk hebben te boek gesteld. Veelen verstonden nogtans, dat zyne Hoogheid, door dit besluit, geenszins gewettigd was tot zulk eene geweldige onderneeming. De algemeene Staaten hadden niets te gebieden in Holland; daar de Staaten der Provincie souverain waren. Zy konden, derhalve, den Prins van Oranje niet wettiglyk magtigen, tot eene onderneeming tegen eene Hollandsche Stad, en derzelver Regeering. Men zeide wel, dat het geschil tusschen de algemeene Staaten en die van Holland de Unie betrof, en dat het beleid van de zaaken der Unie den algemeenen Staaten aanvertrouwd was; doch hiertegen diende, dat de byzondere Provincien en Steden zig, by het *eerste* Lid der Unie, haare byzondere Regten, Privilegien en Vryheden hadden voorbehouden: onder welken, geenen der minsten waren de vryheid om, naar goedvinden, te mogen bewilligen, of niet, in de gemeene lasten; en de vryheid om ter Staatsvergaderingen te mogen stemmen, naar men 't verstondt. Doch al hadden de algemeene Staaten wettiglyk diergelyke bevelen mogen geeven in Holland, 't gene hun egter nimmer toegestaan is; hun besluit van den vyfden Juny magtigde den Stadhouder geenszins, tot het gebruiken van geweldige middelen, veel min tot ongewoone veranderingen in de Regeeringe. Het magtigde hem slegts, met algemeene woorden, om zorg te draagen, „ dat de rust bewaard, de Unie gehand-„ haafd, en al wat daartegen werdt voor-„ genomen te gemoet getreden werdt." Doch de meening bleek geenszins te zyn, dat zyne Hoogheid zig, om dit einde te bereiken, van geweldige middelen, en van de wapenen van den Staat zou mogen bedienen. Duidelyk blykt dit, uit eene volgende Resolutie der algemeene Staaten van den zesden Juny, waarby zyne Hoogheid verzogt wordt, de Steden van Holland af te doen zien van byzondere afdanking; niet door de wapenen; niet door vatten en vastzetten van de Leden der vrye Staatsvergaderingen; niet door ongewoone veranderingen der Regeeringe; maar *door alle mogelyke middelen van* INDUCTIE of overreeding (*n*). De Prins handelde dan, ook in de onderneeming op Amsterdam, tegen de blykbaare meening der algemeene Staaten, op welker magtiging en besluit hy zig egter eeniglyk beriep. Doch laat ons tot het verhaal van den aanleg en afloop deezer geweldige onderneeminge o: vergaan. 1650.

't Schynt, dat zyne Hoogheid, niet lang na dat de bezending naar Amsterdam vrugteloos afgeloopen was, zig, door kwaade raadsluiden, heeft laaten brengen tot het besluit, om die Stad met de wapenen te dwingen. Omtrent den aanvang van July, hadden verscheiden' Haarlemsche en Amsterdamsche Koopluiden brieven van Londen, van Dantzig en van elders bekomen, waarin van het beleg van Amsterdam, als van iet, welk tegenwoordig was, gewaagd werdt: 't zy dat de toeleg niet bedekt genoeg gehouden ware; of dat het voorneemen om de Stad te bezenden buiten 's Lands gerugt gemaakt hebbe als van een beleg; of dat men zulk een gerugt voorbedagtelyk hebbe laaten loopen, om Amsterdam te verbaazen; of dat 'er, eindelyk, nog andere redenen van dit gerugt geweest zyn, welken wy nu niet bedenken konnen (*o*). Zyne Hoogheid hadt zyn voorneemen vroeg bekend gemaakt aan Graave *Willem Fredrik van Nassau*, Stadhouder van Friesland, wien 't opperbeleid des aanslags werdt toevertrouwd. 't Voorneemen was, de Stad, door mid- Gerugt eener voorgenomen belegeringe van Amsterdam. Zyne Hoogheid maakt zyn voorneemen daartoe aan geen kend.

(*m*) *Bladz.* 551.

(*n*) *Zie* hier voor, *bl.* 551.
(*o*) Vaderl. Hist. XII. *Deel*, *bl.* 92, 93.

1650. middel der Ruiterye, des ogtends, met het openen der poorte, in te neemen, en zig daartoe voornaamlyk te bedienen van de Regementen der Kolonellen *Fredrik, Graave van Dona*, en *Kornelis van Aerſſen, Heere van Sommelsdyk*, den eerſten een' vollen Neef, den anderen een' boezemvriend des Prinſen van Oranje. Dit Krygsvolk lag, te Nieuwmegen, te Arnhem, en elders daaromtrent, in bezetting. Men hadt voor, het zelve op de Veluwe te doen verzamelen, en van daar, langs verſcheiden' wegen, te doen trekken naar Abkoude, daar de algemeene zamelplaats zyn zou. Van hier zou men, voor den dag, vertrekken naar Amſterdam, en de Stad tragten te overrompelen (*p*).

Beleid van den Overleg.

Omtrent den twintigſten July, hadt de Prins den Heer van Sommelsdyk by zig ontbooden in den Haage, hem bekend maakende „ dat hy beſlooten hadt, Graaf Wil„ lem, met eenige Ruitery, te zenden bin„ nen Amſterdam, om aldaar het geweigerd „ gehoor als Stadhouder te bekomen; en „ dat hy hem en de bezetting van Nieuw „ megen hiertoe, onder anderen, dagt te „ gebruiken." Sommelsdyk maakte, zo als hy naderhand verklaard heeft, eenige zwaarigheid in den grooten weg, en in de hitte van 't jaargetyde. Doch de Prins, dien hy, 's anderendaags, in de tegenwoordigheid van Graave Willem, wederom ſprak, volhardde by zyn beſluit, zeggende zelfs, dat hy, zo de Ruitery niet tydig genoeg voor de Stad mogt konnen zyn, in perſoon en met grooter magt dagt te volgen. Twee dagen verliepen 'er toen, zonder dat de Prins verder ſprak met den Heere van Sommelsdyk; doch op den derden dag, verklaarde hy Graave Willem en hem „ dat de dag, „ de weg, de troepen en alles nu beſtemd „ was; dat hy, Sommelsdyk, vooruit trek„ ken moeſt, om de troepen te ontvangen „ op de Heide van Harten, en van daar „ naar Abkoude te geleiden." Doch Sommelsdyk den Prinſe, hierop, wederom, den grooten afſtand van den weg tuſſchen deeze twee Plaatſen te gemoet gevoerd, en verzogt hebbende, dat hy de troepen, te Scherpenzeel, in plaats van op de Heide van Harten, verwagten mogt; hernam zyne Hoogheid „ dat hy dan den Graave van Dona „ belaſten zou, het volk te Harten te gaan „ ontvangen, en naar Scherpenzeel te ge„ leiden." Voorts, beval hy Sommelsdyk, op den tweeden dag daarna, de reis aan te neemen; doch eerſt nog zyne laatſte bevelen te komen ontvangen. Sommelsdyk, reisvaardig zynde, kreeg laſt van den Prinſe, om zynen weg over Amſterdam te neemen, en den afſtand der Dorpen tuſſchen die Stad en Scherpenzeel, naauwkeuriglyk, gade te ſlaan, om zig, in 't geleiden der troepen, daarnaar te konnen ſchikken. Hy voegde 'er by „ dat hy Graave Willem gelaſt hadt, „ te Amſterdam geen geweld te pleegen te„ gen burgers of ſoldaaten, alware 't ook, „ dat men zig eenigszins ſtelde tegen de „ Ruiterye, en 'er zelfs op ſchieten mogt; „ zo 't niet al te hoog liep:" Sommelsdyk, wyders, vermaanende, om Graaf Willem, die, zeide hy, vol vuurs en wat haaſtig was, te willen helpen beletten, dat 'er geene wanorde gepleegd werdt. 1650.

Sommelsdyk reiſt door Amſterdam naar Scherpenzeel, om den afſtand tuſſchen beide af te meeten.

Met dit affcheid, vertrok Sommelsdyk, alleen van zynen kamerdienaar verzeld, den zevenentwintigſten July, des middags ten een uure, te paarde, uit den Haage, den weg neemende over Leiden naar Amſterdam. Doch omtrent Koudekerk gekomen zynde, werdt hy ingereeden door den *Marquis de Vieuville*, die hem zeide, laſt te hebben van zyne Hoogheid, om hem te verzellen, de Ruitery te volgen, en van alles verſlag te doen. Zy kwamen beide, ten half tien uuren, aan den Overtoom, daar zy, in de grootſte herberg, vernagteden. 's Morgens van den agtentwintigſten July zaten zy, ten half vyf uuren, wederom op, en reeden, door de Heilige-wegs- of Leidſche Poort, in Amſterdam. De Heer van Sommelsdyk werdt, ſedert, verdagt gehouden, dat hy hier gekomen was, om de wallen der Stad te beſpieden. Doch hy heeft verklaard, dat hy zig in 't geheel niet opgehouden hadt in Amſterdam; maar zelfs, toen, by 't inryden der Heilige-wegs-poorte, de ſtegelreep van 't paard van Vieuville gebroken was, en herſteld werdt, vooruit gereeden was naar de Reguliers- of Utrechtſche poorte, zonder ergens te toeven, dan een oogenblik op de Reguliers-breêſtraat, daar hem de Schout van Buuren ontmoet was, en aangeſproken hadt. Vieuville hadt hem niet ingehaald, dan zeſtig of zeventig treden buiten de Regulierspoorte, wanneer de klok vyf uuren ſloeg; waarop hy zyn uurwerk ſtelde, om te beter rekening te konnen maaken, hoe veel tyds hy behoeven zou, om met de Ruitery van Scherpenzeel te Amſterdam te komen. Voorts, waren zy gereeden over Abkoude, Baambrugge, Loenen, Vreêland, Kortenhoef, Hilverſom, Zoeſt en Leusden op Scherpenzeel, alwaar Sommelsdyk, des nademiddags ten vyf uuren, en Vieuville, die te Hilverſom van hem geſcheiden was, om een' keer naar Amersfoort te doen, den volgenden middernagt, aangekomen

(*p*) Aitzema Herſt. Leeuw, bl. 67.

1650. men was (*q*); met voorneemen om, des anderendaags, den togt naar Abkoude, en voorts naar Amſterdam voort te zetten.

Gentillot krygt laſt om de Reguliers-poort in te neemen.

Gentillot, een Franſchman en Major in 't Regement van Douchant, hadt, reeds te vooren, laſt van den Prinſe gehad, om zig met vyftig Franſchen naar Amſterdam te begeeven; de Reguliers-poort in te neemen met gemoede, en de aankomende Ruitery onder Graave Willem, door dezelve, ter Stad in te laaten. Doch hy, zyne Landsluiden van den blaam van 't werk, zo veel mogelyk, willende zuiver houden, verwierf verlof van den Prinſe, om zyne manſchap uit allerlei Landaart te mogen kiezen, gelyk hy deedt, neemende daaronder veele Officiers, die alleenlyk met zinkroers en zydgeweer gewapend waren. Gentillot zelf heeft, naderhand, aan AITZEMA, die dit ſchryft, verhaalt „ dat hy laſt hadt om „ geene vyandelykheid te pleegen, zelfs het „ ſchieten mydende, al werdt 'er ſchoon op „ hem en de zynen geſchooten. Ook hadt „ de Ruitery den zelfden laſt, zo de burgery het niet al te grof maakte. Zy moeſt, „ in het intrekken, aan elk zeggen, *dat zy „ kwamen, als vrienden ten beſte van de Stad „ en van den Staat, en om eenigheid en vrede „ te bewaaren tuſſchen de Provincien in 't gemeen en de Leden van Holland in 't byzonder.* Dus in goede orde de Stad zynde „ ingereeden, zou zy het Stadhuis hebben „ bezet; waarna zyne Hoogheid in perſoon „ de voorgenomen verandering in de Regeering gemaakt zou hebben." AITZEMA voegt 'er by „ dat ieder Ritmeeſter „ tweehonderd of driehonderd Dukaaten „ aan goud by zig hadt, om den Ruiteren, „ die zonder geld of voorraad opzaten, eenig verſchot te konnen doen, tot hun onderhoud: ook, zo gezeid werdt, om zulken, die tegenſtand zouden mogen willen bieden aan de poorte, daarmede te „ ſtillen."

Hy komt met vyftig man binnen de boom.

Gentillot en de zynen, die zig te Utrecht bevonden, traden aldaar, den negenentwintigſten July, in de nagtſchuit op Amſterdam, die hen, des morgens van den dertigſten, vroegtyds, bragt binnen de Reguliers-poorte. Hieromtrent dagten zy, volgens affpraak, Graaf Willem te vinden, waarna zy zouden getragt hebben, de poort in te neemen. Doch zyne Doorlugtigheid niet verneemende, hielden zy zig ſtil (*r*). De reden van zyn toeven ſtaat ons hier beknoptelyk te ontvouwen.

Een ge-

De Heeren van Sommelsdyk en de Vieuville hadden zig, den negenentwintigſten, te Scherpenzeel opgehouden, verwagtende de Ruitery, die derwaards geleid werdt door den Graave van Dona, en niet voor vyf uuren des nademiddags aankwam. Sommelsdyk trok, terſtond, met dezelve, voort, langs den beſtemden weg; en zou, naar zyne rekening, den dertigſten July, ten vyf uuren des morgens, voor Amſterdam hebben konnen zyn, zo hy 'er, door zeker toeval, niet in verhinderd geworden ware. De togt over Leusden en Zoeſt ging voorſpoedig genoeg; doch op de Gooiſche Heide, buiten Hilverſom, werden de troepen overvallen van een zwaar onweder, 't welk hen, in 't dorp, eene poos vertoeven deedt. In 't uittrekken, verhief zig de donder zo ſterk, en de nagt was zo donker, dat alleen vier Compagnien, met den Heere van Sommelsdyk aan 't hoofd, den regten weg inſloegen, terwyl tien anderen, die door den Ritmeeſter *Mom* geleid werden, van den weg afdwaalden, en na een uur of langer, op de Heide, herom gezworven te hebben, wederom te Hilverſom kwamen (*s*). Eene geloofwaardige overlevering ſchryft dit dwaalen toe aan eene byzondere oorzaak. Twee of drie Officiers, en miſſchien wel Sommelsdyk en Vieuville zelven, hadden, in 't opneemen van den weg, eenen Heelmeeſter, die, op eene afgelegene plaats, by Hilverſom, woonde, bewilligd, om des nagts, na den negenentwintigſten July, licht te zetten voor zyne hoogſte venſterglazen, voorgeevende, dat iemant hunner bekenden, die een' manſlag begaan hadt, de vlugt langs deezen weg dagt te neemen, en op dit licht aangaan zou. Doch het onweder, welk dien nagt opſtak, en de vervaarlyke donkerheid hadt den Heelmeeſter, zo hy naderhand voorgaf, doen beſluiten, dat niemant zig, in zulk weder, op reis begeeven zou: waarom hy zyn licht, omtrent ten elf uuren, weggenomen, en uitgedaan hadt. Mom en zyne Ruiters, die den weg aan dit teken meenden te kennen, nergens eenig licht verneemende, raakten van den weg af, en kwamen, wel drie uuren na den beſtemden tyd, op de algemeene verzamelplaats, te Abkoude (*t*).

1650. deelte der aankomende Ruitery verdwaalt op de Gooiſche heide.

Graaf Willem trekt met de Ruitery, die uit den Haage vertrokken. Sommelsdyk en Dona kwamen 'er, ten beſtemden tyde, omtrent half vyf uuren aan, met vier Compagnien Ruiters, zynde zy, eerſt omtrent Vreeland, gewaar geworden, dat de anderen tien uuren na den beſtemden tyd, op Abkoude.

Graaf Willem

(*q*) AITZEMA Herſt. Leeuw, *bl.* 459-462, 466.
(*r*) AITZEMA Herſt. Leeuw, *bl.* 67, 68.
(*s*) AITZEMA Herſt. Leeuw, *bl.* 67, 462. DAPPER, *bl.* 289.
(*t*) Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 95.

1650. tien van hun waren afgedwaald. Graaf Willem vraagde, terſtond, of alle de troepen byeen waren? doch vernam niet zo dra het tegendeel, of hy ſloeg voor „ of men, met „ de manſchap, welke men by zig hadt, 's „ Prinſen laſt niet behoorde uittevoeren, en „ den togt, zonder uitſtel, voort te zetten?" De meeſte Officieren, aan welken deeze voorſlag gedaan werdt, verſtonden van ja. Doch Sommelsdyk was, zo hy, naderhand, verklaard heeft, van oordeel „ dat men de „ agtergebleeven manſchap behoorde in te „ wagten, alzo zyne Hoogheid uitdrukkelyk gewild hadt, dat de aanſlag, om alle „ wanorde te voorkomen, met veel volks, „ ondernomen zou worden, en het te dugten ſtondt, dat de Stads bezetting en burgery aangemoedigd zouden worden, om „ tegenſtand te bieden, wanneer men met „ weinig volks ter Stad in trok: 't welk dan „ gelegenheid tot daadelykheden geeven „ zou, die zyne Hoogheid, zo veel eenigszins mogelyk ware, voorkomen wilde „ hebben." Graaf Willem en de anderen lieten zig hierdoor beweegen, om de agtergebleeven Compagnien in te wagten, die niet voor half agt uuren te Abkoude aankwamen; waarna de togt naar Amſterdam werdt voortgezet (*u*).

Men krygt in de Stad kennis van den aanſlag.

In de Stad, was alles, den voorgaanden nagt, in diepe ruſt geweeſt. Niemant vermoedde eenigen onraad van buiten. De Heer *Cornelis Bicker*, Heer van Zwieten, was de eenigſte der regeerende Burgemeeſteren, die by de hand was, zittende hy thans voor, in Burgemeeſters kamer, in de plaats van den Heere Wouter Valkenier, die, weinige dagen te vooren (1), overleeden was. De Heer *Nicolaas Corver* bevondt zig op de Dagvaart in den Haage: de Heer *Antoni Oetgens van Waveren* op 's Lands Verpagting te Alkmaar. Doch op Saturdag ogtend, zynde den dertigſten July, verwekte de Hamburger Poſtlooper de eerſte ongeruſtheid in de Stad. Hy was, op de herwaards reize, geweeſt onder de dwaalende Ruitery van den Ritmeeſter Mom, die, geenen laſt hebbende om iemant op te houden, en ook niets meer van den toeleg weetende, dan dat hy zyne manſchap te Abkoude brengen moeſt, hem hadt laaten doorryden. Hy bragt dan, even na agt uuren, in de Stad gekomen zynde, eerſt aan 't Poſthuis, en toen aan Burgemeeſter Bicker tyding, dat hy, met het aanbreeken van den dag, geweeſt was onder eenige duizenden Ruiters, die voorgaven Lotharingſchen te zyn, en naar de Stad trokken (*v*). De Droſſaard van Muiden, *Gerard Bicker*, Zoon van den Oud-Burgemeeſter *Andries Bicker*, die, kort hierna, in de Stad kwam, beveſtigde het verhaal van den poſtlooper, daarby voegende, dat een groot gedeelte der manſchap, omtrent Naarden en door Gooiland, verſpreid lag; doch dat een taamelyke hoop Ruiters ſterk aantrok op Amſterdam (*w*). De landluiden van omtrent Weesp en Muiden, en de opgezetenen der Dorpen van Amſtelland namen, op de onverwagte tyding der aankomſte van vreemd Krygsvolk, met zak en pak, de wyk naar de naaſte Steden, en verſpreidden de ontſteltenis door Amſterdam, daar men nog luttel dagt om zyne Hoogheid, of om troepen van den Staat; maar daar de eerſte gedagten vielen, of op de Zweedſche troepen, die thans in Gulikerland lagen, of op de Lotharingſchen, die meermaalen ongeregeldheden bedreeven hadden op de grenzen, en die men nu dagt dat afkwamen, om de Stad te plonderen (*x*). 1650.

Burgemeeſter Bicker hadt, op de eerſte verzekerde tyding van onraad, de Vroedſchap doen vergaderen; haar voorhoudende „ dat een groot aantal gewapend Krygs„ volk, te Ouderkerk en daar rondsom, „ kwam aantrekken, met oogmerk, gelyk „ men vermoeden mogt, om de Stad te na„ deren, en te overrompelen." Waarop beſlooten werdt „ zonder uitſtel, den Krygs„ raad te vergaderen, om op alle voorval„ len te voorzien; de burgery in de wape„ nen te doen komen, en den Heer *Coen„ raad Burg* te ſchikken naar den Haage, „ om den Afgevaardigden ter Vergaderinge „ van Holland kennis te geeven van den „ toeſtand der Stad (*y*)." Ondertuſſchen, waren reeds, omtrent half negen uuren, op bevel van Burgemeeſter Bicker, de poorten en boomen geſlooten, en de valbruggen opgehaald. Omtrent negentig ſtukken geſchuts werden, wat laater, naar de wallen geſleept (*z*), de burgery en Stads bezetting in de wapenen gebragt. De gewapende burgery, wel voorzien van kruid, lood en lont, werdt door de Stad en aan alle poorten verdeeld. Burgemeeſter Bicker doet den Raad vergaderen. Beſluit aldaar genomen.

Midlerwyl, was Graaf Willem, met een gedeelte der Ruiterye, laat op den voordemiddag, aan den Amſtel, tot digt onder Amſterdam, genaderd, ſommigen ſchryven, zelfs onder 't bereik van 't geſchut der Stad (*a*): doch 't ſchynt, volgens anderen, dat hy Graaf Willem nadert de Stad.

(*u*) Aitzema Herſt. Leeuw, *bl.* 67, 462.

(1) Op den drie en twintigſten July.

(*v*) Aitzema Herſt. Leeuw, *bl.* 67.

(*w*) Holl. Merc. *van* 1650. *bl.* 29.

(*x*) Holl. Merc. *van* 1650. *bl.* 31. Wicquefort *Tom.* I. *Livr.* IV. *p.* 190.

(*y*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 30 *July* 1650. *bl.* 102.

(*z*) Aantek. *van* Herb. Gov. *van den* Oever. *Ms.*

(*a*) Wicquefort *Tom.* I. *Livr.* IV. *p.* 191.

1650. hy zig, verder af, omtrent de Hofſtede van *Dirk Wuitiers*, *Welna* genaamd, onthouden heeft (*b*). In de Regiſters der Vroedſchap, wordt alleenlyk gemeld „ dat hy, met eeni-„ ge troepen, omtrent de Stad lag." Hier verneemende, dat de valbruggen opgehaald, de poorten geſlooten waren, en de Stad overeinde ſtondt, vondt hy niet geraaden, iet geweldigs te onderneemen; maar zondt, op, of kort na den middag, eenen brief van zyne Hoogheid naar de Stad, die, terſtond, aan den Heere Bicker gebragt werdt, en woordelyk aldus luidde:

Zendt een' brief van den Prinſe derwaards.

DE PRINCE VAN ORANGIEN.

Eerentfeſte, voorſienige, zeer discrete, beſondere goede Vrunden,

Leſtmael in U Stad zynde voor den dienſt van 't Landt, zoo heb zoo vreemt van U. L. bejegent geweeſt, dat om diergelycken niet meer onderworpen te weſen, heb ick Graef Willem van Naſſau mit byhebbende troepen in U. L. ſtadt willen ſchicken, met ordre om alles daer in ruſte en ſtilte te holden, op dat het geene ick U. L. noch voor te dragen hebben den dienſt van 't Landt raeckende, my niet door eenighe qualyck-geintentioneerde en come belet te worden. Daer toe ick dan van U. L. begeere de goede handt te willen holden. Ende ons hier op verlatende, bevelen wy U. L. in de protectie des Alderhoogſten, ende verblyven

U. L. goede vriendt

[getekend]

G. P. D'ORANGE.

Hage den 29 July 1650.

Beſluit der Vroedſchap op deezen brief.

Burgemeeſter Bicker bragt deezen brief, die bleek geſchikt te zyn, om door Graave Willem zelv', na dat hy, met de troepen, in de Stad zou gekomen wezen, te worden overgeleverd, terſtond, in de Vroedſchap, alwaar beſlooten werdt „ de Heeren *Joan* „ *Huidekooper*, *Heer van Maarſeveen*, en *Si-*„ *mon van der Does* af te zenden aan Graa-„ ve Willem, met ſchriftelyken laſt, om „ zyner Doorlugtigheid voor te draagen, „ dat men, op het verneemen van den aan-„ togt van eenig Krygsvolk, terſtond, ge-„ zonden hadt aan de Heeren Staaten van „ Holland, van welken men ſpoedig ant-„ woord te gemoet zag; hem, wyders, ver-„ zoekende, dat hy de Stad verſchoonen, „ en niet nader komen wilde, of dat men, „ anderszins, genoodzaakt zyn zou, zig, „ met alle mogelyke middelen, te verde-„ digen naar behooren." Te gelyk, wer-den de Raaden *Simon van Hoorn*, *Bernard Schellinger* en *Pieter Kloek* gemagtigd, om der Stede wallen te bezigtigen, en agt te geeven op 't geſchut en de Kanonniers. Ook werdt beſlooten, zo 't de tyd gehengen kon, tot meerder verdediging der Stad, voor elke poort, eene halve maan op te werpen, de bruggen buiten de S. Antonis-, Reguliers- en Heilige-wegs-poorten af te breeken, en de balken en 't klein vaartuig, uit de Stads grafften, naar binnen te doen brengen (*c*): welk beſluit, voor een groot gedeelte, werdt uitgevoerd. Men ſloeg ſtaketſels in de wallen, waartoe eenige Gilden vrywilliglyk hunnen dienſt aanbooden (*d*). Zelfs tekenen ſommigen aan, dat eenige Doopsgezinde Gildebroeders zig tot den arbeid aan de veſten gebruiken lieten (*e*). De houten bruggen om de Stad werden afgebroken: de ſchuiten en kleine vaartuigen, die in de nieuwe vaart en elders lagen, naar binnen gehaald, of in den grond geboord: de Stad, van buiten, met eene borſtweering gedekt. In den Amſtel, voor de Stad, werden eenige vaartuigen en vlotſchuiten gelegd, die met geſchut beplant werden. Op de Roode-, nu de Doelebrug, lagen zes halve kartouwen. Voorts, ſchikte men, eerlang, agt Oorlogsſchepen en drie Jagten naar den mond der Zuiderzee, om de Stad, ook van den Y kant, te beſchermen (*f*).

1650. De Stad ſtelt zig in ſtaat van tegenweer.

De Heeren van Maarſeveen en van der Does, in een gewapend jagt, ter Stad uit vertrokken zynde, troffen Graaf Willem aan, voor de Hofſtede Welna aan den Amſtel, in eenen kring van Krygsoverſten; en voltrokken, terſtond, hunnen laſt. Maarſeveen voerde het woord, vooraf betuigd hebbende „ hoe leed hun deedt, dat zy zyne Door-„ lugtigheid, in zulk eene ongelegenheid, „ moeſten komen begroeten." Graaf Willem, naar 't ſcheen, verzet over 't gene hem voorgehouden werdt, zweeg 'er ſtil op; waarna Maarſeveen hernam „ dat hy, tot „ hiertoe, niets gezeid hadt, dan 't gene „ overeenkwam met den laſt van Burge-„ meeſteren en Raaden; doch dat hy, uit „ zig zelven, den Graave wel gantſch vrien-„ delyk en gedienſtelyk wilde raaden, ten „ ſpoedigſten af te trekken, naardien hy „ daar niet was zonder groot gevaar; te „ meer, alzo de Stad vol was van allerlei „ Landaart, en vreemd ſoort van luiden, „ die,

Zy doen eene beſendinge aan Graave Willem.

Vrymoedige taal van den Heere van Maarſeveen.

(*b*) AITZEMA Herſt. Leeuw, *bl.* 69.

(*c*) Reſol. Vroedſch. N. 20. 30 *July* 1650. *poſt prandium. f.* 102.

(*d*) WICQUEFORT *Tom.* I. *Livr.* IV. *p.* 190.

(*e*) DOMSELAAR VI. *Boek*, *bl.* 367.

(*f*) Specificatie der Ongelden MS. *Zie ook* Holl. Merc. *van* 1650. *bl.* 30.

1650. „ die, tot daadelykheden voortſlaande, ligtelyk iet onderneemen zouden, dat zyner „ Doorlugtigheid ſchadelyk, en hun niet „ aangenaam zyn zou, wordende aldaar zulk „ eene taal gevoerd, dat de Heeren Regeerders niet zouden konnen ledig ſtaan, maar „ gedwongen worden, de middelen en wapenen te gebruiken, die God en de natuur hun hadden gelieven te verleenen." Graaf Willem antwoordde alleenlyk „ dat „ hy niets gedaan hadt, dan op laſt van „ zyne Hoogheid, wien hy van 't voorgevallene verſlag doen zou." De afgezonden Raaden keerden, hierop, na 't neemen van een minzaam affcheid, naar de Stad, en Graaf Willem begaf zig, kort hierna, naar Ouderkerk (*g*).

De Raad beſluit tweeduizend Waardgelders aan te neemen.

Ten vyf uuren na den middag, kwam de Raad wederom byeen. De Heer van Zwieten, toen verſlag gedaan hebbende van 't gene hy in 't werk geſteld hadt, tot verzekering der Stad, gaf in bedenking, of men niet eenige Waardgelders behoorde aan te neemen. En hierop werdt beſlooten, den volgenden dag, tweeduizend man te werven, op eene ſoldye van tien en twaalf ſtuivers 's daags, en, ten dien einde, nog dien zelfden avond, de trom te roeren, wordende den Burgemeeſteren aanbevolen, in 't maaken van Officieren over deeze manſchap, te willen agt geeven op bedreeven perſoonen, en die, voor deezen, meer in Stads dienſt geweeſt waren. En vind ik, dat Kapiteinen over deeze manſchap, die in vyf vendelen verdeeld was, geweeſt zyn *Joan Soeteman*, *Caſper Rooſe*, *Pieter le Febre*, *Cornelis Haſſelaer* en *Johannes Blaauwenhaan*. De naamen der agt Kapiteinen over de Oorlogsſchepen, die 't Y beveiligden, waren *Hector Pieterszoon*, *Gerrit van Limmen*, *Maarten de Graaf*, *Claas Hillebrandszoon Prins*, *Pieter Tam*, *Hendrik Hendrikszoon*, *Hein Cornelisszoon* en *Ritſerd Robertszoon*. De Kapiteins der drie Jagten waren *Jan Zael*, *Claas de Brey* en *Jan Meindertszoon* (*h*). Voorts, werdt goedgevonden, den Ontvanger *Uitenbogaard* te belaſten, geene betaalingen meer te doen, tot op nader bevel van Burgemeesteren (*i*).

De Afgevaardigden der Stad doen verſlag van 't gene

Ten volgenden dage, zynde Zondag den eenendertigſten July, verſcheenen Burgemeeſter Corver en de Oud Burgemeeſteren Geelvinck, Haſſelaer en de Graaf, die de Dagvaart in den Haage bygewoond, en den Heer *Frans Banning Kok*, *Heer van Purmerland*, nevens den Penſionaris Cornelis Boom, aldaar gelaaten hadden, in de Vroedſchap deezer Stede; daar zy 't gevangen neemen van zes Afgevaardigden bekend maakten, en te gelyk „ dat zyne Hoogheid, door den „ Raadpenſionaris Kats, ter Vergaderinge „ van Holland, hadt doen aandienen, *hoe „ hy zeſtig Compagnien voetvolk en een goed „ aantal van Ruiteren hadt doen trekken naar „ Amſterdam, die, zo hy vertrouwde, reeds in „ de Stad zouden zyn:* waarop de Afgevaardigden van Dordrecht, en toen alle de „ overigen uit de Vergadering gegaan waren." De Raad nam, hierop, eenige merkwaardige beſluiten, die wy hier opgeeven zullen, in die orde, als zy, in de *Stads Regiſters*, voorkomen. Men vondt geraaden, alle de Leden van Holland binnen Amſterdam te beſchryven: 't welk ik egter niet vind geſchied te zyn. Men beſloot, den weg tuſſchen den Overtoom en Amſtelveen door te delven, den Buitenvelder- en Outewaalder-Polder door te ſteeken, en de ſluizen in de Stad te openen; waardoor de toegang herwaards, gedeeltelyk, belet werdt. De Raaden *Simon van der Does* en *Coenraad Burg* werden gemagtigd, tot het aanneemen der Waardgelderen. Ook werdt goedgevonden, duizend matroozen en eenige Konſtapels aan te neemen, en *Jakob Zael*, tot Kommandeur over 't bootsvolk en de ſloepen op 't Y, aangeſteld. Men beſloot, eenige ſtukken, de bezending van deezen jaare en van den jaare 1639 betreffende, en den brief van zyne Hoogheid, aan Burgemeeſteren en Regeerders geſchreeven, door den druk, gemeen te maaken. De Steden Haarlem en Muiden, die ook voor overrompeling vreesden, de Stad om eenig geſchut verzogt hebbende, werdt geraaden gevonden, eerſt een overſlag te maaken van 't geſchut en de wapenen, welken men hier in voorraad hadt. Eindelyk, werden Burgemeeſteren volkomenlyk gemagtigd, om op alle ſchielyke voorvallen ten beſte te voorzien; en de Raaden verzogt, zo eenigen van hun iet voorkomen of invallen mogt, daarvan aan Burgemeeſteren opening te willen doen (*k*). De meeſten van deeze Reſolutien werden uitgevoerd. De werving der Waardgelderen, die tien, en der matroozen, die twintig ſtuivers 's daags trokken, hadt zo groot een' toeloop, dat 'er, van de eerſten, in zeer korten tyd, al eenige Compagnien op de wallen waren. De Waag, het Prinſenhof en het Ooſtindiſch huis werden gebruikt, om volk aan te neemen (*l*).

1650. beurde in den Haage.

Merkwaardige beſluiten des Raads.

Waardgelders en matroozen aangenomen.

De

(*g*) Aitzema Herſt. Leeuw, *bl.* 69.
(*h*) *Uit de* Rekeningen der Equipage, *beruſtende ter Theſaurie.*
(*i*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 30 *July* 1650. *'s avonds ten v f uuren*, *f.* 103.
(*k*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 31 *July* 1650 *f.* 103 *verſo enz.*
(*l*) Holl. Merc. *van* 1650. *bl.* 30.

1650. Sluizen geopend. De Diemerdyk omtrent doorgedolven.

De S. Antonis-fluis aan 't Y, en 't Boerenfluisje, even buiten de Heilige-wegs-poort, werden open gezet, waardoor het Land tusfchen den Ouderkerker- en Amftelveenfchen weg, tot aan den Uithoorn toe, onderliep. De Noordweftelyke wind, die wakker opftak, hielp hiertoe veel. De S. Antonis- of Diemerdyk werdt, by Jaap Hannes, omtrent doorgegraaven, en van de uitgedolven' aarde eene fchans opgeworpen, in welke, dertig Stads foldaten gelegd werden (*m*).

Zyne Hoogheid krygt tyding van het mislukken des toelegs op Amfterdam.

Midlerwyl, hadt zyne Hoogheid, des Saturdags 's avonds over de maaltyd zittende, reeds tyding gekreegen van het mislukken des aanflags op Amfterdam, 't welk hem derwyze ontftelde, dat hy van de tafel opftondt, en zig in zyn vertrek opfloot; daar hy, ftampvoetende van fpyt, en den hoed tegen den grond werpende, niemant gehoor verleenen wilde. De Heer van Purmerland en de Penfionaris Boom verftonden, omtrent elf uuren, het miffen van den toeleg, uit den mond van eenen onbekenden (*n*), die, zo men vermoeden mag, ten dien tyde, in 's Prinfen dienft was.

't Krygsvolk voor de Stad wordt verdeeld.

Den eenendertigften, des morgens, was 'er laft van den Prinfe te Ouderkerk gekomen, om het Krygsvolk, dat, ondertusfchen, uit de Gelderfche, Overyffelfche en Stigtfche Steden, te voet en te paarde, herwaards trok, te verdeelen. De Heer van Zuilenftein floeg zig te Muiden en op 't Muider Slot neder: een gedeelte zyner manfchap vatte poft aan de Diemerbrug. De Heer van Sommelsdyk werdt gefchikt naar 't Huis ter Hart, halfwege Haarlem. Doch die van Amfterdam hadden den weg tusfchen den Overtoom en Amftelveen, dien hy langs moeft, by 't Huis te Vraag, doorgedolven, en aan de opening eenige manfchap gelegd. Sommelsdyk, hiervan kennis bekomen hebbende, zondt vyfentwintig Ruiters en dertig Muskettiers vooruit, op welker aankomft, de Amfterdamfche manfchap de zwakke poft verliet. Toen deedt hy eene brug over de opening leggen, en vervolgde zynen weg naar 't Huis ter Hart, daar hy, des nademiddags, aankwam. Aan den Overtoom hadt hy eenig volk gelaaten, welk, tot aan 't Peftbuis toe, poften uitzettede (*o*).

Bekommering te Haarlem.

Sommelsdyk was zo dra niet op 't Huis ter Hart aangekomen, of de Regeering van Haarlem zondt eenige Heeren aan hem af, die hem, met groote ontfteltenis, vraagden, of 't ook op hunne Stad gemunt ware? Waarop hy hun, zo hy, naderhand, verklaard heeft, op bevel van zyne Hoogheid, antwoordde „ dat het noch op de Stad, noch „ op de Burgery van Haarlem was aange„ zien: ook niet op de Burgery van Am„ fterdam." De Heer *Joan van de Kamer*, een der Haarlemfche Heeren, hadt hem toen gevraagd „ of de Zweedfche troepen, „ die, ten getale van zes- of zevenduizend „ man, in 't Land van Gulik lagen, door „ den Prinfe, ontbooden waren?" waarop hy geantwoord hadt „ dat 'er, zyns weetens, geene de minfte gemeenfchap was „ tuffchen deeze troepen en zyne Hoog„ heid; doch dat dezelven alleenlyk in Gu„ likerland gekomen waren, om hunne „ agterftallige brandfchattingen in te vor„ deren;" daarby voegende „ dat het goed „ zou zyn, zo 'er geene meerder gemeen„ fchap ware tuffchen de Stad Amfterdam „ en het Parlement van Engeland." En toen hierover eenig verder gefprek gevallen was, hadt de Heer van Sommelsdyk, volgens zyne verklaaring, eindelyk, gezeid, „ dat de Prins hem, zes dagen te vooren, „ een' Brief vertoond hadt, door een' En„ gelfch Overfte, uit Londen gefchreeven, „ inhoudende dat het Parlement beloofd „ hadt, tienduizend man over te zenden tot „ byftand van Amfterdam. Ook hadt de „ Prins verklaard, de Lyft gezien te heb„ ben, waarin de naamen der Kolonellen „ en andere hooge Bevelhebberen over de „ gemelde manfchap waren uitgedrukt (*p*)." Doch 't fchryven van deezen Engelfchen Overfte was een louter verdigtfel. De Stad hadt geene andere gemeenfchap met het Parlement van Engeland, dan dat zy, nevens de andere Leden van Holland, gelyk wy boven (*q*) zagen, beflooten hadt tot het afzenden van den Commiffaris Schaap, om de vrede met de tegenwoordige Regeering aldaar te onderhouden. Ondertuffchen, ftrooiden eenige driftige voorftanders van 's Prinfen gezag, omtrent deezen tyd, zekere verdigte punten van een Verdrag tuffchen de Stad Amfterdam en het Parlement van Engeland, waarby men zig, kwanswys, wederzyds verbondt, om den vereenigden Provincien, Holland uitgenomen, den oorlog aan te doen. Eenige luiden, zelfs Regenten, lieten zig, in 't eerft, hierdoor inneemen. Doch de plompheid van 't verdigtfel ftak, eerlang, elk in de oogen, en 't fchendfchrift werdt, by de verftandigen, met verontwaardiging, verworpen (*r*).

De Regeering van Amfterdam wordt, ten onregte, verdagt gehouden van handeling met het Parlement van Engeland.

Zy-

(*m*) Holl. Merc. *van* 1650. *bl.* 34.
(*n*) *Zie* Vaderl. Hift. XII. *Deel*, *bl.* 100.
(*o*) Holl. Merc. *van* 1650. *bl.* 33, 34. AITZEMA Herft. Leeuw, *bl.* 463.
(*p*) AITZEMA Herft. Leeuw, *bl.* 463.
(*q*) *Bladz.* 549.
(*r*) Holl. Merc. *van* 1650. *bl.* 33.

1650. Zyne Hoogheid begeeft zig naar 't Leger te Amſtelveen.

Zyne Hoogheid, een weinig bekomen van den ſpyt, die hem, op de eerſte tyding van 't mislukken des aanſlags op Amſterdam, den geeſt vervuld hadt, beſloot, des Zondags, den eenendertigſten, zig, in perſoon, te begeeven naar 't Leger voor de Stad, welke hy dagt te dreigen met een langduurig beleg, en dus, ware 't mogelyk, tot onderwerping te brengen. De twee hooge Geregtshoven ontrieden hem de reize; doch hy beriep zig op den laſt der algemeene Staaten, aan welken hy de Geregtshoven wees, zo zy verſtonden, dat men eenen anderen voet te volgen hadt. Voor zyn vertrek, vaardigde hy eenen brief af aan de Staaten der zes Provincien, waarin hy verklaarde, het vatten der zes Afgevaardigden en het zenden van eenig Krygsvolk naar Amſterdam gedaan te hebben, op laſt der algemeene Staaten, begreepen in derzelver Reſolutie van den vyfden Juny laatſtleeden (*s*). Na de ogtendpreeke, vertrok de Prins, te paarde, uit den Haage, gevolgd van een groot getal van Edelluiden en Krygsoverſten. Hy nam zynen weg, door 't Boſch, Leiden en de Veenen, naar Amſtelveen, daar hy, des avonds, aankwam, en Graaf Willem vondt (*t*).

Men vertoont hem de gelegenheid der Stad.

De gelegenheid van Amſterdam en de middelen, die de Stad, ter haarer verdediging, in 't werk geſteld hadt, en verder zou konnen in 't werk ſtellen, werden hem hier, ſtukswyze, aangeweezen. De Amſtellandſche weiden lagen onder, tot aan den Uithoorn toe, alleen door het openzetten der S. Antonis- en Boeren-ſluizen, en het doorſteeken van de Buitenvelder-Polder. De Diemerdyk was, op een half uur graavens na, doorgedolven. En 't ſtondt aan die van Amſterdam, door het geheel voltrekken der doorgraavinge, de baare zee ten lande in te ſtorten, en al's Prinſen Krygsvolk te vernielen. Ook liep 'er een gerugt, dat, op dit laatſte, in de Vroedſchap was geraadpleegd, en dat het ſlegts aan twee ſtemmen gehaperd hadt, dat 'er niet toe beſlooten was (*u*). Doch hiervan vind ik, in de *Regiſters der Vroedſchap*, niets het allerminſte aangetekend. *Lodewyk van Naſſau, Heer van Beverweerd*, die geene kennis gehad hadt van de onderneeming op Amſterdam, ſtelde den Prinſe 't gevaar, waarin hy zig bevondt, op 't leevendigſt, voor oogen. En vindt men gemeld, dat hem toen zulk een angſt aanging, dat hy, terſtond, beſloot, in minzaame onderhandeling te treeden met de Stad, en te gelyk den Heer van Beverweerd te zenden naar den Haage, met laſt, om ter algemeene Staatsvergaderinge te wege te brengen, dat men beſloote, hem, door eene plegtige bezending, te verzoeken om naar den Haage te keeren, op dat zyne eer bewaard bleeve, in geval de onderhandeling met Amſterdam den begeerden uitſlag niet hebben mogt. Beverweerd vertrok, des Maandags, by tyds, van Amſtelveen; gaf van 's Prinſen laſt opening aan den *Heere van Matheneſſe*, die aannam dien ter uitvoeringe te doen brengen; en ſpoedde zig zo wel, dat hy, nog dien zelfden avond, in 't Leger te rug kwam (*v*).

Zyne bekommering.

(*s*) *Zie* hier voor, *bl.* 551.
(*t*) Aitzema Herſt. Leeuw, *bl.* 70, 72. Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 101, 102.
(*u*) Aitzema Herſt. Leeuw, *bl.* 72.

1650. Hy treedt in onderhandeling met de Stad.

De onderhandeling met de Stad werdt, van 's Prinſen zyde, begonnen. Op Maandag den eerſten Auguſtus, vaardigde zyne Hoogheid eenen brief af aan de Regeering, waarby hy begeerde „ met zyne by„ hebbende troepen, in de Stad ingelaaten, „ en ter gehoor in den Raad ontvangen te „ worden, om aldaar eenige zaaken, den „ dienſt van den Lande betreffende, voor „ te ſtellen." 't Was niet moeilyk te voorzien, dat deeze eiſch niet zou ingewilligd worden. Ook bleek klaar genoeg, dat de Prins, met dit ſchryven, voornaamlyk, beoogde, der Regeeringe gelegenheid te geeven, om met hem in onderhandeling te treeden. De Raad beſloot dan, de Heeren *Cornelis de Graaf*, *Simon van der Does*, *Nicolaas Tulp* en *Pieter Kloek* af te zenden aan zyne Hoogheid „ om het gedrag, welk de Raad, „ tot hiertoe, gehouden hadt, te verdedi„ gen, en den Prinſe te antwoorden, dat „ hy, komende met zyne gewoonlyke *Huis „ bedienden, in den Raad zou konnen voor„ ſtellen, 't gene hy voor te ſtellen hadt, „ met verzekering, dat zyne Vorſtelyke „ Perſoon, met alle agtinge en eerbewys, „ ontvangen en gehandeld zou worden." Voorts, werden gemelde Heeren gemagtigd, om 't gene 'er aanleidelyks tot verdrag voorvallen mogt in orde te brengen, en daarvan aan den Raad verſlag te doen (*w*).

*Domeſtiquen.

Wedernaar Amſtelveen, en volvoerden hunnen laſt. De Prins begeerde bezetting te leggen in de Stad. Zy verzogten, dat hy terſtond wilde afſtrekken, en de Stad ongemoeid laaten (*x*). Doch men kwam elkanderen haaſt nader. De Prins toonde zig genegen tot verdrag, mids, van der Stede wege, niet zo ſterk geſtaan wierdt, op de uitvoering van het beſluit der Vergaderinge van Holland, om-

Wederzydſche eiſchen.

(*v*) Wicquefort *Tom.* I. *Livr.* IV. *p.* 192.
(*w*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 1 *Aug.* 1650. *f.* 105 *verſo.*
(*x*) Aitzema Herſt. Leeuw, *bl.* 72.

1650. omtrent de afdanking van 't Krygsvolk genomen. Ook floeg hy Burgemeester de Graaf in 't byzonder voor, dat de dienst en rust van de Stad wel vereischen zouden, dat een Heer of twee van de Regeeringe ontslaagen werden. De Gemagtigden deeden, nog dien zelfden avond, verslag van 't voorgevallene aan den Raad, die besloot „ omtrent de afdanking van 't Krygsvolk, te bewilligen „ in den jongsten voorslag des Raads van „ Staate, zo als dezelve lag; doch aan de „ andere zyde, op alle mogelyke wyzen weg „ te neemen het agterdenken, welk zyne „ Hoogheid, tegen eenige Heeren uit de „ Regeeringe deezer Stad, hadt opgevat, „ en ook te wege te brengen, dat de Leden, die, staande de Vergaderinge, door „ den Prinse, in hegtenis genomen waren, „ wederom op vrye voeten gesteld werden (*y*)." En de Gemagtigden keerden, op Dingsdag den tweeden Augustus, wederom naar Amstelveen, om, volgens dit besluit, de handeling met den Prinse voort te zetten. 's Daags te vooren, was, door het Geregt, bevolen, dat niemant zig op de Stads wallen zou hebben te vervoegen, dan het Krygsvolk, welk aldaar bescheiden was (*z*).

Staat van 't Leger voor de Stad.

Midlerwyl, hadt de Prins den Heer van Sommelsdyk, die zig 's Maandags naar Amstelveen begeven hadt, belast, het volk, welk onder zyn bevel stondt, in geheele Compagnien te veranderen: 't welk, den volgenden dag, in 't werk gesteld werdt. De *Heer van Steeland*, Drossaard van Buuren, en Schoonbroeder des Heeren van Sommelsdyk, werdt met eenige vendels gelegd te Spaarnedam, van waar hy egter, op bevel van Graave Willem, tusschen den tweeden en derden, wederom optrok naar Ouderkerk (*a*). Sommelsdyk hadt, ondertusschen, van de planken van een afgebroken boerenhuis twee schansjes doen opwerpen, op den Haarlemmer-weg, by de paal van halfwege; en op den dyk, op dezelfde hoogte, die van binnen met aarde gevuld werden. 't Krygsvolk, welk hier lag, klaagde zeer, dat het tegen hunne vrienden en Betaalsheeren gebruikt werdt, en nog gebrek aan mondbehoeften hadt, die men, voor 't grootste gedeelte, van Haarlem haalen moest; alzo de landluiden hier omtrent weinig in getal, en slegt voorzien waren. Doch van over 't Y werden eenige eetwaaren, met schuitjes, aan den dyk gevoerd. Die van Delft en Leiden bragten schoppen, spaden en ander oorlogsgereedschap naar 't Leger. De Prins nam in overleg, om den Overtoom door te graaven, en zig, daardoor, van 't overtollig water te ontlasten: en waren, tot dit werk, reeds een groot getal van boeren opontbooden; doch de arbeid werdt gestaakt, doordien zyne Hoogheid zig beduiden liet, dat hy 'er weinig dienst van hebben kon. Men meent, dat de Overtoom, zo hy by deeze gelegenheid weg geraakt ware, niet ligt wederom hermaakt geworden zou zyn (*b*). 1650.

Die van Amsterdam voeren, midlerwyl, voort, met het in 't werk stellen van 't genegen tot verdediging der Stad dienen kon. De Diemerbrug, de brug op den Singel, tusschen de Reguliers- en Heilige wegs-poorten, en de brug by 't zwarte huis, op den Buiten-Amstel, werden afgebroken. De vaartuigen, vlotten, balken en 't hout van de zaagmolens werdt binnen de Stad gebragt, op dat 'er zig niemant van bedienen zou. Ook werden nog vier sloepen, ieder van twee metaalen bassen voorzien, gelegd op de Wetering. Op 't Lymzieders pad, was eene Compagnie Metselaars opgeregt, die tegen eenige Ruiters, op den Overtoomschen weg leggende, werden uitgezonden. Beide de partyen vraagden elkanderen, *of zy last om te schieten hadden?* waarop niet geantwoord werdt. Doch de Ruiters keerden, eerlang, te rug naar den Overtoom. En toen werden, naar 't schynt, honderd man Stads soldaaten, onder den Vendrig *Braakman*, in het Pesthuis gelegd (*c*). Tien of twaalf Stads soldaaten, met Kapitein *Soeteman*, een' Engelschman, aan 't hoofd, gezonden naar de drie Baarsjes over de Wetering, om den weg aldaar door te steeken, en de Slooter-Polder onder water te zetten, werden, door de Ruiters, die aan den Overtoom lagen, en op hen afkwamen, ligtelyk verjaagd. De Kapitein zette het eerst op een loopen, voorgeevende last tot vegten te willen gaan haalen van Burgemeesteren. Anderen smeeten 't geweer weg, of sprongen in 't water, en bergden zig met zwemmen. Een jongen uit den hoop gaf vuur op de Ruiters, en maakte zig gereed, om op nieuws te laaden, toen hy aangegreepen, afgeroft, en in de Wetering gestooten werdt: waarna men hem gelegenheid liet, om naar de overzyde te zwemmen. Een Paadje van Graave Willem, die zig in eene graauwe py vermomd hadt; een Vendrig, *Rispe* genaamd, en eenige Edelluiden en Ruiters, door de Amsterdammers, hier en daar, opgeligt, werden gevangkelyk naar de Stad gebragt, en niet gestaakt, dan na dat het verdrag met den Prin-

De bele- gerden vaaren voor- met dig te ver- sterken. Voorwal- len van klein belang tusschen de twee partyen.

(*y*) Resol. Vroedsch. *N.* 20. 1 *Aug.* 1650. *'s avonds ten acht uren f.* 105 *verso*, 106.
(*z*) Keurb. M. *f.* 82 *verso*.
(*a*) AITZEMA Hedst. Leeuw, *bl.* 464.
(*b*) AITZEMA Hedst. Leeuw, *bl.* 75, 79. DAPPER, *bl.* 298.
(*c*) DAPPER, *bl.* 297.

1650. Prinſe getroffen was. Op Dingsdag, den tweeden, werden, rondsom de Stad, aarden borſtweeringen opgeworpen. De brug der Raamſloote werdt toegeheid, om de vaart uit de Wetering naar de Stads graft te beletten. De Polder van 't Peſthuis werdt, in de Veſt, tegen over de Zeemleêrmolen, doorgeſteken. De Raampoorts-brug en de ſchuttingen der Raamen werden afgebroken. Op den Amſtel by den Omval, lagen drie Uitleggers, zeven Sloepen, en twee Vlotſchuiten, voorzien van geſchut. 't Waſſen van 't water verwekte geene kleine bekommering in de belegeraars, die den Landluiden dikwils vraagden, *hoe hoog het wel zou konnen ryzen*? De Prins van Oranje deedt, des nademiddags, een' keer te paarde naar 't Huis ter Hart; doch kwam, na een kort verblyf aldaar, te Amſtelveen te rug (*d*).

De Prins maakt een Ontwerp der punten van een verdrag.

De Gemagtigden der Stad, in de Legerplaatſe wedergekeerd, vonden den Prins ongeneigd, om in den naderen voorſlag des Raads volkomenlyk te bewilligen. Doch zyne Hoogheid gaf hun een Geſchrift van zyne eigen hand mede, welk woordelyk van deezen inhoud was:

Memorie.

Dat die van Amſterdam reſolutie nemen om haer te conformeren met d' andere zes Provincien, aengaende den Staet van Oorlogh, ende dat dienvolgens den zelven Staet van Oorlogh werde gearreſteert, ende dat zoo langhe den oorlogh tuſſchen Vrancryck en Spaignen zal duyren. Oock de troupes wel te betalen, en tot de achterſtallen ordre te geven.

Dat de twee Bickers uyt de Magiſtraet zullen geſtelt worden, en aen ſyne Hoogheyt eene Acte gegeven werden, datſe der niet wederom zullen ingenomen worden.

Dat, aengaende de andere Heeren, die gevangen zyn, voor advis van Amſterdam zal ingebracht worden, dat men behoort reſolutie in Hollandt te nemen, dat die Heeren niet meer in Regeeringe zullen worden geleden.

Dat die trouppes, die by Hollandt zyn voor deſen affgedanckt geworden, zullen haer achterſtal betaelt crygen, en daerin gecontinueert worden, tot datſe by den Raedt van Staten zullen weſen affgedanckt.

Een acte van Confirmatie van de Staten van Hollandt.

Dat, naer dat alles geaccordeert ende bevredight zal zyn, ſyne Hoogheyt in de Stadt zal comen alleen met ſyne Compagnie gardes, ende omtrent een hondert officieren.

Dat ſyne Hoogheyt terſtond het Leger zal doen deslogeren. 1650.

Dat het geſchut van de wallen, ende het aengenomen volck terſtondt affgedanckt zal moeten worden.

De Raad bewilligt 'er in, op drie punten na.

De Raad, nog dien zelfden avond, op 's Prinſen Geſchrift geraadpleegd hebbende, beſloot in alles te bewilligen, drie punten uitgenomen: 1. het verlaaten der Heeren Burgemeeſteren Bicker, 2. het goedkeuren van 't vaſtzetten der zes Leden, en 3. het ontvangen van zyne Hoogheid, met zyne Compagnie guardes en omtrent honderd Officiers. Doch zo deeze punten niet konden weggenomen, of verzagt worden, moeſten de Gemagtigden nog eens verſlag komen doen (*e*).

De Heeren Bicker beſluiten af te ſtaan van de Regeeringe.

De Gemagtigden, voorzien van behoorlyke volmagt van Burgemeeſteren en Raaden (*f*), begaven zig, hierop, des anderendaags, zynde Woensdag den derden Auguſtus, wederom naar Amſtelveen, en brachten te wege, dat hun twee punten van de drie werden toegeſtaan. Doch de Prins vorderde volſtrektelyk, dat de Heeren Bicker zig ontſloegen van de Regeeringe. Men ontwierp dan een verdrag van de punten, in welken men eens was, en begreep de voorwaarde, die de Heeren Bicker betrof, in een afzonderlyk punt. Alles werdt opengelegd voor den Raad, die, terſtond, beſloot, het Verdrag, zo als het lag, te bekragtigen; doch niet goedvinden kon, het afzonderlyk punt aan te neemen, voor dat de Heeren Bicker vrywillige verklaaring gedaan hadden „ dat zy, tot behoudenis van de „ ruſte der Stad en der Gemeente, zig van „ alle verdere Regeeringe en Stads ampten „ wilden onttrekken." De Gemagtigden kreegen toen laſt, om alle bedenkelyke redenen te gebruiken, om zyne Hoogheid van het afzonderlyk punt te doen afzien; doch zo zulks niet mogt konnen geſchieden, ook daarin te bewilligen. Voorts, werden de Heeren Burgemeeſteren Bicker *zeer affectueuſelyck* bedankt, *voor hare gunſtige verclaringe ten ruſte van 't gemeene beſte gedaen*, met belofte van *deſe gunſte aen hare E. E. perſonen, familie ende nacomelingben, by alle gelegentheden, van wegen 't gemeen, te erkennen* (*g*).

Het Verdrag wordt geſloten.

Het Verdrag en het afgezonderd punt werden, nog dien zelfden dag, door zyne Hoogheid ter eener, en de Gemagtigden ter anderer zyde, te Amſtelveen, getekend, en door

Inhoud van het zelve.

(*d*) Holl. Merc. *van* 1650. *bl.* 35, 36, 37.

(*e*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 2 *Aug.* 1650. *f.* 106 *verſo*, 107.
(*f*) *Zie* dezelve *in de* Holl. Merc. *van* 1650. *bl.* 37.
(*g*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 3 *Aug.* 1650. *f.* 107.

1650 door Burgemeesteren en Raaden bekragtigd. Het Verdrag behelsde „ 1. Dat Amsterdam, „ zo wel als de zes Provincien, bewilligen „ zou in den Staat van Oorloge, dien zyne „ Hoogheid verzogt werdt te doen brengen „ op den voet van den voorslag, laatstelyk, „ by den Raad van Staate, gedaan; doch, „ midlerwyl, en zo lang de oorlog tusschen „ Frankryk en Spanje duuren zou, schoon „ niet langer dan drie of vier jaaren, zou de „ tegenwoordige Staat van Oorloge plaats „ hebben. 2. Dat de Stad besluiten zou, „ om de agterstallen van 't Krygsvolk, welk „ door Holland afgeweezen was, te vol- „ doen; en om orde te helpen stellen, tot „ goede betaalinge der overige troepen. 3. „ Dat zyne Hoogheid, in de Stad gelieven- „ de te komen, gelyk de Stadhouders, zy- „ ne Voorzaaten, met alle eere en gedien- „ stigheid, ontvangen zou worden: zullen- „ de hem ook, in de gemelde hoedanig- „ heid, in de Vroedschap, indien hy 't be- „ geeren mogt, gehoor worden verleend. „ 4. Dat de Heeren van Amsterdam ter „ Vergaderinge van Holland hun best zou- „ den doen, om alle onlusten en voorge- „ vallene zaaken te doen vergeten, en de „ oude vertrouwelykheid en vriendschap te „ doen herstellen, houdende daarover ge- „ meenschap van raade met zyne Hoogheid. „ 5. Terstond na 't voltrekken en tekenen „ van dit Verdrag, zou de Prins het aan- „ gevoerde Krygsvolk wederom doen kee- „ ren naar zyne voorige bezettingen, en „ de Stad zou de aangenomen manschap „ afdanken, en alles herstellen op den voo- „ rigen voet." Het afzonderlyk punt hieldt in „ dat zyne Hoogheid, buiten benadee- „ ling van de eer en goeden naam van de „ Heeren *Andries* en *Cornelis Bicker*, de een „ oud-, en de ander regeerend Burgemees- „ ter der Stad Amsterdam, en buiten be- „ zwaar en krenkinge van derzelver per- „ soonen en goederen, naar deezes tyds ge- „ legenheid, dienstig oordeelde, dat zy „ zig ontrokken van alle verdere Regeering „ der Stad, zonder daartoe wederom be- „ roepen te worden. Nogtans, was zyne „ Hoogheid bereid, hen in persoon te hoo- „ ren, en zo hy dan nog by zyn gevoelen „ bleeve, zouden zy zig vrywilliglyk ont- „ slaan van de Regeeringe, op den voorge- „ melden voet, mids zy zig, van nu af, van „ de oefeninge hunner Stads ampten ont- „ hielden (*h*)."

De be- 's Daags voor het treffen van dit Verdrag, hadden de algemeene Staaten, op verzoek van die van Holland, en in gevolge van den heimelyken last van zyne Hoogheid, van wel- ken de Heer van Beverweerd opening ge- daan hadt aan den Heere van Matheneſſe (*i*), beslooten, eene aanzienlyke bezending, waartoe de Heeren *van Aartsbergen*, *Paats*, *Renswoude*, *Osinga* en *Mulert* benoemd wer- den, te doen aan den Prinse, om zyne Hoogheid te verzoeken „ dat hy naar den „ Haage te rug kwame, de vyandelykheden „ deede ophouden, en den Koophandel van „ Amsterdam zynen vryen loop liete (*k*)." Doch de bezending, den volgenden dag, op reize gegaan zynde, vernam, onder weg, dat zyne Hoogheid zig met de Stad ver- draagen hadt, en keerde, hierop, zo wel als eenige afgezondenen uit de Gecommit- teerde Raaden, naar den Haage te rug (*l*). Zyne Hoogheid vertrok, des nagts of vroeg in den volgenden morgen, van Amstelveen, en was, des middags, reeds in den Haage. Het Krygsvolk trok al eerder af, uitgeno- men dat gedeelte, welk maar even aange- komen was, en tyd tot rusten noodig hadt: doch daar verliepen nog eenige dagen, eer de Stad goedvondt, de aangenomen waard- gelders en matroozen af te danken: 't zy dat men den Prins nog te misnoegd hieldt, om op zyne goede geneigdheid jegens de Stad vasten staat te konnen maaken; 't zy dat hiervoor eenige andere redenen geweest zyn, die my niet zyn voorgekomen. De Stad bewilligde, eerlang, in den Staat van Oor- log, volgens het eerste punt van 't Verdrag (*m*): waarna, by de Provincien, tot eenen eenpaarigen voet van afdankinge beslooten werdt (*n*). De zwaare onkosten, die de Stad, by deezen schielyken overval, hadt moeten maaken, werden spoediglyk af be- taald. Onder anderen, vind ik, dat aan *Evert Lambertszoon*, die de eerste tyding van de aankomst van 't krygsvolk in de Stad gebragt hadt, en dus waarschynlyk de Hamburger postlooper geweest is, vier hon- derd guldens vereerd zyn (*o*).

Zodanig een uitslag hadt 's Prinsen onder- neeming op Amsterdam, die, kort hierna, met zulk een' zwarte koole getekend werdt, in de Registers van 's Lands Staaten. Men verspreidde, ten deezen tyde, dat zyne Hoogheid voorhadt, zig meester te maaken van

Zie hier voor, *bl.* 565.

(*h*) Resol. Vroedsch. *N.* 20. 3 *Aug.* 1650. *f.* 108. AITZEMA Herst. Leeuw, *bl.* 75. Holl. Merc. *van* 1650. *bl.* 38.

(*i*) *Zie* hier voor, *bl.* 565.

(*k*) Resol. Gener. *Mart.* 2 *Aug.* 1650. *by* WICQUEFORT *Preuves Tom.* I. *p.* 698.

(*l*) Vaderl. Hist. XII. *Deel*, *bl.* 107.

(*m*) Resol. Vroedsch. N. 20. 15 *Aug.* 1650. *f.* 110 *verso*.

(*n*) Vaderl. Hist. XII. *Deel*, *bl.* 111.

(*o*) Specificatie der Ongelden, *berustende ter Thesaurie* 9 Kas XIII. Laade 13.

1650. zending der algemeene Staaten aan den Prinse keert naar den Haage.

Het Krygsvolk trekt af.

Aanmerkingen over het oogmerk van 't Verdrag.

1650. van de Wisselbank, om, met den schat, die 'er in bewaard werdt, zynen Schoonbroeder, Koning Karel den II., op den troon van Groot-Britanje, te herstellen (*p*). Doch dit verdigtsel hadt zo weinig schyns, als het Verdrag tusschen de Stad Amsterdam en het Parlement van Engeland, welk, by eene afkondiging van den zestienden Augustus, strengelyk verbooden werdt (*q*). Men wil, dat zyne Hoogheid, toen 't hem nu mislukt was, Amsterdam in te neemen by verrassing, te ligter besloot tot verdrag met de Stad, om dat hy inderdaad voor 't wassend water vreesde, en om dat hy de handeling den Gemagtigden der algemeene Staaten, die hy te gemoet zag, niet toevertrouwde (*r*). Doch men verwonderde zig, met reden, dat hy juist begeerde, dat de twee Heeren Bicker en geene anderen zig ontsloegen van de Regeeringe; daar de meerderheid der Vroedschap, voorheen, gestemd hadt tot alle de Resolutien, die gelegenheid gegeven hadden tot 's Prinsen misnoegen. De Bickers hadden, 't is waar, veel aanziens in de Stad, en mogelyk was dit de reden, waarom zyne Hoogheid, die toch toonen moest, dat hy op eenigen te onvrede was, hen alleen en voor anderen uitkipte. Sommigen verhaalen ook „ dat de konstenaaryen „ van eenigen, die zig, sedert, wisten te „ dringen in de posten der ontslaagen' Hee„ ren, hebben medegewerkt met 's Prinsen „ ongenoegen (*s*)." Doch hiervan is my geen duidelyk blyk voorgekomen. Klaarlyk bleek, ondertusschen, voor alle onpartydigen, de ongegrondheid en wetteloosheid der handelwyze van zyne Hoogheid omtrent de Stad Amsterdam en omtrent de Heeren Bicker in 't byzonder. Hy hadt aan de Vergaderingen van Holland en van de algemeene Staaten beloofd, dat hy de redenen van zyn gedrag omtrent Amsterdam nader openleggen zou. Ook leverde hy, weinige dagen na zyne terugkomst in den Haage (*t*), een Geschrift over, genaamd *Redenen en Motiven, die syne Hoogheydt hebben bewogen by der hant te nemen, soo ten regarde van de gearresteerde Heeren, als van 't geen aengevangen is aan, by ende ontrent der Stede Amsterdam* (*u*). Doch in dit Geschrift, vondt men niets ten laste van Amsterdam, dan dat het, nevens de andere Steden van Holland, op vermindering van Krygsvolk gedrongen; tot afzonderlyke afdanking, gelyk het genoemd werdt, beslooten, en den Prinse, als Stadhouder, gehoor geweigerd hadt. En dit werdt toegeschreeven aan de * *onbeschaamde steegheid* en *enkelen moedwil en verwaandheid* van eenige *belhamels*, die hunne *Vroedschappen misleid, en kwalyk onderregt* hadden; en tegen welker *ongehoorde, schadelyke* en *verderfelyke oogmerken*, strekkende tot verandering in de Regeeringe en in den waaren Hervormden Godsdienst, de Prins dikwils gewaarschuwd was: met byvoeging, dat hy, om deezer *boos voornemen* tegen te gaan, en *zulke werktuigen* te weeren uit de Regeeringe, de Stad Amsterdam, met eenig *volk van oorloge*, te gemoet getrokken was. En deeze scherpe en algemeene beschuldigingen waren alles, wat dit Geschrift, ten laste van Amsterdam, of van eenige Amsterdamsche Regenten, inhieldt. Zyne Hoogheid, of liever de Griffier Musch, die dit Geschrift opgesteld hadt, begreep ligtelyk, dat zulke algemeene beschuldigingen, zonder byzondere aanwyzing van woorden of daaden, en zonder eenig bewys, niet genoeg waren, om iemant der Amsterdamsche Regenten in 't ongelyk te doen stellen. Hy besloot hierom het Geschrift, met eene verklaaring, dat hy de byzondere punten van bezwaarnis tegen eenigen, ten zynen tyde, openleggen zou. Doch deeze belofte is nimmer voltrokken. Ook moesten alle deeze beschuldigingen in rook verdwynen, na dat de Prins, eerst, ten opzigte van de Heeren Bicker, en daar na ten opzigte der gevangen Heeren, die allen, eerlang, op vrye voeten gesteld werden, mids zy zig onthielden van de Regeeringe, verklaard hadt, dat zy „ in hunne eer en „ goeden naam ongekrenkt zouden blyven:" en blykt hieruit tevens, hoe onbestaanbaar 's Prinsen handelwyze, op den eenen, met zyne handelwyze op den anderen tyd, geweest zy.

1650. * insolente.

De Prins levert de Redenen van zyn gedrag omtrent Amsterdam over in geschrifte.

Zyne Hoogheid beriep zig, om zyn gedrag te regtvaardigen, ten deele op zyne Commissie, ten deele op den last der algemeene Staaten, die hy, gelyk men 't, sedert, altoos begreepen heest, en nog tegenwoordig begrypt, gantsch ten onregte, *de hoogste Regeering* noemt. Doch wy hebben, uit den inhoud dier Commissie, hier voor (*v*), by eene andere gelegenheid aangehaald, reeds konnen zien, dat dezelve hem geenszins wettigt tot geweldige, noch ontydige verandering der Regeeringe. Dat de algemeene Staaten noch regt noch oogmerk hadden, om zyne Hoogheid tot geweldige onderneemingen in Holland te magtigen, is ook reeds, hier voor (*w*), uit hunne Reso-

Onderzoek deezer redenen.

lu-

(*p*) Aitzema Herst. Leeuw, *bl.* 92.
(*q*) Keurb. M. *f.* 83.
(*r*) Wicquefort *Tom.* I. *Livr.* IV. *p.* 193.
(*s*) Wicquefort *Tom.* I. *Livr.* IV. *p.* 194.
(*t*) Aitzema Herst. Leeuw, *bl.* 79, 81.
(*u*) *Zie* het *by* Aitzema Herst. Leeuw, *bl.* 447. *en* Wicquefort *Tom.* I. *Preuv. p.* 722.
(*v*) *Bladz.* 558.
(*w*) *Bladz.* 558.

1650. lutien zelven, beweezen. En 't laatſte bleek nog duidelyker, na dat 's Prinſen toeleg openbaar geworden was. De Vergadering der algemeene Staaten beſloot toen, gelyk wy boven (x) zagen, den Prins, door eene plegtige bezending, te verzoeken, dat hy de vyandelykheden voor Amſterdam deede ophouden, en naar den Haage keerde. Hoe kon zy dan voorgehad hebben, den Prins tot zulk eene geweldige onderneeming te magtigen? De meeſte Provincien antwoordden ook zo flaauwelyk op 's Prinſen brief, waarby hy haar kennis van zyne onderneemingen gegeven hadt, dat men, uit haar antwoord, klaarlyk kon afneemen, dat het werk haar tegen de borſt was (y). Maar zo de Prins, noch by zyne Commiſſie, noch door de algemeene Staaten, gemagtigd was tot het gene hy ondernam; wat regt, wat ſchyn van regt kon hy, of konden zyne raadsluiden, die, zekerlyk, meer dan de jonge Vorſt te beſchuldigen waren, hiertoe dan voorwenden?

Redenen, die de Stad hadt, tot het aangaan van het Verdrag.

De Stad werdt, omtrent deezen tyd, ook door eenigen beſchuldigd, wegens het aangaan van het Verdrag met zyne Hoogheid. Zy moeſt, meende men, of niet, of veel eerder, toegegeven hebben, en de zaak niet tot zulk een uiterſte hebben laaten komen, zo zy de magt niet hadt, om haare ſtreng vaſt te houden (z). Doch was het te verwonderen, dat Amſterdam niet gewapend was, tegen zulk een zeer ongewoon middel, als was eene belegering met de wapenen van den Staat? Wy hebben, daarenboven, hier voor (a), reeds gezien, dat de Stad, op den negenentwintigſten July, 's daags voor dat Graaf Willem met het Krygsvolk van den Staat herwaards kwam, begon te neigen tot de omhelzinge van eenen voorgeſlaagen middelweg. 't Was dan niet vreemd, 't kwam zelfs overeen met de beſte regels der Staatkunde, dat zy, zo geweldiglyk aangetaſt, goedvondt den tyd te vieren, en zig, in 't ſtuk der afdankinge, te voegen naar den zin van zyne Hoogheid, en van de meeſte Provincien. Zo de Belegering veel langer geduurd hadt, zou de Koophandel der Stad eenen onvermydelyken krak gekreegen hebben; en zo men ware voortgegaan met het doorſteken der dyken en het openzetten der ſluizen, zou men een groot gedeelte van Holland en van het Stigt van Utrecht een onbeſchryflyk nadeel hebben toegebragt, behalve dat het waffen der inwendige verdeeldheid den pas verzoenden vyand, mogelyk, gelegenheid gegeven zou hebben, om den Staat, op nieuws, aan te taſten. Wyſſelyk, beſloot de Raad dan tot een ſpoedig verdrag, waarby, aan de eene zyde wel iet toegegeven; maar, aan de andere, ook ſterk geſtaan werdt op het gene tot handhaaving van der Stede Privilegien en loffelyke herkomen ſtrekken kon. Men ſtondt zyner Hoogheid gehoor toe in de Vroedſchap; doch alleen als Stadhouder, en zonder eenigszins af te ſtaan van het regt, welk Burgemeeſteren hadden, om den Raad niet te vergaderen, dan na dat hun opening gedaan was van 't gene 'er zou worden voorgeſteld. Van de verpligting om bezendingen der algemeene Staaten te ontvangen, in de Stad, werdt geen woord gerept. Ook was men 'er wel verre van af, om goed te keuren, 't gene zyne Hoogheid, omtrent de zes Heeren, die, ſtaande de Vergaderinge, gevat waren, verrigt hadt. De Heeren Bicker ſtonden, 't is waar, uit zugt tot de gemeene ruſte, en om den Prinſe te voldoen af van de Regeeringe; doch niet dan na dat zy uitdrukkelyk bedongen hadden, dat zy in hunne eer en goeden naam ongekrenkt zouden blyven: met welk beding, alle beſchuldigingen ten hunnen laſte, zelfs met 's Prinſen toeſtemming, ongegrond werden verklaard. Schoon dan de wyze en gemaatigde Regeering van Amſterdam iet, of, zo men wil, veel toegaf; zy bleef nogtans die zy was, en gedoogde geene de minſte krenking in haare voorregten, noch in den goeden naam zelfs van haare meeſt beſchuldigde Leden.

1650.

De onruſtheid te Amſterdam duurt nog.

Hier ter Stede, duurde de ongeruſtheid eenen geruimen tyd na dat het Krygsvolk afgetrokken was. 't Gemeen was vol wantrouwen op zyne Hoogheid, en, volgens ſommiger aantekening, waren zelfs de Regenten bedugt, dat hy den toeleg, om zig by verraſſing meeſter te maaken van de Stad, nog niet uit den zin geſteld hadt. Men hieldt dan ſcherpe wagt aan de Poorten. Men onderzogt de aankomende ſchepen naauwkeuriglyk. Men voer voort, met het ſtellen van paalen in de Stads graften (b). Zelfs werden, eerlang, in den Amſtel, ter plaatſe van de groote ſteenen Amſtelbrug, twee zwaare houten Blokhuizen gebouwd, onder opzigt van den Ingenieur *Jan Heimanszoon Koek*, die van Antwerpen ontbooden was, en eenige jaaren in dienſt der Stede geweeſt is (c). De blokhuizen ſtonden op zwaare eeken paalen, tuſſchen welken, binnen beſlooten hekken, gewapende ſloepen konden gelegd worden. Voorts, waren de onderſte

Twee blokhuizen op den Amſtel opgeregt.

(x) *Bladz.* 568.
(y) *Zie* Herſt. Leeuw, *bl.* 86, 87, 88, 89, 90. Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 112.
(z) AITZEMA Herſt. Leeuw, *bl.* 78.
(a) *Bladz.* 557.
(b) AITZEMA Herſt. Leeuw, *bl.* 91, 92.
(c) DAPPER *bl.* 302.

1650. ſte verdiepingen der ſterkten, waar zig de Konſtapels en Busſchieters onthielden, ter wederzyde, en naar buiten, voorzien van geſchutpoorten met valdeuren, even als op de Oorlogsſchepen, uit welken men, met grof geſchut, op roopaarden gelegd, den ſtroom, en den weg ter wederzyde, beſtryken kon. Om de tweede verdiepingen, liepen breede open gangen, van vooren gedekt door dikke houten borſtweeringen, waar de ſoldaaten de wagt konden houden. De derde verdiepingen waren verdeeld in verſcheiden' lugtige vertrekken voor de Bevelhebbers. Ter wederzyde der blokhuizen, op den weg langs den Amſtel, ſtonden twee hameijen, met welken de toegangen ſtedewaards werden afgeſlooten. Voorts, werdt, vyftig of zeſtig treden van de blokhuizen af, naar buiten, dwars over den ſtroom, eene ry paalen geſlaagen, in welke, twee openingen waren tot het doorlaaten van vaartuigen, die met boomen geſlooten werden. De paal van der Stede vryheid aan den Amſtel, die zig, volgens de Privilegien, ſtrekte tot honderd gaarden buiten de Veſtingwerken, ſtondt nu verre binnen deezen afſtand van de blokhuizen, waarom zy, op bevel des Raads, eerlang, zo veel verder werdt uitgezet. Ook werdt, tot meerder verzekerdheid der Stad, het buitentimmeren binnen de Vryheid, op nieuws, verbooden (*d*). Doch de blokhuizen, zulke ſtevige gevaarten, die in 't jaar 1651 voltrokken werden, ſtonden naauwlyks drie jaaren. Men bevondt, zo ſommigen willen, dat de loop en ſchuuring des Amſtels, door het veelvuldig en digt paalwerk onder en voor de blokhuizen, al te zeer belet werden (*e*). Ook werdt, in den Zomer des jaars 1654, beſlooten, de oude Stad, aan verſcheiden' oorden, beter te verſterken, volgens een Ontwerp van de Ingenieurs *Parceval*, *Koek* en den Kapitein *Ruſius*; in welk geval, de blokhuizen geenen dienſt zouden konnen doen: waarom geraaden gevonden werdt, dezelven, nevens de hameijen, te ſlegten, en 't hout elders te gebruiken (*f*): en dit beſluit werdt, kort hierna, ter uitvoeringe gebragt.

Die, in 't jaar 1654, wederom afgebroken worden.

Maar in den aanvang van September des jaars 1650, waren Burgemeeſteren, door de Vroedſchap, gemagtigd, om de Burgervendelen, die, tot hiertoe, maar twintig ſterk geweeſt waren, by raade van Kolonellen en den Krygsraad, te vermeerderen in getal. Zy werden dan, kort hierna, op vierenvyftig

't Getal der Burgervendelen wordt van twintig op vierenvyftig

tig Compagnien gebragt, die onder twee Kolonellen, de Heeren *Jan van de Poll* en *Cornelis Witſen*, ſtonden, en voor welken, eerlang, eene nieuwe Ordonnantie gemaakt werdt (*g*). Burgemeeſteren en Oud-Burgemeeſteren hadden, te gelyk, beſlooten, dat een Kolonel, Burgemeeſter wordende, zyne Kolonelsplaats zou nederleggen. Ter gelegenheid van de vermeerdering der Burgervendelen, waardoor ook de onkoſten des Krygsraads meerder werden, werdt het Poortgeld met een halven ſtuiver, en het Burgerregt van veertig op vyftig guldens verhoogd (*h*). 1650. vermeerderd.

Willem de II., Prins van Oranje, wiens onderneeming op Amſterdam gelegenheid tot zo veele veranderingen hier ter Stede gegeven hadt, overleedt aan de kinderpokjes, op den zesden November, 's avonds ten negen uuren, in 't vyfentwintigſte jaar zyns ouderdoms (*i*). De tyding van dit afſterven was, den volgenden morgen, ten drie uuren, reeds in Amſterdam, daar veelen zig niet wederhouden konden van het geeven van uiterlyke tekenen van blydſchap. De Diakens vonden, in een der zakjes, waarin de aalmoeſſen onder de preeke verzameld worden, eenige ſtukken gouds, in een papier, waarop dit rym te leezen ſtondt: Willem de II. ſterft.

De Prins is doodt,
Myn gaef vergroot.
Noyt blyder maer,
In tachtig jaer (*k*).

De Vroedſchap beſloot, op aanſchryvens der Gecommitteerde Raaden, een goed aantal van Afgevaardigden ter Dagvaart te zenden, om orde te helpen ſtellen op 's Lands Regeeringe. Ook ſloegen Burgemeeſteren, op den agtſten, den Raade voor, of de Heeren Bicker niet wederom tot hunne voorige bedieningen behoorden ingelaaten te worden. De Raad verſtondt, dat men eerſt in den Haage zou onderſtaan, hoe de andere belanghebbende Steden zig, in dit opzigt, gedraagen zouden (*l*). Men vernam, omtrent twee weeken hierna, dat eenigen van deezen de Leden, die zig, te vooren, van de Regeeringe onttrokken hadden, wederom ter Dagvaart zonden; waarop hier ook beſlooten werdt, dat de Heeren Bicker wederom tot de bekleeding hunner voorige waardigheden keeren zouden (*m*). De Heeren Bicker komen wederom in de Regeeringe.

Maar

(*d*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 8 *Aug.* 1651. *f.* 168. Handv. *bl.* 1009.
(*e*) Domselaar VI. *Boek*, *bl.* 393. Commelin, *bl.* 1148.
(*f*) Reſol. Vroedſch. *N.* 21. 2 *July* 1654. *f.* 189 *verſo.*
(*g*) Handv. *bl.* 150.
(*h*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 7, 19 *Sept.* 28 *Octob.* 1650. *f.* 112, 119, 120 *verſo.* Handv. *bl.* 150, 167, 167.
(*i*) Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 118.
(*k*) Aitzema Herſt. Leeuw, *bl.* 99.
(*l*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 8 *Nov.* 1650. *f.* 121.
(*m*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 22 *Nov.* 1650. *f.* 128.

1650. Geboorte van Willem den III. De Stad biedt zig tot Peter aan.

Maar agt dagen na 's Prinsen overlyden, beviel de Prinses, zyne Weduwe, van eenen Prins, die *Willem Henrik* genaamd werdt, en naderhand, onder den naam van *Willem den III.*, vermaard geworden is. De Stad Amsterdam besloot, terstond, zig als Peter over den jonggebooren aan te bieden (*n*); en deedt hem daarna eene Pillegift van eenduizend guldens 's jaars (*o*). De Prinses Weduwe van Fredrik Henrik sloeg den Staaten den jongen Prins, al vroeg, voor, tot Stadhouder, Kapitein-Generaal en Admiraal. Doch men toonde, in Holland, hiertoe nog luttel gezindheid. In de Vroedschap van Amsterdam, daar men, sedert de geweldige onderneeming van wylen zyne Hoogheid, afkeerig geworden was van de Stadhouderlyke Regeeringe, was, reeds voor eenige dagen, beslooten, voor eerst niet te treeden tot de aanstelling van eenen Stadhouder. By dit besluit, vondt men geraaden te blyven, na dat de brief der Prinsesse-Weduwe gelezen was. *Ende om wech te nemen de vrese die men wel heeft gehadt over de al te groote authoriteyt, die de Stadthouder ende Capiteyn-Generaal heeft gehadt off gebruyckt, nu lestelyck oock niet zonder gevaer van den geheelen Staet door quaet ingeven van dangereuse ende niet gequalificeerde Raedsluyden;* werdt geraaden gevonden, *dat, van nu voortaan, in de Provincie van Hollandt ende Westvrieslandt, als een grondwet van den Staet, vast werde gestelt: off men t'avond off morgen zoude mogen meenen't hebben van eenen Stadthouder off Capiteyn over de militie van Hollandt te lande ende te water, 't welck nochtans niet te passe comt als by absentie van den Prince van den Lande, dieder nu niet en is, dienstigh te wesen; ende off men boven dien noch zoude mogen meenen, datter t'eenigen tyde zoude dienen te worden gestelt een Capiteyn Generael over de militie van de Geunieerde Provincien ende Conqueesten van dien, onder goede Instructie, by onderlinge bewilliginge te arresteren; dat men, in zulcken geval het zelve Capiteynschap-Generael nimmermeer zal laeten comen ende concurreren in een en deselve persoon van den voorn. Stadthouder off Gouverneur over Hollandt ende Westvrieslandt, indien Zeeland daer toe als vooren niet mocht verstaen; maer dattet altyt zullen moeten wesen distincte ende separate personen, om d'andere provincien, door Hollands exempel, in den haren daertoe mede te bewegen: ende om nu te stuyten de menées, die worden aengewendt om te obtineren voorige charge: werdende de Gedeputeerden ter Dagvaert gelast ende geauthoriseert, met de meeste dexteriteyt ende secretesse, de zaecken derwaerts heenen te stieren, by de Leden, daer zy de beste inclinatie ende meeste confidentie by vinden: ende den Heeren* XXXVI. *raden op den eedt belast, desen te secreteren* (*p*).

De Stad, besluit, voor eerst, niet te komen tot de aanstellinge van eenen Stadhouder, en de waardigheden van Stadhouder en Kapitein-Generaal nooit aan een en denzelfden Persoon op te draagen.

1650.

Wy hebben dit merkwaardig besluit wel, met de eigen woorden van de Vroedschap, willen voordraagen, op dat men zien zou, hoe vroeg de Stad Amsterdam reeds geneigd heeft tot de scheiding van het Stadhouderschap en Kapitein-Generaalschap, waartoe, eerst in 't jaar 1667, beslooten werdt. Ook blykt, uit dit besluit, dat de geweldige onderneeming van wylen den Prinse van Oranje der Regeeringe van Amsterdam eenen afkeer ingeboezemd hadt van de Stadhouderlyke Regeeringe, immers van het hoog gezag, welk de Stadhouders voormaals gehad, of geoefend hadden. Aanmerkingen over dit besluit.

De Staaten van Holland, den agtsten December, beslooten hebbende, dat de stemmende Steden, welker Wethouderschap, door den Stadhouder, plagt besteld te worden, voortaan, van hun Octroi zouden konnen verzoeken, om haare eigene Wethouderschap te bestellen; zo verwierven verscheiden' Steden, terstond, zulk een Octroi (*q*). Te Amsterdam, plagt de Stadhouder alleenlyk Schepenen te kiezen, uit een dubbel getal, door de Vroedschap benoemd. Doch nu verzogt de Regeering, dat deeze verkiezing door Burgemeesteren geschieden mogt (*r*); waartoe, den twee en twintigsten December, Octroi verleend werdt, door de Staaten (*s*). De Stad verkrygt Octroi op de verkiezing van Schepenen.

Op de Regeering der Vereenigde Provincien in 't gemeen, werdt ook, eerlang, eenige orde beraamd, in eene buitengewoone Vergadering, die, op verzoek der Staaten van Holland, beschreeven was. Wy staan niet stil op verre het meeste, welk in deeze aanzienlyke Vergadering gehandeld werdt (*t*), om dat het Amsterdam niet in't byzonder betrof. Doch in Juny des jaars 1651, toen de bezigheden der groote Vergaderinge omtrent afgeloopen waren, bragt de Raadpensionaris *Jacob Kats*, die voorhadt zyn ampt neder te leggen, het Geschrift, waarin wylen zyne Hoogheid reden gaf van den aanslag op Amsterdam en van het vatten der zes Heeren, welk, tot hiertoe, beslooten, onder hem berust hadt, in de Vergaderinge van Holland. Men leide in beraad, of men dit Geschrift verbranden, of Oordeel van eenige Gemagtigden der Staaten over de Redenen van wylen zyne Hoogheid. 1651.

(*n*) Resol. Vroedsch. *N.* 20. 16 *Nov.* 1650. *f.* 121 *verso.*
(*o*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 552.
(*p*) Resol. Vroedsch. *N.* 20. 2 *Dec.* 1650. *f.* 129, 130.
(*q*) Vaderl. Hist. XII. *Deel*, *bl.* 134, 136.
(*r*) Resol. Vroedsch. *N.* 20. 19 *Dec.* 1650. *f.* 132.
(*s*) Handv. *bl.* 108. [122.]
(*t*) *Zie* Vaderl. Hist. XII. *Deel*, *bl.* 151 *enz.*

1651. of openen en leezen zou, en men beſloot tot het laatſte. 't Werdt vervolgens geſteld in handen van eenige Gemagtigden, die oordeelden „ dat het, ſchriftelyk, behoorde „ wederlegd, en de wederlegging aan de „ groote Vergadering overgeleverd te worden; dat men de bezending, in 't voorleeden jaar, aan de Steden van Holland „ gedaan, ook behoorde te veroordeelen, „ als ſtrydig met den vorm der Regeeringe; en dat men de andere Provincien behoorde te verzoeken, dat zy de Reſolutien, die, den vyfden en zesden Juny des „ voorleeden jaars, door eenige weinige „ Afgevaardigden ter algemeene Staatsvergaderinge, uit ontzag voor de aanzienlykheid des Prinſen van Oranje, genomen „ waren, wilden afkeuren, voor nietig en „ van geener waarde verklaaren, en te gelyk intrekken de afgeperſte dankzeggingen, aan wylen zyne Hoogheid gedaan." Eindelyk, verſtonden de Gemagtigden „ dat „ men, by duidelyke Reſolutie, behoorde „ te verklaaren, den aanſlag op Amſterdam, „ en het aantaſten der zes Heeren te hou- *attentat. „ den voor een *toeleg op de vryheid, hoogheid en ſouveraineiteit deezer Provincie, „ regelregt ſtrydig met alle Wetten, Regten en Privilegien." 't Beſluit, welk de Staaten van Holland hierop namen, kwam genoegzaam overeen met het gevoelen der Gemagtigden. Leiden alleen oordeelde, dat dit beſluit niet naar den gewoonlyken vorm der Regeeringe genomen was (*u*).

De Heer van Sommelsdyk verdedigt zig, wegens zyn aandeel in den toeleg op Amſterdam.

De Staaten van Holland deeden, omtrent deezen tyd, ook onderzoek naar den opſteller van dit Geſchrift, en van een ander, behelzende *Klagten over die van Amſterdam*, welk, door zyne Hoogheid, kort na deszelfs te rugkomſt met de bezendinge, ter Vergaderinge van Holland, ingeleverd was: en men bevondt, dat beide deeze ſchriften, immers het laatſte zekerlyk, door den Griffier Muſch, was opgeſteld (*v*); doch deeze was, den zesentwintigſten December des jaars 1650, overleeden (*w*), waarom 'er niets tegen hem gedaan werdt. De Heer van Sommelsdyk, die de hand gehad hadt in den aanſlag op Amſterdam, verneemende, dat 'er ook naar zyn gedrag onderzoek zou gedaan worden, waarop de Stad, inderdaad, zeer geſteld was (*x*); boodt zig zelven ter verantwoordinge aan. Men beſchuldigde hem „ 1. dat hy, in den eed van Holland „ zynde, kwalyk gedaan hadt aan het lei- „ den van Krygsvolk naar Amſterdam, op 1651. „ bevel van zyne Hoogheid. 2. Dat hy de „ wallen van Amſterdam hadt beſpied. En „ 3. Dat hy verſpreider was van het gerugt, „ dat deeze Stad zeker Verdrag gemaakt „ hadt met het Parlement van Engeland." Doch hy bragt hiertegen in „ 1. dat hy, „ als Kolonel, ook onder zynen Kapitein-„ Generaal ſtondt, die hem, wegens 't „ ſchenden van zynen Krygseed, zou hebben konnen doen ſtraffen; behalve dat „ zyne Hoogheid ook groot gezag hadt in „ zaaken van Regeeringe, en in Amſterdam „ alleenlyk begeerde gehoord te worden, „ over 't gene den dienſt der Landen betrof. 2. Dat hy zig zo korten tyd in Am-„ ſterdam hadt opgehouden, dat het hem „ onmogelyk geweeſt zou zyn de wallen te „ beſpieden; en dat hy, met zyne reize door „ de Stad, niet anders beoogd hadt, dan „ den tyd af te meeten, dien de Ruitery „ zou noodig hebben, om van Scherpenzeel te Amſterdam te komen. 3. Dat hy, „ wegens de gemeenſchap tuſſchen 't Parlement van Engeland en de Stad Amſterdam, niets hadt gezeid, dan 't gene hy, „ weinige dagen te vooren, uit den mond „ van zyne Hoogheid, verſtaan hadt." Voorts, ſchreef hy 't voornaam beleid van den aanſlag op Amſterdam toe aan Graave Willem Fredrik. De Staaten van Friesland namen, hieruit, onder anderen, gelegenheid, om ter Vergaderinge der algemeene Staaten te dringen op de afkondiging eener algemeene vergiffeniſſe van 't gene, in 't voorleeden jaar, voorgevallen was. Doch de Staaten van Holland vonden geen genoegen in 't ontwerp, welk desaangaande gemaakt was (*y*). Amſterdam in 't byzonder ſtondt 'er ſterk op, dat de zaak van den Heere van Sommelsdyk voor 't Hof betrokken werdt (*z*). Hy beſloot, federt, zig in zo verre ſchuldig te erkennen, dat hy, openlyk, verzogt, onder de algemeene Vergiffeniſſe, te mogen begreepen worden. Amſterdam beweerde, in 't eerſt, dat men 'er hem van behoorde uit te zonderen; doch ſtondt, wat laater, toe, dat hy 'er onder begreepen werdt, mids hy zig, vrywilliglyk, of in gevolge van een Staatsbeſluit, van alle ampten van Regeeringe in Holland onthielde (*a*); waartoe hy, eindelyk, komen moeſt. De algemeene Vergiffenis werdt toen vaſtgeſteld, en vervolgens afgekondigd. Men verklaarde, in dezelve „ nu noch ooit te „ zullen gedenken aan de onluſten des voor- „ lee-

Hy wordt begreepen in eene algemeene Vergiffeniſſe, mids zig onthoudende van de Regeeringe.

(*u*) Reſol. Holl. 15, 16, 29 *Juny*, 23 *Aug.* 1651. *bl.* 289, 293, 295, 322, 451, 453.
(*v*) *Zie* Aitzema Herſt. Leeuw, *bl.* 453 *enz.*
(*w*) Holl. Merc. *van* 1650. *bl.* 63.
(*x*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 10 *July* 1651. *f.* 161.
(*y*) Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 194-196.
(*z*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 19 *July* 1651. *f.* 165 *verſo.*
(*a*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 24 *July*, 1 *Aug.* 1651. *f.* 166 *verſo*, 167.

1651. „ leeden jaars, en de Reſolutien van den „ vyfden en zesden Juny, met al wat, uit „ kragte van dezelven, verrigt en onder- „ nomen was, voor nietig en van onwaar- „ de; van al 't welke de blyken en over- „ blyffels geligt zouden worden uit de open- „ baare Regiſters (*b*)."

De Regeering van Amſterdam verdedigt de Heeren ren Bicker ſchriftelyk.

Midlerwyl, hadden eenige Steden, en ook Amſterdam, geraaden gevonden, 't Geſchrift van wylen zyne Hoogheid, genaamd *Redenen en Motiven*, afzonderlyk te wederleggen, en die wederleggingen ter Vergaderinge van Holland over te leveren. Tot het ontwerpen der wederlegginge van Amſterdam, waren, nevens Burgemeeſteren, de Heeren *Andries Bicker*, *Cornelis van Dronkelaar* en *Pieter Kloek* uit de Vroedſchap gemagtigd. De wederlegging was, op den naam van Burgemeeſteren en Vroedſchappen, ontworpen, en den negentienden July, in den Raad, goedgekeurd (*c*). Zy behelsde eene ronde verklaaring „ dat de Heeren „ Andries en Cornelis Bicker altoos had- „ den *getoont te weſen vroome ende eerlycke* „ *Regenten, ende oprechte trouwhertige Pa-* „ *triotten, ende liefhebbers van't Vaderlandt;* „ dat zy, nimmer, eenigen voorſlag gedaan „ hadden, tot verbreekinge der Unie, ver- „ andering der Regeeringe, of der waare „ Chriſtelyke Gereformeerde Religie, noch „ by gevolg tot verderf van den Staat; maar „ dat hunne daaden en voorſlagen, altyd, „ tot behoudeniſſe van den zelven, hadden „ geſtrekt; dat de Regeering volkomenlyk „ voldaan was over de wyze, waarop ge- „ melde Heeren den laſt, hun gegeven, „ hadden uitgevoerd, in de raadpleegingen „ op den nieuwen Staat van Oorlog, en op „ de afdankinge van een gedeelte van 's „ Lands Krygsvolk; waarover zy, voor „ deezen, bedankt waren, en nu nog be- „ dankt werden. Dat zy, wyders, van „ deeze raadpleegingen, van tyd tot tyd, „ getrouw verſlag gedaan hadden. Dat ook „ de werking tegen de bezending het eigen „ bedryf der gantſche Regeeringe geweeſt „ was, en geſtrekt hadt tot handhaavinge „ van de hoogheid der Provincie, en van „ de geregtigheid der Stad, geenszins om „ eenige verwydering te verwekken in den „ Staat. Dat de Stad haar gedrag, ten „ deezen opzigte, reeds, in der Staaten „ Vergadering, geregtvaardigd hadt, en „ dat zy zig byzonderlyk bedankte van het „ goed beleid der Heeren, die zy daarin „ gebruikt hadt; welken nogmaals bedankt, „ en koſteloos en ſchadeloos gehouden wer- „ den van alles, wat hun, deswege, nu of 1651. „ na deezen, zou mogen overkomen (*d*)."

't Waarachtig en noodig Berigt komt in 't licht.

Kort hierna, ontving de Regeering het Ontwerp van de verdediging der Staaten van Holland, over het gehandelde en gebeurde, in 't jaar 1650. De Afgevaardigden ter Dagvaart werden gemagtigd, om het zelve, naar voorkomende gelegenheid, te vermeerderen of te verminderen, en vooral, te bevorderen, dat het in 't licht gegeven werdt (*e*): gelyk, eerlang, geſchiedde, onder den titel van *Waaragtig en noodig Berigt*. In dit ſtuk, werdt het gehandelde over de vermindering van 't Krygsvolk eerſt uitvoeriglyk verhaald; en daarna, van den aanſlag op Amſterdam en 't vatten der zes Heeren geſproken met deeze woorden: *Middelertydt ſyn, den 30 July 1650 ſmorgens, op 't alleronverwachtſte uytgeborſten ſoodanige deſſeynen, daer op wy ſonder * horreur niet ſouden hebben konnen of derven denken, namentlyck, dat ſes Heeren uyt onſe ſouveraine Vergaderinghe, opt verſoück van ſyn Hoogheydt, op deszelfs Kamer gekomen ſynde, aldaer in detentie gehouden, ende oock daer naer ghewapenderhandt gevanckelyk weggevoert, en naer den Huyſe van Louvenſteyn ghebracht ſyn, als mede dat men de Stadt van Amſterdam, ſynde de conſiderabelſte van onſe gantſche Provintie, ende welckers ſpoedig ende onverwachte ruine, den onderganck van het gantſche Landt evidentlyck nae ſich ſlepen ſoude, ſubytelyck met Kryghsvolck van den Staet, ſecretelyck aldaer ghekomen ſynde, heeft getracht te overvallen, ende 't gunt verder daeraen dependerende, ten ſelven tyde, in 't ghe-ſichte van ons ende de gantſche wereldt, is ghe-ſchiedt.* Voorts, werden deeze geweldige onderneemingen toegeſchreeven aan „ † ver- „ derfelyke *en ſnoode Raadsluiden, die*, om „ hunne byzondere driften, ſtaatzugt en „ belangen te voldoen, *den jongen Heer* „ daartoe geraaden en bewoogen hadden." Daarop volgde een breedvoerig bewys van *drie* byzondere punten „ 1. van het regt der „ Staaten om het Krygsvolk, in welks aan- „ houding zy niet bewilligd hadden, onbe- „ taald te laaten. 2. Van de wetteloos- „ heid der bezendinge aan de Steden van „ Holland van Juny des jaars 1650. 3. Van „ de inbreuk op 's Lands Hoogheid en Vry- „ heid, gebleeken in den aanſlag op Am- „ ſterdam, en in het gevangen neemen der „ zes Heeren." Waarna 't Berigt beſlooten werdt met eene dankzegging aan Gode, die 't Land, zo onvoorziens, zonder eenig toedoen der Regenten, uit alle deeze

Inhoud van het zelve.

* zie-ſchrik.

† pernicieuſe.

(*b*) AITZEMA Herſt. Leeuw, *bl.* 537.
(*c*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 11, 19 *July* 1651. *f.* 162, 163 *verſo.*
(*d*) *Zie* AITZEMA Herſt. Leeuw, *bl.* 477.
(*e*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 22 *July* 1651. *f.* 164.

1651. ze verwarringen, verloſt hadt; en met eene vermaaning, om 's Lands Vryheid den nakomelingen zo ongekrenkt na te laaten, als men dezelve tegenwoordig bezat (*f*).

De Stad verwerft vergoeding der buitengewoone koſten, in 't jaar 1650, gedaan.

De onderneeming op Amſterdam hadt de Stad zo zwaare koſten veroorzaakt, dat zy, al by tyds, op middelen verdagt geweeſt was, om deswege vergoeding te bekomen uit 's Lands Kaſſe. De ingelanden en opgezetenen der doorgeſteken Buitenvelder- en Outewaalder Polders hadden ook zo veel geleeden, dat de Raad, reeds in 't voorleeden jaar, verſtaan hadt, dat zy daarin behoorden te gemoet gekomen te worden (*g*). En in September deezes jaars, werdt beſlooten, dat men voor deeze Polders vrydom van Verpondinge zou tragten te verwerven, ten minſten voor den tyd van een jaar (*h*). Tot het bekomen van vergoeding van koſten aan de Stad, werdt, insgelyks, gearbeid. Men erkende, ter Vergaderinge van Holland, dat dezelven, ten dienſte van den Lande, gedaan waren, en dat men der Stad, wegens haaren betoonden yver en wakkerheid, grooten dank ſchuldig was. Doch daar verliepen nog eenige jaaren, eer haar de gedraagen koſten, ter ſomme van vier en vyftig duizend vyf en veertig guldens en tien ſtuivers, door 't gemeene Land van Holland, werden goedgedaan (*i*). En deeze was de eindelyke uitſlag eener onderneeminge, die nooit weêrgade gehad hadt: en, gelyk hertelyk te wenſchen is, nooit weêrgade moge hebben. 1651.

(*f*) *Zie* Aitzema Herſt. Leeuw, *bl.* 486-518.
(*g*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20, 2 *Dec.* 1650. *f.* 130.
(*h*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 1 *Sept.* 1651. *f.* 177.
(*i*) Reſol. Holl. 30 *May*, 26 *Juny* 1653. *bl.* 253, 316. 7 *Dec.* 1656. *bl.* 327. 27 *Maart* 1657. *bl.* 97. *Zie ook* Aanh. op 't Leven van H. de Groot, *bl.* 63, 64. Aitzema III. *Deel*, *bl.* 825.

BYLAAGE Lr. A.

BYLAAGE

BYLAAGE Lr. A.

op het II. DEEL, XVI. BOEK.

Lr. A.

Advys der Gecommitteerden van de Vroedſchap van Amſterdam, wegens de propoſitie van ſyn Hoogheyt, gedaen tot Dordrecht, nevens den anderen Heeren Gecommitteerden van de Staten Generael. Geregiſtreerd in 't *Reſolutieboek* N. 20. 20 Juny 1650. f. 75 verſo enz.

Het heeft U. Achtb. gelieft ons te committeren, om nader te overmercken 't geen ter occaſie van de bezendinge van de Heeren Staten Generael aen den Steden van Hollandt over de bewuſte caſſatie ende reductie van een gedeelte van 's Lands Militie in deliberatie is geweeſt; ende omme te concipieren ende op het papier te brengen de redenen, motiven ende conſideratien, waermede de Heeren Gedeputeerden ter eerſter Vergaderinge van de Heeren Staten van Hollandt gaende van wege deſe Stadt geſterckt zouden mogen worden, om de hoogheyt, vryheyt ende gerechtigheden van deſe Provincie, ende den Leden van dien tegens alle indrachten ende nieuwigheden, die daartegen ondernomen zyn ende verder zouden mogen worden, voor te ſtaen ende ongequetſt te conſerveren, ende voor te helpen comen oock vermyden de disordre ende onheylen, die uyt de voorſ: indrachten ende nieuwigheden zouden mogen ryſen.

Wy hebben om U Achtb. laſt in deſen t'achtervolgen, nageſien ende geexamineert de Reſolutien van haer Ed. Groot Mo. den eerſten ende tweeden deſer op 't voorſ: ſubject genomen, ende de propoſitie daer tegens by de Gecommitteerdens van de heeren Staten Generael gedaen aen de magiſtraet van Dordrecht, mitsgaders het Tractaet van Unie: de commiſſie van ſyne hoogheyt als Stedehouder van Hollandt: d'Inſtructie van den Raedt van State ende verſcheyden andere beſcheyden ter materie dienende; ende zyn insgelyx door de Heeren ter Dagvaert zynde geweeſt bericht van diverſe omſtandigheden, die haer omtrent deſe zaeck hebben toegedragen, zo in Hollandt als ter Generaliteyt.

Ende hebben wy niet anders connen zien ende afnemen dan dat haer Ed: Groot mo. in tnemen van de gemelte reſolutien, van onbetaelt te laten, ende voor gelicentieert te houden de quote van deſe provincie in vyf en vyftigh Compagnien te voet ende twintigh te paerdt, ende in de reductie van de Compagnien voetknechten van tſeventigh koppen op tſeſtigh, ende van de ruyters van tſeſtigh op vyftigh, oock in 't effectueren van dit gereſolveerde by aenſchryvinge aen de Capiteynen, Ridtmeeſters ende Solliciteurs, op haere repartitie ſtaende, gedaen hebben 't geen haer Ed. Groot mo. wettelyck, volgens de natuyr van de Regeeringe, zyn vermogens te doen.

De wettige macht welcke haer Ed. Groot-Mo. hier toe by haer zelve competeert, achten wy te dependeren van de hoogheyt ende ſouveraineyt van de Provincie, ende gefondeert te zyn op de bekende ende onverbrekelycke grondſlagh van de Regieringe: Dat in het ſtuck van belaſtingen geen overſtemminge plaetſe heeft, maer een yder provincie gereſerveert blyft de Vryheydt om de conſenten die daertoe verſocht worden in te willigen of te excuſeeren, ende overſulx alſo het onderhouden van de militie is wel de voornaemſte belaſtinge, ende die meeſtendeel alle d'andere met haer ſleept; ſo wordt oock volgens de bekende ſtyl van Regieringe, by petitie van den Raedt van State, van jaer tot jaer, conſent verſocht in den Staet van oorlogh, ende, by gevolgh, ieder Provincie die vryheyt gelaten, om hare conſenten daerop zoo verre bepaelt off onbepaelt in te brengen, als zy vermogens zyn te preſteren, ende, ten dienſte van den Lande verſtaen te behooren: alſo anderſints, ende indien aen de Generaliteyt geſtelt zoude zyn het getal van de militie by pluraliteyt van ſtemmen vaſt te ſtellen, zulx dat oock de overſtemde Provincie daerinne haer conſent moſte dragen: zoo zoude, by nodigh gevolgh, d'eene Provincie d'andere de wet connen ſtellen in het dragen van de belaſtingen, alſo de militie niet en can onderhouden worden zonder ſoldye, ende de ſoldyen niet gevonden worden zonder belaſtinge: Ende zoude hier mede den anderen Provincien, welcker ſinantien tegenwoordigh onvergelyckelyck veel min dan Hollandt zyn beſwaert, ende dies vermogens om meerder in de gemeene Laſten te dragen, nu een open wegh gebaent zyn om deſe goede Provincie, door 't opdringen van voor haer ondraeghlycke laſten, in confuſie van ſinantien ende onvermydelycke ruine te helpen.

Dat voorts de Heeren Staten van Hollandt deſe wettelycke macht om affſonderlyck van de andere provincien te disponeren tot de reductie ende licentieringe van de Militie op haere repartitie ſtaende, in zodaniger voegen als geſchiedt is, niet en hebben gebruyckt, voor ende al eer zy alle behoorlycke middelen hadden aengewendt, om de andere Provincien tot eenparigheyt met haer Ed. Groot Mo. te bewegen, ende dat haer Ed. Groot Mo. vermits de onvermogentheyt van hare ſinantien niet langer en conden patienteren, zonder den dienſt van 't Landt merckelyck te verachteren, het zelve achten wy dat de Heeren Gedeputeerden, over deſe beſoignes geweeſt hebbende, genoegſaem zullen doen blycken, daer 't vereyſcht wordt, door aenwyſinge van de meenighfuldige devoiren, die aen de Gedeputeerden van de Provincien ter Generaliteyt tot deſen eynde by Hollandt zyn gedaen, ſtaende zoo langhwylige deliberatien, als over dit werck zyn gevallen, en-

de

Bylaage L. A.

de particulierlyck door de gevoeghsaemheydt die de Leden van Hollandt hebben getoont, mits, ter contemplatie van de andere Provincien, zo verre aff te gaen van haer Ed. eerste resolutie van te casseren honderd ende vyff Compagnien te voet ende de helft van de Ruyterye: ende uyt het geen haer Ed. Groot Mo. den Heeren Staten van de andere Provincien, aengaende de ongelegentheyt van Hollands finantien op dit subject over langh by missive hebben geadverteert.

Ende zeeckerlyck heeft oyt, staende den oorlogh, de nood gedrongen om extraordinarie levées te doen, waer door 's lands Militie tot sulcken grooten aental van Compagnien is geaugmenteert, gelycke ende grooter noodt dringht Hollandt tegenwoordigh, om alle Militie, die men, zonder gevaer van den Lande, missen can, aff te schaffen ende te excuseren, ende die men nodigh heeft op de voet van de meeste mesnage te houden, indien zy oyt hare ingezetenen de vruchten van de Vrede door verlichtinge van schattingen ende impositien wil doen genieten, ja zelfs haer ruine prevenieren.

't Is insgelyks genoegh bewesen ter Vergaderinge van haer Ho. Mo. dat dese verminderinge van de Militie, waer toe Hollandt benodight is te resolveren, geschieden can, zonder te manqueren aen de nodige beschermínge van de Landen; ende dit also by syne Hoogheyt den Heere Prince van Orangien geoordeelt te zyn, can blycken uyt de voorslagh van accommodement, den achtsten December lestleden door syne Hoogheyt gedaen aen haer Ed. Groot-Mo., waerinne wierd' voorgeslagen grooter verminderinge van Militie dan tegenwoordelyck by haer Ed. Groot-Mo. is goedgevonden.

't Is mede genoegsaem bekent, dat door de weynige ordre, die 'er is op de betalinghe, monsteringe ende discipline van de Militie, 's Lands Compagnien zoo schandelyck defectueux zyn, dat men tegenwoordelyck zo veel soldaten niet effectivelyck in dienst zal bevinden, als men na dese ende grooter cassatie ende verminderinge zoude hebben, by aldien men te gelyck ordre stelde, om, volgens het 11e art. van de Instructie van den Raedt van State, de betalinge hooft voor hooft te doen ofte by diergelyck middel verhinderde dat het Lands geldt door *Mortepayen* niet en wierd' geconsumeert.

Ende is derhalven wel te verwonderen, dat men niet liever tracht op dese voet het Landt, niet met soldaten op 't papier maer in effecte voorsien te houden, ende dat men Hollandt boven vermogen wil surchargeeren, ende daerdoor te weegh brengen, dat men op de monsteringe ende discipline van de Militie geen goede ordre can stellen, also om daertoe te comen, eerst goede betalinge moet voorgaen, die niet te practiseren is, wanneer de lasten gaen boven het incomen.

Sulx dat inderdaed die geene die hierinne Holland tegengaen, niet alleen de ruine van die Provincie thoonen te zoecken, maer oock de bescherminge ende de securiteyt van 't Landt niet weynich verachteren.

Ende oversulx, also de Heeren Staten van Hollandt niet anders in desen hebben gedaen, als het geene haer Ed. Groot Mo. wettelyck vermogens ende tot voorcominge van de ruine van hare Provincie noodshalven gehouden waren, ende zonder vercortinge van 's Lands nodige beschermenisse conden doen, so wordt dese actie van haer Ed. Groot-Mo. buyten alle behooren gecontraquarreert by de andere Provincien, ende in de voors. propositie van haer Ho. Mo. Gecommitteerdens t' onrecht getraduceert ende becladt met verscheyden imputatien waet aen U Achtb. ende de andere Leden van Hollandt zoo wy ons versekert houden niet schuldigh en zouden willen zyn. Bylaage L. A.

Als namentlyck, dat door dese affsonderlycke licentieringe ende reductie van haer Ed. Groot Mo. 1. zoude worden gecontravenieert het Tractaet van de Unie. 2. verbroken ende overtreden de ordre ende voet, die tot noch toe in de Regieringe onverbrekelyck is geobserveert, also aen syne Hoogheydt ende den Raedt van State by de gesamentlycke Bondtgenoo'en het opperste Commandement, aenneeminge, affdanckinge off reductie van Cryghsvolck zoude zyn gedefereert, ende van dezelve alleen dependeren de Militie in eedt t'ontfangen, ende daervan wederomme te ontslaen ende te licentieren. 3. dat by gevolge haer Ed. Groot Mo. oorsaeck zouden zyn van alle de disordre, onheylen, de ruine van den Staet ende ingezetenen van dien, die hier uyt stonden te vresen.

Ende wordt met gelycke onrede noch geclaegt, dat haer Ed. Groot-Mo. haer niet en hebben willen voegen met de zes andere Provincien, op de Staet van oorlogh, noch zelf daerover in conferentie comen, sonder welcke staet nochtans, volgens de sustenue van de gezeyde Heeren Gecommitteerdens, niet mogelyck zoude zyn het Landt buyten confusie te houden.

Voor zo veel belangt de contraventie van de Unie 't zelve en zien wy niet met wat fondament beweert mach worden, maer ter contrarie, dewyle by het Tractaet van Unie een yeder Provincie wordt gelaten by syne hoogheyt, gerechtigheyt ende Privilegien, ende dat nergens overgegeven ende toegestaen wordt dat d' eene Provincie de andere in het stuck van belastinge zoude mogen overstemmen, maer wel het contrarie: zo zoude dese beschuldingh wel mogen worden geretorqueert tegens de geene die Hollandt, in het gebruyck van hare wettelycke macht, zoecken te verhinderen.

Wat aengaet d'intentie van de Unie, waer van in desen gewagh wordt gemaeckt, deselve geen andere zynde dan de bescherminge van de Geunieerde Landen, ende het handhaven van een yeders vryheyt ende gerechtigheyt; zoo wordtse niet zeer wel betracht by de geene, die de Provincie van Hollandt, welcke zo veel voor haer eygen en des anders vryheyt heeft gedaen ende geleden, zouden willen onbequaem maecken om haer zelven in tyden van noodt te connen beschermen.

Dat men zeyt, dat de Provincien haer verbonden hebben, omme by den anderen te blyven, in aller maniere ende forme als of zy eene Provincie waren, 't zelve wordt qualyck in desen gevallen geappliceert, aengezien wy willen vertrouwen dat niemandt in de Regieringe van Hollandt gedacht en heeft om contrarie te doen, mits dat men wel verstaet, dat hiermede de gerechtigheden van de Provincien niet t'samen gesmolten zyn, maer een yeder by de zyne is gebleven ende verbonden den anderen by de hare

BYLAAGE L. A.

te laten, ja daerinne te helpen voorſtaen ende maintineeren.

Gelyck oock zeer qualyck ten propooſt ende hatelyck de Religie in deſen wordt bygebracht, alſo de queſtie hier niet en is over Religie, off yets daervan dependerende, maer alleenlyck off de Provincie van Hollandt geconſtringeert mach worden by haer Bondtgenooten om meerder Militie aen te houden als zy vermogens is te betalen, ende daer door in de disordre ende confuſie, die uyt geruineerde finantien ende onbetaelt Cryghsvolk gewoon zyn te ontſtaen, onvermydelyck te vervallen, ſonder evenwel effective meer volck in dienſt te hebben, als Hollandt, onder goede mesnage, wel zoude willen onderhouden.

Dat wyders gemelte Heeren Gecommitteerden haar fonderen op het 9e. Artic. van de Unie, om het different, dat men tegens Hollandt opneemt te trecken tot deciſie van de Stadthouders, 't zelve zoude (onder correctie) mogen plaets hebben, zoo wanneer over de esgaliteyt ende inesgaliteyt van de Contributien tuſſchen de Bontgenoten eenigh verſchil zoude gereſen zyn, waervan te verſtaen is het voorſ. 9e art. Ende zeeckerlyck aengezien de Provincie van Gelderland by de Vrede zoo merckelyck is gebeneficeert, ende andere Provincien mede na haer vermogen, ende na proportie van Hollandt niet en contribueren, zo iſt wel reden dat eens ſerieuſelyck van 't veranderen ende reformeren van de quota en de contributie werde gehandelt, ende zoude als dan, in geval van differentie, dit connen te pas comen, maer niet in cas ſubject, in het welcke different comt gemoveert te worden over een poinct tſamen gaende met de hoogheyt ende vryheyt van de Provincie, welcke men niet vermach in compromis te ſtellen.

Ende zoo wanneer omtrent deſe zake al eenigh bedencken conde vallen aengaende het differ ent aen den Stadhouder, des neen, zoo zoude zulx als nu geen plaetſe hebben connen, alſo ſyn Hoogheyt zich heeft gevoeght met de Gedeputeerden van de andere Provincien.

De Heeren Gecommitteerden zeggen wel in hare voorſ. Propoſitie, dat zy geloven dat de finantien van de Ed. Groot-Mo. Heeren Staten van Hollandt hoogh zyn beſwaert ende niet wel connen dragen alle de laſten; dat is wel waer, ja het is deſelve onmogelyck te dragen alle de laſten; maar dat andere Provincien willen clagen over gelyck beſwaer ende onmacht; hoe groote onreden zulx zy can wel blycken allen den geenen die den Staet van Hollandt ende van de andere Provincien is bekent. De Provincie van Vrieslandt heeft byna een derde part van hare gemeene middelen affgeſtelt, ende can noch jaerlix een goede ſomme te boven ſtaen, ende eenige andere Provincien hebben hare laſten mede ten deele vermindert, in plaetſe dat Hollandt, houdende hare Gemeente onder de beſwaernisſe van de oude ſchattingen noch zeer veel honderd duyſenden, na deſe caſſatie, ende na dat noch zeer veel andere middelen van mesnage gepractiſeert zullen worden jaerlix te cort zal comen.

Ende is zeer wel te geloven, dat indien de Provincien in deſelve onmacht met Hollandt waren, verſcheyden goede voorſlagen, die meermalen zyn geproponeert van 's Lands geld, in 't betalen van de Militie door goede ordre te doen ſtrecken, zoo niet en zouden zyn getraverſeert geweeſt, ende de mesnage beter behertight.

BYLAAGE L. A.

Voor zoo veel het tweede aengaet dat aen ſyn Hoogheyt ende den Raedt van State het opperſte Commandement tot aenneminge ofte afdanckinge off reductie van het Cryghsvolck zoude zyn gedefereert, indien men dit zoo zoude willen verſtaen dat ſyne Hoogheyt ende den Raedt van Staete daer over abſolutelyck by haer zelven zouden hebben te disponeren, zoo weder-ſpreeckt men de bekende ordre ende geſtelte van de Regieringe, achtervolgens dewelcke ſyne Hoogheyt ende de welgemelte Raedt hiertoe conſenten van de Provincien nodigh hebben ende gewoon zyn te verſoecken; doch indien men hier by anders niet en meent dan dat ſyne Hoogheyt, ende welgemelte Raedt, het goedvinden van de Provincien voorgaende, de voorſ. zaeken effectueren, zo en wordt hierdoor niet verhindert dat de Provincie van Hollandt, hebbende eerſt alle gevoegſaemheyt getoont om eenparigly ck met d'andere Provincien te gaen eyntelyck by haer ſelve reſolvere om op haer repartitie onbetaelt te laten ende voor gelicentieert te houden de Militie, die zy inderdaet onvermogens is te betalen. Oock wordt in de Inſtructie van den Raed van State by 't 7 Art. wel duydelyck gezeyt, dat de Raden niet zullen mogen doen tot prejudicie van de Privilegien, Rechten, Vryheden ende Uſantien van de Provincien in 't generael ende yeder in 't beſonder: onder welcke Vryheden ende Uſantien alſo wel de voornaemſte is het recht dat yeder Provincie altydt gehadt heeft ende gepractiſeert, van zyn conſenten naer het vermogen van zyne finantie ende eygen goedvinden te formeeren; ſo behooren dan welgemelte Heeren Raden van State niet te ondernemen de Provincie van Hollandt in deſe gelegenheydt daer van te beroven.

Buyten dat oock by het 32 art. van de voorſ. Inſtructie de Provincien duydelyck zeggen van haer niet te abdiceren het recht ende de macht omme by den Staten Generael, ende de Staten van de Provincien elx in 't particulier, yeder zoo veel hun aengaet, ten tyde van noodt, off als het de zaken van de Landen zullen vereyſchen, zelffs ordre (tot dienſte van de Landen) in de zaecken, by hun luyden ter dispoſitie van den voorſ. Raedt geſtelt, te mogen ſtellen.

Dat men yets ſchynt te willen concluderen tegen de wettige Reſolutie van Hollandt doordien de Militie in eedt is van de Generaliteyt, 't zelve heeft zeer weinigh fondament, alſo haer Ed. Groot Mo. de Militie, daer over hier different is niet uyt den eedt van den Staten Generael hebben ontſlagen, maer alleen voor zoo veel haer aengaet voor gelicentieert gehouden ende dienvolgende van de verbinteniſſen, die zy aen Hollandt hadden, vrygeſtelt; zonder haer verder hier inne te laten.

Voor zoo veel aengaet de reſolutie den eerſten novembris anno 1623 ter Generaliteyt genomen, waerby ter occaſie dat eenige Provincien in de betalinge van hare Compagnien difficulteerden, ende deſelve van hare repartitie affweſen, by haer Ho. Mo. verſtaen is dat geen Provincien vermogen uyt eygener authoriteyt eenige Compagnien aff te wyſen, zonder voorgaende communicatie ende reſolutie van haer Ho. Mo.

Bylaage L. A. Mo. ende van den Raedt van State. Daer op can dienen, dat hier door Hollandt nochte eenige andere Provincie geensints is benomen hare wettige macht ende vryheyt, uyt crachte van de welcke by haer in cas subject is gedisponeert; alsoo by een resolutie dierwyse *ex incidenti* genomen by de Gedeputeerden ter Generaliteyt geen veranderinge in de forme ende natuyr van de Regieringe conde geschieden, ende aengesien het van selfs spreeckt, dat de Provincien die doemaels Compagnien affweesen, niet hebben helpen resolveren ende toestaen dat zy zulx niet en vermochten te doen, zo zoude immers dese Resolutie niet meer effect hebben, dan off in desen gevalle op gelycke manier ter Generaliteyt by zes Provincien wierde gereselveert dat Hollandt gedaen hadde 't geen zy insgelyx niet vermochte, maer hierenboven zoo is de zake, waer over als doen different ende questie was, niet van gelyke natuyr ende gelegentheyt als de zake in desen, ende can oversulx van het een tot het ander geen argument worden getrocken, alsoo de Landen doemaels in oorloge, onder een geformeerde Staet van oorlogh, waren, daersse nu zyn in vrede ende in deliberatie om een Staet te formeren, oock de Provincien, die de soldaten affweesen van hare repartitie, schynen, naer uytwysen van de resolutie 't zelve gedaen te hebben zonder voorgaende Communicatie van de andere Provincien, dat in desen niet en is geschiedt, ende uyterlyck, dat by de voors. Resolutie gestelt wordt, dat de Provincien zulx niet vermogen te doen 't zelve can wesen om dat zy daer mede contravenieerde de consenten by haer voor als doen gedragen, ofte quamen te manqueren in de nodige beschermenisse van 't Landt, ofte dier off diergelycke andere oorsaken, ende niet om dat, volgens de Unie, gelyck men nu wil voorgeven, geen Provincie vermochte de consenten in de militie na de maet van hare finantie te limiteren, want in de voors. Resolutie niet geseyt wordt dat de Unie daer door wierd verbroocken, maer dat het onmogelyck was andersints het Landt in state ende buyten confusie te houden, welcke reden niet en militeert in desen; dat vorders gezeyt wordt, dat dese Resolutie by Hollandt is geurgeert, daer van heeft ons uyt de Copie van de zelve niet connen blycken.

Van gelycken oock en can de natuyr ende forme van Regieringe niet verandert zyn by 't geen door de Heeren Gedeputeerden ter Generaliteyt is gereselveert in den jare 1626. omtrent de zake voorgevallen in Zeelandt, gelyck uyt de voorgezeyde redenen claerlyck consteert, maer daerenboven zoo is de zake als doen by Zeelandt ondernomen van geheel andere natuyr als het tegenwoordige in differentie zynde. De Heeren Staten van Zeelandt, gelyck U Achtb. uyte resolutie ende acte van die tyt can blycken, hadden als doen stilzwygens de Compagnien op haer repartitie gereduceert ende vermindert, 't zelve wierd' gedaen staende den oorlogh, wanneer de behoudenisse van 't Landt absolutelyck dependeerde van de Militie, tegens de Staet van oorlogh die de Provincien gesamentlyck hadden aengenomen, ende, op derzelver Consenten, in observantie was, ende dit alles zonder voorgaende communicatie, zulx dat hare Ho. Mo. daer van eerst advertentie cregen door den Gouverneur van Sluys, wanneer gemelte Staten van Zeelandt nu al bezigh waren om de voors. Reductie in 't guarnisoen van die Stad t'effectueren, sulx dat lichtelyck aff te nemen is hoe veel de zaecke in desen van de voorseyde is verschillende, ende dat dienvolgende deselve hier niet wel te pas en wordt gebracht, doch staet en passant aen te mercken dat de bezendinge, die de Heeren Staten Generael als doen hebben geaddresseert, niet geaddresseert gingh aen de Steden van de gemelte Provincie van Zeelandt, maer aen de Heeren Staten van dezelve. Bylaage L. A.

Ende hoewel als doen de Provincie van Zeelandt van het geen zy ondernomen hadde is affgegaen, zo heeft dezelve echter verstaen dat de Compagnien die zy gereduceert hadde niet by ordre van haer Ho. Mo. maer op haer last wederom compleet gemaeckt zouden worden, gelyck te zien is by 't geen verhaelt wordt in een resolutie van haer Ho. Mo. van den 2 martii des gezeyden jaers 1626.

Doch voor zoo veel concerneert het vaststellen van den Staet van oorlogh geformeert by den Raedt van State, dat de Heeren Staten van Hollandt daerinne, gelyck geclaeght wordt, geen consent hebben willen dragen, 't zelve en is niet vreemt, aengezien het onmogelyck is voor deselve Provincie de lasten van die te voldoen, gelyck by desen Raedt op de laeste Petitien van den Raedt van State, om die reden, oock is verstaen, dat men in de voors. Staet niet en zoude noch te conde bewilligen.

Dat men oock, volgens de laetste voorslagh van syne Hoogheyt na gedane cassatie van de opgemelde Compagnien zoude overgeven niet meer te casseeren, voor ende al eer de vrede tusschen Vranckryck ende Spaegnen geslooten, ende in Duytslandt volcomen geexecuteert zoude zyn, 't zelve is buyten alle reden, alsoo de Provincie hiermede, tot de uytcomste van een onseeckere zaek toe, haer zelve zoude beroven van de vryheyt ende macht omme omtrent een van de importantste zaken van den Staet, na tyts gelegentheyt te connen disponeren, Ende zouden wy, onder correctie, wel geloven, dat de Heeren Staten van de andere Provincien oock by haer zelven niet gelogeert zouden zyn om hierinne te condescenderen, ende dat men op dit subject in Hollandt occasie zoude connen nemen van haer te bezenden.

Wanneer voor 't aengaen van de Vrede preliminarie geproponeert wierdt, dat men de Staet van oorlogh zoude vaststellen, is verstaen, dat de Provincien de vryheyt most open blyven van daer op na gelegentheyt van zaken te resolveren. De oorsake die de Provincien als doen gehadt hebben, van hare vryheyt in desen niet over te geven, heeft noch de Provincie van Hollandt, ende derhalven geen reden om het geen doen verstaan is te veranderen.

Dat gemelte Heeren Gecommitteerden in de voors. hare Propositie de resolutie van haer Ed. Groot-Mo. trachten te sugilleren, als genomen by overstemminge ende tegens protestatie van notable Leden, 't zelve can ter werelt niet dienen ter intentie van haer Ed. also dit niet alleenlyck wettelyck vermocht te geschieden, maer zelfs, aengesien de deliberatie viel over een poinct van belastinge, zoo zoude, schoon de minste stemme de belastinge hadde willen excuseeren,

BYLAAGE L. A.

volgens de voorſeyde maximen d'overſtemminge van 't meeſtendeel daer tegens geen plaetſe hebben; oock en is de dispariteyt van de adviſen tuſſchen de Leden van Hollandt, zo wy vertrouwen, niet daer uyt gereſen, dat de diſſentierende Leden zouden geacht hebben, dat de gereſolveerde caſſatie ende reductie tegens den dienſt van den Lande geſchiede, maer op een preſuppoſt, dat het eenigh inconvenient mocht geven, 't zelve te doen zonder bewilligingh van de andere Provincien, ſulx dat deſelve Leden mogen geſeyt worden ſcrupuleux geweeſt te zyn, in aff te wachten 't onbenoegen dat de Gedeputeerden van de andere Provincien hier over mochten comen te toonen, ende niet geoordeelt dat de zake in zich zelven was tegens de form van de Regieringe off dienſt van den Lande; ende blyckt derhalven hoe qualyck de voorſ. Heeren Gedeputeerden dit zelve t'haren voordeel willen duyden; maer voor zoo veel aengaet de gedane proteſtatie, ende exorbitantie daerinne gepleeght indien de Leden die dezelve hebben gelieven te interponeeren daer van niet gelieven aff te gaen, zo can ter Vergaderinge van haer Ed. Groot Mo. worden gedelibereert wat men daerop nader zal dienſtigh vinden te doen.

Dat vorders de Heeren Gedeputeerden van de zes andere Provincien ter Vergaderinge van haer Ho. Mo. gelieft hebben hierover een bezendinge te decerneren aen de Steden van Hollandt, dies aengaende is tegenwoordig in deſen ende in den jare 1639 in gelycken gevalle wel verſtaen dat hare Ho. Mo. by dit middel haer quamen te adreſſeren daer zy, volgens de ordre van de Regieringe, niet en behoorden, achtervolgens de welcke de bezendinge hadde moeten geſchieden aen de Staten van deſe Provincie, ende niet aen de Steden in 't particulier, die niet gequalificeert en zyn, om met Bondtgenoten van Hollandt, zonder kenniſſe van de Staten, te handelen, in zaken de Provincie in 't gemeen raeckende, alſo niet tuſſchen de Steden maer tuſſchen de Provincien de Unie is geſloten, gelyck in 't voorſ. jaer 1639 door de Gedeputeerden van deſe Stadt ter Vergaderinge van Hollandt ſchriftelyck is geremonſtreert, tot welcke ſchriftelycke Remonſtrantie wy ons in deſen gedragen, ende is des te meerder onreden geweeſt, dat hare Ho. Mo. deſe bezendinge aen de Steden hebben ondernomen, alſo de Heeren Gecommitteerde Raden hebben aengepreſenteert gehadt de Leden van Hollandt op dit ſubject te beſchryven, om Staatsgewyſe te vergaderen.

Wat belangt de zorgelycke bewegingen, confuſie ende onheylen, indien hier uyt eenige quamen te ryſen dat Godt verhoede, zoo blyckt uyt het voorverhaelde wel claerlyck, dat de ſchuldt daer van zoude te wyten zyn, niet den Heeren Staten van Hollandt, die, volgens de macht ende authoriteyt haer competerende ten dienſte van 't Landt hebben gedisponeert, maer liever den genen, die de wettige en ten dienſte van den Lande nodige reſolutie van haer Ed. Groot Mo. met zorgelyck contramandement aen de Militie, ende met bezendinge, ſtrydende tegens d'ordre van de Regieringe aen de Steden (middelen die zelffs die geene dieſe aenvaerden nieuw ende extraordinaris moeten noemen) comen tegens te gaen, niet om dat de ſecuriteit ofte dienſt van 't Landt door de Reſolutie van Hollandt zoude laſt lyden, want de caſſatie ende reductie die d'andere Provincien toeſtaen, niet zeer merkelyck van de Reſolutie van Hollandt is verſchillende, maer om dat men dit niet wil laten voortgaen zonder Hollandt t'extorqueren 't gebruyck van de Vryheydt ende macht haer competerende, om op de petitien van den Raedt van State van tyt tot tyt naer gelegentheyt van haer Staet te disponeren. een poinct dat men noyt ende inſonderheyt in deſen niet can overgeven, zonder in Hollandts onvermydelyck verderff ende confuſie te conſenteren.

BYLAAGE L. A.

Ende derhalven, om te comen tot het tweede Lit van de commiſſie, dewelcke 't U. Achtb. gelieft heeft ons op te leggen, zo en connen wy niet anders oordeelen, dan dat het dienſtigh ende nodigh zal zyn by 't geen door haer Ed. Groot Mo. is gereſolveert, ende by U Achtb. voorgaende reſolutie, gelaudeert ende geapprobeert, te perſiſteren, ende geenſints in te willigen 't geen by de voorſ. propoſitie van de Gecommitteerden van haer Ho. Mo. wordt geintenteert.

Ende alſo wy achten dat door de voorſ. nieuwigheden ende indrachte, onderleyt by de Gedeputeerden van de andere zes Provincien, wordt geſocht de Leden van Hollandt in diſſentie te brengen, zoo oordeelen wy te gelyck, onder correctie, dat U Achtb. door de Heeren Gedeputeerden, ter Daghvaert gaende, alle nadere behoorlycke devoiren gelieven te doen, om de Leden tot eenſtemmigheyt te brengen, als mede dat ſyn Hoogheyt den Heere Prince van Orangien als Stadthouder van deſe Provincie datelyck na de byeencomſte van de Heeren Staten van Hollandt, ſerieuſelyck behoort verſocht te worden te compareren ter Vergaderinge van hare Ed. Groot Mo. ende aldaer met voorhoudinge ende erinneringh van de Commiſſie hem als Stadthouder gegeven, ernſtelyck aengemaent ende verſocht, om zich niet verder in Commiſſie van de Gedeputeerden van de andere zes Provincien te laten employeren, maer te voegen tot voorſtandt van de goede zaecke van Hollandt. Ende dat vorders gemelte Heeren Gedeputeerden van deſe Stadt gelaſt werden, te helpen bevorderen, dat Hollandts Reſolutien uytgevoert werden met de minſte onruſt ende onluſt die doenlyck is, ende indien yetwes voorvalt, daer op haer Ed. nader laſt mochten nodigh hebben 't zelve over te ſchryven.

TWEE-

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

ZEVENTIENDE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van het jaar* 1651, *tot het jaar* 1661.

1651. Hooge Watervloed in en om Amſterdam.

Amſterdam, welk, in den Zomer des voorleeden jaars, door een onverwagt toeval, genoodzaakt geweeſt was, zyne ſluizen open te zetten, en het naaſte land te laaten onderloopen, werdt, in de Lente van dit jaar, van eenen zwaaren watervloed overvallen, die meer ſchade deedt. Het opperwater hadt, in 't begin van January, diep in Duitſchland, geweldig hoog geſtaan, en, wat laater, verſcheiden' Dyken, in Gelderland en in 't Stigt van Utrecht, doen bezwyken. Doch Holland hadt hiervan luttel geleeden. De zeevloed, die, in 't laatſt van February, een gedeelte van Friesland overſtroomde, deedt dit Geweſt, en de Stad Amſterdam in 't byzonder, veel meer nadeels. Op Zondag den vyfden Maart, met volle maan en ſpringvloed, waaide het zo ſterk uit den Noordweſten, dat het Noordzeewater, door de gaten der Zuiderzee, naar binnen geperſt, omtrent den middag, in 't Y en in de Stad, reeds twee of drie duim hooger ſtondt, dan het, in den Allerheiligen vloed des jaars 1570, geſtaan hadt. 't Water vloeide over den Nieuwendyk en Warmoesſtraat. Veele ſteegen hieromtrent werden met ſchuitjes bevaaren. De meeſte kelders, en verſcheiden' pakhuizen en lootſen liepen onder, en veele koopmanſchappen werden zwaarlyk beſchadigd; anderen, ter naauwer nood, en half bedorven, gebergd; waartoe zig luiden gebruiken lieten, die, bekoord door 't hooge loon, welk men uitbieden moeſt, uuren agtereen, tot den middel toe, in 't water ſtonden. De S. Antonis- of Diemerdyk bezweek voor den hoogen en ſterk aandringenden vloed, die 'er twee gaten in ſtiet, een ter wydte van omtrent zeventig, en een ter wydte van vyftien roeden; waar door 't water, met zo veel gewelds, ten lande in ſtortte, dat de ringdyk der drooggemaakte Diemermeer, tegen den avond, ook inbrak. De Meer raakte wel zeſtien voeten diep onder water. Al de plantaadjen en eenige Luſthuizen werden vernield. De eigenaars derzelven moeſten zig, den volgenden Zomer, vergenoegen, met hunne tuinen en luſtplaatſen, alleenlyk in ſchuitjes, te bezoeken. Doch zo dra de gaten in den zeedyk geſtopt waren, viel men, na 't verwerven van vernieuwinge van 't verleende Octroi voor nog tien jaaren, op den zeventienden December des jaars 1652 (*a*), zo vlytiglyk aan het herſtellen en merkelyk verzwaaren van den ringdyk, en voorts aan het droogmaaken der Meer, dat alles, in weinige jaaren, wederom in den voorigen, of beteren ſtaat gebragt was (*b*). Nog voor 't einde van Maart, hadt de Provincie van Utrecht, ter algemeene Staatsvergaderinge, voorgeſlaagen het houden van eenen algemeenen bededag, tot afweeringe der rampen, alomme, door hooge watervloeden, veroorzaakt. Doch ſommigen (*c*) tekenen aan, dat de Staaten van Holland, in aanmerking neemende, dat 'er, onlangs, een bededag gehouden was, en dat die dagen, dikwils, plagten misbruikt te worden, om uit te vaaren tegen de Regeeringe, te wege bragten, dat 'er niet op beſlooten werdt.

1651. De Diemermeer loopt onder.

De Diemerdyk breekt door.

De aanhoudende oorlog tuſſchen Frankryk en Spanje maakte de zee, alomme, zo onveilig, dat de Amſterdamſche Scheepvaart en Koophandel, daardoor, niet weinig belemmerd werdt. De Amſterdamſche Koopluiden, bedagt op middelen, om de zee te beveiligen, booden den Staat aan, in vyf maanden, honderd Oorlogsſchepen, twintig elke maand,

De Amſterdamſche Kooplui-den bieden den Staat honderd oorlogsſchepen aan.

(*a*) Handv. *bl.* 340. [837.]
(*b*) Holl. Merc. *van* 1651. *bl.* 27, 28, 29. DOMSELAAR VI. *Boek*, *bl.* 423. COMMELIN, *bl.* 1163.
(*c*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 652.

1651. maand, te water te zullen brengen, mids het Land zig verbonde, om Intreſt te betaalen van de koſten, hiertoe vereiſcht, tot de afloſſing der hoofdſomme toe. Die van Zeeland deeden dezelfde aanbieding (*d*). Doch ik vind niet, dat 'er eenig beſluit op genomen werdt.

Zy bevorderen de bekragtiging van het Verdrag van Uitkoop wegens den Zontſchen tol.

Men hadt, in 't jaar 1649, op 't ſterk aanhouden van Amſterdam; doch zeer tegen den zin van Zeeland, een Verdrag van uitkoop wegens den Zontſchen tol geſlooten, met Fredrik den III., Koning van Deenemarke, wien men, voor uitkooppenningen, drie honderd en vyftig duizend guldens 's jaars beloofde te betaalen (*e*). Doch, na het ſluiten van dit Verdrag, maakten Zeeland, Overyſſel en het Kwartier van Zutfen zwaarigheid, om het te bekragtigen. Holland hadt, ondertuſſchen, eene goede ſomme, op rekening der penningen van uitkoop, geſchooten aan het Deenſche Hof, en de Amſterdamſche en andere Koopvaardyſchepen van ingezetenen van deezen Staat voeren, zonder tol te betaalen, door de Zont. Holland, en Amſterdam in 't byzonder gaven zig veel moeite, om het Verdrag van uitkoop te doen bekragtigen, door de andere Provincien. 't Gelukte, in April deezes jaars 1651 (*f*); doch niet, dan na dat, in 't laatſt van February, een groot getal van Amſterdamſche en Noordhollandſche Koopluiden, die op de Uitkooppenningen te ſpreeken hadden, met voorſchryvens der Regeeringe van Amſterdam aan de Staaten van Holland, in den Haage gekomen waren, en by de Leden der Vergaderinge, onder welken, Rotterdam een weinig begon te aarzelen, zo ernſtelyk, gedrongen hadden op de bekragtiging van 't Verdrag, dat 'er, eindelyk, toe beſlooten werdt, mids men Zeeland genoegen gave, in 't beſchermen van den Weſtindiſchen handel (*g*). Doch dit Verdrag, welk, met zo veel moeite, tot ſtand gebragt was, werdt, in 't jaar 1653, wederom vernietigd. Men bevondt, dat 'er 't Land meer ſchade dan voordeel van hadt; en dat 'er de Zweeden, welker vriendſchap men toen hoog noodig hadt, zeer misnoegd over waren. Het werdt dan, op den voorſlag des Konings van Deenemarke, verbroken (*h*).

De Engelſche Gezanten worden, te Amſterdam, ontbaald.

Het Parlement van Engeland, na 't overlyden van Prinſe Willem den II., hoop geſchept hebbende, om een naauw Verbond te zullen konnen ſluiten met de Staaten, hadt, in Maart deezes jaars 1651, een gezantſchap herwaards gezonden, welk ſtaatelyk ontvangen werdt; doch onverrichter zaake te rug keerde (*i*). De Gezanten hadden, ondertuſſchen, veel ſchimps moeten uitſtaan van de Koningsgezinden in den Haage, en zelfs van ſommige bedienden der Koningklyke Prinſeſſe, Weduwe van Willem den II. Doch om deeze ſmaadheid te verzoeten, werdt, onder anderen, te wege gebragt, dat zy, te Amſterdam, genodigd, en door de Wethouderſchap, volgens gewoonte in diergelyke gelegenheden, treffelyk onthaald werden (*k*). Doch zy deeden, t'huis gekomen zynde, zulk een verſlag van hun gezantſchap, dat 'er, eerlang, eene Akte van 't Parlement uit voortkwam, waarby de invoer in Engeland verbooden werdt van alle waaren, die niet voortgebragt, of gemaakt waren, ter plaatſe, daar de vreemde ſchepen, die dezelven derwaards bragten, t'huis hoorden: door welke Akte, den Hollandſchen en Zeeuwſchen Koophandel op Engeland, die meeſt in vreemde waaren beſtondt, geheellyk, de bodem ingeſlaagen werdt (*l*). 1651.

Een Smid ſnydt zig zelven van den ſteen.

De kloekmoedigheid van eenen Smid hier ter Stede, *Jan Janszoon de Dood* genaamd, verdient der geheugeniſſe aanbevolen te worden. Hy was, ſedert eenen geruimen tyd, deerlyk gekweld geweeſt van den ſteen. Doch op den zevenden April deezes jaars, nam hy 't beſluit, om zig zelven te redden. Terwyl zyne vrouw naar de Viſchmarkt gegaan was, ſlypt hy een broodmes, ſnydt op de plaats, daar hy de ſmert gevoelde, en perſt den ſteen uit de opening; waarna hy om eenen Heelmeeſter zendt, dien hy toont, wat hy gedaan hadt, en beveelt, de wonde te heelen: 't welk, eerlang, gelukkiglyk geſchiedde. De ſteen werdt, ſedert, in zilver gevat, en van ingezetenen en vreemden, dikwils, met verwonderinge beſchouwd (*m*). Sommigen melden, dat dezelve de grootte van een hennenei hadt, en agt lood zwaar was (*n*).

Het Poorterſchap hier ter Stede wordt in groot en klein onderſcheiden.

De zwaare koſten, die de Stad, ſedert eenigen tyd, te draagen hadt, zo in het aanleggen van nieuwe Veſtingwerken, als in het opbouwen van een nieuw Stadhuis, waarvan, in 't jaar 1648, de eerſte ſteen gelegd was, gaf, omtrent deezen tyd, gelegenheid tot het raadpleegen op middelen, om het inkomen der Stede, naar gelang, ook te doen toeneemen: en onder anderen, werdt, in November deezes jaars, door Burgemees-

te-

(*d*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 650.
(*e*) Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 41.
(*f*) Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 43.
(*g*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 653, 654.
(*h*) Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 273.
(*i*) Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 208 *enz.*
(*k*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 659.
(*l*) Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 211.
(*m*) Holl. Merc. *van 't jaar* 1651. *bl.* 48.
(*n*) *Zie* J. SIX VAN CHANDELIER Poëzy, *bl.* 495.

1651. teren, aan den Raad voorgeſlaagen, of men het Poorterſchap niet in groot en klein zou konnen verdeelen, en de Groot-Poorters, tegen 't verkrygen van zekere byzondere voorregten, eene merkelyk grooter ſomme
1652. doen betaalen (*o*). 't Liep aan tot den zeven en twintigſten January des jaars 1652, eer hiertoe beſlooten werdt (*p*). Op den een en dertigſten, werdt, door 't Geregt, afgekondigd „ dat het Groot-Poorterſchap vyf „ honderd guldens koſten zou, en vryheid „ geeven tot allerlei Koophandel en Winkelneering: ook tolvryheid, na jaar en „ dag; de bekwaamheid om, na eene zevenjaarige geduurige inwooning, tot alle ampten van Regeeringe te konnen verkooren worden; en eindelyk ook het voorregt, om, in geval van misdaad, niet „ meer dan zyn lyf en honderd guldens aan „ geld te konnen verbeuren. Het klein Poorterſchap zou niet meer dan vyftig guldens koſten. En zulke Poorters zouden „ tolvryheid genieten, vryen handel en neering mogen dryven, en in alle Gilden ontvangen worden; doch niet tot ampten van „ Regeering of Regtsoefening konnen worden toegelaaten: ook niet genieten het „ Privilegie van, in geval van misdaad, „ niet meer dan zyn lyf en honderd guldens „ te konnen verbeuren. Kinderen, van eene „ Poorteres gebooren, zouden, ſchoon de „ Vader verzuimd mogt hebben, den gewoonlyken Poorter-eed te doen, in 't „ Groot-Poorterſchap konnen ontvangen „ worden, mids vyftig guldens betaalende. „ Die jaar en dag, met zyn Huisgezin, buiten de Stad woonde, 't zy op 't platte Land, „ of in eene beſlooten' Stad, zou zyn Poorterregt verbeuren, ten ware hy, ter Se-
* Domicilium. „ cretarye alhier, verklaard hadt, waar hy „ zyne * wooning hier ter Stede verkoos, „ en hier, ten minſte twee maanden in 't „ jaar agtereen, met zyn huisgezin, woonde (*q*)." Men beoogde, door deeze onderſcheiding van Groot- en Klein-Poorterſchap, veele vreemdelingen herwaards te lokken, en het Groot-Poorterſchap te doen koopen, om tot het bekomen van aanzienlyke ampten bevoegd te zyn: doch men bereikte zyn oogmerk niet. De zwaare koſten van het Groot-Poorterſchap, en de kleine hoop, om, ſchoon men 't bezate, aan aanzienlyke ampten te konnen geraaken, ſchrikten de meeſte vreemdelingen af; zo dat het, in zeſtien jaaren tyds, alleenlyk eenige reizen weggeſchonken; doch maar eens gekogt was (*r*); waarom het onderſcheid tus-
Deeze onder-

(*o*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 3 *Nov.* 1651. *f.* 186.
(*p*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 27 *Jan.* 1652. *f.* 207.
(*q*) Handv. *bl.* 124. [282.]

ſchen Groote en Kleine Poorters, by eene Keure van den vyfentwintigſten Maart des jaars 1668, te niet gedaan, het Poortergeld voor elk op vyftig guldens geſteld, en ieder Poorter, tot alle Poorters-voorregten en vryheden, geregtigd verklaard werdt (*s*). 1652. ſcheiding wordt wederom te niet gedaan.

Terwyl men bezig was, met het nieuwe Stadhuis, agter het oude, te bouwen, en de muuren van het zelve, reeds tot boven den grond, waren opgetrokken, ſloeg, op Zondag den zevenden July deezes jaars, des morgens ten twee uuren, de brand in het oude gebouw, welk, van agteren, reeds ten deele, afgebroken was. 't Vuur liep, van omtrent het toorentje, waaronder Burgemeeſters Kamer was, zo geweldig voort, dat het gantſche gevaarte, meeſt van hout gemaakt, uitgenomen den tooren en een gedeelte van 't muurwerk, in korten tyd, vernield werdt. Men houdt voor zeker, dat 'er, ter deezer gelegenheid, veele oude Regiſters en Stukken verbrand zyn. Ook is 'er eenig geld verſmolten, en t'zoek geraakt. De ſchilderyen, waarin de aanſlag der Herdooperen op de Stad, en de ſtraf, daarover geoefend, waren afgebeeld, en die op de Kamer van Commiſſariſſen van kleine zaaken hingen, werden door de vlam verſlonden. Ook verbrandde de oude venſters in de puije of 't Zegelhuis, waarin men de gaten plagt te konnen zien, die, door de kogels, geſchooten op de Herdoopers, toen deezen het Stadhuis inhadden, gemaakt waren. Doch 't gaat vaſt, dat 'er ook zeer veele Boeken en Schriften, en het meeſte geld uit de Wiſſelbank, daar, zo ſommigen aantekenen (*t*), de vlam geſtuit werdt, in veiligheid gebragt zyn. En in de *Aantekeningen* van eenen der Brandmeeſteren (1), lees ik, dat 'er, naar gelang der ſelheid van den brand, weinige wezenlyke ſchade geſchied is. Eenige yveraars voor Stads dienſt ſtreefden, midden door de vlammen, naar de Secretarye, en keerden, met armen vol boeken en papieren, te rug. Een was 'er, die naar de Weeskamer liep, toen zy in vollen brand ſtondt, en de boeken en regiſters, welken hy magtig worden kon, ten venſteren uit, op ſtraat ſmeet, daar zy waargenomen en gebergd werden: waarna hy zig, by een touw, langs den tooren, nederliet, alzo de trap, die hy opgekomen was, reeds was afgebrand (*u*). 't Geld uit de Wiſſelbank werdt ook, by zakken vol, op de ſtraat geworpen. De burgery kweet zig loffelyk, in, Het oude Stadhuis verbrandt ongelukkiglyk.

(*r*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* F. 21 *May* 1668. *f.* 55.
(*s*) Handv. *bl.* 125.
(*t*) Holl. Merc. *van* 1652. *bl.* 72.
(*u*) Holl. Merc. *van* 1652. *bl.* 72.

(1) Herbert Govertsz. *van den* Oever.

1652. in, zo veel mogelyk ware, te bergen van 't gene geoordeeld werdt, de meeſte waarde te hebben (*v*). Wonder is 't, dat 'er, in deeze gevaarlyke verwarring, niemant omkwam, of zelfs van belang gekwetſt werdt. In 't noorden van den tooren, ſtondt een tonnetje buskruids, welk, vuur vattende, in de lugt vloog, en een ſtuk muurs medeſleepte, zonder eenig menſch te beſchadigen. Burgemeeſteren, ſpoedig berigt gekreegen hebbende van dit ongeluk, hadden terſtond de Schuttery en Stads ſoldaaten in de wapenen doen komen, en wallen, poorten, ſtraaten en bruggen doen bezetten, om 't graauw, dat op plondering vlamde, van den Dam te houden, of het ontkomen te beletten, zo zy 'er reeds waren, en met den gemaakten buit meenden door te gaan. Veelen, en de Wethouderſchap zelve vermoedden, in 't eerſt, dat de brand voorbedagtelyk geſtigt was. Men vondt, des ogtends ten vier uuren, eenige tonnetjes buskruids in een ſchuitje in de Prinſen-graft onder de Reebrug, 't welk ſommigen in dit vermoeden verſterkte. Doch dit buskruid lag te ver van 't Stadhuis, en kon wel met een geheel ander oogmerk derwaards gebragt zyn. 't Werdt egter, in den eerſten yver, aangehaald, en in 't water geſmeeten. Naderhand, werdt, met de meeſte waarſchynlykheid, geoordeeld, dat de brand veroorzaakt was, door de nalaatigheid en kwaade toevoorzigt der Ruiterwagt, zynde, by onderzoek, gebleeken, dat de brand eerſt beſpeurd was, op de Turfzolder, die een venſter hadt, welk boven de Kaak uitkwam, en digt gelegen was aan de Kamer, daar de Kooijen of Krebben van de Ruiterwagt ſtonden, en waar de meeſten ſliepen, terwyl twee verpligt waren, ſchildwagt te houden (*w*). Vermoedelyk, is 'er, op deeze zolder, eenige onvoorzigtigheid gepleegd, die de Ruiterwagt hadt moeten voorkomen, of tydig ontdekken. Immers, zy werdt, met goedvinden des Raads, by voorraad, afgedankt, terwyl aan Burgemeeſteren de magt gelaaten werdt, om ze, des noods, wederom aan te ſtellen (*x*), gelyk, ſedert, ook geſchied is. Ten agt uuren des morgens, was de brand genoegzaam gebluſcht. Doch de poorten, ketens en draaiboomen bleeven nog, met burgers en ſoldaaten, bezet. Burgemeeſteren en 't Geregt kwamen byeen in de Herberg *de Prins*, agter de Waage, alwaar terſtond eenige Kamers tot Burgemeesters-, Schepens-, Raad- en Weeskamer bekwaam gemaakt werden, die egter, na eenige dagen verloops, naar 't Prinſenhof werden overgebragt. De Wiſſelbank werdt in den Jan-Rooden-Poorts-tooren geplaatſt, daar elk, den volgenden dag, reeds wederom in 't afſchryven geryfd werdt. De Deſolaate-Boedels- en Aſſurantie-Kamers werden in 't oude Weſtindiſche Huis op de Heeren-markt gehouden, en tot het uitvoeren van lyfſtraffen, eenige vertrekken boven de Waage op den Dam gebruikt, voor welke ook het Schavot werdt opgeregt. De tooren van 't verbrande gebouw, dreigende in te ſtorten, werdt, 's daags na den brand, met dikke kabels geſchoord, en vervolgens afgebroken. Doch op den zevenden des avonds, was reeds aan de Herberg de Prins, daar 't Geregt toen vergaderd was, afgelezen „ dat elk, die eenige Papieren, Schrif-„ ten, Boeken, Geld of iet anders onder zig „ hebben mogt, welk in den brand vermiſt „ was, het zelve, op lyfſtraffe, zonder uit-„ ſtel, in de Prins op den Dam leveren „ moeſt (*y*)." Veel ſchade werdt 'er, ondertuſſchen, door de Stad, geleeden aan 't geld, welk, door de hitte geſmolten was, en, na eenige dagen, aan klompen van twintig- en dertigduizend guldens, uit de puinhoopen, gehaald werdt (*z*). Een deel beſchadigde Ryksdaalders bleef eenige jaaren leggen in de Wiſſelbank, zonder dat zy vermunt, of verkogt werden. Doch alzo, in 't jaar 1664, de prys van 't ongemunt zilver hoog gereezen was, gaven Burgemeesteren den Kommiſſariſſen van de Wiſſelbank verlof, om deeze Ryksdaalders, gelykze waren, te mogen verkoopen (*a*). Een Ierſch Koopman, *Steven Frenks* genaamd, een vonnis van *namptiſſement* van zeven en twintig honderd vyf en zeventig guldens en drie ſtuivers in zyn voordeel verkreegen hebbende, welke ſomme, in een kasje op de Rekenkamer, gelegd was, hadt verzuimd, dezelve van daar te ligten, om dat hem de *ſpecie* niet aanſtondt. Dit kasje was ook verbrand, en 't geld geſmolten, in zo verre, dat 'er niet meer dan omtrent zevenhonderd zes en zeventig guldens van te regt gekomen waren. Frenks verzogt, ſedert, vergoeding van ſchade uit Stads kaſſe (*b*). Doch my is niet gebleeken, dat in zyn verzoek bewilligd werdt. Het verbranden van het oude Stadhuis gaf, ſedert, gelegenheid, dat, met het opbouwen van het nieuwe, vlytiger voortgegaan werdt, hoewel 'er nog drie jaaren verliepen, eer men 'er zitting in neemen kon.

1652.

Voorzorg van Burgemeesteren.

De

(*v*) *Zie* J. SIX VAN CHANDELIER Poëzy, *bl.* 373 *enz.*
(*w*) Informatien, genomen op den 13 *July* 1652. *berustende ter Theſaurie*, in de *Dooze* G. *Ix* O.
(*x*) Reſol. Vroedſch. *N.* 20. 11 *July* 1652. *f.* 249.
(*y*) Keurb. M. *f.* 159.
(*z*) DAPPER, *bl.* 332. DOMSELAAR IV. *Boek*, *bl.* 4. COMMELIN, *bl.* 257.
(*a*) Groot-Memoriaal *N.* V. *f.* 152 *verſo.*
(*b*) Reſol. Vroedſch. *N.* 21. . . . *Maart* 1653. *f.* 46.

Het OUDE STADHUIS, de WAAG, de NIEUWE KERK en eenige huizen,
zo als zy zig vertoonden, na 't stigten der Waage, tot omtrent het jaar 1615.
gedaan naar eene afbeelding van Claas Jansz. Visscher.

1652. Oproer te Amſterdam, verwekt door een groot getal Bootsgezellen van 's Lands Vloote.

De oneenigheid tuſſchen den Vereenigden Staat en de tegenwoordige Regeering van Engeland, omtrent deezen tyd, tot openbaaren oorlog zynde uitgeborſten, was men te Amſterdam vlytiglyk in de weer, met het uitruſten van Oorlogsſchepen tot 's Lands Vloote, die, onder 't opperbevel ſtondt van den Luitenant-Admiraal *Maarten Harpertszoon Tromp*. Tot het bevorderen deezer uitruſtinge waren eenige Heeren uit de Vergadering der algemeene Staaten gemagtigd, die hunne byeenkomſten, hier ter Stede, hielden op het Weſtindiſche Huis. 't Geviel, in September, dat, eenige Oorlogsſchepen, die te Amſterdam uitgeruſt waren, in't Vlie ingeloopen zynde, een goed getal van matroozen, door weinige belhamels aangezet, de hoofden byeen ſtak, en, tegen dank van de Heeren Commiſſariſſen der Monſteringe, en van de Kapiteins der ſchepen, *de zwarte Leeuw* en *de Kroon*, met de boot, naar eene Kaag voer, en zig met dezelve naar Amſterdam liet brengen; daar zy, des Zondags den vyftienden September, aankwamen, en terſtond afſpraken, om 's anderendaags te verſchynen op 't Weſtindiſche Huis, en den Gemagtigden tot de buitengewoone uitruſtinge volle betaaling der vier, of vier en een halve maand agterſtallige ſoldye af te vorderen, of, by weigeringe daarvan, den Heeren den dienſt op te zeggen. Zo gezeid, zo gedaan. De muitende matroozen der twee ſchepen begaven zig, des Maandags, voor agt uuren, naar 't Weſtindiſche Huis, daar zy nog vyf of zeshonderd man van de andere ſchepen vonden. Zy benoemden 'er eenigen, die binnen ſtaan zouden, en den Heeren hunne begeerte voordraagen. 't Geſchiedde. Men bejegende hen minnelyk, beloofde hun genoegen, en twee maanden gaadje op rekening te zullen geeven, zoze ſlegts wederom ſcheep wilden gaan. Doch hiernaar haddenze geene ooren. Zy ſtookten in tegendeel elkanderen op, om dagelyks op 't zelfde uur te verſchynen op 't Weſtindiſche Huis, tot dat zy hunnen vollen eiſch en toezegging der hoogſte gaadje, die thans meerder was dan zy bedongen hadden, zouden verkreegen hebben. Zy begaven zig dan, den volgenden dag, wederom derwaards, en werden, op gelyke wyze, met goede woorden, afgeweezen. Middlerwyl, hadt men zorg gedraagen, dat eenige Stads ſoldaaten, met den Major *Jacob Bicker* aan 't hoofd, zig vervoegden voor en op 't Weſtindiſche Huis, daar 't muitend Bootsvolk, ten derden dage, wederom, in groote menigte, ſamengevloeid was. *Antoni Jakobszoon* van Koppenhagen, een der voornaamſte belhamelen, dien dag, wederom zullende binnen ſtaan, was met zyne makkers afgeſproken, dat zy hem, zo hy gevat mogt worden, terſtond, ontzetten zouden. Hy kwam, vervolgens, wederom voor de Heeren, daar hy de maandgelden vorderde met zulke onhebbelyke en dreigende woorden, dat men geraaden vondt, hem, door den Major Bicker en eenige Schouts-Dienaars, te doen vatten. Hy zogt zyn mes te trekken, en zig te weer te ſtellen; doch 't werdt hem belet. Buiten gekomen, om weggeleid te worden, trokken eenigen van zyne makkers, op zyn geroep om ontzet, de meſſen; twee of meer van welken ook gevat werden. Voor de poort van 't Weſtindiſche Huis, hadt zekere *Joris Janszoon* ſtaan ſchelden op de ſoldaaten, terwyl eenigen, en vermoedelyk ook hy, met ſteenen over de muuren geworpen hadden. Immers, men vondt hem alleen, ſtaande voor de poorte, en den Onderſchout *Willem van Buil*, met eenige dienaars, gekomen, om naar de ſteenwerpers te zien, toegraauwende, *hier ben ik, gy hebt het hart niet, dat gy ſchiet, of wy zullen 't huis om ver haalen.* Hy werdt, hierop, aangegreepen, en ook, na eenigen tegenſtand, gevangkelyk weg geleid; waarna de overige muiters afdroopen, zig voorts ſtil hielden, en eerlang wederom ſcheep gingen. 1652.

Twee belhamels worden gevat,

't Geregt van Amſterdam veroordeelde, en ter den volgenden dag, zynde den negentienden September, Antoni Jakobszoon en Joris Janszoon, op hunne bekentenis, ter galge (*c*), welk vonnis, den twintigſten, werdt uitgevoerd. Men hadt het ſchavot voor de Waage opgeregt, en, tot voorkoming van oproer, die ligtelyk zou hebben konnen verwekt worden, door de menigte van matroozen, welken zig, tot reddinge hunner makkeren, verbonden hadden, den Dam, met drie vendelen Stads ſoldaaten, doen bezetten; die laſt hadden tot geene daadelykheden te komen, ten ware men onderneemen mogt, de Regtsoefening te beletten. Onder de aanſchouwers, ſtonden eenige vrouwen, die, veelligt, naauwe betrekking hebbende tot de misdaadigen, of derzelver makkers, terwyl 't vonnis uitgevoerd werdt, aan 't ſchreijen raakten, en flaauw werden; waarom zy zig bevlytigden, om uit de menigte in veiligheid te komen. Doch hierdoor ontſtondt zo groot een gedrang tegen de ſoldaaten, die voor de Waage ſtonden, dat eenigen uit hun gelid wyken moeſten. De Kapitein *Abraham Commelyn*, die hier geboodt, gaf toen bevel tot ſchieten. De Luite- dood gebragt.

Ongeluk by 't uitvoeren der ſtraffe.

(*c*) Confeſſieboek *van* 23 *Aug.* 1651. *tot* 28 *Jan.* 1654. *f.* 90, 92.

1652. tenant *Sebaſtiaan Ludolf van Eitzen* riep ook, *ſchiet 'er onder:* waarop eenige ſoldaaten in 't wilde ſchooten op de aandringende menigte, waaronder wel agt onſchuldige burgers gedood; anderen deerlyk gekwetſt werden. 't Schieten verwekte zulk eene byſtere ontſteltenis onder de aanſchouwers, dat elk naar een goed heenkomen zogt, en veelen onder de voet raakten, en vertrapt, anderen in 't water gedrongen werden.

Afkondiging ter deezer gelegenheid.

Het ongeluk, welk den onſchuldigen toekyken overgekomen was, trof de Wethouderſchap zo diep, dat zy, den volgenden dag, by openbaare afkondiging, drie honderd guldens beloofde, aan elk, die eenen ſoldaat wiſt aan te wyzen, die iemant uit de burgerye gegriefd; en zes honderd guldens, aan die bewees dat eenig bevelhebber laſt om te ſchieten gegeven hadt (*d*). Ten zelfden dage, hadden myne Heeren van den Geregte, by raade van de Heeren Raaden ter Admiraliteit alhier, *præfereerende*, gelyk zy zig uitdrukten, *gratie voor rigeur van Juſtitie*, vergiffenis beloofd aan alle de matroozen, die, behalve de ter dood gebragten, en eenige anderen, welken met mindere ſtraffen geſtraft waren, zig aan den opſtand hadden ſchuldig gemaakt, mids zy zig, binnen tweemaal vierentwintig uuren, begaven in de ligters, die gereed lagen om hen aan boord te voeren: ſtaande Burgemeeſteren 'er, in zulk een geval, voor in, dat hun, door de Heeren Gemagtigden tot de buitengewoone uitrusting, alle behoorlyk genoegen gegeven zou worden: daar zy, binnen den beſtemden tyd, niet ſcheep gaande, met verbeurtenisſe hunner verdiende gaadje, en zelfs aan den lyve geſtraft zouden worden; terwyl aan alle volkhouders en anderen ſcherpelyk verbooden werdt, hen te huisveſten (*e*). De oproerige matroozen voegden zig allen, of meeſt allen naar dit bevel. Doch de Staaten van Holland namen kwalyk, dat de Wethouderſchap der Stad ondernomen hadt, vergiffenis van openbaare misdaaden toe te zeggen, zonder hen te kennen. Zy merkten 't aan als eene krenking hunner opperſte magt. De Regeering van Amſterdam verklaarde, zonder zulk een oogmerk, en alleen uit hoogen nood, tot deezen ſtap gekomen te zyn. Doch de Staaten hielden zig niet voldaan, voor dat de Stad beloofd hadt, zig, voortaan, in diergelyke gelegenheden, altoos eerſt aan hunne Edele Groot-Mogendheden te zullen vervoegen (*f*).

't Geregt belooft den muitenden bootsgezellen vergiffenis.

't welk de Staaten van Holland kwalyk neemen.

Midlerwyl, was de Kapitein Commelyn ter Stad uit geweeken: waarom 't Geregt beſloot, hem, openlyk, van agt tot agt dagen, met de klok, te doen indaagen; gelyk geſchiedde (*g*). Doch hy verſcheen niet, op de indaaging: waarom hy, ſedert, * onbekwaam verklaard, en buiten Amſterdam en eene myl in 't ronde gebannen werdt (*h*). De Luitenant van Eitzen, Zoon van *Albrecht van Eitzen*, Burgemeeſter van Hamburg, ſchoon hem geraaden werdt te wyken, bleef in de Stad, en verſcheen, eerlang, voor Schepenen; daar hy ontkende, laſt tot ſchieten gegeven te hebben, ſchoon men zeven en meer eenſtemmige getuigen tegen hem inbragt, die het tegendeel beveſtigden. Hy werdt dan agter af geleid, en met de paleye gedreigd. En toen beleedt hy, dat hy, de beweeging aanziende voor eenen blykbaaren oploop, tot handhaaving van 't Geregt, bevolen hadt, te ſchieten. Doch eenige weeken laater, verklaarde hy zulks door vreeze beleeden te hebben, en ontkende, op nieuws, bevel tot ſchieten te hebben gegeven (*i*). Hy zat tot in het volgende jaar, wanneer hem, op hooge voorſpraak van verſcheiden' Mogendheden, door 's Lands Staaten, vergiffenis van misdaad verleend werdt (*k*). Kort na de voorgevallen beroerte, waren Burgemeeſteren, door den Raad, gemagtigd geweeſt, om de vrienden der doodgeſchootenen op den Dam, die hier ter Stede niet woonden, met eene gepaſte ſomme gelds, te vergenoegen, en de kinderen of weduwen, die hier woonden, eene lyfrente van vyf en twintig of dertig guldens 's jaars toe te leggen (*l*). Ook tekenen ſommigen aan, dat de weduwen en weezen der geſneuvelden, door de Wethouderſchap, eerlang, naar hunne gelegenheid, of met eenig ſtads ampt, of met een ſomme gelds, tot vergoeding van 't geleeden verlies, verëerd werden (*m*).

Vergoeding aan de vrienden der geſneuvelden.

Met den aanvang des jaars 1653, kwamen wederom Gemagtigden der algemeene Staaten te Amſterdam, om den aankoop en uitruſting van Oorlogsſchepen te bevorderen (*n*). De Engelſche oorlog werdt ſterk voortgezet, tot merkelyk nadeel van den Koophandel van Amſterdam, waarin, zo wel als in veelerlei neeringen en handwerken hier ter Stede, eerlang, zo groot een verval kwam, dat 'er, dit jaar, wel veertien- of vyftienhonderd (*o*), of, volgens anderen,

Uitrusting van Oorlogsſchepen, en

Wat, omtrent

1652. de bevelhebbers, die laſt tot ſchieten gegeven hadden, voorviel. * inbabyl.

1653.

(*d*) Keurb. M. *f.* 166.
(*e*) Keurb. M. *f.* 165.
(*f*) WICQUEFORT *Tom.* I. *Livr.* VI. *p.* 334.
(*g*) Keurb. M. *f.* 167.
(*h*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 874.
(*i*) Confeſſieboek *van* 23 *Aug.* 1651. *tot* 28 *Jan.* 1654. *f.* 98.
(*k*) Reſol. Holl. 16 *Oct.* 1652. *bl.* 462. 3 *Maart* 1653. *bl.* 84. AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 746, 747, 874.
(*l*) Reſol. Vroedſch. N. 21. 7 *Oct.* 1652. *f.* 10 *verſo.*
(*m*) DAPPER, *bl.* 318-322. DOMSELAAR VI. *Boek*, *bl.* 395 *enz.* COMMELIN, *bl.* 1149 *enz.*
(*n*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 786, 829.
(*o*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 876.

1653. verval van handel, hier ter Stede.

ren, wel drieduizend huizen ledig ſtonden. Omtrent het Heeren-Logement, wies het gras op de ſtraaten. Zekere Handſchoenmaaker, die voorheen agt en veertig knegts in 't werk gehad hadt, werkte nu, by gebrek van neeringe, zelf voor knegt. Een handelaar in zwart Zyden-Speldewerk, die drie- of vierhonderd meisjes, in en buiten de Stad, aan werk hadt geholpen, hadt 'er nu maar drie in dienſt (*p*). Van de zeven deuren der Waage op den Dam, waren 'er, zo ſommigen aantekenen, gemeenlyk, wel drie of vier geſlooten (*q*). Uit welke ſtaaltjes, men 't verval des handels afneemen kan.

Die van Hamburg klaagen, te Amſterdam, over 't neemen hunner ſchepen.

De oorlog gaf aanleiding, dat, hier ter Stede, verſcheiden' Ooſterſche ſchepen werden opgebragt, die den Engelſchen allerlei voorraad, zelfs Contrebande goederen, toevoerden. De Reſident der Hanze-Steden, *Lieuwe van Aitzema*, gaf zig veel moeite, om deeze ſchepen te doen ontſlaan, en kwam, ten deezen einde, ook te Amſterdam, daar hy gehoor hadt by Burgemeeſteren, klaagende, in't byzonder, over 't neemen van eenige ſchepen op de Elve, welken ſtroom hy beweerde onzydig te moeten gehouden worden. Burgemeeſteren beloofden, by monde van den Heere *Joan van de Poll*, die voorzat, dat zy 'er, met de Vroedſchap, over raadpleegen zouden. Doch Burgemeeſter *Nicolaas Corver* hieldt hem, naderhand, voor „ dat die „ van Hamburg voor onzydig wilden aan„ gemerkt worden, en nogtans handelden, „ ſtrydig met de onzydigheid." Aitzema zette, vervolgens, zyne handeling voort in den Haage (*r*). Doch de bezwaarniſſen, welken hy inbragt, en de klagten, welken daartegen, van wege de Staaten, en voornal van wege de Stad Amſterdam, gedaan werden, duurden zo lang als de oorlog. In deezen jaare, werden omtrent zeſtig Engelſche Bootsgezellen, die, met een Paspoort des Konings van Deenemarke, van Hamburg waren afgeſteken, in zee genomen, en te Amſterdam opgebragt, daar zy in de boeijen gezet werden; alzo men de krygsgevangenen van den Staat ook in Engeland aanhieldt, en zeer kwalyk handelde (*s*).

Engelſche matroozen hier vaſt gezet.

Beweegingen in verſcheiden' Steden.

Terwyl de oorlog ter zee, dit gantſche jaar, ſterk werdt voortgezet, ſmeulde ook, inwendig, in verſcheiden' Steden, en onder anderen te Amſterdam, een vuur van oproerigheid, welk nogtans ſpoedig gedoofd werdt. Wy hebben reeds verhaald (*t*), dat Amſterdam beſlooten hadt, vooreerſt, niet te bewilligen in de aanſtellinge van eenen Stadhouder en Kapitein-Generaal. By deeze gedagten, bleef men nog, hier ter Stede, toen, in den Zomer des voorleeden jaars, door Gelderland en Zeeland, op de aanſtellinge van eenen Kapitein-Generaal gedrongen werdt (*u*). De Leden van Holland waren, genoegzaam eenpaariglyk, van dezelfde gedagten. 't Ontbrak nogtans niet aan zulken, beide in en buiten deeze Provincie, die den jongen Prins van Oranje zogten te bevorderen, tot de ampten, door zyne Voorouders bekleed. Ook werden, om de zugt tot den Prinſe leevende te houden onder 't volk, hier en daar, beroerten verwekt, wordende de tromſlaagers, die omſloegen om zeevolk te werven, in verſcheiden' Steden, genoodzaakt, zulks te doen, in den naam des Prinſen van Oranje. Te Amſterdam, zogt men 't hiertoe ook te brengen; doch 't mislukte (*v*). Maar te Enkhuizen, werdt het oogluikende gedoogd. In deeze Stad, ontſtondt eene geweldige beroerte (*w*), om welke neder te leggen, onder anderen, de Heer *Cornelis Witſen*, Raad in de Vroedſchap der Stad Amſterdam, gemagtigd was, die egter de reis niet ſchynt gedaan te hebben (*x*). Toen Zeeland, wat laater, den jongen Prins tot Kapitein-Generaal voorſloeg, beſloot Amſterdam, door de kragtigſte redenen, te wege te brengen, dat de zaaken gelaaten werden, gelyk zy waren (*y*): 't welk ook, eerlang, gelukte. Doch geduurende de raadpleegingen over dit gewigtig onderwerp, hadden eenige jongens, die, met Oranje-papieren-ſluijers op 't hoofd, een vendel en een trompet, door den Haage liepen, roepende *Vive le Prince d'Orange!* vry wat opſchudding verwekt, en zelfs de glazen ingeſmeeten aan 't huis van den Fiskaal *Cornelis Boy*, en aan dat der Heeren van Dordrecht. De Vroedſchap van Amſterdam, hiervan kennis bekomen hebbende, beſloot, ter Vergaderinge van Holland, te bewerken, dat de Wethouderſchap van den Haage, van wege de Staaten, vermaand werdt, zorg te draagen, dat de Leden der Vergaderinge aldaar veiliglyk verblyven konden, of dat hunne Edele Groot-Mogendheden, anderszins, daartoe zulke middelen zouden uitvinden, als zy zouden raadzaam agten (*z*). De beweegingen werden egter, niet volkomenlyk, noch alomme geſtild, dan na 't ſluiten der vrede.

De

(*p*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 813.
(*q*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 876.
(*r*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 874, 875, 878-882.
(*s*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 875.
(*t*) II. *Deel*, XVI. *Boek*, *bl.* 572.

(*u*) Reſol. Vroedſch. *N.* 21. 6 *Aug.* 1652. *f.* 7.
(*v*) Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 281.
(*w*) Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 286 *enz.*
(*x*) Reſol. Vroedſch. *N.* 21. 27 *June* 1653. *f.* 66 *verſo.*
(*y*) Reſol. Vroedſch. *N.* 21. 30 *July* 1653. *f.* 79.
(*z*) Reſol. Vroedſch. *N.* 21. ... *Aug.* 1653. *f.* 85.

1653. En ook te Amsterdam. De dood van den Luitenant-Admiraal Maarten Harpertszoon Tromp, die, den tienden Augustus, in den zeeslag voor de Maaze, gesneuveld was, hier ter Stede, kenbaar geworden zynde, ontstondt 'er eenige beweeging in de Nes, omtrent de Pieter-Jakobs-straat, voor 't huis van *Preserf Mey*, die beschuldigd werdt, kwalyk gesproken te hebben van den Luitenant-Admiraal. 't Graauw, hierover gestoord, smeet de glazen in, aan 't huis van Mey, en begon de luifel reeds af te breeken, toen de moedwil gestuit werdt. Mey werdt egter in hegtenis genomen. 't Geregt maakte, den veertienden, 's daags na de opschudding, bekend, dat elk, die iet ten zynen laste bewyzen kon, zulks, zonder uitstel, doen moest (*a*): 't welk ik nogtans niet vinde geschied te zyn.

Handeling alhier omtrent de Roomschgezinden. Sommigen tekenen aan, dat de Roomsche Geestelyken, die niet in Amsterdam geboo-ren waren, in deezen jaare, op 't sterk aanhouden der Predikanten, hier, ter Stad uit gezet werden, laatende men zulken, die geboore Amsterdammers waren, alleen vryheid, om hier te blyven woonen (*b*). Doch ik meen goede reden te hebben, om te twyfelen, of zulks waarlyk gebeurd zy. In November des jaars 1655, werdt de overweeging van de bedenkingen der twee Hollandsche Synoden, waarby begeerd werdt, dat alle Mispriesters en geordende Persoonen ten Lande uit mogten gezet worden, hier ter Stede, gesteld aan eenige Gemagtigden uit de Vroedschap (*c*): en ik vind niet, dat hiervan eenig verslag gedaan is. Men gebruikte, in de Stad, de gewoonlyke oogluiking omtrent de Roomschgezinden. In November des jaars 1656, werdt het onderzoek van een Ontwerp van een Plakaat, welk, volgens het begrip der Synoden, gemaakt was, insgelyks, gesteld aan eenige Gemagtigden uit de Vroedschap, die 'er zulk verslag van deeden, dat het, als strydig met de Munsterssche Vrede, en aanstootelyk voor Roomschgezinde Mogendheden, verworpen werdt (*d*); schoon de Stad, in 't jaar 1654, nevens andere Leden van Holland, gestemd hadt, om de Roomschgezinden, die eenige Ampten van Schout, Schepen, Secretaris, Armmeester, Kerkmeester of Schoolmeester, ten platten Lande, bekleedden, van dezelven te verlaaten, en Gereformeerden in de plaats te stellen (*e*).

De Noordhollandsche Synoden bepaalden, ondertusschen, haaren yver niet by het bearbeiden van de weeringe der Mispriesteren en geordenden; maar het Noordhollandsche in 't byzonder zogt, omtrent deezen tyd, verscheiden' jaaren agtereen, te wege te brengen, dat het Kweekschool der Remonstranten, welk hier, sedert het jaar 1634, opgeregt was, insgelyks, geweerd werdt. Burgemeesteren, in 't jaar 1655, kennis krygende, dat hierop wederom stondt te worden aangehouden, beslooten, den Afgevaardigden der Synode te antwoorden „ dat zy wel zorg zouden „ draagen, dat, in dit stuk, niets openbaar-„ lyk by der hand zou genomen worden; „ doch van de andere zyde, niet konden „ goedvinden, te onderzoeken, wat iemant, „ in dusdanige zaaken, in 't byzonder, in „ zyn huis, kwame te doen (*f*)."

1653. De Noordhollandsche Synode zoekt het Kweekschool der Remonstranten te doen weeren.

Eenige Leden van Holland, en ook de Raadpensionaris *Joan de Witt* hadden, al vroeg in 't voorjaar van 1653, kennis gehad, van Engelands geneigdheid tot vrede (*g*), hoe zeer men zig aldaar ook toeruste ten oorloge. In den aanvang van July, werdt 'er de Vroedschap van Amsterdam ook van onderregt, door Burgemeester *Frans Banning Kok*, *Heer van Purmerland*, die met een' aanzienlyk' Engelschman gesproken hadt. Zelfs deelde hy den Raad, onder belofte van geheimhoudinge op den eed, een Ontwerp mede van de voorwaarden, op welken men zou konnen overeenkomen (*h*). Men tradt, sedert, in onderhandeling. De voorslag, om Engeland en deezen Staat tot één Gemeenebest te vereenigen, werdt, te Amsterdam, met verontwaardiging, van de hand geweezen (*i*): doch de onderhandelingen niet t'eenemaal afgebroken. 't Liep egter aan, tot in de Lente des jaars 1654, eer men over de voorwaarden der Vrede, op één punt na, eens werdt. De Protector, *Olivier Kromwel*, vergeefs gevorderd hebbende, dat de algemeene Staaten den Prins van Oranje uitslooten van de waardigheden, door zyne Voorouders bekleed, vorderde nu, dat Holland alleen zig verbondt, om dien Prins, noch iemant zyner nakomelingen, immer aan te stellen tot Stadhouder, noch te stemmen tot Kapitein Generaal over de Krygsmagt van den Staat. Hy verklaarde rondelyk, dat, van het bewilligen of niet bewilligen in dit ééne punt, de vrede of de oorlog af hing. De Ambassadeurs van den Staat tot de Vredehandeling gaven hiervan kennis aan den Raadpensionaris, die 't aan eenige voornaame Leden van Holland vertrouwde. Burgemeester *Nicolaas Tulp*, die de

1653. Men krygt, te Amsterdam, kennis van Engelands geneigdheid tot vrede.

Ook van de begeerte van Kromwel, om het Huis van Oranje, door Holland, te doen uitsluiten van de hoogewaardigheden.

1654.

(*a*) Keurb. M. *f.* 177 *verso*.
(*b*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 870.
(*c*) Resol. Vroedsch. *Lt.* A. 19 *Nov.* 1655. *f.* 29 *verso*.
(*d*) Resol. Vroedsch. *Lt.* B. 20 *Dec.* 1658. *f.* 71.
(*e*) Resol. Vroedsch. *N.* 21. 30 *July* 1654. *f.* 198.
(*f*) Extract *uit de* Resolut. der Heeren Burgem. *van* 16 *Juny* 1655.
(*g*) Vaderl. Hist. XII. *Deel*, *bl.* 251 *enz.*
(*h*) Resol. Vroedsch. *N.* 21. 2 *July* 1653. *f.* 71 *verso*.
(*i*) Resol. Vroedsch. *N.* 21. 26 *Aug.* 1653. *f.* 89.

1654. de Dagvaart, wegens Amſterdam, bywoonde, een' keer herwaards doende, verwittigde den Raad, op den tweeden April, dat de Vrede afhing van 't bewilligen in zeker punt, welk Holland alleen betrof; doch noodzaakelyk geheim blyven moeſt: waarop de Raad goedvondt, de Afgevaardigden der Stad in den Haage te magtigen, om in dit punt te bewilligen, indien 'er, van de Engelſche zyde, op mogt gedrongen worden (*k*): gelyk geſchiedde. Men raadpleegde 'er, ſedert, ook over, ter Vergaderinge van Holland, onder den eed van geheimhoudinge. Eenige Leden waren gereed om in den eiſch des Protectors te bewilligen, beweerende, dat vrede beter dan oorlog ware, en dat de Prins van Oranje, by 't aanhouden van den oorlog, ook veel lyden zou. Doch anderen vonden geraaden, eerſt ruggeſpraak te houden met hunne Vroedſchappen: en onder deezen waren ook de Afgevaardigden van Amſterdam, die de zaak, den negen en twintigſten April, in den Raad bragten, na dat de Leden, vooraf, by eede, beloofd hadden, dezelve nimmer, zelfs niet aan de afwezende medeleden, te zullen openbaaren. Men beſloot hier te bewilligen, in 't gene de Protector gevorderd hadt: doch het affchrift van dit beſluit werdt, in de geheime kaſſe van Burgemeesteren gelegd, en, eerſt op 't einde des jaars, toen de zaak lang weereldkundig geweeſt was, te boek geſteld (*l*). De Staaten van Holland hadden, den vierden May, een diergelyk beſluit genomen, in gevolge van welk, de vermaarde *Acte van Secluſie* of Uitſluiting werdt opgeſteld. Hoe veel over deeze Acte, die, eerlang, ook met bewilliging van Amſterdam (*m*), aan den Protector Kromwel overgeleverd werdt, met de andere Provincien, te doen viel, hebben wy, elders (*n*), omſtandiglyk, verrekend, en ſtaat ons hier, als Amſterdam niet byzonderlyk betreffende, niet wederom te herhaalen.

De Stad bewilligt in zynen eiſch.

Vreugdebedryven te Amſterdam over de Vrede met Engeland.

De Acte van Uitſluiting hadt, ondertuſſchen, de Vrede voortgebragt; die te Amſterdam zo hoog gewaardeerd werdt, dat men aldaar, reeds op den agtſten May, beſlooten hadt, ter gedagteniſſe van dezelve, gouden gedenkpenningen te doen ſlaan, voor Schout, Burgemeeſteren, Schepenen en Raaden (*o*); gelyk, ſedert, geſchiedde. Den zeven en twintigſten, werdt de Vrede afgekondigd, en met eenen dankdag en openbaare tekenen van vreugde gevierd. Van 't nieuwgebouwde Stadhuis, en van den Prinſen-hofs- en Oude-Kerks-toorens, waaiden witte vredevlaggen. De voorgevel van 't Stadhuis was, met groen loof, ſierlyk behangen: de venſters met tapyten belegd. 's Morgens ten negen uuren, kwamen Burgemeeſteren en de gantſche Regeering op 't Prinſen-hof byeen. Van hier begaven zy zig, met de Stads boden vooruit, naar de nieuwe Kerke, daar zy de dankpreeke hoorden, na 't einde van welke, zy naar 't nieuwe Stadhuis traden, alwaar de vrede, onder 't losbranden van 't geſchut, en onder 't geſchal van trompetten en andere ſpeeltuigen, afgekondigd werdt. Sommigen melden, dat de Trompetters aanvingen, met het blaazen van *Wilhelmus van Naſſouwe*, 't zy gevalliglyk, of op laſt van Burgemeeſteren, tot genoegen van 't gemeen, welk hier, zo eenigen geſchreeven hebben, voor een groot gedeelte, zeer Prinsgezind was (*p*). 's Nademiddags ten drie uuren, kwam de gantſche Regeering wederom op 't Stadhuis, voor welk, ten aanſchouwen van de menigte, tien vertooningen geſchiedden, die, door den Digter *Jan Vos*, waren uitgevonden. Hier zag men de hel, de baarmoeder des oorlogs; den oorlog, met al zyne gruwelen; den kwynenden Koophandel; het ſluiten van 't Verbond met Deenemarke; 't ſcheepgaan van't Oorlogsvolk; de zege op Zee, gekogt met het bloed van voornaame Bevelhebberen; de verheffing van den Heere van Obdam tot Vlootvoogd; de zee en de ſtroomen, ſmeekende om de Vrede; het nederdaalen der Vrede uit den hemel, en de Nederlandſche maagd, op eenen troon van ankers, kabels, zeilen, vlaggen en ander ſcheepsgereedſchap. 's Avonds werden peken teertonnen gebrand op den Dam, en, den gantſchen nagt door, alomme, wakkerlyk gevuurd. Burgemeeſteren zonden, aan ieder Predikant, een half aam wyns, op dat zy ook in de gemeene vreugde deelen zouden (*q*).

1654.

Veranderinge in de bezetting der Stad.

De Regeering van Amſterdam hadt, terſtond na het ſluiten der Vrede, geraaden gevonden, de drie Compagnien Stads ſoldaaten, die thans ieder honderd en zeſtig koppen ſterk waren, op honderd en twintig koppen te verminderen, zo dra de Vrede zou afgekondigd zyn (*r*): 't welk, ſedert, geſchiedde. Op de Wagten der bezettinge, werdt eene nieuwe Ordonnantie gemaakt, en de Raad verklaarde, dat het bewind over dezelve altoos geſtaan hadt, en nog ſtondt,

(*k*) Reſol. Vroedſch. *N.* 21. 2 *April* 1654. *f.* 166 *verſo.*
(*l*) Reſol. Vroedſch. *N.* 21. 29 *April*, 31 *Dec.* 1654. *f.* 173, 223 *verſo.*
(*m*) Reſol. Vroedſch. *N.* 21. 2 *Juny* 1654. *f.* 184.
(*n*) Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 324 *enz.*
(*o*) Reſol. Vroedſch. *N.* 21. 8 *May* 1654. *f.* 176 *verſo.*
(*p*) THURLOE's Papers *in de* Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 281, 331.
(*q*) DAPPER *bl.* 251 *enz.*
(*r*) Reſol. Vroedſch. *N.* 21. 24 *April* 1654. *f.* 172 *verſo.*

1654. ſtondt, aan Burgemeeſteren en Kolonellen (*s*). Doch op zekere gerugten van oproer, werdt, in Auguſtus, beſlooten, de drie Compagnien, hier ter Stede in bezetting leggende, in alle ſtilligheid, te brengen tot op tweehonderd man, en voor de verzekerdheid en verſterking der Stad de vereiſchte zorg te doen draagen door Burgemeeſteren en vyf Gemagtigden uit den Raade, de Heeren *Antoni Oetgens van Waveren*, *Cornelis de Graaf*, *Heer van Zuid-Polsbroek*, *Simon van Hoorn*, *Joan Blaauw* en *Cornelis van Vlooswyk* (*t*).

Gerugt van eenen toeleg op Amſterdam.

Sommigen melden, dat tot deeze voorzorg gelegenheid gaf een los gerugt van den optogt van Graave Willem van Naſſau, uit Groningen herwaards, met eenige duizenden knegten, naar 't ſcheen, om de vernietiging der Acte van Uitſluitinge, met geweld, door te dryven. Doch dit gerugt bleek, eerlang, ongegrond geweeſt te zyn. Nogtans werden, te Amſterdam, na 't verſterken der bezettinge, buitenwagten uitgezet, en gewapende vaartuigen gelegd op 't Y en op den Amſtel (*u*). Doch de ongeruſtheid verdween, allengskens. De herſtelling der Vrede maakte de Hollanders, en de ingezetenen van Amſterdam in 't byzonder onbekwaamer om indrukſels te ontvangen, ten nadeele der tegenwoordige Regeeringe (*v*). Ondertuſſchen, was 't gebeurd, dat een Predikant van Buikſloot, *Petrus van der Veer* genaamd, op den twee en twintigſten September, hier ter Stede, ten huize van *Marritge Claas*, *Weduwe van Gerrit van Kippen*, in de Doeleſtraat, gezeid hadt „ dat Kromwel afſtondt van 't „ punt der uitſluitinge van den Prinſe van „ Oranje, 't welk men toch hieldt in Hol„ land geſmeed te zyn." Hy hadt hier bygevoegd „ dat de Bickers, tegen eed of „ beloſte, wederom in de Regeering ge„ komen waren, en dat zeker ander Bur„ gemeeſter een *Atheiſt* of *Menniſt* geweeſt, „ en, ongedoopt, Burgemeeſter geworden, „ of geſtorven was (*w*)." Hiervan waren beëedigde verklaaringen belegd, ten huize van Burgemeeſter *Frans Banning Kok*, *Heere van Purmerland*, dieze in de Vroedſchap bragt. Men verſtondt aldaar „ dat zulke „ laſterlyke gedagten, niet zonder blykbaa„ re ondankbaarheid, vallen konden in den „ minſten onderzaat, veel min in Predikan„ ten, *dewelcke*, *overtredende de Limiten van* „ *haer beroep*, *uyt wereldtſe inſichten*, *haere* „ *averechtſe ende vergiftigde paſſien de goede* „ *Gemeente*, *onder heyligen ſchyn*, *indrucken*, „ *ende deſelve Gemeente van de Regieringe al*„ *ſoo t'onrecht vervreemden*" Voorts, werdt beſlooten, dat Burgemeeſteren den Predikant voor zig ontbieden, en in gyzeling houden zouden, tot dat hy voldoening gegeven zou hebben: en zo hy niet verſcheen, zou men de Staaten van Holland verzoeken, om hierop zulke orde te ſtellen, als tot de ruſt van 't Land geoordeeld zou worden te behooren (*x*). Burgemeeſteren ontbooden den Predikant, tegen den vyf en twintigſten. Doch hy antwoordde, dat zyne bezigheden hem niet toelieten, die week te komen (*y*). Voorts, vind ik niet gemeld, hoe 't met deeze zaak afgeloopen zy.

Moeite met een' Predikant van Buikſloot.

1654.

De Admiraliteit hier ter Stede verzogt, in July deezes jaars, aan de algemeene Staaten, dat haar vryſtaan mogt, de Kaapers van Salee, zo wel als anderen, te doen aantaſten door 's Lands Oorlogsſchepen; alzo de Regeering aldaar, ſedert eenigen tyd, alle de ſchepen, die van 't volk verlaaten waren, al waren zy ſchoon door Saleeſche Kaapers gejaagd geweeſt, voor goeden prys verklaard hadden (*z*): doch ik vind niet, dat hiertoe verlof gegeven werdt. Tuſſchen het zelfde Collegie en het Collegie ter Admiraliteit in 't Noorderkwartier, ontſtondt, ten deezen tyde, een zwaar geſchil, ter gelegenheid dat de Convooimeeſter te Zwolle, wiens Comptoir onder het Collegie in 't Noorderkwartier behoort, na 't openen van den doortogt daar ter Stede naar Duitſchland in 't jaar 1652, zwaarigheid maakte, om goederen te laaten doorvoeren, op paspoorten, die, door 't Collegie te Amſterdam, verleend waren. Om deeze belemmering van den handel van hier over Zwolle te ſtuiten, deedt het Collegie te Amſterdam, tegen den inhoud van een Plakaat van den zesden May des jaars 1623, de Zwolſche Veerſchepen, die hier ter Stede aankwamen, onderzoeken (*a*). De twiſt liep zo hoog, dat men de Koopluiden, die te Amſterdam uitgaande regten betaald hadden, noodzaakte, omze andermaal ook te Zwolle te voldoen: doch het Collegie te Amſterdam gaf hun, daarna, de dubbel betaalde regten wederom te rug. De twee Collegien werden 't niet volkomenlyk eens, voor 't jaar 1660. Zy kwamen toen overeen „ dat, van goederen, die 's Winters „ te lande over Zwolle verzonden werden, „ 's Lands regt te Amſterdam zou worden „ betaald, zo zy, binnen agt dagen, hoo„ ger

Verſchil tuſſchen de Collegien ter Admiraliteit te Amſterdam en in 't Noorderkwartier.

(*s*) Reſol. Vroedſch. *N.* 21. 30 *July* 1654. *f.* 199.
(*t*) Reſol. Vroedſch. *N.* 21. 20 *Aug.* 1654. *f.* 199 *verſo.*
(*u*) THURLOES Papers *Vol.* II. *p.* 392, 547, 577.
(*v*) WICQUEFORT *Tom.* I. *Livr.* VIII. *p.* 450. AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 1172.
(*w*) Muniment-Regiſt. *Lr.* B. *f.* 90, 91.
(*x*) Reſol. Vroedſch. *N.* 21. 24 *Sept.* 1654. *f.* 208 *verſo.*
(*y*) Muniment-Regiſt. *Lr.* B. *f.* 91 *verſo*, 92.
(*z*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 1104.
(*a*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 1104.

1654. „ ger op vervoerd werden; doch na den „ agtſten dag, zou 's Lands regt te Zwolle „ moeten worden voldaan. Van de goede„ ren, die over zee naar Zwolle gingen, „ om verder vervoerd te worden, zou 's „ Lands regt te Zwolle worden betaald. 's „ Lands regt van de goederen, die, in 't „ jaar 1655, op beide de plaatſen, waren „ aangegeven, zou, door de beide Colle„ gien, elk voor de helft, genooten wor„ den (*b*)." En ſedert deeze overeenkomſt, is my niet bekend, dat de twee Collegien, over dit punt, eenig verſchil gehad hebben.

Schade aan den Weſterkerks tooren door ſtorm.

's Nagts tuſſchen den zesden en zeven-den January deezes jaars, ſtormde het, hier ter Stede, zo geweldig, dat het kruis, met den appel of kloot en den weerhaan, van den Weſter-Kerks-tooren nederwaarts ſtortte op het dak der Kerke en op het Kerkhof. Het yzer onder en boven den appel was in drie ſtukken, en de appel of kloot, die zeven tonnen waters hieldt, midden door gebroken (*c*). Doch alles werdt ſpoedig wederom herſteld.

Oprechting van een Werkhuis voor de bedelaars.

Het verval der Weſtindiſche Maatſchappye, ſedert het verlies van Brazil, hadt gelegenheid gegeven om het Huis en de pakhuizen, van welken zy zig, in haaren bloeijenden ſtaat, hier ter Stede, bediend hadt, tot ander gebruik te ſchikken. De Pakhuizen op de Y-graft waren, reeds in den aanvang deezes jaars, tot een Werkhuis voor bedelaars bekwaam gemaakt. Doch alzo, tot het voortzetten deezer onderneeminge, eene goede ſomme van penningen vereiſcht werdt, waarvan de Stad thans niet zeer voorzien was, vondt men geraaden, het *nieuwe Werkhuis*, met het Spinhuis, welk reeds vry wat gelds in voorraad hadt, te vereenigen (*d*): gelyk geſchiedde. In Auguſtus deezes jaars, werdt de bedelaary by de huizen verbooden, onder bedreiging, dat de bedelaars, of ter Stad uit, of in 't nieuwlings opgeregte Werkhuis gezet zouden worden (*e*).

Broederſchap van Schilders en andere konſtenaars, hier ter Stede opgeregt.

De Schilderkonſt bloeide thans zeer te Amſterdam, en hadt, onder anderen, eenen voornaamen voorſtander aan den Heer *Joan Huydecoper*, *Heere van Maarſeveen*, en *Ridder van S. Michiel.* De oefenaars en liefhebbers deezer Konſte en eenige Beeldhouwers, Digters en anderen, ſamen een getal van omtrent honderd uitmaakende, hielden, op den eenentwintigſten Octoober deezes jaars, een S. Lucas-Feeſt in de S. Joris Doele. De Digter Jooſt van den Vondel verſcheen 1654. ook op dit feeſt, daar hy aan 't hooge einde van de tafel geplaatſt, en hem, door iemant, Apollo verbeeldende, de Lauwerkrans, als hoofd der Digteren, opgezet werdt. Hy vereerde het Feeſt ook met een Gedigt, welk, in zyne *Poëzye* (*f*), te leezen is. Voor 't ſcheiden, namen de Konſtenaars en liefhebbers, die voortaan eene Broederſchap ſtonden uit te maaken, een beſluit, om diergelyk Feeſt jaarlyks te houden. Doch dit beſluit is, zo ſommigen ſchryven, door nyd en eigenbaat, verydeld (*g*), en de gantſche Broederſchap, in 't kort, te niet geloopen. In *Vondels Leven* (*h*), wordt het houden van 't S. Lucas Feeſt, ten onregte zo ik agte, op het jaar 1653 vermeld.

Welvaart van Amſterdam, na de Vrede met Engeland.

De oorlog met Engeland hadt Amſterdam zo zeer gedrukt, dat men aldaar, in 't jaar 1653, beſlooten hadt, het nieuw Stadhuis, welk men bezig was te bouwen, ſlegts van ééne verdieping te maaken (*i*). Doch de Vrede was zo dra niet geſlooten, of de Koophandel, de bron van de welvaart der Stede, begon te herleeven, en Amſterdam bloeide wederom, gelyk te vooren. Zelfs, werdt, in den aanvang des jaars 1655, eene Keur 1655. gemaakt tot bepaaling van de overdaad in bruiloften en maaltyden, waarin, onder anderen, bevolen werdt, dat aan de Bruid geene geſchenken van Juweelen of andere koſtbaarheden gegeven mogten worden, die meer dan den twintigſten penning van 't gene de Bruidegom ten huwelyk bragt, waardig waren (*k*). Ook waren de inkomſten der Stad eenigermaate vermeerderd met de Vrede, waarom; en om dat de toeneemende Koophandel nieuwe Kamers van bewind en regtsoefening vorderde, men wederom overging tot het eerſte ontwerp, om 't Stadhuis twee verdiepingen hoog te maaken (*l*). De aanwaſſende Houthandel hier ter Stede gaf ook gelegenheid, dat men, met de Heeren van Rynland, in onderhandeling zogt te treeden, om de Watering *Koſtverlooren* tuſſchen de Stad en den Overtoom in koop of huur te bekomen, met oogmerk omze, voor Stads rekening, wederom te verhuuren aan de Houtkoopers, om hun hout in te leggen: waartoe Burgemeeſteren, door de Vroedſchap, gemagtigd werden (*m*).

De Regeering neemt, voor 't

Met het bouwen van het Stadhuis, was men nu, in zeven jaaren tyds, zo ver gevorderd,

(*b*) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 1256.
(*c*) Domselaar VI. *Boek*, *bl.* 424. Commelin, *bl.* 1165.
(*d*) Reſol. Vroedſch. *N.* 21. 16 *Jan.* 1654. *f.* 140.
(*e*) Handv. *bl.* 458, 459. [834, 835.]
(*f*) II. *Deel*, *bl.* 371.
(*g*) Houbraken Schouwburgh der Schilders III. *Deel*, *bl.* 329 *enz.*
(*h*) *Bladz.* 56.
(*i*) Reſol. Vroedſch. *N.* 21. 10 *Febr.* 1655. *f.* 231 *verſo.*
(*k*) Keurb. M. *f.* 224. Aitzema III. *Deel*, *bl.* 1172.
(*l*) Reſol. Vroedſch. *N.* 21. 10 *Febr.* 1655. *f.* 231 *verſo.*
(*m*) Reſol. Vroedſch. *N.* 21. 15 *Jan.* 1655. *f.* 229.

1655. derd, dat de Regeering beſloot, op Donderdag, den negen en twintigſten July deezes jaars, aldaar, voor 't eerſt, zitting te neemen. Eerſt, werden, gelyk als ter inwydinge van het nieuwe gebouw, des voordemiddags, twee Predikatien gedaan, eene in de Oude, en eene in de Nieuwe Kerke, die, door de gantſche Regeering, en door de meeſte Amptenaars, gehoord werden. Daarna, begaf de Wethouderſchap zig naar haare gewoone Vergaderplaats, op 't Prinſen-hof, en toen, ten elf uuren, in rang, de Schout, met de roede van Juſtitie voor zig, vooruit, en voorts Burgemeeſteren, Schepenen, Oud-Burgemeeſteren, Theſaurieren, Weesmeeſteren en Raaden, gevolgd van de Stads Secretariſſen, naar 't Stadhuis (*n*). Sommigen hebben aangetekend, dat aldaar, terſtond, eene Keur afgekondigd werdt, waarby, ter gedagteniſſe der inwydinge van 't Stadhuis, de Kermis, die in September plagt gehouden te worden, op den eerſten Auguſtus verplaatſt werdt (*o*). Maar volgens Stads *Keurboek* (*p*), was de afkondiging deezer Keure reeds op den zeventienden April deezes jaars geſchied. Doch 't leedt maar weinige jaaren, toen de Kermis wederom op den gewoonlyken tyd verlegd werdt; alzo de Vleeſchhouwers klaagden, dat het vleeſch, welk zy, omtrent Kermis, meer dan op andere tyden, plagten te ſlaan, door de hitte van 't jaargetyde, te ſchielyk, aan bederf onderworpen was (*q*). 's Nademiddags, verſcheen de Schuttery voor 't Stadhuis, daar wakkerlyk gevuurd werdt, ter eere van de Wethouderſchap, die elkanderen, daarna, onder 't geluid van allerlei ſpeeltuig, op 't nieuwe Raadhuis, onthaalde. Ter gedagteniſſe deezer intreede, deedt de Regeering, door *Simon Valkenaar*, gouden en zilveren gedenkpenningen ſchroeven, die, volgens eene Keure van den zeventienden December, door niemant, mogten naargemaakt worden (*r*).

eerſt, zitting, in 't nieuw gebouwde Stadhuis.

De Admiraliteit hier ter Stede raakt in geſchil met de Regeering van Monikendam.

Het Collegie ter Admiraliteit te Amſterdam, vermoedende, dat de laading van zeker ſchip, leggende voor Monikendam, niet naar behooren aangegeven was, zondt, in de Lente deezes jaars, den Geweldige en eenige bedienden derwaards, om het te onderzoeken. 't Vermoeden werdt gegrond gevonden, en 't ſchip herwaards te rug gebragt. Doch de Regeering van Monikendam nam 't ſchenden van haaren ſtroom zo euvel, dat zy eenen hoop gewapend volk afzondt, die 't ſchip bemagtigde, en naar Monikendam te rug voerde. De Admiraliteit te Amſterdam viel hierover klagtig aan de algemeene Staaten. Doch de Steden van Holland hielpen elkanderen de vryheid van Monikendam zo ernſtelyk voorſtaan, dat de klagten der Admiraliteit niet veel ingang vonden (*s*). 1655.

Amſterdam neemt het Peterſchap aan, over den Keurprinſe van Brandenburg.

Aan *Fredrik Willem*, *Keurvorſt van Brandenburg*, die eene Dogter van Fredrik Henrik, Prinſe van Oranje, ten huwelyk hadt, was, in February deezes jaars, een zoon gebooren. Hy gaf 'er der Stad Amſterdam kennis van, en boodt haar het Peterſchap aan, welk, terſtond, aanvaard werdt. Men ſchonk den jongen Keurprins eenen lyfrente-brief van duizend guldens 's jaars, leggende in eene gouden doos, tot eene pillegave (*t*), om welken over te brengen, Burgemeeſter Joan Huydecoper, Heer van Maarſeveen, met een aanzienlyk gevolg, afgezonden werdt (*u*).

De Prinſes Weduwe van Fredrik Henrik wordt, hier ter Stede, onthaald.

Sommigen hebben aangemerkt, dat men, omtrent deezen tyd, te Amſterdam, uit ſtaatkundige inzigten, nu en dan, byzondere tekenen gaf van agtinge voor het Huis van Oranje (*v*), onder welken, veelligt, ook het gereedelyk aanvaarden van het Peterſchap over den Keurprinſe van Brandenburg gerekend mag worden. Ook nodigde men, naar 't ſchynt, met diergelyk oogmerk, de Prinſeſſe Weduwe van Fredrik Henrik hier ter Stede. Zy hadt haare reis, van tyd tot tyd, verſchooven: doch werdt, ten laatſten, in October deezes jaars, met twee Amſterdamſche jagten, van Utrecht afgehaald, en ſtaatelyk ontvangen en getoefd. Te Ouderkerk, ontmoette haar een groot getal van ſpeeljagten. De Amſterdamſche jonge Ridderſchap reedt, ter wederzyde van 't jagt, welk haare Hoogheid voerde, langs den Amſtel. Op de blaauwe brugge, lagen zes halve kartouwen, die, op haare aankomſt, geloſt werden. Op ieder der drie andere bruggen, welken zy door moeſt, om aan 't Oude-Zyds-Heeren-Logement te geraaken, ſtondt een vendel Stads ſoldaaten geſchaard, die ook wakker vuurden uit de musketten. Zy kwam, den eenentwintigſten, in de Stad, daar zy, dagelyks, in 't Heeren-Logement, en den drie en twintigſten, Koningklyk, op 't Stadhuis, op Stads koſten, onthaald werdt. De Burgemeeſteren *Joan van den Poll*, die thans voorzat, *Joan Huydecoper*, Heer van Maarſeveen, *Henrik Dirkszoon Spiegel* en *Nicolaas Tulp*,

(*n*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* A. 30 *July* 1655. *f.* 1.
(*o*) DOMSELAAR VI. *Boek*, *bl.* 407. COMMELIN, *bl.* 1157.
(*p*) M. *f.* 229.
(*q*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* C. 6 *July* 1660. *f.* 45 *verſo*.
(*r*) Keurb. M. *f.* 257 *verſo*.
(*s*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 1191.
(*t*) Reſol. Vroedſch. N. 21. 17 *April* 1655. *f.* 250. Groot-Memor. *N.* IV. *f.* 56.
(*u*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 1199.
(*v*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 746.

1655. *Tulp*, nevens den Schepen *Dirk Tulp*, Zoon van den laatſten, en den Secretaris *Cornelis Backer*, aten aan ééne tafel met de Prinſesſe. Zy was, voor den agtentwintigſten, reeds wederom in den Haage (*w*).

De Stad bevordert de afloſſing der twee millioenen, door haar, aan wylen zyne Hoogheid verſtrekt.

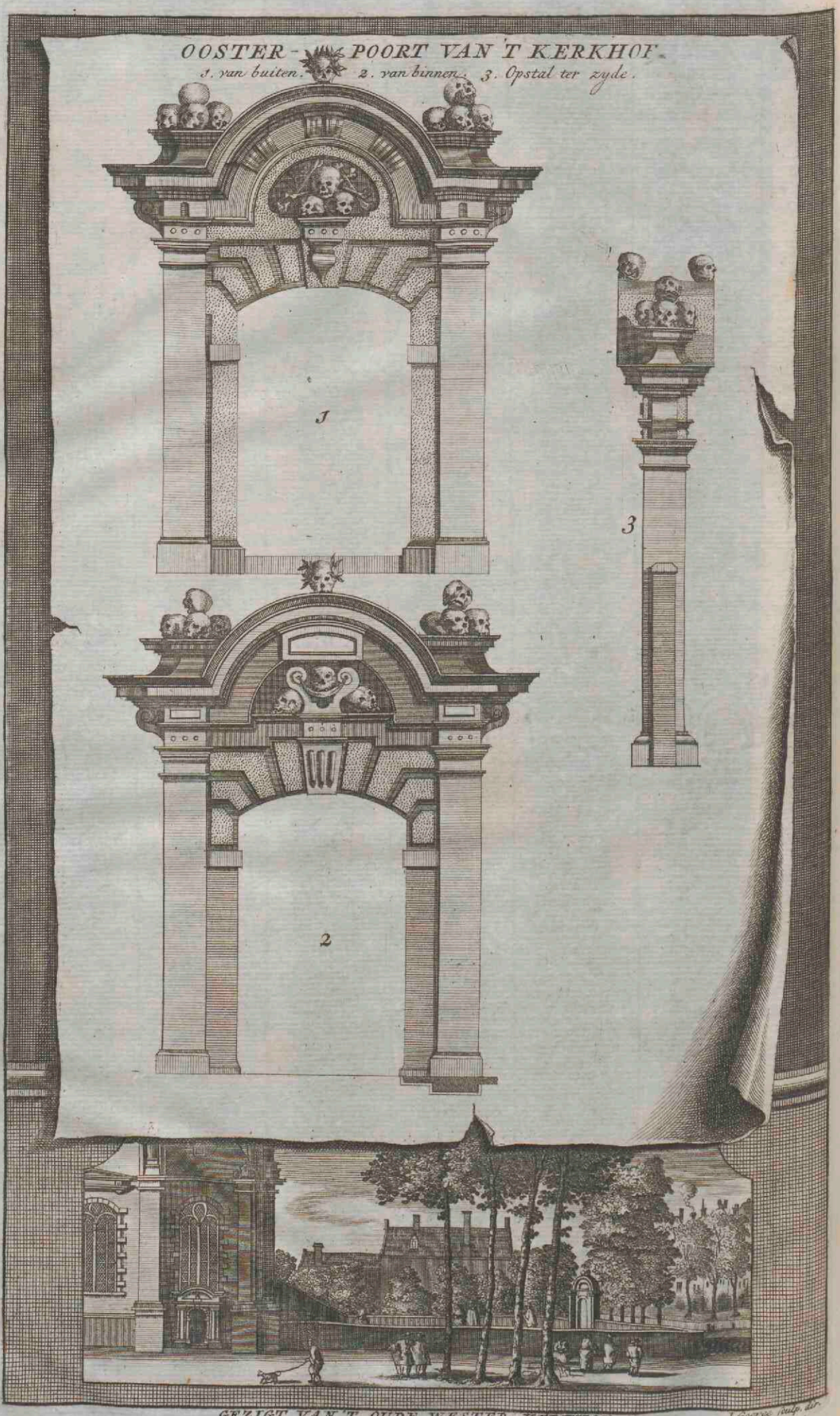
De Regeering van Amſterdam hadt, ondertuſſchen, niet verzuimd, by de Voogden over den Prinſe van Oranje, aan te houden op de afloſſing der twee millioenen, in 't jaar 1650, aan wylen zynen Heere Vader verſtrekt; van welken, in de Lente deezes jaars, reeds een millioen moeſt afgelegd geweeſt zyn. De Voogden, geene kans ziende tot deeze afloſſing, ſloegen voor, dat men de Stad, by twintig- of vyfentwintig-duizend guldens tevens, zou doen betaalen door byzondere Perſoonen, die dan treeden zouden in 't Verding, welk de Stad met wylen zyne Hoogheid gemaakt hadt: of dat de Stad, om aan haare penningen te geraaken, zulken van 's Prinſen goederen zou doen verkoopen, als zy daartoe bekwaamſt zou oordeelen. Burgemeeſteren waren, reeds in Maart, verzogt en gemagtigd, om op deezen voet met de Voogden te handelen (*x*). 't Schynt, dat een gedeelte van de ſchuld, wat laater, afgelegd werdt (*y*). Doch daar verliep nog een geruime tyd, eer de Stad, op zekere wyze, volkomen voldoening bekwam.

Peſtziekte hier ter Stede.

In den Zomer deezes jaars, was de Peſt wederom ontſteken hier te Lande, met naame te Amſterdam. Zy woedde zo ſterk, dat 'er, hier ter Stede, in den tyd van een jaar, dat is, tot den Zomer des jaars 1656, zeſtienduizend zevenhonderd zevenentwintig menſchen aan overleeden waren. In de eerſte zes maanden, ſtierven wel dertienduizend vyfhonderd en agt menſchen. Men oordeelde, dat de lugt thans oorzaak was van deeze beſmettelyke ziekte, om dat de gewoonlyke Zomer- en Herfſtvogels geheellyk vervloogen of geſtorven waren. De ramp hadt ook invloed op den Koophandel. De ſchepen, naar Spanje geſchikt, werden met de laading te rug gezonden, of mogten, zo zy al behoorlyke gezondbrieven medehadden, niet dan na eenige weeken toevens, ontlaaden worden. Het inbrengen van Hollandſche geweeven' ſtoffen werdt, in Frankryk en elders, ſtrengelyk verbooden (*z*). De Wethouderſchap maakte, onder 't woeden der Peſtziekte, veele Keuren, om den voortgang der beſmettinge te ſtuiten. 't Venten van oude kleederen en vodden mogt nergens geſchieden, dan op het Bolwerk beweſten de Reguliers poort. 't Inbrengen en verkoopen van blaauwe pruimen, zwarte krieken en konkommers werdt volſtrektelyk verbooden. Men ſtelde eenige Stads Doctoren, Chirurgyns en Apothekers aan, om de kranken van behoorlyke hulpmiddelen te voorzien. Wat laater, werden ook drie buitengewoone ziekentrooſters aangeſteld. In de huizen, daar iemant aan de peſt geſtorven was, mogt, binnen veertien dagen daarna, en zo 't vettewaariers waren, binnen vier weeken, geene neering gedaan, en de deuren derzelven alleen om uit en in te gaan geopend worden. Zo de peſt by een' Vleeſchhouwer kwam, mogt aldaar geen vee geſlagt worden, binnen zes weeken na dat de laatſte kranke geſtorven, of genezen was. 't Stroo, waarop een kranke gelegen hadt, moeſt verbrand worden. De doodkiſten moeſten, met pek, waterdigt worden gemaakt. Elk moeſt de goot voor zyne deur, tweemaal ter weeke, doen reinigen. De lyken moeſten, ten langſte binnen drie etmaalen, begraaven worden. De draagers en medegangers mogten geene lange rouwmantels aan hebben, en de laatſten niet op de Kerkhoven komen. Ook mogt men 't ſterfhuis met geene wollen rouwſtoffen behangen. In Auguſtus, werden, eenige dagen agtereen, honderd en tagtig pektonnen gebrand, op zeſtien onderſcheiden' plaatſen in de Stad. Zo groot was de ſterfte, in September, dat belaſt werdt, dat kinderen en ongehuwden, 's morgens voor negen, en in de oude en nieuwe Kerke, voor elf uuren, moeſten begraaven worden. Ook werdt het opſchikken van lyken verbooden. Ten zelfden tyde, werdt, ter oorzaake der kleinte van 't Kerkhof aan de Weſter-Kerke, en den ſtank, die 't begraaven aldaar veroorzaakte (*a*), het Bolwerk voor de Blomgraft tot een nieuw Weſterkerkhof geſchikt. Ook werdt toen eene verdeeling gemaakt van de wyken, die, op ieder der zes Kerkhoven, zouden moeten begraaven. Het toeneemen der kwaale gaf, op vertooninge van den Kerkenraad (*b*), gelegenheid, tot het inſtellen van eenen weekelykſchen Bededag, die, met Woensdag den agtſten September, ten vier uuren, aanving. Doch in December, was de ſterfte in zo verre afgenomen, dat het Geregt beval, dat de lyken wederom, op den gewoonlyken tyd, des nademiddags, begraaven zouden worden: en in January des volgenden jaars, bevondt men, dat het getal der dooden het gewoone getal

Keuren, tot ſtuiting of voorkoming der beſmettinge, gemaakt.

(*w*) Aitzema III. *Deel*, *bl.* 1205, 1206.
(*x*) Reſol. Vroedſch. *N.* 21. 23 *Maart* 1655. *f.* 247. Groot-Memor. N. IV. *f.* 53 *verſo*.
(*y*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* A. 11 *Sept.* 1655. *f.* 12 *verſo*.
(*z*) Holl. Merc. *van* 1655. *bl.* 127. Domselaar VI. *Boek*, *bl.* 444. Commelin, *bl.* 1180.
(*a*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* A. 12 *Aug.* 1655. *f.* 5.
(*b*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* A. 4 *Sept.* 1655. *f.* 11 *verſo*.

OOSTER-POORT VAN 'T KERKHOF.
1. van buiten. 2. van binnen. 3. Opstal ter zyde.
1
2
3
GEZIGT VAN 'T OUDE WESTER-KERKHOF.
J. Goeree fculp. del.

1655. tal niet veel te boven ging, waarom, in de plaats van den weekelykſchen Bededag, op Woensdag den vyfden, een plegtige Dankdag gehouden werdt (*c*).

De eed van Raad vervat den Burgereed.

In July des jaars 1655, werdt by den Raad verſtaan, dat allen, die Raaden geweeſt waren, zouden aangemerkt worden als Burgers, al haddenze verzuimd, den Burgereed te doen; alzo de eed van Raad geoordeeld werdt, den Burgereed, volkomenlyk, te vervatten (*d*).

De Stad ſtigt eene Volkplanting in Nieuw Nederland.

In Noord-America, was, in 't jaar 1609, door *Henrik Hudſon*, in dienſt der Vereenigde Ooſtindiſche Maatſchappye uitgevaaren, op de hoogte van ruim eenenveertig graaden, ontdekt een Geweſt, welk hy *Nieuw Holland* noemde, en welk, naderhand, den naam van *Nieuw Nederland* kreeg (*e*). De Weſtindiſche Maatſchappy, ſedert zynde opgeregt, zondt volk en vee naar dit Geweſt, en voer 'er op, van tyd tot tyd. Haare dienaars en planters kogten veel Lands van de Amerikaanen, en onder anderen een Eiland in den mond der Riviere *Manhattans*, die tegenwoordig *Hudſons Rivier* heet; op welk Eiland, eerlang de Sterkte *Amſterdam* en de Stad *Nieuw Amſterdam*

1656. geſtigt werden (*f*). Over dit Eiland, hadt de Maatſchappy 't beſtier opgedraagen aan de Kamer Amſterdam, die zig, in den aanvang des jaars 1656, genegen toonde, om een gedeelte haarer bezittingen in Nieuw Nederland over te doen aan de Stad. Men oordeelde, in de Vroedſchap, dat dit Land, behoorlyk bebouwd wordende, alles zou konnen uitleveren, wat tegenwoordig uit de Ooſtzee gehaald werdt, tot maſten toe: en men beſloot, hierop, met de Maatſchappye, over den koop van het zelve, in onderhandeling te treeden, op dat men niet altoos van de Ooſtzee zou behoeven af te hangen (*g*). 't Land werdt gekogt. Burgemeeſteren en Raaden beraamden, in November, eenige voorwaarden, ten behoeve van zulken, die zig aldaar zouden willen nederzetten, om den grond te bebouwen en te beplanten. De Hertog van Savoje, misnoegd op zyne Gereformeerde onderdaanen, in de dalen van Piemont, bekend by den naam van *Waldenzen*, hadt dezelven, ſedert eenigen tyd, naar hun oordeel, te hard gehandeld, en genoodzaakt, hunne wooningen te verlaaten. Voor deeze luiden, was, hier te Lande, meer dan tweehonderd duizend gul- 1656.
dens verzameld, die hun, eerlang, werden overgemaakt (*h*). Te Amſterdam, was een goed gedeelte van deeze ſomme byeen gebragt: van welke, zo my gebleeken is, in twee reizen, meer dan zeven en zeſtig duizend guldens werdt uitgekeerd (*i*). Ook kwamen, eerlang, ruim driehonderd van deeze verdreevenen herwaards, die zig genegen toonden, om de nieuwe Volkplanting der Stad, in Nieuw Nederland, te helpen bevolken (*k*). En werden, ſedert, ten zelfden einde, van tyd tot tyd, perſoonen en huisgezinnen aangenomen (*l*). De Stad nam, nog voor 't einde deezes jaars, vyfentwintig duizend guldens op, ten behoeve der Volkplantinge, en om dezelve van eenige noodige waaren te voorzien (*m*). In de Lente des jaars 1657, waren 'er wederom driehonderd Planters byeen gebragt, gereed tot de reize naar Nieuw Nederland. Men beſloot toen, nog zesendertig duizend guldens, ten zelfden einde, op te neemen, en de Volkplanting te voorzien van eenen Predikant (*n*). Kort te vooren, was 'er nog tienduizend guldens toe opgenomen. Wat laater, nog zesduizend. Doch in 't begin van September, vorderden de Gemagtigden tot het opzigt over de Volkplantinge wederom nieuwen onderſtand. Men begon toen te zien, dat de koſten der Volkplantinge het voordeel, welk zy gaf, te boven gingen. De Vroedſchap verklaarde, nooit van meening geweeſt te zyn, omze, tot zo zwaare koſten, te onderhouden (*o*). Nogtans verſchafte zy, in de Lente des jaars 1658, nog wederom twintigduizend guldens, en zondt, op nieuws, een ſchip met eenige planters derwaards (*p*). In 't najaar, werdt geraadpleegd op middelen, om Nieuw Nederland, met minder koſten, te onderhouden, en te gelyk beſlooten, nog wederom zesduizend guldens, voor de Volkplantinge, te ligten. Men maakte eenige verandering in de voorwaarden, ten behoeve der Planteren opgeſteld, alzo dezelven al te nadeelig bevonden werden voor de Stad (*q*). De Planters, die hunne goederen, immers gedeeltelyk, zonden werwaards zy wilden, werden nu, onder anderen, verpligt, om dezelven alleen naar deeze Stad te zenden.

Doch

(*c*) Keurb. M. *f.* 235, 236, 239 *verſo*, 244, 245 *verſo*, 246, 249, 250, 251 *verſo*, 257, 258.
(*d*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* A. 30. *July* 1655. *f.* 2 *verſo*. Handv. *bl.* 123, [169.]
(*e*) J. DE LAAT Beſchr. van Weſtindie, *bl.* 83 *enz.*
(*f*) Memorie *van* 28 *Febr.* 1654. *in 't* Verbaal *van* H. V. BEVERNINGK *bl.* 608 *enz.*
(*g*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* A. 3 *Maart* 1656. *f.* 76.
(*h*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 1240.
(*i*) Groot-Memor. *N.* IV. *f.* 96, 106.
(*k*) Holl. Merc. *van* 1656. *bl.* 129. DOMSELAAR VI. *Boek*, *bl.* 407 *enz.* COMMELIN *bl.* 1157.
(*l*) Groot-Memor. *N.* V. *f.* 51, 79, 81 *verſo*.
(*m*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* A. 11 *Nov.* 1656. *f.* 152 *verſo*.
(*n*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* A. 3 *Maart* 1657. *f.* 199 *verſo*.
(*o*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* A. 4 *July*, 7 *Sept.* 1657. *f.* 225.
(*p*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* B. 11 *April* 1658. *f.* 16.
(*q*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* B. 19 *Octob.* 29 *Dec.* 1658. *f.* 55, 72.

1656. Doch dit punt werdt, in 't begin des jaars 1659, in zo verre, veranderd, dat zulke Planters, die de koſten hunner overvoeringe aan de Stad voldaan hadden, hunne waaren mogten voeren, werwaards zy wilden, behalve de Pelteryen, en de waaren, die zy naar 't Ooſten, naar 't Noorden, of naar de Nederlanden wilden ſchikken; alle welken zy gehouden zouden zyn, herwaards te brengen (*r*). Doch het onderhoud deezer Volkplantinge viel der Stad in 't begin zo ſchadelyk, en 't gene van daar gebragt werdt, leverde zo weinig uit, dat men, in September daarna, beſloot, zig dezelve wederom kwyt te maaken, enze, ten beſte mogelyk, aan de Weſtindiſche Maatſchappye wederom over te doen (*s*); doch deeze toonde hiertoe geene gezindheid altoos. Middlerwyl, werden 'er, in de jaaren 1660 en 1661, nog wederom negenentwintig duiduizend tweehonderd en vyftig guldens, ten behoeve der Volkplantinge, geligt (*t*): en in 't jaar 1662, aan vyfentwintig Huisgezinnen van Menniſten, die zig derwaards begeeven wilden, honderd guldens ieder toegeſtaan (*u*). Van dien tyd af, begon de Volkplanting te bloeijen. De Scheepvaart en Koophandel derwaards, die gedeeltelyk geſchiedde voor Stads rekening, nam toe (*v*). Doch de oorlog met Karel den II., Koning van Groot-Britanje, die, in 't jaar 1664, ontſtak, deedt alles van gedaante veranderen. De opkomende Volkplanting werdt, in 't zelfde jaar, omtrent den aanvang van September, door *Robert Holmes*, bemagtigd (*w*). De Koning behieldtze, by de Vrede des jaars 1667. Nieuw Nederland werdt, ſedert, *Nieuw York* vernoemd, welke naam ook aan *Nieuw Amſterdam* gegeven werdt. Ondertuſſchen, hadt de Vroedſchap van Amſterdam, in 't jaar 1665, beſlooten, het Burgerregt deezer Stad te ſchenken aan de geweezen Burgers van der Stede Volkplantinge in Nieuw Nederland (*x*).

De Engelſchen belemmeren de Amſterdamſche Scheepvaart.

De Regeering van Engeland hieldt, in 't jaar 1656, waartoe wy nu wederkeeren, ter gelegenheid der Vredebreuke met Spanje (*y*), Oorlogsſchepen in de Spaanſche en in de Middellandſche zee, die ondernamen, de Koopvaardyſchepen van ingezetenen van deezen Staat aan te houden, te onderzoeken, en, op vermoeden dat zy Contrebande goederen voerden, op te brengen. De Scheepvaart deezer Landen, en die van Amſterdam in 't byzonder werdt, hierdoor, geweldiglyk, belemmerd. Het Collegie ter Admiraliteit hier ter Stede en de Regeering zelve (*z*) hadden, over 't gedrag der Engelſchen, reeds meer dan eens, geklaagd ter algemeene Staatsvergaderinge, zonder dat 'er eenig beſluit op gevallen was. Het Collegie vondt dan goed, zelf eenige orde te ſtellen, geevende den Bevelhebber *Gideon de Wildt*, den Vice-Admiraal *Michiel Adriaanszoon de Ruiter*, en den Kapiteinen der ſchepen, die onder hunne vlagge voeren, heimelyken laſt, den derden November gedagtekend „ om den Engelſchen Oor- „ logsſchepen, in zee, behoorlyke eer te „ bewyzen, met het ſtryken der vlagge, 't „ laaten loopen van 't marszeil, en het doen „ van eenige eerenſchooten. Zo de Engelſchen de Koopvaarders onder 's Lands „ Convoi wilden onderzoeken, onder voor- „ wendſel, dat dezelven naar vyandelyke „ Plaatſen geſchikt waren, moeſt men hun „ voorhouden, dat de ſchepen hier te Lande t'huis hoorden, en geene Contrebande „ waaren inhadden, met aanbieding van 't „ een en 't ander, met de Zeebrieven en „ Paspoorten, te willen bewyzen. Indien „ men, desonaangezien, de ſchepen wilde „ aanhouden, opbrengen en ontlaaden, „ moeſt men den Schipperen belaſten, zulks „ niet te gedoogen. Zo de Engelſchen dreigden, geweld te zullen gebruiken, moeſt „ men zig gereed maaken, om het met ge- „ weld af te keeren; en zo zy tot daadelyk „ geweld overgingen, moeſt men 's Lands „ eer betragten, en zig manmoediglyk verdedigen: maar in beſlooten havens, of „ onder 't bereik van Sterkten, of onder de „ magtige Vlooten van *Blake* en *Mountague*, „ moeſt men zig van het pleegen van ge- „ weld onthouden." Doch de algemeene Staaten beſlooten, eerlang, deeze orde wederom in te trekken. De Vice-Admiraal de Ruiter, beklaagde zig hierover, in eenen brief van den zeſtienden December aan de Admiraliteit te Amſterdam, ſchryvende, onder anderen, in eenen regtſchaapen zeemans ſtyl „ dat het intrekken der orde voor „ 's Lands Dienaars *ondraaglyk* was; dat zy, „ by de Koopluiden en by 't gemeen, voor „ *eerlooze ſchelmen* zouden worden uitgemaakt; dat niemant zyn Convooi zou „ konnen beſchermen; dat de minſte En- „ gelſchman hen zou zoeken te hoonen, de „ ſche-

1656. Heimelyke laſt der Admiraliteit hier ter Stede, om zulks te voorkomen.

(*r*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* B. 10 *Maart* 1659. *f.* 91.
(*s*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* B. 30 *Sept.* 1659. *f.* 161 *verſo.*
(*t*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* C. 25 *Aug.* 16 *Nov.* 1660. 6 *Jan.* 9 *May* 1661. *f.* 50 *verſo*, 82, 99, 132.
(*u*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* C. 20 *April* 1662. *f.* 192.
(*v*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* C. 22 *Febr.* 10, 16 *Maart* 1663. *f.* 233 *verſo*, 240, 244. *Lt.* D. 10 *Aug.* 24, 26 *Oct.* 1663. *f.* 26, 48, 49.
(*w*) Brieven *van en aan den* Raadp. DE WITT, IV. *Deel*, *bl.* 386, 387. Holl. Merc. *van* 1664. *bl.* 152. Vaderl. Hiſt. XIII. *Deel*, *bl.* 119.
(*x*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* E. 26 *Aug.* 1665. *f.* 18.
(*y*) *Zie* Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 385.
(*z*) DE WITT Brieven, III. *Deel*, *bl.* 117.

1656. „ ſchepen te onderzoeken en te neemen; en „ hen nog als *Jan Gats* uitlagchen enz." De Ruiter kreeg hierop laſt van de Admiraliteit te Amſterdam, om zig aan de geheime orde te houden. Zeeland nam dit zeer euvel. Doch men meende, dat de Admiraliteit dien ſtap, niet zonder kennis der Staaten van Holland, gedaan hadt (*a*). Ondertuſſchen, vind ik niet, dat 'er, ten deezen tyde, iet van belang, tuſſchen de Engelſche Oorlogsſchepen en de onzen voorviel.

De Stad ſtaat der Diaconie plaats tot een Weeshuis toe.

Het toeneemen van het getal der ingezetenen in Amſterdam, welk ook het getal der behoeftigen deedt toeneemen, gaf, omtrent deezen tyd, gelegenheid tot de opregting van een nieuw Weeshuis der Gereformeerde Diaconie, waartoe de Stad, in den aanvang deezes jaars, een ſtuk gronds by de Zwaanenburgsbrugge aan de Diaconie vereerde (*b*). 't Gebouw werdt, in 't volgende jaar, voltrokken.

Zy doet het kleine Loopveld verbreeden.

Een uur gaans van de Stad, tuſſchen den Amſtel en den Veendyk, in de Ambagtsheerlykheid van Amſtelland, lag, van ouds, een Weg, het *kleine Loopveld* genaamd, die zo ſmal was, dat de ryruigen elkanderen aldaar niet myden konden, naar behooren. De Stad, belang hebbende by het verbreeden van deezen weg, verwierf, den zeventienden Maart deezes jaars, Octroi van 's Lands Staaten, om de gronden en landen, die tot verbreeding van den weg zouden noodig zyn, volgens de ſchatting van de Geregten, onder welken dezelven gelegen waren, te mogen naar zig neemen, en om een Gabel te mogen heffen van twee penningen of een duit, van elk' menſch, die den weg langs ging (*c*). En in gevolge van dit Octroi, werdt het kleine Loopveld, kort hierna, op Stads koſten, verbreed.

't Slagturven in de Ambagtsheerlykheden der Stad wordt verbooden, zonder haar verlof.

De Haarlemmer-Meer hadt, ſedert veele jaaren, een aanzienlyk gedeelte van de Landeryen, gelegen in de Ambagtsheerlykheden van Amſterveen, Slooten, Slooterdyk, Osdorp en de Vrye Geer, der Stad toebehoorende, weggenomen. En desonaangezien, was het ſlagturven, in de gemelde Ambagtsheerlykheden, door de oogluiking der Baljuwen, zo ſterk voortgezet, dat de Veenplaſſen, die ter diepte van agttien of twintig voeten waren uitgebaggerd, op ſommige plaatſen, naauwlyks vyfentwintig roeden van de Meer af lagen: welke ſmalle ſtrook, doorbreekende, een groot gedeelte der genoemde Ambagtsheerlykheden, voor eene verderfelyke overſtrooming, bloot ſtellen zou. De Stad, om dit onheil te verhoeden, verwierf, derhalven, op den zeventienden Auguſtus deezes jaars, Octroi van 's Lands Staaten, dat niemant in de gemelde Ambagtsheerlykheden zou mogen ſlagturven, dan met bewilliging van Burgemeeſteren, als Ambagtsheeren (*d*). 1656.

Ontwerp om eene Graft te maaken uit de Vegt in 't Gein, tot geryf der Brouwers van Amſterdam.

De voorſlag, die, al voor twee jaaren, in de Vroedſchap deezer Stad, gedaan was, om het Vegtwater in, of ten minſte nader aan de Stad te brengen, werdt, in de Lente deezes jaars, wederom vernieuwd. Men hadt reeds een Ontwerp gemaakt, om eene Graft te graaven, uit de Vegt by Nigtevegt, door het Land van *Oud* of *Klein Muiden*, onder Holland gelegen, tot in het Gein; welke Graft groot gemak toebrengen zou aan de Brouwers, die nu veel gereeder by 't Vegtwater zouden konnen komen dan voorheen, en niet door Weesp behoeven te vaaren, waarom zy, omtrent deezen tyd, duizend guldens 's jaars, voor 't gebruik van zulk eene Graft, uitbooden. De koſten van 't werk werden op twee en veertig duizend guldens begroot, en *Volkert Gerritszoon Krook* hadt 'er Octroi toe verworven van 's Lands Staaten, het regt van welk Octroi hy, eerlang, aan de Stad afſtondt. Men beſloot, in Juny, voort te vaaren met het werk (*e*). De voornaamſte zwaarigheden in het zelve waren, dat de ontworpen Graft zou konnen gebruikt worden tot eene doorvaart voor ſchepen, tot groot agterdeel voor de Stad Weesp; en dat Amſtelland, door dezelve, zou konnen belaſt worden met vreemd water. Doch beide deeze zwaarigheden werden weggenomen, van de zyde der Stad. Zy verbondt zig, tot voorkominge der eerſte, by 't begin der Graft, in den Vegtdyk alleen, te zullen laaten ſteeken een' duiker met drie keelen, ieder niet wyder dan zeven Rynlandſche voeten, en zo laag, dat 'er ook de kleinſte ſchuitjes niet zouden door konnen. Tot wegneeminge der tweede zwaarigheid, zou zy, ten einde der Graft, en daar dezelve in 't Gein uitkwam, een ſluisje laaten leggen, met zulke ſchutdeuren voorzien, dat het Vegtwater, daardoor, ten allen tyde, uit Amſtelland zou konnen gehouden worden. Op deezen voet, werdt, den veertienden September, eene overeenkomſt geſlooten tuſſchen Burgemeeſteren van Amſterdam en Dykgraaf en Heemraaden van Amſtelland (*f*), die, vooraf, door den Raad, was goedgekeurd (*g*). Ook kwam men overeen

(*a*) AITZEMA III. *Deel*, *bl.* 1298, 1299.
(*b*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* A. 6, 26 *Jan.* 1656. *f.* 53.
(*c*) Handv. *bl.* 354. [123.]
(*d*) Handv. *bl.* 323.
(*e*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* A. 18 *Maart*, 14 *Juny* 1656. *f.* 82 *verſo*, 110 *verſo*.
(*f*) Groot-Memor. *N.* IV. *f.* 111, 113. Handv. *bl.* 434. [153.]
(*g*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* A. 12 *Sept.* 1656. *f.* 137 *verſo*.

1656. een met de Brouwers, dat zy, voor 't gebruik van 't Vegtwater uit de nieuwe Graft, vyftien honderd guldens 's jaars betaalen zouden: doch zo 't werk minder dan vyftig duizend guldens koſtte, naar gelang zo veel minder, gerekend tegen drie ten honderd (*b*). 't Werk bleef nogtans ſteeken. In 't jaar 1663, verzogten de Brouwers nog, dat het mogt worden voortgezet (*i*). Doch het is, tot nu toe, agter wege gebleeven.

Trekpad en Vaart naar Gouda gemaakt.

De Steden Amſterdam en Gouda, overeengekomen zynde wegens het maaken van eene Vaart en Trekpad tuſſchen de twee Steden, hadden daartoe, op den zesden April, Octroi verkreegen van 's Lands Staaten (*k*). De Staaten van Utrecht, over welker bodem, omtrent den Uithoorn, de Trekweg, voor een klein gedeelte, loopen moeſt, verleenden haar, den zeſtienden July des jaars 1657, een diergelyk Octroi (*l*): waarna 't werk, tot groot geryf der beide Steden, in korten tyd, voltrokken werdt.

1657.

De Amſterdammers klaagen over den tol te Elsvliet.

In de Lente deezes jaars, klaagden, onder andere ingezetenen deezer Landen, de Koopluiden van Amſterdam zeer over de zwaare tollen, die, door den Graave van Oldenburg, te Elsvliet beneden Breemen, gevorderd werden. Men tradt, van wege de algemeene Staaten, hierover in onderhandeling met den Graave (*m*); doch daar verliep vry wat tyds, eer men hem van gedrag kon doen veranderen.

De Spaanſche Ambaſſadeur wordt te Amſterdam ontbaald.

De uitruſting ter zee, die, in 't voorleeden jaar, begonnen was, hadt eenige agterdogt verwekt aan 't Spaanſche Hof, daar vermoed werdt, dat men 't daarmede op Spanje hadt aangezien. De Spaanſche Ambaſſadeur, *Don Eſtevan de Gamarra*, gaf zulks den Staaten te kennen. Doch hy werdt haaſt geruſt geſteld (*n*). 't Belang van den Staat vorderde het onderhouden der herſtelde vriendſchap met Spanje. Men begreep zulks vooral te Amſterdam, werwaards de gemelde Ambaſſadeur, in deezen jaare 1657, een' keer deedt, en treffelyk ontvangen werdt (*o*). Omtrent twee jaaren te vooren, hadt men, op zyn verzoek, hier ter Stede, een Engelſch jongman, *Richard* genaamd, in het Tugthuis gezet (*p*).

De Stad wordt, aan de Ooſtzyde, verſterkt.

Het ontwerp om Amſterdam aan de Ooſtzyde uit te leggen, en te verſterken, welk voor veele jaaren genomen was, werdt, omtrent deezen tyd, ter uitvoeringe gebragt. Men begon met de verſterking van het Eiland Kattenburg. De ingezetenen aldaar hadden, reeds in 't jaar 1655, geklaagd, dat zy, des nagts, door het ophaalen der brugge, gelegen ten einde van het Eiland, van de Stad werden afgeſneeden (*q*). Men beſloot, hierop, de brug te verleggen, en een Wagthuis te ſtellen op het uiterſte Bolwerk (*r*). Sedert, werdt nader op de verſterking van Kattenburg geraadpleegd (*s*). 't Werk werdt, eerlang, tot volkomenheid gebragt, en de tot hiertoe onbetimmerde erven op het Eiland, van Stads wege, verkogt. Onder anderen, vind ik, dat de Stad, in 't jaar 1660, twintig erven op Kattenburg, tot zeshonderd guldens ieder erf, verkogt heeft aan *Henrik Ruſe*, buitengewoon Ingenieur alhier, die beloofde, dezelven, tot ſieraad der Stad, te zullen doen betimmeren (*t*). In den aanvang des jaars 1657, was reeds beſlooten, den grond, benoorden de nieuwe Vaart op Kattenburg en verder gelegen, tot aan en omtrent Outewaal, zo aan de Admiraliteit als aan anderen, tot Scheepstimmerwerven uit te geeven (*u*); gelyk, ſedert, geſchiedde. De vergrooting der Stad aan de Ooſtzyde werdt toen vlytiglyk voortgezet: en zy verwierf, op den tweeden May des jaars 1663, het gewoonlyk Octroi van 's Lands Staaten, om de erven, die binnen de wallen getrokken werden, volgens de ſchattinge van Schepenen, te mogen naar zig neemen (*v*).

1657. Kattenburg wordt betimmerd.

De Stad raadpleegt op de oprichtinge van een Paardemarkt.

By de Vroedſchap deezer Stad was, in November des voorleeden jaars, in beden-king gekomen, of men, uit kragte van het Octroi, den agtentwintigſten July des jaars 1523, door Keizer Karel den V., aan die van Nieuwer-Amſtel of Amſterveen, tot het houden eener Paardemarkt, op de twee laatſte dagen in Auguſtus, verleend (*w*), ook hier ter Stede, eene Paardemarkt zou konnen opregten (*x*). Doch men oordeelde, na ryp beraad, dat de Stad zig, met dit Octroi, niet zou konnen behelpen, zo om dat het zelve, reeds zo oud zynde, ligtelyk zou konnen aangemerkt worden als verjaard, als om dat de Privilegien een bepaald regt gaven, en zig niet verder ſtrekten dan tot de perſoon of perſoonen, aan welken dezelven verleend waren. Men verſtondt nogtans, dat alle Steden bevoegd waren, om *ongeprivilegeerde* Paardemarkten te houden, dat

(*b*) Handv. *bl.* 434. [154.]
(*i*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* C. 14 *Nov.* 1663. *f.* 62.
(*k*) Handv. *bl.* 426. [126.]
(*l*) Handv. *bl.* 427. [127.]
(*m*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 196 *enz.*
(*n*) Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 447.
(*o*) Vondels Poëzy, I. *Deel*, *bl.* 387.
(*p*) Groot-Memor. *N.* IV. *f.* 64.
(*q*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* A. 10 *Nov.* 1655. *f.* 27.
(*r*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* A. 29 *Nov.* 1655. *f.* 33 *verſo.*
(*s*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* A. 11 *Nov.* 1656. *f.* 152 *verſo.*
(*t*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* B. 28 *Jan.* 1660. *f.* 240 *verſo.*
(*u*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* A. 19 *Jan.* 1657. *f.* 185.
(*v*) Handv. *bl.* 2. [887.]
(*w*) Handv. *bl.* 321.
(*x*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* A. 11 *Nov.* 1656. *f.* 153.

1657. dat zyn zodanigen, waar men iemant, om ſchuld, bekommeren of *arreſteeren* mag. En hierop werdt goedgevonden, zulk eene Paardemarkt hier ter Stede op te regten, die tweemaal 's jaars, in April en in Auguſtus, gehouden worden, en, t'elken reize, drie dagen duuren zou (*y*). Doch dit beſluit is niet ter uitvoeringe gebragt, of heeft ten minſte geen gevolg gehad.

De Koning van Deenemarke beveſtigt de Stad in de voorheen verleende Vryheden.

De Staaten ſlooten, in Juny deezes jaars, een naauw Verbond met Fredrik den III., Koning van Deenemarke, die thans met Zweeden in oorlog was, en van hier, eerlang, met geld en oorlogsſchepen, ondersteund werdt (*z*). 't Sluiten van dit Verbond gaf gelegenheid, dat de Koning van Deenemarke, op verzoek van den Heere *Coenraad van Beuningen*, Penſionaris van Amſterdam, en buitengewoon Ambaſſadeur der

1658. Staaten aan het Deenſche Hof, deeze Stad beveſtigde in alle de Privilegien, die zy en haare handeldryvende ingezetenen, van de Koningen, zyne Voorzaaten, ontvangen hadden. De brieven, die hier van verleend werden, waren, op den agttienden May des jaars 1658, te Koppenhagen, gedagtekend (*a*).

Vrye vaart op Portugal, onaangezien den oorlog.

De Staaten der Vereenigde Provincien vorderden, ſedert eenigen tyd, vergoeding van de Kroone van Portugal, wegens het verlies van Brazil, welk der Weſtindiſche Maatſchappye, door de Portugeezen, afhandig gemaakt was. Doch alzo deeze vergoeding agterbleef, hadt de Staat, in den Herfſt des jaars 1657, aan Portugal den oorlog verklaard (*b*). Desonaangezien, bleef de vaart en handel derwaards open, en de Admiraliteit te Amſterdam verleende, openlyk, Paspoorten en Zeebrieven voor goederen en ſchepen op Portugal. Het zenden van oorlogsbehoeften derwaards was alleenlyk verbooden (*c*).

Keur omtrent het Buskruid.

Het ſpringen van een' Kruidmolen aan den den Heiligen of Overtoomſchen weg, welk den twaalfden September des jaars 1657 voorgevallen was (*d*), en vry wat ſchade veroorzaakt hadt, gaf mynen Heeren van den Geregte, in de Lente deezes jaars 1658, aanleiding tot het maaken eener nieuwe Keure, omtrent het behandelen, bewaaren en vervoeren van het Buskruid, en omtrent het maaken der Kruidtoorens langs den Heiligen weg. Zy was, den zevenden May, gedagtekend (*e*).

(*y*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* A. 15, 20 *Jan.* 1657. *f.* 183 *verſo*, 187.
(*z*) Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 462, 467.
(*a*) Handv. *bl.* 60. [91.]
(*b*) Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 459.
(*c*) AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 265.
(*d*) COMMELIN, *bl.* 1169.
(*e*) Handv. *bl.* 423. [678.]

By het gemelde ongeluk, kwam, op den veertienden May des jaars 1659, een ander. De ſteenen brug, op drie boogen, over de Prinſen graft by de Lelieſluis leggende, ſtortte, onverhoeds, in. Zeven of agt menſchen lieten 'er 't leeven. Eenige anderen, die in 't water gevallen waren, werden, gelukkiglyk, gebergd (*f*). Doch deeze ramp gaf aanleiding tot het verbeteren van de gewelffels der Beurs, die nu ruim vyftig jaaren geſtaan hadt, en welker gaanderyen, ten Noorden en ten Zuiden, begonden te zakken: 't welk, door het inbuigen der booge, waarop 't gebouw ruſt, en door welke, de vaartuigen, met geſtreeken maſten, uit den Amſtel in het Damrak, en van daar te rug, plagten te konnen vaaren, veroorzaakt was. 't Gebouw werdt dan, op beide de gemelde plaatſen, uitgebroken, en de flaauwe boog aldaar met eene halfronde boog ondersteund. De Koopluiden hielden, terwyl de Beurs verbouwd werdt, hunne Byeenkomſten in de Nieuwe Kerke, en vergaderden eerſt, op den eerſten January des jaars 1660, op de herſtelde Beurs; die, eenige jaaren laater (*g*), op nieuws, moeſt worden uitgelegd (*h*).

1659. Een ſteenen brug ſtort in.

De Beurs wordt verbouwd.

Terſtond na de gewoonlyke verandering der Regeeringe in February, werdt, door myne Heeren van den Geregte, de rang bepaald tuſſchen de Heeren Commiſſariſſen, in alle de *ondergeſchikte Collegien van Regeeringe en Regtsoefeninge hier ter Stede: te weeten, de oudſte Commiſſariſſen in de *Magiſtrature* zouden, in alle de byzondere Collegien, voorzitten, uitgenomen dat de Oud Schepenen en Raaden, in de gemelde Collegien, de voorzitting zouden behouden, als naar gewoonte (*i*).

De rang der Commiſſariſſen bepaald.

* *ſubal-terne.*

De Staaten van Holland hadden, onlangs, orde geſteld op de grootte der Turſtonne binnen deeze Provincie, ter gelegenheid eener nieuwe Ordonnantie aangaande den Impoſt op de Turf. Te Naarden, was de Turfton, naar de voorgeſchreeven grootte, gemaakt. Doch eenige onruſtige ingezetenen verwekten, ter deezer gelegenheid, eene byſtere beroerte, op den negentienden May. De nieuwe Tonnen werden allen vernield: 't huis des Pagters van de Turf opgebroken en geplonderd, en de Wethouderſchap der Stede, eindelyk, genoodzaakt, op den eenentwintigſten, af te kondigen, dat de Turfpagt, voortaan, geheeven zou wor-

Oproer te Naarden, door de bezetting van Amſterdam geſtild.

(*f*) DOMSELAAR VI. *Boek*, *bl*, 425. COMMELIN, *bl.* 1165.
(*g*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* F. 9. *Aug.* 1668. *f.* 88.
(*h*) DOMSELAAR VI. *Boek*, *bl.* 412. COMMELIN, *bl.* 1157.
(*i*) Handv. *bl.* 116.

1659. worden, op den ouden voet. 't Gerugt deezer beroerte kwam ſpoedig te Amſterdam, daar men op middelen bedagt was, omze te ſtuiten. Men ſchikte, op verzoek, zo ik meen, der Regeeringe van Naarden, twee of drie Compagnien Stads ſoldaaten derwaards, die, met den avond, uit Amſterdam trokken, en, tegen 't aanbreeken van den volgenden dag, onverhoeds, binnen Naarden kwamen. De oproerigen hielden zig toen ſtil. De belhamels werden gevat, en geſtraft. Eenigen der ſchuldigen waren gevlugt. De Gecommitteerde Raaden hadden, reeds te vooren, vyfhonderd guldens beloofd aan elk, die eenen ſchuldigen zou aanwyzen. Ook kwamen, wat laater, twee Compagnien van de Lyfwagt der Staaten van Holland in Naarden, waardoor de Stad in ruſt gehouden werdt (*k*). De Amſterdamſche Compagnien keerden toen wederom herwaards.

De Keurvorſtin van Brandenburg, de Prinſes Weduwe van Oranje en andere hooge Perſoonaadjen worden, hier ter Stede, ſtaatelyk ontvangen.

In den Zomer deezes jaars, bevondt zig, in den Haage, de Keurvorſtin van Brandenburg, Dogter van Fredrik Henrik, Prinſe van Oranje, en de Prins van Anhalt, met zyne Gemaalin, haare Zuſter. Dit Vorſtelyk gezelſchap, en de Prinſeſſen, Weduwen van Fredrik Henrik en Willem den II., werden, te Amſterdam, genodigd, door den Burgemeeſter Joan Huydecoper, Heere van Maarſeveen. Ook begaven de meesten zig derwaards, en kwamen 'er aan op den negenentwintigſten Auguſtus. De Koningklyke Prinſes, Weduwe van Willem den II., was agtergebleeven, om verſchil over den rang met de Keurvorſtinne te voorkomen: 't welk ook de reden was, waarom zy den jongen Prins, haaren Zoon, die nu omtrent negen jaaren bereikte, en onlangs te Leiden gekomen was, om zig in taalen en weetenſchappen te oefenen, niet herwaards wilde laaten gaan (*l*). 't Vorſtelyk gezelſchap werdt, hier ter Stede, ſtaatelyk ingehaald. De Perſoonaadjen bezagen, een of twee dagen na derzelver aankomſt, het Stadhuis, en werden vermaakt met eenige vertooningen, door den Digter Jan Vos uitgevonden, en geplaatſt op zeſtien ſtaatſiewagens, die, over den Dam, en langs de voornaamſte ſtraaten en graften der Stad, gevoerd werden. Op den eerſten, vertoonde zig een zinnebeeld van de Eendragt: op de zeven volgenden, die der zeven vereenigde Provincien. Op den negenden, zag men Keizer Adolf van Naſſau. De vyf volgenden voerden Willem den I., Maurits, Fredrik Henrik, Willem den II. en Willem den III. De vyftiende droeg het zinnebeeld der dankbaarheid voor de beweezen dienſten van het Huis van Oranje: en de zeſtiende de Stad Amſterdam, als eene Maagd verbeeld. Eenige dagen hierna, werden 'er, voor 't zelfde doorlugtig gezelſchap, nog drie vertooningen gedaan, de Krooning van Keizer Adolf van Naſſau, de verdrukte Nederlanden onder 't juk van Spanje, en het Huwelyk van George, Prinſe van Anhalt, en Henrietta Katharina, Prinſeſſe van Oranje, verbeeldende (*m*). De Vorſtelyke Perſoonaadjen, zig eenige dagen verluſtigd hebbende in Amſterdam, keerden, eerlang, te rug naar den Haage. De Keurvorſt ſchreef, ſedert, een' brief van dankzegging aan de Stad, waarin hy betuigde, ten hoogſte voldaan te zyn, over het onthaal, zyner Gemaalinne aangedaan (*n*). 1659.

De Stad ſluit eene nadere overeenkomſt met het Heemraadſchap van Rynland, op de hoogte van den Slaaperdyk.

Wy hebben, ter zyner plaatſe (*o*), gewaagd van het Verdrag, in den jaare 1626, gemaakt tuſſchen het Hoog-Heemraadſchap van Rynland en de Stad Amſterdam, op de hoogte van den Slaaperdyk. Die dyk, ſedert het maaken van dit Verdrag, gezakt en wederom aangehoogd zynde, ontſtondt 'er, ten deezen tyde, geſchil over dit hoogen, oordeelende de Stad, dat men daarin de peil, by het Verdrag bepaald, overſchreeden hadt. Doch deeze peil was tegenwoordig niet wel te vinden. 't Geſchil zou, zekerlyk, hooger geloopen zyn, zo men, op den negenden October deezes jaars, niet overeengekomen ware, om drie nieuwe peilen te ſlaan op ééne hoogte, eene aan den negenden ſteen van den Ooſtervleugel der groote Kolksſluis, te Spaarnedam; eene aan de Damsſluis, alhier, die aldaar aan den buitenvleugel van de Zuidooſtzyde der gemelde ſluis, regt onder het peilteken van den Allerheiligen vloed des jaars 1570, geſteld werdt; en eene aan de nieuwe Brugge, die aldaar aan de Zuidweſtzyde, aan den buitenhoek van 't uiterſte Steenwerk, ten Noordweſten van het Damrak, daar de houten brug toen begon, werdt geplaatſt. Voorts, kwam men overeen, om den Slaaperdyk te houden op de hoogte van twee voet en tien duim boven de geſtelde peil. De drie peiltekens werden, in de Lente des jaars 1660, op de beraamde plaatſen, geſteld, nevens nog een vierde, welk aan den Ooſtervleugel van de groote Sluis te Spaarnedam, agt voet buiten de buitenſte deuren, op dezelfde hoogte als het teken aan de Kolksſluis aldaar, geſteld werdt.

Op

(*k*) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 2551. Holl. Merc. *van* 1659. *bl.* 57.
(*l*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 470, 471.
(*m*) Dapper, *bl.* 253 *enz.*
(*n*) Groot-Memoriaal *N.* V. *f.* 4.
(*o*) *Zie* II. *Deel*, XIII. *Boek*, *bl.* 489.

1659. Op de koperen plaaten der peiltekens, ſtonden de letters S. 1659. P. (*p*): welke letters S. P. *Slaaperdyks Peil* ſchynen te betekenen. En naar deeze peiltekens, werdt de hoogte van den Slaaperdyk, ſedert, geſchikt.

Twee houten Lootſen tot Kerken getimmerd.

De vergrooting der Stad, die nu vlytiglyk voortgezet werdt, maakte het opregten van eene of twee nieuwe Kerken noodzaakelyk. Men hadt, reeds in 't jaar 1656, geraaden gevonden, eene Kerk te ſtellen op het Bickers-Eiland, ter plaatſe van eene Maſtenmaakery en twee Schuitenmaakeryen (*q*). Doch't voltrekken van dit beſluit ſcheen, om de koſten van 't werk, of om andere redenen, uitgeſteld geweeſt te zyn. En nu vondt men goed, twee houten lootſen tot Kerken te timmeren, eene ter gemelder plaatſe op het Bickers-Eiland, en eene op Wittenburg, by de brug naaſt aan 't Magazyn der Admiraliteit (*r*): 't welk, terſtond hierna, werdt uitgevoerd. Het ſterk toeneemen der Gereformeerde Gemeente bewoog den Kerkenraad, om der Regeeringe te verzoeken, dat het getal der Predikanten met twee mogt vermeerderd worden (*s*): waarin, eerlang, bewilligd werdt.

De Lutherſchen bekomen hier plaats tot eene tweede Kerk.

De Lutherſche Gemeente was, met den aanwas der Stede, ook zo zeer toegenomen in getal, dat zy, nog voor 't einde deezes jaars, verzogt, om eene tweede plaats tot de oefening van haaren Godsdienſt, waartoe zy zeker Pakhuis, op de Brouwersgraft aan de Zuidzyde, tuſſchen de Keizers- en Prinſen-graft, bekwaam wilde maaken. Burgemeeſteren en Raaden bewilligden in haar verzoek (*t*). Doch toen zy, in 't jaar 1662, om nog eene plaats in de Konynen-ſtraat, ten zelfden einde, verzogt, werdt zulks haar niet toegeſtaan, dan onder voorwaarde, dat zy de plaats op de Brouwers-graft wederom zou laaten vaaren (*u*). Maar zy verkoos op de Brouwers-graft te blyven vergaderen (*v*), tot dat haar, in 't jaar 1667, op gelyke voorwaarde, eene plaats op den Singel by 't Kattegat, vergund werdt (*w*), alwaar zy, ſedert, haare deftige nieuwe Kerk geſtigt heeft.

De Stad koopt de Ambagtsheerlykheden van Urk

In de Zuiderzee, leggen, en lagen van ouds twee Eilandjes, *Urk* en *Schokland*, op welk laatſte twee Dorpjes leggen, *Ens* en *Emmeloord* genaamd. Men bevondt, ſedert eenige jaaren, dat het Eilandje Urk, zo door afſpoelinge, als door 't vervoeren der ſteenen, waarin deszelfs ſterkte beſtondt, allengskens, kleiner werdt. 't Zelfde gevaar liep ook Schokland. Ondertuſſchen, was, voor allen, die de Zuiderzee bevoeren, veel gelegen aan de behoudenis deezer Eilandjes, onder welken de ſchepen zig, by ſtormagtig weder, plagten te bergen. Amſterdam rekende 'er, vooral, groot belang by. Doch men zag geene kans, om de Eilandjes te doen onderhouden, naar behooren, zo lang de Heerlykheid derzelven, gelyk ten deezen tyde, bleeve in handen van byzondere Heeren, die 'er weinig inkomſten uit trokken, en zig hierom niet veel aan derzelver behoudenis lieten gelegen zyn. De Vroedſchap beſloot, derhalven, in September deezes jaars, zig, door koop, meeſter te maaken van de Heerlykheid van Urk (*x*), die van de Staaten van Holland ter leen gehouden, en, nevens de Heerlykheid van Emmeloord, door den Heer *Joan van der Werve*, bezeten werdt. 't Gelukte, in 't jaar 1660. De Heerlykheden van Urk en Emmeloord, welke laatſte ook verſtaan wordt, op Hollandſchen bodem te leggen (*y*), ſchoon Ens geagt wordt tot Overyſſel te behooren, werden beide, door de Stad, gekogt (*z*), die een' der Burgemeeſteren tot Ambagtsheer ſtelde, welke, door de Staaten van Holland, met de Heerlykheden verlyd werdt. De jongſte Burgemeeſter, *Andries de Graef*, was de eerſte, wien, in 't jaar 1660, deeze eer werdt opgedraagen (*a*). Op den twee en twintigſten July des jaars 1662, verwierf de Stad Octroi van 's Lands Staaten, om de vuurboet op 't Eiland Urk, voor welke het Land, ſedert eenigen tyd, zeer veel was afgeſpoeld, binnenwaards te verplaatſen, en van de koſten, daartoe vereiſcht, aan hunne Edele Groot-Mogendheden verſlag te doen, op dat deezen, zo dezelven, uit het gewoonlyk vuurgeld, niet mogten konnen gevonden worden, op de verhooginge van dat vuurgeld, nader zouden mogen raadpleegen (*b*). Burgemeeſteren en Theſaurieren werden, ſedert, gemagtigd, om het hooge Land omtrent de vuurboet glooijende en tot een ſtrand te doen maaken, waarop de kragt van 't water mogt gebroken worden (*c*). Wy zullen, by eene andere gelegenheid, de twee Heerlykheden nader beſchryven.

1659. en Emmeloord.

De

(*p*) Groot-Memor. N. V. *f.* 5, 24. Handv. *bl.* 417, 418. [158, 840.]
(*q*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* A. 7 *Dec.* 1656. *f.* 162 *verſo.*
(*r*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* B. 27 *Maart* 1659. *f.* 93.
(*s*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* B. 31 *Dec.* 1659. *f.* 189.
(*t*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* B. 8, 17 *Dec.* 1659. *f.* 184, 189.
(*u*) Groot-Memor. N. V. *f.* 72 *verſo.*
(*v*) F. VON ZESEN, *bl.* 222.
(*w*) Groot-Memor. N. V. *f.* 198 *verſo.*

(*x*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* B. 30 *Sept.* 1659. *f.* 162.
(*y*) Reſol. Vroedſch. *Lrs.* LL. 10 *Sept.* 1737. *f.* 218.
(*z*) Groot-Memor. N. V. *f.* 39, 63 *verſo*, 65.
(*a*) DAPPER, *bl.* 551.
(*b*) Handv. *bl.* 335.
(*c*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* D. 11 *Sept.* 1663. *f.* 36.

1660. Zy begroet Karel den II. als Koning van Groot-Britanje.

De dood van den Protector Olivier Kromwel, die in 't jaar 1658 voorgevallen was (*d*), gaf gelegenheid tot de herſtelling der Koningklyke Regeeringe in Engeland. Karel de II., die zig thans hier te Lande onthieldt, werdt, den agttienden May deezes jaars 1660, tot Koning uitgeroepen, en begaf zig, op de eerſte tyding hiervan, uit Breda naar den Haage, daar hy, den vyfentwintigſten, Koningklyk ingehaald, en door de hooge Regeering begroet werdt (*e*). De Wethouderſchap der Stad Amſterdam, alwaar de Koning zig, in 't jaar 1658, eenigen korten tyd heimelyk opgehouden hadt (*f*), vondt ook geraaden, hem, door eene plegtige bezending, te doen geluk wenſchen. Zy werdt bekleed door de Burgemeeſteren, *Cornelis van Vlooswyk* en *Joan Huydecoper*, *Heere van Maarſeveen*, en door de Penſionariſſen *Coenraad van Beuningen* en *Pieter de Groot*. Zy hadden gehoor op den agtentwintigſten. De Groot voerde het woord: onder anderen, verzoekende „ dat de Ko„ ning de Stad met zyne tegenwoordigheid „ vereeren wilde, om getuige te zyn van „ de agting, welke men hem aldaar toe„ droeg." Doch hy wees dit beleefdelyk van de hand, terwyl hy verklaarde, de vriendſchap, die de Stad hem bewees, eeuwiglyk te zullen gedagtig zyn (*g*). Zulke betuigingen deedt hy ook, met opzigt op den Staat in 't gemeen; doch hy vergatze ſpoediglyk.

De Koningklyke Prinſes en de jonge Prins van Oranje worden, te Amſterdam, Vorſtelyk onthaald.

De Stad Amſterdam, de eer van het bezoek des Konings van Groot-Britanje niet hebbende konnen genieten, nodigde, na zyn vertrek, de Koningklyke Prinſes, zyne Zuſter, en den jongen Prins van Oranje, haaren Zoon (*h*), zo ernſtelyk, dat zy zig, den vyftienden Juny, met jagten, herwaards begaven. Zy werden, omtrent een uur gaans buiten de Stad, ontmoet van eene Compagnie van omtrent honderd Ruiters, uit de aanzienlykſten der Burgerye, die 't Vorſtelyk gezelſchap Stedewaards geleidden. Een vierdendeel uurs van de Stad, werden hunne Hoogheden begroet, door eenige Afgevaardigden der Regeeringe. Aan de Poort, ſtondt de Stads bezetting, uit vier vendelen beſtaande, tuſſchen welke, de doorlugtige Perſoonaadjen door reeden; terwyl 'er, uit de musketten en uit eenig geſchut, welk op de blaauwe brug en de naaſte bolwerken lag, wakkerlyk gevuurd werdt. Op den Dam, ſtonden eenige Burgervendels, die ook eenige eerenſchooten deeden, op 't naderen hunner Hoogheden. De Koningklyke Prinſes werdt naar 't Oude-zyds-Heeren-Logement geleid; de jonge Prins, naar de Kloveniers-Doele. Ten volgenden dage, werden hunne Hoogheden op 't Heeren-Logement onthaald, en bezagen, vervolgens, de Godshuizen. Den zeventienden, was hun eene Vorſtelyke maaltyd bereid op 't Stadhuis, voor welk, ten zes uuren, verſcheenen twintig Staatſiewagens, met zo veele vertooningen, door Jan Vos uitgedagt. Men zag hier Nederland by de wapens der zeven oudſte Steden; Koning Jakob den I.; Koning Karel den I. op het moordſchavot; Kromwel met een bebloeden byl; den Generaal Monk; de Geregtigheid, 't geweld en 't bedrog beſtrydende; Engeland, rydende in eene zeeſchelp; Schotland en Ierland; Koning Karel den II.; en de Koningklyke Prinſes, Maria. De overige negen vertooningen waren de Eendragt, Keizer Adolf van Naſſau, de vyf Prinſen van Oranje, Willem de I., Maurits, Fredrik Henrik, Willem de II. en Willem de III., de Dankbaarheid en de Stad Amſterdam, die, in 't voorleeden jaar, aan de Keurvorſtinne van Brandenburg, vertoond geweeſt waren (*i*). Men merkte op, dat de Koningklyke Prinſes zig afkeerig toonde van 't gezigt der derde vertooninge, waarin haar Vader, Koning Karel de I., op 't moordſchavot, verbeeld werdt. Op den agttienden, deedt de jonge Prins een' keer door de Stad te paarde, aan 't hoofd der Amſterdamſche Ridderſchap, die met Oranje-ſjerpen en pluimen verſierd was. Na den middag, vermaakte zyne Hoogheid zig op 't Y, zeilende als Admiraal over honderd jagten. Den twintigſten, hoorden hunne Hoogheden de preeke in de nieuwe Kerke, daar een geſtoelte voor hun gereed gemaakt was, van binnen met tapyten behangen, en van buiten, aartiglyk, met groen loof en Oranjeappelen verſierd. Den eenentwintigſten, vertrok het doorlugtig gezelſchap door de Veenen naar Leiden, wordende, op gelyke wyze als by de inhaalinge, uitgeleide gedaan (*k*). Vondel heeft de gedagtenis van den paardenrid des jongen Prinſen bewaard in een keurlyk vers (*l*), waar hy zig, onder anderen, dus hooren laat:

„ Prins WILLEM draeft alle Amſtelridders voor,
„ Verbonden aen Graefs ſtandert en kornette.

„ Heer

1660.

(*d*) Vaderl. Hiſt. XII. *Deel*, *bl.* 471.
(*e*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 589 *enz.*
(*f*) Vaderl. Hiſt. XIII. *Deel*, *bl.* 6.
(*g*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 594.
(*h*) Reſol. Vroedſch. *Zr.* C. 4 *Juny* 1660. *f.* 26 *verſo.*
(*i*) Dapper, *bl.* 255 *enz.*
(*k*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 633.
(*l*) *Zie* zyne Poëzy I. *Deel*, *bl.* 426.

1660. „ Heer WAVEREN en TULP bewaeren 't ſpoor
„ Des Princen. — — — — —

Heimelyk oogmerk deezer reize.

Ondertuſſchen, was, onder de reis der Koningklyke Prinſeſſe naar deeze Stad, een ſtaatkundig oogmerk verborgen geweeſt, waarvan men nergens, onzes weetens, eenig berigt vindt, dan in de *Brieven van den Raadpenſionaris* DE WITT (*m*). Haare Hoogheid hadt voor, te beproeven, of de Vroedſchap van Amſterdam ook gezind zou zyn, om haaren jongen Zoon, den Prins van Oranje, te voorſchikken tot de hooge ampten, door wylen zyne Hoogheid bekleed. Zy ſprak hierover met den Oud-Burgemeeſter *Cornelis de Graef*, *Vryheer van Zuidpolsbroek*; en deedt haaren Secretaris *Buiſero* deswege ſpreeken met de regeerende Burgemeeſteren. Doch alle deeze Heeren ontrieden haar, zulk een voorſtel te doen aan de Vroedſchap, die zy zig verzekerd hielden, dat 'er niet toe te beweegen zou zyn. Zy keerde dan naar den Haage, zonder, zo ver my gebleeken is, hier ter Stede, eenigen openlyken voorſlag tot bevordering van den jongen Prinſe gedaan te hebben.

Trekvaart naar Hoorn, over Purmerende, en over Edam en Monikendam gemaakt.

Men hadt, hier ter Stede, al voor eenen geruimen tyd, geraadpleegd op het maaken van een Trekpad en Vaart van Buikſloot naar Purmerende (*n*). Ook was, in't voorleeden jaar, geraaden gevonden, eene Trekvaart te maaken naar Hoorn, zo over Purmerende, als over Monikendam en Edam. Men tradt, hierover, in onderhandeling met de Wethouders der vier Steden (*o*). Men kwam, eerlang, overeen: en op den vyfden Juny deezes jaars 1660, verwierven de vyf Steden Octroi van 's Lands Staaten, tot het maaken van trekwegen en vaarten, van de Stad Hoorn af, tot aan en in de Aamſloot; van daar, door Scherwoude, tot aan den Oudendyk; voorts, tot aan den Ooſthuizermeelmolen; en van daar, aan de eene zyde, langs de Beemſtervaart en Ringdyk, tot aan Purmerende; van daar, tot aan Pieter Spieringsſloot, en door de Agterdigtinge, langs het water de Burge, agter Watergang en Ilpendam heenen, tot aan de Broekermeer, en voorts, tot aan den Waterlandſchen dyk: en tot het maaken van een' ſchuifweg, van den Waterlandſchen dyk af, tot aan het Zuideinde van de Volewyk toe. Aan de andere zyde, zou de vaart en trekweg loopen, van de Ooſthuizer-meelmolen af, lynregt door Zeevank, tot aan de Stad Edam: van daar, door Katwoude, tot aan Monikendam; langs den toenmaaligen weg en vaart, tot aan de Broekermeer, en verder tot aan den Waterlandſchen dyk en Volewyk, gelyk te vooren. Voorts, zou men eenen wagenweg maaken, langsde trekvaart, van Hoorn af, tot aan den Waterlandſchen dyk. Om de renten te vinden der ſommen, die tot het maaken deezer wegen, paden en vaarten vereiſcht werden, werdt den vyf Steden het heffen eener redelyke Gabelle toegeſtaan (*p*). 't Werk werdt, kort hierna, voltrokken, tot groot geryf der reizigers van Amſterdam naar de andere Steden, of van daar te rug. 1660.

Zwaare ſtormwind.

Amſterdam leedt, op 't einde deezes jaars, geweldig veel van eenen vreeſſelyken ſtormwind, die, 's nagts tuſſchen den agttienden en negentienden December, uit den Zuidweſten opſtak. Veele huizen, kerken, toorens werden zwaarlyk beſchadigd. 't Kruis, met den weêrhaan en bol, ſtortte van den Jan-Rooden-poorts-tooren, ten deele op ſtraat, ten deele op een der naaſte daken. In 't Y, ſloegen vier Fluitſchepen om. Het Veerſchip van hier op Harderwyk dreef aldaar van zyn anker af, en verging met al 't volk. In Texel, bleeven wel honderd ſchepen: welk verlies de Amſterdamſche Koopluiden geweldiglyk drukte (*q*).

Dreigende brieven, aan eenige Koopluiden gezonden. 1661.

Weinige weeken na dit ongeval, tegen 't einde van January des jaars 1661, ontvingen drie voornaame Koopluiden hier ter Stede, *Trip*, *Boekaart* en *Scholten*, dreigende brieven van onbekenden, waarby hun belaſt werdt, op zekere aangeweezen plaatſen, en binnen zekeren tyd, eene merkelyke ſomme van penningen, in gouden munt, te leveren, zo zy hun leeven niet in de waagſchaal ſtellen wilden. De Koopluiden gaven 'er den Geregte, terſtond, kennis van, welk duizend zilveren Ryders of Ducatons beloofde aan die de ſchryvers aanbragt, met toezegging, dat men den aanbrenger, zo hy medepligtig zyn mogt, ſtrafvryheid bezorgen zou. Te gelyk werdt verbooden, met Piſtoolen, Zakpiſtoolen, Stiletten en ander ongeoorlofd geweer, langs de ſtraat te gaan. Ook moeſten de Herbergiers de vreemdelingen, die by hen kwamen vernagten, ter Secretarye aangeeven. Doch de ſchryvers der dreigende brieven, die veelligt alleenlyk beoogden, den Koopluiden, aan welken dezelven gerigt waren, eenen ſchrik aan te jaagen, zyn nimmer ontdekt geworden (*r*). De

(*m*) IV. *Deel*, *bl.* 10. *Zie ook* Vaderl. Hiſt. XIII. *Deel*, *bl.* 37.
(*n*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* A. 18 *Maart* 1656. *f.* 83. *Lr.* B. 28 *July* 1659. *f.* 127.
(*o*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* B. 12 *Nov.* 1659. *bl.* 176.
(*p*) Handv. *bl.* 428, [838]
(*q*) Holl. Merc. *van* 1660. *bl.* 170. DOMSELAAR VI. *Boek*, *bl.* 425. COMMELIN, *bl.* 1165.
(*r*) DOMSELAAR VI. *Boek*, *bl.* 413. COMMELIN, *bl.* 1158.

1661. Moeite met eenige Kerkelyken.

De geſchillen in de Kerke, tuſſchen de *Voetiaanen* en *Coccejaanen*, die omtrent deezen tyd ontſtaan waren, gaven, hier en daar, aanleiding tot eenige onluſten met de Kerkelyken, ſommigen van welken zig niet ontzagen, het gedrag der Wethouderen, die tot gemaatigdheid neigden, ſcherp door te ſtryken, in de Kerkenraaden en van den Predikſtoel. Onder anderen, durfden ſommigen, die 't met deeze Kerkelyken hielden, wel ſchryven, dat 'er, te Amſterdam, ten deezen tyde, niet meer dan drie of vier waare Proteſtanten gevonden werden onder de Regenten, en dat de overigen Papiſten in hun hert, of Vrygeeſten en Atheiſten waren (*s*). Te Utrecht, was, aan twee Predikanten, *Abraham van de Velde* en *Joannes Teeling*, die zig, meer dan anderen, verzet hadden tegen de Overheid, in July des jaars 1660, de Stad ontzeid. Van de Velde werdt, ſedert, te Medenblik beroepen. Doch de Staaten van Holland, bedugt voor zynen onruſtigen aart, verſtonden, dat hy niet alleen Medenblik, maar ook de gantſche Provincie ruimen moeſt. Ondertuſſchen, was het grootſte gedeelte der Gemeente van Medenblik zo zeer met Van de Velde ingenomen, dat de Regeering aldaar geene kans zag, om hem te doen vertrekken, ten ware zy met de ſterke hand werdt bygeſprongen. Zy ſchreef dan om Krygsvolk aan Gecommitteerde Raaden, die Burgemeeſteren van Amſterdam verzogten, drie Compagnien Stads ſoldaaten, met de ligte maane, te ſchepe, naar Medenblik te zenden; gelyk zy ook, onlangs, diergelyk getal van manſchap naar Utrecht gezonden hadden. Men beſloot hiertoe in den Raad, op den agtſten February des jaars 1661 (*t*). Naderhand, kwam 'er, meen ik, ook nog eenige manſchap uit den Haage te Medenblik. Van de Velde ruimde de Stad; begaf zig naar Zeeland, en werdt, eerlang, Predikant te Middelburg, daar hy zig zonderling bemind wiſt te maaken by de yverigſte voorſtanders van het Huis van Oranje, en niet ſchroomde, de Staaten van Holland, van den predikſtoel, te ſchelden voor *Verbondbreekers* (*u*). Na de verheffing van Willem den III., Prins van Oranje, tot Stadhouder, werdt hy, in 't jaar 1675, wederom in zynen dienſt te Utrecht herſteld (*v*).

De Stad zendt drie Compagnien ſoldaaten naar Medenblik.

1661.

Het drukken en verſpreiden van ſchimpſchriften, ſchoon onlangs ſtrengelyk verbooden door de algemeene Staaten, ging thans, hier ter Stede, zo ſterk in zwang, dat 'er, in Maart en in October deezes jaars, by twee byzondere Keuren, tegen voorzien werdt. 't Geregt verklaarde, dat het Plakaat der algemeene Staaten, in allen deele, zou worden ter uitvoeringe gebragt, en beval allen Boekverkooperen, op eene boete van honderd guldens, de ſchriften en gedrukte Papieren, die hun, door onbekenden, zouden worden toegezonden, terſtond den Schout in handen te ſtellen (*w*).

Keur alhier tegen 't verſpreiden van ſchimpſchriften.

't Begraaven by nagt, niet ſlegts van jonge, maar ook van bejaarde Perſoonen, was, ten deezen tyde, hier ter Stede, tegen *de overoude en loffelyke* gewoonte, zeer in gebruik geraakt; waarom het Geregt, by eene Keure van den negenden September, beval, dat voortaan geene oude Perſoonen by nagt begraaven zouden worden, en dat zy, die onvoldraagen of kraamkinderen by nagt begraaven wilden, zulks, vooraf, by Requeſte, aan de Edele Heeren van den Geregte, zouden moeten verzoeken. En op den twaalfden January des jaars 1663, werdt gekeurd, dat van zulk een Kraamkind vyfentwintig guldens boete aan 't Aalmoeſſeniers huis betaald zouden worden. Van kinderen tot tien jaaren oud, vyftig guldens; van perſoonen van tien tot vyfentwintig jaaren, honderd guldens, en boven de vyfentwintig jaaren, honderd en vyftig guldens, wanneer men dezelven by nagt begraaven wilde (*x*).

En omtrent het begraaven by nagt.

Tot het opregten van een nieuw Aalmoeſſeniers huis, ten welks behoeve, deeze boeten moeſten betaalt werden, werdt, in October des zelfden jaars 1663, eerſt beſlooten door de Vroedſchap. Ook werden, ten zelfden tyde, meer andere inkomſten voor het zelve vaſtgeſteld. De Stad ſchonk den grond tot het gebouw, welk, aan de Zuidweſtzyde der nieuwe Prinſengraft, tuſſchen de Leidſche graft en Leidſche ſtraat, getimmerd werdt (*y*).

Nieuwe Aalmoeſſeniers Huis gebouwd.

(*s*) Thurloe's Papers *Vol.* V. *p.* 662.
(*t*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* C. 8 *Febr.* 1661. *f.* 105.
(*u*) Reſol. Holl. 28 *Sept.* 1662. *bl.* 47.
(*v*) Tweejaar. Geſchiedeniſſ. *bl.* 598. Vaderl. Hiſt. XIII. *Deel*, *bl.* 52, 53. XIV. *Deel*, *bl.* 445.
(*w*) Handv. *bl.* 571, 572. [817, 817.]
(*x*) Handv. *bl.* 971, 972. [811, 874.]
(*y*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* C. 17 *Nov.* 1662. *f.* 216 *verſo*. *Lr.* D. 26 *Oct.* 1663. *f.* 50. *verg.* Groot-Memoriaal N. V. *f.* 123.

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

AGTTIENDE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van het jaar* 1662, *tot het jaar* 1671.

1662. Overeenkomst met het Heemraadschap van Waterland, wegens de Nes.

Dykgraaf en hooge Heemraaden van Waterland, omtrent deezen tyd, wederom hebbende ondernomen, het Rietland, tuſſchen den Waterlandſchen dyk en de Nes in 't Y, te doen doorgraaven, tot merkelyke belemmering van de vereiſchte ſchuuring voor Amſterdam; verwierf de Regeering deezer Stad *proviſie* van regte ten Hove van Holland, om deeze doorgraaving te ſtuiten. Partyen kwamen, ſedert, op den dertienden February des jaars 1662, in der minne, overeen „ dat die van Waterland „ niet alleenlyk van 't begonnen werk zou„den afſtaan; maar zig ook verbinden, dat „ het Rietland, nimmer, door iemant, zou „ doorgegraaven, maar, zo 't door afſpoe„linge verminderen mogt, zonder dat 'er „ door die van Waterland, des vermaand „ zynde, in voorzien was, door de Stad „ Amſterdam zou mogen beſchoeid en be„paald worden." Hiertegen verbondt de Stad zig „ om aan die van Waterland twee „ duizend guldens eens te betaalen. Doch „ het Regtsgebied over de voornoemde „ plaatſe bleef aan Dykgraave en hooge „ Heemraaden (*a*)."

Wagten omtrent het Prinſenhof, met bewilliging van 't Geregt, aangeſteld.

De Raaden ter Admiraliteit alhier, in den Herfſt deezes jaars, geraaden gevonden hebbende, zekere Perſoonen aan te ſtellen, om, des nagts, ten getale van zes, te waaken, in de Wagthuisjes op den Oudezyds-Agterburgwal voor de Prinſenhofsſteeg; en een ſchildwagtshuisje te zetten aan de andere zyde van dezelfde ſtraat, verzogten, dat deeze Perſoonen, van Stads wege, als gewoonlyke Wagters, mogten worden aangemerkt. 't Geregt bewilligde in dit verzoek, op den agtentwintigſten November, en magtigde de gemelde Perſoonen, om, niet alleen tegen brand en diergelyke ongelukken; maar ook tegen huisbraak en ander geweld te waaken, en, ten dien einde, met de Stads waakers, verſtand te houden: te gelyk, werdt hun belaſt, de luiden, die zy daarop betrappen mogten, des anderendaags, ter beſchikkinge van myne Heeren van den Geregte, over te leveren (*b*). 1662.

Zekere gezindheid van Engelſchen bekomt hier vrye Godsdienſtoefening. 1663.

In de Lente des jaars 1663, waren, nevens eenige andere Engelſchen, twee Predikanten herwaards gekomen, die vrye Godsdienſtoefening en eene bekwaame plaats daartoe verzogten (*c*). Zy verklaarden, dat zy zig niet hadden konnen voegen naar het ontwerp van eensgezindheid, welk de Koning van Groot-Britanje, in zyne Ryken, hadt ingevoerd, waarom zy zig van daar hadden moeten begeven. Zy voegden 'er by, dat zy, in de Geloofsſtukken, niet verſchilden met de Gereformeerde Kerken deezer Landen, ſchoon zy, in 't punt der Kerkenorde, niet volkomenlyk met dezelven eens waren. Men nam, op dit verzoek, het berigt in van de openbaare Engelſche Kerke hier ter Stede, en verſtondt, dat de verzoekers luiden van een vroom leeven waren, die niets aanſtootelyks leerden, en dat de Stad Rotterdam hun niet ſlegts eene plaats ter oefeninge van hunnen Godsdienſt, maar ook onderhoud voor hunne Predikanten aangebooden hadt. Burgemeeſteren en Raaden beſlooten hierop, den aangekomen Engelſchen vrye Godsdienſtoefening, en eene bekwaame plaats daartoe te vergunnen (*d*). Men hoopte, hierdoor, een goed getal van Engelſche Huisgezinnen herwaards te trekken, ten voordeele van de tegenwoordige vergrootinge der Stad. Ook kwamen 'er eeni-

(*a*) Groot-Memor. N. V. *f.* 67. Handv. *bl.* 327.

(*b*) Handv. *bl.* 263. [859.]
(*c*) Reſol. Vroedſch. *Lr* C. 10 *Maart* 1663. *f.* 241 *verſo.*
(*d*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* D. 8 *Juny* 1663. *f.* 4.

1663. eenigen; doch 't getal derzelve is nooit groot geweest.

Nieuwe Vischmarkt aangelegd.

Het vergrooten der Stad maakte het aanleggen van eene nieuwe Vischmarkt noodzaakelyk, die, in den aanvang deezes jaars, aan den Westkant van den Singel ter wederzyde van de nieuwe Haarlemmersluis, gebouwd (*e*), en sedert de *nieuwe* en *kleine Vischmarkt* genaamd werdt.

't Maaken van rioolen, in de burgwallen uitkomende, verbooden.

De rioolen, die in de burgwallen uitkwamen, veroorzaakten zo veele vuiligheid in de Stad, dat het Geregt, om de nieuwe uitlegging hiervan te bevryden, op den veertienden Juny deezes jaars, keurde „ dat „ niemant, voortaan, eenige nieuwe rioo„ len, komende uit de Secreeten, en met „ de burgwallen deezer Stede gemeenschap „ hebbende, zou mogen maaken, op de „ verbeurte van honderd guldens, en daa„ delyke slegting der gemaakte rioolen (*f*)."

Men poogt den invoer der Amsterdamsche Zeep in Frankryk te beletten.

De Noordsche Maatschappy, in Frankryk opgeregt, zogt, in deezen jaare, te wege te brengen, dat de zwarte Amsterdamsche Zeep niet ingevoerd werdt te Rouan, onder voorwendsel, dat, onder dezelve, Walvischtraan vermengd was, die zy thans alleen in 't Ryk invoeren mogt. Burgemeesteren gaven zig veel moeite, om dit oogmerk te stuiten. Zy schreeven 'er over aan de Wethouderschap van Rouan, en beweezen, dat de Amsterdamsche Zeep met geene traan gemaakt was. Zy zonden hunnen brief aan den Ambassadeur der Staaten, den Heere *Willem Boreel*, die zyn best deedt, om 't belang der Amsterdamsche Zeepziederyen te bevorderen (*g*). Ook meen ik, dat de invoer der Amsterdamsche Zeep in Frankryk, kort hierna, wederom gedoogd werdt.

Pestziekte, hier ter Stede.

Een Oorlogsschip van deezen Staat, welk lang voor Algiers gelegen hadt, terwyl de pest aldaar, kort te vooren, heviglyk gewoed hadt, en nog niet geheellyk opgehouden was, werdt, op de te rug reize, zwaarlyk met dezelfde kwaale bezogt. Veele matroozen stierven onder weg. 't Schip kwam, eindelyk, in Texel binnen, en 't bootsvolk, voor een gedeelte, hier ter Stede, met de ziekte onder de leden. Men meent, dat eenigen, die op Kattenburg t'huis lagen en overleeden, de besmettelyke kwaale, in deeze Stad, allereerst ontsteken hebben. Ook vermoeden sommigen, dat het graaven der nieuwe graften, in de tegenwoordige Vergrootinge der Stad, waardoor de modderige grond, aan veele oorden tevens, geroerd werdt, veel toegebragt heeft, om de besmetting te doen aanhouden en voortslaan. Wat 'er van zy; de Pest ontstak zo sterk hier ter Stede, dat 'er, in dit jaar, *negen duizend zeven honderd twee en vyftig* menschen begraaven werden. 't Gerugt hiervan, buitens Lands verspreid wordende, gaf gelegenheid tot stremming des Koophandels. De schepen, van hier naar Londen geschikt, moesten eenige mylen beneden de Stad blyven leggen, en daar dertig dagen vertoeven (*h*). In Frankryk, moesten zy volle veertig dagen leggen. De algemeene Staaten schreeven, op 't einde des jaars, aan Koning Lodewyk den XIV. „ hoe „ hun, door de Heeren Staaten van Hol„ land, verzekerd was, dat de besmettely„ ke ziekte te Amsterdam, toen zy op 't „ hevigst was, nog geen tweemaal het ge„ woonlyk getal van menschen hadt weg„ gesleept; dat ook de lugt hier te Lande zo „ weinig ontstoken was, dat de besmetting „ aan Amsterdam bepaald bleef, zonder „ tot de nabuurige Steden en Plaatsen over „ te slaan, onaangezien dezelven, dagelyks, „ gemeenschap hielden met Amsterdam; „ en dat het kwaad, binnen weinige wee„ ken, zo zeer was afgenomen, dat het, „ in 't kort, geheellyk zou opgehouden zyn." Zy verzogten, ten besluite „ dat de Koop„ handel van Amsterdam, door 't lang op„ houden der schepen, niet mogt gestremd „ worden (*i*)." Doch 't getal der dooden 1664. te Amsterdam bleef, doorgaands, verre over de tweehonderd ter weeke, in 't volgende voorjaar, en vermeerderde, in den Zomer, tot over de agthonderd, negenhonderd en duizend toe. Veele voornaame luiden hielden toen hun verblyf op 't Land, onder anderen ook veele Jooden, die in de Beverwyk hunne toevlugt namen. De Keuren van 't jaar 1655 (*k*) werden, voor 't grootste gedeelte, vernieuwd. En alzo de besmetting zig nu ook door gantsch Holland verspreid hadt, stelden 's Lands Staaten ook eenige orde, om den voortgang derzelve te stuiten. De Staaten van Zeeland verbooden, aan alle schepen, die van Haarlem, Leiden of Amsterdam kwamen, het inkomen in hunne Provincie (*l*): waarop, ook hier ter Stede, in beraad gelegd werdt, of men den invoer der goederen van zulken, die den onzen om de Pest den handel verbooden, insgelyks, niet behoorde te verbieden (*m*). Men droeg, hier ter Stede, de gewoonlyke zorg om den voortgang van 't kwaad te stuiten. Onder anderen, werden 'er eenige Pest-

(*e*) Keurb. *Lr.* O. *f.* 11 *verso.* Handv. *bl.* 816. [861.]
(*f*) Keurb. *Lr.* O. *f.* 37 *verso.* Handv. *bl.* 994. [888.]
(*g*) De Witt Brieven I. *Deel*, *bl.* 672.
(*h*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 1121.
(*i*) Aitzema IV. *Deel*, *bl.* 1153.
(*k*) *Zie* II. *Deel*, XVII. *Boek*, *bl.* 593.
(*l*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 84, 141, 176.
(*m*) Resol. Vroedsch. *Lr.* D. 7 *Oct.* 1664. *f.* 157 *verso.*

1664. Peſt-Doctoren, Chirurgyns, en Apothekers aangeſteld (*n*). Doch tegen 't einde des jaars, nam de Peſtziekte ſterk af. Het getal der begraavenen hier ter Stede was egter, dit jaar, *vier en twintig duizend een honderd agt en veertig* geweeſt (*o*). Op den eenentwintigſten January des volgenden jaars, werdt een algemeene dankdag gehouden, wegens het ophouden der Peſtziekte in Holland (*p*).

Twee ongewoone Lugtverſchynſels.

In den nazomer des jaars 1663, en op den negenentwintigſten April deezes jaars, hadt men, boven de Stad, twee ongewoone Lugtverhevelingen gezien, van dezelfde ſoort, zo't ſchynt, als die naderhand, en voor-al in de tegenwoordige eeuwe, gemeener geweeſt, en onder den naam van Noorderlicht bekend geworden zyn. De eerſte wordt beſchreeven als eene bleeke vlam of fakkel, uit de lugt nederdaalende; de andere als een vuurige kloot, die korte dikke ſtraalen uitſchoot. Sommigen merkten deeze verſchynſels aan, als voortekens of oorzaaken der beſmettelyke ziekte, die hier, ten deezen tyde, heerſchte (*q*). Doch de ontdekkingen der laatere natuurkundigen hebben de opmerkzaamen van diergelyken waan, reeds voorlang, genezen.

Zonderling uitwerkſel eener ſchielyke vorſt.

Op den twintigſten December deezes jaars zag men, hier ter Stede, zo wel als elders in Holland (*r*), een zonderling uitwerkſel van eene ſchielyke vorſt. 't Hadt naauwlyks iet gevrooren, toen de bovenlugt, 's nagts ontlaatende, regen nederliet, die zo ſchielyk en dik om de takken der boomen vaſt vroor, dat een takje van een vinger dik, met het aanvriezend ys, zo dik als een arm werdt. Aan veele takken hingen lange yskegels, zo zwaar, dat zy de takken ſcheurden. Geheele boomen werden, door de zwaarte van 't aangevrooren ys, van den wortel afgerukt; anderen geſpleeten, of, tot op de helft, of, van boven tot beneden: veelen van byna al de takken beroofd; welk zonderling verſchynſel zig eerſt met den dag vertoonde voor de ingezetenen, die 's nagts alleenlyk 't gekraak der ſcheurende ſtammen en takken gehoord hadden, met welken nu de voornaamſte graften alomme beſtrooid lagen. Wy behoeven niet te zeggen, dat de ſtraaten zo glad waren, dat zy bezwaarlyk gebruikt konden worden. Veele boomen werden nog behouden, door het branden van pektonnen onder dezelven, 't welk het ys ſmelten deedt (*s*).

Onder de bezettelingen deezer Stede, hadden, ſedert lang, eenige ongeſchiktheden plaats gehad, welken men, omtrent deezen tyd, geraaden vondt, te ſtuiten. Ook moeſten, met de nieuwe Vergrooting der Stad, de wagtplaatſen vermeerderd worden (*t*). Men maakte dan, op 't een en 't ander, een nieuw Reglement, welk den negenentwintigſten January gedagtekend was, en waarby, onder anderen, vaſtgeſteld werdt, dat geen Officier der ſoldaaten, die nu vyf Compagnien ſterk waren, 's nagts uit de Stad zou blyven, zonder verlof van Burgemeeſteren, die, wanneer zy tegenwoordig waren, ook bevelen gaven aan de hooge en laage Officieren der bezettinge (*u*). 1664. Nieuwe Ordonnantie op de bezettinge.

De Schout by Nagt *Cornelis Tromp* hadt, in deezen Winter, een Engelſch Koopvaardyſchip, welk door de Algierſche Kaapers genomen was, verloſt, en hier ter Stede opgezonden, alwaar een gedeelte der laadinge, aan bederf onderhevig zynde, door 't Collegie ter Admiraliteit alhier, in 't openbaar, verkogt geworden was. Doch alzo de Gezant des Konings van Groot-Britanje, *George Downing*, het ſchip en de laading te rug eiſchte, werdt het een en het ander den Eigenaaren, zelfs zonder dat men eenig bergloon vorderde, wederom gegeven (*v*). Ook waren, in de Lente deezes jaars, te Amſterdam, en elders in Holland en in Zeeland, ſchimpſchriften aangeplakt op den Hertog van York, Broeder des Konings van Groot-Britanje; waartegen, zo dra 'er de Gezant over klaagde, door eene ernſtige Waarſchouwing van den Hove van Holland, voorzien werdt (*w*). Men toonde, op deeze wyze, dat men het Engelſche Hof ontzien wilde. Doch Karel de II. ſcheen te zoeken naar voorwendſels, om den Staat den oorlog aan te doen, die, nog in dit zelfde jaar, aangevangen, en in 't volgende jaar, openlyk, verklaard werdt. Begin-ſels des Engelſchen oorlogs.

De Stad Hamburg, verneemende, dat hier te Lande, oorlogsſchepen werden uitgeruſt, tot beveiliging der Scheepvaart door de Middellandſche zee, tradt, in 't begin deezes jaars, in onderhandeling met de Staaten, om haare Koopvaardyſchepen te doen beſchermen door 's Lands Vlooten. De Reſident der Hanze-Steden, *Lieuwe van Aitzema*, begaf zig, ten dien einde, onder anderen, naar Amſterdam, daar hy in 't Collegie ter Admiraliteit gehoord werdt. Doch men vondt hier niet geraaden, den Koophandel der Hamburgeren, die niet bloei- De Reſident Aitzema handelt te Amſterdam.

(*n*) Keurb. *Lt.* O. *f.* 46, 77. Groot-Memor. *N.* V. *f.* 116 *verſo*, 121 *verſo*.
(*o*) DOMSELAAR VI. *Boek*, *bl.* 444. COMMELIN, *bl.* 1181.
(*p*) Holl. Merc. *van* 1664. *bl.* 193.
(*q*) DOMSELAAR VI. *Boek*, *bl.* 416. COMMELIN, *bl.* 1160.
(*r*) Holl. Merc. *van* 1664. *bl.* 194.
(*s*) DOMSELAAR VI. *Boek*, *bl.* 417. COMMELIN, *bl.* 1160.
(*t*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* D. 12, 28 *Jan.* 1664. *f.* 92, 93 *verſo*.
(*u*) Handv. *bl.* 837. [911.]
(*v*) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 119.
(*w*) *Zie* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 119.

1664. bloeijen kon, zonder dat 'er de Amſterdamſche Koophandel by leedt, te beſchermen. Hamburg werdt dan in de noodzaakelykheid gebragt, om zelf twee Oorlogsſchepen uit te ruſten, tot beveiliging zyner Scheepvaart (*x*).

Orde op de meeting der Schepen, op Noorweegen waarende.

De Staat was, in 't jaar 1647, met den Koning van Deenemarke, overeengekomen, dat de ſchepen, van hier op Noorwegen vaarende, tot beter ſchikkinge van 't voldoen der belaſtinge, op dezelven gelegd, zo hier te Lande als in Noorwegen, door bevoegde Perſoonen, gemeeten zouden worden. Doch in 't jaar 1658, was men onderling te raade geworden, de meeting, alleen hier te Lande, te laaten doen, mids de Opzigters en Meeters, van wederzyde, geſteld werden. Van wege Deenemarke, waren toen aangeſteld tot Opzigter *Gabriel Marcelis*, en tot Meeters *Jacob Aloffen* en *Lodewyk van Weſterhof*: en van wege deezen Staat, *Henrik Tollenaar* tot Opzigter; en tot Meeters *Jacob Dirkszoon Haan* te Amſterdam; *Klaas Fredrik Schouten* te Hoorn, en *Maarten Pieterszoon Edam* te Medenblik (*y*). De opzigters mogten alomme hunnen dienſt pleegen: ook de Meeters wegens Deenemarke: doch de Meeters wegens deezen Staat, alleenlyk in de Steden, daar zy geſteld waren. Voor 't meeten werdt drie ſtuivers van 't laſt betaald. Doch over de verdeeling van dit loon rees, in dit jaar 1664, eenig verſchil, tuſſchen den Opzigter *Tollenaar* en de Meeters; waarop, by eene Reſolutie der algemeene Staaten van den drie en twintigſten December, orde geſteld werdt (*z*).

Uitruſting ter zee, hier ter Stede. 1665.

De oorlog tuſſchen Groot-Britanje en deezen Staat, die, in het volgende jaar 1665, openlyk gevoerd werdt, gaf, hier ter Stede, aan het Collegie ter Admiraliteit gelegenheid tot het uitruſten van Oorlogs- en Behoeft-ſchepen, waarmede, al in 't begin des jaars, een aanvang gemaakt werdt. Ook lieten zig, wat laater, eenige Amſterdamſche Koopluiden beweegen, om veertien of vyftien ſchepen, die te Kadix lagen, op goede verzekeringe der Provincie van Holland, aan den Staat in 't gemeen ten oorloge te verhuuren. De uitruſting ter zee werdt, hier ter Stede, bevorderd, door eenige buitengewoone Gemagtigden der algemeene Staaten. Van een der uitgeruſtte ſchepen, in Texel leggende, verliepen, eerlang; wel vier en zeſtig matroozen, vier van welken, hier ter Stede, gevat werden. De zeekryg viel, dit jaar, niet voorſpoedig uit. Ondertuſſchen, werdt de Vaart naar 't Noorden en de Ooſtzee open geſteld, ten behoeve voornaamlyk van den Amſterdamſchen Koophandel. Het Collegie ter Admiraliteit alhier, gaf, onder dekſel van deeze vryheid, ook verlof tot de Vaart naar 't Weſten, waarover, door 't Collegie ter Admiraliteit in Zeeland, ter Vergaderinge der algemeene Staaten, ernſtelyk, geklaagd werdt (*a*). In Auguſtus, werden, vier Koopvaardyſchepen, die in Zweeden t'huis hoorden, niet verre van Texel, door de Staatſche Vloote aangehouden. Prins Adolf Joan, Paltsgraaf aan den Ryn, die zig toen te Amſterdam ophieldt, drong ſterk op 't ontſlag deezer ſchepen, verklaarende, dat dezelven niet naar Engeland, of naar eenige andere Plaatſe, die met den Staat in vyandſchap was, geſchikt waren. Ook vind ik, dat dit ontſlag, kort hierna, gevolgd is (*b*). 1665.

Oproerige beweginge.

De ongelukkige uitſlag van den Zeekryg deezes jaars gaf aanleiding tot eenige oproerigheid in Holland. Te Amſterdam zelf, begon men te morren over de tegenwoordige Regeeringe, en te ſpreeken van de noodzaakelykheid der bevorderinge des Prinſen van Oranje (*c*). Ook was, hier ter Stede, zekere Engelſchman, *Thomas Corney* genaamd, in hegtenis geraakt (*d*), op vermoeden of verzekering, dat hy iet brouwde ten nadeele van den Staat. Hy beleedt, onder anderen, dat hy brieven verwagtte van Hamburg, die van den Engelſchen Reſident *Zwaan*, door middel van zekeren *Jackſon*, aan den Engelſchen Gezant Downing gezonden werden. Men vondt geraaden, deeze brieven aan te houden en te openen, om te zien, of 'er ook iet, ten laſte van Corney of anderen, uit te ontdekken ware (*e*). Doch of dit geſchied, en hoe 't verder met Corney afgeloopen zy, vind ik niet aangetekend. Een andere Engelſchman, *Say* geheeten, die zig ook te Amſterdam onthieldt, zogt, wat laater, *Edmond Ludlow*, een' der regteren van Koning Karel den I., te beweegen, om herwaards te komen, onder verzekering, dat men hem hier ſtellen zou aan 't hoofd van een goed aantal van Krygsvolk, welk men, van hier, naar Engeland zou zenden, om, met hulp der Engelſche Republiksgezinden, de Regeering aldaar te veranderen. Doch Ludlow leende geene ooren aan deezen voorſlag (*f*).

Voorzorg, hier ben.

De Engelſche Vloot zig vertoond heb-

(*x*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 333, 334.
(*y*) Groot-Memor. N. IV. *f.* 192.
(*z*) *Zie* Aitzema V. *Deel*, *bl.* 235. *verg. bl.* 277.

(*a*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 355, 422, 438, 451, 508.
(*b*) Aitzema V. *Deel*, *bl.* 549, 550.
(*c*) Vaderl. Hiſt. XIII. *Deel*, *bl.* 150, 151.
(*d*) Groot-Memor. N. V. *f.* 162 *verſo.*
(*e*) Reſol. Vroedſch. *Lit.* E. 24 *July* 1665. *f.* 3.
(*f*) Ludlows Memoirs. *Vol.* III. *p.* 135-139.

1665. ter Stede, ter gelegenheid van den Engelschen en Munsterschen oorlog.

bende voor Texel, gaf zulks gelegenheid aan Burgemeesteren van Amsterdam, om Kapitein *Tak*, met tweehonderd man uit de bezetting deezer Stede, derwaards te zenden, om tegen eene landing te waaken. Den Bisschop van Munster, aangezet, en in staat gesteld door den Koning van Groot-Britanje, die den Ridder *William Temple*, heimelyk, naar Munster gezonden hadt, om hem bystand in geld aan te bieden (*g*), den Staaten sedert den oorlog verklaard hebbende, en met zevenduizend of agtduizend man in Groningerland gerukt zynde, verzogten de Staaten van Holland de Stad Amsterdam, dat zy twee Compagnien wilden zenden naar Groningen, tot versterking der bezettinge, alzo men zig verzekerd hieldt, dat de Bisschop het oog hadt op die Stad. Doch men verstondt hier, dat men de veiligheid van Amsterdam in gevaar stellen zou, zo men de Stad thans ontblootte van bezetting; waarom besloten werdt, het verzoek der Staaten, beleefdelyk, van de hand te wyzen, hun egter de tweehonderd man, die, onder Kapitein Tak, naar Texel gezonden, doch daar nu minder noodig waren, aanbiedende (*h*). Wyders, werden de Burgerwagten, hier ter Stede, versterkt, waakende men nu, by dage en by nagt, met drie Compagnien om den agttienden nagt, daar men, te vooren, met twee Compagnien, om den zevenentwintigsten nagt, gewaakt hadt (*i*). Ook werdt, in verscheiden' andere opzigten, gezorgd voor de versterking en bewaaring der Stede (*k*).

De Koning van Frankryk doetOorlogsschepen timmeren, te Amsterdam.

De Koning van Frankryk, die den Staat, eerlang, hulp toezondt tegen den Bisschop van Munster, en wien men sterk aanzogt, om zig, ten behoeve van den Staat, te verklaaren tegen Groot-Britanje, deedt, omtrent deezen tyd, eenige Oorlogsschepen timmeren te Amsterdam, en verwierf verlof van 's Lands Staaten, om, tot bemanninge derzelven, hier te Lande, vierhonderd matroozen, Franschen of andere vreemden, die niet in 's Lands dienst waren, te werven, mids hun geene hooger gaadje beloovende, dan vyftien guldens ter maand. In October des

1666. jaars 1666, verzogt de Fransche Ambassadeur, *Graaf d'Estrades*, uit naam van den Koning, zynen Meester, eene Geschutgietery te mogen opregten, te Amsterdam (*l*): doch ik vind niet, dat in dit verzoek bewilligd werdt.

Een inwooner van Amsterdam klaagt, dat hem zyne kinderen, door de Regeering der Spaansche Nederlanden, onthouden worden.

André Gois, Koopman en Burger hier ter Stede, vernieuwde, in July deezes jaars, 1666. zyne dikwils herhaalde klagten, aan hunne Hoog-Mogendheden, dat hem zyne vier kinderen, binnen Aath in Henegouwen, uit louteren haat tegen zynen Godsdienst, nu tien jaaren lang, onthouden geweest waren. Men hadt, van wege deezen Staat, lang en vergeefs, aanzoek gedaan, aan 't Hof te Brussel, en by den Spaanschen Ambassadeur in den Haage, om de uitlevering deezer kinderen, en eindelyk, in October des jaars 1664, beslooten, eenige Priesters of Paapen uit Spaansch Vlaanderen te ligten: en dit besluit was van zo veel klem geweest, dat de Ambassadeur beloofd hadt, de kinderen op het Fort Rouge te zullen leveren: welke belofte nogtans nog niet naargekomen was. Ondertusschen, waren den Vader zyne kinderen, door eene Sententie van den Hove van Holland, reeds in 't jaar 1658, toegeweezen. Hy verzogt dan nu, dat het besluit om eenige Priesters te ligten, eindelyk, mogt worden in 't werk gesteld. De algemeene Staaten vonden zulks ook geraaden, en stelden 'er orde toe, in geval de kinderen, binnen veertien dagen of drie weeken, niet werden geleverd (*m*). De levering agter blyvende, bestonden omtrent honderd soldaaten uit de bezettinge van Sluis den Pater en vyf Schoolmeesters te ligten uit het Collegie van Zoetendaal by Brugge, en dezelven met zig naar Sluis te rug te voeren, om aldaar te blyven, tot dat Gois zyne kinderen bekomen zou hebben. De Spaansche Ambassadeur, Don Estevan de Gamarra, klaagde over dit geweld, en drong op 't ontslag der zes persoonen. Doch men antwoordde hem, dat het niet voor de uitlevering der kinderen te wagten was, en dan, zonder uitstel, geschieden zou (*n*). 't Is te vermoeden, dat het een en het ander sedert gevolgd zal zyn, hoewel ik zulks niet vinde aangetekend.

Klagten des Konings van Frankryk, over eenen Nieuwsschryver te Amsterdam.

De Koning van Frankryk klaagde, ten deezen tyde, over den Genuees *Gio Paul Bonobi* of *Balbi*, die te Amsterdam woonagtig was, en, in een nieuwspapier van zyn maaksel, eenige nadeelige tydingen van hem verspreid hadt. Men zal zulks nader verstaan, uit de volgende vertaaling van een gedeelte van 's Konings brief aan den Graave d'Estrades, die den negenentwintigsten May gedagtekend was, en niet in de gedrukte Brieven van en aan dien Ambassadeur gevonden wordt; schoon, in het antwoord op den zelven, welk in 't licht gegeven is, melding van 't geval gemaakt wordt (*o*).

„ Ik heb Lionne gelast, aan U te schry-

„ ven,

(*g*) *See* TEMPLE's Works *Vol.* III. *p.* 13, 19.
(*h*) Resol. Vroedsch. *Lr.* E. 7 *Octob.* 1665. *f.* 38 *verso. Zie ook* AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 655.
(*i*) COMMELIN, *bl.* 1194.
(*k*) Groot-Memor. N. V. *f.* 179.
(*l*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 858, 930.
(*m*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 974.
(*n*) AITZEMA V. *Deel*, *bl.* 975, 976.
(*o*) D'ESTRADES *Tom.* IV. *p.* 304.

1666. „ ven, over het * onderwerp van den Ge- 1666.
* subject. „ nuees, die tot Amsterdam woont, ge-
„ naamd Gio Paul Bonobi of Balbi, die
† continuaert. „ † voortgaat de weereld te vervullen met
„ booze tydingen, die zeer onbescheiden
„ zyn, en altyd vol van kwaadwilligheid
„ tegen myn eigen persoon. Ik twyfel
„ niet, of de Staaten, die alle dagen ge-
* effecten. „ voelen zo kragtige * uitwerksels van my-
„ ne vriendschap en bescherminge, zullen
„ daarover zodanig een gevoelen betoonen
„ als zo onvoorzigtig eene roekeloosheid is
„ verdienende, met hem uit te bannen, zo
„ verre hunne Provincien strekken.
„ Ik begeer dat gy daar van spreekt met
„ den Heer de Witt, als van eene zaak, die
„ my zeer treffende is, en die ik niet twy-
„ fele of zal by hem ter harte genomen
† satisfactie. „ worden, om my daarinne † voldoening
„ te geeven. Indien hy dienstig agt, dat
„ gy daarover een Memorie ingeeft aan de
„ Staaten, zo blyft niet in gebreke zulks
„ ten spoedigste te doen. Waarmede ik
„ God bidde enz."

Men kreeg terstond kennis van 's Konings schryven te Amsterdam, daar 't, in de Vroedschap, gelezen werdt. Ook werden drie Raaden *Henrik Dirkszoon Spiegel*, Mr. *Lambert Reinst*, en Mr. *Pieter Kloek* gemagtigd, om het nader te onderzoeken (*p*). Doch hoe 't met deeze zaak, en met den Nieuwsschryver afliep, vind ik niet aangetekend.

De Stad belet het verhoogen van den Slaperdyk.

Onaangezien de overeenkomst, in 't jaar 1659, met het Hoogheemraadschap van Rynland gemaakt, van welke wy, ter zyner plaatse (*q*), gewaagd hebben, bestonden Dykgraaf en hooge Heemraaden, in den Herfst deezes jaars, den Slaaperdyk, voor een gedeelte, wel zestien of twintig duimen hooger te maaken, dan by de gemelde Overeenkomst bepaald was, en tot verdere verhooging aanbesteeding te doen. Burgemeesteren van Amsterdam, overtuigd van het nadeel, welk de Stad hier van te wagten hadt, gaven 'er der Vroedschap kennis van. Men besloot, den Pensionaris Hop ten spoedigsten af te vaardigen aan den Baljuw van Kennemerland, of aan zulke andere Hoofd-Officiers, onder welker regtsgebied, de verhooging geschied was, of zou geschieden; op dat dezelven daartegen mogten voorzien. Te gelyk, werdt geraaden gevonden, een' bekwaam' Officier, aan 't hoofd van vyftig of meer soldaaten, buiten om te zenden naar Spaarnedam, om zig, naar gelegenheid van zaaken, te voegen by den Pensionaris, die, by de Hoofd-Officiers geene voldoening bekomende, den Slaaperdyk, door hen, zou doen bewaaren, en alle hooging aldaar daadelyk doen beletten (*r*): gelyk dezelve, ten deezen tyde, ook agterwege gebleeven is.

Deensche of Noordsche Gemeente alhier.

Eene kleine Deensche of Noordsche Gereformeerde Gemeente, die door éénen Predikant bediend werdt, hadt, sedert eenigen tyd, hier ter Stede, haaren Godsdienst geoefend in een gehuurd huis, doch, in de Lente deezes jaars, eene plaats van de Stad verzogt, alzo zy, schoon niemant onder haar van aalmoessen leefde, verklaarde, de kosten der huure niet langer te konnen draagen. Men stondt haar eene Loots of Pakhuis toe aan de oude Admiraliteits Werf, eenen *Jan Rombout* in eigendom toebehoorende (*s*), mids hieruit geen gevolg getrokken wierdt, om eenige gaadje te vorderen voor den Predikant, die thans was *Christiaan Abel:* aan wien nogtans, eerlang, van jaar tot jaar, vyfhonderd guldens, uit Stads Kasse, werden toegelegd (*t*). Doch deeze Gemeente verliep, binnen weinige jaaren. De Predikant vertrok uit de Stad. En in 't begin des jaars 1674, werdt by den Raad beslooten, aan Burgemeesteren te verblyven, of men hem, zo hy te rug keeren mogt, wederom toelaaten zou, of niet (*u*).

Een Engelsch Predikant alhier bidt openlyk voor de Stad Londen.

Ter gelegenheid dat de Stad Londen, in September deezes jaars, voor een groot gedeelte, door den brand, vernield geworden was, onderwondt zig *Richard Made*, Predikant der Engelsche Kerke alhier, openlyk te bidden om de herstelling en voorspoed dier Stad. Burgemeesteren, aanschryvens van de Staaten van Holland bekomen hebbende, ontbooden den Predikant voor zig, en verstonden uit hem, dat hy, inderdaad, voor de Stad Londen gebeden hadt, met betuiging, dat hy 't voortaan laaten wilde, indien zulks aanstoot geeven mogt. Men vondt egter zulk bidden, in 't heetst van den oorlog met Groot-Britanje, zo onbehoorlyk, dat Made, op den tweeden October, bevel kreeg, om zig voortaan van 't Predikampt, en van alle Kerkelyke Vergaderingen te onthouden, tot dat hem anders belast zou worden. Veelligt, zou hy strenger gehandeld geworden zyn, zo niet gebleeken ware, dat hy gewoon was, ook om 's Hemels zegen te bidden over de Vloote en wapenen van den Staat (*v*).

Engelschgezinden te Londen.

Ondertusschen, ontbrak het in Amsterdam niet aan zulken, die de onderneemingen der En-

(*p*) Resol. Vroedsch. *Ir.* E. 16 *Juny* 1666. *f.* 123.
(*q*) II. *Deel*, XVII. *Boek*, *bl.* 599.
(*r*) Resol. Vroedsch. *Ir.* E. 11 *Nov.* 1666. *f.* 153 *verso*.
(*s*) Filip von Zesen, *bl.* 180.
(*t*) Resol. Vroedsch. *Ir.* E. 26 *Maart* 1666. 28 *Juny* 1667. *f.* 100 *verso*, 215. *Ir.* F. 12 *Maart* 1668. *f.* 42.
(*u*) Resol. Vroedsch. *Ir.* K. 28 *Febr.* 1674. *f.* 2.
(*v*) Groot-Memor. *N. V. f.* 189.

1666. Amsterdam. Engelschen begunstigden. De Ridder *Temple*, die zig thans te Brussel ophieldt, hadt, al in Maart, aan den Bisschop van Munster geschreeven, dat een ryk Amsterdamsch Koopman hem dertigduizend Ryksdaalders zou overmaaken, die tot ondersteuninge des Bischops geschikt waren. En in Augustus, schreef hy naar Engeland, dat, zelfs in Amsterdam, den Engelschen veel eers beweezen werdt, en dat de Graaf van Stafford, die onlangs derwaards gereisd was, met meer beleefdheids, bejegend was geworden, dan een Burgemeester der Stad (*w*). 't Welk ten minste bewees, dat men hier niet afkeerig was van de herstelling der Vrede.

Felle vorst en schielyke dooi. 1667. Op den zestienden Maart des jaars 1667, begon het zo fel te vriezen, dat het Y voor Amsterdam, den volgenden dag, reeds digt lag, en den agttienden begaan werdt. Doch de vorst hieldt maar weinige dagen aan. Op den zesentwintigsten, des morgens, gingen nog drie persoonen over 't Y, naar Waterland, en tegen den avond zeilden de Waterschepen reeds voorby de Stad, schoon het Pampus, niet voor den negenentwintigsten, van 't ys bevryd werdt, en de Zuiderzee, voor Uitdam, op den eersten April, nog digt lag (*x*).

Het Poorterschap wordt den Predikanten geschonken. De Vroedschap van Amsterdam, de Predikanten der openbaare Kerke te vaster willende verbinden aan 't waar belang der Stede, en hun en hunnen kinderen ook eene byzondere gunst willende bewyzen, besloot, in Augustus deezes jaars, aan alle tegenwoordige Predikanten, en aan alle zulken, die 't Predikampt, na wettig beroep, in 't vervolg, bedienen zouden, het Poorterschap der Stad te schenken, zo dra zy zig voor Burgemeesteren vertoond, en den gewoonlyken Poortereed aldaar afgelegd zouden hebben, zullende ook hunne wettige kinderen, zo wel voor als na het afleggen van dien eed verkreegen, als Poorters worden aangemerkt, mids zy, die voor het doen van den gemelden eed gebooren waren, dien eed insgelyks kwamen afleggen, wanneer zy den ouderdom van agttien jaaren bereikt zouden hebben (*y*).

Muskovische Gezant, hier ter Stede. In November, kwam hier te Lande een Gezant van den Czaar van Muskovie, herwaards geschikt, tot aankweeking van het onderling goed verstand met deezen Staat. De Agent der algemeene Staaten verzelde hem, op zyne terug reize, tot Amsterdam toe, daar Burgemeesteren verzogt werden, hem en zyn gevolg te willen doen plaatsen op een der schepen deezer Landen, welk naar Hamburg geschikt was; van waar hy de reis naar Muskou voortzetten zou (*z*). 1667.

Handeling der Regeeringe van Amsterdam, over het maaken van het eeuwig Edict. De Munsterschе oorlog was, op den agttienden April des voorleeden, en de Engelsche, op den eenendertigsten July deezes jaars, met een Verdrag van Vrede geëindigd (*a*). En by het laatste, was Karel de II., Koning van Groot-Britanje, gebleeven in 't bezit van Nieuw Nederland, en van de Volkplanting der Stad Amsterdam in dat geweest, welk hy, in 't jaar 1664, op den Staat veroverd hadt. Men hadt, geduurende den laatstgemelden oorlog, bespeurd, dat 'er eene sterke party was hier te Lande, die de belangen van Groot-Britanje zogt te vereenigen met die des Prinsen van Oranje (*b*). En hieruit werdt gelegenheid genomen, om een ontwerp te hervatten, waartoe, al voor lang, by eenige Steden, en onder anderen by de Stad Amsterdam, neiging bespeurd was. Men verstondt, naamlyk, dat de Prins van Oranje, tot wiens bevordering verscheiden' Provincien sterke begeerte toonden, onvermydelyk, tot Kapitein-Generaal zou moeten aangesteld worden, indien de Staat, gelyk te dugten was, wederom mogt ingewikkeld raaken in eenen oorlog te Lande. Doch men oordeelde, dat zulk een hoog Krygsampt hem te veel gezags geeven zou in den Staat, zo hem, nevens het zelve, ook het Stadhouderschap over de meeste en aanzienlykste Provincien opgedraagen werdt. Men was hierom bedagt op middelen, om deeze zwaarigheid te voorkomen, en hervatte, ten dien einde, de raadpleegingen over een Ontwerp, om het Stadhouderschap, voor altoos, afgescheiden te houden van het Kapitein-Generaalschap. Hierdoor zou het gezag des Prinsen van Oranje, zo hy met het laatstgemelde ampt mogt bekleed worden, merkelyk minder zyn, dan dat zyner Voorouderen geweest was; en Groot-Britanje, welk, zo men vaststelde, haakte naar de volkomen verheffing des Prinsen, om zo veel te meer invloeds te hebben op de Regeering van deezen Staat, zou in dit zyn oogmerk worden te leur gesteld. 't Ontwerp der scheidinge van de twee hooge waardigheden, 't welk, zo sommigen hebben aangetekend (*c*), eerst gemaakt was door den Heer *Gillis Valckenier*, Oud-Burgemeester van Amsterdam, was, in 't begin van July, eer nog de vrede met Groot-Britanje geslooten was, door den Raadpensionaris de Witt, overgebragt ter Vergaderinge van Holland, en aldaar overge-

(*w*) *See* TEMPLE'S Works *Vol.* III. *p.* 39, 59.
(*x*) COMMELIN, *bl.* 1184.
(*y*) Resol. Vroedsch. *Lr.* E. 9 *Aug.* 1667. *f.* 223.
(*z*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 230.
(*a*) Vaderl. Hist. XIII. *Deel*, *bl.* 202, 265.
(*b*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 168.
(*c*) *Zie* Vaderl. Hist. XIV. *Deel*, *bl.* 85.

1667. genomen door de Leden: die 't wel haast eenpaariglyk goedkeurden. Sedert werdt, ter algemeene Staatsvergaderinge, een voorslag gedaan, overeenkomstig met dit Ontwerp. Doch de meeste Provincien waren oneens met Holland. De Staaten van deeze Provincie kwamen, derhalve, op den eenentwintigsten December, tot het vaststellen eener Resolutie, die reeds den vyfden Augustus te vooren genomen was, en sedert den naam van *eeuwig Edict* gekreegen heeft. By deeze Resolutie, werdt beraamd,

Inhoud van het zelve.

„ 1. Dat het vermogen om in de Ridder-
„ schap te beschryven altoos aan de Rid-
„ derschap; en het vermogen om de Ma-
„ gistraaten in de Steden te verkiezen al-
„ toos aan de Steden blyven zou, zonder
„ ooit aan iemant te worden afgestaan. 2.
„ Dat de ampten, staande ter begeevinge
„ der Staaten van Holland, altoos door de-
„ zelven zouden begeven worden, uitge-
„ nomen de Krygsampten, omtrent welken,
„ men nadere schikkingen maaken zou. 3.
„ Dat Holland nooit zou toestaan, en ter
„ Generaliteit te wege zoeken te brengen,
„ dat aldaar ook beslooten werdt, niet te
„ bewilligen, dat een Stadhouder tot Ka-
„ pitein- of Admiraal-Generaal verkooren
„ werdt; en dat zelfs het Ampt van Stad-
„ houder van Holland zou zyn en blyven
„ vernietigd. 4. Dat de Edelen en Vroed-
„ schappen der Steden, de Leden der Ver-
„ gaderinge van Holland en de Raadpen-
„ sionaris zig, tot het handhaaven der ge-
„ melde punten, by plegtigen eede, zouden
„ moeten verbinden. 5. Dat het *derde* punt,
„ in de Instructien van den toekomenden
„ Kapitein- en Admiraal Generaal, zou wor-
„ den ingevoegd; zullende hy zig, by eede,
„ moeten verbinden, om daartegen nimmer
„ eenig verzoek te doen (*d*)."

Om den eed op het eeuwig Edict in de Vroedschappen der Steden te vorderen, waren gemagtigd de Heeren *Fredrik van Dorp*, *Heer van Maasdam*, uit het Lid der Ridderschap en eerste en voorzittende Raad in den Hove van Holland, *Gillis Valckenier*, Oud-Burgemeester van Amsterdam, en *Reinier Langewagen*, Burgemeester van Hoorn (*e*).

Eed op het zelve, hier ter Stede, afgelegd.

Doch 't schynt, dat hierin, naderhand, verandering gekomen is. Immers, de Staaten beslooten, op den gemelden eenentwintigsten December, Burgemeesteren der byzondere Steden te magtigen om den Vroedschappen den eed op het eeuwig Edict af te neemen. En dit besluit der Staaten, den

1668. Steden, ten zelfden dage, zynde toegezonden, werdt in de Vroedschap van Amsterdam niet gelezen voor den derden January des volgenden jaars. Ten zelfden tyde, werden, door de Burgemeesteren, de tegenwoordig zynde Raaden, en den Secretaris, Mr. *Wigbolt Slicher*, den eed afgelegd op het eeuwig Edict, die aldus luidde: 1668.

Ik belove ende sweere het bovenstaande eeuwich Edict, mitsgaders alle de poincten ende articulen daer inne vervat, heylichlyck ende oprechtelyck te sullen maintineren, oock geensints te sullen gedogen, dat daer iegens eenige indracht, ofte infractie geschiede, veel min oyt ofte oyt, eenighe propositie off advis te sullen doen, ofte geven, noch oock te sullen doen doen, off doen geven, die daer iegens, in eenigen deele, strydich zoude mogen wesen.

Soo waerlyck moet my God almachtich helpen!

Zie hier de naamen der genen, die, hier ter Stede, den eed op 't eeuwig Edict gedaan hebben.

Burgemeesteren.

Mr. Lambert Reynst.
Dor. Andries de Graeff.
Nicolaes Pancras.

Raaden.

Dor. Nicolaes Tulp.
Dor. Cornelis Witsen.
Joan van de Poll.
Bernard Schellinger.
Mr. Joachim Rendorp.
Dor. Joan Blaeuw.
Cornelis Geelvinck.
Dor. Gillis Valckenier.
Cornelis van Vlooswyk.
Hans Bontemantel.
Dor. Roetert Ernst.
Mr. Henrik Hooft.
Cornelis de Vlamingh van Oudshoorn.
Jacob Jacobsz Hinloopen.
Cornelis Backer.
Joan van Waveren.
Dor. Frans Reael.
Dr. Joan van Hartochvelt.
Jacob van Neck Jacobsz.
Mr. Joan Corver.
Mr. Pieter Schaep.
Cornelis Graeflandt.
Joan Hudde.
Mr. Vincent van Bronchorst.

Van de zes Raaden, die afwezig waren, deeden, op den zevenden, den eed de Heeren *Nicolaes van Loon*, *Jacob van Neck*, en M. *Joan Huydecoper*; op den negenden, de Heer *Nicolaes Rochusz. van Capelle*, en op

(*d*) Vaderl. Hist. XIII. *Deel*, *bl.* 287 *enz.*
(*e*) Aitzama VI. *Deel*, *bl.* 168.

1668. den twaalfden, de Heeren M^r. *Coenraad van Beuningen* en *Gerard Haſſelaer*. De drie opengevallen Raadsplaatſen werden, op den agtentwintigſten, vervuld met de Heeren *Joan Hulft*, M^r. *Jan ten Grootenhuys* en M^r. *Jacob Boreel*, die, insgelyks, den eed deeden. Op den zelfden dag des volgenden jaars 1669, werdt dezelfde eed gedaan, door den Heer *Leonard Ranſt*, die toen tot Raad verkooren werdt: en een jaar laater, door de Heeren M^r. *Willem Backer* en M^r. *Nicolaes Witſen*, die toen Raaden werden (*f*). De Heer *Joan Munter*, die, den vierden Maart daaraan, buitens tyds, tot Burgemeeſter verkooren werdt, zal, insgelyks, den eed hebben afgelegd. Op den agtentwintigſten January des jaars 1671, werdt de Heer M^r. *Cornelis Roch* tot Raad verkooren, en deeze was de laatſte, die, hier ter Stede, den eed op 't eeuwig Edict heeft afgelegd (*g*).

Aanleiding tot de raadpleegingen op de verſterking van Naarden.

De Vrede met Groot Britanje, op welke men, hier ter Stede, in gevolge van een beſluit der Vroedſchap, gedenkpenningen deedt ſlaan (*h*), was nog niet geſlooten, toen de Staat reden kreeg om voor nieuwen oorlog te dugten, ter gelegenheid van den inval des Konings van Frankryk, in de Spaanſche Nederlanden (*i*). Men deedt, van de zyde der Staaten, zyn beſt, om de vrede te bewaaren door onderhandeling: men ſloot de *Triple Alliantie* of het drievoudig Verbond tuſſchen Groot-Britanje, Zweeden en de Staaten, waardoor aan Frankryks overwinningen paalen geſteld werden, en waaruit, eerlang, de Akenſche Vrede gebooren werdt. Doch eer 't nog zo ver kwame, raadpleegde men, in den Haage, op de middelen, die vereiſcht werden tot beſcherming van den Staat, in geval dezelve mogt ingewikkeld raaken in den oorlog. In February, werdt 'er een Verdrag van onderſtand geſlooten met den Biſſchop van Osnabrugge, Hertog van Zell, die in perſoon te Amſterdam gekomen was, om over dit Verdrag te handelen (*k*). En ſchoon, ten deezen tyde, geloofd werdt, dat de Koning van Frankryk, door zynen Ambaſſadeur, den Graave d'Eſtrades, onder de hand, eenige ſchepen, tot het vervoeren van Krygsvolk, hadt doen huuren hier ter Stede (*l*), hieldt men egter een waakend oog op de oogmerken van het Franſche Hof. In den Haage, was zelfs, al in den Zomer des jaars 1667, ernſtelyk geraadpleegd op de verſterking der grenzen van deeze Provincie, en onder anderen op de verſterking van Naarden, waarby de Stad Amſterdam zo veel belang hadt. 't Zal hierom niet ondienſtig zyn, dat wy, hier ter plaatſe, van 't gehandelde over dit gewigtig onderwerp, uitvoeriglyk, verſlag doen. 1668.

De Gecommitteerde Raaden magtigen drie Leden hunner Vergadering tot deeze verſterking.

Ter gelegenheid van den Engelſchen en Munſterſchen oorlog, was, reeds op den agtſten February des jaars 1666, ter Vergaderinge van Holland, beſlooten, de Provincie, door het verſterken der Grensplaatſen, in eenen genoegzaamen ſtaat van verdediging en zekerheid te ſtellen, 't welk den Gecommitteerden Raaden, by eene Reſolutie van den vyftienden Juny des jaars 1667, ernſtelyk, aanbevolen werdt. 't Geviel, dat het Noorderkwartier aan het Zuiderkwartier, by afrekening, eene aanzienlyke ſomme ſchuldig gebleeven was. De Gecommitteerde Raaden vonden, wat laater, geraaden, deeze ſomme te gebruiken tot het verſterken van Naarden, Woerden, Oudewater en Schoonhoven. Zy magtigden dan, op den negentienden October des gemelden jaars, den *Heer van Wimmenum*, die, wegens de Ridderſchap, den Heer *Joan Eleman*, die, wegens de Stad Leiden, en den Heer *Gerard Haſſelaer*, die, wegens de Stad Amſterdam, in hunne Vergadering zitting hadt, om eerſt een ontwerp van 't werk te maaken, en om het, vervolgens, ter uitvoeringe te brengen. Den Heeren Eleman en Haſſelaer werdt deeze laſt opgelegd, niet alleenlyk om dat de Steden Leiden en Amſterdam, uit welken zy in de Gecommitteerde Raaden waren afgevaardigd, veel belang hadden by de ontworpen verſterking der grenzen; maar ook, om dat zy beide, onlangs gemagtigd geweeſt zynde, om 's Lands Vloote, van geſchut, buskruid en anderen voorraad te voorzien, zig van deezen hunnen laſt, met ongemeenen yver en beleid, gekweeten hadden: en te gelyk met zo veel eerlykheid en ſpaarzaamheid, dat de goede uitſlag van den Engelſchen oorlog, voor een groot gedeelte, aan deeze twee Heeren toegeſchreeven werdt. Men begon, met het maaken van eene aftekening der verſterkinge van Naarden, die beſtaan zou in twee groote Forten, een tuſſchen de Stad en de Zuiderzee, waardoor de haven beſchermd en beſtreeken zou worden, en een tuſſchen de Stad en de Naarder-Meer: waarby eene ſluis zou worden gevoegd, door middel van welke, men het land om de Plaats onder water zou konnen zetten. De Gecommitteerde Raaden dit Ontwerp hebbende goedgekeurd (*m*), werdt 'er, nog voor 't einde van

Burgemeeſteren van Amſter-

(*f*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* F. 3 *Jan.* 1668. *f.* 11 *verſo* enz. *Lt.* G. 28 *Jan.* 1670. *f.* 22.
(*g*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* G. 28 *Jan.* 1671. *f.* 88.
(*h*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* F. 3 *Jan.* 1668. *f.* 18.
(*i*) Vaderl. Hiſt. XIII. *Deel*, *bl.* 269.
(*k*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 510.
(*l*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 518.
(*m*) AITZEMA VI. *Deel*, *bl.* 496.

1668. van October, door den Heere Haſſelaer, kennis van gegeven aan Burgemeeſteren van Amſterdam (*n*), op dat zy de gemaakte afdam kry- gen 'er kennis van. tekening onderzoeken, en voorſlaan zouden, 't gene zy zouden oordeelen, by de voorgenomen verſterking van Naarden, ten meeſten dienſte hunner Stad, in aanmerking te moeten genomen worden. Sommigen tekenen aan, dat Burgemeeſteren zouden geantwoord hebben „ dat zy in 't werk geene „ keur hadden, en de uitvoering van het „ zelve, geheellyk, overlieten aan Gecom„ mitteerde Raaden (*o*)." Doch hiervan vind ik niets gemeld, in de Regiſters der Stad. De onpaſſelykheid des Heeren van Wimmenum gaf gelegenheid, dat het aangevangen werk, ſedert, alleen door de Heeren Eleman en Haſſelaer, werdt voortgezet, die de noodige erven omtrent Naarden, by ſchattinge, overnamen, en daarna eenige ſluizen deeden afbreeken, en de omgelegen plantaadjen uitrooijen. De vereiſchte kielſpitting gedaan zynde, werdt, by aangeplakte biljetten, bekend gemaakt, dat de openlyke aanbeſteeding der ontworpen Veſtingwerken van Naarden aldaar geſchieden zou, op Maandag den zevenentwintigſten February deezes jaars 1668. De Heer Haſſelaer begaf zig, op den vierentwintigſten, naar zyne Landhoeve by Weesp, *Landskroon* genaamd, daar de Heer Eleman, op Zondag den zesentwintigſten, by hem kwam (*p*).

Voorſlag van Burgemeeſteren aan de Vroedſchap. Elk was nu in de verwagting, dat de beſteeding, ten beſtemden dage, voortgaan zou; doch Burgemeeſteren en Raaden van Amſterdam hadden, maar twee dagen voor dien beſtemden dag, beſlooten, dezelve te doen uitſtellen. Met de gewoonlyke verandering der Regeeringe, waren Burgemeeſteren geworden de Heeren *Cornelis van Vlooswyck*, Heer van Vlooswyk, Diemerbroek en Paapenkoop, *Cornelis de Vlaming van Outshoorn*, Ridder, Heer van Oudshoorn en Gnephoek, en M^r. *Gillis Valckenier*, zynde M^r. *Lambert Reynſt*, als Oud-Burgemeeſter, aangebleeven; en 't ſchynt, dat deeze Heeren, of de meeſten derzelven andere inzigten hadden op het verſterken van Naarden, dan de meeſte Burgemeeſteren, die het voorgaande jaar hadden geregeerd. Immers, Burgemeeſteren hielden den Raad voor „ dat zy vernomen hadden, hoe men „ eenen aanvang gemaakt hadt van eene „ aanzienlyke verſterking der Stad Naar„ den, zonder dat daarover byzonderlyk „ geraadpleegd of beſlooten was, ter Ver„ gaderinge van 's Lands Staaten; dat niet „ alleen het gemeene Land, maar de Stad 1668. „ Amſterdam veel belang hadt by de rype „ overweeging van den dienſt of ondienſt „ eener ſterke Plaats, die zo na by de Stad „ gelegen was; dat zy van den Heere Has„ ſelaer, op hun verzoek, bekomen hadden „ twee Reſolutien van hunne Edele Groot„ Mogendheden van den agtſten February „ des jaars 1666 en van den zeventienden „ Juny des jaars 1667; doch dat de over„ komſt van den gemelden Heere hierop „ zo kort gevolgd was, dat zy nog geenen „ tyd gehad hadden, om die twee Reſolu„ tien, met de vereiſchte aandagt, te over„ weegen, veelmin, over de byzonderhe„ den van het werk der verſterkinge, hun„ ne gedagten te laaten gaan, naar behoo„ ren." Na 't overweegen van welk voor- Men beſtel, beſlooten werdt „ den Heer Penſiona- ſluit, te „ ris Hop, zonder uitſtel, te zenden naar wege te „ den Haage, om by Gecommitteerde Raa- brengen, „ den te wege te brengen, dat de voorge- dat de verſter- „ nomen aanbeſteeding, eenige weinige da- king van „ gen, werdt opgeſchort, en aan deezen Naarden „ Raade de magt gelaaten, om de zaak, als uitge- „ nog in zyn geheel, rypelyk te overwee- ſteld „ gen, alleenlyk tot den tyd der naaſte Ver- worde. „ gaderinge van de Heeren Staaten, om „ daar deszelfs gevoelen te verklaaren, of „ uit deszelfs naam eenig nader verzoek te „ laaten doen (*q*)." De inhoud van dit beſluit werdt vervat in eenen brief aan de Heeren Gecommitteerde Raaden, die den Heere Hop medegegeven werdt (*r*). Sommigen tekenen aan, dat de Luitenant-Admiraal, *Willem Jozef*, *Baron van Gend*, kort te vooren, by eenen der Burgemeeſteren van Amſterdam, was komen onderſtaan, of het der Regeeringe deezer Stad ook onaangenaam zyn zou, dat hem het Bevelhebberſchap over het verſterkte Naarden opgedraagen werdt. En zy geeven niet donkerlyk te kennen, dat dit ondertaſten Burgemeeſteren wakker gemaakt hadt (*s*). Ook was niet te vermoeden, dat de Stad zulk eene voornaame Hollandſche grensplaats, als men Naarden maaken wilde, gaarne gezien zou hebben onder 't bevel van eenen Gelderſchen Edelman, wiens Vader thans Gouverneur was van den Prinſe van Oranje, die onlangs, ook met bewilliging van Amſterdam, door de vernietiging van het Stadhouderſchap, van alle hoop op de verkryging deezer waardigheid ſcheen verſteken te zyn, en dien men, derhalve, door het bevorderen van zulken, die zo naauw eene betrekking tot hem hadden, tot Krygs-

amp-

(*n*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* F. 25 *Febr.* 1668. *f.* 21 *verſo.*
(*o*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 489, 496.
(*p*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 496.
(*q*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* F. 25 *Febr.* 1668. *f.* 11 *verſo.*
(*r*) *Zie* Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 496.
(*s*) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 496.

1668. ampten van deezen aart, geene gelegenheid ſcheen te moeten geeven, om zig, wanneer 't de ſtaat zyner zaaken vereiſchen mogt, ligtelyk meeſter te maaken van eene ſterke Plaats, zo na gelegen aan de magtigſte Stad der Provincie.

Handeling van den Penſionaris Hop, in den Haage.

De Penſionaris Hop, terſtond naar den Haage vertrokken zynde, deedt, nog dien zelfden avond, opening van zynen laſt aan den Raadpenſionaris de Witt, en aan den Heere van Wimmenum, die voorzat in de Gecommitteerde Raaden, verzoekende, des anderendaags, in 't Collegie te mogen gehoord worden. Beide deeze Heeren waren verwonderd, over 't gene hy hun voorhieldt. Zy merkten de voorgenomen verſterking van Naarden aan, als ten hoogſte dienſtig voor Holland in 't gemeen, en voor de Stad Amſterdam in 't byzonder. Ook was zy, zeidenze, niet ondernomen, dan in gevolge van meer dan ééne Reſolutie der Heeren Staaten: en 't werk was reeds zo ver gebragt, dat het niet wel, zonder kleinagting van den Staat, kon worden opgehouden, of uitgeſteld. Zy voegden hierby, dat de afwezendheid van alle de Gecommitteerde Raaden uit den Haage niet toeliet, dat 'er, tegen den volgenden dag, Vergadering belegd werdt, zynde ook den tyd te kort, om de Heeren te beſchryven. Nogtans, namen zy aan, op 't ſtuk nader te letten, en den Heere Hop, den volgenden dag, gelegenheid te geeven, om hen, op nieuws, te ſpreeken. 't Geſchiedde. De Raadpenſionaris hieldt hem, uit beider naam, voor, „ dat de Heer van Wimmenum wel gene„ gen was, om Burgemeeſteren en Raaden „ dienſt te doen; doch zig alleen in den „ Haage bevondt, en gebonden was aan „ de Reſolutien van hunne Edele Groot„ Mogendheden, welker uitvoering hy niet „ bevoegd was te ſtremmen." Voorts, verhaalde hy „ met hoe veel beleid, de Re„ ſolutie van den agtſten February des jaars „ 1666 bewerkt was, op een Verzoekſchrift „ van die van Weesp, en met bewilliging „ der Afgevaardigden van Amſterdam." Hy merkte aan „ hoe heilzaam deeze Reſolutie „ toen geoordeeld was, als naar welke, men „ wel vyftig jaaren getragt hadt;" daarby voegende „ dat de Munſterſche oorlog, die „ aanleiding tot het neemen deezer Reſolu„ tie gegeven hadt, ligtelyk wederom ont„ ſteeken kon; dat men zig op de Franſchen „ en Munſterſchen niet veel kon vertrou„ wen; dat zy beide kennis hadden van „ onze grenzen, ſterkten en toegangen; dat „ Naarden, zo als het tegenwoordig ge„ ſteld was, geen tegenſtand altoos doen „ kon, en, overmeeſterd zynde, den vyand „ den weg openen zou tot in 't hert van 1668.
„ Holland, en tot voor de poorten van Am„ ſterdam; daar de voorgenomen verſter„ king in ſtaat zyn zou, om een Leger „ van meer dan vyftigduizend man te ſtui„ ten, en Amſterdam, van die zyde, voor „ allen uitheemſch geweld beveiligen." De twee Heeren merkten ook aan „ dat de Pro„ vincie van Holland veel dienſt zou kon„ nen trekken van de verſterking van Naar„ den, in geval zy, onverhoopt, geſchil „ krygen mogt met de andere Provincien." Doch na dat zy omſtandiglyk hadden vertoond, op wat wyze, tot hiertoe, in 't gantſche werk, by de Gecommitteerde Raaden gehandeld was, met verklaaring, dat zy wel gewenſcht hadden, dat de Heeren van Amſterdam derzelver bedenkingen hadden geuit, eer 't werk zo ver gebragt, en zo veele koſten gemaakt waren, beloofde de Heer van Wimmenum, eindelyk, uit zynen naam alleen, den brief van Burgemeeſteren en Raaden te zullen zenden aan de Heeren Eleman en Haſſelaer, hun daarby ſchryvende „ dat hy aan hun liet, wat daarin be„ hoorde gedaan te worden; doch voor zyn „ perſoon van gevoelen was, dat men 't „ werk, voor eenige weinige dagen, be„ hoorde uit te ſtellen." De Heer Hop, geene kans ziende om meer te verwerven, keerde met den brief aan de Heeren Eleman en Haſſelaer terſtond naar Amſterdam: doch alzo hy deeze Heeren aldaar niet aantrof, liet hy den brief, nog dien zelfden avond, door zynen Klerk, aan de Landwooning van den Heere Haſſelaer by Weesp beſtellen. Op den zevenentwintigſten, dag der voorgenomen aanbeſteedinge, deedt hy verſlag van zyne verrigtingen aan de Vroedſchap, die goedvondt, te volharden by haar beſluit, om 't werk der aanbeſteedinge te doen opſchorten, tot de naaſte Vergadering der Staaten van Holland (*t*).

De Heer van Wimmenum raadt, de aanbeſteeding der verſterking van Naarden eenige dagen uit te ſtellen.

't Geſchiedt.

Midlerwyl, was de aanbeſteeding uitgeſteld tot naderen laſt; doch de perſoonen, gekomen om de aanneeming te doen, waren te Naarden nog opgehouden. De Heer Haſſelaer was terſtond gekeerd naar Amſterdam, daar hy de raadpleegingen der Vroedſchap, op den zevenentwintigſten, bygewoond hadt. De Heer Eleman en hy, nevens den Penſionaris Hop, begaven zig, nog dien zelfden nagt, naar den Haage: de twee eerſten om naderen laſt van Gecommitteerde Raaden te haalen (*u*); de laatſte, om te wege te brengen, dat de aanbeſteeding werdt uitgeſteld.

De

(*t*) Reſol. Vroedſch. *Lr. F. 27 Febr. 1668. f. 23 enz.*
(*u*) AITZEMA VI. *Deel, bl.* 497.

1668. Geſprek tuſſchen den Raad-penſio-naris de Witt en den Pen-ſionaris Hop.

De Heer Hop, wederom in onderhandeling getreden zynde met de Heeren van Wimmenum en Raadpenſionaris de Witt, vernam „ dat de eerſtgemelde in het begeerde uitſtel geene groote zwaarigheid „ maaken zou." Doch de Raadpenſionaris hieldt hem voor „ dat Amſterdam, om de „ verſterking van Naarden te vorderen, in „ 't jaar 1666, beleid gebruikt, en Weesp „ doen ſpreeken hadt; dat het Verzoekſchrift van die van Weesp hem, Raadpenſionaris, door de Heeren van Amſterdam, ter hand geſteld en aanbevolen was; „ dat 'er, in de zaak, doorgaands, niets „ was gedaan, dan met medeſtemming van „ Amſterdam; dat het moeilyk was, te verneemen, dat de Stad derwyze wankelde, „ en zwaarigheden maakte op de uitvoering „ van 't gene met haare bewilliging beſlooten was; dat, eindelyk, de zaak, ter „ Vergaderinge van hunne Edele Groot-„ Mogendheden, gebragt wordende, gevaar liep van geheel agterwege te blyven, door de verſchillende begrippen, die „ daaromtrent te voorzien waren." De Heer Hop antwoordde hierop „ dat niemant van de Regeeringe of Vroedſchap „ bekend ſtondt, iet van het gemelde beleid geweeten te hebben; dat de zaak „ zelve, de verſterking van Naarden, naamlyk, in haar geheel bleef, al werdt zy eenigen tyd uitgeſteld; dat hy geen' laſt hadt, „ om zig daartegen te verklaaren; maar alleenlyk om tyd te begeeren, tot nader „ onderzoek en beter verſtand der meeninge van hunne Edele Groot-Mogendheden. „ En dat, zo deezen mogten oordeelen, dat „ het werk behoorde agter te blyven, daaruit klaarlyk volgen zou, dat hunne meening nimmer geweeſt was, de algemeene „ woorden der Reſolutie van den agtſten „ February des jaars 1666 van alle de grenzen deezer Provincie met Veſtingwerken „ te voorzien, zo verre te trekken, dat daar „ onder zouden begreepen zyn zulke voornaame werken, als men nu om Naarden „ aanleggen wilde." De Raadpenſionaris hernam „ dat men, voor dit laatſte, niet „ behoefde bedugt te zyn; dat alleen in „ bedenking zou komen, met welke Plaats, „ men de voorgenomen verſterking zou behooren te beginnen; dat Amſterdam grootelyks benadeeld zou worden zo men „ eens beſluiten mogt, niet met Naarden „ aan te vangen; dat de Gecommitteerde „ Raaden beſlooten hadden, Naarden, in „ de eerſte plaatſe, te verſterken, enkelyk „ om Amſterdam, welk ligtelyk van dien „ kant zou konnen overvallen worden, te „ beter te dekken; vooral in den tegenwoordigen kommerlyken toeſtand der ty- 1668.
„ den, zynde Frankryk, met een magtig Le-„ ger, op de been, en den Biſſchop van „ Munſter wederom aan 't werven. Dat „ de Franſchen, die den Staat, in den jongſten Munſterſchen oorlog, hadden bygeſtaan, zo wel als de Munſterſchen, wisten, hoe ligt Holland, van den kant van „ Naarden, kon worden aangevallen; en „ dat, van deezen kant ook, in alle tyden „ van oorlog, de meeſte bekommering gekomen was." De Heer Hop antwoordde hierop, wel ter zaake en behoorlyk; doch toen hy, naderhand, verſlag van 't gehandelde deedt aan Burgemeeſteren, verſtonden eenigen derzelven „ dat, toegeſtaan „ zynde, dat de Heeren Staaten blyven „ zouden by hun beſluit om de grenzen te „ ſterken, en dat alleenlyk te dugten ſtondt, „ of men wel van Naarden beginnen zou; „ deeze Stad geene zwaarigheid behoefde „ te maaken, van zig hieraan te onderwerpen, alzo de Leden, verſtaande dat de „ meeſte nood omtrent Naarden was, niet „ van de Gecommitteerde Raaden verſchillen zouden, of anders, de waare meening „ der hooge Regeeringe ontdekt hebbende, „ het dienſtigſte en noodigſte eerſt helpen „ vaſtſtellen; waarin de Stad zig ook wel „ zou konnen voegen, zynde het, in eene „ zaak van zo veel gewigt, hoognoodig, „ dat men met eenpaarigheid beſloote, zonder elkanderen, door bedekte wegen, een „ voordeel af te zien, waaruit, in tyden en „ wylen, gevolgen zouden konnen getrokken worden, tienmaal ſchadelyker voor „ de Stad, dan zy voordeel uit dit voorregt zou hebben konnen trekken:" welke aanmerking men goedvondt, by nadere gelegenheid, aan te dringen.

De Heer Hop krygt gehoor in Gecommitteerde Raaden.

Na 't geſprek met den Raadpenſionaris, werdt de Heer Hop gehoord, in het Collegie der Gecommitteerde Raaden, daar vier Leden tegenwoordig waren. Hy vernieuwde hier zyn verzoek om uitſtel der aanbeſteedinge, en bekleedde het met redenen: waarna hem, in tegenwoordigheid van zes Leden, geantwoord werdt „ dat „ hunne Edele Mogendheden, door eenigen „ hunner Medeleden, aan de Regeering „ van Amſterdam zouden doen voorſtellen „ de redenen, die hen bewoogen hadden, „ om met de verſterking van Naarden te „ beginnen; doch zo de Regeering van Amſterdam van een ander verſtand zyn mogt, „ zou men 't voorgenomen werk agterwege „ laaten, en de koſten ſpaaren, mids de „ Stad zig, ten langſte binnen tweemaal „ vier en twintig uuren, op de zaak zelve „ verklaarde; alzo men, in geval van lan-

1668. „ ger uitſtel, zo wel als in geval van be-
„ willinging, met de voorgenomen aanbeſtee-
„ ding voortvaaren zou."

Zy zenden Gemagtigden naar Amſterdam.

De Leden der Gecommitteerde Raaden, die naar Amſterdam geſchikt werden, waren de Heeren Eleman, Haſſelaer en *Joan Peſſer*, welke laatſte, wegens Rotterdam, in Gecommitteerde Raaden zitting hadt.

Die de nuttigheid der verſterkinge van Naarden beweeren.

Zy verſcheenen, den negenentwintigſten February, by Burgemeeſteren, die zy, by monde van den Heere Eleman, voorhielden,
„ dat Naarden eene Grensplaats van Hol-
„ land was, welker verſterking eerſt ter
„ hand was genomen, om dienſt te doen
„ aan de Stad Amſterdam; die wel de mag-
„ tigſte te water was, maar niet te lande;
„ die ook, in voorige tyden, met naame in
„ 't jaar 1629, toen Graaf Henrik van den
„ Berge in de Veluwe gevallen was, in
„ groote bekommering gezeten hadt, en
„ zelfs in den jongſten Munſterſchen oorlog,
„ toen men, insgelyks, voor eenen inval in
„ de Veluwe bedugt geweeſt was. Dat het
„ zelfde gevaar dagelyks te dugten was,
„ van den kant van Frankryk, wiens mag-
„ tige en zegepraalende Legers by der hand
„ waren; of andermaal van den Biſſchop
„ van Munſter, die zyn Krygsvolk, met
„ Franſch geld, wiſt te betaalen. Dat de
„ Stadhouders, voorheen, de verſterking
„ der grenzen van Holland belet hadden,
„ ten gevalle van de Provincien; doch dat
„ dezelve, nu dit beletſel ophieldt, be-
„ hoorde in 't werk geſteld te worden, voor-
„ al omtrent Amſterdam, het voorwerp,
„ welk vyanden en kwalykgezinden altoos
„ hadden gezogt te bemagtigen; waarom
„ het, van wege den Staat, te zorgvuldi-
„ ger beſchermd moeſt worden. Dat zy
„ hierom verzogten, dat de Raad hierop
„ mogt vergaderd worden. Dat men 't ver-
„ ſterken van Naarden zou nalaaten, zo 't
„ ondienſtig geoordeeld werdt, zynde de
„ Heeren Gecommitteerde Raaden zelven,
„ ter oorzaake van de ſchaarsheid van 's
„ Lands geldmiddelen, niet ongenegen, om
„ ſtil te ſtaan, hoewel zy, anderszins,
„ meenden, de vereiſchte penningen te zul-
„ len konnen vinden. Dat zy, eindelyk,
„ een ſpoedig antwoord verzogten, alzo de
„ zaak geen uitſtel leedt; zynde de gron-
„ den om Naarden reeds aangenomen; de
„ boomen omgehouwen; de grondtekening
„ gemaakt en goedgekeurd; de aanneemers
„ van 't werk opontbooden, en met geld
„ bewoogen om te wagten, zonder nog te
„ reppen van den blaam, dien het langer
„ uitſtel brengen zou over de Heeren Ge-
„ committeerde Raaden, en dat om het uit-
„ voeren eener Reſolutie, die met eene ge-
„ noegzaame eenpaarigheid der Vergade- 1668.
„ ringe genomen was, betuigende zy, van
„ wege de genoemde Heeren, ten beſluite,
„ onſchuldig te willen zyn aan de nadeelen,
„ die, uit het nalaaten of verwylen der ver-
„ ſterkinge van Naarden, zouden mogen
„ volgen, en die alleen aan deeze Stad zou-
„ den te wyten zyn."

Burgemeeſteren, den Raad, tegen den volgenden dag, vergaderd hebbende, hielden dien, nevens den gemelden voorſlag, ook eenige redenen voor, welken, tegen de nuttigheid en dienſt der voorgenomen verſterkinge, konden worden ingebragt. Zy merkten aan „ dat Holland nog niet ge-
„ noegzaam verſterkt zyn zou, onaangezien
„ Naarden verſterkt ware, konnende den
„ vyand, wanneer hy op de Veluwe ware,
„ Holland, langs verſcheiden' oorden, in-
„ trekken, en zelfs Amſterdam naderen,
„ zonder Naarden aan te doen, alzo hem,
„ daartoe, onder anderen, een breede, ge-
„ baande en wel gezande weg open lag
„ door 's Graavenland, en van daar tot aan
„ de Vegt, langs eene vaart, door welke
„ hy zig allerlei voorraad zou konnen laa-
„ ten toevoeren, en waarna hy, den Vegt-
„ dyk hebbende tot eenen wal, waaragter
„ een gantſch Leger ſchuilen kon, te Mui-
„ den, te Weesp, aan den Hinderdam, te
„ Vreêland, te Loenen, te Nieuwerſluis en
„ elders, over de vaſte bruggen, of met
„ ſchuiten, die alomme by de hand waren,
„ over de Vegt komen kon, zonder dat
„ het hem, door de bezetting van Naar-
„ den, al was zy al zeer talryk, zou kon-
„ nen belet worden. Dat het, in de tegen-
„ woordige ſchaarsheid der geldmiddelen,
„ raadzaamer was, de penningen, tot het
„ verſterken van Naarden geſchikt, te be-
„ ſteeden tot het aanwerven van Krygs-
„ volk, waarvan men thans meer dienſt zou
„ konnen hebben. Dat men de penningen
„ zou moeten vinden, of by opneeminge,
„ waardoor de Sterkte een eeuwige laſt voor
„ de Provincie worden zou, buiten de kos-
„ ten van het onderhoud; of uit een twee-
„ honderdſten, of veelligt wel een hon-
„ derdſten penning, waardoor de goede in-
„ gezetenen, die nu, in het tweede jaar,
„ een honderdſten penning betaalden, zeer
„ zouden gedrukt worden; ſchoon deeze
„ zwaarigheid zou moeten worden overge-
„ ſtapt, als de nood blykbaar was; 't welk
„ men hier nog niet zien kon. Dat, wyders,
„ te dugten ſtondt, dat men zig te zeer ver-
„ laaten zou op het verſterkte Naarden, en
„ de buiten-ſterkten op de grenzen, naar
„ gelang, verwaarloozen; welker bezettin-
„ gen ook zouden moeten verzwakt wor-
„ den,

Burgemeeſteren houden den Raad eenige redenen voor, tegen de nuttigheid der verſterkinge.

1668. „ den, naar maate dat die van Naarden ver-
„ ſterkt werdt. Dat ook de voorgenomen
„ verſterking den anderen Provincien zeer
„ tegen de borſt zyn zou, en te ligter doen
„ beſluiten, om andere beſcherming te zoe-
„ ken, en Holland alleen te laaten zitten
„ met de ſcheenen voor 't vuur van den
„ oorlog, wanneer zy hier de voorbereid-
„ ſels zagen maaken van iet, waardoor zy,
„ als het Holland t'eenigen tyde gelegen
„ komen mogt, zouden konnen afgeſneeden
„ en verlaaten worden. Dat ook zeer te
„ vreezen was, dat de handeldryvende in-
„ gezetenen argwaan zouden opvatten, over
„ deeze zo naby gelegen Sterkte: waarte-
„ gen niet deedt, dat men veeleer het ver-
„ trek der Koopluiden, by gebrek van ge-
„ noegzaame veiligheid, zou mogen dug-
„ ten: naardien de ondervinding, veele jaa-
„ ren herwaards, geleerd hadt, dat geene
„ Koopluiden Amſterdam verlaaten of ge-
„ myd hadden, om dat Naarden niet beter
„ verſterkt was; maar zig, daarentegen,
„ in kommerlyke tyden, dikwils derwaards
„ hadden begeven. Dat ook der Stad Am-
„ ſterdam, uit zulk eene veſting, waarin
„ doorgaands eene ſterke bezetting zou moe-
„ ten gehouden worden, een geduurige
„ ſchrik over 't hoofd hangen zou, om door
„ dezelve overvallen, en naar de hand ge-
„ zet te worden van hem, die, in zorgely-
„ ke tyden, zyn gezag zou willen doen gel-
„ den; 't zy dat hy ware het Hoofd van 't
„ Krygsvolk, of de Bevelhebber der Sterk-
„ te, of iemant, die, deezen Bevelhebber
„ aan de hand hebbende, zig van denzelven
„ zou zoeken te bedienen. Dat het, ſchoon
„ 'er geene Stadhouders meer te vree-
„ zen mogten zyn, nooit ontbreeken zou aan
„ Staat- en heerſchzugt, in zulken, die tot
„ aanzien en gezag zouden mogen verhee-
„ ven worden, en door den tyd het Krygs-
„ volk, door bezoek en vriendelyke toe-
„ ſpraak, aan hunne koorde zouden wee-
„ ten te krygen; de verhooging van Kapitei-
„ nen en Kolonellen behendiglyk bevorde-
„ ren; onder de Regeeringe, door het be-
„ wyzen van goede dienſten aan deezen en
„ genen in 't byzonder, aanhang maaken,
„ en de zaaken eindelyk zulks beleiden, dat
„ het volk van oorloge, welk anders ver-
„ ſpreid legt, onder voorwendſel van be-
„ ter krygstugt onder het zelve te oefenen,
„ en het nader by de hand te hebben, om
„ in geval van nood te konnen worden ge-
„ bruikt, in éene plaats byeengebragt werdt,
„ daar het, zyne ſterkte ziende, en vertrou-
„ wen op elkanderen krygende, ligtelyk,
„ vrees in anderen veroorzaaken zou. Dat
„ men dikwils gezien hadt, dat zulk eene
„ magt tot verdrukking der vryheid mis- 1668.
„ bruikt geworden was; waarom de Stad
„ ook, met zulk eene bezetting in Naar-
„ den, niet vry, ten minſte niet geruſt
„ zyn zou: en dat de gantſche Staat in 't
„ zelfde geval zou zyn, alzo hy, die zig
„ meeſter zou hebben weeten te maaken
„ van Amſterdam, zig ook, wel haaſt, met
„ de middelen van deeze Stad, meeſter
„ maaken zou van gantſch Holland, en van
„ den gantſchen Staat, inzonderheid daar 't
„ ſtuk der Patenten, op welken het Krygs-
„ volk van de eene Plaats naar de andere
„ werdt geſchikt, tot nog toe, niet in dier-
„ voege hadt konnen worden geregeld, dat
„ de vereiſchte ſpoed, met eene genoeg-
„ zaame geruſtheid voor de Provincien en
„ Steden, gepaard ginge. Dat men hierop
„ niet zeggen kon, dat de Stad ook van de
„ bezetting uit eene andere Provincie zou
„ konnen overvallen worden, alzo men meer
„ dan éénen dag of nagt noodig hadt, om met
„ een' aanzienlyken hoop volks zo verre te
„ trekken; daar men, in vier uuren tyds,
„ van Naarden hier zyn kon: behalve dat
„ ook de andere Provincien, ter oorzaake
„ van het klein getal der Compagnien, ter
„ haarer betaalinge ſtaande, zulk eene magt
„ niet zouden konnen byeentrekken. Dat het
„ ook zeer gevaarlyk was, zulk eene ſterke
„ Plaats, daar de vyand bykomen kon, zon-
„ der anderen aan te doen, midden in 't
„ Land te hebben; alzo dezelve, eens, by
„ verraſſing, waarvoor de magtigſte ves-
„ tingen bloot ſtonden, ingenomen zynde,
„ alle de omleggende Plaatſen onder be-
„ dwang zou konnen houden, zonder anders
„ dan door een langduurig beleg te konnen
„ herwonnen worden. Dat, eindelyk, de
„ verſterking van Naarden, welke men te-
„ gen de magt van Frankryk, en tegen de
„ verdagte troepen van den Biſſchop van
„ Munſter wilde doen dienen, niet dan na
„ verloop van een jaar of twee, in behoor-
„ lyken ſtaat van tegenweer zou konnen ge-
„ bragt worden: weshalve dit werk, zo
„ zulks het oogmerk der Heeren Staaten
„ geweeſt ware, al vroeger, ondernomen
„ geweeſt moeſt zyn; gelyk men, ook nu,
„ minder reden van bekommeringe hebben
„ zou, zo men, toen de Reſolutie tot ver-
„ ſterkinge der grenzen genomen werdt,
„ met de verſterkinge van Weesp voortge-
„ vaaren ware."

De Vroedſchap, de bedenkingen van Burgemeeſteren gehoord hebbende, magtigde de Heeren M^r. *Lambert Reynſt*, D^r. *Gillis Valckenier*, D^r. *Nicolaas Tulp*, D^r. *Cornelis Witſen*, *Nicolaas Pancras*, *Gerard Haſſelaer*, M^r. *Henrik Hooft* en M^r. *Andries de Graaf*,

1668. om alles nader te onderzoeken, en van hunne bedenkingen aan den Raade verſlag te doen (*v*).

Antwoord van wege de Stad aan de Gemagtigden van Gecommitteerde Raaden.

Wy hebben, in een ander werk (*w*), uit AITZEMA (*x*), aangetekend, dat de ſtemmen over de verſterking van Naarden, tuſſchen de vier Burgemeeſteren, de zes en dertig Raaden, en de agt Gemagtigden uit den Raade geſteken hebben. Doch ſedert dat wy gelegenheid gehad hebben, om de *Reſolutien der Vroedſchap* zelven in te zien, konnen wy, met verzekering, zeggen, dat aldaar van deeze byzonderheid niets altoos te boek geſteld is. Men vindt alleenlyk, dat de agt Gemagtigden, 's anderendaags, den tweeden Maart, verſlag gedaan hebbende van hunne Commiſſie, Burgemeeſteren en Raaden beſlooten hebben, uit hunnen naam, den Heeren Afgevaardigden uit de Gecommitteerde Raaden aan te zeggen „ dat zy „ niet zouden konnen aanzien, dat met de „ aanbeſteedinge der Veſtingwerken van „ Naarden voortgevaaren werdt, voor dat „ men daarop de meening der Heeren Staaten nader zou hebben verſtaan; ten welken einde, daarvan, ter naaſter Dagvaart, „ zou worden geſproken; oordeelende zy „ niet verpligt te konnen worden, om, in „ zulk een korten tyd, als by de Heeren „ Gecommitteerde Raaden bepaald was, „ op zulk gewigtig punt, een eindelyk beſluit te neemen. Doch zo men, desonaangezien, met de aanbeſteedinge wilde „ voortvaaren, zou daartegen, van wege „ deeze Stad, *geproteſteerd* worden, met „ voorbehoudenis van de magt om hierna „ zulk eene verdere proteſtatie te doen, „ als men als dan zou bevinden te behooren (*y*)."

Beſluit der Gecommitteerde Raaden.

De Afgevaardigden uit de Gecommitteerde Raaden, kennis van dit beſluit gekreegen hebbende, gaven te verſtaan, dat zy, volgens hunnen laſt en Inſtructie, genoodzaakt waren voort te gaan met de aanbeſteeding. Zy vertrokken, dien zelfden dag, nog naar den Haage. Doch de Gecommitteerde Raaden, hen gehoord hebbende, verſtonden, „ dat men wel met de aanbeſteedinge voortgaan zou; doch den minſtaanneemende „ aanzeggen, dat hy zyn bod, den tyd van „ drie weeken, een dag of twee onbegreepen, geſtand zou moeten doen; wanneer „ hem 't werk uiterlyk af- of aangezeid zou „ worden." De aanbeſteeding geſchiedde dan op deezen voet. Ondertuſſchen, naderde de tyd der gewoonlyke Vergaderinge van Holland. De Afgevaardigden deezer Stad werden gemagtigd om den Heeren Staaten, op dezelve, bekend te maaken, „ wat 'er, tuſſchen de Heeren Gecommitteerde Raaden en derzelver Gemagtigden, ter eener, en de Regeering deezer „ Stad, ter anderer zyde, over de verſterking van Naarden, gehandeld was, met „ herhaalde verklaaring, dat de Stad niet „ kon noch zou aanzien, dat de aanbeſteeding, van 's Lands wege, wierdt „ aangezeid, of met de verſterkinge voortgevaaren, voor men daarop de meening „ van hunne Edele Groot-Mogendheden „ verſtaan zou hebben, na 't houden van „ een *beſoigne* door Commiſſariſſen uit 's „ Lands hooge Vergaderinge, over het regelen der voorgenomen verſterkinge; van „ welk beſoigne 't verſlag hier ter Stede zou „ moeten worden overgebragt, om door „ Burgemeeſteren en Raaden overwoogen „ te worden. Voorts, moeſten de Afgevaardigden der Stad het gemelde beſoigne in diervoege beleiden, dat daarin ontworpen en op 't papier gebragt mogten „ worden zodanige middelen van zekerheid „ voor de Stad Amſterdam, als zy, nevens „ de andere Heeren Commiſſariſſen, dienſtig zouden oordeelen, mids daaronder „ ook geſteld werden de volgende *zes* punten:

1668. Nader beſluit der Stad.

„ 1. Dat geen Gouverneur over Naarden en de Sterkten daaronder behoorende, noch geen Commandeur over de bezetting, in dezelven leggende, geſteld „ zou worden, dan die de Regeering van „ Amſterdam uitdrukkelyk verklaard zou „ hebben, haar aangenaam te zyn.

„ 2. Dat ook geen Gouverneur of Commandeur langer aldaar verblyven zou, „ dan hy aan de Regeering van Amſterdam „ aangenaam zyn zou, zullende, op de aanmaaning van die Regeeringe, een ander „ in deszelfs plaatſe worden geſteld.

„ 3. Dat in Naarden en de onderhoorige „ Sterkten, geene Ruitery voor gewoonlyke bezetting zou worden gelegd.

„ 4. Dat de bezetting der Stad en der Sterkten niet grooter zyn zou dan vyfhonderd, „ of uiterlyk zeshonderd mannen te voet.

„ 5. Dat de gemelde bezetting, in Oorlogs- of andere kommerlyke tyden, niet „ zou mogen vermeerderd worden, dan „ met kenniſſe en uitdrukkelyke bewilligинge der Regeeringe van Amſterdam.

„ 6. Dat al het volk, waarmede de gemelde gewoonlyke bezetting, in tyd van „ nood, vermeerderd zou zyn, op de aanmaaning der Regeeringe van Amſterdam, „ daaruit geligt, en de bezetting op het „ ge-

(*v*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* F. 1 *Maart* 1668. *f.* 28 *enz.*
(*w*) Vadeil. Hiſt. XIII. *Deel*, *bl.* 362.
(*x*) VI. *Deel*, *bl.* 498
(*y*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* F. 2 *Maart* 1668. *f.* 34 *verſo*

1668. „ gewoonlyk getal gebragt zou moeten wor-
„ den (z)."

De verſterking van Naarden blyft ſteeken.

Na deezen tyd, vind ik niet, dat 'er, in eenige jaaren, by de Vroedſchap van Amſterdam, op de verſterking van Naarden geraadpleegd is. Sommigen tekenen aan, dat de punten, die de Stad bedingen wilde, den Leden van Holland niet zeer gevallig waren. Zeker is 't, dat het aanbeſteedde werk den aanneemeren werdt opgezeid, en dat de verſterking van Naarden, ten deezen tyde, ſteeken bleef (a).

Burgemeeſteren worden gemagtigd, om 't Poortergeld aan Meeſter-Handwerksluiden te borgen.

De jongſte Vergrooting der Stad, met welke thans yverig voortgevaaren werdt, gaf gelegenheid, dat veele Handwerksluiden zig, hier ter Stede, nederzetteden. De Regeering, om deezen te meerder aan te moedigen, en de nieuwe uitlegging te ſpoediger te bevolken, beſloot, in de Lente deezes jaars, het Poortergeld, dat voor ſommigen wat te hoog liep, aan alle Meeſter-Handwerksluiden, die zig met der woon herwaards begeeven wilden, twee jaaren of langer, ter beſcheidenheid van Burgemeeſteren, te goede te houden (b): welk beſluit, ongetwyfeld, veelen, die, met den tegenwoordigen oorlog in de Spaanſche Nederlanden, Brabant en Vlaanderen verlieten, herwaards gelokt heeft.

Nieuw. Waalen-Weeshuis geſtigt. 1669.

Het Waalen-Weeshuis hier ter Stede, door het aanwaſſen deezer gezindheid, te klein geworden zynde, verzogten de Kerkenraad en Diaconie derzelve, in den aanvang des volgenden jaars, verlof van de Regeeringe, om het zelve en eenige huizen te mogen verkoopen, en een ander Weeshuis te mogen bouwen. Burgemeeſteren en Raaden bewilligden in dit verzoek, en ſchonken der Walſche Gemeente, tot het nieuwe gebouw, een erf in de nieuwe uitlegging op de Prinſen-graft op den weſterhoek van de Vyzelgraft (c), alwaar het, kort hierna, deftig opgetimmerd werdt.

Zorg voor den Muiderdyk.

De hooge Zeeburg of Zeedyk tuſſchen deeze Stad en Muiden was, in de Lente deezes jaars, in groot gevaar van doorbraak geraakt, door aanhoudende zwaare ſtormen en eenen geweldigen aandrang des waters. 't Grootſte gevaar liep de dyk niet ver van Muiden, daar hy geen voorland hadt; van veel paalwerk ontbloot, en op vyf plaatſen zodanig uitgehold was, dat hy, met den eerſten hoogen vloed, dreigde door te breeken. Hiertegen was, op de jongſte byeenkomſt van Dykgraave en Heemraaden, geene genoegzaame orde geſteld. Burgemeeſteren hadden, derhalve, te wege gebragt, dat het Collegie buitengewoon beſchreeven werdt, tegen den zevenden Maart. En de Vroedſchap hiervan kennis bekomen hebbende, werdt, na gehouden raadpleeging, verſtaan, Burgemeeſteren en Theſaurieren te magtigen, om, van Stads wege, ſtoffe, gereedſchappen en penningen, by leeninge en op belofte van wedergeevinge of vergoedinge, te mogen verſchaffen, tot ſpoedige herſtellinge van den Zeedyk; en om te mogen helpen beſluiten tot het gene ter verzekeringe der binnensdykſche Landen noodig zou geoordeeld worden (d). Wat laater, werdt beſlooten, de Reduit *Zeeburg*, voor twintig jaaren, aan den Muiderdyk, niet verre van de Stad, opgeworpen, als thans van weinig nut zynde, af te breeken (e). 1668. De Reduit Zeeburg geſlegt.

De Oosterkerk wordt gebouwd.

De zelfde Heeren Burgemeeſteren en Theſaurieren waren, ook, door den Raad, gemagtigd, om in de plaatſe der voor eenige jaaren geſtigtte houten Predikloots, die op Raapenburg ſtondt, op Wittenburg, door Kerkmeeſteren derzelve, eene nieuwe ſteenen Kerk te doen bouwen, en de penningen, daartoe vereiſcht, van tyd tot tyd, op Intreſt te ligten, tegen drie ten honderd, ten laſte van de Stad, mids dezelven wederom afleggende, uit de verkooping en andere voordeelen van de graven, zo verre zulks zou konnen ſtrekken (f).

Octroi op de opdragt der erven, gedeeltelyk onder de Vryheid, en gedeeltelyk onder de naaſte Geregten gelegen.

De vergrooting der Stad hadt verſcheiden' erven nader aan, en zelfs gedeeltelyk onder de Vryheid der Stad gebragt, die te vooren onder andere Geregten behoord hadden. Tot voorkominge der moeilykheden en twyfelingen, die hieruit, ter gelegenheid van de opdragt deezer erven, en in andere gelegenheden, zouden konnen ontſtaan, vondt de Regeering geraaden, met de naaſte Geregten, eene ſchikking hieromtrent te beraamen, die, den negen en twintigſten November deezes jaars, by een Octroi van 's Lands Staaten bekragtigd werdt (g).

Amſterdam bewilligt in de zitting des Prinſen van Oranje in den Raad van Staate.

In de Lente des volgenden jaars, werdt, ter Vergaderinge van Holland, wederom geraadpleegd op de zitting des Prinſen van Oranje in den Raad van Staate. Amſterdam bewilligde hierin, en verſtondt zelfs, tegen 't gevoelen van ſommige Leden, dat men zyner Hoogheid eene beſluitende ſtem behoorde toe te ſtaan (h): waartoe, eerlang, ook ter Vergaderinge van Holland, beſlooten 1670.

(z) Reſol. Vroedſch. *Lr.* F. 12 *Maart* 1668. *f.* 39 *enz.*
(a) Aitzema VI. *Deel*, *bl.* 489, 499.
(b) Reſol. Vroedſch. *Lr.* F. 12 *Maart* 1668. *f.* 42 *verſo.* *Zie ook* Commelin, *bl.* 1195.
(c) Reſol. Vroedſch. *Lr.* F. 15 *Jan.* 1669. *f.* 135 *verſo.*
(d) Reſol. Vroedſch. *Lr.* F. 5 *Maart* 1669. *f.* 165 *verſo.*
(e) Reſol. Vroedſch. *Lr.* G. 16 *Sept.* 1669. *f.* 6 *verſo.*
(f) Reſol. Vroedſch. *Lr.* F. 11 *July* 1669. *f.* 203.
(g) Handv. *bl.* 555.
(h) Reſol. Vroedſch. *Lr.* G. 14 *April* 1670. *f.* 40.

1670. ten werdt. Toen naderhand geraadpleegd werdt over de wedde, welke men den Prinſe, wegens het zitten in den Raad van Staate, behoorde toe te leggen, en welke ſommigen op vyftigduizend guldens begroot hadden (*i*), oordeelde de Stad, dat menze op dertigduizend of zesendertigduizend guldens ſtellen moeſt. Doch de Vergadering van Holland beſloot, eerſt in de Lente des jaars 1671, zyner Hoogheid niet meer dan vyfentwintigduizend guldens toe te leggen (*k*).

Eenige Afgevaardigden van Rotterdam en anderen bejegenen die van Amſterdam onheuſchelyk, in de Vergaderinge van Holland.

Doch geduurende deeze of andere raadpleegingen, waren de Afgevaardigden der Stad, door eenige Afgevaardigden van Rotterdam, geſtyfd door die van Delft en Hoorn, onheuſchelyk bejegend en gedreigd; ſchroomende men niet, den Afgevaardigden van Amſterdam te gemoet te voeren „ dat deeze Stad, ſteunende op haare magt en „ grootheid, de andere Leden tot onderwerping zogt te brengen, en den voet „ op den nek te zetten," met bygevoegde bedreiging „ dat men, andermaal, een Leger voor de Stad zenden zou, om haar „ te bedwingen." Burgemeeſteren en Raaden, hiervan kennis bekomen hebbende, en niet bewuſt zynde, dat zy ooit iet hadden voorgenomen, welk naar eenige overheerſching ſmaakte: noch dat iemant der Regenten deezer Stad in 't byzonder iet tot onderdrukking der andere Leden ontworpen, of in 't werk geſteld hadt; maar zig, in tegendeel, verzekerd houdende, dat de Stad altoos gezogt hadt, in beſcheidenheid en zedigheid uit te munten boven de andere Leden, en meermaalen, uit inſchikkelykheid, veel over zig hadt laaten gaan; beſlooten, zig gevoelig te toonen over den hoon, dien men zulk eene aanzienlyke Stad aangedaan hadt; de zaak in de Vergaderinge van Holland te brengen, en te onderzoeken, of die van Rotterdam, uit eigen beweeging, of uit laſt hunner Principaalen, zo ſchamperlyk van deeze Stad geſproken hadden, met bygevoegde verklaaring, dat zy zulke Regenten hunner Stad, die, tot diergelyk verwyt, gegronde reden gegeven hadden, naar verdienſten wilden doen ſtraffen; en met ernſtige bede aan hunne Edele Groot-Mogendheden, om tegen zulke lasteringen, voor het toekomende, te voorzien, indien, gelyk zy vertrouwden, niet mogt konnen beweezen worden, dat eenig Amſterdamſch Regent daartoe reden gegeven hadt. De Afgevaardigden ter Vergaderinge van Holland werden gelaſt, deeze zaak met allen ernſt te bevorderen (*l*). Doch hoe zy zig hierin gekweeten hebben, en wat 'er de uitſlag van geweeſt zy, vind ik nergens aangetekend. 1670.

Eenige Godshuizen hier ter Stede bebouwen een gedeelte der nieuwe uitlegginge met huisjes ten dienſte der Weeverye.

De nieuwe uitlegging der Stad nu genoegzaam voltrokken, en voor een goed gedeelte met aanzienlyke huizen bezet zynde, was men op middelen bedagt, om het afgelegenſt gedeelte deezer uitlegginge, tot aanmoediging der Wollen- en Linnen-weeverye hier ter Stede, te doen betimmeren met wooningen, die genoegzaam alleen aan Weevers, Wolkammers, Spinners en dergelyke handwerksluiden zouden mogen verhuurd worden. Het Gaſthuis, het Burger-Weeshuis en het Leproozen-huis bezaten eenige Landeryen, van welken zy kleine huur trokken. De Regenten deezer Godshuizen toonden zig dan genegen, om deeze Landeryen, in 't openbaar, aan de meeſtbiedende te verkoopen, en voor 't gene 'er van kwam vierhonderd of meer huisjes te bouwen in de nieuwe vergrooting; en dezelven, in de eerſt komende twaalf jaaren, niet hooger te verhuuren, dan de huur beliep, welken zy van de verkogte Landeryen getrokken hadden, verhoogd met een vierde voor het onderhoud der gebouwde huisjes. De Vroedſchap bewilligde in dit hun ontwerp (*m*): en in minder dan een jaar, waren de huisjes voltimmerd. De Vroedſchap verſtondt toen „ dat de huur van ieder „ huisje met de kelder, voor de eerſtkomende drie of vier jaaren, op negentig „ guldens 's jaars behoorde geſteld te worden, zonder hier onder nogtans de hoekhuizen en neeringhuizen te begrypen; dat „ de Regenten der Godshuizen, veertien „ dagen lang, de voorkeur geeven zouden „ aan handwerksluiden, die van buiten kwamen, en welken men hier hun handwerk „ zou laaten oefenen, onder zeker Reglement, by 't Geregt te beraamen. Doch „ dat, na verloop der gemelde veertien dagen, alle inwooners, die eenig handwerk „ oefenden, welk tot de Weevery behoorde, zonder onderſcheid, tot het huuren „ der nieuwe wooningen zouden worden „ toegelaaten (*n*)." De huisjes werden, ſedert, allen verhuurd; doch in de handwerken, die aldaar, in 't eerſt, geoefend werden, is, door den tyd, merkelyk verval gekomen.

Labadie hier het houden van Verſtad

Jean de Labadie, Walſch Predikant te Middelburg, en aldaar, om doolingen in de Leere, van den Predikdienſt, en ſedert ter

(*i*) Vaderl. Hiſt. XIII. *Deel*, *bl.* 427 *enz.*
(*k*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* G. 14, 27 *April* 1671. *f.* 110, 114 *verſo.*
(*l*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* G. 14 *April* 1670. *f.* 40 *verſo.*
(*m*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* G. 14 *April* 1670. *f.* 41 *verſo.*
(*n*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* G. 13, 20 *Febr.* 1671. *f.* 98 *verſo*, 99 *verſo.*

1670. Gaderingen verbooden.

Stad uit gezet, was, onlangs, hier ter Stede gekomen, daar hy afzonderlyke byeenkomsten hieldt. Doch dit werdt hem, door Burgemeesteren, een en andermaal, verbooden (*o*). Hy voer 'er egter bedektelyk mede voort, en maakte, zelfs onder deftige luiden, eerlang, eenigen aanhang, tot dat hy, eindelyk, besloot, met eenigen der zynen, naar Herford, in 't Graafschap Ravensberg, te verreizen, alwaar hy, tot in 't jaar 1674, vertoefde. Hy begaf zig toen naar Altona, daar hy overleeden is (*p*).

Nader Octroi, ten behoeve van de Wisselbank.

De Wisselbank deezer Stad hadt, by haaren opregting in 't jaar 1609, Octroi verkreegen dat de penningen, in dezelve berustende, door niemant mogten *gearresteerd* of bekommerd worden. Doch men ondervondt, omtrent deezen tyd, dat sommige scherpzinnige luiden, stilstaande op de bepaalde betekenis van het woord *penningen*, ondernamen *arresten* te doen op het ongemunt metaal in de Wisselbank gebragt, of op het regt, welk Factoors en Koopluiden hadden, om voor anderer rekening in de Bank af te schryven. En schoon deeze *arresten* geen gevolg hadden, verwierf de Stad, op den zestienden December deezes jaars, eene nadere verklaaring van haar Octroi, waarby deeze onderscheiding voor nietig verklaard werdt (*q*).

De groote Amstelsluis wordt gemaakt.

Tot hiertoe, was de Stad van verversching van water voorzien geworden, door middel van het Y; welk, door de buitensluizen, met den vloed, ingelaaten zynde, door de binnen-sluizen, in vier onderscheiden' boezems, in de Stad ontvangen en rond geleid; en daarna, wederom in 't Y geloosd werdt. Doch alzo twee van deeze boezems gemeenschap hadden met den Amstel, en het Amstelwater, vooral des Zomers, een of twee voeten laager stondt, dan het water, in deeze boezems, dat is, in een groot gedeelte der Stad, moest gehouden worden; kon men dezelven naauwlyks ververschen, dan by laage ebbe, die 's Zomers zeldzaam voorviel. En dan kwam 'er nog, uit den Amstel, geen ander water in de Stad, dan 't gene, voorheen, reeds uit de Stad gekomen en zeer vervuild was. Men besloot dan, in den Herfst deezes jaars, dit ongemak te voorkomen, door het leggen van twee sluizen in den Binnen-Amstel, op de hoogte van de Utrechtsche Dwarsstraat, die het Y-water uit den Amstel weeren zouden; waarna het, de Stad rond geleid zynde, wederom in 't Y zou konnen ontlast worden. De Heeren *Gerard Hasselaer*, *Cornelis de Vlaaming van Oudshoorn* en *Joannes Hudde* werden gemagtigd, om, nevens de Heeren Burgemeesteren en Thesaurieren, opzigt te hebben op dit gewigtig werk; waarvan, eerlang, een uitvoerig Ontwerp gemaakt werdt (*r*). Doch in dit Ontwerp kwam, sedert, eenige verandering. Men vondt, in den Zomer des volgenden jaars, geraaden, in de plaats van twee, drie sluizen te maaken, eene groote in 't midden, en twee kleinen, eene aan ieder zyde (*s*). En in gevolge van dit veranderd Ontwerp, werdt de groote Amstelsluis, in 't jaar 1674, voltrokken. Sedert, werdt de Stad, tweemaalen in den tyd van vierentwintig uuren, door middel van het Y-water, verversch, zonder dat de Amstel besmet werdt. Ook droeg men, van toen af, zorg, dat het intappen en uitlaaten van 't Y-water niet door dezelfde sluizen geschiedde. De twee boezems in de Stad, die, voorheen, in een geheelen Zomer, naauwlyks eenigen aftrek van water kreegen, kreegen nu dagelyks goeden aftrek, alzo de ebbe gemeenlyk agt of negen duim laager ging, dan 't water, in de Stad, zonder ongemak, kon geleeden worden (*t*). De menigvuldige rioolen, die in de graften der Stad uitloopen, en eenige andere oorzaaken hebben egter, door den tyd, te wege gebragt, dat de graften, allengskens ondieper en vuiler geworden, met de minste gisting of roering, of als de Y-sluizen, by hoogen vloed, digt gehouden moeten worden, vry veel stanks opgeeven. Men heeft verscheiden' middelen voorgeslaagen en in 't werk gesteld, om dit ongemak te voorkomen, van welken wy, by eene andere gelegenheid, in 't verhandelen van den waterloop en waterkeering hier ter Stede, uitvoeriger verslag zullen moeten doen.

1670. 1671.

Geschil tusschen de Stad en het Hof en den Hoogen Raade. Aanleiding tot het zelve.

De Regeering van Amsterdam, altoos zeer zorgvuldig om de ingezetenen der Stede te handhaaven by derzelver voorregten, geraakte, ter deezer gelegenheid, in den Herfst des jaars 1671, in een ernstig geschil met het Hof van Justitie in den Haage, en zelfs met den Hoogen Raade; waarvan wy den uitslag, beknoptelyk, ontvouwen moeten. *Dirk van Haringcarspel*, Kapitein van een vendel *Mariniers* of Zeesoldaaten, ten dienste van den Lande, en gebooren Poorter en inwooner deezer Stad, last gekreegen hebbende, om met 's Lands Vloote in zee te gaan, was, aan 't Schild op het Eiland Texel, in woorden geraakt met *Otto de Rumoer*, insgelyks Kapitein over een

(*o*) Groot-Memor. N. VI. *f.* 15 *verso*, 18 *verso*.
(*p*) Goeree Kerk. en Waer. Historie, *bl.* 659, 660.
(*q*) Handv. *bl.* 674.
(*r*) Resol. Vroedsch. *Lr.* G. 31 *Octob.* 26 *Nov.* 1670. *f.* 73, 73 *verso*.
(*s*) Resol. Vroedsch. *Lr.* G. 6 *July* 1671. *f.* 119 *verso*.
(*t*) *Zie* 't Bericht wegens de Wateren deezer Stede, *uitgegeven* 1676.

1671. een diergelyk vendel. De degens raakten uit de ſchede. Rumoer deedt den eerſten aanval; doch werdt, in 't gevegt, zo zwaarlyk gewond, dat hy, na eenige dagen leggens, den geeſt gaf. Haringcarſpel hieldt zig, eenigen tyd, verhoolen; doch vervoegde zig, midlerwyl, met een Verzoekſchrift aan Gecommitteerde Raaden, begeerende „ dat hem mogt toegelaaten worden, „ zig den grooten Krygsraad ter *purge* of „ zuivering voor te ſtellen, alzo, gelyk hy „ beweerde, de ontmoeting tuſſchen hem „ en Rumoer moeſt aangemerkt worden „ als eene ontmoeting tuſſchen twee Krygs„ luiden, die eenigszins op den Krygstogt „ voorgevallen was; behalve dat Rumoer „ hem ook eerſt hadt aangetaſt." De Heeren Gecommitteerde Raaden bragten dit verzoek in de Vergadering van hunne Edele Groot-Mogendheden, die 'er, terſtond, in bewilligden; te gelyk afwyzende zeker Verzoekſchrift van *Ditlof Rumoer*, Broeder van den overleeden, waarby begeerd was „ dat „ hunne Edele Groot-Mogendheden den „ Procureur-Generaal, of eenig ander' Of„ ficier zouden beveelen, den Kapitein Ha„ ringcarſpel voor 't Hof van Holland, of „ voor eenige andere Regtbank, *crimineel*„ *lyk* te dagvaarden." Doch Ditlof Rumoer, zig kwalyk genoegende met het verwyzen der zaake aan den grooten Krygsraad, beweerde, in een tweede Verzoekſchrift „ dat het voorgevallene, niet als „ een Krygsmans, maar als een gemeen „ *delict* of misdaad aangemerkt moeſt wor„ den," andermaal, verzoekende „ dat „ den Procureur-Generaal mogt worden ge„ laſt, daar over, voor den Hove van Hol„ land, te procedeeren, zonder van eeni„ gen anderen Officier of Regtbank te ge„ waagen." De Staaten gaven zo veel agt op dit tweede Verzoekſchrift, dat zy 't voorgevallene, inderdaad, voor eene gemeene misdaad verklaarden, en de voorgaande Reſolutie introkken. Doch zy bevalen tevens, dat de verzogte *purge* niet geſchieden zou voor den Hove van Holland, gelyk Ditlof Rumoer begeerd hadt; maar *voor den ordinaris en dagelyxen Regter, naer de wetten en de practique deſer Landen, daertoe bevoegt en competent.* En in gevolge van dit bevel, vervoegde Haringcarſpel zig aan Schepenen van Amſterdam, als zynen gewoonlyken en bevoegden Regter, alwaar hem, op zyn verzoek, *citatie* of dagvaarding tegen den Officier, de Vrienden en Maagen van den overleeden, en alle anderen, die zig party zouden willen ſtellen, en ten opzigte van zulken, welker woonplaatſen hem onbekend waren, *citatie* by *Edicte*, en met aangeplakte Biljetten aan 't Stadhuis en de Kerke, werdt toegeſtaan. Haringcarſpel werdt toen, by *proviſie*, onder handtaſtinge ontſlaagen. Maar de Procureur-Generaal, verſtaande, dat het Hof alleen, in zaaken van *purge* of zuivering, Regter ware, verzogt aldaar een *Mandement poenaal*, waarby niet ſlegts gehandeld werdt tegen Haringcarſpel, en tegen den Schout, die alleenlyk als gedaagde voorkwam; maar waarby aan Schepenen ook, in ſcherpe en dreigende bewoordingen, werdt bevolen, de verleende *Acte van citatie* in te trekken; diergelyke niet meer te verleenen, en de koſten, daarover gevallen, te betaalen. 't Verzoekſchrift werdt den Schout deezer Stad in handen geſteld, om den Hove te dienen van berigt: welk ingeleverd zynde, werdt den Procureur-Generaal Mandement verleend, niet gelyk hy 't eerſt verzogt hadt; maar alleenlyk tegen de *clauſule van Edicte* of *Edictale Citatie*, waarmede hy meende, dat, onder anderen, zyn Perſoon, en anderen, die niet onder 't Regtsgebied van Amſterdam behoorden, voor Schepenen deezer Stad, gedagvaard werden: 't welk Schepenen, eerlang, betuigden, nimmer in hunne gedagten gekomen te zyn, alzo de Procureur-Generaal niet kon geagt worden te behooren onder die genen, welker woonplaatſen onbekend waren, waarop alleen de *Edictale Citatie* zag. 1671.

't Mandement, midlerwyl, door den Deurwaarder *geëxploicteerd* of aangekondigd zynde, werdt door Schepenen ingetrokken, en de Deurwaarder, drie dagen, in hegtenis gehouden. De Afgevaardigden der Stad traden, vervolgens, in onderhandeling met Commiſſariſſen van het Hof, die erkenden, „ dat Schepenen van Amſterdam, over bur„ gers der Stad, in geval van Purge, be„ voegde Regters waren:" waartegen, van de zyde der Stad, erkend werdt „ dat Sche„ penen den Procureur-Generaal niet on„ der de Edictale Citatie begreepen." 't Mandement werdt toen wederom overgeleverd: en men dagt, hier ter Stede, dat het Hof voortaan ſtil gezeten zou hebben. Doch 't viel anders uit. 't Hof zettede de begonnen regtspleeging voort. Haringcarſpel hadt van 't verleende Mandement *Appél* verzogt aan den Hoogen Raade, en zyne * bezwaarniſſen overgeleverd. Doch het Hof, zonder op deeze bezwaarniſſen te beſluiten, verleende *Mandement van Complaincte* tegens Schepenen, en zelfs tegens Burgemeeſteren van Amſterdam, zo deeze laatſten zig party maaken wilden. En dit geſchiedde, zonder dat aan Burgemeeſteren

* griefven.

of

1671. of Schepenen kennis gegeeven was van het Requeſt, waarby men onderſtelde, dat het jongſte Mandement, door den Procureur-Generaal, verzogt geweeſt was. Burgemeesteren, door zulk een onminnelyken handel, niet weinig ontſtigt, bragten de zaak in de Vroedſchap, alwaar beſlooten werdt, dat men, by den Hoogen Raade, brieven van *Complaincte* tegen 't Hof verzoeken zou, waarby Preſident en Raaden, tegen zekeren bepaalden dag en uur, in de Raadkamer van den Hoogen Raade gedagvaard werden; gelyk geſchiedde. Doch eer nog de dagvaarding geſchied was, kreeg de Deurwaarder bevel, zo gezeid werdt, van wege den Hoogen Raade, om dezelve op te houden; zonder dat men geraaden vondt, hiervan eenige reden te geeven aan Burgemeesteren, die zelfs geen antwoord ontvingen op den brief, dien zy, hierover, aan den Hoogen Raade hadden afgevaardigd. Men beſloot dan, eindelyk, de zaak te brengen voor 's Lands Staaten. De Afgevaardigden der Stad ſtelden een wydluftig Vertoog op, waarin, uit de oude Privilegien, byzonderlyk uit die van de jaaren 1401 en 1409 (*u*), beweerd werdt „ dat alle breuken, te Amſterdam vallende, of, „ door Poorters dier Stad, benoorden de „ Maaze, verbeurd, binnen de Stad moesten beregt worden." Voorts, werdt, uit het tweehonderd en twintigſte Lid der Inſtructie voor den Hove Provinciaal, beweezen „ dat het zelve elk by zyne Jurisdictie laaten moeſt:" en uit het Groot-Privilegie van Vrouwe Maria „ dat het „ Hof geene kennis neemen mogt van eenige zaaken, die ter eerſter aanleg tot „ de kenniſſe der Steden of Dorpen behoorden:" ook „ dat het zelve geene „ bevelen mogt geeven, tegen de Privilegien der Steden," 't welk, volgens een Privilegie van Koning Filips van den jaare 1562, en volgens eene Reſolutie der Staaten van Holland van den jaare 1591, voor-al, niet mogt geſchieden, zonder de Requeſten van partyen, vooraf, aan de Steden gezonden te hebben, op dat deezen den Hove daarop zouden konnen onderregten, eer de verzogte bevelen werden afgevaardigd. Wyders, werdt aangemerkt, dat de Staaten, op den negenentwintigſten October des jaars 1667, nog verſtaan hadden, „ dat het Hof, naar de orde en het regt „ van 't Land, geen Regter zyn kon over „ de verſchillen tuſſchen het zelve en de „ Steden voorvallende." En ten beſluite verzogt „ dat de Staaten den Hoogen Raade, of den Gemagtigden tot de uitvoering van het begeerde Mandement van „ Complaincte wilden aanſchryven en belaſten, aan Burgemeeſteren van Amſterdam regt te doen hebben: of zo de Hooge Raad hiertoe niet bevoegd geoordeeld „ werdt, andere onzydige Regters, ten „ zelfden einde, benoemen, en ondertuſſchen het *Poenaal* en de *Complaincte* van „ den Hove nietig en van onwaarde verklaaren." Ten opzigte van de kleinigheid, die het Hof Burgemeeſteren en Schepenen bleef aandoen, door het verleenen van een *Mandement van Attentaten poenaal*, met de *Clauſule* van *Edicte*, in deeze Provincie, omtrent Steden, ongehoord, en waardoor de Regtbank van Amſterdam, by openbaar klokkengeſlag, voor elk veragtelyk ten toon geſteld werdt, verklaarden de Afgevaardigden „ dat Burgemeeſteren niet zouden „ laaten, de Regten en Privilegien, hun, „ door de Graaven van Holland in der tyd, „ om hunne goede dienſten, verleend; by „ derzelver opvolgers bezwooren; by de „ Satisfactie bedongen, en met goed en „ bloed beſchermd, naar hun uiterſte ver„ mogen, te handhaaven, zonder te gedoo„ gen, dat hun dezelven, door het Hof, „ of door eenigen Procureur Generaal, on„ der hoedanig een voorwendſel ook, af„ handig werden gemaakt; of dat het Hof, „ in zulk een geval, Regter in zyne eigen „ zaak zyn zou: in vertrouwen, dat zy „ hierin, door hunne Medeleden, zouden „ worden bygeſtaan, terwyl zy geene ge„ zindheid altoos hadden, om zig den ge„ woonlyken Regter, of 't gene by hunne „ Edele Groot-Mogendheden, naar de „ orde der Regeeringe, zou worden goed„ gevonden, eenigszins te onttrekken (*v*)." Het Hof, van ter zyde kennis gekreegen hebbende van het Vertoog der Stad, verdedigde zig, in eenen uitvoerigen brief, die aan haare Edele Groot-Mogendheden gerigt, en den elfden December gedagtekend was (*w*). De Hooge Raad hadt, den agtſten te vooren, ook een' brief aan haare Ed. Groot-Mog. laaten afgaan: die aan de Afgevaardigden der Stad werdt medegedeeld. En deezen, verklaard hebbende, „ dat, by de *Edictale Citatie*, de Procureur„ Generaal niet kon begreepen worden ge„ dagvaard te zyn, noch dat, op hem, „ eenig *defaut* of verſtek kon worden toe„ gepaſt; en dat het vonnis, by Schepe„ nen van Amſterdam, in geval van *Purge* „ te

1671.

(*u*) *Zie* II. *Deel*, II. *Boek*, *bl.* 133. III. *Boek*, *bl.* 139.

(*v*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* G. 21 *Oct.* 16, 26 *Novemb.* 5 *Dec.* 1671. *f.* 144, 153, 157 *verſo*, 163.

(*w*) Muniment-Regiſter, *Lt.* G. *f.* 171 *enz.*

1671. „ te wyzen, geene verdere uitwerking hebben zou, dan naar regten mogelyk ware, „ onverminderd nogtans der Stede Privilégien" beſlooten de Staaten, op den drieentwintigſten en vierentwintigſten der gemelde maand December „ den Hove aan „ te ſchryven, dat het zelve, op de *Grieven* „ van den Kapitein Haringcarſpel, goed „ regt zou doen; dat, voorts, de *proceduren* „ over de *attentaten poenaal*, midsgaders „ die van *Complaincte*, zo voor het Hof als „ voor den Hoogen Raad aangevangen, by „ proviſie, in ſtaate zouden worden gehouden, onverminderd eens iegelyks regt: „ dat, wyders, door Gecommitteerden van „ haare Ed. Groot-Mogendh. tot de zaaken „ van de Juſtitie, na ingenomen berigt van den „ Hoogen Raade, van het Hof, van de Rekenkamer van 's Lands Domeinen, en van „ Schepenen van Amſterdam, midsgaders „ van de Advokaaten Fiskaal en Procureurs-Generaal, beide in 't *Crimineel* en „ in 't *Civil*, des noods, met den eerſten, „ eene onderhandeling zou worden aangevangen, om 't gene verders wegens deeze zaak nog oneffen zou mogen blyven, „ in der minne af te doen, en by eene algemeene Verklaaring vaſt te ſtellen, van „ wat kragt en uitwerking zouden konnen „ zyn de uitſpraaken, die, in geval van „ *Purge*, op *Edictale Citatien*, voor de Geregten der Steden of voor andere byzondere Regtbanken, gedaan werden (*x*)." My is niet klaarlyk gebleeken, wat 'er van deeze voorgenomen onderhandeling geworden zy. Doch de *Edictale Citatie* van 't Geregt van Amſterdam hieldt ſtand, en Haringcarſpel werdt, in 't volgende jaar, zuiver en onſchuldig verklaard, wegens 't gene, waarover hy zig ter *purge* geſteld hadt. 1671.

't Liep aan tot in 't jaar 1677, eer de Staaten, by Plakaat van den vyftienden September des gemelden jaars, verklaarden, dat geen ingezeten, die niet voorvlugtig, of op heeter daad betrapt was, anders zou konnen worden te regt geſteld, dan voor zynen dagelykſchen en bevoegden Regter (*y*): tot opheldering van welk Plakaat, by Reſolutie van den zeſtienden December, daaraan volgende, de Officiers en Regters der plaatſe, daar de misdaad begaan was, bevoegd werden verklaard, tot het onderzoek op, en de regtspleeging over de misdaad, wanneer de misdaadige niet voorvlugtig, of op heeter daad gegreepen was, en dat het oordeel over de voorvlugtigheid en 't vatten op heeter daad, aan den gewoonlyken en bevoegden Regter, ſtaan zou (*z*). Uit het een en 't ander, is, niet zonder grond, op te maaken, dat de Souverain de regtspleeging, in geval van Purge, ook by *Edictale Citatie*, zo wel aan de Geregten der Steden, als aan het Hof, heeft willen overlaaten (*a*). Ondertuſſchen, ſchynt de verklaaring van 's Lands Staaten, in dit gewigtig ſtuk, zo lang agtergebleeven te zyn, ter oorzaake van den fellen oorlog, die in 't jaar 1672 ontſtak, en van de veranderingen, die daaruit voortkwamen.

(*x*) Muniment-Regiſter, *Lr.* G. *f.* 139. Reſol. Holl. 23 *en* 24 *Dec.* 1671. *bl.* 100.

(*y*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 1385.
(*z*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 499.
(*a*) *Zie* BOELS Aantek. *op de* Deciſien en Obſerv. *van* LOENIUS, *bl.* 479.

TWEE-

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

NEGENTIENDE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *in het jaar* 1672.

1672. Oorlog tuſſchen Frankryk en den Staat.

De gevaarlyke oorlog tegen den Staat, die met den aanvang des jaars 1672 ontſtondt, en hevigſt door Frankryk en Groot-Britanje gevoerd werdt, was ook van veel invloed op den toeſtand van Amſterdam in 't byzonder: waarom wy ons verpligt agten, de geſchiedeniſſen der Stad, in dit merkwaardige jaar, eenigszins omſtandiglyk, en met de vereiſchte naauwkeurigheid, te ontvouwen.

Men hadt, reeds in den Herfſt des jaars 1670, uit ſchryvens van den Ambaſſadeur *Pieter de Groot*, die voorheen Penſionaris van Amſterdam geweeſt was (*a*), en zig nu aan 't Franſche Hof bevondt, verſtaan, dat Lodewyk de XIV., Koning van Frankryk, den Staat iet euvels brouwde (*b*). Ook was men, al vroeg, bekommerd voor nieuwe vyandelyke onderneemingen van Karel den II., Koning van Groot-Britanje. Men hadt hierom 's Lands Zeemagt op eenen taamelyken voet gebragt. Doch te Lande, was de Staat zwak, ter oorzaake inzonderheid van het verſchil der Provincien over de bevordering des Prinſen van Oranje (*c*). Tegen 't einde des jaars 1671, begon men egter te zorgen voor de verſterking der grenzen van Holland. In de Vroedſchap van Amſterdam, werdt toen ook geraadpleegd op het beveiligen der Stede, en, onder anderen, voorgeſlaagen „ dat de Stads graf-„ ten van maſten en hout behoorden ontle-„ digd te worden; dat de Veſtingwerken „ om de Stad, die nog niet voltrokken wa-„ ren, ten ſpoedigſte voltrokken mogten „ worden, en de beddingen tot plantinge „ van geſchut gereed gemaakt; dat den Co-„ lonellen mogt worden aanbevolen, de „ Schutters in goede tugt te houden, en „ vlytiglyk te oefenen in den wapenhandel, „ op dat zy, des noods, de Stad zouden mo-„ gen konnen beſchermen; dat men den „ Majoor en Kapiteinen der Stads bezet-„ tinge gelyke waarſchuwing doen moeſt, „ en dat de Commiſſariſſen der mon-„ ſteringe zorgvuldiglyk moeſten letten, „ dat de Compagnien voltallig gehouden „ werden: dat, eindelyk, de Stads be-„ zetting, met de twee Compagnien, die „ onlangs afgedankt waren, op nieuws, be-„ hoorde te worden verſterkt (*d*)." De Gecommitteerde Raaden, in den aanvang des jaars 1672, wederom, gelyk in 't jaar 1668, gedrongen hebbende op de ſpoedige verſterking van Naarden, waarin men, hier ter Stede, zwaarigheid gemaakt hadt; werdt daarin nu, na eenig beraad, bewilligd door Burgemeeſteren en Raaden, mids de bezetting van 't verſterkte Naarden, in tyd van Vrede, niet talryker ware, dan van vyf- of zeshonderd man. Doch de voorgenomen verſterking werdt ten deezen tyde niet voltrokken. De Stad ſtondt 'er ook ernſtelyk op, dat men met de Staaten van Utrecht overeenkwame omtrent het beſchanſen van de Vegt en Rynſche Vaart; te gelyk in bedenking geevende, of men den vyand, zo hy in de Veluwe vallen mogt, door het opſtoppen van het water aan den Grebbendyk, niet eenigen tyd ten minſte, zou konnen beletten, dieper door te dringen (*e*).

1672.

De Stad bewilligt in 't verſterken van Naarden.

Zorg voor de veiligheid van Amſterdam.

Op de bevordering des Prinſen van Oranje, werdt ook, vroeg in 't voorjaar, een beſluit genomen. Amſterdam toonde zig van de eerſten geneigd, om zyne Hoogheid te verheffen tot Kapitein-Generaal, mids zulks, met eenpaarige bewilliging der overige Leden,

Zy ſtemt van de eerſten, om den Prins van Oranje tot Kapitein-

(*a*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* B. *6 Febr.* 1660. *f.* 252. *Lr.* E. *15 Jan.* 1667. *f* 176.
(*b*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* G. *3 Oct.* 1670. *f.* 72 *verſo.*
(*c*) Vaderl. Hiſt. XIII. *Deel*, *bl.* 441, 442, 472, 476. XIV. *Deel*, *bl.* 4.
(*d*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* G. *7 Dec.* 1671. *f.* 173 *verſo.*
(*e*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* G. *22 Jan.* & *2 Febr.* 1672. *f.* 196 *verſo*, 197 *verſo*, 201 *verſo.*

1672. den, geſchiedde. Ook bewilligde de Stad ſpoedig in de ontworpen Inſtructie voor den Prinſe. Doch in February, kwamen de Provincien overeen, om zyner Hoogheid de waardigheid van Kapitein-Generaal alleenlyk voor den aanſtaanden veldtogt op te draagen; waartoe ook de Stad haare ſtem gegeven hadt (*f*).

Generaal te bevorderen.

De ſchuttery wordt hier vermeerderd, en in den wapenhandel geoefend.

Frankryk en Groot-Britanje den Staat, op den zevenden April, den oorlog verklaard hebbende, begon men in Holland en met naame te Amſterdam, ernſtiger maatregels te neemen tot tegenweer. Men beſloot de Schutters en huisluiden alomme te oefenen in den wapenhandel: waartoe, door de Vroedſchap deezer Stad, byzonderlyk gemagtigd werden de Raaden en Colonellen *Cornelis Geelvinck*, Heere van Kaſtrikom, en *Roetert Ernſt*. De Schuttery, die hier thans uit vyf Regementen, welken ſamen vierenvyftig Compagnien uitmaakten, beſtondt, werdt eerlang verminderd op agtenveertig Compagnien, die onder zes Regementen werden verdeeld. Ieder Compagnie was, te vooren, omtrent honderd koppen ſterk geweeſt. En de weerbaare manſchap van de nieuwe uitlegging der Stad werdt ook onder de byzondere Compagnien gebragt. Doch de vermindering van vierenvyftig op agtenveertig Compagnien ſchynt niet ter uitvoeringe gebragt te zyn, of ten minſte niet lang ſtand gegreepen te hebben. Men vondt zelfs, hier ter Stede, geraaden, aan te zien, dat eenige *Patriotten* of Liefhebbers des Vaderlands, van wege de hooge Regeeringe, werden aangemoedigd, om Soldaaten of Matroozen, op eigen beurze, te werven, onder Acte van getuigeniſſe ter hunner eere (*g*). Ook begaven zig, eerlang, drie Amſterdamſche Heeren op 's Lands Vloote, *Gerard Haſſelaer*, Zoon van *Pieter Haſſelaer*, *Coenraad van Heemskerk*, Zoon van *Joan van Heemskerk*, Raadsheer in den Hoogen Raade, en *Joan Bergh*, Regtsgeleerde, uit eerlyken ſtamme van Naarden herkomſtig, en thans Vendrig eener Burger-Compagnie te Amſterdam. Allen drie hadden zy een zeker getal van matroozen, op eigen koſten geworven, onder zig: Haſſelaer veertig, die Engelſche mutſen, met rood fluweel gevoerd, ophadden; Heemskerk vyftig, die diergelyke mutſen met blaauw fluweel droegen, en Bergh agt, die mutſen voerden, met groen of graauw fluweel geſtoffeerd. Zy woonden allen drie 't gevegt voor Soulsbaai by, op den zeven-

Gerard Haſſelaer, Coenraad van Heemskerk en Joan Bergh begeeven zig, met eenige matroozen, op eigen beurze geworven, op 's Lands Vloote.

de Juny, daar Heemskerk, die op 't ſchip *de Dolfyn*, gevoerd by den Luitenant-Admiraal *Willem Jozef van Gend*; en Bergh, die op 't ſchip *de Stad Utrecht*, onder den Kapitein *Joan Bont* beſcheiden was, het leeven afbragten, en met eere, hier ter Stede, te rug keerden; alwaar Heemskerk, in November deezes jaars, tot Secretaris, en in January des volgenden, tot Penſionaris aangeſteld werdt (*h*): maar Haſſelaer, die zig op het ſchip *de Beſchermer*, gevoerd by Kapitein *David Swerius* begeven hadt, ſneuvelde in den ſtryd, door eenen kogel getroffen zynde, en twee moederlooze dogtertjes nalaatende, die hy by eene Dogter van den Schout en Burgemeeſter, *Gerard Haſſelaer*, gewonnen hadt (*i*). Doch ik vind niet, dat andere Amſterdammers, ten deezen tyde, het voorbeeld van deezen drie hebben nagevolgd. Te vooren was, ter Vergaderinge van Holland, een voorſlag gedaan, om den vyfden man van alle Bierdragers, Turfdragers en diergelyke arbeidende Officianten tot matroozen op de Vloote te preſſen. Doch deeze voorſlag werdt, hier ter Stede, afgeweezen, zo om dat deeze arbeiders, of onder de Burger-vendelen verdeeld waren, of, by ongeval van brand, der Burgerye ten dienſt ſtaan moeſten; als inzonderheid, om dat het vyfde gedeelte van hun getal hier naauwlyks honderd en vyftig koppen uitmaaken zou (*k*).

1672. Haſſelaer ſneuvelt.

De Stad wyft het preſſen van den vyfden man der arbeiders, de Officianten van de hand.

De Franſchen hadden zig, in May, meester gemaakt van Orſoi, Rynberk en andere Plaatſen aan den Ryn. De Keulſchen en Munſterſchen waren in Overyſſel en in 't Graafſchap Zutfen gerukt, en hadden, insgelyks, verſcheiden' Steden bemagtigd. Men vreesde, in Holland, niet zonder reden, dat de Franſchen, Nieuwmegen overmeeſterd hebbende, door de Betuwe, in die Provincie, of over den Ryn, by Reenen, in 't Stigt zouden dringen; wanneer de zwakke Hollandſche Steden voor hun geweld zouden blootſtaan. Men was hierom bedagt op middelen, om Holland, door 't inlaaten van 't water, en door 't leggen van ſchanſen op de toegangen, te dekken tegen den naderenden vyand (*l*). In May, was reeds beſlooten, door de ſluizen op halfwege Haarlem, en door de ſluizen in den Yſſel te Gouda leggende, zo veel waters in den boezem van Rynland te laaten, dat het zelve agt duim boven de gewoonlyke zomerpeil ſtondt: waarna, ook met bewilliging van Amſterdam, geraaden gevonden werdt, de ſluizen, met

Men beſluit, Holland door inlaaten van 't water te beveiligen.

(*f*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* G. 16, 31 *Dec.* 1671. *f.* 15, 16. 21 *Jan.* 20 *Febr.* 1672. *f.* 179 *verſo*, 190, 194, 195, 196, 209.
(*g*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* H. 4, 7 *April*, 3 *May* 1672. *f.* 30, 33, 36, 45.
(*h*) Groot-Memoriaal *N.* VI. *f.* 93, 106.
(*i*) G. BRANDT Leven van de Ruiter, *bl.* 668.
(*k*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* H. 19, 20 *April* 1672. *f.* 40, 41.
(*l*) Vaderl. Hiſt. XIV. *Deel*, *bl.* 29, 30.

1672. met naame de ſluizen op halfwege Haarlem, die nu met de afwatering opengedreeven werden, met zwaare balken, te verſparren, of toe te houden. De Stad hadt egter bedongen, dat deeze verſparring, ſlegts voor korten tyd, geſchieden zou, en dat de ſluizen terſtond zouden worden geopend, zo haar, door het digthouden derzelven, eenig ongemak in haare wateren werdt toegebragt. Ook zouden die van Haarlem moeten belooven, om hunne ſluizen, niet dan by noodige ſchuttinge, te openen, op dat de loop van 't water, ten nadeele van Amſterdam, door hen, niet mogt verleid worden (*m*). De boezems op deeze wyze vol gehouden wordende, verſtondt men, te Amſterdam, dat het onder water zetten der Landeryen, zo lang als 't mogelyk ware, moeſt worden uitgeſteld. De Staaten van Holland beſlooten 'er toe, op den agtſten Juny. Doch men oordeelde, hier ter Stede, op den elfden, dat 'er nog geene genoegzaame reden was, om tot dit uiterſte te komen. Men beſloot 'er zelfs tegen te *proteſteeren*, en het, met der daad, te beletten, zo men 'er, desonaangezien, mede voortwilde (*n*). Maar 't leedt niet langer dan tot den dertienden, toen men hier veranderde van gedagten. Men kreeg zulke nadeelige tydingen uit het kleine leger der Staaten, welk, onder den Prinſe van Oranje, aan den Yſſel ſtondt, dat men met reden bedugt werdt, dat het de poſt aldaar niet lang zou konnen houden; maar genoodzaakt worden, langs de Veluwe, naar de Provincie van Utrecht, en naar Holland te wyken. Men beſloot dan alles, zo na als 't mogelyk ware, tot de inlaatinge van 't water gereed te maaken; en, ten overſtaan van deeze Stad, en van de Stad Gouda, of van derzelver Gemagtigden, alle de Slooten der Polders voor eerſt vol water te zetten, zonder het nog over 't Land te laaten loopen, ten ware de Yſſel bemagtigd, of door de onzen verlaaten werdt; in welk geval, de Vroedſchap oordeelde, dat men alle middelen ter hand neemen moeſt, om de Landeryen, zonder eenig uitſtel, onder water te zetten. Ten zelfden tyde, werdt ook goedgevonden, wanneer zulks ter Vergaderinge van Holland mogt voorgeſlaagen worden, voor 't gevoelen deezer Stad, in te brengen, dat de hooge Collegien van 's Lands Regeeringe, 's Lands geldmiddelen en Oorlogsbehoeften, in geene veiliger plaats dan in deeze Stad konden worden overgebragt: waartoe eenige Leden der hooge Regeeringe, reeds te vooren, genegenheid getoond hadden (*o*). 1672.

Gedagten der Regeeringe van Amſterdam hierover.

Midlerwyl, waren de Franſchen, 's daags te vooren, by het Tolhuis, over den Ryn getrokken, en in de Over-Betuwe doorgedrongen, daar zy de Staatſche poſt geſlaagen hadden. De algemeene Staaten kreegen hiervan, den volgenden voormiddag, kennis, uit eenen Brief van de Afgevaardigden te Velde, dien wy, aan 't einde van dit Boek (*p*), geplaatſt hebben. De Heer en Mr. *Pieter Schaap*, Raad deezer Stede, begaf zig, met een affchrift van deezen Brief, in perſoon, herwaards. De Vroedſchap werdt, nog dien zelfden avond ten tien uuren, byeen geroepen. Men beſloot terſtond in het inlaaten van 't zoete water te bewilligen. Ook werdt geraaden gevonden, ter Vergaderinge van Holland, te wege te brengen, dat de Stad met eene aanzienlyke bezetting voorzien werdt, en ondertuſſchen een begin te maaken met het aanwerven van drie vendelen Stads ſoldaaten, waarin de Raad, al voor eenigen tyd, bewilligd hadt. Men vondt goed, de vierenvyftig Compagnien Burgers nog met drie te vermeerderen, en alle nagten zes Compagnien, in de plaats van drie, te doen waaken (*q*). Wat laater, werdt het getal der Burger-Compagnien op zeſtig gebragt (*r*). Voorts, raadpleegde men op het afbreeken der bruggen langs de toegangen naar de Stad, welk laatſte gelaaten werdt aan de Heeren Commiſſariſſen tot de Veſtingwerken der Stede, by welken nu de Oud-Burgemeester, Mr. *Andries de Graef*, gevoegd werdt (*s*).

De Franſchen komen over den Ryn.

Voorzorg te Amſterdam.

Twee dagen laater, werdt ook beſlooten het zoute water, zo aan de Ooſt- als Weſt-zyde van de Stad, in te laaten, na dat de goede Gemeente vooraf gewaarſchuwd zou zyn, om zig voor ſchade te hoeden (*t*): tot welk werk, de Heeren *Nicolaas Pancras*, *Cornelis van Vlooswyk*, Heer van Vlooswyk, *Andries de Graef*, *Nicolaas van Loon* en *Joannes Hudde* gemagtigd werden. Onder opzigt van deeze Heeren, werden terſtond eenige Polders om de Stad doorgeſteken: ook de Diemer- en Bylemermeeren. De doorſnyding in den Diemerdyk geſchiedde omtrent Jaap Hannes. 't Gat aldaar werdt verſchanſt: en omtrent het zelve een Oorlogsſchip gelegd. De Ringdyk der Diemermeer werdt, insgelyks, doorgeſteken. Ook de Amſteldyk, ter wederzyde; en op de doorſnydingen werden ſchan-

Men laat water in en om de Stad.

(*m*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* H. 13, 24 *May* 1672. *f.* 49, 57.
(*n*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* H. 11 *Juny* 1672. *f.* 59.
(*o*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* H. 13 *Juny* 1672. *f.* 63, 64, 65.
(*p*) Bylaage *Lt.* A.
(*q*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* H. 15 *Juny* 1672. *f.* 72.
(*r*) Handv. *bl.* 161.
(*s*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* H. 13 *Juny* 1672 *poſt decimam veſpertinam f.* 66, 67, 68, 69.
(*t*) *Zie* Keurb. *Lt.* P. *f.* 38.

1672. schansen gelegd. 't Zelfde geschiedde in den Veendyk en elders. Men raadpleegde ook op het slegten van molens, raamen en andere timmeraadjen buiten de Stad: doch men besloot, eerlang, het zelve nog eenigen tyd uit te stellen (*u*). Kortom, men verzuimde niets, om de Stad ongenaakbaar te maaken voor den vyand.

Het overgaan van Naarden en Utrecht geeft gelegenheid tot verdere voorzorg binnen Amsterdam.

Het Leger der Staaten, den Yssel hebbende moeten verlaaten, was, ondertusschen, geweeken naar Utrecht, daar 't graauw, gelyk men, op den zestienden Juny, te Amsterdam, vernam, volstrekt meester was van de Regeeringe, en, zo 't scheen, beslooten hadt, 's Lands Krygsmagt buiten te houden (*v*). Ook verstondt men, in den Haage, dat het Leger, in den tegenwoordigen nood, gebruikt moest worden om Holland te dekken. Het werdt dan verdeeld langs de toegangen naar deeze Provincie. Prins Joan Maurits van Nassau vatte post te Muiden, daar hem, eerlang, uit Amsterdam, op zyn verzoek, omtrent negenduizend guldens aan geld en veelerlei behoeften werden toegeschikt; schoon men, omtrent deezen tyd, niet dan met moeite besloot, buskruid ten dienste van 't gemeene Land van hier te laaten vervoeren. Ook moest de Stad haare geldmiddelen, ten deezen tyde, zeer te raade houden, ter oorzaake van de zwaare kosten, waarin zy zig steeken moest, om zig te verzekeren (*w*) tegen den naderenden vyand, die, 's nagts na den negentienden, van Naarden, en op den drieentwintigsten, van Utrecht meester werdt. Men oordeelde hier ook de Burgery zo noodig te hebben, dat men zig verontschuldigde van het laaten aanwerven van eenige vrywilligen uit deeze Stad, tot het verdedigen van de post aan de Nieuwerbrugge, onder beleid van den Prinse van Oranje (*x*). De vlugtelingen, die, by menigten, van Naarden herwaards kwamen, werden, by kleine hoopen, ingelaaten door 't klinket. De poorten werden, ten deezen tyde, digt gehouden, de valbruggen waren opgehaald, de hameijen geslooten. Men smeet de bruggen op de toegangen af. Men nam twaalf Compagnien gewapend Bootsvolk aan, die onder bevel van den Vice-Admiraal *Isaak Sweers* gesteld, en, voor eerst, op de Uitleggers in 't Y en in den Amstel, gelegd werden (*y*). Ook werden drie Compagnien vrywillige Ruiters opgeregt, over welke de Heeren *Dirk Tulp*, Oud-Schepen, *Henrik Hooft*, Advokaat-Fiskaal voor 't Collegie ter Admiraliteit alhier, en *Jan van Vlooswyk*, Secretaris deezer Stad, Ritmeesters waren. De arbeid aan de wallen werdt vlytiglyk voortgezet. Men bediende zig hiertoe van de jongens uit de Weeshuizen. Ook sloegen 'er veele Doopsgezinden de hand aan. Doch de Jooden werden verschoond, mids twaalfhonderd en zestig guldens aan de Stad opbrengende (*z*). Voor de Haarlemmer- en Leidsche Poorten, werden ravelynen gelegd, om die poorten te dekken. De wallen werden, eerlang, gestoffeerd met tweehonderd stukken geschuts. 't Bevel over de Burgerye en het Krygsvolk in de Stad werdt, door Burgemeesteren, opgedraagen aan den Colonel *Joan van Beveren*, Bevelhebber van Geertruidenberg en onderhoorige Sterkten (*a*). Men besloot, in 't begin van July (*b*), scherp onderzoek te doen op de inkomende Franschen, en zelfs alle gebooren onderdaanen des Konings van Frankryk, die hier niet voor May gewoond hadden, ter Stad uit te doen vertrekken: welk bevel, in October, ook tot de Engelschen uitgebreid werdt (*c*). Sommigen schryven, dat de Prins van Condé voorhadt, zig van Amsterdam meester te maaken (*d*): 't welk, zo men 't aanneemt, de zorg, die, ten deezen tyde, voor de Stad gedraagen werdt, ten volle regtvaardigt.

1672.

Misnoegen op de Regeeringe, in sommige Steden, en ook te Amsterdam.

De kommerlyke toestand van Holland en van den gantschen Staat gaf, midlerwyl, in verscheiden' Steden aanleiding tot misnoegen, waarvan eenigen zig bedienden, om de verheffing van den Prinse van Oranje tot de waardigheden zyner Voorzaaten te bevorderen. Te Amsterdam, hadt men nogtans minder blyken van dit misnoegen bespeurd, dan in de meeste andere Steden; schoon het hier ook niet ontbrak aan zulken, die sommige Heeren, by monde en geschrifte, verdagt zogten te maaken van ongeoorlofde handeling met het Fransche Hof.

Prins Joan Maurits wordt voor *Verraader* gescholden.

Op den zesentwintigsten Juny, was het graauw zo opgezet door eenigen, dat men zig niet ontzag, den Veldmaarschalk, Prins Joan Maurits, die toen door deeze Stad trok, op de openbaare straat, aan te randen, en voor *verraader* te schelden (*e*). Op de Burgerwagten, ging ook een heimelyk en openlyk morren om onder eenigen. 's Nagts tusschen den agtentwintigsten en negenentwintig-

De Hoofd-Officier

(*u*) Resol. Vroedsch. *Lr.* H. 14, 15, 16, 19, 20, 21, 23, 24 *Juny*, 11 *July* 1672. *f.* 70, 71, 76, 77, 78, 84, 85, 86, 87, 88, 149, 170. Groot-Memor. *N.* VI. *f.* 74, 77, 79.

(*v*) Resol. Vroedsch. *Lr.* H. 16 *Juny* 1672. *f.* 75.

(*w*) Resol. Vroedsch. *Lr.* H. 21, 22, 24, 25, 30 *Juny* 1672. *f.* 88, 91, 92, 96, 97, 101, 127.

(*x*) Resol. Vroedsch. *Lr.* H. 23 *Juny* 1672. *f.* 94.

(*y*) Groot-Memor. *N.* VI. *f.* 75 *verso*, 78, 81 *verso*, 89 *verso*, 92 *verso*, 97 *verso*, 98, 124 *verso*.

(*z*) Groot-Memor. *N.* VI. *f.* 87.

(*a*) Resol. Vroedsch. *Lr.* H. 23 *July* 1672. *f.* 137.

(*b*) Groot-Memor. *N.* VI. *f.* 71.

(*c*) Keurb. *Lr.* P. *f.* 40 *verso*, 47 *verso*. COMMELIN, *bl.* 1212, 1213.

(*d*) VALKENIER Verw. Europa, I. *Deel*, *bl.* 459.

(*e*) VALKENIER Verw. Europa, I. *Deel*, *bl.* 687, 688.

1672. Gerard Haſſelaer wordt, by ongeluk, gekwetſt, en ſterft aan de wonde.

tigſten Juny (1), deedt de Oud-Burgemeeſter *Gerard Haſſelaer*, van wien wy, in 't voorgaande gedeelte deezer Geſchiedeniſſen, meermaalen gewaagd hebben, en die, ſedert het jaar 1669, het Ampt van Hoofd-Officier bekleedde, de ronde langs de wallen, vermoedelyk, om met eigen oogen te zien, hoe 't op de wagten toeging. Gelegenheid hiertoe gaf een gerugt, door ſommige burgers, ten zynen huize, verwekt, dat de Franſchen, met eenige vaartuigen, in 't Y, omtrent het Blaauwe Hoofd, genaderd waren, met oogmerk, gelyk men vreesde, om de Stad te verraſſen. De Heer Haſſelaer toonde zig bereid, ſchoon 't nagt en hy reeds te ruſt gegaan was, om de waarheid hiervan te onderzoeken. Doch bevondt, aan 't Blaauwe Hoofd gekomen, dat de verdagte vaartuigen vol Zuid- en Noordhollandſche boeren waren, die, in Deventer en elders krygsgevangen gemaakt, ſedert, waren vrygekogt. De Hoofd-Officier, zulks vernomen hebbende, vindt geraaden, langs de wallen en poorten, de ronde te doen, eer hy naar huis keert. Doch aan de laatſte poſt gekomen, wordt hem, door den Burger ſchildwagt, naar 't woord gevraagd. De Heer Haſſelaer, verſtoord over deeze vraage, hervraagde, *of hy zyne ordre niet beter verſtondt*? en *of hy zelf het woord wel hadt*? De burger, zulks met *neen* beantwoord hebbende, hieldt egter den Heere Haſſelaer, die vaſt voortging, den tromp van den ſnaphaan toe, nog al aanhoudende om het woord te weeten. De Hoofd-Officier, dit dringen en dreigen kwalyk neemende, tradt naar den Schildwagt, en ſloeg met den rotting 't geweer nederwaards, 't welk, alzo de haan overgehaald was, in dit oogenblik, los ging, en een' kogel uitliet, die den Heere Haſſelaer ongelukkiglyk kwetſte in de dye. Hy kwynde lang aan de wonde, en overleedt 'er eindelyk aan, op den elfden Juny des volgenden jaars. Een zyner Dienaaren, die met een' halven piek gewapend was, zynen meeſter gekwetſt ziende, ſtiet den ſchildwagt in de borſt; doch deeze bragt 'er 't leeven af (*f*). Na dat de Heer Haſſelaer gekwetſt geworden was, werdt het Schoutampt, by voorraad, door den Preſident-Schepen, *Hans Bontemantel*, waargenomen.

Amſterdam kant zig tegen

De handeling met Frankryk, waartoe, ter Vergaderinge van Holland, beſlooten was, bragt veel toe, om 't volk in de Steden ongeruſt te houden. De Stad Amſterdam hadt de voorwaarden, die, van wege den Koning, waren voorgeſlaagen, en beſtonden, in het behouden van 't gene hy reeds veroverd hadt, of iet anders van gelyke waarde in de plaatſe, boven vergoeding van de koſten des oorlogs, voor volſtrekt onaanneemlyk verklaard (*g*), en zelfs eene ernſtige aantekening gedaan tegen het beſluit, ter Vergaderinge van Holland, in afwezendheid haarer Gedeputeerden, genomen, waarby goedgevonden was, volmagt te geeven om te ſluiten, mids de Regeering en Souverainiteit der byzondere Provincien bewaard bleeve (*h*). Doch 't gemeen, hiervan geene kennis hebbende, en onder de hand opgeſtookt wordende tegen de Regenten, hadt alomme, en zelfs te Amſterdam, het hoofd en den mond vol van eenen toeleg, om 't Land aan Frankryk te verkoopen. De Stad Dordrecht hadt, ter Vergaderinge, voorgeſlaagen, dat men de Gemeente van de waare geſchaapenheid der handelinge met Frankryk behoorde te onderregten. Doch de Stad Amſterdam, niet in deeze handelinge bewilligd hebbende, kantte zig tegen den voorſlag van Dordrecht, ten ware tevens openbaar gemaakt werdt, dat zy niet in het geeven van volmagt geſtemd hadt. De Regeering vondt egter geraaden, tot geruſtſtelling der Gemeente, in 't hoofd van een verbod van uitvoer van graanen, welk den negenentwintigſten afgekondigd werdt, te laaten invloeijen „ dat zy ge„ zind was, de Stad, en derzelver Gods„ dienſt en Vryheid, met goed en bloed, „ en tot het uiterſte toe, te beſchermen (*i*)." En ſommigen tekenen aan, dat deeze afkondiging van nuttigen invloed was op een goed gedeelte der Burgerye (*k*); een ander gedeelte van welke egter nog bleef morren op eenigen uit de Regeeringe.

1672. De handeling met Frankryk.

De Stad beſluit tot de bevorderinge des Prinſen van Oranje.

De beweegingen onder 't gemeen waren blykbaarlyk aangelegd, om den Prins van Oranje te bevorderen. Leiden hadt, geduurende dezelven, reeds voorgeſlaagen, dat men zyner Hoogheid de volkomen magt over de Patenten behoorde op te draagen: en de Stad Amſterdam beſloot 'er haare ſtem toe te geeven, mids het met eenpaarigheid der Leden geſchiedde (*l*). Maar 's daags voor 't neemen van dit beſluit, was de Regeering van Dordrecht, door een gedeelte der Burgerye, gedwongen geworden, om

(*f*) Valkenier Verw. Europa, I. *Deel*, *bl.* 712, 713. Commelin, *bl.* 1200.

(1) Commelin ſchryft, dat het tuſſchen den agtentwintigſten en negenentwintigſten July voorviel; doch wy volgen de *Lyſt der Regeeringe* voor de *Handveſten*.

(*g*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 26 *Juny* 1672. *f.* 103 *enz.*
(*h*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 28 *Juny* 1672. *f.* 112 *enz.*
(*i*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 29 *Juny* 1672. *f.* 122, 123. Keurb. *Lr.* P. *f.* 39 *verſo.*
(*k*) Valkenier, I. *Deel*, *bl.* 688.
(*l*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 30 *Juny* 1672. *f.* 129.

1672. om den Prins, by schriftelyk besluit, te verklaaren tot Stadhouder. Andere Steden volgden dit voorbeeld. En Amsterdam onder de eersten: wordende alhier, op den eersten July, zonder dat 'er, zo ver my gebleeken is, ten dien dage, eenige oproerige beweeging vooraf gegaan ware, in de Vroedschap, beslooten „ van deezer Ste- „ de wege, wel geen' voorslag te doen tot „ vernietiging van 't Eeuwig Edict en be- „ vordering van zyne Hoogheid tot het Stad- „ houderschap; doch, zo de andere agt- „ tien Leden daartoe eenpaariglyk neigden, „ insgelyks, in 't een en 't ander te bewil- „ ligen." De Afgevaardigden der Stad ter Vergaderinge van Holland verzogt hebbende, dat hun, in deeze gewigtige tyds gelegenheid, nog eenige Heeren uit den Raad mogten worden toegevoegd; werden daartoe, ten zelfden dage, benoemd de Heeren *Andries de Graef* en Dr. *Willem Backer*. De eerste hadt, nevens den Heer Joan Corver, maar even verslag gedaan van eenen keer, dien zy, 's daags te vooren, naar Muiden by Prinse Joan Maurits gedaan hadden, en was hierop, in den Raad, beslooten, alles, ter Vergaderinge van Holland, aan te wenden, om de posten te Muiden, te Weesp en aan den Hinderdam wel te doen bewaaren (*m*).

De Oud-Burgemeester Andries de Graef wordt, door 't graauw, gescholden en gedreigd.

De Heer de Graef begaf zig, op den middag, naar 't Nieuwe-zyds Heeren-Logement, voorheen het Westindische Huis, op den Haarlemmerdyk, om van daar, met den Postwagen, te vertrekken naar den Haage. Hieromtrent was eenig slegt graauw en vrouwvolk samengeschoold, welk, ziende dat de Burgemeester een' reiszak by zig hadt, hem begon te schelden voor *Verraader*, roepende, *dat hy met geld en brieven naar den Haage trok, om de Stad den vyand te leveren*, daarby voegende, *dat men den schelm vast houden, en doorschieten moest*. De Schutters, die op het Wagthuis boven 't Heeren-Logement de dagwagt hielden, op dit gerugt, in 't geweer geraakt, deeden den Postwagen stil staan. De Burgemeester tradt 'er af, en bergde zig in 't Heeren-Logement, terwyl een wyf hem naar de paruik greep, en een ander hem haare muts in 't aangezigt smeet. Zelfs werdt 'er, in 't sluiten van de deur, een' steek met een degen naar hem gedaan, waardoor een jongman, *Olfert Meijer* genaamd, aan de hand gekwetst werdt. De Burger-Kapitein *Pieter Verlo*, midlerwyl zyn vendel Schutters op de been gebragt hebbende, rukte regt toe regt aan op 't Heeren-Logement; deedt het graauw verstuiven in een oogenblik, en geleidde den Heer de Graef veiliglyk te rug naar 't Stadhuis; van waar hy, eerlang, tusschen de Burgemeesters *Cornelis de Vlaming van Oudshoorn* en *Henrik Hooft*, en de Colonellen *Geelvinck* en *Roeters*, gevolgd van eenen grooten sleep inwooners, naar de Haarlemmer-Poort gebragt werdt. En hier werdt aan de Burgerwagt verklaard, dat de Heer de Graef, om Stads zaaken, ten beste van de Burgerye, naar den Haage vertrekken moest. Men liet hem dan andermaal op den Postwagen treeden, en hy reedt, zonder verdere verhindering, ter poorte uit. Maar 't gerugt der bewee- gingen voor 't Heeren-Logement verspreid de zig schielyk door de Stad. 't Geschreeuw van *een oploop! een oploop!* klonk door alle straaten. 't Graauw rotte te hoop, aan ver- scheiden' oorden, met naame, op en om trent de Reguliersmarkt, die, in 't jaar 1668, tot eene Botermarkt geschikt was (*n*); van waar de woeste menigte, langs de Reguliers-Breêstraat, naar den Dam wilde. Doch een Serjant, met een Korporaalschap burgers, de wagt houdende onder den Reguliers-tooren, bezette in aller yl de Reguliers Breêstraat, den Singel, de Kalverstraat en de nieuwe Doelestraat, met piekeniers en muskettiers, en stuitte de aandringende menigte. Ook bevondt zig hier een der Burgemeesteren, om de Schutters aan te moedigen tot hunnen pligt. In de nieuwe uitlegging over de Prinsen-graft, waren de wyven op de been geraakt, een van welken met de trom omsloeg, *dat elk die een stuiver of een halve stuiver veil hadt om een vendel te koopen, waarmede men naar den Dam dagt te trekken, zig terstond openbaaren moest*. En in een oogenblik, vloeide 'er eene groote menigte samen. Doch de Burgerwagt van de Leidsche Poort en Reguliers-tooren verdreef dezelve, met weinig moeite (*o*). Ook vernam men hier, voor eerst, geene oproerige beweegingen meer. 't Is zeer te vermoeden, dat de tegenwoordigen heimelyk waren aangelegd, om, door middel derzelven, ook hier, gelyk in andere Steden, de Regeering te dwingen om den Prins van Oranje te verkiezen tot Stadhouder; en dat de bewerkers deezer beweegingen van het voortzetten derzelven hebben afgezien, na dat zy vernomen hadden, dat de Raad hadt beslooten te bewilligen in de verheffinge van zyne Hoogheid.

1672.

Opschudding aan verscheiden' oorden van de Stad.

Ten volgenden dage, werdt de verkiezing van den Prinse, tot alle de waardigheden, Byzonderheden, omtrent voor-

(*m*) Resol. Vroedsch. *Lr.* H. I *July* 1672. *f.* 110, 111, 112.

(*n*) Keurb. *Lr.* O. *f.* 192 *verso*, 207 *verso*.

(*o*) VALKENIER Verw. Europa, I. *Deel*, *bl.* 689, 690.

1672. voorheen door zyne voorzaaten bekleed, op nieuws, in den Raad deezer Stede, vaſtgeſteld, en te gelyk beſlooten, den Prinſe hiervan, door eene aanzienlyke Staatswyze bezending, kennis te geeven, zo dra de Leden van Holland, eenpaariglyk, tot 's Prinſen verheffing, zouden beſlooten hebben. De vernietiging van 't eeuwig Edict werdt, ten zelfden tyde, vaſtgeſteld (*p*). In zekere *Aantekeningen* van den Heere Hans Bontemantel, die, ten deezen tyde, Preſident-Schepen en Raad deezer Stede was, leeſt men „ dat dit Edict, door den Griffier *Gaspar Fagel* en den Oud-Burgemeester *Gillis Valkenier* uitgevonden, en den „ Raadpenſionaris de Witt overdrongen „ was; dat Fagel het, in 't jaar 1670, reeds „ hadt willen doen vernietigen, zo men den „ Prinſe geene beſliſſende ſtem in den Raad „ van Staate wilde toeſtaan; doch dat Valkenier, 's daags voor dat de vernietiging „ van dit Edict, hier ter Stede, beſlooten „ werdt, nog in de Vroedſchap gedreeven „ hadt, dat men 't in wezen behoorde te „ laaten, en den Prins egter tot Stadhouder aan te ſtellen, of zelfs, van deezer Stede wege, voor te ſlaan, om hem „ tot Graave te verheffen; waartoe de Raaden *Nicolaas Pancras*, *Cornelis Geelvinck*, „ *Jacob Jacobszoon Hinloopen* en *Cornelis Backer* ook gezind zouden geſcheenen hebben. Doch Bontemantel en de meeſte „ andere Leden hadden gedrongen op de „ vernietiging van 't Eeuwig Edict, alzo „ men vaſtſtelde, dat de Staaten de Leden „ wel ontſlaan zouden van den eed, op de „ onderhoudinge van het zelve afgelegd. „ Ook werdt," volgens de *Aantekeningen* van den Heere Bontemantel „ de voorſlag om den Prins tot Graave te verheffen, door de meeſte Leden der Vroedſchap, van de hand geweezen (*q*)." Doch van deeze byzonderheden vind ik niets gemeld in de *Regiſters der Vroedſchap*.

trent de vaſtſtelling en vernietiging van 't eeuwig Edict.

Op den vierden July, werdt Willem de III., Prins van Oranje, aangeſteld tot Stadhouder van Holland: en den volgenden dag, werdt, in de Vroedſchap deezer Stede, beſlooten, zyne Hoogheid, door eene byzondere bezending van Stads wege, waartoe de Heeren *Cornelis de Vlaming van Oudshoorn*, Preſident-Burgemeeſter, en *Jacob Boreel* en *Cornelis Rogh*, Raaden, benoemd werden, met de nieuwe waardigheid geluk te wenſchen, en van de zonderlinge toegenegenheid en bereidwilligheid van deeze Stad te verzekeren (*r*). Het boek, waarin alle de Leden van de Vroedſchap, ſedert het jaar 1668, het eeuwig Edict ondertekend hadden, werdt, op den elfden July, in de Raadkamer, verbrand (*s*).

Willem de III. wordt Stadhouder.

1672.

De verheffing des Prinſen van Oranje hadt merkelyken invloed op de begonnen handeling met Frankryk. De meeſte Steden hadden, te vooren, bewilligd om te ſluiten, onder anderen Edam, welks Afgevaardigden, den derden July (1), door Amſterdam naar den Haage reizende, aangetaſt waren van de burgers, die hen naar 't Stadhuis geſleept, en genoodzaakt hadden tot het openen van hunnen laſt, waarby bleek, dat zy in de volmagt tot handeling bewilligen mogten: 't welk hen in lyfsgevaar bragt (*t*). Amſterdam hadt altoos de handeling afgeſtemd; doch weinig gehoor verworven ter Vergaderinge van Holland. Maar na de verheffing van zyne Hoogheid, was 't blad omgekeerd. Men beſloot toen, op 't ſterk dringen van Amſterdam, en na 't inneemen van 's Prinſen gevoelen, de handeling af te breeken, zo de Koning van Frankryk zyne eiſchen niet maatigen wilde; en wat laater, al 't beleid derzelve te laaten aan den Prinſe van Oranje. Terwyl de handeling gerekt werdt, kwam 'er zo groot eene verandering in den ſtaat der zaaken, dat men wel haaſt betere voorwaarden bedingen kon van Frankryk. Doch 't verhaal hiervan behoort niet tot de geſchiedeniſſen van Amſterdam in 't byzonder (*u*).

De Afgevaardigden van Edam raaken hier in lyfsgevaar.

In deeze Stad, duurde, zelfs na 's Prinſen aanſtellinge, 't gemor en het misnoegen onder eenigen. Op den vyfden July, begaf zig *Govert Outvorſt*, Koperſlager en Serjant der Burgerkompagnie van Kapitein *Jakob de Graaf*, naar Burgemeeſters-Kamer, den Heere *Henrik Hooft*, die zig toen alleen al daar bevondt, ſtoutelyk, en met gedekten hoofde, afvraagende, *hoe men 't met de Stad voorhadt?* daarby voegende, *dat hy en wel drieduizend met hem ongeruſt waren, en geruſt*

Stoute vraag van eenen burger in Burgemeesters-Kamer.

(*p*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 2 *July* 1672. *f.* 134.
(*q*) *Uit* Aantek. *van* Schepen Bontemantel, MSS. *Zie* Vaderl. Hiſt. XIV. *Deel*, *bl.* 85, 86.
(*r*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 5 *July* 1672. *f.* 146.
(*s*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 11 *July* 1672. *f.* 150. *Zie ook* Vaderl. Hiſt. XIV. *Deel*, *bl.* 85.
(*t*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 3 *July* 1672. *f.* 142. Vaderl. Hiſt. XIV. *Deel*, *bl.* 66.
(*u*) *Zie* Vaderl. Hiſt. XIV. *Deel*.

(1) In eenige *Aantekeningen van deezen tyd*, die ik, in de *Vaderlandſche Hiſtorie*, gevolgd had, wordt het geweld, gepleegd aan de Afgevaardigden van Edam, geſteld gebeurd te zyn op den zesentwintigſten Juny. Doch in de *Reſolutien der Vroedſchap*, lees ik, op den *derden July*, van *d'inſolentie*, DEES OCHTENT. *by de burgers albier, aen de Heeren Gedeputeerden van Edam gepleecht:* 't welk ik onderſtel op het zelfde geval te zien: waarom ik, ten opzigte van den tyd, afgeweeken ben van de *Aantekeningen*, boven vermeld.

1672. *ruſt geſteld wilden worden.* Men nam in beraad, om deezen onbeſcheiden menſch, terſtond, agter af te leiden. Doch eenigen hielden 't tegen; en hy badt Burgemeeſter Hooft, des anderendaags, om verſchooning; zo dat de zaak, voor dien tyd, geen verder gevolg hadt (*v*). Burgemeeſteren, middlerwyl, vernomen hebbende, dat zyne Hoogheid gezind was, de Stad, door alle mogelyke middelen, tegen vyandelyke aanvallen, te beſchermen, lieten, op den agtſten, eenen Brief aan hem afgaan, die van woorde tot woorde aldus luidde:

Burgemeeſteren ſchryven aan zyne Hoogheid.

AEN SYN HOOGHEID,

Doorluchtige Hoochgeboore Vorſt ende Heere,

„ Uit het mondeling bericht van den Heere van Oudtshoorn, onſen welgeëerden „ Collegua, ende de andere Heeren deſes ſtads „ Gedeputeerden hebben wy met ſonderlinge „ aengenaemheit verſtaen, dat u Hoogheid heeft „ gelieven de goedheid te hebben van aen de „ ſelve verſeekeringe te geven van de onver„ diende toegenegentheid die u Hoogheid heeft „ om deſe ſtadt ende de goede ingeſetenen van„ dien met raed en daed te willen byſpringen en„ de van alle oppreſſien en vyandtlyke attaquen, „ door alle bedenkelyke precautien, beſcher„ men en protegeren.

„ Wy vinden ons daerop gemoedigt om uw „ Hoogheid wat omſtandelyk deſes ſtads con„ ſtitutie en gelegentheid by deſen te remon„ ſtreren, ende met eenen des ſelfs wyſe raed in „ veele importante ſaeken (daer voor wy geer„ ne bekennen dat ons verſtandt ſtille ſtaet, en „ die onſe capaciteit by manquement van erva„ rentheid verre overtreffen) gedienſtelyk te „ requireren: onder proteſtatie, Doorluchtige „ Hooghgebooren Vorſt en Heere, dat wy hier „ inne gaen met de openhartigſte confidentie „ van de wereld, en dat wy hebben dat ver„ trouwen in u Hoogheids eedelmoedigheid, dat „ naeſt God ons heil daervan totaliter depen„ deert, ende dat wy uw Hoogheid conſidereren „ als die geene de welke van Godt Almaghtig „ met de vereiſchte qualiteiten is begaaft, om „ de vervallene ſake door ſyn wys beleyt te „ kunnen herſtellen, ende by deſe bekommerly„ ke conſtitutie van tyden den Staet voor ver„ der onheil behoeden.

„ Doch om u Hoogheid met geen verdere „ proteſtatie (van 't geene nochtans waerach„ tig is en dat wy bidden dat by uw Hoogheid „ mooge impreſſie neemen als een articel des „ geloofs) op te houden, ſullen wy overgaen „ tot de ſake, ende u Hoogheid met het vereiſch„ te reſpect gedienſtelyk te gemoet voeren hoe „ dat uit de bygaende Caerte kan afgemeten wer„ den de conſtitutie van deſes Stads fortificatie, „ behelſende in ſyn circuit de diſtantie van vier „ uren gaens, omringt (buyten d'Ykant) met „ 27 bolwerken, hebbende daerenboven in de 1672. „ buytenwerken en gemaekte doorſnydingen te „ beſetten acht conſiderable avenues van alle „ het welk die heere L^t. Colonel du Mont, als „ alles naeuwkeurig hebbende onderſocht, u „ hooch^t. klaer bericht can doen, die wy bid„ den daerop moge werden gehoort, ende dat „ wy hier op wyders van U hoogheids hoogwys „ advys en conſideratien mogen weſen gedient, „ op wat wyſe u hoogheid oordeelt dat ſoo „ groot een werk in behoorlyke ſecuriteit en „ forme van defenſie kan werden gebracht, hoe „ veel canon, kruyt, ſcharp en ander amonitie „ van oorloch, hoe veel beſettingen, hoe groot „ aental militie, hoe veel Commandanten, hoe „ veel Ingenieurs daer toe noodigh ſyn ver„ eiſcht, dat deze ſake by U hoogheid gepon„ dereert ende ooverwogen ſynde, wy ook met „ het gene ons dan nog ſoude mogen deficieren, „ door U Hoogheids ordre, ſoo veel doenlyk „ is, promptelyk mogen werden voorſien ende „ van gedient: En om U hoogheid van 't guar„ niſoen alhier bericht te doen, ſoo is 't ſulx „ dat haer Ed: Gr: Mo: ons eenige dagen gele„ den, op ons aenhouden om eenig bequaem „ Commandant, hebben gelieven toe te ſenden „ den heere Colonel Beveren, ende alſoo wy „ om meer hooge Officieren aenhielden, ſyn „ ons gerecommandeert, ende hebben haeren „ dienſt gepreſenteert d'Overſten of Colonellen „ Trempe, Stocheym, Jorman, Fagnani, Ver„ ſtraten, Frens en Du Thiel, van dewelke „ eenige de premier rang van den Commandant „ ſchenen te willen in disput trecken. Nu bid„ den wy dat U Hoogheid ons uyt deſe ofte „ andere, die u Hoogheid bequaem mochte oor„ deelen ſodanig Commandant en ſoo veel me„ de- ofte minder Commandanten gelieven te „ dispicieren, als U Hoogheid oordelen ſal „ tot beſettinge van onſe binnen en buyten for„ tificatien vereiſt te ſyn. Wy ſullen ons daer „ gewillichlyk aen gedraegen, ende alles wat „ van U hoogheids hand comt niet anders als „ heilſaem voor ons conſidereren, ook met per„ miſſie den Ingenieur Du Monts comſt gaerne „ te gemoet ſien.

„ Wyders ſoo beſtaet onſe burgery uit ſes„ tigh compagnien, ende maekt uyt een aental „ van 10000 koppen. onſe militie gerengeert on„ der 14 Capiteinen bedraegt 2200 koppen ende „ vier compagnien paerden; waer onder twee „ vrywillige van de jonkheid van deſe ſtad ma„ ken uit 260 ruiters, ſulks in alles 12460 man.

„ Wy kunnen niet ſtille ſtaen om nochmaels „ te repeteren dat wy ons naeſt God in alles „ verlaten op uw Hoogheids wyſe directie, „ goede voorſorge en voorſichtig beleid, ende „ ſullen hier met permiſſie, noch byvoegen dat „ wy 't voor een ſonderlinge gratie en geluk „ ſouden achten, indien wy ſoodaenige eere „ mochten genieten, en ons d'occaſie wierde „ gegeven om aen u Hoogheids perſoon hier „ ter ſtede deſe verſekeringe mondeling nader „ te kunnen betuygen. Soo 't dan buyten hin„ der ofte ongemak koſte geſchieden, dat u „ Hoogheid gelieſde te reſolveren omme tot „ beter informatie van 't geene voorſ. is een „ keer herwarts in loco te doen; U Hoogheid „ ſoude hier vinden genegen herten die alleen

„ haer

(*v*) *Uit* Aantek. *van* Schepen BONTEMANTEL. *Zie* Vaderl. Hiſt. XIV. *Deel*, *bl.* 208.

1672. „ haer glorie daer inne ſullen ſtellen dat ſy haer „ moogen qualificeren onveranderlyk te ſyn

Doorluchtige, Hoochgeboren Vorſt en Heere,

Uw Hoogheids ootmoedige dienaers,

Burgermeesteren en Regeerders der Stad Amsterdamme.

8 *July* 1672.

Men ziet, uit dit ſchryven, klaarlyk, dat de Regeering van Amſterdam beſlooten hadt, den Prinſe van Oranje, ſchoon maar onlangs tot Stadhouder verheeven, de blykbaarſte bewyzen van eerbied en hoogagting te geeven. 't Leedt zelfs maar weinige dagen, toen men beſloot, zyner Hoogheid voor te ſlaan, dat de Stad het haare wilde doen, om hem hooger waardigheden te doen opdraagen, en zyn gezag en aanzien in den Staat te doen vermeerderen. En 't is ten hoogſte waarſchynlyk, dat een verkeerd begrip van 't gene hierover gehandeld werdt, ſommigen (*w*) heeft doen ſchryven, dat die van Amſterdam den Prinſe, omtrent deezen tyd, de * opperſte magt over hunne Stad hadden aangebooden. 't Zal hierom niet ondienſtig zyn, dat wy hier een naauwkeuriger en omſtandiger berigt van 't gebeurde ten deezen opzigte invoegen.

* Sovereignty.

Amſterdam raakt zeer ten agteren door de zwaare koſten, waarin de Stad zig, ten deezen tyde, ſteeken moeſt.

't Gevaar, waarin Holland, en Amſterdam in 't byzonder geſtort geworden was, door het naderen des vyandelyken Legers, hadt de Stad, die, ſedert den aanvang der jongſte vergrootinge, reeds vry wat ten agteren geraakt was, gejaagd op nieuwe en zwaare koſten, die haare geldmiddelen uitgeput, en zelfs haar Credit, geweldiglyk, verzwakt hadden. Het aanwerven van verſcheiden' vendelen Stads ſoldaten; het ligten van een goed getal matroozen; het houden van uitleggers in 't Y, in de Zuiderzee, in den Amſtel; het maaken van doorſnydingen en het leggen van ſchanſen op de toegangen naar de Stad, by 't Huis ter Hart, aan den Overtoom, by Jaap Hannes, en ter wederzyde van den Omval aan den Amſtel; de arbeid aan de Stads wallen; het opwerpen van nieuwe werken buiten de Haarlemmer- en Leidſche Poorten; het voorzien der Stad van krygs- en mondbehoeften, en zelfs van geheele fluitſchepen met zoet water, om, in geval van nood, tot het brouwen van bier en ander gebruik te konnen dienen; al dit en nog veel meer ſtrekte wel tot nut en beſcherming der Stede, en de Oud-Burgemeeſter en Hoofd Officier *Gerard Haſſelaer*, en de Burgemeeſteren *Henrik Hooft* en *Joan van de Poll*; ook, zo ſommigen melden, de Oud-Burgemeeſter *Gillis Valkenier*, die 't beleid van al dit werk hadden, leiden 'er veel eers mede in by de opmerkzaamſten onder de burgerye (*x*): maar men begrypt ligtelyk, dat de geweldige koſten, die tot dit alles vereiſcht werden, de geldmiddelen, en zelfs het credit der Stad zeer moeſten drukken. De gemeene laſten des oorlogs, waarin Amſterdam zulk een aanzienlyk gedeelte draagen moet, kwamen hierby. Al 't welke de Regeering, ten deezen tyde, zo verlegen maakte, dat zy, op den zeſtienden July, beſloot, Burgemeeſter Hooft af te vaardigen aan den Prinſe-Stadhouder, met laſt om zyner Hoogheid de gelegenheid der Stad, en vooral den ſlegten ſtaat van derzelver geldmiddelen, omſtandiglyk, te vertoonen, met verzoek, om uit den Prinſe te mogen weeten, of 'er, zyns oordeels, na dat men goed en bloed by de gemeene zaak zou opgezet hebben, eenig middel ware uit te denken, om het overige te behouden, en verdere verderfelyke onkoſten te voorkomen; en of zyne Hoogheid, door deszelfs Vorſtelyk credit en luiſter, by den Koning van Groot-Britanje of elders, daartoe zou konnen medewerken (*y*). De Heer Burgemeeſter Hooft begaf zig terſtond op reis, en hadt, den volgenden dag, zynde Zondag den zeventienden July, tot twee maalen toe, gehoor by den Prinſe, hem in 't breede vertoonende „ den ſtaat van 't Krygsvolk deezer Ste„ de, van derzelver veſtingwerken van bin„ nen en van buiten, en byzonderlyk de „ ſlegte geſteltenis van derzelver geldmid„ delen." Voorts, verzogt hy „ dat zyne „ Hoogheid geliefde te denken, op wat wy„ ze, het gemeene Land beſt uit deeze „ moeilykheden zou konnen gered worden, „ met verzekering, van Stads wege, om „ met hem alles, zelfs de eigen perſoonen „ der Regenten, te willen opzetten, zo hy „ oordeelde, dat de Staat, door de wape„ nen, in zynen voorigen toeſtand te her„ ſtellen ware. Doch vondt hy de zaaken zo „ verre verloopen, dat zy niet te redden „ waren, dan door een verdrag, op rede„ lyke voorwaarden; en agtte hy, om het „ een of het ander tot een goed einde te „ brengen, noodig, *op ſyn perſoon hooger „ digniteiten te doen confereeren, ende ſyne „ authoriteit en geſagh te doen vermeerderen*; „ de Stad Amſterdam was genegen, daar„ toe, van goeder herte, het haare toe te „ brengen." De Prins beantwoordde deezen

Burgemeeſter Hooft wordt aan den Prinſe-Stadhouder afgevaardigd, om hem de gelegenheid der Stad te vertoonen.

en hem de medewerking der Stad aan te bieden, om hem hooger waardigheden te doen opdraagen.

Antt-

(*w*) Burnet Hiſtory of his own Time *Vol* I. *p.* 326.

(*x*) Valkenier I. *Deel*, *bl.* 647, 706 *enz.* Vervolg *op 't* Leeven van H. de Groot, *bl.* 76.

(*y*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 16 *July* 1672, *f.* 72. Stads Miſſiven *N.* IV. *f.* 145 *verſo.*

1672. zen voorſlag met algemeene en beleefde woorden, betuigende, dat hy, met der daad, toonen zou, dat hy zig het belang van de Stad ter herte liet gaan. Voorts, beloofde hy, zo 't hem eenigszins mogelyk ware, Amſterdam met zyne tegenwoordigheid te zullen vereeren. Hy hadt ook, zeide hy, een' Edelman afgevaardigd aan den Koning van Groot-Britanje, van wiens handeling hy zig iet goeds belooven durfde. De Ingenieur *du Mont*, die hier ter Stede veel dienſt gedaan hadt, in het aanleggen van nieuwe Veſtingwerken, was, onlangs, op ernſtig verzoek van den Prinſe, naar 't Leger vertrokken (*z*). Doch zyne Hoogheid beloofde nu, hem, met den eerſten, herwaards te rug te zullen zenden. Ook zou hy zyne gedagten laaten gaan op een' of meer bekwaame Commandanten, die men, hier ter Stede, daar nu vry wat gewapend volk binnen was, oordeelde noodig te hebben (*a*). Burgemeeſter Hooft deedt, den negentienden, verſlag van 't gehandelde met den Prinſe: 't welk, door de Vroedſchap, in allen deele, werdt goedgekeurd (*b*). De Engelſche Hiſtorieſchryver BURNET, ſpreekende van 't gene de Stad Amſterdam, ten deezen tyde, met den Prinſe handelde, meldt, „ hoe zyne Hoogheid zelf hem verhaald „ hadt, dat deeze Stad hem zulke aanbie- „ dingen deedt, om dat zy alles voor ver- „ looren hieldt, en de ſchande van haaren „ ondergang liever over hem dan over zig „ zelve brengen wilde." Doch uit ons verhaal blykt, dat de Regeering gezind bleef, het uiterſte, en zelfs haare eigen perſoonen te waagen, zo de Prins oordeelde, dat de Staat door de wapenen te redden ware: 't welk doet zien, dat zy zyne Hoogheid in geen gevaar van ſchande brengen wilde, waaraan zy zelve niet begeerde te deelen. Wyders, zou de Prins ook aan Burnet verklaard hebben „ dat de Landzaaten geenen „ *Souverain* verdraagen konden, en meer tot „ den oorlog zouden opbrengen, om hun- „ ne eigene vryheid te beſchermen, dan „ voor eenigen Vorſt, wie hy ook ware: en „ dat deeze aanmerking hem bewoogen „ hadt, om de aanbieding van Amſterdam „ van de hand te wyzen (*c*)." Doch uit de *Regiſters der Vroedſchap* blykt wel niet, dat zyne Hoogheid den voorſlag der Stad om hem hooger waardigheid te doen opdraagen aangenomen; maar even weinig, dat hy denzelven afgeweezen heeft. Hoe veel ſtaats men dan, ten deezen opzigte, op het getuigenis van BURNET alleen maaken moge, blyve het oordeel des onzydigen Leezers aanbevolen.

woord van zyne Hoogheid.

Aanmerkingen op het gene Burnet, wegens deeze handeling, te boek geſteld heeft.

By gelegenheid, dat wy hier van Burgemeeſter Hooft gewaagd hebben, konnen wy niet nalaaten, kortelyk, te melden, 't gene een ander Engelſch Schryver, de Ambaſſadeur WILLIAM TEMPLE, die hem van naby gekend hadt, van hem te boek geſteld heeft. „ Ten deezen tyde, waren 'er, „ ſchryft hy (*d*), „ twee regeerende Burge- „ meeſters te Amſterdam, die 't gantſche „ bewind over de Stad, welke veel invloeds „ op den Staat heeft, in handen hadden, te „ weeten *Hooft* en *Valkenier*. Hooft was „ een eerlyk, edelmoedig man, die groote rykdommen van zyne voorouders bezat. Hy was, daarenboven, geleerd, „ ſchrander, vrolyk, en vry van ſtaatzugt, „ hebbende hy al de ampten, die hem door „ den Staat waren aangebooden, van de „ hand geweezen, en zig te vrede houden- „ de met op zyne beurt Burgemeeſter te „ worden van zyne Stad, in welk ampt hy „ zig zo weinig werks gaf, als hem mogelyk ware: een regtſchaapen vernuft, die „ my, vervolgt de Schryver, twee dingen „ gezeid heeft, welken ik nooit voorheen „ gehoord had, het eene, dat iemant, die „ op morgen een pynlyken dood te wagten „ hadt, zyn genot neemen zou van den dag „ van heden, indien hy gezond ware, en „ dat hy de eene of de andere ziekte of een- „ig verval van kragten onder de leden „ hebben moeſt, zo hy 't niet deedt: het „ andere, dat iemant, die ouder dan zes- „ tig jaaren wenſchte te worden, een plom- „ pe bloed zyn moeſt; en dat hy, zo dra „ hy dien leeftyd, welke hem toen naby „ was, bereikt zou hebben, naar de eerſte „ goede gelegenheid om te ſterven verlangen zou. Ook maakte hy," vervolgt TEMPLE „ zyn zeggen waar, ſtervende, onbe- „ zorgd, aan een overval van jigt, en ſpreekende met zyne vrienden, tot dat hy omtrent bezweeken was: waarna hyze wegzondt, op dat hy niet in hunne tegenwoordigheid ſterven mogt. Maar, naderhand, „ een weinig bekomende, ontboodt hyze „ op nieuws, zeggende, dat hy nog een half „ uur met hen praaten kon. Van zulk een' „ aart was de Heer Hooft. Dezelve," gaat TEMPLE voort „ hadt veel overeenkomſt „ met den mynen, ſchoon hy voor een gril- „ lig man gehouden werdt, en my eens zei- „ de, dat ik de eenigſte Ambaſſadeur was, „ dien hy ooit van zyn leeven bezogt hadt. „ Hy had al het gezag, welk iemant in zy- „ ne

Afbeelding der Burgemeeſteren Hooft en Valkenier, uit den Ridder William Temple.

(*z*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 25, 30 *juny* 1672. *f.* 101, 128.
(*a*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 27 *juny*, 22 *July* 1672. *f.* 169, 182.
(*b*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 19 *July* 1672. *f.* 172.
(*c*) BURNET *Vol.* I. *p.* 326.
(*d*) Memoirs *from* 1672 *to* 1679. *p.* 348, 378. *Edit.* 1754.

1672. „ ne Stad hebben kon, zonder het te zoe-
„ ken, te agten, of te gebruiken; daar *Val-*
„ *kenier* het zo ſterk zogt en najaagde als hy
„ kon, zonder'er half zo veel van te bezit-
„ ten: want hy was ſtuurſch en gemaakt,
„ ſchoon van veel beleid en overleg: ook,
„ zo geloofd werdt, gierig, en voorts be-
„ hendig in 't uitvinden en te werk ſtellen
„ van de middelen, die hy dienſtig oordeel-
„ de, om zyne oogmerken, in 't ſtuk der
„ Regeeringe, te bereiken."

Gemor in de Stad over 't bewaaren van de ſleutels der poorten en boomen.

Eer de Prins van Oranje zig naar Amſterdam begaf, was 'er wederom eenig gemor verwekt onder de burgerye over 't bewaaren der poorten, en 't bewaaren van de ſleutelen der zelven. Het eerſte geſchiedde, ten deezen tyde, ook by nagt, door de Stads ſoldaaten, en de ſleutels der poorten en boomen werden aan 't huis der regeerende Burgemeeſteren gebragt en bewaard. Doch de nabyheid der Franſchen, die Utrecht niet alleen; maar ook Naarden inhadden, maakte de Burgers, of eenigen der zelven ongeruſt als of de poorten en de ſleutels derzelven niet bewaard werden, naar behooren. Eenige Regenten waren nog al verdagt by 't gemeen, als of zy 't oog hadden naar den vyand, en toeleg maakten, om hem de Stad in handen te ſtellen; ſchoon hiervan nooit iet het allerminſte gebleeken is, en men veeleer reden heeft om te beſluiten, dat diergelyke gerugten verwekt, of voortverhaald werden, door zulken, die verandering zogten in de Regeering der Steden, en ook te Amſterdam, alwaar zig deeze toeleg wel haaſt openbaarde. 't Was 'er zo ver van af, dat men niet gezorgd zou hebben voor de beveiliging der Stad, dat men zo dra, in 't begin van Auguſtus, geene tyding gekreegen hadt, dat de Franſchen de poſten omtrent Muiden begonden te naderen, of men beſloot den Heer *Jacob Boreel* af te vaardigen aan zyne Hoogheid, en om een' Kolonel en Regement voetvolk, tot verdere bezetting der Stede, te verzoeken. Ten zelfden tyde, werden ook, op ingeloopen berigt, dat 'er, by wylen, eenige onraad beſpeurd was in en omtrent de Wetering, de Heeren *Cornelis Geelvinck*, Heere van Kaſtrikum, Dr. *Roetert Ernſt* en Mr. *Nicolaas Witſen* gemagtigd, om, nevens de Heeren Commiſſariſſen tot de Veſtingwerken, daarop een waakend oog te houden (*e*). Maar tegen 't einde van July, hadden eenige burgers beſtaan, de ſleutels der poorten, in plaats van aan 't huis van eenen der Burgemeeſteren, te brengen op de Hoofdwagt op 't Stadhuis, alwaar Burgemeeſter *Lambert Reinſt*, wiens beurt het toen was, geraaden vondt, zyne nagtruſt te neemen, om te beter te zorgen voor de ſleutels, welker bewaaringe hem aanvertrouwd was. Maar met den aanvang van Auguſtus, viel de beurt om voor de ſleutels te zorgen, op den Burgemeeſter *Joan van de Poll;* en Burgemeeſteren vonden toen geraaden, dezelven wederom ten zynen huize te laaten brengen. Van dit hun beſluit gaven zy kennis aan den Krygsraad, door wien het den byzonderen Compagnien werdt aangediend. Doch de Schuttery, ſchoon zy, omtrent deezen tyd, de poorten reeds bewaakte; of eenige heethoofden onder dezelve namen euvel, dat de ſleutels in bewaaring van Burgemeeſteren bleeven. Men morde „ dat Burgemeeſteren, meeſters zynde „ van de ſleutels, ook meeſters van de Stad „ waren; dat de droevige ervaarenis, on- „ langs, geleerd hadt, hoe veele Burge- „ meeſters, door 't overleveren van der „ Steden ſleutelen, de Steden en Burgeryen „ te gelyk aan den vyand hadden overge- „ leverd; doch dat het hier nog tyd was, „ dat de Burgery zelve toezage, en een oog „ in 't zeil hieldt." 't Graauw, de lugt krygende van het misnoegen onder de Schutterye ſtreeft, op zekeren avond, in grooten getale, naar den Dam. Eenige onruſtige geeſten, die, om te minder bekend te zyn, den mantel om de ooren geſlaagen hadden, mengen zig onder den woeſten hoop; blaazen 't vuur van oproerigheid aan, en verzekeren 't volk van byſtand. Tegen tien uuren, kwamen de Schutters, met de ſleutels van ééne der poorten, aan 't Stadhuis, in de plaats van aan 't Huis van Burgemeester van de Poll. 't Graauw, om als 't ware te zien, of zy de regte ſleutels wel bragten, drong naar binnen: doch werdt geſtuit door den Kapitein *Barend Elias*, die toen de wagt hadt, en, den ingang van 't Stadhuis bezet hebbende, nevens zyne manſchap, met de lonten op den haan, de ſleutels der overige poorten en boomen bleef afwagten, die egter, vooraf, door de onruſtigen op den Dam, bekeeken en geteld werden. Maar de ſleutels van den Nieuwe-brugs-boom waren, door eenigen, die zig, zo 't ſchynt, naar den laſt van Burgemeeſteren voegen wilden, aan 't huis van Burgemeeſter van de Poll gebragt. 't Volk zulks bemerkt hebbende, ſtreeft, woedende, derwaards, en vordert de ſleutels ſtoutelyk te rug, op dat zyze op 't Stadhuis brengen, en bewaaren mogten. Gevalliglyk, bevondt Burgemeeſter Hooft zig ten huize van den Heere van de Poll. Deeze, ter deure uit getreden, houdt der menigte voor „ dat de ſleutels daar immers wel be- „ waard waren; dat Burgemeeſteren 'er ook

1762. ſleutels op 't Stadhuis. Zy worden aan 't huis van Burgemeeſter van de Poll gebragt.

Ongenoegen hierover, onder de Burgerye.

't Volk ſtreeft naar 't Huis van den Heere van de Poll.

Burgemeeſter Reinſt neemt zyne nagtruſt by de Stads

(*e*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 5 *Aug.* 1672 *poſt meridiem f.* 207.

1672. „ niet mede konden uitvoeren, zo lang de „ Burgery de poorten bewaarden; en dat, „ al wilde ſchoon een Burgemeeſter den „ ſchelm ſpeelen, en de poort openen; het „ hem immers ligtelyk door de Burgerye „ belet kon worden." Doch al deeze redenen waren vrugteloos. De Gemeente, meer en meer, aangegroeid in getal, hadt den burgwal reeds zo digt bezet, dat de Kapitein *Fredrik Beerewouts*, Schoonzoon van Burgemeeſter van de Poll, met eenige gewapende Schutters uit zyn vendel, toegeſchooten om oproer te voorkomen, en eenige vrywillige Ruiters zelven genoodzaakt waren onverrigter zaake te rug te keeren. De oproerigen, ſtout op hun getal, dreigden daarop 't huis met plondering, en ſmeeten reeds met ſteenen door de glazen, toen de Burgemeeſter, om grooter onheil te voorkomen, op de ſtoep kwam met de ſleutels, vraagende *wie dezelven hebben moeſt*? Een onbezuisde dronkaart greep 'er naar. Een ander, wat beſcheidener, zogtze hem te ontweldigen, tot datze, eindelyk, door eenige gewapende ſchutters, aanvaard, en by de overigen op 't Stadhuis gebragt werden. De opſchudding voor 't huis van Burgemeeſter van de Poll nam hiermede een einde (*f*).

En dreigt het met plondering.

Burgemeeſteren ſtellen, by raade van den Krygsraad, orde op het bewaaren van de Stads ſleutelen.

Burgemeeſteren namen ſedert het gevoelen van den Krygsraad in, over de wyze, op welke de Stads ſleutels, voortaan, tot verzekerdheid der Stede, en tot het meeſte genoegen der Burgeren, behoorden bewaard te worden. En de Krygsraad verklaarde, op den vierden Auguſtus „ dat menze be„ hoorde te brengen in de Corps de Garde „ van de Hoofdwagt op het Stadhuis, om „ aldaar gelegd te worden in zekere kiſt, „ geſlooten met twee byzondere ſleutels, „ eene van welken, des avonds, zou wor„ den gebragt aan 't huis van eenen der „ Heeren Burgemeeſteren, door den Ser„ jant van de Hoofdwagt, dieze, des mor„ gens, wederom van daar zou afhaalen; „ terwyl de andere ſleutel, nevens de kiſt, „ op de Hoofdwagt, in handen van eenen „ der Hoofd-Officieren, blyven zou." Burgemeeſteren en Raaden, de ruſt der Burgerye, in deeze tyds gelegenheid, zo veel doenlyk ware, willende bevorderen, beſlooten, 't gevoelen van den Krygsraad te omhelzen, en te doen naarkomen (*g*). Ook worden, tot op deezen dag toe, de Stads ſleutels hier ter Stede, omtrent op de gemelde wyze, bewaard.

Zyne Hoogheid

Weinige dagen na 't ſtillen der opſchuddinge over het bewaaren van de Stads ſleutelen, kwam de Prins-Stadhouder, uit het Leger by Bodegrave, hier ter Stede aan, op den twaalfden Auguſtus. De Schuttery hadt bevel gekreegen, om zig in de wapenen te begeeven, en den Prins plegtiglyk in te haalen. Doch zyne Hoogheid kwam, vroeger dan men verwagt hadt, in ſtilte, in de Stad, zynen intrek neemende in 't Oude-zyds-Heeren-Logement. De Schuttery trok hier, dien zelfden avond nog, op laſt van Burgemeeſteren, in haare volle ruſting, voorby; 't welk tot tien uuren des avonds duurde. Ten volgenden morgen, bezigtigde de Prins, verzeld van twee der regeerende Burgemeeſteren, en onder 't geleide van eene Compagnie der vrywillige Ruiterye, de Stads wallen, van den Y-kant by de Haarlemmer-Poort af, tot aan Funen toe. Voorts, reedt hy naar 't Prinſen hof, alwaar hy, als Admiraal-Generaal, in 't Collegie ter Admiraliteit, zitting nam. Burgemeeſteren, dien zelfden dag, den Raad hebbende voorgedraagen, dat zyne Hoogheid hun hadt bekend gemaakt, dat hy iet van gewigt in den Raad hadt voor te ſtellen (*h*), werdt hem, des nademiddags, als Stadhouder, in de volle Vroedſchap zitting gegeven. 's Prinſen voorſtel ſchynt, ten deezen tyde, beſtaan te hebben in het aandringen op zekeren voorſlag van Dordrecht, welke, den veertienden July, ter Vergaderinge van Holland, gedaan, en waarby begeerd was, dat den Prinſe onbepaalde volmagt gegeven werdt, om met Groot-Britanje te ſluiten; welke voorſlag, door de Leden, overgenomen was. Immers, ik vind, dat Amſterdam, tot hiertoe nog niet in den zelven bewilligd hebbende, 's daags na dat de Prins in de Vroedſchap verſcheenen en gehoord was, beſloot, de Afgevaardigden ter Dagvaart laſt te geeven, om mede te ſtemmen tot de begeerde volmagt (*i*). Sommigen tekenen aan, dat zyne Hoogheid, van Stads wege, wederom om een' ervaaren Commandant verzogt geweeſt zynde, geantwoord zou hebben „ dat de Stad onwin„ baar was; en dat hy, zo de vyand Mui„ den en Weesp overweldigen mogt, in per„ ſoon, binnen Amſterdam bevel zou ko„ men voeren." De Prins, den dertienden, treffelyk op het Stadhuis onthaald zynde, vertrok, nog dien zelfden nademiddag, met drie jagten, naar Muiden, Weesp, den Hinderdam en 't Huis te Abkoude, daar hy de Veſtingwerken bezigtigde. Den veertienden, kwam hy te Amſterdam te rug, en den vyftienden, vertrok hy, van voor 't Stadhuis, tuſſchen vierentwintig vendelen Schutters

1672. komt in de Stad.

Bezigtigt de wallen.

Neemt als Stadhouder zitting in de Vroedſchap.

Hy vertrekt van daar.

(*f*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 746 *enz.*
(*g*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 5 *Aug.* 1672. *f.* 203.
(*h*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 13 *Aug.* 1672. *f.* 238.
(*i*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 14 *Aug.* 1672. *f.* 239.

1672. ters door, die, van daar, tot aan de Leidſche Poort, geſchaard ſtonden. Hy reedt ter poorte uit, onder 't loſſen van 't geſchut en de musketten, wordende, door twee Compagnien vrywillige Ruiters, geleid tot aan den Overtoom (*k*). Voor zyn vertrek, was beſlooten „ hem, uit naame van den Raad, „ verzekering te doen, dat de Stad nooit „ in gebreke blyven zou, om de weldaad, „ haar door zyn bezoek aangedaan, met een „ genegen hert, te erkennen; hebbende zy „ beſlooten alles, ja goed en bloed, ten dien- „ ſte van zyne Hoogheid en tot behoudeniſſe „ van den Staat, op te zetten." Voorts, werdt hem eene vereering van dertig duizend guldens gedaan, te verrekenen, overmids de tegenwoordige ſchaarſchheid van Stads Kaſſe, tegen de ſchuld van zynen Heere Vader, hoogloffelyker gedagteniſſe „ welk „ klein geſchenk men hem badt niet te wil- „ len verſmaaden; maar alleenlyk te wil- „ len zien op het goede hert, waarmede „ het zelve gedaan werdt (*l*)." Doch drie weeken laater, beſloot men, op 's Prinſen verzoek, veertienduizend guldens van deeze ſomme te verrekenen tegen een jaar Intreſt van vierhonderd duizend guldens, die zyne Hoogheid aan de Stad ſchuldig was; en de overige zeſtienduizend guldens aan hem in geld te voldoen (*m*).

De Stad vereert den Prinſe dertigduizend guldens.

Op den tienden Auguſtus deezes jaars, verwierf de Stad, welker gewoone en buitengewoone inkomſten, tegenwoordig, niet konden toereiken, tot vervalling der zwaare laſten, die zy te draagen hadt, Octroi van 's Lands Staaten, tot het heffen van een Huisgeld van alle huizen en pakhuizen, naar gelang dat dezelven in de Verpondingen droegen. Zo de Verponding van zes tot dertien guldens beliep, zou men agt penningen 's daags betaalen; van dertien tot twintig guldens, een ſtuiver; van twintig tot dertig guldens, twee ſtuivers; van dertig tot veertig guldens, drie ſtuivers; van veertig tot vyftig guldens, vier ſtuivers; van vyftig tot zeſtig guldens, vyf ſtuivers; en van zeſtig guldens en daarboven, zes ſtuivers (*n*).

Octroi tot het heffen van een Huisgeld.

Maar weinige dagen na 's Prinſen vertrek uit Amſterdam, beſpeurde men hier nieuwe beweegingen onder 't gemeen, ſtrekkende, gelyk eerlang klaarlyk bleek, om de Regenten wars te maaken van 't bewind. Sterk namen deeze beweegingen in verſcheiden' Steden toe, na de yſſelyke moord der Broederen de Witt, die op den twintigſten Auguſtus in den Haage voorviel. Doch in Amſterdam, hadt het gemeen zig, tot hiertoe, ſtiller gehouden dan elders. Eenige weinige woelgeeſten ſtookten egter, onder de hand, de ingezetenen op, ſtrooijende ſchimpſchriften, ten nadeele der tegenwoordige Regeeringe. Op den drie-entwintigſten Auguſtus, maar agt dagen na 's Prinſen vertrek, vondt men 'er, aan de Beurs en elders, een aangeplakt; 't welk, woordelyk, aldus luidde: 1672.

Beweeging onder 't gemeen, ſtrekkende tot verandering der Regeeringe.

Zogenaamd verzoek der Burgeren van Amſterdam.

VERSOECK VAN DE BORGERS DER STADT AMSTERDAM.

Voor eerſt, verſtaan onze Borgers, dat onze Heeren haaſt believen de oude Handtveſten, zoo als by 't overgaan van de Stadt van Amſterdam wy borgeren vinden geextendeert, by zyn Hooghloffelyke en nooyt volprezen memorie Prins Willem den eerſten, met alle Privilegien en Borgers rechten zyn geweeſt, op 't ſpoedigſte te herſtellen, op dat de Borger in vrede blyft.

2.

Dat in de Handtveſten begreepen ſtaat, dat die van de Vroetſchap, die Capiteynen of Luytenanten zyn, haar afſcheyt met den eerſten te nemen, op dat zy uyt kracht van de oude Handtveſten van de Borgers niet verworpen werden, en met ſchande ruymen moeten.

3.

Dat geen regeerende Perſoonen mogen weſen van de Ooſt- en Weſtindiſche Compagnie, volgens haar Eedt in de Unie beſwooren.

4.

Verſtaan wy wel expreſſelyk, dat ons werde ter handt geſtelt de Handboogh- en de Voetbooghs doelen, die zy den borgers ontvreemt hebben.

5.

Verſtaan wy wel expreſſelyk, dat na dit jaar de Steeveſten niet zullen verhuurt worden, want het van outs is een Privilegie voor de Borgeren.

6.

Verſtaan wy, dat de 36 Raden uyt de Borgers, ofte uyt een getal van fatſoenelycke Koopluyden zullen beſtaan, op dat wy verzekert zyn, dat het gelt van ſchattingen aan ons getrouwe Stadhouder, of daar hy ordineeren zal, werde beſtelt, op dat hy Heer is en geen knecht.

Want wy een Requeſt aan zyn Hoogheyt onſe Prins en Stadhouder zullen preſenteeren, en gelieft gy lieden 't niet te herſtellen, zullen dan op ſyn Haaghs huyshouden, dat wy niet uyt vruntſchap kunnen, ſal UL. dan gewaar

(*k*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 711, 712.
(*l*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 14 *Aug.* 1672. *f.* 240.
(*m*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 5 *Sept.* 1672. *f.* 284.
(*n*) III. Privileg. boek, *f.* 116.

1672. *waar werden. En UL weet, dat die dit biljet afſcheurt zal acht op genomen werden, en zal op zynder tyt een koegel vereert werden.*

Oranje moet groot,
De Witten zyn doot,
Tot Borgers glory,
Brant victory.
Dit 's kort beſcheyt, de Borgers houden 't Landt.
De opperdieven behalen oneer en ſchandt.

Domheid en kwaadaartigheid van dit verzoek.

In dit ſchotſchrift, welk, zo men meent, ook nog op den vierentwintigſten, hier en daar, verſpreid werdt, wiſt men naauwlyks, of men zig meer over de domheid, dan over de kwaadaartigheid van den Opſteller verwonderen zou. Te zeggen, dat de Handveſten vorderden, dat de Raaden geene Burgerkapiteinen zyn mogten; daar regt het tegendeel uit de oude Keuren en Gewoonten bleek; te zeggen, dat, by de Unie, toen men nog om geene Ooſt- of Weſtindiſche Maatſchappye dagt, bezwooren was, dat Regenten geene Bewindhebbers dier Maatſchappyen zouden mogen zyn, bewees zo veel onkunde en domheid, als bezwaarlyk onderſteld mogt worden te konnen vallen in luiden, die leezen en ſchryven geleerd hadden. Maar de kwaadaartigheid van den Opſteller ſtak niet minder door, in het gantſche ſchrift. 't Bleek klaarlyk, dat men de Regenten zogt te doen ontzetten van ampten, waarvan de klem der Regeeringe, gedeeltelyk, plagt af te hangen, en dat men hun ook zulken, waaraan eenig voordeel vaſt was, misgunde. Men beoogde hen, door vinnig dreigen, wars te maaken van 't bewind, onder dekſel van den Stadhouder, den Prins van Oranje, groot te maaken; op wiens verdere verheffing ſommigen zo zeer geſteld ſcheenen, dat zy elkanderen, ten deezen zelfden tyde, zo te Amſterdam als elders, briefjes in de hand ſtaken, behelzende eene vermaaning om *zyne Hoogheid, door de Magiſtraaten van de Steden, met alle beleefdheid, tot* GRAAF VAN HOLLAND *te doen verklaaren* (o).

De Regeering pleegt raad met zyne Hoogheid over het ſtillen der Gemeente.

Burgemeeſteren, niet onkundig van het woelen van eenigen, om onruſt te verwekken onder de ingezetenen, hadden dienſtig gevonden, den raad van zyne Hoogheid hierover in te neemen, en ten dien einde, aan de Afgevaardigden der Stad ter Vergaderinge van Holland geſchreeven; van welken zy een antwoord ontvingen, welk, den vierentwintigſten, in de Vroedſchap, geleezen werdt, en aldus luidde:

Deſe ſoo verre geſchreven ſynde, hebben wy ontfangen U Ed. Gr. Agtb. miſſive ons door den Bode Brugman overgebragt, met dewelcke wy ons aenſtonds by ſyne Hoogheid hebben vervoegt, en desſelfs hoog-wyſen raed en hulpe verſogt; dog geen anderen uytſlag bekomen, als dat hoogſtgemelte ſyn Hoogheyd wel kan beſeffen het inreparabel quaed dat uyt vorder voortgang van een moetwillige Gemeynte ſoude konnen ontſtaen; maer dat hy egter van advys was, dat het ſelve met auctoriteyt of geweld niet te ſtuyten ſoude ſyn; en daerom beſt ſoude weſen met de hoofden van de onvergenoegde Borgery te accorderen, het ſy uytter hand ofte met interpoſitie van ſyn Hoogheyds perſoon; en dat men by onſekerheyd van de Aucteurs de ſelve by publicatie daer toe ſoude konnen inviteren. Wy ſullen ſien of wy, onvervanckelik uwer Ed. Gr. Agtb. beter advys, een concept op papier konnen brengen, om U Ed. Gr. Agtb. te communiceren, ſonder ons egter in te laten in het gene wy met gedienſtig reſpect U Ed. Gr. Agtb. privativelik aenbevolen ſullen laten. 1672.

P. S.

Syn Hoogheyd was mede van advys, dat de ſake door geen beſendinge van Staet te regten ſoude ſyn; en ſullen wy dien-volgende de propoſitie daer van ter Vergadering excuſeren.

De Vroedſchap, den raad van den Prinſe-Stadhouder overwoogen hebbende, beſloot, op den voorſlag van Burgemeeſteren, „ dat men, dewyl de zaak niet ſterk drong, „ en alles nog in tamelyke ruſt en ſtilte wa„ re, vooreerſt, hieromtrent niets vaſtſtel„ len of by der hand neemen zou (p)." Men beſluit voor eerſt ſtil te zitten.

De Vergadering der Staaten van Holland den zevenentwintigſten ſtaande te ſcheiden, zo werdt, des daags te vooren, door de Gecommitteerde Raaden, voorgedraagen, dat vooraf een middel behoorde bedagt te worden, tegen de onruſt en beweeging onder de Burgery en Gemeente in de Steden. Men verzogt hun, dat zy zig, omtrent zulk een middel, verklaaren wilden. Zy gaven te verſtaan „ dat zy maar twee middelen be„ denken konden, of het middel van dwang „ en regtsoefening, of het middel van over„ reding. Dat het gebruik van het dwang„ middel ongeraaden was, zynde het krygs„ volk, waarvan men zig zou moeten be„ dienen, niet ſterk genoeg, en ook met „ den vyand belemmerd op de grenzen, „ en de Regtbanken ontbloot van den ver„ eiſchten klem en ontzag, en geen van „ beide beſtand tegen eene gewapende en „ hollende Gemeente, behalve dat ook „ ongeraaden ware, het overig gezag van „ den

Voorling van Gecommitteerde Raaden, tot ſtilling der beweegingen in de Steden.

(o) Vaderl. Hiſt. XIV. *Deel, bl.* 211.
(p) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 24 *Aug.* 1672. *f.* 262.

1672. „ den Stadhouder en van de Regenten in
„ de waagſchaal te ſtellen. Dat het hier-
„ om meer geraaden ſcheen, dat men den
„ zagtſten weg van overredinge inſloege,
„ en den Prins-Stadhouder verzogt, om de
„ Gemeente, door allerlei middelen, beter
„ te onderregten, en het goed gevoelen,
„ welk zy van haare Overheid behoort te
„ hebben, te herſtellen: en, zo zulks niet
„ gelukken wilde, de Regenten, of eenigen
„ derzelven, op de allerbeleefdſte wyze,
„ over te haalen, om zig, vrywilliglyk, en
„ buiten benadeeling van der Steden Pri-
„ vilegien, en van hunnen goeden naam en
„ faam, te ontſlaan van de Regeeringe. Dat
„ hierop, ſtaande de Vergaderinge, *op*
„ *inſchryvinge*, behoorde beſlooten te wor-
„ den, met behoudenis van de vryheid van
„ afſchryvinge voor de Leden; zullende de
„ magtiging van zyne Hoogheid van kragt
„ blyven, ten opzigte van de Leden, die
„ bewilligden; en die niet bewilligden, hun-
„ ne eigene middelen moeten gebruiken,
„ tot ſtilling der beweegingen (*q*)."

Amſterdam bewilligt in deezen voorſlag.

De Afgevaardigden van Amſterdam, zig verlegen vindende, om in eene zaak van zo veel gewigt, zonder uitdrukkelyken laſt van Burgemeeſteren en Raaden, te ſtemmen, vaardigden terſtond iemant af, met verzoek, dat de Raad hierop, zonder uitſtel, vergaderd mogt worden; gelyk nog dien zelfden avond na tien uuren geſchiedde. Men beſloot, na eenig beraad, den voorſlag der Gecommitteerde Raaden, zo als dezelve lag, te omhelzen. Men vondt nogtans geraaden, dit beſluit, voor eerſt, geheim te houden (*r*). De Staaten, den raad van zynen Hoogheid hebbende ingenomen, namen, den zevenentwintigſten, diergelyk beſluit, op inſchryvens binnen agt dagen. Men beruſtte te Amſterdam in het beſluit der Staaten; vondt geraaden niet af te ſchryven, maar der misnoegde Burgerye vryheid te laaten, om haare klagten, zo zy dezelven hieldt gegrond te zyn, te doen aan zyne Hoogheid (*s*).

De Staaten insgelyks.

De Regenten beſluiten hunne ampten te ſtellen ter beſchei-denheid van den Prinſe.

Ondertuſſchen, bleef alles hier ter Stede in tamelyke ruſt; waarom men, nog op den derden September, beſloot, het geruſtſtellen der Gemeente op zyn beloop te laaten, zonder eenige nadere vertoogen te doen aan zyne Hoogheid (*t*). Doch twee dagen laater, vondt men geraaden, eene lyſt te maaken van alle de regeerende Burgemeeſteren en Schepenen, als mede van de Vroedſchappen, Oud-Burgemeeſteren en Oud-Schepenen, en dezelve, met den Secretaris *Dirk Schaap*, te zenden aan zyne Hoogheid, met aanbieding, dat alle de Regenten, op 't welbehaagen van den Prinſe, afſtand wilden doen van de Regeeringe; en met verzoek, dat zyne Hoogheid hieromtrent zulke ſchikking wilde maaken, als hy, tot dienſt en ruſt van 't gemeene Vaderland en van deeze Stad in 't byzonder, zou bevinden te behooren (*u*). Te vooren, hadt de Oud-Burgemeeſter Andries de Graef reeds in den Raad verzogt, van de Regeering ontſlaagen te worden. Doch men hadt verſtaan, dat de Vroedſchap, behoudens derzelver agting, niet bevoegd was, om in zulk een verzoek te bewilligen (*v*).

Burgemeeſter de Graef verzoekt, vergeefs, ontſlaagen te worden.

De Secretaris Schaap vertrok den zesden naar 't Leger by Bodegrave, alwaar zyne Hoogheid zig bevondt: en op dien zelfden dag, ontſtondt 'er, door een ſlinks geval of loos beleid, een gevaarlyk oproer hier ter Stede, waar van wy den aanleg en uitſlag, omſtandiglyk, verhaalen moeten. Kort na twaalf uuren op den middag, als 't meeſte arbeidsvolk van 't werk komt, rotte eene groote menigte van 't ſlegtſte graauw, veele vreemde bootsgezellen, en eenige honderden van wyven, welker mannen op 's Lands Vloote dienden, van alle kanten, ſamen. De menigte ſtreefde, als dol, naar 't huis van den Luitenant-Admiraal de Ruiter, ſtaande op den buitenkant van 't Nieuwe-Waals-Eiland, daar een Ruiter te paarde boven de deur uitgehouwen was. In dit huis, bevonden zig, ten deezen tyde, des Admiraals Huisvrouw, eene Dogter, die zy by hem hadt, eene Nigt en twee dienſtmaagden, zonder eenig manvolk. Ten een uure, was 'er nog geene de minſte beweeging voor 't huis; doch een oogenblik daarna, kwam het graauw, van alle kanten, in zo grooten getale, toeſchieten, dat men, voor en ter wederzyde van het huis, ſcheen te konnen gaan over de hoofden. Men mompelde en ſchreeuwde, *dat men 't huis zou plonderen*. Mevrouw de Ruiter, zulks verneemende, ontboodt den Heer *Weſſel Smid*, een voornaam Koopman en Kapitein eener Burger-Compagnie, die ſlegts een huis of twee verder naar de Kalkmarkt toe woonde, en wiens dogter met haaren voorzoon, Jonker *Joan van Gelder*, gehuwd was, ten haaren huize, om haar met raad en hulpe te dienen. Hy, op zyne ſtoep getreden, vraagde aan 't volk, *wat 'er gaans ware?* Men antwoordde, onbeſchoftelyk, *Gy dikke ſchelm, kom van de ſtoep; men zal u op zyn Jan de Witts*

Geweldige oploop voor 't huis van den Luitenant-Admiraal de Ruiter.

Het wordt met plondering gedreigd.

(*q*) Vaderl. Hiſt. XIV. *Deel*, *bl.* 189.
(*r*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 26 *Aug.* 1672. *poſt decimam veſpertinam.*
(*s*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 30 *Aug.* 1672. *f.* 275.
(*t*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 3 *Sept.* 1672. *f.* 282.
(*u*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 5 *Sept.* 1672. *f.* 283.
(*v*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 3 *Sept.* 1672. *f.* 282.

1672. *Witts handelen.* Maar hy, hierop ſtoutelyk op de ſtraat treedende, dreef hun toe, *Heb ik 't verdiend; men handel my dan op zyn Jan de Witts.* Doch toen begonden hem eenigen te verſchoonen, zeggende, *dat zy tegen hem niets hadden.* Hy drong dan door, tot aan 't huis van den Admiraal, daar hy Mevrouw de Ruiter zeer verlegen vondt. Zy ſprak van deur en venſters te willen ſluiten. Doch hy verſtondt, dat men, met zulk eene vertooning van vreeze, het graauw veeleer tergen of aanlokken zou, en riedt, deur en venſters open te zetten, goed gelaat te toonen, en 't volk goede woorden te geeven, om tyd te winnen. Daarna begaf hy zig naar 't huis van zynen Vendrig, *Nikolaas Duizend*, die 't bedryf der domme menigte verfoeide; met hem overleggende, hoe men zyne Compagnie ſchutters, die dien dag of 's avonds de wagt hebben, en naar de Muiderpoort trekken moeſt, beſt in de wapenen brengen zou. Geene tromſlagers by der hand hebbende, alzo deezen zig, naar 't gebruik van dien tyd, op den Dam onthielden, zondt hy zyne dienſtboden door de gantſche wyk, en ten huize van alle zyne Schutters, hun beveelende, in hun volle geweer, voor 't huis van den Vendrig, die ook hier omtrent woonde, te vergaderen. Hier liet hy 't vendel in de ſtoep zetten, 't welk veel geſchreeuw verwekte onder 't volk. Maar hy gaf te verſtaan, dat hy dien dag de wagt hadt, en ten dien einde zyne Compagnie byeenbrengen moeſt; 't welk het graauw een weinig tot bedaaren bragt. Voorts, zondt hy zynen Luitenant aan Burgemeeſteren, om kennis van den oploop te geeven, en byſtand van krygsvolk te verzoeken. 't Graauw begon, midlerwyl, ſterker aan te dringen op het huis van den Admiraal, zo dat het, eerlang, alleen ſcheen te ontbreeken aan eenen voorganger, die den eerſten ſteen wierp. De Heer Smid, zig toen wederom begeevende naar 't gedreigde huis, vraagde de menigte, *waarom zy daar, in zo groot een getale, waren ſamengetrokken?* 't Antwoord was, *gy weet het wel.* Hy betuigde, *dat by 't niet wiſt.* Toen ging 'er een geſchreeuw op van veelen tevens, *om dat de Admiraal, die ſchelm, 's Lands Vloot aan de Franſchen heeft verkogt, en gezogt over te leveren.* Eenige wyven riepen, *dat hy de Vloot hadt willen verraaden, en voor ieder van haare arme mannen een ducaton trekken zou.* Anderen ſchreeuwden, *dat zy hem, 's daags te vooren, aan handen en voeten gebonden, in den Haage hadden zien inbrengen.* Mevrouw de Ruiter, verbaasd over de boosheid van zulk een logen, zeide tegen den Heer Smid, *hoe kan dit zyn? Ik heb, nog deezen dag, een' brief van myn' man ontvangen, die giſteren geſchreeven is, en waarin hy meldt, dat hy met 's Lands Vloot den vyand, eerlang, weêr hoopte te gaan opzoeken.* Smid verzogt, dien brief aan 't graauw te mogen vertoonen, om terwyl dezelve gelezen en overwoogen werdt, tyd te winnen, en orde te ſtellen tot het bekomen van hulpe. Zyn raad werdt gevolgd. Hy vraagde, *of 'er iemant onder den hoop ware, die des Admiraals hand kende?* Eenigen riepen, dat zy 't zig toevertrouwden. *Leeſt dan*, zeide Smid, *dien brief, en gy zult bevinden, dat het zeggen van des Admiraals gevangenis louter verdigt is.* Uit het leezen van den brief, ontſtondt eenige twiſt. Sommigen, die de Ruiters hand kenden, zeiden, *'t zyn ſchelmen, die den Admiraal dit naargeeven.* Ondertuſſchen, hadt men ruim een half uur tyds gewonnen. Twaalf of veertien gewapende burgers waren reeds voor 't huis van den Vendrig byeengekomen, toen de Heer Smid zyne gantſche Compagnie, die men, in de wandeling, *de wilde Ieren* noemde, in haar volle geweer, over de brug by de Weſtindiſche pakhuizen zag aantrekken. Eenigen riepen *waar toe dit volk?* Daar Smid op antwoordde, *Ik heb te nagt de wagt aan de Muiderpoort, daar de Franſchen, veelligt, den eerſten aanval zullen doen. Ik wil hierom, met myne Compagnie, die zeer ſterk is, by tyds, op de wagt zyn.* Ondertuſſchen, van 't huis aftreedende, ſtelde hy, met zyn' Vendrig, Serjanten en andere Officiers, orde om geweld met geweld te keeren. Hy liet de nieuwe Schippersſtraat, die niet ver van 't huis was, bezetten door drie gelederen Muskettiers, onder bevel van eenen Serjant, dien hy laſt gaf, om 'er onder te ſchieten, in zien 't graauw wilde doorbreeken. Met de overige manſchap, meer dan tweehonderd ſterk, trok hy naar 't huis des Admiraals, dryvende het graauw, met rottingſlagen, van daar, tot voor zyn eigen huis, zonder het verder te konnen krygen. Hierop gaf hy bevel, dat zyne burgers zig gereed zouden maaken: en als 't graauw nergens naar ſcheen te luiſteren, geboodt hy den Muskettieren aan te leggen, en den Piekenieren de pieken te vellen. Toen ging 'er een yſſelyk geſchreeuw op, onder den woeſten hoop. Doch de burgery tradt 'er op in, en dreef de menigte, met den rotting en met de gevelde pieken, die ſommigen op de borſt ſtieten, tot een ſtuk wegs voorby 't huis des Admiraals. Juiſt op dit oogenblik, kwam een tjalk of kleine uitlegger, die zes ſtukken geſchuts aan boord hadt, regt voor 't huis leggen, daar hy, ter oorzaake der groote menigte van

1672.

Weſſel Smid, Kapitein eener Burger-Compagnie doet zyn beſt, om 't volk te ſtillen.

't Graauw beſchuldigt de Ruiter van verraad.

't Graauw wordt van voor 't huis des Admiraals verdreeven.

1672. van schuiten met volk, herwaards gevoerd, om dit geweld te aanschouwen, niet wel voorby kon. Smid riep den Kapitein toe, *of hy niet genegen ware den Admiraal dienst te doen, en deszelfs huis, tegen het raazende graauw, te helpen beschermen?* De Kapitein toonde zig bereid, haalde, op Smids verzoek, zyn geschut te boord, en deedt het met schroot laaden. Groote verbaasdheid veroorzaakte dit onder 't volk, dat zelf niet wist, door wien 't gaande geworden was, en geenen aanleider gehad hadt, om in tyds aan te vallen. In deezen stand der dingen, kwamen agttien wel gewapende Ruiters, door Burgemeesteren, op verzoek van Smids Luitenant, derwaards gezonden, op 't Eiland aanrennen, met zo veel vaart, dat zy honderden van 't graauw in 't water gedreeven zouden hebben, zo Smid hun niet te gemoet getreden ware, en verzogt hadt zig in 't gelid te willen stellen, en zagter te ryden. Dus kwamenze by de gewapende burgers, die toen, nevens de Ruiters, aandrongen op de moedwilligen, dezelven voortdryvende tot aan de nieuwe Bantammerstraat; daar de Kapitein *Cornelis Roch*, Oud-Schepen en Raad, met een gedeelte van zyn vendel, den Heere Smid en den Ruiteren, ter goeder uure, te hulpe kwam. Voorts, schooten, wat laater, en toen 't graauw reeds afweek, nog vier der naaste Compagnien burgers toe. Men vondt geraaden, de vier bruggen van 't Eiland elk met eene Compagnie burgers te bezetten. Al 't graauw moest toen het Eiland verlaaten, en elk liep zyns wegs. Smid, op 't Eiland niet meer te doen vindende, trok naar zyne wagtplaats aan de Muiderpoort. Maar 't Eiland werd dien nagt bewaakt, door de vier Compagnien, die laatst waren aangekomen, en men liet 'er niemant op, dan die men wist dat 'er woonde. 's Anderendaags, kwam 'er wederom eenig gemeen volk voor 't huis des Admiraals; doch men las hun eenen zyner brieven voor, meldende de plaats, waar hy zig toen met de Vloot in goeden staat bevondt; waarop zy wel haast verschooiden. Doch de uitlegger bleef, nog wel vier of vyf dagen, voor de deur leggen. De beroerte hadt egter hier geen verder gevolg, en was, door kloekhertigheid en beleid, gestuit, zonder een droppel bloeds te vergieten. De Ruiter, op de Vloot kennis krygende van 't gene omtrent zyn huis te Amsterdam voorgevallen ware, vondt geraaden, *vrye hoede te verzoeken van zyne Hoogheid, by eenen brief, die den elfden September gedagtekend was. Doch de Prins hadtze hem, op 't verzoek van andere vrienden, reeds twee dagen te vooren, verleend. Hy liep egter, in dit zelfde najaar, hier ter Stede, nog gevaar van 't leeven. Op eenen morgen, den dag wordt niet genoemd, kwam een onbekend man ten zynen huize aanklopppen; en toen hem opengedaan was, met een groot mes en een bol broods in de hand, in 't voorhuis indringen, raauwelyk roepende, *waar is Michiel de Ruiter?* Men vraagde, op geen kwaad verdagt, wat hy begeerde? Hy hernam, *dat hy Michiel de Ruiter wilde spreeken.* De Admiraal, op eene opkamer, ter zyde van 't voorhuis, dit geroep hoorende, tradt naar beneden, om te verneemen, wat men hem te zeggen hadt. Maar de ander kreeg hem zo dra niet in 't oog, of hy liep, met het bloote mes, in arren moede, naar hem toe, en zou hem, naar alle waarschynlykheid, gegriefd hebben, zo niet een zyner dienaaren, den boswigt een kleinen ladder, die in 't voorhuis stondt, op 't lyf of de armen geworpen, en daardoor den steek verzet hadt. Voorts, werdt hy ten huize uit gedreeven, zonder dat iemant in de gedagten kwam, hem na te loopen, of vast te houden, op dat hy, in hegtenis geraakt, genoodzaakt mogt worden te ontdekken, wat hem tot zulk een boos stuk bewoogen hadt. Sedert, deeden de dienaars van den Geweldige en andere Geregtsdienaars veel moeite, om hem, in kroegen en kuffen, op te zoeken en in handen te krygen. Doch alle moeite was vergeefs. Ook kon men niet bevroeden, wat deezen mensch tot zulk eene roekelooze daad mogt gedreeven hebben, en of hy 'er, uit eigen beweeging, of door anderen, toe ware aangezet. Wie de stigter of aanlegger geweest zy van de beroerte, die, eenige weeken te vooren, voor 't huis van den Admiraal verwekt was, heeft men, insgelyks, nimmer met zekerheid konnen verneemen. Men hadt wel sterk vermoeden op sommigen; doch dit vermoeden hadt geen' grond genoeg, om hen geregtelyk te beschuldigen. Zeker is 't, dat iemant, daaromtrent woonende, terwyl de burgers van Smids Compagnie vergaderden, naar dezelven toetradt, en, zig gelaatende nergens van te weeten, den Kapitein vraagde, *wat het volk begeerde?* En als deeze hem onderregt hadt, wat 'er gaans ware, antwoordde hy, *Ik ben zo even by een' Heer geweest, die by dit volk, met een enkel woord, meer zou vermoogen, dan gy met al uwe burgers.* Ook werdt te meer geloofd, dat de beroerte met voordagt verwekt was, om dat Mevrouw de Ruiter, drie dagen te vooren, eenen brief ontvangen hadt van haar mans voordogter, de Huisvrouw van den Kapitein*

De oproer wordt gestild, zonder bloedstorting.

* sauvegarde.

1672. De Ruiter loopt, in zyn eigen huis, gevaar van 't leeven.

1672. *Joan de Witt*, uit Rotterdam geſchreeven, meldende, hoe daar 't gerugt liep, dat haars Vaders huis te Amſterdam geplonderd was, of geplonderd ſtondt te worden; hebbende de ondervinding meermaalen en ook hier ter Stede geleerd, dat zulke gerugten uit vaſtgeſtelde voorneemens ontſtonden, en zekere voorboden van onverwagte gebeurteniſſen waren (*w*).

Eenige burgers vergaderen op de Doele.

Maar 's daags na den oploop voor 't huis van den Admiraal de Ruiter, op Woensdag den zevenden September, zynde den gewoonlyken Maandelykſchen bededag, ontſtondt 'er eene andere beweeging in de Stad, die klaarlyk aangelegd was op het bevorderen van verandering in de Regeering. Eenige burgers verzogten veelen hunner medeburgeren, by gedrukte briefjes, tegen den avond van dien dag, op de Kloveniers Doele in de nieuwe Doelestraat te willen byeen komen. Negentig of honderd perſoonen, meeſt Handwerksluiden, verſcheenen hier, tegen den beſtemden tyd, en waren naauwlyks byeen, of de deur van 't vertrek werdt geſlooten, en voorgeſlaagen, of de Burgerpligt, in deezen zorgelyken tyd, niet vorderde, dat men zyn werk maakte, om herſtelling te verkrygen in de oude Privilegien en Vryheden. Terwyl hier over geſproken werdt, vondt iemant, gelyk als by toeval, onder een ſtoelkuſſen, in een verzegeld pakje, een groote menigte afdrukſels van een Verzoekſchrift, uit den naam der Burgerye en Schutterye van Amſterdam, gerigt aan Burgemeeſteren en Raaden, en aan myne Heeren van den Geregte. *Gerrit Klaaszoon Fruit*, Scheepstimmerman, een der afdrukſelen opvattende, klom op de tafel, en las het Verzoekſchrift, welk uit *twaalf* Artikelen beſtondt, die hierop uitkwamen:

Men leeſt aldaar een Verzoekſchrift, uit *twaalf* Artikelen beſtaande.

„ 1. Dat alle verdagte Regenten zig mogten ontſlaan van hunne Ampten, en dat „ andere bekwaame Perſoonen, Leden van „ den Gereformeerden Godsdienſt, naar „ den inhoud der Privilegien, in derzelver „ plaats, mogten worden aangeſteld, alzo „ de Burgers, onder de tegenwoordige Regeering deezer Stad, zig ongeruſt bevonden. 2. Dat de Burgers herſteld werden „ in derzelver Privilegien en Voorregten. „ 3. Dat geene Magiſtraatsperſoonen, tot „ Secretariſſen ingeſlooten, Leden mogten „ zyn van den Krygsraad. 4. Dat ieder „ Regement zyn eigen Colonel hebben „ mogt, die, door den Krygsraad, uit de „ byzondere Regementen, zou moeten gekooren worden. 5. Dat niemant dan de „ Colonellen, te beginnen met den oudſten, in den Krygsraad zou mogen voor- 1672. „ zitten, voorſlagen doen en de beſluiten „ opmaaken; dat zy den Krygsraad zouden „ mogen vergaderen, zo dikwils als zy „ goedvonden, en dat de Krygsraad zynen „ byzonderen Secretaris hebben zou. 6. Dat „ niemant tot Kapitein, Luitenant, Vendrig „ of Serjant zou mogen verkooren worden, „ dan die te vooren als Adelborſt gewaakt „ hadt, om dus de Burgery te doen regeeren door bekwaame Officieren, die, nevens de Regenten, verpligt waren te zorgen voor den welſtand der Stad, op dat „ dezelve niet buiten hunne kennis in de „ handen van een tiranniſch volk mogt worden overgeleverd, gelyk de nabuuren nu, „ tot hun uiterſte bederf, ondervonden. 7. „ Dat, tot voorkoming van zulk een' ramp, „ de Stads-Artillerymeeſters uit de Leden „ van den Krygsraad zouden moeten verkooren worden. 8. Dat de ſleutels der „ Stad altoos, gelyk tegenwoordig, door „ de Officiers der Burgerwagt, op het Stadhuis, zouden moeten bewaard worden. „ 9. Dat alle de bedieningen, omtrent den „ Krygsraad open vallende, door den Krygsraad, zouden moeten begeven worden: „ ook de drie Doelen, als der Schutterye „ toebehoorende. 10. Dat Burgemeeſteren „ zig zouden moeten verpligten, om geene „ ampten noch bedieningen te geeven dan „ aan zulken, die zes jaaren burger geweeſt, „ en binnen deeze Stad, of ten minſte „ binnen Holland en Weſtfriesland, gebooren waren. 11. Dat de Collegien van „ Schepenen, Commiſſariſſen en Secretariſſen mogten worden gezuiverd, en dat „ geen Burgemeeſter het Schoutsampt voortaan meer bedienen mogt. 12. Dat de „ Gilden in derzelver Privilegien gehandhaafd; de Gildekeuren uitgevoerd, en „ alle ſtraat- en landloopers geweerd mogten worden. De verzoekers beloofden, „ ten beſluite, goed en bloed voor den Staat, „ de Stad en den Heere Prinſe van Oranje „ te zullen opzetten, wanneer in deeze punten bewilligd werdt (*x*)."

't Verzoekſchrift gelezen zynde, werdt 'er gevraagd, *of 't niet wel ingeſteld ware?* en *of de Burgery niet in haare Privilegien wilde gehandhaafd worden?* 't welk van de menigte met *ja* werdt beantwoord. Men bragt hierop een Geſchrift te voorſchyn, waarby dit laatſte alleenlyk begeerd werdt. De meesten tekenden dit Geſchrift. Doch eenigen, die 't in beraad namen, liepen gevaar van mishandeld te worden, en raakten niet dan met moeite van de kamer af. Men benoemde

(*w*) G. BRANDT Leven van de Ruiter, *bl.* 740-745, 762.

(*x*) *Zie* VALKENIER I. *Deel*, *Byl.* N. 68, *bl.* 152.

1672. de vier Perſoonen, Doctor *Abraham van Poot*, den Apotheker *Jacob Dankerts*, *Daniel Smout* en *Arnout van der Wayen*, om 't Verzoekſchrift, ten volgenden dage, aan Burgemeeſteren over te leveren (y). Ook waren zy, en Doctor van Poot in 't byzonder, de voornaamſte dryvers geweeſt, onder de vergaderden in de Doele.

Aanmerkingen over den inhoud van dit Verzoekſchrift.

Maar eer wy den uitſlag van deezen handel verhaalen, zal 't niet ondienſtig zyn, dat wy hier twee of drie aanmerkingen maaken, over het oogmerk en den inhoud van het ontworpen Verzoekſchrift.

1. Het blykbaar groot oogmerk van het zelve was, gewiſſelyk, verandering te wege te brengen in de Regeeringe der Stad. Men beſpeurt dit, onder anderen, uit het *eerſte* en *elfde* Artikel. 't Bleek ook uit een vinnig ſchimpſchrift, welk, omtrent deezen tyd, geſtrooid, en waarin eenigen der verdagte Regenten met naame genoemd werden. Het luidde woordelyk als volgt:

Vinnig ſchimpſchrift tegen eenige Regenten.

Aen de E. Heeren Burgemeesteren en ses en dartigh Raade der Stadt Amsterdam.

Wie iſſer ſoo ongevoelyck ofte moetwillens blint die niet en kan ſien, de grouwelycke ende verdoemde verraderye die ons lieve vaderlant ſyn gebrouwe ende overgekome, van diergelycke Tierannye men niet gehoort noch geleeſen ſoo lange de weerelt heeft geſtaen, waer in ghy de meeſte part ſuſpect en ſchuldigh ſyt, helpende ſmeede die verdoemde ſaameſweringe van het eeuwigh edict, ende actiens van ſecluſie ende gearbeydt aan die grouwelycke verraderye van de witte loeveſteynſche factie alleen uyt eygen regeerſucht en genot van de Soveryniteyt, ſoekende het loffelycke Huys van Oranje ende Naſſouw tot de grondt uyt te roeyen ende ons en onſe kinderen tot ſlaeve en Contrabutariſſen van Vranckryck te maacken, ſynde liever frans als prins ſiet nu eens aan in hoe beweenlycke gedeformeerde ſtaat ghy liedens de Religie Juſtitie militie politie neevens de finantie hebt gebracht door UE hooſe Regeeringh het ſchip van het vaderlant ſoo grouwelyx moetwillens voor de wint hebt doen verſyle, ende noch ſien wy daaglyckx dat ghy liedens daar en booven alle pracktyck aanwent om in de Reegeringe te blyven, ende volgens den vercoop noch alles over te leeveren ofte laaten verlooren gaan, ſoo ſeggen wy die een ongelooffelycke getal ſyn UE. aan alle die aan dit grouwelyck verraat by de gemeente ſuſpect ſyt, waar van eenige hier onder geſpecificeert dat ghy aanſtonts U ampt ende bedieninge nederleyt ende Heere Prince van Oranje ſonder uytſtel verſoeckt om ſyn reyſe herwaarts te willen verhaaſtigen op dat andere bequaame patriotten en by de gemeente niet ſuſpect mogen geeligeert worden tot geruſtigheydt van het gemeene beſt ende per faute van dien ſoo proteſteere hier meede alle voor de gantſche weerelt dat ſy ſchuldig ſullen ſyn aan het bloet ende aan alle onheylen die U mochte overkoomen door de reetvaardige wraack der getergde gemeente, dit doende &c. 1672.

Hendrick hooft	Hans bontemantel
Jan van der Poll	Roeter Ernſt
Lambert Reynſt	Jacob Jacobz hinloopen
Nicolaes Pancras	Joan Corver
Joan blaeuw	Pieter Schaap
andries de graaff	Joan Hulft
Cornelis van Vlooswyck	Willem backer
Nicolaes van Loon	Cornelis Rogh.

Doch onder deeze zogenaamde verdagte Regenten, waren 'er veelen, die, in deezen hagchelyken tyd, in de zwaarwigtigſte Commiſſien, tot welſtand van Stad en Land, gebruikt geweeſt waren; gelyk men, zelfs uit het voorgaande gedeelte deezer geſchiedeniſſe, heeft konnen zien; en geenen, waarvan in 't allerminſte blykt, dat zy niet ſterk geyverd hadden, tegen het voorgeſlaagen verdrag met Frankryk, en tot beveiliging en verzekering der Stad tegen vyandelyke onderneemingen. Zy, die deeze Regenten verdagt hielden, noemen zig *een ongelooflyk getal.* Doch wy hebben boven (z) gezien, dat de vergaderden op de Doele naauwlyks honderd haalen konden, onder welken 'er, zekerlyk, waren, die 't Verzoekſchrift niet getekend hadden. Ook werdt 'er, weinige dagen laater, een lomp ſchimpſchrift verſpreid, door de Stad, waarin voorgegeven werdt, dat de voorſtanders van het Verzoekſchrift naauwlyks een agtſte gedeelte van de Burgerye uitmaakten. Het luidde, van woord tot woord, aldus:

Lomp ſchimpſchrift tegen het Verzoekſchrift der Burgeren.

Antwoort op 't Canaille-requeſt, ingegeven door vier van hare Belhamels aen de Magiſtraet deſer Stede Amſterdam, op den 8 September 1672.

De raiſonable Gemeente, beſtaande in Lutheranen, Catholyken, Remonſtranten en beſcheydene Gereformeerden, uitmakende $\frac{6}{8}$ van de gewapende Burgerye, ingeſien hebbende den ſeditieuſen eyſch van de Canailleuſe Requiranten, wert verſtaen dat aengaende de Magiſtraet ofte Burgemeeſteren geen andere verkieſinge ſal werden gedaen, als ontrent onſe Lieven Vrouwen dagh naeſtkomende, volgens het Privilegie deſer Stede gegeven by H. L. M. Albrecht, Grave van Hollant, den 16 febr. 1399 (2): en wort oock verſtaen geen andere als deſe tegenwoordige Regeeringe volgens conſtitu-

(y) Valkenier, I. *Deel, bl.* 750.

(z) *Bladz.* 642.

(2) Het Privilegie, waarop hier gezien wordt, is niet van den zeſtienden February, maar van den zeſtienden January des jaars 1399 [1400]. Zie II. *Deel*, II. *Boek*, bl. 132.

1672. *tume en Privilegien behoren te gehoorſaamen, al ſchoon die van den Canaille Stadhouder ſelve wierde geſtelt, want hy ſyn eer ende eedt verachт hebbende, heeft ſich als* MAS ANIELLO *canailleus op laten werpen, om onſe Privilegien ſo licht als ſyn eedt te verbreecken, en met de voet te treden: derhalven wert de Requiranten haer eyſch ontſeyt. Actum Amſterdam den* 10 *September* 1672.

Preſent. ut ſupra

Was getekent

PRIVILEGIUS PRIVILEGIORUM.

Geadvoueert van 't gros der geſamentlycke Doopsgeſinden, exemt den blauwenburgwalſen Steyl-oor, 't ſamen $\frac{7}{8}$ der Burgerye.

getekent ut ſupra.

Lager ſtond.

HANTVESTIUS VAN WILLEKEUR.

Doch op de waarheid van 't gene, in zulke ſchimpſchriften, die door enkele perſoonen van de eene en de andere zyde, konnen geſchreeven en verſpreid worden, voorgegeven wordt, is luttel ſtaats te maaken. Het klein getal der vergaderden op de Doele bewyſt genoegzaam, dat het 'er wel verre van af was, dat de verandering der Regeeringe, door de meeſte en voornaamſte Burgers, zou begeerd geweeſt zyn. Ook was zulk een klein en onaanzienlyk getal t'eenemaal onbevoegd, om Regenten, die nooit wettiglyk beſchuldigd waren van wangedrag, voor verdagt te verklaaren. Maar, gelyk eenige tydgenooten hebben aangemerkt, *men beleefde nu booze tyden, in welke d'onſchuldigſten dikwils d'ongelukkigſten werden, en de beſten 't booſte loon ontfingen* (*a*).

2. In 't Verzoekſchrift werdt, wyders, begeerd „ dat geene Magiſtraats-perſoonen „ Leden van den Krygsraad waren; dat de „ Colonellen alleen in den Krygsraad zou„ den voorzitten; en dat alle de bedienin„ gen, omtrent den Krygsraad voorvallen„ de, door den Krygsraad, zouden moeten „ vervuld worden;" dingen allen, die niet alleenlyk regelregt ſtrekten, om een voornaam gedeelte van den klem van 't bewind, welk in 't gezag over de gewapende Burgerye gelegen is, Burgemeeſteren en Regeerderen uit de handen te wringen; maar die ook, meerendeels, vierkant aanliepen tegen de aloude gewoonte, en tegen menigvuldige Keuren, van tyd tot tyd gemaakt en bekragtigd: 't welk wy voorhebben, in onze verhandeling over de natuur en herkomſt der Schutteryen en Burgervendelen, omſtandiglyk, te bewyzen. Hier merken wy alleenlyk aan, dat deeze volſtrektelyk de eerſte reis was, dat de Burgery of een gedeelte derzelve begeerd hadt, dat Magiſtraats-perſoonen geene Leden waren van den Krygsraad. Zo lang de Stad Schutteryen en Burgervendelen gehad had, was regt het tegendeel in gebruik geweeſt. Burgemeeſters waren dikwils Colonellen; Schepens en Raaden ook Kapiteinen geweeſt: zo dat de opſtellers van het Verzoekſchrift, of zy, die hun dit verzoek hadden ingegeven, hoe groote voorſtanders en herſtellers der Privilegien zy ook wilden geagt worden te zyn, blykbaarlyk toeleiden op het krenken van het gene, by oude, welherbragte en tot hiertoe ongekrenkte Gewoonten, heilzaam bevonden was, tot behoudenis van de ruſt en welvaart der Stad. 1672.

3. In 't Verzoekſchrift, worden, wyders, den Burgeren voorregten toegeſchreeven, die zy nimmer gehad hadden, en, onder anderen, den eigendom der drie Doelen, die wel, oudtyds, door de drie Schutteryen, welken eene ſoort van Gilden of Broederſchappen waren, bezeten waren geweeſt; doch van welke Broederſchappen, de laatere opgeregte Burger-Compagnien t'eenemaal onderſcheiden waren, ſchoon deezen, inzonderheid na het te niet loopen der oude Schutteryen, ook *Schutteryen* genoemd werden: al 't welke wy, in de verhandeling der Schutteryen, klaarlyk bewyzen zullen.

't Verzoekſchrift dan zo merkelyke ongerymdheden behelzende, was het niet vreemd, dat het, gelyk ſommigen aantekenen, niet ingeleverd werdt. De vier Perſoonen, benoemd tot de inleveringe, werden, den volgenden dag, zynde den agtſten September, door eenige tekenaars, overgehaald, om het Verzoekſchrift te verbranden, en 't voornaamſte van den inhoud van het zelve alleen mondeling voor te draagen aan Burgemeeſteren. Zy kreegen vriendelyk beſcheid. Burgemeeſteren verklaarden, te willen letten op 't gene zy hadden voorgedraagen, 't welk op een algemeen verzoek om herſtelling in de voorregten der Burgerye uitgekomen was. Zy deeden hiervan verſlag aan de vergaderden op de Doele, en werden voor hunne moeite bedankt. Maar hierby bleef het niet. De dryvers van dit werk, Doctor *Abraham van Poot*, *Jan van Bruynenburg*, *Elias Nolet* en *Henrik van Poot*, Broeder van den Doctor, die in ſommige ſchriften van deezen tyd ſchynen voor te komen, als de vier benoemden om het verzoek der Burgerye aan Burgemeeſteren voor te draagen, yverden, terſtond hierna, om de zeſtig Burger-Compagnien

De voornaame inhoud van 't Verzoekſchrift wordt alleen mondeling aan Burgemeeſteren voorgedraagen.

(*a*) G. BRANDT Leven van de Ruiter, *bl.* 762.

1672. nien te beweegen, om twee Gecommitteerden uit elke Compagnie te benoemen, die de belangen der Burgeren aan zyne Hoogheid, den Prinse van Oranje, zouden voorhouden. Zelfs tekenden zy een geschrift, hiertoe strekkende: 't welk, nog dien zelfden avond, door *Gerrit Klaaszoon Fruit*, *Jacob Luikewaal* en *Gerrit Meindertszoon*, op de wagten rond gedraagen werdt (*b*). Doch ik vind niet, dat deeze toeleg gelukte.

Zyne Hoogheid ontslaat eenige Heeren uit de Regeering.

Ondertusschen, hadt zyne Hoogheid tot op den tienden uitgesteld te verklaaren, welke Heeren hy van de Regeering ontslaan wilde. Hy deedt het toen, by eenen Brief, uit het Leger by Bodegrave afgezonden, die den elfden in de Vroedschap gelezen werdt. Volgens eene Lyst, by den Brief gevoegd, werden ontslaagen de Heeren

Burgemeesteren.

Johan van de Poll.
Mr. Lambert Reinst.

Schepenen.

Hans Bontemantel.
Mr. Willem Blaeu.
Mr. Jacob de Graef.

Raaden.

Johan van de Poll.
Mr. Lambert Reinst.
Dr. Johan Blaeu.
Hans Bontemantel.
Nicolaas van Capelle.
Mr. Andries de Graef.
Mr. Pieter Schaep.
Joan Hulst.
Mr. Willem Backer.

Oud-Schepenen.

Dr. Roetert Ernst.
Dirk Spiegel.
Nicolaas van Waveren.
Mr. Arnoud Hooft.
Dr. Gerard Bors.

In den Brief, werdt verklaard „ dat dit „ ontslag geschiedde, in gevolge der Reso„ lutie van hunne Edele Groot-Mogendhe„ den van den zevenentwintigsten Augustus „ laatstleeden; en der aanbiedinge van vry„ willigen afstand van Burgemeesteren en „ Vroedschappen, in derzelver Resolutie „ van den vyfden deezer." Ook verklaarde zyne Hoogheid „ dat de ontslaagen Hee„ ren, door dit ontslag, geenszins in hunnen „ goeden naam en eere gekrenkt of bena„ deeld werden, zullende hy hun, des „ noods, ten allen tyde, zodanige byzonde„ re bescherming en vrye hoede verleenen, „ als zy zouden konnen begeeren (*c*)." Het ontslaan deezer zestien Heeren werdt terstond aan de Gemeente bekend gemaakt. Zy kon 'er uit zien, dat niet allen, die te vooren getekend waren als verdagt by de Burgerye, door den Prinse-Stadhouder, bedankt werden. Onder deeze getekenden, waren 'er wel zeven, te weeten de Heeren *Henrik Hooft*, *Nicolaas Pancras*, *Cornelis van Vlooswyk*, *Nicolaas van Loon*, *Jacob Jacobsz. Hinloopen*, *Joan Corver* en *Cornelis Rogh* (*d*), die in de Regeering bleeven: waartegen wederom andere zeven Heeren, *Willem Blaeuw*, *Jacob de Graef*, *Nicolaas van Capelle*, *Dirk Spiegel*, *Nicolaas van Waveren*, *Arnoud Hooft* en *Gerard Bors* bedankt werden, die by de yveraars uit de Burgerye niet verdagt verklaard waren. Doch de Prins-Stadhouder hieldt geenen van de ontslaagen Heeren verdagt van pligtverzuim. Hy ontsloegze alleenlyk uit staatkundige inzigten, van welker redelykheid en gegrondheid hy zelf goedvondt te oordeelen. 1672.

De aanblyvende Regenten verzoeken, dat zyne Hoogheid de opengevallen plaatsen vervulle.

De twee aanblyvende Burgemeesteren en de niet ontslaagen Raaden verzogten zyne Hoogheid, ten zelfden dage, by eenen beleefden brief, die wederom door den Secretaris Schaap afgezonden werdt, dat het hem gelieven mogt de opengevallene plaatsen der dienende Burgemeesteren, Schepenen en Raaden, met andere bekwaame mannen, te vervullen (*e*). Terwyl men hier op beschеid verwagtte, kwam 'er, den dertienden, een Lyst in 't licht van twee en dertig Persoonen, die, drie dagen te vooren, door de vergaderden in de Doele, benoemd waren; en uit welken men begeerde, dat de Prins van Oranje zestien Persoonen tot Vroedschappen kiezen wilde, zonder dat de goede yveraars schynen geweeten, of opgemerkt te hebben, dat 'er niet meer dan negen Heeren uit de Vroedschap ontslaagen waren. De Lyst was getekend door Doctor van Poot, die zig als Secretaris der Vergaderinge scheen te laaten gebruiken. Zy behelsde de volgende naamen:

De vergaderden op de Doele geeven daartoe eene soort van *Nominatie* in 't licht.

Laurens Jansz. Noote.
Jacob Winter.
Philips Zaal.
Cornelis Backer.
Jan Stakelenbeecq.
Elias Linckenburgh.
Harmen Gerritsz Pot.
Johannes Pollio.
Isack Warnsinck.
Tymen Jacobsz Joncker.
Isack Looman.
Pieter Gillisz. van den Bos.
Wessel Smith.
Pieter Kock Dircksz.
Johan Pyl.
Govert Outvorst.

Ni-

(*b*) Valkenier I. *Deel*, *bl.* 750, 751. Byl. *N.* 69. *bl.* 153.

(*c*) Resol. Vroedsch. *Lr.* H. 11 *Sept.* 1672. *f.* 298. *Zie ook* de Lyst der XXXVI. Raaden *voor de* Handv. *op het jaar* 1672.

(*d*) *Zie* hier voor, *bl.* 394.

(*e*) Resol. Vroedsch. *Lr.* H. 11 *Sept.* 1672. *f.* 360.

1672. *Nicolaes Wallendael.* *Willem van den Broeck.*
Wyer Beeldſnyder. *Jan van Erpecum.*
Reynier Lampen. *Dirck Bloem.*
Jan de Kuyer. *Abraham Alewyn.*
Cornelis van der Noot. *Gillis Wybrants.*
Adriaen Ackerlack. *Jan van Klarenbeeck.*
Jan Snel. *Andries van Berg-*
Hendrick de Kempenaer. *heyck* (3).
Harmen Voordy.

Zy worden deswege ſcherpelyk beſchimpt.

Onder deeze Perſoonen waren eenigen der hoofden van de vergaderden op de Doele, die hierdoor zo zeer in de veragting van veelen raakten, dat men niet ſchroomde, hen te beſpotten in openbaare ſchimpſchriften, die men voor hunne huizen te koop liet ſchreeuwen; 't welk hen zo bedeesd maakte, dat zy 't hoofd naauwlyks ter deure uit ſteeken durfden (*f*). Ondertuſſchen, ſloeg zyne Hoogheid zo weinig agt op deeze benoeming, dat hy niet meer dan een' der benoemden in de Regeering ſtelde; gelyk wy wel haaſt zien zullen.

Nader verzoek der aanblyvende Regenten aan zyne Hoogheid.

Den Secretaris Schaap, op den dertienden, verſlag van zyne verrigtinge by den Prinſe gedaan hebbende, vonden de aanblyvende Burgemeeſteren en Raaden dienſtig, hem andermaal af te vaardigen, om uit zyne Hoogheid te verneemen „ of de bedankte Heeren zig, voortaan, van alle ampten en waardigheden zouden moeten ontſlaagen rekenen, en als byzondere Perſoonen aangemerkt worden; dan of de ontſlaagen Burgemeeſteren en Raaden den rang van Oud-Burgemeeſteren en Oud-Schepenen zouden blyven behouden, en in die hoedanigheid mogen verſchynen, op de verkiezing van Burgemeeſteren? Ook of niemant hunner, voortaan, eenig Commiſſarisſchap in 't een of 't ander Collegie binnen deeze Stad zou mogen bekleeden, of Colonel of Kapitein der Burgerye zyn, of zitting behouden in de Collegien ter Admiraliteit in Zeeland en in 't Noorderkwartier? Voorts, of de ontſlaagen Oud-Schepenen, Raaden zynde, ook van hunne Raadsplaatſen moeſten afſtaan, alſchoon zy daarvan niet byzonderlyk ontſlaagen waren? En eindelyk, of Burgemeeſteren, uit naame van zyne Hoogheid, de bedankte Heeren van hunnen „ eed ontſlaan zouden?" De aanblyvende Heeren vonden geraaden, hierop, ſchriftelyk antwoord te verzoeken van den Prinſe tot hunne geruſtheid, alzo eenige aanzienlyke burgers kwalyk ſcheenen te neemen, dat het ontſlag der bedankte Heeren, door ſommigen, begreepen werdt zig tot alle andere ampten en waardigheden uit te ſtrekken. Schaap vertrok dan den veertienden naar den Haage (*g*), daar de Prins zig toen bevondt, en keerde, eerlang, te rug met twee brieven, die den vyftienden gedagtekend waren. By den eenen, verklaarde zyne Hoogheid „ geen ander oogmerk gehad te hebben, dan dat de ontſlaagen Heeren zig van alle ampten en bedieningen, hun van Stads wege opgedraagen, zouden moeten ontſlaagen agten." Ook gaf hy te kennen „ dat hy met bevreemding gezien hadt, hoe, in de gedrukte Copyen van zynen voorigen brief, den naam van den Heer *Pieter de Graef* niet onder de naamen der ontſlaagen Heeren geſteld was: 't welk by een misſlag moeſt toegekomen zyn, zynde zyne meening geweeſt ook deezen te ontſlaan van de Regeeringe." By den tweeden brief, werden de volgende Heeren, door zyne Hoogheid, in de plaats der ontſlaagenen, aangeſteld: 1672.

Antwoord van den Prinſe.

Die nieuwe Regenten aangeſteld.

BURGEMEESTEREN.

Coenraed van Beuningen, *oud Burgemeeſter.*
Johan Hudde.

SCHEPENEN.

Louis Trip.
David de Wilhem.
Nanning Kloek.

RAADEN.

Nicolaes Opmeer, *oud Schepen.*
Louis Trip.
Johan Appelman.
Henrick Becker.
Johan Commelyn.
Dirk Blom.
Michiel Tielens.
Mr. Gillis Sautyn.
Dr. Gerard Bors.
Coenraed Klenk.

Onder deezen, was de Heer *Dirk Blom* de eenige, die door de vergaderden op de Doele benoemd geweeſt was. Dr. *Gerard Bors*, die nu in de Vroedſchap geſteld werdt, was, te vooren, door zyne Hoogheid, als Oud-Schepen, ontſlaagen geweeſt. De nieuwlings aangeſtelde Heeren werden, terſtond, in

(*f*) *Zie* Vaderl. Hiſt. XIV. *Deel*, *bl.* 215, 216.

(3) In de *Nederduitſche Keurdigten*, bl. 396. vindt men eene Lyſt van drie en dertig, ten deele dezelfde, doch grootendeels andere naamen, waaruit de vergaderden op de Kloveniers-Doele begeerden, dat zyne Hoogheid de Vroedſchap verkiezen zou. En, veelligt, zyn 'er, in deezen verwarden tyd, verſcheiden' zulke Lyſten ontworpen, die allen even weinig aanmerking verdienden.

(*g*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 13, 14 *Sept.* 1672. *f.* 302, 303.

1672. in den eed genomen, na dat Burgemeesteren, daartoe door den Raad gemagtigd zynde, de bedankten hadden aangezeid, dat zy door zyne Hoogheid van alle ampten en bedieningen ontslaagen waren (*h*). Ook werden, eerlang, de Commissien, welken sommigen van hun bekleed hadden, aan andere Heeren opgedraagen (*i*).

Misnoegen onder sommige ingezetenen over deeze verandering.

't Groote werk van de verandering der Regeeringe was hiermede afgedaan. 't Was 'er nogtans wel verre van af, dat het allen ingezetenen even zeer behaagd zou hebben. 't Leedt maar weinige dagen, of men vondt een geschrift aangeplakt aan den Jan-Rooden-poorts-tooren, waarin de ontslaagen Heeren driftiglyk verdedigd werden, en de verandering toegeschreeven aan den Burgemeester *Gillis Valckenier*, die zyne vrienden ter Regeeringe hadt willen indringen, om zynen aanhang te styven. 't Geschrift heette te spreeken uit den naam van veele duizenden Burgers, en de opstellers zeiden voor 't meerderdeel te behooren onder de Kapiteinen *Jacob de Graef*, *Jan Hulft*, *Hans Bontemantel*, *Nicolaas van Waveren*, en *Blaauw*, alle ontslaagen Regenten, voor welken zy lyf en goed wilden opzetten. Zy waarschuwden elk, toe te zien, dat het hier niet *op zyn Haagsch* afliep, en de Stad in een bloedbad geraakte (*k*). Doch op dit dreigen kwam geen gevolg, en Amsterdam geraakte, allengskens, inwendig in rust. Tot meerder verzekering der zelve, en om, in deezen bangen oorlogstyd, alle noodelooze blyken van openbaare vreugde te vermyden, was, reeds voor eenigen tyd, vastgesteld, op den jaarlykschen Kermis, die in September valt, geenerlei Spelen, en zelfs geene Kraamen toe te laaten. Wat laater, besloot men nogtans, te gedoogen, dat Burgers Kraamen opregteden: ook Wafelkraamen, mids, in dezelven, geene buitenspoorigheden werden toegelaaten (*l*).

Orde op 't houden van de Kermis.

De Overmanschappen der Doelen en 't Pluimgraafschap vernietigd.

In 't begin van October, was by Burgemeesteren en Raaden beslooten, de Overmanschappen der Doelen te vernietigen, en de inkomsten derzelven aan de Heeren Thesaurieren aanbevolen te laaten, mids zy die inkomsten, zo ver dezelven mogten strekken, bekeerden tot ondersteuning van den Krygsraad (*m*). Wat laater, werdt ook het Pluimgraafschap, of het opper-opzigt over de Stads Zwaanen, welk, gemeenlyk, door eenen Burgemeester, waargenomen werdt, te niet gedaan, en de Zwaanen, die thans in wezen waren, gesteld aan de beschikking der Heeren Thesaurieren (*n*). 1672.

Gelegenheid tot het opregten eener Munt, hier ter Stede.

Onder de belastingen, die de tegenwoordige oorlog in Holland noodzaakelyk maakte, hadden 's Lands Staaten ook eene *Capitaale Leening* gevorderd, bestaande in eenen dubbelen tweehonderdsten penning, die in gemaakt Goud- en Zilverwerk mogt betaald worden, van welks waarde, gerekend tegens agtenveertig guldens en twaalf stuivers de onse goud, volgens 's Lands Plakaaten gewerkt, en drie guldens vyf stuivers, de onse Zilver groote keur, Obligatien verleend, en vier ten honderd in 't jaar Intrest betaald zou worden (*o*). Elk hadt, zo dra het oogmerk der Staaten bekend gemaakt was, zyn Goud- en Zilverwerk in de Wisselbank deezer Stede gebragt, om welk te ontvangen, men meer dan één vertrek schikken moest (*p*). Doch de zwarigheid bestondt in dit goud en zilver, spoedig genoeg, tot geld te munten. De Munthuizen in Gelderland, in Utrecht en in Overyssel, waren in handen van den vyand geraakt, en 't verzenden van ongemunt Zilver, naar de Hollandsche Munten te Dordrecht en te Enkhuizen, kon niet geschieden zonder gevaar: behalve dat de Munten, in deeze twee Steden, de Gemeente en 't Land ook niet vaardig genoeg van een' genoegzaamen voorraad van penningen voorzien konden. Men was, derhalve, hier ter Stede, al by tyds, bedagt geweest op het verzoeken van Octroi van 's Lands Staaten, om hier, by hoogen nood, eene Munt te mogen opregten (*q*). Doch Dordrecht en de Westfriesche Steden kantten zig sterk tegen het verleenen van zulk een Octroi. De Stad verklaarde, geenszins van meening te zyn, om de andere Steden van 't regt der Munte te ontzetten, en hier niet te zullen munten, dan by hoogen nood. Men tradt in onderhandeling met de belanghebbende Steden (*r*). Die van Westfriesland gaven te kennen, dat zy 't regt der Munte, op redelyke voorwaarden, by voorbeeld dat het voordeel voor hun, en 't geryf en *Regaal* der Munte voor Amsterdam zouden zyn, wel aan de Stad wilden afstaan. Doch die van Dordrecht verklaarden, dat zy Amsterdam niet zouden konnen geryven, al wilden zy schoon, om dat reeds onder 't graauw verspreid werdt, dat zy het Munt- en Stapelregt, tegen de Privilegien, voor geld verkogt hadden (*s*). Amsterdam verkreeg, ein-

(*h*) Resol. Vroedsch. *Lr.* H. 15 *Sept.* 1672. *f.* 305, 306.
(*i*) Resol. Vroedsch. *Lr.* H. 4 *Oct.* 1672. *f.* 325, 327.
(*k*) *Uit* een Afschrift van 't Oorsprongkelyke.
(*l*) Resol. Vroedsch. *Lr.* H. 9 *Aug.* 3, 8 *Sept.* 1672. *f.* 229, 288, 297.
(*m*) Resol. Vroedsch. *Lr.* H. 4 *Oct.* 1672. *f.* 326.
(*n*) Resol. Vroedsch. *Lr.* I. 16 *Nov.* 1672. *f.* 50.
(*o*) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 1043.
(*p*) COMMELIN, *bl.* 1205.
(*q*) Resol. Vroedsch. *Lr.* H. 25 *Jany* 1672. *f.* 101.
(*r*) Resol. Vroedsch. *Lr.* H. 16 *July* 1672. *f.* 169.
(*s*) Resol. Vroedsch. *Lr.* H. 6 *Aug.* 1672. *f.* 209.

1672. eindelyk, met veel moeite, verlof, om, in de tegenwoordige verlegenheid om penningen, en buiten benadeeling der Hollandſche Munten, geld te mogen ſlaan of ſchroeven. In October, was alles tot de Munt in gereedheid gebragt, en de Inſtructien voor de bedienden der Munte opgeſteld en goed gekeurd (*t*). 't Stads Wagthuis aan den Reguliers-tooren werdt bekwaam gemaakt tot een Munthuis, alwaar, eerlang, gouden Ducaaten en zilveren Ducatons en Rykſdaalders gemunt werden, die 't wapen der Stad op de voorzyde droegen. De Muntmeeſter mogt geene andere Muntſtoffe gebruiken, dan die hem, door Commiſſariſſen van de Wiſſelbank, ter hand geſteld werdt. De Stad genoot al 't zuiver voordeel van de Munte. Het munten duurde, tot dat de drie overheerde Provincien van den vyand verlaaten, en in 't jaar 1674 met de overigen vier hereenigd geworden waren. Het Munthuis werdt, ſedert, tot eene herberg bekwaam gemaakt, die nog den naam van *de Munt* draagt (*u*).

De Stad verzoekt om eenen anderen Commandant, in de plaats van den Heer van Beveren.

De Colonel van Beveren, die, voor eenen korten tyd, bevel gevoerd hadt over de bezettinge der Stad, was, in 't begin van July, reeds van hier vertrokken; en zyn vertrek hadt gelegenheid gegeven tot een beſluit der Regeeringe, om met het aanwerven van Waardgelders of Kanonniers, die reeds vierentwintig honderd ſterk waren, ſtil te ſtaan, tot dat de Stad van eenen anderen Commandant voorzien zou zyn. De Heer van Beveren hadt, geduurende zyn verblyf alhier, zo weinig genoegen gegeven, dat men hem niet wederom tot Commandant begeerde, en liever zag, dat de *Heer van Welderen* tot Commandant werdt aangeſteld (*v*). Zyne Hoogheid hadt, reeds in 't begin van Auguſtus, en dus lang voor de verandering der Regeeringe, begeerd, dat de Waardgelders hier afgedankt werden, en dat de Stad, met eene bezetting van 's Lands Krygsvolk, voorzien werdt.

Zy wil haare Waardgelders in dienſt houden.

Doch men verſtondt toen, dat dezelven, als meeſt braaf volk en hier gezeten zynde, in dienſt behoorden te blyven. Ook vondt men in 't eerſt ongeraaden, dezelven op ſoldaaten-gaadje te brengen, waarop door eenigen gedrongen was; hoewel hiertoe eerlang beſlooten werdt. Wat laater, werden aan zyne Hoogheid, op zyn verzoek, driehonderd man uit de Stads bezettinge, tot uitvoering van zekeren aanſlag, dien ik niet gemeld vinde, toegevoegd: en in 't begin van October, zondt men, op 's Prinſen aanſchryvens, drie Compagnien van de zelve naar Texel en 't Vlie, daar men bedugt was voor eene landing der Engelſchen, die zelfs, naar men hier vernomen hadt, eenen aanſlag op deeze Stad in den zin hadden (*w*). Doch ſchoon men, ten zelfden tyde, aanhieldt by zyne Hoogheid, om eenen anderen Commandant in de Stad, en om het te rug zenden van den Ingenieur *du Mont*, vind ik niet, dat tot het een of het ander beſlooten is. 1672.

Eenige doorſnydingen worden wederom digt gemaakt.

Weinige weeken te vooren, hadt men geraaden gevonden, de doorſnydingen in den Diemerdyk by Jaap Hannes wederom digt te maaken, alzo de verſchanſingen en batteryen aldaar nu in goeden ſtaat van tegenweer waren gebragt. Wat laater, werdt ook beſlooten, de doorſnydingen in den Haarlemmer weg eenigszins te ſtoppen, overmids de Polders daaromtrent anders niet konden worden droog gemaakt (*x*).

Kapitein Cornelis Witſen wordt gevangen en geloſt.

In July te vooren, hadt zyne Hoogheid het Slot te Kroonenburg aan de Vegt bezet met omtrent honderd en dertig man, onder de Kapiteinen *Cornelis Witſen*, Amſterdammer, en *N. Bouwman*. Vyftien honderd Franſchen uit de bezetting van Utrecht waren, op den eerſten Auguſtus, opgetrokken, om dit Slot te bemagtigen. Zy beſchooten 't, uit drie ſtukken. Doch op 't ſlot was gebrek aan krygsbehoeften, waarom Bouwman geraaden vondt, in beſprek te treeden met den vyand. Maar Witſen, niet van zins zig zo ſchielyk over te geeven, weerde zig, eenen tyd lang, wakkerlyk, uit de kelders van 't ſlot. Eindelyk, werdt hy overmand, en met al de bezetting krygsgevangen gemaakt, en naar Utrecht gevoerd (*y*). De Regeering van Amſterdam nam, op den vierden October, een beſluit, om Witſen, *die ſich*, dus luidt de Reſolutie, *alomme als een braaf ſoldaat* hadt *gecomporteert*, en toen nog te Utrecht gevangen was, te loſſen (*z*); gelyk, meen ik, ſedert, geſchied is.

Men beſluit de poſten omtrent Muiden van Krygsvolk uit Amſterdam te voorzien.

De Franſchen hadden, na dat zy Naarden en Utrecht bemagtigd hadden, van tyd tot tyd, de Gooilandſche en Amſtellandſche Dorpen afgeloopen. In October, trokken zy, met een aanzienlyken hoop volks, aan op de poſten van Prinſe Joan Maurits van Naſſau, wiens hoofdkwartier te Muiden was. Zy waren rykelyk van grof geſchut voorzien, en overweldigden eene ſchans in 's Graavenland.

(*t*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* I. 15, 18 *Oct.* 1672. *f.* 1, 2.
(*u*) COMMELIN, *bl.* 701, 1206, 1208.
(*v*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 16 *July*, 4 *Aug.* 1672. *f.* 270, 201.
(*w*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 4, 5, 6, 18, 23, 30 *Aug.* 4 *Oct.* 1672. *f.* 200, 206, 212, 244, 259, 278, 323. COMMELIN, *bl.* 1207.
(*x*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 3, 11 *Sept.* 1672. *f.* 279, 301.
(*y*) COMMELIN, *bl.* 1207.
(*z*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 4 *Oct.* 1672 *f.* 324.

1672. land. Doch by de poſt te Ankeveen, die vinnig beſchooten werdt, werden zy wakkerlyk afgeſlaagen. Prins Joan Maurits gaf 'er der Regeeringe deezer Stad kennis van, haar te gelyk verzoekende, om een merkelyk aantal van Krygsvolk, tot verdediging der poſten, die hem waren aanvertrouwd. Men beſloot, hierop, Burgemeeſteren te magtigen, om zes- of zevenhonderd man van de Stads ſoldaaten derwaards te ſchikken; doch vooraf den Heer en Mr. *Nicolaas Witſen*, Raad, af te vaardigen, om de gelegenheid der poſten te onderzoeken, en wegens de plaatſing van het Krygsvolk deezer Stad overeen te komen (*a*). Ondertuſſchen, hadt zig een groot getal van Landluiden, welker huizen en goederen, door den vyand, verwoeſt waren, begeven naar Amſterdam, alwaar zy, tot in 't volgende jaar, door de Aalmoeſſeniers en Huiszittenmeeſters, op laſt der Regeeringe, onderhouden werden (*b*).

Voorzorg om het hoog opperwater, welk, door het doorſteeken van den Lekdyk, over 't Land gebragt was, door de Stads ſluizen aan het Y wederom te loozen.

De Franſchen den Lekdyk hebbende doorgeſteeken, om Holland, door middel van het Opperwater, t'eenemaal te doen ondervloeijen; beval de Prins van Oranje, voorziende, dat verſcheiden' Polders in Rynland geheellyk zouden overſtroomd worden, zonder dat de uitwaterende ſluizen, te Spaarndam en op Halfwege, genoegzaame ontlaſting zouden konnen toebrengen; dat Dykgraaf en Heemraaden van Amſtelland, met kennis der Regeeringe van Amſterdam, zo veel waters in hun Diſtrict zouden inlaaten als mogelyk ware, mids de boezem van Amſtelland laager bleeve dan die van Rynland; en daarna, in den Veendyk of Amſterveenſchen weg, eene bekwaame opening maaken, om het water der Haarlemmer-Meer, door dezelve, en voorts door de ſluizen van Amſterdam, zo veel mogelyk ware, te loozen. De brief, waarby zyne Hoogheid deeze bevelen gaf, werdt, den dertienden October, in de Vroedſchap deezer Stad, overwoogen. Burgemeeſteren droegen den Raad voor, dat, behalve den Lekdyk, ook de hooge Zeedyk by Naarden, door den vyand, doorgeſteken was; waardoor het Land met overſtrooming, zo wel van 't Zeewater als van 't Rivierwater, gedreigd werdt. Men verzogt en magtigde de Heeren *Joannes Hudde*, regeerend' Burgemeeſter, *Nicolaes Pancras*, *Cornelis Backer*, *Cornelis Geelvinck*, Heere van Kaſtrikum, *Nicolaes van Loon*, en Mr. *Jan Corver*, Raaden, om te overleggen, op welk eene wyze, men bekwaamlykſt aan het heilzaam oogmerk van zyne Hoogheid voldoen, en den vyandelyken toeleg tegengaan zou konnen: waarna zy den Raade van hun gevoelen verſlag moeſten doen (*c*). 't Geſchiedde, weinige dagen laater. En de Raad beſloot „ voor- 1672.

Men beſluit een gat in den Veendyk te delven.

„ eerſt, een gat te maaken, nevens den „ Overtoom en 't eerſte huis op den Veen- „ dyk, ter wydte van twintig voeten; het „ zelve met ſcheepsplanken te overdekken, „ en naar de zyde der Meer, met eene „ draaideur, te ſluiten. Door dit gat, zou „ men het Meerwater konnen loozen, wan- „ neer het hooger ware dan het Amſtelwa- „ ter, en dus, ten minſte gedeeltelyk, vol- „ doen aan 's Prinſen oogmerk, met den „ meeſten ſpoed, en zonder iemants bena- „ deelinge." Wyders, vondt men geraaden „ de uitwaterende ſluizen van Rynland „ en Amſtelland, met de ebbe, te doen „ openen, om de hooge overſtrooming, voor „ welke men bedugt was, te voorkomen. En „ op dat de vyand, den Lekdyk, den Zuiderzeedyk en andere dyken, van welken „ hy meeſter was, doorſteekende, Holland, „ naar zyn welgevallen, niet zou onder water zetten, wiſt men geenen beteren raad, „ dan dat men zig, met al 's Lands magt, „ bevlytigde, om den vyand, nog voor den „ winter, uit Naarden, Woerden, Utrecht „ en andere Plaatſen te verdryven; om welken raad den Gecommitteerden Raaden, „ en den Prinſe van Oranje ſmaakelyk te „ maaken, de regeerende Burgemeeſteren „ *Coenraad van Beuningen* en *Joannes Hudde*, „ en de Raaden *Gillis Valckenier* en *Cornelis* „ *Geelvinck*, Heere van Kaſtrikum, benoemd „ werden (*d*)." Het maaken van het gat in den Veendyk werdt egter, op het ſterk aanhouden der Stad Haarlem, die bedugt was, dat zy, door het zelve, in haare ſcheepvaart benadeeld zou konnen worden, eenigen tyd uitgeſteld. De Stad Amſterdam boodt de noodige verzekering aan, om Haarlem geruſt te ſtellen; en onder anderen het gat zulks te overdekken, dat het onmogelyk bevaaren kon worden. Doch die van Haarlem namen geen genoegen in 't gene men hun aanboodt; zo dat het doordelven van den Veendyk, eindelyk, geheel agter bleef (*e*). Men loosde, alleenlyk, eenige maanden agtereen, by ebbe en laag getyde, het overtollig Amſtelwater, door de Stads ſluizen, in het Y, zo veel men konde. Het hoog op

't welk door Haarlem tegengehouden wordt.

(*a*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 10 *Oct.* 1672. *f.* 328.
(*b*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* I. 20, 25 *Maart* 1673. *f.* 153, 155.
(*c*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* H. 13 *Oct.* 1672. *f.* 330.
(*d*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* I. 21 *Oct.* 1672. *f.* 3. *in de Bylaag Lr.* B.
(*e*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* I. 22, 28 *Nov.* 5 *Dec.* 1672. *f.* 55, 63, 72.

1672. opperwater vloeide nogtans over de gemeene wegen, in Amſtelland en elders, en maakte ze, voor eenen tyd, onbruikbaar. Ook bevalen Burgemeeſteren, in 't begin des volgenden jaars, dat zy, die laage wooningen en kelders binnen de peilſluizen der Stad in gebruik hadden, zig voor ſchade moeſten hoeden, wanneer men, by hoog buitenwater, niet in ſtaat mogt zyn, om te loozen naar behooren; en het water binnen de peilſluizen, met het hooge Amſtelwater, op dezelfde hoogte geraaken mogt (*f*). Doch van de andere zyde, werdt de Stad, uit de Lek, voorzien van zoet water, zo dat de Brouwers alomme uit de graften brouwden, en de Noordhollanders hunne waterſchepen, voor de S. Antonis ſluis binnen de Stad, vol zoet water lieten loopen (*g*).

Men zendt, van hier, krygsvolk naar den Uithoorn en naar Ouderkerk.

In 't begin van November, kreeg men, hier ter Stede, berigt, dat de Franſchen, in het Dorp Waveren, brand geſtigt en geſtroopt hadden. Men beſloot hierop, terſtond, tweehonderd Stads ſoldaaten en eenige Ruitery te zenden naar den Uithoorn, tot verſterking van de poſt aldaar. Ook werden tweehonderd man van hier uitgezonden, om te Ouderkerk poſt te vatten (*h*). En alzo men, by diergelyke gelegenheid, ligtelyk meer krygsvolk kon noodig hebben, werden Burgemeeſteren gemagtigd, om over zeshonderd man Stads ſoldaaten te beſchikken, zonder dat zy den Raad, vooraf, behoefden te kennen (*i*).

Voorzorg alhier op de tyding van het doorbreeken der Franſchen by Bodegrave.

Tegen 't einde des jaars, kreeg men, hier ter Stede, tyding van den toeleg des vyands op Holland; waartoe de ſtrenge vorſt hem goede gelegenheid gaf. Men beſloot terſtond zeshonderd matroozen aan te neemen, en, op ingekomen berigt, dat de Franſchen, inderdaad, by Bodegrave doorgebroken waren; en daar, en daaromtrent, de meeſte verlaaten huizen in den brand geſtoken hadden; nog twaalfhonderd matroozen te werven, die, onder bevel van den Vice-Admiraal Sweers, naar Alfen werden gezonden. Men nam ook een goed getal van vrywillige burgers aan. Op 't byten langs den Amſtel, werdt de vereiſchte orde geſteld. Ook werdt, over 't maaken van eene dwarsbyt over 't Y, van Funen af, tot aan de Volewyk toe, geraadpleegd met den Luitenant-Admiraal de Ruiter (*k*), aan wien het bevel over al 't volk van wapenen, zo burgers, matroozen als ſoldaaten, langs het Y en den Waalkant, opgedraagen werdt (*l*). Voor Durgerdam werden vier Oorlogsſchepen gelegd, onder bevel van den Kapitein *Jan Rylofszoon van Hoorn*, die geene vaartuigen naar de Stad liet, zonderze vooraf onderzogt te hebben. De wallen der Stad waren, op 't einde des jaars, beplant met driehonderd ſtukken geſchuts. Doch 't geviel, dat een bolwerk, tuſſchen de Weesper- en Muiderpoorten, de zwaarte van den aarden wal niet konnende draagen, met een gedeelte van de gordyn, in de graft ſtortede. De Stad zou dus, van deeze zyde, open gelegen hebben voor den vyand. Doch de breuk werdt, in korten tyd, met wier en aarde, geſtopt. Het ſloeg ook, na weinige dagen verloops, aan 't dooijen, waardoor den vyand belet werdt, dieper in Holland in te dringen. De Amſterdamſche vrywilligen, die gereed geweeſt waren om uit te trekken, werden toen ontſlaagen van den togt (*m*): waarmede het rampſpoedig jaar 1672, welk, hier ter Stede, in groote ongeruſtheid geſleeten was, ten einde liep.

(*f*) Keurb. *Lr* P. *f.* 63 *verſo.*
(*g*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* I. 11, 18 *Jan.* 7, 8 *Maart* 1673. *f.* 104, 111, 134, 135. COMMELIN, *bl.* 1207, 1211.
(*h*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* I. 5 *Nov.* 1672. *f.* 14.
(*i*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* I. 12 *Nov.* 1672. *f.* 45.
(*k*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* I. 28, 29, 31 *Dec.* 1672. 2 *Jan.* 1673. *f.* 81, 82 *enz.* 86 *enz.* 89.
(*l*) Groot-Memor. N. VI. *f.* 116. BRANDT de Ruiter, *bl.* 765.
(*m*) COMMELIN, *bl.* 823, 1209, 1210.

Bylaagen Lr. A.

BYLAAGEN

Bylaagen Lr. A.

op het II. Deel, XIX. Boek.

Lr. A.

Missive der Gedeputeerden te Velde van den twaalfden Juny des jaars 1672, *berigtgeevende van het doorbreeken der Franschen in de Betuwe.*

Hoog Mogende Heeren,

De vyand is, tot ons groot leedweesen dese morgen in de Over-Betuwe doorgebroken, en hebben de Regimenten te paerd van Kingma, Haersolt, La Leck, Joseph met zyn Major, en het Regiment van Ailva geslagen: wat verlies eygentlik daer voorgevallen is konnen wy nog niet specificeren. De vier Compagnien van La Leck syn minst of weynig beschadigt binnen Arnhem gekomen. Wy hebben in der haest daerop geresolveert het Leger op te breken, alsoo men nu den vyand op den rugge en van voren heeft, en hebben naer Groeningen gesonden het Regiment van Braersma, naer Vriesland Amama, naer Sutphen Graef van Solms en Voorst, naer Deventer Stek en Clant, naer Swol Ripperda en Bamphield, naer Doesburg Swartsenborg en Westerlo, naer Utrecht de Veldmaerschalk Wirts, Grave van Hornes, jonge Nieuland Aquila, Grave van Stirum en Golsteyn, naer Arnhem drie Compagnien van Pain & Vin, en de Regimenten van Vrybergen en Gent leggen tussen Nimmegen en Arnhem, zynde te laet gekomen om de voorsz. Regimenten te seconderen. De Ruytery meenen wy dat men by een sal moeten trecken onder Arnhem. Wy hebben het ongeluk dat den Heer Prins van Oranje ontrent Arnhem en naer de Over-Betuwe was, en wy waren hierontrent gebleven, om dat den vyand sig ook hierontrent tot in 't gesigt van den Yssel heeft laten sien. Of wy dese nagt nog een alarm van die kant, vermits het overgaen van Grol, te verwagten hebben, weten wy niet, nog ook wat resolutie te nemen ontrent onse persoonen. Bidden den almagtigen God, dat hy den Staet genadiglik voor meerder onheylen wil bewaren, en wy blyven met haest,

Hoog-Mogende Heeren,

G. Schade.
H. Beverningh.

Sutphen 12 *Junii* 1672.

BYLAAGEN L^r. B.

L^r. B.

BYLAAGEN L^r. B.

Rapport van Commiſſariſſen der Vroedſchap van Amſterdam van 21 October 1672, wegens het loozen van het water over Amſtelland, en de gevreesde overſtrooming van gantſch Holland: en Reſolutie daerop genomen.

Is geleſen het navolgende ſchriftelik rapport,

Commiſſariſſen van deſen Rade, hebbende in gevolge en tot voldoeninge van vorige Reſolutie Commiſſoriael, in dato 13 deſes, geexamineert de Miſſive van ſyne Hoogheyd den Heere Prince van Oranje, geaddreſſeert aen de Dykgraef en Hoogheemraden van Amſtelland; mitsgaders 't vordere geproponeerde van de Heeren Burgemeeſteren, in de ſelve Reſolutie geinſereert en vervat; „ Eerſtelik, op wat wy„ ſe *het oogwit* van ſyne Hoogheyd in de ge„ melte miſſive vervat op *'t gevoeglixt* en met „ de *meeſte ruſt* ſoude konnen werden bereykt; „ en ten tweede, wat middelen tot voorko„ minge van de gevreesde onheylen, die uyt „ de overvloeying van wateren te reſulteren „ ſtaen, dienden by der hand genomen; en hoe „ de vyandlyke deſſeynen hierin beſt tegenge„ gaen en belet ſouden konnen werden?" En dienende den Raed van haer EE. Conſideratien en advys ſouden vermeynen (onder 't beter gevoelen van haer Ed. Agtb.) nopende het *eerſte* poinct „ dat het ſelve hares oor„ deels by proviſie konde voldaen worden met „ het maken van een gat nevens den Overtoom „ en 't eerſte huys op de Veendyk, welk gat „ kan vallen omtrent twintig voeten wyt, en „ fullende uytkomen digt aen dees ſyde van „ den Overtoom; 't welk met ſcheepsplanken „ overdekt, en met een draydeur aen de ſyde „ van de Meer geſloten moſt werden." Hier mede ſou het oogmerk van ſyne Hoogheyd, ſoo niet volkomen, ten minſten voor een groot gedeelte bereykt ſyn, dewyl men het Haerlemmer-meer-water als dan ſoude konnen loſen ten allen tyden als het Amſtel-water leeger ware als dat van de Meer. T welk ook ſeer *gevoeglik* alſoo ſoude konnen geſchieden, dewyl ſoo een waterloſinge in ontrent veertien dagen met weynig koſten *ten niemands nadeele en met veel voordeels* voor de Stad Amſterdam en ganſch Amſtelland, en dienvolgende ook met de *meeſte ruſt* in 't werk geſtelt en ten eynde gebragt ſoude konnen werden. *Ten niemands nadeele*; want dewyle 't alleen een waterloſinge, en geen deurvaert ſyn ſou, nogte ook geen conſiderabel brak water in de Meer, maer veeleer verſcher als het Meer ſelfs is, inſonderheyd wanneer de Amſtelſluys voltrocken ſal ſyn, brengen ſoude; en dat men ook d'inlating ten allen tyde in ſyn magt ſou hebben, en tot een ſekere imprejudiciable hoogte, des nood, termineren konnen; ſoo ſouden in ſoodanigen geval nog Haerlem, nog Leyden, nog Amſtelland daer by ten minſten niet benadeelt ſyn. Edog ſchoon ſy al door 't inlaten van 't Amſtelwater in 't Meer eeniger maten benadeelt wierden, ſoo hadden ſy egter geen reden van klagten, dewyl by 't privilegie van Keyſer Karel de anno 1520. ſoodanig en meerder regt van waterloſing notoirlik aen die van Amſterveen vergunt is. Amſtelland ſoude ook nergens daer door benadeelt ſyn; want dan alleen als by haer water te veel is, ſal men het zelve op 't Meer loſen; en niet te veel hebbende, ſal 't behouden konnen werden. En ten dien opſigte moet 'er noodſakelik een draydeur voor deſe nieuwe waterloſinge ſyn; want anderſins ſoo den Amſtel met het Meer gelyk wierde gehouden, ſoude den Amſtel ſomerdaegs veel te weinig water hebben, ſoo ten regarde van deſes Stads ſchuttingen, die daerdoor ſeer verſwaren ſouden, als ten aenſien van de ſchuring en ververſing in de Stad, die op verre na ſoo conſiderabel niet ſou ſyn; als ook in opſigte van de aen den Amſtel gelegene Polders, die ſomerdags ſoo goed water als dan niet inlaten ſouden konnen; gelyk ook onſe Schipvaert daer by vry benadeelt ſoude werden; gemerkt de Haerlemmer-Meer, deurgaens, ſedert dat we van Rynland afgeſcheyden ſyn, wel een voet en meerder lager is geweeſt als den Amſtel. Daer ſou ook niet te vreeſen ſyn, dat dit Meerwater door Amſterdam loopende, de leege Stad onder water ſou ſetten, dewyl het Meerwater op den 14 October laetſtleden gemeten ſynde nog agttien duymen onder de Y-peyl bevonden is; en ſynde op die tyd, volgens verſcheyde getuygeniſſen, de Meer genoegſaem ſoo hoog als ſy gemeenlik is des winters, en derhalven op het hoogſte. Synde ook mennigmael ondervonden, dat het water in de laage Stad een voet en minder onder gemelte Y-peyl ſynde, geen ſchade aldaer veroorſaekt; te meer ſouden die kelders dan vry ſyn van 't water ſoo het ſelve agttien duymen daer onder blyft. Ook heeft men daerenboven ten deſen opſigte niets te vreſen, dewyl men altyd die draydeur met de minſte moeyte ſluyten ſal konnen; ofte ook ten allen tyden naer welgevallen (door des Stads ſluyſen in de wal en Amſtel) ſoo wel 't Ryn- als Amſtelwater buyten de Stad ſal konnen houden. Dog niet alleen dat hier niemant by benadeelt ſoude werden, ofte eenige regtvaerdige reden van klagten gegeven; maer in tegendeel ſouden aen veelen ſeer *conſiderable voordeelen worden toegebragt.* Want wat Amſterdam en Amſtelland belangt, dewyl de voorn. draydeur ten allen tyden ſeer mackelik open gedaen ſoude konnen werden, ſoo ſoumen niet alleen by ebbe 't Meerwater door Amſterdam doen loopen, en daer door de leege Stad merkelik ſchuren en ſuyveren konnen; maer men ſoude ook 't Amſtelwater, wanneer men 't te veel hadde, op 't Meer, dat ordinarie, gelyk geſeyd is, een voet lager is, konnen quyt raken; 't geen in deſe tyd ſeer conſiderabel is, nu de Vecht by Muyden geſloten, wel diende door Amſtelland geëxonereert te werden, daer de Stad Amſterdam, ſo om het verſe Brou-water nader, als meerder ſchuring door de Stad te brengen, ook niet weinig aen gelegen

Bylaagen Lt. B.

gen is. De Buyten-velderſe en Sloter-polder ſouden hier ook voordeel by rekenen konnen, vermits ſy de Kaden van de reſpective wegen aen den Schenckel ſoo hoog niet ſouden hebben op te maken, als wel voor deſen, nogte ten dien opſigte ook ſoo veel pericul van deurbreken ſubject zyn, dewyl by harde ſuyd-weſte winden het Meerwater in de Schenckel wel 2 a 3 voet opgejaegt word, 't geen door 't openen van dit nieuwe verlaet als dan belet, en bynae geheel ſou worden voorgekomen. Die van Rynland ſouden daer ook dit conſiderabel profyt by vinden, dat ſe, namentlik, in tyd van overvloed van water veel meer als nu quyt ſouden konnen werden; want niet alleen dat ſe een waterlooſing van 20 voeten wyt en ſes voeten diep meer ſouden bebben, t geen al een conſiderabel gedeelte van alle hare geſamentlike uytwateringen maekt, maer daerenboven ſoude haer overvloedig water, door dit gat wel eerder gelooſt konnen werden, als door eenige van hare ſluyſen, dewyl niet alleen de ebbe wel ruym een half uer eerder voor Amſterdam als voor halfwegen Haerlem begint te gaen; maer ook inſonderheyd in opſigte dat by alle ſterke ebben, de wind meeſtentyd uyt den ſuydweſten ſynde, als dan 't Meerwater nae den Overtoom veel ſtercker, en wel twee a drie voeten hooger als nae halver wegen opgeſet, en by gevolg ook ſoo veel eerder door d' Amſterdamſe als Rynlandſe ſluyſen gelooſt kan werden. Derhalven ſouden ſy Heeren Commiſſariſen (onder beter oordeel van haer Ed. Agtb.) van gevoelen ſyn, „ Dat den Dykgraef en Heemraden „ van Amſtelland, aen wien de voorſeyde brief „ van ſyne Hoogheyd is geſchreven, behoorden „ te reſcriberen (daer toe haer Ed: gelooſden ſy ſeer genegen ſouden ſyn, dewyle ſy ook eenparig verſtaen hebben, dat ſoodanige Waterloſinge voor Amſtelland ſeer dienſtig en te wenſchen ſoude ſyn, gelyk van 't ſelve ſentiment ook is geweeſt den Dykgraef van den Nieuwen-Amſtel (alvoren met ſyn Heemraden daerover hebbende geconfereert) „ dat ſy, gelyk ook de „ Heeren Regeerders van Amſterdam, al voor „ eenige weeken, alle nodige ordres hadden ge„ ſtelt om door hunne reſpective ſluyſen geen „ water in, maer wel by alle gelegentheyd uyt „ te laten; gelyk ſy ook niet beter wiſten of „ wierd ſeer naeukeurig agtervolgt, en dat ſe „ daerin ſoo lang de nood niet anders vereyſte, „ ſeer ſorgvuldig continueren ſouden: voorts „ dat ſy, gelyk ook de Heeren van Amſterdam, „ met wien ſy ſyne Hoogheyds brief volgens „ ſyne Hoogheyds ordre gecommuniceert had„ den, niets beters hadden konnen uytvinden, „ als datter by proviſie een waterlooſinge van „ twintig voeten wyte in de Veendyk, digt aen „ den Overtoom, met een ſchotdeur daer voor, „ gemaekt wierde, om het water uyt het Haer„ lemmer-Meer ten allen tyden, als het ſelve „ Meer hooger was als den Amſtel, gelyk nu „ al verſcheyde malen binnen weynig dagen „ voorgevallen was, door Amſterdam te doen „ looſen: en dat ſy niet nalaten ſouden het „ ſelve op het alderſpoedigſte in 't werk te „ leggen, en ten eynde te brengen, gelyk ſy „ hoopten het ſelve binnen veertien dagen ook „ te ſullen konnen voltrekken."

Aengaende *het tweede poinct*, ſtond te conſidereren *Eerſtelik* hoe 't overvloedig water uyt ons Land beſt gelooſt; en *ten anderen* hoe de gevreesde inundatie beſt voorgekomen ſoude konnen worden. *Wat het eerſte Lid belangt*, oordeelden ſy Heeren Commiſſariſen notoir te ſyn, dat tot het loſen en wegbrengen van 't overvloedig water geen ander raed is, als alle de uytwaterende ſluyſen van Ryn- en Amſtelland, wanneer de ebbe begint te gaen, open, en als de vloed begint te gaen weder toe te doen. waer omtrent alle de nodige ordres al voor eenige dagen, ſoo by de Heeren Burgermeeſteren, als de Heeren van Rynland geſtelt, en voor ſoo veel de Heeren Burgermeeſteren bekent is wel waergenomen ſynde, ſoo is ontrent dit poinct niet meerder te doen, ten ware dan, dat men met het opmaken van de twee geconcipieerde ſluyſen in de nieuwe vergrooting wilde voortvaren: want hoe meerder ſluyſen hoe meerder water gelooſt kan werden. En dewyle men, door ſoodanige twee ſluyſen ongelooflik veel water ſoude quyt konnen raken, ſouden ſy Heeren Commiſſariſen tot het opmaecken van deſelve wel inclineren, ſoo haeſt Stads Caſſe het eenigſins verdragen ſal konnen. Alleenlik ſouden ſy hier nog byvoegen, dat de Stad door het deurlaten van al te hoogen water groote ſchade ſoude konnen lyden, maer dat daerin op geene andere wyſe is te voorſien als de Stad ſoo haeſt als mogelik is te bepolderen; dat is, den Amſtelſluys en wat daer aen hoort op het ſpoedigſte op te maken. Dog dewyle de Heeren Burgermeeſteren ook hierin alle mogelike ordres hebben geſtelt, ſoo valt daerontrent hares oordeels ook niet meerder te doen.

Bylaagen Lt. B.

Aengaende *het ander Lid*, te weten hoe de gevreesde inundatie beſt voorgekomen ſoude konnen werden; Commiſſariſen conſidererende dat deſe inundatie geſchieden kan door het deurſnyden van den Lekdyk, Suyder-ſeedyk, als andere, en welke doorſnydingen wy onſe vyanden, ſoo lang ſy meeſter ſyn van gemelde dycken, niet konnen beletten op honderd en meer plaetſen te doen, en alſoo Holland met een hooge vloed (die wy alle dagen te verwagten hebben) ſonder dat onſe ſluyſen op die tyd daer iets tegens helpen konnen, met ſout of ſoet water, of beyde te doen overſtroomen; te meer, dewyl het Land alreeds vol water is; en alſoo Boer en Ruyter, ja ons alle gelyk in de grootſte verlegentheyd te brengen, en daer de vyanden buyten alle bedenking haer toeleg of op gemaekt hebben, of nog op maeken ſullen; blyvende ondertuſſen ſy op 't hooge, wy in 't midden van 't verdroncken Land ſitten: ſoo wiſten ſy Heeren Commiſſariſen geen beter nog andere raed om dit gedreygde en haeſt te verwagten onheyl voor te komen, als „ dat men „ op het alderſpoedigſte make, dat wy weder „ meeſter ſyn van gemelde dycken. En om „ daertoe te komen, ſagen haer Ed. ook geen „ andere kans, als dat men den vyand met „ geweld uyt Naerden, Utregt, en andere plaet„ ſen dede ruymen, en dat hoe eer hoe liever; „ dewyle, ſoo oyt, nu periculum in mora is, „ en dienvolgende ſoude haer Ed: oordeelen, „ dat dit nog voor de winter diende afgedaen: Tot welk advys ſy haer boven de geſeyde, ook

nog

Bylaagen Lr. B.

nog door vele andere redenen bewogen vonden. Want in gevalle den vyand in gemelte plaetſen komt te overwinteren, men hier te verwagten heeft, 1e. alle dagen alarm voor onſe poorten niet alleen, maer byna voor alle Steden van ganſch Suyd-Holland. Ten 2de. 't verbranden van alle onſe watermolens, huyſen en hofſteden, dat men haer niet of ſeer ſwaerlick ſal konnen beletten. ten 3e. 't ondernemen van brandſtigting in Stad, Koopvaerdy- en Oorlogſchepen, de magt van ons Land, en dat mogelik ligter als men denkt uytgevoert ſoude konnen werden: ten 4e. 't ondernemen van de Dycken van 't Noorderquartier deur te ſteken, en alſoo dat quartier voor eeuwig onder water te ſetten. Hoe veel ſielen en vee dit alles koſten, en wat irreparable ſchade dat veroorſaken en den Staet aenbrengen ſou, weten wy alle. Daer by conſiderende, dat, hoe de vyanden langer in Naerden, Woerden, Utregt etc. blyven, hoe ſe haer daer vaſter in maeken ſullen; en wy in tegendeel daegelix onvermogender moeten worden; dewyl wy niet alleen miſſen onſe negotie, maer ook d'inkomſten van onſe landeryen, huyſen, obligatien; en moetende ſupporteren een ondragelyke laſt, ſynde haeſt ten eynde van ons geld, geloof en Silver-werk. En daerenboven te winter op onſen hals ſullende hebben een ongelooflik getal van arme en behoeftige menſchen: uyt alle 't welcke in ſeer korten tyd onſe totale ruine indubitabel moet volgen, ten ſy dan dat wy ons, gelyk geſeyd is, op 't alderſpoedigſte door onſe wapenen daeruyt helpen, terwylen wy nog voetvolk en Ruyters, en geld en ſchepen, en beter nae alle apparentie voor, als na de winter gelegenheyd ſullen vinden om haer ſoo te water als te lande by te komen, en niet ſonder grote hope uyt de geſeyde plaetſen op te ſlaen; „ſoo „ hebben ſy Heeren Commiſſariſen met eenpaa„ rig advys deſe ſake van ſoo grooten belang en „ gewigt geoordeelt, dat, in gevalle onſe tegen„ woordige militie daertoe niet ſuffiſant mogte „ ſyn, dat men ſe in alleryl ſuffiſant make, door „ 't aennemen van meerder ſoldaten, of ook ma„ troſen, die 'er ſeer veel en ook vol moets genoeg gevonden ſullen werden.

Bylaagen Lr. B.

„ Dog ſoo men 't hier mede ook nog niet ſou„ de durven wagen, dat men dan de vrywillige „ Burgers mede op ontbiede; en ſoo 'er dan nog „ meer volk van nooden is, dat men veel liever „ een generaale en ſuffiſante opbod over gantſch „ Holland en Weſtvriesland uytſchryve, als dat „ men deſe ſaek nog voor de winter niet onder„ nemen ſoude. Eyndelik ſouden ſy Heeren „ Commiſſariſen (onder 't beter gevoelen van „ haer Ed. Agtb.) ook oordeelen, dat men een „ conſiderable deputatie aen ſyne Hoogheyd „ behoorde te decerneren, om hem dit te doen „ begrypen als een ſaek van dat gewigte, daer „ onſe eenige behoudeniſſe in ſchynt gelegen „ te ſyn."

Waer op gedelibereert ſynde, is eenparig goed gevonden en verſtaen, het voorſz. advys, ſoo 't leyd, te amplecteren, en de Heeren Commiſſariſen voor hare EE. genomen moeyte te bedancken: En dat verders een aenſienlike deputatie tot bereykinge van het ſalutair oogwit in 't gemelde advys omſtandelik aengeroert, uyt het midden van deſen Raed aen ſyne Hoogheyd den Heere Prince van Orange ſal werden gedecerneert. En op dat deſelve met te meerder vrugt moge geſchieden, dat de te nomineren Heeren Commiſſariſen ſullen werden verſogt om ſig al voren te vervoegen en te addreſſeren aen 't Collegie van d'Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde Raden; en deſelve te remonſtreren de noodwendigheyd van deſe ſake, en gedienſtelik te verſoeken, ten eynde haer Ed: tot bevorderinge van 't gene voorſz. is door eenige Heeren uyt het midden van welgemelte haer Ed: Mo: in de voorſeyde deputatie mogen werden ge-adſiſteert. Waertoe vervolgens verſogt en gecommitteert ſyn, gelyk als verſogt en gecommitteert werden by deſen de Heeren Mr. Coenraed van Beuningen en Johannes Hudde, regerende Burgermeeſteren, mitsgaders Mr. Gillis Valckenier en Cornelis Geelvinck, Heere van Caſtricum.

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

TWINTIGSTE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van het jaar* 1673, *tot in het jaar* 1684.

De Stad zorgt voor de bewaaring der buitenpoſten. 1673.

Zo dra 't gevaar van den intogt der Franſchen in Holland verdweenen was, keerde de Vice-Admiraal Sweers, met de matroozen onder zyn bevel, in January des jaars 1673, van de Goudſche Sluis naar deeze Stad, daar zy, in de buitenpoſten rondsom dezelve, verdeeld werden (*a*). Doch voor 't einde van Maart, werdt goedgevonden, dezelven af te danken (*b*). Men verzuimde, ondertuſſchen, niet, zorg te draagen voor de poſten, die de toegangen herwaards dekten. In February, werdt beſlooten, zes Compagnien Stads ſoldaaten, op verzoek van Prinſe Joan Maurits, tot verſterking van de poſt te Muiden, af te zenden. Ten zelfden tyde, werden vyf diergelyke Compagnien naar Weesp geſchikt (*c*). En in 't begin van May, tegen dat het Leger in 't veld verſchynen moeſt, werden, uit ieder der zeſtig Compagnien Schutters, vyfentwintig man geloot, of vrywilliglyk gekooren, die, onder de Kapiteinen *Jacob van der Waayen* en *Nicolaas van Loon Willemszoon*, in Weesp gelegd werden. De Stad Amſterdam nam, van wege den Staat, het verſterken van Weesp op zig. Ook werdt, eerlang, eene ſterke ſchans gelegd aan de Nieuwerſluis. De ſluis aan den Hinderdam, die insgelyks verſterkt was, werdt weggenomen, en in de plaats derzelve, op den voorſlag van Amſterdam, eene ſchoone ſluis te Muiden gelegd, door welke men zig, met meer gemak dan te vooren, van 't overtollig Lekwater ontlaſten kon (*d*); behalve dat de Provincie van Holland eene ſluis in haare magt kreeg, die te vooren tot de Provincie van Utrecht behoord hadt.

Bevorderd het leggen van de Sluis te Muiden.

1673. Brandſtigter ontdekt en geſtraft.

Doch terwyl men, op deeze en andere wyzen, bezig was om Amſterdam te verzekeren tegen aanvallen van buiten, liep de Stad inwendig gevaar van brandſtigting. Op den negenden February, raakte hier in hegtenis een Schotsman, *John Frazer* genaamd, die beleedt, in Engeland, gehuurd te zyn, om hier ter Stede brand te ſtigten: ook, twee Zweeden, *Andries Andrieszoon* en *Paul Andrieszoon Ritter*, gebroeders, te hebben omgekogt, om het Ooſtindiſche huis, of eenigen van 's Lands Oorlogsſchepen in den brand te ſteeken. Men hadt verſcheiden' brandgereedſchappen by hem gevonden: ook eenigen, die hy bekende zelf gemaakt te hebben. Hy werdt, den zeſtienden, veroordeeld om geradbraakt en in 't aangezigt met een brandend bos ſtroo geblaakt te worden: welk vonnis, twee dagen laater, aan hem uitgevoerd werdt (*e*). Men zogt, ten deezen tyde, vergeefs, naar zyne medepligtigen. Doch eenige jaaren laater, werdt een derzelven, *William Mader* genaamd, te Rotterdam gevat, en insgelyks met de dood geſtraft (*f*). Men hieldt, omtrent den aanvang deezes jaars, te Amſterdam, zo naauw een opzigt over de Engelſchen, dat menze hier, niet zonder byzonder verlof van Burgemeeſteren, toeliet (*g*).

De Stad verkoopt Lyfrenten.

De zwaare laſten, die Amſterdam, ten deezen tyde, draagen moeſt, hadt den Raad doen beſluiten, lyfrenten ten laſte der Stede te verkoopen. Zulks was, in 't voorleeden jaar, nog eens geſchied: en toen hadt men honderd guldens renten beloofd, van

1000

(*a*) COMMELIN, *bl.* 1209.
(*b*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* I. 20 *Maart* 1673. *f.* 153.
(*c*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* I. 2, 3 *Febr.* 1673. *f.* 119, 120.
(*d*) COMMELIN, *bl.* 824, 1212, 1213. Vaderl. Hiſt. XIV. *Deel*, *bl.* 324 *Aant.* (z)
(*e*) COMMELIN, *bl.* 1190.
(*f*) Holl. Merc. *van* 1677. *bl.* 232.
(*g*) Groot-Memor. N. VI. *f.* 119.

1673. 1000 guldens, op lyven van 1 tot onder 20 jaaren.

950	20	30
900	30	40
850	40	45
800	45	50
750	50	55
675	55	60
600	60	65
500	65	70
400	70	75
300	75 en daar boven.	

Doch men hadt toen bevonden, dat 'er veel lyfrenten gekogt werden op hoog bejaarden, die hooge renten ontvingen, en 't Capitaal, binnen zo korten tyd, te rug ſtonden te krygen, dat 'er de Stad weinig gebruik van hebben kon. Men beſloot, derhalve, al vroeg, geene lyfrenten te verkoopen op luiden boven de vyftig jaaren: en toen men, in den aanvang deezes jaars, een beſluit nam, om op nieuws lyfrenten te verkoopen, vondt men raadzaam, zulks te bepaalen aan perſoonen onder de vyftig jaaren, belovende wederom honderd guldens rente van

1000 guldens, op lyven van 1 tot onder de 20 jaaren.

950	20	30
900	30	40
850	40	45
800	45	50

Men beſloot, by voorraad, een millioen, op deeze wyze, te ligten (*h*): welke ſomme, binnen weinige dagen, ingeſchreeven was. Doch alzo de Stad veel gereed geld noodig hadt, ligtte zy, in April, nog omtrent driemaal honderd duizend guldens, tegen een half ten honderd ter maand (*i*), welke Intreſt, naderhand, op vier ten honderd in 't jaar verminderd werdt, voor zulken, die hunne penningen niet afgeloſt begeerden te hebben (*k*).

Die van Amſterdam noodzaaken de Franſchen, eene ingenomen poſt te Muiderberg te verlaaten.

De Franſchen, die Naarden nog inhielden, ziende de onzen zig, te Weesp, te Muiden en elders verſterken, vielen ook aan 't beveſtigen van Naarden, en wierpen zelfs eene ſchans op by Muiderberg, tusſchen Muiden en Naarden, daar zy eene doorſnyding maakten in den dyk, in welke eene ſluis gelegd werdt, waardoor zy 't water, beooſten de Vegt op 't Land ſtaande, dagten af te tappen in de Zuiderzee, en zig dus den toegang naar Muiden te openen. Men begreep, te Amſterdam, terſtond, welk een gevaar deeze Stad loopen zou, zo de Franſchen de poſt te Muiderberg inhielden, en middel vonden, om 't Land van water te ontlaſten. Men verzuimde, derhalve, niet, uitleggers te ſchikken naar de Zuiderzee, voor Muiderberg, en dryvende batteryen te houden op de Naarder Meer, beide rykelyk geſtoffeerd met geſchut, waardoor de Franſchen verhinderd werden, hunne werken aan den Muiderberg te voltrekken, naar behooren. Het grof geſchut, welk van Amſterdam naar Muiden gezonden was, hieldt ook niet op van ſpeelen op den vyand, die eindelyk de poſt aan den Muiderberg, in 't begin van Juny, wederom verlaaten moeſt (*l*). 1673.

Het herwinnen van Naarden geeft ruimte aan Amſterdam.

De Franſchen, in Auguſtus, een gedeelte van hunne magt, uit deeze Landen, getrokken hebbende, oordeelde de Prins van Oranje de gelegenheid gunſtig tot het herwinnen van Naarden, waarop hy, reeds in September des voorleeden jaars, eenen aanſlag geſmeed hadt, die vrugteloos was afgeloopen, doordien het Krygsvolk, welk hy van Amſterdam verwagtte, te lang weg bleef (*m*). Doch nu gelukte de toeleg beter. De Graaf van Waldek onthieldt zig, ten deezen tyde, te Amſterdam, daar Krygsvolk verzameld, en geſchut en andere behoeften ingeſcheept, en door Ouderkerk, Abkoude en de Nieuwerſluis, naar Loenen gevoerd werden. De Ruitery toog, langs de weſtzyde van den Amſtel, tot aan den Omval, daar zy, langs eene ſchipbrug, over den ſtroom, en voorts, door Weesp, insgelyks naar Loenen trok. De Graaf van Waldek, over Vreêland derwaards gekomen, rukte met de manſchap voort naar de oude Loosdrecht, zig verzekerende van eene poſt aan eene brug over de vaart naar 's Graavenland, die door de Franſchen verlaaten was, en terſtond verſterkt werdt. 's Graavenland en Kortehoef werden, insgelyks, bezet. In 't begin van September, kwam zyne Hoogheid in 't Leger in de Loosdrecht. De Franſchen deeden, uit Naarden, nu en dan eenen uitval op de poſten der onzen; doch werden, geduuriglyk, met eenig verlies, afgeſlaagen. Kort hierna, werdt het Leger verſterkt, door eenige Spaanſche Ruitery, die insgelyks langs den Amſtel derwaards getrokken was; en toen deedt de Prins Naarden berennen, door den Graave van Waldek. Op den agtſten, begon men de Stad te beſchieten, met kanon, welk van Amſterdam in 't Leger gezonden was. 't Beleg werdt zo wakkerlyk voortgezet, dat men, op den elfden, 's nagts ten elf uuren, het ravelyn voor de Huizerpoort begon te beſtormen. 't Ravelyn werdt veroverd, en den volgenden dag, werdt de Stad, by eerlyk verdrag, opgegeven (*n*).

Het

(*h*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* I. 18 *Jan.* 1673. *f.* 113.
(*i*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* I. 14 *April* 1673. *f.* 169.
(*k*) COMMELIN, *bl.* 1205, 1211, 1212.
(*l*) VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 248 *enz.*
(*m*) VALKENIER I. *Deel*, *bl.* 824.
(*n*) VALKENIER II. *Deel*, *bl.* 480 *enz.* COMMELIN, *bl.* 1215, 1216.

1673. Gevolgen van het zelve.

Het overgaan van Naarden hadt gelukkige gevolgen voor Amſterdam. De Franſchen verlieten, terſtond, hunne poſten langs de Vegt, en namen de wyk naar Utrecht: waardoor Amſterdam eene ruimte kreeg, die de Stad, in meer dan een jaar tyds, niet genooten hadt. Eenige Staatſche Ruitery, herwaards getrokken, om zig eenige dagen te ververſchen, werdt, ſchoon zy ſlegts Patent van den *Graave van Witgenſtein*, haaren Overſte, toonde, binnen gelaaten, en op de Oſſenmarkt geplaatſt. Men hadt egter, te vooren, getwyfeld, of menze wel anders, dan op byzonder Patent van zyne Hoogheid, behoorde te ontvangen (*o*). Doch zy keerde, binnen weinige dagen, naar 't Leger.

Uittogt van vyftien Compagnien burgers.

Drie dagen na 't overgaan van Naarden, trokken, op Patent van zyne Hoogheid, en in gevolge van een beſluit van Burgemeesteren en Raaden, vyftien Compagnien Burgers, ieder van honderd man, naar Gouda, daar zy ſlegts vier dagen bleeven: waarna zy, op gelyk patent, herwaards keerden. Midlerwyl, hadt zyne Hoogheid dertienhonderd en vyftig Hoornſche burgers in deeze Stad gelegd, die 'er niet langer vertoefden (*p*).

Twee toegemetſelde poorten geopend.

Het beleg van Bon, welk in October ondernomen werdt, noodzaakte de Franſchen gantſch Holland, de Stad en Provincie van Utrecht, en verſcheiden' Steden van Gelderland te ruimen; waarover, op den zesden December, een algemeene dankdag gehouden werdt. Amſterdam werdt dus, nog voor 't einde des jaars, geheellyk verloſt van de vrees voor de aanſlagen van eenen vyand, die zo digt by de Stad gelegen hadt. Ook beſloot men de Raam- en Zaagmolenspoorten, die, tot meerder verzekering der Stede, toegemetſeld geweeſt waren, wederom te doen openen (*q*). De drie Compagnien vrywillige Ruitery, uit de jongkheid der Stad, werden, ten zelfden tyde, voor haare gedaane dienſten, bedankt (*r*). De geruſtheid nam toe, na dat de Vrede met Groot-Britanje, op den negentienden February des jaars 1674, geſlooten was (*s*).

De vrywillige Ruitery afgedankt.

Amſterdam ſlaat voor den Prins van Oranje van eene ſchuld van twee millioe-

Den Prinſe van Oranje, in den aanvang des gemelden jaars, tot Erfſtadhouder verklaard zynde, namen ſommige Leden der Vergaderinge van Holland hieruit gelegenheid, om zyne Hoogheid tot trouwen te raaden. Doch Burgemeeſteren van Amſterdam, die thans waren de Heeren *Gillis Valckenier*, *Nicolaes Pancras*, *Joan Munter* en *Louis Trip*, bezeffende, dat 's Prinſen boedel met veele ſchulden bezwaard was, en dat dit, waarſchynlyk, zyne Hoogheid wederhouden zou van naar een Huwelyk, welk zynen Staat betaamde, te tragten; deeden den Raade een voorſtel, in gevolge van welk, beſlooten werdt, ter Vergaderinge voor te ſlaan, dat men den Prins behoorde te ontheffen van eene ſchuld van twee millioenen guldens, die ten zynen laſte liep, dezelve overneemende, voor rekening van de Provincie (*t*). De Leden bewilligden in deezen voorſlag. Amſterdam hadt zelf nog viermaal honderd duizend guldens te vorderen van zyne Hoogheid, zynde een gedeelte der twee millioenen, die de Stad, in 't jaar 1650, aan wylen Prinſe Willem den II. verſtrekt hadt (*u*). En zy verwiſſelde ook, in 't jaar 1679, haare ſchuldbrieven ten laſte van zyne Hoogheid, in ſchuldbrieven meeſt ten laſte van de Provincie, en voor een klein gedeelte, ten laſte van het Markgraafſchap van Bergen op Zoom (*v*). 1674. nen te ontheffen.

Schielyke verandering van weder.

In de Lente deezes jaars, zag men, hier te Lande en omtrent deeze Stad, wederom een zonderling blyk van de ſchielyke verandering van weder, waaraan de Lugtſtreek hier onderhevig is. De Vorſt, die in February begon, was zo fel, en hieldt zo lang aan, dat het Y, tot in 't laatſt van Maart, nog begaan werdt. Zelfs gingen, op den derden April, nog zes perſoonen van Uitdam naar Marken, en des anderendaags, reedt nog iemant op de Haarlemmer-Meer op ſchaatſen; maar den zevenden, was 't reeds zo warm, dat de jongens, even buiten de Stad, in de Haarlemmer Trekvaart, zwommen, terwyl het Y en de Zuiderzee, nog wel eene week daarna, ſterk met dryfys bezet waren (*w*).

Zwaare ſtorm.

Op den eerſten Auguſtus, werden deeze Landen bezogt met eenen verſchrikkelyken ſtorm, die ook aan deeze Stad groote ſchade toebragt. De wind ſtak hier des avonds ten agt uuren op, met een geweldig onweder van blikſem, donder, hagel en regen. De ſchepen, die voor de paalen lagen, werden, voor 't grootſte gedeelte, in een oogenblik, van hunne ankers gedreeven: negen gingen te gronde. De Hamei voor de Haarlemmer-Poort, het kruis op den tooren dier poorte, en dat der Engelſche Kerke op 't Begynhof werden om verre gerukt. Het zwaare kruis van den tooren der Weſter

(*o*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* I. 2, 9 *Oct.* 1673. *f.* 240, 245.
(*p*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* I. 14 *Sept.* 1673. *f.* 230. Groot-Memor. N. VI. *f.* 144 *verſo.* COMMELIN, *bl.* 824.
(*q*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* I. 4 *Dec.* 1673. *f.* 291. *Lr.* K. 25 *Juny* 1674. *f.* 57.
(*r*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* I. 4 *Dec.* 1673. *f.* 292.
(*s*) Vaderl. Hiſt. XIV. *Deel*, *bl.* 299.
(*t*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* K. 19 *Maart* 1674. *f.* 41.
(*u*) *Zie* II. *Deel*, XVI. *Boek*, *bl.* 550.
(*v*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* N. 18, 26 *Dec.* 1679. *f.* 39, 43. Groot-Memor. *N.* VI. *f.* 250 *verſo*, 252 *verſo.*
(*w*) COMMELIN, *bl.* 1184.

1674. ter Kerke werdt geheel krom geboogen. Aan de daken der meeſte Kerken, werdt zwaare ſchade geleeden. Het lood van voornaame gebouwen, als de Beurs, het Diaconie-Weeshuis en het Huis van den Heere Burgemeeſter *Louis Trip*, werdt opgerold. Weinige huizen waren 'er, die niet, aan daken, ſchoorſteenen, gevels, meer of min, zwaar beſchadigd waren. Door de gantſche Stad lagen de boomen om verre, op ſommige plaatſen in zulk eene menigte, dat men de burgwallen niet, of naauwlyks gebruiken kon. Op de nieuwe Markt, werdt een zwaare boom uit den grond gerukt, en wel honderd en tagtig voeten verre voortgeſmeeten. Om de Stad, raakten twee en twintig zaagmolens, en op de wallen zes korenmolens om verre. Kortom, de uitwerkſels van den geweldigen wind vertoonden zig aan alle zyden (*x*). Aanmerkelyk was, ondertuſſchen, 't gene ſommigen aantekenen, dat men, te Haarlem, naauwlyks drie uuren gaans van Amſterdam gelegen, dit vreeſſelyk weder niet gewaar geworden was (*y*).

Twaalf Stads Compagnien ſoldaaten beſlooten af te danken.

Holland en de Vereenigde Provincien nu geheellyk verloſt zynde van den vyand, ſchoon de oorlog met Frankryk nog bleef duuren, beſlooten Burgemeeſteren en Raaden van Amſterdam, in 't begin van October, twaalf Compagnien Stads ſoldaaten af te danken, en niet meer dan drie, onder den Major *Jacob Bicker* en de Kapiteinen *Lambert Witſen* en *Cornelis Geelvinck*, in dienſt te houden. Men veranderde nogtans, eerlang, een weinig van gedagten, ter begeerte van zyne Hoogheid, op wiens verzoek, geraaden gevonden werdt, de twaalf Compagnien nog eenigen tyd aan te houden, en naar Breda in bezetting te ſchikken (*z*).

Gelderland biedt den Prinſe van Oranje de hooge Regeering aan.

De Provincien Gelderland, Utrecht en Overyſſel van den vyand verlaaten, en wederom met de overigen vier vereenigd geworden zynde, vonden de Staaten der eerſtgemelde Provincie geraaden, den Prinſe van Oranje de hooge Regeering des Vorſtendoms Gelder en des Graaffſchaps Zutfen aan te bieden, onder den titel van *Hertoge van Gelder* en *Graave van Zutfen*. Zyne Hoogheid vondt egter niet goed, zulk eene waardigheid te aanvaarden, voor hy deswege geraadpleegd hadt met de andere Provincien, en onder anderen met de Staaten van Holland (*a*). 't Stuk kwam, derhalve, ter overweeginge van de Vroedſchappen der Steden. Te Amſterdam werdt verſtaan „ dat men vooraf de gedagten der 1675.
„ voorzittende en andere Leden behoorde
„ te weeten; om welken te verneemen de
„ Gedeputeerden ter Dagvaart laſt kree-
„ gen (*b*)." Midlerwyl, werden de Heeren regeerende Burgemeeſteren, benevens de Heeren M^r. *Gillis Valckenier*, M^r. *Henrik Hooft*, *Jacob Jacobsz. Hinloopen*, *Cornelis Backer*, *Jacob van Nek Jacobsz*, M^r. *Jacob Borcel*, M^r. *Cornelis Roch*, *Jean Appelman*, D^r. *Gerard Bors* en *Dirk Blom*, met toevoeging van den Penſionaris M^r. *Cornelis Hop*, gemagtigd, om de zaak nader te onderzoeken, en den Raad te dienen van derzelver *conſideratien* en *advys* (*c*). En dit geſchiedde, den volgenden dag, loopende de bedenkingen der Heeren Commiſſariſſen op deezen zin „ dat 's Prinſen verzoek om
„ den goeden raad der Heeren Staaten, in
„ eene zaak, die, in verſcheiden' opzigten,
„ kon worden aangemerkt als zyne Hoogheid in 't byzonder raakende, voor een
„ zonderling blyk van agtinge en vertrouwen moeſt worden aangemerkt; dat ook
„ de opdragt der hooge Overheid van Gelderland een bewys was van de hoogſte
„ toegenegenheid, in de Staaten dier Provincie, tot 's Prinſen perſoon. Doch dat
„ zo veel luiſters en gezags zelf niet kon
„ opweegen tegen de liefde en gunſt der
„ goede gemeente, die, ſedert de afzweering van Koning Filips, een' innerlyken
„ afkeer gehad hadt van Vorſtelyke, Graaflyke en diergelyke titels, en daarentegen
„ veel genoegen gevonden in de Stadhouderlyke Regeering, welke, onlangs, met
„ ongemeenen yver en drift van 't volk,
„ herſteld geworden was. Dat men, voor-
„ al in deeze tyden, zorg draagen moeſt,
„ dat het volk niet in den waan gebragt
„ werdt, dat de Prins zyn eigen belang
„ zogt, boven dat van 't gemeen. Dat
„ hierom, van wege deeze Stad, ter Vergaderinge der Staaten, behoorde geſtemd
„ te worden, dat men zyne Hoogheid,
„ voor de gedaane bekendmaaking en verzoek om goeden raad, op de beleefdſte
„ wyze, moeſt bedanken; doch te gelyk
„ het aanneemen der hooge Overheid van
„ Gelderland, als ſtrydig met zyn waaragtig belang, trouwhertiglyk ontraaden, in
„ verwagting, dat hy deezen raad, als
„ voortkomende uit eene wel beproefde ge-
„ negenheid te hemwaards, niet anders
„ zou willen opneemen." Burgemeeſteren en Raaden omhelsden dit advys, in allen deele (*d*). De Leden van Holland verſchil-

Amſterdam beſluit, hem het aanvaarden hier waardigheid te ontraaden.

1675.

(*x*) Holl. Merc. *van* 1674. *bl.* 163.
(*y*) COMMELIN, *bl.* 1185.
(*z*) Reſol. Vroedſch. *L^r.* K. 4, 12 *Oct.* 1674. *f.* 119, 124.
(*a*) Vaderl. Hiſt. XIV. *Deel*, *bl.* 346 *enz.*
(*b*) Reſol. Vroedſch. *L^r.* K. 4 *Febr.* 1675. *f.* 171.
(*c*) Reſol. Vroedſch. *L^r.* K. 5 *Febr.* 1675. *f.* 172.
(*d*) Reſol. Vroedſch. *L^r.* K. 6 *Febr.* 1675. *f.* 173.

1675. ſchilden onderling in gevoelen. De Edelen, Dordrecht, Gouda, Rotterdam, Gorinchem, Schiedam, Schoonhoven, Briele, Hoorn, Edam en Medenblik neigden, om zyne Hoogheid tot het aanvaarden der hooge Overheid van Gelderland te raaden. Alkmaar en Purmerende verſtonden, dat men 't niet afraaden moeſt, maar aan 's Prinſen eigen verkiezing laaten. Maar Haarlem, Delft, Leiden, Amſterdam, Enkhuizen en Monikendam ſtemden duidelyk voor de ontraading. De Raadpenſionaris Fagel oordeelde „ dat men't beſluit opmaaken moeſt, „ volgens de ſtemmen der Leden." Men kreeg hiervan, nog dien zelfden avond, kennis te Amſterdam. De Raad werdt, 's nagts ten twaalf uuren, byeen geroepen, en verſtondt eenpaariglyk „ dat zy geraaden „ hadden, zo als zy 't voor God en de na„ komelingſchap dagten te verantwoorden, „ en zo als zy 't beſt oordeelden te zyn „ voor den Staat en voor zyne Hoogheid, „ welker beider belang zy hielden een en „ het zelfde te zyn." Zy oordeelden, wyders „ dat de gevoelens der Leden afzon„ derlyk aan den Prinſe moeſten worden „ opgegeven, zonder dat 'er een algemeen „ beſluit uit opgemaakt was; alzo eene zaak „ als deeze niet eigenlyk behoorde ter over„ weeginge der Staaten; maar dat daarover „ alleenlyk het gevoelen van ieder byzonder „ Lid gevraagd was (*e*)." Hoe zyne Hoogheid, ziende de voornaamſte Steden van Holland en Zeeland neigen om hem het aanvaarden der hooge Regeeringe van Gelderland te ontraaden, weinige dagen laater, de aangebooden waardigheid van de hand wees, hebben wy elders te boek geſteld (*f*), en behoort niet byzonderlyk tot de geſchiedeniſſen der Stad Amſterdam.

De Keurvorſt en Keurvorſtin van Brandenburg komen te Amſterdam.

In Juny, werdt de Stad bezogt van den Keurvorſt en Keurvorſtin van Brandenburg, die door Prinſe Joan Maurits en andere Grooten verzeld waren, en, den zeventienden, op de groote zaal van 't Stadhuis, deftig onthaald werden (*g*).

Orde om de Zweedſche goederen ter Secretarye aan te geeven.

De oorlog tegen Zweeden, die, kort hierna, verklaard werdt, gaf gelegenheid tot het beſlaan van alle de goederen der Ingezetenen van deezen Staat, die onder 't gebied des Konings van Zweeden gevonden werden. Doch hierop volgde een diergelyk beſlag hier te Lande. En te Amſterdam in 't byzonder werdt, op den eenendertigſten July, afgekondigd, dat elk, die eenige Zweedſche goederen onder zig hadt, dezelven, binnen agt dagen, ter Secretarye moeſt komen aangeeven, met verbod omze, zonder nader verlof van den Staat, te vervreemden of te vervoeren (*h*). 1675.

Hoog water.

Een geweldige ſtorm uit den Noordweſten, die 's nagts tuſſchen den vierden en vyfden November opſtak, jaagde het zeewater zo hoog op tegen 's Lands dyken, dat zy, op verſcheiden' plaatſen, doorgingen, onder anderen tuſſchen Haarlem en Amſterdam, en tuſſchen Muiden en Naarden. 't Water ſtondt, hier ter Stede, tot aan de Waage op den Dam, en liep zelfs over den Nieuwen Dyk, zo dat zeer veele kelders en laage pakhuizen onder raakten (*i*). Doch het wenden van den wind ontlaſtte de Stad ſpoedig.

Veele houten bruggen gelegd.

Men was, in deezen jaare, vlytiglyk bezig geweeſt aan het maaken en herſtellen van veelerlei Stads werken. Inzonderheid, werden 'er een groot getal van nieuwe houten bruggen gelegd. De hamei voor de Haarlemmer Poort, die, in den ſtorm van 't voorleeden jaar, om verre gerukt was, werdt insgelyks volmaakt (*k*). Kortom, men verzuimde niet, al het vermogen der Stad aan te wenden, om dezelve veilig, gemakkelyk en aangenaam te maaken voor de bewooners.

Middelen aangewend om het vuile Stads water buiten den Amſtel te houden, en kelders en pakhuizen van onderloopen te bevryden.

Doch alzo men dikwils ondervonden hadt, dat de kelders, niet ſlegts in 't laage, maar zelfs in 't hooge gedeelte van de Stad, bloot ſtonden voor overſtrooming, was men ook op middelen bedagt om deeze zwaarigheid te voorkomen. Men hadt, al voor eenigen tyd, vaſtgeſteld, den Amſtel, waar nu de groote ſluis gelegd was, te houden buiten beſmetting van 't brakke Stads water; en beſlooten, ten dien einde, Ooſtwaards van de Stad, eene vaart te graaven, agter het Braakje *Waterryk*, ſedert tot land gemaakt; die ſtrekken zou tot aan de *nieuwe Vaart*, en dienen tot een' bekwaamen boezem, om het Stads ſchutwater daardoor te brengen tot aan 't *Nieuwe Diep*, daar men 't, met de ebbe, zou konnen doen afloopen. De Stad hadt, op den zevenentwintigſten September deezes jaars, Octroi verworven van 's Lands Staaten, om de landeryen, die tot het graaven van het nieuwe Kanaal, en tot het leggen eener bekwaame kaade langs het zelve, vereiſcht werden, by ſchattinge van de Geregten, onder welken dezelven gelegen waren, over te neemen; mids zy zorg droege, dat het ſluisje, ten einde van het Kanaal te leggen, met dubbele deuren, voorzien, en geen water in 't Nieuwe Diep ge-

(*e*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* K. 9 *Febr.* 1675. *'s nagts ten* 12 *uuren*, *f.* 177.
(*f*) Vaderl. Hiſt. XIV. *Deel*, *bl.* 358 *enz.*
(*g*) Commelin, *bl.* 1218.
(*h*) Commelin, *bl.* 1218.
(*i*) Tweejaar. Geſchiedeniſſ. *bl.* 780.
(*k*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* K. 28 *Jan.* 1675. *f.* 164 *enz.*

1675. geloosd werdt, dan met afloopend water, by ebbe, in 't Y, tegen de Ypeflooter-fluis aanftaande (*l*). Terftond na 't verkrygen van dit Octroi, werdt het graaven van 't Kanaal ondernomen (*m*). Doch men moeft, ten zelfden tyde, op middelen bedagt zyn, om 't water in de Stad te houden uit de kelders, die, by hoogen vloed en hoog Amftelwater, dikwils onderliepen. Men hieldt, in zulke ongelegenheden, de Y- en Amftelfluizen wel digt: doch hierdoor werdt de vaart geftremd, tot groot nadeel van den Koophandel, behalve dat ook de Amftellandfche Landeryen onderliepen: en zo 't gebeurde, dat het Y- en Amftelwater te gelyk hoog was, lekte het water, al fchoon de fluizen digt gehouden werden, zo fterk aan alle kanten door, dat de boezem der Stad, in den tyd van een uur, een vierde, een halve, en fomtyds een geheele duim rees. Men zag dan geene andere kans, om deeze zwaarigheden te voorkomen, dan dat men zig van zekere werktuigen bediende, door welken zo veel waters uitgemaalen werdt, als, op den zelfden tyd, door lekking, fchutting, regenwater, huiswater en op andere wyzen, binnen den boezem der Stad werdt gebragt. Burgemeefteren floegen daartoe drie rosmolens voor, die in den Stads tuin zouden gezet worden, en wanneerze met eene loots werden overdekt, niet meer dan drie duizend agt honderd guldens koften. En men befloot, in 't begin van December, tot de opregting der vereifchte rosmolens (*n*).

De Admiraal de Ruiter fterft. 1676.

Den Luitenant-Admiraal de Ruiter, in eenen zeeflag, by Sicilie, in April des jaars 1676, gekwetft geworden, en aan de wonde overleeden zynde, werdt het Lyk, eerlang, herwaards gevoerd, en op den agttienden Maart des jaars 1677, hier ter Stede, in de Nieuwe Kerke, begraaven (*o*).

Wordt, in de Nieuwe Kerk, begraaven.

De Weduwe en Kinderen van den Heere de Ruiter hadden, in Juny te vooren, op Burgemeefteren begeerd, dat hun mogt worden toegelaaten, de wapens van den overleeden voor deszelfs huizing op te hangen. Doch Burgemeefteren vonden 'er eenige zwaarigheid in, om dat diergelyke verzoeken, telkens, voordeezen, waren afgeflaagen. Zy zouden 't egter hebben aangezien, indien 'er de vrienden des Admiraals fterk op geftaan hadden (*p*): 't welk ik nogtans niet vinde gefchied te zyn.

De Kerkenraad

Tuffchen de aanhangers der Leere van Voetius en de aanhangers der Leere van Coccejus, was, al federt eenige jaaren, hier ter Stede, zo wel als elders, eenig gefchil geweeft, welk nu hooger fcheen te zullen loopen, doordien de eerften zig veel lieten voorftaan op de byzondere gunft des Prinfen van Oranje, die zy zig, door eenen meer dan gemeenen yver voor het Stadhouderlyk Huis, boven anderen, meenden waardig gemaakt te hebben. In Holland, zogt men egter de zaaken te beleiden tot eenigheid. En de Noordhollandfche Sinode hadt, in 't jaar 1674, tien punten ontworpen, die daartoe ftrekten. Burgemeefteren van Amfterdam fcheenen niet ongenegen, om deeze punten, ook hier ter Stede, te doen agtervolgen; doch verkooren eerft af te wagten, of dezelve ook, door de Zuidhollandfche Sinode, zouden worden goedgekeurd (*q*). Maar omtrent den aanvang des jaars 1677, bragt de Regeering deezer Stad den Kerkenraad tot een befluit op het bewaaren van de eenigheid en vrede in de Kerke, onder deeze *zes* voorwaarden: „ 1. Dat men blyven zou by de regtzinnige waarheid, waarin alle Gereformeerde Leeraars eens waren, en die, in Gods Woord en de Formulieren van eenigheid, den Catechismus, de Belydenis en de Regels der Dordrechtfche Sinode, was begreepen; en dat men, gevolgelyk, zou erkennen, dat 'er, ten opzigte van de Godgeleerdheid en Godsdienft, geen hoofdverfchil was onder de broeders, die egter, zo veel mogelyk ware, tragten zouden, het zelfde te gevoelen en te fpreeken. 2. Dat men zig hoeden zou voor alles, wat de eendragt ftooren kon; en elkanderen, noch by de Heeren van de Regeering, noch by de Gemeente, zwart of verdagt maaken. 3. Dat men de ftukken, waarover men verfchilde, niet zou houden van zulk een gewigt, dat, zonder dezelven, de Schrift niet wel noch ter zaligheid zou konnen verftaan of gepredikt, noch Chriftus Ryk bevorderd worden. 4. Dat men zig, in Predikatien en Catechifatien, van onfchriftuurlyke fpreekwyzen en ftellingen, die den grondflag der Leere niet betroffen, en ligtelyk misnoegen zouden konnen verwekken, zou wagten; of zo men 'er zig, fomtyds, van bediende, dezelven zo verklaaren, dat duidelyk bleeke, dat men niet van de Gereformeerde Leere afweek. 5. Dat men, in het beroepen van Predikanten, zien zou op gemaatigde en vreedzaame Perfoonen, zonder in aanmerking te neemen, op wat Akademie dezelven geftudeerd hadden: „ en

1676. deezer Stad ontwerpt eenige Vredepunten, die, door de Predikanten en Oudelingen, worden aangenomen.

(*l*) Mandv. *bl.* 354.
(*m*) Refol. Vroedfch. *Lr.* K. 23 *Oct.* 1675. *f.* 255.
(*n*) Refol. Vroedfch. *Lr.* K. 6 *Dec.* 1675. *f.* 298.
(*o*) BRANDT de Ruiter, *bl.* 1006.
(*p*) Groot-Memor. *N.* VI. *f.* 180.
(*q*) Groot-Memor. *N.* VI. *f.* 156.

1677. „ en dat men daarover, vooraf, in 't vrien-
„ delyke ſamen ſpreeken zou. 6. Dat men
„ hem, die hiertegen aangaan mogt, eerſt
„ Broederlyk zou vermaanen, om alle ver-
„ wydering voor te komen." Men maakte van deeze punten een Kerkenraads beſluit van Predikanten en Ouderlingen, welk den agtentwintigſten January getekend was. Men ſtelde vaſt, dat men het den inkomenden Predikanten, zo dra zy zitting in den Kerkenraad namen, zou voorleggen, om zig daar naar te voegen (*r*); gelyk ſedert ook geſchied is. Ook wordt het, jaarlyks, voor 't vernieuwen van den Kerkenraad, voorgelezen.

Oordeel van Amſterdam over 's Prinſen huwelyk.

De Prins van Oranje, aan wien't gemelde Beſluit tot vrede der Kerke, door den Burgemeeſter *Nicolaas Witſen*, uit den naam van Burgemeeſteren, ſmaakelyk gemaakt was (*s*), voltrok, in November deezes jaars, zyn huwelyk met de Prinſeſſe *Maria*, Dogter des Hertogs van Jork (*t*). De Stad Amſterdam was onder de eerſten gereed, om het zelve goed te keuren (*u*); ſchoon Temple aantekent, dat de Franſchen aldaar argwaan hadden weeten te verwekken over dit huwelyk, als ware het nadeelig geweeſt voor de vryheid des Vaderlands, en als hadt Koning Karel de II., door middel van het zelve, den Prins geheellyk overgehaald tot zyn ontwerp van eene aanſtaande vrede. Hy voegt 'er by, dat men, hier te Lande, eene ongeneeslyke agterdogt opgevat hadt tegen het Engelſche Hof, en daarom den Prins zo veel niet vertrouwde, als hy verdiende (*v*). Doch men heeft reden om te twyfelen, of de Ridder Temple naar behooren onderregt geweeſt zy van 't gene te Amſterdam omging.

Amſterdam bevordert de Vrede. 1678.

Men handelde, ten deezen tyde, te Nieuwmegen, over de Vrede, op welke de Regeering van Amſterdam ſterk gezet was. Alle de Reſolutien, die, van tyd tot tyd, door Burgemeeſteren en Raaden, genomen werden (*w*), liepen uit op de bevordering van een werk, welk men aanzag als ten hoogſten heilzaam en noodzaakelyk voor den Staat in 't gemeen, en voor deeze Stad in 't byzonder. De *Graaf d'Eſtrades*, Ambasſadeur des Konings van Frankryk, hadt, zo de Raadpenſionaris *Fagel* verzekerde, aan iemant te Amſterdam, die 'er veel gerugts van maakte, geſchreeven, dat de Prins alleen de Vrede tegenhieldt (*x*). En de Heer *Hieronimus van Beverningk*, die, wegens de Staaten, tot de Vredehandeling gevolmagtigd was, ſchreef, op den zevenentwintigſten Juny des jaars 1678 „ hoe een Franſch „ Koopman van Amſterdam den Franſchen „ inboezemde, dat 'er niets zo onredelyk „ bedagt kon worden, dat de Regenten van „ die Stad niet zouden toeſtaan, om de „ Vrede te bekomen, tot welk een prys het „ ook zyn mogt (*y*)." Doch 't bleek by de uitkomſt, dat de Stad niet dan op redelyke voorwaarden wilde ſluiten. De Vrede werdt, eindelyk, getroffen, op den tienden Auguſtus: na dat men, op den vyfden te vooren, hier ter Stede, nog werving zonder tromſlag, tot voltalligmaaking van eenige Regementen, toegeſtaan hadt, mids men geene minderjaarigen, die onder Ouders of Voogden ſtonden, aanname (*z*). Temple telt Burgemeeſter *Hooft*, die in de jaaren 1677 en 1678 regeerde, onder de voornaamſte bewerkers der Vrede (*a*). Ook verhaalt hy, dat de Prins van Oranje, zig, kort na 't ſluiten der Vrede, naar de Veluwe op de jagt begeven hebbende, hem, die naar Amſterdam ſtondt te verreizen, verzogt hadt, „ zyne groete te doen aan Burgemeeſter „ Hooft, en hem te zeggen, dat hy niet „ begeerde, dat hy zyne belangen bevor- „ derde, dan zo lang hy, zyne Hoogheid, „ de belangen van den Staat voorſtaan zou." Temple kweet zig van deeze boodſchap: en de Heer Hooft verzogt hem, vrymoedigly en edelmoediglyk, den Prinſe te zeggen „ dat hy doen zou, 't gene op hem „ begeerd was, en zo lang in 's Prinſen be- „ lang zyn, als de Prins in 't belang van zyn „ Vaderland was. Doch zo zyne Hoogheid „ dit immer verwaarloosde, zou hy de „ eerſte zyn, die zig tegen hem verzetten „ zou. Tot dien tyd toe, zou hy zyn ge- „ drag noch berispen noch miſtrouwen, „ alzo hy zeer wel wiſt, dat onderling mis- „ trouwen tuſſchen de Staaten en den Prins „ tot bederf van 't Vaderland ſtrekken „ moeſt (*b*)."

1678.

Burgemeeſter Hooft arbeidt 'er toe.

Tot hoe lang hy 's Prinſen belang dagt te bevorderen.

Op deeze wyze, verhaalt de Ridder Temple deeze byzonderheid in zyne *Gedenkſchriften*, die in 't Franſch en in 't Nederduitſch overgezet, en in elks handen zyn. Doch in een zyner onvertaalde Brieven, den zevenden October deezes jaars, uit den Haage geſchreeven, gewaagt hy 'er uitvoeriger en naauwkeuriger van: waarom wy der moeite waardig geagt hebben, zyne eigen woorden, vertaald, hier in te laſſen:

„ Toen

(*r*) Holl. Merc. *van* 1677. *bl.* 92. Commelin, *bl.* 1219.
(*s*) *Vit* Aantek. van Burgem. N. Witsen.
(*t*) Vaderl. Hiſt. XIV. *Deel*, *bl.* 466.
(*u*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* L. 9 *Nov.* 1677. *f.* 284.
(*v*) Memoirs *p.* 347, 348.
(*w*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* M. 9, 19 *May*, 23 *July* 1678. *f.* 47, 54, 61.
(*x*) Reſol. Holl. 28 *Maart* 1678. *bl.* 149.
(*y*) Munim. Regiſter, *N.* 1. *f.* 139.
(*z*) Groot-Memor. N. VI. *f.* 203 *verſo*.
(*a*) Memoirs *p.* 362.
(*b*) Memoirs *p.* 377, 378.

1678. Geſprek tuſſchen den Ridder Temple en de Burgemeeſteren Hooft en Valckenier.

„ Toen zyne Hoogheid," ſchryft hy, „ onlangs, van hier vertrok, beval hy my „ zeer ernſtelyk, een' keer te doen naar „ Amſterdam, niet ſlegts om de gemoeden „ aldaar te polſen, omtrent het punt der „ handhaaving van de Vrede, waarvan ik „ den Heer Secretaris verſlag gedaan heb; „ maar ook, omtrent de wyze, waarop „ zy zig jegens den Prinſe gedraagen zou- „ den, nu de Vrede geſlooten was; naar- „ dien hun gedrag, in het jongſte geſchil „ wegens Maaſtricht, hem hadt doen ver- „ moeden, dat zy, by alle gelegenheden, „ openlyk zouden aanwerken tegen zyne „ belangen, hoe zeer dezelven ook over- „ eenkwamen met het gevoelen der andere „ Provincien, en zelfs met dat der overige „ Steden in deeze Ten minſte, dagt hy „ dat de Heer *Valckenier* zulk een' rol ſpee- „ len zou. Doch op dat zyne Hoogheid „ zyne maatregels te beter neemen mogt, „ begeerde hy eenig duidelyker licht, zo „ met betrekking tot zyne eigen beſluiten, „ als ten opzigte der wyze, waarop de Heer „ *Hooft* hem daarin onderſteunen zou; dat „ is, hoe ver hy onderſteund, en hoe ver „ hy verlaaten ſtondt te worden. Want de „ Stad Amſterdam wordt volſtrektelyk ge- „ regeerd door deeze twee perſoonen, zon- „ der dat 'er iemant anders is, die ſlegts „ voorgeeft, daarin eenig deel te hebben. „ Ik heb lang met beide geſproken, niet „ alleen gezamenlyk, maar ook afzonder- „ lyk, en, zo als de Prins meent, zeer ten „ voordeele van zyne zaaken en dienſt in „ deeze Stad. De Heer Valckenier, die een „ peinsagtig, loos en bedekt man is, kwam „ egter zo ver tegen my uit, dat hy, ten „ laatſte, rondelyk zeide, dat, wat hem „ betrof, hy altoos zo veel agting als iemant „ in 't Land toonen zou voor zyne Hoog- „ heids Perſoon en belangen, zo lang hy „ zig hieldt binnen de vaſtgeſtelde wetten „ van den Staat; maar zo hy, by de eene „ of de andere gelegenheid, ondernam de- „ zelven te overſchryden, was hy verpligt, „ zig zo zeer als hy konde daartegen te „ verzetten: en hy geloofde, dat zyne Stad „ niet alleen ook zo doen zou; maar dat de- „ zelve daarin zou toegevallen worden van „ alle de andere Steden van deeze Provin- „ cie, ſchoon zy, ter Staatsvergaderinge, „ in andere opzigten, verſchillend met Am- „ ſterdam ſtemmen mogten. Dat hier twee „ ſoorten van luiden waren, van welken de „ Prins gebruik maaken kon: zulken, die „ hem ten Hove, en in zyne jagtpartyen „ en andere uitſpanningen, verzellen kon- „ den; en zulken, die geſchikt waren om „ het Land te regeeren, en in 't algemeen „ den naam hadden, niet ſlegts dat zy goede „ Patriotten waren; maar ook luiden van „ bekwaamheid en van eerlykheid, en zul- „ ken, waarop het volk in 't gemeen zig „ gaarne verliet. Dat hy geene van deeze „ luiden behoefde te noemen, alzo zy niet „ nalaaten konden bekend te zyn by den „ Prinſe: want, zo hyze al niet uit eigen „ opmerking kennen mogt; 't gemeen ge- „ rugt zou hem zeggen, wie zy in elke Stad „ waren. Dat, eindelyk, zo de Prins heb- „ ben wilde, dat alles hier gemakkelyk en „ eendragtiglyk ging; hy, wanneer hy iets „ ter Staatsvergaderinge voor te ſtellen „ hadt, eerſt eenigen van deeze luiden uit „ de verſcheiden' Steden ontbieden, en met „ dezelven afzonderlyk ſpreeken moeſt: zo „ hy bevondt, dat zy omtrent zyn voorſtel „ eenerlei gevoelen hadden, mogt hy wel „ rekenen, dat de zaak, zekerlyk en ge- „ makkelyk, in de Staatsvergadering door- „ gaan zou: zo zy verſchilden, moeſt „ hyze andermaal ontbieden, en 'er geza- „ menlyk met hen over ſpreeken, hun „ voorhoudende, dat hy bevondt, dat zy „ van verſchillende begrippen waren, en „ dat hy daarom begeerde, dat zy in zyne „ tegenwoordigheid eens met elkanderen „ ſpraken: hieruit zou, op de eene of de „ andere wyze, eene overeenkomſt tuſſchen „ hen ontſtaan: even als, door de over- en „ wederſpraak in de Staatsvergaderingen, „ altoos, meer of min, te wege gebragt „ was: en hiernaar zou zyne Hoogheid al- „ toos vaſte maatregels neemen konnen.

„ De Heer *Hooft*, die veel openhertiger „ man is, en veel meer gezags, ſchoon „ minder verbeelding, heeft dan de andere, „ liet zig nog verder tegen my uit. Want „ na dat hy eenigen van dezelfde dingen „ gezeid hadt, wegens 's Prinſen raadplee- „ ging met vertrouwde en geagtte Perſoo- „ nen in de byzondere Steden, na dat hy „ vooraf zyne maatregels met die van Am- „ ſterdam genomen hadt, zo wel als met „ zulken uit andere Steden, die men open- „ lyk wiſt van hem af te hangen, zyne on- „ derhandelingen niet bepaalende aan zeer „ weinige perſoonen van eene andere ſoort, „ noch zaaken van gewigt alleenlyk over- „ leggende met een' of twee Luiden; zo be- „ ſloot hy, ten laatſte, het geſprek in dee- „ zer voege: dat niets hier zo noodzaake- „ lyk was, als eene volkomen eendragt „ tuſſchen den Prins en de Staaten; dat de „ minſte ſchyn van verſchil tuſſchen beide „ moeſt weggenomen worden, alzo zulks „ Frankryk maar aanleiding geeven zou, „ om het dan met de eene en dan met de „ andere party in den Staat te houden; en

„ met

1678. „ met elk van beide juist zo veel, als met „ zyne tegenwoordige inzigten best over- „ eenkwame. Dat, wat hem betrof, hy „ hiervan zo wel overtuigd was, en zulk „ een goed gevoelen van den Prinse hadt, „ zo ten opzigte van deszelfs gemaatigd- „ heid, als van deszelfs regtschaapen be- „ grip van zyn waaragtig belang, welk ge- „ heellyk verknogt was met dat van het „ Vaderland, dat, onaangezien al den arg- „ waan, die hier ongelukkiglyk verwekt „ was, en veelligt, na deezen, looslyk ver- „ wekt stondt te worden; hy volstrektelyk „ beslooten hadt, den Prins te vertrouwen, „ tot dat hy hem zou zien ingewikkeld in „ onderneemingen, strydig met het belang „ en de vryheid van den Staat. Dat hy, „ in zulk een geval, de goede party kie- „ zen, en zig tegen die onderneemingen, „ volgens zynen pligt, verzetten zou; doch „ dat hy, midlerwyl, geen' stap zou doen, „ waar door hy 't Land en den Prins beide „ zou konnen benadeelen, door het voeden „ van tweespalt tusschen beide, op vermoe- „ dens en argwaan, waar voor hy geenen „ genoegzaamen grond zag.

„ Voorts, voorzag hy nu, na de Vrede, „ geene byzondere gelegenheid tot verschil „ tusschen den Prins en de Staaten, ten „ ware dat eene tweede vermindering van „ Krygsvolk, op zulk een' voet, dat het „ uit de gewoonlyke inkomsten van het „ Land kon onderhouden worden, daartoe „ aanleiding gave. Doch toen ik hem zeide, „ dat men den tyd om zulk een' voorslag te „ doen vooral in aanmerking neemen moest, „ en wagten, tot na 't sluiten der algemee- „ ne Vrede, of tot dat Frankryk zig ook be- „ gon te ontwapenen; en dat men, dan zelfs, „ 't stuk eerst afzonderlyk met den Prinse „ van Oranje overleggen moest, eer men 't „ in de Staatsvergaderinge bragt; antwoord- „ de hy, dat hy dagt dat ik gelyk had, en „ dat hy van dit verstand zyn zou. Hy be- „ sloot met betuiginge van de hoogste ag- „ ting voor den Prinse, en van veel zugt „ tot deszelfs persoon en belang, waarvan „ hy begeerde, dat ik zyne Hoogheid ver- „ zekeren zou.

„ Toen ik den Prins van dit alles verslag „ deed, scheen hy 'er by uitsteekendheid „ mede in zynen schik te zyn, zeggende, „ dat myne reis wonderlyk wel geslaagd „ was; en dat hy van 't gehandelde zulk „ een goed gebruik maaken zou, dat hy niet „ twyfelde, of hy zou deezen Staat wel „ weeten te regtvaardigen ten opzigte van „ het deel, welk dezelve behoorde te nee- „ men in de algemeene belangen van 't „ Christenryk, zo zyne Majesteit [van Groot- „ Britanje] maar bestendig blyven wilde by „ het agtervolgen van deszelfs maatregels „ hier te Lande (*c*)." 1678.

Doch Burgemeester Hooft hadt weinig gelegenheid, om te doen blyken, hoe hy zig, na de Vrede, omtrent den Prinse dagt te gedraagen. Hy overleedt, maar ruim twee maanden na zyn gesprek met Temple, op den twaalfden December deezes zelfden jaars (*d*). Temple verhaalt nogtans, dat hy, in deezen korten tusschentyd, te wege bragt „ dat de groote en agterdogtige Stad „ veel meer vertrouwen kreeg op den Prin- „ se van Oranje, en op deszelfs gantsche „ beleid in Staatszaaken (*e*)." Burgemeester Hooft sterft.

In May deezes jaars, was een gevaarly- ke oproer ontstaan aan den Zaankant, over het invoeren eener nieuwe Turftonne, die elders omstandiglyk beschreeven is (*f*). Burgemeesteren en Raaden beslooten, op den eenentwintigsten, twintig, dertig, veer- tig of meer Stads soldaaten naar Zaandam te zenden, tot stillinge van den oproer (*g*). Doch ik weet niet, of dit besluit uitgevoerd werdt. De Raad besluit eenige manschap naar den Zaankant te zenden, tot stilling van een oproer.

Tusschen de Steden Amsterdam en Weesp was, in 't jaar 1650, eene Overeenkomst getroffen op het onderhoud van eenen weg, van ouds den Broedyk en ook ten deele den Looijendyk genaamd, loopende, door Weesperkarspel, van de Uitermeersche sluis in de Vegt af, tot aan den Harden of 's Graavenland toe. Men hadt deezen weg sedert tot een zandpad gemaakt: en de Stad Weesp hadt, in 't jaar 1675, op haaren naam, Octroi verworven van 's Lands Staaten, om eene gabelle te mogen heffen, tot onderhoud van het gemelde Zandpad. Doch alzo het, door beide de Steden, onderhouden werdt, verklaarde Weesp, op den agtsten September des gemelden jaars, dat de gabelle ook ten voordeele van de beide Steden strekken zou (*h*). Doch het Zandpad tusschen de twee Steden, en de Vaart nevens het zelve, die in 't jaar 1638 aangelegd waren, hadden tegenwoordig meer onderhoud noodig. Het onder water zetten der naaste Landeryen, in 't jaar 1672; de overstroo- ming in 't jaar 1675, en andere rampen hadden dit Zandpad zo zeer bedorven, dat het niet dan met zwaare kosten hersteld kon worden. 't Pad was daarentegen zo weinig gebruikt, dat de inkomsten der Gabelle geweldiglyk verminderd waren. Men bevondt, in Overeenkomst tusschen Amsterdam en Weesp, wegens zekere gabelle in Weesperkarspel. De twee Steden verkrygen Octroi, om de gabelle op het Zandpad en de Vaart te verhoogen.

(*c*) Temples Works *Tom.* IV. *p.* 462.
(*d*) Regeer. Lyst *voor de* Handv. *op 't jaar* 1678.
(*e*) Memoirs *p.* 378.
(*f*) Holl. Merc. *van* 1678. *bl.* 100 *enz.* *Zie ook* Vaderl. Hist. XIV. *Deel*, *bl.* 473 *enz.*
(*g*) Resol. Vroedsch. *Ls.* M. 21 *May* 1678. *f.* 60.
(*h*) Handv. *bl.* 441.

1679. in den aanvang des jaars 1679, dat de lasten van 't Zandpad, in de laatſte zes jaaren, de inkomſten wel veertig duizend guldens te boven gingen. En nog was de Vaart nevens het Zandpad, op verſcheiden' plaatſen, zo ondiep geworden, dat 'er geene waterſchuiten vlooten konden. De zwaare kosten, die tot het onderhouden van 't Zandpad en 't verdiepen der Vaarte vereiſcht werden, bewoogen 's Lands Staaten, om den twee Steden, op derzelver verzoek, den negenentwintigſten Maart des gemelden jaars, Octroi te verleenen, om, in plaats van twee ſtuivers van alle Schepen zonder onderſcheid, vier ſtuivers te heffen van alle vaartuigen grooter dan Snebſchuiten; zes ſtuivers, van alle Waterſchepen, Smakſchuiten, Aaken en Samoreuzen; een en een halve ſtuiver van ieder perſoon, die, boven de twee, tot beſtuuring van 't vaartuig vereiſcht, met eenig ſchip, de Veerſchuiten uitgenomen, werden gevoerd, en vier penningen van ieder Verken of Schaap, het Zandpad gebruikende (*i*).

De Prins van Oranje verbiedt den Amſterdamſchen Courantier, iet van den Hertog van York te ſchryven.

Wy hebben elders (*k*) verhaald, dat de ontdekking van een waar of gewaand verraad in Engeland den Hertog van York, 's Konings Broeder, verdagt gemaakt zynde, dat hy 'er de hand in hadt, in Maart des jaars 1679, noodzaakte het Ryk, voor eenen tyd, te ruimen, en een' keer te doen naar Holland; daar hy, zelfs van zynen Schoonzoon, den Prinſe van Oranje, met ongemeene koelheid, bejegend werdt. Wy voegen 'er hierby, dat dit laatſte af te neemen is, uit eenen brief, die zyne Hoogheid aan den Amſterdamſchen Courantier, en waarſchynlyk ook aan anderen, deedt ſchryven. My is van deezen brief een afſchrift ter hand gekomen, welk, woordelyk, aldus luidt:

MONSIEUR,

Deſe is om geen anderen eynde als om UE bekent te maecken dat ſyn hoogh^t. my expreſſel. heeft gelaſt UE uyt des ſelfs naem aen te ſchryven, dat UE ſigh ſal hebben te waghten in UE volgende couranten eenige de minſte mentie te maeken van de perſoonen van hare hoogheden, den heere hartogh en vrouwe hartoginne van Torck, van haere aenkomſte, vertrek, ofte yets dat haer ſoude mogen raecken. Willende hooggedagte ſyne hoogh^t. UE gewaerſchouwt hebben, dat indien UE ſigh ſal vervorderen daervan yetwes te ſchryven 't ſy in 't goede, oft quade, dat ſyn hoogh. ſeekerlyk UE ſeer qualyck ſal doen tracteeren. Dit ſynde het gene deſelve my in laſt heeft gegeven UE. te ſeggen. Blyven hier mede 1679.

MONSIEUR,

UE Dienſtwill. vriendt

(getekend)

C. HUYGENS.

Hage 19 Martii 1679.

In 't laatſt van Auguſtus, kwam, voor deeze Stad, een ſcheepje op ſtroom leggen, welk niet meer dan agttien laſten groot, en van Salée, daar thans de peſt woedde, gekomen was. 't Geregt kreeg 'er terſtond kennis van, en verboodt, eenige goederen uit het zelve, hier ter Stede, te loſſen, in den tyd van zes maanden. Ook werdt, ten zelfden tyde, bevolen, dat geene ſchepen, van Salée of andere beſmette plaatſen komende, verder onder de Stad zouden mogen naderen dan tot aan den *Paardenhoek* (*l*). Orde hier ter Stede op ſchepen komende van met peſt beſmette plaatſen.

De Digter Jooſt van Vondel wordt in de Nieuwe, en de Veldmaarſchalk Wirtz, in de Oude Kerke, begraaven.

In 't jaar 1679, zag men twee ongewoone begraafeniſſen hier ter Stede, eene in de Nieuwe, en eene in de Oude Kerke. Op den agtſten February, werdt de beroemde Digter *Jooſt van Vondel*, die den vyfden te vooren overleeden was, door veertien Digters, die 't lyk droegen, in de nieuwe Kerke, ter aarde beſteld. Men ſchonk den draagaren eenen zilveren penning, die, aan de eene zyde, 's mans beeldtenis, en aan de andere, eene zingende Zwaan vertoonde; waarby men 't jaar van zyne geboorte en dood las, met deeze woorden: D'OUDTSTE EN GROOTSTE POEET (*m*). Het Lyk van den Veldmaarſchalk *Paul Wirtz*, die reeds in 't jaar 1676 te Hamburg overleeden, en over wiens nalaatenſchap groot verſchil geweeſt was, werdt, eerſt in den Herfſt deezes jaars, herwaards gevoerd, en op den vierentwintigſten October met veel ſtaatſie begraaven in de Oude Kerke. De Wethouderſchap verzelde het Lyk (*n*).

Nieuwe raadpleegingen op 't verſterken van Naarden.

De nood des jaars 1672 hadt de Stad Amſterdam, onder zekere voorwaarden, doen bewilligen in de verſterking van Naarden, waarin zy, eenige jaaren te vooren, nog merkelyke zwarigheid gemaakt hadt (*o*). Doch deeze verſterking was niet of naauwlyks ondernomen, toen de Franſchen de Stad innamen; welke, niet voor 't jaar 1673, den Prinſe van Oranje wederom in handen viel. De Staaten hadden, op den vierden May des jaars 1674, en op den twee-entwintigſten Janua-

(*i*) Handv. *bl.* 433.
(*k*) Vaderl. Hiſt. XV. *Deel*, *bl.* 23.
(*l*) Keurb. *I.r.* P. *f.* 214 *verſo*, 215.
(*m*) VONDELS Leven, *bl.* 74, 75.
(*n*) Holl. Merc. *van* 1679. *bl.* 280.
(*o*) *Zie* II. *Deel*, XVIII. *Boek*, *bl.* 612 *enz.*

1679. nuary des jaars 1675, beſlooten, Naarden, aan den Gooiſchen kant, daar de grond hoog was, af te zanden (*p*); doch omtrent de verdere verſterking der Veſtinge, geen uitdrukkelyk beſluit genomen. Zyne Hoogheid, die zeer op 't verſterken van Naarden geſteld was, hadt de zaak wederom op het tapyt gebragt, in den aanvang deezes jaars 1679. De Regeering van Amſterdam kreeg 'er, terſtond, kennis van, uit den Heere *Coenraad van Heemskerk*, die thans, wegens deeze Stad, in de Gecommitteerde Raaden zitting hadt. Zy zogt de raadpleegingen te doen verſchuiven, tot op de naaste Vergadering der Staaten (*q*). En ſedert werdt beſlooten, te verklaaren „ dat de „ Stad niet kon bewilligen in het verſter- „ ken van Naarden, zonder een voorafgaand uitdrukkelyk beſluit der Staaten; „ alzo men hier verſtondt, dat Naarden, „ naar den Gooiſchen kant wordende afgezand, genoegzaam onwinbaar te maaken „ was; daar deeze Veſting, voor de afzanding, verſterkt zynde, nadeelig voor Holland zou konnen worden, wanneer zy „ eens door den vyand mogt worden ingenomen." Men voegde hier een verzoek by „ dat met de verſterking van Naarden, „ voor de afzanding, niet mogt worden „ voortgevaaren, dan na dat men Holland, „ ook aan andere oorden, verſterkt hadt." En men verzogt, eindelyk „ 1. dat zyne „ Hoogheid een ontwerp wilde doen maaken van de verſterking der gantſche Provincie. 2. dat Gecommitteerde Raaden „ mogten onderregt worden, dat zy, zonder nader beſluit der Staaten, niet bevoegd waren, om met de verſterking van „ Naarden, voor dat de afzanding geſchied „ ware, voort te vaaren. 3. Dat hun ook „ mogt worden aangezeid, dat zy zouden „ gelieven af te wagten, waar de Staaten „ de penningen, die zy tot de verſterking „ van Naarden geſchikt hadden, wilden „ beſteed hebben (*r*)." Doch hierop volgde een beſluit der Staaten „ om Gecommitteerde Raaden te verzoeken en te gelasten, om de verſterking, zo wel als de afzanding, ten ſpoedigſte voort te zetten; en „ om op zyne Hoogheid het maaken van „ een ontwerp der verſterkinge van de gantſche Provincie te begeeren:" in welk beſluit, Amſterdam, nogtans, niet bewilligd hadt (*s*).

Amſterdam bewilligt in de afzanding, doch niet in de verſterking van deeze Stad.

De Heer van Heemskerk

Terwyl men hierover in den Haage handelde, werdt den Heere van Heemskerk naargegeven, dat hy zig uitdrukkingen zou hebben laaten ontvallen, die te kennen gaven, hoe men, te Amſterdam, bedugt was, dat zyne Hoogheid op het verſterken van Naarden drong, om, door middel van die Veſting, meerder magt over Amſterdam, en gevolgelyk over den gantſchen Staat in handen te krygen. Onder anderen zou hy gezeid hebben „ dat de verſterking van „ Naarden ſlegts driehonderd duizend gul- „ dens koſten zou; doch dat de tyd ligte- „ lyk komen kon, dat Amſterdam wel om „ drie millioenen willen mogt, dat Naarden „ nimmer verſterkt geweeſt was." De Ridderſchap, zeer verſtoord op die van Amſterdam, en op den Heere van Heemskerk in 't byzonder, hadt niet geſchroomd, ter Vergaderinge, aan te merken „ hoe zulken, „ die wantrouwen tuſſchen zyne Hoogheid „ en de Leden verwekten, voor verſtoor- „ ders der onderlinge ruſte moeſten gehou- „ den worden (*t*)." Burgemeeſteren en Raaden, kennis gekreegen hebbende van 't gene hun in den Haage naargegeven werdt, verklaarden zig afkeerig van 't verwekken van argwaan jegens zyne Hoogheid, en oordeelden, dat niemant ligtelyk geloof geeven moeſt aan vertellingen, ten tegendeele verſpreid. Ten opzigte van den Heere van Heemskerk in 't byzonder, verklaarden zy, „ dat, zo hy al gezeid mogt hebben, dat „ Amſterdam zig het verſterken van Naar- „ den wel zeer zou konnen beklaagen, zulks „ niet behoefde te zien op 't gene van we- „ ge zyne Hoogheid zou mogen onderno- „ men worden; maar op het nadeel, welk „ Amſterdam van het verſterkte Naarden „ zou te dugten hebben, wanneer het eens, „ door den vyand, overmeeſterd was." Voorts, verzogten zy den Raadpenſionaris, dat hy de jongſte Reſolutie der Staaten, tegen welke zy reeds eene aantekening gedaan hadden, niet wilde uitgeeven. Doch de Staaten verſtonden, dat hy, met dit uitgeeven, 't welk reeds begonnen was, zou voortgaan. Amſterdam beweerde hiertegen „ dat wel de afzanding, maar niet de ver- „ ſterking van Naarden, ter Vergaderinge „ der Staaten, in beraad gelegd was; waar- „ om de Raadpenſionaris, zelfs tot het „ laatſte, niet hadt mogen beſluiten, veel „ min het beſluit uitgeeven, en doen uit- „ voeren." Zyne Hoogheid nam, ſedert, genoegen, in 't gene de Stad, ten zynen opzigte, hadt doen verklaaren (*u*). Doch men bleef, van hier, nog al dringen op de noodeloosheid van 't verſterken van Naarden; daar toe gebruik maakende van eeni-

1679. wordt beſchuldigd, dat hy mistrouwen op den Prinſe verwekt hadt.

De Stad verdedigt hem.

Zyne Hoogheid vat misnoegen op tegen Amſterdam.

(*p*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* M. 14 *Maart* 1679. *f.* 308.
(*q*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* M. 4 *Febr.* 1679. *f.* 172.
(*r*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* M. 20 *Febr.* 1679. *f.* 176.
(*s*) Reſol. Holl. 23 *Febr.* 1679. *bl.* 232.
(*t*) Aantek. *van een* Reg. van Delft *op* 23 *Febr.* 1679. *MS.*
(*u*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* M. 27 *Febr.* & *Maart* 1679. *f.* 182 *enz.* 299. Groot-Memor. N. VI. *f.* 228.

1679. gen der redenen, van welken men zig, in, 't jaar 1668, bediend hadt, en die wy, ter zyner plaatſe (*v*), gemeld hebben. Eindelyk, boodt men aan „ het onderzoek, of de „ Reſolutien der Staaten, op het afzanden „ van Naarden genomen, ook eene reſolu„ tie tot verſterking der Stad inſlooten, te „ willen verblyven aan de uitſpraak van „ den Hove, mids zulks niet in gevolg ge„ trokken wierdt." Te gelyk, werdt den Heere van Heemskerk gelaſt, dat hy zig altoos verontſchuldigen zou van iet te raaden of te doen, tot uitvoering der Reſolutie van den drie en twintigſten February deezes jaars, de verſterking van Naarden betreffende (*w*). Onder de redenen, die de Stad, tegen de verſterking van Naarden, hadt ingebragt, was ook deeze „ dat de „ Koopluiden, zo hier als buitens lands, uit „ de verſterking van Naarden, argwaan „ zouden konnen opvatten; die, hoe onge„ grond ook, ligtelyk nadeelig zou kon„ nen zyn voor 's Lands Koophandel, daar „ de welvaart, en zelfs 't gantſche beſtaan „ van den Staat van af hing." Doch deeze aanmerking hadt nieuw misnoegen verwekt by zyne Hoogheid, als of die van Amſterdam daar mede getoond hadden, dat zy hem miſtrouwden. Van wege de Stad, werdt ernſtelyk het tegendeel betuigd; doch te gelyk verklaard, dat men niet nalaaten kon, voor te ſtellen, dat anderen, al ware 't geheel ongegrond, een' argwaan zouden konnen opvatten, die voor den Staat, en voor zyne Hoogheid, niet dan nadeelig zyn kon (*x*).

Met de afzanding van Naarden wordt een begin gemaakt.

De verklaaring van Amſterdam tegen 't verſterken van Naarden was van dat gevolg, dat dit werk, voor eerſt, niet ſterk werdt voortgezet. Met de afzanding werdt een aanvang gemaakt. De Stad ſtondt toe, dat de Zandſchuiten ontheeven werden van den tol der ſluis te Muiden, en van de gabelle van het Trekpad tuſſchen Muiden en Naarden, ſchoon zy daarby merkelyk benadeeld wierdt.

1680. Doch in 't volgende jaar, maakte zy zwaarigheid, om op zekere ſchikking in het afzanden te bewilligen, zo lang men haar niet ſchadeloos ſtelde, ter zaake van de koſten, door haar gedaan, in 't maaken der Muider-ſluis (*y*). Zyne Hoogheid zag dit ongaarne; doch de Stad bleef by haar gevoelen (*z*). Zy ſtondt 'er, nog in 't begin van Auguſtus, op, dat de zaak der vergoeding van haar verſchot, op de naaſte Vergadering, afgedaan werdt (*a*). Doch 1680. dit gelukte zo ſpoedig niet: waardoor ook het werk der afzandinge vertraagd werdt.

Men arbeidt aan 't verbeteren van der Stede inkomſten.

Burgemeeſteren en Raaden van Amſterdam waren, ſedert eenigen tyd, bedagt geweeſt op middelen, om de laſten der Stad, die, geduurende den oorlog, ſterk toegenomen waren, te verminderen, en derzelver inkomſten te verbeteren. Zy hadden, onder anderen, in October des jaars 1679, beſlooten „ de Profeſſoren der Doorlugtige „ Schoole, die toen zes in getal waren, „ tot op drie te laaten uitſterven; de In„ treſt, die de Stad betaalen moeſt, van „ vier op drie en een half ten honderd te „ verminderen; de Obligatien, ten laſte „ der Stad loopende, ten ſpoedigſten af te „ loſſen; de eenige Compagnie Stads ſol„ daaten af te danken, met behoudenis van „ gaadje voor den Kapitein, Luitenant en „ Vendrig, en de vaſte goederen van de „ Stad, en van de Kerken en Godshuizen, „ die weinig opbragten en veel onderhoud „ vereiſchten, te verkoopen (*b*)." Op gelyke wyze, wilden zy ook de geldmiddelen des gemeenen Lands verbeterd, en te raade gehouden hebben. Doch alzo zy het groot verval, welk in 's Lands zeemagt gekomen was, met leedwezen zagen, ſloegen zy, in 't begin des jaars 1680, het aanbouwen van een goed getal van Oorlogsſchepen voor; waartoe, eerlang, beſlooten werdt (*c*). Het timmeren deezer ſchepen ging egter niet zo ſpoedig voort, als men gehoopt hadt.

Eene nieuwe Waterkeering gemaakt langs den Y-kant.

Amſterdam hadt, dikwils, zwaarlyk geleeden van hooge zeevloeden, en liep 'er grooter gevaar van, doordien een groot gedeelte der Stad aan den Y-kant niet bepolderd, en laag gelegen was. Men bragt dit ſtuk ter overweeginge van den Raad, in Auguſtus deezes jaars. 't Werdt toen geſteld aan eene Commiſſie, beſtaande uit alle de regeerende Burgemeeſteren, en uit de Heeren *Cornelis Geelvinck*, Heere van Kaſtrikum, M:. *Gillis Valckenier*, die op den zesden November daaraan overleedt (*d*), *Cornelis van Vlooswyk*, Heer van Vlooswyk, *Johannes Hudde*, *Louis Trip*, *Johan de Vries* en *Cornelis Backer* (*e*). Zy overwoogen verſcheiden' voorſlagen, die tot beveiliging der Stede gedaan werden, en deeden, eerſt in Maart des jaars 1681, 1681. verſlag van een Ontwerp „ om de Stad aan „ den Y-kant, door vier ſteenen Waterkee„ rin-

(*v*) *Zie* II. *Deel*, XVIII. *Boek*, *bl.* 616 *enz.*
(*w*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* M. 14 *Maart* 1679. *f.* 306, 309.
(*x*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* M. 17 *Apr.* 1679. *f.* 346 *enz.*
(*y*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* N. 26 *July* 1680. *f.* 195.
(*z*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* N. 29 *July* 1680. *f.* 198, 200.
(*a*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* N. 2 *Aug.* 1680. *f.* 210.
(*b*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* N. 16 *Oct.* 1679. *f.* 4.
(*c*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* N. 9 *Jan.* 6 *Febr.* 1680. *f.* 47, 77. *Zie ook* COMMELIN, *bl.* 1220.
(*d*) *Zie* COMMELIN, *bl.* 1220.
(*e*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* N. 29 *Aug.* 1680. *f.* 325.

1681. „ ringen, ieder met twee paar ebdeuren, „ te ſluiten, de Haringpakkery, de oude „ Teertuinen, en weinige huizen meer, op „ begeerte der bewooneren zelven, daar- „ onder niet begrypende. De vier Water- „ keeringen moeſten gelegd worden in het „ Damrak, daar de nieuwe brug lag; naar „ 't einde van de Gelderſche Kaai, voor 't „ Frans-Talingen-ſteegje; daar de Kraans- „ brug lag, ten einde der Oude Waale; en „ ten einde van den Montelbaans-burgwal, „ daar de Y-brug lag, by 't oude Weſtin- „ diſche Huis. En om de nieuwe Water- „ keeringen bekwaamlyk te hegten aan die „ van den Haarlemmerdyk en het Nieuwe- „ Waals-Eiland, moeſt men den Nieuwen- „ dyk, van de nieuwe Haarlemmer ſluis „ tot aan de Ramskooi of Haſſelaars-ſteeg, „ met eene ſleuf klei in 't midden, hoogen „ tegen 't inkolken. Van 't einde van de „ eene of de andere ſteeg af, tot aan den „ voet der nieuwe brugge, moeſt, door 't „ leggen van muurwerk, 't verhoogen van „ ſtraaten, of op eenige andere wyze, ee- „ ne beſtendige Waterkeering worden ge- „ maakt, die voortgaan moeſt, van de „ ooſtzyde van de nieuwe brug, langs den „ Kamper-ſteiger en Zeedyk, tot op de „ ooſtzyde van den Oude-zyds-Kolks- „ burgwal: van daar, door het eerſte Pak- „ huis en Frans-Talingen-ſteegje, tot aan „ de Waterkeering in de Gelderſche Kaai, „ aan de weſtzyde: en van de ooſtzyde der „ gemelde Kaai, door het naaſte ſlopje en „ huis, regt toe regt aan op de Kraansbrug. „ De gantſche Waterkeering, zo in de „ graften als op het land, zou moeten „ worden gemaakt, ten minſte op de hoog- „ te van drie voeten beneden het bovenſte „ van den dekſteen van den Ooſterhoek aan „ den zeekant van de ſluis te Muiden. En „ men oordeelde ook, dat, door den tyd, „ de Haarlemmer-dyk binnen de wallen, „ het Nieuwe-Waals-Eiland, de Y-burg- „ wal, en de dyk tuſſchen de Raapenburger „ ſluis en de Stads wallen, op dezelfde hoog- „ te, behoorden te worden gebragt. De „ koſten waren op driemaal honderd dui- „ zend guldens gerekend, die men begreep „ op alle de huizen en pakhuizen van de „ Stad, zo buiten als binnen de Zeedyken „ gelegen, te moeten omſlaan. De tyd, „ tot het maaken der Waterkeeringe ver- „ eiſcht, werdt op twee jaaren gegiſt. En „ men oordeelde, dat Burgemeeſteren en „ Theſaurieren, telkens op den eerſten „ Maandag in September, behoorden te zien, „ of alles by der hand en in orde ware, om 'er „ zig, des noods, van te konnen dienen: „ en na 't voltrekken van 't werk, ten min- „ ſte tweemaal 's jaars, den ſchouw te doen 1681.
„ langs de gantſche Waterkeering, eens in
„ 't najaar, by hoogen vloed, en eens in
„ den Zomer, op den eerſten Dingsdag in
„ Auguſtus." De Raad nam een beſluit, in allen deele overeenkomſtig met het verſlag van Commiſſariſſen (*f*).

Midlerwyl, hadden Burgemeeſteren, reeds op den dertienden der zelfde maand Maart, Octroi verworven van 's Lands Staaten, om de koſten der Waterkeeringe te vinden uit eenen omſlag op de ingezetenen (*g*), die, ſedert, onder den naam van *Waterkeergeld*, betaald wordt. Met den arbeid aan de Waterkeering werdt zo vlytiglyk voortgevaaren, dat men 'er, in November deezes jaars, al ver mede gevorderd was. Men beſloot toen, by nadere overweeging, de Waterkeering tuſſchen de Spaarnedammer ſluis en Nieuwe brug te maaken, door de Ramskooi en langs de Texelſche Kaai, daar men den grond met klei hoogen, en voorts beſtraaten zou; ter wederzyde, naar de huizen en naar den waterkant, zagtjes af glooijende. Langs den Nieuwen-dyk, tuſſchen de Haarlemmer- en Spaarnedammer-ſluizen, zou men de ſtraat in 't midden, op gelyke wyze, hoogen, doch drie duimen laager, en wat ſteiler glooijende, om de huizen zo weinig te beſchadigen als mogelyk ware. Eindelyk, werdt ook, op verzoek der eigenaaren van de huizen en pakhuizen op de Gelderſche Kaai, en om andere goede redenen, goedgevonden, de Waterkeering daaromtrent te leggen, van de Kolks ſluis, langs den Kolks-burgwal, tot aan den Schreijers hoek, en binnen den Schreijers tooren om, regt over de Gelderſche Kaai; en van daar voort, langs den buitenkant, tot aan de Kraans-brug (*h*). Maar in de Lente des volgenden jaars, verzogten de bewooners der Oude Teertuinen, dat de wal aldaar verbreed en verhoogd mogt worden; dat 'er nood- of ſchotdeuren voor de Kolk mogten worden gemaakt, en dat de nieuwe ſluis buiten om den Schreijers tooren mogt worden gelegd: in welk verzoek, terſtond bewilligd werdt (*i*). By gelegenheid der verhooginge van den buitenkant van het nieuwe Waals-Eiland, tot eene Waterkeering aldaar, zou men, langs 't water, gaarne eene ſteenen jukking gemaakt hebben. Doch de eigenaars der huizen, aanziende tegen de koſten, verzogten, dat men hen alleenlyk van eene houten jukking voorzien wilde: waarin, insgelyks, bewilligd werdt (*k*). De Wa-

De Stad verkrygt Octroi tot het omſlaan der koſten.

Men maakt eenige verandering in het eerſte Ontwerp der Waterkeeringe.

(*f*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* N. 19 *Maart* 1681. *f.* 305 *enz.*
(*g*) Handv. *bl.* 716.
(*h*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* O. 7 *Nov.* 1681. *f.* 78.
(*i*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* O. 9 *Maart* 1682. *f.* 152.
(*k*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* O. 11 *May* 1682. *f.* 204.

1681. Waterkeering werdt, binnen den beſtemden tyd, in den jaare 1682, voltrokken. Sommigen hebben de eer van 't werk, voornaamlyk, gegeven aan den Burgemeeſter *Johannes Hudde* (*l*). Men kan, uit eene Grondtekening van Amſterdam, ligtelyk zien, hoe groot een gedeelte der Stad, door het maaken deezer Waterkeeringe, voor hoogen vloed bevryd geworden zy.

De Stad ſchenkt der Diaconie den grond tot een Oude Vrouwen-Huis.

In de Lente des jaars 1681, werdt, by Burgemeeſteren en Raaden, aan Diakenen der Gereformeerde Kerke, op derzelver verzoek, toegeſtaan een erf in de nieuwe Vergrootinge, tot het ſtigten van een *Beſjes-* of *Oude-Vrouwen huis* (*m*). 't Gebouw werdt, ſedert, voltrokken aan den Amſtel, tuſſchen de Heeren- en Keizers-graft; en de oude Vrouwen, die, tot hiertoe, door de Diaconie, afzonderlyk plagten beſteed te worden, werden 'er in geplaatſt.

De Franſchen tragten iemant heimelyk uit Amſterdam te ligten.

Sedert eenige jaaren, onthieldt zig, hier ter Stede, een Franſchman, die zig *Graaf van Sedan* of *van S. Paul* noemen liet. Lodewyk de XIV., Koning van Frankryk, deezen man ſchuldig houdende aan ſnoode euveldaaden, ondernam hem heimelyk te doen opligten en vervoeren, ten dien einde negen dragonders, met eenen Luitenant aan 't hoofd, uit de bezetting van Yperen herwaards zendende. Doch alzo men, by tyds, de lugt gekreegen hadt van den toeleg, werdt deeze manſchap, tegen 't einde des jaars, te Rotterdam, vaſtgehouden, en naar den Haage gebragt, daar 't den *Graave d'Avaux*, Ambaſſadeur des Konings van Frankryk, vry wat moeite koſtte, eer hyze op vrye voeten kon doen ſtellen (*n*).

Veele Franſche vlugtelingen begeeven zig naar Amſterdam.

De Gereformeerden in Frankryk begonden, ſedert meer dan een jaar, meer of min, verdrukt te worden. De Koning wilde geene Gereformeerde Vroedvrouwen meer toelaaten (*o*). Hy verboodt allen Roomſch-Katholyken, op zwaare ſtraffen, de Gereformeerde Leer te omhelzen. De belyders deezer Leere werden van verſcheiden' kleine ampten uitgeſlooten. De verdrukking nam toe, in 't jaar 1681. De Koning beval, by een Edict van den zeventienden Juny, dat de kinderen der Gereformeerden, zo dra zy zeven jaaren zouden bereikt hebben, tot den Katholyken Godsdienſt zouden mogen worden aangenomen. Men verſpreidde dit Edict in Holland; en het bragt veel toe, om de gemoeden te vervreemden van Frankryk. Te Amſterdam, werden klaagliederen gezongen langs de ſtraaten, die 't medelyden met de verdrukte Gereformeerden in Frankryk ſterk gaande maakten onder 't volk: welk toenam, toen men veele Franſche Gereformeerden, met hunne kinderen, naar Holland zag overkomen (*p*). In den nazomer, kwamen reeds eenige Franſche vlugtelingen hier ter Stede, en in September, vervoegden *Pierre Poulain*, *Matthieu le Noble* en eenige anderen zig, met een Verzoekſchrift, aan Burgemeeſteren, waarby zy begeerden, dat hun gelegenheid gegeven werdt, om hier de weevery op te regten, die zy, in Frankryk, hadden moeten verlaaten. Ook bewilligde men in dit verzoek. Aan zes huisgezinnen werdt, op den drie en twintigſten September, het Burgerſchap en drie jaaren vrydom van Stads Excynzen geſchonken, benevens verlof, om hunne handwerken buiten de Gilden te mogen oefenen. Daarenboven, werden Burgemeeſteren gemagtigd, om diergelyke vryheden aan diergelyke perſoonen te mogen toeſtaan. De Heeren Mr. *Jacob Boreel*, Mr. *Nicolaas Witſen* en *Jean Appelman* werden benoemd, om het oog te houden over de aankomende Franſche vlugtelingen, en zorg te draagen, dat dezelven aan werk geholpen werden. De zieken werden in 't Gaſthuis beſteld: de armen den Ouderlingen en Diakenen der Walſche Gemeente aanbevolen, en nog voor 't einde des jaars, tweemaal tienduizend guldens uit Stads Caſſe geſchikt, tot onderſteuning der behoeftige Franſche vlugtelingen (*q*). De vervolging wies aan, in 't volgende jaar, na dat de Franſche Geeſtelykheid een Ontwerp van vereeniging gemaakt hadt, welk door de Gereformeerden verworpen was; waarop zy, door dragonders, tot aanneeminge van het zelve gedwongen werden. 't Getal der vlugtelingen vermeerderde toen ſterk. Onder anderen, begaf zig *Pierre Baille*, een voornaam Koopman uit Clermont in Languedoc, naar Amſterdam, wien hier het gewezen Aalmoesſeniers-Ziekenhuis tot een Werkhuis werdt toegeſtaan; daar hy, voor eerſt, honderd Franſche vlugtelingen aan werk helpen zou, waartoe de Stad hem tienduizend guldens, zonder Intreſt te rekenen, ſchoot (*r*). In 't volgende jaar, toen hy, in de plaats van veertig, reeds zeſtig getouwen opgeregt hadt, en het gantſche Noordſche Boſch met zyn werkvolk bezet was, werden hem nog tienduizend, en wat laater, nog vyftienduizend guldens verſtrekt. Ook betaalde de Stad

1681.

Zy worden hier gunſtiglyk ontvangen.

1682.

(*l*) COMMELIN, *bl.* 832, 1186.
(*m*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* N. 3 *April* 1681. *f.* 332.
(*n*) *Zie* Vaderl. Hiſt. XV. *Deel*, *bl.* 73 *enz.*
(*o*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 95.
(*p*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 151, 154, 157, 163. Vaderl. Hiſt. XV. *Deel*, *bl.* 315.
(*q*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* O. 12, 23 *Sept.* 7 *Oct.* 6 *Dec.* 1681. *f.* 51, 59, 63, 105.
(*r*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* O. 26 *Sept.* 1682. *f.* 295.

1682. Stad voor hem vierduizend vierhonderd guldens Bankgeld op Wisselbrieven, mids hy zyne boeken liete naarzien, gelyk hy aangebooden hadt. Ten zelfden tyde, werden hem, uit het Weeshuis, Aalmoesseniershuis en Diaconie-huis, tweehonderd en veertig Meisjes toegestaan, om *Point de Venise* en andere kanten te naaijen (*s*). Aan *Jean Pineau* waren, te vooren al, drie- of vierduizend guldens verstrekt, mids hy de *Serges de Nismes*, welken hy maakte, der Stad in handen stelde. Ook hadt men *Dinant Loures* het opregten van vyftig getouwen, tot het weeven van Wollenstoffen, onder gunstige voorwaarden, toegestaan. Men vergunde den *Markgraave de Venours* eene wooning voor jonge Fransche Juffrouwen, die kant werken zouden. En men besloot, in January des jaars 1683, twee Collecten 's jaars te doen, ten behoeve der Fransche vlugtelingen, en de penningen, die 'er van kwamen, der Walsche Diaconie in handen te stellen (*t*). Kort te vooren, was vastgesteld, de zolders boven 't Stads Magazyn, op den Singel by den Heiligen-Weg, te schikken tot een Stads *Zydewindhuis*, om te voorkomen, dat de zyde, die hier verwerkt werdt, niet buiten de Stad werdt gevoerd, om gewonden te worden (*u*). Tot onderhoud van dit Huis, werdt, in den jaare 1688, een Godspenning van een gulden ten minste gelegd op ieder baal zyde, die verkogt, en ter waage gewoogen werdt (*v*). In 't jaar 1684, kwamen 'er nog meer vlugtelingen over, die ook, voor een groot gedeelte, hier ter Stede geplaatst werden; gelyk wy beneden zien zullen.

Nieuwe Plantaadje en Artseny-tuin hier ter Stede aangelegd.

In de nieuwe Vergrooting der Stad, omtrent de Muider Poort, lagen, tusschen den Amstel en de Raapenburger-graft, van de Heeren-graft tot aan de Stads wallen, nog veele erven ledig, een gedeelte van welken men, in den aanvang deezes jaars, besloot te beplanten, aan tuinen uit te geeven, en tot houtwallen te verhuuren (*w*), gelyk, sedert, geschiedde. En is zulks het begin geweest der *nieuwe Plantaadje*, die, naderhand, in verscheiden' opzigten, verbeterd is, en nog zeer wel onderhouden wordt. In November, werdt geraaden gevonden, in de plaats van den ouden *Hortus Medicus* of *Artseny-tuyn*, die in 't Reguliers-Hof geweest, en met de nieuwe Vergrooting weggeraakt was, eenen nieuwen aan te leggen: waartoe eene bekwaame plaats, aan den ingang der Plantaadje, geschikt werdt (*x*).

1682. De Stad staat als Gevader over een' Zoon des Hertogs van Brunswyk-Lunenburg.

De Gemaalin van *Ferdinand Albrecht*, Hertog van Brunswyk-Lunenburg, op den veertienden Maart deezes jaars, van twee Zoonen verlost zynde, werden Burgemeesteren en Raaden van Amsterdam tot Gevaders over een' deezer Zoonen, *Ernst Ferdinand*, verzogt. De Stad aanvaardde deeze eer, en schonk den jongen Prinse een stuk Zilverwerk, ter waarde van zeshonderd guldens (*y*).

Zy bekomt een derde in de Volkplanting van Suriname.

De Volkplanting van Suriname hadt, tot in den Herfst des jaars 1682, toebehoord aan de Staaten van Zeeland; doch werdt toen, voor tweehonderd en zestig duizend guldens, aan de Westindische Maatschappye afgestaan. De Stad Amsterdam hadt lang het oog gehad op deeze Volkplanting, en het overneemen derzelve bewerkt (*z*). Zy zogt ten minsten een gedeelte van den eigendom voor zig te verkrygen. En men kwam, in May des jaars 1683. 1683, overeen, dat de Volkplanting, voor een derde gedeelte, door de Stad, voor een derde gedeelte, door de Westindische Maatschappye, en voor het overige derde gedeelte, door den Heere *Cornelis van Aarssen*, *Heer van Sommelsdyk*, bezeten zou worden (*a*). Van Stads wege, werden, eerlang, tot eerste *Directeurs* verkooren de Heeren *Coenraad van Klenk*, *Gillis Sautyn* en *Cornelis Valckenier*. Men beraamde eenige punten, naar welken zy zig, in het waarneemen deezer Commissie, zouden hebben te gedraagen. De Heer van Sommelsdyk gaf aan de Stad Obligatie, voor den beloop van zyn aandeel in de Volkplanting, welk, door haar, uitgeschooten werdt (*b*). De Staaten van Holland verleenden Schepenen van Amsterdam, by Resolutie van den twintigsten July des jaars 1684, verlof, om misdaadigen, die anders tot het Tugthuis zouden veroordeeld geworden zyn, te mogen doen vervoeren naar Suriname, omze aldaar, aan openbaare werken, te doen arbeiden (*c*).

De Regeering geeft verlof tot het bouwen van een nieuw Aalmoesse-

Het toeneemen van het getal der inwooneren, sedert de nieuwe Vergrooting der Stad, moest noodwendig gevolgd worden van het toeneemen der kinderen in de Weeshuizen, met naame in het Aalmoesseniers-Weeshuis, dat, voor omtrent twintig jaaren, opgeregt, en voor maar agthonderd kin-de-

(*s*) Groot-Memor. *N.* VII. *f.* 81.
(*t*) Resol. Vroedsch. *Lr.* P. 16, 28 *Jan.* 12 *Maart*, 25 *Juny* 1683. *f.* 17, 20, 21, 25, 49, 85.
(*u*) Resol. Vroedsch. *Lr.* P. 23 *Dec.* 1682. *f.* 1.
(*v*) Handv. *bl.* 1169, 298.
(*w*) Resol. Vroedsch. *Lr.* O. 16 *Jan.* 1682. *f.* 121.
(*x*) Resol. Vroedsch. *Lr.* O. 12 *Nov.* 1682. *f.* 328.
(*y*) Resol. Vroedsch. *Lr.* O. 16 *April* 1682. *f.* 175.
(*z*) Resol. Vroedsch. *Lr.* O. 7 *Octob.* 27 *Nov.* 1681. 16 *Jan.* 7, 8 *Sept.* 5 *Dec.* 1682. *f.* 69, 82, 121, 281, 283, 342.
(*a*) Munim.-Reg. *N.* 4. *f.* 295. Handv. *bl.* 265.
(*b*) Resol. Vroedsch. *Lr.* P. 20 *May*, 12 *Juny*, 21 *Aug.* 1683. *f.* 80, 81, 115.
(*c*) *Zie* Handv. *bl.* 578.

1683. niershuis.

deren geſchikt was, daar 'er nu wel dertienhonderd in gehuisveſt werden; waardoor het Huis derwyze vervuld en opgepropt was, dat 'er de kinderen niet konden gehavend worden naar behooren. De Regenten verzogten, derhalve, verlof tot het bouwen van een nieuw Huis; waartoe by de Vroedſchap, in Juny deezes jaars, beſlooten werdt. Burgemeeſteren werden gemagtigd, om het opzigt te hebben over 't bouwen, en zorg te draagen, dat de middelen der Stad, die 'er, naar alle waarſchynlykheid, toe zouden vereiſcht worden, zo veel mogelyk ware, geſpaard werden (*d*).

Eenige Engelſche vlugtelingen begeeven zig herwaards.

In Engeland en Schotland, waren, ſedert eenigen tyd, de Presbyteriaanen, 't zy openlyken of heimelyken, vervolgd, zelfs onder voorwendſel, dat zy een ontwerp hadden geſmeed, om den Koning te ontzetten van de Regeeringe (*e*). Eenigen van deeze Luiden begaven zig, omtrent het einde deezes jaars, naar Amſterdam, daar zy, als om den Godsdienſt geweeken zynde, verzogten met het Burgerſchap en met eenige andere voorregten te mogen beſchonken worden. 't Verzoek werdt, in de Vroedſchap, overwoogen, en Burgemeeſteren gemagtigd, om daarin te doen, zo als zy, ten dienſte van de Stad, zouden geraaden vinden (*f*). De *Graaf van Shaftsbury*, die, in 't jaar 1672, Lid van 't Parlement van Engeland zynde, met de ſpreuk *delenda eſt Carthago*, beweerd hadt, dat de vereenigde Staat uitgerooid moeſt worden, was, in 't voorleeden jaar 1682, ook eene ſchuilplaats in Holland komen zoeken (*g*), en hadt zig naar Amſterdam begeven; daar hy, op den derden February deezes jaars 1683, aan de jigt in de ingewanden, overleeden was (*h*).

Onder anderen de Graaf van Shaftsbury.

Zwaare zeeſchade.

De Oorlogsvloot, die de Staat, in deezen jaare, naar Gottenburg gezonden hadt, werdt, op de terug reize, den zeſtienden November, van eenen geweldigen ſtorm beloopen, waardoor de ſchepen, die hier ter Stede en in 't Noorderkwartier t' huis hoorden, veel leeden. Vier ſchepen vergingen voor 't gat van Texel en voor Kamperduin, met het meeſte volk. Ter laatſtgemelde plaatſe, bleef het ſchip *Woerden*, gevoerd door *Joan de Witte*, die 'er, nevens zynen Zoon, *Michiel de Witte*, het leeven by inſchoot. Beide deeze Lyken werden, den vier en twintigſten, in de Nieuwe Kerke alhier begraaven. De ſtorm trof de Beurs van Amſterdam ook zwaarlyk, door het vergaan van veele Koopvaardyſchepen (*i*). 1683.

Aanleiding tot een geſchil tuſſchen den Prins van Oranje en de Stad Amſterdam.

De Nieuwmeegſche Vrede was naauwlyks geſlooten, of men was, hier te Lande, bedugt, dat dezelve van geenen langen duur zyn zou, ter oorzaake der eiſchen van Frankryk op een gedeelte der Spaanſche Nederlanden. In de Lente des jaars 1681, hadt Lodewyk de XIV., om zyne eiſchen te doen gelden, een Leger gezonden naar de Nederlanden, en Luxemburg geblokkeerd: doch die blokkeering werdt, een jaar laater, opgebroken. De Franſchen ſloegen, ſedert, den Koning van Groot-Britanje voor tot zegsman in de geſchillen met Spanje; doch de Spaanſchen mistrouwden het Engelſche Hof, en lieten den tyd verloopen, die hun tot het aanneemen van deezen voorſlag verleend was, zonder zig op den zelven te verklaaren. De Franſchen vielen toen wederom in de Spaanſche Nederlanden, in September deezes jaars. En deeze inval gaf gelegenheid tot een geſchil tuſſchen den Prinſe van Oranje en de Stad Amſterdam, waarvan wy den afloop hier, met de vereiſchte naauwkeurigheid, ontvouwen moeten.

De Stad bewilligt ongaarne in het onderſteunen van Spanje.

Zo dra kreeg men, hier te Lande, geene kennis van den inval der Franſchen, of men beſloot, de Spaanſche Regeering te onderſteunen, met agtduizend man, die, 's jaars te vooren, beloofd waren (*k*). De Stad Amſterdam hadt egter, niet dan ſchoorvoetende, bewilligt in dit beſluit. Zy verſtondt, dat men vooraf behoorde te beproeven, of Frankryk niet te beweegen zou zyn tot een minnelyk Verdrag; en beweerde, dat de Leden den onderſtand onder geene andere voorwaarde beloofd hadden. Doch het hoog geſteegen gezag des Prinſen van Oranje, die zig voor het verleenen van den onderſtand verklaard hadt, bragt te wege, dat het zonder uitſtel werdt afgezonden (*l*). Zelfs bleek, eerlang, dat zyne Hoogheid veel meer dan agtduizend (*m*), en, zo ſommigen aantekenen (*n*), wel veertienduizend man hadt doen optrekken. De Regeering van Amſterdam, bedugt dat zulk een ſtap den Staat ligtelyk, op nieuws, inwikkelen zou in eenen laſtigen oorlog, ſchroomde niet zig daar tegen rondelyk te verklaaren: 't welk den grondſlag lei van de verwydering tuſſchen zyne Hoogheid en haar, die, van tyd tot tyd, toenam.

't Stondt

(*d*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* P. 25 *Juny* 1683. *f.* 84.
(*e*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 529, 537.
(*f*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* P. 10 *Dec.* 1683. *f.* 297.
(*g*) RAPIN *Tom.* IX. *p.* 532.
(*h*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 277.
(*i*) COMMELIN, *bl.* 459, 1241. *Voyez auſſi* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 1, 4, 5.
(*k*) Vaderl. Hiſt. XV. *Deel*, *bl.* 131.
(*l*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* P. 13, 16 *Sept.* 1683. *f.* 136, 141.
(*m*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* P. 29 *Dec.* 1683. *f.* 302.
(*n*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* I. *p.* 330, 340. *Tom.* II. *p.* 105.

1683. Zy ſtelt eene Commiſſie aan tot onderzoek van 't gene 'er gewigtigs ter Dagvaart voorkwam.

't Stondt nu geſchaapen, dat 'er, ſchier dagelyks, zaaken van gewigt zouden voorvallen in den Haage, waarop de Steden, en Amſterdam in 't byzonder een ſpoediger beſluit moeſten neemen, dan mogelyk ware, indien, op al wat 'er gewigtigs voorkwam op de Dagvaart, de Vroedſchap vergaderd werdt, om Commiſſariſſen tot het overweegen daarvan te benoemen. Men beſloot hier, derhalve, de Heeren *Joannes Hudde*, M^r. *Joan Corver*, M^r. *Jacob Boreel*, *Joan de Vries*, *Jean Appelman* en M^r. *Gerrit Hooft* te verzoeken en te magtigen, tot het onderzoeken der beſcheiden, die uit den Haage komen zouden, om daarop der Vroedſchap van hunne bedenkingen en raad te dienen (*o*).

Zy maakt zwaarigheid om te bewilligen in eene voorgeſlaagen werving van zestienduizend man.

Weinige dagen na 't neemen van dit Beſluit, deedt de Raad van Staate, op 't begeeren van zyne Hoogheid, de vermaarde Petitie tot de aanwerving van vyfenveertig honderd Ruiters, vyftien honderd Dragonders en tienduizend Voetknegten, in alles zeſtienduizend man, die zo veel gerugts gemaakt heeft. De Vroedſchap van Amſterdam beſloot niet over deeze Petitie te raadpleegen, dan na dat men gezien zou hebben, van welk een uitſlag zouden zyn de poogingen, welken men hoopte te zullen doen aanwenden, om de Vrede, door onderhandeling, te herſtellen. Zy merkte aan „ dat de oorlog voornaamlyk in de „ Spaanſche Nederlanden ſtondt gevoerd, „ en zelfs op den bodem van den Staat „ overgebragt te worden, zo dra de Staat „ zig in den zelven liete inwikkelen. Dat „ de Koophandel, in zulk een geval, te „ water en te lande, zou geſtremd worden, „ 't welk Holland buiten ſtaat ſtellen zou, „ om den laſt des oorlogs te draagen. Dat „ de andere Provincien hun aandeel ook „ niet zouden konnen opbrengen. Dat nieuwe belaſtingen de inkomſten uit de loopende middelen zouden doen afneemen. „ Dat de tegenwoordige belaſtingen zelven „ reeds te zwaar waren, en den Staat te „ gronde brengen zouden. Dat de Verdragen den Staat niet verbonden, om Spanje, voor als nog, te ondersteunen. Dat „ Spanje de beſcherming zyner Nederlanden zou laaten aankomen op zyne Bondgenooten, welker magt niet opgewoogen „ was tegen die van Frankryk, welk, in „ den jongſten kryg, eenen ſtaat van oorlog van omtrent zeventig millioenen hadt „ konnen opmaaken, en nu, daar het met „ verſcheiden' Verbonden geſterkt was, en „ verſcheiden' Landen aangewonnen hadt, „ niet minder zou behoeven te doen. Dat „ de ingezetenen van Holland, geduurende „ den jongſten oorlog, met vyf millioenen „ 's jaars, belaſt geworden waren; naauwlyks de helft van 't inkomen hadden, „ welk zy, voor dien oorlog, hadden gehad: en dat, aan de agterſtallen aan 't „ Krygsvolk, en aan de Legerlaſten bleek, „ dat de middelen, thans ingevoerd, nog „ niet genoegzaam waren, om den Staat „ van de gemaakte ſchulden te ontheffen. „ Dat de voorgeſlaagen werving van zes„ tienduizend man den Staat 3253166, en „ Holland 1896900 guldens, in 't eerſte „ jaar, koſten zou. Dat de arbeid aan de „ Veſtingwerken dien laſt nog zou vergroo„ ten. Dat de Legerlaſten Holland, in den „ jongſten oorlog, meer dan een millioen „ guldens gekoſt hadden. Dat Frankryk „ thans magtig ter zee was, 't welk den „ Staat ook zou noodzaaken, om eene aan„ zienlyke Vloot van zeſtig ſchepen ten „ minſten uit te ruſten, die, in de zeven „ maanden, 4575404 guldens zou moeten „ koſten. Dat Holland, in den jongſten „ oorlog, eenige jaaren agtereen, zo voor „ deszelfs aandeel in de gemeene, als „ voor deszelfs byzondere laſten, 26100000 „ guldens 's jaars hadt moeten opbrengen; „ en dat daarentegen deszelfs inkomſten, „ in het voorleeden jaar, niet meer dan „ 13000000 beloopen hadden, die, naar „ alle waarſchynlykheid, met de tiende ver„ hooging op verſcheiden' middelen, in dit „ jaar, maar op 14050000 guldens zouden „ konnen worden gebragt: waaruit klaar„ lyk volgde, dat men, uit van nieuws aan „ te ſtellen middelen, nog 12100000 guldens „ zou moeten vinden, boven het verval, „ dat, door den oorlog, in de tegenwoordige middelen te wagten was, en zou moeten vergoed worden. Dat men geene „ nieuwe laſten zou konnen opleggen in „ Holland, daar de vaſte goederen zo veel „ bezwaard waren, als zy draagen konden; „ daar de perſoonlyke laſten niet konden „ worden verhoogd, zonder de vermogende „ luiden ten Lande uit te dryven; en daar de „ middelen op de verteering de kleine Gemeente reeds boven maate zwaar vielen. „ Dat het opneemen van penningen zonder „ *fonds* verderfelyk was, en 't Land zyn „ *credit* beneemen zou. Dat verſcheiden' „ Provincien haar aandeel in de gemeene „ laſten niet konden opbrengen; en dat, „ eindelyk, de Staat, zo hy zig in den oor„ log liete inwikkelen, toch in 't kort, tot „ eene ſchandelyke en nadeelige Vrede zou „ genoodzaakt worden." Alle welke redenen de Stad bewoogen, om eerder te ar-

1683.

(*o*) Reſol. Vroedſch. *L^r.* P. 16 *Sept.* 1683. *f.* 143.

1683. beiden aan de herſtelling der Vrede tuſſchen de oorſoogende Mogendheden, dan, door 't aanwerven van meerder Krygsvolk, den Staat in te wikkelen in eenen verderfelyken oorlog (*p*).

Misnoegen van zyne Hoogheid hierover.

De meeſte Leden van Holland verſtonden nogtans, dat de werving behoorde voort te gaan. Delft alleen meende, dat men 'er niet toe beſluiten moeſt dan met eenpaarigheid. Maar Amſterdam ſtemde beſtendigly tegen de werving (*q*). Kort hierna, op den vyfden November, deedt de Graaf d'Avaux, Ambaſſadeur des Konings van Frankryk by de Staaten, hun eenen voorſlag, inhoudende, dat de Koning, zyn Meeſter, zig, in de plaats van Luxemburg, welk hy gevorderd hadt, met eenige andere Plaatſen, 't zy in de Spaanſche Nederlanden, of in Katalonie of Navarre, te vrede zou houden (*r*). En deeze voorſlag ſterkte de Stad Amſterdam in de gedagten, om de Vrede te bevorderen door Verdrag, en de werving af te ſtemmen. Doch zyne Hoogheid, die de Vergadering van Holland, ten deezen tyde, met zyne tegenwoordigheid vereerde, nam het gedrag der Afgevaardigden van Amſterdam zo kwalyk, dat hy verklaarde, „ dat de Graaf d'Avaux, zo hy hier tegen„ woordig geweeſt ware, geene andere taal „ zou hebben konnen voeren; dat Burge„ meeſter van Beuningen, die meeſt in de „ Vergadering geſproken hadt, zyn hoofd „ kwyt zyn zou, zo men alles ten ſcherp„ ſten onderzoeken wilde; dat hy, Prins van „ Oranje, zo veel belang by 's Lands wel„ vaart hadt als de Stad Amſterdam; dat „ hy zig van deeze Stad niet zou laaten „ ringelooren, en nog veel minder zig vlyen „ naar de * grilligheden van van Beunin„ gen," die by den Prinſe en deszelfs vrienden werdt aangezien, als de voornaame oorzaak waarom Amſterdam zo zeer tegen de werving was (*s*). De Edelen en de meeſte andere Leden gebruikten zo veele redenen als zy bedenken konden, om de Stad te doen veranderen van gedagten. Doch zy bleef by haar gevoelen. De Vergadering vaardigde toen eenen Brief af aan de Stad, die den tienden November in de Vroedſchap gelezen werdt. Men merkte deezen brief hier aan, als het werk van den Raadpenſionaris Fagel in 't byzonder: vooral, om dat daarin verſcheiden' punten gevonden werden, die in den mond van hunne Edele Groot-Mogendheden, om verſcheiden' gewigtige redenen, niet konden worden geleeden. Men las 'er in „ dat de Leden der „ Vergaderinge, eenpaariglyk, de Vrede „ ſtelden boven den Oorlog, zo dezelve op „ grondſlagen van regtvaardigheid kon ver„ kreegen worden." Van de Nieuwmeegſche Vrede, meeſt door Holland bewerkt, werdt, in den brief, doorgaands met afkeuring, en zelfs met veragting geſproken. Het gedrag des Konings van Frankryk, na de Nieuwmeegſche Vrede, werdt, in den zelven, met haatelyke verwen, afgeſchilderd, en zelfs duidelyk te verſtaan gegeven, dat die Vorſt toeleide, om zig meeſter te maaken van deezen Staat. De Leden ſcheenen, volgens deezen brief, te denken, dat Amſterdam alleen zwaarigheid maakte in de werving, om hen te verpligten tot het bewilligen in zulk een verdrag, als deeze Stad geraaden vondt. Met één woord, men vondt hier zo veele wanvoeglykheden in den gemelden Brief, dat men beſloot, ter Vergaderinge aan te houden, dat dezelve geligt werdt uit de openbaare Regiſters. Ook verzuimde men niet, het onbenoegen der Stad te kennen te geeven, over de ſchampere en vinnige bejegeningen, die de Afgevaardigden der Stad, ter Vergaderinge der Staaten, hadden ondergaan, en welken men hieldt te ſtryden met de vryheid van ſtemmen, den Leden toebehoorende; met bygevoegde verklaaring aan den Raadpenſionaris, dat de Raad zulks, indien 't wederom gebeuren mogt, niet onaangeroerd zou konnen laaten voorbygaan, maar daarop antwoorden, zo als dezelve verſtondt, aan de eer en de agting van deeze Stad te betaamen (*t*).

1683.

Zy klaagt over ſchampere bejeeningen, haar door de Leden aangedaan.

Doch 't was 'er zo ver van af, dat de Leden zouden beſlooten hebben, den brief, aan de Stad gerigt, in te trekken, dat de Vergadering, oordeelende, dat Amſterdam alleen de werving tegenſtemde, ſchoon Delft, ſlegts onder voorwaarde, bewilligd hadt, beſloot, eene aanzienlyke bezending herwaards te doen, aan 't hoofd van welke, de Prins van Oranje, als Stadhouder van Holland, verzogt werdt zig te ſtellen. Voorts, beſtondt zy uit de Heeren *van Waſſenaer*, *van Villers* en *van Rhoon* uit de orde van de Ridderſchap, en twee Heeren uit ieder der volgende negen Steden, Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Gouda, Rotterdam, Alkmaar, Hoorn en Enkhuizen, benevens den Raadpenſionaris. De bezending kwam, den vyftienden November, te Amſterdam, en nam haaren intrek in 't Oude-zyds-Heeren-Logement, van waar zy, den volgenden morgen, door de regeerende Burgemeeſteren,

De Prins van Oranje ſtelt zig, op verzoek der Vergaderinge van Holland, aan 't hoofd eener bezendinge herwaards.

* *Capriees.*

De Stad blyft de werving afſtemmen.

De Vergadering van Holland ſchryft haar.

(*p*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* P. 5 *Oct.* 1683. *f.* 145.
(*q*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* P. 3 *Nov.* 1683. *f.* 164.
(*r*) Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom. I. p.* 374 *& ſuiv.*
(*s*) Vaderl. Hiſt. XV. *Deel, bl.* 143.
(*t*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* P. 10 *Nov.* 1683. *f.* 171 *enz.*

1683. ren, *Nicolaes Opmeer* en *Gerard Bors van Waren*, verzeld van den Penſionaris, met koetſen werdt afgehaald, en geleid naar 't Stadhuis, daar Burgemeeſteren en Raaden vergaderd waren. Op de eerſte tyding, dat de koetſen den dam naderden, traden de twee andere Burgemeeſteren, de Heeren *Joan Munter* en *Coenraad van Beuningen*, van twee Secretariſſen verzeld, van 't Stadhuis, en ontvingen den Prins en de andere Heeren, by 't uittreeden der koetſen. Zyne Hoogheid werdt, door de Secretariſſen, naar de Vroedſchaps Kamer geleid, terwyl Burgemeeſteren de overige koetſen bleeven afwagten. De Prins werdt, in 't Weſten van 't vertrek, alleen aan eene tafel geplaatſt. Over hem zaten de vier Burgemeeſteren, insgelyks aan eene tafel, agter welke, de Penſionaris en de twee Secretariſſen ook aan eene tafel geplaatſt waren. Ter regterhand van zyne Hoogheid, in 't Zuiden, zaten de Raaden; en ter linkerhand, in 't Noorden, de twee en twintig Heeren der bezendinge, in twee ryen: de drie Edelen naaſt aan den Prinſe; daarna de Raadpenſionaris, en vervolgens de Gemagtigden der Steden, in hunnen rang. De Raadpenſionaris, den Geloofsbrief der Staaten van Holland hebbende overgeleverd, deedt eene lange redevoering, om Burgemeeſteren en Raaden te beweegen tot bewilliging in de werving (*u*). Men beloofde, by monde van den Penſionaris *Jacob Hop*, op den voorſlag te zullen letten, en zulk een beſluit te zullen neemen, als met den eed en pligt van goede en getrouwe Regenten overeenkwame. Zyne Hoogheid en de andere Heeren werden toen, op gelyke wyze, afgeleid, en de voorſlag, die ſchriftelyk overgeleverd was, geſteld in handen der Commiſſariſſen van den Raad, in September benoemd (*v*), by welken nu de Heeren *Cornelis Geelvinck*, Heere van Kaſtrikom, en *Nicolaas Witſen* gevoegd werden (*w*).

De bezending verkrygt gehoor, in de Vroedſchap.

De Stad blyft by haar gevoelen.

Zyne Hoogheid en de andere Heeren werden, dien dag en den volgenden, op Stads koſten, deſtig onthaald. Ondertuſſchen, hadden Commiſſariſſen den voorſlag onderzogt, en deeden 'er, den agttienden, verſlag van, welk op het afſtemmen van de wervinge, en het bewerken der aanneeminge van de voorwaarden, door Frankryk aangebooden, uitkwam. Men vondt geraaden, eer men hierop nog beſloote, zyne Hoogheid en den anderen Heeren, door Burgemeeſteren en Commiſſariſſen van den Raad, kennis te geeven van de redenen, waarop dit verſlag ſteunde, met byvoeging, dat Burgemeeſteren en Raaden van hun eindelyk beſluit, op 't gehandelde met de bezendinge, ter naaſter Dagvaart, opening zouden doen (*x*). Doch dit byvoegſel werdt niet wel genomen door den Prinſe, die 'er zeer op gezet was, dat Burgemeeſteren en Raaden zig, zonder uitſtel, verklaarden. Men beſloot dan, der bezendinge kennis te geeven, dat de Stad bleef by haar gevoelen (*y*). Zyne Hoogheid was 'er zeer over geſtoord. De bezending begeerde, tegen den eenentwintigſten November, andermaal gehoor, in de volle Vroedſchap. De Raadpenſionaris leverde toen eene aanſpraak, by wege van Proteſt, over, tegen het beſluit der Stad; waarna zyne Hoogheid, het woord opneemende, zeide „ dat de Raadpenſiona- Aan-
„ ris geuit hadt de middelen, die, by hem ſpraak
„ en de Gemagtigden der Staaten, waren van zyne
„ beraamd, om deeze Stad te beweegen tot Hoog-
„ bewilliging in de werving. Dat de vraag heid.
„ tegenwoordig alleen was, of de Stad zig
„ by de overige Leden geliefde te voegen,
„ niet of Spanje Frankryks voorſlag behoor-
„ de aan te neemen. Dat men alleenlyk
„ zwaarigheid ſcheen te maaken om zig te
„ ſchikken, of, om dat men, van 't begin
„ der raadpleegingen, met de andere Le-
„ den verſchild hebbende, nu voor kleinig-
„ heid hieldt van zyn gevoelen af te ſtaan;
„ of, om dat men Frankryks voorſlag den
„ anderen Leden overdringen wilde, en
„ hierom weigerde zig in ſtaat van tegen-
„ weer te ſtellen. Dat het, in eenen Staat
„ als deeze, uit zo veele Leden beſtaande,
„ een onverdraaglyke grondregel was, dat
„ één Lid alle de overigen zou willen re-
„ geeren. Dat hy van 't voorgevallene ver-
„ ſlag doen zou aan hunne Edele Groot-
„ Mogendheden, op dat deezen daarna mog-
„ ten beſluiten, wat 'er verder diende ver-
„ rigt te worden. Dat hy, als Stadhouder
„ der Provincie, zig onſchuldig hieldt aan
„ alle de onheilen, die den Staat, door
„ deeze weigering, zouden mogen overko-
„ men. Dat hem niet onbewuſt was, hoe
„ hy, in dezelfde hoedanigheid, gehouden
„ ware, de geſchillen onder de Leden te
„ bemiddelen; doch dat hy zig even zeer
„ gehouden rekende, elk Lid te houden by
„ zyn regt, volgens welk, niemant hunner
„ zig het gevoelen van een zyner Medele-
„ den behoefde te laaten overdringen. Al
„ 't welke hy goedgevonden hadt, tot zyne
„ ontlaſtinge, voort te brengen."

Toen de Prins geſproken hadt, werdt, Ant-
op woord

(*u*) Munim.-Reg. *N.* 4. *f.* 499 & *ſeqq.*
(*v*) *Zie* hier voor, *bl.* 671.
(*w*) Reſol. Vroedſch. *Lr. P.* 16 *Nov.* 1683. *f.* 189.
(*x*) Reſol. Vroedſch. *Lr. P.* 18 *Nov.* 1683. *f.* 193 *enz.*
(*y*) Reſol. Vroedſch. *Lr. P.* 20 *Nov.* 1683. *f.* 230 *enz.*

1683. van den Penſionaris Hop, uit den naam van Burgemeesteren en Raaden.

op de aanſpraak van den Raadpenſionaris en op 't gene 'er zyne Hoogheid hadt bygevoegd, uit laſt van Burgemeeſteren, door den Penſionaris Hop, in 't algemeen, geantwoord „ dat het hun ſmertte, dat de „ Beſluiten van deezen Raad den Prinſe en „ den anderen Heeren Gemagtigden geen „ genoegen gegeven hadden. Dat men zig „ niet verklaard hadt, dan op de uitdruk„ kelyke begeerte van zyne Hoogheid. Dat „ de Raadpenſionaris ook hadt verzogt, dat „ men niet wederom in 't breede, by mon„ de of geſchrifte, zou antwoorden, alzo „ de Staat met ſchryven en wryven niet te „ behouden was; maar dat men, voor 't „ vertrek van den Prinſe en van de andere „ Gemagtigden, een vaſt beſluit name. Dat „ de Raad, wyders, de Afgevaardigden „ ter naaſter Dagvaart zou laſten, om te „ zien, op welk eene wyze, de zaaken zou„ den konnen worden geſchikt. Dat Bur„ gemeeſteren en Raad, eindelyk, voor „ God en de weereld, verklaarden, dat zy, „ in alle hunne raadſlagen, niets anders „ bedoelden, dan den welſtand des Vader„ lands, en om, ten dienſte van zyne Hoog„ heid, en tot bevordering van eenpaarig„ heid onder de Leden, alles toe te bren„ gen, wat men van eerlyke Regenten, die „ pligt en eed ter herte namen, zou konnen „ verwagten: waarvan zy verzogten, dat „ aan de Leden der Staaten kennis gegeven „ mogt worden (z)."

De bezending keert, onverrigter zaake, naar den Haage.

Sommigen tekenen aan, dat de Prins van Oranje dit antwoord naauwlyks gehoord hadt, of hy tradt ten Stadhuize af, in 't heengaan zeggende „ dat hy klaarlyk zag, „ met wien men verſtand hieldt," het oog hebbende op den Graave d'Avaux, Ambaſſadeur van Frankryk; „ doch dat men 't zig „ deerlyk beklaagen zou (a)." Maar hiervan vind ik niets gemeld in de *Regiſters der Vroedſchap*. Men voegt 'er by, dat zyne Hoogheid, terſtond hierna, verzeld van den Heere van Rhoon en den Raadpenſionaris Fagel, ter Stad uit vertrok, zonder, gelyk gebruikelyk was, van iemant der Regenten affcheid genomen te hebben. De andere Gemagtigden volgden hem: en de gantſche bezending, zes dagen te Amſterdam vertoefd hebbende, keerde onverrigter zaake in den Haage te rug.

Handeling van de Afgevaardigden der Stad op de Dagvaart.

Twee dagen hierna, magtigde de Raad de Afgevaardigen der Stad ter Vergaderinge van Holland, om de jongſte aanſpraak van den Raadpenſionaris, en 't gene 'er door den Prinſe bygevoegd was, omſtandiglyk, te wederleggen. Men wees aan „ dat Frankryks voorſlag, inderdaad, een punt van overweeging geworden was, zo men den oorlog vermyden wilde. Dat men zelfs, na dat men lang en onzeker geoorloogd hadt, geene kans hebben zou, om zig betere voorwaarden te belooven. Dat de werving den oorlog onvermydelyk maaken zou, terwyl de laſt daarvan ondraaglyk zyn zou voor den Staat. Dat men altoos gezind geweeſt was, de toegeevendheid der andere Leden, met gelyke toegeevendheid, te beantwoorden, ſchoon de bejegening, die de Afgevaardigden der Stad, ſedert eenigen tyd, ontmoet hadden, gantſch niet overeen kwame met zulk eene toegeevendheid, hebbende ſommigen zelfs, in een byzonder geſprek, gewaagd van 't gene der Stad, in de jaaren 1577 en 1578, overgekomen was; 't welk, in de tegenwoordige omſtandigheden, niet hadt konnen geſchieden dan door zulken, die Amſterdam geen goed hert toedroegen. Dat de Stad dikwils van haar byzonder gevoelen was afgeſtapt, ten gevalle der andere Leden, en dat men 't haar hierom te minder kwalyk neemen kon, dat zy, in een ſtuk van zo veel gewigt als het tegenwoordige, eens op haar ſtuk ſtaan bleef. Dat zy getoond hadt, hoe zeer haar 's Lands behoudenis ter herte ging, in den jongſten oorlog, toen zy zo diep in de beurze getaſt hadt, dat de Staat haarer byzondere geldmiddelen daardoor vyfentwintig honderd duizend guldens agteruit gezet was; doch dat het nu niet op 's Lands beſcherming aankwam, konnende men vrede krygen, als men in Frankryks eiſch bewilligde; daar de werving alleenlyk dienen zou, om Spanje ongenegener te maaken tot het beſchermen zyner Nederlanden (b)."

De Prins en andere raaden, dat by meerderheid van ſtemmen, tot de werving beſluite. Amſterdam kant 'er zig tegen.

Zyne Hoogheid en de Gemagtigden der Staaten, die te Amſterdam geweeſt waren, ſedert gevraagd zynde, wat zy, in den tegenwoordigen toeſtand der zaaken, raaden zouden, verklaarden rondelyk, dat men tot de werving behoorde te beſluiten by meerderheid van ſtemmen. En deeze raad werdt overgenomen, om 'er in de Vroedſchappen der Steden op te raadpleegen. De Stad Amſterdam vondt, gelyk men ligtelyk denken kan, geen genoegen in deezen raad, en beweerde, dat, in zaaken van belaſtinge, gelyk de werving was, naar de orde der Regeeringe, geene overſtemming vallen kon (c). Dordrecht en Delft maakten, ſedert, een

(z) Reſol. Vroedſch. *Lr.* P. 21 *Nov.* 1683. *f.* 234.
(a) Negociat. *de* Comte D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 14.
(b) Reſol. Vroedſch. *Lr.* P. 23 *Nov.* 1683. *f.* 238.
(c) Reſol. Vroedſch. *Lr.* P. 2 *Dec.* 1683. *f.* 263.

1683. een Ontwerp, dat tuſſchen beide ging, en ſtrekken zou om Amſterdam te vereenigen met de overige Leden; doch de Stad vondt ook geen gevallen in dit Ontwerp, en volhardde by haare mening (*d*). Zelfs, beſloot zy, tegen 't einde des jaars, ter Vergaderinge van Holland, te klaagen, dat 'er meer Krygsvolk naar de Spaanſche Nederlanden gezonden was, dan men, volgens de Verdragen, verpligt was te leveren; en te gelyk te wege te brengen, dat het alleen tot bezetting van ſterke Plaatſen mogt worden gebruikt (*e*).

Handelingen der Amſterdamſche Regenten of eenigen derzelven met den Graave d'Avaux, Ambaſſadeur des Konings van Frankryk.

De Graaf d'Avaux, Ambaſſadeur des Konings van Frankryk, verſtaan hebbende, hoe zeer Amſterdam de werving tegenſtemde, en hoe ſterk deeze Stad yverde tot bevordering der Vrede, door het aanneemen van eenen der voorſlagen van 't Franſche Hof; zogt, midlerwyl, op den twee en twintigſten December, met de Afgevaardigden van Amſterdam in een vertrouwelyk geſprek te komen, en hen in hunne gedagten te verſterken, of nader tot de zynen te beweegen. D'Avaux geeft, in zyne *Handelingen*, die, voor eenige jaaren, in 't licht gegeven zyn, te kennen, dat hy, van 't begin zyner Ambaſſade af, na 't ſluiten der Nieuwmeegſche Vrede, veel verkeering gehad hadt met de Amſterdamſche Regenten, of met eenigen derzelven, die hem, reeds in 't jaar 1679, geraaden hadden, den Prins van Oranje, op wien de Koning van Frankryk toen zeer misnoegd was, niet geheellyk te ſchuwen (*f*). Ook zou de Stad, op zynen raad, in September des gemelden jaars, een Verbond met Frankryk hebben voorgeſlaagen, zo de Prins haar niet hadt doen veranderen van gedagten (*g*). Naderhand, zou d'Avaux, volgens zyn verhaal, herwaards geſchreeven hebben, om de Stad af te maanen van een Verdrag, tot handhaaving der Nieuwmeegſche Vrede (*h*), waarover toen gehandeld werdt. Hy verhaalt, wyders, dat hy zig, in 't jaar 1680, bediend hadt van een' Arminiaanſch' Predikant te Amſterdam, *een man*, ſchryft hy, *van verſtand en van veel vermogen by de Amſterdamſche Heeren*, en die geen ander dan de Remonſtrantſche Leeraar, en bekende Hiſtorieſchryver, *Geeraerdt Brandt*, kan geweeſt zyn; om eene naauwe gemeenſchap uit te werken, tuſſchen Burgemeeſter Valckenier of de Stad in 't gemeen en de Provincien Friesland en Stad en Lande (*i*). Hy zegt ook, dat hem, door eenen der Raaden van Amſterdam, in November des jaars 1682, berigt was, dat de Raad beſlooten hadt, de werving der zeſtienduizend man af te ſtemmen (*k*). Doch hier begaat hy een' blykbaaren misſlag, alzo 'er, niet voor den vyfden October des jaars 1683, in de Vroedſchap deezer Stad, geraadpleegd is, over de werving, die eerſt, op den negenentwintigſten September te vooren, voorgeſlaagen was. Voorts, verhaalt d'Avaux, dat hy, in Juny des jaars 1683, te Amſterdam geweeſt, en door eenen der Raaden, met wien hy briefwiſſeling onderhieldt, van eenige geheimen onderregt geworden was (*l*). In February te vooren, hadt hem, ſchryft hy, een Burgemeeſter van Amſterdam verhaald, hoe de *Heer van Amerongen*, Gezant der Staaten aan 't Hof van Berlyn, hem verzekerd hadt, dat de Keurvorſt van Brandenburg eene lyn trekken zou met de Staaten, zo men zynen tweeden Zoon uit het eerſte Huwelyk, Prinſe *Lodewyk*, de opvolging in het Stadhouderſchap deezer Provincien, na 't overlyden des Prinſen van Oranje, belooven kon (*m*). In 't begin van October, hadden, volgens zyn verhaal, de Heeren van Amſterdam hem nog iemant toegezonden, om hem te vraagen, of zy zig konden verzekerd houden, dat de Koning den oorlog niet voortzetten zou, zo zy de werving afſtemden (*n*)? In November, zou hem nog een Schepen van Amſterdam, uit den naam van twee Burgemeeſteren, vier uuren van den Haage, in den nagt, geſproken hebben, hem bekend maakende, dat de gantſche Raad, op Burgemeeſter van Beuningen na, den voorſlag des Konings van Frankryk tot herſtelling der Vrede met Spanje redelyk gevonden hadt (*o*). En op 't einde der gemelde maand, hadden, ſchryft hy, Burgemeeſter van Beuningen en een ander Amſterdamſch Regent nog iemant aan hem afgezonden, om met hem te ſpreeken over 't werk der Vrede: met welken perſoon, hy, volgens zyn verhaal, naderhand, nog meer dan eens geſproken hadt (*p*), eer hy, op den twee en twintigſten December, gelegenheid zogt, om met de Afgevaardigden der Stad in een vertrouwelyk geſprek te komen. Doch hoe veel ſtaats 'er te maaken zy, op het gene de Graaf d'Avaux van zyne geſprekken met de Amſterdamſche Heeren, of met eenigen derzelven, verhaald heeft, beken ik niet te weeten. Vaſt gaat, dat de Regeering

1683.

Twyfeling over zyn verhaal, wegens dezelven.

(*d*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* P. 10 *Dec.* 1683. *f.* 296.
(*e*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* P. 29 *Dec.* 1683. *f.* 302.
(*f*) D'Avaux *Tom.* I. *p.* 7, 8.
(*g*) Le meme *Tom.* I. *p.* 21, 22, 55.
(*h*) Le meme *Tom.* I. *p.* 34, 43.
(*i*) D'Avaux *Tom.* I. *p.* 101, 102, 109, 135.
(*k*) D'Avaux *Tom.* I. *p.* 253.
(*l*) Le meme *Tom.* I. *p.* 303, 304.
(*m*) Le meme *Tom.* I. *p.* 278.
(*n*) Le meme *Tom.* I. *p.* 345.
(*o*) Le meme *Tom.* I. *p.* 389.
(*p*) Le meme *Tom.* II. *p.* 20, 22, 30, 36, 40, 45.

1683. ring van Amſterdam, naderhand, verklaard heeft „ dat de Graaf d'Avaux, op den gemelden twee en twintigſten December, „ gelegenheid gezogt hadt, om met haare „ Afgevaardigden vertrouwelyk te ſpreeken, en dat Burgemeeſteren en Raad of „ de Afgevaardigden ter Dagvaart, voor „ dien tyd, *in jaar en dag*, geene de minſte „ gemeenſchap met hem gehad hadden." En hieruit ſchynt ten minſte te volgen, dat de Amſterdamſche Regenten hem, binnen dien tyd, niet van wege de Stad, maar ſlegts als byzondere Perſoonen, geſproken hadden; ſchoon het tegendeel, in eenigen der aangehaalde Plaatſen uit zyne *Handelingen*, niet donkerlyk te kennen gegeven wordt.

De Heeren Hooft en Hop ſpreeken, op laſt hunner Principaalen, met den Ambaſſadeur.

Wat 'er van zy, de Afgevaardigden der Stad, beſpeurende, dat zy, by den Prinſe en by 's Prinſen vrienden, reeds verdagt waren van ongeoorlofden handel met den Graave d'Avaux, vonden ongeraaden hem te ſpreeken, zonder uitdrukkelyken laſt hunner Principaalen. Twee hunner, de Heeren *Gerrit Hooft*, Oud-Schepen en Raad, en *Jacob Hop*, Penſionaris der Stad, kreegen hierop terſtond laſt om den Ambaſſadeur te hooren (*q*). Hy gaf hun te kennen „ dat „ de Koning, zyn Meeſter, den tyd, die „ Spanje gegeven was, om zig op zynen „ voorſlag te verklaaren, verlengen wilde „ tot den eerſten February des jaars 1684; „ en dat hy niet ongeneigd was, om zyne „ wapenen te trekken uit de Spaanſche „ Nederlanden, en elders te gebruiken." De Heeren Hooft en Hop, een' keer naar Amſterdam gedaan hebbende, om verſlag te doen van 't gehandelde, kwamen den negen en twintigſten in den Haage te rug, met laſt van Burgemeeſteren, die in de volle Vroedſchap bekragtigd was, om uit d'Avaux te verſtaan „ wat grond hy hadt, „ tot het voorgeeven, dat Frankryk zyne „ wapenen naar elders zou willen overbrengen." Ook moeſten zy op hem begeeren „ dat hy den Staaten, of eenigen voornaamen Leden kennis gaf van 't gene hy „ hun, in 't byzonder, verklaard hadt: en „ zo hy hierin zwarigheid maakte, moesten zy 'er zelven opening van doen aan „ den Raadpenſionaris, en daar zy 't verder geraaden vonden (*r*)."

Zyn voorſlag aan hun.

De Heeren Hooft en Hop voltrokken hunnen laſt by d'Avaux, zonder eenig uitſtel; doch vonden hem ongeneigd, om zig zo duidelyk en openlyk aan de Staaten te verklaaren, als hy zig aan Amſterdam verklaard hadt. Hy zogt hen, daarentegen, te beweegen tot eene mondelinge verklaaring van hunne beſtendige genegenheid tot bevordering der Vrede, en om met hem in onderhandeling te treeden, over het gene, tot geruſtſtelling beide van Frankryk en van deezen Staat, ſtrekken kon. Doch de Amſterdamſche Heeren weigerden rondelyk zig zo verre te verbinden (*s*). D'Avaux heeft nogtans konnen goedvinden te ſchryven „ dat men beloofd hadt, dat de Stad „ de werving tegenſtaan zou uit al haar „ vermogen, en haar beſt doen, om de „ Staatſche hulptroepen uit de Spaanſche „ Nederlanden te rug te doen ontbieden, „ mids de Koning van Frankryk zyne wapenen naar Katalonie, of naar Italie over„ bragte (*t*)." 1683.

Misnoegen van zyne Hoogheid en van eenige Leden van Holland, over de handeling van Amſterdam met den Graave d'Avaux.

De handeling der Heeren Hooft en Hop met den Graave d'Avaux geſchiedde op uitdrukkelyken laſt der Vroedſchap van Amſterdam, en daarom geenszins zo bedekt, of zyne Hoogheid en eenige Leden der Vergaderinge van Holland moeſten 'er kennis van krygen. D'Avaux hadt, ter algemeene Staatsvergaderinge, ſchriftelyk verklaard, dat de Koning, zyn Meeſter, den tyd van beraad, die aan Spanje verleend was, tot den laatſten January verlengde: 't welk men hieldt te ſtrekken om de werving te beletten, en een gevolg te zyn van de geſprekken met die van Amſterdam. De argwaan op deeze Stad nam dan, hand over hand, toe, by allen, die den Prinſe meeſt naar de oogen zagen. Zyne Hoogheid, zeer verſtoord op de Stad, begaf zig, den eenendertigſten December, naar de Vergaderinge van Holland, den Leden voorhoudende „ hoe die van Amſterdam „ verhaald hadden, dat de Engelſche Ge„ zant aan den Heere *Nicolaas Witſen*, Oud„ Burgemeeſter en Raad, zou verklaard „ hebben, dat men ontwyfelbaar oorlog „ te wagten hadt, zo de werving voort„ ginge. Doch dat de Engelſche Gezant, „ hiernaar gevraagd zynde, ontkend hadt, „ in dier voege te hebben geſproken. Dat „ men, zo Amſterdam in zulker voege „ voortginge, zekerlyk oorlog hebben, en „ onder den oorlog bezwyken zou. Dat „ men hem, te Amſterdam, beſchuldigde, „ dat hy oorlog zogt, zonder dat men zul„ ke laſteringen ſtrafte, en terwylze, mis„ ſchien, door de Regenten zelven gevoed „ werden; daar menze, zekerlyk, omtrent „ eenen Burgemeeſter, niet ongeſtraft ge„ doogen zou. Hy zou zig, voer hy voort, „ niet beroemen, over 't gene hy gedaan „ hadt,

(*q*) *Voiez* Negociat. *du* Comte D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 76.
(*r*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* P. 29 *Dec.* 1683. *f.* 302. Mumm.-Regiſt. *N.* 4. *f.* 604 & *ſeqq.*
(*s*) Verhaal van de Converſ. *enz. in de* Conſider. Van Staatsz. *Num.* XIV. *bl.* 67.
(*t*) D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 88, 90.

1683. „ hadt, om oorlog te voorkomen; maar hy
„ hieldt zig verzekerd, dat de handelwy-
„ ze, die van Beuningen, ſedert eenigen
„ tyd, gevolgd hadt, oorlog te wege bren-
„ gen zou. Men zogt Frankryk te behaa-
„ gen, en hieldt 'er, 't gene onverdraaglyk
„ was, heimelyk verſtand mede. 't Kwam
„ 'er tegenwoordig op aan, of men zig, door
„ Amſterdam, zou laaten brengen tot on-
„ derwerping aan Frankryk. Doch dit zou
„ hy tegenſtaan, zo lang 't in zyn vermo-
„ gen ware. Men ſprak van Vryheid, en
„ dwong, ondertuſſchen, de Leden, om zig
„ niet te wapenen. Maar April zou moge-
„ lyk niet in 't Land zyn, of de kneppel
„ zou op ſtraat geworpen, en de zaaken ge-
„ bragt wezen in den ſtaat, waarin zy, in
„ 't jaar 1672, waren. En dan zou blyken,
„ wien 't hoofd vaſter op de ſchouders ſtaan
„ zou, en welke Regenten eed en pligt be-
„ tragt hadden; welken niet. De Vroed
„ ſchap van Amſterdam, vervolgde hy,
„ ſprak na, 't gene haar, door den Fran-
„ ſchen Ambaſſadeur, voorgeſproken was;
„ ja gebruikte redenen, die de Franſchen zel-
„ ven niet gebruikten. Hem, Prinſe van Oran-
„ je, van wien men zig, in 't jaar 1672, be-
„ diend hadt, om den Staat te redden,
„ werdt nu te laſt gelegd, dat hy 's Lands
„ bederf zogt. Doch hy zou zig Frankryk
„ niet onderwerpen; maar den tegenwoor-
„ digen vorm der Regeeringe, met zyn
„ bloed, handhaaven." Zyne Hoogheid
eerſt geſproken hebbende, verklaarde de
Ridderſchap, met geenen minderen ernſt,
„ dat zy 't zeggen, dat de Prins oorlog zogt,
„ hieldt voor loutere laſtering, alzo zy
„ wiſt, hoe zeer hy voor de Vrede gey-
„ verd hadt. Dat Amſterdam over alle de
„ Leden zogt te heerſchen, daar men al-
„ toos gezien hadt, dat de Leden eens wer-
„ den, wanneer 'er zeſtien of agttien eens
„ waren. Dat Amſterdam de vryheid en
„ de welvaart van den Staat in gevaar ſtel-
„ de, en dat men zulken, die hiervan oor-
„ zaak waren, by naame bekend maaken
„ zou, en aan 't licht brengen, wat ver-
„ ſtand zy met Frankryk gehouden hadden,
„ zo door 't afzenden van poſtloopers, als
„ op andere wyzen." Doch al deeze he-
vigheid ſtrekte ſlegts, om Amſterdam te
beweegen tot bewilliging in de werving.
Maar de Stad bleef by haar gevoelen. Ee-
nige Steden begonden haar toe te vallen.
De Edelen, zulks beſpeurende, ſloegen
voor „ of men den byzonderen Leden der
„ Vergaderinge de verſtandhouding met uit-
„ heemſche Gezanten niet behoorde te be-
„ letten?" Sommigen neigden hiertoe (*u*).

Doch de Afgevaardigden van Amſterdam verklaarden „ dat zy daartoe niet zouden „ konnen verſtaan, ten ware zulks, by eene „ duidelyke wet, verbooden werdt, of dat „ de Staat in openbaare vyandſchap ware „ met de Mogendheden, van welken de „ Gezanten waren afgezonden. Wel wil- „ den zy belooven, dat zy van 't gene hun, „ den Staat in 't gemeen betreffende, door „ uitheemſche Gezanten, mogt voorgehou- „ den worden, opening geeven zouden aan „ de verdere Leden der hooge Regeeringe. „ Met den Ambaſſadeur van Frankryk, „ meenden zy zo wel te mogen ſpreeken, „ als met de andere uitheemſche Gezan- „ ten, onder welken de Zweedſche, nog „ onlangs, door den Heere Raadpenſiona- „ ris, aan hun gezonden was, om te ver- „ ſtaan, hoe 't ſtondt met hunne raadplee- „ ginge op 't ſtuk der wervinge? Ook be- „ hoorden zulke geſprekken hun zo wel „ vry te ſtaan als anderen Leden der hooge „ Regeeringe, die zy, dagelyks, met uit- „ heemſche Staatsdienaars zagen verkee- „ ren." Doch alzo 'er eenige *Reſolutien* lagen, die 't handelen met uitheemſche Ge- zanten, door byzondere Leden, ſcheenen af te keuren, verklaarden zy, wat laater, aan den Raadpenſionaris „ dat deeze Reſolu- „ tien, zo menze al op het geval in geſchil „ toepaſſelyk maaken wilde, de Leden al- „ leenlyk bragten onder de verbindtenis, „ om 't gene den Staat in 't gemeen betrof „ te brengen ter overweeginge der Leden „ van den Staat. Dit haddenze reeds ver- „ klaard te willen doen: en onder deeze „ verklaaring, meenden zy, zonder te mis- „ doen, te konnen voortgaan in hunne on- „ derhandelingen met uitheemſche Gezan- „ ten, en zelfs met den Ambaſſadeur van „ Frankryk, zo lang deeze Kroon niet in „ openbaare vyandſchap geraakt was met „ de Staaten (*v*)."

1683. Die van Amſterdam beweeren, dat het hun vryſta, met uitheemſche Gezanten te ſpreeken.

De Graaf d'Avaux, nog voor 't einde des jaars 1683, laſt ontvangen hebbende van den Koning, zynen Meeſter, om de Re- geering van Amſterdam te verzekeren, dat zyne Majeſteit geene ſterke Plaats in de Spaanſche Nederlanden zou belegeren, zo de Staaten geene nieuwe werving deeden, noch hun Krygsvolk lieten gebruiken, om Franſche Plaatſen aan te taſten; begaf zig, ten dien einde, in 't begin des volgenden jaars, naar deeze Stad (*w*). De Afgevaar- digden derzelve ſpraken hem ook, op den agtſten January, in den Haage, hem drin- gende om, 't gene hy hun mondeling voor- hieldt, in geſchrifte te vervatten, en ter Ge-

Zy vervolgen hunne geſprekken met den Ambaſſadeur d'Avaux.

1684.

(*u*) Aantek. *van den Heere* HOP *van* 31 *Dec.* 1683. Aant. *van een* Regent van Delft *van* 31 *Dec.* 1683. *MSS.*

(*v*) Verhaal van de Converſ.

(*w*) D'AVAUX *Tow.* II. *p.* 113.

1684. D'Avaux, schryft den inhoud van één derzelven over naar Frankryk.

Generaliteit in te leveren: waartoe hy verklaarde geenen last te hebben. De Graaf d'Avaux schreef, den volgenden dag, aan den Koning omstandiglyk over wat 'er, in dit gesprek, welk die van Amsterdam, naderhand, verklaarden, zeer kort geweest te zyn (x), ware voorgevallen, onder anderen, gewaagende van dingen, die ligtelyk misduid konden worden, ten nadeele van de Stad, of van derzelver Afgevaardigden. Hy deedt die van Amsterdam, onder anderen, zeggen „ dat men, in Holland, vrees „ hadt voor den Prinse van Oranje; dat zy „ wenschten, dat hy zyn voorstel in ge„ schrift vervatten wilde, niet zo zeer om „ daarop ter Generaliteit te doen raadplee„ gen, als om 's Konings goede gevoelens „ omtrent deezen Staat rugtbaar te maa„ ken onder 't gemeen. Dat zy dagelyks „ eene Stad overhaalden, om de werving „ tegen te stemmen, en Friesland en Stad „ en Lande ook haast hoopten te winnen." Hy voegde hierby „ dat Amsterdam, in„ derdaad, sterk werkte onder de andere „ Steden, en in verscheiden' derzelven „ * kuiperyen hadt aangesteld; dat de Raad„ pensionaris Fagel, gesterkt met het ver„ mogen des Prinsen van Oranje, zulk een „ besluit kon doen neemen als hy goed„ vondt, zelfs tegen de wetten van den „ Staat; doch dat hy, op deeze wyze, doen„ de besluiten tot de werving, geen genot „ zou konnen trekken van zulk een besluit, „ zo lang Amsterdam 'er niet in bewilligd „ hadt; alzo niemant den Solliciteuren mi„ litair geld zou willen verstrekken, tot „ het doen der wervinge. Dat het, nog„ tans, den Prinse en deezer Stad ligter „ viel, elkanderen te dwarsboomen, dan „ elk zynen eigen toeleg te doen gelukken. „ Dat elk zig, ondertusschen, met Amster„ dam vereenigde, en dat zyne Hoogheid, „ iet geweldigs onderneemende, meer te„ genstand ontmoeten zou, dan hy verwagt „ hadt." Doch in den zelfden brief, stonden ook dingen, uit welken de oogmerken en het gedrag der Stad Amsterdam konden geregtvaardigd worden: als, onder anderen, „ dat zy den Koning geene byzondere ver„ zekering hadt willen geeven, en verklaard „ hadt, dat zulks, door de algemeene Staa„ ten, behoorde te geschieden, die zy nog „ hoopte, daartoe te zullen konnen bewee„ gen (y)."

*brigues.

De brief wordt onderschept.

Doch deeze brief en eenige anderen, die in 't zelfde pakket met een' renbode naar Frankryk gezonden waren, kwamen, kort hierna, in handen van den Prinse van Oranje. 't Is altoos een geheim gebleeven, op welk eene wyze. Van wege zyne Hoogheid, werdt gezeid, dat het Pakket door den *Markgraaf van Grana*, Landvoogd der Spaansche Nederlanden, onderschept was. Doch in de *Handelingen van den Graave d Avaux*, die in 't jaar 1752 uitgekomen zyn, wordt deeze zaak in een ander licht gesteld. De Ambassadeur verhaalt „ dat de Prins van O„ ranje, om de Amsterdamsche Heeren te „ bederven, hadt doen bespieden, wan„ neer hy, Graaf d'Avaux, een' renbode „ afzondt naar Frankryk; dat hy, vernomen „ hebbende, dat 'er, op den negenden Ja„ nuary, postpaarden gevraagd waren, den „ Renbode, die zynen weg over Luik nam, „ deedt volgen; dat de last, dien hy gaf, „ om de poorten van 's Hertogenbosch en „ andere Staatsche plaatsen te doen openen, „ hem gelegenheid verschafte, om den Fran„ schen Renbode te agterhaalen te Maas„ tricht, daar hy hem, door den Bevel„ hebber, eenen geruimen tyd deedt op„ houden, eer men hem van postpaarden „ voorzage; dat hy, midlerwyl, drie par„ tyen, van zeven man ieder, ter poorte „ uitzondt, met last om den Renbode, een „ vierdendeel uurs buiten Maastricht, in te „ wagten en op te ligten. Dat de party, „ die hem aantrof, tot de Staatsche Rege„ menten van Berlau en Tilly behoorde. „ Dat zy hem ontkleedden, en van zyne „ brieven beroofden, zonder hem te besteelen, en dat zy zyne laarzen en overrok aan „ zynen postlooper gaven, die hem weder„ om naar Maastricht bragt; van waar hy „ zig naar den Haage begaf, den Ambas„ sadeur kennis geevende van 't gene hem „ overgekomen was; dat hy, Ambassadeur, „ in 't eerst, klaagde over zulk eene onder„ neeming, zonder egter den Prins van O„ ranje te beschuldigen; doch dat hy, gee„ nen last van zyn Hof krygende om zyne „ klagten te vervolgen, daarvan afliet, om „ eerst te zien, wat gebruik de Prins van „ Oranje van de onderschepte brieven maa„ ken zou (z)."

Ter Vergaderinge van Holland, wordt met meerderheid van stemmen, besloten tot de werving.

Terwyl zyne Hoogheid, of de Markgraaf van Grana, op deszelfs verzoek, de brieven, die grootendeels in Cyfer geschreeven waren, deedt ontcyferen, werdt de zaak van de werving wederom op het tapyt gebragt, ter Vergaderinge van Holland. De Afgevaardigden van Amsterdam deeden 'er, den dertienden January, een wydluftig Vertoog tegen (a). Doch alzo de meeste Leden neigden tot de werving, vondt zyne Hoogheid geraaden, daartoe te doen besluiten

(x) Verhaal van de Conversi.
(y) *Zie den* Brief *in de* Consid. van Staatsz. *Num.* I. II. *bl.* 1, 9. *en* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 19, 24.
(z) D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 122 *& suiv.*
(a) *Zie* Vaderl. Hist. XV. *Deel, bl.* 170 *enz.*

1684. ten, met meerderheid van ſtemmen, onaangezien zulks gehouden werdt te ſtryden met de grondwetten van den Staat, volgens welken, in zaaken van oorlog, vrede, verandering van Regeeringe en belaſtingen, eenpaarigheid vereiſcht wordt. De Afgevaardigden van Amſterdam lieten, ondertuſſchen, niet na, te ſpreeken met den Graave d'Avaux, over 't gene de Vrede bevorderen kon; doch gaven, in gevolge van hunnen laſt (*b*), opening van 't gene hun voorkwam aan den Raadpenſionaris, en aan de Leden der Vergaderinge. Maar zy konden niet voorkomen, dat, op den een en dertigſten January, ter Vergaderinge van Holland, met meerderheid van ſtemmen, tot de wervinge beſlooten werdt. Zy deeden 'er eene korte, en naderhand eene uitvoerige en ſcherpe aantekening tegen, by welke laatſte, het genomen beſluit verklaard werdt voor ſtrydig met de grondwetten van den Staat, en gevolgelyk voor nietig en van onwaarde, met byvoeging, dat de Stad nimmer iet tot de koſten der wervinge betaalen zou (*c*).

Amſterdam doet 'er eene aantekening tegen.

Maar Amſterdam kon zulke ſterke beſluiten, en die zo zeer aanliepen tegen 't gevoelen des Prinſen van Oranje, niet neemen, zonder dat men aldaar in eene merkelyke bekommering geraakte, voor eenigen geweldigen toeleg van 's Prinſen zyde, om de Stad te doen veranderen van maatregels. Men was nog niet vergeten, hoe Willem de II., Prins van Oranje, zig, in 't jaar 1650, geſteld hebbende aan 't hoofd eener bezendinge, onder anderen geſchikt om Amſterdam tot andere gedagten te brengen; toen deeze bezending vrugteloos uitgevallen was, zig van de wapenen van den Staat hadt gezogt te bedienen, om Amſterdam tot onderwerping te brengen. De aanzienlyke bezending, die, met zyne Hoogheid aan 't hoofd, in 't voorleeden jaar, hier ter Stede was geweeſt, hadt ook geene vrugt voortgebragt. Men hadt, derhalve, reden om voor eenig geweldig uitwerkſel van 's Prinſen ongenoegen bedugt te zyn. D'Avaux heeft aangetekend, hoe hem, in 't laatſt van November des voorleeden jaars, kort na dat zyne Hoogheid te Amſterdam was geweeſt, een brief was medegedeeld, ten dien tyde, uit den Haage naar Amſterdam geſchreeven, en meldende „ dat de „ Prins gezeid hadt, *dat men twee Burge-* „ *meeſters van Amſterdam*, die hy noemde, „ *buiten ſtaat ſtellen moeſt, om zig te kanten* „ *tegen zyne oogmerken.* Waarop iemant 1684. „ anders hadt geantwoord, *dat menze naar* „ *de andere weereld zenden moeſt*: en de Prins „ wederom, *dat menze, door tien anderen,* „ *moeſt doen verzellen.*" D'Avaux verhaalt, wyders, dat de Regeering, in dien tyd, hierop reeds beſlooten hadt, de wagten in de Stad te verdubbelen (*d*). Doch wat ook van de waarheid van dit verhaal zyn moge; vaſt gaat het, dat, terwyl men, in den Haage, nog raadpleegde op de wervinge der zeſtienduizend man; hier ter Stede, beſlooten werdt, het getal der Stads ſoldaaten, welk, na de Nieuwmeegſche Vrede, tot op vierhonderd man, die in 's Lands ſoldye ſtonden, verminderd was, met zeshonderd man te vermeerderen (*e*). En na dat men, ter Vergaderinge van Holland, met de meerderheid, tot de werving beſlooten hadt, werdt geraaden gevonden, eene nieuwe orde te ſtellen op het opbyten van 't ys rondsom de Stad: 't welk, by de tegenwoordige ſtrenge vorſt, tot beveiliging derzelve, ten hoogſte noodzaakelyk geoordeeld werdt (*f*).

Bekommering hier ter Stede, voor eenige geweldige onderneeming.

Doch de bekommering alhier nam toe, na dat men berigt gekreegen hadt van 't gene, op den zeſtienden February, ter Vergaderinge van Holland, voorgevallen was. Zyne Hoogheid begaf zig, dien dag, des morgens ten elf uuren, naar de Vergadering, met den onderſchepten brief van den Graave d'Avaux, die nu ontcyferd was, by zig. Zo dra hy gezeten was, gaf hy te kennen, dat hy der Vergaderinge iet van het hoogſte gewigt hadt mede te deelen, te gelyk begeerende, dat de deuren vooraf geſlooten werden, en den deurwaarderen bevolen, elk, die tot de Vergadering behoorde, binnen, doch niemant wederom uit te laaten, zonder laſt van hunne Edele Groot-Mogendheden. De Raadpenſionaris gaf, hierop, terſtond, zulk bevel aan den deurwaarder, zonder vooraf omvraag gedaan te hebben, gelyk eenigen, naderhand, meenden, dat hadt behooren te geſchieden. Zyne Hoogheid verklaarde toen „ dat het gene „ hy hadt voor te draagen ook eenigszins „ betrof de Heeren Gerrit Hooft, Oud-„ Schepen en Raad, en Jacob Hop, Pen-„ ſionaris der Stad Amſterdam," waarom hy verzogt „ dat deezen twee zig, zo lang „ de raadpleegingen duurden, in 't vertrek „ der Staaten, begeven wilden;" gelyk zy deeden. De Prins deedt toen den onderſchepten brief van d'Avaux leezen, door den Raadpenſionaris. Hy was nog onvertaald;

Zyne Hoogheid doet de Heeren Hooft en Hop uit de Vergaderinge van Holland gaan.

(*b*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* P. 28 *Jan.* 1684. *f.* 308.
(*c*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* P. 4, 7 *Febr.* 1684. *f.* 316, 324. Reſol. Holl. 31 *Jan.* 1684. *bl.* 14. *Zie ook* Vaderl. Hiſt. XV. *Deel*, *bl.* 178.
(*d*) D'Avaux *Tom.* II. *p.* 22.
(*e*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* P. 28 *Jan.* 1684. *f.* 314.
(*f*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* P. 4 *Febr.* 1684. *f.* 318. *Voiez auſſi* D'Avaux *Tom.* II. *p.* 140, 177.

1684. taald; en alzo veele Leden de Franſche taal niet of naauwlyks verſtonden, kon de zin van denzelven, ten minſte door deezen, niet gevat worden. Na 't leezen, beweerde zyne Hoogheid, dat de Heeren Hooft en Hop, wegens hunne verſtandhouding met d'Avaux, te beſchuldigen waren. De Raadpenſionaris hadt ook, zo ſommigen verhaalen, aan veele punten van den brief eene zeer haatelyke uitlegging gegeven. Zy voegen 'er by, dat ſommige Leden reeds ſpraken van de twee Heeren in hegtenis te neemen, toen deezen, anderhalf uur in 't vertrek getoefd hebbende, wederom binnen traden, zonder geroepen te zyn. Sommigen vonden dit vreemd; doch de Burgemeeſter *Joan Huydecoper*, Heer van Maarſeveen, die de dagvaart wegens Amſterdam ook bywoonde, en in de Vergaderkamer gebleeven was; en zy, verſtonden, dat, naardemaal hunne naamen niet genoemd werden in den brief van d'Avaux, zy niet verpligt waren, zig te onthouden uit eene Vergadering, van welke zy erkende Leden waren. Wyders, begeerden zy, dat hun de brief nog eens mogt voorgelezen worden, op dat zy 'er zig op mogten verantwoorden. Doch dit werdt hun geweigerd. De Edelen, Dordrecht, Haarlem en andere Leden beweerden zelfs, met veel ernſt, dat zy behoorden buiten te ſtaan. Delft, Leiden, Gouda, Rotterdam en de Steden van 't Noorderkwartier zogten hen over te haalen, dat zy 't, uit inſchikkelykheid, deeden. Doch zy oordeelden, dat zy behoorden te blyven. Men tradt dan tot de raadpleegingen in hun byzyn. De Ridderſchap, zyne Hoogheid voor de opening bedankt hebbende, klaagde zeer, dat Amſterdam alles overleide met d'Avaux, en nog beweerde, daartoe bevoegd te zyn. Voorts, ſtemde zy, dat men de Stads Papieren, die in 't Logement der Afgevaardigden in den Haage beruſtten, nevens die van den Penſionaris Hop, behoorde te verzegelen, en op de Charterkamer te brengen, omze daarna te leezen, of ongelezen te rug te geeven, naar dat de Leden zouden geraaden vinden. Maar Dordrecht zeide „ dat de „ Heeren van Amſterdam eerſt ſtraf baar „ zyn zouden, als de brief waarheid ſprak: „ 't welk men vooraf onderzoeken moeſt." Haarlem merkte aan „ dat, zo men onder„ ſtelde, dat de brief, in allen deele, de „ waarheid ſprak, zulk een gedrag, als „ Amſterdam gehouden hadt, den Staat „ het onderſte boven keeren zou. Doch „ men wilde gaarne afwagten, wat Amſter„ dam van zelf doen zou, en den zagtſten „ weg kiezen." En dit laatſte hadt Dordrecht, ſchoon de verzegeling redelyk houdende, insgelyks, te verſtaan gegeven. Delft was 't, in dit opzigt, ook eens met deeze Steden; doch verſtondt, daarenboven, dat men Amſterdam een afſchrift van d'Avaux's brief toeſtaan moeſt. Zo begreep het ook Leiden. Amſterdam verklaarde, niet te konnen gedoogen, dat de Stads Papieren verzegeld werden; doch was gereed om op den brief te berigten, en ondertuſſchen den *Principaalen* kennis te geeven. De Edelen ſtelden, wyders, voor, dat men de Papieren, door drie Heeren, zou konnen doen verzegelen, en onder den Heere van Maarſeveen laaten, mids hy, op den eed, aanname, daarvan niets te verduiſteren. Dordrecht oordeelde ook, dat 'er verzekering zyn moeſt. Doch Delft en Leiden begreepen, dat men zo ſcherp niet behoorde te gaan. Gouda hadt vertrouwen in Maarſeveen; doch voegde zich met de Edelen, indien de voorzittende Leden verder gaan wilden. Rotterdam en Gorinchem beriepen zig op naderen laſt. Schiedam mogt wel zien, dat de Papieren, verzegeld zynde, onder den Heere van Maarſeveen gelaaten werden: en de overige Leden ſtemden allen met de Ridderſchap. 't Beſluit viel dan „ dat men den Leden een afſchrift van „ den onderſchepten brief zou toezenden; „ dat de Heer van Maarſeveen de bewaa„ ring der Papieren in 't Comptoir van Am„ ſterdam op zig neemen zou, en dat de „ brieven van den Penſionaris Hop by el„ kanderen zouden worden gelegd: alles on„ der 't zegel van den Heere van Maarſe„ veen, en van twee andere Heeren." Doch Amſterdam kantte zig ernſtelyk tegen dit beſluit, onaangezien zyne Hoogheid aanboodt, de raadpleegingen geheim te willen houden, enze niet, dan onder gelyke belofte van geheimhoudinge, aan de andere Provincien te zullen mededeelen. De Raadpenſionaris zeide toen „ dat, naardemaal „ Amſterdam niet gedoogen wilde, dat ie„ mant, nevens den Heere van Maarſe„ veen, de papieren in bewaaring hieldt, „ de Ridderſchap niet zou konnen nalaa„ ten, alles nader te onderzoeken, en zelfs „ in 't licht te geeven." De andere Leden kwamen genoegzaam overeen met de Ridderſchap. Eindelyk, werdt, na dat de Raadpenſionaris, tot vyfmaalen toe, de ſtemmen opgenomen hadt, by meerderheid van ſtemmen, vaſtgeſteld „ dat de verzegeling door „ drie Heeren geſchieden zou, en dat de „ Papieren zouden blyven onder den Heere „ van Maarſeveen. Voorts, zou men den „ brief, in de Vroedſchappen, geheim „ houden, en al 't gehandelde insgelyks.

1684.

En beſchuldigt hen van ongeoorlofde verſtandhouding met d'Avaux.

De Ridderſchap ſtemt voor 't verzegelen der Papieren van Amſterdam, die in den Haage waren.

Oordeel der andere Leden.

„ Al-

1684. „ Alleenlyk behieldt zyne Hoogheid de vry-
„ heid aan zig, om den brief te mogen
„ mededeelen aan de Gecommitteerden tot
„ de buitenlandsche zaaken, die hem hun-
„ nen Principaalen zouden mogen toeschik-
„ ken (*g*)." Doch 't leedt maar weinige dagen, of daar kwam eene vertaaling van den brief in 't licht, waarin nog verscheiden' plaatsen oningevuld gebleeven waren, die men, naar 't scheen, niet hadt konnen ontcyferen; en welken, naderhand, in eene tweede uitgave, werden aangevuld.

De Stads Papieren worden verzegeld.

De Heeren *Franco van der Goes*, Burgemeester van Delft, *Adriaan Baart*, Pensionaris van Alkmaar, en *Simon van Beaumont*, Secretaris der Staaten van Holland, werden, nog op den zelfden zestienden February, gemagtigd, om de verzegeling der Papieren van Amsterdam te doen, met hun eigen zegel, enze te laaten onder den Heere van Maarseveen, tot dat de Leden zouden geoordeeld hebben, of menze nader behoorde te onderzoeken, of niet. Zy kweeten zig terstond van deezen last. De Heeren Hooft en Hop vertrokken, nog dien zelfden avond, naar Amsterdam, daar de tyding, die zy bragten, Burgemeesteren geweldiglyk ontstelde, met naame Burgemeester van Beuningen, die, 't voorleeden jaar geregeerd hebbende, en nu als Oud-Burgemeester aangebleeven zynde, de meeste kennis hadt van 't gehandelde met d'Avaux, en 'er verscheiden' brieven over hadt gewisseld met den Pensionaris Hop, die nu ook onder 't zegel lagen. De ontsteltenis van Burgemeesteren sproot, nogtans, gelyk zy naderhand verklaard hebben, niet uit eenige bewustheid van schuld; maar uit een bezef, dat zy, in den Haage, onheusch en onredelyk bejegend waren. Ook werdt, op den negentienden, toen de vertaaling van den brief van d'Avaux reeds in 't licht gekomen was, uit den naam van Burgemeesteren en Raad, eenen brief afgezonden aan alle de Steden van Holland, behelzende eene ernstige betuiging, dat de Regeering van Amsterdam haakte naar gelegenheid, om haare volkomen onschuld in 't gehandelde met d'Avaux, middagklaar, te doen blyken (*h*).

Burgemeesteren en Raad schryven aan de Steden.

D'Avaux verontschuldigt de Amsterdamsche Heeren.

Ondertusschen, hadt de Graaf d'Avaux, volgens zyn verhaal, op den zestienden des avonds, reeds kennis gekreegen van 't gene, dien dag, in de Vergadering van Holland, was voorgevallen. Hy schreef terstond aan de Regeering van Amsterdam, dat hy bereid was ten zynen laste te neemen, 't gene men, uit zynen brief, ten haaren nadeele, meende te zullen konnen trekken. Men deedt hem schriftelyk bedanken, door den Pensionaris Hop. Ook hieldt hy zyn woord, aanwyzende „ dat men ten onreg-
„ te twee Heeren met naame hadt beschul-
„ digd, daar hy niemant in 't byzonder ge-
„ noemd hadt; dat men zynen brief ook,
„ op meer dan ééne plaats, kwalyk ontcy-
„ ferd hadt; en dat aan hem stondt, de
„ zaaken, over welken hy handelde, op
„ zulk eene wyze, aan zynen Meester voor
„ te draagen, als hy geraaden vondt; zon-
„ der dat iemant regt hadt, om daaruit be-
„ schuldigingen te trekken, ten nadeele
„ van eenen derden (*i*)." 1684.

't Gemeen spreekt kwaad van Amsterdam.

't Gebeurde met de Heeren Hooft en Hop werdt, midlerwyl, spoedig rugtbaar in den Haage, daar elk den mond vol hadt van beschuldigingen der Heeren van Amsterdam. „ Zy hadden, riep men, 't Land
„ verkogt aan den Koning van Frankryk,
„ en 't geld daarvoor van d'Avaux ontvan-
„ gen; doch de Prins van Oranje hadt het
„ verraad ontdekt. Men moest hen dan te
„ regt stellen, of handelen, gelyk men de
„ Witten gehandeld hadt." Maar dit kwaad-spreeken hieldt op, na dat men den onderschepten brief van d'Avaux, waaruit het verraad zou hebben moeten blyken, gelezen hadt. Men vondt, in deezen brief, niets, dan eene sterke begeerte tot vrede in de Amsterdamsche Regeeringe, die haar, op zyn ergst genomen, gebragt hadt tot onderhandelingen met den Ambassadeur van Frankryk, welke niet met de gewoone wyze van handelen overeenkwamen, zonder dat 'er in 't allerminst uit bleek, dat men zig aan hem tot iet onbetaamlyks verbonden hadt (*k*).

Doch laat 'er spoedig van af.

De Stad besluit geene Afgevaardigden ter Dagvaart te zenden:

Burgemeesteren en Raaden, sedert, beslooten hebbende, ernstelyk aan te houden op de ontzegeling hunner Papieren, deeden te gelyk een verhaal overleveren aan de Vergadering van Holland van 't gene zy, sedert den twee en twintigsten December, met den Graave d'Avaux gehandeld hadden (*l*). Men liet dit verhaal ook in druk uitgaan, en het bragt veel toe, om 't gemeen, welk men gezogt hadt te vervullen met argwaan tegen de Amsterdamsche Heeren, beter te onderregten. De Vergadering van Holland, ondertusschen, de ontzegeling der Papieren hebbende afgeslaagen, besloot men, van hier, geene Afgevaardigden meer ter Dagvaart te zenden; maar dezelve alleenlyk te laaten bywoonen, door de Secretarissen *Dirk Geelvinck* en *Cornelis Munter*,

(*g*) Aantek. *van den Heere* Hop *van* 16 *Febr.* 1684.
(*h*) Resol. Holl. 24 *Febr.* 1684. *bl.* 95. *Zie ook* Consid. van Staatsz. *N.* VI. *bl.* 31. Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 31.
(*i*) D'Avaux *Tom.* II. *p.* 204 *& suiv.*
(*k*) D'Avaux *Tom.* II. *p.* 209, 211.
(*l*) Resol. Vroedsch. *Ls.* Q. 23 *Febr.* 1684. *f.* 15.

1684. ter, die, van tyd tot tyd, verſlag deeden van 't gene in den Haage voorgevallen was (*m*). De gewoonlyke Vergadering tegen den zevenden Maart beſchreeven zynde, vondt men hier ongeraaden, eenig beſluit te neemen op de overgezonden punten van beſchryvinge. Zelfs weigerde men, in 't eerſt, te bewilligen in den voortgang der loopende middelen; hoewel men, hieromtrent, naderhand, eenigszins veranderde van gedagten, en toeſtondt, dat eenige middelen, op den gewoonlyken tyd, verpagt werden (*n*).

Noch op de punten van beſchryvinge te raadpleegen.

Eenige Leden beweeren, dat men de verzegelde Papieren behoorte te onderzoeken.

De Ridderſchap en eenige Steden beweerden, wat laater, dat men de verzegelde Papieren behoorde te onderzoeken. Zy hielden den anderen Leden voor. „ 1. Dat „ die van Amſterdam den Graave d'Avaux „ kennis gegeven hadden van de zwakheid „ van den Staat, en van de verdeeldheid „ in den zelven: en dat zy zig, hierdoor, „ met reden, verdagt gemaakt hadden. 2. „ Dat zy hem ook gezeid hadden, dat zy „ de werving beletten, en 'er niet in be„ willigen zouden. 3. Dat zy hem hadden „ onderregt van hunne kuiperyen, tot ſtrem„ ming van de werving; en van de Leden, „ die zy tot hun gevoelen hadden overge„ haald. 4. Dat zy met hem hadden ge„ ſproken van byzondere verzekeringen, „ welken men hem, des noods, geeven „ zou. 5. Dat zy hem, eindelyk, gedron„ gen hadden tot het inleveren eener Me„ morie, niet zo zeer op dat men 'er ter „ algemeene Staatsvergaderinge over raad„ pleegen, als op dat dezelve onder 't ge„ meen rugtbaar worden zou. Alle welke „ dingen, huns oordeels, ſmaakten naar „ ongeoorlofde verſtandhouding, ten nadee„ le van den Staat, en oorzaak gaven, om „ de verzegelde Papieren te onderzoeken." Doch verſcheiden' Steden konden haare ſtem nog niet geeven tot dit laatſte (*o*). En Burgemeeſteren van Amſterdam beantwoordden de *vyf* gemelde redenen, in eenen brief aan de afgezondenen ter Dagvaart, waarvan zy allen ſtemmenden Steden een affchrift toezonden. Zy merkten, op de *eerſte*, aan „ dat de brief van d'Avaux, ner„ gens, zo veel zy hadden konnen beſpeu„ ren, te kennen gaf, dat hy het zwakke „ van den Staat en de oneenigheid in den „ zelven uit hun verſtaan hadt. Doch dee„ ze dingen waren weereldkundig geweeſt, „ voor dat zy, in December, met hem in „ geſprek getreden waren, en konden lig- 1684.
„ telyk geweeten worden, door eenen Am„ baſſadeur, van wien de Raadpenſionaris „ Fagel dikwils gezeid hadt, dat hy alles „ wiſt uit te vorſchen, wat in den Staat „ omging." Op de *tweede* reden, zeiden„ ze „ dat zy, omtrent het ſtuk der wervin„ ge, nooit iet aan d'Avaux verklaard had„ den, waardoor hunne vrye raadpleegin„ gen op dit ſtuk, in 't allerminſt, konden „ gehinderd worden. De *derde* reden moeſt, „ vervolgdenze, geheel, ongegrond voor„ komen, aan elk, die wiſt, wat 'er, van „ den aanvang des jaars, op de werving „ geraadpleegd was; hebbende Amſterdam „ alleen Schiedam nevens zig gehad, in 't „ afſtemmen derzelve, terwyl Delft geoor„ deeld hadt, dat men 'er niet dan met een„ paarige ſtemmen toe behoorde te beſlui„ ten. Zy wilden nogtans niet ontveinzen, „ dat zy aan d'Avaux gezeid hadden, dat „ omtrent het raadpleegen op zyne Memo„ rien verſcheiden' voornaame Leden, en „ zelfs, volgens zyn eigen getuigenis, de „ Raadpenſionaris Fagel in hun gevoelen „ waren: 't welk men ten onregte op de „ wervinge geduid hadt." Op de *vierde* reden, verklaardenze „ niet alleen geene „ beloften gedaan; maar zelfs geene de „ minſte hoop gegeven te hebben van, „ t'eenigen tyde, eenige byzondere ver„ bindtenis te zullen aangaan; waarom zy „ niet konden begrypen, wat den Ambas„ ſadeur mogt bewoogen hebben, om in 't „ ſlot van zynen brief te ſchryven, dat zy „ 't geſprek hierover zouden verſchooven „ hebben, tot dat zy alle hoop, om hunne „ oogmerken te bereiken, zouden hebben „ verlooren." Eindelyk, zeidenze, op de *vyfde* reden, dat hun oogmerk, in het „ dringen op het inleveren eener Memorie, „ geen ander geweeſt was dan dat dezelve „ komen mogt ter kenniſſe van zulken, die „ 'er over moeſten raadpleegen. Doch, „ alzo zulk eene Memorie noodwendig naar „ de Provincien zou moeten verzonden „ worden, zo hadt het den Ambaſſadeur „ vrygeſtaan, te ſchryven, dat hy daaruit „ iet goeds hoopte, tot bevordering van „ een Verdrag; zonder dat zy zien kon„ den, hoe zulk ſchryven hun tot nadeel, „ veel min tot zo hooge misdaad, zou „ konnen worden toegerekend." Voorts, booden Burgemeeſteren aan, gelyk zy reeds te vooren gedaan hadden, om hunne onſchuld, zo men 'er nog eenigszins aan twyfelen mogt, ook door het openleggen der verzegelde Papieren, zo verre hiertoe dienen konden, nog volkomener te doen blyken

Burgemeeſteren van Amſterdam wederleggen hunne redenen.

(*m*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Q. 28 *Febr.* 1684. *f.* 45, 49.
(*n*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Q. 28 *Febr.* & *Maart* 1684. *f.* 52, 65.
(*o*) D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 220, 240, 248.

1684. ken (*p*). Doch op deezen brief volgde voor eerſt niet anders, dan dat het onderzoeken der Papieren, waarop eenige Leden gedrongen hadden, werdt uitgeſteld.

Gerugten van een' aanſlag op de Stad.

Kort na 't afzenden van deezen brief, werdt, volgens 't verhaal van d'Avaux, uit den Haage, naar Amſterdam geſchreeven „ dat men, ter eerſtgemelde plaatſe „ naar middelen uitzag om Amſterdam aan „ te taſten, te bombardeeren, en aldaar „ eenen opſtand te verwekken onder 't „ graauw (*q*)." Doch 't zy dit berigt eenigen grond hadt, of niet; men beſloot, den drie en twintigſten Maart, op nieuws, boven de vierhonderd man Lands ſoldaaten, die hier in bezetting lagen, nog zeshonderd of agthonderd man in dienſt der Stede aan te neemen (*r*).

Toeleg op het leeven van Burgemeeſter van Beuningen.

In de Stad, waren de Regenten niet zonder bekommering. Van Burgemeeſter van Beuningen wordt verhaald, dat hy, omtrent deezen tyd, niet uit Amſterdam durfde gaan, uit vreeze van opgeligt en vaſtgezet te zullen worden. Zelfs liepen 'er, ten deezen tyde, zulke ſterke gerugten van eenen toeleg op zyn leeven, dat myne Heeren van den Geregte niet ſchroomden, op den een en twintigſten Maart, af te kondigen, dat hun de gegrondheid van die gerugten genoegzaam gebleeken was, te gelyk duizend zilveren Ducatons beloovende aan die de ſchuldigen aanbragt (*s*). De Stad werdt ook, door de Staaten, gemagtigd, om den medepligtigen ſtrafvryheid toe te zeggen (*t*). *Joan van Bankhem* en *Samuel Boſch* werden, ten deezen tyde, voor anderen, van den aanſlag op Burgemeeſter van Beuningen verdagt gehouden. Van Bankhem hadt, in 't jaar 1672, Schepen van den Haage zynde, de hand gehad in den toeleg op de Broeders de Witt, en was, daarna, door zyne Hoogheid, tot Baljuw van den Haage bevorderd. Doch in de waarneeming van dit Ampt, hadt hy zig zulks gekweeten, dat hy, van verſcheiden' euveldaaden beſchuldigd zynde, op de Voorpoorte van den Hove, vaſtgezet, en eerlang veroordeeld werdt, om onthalsd te worden. Doch hy beriep zig van dit vonnis op den Hoogen Raade. Terwyl 't geding daar onafgedaan hing, ontſnapte hy uit de hegtenis, en week, ten deezen tyde, naar Amſterdam, daar hy andermaal gevat werdt. Men bragt hem wederom op de Voorpoorte in den Haage; daar hy, na lang gezeten te hebben, overleeden is. Boſch, die te Amſterdam woonde, werdt, terwyl van Bankhem daar nog vaſt zat, openlyk ingedaagd (*u*). Doch ik vind niet, dat hy te voorſchyn gekomen is. 1684.

Schriften voor en tegen Amſterdam in 't licht gegeven.

De verwydering tuſſchen den Prins van Oranje en de Stad Amſterdam nam, middlerwyl, hand over hand, toe, en werdt gevoed door ſcherpe ſchriften, die, van de eene en de andere zyde, verſpreid werden. Onder anderen, kwam 'er eene zogenaamde *Miſſive van een' Regent ter Vergaderinge van Holland*, op den naam van *Philalethes*, in 't licht, welke men hieldt door den Raadpenſionaris Fagel geſchreeven te zyn (*v*), en waarin het gedrag der Heeren van Amſterdam vinnig doorgeſtreeken werdt. De Regeering deezer Stadt vondt geraaden, dit Geſchrift openlyk te wederleggen. 't Regende, daarenboven, ſchimpſchriften van allerlei ſoorte: in eenigen van welken, ook de Prins van Oranje niet geſpaard werdt. Het drukken en verkoopen van *ſchandelyke Libellen* over Staatszaaken was, onlangs, door 's Lands Staaten, wel ſcherpelyk verbooden (*w*). Zelfs kwam 'er, hier ter Stede, op den tienden May, eene Keur tegen uit (*x*). Doch de drift van 't gemeen om zyne Overheid door te ſtryken, ſcheen aan te waſſen tegen 't verbod. Te Amſterdam, aasden de ingezetenen, die thans zeer overtuigd waren van de goede oogmerken der Wethouderſchap, op al wat 'er tegen den Prinſe van Oranje, meer of min openlyk, in 't licht kwam: ſchroomende men niet, hem te laſt te leggen, dat hy den Staat zogt in te wikkelen in eenen verderfelyken oorlog (*y*). Sommigen verhaalen zelfs, dat de Regeering van Amſterdam in beraad zou gelegd hebben, om *Henrik Kaſimir*, Prins van Naſſau en Stadhouder van Friesland en Groningen, te verkiezen tot Bevelhebber der Stad (*z*). Doch hiervan heb ik geen het minſte blyk gevonden, in de *Regiſters der Stad.*

Voorzorg hier ter Stede, tegen gewelddige onderneemingen.

In 't begin van April, vaardigde zyne Hoogheid, die klaarlyk beſpeurde, dat hy weinig nut trekken kon, van het beſluit tot de wervinge, welk, buiten bewilliging van Amſterdam, genomen was; volgens het verhaal van d'Avaux, iemant af naar deeze Stad, om te beproeven of men zig aldaar, op eenigerlei voorwaarden, met hem zou konnen verdraagen. Doch deeze pooging hadt

(*p*) Miſſive van Burgem. van Amſt. *van* 18 *Maart* 1684. *in de* Holl. Merc. *van* 1684. *bl.* 70 enz. *en* Conſidet. van Staatsz. *Num.* XXVI. *bl.* 59.
(*q*) D'Avaux *Tom.* II. *p.* 265, 270.
(*r*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Q. 23 *Maart* 1684. *f.* 68.
(*s*) Keurb. Q. *f.* 56. *en hier agter* Bylaage *Lr.* A.
(*t*) Reſol. Holl. 24 *Maart* 1684. *bl.* 170.
(*u*) Vaderl. Hiſt. XIV. *Deel*, *bl.* 179. XV. *Deel*, *bl.* 204.
(*v*) *Voiez* D'Avaux *Tom.* II. *p.* 289.
(*w*) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 380, 380.
(*x*) Handv. *bl.* 1044.
(*y*) *Voiez* D'Avaux *Tom.* II. *p.* 296.
(*z*) Burnet *Vol.* I. *p.* 594.

1684. hadt geen gevolg (*a*). Weinige dagen laater, maakte Burgemeeſter van Beuningen, aan de Burgemeeſteren Hudde en Huydecoper en aan den Penſionaris Hop bekend, hoe de Profeſſor *Joannes van der Waayen*, die ten dien tyde gebruikt werdt, om de Prinſen van Oranje en Naſſau met elkanderen te verzoenen, hem, dien ogtend, zynde den veertienden April, kennis gegeven hadt van de middelen, die daartoe, van de zyde des Prinſen van Oranje, waren aangewend, en die beide in beloften en bedreigingen beſtonden; en hoe hy 'er bygevoegd hadt „ dat de Prins van Oranje ook het „ oog hadt op Amſterdam (*b*)" De bekommering hier ter Stede nam, derhalve, zo zeer toe, dat men, voor 't einde van May, beſloot nog vierhonderd Stads ſoldaaten aan te neemen, en de Veſtingwerken, die, tuſſchen de Haarlemmer-Poort en de Weſterbeer, merkelyk vervallen waren, te verſterken (*c*). Ook werdt, wat eerder, by een beſluit van den Krygsraad, het getal der Burgercompagnien, welk, voor eenigen tyd, op vyftig verminderd was, wederom op zeſtig gebragt (*d*): waarop het, ſedert, gebleeven is. En op den agtſten September, werdt een algemeene orde vaſtgeſteld op 't ſtuk van den Allarm; wanneer de gantſche Burgery in de wapenen komen, en niet dan op bevel van Burgemeeſteren of Kolonellen van haare loopplaatſen ſcheiden moeſt (*e*).

De Stad dringt ſterk op de ontzegeling haarer Papieren.

Midlerwyl, hadt zyne Hoogheid alle de Provincien niet konnen overhaalen tot een beſluit op de wervinge, naar zyn genoegen. In Zeeland, was 'er, met meerderheid van ſtemmen, toe beſlooten. Friesland en Stad en Lande hadden 'er vlak uit tegen geſtemd. De algemeene Staaten neigden ook, meer en meer, om, volgens den voorſlag van Frankryk, in onderhandeling te treeden over eene Vrede of twintigjaarig Beſtand. De zaaken ſchikten zig, derhalve, allengskens naar de oogmerken der Stad Amſterdam. Zy hadt, in 't midden van May, haare Afgevaardigden wederom gezonden in de Vergaderinge van Holland; doch die gantſche maand de ontzegeling haarer Papieren niet konnen verwerven. Burgemeeſteren en Raaden, zulk een' hoon niet langer konnende verdraagen, beſlooten, eindelyk, op den tweeden Juny, den Leden aan te zeggen, „ dat, zo men ten laatſte geene orde ſtelde „ tot de lang gevorderde ontzegeling; zy „ niet zouden bewilligen in den ophef van 1684. „ eenige gemeene middelen binnen hunne „ Stad, noch langer met goede oogen aan„ zien, dat, zonder hunne toeſtemming, „ betaalingen gedaan werden op de poſten „ van den Staat van oorloge. Zo men, „ nogtans, onverhoopt, goedvonde, hiermede voort te gaan, zouden zy zig genood„ zaakt zien, daar tegen zulke beſluiten te „ neemen, en zulke middelen te gebruiken, „ als zy, tot voorſtand van hun regt, en „ van de waardigheid der Stad, zouden „ dienſtig oordeelen: terwyl zy betuigden „ onſchuldig te willen zyn aan alle de on„ heilen, welken hieruit zouden konnen „ opryzen (*f*)." Doch deeze ernſtige verklaaring was nog niet in ſtaat, om de Leden tot de begeerde ontzegeling over te haalen. Burgemeeſteren en Raaden beſlooten, derhalve, eenige dagen laater „ niet alleen „ niet te bewilligen in de aanſtaande ver„ pagting der gewoone loopende middelen; „ maar den Ontvanger *David de Wilhem* ook „ te belaſten, by proviſie, geene penning„ gen uit de ontvangſt der Verpondinge of „ der andere gemeene middelen te zenden „ naar 's Lands Comptoir in den Haage, „ zo lang de Stads Papieren nog verzegeld „ gehouden werden (*g*)." Men gaf der 't Geſchiedt ten laatſte. Vergaderinge van Holland kennis van dit beſluit: 't welk, eindelyk, te wege bragt, dat de Staaten, den Heer van Maarſeveen eerſt van de bewaaring der verzegelde Papieren ontſlaagen hebbende, bevel gaven, dat dezelven ontzegeld en den Afgevaardigden van Amſterdam in handen geſteld werden (*h*); gelyk, ruim vier maanden na de verzegeling, op den vierentwintigſten Juny, geſchiedde (*i*). Terſtond hierna, bewilligde de Stad in den Staat van oorlog, overeenkomſtig met het advis van Gecommitteerde Raaden, en in de gemeene middelen, die, volgens gewoonte, in 't kort, verpagt moeſten worden (*k*). De algemeene Staaten ſlooten ook een Verdrag met Frankryk, waarby zy zig verbonden, om Spanje te beweegen tot het aanneemen van een twintigjaarig Beſtand, welk, op den vyftienden Auguſtus, zo wel met het Keizerryk als met Spanje, geſlooten werdt. De Stad Amſterdam bereikte dus haar oogmerk, en verkreeg, in de herſtelling der ruſte onder de nabuurige Mogendheden, het loon haarer onbezweeken' Standvaſtigheid, onaangezien de hevigſte tegenkantingen. De wakker-

(*a*) D'AVAUX *Tom.* II. *p.* 294, 316.
(*b*) Aantek. *van den* Heere Penſion. J. HOP *van* 14 *April* 1684. *MS.*
(*c*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* Q. 24 *May.* 13 *Juny* 1684. *f.* 134, 135, 142.
(*d*) Handv. *bl.* 165.
(*e*) Handv. *bl.* 836.
(*f*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* Q. 2 *Juny* 1684. *f.* 139.
(*g*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* Q. 13 *Juny* 1684. *f.* 141.
(*h*) Reſol. Holl. 19, 23 *Juny* 1684. *bl.* 299, 305.
(*i*) D'AVAUX *Tom.* III. *p.* 225.
(*k*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* Q. 28 *Juny* 1684. *f.* 144, 145.

1684. kerheid en het beleid, in 't moediglyk voordraagen en aandringen haarer beſluiten, door den Heere Penſionaris Hop, beweezen, werdt ook eerlang erkend, toen zy hem, die, in 't jaar 1680, voor vyf jaaren, aangenomen geweeſt was, uit aanmerking *van de goede en getrouwe dienſten*, door hem, *aen de Stad gedaen, en die nog voor het toekomende van deszelfs yver, vigilantie en ongemeene bequaemheid te verwagten* waren, zonder bepaaling van tyd, in zyn ampt beveſtigde (*l*). De Stad deedt hem, in 't jaar 1689, ook de eer van hem op de Nominatie tot Raadpenſionaris van Holland te brengen (*m*). In 't jaar 1684, niet lang na 't voorgevallene met den Heere Hooft en hem, ter Vergaderinge van Holland, tradt hy, hier ter Stede, in de egt met Jongkvrouwe *Izabelle Hooft*, Zuſter van gemelden Heere. De Digter Joachim Oudaan maakte een deftig vers op dit Huwelyk, waarin hy zig, zinſpeelende op het gebeurde in deezen jaare, onder anderen, dus hooren liet (*n*):

Maar 't had wat in de klem te zetten op dat werk:
Twee helden, Hooft *en* Hop, *de dommekracht te ſterk,*
Waar met men u (*) en my (†) heeft zoeken te ondermynen,
Doen met onkreuk'bren moed 't gevreeſt gevaar verdwynen:
't Is tyd dan, dat ook Gy (§) die vadzigheid verlaat,
En weer te voorſchyn treed tot welſtand van den Staat;
Geen macht van Koningen, noch Vorſten zal u hind'ren;
Men ziet het eerlyk bloed der Vad'ren in hun kind'ren
Herleven: Amsterdam, *dat aan 't Gemeenebeſt*
De levens ader ſtrekt, verlaat zich op geen veſt,
Noch weerbaar ravelyn der diep geſchote grachten,
Noch wel geworven heir van Land- en watermachten,
Noch ſchotdeur om een zee te zetten op het veld,
Noch verd're tegenweer daar 't zyne vryheid geld;
Zoo zeer als op den moed en trouw der Burgerheeren;
't Gematigd wederwicht van 't Vorſtelyk regeren.

1684.
(*) *Vryheid.*
(†) *Waarheid.*
(§) *Vryheid.*

(*l*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Q. 11 *July* 1685. *f.* 319.
(*m*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* S. 26 *May* 1689. *f.* 317.
(*n*) Poëzy II. *Deel, bl.* 382.

BYLAAGE L^r. A.

BYLAAGE

BYLAAGE L^r. A.

op het II. DEEL, XX. BOEK.

L^r. A.

NOTIFICATIE.

Wegens een' aanſlag op het Leeven van den Heer M^r. COENRAED VAN BEUNINGEN, *regeerend Burgemeeſter der Stad Amſterdam, gedagtekend den* 21 *Maart* 1684.

Alſoo op de geruchten, welke als kennelyk is, ſedert eenigen tyd geloopen hebben van eenig deſſeyn tegens het leven van den heer Burgermeeſter VAN BEUNINGEN, myn heeren van den gerechte door verſcheyde overeenſtemmende informatien ende inditien genoegſaem ſeekerlyk is gebleeken, dat eenige booswigten, ten getalle van ſes, ſeven ofte meer, omtrent het huys van gedagte heer VAN BEUNINGEN, op voorleeden donderdag, die geweeſt is den 16 deſes, des avonts 't ſamengerot, het ſelve deſſeyn (dog God lof te vergeefs) hebben getragt te executeren: ende dat 'er voor de veyligheyd van een yder, ende ſpecialyk van de gene die part aen de Regeringh hebben ten hoogſten aen gelegen is, dat ſodanig ongehoort en verfoeyelyk moortdadigh ondernemen, op 't klaerſt werde ontdeckt, ende dat de gene die daeraen ſchuldig ſyn, behoorlyk werden geſtraft, als mede voorſien ten eynde het ſelve deſſeyn als nog niet werde uytgevoert, vermits aen welgedagte heeren van den geregte by goede informatien is gebleken, dat na de voorſ. dag van den 16 deſes binnen deſe Stadt nog booswichten ſyn gevonden, die haer hebben laten ontvallen dat het nog uitgevoert ſoude werden, Soo IS 'T, dat haer Ed: achtb. om daertegens naer behoren te voorſien goetgevonden hebben aen een yder Ingeſetenen van deſe Stad te ordonneren, ten ſpoedigſten aen den heere hooft Officier bekent te maken alle het gene hem of haer van het voorſ. moortdadigh toelegh, of andere diergelyk magh bekent zyn, op arbitrale correctie, by aldien ymant daer in naerlatigh ſoude mogen werden gevonden, en maken haer Ed: achtb. vorders by deſen bekent ende beloven, dat by ſoo verre ymant een ofte meer complicen van 't voorſ. moortdadigh deſſeyn ſal weten aen te melden, diermaten dat deſelve daer op in hechteniſſe ſal werden bekomen, en van ſyn misdaet overtuygt, voor die goede dienſt aen de Juſtitie, en aen de gemeene ſaeke gedaen, ſal genieten een belooning van duyſent ſilvere Ducatons, en dat ſyn naem ſecreet ſal werden gehouden: en dat by aldien den aenbrenger ſelfs een van de Complicen ſoude mogen ſyn, haer Ed: achtb. alles ſullen doen wat in haer is, om hem pardon en impuniteit te procureren, ende dat deſelve daer en boven insgelyks ſal genieten de voorſ. præmie van duyſent ſilvere ducatons, by aldien als vooren gemelt, een of meer van ſyne Complicen daer op in hechteniſſe werden bekomen, en van haer misdaet overtuyght. Ordonneerende haer Ed: achtb. daer en boven wel expreſſelyk, dat niemant 't zy Herbergier, Drogaſteryhouder, of houders van ſlapers, of andere, wie 't ook ſoude moogen ſyn, binnen deſe Stadt althans yemant van buyten ingekomen, logerende, voor welkers onſchuld hy niet verantwoorden wil of kan, niet ſal vermogen van deſe tydt af vorders in ſyn huys te houden, ſonder de naem ende de qualiteyt van de perſoon, aenſtonts bekent te maken aen de Capiteyn, ofte in ſyn abſentie aen de naeſte hooft officier van de wyk, in dewelke hy woont, ſtatuerende en ordonneerende daerenboven haer Ed. achtb. dat alle herbergiers, Droogegaſtery houders, houders van ſlapers en diergelyke, die vreemde luyden ſyn gewoon te logeren, van dagh tot dagh aen de Capiteynen off hooft officieren hier boven geroert, van de gene die ſy logeren notificatie ſullen hebben te geven, en een Billet over te leveren, inhoudende hare naem en qualiteyt. En indien deſelve Capiteyn, of in ſyn abſentie de naeſte hooftofficier van de wyk eenigh het minſte nabedenken op de voorſ. aengegeven perſonen ſoude mogen hebben, dat deſelve daer van aenſtonts kenniſſe ſullen hebben te geven aen den heer Opperſchout deſer Stad, en in gevalle ymant in 't aengeven van perſonen die hy logeert gebreckigh blyft ſal verbeuren een ſomme van 100 guldens, en boven dien arbitralyk werden gecorrigeert. Waerſchouwende eyndelyk haer Ed. achtb. een yder ſorgvuldelyk in achting te nemen, dat by haer niet werden ontfangen, ſonder groote omſichtigheyt, luyden die van quaet bedryf verdacht konnen zyn.

Aldus gearreſteert den 21 maert 1684 preſ. de heeren Burgermeeſteren *Joannes Hudde* en M^r. *Joan Huydekoper*, Ridder, Heer van maerſſeveen, neerdyck &c. en de heeren Schepenen M^r. *Jacob Jacobsz. Hinlopen*, *Albert Bentes*, *Cornelis Valkenier*, M^r. *Jeronimus de Haze de Georgio*, *Jacob Elias*, en M^r. *Pieter Hulft*. En ten ſelve dage gepubliceert, preſentibus M^r. *Jacob Jacobz. Hinlopen*, præſiderende Schepen, als Stedehouder van de heer M^r. *Jacob Boreel*, hooft-officier, *Joannes Hudde*, Burgermeeſter; *Cornelis Valkenier* en M^r. *Pieter Hulft*, Schepenen.

In kenniſſe van my Secretaris.

(Was getekend) W. VALCKENIER.

TWEE-

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

EENENTWINTIGSTE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van het jaar* 1684, *tot het jaar* 1695.

1684. Zyne Hoogheid zoekt zig volkomenlyk te verzoenen met de Regeering van Amſterdam.

't Ontzegelen der Papieren van Amſterdam, en de Verdragen, die 'er op gevolgd waren, ſcheenen de verzoening tuſſchen zyne Hoogheid en deeze Stad te hebben moeten uitwerken. Ook ſchryven ſommigen, dat de Prins en de Prinſes, ſedert, door de Regeering herwaards genodigd, en treffelyk onthaald werden (*a*). Doch de Stad kantte zig, in dit en in 't volgende jaar, zo ernſtelyk tegen zulken van 's Prinſen onderneemingen, die zy hieldt te ſtrekken, tot krenking van het regt en de vryheden der Steden, dat daaruit of nieuw misnoegen ontſtondt, of klaarlyk bleek, dat de verzoening niet zo volkomen geweeſt was, als zyne Hoogheid gewenſcht hadt. Hy liet nogtans niet na, zelfs na het ſluiten van het twintigjaarig Beſtand, onder de hand, door middel van den Heere *van Beverningk* en anderen, te arbeiden, om Amſterdam te winnen (*b*). Men wil zelfs, dat hy Burgemeeſteren beloofde, dat hy zig, voortaan, in 't waarneemen zyner hooge ampten, ſtiptelyk zou houden aan de grondwetten van den Staat; en dat men hem, daarop, verklaard hadt, dat men het voorgevallene niet meer gedenken wilde (*c*). Ook melden ſommigen, dat Burgemeeſter van Beuningen in 't byzonder zyn beſt deedt, om 's Prinſen gunſt te herwinnen, en zelfs, om eene volkomen verzoening te bewerken, tuſſchen zyne Hoogheid en de Stad (*d*). Doch hoe weinig hy hierin nog gevorderd ware, bleek, volgens ſommiger verhaal, in 't begin van October. De Prins bevondt zig toen, op een Luſthuis, naby Haarlem, vermoedelyk op 't Huis Zwaanenburg, op halfweg, tuſſchen deeze Stad en Amſterdam, met voorneemen, om, van daar, naar Zoeſtdyk te ryden, daar hy eenige weeken dagt te vertoeven. De naaſte weg derwaards was door Amſterdam. Een Neef van Burgemeeſter van Beuningen, zyne Hoogheid verzellende, gaf zynen Oom kennis van 's Prinſen voorneemen, om door Amſterdam te trekken. Van Beuningen verzuimde niet, de andere Burgemeeſteren hiervan te verwittigen. Men beſloot, de middagmaaltyd voor zyne Hoogheid te bereiden; doch naderhand verſtaande dat hy niet voor vier uuren aankomen zou, vondt men geraaden, de middagmaaltyd in een nanoens-onthaal te veranderen. De gantſche Raad kwam, op 't verzoek van den Heere van Beuningen, byeen, op 't Stadhuis. Doch zyne Hoogheid, met vollen ren, van den Nieuwendyk, op den Dam komende, nam zynen weg digt langs de Waage, en ſcheen 't Stadhuis te willen myden. Drie Burgemeeſteren, *Cornelis Geelvinck*, Heer van Kaſtrikom, *Coenraad van Beuningen* en *Joan Huydecoper*, Heer van Maarſeveen, zynde den Heere *Joannes Hudde* afwezig, hadden naauwlyks zo veel tyd gehad, dat zy, ten Stadhuize afgetreden, de koets deeden ſtilhouden. De Heer Geelvinck, die thans voorzat in Burgemeeſters-Kamer, verzogt den Prins, dat hy hun de eer wilde aandoen van eenige ververſching, die op 't Stadhuis gereed gemaakt was, te komen nuttigen. Doch hy weigerde het fierlyk, zonder eenig teken van beleefdheid te geeven, dan dat hy 't hoofd een weinig voorwaards boog naar 't poortier van de koets: waarna hy, zonder zig eenigszins op te houden, de Kalverſtraat in, en ter Stad uit reedt. En deeze onvriendelykheid werdt genomen voor een blyk van 's Prinſen aanhoudend misnoegen op de Regeering van Amſterdam. Men wil ook, dat

1684. voor 't Stadhuis te willen aftreeden.

Hy rydt door de Stad, zonder

(*a*) BURNET *Vol.* I. *p.* 594.
(*b*) D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 81, 89, 96.
(*c*) D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 99, 107.
(*d*) D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 113.

1684. dit voorval Burgemeester van Beuningen, hier, by de Regeeringe, in ongunst bragt, alzo hy verzekerd hadt, dat zyne Hoogheid kwam met oogmerk om te spreeken van de bekwaamste middelen, om het onderling goed verstand te herstellen (*e*).

Men vaart voort met voor de verzekerdheid der Stad zorg te draagen.

Ondertusschen, duurde de bekommering nog hier ter Stede. De aangenomen Stads soldaaten bleeven in dienst, en Burgemeesteren werden, voor 't einde van October, op nieuws, gemagtigd, om, door het opmaaken van ingestorte wallen; door 't verplaatsen van 't geschut; door het toemaaken van de Amstelsluis, en andere bruggen en sluizen; door het stellen van paalwerk, of wat 'er meer noodig mogt zyn, alles te doen, wat tot het besluiten en verzekeren der Stad en der toegangen derwaards vereischt werdt (*f*). Ook tekenen sommigen aan, dat de zwakke plaatsen om de Stad met paalen bezet; de wallen met oorlogsbehoeften voorzien; geschut op zekere afstanden geplaatst; schuiten met geschut in den Amstel en andere wateren, en twee gewapende vaartuigen in 't Y gelegd werden: alle welke voorbehoedsels toegeschreeven werden aan de vrees, welke men hier hadt voor eene geweldige onderneeming des Prinsen van Oranje (*g*); die, egter of nooit beraamd geweest, of ten minste nooit ter uitvoeringe gebragt is.

't Getal der Predikanten wordt met een vermeerderd.

Den dienst der Predikanten alhier, sedert het bouwen der Ooster-Kerke, merkelyk zwaarder geworden zynde, vooral, om dat onder derzelver getal ook eenige ouden en zwakken gevonden werden; verzogt de Kerkenraad, in de Lente deezes jaars, om vermeerdering van Predikanten; waarop de Vroedschap besloot, het gewoone getal met een te verhoogen (*h*).

De Intrest van drie en een half op drie ten honderd verminderd.

Wat laater, werdt geraaden gevonden, den Intrest der Capitaalen, die ten laste van de Stad liepen, van drie en een half op drie ten honderd te verminderen, mids dat aan zulken, die hunne Capitaalen, tot deezen Intrest, niet aan de Stad begeerden te laaten, de aflosing derzelven aangebooden werdt (*i*).

Amsterdam kiest de zyde van Dordrecht, in een geschil met zyne Hoogheid en het Hof.

Zyne Hoogheid, zo men meende, onderregt, dat 'er, in 't benoemen der goede Luiden van Agten te Dordrecht, welk door de Gilden geschiedt, eenige onbehoorlykheden hadden plaats gehad, bragt te wege, dat eenige Gemagtigden uit den Hove derwaards gezonden werden, die, zonder de Wethouderschap te kennen, een begin maakten van het onderzoeken der Nominatie. 1684. Doch hun werdt, van Stads wege, belet, daarmede voort te vaaren, en zy genoodzaakt, onverrigter zaake, te rug te keeren. De Regeering van Dordrecht klaagde, sedert, over 't Hof, ter Vergaderinge van Holland, en werdt daarin ondersteund door de Stad Amsterdam, die verstondt, dat het Hof geen regtsgebied hadt in de Steden; schoon zy, van de andere zyde, het regt des Stadhouders wilde blyven handhaaven (*k*). Zy leverde zelfs, in den aanvang des vol- 1685. genden jaars, een uitvoerig Vertoog ter Vergaderinge van Holland over, waarin het regt des Stadhouders, om onderzoek te doen op de Nominatien, naauwkeuriglyk, werdt naargespoord, en onder anderen getoond, „ dat aan de Staaten stondt kennis te nee- „ men van de geschillen, die over de uit- „ gebreidheid en paalen van het Stadhou- „ derlyk gezag, tusschen den Stadhouder „ en de Steden, mogten voorvallen (*l*)." Doch eer de Staaten hierop eenig besluit namen, hadt zyne Hoogheid te wege gebragt, dat 'er, te Dordrecht, eene nieuwe Nominatie van goede Luiden van Agten gemaakt werdt; waaruit hy, terstond, de verkiezing deedt. Wy hebben, elders (*m*), omstandiglyk gehandeld van dit geschil, welk Amsterdam niet regelregt betrof; waarom te minder noodig is, dat wy 'er hier breeder van gewaagen zouden.

Zyne Hoogheid verzoent zig volkomenlyk met de Stad Amsterdam.

De Prins van Oranje, die ongaarne gezien hadt, dat de Stad zig voegde aan de zyde van Dordrecht, vatte nieuw misnoegen tegen haar op, toen zy, na 't sluiten van het twintigjaarig Bestand, sterk begon te dringen op vermindering van Landmagt, terwyl zy zig zeer geneigd toonde, om den aanbouw van Oorlogsschepen te helpen bevorderen. De Regeering besloot zelfs, geene penningen meer naar den Haage te zenden, tot betaalinge van 's Lands Krygsvolk; en de Ontvanger *David de Wilhem* kreeg last, om hiermede, tot nader bevel, op te houden (*n*): terwyl zy nieuwe zorg droeg voor de veiligheid der Stad, door het getal der gewoonlyke Ratelwagt, met tweehonderd man, te vermeerderen (*o*). Zy liet zig, nogtans, eerlang, overhaalen om van de afdanking af te zien, mids de aanbouw van zes en dertig Oorlogsschepen, waartoe, reeds in 't jaar 1682, beslooten was, sterker

(*e*) *Voiez* D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 113 *& suiv.* 119.
(*f*) Resol. Vroedsch. *Lr.* Q. 27 *Oct.* 1684. *f.* 193.
(*g*) D'AVAUX *Tom.* IV. *p.* 199.
(*h*) Resol. Vroedsch. *Lr.* Q. 20 *Maart* 1684. *f.* 67.
(*i*) Resol. Vroedsch. *Lr.* Q. 28 *Juny* 1684. *f.* 146.
(*k*) Resol. Vroedsch. *Lr.* Q. 7, 15 *Nov.* 18, 20 *Dec.* 1684. *f.* 196, 205, 212, 231.
(*l*) Resol. Vroedsch. *Lr.* Q. 8, 15 *Jan.* 6 *Febr.* 1685. *f.* 242, 258, 266. Munim.-Reg. *N.* 5. *f.* 370 *& seqq.*
(*m*) Vaderl. Hist. XV. *Deel*, *bl.* 259 *enz.*
(*n*) Resol. Vroedsch. *Lr.* Q. 19 *Maart* 1685. *f.* 290, 291.
(*o*) Resol. Vroedsch. *Lr.* Q. 30 *Dec.* 1684. 8 *Jan.* 1685. *f.* 232, 248.

1685. ker werdt voortgezet (*p*). Haar beſluit bragt veel toe, om haar te herſtellen in de gunſt van zyne Hoogheid, en de verzoening te volmaaken, die, in 't voorleeden jaar, gebrekkelyk gebleeven was. D'Avaux verhaalt, dat Burgemeeſter Hudde, die thans, als Oud-Burgemeeſter, aangebleeven was, en 't meeſte gezag hadt in de Stad, meer dan anderen, ſchroomde, den Prinſe te mishaagen. Ook vervreemdde de vervolging der Gereformeerden in Frankryk de Regenten van Amſterdam, meer en meer, van het volgen van maatregels, die met de inzigten en belangen van het Franſche Hof overeenkwamen, en tot hiertoe den Staat in vrede bewaard hadden. Voor 't einde des jaars, werdt de verzoening getroffen. Men beloofde, het voorgevallene, ter wederzyde, te zullen vergeeten. Ook zou men, volgens 't verhaal van d'Avaux, van den een' en den anderen kant, niets van gewigt in de Vergadering van Holland brengen, zonder 'er elkanderen, vooraf, over gehoord te hebben. Doch de Ambaſſadeur voegt 'er by, dat Burgemeeſter van Beuningen niet in 't Verdrag begreepen was. De Prins bleef te zeer op hem geſtoord: en hy hadt, ook in Amſterdam, in ver na, het aanzien niet, welk hy voorheen aldaar gehad hadt (*q*). Wy laaten egter deeze byzonderheden, die alleen op 't gezag van d'Avaux ſteunen, geheellyk voor zyne rekening. Gelyk ook ter zyner verantwoordinge blyft de vertelling, dat de Prins, na 't ſluiten van 't Verdrag, gaarne gezien zou hebben, dat men hem verzogt hadt, in Amſterdam te komen: doch dat, zulks door zyne vrienden in de Vroedſchap gebragt zynde, aldaar beſlooten werdt, dit bezoek, onder voorwendſel van het ongunſtig jaargetyde, beleefdelyk, van de hand te wyzen (*r*). Immers, ik vind hiervan geene melding altoos, in de *Regiſters van de Vroedſchap*.

Blyft misnoegd op Burgemeeſter van Beuningen.

De Stad verdedigt zig, wegens eene beſchuldiging van 't Engelſche Hof, als of zy de ondernemming des Hertogs van Monmouth

Karel de II., Koning van Groot-Britanje, in February deezes jaars, overleeden zynde, was opgevolgd, door zynen Broeder, *Jakob den II.*, die den Roomſchen Godsdienſt beleedt. De Prins van Oranje, Schoonzoon des Konings, was nooit onverſchillig geweeſt, omtrent den toeſtand der zaaken in Engeland; doch begon 'er zig nu ernſtiger mede te moeijen. En meenen eenigen, dat hy niet onkundig geweeſt zy van den aanſlag tegen de Regeeringe van Koning Jakob, die, in den voorzomer deezes jaars, door den *Hertog van Monmouth*, natuurlyken Zoon van Karel den II., ondernomen werdt. Monmouth hadt zig, eerſt in den Haage, en daarna, zeer in 't heimelyk, te Amſterdam onthouden, daar hy den toeleg beraamde, met den *Graaf van Argyle*, die insgelyks herwaards geweeken was (*s*). De laatſte bekwam hier, zo Burnet ſchryft, honderd duizend guldens van eene ryke Weduwe, en kogt 'er voorraad van krygsbehoeften voor, met welken hy, in 't midden van May, naar Schotland zeilde. Monmouth volgde hem, omtrent drie weeken laater, zig begeven hebbende aan boord van een klein Oorlogsſchip van dertig ſtukken, welk hier ter Stede van *Klaas Jakobszoon de Vries* gekogt, en de *Helderenberg* genaamd was. Het werdt gevoerd door den Kapitein *Pieter Abrahamszoon Brakel*. De Regeering van Amſterdam hadt geene kennis gekreegen van deeze uitruſting, voor dat het te laat, en de Helderenberg reeds vertrokken was. Zy hadt zelfs niet geweeten, dat Monmouth zig in de Stad onthieldt; doch 'er, op 's Konings begeerte, onderzoek naar gedaan, met oogmerk om hem te doen vertrekken, zo men hem hadt konnen vinden. Zelfs was zeker Blaauwboekje, genaamd *An impartial Enquiry*, of *Onzydig Onderzoek*, welk, waarſchynlyk, door de vrienden des Hertogs van Monmouth, verſpreid was, en ſcherpe beſchuldigingen inhieldt tegen Karel den II., die toen nog leefde, en deszelfs Broeder, den Hertog van Jork, hier ter Stede, den zesden February, door 't Geregt verbooden (*t*). Al 't welke bewees, dat men, te Amſterdam, den Koning van Groot-Britanje niet ongeſtraft wilde laaten hoonen. Monmouth, in 't weſten van Engeland geland zynde, hadt zig, terſtond, voor *Koning* doen uitroepen, en eene Oorlogsverklaaring tegen Jakob den II. in 't licht gegeven, die ook hier te Lande verſpreid; doch terſtond, door 't Hof, en ook door 't Geregt van Amſterdam (*u*), verbooden werdt. Men weet, hoe beide Monmouth en Argyle hunne roekelooze onderneeming, ſedert, met den hals geboet hebben (*v*). Koning Jakob klaagde zeer over de Regeering van Amſterdam, die 't ſchip den Helderenberg niet in beſlag genomen hadt, ſchoon het, door den Engelſchen Gezant *Skelton*, verzogt, en door de Staaten bevolen geweeſt was. Doch de Stad verdedigde zig zo volkomenlyk, in eenen brief aan de Staatſche Gezanten in Engeland, dat 'er 't Hof, zo 't ſcheen, genoegen

1685. begunſtigd hadt.

(*p*) *Zie* Vaderl. Hiſt. XV. *Deel*, *bl.* 283 *enz.*
(*q*) Negociat. *du* Comte d'Avaux *Tom.* V. *p.* 137, 189, 190, 191.
(*r*) d'Avaux *Tom.* V. *p.* 205.
(*s*) *Zie* Vaderl. Hiſt. XV. *Deel*, *bl.* 296.
(*t*) Kenrb. Q. *f.* 87.
(*u*) Keurb. Q. *f.* 92 *verſo.*
(*v*) *Zie* Vaderl. Hiſt. XV. *Deel*, *bl.* 300 *enz.*

1685. gen in nam. Kapitein Brakel, eenen tyd lang te Londen in hegtenis gezeten hebbende, verwierf zelfs, ten laatste, vergiffenis van den Koning. Doch 't fchip de Helderenberg, van eigenaar veranderd, en, op 't einde des jaars, voor deeze Stad gekomen zynde, werdt daar in beflag genomen, en ten behoeve des Konings verbeurd verklaard. De tegenwoordige eigenaar werdt nogtans, uit 's Lands kaffe, met elfduizend guldens, fchadeloos geftelt (*w*).

De Stad verkrygt Octroi tot verbetering van den weg tusfchen Duivendrecht en Abkoude.

Burgemeefteren van Amfterdam, geraaden gevonden hebbende, den weg tuffchen Duivendrecht en Abkoude, die zeer vervallen was, te herftellen, en om den zelven rydbaar te maaken, eene Valbrug te leggen over de Ringfloot van de Diemermeer; verwierven, op den drie en twintigften Maart deezes jaars, Octroi van 's Lands Staaten, om de Landeryen, tot verbreedinge van den weg vereifcht, van de eigenaars, volgens fchatting van de Geregten, te mogen overneemen, en om, tot vergoedinge der onkoften, eenen draaglyken Tol te mogen heffen (*x*). Men trof, op den eenentwintigften May des volgenden jaars, eene Overeenkomft met de Poldermeefters en Ingelanden van de groote Duivendrechtfche Polder, wegens het gebruik en de hoogte van den nieuwen weg: en de weg- en brugtol werden, ten zelfden tyde, geregeld (*y*).

't Verval der Latynfche Schoole herfteld.

De twee Latynfche Schoolen, die, al federt eenige jaaren, tot één gebragt waren (*z*), vervielen egter tegenwoordig zo zeer, door de opregting van andere byzondere Latynfche Schoolen, waarin beter onderwys gegeven werdt, dat Burgemeefteren en Raad, in Maymaand deezes jaars, te raade werden, den tegenwoordigen Rector te beweegen, om van zyn ampt af te ftaan, en hem en den anderen Meefteren, welken men mogt goedvinden te ontflaan, een behoorlyk jaargeld toe te leggen. Men befloot, wyders, naar bekwaame mannen om te zien, om de plaatfen der bedankten te vervullen; en, op dat men hierin te beter flaagen zou, de wedde van Rector en Meesters te verhoogen (*a*).

't Herroepen van 't Edict van Nantes geeft gelegenheid, dat

Het Edict van Nantes, waarby den Gereformeerden, in den jaare 1598, vryheid van Godsdienftoefeninge in Frankryk toegeftaan was, in October deezes jaars, zynde ingetrokken, begon de vervolging aldaar, op nieuws, heviger dan te vooren. Gebooren Hollanders, die zig in Frankryk hadden nedergezet, werden zelfs niet verfchoond. Het vlugten werdt nog algemeener dan het geweeft was. Kort te vooren, hadt men, in Frankryk, en byzonderlyk te Bourdeaux en te Rouan, beflag gelegd op de bezittingen van veele Gereformeerde Koopluiden, die penningen en goederen van Hollandfche Koopluiden onder zig hadden. Zeftig Amfterdamfche Koopluiden hadden zig, in September, met een Smeekfchrift vervoegd aan Burgemeefteren, om, door derzelver voorfpraak, herftelling van fchade te bekomen. De Penfionaris Hop fprak 'er over met den Graave d'Avaux, die goede woorden gaf (*b*). Doch ik vind niet aangetekend, welk een gevolg deeze zaak gehad hebbe. De Regeering van Amfterdam verzuimde, ondertuffchen, niets, om de Franfche vlugtelingen hier wel te ontvangen. In October, befloot zy, aan agt van de bekwaamfte Predikanten onder dezelven, elk tweehonderd guldens 's jaars toe te leggen, mids zy zig hier ter Stede onthielden, en den Predikdienft waarnamen (*c*): en in January des volgenden jaars, werdt gelyke fomme aan nog vier anderen toegelegd (*d*). By de verdeeling, die, naderhand, door de Staaten van Holland, op het onderhouden der gevlugte Franfche Predikanten, werdt gemaakt, werden 'er aan Amfterdam zestien toegeweezen (*e*). Aan *Jean Cabrier*, die hier de Taffetas *luftreerde*, zo goed als te Lions, werdt een gefchenk van vyfhonderd guldens, en tweehonderd guldens jaarlyks toegelegd, mids hy zyne konft aan geene buitenluiden leerde (*f*). De twee jaarlykfche Collecten ten behoeve der Franfche vlugtelingen, die, in 't jaar 1683, voor twee jaaren, vergund waren, werden, na 't herroepen van 't Edict van Nantes, nog voor twee jaaren, toegeftaan (*g*). En alzo het getal dier Vlugtelingen, na dien tyd, zo fterk toenam, dat de Walfche Kerk te klein bevonden werdt, om het zelve te bevatten, werdt het Schermfchool op de Prinfengraft by 't Molenpad tot eene tweede Kerk bekwaam gemaakt, en van Stads wege, twee fteenen wooningen voor dezelve, tot gebruik der Diaconie en voor den Kofter, gefchikt (*h*). Aan de maakers van gouden, zilveren, zyden en wollen Stoffen werdt plaats tot het opregten van werkhuizen gefchonken (*i*). Te Rotterdam, volgde men den

1685. zig, op nieuws, veele Franfche vlugtelingen herwaards begeeven.

Hunne Predikkanten worden van onderhoud voorzien.

Andere voordeelen hun, hier ter Stede, toegevoegd.

't Schermfchool wordt tot eene nieuwe Kerk voor hun bekwaam gemaakt.

(*w*) *Zie* Vaderl. Hift. XV. *Deel*, *bl.* 304 *enz.*
(*x*) III. Privileg. boek, *f.* 120 *verfo.* Handv. *bl.* 435. *verg.* Groot-Memor. N. VII. *f.* 147.
(*y*) Handv. *bl.* 435, 436.
(*z*) *Zie* hier na, *in de Befchryv. der* LATYNSCHE SCHOOLE.
(*a*) Refol. Vroedfch. *Lr.* Q. 28 *May* 1685. *f.* 299.
(*b*) D'AVAUX *Tom.* V. *p.* 153, 155, 163.
(*c*) Refol. Vroedfch. *Lr.* Q. 13 *Oct.* 1685. *f.* 346.
(*d*) Refol. Vroedfch. *Lr.* R. 5 *Jan.* 1686. *f.* 40.
(*e*) Holl. Merc. *van* 1686. *bl.* 128.
(*f*) Refol. Vroedfch. *Lr.* R. 23 *Oct.* 1685. *f.* 4.
(*g*) Refol. Vroedfch. *Lr.* R. 9 *Nov.* 1685. *f.* 6.
(*h*) Refol. Vroedfch. *Lr.* R. 22 *Dec.* 1685. *f.* 33.
(*i*) Refol. Vroedfch. *Lr.* R. 27 *April* 1686. *f.* 100.

1685. den zelfden voet. De Franſche handwerken werden, in zo grooten getale, overgebragt naar Amſterdam, naar Rotterdam en elders, dat de Ambaſſadeur d'Avaux zulks met geene goede oogen kon aanzien, en 'er deerlyk over klaagde, in zyne brieven (*k*).

Men zoekt vryen uittogt uit Frankryk te verwerven voor Hollanders, en byzonderlyk voor Amſterdammers.

De Kooplluiden hier te Lande deeden, ondertuſſchen, hun beſt, om Paspoorten te verkrygen van den Koning van Frankryk, voor zulken hunner bloedvrienden, die onder 't gebied van den Staat gebooren waren, en zig in Frankryk hadden nedergezet, zonder aldaar *genaturaliſeerd* te zyn: 't welk, meen ik, ſomtyds gelukte. Een Amſterdamſch Koopman, *Vincent* genaamd, verzogt zulk een Paspoort voor zynen broeder, die eene Papiermaakery by Angoulême hadt, waaraan wel vyfhonderd arbeiders de koſt wonnen (*l*). En ik meen, dat hem zyn verzoek toegeſtaan werdt. De Regeering van Amſterdam ſprak zelve voor eenige luiden van naame, welker bloedvrienden hier ter Stede in de Regeeringe waren: en onder anderen, voor Mevrouwe *van Oudshoorn*, die reeds zeventig jaaren bereikte, en wiens man verlof voor den tyd van zes maanden hadt, om zig buiten 't Koningkryk te onthouden; voor den Heere *van Heemſtede*, die ook reeds buiten Frankryk was; doch aldaar nog eenig goed hadt; voor Mevrouwe de *Weduwe van der Meer* en voor den Heere *ter Smitten*, die geen van beide *genaturaliſeerd* waren. Voorts, verzogt de Stad vergiffenis en vryheid voor den Heer *Dutry*, die in hegtenis genomen was, om dat hy de kinderen van den Heer *de la Sabliere*, een' vlugteling, naar 't ſchynt, in zyne herberge bewaard hadt. D'Avaux ſtelde 't verzoek der Heeren van Amſterdam gunſtiglyk voor aan den Koning (*m*): en 't ſchynt, dat 'er, ten minſte gedeeltelyk, in bewilligd is. Wat laater, verzogt een Burgemeeſter van Amſterdam vryen uittogt voor de vrouw en kinderen van eenen zyner nabeſtaanden, *van den Boſch* genaamd, die uit Frankryk geweeken was (*n*). De Staaten Generaal hadden, te vooren, verzogt om de vryheid van twee Hollanders, de Heeren *Ploos van Amſtel* en *van Huſſen*, die, beſchuldigd dat zy eenige Franſche Gereformeerden hadden helpen ontvlugten, in Frankryk, in hegtenis genomen waren (*o*): en ik meen, dat ook dit verzoek hun toegeſtaan is. De vlugtelingen, die herwaards kwamen, bragten, zo zy eenig vermogen hadden, zo veel van hunne goederen mede als zy konden, of maaktenze, voor hun vertrek, in wiſſelbrieven over (*p*). En naardemaal veelen van hun zig genegen toonden, om aan deeze Stad eenige penningen op Lyfrente te geeven, werdt beſlooten, hun daarmede te geryven; een honderd en vyftig duizend guldens van hun op te neemen, en jaarlyks van honderd guldens te geeven

1686. De Stad neemt eenig geld van de vlugtelingen op Lyfrente.

Op een lyf van 10 jaaren en daar onder			f 4. — —
van 10 tot 15 jaaren	—	—	= 4. 2 —
— 15 — 20	—	—	= 4. 5 —
— 20 — 25	—	—	= 4. 7 —
— 25 — 30	—	—	= 4. 9 —
— 30 — 35	—	—	= 4. 12 —
— 35 — 40	—	—	= 4. 16 —
— 40 — 45	—	—	= 5. 2 —
— 45 — 50	—	—	= 5. 10 —
— 50 — 55	—	—	= 6. — —
— 55 — 60	—	—	= 6. 14 —
boven de 60	—	—	= 7. 14 —

Men hadt, reeds te vooren, eenige penningen van de Franſche vlugtelingen op Intreſt genomen. Doch nu beſloot men eerſt, tot het geeven van Lyfrenten. Men nam egter geen hooger Capitaal dan zesduizend guldens op één lyf, en maar op een perſoon uit uit elke familie, die nog verklaaren moeſt, dat dit Capitaal hem alleen in eigendom toekwam (*q*).

1686. Burgemeeſter van Beuningen verzoekt, van zyne ampten ontſlaagen te worden.

Omtrent den aanvang deezes jaars 1686, verſcheen de Oud-Burgemeeſter *Coenraad van Beuningen*, die, zo men op 't verhaal van D'Avaux ſtaat maaken moge, nog in de ongunſt ſtondt van zyne Hoogheid, en wiens aanzien in de Stad ook ſterk afgenomen was, in de Kamer van Burgemeeſteren, verzoekende, van zyne ampten van Burgemeeſter en Vroedſchap ontſlaagen te worden. 't Verzoek werdt in den Raad gebragt, daar eenige Heeren benoemd werden, om de Privilegien naar te zien, en te onderzoeken, of, en in hoe verre, in de begeerte van den Heere van Beuningen bewilligd kon worden, en of het ook tegen den inhoud der Privilegien ſtreede (*r*)? Doch ik vind niet, dat 'er verſlag van deeze Commiſſie gedaan zy aan den Raad, en gevolgelyk ook niet, dat 'er eenig nader beſluit op genomen zy. Zeker is 't nogtans, dat hy, die, den eerſten February des jaars 1685, als Burgemeeſter afgegaan was, ſedert, niet wederom verkooren werdt. Doch zyne Vroedſchaps-plaats werdt niet vervuld, dan na zyn overlyden (*s*). Hy verhaalt zelf, in een' zyner gedrukte *Zendbrieven*, den agtſten January des jaars 1689 geſchreeven (*t*), dat hy toen drie

(*k*) D'Avaux *Tom.* V. *p.* 267. *Tom.* VI. *p.* 93.
(*l*) D'Avaux *Tom.* V. *p.* 193.
(*m*) D'Avaux *Tom.* V. *p.* 303, 304. *Tom.* VI. *p.* 13.
(*n*) D'Avaux *Tom.* VI. *p.* 15.
(*o*) D'Avaux *Tom.* V. *p.* 253.
(*p*) D'Avaux *Tom.* VI. *p.* 105.
(*q*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* R. 15 *Aug.* 1686. *f.* 154.
(*r*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* R. 5 *Jan.* 1686. *f.* 36.
(*s*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* W. 28 *Jan.* 1694. *f.* 262.
(*t*) *Bladz.* 17.

1686. drie jaaren van de Regeeringe ontſlaagen geweeſt was, en zig, in dien tuſſchentyd, zeer op de zaaken der Ooſtindiſche Maatſchappye, van welke hy Bewindhebber was (*u*), toegelegd hadt. Hy hadt ook ſterk in de Ooſtindiſche Actien gehandeld; doch met zulk een' ongelukkigen uitſlag, dat de zwaare ſchade, die hy op deezen handel leedt, hem het verſtand krenkte. Men beſpeurde hiervan taſtelyke blyken, in den Herfſt des jaars 1688, toen hy een Geſchrift ontwierp over het duizendjaarig Ryk van Chriſtus, welk hy hieldt, in 't kort, te zullen opgeregt worden. Hy ſchreef, naderhand, over deeze ſtoffe, donkerlyk en verwardelyk, aan Burgemeeſteren en Schepenen, die ligtelyk zagen, waar het den ongelukkigen Heere haperde. Men liet toe, dat hy, in zyn huis, opgeſlooten en bewaard werdt, daar men zig van geneesmiddelen bediende, om hem te herſtellen. Doch hy beweerde, dat hy gezond was van lighaam en geeſt, en nam zeer euvel, dat hem, op den zeventienden October des gemelden jaars, met geweld, een ader geopend was. Hy wiſt wel, dat hy geen bewind over zyne middelen hadt, zynde het zelve, op den twintigſten der gemelde maand, door Schepenen, aan zyne Huisvrouwe, *Joanna Bartholotti van den Heuvel*, en eenige anderen, geduurende zyne ongeſteldheid, opgedraagen (*v*). Doch hy verbeeldde zig, dat hy nog zeer ryk was, en zag groote winſten te gemoet op zyne beleende Actien, die hy den armen, der Stad, of den Prinſe van Oranje, voor 't Land, aanboodt. Doch hy klaagde, dat niemant dezelven aanvaarden wilde: 't welk hy voor een wonderwerk aanzag. Doch daarvoor hieldt de ongelukkige byna alles wat omtrent hem gebeurde, en onder anderen, dat niemant hem aanſprak, of zyne redenen onderzogt; dat millioenen, gelyk hy zig uitdrukte, by misrekening, oordeelden, dat vierduizend guldens in de Ooſtindiſche Maatſchappy zesduizend guldens 's jaars winſt gaven; en dat, op zyn kloppen, ſchreeuwen en weeklaagen by nagt, niemant der buuren ten bedde uit gereezen was. Alle deeze en meer andere blyken zyner krankzinnigheid vindt men in zyne eigen gedrukte *Brieven* (*w*), die allen, in of kort voor zynen ongelukkigen toeſtand, geſchreeven zyn. Door wien, of met welk oogmerk, zy gedrukt en uitgegeven zyn, is my onbekend. De ongelukkige Heer heeft nimmermeer het gebruik van zyn verſtand wedergekreegen, en is, op den twintigſten October des jaars 1693, overleeden. In zyne vroege jeugd (1), hadt hy grooten trek gevoeld, tot een ingetoogen en afgezonderd leeven. En weet men, by overlevering, dat hy, toen, beproefde, dat hy zig, voor vyfendertig of veertig guldens in 't jaar, van voedſel voorzien kon. Hy vervoegde zig toen ook in 't gezelſchap der Rynsburgeren, welk ten huize van *Frans Joachimszoon Oudaen*, Bakker te Rynsburg, en Vader van den beroemden Digter *Joachim Oudaen*, byeen kwam; daar hy eens eene ernſtige redevoering deedt, aanwyzende, hoe een Chriſten wandelen moeſt, om God, *naar het Boek*, zo noemde hy de Schriftuur, te behaagen. Omtrent deezen tyd, kreeg hy ook kennis aan *Johan Hartigvelt*, Zoon van *Kornelis Hartigvelt*, Burgemeeſter van Rotterdam, *voor wien men*, zeide hy, *inſtaan kon, dat hy naar het Boek leefde.* Ook aan *Daniel de Breen* en anderen, van welke luiden hy 't gevoelen van het duizendjaarig Ryk overgenomen hadt, welk hem, toen hy, in zynen ouderdom, zyner zinnen byſter geworden was, wederom in den geeſt ſchynt opgekomen te zyn. Met Joachim Oudaen, hadt hy ook, ſedert het bywoonen der Rynsburgſche Vergaderinge, altoos kennis gehouden (*x*).

Hy wordt zyner zinnen byſter.

1686. Berigt van zyn gedrag, in zyne vroege jeugd.

De Regenten van 't Gaſthuis deezer Stad hadden, in den aanvang des jaars 1686, waartoe wy nu wederkeeren, verlof gekreegen, om de Kerk, die van ouds aan 't Gaſthuis behoord hadt, te vergrooten, en te gelyk, om zekere Huizen en Land van 't Gaſthuis te verkoopen, en de penningen, daarvan komende, te beſteeden aan Obli-

De Gaſthuiskerk wordt vergroot.

ga-

(*u*) Groot-Memor. N. VII. *f.* 25.
(*v*) Reſol. Vroedſch. *Lit.* S. 20, 22 *Nov.* 1688. *f.* 181, 183.
(*w*) Zendbr. *van den* Hr. C. v. B. *bl.* 1, 2, 3, 7, 8, 9, 17, 18. Zendbr. *aan* C. v. H. *bl.* 2, 4, 7, 12.

(*x*) D. V. HOOGSTRATEN Leven van Joachim Oudaen, *bl.* 39, 42, 50.

(1) De Heer VAN BEUNINGEN ſchryft, in zynen *Zendbrief aan* C. v. H., waarſchynlyk *Coenraad van Heemskerk*, die den eerſten November des jaars 1688 gedagtekend is, dat hy toen zes en zeſtig jaaren oud was; hy zou, derhalve, nog geene twintig jaaren moeten bereikt gehad hebben, indien zyn ſtil en afgeſcheiden leeven, en zyn bywoonen der Rynsburgſche Vergaderinge, gelyk HOOGSTRATEN ſchryft (*Leven van Joachim Oudaen*, bl. 39.) *in of omtrent den jare* 1640, is voorgevallen. Doch ik vermoed, dat HOOGSTRATEN den tyd te vroeg geſteld heeft. Immers, ik lees, in zekere *Aantekeningen* van den Heere GERRIT SCHAEP PIETERSZ., in 't jaar 1638 Schepen en Raad geworden, dat de Heer van Beuningen, in 't jaar 1643, Secretaris van Amſterdam geworden zynde, niet voor 't jaar 1650, afſtand van dit ampt deedt, en tot in 't jaar 1651 een afgezonderd leeven leidde: waarna hy, in 't laatſtgemelde jaar, tot Penſionaris zynde aangeſteld, terſtond in gewigtige Staatshandelingen gebruikt werdt. Zyn verblyf te Rynsburg ſchynt, derhalve, in 't jaar 1650 en 1651, te moeten geplaatſt worden.

1686. gatien, ten laſte van openbaare Comptoiren loopende, waarvan zy zig grooter Intreſt beloofden (*y*). Ten zelfden tyde, werdt, ten behoeve van allen, die het mogt aangaan, door Burgemeeſteren verklaard, dat het Gaſthuis alleenlyk een Gaſthuis was, waarin behoeftige kranken ontvangen werden, en geene Proveniers, die iet voor koſt of geryf betaalden (*z*).

't Gaſthuis wordt verklaard geen Proveniershuis te zyn.

Henrik Caſimir, Prins van Naſſau en Erf-Stadhouder van Friesland, der Regeeringe van Amſterdam, op den zevenentwintigſten July deezes jaars, kennis gegeven hebbende, dat zyne jonggebooren Dogter, den volgenden dag, plegtiglyk ſtondt gedoopt te worden, en dat hy de Stad, als Gevader, daarby dagt te doen repreſenteeren; zo werdt by den Raad beſlooten der jonge Prinſeſſe, tot eene pillegave, te vereeren een' lyfrentebrief van zeshonderd guldens jaarlyks, leggende in eene gouden doos, en daarenboven vyfhonderd guldens te ſchenken in de Kraamkamer (*a*).

De Stad ſtaat Gevader over eene Dogter van den Prinſe van Naſſau.

De Staaten 's Lands van Utrecht met Burgemeeſteren van Amſterdam zynde overeengekomen, om een' bekwaamen wagenweg te maaken tuſſchen de twee Steden, mids daartegen heffende eene behoorlyke Gabelle, en deeze weg ook moetende loopen over Slootdyk, door het Geregt van Kroonenburg; zo verzogt en verwierf *Antonis van Lynden*, *Heer van Kroonenburg*, *Loenen* enz. Octroi van de Staaten van Holland, gedagtekend den dertigſten May, om den weg over Slootdyk ook te mogen maaken en onderhouden, waartegen hem, insgelyks, eene bepaalde Gabelle werdt toegelegd. En dit Octroi, als de Stad eenigszins betreffende, is, in eene van de *Stads Regiſters* (*b*), te boek geſteld.

Octroi op een gedeelte van den Wagenweg op Utrecht.

De Volkplanting van Suriname, waarin de Stad een derde gedeelte bezat, van tyd tot tyd, meerder voordeel beloovende, ſchroomden Burgemeeſteren en Raaden niet, de Commiſſariſſen, die, van Stads wege, 't bewind der *Societeit* of des Genootſchaps hadden, te magtigen, om, nu en dan, voor korten tyd, eenige penningen op te neemen, en zelfs den Heere van Sommelsdyk, die voor een derde eigenaar en daarbenevens Gouverneur der Volkplantinge was, op goede verzekering, eene aanzienlyke ſomme te ſchieten (*c*). Op 't einde deezes jaars, werdt, onder anderen, beſlooten, de inlaag in 't Genootſchap, voor ieder der drie deelgenooten, met agtentwintigduizend guldens te verhoogen; by welke gelegenheid, de Stad den Heere van Sommelsdyk, tot voldoening van zyn aandeel in deeze verhooging, wederom veertienduizend guldens opſchoot (*d*).

De inlaag in de Societeit van Suriname wordt verhoogd.

1686.

In November deezes jaars, werdt ontdekt, dat, uit de Wiſſelbank deezer Stad, ſedert eenige jaaren, wel drie-enveertigduizend zevenhonderd en zeventig guldens geſtolen waren. Burgemeeſteren, die, van wege de Stad, voor de ſchade inſtonden, ſpaarden geene moeite, om de handdaadigen te ontdekken, en te doen ſtraffen (*e*): 't welk hun ook, meen ik, ten deele, gelukt is.

De Wiſſelbank wordt beſtoolen.

Omtrent den aanvang des jaars 1687, ontſtondt 'er geſchil tuſſchen den Hoogen Raad en 't Hof, waarin de Regeering van Amſterdam ook eenig deel nam, en welk hooger zou geloopen hebben, zo 't niet, by tyds, door 's Lands Staaten zelven, bygelegd geworden was. *Adriaan Bouwman*, Predikant te Alfen, was, over zekere my onbekende misdaad, voor 't Hof in regten betrokken. Eenige Leden der Gemeente hadden zig, ſedert, vervoegd aan de Claſſis van Woerden en Neder-Rynland, waartoe de Predikant van Alfen behoorde, met verzoek, dat zy de zaak tuſſchen den Leeraar en hen, tot de meeſte ſtigtinge, wilde afdoen. De Claſſis verwierf 'er verlof toe van 't Hof; doch zat 'er naauwlyks over, of daar kwam bevel van den Hoogen Raade, om 'er mede ſtil te ſtaan. De oude en nieuwe Kerkenraad van Alfen hadt dit bevel weeten te verwerven. Doch de eerſtgemelde Leden der Gemeente wiſten te wege te brengen, dat 'er, op naam van zyne Hoogheid, midsgaders Preſident en Raaden van den Hove, brieven kwamen aan de Claſſis, gedagtekend den twintigſten February, om de zaak met den Predikant af te doen, zonder zig aan 't bevel van den Hoogen Raade, ten tegendeele gegeven, eenigszins te kreunen. De Hooge Raad zig, door deeze brieven, ten hoogſte beledigd agtende, verleende een nieuw * bevel, waarby de oude en nieuwe Kerkenraad herſteld werden in 't bezit van Kerkelyke zaaken te mogen afdoen, voor dat dezelven in de Claſſis gebragt mogten worden. De Raadsheeren *Cornelis Hop* en *Vincent van Bronkhorſt*, beide burgers van Amſterdam, werden, door den Hoogen Raade, gemagtigd, om dit bevel ter uitvoeringe te brengen. Zy begaven zig naar Alfen, daar zy bevel gaven tot her-

De Stad neemt deel in zeker geſchil tuſſchen den Hoogen Raad en 't Hof. 1687.

* *Mandement van Complainte.*

(*y*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* R. 16 *Jan.* 1686. *f.* 50, 51.
(*z*) Handv. *bl.* 272.
(*a*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* R. 15 *Aug.* 1686. *f.* 156.
(*b*) III. Privilegieb. *f.* 121. *en* Handv. *bl.* 439.
(*c*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Q. 14 *Febr.* 2 *July* 1685. *f.* 278, 310.
(*d*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* R. 3 *Dec.* 1686. *f.* 202.
(*e*) Groot-Memor. *N.* VII. *f.* 160.

1687. herſtelling van alles, wat verkeerdelyk gedaan was, op eene boete van honderd gouden Ducaaten, jegens de hooge Overheid te verbeuren; te gelyk de Brieven van den Hove, waarby de Claſſis gemagtigd was om over de zaak te zitten, naar zig neemende. Maar 't Hof kreeg zo dra geene kennis van 't gebeurde, of het dagvaardde de Raadsheeren Hop en van Bronkhorſt in perſoon, en beval hun de brieven van aanſchryvinge aan de Claſſis aan eenen der Secretariſſen van den Hove te rug te geeven, en de pen te haalen door de woorden, hierop ſlaande, in de brieven, waarby de Hooge Raad den Kerkenraad van Alſen herſteld hadt in 't regt of bezit, welk denzelven betwiſt werdt. De Hooge Raad, 't bedryf van 't Hof aanziende als eene blykbaare inbreuk op hunne waardigheid en gezag, vervoegde zig aan de Staaten van Holland, met verzoek, dat het Hof in 't ongelyk mogt worden geſteld. De Heeren Hop en van Bronkhorſt, niet gezind om in perſoon te verſchynen, voor 't Hof, en bedugt voor verderen hoon, begaven zig naar Amſterdam, en klaagden der Regeeringe het ongelyk, welk men hun aandeedt. Burgemeeſteren trokken zig de zaak hunner burgeren aan; ſchreeven, den negenden Juny, in hun voordeel, aan de Staaten, en verzogten „ dat hunne Edele „ Groot-Mogendheden den Provinciaalen „ Raaden wilden beveelen, ſchriftelyk aan „ te wyzen, op wat gronden dezelven zig „ zo veel gezags aanmaatigden over Ge„ magtigden van den Hoogen Raade, in „ zaaken derzelver ampt betreffende." Ook begeerden zy „ dat den Procureur-Gene„ raal mogt gelaſt worden, voor de Heeren „ Staaten open te leggen, wat hy in te „ brengen hadt tegen de Heeren Hop en „ van Bronkhorſt," die, ondertuſſchen, verklaard hadden, dat hun het waarneemen van hun beroep niet te vergen was, zo lang zy 't niet, met veiligheid voor hunne perſoonen, doen konden. De verdeeldheid zou hooger geloopen hebben, zo niet de Staaten, met zyne Hoogheid hebbende geraadpleegd, eenen middelweg ingeſlaagen, en op den zeventienden Juny bevolen hadden, „ dat de Hooge Raad de brieven van aan„ ſchryvinge aan 't Hof te rug geeven zou, „ de pen haalende door de woorden in hun „ bevel, die op deeze brieven ſloegen; dat „ het Hof zou intrekken de dagvaarding in „ perſoon, aan de twee Raadsluiden, Hop „ en van Bronkhorſt, gedaan, de aantekeningen van 't gene daarop gevolgd was, „ doende ligten uit de rolle; en dat, zo 't „ Hof mogt willen voortgaan, om de Clas„ ſis tot het afdoen der hangende zaake te „ magtigen, de Predikant, of wie 'er zig 1687. „ meerder by bezwaard vondt, zig zou mo„ gen vervoegen aan de Staaten zelven; die „ deswege zulk eene ſchikking zouden maa„ ken, als zy zouden bevinden te behooren „ (*f*)." De Heeren Hop en van Bronkhorſt, hierdoor genoegzaame vergoeding ontvangen hebbende, voor den hoon, hun aangedaan, begaven zig wederom naar den Haage, en tot het waarneemen van hun beroep.

Brand te Durgerdam.

's Nagts tuſſchen den vyfden en zesden May, was 'er een hevige brand ontſtaan in het Dorp Durgerdam, aan de overzyde van 't Y, in 't gezigt van Amſterdam, gelegen. Omtrent driehonderd huizen werden aan koolen gelegd. De Kerk, een Zaagmolen, en weinige huizen aan den Zuidooſtkant bleeven ſtaan. 't Ongeluk was veroorzaakt, door 't aanglimmen van doove koolen, in een hutje aan den Ooſtkant van 't Dorp, en de vlam was, door eenen ſtyven Ooſtenwind, ſterk aangeblaazen (*g*). De Regeering van Amſterdam gaf, in de Lente des volgenden jaars, aan die van Durgerdam verlof, om, hier ter Stede, te mogen bekend maaken, dat zy eene Lotery, ten behoeve der verarmde ingezetenen, hadden opgeregt (*h*): uit de winſt van welke, naderhand, de verbrandde wooningen wederom werden opgetimmerd.

Raadpleegingen op het weeren van den ſtank in de wateren deezer Stad.

Omtrent deezen tyd, werdt, in de Vroedſchap van Amſterdam, wederom ernſtelyk geraadpleegd op het weeren of voorkomen van den ſtank, in de wateren deezer Stede; waarop, eerlang, een ontwerp gemaakt (*i*) en in den Raad gebragt en goedgekeurd werdt. Burgemeeſteren en Theſaurieren werden, ten zelfden tyde, gemagtigd, om het ter uitvoeringe te brengen, en daartoe, van Stads wege, de noodige penningen te gebruiken (*k*).

Voorwaarde op het ſlegten van de ſchans te Nieuwerſluis, door de Stad ontworpen.

De Staaten 's Lands van Utrecht hadden, al ſedert eenigen tyd, op de Staaten van Holland begeerd, dat de ſchans, die, in 't jaar 1672, aan de Nieuwerſluis, op Stigtſchen bodem, aangelegd was, wederom mogt geſlegt worden. In dit verzoek werdt, eindelyk, bewilligd. Doch de Stad Amſterdam hadt verſtaan, dat zulks, onder anderen, onder deeze voorwaarde, behoorde te geſchieden: „ dat aan 't oordeel der „ Staaten van Holland ſtaan zou, te over„ weegen, of de nood, t'eenigen tyde, ver„ eiſchen zou, eene of meer ſchanſen aan „ de

(*f*) *Zie* Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 162-171.
(*g*) Holl. Merc. *van* 1687. *bl.* 171.
(*h*) Groot-Memor. N. VII. *f.* 191 *verſo.*
(*i*) Munim.-Reg. N. 6. *f.* 580 *& ſeqq.* Theſaur. *Laan de* N.
(*k*) Reſol. Vroedſch. *Ls.* R. 2 *Juny* 1687. *f.* 305.

1687. „ de Nieuwerſluis of elders op Stigtſchen
„ bodem aan te leggen; en dat zy, zulks
„ noodig agtende, daartoe, zonder uitſtel,
„ in gevolge van de overgifte der Staaten
„ 's Lands van Utrecht, zouden mogen ko-
„ men (*l*)."

De Stad legt eene belaſting op de Tarwe en den Wyn, ten behoeve der Franſche vlugtelingen. 1688.

Het getal der Franſche vlugtelingen, onder welken ook veele arme luiden waren, nam zo ſterk toe in deeze Stad, dat de Kerkenraad der Walſche Gemeente, wien de onderſteuning deezer luiden aanbetrouwd was, in den aanvang des jaars 1688, klaagde, dat de herhaalde Collecten, hier ter Stede, gedaan, nog niet konden toereiken om aan de dringende behoeften te voldoen; en dat hunne Kas wel vyftienduizend guldens ten agteren geraakt was. Men voegde hierby, dat 'er jaarlyks veertigduizend guldens vereiſcht werden, tot onderſteuning der arme vlugtelingen. En de Vroedſchap beſloot, op den twintigſten May, eene belaſting van drie ſtuivers te leggen op ieder zak tarwe, en van zes ſtuivers op ieder anker wyns, waarvan, naar men rekende, ruim vier en twintig duizend, en ruim twaalf duizend guldens zouden konnen komen, die, ten behoeve der arme Franſche vlugtelingen, zouden bekeerd worden (*m*). Om 't gene 'er nog te kort kwam te vinden, werdt, ſedert, eene belaſting gelegd op de *Courtage* der Makelaars in Ooſt- en Weſtindiſche Actien (*n*). Doch, met de behoeftigen, kwamen ook veele ryke Franſche huisgezinnen herwaards over: 't welk toegeſchreeven werdt aan de ſtrengheid, waarmede zy, in ſommige Steden en Provincien des Ryks, bejegend werden, die, ſchryft D'Avaux, veel verſchilde van de gemaatigdheid, welke men, te Parys, te Rouan, en elders, onder 't oog des Konings, gebruikte (*o*).

Diaconiebrouwery getimmerd.

De Stad vereerde ook, in de Lente deezes jaars, een erf op de Prinſen-graft by de Weesper-ſtraat aan de Nederduitſche Gereformeerde Diaconie, tot het opregten eener Brouwerye, ten behoeve der zelve (*p*), welke, ſedert, getimmerd werdt.

Aanleiding tot de geheime handeling om drie Amſterdamſche Burgemeeſters

De vervolging in Frankryk, die veele ingezetenen deezer Landen verbitterd hadt tegen het Franſche Hof, bragt ook niet weinig toe, om de Regeering van Amſterdam, meer dan te vooren, te vervreemden van Frankryk: 't welk den Prinſe van Oranje aanleiding gaf, om de Stad te ligter te doen ſtemmen in de onderneeming op Engeland, die hem, omtrent deezen tyd, ernſt werdt. 1688. 't Gedrag van Koning Jakob den II. ſtondt Amſterdam ook geweldiglyk tegen. Zulken, die, door hem, onder ongegronde voorwendſels, verdrukt of verjaagd werden, werden hier met opene armen ontvangen. Sommigen, gelyk Doctor *Gilbert Burnet*, met het burgerſchap vereerd (*q*). Ook beſloot men deezen te beſchermen, tegen het uitdrukkelyk verzoek des Engelſchen Ambaſſadeurs (*r*). Nogtans, wilde men niet gedoogen, dat 's Konings naam hier openlyk geſchandvlekt werdt. Men hadt, op 't einde des voorleeden jaars, een Geſchrift verbooden, genaamd *Ontdekking van 't gevaar der Proteſtanten in Engeland*, waarin eenige hooge Perſonaadjen oneerbiediglyk gehandeld werden (*s*). Doch omtrent den aanvang deezes jaars, hadt zyne Hoogheid, door den Raadpenſionaris Fagel, eenige opening van zynen toeleg op Engeland laaten doen aan den Oud-Burgemeeſter, *Nicolaes Witſen*, die toen in 't Collegie van Gecommitteerde Raaden zitting hadt, en op den eerſten February, wederom tot Burgemeeſter verkooren werdt. De *Heer van Dykveld* ſprak 'er hem, wat laater, insgelyks, over. Zelfs vraagde zyne Hoogheid hem om raad. Doch hy antwoordde alleenlyk, met algemeene uitdrukkingen. Ondertuſſchen, vondt de Burgemeeſter zig bezwaard met het geheim, welk hem toevertrouwd was, durvende hy de Amſterdamſche en andere Nederlandſche Schippers, die op Frankryk voeren, niet waarſchuwen, ſchoon hy zig verzekerd hieldt, dat zy in hun verderf liepen, zo de togt op Engeland voortgang hadt. Omtrent het midden van Juny, kwam Dykveld de Burgemeeſteren Hudde en Witſen, in 't heimelyk, ſpreeken, ten huize van den eerſten; hun, na dat zy hem vooraf de ſtiptſte geheimhouding beloofd hadden, voorhoudende, hoe hy, door zyne Hoogheid, aan hun en aan den derden Burgemeeſter, den Heere *Cornelis Geelvinck*, Heere van Kaſtrikum, afgezonden was, om hun 't gevaar, welk den Staat uit Engeland dreigde, onder 't oog te brengen. Hy vraagde hun, in 't byzonder, of zy niet zouden konnen goedvinden, dat men aanviele, eer men aangevallen werdt. Doch zy verſtonden, dat men 't werk den tyd aanbeveelen moeſt, en ten minſte wagten tot in 't voorjaar. Dykveld opende zig, daarna, nog duidelyker aan Witſen alleen, die hem naar de ſchuit geleid-

in 's Prinſen togt naar Engeland te doen bewilligen.

(*l*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* R. 3, 4 *Oct.* 1687. *f.* 355, 356.
(*m*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* S. 26 *Maart*, 20 *May* 1688. *f.* 76, 80.
(*n*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* S. 18 *Jan.* 1689. *f.* 222. Keurb. *Lr.* Q. *f.* 171, 176 *verſo*.
(*o*) D'Avaux *Tom.* VI. *p.* 105, 106.
(*p*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* S. 26 *Maart* 1688. *f.* 75.
(*q*) Vaderl. Hiſt. XV. *Deel*, *bl.* 350.
(*r*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* S. 13 *Jan.* 1688. *f.* 11.
(*s*) Keurb. Q. *f.* 143.

1688. leidde, hem zoekende te beweegen tot het belooven van byſtand, in den togt naar Engeland. Twee dagen laater, werdt Witſen in den Haage ontbooden, daar hy, meer dan eens, ſprak met de Heeren van Dykveld en van Rhoon, den Raadpenſionaris Fagel, en zyne Hoogheid zelve. Ten laatſte, deedt hy een' keer naar Amſterdam, en bragt toen voor 't gevoelen der drie Burgemeeſteren, zynde den vierden, den Heere *Jean Appelman*, verdagt by zyne Hoogheid, en daarom buiten 't geheim; in den Haage in „ dat zy 't groote werk noch aan „ noch afraaden konden; doch zo 't, buiten hun toedoen, werkſtellig gemaakt „ werdt, wilden zy, voor hunne perſoonen, „ wel raaden tot zulk een' onderſtand, als „ zy met eed en pligt beſtaanbaar zouden „ oordeelen; ſchoon zy van gedagten waren, dat het, by de Vroedſchap hunner „ Stad, niet doorgaan zou (*t*)."

Moedwil voor 't huis van den Engelſchen Conſul alhier.

De geboorte van eenen waaren of gewaanden Prinſe van Walles, die omtrent deezen tyd voorviel, maakte geene kleine beweeging hier te Lande. De meeſten hielden den jonggebooren voor een ondergeſteken kind. De Engelſche Conſul *Daniel Petit* te Amſterdam (*u*) vondt goed, ter gelegenheid deezer geboorte, op den tweeentwintigſten July, vreugdevuuren aan te ſteeken voor zyn huis; doch eenige moedwilligen, zulks niet konnende gedoogen, wierpen met ſteenen door de glazen, en bedreeven andere baldaadigheden (*v*). 't Geregt beloofde, des anderendaags, duizend guldens aan die den eerſten ſteenſmyter aanbragt, en honderd zilveren Ducatons aan die een' van de aanvoerders ontdekte (*w*).

Toeleg op 't leeven van den Prinſe van Oranje.

Eenige weeken te vooren, hadden, naar ſommiger verhaal, twee Ieren eenen Duitſcher te Amſterdam getragt om te koopen, om den Prins van Oranje, door vergif, van kant te helpen. Doch de Duitſcher weigerde hun te wille te zyn: waarop zy naar de Haagſche jaarmarkt getrokken waren, om op dezelve hunnen toeleg uit te voeren (*x*), zonder nogtans hun oogmerk te hebben konnen bereiken.

De Heer van Rhoon komt heimelyk te Amſterdam.

De Prins, midlerwyl, den Heer *Willem Bentink*, *Heer van Rhoon*, naar Duitſchland hebbende gezonden, om met eenige Hoven te handelen over 't leveren van manſchap, vaardigde hem, in 't midden van Auguſtus, af naar Amſterdam; daar hy den Heeren Hudde, Geelvinck en Witſen kennis gaf van zyne verrigtingen. Hy hieldt de avondmaaltyd met de twee laatſten, die zig zorgvuldiglyk wagteden van op den goeden uitſlag der onderneeminge te drinken. Zyn verblyf in de Stad bleef geheim. Hy werdt, ter middernagt, in ſtilte uitgelaaten, hebbende Burgemeeſter Witſen zorg gedraagen, om eene der Stads poorten te doen open houden (*y*). 1688.

Amſterdam bewilligt in de onderſteuning van den Prinſe.

Midlerwyl, begon men zig, hier te Lande, door beleid van den Prinſe van Oranje, ſterk toe te ruſten, te water en te lande. Te Amſterdam, werdt de uitruſting te water yverig voortgezet, door den Heere *Hiob de Wildt*, Secretaris der Admiraliteit, die kennis hadt van 's Prinſen oogmerk. Doch 't liep tot in September aan, eer op de gewigtige onderneeming geraadpleegd werdt, in de Vroedſchappen der Steden van Holland. De Raadpenſionaris ſchreef, den negenden, aan de Steden, met verzoek, dat derzelver Afgevaardigden ter Dagvaart gelaſt mogten worden, om een beſluit te neemen tot verdediging van den Staat. De brief werdt, met eenige bylaagen, te Amſterdam, geſteld in handen van de regeerende Burgemeeſteren en eenige Gemagtigden uit den Raad (*z*). In de byeenkomſt deezer Gemagtigden, ſtemde Burgemeeſter Witſen „ dat hy de groote zaak noch aan-noch „ afraaden kon; doch zo men 'er egter me„ de voort wilde, verſtondt hy, dat men „ niet nalaaten kon, den Prins te onder„ ſteunen, mids men den onderſtand bepaal„ de; niet met Engeland brake, en, by „ goeden uitſlag, onderſtand van daar „ bedonge." Doch de meerderheid der Gemagtigden en der Vroedſchap zelve beſloot tot het onderſteunen van zyne Hoogheid; alzo 't werk, onder de andere Leden van Holland, te ver gebragt was, om te konnen geſtuit worden. Eenige Raaden oordeelden, dat het ſtilzwygen der drie Burgemeeſteren oorzaak geweeſt was, dat men deezen gewigtigen toeleg, heimelyk, zo ver hadt konnen voortzetten. Doch de meesten verſtonden, dat het ontydig openbaaren van den zelven 't Land in groot gevaar hadt konnen ſtorten (*a*). Hoe, na dat de Leden van Holland en de andere Provincien beſlooten hadden, den Prins van Oranje te onderſteunen, de togt naar Engeland ondernomen werdt, en, in April des jaars 1689, met de krooning van den Prins en de Prinſeſſe, tot Koning en Koningin van Groot-Bri-

Hy en de Prinſes worden tot Koning en Koningin gekroond. 1689.

(*t*) Verhaal *van* Burgem. WITSEN, *f.* 1-10 *MS.* Vaderl. Hiſt. XV. *Deel*, *bl.* 426 *enz.*
(*u*) *Zie* Groot-Memor. N. VII. *f.* 158.
(*v*) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 177.
(*w*) Kentb. Q. *f.* 160 *verſo.*
(*x*) PUFENDORF de Geſtis Frederici Guillelmi *Libr.* XIX. §. 98. *p.* 1306.
(*y*) Verhaal *van* Burgem. WITSEN, *f.* 10-12 *MS.*
(*z*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* S. 12 *Sept.* 1688. *f.* 114.
(*a*) Verhaal *van* Burgem. WITSEN, *f.* 13-15 *MS.*

1689. Britanje, eindigde, hebben wy elders (*b*), omſtandiglyk, te boek geſteld.

Vreugde hier ter Stede, over deeze Krooninge.

Te Amſterdam, werden, ter gelegenheid deezer Krooninge, op Donderdag den eenentwintigſten April, ongemeene blyken van vreugde gegeven. 't Geſchut van de wallen werdt geloſt: de klokken driemaalen geluid. De wimpels en vlaggen waaiden in 't Y van alle ſchepen. Des avonds, werden de voornaamſte toorens met lantaarens verlicht. Men ſtak alomme vuurwerken af. Op veele plaatſen, werden pektonnen gebrand, hebbende 't Geregt vooraf belaſt, dat daartoe ſtellaadjen in de graften gemaakt zouden worden, om de boomen langs dezelven niet te zengen (*c*). De Admiraal Tromp en de Engelſche Koopluiden muntten boven anderen uit, in 't affteeken van fraaije vuurwerken (*d*). Kortom, de vreugde, die hier ter Stede getoond werdt, ſcheen alle maat ontwaſſen te zyn.

De Amſterdamſche Koopluiden lyden zwaare ſchade, door den oorlog.

Ondertuſſchen, wikkelde de verandering, in Engeland voorgevallen, den Staat in eenen koſtbaaren oorlog in, waarby de Amſterdamſche Koophandel ook veel te lyden hadt. Veele Koopvaardyſchepen, die men, ter oorzaake van het geheim, waarmede de toeleg op Engeland hadt moeten beleid worden, niet hadt konnen waarſchuwen, werden in Frankryk aangehouden. De oorlogsſchepen van den Staat vertoefden lang in Engeland, waardoor de Koopvaarders wagten moeſten naar Convoi, 't welk, zo de Heer Witſen, die toen, nevens anderen, buitengewoon Ambaſſadeur in Engeland was, aan Koning Willem zelven verklaarde, de Beurs van Amſterdam alleen wel tien millioenen guldens koſtte (*e*). Men vergde den Ambaſſadeuren in Engeland ook verſcheiden' hardigheden, en het tekenen van Verdragen, daar de Heer Witſen noode toe kwam. Men boodt hem, om 't werk wat te verzagten, den titel van *Baron* aan. Doch hy weigerde dien te aanvaarden, dugtende, dat dezelve hem afgunſt verwekken mogt, te Amſterdam. Ook drong Koning Willem hem tot het aanneemen der waardigheid van *Curator* der Hooge Schoole te Leiden, die Burgemeeſter van Beuningen, tot hiertoe, bekleed hadt. Doch hy wees deeze eer, insgelyks, van de hand, alzo hy verſtondt, dat men niemant om ziekte van zyn ampt behoorde te ontzetten, en dat de Heer van Beuningen ligtelyk zou konnen beteren (*f*).

Burgemeeſter Witſen weigert den titel van Baron, en't Curatorſchap der Hooge Schoole te Leiden.

(*b*) Vaderl. Hiſt. XV. *Deel*, *bl.* 473 *enz.*
(*c*) Keurb. Q. *f.* 174 *verſo.*
(*d*) Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 31.
(*e*) N. Witsen Verbaal *in de* Vaderl. Hiſt. XVI. *Deel*, *bl.* 42, 43.
(*f*) N. Witsen Verbaal *in de* Vaderl. Hiſt. XVI. *Deel*, *bl.* 45, 46.

De zes Compagnien Stads ſoldaaten, in 't jaar 1684 geworven, waren nog in dienſt gebleeven; doch van tweehonderd op eenhonderd en vyftig man verminderd. Maar de naderende oorlog, of eenige bekommering voor inwendige beroerte deedt den Raad, in den aanvang deezes jaars, beſluiten, om de verminderde Compagnien wederom op het oude getal van tweehonderd man te brengen (*g*). Ook werden Burgemeeſteren gemagtigd, om de Stad rykelyk te voorzien van allerlei Krygsbehoeften (*h*). De Stad bleef nogtans, het gantſche jaar, in tamelyke ruſt. Doch tegen 't einde deszelfs, werdt de Regeering, van verſcheiden' kanten, gewaarſchuwd, dat de Koning van Frankryk, met wien men nu in openbaaren oorlog was, luiden uitgemaakt hadt, om hier ter Stede brand te ſtigten. 't Geregt beloofde, den veertienden December, tweeduizend guldens aan elk, die zulk een' brandſtigter aanbragt, en het bevorderen van ſtraffvryheid, zo de aanbrenger een medepligtige zyn mogt. Voorts, werdt het aanhouden van vreemde bedelaars en landloopers, die zig ligtſt tot wanbedryven vervoeren laaten, wel ſcherpelyk verbooden (*i*).

1689. De Stad vermeerdert het getal haarer ſoldaaten.

Gerugt van voorgenomen' brandſtigting.

Eenige Franſche Oorlogsſchepen, het Eiland S. Chriſtoffel op de Engelſchen verovverd hebbende, zogten zig, in May deezes jaars, meeſter te maaken van de Sterkte in de Volkplanting Suriname, die de Stad Amſterdam voor een derde toekwam. De bezetting deezer Sterkte was, in July des voorleeden jaars, aan 't muiten geſlaagen, en hadt den Gouverneur, Heere van Sommelsdyk, die haar met ſtokſlagen hadt doen te keer gaan; en den Commandant *Verboom*, die hem byſtaan wilde, deerlyk van 't leeven beroofd. Doch de muitery was, ſedert, geſtild (*k*). De Franſchen nu, met tien Oorlogsſchepen, de rivier van Suriname met den vloed zynde opgedreeven, maakten zig meeſter van 's Lands uitlegger *het wapen van Amſterdam*, en wierpen, daarna, eenige bomben in de Veſting. Doch zo dra waren zy niet gekomen onder 't bereik van 't geſchut der Staatſchen, of zy werden zulks begroet, dat zy genoodzaakt werden, de ankers te kappen, en af te dryven met de ebbe. De nieuwe Gouverneur, *Joan van Scherpenhuizen*, hadt zig, in 't afwyzen des vyands, wakkerlyk gekweeten. De Heer *François van Aarſſen*, *Heer van Chatillon*, tweede Zoon van den onlangs vermoorden Gouverneur, by gebrek van volk, zelf het ge-

De Franſchen tragten, vergeefs, naar Suriname.

(*g*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* S. 12 *Jan.* 1689. *f.* 217.
(*h*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* S. 18 *Jan.* 1689. *f.* 222.
(*i*) Keurb. Q. *f.* 180 *verſo.*
(*k*) Holl. Merc. *van* 1688. *bl.* 151.

1689. geſchut laadende en loſſende, werdt, door het ontydig aangaan van 't zelve, ongelukkiglyk, gekwetſt in 't aangezigt, en aan beide de handen, van welken hy twee en drie vingers verloor (*l*).

De Stad ſtaat, als Doopgetuige, over den Prins van Saxen.

De Stad werdt, in October deezes jaars, verzogt tot Doopgetuige over den Zoon van *Henrik*, Hertog van Saxen, Gulik, Kleeve, Berg enz. Zy aanvaardde deeze eer, en vereerde den jongen Prins een ſtuk zilverwerks, ter waarde van agthonderd guldens (*m*).

Geſchil tuſſchen Koning Willem en de Stad Amſterdam.

De afwezendheid van Koning Willem, die, onaangezien zyne verheffing op den troon van Groot-Britanje, nog met de Stadhouderlyke waardigheid hier te Lande bekleed bleef, gaf, eerlang, gelegenheid tot een nieuw geſchil met de Stad Amſterdam, waarvan wy nu den oorſprong en uitſlag ontvouwen moeten.

De Stad zendt de Nominatie van Schepenen aan 't Hof, om daaruit de verkiezing te doen.

's Daags voor den tyd, waarop de Nominatie der Veertienen tot Schepenen hier ter Stede gemaakt moeſt worden, was de Raad byeengekomen, om te overleggen, aan wien deeze Nominatie nu, in afwezendheid des Stadhouders, behoorde gezonden te worden. Men zag, hierop, de Privilegien naar, en bevondt, dat verſcheiden' derzelven inhielden, dat de Nominatie, in zulk een geval, aan Preſident en Raaden van den Hove moeſt worden gezonden. Onder anderen, ſprak hiervan klaarlyk het Privilegie van den derden January des jaars 1581, op den naam van Koning Filips gegeven, inhoudende „ *Dat* de Vroedſchap, „ *in Conformité der voorſz. Stede Privilegien,* „ zou *procederen tot electie van de veertien perſoonen, omme daar uyt, by onſe Stadhouder, ofte* IN SYN ABSENTIE BY DIE VAN ONSEN RAADE IN HOLLAND, *ſeven tot Schepenen der voorſz. Stede gecreëert te worden* (*n*)." En naardemaal deeze Nominatie op den agtentwintigſten January geſchieden moeſt, en Schepenen, op den tweeden February, moeſten worden beëedigd, in welken tuſſchentyd, de Nominatie niet naar Engeland kon worden gezonden; zo werdt beſlooten, dezelve te zenden aan Preſident en Raaden van Holland, met verzoek, dat deezen daaruit de gewoonlyke verkiezing wilden doen (*o*). 't Verzoek geſchiedde. Doch 't Hof maakte zwaarigheid om aan het zelve te voldoen, zonder daarop vooraf den raad des Stadhouders te hebben ingenomen. De Vroedſchap kreeg 'er kennis van, door den Penſionaris der Stad, den Heere *Cornelis Bors van Waveren*, die met de Nominatie naar den Haage was gezonden geweeſt. Zy beſloot, hierop, zig te vervoegen aan de Staaten, met verzoek „ dat hunne Edele Groot-Mogendheden, of het Hof beveelen wilden de verkiezing te doen; of zelven de verkiezing wilden doen; of eindelyk, uit hunne volle magt, de tegenwoordige Schepenen en ondergeſchikte Regtbanken in derzelver dienſt doen volharden, tot dat 'er eene wettige verkiezing uit de Nominatie gedaan zou zyn: onverminderd nogtans, en buiten benadeelinge van der Stede Privilegien voor het toekomende (*p*)." De Staaten beſlooten tot het laatſte: waarop de Schepenen en ondergeſchikte Regtbanken voor Burgemeeſteren ontbooden, en verzogt werden, in hunnen dienſt te willen volharden, tot dat de verkiezing van Schepenen, voor deezen jaare, zou zyn ingekomen (*q*). Het Hof zondt, daarna, buiten kennis der Regeeringe van Amſterdam, een afſchrift der Nominatie naar Engeland, op welke, naar gewoonte, de perſoonen, welken men gaarne verkooren zag, waren aangeſtipt. De Ambaſſadeur Witſen, die nog in Engeland was, verzogt Koning Willem, dat hy de verkiezing, naar deeze aanſtipping, doen wilde. Doch zyne Majeſteit toonde zig misnoegd, dat hem de Nominatie niet regtſtreeks van Amſterdam toegezonden was. Witſen verdedigde de Regeering. Koning Willem ſtelde hem voor „ of hy niet zou „ konnen goedvinden, een' keer naar Holland te doen, om de luiden te Amſterdam in 't regte ſpoor te bewaaren." De Heer van Rhoon voegde 'er by „ dat het „ zo met Amſterdam niet gaan kon, en dat „ men geene vrienden ten halve kon zyn." Doch Witſen bleef in Engeland. De Heer van Rhoon weigerde hem te zeggen, wie Schepens gemaakt waren, ſchoon hy 't wel wiſt. Koning Willem was twee der aangeſtipten op de Nominatie, met voordagt, voorby gegaan (*r*). 't Liep aan tot in Maart, eer de Schout een' brief ontving van Koning Willem, waarin de verkiezing van Schepenen beſlooten was. Zy beſtondt uit de Heeren *Albert Bentes*, M^r. *Jacob ten Grootenhuis*, M^r. *Dirk Bas*, M^r. *Dirk Pater*, M^r. *Pieter Hulft*, *Pieter Reael*, Heer van Nigtevegt, en *Daniel Bernard*, Heer van Kattenbroek; die, terſtond hierna, beëedigd werden, om den gewoonlyken tyd uit te dienen. De Heer *ten Grootenhuis* overleedt den ne-

1689.

De Staaten doen Schepenen in hunnen dienſt volharden.

't Hof zendt de Nominatie naar Engeland.

Koning Willem doet, eerſt in Maart, de verkiezing.

't Hof maakt 'er zwaarigheid in.

(*l*) Holl. Merc. *van* 1689. *bl.* 160, 161.
(*m*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* T. 6 *Octob.* 1689. *f.* 76.
(*n*) Handv. *bl.* 100. [76.]
(*o*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* S. 27, 28 *Jan.* 1689. *f.* 232, 235.
(*p*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* S. 30, 31 *Jan.* 1689. *f.* 241, 242.
(*q*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* S. 2, 3 *Febr.* 1689. *f.* 249, 250.
(*r*) N. WITSEN Verbaal *in de* Vaderl. Hiſt. XVI. *Deels bl.* 53.

1689. negentienden April, en 't leedt tot den zevenden September, eer de Heer *Adriaen Backer*, in zyne plaats, beëedigd werdt. Doch men maakte hier, in dit lang uitſtel, te minder zwaarigheid, om dat de verkiezing en beëediging van Schepenen, die, in de plaats van afgeſtorvenen, verkooren worden, aan geenen byzonderen tyd bepaald was.

De Stad vervoegt zig by de Staaten, met verzoek, dat of het Hof of Burgemeeſteren de verkiezing mogen doen, zo lang de Stadhouder zo ver afwezig is.

Op deeze wyze, was 't, in 't jaar 1689, met de verkiezinge van Schepenen afgeloopen. Doch met den aanvang des volgenden jaars, werdt by Burgemeeſteren en Raad beſlooten, een ernſtig Vertoog in te leveren ter Vergaderinge van Holland, waarby begeerd werdt „ dat Preſident en Raaden van „ den Hove, door de Staaten, mogten gelaſt worden, om, voortaan, de verkiezing „ van Schepenen te doen, in gevolge van de „ Privilegien, tot welker handhaavinge, de „ Regeering van Amſterdam, by duuren „ eede, verbonden was: of, zo 't Hof „ zulks, tegen verwagting, niet naarkwame, of te lang uitſtelde; dat Burgemeesteren mogten gemagtigd worden, tot het „ doen der verkiezinge, in gevolge van het „ Octroi van den twee-entwintigſten De- „ cember des jaars 1650, zo lang zyne Ma- „ jeſteit van Groot-Britanje, de Stadhou- „ der deezer Provincie, zig zo verre afwe- „ zig bevondt, dat, omtrent den tyd der „ beëediging, aan de Privilegien niet kon „ voldaan worden (*s*)." Doch de Staaten verſtonden, dat in dit verzoek niet kon worden bewilligd, zonder daarop de gedagten van Koning Willem te hebben ingenomen. Men zondt het Vertoog dan naar Engeland; van waar, eerlang, ongunſtig antwoord kwam. Koning Willem verklaarde, „ niet onderregt te zyn van de Privilegien, „ waarop die van Amſterdam zig beriepen, „ noch in zyne Commiſſie gevonden te heb- „ ben, dat de verkiezing van Schepenen, „ in zyne afwezendheid, door Preſident en „ Raaden van den Hove, geſchieden moeſt." Doch van wege de Stad werdt hiertegen aangemerkt „ dat men, reeds in 't voorleeden jaar, hadt aangeweezen, by welke „ Privilegien, de tyd en wyze der verkie- „ zinge van Schepenen bepaald was; en „ dat daar van, door 't Hof, aan Koning „ Willem kennis was gegeven. Dat het „ geenszins te verwagten was, dat, in de „ Commiſſie des Stadhouders, byzonderlyk „ gewaagd zou worden van de verkiezing „ door 't Hof, in afwezendheid des Stad- „ houders. Doch dat, door die Commis- „ ſie, niet te kort gedaan werdt aan de Pri-

De Staaten zenden 't verzoek aan Koning Willem.

„ vilegien, in gevolge van welken, het Hof, 1690.
„ dikwils, en onder anderen in 't jaar 1564,
„ de verkiezing van Schepenen gedaan hadt,
„ zonder dat ooit blyken zou, dat de Stad
„ van de ſtipte agtervolging der Privilegien
„ was afgeſtaan. Dat zulks ook niet ſtondt
„ *in 't vermogen van Burgemeeſteren en Vroed-*
„ *ſchap*, alzo *de Privilegien niet en* waren
„ *gegeven aen de Regenten van de Steden,*
„ *maer aen de Steden zelve.*"

De Stad verklaart de natuur der Privilegien.

Eenige Leden, en byzonderlyk het Lid der Edelen, hadden ook iet op de redenen van Amſterdam ingebragt, en onder anderen gezeid „ dat de kennis van zaaken van „ van Regeeringe, by eene Reſolutie van „ den jaare 1674, den Hove onttrokken „ was; dat de verkiezing door Burgemees- „ teren te laaten doen aanliep tegen de Pri- „ vilegien, waarop de Stad zig beriep: en „ dat op deeze Privilegien zelven, veelligt, „ wel iet te zeggen zou zyn." Doch de Stad antwoordde hierop „ dat de Reſolutie „ van 't jaar 1674, in 't punt, waarover nu „ verſchil viel, geene verandering altoos „ gemaakt hadt; alzo, by dezelfde Reſo- „ lutie, gezeid was, dat de Steden blyven „ zouden by derzelver Privilegien, en ge- „ volgelyk ook de Stad Amſterdam by dat, „ volgens welk, haare Schepenen, in af- „ wezendheid des Stadhouders, door het „ Hof, moeſten gekooren worden: behal- „ ve, dat de Staaten ook nog niet bepaald „ hadden, van welke zaaken van Regeerin- „ ge zy de kennis den Hove onttrokken „ hadden. Dat, zo de verkiezing niet aan „ Burgemeeſteren kon komen, om dat zulks „ met de Privilegien ſtreedt; zy niet be- „ grypen kon, hoe de Leden dan zwaarig- „ heid maaken konden, om dezelve, inge- „ volge der Privilegien, te laaten aan „ den Hove. Dat zy niet kon bedenken, „ wat men, met grond, tegen het Pri- „ vilegie van den jaare 1581, kon inbren- „ gen; dat wel by proviſie gegeven was; „ doch op die proviſioneele, was geene „ nadere ſchikking gevolgd. Dat het ook, „ te Delft, door Prinſe Willem den I., „ gegeven was; doch dat het hierom zelfs „ te kragtiger moeſt geoordeeld worden, „ alzo zyne Doorlugtigheid daarmede toon- „ de, wel begreepen te hebben, hoe nood- „ zaakelyk ware, dat Schepenen, op den „ bepaalden tyd, gezet en beëedigd wer- „ den. Dat 'er ſomtyds ook, op verzoek „ der Steden zelven, wel eenige verande- „ ring gemaakt was in de Privilegien; doch „ dat zulks geene plaats gehad hadt, om- „ trent het Privilegie van den jaare 1581, „ 't welk altoos in ſtand gebleeven was"

De Edelen wederleggen 't gevoelen der Stad.

Zy verdedigt zig.

(*s*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* T. 2 *Jan.* 1690. *f.* 118 *etc.*

Ko-

1690. Zy doet eene aantekening ter Vergadering van Holland.

Koning Willem hadt zig, ondertuſſchen, nog niet duidelyk verklaard op den inhoud van het Vertoog der Stad. De Leden wilden zyne nadere verklaaring afwagten. Maar de Stad deedt aantekenen „ dat zy „ onſchuldig wilde gehouden worden aan „ de nadeelen, die daaruit zouden konnen „ ontſtaan, dat zy zig niet zou konnen in„ laaten in eenige raadpleegingen, noch „ in buitengewoone laſten bewilligen, zo „ men haar niet handhaafde, by haare „ Privilegien; met voorbehoudenis van „ zulk een nader Proteſt, als Burgemeeſteren en Vroedſchap zouden te raade „ worden (*t*)."

De Stad zendt haare Nominatie wederom aan 't Hof.

Midlerwyl, was men, den agtentwintigſten January, naar gewoonte, getreden tot het maaken eener Nominatie van Veertienen, met oogmerk omze wederom aan 't Hof te zenden, tot het doen der verkiezinge. Op deeze Nominatie werden gebragt de Heeren *François de Vicq*, M^r. *Dirk Munter*, M^r. *François de Vroede*, M^r. *Frederik Dankerts*, M^r. *Nicolaas Corver*, M^r. *Nicolaas Six*, M^r. *Elias Coymans*, M^r. *Coenraad Burg*, *Daniel Hochepied*, M^r. *Joan Blaauw*, *Joan van Ooſterwyk*, *Joan Commelyn*, *Jacob Scott*, en *Joris de Waert* (*u*). Doch de Vergadering van Holland verſtondt, dat Burgemeeſteren en Vroedſchap deeze Nominatie zenden zouden aan zyne Koningklyke Majeſteit in Engeland. Burgemeeſteren kreegen hiervan, den negenentwintigſten, kennis; doch zonden, desonaangezien, de Nominatie aan het Hof, met verzoek, dat het zelve geen agt wilde ſlaan op de gemelde Reſolutie; alzo dezelve, zo ten opzigte van de wyze als inhoud, onwettiglyk genomen, en bygevolge nietig en van onwaarde was. De Raad keurde goed, 't gene Burgemeeſteren gedaan hadden, en men beſloot, eenpaariglyk, de Reſolutie, op den naam der Heeren Staaten genomen, ten kragtigſte te wederleggen; gelyk zonder uitſtel geſchiedde (*v*).

Welkze ongeopend te rug geeft.

Ondertuſſchen, hadt het Hof, by meerderheid van ſtemmen, beſlooten, zig te voegen naar de Reſolutie der Staaten, en de Nominatie van Schepenen, ongeopend, te rug gegeven (*w*).

Amſterdam beweert, dat een Vroedſchap van Dordrecht

Doch terwyl dit geſchil de Vergadering van Holland bezig hieldt, waren 'er twee anderen ontſtaan, waarin Amſterdam ook eene andere zyde verkoor, dan die, voor welke Koning Willem en eenige Leden zig verklaard hadden. De Heer M^r. *Cornelis Tereſtein van Halewyn*, Raadsheer in den Hove van Holland, was, onlangs, door Koning Willem, in wiens gunſt hy altoos diep geſtaan hadt (*x*), verkooren tot Schepen van Dordrecht, en in deeze hoedanigheid gebleeven een Lid van den Oud-Raad dier Stad, door welken, Burgemeeſteren benoemd worden. Hy meende, te gelyk met de hoedanigheid van Oud-Raad van Dordrecht, ook de Raadsheersplaats in den Hove te konnen behouden Koning Willem verſtondt dit eveneens, en de Stad Dordrecht yverde 'er ſterk voor. Maar Amſterdam kantte 'er zig tegen, en beweerde, dat de twee Ampten onbeſtaanbaar waren met elkanderen, ſtrydende het bekleeden derzelven, door een en den zelfden Perſoon, met het tweehonderd eenendertigſte Lid der Inſtructie voor de beide Hoven; behalve dat twee Ampten, die 't verblyf van hem, die dezelven bekleedde, vorderde op twee byzondere plaatſen, volgens het beſchreeven regt en het agtſte Lid der Crimineele Ordonnantie van den jaare 1570, niet door een' en denzelfden Perſoon konden worden bekleed (*y*). Doch de redenen der Stad Amſterdam vonden weinig ingang. De Heer van Halewyn behieldt beide de Ampten, tot dat hy, wegens Dordrecht, in de Vergadering van Holland, en van daar, in die der Staaten Generaal zynde afgevaardigd, eindelyk, geraaden vondt, zyne Raadsheersplaats, vrywilliglyk, neder te leggen (*z*).

1690. niet te gelyk Raadsheer in den Hove blyven kan.

Het ander geſchil, welk, omtrent te gelyk met dit, ontſtondt, ging Koning Willem nog nader ter herte. Hy hadt zynen boezemvriend, Willem Bentink, Heer van Rhoon, die, ſedert het jaar 1676, in 't Lid der Edelen van Holland beſchreeven geweeſt was, in Engeland met eerampten opgehoopt, en onder anderen verheeven tot *Graave van Portland*; in welke hoedanigheid, hy in het Huis der Heeren zitting hadt. Met deeze nieuwe eere bekleed, verſcheen hy, den twintigſten January, in de Vergadering van Holland, daar hy zitting nam, onder de Edelen. De Regeering van Amſterdam, zulks wel voorzien hebbende, hadt, eenige dagen te vooren, reeds overlegd, wat haar, in zulk een geval, te doen ſtondt. Men bevondt „ dat, reeds by eene „ Reſolutie der Staaten van den zevenden „ Maart des jaars 1586, vaſtgeſteld was, „ dat iemant, die onder den eed of gaadje „ ſtondt

Zy kant zig tegen de zitting des Graaven van Portland, onder de Edelen van Holland.

(*t*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* T. 27 *Jan.* 1690. *f.* 143 *enz.*
(*u*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* T. 28 *Jan.* 1690. *f.* 152.
(*v*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* T. 30 *Jan.* 5 *Febr.* 1690. *f.* 153, 155. Munim.-Regiſt. N. 8. *f.* 148 *enz.*
(*w*) *Zie* Vaderl. Hiſt. XVI. *Deel*, *bl.* 78.
(*x*) *See* BURNET *Vol.* I. *p.* 328, 329.
(*y*) Reſol. Holl. 23 *Dec.* 1689. *bl.* 624. Reſol. Vroedſch. *Lr.* T. 11, 16 *Jan.* 1690. *f.* 125, 135.
(*z*) *Zie* Vaderl. Hiſt. XVI. *Deel*, *bl.* 59.

1690. „ ſtondt van iemant anders, dan van wien „ hy afgezonden was, niet in de Vergade- „ ring der Staaten zou mogen zitten. Dat „ de Staaten ook, in 't jaar 1655, hadden „ beſlooten, den Heer *Hendrik van der Ka- „ pelle toe Ryſſel*, die toen gezeid werdt „ ook onder de Stenden van Kleeve be- „ ſchreeven te zyn, te doen weeren uit de „ Vergadering der Staaten Generaal, wer- „ waards hy, wegens Overyſſel, afgevaar- „ digd was. Dat men, in 't jaar 1663, ter „ Generaliteit gedrongen hadt, op het naar- „ komen der Reſolutien van den zeſtienden „ January en drie-entwintigſten April des „ jaars 1624, volgens welken, niemant, „ die in uitheemſchen eed of dienſt was, „ in de Vergadering van hunne Hoog-Mo- „ gendheden zou mogen afgevaardigd wor- „ den; gelyk zulks, reeds in 't jaar 1643, „ door de Staaten van Holland, was vaſt- „ geſteld." Men hadt dan, reeds op den zeſtienden, beſlooten „ dat, in geval de „ Graaf van Portland zitting name in de „ Vergadering van Holland, de Afgevaar- „ digden deezer Stad daartegen *proteſteeren* „ zouden, en zelfs uit de Vergadering ver- „ trekken, laatende daar alleenlyk den Pen- „ ſionaris Bors van Waveren om te hooren „ en te zien, zonder ergens op gelaſt te „ zyn (*a*)." 't Een en 't ander was, ſedert, geſchied. Doch alzo de Afgevaardigden der andere Steden alleenlyk in de toelaatinge des Graaven van Portland bewilligd hadden, zonder dat zulks, by de byzondere Vroedſchappen, was goedgekeurd, beſloot men, wat laater, den Penſionaris Bors van Waveren te magtigen, om op de dagelyks voorvallende zaaken te mogen helpen raadpleegen en beſluiten; terwyl de Stad bleef by haar voorneemen, om in geene buitengewoone middelen te bewilligen, voor men haar, op haar Vertoog wegens de verkiezing van Schepenen, genoegen hadt gegeven; zonder dat zy afging van haar Proteſt, tegen de toelaating des Graaven van Portland (*b*).

En houdt haare Afgevaardigden t'huis.

Misnoegen van Koning Willem op de Stad.

Koning Willem, midlerwyl, kennis gekreegen hebbende van het voorneemen der Heeren van Amſterdam, om den Graaf van Portland te weeren, toonde 'er zig ten hoogſte misnoegd over, en ſchreef, den twintigſten, uit Kenſington, aan den Graave, „ dat de kwelling, die de Heeren van Am- „ ſterdam hem wilden aandoen, alleenlyk „ ontſtondt uit het kwaad hert, welk zy den „ Koning toedroegen, en hem zeer verdrie- „ tig viel." Hy voegde 'er by „ dat hy „ begeerde, dat de Graaf begreepen zou „ zyn in de overeenkomſt, wegens zynen „ voorgeſlaagen middelweg, om de zaak „ van de verkiezing der Schepenen af te „ doen; en die de eenigſte was, dien hy „ zou willen gedoogen (*c*)." En in gevolge der begeerte van zyne Majeſteit, werdt, ſedert, over de zaak des Graaven van Portland, en over die van de verkiezinge van Schepenen, te gelyk gehandeld. 1690.

't Vertoog der Stad Amſterdam tot verdediging haarer Privilegien vondt, nogtans, geenen ingang ter Vergaderinge van Holland. De andere Steden maakten geene zwaarigheid, om haare Nominatien over te zenden naar Engeland, en oordeelden hierom, te eerder, dat Amſterdam van gelyken behoorden te doen. Ondertuſſchen, verliep de tyd, waarop de Schepenen, naar gewoonte, en volgens de Privilegien, in den eed genomen moeſten worden: 't welk niet geſchied was, om dat 'er nog geene nieuwe Schepens verkooren waren. De oude Schepens bleeven dan, ook na den tweeden February, in dienſt. Doch de Edelen verſtonden, dat zulks niet wettiglyk geſchieden kon, zo lang zy daartoe niet gemagtigd waren, door de Staaten van Holland; uit welker naam, zy 't regt, maar voor een jaar, en tot den tweeden February toe, bedienen konden. Zelfs dreigden zy, dat alles wat thans door de Schepenen verrigt werdt, wel ligt voor nietig en van onwaarde verklaard kon worden, en drongen 'er op, dat zulks, zonder uitſtel, geſchiedde. De meeſte Steden neigden tot het gevoelen der Edelen. Delft en eenige anderen verſtonden alleenlyk, dat men eerſt nog eens met de Heeren van Amſterdam ſpreeken moeſt. De Vroedſchap, kennis gekreegen hebbende van 't gene ter Dagvaart voorgevallen was, beſloot, wat nader by te komen, en deedt, nog voor 't einde van February, voorſlaan „ dat zy de „ Nominatie haaren Ed. Gr. Mogendh. in „ handen wilde ſtellen, mids zy vooraf ver- „ klaarden, zelven daaruit de verkiezing te „ willen doen; *of*, zo zy hierin zwaarigheid „ maaken mogten, dat het hun dan gelie- „ ven mogt, op Koning Willem te begee- „ ren, dat hy hen verzogt, de verkiezing „ te willen doen; *of*, zo dit ook nog niet „ ſmaaken mogt, dat zy dan alle de ſtuk- „ ken, dit geſchil betreffende, wilden over- „ zenden naar Engeland, om 's Konings „ meening op alles te verſtaan. En indien „ ook dit geen' ingang vinden mogt, zou „ men bewilligen in eenen voorſlag van den „ Raadpenſionaris *Heinſius*, hierin beſtaan- „ de,

Men beweert, ter Vergaderinge van Holland, dat de oude Schepens van Amſterdam niet wettiglyk konnen blyven dienen.

De Stad doet eenige nadere voorſlagen.

(*a*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* T. 11, 12, 16 *Jan.* 1690. *f.* 125, 126, 129.
(*b*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* T. 24 *Jan.* 1690. *f.* 141.
(*c*) *Zie* Vidimus van den Hove *van eene* Miſſive van Willem den III. *gedr.* 1739. *bl.* 10.

1690. „ de, dat de Nominatie geſteld zou worden in handen van hunne Edele Groot-Mogendheden, met verzoek om daaruit de verkiezing te doen; dat daarop, terſtond, alle de ſtukken, dit geſchil betreffende, uit de Notulen zouden worden geligt, met verzekering, dat zulks tot geene de minſte benadeeling van der Stede Privilegien ſtrekken zou, en dat men zig, in 't vervolg, naar dezelven, en byzonderlyk naar dat van den jaare 1581 zou gedraagen, de Nominatie, in gevolge van het zelve, in afwezendheid des Stadhouders, zendende aan Preſident en Raaden in Holland: en zo dan de verkiezing, door eenig toeval, boven den beſtemden tyd, agterbleeve, zouden de zeven eerſt *genomineerden* voor Schepenen gehouden worden." Maar, zo alle deeze voorſlagen niet mogten behaagen, kreegen de Afgevaardigden ook laſt „ om wederom op de buitengewoone middelen van oorloge te raadpleegen, mids de zaak der verkiezinge van Schepenen, te gelyk met deeze, afgedaan wierdt (*d*)."

Die van de hand geweezen worden.

De Afgevaardigden der Stad deeden alle de gemelde voorſlagen; doch kondenze geen van allen der Vergaderinge van Holland ſmaakelyk maaken. Men beſloot dan, op nieuws, voor te ſlaan „ dat de tegenwoordige Schepenen zouden aanblyven, tot op de naaſte verandering der Regeeringe; en dat 'er, midlerwyl, over de zaak der verkiezinge, zo wel als over de buitengewoone middelen van oorloge, zou geraadpleegd en beſlooten worden (*e*)."

Zy doet eene nadere aanbieding.

Die ook niet behaagt.

Doch deeze voorſlag werdt ook niet aangenomen. De Staaten beſlooten zelfs, op den agtentwintigſten February „ dat Burgemeeſteren en Vroedſchap van Amſterdam zig niet zouden konnen bedienen van de Reſolutie, in 't voorleeden jaar, op het aanblyven der Schepenen, genomen; dat, by gevolge, de tegenwoordige Schepenen werden gehouden ontſlaagen te zyn van hunnen dienſt, zullende alles, wat zy, na deezen, mogten verrigten, worden aangemerkt als nietig en van onwaarde, zonder dat daarop, in 't vervolg, eenige agt zou geſlaagen worden." Burgemeeſteren en Raaden, zig belemmerd vindende met deeze Reſolutie, vonden, eindelyk, geraaden, den middelweg, die door den Raadpenſionaris Heinſius voorgeſlaagen was, te omhelzen, volgens welken „ de Nominatie gezonden moeſt worden aan de Staaten van Holland, met verzoek, dat dezelven het Hof wilden belaſten, de verkiezing te doen, of dat zy zelven de verkiezing doen wilden, onder verzekering dat deeze daad niet in gevolg getrokken worden, noch de Privilegien der Stede benadeelen zou; mids, te gelyk, alle de ſtukken en Reſolutien dit geſchil betreffende geligt werden uit de *Notulen* (*f*)." De Leden ontvingen, hierop, de Nominatie; doch zondenze terſtond Koning Willem toe, de tegenwoordige Schepenen houdende in hunnen dienſt, tot dat de verkiezing geſchied zou zyn, onder verklaaring „ dat de Privilegien van Amſterdam, aan de eene, en de voorregten des Stadhouders, aan de andere zyde, hierdoor, niet zouden geagt worden verkort te zyn, alzo zy vaſtelyk beſlooten hadden, zyne Majeſteit van Groot-Britanje, in de Stadhouderlyke voorregten, en de Stad Amſterdam, in derzelver Privilegien, volkomenlyk, te handhaaven (*g*)."

1690.

Terſtond hierna, deedt Koning Willem de verkiezing van Schepenen uit de gemaakte Nominatie, welken waren de Heeren de Vicq, Munter, de Vroede, Dankerts, Corver, Six en Blaau. Te gelyk, ſchreef hy aan de Staaten „ dat hy niet twyfelde, of „ zy zouden goede redenen gehad hebben, „ om hem de Nominatie, niet door de Regeering van Amſterdam, te laaten toekomen, maar zelven over te zenden; dat „ hy, derhalve, niet nagelaaten hadt, de „ verkiezing te doen; ſchoon hy anders„ zins ook gaarne zyn Stadhouderlyk gezag zou gebruikt hebben, om der Staaten „ Reſolutie te handhaaven. En gelyk hy „ vaſtelyk vertrouwde, dat de Staaten de „ vereiſchte zorg draagen zouden voor de „ behoudenis zyner Stadhouderlyke voorregten, zo wilde hy zig ook een' voorſtander toonen van de Privilegien der Stad „ Amſterdam; ten welken einde, hy niets „ liever zien zou, dan datze hem allen, zo „ verze, niet alleen de Regeering, maar „ ook de goede burgery en ingezetenen betroffen, werden toegezonden (*h*)." Doch dit laatſte geſchiedde niet. 't Verſchil over de zitting des Graaven van Portland was, te gelyk met het verſchil over de verkiezing van Schepenen, vereffend. De Afgevaardigden van Amſterdam woonden, in gevolge van een beſluit der Vroedſchap (*i*), op den zevenentwintigſten Maart, de Vergadering van Holland by, in de tegenwoordigheid des Graaven van Portland, die, kort hierop, naar Engeland keerde (*k*). Ook bewilligden zy

Koning Willem verkiest Schepenen, uit de Nominatie, hem door de Staaten toegezonden.

Beſluit der Vergaderinge van Holland.

De Stad bewilligt in den voorſlag van Heinſius.

(*d*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* T. 24 *Febr.* 1690. *f.* 168.
(*e*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* T. 27 *Febr.* 1690. *f.* 172.
(*f*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* T. 2 *Maart* 1690. *f.* 173.
(*g*) Reſol. Holl. 12 *Maart* 1690. *bl.* 106.
(*h*) *Zie* de Miſſive *in de* Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 83.
(*i*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* T. 23 *Maart* 1690. *f.* 202.
(*k*) Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 84.

1690. Hoe 't, naderhand, met het verzenden der Nominatie van Schepenen, geschikt wierdt.

zy vervolgens in de gemeene lasten (*l*). Op den agtentwintigsten January des volgenden jaars, werdt de Nominatie van Schepenen, volgens gewoonte, gemaakt. Doch alzo Koning Willem, die, den zesentwintigsten, van Gravesand afgestoken was, toen, alle uuren, in Holland verwagt werdt, besloot men de Nominatie aan zyne Majesteit te schikken, zo hy zo spoedig landen mogt, dat de verkiezing, op den vereischten tyd, te rug kon zyn. Anderszins, zou menze, met gelyk verzoek, als voorleeden jaar geschied was, zenden aan de Staaten (*m*). Koning Willem zette, den dertigsten January, voet aan land: en ik meen, dat hy toen de Schepensverkiezing gedaan heeft, uit de Nominatie, die hem, onmiddelyk door de Stad, was toegezonden. Doch alzo niet te wagten was, dat zyne Majesteit, jaarlyks, zo vroeg in Holland komen zou, moest, op het verzenden der Nominatie, noodwendig, een andere voet beraamd worden. Burgemeesteren en Raaden beslooten, reeds in Maymaand daarna „ dat de Nominatie al„ toos op den agtentwintigsten January ge„ schieden zou; dat dezelve den Staaten „ in handen zou worden gesteld, met ver„ zoek, om de Stad daaruit ten spoedigste „ te doen hebben de verkiezing van zeven „ Schepenen; en dat, zo de verkiezing, „ tot na den eersten February, draalen mogt, „ haare Edele Groot-Mogendheden, eens „ vooral, zouden verklaaren, dat de die„ nende Schepenen en de mindere regtban„ ken in dienst zouden blyven, tot dat de „ verkiezing in handen van Burgemeesteren „ zou gekomen zyn, mids dat de Stad „ hiertoe geen verzoek deedt; maar dat de „ gemelde verklaaring, van wege den Ko„ ning, als Stadhouder, door den Raad„ pensionaris, of op eene andere wyze, be„ werkt werdt (*n*)." Doch 't liep tot den agttienden October aan, eer de Staaten beslooten „ zig te laaten welgevallen, dat, „ wanneer Koning Willem zig buiten de „ Provincie bevondt, de Nominatie van „ Schepenen van Amsterdam, jaarlyks, aan „ hunne Edele Groot-Mogendheden zou „ overgebragt, en dan telkens verzonden „ worden aan zyne Majesteit, om daaruit „ de verkiezing, als Stadhouder, te doen." De Stad Amsterdam bewilligde in dit besluit. Alleenlyk, werden de Afgevaardigden gelast, slegts *aan te zien*, dat de uitdrukking, *dat de Nominatie telkens aan hoogstgedagte zyne Majesteit* zou *worden overgezonden*, *ter conclusie* ginge (*o*). En in gevolge van dit besluit, is, met de *Nominatie* van Schepenen deezer Stad, gehandeld, tot in 't jaar 1702 toe, dat is, zo lang als Koning Willem leefde. 1690.

Doch 't geschil over 't verzenden der Nominatie van Schepenen naar Engeland was nog op zyn hevigst, toen rugtbaar werdt, dat eenige Amsterdamsche Regenten, door iemant, die in den Haage gevangen zat, beschuldigd werden van ongeoorlofden handel met Frankryk. De beschuldiging, hoe weinig schyns zy ook hebben mogt, scheen ingang te vinden by eenige luiden van aanzien, die den Amsterdammeren geen goed hert toedroegen. Men verspreiddeze onder 't gemeen, in eenige vinnige schimpschriften. En sommigen waren niet zonder bekommering, dat men 't gemunt hadt op het te wege brengen eener buitengewoone verandering in de Regeeringe deezer Stad. Ons is gelegenheid voorgekomen, om een groot getal van Papieren en Brieven te zien, die uit den boedel van den Heere Burgemeester Johannes Hudde herkomstig zyn; thans onder den Heere Jan Hudde Dedel, Burgemeester van 's Graavenhaage, berusten, en deeze zonderlinge zaak betreffen. En naardemaal van dezelve, onzes weetens, nergens, in gedrukte schriften, eenig gewag gemaakt wordt, meenen wy den Leezer geenen onaangenaamen dienst te zullen doen, zo wy hem hier het voorgevallene, beknoptelyk, voordraagen. Jan Hol, gevangen in den Haage, beschuldigt eenige Amsterdamsche Regenten van ongeoorlofden handel met Frankryk.

In 't begin des jaars 1689, was, omtrent de Schans Filippine, in hegtenis geraakt *Jan Hol*, Schoenmaakers gezel, geboortig van Heel in den Bommelerwaard. Men hieldt hem, in 't eerst, voor eenen verspieder: te eerder, om dat hy verzeld was van een vrouwmensch in mans gewaad, welk men, naderhand, bevondt, door hem bezwangerd te zyn. Het vrouwmensch zat niet lang, en werdt, met eenig reisgeld voorzien zynde, van de hand gezonden. Maar Jan Hol, by wien men eenige verdagte papieren gevonden hadt, werdt, eerst te Filippine, en naderhand, door den Graave van Hoorne, te Sluis, ondervraagd. Zyne bekentenis was verward en oneenpaarig. Hoorne schreef, over 't geval, aan hunne Hoog-Mogendheden, die hem, by secreete Resolutie van den tweeden Maart des jaars 1689, bevalen, den gevangen over te zenden aan den Raad van Staate in den Haage. Hol werdt op de Voorpoorte geplaatst: en, op den vyfentwintigsten Maart en den derden en zevenden April, voor Commissarissen van den Raad van Staate, ondervraagd zynde, bekende hy „ dat hy, in de week „ van Kersmis des jaars 1688, met eenen Wie de beschuldiger ware. Zyne bekentenis.

(*l*) Resol. Vroedsch. *Lr.* T. 29 *Maart* 1690. *f.* 204.
(*m*) Resol. Vroedsch. *Lr.* V. 28 *Jan.* 1691. *f.* 28, 29.
(*n*) Resol. Vroedsch. *Lr.* V. 15 *May* 1691. *f.* 92.
(*o*) Resol. Vroedsch. *Lr.* V. 20 *Octob.* 1691. *f.* 187.

1690. „ brief van voorſchryvens van den Heere „ van Werkendam, aan de Burgemeeſteren „ van Amſterdam gerigt, in deeze Stad gekomen was, om den Heeren voor te ſlaan „ een middel van zyne uitvinding, waardoor men verſch water in of naby de Stad „ zou konnen brengen; dat zyn voorſlag „ van de hand geweezen was, en dat hy, „ kort daarna, op eenen avond, ter Stad „ uit willende vertrekken, op de eerſte „ ſteenen brug naar de Utrechtſche Poort „ toe, ontmoet was, door zekeren Heer, „ die, hem afgevraagd hebbende, of hy de „ man niet ware, die den brief aan Burgemeeſteren gebragt hadt, en *ja* tot antwoord hebbende bekomen, hem hadt verzogt mede te gaan, en hem gebragt hadt „ in een huis, daar hy nog eenige andere „ Heeren gevonden hadt. Dat hem hier, „ zo hy zeide, gevraagd was, of hy wel „ eenen eed van geheimhoudinge wilde „ doen; wanneer men hem iet van belang „ openbaaren zou. Dat hy zig hiertoe bereid getoond hadt, zo 't iet goeds ware; „ en dat men hem daarop gevergd hadt, „ eenen brief te brengen aan den Gouverneur van Rynberk, welk thans in de magt „ van Frankryk was; en eenen anderen aan „ den Heere de Louvois, Staatsdienaar van „ Koning Lodewyk den XIV. Dat die Heeren drie in getal waren geweeſt; dat een „ derzelven (2) *Appelman* genaamd was; „ dat hy de naamen der anderen twee niet „ wiſt; doch dat zy wel zo lang van perſoon waren als Appelman. Dat zy hem „ twee brieven hadden medegegeven, eenen „ aan den Gouverneur van Rynberk, en eenen aan den Koning van Frankryk, onder „ een' omſlag aan den Heer de Louvois. Dat „ men hem honderd Ryksdaalders vry geld „ beloofd hadt, zo hy deeze brieven beſtelde; en dat men hem honderd vyftentwintig guldens op hand gegeven hadt, „ tot reisgeld. Dat de brieven met een Cachet, waarop een gekroond cyfer ſtondt, „ waren toegemaakt. Dat hy, met dezelven, op den eerſten January des jaars „ 1689, van Amſterdam gereisd was naar „ Rynberk. Dat de Gouverneur hem, op „ 't vertoonen van den brief, hadt voortgeholpen op Urdingen; en dat hy, voorts, „ over Nuits, Bon, Rynbach, Montrojal, „ Saarlouis, Mets, Verdun, Chalons en „ Parys, naar Verſailles getrokken was. „ Dat hy den brief, aan den Koning gerigt, „ voor den Secretaris van de Louvois, uit „ het Nederduitſch, waarin dezelve geſchreeven was, in het Hoogduitſch hadt „ overgezet, en dat de Secretaris dien, 1690. „ daar uit, in 't Franſch hadt vertaald. Dat „ de brief behelsde een verzoek aan den „ Koning, om hen, tegen half April, met „ een Leger te komen verloſſen van de „ dwingelandy des Prinſen van Oranje; ten „ dien einde, in de eerſte plaatſe, de Steden Nieuwmegen en Graave in te nee„ men, en daar na, over de Veluwe en U„ trecht, aan te trekken op Amſterdam. „ Dat de brief getekend was *J. Apesz, Hen„ rik de Laat.* en dat hy wel hadt konnen „ merken, dat Louvois diergelyke brieven „ verwagtte. Dat men hem, voorts, met „ eenen ongetekenden brief, zonder op„ ſchrift, te rug gezonden hadt, met laſt „ om dien aan Burgemeeſter Appelman te „ beſtellen." Men hadt deezen brief, die in 't Franſch geſchreeven was, by hem gevonden, toen hy gevat werdt. In den zelven, las men, behalven eenige ſchoone beloften, een verzoek om nader berigt van de magt, die de ſchryvers van den brief aan den Koning hadden, om deszelfs onderneemingen wel te doen gelukken. Voorts, hadt hy eene lyſt by zig van de plaatſen, die hy doortrekken moeſt, en eenen eigenhandigen brief van Louvois aan den Gouverneur van Duinkerken, met laſt, om hem ſpoedig voort te helpen.

Men laat hem lang zitten, zonder hem, op nieuws, te hooren.

De bekentenis van Hol, die ook voor Commiſſariſſen van den Raad van Staate niet eenpaarig geweeſt was, bleef, ondertuſſchen, geheim. Alleenlyk lekte, hier en daar, uit, dat hy eenige Amſterdamſche Heeren beſchuldigd hadt. In Engeland, werdt, by ſommigen, nadeelig van deeze Heeren geſproken. Doch Koning Willem ſloeg 'er, naar 't ſcheen, luttel geloofs aan, en hieldt alles voor uitvindingen van 't Franſche Hof, om argwaan en onluſt, hier te Lande, te verwekken. Ondertuſſchen, bleef Hol zitten, zonder dat my gebleeken is, dat hy, op nieuws, gehoord werdt, voor den zevenentwintigſten January des jaars 1690; wanneer hy, by zyne voorige bekentenis, voegde „ dat de Heeren, die hem hadden „ afgezonden, een heimelyk verbond had„ den gemaakt met den Koning van Frank„ ryk." Maar, op den derden February, viel hy, op enkel voorgeeven, dat 'er eenige Amſterdammer Heeren voor de deur ſtonden, tegen welken men hem hooren zou, door den mand, uitberſtende in deeze woorden: *O God! ik ken niemant van die Heeren. Ik hebze nooit gezien. Zy zyn onnozel.* Men bragt hem toen aan de paleije. Doch hy verklaarde, zo voor als na de pyniginge, beide op den derden en zevenden February, „ dat hy geene Amſterdamſche Heeren „ ken-

Hy haalt zyne beſchuldiging weerom in den hals.

(2) *Jean Appelman* was thans regeerend Burgemeeſter.

1690. „ kende; dat alles, wat hy, ten hunnen laste, verhaald hadt, verzierd was; dat hy „ zelf de brieven aan den Gouverneur van „ Rynberk en aan den Koning van Frankryk hadt opgesteld, toegemaakt, en besteld, met oogmerk om te beproeven, of „ de Franschen wel zo loos waren, als „ voorgegeven werdt; en om hun eenig „ geld afhandig te maaken." Veelen verwagtten toen, dat Hol, naar verdienſten, gestraft zou worden. Doch men vondt geraaden, hem, op den eenentwintigſten February, nog eens te dreigen met de paleije. En toen hernam hy zyne eerſte beſchuldiging, met byvoeging van eenige omſtandigheden. Al het welke hy, op den derden April, ter ſcherper onderzoek gebragt zynde, andermaal in den hals haalde, hoog en duur betuigende, dat hy nooit van iemant afgezonden was tot eenig heimelyk oogmerk, maar alles zelf verzierd hadt: by welke laatſte bekentenis, hy, op den zesden April en ſedert, ook buiten pyn en banden, volhardde.

Veele Leden van Holland oordeelen, dat de beſchuldigden, voor 't Hof, behooren te regt geſteld te worden.

De algemeene Staaten nogtans, hoe vreemd zulks ook ſchynen moge, verſtonden, ten deezen tyde, dat de perſoonen, die door Jan Hol beſchuldigd waren, te regt behoorden te worden geſteld; en bragten hun gevoelen in de Vergadering van Holland. Veele Leden dier Vergaderinge waren van 't zelfde verſtand, en oordeelden, dat men de zaak moeſt onderzoeken voor 't Hof. Doch de Vroedſchap der Stad Amſterdam „ ſchoon ten hoogſten afkeerig „ van al wat zweemde naar verbooden verſtandhouding met vyanden van den Staat, „ vondt groote zwaarigheid in het overvallen van onbeſproken luiden, met een „ *Crimineel* regtsgeding, zo lang 'er geen „ blyk altoos van misdaad ware." Jan Hol hadt, zeide men „ zelf zyne beſchuldiging „ wederom in den hals gehaald, en niet, op „ nieuws, ſtaande gehouden, dan na dat hy „ met de paleije gedreigd geworden was. „ Ook zouden, in allen geval, de beſchuldigden niet voor het Hof, maar voor hunnen „ dagelykſchen Regter moeten betrokken „ worden. Doch hiertoe behoefde men niet „ te komen, zo lang 'er geen meer blyk van „ misdaad ware, dan het bloote zeggen „ van eenen bekenden verraader. *Crimineele* Regtspleegingen, al bleek zelfs de „ onſchuld van den beſchuldigde, ſieten „ altoos eene vlek van ſchandelykheid na, „ en moeſten daarom, tegen onbeſproken „ luiden, niet dan op bewys van ſchuld, „ ondernomen worden. Maar Jan Hol behoorde, als een vyand van den Staat, en „ een laſteraar van eerlyke luiden te worden geſtraft, zonder dat men eenige agt „ ſloege op het gene hy, ten nadeele van „ anderen, verteld hadt (*p*)." 1690.

Amſterdam verklaart zig hier tegen.

De redenen der Vroedſchap van Amſterdam hadden, ter Vergaderinge van Holland, niet zo veel ingang, als men zou hebben mogen verwagten. Nogtans ſprak men weinig meer van de beſchuldigden voor 't Hof te willen trekken. De laſtering van Jan Hol bleek zo klaarlyk, dat de Raad van Staate geene zwaarigheid maakte, om hem te veroordeelen tot geeſſeling en brandmerk; tot het tugthuis voor vyftien jaaren, en, na dien tyd, tot ban voor altoos uit de Vereenigde Nederlanden. 't Vonnis werdt, op den eenendertigſten December des jaars 1690, geveld: doch in het zelve, werdt niemant genoemd, die door Jan Hol beſchuldigd geweeſt was. Zelfs werdt 'er de naam van *Amſterdam* niet in geſpeld. De misdaadige werdt, eenige dagen laater, te 's Hertogenboſch, gegeeſſeld en gebrandmerkt (*q*). Doch hy moet, na 't ontvangen deezer ſtraffe, niet, of niet lang in een Tugthuis gezeten hebben, alzo ik aangetekend vind, dat hy, om eenig ander misdryf in hegtenis geraakt zynde, in February des jaars 1692, te Rotterdam, ter dood gebragt is. De argwaan, dien eenigen, tegen ſommige Amſterdamſche Regenten, hadden opgevat, verdween geheellyk. Koning Willem en de Graaf van Portland zelf verklaarden, t'eenen dage, aan den Gezant Jacob Hop, dat zy de vertelling van Jan Hol nimmer hadden konnen gelooven. En niemant repte ſedert van de beſchuldigden te regt te willen ſtellen. Straf over Jan Hol.

Meeuwes Meindertszoon Bakker, een Amſterdammer, vindt de Kameelen of Schipligters uit.

De droogte, het *Pampus* genaamd, gelegen voor Amſterdam, aan 't einde der Zuiderzee, hadt, al voor eenige eeuwen, diepgaande ſchepen belet, aan en van de Stad te komen. Men was, derhalve, op middelen bedagt, om de ſchepen te ligten over deeze droogte. In 't jaar 1672, hadt men zig bediend van zekere groote kiſten, die onder de ſchepen gebragt; en door het ledig pompen van welken, dezelven over 't Pampus geligt werden (*r*). Doch in 't begin des jaars 1690, vondt *Meeuwes Meindertszoon Bakker*, gebooren burger deezer Stad, de *Kameelen* of Schipligters uit, door middel van welken, de zwaarſte Oorlogsſchepen van negentig en honderd ſtukken, zonder hinder, over 't Pampus en andere ondiepten in de Zuiderzee, van Amſterdam af naar de Vlieter toe, worden geligt. Het Collegie ter

(*p*) Reſol. Vroedſch. *Ls.* T. 17, 18 *April* 1690. *f.* 209, 212.
(*q*) *Uit de* Confeſſie *en* Sentent. *van* Jan Hol, *en veele andere* Brieven *en* Stukken.
(*r*) Commelin, *bl.* 1197.

1690. ter Admiraliteit alhier was zo voldaan van deeze uitvindinge, dat het den uitvinder een daggeld toeleide, by Actè van den zesden October des gemelden jaars (*s*).

De laft der Walſche Gemeente hier ter Stede neemt ſterk toe.

De verwoeſting van de Palts hadt zo veele Franſche vlugtelingen, die voorheen derwaards geweeken waren, naar Holland, en byzonderlyk naar Amſterdam gedreeven, dat de Walſche Gemeente alhier, die met het onderhoud derzelven belaſt was, zig, in Juny deezes jaars, genoodzaakt zag, om onderſteuning te verzoeken uit Stads Caſſe. Zy wees aan „ dat haare jaarlykſche las„ ten, met het onderhoud der gevlugtte „ Predikanten, omtrent honderd duizend „ guldens beliepen; daar zy, voorheen, „ niet meer dan veertig- of vyftigduizend „ guldens plagten te bedraagen. Dat haare „ inkomſten daartegen niet meer dan vier„ endertig- of vyfendertigduizend guldens „ opbragten; zo dat 'er ten minſte vyfen„ zeſtigduizend guldens 's jaars te kort ko„ men zouden." Men begreep ligtelyk, dat het opbrengen van zulk eenen grooten buitengewoonen onderſtand de Stad, door den tyd, te zwaar vallen zou (*t*): weshalve men op middelen bedagt was, om de jaarlykſche uitgaven der Walſche Gemeente te beſnoeijen. Men deedt Diakenen eenen ſtaat van de behoeften der vlugtelingen overleveren; en volgens den zelven, waren 'er thans, onder dezelven, 1708 armen, tot welker onderhoud, men 71905 guldens 15 ſtuivers oordeelde noodig te hebben. Men overwoog, wyders, dat het getal der vlugtelingen zo ſterk aanwies, om dat aan dezelven eenige vryheden en zulk een aanzienlyk onderhoud werden toegeſtaan. Men voorzag dat de toevloed der armen te groot worden zou, zo menze, op den zelfden voet, bleeve ontvangen; dat wel voor een Godsdienſtig werk moeſt aangezien; doch waardoor Stads Caſſe, nogtans, niet al te zeer gedrukt moeſt worden. Ook hadt de Burgery geklaagd, dat zy, in haare neeringen en handwerken, vry wat leedt van de vryheden, die den Franſchen vlugtelingen vergund waren. Men beſloot dan „ de driejaarige vryheid van „ Stads Excynſen, en de ontheffingen van „ de Gilden en de vereiſchten van dezel„ ven, in 't jaar 1681 toegeſtaan, voortaan, „ niet meer te verleenen; maar de vlugte„ lingen, in alles, met naame ook in 't „ bekomen van het Burgerregt, met de an„ dere Burgers gelyk te ſtellen: te meer, „ om dat men bevondt, dat de driejaarige „ Vryheid, ſomtyds, ter kwaader trouwe,

De Vroedſchap beraamt middelen, om den toevloed van vlugtelingen te doen verminderen.

„ van den Vader op den Zoon, en van den 1690.
„ eenen Zoon op den anderen, was over„ gebragt, en dat ook, ſomtyds, meer „ waaren waren ingeſlaagen, dan een huis„ gezin behoefde. Men liet nogtans aan „ Burgemeeſteren, de voorheen verleende „ vryheden toe te ſtaan, aan zulke perſoo„ nen, die verſch uit Frankryk overkwa„ men." Voorts, werdt beraamd „ dat „ de plaatſen der ſtervende en vertrekken„ de predikanten niet wederom vervuld „ zouden worden." En eindelyk werdt beſlooten „ de Walſche Diaconie, in deezen „ kommerlyken tyd, met vyftigduizend gul„ dens, uit Stads Caſſe, te onderſteunen, „ en haar, daarenboven, haar verſchot goed „ te doen (*u*)."

En onderſteunt de Walſche Diaconie.

De Regenten van 't Aalmoeſſeniers-Weeshuis vielen, in de Lente des volgenden jaars, ook klagtig by Burgemeeſteren, over het toeneemend getal der Weeskinderen, ter wyl de inkomſten van het Huis waren verminderd, onder anderen, door het verbod van den invoer der Franſche Wynen, van welken zy een ſtuiver van 't Oxhoofd, voor 't Huis, plagten te trekken; het miſſen van welk inkomen, hun jaarlyks zevenduizend guldens ſchade geweeſt was. Zy verzogten, derhalve, dat 'er, om dit verlies te vergoeden, eene belaſting op allerlei Wynen, Brandewynen en Azynen gelegd mogt worden; gelyk kort hierna geſchiedde (*v*). 1691.

De Raad beſluit, eene belaſting te leggen op alle Wynen, Brandewynen en Azynen, ten behoeve van 't Aalmoeſſeniers-weeshuis.

Burgemeeſteren, wat eerder, aanſchryvens van 's Lands Staaten gekreegen hebbende, tot het houden van Bedeſtonden, om 's Hemels zegen te verwerven over de wapenen van den Staat, en over den perſoon van zyne Groot-Britanniſche Majeſteit; bevalen, den zesden April, dat dezelven, driemaal ter weeke, des avonds ten zes uuren, gehouden zouden worden, op Saturdag, in de Nieuwe-, Zuider- en Amſtelkerk, op Maandag, in de Oude-, Weſter- en Noorderkerk, en op Dingsdag, in de Oude- en Nieuwe-zyds-Kapel (*w*).

Bedeſtonden ingeſteld.

De Luitenant-Admiraal *Cornelis Tromp* overleedt, in deeze Stad, op den negentwintigſten May deezes jaars, na dat hy, eenen tyd lang, gekwynd hadt. Zyn lyk werdt, den zesden Juny, des avonds tuſſchen negen en tien uuren, met de gewoonlyke ſtaatſie, langs de Heeren- en Keizers graft, gedraagen, en begeleid naar den Amſtel, alwaar een Jagt gereed lag, waarmede het naar Delft gevoerd werdt. 't Werdt, in de Oude Kerke aldaar, in het graf van des Zeehelds Vader, *Maarten Harpertszoon Tromp*, bygeDe Luitenant-Admiraal Cornelis Tromp overlydt.

(*s*) Holl. Merc. *van* 1690. *bl.* 194. COMMELIN, *bl.* 1223.
(*t*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* T. 16 *Juny* 1690. *f.* 244.
(*u*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* T. 31 *July* 1690. *f.* 270.
(*v*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* V. 9, 27 *April* 1691. *f.* 80, 85.
(*w*) Groot-Memor. *N.* VII. *f.* 241 *verſo.*

1691. gezet (*x*). Op den zeſtienden Maart des voorleeden jaars, hadden Burgemeeſteren van Amſterdam den overleeden, op zyn verzoek, toegeſtaan, eene Grafſtede, op zyne koſten, in eene der Kerken deezer Stad, te mogen laaten ſtigten, en Kerkmeeſteren gemagtigd, om deswege met hem, met kenniſſe van hunne Edele Groot-Agtbaarheden, overeen te komen (*y*). Doch 't ſchynt, dat hy, naderhand, veranderd is van gedagten, en verkooren heeft, te Delft, begraaven te worden.

Overvloed van viſch.

Sommigen hebben aangetekend, dat, in dit jaar 1691, zo veel viſch gevangen werdt, dat een honderd en negentig Schelviſſchen, aan de Viſchmarkt hier ter Stede, voor niet meer dan tien ſtuivers, verkogt werden (*z*).

De Stads Compagnien worden op honderd man gebragt.

In de Lente des volgenden jaars, werdt, tot verligting van de bezwaarde geldmiddelen deezer Stede, geraaden gevonden, de zes Compagnien Stads ſoldaaten, tot op honderd man ieder, in ryen en gelederen, te verminderen (*a*). 't Was nogtans niet

1692. zo veilig in de Stad, of daar viel, in 't midden van den Zomer, vry wat baldaadigheids voor, voor 't Huis van den Lakenbereider *van Gangel*, tegen wien 't werkvolk was opgeſtaan; waarin, door eene ernſtige Waarſchuwing van den vierden July, voorzien werdt.

Aardbeeving. Uitwerkſels derzelve hier ter Stede.

Op den agttienden September, 's nademiddags omtrent ten half drie uuren, gevoelde men hier te Lande, en in de nabuurige Geweſten, eene aardbeeving, die maar omtrent twee minuuten duurde, en, gelyk doorgaands, by zeer ſtil weder, voorviel. Hier ter Stede, werden alle de huizen en de zwaarſte gebouwen zelven, het Stadhuis niet uitgezonderd, heen en weder bewoogen. De Jan-Rooden-Poorts-tooren ſchudde zo zigtbaar en ſterk, dat men voor inſtorten bedugt was. De Oude- en Zuider-Kerks-toorens werden ook zo blykelyk heen en weder geſlingerd, dat de ſpeelklokken aan 't kleppen raakten. De ſchepen in 't Y en 't kleine vaartuig op den Amſtel werden ook, op en neder, bewoogen met het water. In de graften, welde het water van den grond opwaards, en in de huizen hoorde men een gedruiſch, als of al wat' er zwaars op de zolders ſtondt, met geweld, heen en weder geſchooven werdt. Doch men vernam niet, dat 'er, door deeze aardſchudding, eenige ſchade gedaan was. Ook hielden alle de verſchynſels derzelve op, eer men in ſtaat ware, om 'er bedaardelyk op te letten (*b*). 1692.

Verſchil wegens het regtsgebied over de ſchending van 's Lands Plakaaten op het ſlagturven, in de Ambagtsheerlykheden van Slooten, Slooterdyk enz. beſlegt.

Burgemeeſteren van Amſterdam, als Ambagtsheeren van Slooten, Slooterdyk, Osdorp en de Vrye Geer, in 't jaar 1656, Octroi hebbende verkreegen, om de overtreeders der Plakaaten op het ſlagturven binnen de gemelde Ambagtsheerlykheden, voor Schepenen aldaar te regt te doen ſtellen; oordeelden, ſedert, dat zy, of hun Schout van Slooten, daartoe alleen, ter eerſter aanleg, geregtigd waren. Doch Dykgraaf en Heemraaden van Rynland verſtonden, dat zy, van ouds gewettigd geweeſt zynde, om kennis te neemen van het overtreeden der Plakaaten op het ſlagturven, zo ver hun ring zig uitſtrekte (*c*); hiertoe, zo wel als de Stad Amſterdam, geregtigd waren binnen de voorgemelde Ambagtsheerlykheden, die onder den ring van Rynland behoorden. 't Geſchil werdt, onder willige *Condemnatie* van den Hoogen Raade, verbleeven aan de uitſpraak van M^r. *Mattheus de Hertoge*, Advokaat Fiskaal van Holland en Weſtfriesland, die de Stad in 't ongelyk ſtelde, en verſtondt „ dat Dykgraaf en Heem„ raaden van Rynland, zo wel als zy, ge„ regtigd waren, om kennis te neemen van „ de overtreedingen op het Slagturven, „ binnen de gemelde Ambagtsheerlykhe„ den." De uitſpraak werdt, den twee-entwintigſten October deezes jaars, door den Hoogen Raade bekragtigd, en Burgemeesteren bevalen Schout en Geregten van Slooten, Slooterdyk, Osdorp en de Vrye Geer zig naar dezelve te gedraagen (*d*).

Orde op het opſcheepen der beesten aan Zeeburg.

Het regt van 't op- en afſcheepen der Beesten hier ter Stede, al van den jaare 1539 af, aan de Huiszitten aan de oude zyde gegeven zynde, en in 't jaar 1675, door de Regenten van 't Oude-zyds-Huiszitten-huis, de herberg Zeeburg aan den Muiderdyk zynde geſtigt (*e*), by welke bekwaame gelegenheid was tot het opſcheepen der Beesten, die uit Gelderland, Friesland en Overyſſel herwaards gevoerd werden; zo werdt, by myne Heeren van den Geregte, op den zesden February des jaars 1693, gekeurd „ dat de Beeſten, uit de gemelde „ Provincien komende, nergens anders dan „ aan Zeeburg zouden mogen worden op„ geſcheept." En om de Schippers hiertoe te houden, werdt, op den agtentwintigſten January des volgenden jaars, afgekondigd, „ dat zy, hier ter Stede, nooit vragt zou„ den

1693.

(*x*) Commelin, *bl.* 1223. Europ. Merc. *April-Juny* 1691. *bl.* 121, 174.
(*y*) Groot-Memor. N. VII. *f.* 224 *verſo.*
(*z*) Feyken Ryp Chron. van Hoorn, *bl.* 256.
(*a*) Reſol. Vroedſch. *Lit.* V. 7 *Maart* 1692. *f.* 251.
(*b*) Commelin, *bl.* 1164. Europ. Merc. *July-Septemb.* 1692. *bl.* 219.
(*c*) *Zie* Handv. van Rynland, *bl.* 56.
(*d*) Handv. *bl.* 323.
(*e*) Commelin, *bl.* 163; 537.

1693. „ den mogen aanneemen, of eenige beurt „ bevaaren, en daarenboven vyfentwintig „ guldens verbeuren, zo dikwils als zy hun„ ne beesten niet aan Zeeburg, maar aan „ Jaap Hannes of elders, geloft hadden (*f*)." En deeze orde was te noodiger, niet slegts om dat de Regenten van 't Oude-zyds-Huiszittenhuis aan Zeeburg bekwaame gelegenheid tot het opscheepen der beesten gemaakt hadden; maar ook, sedert eenige jaaren, gewoon waren, het regt van Opscheepinge aldaar te verpagten.

Tweespalt in de Lutherse Gemeente hier ter Stede.

In de Lutherse Gemeente hier ter Stede, was, sedert eenige jaaren, geen kleine twist ontstaan; om welken te beslegten, het gezag der Regeeringe vereischt werdt. De Bestierders en eenige Leden verschilden over 't regt tot de verkiezing van Ouderlingen en Diakenen, en over 't bestier der Kerkengoederen. Men hadt, van de eene en de andere zyde, verscheiden' ontwerpen gemaakt, tot onderlinge bevrediging der gemoeden, die, in den aanvang des jaars 1683, voor Burgemeesteren gebragt werden. En haare Edele Groot-Agtbaarheden hadden, op den drie-entwintigsten January des gemelden jaars, twee Resolutien, by provisie, goedgekeurd en bekragtigd, die, op den eenendertigsten December en op den zesden January te vooren, in eene buitengewoone Vergadering van Predikanten, Gedeputeerden, of dienende Ouderlingen en afgegaane Ouderlingen of Oud-Oudsten, en dienende en Oud-Diakenen, genomen waren. Zy behelsden „ 1. Dat elk, die Lidmaat was, „ en tot onderhoud der Kerke en armen iet „ begeerde te geeven, zynen naam en 't „ gene hy jaarlyks geeven wilde, in een „ nieuw Kerkenboek, tekenen zou. 2. Dat „ elk, die tot de verkiezing van Ouderlingen en Diakenen begeerde te stemmen, „ ten minste twintig guldens 's jaars, tot de „ bovengemelde einden, geeven moest. 3. „ Dat, uit zulke Lidmaaten, jaarlyks, door „ den voorzittenden Predikant, ten overstaan van de Predikanten, de gedeputeerde Ouderlingen en de dienende Diakenen, tien persoonen geloot zouden worden, om, nevens den Kerkenraad, de Ouderlingen en Diakenen te helpen verkiezen. 4. Dat zulken, die, boven de gemelde twintig guldens, nog tien Ducatons 's jaars gaven, geregtigd zouden zyn, om de Rekening der Kerken- en armenmiddelen, jaarlyks, binnen eene maand na May, mede op te neemen, en naar te zien (*g*)." 't Scheen nogtans, dat de ruste, door deeze schikking, niet volkomenlyk hersteld werdt. Immers eenigen bestonden, in October des gemelden jaars, openlyk, in de Kerke, uit te vaaren tegen den Predikant *Theodorus Dominicus*, en terwyl hy predikte: tegen welke baldaadigheid, Burgemeesteren eene ernstige waarschuwing deeden leezen van de Predikstoelen, in beide de Kerken (*h*). Men bleef nog, voornaamlyk, over twee punten, verschillen: 1. wie voor Contribueerende Lidmaaten moesten gehouden worden? en 2. of dezelven, hoofd voor hoofd, in de verkiezing van Ouderlingen en Diakenen, stemmen zouden, dan of zulks, door een bekwaam getal uit dezelven, behoorde te geschieden? Burgemeesteren vonden dan, in May des jaars 1684, geraaden, twee Advokaaten, *Joan van den Broek* en *Joannes Althusius*, te magtigen, om partyen te hooren, en ware 't mogelyk te bevredigen, of anders Burgemeesteren verslag te doen (*i*). De poogingen der twee Advokaaten vrugteloos zynde uitgevallen, verklaarde de Kerkenraad, dat zy de beslissing van 't geschil gaarne aan Burgemeesteren verblyven wilden. Doch de misnoegde Leden der Gemeente, omtrent zestig in getal, konden hiertoe niet verstaan, schoon 'er hunne Gemagtigden in bewilligd hadden; en schoon zy zelven verklaarden, hunne zaak te willen stellen aan den Predikant *Joannes Colerus* alleen, die egter geschroomd hadt, de beslissing op zig te neemen; doch zyn gevoelen wel wilde verklaaren, gelyk hy deedt. Maar hierin nam wederom de Kerkenraad geen genoegen. Burgemeesteren, verpligt om voor de rust onder de Burgery te zorgen, beslooten dan, op den agtsten April des jaars 1685, partyen te doen aanzeggen, dat zy zig, stil en vreedzaam, naar de provisioneele Resolutie van hunne Edele Groot-Agtbaarheden van den drie-entwintigsten January des jaars 1683, zouden hebben te gedraagen, tot dat op de zaak nader beslooten werdt (*k*). En dit nader besluit volgde, op den tienden September des jaars 1685. De provisioneele Resolutien van den drie-entwintigsten January des jaars 1683 en van den agtsten April des jaars 1685 werden in eene volstrekte en eindelyke Resolutie hervormd, met deeze veranderingen alleenlyk „ 1. dat zy, die in de verkiezing „ van Ouderlingen en Diakenen begeerden „ te stemmen, in de plaats van twintig, „ maar tien guldens 's jaars zouden behoeven te geeven: en 2. dat, uit deeze Contribueerende Lidmaaten, in de plaats van „ tien, vyftien persoonen zouden geloot „ wor-

Burgemeesteren beraamen een middel, by voorraad, om dien by te leggen.

Burgemeesteren doen eene eindelyke uitspraak over den twist.

Opschudding in de Kerke.

(*f*) Handv. *bl.* 175, 176.
(*g*) Groot-Memor. *N.* VII. *f.* 76.
(*h*) Groot-Memor. *N.* VII. *f.* 93 *verso.*
(*i*) Groot-Memor. *N.* VII. *f.* 102.
(*k*) Groot-Memor. *N.* VII. *f.* 122 *verso.*

1693. „ worden, om 's daags na de looting de „ verkiezing van Ouderlingen en Diakenen „ te helpen doen (*l*)." Maar 't bleek, eerlang, dat, ook in deeze ſchikking, by allen, geen volkomen genoegen genomen werdt. Ook was 'er geſchil gereezen over eenige punten der Leere, 't welk de verwydering grooter maakte. De misnoegde Ledemaaten vervoegden zig, in 't jaar 1690, met vyf vraagpunten, aan de Hooge Schoolen van Grypswalde, Tubingen en Gieſſen, en aan de Predikanten van Frankfort, derzelver uitſpraak daarop verzoekende. De meeſte punten raakten de Leer. Doch in het laatſte, hadt men zaaken gebragt, die Burgemeeſteren alleen, en derzelver uitſpraak van den tienden September des jaars 1685 betroffen: waarom zy geenszins voor eenige uitheemſche Regtbank behoorden gebragt te worden. Ook kreegen Burgemeeſteren zo dra geene kennis, dat zulks geſchied was, of zy bevalen, op den derden February des jaars 1691, dat men zig ſtiptelyk zou hebben te houden aan de uitſpraak van den jaare 1685. „ Doch, zo 'er *eenig verſchil* vie„ le *over geloofspointen ter zaligheid*, ver„ klaarden zy, *geenszins van meeninge* te „ *zyn, ſig daer in te geven, maer het zelve* „ *te zullen laten aen het oordeel der Synodens* „ *van de Augsburgſe Confeſſie, hier te Lande* „ *te houden* (*m*)." Maar niettegenſtaande het herhaald bevel van Burgemeeſteren, duurde de onruſt in de Lutherſche Gemeente, nog eenen geruimen tyd. Zy liep zelfs zo hoog, dat 'er, op den twintigſten December des jaars 1693, des avonds by 't uitgaan der Lutherſche nieuwe Kerke, een groote hoop volks voor dezelve ſtaan bleef, die zekeren Ouderling waarnam, den mantel afſcheurde, en met ſcheldwoorden aanviel. Myne Heeren van den Geregte beloofden, ſedert, driehonderd guldens aan den aanbrenger van eenen der ſchuldigen aan deezen moedwil, en gelyke ſomme aan hem, die den Geregte van eenige nieuwe ſamenrotttinge kennis gaf (*n*). De hevigheid bedaarde nogtans, door den tyd, onder de Lutherſchen, die zig, eerlang, onderwierpen aan de ſchikking van Burgemeeſteren; ſchoon dezelve niet veele jaaren agtervolgd geworden is.

Eenige Leden vervoegen zig aan buitenlandſche Hooge Schoolen.

Verklaaring van Burgemeeſteren hieromtrent.

Moedwil omtrent eenen Ouderling.

Men beſluit, een nieuw Wagtgeld te leggen op de

Men bevondt, omtrent deezen tyd, dat de inkomſten van den Burger-Krygsraad hier ter Stede wel vyftienduizend guldens jaarlyks door de laſten werden overtroffen, en dat de inkomſten nog merkelyk ſtonden verminderd te worden, doordien Burgemeeſteren, onlangs, veele Regenten van Godshuizen en anderen wagt-vry hadden verklaard. Burgemeeſteren en Colonellen kwamen, derhalven, overeen, om het Wagtgeld ſcherper in te vorderen dan tot hiertoe geſchied was, en, ten opzigte van zulken, die, wegens hunne gezindheid of ongeſteldheid, van de moeite, die aan 't waaken, drillen, optrekken enz. vaſt was, vry gehouden werden, te verhoogen: en daarenboven een wagtgeld te leggen op alle onbewoonde pakhuizen, die omtrent zeshonderd in getal waren, en met elkanderen, naar men rekende, omtrent agtenveertig honderd guldens zouden konnen opbrengen. Van 't een en 't ander werdt een opſtel gemaakt, welk, den eerſten May des jaars 1694, gedagtekend was (*o*).

1694. Pakhuizen.

Burgemeeſteren beſlooten, in dit zelfde jaar, hier ter Stede, aan de Schans by de Weteringspoort, een nieuw *Beterhuis* op te regten, en tot Kaſteleinen en Betermeeſters aan te ſtellen *Maximiliaan Auguſtinus Schoorman* en *Cornelis Berghman Wuytiers* (*p*), die, wat laater, door myne Heeren van den Geregte, gemagtigd werden, om kwaadaartigen, die aan hunne hoede werden aanvertrouwd, des noods, met geweld en banden, te bedwingen (*q*).

Beterhuis opgeregt.

De aanhoudende oorlog en andere laſten hadden zo groot een verval veroorzaakt in den ſtaat der geldmiddelen van de Stad, dat de Raad, reeds in September des voorleeden jaars, op den voorſlag van Burgemeeſteren, beſlooten hadt „ 1. den onder„ ſtand aan de Franſche vlugtelingen, be„ halve 't gene aan de gevlugte Predikanten „ gegeven werdt, te bepaalen op vieren„ twintigduizend guldens 's jaars, en de „ onderſtand trekkende Predikanten te laa„ ten uitſterven. 2. de zes Stads Compag„ nien, op zulk eenen tyd als Burgemeeſte„ ren zulks zouden geraaden vinden, te „ verminderen op zeſtig koppen, te weeten „ agtenveertig in ryen en gelederen, drie „ Officiers, met derzelver jongens, ook drie „ in getal, drie Serjanten, en drie Trom„ ſlaagers. En, 3. het Lantaarngeld te „ ſtellen op een zeſtiende van de Verpon„ dinge der huizen; het emmer- en ſtraat„ geld op een twee-endertigſte, en het om„ leiden en zuiveren der wateren ook op „ een twee-endertigſte, door Huurder en „ Verhuurder, ieder voor de helft, te be„ taalen (*r*)." Doch de Walſche Gemeente klaagde zo zeer over haare drukkende ar-

De Raad neemt een beſluit tot verbetering van den ſtaat van der Stede geldmiddelen. Onderſtand aan de Franſche vlugtelingen verminderd.

(*l*) Groot Memor. *N.* VII. *f.* 130 *verſo.*
(*m*) Groot Memor. *N.* VII. *f.* 239.
(*n*) Keurb. Q. *f.* 250.
(*o*) Handv *bl.* 168.
(*p*) Groot-Memor. N. VII. *f.* 86 *verſo.*
(*q*) Handv. *bl.* 1051.
(*r*) Reſol. Vroedſch. Lr. W. 14 *Sept.* 1693. *f.* 224.

1694. armoede, dat de vierentwintigduizend guldens, die haar, by de gemelde Reſolutie, waren toegelegd, voor het eerſte jaar alleen, met zesduizend guldens verhoogd werden (*s*).

1695. In de Lente des jaars 1695, vernieuwde de gemelde Gemeente haare klagten, en Burgemeeſteren en Raaden lieten zig beweegen, om haar, nog voor dat jaar, den buitengewoonen onderſtand van zesduizend guldens toe te ſtaan (*t*).

Ontwerp om verſch water in de Stad te brengen.

De Heer *Hille*, Commandeur der Stad Hulſt, verzogt, in October des jaars 1695, Octroi om op zyne koſten verſch water in Amſterdam te mogen brengen, en wegens 't gebruik van het zelve, zig met de brouwers te mogen verdraagen. Van Stads wege, werdt gereedelyk in dit verzoek bewilligd (*u*). Doch ik vind niet, dat het ontwerp van den Heer Hille ter uitvoeringe gebragt is.

De Regeering beveelt geene rekening in de Wiſſelbank te verleenen, ten behoeve der Loteryen van byzondere Steden.

Burgemeeſteren, kennis gekreegen hebbende, dat eenige byzondere Steden, Loteryen hebbende opgeregt, tot verzekering der inleggeren, voorhadden, eene rekening te verzoeken in de Wiſſelbank deezer Stad; vonden geraaden, te beveelen, dat aan niemant, voor naderen laſt, eene rekening, tot zulk een einde, zou worden toegeſtaan. Zy zagen het opregten van zo veele Loteryen aan als ſchandelyk voor het Land in 't gemeen, en als ſchadelyk voor 't Land en de ingezetenen beide; en wilden 't, hierom, op geenerlei wyze, aanmoedigen. Aan de Stad Kampen, die eene rekening in de Wiſſelbank verzogt, was uitſtellend antwoord; doch aan de Stad Haarlem, die gelyk verzoek deedt, eenige hoop gegeven. Ook beſlooten Burgemeeſteren en Raad, ſedert, aan geene Stad, tot het gemelde einde, eene rekening toe te ſtaan, uitgenomen aan de Stad Haarlem, mids dezelve buiten de gewoonlyke boeken der Bank gehouden werdt, en de Stad niet aanſpraakelyk ware, zo van de penningen iet, door ontrouw of anderszins, mogt worden vermiſt. Ook begeerde men geene rekening toe te ſtaan, voor dat de Lotery vol ware (*v*). Doch die van Haarlem, hunne Lotery hebbende uitgeſchreeven, onder voorwaarde, dat hun eene gewoonlyke rekening zou vergund worden, ſtonden 'er ernſtelyk op, by Burgemeeſteren van Amſterdam, zig verbindende, om de beleefdheid, die hun, in dit opzigt, beweezen zou worden, by voorvallende gelegenheden, te zullen erkennen, en de Boekhouders van de Wiſſelbank, daarenboven, behoorlyk te zullen loonen, voor derzelver moeite. De belofte van erkenteniſſe, en de nabuurſchap der Stad woog zo veel by Burgemeeſteren en Raaden, dat men, eindelyk, beſloot, aan Haarlem eene gewoonlyke Rekening in de Wiſſelbank toe te ſtaan (*w*). 1695.

't Geſchiedt nogtans, om byzondere redenen, aan de Stad Haarlem.

(*s*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* W. 15 *Jan.* 1694. *f.* 261.
(*t*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* X. 27 *April* 1695. *f.* 204.
(*u*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* X. 19 *Oct.* 1695. *f.* 311.

(*v*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* X. 3 *Dec.* 1695, *f.* 339.
(*w*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* X. 3 *Jan.* 1696. *f.* 346.

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

TWEE-ENTWINTIGSTE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van het jaar* 1696, *tot op de Utrechtſche Vrede in 't jaar* 1713.

1696. Gewelddige oproer hier ter Stede.

In den aanvang des jaars 1696, ontſtondt, te Amſterdam, een algemeen misnoegen onder de geringſte ingezetenen, welk, binnen weinige weeken, tot hevige daadelykheden uitborſt, die gevaarlyke gevolgen gehad zouden hebben, zo de voorzigtigheid der Wethouderſchap en de moed der Burgerye den oproer niet, in de eerſte beginſelen, geſtuit hadt. De oorſprong en uitkomſt deezes werks ſtaat ons hier, met de vereiſchte omſtandigheid en naauwkeurigheid, te verhaalen.

Aanleiding tot den zelven.

De Staaten van Holland hadden, om een gedeelte van de zwaare koſten des tegenwoordigen oorlogs te vinden, onlangs, eene belaſting gelegd op het trouwen en begraaven, waarvan het eerſte ontwerp gemaakt was, door den Engelſchen Agent te Amſterdam, den Heer *Jozef Kerby*, wien, hiervoor, eerlang, een jaargeld van vyftienhonderd guldens, geduurende zyn leeven, werdt toegelegd (*a*). De Heeren van den Geregte, hier ter Stede, de Gemeente in ſtaat willende ſtellen, om het regt op 't begraaven te gemakkelyker te voldoen, beſlooten, de pragt in de begraafeniſſen, die van tyd tot tyd toegenomen was, te bepaalen, by eene Keure van den tienden January des jaars 1696, waarby ook het bedienen der begraafeniſſen, hier *aanſpreeken* genaamd, en het draagen der lyken en lantaarnen, tot ampten gemaakt werden, die, voortaan, door Burgemeeſteren, ſtonden begeeven te worden. De Keur beſtondt uit *vier en veertig* Leden, welker voornaamſten hierop uitkwamen: „ Niemant mogt eenige Lyk- of „ Lantaarndraagers of Aanſpreekers, buiten „ de aangeſtelden, gebruiken, op zekere „ boete, door de aanſtellers en aangeſtel-

Keur op het begraaven.

Inhoud derzelve.

„ den, ten behoeve van de Aalmoeſſeniers- armen, te verbeuren. De Magiſtraatsperſoonen, Commiſſariſſen, Penſionariſſen en „ Secretariſſen mogten hunne lyken, en die „ van hunnen huize, door de Stads Boden, „ laaten draagen of uitvoeren. De Gildebroeders zouden de Gildeknegts tot Aanſpreekers en hunne medebroeders tot draagers mogen gebruiken. En de Jooden „ werden van deeze Keure uitgezonderd. „ Zulken, die Acten ter Secretarye voor „ den armen verzogten, zouden zig van „ geene Aanſpreekers behoeven te bedienen, en de lyken van buuren mogen laaten draagen. Aan 't lykgevolg zou, na „ de begraafenis, geen wyn mogen geſchonken worden, op eene boete van zeshonderd guldens. Ook zouden, op gelyke boete, geene ongehuwde perſoonen, „ met jongmans nevens het kleed, mogen „ worden begraaven. De Aanſpreekers, „ Lyk- en Lantaarndraagers zouden in 't „ zwart gekleed moeten zyn, met mantels, „ beffen, lamfers van éene lengte, en handſchoenen. De Lantaarndraagers alleen „ zouden geene mantels behoeven aan te „ hebben. De Aanſpreekers, derzelver „ Hoofdluiden, die twaalf in getal waren, „ en de Lyk- en Lantaarndraagers zouden „ geene lamfers of handſchoenen, by vereeringe, mogen aanneemen. De draagers „ zouden, een uur voor 't uitdraagen van „ 't lyk, voor 't ſterfhuis moeten verſchynen, en daar, door de Hoofdluiden, opgelezen worden, die, in de plaats der afwezenden, terſtond, anderen zouden ontbieden, ten welken einde zig, altoos, tien „ draagers, 's middags van een tot drie, en „ 's avonds van agt tot negen uuren, aan „ 't Comptoir der Commiſſariſſen, die vier „ in getal waren, bevinden moeſten. Die

1696.

(*a*) Reſol. Holl. 9 *Octob.* 1699. *bl.* 1114.

1696. „ te laat kwamen verbeurden zekere boete; „ die weg bleeven, voor de eerſte reize, „ vyfentwintig guldens, en voor de tweede „ reize, hun ampt. De draagers mogten, „ na de begraafenis, niet wederom in 't „ ſterfhuis komen. Zo een van de genoem- „ de Amptenaars dronken ter begraafeniſſe „ kwame, verbeurde hy zekere boete. „ Ook mogten zy, aan 't ſterfhuis, geene „ ſpys of drank vorderen, of aanneemen. „ Op beledigingen onder dezelven, met „ woorden of daaden, was ook zekere boe- „ te geſteld. De Aanſpreekers moeſten, „ zo lang 't lyk boven aarde ſtondt, op ze- „ ker uur, aan 't ſterfhuis komen; de be- „ wooners van het zelve beleefdelyk beje- „ genen, en niet vertrekken, dan na ver- „ kreegen verlof. De Hoofdluiden, Aan- „ ſpreekers, Lyk- en Lantaarndraagers zou- „ den, elke ſoort afzonderlyk, in ééne beurs „ werken. De Commiſſariſſen zouden, da- „ gelyks, in hun Comptoir vergaderen, en „ zorg draagen, dat de gevorderde Aan- „ ſpreekers en draagers, door de Hoofdlui- „ den, aan de ſterfhuizen gezonden wer- „ den. Voorts, zouden de Commiſſariſſen „ het loon der Hoofdluiden, Aanſpreekeren „ en Draageren doen invorderen, door ie- „ der Hoofdman, die de begraafenis be- „ diend hadt, en daarvan twee en een half „ ten honderd korten, ten behoeve der „ Hoofdluiden in 't gemeen. Nog zou van „ het gemelde loon vier ten honderd, ten „ behoeve der Aalmoeſſeniers-armen, wor- „ den ingehouden, door Commiſſariſſen, „ die ook voor het naarkomen deezer Keu- „ re zouden zorg draagen, en om de zes „ maanden, nieuwe lamfers en handſchoe- „ nen aan de Hoofdluiden, Aanſpreekers en „ Draagers uitdeelen, 't beloop daarvan in- „ houdende van derzelver weekloon: ook „ zorg draagen, dat zy van behoorlyke „ mantels voorzien waren. Die Commis- „ ſariſſen kwalyk bejegende verbeurde ze- „ kere boete, of, als 't voor de vierde rei- „ ze geſchiedde, zyn ampt. Commiſſaris- „ ſen genooten, met hun vieren, een gul- „ den van ieder Lyk, die van 't loon der „ Lyk- en Lantaarndraageren afgehouden „ werdt. De Hoofdluiden moeſten, op „ den dag der begraafeniſſe of uitvaart, aan „ 't ſterfhuis, en dagelyks, aan 't Comp- „ toir der Commiſſariſſen verſchynen, der- „ zelver bevelen naarkomen, en van de „ misſlagen der mindere beampten aante- „ kening houden, alles op zekere boete. „ Ook moeſten de Aanſpreekers en Draa- „ gers de Hoofdluiden, op zekere boete, „ niet kwalyk bejegenen. Die boete wei- „ gerde zou, door Commiſſariſſen, voor „ Schepenen Extraordinaris gedagvaard, 1696. „ en de zaak op de Keurrolle gebragt wor- „ den." Wyders, was, aan 't einde der Keure, eene lyſt gevoegd van de loonen der Aanſpreekeren, Hoofdluiden, Lyk- en Lantaarndraageren, die meerder of minder waren, naar dat een lyk in de Kerk, of op een Kerkhof, en laater of vroeger, begraaven werdt. Men las, eindelyk, aan 't einde deezer Lyſte, dat de Keur met den eenendertigſten January, zynde een Dingsdag, ingaan zou (*b*).

Misnoegen onder 't gemeen over deeze Keure.

Doch eer zy nog afgekondigd ware, en vooral kort na de afkondiging, ontſtondt 'er een heimelyk gemor onder 't gemeen, meeſt verwekt door zulke Aanſpreekers, die, door de aanſtelling van een bepaald getal, van hun beroep ſtonden verſteken te worden; en door derzelver vrouwen, zynde deeze Kunne veeltyds gewoon, in geval van burgerlyk misnoegen, het hooge woord te voeren. 't Was veelen Aanſpreekeren verre uit de gisſing gegaan, dat het getal der beampten van hunne ſoorte ſlegts op zesendertig bepaald was, hebbende zy ſtaat gemaakt, om allen in dienſt te blyven, en uit te ſterven. Ook hadden zy, met talmen en klaagen, zo veel uitgewerkt, dat 'er, in plaats van zesendertig, twee-enzeventig Aanſpreekers waren aangeſteld, en dat het getal der Lyk- en Lantaarndraageren ook merkelyk vermeerderd geworden was. Doch onaangezien deeze vermeerdering, bleeven 'er nog veelen ontzet van hun beroep. En deezen ontzagen zig niet, den Heeren, aan derzelver huizen, en zelfs op ſtraat, aan te loopen en laſtig te vallen, ſtoutmoediglyk vorderende, dat eene Keur, die hun zo nadeelig was, mogt worden ingetrokken. Zy leverden zelfs Verzoekſchriften in aan Burgemeeſteren, die, zo men geloofd heeft, reeds beſlooten hadden, of op 't punt waren om te beſluiten, dat elk, die ooit Aanſpreeker geweeſt was, by Acte van hunne Edele Groot-Agtbaarheden, zou worden aangeſteld; toen de oproerigheid zo zeer het hoofd opſtak, dat zy met geen toegeeven en zagtheid meer te bedwingen was.

Neemt ſterk toe, naar gelang, dat de tyd van het ingaan der Keure naderde

Naar gelang, dat de tyd van het ingaan der Keure naderde, werdt het misnoegen algemeener. Veelen der aangeſtelde Aanſpreekeren zelven waren te onvrede, om dat zy, volgens het zesentwintigſte Lid der Keure, in ééne beurs werken moeſten (*c*), alzo zy, die voorheen veel werks gehad hadden, nu met de minſt bekwaamen en minſt begunſtigden gelyk geſteld werden.

Men

(*b*) Keurb. Lt. R. *f.* 61.
(*c*) Groot-Memor. N. VIII. *f.* 112 *verſo.*

1696. Men blies der kleine Gemeente in „ dat „ de Keur de geringen meeſt drukte, die, „ om Gods wille, als bedelaars, zouden „ moeten komen bidden, om naar hunnen „ zin te mogen begraaven worden; terwyl „ de ryken, voor hun geld, nog eene eer„ lyke begraafenis zouden konnen krygen." En dit zag op het zesde Lid der Keure, waarby belaſt werdt, dat de onvermogenden een lyk door buuren of anderen zouden mogen laaten draagen, en geene Aanſpreekers behoeven te gebruiken, mids zy eene *Actie voor de Armen* ter Secretarye lieten haalen. Doch men hadt hier valſchelyk en kwaadaartiglyk bygehangen, dat de armen, in eene ſlegte witte kiſt, met Stads wapen beſchilderd, naar 't Kerkhof zouden worden gebragt; 't welk groote verbittering verwekt hadt onder 't gemeen, dat doorgaands onbekwaam of ongezind is, om met eigen oogen te zien, wat hun van de Overheid bevolen wordt. Onder luiden van meerder vermogen, werdt de Keur of voor- of tegengeſproken, naar dat elk gezind was. Men vondt 'er, die dezelve preezen, vooral om dat 'er 't loon der Aanſpreekeren en Draageren, dat dikwils veel te hoog plagt te loopen, by bepaald was. Maar anderen dagten, dat het hard viel, zig te moeten te vrede houden met Aanſpreekers en Draagers, door de Commiſſariſſen en Hoofdluiden aangeſteld; daar menze, te vooren, naar zynen zin, hadt mogen verkiezen. Ook meenden veelen, dat het Loon der Kerkhof-lyken te hoog geſteld was. 't Gerugt was zelfs algemeen, dat de Keur nog, in verſcheiden' opzigten, ſtondt verzagt en veranderd te worden.

Een der Hoofdluiden van de Aanſpreekers wordt aangerand van 't graauw.

Ondertuſſchen, naderde de tyd van het ingaan der Keure. De Commiſſariſſen, Hoofdluiden, Aanſpreekers en Draagers waren aangeſteld. De Commiſſariſſen namen, den agtentwintigſten January, zitting in hun Comptoir, welk in een vertrek van 't Aalmoeſſeniershuis geplaatſt was (*d*). De Hoofdluiden vergaderden aldaar, insgelyks; doch een derzelven werdt, regt voor 't Aalmoeſſeniershuis, aangerand van 't graauw, en genoodzaakt, zig met de vlugt te redden. De volgende dag, zynde Zondag, werdt met genoegzaame ſtilte doorgebragt. 't Vuur der oproerigheid ſmeulde nog; doch behoefde ſlegts wat ſterker te worden aangeblaazen,

't Graauw ſcheldt op de Heeren.

om ligter laage te ontvlammem. 's Maandags, den dertigſten, vloeide veel volks van allerleie ſoorte byeen op den Dam, eenigen van welken de afgaande Burgemeeſteren, ſtoutelyk, om 't lyf vloogen; morrende en ſcheldende onder de oogen zagen, en, zo ſommigen verzekerd hebben, met vuiligheid naar 't hoofd wierpen. De Hoofdluiden en Draagers, die wederom aan 't Aalmoeſſeniershuis gekomen waren, om te verneemen, welke Lyken zy, den volgenden dag, zouden moeten bedienen, werden van 't graauw, welk aldaar ook in groote menigte ſamengeloopen was, beſchimpt, by de mantels getrokken, en met drek geſmeeten: al 't welke voorſpelde, dat het, 's anderendaags, wanneer de Keur ſtondt in te gaan, niet gemakkelyk afloopen zou. 1696.

De Stads ſoldaaten komen in 't geweer.

Burgemeeſteren, 't gevaar van oproer willende voorkomen, gaven, nog dien zelfden avond, bevel, dat de Stads ſoldaaten, tegen den volgenden ogtend, in de wapenen zouden komen, en zig ſtellen, ten deele aan de Hoofdwagt, voor de Waage op den Dam, ten deele voor 't Aalmoeſſeniershuis, en voor de voornaamſte poorten, om den toeloop van buiten te weeren. Ook werdt eene Waarſchuwing opgeſteld, om 's anderendaags te worden afgekondigd, waarby alle oproerigheid, ſcherpelyk, verbooden werdt.

't Welk ſommigen pryzen, anderen veroordeelen.

Met het aanbreeken van den volgenden dag, zynde Dingsdag, den eenendertigſten January, ſtondt de Stads bezetting geſchaard op haare byzondere poſten. Veelen preezen de voorzorg van Burgemeeſteren, en hielden ze noodig, om de gevreesde beroerte te ſmooren in de geboorte. Doch anderen ſchortten 'er den neus over op. *'t Optrekken der ſoldaaten zou*, zeidenze, *te veel volks lokken naar de loopplaatſen, en 't gevaar van oproer doen toeneemen.* Eenigen ſchroomden niet, te zeggen „ dat men der Burgerye „ eene haatelyke Keur, door geweld van „ Krygsvolk, zogt te overdringen, 't welk „ geenen regtſchaapen voorſtanderen der „ vryheid, gelyk de Amſterdammers waren, „ te gedoogen ſtondt." De wyven roerden, meer dan de mannen, den mond, en ſommigen hebben voor waarſchynlyk gehouden, dat eenigen derzelven, heimelyk, waren opgehitſt door zulken, die, uit deeze beweeginVermoeden, dat de oproer aangeſtookt is, om verandering in de Regeering te wege te brengen.

gen, eene buitengewoone verandering in de Regeering verhoopten, waarby zy hunne rekening meenden te zullen konnen vinden. Doch hiervan is my niets met zekerheid gebleeken. Vaſt gaat, dat, ter gelegenheid eener geweldige beroerte te Rotterdam, nog voor weinige jaaren, aldaar, eene ongewoone verandering in de Regeering gemaakt was (*e*). Ook plakte men, nog deezen zelfden dag, briefjes aan 't Stadhuis, waarby het zelve te huur gezet werdt, om terſtond

(*d*) Groot-Memor. N. VIII. *f.* 112 *verſo.*

(*e*) *Zie* Vaderl. Hiſt. XVI. *Deel, bl.* 121 *enz.*

1696. ſtond te konnen betrokken worden: 't welk niet donkerlyk ontdekte een' toeleg, om de Regeering, die, op en na den eerſten February, naar gewoonte, ſtondt veranderd te worden, wars te maaken van 't bewind: 't gene nogtans niet gevolgd is. 1696.

Oproerige famenrottingen door de gantſche Stad.

's Morgens vroeg, rotte het graauw te hoop, in de Noorder- en Nieuwe Looijersſtraat en daaromtrent, alwaar veele weevers woonden. De kreet was algemeen, *dat 'er, dien dag, geen weever op zyn getouw zitten zou.* Men trok, aan hoopen, naar de plaatſen, daar de ſoldaaten ſtonden, met naame naar den Dam, die ten negen uuren reeds zo vol volks was, dat de Heeren, bezwaarlyk, door den drang der menigte, op 't Stadhuis komen konden. De gantſche Stad raakte, in korten tyd, vol gewoels. 't Slegtſte graauw, en daaronder veele vreemde bootsgezellen, die met den winter aan land gebleeven waren, ſchoolde, uit alle hoeken, ſamen. 't Vrouwvolk en de jongens waren met puthaaken, luiwagens, heibezems en diergelyk gereedſchap gewapend. Eenigen droegen vendels van ſchorteldoeken, aan ſtokken gebonden: anderen biervaten en botertonnen voor trommels, waarop zy, met telhouten, den optogt ſloegen, en eene geweldige menigte agter zig ſleepten. Alomme door de Stad, en zelfs voor 't Stadhuis en voor 't Aalmoeſſeniershuis, vertoonde men ſpottelyke Lykſtaatſien, om de Keure en de maakers derzelve te beſchimpen. Men lei een' karel in eene ſchaafbank, en droegze de Stad door, onder een ſchamper gejuil en geſchreeuw der menigte, die, door zulke vertooningen uitgelokt, alomme, de ſtraaten vulde.

Schimpende Lykſtaatſien.

Burgemeeſteren ſchorten de Keur, voor zes weeken, op.

In deezen ſtand der dingen, vonden Burgemeeſteren geraaden, de beraamde waarſchuwing tegen oproerigheid niet af te kondigen. Zy deeden, in tegendeel, na 't luiden der Stads klok, door een' Secretaris, den volke voorleezen, dat de Keur op 't begraaven, die dien dag ſtondt in te gaan, nog voor zes weeken, opgeſchort werdt. Zy beoogden, ongetwyfeld, der woeſtheid een weinig ſpeelens te geeven, en ondertuſſchen tyd te winnen, om 't gemeen tot bedaaren te brengen, waarna het hun gemakkelyker vallen moeſt, de Keur te doen naarkomen. Doch hunne toegeevendheid hadt eene verkeerde uitwerking. 't Graauw werdt 'er ſtouter op. Een ongebonde hoop, van over de Nieuwe Markt, uit de Jonker- en Ridderſtraaten, byeen gerukt, kwam, met ſtokken en handſpaaken gewapend, door de Warmoesſtraat, op den Dam, juiſt toen de opſchorting der Keure afgekondigd werdt. Straks ging 'er gejuich op, onder de woeſte menigte. De vendels, ſchorteldoeken en neusdoeken werden om 't hoofd gezwaaid. 't Graauw trok het Stadhuis door en weder door, en voorts, door de Kalverſtraat, ten deele naar 't Huis van Burgemeeſter *Jacob Boreel*, op de Heerengraft by de Leidſche ſtraat, ten deele naar 't Aalmoeſſeniers-huis; daar de baldaadigheid het eerſt haare rol ſpeelde.

't Graauw ſtreeft naar 't Aalmoeſſeniershuis.

Midlerwyl, was de Vroedſchap byeen gekomen op 't Stadhuis, daar Burgemeeſteren haar kennis gaven van 't opſchorten der Keure, en van de opſchudding voor 't huis van den Heere Boreel; haar wyders voorhoudende, of 't niet geraaden ware, nevens de Stads ſoldaaten, ook de Burgery in de wapenen te brengen, en den Kapiteinen van beide laſt te geeven, om, zo zy door 't graauw werden aangevallen, op het zelve, tot hunne verdediging, met ſcherp te ſchieten: waartoe, terſtond, beſlooten werdt (*f*). Voor 't Aalmoeſſeniers-huis, ſtonden de ſoldaaten, gekeerd ten deele naar de Leidſche graft, ten deele naar de Leidſche ſtraat, om de Commiſſariſſen en Hoofdluiden tegen de aandringende menigte te dekken. De hoop was zo dra niet vermeerderd, door 't geſpuis dat van den Dam kwam, en tyding bragt van 't opſchorten der Keure, of men viel met ſteenen aan op de ſoldaaten, aangemoedigd door een vrouwmenſch, dat een hoepel om 't lyf en een ſtok op de ſchouder hadt, onder 't roepen van *val aan, val aan! ſla dood die honden, ſla dood!* Een ſchielyke ſchrik verſpreidde zig door de naaſte buurten, daar venſters en deuren, met groote verbaasdheid, werden toegeklapt. De ſoldaaten verduurden de hagelbui van ſteenen, omtrent een half uur lang, zonder te wyken, of zig te verweeren, toen 'er bevel gegeven werdt, om aan te leggen, na dat men zulken, die, zonder kwaad oogmerk, derwaards gekomen waren, gewaarſchuwd hadt, om zig voor het dreigend gevaar te hoeden. Door den eerſten ſchoot, die vermoedelyk met loos kruid geſchied was, werdt niemant gekwetſt. 't Graauw, toen ſtouter geworden, dringt tegen 't geweer der ſoldaaten in, maakt 'er zig meeſter van, en dryft den kleinſten hoop van de twee op de vlugt, ten deele naar 't Aalmoeſſeniers-huis, ten deele naar de Leidſche poort, welker deuren geſlooten werden. De andere hoop ſoldaaten, die ook met ſteenen, van wederzyde, en zelfs van den overkant der Prinſen-graft, aangevallen werdt, ſchoot met ſcherp, waar-

De Vroedſchap beſluit gewelddadig met geweld te keeren.

De ſoldaaten worden van voor 't Aalmoeſſeniershuis verdreeven.

(*f*) Reſol. Vroedſch. Lr. X. 31 *Jan.* 1696. *f.* 349.

1696. waardoor eenige oproerigen gedood, of gekwetſt werden: 't welk ook het lot was van eenige nieuwsgierigen, die, in groote menigte, aan de overzyde ſtonden. Doch de woede wies aan, in plaats van te verminderen. De glazen van 't Aalmoeſſeniershuis werden uitgeſmeeten. Men ſtormde op de deuren. De ſoldaaten werden, eindelyk, allen verdreeven. Eenigen, die de Leidſche poort hadden ingenomen, ſlooten, eerlang, door tuſſchenſpraak van zekeren karel, eene ſoort van een ſtilſtand van wapenen met de oproerigen.

Het Huis van Burgemeeſter Boreel wordt aangevallen.

't Graauw, nu geenen tegenſtand meer ontmoetende, ſtreefde naar 't huis van den Heere Boreel, daar men reeds, met het uitwerpen der glazen en 't bonzen op de deuren, begonnen was. De domme hoop hieldt deezen Heer, ten onregte, voor den maaker der Keure, om dat zyn naam onder dezelve geſpeld werdt, alzo zy ten zynen overſtaan was afgekondigd. Ook was zy, door zynen Zoon, den Secretaris *Balthazar Boreel*, in deeze hoedanigheid, onderteekend. Eenigen uit het graauw waren reeds in 't huis des Burgemeeſters geweeſt, en hadden eenen aanvang met plonderen gemaakt. Doch men hadt hen, met zagte woorden, doen vertrekken. Wat laater was Kapitein *Joan Spaaroog*, met zyne Compagnie, van den Dam derwaards getrokken, om verder geweld te ſtuiten: en vindende aldaar niet alleen veel ſlegt volk, maar ook een groot getal van nieuwsgierigen uit de burgerye byeen, hieldt hy hun allen voor „ hoe 't hun pligt ware, elk „ zyns wegs te gaan; te meer, naardien „ Burgemeeſteren de goedheid gehad had„ den van de gehaatte Keure in te trekken," met meer andere redenen, ſtrekkende om 't gemeen te doen bedaaren. Doch de ſtoutſten uit den hoop druiſchten hiertegen aan, roepende, *dat men hen bedroog*, en doende, op nieuws, een hagelbui van ſteenen afvliegen op het huis en op de ſoldaaten. Onder 't graauw, werdt, vermoedelyk met een kwaadaartig oogmerk, verſpreid, dat drie van den hoop in 's Burgemeeſters huis in hegtenis gehouden werden. En dit gerugt deedt de woede wakkeren. Men vorderde de gevangenen te rug, en liet zig, door de herhaalde verzekeringen, dat 'er niemant in 't huis vaſtgehouden werdt, geenszins te vrede ſtellen. Spaaroog beval, eindelyk, zyne manſchap, aan te leggen, en waarſchuwde de menigte voor 't laatſt, dat zy zig ſtil naar huis begeeven zou, of dat hy anders genoodzaakt zou zyn, geweld te gebruiken. Doch woorden, en een ſchoot met loos kruid, die 'er op volgde, hielpen niet. Hy deedt dan met ſcherp ſchieten, waardoor twee nieuwsgierigen, een Bakker en een Timmerman, by ongeluk, doodelyk, getroffen werden. Spaaroog en vier der zynen waren, ten zelfden tyde, met den degen in de vuiſt, ingedrongen op het graauw, en hadden een' jongen, en twee of drie andere muiters gedood of gewond. Maar de menigte, verre van te zwigten, werdt toen als uitgelaaten. Zy drong, met meſſen, ſtokken en ſteenen, aan op de ſoldaaten, ſmeet de tromſlaagers, met trom met al, in de graft, en noodzaakte veelen van 't Krygsvolk te wyken, en anderen op de knieën om lyfsgenade te bidden, tot dat de gantſche Compagnie verſtrooid en verſtooven was.

1696. Hy doet met ſcherp ſchieten onder den hoop.

't Graauw doet de ſoldaaten verſtuiven.

Kapitein Spaaroog zoekt, vergeefs, het graauw tot bedaaren te brengen.

De plonderzugt hadt toen de handen ruim, omze aan 't huis en 't huisraad te ſchenden. De lantaarnpaal, die voor 't huis ſtondt, werdt ſtraks uit den grond gerukt, en met dezelve de voordeur opgeloopen. 't Graauw ſtreeft, by drommen, ten huize in, en valt woedende aan op het koſtbaar huisraad, dat niet hadt konnen geborgen worden. Zilverwerk, Porcelein, Spiegels werden op ſtraat geſmeeten en verbryzeld. Een Spiegel onder anderen van groote waarde, en een vorſtelyk geſchenk, die een der huisgenooten hadt gezogt te behouden, onder voorwendſel, dat hy hem ergens bergen zou, om hem daarna te verkoopen, en den buit met eenen der plonderaaren te deelen, werdt tegen de leening van den ſtoep aan ſcherven geſlaagen. 't Vernield huisraad werdt in 't water geworpen. Men gedoogde niet, dat 'er iet geroofd werdt. Een der plonderaaren, een ſtuk Zilverwerks willende wegdraagen, werdt door zyne makkers by den mouw gevat, en gedwongen den buit te ſlaaken. Doch de jongens viſchten eenige ſtukken vernield houtwerk op uit de graften, die aan de omſtanders geveild en verkogt werden, om tot eene gedagtenis bewaard te worden. Burgemeeſter Boreel hadt zig, op 't ernſtig verzoek zyner vrienden, kort voor den aanvang der grootſte woede, het gevaar onttrokken, en was, agter over eene ſchutting, by een' der gebuuren, geweeken.

Het Huis des Burgemeeſters wordt geplonderd.

De woede hadt hier haar zat gekreegen, eer de Burgery in 't geweer, en voor 't huis kwam, daar zy den oproerigen hoop, zonder moeite, verdreef. Maar 't graauw, gebeeten op Kapitein Spaaroog, die eenigen der hunnen gegriefd hadt, ſtreeft naar 's mans wooning op de Reguliers-graft, klopt aan, dringt met geweld ter naauwlyks geopende deure in, en plondert en vernielt, in weinige oogenblikken, al wat voor de hand was. De konſtigſte Schilderyen,

De Burgery verdryft de plonderaars.

Zy plonderen het huis van Kapitein Spaaroog.

waar-

1696. waarvan de Kapitein een zonderling liefhebber was, werden deerlyk geſchonden. Zelfs werden de venſters en kruisraamen aan den voorgevel ten deele afgebroken. Eene of twee Compagnien burgers konden der woede hier geen meeſter worden. Zy ruſtte niet, voor dat de graft gevuld lag met lynwaat, beddengoed, kleederen, boſſen lont, pieken, en al wat 'er meer in huis gevonden was. Het huis van Burgemeeſter *Jeronimus de Haze de Georgio* werdt toen ook gedreigd. Doch alzo de meeſte Compagnien Burgers, in den agtermiddag, op de been gekomen waren, werdt deeze bedreiging niet uitgevoerd. De woede verpoosde zig dan, met het vallen van den avond.

De Keur wordt vernietigd.

Ondertuſſchen, was, door myne Heeren van den Geregte, by aangeplakte Waarſchuwingen, alomme door de Stad, bekend gemaakt, dat de Keur op het begraaven in 't geheel geen' voortgang hebben zou, maar volſtrektelyk vernietigd werdt (*g*).

't Graauw plondert, den volgenden dag, het Huis van den Engelſchen Agent Kerby.

De oorzaak der opſchuddinge dus zynde weggenomen, ſcheen men met reden te mogen verwagten, dat de gemeente zig ſtil houden zou. Doch 't graauw, nu den ſmaak van 't plonderen weg hebbende, wilde 'er mede voort, en ſloeg, des anderendaags, over, tot nieuwe buitenſpoorigheden. 'sMorgens voor negen uuren, eer de Burgery nog in de wapenen gekomen was, werdt het Huis van den Engelſchen Agent Kerby, die voor een uitvinder van nieuwe laſten ging, aangevallen. Dit Huis ſtondt op de Keizersgraft. De bewooner, 's daags te vooren gewaarſchuwd, dat het hem gelden zou, hadt het waardigſte huisraad in veiligheid gebragt. Het overige ſtondt der plonderzugt ten doel. 't Gebouw zelf werdt deerlyk beſchadigd. In anderhalf uur tyds, werdt het van binnen geheellyk geſloopt: de Italiaanſche vloeren, met hakken en beuken, verbryzeld: de geſchilderde panneelen van de zolderingen afgerukt en vernield, en 't ſekreet zelf, ten gronde toe, afgebroken. Tot den tuin en het tuinhuis toe, werdt alles bedorven. 't Gene men van den huisraad magtig kon worden werdt, door de venſters, op ſtraat geſmeeten, met zo veel onbezuisdheid, dat een man en eene vrouw, die voor 't huis ſtonden, onder een vleeſchkuip verpletterd werden. Men liet den wyn en 't bier door den kelder loopen, daar deeze vogt, door de woedende wyven, in de muilen getapt of gevangen, en gulzigly ingezwolgen werdt.

De Burgery en

De Raad, voorziende, dat 'er ſterker middelen, om de woeſtheid te doen bedaaren, zouden moeten gebruikt worden, vondt goed, het beſluit van den voorgaanden dag, om geweld met geweld te keeren, openlyk af te kondigen, en elk te waarſchuwen om zig naar zyn huis te begeeven, op dat geene onnozelen in lyden komen mogten (*h*). De waarſchuwing geſchiedde, uit den naam der Vroedſchap, die de gantſche Burgery vertbeeldt, op dat dezelve te beter klemmen zou op de menigte. De Burgery kwam, terſtond hierop, in 't geweer, en eerlang ook eene bende vrywillige Ruitery uit de aanzienlykſte jonge Luiden beſtaande, die, voorgegaan door de Heeren *Burg*, *Hinloopen*, *Huydecoper* en *Six*, met de pallas in de vuiſt, door de Stad reeden, om alle ſamenrottingen te voorkomen. 1696. eene bende vrywillige Ruiters komen in de wapenen.

't Graauw hadt zig, midlerwyl, na 't plonderen van des Agents huis, begeven naar 't huis van den Oud-Burgemeeſter *Joan de Vries*, op de Heeren-graft, welk ook met plondering gedreigd werdt, om dat deeze Heer, die thans in 't Collegie ter Admiraliteit hier ter Stede zitting hadt, zo men zeide, niet hadt belet, dat 'er, onlangs, eenige muitende matroozen waren opgehangen. De burgery was reeds, in kleinen getale, voor dit huis byeengekomen. Ook ſtonden daar eenige Zee-Kapiteins in de deur, die eenigen uit het graauw, ſtoutelyk indringende op de burgerye, met geld en goede woorden, paaiden. Anderen kwamen hierop, van de overzyde, met eene ſchuit, op het huis aanroeijen, onder hevig ſchelden en dreigen, meer gelds vorderende. De Officiers der burgerye en de Burgemeeſter zelf gebruikten nu minzaame dan harde woorden, om 't volk tot reden te brengen. Doch alles was vergeefs. De burgers gaven dan, eindelyk, vuur op de ſtoutſte dringers, kwetſten 'er eenigen, en ſchooten 'er twee onder de voet. De overigen werden, door ſlagen, op de vlugt gejaagd. De Burgery verdryft de plonderaars van voor 't huis van Burgemeeſter de Vries.

't Huis van den Heere de Vries werdt dus beveiligd, voor de gedreigde plondering. Aan 't Huis van Burgemeeſter de Haze, werdt de roofgierige hoop ook afgeſchrikt, door eenigen, die zig, met ontbloot geweer, op en voor de ſtoep, geplaatſt hadden. By den Hoofdofficier *François de Vicq*, hadt het graauw zig, met zagte woorden, en duure beloften, dat de Keur op het begraaven geenen voortgang hebben zou, laaten afwyzen. Omtrent andere huizen, gelyk die van den Heere van Maarſeveen, van den Onderſchout *Filips Engebregt*, en zelfs het Rasphuis en de Lomberd, die ook met plondering gedreigd waren, bleef het Andere huizen worden met plondering gedreigd.

(*g*) Keurb. R. *f.* 62.

(*h*) Keurb. R. *f.* 63.

1696. het by dreigen. Maar de meeſte oproerigen, die van voor 't Huis van den Heere de Vries verdreeven geworden waren, nu alleen bedagt op ſteelen en rooven, ſtreefden, van daar, naar 't Huis van den Joodſchen Heere *de Pinto*, in 't gemeen *den ryken Jood* genaamd, op de S. Antonis-Breêſtraat, die juiſt, op dien tyd, nevens zyne Huisvrouw, in den Haage was. Elk wiſt, dat dit huis opgevuld was met koſtelykheden. De woeſte hoop was 'er zo dra niet voorgekomen, of de vaardigſten klommen, als katten, op, tegen de venſtertralien, braken de glasroeden en luiken, en vielen in de kamers, daar 't, naar gewoonte, op een plonderen ging. Maar, in dit oogenblik, rukken eenige Compagnien Burgers, die op de Nieuwe Markt verzameld waren, aan op het huis, met meening om de plonderaars, binnen het zelve, te betrappen. Men zag nu klaarlyk, dat de fielen op rooven uit waren, alzo de Jood de Pinto niets met de Keure op het begraaven te doen hadt. De burgers dan, den meeſten hoop nieuwsgierigen en anderen van voor 't huis verdreeven hebbende, ſtreeven, met den degen in de vuiſt, ter deure in, en ſteeken en ſlaan zo wakkerlyk onder de ſchenders, dat veelen gekwetſt, eenigen gedood werden: en anderen, agteruit, in de graft ſprongen, en zig met zwemmen bergden, terwyl eenigen 't gevaar, op eene andere wyze, ontkwamen. Doch omtrent dertig, die zig meeſt allen met eenige koſtelykheden van meerder of minder waarde hadden gezogt te verryken, werden gevat en naar de Waage op den Dam gebragt. Zy waren byna allen gewond, en onder dezelven bevondt zig een bootsgezel van Boſton in Nieuw Engeland, die een' koſtbaaren neusdoek geſtolen hadt, welke aan een ſlip van denzelven, die hem uit den broek hing, ontdekt werdt. De Jooden hadden, nu de plonderzugt op eenen hunner broederen aanviel, zig by de burgers gevoegd, om dezelve te ſtuiten. De woede, aan 't huis van de Pinto, van haare uiterſte kragt beroofd geworden zynde, lieten de plonderaars het hoofd hangen, zonder iet meer te durven onderneemen. De vrywillige Ruitery, rydende door de ſtraaten, voorkwam alle ſamenrotting. En tegen den avond, plaatſte zig het Gilde der Turfdraageren, door Burgemeeſteren met halve pieken voorzien, onder een groot vendel, waarin een turfdraager verbeeld was, en met witte bandjes om de hoeden, voor het Stadhuis, waardoor dit aanzienlyk gebouw tegen overlaſt beveiligd werdt.

'tGraauw valt, in 't huis van den Jood de Pinto.

De Burgery betrapt de plonderaars aldaar.

Twee uit den hoop

In den agtermiddag, ſtreek het Geregt, zonder de gewoonlyke plegtigheden, op de Waage, byeen gekomen zynde, het doodvonnis over twee der gevangenen, die, ten zes uuren des avonds, by toortslicht, uit een venſter der Waage, werden opgehangen. De bootsgezel, wien men de geſtolen geelen zyden neusdoek om 't lyf gegord hadt, was 'er een van. Zy bleeven beide hangen tot 's anderendaags 's morgens, wanneer 'er nog drie anderen, nevens hen, werden opgeknoopt (*i*). De Dam was toen, al vroeg, door de vrywillige Ruitery, de Burgers en de Soldaaten, bezet geweeſt: waardoor de meeſte aandrang der nieuwsgierigen, die aan de Regtsoefening zou hebben konnen hinderlyk zyn, geſtuit geworden was. 't Gerugt der oproerigheid zig, reeds te vooren, verſpreid hebbende tot in den Haage, hadt men van daar het Regiment blaauwe Lyfwagten herwaards doen trekken; en 't was nu reeds, op twee uuren na, genaderd aan de Stad, toen 'er, uit naam der Regeeringe, een verzoek aan gedaan werdt, om te rug te keeren; alzo de oproer, door de trouwe der Burgeren en de wakkerheid der vrywillige Ruiterye, volkomenlyk geſtild was. 's Lands Krygsvolk trok, hierop, wederom naar den Haage.

1696. worden met de doodgeſtraft.

Nog drie anderen.

Op Vrydag, den derden February, deeden de Onderſchouten ſcherp onderzoek naar geroofde goederen. 't Geregt beval, by eene openbaare afkondiging, dat elk, die 'er eenigen onder zig hadt, dezelven, zonder uitſtel, zou hebben te brengen in handen van den Heere Hoofd-Officier (*k*). Naar de handdaadigen aan den oproer werdt ook vlytiglyk gezogt. Eenigen werden, op vermoeden van ſchuld, in hegtenis genomen, en by afkondiging van den vierden February, zeshonderd guldens beloofd aan elk, die eenen der opſtookeren tot, en voorgangeren in den gepleegden moedwil wiſt aan te wyzen, zo dat hy van de misdaad overtuigd werdt; met belofte, dat men den aanbrenger Acte van ſtrafvryheid zou tragten te verwerven, zo hy medepligtig mogt geweeſt zyn. Voorts, was, in deeze afkondiging, merkwaardig, dat de oproer daar by werdt toegeſchreeven aan de vyanden van 't Vaderland, welker uitgezondenen men hieldt de voornaamſte aanleiders der plonderinge geweeſt te zyn. 's Maandags, den zesden, werden, omtrent den middag, nog zeven plonderaars, zonder veel plegtigheids, uit de Waage opgehangen: alleenlyk werden de misdaadigen, door vier Predikanten, tot de dood bereid. Onder de geſtraften was een gewezen ſoldaat, dien

Men doet ſcherp onderzoek naar de behamels en handdaadigen.

Nog zeven handdaadigen opgehangen.

(*i*) Confeſſieboek *van 25 Maart 1695 tot 9 April 1696. f. 195, 196, 198 verſo.*
(*k*) Keurb. *Lt.* R. *f. 69.*

1696. dien men, om wangedrag in 's Lands dienſt, in 't jaar 1672, neus en ooren afgeſneeden hadt; en die, voor 't huis van den Agent Kerby, ſterken drank aan 't graauw verkogt hadt, en een voorganger in 't plonderen geweeſt was. Men ſleepte het lyk van deezen booswigt, op eene horde, door de Stad; waarna hem, op 't galgeveld, het hoofd werdt afgehouwen: 't welk daar op een' ſtaak gezet werdt, boven het rad, waarop de romp werdt vaſtgemaakt. Negen van de overige geſtraften werden aan de galge op 't Galgeveld vaſtgebonden, alwaar ook vier der oproerigen, die, in de hitte der verdediginge, waren doodgeſchooten, by de beenen, opgehangen werden (*l*). De andere gevangenen werden op vrye voeten geſteld, op twee of drie na, die in 't Rasphuis opgeſlooten werden (*m*). De makkers van deeze laatſten dreigden of verwekten, wat laater, eenige oproerige beweegingen, om dezelven te verloſſen: waartegen, by eene ernſtige waarſchuwing van den dertienden April, voorzien werdt (*n*).

De meeſten, die ter gelegenheid van den oproer geſtraft of gevangen werden, waren vreemdelingen, bootsgezellen of arbeiders, en daar onder twee Engelſchen en twee Venetiaanen. Alleenlyk, was ook in hegtenis geraakt de Konſtſchilder *Ernſt Stuven* of *Steuven* van Hamburg, die beſchuldigd werdt, dat hy 't volk tot plondering hadt aangeſpoord, aan 't Huis van Burgemeeſter Boreel, en tegen wien, twee perſoonen getuigden, dat zy hem, in 't Huis van den Agent Kerby, hand aan 't werk hadden zien ſlaan. Hy werdt, nogtans, onder handtaſting en belofte van ten allen tyde wederom voor Schepenen te zullen verſchynen, ontſlaagen (*o*). Doch in 't volgende jaar, raakte hy, over eene gewelddaadige bejegening, eenen zyner Leerlingen aangedaan, waaruit eene merkelyke opſchudding ontſtondt voor zyn huis op de Blomgraft, andermaal in hegtenis, na dat hy zig, eenen tyd lang, met ſteenen en een' degen, tegen de Geregtsdienaars en Ratelwagts, ter weer geſteld hadt. Hy werdt toen, voor den tyd van twaalf jaaren, in 't Rasphuis gezet; doch raakte 'er, na zes jaaren verloops, wederom uit. Men hadt hem nogtans belaſt, de Stad te ruimen. Doch hy bleef 'er binnen, en voer voort, kwalyk te ſpreeken van de Wethouderſchap, die hy plagt te beſchuldigen, dat zy, in 't jaar 1696, onnozel bloed geſtort hadt. Men zette hem dan op de voorige plaats. Eindelyk, in vryheid geraakt, begaf hy zig naar Haarlem, en van daar naar Rotterdam, daar hy overleeden is (*p*). 1696.

De Vroedſchap, midlerwyl, op den zevenden February des jaars 1696, byeengekomen zynde, beſloot, op den voorſlag van Burgemeeſteren, Burgemeeſter Boreel en Kapitein Spaaroog volkomene vergoeding te doen van de ſchade, by hen, door de plondering geleeden, den eerſten, om dat hy die, in zyne hoedanigheid van regeerenden Burgemeeſter, geleeden hadt; den anderen, om dat zy hem, ter oorzaake van het beſchermen van des Burgemeeſters huis, was overgekomen (*q*). De vergoeding van ſchade aan den Heere Burgemeeſter beliep agtentwintigduizend zevenhonderd en vyftig guldens (*r*): aan den Kapitein Spaaroog werden twintigduizend guldens toegelegd, mids hy, onder eede verklaarde, dat zyne geplonderde goederen zo veel waardig geweeſt waren; gelyk hy deedt (*s*). Op den zelfden zevenden February, werdt ook beſlooten, ter Vergaderinge van hunne Edele Groot-Mogendheden, eene algemeene vergiffenis te verzoeken, voor allen, die zig aan de geſtilde beroerte hadden ſchuldig gemaakt, met uitzondering alleenlyk van zulken, vrouwen zo wel als mannen, die bevonden werden, voorgangers en belhamels onder de overigen geweeſt te zyn. Men verſtondt, naamlyk, dat veele ſchuldigen, uit vrees voor ſtraffe, de Stad verlieten; en onder anderen, ook veele bootsgezellen, die men, tegen 't aanſtaande voorjaar, ten hoogſte noodig hebben zou: waarom men de afkondiging van zulk eene algemeene vergiffenis te dienſtiger hieldt (*t*). Burgemeeſteren en Raad waren, wyders, zo voldaan over het beleid en de dapperheid der Officieren en Burgeren, zo te voet als te paarde, dat men geraaden vondt, eenig gedenkteken aan ieder der zelven te vereeren (*u*). Ook werden, eerlang, zilveren penningen vervaardigd van drieërlei grootte, en twee guldens tien ſtuivers, vyf guldens en agt guldens waardig (*v*), die aan de Burgers werden uitgedeeld. Op de eene zyde, zag men Neptunus, ſtaande in zyne koets, op welker rug, het wapen van Amſterdam uitgebeeld was; en de winden, die de zee on-

Burgemeeſter Boreel en Kapitein Spaaroog worden ſchadeloos geſteld.

Algemeene vergiffenis.

De Burgers worden met zilveren gedenkpenningen beſchonken.

(*l*) Confeſſieboek *van* 25 *Maart* 1695 *tot* 9 *April* 1696. *f.* 217, 318.
(*m*) *Zie* Hiſt. van den Oproer te Amſterd. *gedr.* 1702.
(*n*) Keurb. *Lt.* R. *f.* 70.
(*o*) Confeſſieboek *van* 25 *Maart* 1695 *tot* 9 *April* 1696. *f.* 216, 222.
(*p*) A. HOUBRAKEN Schoub. der Schilders III. *Deel, bl.* 373 *enz.*
(*q*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* X. 7 *Febr.* 1696. *f.* 353.
(*r*) Reſol. Vroedſch. *Lt* Y. 21 *May* 1696. *f.* 58.
(*s*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* Y. 22 *Jan.* 1697. *f.* 182.
(*t*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* X. 7 *Febr.* 1696. *f.* 354.
(*u*) Reſol. Vroedſch. *Lt* X. 7 *Febr.* 1696. *f.* 355.
(*v*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* Y. 3 *April* 1696. *f.* 39.

1696. onſtuimig hadden gemaakt, beſtraffende. Om den rand ſtondt:

Motos præstat componere fluctus (*w*).

dat is: volgens Vondels vertaalinge:

—— —— *Maar beter het ontſtelt*
En byſter onweêr eerſt beſlecht in zyne paalen.

Op den voorgrond, zag men twee watervogels, hun neſt verlaatende.

Aan de andere zyde, vertoonde zig eene bedaarde zee, die van de opkomende zon beſcheenen werdt, en op welke, de watervogels hun neſt wederom innamen. Boven de zee, las men:

Halcyonibus . reductis.
Senatus . Amstelod.
Civibus . suis . hoc.
Antiquæ . virtutis.
Spectatæque fidei
Præmium largitur.

dat is:

De ruſt herſteld zynde, ſchenkt de Raad van Amſterdam deeze erkentenis der aloude dapperheid en beproefde trouwe aan deszelfs Burgerye.

Onderaan ſtondt het jaartal MDCXCVI.

En zodanig was de uitſlag eener beroerte, die, zonder de kloekmoedige hulp der Burgerye, van verderfelyke gevolgen geweeſt zou zyn. Zy was, uit geringe oorzaaken, en grootendeels uit misverſtand, ontſtaan: 't gene altoos eenig vermoeden overgelaaten heeft by veelen, dat zy verwekt, of ten minſten aangeſtookt was, om, onder dekſel derzelve, verandering te wege te brengen in de Regeeringe: 't welk, zo 't het oogmerk van eenigen geweeſt mogt zyn, nogtans, door het vaardiglyk ſtillen der opſchuddinge, niet gelukt is.

Middelen beraamd, om de Stad in de tegenwoordige ruſt te bewaaren.

In Maymaand hierna, werden eenige Raaden gemagtigd, om te overleggen, wat men beſt zou konnen in 't werk ſtellen, om de Stad in de tegenwoordige ruſt te bewaaren, en toekomende oproeren te dempen (*x*). Zy deeden, op den agtſten Auguſtus, verſlag van hunne raadpleegingen, en verklaarden van gevoelen te zyn: „ 1. Dat „ men het optrekken der Schutterye, in „ ryen en gelederen, 't welk van ouds in „ gebruik geweeſt was, geduurende de drie „ Zomermaanden, wederom behoorde in „ te voeren, dezelve doende trekken, van 1696. „ des Vendrigs huis af, naar de byzondere hoofdwagten. 2. Dat men goede zorg „ behoorde te draagen, voor de verzekering der Magazynen van geweer en „ krygsbehoeften in de Stad; op dat men „ 'er, des noods, altoos meeſter van zou „ konnen zyn. 3. Dat, tot beter verzekering van het Stadhuis, op de minſte beweeging, de agterdeur en de binnendeuren van de trappen aan de zyden behoorden geſlooten te worden, en zelfs altyd „ geſlooten te blyven, behalve wanneer „ Burgemeeſteren en Schepenen vergaderd „ waren; en dat aldaar, op de Waage en „ op de Wagthuizen, altoos eenige voorraad van kruid, lood en lont behoorde te „ worden bewaard. 4. Dat, in geval van „ beweeginge, de poorten en boomen, terſtond, behoorden geſlooten, en de ſchotbalken wel verzekerd te worden. 5. Dat, „ tot ſtilling van oproer, *twee* punten in „ aanmerking kwamen: *eerſt*, hoe men de „ Burgery, of het Krygsvolk, ſpoedig genoeg, in de wapenen zou konnen doen „ komen? En *ten tweede*, wat zy, in de wapenen gekomen zynde, zouden hebben te „ verrigten?" Omtrent het *eerſte* punt, werdt geoordeeld „ dat, wanneer de beweeging „ by dage gebeurde, het teken van allarm, „ 't zy met trom- of klokgeſlag, op laſt van „ Burgemeeſteren alleen, behoorde gegeven te worden. En men zag 'er zelfs zo „ veel zwaarigheid in, om het geeven van „ dit teken, by nagt, aan iemant anders te „ vertrouwen, dat men oordeelde, het ook „ dan, aan den voorzittenden Burgemeeſter, „ of in deszelfs afwezendheid, aan een'der „ volgende Burgemeeſteren te moeten laaten: die het, naar gelegenheid van zaaken, door den bevelvoerenden Officier „ van de Hoofdwagt, zou konnen doen „ geeven. Dat, in beantwoordinge van het „ *tweede* punt, op het geeven van dit teken, „ de vier naaſt gelegen wyken van het witte Regement, *Num.* 6, 7, 23 en 24, terſtond, het Stadhuis en de toegangen derwaards moeſten bezetten, en voorts den „ laſt volgen van Burgemeeſteren, of, in „ derzelver afzyn, van Colonellen, Kapiteinen, of ook mindere Officieren, die zy „ daar zouden vinden, den voorrang, onder „ ieder derzelven, geevende aan den oudſten. Dat de Ratelwagts zig, op het teken van allarm, ook naar hunne byzondere Corps de Guarde zouden behooren „ te begeeven. Dat de *rendevous* of zamelplaatſen voor de Burgerye en het Krygsvolk, in zulker voege, zouden konnen „ worden geſchikt, dat vier Compagnien

(*w*) Virgil. Ænead. *Libr.* I.
(*x*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* Y. 17 *May* 1696. *f.* 51.

1696. „ van het Oranje-Regement, *Num.* 1, 2, „ 17, en 18, werden geplaatſt by de Nieu- „ we Brug en op de Texelſche Kaai, en „ twee anderen, *Num.* 15 en 16, by de Kat- „ tenburger Brug, of het Werkhuis: vier „ Compagnien van het blaauwe Regement, „ *Num.* 27, 29, 55 en 56, op het Konings- „ Plein; vier Compagnien van het geele Re- „ gement, *Num.* 33, 34, 35 en 36, by de „ nieuwe Waalen Kerk, en vier Compag- „ nien van het groene Regement, *Num.* 45, „ 46, 47 en 48, op de Noorder Markt. Dat „ deeze lighaamen, dus verdeeld geplaatſt „ zynde om te algemeener ontzag te ver- „ oorzaaken, te ligter zouden konden trek- „ ken, daar 't de nood vorderde, na dat zy „ eerſt de ſamenrotting, die in hunne by- „ zondere wyken mogt ontſtaan zyn, ver- „ ſtrooid hadden. Doch dat de oudſte Ka- „ pitein over dezelven, van tyd tot tyd, „ ronden moeſt uitzenden, door de voor- „ naamſte ſtraaten der buurte omtrent de „ zamelplaats; en vooral omtrent de plaat- „ ſen, voor welken meeſt diende gezorgd „ te worden, gelyk het Kruidhuis, de Ooſt- „ en Weſtindiſche huizen, de Bank van „ Leeninge en anderen, om dus kondſchap „ te konnen krygen van 't gene 'er omging, „ en daarvan verſlag te konnen doen aan „ Burgemeeſteren en Colonellen, op het „ Stadhuis. Dat de oudſte Kapitein op el- „ ke zamelplaats ook laſt behoorde te heb- „ ben, om, in geval van plondering, of „ ander geweld omtrent dezelve, eenige „ manſchap derwaards te zenden. Dat men „ ook orde behoorde te ſtellen op de za- „ melplaatſen voor het Krygsvolk, doch „ dat het zelve, in tyden van oproer, al- „ toos van de Burgerye afgezonderd behoor- „ de gehouden, en alleen tot bezettinge „ van de Waag, Poorten en boomen gebruikt „ te worden." De Raad voegde zig ge- heellyk naar dit advis der Gemagtigden, en Burgemeeſteren werden verzogt, den inhoud van het zelve, met den eerſten, werkſtellig te willen maaken (*y*).

De Stad legt eene barmte, langs de binnen- zyde van een ge- deelte van den Diemer- dyk.

De Stad Amſterdam kwam, op den drie- entwintigſten July deezes jaars, met de Ge- intereſſeerden van de Ypeſlooter ſluize over- een, dat zy, aan de binnenzyde van den Die- mer- of Paalen-zeedyk, eene barmte leggen zou, ter lengte van tweehonderd negen roe- den en agt voeten, beginnende aan Zeeburg, en zig ſtrekkende tot aan de Traankooke- rye van *Jean Tourton*, en dat ter breed- te van agttien roeden, mids zy, jaarlyks, aan de gemelde Geintereſſeerden betaalde, 't gene, by openbaare verpagtinge der Vis- ſcherye van 't nieuwe Diep, welk, door 't leggen der barmte, ſtondt verkleind te wor- den, voor dezelve minder dan zeshonderd guldens gebooden werdt (*z*). De Staaten van Holland, wien het *Dominium directum* of de regtſtreekſche Heerſchappy over het nieuwe Diep toekwam, verleenden der Stad, op den eenentwintigſten May des volgen- den jaars, verlof, tot het leggen van deeze barmte (*a*). Op den dertienden Ju- ny daarna, nam de Stad het gantſche on- derhoud van den dyk, tuſſchen het Huis, genaamd Zeeburg, en de Traankookery, alleen op zig, zig verbindende, om daar- aan alle de werken te doen maaken; mids de gemeene Waarſchappy haar, jaarlyks, tien guldens van de roede betaalde, en de werken, die, uit hoofde van de grondwaa- le, welke in den dyk vallen mogt, zouden moeten gemaakt worden, mede ten haaren laſte name (*b*).

1696. 1697.

Zy neemt het on- derhoud van dat gedeelte dyks op zig.

Burgemeeſteren van Amſterdam, als Am- bagtsheeren van Slooten, Slooterdyk, Ooſt- dorp en de Vrye Geer, bekragtigden, op den drie-entwintigſten October deezes jaars, de Overeenkomſt, getroffen tuſſchen 't Ge- regt der gemelde Plaatſen en den Kerken- raad van Slooterdyk, wegens het maaken van een voetpad, van den Haarlemmer- Trekweg af, tot aan de *Groen-* of *Sala-tuinen*. De Kerkenraad zou hiertoe een' ſtrook Lands van twintig Rynlandſche voeten breed ſchen- ken. 't Geregt zou het voetpad, met het gene 'er toe behoorde, opmaaken: waarna de Kerkenraad het onderhoud op zig nam, en zig den ſchouw van 't Geregt onderwierp (*c*). Gemagtigden van den Hove bewerk- ten, in 't jaar 1699, een verdrag met de eigenaars van eenige Moestuinen, aan den ſtrook van 't Groenpad by Slooten, onder Slooterdyk; waarby deezen zig verbonden, om een bekwaam pad te maaken langs hun- ne tuinen, mids hun daartegen, door den Kerkenraad van Slooterdyk, met welken de Stad Amſterdam zig gevoegd hadt, twaalfhonderd guldens eens betaald werden. Voorts, verbondt de Kerkenraad zig, om, tot beveiliging van de eigenaars der Moes- tuinen, een geſlooten hek te maaken, 't welk 's morgens, met het luiden der poortklok van Amſterdam, geopend, en 's avonds, op gelyken tyd, geſlooten zou worden. En dit Verdrag werdt, insgelyks, van wege Bur- gemeeſteren der Stad, als Ambagtsheeren, bekragtigd (*d*). 't Gantſche pad werdt dus een

Overeenkomſten op het maaken van een Voetpad, van omtrent de drie Baarsjes, tot aan de Haar- lemmer Trek- vaart.

(*y*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* Y. 8 *Aug.* 1696. *f.* 50 *anv.*

(*z*) Handv. *bl.* 369.
(*a*) Handv. *bl.* 369.
(*b*) Reſol. Vroedſch. *Lt.* Y. 22 *Juny* 1697. *f.* 246. Handv. *bl.* 370.
(*c*) Handv. *bl.* 330.
(*d*) Handv. *bl.* 331.

1697. een bekwaam Kerkpad, van omtrent de Koſtverlooren-Vaart by de drie Baarsjes af, tot digt aan Slooterdyk.

't Stadhuis wordt merkelyk verſierd en verbeterd.

Terwyl men dus zorgde voor 't gemak en de veiligheid van de opgezetenen ten platten Lande, in de nabuurſchap der Stad, werdt, in 't laatſt van 't jaar 1697, ook beſlooten, twee voornaame vertrekken van 't Stadhuis, de Raadkamer en 't Burgemeesters Vertrek, die tot hiertoe niet deftig genoeg waren behangen geweeſt, van binnen, beter te doen verſieren. Ook werdt geraaden gevonden, de niſſen in 't verwelffel der groote zaale van 't gebouw, met duurzaam ſchilderwerk, te doen vullen. De muur tusſchen de marmeren pilaſters, die tot hiertoe ruw gebleeven was, werdt ook alomme met marmeren plaaten gedekt (*e*). Omtrent drie jaaren hierna, werdt goedgevonden, den gantſchen kap van 't Stadhuis, die op veele plaatſen dreigde in te ſtorten, geheellyk te vernieuwen, en zig daartoe te bedienen van het hout, welk de Stad, ten dien einde, in Ierland, hadt doen koopen (*f*).

Vreugde hier ter Stede, over de Vrede.

De Vrede met Frankryk, 's nagts tuſſchen den twintigſten en eenentwintigſten September des jaars 1697, te Ryswyk getekend, en ſedert bekragtigd geworden zynde, werdt deswege alomme hier te Lande groote vreugde bedreeven. Hier ter Stede, werden, op den zesden November, pektonnen gebrand, en vuurwerken afgeſteken; doch de gewoonlyke bevelen, tot voorkominge van ongelukken, vooraf, vernieuwd (*g*).

Gedenkpenningen gemunt.

Voorts, werdt, ten deezen tyde, by den Raade beſlooten, eenige gouden penningen, ter gedagteniſſe deezer Vrede, te doen munten, gelyk ook, by diergelyke gelegenheden, in de jaaren 1648, 1654 en 1668, geſchied was (*h*).

De zes Compagnien Stads ſoldaaten afgedankt.

De zes Compagnien ſoldaaten werden, tot vermydinge van kosten, op den vyfentwintigſten November, afgedankt. Alleenlyk behielden de Kapiteinen, Luitenants en Vendrigs hunne wedden, zo lang zy leefden, of tot eenigen anderen dienſt gebruikt werden, mids zy in de Stad bleeven woonen, en zig altoos hielden ten dienſte van Burgemeeſteren (*i*).

De Czaar van Muskovie onthoudt zig, eenigen tyd, hier ter Stede.

Peter Alexowitz, Czaar van Muskovie, in den Zomer deezes jaars, een aanzienlyk Gezantſchap herwaards gezonden hebbende, vondt geraaden, zig, onbekend, onder deszelfs gevolg, te vervoegen, en kwam, in Auguſtus, in Holland. Burgemeeſteren van Amſterdam, wel voorziende, dat hy ook hier ter Stede komen zou, en bezeffende, hoe veel der Stad gelegen ware aan zyne vriendſchap, uit hoofde van den zwaaren Koophandel, die van hier op Muskovie gedreeven werdt, ſtelden den Raade voor, of 't niet dienſtig ware, dat men 't Gezantſchap, uit agtinge voor de tegenwoordigheid van zyne Czaarſche Majeſteit, eenige buitengewoone eer beweeze, met Tooneelſpelen te doen vertoonen, vuurwerken te laaten affteeken, en op andere wyzen. De Raad beſloot hiertoe gereedelyk, mids het in geen gevolg getrokken werdt, ten opzigte van andere gezanten, die hier, in tyd en wyle, zouden mogen komen (*k*). Men bewees dan den Vorſt allerlei eer. Hy hieldt zig, eenen geruimen tyd, hier ter Stede op, en alzo hy, ſedert de verovering van Azof, beſlooten hadt, de Scheepvaart in zyn Ryk te doen bloeijen, oefende hy zig, met eigen handen, in het Scheepstimmeren, zyne byzondere liefhebberye, zonder op de Timmerwerf anders dan *Pieter* genoemd te willen zyn. In 't begin des volgenden jaars, deedt hy een' keer naar Engeland, van waar hy, in Maymaand, in Holland te rug kwam. Hy vertoefde hier toen maar eenige dagen, en nam daarna de te rug reis naar zyne Staaten aan (*l*).

1697.

Oefent zig in het Scheepstimmeren.

1698.

Voorzorg der Regeeringe deezer Stad, ter gelegenheid eener groote duurte in de Graanen.

De prys der Graanen was, hier en in de nabuurige Landen, allengskens, zo hoog geklommen, dat men, in Holland, en zelfs in deeze Stad, waar altoos de meeſte voorraad plagt te zyn, met reden, bezorgd werdt voor gebrek. Burgemeeſteren hadden, de ſchaarsheid voorziende, zig, reeds voor 't einde des jaars 1697, zeer in 't heimelyk, doen onderregten, hoe veel Tarwe en Rogge men toen, hier ter Stede, in voorraad hadt (*m*). Doch ſedert, was die voorraad merkelyk geminderd, doordien 'er veel meer uitgevoerd werdt, dan 'er inkwam. Men vondt dan geraaden, eene openlyker opneeming der Graanen te laaten doen, in October deezes jaars, door de Kapiteinen der Wyken. De Staaten van Holland hadden den uitvoer van Graanen buiten hun Geweſt verbooden, en diergelyk verbod geſchiedde, eerlang, door de algemeene Staaten; waarna 't vervoeren van Graanen uit de Vereenigde Nederlanden ongeoorlofd werdt. Maar alzo de uitvoer, uit deeze Stad, naar andere Plaatſen in deeze Provincie, nog vryſtondt, vreesde men voor gebrek hier ter Stede, en oordeelde het opneemen van den voorraad noodig, op dat men daarna bedagt zyn mogt op middelen, om het gevreesde gebrek te voorkomen (*n*). Elk werdt wel

(*e*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Y. 2 *Nov.* 1697. *f.* 351, 352.
(*f*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* AA. 1 *Sept.* 1700. *f.* 72.
(*g*) Keurb. R. *f.* 103 *verſo.*
(*h*) Reſol. Vroedſch. *Lr* Y. 2 *Nov.* 1697. *f.* 351.
(*i*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Y. 16 *Nov.* 1697. *f.* 354.
(*k*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Y. 17 *Aug.* 1697. *f.* 283.
(*l*) Vaderl. Hiſt. XVI. *Deel*, *bl.* 377 *enz.*
(*m*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Z. 7 *Dec.* 1697. *f.* 8.
(*n*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Z. 21 *Octob.* 1698. *f.* 165.

1698. wel ſcherpelyk gelaſt, de Tarwe, Rogge en Garſt, welken hy onder zig hadt, op te geeven aan den Kapitein, of mindere Officiers van zyne Wyk (*o*). Men verboodt het verkoopen van Graanen aan zulken, die dezelven niet tot hunne neering of gebruik dagten te bezigen, of die niet door Burgemeeſteren, tot het inkoopen van Graanen voor Stads rekening, waren aangeſteld (*p*). Men hieldt naauwe toezigt op het vervoeren van Graanen naar buiten: 't welk, door eenige baatzugtigen, tegen 's Lands Plakaaten, geſchiedde (*q*). In 't begin van December, geſchiedde eene nieuwe opgave, beide van de hoeveelheid en van de deugd en hoedanigheid der Graanen, die elk onder zig hadt, aan Gemagtigden uit de Vroedſchap, op het Stadhuis (*r*). Midlerwyl, was men bedagt geweeſt op middelen, om de Stad te voorzien. 't Ontbieden van Graanen uit Muskovie, of van elders, werdt van de hand geweezen, om dat het niet ſpoedig genoeg geſchieden kon: doch men beſloot, eenigen inkoop van allerlei graanen te laaten doen, voor rekening der Stad, op zulke plaatſen, daar menze beſt en ſpoedigſt bekomen kon (*s*). Men hadt bevonden, dat de voorraad van Graanen, hier ter Stede, zeer gering was. Men rekende, dat de Stad, in een rond jaar, tot haar eigen gebruik, omtrent tienduizend zevenhonderd en vyftig laſten noodig hadt, en beſloot hierom, zorg te draagen, dat 'er zevenduizend agthonderd laſten in de Stad waren; waarmede zy, voor agt maanden, voorzien zou zyn, binnen welken tyd, men op toevoer uit het nieuwe gewas hoopen mogt (*t*). Doch deeze peil werdt, wat laater, tot op zevenduizend laſten verminderd, op dat men de nabuuren zo veel te beter zou konnen geryven (*u*). De Graanen ſteigerden, midlerwyl, van tyd tot tyd, in prys: en de zetting van 't brood moeſt, naar gelang, verhoogd worden, tot merkelyke bezwaarnis der kleine Gemeente. Men ſchroomde nogtans Stads Koorenpakhuizen te openen, alzo zulks veel geroeps veroorzaaken zou, 't welk men voorkomen wilde; doch, tot verligting der kleine Gemeente, bediende men zig van een middel, welk, te vooren, meermaalen gebruikt was. Van Stads wege, werden aan de onvermogenden Loodjes uitgedeeld, op welken zy een brood van zes pond gewigts twee ſtuivers onder de zetting haalen konden; welke twee ſtuivers, aan de Bakkers, op het vertoonen der Loodjes, uit Stads Kaſſe, werden goedgedaan (*v*). 1698.

Men doet Graanen koopen, voor Stads rekening.

Men bezorgt der kleine Gemeente brood onder de zetting.

De aanhoudende duurte der Leevensmiddelen drukte de behoeftigſte ingezetenen zeer, ſchoon de Regeering niets verzuimde, om den laſt derzelve draaglyk te maaken. De Staaten van Holland, op den eenentwintigſten November, aan de armen der Hoogduitſche Jooden hier ter Stede vryheid van Impoſt van agtduizend ton turf verleend hebbende, mids dezelven op eene openbaare plaats opgeſlaagen, en inderdaad aan zulke armen uitgedeeld werdt (*w*); ſchonk de Stad hun, in February des volgenden jaars, voor dezelfde Turf, vryheid van Stads Excyns, onder de zelfde voorwaarden (*x*). 1699.

De Hoogduitſche Jooden bekomen vry Excyns voor agtduizend ton Turf.

Doch ten deezen tyde, rees de prys der Graanen zo hoog, dat een Roggenbrood van twaalf pond, op twee-entwintig ſtuivers gezet werdt, en in 't begin van Maart, nog hooger gezet moeſt worden. De onvermogenden konden zulk een brood toen vyf ſtuivers onder de zetting krygen. Men oordeelde, derhalve, dat het nu tyd was, om Stads Koorenpakhuizen te openen, en vooreerſt, vyf of zes weeken agtereen, zeſtig laſten Rogge ter weeke af te leveren aan de Bakkers, ten pryze van tweehonderd negenenveertig goudguldens, zesentwintig ſtuivers, het laſt, om te zien, welk een' invloed zulks hebben zou op de markt (*y*). In 't begin van April, werdt ook met de aflevering van de Stads Tarwe een aanvang gemaakt, en toen beſlooten, den prys derzelve en der Rogge altoos een weinig onder de markt te ſtellen (*z*). En naardemaal 'er, wat laater, eene party Tarwe uit Barbarye aangekomen was, die men voorhadt, wederom uit te voeren naar eene andere plaats binnen deeze Provincie, werdt beſlooten, den uitvoer toe te ſtaan van alle Graanen, die, na deezen, in de Stad gebragt zouden worden, indien zulks begeerd werdt; alzo men bedugt was, dat de Graanhandel ligtelyk naar elders zou verlegd worden, wanneer men zulks weigerde (*a*). En men bevondt wel haaſt, dat dit verlof gelegenheid gaf, dat 'er meer graanen herwaards gevoerd, en zelfs in de Stad gelaaten werden, dan men anderszins zou hebben konnen verwagten; behalve, dat ook het in-

Stad Koorenpakhuizen worden geopend.

Men ſtaat den uitvoer van alle ingevoerde Graanen toe.

en

(*o*) Keurb. R. *f.* 120 *verſo.*
(*p*) Keurb. R. *f.* 121 *verſo.*
(*q*) Keurb. R. *f.* 122, 123.
(*r*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Z. 29 *Nov.* 1698. *f.* 219. Keurb. R. *f.* 125.
(*s*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Z. 24 *Oct.* 1698. *f.* 168, 172.
(*t*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Z. 31 *Oct.* 4 *Nov.* 1698. *f.* 176, 178.
(*u*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Z. 6 *Dec.* 1698. *f.* 222.
(*v*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Z. 5, 29 *Nov.* 1698. *f.* 183, 220. Groot-Memor. *N.* VIII. *f.* 180 *verſo.*
(*w*) Handv. *bl.* 475.
(*x*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Z. 27 *Febr.* 1699. *f.* 233.
(*y*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Z. 9 *Maart* 1699. *f.* 238.
(*z*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Z. 2 *April* 1699. *f.* 284.
(*a*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Z. 16 *April* 1699. *f.* 298.

1699. en uitvoeren der Graanen zelven veelerlei arbeidsluiden aan werk hielp (*b*).

Stads Koorenpakhuizen worden wederom geflooten.

Het openen van Stads Koorenpakhuizen was, midlerwyl, van gewenſchten uitſlag geweeſt. De Rogge was zo zeer gedaald in prys, dat 'er, te Dordrecht, twintig goudguldens meer voor beſteed werden, dan hier. Doch hieruit ontſtondt wederom een nadeel voor den Koophandel, welk de wysheid der Regeeringe zogt te voorkomen. Uit de Ooſtzee, kwamen geene Graanen hier ter Stede, dan met oogmerk omze wederom te vervoeren naar hooger markt, werwaards zelfs partyen gebragt waren, zonder hier ontſcheept te zyn geweeſt. Veele Graanen werden ook naar buitenlandſche Markten gevoerd, die anders hier zouden gebragt geweeſt zyn. Hieruit nu was, door den tyd, eene ſchaarsheid te dugten, die verderfelyker zou zyn voor de Stad, dan dat men de markt een weinig deedt ryzen. En deeze redenen bewoogen de Regeering, om Stads Koorenpakhuizen, nog voor 't einde van May, wederom te ſluiten (*c*). Tegen 't najaar, beſloot zy, aan de byzondere Godshuizen, de Graanen, die dezelven noodig mogten hebben, een weinig onder de markt te leveren (*d*). Ondertuſſchen, hadt het ſluiten van Stads Koorenpakhuizen voor de Bakkers den prys der Graanen wederom doen ryzen. De toevoer was hierop zo zeer vermeerderd, dat de prys, allengskens, afnam, en zo gemaatigd werdt, dat de duurte kon geagt worden, geheellyk, verdweenen te zyn.

De duurte neemt af.

Men zoekt de Haringvaart, hier ter Stede, wederom te doen bloeijen.

Een Koopman van Maaslandsſluis, die zig, in 't voorleeden jaar, hier ter Stede, hadt nedergezet, om zig met de Haringvangſt, die hier voordeezen zeer gebloeid hadt, te geneeren, hadt, ten dien einde, reeds twee Haringbuizen uitgeruſt; doch bevindende, dat het hem ontbrak aan eene bekwaame plaats om de netten te droogen, en aan een' koperen ketel om dezelven te taanen, verzogt hy Burgemeeſteren, in den aanvang deezes jaars, om 't een en 't ander; en de Vroedſchap, in aanmerking neemende, dat de Stad van bekwaame plaats tot het taanen der netten voorzien was, en dat de koperen ketel en het opſlaan van eene Loots, daar dezelve in geplaatſt kon worden, niet boven de vierentwintig honderd guldens koſten zou, bewilligde, terſtond, in 't gedaane verzoek (*e*). De Stuurluiden, die van hier ten Haring voeren, moeſten den gewoonlyken eed aan Penningmeeſteren der groote Viſſcherye afleggen (*f*). Nogtans, heeft men de Haringvaart, die zig aan de Maaze en in 't Noorderkwartier geveſtigd hadt, hier niet wederom in bloei konnen brengen. 1699.

De Stad neemt de zorg voor de Ypeſlooterſluis op zig.

Burgemeeſteren van Amſterdam, ter gelegenheid van eenen hoogen vloed, waar door de Yperſlooterſluis in den Muiderdyk beſchadigd geworden was, die ſluis hebbende doen hermaaken, en in beteren ſtaat ſtellen, dan zy te vooren geweeſt was, werden, op den tweeden December deezes jaars, door de Geintereſſeerden in de gemelde ſluis, verzogt, en des noods ook gemagtigd, om in tyd van nood voor dezelve te blyven zorgen (*g*). Ook beraamde zy, op den zevenentwintigſten October des volgenden jaars, eene Inſtructie voor den Sluiswagter (*h*), die nog tegenwoordig moet naargekomen worden. 1700.

De weg door de Plantaadje wordt beſtraat.

De weg door de Plantaadje, van den *Hortus Medicus* of Artſenytuin af, tot aan de Muiderpoort toe, werdt zo ſterk bereeden en gebruikt, dat dezelve geduuriglyk hermaakt moeſt worden: 't welk, niet zonder zwaare koſten voor de Stad, geſchieden kon. Men vondt, derhalve, in September deezes jaars 1700, geraaden, dien weg te beſtraaten: 't welk, als het met enkelen Brabantſchen ſteen, ter breedte van anderhalve roede, geſchiedde, gerekend werdt, ruim agtduizend guldens, en in de eerſte twintig jaaren, honderd guldens 's jaars aan onderhoud, te zullen koſten (*i*). 't Werk werdt, kort hierna, voltrokken, en de ſtraatweg wordt nog tegenwoordig onderhouden.

Middelen gebruikt om de wateren der Stad te zuiveren en beter te doen omloopen.

Ten deezen tyde, werden de wateren der Stad, in welken zo veele rioolen uitloopen, en waarin, ſchoon ſtrydig met menigvuldige Keuren, zo veele vuiligheid geworpen wordt, zo zeer vervuild bevonden, dat men op middelen bedagt zyn moeſt, om dezelven te zuiveren, en beter te doen omloopen; en ſterker doorſchuuring, in den wintertyd, te veroorzaaken. Ten dien einde, werdt, in October deezes jaars, beſlooten: „ 1. Ebdeuren te maaken aan de „ Yſluizen, te weeten, de S. Antonis-ſluis, „ de Kolks-ſluis, de Dams-ſluis en de oude „ en nieuwe Haarlemmer-ſluizen, die 'er, „ tot dien tyd toe, niet ſchynen geweeſt te „ zyn, om, met dezelven, by ebbe, te konnen ſchutten: voorts, de vloeddeuren en „ de vloeren der ſluizen, behoorlyk, te hermaaken. 2. Twee ebdeurtjes te maaken, „ aan

(*b*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Z. 26 *May* 1699. *f.* 309.
(*c*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Z. 21 *May* 1699. *f.* 307.
(*d*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Z. 12 *Oct.* 1699. *f.* 349.
(*e*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Z. 27 *Febr.* 1699. *f.* 234.
(*f*) Groot-Memor. *N.* VIII. *f.* 177.
(*g*) Handv. *bl.* 416.
(*h*) Handv. *bl.* 417.
(*i*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* AA. 1 *Sept.* 1700. *f.* 72.

1700. „ aan 't ſluisbindt in 't Ziekenwater, by 't
„ Ooſtindiſche Hok: en eene ſteenen ſluis
„ met toldeuren, in de plaats der twee
„ houten ſteekſluisjes, aan den Dam ten
„ einde van de nieuwe vaart: nog een krab-
„ benhoofd, voor den buitenſten watermo-
„ len aan Zeeburg, om de ſchepraden te-
„ gen den ſlag van 't water te bevryden.
„ 3. De Brugſecreeten, die tot in 't water
„ doorhingen, of met paalwerk van onde-
„ ren belemmerd waren, op te neemen;
„ en, by hermaaking, de onderkanten der
„ balken of leggers niet laager te brengen
„ dan gelyk met Stads peil. 4. Alle aan-
„ en uittimmeringen in de burgwallen,
„ waardoor de doorſtrooming zou konnen
„ belemmerd worden, in het toekomende,
„ zo veel mogelyk ware, te vermyden. 5.
„ De Modder- en Steigeraard-ſchouwen,
„ zo vroeg in den nazomer, als de warmte
„ van 't weder eenigszins gedoogen kon,
„ en uiterlyk met den eerſten October, in
„ de Stad te brengen, en daar in 't werk
„ te houden, tot dat alle de vervuilde plaat-
„ ſen, volkomenlyk, waren opgeredderd en
„ uitgediept, of zo lang het, zonder bena-
„ deeling van den omloop der wateren, ge-
„ ſchieden kon; en het diepen buiten de
„ Stads ſluizen, in den Zomertyd, te laa-
„ ten verrigten (*k*). Ten deezen tyde,
werden ook twee Keuren gemaakt, tegen
het belemmeren en beſchadigen der ſluizen, en vooral tegen het werpen van vui-
1701. ligheid op en in dezelven (*l*). En in geval iemant aan de bekeuringen wegens dit laatſte niet voldoen wilde, werdt de regtſpraak daarover, in Auguſtus des volgenden jaars, geſteld aan de Regenten van 't Aalmoeſſeniers-Weeshuis (*m*); aan welk Huis, de eigendom van de Stads vuilnis, al voor veele jaaren, geſchonken was. In January te vooren, waren ook de oude Keuren, tot voorkoming van belemmering en verſperring van de Stads wateren, en weering van ſtank en ondiepten, met merkelyke veranderingen en verbeteringen, vernieuwd geworden (*n*).

Buitengewoone onderſtand, door de Stad, aan de Walſche Diaconie gedaan.

De Walſche Diaconie, die, jaarlyks, met veertigduizend guldens, van Stads wege, ten behoeve der Franſche vlugtelingen, onderſteund werdt, hadt nu, twee jaaren agtereen, ter oorzaake van de duurte der leevensmiddelen, nog dertigduizend guldens jaarlyks daarenboven ontvangen, en verzogt, in 't begin des jaars 1702, wederom met gelyke dertigduizend guldens, boven de gewoonlyke veertigduizend, te mogen onder- 1702.
ſteund worden. Men bewilligde in haar verzoek (*o*): 't welk, naderhand, nog eens, vernieuwd werdt, met gelyken uitſlag (*p*). Volgens een Reſolutie der Vroedſchap van den jaare 1699, werden deeze dertigduizend guldens, of 't gene men meerder of minder noodig hebben mogt, voor Stads rekening, opgenomen, tegen drie ten honderd in 't jaar: en om den Intreſt te vinden, werdt de belaſting, ten behoeve van de armen, op de Wynen gelegd, met drie ſtuivers van het Oxhoofd, verhoogd, en 't gene van deeze belaſting meerder kwam dan de Intreſt beliep gebruikt tot aflosſing der Hoofdſomme (*q*).

De Staat wordt, op nieuws, in eenen zwaaren oorlog ingewikkeld.

De vereenigde Staat, die naauwlyks de vrugten begon te ſmaaken van de onlangs geſlooten Vrede, werdt, in den aanvang deezer eeuwe, in eenen nieuwen en zwaaren oorlog ingewikkeld, die, voornaamlyk door den byſtand van 't vermogend Amſterdam, eenige jaaren, met roem, ſchoon niet zonder zwaare koſten van den Lande, gevoerd werdt. Gelegenheid tot deezen oorlog gaf de twiſt over de Spaanſche nalaatenſchap, houdende Frankryk zig niet aan het Verdrag van Verdeelinge der Spaanſche Heerſchappye, welk met Groot-Britanje en de Staaten geſlooten was; maar aan eenen Uiterſten wil van Koning Karel den II., waarby de Hertog van Anjou tot deszelfs Opvolger was verklaard. De Keurvorſt van Beieren, Landvoogd der Spaanſche Nederlanden, de zyde van Frankryk houdende, hadt, reeds in February des jaars 1701, Franſch Krygsvolk ontvangen in de ſterke Plaatſen van zyn gebied, die, door de Staatſche bezetting deezer Plaatſen, ontruimd werden. Nergens, myns weetens, is aangetekend, wanneer, en by welke gelegenheid, dit Staatſch Krygsvolk in de Spaanſche Nederlanden gekomen zy. Ik heb 'er ook niets van konnen melden, in de *Vaderlandſche Hiſtorie*, om dat ik 'er, zelfs in de Regiſters van den Staat, niets van gevonden had. Doch na 't uitgeeven van dat Werk, is my een afſchrift ter hand gekomen van eene Overeenkomſt, in 't jaar 1698 geſlooten, tuſſchen Willem den III. Koning van Groot-Britanje, en den Keurvorſt van Beieren; waarby de eerſte zig verbondt, om vyfentwintig Bataillons of Regementen, Staatſche manſchap, te brengen in de ſterke Plaatſen der Spaanſche Nederlanden. 't Is ten hoogſte waarſchynlyk, dat aan deeze Overeenkomſt ſedert vol-

Opheldering van een duiſter punt in de Hiſtorie deezes tyds.

(*k*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* AA. 29 *Octob.* 1700. *f.* 80. Groot-Memor. *N.* VIII. *f.* 204.
(*l*) Handv. *bl.* 722, 723.
(*m*) Handv. *bl.* 723.
(*n*) Handv. *bl.* 725.
(*o*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* AA. 11 *Jan.* 1702. *f.* 243.
(*p*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* BB. 9 *Jun.* 1703. *f.* 102.
(*q*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* Z. 27 *Oct.* 1699. *f.* 352.

1702. voldaan is, en dat Koning Willem over het Staatſche Krygsvolk beſchikt heeft, zonder de Staaten te kennen. De Overeenkomſt is, eerſt na 's Konings dood, bekend geworden aan eenigen hier te Lande, en men vindt 'er, onder anderen, van gewaagd, in het VIII. Lid van een Reglement op het huisveſten der Staatſche manſchap in de Barriere plaatſen van den dertigſten January des jaars 1716 (*r*). Wy hebben 'er, hier, een woord van willen melden, tot opheldering van een merkwaardig duiſter punt in de Hiſtorie deezer eeuwe. Het leggen van Franſch Krygsvolk in de Spaanſche Nederlanden, 't welk eerlang van eenige vyandelykheden op de grenzen gevolgd werdt, baarde zo veel omziens in Engeland en hier te Lande, dat beide de volken zig begonden te bereiden ten oorloge, toen Koning Willem, op den negentienden Maart deezes jaars 1702, overleedt (*s*).

Koning Willem ſterft.

Men toonde, hier te Lande, veele tekenen van rouwe over zynen dood. De klokken werden, zes weeken agtereen, driemaal 's daags, t'elken reize een half uur, geluid. Ook kleedden alle de Regenten en voornaame Amptenaars zig, op 's Lands koſten, in den rouw (*t*). Doch ſommigen tekenen aan, dat 'er, te Amſterdam, iemant was, die openlyk den ſpot dreef met deeze vertooning van treurigheid: 't welk, door het volk, zo euvel genomen werdt, dat het den ſpotter aanviel, en van 't leeven beroofde (*u*).

Voorval te Amſterdam, ter deezer gelegenheid.

Verandering in de beſtelling der Wethouderſchap, hier, en in andere Steden.

De dood van Koning Willem maakte verandering in de beſtelling der Wethouderſchap, in de Steden van Holland. De Stadhouderlyke waardigheid werdt niet begeven. De Ridderſchap en eenige andere Leden zouden gaarne gezien hebben, dat de verkiezing der jaarlykſche Magiſtraaten, die te vooren aan den Stadhouder geſtaan hadt, vooreerſt, verbleeven werdt aan de Vergadering van hunne Edele Groot-Mogendheden, aan welke men de Nominatie wilde overgezonden hebben, met eene byzondere aanpryzing der perſoonen, welken de Steden gaarne verkooren zagen. Doch de Stad Amſterdam verſtondt, dat de Magiſtraatsbeſtelling in de Steden van Holland behoorde gebragt te worden op den voet, waarop dezelve, in 't jaar 1650, na de dood van Willem den II., gebragt geweeſt was (*v*). De andere Leden ſtemden, voor 't grootſte gedeelte, met Amſterdam, en de verkiezing van Schepenen uit eene Nominatie, door de Vroedſchap gemaakt, kwam, hier ter Stede, wederom aan Burgemeeſteren. 1702.

Het Franſche Hof deedt, eer nog de oorlog openlyk aangevangen ware, veel moeite om den Staat over te haalen tot een afzonderlyk Verdrag, voornaamlyk zyn werk maakende, om de Stad Amſterdam, die, na de dood des Stadhouders, meer invloeds dan te vooren ſtondt te hebben in de Regeering van den gantſchen Staat, op zyne zyde te winnen. De poogingen, die hiertoe werden aangewend, hadden zelfs, al voor 't afſterven van Koning Willem, gelegenheid gegeven tot het verſpreiden van een gerugt in Engeland, dat de Stad minder yverde voor 't gemeen belang dan de andere Leden van den Staat. Doch de Penſionaris *Willem Buys* ſchreef, nog in Maart deezes jaars, eenen brief naar Engeland, die eerlang in 't licht gegeven werdt; waarin hy rondelyk verklaarde „ dat Amſterdam, in „ de vermeerderingen van 't Krygsvolk; in „ de verbonden met uitheemſche Mogend„ heden; in de voorgeſlaagen opneemingen „ van penningen, en in andere middelen „ tot voortzetting van den oorlog, zonder „ aarzelen, bewilligd hadt, en zelfs, voor „ een groot gedeelte, oorzaak was geweeſt „ van de moedige en eenpaarige verklaa„ ring der Staaten van Holland, na de dood „ van Koning Willem gedaan, om zig ſtip„ telyk te houden aan de aangegaane ver„ bindteniſſen (*w*)." Zelfs nam de Stad, kort na 't afvaardigen van deezen brief, het moedig beſluit, om ter Vergaderinge van Holland te ſtemmen tot het verklaaren van den oorlog aan Frankryk, als de eenige weg, om aan de aangegaane verbindteniſſen te voldoen; om te geraaken uit de onzekerheid, waarin men, een jaar lang, geweeſt was, en om de Bondgenooten vereenigd te houden (*x*). Ook volgde hierop, in 't midden van Maymaand, de Oorlogsverklaaring der algemeene Staaten (*y*): waarna de kryg, genoegzaam jaar op jaar, wakkerlyk, voortgezet werdt. De Hertog van Marlborough, die over 't vereenigd Leger der Bondgenooten geboodt, onderhieldt naauwe gemeenſchap met de Stad Amſterdam, en kwam dikwils herwaards, voor 't openen van den veldtogt, om de voornaamſte Leden der Regeeringe over te haalen tot gereede bewilliging in de maatregels, die hy, tot bevordering van 't gemeene belang, dienſtig oordeelde (*z*). Onder

Amſterdam blyft, ook na de dood van Koning Willem, ſterk geneigd tot het voortzetten des oorlogs.

Marlborough houdt naauwe gemeenſchap met de Stad.

(*r*) *Zie* Groot-Plakaatb. V. *Deel*, *bl.* 236.
(*s*) Vaderl. Hiſt. XVII. *Deel*, *bl.* 108.
(*t*) Groot Plakaatb. V. *Deel*, *bl.* 22.
(*u*) Lamberti Memoir. *Tom.* II. *p.* 82.
(*v*) Reſol. Vroedſch. Lr. BB. 19, 21 *April* 1702. *f.* 13, 21.
(*w*) *Voiez* Lamberti *Tom.* II. *p.* 86.
(*x*) Reſol. Vroedſch. Lr. BB. 4 *April* 1702. *f.* 1 *enz.*
(*y*) Vaderl. Hiſt. XVII. *Deel*, *bl.* 153.
(*z*) Vaderl. Hiſt. XVII. *Deel*, *bl.* 174.

1702. der anderen, kwam hy, op den tienden December des jaars 1704, met een aanzienlyk gevolg, in twee jagten, te Amſterdam, daar hy, door Burgemeeſteren ingehaald zynde, zynen intrek nam in 't huis van Burgemeeſter Witſen, en op 't Oude-zyds-Heeren-Logement, pragtig ter middagmaaltyd onthaald werdt. Na twee dagen toevens, in welken, hem de voornaamſte gebouwen der Stad, en ook den Schouwburg vertoond werden, keerde hy, met een groot gevolg van koetſen, te rug naar den Haage (*a*).

Een ſtuk Rietland in 't nieuwe Diep aan de Stad afgeſtaan.

De Waarſchappyen van den Hoogen Zeeburg en Diemerdyk ſtonden, in April deezes jaars, een ſtuk Rietland in 't Nieuwe Diep af aan de Stad, zonder dat dezelve iet daar voor behoefde te betaalen, met vryheid, om door dat Land ſlooten te mogen maaken, en de ſtoffe, die uit dezelve gegraaven werdt, te mogen gebruiken tot het maaken van loswallen of andere noodige werken. Doch na dat het Rietland behoorlyk gehoogd was, zouden de Waarſchappyen de ſtoffe uit de ſlooten mogen laaten weghaalen, tot hooginge alleen van den Diemerdyk (*b*).

De Steden Amſterdam en Weesp aanvaarden de ingebroken Bylemermeer, en herſtellen de dykaadje derzelve.

De dykaadje der Bylemermeer, door eene zwaare doorbraak, in April deezes jaars, in zulk een ſlegten ſtaat geraakt zynde, dat de eigenaars geene kans zagen, om dezelve te herſtellen; beſlooten de Steden Amſterdam en Weesp, op den twintigſten November deezes jaars, die Meer te aanvaarden, in den ſtaat, waarin dezelve tegenwoordig was; en den dyk, voor gemeene rekening der beide Steden, te herſtellen, en te onderhouden: waartegen de twee Steden ook de voordeelen van de Gabelle, de Vogelkooi en de Viſſchery in de Meer, het gras- en rietgewas van den dyk, en wat 'er meer van de Meer komen mogt, gelykelyk, deelen zouden (*c*). In 't volgende jaar, bedongen de Steden van de Ingelanden, dat zy, tot behoudenis van den dyk, binnen aan den zelven, modder of andere ſtoffe zouden mogen laaten brengen, zonder onderſcheid, of dezelve over de oude of nieuwe Landen gebragt werdt. Zulks is, ſedert, geſchied, en men heeft, daardoor, allengskens, meer lands in deeze Meer aangewonnen. In September des jaars 1703, hebben de Ingelanden der Bylemermeer hunne twee ſtryk-water-molens, aan de Stad Amſterdam alleen, voor vyfendertig honderd guldens verkogt (*d*).

(*a*) Europ. Merc. *January-Juny* 1705. *bl.* 78.
(*b*) Handv. *bl.* 371.
(*c*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* BB. 14 *Nov.* 1702. *f.* 90. Handv. *bl.* 343.
(*d*) Handv. *bl.* 344.

De ſtorm, die de doorbraak in den ringdyk van de Bylemermeer hadt veroorzaakt, hadt ook verſcheiden' gaten geſlaagen in den Muiderdyk, voor een van welken, terſtond, een kiſtdam gelegd werdt. Doch alzo dezelve niet ſterk genoeg was, om het winterwater te keeren, werden Burgemeeſteren van Amſterdam, in Auguſtus des jaars 1702, door de Vroedſchap, gemagtigd, om, nevens het Hoogheemraadſchap van den Zeeburg, voor het verzekeren van den Dyk te zorgen (*e*); waartoe, van Stads wege, eene aanzienlyke ſomme opgeſchooten werdt (*f*), alzo de dyk, op drie byzondere plaatſen, doorgebroken, op anderen, zwaar beſchadigd zynde, herſtelling noodig hadt. De dyk werdt ook herſteld. Doch men bevondt, eerlang, dat dezelve ſlegter onderhouden werdt, om dat hy, niet uit éénerhand, maar door byzondere dykpligtigen, werdt gemaakt. Hierom werdt, in 't volgende jaar, ter Vergaderinge der Staaten van Holland, van Stads wege, voorgeſlaagen, of men den Muiderdyk niet tot een gemeenen Landsdyk zou konnen maaken. Doch alzo zulks niet geſchieden kon, zonder bewilliging der Staaten 's Lands van Utrecht, die ook eenige roeden dyks te onderhouden hadden, tradt men, eerlang, in onderhandeling met eenige Utrechtſche Gemagtigden, die geenszins neigden, om den dyk tot eenen gemeenen Landsdyk te maaken; maar liever zouden gezien hebben, dat de Stad Amſterdam het onderhoud van het gedeelte dyks, welk het Stigt bekoſtigen moeſt, tegen betaalinge eener jaarlykſche ſomme, op zig nam. De Stadt beriedt zig hierop; doch men kon elkanderen over de begrootinge deezer ſomme niet verſtaan (*g*), weshalve, de onderhandelingen, vrugteloos, werden afgebroken. Ondertuſſchen, liet de Regeering van Amſterdam zig, van tyd tot tyd, veel gelegen leggen aan het wel onderhouden van den Muider-zeedyk, het doorbreeken van welken onbeſchryflyke ſchade aan veelerlei Koopmanſchappen in de Stad veroorzaaken kon (*h*). Men hadt zelfs, hier ter Stede, te waaken tegen booswigten, die den dyk zogten door te ſteeken. En vind ik, dat, op den twintigſten January deezes jaars 1703, *Kempe Pauluszoon Duyf* van Harlingen, om voorgenomen doorſteeking van den dyk by Zeeburg, hier geradbraakt is.

1702. De Regeering van Amſterdam zorgt voor de herſtelling van den Muiderdyk.

1703.

In den aanvang des jaars 1703, hadden de Scheepstimmerluiden aan de nieuwe of Kat- Klagten over de ondiepte

(*e*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* BB. 4 *Aug.* 1702. *f.* 62.
(*f*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* BB. 27 *Sept.* 1702. *f.* 82.
(*g*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* BB. 14 *Sept.* 1703. *f.* 168.
(*h*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* CC. 2 *Sept.* 1706. *f.* 258.

1703. der nieuweVaart.

Kattenburger Vaart hier ter Stede geklaagd, dat hunne Timmerwerven genoegzaam onbruikbaar werden gemaakt, door de ondiepte van die Vaart, welke zy meenden veroorzaakt te worden, door het afspoelen der wallen van Kattenburg en Wittenburg, welken niet beschoeid, en niet beheid waren. De Vroedschap, kennis gekreegen hebbende van deeze klagten, magtigde Burgemeesteren en Thesaurieren, om daarin zulks te voorzien, als zy zouden oordeelen te behooren (*i*).

De Gabellen, tusschen Amsterdam en Weesp, worden met de helft verhoogd.

1704.

De Steden Amsterdam en Weesp, het Trekpad en den Ryweg tusschen de twee Steden, inzonderheid daar dezelven langs de Bylemermeer loopen, niet zonder zwaare kosten hebbende konnen herstellen, zynde, onder anderen, een gat in den weg gebroken geweest, ter lengte van zes en twintig roeden en ter diepte van vyf en vystig voeten; verwierven, op den zevenden Juny des jaars 1704 Octroi, van 's Lands Staaten, om de Gabellen tusschen de twee Steden met de helft te mogen verhoogen (*k*).

Eenige Amsterdamsche burgers klaagen, dat Marlborough geen gezags genoeg heeft.

1705.

De overwinning by Hochstett, die op den dertienden Augustus des gemelden jaars voorviel, hadt den roem des Hertogs van Marlborough, grootelyks, doen ryzen, en hem de hoogagting verworven van 't gemeen, en van veele Grooten hier te Lande. De ingezetenen van Amsterdam muntten hierin boven anderen uit, en eenigen hunner gaven 'er een duidelyk bewys van, in 't volgende jaar. Marlborough was toen van gevoelen, dat men den vyand behoorde aan te tasten in Brabant; doch der Staaten Afgevaardigden te Velde ontrieden 't, en deeden Marlborough, zeer zyns ondanks, bewilligen in hunne meening. Hy klaagde hierover, eerlang, in eenen brief aan de Staaten, schryvende, onder anderen „ dat „ zyn gezag in 't Leger thans veel minder „ goldt, dan het, voorleeden jaar, in Duitsch„ land, gedaan hadt (*l*)." De Engelsche Gezant by de Staaten bragt te wege, dat deeze brief spoedig gedrukt, en alomme verspreid werdt (*m*): en hierdoor werdt zo groot eene gisting verwekt in de gemoeden van sommige Amsterdammers, dat zig een hoop burgers naar 't Stadhuis begaf, om over de Afgevaardigden te Velde te klaagen, die, zeidenze, den Hertoge van Marlborough geen gezags genoeg lieten (*n*). Men zette hen af, met goede woorden. Ook kwam 'er, wat laater, een brief van de Afgevaardigden te Velde aan den Raadpensionaris Heinsius in 't licht (*o*), die de hevigheid een weinig deedt bedaaren.

1705.

Burgemeesteren krygen kennis van Frankryks geneigdheid tot Vrede.

Het Fransche Hof, in den nazomer deezes jaars 1705, eenige opening willende doen tot eene Vredehandeling, gaf 'er heimelyk kennis van aan de voornaamste Leden der Regeeringe, byzonderlyk aan Burgemeesteren van Amsterdam, op welker last, de Pensionaris Buys een Ontwerp eener algemeene Vrede maakte, welk door hen goedgekeurd, en aan de Engelsche Staatsdienaars medegedeeld werdt. Doch men was, aan 't Engelsche Hof, zo sterk gesteld op 't voortzetten des oorlogs, dat de heimelyke handeling, die, nog eenen geruimen tyd, altoos met kennisse van Burgemeesteren van Amsterdam, agtervolgd werdt, eindelyk, meer agterwaards dan voorwaards begon te gaan; waarom zy, in 't jaar 1707, zo goed als afgebroken werdt (*p*).

Bedenkingen der Stad Amsterdam, over 't verkoopen der Graaflykheids Domeinen.

1706.

De last des oorlogs viel, midlerwyl, den Lande zo zwaar, dat men, in de Lente des jaars 1706, ter Vergaderinge van Holland, in beraad leide, om eenige Domeinen der Graafelykheid te verkoopen. De Vroedschappen der Steden raadpleegden hierover, sedert, insgelyks. Te Amsterdam, werdt, onder anderen, overwoogen, of men, in geval van verkoopinge van eenige Graaflykheids Domeinen, ook eenige nieuwe Ambagtsheerlykheden of andere Domeinen voor de Stad moest tragten te verkrygen. Doch men verstondt, ten deezen tyde, dat verscheiden' Ambagtsheerlykheden, voorheen door de Stad aangekogt, met naame die van Urk en Emmeloord, zeer kostbaar vielen; en dat het gezag, welk men in de overigen oefende, veelligt, door de kosten, welken men aldaar hadt moeten maaken, geëvenaard, zo niet overtroffen was. Men besloot, derhalve, geene meer Ambagtsheerlykheden voor de Stad te verkrygen, dan Diemen en Ouderkerk en weinige anderen, die naby de Stad gelegen waren. Voorts, waren 'er, nog eenige Domeinen van eene andere natuur, die men hier wel wilde koopen, en onder anderen, het regt om zwaanen te mogen houden, waarvoor de Stad nu jaarlyks twee guldens aan de Rekenkamer verschuldigd was. Eindelyk, was men hier van gevoelen, dat eenige Domeinen in 't geheel niet behoorden te worden verkogt (*q*). De overige Leden van Holland hadden ook hunne byzondere bedenkingen over 't verkoopen der Domeinen. Men kwam tot geen besluit. En daar verliepen nog eenige jaaren, eer men tot verkoopen kwam.

De

(*i*) Resol. Vroedsch. *Lr.* CC. 9 *Jan.* 1703. *f.* 101.
(*k*) Handv. *bl.* 433.
(*l*) *Voiez* LAMBERTI *Tom.* III. *p.* 478.
(*m*) LAMBERTI *Tom.* III. *p.* 479.
(*n*) Vaderl. Hist. XVII. *Deel*, *bl.* 261.
(*o*) *Voiez* LAMBERTI *Tom.* III. *p.* 479.
(*p*) Vaderl. Hist. XVII. *Deel*, *bl.* 289-294, 314.
(*q*) Resol. Vroedsch. *Lr.* CC. 3, 11 *May* 1706. *f.* 207, 209.

1706. Octroi ten behoeve van 't Lutherſche Weeshuis, en Oude-Vrouwenhuis hier ter Stede.

De Diakenen der Lutherſche Gemeente deezer Stad verwierven, op den vierentwintigſten December deezes jaars 1706, Octroi van 's Lands Staaten, om de nalaatenſchap van de ouders der kinderen, die in hun Weeshuis werden opgevoed, tot onderhoud van die kinderen, te mogen naar zig neemen, midsgaders, de vrugten der Hoofdſommen, die aan de kinderen, geduurende hun verblyf in het huis, verſterven mogten. Ook werdt het Weeshuis erfgenaam verklaard van zulken, die in het zelve waren opgevoed; ten ware zy het regt van erfvolginge hadden afgekogt. 't Gene de oude Vrouwen in 't Lutherſche Oude-Vrouwenhuis nalieten verviel, volgens dit Octroi, ook aan het gemelde Huis (*r*).

De Walſche Diaconie wordt wederom door de Stad onderſteund.

De Walſche Diaconie klaagde wederom, op het einde deezes jaars, dat de armoede onder de Franſche vlugtelingen, by gebrek van werk in den tegenwoordigen oorlogstyd, zo ſterk toegenomen was, dat zy, in dit jaar, boven de gewoonlyke veertigduizend guldens, met welken zy, van Stads wege, onderſteund werdt, wel negentienduizend guldens ten agteren was geraakt; en verzogt, op nieuws, om buitengewoonen onderſtand (*s*). Burgemeeſteren en Raaden voldeeden aan dit verzoek, in de Lente des volgenden jaars. De vereiſchte penningen werden, volgens gewoonte, opgenomen, en de laſt, dien de Stad hiervan hadt, gevonden uit de verhoogde huur der Banken in de Vleeſchhallen, en uit eene belaſting van vyfhonderd guldens op allen, die, voortaan, met verlof van Burgemeeſteren, de neering van Koffyſchenken, hier ter Stede, beginnen, of overneemen zouden (*t*). In 't jaar 1707, gaf de Walſche Diaconie, boven den gewoonlyken onderſtand van veertigduizend guldens, agtduizend driehonderd vyfenzestig guldens uit, die haar wederom, van Stads wege, werden goed gedaan (*u*). Doch op den negenentwintigſten January des jaars 1709, werdt beſlooten, haar met niet meer dan veertigduizend guldens 's jaars te onderſteunen (*v*).

1707.

De Ridder de Forbin doet een' voorſlag aan 't Franſche Hof, om Amſterdam te verdelgen.

De Ridder *de Forbin*, na 't eindigen van den veldtogt deezes jaars, aan 't Franſche Hof, met den Heere *de Pontchartrain*, in geſprek geraakt zynde, over het onderneemen eener landinge in Schotland, met zesduizend man, die onder zyn bevel geſteld zouden worden, maakte veel zwaarigheid in den togt; doch ſloeg den Franſchen Staatsdienaar voor, dat hy herts genoeg hadt, om met dezelfde zesduizend man Amſterdam te overmeeſteren, zo dra de aanſtaande veldtogt in de Nederlanden geopend zou zyn. Hy onderſtelde, dat hy de Stad dan ontbloot zou vinden van bezetting; dat zy door de burgery niet zou konnen beſchermd worden, en dat hy, dezelve bemagtigd hebbende, meer dan duizend ſchepen, die aldaar lagen, zou konnen vernielen, en de Stad zelve aan koolen leggen; waarna Frankryk in vier dagen vrede hebben zou „ alzo," zeide hy „ al de rykdom en magt der Ver„ eenigde Provincien in deeze Stad alleen „ beſtondt, en de Staaten geenen moed „ zouden hebben, om den oorlog voort te „ zetten, na dat Amſterdam bedorven zou „ zyn." Voorts, zou hy zig, met zyne manſchap, op de kleine vaartuigen, met welken hy dezelve herwaards gevoerd zou hebben, en onder de beſcherming van eenige galeien, naar Texel en zeewaards begeeven, en in deezer voege de Engelſche en Staatſche Oorlogsſchepen tragten te ontwyken. Doch zyn voorſlag vondt geenen ingang aan 't Franſche Hof (*w*). Ook heeft men groote reden om te twyfelen, of dezelve, van zyne zyde, wel ernſtelyk gemeend werdt.

1707.

Orde op 't ſchutten, door 't ſluisje buiten de Haarlemmer Poort.

Buiten de Haarlemmer-Poort, tuſſchen de Stads veſt en de Haarlemmer vaart, was een klein Schutſluisje gelegd, waardoor Turfponten, Tentſchuitjes, Jagten, Melkſchuiten en diergelyke vaartuigen uit en in de Vaart konden geſchut worden. Burgemeeſteren vonden geraaden, op den eerſten Auguſtus des jaars 1708, een Reglement vaſt te ſtellen voor den Sluiswagter, waarby het ſchutgeld op een ſtuiver en een halven ſtuiver, naar de grootte en ſoorte der vaartuigen, bepaald, en elk toegelaaten werdt, zig, voor tien guldens in 't jaar, van 't ſchutgeld vry te koopen (*x*). In 't jaar 1714, werdt, tot nader verklaaring van dit Reglement, geſteld, dat van de Praamen en Melkſchuiten der Huisluiden, die de Haarlemmer vaart langs moeſten, telkens een halve ſtuiver zou moeten betaald worden (*y*).

1708.

Voortzetting der heimelyke Vredehandelinge met Frankryk, door beleid der Re-

De heimelyke Vredehandeling met het Franſche Hof, die eenen tyd lang opgeſchort geweeſt was, werdt wederom voortgezet, in den aanvang des jaars 1709. De Regeering van Amſterdam hadt 'er de voornaamſte hand in. De Penſionaris Buys en de Heer *Bruno van der Duſſen*, Burgemeeſter van Gouda, begaven zig, in 't midden van Maart, naar het Stryenſche Sas, en hielden,

in

(*r*) Handv. *bl.* 463.
(*s*) Reſol. Vroedſch. Lis. CC. 21 *Dec.* 1706. *f.* 281.
(*t*) Reſol. Vroedſch. *Lis.* DD. 12 *Maart* 1707. *f.* 19.
(*u*) Reſol. Vroedſch. *Lis.* DD. 5 *Jan.* 1708. *f.* 100.
(*v*) Groot-Memor. *N.* IX. *f.* 89.
(*w*) Memoir. *du* Comte DE FORBIN *Tom.* II. *p.* 281.
(*x*) Handv. *bl.* 357.
(*y*) Handv. *bl.* 357.

1709. geeringe van Amsterdam. in het Dorp Stryen, een mondgesprek met den President Rouillé, die uit Frankryk afgezonden was. Burgemeesteren van Amsterdam kreegen terstond kennis van 't gene 'er gehandeld was, waarvan wel haast iet uitlekte. De Stad neigde thans zo sterk tot vrede, dat Prins Eugenius, nog voor 't openen van den veldtogt, een' keer herwaards deedt, om haar tot andere gedagten te brengen. Rotterdam haakte even zeer naar 't einde van den oorlog, die, schoon voordeelig voor de Bondgenooten uitgevallen, veel bloeds en geweldige schatten gekost hadt. De handeling werdt, eindelyk, openbaar. Men ontwierp eenige voorafgaande punten; doch vorderde zo veel van Frankryk, dat de Koning, toen reeds hoopende op eene gunstige verandering aan 't Engelsche Hof, zwaarigheid maakte omze te tekenen (z).

1710. Hy namze egter, in February des jaars 1710, allen op één na aan. Men tradt hierop te Geertruidenberg in openlyke onderhandeling, waartoe de Heeren Buys en van der Dussen, van wege de Staaten, gemagtigd werden. Doch deeze onderhandeling liep vrugteloos af, alzo de Staatschen vorderden, dat de Franschen zig verbonden, om den Hertog van Anjou Spanje en de Indien te te doen ruimen; waartoe de Franschen onmagtig of ongenegen waren (a). De oorlog werdt dan wederom voortgezet. Doch het afzetten van verscheiden' Staatsdienaars aan 't Engelsche Hof gaf den Franschen, in 't jaar 1711, gelegenheid om met het zelve in afzonderlyke onderhandeling te treeden, waarin zy beter slaagden.

Lotery ten behoeve van het Eiland Urk opgeregt. Het onderhoud van 't Eiland Urk, waarvan de Stad, in 't jaar 1660, de Ambagtsheerlykheid gekogt hadt, hadt haar dikwils zwaare sommen, en somtyds wel agttienduizend guldens, in één jaar, gekost (b). Een geweldige storm, op den agtsten January des jaars 1710 opgeteken, hadt dit Eiland ook zo veel schade toegebragt, dat het wel haast geheel onbewoonbaar stondt te worden, zo 'er geene nieuwe en kragtige middelen in 't werk gesteld werden, om het te verbeteren, en in goeden staat te onderhouden. De gelegenheid van het Eiland en de vuurbaak op het zelve waren, ondertusschen, van zo veel dienst, tot beveiliging van de vaarte door de Zuiderzee, dat Burgemeesteren van Amsterdam niet konden nalaaten, de zorg voor het zelve den Staaten van Holland, ten kragtigsten, aan te beveelen. En hunne Edele Groot-Mogendheden gaven, op den vyfden Juny des jaars 1710, Burgemeesteren Octroi om, tot behoudenisse van het Eiland Urk, in hunne Stad, eene Lotery op te regten, ter somme van zesmaal honderdduizend guldens (c); gelyk, eerlang, geschiedde. Het voordeel, welk hiervan kwam, werdt ook besteed, tot verbetering van het Eiland. Op den dertienden Juny des volgenden jaars, kreeg de Stad, daarenboven, Octroi van 's Lands Staaten, om een Ankergeld te heffen van dertig stuivers van elk schip, dat voor Emmeloord, welks Ambagtsheerlykheid ook aan Amsterdam behoorde, het anker werpen zou (d).

1710. Ankergeld op Emmeloord. 1711.

Suriname wordt, door de Franschen, gebrandschat. 1712. De Fransche Kapitein *Cassart*, in Augustus des jaars 1712, met een Esquader, van Martinique gezeild zynde, kwam, op den tienden October, in de Rivier van Suriname, en maakte zig, terstond, meester van de gantsche Volkplanting, behalve van de Stad en de Vesting Paramaribo, die hy belegerd hieldt, en met eene bombardeering dreigde: 't welk die van binnen noodzaakte tot een Verdrag, waarby hem eene brandschatting van agtmaal honderdduizend guldens beloofd werdt. Hy keerde niet naar Martinique te rug, voor dat hem deeze somme, in geld, in koopmanschappen, en in Negers, betaald was (e). De Volkplanting, die de Stad Amsterdam voor een derde toebehoort, leedt by deezen aanval zo veel, dat zy, in lang, niet wederom op haar verhaal komen kon.

Amsterdam bewilligt in een stilstand van wapenen. De afzonderlyke Vredehandeling tusschen Engeland en Frankryk werdt, midlerwyl, zo vlytiglyk voortgezet, dat 'er, in den zomer des jaars 1712, een stilstand van wapenen tusschen de twee ryken getroffen werdt, die tot een gevolg hadt, dat de Engelsche troepen, onder den Hertog van Ormond, zig scheidden van het Leger der Bondgenooten. De Regeering van Amsterdam, hiervan kennis bekomen hebbende, en bedugt voor verwydering tusschen Engeland en den Staat, bewilligde van de eersten in de getroffen Wapenschorsinge, voor den tyd van twee maanden (f). Ook stemde zy, sedert, gereedelyk in de voorwaarden van Vrede, die door het Engelsche Hof beraamd waren (g).

1713. De Vrede werdt, hierop, in 't volgende jaar, te Utrecht geslooten; doch op veel nadeeliger voet, dan dezelve voorheen zou hebben konnen getroffen worden. De Stad Amsterdam stemde, zonder uitstel, tot het bekragtigen derzelve (h): en deedt, sedert, tot gedagtenis derzelve, eenige gouden gedenkpenningen munten en uitdeelen (i).

en in 't bekragtigen der Utrechtsche Vrede.

(z) Vaderl. Hist. XVII. *Deel*, *bl.* 328-341.
(a) Vaderl. Hist. XVII. *Deel*, *bl.* 350-381.
(b) Resol. Vroedsch. *Lit.* CC. 11 *May* 1706. *f.* 209.
(c) Groot-Memor. N. IX. *f.* 111. Handv. *bl.* 336.
(d) Handv. *bl.* 336.
(e) Europ. Merc. *van* 1713. *bl.* 160, 312.
(f) Resol. Vroedsch. *Lt.* EE. 30 *Juny* 1712. *f.* 151.
(g) Resol. Vroedsch. *Lt.* EE. 12 *Dec.* 1712. *f.* 190.
(h) Resol. Vroedsch. *Lt.* EE. 27 *April* 1713. *f.* 222.
(i) Resol. Vroedsch. *Lt.* EE. 5 *July* 1714. *f.* 273.

TWEEDE DEEL.

GESCHIEDENISSEN VAN AMSTERDAM.

DRIE-ENTWINTIGSTE BOEK.

AMSTERDAMS GESCHIEDENISSEN, *van het jaar* 1713, *tot het jaar* 1740.

1713. Ontgronding, bezuiden Amsterveen, verbooden.

De Landen in de Bovenkerker-Polder onder Amsterveen meest allen, sedert eenige jaaren, ingesteken en verturfd zynde, was men nu ook begonnen, de Landen in de Buitendyksche Polder bezuiden Amsterveen in te steeken: 't welk, voortgang hebbende, zeer nadeelig stondt te zyn voor het gemelde dorp, dat, met een harden zuidwesten wind, veel te lyden zou hebben van den slag van 't water. De ingezetenen van Amsterveen vertoonden dit gevaar aan de Ambagtsheeren, de Burgemeesteren van Amsterdam, die, op den vierden April, bevalen „ dat geen Land in de Buitendyk„ sche Polder, agter de huizen van Am„ sterveen gelegen, zou mogen worden ver„ turfd." Ook deedt zy, om hun bevel te beter te doen verstaan, op zekere plaats bezuiden het dorp, een' paal stellen, binnen welken, geen land ontgrond of verturfd worden mogt (*a*): gelyk ook, meen ik, sedert, zeldzaam geschied is.

De Stad neemt de zorg voor de herstelling van den dyk beoosten Muiden op zig, ten laste van 't gemeene Land.

1714. De dyk beoosten Muiden, die, dikwils, door zwaaren storm en hoogen vloed, beschadigd geworden was, leedt, in 't begin van Maart des jaars 1714, wederom zo veel van diergelyke rampen, dat de Stad Amsterdam, welke veel belang hadt by de behoudenis van deezen dyk, niet alleen; maar ook de Leden van Holland in 't gemeen verstonden, dat men, zonder uitstel, aan 't herstellen van den zelven arbeiden moest. Men leide in beraad, om den dyk, zo wel beoosten als bewesten Muiden, tot eenen gemeenen Dyk te maaken (*b*): en de Staaten beslooten hiertoe, op den dertigsten Juny, betrekkende ook den dyk tusschen Muiderberg en Naarden tot de gemeene dykaadje. Voorts, stelden zy vast „ dat „ alle de Landen, die door den Muiderdyk 1714. „ beschermd werden, tot het onderhoud „ van den zelven, zouden moeten draagen, „ en dat men 't werk van de herstelling des „ dyks, met de Stigtsche Waardsluiden, en „ des noods ook met de Heeren Staaten van „ Utrecht, overleggen zou." Burgemeesteren van Amsterdam werden verzogt, de beschaaving van 't werk op zig te neemen; de noodige penningen, ter somme van honderdduizend guldens toe, tegen drie ten honderd in 't jaar, te verschieten, en van alles verslag te doen aan de Vergadering der Staaten (*c*). De Regeering der Stad nam aan, te zullen voldoen aan het verzoek van haare Edele Groot-Mogendheden, en verkoor zes Raaden, om voor de dykaadje te zorgen (*d*). Ook leedt het niet lang, of de Muiderdyk werdt hersteld. De Stad hadt, tot deeze herstelling, een honderd vyftienduizend vierhonderd vierenzestig guldens en veertien stuivers geschooten, welken men, eerlang, besloot, in vyftien jaaren tyds, door de dertienhonderd morgen, die onder deeze dykaadje behoorden, te doen afleggen (*e*).

De Stad bewilligt in een Octroi voor Dykgraaf en Heemraaden van de Diemermeer tot het heffen van eene Gabelle.

De grond van de Diemer- of Watergrafsmeer bleef, na de jongste droogmaaking, zo moeraffig, dat men zwaare kosten doen moest, om den zelven te verbeteren. Dykgraaf en Heemraaden, zig met deeze kosten bezwaard vindende, verzogten, in de Lente des jaars 1715, ter Vergaderinge van Holland, Octroi, om eene redelyke Gabelle te mogen heffen van alle wagens, paarden en ossen of koeijen, in of door de Meer trekkende, mids de ingelanden en opgezetenen van dezelve bevryd bleeven. Hun Verzoekschrift 1715.

(*a*) Handv. *bl.* 324.
(*b*) Resol. Vroedsch. *Lt.* EE. 29 *May* 1714. *f.* 261.
(*c*) Groot-Plakaatb. V. *Deel*, *bl.* 1654.
(*d*) Resol. Vroedsch. *Lt.* EE. 5 *July* 1714. *f.* 271.
(*e*) Resol. Vroedsch. *Lt.* GG. 3 *Sept.* 1720. *f.* 50.

1715. ſchrift kwam, onder anderen, naar gewoonte, in handen der Regeeringe van Amſterdam (*f*), die verſtondt, dat men in de begeerde Gabelle zou konnen bewilligen, onder de volgende voorwaarden: „ 1. Dat de „ Outewaaler-weg, op eene bekwaame „ breedte, en met een voetpad daarnevens, „ ten genoegen van Burgemeeſteren, door „ Dykgraaf en Heemraaden, zou moeten „ onderhouden worden. 2. Dat voetgangers en allerlei vee, uitgenomen paarden, oſſen en koeijen, van de Gabelle „ zouden vry zyn. 3. Dat Burgemeeſteren „ de Gabelle, ten allen tyde, zouden mogen afkoopen, mids voldoende 't gene, „ tot het maaken van den Outewaaler-weg, „ verſtrekt was; en mids dat Dykgraaf „ en Heemraaden, ook dan, bleeven by „ hun oud regt, om de Meer te ſluiten, of „ open te laaten. Doch zo lang de Gabelle „ geheeven werdt, moeſt de Meer open „ blyven, zonder dat 'er egter driften van „ ſchaapen of verkens mogten doorgedreeven worden, dan met bewilliging van „ Dykgraave en Heemraaden; en geene „ Heſſenkarren altoos (*g*)." Ook is het Octroi, ſedert, op deezen voet verleend, betaalende een rytuig met vier wielen twee ſtuivers; een rytuig met twee wielen een ſtuiver; een man te paard een halven ſtuiver, en een paard aan de hand, os of koe twee duiten. Doch de ingelanden en opgezetenen zyn vry.

Verblyf van Peter den I., Czaar van Muskovie, te Amſterdam.

Peter de I., Czaar van Muskovie, die zig, gelyk wy in 't voorgaande *Boek* (*h*), verhaald hebben, op 't einde der voorgaande eeuwe, eenen geruimen tyd, hier ter Stede opgehouden hadt; deedt, in 't jaar 1716, van zyne Gemaalinne verzeld, eene tweede reis herwaards. Hy kwam, vooraf, en eerſt,

1716. over Utrecht, te Amſterdam, daar hy, den zeventienden December, des avonds, voor 't huis van den Muskoviſchen handelaar *Chriſtoffel Brantz*, op de Keizersgraft over den Schouwburg, uittradt en vernagtte. Doch den volgenden dag, nam hy zynen intrek in 't huis van den Muskoviſchen Heere *Soloffihoff*, op de Heerengraft, by de Vyzelſtraat. De Staaten van Holland hadden den Graaf van Albemarle uit de Ridderſchap, en eenige Heeren uit de Steden, onder anderen, den Heer en Mr *Gerrit Hooft*, Burgemeeſter van Amſterdam, benoemd, om den Ruſſiſchen Vorſt, geduurende zyn verblyf in de Provincie, te verzellen, en eere aan te doen. De Wethouderſchap onthaalde hem, den eenentwintigſten December, op eene nanoensververſching, in den 1716. Schouwburg. Voorts, werdt hem het merkwaardigſte, hier ter Stede, vertoond. Doch, 1717. in de volgende maand, overviel hem hier eene ziekte, van welke hy egter ſpoediglyk herſtelde. Vroeg in 't voorjaar, kwam zyne Gemaalin herwaards, die hem, eerlang, verzelde naar den Haage; doch op den een-entwintigſten April, in deeze Stad, te rug kwam, daar men haar op 't Y vermaakte, met een ſpiegelgevegt, tuſſchen twee Esquaders Jagten en mindere vaartuigen, van welken het eene door den Schout by Nagt, *Matthias Boudaan*, en het andere, door den Kapitein *Henrik Grave*, gebooden werdt. Tuſſchen Nieuwendam en Schellingwoude, vlak voor de Admiraliteits- en Ooſtindiſche Werven, raakten de Esquaders hevigſt aan elkanderen, in 't gezigt der Czaarinne, die zig bevondt aan boord van een der grootſte Jagten, voerende eene Ruſſiſche vlagge: doch tegen den avond, voegden de Esquaders zig byeen, en geleidden het Jagt der Czaarinne naar de Stad. De Czaar, midlerwyl eene reis naar Frankryk en naar 't Spa gedaan hebbende, keerde, in Augustus, hier ter Stede te rug. En toen werdt, op zyn verzoek, een nieuw Spiegelgevegt gehouden, in den mond der Zuiderzee. De Prinſeſſe Weduwe van *Jan Willem Friſo*, Prinſe van Oranje en Naſſau, vereerde de Stad toen ook met haare tegenwoordigheid, en nam deel aan deeze vertooning.

Zyne Gemaalin komt, insgelyks, hier ter Stede.

Zy keeren naar hun Ryk.

De Czaar en Czaarin vertoefden tot den tweeden September in Amſterdam, en vertrokken toen, onder 't losbranden van 't geſchut van de wallen, naar Berlyn: van waar zy, eerlang, naar Petersburg te rug keerden. De Czaar hadt den Heer Brantz hier tot den Ridderſtand verheeven, en tot zynen Reſident en Hofraad aangeſteld. De Heer *Joan van der Burgh* was zyn Agent en Commercie-Raad geworden, en de Heer Soloffihoff met hem naar Petersburg gekeerd. Men hadt, hier te Lande, byzonderlyk te Amſterdam, hoop geſchept, om een Verdrag van Koophandel te zullen konnen ſluiten met den Czaar, waarvan reeds een Ontwerp gemaakt was. De Stad beloofde zig veel voordeels, uit zulk een Verdrag. Doch de Czaar, die zeer geſteld was, om den Koophandel in zyn Ryk, met de ſchepen zyner eigene onderdaanen, te doen dryven, was niet te beweegen tot ſluiten (*i*).

Keur op het timmeren en ſtellen om-

Op het timmeren en rooijen in de Stad waren, van ouds, verſcheiden' Keuren gemaakt en vernieuwd. Doch men bevondt,

(*f*) Reſol. Vroedſch. Lr. FF. 2 *Maart* 1715. *f.* 27.
(*g*) Reſol. Vroedſch. Lr. FF. 12 *Maart* 1715. *f.* 38.
(*h*) *Bladz.* 721.

(*i*) Lamberti Memoir. *Tom.* IX. *p.* 619, 760. *Tom.* X. *p.* 104, 116, 119. Vaderl. Hiſt. XVIII. *Deel*, *bl.* 124.

1717. van Stookplaatſen. omtrent deezen tyd, dat eenigen derzelven niet werden naargekomen naar behooren. Myne Heeren van den Geregte ſtelden, hierom, by eene Keure van den elfden Maart deezes jaars, verſcheiden' heilzaame ordres op het maaken van heiningmuuren, ſchuttingen, ſtoepen, hekken en pothuizen: ook tegen 't gebruiken van Stads grond tot dorpels, holten of ſchuinten: op het ſtellen van Ketels, Pannen, Ovens van Brouwers, Zeepzieders, Suikerbakkers, Verwers en diergelyken: en op het maaken der Kagchels van Zydeverwers, Gouddraadtrekkers, Suikerbakkers en anderen, die op zolders werden geplaatſt (*k*): alles tot voorkominge van brand, die anderszins, by zulken, die meer dan gemeen ſterk vuur gebruiken, ligtelyk, ontſtaan kan.

Hooge Watervloed op Kerſttyd. De aanhoudende ſtormwinden, die, in 't najaar, en byzonderlyk in de maand December, waaiden, hadden het zeewater zo hoog, tegen de kuſten van Holland en van de nabuurige Provincien, opgejaagd, dat men, alomme, en ook hier ter Stede, voor eene doorbraak der Zeedyken bekommerd werdt. Op den vyfentwintigſten en zesentwintigſten, liep de Waterkeering langs de de oude Teertuinen en by 't Kamper hoofd, en de Haarlemmerdyk, binnen de Haarlemmer-Poort, gevaar van door te breeken. Doch de goede voorzorg van Burgemeeſteren, die zig, in perſoon, derwaards begaven, voorkwam dit gevaar. De dykaadjen werden behouden, ſchoon, door den hoogen watervloed, de Eilanden, ten ooſten en ten weſten van de Stad, t'eenemaal, overſtroomd werden. Het overloopen van den Slaaperdyk tuſſchen Spaarnedam en de Zandpoort deedt het water, voor en in de Stad, eenigszins, zakken. De ſchade was niet groot, in Amſterdam. Doch het doorbreeken van den Aſſendelverdyk op zes plaatſen, en het bezwyken van den S. Aagtendyk, by de Beverwyk, zette het gantſche Noorderkwartier, behalve het Schermer-Eiland en de groote droogge-maakte Meeren, tot aan Avenhorn toe, onder water. Aan andere oorden in Holland, werdt ook vry wat geleeden. Doch de meeſte ſchade aan menſchen en vee viel, in Friesland, en vooral in Groningerland; gelyk, by anderen, uitvoeriglyk, is aangetekend.

Regtspleeging over eenen berugten booswigt. De regtspleeging, die, omtrent deezen tyd, hier ter Stede, gehouden was, over eenen berugten booswigt, genaamd *Jacob Fredrik Muller*, anders *Jaco*, gaf 's Lands Staaten, in 't volgende jaar, aanleiding, tot het maaken eener nieuwe Wet, ter bekortinge der Regtspleegingen, in diergelyke gelegenheden. De misdaadige, zynde het hoofd van eene gantſche bende ſtraatſchenders, huisbreekers en moordenaars, was, in 't begin des jaars 1716, gevat, en vervolgens te regt geſteld. De Hoofdofficier hadt menigvuldige geregtelyke beſchuldigingen ten zynen laſte in handen, zelfs van zyne makkers, die hem bezwaard, en 'er den dood op geleeden hadden. Doch hy ontkende alles, wat hem den hals zou hebben konnen koſten. Men bragt hem aan de paleije, die hy doorſtondt, zonder te bekennen. Hy werdt dan in het Rasphuis gezet: doch vondt middel, om, op den derden September des gemelden jaars, te ontſnappen. Maar 't leedt maar weinige uuren, of hy werdt, pas buiten de Leidſche Poort, in eene herberg op den Overtoomſchen weg, andermaal, gevat door den Onderſchout, *Joan Voetknegt*. Men ontving hem, vervolgens, in een gewoonlyk *Proces*, 't welk tot in 't begin des volgenden jaars duurde. Toen werdt hy veroordeeld, om leevende geradbraakt te worden. Doch hy hadt de ſtoutheid van zig, van het vonnis van Schepenen, op het Hof van Holland te beroepen. Men voerde hem dan naar den Haage, daar hy, op de Voorpoorte, werdt vaſtgezet. Het Hof bevestigde, eerlang, het vonnis van Schepenen. Doch de booswigt beriep zig andermaal op den Hoogen Raade. 't Liep tot den tweeentwintigſten July des jaars 1718 aan, eer dit hoog Geregtshof verklaarde, dat hy, by de twee voorgaande vonniſſen, niet bezwaard was. Men bragt hem, vervolgens, te rug naar deeze Stad, alwaar het beſtemde vonnis, op den zesden Auguſtus, aan hem werdt uitgevoerd. 1717. hier ter Stede geeft 's Lands Staaten gelegenheid tot het maaken eener nieuwe Wet: 1718.

's Lands Staaten, bevroedende, hoe zeer de byzondere Schepensbanken, en de hooge Geregtshoven zelven konden opgehouden worden, door het *appelleeren* van openbaare misdaadigen, die, hardvogtig genoeg geweeſt zynde, om de paleije door te ſtaan, in een gewoonlyk *Proces*, ontvangen waren; hadden, midlerwyl, op den zeventienden Juny te vooren, reeds voor eene altoosduurende Wet vaſtgeſteld „ dat „ geene dieven, landloopers en ſtraatſchen„ ders, die, over gepleegde dieveryen of „ geweldenaaryen, eens in 't openbaar ge„ ſtraft geweeſt, en naderhand, over dier„ gelyke misdaaden, andermaal, ter ſtraf„ fe veroordeeld waren, zig op eene hoo„ ger Regtbank zouden mogen beroepen, „ al ware 't ſchoon, dat zy, niet op be„ kentenis, maar op bewyzen en getuige„ nis- waarby het *appelleeren* op de hooge Geregtshoven, aan openbaare Booswigten, verbooden wordt.

(*k*) Handv. *bl.* 986.

1718. „ niſſen, en zelfs in een ordinaris Proces, „ gevonniſt waren." En deeze wet heeft, onder anderen, ſedert, niet weinig medegewerkt, om de boozen, die, te vooren, meer kans zagen om de verdiende ſtraf te verwylen, af te ſchrikken van het kwaade.

Stigting van een Oude-mannen-huis der Diaconie.

De Nederduitſche Gereformeerde Diaconie, eene aanzienlyke erfenis bekomen hebbende, die haar, door wylen *Jan van Aken*, nagelaaten was, beſloot, in deezen jaare 1718, haar Oude-Vrouwen-Huis te vergrooten met een gebouw, voor honderd oude mannen, welk geſtigt werdt, onder de Ziekenkamer der oude Vrouwen, die ook merkelyk werdt uitgezet. Aan den voet van de Amſtelbrug ten weſten, werdt, in dit zelfde jaar, ook eene Jagthaven aangelegd, alwaar een bekwaam aantal van boeijers, jagten en ſpeelſchuiten geplaatſt konnen worden.

Amſtel-Jagthaven aangelegd.

Geſchil over het onderhoud van den Diemerdyk.

De Diemerdyk was, laatſtelyk in 't jaar 1711, van den draaiboom buiten Amſterdam af, tot aan de Kykuit poort der Stad Muiden, gemeeten, en verdeeld in zekere *Bonnen* of perken, volgens welke verdeeling, de dykpligtige Landen, met het onderhoud van zekere roeden of voeten dyks, waren aangeſlaagen. Amſterdam bekoſtigde, volgens voorige overeenkomſten, zeshonderd en tagtig roeden, twee voet en zes duim dyks, loopende van den draaiboom af, tot aan de Traankookerye of herberg Zeeburg toe, behalve dat de Stad nog ruim twee roeden dyks onderhieldt, die verder gelegen waren. De gemeene Waardſchappy, beſtaande uit Muiden en Weesp, Weesperkarſpel, Loosdrecht, Loenen en Breukelen, Kortehoef, Abkoude, Nigtevegt, en Diemen met Overdiemen, ten deele onder Holland, ten deele onder 't Stigt behoorende, moeſt, volgens deezen aanſlag, omtrent dertien honderd roeden dyks bekoſtigen. Het overige gedeelte van den dyk, die in 't geheel op drieduizend tweehonderd agtenzeſtig roeden, vyf voet en zesendertig duim gemeeten was, moeſt, door byzondere Steden, Dorpen, Genootſchappen of Perſoonen, onderhouden worden. Onder deezen waren 'er, die, niet te vrede met hunnen aanſlag, het Hoogheemraadſchap, deswege, in regte betrokken hadden, voor den Hove van Holland; daar 't geding, eenige jaaren, onafgedaan hing. Doch in Juny des
1719. jaars 1719, werden de Penſionariſſen van Haarlem, Leiden en Hoorn, door de Staaten van Holland, gemagtigd, om met Gemagtigden der Staaten 's Lands van Utrecht in minzaame onderhandeling te treeden tot afdoening van 't gereezen geſchil. Men vergaderde meer dan eens. Doch ten laatſten 1720.
kwamen de wederzydſche Afgevaardigden, op den vyfden Juny des jaars 1720, te Weesp, overeen „ dat de meeting des jaars Overeen-
„ 1711, door de Staaten van Holland en komſt
„ van Utrecht, zou worden goedgekeurd; deswege.
„ dat alle dykpligtigen zig naar dezelve
„ zouden moeten ſchikken; dat de tegen-
„ kantingen daartegen en alle gedingen, in
„ de eene of de andere Provincie aangevan-
„ gen, zouden ophouden; dat het Hoog-
„ heemraadſchap, door de Staaten van
„ beide de Provincien, behoorlyk, zou
„ worden geoctrojeerd; dat dit alles zou
„ ſtand houden, tot dat de Staaten ter we-
„ derzyde het anders zouden verſtaan, bui-
„ ten benadeeling nogtans van het regt van
„ uitboezeming, der Waardſchappye van
„ den Diemerdyk toekomende, over de
„ landen onder den dykpligtigen ring, te
„ weeten, die van Outersdorp, Buitenkerk
„ en Overdiemen, allen onder den Ban van
„ Diemen; de Landen benoorden de Gaasp
„ en Smalweesp, en dus tuſſchen de Wees-
„ per vaart en den Zeedyk, tot aan de Stad
„ Weesp toe, en van Weesp langs de Vegt
„ tot aan Muiden, of liever," gelyk het naderhand verklaard werdt „ ook langs de
„ weſtzyde van de Vegt, door Muiden,
„ tot aan den hoogen Zeedyk toe; allen in
„ Holland gelegen, behoudends de verde-
„ dediging der belanghebbenden hiertegen;
„ die nogtans, volgens eene nadere ver-
„ klaaring, alleenlyk betrekkelyk zou mo-
„ gen zyn, tot de wyze van oefenen van
„ het regt van uitboezeming, niet tot het
„ regt zelf: zullende, onder het regt dee-
„ zer uitboezeminge, niet zyn begreepen
„ zulke landen, die, buiten den ring, in de
„ eene of de andere Provincie, gelegen, wel
„ niet dykpligtig waren, doch egter tot de
„ dykslaſten betaalen moeſten." Met deeze overeenkomſt, werden alle voorgaande geſchillen vereffend gerekend. Zy werdt, den zevenentwintigſten Juny, door de Staaten van Holland, bekragtigd (*l*): en in October en November, door beiderlei Staaten, nader verklaard; waarna de overeenkomſt en verklaaring, insgelyks door beiderlei Staaten, nader goedgekeurd en beveſtigd, en Dykgraaf en Heemraaden, met een gepaſt Octroi van de eene en de andere Provincie, voorzien werden (*m*). In gevolge van deeze Octrojen, houdt men zig nog aan de meeting des jaars 1711, die, in 't jaar 1741, op

(*l*) Groot-Plakaatb. V. *Deel*, *bl.* 89.
(*m*) Handv. *bl.* 371, 372, 373, 374, 375. Groot-Plakaatb. V. *Deel*, *bl.* 92.

1720. op laſt van Dykgraave en Hoog-Heemraaden, herdrukt is (*n*).

Actiehandel hier ter Stede.

De windhandel in Actien, in Frankryk begonnen en van daar naar Engeland overgewaaid, werdt, van den aanvang deezes jaars af, ook ſterk gedreeven hier te Lande, byzonderlyk te Amſterdam, daar men, al vroeg, de opregting eener Maatſchappye van Koophandel voorſloeg, diergelyken, ſedert, in zeer veele Steden, zelfs in de kleinſten en ongelegenſten, werden opgeregt. Doch Burgemeeſteren weezen, hier, 't ontwerp deezer nieuwigheid, wyſſelyk, van de hand. Ook verboodt het Geregt, eerlang, allen Makelaaren zig met deezen windhandel te moeijen. Doch de zugt tot winſt wies aan tegen 't verbod. Elk, zelfs geringe handwerksluiden ſtaken zig in den Actiehandel, die, in 't eerſt, met weinig geld, kon gedreeven worden, en ſomtyds grove winſten gaf. De gewoonlyke beurstyd duurde niet lang genoeg, om deezen handel volkomenlyk te dryven. Men vergaderde, des ogtends en des avonds, in ſommige Koffyhuizen, en zelfs tot diep in den nagt, op den Dam, daar, onder een luid geſchreeuw, geveild, gebooden, gekogt en verkogt werdt. De Jooden, niet van de minſte yveraars in dit werk, trokken, midden in den nagt, aan groote hoopen, met veel gedruiſch, naar hunne buurt te rug. Doch toen, tegen den nazomer, de daaling der Actien in Engeland, ook in Holland, en vooral hier ter Stede, eene geweldige daaling veroorzaakte, werden de Actiehandel en Actiehandelaars het voorwerp der algemeene beſchimpinge. 't Regende, dagelyks, Pasquillen en Spotprenten, waarin 't een en 't ander ſchamperlyk werdt afgemaald. Men voerde hier twee ſchouwſpelen ten tooneele, gedigt door *Pieter Langendyk*: het ééne *Quincampoix* of de *Windhandelaars*, het andere *Arlequyn Actioniſt* genaamd, en regelregt ſtrekkende tot beſchimpinge van den Actiehandel, en van zulken, die 'er hunne welvaart aan hadden opgeofferd. De naam van *Quincampoix* was die van eene ſtraat te Parys, waar deeze handel meeſt gedreeven werdt;

Moedwil aan een Koffyhuis, daar deeze handel ſterk gedreeven werdt.

en werdt, ten deezen tyde, ook hier ter Stede, gegeven aan een Koffyhuis in de Kalverſtraat aan de weſtzyde by den Dam, daar de meeſte Actioniſten byeen kwamen. 't Gemeen, misnoegd over den Actiehandel, die den meeſten wezenlyken Koophandel deedt ſtilſtaan, op den vyfden October een ſtroopop draagende naar den Dam, tot beſpotting der Actiehandelaaren, ſommigen van welken aangevallen, en van paruiken en hoeden beroofd werden, rotte, laat in den avond, byeen voor dit Koffyhuis; wierp 'er de glazen uit; liep de deur open, en zou, zekerlyk, nog meer moedwil bedreeven hebben, zo de Onderſchouten, Geregtsdienaars en Nagtwagts den woeſten hoop niet hadden doen verſtuiven: 't welk egter niet gelukte, zonder dat 'er, vooraf, ſterke wederſtand gebooden ware. Tegen deeze baldaadigheid, kwam, den volgenden dag, eene ernſtige Waarſchuwing uit, waarby zeshonderd guldens beloofd werden aan zulken, die de eerſte aanvallers ontdekten, met beloſte, dat men ſtrafvryheid voor hun zou tragten te verwerven, zo zy medepligtigen mogten geweeſt zyn (*o*). Sedert, werdt 'er geen nieuwe moedwil gepleegd, ter deezer gelegenheid. De windhandel in Actien nam ook een einde, tot onherſtelbaare ſchade van veelen, die met zwaar verlies hadden moeten verkoopen, of met Papieren, die niets waardig waren, zitten bleeven. 1720.

Zorg tegen 't inkomen van beſmette goederen.

Het woeden van de Peſt te Marſeille gaf gelegenheid, dat, hier te Lande, en ook in deeze Stad, de vereiſchte zorg gedraagen werdt, tegen het inkomen van goederen, die in of aan beſmette Plaatſen gelaaden waren (*p*). In 't begin van November, werden vyftig man uit de bezetting deezer Stede gezonden naar het Eiland ter Schelling, om tegen het inbrengen van goederen, die geoordeeld werden der beſmettinge onderworpen te zyn, te waaken.

Keur tegen 't moedwillig ſtigten van brand.

Op den tienden December, werdt, hier ter Stede, eene Keur beraamd, tegen 't moedwillig ſtigten van brand. Men hadt, naamlyk, bevonden, dat, op verſcheiden' tyden, in November en December, koolen, turf, hout, zwavelſtokken en andere brandſtoffen gelegd waren in de ronde gaten, die, tot het uit- en inloopen der Katten, in de buitendeuren der Pakhuizen, op de Brouwersgraft, in 't Kattegat en elders, gemaakt waren; en dat 'er, op verſcheiden' plaatſen, reeds brand ontſtaan was, eer men de deuren open krygen kon. 't Geregt beloofde, derhalve, tweeduizend guldens aan hem, die eenen Brandſtigter aanbragt, zig, gelyk meermaalen geſchied was, wederom verbindende tot het bevorderen eener Acte van ſtrafvryheid, zo de aanbrenger een medepligtige zyn mogt (*q*).

De

(*n*) *Zie* dezelve *in de* Handv. *bl.* 377-414.

(*o*) Keurb. S. *f.* 129.
(*p*) *Zie* Vaderl. Hiſt. XVII. *Deel*, *bl.* 232.
(*q*) Keurb. S. *f.* 131.

1721. Vuurwerk, hier ter Stede, afgestoken, ter gelegenheid der Vrede tusschen Rusland en Zweeden.

De Vrede tusschen Rusland en Zweeden, die op den dertigsten Augustus, Ouden styl, in 't jaar 1721, geslooten werdt, gaf den Russischen Resident, *Christoffel van Brantz*, gelegenheid tot het houden van een Vreugdefeest hier ter Stede, op de Kloveniers-Doele, welk twee dagen duurde. Hy hadt, onder anderen, in den burgwal voor de Doele, een pragtig vuurwerk doen opregten, den geslooten Tempel van Janus verbeeldende. Op den top, stondt een vergulde dubbele Arend. 't Gebouw was zestig voeten hoog; in vier verdiepingen onderscheiden, en rondsom met Latynsche opschriften en zinnebeelden versierd. De onderste verdieping werdt, na 't vallen van den avond van den negenden December, met een groot getal van lampen, van binnen, verlicht. Ten half negen uuren, begonden de vuurwerken te speelen, 't welk twee uuren duurde. De maaltyd werdt, naderhand, in de Doele gehouden, en des anderendaags hervat, wanneer 'er wederom eenige vuurwerken afgesteken werden.

De Prins van Oranje wordt verkooren tot Stadhouder van Gelderland.

1722.

Willem Karel Henrik Friso, Prins van Oranje en Nassau en Erfstadhouder van Friesland, reeds voor eenige jaaren, tot Stadhouder van Groningen verkooren zynde, werdt, in 't jaar 1722, schoon naauwlyks elf jaaren bereikende, tot Stadhouder van 't Landschap Drente aangesteld. En sedert arbeidde men, onder de hand, en zeer heimelyk, om hem ook de Stadhouderlyke waardigheid van Gelderland te doen opdraagen. 't Werk werdt, eindelyk, zo verre in banden gelegd, eer 'er iet van uitlekte, dat men 'er, openlyk, op de Landschaps-Vergadering, die in October zou gehouden worden, van stondt te handelen, toen 'er de Staaten der vier Provincien, die, sedert de dood van Koning Willem, geenen Stadhouder gehad hadden, de eerste kennis van kreegen. Op den tienden October, werdt 'er 't eerst over gehandeld, in de Vroedschap van Amsterdam. Men besloot aldaar zyn best te doen, om de verkiezing van den Prinse van Oranje tot Stadhouder van Gelderland, ware 't mogelyk, te voorkomen (*r*). De Staaten van Holland vonden, eerlang, geraaden, eene bezending te doen naar Zeeland, Utrecht en Overyssel, om deeze drie Provincien, tot het neemen van maatregels, ten deezen zelfden einde, te beweegen. Onder de Afgevaardigden naar Utrecht en Overyssel, was ook de Heer *Willem Buys*, Pensionaris der Stad Amsterdam. Doch de bezendingen waren vrugteloos. In Utrecht en Overyssel, wist men reeds, dat het werk op den Landdag zo goed als afgedaan was. De Prins van Oranje werdt, den tweeden November, verkooren tot Stadhouder van Gelderland. De vier Provincien, Holland, Zeeland, Utrecht en Overyssel, namen, sedert, een besluit, om zig, by de tegenwoordige Regeering zonder Stadhouder, te handhaaven: waartoe Amsterdam, in gevolge van verscheiden' Resolutien van Burgemeesteren en Raaden (*s*), ter Dagvaart van Holland, gereedelyk, zyne stem gegeven hadt. 1722.

(*r*) Resol. Vroedsch. *Lt.* GG. 10, 14 *Octob.* 1722. *f.* 192, 194.

Veranderingen aan de oude en nieuwe Kerken. 1723.

De Tooren der Oude Kerke, welks grondslagen, sedert eenigen tyd, meer of min, begonden te zakken, werdt, in 't volgende jaar 1723, wederom hersteld. Ook werdt de Kamer der Broederen Diakenen in de Nieuwe Kerke vernieuwd. 't Getal der Predikanten in de Nederduitsche Gereformeerde Gemeente werdt ook, in 't zelfde jaar, met twee, vermeerderd.

Dapperheid en beleid van eenen Amsterdamschen Koopvaardyschipper.

Een Amsterdamsch Koopvaardyschip, *de Koning van Spanje* genaamd, en gevoerd door *Pieter Valk*, raakte, den vierden July, op de hoogte van Gibraltar, slaags met twee Algierssche Kaapers. 't Gevegt hadt omtrent een uur geduurd, toen het dood stil werdt. De Kaapers kwamen toen het Koopvaardyschip op zyde, en een derzelven klampte het aan boord. De Kaaper hadt reeds vyf en veertig man op 't Koopvaardyschip overgezet, toen hy, door hevig schieten, genoodzaakt werdt, af te houden, en te krengen. De andere Kaaper enterde toen het Koopvaardyschip, tot tweemaalen toe; doch werdt telkens afgeslaagen, en deinsde, eindelyk, zo verre af, dat hy 't Koopvaardyschip, met geen agt ponds kogel, beschieten kon. Ongelukkiglyk, ontdekte men toen brand in 't Koopvaardyschip. De sloep werdt, terstond, uitgezet, om de gezonde manschap, maar dertien in getal, te bergen. En zy was slegts twee scheepslengten van 't schip af, toen het in de lugt vloog. De Kaapers zonden drie Barkassen af op de sloep, die 't gevaar, gelukkiglyk, ontkwam, en zig in de haven van Marbella bergde (*t*). De moed en 't beleid van den Amsterdamschen Schipper werdt, hooglyk, geroemd by zyne Reeders, en by allen, die 'er kennis van gekreegen hadden.

Keuren tegen straatschenderyen en Nieuwjaarsgeven.

Het straatschenden, de dieveryen en de huisbraaken hadden, hier ter Stede, zo sterk in zwang gegaan, dat het Geregt, reeds by eene Keure van den twintigsten

(*s*) Resol. Vroedsch. *Lt.* GG. 16 *Octob.* 16 *Nov.* 2 *Dec.* 1722. *f.* 196, 204, 206. Munim.-Regist. N. 20. *f.* 489.

(*t*) *Zie* Europ. Merc. *July-Decemb.* 1723. *bl.* 33.

1723. November des jaars 1721, honderd guldens beloofd hebbende aan elk, die eenen ſtraatſchender aanbragt (*u*), op den tweeden der
1724. zelfde maand, in 't jaar 1724, beval „ dat „ elk, wien iet op 's Heeren ſtraaten afgedwongen was, of dien men 't zyne, door „ 't opbreeken van huizen, pakhuizen, ſchepen of ſchuiten, ontroofd hadt, zulks, terſtond, en ten langſten op den volgenden „ dag, zou moeten aanbrengen aan myne „ Heeren van den Geregte, die den Cipier „ van de Boeijen gemagtigd hadden, om „ daarvan naauwkeurige aantekening te houden (*v*)." Doch na dien tyd, werden, hier ter Stede, veel minder moedwilligheden gepleegd, dan te vooren.

Geweldige ſtormwind.

Een hevige ſtorm, die op den vierden December ontſtak, deedt geweldig veel ſchade aan de ſchepen, die in 't Y voor de Stad lagen. Tuſſchen drie en vyf uuren na den middag, woedde de wind hier op 't felſt, ſchoon dezelve, met geduurige verheffingen, tot agt of negen uuren aanhieldt. Verſcheiden' ſchepen werden zo vreeſſelyk geſlingerd van den wind, dat zy, de zogenaamde *Dukd'alven*, zynde boſſen van zwaar paalwerk, met yzeren bouten aan een geklonken, waaraan zy vaſt lagen, uit den grond rukkende, van hunne ankers dreeven; tegen elkanderen ſtieten, en wyd en zyd verſtrooid werden. Tuſſchen Durgerdam en Schellingwoude, raakten 'er twee aan den grond, die elkanderen zo ſterk prangden, dat de overloopsbalken, uit het zwakſte van de twee, gedrongen werden. Een driemaſtſchip, by Nieuwendam vaſt geraakt, verloor twee van zyne maſten. Veele menſchen verdronken in 't Y. Een Veerſchuit van Purmerland ſloeg, met al 't volk, om by de Nes. In Texel werdt ook veel ſchade geleeden. Kortom, de ſtorm, die veelen het leeven koſtte, trof ook, ter oorzaake van het verlies, welk aan Schepen en Koopmanſchappen geleeden werdt, de Amſterdamſche Beurs zo zeer, dat zy 'er lang gevoel van hadt. In de Stad, werden ook veele gevels en ſchoorſteenen om verre gerukt, en groote ſtukken loods, van de daken van 't Stadhuis en de Beurs, opgerold en weggevoerd. Het kruis van den Tooren der Noorder-Kerke werdt geheel krom geboogen. Doch de ſchade aan de huizen en gebouwen was veel minder, dan die, in 't Y, aan de ſchepen, geleeden werdt.

Gevegt tuſſchen een' Amſterdamſchen Koopvaarder en drie Algierynen.

Wy hebben, op het voorgaande jaar, gewag gemaakt van de dapperheid van den Amſterdamſchen Koopvaardyſchipper Pieter Valk, in een gevegt tegen twee Algierſche Kaapers. Doch geene mindere dapperheid hadt, in deezen jaare, getoond de Koopvaardyſchipper *Albert Schaap*, op eene reize van deeze Stad naar Smirna. Hy voerde agtentwintig of dertig ſtukken geſchuts, en werdt, op den agtſten November, in de Middellandſche Zee aangetaſt, door twee der voornaamſte Algierſche Oorlogsſchepen, die beide zeer ſterk bemand waren. 't Gevegt duurde twee geheele dagen, zonder dat Schaap wiſt van wyken, of afhouden. De Algierynen werden, eindelyk, zo reddeloos geſchooten, dat zy beide genoodzaakt werden, den ſtryd te verlaaten. Doch den volgenden dag, liep Schaap een derde Algierſch Oorlogsſchip op ſteven, welk vyftig ſtukken op hadt. Terſtond, raakten de twee ſchepen aan elkanderen. Schaap weerde zig zo wakkerlyk, dat de Algieryn afhieldt. 's Daags daarna, werdt het gevegt hervat. Doch Schaap hadt zynen vyand, naauwlyks, de tweede laag gegeven, toen de brand ongelukkiglyk in zyn buskruid ſloeg, waardoor 't ſchip, met al 't volk en den dapperen Schipper zelven, in de lugt vloog (*w*).

De Uur- en Weêrwyzers en andere ſieraaden der toorens en gebouwen worden verguld.

In 't jaar 1725, kwam, hier ter Stede, iemant, die de konſt van 't vergulden zo wel verſtondt, dat hem 't vergulden van de Weêr- en Uurwyzers en andere uitwendige ſieraaden van de toorens deezer Stede: ook dat van de Adelaars op den top der ſchoorſteenen van het Stadhuis werdt aanbeſteed. Ook heeft hy 't zo wel uitgevoerd, dat het vergulde ſel, veele jaaren, in de open lugt, ſtand gehouden heeft. Zonderling behendig was hy, in 't maaken van ſteigeringen rondsom de ſpitſen der toorens, die hy, met geringe koſten en moeite, vaardiglyk, wiſt toe te ſtellen: 't welk oorzaak was, dat het vergulden, ſchoon van veel omſlag, ſpoediger afliep, dan men zou hebben konnen verwagten. 1725.

Toeleg om aan 't Prinſenhof brand te ſtigten.

Tuſſchen den zesden en zevenden January deezes jaars 1725, vondt men aan den trap van 't Comptoir der Convooijen, aan 't Prinſenhof, eenig vuur, vermoedelyk aldaar, met voordagt, gelegd, om brand te ſtigten. 't Geregt deedt veel moeite, om den aanlegger deezer boosaartige onderneeminge te ontdekken (*x*). Doch men heeft 'er nimmer konnen agterkomen.

Brand in 't Diaconie oude Vrou-

In 't volgende jaar 1726, op den tweeden February, onſtondt 'er, by ongeluk, brand in het Diaconie-oude-Vrouwen-Huis, die

(*u*) Handv. *bl.* 1043.
(*v*) Handv. *bl.* 1043.

(*w*) *Zie* Europ. Merc. *Jan.-Juny* 1725. *bl.* 94.
(*x*) Keurb. S. *f.* 174.

1726. die egter, ſpoediglyk, gebluſcht werdt, en niet veel ſchade veroorzaakt hadt.

wen-Huis.

De Spaanſche Ambaſſadeur Marquis de St. Philippe komt te Amſterdam.

Het opregten eener Ooſtindiſche Maatſchappye te Ooſtende, in 't jaar 1722, waar uit de Stad Amſterdam, welker ingezetenen zo veel deel hadden in de Nederlandſche Ooſtindiſche Maatſchappye, veel nadeels te dugten hadt, hadt, ſedert, gelegenheid gegeven tot verſcheiden' onderhandelingen tuſſchen uitheemſche Mogendheden; aan de eene zyde, ſtrekkende, om de Maatſchappy te Ooſtende te doen ſtandhouden; en aan de andere, omze te doen vernietigen. Uit deeze onderhandelingen, waren, in 't jaar 1725, de Verdragen van Weenen en Hanover geſprooten, en men arbeidde ſterk, om de Staaten te doen treeden in het laatſte. Doch het Hof van Spanje, een der Bondgenooten van het Weener Verdrag, zogt 'er de Staaten van af te maanen, en zondt den *Markgraaf de S. Philippe* herwaards, om hun zyne bemiddeling, tuſſchen Keizer Karel den VI., van wien de Maatſchappy te Ooſtende Octroi verkreegen hadt, en hen, aan te bieden. De Ambaſſadeur zig, ten dien einde, in de Lente des jaars 1726, eenigen tyd, in den Haage hebbende opgehouden, begaf zig, op den agtſten Juny, naar Amſterdam, om de Regeering deezer Stad, tot bewilliging in zynen voorſlag, over te haalen. Doch hy werdt hier onpaſſelyk, en, met veel moeite, na twee dagen toevens, te rug gevoerd naar den Haage, daar hy, den elfden, des morgens ten vyf uuren, overleedt (*y*) De Staaten namen, ſedert, het Verdrag van Hanover aan: waardoor, na eenige jaaren verloops, en veele veranderingen in den ſtaat der zaaken van Europa, eindelyk, de vernietiging der Ooſtendeſche Maatſchappye te wege gebragt werdt.

De Stad koopt de Ambagtsheerlykheden van Kudelſtaart,

De Staaten van Holland, in 't jaar 1724, beſlooten hebbende, eenige Domeinen der Graaflykheid te gelde te maaken; was, onder anderen, op den twintigſten October des gemelden jaars, opgeveild en voor eene ſomme van drieduizend guldens, door de Stad Amſterdam, gekogt de Ambagtsheerlykheid van Kudelſtaart, voor zo ver het zelve in de Provincie van Holland gelegen is. En op den negentienden April deezes jaars 1726, werdt de regeerende Burgemeeſter, M^r. *Joan van de Poll*, van wege de Stad, voor 't eerſt, met deeze Ambagtsheerlykheid verlyd (*z*).

En van Leimui-

In 't volgende jaar 1727, kogt de Stad de veel voornaamer Ambagtsheerlykheid van Leimuiden en Vriezekoop, die, weſtwaards van Kudelſtaart, digt aan de Haarlemmer- of Leidſche-Meer gelegen is. Zy behoorde weleer aan den Huize van Waſſenaer van Warmond, en was nu, by erfopvolginge, in 't bezit geraakt van *Franciscus Paulus Emilius*, Graave van Oultremont en Warfuſé, en *Maria Izabella van Beyeren van Schagen*, Graavinne van Warfuſé, Vrouwe van Schagen, Schagerkogge enz., die beſlooten hadden, zig dezelve, by verkoop, kwyt te maaken. De Regeering hadt 'er kennis van gekreegen, en bediende zig van den Predikant *Petrus Elzevier*, om 'er over te handelen. Hy kogt de Ambagtsheerlykheid, kort hierna, voor rekening van de Stad, voor eene ſomme van drie-enveertigduizend guldens (*a*). En op den dertienden Maart des jaars 1728, werdt 'er de Heer en M^r. *Lieve Geelvinck*, Oud-Burgemeeſter en Raad, van Stads wege, voor de eerſte reize, mede verlyd (*b*). 1727. den en Vriezenkoop.

In den Zomer en Herfſt des jaars 1727, regeerden in de Nederlanden, in 't byzonder in Holland, en met naame te Amſterdam, eene ſoort van heete koortſen, die van veelen voor beſmettelyk gehouden werden. Weinige huisgezinnen waren 'er, welken geheel geen deel hadden aan deezen algemeenen ramp, die, verſcheiden' weeken agtereen, tuſſchen de zeshonderd en zevenhonderd menſchen in 't graf ſleepte; daar 'er anderszins, by gewoone tyden, in den Herfſt, op zyn hoogſt, tweehonderd menſchen ter weeke ſterven. Heete koortſen hier ter Stede.

Men hadt, ter algemeene Staatsvergaderinge, en ter Vergaderinge van Holland, al ſedert eenige jaaren, gehandeld over een bekwaam middel, om de verſchillen, die, tuſſchen de Provincien, en tuſſchen de Leden van Holland onderling, voornaamlyk over zaaken, waaraan belaſting verknogt was, ontſtaan mogten, te vereffenen. De ontwerpen, hierover gemaakt, waren, in de Vroedſchappen der Steden van Holland, en ook in die van Amſterdam, overwoogen (*c*). Doch in den Haage, was men, tot nog toe, tot geen beſluit gekomen. Een nieuw Ontwerp, op het ſtuk der Overſtemminge onder de Leden van Holland, in 't jaar 1728, door de Steden, zynde overgenomen, werdt, hier ter Stede, in July, geſteld aan eene Commiſſie uit de Vroedſchap, (*d*), die 'er, na eenige weeken, verſlag van deedt, welk hierop uitkwam: „ Dat, in „ zaa- Burgemeeſteren en Raaden geeven hunne toeſtemming aan een Ontwerp tot beſliſſing der geſchillen onder de Leden van Holland. 1728.

(*y*) Europ. Merc. *July-Decemb.* 1726. *bl.* 28.
(*z*) Handv. *bl.* 332.

(*a*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* HH. 21 *Nov.* 1727. *f.* 270.
(*b*) Handv. *bl.* 333.
(*c*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* GG. 10 *Octob.* 1724. *f.* 312. Munim.-Regiſt. N. 20. *f.* 812.
(*d*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* HH. 9 *July* 1728. *f.* 386.

1728. „ zaaken de verandering van Regeering of „ Godsdienſt betreffende, midsgaders, in „ 't ſtuk van aanvallende of verweerende „ Verbonden, niet zou mogen worden be„ ſlooten, dan met eenpaarigheid van alle „ de Leden. Dat, in zaaken van andere „ Verbonden uit hoofde der Unie; in zaa„ ken van vrede en oorlog, en van conſen„ ten, zou mogen worden beſlooten, met „ vyftien ſtemmen, mids dat, in zaaken „ van conſenten, onder dezelven waren ten „ minſte vyf van de agt eerſtſtemmende „ ſteden uit het Zuiderkwartier, en twee „ van de drie voorſtemmende Steden uit „ het Noorderkwartier. Dat, in zaaken „ van belaſtinge of ander bezwaar van den „ Koophandel en Scheepvaart, niet zou „ mogen worden beſlooten tegen het een„ paarig advis van twee der drie Steden „ Amſterdam, Rotterdam en Hoorn; in „ zaaken, de weeveryen betreffende, niet „ tegen diergelyk advis van twee der drie „ Steden, Haarlem, Leiden en Amſterdam; „ in zaaken, de Ooſt- en Weſtindiſche „ Maatſchappyen raakende, niet tegen het „ advis van Amſterdam en eene of twee „ der andere Steden, alwaar Kamers zyn; „ en in zaaken, de groote Viſſchery raa„ kende, niet tegen het advis van twee of „ drie der vyf Steden, die Viſſchery ver„ toonende. Doch op het verbieden van den „ Koophandel, by gelegenheid van eene „ beſmettelyke ziekte of anderszins, en op „ het verbieden van den in- of uitvoer van „ eenige waaren in tyden van oorlog, zou „ niet mogen worden beſlooten dan by een„ paarigheid van alle de Leden, tot zo „ lang, deswege, iet naders zou zyn vaſt„ geſteld. Dat over het verleenen van Oc„ troijen, Vrydommen, Gunſten enz. zou „ mogen worden beſlooten met vyftien „ ſtemmen, mids dat, onder dezelven, wa„ ren ten minſte vyf van de agt voorzitten„ de Steden van het Zuiderkwartier, en „ twee van de drie voorzittende Steden van „ het Noorderkwartier. Doch zo 'er geſchil „ vallen mogt over het verleenen van voor„ regten, welken eenig Lid mogt oordee„ len aan te loopen tegen zyne Privilegien, „ en hierom niet te behooren tot de raad„ pleegingen der Vergaderinge van Hol„ land, zou zulk een geſchil moeten wor„ den beſlegt, door vyf of zeven * Zegs„ luiden, by ballotteering of looting, te kie„ zen uit de twee Geregtshoven, die, voor„ af, by eede, aan haare Ed. Groot-Mog. „ Vergadering zouden moeten belooven, „ dat zy goed regt zouden ſpreeken. Dat, „ eindelyk, het Reglement, op de Over„ ſtemming te maaken, alleenlyk zou die- 1728.
„ nen tot eene proeve, en niet langer duu„ ren dan tot het einde van het jaar 1730." Burgemeeſteren en Raaden bewilligden in het verſlag van Commiſſariſſen (*e*); doch men kon het den Leden van Holland niet ſmaakelyk maaken, en het vaſtſtellen van een Reglement op de Overſtemming ter Vergaderinge van Holland is, tot hiertoe, agterwege gebleeven.

Sedert het invoeren van een nieuw Pla- Beden-
kaat op den ophef van 's Lands gemeene kingen,
middelen te water, in den jaare 1725, had- hier ter
den de Magiſtraaten der Steden van Hol- Stede ge-
land, en ook die van Amſterdam, in ge- maakt,
volge eener Reſolutie van 's Lands Staa- over het
ten van den eenendertigſten July des ge- Regtsge-
melden jaars (*f*), op den eed, by den bied der
aanvang hunner bedieninge gedaan, be- Admira-
loofd, den Collegien ter Admiraliteit en liteit.
derzelver bedienden, in zaaken, de betaa-
ling van 's Lands regt te water, en de uit-
voering der Plakaaten, deswege gemaakt,
betreffende, geene de minſte verhindering
toe te brengen; maar hun, in tegendeel,
de behulpzaame hand te bieden. Men zag, 1729.
in de Lente des jaars 1729, hier ter Stede,
de uitwerking deezer belofte. Twee of
drie Schuitevoerders hadden eene party
Thee, die niet, of niet behoorlyk was aan-
gegeven, met geweld, ter Stad ingevoerd,
zonder dat het, door de bedienden der Ad-
miraliteit, welken zy tegenſtand gebooden
en gekwetſt hadden, hadt konnen belet
worden. Volgens het jongſte Plakaat op
den ophef van de middelen te water, moes-
ten zulken, die 's Lands regt verkort, en
daartoe de hand geleend hadden, te regt
ſtaan voor de Collegien ter Admiraliteit.
Doch over het regt, om burgers, die zig
tegen 't Plakaat op den ophef van 's Lands
middelen te water vergreepen hadden, bin-
nen de Steden te mogen vervolgen, en
voor de Admiraliteiten te dagvaarden, was,
dikwils, geſchil ontſtaan met de Wethou-
ders der Koopſteden. Te Amſterdam, ver-
ſtondt men, ten deezen tyde, dat de ſchui-
ten, met goederen, die door de boomen
waren gevaaren, zonder bezogt te zyn, tot
binnen de Stad, mogten vervolgd en agter-
haald worden, mids die vervolging onaf-
gebroken geſchiedde, en dat men de goe-
deren niet aantaſtte, na dat zy, in de kel-
ders of pakhuizen der Koopluiden, zouden
zyn opgeſlaagen. Het dagvaarden van bur-
gers

* *Arbi-
ters.*

(*e*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* HH. 10 *Aug.* 1728. *f.* 396. Munim. - Regiſt. *N.* 20. *f.* 720.
(*f*) *Zie* Groot-Plakaatb. VI. *Deel*, *bl.* 1338.

1729. gers voor het Collegie ter Admiraliteit behoorde, meende men, niet te geſchieden, dan na dat daartoe de bewilliging van Burgemeeſteren of Schepenen verzogt en verkreegen was. De regtſpraak over geweldigen wederſtand verſtondt men aan de Admiraliteit te behooren, zo ver dezelve uitliep op het verwyzen tot geldboeten; doch wanneer de wederſtand zo ver gegaan was, dat de misdaadige daarover aan den lyve zou moeten worden geſtraft, oordeelde men, dat de Schepenen deezer Stad de regtſpraak daarover behoorden te hebben (*g*). En, hiermede overeenkomſtig, werden de Schuitevoerders, die den geweldigen wederſtand gedaan hadden, in twee waarſchuwingen, die alomme werden aangeplakt, met naame, omſchreeven, en eene ſomme gelds beloofd aan zulken, die een' hunner den Geregte aanbragten (*h*); 't welk ik egter niet vind geſchied te zyn.

Keur tegen ſchimpſchriften, hier, ter gelegenheid der Raadpleegingen over het toelaaten van eenen Pauſelyken Vicaris, verſpreid. 1730.

De raadpleegingen in den Haage over het toelaaten van eenen Pauſelyken Vicaris hier te Lande, die, in 't jaar 1730, gehouden werden, gaven gelegenheid tot eenig misnoegen, onder ſommige Predikanten, die, onkundig van het oogmerk deezer raadpleegingen, niet ſchroomden, dezelven te bedillen van den Predikſtoel (*i*). Te Amſterdam, werden ook ſchimpſchriften en ſpotprenten gedrukt en verſpreid, waarin geſmaald werdt op zulke Leden en hooge Amptenaars van Holland, welken men hieldt te neigen tot het gedoogen van eenen Vicaris. En deeze ongeregeldheid gaf aanleiding tot eene Keure van den negentienden October, waarby vyfhonderd guldens beloofd werden aan hem, die een' of meer maakers, ſchryvers, drukkers, aanplakkers of uitgeevers van zulke laſterlyke en oproerige ſchriften aanbragt; en te gelyk, dat men den medepligtigen ſtrafvryheid zou tragten te bezorgen (*k*).

De donder ſlaat in de Weſter-Kerke.

Op den zevenden May deezes jaars, was de donder geſlaagen in de Weſter-Kerke, zonder egter eenige merkelyke ſchade veroorzaakt te hebben.

Gezant van Marokko te Amſterdam.

De Keizer van Marokko hadt, in 't najaar, eenen Ambaſſadeur, *Perez* genaamd, herwaards gezonden, om over een Verdrag van Vrede en Koophandel te handelen met de Staaten. De Gezant hieldt zig, ten dien einde, in October en November, ook eenigen tyd op te Amſterdam, van waar hy, den vyfden der laatſtgemelde maand, wederom keerde naar den Haage. Drie dagen laater, werdt het Verdrag met Marokko getekend. Perez, in April des volgenden jaars, andermaal hier ter Stede gekomen zynde, vertrok wederom naar zyn Ryk. Doch de Keizer, zyn Meeſter, weigerde het getroffen Verdrag te bekragtigen (*l*). 1730.

De Prins van Oranje trekt door de Stad.

De Prins van Oranje, zig, op de Hooge-Schoole van Utrecht, in de weetenſchappen geoefend, en naderhand, eenigen tyd, zyn verblyf in den Haage gehouden hebbende, keerde, tegen 't einde deezes jaars, naar Friesland, en trok, op den vierden December, door Amſterdam.

Brand in 't Peſthuis. 1731.

's Nagts na den veertienden April, zynde Paaſchmaandag des jaars 1731, ontſtondt 'er, ongelukkiglyk, brand in het Peſthuis, buiten de Leidſche Poort alhier; welk, doordien 'er de Brandſpuiten uit de Stad niet ſpoedig genoeg konden bykomen, alzo de poorten geſlooten waren, van binnen, voor een groot gedeelte, in de aſſche gelegd werdt. Het werdt, terſtond, omtrent in dezelfde gedaante, wederom opgebouwd.

De Stad koopt de Ambagtsheerlykheden van Ouderkerk en Diemen.

De Gecommitteerde Raaden veilden, op den tienden Auguſtus des gemelden jaars, wederom eenige Ambagtsheerlykheden uit 's Lands Domeinen. De Stad Amſterdam kogt 'er twee van, te weeten Ouderkerk aan den Amſtel, waaronder ook de buurt Duivendrecht begreepen was, voor vyftwintigduizend een honderd guldens; en Diemen met Diemerbrug voor tienduizend driehonderd guldens. Op den tienden October, werden twee regeerende Burgemeesteren, van Stads wege, met deeze Ambagtsheerlykheden verlyd, de Heer *Egidius van den Bempden* met Ouderkerk, en de Heer *Gerrit Corver*, Heere van Velzen, met Diemen (*m*).

De Prins van Oranje trekt wederom door Amſterdam.

De Prins van Oranje, nu den ouderdom van twintig jaaren bereikt hebbende, en ſtaande te worden ingehuldigd, als Erfſtadhouder van Friesland, trok, op den zesentwintigſten Auguſtus, wederom derwaards door deeze Stad. De inhuldiging geſchiedde, vervolgens, te Leeuwaarden, op den vierden September (*n*).

De Hertog van Lotharingen, naderhand Keizer, doet een

François de III., Hertog van Lotharingen, die, in 't jaar 1745, tot de Keizerlyke waardigheid verheeven werdt, kwam, op den agtſten October, ook in deeze Stad, daar hy vyf dagen vertoefde en al het merkwaardige bezag; waarna hy, zeer voldaan

(*g*) Reſol. Vroedſch. *Lr.* II. 18 *Maart* 1729. *f.* 23.
(*h*) Keurb. S. *f.* 200, 200 *verſo.*
(*i*) *Zie* Vaderl. Hiſt. XIX. *Deel*, *bl.* 84 *enz.*
(*k*) Handv. *bl.* 1045.
(*l*) Vaderl. Hiſt. XIX. *Deel*, *bl.* 31.
(*m*) Handv. *bl.* 334, 336.
(*n*) Europ. Merc. *July-Decemb.* 1731. *bl.* 138.

1731. keer herwaards. daan over de eer, die hem hier beweezen was, over Utrecht, naar Rotterdam, en voorts naar Engeland reisde. In December, nam hy, van daar, over Holland, de te rug reize aan naar Duitschland (*o*).

Moedwil, aan een Huis op de Heerengraft gepleegd. 1732. In den Zomer des jaars 1732, was, hier ter Stede, eene Dienstmeid, om Huisdieverye, in gevolge van een Schepenen vonnis, in 't openbaar, gegeesfeld, en in 't Spinhuis gezet. Doch eenigen tyd hierna, verspreidde zig, onder de hand, een ongegrond gerugt, dat het zilverwerk of de kleinoodien, die zy gehouden werdt gestolen te hebben, in 't huis, daar zy gewoond hadt, en welk op de Heerengraft, zuidwaards van 't Koningsplein, stondt, gevonden waren. 't Gemeen, doorgaands geneigd, om aan diergelyke gerugten geloof te slaan, schoolt, hierop, in groote menigte, samen voor dit huis, dreigt het met plondering, en bedryft 'er zelfs eenigen moedwil, die egter nog gelukkiglyk gestuit werdt. Op den drie entwintigsten October, kwam 'er eene waarschuwing van myne Heeren van den Geregte uit, waarby duizend guldens beloofd werden aan hem, die de eerste aanvoerders van den gepleegden moedwil wist aan te wyzen (*p*).

De Prins van Oranje trouwt de Kroon-Prinses van Groot-Britanje. 1734. Komt, nevens zyne Gemaalin, te Amsterdam. Van wege den Prinse van Oranje, werdt, omtrent deezen tyd, gehandeld over een Huwelyk met *Anna*, Kroon-Prinsesse van Groot-Britanje. In den Herfst des jaars 1733, werdt men eens over de voorwaarden: en in November, stak de Prins over naar Engeland. Doch 't liep, tot in Maart des volgenden jaars 1734, aan, eer het Huwelyk voltrokken werdt. In May, nam het Vorstelyk Paar de reize herwaards aan. Te Rotterdam, werden hunne Hoogheden, door Burgemeesteren der Stad, in 't Jagt, begroet. Zy vertrokken, den eersten Juny, des morgens, met rytuig, naar Amsterdam, daar zy, ten zes uuren des avonds, aankwamen, en terstond overgingen in 't Jagt, welk hen naar Friesland stondt te voeren. Een der Stads Pensionarissen kwam hen, kort hierna, uit naame van Burgemeesteren, begroeten, en afvraagen, wanneer die Heeren, in persoon, de eer zouden konnen hebben, om hunne Hoogheden te komen opwagten. Doch de Prins en Prinses verontschuldigden zig van het ontvangen van dit bezoek, ter oorzaake van den korten tyd, dien zy aan de Stad zouden konnen vertoeven. Ook verliep 'er naauwlyks een uur, toen het Jagt onder zeil ging. Het doorlugtig Paar keerde, nog voor 't einde van Juny, naar den Haage, en werdt daar, van wege de Staaten van Holland, begroet, onder anderen door den Heer *Lieve Geelvinck*, Heer van Kastrikum, regeerend Burgemeester van Amsterdam (*q*). 1734.

Nieuwe steenen Kerk, op 't Bickers-Eiland gestigt. In April deezes jaars, werdt, by Burgemeesteren en Raaden, beslooten, eene nieuwe steenen Kerk te bouwen op het Bickers-Eiland, in de plaats van de houten Loots (*r*), die aldaar, in 't jaar 1659, ten dienste der Nederduitsche Gereformeerde Gemeente, getimmerd was. De nieuwe Kerk was, niet voor 't jaar 1737, volbouwd.

Ongegronde gerugten van eenen opstand onder de Roomschgezinden, ter gelegenheid van den samenloopenden Sacraments- en S. Jansdag. De gerugten van eenen aanstaanden opstand onder de Roomschgezinden, ter gelegenheid, dat de Sacramentsdag thans stondt samen te loopen met den S. Jansdag, die altoos op den vierentwintigsten Juny valt, zig door 't gantsche Land verspreid hebbende, hadden ook te Amsterdam eenige ongerustheid verwekt by sommigen, die, zonder eenige gegronde reden, waanden, en voortvertelden, dat de gevreesde opstand gepaard zou gaan met eene geheele omkeering der Regeeringe, en dat de Roomschgezinden, hier ter Stede, reeds, heimelyk, Schout, Burgemeesteren en Schepenen hadden benoemd, die terstond het bewind zouden aanvaarden, zo dra men de tegenwoordige Wethouderschap, op den noodlottigen dag, van al haar gezag ontzet zou hebben. Doch die dag liep, hier en alomme, ten avond, zonder dat men iet vernam, dat naar eenen opstand zweemde. Van sommiger gissing, dat de gerugten, welken al de ongerustheid veroorzaakt hadden, verwekt of gevoed werden, door zulken, die op gelegenheid hoopten, om, zo dra 'er eenige merkelyke beweeging ontstondt, den Prins van Oranje, die zig, nevens zyne Gemaalin, ten deezen tyde, hier te Lande bevondt, te doen uitroepen tot Stadhouder van Holland, hebben wy, in een ander werk, reeds gewag gemaakt (*s*), zonder dat wy ons egter, voor de gegrondheid deezer gissinge, hebben durven verklaaren.

De byeenkomsten der zogenaande *Vrye Metselaaren* worden, hier ter Stede, verbooden. Doch omtrent deezen tyd, of wat laater, werden, in verscheiden' Steden van Holland, met naame te Amsterdam, te Rotterdam en in den Haage, heimelyke Byeenkomsten gehouden van luiden, die voorgaven te behooren tot een aloud Genootschap van *Vrye Metselaars*, gelykze genoemd werden; welke Byeenkomsten, voornaamlyk, om dat men daarin, ten deezen tyde, persoo-

(*o*) Europ. Merc. *July-Decemb.* 1731. *bl.* 178, 241.
(*p*) Keurb. S. *f.* 216 *verso.*
(*q*) Europ. Merc. *Jan.-Juny* 1734. *bl.* 242 *enz.* 292.
(*r*) Resol. Vroedsch. *Lit.* KK. 29 *April* 1734. *f.* 346.
(*s*) *Zie* Vaderl. Hist. XIX. *Deel*, *bl.* 166.

1734. soonen ontving, die de misdaad van muitery begaan hadden; en om dat alles, in dezelven, zeer bedektelyk behandeld werdt, gehouden werden, gevaarlyk te zyn voor
1735. den Staat. In den Haage werdt, op den vierentwintigsten October des jaars 1735, zulk eene Byeenkomst of *Loge*, gelykze genoemd werdt, geopend; aan welker hoofd zig bevondt *Joan Cornelis Radermacher*, Thesaurier-Generaal van zyne Hoogheid, den Prinse van Oranje, die den titel voerde van *Groot-Meester der Broederschap*. Doch deeze Byeenkomst werdt, op last der Staaten van Holland, door 't Hof verbooden. De Wethouders der Steden ook aanschryving gekreegen hebbende, om diergelyke Byeenkomsten te stuiten, werdt 'er, te Amsterdam, eene gestoord, die, in de Stilsteeg, aan de zuidzyde, gehouden werdt. 't Geregt verboodt, daarenboven, by eene Waarschuwing van den tweeden December „ het „ houden en bywoonen van diergelyke on„ betaamlyke Byeenkomsten, 't zy onder „ den naam van *Vrye Metselaars*, of van „ eenigen anderen, in de Stad of in der„ zelver Jurisdictie: ook het verhuuren, „ leenen of laaten gebruiken van huizen, „ kamers, zolders, kelders, schuuren of „ open plaatsen, tot het gemelde einde, „ onder bedreiging van, als verstoorders „ der gemeene ruste, anderen ten voor„ beelde, zwaarlyk en naar vereisch van „ zaaken, te zullen worden gestraft (*t*)." Na 't uitkomen deezer Waarschuwinge, vernam men, hier ter Stede, in eenen geruimen tyd, niets van de Byeenkomsten der Vrye Metselaaren Doch my is berigt, dat 'er, naderhand, zo wel in den Haage als in deeze Stad en elders, wederom verscheiden' zyn opgeregt: en dat zy thans meer aangemerkt worden als vrolyke gezelschappen, welker geheim slegts in eenige ydele plegtigheden bestaat, dan dat 'er eenig byzonder nadeel, voor Kerk of Staat, van zou te dugten zyn. Men verzekert zelfs, dat Persoonen van den hoogsten rang, beide in den Burgerstaat en in de Kerke, thans Leden zyn van de Broederschap der Vrye Metselaaren.

Overeenkomst tusschen de Stad en Amsterveen, wegens de betaaling der

Van ouds was, te Amsterveen, verponding betaald, en opdragt geschied van eenige Landeryen, die onder Amsterdam gelegen waren; gelyk, daarentegen, zekere andere Landeryen, te Amsterdam, verponding betaald hadden, en opgedraagen geweest waren, die eigenlyk onder Amsterveen behoorden. Burgemeesteren van Amsterdam en Schout en Geregte van Amsterveen, dit verloop willende herstellen, waren, den elfden December des jaars 1687, overeengekomen, wegens twee byzondere Lysten, inhoudende de Perceelen, die, voortaan, door Amsterveen aan Amsterdam, en, door Amsterdam aan Amsterveen, zouden worden overgedaan Doch alzo de Verpondingen der eersten driehonderd zevenenvyftig guldens vyftien stuivers en vierpenningen meer beliepen, dan die der laatsten, zou deeze somme, jaarlyks, door de Thesaurie extraordinaris der Stad Amsterdam, aan het Geregt van Amsterveen worden goedgedaan. Deeze overeenkomst was tot nu toe agtervolgd. Doch by de invoering van het nieuwe Quohier der Verpondinge, in den jaare 1732, waren de Landeryen, die de twee Geregten tegen elkanderen verwisseld hadden, zo veel laager belast, dat Amsterdam, in de plaats der voorgemelde somme, maar een honderd zevenentagtig guldens en dertien stuivers aan Amsterveen goeddoen moest. En op den vyftienden Juny des jaars 1736, kwamen Burgemeesteren van Amsterdam en Schout en Geregte van Amsterveen overeen, dat de uitkeering, voortaan, op deezen voet, geschieden zou. De Landeryen, wegens welken deeze uitkeering geschiedt, leggen, ten deele in de Outewaaler-, ten deele in de Buiten-Velder-Polder, onder de Stad (*u*).

1736. Verpondinge van eenige stukken Lands.

De Blikslem slaat in de Wester-Kerk.

Op den derden February des jaars 1737, sloeg de Blikslem, onder de preeke, wederom in de Wester Kerke: doch veroorzaakte veel meer schrik dan schade.

1737. Nieuwe Vleeschhal op de Botermarkt.

Burgemeesteren en Raaden, in September des voorleeden jaars, beslooten hebbende, eene nieuwe Vleeschhal te zetten op de Botermarkt (*v*), werdt dezelve, in dit jaar, volbouwd, en terstond tot gebruik geschikt.

De Logementen der Stad in den Haage worden herbouwd.

Sedert het begin des jaars 1736, was reeds by de Vroedschap in beraad gelegd, en, eenige maanden laater, beslooten, de twee huizen, die de Stad in den Haage bezat, het Logement der Gedeputeerden ter Dagvaart en de wooning voor den Afgevaardigde in de Gecommitteerde Raaden, af te breeken en te vertimmeren (*w*). Men maakte, in 't jaar 1737, eenen aanvang van 't werk: de Heer *Jan Six de Jonge*, Zoon van den regeerenden Burgemeester M^r. *Jan Six*, Heer van Hillegom en Vromade, leide, op den eersten April, den

(*t*) Keurb. S. *f.* 225.

(*u*) Handv. *bl.* 320.
(*v*) Resol. Vroedsch. *Lt.* LL, 12 *Sept.* 1736. *f.* 82.
(*w*) Resol. Vroedsch. *Lt.* KK. 24 *Jan.* 1736. *f.* 606. *Lt.* LL. 12 *Sept.* 1736. *f.* 76.

1737. den eerſten ſteen aan 't Logement der Gedeputeerden: en in de Lente des jaars 1741, waren beide de huizen volbouwd.

De Baron van Neuhoff, verkooren Koning van Corſica, wordt, hier ter Stede, om ſchuld, gegyzeld.

De Corſen, ſedert eenige jaaren, zynde opgeſtaan tegen den Staat van Genua, hadden den Baron van Neuhoff verkooren tot hunnen Koning, onder den naam van *Theodorus den I.*; die, om zig in 't nieuw gebied te beveſtigen, onderſtand zogt by byzondere perſoonen in Engeland, in Holland, in Zeeland, en ook te Amſterdam. Zelfs, was hy, met zeker bekend ſchip, naar Corſica gezeild; doch zig aldaar niet konnende handhaaven naar behooren, hadt hy 't Ryk moeten verlaaten, en was herwaards gekeerd. In April deezes jaars, bevondt hy zig in Amſterdam, daar hy, op 't verzoek van eenige byzondere Perſoonen, ter oorzaake van eenige te vooren gemaakte ſchulden, in 't Stadhuis in gyzeling gezet werdt. Doch hy zat 'er niet lang. Men vondt middel, om zyne ſchuldeiſchers te voldoen: waarna hy ontſlaagen werdt uit de hegtenis. Hy vertrok, kort daarna, uit de Stad; doch is altoos van 't gebied over Corſica verſteken gebleeven.

Eeuwfeeſt van de Stigtinge des Schouwburgs.

Op den zevenden January des jaars 1738, werdt, op den Schouwburg deezer Stede, het eeuwgetyde der opregtinge van dit gebouw gevierd, met een gepaſt Zinneſpel, door den Digter *Jan de Marre* opgeſteld.

1738. De Regeering der Stad vereerde het ſpel met haare tegenwoordigheid. Het werdt, ſedert, eenige reizen na elkanderen, onder eenen grooten toevloed van aanſchouweren, vertoond.

Oproerige ſamenrottingen, in en omtrent het Ooſtindiſch Huis.

Een groot getal van matroozen en ander volk, verſtaande, dat men de Ooſtindiſchvaarders, die laatſtelyk in 't Vaderland waren te rug gekeerd, met minder gaadje wilde afzetten, dan zy oordeelden hun geregtelyk toe te komen, rotte, op den agttienden Auguſtus, voor en in het Ooſtindiſche huis, te hoop, drong in het Slagthuis, dreigende zulken, die hun wederſtonden, met ſtraatſteenen, welken reeds waren uitgegraaven, te keer te gaan, en daadelyk belettende, dat iemant uit het Huis kon komen. De oproer werdt egter nog gelukkiglyk geſtild. En op den vyfden September, beloofde het Geregt duizend guldens, aan hun, die de belhamels der beroerte aanbragt (*x*). In November des jaars 1739, beſpeurde men andermaal eene oproerige ſamenrotting omtrent het Ooſtindiſch Huis, waartegen, insgelyks, by een ernſtige waarſchuwing, voorzien werdt (*y*). En in de jaaren 1742 en 1743, kwamen de Ooſtindiſchvaarders wederom op de been (*z*). Doch na dien tyd, heeft men 'er, omtrent het Ooſtindiſche Huis, geenen merkelyken overlaſt van gehad. 1738.

Strenge Winter. 1740.

De ſtrenge Winter des jaars 1740, veroorzaakte, hier ter Stede, zo wel als elders, veel ongemaks. 't Begon op den vierden January te vriezen, en op Saturdag, Zondag en Maandag, den negenden, tienden en elfden, was de koude op zyn felſt. De Thermometer van *Fahrenheit* ſtondt, op den laatſtgemelden dag, des ogtends ten agt uuren, een, en een en een halve graad onder het teken van o. In deezen tyd, bevondt men, dat twee of drie ſteenen bruggen, door de vorſt, geborſten waren. Ook zyn 'er eenige menſchen, by nagt, op de ſtraaten, dood gevrooren. De vorſt hieldt aan tot op het einde van February; ſchoon de felſte koude niet lang duurde. Doch daar verliepen nog eenige weeken, eer de graften, in en om de Stad, en het Y voor dezelve, van ys ontledigd werden.

De toeleg om eene put van zoet water te graaven mislukt.

Men hadt, in 't felſt van den Winter, zo groot een gebrek gehad aan regen- of ander verſch water, dat veelen het ys, aan geheele brokken, in huis haalden, ſmolten en gebruikten. En dit gebrek gaf wederom aanleiding, om te denken op het graaven van eene put, op eene plaats binnen de Stad, waar men oordeelde een ſtrook te loopen van 't Muider zand. *Gilles Hobus* en eenigen zyner medeſtanderen ondernamen het werk, op het Amſtelveld, op hunne eigene koſten, na dat Burgemeesteren hun, den negenentwintigſten April, Octroi, voor den tyd van vyftig jaaren, verleend hadden (*a*). De put werdt gegraaven. Doch men kon de wanden derzelve niet digt genoeg houden. Men kreeg zo veel toevloed van onzuiver water in de put, dat men, na 't ſpillen van veele vergeefſche koſten, de onderneeming moeſt laaten ſteeken.

Korte ſchets der geſchiedeniſſen van Amſterdam, na 't jaar 1740.

Keizer Karel de VI. overleedt, op den twintigſten October deezes jaars. En zyn dood gaf gelegenheid tot eenen agtjaarigen oorlog, tuſſchen de voornaamſte Mogendheden van Europa, betwiſtende ſommigen derzelven's Keizers Dogter, *Maria Thereſia*, het regt tot het grootſte gedeelte van 's Vaders nalaatenſchap, terwyl anderen haar in 't bezit van dezelve zogten te handhaaven. Onze Staat werdt ook, eenigszins, in deezen oorlog ingewikkeld. Men onderſteun-

(*x*) Keurb. S. *f.* 239 *verſo*.
(*y*) Keurb. S. *f.* 250 *verſo*.
(*z*) Keurb. S. *f.* 266 *verſo*, 270.
(*a*) Groot-Memor. *N.* X. *f.* 150.

1740. ſteunde het Huis van Ooſtenryk, eerſt met geld, en daarna met manſchap; waartoe de Stad Amſterdam ſterk geyverd heeft. Frankryk de Ooſtenrykſche Nederlanden, en zelfs gantſch Staatſch Vlaanderen overmeeſterd hebbende; gaf zulks aanleiding tot de merkwaardige verandering des jaars 1747. Willem Karel Henrik Friso, Prins van Oranje en Naſſau, die reeds van drie Provincien Stadhouder was, werdt, in de Lente des gemelden jaars, eerſt tot Stadhouder van Zeeland; toen, met bewilliging van Amſterdam, tot Stadhouder van Holland, en weinig laater, ook tot Stadhouder van Utrecht en Overyſſel verkooren. Doch op deeze verkiezing, volgden, even als in 't jaar 1672, beweegingen in veele Steden, en ook te Amſterdam, die, eerlang, aanleiding gaven, tot buitengewoone verandering in de Regeering der Steden. In September des jaars 1748, geſchiedde deeze verandering, allereerſt, te Amſterdam, daar de Regeering beſlooten hadt, haare ampten te ſtellen ter beſcheidenheid van den Prinſe-Stadhouder. Daarop volgden diergelyke veranderingen, in de andere Steden. Middlerwyl, was ook de algemeene Vrede te Aken geſlooten; by welke, ſchoon 'er, ſedert, op nieuws, een felle kryg, tuſſchen de magtigſte Vorſten van Europa, ontſteken is geweeſt, de Staat egter, niet zonder de ernſtige en onbezweeken poogingen der Regeeringe van Amſterdam, tot heden toe, gelukkiglyk, bewaard is. 1740.

Wy roeren 't gebeurde na 't jaar 1740 ſlegts ter loops aan, zonder te treeden in 't gene, van dien tyd af, byzonders, in Amſterdam is voorgevallen. De zaaken zyn nog te verſch geſchied, dan dat zy, met de vereiſchte gegrondheid, omſtandigheid en naauwkeurigheid, zouden konnen vernaald worden. Om welke reden, wy, met het jaar 1740, van het openleggen der Geschiedenissen van Amsterdam, en van het tweede Deel van ons Werk een einde maaken.

VERBETERING.

In het II. *Deel* XVIII. *Boek*, *bl.* 624 *Kol.* 2 *Reg.* 14 *ſtaat* daar aan volgende, de Officiers en Regters der plaatſe, daar de misdaad begaan was, *lees*, des volgenden jaars, de Officiers en Regters over het territoir, waaronder de misdaadigen woonagtig waren, met uitſluiting van de Officiers en Regters der plaatſe, daar de misdaad begaan was.

De misſtelling is veroorzaakt, door eene drukfeil in 't Groot-Plakaatboek, IV. Deel, bl. 500. *die ik, op de gunſtige aanwyzing van een' kundig' Heer, noodig geagt heb, uit de* Reſol. van Holland, 16 Decemb. 1678. *bl.* 630. *te verbeteren.*

NABERIGT van den DRUKKER.

Een ieder wordt verzogt dit Stuk niet te laaten binden voor dat het Werk geheel en al is afgedrukt; waar mede zo veel ſpoed zal gemaakt worden, als met de vereiſchte naauwkeurigheid beſtaanbaar is. Ook moeten de byzondere Titels II. III. IV. V. VI., als dit Stuk in een Band ingenaaid of ingebonden wordt, weggenomen worden.